

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

O ENCICLOPEDIE ROMÂNEASCĂ

Dacă istoria ideilor are o însemnătate ce îmbrățișează forme de organizare și desfășurare episoade deopotrivă de strălucite ca și istoria împlinirilor politice, iată România și oamenii ei de știință înaintea unei fapte, care întrupează cum nu se poate mai bine acest adevăr, și-i dă în același timp și semnificația lui mai înaltă.

Întăile volume ale unei « Enciclopedii a României » pleacă în lume!

După ani de zile de muncă și încordare colectivă a celor mai bune puteri pe care le au specialiștii noștri din toate ramurile, începem să avem, în sfârșit, imaginea fării și a neamului românesc, așa cum s'au încheiat a doua zi după unire. Această imagine este ea însăși, nu numai un izvor de putere. Răsărim de acolo, în ochii alor noștri și ai celorlalți, cu toate darurile unei depărtate și mărețe origini, dar și cu toate creațiile și virtualitățile unui popor în plină dezvoltare.

A doua zi după războiul ce a adus lărgirea unor hotare neîncăpătoare și nedrepte, știința s'a pus pe lucru, ca să păstreze și să înlădească. O formă ca și cealaltă de viață, se vedeau drept expresia unui același avânt. Istoria ideilor și istoria pragmatică se îmbină, se explică una prin alta și se confundă, pentru că sunt numai două înfățișări ale unui singur act vital.

Era în 1920, la Cluj. Treceam cu Vasile Pârvan, atât de timpuriu smuls științei și prietenilor, prin sălile de curs și prin bibliotecile de seminar ale Facultății de Litere. Eram, împreună cu d-l N. Iorga, cei trei membri ai comisiei de naționalizare a Universității transilvănene pentru numirea de profesori la Facultatea de Litere și ne începuserăm eroic lucrările.

Ne opream dinaintea bibliotecilor de seminar și de institute științifice. În afară de lucrările de specialitate, pe atunci toate în limbi străine, niciuna nu era lipsită de aceeași publicație, care ne urmărea cu multele ei volume, ostentativ. Ungaria avea încă dinainte de război, nu una, ci două enciclopedii. Cea mai nouă fusese întreruptă de împrejurări, dar, cu tot sfârșitul, cu un caracter de lichidare de stat și de regim politic, al conflictului, fara vecină a reluat-o după aceea și a dus-o la capăt. Enciclopedia însemna pentru ea o manifestare de cultură, de protestare și de revendicări. Inam în mîini acele volume grele și frumos legate și ne întrebam, când vom pune în locul Enciclopediilor ungurești, o Enciclopedie a noiei României unite. Era nu numai o constatare și o părere de rău, în treacăt, ci ca un fel de legământ, dela începuturile României Noi, de acțiune viitoare în acea direcție.

În 1929, în anul când Institutul Social Român își sărbătorea un deceniu de existență bine întrebuințată, am crezut că sositese timpul să pregătim un « Dicționar social, economic și politic al României ». Il priveam ca o încununare a științelor noastre de până atunci. Activitatea științifică în secții, supusese unei cercetări întreaga realitate socială românească, iar colaborarea, în acest scop, a celor mai de seamă specialiști și tehnicieni pe care îi avea România, pune la îndemână și un instrument de lucru încercat. Hotărîrea a fost luată cu entuziasm, un prospect s'a publicat, întăile ședințe și consfătuiri s'au ținut. Întăia noastră Enciclopedie, rezemată, ca material, pe studii monografice, iar ca doctrină, pe o știință în formare, a națiunii, stătea să se realizeze.

După un an însă, România primea noua așezare a Restaurației și se însulețea de o altă viață.

Institutul Social Român, acum sub președinția de onoare a Majestății Sale Regelui Carol II, căuta să dea o îndreptare chibzuită, atător inițiative din afară, care începeau să-l solicite.

Capitolele aceluia « Dicționar social, economic și politic al României », așa cum le transcriem din prospect, urmau să se înlănească într'o altă publicație enciclopedică a viitorului: Sociologie, Etică și Politică generală; Istoria doctrinelor politice, economice și sociale; Enciclopedie juridică; Drept constituțional; Drept administrativ; Drept public internațional; Istoria dreptului român; Economie politică (istoria faptelor economice; economie politică teoretică; economie politică națio-

nală; Finanțe; Statistică; Cooperafie; Probleme agrare; Legislație industrială; Politică socială; Politică externă; Biografii politice; Legislație școlară; Legislație bisericească; Legislație militară; Istoria socială a Românilor; Geografia economică și politică a României; Cultura în România, și altele și altele.

Singura publicație enciclopedică pe care o avem, cunoscută sub numele de « Enciclopedia Română », a doctorului C. Diaconovich, fusese pusă la cale în 1896 de Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, cu acest scop mărturisit în prefața « Cătră publicul cititor român »: « ... să dea publicului cititor român o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru în toate fările locuile de Români și totdeauna să-l țină în curent și cu progresul culturii omenești ».

La 25 de ani de când ieșise cel din urmă tom al « Enciclopediei române », nu numai că întâia ediție se epuizase, dar, față de marile schimbări prin care trecuse lumea și Români, ea nu mai putea nici pe departe să fie « o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru ». De aceea, editura s'a gândit să scoată o a doua ediție și, cunoscând atât organizarea cât și planurile unei proprii Enciclopedii ale Institutului Social Român, și-a dat seama că ar putea să aștepte în el cel mai bun sprijin. Au început discuțiile preliminare, care au dus până la stabilirea unui sistem de fișe și la pregătirea unei săli speciale, deasupra localului librăriei Krafft din Sibiu, unde trebuia să înceapă strângerea și prelucrarea materialului. « Dicționarul social » intra, cu felul lui de înțelegere și cu materialul propriu, lărgind și mai ales înnoind, în cuprinsul vechii « Enciclopedii române ».

Curând după aceea însă, Asociația « Astra » s'a gândit să scoată chiar ea această a doua ediție, rezemată pe membrii și activitatea secțiilor ei științifice dela Cluj. Iar pentru o bună cheazășie de adâncime și de continuitate de lucru, « Astra » a intrat dela început în legătură cu Fundațiile Regale. Lucrul era cu atât mai ușor și mai firesc, dacă se ține seamă că Majestatea Sa Regele Carol II a fost urmărit de multă vreme de gândul unei Enciclopedii, ca o sinteză a națiunii și a momentului istoric, pusă la îndemâna tuturor.

El a văzut totdeauna această Enciclopedie, nu ca un dicționar general alfabetic, ci cu mult înainte de experiența franceză a domnului de Monzie, ca o colecție de probleme fundamentale, înmănunchiate organic.

« Enciclopedia României », care iese astăzi, se găsește astfel foarte aproape, prin plan și metodă de lucru, de Inaltele Lui vederi.

Aceste inițiative au ajuns la realizare în enciclopedia de față.

În 1932, d. dr. Virgiliu Leonte începuse lucrările pentru editarea unei Enciclopedii de proporții mai reduse, pe care, în 1936 a lărgit-o, luând contact cu planurile Institutului Social Român și ale Astrei. Făcând apel la cercetătorii și personalitățile acestor instituții, D-sa a condus cu o rară tenacitate la înfăptuire Enciclopedia României.

Ceea ce deosebește esențial « Enciclopedia României » de toate publicațiile asemănătoare, atât din străinătate cât și dela noi, și ceea ce ne-o face atât de scumpă, este că la temelie ei a fost pusă Națiunea.

Iată programul științific și editorial al Enciclopediei de astăzi.

Ideea universalistă, în forma ei clasică raționalistă, a lui d'Alembert și Diderot, sau în forma ei cea mai nouă, a d-lui de Monzie, a fost lăsată de o parte. Adevărata realitate, care este meru prezentă și interesează până la acaparare, rămâne ideea națională. Neamul românesc, așa cum se alege el, cu multiplele înfățișări și năzuințe, din cercetarea monografică a satelor și orașelor, a problemelor și a oamenilor, face corpul plastic și variat al acestei Summe de un nou fel. Idealul din visatul « Dicționar social, economic și politic al României », opera de maturitate a Institutului Social Român, a pătruns și a înflorit aci în libertate. Rezultatele acestei campanii de cunoaștere monografică organizată a țării, vor îmbogăți, vor transforma și vor fi meru vii, edițiile următoare.

Enciclopedia României va fi deci o Enciclopedie națională, nu universală, și vie, nu abstractă, a timpului în care trăim; ea va fi deci expresia vieții și a unei epoci.

Odată ce « Enciclopedia României » se gândea să îmbrățișeze însăși viața națiunii române, cu toată fierberea ei creatoare, lucrarea nu se mai putea împărți în compartimentele nenumărate ale unei înfățișări alfabetică. Așezarea trebuia să fie organică și să cuprindă cele câteva funcțiuni mari ale oricărei colectivități.

Dacă, poate, din punct de vedere didactic, trecerea aceasta dela enciclopedia alfabetică la enciclopedia funcțională sperie, prin toate greutateile cântării după alte criterii, într'un material nesfârșit, rămas parcă fără cheie, din punctul de vedere al unității și al înțelegerii în resorturile lui intime a întregului câmp de explorat, ea înseamnă un îndrăzneț pas mai departe.

Cetitorii nu se vor mai rătăci în faptele mărunte, ci vor putea urmări direcțiile și fragmentele mari, înaintea cărora nu se pierde conștiința și amintirea întregului, și unde acele fapte mărunte se întâlnesc dela sine încadrate. Iar în cele din urmă, ei vor descoperi că însăși căutarea, nu numai rezultatele ei, într-o asemenea Enciclopedie, este mai ușoară și mai rodnică decât în cele vechi, cu care s'au deprins.

Ea va cuprinde trei mari capitole împărțite în șase volume:

A) Organizarea politică-administrativă — volumul I, Statul și volumul II, județe și orașe, intitulat Țara Românească;

B) Economia — volumul III, Economia Națională și volumul IV, Întreprinderi și Instituțiuni economice;

C) Cultura — volumul V, Cultura Națională și volumul VI, Instituții și personalități culturale.

«Enciclopedia României» este cartea cerută și așteptată, ca un izvor de documentare, de când neamul românesc, prin întregire și așezare în noile împrejurări politice și culturale, are un nou rost pe lume.

Ea va avea chemarea să facă tîlăi cunoscută și apoi iubită, țara dela Carpați și dela Dunăre, cu trecutul ei plin de sbucium, cu puterile de creație în creștere, economice și spirituale, cu formele de organizare proprie, cu încercările de înviore și de îndrumare a vieții sociale spre un ideal național constructiv și ascendent.

La o vreme de răspântie, o carte de răspântie, nu opera unui singur om, ci rezultatul și semnul unei încordări colective. În ea se găsesc, nu numai înfățișările deosebite ale unei obști omenesti și ale unui timp, dar și toate priceperile de prelucrare ale acelei obști și acelui timp.

«Enciclopedia României» este marea datorie împlinită a unei generații, ce are o profundă conștiință de propria-i forță și de propria-i misiune.

Ea urmărește a fi un instrument de cercetare și de informație, o lucrare temeinică și esențială, în care netăgăduitul avânt al zilelor noastre să găsească hrana substanțială și sănătoasă, care să-i dea vigoare și temeinicie, o perspectivă mai luminoasă asupra viitorului, printr-o cunoaștere mai adâncă a stărilor de fapt și a cunoașterii lor.

«Enciclopedia României» va fi deci un inventar și un îndreptar.

Prof. D. GUSTI

CUPRINSUL

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

VOLUMUL I

STATUL

PLANUL GENERAL

	PAGINA
ȘTIINȚA NAȚIUNII de D. GUSTI	17
ORIGINEA, FIREA ȘI DESTINUL NEAMULUI ROMÂNESC de N. IORGA	33
CAP. I	
GEOGRAFIA ROMÂNIEI de VINTILĂ MIRĂULESCU	45
UNITATEA ARMONICĂ A PĂMÂNTULUI ROMÂNESC ~ Transilvania ~ Carpații ~ Carpații Răsăriteni ~ Carpații Sudici ~ Carpații Apuseni ~ Dealurile pericarpatiche ~ Subcarpații ~ Platformele ~ Podișurile exterioare ~ Depresiunea Prutului de Mijloc ~ Podișul Moldovei de Sus ~ Podișul Moldovei de Jos ~ Podișul Dobrogei ~ Podișul calcareos prebalcanic, Munții Dobrogei Nordice ~ Câmpia ~ Câmpia Tisei ~ Câmpia Dunării de Jos (Câmpia Română) ~ Bolta Dunării ~ Reșeaua hidrografică ~ UNITĂȚILE POLITICE COMPONENTE ~ Țara Românească ~ Oltenia ~ Muntenia ~ Dobrogea ~ Moldova ~ Țara de Sus ~ Țara de Jos ~ Transilvania ~ Transilvania propriu-zisă (Ardealul) ~ Țara Maramureșului ~ Țara Crișurilor ~ Banatul ~ TEMEIUL GEOGRAFIC AL ÎMPĂRȚIRII ADMINISTRATIVE ~ Ținuturile de munte și de dealuri ~ Județele de depresiune ~ Județele de bazine fluviale ~ Județele de Câmpie ~ Județele de pădure ~ Județele de stepă.	
ISTORIA ROMÂNILOR de CONST. C. GIURESCU	51
STEMA ROMÂNIEI de CONST. MOISIL	59
STEMA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ~ Stema tradițională ~ Stema combinată ~ Stema în literatură ~ STEMA MOLDOVEI ~ Stema tradițională ~ Stema combinată ~ Stema secundară ~ Stema în literatură ~ STEMA ARDEALULUI ~ Steme diferite ~ Stema uzuală ~ Stema în literatură ~ STEMELE UNITĂȚII ~ Bănărești ~ Mihai Viteazul ~ Fanariotii ~ Stema cu legenda Corvinștilor ~ Alexandru Ioan I ~ Carol I ~ Ferdinand I ~ Bibliografie.	
SIGILIUL STATULUI de CONST. MOISIL	72
STEAGURILE ROMÂNIEI de ANTON VELCU	73
INSEMNELE REGALITĂȚII ROMÂNE de CONST. MOISIL	83
Coroana regală ~ Buzduganul ~ Mantia regală ~ Pavilionul regelui ~ Cifru regală.	
DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI de C. FLONDOR și CONST. MOISIL	85
ISTORIC ~ Primele încercări ~ Instituirea sistemului de decorații românești ~ Reorganizarea și modernizarea lor ~ ORDINILE ~ Ordinele naționale ~ Carol I ~ Ferdinand I ~ Serviciul Credincios ~ Ordinele militare ~ Mihai Viteazul ~ Crucea Reginei Maria ~ Virtutea aeronautică ~ Steaua și Coroana României cu caracter militar ~ Ordine culturale ~ Meritul cultural ~ Meritul agricol ~ MEDALIILE ~ Pro virtute militari ~ Devotament și curaj ~ Virtutea militară ~ Bene Merenti ~ Apărătorii Independenței ~ Serviciul Credincios ~ Răspătă muncii ~ Bărbăție și Credință ~ Jubiliul Carol I ~ Răspătă muncii pentru biserică ~ Meritul comercial și industrial ~ Avântul țării ~ Răspătă serviciului militar ~ Medalia Victoriei ~ Răspătă muncii pentru construcții școlare ~ Medalia Ferdinand I ~ Medalia jubiliară a războiului Independenței ~ Medalia aeronautică ~ Meritul cultural ~ Medalia Peleș ~ Medalia Hohenzollern ~ Anințirea Regelui Carol II ~ Medalia Maritimă ~ CRUCILE ~ Trecerea Dunării ~ Elisabeta ~ Serviciul Credincios ~ Meritul sanitar ~ Crucea Reginei Maria ~ Crucea comemorativă a războiului ~ INSIGNELE ~ Semnul onorific al ofițerilor ~	

Semnul Invalizilor de războiu * Semnul onorific de 25 și de 40 ani pentru ofițeri * Semnul onorific de 25 ani pentru funcționarii civili * Pentru merit * Insigna de 7 ani pentru ofițeri * Vulturul României ~ Portul decorărilor și ierarhia lor ~ <i>Bibliografie.</i>	PAGINA
MONETELE ROMÂNIEI de CONST. MOISIL, ...	98
Antichitatea * Epoca bizantină * Epoca dinarilor banali * Intemeierea monedărilor naționale * Primele monete românești * Radu I Basarab * Dan și Mircea cel Bătrân * Urmașii lui Mircea cel Bătrân * Dan II și pierderea dreptului monetar * Monetăria din Sighișoara a lui Vlad Dracul * Basarab Voievod și Vindislav II * Monetăria Moldovei sub urmașii lui Petru Mușat * Activitatea monetară a lui Alexandru cel Bun * Urmașii lui Alexandru cel Bun * Petru Aron * Activitatea monetară a lui Ștefan cel Mare * Bogdan III și Ștefăniță * Monetele din Transilvania și Banat * Invazia monedelor străine * Ultimele monete naționale moldovenești * Falsificări monetare * Anarhia monetară: Preponderența polonă * Anarhia monetară: Preponderența austriacă * Epoca Regulamentului organic: Apogeul preponderenței monetare austriece * Cuza Vodă și moneda națională * Prima lege monetară sub Carol I * <i>Bibliografie.</i>	
TIMBRELE POSTALE ROMÂNEȘTI de PETRE VIȘOIANU	125
CAP. II	
POPULAȚIA ROMÂNIEI de Dr. SABIN MANUILA și MITU GEORGHESCU	133
STRUCTURA POPULAȚIEI ~ Suprafața teritorială și densitatea populației * Populație, clădiri și întreprinderi * Populația pe sexe * Repartiția locuitorilor, pe grupe de vârstă * Starea civilă a locuitorilor * Știința de carte a locuitorilor * Structura etnică a populației * Structura profesională a populației ~ MIȘCAREA POPULAȚIEI.	
PSIHOLOGIA POPORULUI ROMÂN de C. RĂDULESCU-MOTRU	161
CAP. III	
CONSTITUȚIA ROMÂNIEI de PAUL NEGULESCU	171
ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE STATULUI ~ Populațiunea * Teritoriul Statului * Suveranitatea ~ CONSTITUȚIUNEA ~ Constituțiuni flexibile * Constituțiuni rigide * Statutul * Pactul * Convențiunea ~ ISTORICUL AȘEZĂRIILOR NOASTRE POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE ~ Convențiunea de la Paris * Statutul lui Cuza * Constituția de la 1866 ~ ANALIZA CONSTITUȚIUNII ROMÂNIEI ~ Teritoriul ~ Inalienabilitatea * Indivizibilitatea * Egalitatea teritoriului ~ Populația ~ Naționalii * Străinii ~ Obligațiunile și drepturile naționaliilor ~ Drepturile politice * Drepturile publice: Drepturile primare, Drepturile secundare * Drepturile civile: Drepturile familiale, Drepturile patrimoniale ~ Principiile fundamentale ale Constituțiunii ~ Principiul suveranității naționale * Principiul guvernământului reprezentativ * Principiul separațiunii puterilor ~ Organele Statului ~ Puterea legislativă * Puterea executivă: Regele, Organele chemate să execute puterile regale în lipsa Regelui, Miniștrii ~ Puterea judecătorească ~ Principiile de organizare a Statului ~ Despre instituțiunile județene și comunale * Despre finanțe * Despre puterea armată * Dispozițiuni generale * Dispozițiuni tranzitorii și suplimentare ~ REVIZUIREA CONSTITUȚIUNII ~ Revizuirea constituțională din 1879 * Revizuirea constituțională din 1884 * Revizuirea constituțională din 1917 * Revizuirea constituțională din 1923. ~ CONSTITUȚIUNEA DIN 27 FEBRUARIE 1938 ~ Aspectul formal al noii Constituții * Principiile noii Constituții * Considerații asupra noii Constituții * Concluzii * <i>Bibliografie.</i>	
CONTRIBUȚIA PROVINCILOR LA FORMAREA DREPTULUI PUBLIC ROMÂNESC de IULIAN PETER	201
PERSOANELE JURIDICE DE DREPT PUBLIC de PAUL NEGULESCU	203
PERSOANELE JURIDICE POLITICO-TERITORIALE ~ SERVICII PUBLICE ~ Organizația serviciilor publice ~ Personalul ~ Materialul ~ Domeniul public și domeniul privat * Dependințele domeniului public * Dreptul de folosință al particularilor asupra domeniului public * Recluziunile de bunuri imobile * Servituți de utilitate publică * Recluziunile de bunuri mobile * Recluziunile de persoane ~ <i>Mijloacele juridice.</i>	
STATUTUL FUNCȚIONARILOR PUBLICI de GEORGE ALEXIANU	208
Funcționarii publici * Condițiuni generale de admisibilitate în funcțiunile publice * Ierarhie și înaltare * Drepturile funcționarilor * Măsurile de disciplină: Comisiunile disciplinare, Pedepse.	
CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV ROMÂN de ALEX. SILVIAN	213
Evoluție istorică ~ Principiile generale ale contenciosului administrativ ~ CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV GENERAL ~ Condițiunile speciale pentru intentarea acțiunilor de contencios administrativ ~ Condițiuni privitoare la calitatea reclamantului * Condițiuni privitoare la natura actului atacat * Condițiuni privitoare la termene și forme ~ Finele de neprimire ~ Fine de neprimire rezultate din natura actului atacat ~ Actele de guvernământ *	

Actele de comandament cu caracter militar * Actele de tutelă administrativă și de control ierarhic * Deciziunile comisiilor disciplinare * Actele autorităților militare * Actele Președinților Corpurilor legiuitoare ~ Fine de neprimire rezultate din existența unui recurs paralel ~ Motivele acțiunilor de contencios administrativ ~ Instanțele de contencios și procedură în fața lor ~ Suspendarea actelor administrative de autoritate * Obiectul acțiunilor de contencios administrativ ~ Efectele hotărârilor de contencios administrativ ~ Executarea hotărârilor contra Statului, Dannele Comisariatului * Responsabilitatea civilă a Statului ~ JURISDICȚIUNILE SPECIALE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV ~ Curțile administrative * Consiliul superior al Avocaturii Statului * Bibliografie.

PAGINA

CONTENCIOSUL FISCAL, de ILIE MERLESCU, ION M. RĂDULESCU și GH. BADEA . . . 222

CARACTERELE JURIDICE ALE CONTENCIOSULUI FISCAL, ~ EVOLUȚIE ISTORICĂ ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CONTENCIOSULUI FISCAL, ~ Contenciosul de stabilire a impozitelor ~ Comisiunile de primă instanță ~ Impunerea prin recensământ ~ Impunerea anuală ~ Impunerea prin clasificare ~ Căile de atac ale impunerii ~ Apelul ~ Recursul ~ Procedura stopajului la sursă ~ Stabilirea impozitelor vamale ~ Stabilirea impozitului pe succesiuni ~ Contenciosul de percepere și urmărire ~ Gradele de urmărire ~ Somnția de plată ~ Sechestrul ~ Vânzarea mobilă ~ Poprirea ~ Urmărirea generală a veniturilor imobiliare ~ Administrator-sechestrul ~ Urmărirea imobiliară ~ Contestația la urmărire ~ Condițiunile de formă ale contestației ~ Procedură, timbrare ~ Motivele contestației ~ Titlul Statului în urmărirea impozitelor ~ Suspendarea execuției în caz de contestație ~ Recursul ~ Contenciosul fiscal represiv ~ Infraacțiunea și amendă fiscală ~ Procesul verbal de contravenție ~ Apelul ~ Regulele procedurale ~ Consecințele apelului ~ Recursul ~ Termenul.

DREPTUL POLIȚIENESC AL ROMÂNIEI de EUGEN BIANU . . . 231

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE DREPTULUI POLIȚIENESC ~ Dreptul polițienesc de siguranță ~ Dreptul polițienesc administrativ ~ Dreptul polițienesc judiciar ~ Dreptul polițienesc al contravențiilor și delictelor ~ Dreptul de procedură polițienescă ~ ATRIBUȚIILE DREPTULUI POLIȚIENESC ~ Capacitatea de a dispune prin norme generale ~ Facultatea de a ordona măsuri în cazuri concrete ~ Dreptul de a constata contravențiunile ~ Dreptul de a pune în mișcare forța armată ~ IZVOARELE DREPTULUI POLIȚIENESC ~ Legea ~ Puterea executivă ~ DREPTUL POLIȚIENESC JUDICIAR ~ DREPTUL POLIȚIENESC CONTRAVENȚIONAL ȘI DELICTUAL, ~ Contravențiunile polițienești propriu zise ~ Contravențiunile penale ~ Delictelor speciale ~ Sancțiunile polițienești.

CAP. IV

REGIMUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA de GEORGE ALEXIANU . . . 235

EVOLUȚIA REGIMULUI ELECTORAL ~ Legea electorală din 1864 ~ Legea electorală din 1866 ~ Legea electorală din 1884 ~ Constituția din 1917 ~ Constituția din 1923 ~ REGIMUL ELECTORAL ÎN VIGOARE PÂNĂ LA CONSTITUȚIA DIN 1938 ~ Condițiunile dreptului de vot ~ Calitatea de național ~ Sexul masculin ~ Majoritatea judecătii ~ Aptitudinea intelectuală ~ Demnitatea ~ Incompatibilitatea ~ Caracteristicile dreptului de vot ~ Obligatorietatea ~ Egalitatea votului ~ Sistemul majoritar ~ Sistemul proporționalist: Scrutiniul de listă, Scrutiniul uninominal ~ Vot direct ~ Vot secret ~ Procedura electorală ~ Formalitățile premergătoare alegerii ~ Determinarea circumscripției electorale ~ Alcătuirea listei electorale ~ Cartea de alegător ~ Birourile electorale județene ~ Formalitățile din perioada electorală ~ Declarația de candidatură ~ Semnele electorale ~ Comisia centrală electorală ~ Ruletele de vot ~ Desemnarea delegaților și asistaților ~ Operația votării ~ Contenciosul electoral ~ Contenciosul operațiilor prealabile alegerii ~ Contenciosul alegerii propriu zise ~ Distribuția mandatelor parlamentare ~ Proclamarea rezultatului ~ Critica legii electorale ~ REGIMUL ELECTORAL DUPĂ CONSTITUȚIA DIN 1938.

REGIMUL PARLAMENTAR ÎN ROMÂNIA de I. C. FILITTI și GEORGE ALEXIANU . . . 245

EVOLUȚIA REGIMULUI PARLAMENTAR ~ 1821—1829 ~ 1829—1848 ~ 1856—1866 ~ REGIMUL PARLAMENTAR DUPĂ CONSTITUȚIA DELA 1866 ~ Durata parlamentului ~ Durata legislaturii ~ Dizolvarea parlamentului ~ Durata sesiunilor parlamentare ~ Mesajul regal ~ Organele parlamentului ~ Biroul ~ Secțiunile ~ Comisiunile ~ Procedura parlamentară ~ Depunerea proiectelor de lege ~ Examinarea proiectelor de lege ~ Inscriserea la ordinea de zi ~ Discuția în ședință publică: Discuția generală, Discuția pe articole ~ Votul: prin ridicare sau ședere, prin bile, prin apel nominal, prin buletine ~ Dreptul disciplinar parlamentar ~ Pedepse pronunțate de președinte ~ Pedepse pronunțate cu avizul Comisiei Disciplinare ~ Statutul membrilor parlamentului ~ Dobândirea mandatului parlamentar ~ Imunitățile parlamentare: Iresponsabilitatea, Inviolabilitatea ~ Scutirea de anumite sarcini publice ~ Indemnitatea parlamentară ~ Incompatibilitățile ~ Pierderea mandatului parlamentar ~ REGIMUL PARLAMENTAR DUPĂ CONSTITUȚIA DIN 1938.

CONSILIUL LEGISLATIV de ALEX. COSTIN . . . 265

ANTECEDENTELE ISTORICE ALE CONSILIULUI LEGISLATIV ~ Obșteștile Delavari ~ Comisia Centrală de la Focșani ~ Comitetul provizoriu ~ Consiliul de Stat ~

ORGANIZAȚIA CONSILIULUI LEGISLATIV ~ Secțiunile ~ Consilierii permanenți și temporari ~ Referenții titulari și stagieri ~ Procedura de consultare a Consiliului ~ Competența Consiliului ~ *Bibliografie*.

PAGINA

CAP. V

ADMINISTRAȚIA CENTRALĂ A ROMÂNIEI de I. C. FILITTI și I. V. GRUIA 271

ADMINISTRAȚIA CENTRALĂ ÎN PRINCIPATE ~ Până în sec. XVI * Din sec. XVI până în 1733 * De la 1733 la 1831 * Epoca Regulamentului Organic și perspectivele ei ~ ORGANIZAREA ADMINISTRAȚIEI CENTRALE ~ Regela ~ Atribuțiunile regale ~ Voloarea acțiunii administrative a Regelui ~ Inviolabilitatea Regelui ~ Președintele Consiliului de Miniștri ~ Consiliul de Miniștri ~ Miniștrii ~ Evoluția miniștrilor ~ Structura organică a miniștrilor ~ Atribuțiunile miniștrilor ~ Președinția Consiliului de Miniștri * Ministerul de Interne * Ministerul Finanțelor * Ministerul Afacerilor Străine * Ministerul Justiției * Ministerul Educației Naționale * Ministerul Apărării Naționale * Ministerul Aerului și Marinei * Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor * Ministerul Agriculturii și Domeniilor * Ministerul Cooperăției * Ministerul Industriei și Comerțului * Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale * Servicii Publice Centrale * *Bibliografie*.

ADMINISTRAȚIA LOCALĂ ÎN ROMÂNIA de I. C. FILITTI și I. G. VANTU 296

ISTORICUL ADMINISTRAȚIEI LOCALE ~ De la origini până în sec. XVI * Din sec. XVI până în 1733 * De la 1733 la 1831 * De la 1833 până în 1919 * STRUCTURA ACTUALĂ A ADMINISTRAȚIEI LOCALE ~ Organele administrației locale ~ Comunele ~ Consiliul comunal * Primarul ~ Administrația județului ~ Consiliul județean * Delegațiunea permanentă * Prefectul * Consiliul de prefecură ~ Durata consiliilor locale ~ Funcțiunile administrației locale ~ Serviciile administrative * Însușirile, urbanism * Procedura de petiționare * Funcționarii administrațiilor locale * Organizația răspunderii ~ Asociații administrative ~ Administrația municipiului București ~ *Bibliografie*.

STABILIMENTE PUBLICE ȘI DE UTILITATE PUBLICĂ de IULIAN PETER 311

POLIȚIA ROMÂNEASCĂ de EUGEN BIANU 314

EVOLUȚIA POLIȚIEI ~ De la origini până la Regulamentul Organic * De la 1831 la 1929 ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ ~ Poliția administrativă * Poliția judiciară * Poliția de siguranță ~ CARACTERELE ACTIVITĂȚII POLIȚIENEȘTI ~ *Bibliografie*.

ARHIVELE ROMÂNIEI de CONST. MOISIL 320

EVOLUȚIA ARHIVELOR ROMÂNEȘTI ~ De la origini până la Regulamentul Organic ~ De la Regulamentul Organic până la Unire ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ARHIVELOR.

CAP. VI

ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ ÎN ROMÂNIA de I. C. FILITTI, EUG. DECUȘARĂ și ALEX. COSTIN 327

EVOLUȚIE ISTORICĂ ~ De la origini până în sec. XVIII * Din sec. XVIII până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la 1859 * De la 1859 la 1919 ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ ~ Judecătorile * Tribunalele * Curțile de apel * Curțile cu Jurați * Înalta Curte de Casație și Justiție * Ministerul public sau parchetul * Inspectorii judecătorești * Consiliul superior al magistraturii * Admiterea în ordinul judecătoresc * Înmintările în magistratură * Ierarhia și gradele în ordinul judecătoresc * Incompatibilități și scutiri * Immobilitatea * Disciplina judecătorească * Concedii * Vacanțe * Corpul portărilor * Greșele * Funcționarii judecătorești * *Bibliografie*.

BAROUL ROMÂNESC de I. V. GRUIA 348

EVOLUȚIE ISTORICĂ ~ De la origini până la instituirea funcțiunii (1831) * Epoca de organizare a funcțiunii (1831—1864) * Epoca de organizare corporativă (1864—1907) * Epoca de organizare socială (1907—1919) * Perioada unificării organice a Barourilor (1919—1931) ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ ~ Condițiunile de admitere în Corp ~ Drepturile și datorile avocatului ~ Organele Corpului ~ Congresurile generale * Unirea Avocaților din România * Consiliul Baroului ~ Casele de pensii și ajutor ~ Casa centrală de pensii * Casele de ajutor ~ Răspunderea avocatului ~ Consiliul de disciplină al Baroului * Consiliul Superior de disciplină a Avocaților ~ Avocații publici ~ Orientări noi în Baroul românesc ~ *Bibliografie*.

REGIMUL PENITENCIAR de DR. N. TORCULESCU 361

ISTORICUL ÎNCHEISORILOR ROMÂNEȘTI ~ De la origini până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la 1930 ~ REGIMUL ACTUAL ~ Penitenciarile ~ Categoriile de penitenciare ~ Penitenciare de drept comun; de muncă silnică, de temniță grea, de închisoare corecțională și polițienească * Penitenciare politice, de detențiune; grea, riguroasă, simplă ~ Progresivitatea regimului ~ Paza de izolare individuală * Paza de tratament în comun * Colonia penitenciară sau penitenciarul transitoriu * Libertatea condițională ~ Institutule de siguranță ~ Ospiciul pentru infractorii alienați * Anexele psihiatrice * Azilul pentru infractorii cu anormalități *

Institutul special pentru infractorii din obșcu * Colonia pentru vagabonzi * Institutul de corecție * Institutul de educație corectivă ~ **Antropologia penitenciară** ~ Laboratoarele de antropologie penitenciară * Dosarul sau carnetul antropologic * Inspectoratul Antropologic.

PAGINA

CAP. VII

LEGISLAȚIA CIVILĂ de ANDREI RĂDULESCU și I. ROSETTI-BĂLĂNESCU 369

IZVOARELE DREPTULUI CIVIL ~ Până la codul civil * Intocmirea codului civil ~ DREPTUL CIVIL ACTUAL ~ **Pargana** ~ Persoanele fizice * Persoanele juridice * Numele * Domiciliul * Statul civil * Actele de stare civilă * Căsătoria * Divorțul * Filiațiunea * Capacitatea * Minorii * Reprezentarea minorului * Interdicțiunea * Emancipațiunea * Consiliul județiar ~ **Bunuri** ~ **Patrimoniul** ~ Fractele * Posesiunea * Proprietatea * Uzufunctul * Servituțiile ~ **Transmisiunea ereditară a patrimoniului** ~ Diverse categorii de moștenitori * Succesiunea ab intestat * Moștenitorii legitimi * Moștenitori neregulați * Opțiunea moștenitorului * lichidarea activului succesoral * Raportul * lichidarea pasivului succesoral * Separatiunea patrimoniilor * Liberalitățile * Calculul rezervei * Reducțiunea liberalităților * Donațiunile între vii * Testamentul * Legatele ~ **Regimul matrimonial** ~ Contractul de căsătorie * Regimul dotal * Separatiunea de patrimonii ~ **Obligațiuni** ~ **Contractele** ~ Contracte bilaterale și unilaterale * Contracte oneroase și gratuite * Contracte comutative și aleatorii * Desființarea contractelor * Delicte și quasi-delicte * Quasi-contracte * Cazul fortuit și forța majoră * Întârzierea * Daunele interese * Dobânda * Conservarea patrimoniului debitorului ~ **Stingerea obligațiunilor** ~ Plata * Novațiunea * Compensațiunea * Prescripțiunea extinctivă ~ **Probleme** ~ Sarcina probei * Presumpțiuni legale * Diverse mijloace de probă ~ **Contractele speciale** ~ Vânzarea * Cesiunea de creanță * Schimbul * Locațiunea * Societatea * Mandatul * Imprumutul * Depozitul ~ **Garantarea creanțelor** ~ Fidejusiunea * Ammutul ~ **Privilegii** ~ **Ipoteci** ~ Ipoteca legală * Ipoteca convențională * Specialitatea și publicitatea ipotecilor * Rangul ipotecilor * Drepturile creditorilor * *Bibliografie.*

LEGISLAȚIA PENALĂ de I. C. FILITTI și GEORGE VRĂBIEȘCU 397

IZVOARELE LEGISLAȚIEI PENALE ~ Vechile pravile * Codica penală Sufo-Sturza din Moldova * Regulamentul Organic * Codul penal Ghica-Știrbei din Țara Românească * Codul penal dela 1864 ~ **LEGISLAȚIA PENALĂ ACTUALĂ** ~ Principiile Codului penal Carol al II-lea * Pedepsele principale * Conflictul legilor penale * Crimele și delictetele contra Statului * Delicte contra exercițiului drepturilor politice și cetățenești * Infracțiuni contra justiției * Infracțiuni contra liniștii publice * Infracțiuni contra sănătății publice * Infracțiuni contra intereselor publice * Infracțiuni contra bunelor moravuri * Infracțiuni contra familiei * Infracțiuni contra persoanelor * Infracțiuni contra patrimoniului.

PROCEDURA JUDICIARĂ de EUGEN HEROVANU 409

Procedura veche * Procedura actuală * *Bibliografie.*

CAP. VIII

- CULTELE IN ROMÂNIA de OLIMP CĂCIULĂ 417

INTRODUCERE ~ Noțiunea de cult * Libertatea cultului * Configurația cultică a României ~ **CULTELE NAȚIONALE** ~ Cultul ortodox * Caracterizare ~ Originea cultului ortodox în România * Inceputurile de organizare bisericească * Organizarea Bisericii ortodoxe române * Mănăstirile și viața monastică * Organizarea Bisericii ortodoxe române după întregirea neamului * Date statistice * Activitatea religioasă culturală și națională a Bisericii ortodoxe * Raportul dintre Biserica ortodoxă română și Stat * Raportul dintre Biserica ortodoxă română și celelalte Biserici și culte * Biserica ortodoxă române în afară de granițele țării și Biserici ortodoxe străine înăuntrul granițelor ei ~ **Cultul greco-catolic (unit)** ~ Caracterizare * Originea cultului greco-catolic în România * Organizarea Bisericii greco-catolice după unirea cu Roma * Organizarea Bisericii greco-catolice după întregirea neamului * Date statistice * Activitatea religioasă, culturală și națională a Bisericii greco-catolice * Raportul dintre Biserica greco-catolică și Stat * Raportul dintre Biserica greco-catolică și celelalte Biserici ~ **CULTE MINORITARE** ~ **Cultul catolic** ~ Caracterizare * Originea cultului romano-catolic în România * Organizarea Bisericii romano-catolice din România * Date statistice * Raportul dintre Biserica romano-catolică din România și Statul Român * Raportul Bisericii romano-catolice cu Biserica ortodoxă română * Activitatea religioasă, culturală și națională a Bisericii catolice ~ **Cultul reformat (calvin)** ~ Caracterizare * Originea cultului reformat (calvin) în România * Originea Bisericii reformate (calvine) din România * Contribuția Bisericii reformate (calvine) la dezvoltarea culturală a Statului Român ~ **Cultul evanghelic-interan** ~ Caracterizare * Originea cultului evanghelic-interan în România * Organizarea Bisericii evanghelic-interane din România * Date statistice * Contribuția Bisericii evanghelic-interane la dezvoltarea culturală a Statului Român ~ **Cultul unitarian** ~ Caracterizare * Originea cultului unitarian în România * Organizarea Bisericii unitariene din România * Date statistice ~ **Cultul armeanogregorian** ~ Caracterizare * Originea cultului armeanogregorian în România * Organizarea Bisericii armeanogregoriene din România * Date statistice ~ **Cultul mozaic** ~ Caracterizare * Originea cultului mozaic în România * Organizarea cultului mozaic în România * Date statistice ~ **Cultul**

mahomedan ~ Caracterizare * Originea cultului mahomedan din România * Organizarea cultului mahomedan din România * Date statistice ~ ASOCIAȚIUNILE RELIGIOASE (SECTELE) ~ Asociațiuni religioase îngăduite ~ Bapțiști * Adventiști de ziua șaptea * Lipoveni * Creștinii după Scriptură ~ Asociațiuni religioase prohibite ~ *Procedura trecerii de la un cult la altul* ~ *Bibliografie*.

ORGANIZAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN ROMÂNIA de M. POPESCU-SPINENI, IULIAN PETER și IOSIF I. GABREA

443

EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC ~ În Moldova * În Transilvania * În Țara Românească ~ STRUCTURA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC ~ Învățământul primar ~ Școalele pentru copii mici * Școalele primare * Școalele și cursurile pentru adulți * Școale și clase speciale ~ Învățământul secundar ~ Învățământul secundar teoretic * Învățământul normal * Seminarile teologice * Învățământul industrial * Învățământul comercial * Învățământul agricol * Liceele militare ~ Învățământul superior ~ Universitățile * Școalele Politehnice * Academia de Arhitectură * Academile de Arte Frumoase * Academile de Muzică și Artă Dramatică * Institutul Superior de Educație Fizică * Academile de Inalte Studii Comerciale și Industriale * Academile de Agricultură * Școalele Militare * Școala Superioară de Război ~ Pregătirea Corpului didactic ~ Examine și echivalări între școala ~ CORPUL DIDACTIC ~ CONSIDERAȚII GENERALE ~ Rezultatele școlii românești * Învățământul teoretic și practic * Populația școlilor secundare după mediu * Învățământul universitar în raport numeric cu cel primar * Populația universităților după naționalitate * Populația universităților pe facultăți * Intervenția Statului în orientarea tineretului școlar * *Bibliografie*.

STRAJA ȚĂRII de G-ral I. MANOLESCU, C. NEDELCU și TEOFIL, SIDOROVICI

482

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI STRĂJEREȘTI ~ Cercetașii României * Începuturile străjeriei ~ ORGANIZAȚIA DE AZI A STRĂJERIEI ȚĂRII ~ Organele de conducere ~ Comandamentul Suprem * Consiliul Superior de Îndrumare * Comandamentul Străjeriei Țării * Comitetul permanent * Statul Major al Comandamentului * Comandamentele teritoriale ~ Fondurile ~ Formațiunile străjeresti ~ Cuibul * Grupa * Centuria * Stolul * Cohorta * Legiunea * Palanga străjerilor * Palanga Străjerelor * Asociația creștină a Femeilor (A.C.F.) * Asociația creștină a Tinerilor (A.C.T.) * Școlii și școlimanele * Areazii și araziștele ~ Principiile de viață străjerescă ~ Distincțiunile străjeresti ~ Pro Virtute * Ordinul și medalia « Straja Țării » ~ Ordinul și medalia « Meritul Cultural » pentru străjerie.

SĂNĂTATEA PUBLICĂ ÎN ROMÂNIA de I. PUPEZA, Dr. VIRGILIU LEONTE, Dr. C. GHEORGHIEU și Prof. Dr. D. MEZINCESCU

490

LEGISLAȚIA SANITARĂ ~ Evoluția legislației sanitare ~ De la origini până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la legea sanitară din 1874 * De la 1874 până la 1910 * De la 1910 până la 1930 ~ Legislația actuală ~ Organele sanitare * Profilaxia și combaterea bolilor contagioase * Combaterea bolilor venerice * Salubritatea publică * Igiena industrială * Regimul farmaciilor * Personalul * Fondurile ~ INSTITUȚIUNILE SANITARE ~ Evoluția instituțiilor sanitare ~ De la origini până la Regulamentul Organic * De la 1832 până la 1921 ~ Instituții sanitare de Stat ~ Serviciile sanitare exterioare * Instituțiile de spitalizare și asistență * Așezămintele de ocrotire socială ~ Instituții sanitare de utilitate publică ~ Eforia Spitalelor Civile * Așezămintele Brâncovenesti * Epitropia Sf. Spiridon din Iași * Liga Națională contra Tuberculozei * Societatea pentru Combaterea Tuberculozei la Copii (C.T.C) ~ CONSIDERAȚII ASUPRA SĂNĂTĂȚII PUBLICE ~ *Bibliografie*.

ASISTENȚA SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA de C. STĂNESCU și ELISABETA CONSTANTIN

519

EVOLUȚIA OPEREI DE ASISTENȚĂ ~ De la origini și până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la 1920 * De la înființarea Ministerului Muncii până la legea din 1930 ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ASISTENȚEI ~ Principiile legale ~ Asistența mamei și copilului * Asistența defecților * Asistența minorilor delincvenți * Regimul societăților de binefacere ~ Instituțiile de asistență ~ Oficiile de ocrotire * Dispensarele prenatale * Maternitățile * Dispensarele de puericultură * Dispensarele mixte * Căminurile maternice * Clinicele infantile * Centrele pentru ocrotirea copiilor * Așezămintele de ocrotire închise * Așezămintele de reeducare a minorenților * Colonile de vară * Preventoriile * Căminurile de zi * Instituțiile medico-pedagogice * Azilurile pentru orbi * Așezământul pentru needucabili * Colonile de muncă ~ Școalele de asistență ~ Școalele de surori de ocrotire * Cursurile de igienă pentru învățătoare ~ Școalele de mame ~ Școala pentru pregătirea profesorilor-pedagogi * Școala superioară de asistență.

CRUCEA ROȘIE A ROMÂNIEI de G-ral RADU ROSETTI

534

PRINCIPIILE CRUCEI ROȘII ~ OPERA CRUCEI ROȘII ~ 1876—1878 * 1914—1918 * 1918—1936.

CASA MUNCII C. F. R. de AL. DEVECHI

541

EVOLUȚIA CASEI MUNCII ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ ~ Asistența medicală ~ Asistența culturală ~ Asistența materială ~ Casa de credit * Casa de ajutor * Construcțiile.

ASIGURĂRILE SOCIALE ÎN ROMÂNIA de GH. MIHOAC

545

EVOLUȚIA REGIMULUI ASIGURĂRILOR ~ Riscurile asigurate * Câmpul asigurărilor ~ REGIMUL ACTUAL AL ASIGURĂRILOR ~ Asigurarea obligatorie ~ Asigurarea facultativă ~ Fondul asigurărilor ~ Cotizații * Contribuții suplimentare ~ Organizarea administrativă a Casei Asigurărilor ~ Casa Centrală a Asigurărilor Sociale *

Casele de Asigurări Sociale * Oficiile de Asigurări Sociale ~ Drepturile asiguraților ~ Ajutoare bănești * Ajutoare în caz de maternitate * Ajutoare în caz de deces * Pensia de invaliditate * Pensia de accident * Pensii pentru urmași accidentatului.	PAGINA
REGIMUL GENERAL AL PENSIILOR de ION M. RĂDULESCU	552
EVOLUȚIA REGIMULUI PENSIILOR ~ REGIMUL ACTUAL AL PENSIILOR ~ Drepturile de pensie ~ Pensii pentru vechime de serviciu * Pensii pentru înmormântări * Pensii pentru urmași * Ajutoare ~ Procedura de stabilire a pensiilor ~ Cererile de înscriere la pensii * Data înscrierii la pensii * Actele necesare * Fișa de pensie * Pierderea drepturilor de pensie ~ Comisia de Pensii ~ Procedura * Căile de atac * Calcularea indemnității de scumpete * Plata pensiilor ~ Casa Generală de Pensii ~ Consiliul de Administrație * Directorul General * Serviciile ~ Casa de pensii a Ofițerilor.	
CAP. IX	
ORGANIZAREA SOCIALĂ A ȚĂRĂNIMII de H. H. STAHL	559
ORIGINILE VIAȚII SOCIALE ~ Teza boierească * Teza boierescă atenuată * Teza țărănească ~ VIAȚA SOCIALĂ RĂZĂȘEASCĂ ~ Formele ~ Istoria răzășiei ~ VIAȚA SOCIALĂ CLĂCĂȘEASCĂ ~ Formele ~ Istoria clăcășiei ~ CONCLUȘIUNI ~ Bibliografie.	
REGIMUL AGRAR ÎN ROMÂNIA de C. GAROFID	577
EVOLUȚIA REGIMULUI AGRAR ~ De la legea din 1864 până la răscoala din 1907 * De la legislația din 1908 la reforma din 1918 * De la reforma din 1918 până la conversiunea datoriilor agricole ~ ASPECTUL ACTUAL AL PROBLEMEI AGRARE.	
ORGANIZAȚIA SOCIALĂ A MUNCITORILOR de GEORGE STRAT	586
ISTORICUL ASOCIAȚIONISMULUI MUNCITORESC ~ Până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la legea din 1910 * De la 1910 la 1921 ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A SINDICATELOR PROFESIONALE ~ Statutul legal ~ Dreptul de sindicalizare * Constituirea sindicatelor * Organele sindicatelor * Capacitatea sindicatelor * Organizațiile sindicale ~ CONSIDERAȚII ASUPRA MIȘCĂRII SINDICALE ÎN ROMÂNIA ~ Bibliografie.	
LEGISLAȚIA MUNCII ÎN ROMÂNIA de GR. TRANCULEAȘI și D. CONSTANTINESCU . .	593
REGIMUL MUNCII ~ Evoluția legislației muncii ~ Igiena și siguranța muncii * Ceretirea femeilor și copiilor * Repozitul duminical * Jurisdicția profesională * Contractul de muncă ~ LEGISLAȚIA ÎN VIGOARE ~ Conflictele colective de muncă * Organizarea plasării * Reglementarea migrațiilor * Igiena și durata muncii * Protecția muncii naționale * Pregătirea profesională * Exercițierea meseriilor * Contractele de muncă * Munca în porturi * Șomajul * Protecția femeilor și a minorilor ~ INSTITUȚIILE MUNCITOREȘTI ~ Instituții de supraveghere ~ Inspectia muncii * Comisii de calificare a meseriilor * Comisii pentru munca în porturi ~ Instituții de protecție ~ Oficiile de plasare * Căminurile de necese * Cursurile profesionale * Institututele și laboratoarele de psihotehnie și oficiile de orientare profesională * Adăposturi pentru muncitori * Căminele pentru pregătirea personalului casnic * Centrele pentru organizarea timpului liber * Colonile de vrac pentru necese și necese * Stadionele și terenurile sportive muncitorești * Casa Construcțiilor ~ JURISDICȚIA MUNCII ~ Bibliografie.	
ORGANIZAREA SOCIALĂ A PROFESIUNILOR de IULIAN PETER	605
CORPUL PROFESIONAL ÎN TREBUTUL ROMÂNESC ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CORPULUI ~ Corpul tehnic al inginerilor * Corpul arhitecților * Corpul tehnic militar * Corpul chimicilor * Corpul geologilor * Corpul geometrilor-arpanitori * Corpul tehnic al statisticienilor * Corpul agronomilor * Corpul silvic * Corpul medical * Corpul farmacistilor * Corpul veterinarilor * Corpul contabililor * Corpul contabililor și funcționarilor cooperatori * Corpul avocaților publici * Corpul didactic.	
CAMERELE PROFESIONALE de N. ARCADIAN	613
CAMERELE DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE ~ Camerele naționale ~ Atribuțiuni ~ Organizare ~ Camerele de comerț și industrie * Unirea camerelor de comerț și industrie ~ Camerele extraterritoriale ~ Camere de comerț române în străinătate * Camere de comerț străine în România ~ CAMERELE DE MUNCĂ ~ Atribuțiuni ~ Organizare ~ Camerele de muncă * Unirea camerelor de muncă ~ CAMERELE DE AGRICULTURĂ ~ Atribuțiuni ~ Organizare ~ Comitetele agricole comunale * Camerele de agricultură * Unirea camerelor de agricultură.	

CAP. X

LEGISLAȚIA FISCALĂ de ANTON BALOTĂ și V. VASILIU	621
ISTORICUL AȘEZĂRIILOR FISCALE ~ De la origini până în secolul XVII: Dăruirea, Prestările, Ocuile, Gloabele, Birul, Împrumuturile * Din secolul XVII până la Regulamentul Organic * De la Regulamentul Organic până la Unire * De la Unire până la depresiunea economică * Perioada depresiunii economice ~ STRUCTURA ACTUALĂ A SISTEMULUI FISCAL ~ Contribuțiunile directe * Taxele militare * Timbrul și impo-	

zitul pe acte și fapte juridice * Impozitele pe cifra de afaceri, pe automobile și pe spectacole * Taxele de consumație * Monopolul tutunului, al sării și al chibriturilor * Monopolul alcoolului * *Bibliografie.*

PAGINA

REGIMUL VAMAL de ANTON BALOTĂ și ION M. RĂDULESCU

632

EVOLUȚIA REGIMULUI VAMAL ~ Înainte de Regulamentul Organic * După Regulamentul Organic * REGIMUL IN VIGOARE ~ Drepturile de vamă ~ Dreptul specific * Drepturi ad valorem ~ Tariful vamal ~ Tariful general * Tariful convențional * Tariful diferențial ~ Administrația generală a vămilor ~ Birourile vamale * Birourile de vamă și expediție ~ Drumurile vamale ~ În traficul pe uscat * În traficul pe apă * În traficul aerian * Regimul coletelor postale ~ Intrepozite reale * Intrepozite nominale ~ Formalitățile vamale ~ Declarațiunea vamală * Verificarea mărfurilor * Stabilirea drepturilor vamale * Taxarea obiectelor pentru uzul personal al călătorilor * Părăsirea mărfurilor în vamă * Căderea mărfurilor în rebut * Sistemul drawback-ului * Scutirea mostrelor fără valoare comercială * Transitația mărfurilor * Cabotajul ~ Supravegherea vamală a granițelor ~ Reprimarea infracțiunilor ~ Contravențiunea * Contrabanda.

ORGANIZAȚIA FINANCIARĂ A STATULUI de ANTON BALOTĂ și ION M. RĂDULESCU

638

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI FINANCIARE ~ Dela origini până la Regulamentul Organic ~ Cîslu * Perceperea dărilor ~ Epoca Regulamentelor Organice ~ Epoca organizării Statului român modern ~ BUGETUL, GENERAL, AL STATULUI ~ Constituțiunea bugetului ~ Executarea bugetului ~ Încasarea veniturilor * Repartizarea creditelor * Angajarea cheltuielilor * Lichidarea și ordonanțarea cheltuielilor * Plata cheltuielilor ~ CONTABILITATEA PUBLICĂ ~ Inventarul averii publice * Contabilitatea în partidă dublă * Incompatibilitatea între diferitele categorii de gestionari * Închelarea conturilor * Conturile de gestiune * Contul general de execuție a bugetului Statului * Contul gestiunii finanțelor Statului * Contul special al datoriei publice ~ APARATUL FISCAL, ~ Administrațiile de constatare ~ Circumscripțiile de constatare a impozitelor * Controlul impozitelor indirecte * Controlul fabricilor ~ Administrațiile de încasări și plăți ~ Percepțiile de circumscripție * Agențiile de încasare ~ FINANȚELE ADMINISTRAȚIILOR LOCALE ~ Bugetele administrațiilor locale ~ Cheltuielile * Veniturile ~ Contabilitatea administrațiilor locale ~ Controlul bugetar ~ CASA DE DEPU- NERI ȘI CONSEMNAȚIUNI ~ Principiile de organizare * Administrația Casei.

CURTEA DE CONTURI de GH. ALESSEANU

648

ISTORICUL ACȚIUNII DE CONTROL A FINANȚELOR PUBLICE ~ Dela origini până la constituirea Curții de Conturi * Dela constituirea Curții de Conturi până la reforma ei din 1929 ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ ~ Organele Curții ~ Atribuțiunile Curții ~ Controlul preventiv * Controlul concomitent * Controlul postum ~ Jurisdicțiunea Curții.

CAP. XI

ARMATA ROMÂNĂ de G-ral GR. CONSTANDACHE, Lt-col. N. OPREȘCU și AL. COSTIN . .

655

ISTORICUL ARMATEI ROMÂNE ~ Epoca armatelor naționale * Epoca decăderii militare * Renașterea armatelor naționale * Consolidarea puterii armate * Epoca războiului de întregire * Epoca postbelică ~ ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ARMATEI ~ Adunarea mijloacelor ~ Recrutarea * Efective ~ Armele ~ Infanteria * Cavaleria * Artileria * Geniul * Serviciile ~ Marile Unități ~ Diviziile * Corpurile * Armatele ~ Comandamentul suprem ~ Consiliul superior al apărării țării * Ministerul Apărării Naționale * Marele Stat-Major * Marele Cartier General ~ CORPURILE SPECIALE ~ Jandarmaria ~ Istoric ~ Organizație actuală ~ Formațiuni teritoriale * Formațiuni mobile * Formațiuni de oraș * Centre de instrucție * Școli ~ Marina Regală ~ Istoric ~ Organizație actuală ~ Comandamente * Trupe * Școli * Stabilimente * Depozite ~ Aeronautica ~ Aviația * Aerostația * Apărarea antiaeriană ~ Progăti- rea premilitară ~ Serviciul Sanitar al Armatei ~ Istoric ~ Organizație actuală ~ În timp de pace * În timp de război ~ Justiția militară ~ Istoric ~ Organizație actuală ~ Tribunalul militar * Curtea militară de casare și justiție * Parchetul militar * Pretorii militari * Curțile marțiale * Curtea militară de casare și justiție.

MARILE BĂTĂLII ALE ROMÂNILOR de N. A. CONSTANTINĂSCU

716

ÎNAINTE DE MIRCEA ~ Lupta dela Adrianopole din 1205 * Bătălia din 1330 zisă dela Posada * Lupta dela Ialomița din 1369 * Întemeierea Moldovei ~ LUPTELE LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN ~ Bătălia dela Rovine, 1394 * A doua luptă pe Ialomița, 1397 ~ BĂTĂLIILE CRUCIATULUI ROMÂN IOAN CORVINUL ~ Bătălia dela Poarta de Fier, 1442 * Lupta dela Ialomița, 1442 * Cruciata din Balcani ~ RĂZBOIUL LUI VLAD ȚEPEȘ CU TURCII ~ Expediția Sultanului din 1462 * Atacul de noapte * Pădurea de țepe dela Târgoviște ~ BĂTĂLIILE LUI ȘTEFAN CEL MARE ~ Bătălia dela Bala * Bătălia dela Podul Iualt ~ Expediția lui Mohamed II * Bătălia dela Valen Albă * Resistența cetăților și alungarea Turcilor * Bătălia dela Suceava * Biruința din Codrul Cominului ~ EROISMUL ROMÂNESC ÎN SEC. XVI ~ Radu dela Afumați * Petru Rareș * Ioan Vodă cel Cumplit ~ BĂTĂLIILE LUI MIHAI VITEAZUL ~ Expediția lui Șinai ~ Biruința dela Călugăreni * Bătălia pentru unire: Selimberg, Mirăslău și Gorăslău ~ BĂTĂLIILE LUI RADU ȘERBAN ~ Bătălia dela Teșani * Întâlnirea dela Brașov, 1603 * A doua biruință dela Brașov, 1611 ~ BĂTĂLIA DELA PÎNTA ~ *Bibliografie*

CAP. XII

PAGINA

VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI BUCOVINA de IOAN GEORGESCU	759
ARDEALUL, ~ Răsvățiri și înfrângeri * Domnia lui Mihai Voda Viteazul * Rolul politic al Episcopului Iosif Inocențiu Micu * Revoluția lui Horia * Supplex libellus Valahorum * Revoluția din 1848-1849 * Procesul Memorandului * Desrobirea * Consiliul Dirigent ~ BUCOVINA ~ După Răpire * Unirea * <i>Bibliografie</i> .	
VIAȚA POLITICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A MOLDOVEI de I. C. FILITTI	808
Evoluția clasei conducătoare până la 1821 * Revoluția lui Tudor Vladimirescu * Domniile Pământene * Domniile Regulamentare * Epoca lui 1848 * Preludiile Unirii Principatelor * Unirea Principatelor * Domnia lui Alexandru Ioan Cuza * <i>Bibliografie</i> .	
VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI SUB CAROL I de MIHAIL POLIHRONIADE	863
RĂȘBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI de MIRCEA VULCĂNESCU	883
PREGĂTIREA RĂȘBOIULUI ~ Situația la moartea Regelui Carol I * Curente de opinie publică * Politica lui Ionel Brătianu * Intrarea în război * Organizarea armatei române * Planul românesc de operații ~ Contra-măsurile puterilor centrale * Însemnătatea intervenției române în războiul mondial ~ ÎNCEPUTUL CAMPANIEI DIN 1916 ~ Ofensiva română din Transilvania * Contra ofensiva lui Mackensen în Dobrogea * Bătălia de la Turcuada * Bătălia de la Bazargic ~ REVIZUIREA PLANULUI ROMÂNESC DE OPERAȚII ~ Consiliul de război de la Paris: oprirea ofensivei din Transilvania ~ Bătălia de pe veches graniță a Dobrogei ~ Al doilea consiliu: ofensiva pe două fronturi ~ Concentrarea pentru operațiile de la Sud * Reluarea ofensivei române în Transilvania * Ofensiva Armatei a II-a: Bătălia de pe Olt * Ofensiva Armatei a IV-a: Bătălia de la Odorheiu ~ INTERVENȚIA ARMATEI A IX-a GERMANE ÎN ARDEAL ~ Situația operațiilor la sfârșitul primei luni de război ~ Ofensiva contra Armatei I-a românești ~ Bătălia de la Sibiu ~ Reacțiunea română: ofensiva armatelor II-a și IV-a ~ Bătălia de la Praidu-Sovata * Bătălia de la Cârțișoara-Porumbac și Bărent-Mohu ~ Riposta germană pe Hârtibaciu. Retragera Armatei a II-a ~ Urmărirea Armatei a II-a: Bătălia de la Șuca * Bătălia de la Vlădeni ~ Retragera Armatei de Nord ~ Oprirea operațiilor de la Pălămăndă, Retriunțirea rezervelor pe frontul de Nord * Bătălia de la Brașov. * Retragera pe graniță ~ Considerații asupra campaniei din Transilvania ~ Eroarea planului inițial de operații * Ineficiențele execuției * Șovășile conducerii ~ APĂRAREA GRANITEI MUNTILOR ~ Încercarea dușmană de a trece munții prin surprindere ~ Bătălia de la Oltuz * Atacul vâlei Trotușului * Luptele din valea Bleazului * Atacul Predanului * Surprinderea de la Rucăr * Atacul Dragoslavelor * Luptele din Valea Oltului ~ Încercarea dușmană de a forța trecerea munților ~ Luptele din Valea Prahovei * A doua bătălie de la Câmpulung * Luptele din Valea Oltului * Prima ofensivă inamică de la Jiu * Victoria română ~ Situația operațiilor la sfârșitul lunii Octombrie, Însemnătatea strategică a rezistenței de la Oltuz. Modificarea planului de război al inamicului ~ Considerații asupra apărării munților * Nevoia rezervei strategice ~ CAMPANIA DIN MUNTENIA ~ Străpungerea de la Jiu și evacuarea Olteniei * Retragera grupului Cerna * Căderea liniei Oltului * Mackensen trece Dunărea * Bătălia de pe Argeș * Inamicul ocupă București * Bătăliile de pe Cricov și Râmnic și de la Brăila și Pocaeni * Rezultatele campaniei din 1916 * Intrigi, trădări, tratative. ~ CAMPANIA DIN MOLDOVA ~ Retragerea ~ Izbucnirea revoluției rusești * Reformele constituționale * Situația generală a războiului în 1917 * Noua încercare împotriva României * Planul ofensivei românești ~ Ofensiva armatei a II-a ~ Victoria de la Mărăști * Exploatarea succesului ~ Oprirea ofensivei ~ Bătălia de la porțile Moldovei ~ Bătălia de la Mărășești * Contra ofensiva română * Surprinderea de la Cosmești * Bătălia de la Oltuz * Retragera strategică a Armatei a II-a * Criza bătăliei de la Mărășești * Atacul de la 6 August * Atacul de la Râzboare * Atacul Muncelului ~ Considerații asupra bătăliilor de la Mărășești și Mărășești ~ VREMURI DE CUMPÂNĂ ~ Autonomia Basarabiei * O dilemă istorică * Generalul Averescu începe negocierile la Bufta * Condițiile «sine qua non» * Semnarea preliminarilor, Guvernul Marghiloman * Pacea de la București * Unirea Basarabiei ~ VICTORIA ~ Răsturnarea soartei armelor * Spargerea frontului bulgar * Desagregarea Austro-Ungariei * România reîntre în război * Unirea provinciilor românești * A doua înaintare a Românilor în Ardeal * Tratatul de la Paris * Problema Banatului * Bolșevismul în Ungaria * Bătălia de la Tisa și ocuparea Budapestei * Demisia guvernului Brătianu. Semnarea tratatelor ~ Considerații generale asupra războiului românesc ~ «Norocul românesc» * Dreptatea Dumnezeuască * <i>Bibliografie</i> .	
VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI SUB FERDINAND I de C. ENESCU	937
DOMNIA REGELUI CAROL AL II-lea de CEZAR PETRESCU	970
Pământul, satul, țărănul * Opera Culturală * Organizarea spirituală a țineretului * Oțirea și Armamentul * Biserica și gospodăria. Alte înfăptuiri * Agonia vieții de partid * Noua Constituție.	
ROMÂNIA ÎN VIAȚA INTERNAȚIONALĂ de GEORGE SOFRONIE	971
Transformările Statutului internațional, juridic și politic, în formele de Stat ale Națiunii Române * Națiunea română și principiul naționalităților * România în cadrul noilor organisme internaționale * Pacifismul său constructiv * Poziția sa față de Societatea Națiunilor * Litigii internaționale * Problema optanțelor unguri * Competiția Comisiunii Europene a Dunării * Factorii determinanți, politici și juridici ai sistemului de alianțe și de securitate diplomatică a României * Alianța polono-română * Evoluția relațiilor româno-ruse * România în Marea	

Înțelegere * Geneza Micii Înțelegeri * Evoluția și rolul ei în noua comunitate internațională * Relațiile cu Ungaria * Poziția României în cadrul alianțelor occidentale * Semnificația lor juridico-diplomatică * Spre elaborarea pactului Înțelegerii Balcanice * Economia sa juridico-diplomatică * Caracterul complex al angajamentelor internaționale ale României * <i>Bibliografie.</i>	PAGINA
INDICELE AUTORILOR	1035
INDICELE MATERIEI	1007

HĂRȚI ȘI PLANȘE ÎN AFARĂ DE TEXT

HĂRȚI

PAGINA

HARTA CLASIFICĂRII JUDEȚELOR DUPĂ CARACTERELE LOR GEOGRAFICE DOMINANTE . . .	46
HARTA PROVINCILOR ISTORICE ȘI GEOGRAFICE	48
HARTA FIZICĂ, ADMINISTRATIVĂ ȘI POLITICĂ A ROMÂNIEI	50
HARTA EVOLUȚIEI POLITICO-TERITORIALE A ROMÂNIEI	58
HARTA REZULTATELOR ALEGERILOR PENTRU ADUNAREA DEPUTAȚILOR	242
HARTA ORGANIZĂRII JUDECĂTOREȘTI	346
HARTA ORGANIZĂRII SANITARE A ROMÂNIEI	510
HARTA ASIGURĂRII SOCIALE ÎN ROMÂNIA	548

PLANȘE

MAJESTATEA SA REGELE CAROL II	
MARIA SA MARELE VOEVOD MIHAI DE ALBA-IULIA	
FRAGMENT DINTR-O SCRISOARE A LUI MIHAI VITEAZUL	16
TIPURI ȘI COSTUME ROMÂNEȘTI	30
ȘTEFAN CEL MARE	36
CONSTANTIN BRÂNCOVEANU	40
NEAGOE BASARAB CU FIUL SĂU TEODOSIE	56
INSEMNELE REGALITĂȚII ROMÂNE	84
DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI (ORDINELE)	86
DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI (ORDINELE)	88
DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI (CRUCILE)	90
DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI (INSIGNE ȘI MEDALII)	94
TIMBRELE POȘTALE ROMÂNEȘTI, I	126
TIMBRELE POȘTALE ROMÂNEȘTI, II	128
TIMBRELE POȘTALE ROMÂNEȘTI, III	130
ALEXANDRU IOAN CUZA	174
REGELE CAROL I	176
MANIFESTUL M. S. REGEȘII CAROL II, ÎN AUTOGRAP	200
GRIGORE IV GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI	204
MIHAIL ȘUTU, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, ...	216
ALEXANDRU DIMITRIE GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI	238
UN HRISOV AL LUI MATEI GHICA	324
GHEORGHE BIBESCU, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI	354
I. P. S. S. DR. MIRON CRISTEA, PATRIARHUL ROMÂNIEI	436
GRIGORE III GHICA, DOMN AL MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI	494
UN HRISOV AL LUI GRIGORE GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI	502
TIPURI DE BOIERI DIN SEC. XVII ȘI XVIII	588
ARMATA ROMÂNĂ, UNIFORME	678
ARMATA ROMÂNĂ, UNIFORME	696
CRESUS ARĂTÂND BĂGĂȚIILE SALE LUI SOLOM (MIHAI LA CURTEA ÎMPĂRATULUI RUDOLF)	736
INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN ALBA-IULIA	760
GHEORGHE BIBESCU ȘI STATUL SĂU MAJOR	840
MAJESTATEA SA REGINA MARIA	938
CONSTITUȚIUNEA ROMÂNIEI DIN 27 FEBRUARIE 1938, PE HARTIE JAPAN	200

I

GEOGRAFIA ROMÂNIEI

FIZICĂ -- POLITICĂ -- ADMINISTRATIVĂ

România prezintă, din cauza aşezării ei la întretaia răspântie a marilor ţinuturi geografice europene, trei faşade: faşada care priveşte spre Europa centrală; faşada meridională; faşada continentală. Poiese însă înstrele de lanţul Carpaţilor, unde se întâlnesc şi comunică între ele prin numeroase pasori, cele trei faşade se contopesc în unitatea armonică a pământului românesc. Expresia «unitate armonică», nu-i însă o simplă vorbă ci o realitate pe care o demonstrează modul cum se îmbină relieful, clima, apele, vegetaţia, zonele de populaţie, felurile de trai, adică elementele geografice care alcătuiesc o unitate naturală şi politică. Dar mai ales relieful comandă această unitate complexă.

A) Într'adevăr, în mijlocul ţării, o depresiune largă şi înaltă de 500—800 m (TRANSILVANIA), e înconjurată de munţi din trei părţi: *Munţii Apuseni*, între Mureş şi Someş; *Carpaţii Sudici*, între Mureş şi Olt; *Carpaţii Răsăriteni*, între Olt şi Someşul-Mare. Numai către NW, rama muntoasă e redusă la valoarea unor dealuri relativ joase şi fragmentare. (Nu-i o întâmplare astfel că tocmai prin această parte, fostul voievodat al Transilvaniei, s'a revărsat în afară către câmpia Tisei). În bazinul intramuntos al Transilvaniei, Mureşul desparte două regiuni cu caractere deosebite: «Câmpia», mai joasă şi despădurită, la Nord şi podişul *Târnavelor*, mai înalt şi încă bine împădurit, la S.

B) CARPAȚII înconjoară, după cum am văzut, prima regiune şi formează a doua mare unitate naturală a ţării. După caracterele lor (înălţime, masivitate, vegetaţie, grad de umanizare, etc.), se despart în trei ramuri principale:

1. *Carpaţii Răsăriteni*, între izvoarele Tisei şi Prahova. Ei cuprind puţine masive de peste 2000 m (*Călimani*, *Rodna*), au înălţimile cele mai frecvente între 1200—1300 m, multe pasuri, însă toate peste cumpene de ape la 800—1400 m, şi sunt străbătuţi, în lung, de numeroase depresiuni înălţuite, aproape fără întrerupere, dela N la S. Acestea din urmă despart ramura răsăriteană a Carpaţilor în trei şiruri principale care, dela W la E sunt: *Munţii Vulcanici*, *Carpaţii* (adică munţii propriu zisi) şi *Subcarpaţii* (cari prin straturile lor puternice încreţite, sunt munţi, iar prin înălţime, dealuri).

2. *Carpaţii Sudici* (sau *Meridionali*) se întind între valca Prahovei, Dunăre şi două depresiuni în formă de culoar (*Timiş-Cerna* şi *Bistra*), sunt cei mai înalţi (frecvente vârfuri de peste 2000 şi câteva, peste 2500 m din care cauză gheţarii de pe vremuri au lăsat urme importante în lăuntru lor) şi cei mai masivi. Patru văi transversale i-au desfăcut în tot atâtea bastioane muntoase: *Bucegi*, între Prahova şi Dâmboviţa; *Păguraşii*, între Dâmboviţa şi Olt; *Parângul*, între Olt şi Jiu; *Goceanul*, între Jiu şi Dunăre.

3. *Carpaţii Apuseni* (sau *Frontul Carpatic Apusean*) ţin dela Dunăre la Someş şi constituie partea cea mai joasă şi mai fragmentată din întregul lanţ al Carpaţilor Româneşti. Într'adevăr, depresiuni care înalţează dinspre câmpie în chip de golfuri, pătrund până în inima lor iar prăbuşirea scoarţei în W (unde este azi marea şes panonică), a avut repercusiuni şi asupra munţilor cari au fost rupţi în trepte din ce în ce mai joase, dela răsărit spre apus.

Mureşul desparte două serii de masive în Frontul Carpatic apusean: la N, *Munţii Apuseni* formaţi dintr'un bastion central, înalt de peste 2800 m (Mihorul) şi o serie de culmi joase (de obicei sub 2000 m), dispuse radier în N (*Munţii de Aramă* şi *Mureş* sau *Imezon*), în W (*Pădurea Craiului*, *Codrul* şi *Zarandul*) şi în S (*Munţii Metalici* şi al *Trăscului*); la Sud, *grupa Banatului*, formată din două masive despărţite între ele prin golful larg de câmpie al *Timişului* (*Poiana Ruscă* şi *Munţii Banatului*).

C) DEALURILE PERICARPATICE. De jur împrejurul munţilor urmează, în afară, zona dealurilor pericarpatice. După înălţime, lăţime şi gradul de încreţire a păturilor alcătuitoare şi după formele dominante, aceasta se împarte în:

1. *Subcarpaţii*, dealuri înalte (700—1000 m altitudine maximă), strănte şi despărţite de munţi prin denivelări care depăşesc 200 m şi prin valul depresiunilor subcarpatice, mai clar în Moldova. Ele se întind dela Ceremuş, unde sunt reduse la câţiva km lăţime, până la Dâmboviţa unde trec de 30 km. Încreţirea violentă a păturilor din care sunt compuse, a provocat venirea la suprafaţă a săruri şi petrolului. De aici bogăţia lor în aceste două mineruri.

2. *Plafourile sau podişurile deluroase precarpatice*. Culele subcarpatice se continuă şi în apusul Dâm-

boviței, până dincolo de Olt, însă ele sunt mascate în cea mai mare parte a lor, de materialele (pietrișuri și nisipuri) cu care apele au clădit, sub munte, o vastă platformă înclinată domol spre Sud, pe o lărgime care depășește, către mijlocul ei, 100 km. (*Platforma Getică sau Olteană*).

Scufundările și deformările suferite în timpul ridicărilor recente ale Carpaților și apele curgătoare, au provocat mari schimbări în acest podiș, altădată perfect neted și neîntrerupt. În apropierea munților, au luat astfel naștere o serie de depresiuni, despărțite între ele prin pînți înalți coboriți din munți. (Cele mai tipice sunt: *depresiunea Câmpulungului* în E și *depresiunea Olteană*, în W Oltului). La Sudul acestor depresiuni și între ele, apele au sculptat numeroase văi consecutive (de direcție N-S), care au descompus platforma într-o serie de culmi de peste 400 m. *E zona muscelor*. În sfârșit mai la Sud, se păstrează mai bine netezimea de podiș a spinărilor de dealuri, de obicei strâmte și dispuse când divergent, când convergent, între afluenții Dâmboviței, Argeșului, Oltului și Jiului. *E regiunea dealurilor joase*, în care, din cauza acestei dispoziții a culmilor, circulația dela W către E e foarte anevoioasă, iar pe văi și pe culmi, considerabil înlesnită.

În apusul țării se întâlnesc, despărțite de golurile Câmpiei Tisei și de văi, aceleași amfiteatre de pietrișuri și nisipuri, când mai slab, când mai bine păstrate. Între Timiș și Mureș, *podîșul Lipovei* reprezintă astfel un fragment mai întins din această platformă apuseană de sub munte. În N Mureșului însă, ea este redusă — când nu-i complet inexistentă, ca de pildă în fața munților Zarand, — la câteva petice neînsemnate, alcătuiind ceea ce s'ar putea numi *dealurile Crișene*. Din linia munților de Aramă, situația se schimbă din nou căci, între capătul de N al munților Apuseni și latina interioară a Carpaților, se interpune o vastă zonă deluroasă. Străpunsă de câteva resturi de munți cristalini, ea are o dublă înclinare: către NW, adică spre câmpia Tisei (*dealurile Sălajului*) și către SE, adică spre bazinul Transilvaniei, (*dealurile Clujului și ale Brezei sau Lăpușului*). Intreagă această regiune deluroasă din NW Ardealului, e cunoscută sub numele de *Platforma Someșană*.

D) **PODIȘURILE EXTERIOARE.** 1. În răsăritul Subcarpaților, se întinde, până în Nistru, Ceremuș, Marea Neagră și Dunăre, o singură unitate de relief: *podîșul Moldovei*. El a fost clădit, din pături succesive slabe (nisipuri, argile, marne) și tari (calcare, gresii, conglomerate), pe temelia scufundată a platformei Podolice de peste Nistru, și cuprinde trei mari regiuni naturale:

a) La N, în axa Prutului, o regiune de dealuri joase (de obicei sub 200 m), despădurite și slab populate: *depresiunea Prutului de mijloc*.

b) În jurul acesteia, o ramă de dealuri înalte, formată din masive mai răsărite (300—600 m), împădurite și din locuri mai joase, despădurite, cultivate și cu sate numeroase: *podîșul înalt din N Moldovei*. Între masivele împădurite ale acestuia sunt

două (*masivul Bârladului superior și masivul Bâcnului*), care despart Podîșul Moldovei de Sus.

c) Podîșul *Moldovei de Jos*. Acesta este o platformă asemănătoare cu cea Olteană, adică o suprafață plană care coboară domol spre SW și pe care apele au fragmentat-o în numeroase culmi, din ce în ce mai largi către Mare și Dunăre, unde podîșul capătă aspect de câmpie (*câmpia Basarabiei propriu zisă*).

2. *Podîșul Dobrogei*. Se întinde ca o masă ridicată, între zone joase și umede (*Balta și Delta Dunării*, la W și N; *Marea Neagră*, la E; *depresiunea Lom-Provadia*, la Sud, dincolo de graniță, în Bulgaria). Podîșul Dobrogei este format din două părți distincte:

a) *Un podîș calcaros prebalcanic* (podîșul Dobrogean propriu zis), până la o linie, Mamaia (la Mare), Hârșova (la Dunăre). Aceasta e o platformă înclinată dela S (unde trece de 500 m) spre N și rămasă masă netedă numai între afluenții Dunării și Mării Negre.

b) *Munții Dobrogei nordice*. Aceștia sunt munți străvechi (mai vechi decât Carpații), tociți de ape până la aspectul actual de podîș. Alcătuiți din roci foarte variate (granițe, porfire, sisturi verzi, quarțite, calcare, etc.), ei au fost mai bine sculptați de apele actuale numai în NW, spre Balta Brăilei, singura parte unde ei au din această cauză, aspectul munților adevărați.

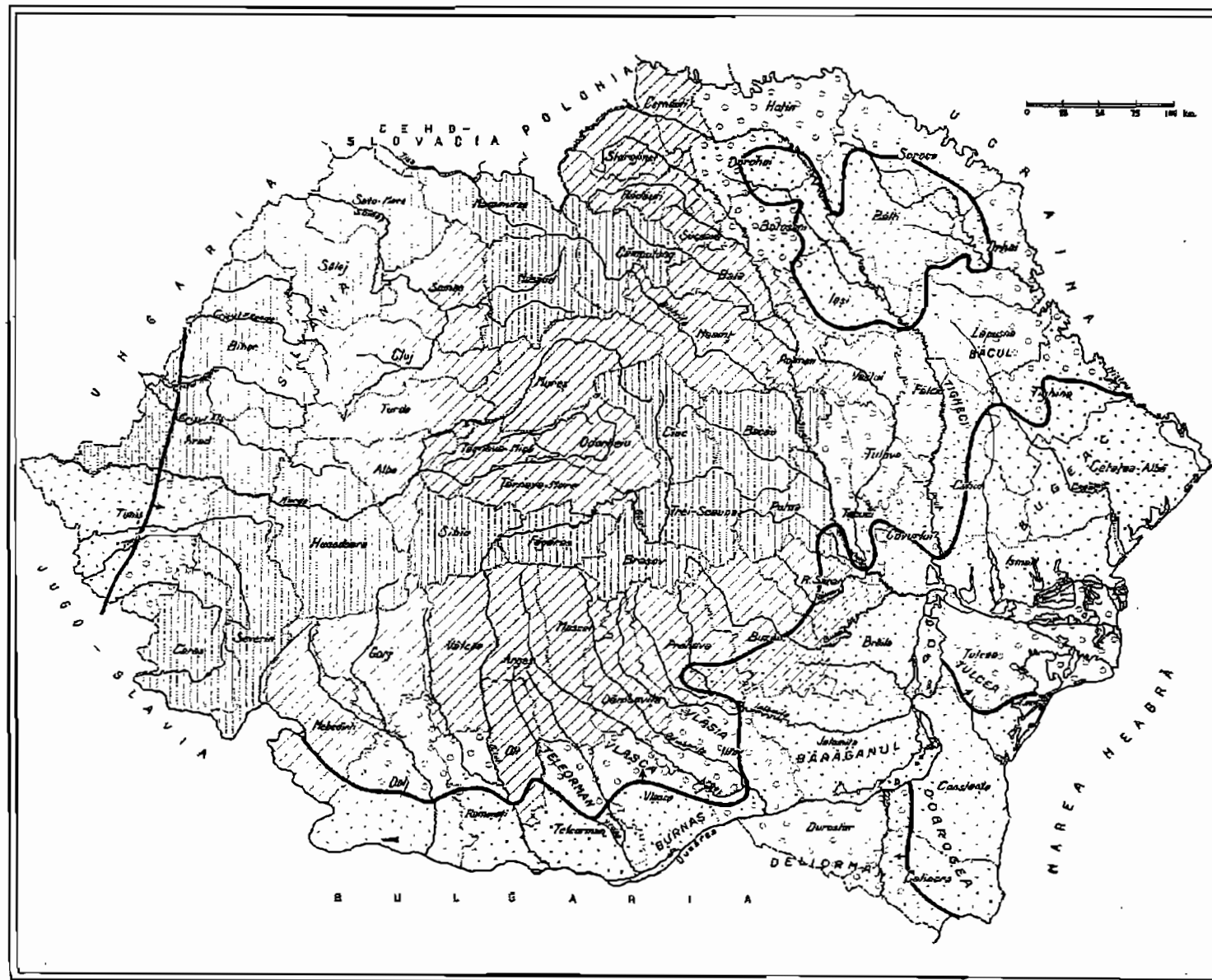
E) **CÂMPIILE** sunt regiunile cele mai joase ale țării și înconjoară în exterior zona dealurilor pericarpatice și de podiș.

1. *Câmpia Tisei* se întinde în apus și e formată din câmpuri mai înalte și svâțate și altele, foarte întinse, joase și mlăștinoase. În N Mureșului, României i-au revenit aproape numai petecetele de câmpii de sub munte și o parte din șesul mlăștinos al Someșului. În Sudul Mureșului însă, cea mai mare parte rămasă dincoace de graniță, este joasă și cuprinde văile Timișului și Begăi.

2. *Câmpia Dunării de Jos* (sau *Câmpia Română*). E cea mai întinsă și mai bine încadrată (la S și E, marginea înaltă a podîșului Prebalcanic și Dobrogean; la N, platforma Getică, Subcarpații și marginea podîșului Moldovei). Spre deosebire de șesul Tisei, câmpia Dunării de Jos a fost despărțită de ape, în câmpuri înalte mai strâmte și mai numeroase în mijlocul ei (*Găvanul-Burdea, Vlăsia*), mai largi și mai uscate în E (*Bărăganul*) și în W (*Bur-nasul, câmpia Olteniei*).

3. *Balta Dunării* (largă de aproape și peste 10 km, dela Giurgiu în jos și Delta (peste 80% apă), sunt în fine părțile cele mai recente și cele mai umede ale țării.

REȚEAUA HIDROGRAFICĂ. Gruparea marilor unități de relief în jurul Carpaților și în chip de amfiteatru cu treptele cele mai joase în afară, precum și împrejurarea naturală că ploile cele mai abundente cad în munți, au făcut ca rețeaua hidrografică a României să prezinte o dispoziție radială. Acest fapt a înlesnit și înlesnește legătura între marile grupe de relief și deci răspândirea formelor de viață (plante,

ROMÂNIA

CLASIFICAREA JUDETELOR
DUPĂ CARACTERELE LOR GEOGRAFICE
DOMINANTE

DE

PROF. VINTILĂ MIHĂILESCU

LEGENDĂ

- Județe de depresiune.
- „ „ bazine fluviatile (vâi)
- „ „ pădure
- „ „ stepă
- „ „ munte și câmpie stepică
- „ „ pădure și stepă
- — Limita pădurii

animale, populație) din interior către periferia închisă de ape mari (Nistru, Marea, Dunărea, Tisa). Grupate pe bazine în interiorul munților, râurile se împuținează și distanțează în câmpiile exterioare; *Someșul, Crișul, Mureșul, Bega și Timișul*, în W; *Jiul, Oltul, Argeșul, Ialomița*, în S; *Buzăul, Siretul, Prutul, Nistrul*, în E. Între aceste ape mari, râurile mai scurte izvorite din dealuri sau câmpie, scad extrem de mult sau seacă în timpul secetei de peste vară. De aceea foarte multe (afară de cele mai importante ca Desnățuiul, Vedea și Teleormanul, Călmățuiul, Cogălnicul, Bârladul, Jijia și Râutul), au fost transformate prin diguri, în salbe de iazuri.

Impuținarea și distanțarea apelor în câmpiile exterioare stă în legătură și cu puternica insolăție și scăderea precipitațiilor (300—600 mm anual, față de 800—1200, în munte) în aceste părți ale țării. De aici și prezența celor două forme de vegetație dela noi: *stepa*, în regiunile cu mai puțin de 500 mm precipitații anuale și *pădurea*, în cele cu mai mult de 500.

Pentru popularea țărilor carpatice românești și deci pentru organizarea lor politică și administrativă, aceste două mari formațiuni vegetale au avut, firește indirect, un rol hotărâtor. Pădurea, care a coborât și în stepă pe văile mari, e țara cea veche și a fost totdeauna bine populată spre deosebire de stepă, folosită temporar și mult mai puțin intens în câmpurile ei înalte acoperite de ierburi (pășorice, negoț, războiu) și mai regulat pe văile ei umede cu adăposturi de pădure și stuf. Nu-i de mirare astfel că locuitorii au deosebit prin nume speciale regiunile stepice și pe cele împădurite din imediata vecinătate a acestora. De pildă *Bugeacul*, limitat la N de codrii Bâcnului și de cei ai *Tighecinului*, e stepa dintre Mare și Nistru; *Dobrogea* este stepa dintre două păduri (*Tulcea*, în N și *Deliormanul*, în S); *Bărăganul* este stepa din răsăritul codrului *Vlăsiei*; *Burnasul* în fine e stepa din Vestul *Vlăsiei* și Sudul *Teleormanului* (nume poate de origine cumană, al unor lășșuri de pădure din actualul județ *Teleorman*). Există însă și alte regiuni de stepă sau ținuturi despădurite cari deși n-au totdeauna numiri populare, nu constituie mai puțin, unități naturale aparte. Așa sunt, în N Moldovei, *stepa Jijiei* și a *Bălților*; *Țara Săpeniului* (regiune despădurită la N Cernăuților); *Câmpia Transilvaniei* (ținut despădurit între *Mureș* și cele două *Someșe*); *stepa Tisei* (parte din ținutul Pustă Panonică).

Relieful, clima, apele, vegetația, etc., îngăduie deci deosebirea mai multor mari regiuni naturale în cuprinsul României. Ele se alătură însă unele de altele și se leagă, prin drumul văilor și al culmilor radiare, în acea armonică unitate complexă, care constituie «personalitatea geografică a țării noastre».

Conștiința acestei unități complexe, corespunzătoare unității naționale, a venit însă târziu (nu numai la noi de altfel), odată cu sporirea neamului românesc și a puterii lui politice; iar până la intrarea

în funcțiune permanentă a acestei conștiințe, cele trei fațade geografice au trăit viața lor politică strânsă între granițele unităților naturale corespunzătoare. Nu-i de mirare astfel că au existat aici, în Carpații noștri, socotiți cu anexele lor externe, trei principate deosebite: al *Țării Românești*, către Europa meridională; al *Moldovei*, către Europa continentală; al *Transilvaniei*, (cu adăusele ei de dincolo de Frontul Carpatic Apusean), către Europa Centrală.

A) ȚARA ROMÂNEASCĂ începe din crestele Carpaților (socotiți pe distanța Porțile de Fer — cotul dintre Bazinele Buzăului și Putnei) și ține până la Dunăre; este deci cuprinsă de pretutindeni între granițe naturale, singura parte cu hotar variabil în decursul veacurilor fiind cea din câmpia Siretului, unde mai târziu s'a fixat granița la Milcov.

Apele care coboară spre Sud apoi din ce în ce mai către răsărit, pe măsură ce ne apropiem de Siret, arată drumurile de coborâre a vegetației, animalelor, populației și bogățiilor, spre șesurile cu pășune și mai apoi cu cereale; dar mai arată ceva: *drumul Mării*, la care nu se poate ajunge decât peste pământul Dobrogei. Și astfel, această provincie și-a descoperit o funcțiune de anexă a Țării Românești, ori de câte ori un popor carpatic (același, de când avem date), s'a găsit în expansiune liberă către Mare. Așa a fost pe vremea lui Boerebista, care stăpânea din munți și până la Varna; așa, în vremea lui Mircea cel Bătrân; și tot astfel în vremurile noastre.

Din Carpați, în Dunăre și până la țărmul Mării Negre, se întinde așa dar Țara Românească, unitatea geografică a Sudului României de azi. Ea cuprinde trei mari regiuni naturale mai restrânse și cu caractere, într-o măsură oarecare, deosebite:

1. *Oltenia*. E un amfiteatru de munți, dealuri și câmpie, orientat dela N către S și încadrat între granițe naturale (Carpații, Dunărea și Oltul). În legătură strânsă, peste defileul Dunării, cu Craina locuită și azi de Români și prin șanțul Timiș-Cerna, cu Banatul, ea s'a individualizat mai lămurit, rămânând ca «Bănie» între hotarele actuale, abia după întemeierea principatului Țării Românești.

2. *Muntenia*. Asemănătoare, în partea ei apuseană cu pământul Olteniei, cuprinde, în răsărit, mai multă câmpie (Bărăganul) decât dealuri (Subcarpați). Și hotarele ei sunt lămurite: Oltul, în W; la S și E, Dunărea, care curge aici în lungul malului abrupt al podișului Prebalcanic și Dobrogean; la N, în sfârșit, marginea înaltă a podișului Moldovenesc și Milcovul, apă neînsemnată rătăcind prin șesul fără pantă al Siretului de Jos.

3. *Dobrogea*. E una dintre cele mai clare unități naturale din cuprinsul țării, pentru că este încadrată din toate părțile de depresiuni (Balta și Delta Dunării, Marea Neagră și șanțul Lom-Provadia, la Sud, în Bulgaria). Nu toată această regiune intră însă între granițele statului nostru, căci hotarul sudic al acestuia trece, între Ecrene și Turcșmil, pe povârnișul nordic al masivului Deliormanului, adică lasă înălțimile cele mai mari de deasupra văilor Lom și Provadia, statului vecin.

Prin aşezarea ei în drumul către Marea Neagră şi în acel de invazie, dinspre stepa rusească către Balcani şi viceversa, Dobrogea a fost totdeauna un ţinut de trecere deci o răspântie şi o zonă de amestec. (Climă pontică dar şi cu caractere meridionale; vegetaţie de stepă şi de pădure mărginaşe dar şi cu multe elemente mediteraneice; populaţie carpatică dar amestecată cu neamuri balcanice şi cu altele din marea stepă rusă (Tătari, Ruşi). Tocmai acest caracter constituie însă originalitatea ei.

B) MOLDOVA. Ca mare unitate geografică verificată de un lung trecut istoric se întinde din Carpaţii răsăriteni (socotiţi dela Ceremuş, pe linia de despărţire a afluenţilor Bistriţei, Trotuşului şi Putnei) până în apa Nistrului, Marea Neagră, Dunăre, Siret şi Milcov. Numai între aceste graniţe se poate vorbi de adevărata Moldovă aşa cum ea a fost stăpânită de voievozii întemciatori şi de urmaşii lor până în Epoca Fanariotă. Vicisitudinile istorice i-au despărţit, temporar, stepa din S (*Bugeacul*) numit, în partea lui de câmpie din lungul Mării Negre şi al Dunării, Basarabia; şi, mult mai târziu, colţul din NW poreclit *Bucovina* după codrii de fagi cari şi azi se mai cunosc acolo sub numele de bucovine; în fine, întinsul teritoriu dintre Prut şi Nistru botezat Basarabia prin extinderea calculată a vechiului nume din Sud. Aceste bucăţi, rupte cu silnicie dintr'un ţinut natural, nu corespund însă întru nimic unor realităţi geografice: relieful, clima, vegetaţia, populaţia dominantă (Moldovenii), sunt aceleaşi de ambele maluri ale Prutului. Acesta nu poate fi deci un hotar cum nu era hotar nici măcar pentru judeţele de altă dată, reînviaste azi, parţial, tocmai după modelul vechii împărţiri administrative. (V. de pildă harta lui *Dimitrie Cantemir*).

Cu atât mai puţin este justificată geograficeşte, deosebirea unei provincii a Bucovinei, ale cărei hotare SE taie în curmeziş văile Prutului, Siretului, Sucevei şi Moldovei, adică drumurile cele mai umbelate ale Moldovei Vechi.

Singura subîmpărţire firească a Moldovei, înţeleasă între graniţele menţionate, rămâne astfel — cu oarecare modificări cerute azi, de evoluţia populaţiei — tot cele admise de voievozii descălecători dinspre munte: *Ţara de Sus* adică în susul apelor (până la Trotuş şi la N masivelor înalte din mijlocul podişului moldovenesc), *Ţara de Jos* adică din josul acestora şi *Basarabia* (sau, în înţeles mai larg, *Bugeacul*) adică regiunea de stepă din S-E. Între acestea, individualitatea geografică cea mai răspicată o are Bugeacul (stăpânit câteva secole de Tătari şi organizat ca unitate teritorială aparte).

C) TRANSILVANIA. În înţelesul larg dar forţat, întrebuiţat şi de administraţie, înseamnă ţările româneşti de peste Carpaţi. Ele nu constituiesc însă o unitate decât ca direcţie de îndrumare a apelor (şi încă nu a tuturor), a drumurilor (şi nu a tuturor) şi a relaţiilor economice şi politice (dar nu exclusive şi nici singurele naturale), dominante — din voia împrejurărilor istorice — în trecut. Coexistenţa elementelor de viaţă (plante, animale, populaţie) carpatice (dominante) şi central-europene (secundare) deşi con-

stituie o caracteristică a ținuturilor de peste munți, nu înseamnă însă — cum am văzut și în cazul Țării Românești sau al Moldovei — o rupere a acestora de marea unitate armonică a țărilor carpatice românești. *Orientare relativă spre Europa Centrală, da; desfacere de axa Carpaților însă, nu.*

Înăuntrul acestui teritoriu, unitar ca orientare relativă, se deosebesc însă câteva regiuni geografice cu trecut istoric și administrativ adesea separat. Acestea sunt:

1. *Transilvania* propriu zisă sau Ardealul format dintr'o depresiune deluroasă (*cuveta Transilvaniei*) și o serie de mici «țări» cuprinse între munții mărginași sau la contactul dintre ei și podiș (exemple tipice: Țara Moșilor, Țara Hațegului, Țara Oltului sau a Făgărașului, Țara Bârsei, etc.). V. și partea I.

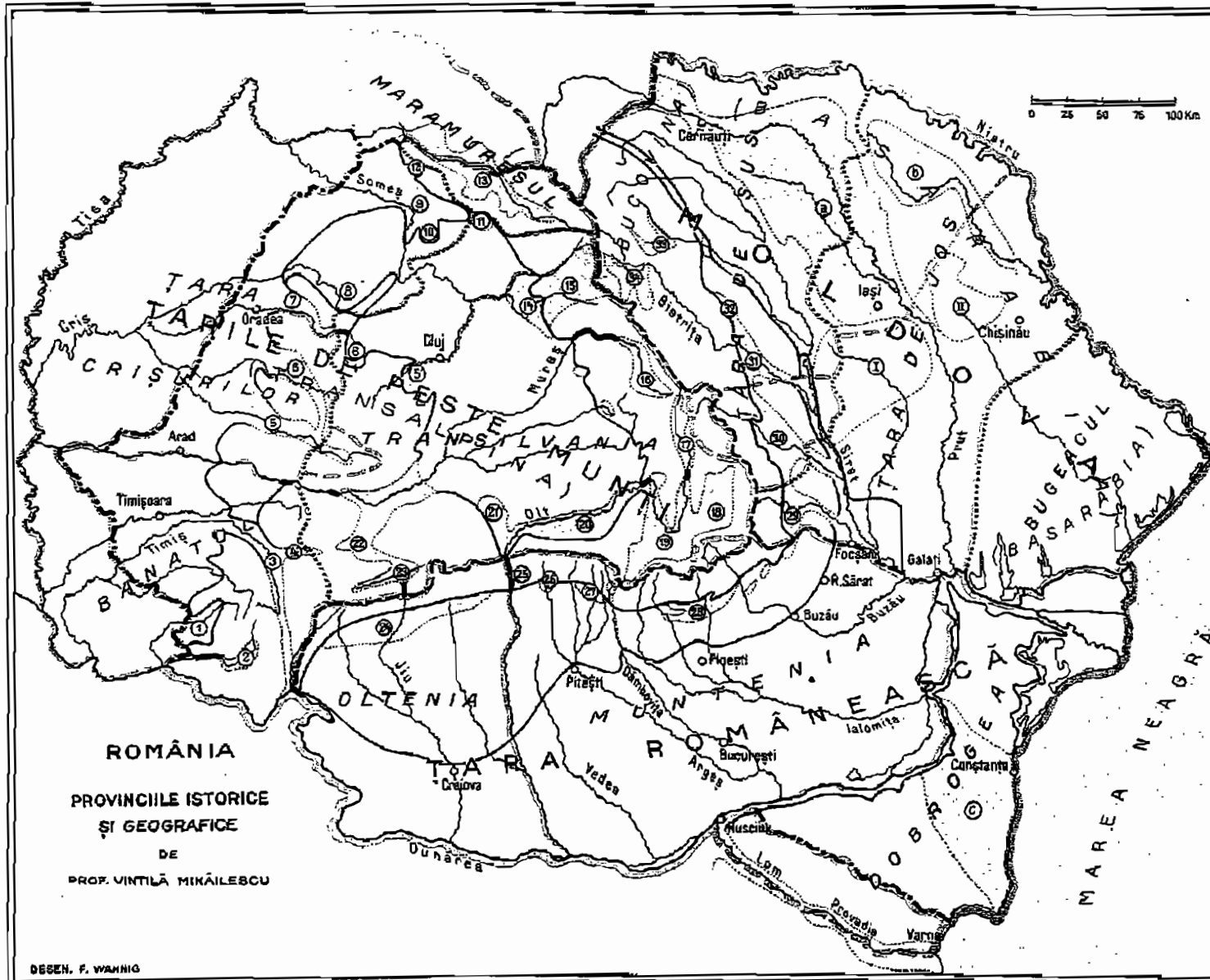
2. *Țara Maramureșului*. Fost voievodat dezvoltat ca într'un cuib de munte într'o depresiune deluroasă închisă între lanțul Carpaților Păduroși și Munții Vulcanici. Ea comunică cu exteriorul numai prin porți (poarta Tisei dela *Hust* apărată pe vremuri de o cetate) sau pasuri de înălțime (*Frâșinel, Prislop*). Granița politică dintre Cehoslovacia și România a tăiat — în chip nefiresc — în curmeziș acest ținut natural odată în întregimea lui românesc iar astăzi locuit, în partea lui nordică, de Ruteni.

3. *Țara Crișurilor*. E cuprinsă între crestele masivului Bihorului, Mureș, Tisa și o linie care desparte neperfect, peste creste de dealuri, bazinul Transilvaniei de dealurile Sălajului și de județul Sătmăr. Ea este formată dintr'o câmpie — în mare parte mlăștinoasă — (Nordul câmpiei Tisei) și o serie de depresiuni bine populate cuprinse înăuntrul marginiei muntoase și deluroase din răsărit. (Ex. tipice: Țara Lăpușului și a Chioarului în N; golfurile de câmpie ale celor trei Crișuri, în S). Numirea îi vine dela aceste trei Crișuri.

Și Țara Crișurilor cu anexele ei (Sălajul și Sătmărul) a fost tăiată — în chip nefiresc — de granița spre Ungaria. În felul acesta cea mai mare parte a câmpiei a rămas statului vecin.

4. *Banatul*. Ca unitate naturală e încadrată între munți (la E), Dunăre (la S), Tisa (la W) și Mureș (la N). Ca și Țara Crișurilor, el este format dintr'o parte a Câmpiei Tisei (și aici, tot mlăștinoasă în cea mai mare parte a ei) și un număr de «țări» sau depresiuni cuprinse înăuntrul munților din răsărit. (Ex. tipice: Țara Almajului; depresiunea alungită Timiș-Cerna, etc.). Având în trecut, un rol de pază a granițelor, Banatul s'a bucurat de o organizație militară aparte și, implicit, de oarecare autonomie. Azi este și el împărțit între România și Jugoslavia.

Vieața locală, care interesează de aproape și administrația unei țări este, azi, legată mai puțin de cuprinsul unei provincii ca Transilvania, Țara Românească sau Moldova și mai mult de condițiunile strict locale mărginite la o vale, un câmp acoperit de ierburii sau cereale, la o baltă, la «țară» de munte, etc. Aceste mici unități naturale stau astfel la baza organizării muncii zilnice a locuitorilor unui ținut. Cu cât populația — mai ales cea rurală — e scondă

LEGENDĂ

- Marginele provinciilor geografice și istorice
- Marginele naturale
- Marginele subdiviziunilor principale
- Marginele naturale
- Depresiuni
- Masivele înalte din mijlocul Moldovei
- Marginele marilor regiuni de relief (munți, dealuri, câmpii)

DEPRESIUNI: 1. -golful- Oravița; 2. țara Almăjului; 3. coluarul Timiș-Cerna; 4. coluarul Bistrei; 5. țara Zarandului; 6. golful Agrișului; 7. golful Baieșului; 8. g. Huedinului; 9. g. Vadului (Crisul repede); 10. g. Simleului; 11. golful Bălănești; 12. țara Someșului; 13. țara Maramureșului; 14. țara Năsăudului; 15. (golful) Bărgașilor; 16. Giurgului; 17. Ciurcuile; 18. țara Secuilor; 19. țara Bârsnei; 20. țara Olului (Făgăreș); 21. Sibiu; 22. țara Halebogului; 23. bazinele Petroșanilor; 24. depresiunea subcarpatică olteană; 25. țara Loviștei; 26. Arad; 27. Câmpulung; 28. Văleni; 29. țara Vrancei; 30. Trotușul (cu Teșeu și Cămin); 31. Craiova; 32. Nemțului; 33. Câmpulungul moldovenesc; 34. țara Dorselor; a. Depresiunea Prutului de mijloc; b. depresiunea Râului; c. depresiunea Dobrogei.

MASIVE DELUROASE: I al Bărbuleșului; II al Bărbuleșului.

DESEN. F. WANNIG

mai des din cadrele acestor unități și este silită să le depășească trecând peste piedici grele și străbătând distanțe disproporționate, cu atât paguba pentru individ și pentru colectivitate este mai mare. De aici organizația primitivă, mai pretutindeni în limitele regiunilor naturale.

La noi nu s'au petrecut lucrurile altfel. Se poate vorbi de aceea — pentru trecut cu mai multă dreptate dar, în bună parte, și pentru prezent — de temeiul geografic al împărțirii administrative.

Pentru a urmări acest lucru, e suficient să intrăm în oarecare detalii referitoare în special la relieful și la marile formațiuni vegetale ale țării.

A) ȚINUTURILE DE MUNTE ȘI DE DEALURI. Munții noștri și chiar bună parte din dealuri cuprind — datorită nișcărilor scoarței și eroziunii — numeroase mici regiuni mai coborâte (plane sau deluroase) mărginite de înălțimi. Acestea sunt — după terminologia științifică — depresiunile iar după cea populară, dar nu pretutindeni și nici totdeauna, « țările » intra și subcarpatice și cele intracolinare.

Populația a căutat totdeauna aceste locuri mai ușor de folosit pentru că ofereau adăpost, un climat mai puțin aspru față de înălțimile vecine, posibilități de exploatare multiple (și în depresiune și în cadrul înconjurător), o circulație mai lesnicioasă, etc. În faza organizării patriarhale (cnezate, voievodate), aceste nuclee de populație, au format tot atâtea unități locale care alipindu-se, cele mai mici — unele de altele, au dat județele sau ținuturile de mai târziu.

Iată deci o primă categorie de județe cu bază geografică: 1. *Județele de depresiune*. Ele se țin lanț în apusul țării din Nord (Țara Maramureșului) prin Sătmăr (cu Țara Lăpușului și a Chioarului), Sălaj (cu depresiunea Șinleului), Bihor (cu golurile de câmpie ale Crișului Repede și Negru), Arad (cu Țara Zarandului), Severin (cu culoarul Timiș-Cerna) și Caraș (cu golul Oraviței și Țara Almajului), până la Dunăre. Urmează apoi seria din periferia lăuntrică a Transilvaniei propriu zise: județul Hunedoara (cu Țara Hașegului), Sibiu (cu depresiunea Sibinului și Țara Amlașului), Făgăraș (cu Țara Oltului sau a Făgărașului), Brașov (cu Țara Bărsiei), Trei Scame (cu Țara Securilor), Ciuc (cu depresiunile Cincului și a Giurgului) și Năsăud (cu depresiunea sau Țara Năsăudului și cu Bărgalele). Dincoace de munți, același lucru, dela Ceremuș la Turnu Severin fiecare județ cuprinzând, la contactul dintre munte și dealuri, cel puțin o depresiune. Astfel județul Câmpulung cuprinde Țara Dornelor și « câmpulungurile » Moldovei și Moldovei; jud. Neamț, depresiunile Nemțișor și Cracău; jud. Bacău, depresiunea foarte ramificată a Trotușului; jud. Putna, Țara Vrancei. În Muntenia și Oltenia, depresiunile din cuprinsul județelor de munte, sunt mai puțin dezvoltate (excepție, depresiunea Câmpulungului din județul Muscel și depresiunea Olteană din județul Gorj); în schimb ocupă mai mult loc culmile deluroase și văile largi, cu terase dintre ele. De aici a doua grupă de județe pe temei geografic:

2. *Județele de bazine fluviale*. Numele multora din ele trădează de altfel, această origine (Gorj adică

Jiul de munte; Argeșul, Dâmbovița, Prahova, Buzăul, Râmnicul Sărat, Putna, Târnava Mare și cea Mică, Someșul, Suceava, etc.). Nu sunt însă numai acestea, județe de bazine, ci majoritatea. Astfel Muscelul are forma de triunghi cu vârful îndreptat spre S, datorită afluenților de pe stânga Argeșului, afluenți care se strâng toți în apropierea Piteștilor; județul Cluj cuprinde bazinul Someșului Mic; județul Turda, pe cel al Arieșului; județul Bacău s'ar putea numi foarte bine, județul Trotușului și tot astfel județul Neamț e un ținut al Bistriței, Rădăuții, al Sucevei, Storojineț, al Siretului de Sus și în fine, la fel, cea mai mare parte a județelor din podișul Moldovei unde acestea și-au împărțit bazinele apelor mari întinzându-se pe ambele lor maluri. Județele Cernăuți, Dorohoi, Botoșani, Iași, Fălciu și-au împărțit în chipul acesta valea Prutului; iar județele Storojineț, Rădăuți (o mică parte), Dorohoiul (partea vestică), Bala, Roman, Bacău (partea estică), pe a Siretului. În Sud însă, unde valea Siretului are cădere bruscă spre Siret iar valea Prutului e largă și băltoasă, județele au rămas pe un singur mal (Tecuci cu forma lor lungărească copiată după afluenții de pe dreapta ai Bârladului, Covurluiul, Cahulul).

B) JUDEȚELE DIN CÂMPIE s'au dezvoltat, se pare, mai întâi în cuprinsul pădurilor dinspre stepă. Astfel, Fălciu a fost ținut de margină care, cel puțin în parte, a corespuns faimosului codru al Tighicului; apoi Lăpușna e județul codrilor Băcului, Tulcea, al pădurii din N Dobrogei precum Durostorul se întinde, în S aceleiași provincii, pe o parte a Deliormanului. În Țara Românească, Dolj (Jiul din câmpie), Romanuții, Teleormanul, Vlașca și Ilfovul au reprezentat posturile cele mai înaintate ale populației românești către stepă. În apus în fine se pare că județul Sălaj dacă nu și celelalte ținuturi de margină spre pustă, au găsit un sprijin similar în « Silvania » adică pădurea care desparte Transilvania propriu zisă de Țara Crișurilor.

În stepă, județele au folosit ca axă tot văile, aici foarte depărtate unele de altele; organizare teritorială s'a făcut însă în jurul vadurilor și a cetăților respective dela Dunăre, Nistru și Marc. În hinterlandul acestor cetăți-porturi spre care și azi converg drumurile stepei, au fost stăpâniri teritoriale multă vreme (raielele turcești, etc.), așa că abia târziu, în secolul XIX, s'au conturat mai bine județele noastre de stepă fie închizând între granițele lor cele noi, câmpuri înalte sau spinări de dealuri stepice (Brăila, Ialomița, Constanța, Caliacra, Ismail, Cetatea Albă, Cahul), fie adăugând ținuturi de stepă mai restrânse ca suprafață și slab populate, vechilor ținuturi de pădure vecine (Tighina, Covurlui, Tecuci, Râmnicul Sărat, Buzău, Ilfov, Vlașca, Teleorman, Dolj, Mehedinți, Arad, Bihor, Sălaj, Sătmăr).

Ținând deci seama de caracterul geografic dominant, am putut deosebi în România patru tipuri de județe: *județele de depresiune*, *județele de bazine fluviale*, *județele de pădure* și *județele de stepă*. Ar fi însă să exagerăm și chiar să falsificăm într-o măsură realitatea, dacă am rămâne riguros la această clasificare: chiar dacă, la începutul lor, multe din

județele noastre au putut porni de la o bază teritorială anumită (depresiune, vale, pădure sau stepă), cu timpul, întinzându-se odată cu sporirea populației, a mijloacelor de transport și a siguranței, ele au depășit cadrele regiunii naturale primitive și s'au întins peste ținuturi geografice deosebite. De aici obligația de a deosebi și grupe de județe care fac

legătura între două sau mai multe regiuni: județe care se întind peste pădure și stepă (ex. Ilfov); județe care se întind peste munte (cu dealurile anexe) și câmpia stepică (ex. județul Buzău sau Arad), etc. Harta noastră îngăduie o mai lesnicioasă urmărirea acestor grupe de județe în cuprinsul întregii țări.

v. III.

Cea mai veche hartă a României, xilografie originală de Monterus din *Rudimenta Cosmographica*, 1542

ISTORIA ROMÂNILOR

Istoria poporului nostru s'a desfășurat pe un teritoriu foarte întins, care merge dela izvoarele Vistulei și până la Marea Egee, și dela Bug până la Adriatică și la cadrilaterul boem. Mai cu seamă însă, am fost legați de *miezul* acestui teritoriu și anume de pământul cuprins între Dunăre, Tisa, Nistru și Marea Neagră. Aci au stăpânit Buerebista și Decebal, aci a fost capitala Daciei Traiane, aci s'au încheiat voevodatele și cnezatele cele mai importante, din care au ieșit apoi Țările Românești, aci au trăit și au luptat Basarabii, Mușatinii și Corvineașii, aci, în sfârșit, poporul nostru a ajuns să realizeze Statul național unitar. Pe acest pământ, de o rară armonie și simetrie și înzestrat cu cele mai mari bogății, au locuit, din cele mai vechi timpuri, strămoșii noștri *Dacii* sau *Geții*. Lor li se atribue frumoasa civilizație a bronzului, descoperită în aceste regiuni; unii învățați cred chiar că tot ei sunt autorii civilizației *eneolitice* a ceramicii pictate. În orice caz, un fapt e sigur: atunci când încep primele mărturii scrise, *Dacii* sau *Geții* erau de mult așezați pe pământul unde locuim noi astăzi. Acești îndepărtați strămoși făceau parte din marele neam al *Tracilor*, despre care Herodot spune că, după Indieni, e cel mai numeros de pe fața pământului. *Dacii* erau agricultori, crescători de vite și pescari; cultivau și prețuiau — uneori mai mult decât trebuia chiar — via de vie; știau să scoată din pământ aur și sare, erau viteji la război, mergând bucuroși la moarte. Credeau în nemurirea sufletului și se închinau unui zeu suprem, numit *Zalmoxis* sau *Gebeleizis*. Au fost unul din popoarele însemnate ale lumii vechi: o mărturisesc toți cei cari i-au cunoscut și, în primul rând, Grecii.

Dacii au avut să sufere dominația *Sciților*, cari au venit dinspre răsărit, cu vreo 8 secole înainte de *Christos*. În anul 512 au îndrăznit — singurii din toate neamurile tracice — să se opună uriașei armate a regelui persan *Darius*; mai târziu, în anul 335 înainte de *Christos*, au văzut în țara lor și pe vestitul viteaz al lumii vechi, pe *Alexandru Macedon*. Primul rege însemnat al *Dacilor* a fost *Dromihetes*, învingătorul lui *Lisimah*, regele *Traciei* (pe la 300—290 în. Chr.). Al doilea mare rege — cel mai mare chiar — a fost *Buerebista* (pe la 60—44 în. Chr.), în timpul căruia armata strămoșilor noștri ajunse la 200.000 de oameni, iar hotarele Statului întreceau

cu mult pe acelea ale României de astăzi. Ultimul mare rege al *Dacilor* a fost *Decebal* (pe la 80—106 d. Chr.). Acesta a refăcut unitatea politică a poporului său, sfărâmată după moartea lui *Buerebista* și a atacat imperiul roman, al cărui hotar era Dunărea. El bate în două rânduri armatele lui *Domitian* și izbuteste să încheie o pace avantajoasă, obținând dela *Romani* un subsidiu anual, arme și meșteri pentru construcțiile sale militare. Situația durează până în vremea lui *Traian* care, în două războaie crâncene (101—102 și 105—106 d. Chr.), sfărâamnă puterea *Dacilor* și transformă țara lor în provincie romană. *Decebal*, după ce încercase în toate chipurile să-și apere pământul și neamul, văzând că totul e pierdut, își ia singur viața.

Sub stăpânirea romană, *Dacia* a ajuns la o deosebită înflorire. S'au făcut drumuri bune, s'au construit monumente și clădiri publice, numărul orașelor și satelor a sporit, populația s'a înmulțit. Încetul cu încetul, *Dacii* au învățat limba cuceritorilor — limba latină, — și s'an amestecat cu aceștia, formând un nou popor din care ne tragem noi *Românii*. Capitala Daciei *Traiane* a fost *Sarmizegetusa*; orașe mai însemnate *Apulum* (*Alba-Iulia*), *Napoca* (*Cluj*), *Porolissum* (*Moigrad*), *Potaissa* (*Turda*), *Drobeta* (*Turcu-Severin*), etc. În *Dacia Pontică* (*Dobrogea* de astăzi) și-au continuat o prosperă existență orașele întemeiate de *Greci* în secolul VII și VI înainte de *Christos*, anume *Histria*, *Tomi* (*Constanța*), *Callatis* (*Mangalia*), *Dionysopolis* (*Balcic*). Această stare de înflorire, de o parte și de alta a Dunării, a durat până pe la jumătatea veacului III, când năvălirile barbare se întrepesc și obligă, în cele din urmă, în anul 271, pe *Romani* să părăsească partea nordică și centrală a Daciei, iar în 275 și ultima parte, de miazăzi. În locul lor, vin neamurile germanice, adică *Gothi*, *Vandali*, *Taifali*. Urmează năvălirea *Hunilor* (anul 375), de neam altaic, veniți din mijlocul Asiei; aceștia ajung, la un moment dat, sub *Attila*, să domine întregul bazin al Dunării. După moartea lui *Attila* (anul 453), se ridică *Goții* germanici, a căror putere va fi sfărâmată, un secol mai târziu, de *Avari*, un alt neam venit din Asia, ca și *Hunii*. În timpul acestor năvăliri barbare, are loc un fapt de mare însemnătate pentru strămoșii noștri, anume creștinarea lor. Ea s'a făcut, pe de o parte, prin *Daco-romani* cari îmbrățișaseră mai

dinainte noua credință și la care se adăugau captivii creștini pe cari-i aduceau în nordul Dunării barbarii ce năvăleau în imperiu, iar pe de altă parte, prin *misionarii* cari ne veneau din centrele de pe malul drept și din Dobrogea (Tomî, Durostorum, Abrittus, etc.), unde erau episcopi creștini, cum a fost de pildă vestitul *Niceta din Remesiana*. Merită să fie relevant faptul că suntem cei mai vechi creștini din aceste părți; toate popoarele vecine (Bulgarii, Sârbii, Ungurii, Slovaci, Polonii, Rușii), s'au creștinat mult în urma noastră.

Cum în aceeași vreme cu *Avarii*, cari se așează în câmpia panonică, năvălesc în ținuturile noastre și *Slavii*. Ei sunt neamul care a avut mai multă influență asupra Daco-romanilor, prin faptul că s'au amestecat cu aceștia, dându-le un număr însemnat de cuvinte. Înfrâurirea lor se vedește însă și în toponimie, în onomastică, în organizarea politică și socială. Slavii au fost asimilați de către strămoșii noștri, în mijlocul cărora au dispărut. La mijlocii de Dunăre însă, procesul etnic s'a desfășurat invers: acolo, Slavii au fost aceia cari au asimilat populația romanică. Procesul, și într-o parte și într-alta, a durat câteva secole; pe vremea când năvălesc Ungurii (896), asimilarea la nordul Dunării nu era încă isprăvită; ea se încheiase de mult însă când apar Tătarii (1241).

După Slavi, în ordine cronologică, au năvălit *Bulgarii*, întemeind în Moesia, un Stat care în vremea lui Simeon (893—927), a atins puterea lui cea mai mare, pentru ca scurtă vreme după aceea (1018), să fie desființat de Bizanțini. Mai norocoși au fost *Ungurii*, cari au izbutit să-și întindă stăpânirea, plecând din câmpia panonică, asupra Ardealului, unde domnea un voevod român. Prin această ocupare a Ardealului, jumătate din poporul nostru a ajuns sub o dominație străină, care ne-a pricinuit și sub raportul politic și sub cel social-economic, mari prejudicii. În timp ce la Apus de Carpați se întindeau Ungurii, la răsăritul lor se exercita stăpânirea unor neamuri turcești vechi: *Pecenegii* mai întâi, apoi *Cumanii*. Ea a durat până la năvălirea Tătarilor (1241) și n'a împiedecat dezvoltarea formațiilor noastre politice, a cnezatelor și voevodatelor dintre Carpați și Dunăre. Astfel constatăm, în 1247, trei formațiuni de acestea în Oltenia, și anume cnezatul lui Ioan, al lui *Parcaș* și acela al voevodului *Litovoi*, și o formațiune în Muntenia, voevodatul lui *Seneshau*. Din reunirea acestor formațiuni — după o primă încercare neizbutită, a lui Litovoi — ia naștere, pe la 1300, *Țara Românească*, sub conducerea voevozilor din stănga Oltului, a lui *Tihomir*, și mai ales a fiului său, *Basarab* întemeietorul. Acesta, prin marea biruință dela Posada (1330), unde armata ungurească a lui Carol Robert a fost cu totul sfărâmată, asigură independența țării sale; îi mărește apoi hotarele, întinzându-le spre răsărit, spre «părțile tătărești» și își încheie, în 1352, o glorioasă domnie, după ce întemeiase un stat și o dinastie. Șapte ani după aceea, în 1359, Moldova care sub Dragoș și sub fiul său Sas, păstrase legăturile cu Ungaria, devine, la rândul ei, independentă, prin puterea lui

Bogdan, descălecătorul din Maramureș. Existau așa dar, în acest moment, două *State românești*, care puteau asigura o dezvoltare liberă unei bune părți a poporului nostru.

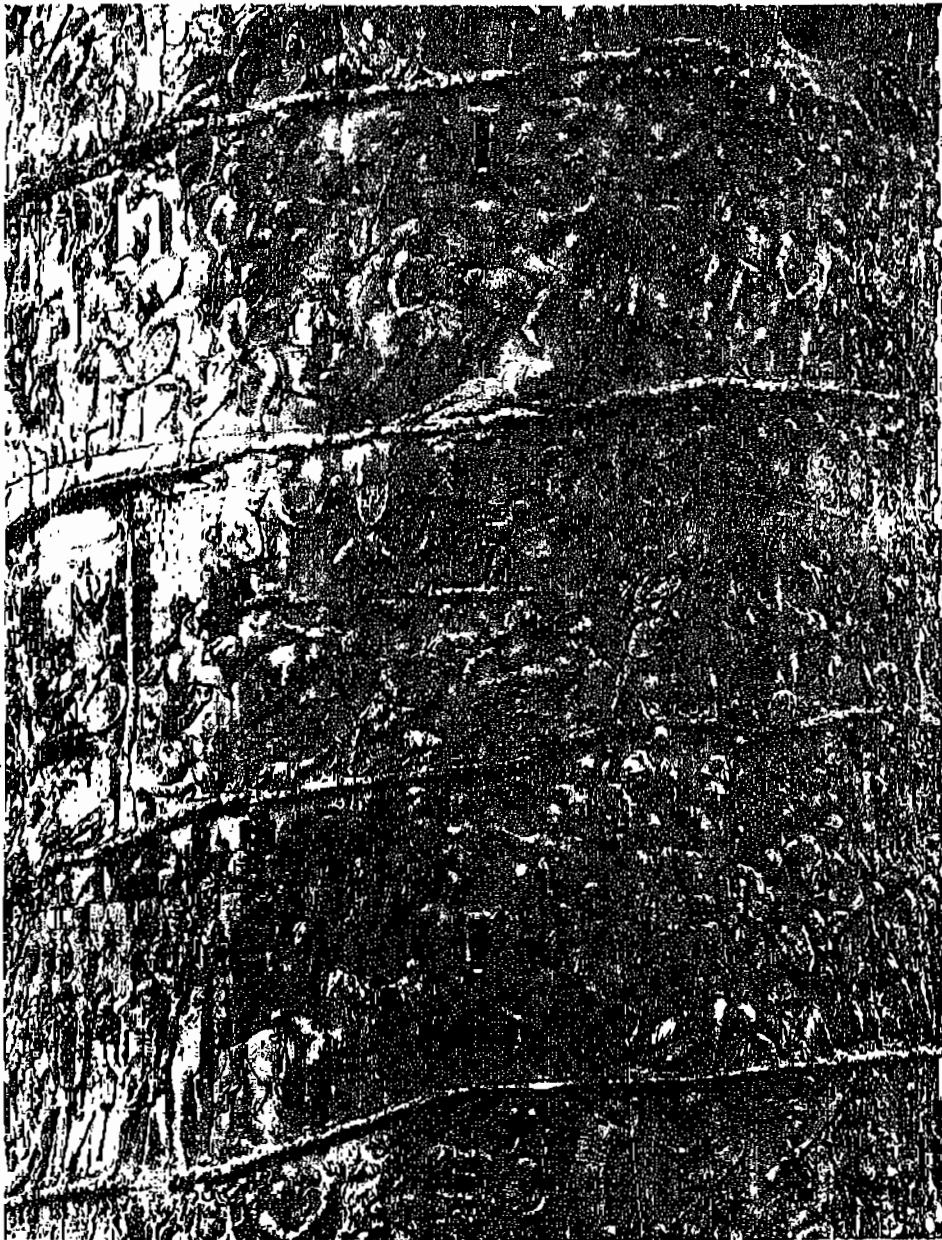
Cel de al treilea Stat, la sudul Dunării, întemeiat, în 1185, de dinastia românească a *Asanștilor*, și-a pierdut repede caracterul mixt, româno-bulgar, pe care-l avea la început, — *Ionifă* e încoronat în 1204 ca «rege al Bulgarilor și al Valahilor» devenind, încă din vremea lui Ioan Asan al II-lea (1218—1241) un Stat exclusiv bulgar.

Țara Românească a avut parte, în veacul al XIV-lea de un șir de domni destoinici. După Basarab, a urmat fiul său, *Nicolae Alexandru*, care a organizat înserica munteană, înființând Mitropolia Ungrovlahiei, cu Iachint de Vicina, ca prim titular (1359).

A venit apoi *Vlaicu Vodă*, care a adăugat stăpânirii sale țara Făgărașului, peste munți, și a făcut pe Unguri să simtă din nou puterea armelor muntene. Urmașul său, *Radu*, e ctitorul marilor mănăstiri ale țării, Tismana, Cozia, Cotmeana. Fiul lui Radu, *Dan*, a purtat lupte cu Ungurii și cu Bulgarii, câzând în lupta cu Șisman, țarul acestora din urmă. Iar celălalt fiu al lui Radu, *Mircea*, este voevodul care ridică sus de tot prestigiul Statului muntean. El domnește timp de 32 de ani (1386—1418), luptând necontenit împotriva puterii turcești, în plină expansiune. Repurtează biruințe strălucite; devine, la un moment dat, chiar arbitru în luptele preten-denților la tronul Sultanilor. E ctitor de lăcașuri sfinte; e bun gospodăru, îngrijind de negoț și de gospodăria țării. Dușmanii înșiși îl admiră; un cronicar al Turcilor îl numește «principe, între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager».

Și Moldova a avut norocul câtorva cărmuitori destoinici. După *Lațco*, fiul lui Bogdan descălecătorul, urmează domnii din familia Mușatei; mai întâi *Petru Voievod*, care primește zălog Pocuția dela regele Poloniei, apoi fratele său *Roman*, întemeietorul orașului cu același nume și în timpul căruia Moldova se întinde «dela munți până la țărmul mării». Și mai însemnată e figura lui *Alexandru cel Bun*, contemporanul lui Mircea (1400—1432). În timpul acestuia, țara progresează, comerțul ia o deosebită dezvoltare, lăcașuri dumnezeiești se ridică în multe părți.

Urmează, în amândouă țările, o perioadă turbure, de scădere. Urmașii lui Alexandru și aceia ai lui Mircea, se luptă între ei pentru tron, chemând în ajutor armate străine și nedându-se îndărăt nici dela cele mai sălbătice crime. Țările trebuie să plătească tribut Turcilor, prestigiul lor este mult scăzut. După douăzeci și cinci de ani de asemenea frământări, Moldova are norocul să vadă pe tronul ei o excepțională personalitate, cea mai puternică pe care a dat-o neamul nostru, *Ștefan cel Mare* (1457—1504). El reintroduce ordinea, întocmește onstena și arată tuturor vecinilor că s'a încheiat vremea slăbiciunii și a umilinței. Ungurii, în frunte cu craul Matia, Tătarii, Muntenii lui Radu cel Frumos, Leșii lui Ioan Albert și chiar Turcii lui Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, cunosc ascutișul

Columna lui Traian: Episoade din războiul dacic

IANCU DE HUNEDOARA

Xilografie în ediția din 1488 a Cronicei lui Iohannes de Thurocz
(După C. I. Karadja, Despre edițiile din 1488 ale Cronicei lui Iohannes de Thurocz).

săbiei moldovenești. Prima eroului crește pretutindeni; Papa îl numește «atletul lui Christos»; cronicarii străini îl slăvesc. Dar nu numai pe câmpul de luptă strălucește Ștefan; el e nehtrecut și ca organizator și ca ctitor de lăcașuri sfinte. Bogăția țării sporește; în același timp, zeci de mănăstiri și biserici se înalță, spre slava celui de sus. Nu mai fusese și nu va mai fi în istoria Moldovei o vreme la fel. Patruzeci și șapte de ani a cărmuit țara cu dreptate Ștefan, iar când, în 1504, a fost dus la locul de veșnică odihnă, au simțit toți că dispăruse nu numai stăpânul Moldovei, dar și apărătorul creștinătății.

În Muntenia, din șirul de domni cari se perindă în veacul XV, merită o mențiune specială *Vlad Dracul* (1435—1446), care ia parte la luptele duse de creștini împotriva Turcilor și fiul său *Vlad Tepeș* (1456—1462), care urmează pilda părintelui. La sfârșitul veacului se ridică figura lui *Radu cel Mare* (1495—1508), reorganizatorul, cu ajutorul patriarhului Nifon, al bisericii muntene și ctitorul frumoasei mănăstiri dela Dealul, unul din monumentele reprezentative ale arhitecturii religioase muntene.

În veacul XVI, până aproape de sfârșitul lui, Moldova este superioară sub raportul politic. Pilda lui Ștefan cel Mare nu rămâne fără urmă. Fiul său, *Bogdan* (1504—1517), nepotul său *Ștefan* (1517—1527), un alt fin nelegitim, *Petră Rareș* (1527—1538 și 1541—1546), mai târziu un *Ioan Vodă «cel Cumplit»* (1572—1574), asigură țării de peste Mîlcov, un loc mai înalt din punct de vedere politic.

În Muntenia, mai însemnați în vremea aceasta, sunt: *Neagoe Basarab* (1512—1521), ctitorul bisericii minunate dela Curtea de Argeș și protectorul întregii ortodoxii și *Radu dela Afumași* (1521—1529), care a trebuit să se războiască necontenit cu cetele prădănice de Turci dela Dunăre. Sub *Radu Paisie* (1535—1545), Brăila este transformată în raia, așa cum se întâmplase, mai bine de o sută de ani înainte, cu Giurgiu și cu Turnu. Din aceste cuiburi de pe țărmul stâng al Dunării, Turcii pot oricând amenința capitala Munteniei; se înțelege ușor de ce domniile acestei țări trebuie să renunțe la inițiative politice proprii.

Cu atât mai mare apare personalitatea lui *Mihai Viteazul* (1593—1601) care, la sfârșitul veacului, rupe cu această tradiție și revine vremurile lui Mircea și Ștefan. Inconjurat de o boierime puternică și vitează, Mihai bate în mai multe rânduri pe Turci (Călugăreni 1595) și face incursiuni sângeroase pe țărmul drept al Dunării; văzând apoi că noul principe al Ardealului, Andrei Bathory, intră în legături cu Sultanul — ceea ce însemna ca Muntenia să fie prinsă din două părți de dușmani —, trece cu oastea lui peste munți și în marginea Sibiului, la *Selimbăr*, sfărâmă oastea lui Bathory. Alba Iulia primește la 1 Noembrie 1599 pe biruitoare, care ia în stăpânire Ardealul, ca locuitor al împăratului german. În primăvara anului următor, Mihai ocupă și Moldova, gonind pe domnul pus de Poloni, *Ieremia Movilă*, care-l era de asemenea dușman. În actele date în vara lui 1600, biruitoare poartă titlul impu-

nător de «voevod și domn al Țării Ungrovlahiei, al Ardealului și al Moldovei». Reminerea celor trei țări românești sub aceeași stăpânire, n'a ținut însă decât o clipă; în toamna aceluiași an, Mihai lua calea prăbegiei, pentru ca după o ultimă biruință asupra celor cari îl trădaseră (Gorășău), să cadă în 1601, răpus mișelește.

Dar alături de fapta lui Mihai — de ordin politic —, veacul XVI este însemnat și prin fapte de alt ordin. La începutul acestui veac se introduce *tiparul* în Țara Românească și apar primele cărți. Ele sunt scrise în limba slavă, limba oficială a bisericii și cancelariei în vremea aceea. Curând însă, apar și primele *traduceri românești* ale textelor religioase; ele s'au făcut, după toate probabilitățile, în partea de nord a Ardealului. La 1544 apare, la Sibiu, prima tipăritură românească; ea va fi urmată, în curând, de seria de tipărituri în aceeași limbă, a lui *Coresi*, diaconul muntean, stabilit la Brașov. Și în alte orașe ardelenice apar tipărituri românești sau slavonești; în schimb, în Moldova, tiparul nu se va introduce decât târziu de tot, sub Vasile Lupu. Tot în veacul XVI se cristalizează stilul arhitectonic religios muntean și se continuă dezvoltarea celui moldovean, care ajunsese la o deosebită strălucire sub Ștefan cel Mare. Istoriografia urmează parcă o linie paralelă cu aceea a acțiunii politice; bogată în Moldova, sub Ștefan cel Mare, ale căruia fapte ni s'au păstrat în mai multe redacții, ea ia o formă mai puțin reușită în veacul XVI și este ca și inexistentă în Muntenia, până în vremea lui Mihai Viteazul, când asistăm la o adevărată eflorescență.

În Ardeal, unde neamul nostru n'a putut avea o formație politică proprie, trebuie semnalate două fapte: mai întâi încercările țărănimii, în 1437 și 1514, de a-și asigura o viață mai omenească, încercări care au dus însă la rezultate tocmai contrarii și apoi, ridicarea unei familii românești din părțile Hunedoarei, familie care a dat Statului ungar pe cel mai mare general al lui, *Ioan de Hunedoara*, pe cel mai mare rege, *Matia Corvinul* și pe unul dintre cei mai vestiți arhiepiscopi și cărturari: pe *Nicolae Olahul*, al cărui nume însuși îi arată originea.

Veacul XVII are însemnătate în istoria poporului nostru, mai ales sub raportul cultural. Din punct de vedere politic, nu apare nicio personalitate comparabilă cu marii luptători pentru creștinătate, pe cari-i dăduserăm în veacurile trecute. Dependința de Turci este strânsă; domniile noastre însoțesc mai întotdeauna armatele sultanilor în expediții, deși adeseori, cu sufletul, sunt de partea creștinilor, cum s'a întâmplat de pildă, la asediul Vienei (1683). Spre sfârșitul secolului, legăturile cu imperiul care, îndată după Mihai, fuseseră strânse, pentru a slăbi apoi, sporesc iarăși, determinate și de biruințele pe care aceștia le câștigă asupra Turcilor.

În ordinea culturală, aspectul e mult mai bogat și original. Are loc, în acest veac, o adevărată înflorire a spiritului românesc. În istoriografie, Moldova e pe primul plan, cu operele lui *Grigore Ureche* și *Miron Costin*; în Țara Românească apar, de asemenea, cronicile lui *Stoica Ludescu* și *Radu Popescu*.

Se ivesc personalități culturale de talia lui *Nicolae Miclesu*, *Dimitrie Cantemir* și *Constantin Cantacuzino Stolnicul*. Se fac, cu grije aleasă, traduceri; se tipăresc texte de o însemnată deosebită, care se răspândesc în câte și trele țările românești. Se fixează limba literară: cităm Biblia lui Șerban Cantacuzino și cronicile; se arată cu argumente și dovezi istorice, originea noastră romană și unitatea neamului nostru. Se formează un al doilea stil muntean, în ce privește arhitectura bisericească, de o deosebită armonie și eleganță: stilul brâncovenesc. Un deosebit merit și-au câștigat ca protectori și îndrumători — uneori ca inițiatori — ai acestei variate și intense activități culturale, voievozii *Matei Basarab* (1633—1654), *Vasile Lupu*, (1634—1653), *Șerban Cantacuzino* (1678—1688), și *Constantin Brâncoveanu* (1688—1714).

Tendința din ce în ce mai accentuată de a ne alătura puterilor creștine, tendința a cărei victimă, nevinovată totuși, a fost Brâncoveanu (1714), precum și gestul de răzvrătire față de a lui Dimitrie Cantemir, care și pierdu din această pricină numai tronul, nu însă și viața, făcu pe Turci să încredințeze domniile Țărilor Românești, pentru mai bine de o sută de ani, unor oameni pe cari-i considerau complet devotați lor și cari sunt cunoscuți în istorie sub numele generic (nu întotdeauna justificat însă, deoarece unii erau de origine curat românească) de *Fanarioti*, (dela Fanar, o mahala a Constantinopolului). Epoca acestor Fanarioti durează dela 1711 (în Țara Românească 1716), până la 1821 și se caracterizează, în ordinea politică, prin pierderea a părți importante din teritoriul țărilor noastre: *Moldova de sus* (impropriu numită Bucovina), răpită de Austriaci în 1775; *Moldova dintre Prut și Nistru* (impropriu numită Basarabia), răpită de Ruși în 1812; *Oltenia*, răpită temporar de Austriaci (între 1718—1739). Aceste pierderi teritoriale încheie războaiele purtate între Turci, Ruși și Austriaci pe pământul nostru și pe spatele nostru.

În ordinea social-economică, epoca fanariotă se caracterizează printr-o fiscalitate apăsătoare, dar și prin desființarea rumâniei adică a șerbiei; în ordinea culturală, prin accentuarea influenței occidentale, în primul rând a celei franceze și printr-o serie de lucrări istoriografice, de mai mică valoare — excepție face Neculce — decât cele ale veacului anterior, dar adăugând, față de acelea, și unele elemente geografico-statistice.

În Ardeal, în veacul al XVIII-lea, trebuiesc relevate două fapte: mai întâi, consecințele de ordin cultural ale *actului Unirii*, prin întemeierea de școli și trimiterea de tineri la studii la Roma; apoi mișcarea lui *Horia, Cloșca și Crișan* (1784) pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, mișcare reprimată sângeros, ca și celelalte mai vechi.

Revoluția lui Tudor Vladimirescu, în 1821, pune capăt epocii fanariote. Această revoluție are, în primul rând, un caracter social: e mișcarea țăranimii exploatate de pătura conducătoare și strivite sub povara impozitelor; ea are însă, mai ales în partea ei finală, și un caracter național, fiind o reacțiune a

elementului autohton, împotriva Grecilor favorizați de domnii fanarioti. Tudor cade victimă credințelor sale: această jertfă are însă drept urmare restabilirea, după mai bine de o sută de ani, a domniilor pământene, în persoana lui *Ionîță Sandu Sturdza* în Moldova și a lui *Grigore Ghica* în Țara Românească. E începutul renașterii românești, care în latura politică, va duce la Statul național unitar de astăzi.

Această renaștere politică are un însemnat sprijin în renașterea culturală, determinată, în mare măsură, de contactul nostru din ce în ce mai strâns cu apusul luminat. Fiindcă e bine s'o spunem apăsător, mai ales în vremurile turburi de azi, pentru noi, lumina a venit întotdeauna, în toate epocile istoriei noastre, dela Apus, nu dela Răsărit. Tinerii ardeleni trimiși în școlile dela Roma, feciorii de boieri din Principate cari încep să-și facă studiile în Apus, în Franța, în Italia, în Germania, aduc în țară, odată cu o pregătire tehnică, de specialitate, și ideile noi, generoase ale vremii. Incepe în țările noastre o efervescență politică și literară, ale cărei rezultate sunt cristalizarea și afirmarea din ce în ce mai puternică a ideilor de *libertate* și de *unitate națională*. Conștiința de sine, alimentată de sentimentul *vechimei* noastre în Dacia și a *originei* noastre, este în plină creștere; ea dă o îndreptățire în plus, revendicărilor noastre legitime.

Între timp, se produce războiul ruso-turc din 1828—1829, încheiat prin *Tratatul dela Adrianopol*. Dacă prin acest tratat, influența rusească devine preponderentă în Principate, în schimb însă, sub raportul teritorial, recăpătăm cele trei raie dela Dunăre și sub raportul economic, începe o nouă eră de prosperitate, de neîntreruptă dezvoltare a agriculturii. În același timp, *Regulamentul Organic*, apărând drepturile boierimii în ordinea politică și socială, asigură totuși un început de administrație modernă și dă putința creării unui sâmbure de oaste națională.

În timpul domniilor regulamentare (*Mihail Sturdza* în Moldova 1834—1849 și *Alexandru Ghica* 1834—1842 și *Gheorghe Bibescu* 1843—1848 în Țara Românească), se fac o serie de îmbunătățiri în ordinea materială, tehnică și an loc unele manifestări culturale importante și semnificative (*Academia Mihăileană* și revistele *Dacia Literară* și *Propășirea* la Iași, *Magazinul istoric pentru Dacia* al lui Bălcescu și Laurian, la București). Acestea din urmă arată progresul ideilor de libertate și unitate națională și în același timp, creșterea spiritului de opoziție împotriva tutelei rusești, tot mai apăsătoare și arogantă. Terenul era așa dar pregătit, pentru ca atunci când la 1848 izbucnesc în apusul Europei mișcările revoluționare, ele să găsească imediat imitatori și în Țările noastre. Insurecția izbucnește în câte și trele țările, în Muntenia, în Moldova și în Ardeal, având pretutindeni un caracter politic-social, iar în Ardeal, în plus, și un caracter național. Mișcarea din Moldova este înăbușită dela început; cea din Muntenia după câteva luni, fără să fi putut realiza vreo reformă esențială și durabilă; mișcarea din Ardeal, după câteva ciocniri cu Ungurii, în care se distinge *Avram Iancu*, este și ea lichidată. Deși rezultatele

NEAGOE BASARAB CU FIUL, ȘTEFAN ȘTEFAN
Frescă de la Mănăstirea Dionisiu, Muntele Athos

imediate, în niciuna din țări, n'au corespuns uici pe departe speranțelor pe care și le făuriseră revoluționarii, nu e mai puțin adevărat totuși că mișcarea n'a rămas fără urmări. În Ardeal, Românii au obținut drepturi; li s'au acordat o mitropolie pentru uniți și, ceva mai târziu, una pentru ortodocși. Pe de altă parte, conducătorii mișcării din Principate, mai ales cei din Muntenia, făcură cunoscute în Apus, dorințele poporului românesc, lupta sa pentru libertate. Această propagandă avea să dea cele mai bune rezultate peste câțiva ani, atunci când se va încheia, la Paris, tratatul care pune capăt războiului Crimeii (1856). Se va prevedea anume, prin acest tratat, că viitoarea organizare a Principatelor se va face pe temeiul dorințelor liber exprimate de delegații populației respective, delegați întruși în două *Divanuri ad-hoc*, unul la București, altul la Iași. În același timp, pentru o rațiune de ordin european, îndepărtarea Rusiei delagurile Dunării, spre a asigura libertatea comerțului, tratatul de la Paris înapoia Moldovei trei din județele de miazăzi, anume Cahul, Ismail și Bolgrad. Procesul de desagregare teritorială din epoca fanariotă, îi urmează așa dar, începând din 1829, un proces invers, de integrare teritorială.

Dorințele Divanurilor ad-hoc, a căror liberă exprimare se încercase mai întâi a se zădărnici, cuprindeau între altele, *Unirea Principatelor și Domn dintr'o familie străină*, spre a se pune capăt luptelor pentru tron. *Convenția de la Paris* (1858), nu admise decât într-o mică măsură aceste dorințe, acordând titlul de Principate-Unite, cu o Comisie Centrală la Focșani, care să pregătească legile și măsurile comune și cu puțința de a întruni într'un singur corp oștile celor două țări, dar specificând în același timp că vor fi domni deosebiți, aleși dintre băștinași. Totdeodată, convenția stabilea egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor, desființând astfel privilegiile și titlurile de noblete. Pe temeiul hotărârilor luate la Paris, se procedă la alegerea domnilor; patriotismul înaintașilor noștri, dorința lor fierbinte de unire, găsi modalitatea ca, respectându-se litera convenției, să se împlinescă totuși gândul unui întreg popor. Și astfel, colonelul *Alexandru Ion Cuza*, a cărui atitudine în timpul operațiunilor pregătitoare ale Divanurilor ad-hoc, înpusese tuturor, fu ales cu unanimitate, domn în amândouă Principate: mai întâi la Iași (5 Ianuarie 1859) apoi la București (24 Ianuarie, același an).

Domnia lui Cuza a ținut puțin: numai 7 ani; este însă una din cele mai rodnice ale întregii noastre istorii. Mai întâi, el a desăvârșit unirea, obținând recunoașterea acestui fapt: precum și a noului nume de *România*, din partea Turciei și a marilor puteri; apoi, ajutat de *Mihail Kogălniceanu*, unul din cei mai însemnați oameni de Stat ai noștri, seculariză bunurile mănăstirești făcând să intre în patrimoniul Statului, o parte însemnată din suprafața țării și în proprietăți pe țărani, prin lovitorul de Stat de la 2 Mai 1864. Aceste fapte îi creaseră o mare popularitate, mai ales în pătura rurală. Avea însă, din cauza unor defecte personale, și mai ales

din cauza anturajului său, și dușmani. Cuza declarase singur, după ce făcuse reformele, că e gata să părăsească domnia, pentru a da puțință să se îndeplinească și ceaaltă dorință a divanurilor ad-hoc: *domn dintr'o familie străină*. Și cu siguranță că ar fi făcut-o, dacă nu i-ar fi luat înainte grupul de nemulțumiți cari, atrăgând de partea lor garda palatului, ce-și căleă astfel jurământul de credință și-și pătă onoarea, sili pe Cuza, în noaptea de 11 Fevruarie 1866, să abdice. În locul său fu ales, cu imensa majoritate a voturilor plebiscitului instituit în acest scop și cu aprobarea puterilor apusene, tânărul principe Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Ajuns în țară, după o călătorie nu lipsită de riscuri, întemeietorul actualei dinastii intră în București în ziua de 20 Mai și, în fața Parlamentului, jurând credința legilor țării, declară că din momentul ce a pus piciorul pe pământul românesc, a devenit român și că-și va face ca atare întreaga datorie.

Lunga și rodnică lui domnie, peste 48 de ani, cea mai lungă domnie din câte cunoaște istoria noastră, a dovedit-o cu prisosință. Primii ani, până în 1871, au fost cei mai grei, cu o continuă nestabilitate ministerială, cu greseli financiare și cu uri și intrigi de partid, care nu se sfiau să atace chiar pe principe. Odată cu guvernarea lui *Lascăr Calargiu* (1871—1876), situația se îmbunătățește însă, finanțele se îndreaptă, se construiesc căi ferate și se reorganizează armata. Încă dela început, gândul lui Carol I fusese să facă țara independentă, să înlăture suzeranitatea turcească. Prietejul se ivește în 1877, când Rusia, spre a veni în ajutorul creștinilor din Peninsula Balcanică, declară război Turciei. Deși o mare parte din oamenii noștri politici erau de părere să păstrăm neutralitatea, totuși Principele Carol, de acord cu primul său ministru *Ion Brătianu*, hotărăște participarea la război și ajutorarea armatei rusești care, după o rapidă înaintare inițială, suferise două înfrângeri serioase la Plevna. În jurul acestui oraș din Bulgaria, armata română a câștigat, cu prețul sângelui, independența țării. Ea ne-a fost recunoscută apoi prin *tratatul de la Berlin* (1878), care ne-a impus însă, retrocedarea celor trei județe basarabene, dându-ne în schimb Dobrogea. Urmarea firească a războiului a fost *proclamarea regalului* (1881). A urmat apoi o perioadă de continuă înzestrare tehnică a țării, de organizare economică, de progres cultural. Științele, arta, literatura iau o remarcabilă dezvoltare. Și sub acest raport, domnia lui Carol I a fost binecuvântată. Îi deajuns să pomenim numele lui *Eminescu*, *Creangă* și *Caragiale* în domeniul literar, al lui *Grigorescu*, *Andreescu* și *Luchian* în cel artistic, al lui *Maiorescu* și *Hasdeu* în cel științific, ca să ne dăm seama de marea progres înfăptuit. Momentul culminant al domniei înțeleptului rege, a fost fără îndoială în 1913, când în urma campaniei din Bulgaria, prim-ministru fiind *Titu Maiorescu*, am hotărât, la București, punea în sud-estul european și am sporit teritoriul țării cu Dobrogea nouă, asigurând astfel un hotar strategic față de Bulgari.

Peste un an numai, în Iulie 1914, izbucnea războiul mondial. În Septembrie același an, Regele Carol I închidea ochii, după ce prezidase Consiliul de Coroană, care hotărâse *neutralitatea armată*. Lăsa pe tron, într'un ceas de grea cumpănă, pe regele *Ferdinand*, căruia contemporanii, printr'o dreaptă caracterizare, i-au spus « *cel leal* ». Istoria, ratificând acest titlu, va trebui să adauge suveranului întregitor de neam și țară și pe acela de « *cel bun* ». După doi ani de neutralitate și după ce — prim-ministru fiind *Ion I. C. Brătianu* — se încheiase cu puterile quadruplei înțelegeri un tratat, care ne asigura teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de frații noștri, am intrat în războiu, în ziua de 15/28 August 1916. În câteva săptămâni, aproape o treime a Ardealului era în mâinile noastre. Atacați însă, pe urmă, de forțe superioare și mai ales superior înzestrate cu mijloace de luptă moderne, a trebuit să ne retragem și retragerea n'a putut fi oprită decât pentru câțva timp, pe crestele Carpaților. La începutul iernii, frontul s'a stabilizat pe linia Siretului inferior și în munții Moldovei. Aci, au avut loc apoi, în 1917, luptele eroice dela *Mărășii* și *Mărășești*. Trădați de Ruși, cari în prima fază a campaniei primiseră instrucțiuni să se retragă, iar în cea de a doua, sub influența ideilor revoluționare, nu mai voiau să lupte, izolați de marii aliați din Apus, am fost nevoiți să încheiem mai întâi un armistițiu și apoi pacea dela București (1918), care prevedea dure roase pierderi teritoriale și o adevărată robie economică. Această pace n'a fost însă ratificată, așa încât n'a avut valoare din punct de vedere legal. De altfel, la câteva luni numai după aceea, prin înfrângerile suferite pe frontul din Apus și în Balcani, războiul era pierdut de Germani și aliații lor. Anahronicul Stat austro-ungar se desmembră. La 28 Noiembrie 1918, Moldova de sus (Bucovina), prin sfatul ei național, proclama unirea necondiționată cu România; la 1 Decembrie, adunarea dela Alba-Iulia hotăra, la rândul ei, alipirea Ardealului și Banatului, a Crișanei și a Maramureșului, la țara mamă. Mai înainte încă, în vremurile grele din primăvara lui 1918, avusese loc unirea cu Moldova dintre Prut și Nistru (27 Martie). Printr'o cumplită jertfă de sânge, dar și printr'o minunată potrivire dumnezeiască, toate ținuturile locuite de neamul nostru se întruneau laolaltă, alcătuiau un singur Stat, România Mare. Până să ajungem însă a iscăli tratatele dela Trianon și Saint-Germain en Laye, care cuprindeau recunoașterea internațională a alipirii teritoriilor de dincolo de Carpați, a trebuit să mai

respingem un atac al Ungurilor bolșevizați, cari-și închipuiau că pot opri astfel desfășurarea unui proces fatal. Trupele noastre din Ardeal svârșiră peste Tisa pe dușman și urmărindu-l cu repeziune, intrară în Budapesta, care rămase câteva luni (4 August — 16 Noiembrie 1919), sub ocupație românească. A fost singura capitală a puterilor centrale ocupată prin luptă în timpul războiului. Era nu numai o satisfacție pentru îndelungatele suferințe ale țărănilor valahii de peste munți, dar și un serviciu pe care l-am adus Europei, stărpind acest post înaintat al comunismului.

După semnarea tratatelor de pace, după ce puterile aliate recunoscuseră și unirea Moldovei dintre Prut și Nistru, atenția conducătorilor se îndreptă asupra marilor probleme interne, asupra vindecării rănilor pe care le lăsase în gospodăria țării războiul, ca și asupra consolidării statului național. Se votă reforma agrară, aducându-se astfel la îndeplinire făgăduiala regelui Ferdinand dată țăranilor soldați în 1917, că vor fi împroprietăriți. Se repară și se completă utilajul tehnic, se ridicară școale. Votul universal fusese acordat încă mai înainte.

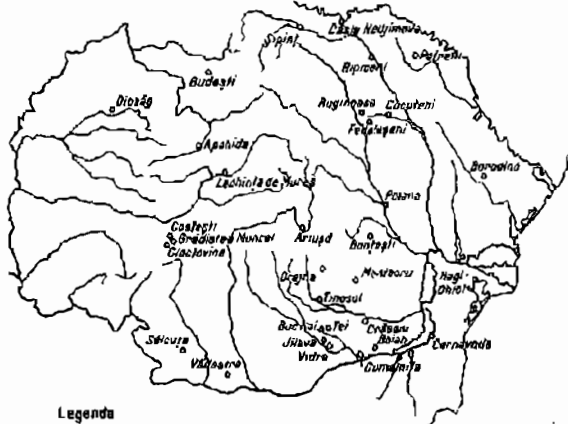
Refacerea, date fiind posibilitățile pământului nostru, nu se prodnse însă așa de repede cum s'ar fi convenit, între altele și din cauza lipsei unei puternice concepții etice a elementelor politice conducătoare. Între timp, regele întregitor de țară muri (Iulie 1927). Tronul rămase, nu principelui nostru-nitor Carol, ci fiului acestuia *Mihai*, care nevârstnic fiind, se institui o regentă. Ea dură până în Iunie 1930, când, răspunzând unei dorințe instinctive a poporului — o conducere unitară e întotdeauna de preferat uneia tricefale, — principele Carol se întoarse din exilul în care rămăsese mai bine de patru ani și în mijlocul unei mari înșuflețiri, se sui pe tronul părintelui și bunicului său.

În cei șase ani de domnie ai regelui Carol al II-lea fie ei urmați de mulți alții, — trei probleme au stat pe primul plan: problema *înarmării*, cu aspecte atât de diverse și care constituie cheazăia unei vieți naționale independente, problema *financiară*, anii aceștia corespunzând tocmai cu anii de criză mondială, și problema *culturii* care, pe drept cuvânt, e încoronarea și justificarea vieții unui popor. În același timp se observă o accentuare tot mai puternică a *conștiinței și a sentimentului național*, menite să creeze — așa cum s'a întâmplat sub ochii noștri și cu alte popoare, un nou ideal neamului românesc.

c. c. g.

1

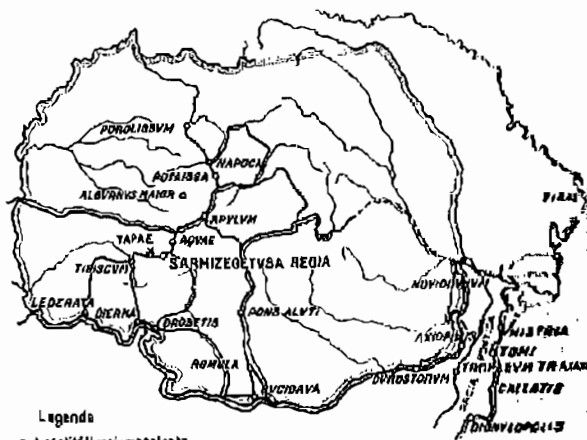
DACIA PREISTORICĂ (Din paleolitic până la 512 înainte de Cristos)

Legenda
o Localități mai importante unde s-a făcut descoperiri și săpături preistorice

2

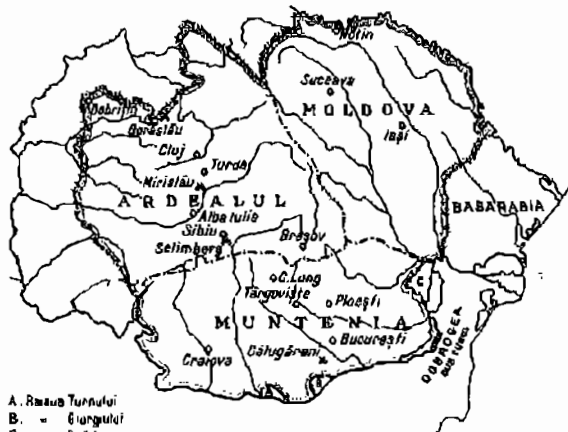
DACIA TRAIANĂ

Legenda
o Localități mai importante
— Drumuri

3

ȚĂRILE ROMĂNEȘTI SUB MIHAI VITEAZUL (1600)

A. Râușul Turnului
B. - Giurgului
C. - Brăilei

6

ȚĂRILE ROMĂNEȘTI ÎN 1718 (Pacea de la Pojarevac)

D. Râușul Hotinului (1712)

9

ȚĂRILE ROMĂNEȘTI ÎN 1858 (Tratatul de la Paris)

A. Celor trei județe Carul, Ismail și Bolgrad date prin tratatul de la Paris (1858).
B. Râștele Turnului, Giurgului și Brăilei ne-au fost retrăse date prin tratatul de la Adrianopol (1829).

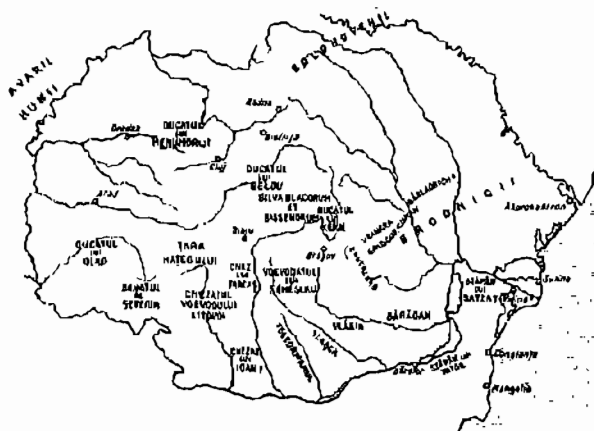
10

ROMÂNIA LA 1878 (Tratatul de la Berlin)

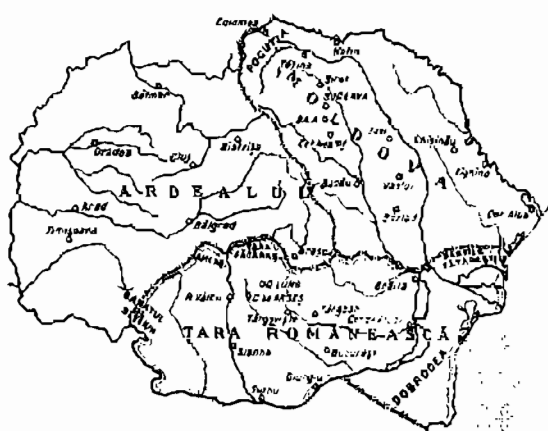
3

TĂRILE ROMĂNEȘTI ÎN TIMPUL NĂVALIRILOR BARBARE (271 - 1247)

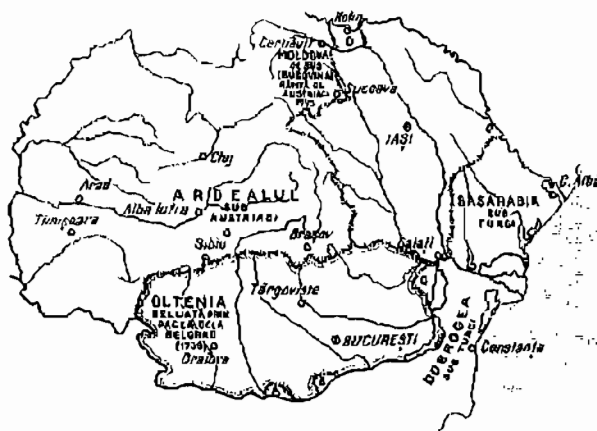
4

TĂRILE ROMĂNEȘTI ÎN VREMEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

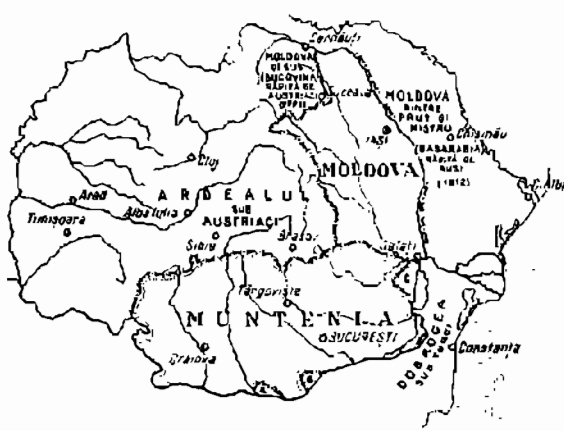
7

TĂRILE ROMĂNEȘTI LA 1775

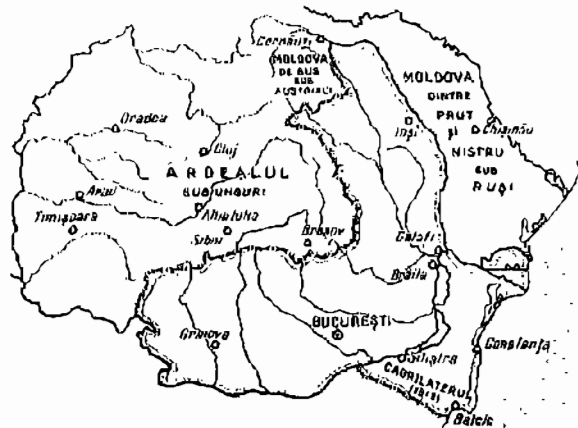
8

TĂRILE ROMĂNEȘTI LA 1812

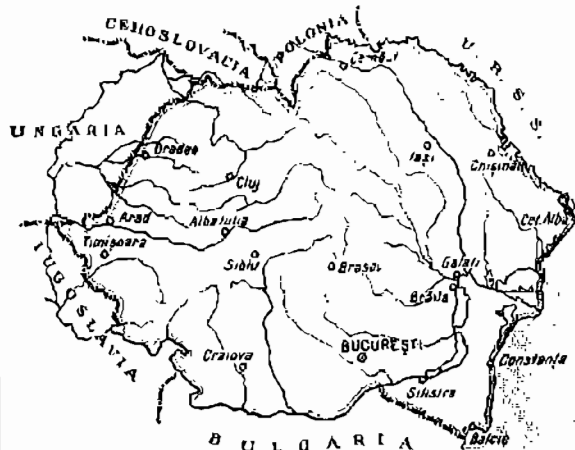
11.

ROMÂNIA ÎN 1913 (Tratatul de la București)

12

ROMÂNIA DE ASTĂZI

Reproducerea interzisă

STEMA ROMÂNIEI

Stema unui Stat este simbolul ființei sale istorice și politice, dar ea exprimă adeseori și realizarea unei idei sau unor aspirații înalte, pe care Statul sau poporul respectiv le-a urmărit în cursul timpurilor.

Stema actuală a României simbolizează situația politică și teritorială a țării noastre, în urma desfășurării luptelor strădănuțe și lupte pe care le-a purtat poporul românesc pentru realizarea unității sale naționale.

Ea cuprinde stemele teritoriilor sale.

Fiecare Stat din care este formată România actuală: Țara Românească, Moldova și Ardealul, își avea stema sa proprie. Mai târziu, chiar teritoriile sîmulse din trupurile acestor State, ca Bucovina, Basarabia și Dobrogea, au primit steme separate.

Izvoarele principale pentru cunoașterea stemelor de care vorbim, sunt în primul rând sigiliile oficiale și monetele. La acestea se adaugă, pentru timpurile mai noi, decretul și legile referitoare la fixarea stemelor diferitelor organizații de Stat românești. În al doilea rând vin monumentele de sculptură și pictură decorativă dela biserici, cetăți, palate și morminte domnești. Apoi ornamentica documentelor, manuscriselor și cărților tipărite. Urmează diferite obiecte de utilitate sau de podoabă, care au fost proprietatea domnilor sau a Statului, ori au fost dăruite de către aceștia. În sfârșit, informațiile scriitorilor români și străini.

Pe baza acestor izvoare, vom căuta să arătăm evoluția stemelor Țării Românești, Moldovei și Ardealului, în timpul cât aceste țări au format State separate, și apoi evoluția stemei României dela întemeierea Statului român unitar, până astăzi.

STEMA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

I. STEMĂ TRADIȚIONALĂ

Cea mai veche stemă a principatului Țării-Românești ni s'a păstrat în sigiliul lui Mircea cel Bătrân din 1390, atârnat de pergamentul ce cuprinde textul tratatului de alianță cu Polonia.

Această stemă se prezintă astfel: Într'un scut o acvilă spre dreapta, cu aripile strânse și însoțită în stînga de o cruce; în colțul stîng al scutului un soare și o lună (crai nou).

Nu cunoaștem culoarea scutului, nici culoarea acvilei și a celorlalte figuri din stemă, căci în sigiliile

noastre vechi nu se indică colorile, dar este foarte probabil că scutul era albastru și acvila neagră, crucea și soarele de aur, iar semiluna de argint. Deducem aceasta din faptul că le găsim astfel colorate într-o stemă din 1616, cea mai veche stemă colorată ce posedăm ¹⁾, și tot astfel sunt arătate și în sigiliile principilor ardeleni dintre 1597—1599. De altfel aceleași culori s'au păstrat până în timpurile mai noi pentru scutul și figurile din stema Țării Românești.

Reprezentarea acvilei în stema lui Mircea cel Bătrân nu este potrivită, cu regulile heraldice din acel timp, ci este o reminiscență din vremuri mai vechi. Așa o găsim reprezentată și pe primele monete românești, bătute de către Vlaicu Vodă pe la 1365. Suntem deci îndreptățiți să admitem, că acest tip arhaic datează încă din timpul primului Domn al Țării Românești, Basarab cel Mare, care odată cu întemeierea și organizarea Statului, îi va fi întocmit și stema.

Urmașii lui Mircea cel Bătrân au păstrat și ei această stemă, care a fost folosită în aceeași formă până aproape de mijlocul veacului al XVI-lea, cu foarte mici modificări. Aceste modificări constau în faptul că crucea ce însoțește acvila are uneori două sau trei brațe orizontale, soarele și luna sunt mutate în colțul drept al scutului, sau că acvila prinde cu ciocul brațul orizontal al crucii.

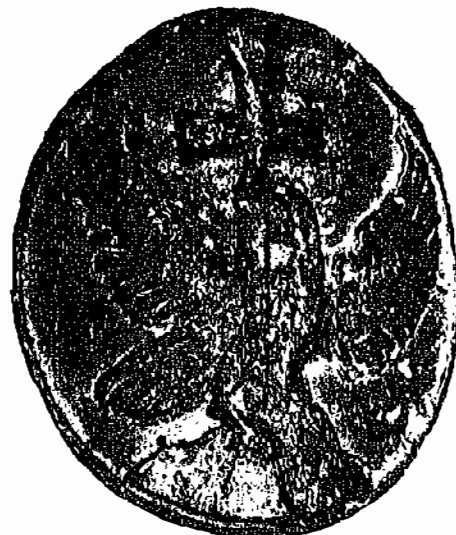
Dar în a doua jumătate a veacului al XVI-lea se face o modificare radicală. În primul rând se dă acvilei o înfățișare mai conformă cu regulile heraldice, reprezentând-o cu aripile deschise, în atitudinea de a-și lua șorul. De altă parte crucea, care până acum însoțea acvila, este pusă în ciocul acesteia, prinsă de brațul inferior. În sfârșit soarele și luna sunt despărțite, primul rămânând în colțul stîng al scutului, iar cealaltă fiind trecută în colțul drept, sau invers. De altfel de acum înainte luna nu mai este reprezentată totdeauna sub forma de crai nou, ci adeseori cu coarnele spre stînga (conturnată).

Astfel se fixează în mod definitiv tipul stemei Țării Românești: acvila cruciată însoțită de un soare și o lună, tip ce rămâne de acum înainte în heraldică

¹⁾ Este stema lui Nicolae Petrușcu Voevod reproducută în culori în albumul lui Valentin Frank, fost primar al Sibielui (1590—1648). Cople la Academia Română.

SIGILIUL LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN 1390
(Copie fotogr. la Academia Română)

STEMA DE PE TUNUT, LUI PETRU CERCEL, 1583—1593
(Muzeul Militar Național)

-pecific pentru această țară, primind numele de „acvila românească” (*aquila valachica*).

În același timp însă s’au făcut și unele modificări secundare: forma scutului a devenit mai elegantă și a început să fie timbrat cu o coroană princiară. Uneori i s’au adăugat ca suporturi doi lei — toate, influențe heraldice apusene.

De acum înainte această stemă, devenită tradițională, intră mai adânc în uzul general, încât se menține dealungul veacurilor următoare până la întemeierea regatului României și intră și în stema acestui regat, păstrându-se până în zilele noastre.

Este adevărat că după 1859 atitudinea acvilei s’a modificat, fiind reprezentată cu șorul în jos, dar în stema actuală a României s’a revenit la vechea atitudine cu aripile deschise.

2. STEMĂ COMBINATĂ

Pe lângă aceasta, sigiliile Domnilor Țării Românești ne descopăr și o altă stemă care a servit în diferite epoci ca stemă oficială. Ea reprezenta la început două personaje domnești, încoronate, stând față în față și plantând un pom.

Mai târziu această stemă secundară a fost combinată cu stema tradițională așa că acvila cruciată, însoțită de soare și lună, a fost așezată în vârful pomului.

Deși tipul acesta se întâlnește și în veacul al XVI-lea și în al XVII-lea și în al XVIII-lea și chiar la sfârșitul domniei Fanarioșilor, el nu s’a generalizat, ci a rămas numai ca tip special pentru anumite sigilii domnești.

De altă parte, Domnii din familia Cantacuzineștilor (Șerban și Ștefan Cantacuzino) au combinat stema tradițională a țării cu stema familiei lor: acvila bicefală încoronată, ținând în ghiara dreaptă un buzdugan, în cea stângă o spadă¹⁾.

¹⁾ Uneori aceste atribute sunt inversate: în dreapta spada, în stânga buzduganul.

Această combinație s’a folosit puțin în sigiliile oficiale și mai mult în ornamentică, iar forma ei obișnuită era: scut oval cu stema țării, așezat pe pieptul acvilei bicefale (pajură sau zgripțor) cantucuzinești.

Sistemul acesta a fost adoptat mai târziu în veacul al XIX-lea de către toți Domnii Țării Românești.

Astfel Grigore Ghica (1822-1828) și Alexandru Ghica (1834-1842) au introdus în stema țării armele familiei lor: o serie de șase lacrimi de argint¹⁾.

Gheorghe Bibescu (1842-1848) a pus și el în stema țării armele familiei sale: în primul cartier, pe albastru, un câpior de argint, având între brațe o stea de argint; al doilea cartier fasciat roșu, aur, albastru.

Iar Barbu Știrbei (1840-1856) a procedat la fel introducând armele foarte asemănătoare ale familiei sale, de aproape înrudită cu familia Bibescu²⁾: în primul cartier, pe albastru, un câpior de argint, având o stea de argint între brațe; în al doilea, pe argint, o carte de aur deschisă.

Și din punct de vedere al ornamentării stemei s’au introdus în acest timp oarecari inovații. Astfel, încă spre sfârșitul veacului al XVIII-lea apare pavilionul căptușit cu hermină, cum și panopliile de arme, drapele și instrumentele muzicale, care conform modei de atunci împodobesc stema de jur împrejur.

Este interesant de constatat, că pe câtă vreme în veacul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea stemele sunt încărcate cu tot felul de pozoabe cu caracter militar, cele de după 1822 sunt dimpotrivă sobru ornamentate și artistic executate. Spiritul războinic, care a predominat în Europa în epoca napoleoniană, a făcut loc unui curent doritor de pace, de liniște și de armonie socială, care se manifestă și în arta heraldică.

¹⁾ Aluzie la uciderea lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, în 1777.

²⁾ Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei erau frați.

BULA DE AUR DE LA MATEI BASARAB 1645
(Const. Molalt, *Revista Arhivelor* I, tab. V)

STEMA SUB CONSTANTIN BRÂNCOVEANU 1700
(Bianu-Rodog, *Bibliografie* I, 391)

3. STEMA ÎN LITERATURĂ

Pentru completarea informațiilor ce am dat mai sus despre evoluția stemei Țării Românești, credem interesant să arătăm în câteva cuvinte și contribuția ce o poate aduce literatura noastră veche în această privință.

În manuscrisele noastre vechi și în cărțile tipărite începând cu anul 1508 și până la 1821, se află numeroase reproduceri ale stemei Țării Românești, Moldovei și Ardealului. Aceste reproduceri sunt adeseori însoțite de scurte expuneri versificate, cuprinzând descrierea sumară a figurilor din stemă și laude la adresa Domnului și dinastiei. Ele sunt intitulate «stihuri în stema domniei», sau «stihuri pe herbul țării» sau «versuri politice asupra stemei» și poartă uneori chiar semnătura autorului.

Cercetând mai de aproape «stihurile» privitoare la stema Țării Românești constatăm, că peste tot locul nevila cruciată este arătată drept corb, ceea ce înseamnă că venguri de-arândul atât cărturarii cât și persoanele oficiale au interpretat greșit tipul heraldic din stema tradițională a țării. Din această cauză, desigur, aflăm o astfel de interpretare și la unii scriitori străini, cari au vorbit în trecut despre stema Țării Românești.

Iată acum câteva din aceste «stihuri»:

În *Pravila* lui Matei Basarab tipărită la Govora în 1640, stema țării este însoțită de următoarele *Stihuri la prea luminata stemă a milostivilor Domni Basarabi*:

*Fașa aceeași drept stemă pasere corb poartă,
Pe de-asupra al căruia sbor coroana acum alărnă.
Ei arată pe al unei case prea luminate și prea antice,
Pe al casei neamului Basarab, prea vicleazul
Bărbaț cu sceptru ce nu fără spor pe tron se vede...
Uriul Năsturel dela Fierești*

În cartea *Mărgăritare* (de Sf. Ioan Gură-de-aur) tipărită sub Brâncoveanu în 1691, găsim următoarele

Versuri politice 8 asupra stemei luminatului și îndulțatului Domn la Constantin Basarab Voievod:

*Semnul domniei corbul iese cu cruce,
Pren care de sus lărie Downne își aduce.
În scaunul strămoșilor în care acum domnești
Al celor ce-s în laudă vechilor Băsărdbești.
Pulerea dară cea de sus care le-au coronat
Cu domnia aceasta și vradnic te-au arătat,
Întărească și te adăogă cu domnie slăvită
Cu pace și cu liniște, cu viață norocită.*

*Mică și plecată slugă Măriei Tale,
Radu Logofăt*

Abia în «stihurile» compuse pe la 1818 de Iancu Văcărescu, se revine asupra acestei interpretări greșite, lăsându-se a-se înțelege că în clasa conducătoare și-a făcut drumul părerea, că pasărea din stemă este în realitate o acvilă.

În *Oda la pecetea țării*, pentru ediția din acest an a Codului lui Caragea, Văcărescu laudând vitejia Romanilor spune:

*Pajura sfântă ea ș-aici,
Ca'n multe provincii,
Lesne-a supus pe Daci voinici
Cu dreptul biruinții*

Dar mai târziu

*Romanul suflet s'a adus
Singur la moșie
Știind tot neam a-i fi supus
A izbândi el, fire.*

De aceea are în stemă un

*Corb ce'n petece odihnit
A sta se mulțumește,
Cu'n semn de lege dăruit
În gură-i se păzește...
Ah de-am putea-a ne dobândi
Și câte-avem pierdute!*

STEMA LUI ȘERBAN CANTACUZINO 1688
(Dianu-Moldov, *Bibliografie I*, 282)

*Atunci ce duhuri n'ar gândi,
Ce guri ar mai fi mute?
Atunci și acest corb serman
Iar acvilă s'ar face
Și-orce Român ar fi Român,
Mare 'n război și pace.*

Părerea lui Văcărescu a prins tot mai multă consistență odată cu mișcarea de renaștere națională din veacul al XIX-lea și astfel în scurt timp ideea că pasărea din stemă este un vultur (acvilă) s'a generalizat în clasa noastră cultă. Iar în textele legale privitoare la stema țării se va menționa totdeauna „vulturul”, nu corbul.

STEMA MOLDOVEI

1. STEMĂ TRADIȚIONALĂ

Stema tradițională a Moldovei, păstrată în sigiliile domnești începând din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, reprezintă într'un scut, un cap de bour cu stea între coarne, însoțit la dreapta de un soare, la stânga de o huiă.

Tipul arhaic al acestei steme, folosit de Domnii anteriori lui Alexandru cel Bun, se caracterizează prin forma coarnelor bourului care sunt mici și cu vârfurile recurbate în afară, prin steaua cu șase raze și prin soarele în formă de rozetă compusă dintr'o globulă centrală înconjurată de alte șase globule laterale.

Începând cu domnia lui Alexandru cel Bun tipul acesta suferă câteva mici modificări. Astfel, coarnele bourului devin mai mari și au vârfurile curbate înăuntru, încât aproape se unesc; steaua are numai cinci raze, iar soarele ia forma unei roze cu cinci petale în jurul unei globule centrale.

Acest tip s'a continuat neschimbat în tot cursul veacului al XV-lea și al XVI-lea, devenind astfel tipul tradițional al stemei Moldovei.

STEMA DIN SIGILIUL LUI ALEXANDRU GHICA 1839
(Origini la Arhivele Statului)

Dar începând cu veacul următor, intervin unele inovații exterioare, cari dovedesc și aici, ca și în Țara Românească, o puternică influență a heraldicii apusene.

Astfel în primul rând capul de bour este timbrat cu o coroană deschisă, iar lângă soare se introduce o spadă și lângă lună un steag sau sceptru.

Mai târziu scutul însuși este timbrat cu un coif rotund cu lambrechinuri foarte bogate, iar în vârful coifului se pune o coroană princiară deschisă. De asemenea forma scutului se face mai elegantă, soarele capătă raze, iar coarnele bourului au vârfurile puțin întoarse în afară.

În veacul al XVIII-lea podoabele scutului sunt și mai bogate, adăugându-se panoplii de arme, steaguri și instrumente muzicale; tot atunci apar și lei ca suport, iar în urmă se introduce și pavilionul captușit cu hermină.

Se înțelege că nu toate stemele ce ni s'au păstrat din acest timp sunt atât de bogat împodobite și că în multe cazuri găsim și acum stema simplă, lipsită de podoabe. Dar faptul important este, că heraldica moldoveană, ca și cea munteană, au fost în curent cu inovațiile ce s'au introdus în heraldica apuseană.

Un element nou se introduce în stema Moldovei la începutul veacului al XIX-lea: doi delfini așezați, cari simbolizează regiunea maritimă a țării. Ei însă sunt puși la început în mod cu totul neobișnuit, de-asupra capului de bour. Se pare că introducerea acestui element nou avea de scop să amintească pierderea Basarabiei (1812) și el se menține de acum înainte mereu în stema Moldovei.

2. STEMĂ COMBINATĂ

Ca și în Țara Românească unii Domni au început încă din veacul al XVIII-lea să introducă în stema țării armele lor familiare.

SIGILIUL LUI ALEXANDRU CEL BUN
(Bogdan, *Album paleografic*, pag. 87)

SIGILIUL LUI ȘTEFAN CEL MARE
(Copie fotogr. la Academia Română)

Un exemplu de acest fel este stema lui Alexandru Mavrocordat din 1785, unde în cartierul al 4-lea se află pasărea fenix ieșind dintr'un rug aprins, ca în stema acestei familii.

În veacul al XIX-lea sistemul acesta devine general, cum devenise și în principatul vechi.

Astfel, mai întâi Ioan Sandu Sturza (1822—28) și apoi urmașul său Mihail Sturza (1834—1848) pun alătura de bourul Moldovei, leul ridicat în două labe al familiei lor. Tot asemenea Grigore Ghica (1849—1856) adaugă armele sale familiare, ca și în stema Țării Românești. Cu toții au menținut cei doi delfini, dar nu i-au mai așezat de-asupra bourului, ci ca suport, deoparte și de cealaltă a scutului.

Și în Moldova poddoabele stemei se simplifică foarte mult după 1822, iar înfățișarea ei este tot atât de sobră ca și în țara suroră.

3. STEMA SECUNDARĂ

Este demn de observat, că și în Moldova a existat, pe lângă tipul de stemă tradițional, și un alt tip, ce s'a întrebuințat numai într'o anumită epocă. Acesta constă în reprezentarea capului de bour cu gât cu tot, așezat în profil spre dreapta.

Tipul acesta îl găsim mai ales în ornamentația sculpturală a pisanilor bisericilor, cetăților, turnurilor de mănăstiri, mormintelor domnești și numai foarte rar în sigilii. Și ceea ce este mai important, el nu constituie decât rareori stema proprie zisă a țării, ci figurează mai ales ca un ornament, ce timbrează unele steme familiare sau personale. Apare, după informațiile câte le avem astăzi, în domnia lui Ștefan cel Mare și se menține până la sfârșitul veacului al XVI-lea.

Cele mai însemnate monumente, pe care se găsește această reprezentare curiosă a capului de bour, cu gât, sunt următoarele:

1. Piatru cu inscripție dela vechea poartă a Cetății-Alle (1476), unde împodobește coiful ce timbrează stema familiară a lui Ștefan cel Mare.

2. Pisanția de pe turnul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, unde împodobește coiful ce timbrează stema lui Alexandru Lăpușneanu.

3. Bula de aur dela Petru Schiopul (1575), unde ornează coiful de pe stema acestui Domn.

4. Pisanția de pe turnul mănăstirii Slatina (1582) unde împodobește stema cu acvila bicefală a Bizanțului.

Cu toate acestea avem câteva cazuri, când capul de bour cu gât servește drept stemă a Moldovei. Astfel în pisanția de pe turnul mănăstirii Probota din 1550; în pisanția dela mănăstirea Bistrița și în pisanția fântânii dela mănăstirea Slatina. În toate aceste cazuri capul de bour este însoțit de soare și lună, ca și în stema tradițională.

4. STEMA ÎN LITERATURĂ

Avem și pentru stema Moldovei descrieri în literatura istorică: cronicari și scriitori indigeni și străini.

De asemenea se găsesc și în cărțile vechi tipărite în această țară «stihuri» pentru lauda și preamărirea herbului, cum i se zicea în limba veche moldovenească.

Mitropolitul Varlaam ne-a lăsat în *Carlea românească de învățătură*, tipărită la Iași în domnia lui Vasile Lupu (1641) următoarele *Stihuri în stema domniei Moldovei*:

Cap de buâr și la Domnii moldovinești

Ca puterea accii ieri să o socotești.

De unde marii Domni spre laudă și-au făcut cale,

De acolo și Vasile Vodă au început lucrurile sale...

Iar mitropolitul Dosoftei, în *Psallirea în versuri* din 1673, scrie aceste *Stihuri la luminatul ghierb al țării Moldovei*:

Capul cel de bour, de țară vestită,

Semnează puterea țării nesimțită...

SIGILIUL LUI VASILE LUPU 1641
(Copie fotogr. la Academia Română)

SIGILIUL LUI ALEXANDRU MAVROCORDAT 1789
(Copie fotogr. la Academia Română)

În sfârșit în *Psaltirea* din Iași 1766, tipărită sub Grigore Ghica, găsim următoarele *stihuri politice*:

*Bourul, care stema țării adevărat însemnează
Și domnia Moldaviei luminat o adevărează,
Măriei Sale lui Grigore, Domnul cel slăvit,
Carele din fericitul Alexandru Ghica au odrăslit,
Domnind acum cu putere și cu nădejde bună,
Strămoșească sa patrie în pace și dreptate plină...*

STEMA ARDEALULUI

1. STEME DIFERITE

Heraldica Ardealului prezintă o particularitate foarte curioasă. Deși această țară a fost până la anul 1526 un voevodat autonom, dependent de Ungaria, iar după această dată un principat autonom sub suzeranitatea turcească — cum erau și Țara Românească și Moldova — totuși până în veacul al XVII-lea n'a avut stemă proprie definitiv fixată.

Fenomenul acesta este cu atât mai neașteptat, cu cât heraldica a fost foarte prețuită în Ardeal și nu numai nobilii mari și mici, dar și diferitele organizații politice, religioase și orășenești au ținut din vechime să-și aibe stemele lor proprii.

Voievozii ardeleni dinainte de 1526 utilizau pentru actele oficiale sigilii cu stemele lor familiare, iar cei din veacul al XVI-lea foloseau în sigiliile oficiale și pe monete sau stema Ungariei — căci își luaseră și titlul de regi ai Ungariei — sau numai stemele lor familiare.

2. STEMA UZUALĂ

Abia spre sfârșitul domniei lui Sigismund Bathory, contemporanul lui Mihai Viteazul, apare în sigiliul oficial al principelui ardelean o stemă deosebită, care va deveni mai târziu stema proprie a acestui principat. Ea se prezintă astfel: Scut tăiat, în câmpul superior, albastru, o acvilă neagră ieșind spre dreapta

însoțită de un soare de aur la dreapta și de o lună (crai-nou) de argint la stânga; în câmpul inferior, de aur, șapte turnuri roșii așezate 3, 3, 1.

În sigiliul din 1598 al principesei Maria Christina, fosta soție a lui Sigismund Bathory și regentă a Ardealului în numele împăratului Austriei, găsim aceeași stemă, cu singura deosebire că turnurile din câmpul inferior sunt așezate 3, 2, 2; iar în sigiliul lui Andrei Bathory din 1599 stema este întrucâtva modificată deoarece câmpurile scutului sunt alăturate iar turnurile sunt așezate 3, 3, 1.

Sub urmașii Bathoreștilor stema aceasta continuă a se păstra atât în sigilii, cât și pe monete, însă cu modificări, uneori foarte mari, și însoțită totdeauna de stema familială a principelui respectiv, pusă de regulă în centrul scutului.

Astfel sub Ștefan Bocskay (1604—1606) o găsim unită cu stema Ungariei, iar peste-totul mărginit de un șarpe încolăcit, prezintă leul mergând în două labe și ținând un steag; stema nobiliară a principelui.

Sub Gavril Bathory (1608—1613) se întrebulețază de regulă stema Ardealului singură, având pe piept un scut mic cu stema familială: trei dinți de mistreț.

Sub George Rakoczy I (1630—1648) și George Rakoczy II (1648—1660) de asemenea se întrebulețază singură, dar cu figurile distribuite neregulat și adăugându-i-se acvila cu sabie în ghiara dreaptă și o rotiță înjumătățită, amândouă elemente din stema acestei familii.

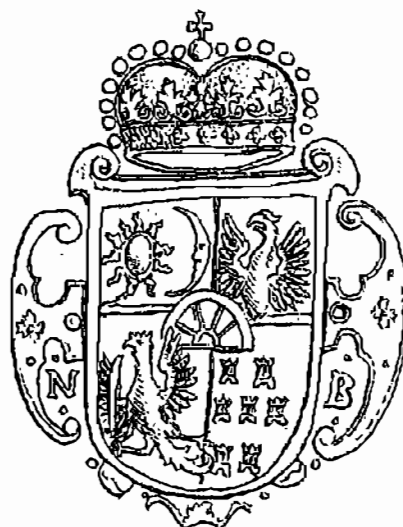
Astfel aceasta devine prin forța uzului stema oficială a Ardealului, deși nu era încă definitiv fixată și deși nu se cunoaște vreo dispoziție legală privind înființarea ei.

Se pare însă că elementele principale ale acestei steme: acvila ieșindă, soarele și luna, cele 7 turnuri, existau încă de mult ca steme separate ale așa ziselor « națiuni » din Ardeal.

Astfel, dintr-o hotărâre a dietei ardeleni din 1651 ținută la Sebeșul săsesc în domnia lui Acațiu Barcsay,

STEMA MONETARĂ A LUI GAVRII, BATHORY 1609
(Resch, *Siebenbürg. Mäusen* tab. 18)

STEMA MONETARĂ A LUI GEORGE RAKOCZY I 1645
(Resch, *ibid.* tab. 31)

rezultă că acvila ieșindă era de mai înainte stema nobilimii sau a comitatelor; soarele și luna stema «națiunii» Securilor; iar cele șapte turnuri stema «națiunii» Sașilor. Prin «nobilime» sau «comitate» se înțelegea totalitatea oamenilor liberi unguri și români din Ardeal: *universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum Transylvaniae*, amintită încă în veacul al XIV-lea și care prin maghiarizarea treptată a nobililor români se confunda acum cu «națiunea» ungurească. Astfel, acvila reprezenta nu numai pe nobilii și oamenii liberi de rasă ungurească, ci și pe Românii nobili sau liberi, câți existau atunci și cari erau convocați pe «comitate» la adunările țării sau la războiu.

Prin amintita decizie a dietei din 1659 aceste arme ale celor trei «națiuni» se recunosc în mod oficial, astfel că și întrebuintarea lor în stemele principilor devine legală.

După ce în urma hălăturării suzeranității turcești, Ardealul a trecut în stăpânirea Austriei (1687), stema aceasta a fost legată de stema imperiului austriac în următorul chip: acvila bicefală încoronată, ținând în ghiara dreaptă o spadă, în cea stângă sceptrul, poartă pe pieptul ei un scut cu stema Ardealului. Uneori această stemă era înfățișată sub forma unui scut rotund cu cele șapte turnuri, alte ori sub forma unui scut despiciat, având în cartierul prim acvila ieșindă însoțită de soare, în al doilea cele șapte turnuri însoțite de lună.

Abia sub Maria Teresia, când la 1765 Ardealul a fost ridicat la rangul de mare principat, s'a fixat în mod definitiv stema, care a rămas apoi până la 1867, când s'a constituit dualismul austro-ungar. Ea se compunea din aceleași elemente așezate astfel: scut tăiat, în câmpul superior, albastru, o acvilă neagră ieșind spre dreapta dintr-o terasă roșie și însoțită la dreapta de un soare de aur, la stânga de o lună (crai-nou) de argint; în câmpul inferior, de aur, șapte turnuri roșii, așezate 4, 3. Scutul timbrat de o coroană princiară închisă, de aur, este așezat pe pieptul acvilei bicefale încoronate.

Odată cu constituirea dualismului austro-ungar în 1867, Ardealul încetează de a mai exista ca mare principat și e încorporat la regatul Ungariei, iar stema lui, care a trecut prin atâtea vicisitudini până să fie fixată definitiv, a încetat de a se mai întrebuința oficial.

De altfel, Ungurii, spre a face să se uite cu totul trecutul autonom al Ardealului și spre a arăta contopirea definitivă a acestei țări cu Ungaria, au introdus dela data amintită stema Ardealului în armele Ungariei, unde a stat până la mijlocul războiului mondial (1916). Atunci întocmindu-se o nouă stemă pentru monarhia dualistă, s'a rezervat stemei Ardealului un loc numai în armele comune ale acestei monarhii, nu și în stema specială a Ungariei.

A trebuit să vină războiul mondial, pentru ca regatul României să poată pune în stema lui cea nouă, la locul de cinste, stema provinciei redobândite cu atâtea sacrificii.

3. STEMĂ ARDEALULUI ÎN LITERATURĂ

Stema Ardealului, atât de târziu fixată și fără legături mai strânse cu trecutul și sufletul poporului românesc, este aproape necunoscută în literatura noastră veche.

Manuscrisele vechi românești nu o cunosc, iar dintre cărțile tipărite în Ardeal numai prea puține o înregistrează. Astfel *Catechismul calvinesc* din 1648 este împodobit cu stema din timpul lui George Rakoczy, iar *Molitvenicul* tipărit la Blaj în 1784 conține stema din timpul lui Iosif II, însoțită de «stihuri politicești», care au însă în vedere numai acvila bicefală austriacă și lasă la o parte stema Ardealului:

Gripsorul cu două capete înălțat,
Sceptrul, mărul cu spala împreună,
Semnul puterii împărătești arată,
Căea lui Iosif este încredințată.
Lui Iosif cel mare de neamuri iubit,
Soare de scutină nouă răsărit.

STEMA MONITARĂ A MARII TERESIA PENTRU ARDEAL, 1764
(Resch, *ibid.*, tab. 59)

*Domnul cu pace mulți ani să-l trăiască
Și prin El pre noi să ne fericească.*

Aceste versuri simple nu sunt numai o descriere sumară a stemei împărătești, dar și expresia speranțelor pe care poporul românesc din Ardeal le pune în împăratul democrat, stăpânit de sentimente atât de generoase și umanitare față de supușii săi.

STEME UNITE

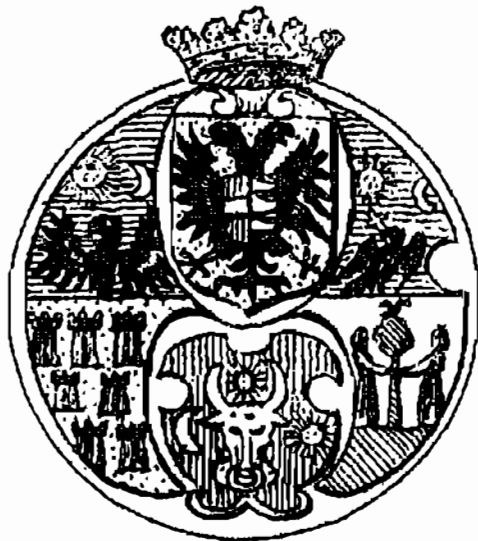
1. BATHOREȘTI

Ideia de unitate națională este foarte veche la Români și de aceea nu trebuie să ne mire faptul că o găsim exprimată în heraldica noastră încă în vremuri când nu era destul de bine precizată.

La răspândirea și întărirea acestei idei au contribuit în mare măsură și interese dinastice, naționale sau străine, cum și vanitatea unor principii cari au ridicat pretenții de suzeranitate asupra a două sau chiar asupra celor trei State românești. Iar faptul că aceste interese sau pretenții și-au găsit de multe ori expresiunea în embleme heraldice, care cuprindeau unite la un loc stemele acestor State, a ajutat și mai mult la popularizarea ideii de unitate națională.

Prima stemă, care cuprinde unite la un loc armele Țării Românești, Moldovei și Ardealului o găsim în sigiliul principelui ardelen Sigismund Bathory. Sototindu-se îndreptățit, în urma legăturilor ce stabilise cu Mihai Viteazul și cu Ștefan Răzvan al Moldovei, de a-și lua titlul de principe al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, Sigismund Bathory a crezut că poate să unească într-o stemă comună armele acestor trei țări. Și fiindcă se căsătorise cu o arhiducesă austriacă și devenise principe imperial, a adăugat și acvila bicefală a Habsburgilor, pe pieptul căreia a pus stema sa familială.

Exemplul lui Sigismund a fost imitat de soția sa Maria Christina, când la un moment dat ajunsese

STEMA UNITĂ A ARDEALULUI, MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN SIGILIUL LUI SIGISMUND BATHORY 1597
(M. Popescu, *Revista Arhivelor* p. 329)

regentă în numele împăratului în Ardeal; iar după ea, de către cardinalul Andrei Bathory, devenit și el principe al Ardealului în 1599.

Deși la întocmirea acestor steme unite nu s'a ținut seamă în totul de regulile heraldice, totuși fiecare stemă în parte este destul de exact reproducă și de exact colorată.

De altfel, pentru toate trei stemele noastre, sigiliile acestea sunt cele dintâi documente sigure în care se arată culorile scuturilor și ale figurilor heraldice¹⁾.

Stema Țării Românești cuprinde în câmpul superior stema tradițională, în cel inferior stema secundară. Prima are scutul albastru, acvila neagră, crucea și soarele de aur, iar luna de argint, culorile care au rămas până în timpurile mai noi. La a doua se distinge numai culoarea scutului, care este de argint, a pomului care este verde și a acvilei din vârful pomului, care este neagră; cele două personaje domnești sunt greșit reprezentate, încât par două femei și culoarea lor nu se înțelege; terasa este verde.

Stema Moldovei are scutul roșu, capul de bou de argint, steaua dintre coarne de aur, soarele tot de aur, iar luna de argint. Și culorile acestei steme s'au menținut aceleași până târziu, afară de a boturului, care a devenit naturală, neagră.

Stema Ardealului are câmpul superior albastru, acvila neagră, soarele de aur și luna de argint; câmpul inferior este de aur, iar cele șapte turnuri roșii. Și aici culorile s'au menținut aceleași până astăzi.

2. MIHAI VITEAZUL

Scurt timp după apariția acestei steme unite, Mihai Viteazul, Domnul Țării Românești, cucerește mai întâi Ardealul și apoi Moldova. În această nouă

¹⁾ Ele se exprimă prin hauri și puncte astfel: hauri orizontale=albastru; verticale=roșu; înclinate dela dreapta spre stânga=verde; cadrilate=negru; puncte=aur; alb=argint.

STEMA UNITĂ A ȚĂRII ROMÂNIEȘTI ȘI MOLDOVEI ÎN
SIGILIUL LUI MIHAI VITEAZUL, 1600
(Copie în Arhivele Statului)

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNIEȘTI ÎN
SIGILIUL LUI SCARLAT GHICA 1758
(Copie fotogr. la Academia Română)

situație el își adaugă la început titlul de Domn al Ardealului, (1599), iar pe urmă și pe cel de Domn al Moldovei (1600). În special, în documentele datate din Mai până în Septembrie 1600 îl găsim totdeauna cu titlul de Domn al acestor trei țări românești.

Odată cu aceasta Mihai Viteazul a trebuit să-și întocmească și o nouă stemă pentru sigiliul său oficial, și ea, pe cât se pare, urmărea să unească la un loc stemele celor trei țări. Din nenorocire, sigiliul unic ce ne-a păstrat această stemă unită, nu este destul de bine conservat ca să se poată deosebi cu precizie toate caracterele stemei noi.

Se observă lămurit într'un scut oblong cu colțurile rotunjite, două personaje domnești încoronate, față în față, plantând un pom desrădăcinat; trunchiul acestuia este susținut de doi lei afrontați. Peste vârful pomului este așezat un scut mic ascuțit, având capul de bour al Moldovei, cu stea între coarne și însoțit la dreapta de un soare, la stânga de o lună conturnată. Deasupra, într'un câmp despărțit de o eșarfă semicirculară cu deviză, se află acvila cruciată a Țării Românești, însoțită la dreapta de soare, la stânga de lună (crai nou).

Unii cercetători de ai noștri au văzut în rădăcinile pomului șapte coline, iar în trunchiul lui o spadă susținută de cei doi lei, și au crezut că acest tip ar putea reprezenta stema Ardealului. În realitate stema unită a lui Mihai Viteazul nu cuprinde decât două steme: a Țării Românești și a Moldovei. Cei doi lei cari susțin trunchiul pomului fac parte din stema Țării Românești și au fost introduși și în stema proprie a acestui Stat la începutul domniei lui Mihai.

Din cauza relei conservări a sigiliului, nu se poate preciza dacă în stemă erau sau nu indicate colorile. Din desenul reproduș în rezultat că numai câmpul scutului cu stema Moldovei avea indicată culoarea albastră, ceea ce însă nu corespunde realității.

3. FANARIOȚII

O nouă încercare de a se uni stemele a două sau trei țări românești într'o stemă comună nu întâlnim decât în epoca Fanarioților.

Primul domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, după ce a fost mutat la 1716 din Moldova în Țara Românească, a pus în sigiliul țării și în sigiliile sale personale stema Moldovei alături de a Țării Românești.

La început aceste două steme sunt timbrate fiecare separat cu câte o coroană, mai târziu însă le găsim unite sub o coroană comună. În felul acesta stema unită se continuă, cu mici excepții, sub toți Domnii fanarioți, cari au stăpânit în amândouă principatele, pe câtă vreme cei cari n'au domnit decât într'o singură țară folosesc de regulă numai stema țării respective.

Deși s'a făcut dela început obiceiul ca locul de frunte (cel din dreapta heraldică) să-l ocupe stema Moldovei, cu toate acestea sunt destul de numeroase cazurile când în acest loc găsim stema Țării Românești. Această particularitate se întâlnește mai ales în ornamentica tipăriturilor — și în special a celor din Moldova — pe câtă vreme în sigiliu găsim în mod constant în locul prim stema Moldovei.

Se înțelege că nici stema unită n'a fost lipsită de obișnuitele « stihuri politice » cu laude la adresa Domnilor. Astfel în *Triodul* tipărit la București în 1726 sub Nicolae Mavrocordat citim următoarele versuri:

*Bourul pocetea Moldovei însemnează,
Corbul a Țării-Românești adeverează.
Bourul și corbul ce în stemă însemnează
Domnului Nicolae armă lare spre pază...*

Iar în *Molitvenicul* din Buzău dela 1747 din vremea lui Constantin Mavrocordat găsim:

*Bourul, corbul și crucea, trei semne minunate
Darnice tale vestesc Doamne prea 'nălțate.*

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN
SIGILIUL LUI MIHAIL SUTZU 1802
(Original în Arhivele Statului)

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI
CU LEGENDA CORVINEȘTILOR DE LIOTARDU

*Bourul Domnului Moldovei că ai fost te însemnează
Corbul al Țării Românești stăpân te-adeverează,
Iară crucea, pravoslaviei bun paznic te arată
Costandine, prea înțelepte, cu inima curată...*

4. STEMA CU LEGENDA CORVINEȘTILOR

Pe lângă stema unită a Moldovei și Țării Românești datorăm domnilor fanarioți și o curiozitate heraldică din cele mai interesante. Ea constă în adăugirea la stema unită, a unei reprezentări în legătură cu tradiția familiei Corvineștilor: scena ce înfățișează săgetarea corbului cu inel în cioc.

Tipul acesta îl întâlnim mai întâi la Constantin Mavrocordat, pe un portret al acestui Domn lucrat de pictorul Liotard. Apoi într'un sigiliu al lui Grigore Ghica (1755).

De sigur că adăugirea acestei scene în stema unită se datorește preocupărilor ce le-au avut Domnii fanarioți de a arăta că nu sunt cu totul străini de țările noastre, ci sunt înrudiți cu vechile noastre dinastii.

Nicolae Mavrocordat juca să afirme că se trage, măcar în linie femeiască, din vița «Domnilor Daciei» și că se înrudește cu «Despoții crăiei sârbești» și cu «Iaghelonii ai celei leșești».

Fiuul său Constantin Mavrocordat a adăugat la aceste înrudiri crăiești și pe Corvineștii din Ardeal.

Stema cea nouă a acestuia, amintită mai sus, reprezintă într'un scut în stil rococo bourul Moldovei alăturat de acvila Țării Românești, însoțită de soare la dreapta și lună (crai-nou) la stânga. Scutul este timbrat de o coroană princiară închisă, flancată la dreapta de un buzdugan, la stânga de un intagan, și are ca suport doi lei. Sub scut un pom cu un corb în vârf, iar de o parte și de alta doi bărbați, dintre cari cel din stânga trage cu arcul în corb, care scapă din cioc un inel ce caută să-l prindă bărbatul din dreapta. Sus, la dreapta și la stânga scutului, sunt inițialele grecești ale numelui lui Ioan Constantin

Nicolae Voevod, iar jos pe două eșarfe inscripția în grecește: Harul dumnezeesc.

În sigiliul lui Grigore Ghica întocmirea stemei este la fel, cu singura deosebire că scutul este susținut de doi îngeri, iar în scena cu corbul personajul al doilea este o femeie.

5. ALEXANDRU IOAN I

Dela sfârșitul veacului XVIII-lea stema unită a încetat de a mai fi întrebuințată și nu a reapărut decât în anul 1859, odată cu unirea Moldovei cu Țara Românească sub Vodă Cuza.

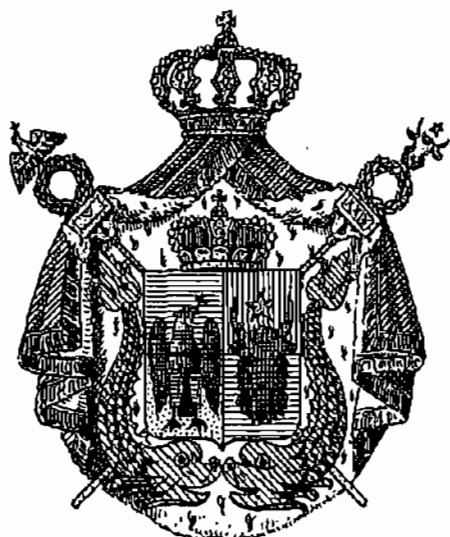
În primii ani ai domniei acestuia, cât timp unirea nu fusese încă deplin consolidată, stema Principatelor Unite consta din stemele acolate a Moldovei și Țării Românești, timbrate cu o coroană princiară închisă sau deschisă. Această stemă s'a stabilit mai întâi prin uz și rareori apare colorată. În mod oficial a fost fixată abia în februarie 1861, dar nici de astă dată nu i s'au indicat culorile.

De altfel, entuziasmul cu care a fost primită unirea celor două principate a făcut ca stemele lor acolate să se pună pe orice obiect care comporta aceasta și în formele cele mai diferite. Chiar stemele oficiale variau foarte mult unele de altele prin felurile deosebite cum erau întocmite și colorate.

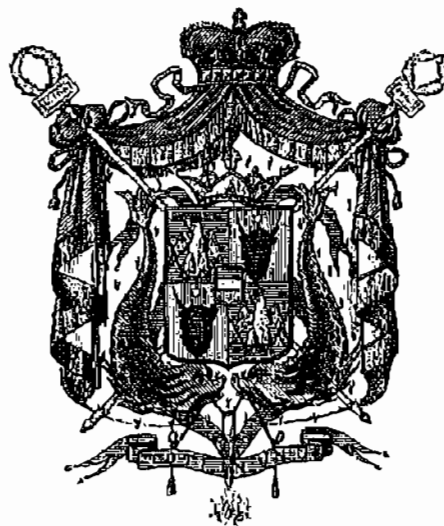
Astfel pe lângă modelele arătate mai sus găsim un alt model, în care acvila cruciată și capul de bour nu sunt puse în scuturile respective, ci așezate liber, alătura.

După ce Vodă Cuza a desăvârșit unirea celor două țări prin contopirea lor într'un singur Stat cu un singur guvern, s'a creat în 1863, întâia stemă a «României» deosebită de stema Principatelor-Unite, prin aceea că avea un singur scut și nu două scuturi acolate, și că în locul de frunte era acvila cruciată a Țării Românești.

Nonna stemă se prezenta astfel: Scut despicaț, în primul cartier tăiat, pe albastru și aur, o acvilă

PRIMA STEMĂ A ROMÂNIEI SUB CUZA-VODĂ
(Desen de D. Pecurariu)

A DOUA STEMĂ A ROMÂNIEI SUB CUZA-VODĂ
(Desen de D. Pecurariu)

6. CAROL I

cruciată de culoare neagră, cu sborul în jos în cartierul al 2-lea tot tăiat, pe roșu și albastru, un cap de bour de culoare neagră, cu stea de aur între coarne.

Scutul timbrat cu o coroană princiară închisă, având de-asupra globul cruciger albastru, cu cercul și crucea de aur, și susținut de doi delfini verzi cu capetele în jos și afrontați, este așezat pe două insigne legionare romane încrucișate, purtând cea din dreapta acvila cruciată și cifra V, cea din stânga capul de bour și cifra XXIV.

Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină și bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într-o coroană de aur.

Stema aceasta nu corespundea nici regulilor heraldice, căci se înfățișa mai mult ca o stemă de alianță, nici aspirațiilor Domnitorului, căci nu cuprinde armele lui personale. De aceea a fost înlocuită chiar în același an cu o stemă nouă, care se prezenta în chipul următor:

Scut scartelat. În cartierele 1 și 4, pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu sborul în jos, încoronată, ținând în ghiara dreaptă o spadă de aur, în stânga un sceptru de aur. În cartierele 2 și 3, pe roșu, un cap de bour negru, cu stea de aur cu șase raze între coarne. Peste totul tripartit: albastru, aur, roșu (stema familiei Cuza).

Scutul timbrat cu o coroană princiară deschisă, de aur și susținut de doi delfini verzi, cu capetele în jos și afrontați, este așezat pe două insigne legionare romane încrucișate, purtând cea din dreapta cifra V IAN., cea din stânga cifra XXIV.

Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină și bordat cu ciucuri de aur este prins în vârf într-o coroană de aur.

Deviza pe o eșarfă albastră: TOȚI ÎN UNU.

Este interesant de observat, că în originalul colorat al acestei steme figură și decorația ordinului Steaua României, pe care Cuza-Vodă îl înființase, deși ca principe vasal nu avea dreptul de a conferi decorații.

După ocuparea tronului României, Carol I, a luat măsuri pentru constituirea unei alte steme a țării, care să corespundă situației create prin stabilirea dinastiei de Hohenzollern.

Această nouă stemă a țării, votată de Senat și Adunarea Electivă, se înfățișa astfel:

Scut scartelat. În cartierul 1-in pe albastru și al 4-lea pe aur, o acvilă cruciată neagră, conturnată și cu sborul în jos, privind la stânga spre un soare de aur, (Țara Românească). În cartierul al 2-lea pe albastru și al 3-lea pe roșu, un cap de bour negru, cu stea de argint între coarne, însoțit sus la dreapta de o lună de argint (Moldova). Peste tot: armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu o coroană regală și susținut la dreapta de o femeie dacă de argint, înarmată cu sabia încovoiată dacă; la stânga de un leu de culoare naturală.

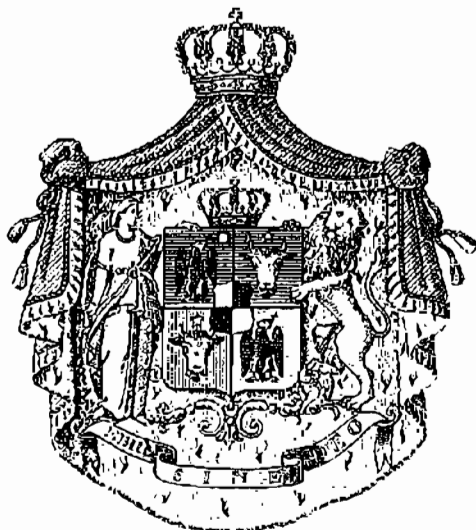
Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină și bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într-o coroană regală de aur.

Deviza pe eșarfă albastră: NIHIL, SINE DEO.

Este de remarcat că această stemă, deși nu se deosebește decât prea puțin de ultima stemă a lui Cuza Vodă, totuși prezintă în alt mod atât acvila cruciată, cât și bourul. De altă parte, dacă s'au pus din nou soarele și luna, în schimb s'au lăsat afară delfinii. În sfârșit, coroana care timbrează scutul nu mai este, ca în stema lui Cuza Vodă, o coroană princiară, ci o coroană regală, simbol al aspirațiilor înalte ale noului principe.

Stema aceasta, n'a avut nici ea o durată prea lungă, căci în mai puțin de șase ani a fost modificată.

Proiectul nou fiind depus pe biroul Senatului în Iunie 1871, a fost adoptat în Iulie, iar apoi, trecut la Cameră, a fost votat abia în Martie 1872, când a și fost promulgată noua lege «pentru modificarea armelor țării».

STEMA ROMÂNIEI SUB PRINCEPELE CAROL I (1867)
(Desen de D. Pecurararu)

Conform acestei legi, stema țării se prezintă astfel:
Scut scartelat. În cartierul 1-iu, pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu sborul în jos, încoronată și privind un soare ce se mișcă în colțul drept, ține în ghiara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, ambele de aur (Țara Românească); în cartierul al 2-lea, pe roșu, un cap de boier de aur, cu o stea cu șase raze între coarne și însoțit de o lună (crai nou) mișcând în colțul stâng, toate de același metal (Moldova); în cartierul al 3-lea, pe roșu, un leu de aur încoronat, ieșind dintr-o coroană și privind o stea cu șase raze, toate de același metal (Banatul Olteniei); în cartierul al 4-lea, pe albastru, doi delfini de aur, cu capul în jos și afrontați (Regiunea maritimă)¹⁾. Peste tot: armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu o coroană regală de aur și susținut de doi lei de culoare naturală, cu limba și ghiarele roșii.

Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină și bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într-o coroană regală de aur.

Deviza pe eșarfă albastră: NIHI, SINE, DEO.

Diferența între noua stemă și cea promulgată în 1867 este foarte mare. În primul rând se introduc două elemente noi: leul Olteniei și delfinii. De altă parte se modifică forma scutului, scobindu-se în laturi și rotunjindu-se marginea de jos. În sfârșit, se pun ca suporturi numai lei, înlăturându-se femeia dacă.

În privința leilor, este foarte caracteristic faptul că sunt reprezentați cu cozile trecând printre picioare și este și mai caracteristică motivarea din textul legii că în forma aceasta ei ar constitui «simbolul Daciei». Noroc că acești lei cu cozile trecând printre picioare, au fost înlocuiți în curând prin lei heraldici, cu cozile pe spate.

¹⁾ În textul legii se spune: simbolul Țărmurilor Mării Negre.

STEMA ROMÂNIEI SUB REGELE CAROL I
(Desen de D. Pecurararu)

După proclamarea regatului s'a modificat și coroana din vârful pavilionului, punându-se coroană de oțel a României.

În sfârșit s'a adăugat și decorația românească cea mai mare din acel timp: crucea ordinului Steaun României.

Toate aceste modificări însă, s'au făcut prin uz, căci legea n'a mai fost schimbată în tot cursul domniei regelui Carol I.

7. FERDINAND I

Sub urmașul regelui Carol I, regele Ferdinand I, s'a menținut stema din 1872, cu modificările introduse prin uz, până la terminarea războiului pentru întregirea României.

După ce toate ținuturile românești, supuse până atunci Statelor străine, s'au alipit la regatul României, formând Statul unitar de astăzi, era absolut necesar să se întocmească și o nouă stemă corespunzătoare situației create regatului nostru.

În acest scop s'au numit încă din 1919, rând pe rând, diferite comisii de persoane competente, dar ele n'au dat rezultatul dorit. Atunci, în toamna anului 1920 s'a constituit o comisie mai mare, care după mai multe luni de muncă, a reușit să întocmească o stemă ce cuprindea nu numai emblemele tuturor țărilor ce compuneau România Mare, dar era și conformă regulilor heraldice.

Proiectul care a servit de bază pentru discuțiile comisiei, a fost întocmit de heraldistul basarabean Paul Gore și lui i se datorește azezarea scutului cu emblemele țărilor surori, pe pieptul acvilei Țării Românești.

Astfel s'a ajuns la stema actuală a României, care a fost promulgată, prin legea din 23 Iunie 1921, înfățișându-se astfel:

Scut albastru cu o acvilă cruciată de aur, încoronată, și cu ciocul și ghiarele roșii, ținând în ghiara dreaptă o spadă, în cea stângă un sceptru de aur.

Pe pieptul acvilei un scut scartelat, având în cartierul I pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu ciocul și ghiarele roșii, însoțită la dreapta de un soare, la stânga de o lună, amândouă de aur (Țara Românească); în cartierul al 2-lea, pe roșu, un cap de bour negru, cu stea de aur între coarne, însoțit la dreapta de un soare, la stânga de o lună conturată, amândouă de aur (Moldova); în al 3-lea, pe roșu, un leu de aur trecând spre dreapta, pe un pod de aur, peste valuri naturale (Oltenia cu Banatul); în al 4-lea, tăiat, în câmpul superior albastru, o acvilă neagră ieșind dintr-o terasă roșie, însoțită la dreapta de un soare de aur, iar la stânga de o lună conturnată de argint; în câmpul inferior, de aur, șapte turnuri

roșii, așezate 4, 3 (Ardealul); jos în instițiune, pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu capetele în jos (Dobrogea).

Peste totul, scartelat argint-negru, armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu coroana de oțel a României și susținut de doi lei de aur.

Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină, bordat cu ciucuri de aur și prins în vârf într-o coroană de aur.

Decorații: colanul ordinului Carol I.

Deviza, pe o eșarfă albastră brodată cu aur: *NIHIL SINE DEO*.

G. III.

BIBLIOGRAFIE:

- I. Balș: Biserițele lui Ștefan cel Mare, (Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, 1925).
 Btatu Hođoș: Bibliografia românească veche.
 I. Bogdan: Album paleografic.
 I. Marțian: Über die Landesnamen Siebenbürgens. Bistrița 1907.
 I. Marțian: Contribuție la eraldica vechiului Ardeal. (Anuarul Institutului de istorie națională), Cluj. Vol. IV.

Stolca Nicolaeșcu: Documente dela Mihail Viteazul. București 1916.

P. V. Năsturel: Stema României, București 1892.

P. V. Năsturel: « Steagul », Stema românilor, București 1903.

Moisil Const.: Stema României, București 1931.

I. C. Filitti: Despre primele steme ale principatelor române. În Cercetări și documente privitoare la istoria principatelor române, București 1935.

SIGILIUL STATULUI

Fiecare autoritate de Stat are un sigiliu principal, pe care-l întrebuințează pentru garantarea autenticității actelor ce liberează, sau pentru asigurarea secretului corespondenței oficiale, și unul sau mai multe sigilii secundare, pentru actele obișnuite.

Bulă de aur dela Petru Șchiopul

Bulă de aur dela Matei Băgarab

Bulă de aur a lui Alexandru II

Bulă de aur dela Petru Cercei

Sigiliul principal al autorităților Statului, reprezintă stema cea mică a României și are de jur împrejur o inscripție, cu numele autorității. El se aplică cu tuș sau cu ceară roșie.

Autoritățile centrale — ministerele — au sigiliul principal de dimensiuni mai mari (45—50 mm. în diametru). El reprezintă stema mijlocie a României și de jur împrejur, inscripția cu numele Ministerului. Acest sigiliu se aplică pe decrete sau alte acte importante, imprimat în relief, ca un timbru sec.

Corpurile legiuitoare — Adunarea Deputaților și Senatul — au și ele câte un sigiliu principal, de 60—65 mm. în diametru. El reprezintă stema cea mare a României și numele corpului legiuitor. Se aplică de regulă cu tuș.

Sigiliul principal Statului, al cărui se pune pe legile ce se promulgă, pe actele importante de Stat și pe cele internaționale. El reprezintă stema cea mare cu pavilion a României, iar inscripția de jur împrejur, cuprinde numele regelui. De pildă: *Carol I, prin grația lui Dumnezeu și prin voiața națională, rege al României*, sau *Carol II prin grația lui Dumnezeu și prin voiața națională, Regele Românilor*. Sigiliul cel mare al Statului, se păstrează la Ministerul Justiției.

Pe unele decrete sau brevete de decorații, se pune și sigiliul personal al Regelui, cu stema cea mare a României și cu numele Regelui.

ISTORIC. — În cancelariile vechilor Domni ai Țării Românești, Moldovei și Ardealului, existau sigilii principale, care purtau numele de «pecetea cea

mare domnască», sau pe latinește «*sigillum maius*». Mărimea lor era de 80—100 mm. în diametru și reprezentau, de regulă, stema țării, împodobită cu arabescuri și înconjurată de o inscripție cu numele și titlurile Domnului respectiv. Aceste sigilii, se în-

trebuiau la actele mai importante ce eșiau din cancelariile domnești: hrisoave, porunci, acte diplomatice, etc.

În veacurile XIV—XVII, actele de acest fel se scriau pe pergament, din care cauză sigiliul nu se putea aplica direct pe act, cu ceară sau cu tuș, ci se imprima pe o pecete mare de ceară, care se atârna cu șnur colorat. Pecetea de ceară avea forma unei emisfere; pe baza ei, se imprima sigiliul.

În împrejurări foarte rare și numai la unele documente solemne, scrise pe pergament, se atârna, în locul pecetii de ceară, una de aur, de forma unei capsule rotunde, împodobită pe față cu stema țării sau cu figura Domnului, iar pe verso, cu o scenă biblică. Pe margine, era gravată o inscripție cu numele și titlul Domnului și cu indicarea persoanei sau instituției căreia i se dădea actul.

Uneori, tot la actele solemne scrise pe pergament, se atârna o pecete de ceară, pusă într-o cutie rotundă de metal, ca să o apere de stricăciune. Sigiliul se imprima pe fața superioară a pecetii de ceară, peste un strat de miniu roșu.

În veacul XVIII și în prima jumătate a veacului XIX, pecetea atârnată se întrebuințează tot mai rar, iar sigiliul cel mare domnesc se aplică direct pe act, sau cu tuș roșu, sau pe un strat rotund de ceară roșie, lipită pe act. În unele cazuri, peste ceara roșie se aplică o foiță de aur.

Pe actele scrise pe hârtie, sigiliul domnesc s'a aplicat totdeauna direct, cu tuș roșu.

c. m.

STEAGURILE ROMÂNIEI

Steagul este simbolul suveranității Statului asupra teritoriului național. Originea steagului este, evident, militară. El s'a ivit din nevoia de a oferi luptătorilor un semn de recunoaștere și un punct unde să se poată concentra.

Pentru o armată, steagul este simbolul ființei sale, simbol către care se îndreaptă aspirațiunile tuturor celor cari luptă, adunați în jurul lui. El are un caracter aproape sacru. De aceea jurământul de credință al armatei se depune pe steag. Și cei ce-l poartă sunt datori să-și dea sângele și viața pentru apărarea lui.

Steagurile capturate de o armată în război, sunt considerate ca mărturii ale victoriei. La fel mărturisesc și steagurile înfipite pe cetatea sau orașul căștigat. Predarea unui steag, înseamnă supunere și respect față de autoritatea ce exprimă. De aci până la funcția lui de simbol al suveranității nu e decât un pas.

Tradiția românească a steagurilor este veche. Ea își are rădăcini în steagurile Romei și ale Daciei.

STEAGURILE ROMANIE. La Romani steagurile se numeau *vexillum* (drapel) pentru infanterie și *signum* (stindard) pentru trupele de cavalerie. Orice unitate a unei legiuni sau al unei trupe auxiliare, creată cu un anumit scop, formând astfel o comandă aparte, trebuia să aibe un *vexillum* al său propriu. Acest *vexillum* consta dintr-o bucată de pânză pătrată, de culoare diferită și cu franjuri pe margini, care se fixa pe un lemn pus de-a-cumtezișul în vârful unei sulțe sau unei prăjii, întocmai ca prapurile bisericesti. *Vexillum* purta ca legendă numele corpului de armată din care se formase unitatea, precum și numele împăratului.

Apoi fiecare legiune avea ca simbol figura unui animal determinat, ce o purta pe steagurile sale. Cele mai multe din aceste simboluri sunt semne zodiacale: stelele care au prezidat la nașterea legiunilor și care se bucurau de o adorație divină.

Aceasta ne-o spune categoric Ovidiu¹⁾ care, în descrierea pe care o face asupra anului lui Romulus, se joacă cu însemnarea dublă a cuvântului *signum*: *semn zodiacal* și *steag*. El afirmă că pe timpul său legiunile purtau la steaguri și semnele zodiacului. Cum însă aceste însemne erau adorate de către Ro-

mani, înțelegem ușor de ce legiunile celebrau ziua nașterii acvilei legionare și a stengurilor: «*ob natalem aquilae, ob natales signorum*»¹⁾.

Astfel legiunea I-a Minervia, creată de Domițian, are ca simbol un berbec, a IV-a și a V-a Macedonica, a VI-a Victrix, a VII-a Claudia, a VIII-a Augusta, a IX-a Pretensis, a X-a Gemina, toate ante augustice, aveau ca simbol taurul, pentru că el era semnul zodiacului acelei luni în care domnise Venus Genetrix, zeița protectoare a casei Julia. Dimpotrivă, legiunile a II-a Augusta, a XIV-a Gemina, a XXII-a Primigenia, care erau creațiuni ale lui August, purtau ca simbol capricornul, stea sub care se născuse împăratul. Mai târziu, legiunile a IV-a Flavia, a XIII-a și a XVI-a Gemina au drept simbol leul; iar legiunile a I-a și a II-a Adjutrix au Pegasul, considerat ca semn zodiacal în cosmologia babiloniană; cohortele pretoriarne au scorpioul, care corespunde lui Marte, zeul războiului și străbunul poporului roman. În ceea ce privește mistrețul, deși el nu figurează între semnele zodiacului, îl constatăm totuși ca simbol pe steagurile legiunii a XX-a Valeria Victrix, cum se vede pe monetele lui Victorinus, și ca simbol al legiunii I-a Italica, cum ne arată monetele lui Galienus. El se explică ușor dacă ne amintim că mistrețul este menționat între animalele sacre de pe steagurile celei mai vechi armate romane. Legiunea I-a Italică, creație a lui Nero, se compunea numai din Italice, și era firesc să capete un simbol italic. Tot pentru același motiv, poate, și Tiberius a pus legiunea XX-a Valeria Victrix sub semnul mistrețului.

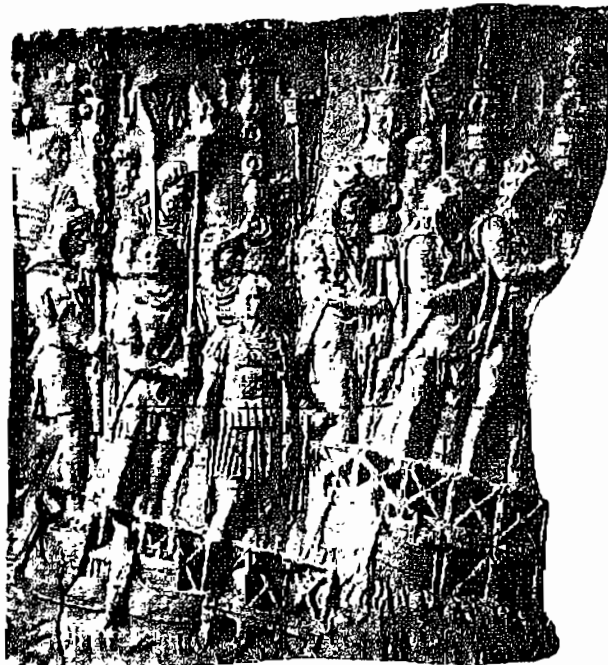
În sfârșit, trebuie să amintim că până la Septimius Severus, simbolul animalic era dispus pe coada steagului, dedesubtul phalerelor, pe când în sec. III a început a fi așezat în vârful steagului, cum se vede de pildă pe un monument descoperit la Viminacium.

Numeroasele mărturii antice, descoperite de arheologi în săpăturile întreprinse în ultima vreme și conservate până în zilele noastre, ne-au adus informații prețioase asupra locului unde se păstrau steagurile armatelor romane. În fiecare lagăr militar exista un spațiu care era destinat așezării steagurilor, acvilei sfinte a legiunii, statuei în picioare a împăratului

¹⁾ Ovidiu, *Fasti*, III, 109 seq.

¹⁾ C. I. I., II, 2552, 2553.

precum și altarelor zeilor militari¹⁾. Acest spațiu, sau, mai bine zis, această casă a însemnelor nu avea un

STEAGURI ROMANE
După columna Traiană, de Cihorius (Muzeul Militar)

nume al său propriu, ci se considera ca făcând parte din praetorium, întru cât se găsea în el, la spatele unei curți cu pilăstri, lângă bazele statuelor imperiale.

STEAGURILE DACE. Din lipsă de mărturii, nu cunoaștem forma trupelor dace, nu știm dacă în organizația lor militară se adoptase sistemul roman al legiunilor, manipulelor sau centuriilor, constatăm însă și la ele folosirea drapelelor (*vexillum*) și stindardelor (*signum*), ceea ce probează diviziunea lor în mai multe corpuri.

Drapelul dac consta dintr-o bucată de pânză pătrată, colorată diferit, cu franjuri pe margini, fixată în vârful unei bucăți de lemn sau sulite întocmai ca vexillumul roman, având pe dânsul cusut ca emblemă un șarpe.

Stindardul era un balaur cu capul de lup și gura deschisă, de i se vedeau dinții și limba, și fixat cu gâtul de o prăjină. Capul fiind de bronz sau de argint, stindardul dac făcea să se audă un șuerat, când vântul pătrundea prin gura lupului.

Mai totdeauna ambele însemne se află alături și uneori chiar combinate, adică însemnul masiv, balaurul, este împreunat cu vexillum.

¹⁾ În ordine ierarhică, zeii militari sunt: Jupiter Optimus Maximus care, însoțit de zeițele Juno și Minerva, alcătuia Triada Capitolină, Mars Ultor, Victoria, Fortuna, Honos, Pietas, Bonus Eventus, etc. După aceștia urmau în ordine descendentă: Genius, Virtus și Aquila Sancta Legionis, care formau *Numina Castrorum*. În sfârșit, după aceștia urmau: *signa legionis*, adică steagurile, care erau asimilate zeilor.

STEAGURILE ROMÂNEȘTI. Nu avem nici o mărturie care să ne spună că poporul român a folosit în epoca nașterii sale vreun însemn în jurul căruia se adunau cetele cnejilor. Totuși logica istorică ne îndeamnă să credem că românii nu puteau forma o excepție în acele timpuri. Și aceasta cu atât mai mult cu cât ei descindeau din două popoare mari: Romanii și Dacii, ambele pline de obiceiuri militare.

Documentele care s-au păstrat amintesc abia pentru sec. al XIV-lea și următorii de steagurile oștirilor românești. Pe lângă documentele scrise, ni s-au păstrat și câteva steaguri din trecut.

Pentru principatele române, însemnele domnești și ostășești, spre deosebire de cele bisericești, sunt cunoscute sub numele de *steag*. Este adevărat că, cu ocazia intrării în București în ziua de 3 Februarie 1715 a lui Alexandru Ipsilanti ce venea ca domn dela Constantinopol, se pomenesc și prapore pe lângă steagul Agiei, steagurile domnești și steagurile celorlalte categorii de participanți la acest alai. Acest lucru, însă, nu este de ajuns să ne facă să conchidem că însemnele oștirilor și voievozilor noștri din trecut se numeau prapore. Căuza care a determinat pe cercetătorii de până acum să conchidă acest lucru este, credem, tocmai faptul că steagurile purtau foarte adeseori zugrăvite pe ele sfinți, luând astfel înfățișarea unor icoane care semănau foarte mult cu steagurile bisericești. Mai târziu, sub influența terminologiei apusene, steagul a putut lua

STEAGURI DACE
După columna Traiană, de Cihorius (Muzeul Militar)

numele de *drapel* pentru trupele pedestre și *stindard* pentru cele călări. În realitate, ambele denumiri

DRAPELUL LUI ȘTEFAN CĂLUGĂREANU
(Muzeul Militar)

nu sunt decât ceea ce am văzut că erau signum și vexillum la Romani. Ceva mai mult, la noi, în sfera noțiunii steag intră orice fel de pânză albă sau colorată, cu sau fără marca țării, cu sau fără

STEAGUL DOMNESC AL LUI IEREMIA MOVILĂ
(După C. I. Caradja)

sfinți pe ea, prinsă pe o prăjină. Și credem că ceea ce a determinat adoptarea termenilor de mai sus a fost tocmai nevoia de a se da o importanță mai mare unor anumite steaguri și anume celor care sunt purtate de oștire, ale căror formă și detalii sunt statornicite prin legi și regulamente, predându-se și retrăgându-se unităților prin înalte decrete.

Numeroasele mărturii scrise, care s-au păstrat până în zilele noastre, ne dovedesc că existau, atât pentru Muntenia cât și pentru Moldova, două categorii de steaguri: *steaguri mari* și *steaguri mici*.

Ni s-a păstrat un desen executat în color de un artist al curții imperiale austriace, reprezentând un steag domnesc moldovenesc al lui Ieremia Movilă, care a fost capturat de Mihail Viteazul în Martie 1601, în lupta de la Gorăslău, și dăruit apoi de acesta împăratului împreună cu multe altele polone și turcești. Steagul are fondul roșu cu o bordură galbenă deschisă, iar la mijloc stema Moldovei (capul de zimbriu cu o stea cu opt raze între coarne și de o parte și alta câte o lună nouă) înconjurată de un cerc deasupra căruia se află o cruce. Pe colțul drept al fondului roșu, din spre prăjină, este un dreptunghi pe care se află titulatura Domnului.

Cât privește steagurile Țării Românești, din acele timpuri, avem doar descrierile lor. Spontoni, redactorul memoriilor lui Gheorghe Basta, descriind evenimentele din 13 Noembrie 1593, zice că Mihail desfășoară steagul cel mare al țării care era de damasc alb. Pe damasc se arată un corb pe frunză de ienupere verde și care avea în cioc o îndoită cruce de argint, suflată cu aur, semn și marcă foarte veche și principală a Țării Românești. Tot același scriitor vorbind despre bătălia de la Mirăslău din Septembrie 1600, dintre imperiali, comandanți de Basta, și Mihail, spune: «...mai întâi însă porunci (Mihail) să-i aducă steagul cel mare, steagul țării. Acest steag, foarte vechiu și privit de Români ca sfânt, era de damasc alb, având zugrăvit un corb, pe un câmp verde,

purtând în cioc o cruce roșie și îndoită. Mihail puse de-l scoaseră de pe lancea pe care era atârnat și îl vârî în sânul său, dând astfel pildă la ofițerii săi de făcură asemenea spre a scăpa cât mai multe steaguri». În sfârșit, Spontoni descriind ceremonia primirii grandioase pe care Radu Șerban (1602—1611) a făcut-o reprezentantului împăratului Austriei, care venise să-i aducă un steag, ca semn de întărire în domnie, zice că steagul trimis era de damasc roșu, țesut cu flori de aur cu două vârfuri, pe el cu acvila imperială, încoronată cu o diadenă împărătească și ținând în ghiare un crucifix; de altă parte era emblema Casei de Austria simbolizând toate țările aparținătoare. După ce domnul primi steagul din mâinile trimisului, aducând mulțumiri Maiestății Sale și asigurându-l de credință până la moarte, Spontoni spune că se formă cortegiul pentru intrare în capitală; pedestrima mergea în șiruri de câte patru, iar după ea două steaguri ale țării: unul de damasc alb, având zugrăvit pe el corbul cu crucea dublă, iar celălalt de culoare roșie purtând chipul Fecioarei, cu hieroglife. Între aceste două fu așezat steagul împărătesc.

Ar mai fi de semnalat steagul lui Mihnea Vodă Radul, aflat astăzi la muzeul istoric din Belgrad. El este de moire roșie-vișinie cu franjuri, lung de 139 cm. și lat de 105 cm, și poartă următoarea inscripție: «Io Mihail Radul, cu mila lui Dumnezeu domn al Ungro-Vlahiei și al părților vecine arhiduce». Și lângă o cruce cu tivitură de un albastru deschis: «IC. XC. NHKA».

STEAG OSTĂȘESC MUNTENESC
DIN TIMPUL LUI ȘERBAN CANTACUZINO (Muzeul Militar)

Văzând cum se înfățișau steagurile domnești care erau și ale țării, putem conchide că atât steagurile

Moldovei cât și cele ale Munteniei, erau făcute din mătase, tafta sau damasc, și purtau stema țării pe ele. Pentru Muntenia erau de preferință albe, iar pentru Moldova roșii. Apoi spre deosebire de cele ostășești, steagurile țării nu aveau sfinți. Și acest lucru e ușor de explicat, mai ales când știm că erau confecționate în afară din țară, probabil la Constantinopol, și veneau din partea Sultanului care era de altă religie decât cea creștină. Că Spontoni amintește și de un steag al Țării Românești, care avea pe o parte stema țării iar pe cealaltă chipul Fecioarei și pe care-l numește tot al țării, aceasta este, poate, o confuzie.

A doua categorie de steaguri este cunoscută în izvoare sub numele de *steaguri mici* sau *ale oștirii*.

În toate cronicile noastre se pomeneste că unitățile armatei își aveau steagurile lor proprii. Ele erau împărțite de către domn atunci când unitățile luau ființă. «Și așa era, zice d. General Rosetti, căci fiecare unitate avea nevoie de un însemn vizibil pentru adunare, însemn care arăta unde era căpitanul, și aceste însemne — steaguri — se împărțeau cu ocazia constituirii lor».

Aceste steaguri care se dadeau atât unităților mari cât și celor mici nu erau făcute după o normă constantă, ci variaau, după cum de altfel varia și culoarea. Documentele ne dovedesc că erau sau de culoare roșie — de preferință pentru Moldova — sau de culoare albă — pentru Muntenia — sau chiar altfel colorate. Însă ceea ce era comun pentru însemnele ambelor principate, era faptul că aveau pe ele chipul unui sfânt. Toate documentele mărturisesc acest lucru, ca și cele două steaguri originale pe cari le posedăm: unul moldovenesc dela începutul secolului al XVI-lea și altul muntenesc din secolul al XVII-lea. Primul este cunoscut sub numele de steagul lui Ștefan cel Mare și se află astăzi în Muzeul Militar Național, iar al doilea sub numele de steagul lui Șerban Cantacuzino¹⁾. Aflat la Dresda,

STEAGUL PANDURILOR LUI TUDOR VLAĐIMIRESCU
(După Năsturel)

¹⁾ Greșit poartă aceste denumiri, căci în realitate ele sunt steaguri ostășești iar nu domnești.

aceasta a fost adus de curând în țară. Atât unul cât și celălalt sunt steaguri ostășești din vremea sus amîn-

STEAGUL AGIEI
DIN PRINCIPATUL ȚĂRII ROMÂNĂȘTEI (1842—28)
După Năsturel, (Muzeul Militari)

tiilor domni. Cel moldovenesc are forma dreptunghiulară cu dimensiunile de 1,200 m/0,900 m și este făcut din atlas roșu având pe el cusut cu fir de argint Sfântul Gheorghe, șezând pe un tron, cu spada în mână și călcând în picioare un balaur cu trei capete. De o parte și de alta, doi îngeri, unul la dreapta capului ținând în mână o sabie, altul în stânga ținând un scut și ambii sprijinind pe capul sfântului o coroană.

Pe margine, de jur împrejur, se află următoarea inscripție:

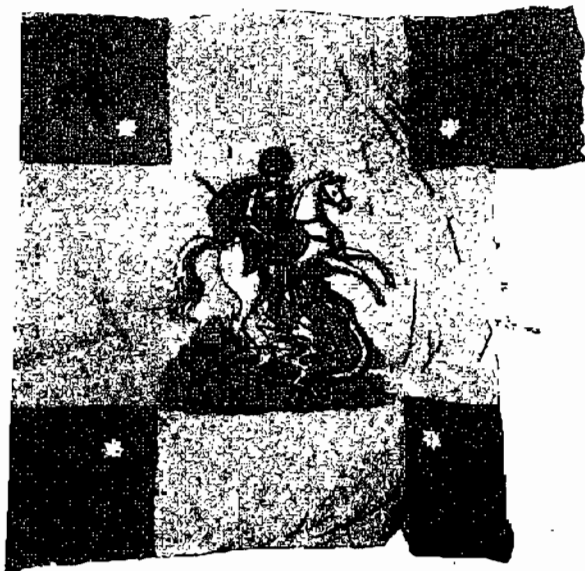
† O mucenice și biruitoare mare Gheorghe, tu care în nevoi și în nenorociri ești grabnic ajutător și căld sprijinitor, și celor îndurerări bucurie nespūsă, primește dela noi și această rugămintă a smeritului tău rob, a Domnului Ioan Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării moldovei, păstrează-l pe el neatins în lumea această și în cea viitoare, prin rugăciunile celor ce te cinstesc pe tine, ca să te proslăvim pe tine în veci, amin. Și s'a făcut aceasta în anul 7008, iar al domniei lui 43.

Steagul a suferit o reparație radicală, căci privit cu atenție se poate ușor constata că din stoffa-i originală n'au mai rămas decât părțile pe cari sunt cusute inscripțiile și chipurile amintite mai sus. Acestea au fost aplicate foarte îngrijit pe un fond de catifea nouă de culoare vișinie închisă, spre deosebire de culoarea stoffei originale care este roșie deschisă.

D-l Constantin I. Caradja, într-o comunicare făcută în 1933 la Academia Română, vorbește despre existența încă a unui steag ostășesc moldovenesc, identic cu cel de mai sus, și care se află astăzi în proprietatea muzeului istoric din Stockholm, considerat ca fiind de factură rusească, din secolul al XVI-lea.

Steagul socotit a fi al lui Șerban Cantacuzino,

este tot un steag de oști, în formă patrată, cu latura de 1,600 m. Pânza este de mătase formată din trei

STEAG OSTĂȘESC MOLDOVENESC (1834—1849)
După Năsturel. (Muzeul Militar)

fășii orizontale, și are pe ea zugrăvit Domnul Nostru Isus Christos șezând pe un tron împărătesc, ținând cu stânga, pe genunchi, Evanghelia deschisă. Mâna sa dreaptă e întinsă, binecuvântând. Deasupra acesteia, pe un câmp cu arabescuri, care are și trei stele cu câte șase raze, stă următoarea inscripție cu litere slave dar cuvinte românești: VITEJIEA DREAPTĂ SĂ BIRUIASCĂ.

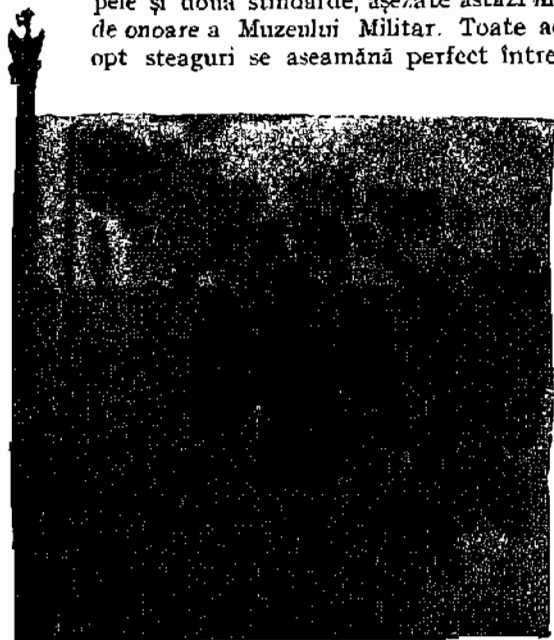
Pășind mai departe, sprijiniți pe documentele scrise de care dispunem, observăm că și steagurile ostășești din secolul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea se aseamănă foarte mult cu cele descrise mai sus. Din acest timp Muzeul Militar Național posedă pentru Țara Românească steagul pandurilor lui Tudor Vladimirescu, pe care sfinții și hieroglificele, caracteristice steagurilor ostășești, sunt nelipsiți. Mai există de asemenea în Muzeul Militar steagul Agiei din 1822, din Muntenia, precum și alte patru steaguri socotite de Năsturel ca fiind steaguri domnești din vremea Domnitorilor Alexandru D. Ghica, Gheorghe Bibescu, dar cari în realitate nu puteau fi decât steagurile primilor ostași organizați sub regulamentele organice, la 1830, și cari au folosit până la 1834, când steagul capătă cu totul alt aspect (tricolorul național). Primele trei steaguri sunt de mătase. Culoarea galbuză deschisă predomină la câte trele. Pe unul, care s-a păstrat mai bine — căci celelalte două sunt complet degradate având multe bucăți lipsă — se vede pe o față un sfânt, probabil Arhanghelul Mihail, cu o sulită în mâna stângă iar cu dreapta ținând la gură o trompetă din care suflă. Sfântul este zugrăvit pe un fond albastru înconjurat de o ghirlandă aurie deasupra căreia abia se distinge o coroană princiară; pe fața cealaltă, Sfântul Gheorghe în costum de cavaler, călare pe un cal alb, ucide o scorpie. Pe pânza celui de al doilea steag, bine înțeles pe bucățile

cari s'au mai putut păstra, se vede conturul unui scut înconjurat de ramuri de stejar; iar în interiorul lui se află încrucișate un huzdugan și o sabie, cărora însă li se văd numai câte un capăt. Pe sfera buzduganului este imprimată o acvilă. Pe fața cealaltă nu se poate distinge nimic. De asemenea și pe bucata de mătase al celui de al treilea steag, abia se poate vedea pe una din fețe un cap de leu. În sfârșit, al patrulea steag este de mătase roșie, având pe una din fețe, de jurîmprejur, un chenar de flori aurite iar în mijloc, pe un scut, o acvilă cruciată de aur cu sborul jos, stând pe o terasă din același metal. Susținători sunt doi lei de aur conturnați. La spatele scutului se văd: o sabie la dreapta și un buzdugan la stânga, apoi steaguri, sulite, halebarde, tunuri, obuze, tobe și ghiulele. Scutul are deasupra o coroană princiară. Pe cealaltă față este zugrăvit un chenar de flori aurite, iar la mijloc, Sfântul Gheorghe călare pe un cal alb omorînd o scorpie pe o terasă verde.

Asupra datării acestor patru steaguri, în lipsă de alte mărturii sigure, avem de admis două ipoteze: sunt steagurile cari au servit oștirii între anii 1829—1834, fapt pentru care pledează și colorile pânzelor lor — galbenă și albastră pentru Țara Românească, albastră și roșie pentru Moldova — statorniceite astfel prin Regulamentele Organice, sau sunt steaguri cari datează dinainte de epoca regulamentelor organice.

Pentru perioada 1830—1859, chestiunea însemnelor românești pare încă nelămurită cu toate că este o epocă mai apropiată de zilele noastre și cu toate că posedăm însemne din această vreme pentru ambele principate.

Pentru Țara Românească ni s'au păstrat șase drapele și două stindarde, așezate astăzi în sala de onoare a Muzeului Militar. Toate aceste opt steaguri se aseamănă perfect între ele,

STEAG OSTĂȘESC MUNTENESC (1834—1863)
(Muzeul Militar)

în ceea ce privește colorile și figurile ce le au; se deosebesc însă numai prin dimensiuni: drapelele au

forma pătrată cu latura de 1,440 m, iar stindardele de aceeași formă, dar cu latura de 0,900. Toate sunt formate din câte trei fâșii orizontale, de mătase, așezate astfel: sus roșie, la mijloc galbenă, jos albastră, iar în vârful prăjinii câte o acvilă coronată și cruciată, având trăsnetele în ghiare. Pe fâșia galbenă se află zugrăvită o acvilă de culoare naturală cu șorul jos, cruciată și coronată princiar, ținând în dreapta un buzdugan iar în stânga o spadă, ambele de aur. O ramură de stejar și alta de măslin formează o ghirlandă înprejurul acvilei. În dreapta și stânga ghirlandei — pe fâșia galbenă — se află câte o stea cu șase raze de aur. În colțurile steagului se află câte o acvilă de aur la fel cu cea precedentă, cu singura deosebire, că în loc de buzdugan are un sceptru.

Steagurile în cauză sunt din vremea Domnitorului Alexandru D. Ghica (1834—1842) și poate chiar din primul an al domniei lui, adică din 1834, iar nicidecum din vremea lui Barbu Știrbei, precum susține colonelul Năsturel. Motivul care ne face să afirmăm acest lucru e, în primul rând, culoarea steagurilor, iar în al doilea, figurile lor. Corespund întocmai cu modelul ordonat de sultan, prin hătișeriful împărațesc din 1834¹⁾. Pentru prima dată apare atunci steagul cu cele trei culori naționale.

Documentele din acele vremuri ni le înfățișează ca având la colțuri și litera A, monograma domnitorului, cu o coroană princiară deasupra, iar dedesubt o ghirlandă formată dintr-o ramură de

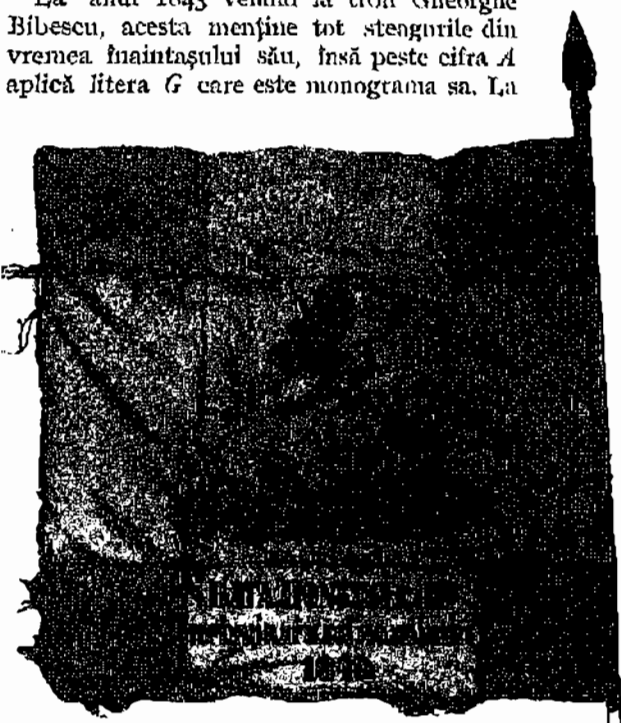

STEAG OSTĂȘESC MUNTENESC (1830—1834)
După Năsturel. (Muzeul Militar)

¹⁾ Tot acolo se arată cum trebuie să fie și steagul negustoresc: Muzeul Militar posedă un asemenea steag.

măslin și, pare-se, un spic de grâu, pe drapele, iar pe stindarde numai litera A cu coroana princiară deasupra.

La anul 1843 venind la tron Gheorghe Bibescu, acesta menține tot stengurile din vremea înaintașului său, însă peste cifra A aplică litera G care este monograma sa. La

STEAG OSTĂȘESC MOLDOVENESC (1849—1863)
După Năsturel. (Muzeul Militar)

stindarde, pe lângă aceasta, mai aplică și ghirlanda arătată mai sus, cele de pe drapele rămânând aceleași. În felul acesta ne sunt arătate steagurile acestui domnitor, pe documentele din vremea sa¹⁾.

Într-adevăr se văd încă urmele cifrelor G și B peste care au fost aplicate acvilele amintite. Cifra A a primului domnitor care a distribuit drapelele nu se mai poate distinge din cauza monogramelor succesorilor săi.

Prin urmare, față de cele arătate mai sus, putem conchide că dela Alexandru D. Ghica și până în vremea Domnitorului Cuza, nu s'a distribuit oștirilor Principatului Țării Românești nici un steag, în afară de cele date dorobanților de județe în 1851, în număr de 18, care se aseamănă cu primele, cu deosebirea numai că fiecare din acestea mai are și marca simbolică a județului respectiv. Au rămas deci, pentru tot acest timp, aceleași steaguri date de Domnitorul Alexandru D. Ghica în urma hătișerifului turcesc, având aceleași culori așezate orizontal — roșie, galbenă și albastră — cărora la fiecare schimbare de domnie, li se schimba numai monograma domnească, fapt ce se poate observa și astăzi sub acvilele dela colțuri.

Trecând la steagurile Principatului Moldovei, folosite de oștire în anii 1830—1859, observăm că lucrurile sunt cu totul deosebite, în această privință, față de cele din Principatul Țării Românești.

¹⁾ Diploma Nr. 51 din 29 Aprilie 1845 pentru înaintarea lui I. Potocanu, precum și planșele regulamentului «Școalei Recruților», tipărit la 1847.

Muzeul Militar Național posedă un drapel și un stindard, despre care Năsturel spune că au fost distribuite oștirilor moldovenesti de către Mihai Sturza în anul 1834. Ambele steaguri sunt identice în ceea ce privește culorile și desenele de pe ele, deosebindu-se numai prin dimensiuni. Drapelul este de

STEAG MUNTENESC DE DOBĂNȚI DE JUDEȚ (1851)
(Muzeul Militar)

tafta și are forma pătrată cu latura de 1,440 m. Culorile sunt: roșie și albastră, dispuse astfel ca în cele patru colțuri să se formeze patru pătrate roșii, iar la mijloc o cruce albastră; cu alte cuvinte, pe câmpul roșu al steagului se află o cruce albastră. Pe față se vede stema Moldovei: un cap de bour aurit, având între coarne o stea de argint cu opt raze; o ghirlandă verde de măsline înconjoară stema, iar deasupra se află o coroană princiară. Toate sunt pe crucea albastră. Pe colțurile steagului, în centrul pătratelor roșii se află câte o stea de argint cu opt raze. Pe cealaltă față este Sfântul Gheorghe, călare pe un cal alb, în costum de cavaler, omorând o scorpie ce se află pe o terasă verde. În mijlocul pătratelor roșii de la colțuri se află monograma *M* de aur cu câte o stea de argint cu opt raze deasupra. Din inscripția cu litere de aur, n'au mai rămas azi decât cuvintele: *Al Miliției Principatului Moldovei...*

Stindardul este identic cu drapelul de scris, diferind numai prin dimensiuni. Latura sa este de 1,150 m. Se mai văd și urmele unei inscripții cu litere de aur: *Al Miliției Principatului Moldovei I-ului de cavalerie Regiment Iașan 1834.*

Aceste două steaguri au servit oștirilor moldovenesti până la anul 1849, când au fost înlocuite cu altele pe care Muzeul Militar, de asemenea, le posedă.

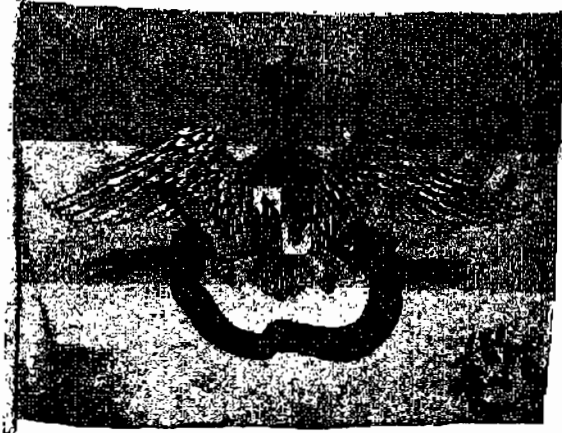
Steagurile distribuite în anul 1849 sunt de mătase și au forma pătrată. Primele două sunt drapele cu

latura de câte 1,250 m, iar al treilea este stindard cu latura de 0,650 m. Toate sunt identice cu cele din vremea lui Mihai Sturza, cu deosebirea că pe crucea albastră este un scut timbrat cu o coroană princiară, iar în mijlocul său un cap de bour de argint, având între coarne o stea cu șase raze din același metal. Ca susținători sunt doi delfini cu ochii roșii, câte unul de fiecare parte a scutului. O ghirlandă de măsline și stejar înconjoară stema. Pe cealaltă față se află în colțuri litera *A*, iar sub sfânt, cu litere de aur, numele unității respective.

În sfârșit, Muzeul Militar posedă încă trei steaguri moldovenesti de infanterie, cari diferă de cele descrise mai sus în ceea ce privește numai dispoziția culorilor și a desenurilor. Sunt de mătase roșie și au forma dreptunghiulară cu dimensiunile de 1,50 m/1,26 m, fiecare. Colțurile lor prezintă patru dreptunghiuri roșii, purtând câte o stea de aur cu șase raze. Pe patrulaterul albastru se văd încă urmele unei ghirlande poleite cu aur în interiorul căreia se mai poate zări o coroană. Prăjina are în vârf o lance scobită, având în interior o stea cu șapte raze. Lancea stă pe un glob aurit.

Aceste trei steaguri au fost distribuite oștirii în anii 1856—1859, adică în timpul Căimăcămiei. În această privință există textul unui ordin de zi cu Nr. 20 din 1858, iscălit de Konaki Vogoridi, în care se spune că se aprobă confecționarea a trei steaguri pentru înlocuirea steagurilor batalioanelor I-ului și al II-lea precum și pentru al III-lea batalion din nou înființat. De asemenea se cere în sus numitul ordin ca toate cele trei steaguri să corespundă modelelor înfățișate. Și tot prin el, confecționarea lor se încredințează la trei doamne: Ecaterina Konaki-Vogoridi, Ecaterina Balș, născută Dimachi, și Elena Ghica, născută Donici.

Deși în ordinul de mai sus se arată că steagurile ordonate vor înlocui pe cele vechi, totuși un alt ordin al capului de atunci al oștirii spune că cele două

STEAG OȘTĂȘESC MODEL, 1860, (1861—1863).
După Năsturel, (Muzeul Militar)

steaguri vechi date în păstrare Regimentului de jandarmi, trec și rămân la cele două batalioane de

Sesori, înființate din nou în Aprilie. De aici rezultă că cele două steaguri din vremea lui Grigore Alexandru Ghica, nu numai că nu au fost scoase din uz, dar s'au ținut și mai departe în serviciul unităților, și, probabil, fără nicio modificare, întru cât nu se pomeneste nimic în această privință.

Din cele arătate până aici cu privire la steagurile Principatelor Române, pentru epoca 1830—1859, rezultă că:

1. Odată cu regulamentele organice se stabilesc și colorile steagurilor ambelor principate; pentru Moldova albastră și roșie, iar pentru Muntenia albastră și galbenă.

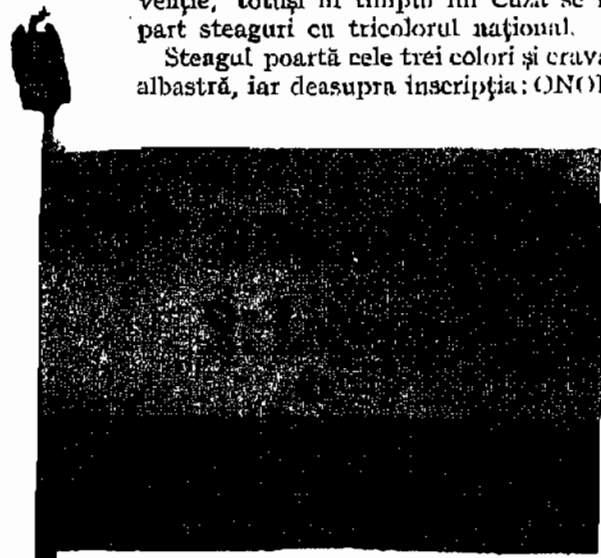
2. Pe când în Principatul Țării Românești, colorile arătate mai sus stau numai până în anul 1834, când sunt înlocuite cu roșie, galbenă și albastră, în Moldova se mențin până în timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

3. Pe când în Principatul Țării Românești, steagurile date oștirii în timpul lui Alexandru D. Ghica servesc până în vremea lui Cuza — adoptându-se numai sistemul înlocuirii monogramelor domnești de pe colțuri — în Moldova, la fiecare schimbare de domn se înlocuiau și steagurile, colorile însă rămânând aceleași.

4. Pe când steagurile din Moldova au nelipsit capul de bou și chiar chipul sfântului, cele din Muntenia au dela 1834 încoace vulturul, afară de cele ale dorobanților de județe cari, pe lângă acesta, mai au și emblema județului respectiv.

Abia în timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza se adoptă pentru însemnele ambelor țări tricolorul compus din roșu, galben și albastru. E adevărat că prin convenția dela Paris din 7/19 August 1858, se prevedea ca oștile ambelor țări să păstreze steagurile lor actuale, urmând să poarte în viitor și câte o banderolă albastră, după modelul prezentat la Convenție, totuși în timpul lui Cuza se înlocuiesc steagurile cu tricolorul național.

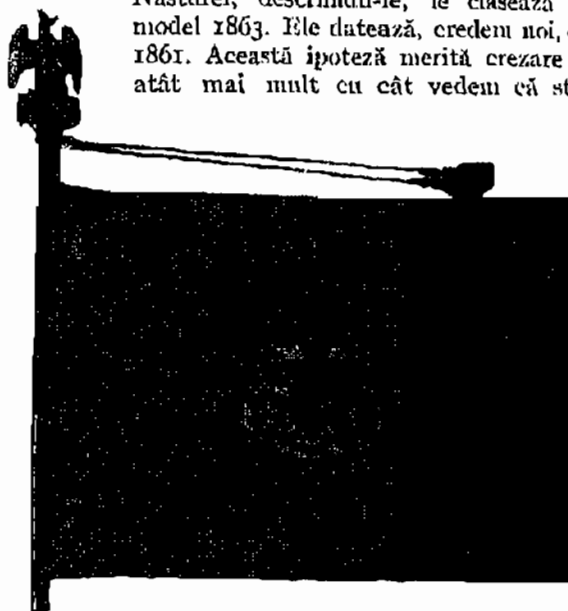
Steagul poartă cele trei culori și cravată albastră, iar deasupra inscripția: ONORIE

STEAG OȘTĂȘESC, MODEL, 1863
(Muzeul Militar)

PATRIA, și acvila romană purtând crucea în gură. Pe fiecare steag se află înscris numele și numărul corpului cărui aparține.

Pe lângă acestea, Muzeul Militar posedă, printre colecțiile sale, patru exemplare de steaguri, pe care Năsturel, descriindu-le, le clasează ca model 1863. Ele datează, credem noi, din 1861. Această ipoteză merită crezare cu atât mai mult cu cât vedem că stea-

DRAPEL OȘTĂȘESC MODEL, 1867
(Aflat la Muzeul Militar Național)

gurile în cauză corespund cu stilul vremii. Adică, sunt formate din trei fâșii: roșie, galbenă și albastră; au pe ele acvila pe pieptul căreia este aplicat un scut cu stema Principatelor Unite — capul de bou într-o parte și acvila în cealaltă; pe colțurile flotante ale stengului, litera A înclinată cu câte o ghirlandă din ramuri dedafini. Apoi chiar cuprinsul alin. 4 din înaltul ordin de zi Nr. 274 din 19 Martie 1863, semnat de Domn și de Generalul I. I. Florescu vine să întărească presupunerea noastră că la 1861 trebuie să se fi împărțit steaguri oștirii căci sună categoric: «Având în vedere că *dela anul 1861 până acum*, Regimentelor Nr. 6 și 7 și Batalioanelor de geniu și vânători nu li s'au dat drapele nefiind hotărâtă nici o emblema...»

Modelul 1863, distribuit sub Domnitorul Cuza se menține și sub principele Carol I până în 1874, deși între timp Constituția din 1866 ca și legea pentru fixarea armelor României din 1867 (art. 6) și legea pentru modificarea armelor țării din 1872 (art. 6) schimbaseră dispoziția orizontală a culorilor.

Conform acestor legi, colorile drapelului trebuiesc așezate vertical, în ordinea următoare: albastru alături de prăjina drapelului, galbenul la mijloc, iar roșul la margine, «flotând».

Aceleași legi mai prevăd că drapelul armatei va avea la mijloc stema țării, iar acela al autorităților civile nu va purta stemă.

Când s'au confecționat însă drapelele diferitelor regimente, s'au depășit întrucâtva dispozițiile celor două legi, introducându-se următoarele inovații la drapelul armatei:

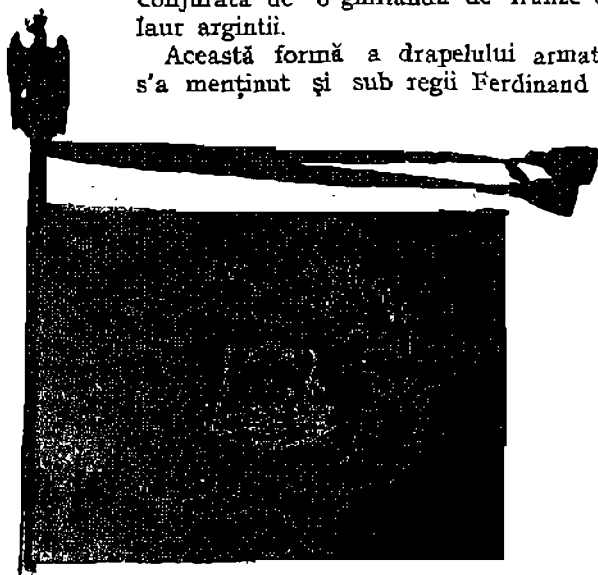
a) Stema țării a fost înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur argintii;

b) În cele patru colțuri ale pânzei drapelului, s'a cusut cifra regelui Carol I, de aur, încoronată și înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur argintii.

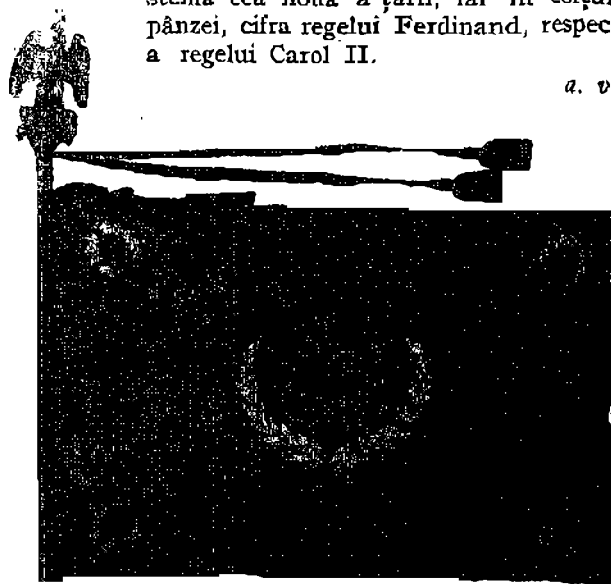
Această formă a drapelului armatei s'a menținut și sub regii Ferdinand I

și Carol II, cu deosebirea că, după întregirea României (1918), s'a pus la mijlocul drapelului stema cea nouă a țării, iar în colțurile pânzei, cifra regelui Ferdinand, respectiv a regelui Carol II.

a. v.

DRAPEL OSTĂȘESC MODEL 1914
(Muzeul Militar)

DRAPEL OSTĂȘESC MODEL 1915
(Muzeul Militar)

BIBLIOGRAFIE:

- Năsturel P. V.: Steagul, stema română, București 1903.
— Medalii și decorațiunile române, București 1900.
Maier Popovici I.: Organizarea armatei române, Roman 1900.
Gral Rosetti Radu: Când s'a adoptat steagul tricolor la noi (Analele Academiei Române, 1930).
Muzeul Militar Național: Uniformele armatei române 1830—1930, București 1930, (pag. 65, cifrele).
Iorga Nic.: Portretele Domnilor români, Sibiu 1930.
(Anonim): Serbările încoronării M. M. L. L. Regelui și Reginei României 1922, București, Ediție oficială.
Muzeul Militar Național: Catalogul steagurilor, (sub presă).
(Anonim): Les tenues de l'armée roumaine, fără loc și dată.

- Mika S., Weiss Mihály, Budapest 1893 (cf. manuscrisul): Contrafaktur der Reuter und Landsknecht-Fahnen welche in der siebenbürgische Schlacht... seind erobert worden und der Rom. Kay. Mayt. durch... Michael Waida und George Basta seiud zugeschickt (La Academia Română).
Urechid V. A.: Schiță de sigilografie românească.
Moșil Const.: Primele peceți cu stemele unite a Moldovei și Țării Românești, în «Buletinul Soc. Numism. Române, XVII» (1923).
— Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică, în «Boabe de Grâu», (1931).

Bulă de aur dela Petru Cercel

INSEMNELE REGALITĂȚII ROMÂNE

Insemnele regalității române — simboluri ale autorității supreme — sunt coroana regală, buzduganul, mantia regală și pavilionul regal.

COROANA REGALĂ

Dintre insemnele regalității române, cel mai important este coroana. Ea datează de la încoronarea primului rege Carol I (10 Mai 1881) și este confecționată din oțelul unui tun, cucerit de la Turci în războiul pentru independență (1877).

Forma ei este cea obișnuită a coroanelor regale: un cerc frontal de oțel, împodobit cu pietre oblonge, rombice și perle tot de oțel. De la marginea superioară a cercului, se ridică 8 fleuroane mari, alternând cu 8 colți mai mici, terminați în perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă spre mijlocul coroanei 8 lame înguste, de formă arcuită și împodobite cu mărgăritare. Ele se unesc la mijloc într'un glob, în care este înfiptă crucea «Trecerea Dunării». Toate elementele coroanei sunt de oțel, chiar și perlele, numai căptușeala interioară este de catifea purpurie. A fost executată în Arsenalul Armatei din București. Pentru Regina Elisabeta s'a confecționat o coroană de aur.

ISTORIC. — Coroana a fost de la început, însemnul principal al Domnilor români. În portretele ctitoricești, Domnii munteni și moldoveni sunt reprezentați aproape totdeauna, cu coroane de aur pe cap; tot astfel, pe unele monete și pietre funerare. Coroana obișnuită a acestor Domni, este coroana princiară deschisă, cu 3 sau 5 fleuroane; numai rareori — și în timpurile mai noi — găsim și coroane închise. În veacurile XIV și XV, coroanele Domnilor noștri sunt mici, asemenea coroanelor princiare heraldice; în veacurile următoare, devin tot mai înalte și bogat împodobite, cu frunze și arabescuri sculptate sau ajurate. Uneori, coroanele par a fi formate din plăci late de aur, lipite una de alta și împodobite cu frunze și flori gravate. În epoca fanariotă, Domnii sunt reprezentați tot mai rar cu coroana pe cap; la ceremonia investiturii, ei poartă *cucu* ienicerilor, iar la ocazii solene, *ishicul*.

În veacul XIX-lea, coroana este așezată pe o pernă sau masă, lângă figura domnească.

Desigur că de cele mai multe ori, coroanele din portretele domnești nu reproduc coroane reale, ci caută numai să simbolizeze suveranitatea, de aceea și formele lor sunt atât de variate.

BUZDUGANUL

Buzduganul a fost adoptat de regele Ferdinand I, ca un însemn al puterii regale, căci sceptrul n'a fost niciodată uzitat în România. Buzduganul regelui Ferdinand era de aur și i-a fost oferit de către poporul românesc, prin subscripție publică, la 10 Mai 1920.

Regii Carol I și Carol II n'au purtat buzdugan, ci baston de mareșal. Forma lui este a unui baston rotund, lung de 35 cm. și acoperit cu catifea purpurie, împodobită cu acvile cruciate de aur, ce alternează cu capete de bou, tot de aur. La capete, bastonul este ornat cu frunze de stejar, de aur.

ISTORIC. — Domnii munteni și moldoveni, aveau ca semn al puterii lor, buzduganul și sabia. Ele figurează atât pe monetele vechi, cât și în sigiliile, stemele și drapelele vechi. În timpurile mai noi, unii Domni, ca de pildă Dimitrie Cantemir, sunt reprezentați ținând în mână un baston scurt, asemenea bastonului de mareșal; cu toate acestea, buzduganul și sabia (iataganul), au continuat să fie până la Cuza Vodă, însemne domnești.

MANTIA REGALĂ

Primul rege al României, care a întrebuințat la încoronare mantia regală, a fost Ferdinand I. Regele Carol I s'a încoronat în uniformă de general. Mantia regală a lui Ferdinand I, este de brocat roșu, lungă până la glezne, cu un guler mare de hermină, tivită pe margini și căptușită înăuntru cu hermină.

ISTORIC. — Prima reprezentare a unui Domn român în costum de gală, se întâlnește pe monetele lui Mircea cel Bătrân. Domnul are pe cap coroana princiară deschisă, e îmbrăcat într-o mantie lungă până la glezne, cu guler lat de hermină, și căptușită tot cu hermină. În mână dreaptă ține buzduganul (uneori spada sau sulita), în mână stângă globul cruciger.

Domnii români următori, atât munteni cât și moldoveni, poartă totuși o mantie asemănătoare — numită *caftan* — dar blana nu este totdeauna her-

mină. Sub Fanarioți, se poartă la ceremonia învestiturii *cabanița* ienicerilor, asemănătoare cu caftanul domnesc, iar la ocazii solemne, un anterieu larg, cu guler de blană. Domnii din veacul XIX reintroduc mantia, dar confecționată din mătase, cu trenă foarte lungă și cu guler mare de hermină.

PAVILIONUL, REGAL

Legea pentru fixarea și stabilirea armelor României din 1867, prevede că drapelul sau pavilionul Domnului va fi ca al armatei, adică tricolor, și va avea la mijloc stema țării. Tot astfel, prevede și legea pentru modificarea armelor țării din 1872.

Când însă s'a confecționat pavilionul domnesc și apoi cel regal, s'a dat culoarei galben dela mijloc, o lățime dublă cât colorilor albastră și roșie. Pe culoarea galbenă s'a cusut stema țării, iar la colțurile colorilor albastră și roșie, s'a cusut câte o coroană regală de argint.

Pentru principele moștenitor, s'a stabilit un pavilion identic cu cel regal, dar fără coroanele din colțuri.

Sub Ferdinand I, pavilionul regelui și al principelui moștenitor au fost complet modificate.

Atunci, pavilionul regelui consta dintr'un drapel de culoare roșie vișinie, având pe margine o bordură galbenă, cu colți albaștri. În mijlocul drapelului se afla stema cea mică a țării, de care atârna crucea ordinului «Mihai Viteazul».

M. S. Regele Carol II a aplicat crucea «Mihai Viteazul» pe toată întinderea pavilionului, ca un simbol al regalității eroice, și a fixat în centrul crucii stema cea mică.

Pavilionul principelui moștenitor, este de culoare albastră închisă, cu bordură roșie cu colți galbeni, și are, la mijloc, stema cea mică a țării.

Pavilionul reginei, este identic cu al regelui, dar fără crucea ordinului «Mihai Viteazul»; cel al principilor regali este la fel cu al principelui moștenitor, dar fără bordură.

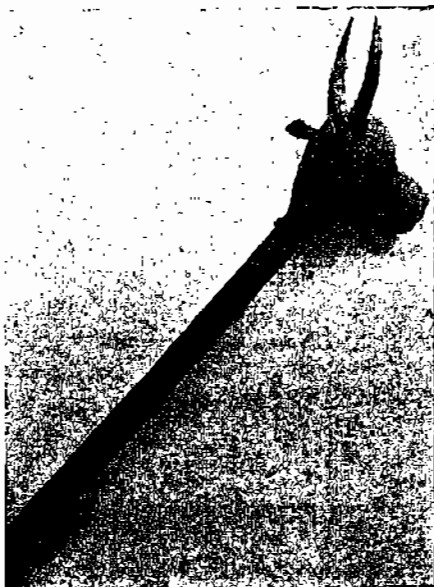
CIFRA REGALĂ

Este inițiala numelui regelui, care se întrebuințează pentru marcarea obiectelor aparținând suveranului sau casei regale, ca en-tête pe scrisorile și cărțile regelui și ca semn distinctiv pe drapele și uniforme. Primul rege, Carol I, a avut ca cifră doi C adosați și intercalați **CC**; regele Ferdinand doi F adosați **FF** și regele Carol II, doi C, la fel cu ai lui Carol I. De regulă, cifrele regale au deasupra o coroană.

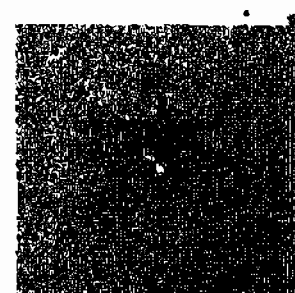
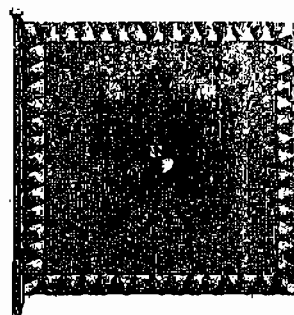
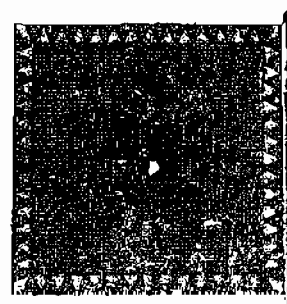
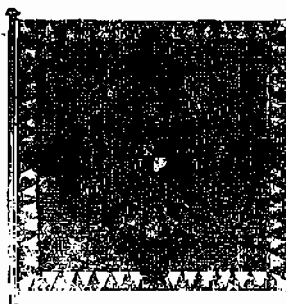
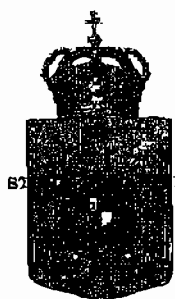
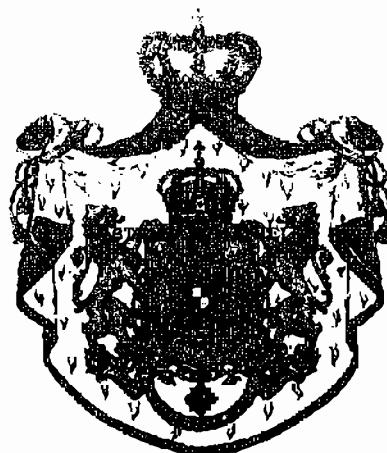
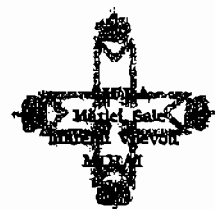
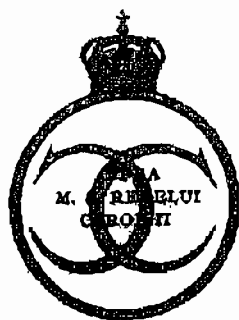
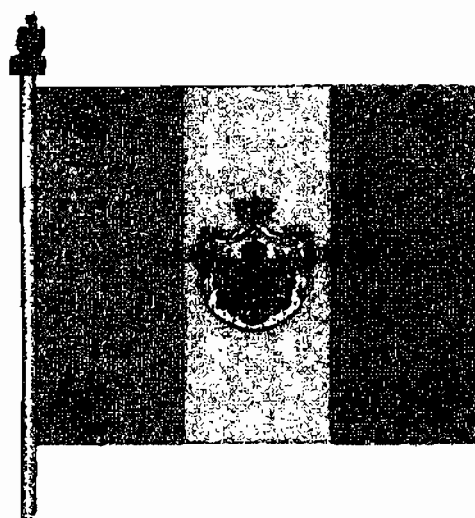
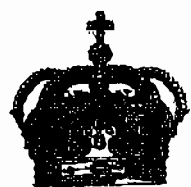
ISTORIC. — Domnii Țării Românești și ai Moldovei aveau obiceiul să-și pună pe anumite obiecte sau în sigiliile mici, numai inițialele numelui lor.

După 1834, apar cifrele, mai ales pe drapele; Mihail Sturdza are un *M*; Alexandru Ghica, un *A*; Barbu Știrbei, un *B*; Alexandru Cuza, un *A*.

C. M.

BUZDUGAN DOMNESC DIN MOLDOVA
În secolul al XII-lea

Buzduganul
Regelui
Ferdinand I

Bazilica
Măriei
Măriei
Reginei
Caroline I

DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI

Decorațiunile sunt semne distinctive ale unui ordin sau insemnele de orice fel care se conferă ca răsplată celor ce și-au câștigat merite deosebite în serviciul patriei sau al Suveranului.

Ordinele românești, ca și felurile categorii de insemne se instituie prin legi speciale. Decorațiunile se conferă numai de M. S. Regele, atât din propria Sa inițiativă — *proprio motu* —, cât și în baza propunerilor făcute de miniștri. Ele se acordă pe viață și sunt personale.

Unele decorațiuni au un caracter ocazional, fiind create spre a răsplăti fapte săvârșite cu prilejul unui anumit eveniment, sau spre a perpetua numai amintirea lui. Astfel sunt, mai ales decorațiunile de război, sau cele comemorative.

Altele însă, au un caracter permanent, deoarece nu sunt legate de o anumită împrejurare, ci se conferă în cursul timpului, tuturor celor ce s'au distins într'un domeniu oarecare de activitate.

O categorie aparte e aceea a semnelor «onorifice» care, deși permanente, au un caracter comemorativ, întrucât se decernă după un număr de ani de serviciu în armată sau în funcțiile civile.

Ordinele au mai multe *grade*, care se deosebesc prin metalul însemnului și prin mărimea și modul de a-l purta. Aceste grade, în ordine ascendentă, sunt următoarele: *cavaler, ofițer, comandor, mare ofițer, cruce, colan*.

De altă parte, unele decorațiuni nu se pot conferi decât unui număr limitat de persoane, specificat adeseori pentru fiecare clasă sau grad; altele, unui număr nelimitat.

În sfârșit, anumite decorațiuni sunt rezervate numai cetățenilor români și nu pot fi conferite străinilor.

Decorațiunile se conferă prin Decret Regal, iar titularului i se eliberează un brevet.

Ordinele sunt administrate de Cancelaria Ordinilor din Ministerul Afacerilor Străine.

Cetățenii români decorați cu o distincțiune onorifică străină vor trebui, potrivit art. 10 al. III din Constituție, să ceară autorizarea prealabilă a M. S. Regelui, prin mijlocirea Cancelariei Ordinilor.

Portul unei decorațiuni străine, fără autorizația cuvenită, atrage după sine, anumite penalități. Sunt

supuși penalității și cei cari poartă o decorație ce nu li s'a conferit, ori de o altă clasă sau grad.

Condamnările pentru fapte infamante atrag ștergerea din registrele membrilor decorați și ridicarea dreptului de a purta decorațiunea conferită.

Pot fi de asemenea radiați dintre membrii Ordinilor acei care au săvârșit fapte grave în contra onoarei de om.

Legile și regulamentele decorațiunilor naționale prevăd ierarhia gradelor precum și ierarhia Ordinilor, Crucilor și Medaliei.

Unele decorațiuni (de exemplu de război) comportă recompense.

Decorații cu insemnele ordinilor «Carol I» și «Ferdinand I», primesc salutul și onorurile militare dela ofițeri și soldați, oricând le poartă în chip reglementar. Deasemenea, membrii acestor ordine, cari au grade inferioare, sunt datori să salute pe cei cu grade superioare.

În sfârșit, membrii decedați ai unor ordine, au dreptul la onoruri militare, conform gradului.

Până astăzi, se pot stabili următoarele epoci în istoria decorațiunilor românești:

1. PRIMELE INCERCĂRI (1860—1876), când Domnitorii Alexandru Ioan I și Carol I, au creat câteva medalii și ordinul «Steaua României», dar nu le-au putut acorda decât unui număr foarte restrâns de persoane.

2. INSTITUIREA SISTEMULUI DE DECORAȚIUNI ROMÂNEȘTI (1877—1931), când dobândindu-se pe rând independența, regalitatea și unitatea națională, s'a creat și stabilit sub regii Carol I, Ferdinand I și în primii ani de domnie ai regelui Carol II, un întreg sistem de decorații de pace și război, cuprinzând ordine, medalii, cruci și insigne.

3. REORGANIZAREA ȘI MODERNIZAREA (dela 1932 până astăzi), când regele Carol II a reorganizat vechile ordine naționale și a creat altele noi; de asemenea, a stabilit o nouă ierarhie a diferitelor decorațiuni.

După forma și importanța lor, decorațiunile românești se grupează în următoarele patru categorii: ordine, medalii, cruci și insigne.

ORDINELE

Sunt decorațiunile care atribue celor distinși cu ele calitatea de membri ai unei organizații proprii: ordinul. În fruntea fiecărui ordin se află un *Mare maestru*, care este M. S. Regele. Marele maestru este ajutat de un *Cancelar*, care este ministrul Afacerilor Străine și de un *Consiliu de Onoare*, compus de regulă din patru membri, numiți prin decret regal. Toate chestiunile privitoare la ordine, se rezolvă prin *Cancelaria Ordinelor*, dela Ministerul Afacerilor Străine.

Membrii ordinelor sunt de diferite grade: cavaleri, ofițeri, comandori, mari ofițeri, mari cruci, colane. În mod normal, numirea într'un ordin se face în primul grad inferior, iar pentru înaintarea dintr'un grad într'altul, se cere un anumit stagiu. Fac excepție dela aceste reguli decorațiunile conferite: motu proprio, membrilor Familiei Regale, capilor de State, principilor de Sânge, persoanelor marcante străine.

Există ordine, care nu au decât grade superioare.

Ordinele românești sunt de trei categorii: *ordine naționale*, *ordine militare* și *ordine culturale*.

I. ORDINELE NAȚIONALE

1. STEAUA ROMÂNIEI (1864)

Este cel mai vechi ordin național, creat de Vodă Cuza. Insemnele lui n'au fost acordate decât unui număr foarte redus de persoane.

Abia în 1877, după proclamarea independenței, Carol I a instituit în mod definitiv acest ordin, prin legea votată în ziua de 10 Mai, stabilind 5 grade: cavaleri, ofițeri, comandanți (comandori), mari ofițeri și mari cruci.

Ordinul a fost reorganizat de regele Carol II în 1932 și în 1937, când se înființează un grad în plus, denumit clasa I, a cărui erarhie a fost stabilită între mare cruce și mare ofițer (Monit. Of. Nr. din 24, III, 1937, pag. 2452). Insemnul ordinului se prezintă astfel: cruce bizantină (repetată) de metal, smălțuită albastru închis și având în centru un medalion rotund de smalt, roșu, cu bordura albastră închisă, înconjurat de o coroană verde de frunze de stejar. Medalionul, are pe față cifra regelui Carol I, iar pe bordură inscripția: *In fide salus* și pe verso data 1877. Între brațele crucei se află câte o acvilă cruciată de metal, iar deasupra crucii, coroana regală de metal.

Panglica este de culoare roșie, cu câte o dungă argintie pe margini.

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) La cavaleri și ofițeri mărimea crucei este de 40 mm., iar marginile, acvilele cruciate și coroana sunt de argint, la cavaleri și de aur, la ofițeri.

b) Pe panglica de Ofițer se află o rozetă.

c) Și cavalerii și ofițerii poartă decorația pe partea stângă a pieptului (militarii și civilii), iar civilii în ținută de gală, la reverul stâng al fracului.

d) La comandori, crucea este în mărime de 50 mm., iar marginile ei, acvilele cruciate și coroana, sunt de aur. Se poartă atârnată la gât.

e) La marii ofițeri, crucea este la fel cu cea de Comandor și se poartă la gât. La ea se mai adaugă o placă de argint, în forma unei stele cu 8 raze diamantate, în mărime de 65 mm. Pe stea, este așezat medalionul din centrul crucii și cele 4 acvile cruciate. Placa se poartă pe partea dreaptă a pieptului.

f) Insemnele gradului clasa I, se compun din crucea ordinului, de argint, în diametru de 60 mm, atârnată de capătul unei lante și din placa ordinului, care este o stea, de formă patrată, cu razele de argint, în diametru de 75 mm., având aplicată în mijloc crucea ordinului.

Lanta (cordonul) este de mătase, lată de 100 mm, de culoare roșie, cu o dungă argintie la mijloc, lată de 18 mm, și se poartă dela umărul drept spre coapsa stângă.

Insemnele militare au două spade încrucișate pe crucea ordinului.

g) La marile cruci, se adaugă un cordon de panglică în culoarea ordinului, lat de 100 mm., care se poartă transversal pe piept, dela umărul drept spre coapsa stângă și se termină jos într'o fundă, de care atârna crucea de comandor de 60 mm. Deasemenea, și dintr'o placă de argint de 75 mm., pe care se găsește crucea ordinului. Și aici placa se poartă pe pieptul drept.

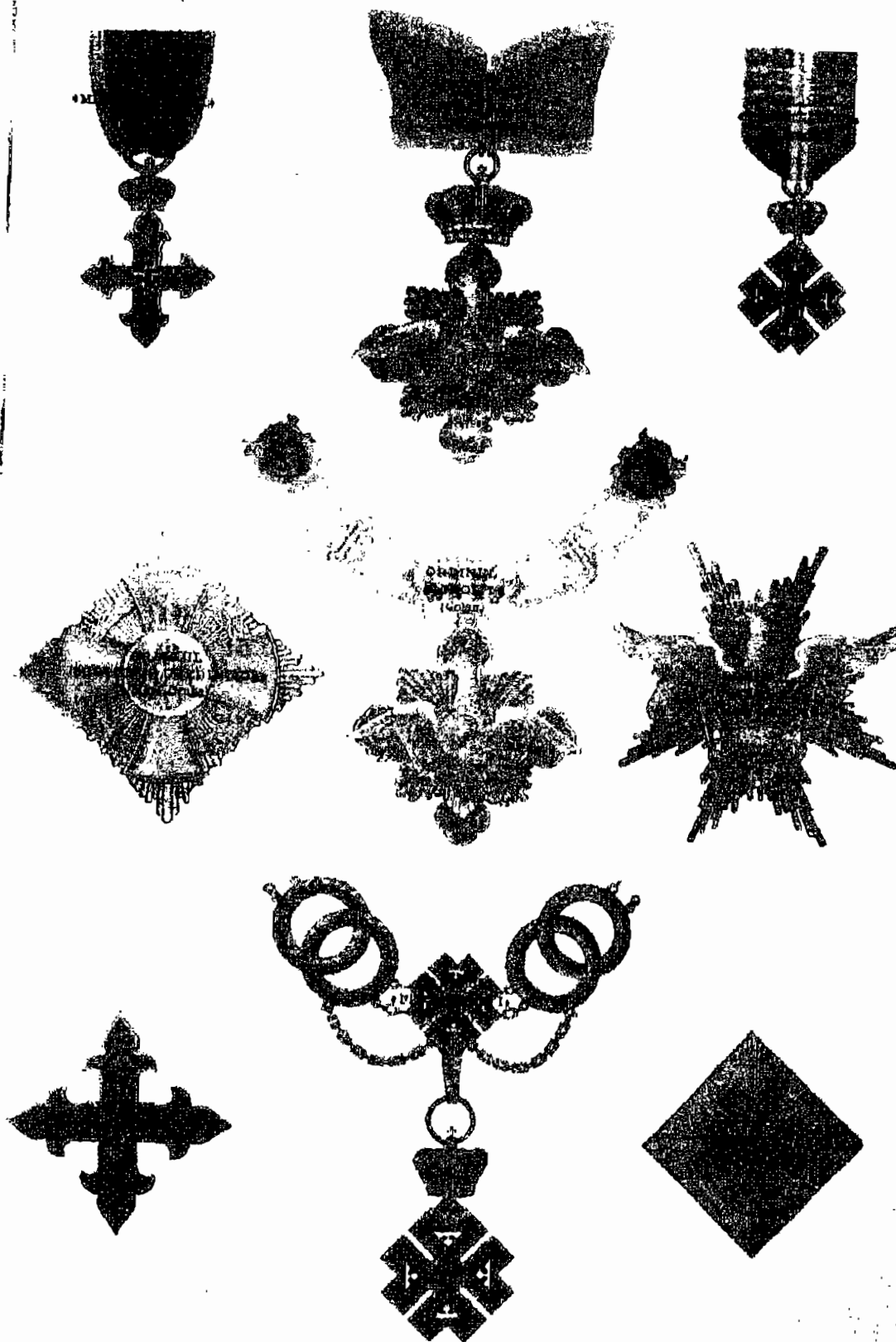
Insemnele acestui ordin, conferite militarilor, au sub coroana regală două spade încrucișate cu vârfurile în sus.

Numărul membrilor români ai ordinului « Steaua României » este următorul: *pentru civili*: mari cruci clasa I 50; mari ofițeri 75; comandori 200; ofițeri 500; cavaleri 1000; *pentru militari*: mari cruci 10; clasa I 15; mari ofițeri 25; comandori 75; ofițeri 150; cavaleri 350.

ISTORIC. — Când Cuza Vodă a creat ordinul « Steaua României », n'a putut să facă să se voteze o lege specială, deoarece nefiind un Domn independent, nu putea conferi decorații. El însă a comandat la Paris (la casa Krétly), un număr de decorații pentru trei grade: cavaleri, ofițeri și comandori, care au și sosit la București în cursul anului 1865. Ele se deosebeau de cele actuale numai prin faptul că medalionul roșu din centrul crucii, avea pe față două mici coroane de lauri, cu cifrele 5 și 24 (simbolizând datele alegerii lui Cuza în Moldova 5 Ianuarie în Muntenia 24 Ianuarie), și pe bordură inscripția: *Genere et corde fratres*; iar pe revers, cifra lui Cuza Vodă (4). Aceste decorațiuni au fost conferite *proprio motu*, numai câtorva dintre devotații Domnului.

După abdicarea sa, lăzile cu decorații, găsite la palat, au fost păstrate până în preajma războiului pentru independență. Carol I a hotărât atunci modificarea lor și completarea cu gradul de mare ofițer și mare cruce.

Modificarea a constat în faptul că, s'a pus pe fața medalionului din centrul crucii, acvila cruciată stând pe un fulger, iar pe bordură inscripția: *In fide salus*; pe revers, cifra lui Carol I. În același timp, s'a confecționat o variantă, cu spadele încrucișate sub coroana regală, și alta pentru fapte de vitejie

săvârșite în război, cu spadele încrucișate puse peste cruce la gradele superioare și peste panglică la cavaleri și ofițeri. Prima decernare a decorațiilor s'a făcut în cursul lunilor Septembrie și Octombrie 1877, cu ocazia luptelor de la Plevna.

Primul regulament al ordinului este din 1885; al doilea, din 1906; acesta din urmă fixează numărul membrilor la 2000 și anume: cavaleri 1000; ofițeri 720; comandori 200; mari ofițeri 60; mari cruci 20.

Atât legea cât și regulamentul acestui ordin, au fost modificate în mod radical în 1932 și 1937, prin Legea pentru reorganizarea ordinilor naționale și prin regulamentul acestei legi, (Mon. Of., Nr. 101 și 161 din 1932).

2. COROANA ROMÂNIEI (1881)

Creată de Regele Carol I, cu prilejul proclamării regatului. Ca și «Steaua României», acest ordin are menirea să răsplătească serviciile deosebite aduse Statului. Se conferă atât militarilor, cât și civililor. Are cinci grade: cavaleri, ofițeri, comandori, mari ofițeri și mari cruci. Sunt 150 mari cruci; 300 mari ofițeri; 300 comandori; 1500 ofițeri și un număr nelimitat de cavaleri.

Insemnul se prezintă astfel: o cruce de Malta, smălțuită roșu închis, cu marginile de metal, având la mijloc un medalion rotund, tot din smalt roșu și cu bordura albă. Acest medalion poartă pe față cifra regelui Carol I și pe bordură inscripția: «*Prin noi înșine — 14 Martie 1881*», iar pe revers, la mijloc: 10 Mai și pe bordură: 1866—1877—1881. Între brațele crucii, se află câte o coroană regală de metal. Panglica ordinului este albastră, cu o dungă de argint la mijloc.

Deosebiri între grade sunt următoarele:

a) La cavaleri și ofițeri, mărimea crucii este de 40 mm., iar marginile ei și coroanele regale sunt de argint la cavaleri și de aur la ofițeri. Se poartă pe partea stângă a pieptului (militari) și de reversul stâng al fracului (civil).

b) La ofițeri, panglica are o rozetă de aceeași culoare.

c) La comandori, mărimea crucii este de 50 mm., marginile și coroana sunt de aur. Se poartă atârnată la gât.

d) La mari ofițeri, pe lângă crucea de comandor, atârnată la gât, se adaugă o placă de argint de 65 mm., de forma unei stele cu 8 raze, pe care se află medalionul din centrul crucii și cele 4 coroane. Ea se poartă pe pieptul drept.

e) La mari cruci, se poartă crucea de comandor de 60 mm., atârnată la funda cordonului, care este de aceeași culoare cu panglica ordinului și se poartă de pe umărul drept, la coapsa stângă. Placa de argint, de 75 mm., în formă de stea cu 8 raze, are la mijloc crucea ordinului. Ea se poartă pe pieptul stâng.

Insemnele pentru militari sunt la fel cu cele pentru civili.

ISTORIC. — La crearea acestui Ordin, în 1881, decorația se deosebea într-o câțiva de cea actuală, prin faptul că medalionul din centrul crucii avea pe față coroana României, de argint la cavaleri și de

aur la celelalte grade. Deasemenea, între brațele crucii, era câte o cifră a regelui Carol I. Panglica, deși era de culoare albastru închis, ca și cea actuală, avea la margini câte o dungă argintie. În sfârșit, dimensiunile crucilor și plăcilor erau altele.

Prin regulamentul din 1885, s'au stabilit atât formalitățile de primire în ordin cât și modul de a se purta însemnele, precum și îndatoririle membrilor. Un al doilea regulament s'a publicat în 1906, iar în 1932 s'a modificat atât legea cât și regulamentul ordinului, prin legea de reorganizare a ordinilor naționale.

3. CAROL I (1906)

Influențat de regele Carol I în amintirea jubileului de 40 de ani de domnie. Acest ordin este considerat ca cel mai înalt în ierarhia ordinilor naționale și are un număr foarte limitat de membri (15) și numai două grade: cavaleri mari cruci (10) și colane (5).

Decorația ordinului Carol I se prezintă astfel: cruce treflată de smalt roșu, cu marginile de aur, având între brațe câte 9 raze de aur. Pe cruce, se află o acvilă încoronată, de argint, cu aripile întinse și ținând în ghiara dreaptă o spadă, iar în cea stângă un sceptru de aur. Pe pieptul acvilei, se află un medalion rotund de aur, purtând efigia Regelui Carol I iar pe revers, un medalion albastru, cu inscripțiunea 1861—10 Mai—1906, iar în centru cifra Regelui Carol I. Deasupra Crucii se află așezată Coroana Regală de argint oxidat și inscripția: 1866—10 Mai 1906. Sub medalion, o eșarfă de aur, cu inscripția în smalt albastru: «*Prin statornicie la izbândă*».

Panglica ordinului este de culoare albastru deschis, cu câte o dungă de aur pe margini, traversată de un fir de mătase roșie.

Deosebiri între grade sunt următoarele:

a) Cavalerii mari cruci, poartă un cordon de culoarea ordinului, lat de 100 mm. care se poartă de pe umărul drept la coapsa stângă, unde se leagă într-o fundă, de care atârna crucea ordinului, în mărime de 70 mm. Pe lângă cordon, ei poartă și o placă de aur, în forma unei stele cu 8 raze, de 80 mm., în mijlocul căreia este aplicată acvila ordinului.

b) Cei cu gradul colan, poartă crucea atârnată de un lanț de aur (colan), lung de 73 cm. și format din 10 cartușe, alternând cu 12 cifre de aur ale regelui Carol I. Cartușele reprezintă stemele Țării Românești, Moldovei, Casei de Hohenzollern, Olteniei și Dobrogei de câte două ori. Lanțul, se poartă în jurul gâtului și se încheie la spate printr-o acvilă de argint.

Pe lângă lanț se poartă și cordonul și placa de mare cruce. Toate împreună constituie însemnele gradului colan.

ISTORIC. — La început, ordinul Carol I a avut 4 grade: comandor, mare ofițer, mare cruce și colan, iar numărul membrilor era de 80 și anume: comandori 40; mari ofițeri 25; mari cruci 10; colane 5. Decorația era cea actuală.

Legea ordinului s'a publicat, în Mon. Of. Nr. 32 din 1906. Ultimele modificări și ierarhia lui s'au stabilit prin Legea de organizare a ordinilor naționale din 1932.

4. FERDINAND I (1929)

Inițiat cu scopul de a perpetua amintirea regelui care a realizat întregirea României. Se conferă numai *Românilor*, cari au contribuit prin activitatea lor la înfăptuirea Unității Naționale, (Legea în Mon. Of., Nr. 107 din 1929; regulamentul, în Mon. Of. Nr. 189 din 1930). S'a introdus modificări la data de 18 Februarie 1937, Monitorul Oficial, Nr. 40.

Numărul membrilor acestui ordin este împărțit în 6 grade astfel: Cavaleri 100, Ofițeri 75, comandori 60, Mari Ofițeri 40, Mari Cruci 15.

Insemnul ordinului se prezintă astfel: crucea de aur smălțuită, verde, cu capetele brațelor despicate, în formă a doi F adosați și având deasupra coroana regală de aur, cu smălțul roșu vizibil.

Panglica este de culoare albastru închisă, având la mijloc o dungă galbenă, străbătută de un fir roșu.

Deosebirea între grade este următoarea: la cavaleri, marginile crucii și coroana sunt de argint; la celelalte grade, sunt de aur.

Placa de mare cruce are forma unei stele rombice, cu raze de aur, pe care este aplicată crucea ordinului. Cordonul este de culoarea panglicii ordinului.

Lanțul colanului este format din inele late de aur, câte două, alternând cu cruci de ale ordinului și anume: 6 de smălț verde și 6 de smălț albastru. De lanț atârână crucea ordinului, de smălț verde. Gradul colan are și cordonul și placa de mare cruce.

În privința modului de a purta decorația, este de remarcat că atunci când un membru al ordinului Ferdinand I, în gradul de colan, are în același timp și gradul de colan al ordinului Carol I, va purta colanul ordinului Carol I și cordonul ordinului Ferdinand I. În niciun caz nu se vor purta împreună cele două lanțuri ale colanelor.

În legea pentru reorganizarea ordinelor naționale, din 1932, ordinul acesta nu este trecut în tabloul de ierarhizare a ordinelor naționale, pentru motivul că se conferă pentru merite speciale și are ierarhia stabilită prin legea lui proprie din 1929, unde se spune că urmează după ordinul Carol I.

5. SERVICIUL CREDINCIOS (1932)

După desființarea primelor trei clase ale ordinului Carol I, s'au adăugat medaliei și crucii «Serviciul Credincios» trei clase: comandor, mare ofițer și mare cruce, care formează un ordin nou, cu același nume. Având numai trei clase superioare, acest ordin a fost intercalat în ierarhia ordinelor naționale, imediat după ordinul «Carol I» și înaintea ordinului «Steaua României».

Numărul membrilor ordinului «Serviciul Credincios» este de 225 și anume: comandori 150; mari ofițeri 50; mari cruci 25.

Insemnul ordinului se prezintă astfel: cruce de smălț albastru azuriu, având la mijloc un medalion de aur, care poartă pe față stema României, iar pe revers, inscripția: «Serviciul Credincios». Peste brațele crucii, se află o coroană aurită de frunze de lauri, iar deasupra, coroana regală a României, tot de aur.

Panglica este formată din trei dungi verticale, egal de late, dintre care două în albastru deschis, la margine și una albă la mijloc.

Deosebirea între grade este următoarea:

a) La comandori, crucea este de 50 mm. și se poartă atârnată la gât.

b) Insemnele de Mare Ofițer se compun din Crucea Ordinului în diametru de 37 mm, atârnată de o panglică de mătase lată de 37 mm și din placa de Mare Ofițer, care este o stea cu razele de argint de formă patrată, în diametru de 75 mm, având aplicată la mijloc Crucea Ordinului de 37 mm. diametru, în centrul căreia se află Stema Țării, iar deasupra Stemei, Coroana Regală.

Crucea se poartă pe pieptul stâng, iar placa pe pieptul drept.

c) Insemnele de Mare Cruce se compun din: Crucea Ordinului de 56 mm diametru, atârnată de capătul unei lente de mătase, lată de 99 mm, și placa de Mare Cruce, care este o stea cu razele de aur, de formă patrată, în diametru de 85 mm, având aplicată în mijloc Crucea Ordinului, în centrul căreia se află Stema Țării, iar deasupra Stemei, Coroana Regală.

Lentă se poartă pe umărul drept înspre șoldul stâng, iar placa pe pieptul stâng.

Panglica ordinului este formată din 3 dungi egale, două albastru deschis pe margine și una albă la mijloc.

În ordinul «Serviciul Credincios», nu se numesc decât bărbații de Stat, cari au fost prim-miniștri cel puțin 3 luni, cei cari au fost cel puțin 7 ani miniștri, înalți demnitari cari au cel puțin 10 ani de serviciu și posedă marea cruce a «Stelei României», ~~cum și~~ cei ce s'au distins în mod deosebit în domeniul artei sau științei, ori în folosul omenirii.

ISTORIC. — În anul 1878, s'a instituit, la propunerea ministrului Afacerilor Străine de atunci, M. Kogălniceanu, medalia «Serviciul Credincios». În 1906, s'a instituit și o cruce cu același nume. Ele se mențin și astăzi, cu unele modificări. În anul 1931, regele Carol II a creat și un ordin național cu numele «Serviciul Credincios», care nu trebuie confundat cu medalia și crucea cu acest nume.

Prin legea din 12 Februarie 1937 se înființează gradul de Colan și gradul de Ofițer al Ordinului «Serviciul Credincios». Numărul cetățenilor români cărora li se poate conferi gradele de Colan și de Ofițer ale Ordinului Serviciul Credincios, se limitează după cum urmează: Colan 12 și Ofițer 300 (Mon. Of. Nr. 40 din 18 Februarie 1937).

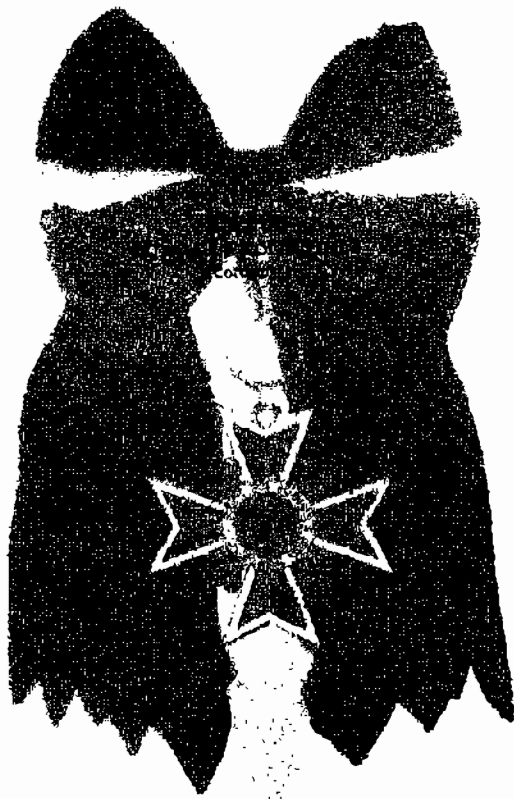
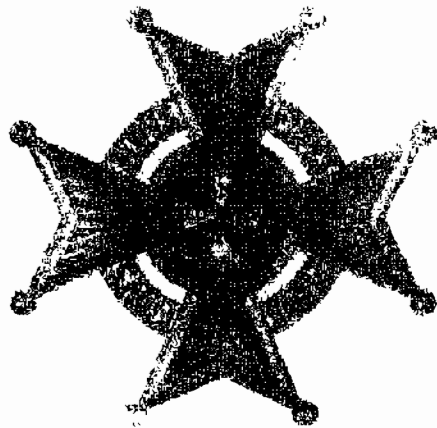
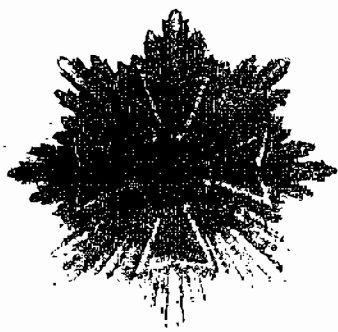
Descrierea Colanului e cuprinsă în regulamentul publicat în Mon. Of. Nr. 69 din 24 Martie 1937.

II. ORDINE MILITARE

1. MIHAI VITEAZUL (1916)

Creat de regele Ferdinand I, spre a răsplăti faptele de eroism ale ofițerilor în fața inamicului. (Legea din 21 Dec. 1916, în Mon. Of. Nr. 223, din 25 Dec. 1916).

Ordinul are 3 clase, începând dela clasa III până la clasa I, care este cea mai înaltă decorațiune de război. Numărul membrilor este nelimitat.

Insemnul ordinului se prezintă astfel: Cruce tre-flată, smălțuită albastru și cu marginile de aur; în centrul ei, cifra de aur încoronată a regelui Ferdinand I, iar deasupra, coroana regală de aur. Pe revers crucea este smălțuită tot albastru și poartă data 1916.

Panglica este de culoare roșie-vișinie, cu dungi de aur la margini.

Deosebirea între clase constă numai în mărimea crucii, dar cea de cl. I se poartă ca o placă, fără panglică și fără coroană.

Nu există regulament al acestui ordin, astfel că modalitățile conferirii și purtării decorației s'au stabilit prin uz. În orice caz, este considerat ca cel mai înalt ordin militar românesc.

Prin legea din 12 Mai 1927 (Mon. Of. Nr. 105 din 15 Mai 1927), se acordă ofițerilor decorați cu ordinul Mihai Viteazul anumite avantagii. În primul rând, li se dau gratuit proprietăți rurale în loturi individuale de câte 25 jugăre; locuri de casă în orașe și sate, de câte 500 m.p., pe care le pot plăti în 20 rate anuale, apoi dreptul de a călători gratuit în clasa I pe rețelele C.F.R., ale Navigației fluviale române (N.F.R.) și ale Serviciului maritim român (S.M.R.).

2. CRUCEA REGINA MARIA (1917)

Pentru persoanele care s'au distins prin activitatea lor pe teren sanitar, în războiul pentru întregirea României.

Ordinul, are trei clase; numărul membrilor este nelimitat.

Insemnele ordinului se prezintă astfel: cruce gamată (crucea Regina Maria), de metal smălțuit, atârnată de o panglică portocalie.

La clasa I, cea mai înaltă, crucea are mărimea de 48 mm. și este smălțuită alb, cu marginile de aur. Pe fața ei, este aplicată o cruce mică de smalt roșu, iar pe revers, cifra încoronată, de aur, a Reginei.

La clasa II, crucea are mărimea de 40 mm., este de metal galben și are pe față aceeași cifră, iar pe revers data: 1917.

La clasa III, crucea are aceeași mărime, este de metal brun și poartă cifra și data ca la clasa II.

(Decret regal din 5 Februarie 1917, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor Legiuitoare. Ratificat în Martie 1917. Regulamentul ordinului, în Mon. Of. Nr. 155, din 30 Sept. 1917).

3. VIRTUTEA AERONAUTICĂ (1930)

Se conferă numai aviatorilor militari și civili, cari s'au ilustrat prin fapte aeronautice atât în timp de pace cât și de război. (Legea din 28 Februarie 1931, publicată în Mon. Of. Nr. 52 din 4 Martie 1931, operantă dela decretarea ordinului, 31 Iulie 1930, Mon. Of. Nr. 173 din 5 August 1930).

Ordinul, are 4 clase: crucea de aur, cavalier, ofițer și comandor; numărul membrilor este nelimitat.

Insemnele ordinului sunt: crucea, având în locul brațelor orizontale, o aripă aviativă, iar în centru, acvila României, purtând pe piept un scut cu

cifra regelui Carol II. Pe reversul crucii, inscripția: «*Virtutea aeronautică*» și pe față: 1930. Panglica este de culoare albastru-azurie, cu câte o dungă de argint la margini și la mijloc.

La clasa «Crucea de aur», insemnul este de metal galben; la celelalte, de smalt albastru, cu scutul cel mare de smalt alb, cel mic de smalt albastru, iar cifra regală de aur. Mărimea de 30 mm. La clasa ofițer, se adaugă la brațul inferior al crucii o coroană verde de lauri. Clasa comandor, este identică cu cea de ofițer, dar mărimea crucii este de 50 mm. Clasele «Crucea de aur» și «cavalier» se pot acorda de trei ori aceleiași persoane. În aceste cazuri, se adaugă pe panglica decorației câte o bareta de aur, pentru «crucea de aur» și câte o bareta de argint pentru clasa cavalier.

Vor primi de drept «crucea de aur», bareta respectivă sau clasa imediat superioară celei ce o posedă, aviatorii români, cari în timp de pace vor bate un record român sau mondial, iar în timp de război vor doborî un avion inamic. De asemenea, cei ce vor fi decorați în timp de război cu ordinul «Mihai Viteazul», pentru fapte aeronautice, vor primi de drept «Virtutea aeronautică» clasa cavalier, bareta respectivă, sau clasa imediat superioară. Insemnele de război au între brațele crucii, două spade încrucișate.

4. STEAUA ROMÂNIEI și COROANA ROMÂNIEI CU CARACTER MILITAR (1916)

Compoartă două spade încrucișate între ramurile crucii, având panglica medaliei «Virtutea Militară». Se acordă ofițerilor combatanți decorați cu ordinele «Stea României» și «Coroana României» în gradele de cavalier, ofițer și comandor, pentru fapte de arme, săvârșite pe câmpurile de luptă.

Această dispoziție, s'a prevăzut mai întâi în legea instituirii ordinului «Mihai Viteazul» (art. 4) și apoi în decretul regal Nr. 181, din 9 Aprilie 1918 (Mon. Of. Nr. 10 din 1918).

III. ORDINE CULTURALE

1. MERITUL CULTURAL (1931)

Creat de regele Carol II, spre a promova cultura națională și a răsplăti pe cei ce se disting pe terenul științelor, artelor, literelor sau prin opere școlare, sociale, religioase și de educație fizică.

Acest ordin, are 4 grade: comandor, ofițer, cavalier cl. I, cavalier cl. II. La acestea, se mai adaugă două medalii: clasa I și clasa II.

Clasele ordinului se conferă pentru opere de creație, iar medaliile pentru deosebită sârguință în următoarele 8 domenii: a) literă și opere literare; b) știință teoretică și practică; c) artă, muzică, teatru; d) opere de cultură generală cum și de ocrotirea culturii; e) culte; f) școală; g) cercetășie, educație fizică, sporturi; h) opere sociale.

Insemnul ordinului constă dintr-o cruce pătrată de smalt violet, având la mijloc un medalion de metal, cu bustul regelui Carol II și pe muche o coroană de lauri; pe revers, inscripția: «*Prin cultură la libertate*».

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) La comandori, mărimea crucei este de 50 mm., la celelalte grade de 40 mm.

b) La comandori și ofițeri, medalionul și efigia regelui sunt de metal aurit; la cavaleri, de metal argintat;

c) La comandori, ofițeri și cavaleri cl. I, crucea are deasupra coroana regală a României; la cavaleri cl. II este fără coroană.

Cât privește medaliile, ele au pe față bustul regelui Carol II, iar pe revers o ramură de lauri și inscripția: *Prin cultură la libertate*. Medalia cl. I, este de metal aurit; cea de cl. II, din metal argintat. Dimensiunea lor este de 30 mm.

Panglica decorațiilor și medaliilor, are următoarele culori:

a) *Litere și opere literare*: albă cu două dungi violete la margini;

b) *Știință teoretică și practică*: albă, cu două dungi verzi la margini;

c) *Artă, muzică, teatru*: albă, cu două dungi portocalii la margini;

d) *Cultură generală*: albă, cu două dungi albastre la margini;

e) *Culte*: albastră la mijloc și trei dungi roșii egale, la margini;

f) *Școală*: albă, cu trei dungi roșii;

g) *Cercetășie, educație fizică, sport*: albastră, cu două dungi negre la margini;

h) *Opere sociale*: violetă, cu două dungi verzi la margini.

Numărul membrilor ordinului este limitat, conform următorului tablou:

Pentru Români:

Comandori, categoria a 20, b 20, c 10, d 15, e 30, f 30, g 20, h 20.

Ofițeri, categoria a 60, b 60, c 30, d 50, e 100, f 100, g 60, h 60.

Cavaleri cl. I, categoria a 200, b 200, c 120, d 150, e 300, f 300, g 200, h 200.

Cavaleri cl. II, Medalia I și II: nelimitat.

Pentru străini:

Comandori, categoria a 50, b 50, c 30, d 15, e 50, f 50, g 20, h 20.

Ofițeri, categoria a 150, b 150, c 100, d 150, e 150, f 150, g 60, h 60.

Cavaleri cl. I, categoria a 250, b 250, c 150, d 150, e 400, f 400, g 200, h 200.

Cavaleri cl. II, medali cl. I și II: nelimitat.

Stagiul de înaintare este de 2 ani, dar cei decorați cu « Bene Merenti » cl. I, sau Răspłata muncii cl. I, pentru învățământ sau pentru biserică, pot fi numiți dela început, cavaleri cl. I. Odată cu instituirea « Meritului Cultural », s'au desființat medaliile « Bene merenti », « Răspłata muncii pentru învățământ » și « Răspłata muncii pentru biserică ».

Brevetele ordinului « Meritul Cultural », poartă semnătura autografă a suveranului. (Mon. Of. Nr. 226 din 1931).

2. MERITUL AGRICOL (1933)

Pentru persoanele cari se disting prin servicii științifice, aduse agriculturii sau industriilor agricole și prin lucrări și publicații științifice în acest domeniu.

Ordinul, are patru grade, cu un număr limitat de membri: cavaleri (1000), ofițeri (500), comandori (100) și mari ofițeri (50).

Insemnul constă dintr-o cruce de Malta, smălțuită verde închis, având în centru cifra regelui Carol II, de metal și încoronată, iar la mijlocul crucii, o coroană de frunze de lauri și stejar, tot de metal.

Panglica este de culoare verde închisă, cu 6 dungi înguste de fir de aur. Gradul de mare ofițer are și o plăcă cu raze de argint, pe care este aplicată crucea de mai sus.

Există și o medalie « Meritul agricol », cu două clase: I-a de aur, a II-a de argint, și cu un număr nelimitat de membri.

M E D A L I I L E

1. PRO VIRTUTE MILITARI (1860)

Cea dintâi medalie românească. A fost instituită de Cuza Vodă la 1860, spre a se acorda ofițerilor și soldaților cari luaseră parte la bătălia din Dealul Spierei, împotriva Turcilor, la București, în 13 Septembrie 1848.

Medalia era de bronz și avea pe față acvila cruciată, încoronată și ținând în ghiara dreaptă spada, în cea stângă, sceptrul. Sus pe margini, inscripția circulară: « *Pro virtute militari* ». Pe revers, era o ghirlandă de frunze de lauri, înăuntrul căreia se afla scris: 13 Decembrie 1848, Dealul Spierei. Panglica era albastră, având la margini câte două dungi galbene și roșii.

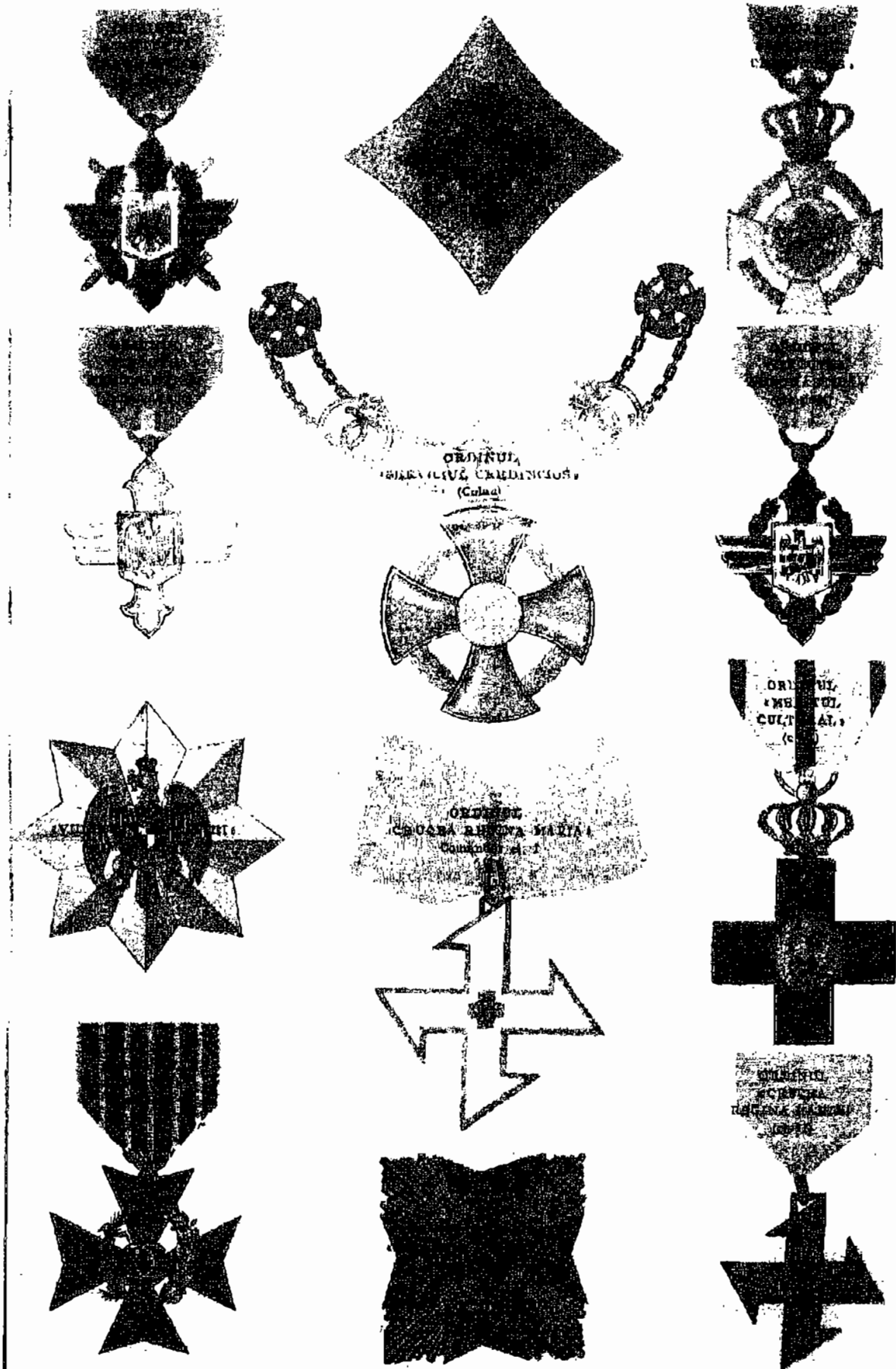
Medalia aceasta n'a fost distribuită decât în 1866, după abdicarea lui Cuza.

2. DEVOTAMENT ȘI CURAJ (1864)

Creată de Vodă Cuza spre a răsplăti pe cei cari s'au distins la executarea măsurilor de salvare¹⁾, cu prilejul marilor inundații din București, pricinuite de revărsarea Dâmboviței. Ea era de argint (30 mm.) și avea pe față capul Donnitorului, cu inscripția circulară: *Alessandru Ioan I 1864*, iar pe revers o ghirlandă de frunze de stejar și înăuntrul ei inscripția: « *Devotament și curaj* ». Toarta era din frunze de laur, iar panglica, jumătate roșie, jumătate galbenă.

Medalia nu s'a distribuit decât unui număr foarte redus de persoane, iar după abdicarea lui Cuza, a fost părăsită.

¹⁾ Vodă Cuza luase parte personal la aceste operații. Pentru aceasta a și primit o diplomă de onoare delă Soc. de Salvare din Franța.

3. VIRTUTEA MILITARĂ (1864)

Creată de Vodă Cuza. Ea era de argint (30 mm.) și reprezenta, pe față, efigia Domnitorului, cu inscripția circulară: *Alessandru Ioan I, 1864*, iar pe revers o coroană de lauri, având în interior inscripția: *Virtutea militară*.

Toarta medaliei era prinsă într-o coroană regală. Nu știm însă, ce culoare avea panglica.

În 1868, prin legea de organizare a armatei (modificată în 1872), se institue în mod definitiv o medalie numită « *Virtutea militară* », cu scopul de a răsplăti sergenții cari vor fi servit în acest grad 12 ani în activitate, fără plată.

În regulamentul acestei legi, promulgat în 1872, se prevede că medală va fi de 30 mm. și va avea pe față capul Domnitorului, cu inscripția circulară « *Carol I Domnul României* », iar pe revers, într-o ghirlandă de frunze de laur și de măslin, inscripția « *Virtutea militară* ». Toarta ei va fi de forma unei ghirlande de lauri. Panglica, va fi roșie cu câte o dungă albastră pe margini.

Deși prin lege era destinată numai sergenților și deci avea o singură clasă, prin regulament (art. 14), se prevede, că se va acorda atât gradelor inferioare, cât și ofițerilor și asinilaților, fără considerare de timpul servit. De aceea regulamentul institue două clase: medală de aur, pentru ofițeri și medală de argint, pentru gradele inferioare.

Regulamentul mai prevede și un anumit ceremonial cu care se distribue medală: conferirea ei, se citește la raportul de zi la toate corpurile, iar unitatea din care face parte cel decorat, iese în mare ținută și prezintă arma la citirea decretului și prinderea medaliei la pieptul decoratului. Medală de argint, dă dreptul și la o pensie viageră de 300 lei anual. În războiul independenței (1877—78), medală « *Virtutea militară* » a fost acordată în această formă, ofițerilor și gradelor inferioare.

În 1880, un decret domneste modifică forma și aspectul medaliei, destinate celor cari s'au ilustrat prin curaj, fapte de devotament, îndeplinite pe câmpul de luptă și crează astfel « *Virtutea militară de război* ». Ea are forma « *Crucei de fier* » germane, așezate pe o ghirlandă de frunze de stejar. În centrul crucii, este un medallion rotund, care reprezintă pe față, efigia Domnitorului Carol I, cu inscripția circulară: *Carol I Domn al României*, iar pe revers, inscripția pe două rânduri: *Virtute militară*. Panglica, este aceeași ca și la *Virtutea militară de pace*, având ea și aceasta, două clase: de aur pentru ofițeri și de argint pentru gradele inferioare.

Cât privește pensia, a fost ridicată în anul 1882 la 500 lei anual, iar din 1893 a fost desființată.

În cursul războiului pentru întregirea României (1916—1918), prin înființarea ordinului « *Mihai Viteazul* », care se acorda numai ofițerilor, medală « *Virtutea militară* » rămânea rezervată în amândouă clasele, doar gradelor inferioare (art. 3 din legea ordinului « *Mihai Viteazul* »).

Cu toate acestea, în 1918, ea câștigă o importanță deosebită, deoarece prin decretul regal Nr. 851 din 9 Aprilie (publicat în Mon. Of. Nr. 10 din 12 Aprilie), se decide ca ordinele « *Steaua României* » și « *Coroana României* », obținute pentru fapte de arme săvârșite pe câmpul de luptă, să fie purtate în gradele de cavaler, ofițer și comandor, cu panglica medaliei « *Virtutea militară* ». În 1933, decorații cu « *Virtutea militară de război* », au obținut și avantajii materiale importante: loturi de casă gratuite (500 m.p.), în orașe și sate; gratuitate pe C.F.R. și N.F.R. pentru ei și văduvele lor; scutiri de taxe școlare pentru copii. (Mon. Of. Nr. 104 din 8 Mai 1933).

4. BENE MERENTI (1876)

Spre a se răsplăti meritele câștigate în domeniul științelor, artelor, literaturii, industriei, agriculturii, etc. Ea era de 30 mm. și avea două clase: I-a, de metal aurit și a II-a, de metal argintat. Se prezenta astfel: Pe față, efigia Domnitorului Carol I, cu inscripția circulară: « *Carolus princeps Romaniae* ¹⁾ », iar pe revers, o ghirlandă de frunze de stejar, având în interior inscripția « *Bene merenti* ». Panglica, era de culoare vișinie, cu câte o dungă argintie pe margini.

Medalia aceasta a fost desființată în 1931, prin înființarea ordinului « *Meritul cultural* ».

5. APĂRĂTORII INDEPENDENȚEI (1878)

Pentru persoanele civile cari îndepliniseră servicii importante pe lângă armată, atât în interiorul țării, cât și peste Dunăre, în timpul războiului Independenței. Ea era de 30 mm. și reprezenta pe față o figură femeiască (România), călcând pe drapele și arme și ținând în mâna dreaptă întinsă, o coroană de lauri, iar în stânga, o spadă, cu vârful în jos. La spatele ei, un inger ținea un drapel încununat, iar jos, la stânga ei, se afla o acvilă. Pe revers, cifra Regelui Carol I, și într-o ghirlandă de frunze de laur și stejar, inscripția: « *Apărătorilor independenței în războiul 1877—1878* ». Panglica era de culoare albastră, cu câte o dungă roșie-galbenă, la margini.

Deși era destinată numai civililor, medală aceasta s'a acordat și ofițerilor și gradelor inferioare din gărzile orașenești, cari au făcut în timpul războiului, paza orașelor.

6. SERVICIUL CREDINCIOS (1878)

Spre a răsplăti serviciile importante de orice ordin, aduse Statului, de către civili și militari.

Medalia era de 30 mm. și avea două clase: I-a, de metal galben și a II-a, de metal alb. Pe față, purta stema țării, iar pe revers, într-o ghirlandă de frunze de stejar și laur, inscripția: « *Serviciu credincios* ». Avea o coroană de acelaș metal. Panglica era albastră; cu câte o dungă argintie pe margini.

¹⁾ După proclamarea regatului inscripția s'a modificat astfel: « *Carolus I Rex Romaniae* ».

În 1906, redactându-se un nou regulament al acestei medalii, s'a instituit și o «cruce Serviciul credincios», care se prezenta ca o cruce de 32 mm. având în centru un medalion cu stema țării iar pe revers, inscripția de mai sus; ca și medalia, crucea avea, deasupra coroana regală, iar panglica era aceeași cu a medaliei.

În 1932, medalia și crucea «Serviciul Credincios» au fost radical modificate. Mai întâi, s'au fixat pentru fiecare câte 3 clase: I-a de aur, a II-a de argint, a III-a de bronz. Ierarhia acestor clase este următoarea, în ordine ascendentă: medalie cl. III, crucea cl. III; medalie cl. II, crucea cl. II; medalie cl. I, crucea cl. I. În al doilea rând, s'a scos de pe medalie vechea stemă a României și s'a pus stema actuală. În sfârșit, s'a modificat într-o câțiva forma crucei, prin faptul că s'au scos razele dintre brațele ei și s'a pus o coroană de lauri. Panglica este albastră, cu o dungă galbenă la mijloc și câte una argintie la margini.

Totodată, s'a fixat numărul cetățenilor români, cărora li se pot acorda această decorație sub noua ei formă: crucea cl. I, 2000; medalie cl. I, 3000; crucea cl. II, 5000; medalie cl. II, 6000; crucea cl. III, 8000; medalie cl. III, nelimitat. În acest număr nu intră și vechii decorați; aceștia, sunt asimilați cu anumite clase ale decorației noi. (Mon. Of. Nr. 88 din 1932).

Cu prilejul organizării ordenelor naționale în 1932, s'a instituit și un ordin «Serviciul Credincios», ale cărui însemne reproduc, cu mici modificări, crucea descrisă mai sus, modificată. (Vezi mai sus, «Ordinile naționale»).

7. RĂSPŁATA MUNCII (1898)

Creată în 1898, din inițiativa lui Spiru C. Haret, ministrul Instrucțiunii, ea a fost destinată, la început, numai învățătorilor și institutorilor. În 1900 s'a extins și la profesorii secundari, iar în 1906 și la profesorii și maeștrii dela școalele profesionale.

Forma acestei medalii era rotundă (30 mm.) și avea pe față efigia regelui Carol I, cu inscripția circulară: «Carol I rege al României»; pe revers, într-o ghirlandă de frunze de stejar și de lauri, inscripția: «Ca răsplătă muncii pentru învățământul primar»; sau «Ca răsplătă muncii pentru învățământul secundar» sau «Ca răsplătă muncii pentru învățământul profesional». Panglica, la toate trei categoriile, era la fel: culoare roșie vișinie, cu o bandă albă la mijloc.

Pentru fiecare categorie de învățământ, erau două clase: I-a, de metal galben; a II-a, de metal alb.

În 1907, prin regulamentul din 8 Martie, cele trei categorii de medalii s'au contopit într-una singură, cu deviza: «Ca răsplătă muncii pentru învățământ», având trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat, a III-a, de bronz. Reprezentările de pe față și revers, au rămas aceleași.

În 1931, instituindu-se ordinul «Meritul cultural», medalie s'a desființat.

8. BĂRBĂȚIE ȘI CREDINȚĂ (1903)

Pentru ofițerii și agenții de poliție, cari nu dat dovadă de bărbăție și credință, cum și funcționarii Statului sau oricare alte persoane cari vor fi contribuit la menținerea sau restabilirea ordinii și siguranței publice. De formă ovală (35 mm.) ea reprezintă pe față efigia regelui Carol I, cu inscripția circulară: «Carol I rege al României», iar pe revers, o ghirlandă de frunze de laur, cu inscripția: «Bărbăție și credință». Toarta, are forma unei coroane de lauri. Panglica este de culoare galbenă-deschisă, având la margini câte o dungă roșie și albastră.

Medalia are trei clase: I-a, de metal aurit, a II-a de metal argintat, a III-a, de bronz.

În mod excepțional, s'a decernat această medalie și militarilor cari s'au distins în campania din 1913 contra Bulgarilor. Acestora, li s'a adăugat o bareță de metal, cu data: 1913. În războiul pentru întregirea României (1916—1918), această medalie, cu două spade încrucișate sub coroana de lauri, a fost conferită gradelor inferioare. (Art. 4 din legea ordinului «Mihai Viteazul»). Purtătorilor ei li s'au acordat anumite avantagii materiale.

9. JUBILIARA CAROL I (1906)

Pentru comemorarea jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I. S'a conferit tuturor funcționarilor Statului și județelor, civili și eclesiastici, aflați în funcțiune, cum și militarilor de orice grad din activitate, disponibilitate, rezervă și miliții, foștilor miniștri și parlamentari și pensionarilor de orice categorie. Ea este de bronz (38 mm.), de formă ovală, și are pe față efigia regelui, cu inscripția circulară: «Carol I rege al României», iar pe revers, stema României și sub ea inscripția: 1866—1906. Panglica este roșie, cu o dungă neagră la mijloc, având de o parte și de alta, dungi albastre, galbene și albe.

Medaliile destinate militarilor au pe revers, sub stema țării, inscripția: «În amintirea anului al 40-lea al Căpitaniei mele, 1866—1906».

10. RĂSPŁATA MUNCII PENTRU BISERICĂ (1906)

Pentru meritele câștigate de clericii ortodoxi în activitatea lor pastorală, sau pentru serviciile aduse de mireni bisericii. Ea avea trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat; a III-a, de bronz. De formă rotundă (30 mm. în diametru) ea reprezenta, pe față, efigia regelui Carol I, cu inscripția marginală: «Carol I rege al României», iar pe revers o cruce, sub care se afla inscripția circulară: «Răsplătă muncii pentru biserică». Panglica era de culoare albastru-închisă, cu două dungi late, roșii închise.

În 1907, medalie a fost complet modificată, scoțându-se de pe față efigia regelui și punându-se în locul ei o cruce, care avea în centru un medalion rotund, cu ochiul lui Dumnezeu și globul pământesc, iar de jur împrejur un disc, având pe margine inscripția: «Răsplătă muncii pentru biserică». Pe revers se afla aceeași cruce, cu o ghirlandă de frunze de

stejar și la mijloc, în medalion, cifra regală încoronată. Toarta medaliei avea forma unei coroane de frunze de laur. Panglica, a rămas aceeași.

În 1931, prin crearea ordinului « Meritul cultural », medalia a fost desființată.

11. MERITUL COMERCIAL ȘI INDUSTRIAL (1912)

Pentru industriașii și comercianții cari se disting în activitatea lor. Ea reprezintă, pe față, efigia regelui, cu inscripția circulară: « Carol I rege al României ». Pe revers, stă scris pe patru rânduri, între două stele: « Meritul comercial și industrial ». Pe amândouă marginile, de jur împrejur, o coroană de frunze de stejar. Panglica, este de culoare verde-smarald, cu o dungă aurie la mijloc.

Are trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal alb, a III-a, de bronz. (Legea, în Mon. Of. Nr. 191 din 1912).

12. AVÂNTUL ȚĂRII (1913)

Conferită militarilor de orice grad, funcționarilor civili, precum și tuturor celor care au prestat un serviciu permanent pe lângă armată, în campania din 1913 contra Bulgariei.

Medalia este rotundă (35 mm.), de metal alb oxidat și are o singură clasă. Pe față, reprezintă o acvilă cruciată și încoronată, ținând în ghiara dreaptă spada, în cea stângă sceptrul. Pe pieptul acvilei este un medalion rotund, cu efigia regelui Carol I și cu inscripția: « Carol I Rege al României »; dedesubtul acvilei, o eșarfă cu deviza: « Pace », iar pe marginea medaliei, inscripția: « Înălțătorului avânt 1913 ». Reversul, reprezintă trecerea armatei române peste Dunăre, pe un pod de vase și perspectiva munților Balcani. Deasupra armatei, plutește o Victorie, ținând în mâna dreaptă o ramură de palmier, în stânga, o coroană de lauri. Pe marginea medaliei, inscripția circulară: « Din Carpați peste Dunăre la Balcani ». Toarta este formată din două ramuri de lauri. Panglica e albastru-violetă, cu câte o dungă de fire orizontale roșii și galbene pe margini. (Legea publicată în Mon. Of. Nr. 179 din 1913).

În 1914, medalie s'a conferit și drapelelor regimentelor, bastimentelor, de război și școalelor militare.

13. RĂSPALATA SERVICIULUI MILITAR (1913)

Destinată subofițerilor reangajați, cari împlinesc 15 sau 20 de ani de serviciu în armată. Ea se acordă în fiecare an, în Aprilie, subofițerilor reangajați, cari îndeplinesc aceste condiții.

Medalia, are forma ovală (35 mm.) și este de metal argintat pentru serviciul de 20 de ani și de bronz pentru 15 ani. Pe față, reprezintă o cruce așezată într-o ghirlandă de frunze de laur, având în punctul unde se unesc ramurile, cifra XX sau XV. În centrul crucii, se află un medalion rotund, cu efigia regelui Carol I și inscripția: « Carol I rege al României ». Pe reversul medaliei, într-o ghirlandă de ramuri de stejar și laur, se află cifra regală încoronată și in-

scripția: « Răspalata serviciului militar ». Toarta medaliei este formată dintr-o ghirlandă de frunze de laur, în metal, iar panglica are culoarea galbenă, cu șase dungi albastre.

14. MEDALIA VICTORIEI (1921)

Creată de țările aliate și asociate în războiul mondial (1914—1918), spre a comemora frăția lor de arme. S'a conferit tuturor celor cari au luat parte, în calitate de combatanți, la acest război.

Medalia aceasta, este de bronz aurit și de formă ovală (36 mm.); aspectul ei este aproape același în toate țările care au creat-o, iar panglica este identică.

Medalia românească reprezintă pe față o Victorie într'aripată, stând în picioare și ținând în mâna dreaptă o spadă cu vârful în jos; în stânga, o ramură de palmier. Pe revers, într-o coroană de stejar, strâpunsă de o halebardă, inscripția: *Marele război pentru civilizație*.

La noi, medalie s'a conferit tuturor combatanților în luptele dela 15/28 August 1916—18/31 Martie 1921, deci și celor cari au luat parte la campania contra Ungariei. (Mon. Of. Nr. 121 din 1921).

15. RĂSPALATA MUNCII PENTRU CONSTRUCȚII ȘCOLARE (1923)

S'a instituit din inițiativa d-lui Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii, pentru răsplătirea celor ce se disting în această activitate. Are trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat; a III-a, de bronz.

De formă rotundă (35 mm.), ea reprezintă, pe față, efigia regelui Ferdinand I, cu inscripția: « Ferdinand I rege al Românilor », iar pe revers, un local de școală cu inscripția circulară: « Răspalata muncii pentru construcțiuni școlare ». Toarta este formată dintr-o coroană de laur iar panglica, din dungi albe și roșii.

16. MEDALIA FERDINAND I (1929)

Creată odată cu ordinul « Ferdinand I », ea este menită să distingă munca și jertfele pentru cauza națională. Se poate conferi și femeilor.

Se prezintă astfel: medalie rotundă, de bronz, reprezentând pe față efigia regelui Ferdinand I, cu inscripția circulară: « Ferdinand I rege al Românilor », iar pe revers crucea regelui Ferdinand și datele 1914 (sus), 1927 (jos). Deasupra are coroana regală.

Panglica este de culoare albastru-închisă, cu o dungă roșie la mijloc. Pentru militari, se aplică pe panglică două spade de bronz, încrucișate. (Vezi ordinul Ferdinand I).

17. MEDALIA JUBILIARĂ A RĂZBOIULUI INDEPENDENȚEI (1927)

S'a acordat drapelelor regimentelor care au luptat în acei război, veteranilor, doamnelor decorate cu crucea « Elisabeta » și președinților de Consiliu din epoca 1877—1927.

Se prezintă astfel: medalie rotundă (33 mm.), având pe față, capetele accolte ale regilor Carol I și Ferdinand I, cu inscripția circulară: *Carol I, Ferdinand I*, iar pe revers datele: 1877 și 1927, una sub alta.

Panglica este tricolorul românesc.

Spre deosebire de alte medalii, aceasta se poartă pe partea dreaptă a pieptului (Decret regal, în Mon. Of. Nr. 101 din 10 Mai 1927).

18. MEDALIA AERONAUTICĂ (1931)

Spre a se răsplăti meritele acelora cari, deși nu fac sboruri, contribuie totuși la progresul navigației aeriene. Are 3 clase: I-a, de metal aurit, a II-a, de metal argintat, a III-a, de bronz.

De formă rotundă (35 mm.) ea reprezintă pe față un bust de aviator, iar pe revers, o coroană de laur, timbrată de acvila cruciată pe o aripă aviatică. Inscripția sa este: *Pentru aeronautică 1931*. Panglica este de culoare albastru-azurie, cu o dungă argintie la mijloc. (Mon. Of. Nr. 51 din 3 Martie 1931).

19. MERITUL CULTURAL (1931)

Vezi ordinul « Meritul cultural ».

20. MEDALIA PELEȘ (1933)

Conferită membrilor familiei regale și invitaților la serbările de 50 de ani dela ridicarea castelului Peleş din Sinaia, de către Regele Carol I (25 Septembrie 1883). Se prezintă astfel: pe față, capetele accolte ale regilor Carol I, Ferdinand I și Carol II, cu inscripția circulară: *50 de ani dela întemeierea castelului Peleş — la Sinaia —*, iar jos, coroana regală însoțită la dreapta și la stânga de datele 1883 și 1933. Pe revers, versurile lui V. Alecsandri: « Eu Carol și al meu popor, zidit-am într'un gând și dor, În timp de lupte al meu regat, În timp de pace al meu palat ».

Medalia este de metal aurit și are panglica verde, cu un fir negru la mijloc, iar pe margini, câte o dungă argintie. (Mon. Of. Nr. 187 din 1933).

21. MERITUL AGRICOL (1933)

Vezi ordinul « Meritul agricol ».

22. MEDALIA HOHENZOLLERN

Regele Carol I, a admis între medaliiile românești așa numita *medalie comemorativă rusă*, pe care a

conferit-o Țarul Alexandru II al Rusiei, ofițerilor și soldaților români, cari au luat parte la luptele dela Plevna în 1877.

Deasemenea, fac parte dintre decorațiile românești ordinul și medaliiile casei de Hohenzollern, precum și medaliiile « Bene merenti » Hohenzollern.

Regele Carol II, astăzi Șef al Casei de Hohenzollern, a modificat această medalie care, în momentul tipăririi Enciclopediei se găsea în curs de definitivare a formei și claselor respective.

23. AMINTIREA REGELUI CAROL II

La 15.XI.1934, se înființează o medalie sub denumirea de « Medalia Amintirii Regelui Carol II », menită să reamintească și să răsplătească acte și servicii săvârșite sub auspiciile Suveranului.

Medalia se compune din trei clase; cl. I, de aur; cl. II, de argint și cl. III, de bronz.

Medalia se poate acorda de trei ori în fiecare clasă. Se acordă direct de M. S. Regele. Fiecărui membru i se acordă un brevet eliberat de Cancelaria Curții Regale (Monitorul Of. Nr. 264/1934).

24. MEDALIA MARITIMĂ

Spre a răsplăti actele de curaj și vitejie ale marinarilor, cum și meritele câștigate pentru țară și tron, regele Carol II a instituit în 1936 o medalie specială, numită *medalia maritimă*.

Ea se conferă la două categorii de marinari: naviganți și nenaviganți. Fiecare categorie cuprinde trei clase: I-a de aur; a II-a de argint; a III-a de bronz. Modelul insignei este același pentru amândouă categoriile, cu singura deosebire că *medalia* naviganților are o coroană la toartă. Pentru acte de vitejie în timp de războiu se va conferi medaliiile cu spade.

Ordinea de conferire începe cu clasa III-a și pentru orice clasă superioară este necesar un stagiul de doi ani. Excepție la condiția de stagiul se va face cu ocazia primei conferiri a medaliei și când se va acorda persoanelor străine.

Numărul medaliiilor ce se pot conferi marinarilor români este limitat pentru ambele categorii astfel: clasa I 100; clasa II 300; clasa III 1000. (Mon. Of. Nr. 266 din 1936).

CRUCILE

1. TRECEREA DUNĂRII (1878)

Destinată militarilor și civililor cari au luat parte la operațiunile din dreapta Dunării, în războiul independenței noastre.

Ea este de oțel oxidat (43 mm.) și are în centru un medalion rotund, care pe față poartă inscripția: *Trecerea Dunării*, iar pe revers cifra Regelui Carol I. Panglica, este de culoare roșie-închisă, cu două dungi negre.

Această cruce s'a conferit și ofițerilor și gradelor inferioare din armata rusească, care au cooperat cu

armata noastră, dincolo de Dunăre. (Mon. Of. Nr. 68 din 1878).

2. ELISABETA (1879)

Doamnele care s'au ilustrat în timpul războiului independenței, prin instalarea de ambulanțe, spitale, îngrijirea răniților și bolnavilor, ofrande benevole, etc., au primit dela Doamna Elisabeta, cu autorizația Domnitorului Carol I, o cruce comemorativă.

Ea este de bronz aurit și are în centru un medalion rotund, cu cifra încoronată a Doamnei Eli-

sabeta, iar pe revers, inscripția: *Alinare și mângâiere 1877/1878*. Panglica este de culoare albastru-deschisă, cu câte o dungă aurie pe margini. (Mon. Of., Nr. 224 din 1878).

3. SERVICIUL CREDINCIOȘ (1878)

Vezi medalia «Serviciul Credincios».

4. MERITUL SANITAR (1913)

Instituită pentru răsplătirea medicilor și personalului sanitar cari s'au distins în combaterea epidemiei de holeră, ivite în campania contra Bulgariei. Ea are trei clase: I-a, de aur; a II-a, de argint; a III-a, de bronz și se prezintă astfel: o cruce de smalt roșu (29 mm.), cu raze de metal și având la mijloc bustul reginei Elisabeta, de argint oxidat. Pe revers (fără smalt), cifra reginei și inscripția: «*Meritul Sanitar*» iar dedesubt, data 1913. Deasupra, are coroana regală de metal. Panglica este de culoare albă, cu câte o dungă roșie închisă pe margini.

Pentru persoanele care s'au distins prin servicii sanitare, în cursul războiului pentru întregirea României (1916-1918), s'a adăugat la «Crucea Meritul Sanitar» un semn distinctiv, format dintr-o ghirlandă de ramuri de stejar și de laur, fixată pe pau-

glică. (Mon. Of., Nr. 70 din 1917). Aceasta constituie Crucea Meritul Sanitar de războiu.

5. CRUCEA REGINA MARIA (1917)

Vezi ordinul cu același nume.

6. CRUCEA COMEMORATIVĂ A RĂZBOIULUI 1916-1918

Pentru militari și civili de orice grad, cari au luat parte la războiul pentru întregirea României. S'a instituit în 1918 și se prezintă astfel: cruce de fier negru (40 mm.) având pe față, la mijloc, cifra încoronată a regelui Ferdinand I, bronzată, iar pe revers, data: 1916-1918. Panglica ei este în dungi de culoare albastru-verde.

Pentru luptele de pe diferitele fronturi, se aplică pe panglică barete de metal negru, cu inscripții bronzate: 1. Ardeal; 2. Cerna; 3. Jiul; 4. Carpați; 5. Oituz; 6. București; 7. Turtucaia; 8. Dobrogea; 9. Mărăști; 10. Mărășești; 11. Târgu Ocna; 12. Dunărea; 13. Italia; 14. Siberia. Aceste din urmă două barete, privesc legiunile de soldați ardeleni și bucovineni, care s'au format și au luptat în Italia și Siberia. (Mon. Of., Nr. 86 din 1918; Nr. din 1919 și Nr. 161 din 1927).

INSIGNELE

1. SEMNUL ONORIFIC AL OFITERILOR (1872)

Pentru ofițerii cari în anul 1872 împliniseră 18 ani de serviciu, cum și pentru cei cari tot atunci, împliniseră 25 ani de serviciu. De argint, pentru cei dintâi, și de aur pentru cei din urmă.

Insigna aceasta avea forma ovală (35 mm.) și era împodobită cu o ghirlandă de frunze de laur, legată jos cu o fundă, iar sus, cu o coroană regală. Pe față, în mijlocul ghirlandei, se afla numărul XVIII (sau XXV), iar pe revers, cifra lui Carol I.

Pe insigna de argint, numărul și cifra erau de aur, iar pe cea de aur ele erau de argint. Panglica insignei, este în dungi albastre și galbene.

2. SEMNUL INVALIDILOR DE RĂZBOI (1918)

Insignă rotundă, formată din panglică de culoarea panglicii dela medalia «Virtutea militară», pe care s'a aplicat o ghirlandă de bronz, de ramuri de stejar și laur. Înăuntrul ghirlandei, data: 1916-1918. (Decret regel, în Mon. Of., Nr. 10 din 1918).

3. SEMNUL ONORIFIC DE 25 ȘI DE 40 DE ANI PENTRU OFITERI (1930)

Prinuul, foarte asemănător cu acel instituit de regele Carol I: o placă ovală de argint (35 mm.), înconjurată pe margini cu o ghirlandă de ramuri de stejar și laur de aur, legate jos cu o fundă și având sus coroana regală, de aur. Înăuntrul ghirlandei, este

numărul XXV, iar pe revers, cifra regelui Carol I, amândouă de aur. Panglica este formată din dungi galbene late, alternând cu dungi albastre înguste.

Al doilea, are forma unei cruci de argint (35 mm.), smălțuită în alb și cu marginile de aur. Pe fața crucii, se află o ghirlandă de aur, de ramuri de stejar și laur, legate jos printr-o fundă și având la mijloc numărul XL, de aur; pe revers, ghirlandă la fel, de aur, având înăuntrul cifra regelui Carol II, tot de aur.

Panglica este formată din dungi galbene late, alternând cu dungi roșii și albastre înguste. (Mon. Of., Nr. 290 din 1930).

Prin instituirea acestor două semne onorifice, s'au desființat cele din 1872, dar ofițerii cari posedă vechiul semn onorific de 25 de ani, își păstrează dreptul de a-l purta.

4. SEMNUL ONORIFIC DE 25 DE ANI PENTRU FUNCȚIONARII CIVILI (1931)

Pentru funcționarii civili, cari au servit Statului fără întrerupere timp de 25 de ani, sau cu întrerupere, timp de 30 de ani. Această insignă, poartă numele de «Răsplata muncii pentru 25 de ani în serviciul Statului» și se prezintă astfel: cruce de Malta, din metal argintat, având în centru un medalion rotund de aur, cu cifra XXV, tot de aur. Panglica, este de culoare albastru-închisă cu 6 dungi galbene înguste. (Mon. Of., Nr. 175 din 1931).

5. PENTRU MERIT (1931)

Creat cu prilejul primei aniversări a restaurației. Se conferă numai «*proprio motu*», pentru fapte de credință către Suveran, pentru fapte de înaltă cultură și pentru fapte de deosebit civism. Cuprinde 5 grade: cruce, cavaler, ofițer, comandor și mare cruce. Numărul celor distinși este limitat astfel: cruci, 100 pt. români, 50 pt. străini; cavaleri, 96 pt. români, 48 pt. străini; ofițeri, 48 pt. români, 24 pt. străini; comandori, 24 pt. români, 12 pt. străini; mari cruci, 12 pt. români, 6 pt. străini. Stagiul într'un grad este de doi ani.

Semnul se prezintă astfel: cruce de Malta de metal, cu vârfuri terminate în perle de metal, având în centru un medalion verde, rotund, cu o cruce mică de smalț alb și cu cifra regelui Carol II, de aur; la capetele brațelor, o coroană de spini. Panglica este de culoare verde, cu o dungă lată, albastru-închisă, la mijloc.

Cavalerii, poartă semnul atârnat de panglică pe pieptul stâng; ofițerii, în formă de broșă pe pieptul stâng; comandorii, la gât; marile cruci, în formă de placă, pe pieptul drept. Această placă are medalionul din centrul crucii de smalț verde, cu o cruciuliță albă, iar pe o eșarfă care unește brațele crucii, inscripția: «*Fidus*», care se repetă de patru ori. (Mon. Of., Nr. 129 din 1931).

6. INSIGNA DE 7 ANI PENTRU OFIȚERI (1933)

Spre a distinge pe ofițerii activi cari au făcut un stagiul neîntrerupt de 7 ani, la același corp de trupă. Se poartă pe pieptul stâng și face parte integrantă din uniformă.

Modelul acestei insigne se propune de fiecare corp de trupă și se aprobă de rege. Are formă ovală (50×40 mm.) și se confecționează din argint masiv, smălțuit. (Decret Regal, publicat în Mon. Of., Nr. 35 din 1933; Instrucțiuni în Monitorul Oastei, Nr. 149 din 1933).

7. VULTURUL ROMÂNIEI (1933)

Se acordă parlamentarilor, după numărul legislațiunilor și după situația ce au în parlament. Are 5 grade: cavaler, ofițer, comandor cl. II, comandor cl. I și mare ofițer. Senatorii și deputații aleși pentru întâia oară, primesc gradul de cavaler, pe câtă vreme președinții Corpurilor legiuitoare aleși pentru prima oară, primesc gradul de comandor cl. I, etc.

Insemnul, este un vultur cruciat și încoronat, ținând în ghiara dreaptă spada, în stânga sceptrul și având pe piept stema României; panglica este de culoare albastru-închisă, cu două dungi pe margini, cea exterioară roșie și cea interioară de aur.

Pentru gradul de cavaler, vulturul este de argint; pentru ofițer, este de aur. La aceste două grade, se poartă pe partea stângă a pieptului. Pentru gradul de comandor cl. II, vulturul este de argint, iar pentru comandor cl. I, este de aur. La ambele grade se poartă atârnat la gât. Pentru gradul de mare ofițer, pe lângă vulturul de aur care se poartă atârnat la gât, se mai poartă pe piept și o placă de argint în formă de stea, pe care este aplicat un vultur de aur.

Semnul onorific «Vulturul României» se acordă și parlamentarilor străini. (Decret Regal, în Mon. Of., Nr. 187 din 1933).

PORTUL, DECORAȚIUNILOR ȘI IERARHIA LOR

Decorațiunile în gradele de Cavaler și Ofițer cât și medaliile, se poartă de militari pe partea stângă a pieptului, în linie orizontală, iar de civili, în ținuta de gală, la reverul stâng al fracului. Comandorii și marii ofițeri, le poartă la gât, iar marii cruci, poartă lenta Ordinului împreună cu placa. Pentru plăci, sunt dispoziții speciale, unele purtându-se pe partea dreaptă a pieptului, altele, pe partea stângă.

Femeile, poartă decorațiile pe umărul drept, iar lenta Ordinului în formă de eșarfă de la umărul drept în spre coapsa stângă, prinsă de umăr și la talie printr'o agrafă.

La ceremoniile oficiale, decorațiunile se poartă în mărime originală; la alte ocazii, se pot înlocui prin panglici, funde mici sau prin rozete de panglică. Și unele și altele, se fixează la butoniera stângă superioară a hainei. Panglici mici și funde, poartă numai gradul de cavaler și cei dec rați cu Medalii de război; celelalte grade superioare, poartă rozete în culoarea panglicii ordinului. La comandori, rozeta este așezată pe un galon de argint; la marii ofițeri, pe un galon de jumătate argint și de jumătate aur; la marii cruci, pe un galon de aur.

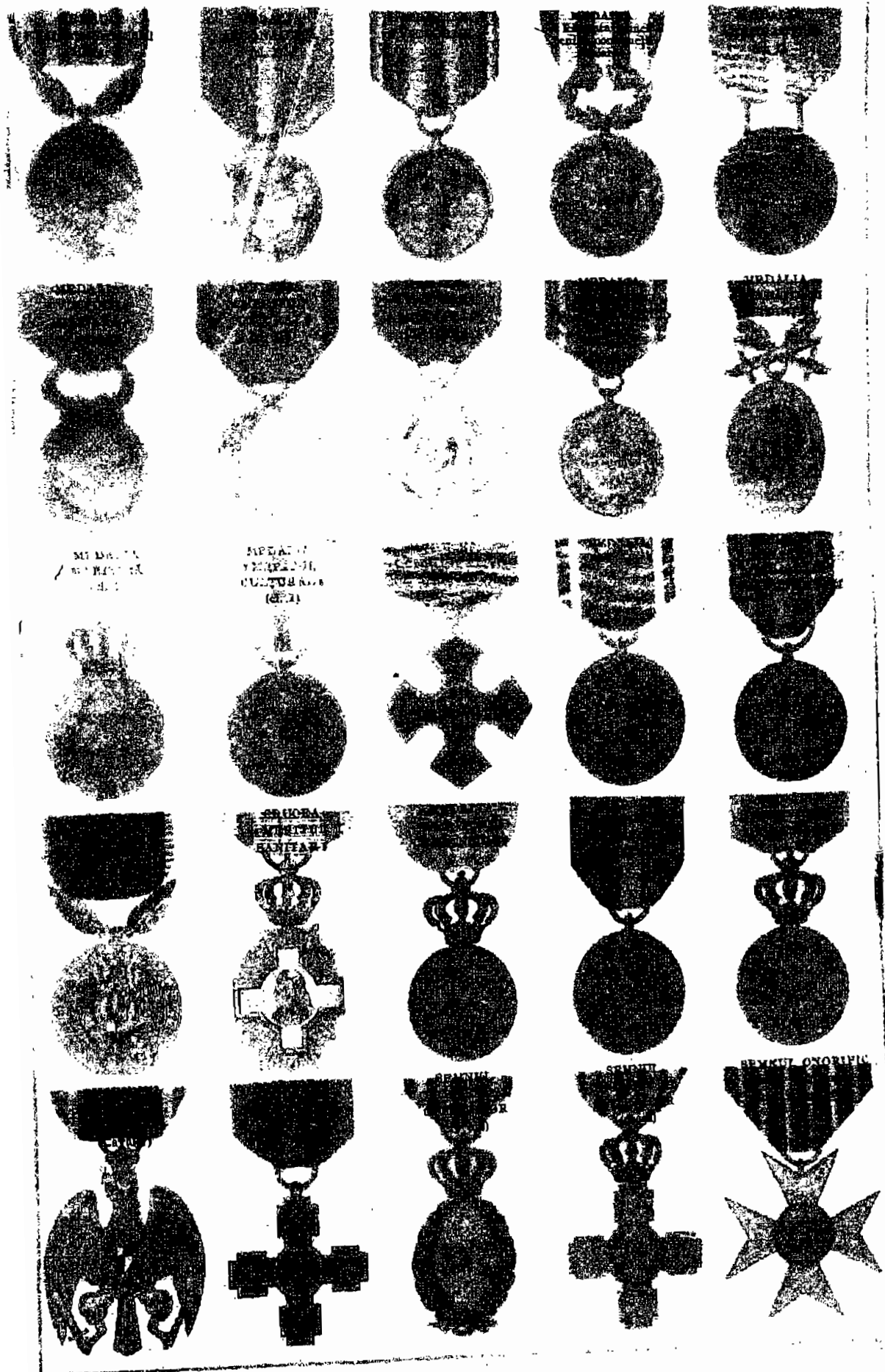
La festivități neoficiale, se poartă și decorații în miniatură, înșirate — când sunt mai multe — pe un lânțisor.

Ordinea în care trebuiesc așezate decorațiile, conform cu ierarhia lor, este fixată în regulamente și dispoziții speciale, atât pentru militari, cât și pentru civili.

În ce privește ierarhia ordinelor naționale, ea este în ordine descendentă următoarea:

1. Colanul «Carol I»;
2. Colanul Ferdinand I,
3. Colanul Serviciul Credincios,
4. Mare Cruce Carol,
5. Mare Cruce Serviciul Credincios,
6. Mare Cruce Stea,
7. Clasa I-a Stea,
8. Mare Ofițer Serviciul Credincios,
9. Mare Cruce Coroană,
10. Mare Ofițer Stea,
11. Comandor Serviciul Credincios,
12. Mare Ofițer Coroană,
13. Comandor Stea,
14. Ofițer Serviciul Credincios,
15. Comandor Coroană,
16. Ofițer Stea,
17. Ofițer Coroană,
18. Cavaler Stea,
19. Cavaler Coroană.

Ordinul «Ferdinand I», are gradele asimilate astfel: cavaler «Ferdinand I» este egal cu ofițer «Steaua României» și este considerat superior celui de ofițer «Coroana României».

Gradul de ofițer «Ferdinand I» este egal cu comandor «Steaua României» și superior gradului de comandor «Coroana României».

Gradul de comandor «Ferdinand I» este egal cu comandor «Carol I» și cu cel de mare ofițer «Steaua României» și superior gradului de mare ofițer «Coroana României».

Gradul de mare ofițer «Ferdinand I» este egal cu mare ofițer «Carol I» și mare cruce «Steaua României», dar superior gradului de mare cruce «Coroana României».

Gradul de mare cruce și colan «Ferdinand I» sunt egale cu mare cruce și colan «Carol I».

Cu toate acestea, la solenități, decorațiile ordinului «Carol I» au precădere asupra celor ale ordinului «Ferdinand I». Iar dacă cineva posedă cele ambele ordine, va pune la solenități, lanțul la colanul «Carol» și cordoanel de la colanul «Ferdinand I».

Decorațiile militare își au și ele ierarhia lor. În frunte, stă ordinul «Mihai Viteazul»; apoi urmează «Virtutea Militară»; «Virtutea Aeronautică»; «Crucea «Regina Maria»; crucea «Meritul Sanitar»; «Bărbăție și Credință» cu spade; «Avântul Țării»; Crucea războiului 1916-1918; «Victoria».

Cei ce posedă și ordine naționale și decorații de război, vor ține seamă la așezarea însemnelor de dispozițiile din 27 Mai 1932, care prevăd următoarea ierarhie:

1. Ordinul «Mihai Viteazul».
2. Ordinul «Carol I».
3. Ordinul «Ferdinand I».
4. Ordinul «Serviciul Credincios».
5. «Steaua României» cu spade.
6. «Coroana României» cu spade.
7. Virtutea Militară de război.

8. Virtutea Aeronautică de război.
9. Pentru Merit.
10. Virtutea Aeronautică de pace.
11. «Militară, de pace.
12. «Steaua României», de pace.
13. Ordinul «Meritul Cultural».
14. Medalia «Ferdinand I».
15. Coroana «României», de pace.
16. Ordinul «Meritul Agricol».
17. Crucea «Regina Maria».
18. Ordinul «Hohenzollern».
19. Medalia «Meritul Cultural».
20. Medalia «Meritul Agricol».
21. Crucea «Meritul Sanitar», de război.
22. Decorațiile de război străine, în ordinea alfabetică a țărilor.
23. Semnul onorific de 40 ani.
24. Semnul onorific de 25 ani.
25. Medalia Aeronautică.
26. Crucea «Meritul Sanitar», de pace.
27. Bărbăție și Credință, cu spade.
28. Crucea Trecerea Dunărei.
29. Medalia Apărătorii Independenței.
30. Medalia ruso-română, 1877-1878.
31. Avântul Țării.
32. Crucea de război, 1916-1918.
33. Medalia Victoriei.
34. Bărbăție și Credință, cu bareta 1913.
35. Medalia jubiliară «Carol I».
36. Medalia «Bene Merenti Hohenzollern».
37. Medalia «Hohenzollern».
38. Decorațiile străine de pace, în ordinea alfabetică a țărilor.
39. Medalii străine de război.
40. Medalii străine de pace.

BIBLIOGRAFIE

- Năsturel P. V.: Medalii și decorațiile române, București 1901.
- Adjukiewicz Tadeu: «Armata română» (album), București 1902, (Tabela cu decorații).
- Les tenues de l'armée roumaine, (Ordres de chevalerie et médailles de la Roumanie). Album fără dată.
- Istrati Dr. C. I.: Primele însemne de distincții și decorații române (în Analele Academiei Române), București 1913.

- Socac Al.: Uniformele armatei române. Lipsa 1890.
- Ionescu N. T.: Decorațiile române, București 1915.
- Ivănceanu V., Sterescu P., Ionescu P. și Tâmpașu C.: Ordine, cruci și medalii române, București 1927.
- Gr-al Gy. Costandache: Decorațiile române de război (în Buletinul Societății Numismatice Române, 1932-1933).
- Colonel Negulescu C.: Cod militar, București 1933, vol. I.

MONETELE ROMÂNIEI

I. ANTICHITATEA

Înainte de introducerea monetei, tranșacțiile comerciale se făceau de obicei prin schimburi de produse ori de mărfuri. Dar dela un timp începură să se ofere drept plată, bucăți de bronz, de aur sau de argint, sau chiar obiecte de podoabă fabricate din metale prețioase. Valoarea acestora se socotea cântărindu-se obiectele cu ocazia fiecărei tranșacții. Mai târziu însă,

Primele monete propriu zise, cari au circulat în număr mai mare în Dacia, au fost ale regilor macedoneni Filip II (359—336) și Alexandru cel Mare (336—323). Ele erau *stateri* de aur și de argint, și *tetradrahme* de argint (piese de 4 drahme) cu subdiviziunile lor. Piese numeroase de acestea s'au găsit în toate regiunile țării noastre, parte izolate, parte unite în tezaure compuse din sute și mii de bucăți.

Stater de argint dela Filip II

Tetradrahmă de argint dela Alexandru cel Mare

anumite obiecte cu greutate fixă au început să fie tot mai mult preferate în comerț și să aibă un rol monetar; ele pot fi considerate ca precursorii monetelor propriu zise.

Astfel de *obiecte-monete* au fost, în Dacia, toporașele de bronz, cari prin faptul că aveau aceeași mărime și greutate, reprezentau o unitate de măsură aproape fixă. După un timp apar așa zisele « monete inelare », ve-

Atât de mult au fost apreciate de Daci monetele lui Filip II și ale lui Alexandru cel Mare, încât le-au imitat încă dela început, bătând monete proprii cu tipurile celor macedonene. În special le-au plăcut staterii de argint ai lui Filip, cari reprezintă pe față capul lui Zeus, iar pe revers un călăreț în galop. Tipul acesta a fost cel mai mult imitat de Daci și a rămas ca tip caracteristic al monetăriei dace.

Dacii din Moldova

Dacii din Transilvania

rigi de sârmă de aur, identice între ele ca formă, mărime și greutate și cari de asemenea reprezentau o unitate de măsură fixă. Avantajul ce-l prezentau obiectele-monete consta în faptul, că având o greutate și o valoare determinată, nu mai trebuiau cântărite și astfel schimbul se făcea cu mult mai ușor.

Intr-o măsură mai mică au fost imitați staterii de argint și drahmele lui Alexandru cel Mare. Și unii și celelalte aveau pe față capul lui Heracles, acoperit cu blana leului din Nemea, în loc de coif, iar pe revers pe Zeus stând pe tron și ținând în mână stângă un sceptru lung, iar în dreapta o acvilă. Monetele bătute de Daci după modelul celor mace-

donene se pot distinge foarte ușor, căci sunt inferioare ca execuție și nu au legende. Chiar când meșterii daci au încercat să reproducă legendele de pe modelele macedonene — legende scrise în caractere grecești — le-au imitat greșit și incomplet, așa că nu au niciun înțeles. Dovadă că Dacii, cel puțin în timpurile mai vechi, nu cunoșteau scrierea.

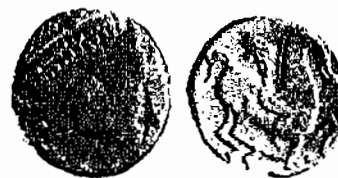
De altă parte, monetele dace diferă între ele atât ca artă, cât și ca greutate și calitate a metalului. Unele se apropie foarte mult de prototipurile macedonene, iar altele foarte puțin. Aceasta se datorează faptului, că dintre diferitele triburi ale Dacilor, unele aveau

cantitate de aur atât de însemnată nu putea proveni decât din tezaurul vreunei căpetenii dace, contemporane, probabil, cu regele get Dromichetes, care a purtat lupte cu Lysimac și l-a biruit pe acesta.

Prin veacul II în. de C., Dacia este invadată de alte monete grecești, cari străbat până în regiunile ei cele mai depărtate. Acestea sunt frumoasele *tetradrahme* ale insulei *Thasos*, bogată în mine de aur și de argint, și care tocmai atunci câștigase o situație preponderantă în comerțul mondial. Ele reprezintă pe față capul zeului *Dionysos*, încununat cu foi de iederă și cu flori, iar pe revers pe *Heracles*, stând în

Dacii din Muntenia

Dacii din Oltenia

meșteri mai pricepuți în arta monetăriei, altele mai puțin pricepuți; unii vedeau într'un fel prototipul macedonean, alții îl vedeau altfel sau îl executau din memorie. În sfârșit acești meșteri căutau adeseori să fie originali și-și puneau tot sufletul și gustul lor artistic în executarea monetelor. De aceea monetele dace nu trebuie considerate numai ca simple imitații ale celor macedonene, ci ca lucrări de artă dacă, expresii ale concepției artistice a acestui popor.

Numismații cuprind monetele bătute de Daci în marea clasă a monetelor « barbare », din care fac parte și monetele Galilor, Pannonilor, Ilirilor, Sciților, etc. Monete de ale acestor popoare, de pildă de ale Pannonilor, Sciților și Tracilor din sudul Balcanilor, au circulat și în Dacia. Ele imită a deseori aceleași prototipuri macedonene sau grecești, pe care le imită și monetele dace, dar se deosebesc de ale Dacilor prin modul

picioare, rezemat în măciucă. O lungă legendă greacă înconjoară de trei părți figura eroului. Atât de mult au plăcut aceste monete mari și late și fabricate dintr'un argint bun, încât ele s'au răspândit nu numai în Dacia, ci și în tot nordul Peninsulei Balcanice și în vasta regiune ocupată de Sciți în sudul Rusiei de astăzi.

Din această cauză *tetradrahmele* din *Thasos* au fost și ele imitate atât de Daci, cât și de alte popoare « barbare ». În Dacia imitațiile acestor monete circulau alături de cele originale și în foarte multe tezaure s'au găsit împreună. Ele au și rămas ca moneta curentă până pe la sfârșitul primului veac înainte de *Christos*.

Tetradrahmele bătute de Daci după modelul celor din *Thasos* prezintă și ele fenomenul « degenerării », fiind de o artă inferioară celei grecești, dar exprimând gustul artistic al meșterilor daci.

Tetradrahmă dela *Lysimac*

Tetradrahmă din *Thasos*

particular cum artiștii acestor popoare au știut să reproducă și să execute același model.

Și monete de ale regelui *Lysimac*, urmașul lui *Alexandru cel Mare* (323—281) s'au găsit în număr destul de mare în Dacia, mai ales stateri de aur, *tetradrahme* și *drahme* de argint, dar ele nu par a fi avut o circulație atât de întinsă ca ale lui *Filip II* și *Alexandru*. Un foarte mare tezaur de stateri de aur dela *Lysimac*, găsit în anul 1551 la *Deva*, cuprindea 20.000 de piese de acest fel. De sigur că o

După ce *Românii* au ajuns până la *Dunăre*, pe la 70 în. de Chr., au început să pătrundă în Dacia *dinarii romani republicani*. S'au descoperit numeroase tezaure compuse din astfel de *dinarii* de argint; de asemenea în unele tezaure de monete dace și grecești din acea vreme s'au găsit amestecați și *dinarii romani*. Dovadă că au circulat împreună în același timp.

Și tipurile unora din *dinarii republicani* au fost adoptate de Daci pentru monetăria lor. Se pare că *dinarii* cari aveau pe față capul zeiței *Roma*, iar pe

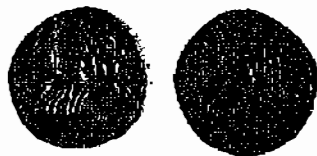
revers o bigă sau o quadrigă, au plăcut mai mult Dacilor, căci tipul acesta îl găsim de regulă pe dinarii bătute în Dacia.

Cum rezultă din cele spuse până aci, monetele bătute de Daci după modele grecești și romane, erau toate de argint. Numai rareori s'au găsit pe teritoriul Daciei monete de aur de fabricațiune barbară. Acestea sunt probabil introduse din alte țări. De asemenea nici monete dace de bronz nu s'au găsit decât foarte rar.

Nu poate fi nici o îndoială, că atât monetele grecești și romane găsite în Dacia, cât și cele bătute de

mai mici au înlăturat în scurt timp pe cele grecești și dace, și au făcut ca întrebuințarea monetei în schimbul zilnic să se generalizeze.

Vechile monete grecești și dace cari au circulat în Dacia fuseseră mai ales piese mari: stateri și tetradrahme, cari se întrebuințau când se cumpărau cantități mai însemnate de produse sau mărfuri. Drahmele și subdiviziunile lor nu par a fi circulat decât în număr restrâns. Romanii însă aveau monete mici de argint — dinarii — și mai multe feluri de monete de bronz, cari reprezentau valori inferioare; așa că uzul monetei s'a putut introduce și pentru cumpără-

Dinar roman republican

Dinar roman republican

Daci, au fost mijloace de schimb, iar nu numai simple obiecte de valoare, provenite din jafuri sau prăzi de războiu, cum susțin unii istorici și numismați. Dimpotrivă chiar, acelea cari s'au introdus pe aceste căi în Dacia, au fost întrebuințate tot ca mijloace de schimb. Și dovada cea mai bună este că în aceeași perioadă de timp găsim răspândite în toată Dacia aceleași monete. La început monetele macedonene și monetele dace cari le imitau, apoi monetele din Thasos și imitațiile lor dace, și în sfârșit dinarii romani republicani.

Se înțelege că au circulat în Dacia și alte monete grecești și barbare, dar aceste le întâlnim numai incidental, alături de cele ce au avut curs curent. Așa în timpurile mai vechi avem stateri de electru (aur alb) din Cizicus; mai târziu, odată cu tetradrahmele din Thasos, monetele de argint foarte asemănătoare din Maronea; în timpul dinarilor repu-

turile mici. Pentru transacții mari erau monetele de aur — aureii imperiali — cari s'au răspândit și ei destul de mult în Dacia, mai ales că odată cu colonizarea ei, a început exploatarea mai întinsă a bogățiilor naturale.

Monetele romane imperiale n'au fost decât puțin imitate de Daci; ici coala găsim câte un aureu sau dinar imperial care trădează arta monetară dacă. De altfel organizația dacă contopindu-se cu totul în cea romană, nu mai era niciun motiv să se întrebuințeze alte monete decât cele romane.

Pe la jumătatea veacului III d. Chr., pare să fi fost o mare criză monetară în țările dela Dunăre, căci atât provincia Dacia cât și Moesia obțin dreptul de a bate monete proprii. Natural că li s'a dat voie să bată numai monete de bronz. Acestea aveau pe față efigia împăratului, iar pe revers o alegorie reprezentând provincia respectivă. Pe monetele Daciei

Sesterț dela Traian, revers Dac trist în fața unui trofeu

Sesterț dela Traian, revers Podul peste Dunăre

blicani, drahme contemporane din diferite orașe grecești, mai ales Apollonia și Dyrrhachium (Durazzo).

În multe tezaure s'au găsit amestecate monete de diferite feluri, dar niciodată acestea nu erau din epoce diferite, ci totdeauna contemporane. Dovadă că ele toate au circulat în același timp și nu au fost numai niște depozite imobilizate de bogătași.

După cucerirea Daciei de către Traian, monetele imperiului roman au pus stăpânire pe piețele dace. Dinarii imperiali și monetele de bronz mai mari și

această alegorie reprezintă o femeie — Dacia — stând în picioare, cu o bonetă țuguată pe cap, și ținând în fiecare mână un steag (*vexillum*); la dreapta ei stă un vultur, la stânga un leu. Uneori Dacia ține în mâna dreaptă o sabie încovoată, sabia caracteristică a Dacilor. Împăratul care a acordat provinciei noastre dreptul monetar a fost Filip Arabul în anul 246 d. C. De atunci începe să se socotească era monetară dacă, punându-se pe fiecare monedă data când a fost bătută: AN I, AN II, etc. După numerele

acestor ani ştim cât timp a durat monetăria provinciei Dacia. Cele din urmă monete sunt dela împăratul Gallienus şi au data AN XI, deci monetăria a funcţionat până la anul 267. Nu se ştie cu siguranţă în ce localitate funcţiona această monetărie, la Sarmisegetuza, capitala provinciei, sau la Apulum (Abrud), centrul regiunii miniere, unde s'au găsit foarte multe monete de acestea. Se presupune de

o jumătate de veac, cât Constantin şi urmaşii săi au fost stăpâni pe această graniţă, au intrat în ţările noastre foarte multe monete, parte din cauza războaielor, parte ca solde pentru garnizoanele ce păzeau la Dunăre. Astfel se explică numeroasele tezaure de monete constantiniane, ce s'au găsit nu numai pe teritoriul vechilor cetăţi dela Dunăre, dar şi în alte regiuni ale Daciei, până în Nordul Moldovei şi Ardealului.

Sestertj dela Traian, revers Victoria încoronând un trofeu

Sestertj dela Traian, revers Provincia Dacie

unii, că nici n'ar fi fost în Dacia, ci în Moesia, la Viminacium, unde s'au bătut şi monetele acestei provincii. Oricum desfiinţarea monetăriei coincide cu încetarea stăpânirii împăraţilor romani asupra Daciei şi cu căderea acestei provincii în stăpânirea Goţilor. Faptele acestea modifică în mod radical situaţia politică şi economică a provinciei, de aceea şi pentru istoria monetară începe o perioadă nouă.

Deşi ţările noastre n'au făcut parte integrantă din imperiul de răsărit, totuşi au avut în tot cursul evului mediu legături religioase, politice şi economice foarte strânse cu el şi au fost mult influenţate de civilizaţia bizantină. Iar dovezi ale acestor legături şi ale acestei influenţe sunt şi numeroasele monete bizantine, ce s'au găsit şi se găsesc mereu pe teritoriul nostru.

Medallion dela Maximian

Medallion dela Gratian

2. ÎPOCA BIZANTINĂ

Năvălirile barbare, deşi au distrus organizaţia romană a Daciei, n'au întrerupt cu totul legăturile ei comerciale cu imperiul roman. Se înţelege însă că aceste legături au devenit cu atât mai reduse, cu cât producţia agricolă şi industrială a Daciei scădea din cauza stării de nelinişte şi nesigură creaţă de barbari. Astfel şi circulaţia monetară a scăzut mult, şi dela împăraţii cari au urmat lui Gallienus şi până la Diocleţian nu s'au găsit în ţările noastre decât un număr relativ mic de monete.

Urmaşul lui Diocleţian, Constantin cel Mare, a purtat lupte îndelungate cu Goţii şi acestea au avut de urmare restabilirea graniţei romane la Dunăre şi întărirea ei cu numeroase castre şi castele. Timp de

Aceste monete n'au intrat la noi numai prin comerţ, căci până la întemeierea principatelor traficul nostru comercial era foarte redus, iar schimbul în interior se făcea mai mult în natură.

Numeroase monete bizantine provin din soldele ostaşilor dela graniţă, căci până târziu în veacul XIII împăraţii din Constantinopol au avut garnizoane în diferite puncte dela Dunăre şi Marea Neagră.

Altele îşi au originea în tributurile mari pe cari aceşti împăraţi au fost nevoiţi adeseori să le plătească barbarilor, cari au stăpânit vremelnice în aceste regiuni.

În sfârşit diplomaţia bizantină a cheltuit foarte mulţi bani pentru a învrăjbi pe barbari între dăşii

și a-i face inofensivi, astfel și pe această cale au intrat la noi monete de ale imperiului bizantin.

De altfel dintre statele noi ce s'au înființat în evul mediu în vecinătatea noastră (Ungaria, Polonia, Bulgaria, Serbia), nici unul n'a bătut monete proprii înainte de anul 1000, așa că în mod natural moneda bizantină a stăpânit piețele orientului european până la această dată. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât însuși comerțul cu Europa centrală, cât se făcea pe valea Dunării, era în mâinile negustorilor bizantini.

Aureus dela Traian

Așa se explică cum au putut pătrunde monetele împăraților dela Constantinopol nu numai în Ungaria, dar și în Boemia și Polonia, țări supuse influenței apusene.

Chiar după anul 1000 au circulat la noi tot monete bizantine, și abia prin veacul XIII am cunoscut și monetele altor state.

Dacă aruncăm o privire asupra monetelor bizantine găsite pe teritoriul românesc, constatăm că majoritatea lor sunt de aur și de aramă; cele de argint sunt foarte rari. Alături de frumoșii *solidi* de aur din timpurile lui Teodosiu II, Justinian, Mauriciu, a împăraților Isaurici și Macedonenii, se găsesc numeroase piese concave din vremurile Comnenilor. Din cauza că cele mai multe monete de aur reprezintă pe față două personaje (împăratul și fiul său coregent, sau împăratul și un sfânt), s'a crezut că aceștia

Solidus (de aur) bizantin

sunt Constantin cel Mare și mamă-sa Elena, și hanii au fost numiți *constantinași*.

Dintre monetele de aramă unele sunt mari și groase (*folles*), având marca M sau XXXX (= 40 unități), altele sunt jumătăți de follis și au marca K sau XX (= 20 unități), altele în sfârșit sunt și mai mici. Foarte numeroase sunt însă piesele de aramă ce au reversul ocupat de o lungă legendă greacă în caractere amestecate romane și grecești, care de regulă este IS XS BASILEON BASILEVS. (Isus Cristos regele regilor). Acestea au circulat în veacurile VI—X. În sfârșit avem și foarte multe monete concave de aur, de argint, de aramă sau de bilon, cari datează din veacurile XI—XII.

Adeseori s'au găsit monete de aur, cari nu aveau decât pe dinafară o foaie foarte subțire din acest

metal, iar sămburele era de aramă sau alt metal ieftin. Monetele acestea, cari uneori s'au găsit în cantități mari, sunt falsificate încă din vechime și chiar în monetările statului. Ele au servit de regulă pentru a se plăti serviciile făcute de barbari, cari nu puteau distinge ușor o monedă falsă.

Prin urmare în istoria noastră monetară avem o lungă epocă de șase veacuri, în care monetele împăraților dela Constantinopol au fost singurele cunoscute.

Solidus (de aur) dela Constantin II

3. EPOCA DINARILOR BANALI

Anul 1204 aduce o schimbare importantă în istoria noastră monetară, schimbare datorită prefacerii radicale ce a intervenit în situația economică din Europa răsăriteană, prin desființarea imperiului bizantin și înlocuirea lui cu imperiul latin de orient.

Înființarea imperiului latin de orient a fost opera Venețienilor, cari sperau prin aceasta să pună stăpânire pe întreg comerțul cu Orientul. Dar ei au găsit în Genovezi niște rivali foarte îndărjiți, cari după ce la 1261 ajută pe Paleologi să repună Bizanțul în drepturile sale, alungă și pe Venețieni din Marea Neagră.

Genovezii făceau comerț cu grâne pe această mare încă de pe la 1180, iar acum caută să se așeze temeinic pe țărâmurii ei, întemeind conturarii numeroase la gurile

Solidus (de aur) bizantin

Dunării (Sf. Gheorghe, Suliua, Fidonisi, Cernavoda, Vicina), și punând mâna pe cele mai importante puncte comerciale dela mare (Chilia, Cetatea-Albă, Caffa). Cu toate că traficul lor era foarte întins, se pare că în relațiile cu țările noastre nu întrebuițau decât prea puțin moneda, căci nicăieri nu s'a găsit până acum vreun tezaur de monete genoveze din acel timp și nici măcar monete izolate genoveze. Este probabil, că afară de schimbul în natură, se întrebuițau atunci ca mijloc de plată argintul brut cântărit, cum se obișnuia pe vremea aceea și în alte țări din vecinătatea noastră.

Nici din Ungaria, care avea încă dela anul 1000 monetărie proprie, nu intrau la noi monete. Situația economică a acestei țări a fost în tot cursul veacului XII și într-o bună parte din veacul XIII atât de rea,

încât nu s'au bătut decât prea puține monete — și acestea foarte depreciate — iar schimbul se făcea în natură sau cu argint brut cântărit.

Încercările unor regi ca Andrei II și Bela IV de a remedia această situație, prin întinderea autorității lor asupra voevodatelor românești, cu ajutorul Cavalerilor Teutoni și apoi cu al celor Ioaniți, n'au dat rezultatul dorit.

Cavalerii Teutoni, așezați la 1211 în Țara Bârsei ca să convertească pe Români la catolicism și să exploateze minele de aur și de argint din Transilvania, au fost alungați de însuși regele unguresc câțiva ani în urmă (1225), iar Cavalerii Ioaniți, cari au fost stabiliți pe la 1247 în Țara Severinului, în scop de a întinde odată cu catolicismul și autoritatea regală asupra voevodatelor de dincoace de munți, n'au putut sta nici ei decât prea puțin în aceste locuri.

Între timp s'a produs marea năvălire a Tătarilor din 1241, care a distrus economicește și Ungaria și ținuturile românești, contribuind astfel la ruina lor financiară.

De sigur că împrejurările acestea nu erau de natură să ușureze circulația monetară la noi, și de aceea, timp de mai bine de o jumătate de veac, poporul nostru nu a cunoscut deloc moneda, iar tranșacțiile comerciale se făceau sau în natură, sau în argint brut cântărit. Este adevărat că în prima jumătate a veacului XIII străbătuse în Ungaria și întru câțva și în Transilvania niște monete străine: ducății de Friesach din Carintia, dar ele nu par a fi trecut mai departe. De asemenea nici monetele imperiului latin de orient întemeiat de cruciați și nici cele pe cari au început să le bată țarul bulgăresc Mihail Asan (1246—1257) și regele sârbesc Ștefan II Uroș (1282—1321) n'au trecut în țările noastre.

Cu ocazia stabilirii Ioaniților în Țara Severinului s'a făcut însă o primă încercare de a se bate moneta, măcar pentru o parte din teritoriul românesc. Între privilegiile pe care regele Bela IV le dădea acestor cavaleri la 1247 era și dreptul de a bate moneta. Dar Ioaniții n'au putut face uz de acest drept din cauza situației lor precare.

Abia pe la 1270 încep să intre în regiunile locuite de Români dinarii banilor Slavoniei, numiți în limbajul oficial de atunci *denarii banales*. Fiind fabricați dintr'un argint foarte bun și având o greutate constantă, dinarii banali au fost foarte bine primiți atât

unirea voevodatelor de dincoace de munți într'un stat mai mare, devenit apoi principatul Țării Românești. Noul stat s'a înființat înălturându-se în primul rând autoritatea hanului tătăresc, căruia voevodatele noastre îi plăteau tribut după 1241, și pe urmă suzeranitatea regelui ungur. Iar la formarea lui au contribuit de sigur și elemente venite din Ardeal și Banat.

Este prin urmare explicabil, de ce numele dinarilor banali a devenit la toți Români numirea generică pentru moneta — *banul* — și de ce acest nume s'a răspândit în toate regiunile locuite de Români.

Modul cum din cuvântul «dinar banal» sau numai «banal» s'a format cuvântul «ban» este același ca și la alte expresii monetare, derivate din numele suveranilor. Monetele bizantine ale împăraților Roman IV și Constantin XIII se numeau în deobște *romanași* și *constantinași*; cele ale dogelui Venetiei *ducași*; ale banului Slavoniei au devenit *bani*.

Regele Ungariei Bela IV și urmașii săi, cum și Carol Robert, bătând dinari după modelul dinarilor banali, numele de «banali» a trecut și asupra acestora.

Dar fiindcă în acest timp s'au introdus la noi și monete mai mari decât dinarii, și anume: florenii și grozii, cuvântul *ban* pe lângă sensul generic de moneta, a primit și sensul mai restrâns de «moneta măruntă» (*parvi denarii*).

Se înțelege că introducerea banilor în relațiile noastre comerciale nu însemnează, că schimbul în natură sau cu argint brut a încetat cu totul. Aceste mijloace de schimb au continuat în tot cursul evului mediu și chiar mai târziu, paralel cu monetele, nu numai la noi, ci și în alte țări europene care foloseau moneda pe o scară mult mai întinsă.

De aceea nu e de mirare să constatăm, că la 1279 voevodul oltean Bărbat, plătește pentru a se răscumpara din captivitate o sumă mare de *bani* (*non modicam quantitatem pecuniae*), iar cu o jumătate de veac după aceea, regele Carol Robert pretinde dela Basarab cel Mare Domnul Țării Românești, un tribut anual de 7000 *mărci de argint* (*VII milia marcarum argenti*).

Pe vremea aceea în țările noastre nu existau orașe și astfel industria și comerțul — cari mai ales contribuie la circulația monetară — erau foarte puțin dezvoltate. Iar viața de agricultori și păstori pe cari o duceau Românii, nu reclama în mod imperios întrebuințarea monetei. Nici chiar orașele săsești din Transilvania nu ajunseră încă să ia un avânt mai mare, iar cele genoveze dela Marea Neagră abia după 1300 au început să facă comerț mai întins.

De altfel în restul Europei răsăritene situația era aceeași și așa se explică de ce până la această dată circulația monetară era atât de redusă în Ungaria și în țările balcanice.

Dar această situație se schimbă cu totul după înființarea marelui principat al Țării Românești (pe la 1300). Noul stat a reușit să asigure liniștea din spre Tătari și libertatea față de Unguri. El și-a creat o bună situație internațională și relații întinse cu vecinii.

Propășirea agricolă a Țării Românești a coincis cu dezvoltarea industrială a orașelor săsești din Transilvania.

Dinar banal slavon

în Ungaria — unde de asemenea monetele erau foarte rare — cât și în Transilvania și Banat. El au fost prin urmare primele monete cunoscute și întrebuințate în țările noastre, după o perioadă de timp în care Românii n'au folosit acest mijloc de schimb.

S'a mai întâmplat ca dinarii banali să intre la noi tocmai în timpul puternicei mișcări, care urmărea

Din simple colonii agricole acestea deveniră, după 150 de ani dela întemeierea lor, niște centre industriale foarte active, cari fabricau atât articole ieftine pentru populațiunea țărănească din Transilvania, Ungaria și țările vecine, cât și mărfuri de lux pentru nobilii unguri și români. Iar când a existat și o curte domnească în Țara Românească, au îndestulat în mare parte și cerințele acestei curți.

Genovezii și-au mărit și ei activitatea comercială în Marea Neagră, mai ales după ce pe la 1360 s'a organizat și un al doilea stat românesc mare, principatul Moldovei, liberându-se de sub influența Tătarilor și înlăturând pretențiile regilor unguri asupra lui. Dar în curând comerțul cu Moldova a intrat în mare parte în mâinile negustorilor din Lwow (Lemberg), cari făceau o concurență puternică atât Sașilor cât și Genovezilor.

În sfârșit tot în timpul acesta a renăscut comerțul bizantin, după ce Latini au fost alungați din Constantinopol (1261) și împărații Paleologi au refăcut vechiul stat grecesc. Astfel și din această parte au început să vină la noi tot mai mulți negustori.

La toate acestea s'a mai adăugat întemeierea și organizarea de orașe chiar pe teritoriul Țării Românești și al Moldovei.

Era natural ca în astfel de împrejurări politice și economice circulația monetară să devină și ea din ce în ce mai frecventă, înlocuind în mare parte schimbul în natură, deși acesta în mod absolut nu a încetat niciodată.

În acest chip au intrat în toate țările locuite de Români tot mai numeroși dinari banali, atât de cei bătuți în Slavonia, cât și așa numiții « banali regali », bătuți de regii Ungariei după modelul banilor slavoni. De asemenea groși sau groșițele ungurești și polone; cele din urmă, mai ales, în Moldova. În sfârșit florenii ungurești — așa numiții « ughi » — și galbenii genovezi și venețieni, cărora Români le-au dat numirea de « zloți tătarești », fiindcă erau aduși din orașele genoveze dela Marea Neagră, din vecinătatea Tătarilor. Tot în acest timp au intrat la noi și « perperii » bizantini, monete de aur aduse de comerțul cu Constantinopolul.

Expresii monetare ca « marca » și « fertunul », adică șterțul de marcă, erau introduse mai de mult, de când începuse schimbul cu argint cântărit.

Dar prosperitatea economică ce a urmat după întemeierea Principatelor a avut și un alt rezultat: a îndemnat pe Domnii Țării Românești și ai Moldovei să tragă și alte foloase, înființând ateliere monetare proprii și punând astfel bazele monetăriei naționale românești.

4. INTEMEIEREA MONETĂRIILOR NAȚIONALE

S'ar putea găsi destule motive cari să justifice întemeierea monetăriei naționale. În primul rând starea economică prosperă a ambelor țări și marea dezvoltare pe care au luat-o relațiile comerciale cu vecinii. Acestea reclamau cantități tot mai mari de numerar și atunci spre a nu lăsa ca monetele străine să pună în mod exclusiv stăpânire pe piețele noastre, Domnii au căutat să emită monetă națională.

De altă parte situația acestor Domni față de puterile vecine era foarte înaltă; amândouă țările erau bine consolidate, așa că era și o ambiție personală a Domnilor să emită monetă proprie, ca simbol al independenței de care se bucurau.

Dar în afară de aceste motive, în evul mediu mai exista o cauză foarte importantă care provoca emiterea de monete: câștigul ce-l realizau suveranii din această operație.

Atelierele monetare se arendau cu preț bun, deoarece constituiau un important izvor de venituri pentru suverani. De altă parte aceștia obișnuiau să retragă foarte des din circulație monetele vechi înlocuindu-le cu altele noi. Această operație se făcea prin intermediul atelierelor monetare, unde trebuiau să se aducă piesele vechi pentru a fi preschimbate. Și de aci rezultau venituri foarte mari, căci de regulă proporția schimbului era de trei piese vechi pentru două noi.

În unele țări, ca Ungaria de pildă, înființarea de ateliere monetare și dese retrageri din circulație a monetelor vechi, deveniseră o adevărată calamitate. În special regele Ludovic cel Mare, contemporan cu primii noștri Domni monetari, a uzat foarte mult de aceste procedee, provocând mari nemulțumiri și uneori chiar războaie, din cauza speculei ce făcea cu aplicarea lor.

Este deci probabil că și acest motiv fiscal a determinat în mare parte pe Domnii noștri să emită monetă.

De sigur că primele monete românești aveau să fie puse în concordanță cu monetele străine, cari în acel timp aveau cursul cel mai întins în țările noastre. Am arătat, mai sus, că în Transilvania și Țara Românească pătrunseseră încă dela sfârșitul veacului XIII în mari cantități « dinarii banali » slavoni. La 1324 regele Ungariei, Carol Robert, a luat măsura ca și dinarii ce se emiteau în monetăriile Ungariei să fie confecționați după modelul celor slavoni și astfel banalii « regali » au început să circule și la noi.

Dar în Ungaria s'au bătut în acest timp monete mai mari, numite groși (*grossi*), după modelul pieselor cu același nume din Boemia. De altă parte în Galiția și în Rusia mică, în Serbia și în Bulgaria se emisera tot acum jumătăți de groși, cari aveau relații de valoare atât cu groșii ungurești și boemi, cât și cu dinarii. Mai mult, aceste piese de o jumătate de groș se potriveau și cu monetele bizantine de argint.

Era natural prin urmare, ca atunci când Domnul muntean Vladislav I Basarab, numit și Vlaicu Vodă, se hotărî să bată monetă proprie, să adopte mărimea și greutatea acestor piese. Tot astfel a procedat și Petru Mușat, Domnul Moldovei, când a emis primele monete moldovenesti.

În Țara Românească sistemul groșilor a fost înlocuit curând cu cel al dinarilor; în Moldova, însă, el s'a menținut până la jumătatea veacului al XV-lea.

5. PRIMELE MONETE ROMÂNEȘTI

A) Țara Românească: Vladislav I. Basarab

Monetele pe care le-a bătut Vladislav I (zis și Vlaicu Vodă) prezintă două tipuri diferite: tipul

comun, care s'a continuat sub toți Domnii următori, cari au bătut monedă, și tipul monetelor cu cruce, pe care-l întâlnim numai sub urmașul său Radu I.

Tipul comun se înfățișează astfel:

† M LADIZLAI WAIWODE Scut despiciat, în primul cartier fasciat, în al doilea plin. Două cercuri perlate.

Rs. † TRANSALPINI. Coif în profil spre dreapta, în vârful cu o acvilă cu capul întors spre stânga. Două cercuri de perle. Crucea dela începutul legendei are

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tip comun cu legenda slavă)

brațul de jos prelungit, așa că pare a ieși dintre aripele acvilei.

Lectura legendei: *Moneta Ladizlai Waiwode Transalpini*.

Pe lângă monetele cu legendă latină, tipul acesta are și monete cu legendă slavă, care pe față este: † М ЛАДІЗЛАЙ КОМВЪ, iar pe revers: † М ЛАДІЗЛАЙ. La acestea se află uneori în câmpul de pe revers o siglă oarecare.

Scutul ce se găsește pe fața monetelor de acest tip reprezintă, după cum am dovedit în altă parte, stema familiei domnitoare a Basarabilor; iar acvila de pe revers a devenit mai târziu — și poate era și atunci — principala noabilă heraldică din stema Țării Românești.

Monetele de tip comun prezintă foarte multe variante, cari se disting mai ales prin modul cum sunt

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu cruce, legenda latină)

scrise legendele, prin forma crucii și prin siglele diferite. Cea mai interesantă din aceste variante este reprezentată prin *acvila conturnată*, ce o întâlnim pe o serie de monete cu legendă slavă. Ea constă în faptul că acvila este înfățișată în profil spre stânga, iar capul îl ține întors spre dreapta; astfel întreg tipul este întors spre stânga. Pentru a evita aspectul urât, produs prin așezarea nenaturală a acvilei și prin faptul că crucea venea în partea dreaptă lângă ciocul acvilei, meșterul monetar s'a văzut nevoit să mai pună o cruce și la începutul legendei, și astfel legenda are două cruci, una la început și alta la sfârșit. Și scutul de pe fața acestor monete are un semn deosebit: în cartierul al doilea nu e plin, ci ocupat de o semilună spre stânga.

Faptul că monetele de tip comun sunt parte cu legendă latină, parte cu legendă slavă, pare curios, la prima vedere, dar dacă ținem seamă că în același timp găsim documente domnești scrise unele în latinește, altele în slavonește, și că pe pecețile domnești întâlnim, pe lângă legenda latină, inițialele Domnului cu litere slave, ne explicăm și această pretinsă anomalie.

Tipul monetelor cu cruce se caracterizează printr-o cruce mare cu brațele terminate în flori de crin, așezată pe fața monetei; în cantoanele formate de

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu acvila conturnată, legenda slavă)

brațele crucii sunt ornamente de flori, stele sau cruci mai mici. Pe revers se află aceeași reprezentare ca și la tipul comun: coiful în profil având în vârful o acvilă cu capul întors spre stânga. Toate au legenda latină.

Este interesant de observat, că aceste monete sunt mai mari și mai grele decât cele de tip comun, și că deși dovedesc o execuțiune foarte îngrijită, au totdeauna legende greșite. În același timp, ele prezintă mai multe variante, ceea ce probează că au fost mai multe emisiuni.

Ținând seamă de pondul și modul de execuțiune al monetelor lui Vlaicu Vodă, se pare că primele emisiuni au fost cele cu cruce și cu acvila conturnată; pe urmă s'a fixat tipul comun, în care primele emisiuni cu legendă latină se apropie ca greutate și execuție de cele de mai sus, iar celelalte sunt infe-

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu cruce, legenda latină)

rioare acestora din amândouă punctele de vedere. În orice caz, cele mai rău bătute sunt monetele de tip comun, cu legenda slavă, cari pot fi considerate ca ultimele monete ale lui Vlaicu Vodă. Prin urmare primele monete fac parte din sistemul groșilor și au forma și mărimea pieselor de o jumătate de gros; restul sunt dinari.

Există însă și piese și mai mici, anepigrafe, cari sunt fracțiuni de dinari: oboli.

Aruncând o privire generală asupra monetăriei lui Vlaicu Vodă, cea dintâi monetărie românească, constatăm de o parte bogata activitate ce Domnul a depus pe acest teren, activitate manifestă prin numeroasele tipuri și variante, cari toate reprezintă emisiuni diferite; de altă parte întinsa circulație a

acestor prime monete românești. În adevăr piese izolate și tezaure de monete de ale lui Vlaicu Vodă nu s'au găsit numai pe teritoriul Munteniei, ci și în Moldova și Transilvania, cum și peste Dunăre în Serbia și Bulgaria.

B) Moldova: Petru Mușat

Cele dintâi monete moldovenesti nu prezintă o varietate de tipuri atât de mare ca cele muntenesti. Domnul moldovean Petru Mușat nu a emis decât un singur tip, care a rămas apoi tipul comun pentru cei mai mulți dintre urmașii săi.

Acest tip monetar se înfățișează astfel:

† *SI M PETRI WOIWOD* Cap de bour cu o stea între coarne, însoțit la dreapta de o stea cu 5 raze (uneori de o rozetă), la stânga de o semilună. Două cercuri de perle.

Rs † *SI MOLDAVIENSIS* Scut despăcat, în primul fasciat, în al doilea cu două până la șapte flori de crin. Două cercuri de perle.

Lectura legendei este: *Signum monete Petri Woiwode, Signum Moldaviensis*. Cât privește scutul, el

Groș de argint dela Petru I Mușat

este stema familiei Mușat care se întâlnește și pe alte monumente.

Cu toate că Petru Mușat nu a bătut monete de tipuri diferite, a scos în schimb foarte multe emisiuni, după cum dovedesc de o parte numărul variat al florilor de crin ce se află în cartierul al doilea al scutului — avem monete cu două, cu trei, cu patru, cu cinci, cu șase și cu șapte flori de crin — de altă parte felurile reprezentări ale atributelor ce însoțesc capul de bour de pe fața monetelor.

Între aceste reprezentări cele mai caracteristice sunt acelea, unde în loc de rozetă sau stea găsim o floare de crin ce iese din gura bourului, un buzdugan sau un obiect în formă de trident.

Și monetele lui Petru au avut o circulație întinsă. În afară de teritoriul Moldovei, s'au găsit în Muntenia și Dobrogea, precum și în Galiția și Polonia.

Astfel studiul primelor monete românești dovedește, nu numai că Domnii munteni și moldoveni aveau în a doua jumătate a veacului XIV o situație independentă și un mare prestigiu față de suveranii din țările vecine, dar și că aceste două țări se bucurau de o situație materială foarte bună și de relații comerciale întinse.

6. RADU I BASARAB

Urmasul lui Vlaicu-Vodă, fratele său Radu I (1380—1386) a cărui domnie este abia amintită de

alte izvoare istorice, a desfășurat și el o întinsă activitate monetară.

În domnia lui Radu I întâlnim cele mai multe tipuri monetare din timpul lui Vlaicu-Vodă, dar și câteva noi; de asemenea pentru fiecare tip s'au găsit variante foarte numeroase.

Monetele de tip comun reprezintă, ca și ale lui Vlaicu-Vodă, pe față scutul Basarabilor, iar pe revers coiful având în vârf acvila munteană (cruciată). Uneori cartierul al doilea al scutului nu este plin, ci ocupat de

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă latină

o siglă oarecare, iar alte ori marginile scutului sunt împodobite cu una, două sau trei flori de crin.

Legende latine de pe monetele de acest tip sunt redactate de obicei în același fel, ca și pe monetele lui Vlaicu: *Av* † *MONEA RADO WIWE* (*Moneta Rado (li) w(a)i(wod)de*); *rs* † *TRANSALPINI* (*Transalpini*). Dar uneori ele imită pe cele slave, conținând pe amândouă fețele numai numele Domnului, fără a avea indicat și numele țării: *Av* † *IONS RADOLVS VAIV* (*Io(hanne)s Radolus Vau(voda)*); *Rs* † *IONS RADOLVS* (*Io(hanne)s Radolus*).

Și legende slave prezintă două redacțiuni. Unele conțin numai numele Domnului, ca la Vlaicu-Vodă: *Av*. † *ИВ РАДОВА КОКОД* (*Io Radul Voevod*); *rs* † *ИВ РАДОВА* (*Io Radul*). Altele însă au și atributul de «mare voevod»: *Av*. † *ИВ РАДОВА* (*Io Radul*); *rs* † *БЛЖИ КОКОДА* (*Mare Voevod*).

Tipul monetelor cu cruce s'a găsit până acum numai în două variante. Una are în cantoanele crucii, la

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă latină

intersecția brațelor ei, câte o mică floare de crin; cealaltă câte trei globule așezate în linie transversală. Este caracteristic, că spre deosebire de monetele de acest fel ale lui Vlaicu-Vodă, acestea au numai legende slave.

Monete cu tipul cavalerului. Un tip monetar ce-l întâlnim numai sub Radu I, este al cavalerului. O bogată serie de monete dela acest Domn prezintă pe revers figura unui cavaler stând în picioare, cu coif și armură de fier, ținând în dreapta o luncie, iar în stânga un scut cu stema Basarabilor. Pe față aceste monete reprezintă aceeași stemă a Basarabilor, dar însoțită de mai multe podoabe eraldice: scutul este înclinat pe colțul stâng, iar pe colțul lui drept se află un coif cu acvila munteană în vârf.

Toate monetele de acest tip au legenda latină: av. +MONE RADO W (Moneta Rado(li) W(ai-reude); rs. +TRANSALPINI (Transalpini).

Monete cu numele lui Vladislav. Foarte curioase sunt un număr de monete de tipul comun și cu legende slave, cari pe față poartă numele lui Radu, iar pe revers numele Vladislav. Ele se mai caracterizează și prin faptul că, pe revers, în câmpul din fața acvilei, au o siglă de forma lui 3 sau a unui șarpe. Numele lui Radu, de pe fața monetei, este însoțit totdeauna de titlul de voevod: + W PAДОВА КОКОВА ; al lui Vladislav e singur: + W KЛAДICAЛKЪ. În starea actuală a cunoștințelor despre Domnii din dinastia

7. DAN ȘI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Domnia lui Dan I, fiul mai mare al lui Radu I, deși foarte scurtă, n'a fost cu totul lipsită de activitate monetară.

Toate monetele cunoscute astăzi dela Dan I sunt de tipul comun al monetelor muntene și au legende slave: Av. † W ДАНОВ КОКОВА Scut despăcat, în primul cartier fasciat, în al doilea plin sau cu o siglă oarecare (θ, w); rs. † W ДАНОВ КОКОВА Coif cu acvilă în vârf, iar în câmp o siglă (P).

Foarte probabil că alte tipuri monetare nu s'au mai bătut în timpul acestui Domn și emisiunea

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă slavă

Radu I Basarab
Ducat cu cruce (legendă slavă)

Basarabilor nu putem să ne pronunțăm, dacă numele Vladislav de pe aceste monete se referă la Vlaicu-Vodă, tatăl lui Radu, sau poate la vreun fiu necunoscut al lui Radu.

Dacă numărul tipurilor și al variantelor monetelor lui Radu I este dovada unei întinse activități monetare, în schimb execuția inferioară a tuturor acestor monete ne face să întrevădem o decadentă a tehnicii monetare în acest timp. Comparate cu ale lui Vlaicu-Vodă, monetele lui Radu sunt lucrate cu stângăcie și se apropie ca tehnică de cele mai slabe ale celui dintâi.

În cele câteva tezaure cunoscute până acum și cari cuprind monete dela Radu I, se poate deduce totuși că viața economică în timpul lui nu era mai puțin activă ca în vremea lui Vlaicu-Vodă, iar relațiile comerciale cu vecinii erau tot atât de frecvente.

lui pare a fi fost foarte restrânsă, căci în tezaurele de monete dela fratele și urmașul său Mircea cel Bătrân nu s'au găsit deloc piese dela Dan I.

În schimb îndelungata domnie a lui Mircea, atât de bogată în fapte militare și în acte politice și culturale, s'a distins și printr-o activitate monetară foarte întinsă. O serie întreagă de tezaure, descoperite în diferite părți ale țării și cuprinzând sute și chiar mii de piese, ne-au conservat tipurile variate de monete emise de către acest Domn.

Și în timpul lui Mircea constatăm existența monetelor de tip comun, care ca și ale lui Vlaicu-Vodă și Radu I au parte legende latine, parte legende slave.

Legende latine au forme ca † IWAN MVR CZ (Ioan Myrcz(e) sau IWAN. DI. MVR CZ în cartierul al doilea al scutului de pe avers și în câmpul liber de pe reversul acestor piese se află diferite sigle,

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă slavă

Radu I Basarab
Ducat de argint cu tipul cavalerului

Cât privește starea culturală, monetele cu tipul cavalerului, mai ales, ne descoperă existența unor obiceiuri feudale apusene (costumul cavaleresc, combinarea stemelor) cari n'au putut intra în Muntenia decât prin contactul strâns al boierimii de aci cu nobilimea românească din Transilvania, care tocmai în acel timp primea dela regii Angevini ai Ungariei o organizație identică cu a nobilimii din apusul Europei. Acestei influențe, confirmate strălucit prin descoperirile din Biserica Domnească dela Curtea-de-Argeș, trebuie să-i atribuim de sigur și toate celelalte obiceiuri și instituții apusene dela curtea domnească a Munteniei.

formate din litere slave: M—t, W—t, M—w, n—n, c—p, etc.

Legende slave au forme ca: † W МРЧА КОКОВА sau † W МРЧА K, etc. și sigle din litere latine (N—S) sau slave (θ—p, x—m, k—k).

Tipul monetelor cu cruce s'a menținut și el sub Mircea, dar numai pe o serie de monete mai mici și fără legende (anepigrafe), cari au înfățișarea de monete divizionare.

Cât privește tipul monetelor cu efigie, care sub Radu I este reprezentat prin figura cavalerului, s'a continuat și sub Mircea, dar sub forma efigiei domnești în costum « de gală », cu mantie sau fără mantie.

Acest tip prezintă următoarele variante:

a) Domnul stând în picioare cu coroană pe cap, iar pe umeri cu mantie căptușită cu blană și având un guler mare de blană. În mâna dreaptă ține o lance drept în jos, în stânga globul cu cruce;

b) Domnul în același costum, dar ținând în mâna dreaptă lancia în poziție oblică;

c) Domnul ca mai sus, dar ținând în mâna dreaptă un buzdugan răzimat pe umărul drept.

Toate aceste trei variante au pe cealaltă parte stema Basarabilor, ca și monetele cu cavaler ale lui Radu I. De asemenea toate au legende în limba slavă: † RW MPABA KO ; RW MPABA B . etc.;

Radu I Basarab
Ducat de argint cu tipul cavalerului

d) Altă variantă reprezintă pe Domn în același costum cu coroană, mantie și glob cu cruce, dar în mâna dreaptă ține o sabie lată ridicată în sus. Legenda este slavă. Pe cealaltă parte aceste piese au efigia lui Crist cu inscripția IC XC ;

e) În sfârșit o ultimă variantă a monetelor cu efigie reprezintă pe Domn în costum «civil», dar fără mantie, și ținând în dreapta o lance oblică, iar în stânga globul cu cruce. Pe cealaltă parte se află stema Basarabilor. Legenda de pe revers este slavă: RW MPABA KO , etc., dar cea de pe față este în caractere germane fracturate și conține un nume ce n'a putut fi până acum pe deplin înțeles: *Petruslan* B. *Petrusian* B. etc.

De sigur că efigiile acestea, ca și cele de pe monetele lui Radu, nu au pretenția de a fi portrete adevărate, ci numai figuri convenționale. Ele însă prezintă o mare importanță pentru istoria noastră culturală,

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu lance

deoarece ne înfățișează costumele domnesc, atât cel militar cât și cel civil, din veacul al XIV-lea. Și dacă comparăm modul cum sunt reprezentate aceste costume pe monete, cu costumele domnești zugrăvite în Biserica Domnească din Curtea de Argeș și cu cele găsite în mormintele domnești din aceeași biserică, putem reconstitui în cele mai mici amănunte portul Domnilor și boierilor munteni din acele timpuri.

Dacă tezaurile ne-au descoperit diferite tipuri de monete emise în timpul lui Mircea, privilegiul comercial, pe care acest Domn l-a dat negustorilor Brașoveni în 1413 ne permite să cunoaștem numele acestor monete și valoarea lor.

Studiind monetele lui Mircea din punct de vedere al mărimii și greutateii, constatăm că formează două categorii: cele cari au legende sunt mai mari și mai grele (având diametrul între 14—16 mm.) și greutatea între 0 gr. 43 — 0 gr. 57; cele anepigrafe sunt mai mici și mai ușoare (diam. de 11—12 mm. și greutatea între 0 gr. 19—0 gr. 26).

În privilegiu sunt amintite de asemenea două feluri de monete muntene, unele mai mari ce se identifică cu dinarii ungurești contemporani și sunt numite *ducați*; altele mai mici, cari valorau cam $\frac{2}{3}$ dintr'un dinar și sunt numite *bani*.

Evidend că piesele mari ale lui Mircea sunt ducaci,

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu buzdugan

iar cele mici și anepigrafe sunt bani. De altfel este foarte probabil, că aceste două numiri monetare existau încă din vremea lui Vlaicu-Vodă, întemeitorul monetăriei muntene.

Când Vlaicu-Vodă întemeie prima monetărie românească, «banalii» sau «banii» ungurești mai circulau probabil la noi, deși contemporanul său, regele Ludovic cel Mare, n'a mai bătut dinari de aceștia. Pentru a deosebi de acești bani străini monetele sale proprii, Vlaicu le va fi numit «ducați», adică monetele ducelui, ale Domnului, numire ce s'a păstrat și sub urmașii săi. Se înțelege că în acest timp expresia «bani» a continuat a fi folosită, având semnificația de «monetă în general», cum și aceea de «monetă măruntă».

De aceea sub Mircea, și desigur și sub Vlaicu Vodă, li s'a zis pieselor măruntă tot «bani», după cum dovedește privilegiul din 1413.

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu spadă

Deși monetăria munteană s'a format sub influență apuseană, ca și alte instituții din veacul al XIII-lea și XIV-lea, totuși se observă încă dela început și o influență «orientală». Ca dovezi avem întâiu legende slave, ce le întâlnim pe anumite monete de ale tuturor Domnilor din acest timp; apoi numeroase sigle, exprimate de asemenea prin litere slave. Acum intervine și tipul cu bustul lui Cristos care este de aceeași proveniență bizantină. Astfel și în domeniul numismaticii muntene întâlnim cele două curente culturale ce se luptau să pună stăpânire asupra noastră: curentul culturii occidentale, reprezentat prin biserica catolică, sprijinită de regalitatea

ugurească, și curentul cultural oriental, reprezentat prin biserica ortodoxă de limbă slavă.

8. URMAȘII LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

În anul 1394 Mircea, deși bătnse pe Turci la Rovine, n'a putut rezista unui nou atac și a fost nevoit să se retragă în Transilvania, iar Turcii în acest timp ocupară capitala țării și instalară acolo un Domn nou în persoana lui Vlad I.

Avem dovezi că și acest Domn, care s'a menționat pe tron până la 1397, a bătut monete. În marele tezaur

Ban dela Mircea cel Bătrân

găsit în 1907 la Bădila (jud. Tulcea) erau printre mai multe mii de monete dela Mircea și Petru Mușat, câteva piese ce purtau numele lui Vlad I.

Ele sunt cu totul identice monetelor lui Mircea de tip comun și numai numele Domnului este schimbat: *lv. t. ro. kaa. k.* Scutul Basarabilor având în cartierul al doilea sigla *K*; *rs. ro. kaa. ro. ko* Coif cu acvilă, iar în câmp tot sigla *K*.

Foarte probabil că tot lui Vlad trebuie să-i atribuim și o piesă ce se află în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, de tipul monetelor cu cruce ale lui Mircea. Ea are pe față stema Basarabilor, iar pe revers o cruce mare cu câte o stea în fiecare canton. Spre deosebire de monetele de acest fel ale lui Mircea, cari sunt toate anepigrafe, aceasta are pe față literile *ka*, inițialele numelui lui Vlad. Chiar punerea unei astfel de inscripții pe un tip

Ducat dela Mihail I

monetar ce sub Mircea era anepigraf, dovedește că s'a urmărit a-l deosebi de al lui Mircea.

Monetele lui Vlad I sunt extrem de rare; până acum nu se cunosc decât 3—4 exemplare. Aceasta se explică prin faptul că Mircea reocupând în 1397 tronul, le-a demonetizat pentru a șterge orice urmă de domnia rivalului său care a închinat țara Turcilor.

Cât privește pe Mihail I fiul și urmașul lui Mircea, activitatea sa monetară n'a fost prea bogată. Mai întâi domnia lui n'a ținut decât doi ani (1418—1420); de altă parte din timpul lui Mircea rămăsese în circulație o cantitate mare de monete, bătute în ultimii ani ai domniei care n'a putut fi retrasă într'un timp atât de scurt.

În orice caz dela Mihail nu se cunoaște decât un singur tip de monete: ducatul cu efigie, identici cu cei emiși de Mircea către sfârșitul domniei. Ei au

pe față stema Basarabilor și legenda *lv. m. x. ro* sau *lv. m. x. ro*, etc.; pe revers efigia Domnului cu coroana, sulfa și globul cu cruce, dar fără mantie pe umeri; legenda: *lv. m. x. ro* sau *lv. m. x. ro*, etc. Execuția tehnică a acestor ducati este tot atât de rudimentară ca și a ducatorilor lui Mircea de acest tip; iar argintul din care sunt fabricați este foarte mult amestecat cu aramă.

Este foarte probabil că Mihail a bătut piese anepigrafe numite « bani », căci la un an după moartea lui găsim circulând în țară și monete de acestea alături de ducati. Se poate însă ca acești « bani » să fi rămas dela Mircea.

Către sfârșitul anului 1420 Mihail cade într'o luptă cu Turcii, cari aduceau cu dâșii pe un alt fiu al lui Mircea, Radu II, pe care-l făcură Domn în Țara Românească și care rămâne credincios politicii turcești în tot cursul primei sale domnii (până în Oct. 1423).

Încă în Noemvrie 1421 Radu II reconfirmă Brașovenilor privilegiul comercial acordat de Mircea în 1413, iar monetele în care sunt specificate taxele vamale sunt și ele aceleași din timpul lui Mircea: ducatul și banii, ceea ce dovedește că aceleași monete naționale circulau și acum în țară.

Ducat dela Radu II

Ducatul sunt de tipul comun, având pe față un scut despăcat și fasciat și legenda: *lv. m. x. ro*, etc.; pe dos coiful cu acvilă și legenda: *lv. m. x. ro*, etc. Caracteristica acestor monete este, că scutul de pe față este fasciat în al doilea cartier, pe câtă vreme în cartierul întâiu se află o semilună deasupra unui soare. Sturdza atribuisese acești ducati lui Radu cel Mare (v. *Elym. magn. tab. B fig. IV*), deși acest Domn n'a bătut monete.

Cât privește « banii » lui Radu II, ei trebuie identificați cu piesele anepigrafe ce au pe față un scut identic ca al ducatorilor, iar pe revers coiful cu acvilă, însoțit de o cruce, o semilună și o stea.

9. DAN II ȘI PIERDEREA DREPTULUI MONETAR

Odată cu urcarea pe tron a lui Dan II, un alt fiu al lui Mircea, dreptul monetar care până acum fusese exercitat de Domnii munteni ca principii suverani, suferă o mare atingere.

Dan II a înălțurat pe fratele său Radu II cu ajutorul împăratului Sigismund, care i-a dat mijloacele militare. Dar, în schimbul acestui ajutor, Sigismund nu s'a mulțumit numai cu un simplu omagiu din partea lui Dan ci i-a cerut ca și dreptul de a bate moneta să-l exercite ca delegat al său. Aceasta rezultă în mod evident din actul lui Dan II din 10 Noemvrie

1424 prin care fixa noi taxe vamale pentru negustorii din Braşov.

În acest act el arată că a primit de la Sigismund I dreptul de a-şi face o monetărie (*haraghie de bani*), în care să bată monedă măruntă la fel cu cea din Ungaria. (Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul* p. 21). Deci el nu mai exercita dreptul monetar ca Domn independent, ci ca vasal al lui Sigismund I, şi banii cari îi emite sunt monede mici.

Cu toate acestea ducaţii n'au încetat de a circula în Muntenia. Şi dovadă este un document de la Sigismund din Aprilie 1425, deci câteva luni după învoiala cu Dan II, în care îi cere acestuia să nu impună cu de-a-sila Braşovenilor monedele sale numite ducaţi (*monetam vestram quae in vulgari walachali ducat nuncupatur*). Foarte probabil că aceşti ducaţi fuseseră bătute de Dan II în primii ani ai domniei. Ei sunt ca ai lui Mihail, dar au în legendă numele lui Dan. Există în câteva exemplare în Cabinetul Numismatic al Academiei Române.

De altfel în 1426, Dan atacat de Radu II şi Turci a pierdut tronul pentru doi ani. După ce în 1427 revine în scaun, el se vede nevoit să se închine Turcilor, cari prădaseră în câteva rânduri în mod cumplit atât Muntenia cât şi Transilvania. Împreună cu Turcii, el atacă de două ori Moldova, atrăgându-şi prin aceasta duşmănia lui Alexandru cel Bun, care domnea acolo.

De sigur că în astfel de împrejurări Dan II nu a putut respecta învoiala monetară făcută cu Sigismund la 1424; ba este foarte probabil că n'a mai bătut niciun fel de monedă. De aceea negustorii Braşoveni în Ianuarie 1431 — ultimul său an de domnie — se mulţumesc să-i ceară reconfirmarea privilegiului comercial dat de Mircea cel Bătrân la 1413, renunţând la toate favorurile ce le obţinuseră prin învoiala din 1424.

10. MONETĂRIA DIN SIGHIŞOARA A LUI VLAD DRACUL

Moartea lui Dan II a deschis din nou luptele pentru succesiune la tronul Munteniei. Încă în Februarie 1431, împăratul Sigismund investia la Nîrenberg ca Domn al Munteniei pe un alt fiu al lui Mircea, Vlad Dracul. Dar înainte de a putea sosi în ţară, Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, izbutea să pună în domnie pe Aldea, probabil fiu natural al lui Mircea, care sub numele de Alexandru II reuşi să se menţină pe tron până la 1435.

Atunci Vlad Dracul se stabili în Transilvania pentru a putea interveni la momentul favorabil contra lui Alexandru, iar Sigismund îi dădu însărcinarea de a păzi « marginea » din spre Muntenia. Şi pentru a-i asigura un venit mai mare îi acordă învoirea de a înfiinţa o monetărie în Sighişoara.

După cum rezultă din documente, această monetărie a funcţionat mai mult timp şi a bătut monede pentru regiunea ardeleană supusă lui Vlad, şi care cuprindea trecătorile Branului, Prahovei şi Teleajenului, cu oraşele de graniţă Sibiu şi Braşov.

Pentru a face ca monetăria sa să progreseze şi pentru a-şi spori în chipul acesta veniturile, Vlad a căutat să impună monedele bătute la Sighişoara în toată regiunea pe care o stăpânea. Dintr-o scrisoare a sa din acest timp cunoaştem că « Sibienii au lăpădat ducaţii cei vechi » şi el porunceşte Braşovenilor « deci şi voi să nu mai umblaţi cu ei, căci de voi afla pe cineva că umblă cu ducaţi vechi, am să-i fac rău » (Bogdan, *ibid.*, p. 56).

« Ducaţii cei vechi » de care vorbeşte Vlad în această scrisoare nu sunt de sigur monede româneşti, deşi numele acesta era folosit pe atunci pentru a desemna monedele Domnilor munteni. Căci Vlad, care nu era decât un simplu pretendent pribeag, nu avea şi nici nu putea obţine de la Sigismund dreptul de a bate monede pentru Ţara Românească, unde exista de fapt un Domn în persoana lui Alexandru II, care în niciun chip n'ar fi lăsat ca astfel de monede să intre în ţară. Cu atât mai puţin ar fi putut Vlad impune astfel de monede Braşovenilor şi Sibienilor în locul vechilor monede regale. Dimpotrivă, după cum rezultă în mod evident şi din alte documente de la Vlad Dracul, prin « ducaţii vechi » se înţelege dinarii ungureşti de argint, ce se băteau şi circulau în Transilvania şi a căror valoare era identică cu a ducaţilor munteni.

Faptul că Vlad, în calitate de păzitor al marginei a impus Sibienilor şi Braşovenilor monedele bătute în Sighişoara, a trebuit să aibă o urmă dezaastroasă pentru monetăriile din aceste două oraşe, cari au fost nevoite din această cauză să-şi restrângă sau poate chiar să înceteze cu totul activitatea. Starea acestor monetării ne-o arată un document din 1432, în care Cavalerii teutoni din Severin se plâng că monetăriile din Ardeal nu le-au adus niciun profit. (Minea, *Principatele române şi împăratul Sigismund*, p. 217).

La o dată ce nu se poate preciza, Vlad a intenţionat să-şi mute monetăria din Sighişoara la Braşov. Dintr-o scrisoare foarte interesantă a lui Antonie, cămăraşul lui Vlad, către Braşoveni, se vede această intenţie şi impresia rea ce a produs-o oraşenilor din Sighişoara. « Deci au priceput pângarii din Sighişoara — scrie Antonie — că vreau să aşez haraghia la voi şi au venit la mine şi mi-au zis aşa: « Cum să muţi haraghia la Braşov şi să iai această cinste de la noi şi s'o dai Braşovenilor? Când voevodul se afla la nevoie Braşovenii nu l-au îngăduit, iar noi am luat aceasta asupra capetelor noastre şi acum să te duci acolo? Această ruşine n'o vom suferi noi odată cu capul, iar ce-ţi este viaţa ta nu ţi-o vom face ». Eu le-am zis aşa: « Ce mi-au zis voevodul, aceia voi face ». Ei au zis: « Dar noi nu vom lăsa fierul din cămară ». Eu le-am zis: « Voi nu sunteţi volnici să-mi opriţi nimica... » (Bogdan, *ibid.*, p. 260).

Se pare că protestul pângarilor din Sighişoara a avut efect şi monetăria nu a fost mutată la Braşov ci a continuat să funcţioneze acolo cel puţin până la sfârşitul anului 1441.

Doi ani în urmă, Vlad numai avea monetăria din Sighişoara. Dintr'un document al lui Iancu Vodă

din Hunedoara, din Iunie 1443, rezultă că acest din urmă voia să înființeze el însuși o monetărie în acest oraș: *camarum monetarum in Segeswar erigere et levare volumus*. (Hurmuzaki-Iorga, *ibid.*, p. 28). Ceea ce înseamnă că monetăria lui Vlad nu mai exista.

Din aceste puține date ce le avem asupra activității monetare a lui Vlad Dracul, întâiu ca pretendent pribeg în Ardeal și apoi ca Domn al Munteniei, putem trage concluzia că el n'a bătut niciodată monete românești, ci dinari ungurești, cari la început au circulat în regiunea transilvană ce-i era supusă, iar apoi și în Muntenia. De altfel nu s'a descoperit până acum nici o monedă românească ce i-ar putea fi atribuită.

Același lucru îl putem spune și despre rivalul său Alexandru II. Documentele nu amintesc nimic despre activitatea sa monetară, iar piese cari să-i poarte numele de asemenea nu s'au găsit.

11. BASARAB VOEVOD ȘI VLADISLAV II

Deși monetele străine cuceriseră în a patra decadă a veacului al XV-lea piețele Munteniei, s'au mai făcut înainte de mijlocul acestui veac două încercări de a se bate monete naționale.

Prima încercare se datorește lui Basarab Voevod care era fiul lui Dan II. Anii lui de domnie nu s'au putut fixa cu precizie până acum; știm numai că a fost un predecesor apropiat al lui Vladislav II (1447—1456). Dela el ne-a rămas ducăți de tipul comun asemănători cu ai lui Radu II. Pe față ei reprezintă scutul despăcat, având în cartierul întâiu o semilună spre dreapta, deasupra unui soare cu șase raze, iar cartierul al doilea fasciat; legenda este: † *IV БАСАРБА КОРА*. Pe revers un coif în profil spre dreapta, având în vârf acvila munteană; legenda: † *IV ВЛАДИСЛАВ*. Execuția acestor ducăți este lipsită de orice artă.

A doua încercare a făcut-o Vladislav II, alt fiu al lui Dan II. Din timpul lui avem un document dela voevodul ardelean Iancu Vodă din Hunedoara, cu data de 24 Oct. 1452, în care se încheiează Brașovenii a nu primi, între alte monete străine, nici monetele Domnului muntean (*monetas waywode Transalpinarum*).

Exemplare de astfel de monete ni s'au păstrat câteva. Ele sunt ducăți de același tip ca ai lui Basarab, dar de o execuție mult mai îngrijită. Pe față reprezintă același scut, dar semiluna din primul cartier este întoarsă spre dreapta; legenda † *IV ВЛАДИСЛАВ КОРИСА ЧИ* (Ion Vladislav voevod Domn). Pe revers se află obișnuitul coif în profil, cu acvila munteană în vârf, dar în câmpul din dreapta o siglă. Legenda: † *IV ВЛАДИСЛАВ КОРА*. Sturdza atribuieste aceste monete, fără niciun motiv serios, lui Vlăduț (*Etym. magn.* tab. B. V.).

De sigur însă, că aceste încercări n'au reușit să restabilească monetăria națională.

Sub Dan II, Alexandru II și Vlad Dracul piețele țării au fost cucerite de monetele ungurești, dar

acestea au trebuit în curând să facă loc asprilor turcești, căci Ungaria și Transilvania au ajuns și ele repede într-o stare economică foarte rea, din cauza războaielor cu Turcii. Asprii acestora erau însă, și ca titlu metalic și ca valoare de circulație, superiori monetelor de argint din țările creștine. De aceea au și ajuns după 1450 moneda cea mai căutată nu numai în Muntenia, dar și în Transilvania, inundând piețele acestor țări și înlăturând monetele naționale a căror valoare scăzuse cu totul.

12. MONETĂRIA MOLDOVEI SUB URMAȘII LUI PETRU MUȘAT

După cum monetele lui Vlaicu-Vodă au servit ca model pentru ceilalți Domni munteni, tot astfel și tipul monetelor lui Petru I al Moldovei a fost adoptat de către urmașii săi, aproape fără întrerupere până la Ștefan cel Mare (1457).

Este interesant de constatat, că toate monetele de acest tip au numai legende latinești; astfel în monetăria Moldovei nu întâlnim obiceiul curios și atât de mult practicat de către Domnii munteni, de a bate în același timp monete cu legende latinești și monete cu legende slave. Un singur Domn moldovean anterior lui Ștefan cel Mare a bătut monete cu legende slave; acesta a fost Alexandru II sau Alexandrel, care după ce a ocupat incidental tronul în 1448 și 1449, a reușit în sfârșit să aibă o domnie mai lungă între anii 1451—1455.

Urmașul lui Petru I, întemeietorul monetăriei moldovenesti, a fost fratele său Roman I, care însă n'a domnit decât puțin timp spre sfârșitul anului 1393 și poate începutul anului 1394, când a fost alungat de alt frate al său Ștefan I. Acesta s'a menținut în domnie până la 1399, dar prin Septembrie același an a fost ucis. Nu este sigur dacă tronul a fost ocupat din nou de Roman, căci încă în cursul anului 1399 găsim Domn pe Inga, iar în 1400 pe Alexandru cel Bun.

Se pare că în puțin cunoscuta sa domnie, atât de scurtă și de nesigură, Roman I n'a avut prilejul să bată monete.

Cât privește monetele lui Ștefan I ele sunt de tipul comun moldovenesc și au legende latinești. Un exemplar din Cabinetul Numismatic al Academiei Române, provenind dintr'un tezaur găsit la Mărmureni (jud. Bacău), se înfățișează astfel: *Av.* † *STEPAN WOIOD* Cap de bou cu stea între coarne, la dreapta o rozetă (soarele), la stânga semiluna; *Rs.* *MONETA *MOLD** Scut despăcat, în primul cartier fasciat, în al doilea două flori de crin puse una sub alta.

Monetele lui Ștefan I sunt foarte rare și fabricate din argint de calitate inferioară.

Urmașul lui Ștefan I a fost Iuga, fiul lui Roman. Ca și tatăl său, el n'a bătut monete în scurta și turburată lui domnie. În orice caz până acum nu se cunoaște nicio piesă care să-i poarte numele. Abia cu Alexandru cel Bun, monetăria Moldovei începe iarăși să lucreze.

13. ACTIVITATEA MONETARĂ A LUI ALEXANDRU CEL BUN

Domnia îndelungată a lui Alexandru cel Bun (1400—1432), o domnie de pace și liniște, de întinsă dezvoltare comercială și culturală, se caracterizează și printr-o activitate monetară foarte bogată. Moldova, care încă pe vremea lui Roman I se întindea « din munte la mare » încorporează sub Alexandru cel Bun portul Cetatea Albă (vechiul Moncastro al Genovezilor), un centru comercial foarte important pentru tranzacțiile cu « părțile tătărăști » și care asigura un drum direct și sigur comerțului de transit între Orient și Occident.

De altă parte, relațiile comerciale strânse ce se stabilesc în acest timp nu numai cu Bistrița, vechiul oraș săsesc dela granița nordică a Transilvaniei, dar

Ban dela Alexandru cel Bun

și cu Brașovul, care acum ajunsese cel mai înfloritor oraș comercial de acolo, au promovat și mai mult activitatea economică a țării.

În sfârșit Lwow (Lembergul), marele oraș ruteano-german dela granița Poloniei, obținut dela Alexandru monopolul comerțului cu țările din nordul și centrul Europei, contribuind astfel la o intensificare și mai mare a dezvoltării economice a Moldovei.

Pentru asigurarea acestei dezvoltări Alexandru cel Bun a acordat privilegiu comercial acestor orașe. Ca și cele date de Domnii munteni, despre care am vorbit mai sus, privilegiile lui Alexandru fixează taxele vamale ce negustorii din orașele amintite aveau să plătească în Moldova. Și după cum era

Gros dela Alexandru cel Bun

natural, plata acestor taxe se făcea în moneda țării, și această monedă în toate privilegiile poartă numele de « gros » (*grossus*).

Groșii lui Alexandru cel Bun fac parte din același sistem monetar ca și ai lui Petru sunt adică jumătăți de groși. Dar pe lângă ei găsim și alții mai mari și mai grei, cari par a fi avut o valoare dublă. Aceste piese duble au diametrul de 21—22 mm., iar greutatea de 1 gr. 98—2 gr., și pot fi considerate ca groși întregi, pe când la piesele simple diametrul nu trece peste 18 mm. iar greutatea variază între 0 gr. 98—1 gr. 08.

Introducerea acestor monete mai mari este cea mai bună dovadă despre avântul ce-l luase comerțul. Se

simțea nevoie de numerar de o valoare mai mare pentru tranzacțiile importante și atunci în lipsă de monete indigene de aur, s'au bătut groși întregi de argint. De altfel piesele de acest fel ce ni s'au păstrat, dovedesc că erau fabricate dintr'un metal foarte curat și aveau o grosime respectabilă. Ținând seama că groșii poloni din acel timp nu cântăreau mai mult de 2 gr., am putea presupune că groșii întregi ai lui Alexandru cel Bun urmăreau să echivaleze aceste monete polone.

Dar dela Alexandru ne-au rămas și monete divizionare de argint, care sunt jumătăți de groși. Ele au mărimea de 14 mm., în diametru și greutatea de 0 gr. 56—0 gr. 58.

Cum vedem acest Domn moldovean a întemeiat un sistem monetar complet și bine organizat, care putea satisface toate nevoile schimbului.

Ban dela Alexandru cel Bun

Este interesant de constatat însă, că alături de aceste monete de argint, găsim în timpul lui Alexandru cel Bun aceleași specii monetare fabricate dintr'un aliaj compus din puțin argint și foarte multă aramă. (Sturdza, *Novă descoperiri numismatice*, în Anal. Acad. Rom. VIII (1888), p. 270 urm.). Ele au atât mărimea cât și tipurile monetelor de argint.

De sigur nu se poate admite ca alăturarea de groși, și de jumătăți de groși de argint să fi circulat și groși și jumătăți de groși de aramă. Aceasta ar fi fost o aberație financiară.

De aceea așa zisele monete de aramă ale lui Alexandru trebuie considerate tot ca monete de argint. Deși fabricate dintr'un metal inferior, ele conținu în comerț ca monete de argint. Probabil, într-o anumită

Gros dela Alexandru cel Bun

epocă a domniei sale, Alexandru cel Bun a fost nevoit să întrebuițeze la fabricarea monetelor un metal de un titlu inferior, cum de altfel a făcut și înaintașul său Ștefan I. Această epocă pare a fi fost la începutul domniei, când starea economică se resimțea de efectele luptelor pentru tron dintre urmașii lui Petru I, și când comerțul Moldovei nu luase încă o dezvoltare mai mare. După ce situația economică a țării s'a îmbunătățit, Domnul a putut bate frumoasele sale monete de argint curat.

Deși numărul pieselor ce ne-au rămas dela Alexandru cel Bun este destul de mare și prezintă variante foarte numeroase, nu s'au găsit până acum tezaure mai mari cu astfel de monete, pe câtă vreme dela

contemporanul său, Mircea cel Bătrân din Muntenia, se cunosc numeroase tezaure monetare.

De asemenea este caracteristic, că pe când monetele Domnilor munteni anteriori sau contemporani, sunt variate ca tipuri, ale lui Alexandru cel Bun prezintă toate același tip, tradiționalul tip comun moldovenesc. Într'adevăr atât groșii, cât și piesele de o jumătate de groș au totdeauna pe față stema Moldovei; iar pe revers scutul despicat, în primul cartier fasciat, iar în al doilea cu două sau mai multe flori de crin. Singurele note caracteristice, prin care se deosebesc de monetele Domnilor anteriori, sunt următoarele: 1. Florile de crin sunt stilizate în formă de coroane mici. 2. Scutul este timbrat sau de un coif, sau de un cap de bour, sau de o rozetă, sau de o cruce, sau de una ori două coroane. 3. Foarte adeseori de o parte sau de cealaltă a scutului — uneori de amândouă părțile lui — se află câte o siglă (*A. I. M. T.*) o cheie, o cruce, o semilună, etc. care sunt sau semne ale diferitelor emisiuni, sau siglele bănarilor.

Toate monetele lui Alexandru cel Bun au legende latinești: *av. † MONE ALEXANDRI* (moneta lui Alexandru); *rs WD MOLDAVIENSIS* (voevodul moldovean). În această privință, spre deosebire de monetele muntene contemporane, constatăm pe monetele moldovene foarte puține legende greșite. Numai stema Moldovei diferă uneori, prin faptul că pe unele capul de bour are rozeta la dreapta și semiluna la stânga, pe altele acestea sunt așezate invers.

Ca tehnică monetele lui Alexandru sunt superioare atât monetelor lui Petru I, cât și ale celorlalți Domni ce au urmat după acesta. În special piesele de argint cunat rivalizează, din acest punct de vedere, nu numai cu cele din țările vecine, dar și cu cele din apusul și centrul Europei.

1). A. Sturdza atribuie lui Alexandru cel Bun și un alt tip de monedă de argint cu totul străin de moneda moldovenească, și copiat după tipul unui obol unguresc, ce tocmai atunci a fost introdus în monetăria ungurească de către regele Sigismund.

Pe față, această monedă, care este lipsită de legende, are stema Moldovei, iar pe revers o cruce mare, având în două cantoane câte o coroană, în celelalte două o stea și o semilună. Modelul unguresc avea pe față stema Ungariei, iar pe revers crucea cu câte o coroană în fiecare canton.

Deși nu avem nicio probă, că aceste monete ar fi fost bătute de Alexandru cel Bun, totuși este foarte probabil că nu sunt posterioare domniei lui. Ele trebuie să fi avut rolul de monedă măruntă, cum erau și monetele cu cruce și anepigrafe bătute de Domni contemporani ai Munteniei, și poate să fi circulat și după moartea lui Alexandru.

Înclinăm a crede că tot lui Alexandru cel Bun urmează să i se atribuie și un alt tip monetar, care pe față are stema Moldovei, iar pe revers o coroană mare având sus și jos câte o rozetă. Legenda este *† MONETA ALESAN* *rs † MONETA ALESA*. Atribuirea în altă parte (cf. Moisil, *Monete vechi rămânești* în *Analele Acad. Rom. XXXVIII* (1915) p. 75) această monedă lui Alexandru II, dar cum acesta n'a bătut decât monete

cu legende slave și de tip cu totul deosebit, este mult mai probabil că tipul monetar de care vorbim datează dela începutul domniei lui Alexandru cel Bun, când acesta a bătut monete de argint de titlu inferior. Tipul acesta este reprezentat și prin piese divizionare anepigrafe.

14. URMAȘII LUI ALEXANDRU CEL BUN

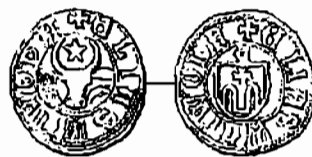
Înfloritoare situație economică a Moldovei, creată de cumpănita și îndelungata domnie a lui Alexandru cel Bun, nu s'a menținut mult timp după moartea lui, căci luptele pentru tron, ce s'au încins între fiii și nepoții marelui Domn, nu erau de natură să asigure liniștea țării, nici să garanteze o dezvoltare normală a posibilităților ei de dezvoltare economică.

Cunoaștem monete dela cei mai mulți dintre urmașii lui Alexandru cel Bun și ele oglindesc, până la un punct, situația țării din acel timp. În primul rând, cele mai multe sunt fabricate dintr'un metal de calitate inferioară (*billon*), așa că au fost considerate de numismați drept monete de aramă. De altă parte, execuția lor reflectează lipsa de îndemânare și graba cu care au fost lucrate. În sfârșit numărul lor foarte redus și absența lor totală în țările vecine dovedește neînsemnata lor putere de circulație.

Monetele lui Iliș prezintă trei tipuri bine distincte:

1. *Tipul comun moldovenesc*, având pe față stema țării și legenda *† ELIAS WOIWODA*; pe revers un scut despicat, în primul cartier fasciat și în al doilea cu mai multe flori de crin; legenda este tot *† ELIAS WOIWODA*. În dreapta scutului de pe revers se află adeseori sigla *A*, pe care o întâlnim și pe monetele lui Alexandru cel Bun.

Uneori scutul de pe revers este timbrat de o coroană sau de un cap de bour; stema țării deasemenea,

Groș de argint dela Iliș al Moldovei

pe față monetei, precum și steaua dintre cornele bourului sunt câteodată înlocuite printr'o coroană.

Din tipul acesta cunoaștem piese de un groș și piese mari mici, divizionare; acestea din urmă sunt anepigrafe.

2. *Tipul cu M* are pe față tot stema Moldovei și legenda *† ELIAS WOIWODA*, dar pe revers un scut timbrat de o rozetă ori de o siglă (*A*) și în câmp cu o figură curioasă de forma unui *M* cu cruce (*M*). Legenda este tot *† ELIAS WOIWODA*. Nu pot preciza ce reprezintă această figură, pe care în altă parte (*Monete vechi rămânești* în *Analele Academiei Române XXXVIII* p. 73) am considerat-o drept prapur sau steag ostășesc. Dacă este o simplă siglă, atunci am putea-o considera ca inițiala numelui Moldovei.

3. *Tipul cu cavalerul lituan.* Un tip monetar cu totul neobișnuit este cel ce are pe față în loc de stema Moldovei, emblema Lituaniei. Monete din acest tip se întâlnesc numai în vremea lui Iliș. Ele se prezintă astfel:

Ar. Călăreț în galop, ținând în mâna dreaptă o spadă în atitudine de atac; legenda † *ELIAS WOIWODA*.

Rs. Aceeași reprezentare ca și la tipul precedent, adică un scut având în câmp figura † și legenda † *ELIAS WOIWODA*.

Nu încapă nici o îndoială, că figura de pe față imită călărețul din stema Lituaniei, atât de frecvent în monetăria polonă. Numai că pe monetele lui Iliș acest călăreț este executat cu atâta neîndemănare — în special forma coifului — încât l-a făcut pe D. A. Sturdza să creadă că este « un lup, sau un câine, sau un urs călare, ținând în dreapta o spadă » (*Elym. magr. cuv. Ban*).

Caracteristic pentru acest tip monetar moldovenesc este faptul că nu poartă stema Moldovei și nici un alt semn care să indice tipul moldovenesc, decât cel mult figura de pe revers, care ar putea fi inițiala numelui Moldovei.

Ținând seamă de acestea, ca și de faptul că monetele de acest tip sunt fabricate din billon și executate cu mare neîndemănare, suntem în drept să credem, că au fost bătute în timpul când Iliș, izgonit din scaunul Moldovei, încerca cu oști străine, compuse mai ales din Lituani, să recâștige domnia. Pentru plata acestor oști va fi bătut el groșițele cu stema Lituaniei.

Dacă ipoteza aceasta este adevărată, atunci ar urma că aceste monete au fost bătute în toamna anului 1434 ori în primăvara anului 1435, când Iliș a făcut ultima sa invazie în Moldova, care s'a terminat cu pacea încheiată între el și fratele său Ștefan II.

Gros de argint dela Iliș

Monetele lui Ștefan II sunt foarte greu de identificat, căci nu s'a descoperit până acum nici un tezaur care să ne dea vre o indicație precisă asupra lor. După legende, iarăși, nu pot fi determinate cu siguranță, căci pot fi atribuite și lui Ștefan cel Mare. Probabil, din aceste cauze D. A. Sturdza n'a pus pe Ștefan II în rândul Domnilor cari au bătut monete.

Cu toate acestea cred că se pot atribui acestui Domn cu multă probabilitate două serii de monete, care ca tehnică se aseamănă perfect cu monetele de tip comun ale fratelui său Iliș și în același timp au și sigle ce le întâlnim numai pe monetele acestuia și pe ale tatălui lor, Alexandru cel Bun.

Cele două serii de care vorbim nu se deosebesc între ele decât prin forma legendei.

Prima serie are pe față stema Moldovei și legenda † *STEFAN WOIWODA*; iar pe revers scutul despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea cu șapte flori de crin și legenda † *MOLDAVIENSIS*. La dreapta sau la stânga scutului se află o siglă (o cheie, o literă, o floare de crin). La câteva exemplare scutul de pe revers este timbrat de o coroană și are în primul cartier o ramură, iar al doilea cartier este fasciat.

Seria a doua are pe față deasemenea stema Moldovei, iar legenda este † *MONETA STEFAN WOIWODA* (moneta lui Ștefan Voivod) sau numai † *MO. STEFAN WOIWODA*. Reversul este la fel și cu aceleași sigle ca la seria precedentă.

De sigur, nu se poate spune care din aceste monete sunt din prima și care din a doua domnie a lui Ștefan II; ele sunt parte de argint bun, parte de billon.

Monetele din domnia comună a lui Iliș și Ștefan II. Ni s'au păstrat și câteva piese care datează din timpul când cei doi frați rivali, împăcându-se, au domnit împreună asupra Moldovei (1435—1443). Ele sunt de tipul comun moldovenesc și fabricate dintr'un argint destul de bun.

Pe față poartă stema Moldovei și legenda † *ELIAS WOIWODA*; pe revers un scut despicat, timbrat de o coroană, având primul cartier fasciat, al doilea cu 7 flori de crin în formă de coroane; legenda este † *STEFANVS WOIWODA*. La dreapta scutului o siglă.

Deși monetele lui Iliș și ale lui Ștefan II sunt foarte rare, cele din timpul domniei comune sunt cu mult mai rare și trec drept piesele cele mai interesante ale monetăriei românești. Ele nu pot fi comparate decât cu exemplarele, de asemenea extrem de rare, din Muntenia, care au pe față numele lui Radu I, iar pe revers al lui Vladislav. Vor fi amintind și acestea din urmă o domnie comună, necunoscută până acum?

Monetele lui Roman II. Urnașul lui Ștefan II, nepotul său Roman II, ne-a lăsat și el o serie de

Gros dela Roman II

monete, deși n'a ocupat tronul decât un an de zile. Ele sunt toate de tipul comun, și se caracterizează prin faptul că au pe revers, în cartierul al doilea al scutului, un cap de bour.

Ele se înfățișează deci astfel:

Ar. † *MONETA ROMAN*, Stema Moldovei;

Rs. † *WOIWODA MOL* Scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea un cap de bour. Sunt fabricate din billon. Există și cuprind piese divizionare.

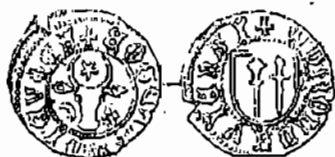
D. A. Sturdza considera aceste monete ca fiind ale lui Roman I, dar și împrejurările istorice și tehnica monetară ne îndeamnă să le atribuim lui Roman II. Și monetele acestui Domn sunt foarte rare.

Monetele lui Bogdan II prezintă pe revers tipuri cu totul particulare: un scut având în câmp un

buzdugan și o spadă, așezate alătura perpendicular; sau două spade încrucișate. Ele sunt parte de argint, parte de billon și atât în formă de groși, cât și de monete divizionare anepigrafe.

Seria întâia are pe față stema Moldovei și legenda † *BOGDAM* (sic) *VOIEVODA*; iar pe revers un scut timbrat de o siglă (*N*) și având în dreapta un buzdugan și în stânga o spadă. Legenda este † *WD MOLDAVIENSI*, (sic) iar lângă scut sigla *I*.

Seria a doua are pe față tot stema țării, dar legenda începe cu † *MONE*... Pe revers un scut tim-

Groș dela Bogdan II

brat de o siglă (*G. M*) sau o coroană și având în câmp două spade încrucișate. Legenda: † *WAW... DD MOL*. Caracteristica monetelor din această serie sunt legende greșite și pe față și pe revers.

Și monetele lui Bogdan sunt de o extremă raritate.

Sturdza atribuisese aceste monete lui Bogdan I, dar după cum am dovedit în altă parte, acesta n'a bătut monete.

Monetele lui Alexandru II deși sunt de tipul comun moldovenesc, se deosebesc însă cu totul de ale contemporanilor săi prin faptul că au legende slave. O altă caracteristică a lor este că legende cuprind și numele monetei: *groș*.

Nu putem explica acest fenomen neobișnuit până acum în monetăria moldovenească și care nu apare decât mai târziu. Trebuie să admitem că ele au fost emise ca o propagandă printre boieri în favoarea acestui veșnic candidat la domnie. Deoarece majoritatea boierilor moldoveni știu citi mai ales literele slave, pe câtă vreme cele latinești nu le cunoșteau decât puțini, partizanii lui Alexandru au crezut mai nimerit să-i pună pe monete numele cu caractere slave.

Aceste monete, care sunt în cea mai mare parte de billon, prezintă pe față stema Moldovei și legenda: † *ГОМЪ МОЛДАВІА*, iar pe revers scutul despicat, timbrat de un *M* și având primul cartier fasciat, al doilea cu 5 flori de crin. Legenda: *КОМЕДА*.

Pe lângă groși mai există și monete divizionare.

15. PETRU ARON

După ce în anul 1455 Petru Aron ajunge, în urma morții lui Alexandru, Domn al Moldovei, încearcă să îmbunătățească situația economică a țării, dând un nou avânt comerțului cu țările vecine.

Astfel el înnoiește Brașovenilor privilegiul comercial dat de predecesorii săi, și fiindcă negustorii din Brașov nu se grăbiră să vină în Moldova, unde de atâta vreme nu mai exista siguranță pentru ei, Petru îi chiamă din nou în anul următor. În același timp Domnul se adresează și negustorilor din Lwow (Lem-

berg) promițându-le mari avantagii dacă vor relua comerțul cu Moldova. Ca să-i asigure pe deplin, el dă acestora în August 1546 « privilegiul cel mare », prin care taxele vamale erau reduse simțitor, iar anumite vămi împovăraătoare pentru comerțul liovean erau desființate.

Este foarte greu de crezut, că încercarea lui Petru de a ridica starea economică a Moldovei a dat vreun rezultat satisfăcător, căci chiar în același an (1456) el închină țara Turcilor, înlesnind astfel în mod indirect stabilirea monopolului comercial turcesc în

Groș dela Petru Aron

Marea Neagră, țintă pe care încep să o urmărească Turcii mai ales acum după ce izbutiseră să cucerească Constantinopolul.

Toate taxele vamale prevăzute în privilegiile lui Petru Aron urmau să se plătească în « groși », moneda națională moldovenească, și numai negustorii cari se duceau « la Tătari » și cei ce veneau din « Basarabia » (Muntenia) plăteau taxele în « ruble de argint ». Aceste ruble nu erau pe vremea aceea monete propriu zise, ci bucăți de argint, cari se socoteau cu cântarul.

Nu avem informații mai precise asupra « groșilor » moldoveni din timpul lui Petru Aron; cred însă că lui trebuie să-i atribuim piesele de argint ce până acum au fost considerate drept monetele lui Petru Rareș¹⁾. Ținând seamă de evoluția monetăriei moldovenești, rezultă că Rareș nu a bătut monete, iar de altă parte stilul și tehnica monetelor ce i s'au atribuit lui se potrivesc mai bine pentru epoca lui Petru Aron. Comparând aceste monete cu ale lui Ștefan cel Mare, urmașul lui Petru Aron, constatăm o asemănare perfectă atât în privința formei literelor și a cercurilor perlate, cât și în privința execuției lor tehnice. Astfel, până la proba contrarie, persistă a crede că aceste piese trebuie atribuite lui Petru Aron, nu lui Petru Rareș.

De altfel « groșii » aceștia prezintă un tip particular, care cu oarecare modificări, a fost adoptat și de urmașul lui Petru Aron, Ștefan cel Mare:

Av † *PETRVS VOIEVODA* Stema Moldovei;

Rs. † *MONETA MOLDAVIE* Scut timbrat de o coroană și având în câmp o cruce ancorată. De o parte și de cealaltă a scutului se află siglele: *D. R.*

Afară de groși ni s'au păstrat dela acest Domn și monete divizionare de argint, care au aceleași tipuri, dar sunt mai mici și anepigrafe.

Monetele lui Petru Aron sunt foarte rare și nu s'au găsit până acum decât incidental.

¹⁾ Cf. D. A. Sturdza, *Etyim. magn. cuvântul dan* (tab. B. fig. 16).

16. ACTIVITATEA MONETARĂ A LUI ȘTEFAN CEL MARE

În lunga domnie a lui Ștefan cel Mare, pe urma întinșelor relațiuni comerciale ale Moldovei cu țările vecine, traficul mare și mărunț de mărfuri și produse a sporit enorm, producând o circulație prodigioasă a bogățiilor.

În 1457 Domnul invită pe negustorii din Brașov să continue comerțul cu Moldova, iar în anul următor le dă un privilegiu comercial foarte avantajos. După

Ban dela Ștefan cel Mare

cățiva ani, la 1460, el confirmă și negustorilor din Lwow (Lemberg) vechiul privilegiu. În sfârșit în 1465 el cucerește Chilia anexând la Moldova din nou acest port important dela gurile Dunării, după ce avea Cetatea-Albă la mare. Astfel Moldova câștigă o situație comercială preponderantă în nordul Mării Negre.

Banii bătuți de Ștefan cel Mare nu sunt ușor de identificat. Este foarte curios că dela un Domn atât de important și care a lăsat un număr atât de mare de monumente de tot felul, nu s'a găsit până acum niciun tezaur monetar, care să-i fixeze cu deplină siguranță monetele. Și este tot atât de curios, cum de nu există în analele sau cronicile contemporane nici o amintire relativă la monete, atât în vremea lui Ștefan cel Mare, cât și a celorlalți Domni moldoveni. Astfel suntem nevoiți să recurgem pentru identificarea monetelor acestui mare Domn, la dovezile ce le putem scoate din studiul pieselor ce au fost găsite izolat și care tocmai pentru aceasta nu pot fi absolut sigure.

Am văzut că Petru Aron, înaintașul lui Ștefan cel Mare, a introdus în monetăria moldovenească un tip nou: scutul încoronat având în câmp o cruce ancorată. Acest tip l-a împrumutat dela o serie de dinari ungurești contemporani (*Rethy Corpus nummorum Hungariorum* Nr. 190 A tab. 12).

Ștefan cel Mare pe lângă acest tip, mai introduce unul împrumutat dela ultimii «ducați» munteni, bătuți de Vladislav II (1447—1456).

Primul tip este caracterizat printr-o cruce dublă pusă în scutul de pe revers, și deci îl vom numi: tipul cu crucea dublă; al doilea este caracterizat printr-un scut alcătuit la fel ca cel de pe monetele muntene mai noi, și deci îl vom numi: tipul nou muntean.

Monetele cu cruce dublă se prezintă astfel: av. + MONETA MOLDAVIE. Stema Moldovei; rs. * ȘTEFANUS VOIEVODA. Scut având în câmp o cruce dublă ancorată.

Pe lângă monetele cu legendă, acest tip are și piese anepigrafe mai mici. Ele sunt de două specii: unele jumătăți și altele sferturi. Ele au uneori, pe revers,

o rozetă deasupra scutului și o siglă la o margine a lui (*Sturdza, Etym. magn. III cuv. ban, tab. B 9—10*).

Dat fiind că dinarii ungurești cari prezintă acest tip n'au circulat decât până în anul 1457, primul an de domnie al lui Ștefan cel Mare, s'ar putea emite ipoteza, că piesele cu cruce dublă sunt cele dintâi monete bătute de acest Domn moldovean.

Monetele de tip nou muntean au pe față tot stema Moldovei și legenda + MONETA MOLDAVIE; iar pe revers un scut despicat, având în primul cartier o cruce deasupra unei rozete, iar cartierul al doilea

Ban dela Ștefan cel Mare

fasciat; legenda: + ȘTEFANVS VOIEVODA.

Și acest tip are piese anepigrafe, cu o cruce deasupra scutului de pe revers și o siglă la marginea lui. (*Sturdza l. c. B. 13*).

De sigur că Ștefan a avut ocazia să cunoască monete muntene de acest tip în timpul când a petrecut ca refugiat la curtea lui Vlad Țepeș. Va fi găsit el unele exemplare și mai târziu când a cucerit Muntenia dela Radu cel Frumos (1474) și va fi adoptat tipul lor?

Și va fi bătut el monetele moldovenești cu acest tip pentru ca să le poată introduce cu ușurință și în Muntenia cucerită și obișnuită cu acest tip monetar? Iată chestiuni la cari în starea actuală a cunoștințelor nu se poate răspunde.

Monetele lui Ștefan cel Mare se deosebesc de vechile monete moldovenești și prin faptul că le sunt inferioare și ca mărime și ca greutate.

De altfel încă Petru Aron n'a mai păstrat mărirea obișnuită a groșilor moldoveni (20 mm. în diametru), ci a bătut groși de dimensiunea dinarilor (16—17 mm.). Sub Ștefan cel Mare dimensiunea lor se reduce și mai mult: au abia 14 mm. în diametru. În schimb, argintul din care sunt făcuți este de calitate foarte

Ban dela Ștefan cel Mare

bună, iar modul cum sunt executați îi pune printre cele mai artistice monete românești.

Dacă ținem seamă de faptul că dela Petru Aron mărirea și greutatea groșilor moldoveni s'au redus, și că tipul lor s'a apropiat tot mai mult de acela al dinarilor ungurești sau munteni («ducații» munteni începând cu ai lui Radu I Basarab sunt echivalenți cu dinarii ungurești), suntem în drept să credem că Domnii Moldovei au urmărit ca și cei ai Țării Românești, să pună de acord groșii cu dinarii ungurești, pentru a înlesni tranșacțiile comerciale cu orașele săsești din Transilvania.

Folosul acestei reforme monetare s'a văzut desigur în epoca din urmă a domniei lui Ștefan cel Mare, când după căderea Chilie și Cetății Albe în mâinile Turcilor, comerțul pe mare a decăzut, iar în urma conflictelor continue cu Polonia relațiile cu Liouul au slăbit și ele cu totul. În aceste împrejurări negoțul cu Brașovul și cu Bistrița a devenit foarte activ, favorizat de sigur și de egalizarea groșilor moldoveni cu dinarii ardeleni.

17. BOGDAN III ȘI ȘTEFĂNIȚĂ

Nici monetele primilor doi urmași ai lui Ștefan cel Mare, Bogdan III și Ștefăniță, nu pot fi identificate cu siguranță, deoarece ne lipsesc mijloacele necesare, iar tezaurele cunoscute nu pot da nici o indicație în acest sens. Pentru identificarea lor, trebuie să ne mulțumim deocamdată cu elementele ce le poate oferi studiul comparativ cu celelalte monete românești și străine.

De altfel se pare că activitatea monetăriei moldovenești în timpul lor a fost neînsemnată. Turcii acaparând treptat comerțul Mării Negre, au înlăturat cu totul monetele moldovenești din tranzacțiile mai mari și le-au înlocuit cu *asprii* lor de argint. Faptul acesta a contribuit de sigur la reducerea stocurilor de monete ce urmau să se bată în atelierul din Suceava. De altă parte, politica economică pe care cei doi Domni au dus-o față de Polonia, a făcut ca și relațiile comerciale cu această țară să se reducă foarte mult, și astfel să se restrângă și din această cauză cantitatea de monete. În sfârșit și în comerțul cu orașele săsești din Transilvania, care era mai activ, se întruiebuințuie acum mai mult *asprii* turcești, ceea ce făcea iarăși inutilă o activitate mai întinsă a monetăriei moldovenești.

Toate aceste împrejurări arată că monetele bătute de Bogdan III și Ștefăniță nu puteau avea decât o circulație foarte redusă și o valoare comercială neînsemnată.

Piese ce ni s'au păstrat dela acești Domni confirmă această stare de lucruri, căci deși ar trebui să

toate în mijlocul cuvântului *рокодаар* care se continuă apoi pe revers. Pe lângă piese mari există și mici anepigrafe.

Monetele lui Ștefăniță sunt la fel cu ale lui Bogdan III, cu singura deosebire că stema Moldovei de pe avers este pusă într'un scut. Av. † *IV CTPИДАН* *НОКОДА* * *роко* Scut cu stema Moldovei; rs. *ДАР* * *УМАН* *МОДАККОН* Scut având în câmp o cruce dublă (fig. 2). Și aci cuvântul *рокодаар* este pus parte pe avers, parte pe revers. De asemenea există și piese mici anepigrafe.

Atât D. A. Sturdza cât și alți numismați au emis părerea că și Petru Rareș și Ștefan Lăcustă au bătut

Bau dela Ștefăniță

monete. Nimic nu poate îndreptăți această părere. Căci, mai întâi, nu avem piese pe care să le putem atribui cu siguranță acestor Domni, iar apoi situația economică și financiară a Moldovei era atunci de așa natură, încât nu permitea baterea de monete proprii.

Muntenia ajunsese încă mai dinainte într'o situație identică, și de aceea acolo activitatea monetăriei naționale încetase după întâia jumătate a veacului XV. Iar Transilvaniei i s'a creat o soartă asemănătoare, după ce Turcii au cucerit Ungaria (1526). Când sultanul Soliman II ocupă și cetatea Tighina dela Petru Rareș (1538), noi Românii eram de toate părțile înconjurați de Turci și de Tătari, așa că sultanii pot să nu ne mai respecte nici autonomia politică, nici pe cea economică. Urmarea din punct de vedere monetar a fost că orice activitate monetară a încetat.

În astfel de împrejurări monetele turcești au putut cuceri în mod definitiv piețele noastre. Un document dela regele unguresc Vladislav II arată, că încă pe la

Groș dela Bogdan III

fie de argint, ele sunt în realitate de aramă și acoperite numai cu o foaie subțire de argint. Ca mărime aceste monete se apropie de groșii vechi moldovenești dela premergătorii lui Ștefan cel Mare. Ca tip sunt identice cu monetele acestuia care au pe revers crucea dublă. Legendele lor sunt totdeauna slave.

Monetele lui Bogdan III se prezintă astfel: Av † *IV БОГДАН* *НОКОДА* *роко* Stema Moldovei; rs † *НОДАР* *УМАН* *МОДАККОН* Scut având în câmp o cruce dublă. (Inscripția de pe avers se întrerupe la

Groș dela Ștefăniță

1505 *asprii* turcești deveniseră moneda curentă în comerțul dintre cele trei țări românești, și când regele a căutat să-i înlăture din Transilvania, Brașovenii și Sibienii au protestat, susținând că în cazul acesta comerțul lor cu Muntenia și Moldova ar înceta și ei ar sărăci ¹⁾.

¹⁾ Molail Const., *Contribuțiuni la istoria monetăriei vechi românești*, în Buletinul Societ. Numism. Rom. (1915) p. 26 urm.

18. MONETELE DIN TRANSILVANIA ȘI BANAT

Voevodatul românesc al Transilvaniei, de și a fost cucerit de regii Ungariei prin veacul al XII-lea, și-a păstrat totuși o situație politică autonomă, iar din punct de vedere economic n'a avut legături cu Ungaria decât mult mai târziu. De aceea monetele regilor arpadieni n'au circulat în Transilvania decât în număr foarte redus și niciun tezaur de astfel de monete nu s'a găsit până acum în pământul acestei țări.

De altfel, situația monetară a Ungariei a fost atât de rea în veacurile XII și XIII, încât chiar acolo s'au introdus monete străine, ca dinarii de Friesach, despre care am amintit mai sus, sau pfenigii de Viena și ai episcopului de Salzburg. Astfel de monete au circulat și în Transilvania și în Banat, unde s'au găsit în cantități mari.

După marea năvălire a Tătarilor din 1241 încep să intre în Transilvania și Banat *dinarii banali*, bătuți de banii Slavoniei și ei rămân, pentru multă vreme, moneda curentă în aceste provincii. Acești dinari au fost apoi imitați și de regii Ungariei și aceste imitații s'au numit *banali regali* (*banales regales*), nume care dovedește în mod evident sensul de «monetă» pe care îl primise cuvântul «banal» sau «ban».

În același timp regele Bela IV, a încercat să înființeze o monetărie în Banat, dând cavalerilor teutoni pe care-i stabilise acolo în 1247, dreptul de a emite monetă. Aceștia însă n'au putut face uz de acest drept, căci n'au stat decât prea puțin în Banat.

Abia după urcarea pe tronul Ungariei a regelui Carol Robert din dinastia de Anjou, s'a îndreptat situația monetară în Transilvania și Banat și monetele au început să circule în cantități mai mari în aceste provincii.

Carol Robert a înființat o monetărie la Sibiu (1325) și apoi alta la Cluj, în care se băteau mai ales dinari după modelul banilor slavoni (*banali regali*), cum și piese divizionare numite *oboli*. Aceste monetării au satisfăcut cererile de bani necesare comerțului și tranzacțiilor zilnice din regiunile de care vorbim și în parte și din Țara Românească, făcând ca populația să dispună de numerar suficient.

Dar Carol Robert s'a îngrijit și de monetăria Ungariei și a introdus acolo și monete mai mari. Astfel el a bătut pentru prima oară în Ungaria monete de aur, numite *floreni*, imitate după cele din Florența, care aveau ca tip monetar o floare de crin. Deasemenea a bătut și monete mari de argint, numite *groși* care erau imitate după groșii din Boemia.

Și aceste piese noi s'au introdus în Transilvania și Banat și de aici au trecut și în Țara Românească și în Moldova. În special florenii de aur au devenit tot mai mult moneda preferată în tranzacțiile mari din aceste principate, ca și în Transilvania și Banat. Numele sub care circulau la noi era cel de *galbeni ungurești* sau prescurtat *unghi*.

Speciile monetare menționate mai sus au circulat în Transilvania și Banat până în veacul al XVI-lea, când Ungaria, transformată în pașalâc turcesc, n'a mai bătut monetă.

Când în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea Domnii Țării Românești și ai Moldovei au început să bată monete proprii, acestea s'au introdus, prin mijlocirea comerțului, și în Transilvania și mai puțin în Banat.

Dealtfel, relațiile comerciale între aceste țări românești s'au intensificat în veacurile următoare și din această cauză și monetele care se băteau ori circulau în Transilvania, au intrat și în Principatele Române.

Situația aceasta a durat până pe la 1500, când din cauza orientării noi pe care a primit-o comerțul nostru după cucerirea Constantinopolului de Turci, atât monetele românești cât și cele ungurești au fost înlocuite treptat cu monete turcești.

19. INVAZIA MONETELOR STRĂINE

După cum se arată mai sus, două evenimente petrecute în prima jumătate a veacului al XVI-lea au avut o influență decisivă pentru soarta monetărilor noastre și pentru circulația monetară dela noi. Aceste evenimente au fost: cucerirea Ungariei de Turci și transformarea ei în pașalâc (1526—1541) și ocuparea cetății Tighina de pe Nistru (1538).

Prin aceasta se crează țărilor românești o situație nouă, căci ele sunt acum înconjurare de toate părțile de Turci: la Dunăre, la Tisa și la Nistru.

Urmările acestei situații s'au produs numaidecât: deoparte Turcii nu mai respectă autonomia țărilor noastre, de altă parte ei le subjugă din punct de vedere economic, monopolizând treptat întreg comerțul lor de export. Iar de această stare de lucruri s'a resimțit în primul rând circulația monetară, prin faptul că s'au introdus la noi în cantități tot mai mari monetele folosite în comerțul turcesc (*levantin*) care au cucerit în foarte scurt timp piețele noastre, înlăturând atât monetele naționale, cât și monetele străine ce intraseră prin relațiile comerciale cu țările vecine.

Cele dintâi monete străine pe care le-a introdus comerțul levantin la noi au fost *asprii turcești*, cari se emiteau în cantități enorme de către atelierele monetare înființate de Turci în regiunile miniere din Peninsula Balcanică, regiuni care și în antichitate au fost centre importante de activitate monetară. Bătuți din argint bun, având dimensiuni mici și o formă rotundă neregulată, asprii erau lipsiți de tipuri monetare și nu aveau decât legende în limba turcă, atât pe față cât și pe revers. Cu toate acestea fiind impuse de comerțul levantin, aceste monete s'au răspândit într-o măsură extraordinară de mare în tot răsăritul Europei, devenind monete de mare circulație în țările din basinelul Mării Negre. La noi în tot cursul veacului al XVI-lea, socotelile curente se fac în aspri, chiar când sumele sunt exprimate în monete de aur (*ducați*) ori în monete mari de argint (*taleri*), iar plățile efective se fac în cantitate corespunzătoare de aspri.

Dar tocmai din cauza expansiunii lor, asprii au început spre sfârșitul acestui veac să se deprecieze. Argintul din care erau bătute a început să fie amestecat cu tot mai mult metal inferior, iar dimensiunile pieselor s'au redus și ele. Astfel, la un moment dat, asprii au ajuns să aibă valoarea dinarilor ungurești contemporani, emiși de arhiducii austriaci în calitate de regi ai Ungariei și fabricați dintr'un argint de proastă calitate. Amândouă aceste monete depreciate nu circulau un timp ca monete mărunte în țările noastre și se găsesc adeseori laolaltă în depozitele monetare dela sfârșitul veacului al XVI-lea și prima jumătate a veacului al XVII-lea.

Tot în acest timp se introduce la noi și o altă monetă turcească de argint: *parava*, care la început a valorat 3 aspri, iar după 1670 patru aspri.

În Moldova au intervenit și alte monete mărunte, foarte asemănătoare cu asprii. Acestea erau așa numiții *denghi* bătute de marii duci de Moscova. Aveau ca și asprii o formă neregulată, dar reprezentau pe față pe marele duce călare, iar pe revers aveau o legendă rusească.

Monete de argint mai mari, care s'au introdus la noi în acest timp, au fost *piesele de trei groși* bătute de regii Poloniei. În Moldova și Țara-Românească li se spunea *polonici*, mai târziu *costande*; în Ardeal purtau numele de *dutec*.

Cele mai mari monete de argint introduse la noi în veacul al XV-lea au fost *talerii*. Cei emiși de împărații austriaci se numeau *taleri imperiați*. Mai târziu, numele acesta s'a dat tuturor talerilor germani. Spre sfârșitul acestui veac au intrat în țările noastre și *talerii olandezi*, cari din cauza tipului de pe revers, care înfățișă un leu ridicat în două labe, se numeau și *lei*. Ei s'au înlocuit atât de mult la noi, încât au devenit mai târziu moneda noastră națională. În special leul a fost pus în relație de valoare cu parava, socotindu-se un leu 40 de parava.

Dintre subdiviziunile talerului au circulat la noi mai ales *ortii*, cari valorau un sfert de taler.

Cât privește monetele de aur, circulau la noi încă de mult galbenii ungurești, numiți și *ughi*, și ducății venețieni numiți *zloți tădărești* sau *vinetici de aur*. Ei au continuat să circule și în epoca de care ne ocupăm. Însă nu totdeauna monetele de aur erau efective, ci adeseori sub numele lor se înțelegea o cantitate corespunzătoare de monete de argint. De aceea găsim în documente expresii ca acestea: «o sută de zloți în aspri», sau «o mie de galbeni de bani» sau «24 taleri de bani mărunți», etc. Piesecele cele mai mici se numeau *bani*.

Sumele mari nu se socoteau în piese de aur sau de argint, ci în *pungi* de câte 500 de piese, sau *poveri* de câte 2000 de piese.

20. ULTIMELE MONETE NAȚIONALE MOLDOVENEȘTI. FALSIFICĂRI MONETARE

Față de invazia atât de mare a monetelor străine amintite mai sus, invazie provocată de nona orientare a comerțului levantin, emiterea de monete naționale românești devenea o imposibilitate. Deaceia, nu numai

Domnii Țării Românești, cari încetaseră de mult de a bate monete proprii, s'an abținut dela orice încercare de a reînființa monetăria națională, dar și Domnii Moldovei, cari bătuseră monete până la 1527 au trebuit să înceteze activitatea monetară și numai câțiva dintre dânsii mai încearcă să emită monete proprii, dar în cantitate foarte redusă. În schimb, principii Transilvaniei, cari numai de curând deveniseră vasali Turcilor și erau mai aproape de Austria, au putut să pună în funcțiune vechile monetării din Cluj și Sibiu și să folosească și monetăria din Baia-Mare, aflătoare pe teritoriul Ungariei austriace. Astfel ei continuă să bată monete proprii, cel puțin dela 1538 înainte, în tot cursul veacului al XVI-lea și al XVII-lea.

Pare însă foarte curios că speciile monetare care se emit de acești principii sunt mai ales ducăți de aur și taleri de argint și numai rareori și într'o măsură redusă monete mărunte: dinari și oboli. De altă parte, circulația acestor piese pare a fi fost și ea foarte restrânsă, căci nu se găsesc decât rar în tezaururile din țările vecine. Toate acestea ar putea dovedi, că monetele de aur și de argint ale acestor principii aveau o circulație locală și serveau mai mult să simbolizeze autonomia țării sau să teaurizeze cantitățile de metal prețios ce posedau.

Căci, în realitate, după cum rezultă din documente și din descrierile călătorilor, monetele care circulau în Transilvania erau aceleași monete străine, care aveau curs și în Țara Românească și în Moldova.

Domnii moldoveni cari au încercat să bată monetă proprie în veacul al XVI-lea sunt următorii:

Alexandru Lăpușneanu, care în anul 1558 a emis dinari de argint prost, după modelul dinarilor ungurești. Ei prezintă pe față stema Ungariei având

Dinar dela Alexandru Lăpușneanu

în centru blazonul Moldovei; legenda: ALEXANDER D.G.W.MOL.1558 (*Alexander dei gratia waiwoda Moldaviae*). Pe revers Maica Domnului cu pruncul în brațe și legenda: PATRONA MOLDAW(ie).

Despot-Vodă, care în anii 1562 și 1563 a pus bazele unui întreg sistem monetar, compus din ducăți de aur, taleri de argint și dinari.

Primii emiși au fost dinarii din 1562 și cari au un tip special: pe față capul laureat al lui Despot și legenda PATRONA MOLDAWI(e); pe revers, stema Moldovei și legenda: IOHANN(es) D(ci) G(ratia) WAIVOD 1562.

În anul următor s'au bătut ducății, talerii și groșițele. Tipurile lor sunt influențate de cele austriace: stema de pe revers atât la ducăți cât și la taleri este timbrată de o acvilă bicefală.

Ducății au pe față capul încoronat al Domnitorului și legenda: HERACLIDIS, DESPOTE. PATRIS. PA[TR]IE. [15]63. Pe revers un scut scartelat, având în primul cartier un turn, în al 2-lea un pom

cu tulpina încolăcită de un șarpe; în al 3-lea un leu mergând spre dreapta și în al 4-lea un pește. Peste tot (în centru) capul de bour. Scutul este timbrat de o acvilă bicefală încoronată. Legenda: VINDEX . ET . DEFENSOR . LIBERTAT(is) PATR(ie)

Talerii au pe față bustul Domnitorului, încoronat și ținând în mâna dreaptă sabia, în stânga globul cruciger. Legenda: HERACLIDIS DESPOTE PA-

Dinar dela Despot Vodă (1562)

TRIS PATRIE. 1563. Pe revers un scut dublu scartelat (16 cartiere cu diferite figuri) având în centru stema Moldovei și timbrat de o acvilă bicefală. Legenda: VINDEX . ET . DEFENSOR . LIBERTATIS . PATRIE .

În sfârșit dinarii de tip unguresc, cari sunt copiați exact după dinarii lui Matei Corvinul și numai în

Talerul lui Despot Vodă

legendă poartă indicația că sunt bătuți de un Domn moldovean.

Deoarece dominația lui Despot-Vodă n'a ținut decât doi ani, sistemul său monetar nu s'a putut încetățeni și n'a fost adoptat de urmașii săi.

Ștefan Tomșa a bătut și el 1563 și 1564 dinari de tipul ultimilor dinari ai lui Despot.

Ioan-Vodă cel Cumplit a bătut o specie monetară

Accea de aramă dela Ioan Vodă cel Cumplit

cu totul deosebită de cele emise vreodată în Moldova. Mai întâi ea este de aramă, în diametrul de 23 mm și poartă numele de *accia*. Acest nume este traducerea turcească a cuvântului « aspru » (alb), deci cu totul nepotrivit pentru o monedă de aramă. De altă parte legenda este în limba română, scrisă cu litere cirilice

și purtând data în cifre cirilice. Pe față se află capul Domnitorului și legenda: ОУНІ МОЛДОВІИ; pe revers stema Moldovei și legenda: РХІРІІІ МОЛДОВІИ-ДІКІІІІ; iar în câmp: 3114 (7081) = 1573. Ținând seama de faptul că monetele acestea au fost emise în anul când Ioan-Vodă se pregătea de luptă contra Turcilor, suntem în drept să presupunem că au servit pentru plata mercenarilor Cazaci pe cari îi angajase Domnul

Ducat de aur dela Despot Vodă

moldovean. Iar fabricarea lor din aramă poate fi pusă în legătură cu monetele tătarești, care erau de acest metal și se întrebuințau și de Cazaci. Hereghia Moldovei, înseamnă monetăria sau băuăria Moldovei.

Ștefan Răzvan. Acest Domn a emis în anul 1595 monete de tipul pieselor polone de trei groșițe. Cum am văzut mai sus, monetele polone de acest fel circulau încă de mult în țările noastre, deci Răzvan-Vodă n'a făcut altceva decât a adaptat tipurile lor la monetele sale. Pe față ele au bustul lui Răzvan, încoronat, și legenda în românește și cu litere latine

Dinar dela Despot Vodă (1563)

amestecate cu cirilice: STEPH(an) BOIBOD . MOADOB .; pe revers legenda latină: GROS . ARGTRIPR[RE]GMO[O]ADABIA (grossus argenteus triplex regni Moldavie). Sus, într'un cerc dublu, însoțit de doi trandafiri, stema Moldovei, iar jos stema monetarului polon Ian Dulski și anul 1595.

Faptul că în 1595 se bat monete moldovenesti cu tipurile monetelor polone de trei groșițe, nu este în-

Piesă de trei groșițe dela Răzvan Vodă

tâmplător, ci o dovadă nouă de predominarea acestor monete în comerțul Moldovei. Și spre a-și asigura și mai deplin dominația monetară, Polonii au căutat, îndată ce Jeremia Movilă, partizan al lor, a putut ocupa tronul Moldovei, să-i impună în mod formal folosirea exclusivă a monetelor polone.

Deci în actul de confirmare a lui Ieremia Movilă din 1597, cancelarul Zamoisky după ce-i recunoaște dreptul de a bate monete, îi impune ca piesele ce va emite să fie la fel cu cele polone (*ad instar monetae Polonicae*) și să aibă același titlu metalic și aceeași greutate ca și ele, spre a putea fi primite în Polonia și în celelalte domenii ale regatului polon (Moisil Const., *Bănăria lui Dabija-Vodă*, p. 1).

Convenția aceasta ne descoperă întru câtva situația monetară a Moldovei la sfârșitul veacului al XVII-lea. Domnii, deși vasali ai Turcilor, nu-și pierduseră dreptul monetar, căci altfel Polonii n'ar fi putut să-l recunoască lui Ieremia Movilă, fără a nemulțumi pe Turci. De altă parte, Polonii impunând Domnului moldovean să bată în bănăria sa monete polone, asigurau acestora circulația exclusivă în Moldova, ca și cum ar fi fost monete naționale.

Astfel, se stabilește în Moldova în mod definitiv preponderanța monetelor polone, care va dura până la sfârșitul veacului al XVII-lea, iar efectele ei s'au resfrânt și în circulația monetară din Țara Românească și Transilvania, cari au trebuit să adopte și ele în relațiile comerciale, în mare parte, piesele polone de trei groșițe, adică acelea care circulau mai mult și în Moldova.

21. ANARHIA MONETARĂ: PREPONDERANȚA POLONĂ

Odată cu veacul al XVII-lea începe atât la noi, cât și în cele mai multe țări din centrul și nord-estul Europei o perioadă de adevărată anarhie monetară, datorită numărului mare de specii monetare puse în circulație și falsificării pe o scară întinsă a monetelor de mare curs.

Încă dela începutul acestui veac se înființează atât

Medalia lui Mihail Viteazul

în statele Germaniei de Nord, cât și în Polonia, o mulțime de bănării clandestine, numite «*cloșitoare de bani*», care enut tot felul de monete de mare circulație, dar fabricate din argint amestecat cu foarte multă aramă. Capii acestor state au tolerat funcționarea lor, căci le aduceau venituri însemnate, dar activitatea lor a fost dezastruoasă pentru țările de origine a monetelor de mare circulație.

Prima lovitură s'a dat pieselor de trei groșițe și orților, care veneau din Polonia. Mai multe orașe

dela Marea Baltică, supuse Suedezilor (Elbing, Riga, etc.) au bătut cantități enorme de monete de acestea din metal inferior și le-au introdus în Polonia, în schimbul monetelor de argint bun, care au fost astfel scoase din țară. De altă parte, chiar în Polonia s'au înființat monetării oficiale — ca cea din Bromberg — unde se băteau monete din metal inferior; iar prin orașele de graniță s'au înființat bănării clandestine, care contribuiau și mai mult la ruinarea monetară a Poloniei.

O altă lovitură s'a dat talerilor lei. Aceștia fiind ceva mai ușori decât talerii imperiali, au reușit să câștige, mai ales în comerțul levantin, deci și la noi, o circulație considerabilă. Atunci au început să fie falsificați pe o scară întinsă, mai ales de unii principii și orașe italiene, dar și de monetării clandestine engleze, și introduși prin fraudă în imperiul otoman, de unde au trecut mai departe.

Astfel, în tot cursul acestui veac, Românii au fost nevoiți să socotească în două feluri de monete: bune și rele, suferind pagube enorme din cauza diferențelor de curs.

Tot acum se introduce la noi o nouă specie monetară: *șilingul*. De origine nordică, șilingii s'au răspândit mai întâi în Polonia, odată cu urcarea pe tronul acestui regat a primului rege din familia de Wasa, Sigismund III (1587—1632), iar de acolo au trecut în Moldova, fiind folosiți ca monete mărunte, bani. După numele lor polon «*szelag*», Moldovenii le-au spus *șalái*.

Tocmai fiindcă erau foarte căutați ca monete mărunte, șilingii au fost și ei falsificați pe o scară întinsă și apoi introduși în Polonia. În afară de orașele suedeze, aceste monete au fost falsificate în mari cantități și în Moldova, unde exista de asemenea o bănărie clandestină chiar în Suceava, capitala țării.

De altfel informațiile istorice ne descoperă, că în Moldova se falsificau bani poloni încă dela începutul veacului al XVI-lea, când monetăria oficială a Moldovei încetase de a mai funcționa în mod regulat. Un act din 1526, dat de regele polon Sigismund I, interzice introducerea în Polonia a monetelor falsificate în Moldova, monete care erau bătute după modelul celor polone, căci prin importul lor se cauzează mari pagube statului. Poate și spre a împiedeca emiterea de astfel de monete false, Polonii au impus lui Ieremia Movilă să adopte în mod oficial monetele polone și să bată piese identice, și ca titlu metalic și ca greutate și ca tip, cu cele polone. Cu toate acestea, se pare că operațiunea falsificării a continuat, căci în 1620, când domnea Alexandru Iliaș în Moldova, Polonii se plâng Porții că acesta permite să se fabrice bani poloni falsi în țara lui.

Dar patruzeci de ani mai târziu, în timpul lui Dabija-Vodă (1661—1664) și a urmașilor săi până la 1668, avem știri sigure despre existența unei bănării clandestine în Suceava, organizată, se pare, de specialiști din serviciul statului polon și autorizată de Domn, bănărie care a emis milioane de șilingi falsi poloni, suedezi și germani, pe cari i-a exportat în Polonia. Lipsa de monetă mărunță suficientă a făcut ca acești șilingi falsi să fie foarte bine primiți de

populația polonă și lituană, care a plătit cu monete de aur și de argint aceste piese ¹⁾.

Dar o astfel de monetărie pare a fi existat și în Țara Românească, la mănăstirea Snagov, lângă București, unde s'au găsit de curând fragmente de tablă de aramă cu impresiuni monetare ²⁾. Tot în această monetărie s'au bătut probabil și ultimele

Dinar dela Mihnea Vodă Radul (1658)

monete naționale muntene: dinarii lui Mihnea-Vodă Radul din 1658. Aceștia au pe față bustul Domnului cu coroană pe cap și sceptru în mâna dreaptă și legenda: IO MICHAEL RAD(olus) D(ei) G(ratia) VAL(achie) TR(ansalpine) PR(inceps) și în câmp data 1658; iar pe revers o acvilă bicefală și legenda: SI DEVS NOBISCVM QVIS CO(ntra) NO(s).

Nu trebuie să uităm, că la noi intrau și multe monete false — bani răi — din imperiul turcesc. Pe lângă leiuri olandezi de metal inferior, s'au introdus așa numiți *luigini* francezi de 5 bani, bătuți la Monaco și numiți turcește *limini*; apoi taleri turcești (*gruși*) falsificați la Genova.

Ungaria, ocupată de Turci, era deasemenea în acest timp un mare centru de falsificări monetare. Aici se fabricau în special monetele mărunte austriace, care aveau mare căutare și care treceau în cantități mari la noi, constituind așa numiți *bani*.

Prin introducerea atâtor specii noi de monete, bune și rele, care s'au adăugat speciilor care circulau încă din veacul al XVI-lea la noi, circulația monetară s'a complicat foarte mult, socotelile și schimbul se făceau cu mare greutate, iar diferențele de valută pricinuiau pagube însemnate tuturor. În astfel de condiții era natural să se recurgă la tot felul de fraude, care constau mai ales în tăierea marginelor monetelor de aur și de argint, spre a se lua o parte din metalul prețios și deci la scăderea valorii metalice a pieselor bune.

În același timp a luat un mare avânt și meseria speculanților asupra schimbului și valutei, a *zaraților* cari din operațiile de acest fel realizau beneficii importante.

22. ANARHIA MONETARĂ: PREPONDERANȚA AUSTRIACĂ

După ce Austria a cucerit dela Turci Ungaria și Transilvania (1690), monetele ei s'au introdus în mod definitiv în aceste țări, alungând pe toate cele de altă

proveniență; în același timp, ele au trecut în cantități tot mai mari și în principatele vecine. Prin aceasta s'a pus capăt anarhiei monetare din provinciile supuse Austriei și s'a limitat numai la aceste din urnă două principate românești.

Expansiunea monetelor austriace a fost favorizată de faptul că Polonia era în acest timp în completă decadență monetară, deoarece regii din dinastia saxonă, August II și August III, cari au domnit în această țară cea mai mare parte din veacul al XVIII-lea, n'au emis decât prea puține monete polone, și au introdus monetele saxone, iar după ce Polonia a fost desmembrată (1794), ea a încetat ca totul orice activitate monetară.

De altă parte, Austria anexând la începutul acestui veac Țările de Jos, a beneficiat de monetările lor, care emiteau monete de mare circulație: ducații și talerii olandezi și le-a utilizat în folosul ei.

Toate aceste împrejurări au contribuit ca Țara Românească și Moldova să cadă sub dominația monetară austriacă, pe măsură ce și comerțul lor cădea tot mai mult sub influența Austriei.

Cele mai însemnate monete austriace care au circulat în veacul al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea în aceste două principate sunt următoarele: *ducații de aur imperiali* și *olanderi*, de valoare egală; dar cei dintâi se băteau și în piese mari de 2, 5 și 10 ducați — numiți *lefi* — cari se foloseau mai ales pentru salbe.

Dintre piesele divizionare de argint cele mai cătate erau *sfașii* (*Zwanziger*) de 20 *creșari*, cari au și devenit moneda curentă în țările noastre.

Dar pe lângă monetele austriace au intrat în această epocă și numeroase specii de monete turcești, a căror circulație era mult mai redusă însă. Printre ele cităm următoarele monete de aur: *hairghieaua* de 40 lei și subdiviziunile ei de 20 și 10 lei; *mahmudeana*, care era de două feluri, *moale* (42 lei) și *tare* (37 lei); *funducul* (22 lei); *stambolul* (16 lei); *misirul* (15 lei); *nisjiaua* (12 lei) și *rubiaua* (5 lei 35 parale). Iar de argint, *piastrul*, care la început fusese identic cu talerul spaniol, dar s'a devalorizat repede din cauza metalului inferior din care s'a bătut. Numele lui vine dela coloanele — pilastrii — ce susțineau stema Spaniei de pe reversul talerilor spanioli. Apoi *icosarul*, piesă de 14 lei; *directul* la fel; *ricalul* (13 lei); *iuslucul* (8 lei și 8 parale) etc. ¹⁾.

În sfârșit s'au mai introdus și monete rusești, din care însă numai *rublile de argint* aveau o circulație mai întinsă.

Aceste monete străine, în număr atât de mare și de valori atât de diferite, provocau dificultăți imense nu numai în socotelile negustorilor, dar și în ale vistieriei. Iar, de altă parte, prezentau diferențe de curs foarte mari, încât specula ce se făcea cu schimbul lor nu cunoștea nici o margine. Fluctuațiile cursului erau cu atât mai pronunțate și mai numeroase, cu cât nu depindeau numai de bursele din capitalele țărilor, ci și de cele din orașele de provincie, care aveau o mișcare

¹⁾ Moisil Const., *Băndria lui Dabija Vodă în Buletinul Societății Numismatice Române* XII (1915) p. 5 și urm. P. P. Panaitescu, *Date noi despre falsificări de monete polone în Moldova, tot acolo* XXVII—XXIX (1932—1934).

²⁾ D-l Dinu Rosetti făcând acolo săpături a dat de resturile unui atelier monetar.

¹⁾ Se înțeleg lei vechi decât 40 parale.

comercială mai activă, erau puncte vamale sau stațiuni de export.

Spre a pune oarecare ordine în acest haos monetar, guvernele Țării Românești și Moldovei s'au văzut nevoite să fixeze cursuri oficiale pentru schimbul tuturor monetelor, atât în capitalele țărilor, cât și în județe. Dar acest curs oficial era ținut în seamă numai în raporturile cu visteria statului. Pentru transacțiile între particulari era «cursul pieții» pe care-l stabileau marii zarafi și marii negustori.

Lupta între diferitele monete se agrava în timpul ocupațiilor militare rusești și austriace, care au fost destul de numeroase și de îndelungate atât în veacul al XVIII-lea, cât și în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Comandanții militari căutau de o parte să favorizeze monetele țărilor lor, de altă parte să înlesnească în gradul cel mai înalt schimbul, spre a putea obține cât mai ușor și mai repede furniturile de care aveau nevoie. În astfel de ocazii năpasta cădea totdeauna asupra monetelor turcești, care erau oprite de a mai circula sub diferite pretexte, iar prin aceasta atât visteriile Principatelor, cât și deținătorii de monete turcești, sufereau pagube mari.

În schimb, monetele austriace fiind monete de mare circulație și de valoare internațională, erau folosite chiar de armatele rusești și se impuneau tot mai mult în cele două principate.

Astfel, în preajma anului 1830, când în urma păcii dela Adrianopol (1829), Rușii obținuseră protectoratul asupra Țării Românești și Moldovei, haosul monetar nu încetase definitiv, cu toate măsurile luate, dar în acest haos monetele austriace aveau circulația cea mai întinsă și cursul cel mai ridicat.

În legătură cu cele de mai sus, trebuie să menționăm, că cu prilejul ocupației militare rusești dintre 1769—1774, s'au emis de către comandamentul acestor armate, monete speciale de aramă, într-o bătărie improvizată la Sudagura (lângă Cernăuți). Ele aveau pe fața stemele unite ale Moldovei și Țării Românești, iar pe revers indicația valorii. Pe piesele mici: 1 para = 3 deughi, pe cele mari: 2 parale = 3 copeici. Deci aceste valori erau în legătură atât cu monetele turcești cât și cu cele rusești. N'au circulat însă decât până la retrageren armatelor rusești (1774).

23. EPOCA REGULAMENTULUI ORGANIC: APOGENUL PREPONDERANȚEI MONETARE AUSTRIACE

Primele măsuri serioase în scopul de a stăvili măcar parțial anarhia monetară au fost luate de Regulamentul Organic al Țării Românești în 1831 și de cel al Moldovei în 1832.

Primul prevedea la art. 65, că bugetul Statului se va calcula în «galbeni împărătești sau olandezi, socotiți câte 14 sfanți în unul sau lei 31½, luându-se acest preț de acum al galbenilor și al sfanților drept temei nestrămutat al cursului monetelor pentru toate daraverile ce urmează într-o cea din lăuntrul circulației a Valahiei, după intrinseca prețuire ce va avea fiecare prețuire de monedă».

Al doilea spune la art. 81: «Prețul tuturor monetelor de aur sau de argint, ce vor intra în Moldova, se va statornici după a lor de sine curată și adevărată valoare, potrivit cu cea a galbenului de Olanda... în preț de 3½ lei galbenul sau 14 sorocoveți, după cursul de astăzi al galbenului și al sorocovățului. Această prețuire va fi de temei nestrămutat al cursului monetei în toate luaturile și alțverisurile din lăuntru ale Moldovei».

Totodată, în regulamentul organic al Țării Românești, în capitolul intitulat «Inceputuri de unire mai de aproape între amândouă principaturile», se prevede la art. 375: «Monetele vor avea același curs și aceleași prețuri în amândouă principaturile întocmai după cuprinderea art. 65».

Din aceste dispoziții ale celor două regulamente rezultă, că ele recunoșteau aceleași monete etalon, în amândouă principatele, adică pentru aur, ducatul austriac sau olandez — de egală valoare — iar pentru argint: sfanțul austriac (căci «sorocovățul» amintit în Moldova este sfanțul care acolo avea numele de sorocovăț).

Este interesant de observat cu acest prilej, că deși regulamentele organice au fost întocmite în timpul ocupației rusești și au fost aprobate de guvernul rusesc, cu toate acestea ele nu fixează ca etaloane monete rusești, ci monete austriace. Dovada cea mai evidentă de situația preponderantă ce o aveau monetele austriace la noi și recunoașterea acestei superiorități de către însăși legiuirile organice ale principatelor, este consacrarea apogeenului la care ajunsese această preponderanță.

După cum rezultă din tabelele de curs monetar stabilite în urma punerii în aplicare a regulamentului organic în amândouă țările, piesele care aveau circulație mai întinsă în comerțul lor, și deci care trebuiau cotate conform dispozițiilor noi, erau următoarele: de aur, galbenul împărătesc, iuzlucul, ichilicul și rubieaia; de argint, crontalerul (sub care se înțelegea și talerul austriac (zgripforul) și cel spaniol (colonatul sau stâlparul), sfanțul, rubla și icosarul vechiu și nou.

Spre a se putea stabili în mod precis cursul fiecăreia din aceste monete, s'au numit încă dela început comisii de bancheri, care au făcut analizele metalului fiecărei categorii de monete, stabilindu-i titlul, greutatea și valoarea intrinsecă, iar pe baza raportului acestor comisii, visteriile Țării Românești și Moldovei care acum au început a se numi Miniștere de Finanțe — le-au fixat cursul. Această operație se va repeta de acum înainte în fiecare an, întrucât cursul fixat de regulamente în 1831 și 1832, nu era niciodată conform cu realitatea, dat fiind că în decursul timpului valoarea aurului a crescut, iar de altă parte valoarea monetelor mărșinte a suferit o scădere. În același timp, valuta noastră era legată de cursul monetar dela Constantinopol — în ce privește monetele turcești de aur și de argint — și fluctuațiile cursului din capitala imperiului turcesc se resfrângeau și asupra celui dela noi.

În sfârșit, valoarea stabilită de regulamentele organice pentru ducat și sfanț nu se putea impune și transacțiilor ce se făceau în orașele de provincie,

mai ales în porturile Galați, Brăila, Giurgiu, unde valuta se fixa de comerțul internațional.

Toate acestea au contribuit ca măsura de stăvilire a anarhiei monetare luată de regulamentele organice să nu poată fi aplicată decât pe o scară redusă și numai în raporturile cu Ministerul de Finanțe, pe câtă vreme comerțul și particularii se conduceau după cursul pieții, care era totdeauna mult superior celui oficial.

O dificultate foarte serioasă în acțiunea pentru fixarea cursului monetelor consta în faptul, că monetele în care se exprima valoarea pieselor străine, adică leul și paraua, nu erau monete reale, ci monete de cont, prin urmare fără valoare intrinsecă. Deci fluctuațiile schimbului erau din această cauză mult mai arbitrare și la discreția speculanților cari puteau ridica sau scădea după plac valuta.

De aceea toți economiștii noștri din acel timp erau de părere, că singurul mijloc de a se pune capăt anarhiei monetare este monetizarea leului, adică transformarea lui într-o monedă reală¹⁾.

Iar până să se poată înfăptui această reformă importantă, s'au încercat alte remedii.

Astfel Mihail Sturza, Domnul Moldovei (1834—1848) a încercat mai întâi să înlăture cu totul leul acesta de cont, ceea ce însă n'a putut face²⁾. Apoi a introdus așa numitele «pietre-blanc», ponduri de bronz reprezentând greutatea galbenului austriac sau olandez; a piesei de 2 galbeni (dublon); a piesei de 2 galbeni turcești (lira); a rubielei; a jumătății de pol imperial rusec; a irmilicului, etc.³⁾. Cu ajutorul acestor greutăți se putea verifica ușor dacă monetele de aur au valoarea exactă și deci se putea intru câtva pune capăt fraudei, care consta în extragerea unei cantități de metal din piesele de aur, prin tăiere meșteșugită a marginilor.

De altfel, spre a se asigura contra fraudelor de tot felul, se făcuse obiceiul ca în scrisorile comerciale, în chitanțe și contracte unde se specificau sume de bani, să se precizeze exact nu numai felul monetelor, dar și starea lor reală.

24. CUZA VODĂ ȘI MONETA NAȚIONALĂ. PRIMA LEGE MONETARĂ SUB CAROL I

Necesitatea de a se emite o monedă națională, care să pună capăt anarhiei și pagubelor, a fost înțeleasă

¹⁾ Zane G., *Economia de schimb în principatele române*, București 1936 p. 143 urm.; unde este discutată pe larg această problemă.

²⁾ *Ibidem* p. 148 urm.

³⁾ Serereanu G. Dr., *Greutățile monetare din Moldova în Buletinul Societ. Numism. Rom. II* (1905) p. 14 urm.; Roșu I., *Monete și greutăți românești*, *ibidem* XX (1925) p. 22 urm.

de Domnul care a reușit să înfăptuiască la 1859 unirea celor două principate și apoi să le contopească la 1862 într'un singur Stat, România.

Încă în Iulie 1859, Cuza Vodă a încheiat, prin intermediul consulului francez, Victor Place, un mare prieten al Românilor, o convenție cu monetăria din Paris, în vederea baterii de monete naționale românești, iar în Mai 1860 s'a făcut și contractul necesar. Amintim în treacăt că, cu acest prilej, Cuza Vodă s'a gândit chiar la înființarea unei monetării naționale în București.

Conform contractului încheiat cu monetăria franceză, unitatea monetară a României urma să fie o piesă de argint de 5 gr. numită *român* (cum era în Franța, francul), iar sistemul monetar întreg consta din piese de aur de 20, 10 și 5 *români*; piese de argint de 5, 2, 1 și $\frac{1}{2}$ *români* și piese de bronz de 10, 5, 2 și 1 *parale* (sutimi?)¹⁾.

Executarea acestui contract depindea însă de un împrumut pe care Victor Place îl negocia pe piața Parisului²⁾. Cum însă împrumutul negociat n'a fost aprobat de parlamentul românesc, odată cu el a căzut și proiectul de reformă monetară. De altfel, chiar dacă împrumutul s'ar fi aprobat, Domnul ar fi avut de sigur mari dificultăți cu Poarta Otomană, care nu i-ar fi permis emiterea de monete naționale. Astfel de dificultăți a avut mai târziu (în 1867) Carol I, când s'a făcut prima lege monetară și s'a reînceput baterea de monete naționale.

Cu toate acestea, Victor Place, cât a stat la Paris, a lăsat să se întocmească desenele pentru viitoarele monete românești și monetăria de acolo a și executat câteva probe de monete de bronz, pe care le-a trimis în România. Din acestea se cunoaște până acum numai una: proba monetei de 5 parale din 1860³⁾. Se pare însă, că insuccesul împrumutului nu l-a descurajat pe Cuza Vodă, căci mai avem o probă a unei monete de 5 sutimi din 1864, ceea ce înseamnă că el încerca mereu să găsească momentul nimerit ca să realizeze această reformă.

Nu i-a fost dat totuși să o înfăptuiască. Prima lege monetară s'a votat abia la 1867 sub Carol I, ministru de finanțe fiind Ion Brătianu. De astă dată, monetei naționale i s'a dat numele tradițional de leu. Însă din cauza protestului Porții Otomane nu s'au putut emite decât monete de aramă (de 10, 5, 2 și 1 bani), iar cele de aur (de 20 lei) și de argint (de 1 leu) s'au emis abia după reînființarea monetăriei naționale din București, la 1870.

c. m.

¹⁾ Iorga N., *Banii lui Cuza Vodă*, în *Buletinul Societ. Numism. Rom. XVIII* (1923) p. 65 urm.; Moisil Const., *Cu privire la banii lui Cuza Vodă*, *ibidem* p. 98 urm.

²⁾ Emerit M. Victor Place, București 1931 p. 98 urm.

TIMBRELE POȘTALE ROMÂNEȘTI

Trecuseră 16 ani de când Roland Hill descoperise în Anglia sistemul de francare a scrisorilor printr'un timbru mobil, sistem care simplificând formalitățile de plată a transportului, avea să dea poștelor un avânt excepțional și, la 12 Noembrie 1857, o comisiune întrunită la Iași hotărâa introducerea timbreelor

La 23 Iunie 1859 aceeași emisiune este imprimată pe hârtie albă, tirajul fiind de 7.136 exemplare de 5, 21.472 de 40, și 11.264 de 80 parale.

Cu unificarea poștelor din Moldova și Muntenia sub o singură direcțiune prin Decretul Nr. 527 din 25 Iulie 1892, taxele din Moldova devin obligatorii

poștale mobile, de 27, 54, 81 și 108 parale în tot cuprinsul Moldovei. Ele aveau putere circulatorie numai în cuprinsul acestui principat.

Imprimare cu mijloace primitive, cu ajutorul unei ștampile de mână, în coli de 16 bucăți, aceste timbre reprezintă un cap de zimbru, vechea stemă a Moldovei, și cuvintele « Porto scrisorei » sub care se află cornul poștal și valoarea, totul într'un cerc.

Ele sunt cunoscute în lumea filatelică sub denumirea de « cap de bou ».

Numărul timbreelor imprimate a fost de 6.016 exemplare de 27 parale, 10.016 de 54, 2.016 de 81 și 6.016 de 108. Din acestea au fost vândute numai 3.691 bucăți de 27, 4.772 de 54, 709 de 81, și 2.584 de 108 parale.

După retragerea lor din circulație și unificarea poștelor în principate, timbrele rămase nevândute au fost transportate la București și depozitate în vechiul local al poștei din strada Doamnei unde, după câțva timp, au fost distruse prin ardere.

La 5 Noembrie 1858, aceste patru valori au fost înlocuite cu o nouă serie de trei valori: 5, 40 și 80 parale, de data aceasta de formă dreptunghiulară cu aceleași inscripțiuni, în litere latine.

Timbrul de 5 parale a fost emis pentru francarea ziarelor, cele de 40 și 80 parale fiind destinate scrisorilor.

Emisiunea a fost și de astădată restrânsă și anume: 960 bucăți de 5 parale, 7.040 de 40 și 2.816 de 80.

Ca și timbrele « cap de bou » acestea au fost imprimate cu mâna, pe hârtie albăstruie, în coli de câte 8 bucăți.

și pentru Muntenia, și o nouă serie fu pusă în circulație purtând, pentru prima oară, întrunite stemele celor două Principate.

Noile timbre poștale au formă patrată cu colțurile tăiate, și sunt de 3 feluri: de 3 parale, galbene, pentru foile tipărite; 6 parale, roșii, pentru scrisorile loco, și 30 parale pentru scrisori destinate a circula în cuprinsul principatelor.

La început aceste timbre au fost imprimate cu o mică presă de mână în coli de 32 exemplare, până în anul 1864 când, cumpărându-se o presă perfecționată, imprimarea lor s'a continuat în coli de 40 exemplare fiecare.

Aceste timbre au rămas puțin timp în circulație, fiind retrase la 10 Ianuarie 1865 și înlocuite cu o nouă serie de trei valori cu efigia Domnitorului Alexandru Ioan Cuza: 2 parale galben, 5 parale albastru, și 20 parale roșu.

Confecționate în atelierul de litografie Sander din București, noile timbre fură imprimate în coli de 192 bucăți, cele de 2 și 5 parale, și de 200 bucăți, cele de 20 parale.

Pietrele litografice însă se deteriorară curând și, ca urmare, imprimeria din București confecționă o nouă serie compusă din aceleași trei valori însă de un desen diferit, datorit gravornului francez Duloz.

Aceste noi timbre n'au mai fost puse în vânzare, deoarece la 23 Februarie 1866 Domnitorul Cuza abdică, și două luni după aceea principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen fu ales Domn al României.

La 1 August 1866, apar trei valori de 2, 5 și 20 parale, cu efigia noului Domnitor. De data aceasta

ele sunt imprimate într-o singură culoare, în negru, pe hârtie colorată, galbenă pentru timbrul de 2 parale, albastră pentru cele de 5 parale, și rose pentru cele de 20 parale.

Tirajul a fost de respectiv: 130.000, 160.000 și 250.000 exemplare.

În urma introducerii unui nou sistem monetar prin legea sancționată la 14 Aprilie 1867, Direcțiunea Poștelor echivalând vechile taxe poștale în noua monedă națională, lei și bani, pune în circulație la 1 Februarie 1868 noi timbre cu valorile: 2 bani galben, 3 bani violet, 4 bani albastru, și 10 bani cărămiziu.

Imprimarea lor s'a făcut la fabrica de timbre a Statului, în coli de 96 bucăți, tirajul fiind de 120.000 exemplare de 2; 30.000 de 4, și 170.000 de 18 bani.

Până în 1860, toate aceste timbre nu au servit decât la taxarea scrisorilor interne întrucât cele destinate străinătății erau trimise prin consulatele străine din principalele orașe din Muntenia și Moldova.

În acel an, la 20 Martie, s'au desființat poștele străine în România.

«Înălțimea sa Domnitorul spre a inaugura în mod solemn deschiderea serviciului internațional de către poșta română, spune Revista de Poștă din acel an, a vizitat Palatul Poștei din Capitală însoțit fiind de Ministrul de Interne, și a luat el însuși inițiativa remiterii celor dintâi epistole, înscrise pe registrele internaționale ale administrațiunei, încredințându-i două scrisori adresate Augustei sale familii, din care una francată și cealaltă recomandată, achitând portul lor în monedă națională de aur și urmând cu cel mai viu interes îndeplinirea tuturor formalităților necesare pentru a lor expediere».

La 31 Martie se încheie o convențiune specială cu Austria pentru reglementarea expedițiilor de scrisori și grupuri în tariful internațional, convenție urmată de alta similară încheiată cu Confederația Germană.

Ca urmare, la 8 Aprilie acelaș an, seria de timbre poștale se retrage din circulație și alte 5 valori: 5, 10, 15, 25 și 50 bani, sunt emise cu efigia Domnitorului într'un chenar, purtând inscripțiunile «Poșta Română» și valoarea respectivă.

Timbrul de 15 bani urma să înlocuiască vechea valoare de 18 bani, iar valorile de 25 și 50 bani, erau destinate francării scrisorilor pentru străinătate.

Acest tarif a rămas în vigoare până la 15 Octombrie 1870, când sub directoratul lui Al. Zissu, taxa scrisorilor interne a fost scăzută dela 15 la 10 bani de fiecare 15 gr. sau fracțiune, taxă și așa destul de scăzută pentru acele timpuri.

Taxa pentru ziare și reviste a fost redusă la 1½ ban de fiecare număr, desființându-se în acelaș timp și taxa ce se percepea de factori pentru distribuirea corespondențelor.

Urmarea a fost emiterea la 1 Ianuarie 1871 a trei noi valori: 5 bani, carmin; 10 bani, galben-portocaliu, și 25 bani, brun. La 5 Decembrie timbrul de 10 bani este imprimat în culoare albastru-ultramarin.

Pentru a face mai lesnicioasă desprinderea timbrelor din coală, administrațiunea poștelor cumpără o mașină de perforat, și cu începere dela 10 Ianuarie

1872, cele trei valori, 5, 10 și 25 bani fură imprimate pe hârtie albă și perforate.

În acelaș an, terminându-se stocul tipărit de timbre, se decide imprimarea a trei noi valori, 10 bani albastru deschis, 15 bani roșu și 50 bani albastru cu centru roșu, timbre care din cauza necesităților urgente, au fost imprimate în condițiuni defectuoase și n'au fost dințate.

Intrucât Direcțiunea Generală a Poștelor nu avea încă o tipografie bine organizată și cum aducerea specialiștilor străini cerea mari cheltueli, tipărirea timbrelor poștale a fost încredințată de George Lahovary gravorului francez Barre, și astfel scrisorile transportate prin poștă cu începere dela 10 Octombrie 1872, au fost francate cu noile timbre, având în mijlocul unui cerc de puncte, efigia Domnitorului Carol, sus cuvintele «ROMÂNIA», jos «BANI», precum și una din cele 7 valori din câte se compunea noua serie (1½, 3, 5, 10, 15, 25 și 50 bani), toate imprimate cu o desăvârșită finețe, la imprimeria Hulot din Paris.

Aceste timbre au rămas în circulație până la 1 Octombrie 1876 când se emite o nouă serie de acelaș tip ca precedentă, compusă din 4 valori: 1½ bani, olive; 5 bani, galben brun; 10 bani, albastru; 15 bani, brun și 30 bani, cărămiziu.

La 1 Aprilie 1879, culorile se schimbă, însă, introducându-se în acelaș timp 3 noi valori: 3 bani, verde, 25 bani, albastru și 50 bani, brun deschis, aceasta din urmă înlocuind timbrul de 30 bani. La această serie s'a adăugat un timbru poștal de 15 bani, brun, emis la începutul anului 1880.

La 10 Iulie 1880, din cauza uzurei matrițelor ce serveau la confecționarea timbrelor, s'a regravat efigia și s'au imprimat două valori noi: 15 bani, rose deschis, și 25 bani, albastru.

În afară de prima serie dela 1872, care a fost imprimată la imprimeria Hulot din Paris, toate seriile următoare (1876, 1879 și 1880) au fost confecționate la atelierul Statului, din București, pe matrițele gravate de Barre.

Matrițele uzându-se cu timpul, în Iulie 1880 se decide confecționarea unor alte timbre, cu aceeași efigie — având însă inscripțiunile mai distincte. Imprimarea lor s'a făcut la București, fiind emise două valori: 15 bani brun și 25 bani albastru.

Odată cu proclamarea Domnitorului Carol ca Rege al României în Martie 1885, o nouă serie fu pusă în circulație, compusă din 7 valori: 1½ bani, negru; 3 bani, violet; 5 bani, verde; 15 bani, brun și 25 bani, albastru. Aceste timbre au fost imprimate în coli de 120 bucăți pe hârtie albă. Ele reprezintă efigia regală într'un medalion, străjuită de un vultur cu aripile deschise și inscripțiunile «Posta Română» și valoarea respectivă.

În cursul anilor 1885—1889, aceleași valori, împreună cu un nou timbru de 50 bani, de culoare galbenă, au fost imprimate pe hârtie ușor colorată, având în filigrană, pentru întâia dată, stema României libere.

La 1 Octombrie 1890 această serie a fost înlocuită cu alte 7 valori de un desen diferit, reprezentând pe

TIMBRE POSTALE IMPRIMATE LA FABRICA DE TIMBRE DELA 1876—1932

Regele Carol I, într'un inedalion oval, purtând inscripțiunea: «ROMÂNIA», și în cele patru colțuri valoarea respectivă.

În anul următor, aceeași serie apare imprimată pe o hârtie ușor colorată, purtând stema țării în filigrană.

Cei 25 ani de domnie ai Regelui Carol I sunt sărbătoriți la 10 Mai 1891, prin punerea în circulațiune a unei noi serii de 5 valori: 1½ bani, roșu vișiniu, (128.700 ex.), 3 bani, violet (128.960 ex.), 5 bani, verde (63.960 ex.), 10 bani, roșu (637.00 ex.) și 15 bani, brun (129.480 ex.).

Timbrele poartă efigia regală înconjurată de inscripțiunea «România, Jubileul de 25 ani al domniei Regelui Carol I».

Imprimare în coli de 130 bucăți, timbrele au fost distribuite în curs de trei zile, în care timp s'au vândut peste 30.000 serii complete, restul fiind aplicat pe corespondențe.

În anul 1894, la 10 Mai, seria în curs este înlocuită cu o nouă emisiune de 4 valori: 3 bani, violet; 5 bani, verde deschis; 25 bani, albastru și 50 bani portocaliu, reprezentând efigia regală și două spice de grâu, simbolizând bogăția țării românești. Imprimată pe hârtie purtând în filigrană inițialele P.R. (Posta Română), seria fu completată, în Iulie 1896, cu o nouă valoare, 1 ban, brun, și în Octombrie 1898, cu 10 bani, verde închis.

În 1899, în urma adoptării de către Uniunea Internațională poștală a unor culori fixe pentru timbrele corespunzând anumitor valori în țările aderente, cu începere din luna August acel an, culorile se modifică: timbrul de 5 bani fu imprimat în verde închis, 10 bani în roșu, 15 bani în negru sau cenușiu și 25 bani în albastru închis.

În Iulie 1900 aceste timbre sunt imprimate pe hârtie subțire cu gumă, colorată în rose deschis, și fără filigrana P.R.

La sfârșitul aceluși an, fabrica de timbre primind un transport de hârtie cu filigrană nouă, reprezentând stema țării, filigrană ce cuprindea 25 timbre, procedează la o nouă emisiune pe acest fel de hârtie.

În cursul anului 1905, se ivă nouă modificări de culori: timbrul de 1 ban, este imprimat în negru, cel de 5, în verde-galben, 1 leu în verde, cu centrul negru și 2 lei brun, cu centrul negru.

În anul 1900, urmând a se inaugura noul palat al Poștelor, se comandaseră la atelierul de timbre al Statului francez, două serii noi de timbre poștale: prima având 8 valori, reprezentând o căruță de poștă după desenul lui M. Thèvenin iar cea de a doua, noul palat al P.T.T., efigia regală și un poștalion, cuprinzând 7 valori, imprimate după desenele pictorului I. Popescu.

Din cauza nepredărei la timp a acestor timbre de către atelierele din Paris, ele nu au putut fi puse în vânzare decât în anul 1903, sub directoratul lui Dimitrie Berlescu, când au adus Statului un beneficiu de 453.000 lei.

Din prima serie s'au imprimat 500.000 bucăți de 1 ban, galben-brun, 300.000 de 2 bani, brun, 400.000 de 5 bani, verde, 400.000 de 10 bani, rose, 500.000

de 15 bani, negru, 100.000 de 25 bani, albastru, 100.000 de 40 bani, verde și 100.000 de 50 bani, portocaliu.

Din a doua serie, compusă din 7 valori (15 bani, negru, 25 bani, albastru, 40 bani, verde, 50 bani, portocaliu, 1 leu, brun și 2 lei, violet), nu s'au imprimat decât 25.000 serii.

Pentru a veni în sprijinul operelor de binefacere ale Reginei Elisabeta, Direcțiunea Poștelor a pus în circulație trei noi serii în cursul anului 1901.

Prima serie se compunea din 4 valori: 3 bani, brun, 5 bani, verde, 10 bani, carmin și 15 bani, violet și reprezenta pe Regina Elisabeta, țecând. Inscripția era: «Dumnezeu să ne ducă mâna». Imprimare în litografie, în 500.000 serii, aceste mărci au fost vândute respectiv 10, 15, 20 și 25 bani. Ele au circulat dela 10 Mai 1906 până la 1 Iunie 1907, și beneficiul rezultat a fost destinat soc. «Țesătoria» și Policlinicii din București.

A doua serie, pusă în circulație la 5 Martie 1906, a fost imprimată în 100.000 exemplare, cu inscripția: «Viitorul țării îl țese femeia». Ea reprezintă pe Regina Elisabeta la un războiu de țesut. Desemul se datorește pictorului Costin Petrescu, culorile și valorile fiind aceleași ca în precedenta serie.

La 10 Martie 1906, o a treia serie de 4 valori, reprezentând pe Regina Elisabeta îngrijind un soldat rănit și având inscripția: «Rana legată și lăcrămile șterse», fu imprimată în 100.000 exemplare și pusă în vânzare.

La aceste serii se adăugară la sfârșitul lunii Septembrie acelaș an, 4 noi valori, figurând un inger, semnătura Reginei Elisabeta și inscripția: «Gloria autem et honor et pax omni speranti bonum» (glorie, onoare și pace, tuturor celor ce fac bine). Imprimată tot în litografie, seria se compune din 4 valori: 3, 5, 10 și 15 bani.

În Ianuarie 1907 se emite în folosul Societății «Obolul» o nouă serie de 4 valori (3, 5, 10 și 15 bani) imprimată la Londra. Timbrul a fost de 100.000 exemplare din fiecare valoare.

Cu prilejul împlinirii a 40 ani de domnie a Regelui Carol, două noi serii jubiliare fură emise în Iunie 1906, anibele imprimate la Brandbury, Wilkinson & Co. din Londra, după desenele lui Ioan Pompiliu. Prima serie se compune din 10 valori: 1 ban, galben; 3 bani, brun; 5 bani, verde; 10 bani, carmin; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 40 bani, brun; 50 bani, galben-brun; 1 leu, vernillon și 2 lei, portocaliu.

Timbrele reprezintă o pagină dintr-o veche evanghelie bizantină, având în mijloc efigia regală și valoarea respectivă.

A doua serie se compune din 10 valori: 1 ban, galben, reprezentând depunerea jurământului Domnitorului Carol (2.000.000 ex.); 3 bani, brun, intrarea în țară a Domnitorului cu o trăsură de poștă cu 4 cai (2.000.000 ex.); 5 bani, verde, Domnitorul în bateria dela Calafat (2.000.000 ex.); 10 bani, carmin, întâlnirea Domnitorului Carol cu Osman Pașa (2.000.000 ex.); 15 bani, violet, portretele Domnitorului la 1866 și 1906 (2.000.000 ex.); 25 bani, albastru, trecerea Dunării (2.400.000 ex.); 40 bani, brun, intrarea triumfală

a armatei române în București (1.200.000 ex.); 50 bani, brun-galben, Domnitorul în fruntea trupelor la 1877 (1.200.000 ex.); 1 leu, vermillon, Regele Carol la sfințirea Catedralei dela Curtea de Argeș în 1896 (500.000 ex.) și 2 lei, târnosirea bisericii Sf. Nicolae din Iași (500.000 ex.). La toate aceste valori centrul este imprimat în negru.

Valoarea totală a acestor două serii a fost de 5.370.000 lei. Până la 10 Mai 1907 s'au vândut pentru 2.247.000 lei!

La 16 Octombrie 1906, cu prilejul Expoziției, Direcția Poștelor a pus în circulație o nouă serie de 11 valori: 5 bani, verde; 10 bani, carmin; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 30 bani, vermillon; 40 bani, verde; 50 bani, portocaliu; 75 bani, bistre; 1,50 lei, violet; 2,50 lei, galben; 3 lei, portocaliu. Centrul imprimat în negru sau brun. Timbrele au fost executate în atelierul Alfred Baer după desenele pictorului Stengel, și au avut putere de francare numai trei zile.

La 1 Aprilie 1908, seria de timbre poștale în curs fu retrasă și înlocuită cu o nouă serie de 5 valori, reprezentând efigia regală și inscripțiunea « România, Posta »: 5 bani, verde; 10 bani, roșu deschis; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 50 bani, portocaliu.

La 1 Septembrie acelaș an, trei noi valori de acelaș tip: 40 bani, verde; 1 leu, brun și 2 lei, roșu, completară această emisiune.

Aceste timbre au fost imprimate cu clișee (matrite) de oțel, procedeu costisitor atunci, de aceea, mai târziu, în Februarie 1909, valorile de 1, 3, 5, 10 și 15 bani, au fost imprimate în tipografie.

Prin modificarea tarifului poștal în 1911, taxa pentru ziare și publicațiuni periodice a fost sporită dela 1 ban la 1½ bani. Ca urmare, timbrele poștale de 1 ban negru au fost retrase și înlocuite cu o nouă valoare de 1½ bani pe galben, imprimată în desenul emisiunii din 1900.

Alipirea Cadrilaterului în 1913 este sărbătorită printr-o serie comemorativă de 10 valori (1, 3, 5, 10, 15, 25, 40, 50 bani, 1 leu și 2 lei). Imprimate în două culori diferite fiecare, timbrele reprezintă în afară de efigiile Regelui Carol și a lui Mircea cel Mare, diferite episoade din campania în Bulgaria.

Emise la 15 Decembrie 1913, timbrele au avut putere de francare până la 8 Ianuarie 1914.

Pentru ajutorarea Soc. Familia Luptătorilor, timbrele poștale de 5, 10 și 50 bani, 1 și 2 lei, precum și timbrul fiscal de 5 lei, în curs, au fost completate în anul 1915 cu inscripțiunea « Timbru de ajutor » și întrebuințarea lor decretată obligatorie peste tariful obicinuit, aceasta însă numai în cuprinsul țării.

În 1916, această emisiune a fost înlocuită cu o nouă serie de 7 valori reprezentând, cele de 5, 10 și 50 de bani, o țărancă țesând la un războiu, cele de 1 și 2 lei, o femeie torcând, iar cele de 5 și 50 lei, un vultur ținând în ghiarele sale un stindard.

În anul următor, culorile se modificară, dar desenul și valorile rămăseră aceleași.

În timpul războiului pentru Reîntregire, întrucât Depozitul central de timbre al Administrației Poștelor dela Iași epuizase întregul stoc de timbre

poștale de 25 bani, s'au completat timbrele de 1 ban, negre, aflate în depozit, cu valoarea de 25 bani la 1 Mai 1918, în așteptarea noiei emisiuni, care nu întârzie să fie pusă în circulațiune.

La fabrica de timbre din Iași, nu se găseau decât matritele de 15, 40 și 50 bani, care au servit la imprimarea acestor valori în 1908—1909 și matritele de 25 bani, 1 leu și 2 lei din cele întrebuințate la confecționarea timbrilor din anul 1893, astfel că în ultimele luni ale anului 1918, în Moldova, fu pusă în circulație o serie compusă din 6 valori: 15 bani, brun (tip 1908); 25 bani, albastru (tip 1908); 40 bani, brun (tip 1908); 50 bani, portocaliu (tip 1908); 1 leu, verde (tip 1893) și 2 lei, galben (tip 1893).

În acelaș timp, timbrele poștale și de ajutor de 5 și 10 bani au fost cu data « 1918 ».

Această serie provizorie a rămas în circulație până la începutul anului 1919, când, odată cu terminarea războiului, fabrica de timbre dela București refăcându-se, o nouă serie cu efigia Regelui Ferdinand I fu pregătită pentru a fi pusă în circulație.

În așteptarea ei, un monogram P.T.T. într'un cerc, fu aplicat pe timbrele poștale de 1, 5 și 10 bani, cu efigia Regelui Carol I. Cele de 40 și 50 bani, fură imprimate după tipul emisiunii din 1893, primul în brun, al doilea în cărămiziu.

Cu prilejul ocupării Ungariei de către armata română, din cauza desorganizării serviciilor poștale maghiare, transportul scrisorilor a fost asigurat de birourile de poștă ale armatei noastre.

Timbrele poștale maghiare, au primit în adaos inscripțiunea: « Zona de ocupație română P.T.T. », 1919.

Seria de timbre poștale cu efigia Regelui Ferdinand I, a fost terminată și pusă în circulațiune la sfârșitul anului 1920.

În timpul celor 8 ani cari au urmat, au fost emise 17 valori, imprimate în tipografie: 1 ban, negru; 3 bani, negru; 5 bani, verde sau negru; 10 bani, carmin, verde și olive; 15 bani, brun; 25 bani, roșu cărămiziu, brun sau albastru; 30 bani, violet; 40 bani, brun; 50 bani, galben sau portocaliu; 60 bani, verde închis; 1 leu, violet, roșu sau verde; 2 lei, portocaliu, albastru, rose sau verde; 3 lei, brun, rose, sau albastru; 5 lei, verde sau brun; 6 lei, olive, albastru sau roșu; 7,50 albastru-deschis și 10 lei, albastru-inchis.

Cu prilejul încoronării la Alba Iulia în 1922 a primului Rege al României întregite și a M. S. Reginei Maria, s'a pus în circulație o serie festivă compusă din 7 valori, imprimate în heliogravură în Germania, cu următoarele subiecte: 5 bani, negru, Catedrala dela Alba Iulia; 25 bani, brun, Regele Ferdinand I în ținută de campanie; 50 bani, verde, stema României Mari; 1 leu, olive, M. S. Regina Maria în costum de infirmieră; 2 lei, roșu, efigiile Regelui Ferdinand și a lui Mihai Viteazul; 3 lei, albastru și 6 lei, violet, efigiile Regelui Ferdinand și a M. S. Reginei Maria.

Cei 60 ani de viață ai Regelui Ferdinand sunt sărbătoriți în anul 1926, prin emisiunea unei noi

serii de 10 timbre poștale, datorite pictorului Bassarab și imprimate prin același procedeu ca timbrele de încoronare.

Din această serie s'au emis câte 200.000 timbre din valorile de: 10 bani, verde; 25 bani, portocaliu; 50 bani, brun; 1 leu, violet; 2 lei, verde-închis; 3 lei, carmin; 5 lei, sepia; 6 lei, verde-cenușiu; 9 lei, gris și 10 lei, albastru-deschis.

Progresele realizate pe tărâm cultural, politic și social, în cele cinci decenii dela independența României, sunt comemorate printr-o serie de emisiuni în cursul anilor 1927—1931.

Cu prilejul celei de a 50-a ședințe anuale a Societății Regale Române de Geografie, Direcțiunea Generală a Poștelor a pus în vânzare la ghișetele sale o serie de 5 valori: 1+9, 2+8, 3+7, 5+5 și 6+4 lei.

Imprimate în tipografie la Imprimeria Statului; timbrele reprezintă efigiile Regilor Ferdinand I, Carol I, ale Domnitorilor Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, precum și unul din monumentele cele mai vechi ale istoriei noastre, monumentul roman dela Adam-Clisi. Tirajul a fost de 70.000 serii.

În același an, o serie imprimată la Helio-Vaugirard la Paris, a fost pusă în circulație cu prilejul sărbătoririi a 50 ani dela războiul independenței din 1877—1878. Ea reproduce efigiile celor doi mari Regi, Carol I și Ferdinand I.

10 valori imprimate în heliogravură în coli de câte 50 bucăți constituie această nouă emisiune.

A 10-a aniversare a alipirii Ardealului și Dobrogei noui precum și a 50-a aniversare a anexării Dobrogei, sunt comemorate prin emiterea a trei serii de timbre poștale în anul 1928, fiecare serie fiind compusă din 7 valori, imprimate în heliogravură la Fabrica de Timbre a Statului. Timbrele reprezintă principalele monumente istorice din cele trei provincii.

Timbrele provizorii cu efigia Măriei Sale Mihail, Mare Voevod de Alba Iulia, emise în anul 1928, sunt curând înlocuite cu emisiunea definitivă din 1930 purtând efigia Majestății Sale Regelui Carol II.

Această serie imprimată în heliogravură în coli duble de câte 100 bucăți fiecare, se compune din 11 valori imprimate în cursul anilor 1930—1931, pe hârtie purtând în filigrană inițialele P.T.T. și o coroană regală, iar în anul 1932, filigrana **T**.

Culorile sunt cele stabilite de tarifele internaționale poștale în vigoare și anume: negru, cele de 25 bani; brun, cele de 50 bani; violet, cele de 1 leu; verde, cele de 2 lei; carmin, cele de 3 lei; roș-portocaliu cele de 4 lei; brun-roș, cele de 6 lei; albastru-ultramarin, cele de 7,50 lei; albastru, cele de 10 lei și portocaliu cele de 20 lei.

Pentru completarea acestei serii s'au tipărit în Anglia, în gravură pe oțel, trei valori mari, în două culori fiecare: 30 lei, galben-brun și albastru, 50 lei, roșu și albastru și 100 lei verde și albastru. Din aceste valori s'au imprimat numai 100.000 bucăți din fiecare.

Pentru a propaga ideea recensământului în masele populare, s'a emis în Decembrie 1930 o serie de timbre cu inscripțiunea: «Recensământul populației», compusă din trei valori, cari au circulat în timpul operațiunilor de recensământ.

Timbrul de 1 leu imprimat în culoare violetă reprezintă harta României, iar cele de 2 lei, verde, 4 lei, roș-portocaliu, și 6 lei, brun-cărămiziu, o țărancă purtând un copil în brațe, prezentându-se la recensământ.

Jubileul de 50 ani al Regalității Române se comemorează la 10 Mai 1931, prin punerea în circulație a unei serii de 5 timbre poștale, cu efigiile celor trei Regi ai României precum și cu stemele celor 8 provincii reunite deapaururi sub acelaș sceptru, serie emisă în acelaș timp cu alte 2 serii, comemorând cincantenerul marinei și centenarul armatei naționale.

Aceste două serii din urmă sunt imprimate în heliogravură la Fabrica de timbre, în coli de 50 bucăți, emisiunea totală fiind de 200.000 serii din fiecare.

Expoziția organizată de Cercetașii României în anul 1931, a fost prilej pentru punerea în circulație a unei serii de 5 valori (1+1, 2+2, 3+3, 4+4 și 6+6 lei) reprezentând în afară de portretele M. S. Regelui Carol II și Principelui Nicolae, ambii în ținuta de cercetași și scene din viața cercetășească.

Cu ocazia Jamborei cercetășești dela Sibiu, Direcțiunea Generală a Poștelor a emis încă o serie în beneficiul Cercetașilor României, compusă din 6 valori (25+26 bani, 50+50 bani, 1+1, 2+2, 3+3 și 6+6 lei) reprezentând aspecte din viața de tabără. Aceste timbre au avut valoare de francare pentru jumătate din totalul valorii lor nominale, cealaltă jumătate constituind beneficiul Instituției cercetășești.

Ambele serii au fost emise în 100.000 exemplare.

Congresul Internațional pentru Istoria Medicinii, ținut sub Înalta Președinție a M. S. Regelui, a fost comemorat printr-o serie de 3 timbre poștale, imprimate în heliogravură și conținând scene și personaje în legătură cu această știință. Tirajul a fost de 50.000 serii.

În cursul ultimilor ani Direcțiunea Generală a P.T.T. a luat parte la numeroase comemorări și manifestări ale vieții culturale românești, prin punerea în vânzare a diferite emisiuni de timbre poștale.

Cu prilejul introducerii primului timbru poștal în Moldova, s'a organizat în București de către Tribuna Filatelică, o revistă de specialitate, sub Înaltul patronaj al M. S. Regelui Carol II și sub conducerea unui comitet de personalități din lumea filatelică, prina expoziție filatelică românească.

Pentru sărbătorirea acestor două evenimente, Poșta a emis un timbru poștal imprimat în 50.000 exemplare, în coli mici de câte un exemplar fiecare, reprezentând pe M. S. Regele și purtând inscripțiunea: «Expoziția filatelică română, Noemvrie 1932, Poșta, 6+5 lei».

Totodată s'a pus în circulație o serie fără suprataxă compusă din 7 valori, în desenul timbrelor din emisiunile din anii 1858—1859.

Deși abia în anul 1933 s'ar fi împlinit 75 ani dela introducerea primului timbru poștal românesc, totuși, din pricină că se organizase pentru acel an expoziția filatelică internațională dela Viena, s'a fixat pentru anul 1932 expoziția dela București.

Cu prilejul centenarului orașului Turuu-Severin, a cincantenerului Castelului Peleş, a Expoziției Ligei

Naționale a femeilor Române, și a comemorării martirilor ardeleni Moria, Cloșca și Crișan, s'au emis în cursul anilor 1934 și 1935 mai multe serii de timbre poștale.

Deasemenea, cei 5 ani dela Restaurație sunt sărbătoriți la 8 Iunie 1935, prin punerea în circulație a unei serii de 5 valori emisă în beneficiul O.E.T.R.-ului (Oficiul de Educație a Tineretului Român).

Seria a fost imprimată la Fabrica de Timbre, în heliogravură, iar tirajul a fost de 50.000 exemplare din fiecare valoare.

Începând încă din anul 1928, s'au emis diferite serii de timbre pentru aviație. Parte din acestea au servit la perceperea suprataxe pentru transportul scrisorilor prin avion.

Prima serie de acest fel a fost pusă în circulație în cursul anului 1928 și se compune din trei valori: 1 leu, brun; 2 lei, albastru; 5 lei, roșu. Timbrele sunt imprimate în heliogravură, pe hârtie filigranată și reprezintă un avion în zbor. Modelul se datorește pictorului Hassarab.

În anul 1930, aceleași timbre au circulat având în adaos data « 8 Iunie 1930 ».

În toamna aceluiaș an, au fost înlocuite cu o emisiune definitivă, purtând efigia M. S. Regelui în uniformă de aviație, compusă din 4 valori: 1 leu, violet; 2 lei, verde; 5 lei, brun și 10 lei, albastru. Timbrele au fost imprimate pe hârtie ușor colorată.

În anul 1931 s'a emis o nouă serie, cuprinzând aceleași valori precum și valoarea de 20 lei pentru scrisorile destinate străinătății. La acestea, timbrul de 1 leu este desființat; nemai având întrebuințare, desenul este modificat iar imprimarea este făcută pe hârtie purtând filigrana .

În anul 1934, timbrele poștale de format mic care au circulat în anii 1930—1934, au fost înlocuite cu o serie nouă, format mare, în curs și astăzi, valorile și culorile fiind aceleași.

În scopul procurării de fonduri pentru aviație, s'a înființat în anul 1931 « timbrul aviației ».

Nefiind propriu zis un timbru cu caracter poștal, timbrul aviației se aplică totuși pe corespondența internă, cu excepțiunea imprimatelor, peste taxa poștală obicinuită.

Trei serii compuse fiecare din trei valori: 50 bani, verde-albastru; 1 leu, brun, și 2 lei, ultramarin, au

fost emise în cursul anilor 1931, 1932 și 1936, în scopul alimentării Fondului Național al Aviației.

Subiectele sunt variate și tirajul nelimitat.

În anul 1936, cu prilejul serbărilor Restaurației dela 8 Iunie, s'a emis de către Direcțiunea Generală a Poștelor o serie de timbre în beneficiul O.E.T.R. (Oficiul de Educație a Tineretului Român), compusă din 7 valori: 1+1, 2+1, 3+2, 4+2, 6+3 și 10+5 lei.

Timbrele sunt imprimate în heliogravură, pe hârtie filigranată, în 100.000 serii complete și reprezintă costume naționale din diferite părți ale țării.

În acelaș timp a circulat un timbru poștal special de 6 lei, imprimat tot în heliogravură, în 100.000 exemplare, purtând inscripțiunea: « L. una Bucureștilor ». Acesta, nu a fost vândut decât în cuprinsul expoziției organizate la parcul Național.

La 9 August acelaș an, s'a pus în vânzare în întreaga țară o serie a Jamboreei cercetășești dela Poiana-Brașov, compusă din trei valori, 1+1 leu, violet; 3+3 lei, brun și 6+6 lei, roșu.

Timbrele acestea sunt imprimate la Fabrica de Timbre a Statului, pe hârtie purtând filigrana și o coroană regală, în heliogravură. Emisiunea totală a fost de 60.000 serii complete. Subiectele lor sunt luate din viața cercetășească.

Trei noi valori: 1+1, violet; 3+2, albastru și 3+3 lei, roșu, sunt emise în toamna anului 1936 cu prilejul Expoziției Marinărești din București. Imprimate în aceleași condițiuni grafice, în 50.000 serii complete, aceste timbre au circulat timp de o lună.

La 1 Decembrie 1936, împlinindu-se 18 ani dela unirea tuturor Românilor, pentru a comemora acest eveniment și pentru a participa la manifestația de solidaritate a Micei Înțelegeri ce a avut loc în acea zi în Parlamentul țării, Direcțiunea Generală a Poștelor a completat timbrele în curs, de 7,50 și 10 lei, cu inscripțiunile: Jugoslavia-Cehoslovacia.

Astfel, an de an, clipă de clipă, timbrele poștale au înregistrat în diferitele emisiuni din ultimii 78 ani, marile evenimente politice și culturale ale poporului românesc. Istoria lui se află astfel consemnată pe figurinele timbrei sale poștale.

p. v.

II

POPULAȚIA ROMÂNIEI

Studiile privitoare la populație au luat pretutindeni un **avânt nebanuit**. Aceasta din motivul că opinia publică și guvernanții țărilor doresc să cunoască structura populației, spre a putea urmări și îndruma evoluția ei. Motivul interesului deosebit ce se poartă astăzi problemei populației este, în primul rând, influența tot mai pronunțată pe care calitatea și cantitatea populației unei țări, o poate avea în afirmarea, în toate domeniile, a țării respective. La aceasta se mai adaugă și faptul că eforturile serioase depuse în diferite țări în ultimele decenii, au demonstrat clar că evoluția populației poate fi esențial modificată prin mijloace de guvernământ.

Ceea ce a concentrat cu deosebire interesul opiniei publice asupra problemei populației, a fost faptul observat, că populația tuturor țărilor — dar mai ales a celor din Europa, America și Australia — a început să prezinte stări de-a-dreptul alarmante.

În numeroase țări, care înainte aveau un considerabil excedent natural de populație, acest excedent — din momentul izbucnirii războiului mondial — a scăzut vertiginos, adeseori până la zero, sau chiar până la a se înregistra efectiv scăderi anuale de populație.

Acest rezultat nu se datorește în mod direct războiului, prin suprimarea vieții omenești. Cauza reducerii continue a excedentului natural de populație trebuie căutată în scăderea tot mai accentuată a numărului nașterilor. Acesta n'a început odată cu războiul mondial, ci mult mai înainte, spre sfârșitul secolului XIX, iar în Franța chiar mult mai înainte. Războiul n'a făcut decât să accentueze însă acest fenomen, iar epoca următoare a adus numai un reviriment trecător, după care scăderea natalității a continuat într'un ritm tot mai pronunțat.

După cum am amintit, scăderea a fost și este generală și privește deopotrivă țările care au participat în război și pe cele care au rămas neutre. Se poate deci afirma că în timpurile noastre, toate popoarele trec printr-o gravă criză demografică, criză pe care orice guvern o privește cu un sentiment de îngrijorare. Și dacă această îngrijorare nu a luat un aspect de alarmă, aceasta se datorește crizei economice mondiale care, fiind însoțită aproape pretutindeni de șomaj, părea să fi demonstrat suficient că nu există o lipsă de brațe de muncă ci dimpotrivă, o supra-populare.

Această opinie însă nu s'a putut menține decât trecător. Curând s'a putut vedea că șomajul este o consecință a desorganizării vieții economice, care și-a pierdut starea necesară de echilibru. Când viața economică este echilibrată, brațele de muncă își găsesc folosire și nivelul social al populației se ridică. Numai desorganizarea duce la anarhie în domeniul muncii, producției și distribuției și deci la șomaj. Șomajul nu demonstrează inutilitatea organismului, ci numai boala lui.

Pentru moment însă, starea generală de dezechilibru economic a făcut să dispară de pe primul plan de preocupare, problema crizei demografice. Pe măsură însă ce viața economică se va normaliza, subiectul acesta va începe să preocupe în cea mai înaltă măsură pe guvernanți, cari astăzi, în mod firesc, se ocupă numai de criza economică.

Demografii și toți acei cari se ocupă de problemele sociale, precum și oamenii politici cari au timp să mediteze și să încerce să facă previziuni asupra problemelor care vor fi în centrul atenției publice în deceniile următoare, sunt preocupați de pe acum de elementele componente ale evoluției demografice ale țării, precum și de factorii cari determină fenomenele demografice în devenire.

Această preocupare explică prezența, în cadrele unei enciclopedii administrative a studiului de față. Vom expune deci, o serie de date statistice care vor lămuri starea actuală a populației României, pe baza rezultatelor recensământului general al populației și a statisticii demografice, întocmite amândouă de Institutul Central de Statistică.

I. STRUCTURA POPULAȚIEI

SUPRAFAȚA TERITORIALĂ ȘI DENSITATEA POPULAȚIEI

Pentru a putea avea dintr'un început, o privire comparativă sumară asupra importanței țării noastre, în ansamblul celorlalte state europene, precizăm că teritoriul României reprezintă 2,52% din suprafața Europei, iar populația țării, — la 31 Decembrie 1930 —, se ridică la o proporție de 3,60%. La sfârșitul anului 1933, data ultimei estimări internaționale asupra populației globului, procentul dat de populația țării noastre, față de totalul locuitorilor

Europei, se ridică la 3,62%. Astăzi acest procent a fost depășit. Deci, greutatea numerică a populației României în Europa este în continuă creștere. În ordinea importanței sale, România, este, între cele douăzeci și opt de state (inclusiv U.R.S.S. europeană), a zecea țară din Europa în ceea ce privește întinderea teritorială, și a opta după numărul populației.

Densitatea populației în ultimii 5 ani a variat astfel (situația în ziua de 31 Decembrie a fiecărui an):

Anul	Densitatea locuitorilor pe km ²	
	România	Europa
1930	61,2	44,3
1933	63,7	45,4
1935	65,1	—

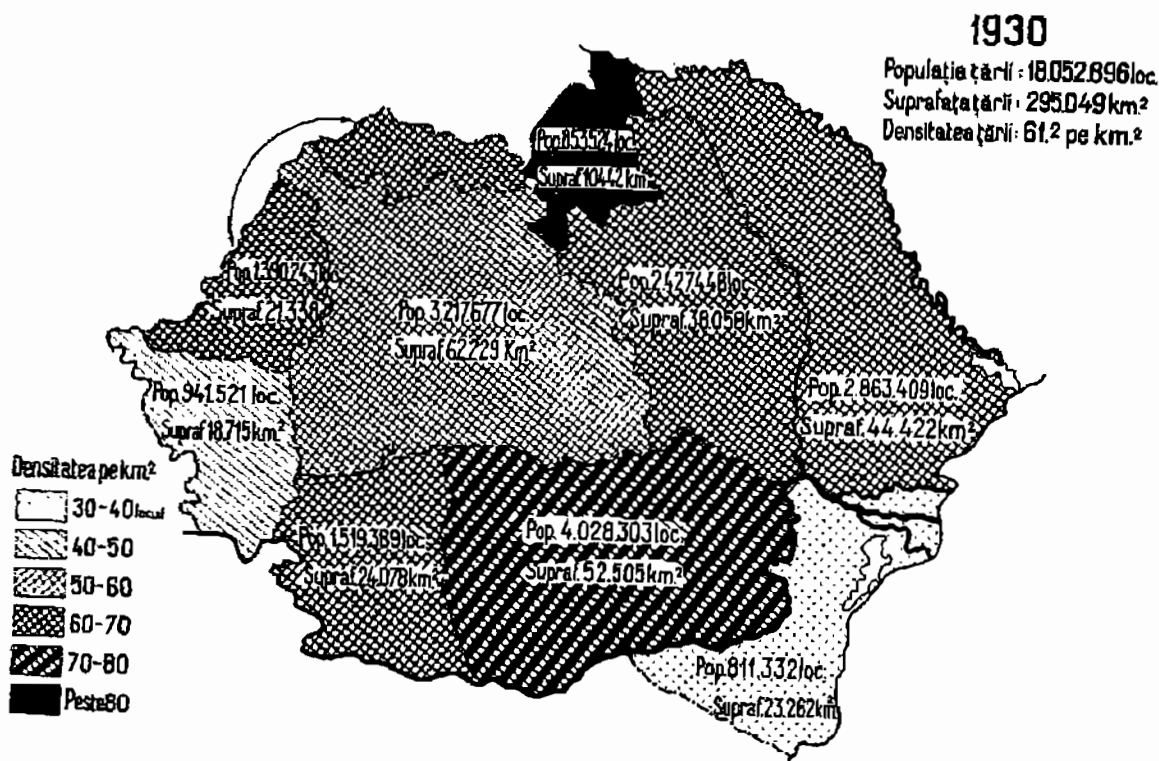
Deci, în primul rând, densitatea populației României este superioară mediei europene, iar în al doilea rând, ritmul de creștere al acestei densități este mai accentuat în țara noastră decât pentru ansamblul celorlalte țări. Într'adevăr, pe când media Europei a crescut între 1930—1933 cu numai 1,1 locuitori pe km², în

Tab. I. — Populația, suprafața teritorială și densitatea populației în România 1930

Provincii (1)	Populație (2)	Suprafața		Densitate (5)
		km ² (3)	% (4)	
ROMÂNIA	18.052.896	295.049	100,0	61,2
Oltenia	1.519.389	24.078	8,2	63,1
Muntenia	4.028.303	52.505	17,8	76,7
Dobrogea	811.332	23.262	7,9	34,9
Moldova	3.427.498	38.038	12,9	67,8
Basarabia	2.863.409	44.422	15,1	64,5
Bucovina	853.524	10.442	3,5	81,7
Transilvania	3.317.677	62.229	21,1	53,7
Banat	941.521	18.715	6,3	50,3
Crișana-Maramureș	1.390.243	21.338	7,3	65,2

Provincia cu cea mai mare suprafață teritorială este Transilvania propriu zisă (fără Banat și Crișana-Maramureș). Densitatea cea mai mare o are Bucovina, iar cea mai mică Dobrogea. Această constatare simplă dă o indicațiune deosebit de prețioasă, din punctul de vedere al îndrumării economice viitoare pentru fiecare provincie. Densitatea populației în fiecare provincie este ilustrată prin cartograma II.

Cartograma II. — Densitatea populației pe provincii

România densitatea s'a ridicat cu 2,5 locuitori pe km², în aceeași perioadă de timp.

La data de 31 Decembrie 1935, această densitate a ajuns la 65,1, ceea ce înseamnă că într'un răstimp de numai 5 ani, densitatea a crescut cu 4 locuitori pe km². Trebuie precizat că această creștere a densității se datorește exclusiv excedentului natural.

Suprafața teritorială și densitatea populației pe km², pe provincii istorice, este următoarea:

Populația României este organizată într'o serie de unități teritoriale sau administrative și anume (la data recensământului): 9 provincii, 71 județe, 322 plăși, 172 orașe și 15.201 sate. Distribuția pe provincii a unităților administrative este cea de mai jos:

Nu există o relație strictă între numărul populației fiecărei provincii și numărul orașelor și satelor în care această populație este distribuită. Așa de pildă Banatul, la o populație de 941.521 locuitori, are 7 orașe

Tab. III. — Populația și unitățile administrative pe provincii 1930

Provincii	Populație	Județe	Plăși	Orașe	Sate
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
ROMÂNIA	18.052.896	71	324	172	15.491
Oltenia	1.510.189	5	22	16	1.999
Muntenia	4.028.033	12	56	28	3.357
Dobrogea	811.112	4	15	18	725
Moldova	3.427.098	14	38	29	2.848
Basarabia	4.863.400	9	37	17	1.847
Bucovina	883.521	5	16	15	347
Transilvania	4.217.577	16	88	34	2.590
Banat	916.541	3	21	7	588
Crișana-Maramureș	1.390.241	4	32	8	911

și 588 sate, pe când Dobrogea la o populație mai mică, de 811.322 locuitori are 18 orașe și 725 sate. La fel, Oltenia care, la o populație cu numai 130.000 locuitori mai mult decât Crișana și Maramureș, are un plus de 8 orașe și 1.088 sate, față de această ultimă provincie. Aceeași lipsă de paralelism se poate constata și în ceea ce privește numărul plășilor care, în majoritatea cazurilor, variază indiferent de cifra populației sau întinderea teritorială a provinciilor. Explicația acestei stări de lucruri stă, în bună parte, în rațiuni de ordin administrativ. Nu este însă dovedit că aceste rațiuni administrative corespund totdeauna unor necesități reale, de ordin local. Este drept că în unele regiuni muntoase populația este fragmentată, grație terenului, în așezări de mică întindere și puțin aglomerate. Nu este mai puțin adevărat că în această privință o deosebire netă se observă între așezările omenești din Vechiul Regat și acelea din provinciile alipite. Tabloul următor arată, pentru fiecare provincie, numărul mijlociu de locuitori ce revine fiecărei unități administrative: județ, plasă, oraș și sat.

Tab. IV. — Numărul mediu al locuitorilor pe unități administrative 1930

Provincia	Numărul mediu al locuitorilor pe:			
	Județe ¹⁾	Plăși ²⁾	Orașe	Sate
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
ROMÂNIA	254.266	41.783	21.117	939
Oltenia	103.878	60.054	12.387	601
Muntenia	335.012	52.114	30.040	874
Dobrogea	202.833	41.107	10.743	842
Moldova	186.731	48.317	20.394	640
Basarabia	318.157	67.186	21.721	1.182
Bucovina	170.705	39.162	13.128	1.838
Transilvania	205.105	31.788	15.167	1.429
Banat	311.840	36.804	24.025	1.115
Crișana-Maramureș	417.561	14.858	11.349	1.224

¹⁾ Populația totală.

²⁾ Populația rurală.

Media populației unui județ în România este de 254.266 locuitori. Județele cele mai mari, ca număr de populație, sunt cele din Crișana, a căror medie se urcă la 347.561 locuitori, de județ. Provinciile care se înșiră pe malul stâng al Dunării, afară de Moldova, sunt foarte populate. (Această din urmă provincie are județe cu o medie sub 200.000 locuitori). Aceeași deosebire o găsim și în ceea ce privește populația plășilor. Extremele le dă Basarabia, unde plășile

întinse și lipsite de căi de comunicație sunt foarte populate, cu media de 67.386 locuitori de fiecare plasă și Transilvania cu plăși care au în mijlociu 31.788 locuitori.

În general, vom întâlni în Vechiul Regat și Basarabia, plăși foarte populate; iar restul provinciilor, plăși cu o populație mult mai redusă.

În ce privește orașele, trebuie să subliniem media mare a populației orașelor în Muntenia. Acest fapt se datorește, neîndoios, dimensiunii excepționale a Capitalei.

Media mare de locuitori care revine pe un oraș, în Crișana-Maramureș, se explică prin faptul că în aceste provincii târgurile sunt considerate comune rurale. Astfel, găsim frecvente localități cu 10.000 locuitori, care sunt totodată centre comerciale și industriale relativ importante, și care au rămas totuși comune rurale. Dimpotrivă, în Oltenia și mai ales în Dobrogea, târgușoare care au un număr redus de populație și care după înfățișare par mai curând sate destul de primitive, au o administrație de comună urbană. Explicația nu este de caracter economic, cultural sau social, ci politic.

În privința satelor se remarcă deosebirea categorică ce există între satele din Vechiul Regat și cele din noile provincii. În Vechiul Regat, satele au o mărime de aproximativ 700 locuitori, iar în provinciile noi, de 1.400 locuitori. Această situație caracterizează pe de-a-ntregul viața acestor provincii, adică în genere viața satului din provinciile alipite este mai stabilă și mai bine încheagată decât cea a satului din Vechiul Regat.

POPULAȚIE, CLĂDIRI ȘI ÎNTREPRINDERI

Tabela V de mai jos ne oferă puțința de a examina compunerea gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor, în fiecare provincie, atât la sate cât și la orașe. În general, gospodăriile dela sate sunt mai populate decât cele dela orașe. Gospodăriile cele mai mari le găsim în satele din Dobrogea, cu o medie de 4,8 suflete de fiecare gospodărie.

Tab. V. — Frecvența gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor comerciale și industriale, pe provincii, 1930

Provincia	Numărul locuitorilor care revin pentru:					
	gospodărie		clădire		întreprindere	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
ROMÂNIA	4,2	4,4	6,5	4,5	30,2	99,0
Oltenia	4,4	4,5	5,0	4,2	35,9	133,6
Muntenia	4,4	4,5	6,0	4,6	32,9	119,5
Dobrogea	4,4	4,8	5,1	5,3	31,7	105,7
Moldova	4,3	4,3	5,6	4,3	26,9	115,6
Basarabia	4,5	4,5	6,8	4,8	30,0	103,8
Bucovina	4,2	4,2	6,4	4,2	26,5	84,3
Transilvania	4,2	4,3	7,3	4,4	27,0	78,2
Banat	4,6	4,0	7,8	4,7	29,8	62,7
Crișana-Maramureș	4,0	4,1	7,6	4,4	27,7	91,3

Cele mai mici gospodării le găsim în orașele din Banat, cu media de 3,6 suflete de fiecare gospodărie. Banatul și Dobrogea constituie două extreme ce ca-

racterizează situația demografică reală din țara noastră, cu înflorirea populației rurale din Dobrogea și atrofia populației bănățene nu numai la orașe, ci și la sate.

Coloanele 4 și 5 ale tabelului V arată densitatea populației pentru fiecare clădire. În orașe, clădirile sunt mai mari și casele de raport mult mai frecvente. La sate, casele sunt familiale și deci se explică de ce media locuitorilor este de abia 4,5 suflete, față de 6,5 suflete pe clădire, la orașe. Casele cele mai populate le găsim în orașele provinciilor de peste Carpați. Explicația stă în numărul relativ redus de case individuale dela periferia orașelor din Transilvania, față de numărul aceluiași case din orașele Olteniei, Dobrogei sau Moldovei.

Diagrama VI. — Numărul locuitorilor pe 1 clădire

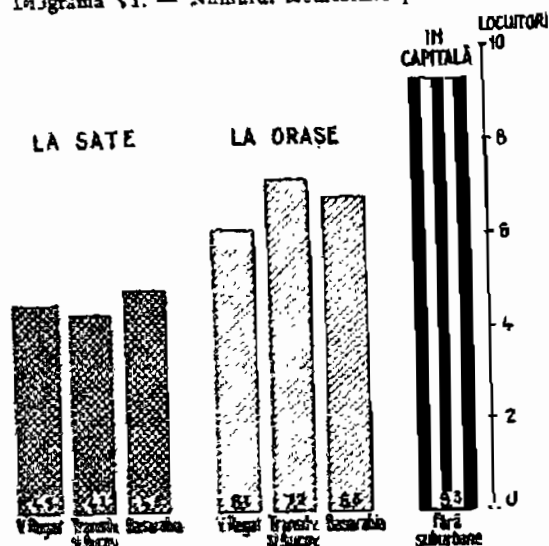

Diagrama VI detaliază numărul locuitorilor pe o clădire, pentru marile provincii ale țării.

Deși pretutindeni la sate avem de-a face cu case locuite de o singură familie, totuși grație faptului că

racterul semi-rural al orașelor din Dobrogea, cu excepția municipiului Constanța.

În fine, ultimele două coloane din tabela V arată frecvența întreprinderilor comerciale și industriale la sate și orașe, pe provincii.

La sate, pentru 99,0 suflete avem o singură întreprindere comercială sau industrială. La orașe, raportul este de : 1 întreprindere pentru 30,1 locuitori. Variațiunile pe provincii sunt foarte mari la sate și foarte mici la orașe. În orașe, cele mai numeroase întreprinderi le găsim în Bucovina, iar la sate, în Banat. Provincia cea mai puțin industrializată și cu cele mai puține întreprinderi comerciale atât la sate, cât și la orașe, este Oltenia, urmată imediat de Muntenia.

În concluzie, o deosebire netă se observă între mediul rural și cel urban, în ceea ce privește repartiția întreprinderilor comerciale și industriale. Cifrele absolute privitoare la populație, gospodării, clădiri și întreprinderi, în conformitate cu rezultatele recensământului din 1930, sunt concentrate în tabela VII.

Din tabela VII de mai jos vom reține numai anumite date fundamentale privitoare la România, adică:

Locuitori	18.052.896
Gospodării sau menaje	4.143.000
Clădiri	3.792.992
Întreprinderi	266.229

Este în deobște cunoscut că România se caracterizează printr-o proporție foarte ridicată de populație rurală. O analiză a problemei va pune în evidență câteva fapte semnificative.

Intr'adevăr, din cei 18.052.896 locuitori, câți au fost numărați la recensământul din 1930, un număr de 14.420.178 locuitori, adică 78,9% trăiesc în cele 15.201 sate și numai 3.632.178 locuitori sau 20,1% trăiesc în orașe. Proporția cea mai mică de populație urbană o dă Basarabia: 12,9%. Această provincie cunoaște însă un fenomen particular și anume prezența frecventă a unor sate-târguri, în care se con-

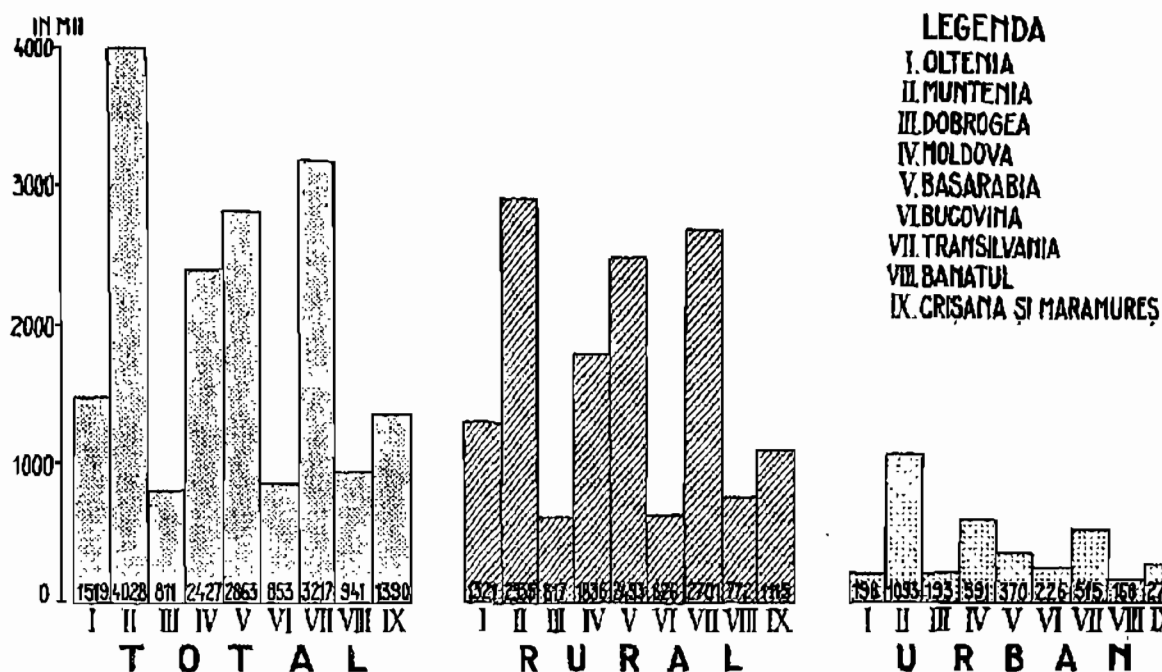
Tab. VII. — Repartiția populației, gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor comerciale, industriale și de transport, pe provincii și mediu

Provincii	Populație			Gospodării			Clădiri			Întreprinderi		
	Total (1)	Urban (2)	Rural (3)	Total (4)	Urban (5)	Rural (6)	Total (7)	Urban (8)	Rural (9)	Total (10)	Urban (11)	Rural (12)
ROMÂNIA	18.052.896	3.632.178	14.420.718	4.143.335	862.974	3.280.361	3.792.992	560.558	3.232.434	266.229	120.627	145.602
Oltenia	1.519.394	198.127	1.321.267	337.394	43.148	294.246	354.370	39.342	315.028	14.113	5.514	8.599
Muntenia	4.028.303	1.091.111	2.937.192	912.740	262.325	650.415	796.116	158.665	637.451	57.801	33.246	24.555
Dobrogea	415.352	191.350	224.002	173.748	43.832	129.916	133.603	36.754	96.849	11.939	6.093	5.846
Moldova	2.427.428	591.110	1.836.318	563.165	136.723	426.442	534.086	103.447	430.639	37.838	21.934	15.884
Basarabia	2.563.469	370.119	2.193.350	632.641	83.130	549.511	576.594	54.541	522.053	36.492	12.342	24.150
Bucovina	833.344	126.625	706.719	205.730	54.851	150.879	184.763	33.708	151.055	15.999	8.570	7.429
Transilvania	3.117.677	515.679	2.601.998	745.074	122.053	623.021	692.830	72.012	620.818	53.699	19.099	34.600
Banat	941.321	163.329	777.992	230.309	46.176	184.133	208.139	22.493	185.646	17.990	5.662	12.328
Ceștia-Mănăstire	1.890.243	274.790	1.615.453	330.303	68.734	261.569	292.267	36.396	255.871	20.338	8.147	12.191

în Dobrogea găsim familii cu mulți membri, numărul sufleteor ce revin pe o clădire este 5,3 suflete. Caracteristic este faptul că în Dobrogea, atât la sate, cât și la orașe, avem același număr mijlocin de suflete de fiecare clădire. Aceasta confirmă încă odată, ca-

centrează, pe regiuni mai mult sau mai puțin întinse, o viață economică destul de intensă, târguri care suplinesc astfel orașul propriu zis. Urmează apoi Oltenia cu o proporție foarte redusă, de 13,0% populație urbană.

Diagrama VIII. — Populația României pe provincii, în 1930 (cifre absolute)

Spre deosebire de acestea, cele mai mari procente de populație urbană, le dau, în ordinea lor, Muntenia cu 27,1%, Bucovina cu 26,6%, Moldova cu 24,3% și Dobrogea cu 23,8%. Restul provinciilor se găsesc sub media generală a țării. Calculând distribuția proporțională a gospodăriilor pe provincii, pe baza datelor din tabela VII, constatăm că nu există o deosebire esențială, în comparație cu procentele obținute pentru populație. Avem 862.974 gospodării sau 21,0%, în mediul urban față de 3.280.361 sau 79,0% gospodării în mediul rural.

Analizând întreprinderile comerciale, industriale și de transport, în ansamblul lor, constatăm că cele 172 orașe care reprezintă 20,1%, adică abia a cincia parte din populația țării, dețin aproape jumătate, sau mai precis 120.627, deci 45,3% din numărul total al întreprinderilor din întreaga țară. Restul de 145.602 întreprinderi sau 54,7% sunt repartizate între cele 15.201 sate, cu o populație de 14.420.718 locuitori.

În unele provincii și mai ales în Vechiul Regat și Bucovina mai mult de jumătate din numărul întreprinderilor se găsesc în orașe. Astfel în Moldova 58,0%, în Muntenia 57,5%, în Bucovina 53,6%, iar în Dobrogea 51,0%, din totalul întreprinderilor de care dispune fiecare provincie, sunt concentrate în mediul urban, spre deosebire de restul provinciilor unde proporțiile sunt sub 50,0%. Această concentrare excesivă a întreprinderilor în orașe, explică deosebirile structurale între mediul urban și cele 15.201 așezări rurale.

Printre orașe trebuie să remarcăm un număr de 20 municipii (Vezi tab. IX).

Aceste 20 municipii enumerate însumează mai mult de jumătate din populația urbană a țării. Din totalul de 3.632.178 locuitori ai orașelor, 1.970.877 locuitori sau 54,3%, revin municipiilor, restul de 1.661.301

locuitori sau 45,7%, fiind repartizați în celelalte 152 orașe, din care 51 împreună cu municipiile sunt în același timp și reședințe de județ. Aceeași repartitie se poate observa și în cazul întreprinderilor comerciale și industriale. Din totalul de 120.627 întreprinderi

Tab. IX. — Populația și întreprinderile în municipii, 1930

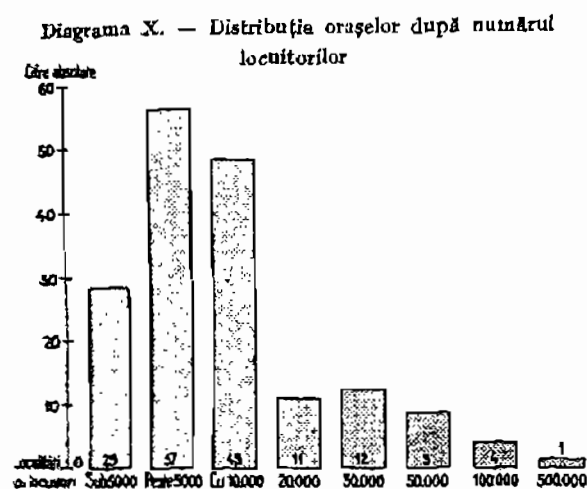
Municipii ¹⁾	Locuitori (a)	Întreprinderi (b)
(x)	(a)	(b)
București	631.288	18.123
Chișinău	117.016	4.023
Cernăuți	111.147	3.801
Iasi	102.593	3.638
Galați	101.148	3.453
Cluj	98.569	3.036
Timișoara	91.866	3.249
Oradea	82.355	2.735
Ploiești	77.325	2.178
Araclioara	77.225	1.808
Brăila	68.310	2.725
Craiova	65.063	2.132
Brăgova	59.234	2.224
Constanța	58.258	1.901
Satu-Mare	49.917	1.797
Sibiu	48.019	1.836
Tg. Mureș	38.116	1.839
Celateu-Alba	33.495	1.074
Iacși	31.264	1.100
Bălți	30.667	1.529

¹⁾ De la 1930 până astăzi au mai fost declarate municipii următoarele orașe: Giurgiu cu 30.348 locuitori, Lugoj cu 23.674 locuitori și Turau-Severin cu 21.073 locuitori.

comerciale, industriale și de transport, câte s'au recensat în toate orașele țării, un număr de 63.785 întreprinderi sau 52,9% se găsesc în orașele municipii, iar restul de 54.411 întreprinderi sau 47,1% sunt răspândite în restul celor 152 orașe.

Din acestea rezultă că procesul de urbanizare a populației țării este încă la începutul lui. Marea majoritate a orașelor sunt simple aglomerări urbane servind, — pe lângă nevoile de ordin cultural și social pe care

le împlinesc, — în primul rând, drept centre administrative locale și drept piețe de schimb pentru produsele agricole sau industriale. Față de întinderea și populația țării noastre, marile centre urbane sunt relativ puține.

Se cuvine însă a face o mențiune cu totul specială pentru București, capitala României, care pe zi ce trece capătă o importanță politică, administrativă, economică și culturală tot mai mare, asumându-și titlul și sarcina de adevărată metropolă a țării, caracterizată printr-o aglomerație de populație cu mult superioară oricărui alt oraș din țară.

Așa de pildă al doilea mare oraș al României, Chișinău, care are 117.016 locuitori, nu ajunge, în ceea ce privește populația, nici la a cincea parte din totalul populației orașului București. Datele statistice elementare ale Capitalei, la ultimul recensământ, sunt următoarele:

Locuitori	631.288
Gospodării	158.043
Căminuri	72.939
Întreprinderi	18.125

La recensământul efectuat înainte de războiul mondial, și anume în 1912, București numărau o populație

Bucureștilor a crescut cu 223.254 locuitori, sau cu 65%. Această creștere considerabilă se datorește însă într-o foarte mică măsură excedentului natural, adică diferenței dintre născuți și morți. Ea se explică, în primul rând, prin fenomenul cunoscut de atracție pe care marile centre comerciale și industriale l-au exercitat totdeauna asupra populației înconjurătoare, și, în al doilea rând, prin mărirea, concentrarea și complexitatea din ce în ce mai accentuată a aparatului administrativ de Stat, odată cu restabilirea granițelor României. Trebuie precizat că acest ritm accelerat de creștere a populației Capitalei a fost mult mai accentuat în ultimele două decade, decât în perioada dinainte de război. Într'adevăr, pe când în perioada 1912—1930, creșterea reală a populației Capitalei țării a fost în medie anuală de 12.403 locuitori sau 36,3 la mie, în răstimpul dela 1899, — când orașul București număra 276.178 locuitori — și până la recensământul din 1912, creșterea reală a populației acestui oraș a fost în medie anuală de numai 5.000 locuitori, sau 18,1 la mie de locuitori, față de totalul populației din 1899.

Accentuarea acestui ritm de urbanizare coincide cu procesul de industrializare a României și se observă și la celelalte orașe ale țării — bineînțeles într-o măsură mai moderată. Totuși faptul este, în ansamblul lui, de o importanță considerabilă, atât pentru evoluția vieții economice și sociale a țării cât și pentru determinarea structurii viitoare a populației, — în special din punctul de vedere al profesiei locuitorilor.

POPULAȚIA PE SEXE

În România, ca și în alte țări de altfel, numărul bărbaților nu este egal cu cel al femeilor. Repartizarea celor două sexe pe provincii este în cifre absolute (Vezi tab. XI).

S'au recensat deci, la 1930, un număr de 8.870.778 bărbați și 9.182.118 femei în întreaga țară. Pentru a aprecia exact raportul dintre cele două sexe, pe regiuni, dăm în tabela XII de mai jos, proporția bărbaților față de totalul populației, în fiecare provincie.

Tab. XI. — Populația României pe sexe

PROVINȚII	Populația totală		Populația urbană		Populația rurală	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
ROMÂNIA	8.870.778	9.182.118	1.801.085	1.831.093	7.069.693	7.351.025
Oltenia	722.479	796.010	98.399	99.598	624.080	696.412
Moldavia	1.070.204	1.058.090	540.651	532.482	529.553	525.607
Muntenia	411.644	399.688	100.935	92.425	310.709	307.263
Banatul	1.105.507	1.131.991	293.477	297.959	812.030	834.032
Bucovina	1.419.052	1.444.357	182.804	187.205	1.236.248	1.257.152
Transilvania	412.250	441.274	120.557	116.368	291.693	324.906
Sarai	1.597.837	1.619.846	256.842	258.827	1.340.995	1.361.019
Sarai	438.796	482.725	82.664	85.865	356.132	396.860
Carpații-Mareșuri	683.009	707.234	134.426	140.364	548.583	566.870

de 341.321 locuitori. În timp de 18 ani, adică din 1912 și până în 1930, — lăsând la o parte aportul celor 66.713 locuitori câștigați prin simpla extindere teritorială asupra comunelor suburbane, — populația

Acest tablou pune în evidență faptul că numărul total al bărbaților este inferior celui al femeilor, bărbații reprezentând în întreaga țară o proporție de 49,1%. Adăugăm însă, că nu mai departe decât în

1912, — dar numai în Vechiul Regat, pentru care posedăm cifre comparative — raportul dintre cele două sexe era invers. Într'adevăr, la acea dată, pro-

Tab. XII. — Proporția bărbaților pe provincii

P r o v i n c i a (1)	Proporția bărbaților față de totalul populației		
	Intenut (2)	Urban (3)	Rural (4)
ROMÂNIA	49,1	49,6	49,0
Oltenia	47,6	49,7	47,2
Montenia	48,4	49,5	48,7
Dobrogea	50,7	52,2	50,3
Moldova	49,2	49,6	49,1
Banarabia	49,5	49,4	49,6
Bucovina	48,3	48,7	48,1
Transilvania	49,7	49,8	49,6
Banat	48,7	49,1	48,7
Crișana-Maramureș	49,1	48,6	49,2

porția bărbaților era mai mare decât a femeilor, reprezentând 50,5%. Această schimbare a proporției se datorează: 1) evoluției biologice a populației, 2) războiului și 3) alipirii noilor provincii, în special a Bucovinei, Banatului și Crișanei-Maramureș.

În al doilea rând, constatăm că, rămânând totuși mereu inferior celui feminin, procentul bărbaților este mai ridicat în mediul urban decât în cel rural. Faptul se explică, mai ales prin deplasarea continuă către orașe, a populației masculine. În bună parte însă, această proporție mai ridicată a bărbaților în orașe se datorează populației școlare, în majoritate masculină precum și militarilor sub arme. Numai în Crișana-Maramureș orașele dau o proporție mai mică de bărbați, decât mediul rural.

O analiză pe provincii ne arată că la regula stabilită anterior, există o singură excepție: Dobrogea. În provincia dintre Dunăre și Marea Neagră, proporția sexului masculin este superioară celei feminine, atât la totalul populației rurale, unde reprezintă 50,3%, cât mai ales în orașe, unde se ridică la 52,2%. Se știe că Dobrogea este o provincie de colonizare și de imigrație, fapt care explică acest caracter particular. În opoziție cu Dobrogea, se găsește Oltenia care, dintre toate provinciile țării, dovedește cel mai impresionant și vechiu curent de emigrare a populației bărbătești, în special din partea populației rurale. În satele din Oltenia, proporția sexului masculin atinge abia 47,2%, procent simțitor inferior atât celui al populației rurale a țării întregi, cât și celui al oricărei alte provincii.

În sfârșit, în privința repartiției populației pe sexe, situația țării noastre, în raport cu celelalte țări, este următoarea:

Înfa de aceste 27 țări, constatăm că România realizează o valoare medie. În al doilea rând, vedem că un număr de 4 state: Canada, Statele-Unite, Japonia și Bulgaria fac excepție, având o proporție mai ridicată de bărbați decât de femei. Japonia și Bulgaria sunt state cu o populație în plină evoluție, iar Canada și Statele-Unite ale Americii au fost și sunt încă țări de imigrație. Dimpotrivă, țările clasate ultime, de pildă Anglia cu inensul său imperiu colonial, Portugalia și chiar Estonia și Letonia,

Tab. XIII. — Proporția populației masculine în diverse țări

T A R A (1)	Anul recensământului (2)	Sex masculin % (3)
Canada	1931	51,4
Statele-Unite	1930	50,6
Japonia	1930	50,1
Bulgaria	1931	50,2
Olanda	1930	49,7
Grecia	1938	49,5
Belgia	1930	49,5
Yugoslavia	1931	49,5
Suedia	1931	49,4
ROMÂNIA	1930	49,1
Polandă	1930	49,0
Danemarca	1930	48,0
Italia	1931	48,0
Ungaria	1930	48,0
Norvegia	1930	48,8
Spania	1930	48,8
Cehoslovacia	1930	48,5
Germania	1933	48,5
Franta	1931	48,1
Elveția	1930	48,1
Turcia	1927	48,1
Austria	1934	48,0
Anglia	1931	47,9
Portugalia	1930	47,7
U. R. S. S.	1926	47,5
Estonia	1934	47,0
Letonia	1930	46,6

pot fi considerate țări de emigrare. Nu același lucru se poate spune despre U. R. S. S. care dă un procent inferior de populație masculină.

REPARTIȚIA LOCUITORILOR, PE GRUPE DE VÂRSTĂ

Populația țării noastre se caracterizează, din acest punct de vedere, printr-o proporție covârșitoare de copii și tineret. Într'adevăr, grupul de vârstă dela 0 la 19 ani impliniți, reprezintă 46,4% din întreaga populație a țării și dacă nu ar fi golul dat de grupul dela 10 la 14 ani, procentul ar depăși 50% (Vezi tab. XIV).

În populația rurală, grupul dela 0 la 19 ani dă o proporție și mai ridicată, de 48,2%. Proporția scade progresiv, pe măsură ce înaintăm spre vârstele mature, realizând, în linii generale, o distribuție caracteristică pentru toate popoarele tinere, de o mare vitalitate biologică și deci în plină perioadă de viguroasă creștere numerică.

Această distribuție îmbracă, astfel cum arată diagrama XV, un profil net piramidal, mai accentuat la populația rurală, adevăratul izvor de viață al națiunii. Spre deosebire de mediul rural, populația orașelor prezintă curbă de distribuție cu o bază mai puțin largă, din pricina grupurilor de vârstă, până la 14 ani care dau un procent mult mai redus. În schimb, populația urbană oferă o proporție importantă la grupurile de vârstă dela 15 la 19 ani și dela 20 la 24 ani. Explicația este dată de prezența în orașe a populației școlare și a militarilor, dovadă diferența ce se observă între aceste două sexe și anume: 14,78% pentru bărbați și numai 10,34% pentru femei, la grupul de vârstă dela 20 la 24 ani.

Tot din analiza cifrelor expuse de tabela XIV se constată, drept consecință a războiului mondial, unele discontinuități, în ceea ce privește distribuția populației pe grupe de vârstă, dintre care una, cea mai importantă, la grupul dela 10—14 ani.

Pentru populația României, acest gol datorat războiului mondial reprezintă o pierdere definitivă de peste 700.000 locuitori, numai la grupul de vârstă dela 10 la 14 ani. Ceeace înseamnă aproape 1.500.000 de copii, cari nu s'au născut sau cari, din cauza războiului, au murit înainte de vreme. Această

Din acest tablou, în care se detaliază distribuția procentuală pe grupe de vârstă a populațiilor respective, constatăm că între cele 18 țări enumerate, România deține locul întâiu, având cea mai mare proporție de populație dela 0 la 4 ani, loc pe care și-l menține chiar în cazul când însumăm și grupul următor,

Tab. XIV. — Populația României pe grupe de vârstă, cifre absolute și procente la 29 XII 1930

Grupe de vârstă	Țara întreagă			Populația urbană			Populația rurală		
	Amândouă sexe	Masculin	Feminin	Amândouă sexe	Masculin	Feminin	Amândouă sexe	Masculin	Feminin
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Cifre absolute									
TOTAL	18.032.896	8.870.778	9.182.118	3.652.178	1.801.085	1.851.093	24.420.718	7.069.693	7.351.025
0—4 ani	2.630.035	1.327.073	1.302.962	354.902	178.838	176.064	2.275.133	1.148.235	1.126.898
5—9 „	2.192.663	1.102.188	1.090.475	339.246	169.662	169.584	1.853.417	932.626	920.791
10—14 „	1.444.921	731.739	713.189	274.904	140.598	134.306	1.170.017	591.141	578.876
15—19 „	2.108.272	1.068.571	1.039.701	450.054	214.570	235.484	1.658.218	794.001	864.217
20—24 „	1.616.190	826.868	789.322	455.498	266.218	189.280	1.160.692	560.650	600.042
25—29 „	1.357.460	756.783	600.677	357.957	164.734	193.223	1.205.503	592.049	613.454
30—34 „	1.076.188	535.912	540.276	258.872	124.294	134.578	819.316	401.618	417.698
35—39 „	1.172.461	552.295	620.166	260.130	120.832	139.298	812.331	411.663	500.668
40—44 „	903.319	436.023	467.296	198.846	96.783	102.063	704.473	339.240	365.233
45—49 „	910.024	428.411	481.613	189.516	89.312	100.204	720.508	338.899	381.609
50—54 „	582.210	285.768	296.442	128.560	63.048	65.512	453.650	225.720	227.930
55—59 „	482.048	266.193	215.855	119.033	54.751	64.282	403.975	211.442	232.473
60—64 „	416.817	212.898	203.919	83.803	40.271	43.532	333.014	172.627	160.417
65—69 „	350.222	186.447	163.775	70.863	31.987	38.876	279.359	154.960	154.399
70—74 „	193.649	103.850	89.799	39.235	18.641	20.594	154.414	83.209	71.205
75—79 „	127.006	65.277	61.729	24.388	10.706	13.682	102.618	54.573	48.047
80—84 „	41.613	21.718	19.895	8.713	3.821	4.892	32.905	17.897	15.008
85—89 „	19.261	9.378	9.883	4.153	1.589	2.564	15.431	7.789	7.642
90—94 „	4.750	2.186	2.564	1.082	426	656	3.668	1.760	1.908
95—99 „	3.250	1.451	1.799	633	242	391	2.617	1.209	1.408
100 ani și peste	1.074	449	625	221	88	133	853	361	492
Nedeclarat	73.469	35.900	37.568	17.469	9.874	7.595	55.999	26.026	29.973
In procente									
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
0—4 ani	14,57	14,96	14,79	9,77	9,93	9,62	13,77	16,25	15,33
5—9 „	12,14	12,43	12,87	9,34	9,42	9,26	13,85	13,19	12,59
10—14 „	8,00	8,24	7,76	7,57	7,81	7,34	8,21	8,36	7,87
15—19 „	11,52	11,37	11,98	12,39	12,92	12,86	11,50	11,23	12,96
20—24 „	8,95	9,33	8,60	12,54	14,78	10,34	8,03	7,93	8,16
25—29 „	8,63	8,53	6,72	9,69	9,15	10,22	8,36	8,36	8,35
30—34 „	5,97	5,93	6,01	7,43	6,90	7,35	5,68	5,68	5,68
35—39 „	6,49	5,00	6,97	7,26	6,70	7,62	6,32	5,38	6,81
40—44 „	5,00	4,92	5,09	5,47	5,37	5,37	4,89	4,89	4,97
45—49 „	5,20	4,83	5,36	5,32	4,96	5,47	5,07	4,79	5,33
50—54 „	3,23	2,86	3,20	3,54	3,50	3,58	3,15	3,19	3,19
55—59 „	3,23	3,00	3,15	3,28	3,04	3,51	3,22	2,99	3,43
60—64 „	2,31	2,40	2,22	2,31	2,24	2,38	2,31	2,44	2,18
65—69 „	2,11	2,12	2,10	1,95	1,78	2,12	2,12	2,19	2,10
70—74 „	1,08	1,17	1,00	1,08	1,03	1,12	1,08	1,10	0,97
75—79 „	0,71	0,74	0,68	0,67	0,59	0,73	0,72	0,72	0,66
80—84 „	0,23	0,24	0,21	0,24	0,22	0,27	0,23	0,25	0,20
85—89 „	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,14	0,11	0,11	0,11
90—94 „	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
95—99 „	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
100 ani și peste	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Nedeclarat	0,41	0,40	0,42	0,48	0,55	0,42	0,39	0,37	0,41

*) Mai puțin de 0,1%.

pierdere se va amplifica și se va face din nou simțită, atunci când actualul grup de vârstă dela 10 la 14 ani va atinge vârsta adultă, adică perioada de procreare. Cei 700.000 locuitori vor lipsi dela această datorie biologică, iar scadența este foarte apropiată.

În privința distribuției populației pe grupe de vârstă, România se deosebește de celelalte țări. O privire comparativă asupra situației ei ne permite tabela XVI.

dela 5 la 9 ani. Ea este urmată de Jugoslavia, care, pentru populația de vârstă până la 10 ani, dă aceeași importantă proporție de 26,7%. În schimb, Bulgaria și Japonia prezintă o distribuție mai apropiată de linia normală.

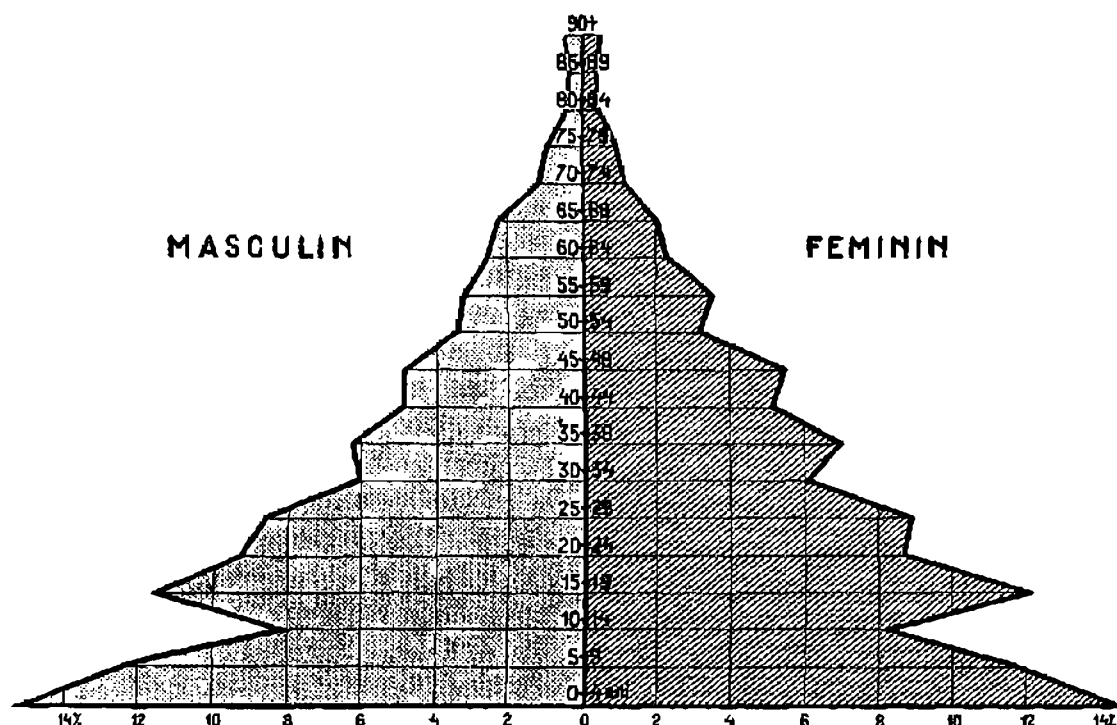
În orice caz, România se așează în fruntea țărilor a căror populație se caracterizează printr-o vitalitate remarcabilă și acuză un ritm ferm de creștere nume-

rică viguroasă, spre deosebire de țările ultime clasificate, în care acest ritm de creștere este foarte lent, sau chiar staționar.

Trebue să remarcăm, cu acest prilej, situația mult inferioară, din punct de vedere al repartiției populației

ireparabilele pierderi de substanță biologică, pricinuite acestor două state, de războiul mondial. În cazul Suediei, Angliei, Elveției și Norvegiei, explicația este dată exclusiv de gradul de evoluție biologică și socială, particular populației lor.

Diagrama XV. — Piramida vârstelor în România

pe vârste, a țărilor germanice, nordice și anglo-saxone, în special Austria și Germania (vitalitatea biologică a poporului german era bine cunoscută înainte de război). Astăzi, chiar Franța le întrece în privința proporției de copii. De unde se evidențiază încă o dată

În sfârșit, putem observa că pe când procentul primelor grupe merge descrescând, dela România spre Austria, proporția populației de 60 ani și peste, în linii generale, merge crescând spre țările ultime clasificate în tablou.

Tab. XVI. — Populația pe grupe de vârstă în diferite țări

ȚARA	Anul recensământului	Populația totală în mil	Grupa de vârstă în %														
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60 și peste	Neder-clarăți	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	
ROMÂNIA	1930	18.053	14,6	10,1	8,0	11,7	9,0	8,6	6,0	6,5	5,0	5,1	3,2	1,4	0,6	0,1	
Bulgaria	1926	5.479	14,3	10,4	10,3	12,0	9,7	8,1	6,3	5,6	5,4	4,2	3,3	1,3	0,1	—	
Japonia	1930	64.007	14,1	12,1	10,3	9,8	8,5	7,5	6,4	5,3	5,3	4,8	4,5	3,6	2,4	—	
Iugoslavia	1931	13.934	14,1	12,6	7,9	9,8	9,8	8,4	7,2	5,3	5,2	4,6	4,2	3,1	0,2	—	
Grecia	1928	6.203	12,7	10,1	9,7	11,3	8,8	8,4	6,2	6,0	4,3	5,0	4,4	3,4	0,9	0,1	
Italia	1931	41.177	11,1	10,9	7,7	9,8	9,3	7,8	7,0	6,1	5,7	5,2	4,6	4,0	10,8	—	
Olanda	1930	7.936	10,5	10,6	9,5	9,4	8,9	8,2	7,3	6,1	5,7	5,2	4,7	4,0	9,4	—	
Canada	1931	10.377	10,4	10,9	10,4	10,0	8,8	7,6	6,8	6,6	6,2	5,6	4,7	3,5	8,4	—	
Ungaria	1930	8.688	10,1	10,3	7,1	9,6	9,7	8,6	8,1	6,7	5,9	5,5	4,7	3,9	9,7	—	
Cehoslovacia	1930	14.730	9,6	10,7	6,4	9,3	10,0	9,2	8,1	6,7	5,8	5,3	4,8	4,3	10,2	0,1	
Statelor-Unite	1930	122.773	9,3	10,7	9,8	9,4	8,9	8,0	7,4	7,5	6,5	5,7	4,9	3,8	8,5	0,1	
Franța	1931	41.229	8,7	8,6	5,6	7,4	8,2	8,5	7,0	6,7	6,1	6,2	6,0	5,5	14,0	0,2	
Norvegia	1930	2.814	8,4	9,9	10,1	7,4	8,7	8,1	7,6	6,6	5,7	4,9	4,7	3,9	13,6	0,1	
Elveția	1930	4.066	8,0	8,5	8,0	8,9	9,0	8,7	7,0	7,0	6,6	6,0	5,7	4,8	10,7	—	
Anglia	1931	44.765	7,6	8,4	8,1	8,6	8,7	8,4	7,6	7,0	6,6	6,4	5,9	5,2	11,3	—	
Suedia	1930	6.142	7,4	8,5	8,0	9,1	9,1	8,3	7,3	6,9	6,3	5,7	5,2	4,4	11,1	—	
Germania	1933	63.362	7,3	8,2	8,7	6,4	9,4	8,8	7,5	6,6	6,2	5,7	5,5	5,2	11,1	—	
Austria	1934	6.760	6,9	8,0	8,7	5,8	8,7	8,8	8,7	7,6	6,7	6,4	5,9	5,4	12,2	0,2	

Tab. XVII. — Starea civilă a locuitorilor României, la 29. XII. 1930

Țara întreagă și medii	Populația de 13 ani și peste în mil (2)	Necăsătorii		Căsătorii		Văduvi		Divorțați		Nedeclarați	
(1)		în mii (3)	% (4)	în mii (5)	% (6)	în mii (7)	% (8)	în mii (9)	% (10)	în mii (11)	% (12)
ROMÂNIA	12.307,6	3.762,2	30,6	7.231,3	58,7	1.217,7	9,9	76,1	0,6	20,3	0,2
Populația urbană	2.766,7	1.064,9	38,5	1.400,0	50,6	261,8	9,5	31,0	1,1	9,0	0,3
Populația rurală	9.540,9	2.697,3	28,3	5.831,3	61,1	955,9	10,0	45,1	0,5	11,3	0,2

STAREA CIVILĂ A LOCUITORILOR

În acest capitol vom expune, pe scurt, starea civilă a populației dela 13 ani în sus.

Datele tabloului de mai sus ne arată că numărul celibatarilor este cu mult mai frecvent în mediul urban, reprezentând un procent de 38,5%, față de 28,3% în mediul rural. Proportia celibatarilor este și mai importantă în primul caz, dacă ne amintim că grupul de vârstă dela 14 la 19 ani este mult mai numeros în populația rurală. Dimpotrivă, proporția căsătoririlor este mai ridicată la sate.

În privința văduvilor, diferența între cele două medii este neînsemnată: 9,5% în mediul urban, față de 10,0% în cel rural. În schimb, trebuie menționat faptul că stabilitatea familiei este mai precară la orașe decât la sate. Într-adevăr, proporția divorțurilor este dublă în populația urbană, adică 1,1% față de 0,5% în populația rurală.

ȘTIINȚA DE CARTE A LOCUITORILOR

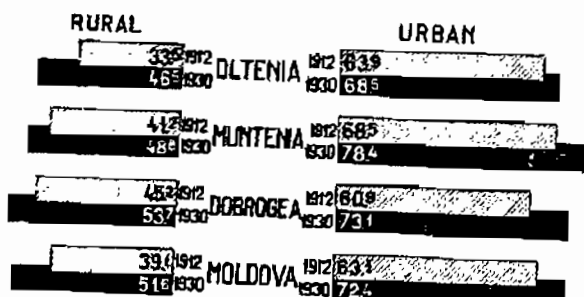
În cadrul problemei ridicate de acest capitol vom examina, în primul rând, evoluția științei de carte în Vechiul Regat, după datele ultimelor recensăminte.

Tab. XVIII. — Știutorii de carte în Vechiul Regat, la data ultimelor recensăminte

CATEGORII	1899	1912	1930
(1)	(2)	(3)	(4)
Populația dela 7 ani în sus . . .	4.694.285	5.716.400	6.667.731*)
Știutori de carte	1.032.743	1.242.568	3.720.646
Știutori de carte (procente) . . .	22,0	39,3	55,8

*) Incluziv cei cu știința de carte nedeclarată.

Se constată, urmărind această tabelă, că numărul știutorilor de carte din Vechiul Regat s'a urcat dela 1.032.743 în 1899, la 3.720.646 în 1930, adică o creștere de 2.687.903, ceea ce revine la 260,3%. Datorită creșterii însemnate a numărului știutorilor de carte, proporția lor se ridică dela 22,0% în 1899 la 39,3% în 1912 și 55,8% în 1930.

Ritmul de creștere este mai mare în epoca 1899—1912 decât în cea între 1912—1930. În epoca primă, creșterea este de 1,3% anual, pe când între anii 1912—1930 creșterea anuală a știutorilor de carte este abia de 0,9%. Acest fenomen se datorează turburărilor provocate de război, precum și dificultăților operei de refacere, care a urmat.

După cum am spus, știutorii de carte din Vechiul Regat reprezentau în 1930 o proporție de 55,8%.

În România întregită, situația, la data ultimului recensământ 1930, a fost următoarea:

Numărul populației trecute de 7 ani . . . 14.485.914
Numărul știutorilor de carte 8.213.592

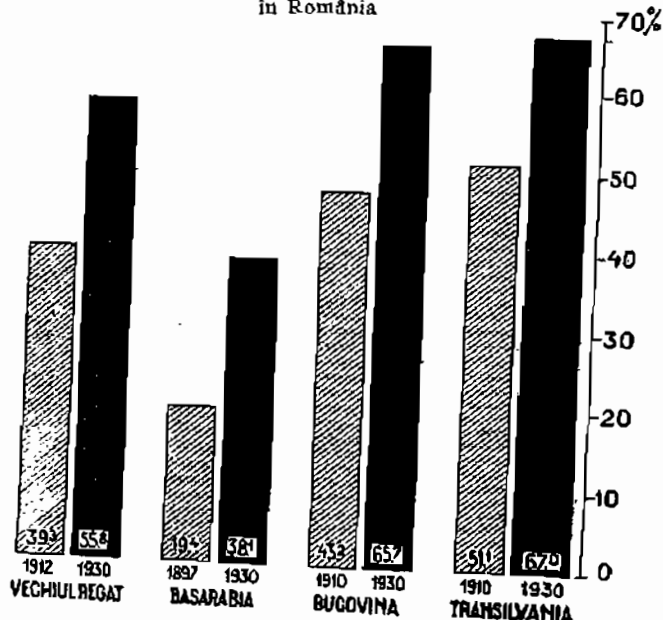
ceea ce înseamnă 57% din numărul populației de mai sus.

Prin unirea tuturor provinciilor, numărul știutorilor de carte din România a crescut deci simțitor, iar procentul s'a urcat dela 55,8% la 57,0%. Procentul știutorilor de carte în noile provincii a fost în 1930, următoarea:

Cadrilateralul 45,3
Basarabia 38,1
Bucovina 65,7
Transilvania 67,0

Diagrama de mai jos ne arată nu numai distribuția știutorilor de carte, pe provinciile mari ale țării, ci și faptul că proporția știutorilor de carte a crescut considerabil, în toate provinciile.

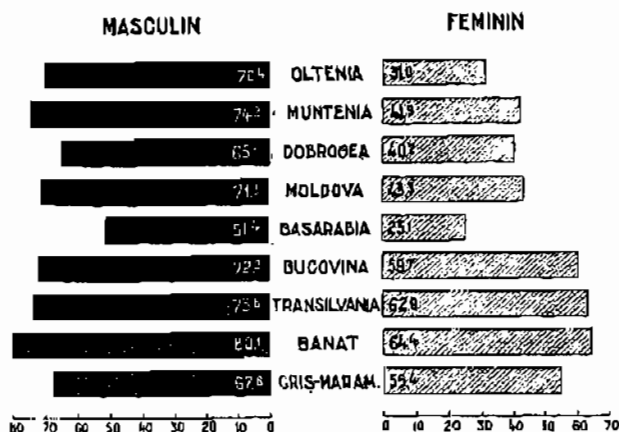
Diagrama XIX. — Creșterea populației știutoare de carte în România

Acestea și-au păstrat însă același rang și la 1930.

Atât la sate cât și la orașe, bărbații au o proporție mult mai ridicată de știutori de carte, decât femeile. Disproporția este cu deosebire izbitoare la sate. De fapt, analfabetismul femeilor determină cifra urcată a analfabetismului din România. Femeile din sate constituie peste 40% din totalul populației țării dela 7 ani în sus. Și acest număr considerabil de femei dă o proporție de abia 38,7% știutoare de carte.

Diagrama XX. — Știința de carte pe sexe și provincii în 1930

În orașe, situația este incomparabil mai bună. Evident, o mare parte din analfabeții găsiți la orașe sunt imigranți veniți dela sate.

Bărbații au o proporție de 80,1% în Banat și 51,4% în Basarabia. O disproporție exagerată între proporția bărbaților și a femeilor știutori de carte, găsim în Oltenia (70,4% față de 31,0%) și în Basarabia (51,4%

față de 25,1%). Numai în Transilvania și în Bucovina găsim un procent mai important de femei știutoare de carte, care se apropie de cel al bărbaților.

Populația rurală cea mai instruită, dintre provinciile Vechiului Regat, o are Moldova, cu 51,6% știutori de carte. În orașe, toate provinciile au o situație destul de bună, media știutorilor de carte fiind de 77,3% și anume 84,5% la bărbați și 70,3% la femei.

Proporția știutorilor de carte pe provincii și pe sexe este următoarea:

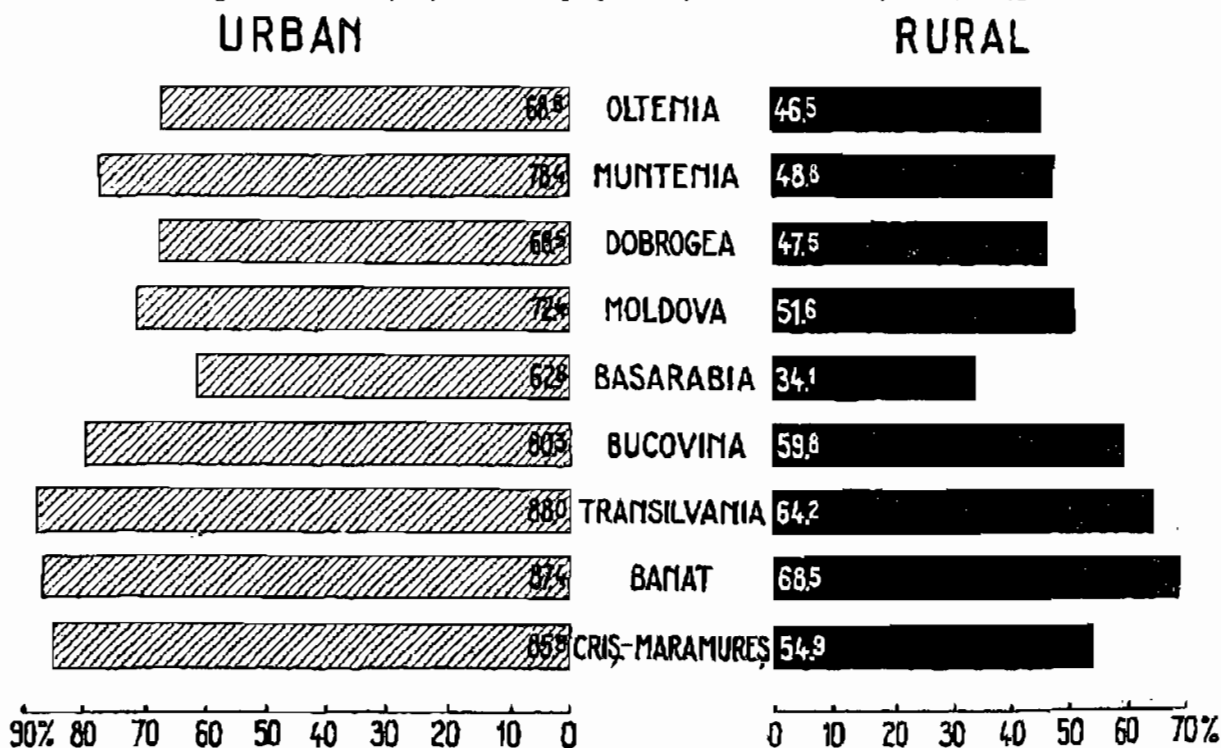
Tab. XXII. — Știutorii de carte pe provincii, mediu și sexe, în procente

Provincia (1)	Rural și urban intranite			Mediu rural			Mediu urban		
	Total (2)	M. (3)	F. (4)	Total (5)	M. (6)	F. (7)	Total (8)	M. (9)	F. (10)
ROMÂNIA	57,0	69,2	45,5	51,3	64,9	38,7	77,3	84,5	70,3
Oltenia	49,5	70,4	31,0	46,3	68,5	27,4	68,5	81,8	35,3
Muntenia	57,6	74,2	44,9	48,8	68,5	30,4	78,4	87,4	69,6
Dobrogea	52,9	65,1	40,2	47,5	60,7	34,1	68,5	77,2	58,0
Moldova	57,0	71,3	43,3	57,6	67,6	36,3	78,4	84,6	63,3
Basarabia	38,1	51,4	25,1	34,1	48,0	20,6	62,6	78,3	53,1
Bucovina	65,7	73,2	59,0	59,8	67,1	53,2	80,3	84,8	76,2
Transilvania	68,3	73,8	62,9	64,2	70,4	58,1	82,0	90,0	86,0
Banat	72,0	80,1	64,4	68,5	77,7	59,9	87,4	90,7	84,2
Crîșana-Maramureș	61,5	67,8	53,4	54,9	62,4	47,7	83,9	88,0	83,8

Din tabloul de mai sus rezultă inferioritatea culturală vădită a sexului feminin față de cel masculin, în special în Oltenia, Muntenia și Basarabia, atât la sate cât și la orașe. În Transilvania, Banat, Crîșana-Maramureș, precum și în Bucovina, diferența pe sexe este considerabil mai mică.

În tabela de mai jos am trecut datele privitoare la știința de carte pe județe, în comparație cu datele recensămintelor precedente.

Diagrama XXI. — Știința de carte pe provincii, în mediul urban și rural, în 1930

Tab. XXIII. — Știutorii de carte pe provincii și județe la recensământul din 1930 și cele precedente, în procente

Provincia și județe	Știutorii de carte			Știutorii de carte după recensământul precedent	Interesul dintre recensământul din 1930 și cel precedent
	Bărbați	Femei	Total		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
ROMÂNIA	59,2	45,5	57,0	39,3	17,7
OLTENIA	70,4	37,0	49,5	33,5	16,0
Dolj	70,7	32,2	50,4	33,3	17,1
Gorj	72,8	28,3	48,5	33,3	15,2
Mehedința	70,0	29,3	48,3	32,5	15,8
Meșina	59,0	32,2	49,5	38,4	11,1
Valcea	72,2	31,9	50,3	34,5	15,8
MUNTENIA	74,2	41,9	57,6	42,2	15,4
Arges	71,7	34,4	52,9	36,6	16,3
București	72,0	37,3	54,2	33,9	20,3
Buzău	72,2	35,5	53,6	36,7	16,9
Ialomița	72,7	34,6	53,1	36,5	16,6
Ialomița	72,9	41,2	57,3	43,5	13,8
Ialomița	70,2	37,7	50,6	34,8	15,8
Ialomița	72,8	44,9	61,0	44,1	16,9
Ialomița	66,9	24,4	44,4	28,1	16,3
Ialomița	72,8	40,8	58,0	40,9	17,1
Ialomița	77,1	46,0	61,1	42,9	18,2
Ialomița	74,3	26,2	44,5	29,6	14,9
Ialomița	55,3	19,3	34,3	24,7	13,6
Ialomița	72,7	40,2	54,9	37,9	17,0
Ialomița	63,9	24,0	44,7	27,9	16,8
Ialomița	51,5	25,4	38,4	27,9	10,5
Ialomița	74,2	31,2	52,1	44,8	18,3
Ialomița	57,2	14,4	34,8	25,7	8,5
MOLDOVA	71,3	43,3	57,0	39,1	17,9
București	57,0	38,0	50,4	33,0	19,4
București	58,7	41,7	55,4	46,3	9,1
București	67,9	40,3	54,0	35,3	18,7
București	72,4	53,1	62,6	56,6	13,0
București	63,9	32,4	47,5	28,4	19,1
București	72,5	43,3	57,5	39,8	17,7
București	74,1	50,8	62,2	47,6	14,6
București	74,2	48,3	60,9	42,7	18,2
București	70,7	44,6	59,6	43,3	16,3
București	62,3	40,5	51,6	33,1	21,5
București	72,4	40,3	55,6	39,0	16,6
București	71,7	47,5	59,4	42,0	17,4
București	63,7	35,2	49,3	30,9	19,4
București	54,4	25,1	39,1	29,4	18,7
București	44,0	20,0	31,9	21,5	19,4
București	47,1	17,2	31,4	20,5	13,6
București	57,3	43,3	53,0	39,8	22,2
București	47,5	20,6	29,7	13,7	16,0
București	61,5	30,8	46,2	20,5	25,7
București	57,5	14,6	40,7	25,0	15,7
București	47,5	17,8	32,1	15,1	17,0
București	51,3	24,2	37,5	13,0	24,5
București	50,3	23,0	36,5	20,0	16,5
București	72,2	39,7	60,7	45,2	20,5
București	70,6	57,2	72,7	—	—
București	73,5	62,6	68,0	—	—
București	72,0	58,1	64,3	—	—
București	63,9	30,5	56,9	—	—
București	72,1	60,9	66,5	—	—
TRANSILVANIA	75,5	54,9	65,3	50,5	17,8
Alba	77,1	57,1	67,0	40,8	26,2
Bacău	82,7	64,1	73,4	42,8	30,6
Cluj	80,4	72,1	76,4	52,9	23,5
Cluj	82,0	59,5	70,8	44,5	26,3
Cluj	85,7	72,3	79,5	58,8	20,7
Cluj	82,4	42,5	61,8	33,9	27,9
Cluj	74,3	63,9	69,2	57,1	12,1
Cluj	72,4	51,6	62,0	52,8	9,2
Cluj	87,8	82,3	85,0	69,1	15,9
Cluj	70,4	59,4	64,8	41,5	23,3
Cluj	57,9	32,6	45,2	20,2	25,0
Cluj	55,2	41,7	48,8	28,6	20,2
Cluj	55,5	30,9	43,7	29,1	14,6
Cluj	74,1	62,8	68,3	49,8	18,5
Cluj	70,4	52,2	61,3	46,9	14,4
Cluj	43,8	40,0	41,9	37,1	4,8
Cluj	80,1	64,4	72,0	57,9	14,1
Cluj	73,8	53,4	64,9	41,5	23,4
Cluj	71,4	30,1	50,7	20,9	30,8
Cluj	55,0	25,3	40,0	24,9	15,1
Cluj	47,8	55,4	51,3	49,4	2,9
Cluj	76,5	61,9	69,0	47,0	22,0
Cluj	45,1	34,4	39,8	31,5	8,3
Cluj	45,7	37,4	41,6	26,8	14,8
Cluj	70,9	60,0	65,4	55,0	10,4

* Pentru cifrele recensămintelor precedente s-au folosit următoarele surse:

- a) Pentru Vechiul Regat (fără Calacea și Dorostol) — Recens. din 1912;
 b) Pentru Calacea și Dorostol — Recens. bulgăresc din 1910;
 c) Pentru Transilvania și Bucovina — Recens. ungur și austriac din 1910;
 d) Pentru Basarabia — Recens. rusesc din 1897.

În primul loc vom remarca disproporția dintre știutorii de carte bărbați și femei în județul Gorj în 1930. Într'adevăr, pe câtă vreme 72,8% din bărbați sunt știutori de carte, printre femei abia 28,3% știu carte. Cea mai mare apropiere între proporția știutorilor de carte bărbați și cea a femeilor o întâlnim în județul Trei-Scaune, unde la 86,4% știutori de carte bărbați găsim 82,2% femei știutoare de carte.

La întregul populației și dintre toate județele țării, cel mai înalt procent de știutori de carte îl are județul Brașov: 86,9%, fiind urmat de județul Sibiu (85,2%), județul Odorhei (85,0%), Trei-Scaune (84,2%), Târnava-Mare (83,7%), deci toate cu o proporție de peste 80%.

Județele în care femeile au cel mai ridicat nivel cultural sunt, în fiecare provincie, următoarele:

Tab. XXIV. — Județele cu cel mai mare procent de femei știutoare de carte pe provincii

JUDEȚE	%
(1)	(2)
Dolj și Romanați (Oltenia)	34,2
Ilfov (incl. București) (Muntenia)	38,7
Constanța (Dobrogea)	31,3
Covurlui (Moldova)	30,3
Celateanu-Albă (Basarabia)	43,7
Cămpulung (Bucovina)	67,8
Brașov (Transilvania)	84,1
Timiș (Banat)	75,1
Arad (Crișana-Maramureș)	67,9

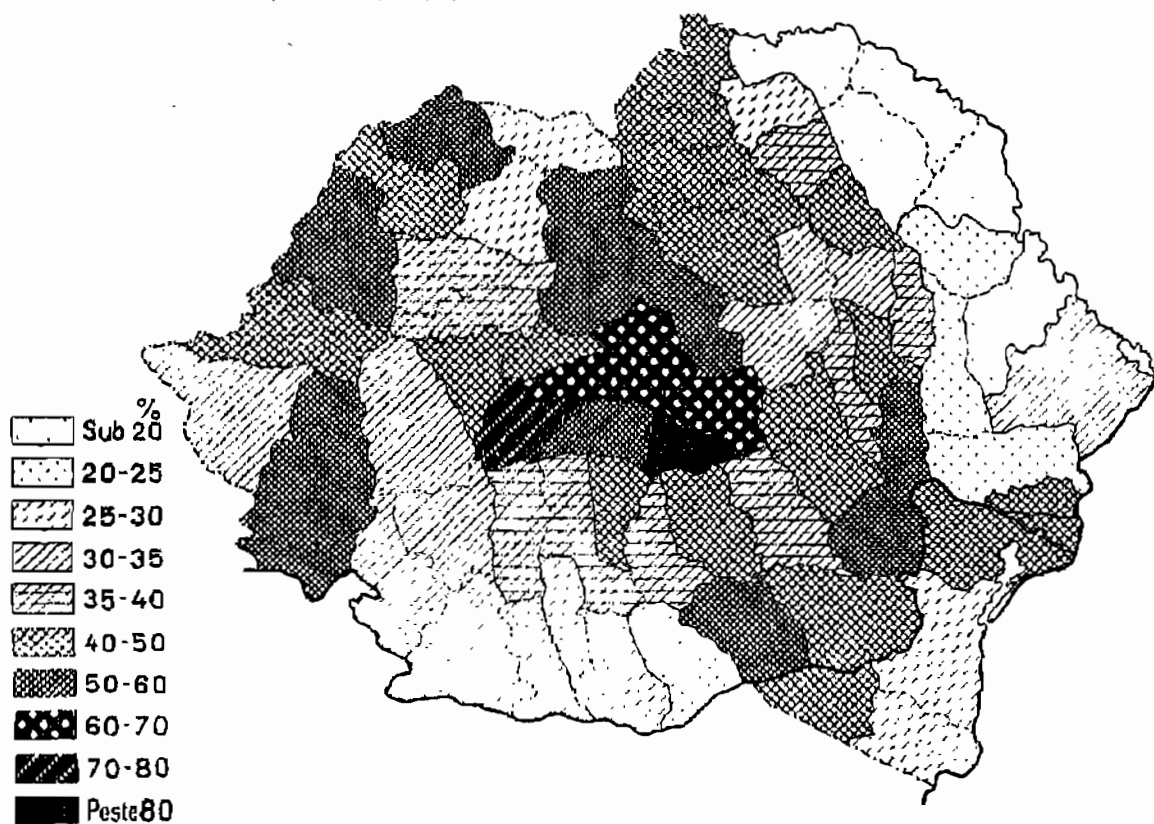
În unele județe femeile sunt în marea lor majoritate analfabete. Aceasta se poate afirma cu deosebire despre județele din Basarabia și din câmpia Dunării. În județul Hotin găsim abia 16,6% femei știutoare de carte, în județul Orhei 17,8% iar în județul Vlasca 19,3%.

Ultima coloană (6) a tabloului XXIII, ne arată creșterea procentului știutorilor de carte, pe județe, dela recensămintele precedente până la 1930. Reamintim că pentru Vechiul Regat avem recensământul din 1912, pentru Basarabia cele din 1897, iar pentru rest (inclusiv Cadrilaterul) cel din 1910. Modificările privind știința de carte a populației dela un recensământ la altul se demonstrează prin cartogramele XXV și XXVI.

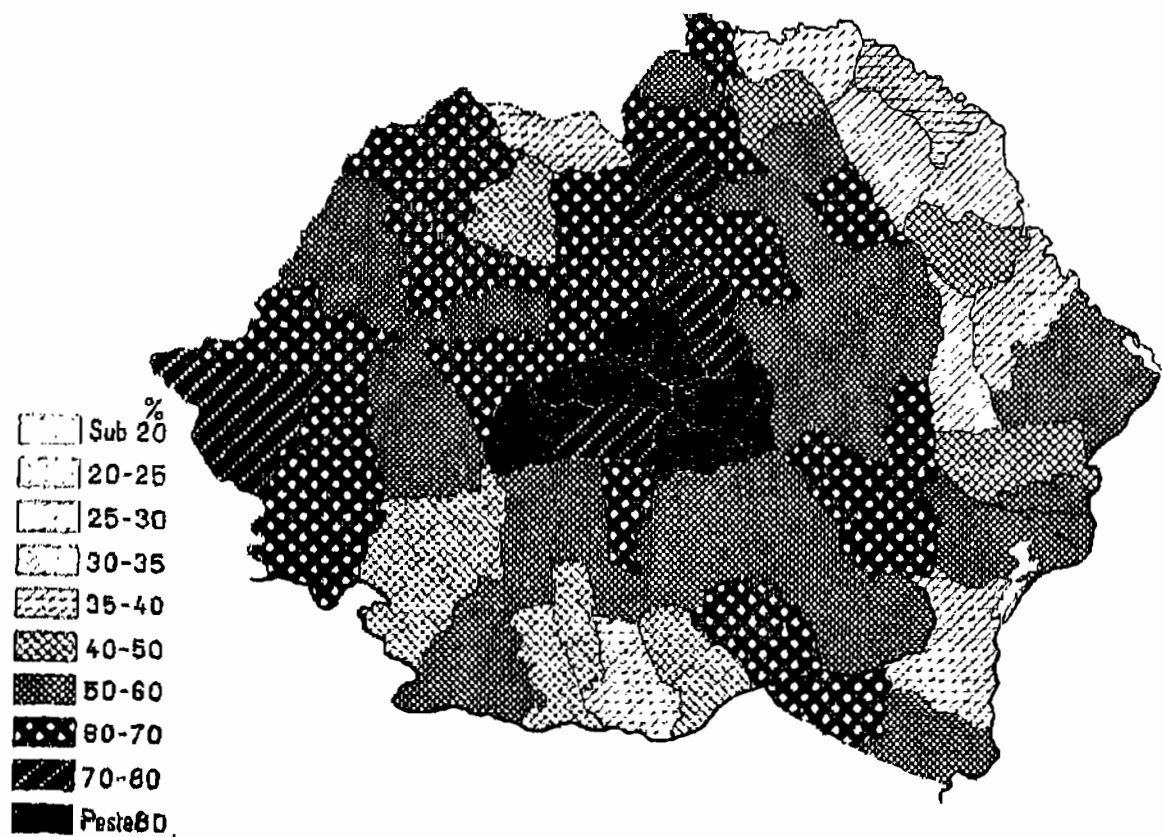
Este adevărat că procentul știutorilor de carte se prezintă încă foarte scăzut în România. Dar ceea ce interesează mai mult decât situația de astăzi este viteza cu care crește proporția știutorilor de carte an de an. Sperăm că în viitor, recensămintele generale de populație se vor face la intervale regulate de timp, astfel încât la fiecare 10 ani vom putea verifica eficacitatea aparatului nostru de învățământ public. În momentul de față comparația se face la intervale de timp deosebite pentru fiecare provincie. Totuși putem să ne dăm seama de progresul ce s'a realizat în ultimele două decenii.

În Vechiul Regat, județele Moldovei în special au progresat mult. Transilvania, Banatul, Crișana și Bucovina se apropie de o limită superioară, dela care progresul nu se mai poate realiza decât foarte încet. În scurtă vreme, județele acestor provincii

Cartograma XXV. — Procentul știutorilor de carte înainte de război, pe județe
(Vechiul Regat 1912, Transilvania și Bucovina 1910, Basarabia 1897)

Cartograma XXVI. — Procentul știutorilor de carte pe județe, în 1930

vor avea o proporție de știutori de carte în jurul lui 50%.

Brașovul este incontestabil cel mai bine instruit județ al țării, grație unei mai vechi tradiții culturale. Numai județele Odorhei și Trei-Scaune, care au o mare proporție de știutori de carte, își datorează această situație eforturilor depuse în ultimele două decenii.

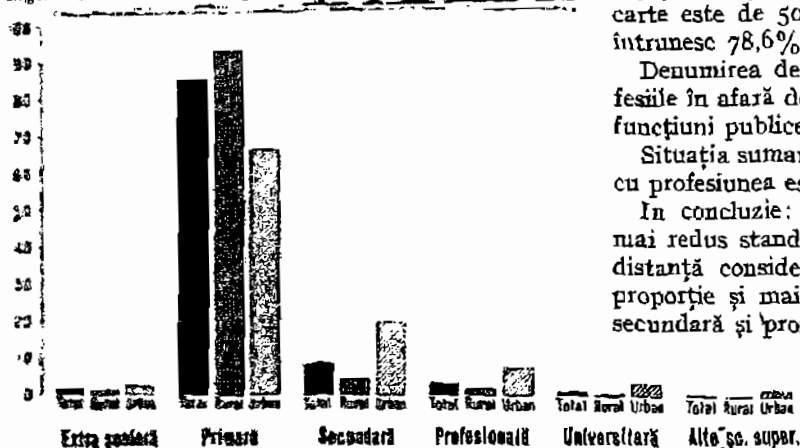
În privința distribuției locuitorilor, după gradul de instrucție atins, datele principale sunt următoarele:

Tab. XXVII. — Știutorii de carte după gradul de instrucție atins

Gradul de instrucție	Total		Bărbați		Femei	
	Cifre absolute (2)	Procente (3)	Cifre absolute (4)	Procente (5)	Cifre absolute (6)	Procente (7)
TOTAL	8.213.592	100,0	4.571.054	100,0	3.642.538	100,0
Elementară	123.431	1,5	72.662	1,5	50.769	1,4
Primară	6.967.211	85,2	4.153.990	85,7	2.813.221	84,7
Secundară	706.109	8,6	367.727	7,5	338.382	10,2
Profesională	202.418	2,5	109.557	2,5	92.861	2,8
Universitară	90.953	1,1	69.631	1,4	21.322	0,6
Alte școli superioare	42.334	0,5	37.196	0,8	5.138	0,1

După cum arată tabela de mai sus, din cei 8.213.592 știutori de carte, 85,1% au numai instrucție primară. În această cifră sunt cuprinși toți acei cari sunt știutori de carte și au umblat la școala primară, indiferent de numărul claselor terminate. Ei dau covârșitoarea majoritate a știutorilor de carte nu numai la sate, unde instrucția începe și se termină cu școala primară, ci și la orașe.

Diagrama XXVIII. — Populația după gradul de instrucție

La cei cu instrucție secundară (indiferent iarăși de numărul claselor absolvite) nu există o deosebire prea mare între proporția femeilor și cea a bărbaților. În cifre absolute, numărul bărbaților cari au instrucție secundară este de 367.727, iar al femeilor de 337.382, adică un număr aproape egal. Aceasta se datorcă numărului populației de elevi la școlile secundare nou create. În schimb găsim un număr mult mai redus de femei la universitate și în celelalte școli superioare. Se poate însă prevedea că proporția femeilor cu instrucție secundară și superioară va crește în viitor.

În grupul celor cu pregătire superioară (universități și alte școli superioare) proporția bărbaților este precumpănitoare. Față de 106.828 bărbați, numărul corespunzător al femeilor este de abia 26.170.

Instrucție primară au 66,3% la orașe și 93,0% la sate din totalul știutorilor de carte. Orașele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova și Bucovina au o proporție peste media țării, iar cele din Basarabia și de peste Carpați sub media țării.

În unele județe proporția dată de școala primară este extrem de ridicată (95,9% jud. Tulcea și 95,6% jud. Teleorman și Ialomița).

Instrucția secundară este foarte frecventă la orașe (19,5% din totalul știutorilor de carte) și mult mai rară la sate (4,0%). În special este mare numărul femeilor cu instrucție secundară (22,2% la orașe și 4,1% la sate).

Este aproape regula generală ca femeile să dea o proporție mai mare decât bărbații la instrucția teoretică așa cum aceasta este oferită de școlile secundare în genere, iar la instrucție profesională să găsim aproape întotdeauna mai mulți bărbați decât femei.

Știința de carte după profesii. Vom examina pe scurt știința de carte a populației, trecută de 7 ani, după profesii. Este vorba de un număr de peste 14 milioane de suflete, întrucât în această cifră cuprindem și pe membrii familiilor trecuți de 7 ani, nu numai pe capii de familie (vezi Diagrama XXIX).

Această diagramă ne arată că grupul cel mai oropsit din punct de vedere cultural este al agricultorilor, iar cel mai favorizat este grupul celor angajați în comerț, (inclusiv transporturile). La grupul celor angajați în exploatarea solului proporția știutorilor de carte este de 50,0%. În industrie știutorii de carte intră în 78,6%, iar în comerț 84,1%.

Denumirea de «alte profesii» cuprinde toate profesiile în afară de cele de sus, adică profesiile libere, funcțiuni publice, rentieri, fără profesie, etc.

Situația sumară a gradului de instrucție în legătură cu profesiunea este dată în tabela XXX.

În concluzie: agricultura este profesiunea cu cel mai redus standard de instrucție, fiind urmată la o distanță considerabilă de industrie. Comerțul dă o proporție și mai însemnată de indivizi cu pregătire secundară și profesională, iar ultimul grup, — cuprinzând și profesiile libere și intelectuale, — oferă de asemenea o proporție importantă de indivizi cu pregătire superioară.

Știința de carte pe grupuri de vârstă. Proporția celor cu știința de carte scade pe măsură ce înaintază vârsta. Astfel la grupul populației de peste 65 ani, avem o proporție de numai 27,7% știutori de carte, pe câtă vreme la grupurile mai tinere proporția crește treptat, astfel încât la copiii de 8—12 ani atinge proporția de 72,4%. Proporțiile au fost calculate pe sexe și grupuri de vârstă, după cum urmează în tabela XXXI.

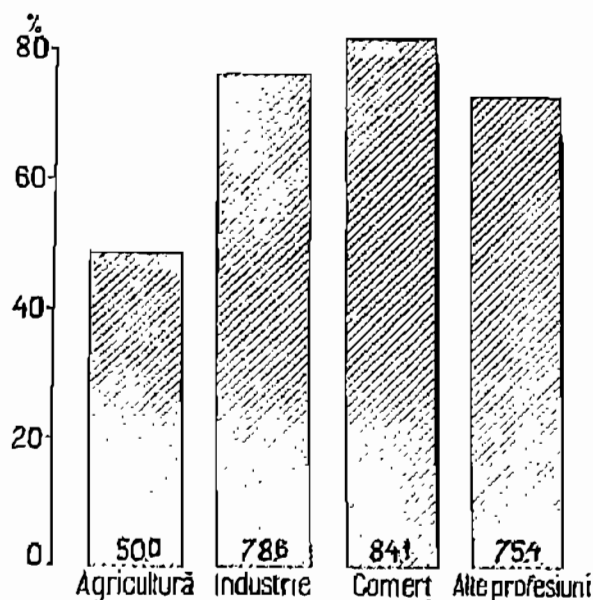
Pentru a putea situa România în ansamblul celorlalte țări, vom încerca mai jos să arătăm, care

este proporția știutorilor de carte în câteva state europene.

Nu este ușor a compara datele privitoare la știința de carte în diferite țări, întrucât până astăzi nu s'a

Diagrama XXIX. — Știutorii de carte pe grupe de profesioniști, în 1930

(Populația de la 7 ani în sus)

Tab. XXX. — Instruirea școlară în raport cu profesia (în procente)

Gradi de instruire	(1)	Agricultura	(2)	Industrie	(3)	Comerț	(4)	Celelalte profesii	(5)
Nesăbuit de carte		38,0	27,4	15,0	24,6				
Extra primară		0,4	1,4	2,4	1,7				
Primară		47,5	61,0	67,3	43,5				
Secundară		1,1	8,7	15,3	18,0				
Profesională		0,4	1,8	0,2	3,0				
Universitară		*)	0,1	1,0	1,0				
În alte școli superioare		*)	0,4	0,7	1,5				
Nedeclarată		0,4	0,4	0,4	0,8				

*) Sub 0,1%.

Tab. XXXI. — Știutorii de carte pe sexe și grupe de vârstă (în procente 1930)

Grup de vârstă pe sex	(1)	Total	(2)	Bărbați	(3)	Femei	(4)
Populația totală:							
7 - 12 ani		27,6	22,0	12,1			
13 - 19 "		14,5	11,7	12,6			
20 - 64 "		42,1	32,4	61,0			
65 ani și peste		22,1	0,0	20,7			
Populația neagră:							
7 - 12 ani		11,0	11,1	14,0			
13 - 19 "		13,1	9,0	18,8			
20 - 64 "		24,6	16,1	32,0			
65 ani și peste		31,7	41,0	60,7			
Populația albă:							
7 - 12 ani		19,4	25,2	16,0			
13 - 19 "		17,3	25,2	49,0			
20 - 64 "		31,9	37,4	69,4			
65 ani și peste		27,2	29,0	85,0			

stabilit o metodă standard de înregistrare. Astfel în unele țări se calculează proporția știutorilor de carte

raportată la numărul locuitorilor de peste 5 ani, în altele la populația de peste 6, 7, 8, 10 sau 15 ani. Evident că această variație influențează foarte mult procentul știutorilor de carte.

Tabela următoare cuprinde cifrele publicate de Societatea Națiunilor, după datele comunicate de Institutul internațional de cooperare intelectuală (Paris) ¹⁾.

Tab. XXXII. — Procentul știutorilor de carte în diverse țări

ȚARA	(1)	Anul în care se referă datele	(2)	Procentul știutorilor de carte	(3)
Belgia		1920		92,5	
Bulgaria		1926		60,7	
Cehoslovacia		1921		92,6	
Dania		1922		89,2	
Franta		1926		94,7	
Grecia		1938		56,7	
Italia		1921		73,2	
Letonia		1930		81,2	
Lituania		1923		67,3	
Polonia		1921		67,3	
Portugalia		1920		34,8	
ROMANIA		1930		57,0	
Rusia		1926		51,7	
Spania		1920		57,0	
Ungaria		1920		84,8	

*) Peste 5 ani.

Subliniind dificultatea de a compara datele obținute prin diferite metode, nu putem totuși să nu relevăm cifra exagerată de mare a neștiutorilor de carte din România, cifra care ne clasează între țările mai înăpoe ale Europei.

Mulț mai importante vor fi însă cifrele pe care le vom obține la recensământul viitor din 1940 și la cele următoare; cifre vor arăta fără îndoială o rapidă evadare a României dela limita analfabetism de la care ne condamnă cifrele din 1930.

STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI

Pentru a putea avea o idee cât mai clară asupra acestei importante probleme, am căutat, cu ocazia recensământului general al populației din 1930, să găsim cea mai bună metodă care să permită o tratare adâncită și completă a acestei mult discutate chestiuni.

Am socotit, că va trebui să punem patru întrebări deosebite, care toate la un loc ne vor da indicațiuni controlabile.

Aceste întrebări se raportează la patru noțiuni distincte și anume: neamul, religia, limba maternă și cetățenia.

Neamul. În ceea ce privește neamul, s'a înregistrat declarația liberă a fiecărui cetățean prin care arăta neamul cu care se simte solidar prin legături istorice, prin sentiment și aspirațiuni. Criteriul de stabilire a neamului a fost deci, în parte, de ordin subiectiv.

Iară a fi ideal, el este totuși cel mai indicat din câte există.

¹⁾ Annuaire Statistique de la Société des Nations 1931/32 Genève, 1932.

Pe baza acestei întrebări, s'au obținut răspunsuri, care sunt cuprinse în tabela ce urmează.

ner, printr-o foarte scăzută natalitate, deci nu este capabilă a suplini, prin forțe proprii, pierderile da-

Tab. XXXIII. — Repartizarea neamurilor din România pe provincii și mediu, în procente, la recensământul din 29 Decembrie 1930 ¹⁾

Nr. de ordine	PROVINȚII	Totalul locuitorilor	Români	Unguri	Germani	Ruși	Ruteni, Ucrainenii	Sârbi, Croați, Sloveni	Bulgari	Celi, Slovaci	Poloni	Rutani	Evrei	Greci	Albanezi	Armeni	Turci	Tătari	Găgăuzi	Țigani	Alte neamuri	Nedecelate
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)	
1	ROMÂNIA Total	18.053.000	71,9	7,9	4,1	2,3	3,2	0,3	2,0	0,3	0,3	0,3	4,0	0,1	*	*	0,9	0,1	0,6	1,5	0,3	*
	Urban	3.132.000	56,6	11,2	5,3	3,4	1,5	0,7	1,2	0,2	0,7	0,7	13,6	0,6	0,4	0,9	0,1	0,3	1,2	0,6	0,6	*
	Rural	14.421.000	75,3	7,7	3,8	2,0	3,7	0,3	2,2	0,3	0,2	0,2	1,6	0,2	*	0,9	0,1	0,7	1,5	0,2	*	
2	OLTEHIA Total	2.510.000	97,5	0,2	0,2	*	*	*	*	*	*	*	0,2	*	*	*	*	—	*	1,5	*	*
	Urban	143.000	92,7	0,1	0,1	0,3	*	0,4	0,2	0,2	*	—	1,6	0,2	*	*	*	—	2,0	0,5	*	
	Rural	1.321.000	98,4	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	—	1,4	*	*	
3	MUNTENIA Total	4.028.000	93,4	0,8	0,5	0,2	*	*	*	*	*	—	2,1	2,3	*	0,1	*	*	2,4	0,9	*	
	Urban	1.093.000	82,3	2,8	1,6	0,5	*	0,2	0,2	0,2	0,2	—	7,8	0,9	0,1	0,3	0,2	*	1,5	0,8	*	
	Rural	2.935.000	97,6	0,2	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,1	0,3	*	*	1,9	0,1	*	
4	DOBROGEA Total	811.000	44,2	0,7	1,5	3,4	*	0,1	12,8	*	*	—	0,5	1,1	*	0,7	18,5	2,7	0,9	1,4	1,0	
	Urban	193.000	52,3	1,1	1,3	3,6	*	0,7	13,8	*	*	—	1,8	3,6	0,3	2,4	13,5	1,7	0,9	3,7	1,2	
	Rural	618.000	41,6	0,4	1,6	3,3	*	*	15,6	*	*	—	0,3	*	*	0,1	30,1	3,0	0,9	1,2	2,1	
5	MO尔多VA Total	2.417.000	89,8	0,9	0,3	0,3	*	*	*	*	0,1	—	6,5	0,2	*	*	*	*	1,3	0,3	*	
	Urban	595.000	70,8	1,1	1,0	0,9	*	0,1	0,2	*	0,4	—	23,7	0,6	*	0,2	*	*	0,6	0,6	*	
	Rural	1.836.000	95,9	0,8	0,2	*	*	*	*	*	*	—	1,2	*	*	0,1	*	*	1,5	0,2	*	
6	BASARABIA Total	2.864.000	56,2	*	2,8	12,3	11,0	*	5,7	*	0,3	—	7,2	*	*	*	*	*	3,4	0,2	*	
	Urban	370.000	21,0	0,1	0,8	27,1	5,2	*	3,4	*	1,0	—	26,8	0,4	0,3	0,3	*	2,1	0,8	1,0	0,1	
	Rural	2.494.000	59,9	*	3,2	10,1	17,8	*	6,2	*	0,8	—	4,3	*	*	*	*	3,6	0,5	0,2	*	
7	BUCOVINA Total	854.000	44,3	1,4	8,9	0,9	27,7	*	*	*	3,6	1,5	10,8	*	*	*	—	*	0,3	0,3	*	
	Urban	227.000	33,0	0,3	14,7	1,2	13,9	*	0,2	0,3	2,3	—	30,0	*	*	*	—	—	—	—	0,1	
	Rural	627.000	48,7	1,8	6,7	0,8	32,8	*	*	*	8,0	1,0	3,9	*	—	*	—	—	0,7	0,3	*	
8	TRANSILVANIA Total	3.218.000	57,6	20,1	7,9	0,7	*	*	*	0,3	—	—	2,4	*	*	*	*	*	2,3	*	8	
	Urban	516.000	35,9	39,8	12,7	0,4	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	—	8,6	*	0,1	*	*	—	1,7	0,1	*	
	Rural	2.702.000	61,7	27,0	6,9	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	—	1,7	*	*	0,1	*	—	2,5	0,2	*	
9	BANAT Total	942.000	54,3	10,4	13,8	0,2	0,5	4,3	1,1	1,3	*	—	1,2	*	*	*	*	—	1,9	0,8	*	
	Urban	169.000	35,0	22,7	11,3	0,7	0,5	1,5	0,2	0,9	0,2	—	5,8	*	*	*	*	—	1,2	0,2	0,1	
	Rural	773.000	58,5	7,7	22,1	0,1	0,5	4,9	1,2	1,6	0,1	—	0,2	*	*	*	*	—	3,1	0,9	*	
10	CRISANA-MARAMUREȘ Total	1.390.000	60,7	23,1	4,8	0,2	1,7	0,2	1,7	0,1	0,1	—	6,4	*	*	*	*	*	1,1	*	*	
	Urban	275.000	33,1	43,7	3,0	0,4	0,8	0,5	0,1	0,6	0,1	—	16,7	*	*	*	*	—	0,8	0,2	*	
	Rural	1.115.000	67,5	18,1	5,3	0,1	1,9	0,1	2,0	0,1	0,1	—	2,8	*	*	*	*	—	1,3	*	*	

¹⁾ Date provizorii. *) Procente sub 0,1.

Se poate observa din cifrele expuse mai sus proporția ridicată pe care o reprezintă populația românească, în special în mediul rural: 75,3%. În populația urbană, grație aportului orașelor din provinciile alipite, — odinioară adevărate cetăți de desnaționalizare a Românilor, prin grija fostelor stăpâniri, — proporția populației alogene este relativ mai importantă. Românii dețin însă majoritatea relativă sau absolută, de cele mai multe ori covârșitoare, cu o singură excepție și anume a orașelor din Crișana-Maramureș. Cea mai curată provincie românească este, din toate punctele de vedere, Oltenia.

Un fapt trebuie însă subliniat, în legătură cu această predilecție pentru viața urbană a populațiilor minoritare ale căror proporții în raport cu românii sunt ilustrate prin diagrama XXXIV.

Subliniem însă că prin forța însăși a împrejurărilor, importanța populațiilor minoritare în orașe, va scădea considerabil, într'un viitor apropiat ¹⁾. Într'adevăr, se știe că populația orașelor se caracterizează în ge-

torite mortalității generale. Excedentul natural de populație al orașelor este minim. Dacă populația lor crește totuși, dela un recensământ la altul, faptul nu se explică prin aportul excedentului natural, — adică prin diferența pozitivă dintre numărul născuților și acel al morților — ci prin migrațiunea continuă spre orașe a populației rurale care dă cel mai mare excedent natural.

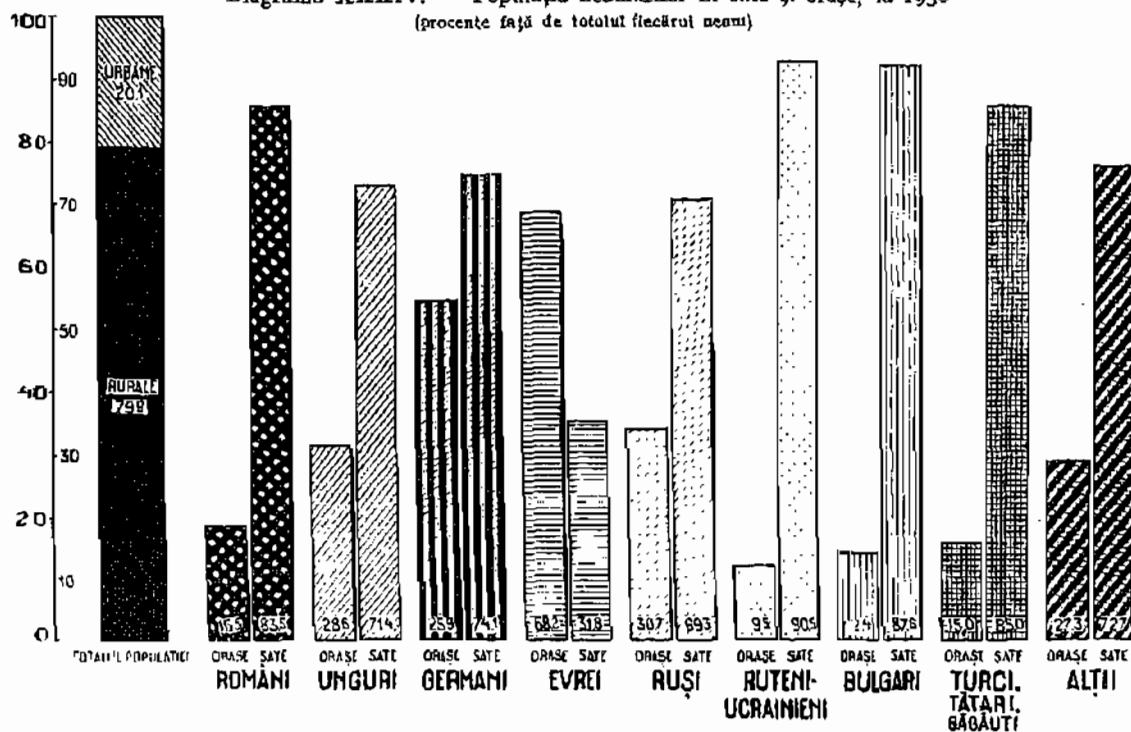
În viitor, acest ritm de urbanizare a populației rurale va fi din ce în ce mai accelerat, mergând paralel cu procesul de industrializare a țării. Și cum imensa majoritate a populației rurale, care înconjoară orașele este românească și ținând seama de faptul că Vechiul Regat — regiunea cea mai curată din punct de vedere etnic — are un excedent natural cu mult superior celui al provinciilor alipite, urmează că populația emigrată în orașe va fi, în mod necesar, într-o proporție covârșitoare românească. De altfel însăși natalitatea este mai ridicată la români decât la celelalte neamuri și, după calculele făcute, această vitalitate superioară a populației românești aduce, în fiecare an, o ameliorare cu aproximativ 0,2% a procentului românilor, socotit la populația întregii țări.

¹⁾ Dr. S. Manuila: Evoluția demografică a orașelor și minoritățile etnice din Transilvania, București 1929.

Consecința constatărilor făcute mai sus — în afară de faptul ridicării procentului românilor pentru populația întregii țări — va fi, deci, românizarea trep-

Se observă din aceste diagrame creșterea proporțiilor românilor, datorită atât excedentului natural mai ridicat, cât mai ales unei obiective înregistrări

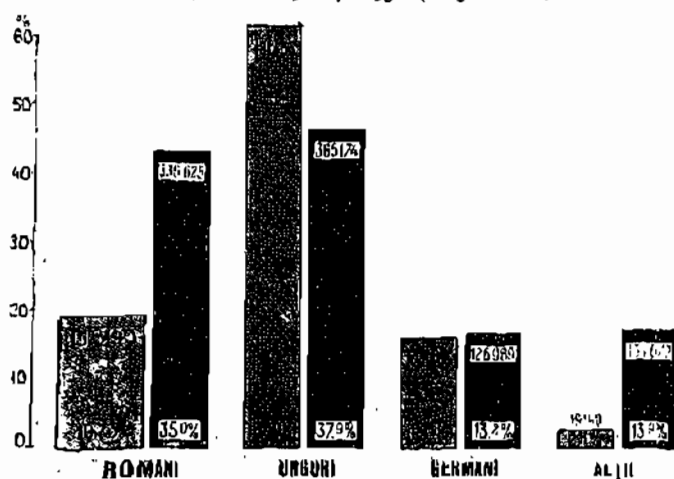
Diagrama XXXIV. — Populația neamurilor în sate și orașe, la 1930 (procente față de totalul fiecărui neam)

tată, dar sigură, a orașelor din provinciile alipite, chiar a acelorora în care s'a găsit la 1930, o proporție relativ importantă de populații minoritare. Faptul trebuie considerat drept o fatalitate biologică.

O analiză a proporțiilor populațiilor minoritare mai importante pentru întreaga populație urbană a Transilvaniei comparând situația din 1910 față de cea din 1930, este prezentată de diagrama XXXV.

Diagrama XXXV. — Populația urbană în Transilvania pe neamuri în 1910 și 1930 (în procente)

În ceea ce privește municipiile acestei provincii situația la cele două recensăminte este expusă în diagrama XXXVI.

a declarațiilor locuitorilor spre deosebire de recensămintele maghiare anterioare.

Din analiza tabelii XXXIII rezultă că 71,9% din întreaga populație a țării este românească.

Proporția românilor este mai mică la orașe, 58,6%, decât la sate, unde românii dau un procent de 75,3% din totalul populației rurale.

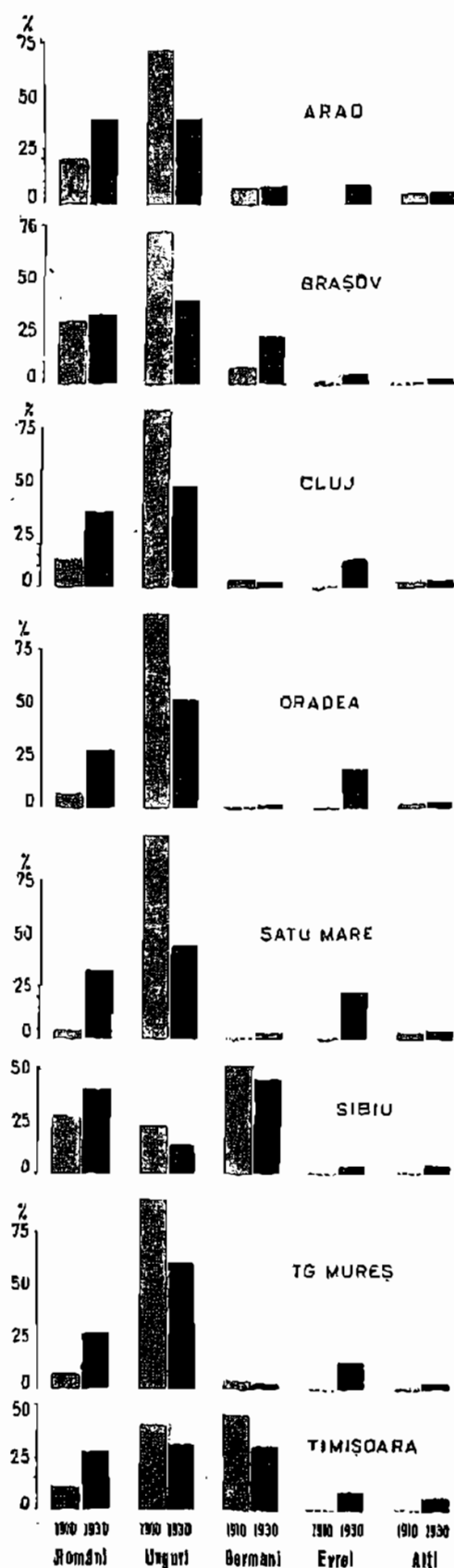
Cea mai românească este populația rurală din Oltenia: 98,4%. În mediul rural, din 9 provincii, românii au majoritatea absolută în 7, iar în restul de 2 provincii au majoritate relativă. În mediul urban românii sunt în majoritate absolută în 4 provincii și în majoritate relativă în 3 și anume în Basarabia, Bucovina și în Banat. Numai în 2 provincii, majoritatea relativă a populației din orașe o au ungurii, și anume în Transilvania și în Crișana.

În provincia în care proporția românilor este cea mai scăzută, procentul lor se ridică la 44,2%.

Ungurii constituie, din punct de vedere etnic, minoritatea cea mai numeroasă. Cifra lor se ridică la 7,9% din totalul populației țării (în orașe 11,2%, în sate 7,1%). În cifra dată de aceștia sunt cuprinși toți locuitorii dela sate și orașe cari s'au declarat unguri, indiferent dacă ei au fost de fapt, secui, ciangăi sau unguri. Primele două neamuri reprezintă după cum se știe o proporție considerabilă din totalul ungurilor.

Procentul cel mai mare de unguri îl găsim în orașele din Crișana-Maramureș, Transilvania și Banat. Numai în Crișana și în Transilvania Ungurii apar în număr apreciabil (18,1% în Crișana și 27,0% în Transilvania).

Diagrama XXXVI. — Populația pe neamuri în municipiile din Transilvania 1910—1930 (în procente)

Proporția mare dată de unguri în satele din Transilvania se explică prin gruparea compactă a secuilor, cari nu apar în statistica noastră separat, ci împreună cu ungurii propriu ziși. Cauza acestei proceduri o găsim în principiul adoptat pentru stabilirea naționalității la recensământul nostru și anume declarația liberă și individuală a fiecărui cetățean.

A doua minoritate etnică numeroasă este cea a germanilor cari reprezintă 4,1% din întreaga populație a țării. Sub această denumire se cuprind atât sașii din Transilvania cât și șvabii din Banat și Crișana, precum și grupările destul de numeroase de germani din Bucovina și Basarabia.

Valoarea proporțională cea mai ridicată o găsim la germanii din Banat, unde ei constituiesc 22,8% din populația provinciei. În general găsim o proporție mai mare de germani la orașe decât la sate. Astfel din întreaga populație a orașelor României, 5,3% sunt Germani iar din cea a satelor numai 3,8%.

Germanii din Dobrogea, din Basarabia și din Crișana-Maramureș, se abat însă dela această regulă dând o proporție mai mare la sate decât la orașe.

În ordinea importanței numerice urmează evreii și anume toți locuitorii, cari la recensământul general din 1930, s'au declarat, în ceea ce privește neamul, ca fiind evrei. Ei fac 4,0% din întreaga populație a țării și anume 13,6% la orașe și 1,6% la sate.

Aceste cifre ne demonstrează că evreii reprezintă, după români, cea mai concentrată populație urbană din țara noastră. Cea mai mare proporție de evrei o găsim în Bucovina (10,8%), după care urmează Basarabia cu 7,2%, Moldova 6,5%, Crișana-Maramureș 6,4%, Banat 1,2%, Dobrogea 0,5%, iar cea mai mică proporție o găsim în Oltenia: 0,2%.

Se poate constata cu ușurință că regiunile de Nord ale țării au o populație evreească mult mai numeroasă decât regiunile din Sud.

În ceea ce privește populația urbană, am văzut că acesta dă o proporție de 13,6% populație evreească, spre deosebire de mediul rural unde proporția evreilor este foarte mică. În satele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Banat, abia se găsește o populație evreească. Numai în satele din Bucovina, din Crișana-Maramureș și în special în cele din Basarabia, proporția evreilor este în jurul cifrei de 4,0% din totalul populației rurale.

Din punct de vedere numeric evreii reprezintă o proporție considerabilă în populația urbană din Crișana-Maramureș, Moldova, Basarabia și mai ales în Bucovina, unde 30,0% din populația urbană este compusă din evrei. În Muntenia, deși avem un număr aproape disparent de evrei la sate, proporția lor este de 7,8% la orașe.

Rutenii-ucrainienii cari dau o proporție de 3,2% din întreaga populație a țării, constituie al 4-lea neam în ceea ce privește ordinea lor de importanță. Urmează imediat rușii cu o proporție de 2,3%.

Aceste două neamuri sunt repartizate pe sate și orașe în proporție inversă, adică pe când rutenii-ucrainienii sunt numeroși la sate, rușii sunt numeroși la orașe. Rutenii se găsesc aproape exclusiv în Bucovina, în Maramureș și în Basarabia, pe când rușii

sunt așezați mai ales în Basarabia și Dobrogea. În Basarabia rușii sunt ceva mai numeroși decât rutenii, pe când în Bucovina proporția rușilor este minimă.

În rândul al 5-lea se așează bulgarii cu o proporție de 2% din întreaga populație a țării. Bulgarii oferă de predilecție o concentrare rurală, pretutindeni proporția lor fiind mai mare la sate decât la orașe. Ei constituie un grup mai de însemnat în Dobrogea, unde 25,6% din populația rurală și 13,8% din populația urbană este de neam bulgar. În Basarabia găsim un număr destul de însemnat de bulgari cari se ridică la 6,1% din populația rurală și 3,4% din populația urbană. În Banat cele câteva sate bulgărești dau totuși o proporție de 1,1% din întreaga populație a provinciei. În restul țării proporția este cu totul neînsemnată.

În fine, ultima minoritate etnică, care depășește 1,0% din totalul populației țării, este aceea a țiganilor. Cea mai mare proporție de țigani o găsim în Transilvania, unde 2,3% din întreaga populație s'a declarat de neam țigan. În special în satele din Transilvania găsim o proporție mai mare care se ridică până la 2,5% de țigani. În orașe proporția cea mai ridicată de țigani o găsim în Oltenia cu 2,2% și în Dobrogea cu 2,1%. Cifrele acestea nu le putem însă primi fără a arăta că la înregistrarea țiganilor recensorii au întâmpinat dificultăți destul de serioase, într-o definiție de «țigan» fiind considerată în întreaga țară ca o declasare, un însemnat număr de țigani sau de locuitori de origine țigănească — în special acei cari se simt mai mult sau mai puțin asimilați cu alte neamuri — nu și-au declarat originea etnică țigănească, ci s'au declarat așa cum era firesc de neamul cu care se simțeau asimilați. Țiganii din Transilvania s'au înregistrat mult mai complet decât țiganii din celelalte provincii. Aceasta datorită faptului că în Transilvania distincțiunile de ordin național s'au făcut întotdeauna mult mai clar decât în restul țării.

Dintre minoritățile care au proporție sub 1,0% din populația țării, remarcăm:

Turcii, cari constituie 0,9% din întreaga populație a țării și cari sunt aproape egal distribuiți ca frecvență la sate și la orașe. Populația turcească o găsim aproape exclusiv în Dobrogea unde constituie 20,1% din populația rurală și 13,5% din populația urbană. Singura provincie unde turcii oferă o proporție care poate fi luată în considerație este Muntenia și, anume în populația urbană a acesteia, unde reprezintă 0,2%.

Găgăuzii, cu 0,6% din populația țării, îi găsim mai ales în Basarabia (3,4% din totalul populației) și într'un număr relativ mic în Dobrogea (0,9% din populația provinciei). În niciuna din celelalte provincii nu mai apare această minoritate.

Sârbii (inclusiv croații și slovenii), apar numai în Banat, dând o proporție de 4,9% din populația satelor și 1,5% din populația orașelor. În toate celelalte provincii numărul ei este extrem de redus.

Cehii și slovaci îi găsim de asemeni în câteva sate din Crișana-Maramureș, Banat și Transilvania.

Polonezii constituie abia 0,3% din populația țării. Spre deosebire de sârbi și cehi, polonezii sunt așezați

într-o proporție mult mai mare la orașe decât la sate. Ei sunt ceva mai numeroși în Bucovina, unde dau 2,6% la sate și 6,3% la orașe. Vom mai întâlni polonezi, puțin numeroși, în orașele din Basarabia și Moldova.

Grecii și tătarii sunt minorități cari dau pe țară o proporție foarte redusă (de 0,1%) care ar putea fi luată totuși în considerare. Grecii (0,1%) sunt o populație aproape exclusiv urbană și dau o proporție ceva mai însemnată în Dobrogea și în Muntenia. De asemenea, îi găsim în orașele din Moldova, Basarabia și Oltenia. În celelalte provincii nu s'au înregistrat decât în mod sporadic. Tătarii (0,1%) se găsesc exclusiv în Dobrogea și sunt mai mult rurali; în orașe proporția lor fiind foarte mică.

În sfârșit, toate celelalte neamuri la un loc, care n'au fost specificate mai sus, constituiesc numai 0,3% din populația țării. Tabela XXXIV ne mai arată și proporția populației de huțani, albanezi și armeni al căror număr este foarte mic. În Bucovina 1,5% din întreaga populație a provinciei este huțană, locuind aproape exclusiv la sate.

Albanezii apar în orașele din Muntenia și în număr ceva mai mare în orașele din Dobrogea. La sate numărul lor este foarte mic.

Armenii constituiesc de predilecție o populație urbană și dau o proporție mai mare în orașele din Muntenia, Basarabia, Moldova și chiar și în cele din Transilvania.

Limba maternă. Al doilea criteriu după care s'a clasat populația țării cu ocazia recensământului general al populației, cu scopul de a se stabili cât mai aproape de adevăr cifrele populației românești și minoritare, a fost înregistrarea limbii materne vorbită de populație.

Teoreticește, cifrele tabelii XXXVII ar trebui să se suprapună aproape exact cifrelor din tabela precedentă. Totuși găsim deosebiri destul de însemnate: astfel numărul populației care vorbește românește este de 73,0% deși populația declarată de neam român este de 71,9%. În special la orașe se găsește populație mai numeroasă, care deși nu este de neam românesc, își declară ca limbă maternă, limba românească. Ceea ce se poate constata cu ușurință este faptul că acolo unde o populație apare în majoritate absolută, ea își impune limba. Astfel în Oltenia, deși găsim 5 neamuri (tabela XXXIII), s'a înregistrat numai 4 grupe în tabela privitoare la limbă.

Grupul de populație care dă un număr mult mai mare de locuitori în tabela privitoare la neamuri decât în cea privitoare la limbă, este grupul evreilor, din cari mulți apar ca vorbind limba românească (în Vechiul Regat), maghiară (peste Carpați), germană (în Bucovina) și ruso-ucraineană (în Basarabia).

O altă deplasare se constată la Țigani, cari la neam figurează cu 1,5% din populația țării, iar la limba maternă țigănească numai cu 0,6%.

Ungurii, la neam, sunt mai puțini decât este numărul celor cari s'au declarat de limba maghiară. Cea

Tab. XXXVII. — Populația României după limbă maternă și mediu în procente la 29 Decembrie 1930

St. de cultură	Provincie	Totalul baptizatorilor	Română	Ungară	Germană	Rusă	Rutenă, Ucraineană	Sârbi, Croați, Sloveni	Bulgară	Cehă, Slovacă	Polonă	Idiș	Grecă	Albaneză	Armeană	Turcă, Tătără	Tigărească	Alte limbi	Nedeclarată
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	
1	ROMÂNIA Total	15.052.000	73,0	8,6	4,2	2,5	3,6	0,3	2,0	0,3	0,2	2,0	0,7	*	*	1,6	0,6	0,1	*
	Urban	5.522.000	62,2	7,6	5,8	4,0	1,5	0,2	1,2	0,1	0,3	1,5	0,5	*	*	1,2	0,5	0,4	*
	Rural	9.530.000	75,7	7,5	7,8	2,1	4,2	0,3	2,2	0,3	0,1	1,4	0,5	*	*	1,7	0,6	0,4	*
2	OLTEȚIA Total	1.470.000	95,7	0,7	0,2	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,6	*	*
	Urban	307.000	95,5	0,6	1,4	0,3	*	0,1	*	*	*	0,2	0,2	*	*	*	1,6	0,4	*
	Rural	1.163.000	95,9	0,8	0,2	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,5	*	*
3	MUNTENIA Total	1.177.000	96,4	0,5	0,3	0,1	*	*	*	*	*	0,5	0,3	*	*	0,1	0,6	0,2	*
	Urban	1.100.000	96,2	0,7	1,2	0,6	*	0,2	0,2	*	0,1	1,8	0,7	0,1	0,4	0,2	0,6	0,7	*
	Rural	77.000	96,6	0,3	0,1	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,1	0,6	0,2	*
4	DOBROGEA Total	212.000	23,2	0,3	1,5	5,0	*	*	22,6	*	*	0,2	0,9	*	0,6	22,5	0,7	0,3	*
	Urban	130.000	24,9	0,4	1,2	4,7	*	0,2	23,6	*	*	0,2	3,1	0,2	0,6	16,6	1,3	0,6	*
	Rural	82.000	21,2	*	1,6	5,3	*	*	25,4	*	*	0,3	*	*	0,6	24,3	0,5	0,2	*
5	MOLDOVA Total	2.427.000	92,5	1,0	0,3	0,5	0,2	*	*	*	*	4,3	0,1	*	*	*	0,6	*	*
	Urban	591.000	79,4	1,0	1,0	1,2	*	*	0,2	*	0,2	15,4	0,4	*	0,1	*	0,3	0,3	*
	Rural	1.836.000	96,7	1,0	0,7	0,2	0,2	*	*	*	*	1,0	*	*	*	*	0,6	0,3	*
6	BASARABIA Total	2.804.000	55,8	*	5,5	12,0	17,6	*	5,8	*	0,1	7,0	*	*	*	3,5	0,2	*	*
	Urban	170.000	30,1	0,1	0,5	37,6	4,6	*	3,0	*	0,6	26,0	0,2	*	*	2,4	0,1	0,1	0,1
	Rural	2.434.000	59,6	*	3,1	10,2	12,6	*	6,2	*	*	4,2	*	*	*	3,7	0,2	0,1	*
7	BUCOVINA Total	524.000	41,1	1,4	11,0	1,3	31,0	*	*	*	3,3	8,7	*	*	*	*	*	*	*
	Urban	227.000	31,9	0,3	21,0	1,3	15,4	*	*	*	5,8	21,7	*	*	*	*	*	*	*
	Rural	627.000	44,5	1,5	7,3	1,3	39,3	*	*	*	2,4	3,2	*	*	*	*	*	0,1	*
8	TRANSILVANIA Total	3.215.000	55,2	37,0	7,7	0,1	*	*	*	0,3	*	7,6	*	*	*	*	0,0	*	*
	Urban	516.000	18,0	44,5	13,6	0,4	0,1	*	0,1	0,2	0,1	4,9	*	*	*	*	0,6	*	*
	Rural	2.702.000	62,5	28,4	6,7	*	*	*	*	0,3	*	1,0	*	*	*	*	1,0	*	*
9	BANAT Total	942.000	55,3	12,2	24,6	0,2	0,1	4,3	1,1	1,7	*	*	*	*	*	*	0,9	0,7	*
	Urban	160.000	33,9	26,4	33,9	0,6	*	1,3	0,2	0,6	*	0,2	*	*	*	*	0,6	0,2	0,1
	Rural	782.000	59,6	8,0	23,6	*	0,6	4,9	1,2	1,2	*	*	*	*	*	1,0	0,8	0,1	*
10	CRISANA-MARAMUREȘ Total	1.590.000	60,4	27,2	4,5	0,1	1,4	0,1	*	1,6	*	4,4	*	*	*	*	0,4	*	*
	Urban	275.000	30,7	36,0	2,5	0,1	0,4	0,1	0,3	*	*	8,1	*	*	*	*	0,2	*	*
	Rural	1.315.000	67,7	19,9	5,0	*	1,6	*	1,9	*	*	3,2	*	*	*	0,5	*	*	*

mai importantă diferență se produce din cauza creșterii din Transilvania, cari s-au declarat de limba maternă ungurească.

În aceeași ordine de idei subliniem două fapte și anume: turcii, tătarii și găgăuzii dau la un loc 1,6% din populația întreagă a țării, iar populația cu limba maternă turcească reprezintă tot 1,6%. Aceasta dovedește că acest grup de populație trăiește foarte izolat astfel încât noțiunile de neam și limbă se suprapun.

De altfel acest lucru se poate verifica și în ceea ce privește religia. Proportia mahomedanilor este de 1,6%. Deci cu 0,6% mai puțin decât proporția celor cari vorbesc limba turco-tătără. La neam însă constatăm, că proporția găgăuzilor este de 0,6%. Ori, găgăuzii sunt trecuți la grupul celor cu limbă maternă turcească fără a fi însă de religie mahomedană.

În fine, populația răzlețită și care este mai frecventă la orașe, este sortită de sigur asimilării. Acesta este cazul polonezilor și ceho-slovacilor.

Examinând detaliat situația, pe provincii, se verifică cu ușurință acest fapt. Astfel, în Oltenia, la orașe proporția românilor este de 91,7% iar a celor cu limba maternă românească de 95,0%. Același lucru se petrece și în alte provincii, după cum arată cifrele următoare:

Tab. XXXVIII. — Proportia românilor în orașe după neam și limbă maternă în 1930 (procente)

Orașele din	După neam	După limbă	Diferențe (asimilări)
(1)	(2)	(3)	(4)
ROMÂNIA	35,6	62,2	3,6
Oltenia	91,7	95,0	3,3
Muntenia	82,3	89,8	7,5
Dobrogea	52,3	54,9	4,6
Moldova	70,8	70,4	0,4
Basarabia	37,0	30,1	- 6,9
Bucovina	33,0	32,9	- 0,1
Transilvania	35,9	36,0	0,1
Banat	35,0	35,5	0,5
Crissana-Maramureș	33,1	30,7	- 2,4

Din cifrele de mai sus, rezultă clar că în orașele din Vechiul Regat, un însemnat număr de locuitori de alt neam și-au însușit limba românească, în așa măsură încât și-o declară drept limba lor maternă. În noile provincii și cu deosebire în orașele din Crissana-Maramureș se petrece fenomenul în sens invers. Ceea ce de altfel se știe de mult și s'a verificat și cu ocazia recensământului general din 1930, este faptul că în deosebi în Satu-Mare și Careii-Mari sunt numeroși Români cari și-au pierdut limba, fără să-și fi pierdut însă conștiința națională românească.

Nu începe nici o îndoială, că situația constatată de noi în Vechiul Regat a existat înainte de război în Transilvania în favoarea elementului și a limbii ma-

terne maghiare. În ultimele două decenii însă s'a produs un reviriment puternic în favoarea românilor, astfel încât astăzi se poate spune, că s'a ajuns la un punct de echilibru, care în același timp înseamnă și un moment dela care va porni un fenomen de asimilare în favoarea elementului românesc. Se poate prevedea deci de pe acum, că la viitorul recensământ din 1940 cifrele vor fi cu mult mai favorabile elementului românesc.

Examinând aceleași cifre pentru mediul rural, constatăm următoarele:

Fab. XXXIX — Proportia românilor după neam și limbă maternă, în populația rurală în procente: 1930

Provincii	Mediul rural (1)	După neam (2)	După limbă (3)	Diferențe (asimilare) (4)
ROMÂNIA		75,3	75,7	0,4
Oltenia		93,4	90,7	0,9
Muntele		97,6	98,9	1,3
Dobrogea		41,6	46,2	0,6
Moldova		95,9	96,7	0,8
Basarabia		59,9	50,6	- 9,3
Bucovina		48,7	44,5	- 4,2
Transilvania		61,7	62,5	0,8
Banat		58,1	59,6	1,5
Ceșana Maramureș		67,5	67,7	0,2

După cum vedem, la sate proporția Românilor, de neam și de limbă, este mult mai ridicată decât la orașe. Aceasta, explicit de altfel atenționează dată problemei, întărirea elementului românesc la orașe. Faptul însă că la sate elementul românesc este foarte puternic, garantează cu certitudine, că în viitor, o deplasare însemnată se va produce în favoarea elementului românesc.

Atât în provinciile din Vechiul Regat cât și în cele de peste Carpați, elementul românesc rural manifestează o puternică tendință de asimilare.

În Basarabia, situația deși negativă, totuși se apropie de o stare de echilibru. Singura provincie în care elementul românesc se află cotropit, este Bucovina. Aci, aproximativ 10% din cei de neam românesc sunt declarați ca având limba maternă, alta decât cea românească.

O altă concluziune care se poate trage din repartizarea populației pe limbă maternă și pe neam, este aceea că limba maternă românească cucereste teren direct proporțional cu așezarea minorităților în masele românești. Astfel ungurii recent așezați în Moldova dau aceeași proporție, și la neam și la limbă maternă, pe când evreii și țiganii din aceleași provincii se înscriu, în ceea ce privește limba maternă, la grupul românilor.

Bulgarii din Dobrogea dau aceeași proporție, atât la limbă cât și la neam. În schimb rușii sunt pe cale de a se asimila.

Vom remarca apoi deosebirea care există în favoarea limbii maghiare la populația ungurească, care locuiește în satele din Moldova. La 0,8% populație de neam maghiar avem 1,0% din populație, cu limba maternă maghiară.

O diferență aprecieabilă găsim între limba și neamul rușilor în orașele din Basarabia. Populația cu limba maternă rusă este acolo de 31,6%, deși rușii de neam

nu sunt decât 27,1% din totalul populației urbane. Câștigul limbii ruse este în dauna românilor, a evreilor, a polonezilor și a țiganilor. Pe bulgari și pe germani i-a influențat foarte puțin curentul de rusificare.

În Bucovina se remarcă la prima vedere situația consolidată a enclavelor ungurești, și terenul cucerit de germani și ucrainieni în dauna celorlalte neamuri și anume a românilor, evreilor și a polonezilor.

În Transilvania elementul românesc se găsește în stare de echilibru. Există însă o notă netă de asimilare în favoarea elementului maghiar. Cum însă noi dispunem numai de datele din 1930, — într-un cât până atunci nu se făcuse niciun recensământ de populație care să înregistreze atât limba maternă cât și neamul — nu putem, în momentul de față, să înregistrăm altceva decât situații și nu tendințe. Abia după recensământul viitor vom putea avea o idee clară de intensitatea fenomenului de asimilare, care există astăzi în țara noastră.

Cucerirea lingvistică a elementului unguresc din Transilvania, este cu deosebire în dauna popoarelor slave: rușii, rutenii și slovacii, apoi a evreilor, țiganilor și în parte și a germanilor.

Este logic să presupunem, că înainte de izbucnirea războiului mondial, puterea de asimilație a limbii maghiare a fost mai mare și că ea va scade treptat până la data, când se va produce o stare de echilibru limitându-se exclusiv la populația de neam maghiar.

Religia locuitorilor. Tabela ce urmează arată distribuția pe religii a populației provinciilor românești. Ea confirmă faptul cunoscut, că marea majoritate a populației este de religie ortodoxă.

Populația se repartizează pe religii și confesiuni după cum arată tabela XL.

În Transilvania propriu zisă majoritatea relativă a populației este de religie greco-catolică, ortodoxii venind în rândul al doilea. În Crișana-Maramureș ortodocșii dau procentul cel mai ridicat fără a avea însă majoritatea absolută. În toate celelalte provincii ortodocșii dețin o majoritate absolută covârșitoare.

Greco-catolicii apar în număr mic în Bucovina și Banat și sunt numeroși în Transilvania (majoritate relativă) și în Crișana-Maramureș.

Romano-catolicii au proporția mare în Banat (populația germană) precum și în celelalte provincii de peste Carpați și în Bucovina. În Moldova de asemenea găsim un număr destul de mare de romano-catolici.

Calvinii, ceva mai numeroși decât evanghelici-luteranii sunt mai bine reprezentați în Transilvania, primii fiind mai ales de neam maghiar, iar ultimii germani (sași).

Unitarieni se găsesc numai în Transilvania, iar lipovenii în Dobrogea și Basarabia.

Dintre sectele recunoscute, remarcăm numărul destul de mare al baptiștilor dincolo de Carpați.

Declarații fără religie găsim un număr foarte mic de locuitori. Numai în Bucovina cifra lor devine sensibilă reprezentând o proporție de 0,1%.

În fine, trebuie să subliniem prezența locuitorilor de religie mozaică; aceștia reprezentând o proporție de

Tab. XI. — Populația României după religii în procente la recensământul din 29. XII. 1930

Tab. XI. — Populația României după religii în prezent

Nr. de ordine	PROVINȚII	Totalul locuitorilor	Ortodocși	Greco-catolici	Romano-catolici	Reformați (cultivi)	Evangelici (luterani)	Unitarieni	Armeno-gregorici	Armeno-catolici	Lipoveni	Advențiști	Bapțiști	Mozici	Mahomedani	Alte religii și secte	Fără religie, liberi-cugători	Religie nedecларată
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	
1	ROMÂNIA Total	18.053.000	72,6	7,9	6,8	3,9	2,2	0,4	*	*	0,3	*	0,3	4,3	2,0	*	*	
	Urban	3.652.000	60,9	4,6	10,4	4,9	3,6	0,3	0,3	*	0,3	*	0,2	14,3	1,0	*	*	
	Rural	14.401.000	75,6	5,7	3,9	3,7	2,1	0,4	*	*	0,3	*	0,4	1,6	1,0	*	*	
2	OLTEȚIA Total	1.519.000	99,0	*	0,2	*	*	*	*	*	*	*	*	0,2	*	*	*	
	Urban	195.000	94,3	0,3	2,6	0,4	0,6	*	*	*	*	*	*	1,7	0,1	*	*	
	Rural	1.324.000	99,7	*	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
3	MUNTENIA Total	4.023.000	94,8	0,4	1,3	0,3	0,4	*	*	*	0,1	*	*	2,3	*	*	*	
	Urban	1.093.000	52,9	1,4	4,3	0,8	2,4	*	0,3	*	*	0,2	*	8,4	0,2	*	*	
	Rural	2.930.000	99,3	*	0,2	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
4	DOBROGEA Total	511.000	72,2	0,1	0,9	0,1	0,9	*	0,5	*	2,2	*	0,2	0,5	22,2	*	*	
	Urban	193.000	75,1	0,4	1,6	0,4	0,8	*	2,0	*	0,2	0,1	*	1,9	17,0	*	*	
	Rural	318.000	71,3	*	0,7	*	1,0	*	*	*	2,8	*	0,2	*	23,8	*	*	
5	MOLDOVA Total	2.427.000	88,3	*	4,5	*	0,1	*	*	*	0,7	*	*	6,7	*	*	*	
	Urban	391.000	77,1	0,3	3,8	0,2	0,4	*	0,8	*	*	*	*	3,6	*	*	*	
	Rural	1.836.000	93,6	*	4,7	*	*	*	*	*	0,1	*	*	1,9	*	*	*	
6	BASARABIA Total	2.864.000	87,6	*	0,5	*	2,6	*	*	*	1,1	*	0,7	7,2	*	0,1	*	
	Urban	370.000	69,1	0,2	1,3	0,2	0,5	*	0,3	*	2,0	*	0,2	27,0	*	*	*	
	Rural	2.494.000	94,6	*	0,3	*	2,9	*	*	*	0,8	*	0,7	4,3	*	*	*	
7	BUCOVINA Total	854.000	71,9	2,3	11,5	*	2,4	*	*	*	0,4	0,1	0,1	10,9	*	0,1	*	
	Urban	227.000	42,8	4,8	18,2	*	3,4	*	*	*	*	*	0,3	30,1	*	*	*	
	Rural	627.000	82,6	1,3	9,1	*	2,1	*	*	*	0,5	0,1	0,1	3,9	*	0,1	*	
8	TRANSILVANIA Total	3.218.000	37,7	31,1	12,8	13,5	7,6	2,1	*	*	*	*	0,3	2,5	*	*	*	
	Urban	516.000	29,8	26,6	20,7	19,9	11,3	2,1	0,2	*	*	*	0,2	6,9	*	*	*	
	Rural	2.702.000	29,3	33,9	11,3	14,6	6,9	2,1	*	*	*	*	0,3	1,3	*	*	*	
9	BANAT Total	912.000	36,1	3,6	34,2	2,2	1,5	*	*	*	*	*	0,7	1,5	*	*	*	
	Urban	160.000	34,3	2,0	48,1	4,4	2,2	*	*	*	*	*	0,4	7,2	*	0,1	*	
	Rural	752.000	36,8	3,7	31,8	1,7	1,3	*	*	*	*	*	0,8	0,3	*	*	*	
10	CRĂȘANA MARAMUREȘ Total	1.390.000	36,8	25,2	15,3	12,8	1,1	*	*	*	*	0,1	1,3	7,0	*	*	*	
	Urban	275.000	17,0	16,7	24,1	20,8	1,3	*	*	*	*	0,5	1,9	1,3	*	*	*	
	Rural	1.115.000	42,7	27,3	13,1	10,8	1,1	*	*	*	*	0,1	1,8	3,9	*	*	*	

42% din populația întregii țări. Proportia celor de religie mozaică este mai mare decât cea a evreilor declarați ca atare la neam. Deci o parte din populația mozaică s'a declarat de alt neam decât cel evreesc.

Mozaiici, neevrei, nu găsim decât excepțional, în câteva sate săcuști din Transilvania.

STRUCTURA PROFESIONALĂ A POPULAȚIEI

În cadrul unei analize a structurii populației României, cel mai interesant capitol din punct de vedere social, este cel privitor la ocupațiunea locuitorilor. Vom întreprinde deci, o analiză a structurii profesionale a populației țării.

Cea dintâi împărțire globală a populației, este aceea care desparte masa locuitorilor în două mari categorii și anume: în populație activă și în populație pasivă sau întreținută.

Din acest punct de vedere situația este următoarea:

Tab. XII. — Populația totală activă și pasivă în 1930

Categorie de populație	Țara întreagă		Pop. urbană		Pop. rurală	
	În mil.	%	În mil.	%	În mil.	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Populația totală	18.053	100,0	3.652	20,0	14.401	80,0
Populația activă	10.543	58,4	1.824	50,2	8.719	60,5
Populația pasivă	7.510	41,6	1.828	49,8	5.682	39,5

Cifrele de mai sus ne arată că din cei 18.052.000 locuitori câți s'au înregistrat la recensământul din 1930, un număr de 10.542.000 locuitori sau 58,4%, bărbați și femei, sunt activi propriu zis, sau pot fi considerați că participă efectiv la efortul colectiv al populației. Numai 7.510.000 locuitori sau 41,6% nu au nicio activitate productivă și cad deci, în sarcina celor dintâi. Cea mai mare proporție de populație activă o dă mediul rural.

Pentru celelalte țări proporția populației active este următoarea:

Tab. XIIII. — Populația activă în diverse țări

ȚARA	Anul recensământului	Populația totală (în mil.)	Populația activă (în procente)
(1)	(2)	(3)	(4)
ROMÂNIA	1930	18.053	58,4
U.R.S.S.	1926	147.028	57,5
Bulgaria	1926	5.749	56,2
Franta	1934	41.229	56,4
Germania	1933	65.336	49,4
Elveția	1930	4.077	47,6
Anglia	1931	39.948	47,2
Austria	1934	8.760	46,9
Ungaria	1930	8.688	46,0
Japonia	1930	64.450	45,7
Grecia	1928	6.204	44,3
Italia	1931	41.177	41,9
Norvegia	1930	2.814	41,5
Cehoslovacia	1930	14.729	40,8
Olanda	1930	7.936	40,1
Statele-Unite	1930	122.775	39,8

Reiese din acest tablou că România deține locul întâi în ceea ce privește proporția populației active față de totalul populației. Cauza acestei proporții ridicate de populație activă stă în faptul că marea majoritate a locuitorilor țării, activează și trăiește din exploatarea solului, din agricultură. Vom găsi de altminteră, o proporție apropiată și în celelalte țări care au o producție agricolă importantă, sau în directă legătură cu exploatarea solului. În mod particular, fenomenul se datorește regimului specific de exploatare agricolă caracteristic țărilor noastre, și care este un regim de exploatare familială.

În determinarea populației active a României, la recensământul din 1930, s'a luat în considerare numai populația dela 13 ani împliniți, în sus. Ori știm cu toții că exploatarea țărănească folosește copiii, chiar sub 13 ani, și nu totdeauna pentru muncile de un ordin minor.

Cifrele din tabela XLIII dovedesc că, dacă România se așează în fruntea țărilor cu cea mai ridicată populație activă, acest lucru se datorează în special structurii sale agrare caracteristice. Într'adevăr, proporția de populație activă cea mai ridicată, 63,1% este dată de populația care trăiește din exploatarea solului.

Tab. XLV. — Structura profesională a populației în diverse țări

ȚARA (1)	Anul recensă- mântului (2)	Exp. solului (3)	Indus- trie (4)	Comerț- Credit (5)	Trans- port (6)	Alte categorii (7)
U.R.S.S.	1926	84,9	5,9	1,1	2,5	6,3
Bulgaria	1926	80,0	9,0	3,7	2,3	7,0
ROMÂNIA	1930	78,2	7,2	3,2	1,7	9,7
Grecia	1928	53,7	15,9	7,6	3,9	18,9
Ungaria	1930	50,8	23,0	5,7	2,8	17,7
Japonia	1930	50,3	19,8	17,0	3,2	10,0
Italia	1931	49,3	20,5	8,1	4,6	10,3
Francia	1931	35,7	33,7	12,5	5,0	13,1
Norvegia	1930	34,3	26,5	13,5	9,1	16,4
Austria	1931	31,7	33,4	12,4	4,6	18,3
Germania	1930	29,9	40,4	13,6	4,8	12,3
Cehoslovacia	1930	28,3	42,2	3,7	4,9	15,9
Statele-Unite	1930	22,0	37,8	18,2	9,1	19,0
Suedia	1930	21,3	43,0	14,6	4,4	14,7
Olanda	1930	20,6	38,7	15,8	7,6	17,9
Anlia	1931	5,6	46,2	19,0	7,9	21,3

În acest tablou, clasificarea țărilor s'a făcut în ordinea importanței pe care o prezintă populația activă, angajată în exploatarea solului. Observăm că România nu este întrecută, în această privință, decât de U.R. S.S. și Bulgaria.

În raport cu celelalte țări, gradul de ocupație, pentru fiecare sex, este următorul:

Pe când gradul de ocupație, în genere, al sexului masculin se schimbă în limite foarte mici, și poate

Tab. XLIII. — Populația totală activă și pasivă, repartizate pe clase de profesii la 29 Decembrie 1930

Clasă de profesii (1)	Populația totală				Populație activă				Populație pasivă			
	Total		Urbană	Rurală	Total		Urbană	Rurală	Total		Urbană	Rurală
	Cifre absolute (2)	% (3)			Cifre absolute (6)	% (7)			Cifre absolute (10)	% (11)		
TOTAL	18.052.000	100,0	3.532.200	14.420.700	10.542.900	58,4	1.823.500	8.719.000	7.510.000	41,6	1.808.300	5.701.700
Exploatarea solului	11.070.300	100,0	580.600	10.489.700	8.244.500	67,1	363.700	7.880.800	4.825.800	36,9	216.900	4.608.900
Industrie	1.715.000	100,0	919.100	795.900	759.500	44,3	426.000	332.200	955.000	55,7	492.200	463.700
Comerț-Credit	722.100	100,0	482.200	239.900	337.400	46,7	223.600	113.800	384.700	53,3	258.600	126.100
Transport	505.500	100,0	317.200	188.300	179.200	35,5	118.200	61.000	326.300	64,5	199.000	127.300
Instaluri publice	866.500	100,0	537.600	328.900	485.000	56,0	327.800	157.200	381.500	44,0	209.800	171.700
Sănătate publică, sport, divertisment	198.600	100,0	139.700	58.900	105.400	53,1	78.300	27.000	93.200	46,9	61.200	32.000
Alte categorii și ne-declarați	974.000	100,0	653.800	319.100	432.300	44,3	283.200	147.100	542.600	55,7	370.600	172.000

Tab. XLIV. — Proporția populației urbane și rurale pe profesii la 29 Decembrie 1930

Clasă de profesii (1)	Populația totală			Populație activă			Populație pasivă		
	Total		%	Total		%	Total		%
	Cifre absolute (2)	Urban (3)		Cifre absolute (5)	Urban (6)		Cifre absolute (8)	Urban (9)	
TOTAL	18.052.000	20,7	79,9	10.542.900	17,3	82,7	7.510.000	24,1	75,9
Exploatarea solului	11.070.300	4,4	95,6	8.244.500	4,4	95,6	4.825.800	4,5	95,5
Industrie	1.715.000	32,6	46,4	759.500	56,2	43,8	955.000	51,5	48,5
Comerț-Credit	722.100	60,8	73,2	337.400	66,7	73,7	384.700	67,2	72,8
Transport	505.500	62,7	37,3	179.200	65,9	34,1	326.300	61,0	39,0
Instaluri publice	866.500	62,0	38,0	485.000	67,6	32,4	381.500	55,0	45,0
Sănătate publică, sport, divertisment	198.600	70,4	29,6	105.400	74,5	25,5	93.200	65,7	34,3
Alte categorii și ne-declarați	974.000	67,3	32,7	432.300	66,0	34,0	542.600	68,3	31,7

Cifrele de mai sus evidențiază faptul că populația activă a României este angajată în exploatarea agricolă într-o proporție foarte ridicată, de 78,2% pentru întreaga populație activă. Pentru populația activă rurală proporția dată de exploatarea solului atinge impresionanta valoare de 90,4%.

fi considerat ca staționar pentru toate aceste țări, procentul populației active feminine, cunoaște variațiuni impresionante. Dela 52,2% populație activă feminină cât au înregistrat în România și până la numai 17,7% cât da Statele-Unite ale Americii, distanța este considerabilă.

Evoluția acestei populații, precum și datele demografice esențiale, exprimate atât în valori absolute, cât și în cifre relative, sunt detaliate în tabloul care urmează, pentru perioada de timp 1920—1935 inclusiv.

prielnice unei dezvoltări normale a populației, iar acțiunea de organizare rațională, pentru țara noastră, a cadrelor generale de viață economică și socială, se află încă la început. De unde, probabil și această

Tab. XIX. — Mișcarea populației României în perioada 1920—1935

Anul	Mediul	Populația — Cifra probabilă la 1 iulie	Cifre absolute						Proporția la 1000 locuitori						Divorțuri la 100 căsătorii	Născuți morți la 100 născuți-vii	Decese sub 1 an la 100 născuți-vii
			Născuți-vii	Decese	Excedent	Căsătorii	Divorțuri	Născuți-morți	Decese sub 1 an	Născuți-vii	Decese	Excedent	Căsătorii				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)		
1920	ROMÂNIA	15.511.144	539.359	474.359	124.730	206.476	7.716	10.695	110.700	34,7	26,7	8,0	26,6	3,7	2,0	22,2	
	Urban	3.451.812	68.070	63.205	4.865	32.628	2.702	3.453	14.982	19,7	18,3	1,4	18,9	5,7	2,0	22,0	
	Rural	12.059.332	471.289	351.154	110.135	173.848	5.014	7.242	95.718	39,0	29,1	9,9	28,8	2,9	1,5	22,2	
1921	ROMÂNIA	15.727.940	620.460	372.157	248.303	197.908	9.741	11.873	124.246	39,4	23,7	15,7	25,2	4,9	1,9	20,0	
	Urban	3.467.366	78.271	56.413	21.858	32.650	2.948	4.062	14.619	22,7	16,3	6,4	18,8	9,0	5,2	18,6	
	Rural	12.260.574	542.189	315.744	226.445	165.258	6.793	7.811	109.627	44,2	25,7	18,5	27,0	4,7	1,4	20,2	
1922	ROMÂNIA	15.970.836	613.726	376.236	237.490	169.797	8.349	12.159	127.183	38,4	23,3	14,9	24,3	5,0	2,0	20,7	
	Urban	3.487.403	78.632	60.976	17.656	29.912	2.560	3.978	15.882	22,5	17,5	5,0	17,8	8,6	5,1	19,3	
	Rural	12.483.433	535.094	315.260	219.834	139.885	5.789	8.181	111.301	42,9	25,2	17,6	26,4	4,3	1,5	20,2	
1923	ROMÂNIA	16.207.723	608.763	373.480	235.283	165.216	8.141	11.915	125.830	37,6	23,0	14,6	24,4	4,9	2,0	20,7	
	Urban	3.505.128	78.092	60.139	17.953	28.546	2.533	3.829	14.882	22,3	17,1	5,1	16,3	9,0	4,9	19,1	
	Rural	12.702.595	530.671	313.341	218.400	136.670	5.608	8.086	110.948	41,8	24,6	17,2	27,5	4,1	1,5	20,0	
1924	ROMÂNIA	16.115.697	622.580	372.015	250.565	154.171	7.407	11.856	121.862	37,9	23,1	14,6	25,7	4,7	1,9	20,1	
	Urban	3.512.181	78.104	59.219	18.885	25.212	2.401	3.530	11.111	22,5	16,8	5,7	16,7	7,7	4,5	18,6	
	Rural	12.603.516	544.476	312.796	231.246	128.959	4.996	8.326	110.751	42,1	25,0	17,1	27,0	1,8	1,5	20,3	
1925	ROMÂNIA	16.087.159	609.653	367.905	241.748	151.842	8.035	11.723	119.104	38,3	22,7	15,6	25,4	5,2	1,9	19,3	
	Urban	3.511.701	78.180	58.217	19.963	24.551	2.547	3.443	13.025	22,7	16,7	6,0	15,9	10,8	4,4	17,8	
	Rural	12.575.458	531.473	309.688	222.031	127.291	5.488	8.280	106.079	40,5	23,3	17,2	29,6	4,2	1,6	19,4	
1926	ROMÂNIA	16.926.647	607.863	372.948	234.916	151.842	7.403	10.917	118.220	35,0	22,0	13,0	28,9	4,6	1,8	19,4	
	Urban	3.557.816	78.811	62.139	16.339	26.609	2.715	3.112	14.411	22,6	17,5	4,7	14,9	10,4	4,1	18,5	
	Rural	13.368.831	529.052	310.809	220.115	125.233	4.688	7.805	103.809	39,7	23,2	16,5	29,0	3,3	1,5	19,6	
1927	ROMÂNIA	17.149.311	603.284	362.850	240.434	151.434	7.798	11.115	126.074	35,2	22,0	13,2	29,0	4,5	1,8	20,9	
	Urban	3.572.248	78.345	62.022	16.323	26.725	2.642	3.156	14.490	22,4	17,4	4,0	14,9	9,2	4,1	18,7	
	Rural	13.577.063	524.939	300.828	224.111	124.709	5.156	7.959	111.584	38,8	24,4	14,4	27,1	3,6	1,5	21,3	
1928	ROMÂNIA	17.190.605	623.860	351.720	272.134	158.891	7.601	11.930	125.036	35,9	20,2	15,7	28,3	4,8	1,9	21,4	
	Urban	3.588.906	79.050	60.962	18.094	29.593	2.777	3.629	14.238	22,3	17,0	5,3	16,5	9,4	4,3	17,8	
	Rural	13.601.699	544.810	290.758	254.040	129.298	4.824	8.301	110.798	39,4	21,1	16,3	29,6	3,8	1,5	18,5	
1929	ROMÂNIA	17.638.127	600.356	377.646	222.910	159.485	7.618	11.561	123.160	34,0	21,4	13,6	28,1	4,8	1,9	19,7	
	Urban	3.603.754	77.180	66.487	10.692	28.098	2.739	3.629	14.734	21,4	18,4	3,0	15,6	9,7	4,8	19,1	
	Rural	14.034.373	523.176	311.159	212.218	131.387	4.879	7.932	108.426	37,3	23,2	15,1	28,7	3,9	1,3	19,8	
1930	ROMÂNIA	17.888.002	625.341	346.714	278.627	166.824	6.727	9.440	109.933	35,0	19,4	15,6	28,7	4,1	1,3	17,6	
	Urban	3.680.572	82.013	61.606	20.407	28.278	2.723	3.536	14.173	23,6	17,7	5,9	16,4	9,6	4,3	17,3	
	Rural	14.207.430	543.328	285.108	258.220	138.546	4.004	5.904	95.760	37,7	19,8	17,9	29,2	2,9	1,2	17,6	
1931	ROMÂNIA	18.166.336	607.130	381.251	225.879	166.966	7.077	9.746	109.043	33,4	20,9	12,5	28,4	4,2	1,6	18,0	
	Urban	3.704.700	77.980	65.881	12.099	30.108	2.821	3.432	13.122	22,3	18,8	3,5	15,3	10,4	4,4	17,1	
	Rural	14.461.636	529.150	315.370	213.779	136.858	4.256	6.314	95.921	36,1	21,4	14,7	29,1	3,0	1,2	18,1	
1932	ROMÂNIA	18.426.130	602.049	399.346	202.703	175.137	7.370	11.901	124.184	35,9	21,7	14,2	29,0	4,2	1,8	18,4	
	Urban	3.724.987	78.339	66.547	11.792	30.314	2.819	3.803	14.604	22,3	18,9	3,4	16,7	9,6	4,8	18,0	
	Rural	14.701.143	523.710	332.799	186.161	144.823	4.551	8.098	109.580	39,7	22,3	16,8	29,6	3,1	1,4	18,4	
1933	ROMÂNIA	18.652.053	597.621	348.083	249.536	155.040	7.753	12.674	103.765	32,0	18,7	13,3	26,6	5,0	2,1	17,4	
	Urban	3.726.970	73.233	60.389	12.844	30.108	2.903	3.814	12.025	20,8	17,2	3,6	17,1	9,6	4,7	17,1	
	Rural	14.925.083	524.388	287.694	236.692	124.932	4.850	8.860	91.740	34,7	19,2	15,7	28,5	3,9	1,7	17,5	
1934	ROMÂNIA	18.913.713	612.333	350.609	261.726	174.390	8.610	13.780	117.520	32,4	20,7	11,7	28,4	4,9	2,1	18,2	
	Urban	3.739.290	74.017	63.453	10.564	33.410	3.229	3.997	13.148	20,9	17,9	3,0	14,1	9,8	5,4	17,8	
	Rural	15.174.423	538.316	287.156	251.170	140.980	5.381	9.783	104.372	35,0	21,3	13,7	28,5	3,4	1,8	18,3	
1935	ROMÂNIA	19.087.770	583.386	402.678	180.708	165.778	9.536	13.694	112.415	30,7	21,1	9,6	17,4	5,8	2,1	19,2	
	Urban	3.836.103	73.580	68.463	5.117	34.464	3.668	3.949	12.970	20,7	19,3	1,4	19,4	10,6	5,4	17,0	
	Rural	15.251.667	510.806	334.215	175.301	131.314	5.868	9.745	99.445	31,0	21,5	11,5	19,9	4,5	1,9	19,4	

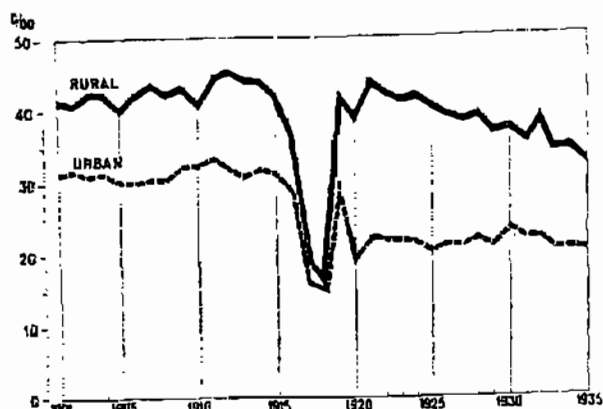
Notă. — Începând din 1930, populația urbană nu include fără comunele suburbane.

Din analiza cifrelor relative expuse mai sus, se constată, în primul rând, intensitatea natalității și a mortalității, în populația țării noastre. Jocul alternant al proporțiilor, cu maxime și minime simțitor depărtate, arată sensibilitatea unei populații tinere, față de condițiile exterioare ale mediului fizic, economic și social. Aceste condiții nu sunt totdeauna

lipsă de stabilitate caracteristică fenomenelor demografice de la noi.

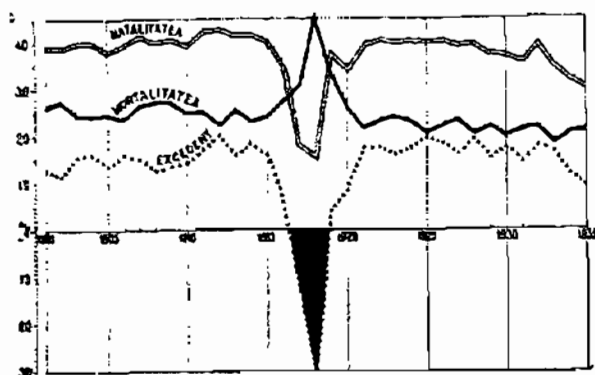
Urmărind de-a lungul anilor natalitatea, observăm că aceasta este mai mare, fără excepție, în mediul rural, față de cel urban, după cum ilustrează diagrama I.

Diagrama L. — Natalitatea rurală și urbană în România 1901—1935

În ceea ce privește tendința însăși a natalității se poate constata, urmărind diagrama LI, o continuă scădere a ei, scădere din nenorocire mai accentuată

Diagrama LI. — Natalitatea și mortalitatea în România 1901—1935

(sau mai rapidă) decât cea a mortalității generale. De unde, o reducere progresivă a excedentului natural al populației.

Fără îndoială că mortalitatea generală este încă prea ridicată la noi, dacă ținem socoteală de cea pe care o observăm în alte țări. Și este știut că — spre deosebire de fenomenul natalității, care scapă pretențiilor putințelor actuale ale oricărei politici de populație — mortalitatea poate fi influențată și redusă, prin mijloace sanitare și de igienă publică sau socială.

Reducerea mortalității este singura soluție de a realiza excedentul natural la care România are dreptul, în baza excepționalei ei naționalități, și totodată indică domeniul în care trebuie să se aplice o viguroasă și rațională politică demografică. Mai ales o atenție deosebită trebuie să fie dată mortalității infantile, care pentru noi constituie una din cele mai grave probleme. Sub acest aspect, ne așezăm în fruntea tuturor țărilor civilizate ale lumii.

Și cu toate acestea, grație acestei excepționale natalități, rar întâlnite aiurea, România a cunoscut excedente naturale de 14,6% în 1923—1925, de

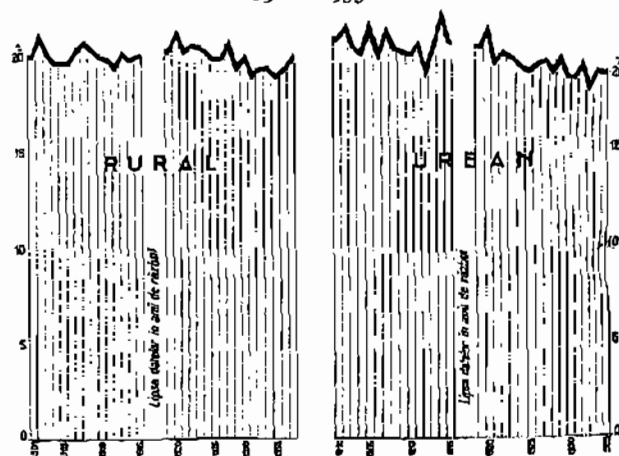
14,9% în 1922, de 15,7% și 15,8% în 1928 și 1921 și chiar de 15,9% în 1930; valori care pentru unele țări însemnează astăzi proporția însăși a natalității și nicidecum valorile unui excedent natural, așa cum se observă la noi. Dacă însă nu se vor lua măsuri urgente, România nu va mai cunoaște asemenea excedente naturale. Comparând excedentul satelor cu al orașelor, constatăm că acesta este mult mai ridicat în mediul rural. Deci, creșterea populației țării noastre, se datorește satelor.

Vom remarca apoi tendința orașenilor spre celibat, caracterul cel mai puțin stabil al familiei în populația urbană, precum și proporția ridicată a născuților-morți, pe care o dau orașele, spre deosebire de populația rurală.

Mortalitatea infantilă, este prea puțin deosebită în cele două medii, deși în mediul rural ea întrece ușor pe cea din orașe. Excepție face perioada premergătoare războiului și anul 1932 în care mortalitatea infantilă din orașe depășește chiar pe cea din sate.

Situația mortalității infantile în cele două medii poate fi urmărită cu ajutorul diagramei LII de mai jos.

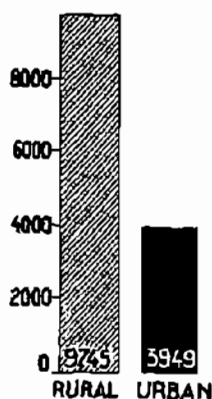
Diagrama LII. — Mortalitatea infantilă, în România 1901—1935

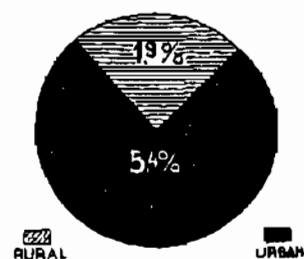
În sfârșit, problema morți-natalității în România este ilustrată prin diagrama LIII privind anul 1931.

Diagrama LIII. — Morți-natalitatea în România în 1931

CIFRE ABSOLUTE

PROPORȚIA LA 100 NĂSCUȚI-VII

Pentru a ne putea da seama de felul în care se așează România, în ansamblul celorlalte țări, în ceea ce privește fenomenele demografice fundamentale, vom examina tabela comparativă de mai jos.

viață socială și economică. Populația țării noastre are un spor considerabil, însă efortul său vital se risipește în mare parte prin mortalitatea foarte ridicată, mai cu seamă aceea a primei copilării. Mor în România, în

Tab. LIV. — Mișcarea populației în diverse țări.

ȚARA	Natalitatea				Mortalitate				Excedent			Nupțialitate				
	Clasificare 1931—1934	Perioada			Clasificare 1931—1934	Perioada			Clasificare 1931—1934	Perioada			Clasificare 1931—1934	Perioada		
		1931—1934	1926—1930	1931—1935		1931—1934	1926—1930	1931—1935		1931—1934	1926—1930	1931—1935		1931—1934	1926—1930	1931—1935
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
ROMÂNIA	1	13,4	13,3	17,9	1	20,5	21,3	23,0	6	22,9	24,0	24,9	3	9,1	9,4	9,8
Japonia	2	12,4	14,2	15,0	2	18,5	20,0	20,2	3	23,9	23,6	24,4	10	8,7	9,5	10,6
Japonia *)	3	12,1	13,3	14,6	3	18,1	19,3	21,8	3	24,0	24,2	24,8	16	7,5	8,0	8,8
Portugalia	4	20,8	21,2	23,2	5	17,2	18,4	20,4	7	12,6	12,8	13,8	24	6,7	6,9	7,0
Grecia *)	5	20,2	20,2	23,0	4	17,5	16,6	16,5	10	12,8	12,8	13,6	27	6,5	7,1	7,5
Bulgaria *)	6	22,8	23,1	29,0	9	15,6	17,9	20,8	4	13,2	13,2	13,3	3	9,1	9,7	11,0
Polonia	7	27,4	28,3	35,1	12	14,5	16,3	17,3	5	12,9	12,4	12,8	8	8,4	9,2	9,1
Spania *)	8	27,2	28,5	29,8	6	16,3	17,0	20,2	13	10,8	10,6	10,6	26	6,7	7,3	7,3
Latvia	9	15,8	18,1	22,3	11	14,4	16,2	16,2	12	11,2	11,9	11,0	15	7,7	8,1	7,7
Argentina	10	25,4	20,4	22,8	23	11,3	13,3	14,6	1	14,7	15,6	18,2	29	6,1	7,2	7,5
Italia	11	23,7	20,8	29,7	13	14,0	16,0	16,0	14	9,3	10,8	12,4	23	6,8	7,3	9,0
Ungaria	12	22,5	26,0	29,4	7	15,8	17,0	19,9	18	6,7	9,0	9,5	6	8,4	9,2	10,0
Ucraina *)	13	22,3	24,7	25,8	27	10,5	10,8	11,5	11	11,2	13,9	14,3	31	5,2	6,1	5,7
Canada *)	14	22,2	24,1	27,4	29	9,8	11,1	11,1	9	10,3	13,0	16,2	30	6,1	7,3	7,3
Olanda	15	21,4	23,2	25,7	31	8,9	9,9	10,4	8	12,5	13,3	13,3	18	7,2	7,7	8,2
Cehoslovacia	16	20,1	21,2	27,1	16	13,8	15,3	16,1	19	6,3	7,9	12,0	3	8,4	9,3	10,0
Finlanda *)	17	20,0	22,5	24,7	14	13,9	14,8	15,1	21	6,1	7,7	9,6	19	6,9	7,2	7,1
Irlanda liberă	18	19,2	20,1	20,7	15	13,0	14,4	14,6	22	5,3	5,7	5,7	32	4,6	4,6	4,9
Letonia *)	19	18,8	20,7	22,1	17	13,7	14,8	14,8	23	5,1	5,9	7,3	7	8,3	8,4	8,4
Danemarca	20	17,7	19,4	22,1	25	10,8	11,1	11,1	17	6,0	6,3	11,0	4	8,6	7,8	7,9
Belgia *)	21	17,5	18,6	20,4	19	11,2	11,7	13,4	27	4,3	4,9	7,0	11	7,0	9,1	10,6
Australia	22	17,0	17,0	21,9	30	8,9	9,1	9,5	16	8,1	11,7	14,4	21	6,8	7,5	8,0
Franta	23	16,8	18,2	19,1	8	11,7	10,8	11,2	12	1,2	1,4	2,7	17	7,5	8,2	9,3
Letonia	24	16,7	17,6	19,6	10	11,0	10,5	11,5	30	2,7	2,2	4,1	13	7,8	7,8	8,1
Statele Unite *)	25	16,6	19,7	21,5	20	10,5	11,8	11,8	20	6,2	7,0	10,7	9	8,2	9,9	10,6
Elveția	26	16,5	17,6	19,5	22	11,2	12,1	12,5	26	4,8	5,5	7,0	13	7,8	7,5	7,7
Nova Zeelandă	27	16,1	16,7	22,1	32	7,8	8,6	8,6	15	8,5	11,1	13,6	25	6,7	7,7	8,0
Germania	28	15,9	16,4	22,1	24	11,0	11,8	12,1	25	4,9	6,6	8,8	1	9,2	8,7	9,4
Anglia	29	15,5	17,2	20,1	20	12,2	12,3	12,4	28	3,3	4,9	8,6	14	7,6	7,5	7,7
Norvegia	30	15,5	14,0	22,2	28	10,4	11,0	11,3	24	5,1	7,0	10,7	28	6,3	6,1	6,3
An Tru	31	14,7	17,8	22,2	18	17,4	14,4	15,8	31	2,7	3,2	6,4	23	6,8	7,5	9,6
Suedia	32	14,4	15,9	19,1	21	11,8	12,1	14,1	29	2,6	3,8	7,0	20	6,9	6,7	6,3

*) Proportii medii în perioada 1931—1933.

În toate țările observăm o descreștere a intensității fenomenelor demografice, dacă comparăm perioada 1921—1926 (mai activă, ca o reacțiune pentru repararea pierderilor provocate de războiul mondial), cu ultima perioadă luată în considerare, adică 1931—1934. O încercare de ameliorare a excedentului natural, prin reducerea mortalității, se schitează în Spania, în Japonia și Jugoslavia. În genere însă, excedentul natural scade în toate țările, din pricină că și natalitatea se reduce într'un ritm mai accelerat decât mortalitatea generală. Remarcăm de asemenea o creștere, în ultimul timp, a nupțialității, în câteva țări germanice sau anglo-saxone: Germania, Suedia, Danemarca și Anglia.

În ceea ce privește România, constatăm că se așează în locul întâi, având cea mai mare natalitate dintre toate cele 32 țări enumerate în tabela LV. Din ne-norocire însă, ocupă tot locul întâi și în ceea ce privește mortalitatea, astfel încât, în privința excedentului natural, România cedează locul Argentinei, Japoniei, Jugoslaviei și Bulgariei, clasificându-se a 6-a, după Polonia cu care însă se găsește la paritate, având același excedent natural de 12,9%. Nu mai insistăm asupra acestei situații, care se datorește exclusiv lipsei de organizare, atât a mijloacelor sanitare de combatere a mortalității, cât și a cadrelor generale de

fiecare an, în mijlociu, 120.000 copii înainte de a împlini un an, iar în al doilea an, nu numărăm impresionant mor din cauza gastro-enteritelor de origine alimentară și bronho-pneumonilor, cauze cari, chiar dacă nu s'ar înlătura cu totul, pot fi însă considerabil reduse.

Mortalitatea infantilă în România, față de celelalte țări, în 1933, a fost următoarea:

Tab. LV. — Mortalitatea infantilă în diverse țări în 1933.

ȚARA	Decese sub 1 an la 100 născuți-vii
(1)	(2)
ROMÂNIA	17,4
Jugoslavia (1932)	16,7
Bulgaria	16,4
Ungaria	17,6
Grecia (1932)	12,9
Polonia	12,8
Cehoslovacia	12,7
Japonia	12,1
Letonia	11,1
Spania	9,3
Italia	8,6
Belgia	8,2
Scotia	8,2
Germania	7,6
Finlanda	7,6
Franta	7,5
Irlanda	6,9
Danemarca	6,8
Anglia	6,4
Suedia	5,0
Elveția	4,8
Norvegia (1932)	4,6
Olanda	4,4
Australia	3,9

Aceeași obsedantă constatare ne pune în evidență și acest tablou. Dacă mortalitatea infantilă în loc să rămână la proporția de 17,4%, s'ar reduce la nivelul modest, nu ideal, al Cehoslovaciei sau Letoniei, de pildă, excedentul natural al țării noastre s'ar îmbunătăți cu un surplus de 30.000—40.000 copii, în fiecare an.

În sfârșit, pentru a ne da seama de importanța și greutatea intervenției războiului mondial în complexul fenomenelor biologice și sociale ale țării noastre, vom analiza problema sub aspectul ei global.

Se știe că cifra populației României la data recensământului din 29. XII. 1930 a fost de 18.052.896 locuitori.

Tab. LVI. — Evoluția numerică a populației pe provincii în 1930—1935

Populația probabilă la fiecare 1 Iulie																					
ANII	ROMÂNIA	Munteșea		Transilvania		Bosarabia		Moldova		Oltenia		Crișana-Maramureș		Banat		Bucovina		Dobrogea			
		Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total	Cifre absolute	% în total		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)
1930 *		18.052.896		4.028.393	22,31	3.217.677	17,82	2.863.409	15,86	2.427.498	13,45	1.519.389	8,42	1.390.243	7,70	941.541	5,22	853.524	4,73	811.331	4,49
1931		18.164.330		4.057.377	22,33	3.233.104	17,82	2.884.085	15,88	2.448.659	13,48	1.528.181	8,42	1.396.038	7,68	942.117	5,19	858.467	4,73	816.508	4,49
1932		18.429.137		4.125.526	22,38	3.269.598	17,74	2.933.781	15,92	2.496.547	13,55	1.549.467	8,42	1.408.794	7,65	942.892	5,12	868.745	4,71	830.808	4,51
1933		18.652.043		4.212.606	22,58	3.299.241	17,69	2.972.167	15,94	2.533.334	13,58	1.570.090	8,42	1.418.214	7,60	942.050	5,05	877.335	4,70	846.996	4,54
1934		18.823.713		4.281.138	22,74	3.330.069	17,69	3.025.741	16,08	2.580.837	13,69	1.593.378	8,47	1.428.594	7,55	943.103	4,99	887.075	4,69	863.978	4,57
1935		19.057.770		4.316.526	22,65	3.351.392	17,56	3.015.461	15,97	2.613.933	13,69	1.608.805	8,43	1.437.411	7,53	940.865	4,93	892.435	4,67	877.460	4,60
1935 **)		18.127.071		4.035.510	22,26	3.267.105	17,94	2.865.259	15,97	2.634.753	13,73	1.617.615	8,43	1.442.384	7,51	940.385	4,90	896.829	4,67	884.753	4,61

* Populația la data recensământului: 29. XII. 1930.

** Populația probabilă la 31. XII. 1935.

Se înțelege astfel de ce populația României nu realizează ritmul normal de creștere la care ar avea dreptul grație remarcabilei sale natalități.

Iată de ce, cu toată excelența sa natalitate, România este întrecută, în ceea ce privește ritmul de creștere al populației, de țările vecine: Bulgaria, Polonia și Jugoslavia, și chiar de Olanda a cărei natalitate ne este cu mult inferioară (33,4% față de 21,4%, în perioada 1931—34).

Nu va fi lipsit de interes să analizăm, în sfârșit, greutatea numerică specifică, a fiecărei provincii față de totalul populației țării, începând din 1930 și până în 1935.

Pornind dela proporțiile pe care le deține fiecare provincie din totalul populației țării, la data recensământului din 1930, constatăm un fapt foarte semnificativ, și anume: pe când procente Vechiului Regat și ale Basarabiei sunt în continuă creștere, cele ale Transilvaniei, Banatului, Crișanei-Maramureș și Bucovinei, descresc lent, dar sigur. Explicația stă în faptul că pe când Vechiul Regat și Basarabia au o natalitate forte și un excedent ridicat, cel al provinciilor alipite este simțitor mai redus. Deci, pentru restabilirea echilibrului între populațiile provinciilor țării, vom asista, mai curând sau mai târziu, și în raport direct cu stările economice locale, la o deplasare a locuitorilor din Vechiul Regat și Basarabia spre celelalte provincii. Pe lângă semnificația lui socială și economică, fenomenul are o importanță deosebită în ceea ce privește structura etnică viitoare, atât a populației țării în genere, cât și a orașelor din provinciile alipite, în special.

Pornind dela această cifră și pe baza excedentului natural anual, am stabilit cifra probabilă a țării la sfârșitul anului 1920 adică: 15.628.474 locuitori. Dacă vom încerca să precizăm cifra probabilă a populației României în granițele ei actuale, însă pentru anul 1910, obținem următoarele cifre:

ROMÂNIA	15.728.597
Vechiul Regat (fără Durostor și Caliacra)	6.066.965
Durostor și Caliacra	274.090
Basarabia	2.410.000
Transilvania	2.978.241
Crișana-Maramureș	1.326.110
Banat	968.947
Bucovina	804.297

Prin urmare, cifra probabilă a populației, adică 15.728.597 locuitori, găsită în anul 1910 în teritoriul aflat astăzi sub suveranitatea Statului român, era mai mare cu 100.000 locuitori decât cea de 15.628.474 locuitori, cu care România întregită a pornit în 1920 la reconstituirea sa ca Stat național. Ceea ce înseamnă că dacă anexiunea provinciilor românești s'ar fi putut face fără război, iar ritmul de creștere ar fi fost același, în 1930 populația României ar fi trebuit să fie de cca. 20.600.000 locuitori și nu de 18.052.896. Deci teritoriul actual al României și nu de război, pierdere de 2.500.000 locuitori, sau excedentul pe un întreg deceniu, de pe urma războiului mondial, pierdere constituită din: morți în război, scăderea natalității, creșterea considerabilă a mortalității generale în populația civilă, și în sfârșit prin emigrarea populației minoritare odată cu alipirea nouilor provincii.

dr. s. m. și d. c. g.

PSIHOLOGIA POPORULUI ROMÂN

Înșușirile sufletești ale unei populații sunt condiționate de trei factori principali: de fondul biologic ereditar al populației, de mediul geografic și de caracterele instituționale dobândite de populație în timpul evoluției sale istorice.

În fondul biologic ereditar sunt cuprinse dispozițiile organice cu care indivizii care compun populația vin pe lume, dispoziții care regulează în mod direct funcțiunile vieții vegetative ale populației și prin acestea, indirect, pe acelea ale vieții sufletești. În acest fond biologic ereditar ceea ce interesează sunt dispozițiunile deficiente și patologice, care scapă de sub influența oricărei educațiuni. Normalul interesează mai puțin, fiindcă el poate fi îndrumat. Anormalul, adică dispozițiile bolnăvicioase, crează piedici și fatalități pe care nici o putere nu le poate înlătura.

În mediul geografic intră toate formele de energie care înconjoară și provoacă reacțiuni în sufletul populației: clima, natura solului, posibilitățile de producție pe terenul muncii, flora și fauna, natura granițelor, etc.

În sfârșit, în caracterele instituționale sunt cuprinse manifestările tipice de natură spirituală. Ele sunt diferite de acelea provocate de fondul biologic ereditar și de mediul geografic; sunt manifestări aparținând experienței istorice a populației, care prin tradiție se repetă în mod constant în decursul unei lungi durate de timp. În numărul acestora sunt: vorbirea, obiceiurile morale și juridice, concepțiunile preferate în prețuirea lumii și a vieții, trăsăturile naționale.

Actualitatea sufletească a unei populații este condiționată de câteși trei acești factori. Dar nu într-o măsură egală. Populațiile cu trecut istoric, în sufletul cărora caracterele instituționale au ajuns la o consistență puternică, își au actualitatea sufletească, în primul rând, influențată de caracterele instituționale, și numai în al doilea rând de ceilalți factori. Fondul biologic ereditar și mediul geografic stăpânesc sufletul populațiilor tinere, fără trecut istoric și fără puternice caractere instituționale. Între cei trei factori există așa dar, în oarece privește influența lor, o contrarietate. La populațiile cu instituții spirituale inconsistente, influențele factorului ereditar și a mediului geografic sunt covârșitoare. La care, dimpotrivă, instituțiile spirituale sunt puternice, influen-

țele celorlalți factori sunt reduse. Spiritualitatea este ca o armătură de izolare. Ea dă posibilitate unor populațiuni să-și croiască un destin propriu, emancipat de jugul biologic și geografic al condițiilor lor de viață. Populațiile capabile de asemeni instituții spirituale sunt popoarele cu cultură națională, adică, popoarele creatoare de originalitate sufletească în istoria omenirii.

Nu toate populațiile sunt capabile de cultură națională. Spiritualitatea nu este un produs al timpului. Sunt populații care trăiesc mii de ani fără ca în sufletul lor să prindă rădăcini caracterele instituționale. Ele trăiesc într-o veșnică copilărie, având sufletul stăpânit, când de influența eredității biologice, când de influența mediului geografic. Populațiile, care se ridică la o cultură națională, au în ele particularitatea de a-și cristaliza experiența istorică în instituții de natură spirituală, instituții care odată înrădăcinate preiau conducerea vieții lor sufletești. Populațiile acestea reușesc să îndrumeze, după normele dictate de voința lor, atât manifestările care stau sub influența factorului ereditar, cât și manifestările de sub influența factorului geografic.

Prin urmare, psihologia socială care are de obiect studiul vieții sufletești a organismelor sociale, se găsește, după populație, înaintea unei vieți sufletești deosebite. Când studiază sufletul unei populații, lipsite de o armătură spirituală, obiectul ei se reduce la studierea manifestărilor sufletești simple, pe jumătate biologice. În cazul acesta, nelegând de sufletul populației o finalitate spirituală proprie, ea rămâne pe planul reacțiunilor sufletești condiționate de factorul ereditar și de mediul geografic. Populațiile de sălbateci, hunăoară, aproape că nu prezintă psihologiei sociale ceva interesant pentru cercetare, ele sunt de preferință obiect de studiu pentru etnografie și sociologie.

În cazul însă, când psihologia socială are să cerceteze sufletul unor populații cu trecut istoric și cu instituții spirituale bine înrădăcinate, atunci obiectul său este cu totul schimbat. Sufletul acestor din urmă populații are într'însul realități supra-biologice, care trebuiesc explicate pe planul unei finalități spirituale. Și cecace este mai anevoios: nu pe planul aceleiași finalități spirituale pentru toate populațiile, ci pe planul unei finalități speciale pentru fiecare populație în parte. Acesta este cazul populațiilor pe care le

numiri popoare culte, sau națiuni creatoare de originalitate sufletească. Dacă la cercetarea sufletului, pe care îl au populațiile sălbatice, obiectul psihologiei sociale aproape că este inexistent, sau se confundă cu obiectul altor științe, la cercetarea sufletului, pe care îl au popoarele culte, obiectul psihologiei sociale nu numai că este existent, dar el se multiplică după numărul acestor popoare. Avem nu o singură psihologie socială pentru toate popoarele culte, ci avem psihologii sociale diferite: psihologia socială a poporului englez, psihologia socială a poporului francez, psihologia socială a poporului german și așa pentru fiecare popor cult în parte. Aceea ce este o realitate sufletească în sufletul unui popor nu este și în sufletul altui popor. Fiecare popor cult își are structura și evoluția sufletească proprii și-și are destinul său.

Aceste considerații fac să întrevădem dificultățile care însoțesc cercetările de psihologie socială. Cu cât un popor are o cultură mai veche și mai originală, cu atât știința despre sufletul său are de cercetat un obiect mai special, mai singular. Datele statistice și experimentale, pe care se fundează psihologia socială a unui popor nu pot fi utilizate la psihologia socială a altui popor, fiindcă spiritualitatea fiecărui popor stă de sine și această spiritualitate trebuie mai întâi înțeleasă pentru a putea în urmă interpreta datele pe care le dă statistica și experiența. Cu alte cuvinte, știința psihologiei sociale nu este o știință liberă, în înțelesul că ea își adună cunoștințele clădind numai pe baza postulatelor logice, ci ea se subordonează dela început finalității spirituale în care se desfășură istoria poporului la care se aplică; ea depinde de idealul pe care îl urmărește poporul care îi constituie obiectul¹⁾.

La popoarele cu cultură veche și originală dificultățile acestea se pot în parte birui prin lumina pe care o răspândește idealul lor, care este bine prius în instituțiile pe care le-a inspirat. La popoarele cu o cultură mai nouă și nu atât de originală, dificultățile rămân mari. Aproape de nebiruit. Acesta este cazul psihologiei sociale a poporului român.

Oricâte date statistice și observații scoase din experiență am avea strânse asupra vieții sufletești a poporului român, într-o cât lipsește conștiința clară a finalității spirituale a acestei vieți, interpretarea datelor se va face în mod nesigur. Datele pot cel mult să justifice o finalitate spirituală desvăluită prin instituții precise și desăvârșite, dar când această finalitate nu este desvăluită, sau este desvăluită în mod nebulos și fragmentar, atunci ele pot servi cel mult ca indicii supuse discuției. Conștiința poporului român are până acum despre finalitatea spiritualității sale numai indicii și încă indicii vagi.

Cu aceste rezerve ne propunem să schițăm în rândurile de mai jos câteva date privitoare la însu-

¹⁾ Această dependență de ideal o găsim la toate științele, afară de cele matematice, după filosofia național-socialistă, împărtășită de guvernarea de astăzi ai Germaniei (cf. *Das national-sozialistische Deutschland und die Wissenschaft*, Heidelberger Reden von Reichminister Rust und Professor E. Krieck. 1936.)

șirile sufletești ale poporului român, sub latura vieții sale sociale și economice.

Aceste date sunt obținute, în cea mai mare parte, prin compararea manifestărilor sufletești obișnuite Românilui, cu acelea pe care le găsim la popoarele culte apusene. Această comparare s'ar fi putut face și cu manifestările sufletești ale popoarelor învecinate Românilui și aceasta ar fi fost poate de recomandat; am preferat totuși pe cealaltă, fiindcă se poate face pe baza unui material mai precis și mai controlabil. În afară de aceasta, cum în viața socială și economică a poporului român a fost, în timpul din urmă mai ales, tendința de a se imita instituțiile din Apus, compararea aleasă de noi are folosul de a ilustra tocmai, în perspectiva acestei tendințe de imitare, unele din cele mai caracteristice dispoziții ale sufletului românesc.

Datele noastre sunt așa dar, cu precădere, dobândite prin metoda comparativă.

Începem cu acelea care se impun dela prima vedere.

Între acestea: individualismul sufletului românesc față de individualismul popoarelor culte apusene. Despre individualismul românesc s'a vorbit adeseori. Unii au făcut dintr'însul principala trăsătură caracteristică a Românilui. Românilui nu-i place tovarășia. El vrea să fie de capul lui, stăpân absolut la el în casă. Cu o părțică de proprietate cât de mică, dar care să fie a lui. Din această cauză el înclină puțin spre anarhie. Acest individualism românesc însă nu implică spiritul de inițiativă în viața economică și prea puțin spiritul de independență în viața politică și socială, cele două însușiri cu care se caracterizează individualismul popoarelor culte apusene și care constituie sufletul burghez. Marea majoritate a populației satelor românești n'are într'însa nici o asemănare cu sufletul burghez. Din mijlocul ei nu ies indivizi întreprinzători, cari să riște odihna și avutul pentru a se îmbogăți prin mijloace neîncercate. Populația satelor românești, dimpotrivă, stă sub tradiția nuncii colective. Fiecare sătean face ceea ce crede că va face toată lumea. N'are îndemnul să înceapă o muncă, decât la termenele fixate prin obicei. A ieși din rândul lumii este, pentru săteanul român, nu un simplu risc, ci o nebunie. De aceea slabele rezultate date de școlile primare rurale la noi. Copilul de sătean învață în școală să fie cu inițiativă, fiindcă școala noastră este croită pe modelul școlilor burgheze apusene, dar cu toate sfaturile primite, copilul de sătean când iese din școală se supune tradiției colective: el muncește, cum a pomenit la el în sat, din moși strămoși.

Această tradiție de muncă colectivă, de altminterii, i-a fost de ajutor populației noastre sătești, odinioară, în timpul secolelor de urgie. Prin această tradiție de muncă colectivă, satele românești au durat. Când urgia le izbea, ele nu se risipeau, ci se mutau, ca un singur om, dela șes la munte, dintr'un cap la altul al țării. În Apus, în țările locuite mai ales de Anglo-saxoni, colonizările s'au făcut prin împrăștierea indivizilor, în țările locuite de Români prin împrăștierea colectivităților sătești.

Individualismul românesc este prin urmare de altă natură decât acela cunoscut în Apusul european. În Apusul european individualismul se manifestă pe planul vieții sociale și economice, este creator de instituții, pe când individualismul românesc este o simplă reacție subiectivă, un egocentrism, sub influența factorului biologic ereditar. Dacă, cu vremea, acest individualism românesc poate fi educat și transformat într'un individualism creator de instituții este o altă chestiune. Educația și transformarea nu se poate opera, decât sub influența factorului spiritual. Trebuie mai întâi realizată o voință unitară a sufletului românesc care să-și facă un ideal din sufletul burghez și sub conducerea căreia să se facă educația și transformarea individualismului subiectiv într'un individualism instituțional. Nimeni nu poate prevedea, dacă această voință se va realiza pe curând; ceva mai mult: dacă se va realiza vreodată. Căci nu este numai de căutăm un postulat al istoriei omenești, ca toate popoarele de pe pământ să ajungă la individualismul comercial burghez. Pot fi și alte idealuri.

O caracteristică a sufletului românesc, care se poate constata iarăși dela o primă privire comparativă, este neperseverența la lucrul început. Românul, este greu până se apucă de ceva, că de lăsat se lasă ușor, zice un scriitor popular. Activitatea Românului o compară mulți cu un foc de paie. În Apus, omul se înfige adânc cu munca sa în natură; Românul răuâne la suprafață. Omul din Apus face opere durabile, pe când Românul improvizează. Și cu toate acestea tot despre Român se afirmă, cu aceeași dreptate, că este îndelung răbdător, că este conservator și tradiționalist. Cum se împacă aceste caracteristici care sunt opuse? Cine este fără perseverență, este și fără răbdare. Cine improvizează nu este conservator.

Să examinăm mai de aproape neperseverența la lucru. Ea este în adevăr reală la Român, dar cu condiția să nu o extindem la orice fel de lucru. Sunt lucruri pe care Românul le începe cu greu și le lasă ușor, dar sunt lucruri pe care Românul, dacă le începe, nu le mai lasă niciodată. Un Român proprietar de pământ este cel mai perseverent muncitor agricol. Mie câștigul lui cât de mic, el nu se îndură să-și părăsească ogorul. Această perseverență a muncitorului român de a nu se despărți de lotul său de pământ, chiar când lotul este mic și nu-i asigură subsistența este, pentru propășirea economiei naționale, o piedecă serioasă, după părerea noastră.

Alături de perseverența la lucrul din agricultură, s'ar mai putea cita și alte cazuri de perseverență la populația românească. Este drept, însă, că astăzi aceste cazuri sunt mai puțin numeroase ca în trecut. În trecut românesc, chiar cel mai apropiat, se întâlneau regiuni întregi dedate la ocupații profesionale, continuate din tată în fiu. Cum erau sate de agricultori, erau sate de pescari, rotari, ciohani, cârnași, viticultori, etc., care în majoritatea lor nu schimbau de ocupație. Așa cum îmbrăcămintea era fixată pe regiuni și nimeni nu îndrăznește să o modifice, așa era și cu felul de muncă. Un bănațean, un ungurean, un muntean, un moldovean, etc. nu erau în trecutul

nostru simple denumiri geografice, ci erau caracterizări de port și de ocupație; erau tipuri sociale.

Neperseverența la lucru și-a făcut apariția de abia în secolul XIX deodată cu înnoirea organizației Statului român. Această înnoire de organizare a deschis drumul înmulțirii de politicieni și de slujbași la Stat. S'au făcut din « politică » și din « slujbă », profesii de muncă ușoară, care în scurtă vreme au concurat cu succes toate celelalte profesii. Politicienilor și slujbașilor le trebuia însă o specialitate. Pe aceasta nu le-o putea impune tradiția Statului român, care tocmai se înnoia. Specialitatea trebuia organizată prin imitație după alte State străine. Astfel începe epoca improvizațiilor profesionale. Pentru a-și găsi o întrebuințare și deci o justificare la plata pe care și-o lua din bugetul Statului, doritorul de politică și de slujbă trebuia el însuși să-și definească rostul activității. El nu putea să facă aceasta mai bine decât invocând aceea ce se face aiurea. Așa se face în Franța, deci așa trebuie să se facă și în România.

Perseverența la lucru se susține la toate popoarele printr'un singur mijloc. Priu selecționarea candidaților la profesiune. Selecțiunea s'a operat în trecut prin tradiția de familie. Astăzi ea se operează prin voință, în mod rațional. Unde profesiunile se ocupă fără selecție avem neperseverență la lucru.

La noi, acesta a fost cazul. Cele mai râvnite profesii, slujbele de Stat, s'au ocupat fără selecție, pentru motivul că ele, în cea mai mare parte, erau improvizații sugerate de aceea ce se făcea aiurea în Europa. Improvizațiile au trebuit să sufere apoi corectări, adică improvizații au trebuit să schimbe de ocupație. Cum slujbele la Stat erau cele mai dorite dintre profesii, este ușor de înțeles pentru ce neperseverența s'a lăsat în munca românească.

Găsim așa dar și la această caracteristică, aceea ce am găsit, mai înainte, la individualism. O nepotrivire între factorul ereditar și factorul instituțional. Românul este, prin natura sa ereditară, perseverent la lucru, cum este și răbdător, conservator, tradiționalist, dar această natură ereditară a lui a fost pervertită de o greșită viață instituțională, imitată după străini. El este neperseverent fiindcă instituțiile Statului l-au obligat la improvizații.

Caracteristicile sufletești despre care am vorbit până aci sunt condiționate, în mod direct, de factorul ereditar și, în mod indirect, de cel geografic. Pentru a le defini pe amândouă în mod precis ar trebui să avem date statistice, sprijinite pe numeroase măsurători antropologice și psihologice, care, din nefericire, lipsesc. N'abia de doi-trei ani s'a introdus și în școlile noastre primare și secundare fișa individualității elevului din care avem câteva date privitoare la tipul psihologic românesc, date încă cu totul insuficiente pentru scopul nostru. Pentru precizarea individualismului românesc, ne-ar fi de folos măsurători care să se raporteze la evoluția personalității și în special acelea care ar indica procentul celor egocentrice. De asemenea de mare folos ar fi măsurătorile care stabilesc proporția supranormalilor, normalilor și subnormalilor în colectivul românesc.

Nu avem nici de unele, nici de altele. Singurele date statistice pe care le avem și le putem folosi pentru scopul nostru sunt datele privitoare la raportul dintre numărul elevilor care se înscriu în școli și numărul elevilor care absolvă școala. Acest raport este minitor. Interpretarea lui ne duce la constatarea că sufletul românesc, într-o afacere așa de serioasă cum este aceea a educației, se manifestă într'un mod excesiv de subiectiv. Cea mai mică greutate ivită în calea educației, este motiv de întrerupere. Marea majoritate a elevilor noștri nu ajung să practice carierele indicate de titulatura școalelor în care ei au pornit să se înscrie, ci practică aceea ce improvizația le-a dăruit.

Aceasta se poate vedea din următoarele date statistice pe care le împrumutăm din cartea d-lui Iosif I. Gabrea, *Școala Românească, structura și politica ei, 1921-1932*¹⁾.

Rămânerea pe drum, adică părăsirea școlii înainte de absolvire, începe dela învățământul primar. În cel rural, mai mult decât în cel urban.

Între anii 1921-1932 au fost înscriși în medie anuală în școlile rurale (școlile au fost 11.104 în 1921-1922 și 13.777 în 1931-1932) un număr de elevi între 1.245.914 și 1.795.037. Am avut astfel în timpul acestor zece ani un număr de aproximativ 16.000.000 înscriși. Dintre aceștia au absolvit aproximativ numai 730.000. În medie anuală 70.000. Pentru acești 70.000 absolvenți anual, am întreținut în medie anuală 25.000 de învățători.

În școlile urbane, situația este ceva mai bună, dar fără să se depărteze prea mult. Aci, în aceeași ani, am avut 2.270.000 elevi înscriși, dintre care au absolvit 174.000. Aceste școli sunt în număr de aproximativ 1.000 și au peste 3.500 învățători.

Școlile primare însă nu prepară pentru cariere practice, ci ele dau o cultură elementară. Asupra lor nu trebuie să insistăm. Totuși disproporția dintre numărul elevilor înscriși și al elevilor absolvenți este o indicație prețioasă, chiar mărginită la școala primară. Improvizația începe de jos.

Dăm, după același autor, datele statistice asupra aceluiași raport, constatat la școlile celelalte: secundare, normale, profesionale, superioare, etc.

În cursul anilor 1921-1932 au fost înscriși în școala secundară de Stat (școli medii, gimnazii, licee de băieți și fete) un număr de 1.243.911. Au absolvit în cursul acestor ani aproximativ numai 95.000.

La învățământul secundar particular, același raport: 1.395.918 înscriși, 107.250 absolvenți.

Am socotit la învățământul secundar, ca absolvenți, pe elevii cari au terminat ultima clasă de liceu, iar nu pe bacalaureați, căci dacă ar fi fost să considerăm pe bacalaureați disproporția ar fi fost și mai mare. Din absolvenții ultimei clase, care se prezintă la bacalaureat, reușesc d'abia jumătate.

Să urmărim datele statistice mai departe, și anume la școlile care se leagă direct cu carierele practice. Situația nu devine mai bună.

La școlile normale de învățători și învățătoare,

care sunt școli de specializare profesională, s'au înscriș în cursul anilor 1921-1932 un număr de 238.654 de elevi. Au absolvit cu diplomă 29.748.

În seminariile teologice, școli de pură pregătire profesională, s'au înscriș în cursul aceluiași ani 49.812 elevi și au absolvit cu diplomă 4.860.

La liceele militare, în aceeași ani: 20.612 înscriși; 3.238 absolvenți.

În învățământul profesional și menajer pentru fete, s'au înscriș în cursul anilor 1921-1932 un număr de 119.373 eleve; au absolvit 7.587.

În învățământul comercial, s'au înscriș în cursul anilor 1921-1932, la școlile de Stat, un număr de 204.066 de elevi; au absolvit 30.712.

În învățământul meseriilor, pe aceeași perioadă, s'au înscriș 142.053; au absolvit 18.431, adică în medie câte 1800-2000 de absolvenți pe an, la un număr cam tot atâta de profesori. Câți profesori atâți absolvenți au dat școlile noastre comerciale între 1921-1932.

În sfârșit, în învățământul superior, universitar și tehnic, disproporția este catastrofală, căci aci ar fi de presupus, că situația n'are să mai fie aceeași. Un tânăr ajuns să se înscrie într-o facultate de drept, de știință, de medicină, de litere, etc., sau într-o Școală Politehnică, sau într-o Academie de Înalte studii comerciale, se presupune că nu mai merge la întâmplare; el candidează la o carieră bine definită, în vederea căreia a fost selecționat de școlile prin care a trecut până aci și vrea o carieră pentru care se simte cu trageră de inimă. Cu toate acestea situația este aceeași.

La Facultatea de Drept au fost înscriși, în perioada anilor 1921-1932, un număr de 122.035 de studenți. Au eșit licențiați 8.673.

În aceeași perioadă la Facultatea de Științe, s'au înscriș 40.620 și au eșit licențiați 2.875.

La Facultatea de Medicină: înscriși 31.759, iar absolvenți, doctori 3.852.

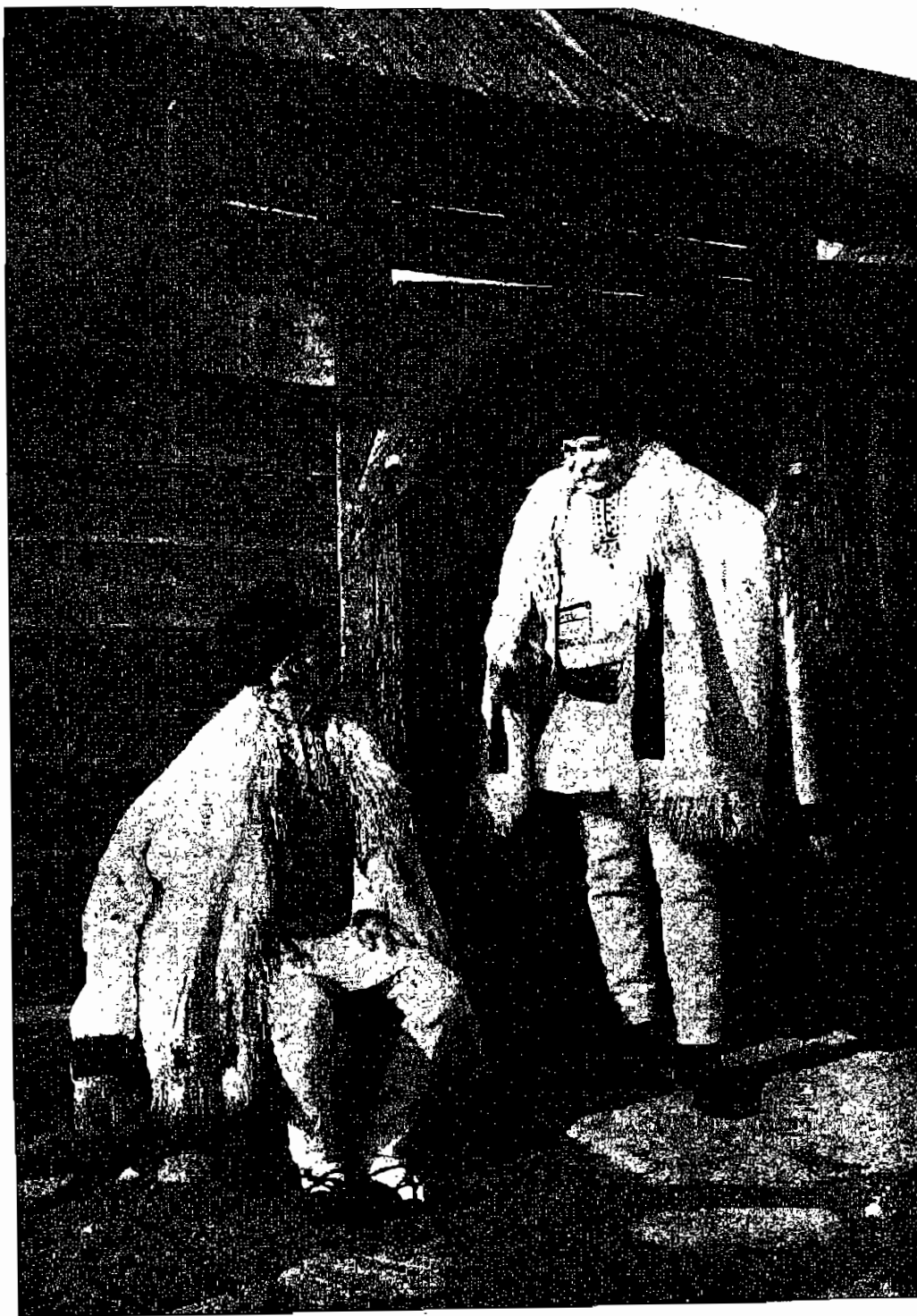
La Facultatea de Litere, 58.353 înscriși, 5.232 licențiați.

La școlile superioare politehnice, în aceeași perioadă de ani, 11.579 înscriși; 1.588 absolvenți.

La Academie de Înalte Științe Comerciale din București, găsim în studiul d-lui C. Kirilescu, *Problema Educației dirijate* (Institutul Social Român, 1937), următoarele date pentru ultimii ani (1930-1934), media anuală: 3.400 înscriși și 250 licențiați. La Cluj, față de 931 înscriși, în 1934, numai 42 licențiați.

Între cauzele, care produc această disproporție dintre numărul celor înscriși și numărul celor absolvenți, este logic să enumerăm cazurile de mortalitate precum și dificultățile economice pe care elevii au avut să le învingă în susținerea lor la școală, totuși, oricât de mare ar fi partea ce se cuvine acestor cauze, rămâne destul de importantă partea ce se cuvine a fi atribuită dispozițiilor înnăscute, sau provocate de înnoirea organizării Statului, în sufletul românesc. În preocupările acestui suflet, constatăm că alegerea unei cariere joacă un rol puțin important. Această constatare se explică prin nepotrivirea dintre sufletul românesc și sufletul burghez. Sufletul românesc se

¹⁾ Tipografia Torontiu, București.

Portă cu săten (Polana Sibului)

adaptează la instituțiile Statului său, instituții imitate după acelea ale popoarelor din Apus, numai prin atitudinii subiective și improvizate. El nu trăiește în spiritualitatea sa proprie.

Sufletului românesc i s'au mai atribuit încă alte multe caracteristici. S'a spus că este nedisciplinat în aceea ce privește munca pe terenul economic. Pe când celelalte popoare din Apus păstrează muncii un ritm regulat, ca de ceasornic, poporul român cunoaște munca desordonată, sub forma mai mult de joc. Românul nu muncește metodic, ci în salturi; are lungi perioade de odihnă, iar la nevoie dă pe brânci și face muncă de sclav. Apoi, ca de o altă caracteristică a sufletului românesc, s'a vorbit de lipsa spiritului comercial. Marea majoritate a populației de sate, în România, nu știe valoarea lucrurilor după valoarea lor de schimb, ci numai după valoarea lor subiectivă de uz. Un țaran român vinde aproape pe nimic produsele pe care le are în cantitate mare și dă un preț disproporționat de mare pentru marfa de care are absolută nevoie. De asemenea este chelăuitor cu timpul, într-o măsură cum nu sunt popoarele din Apus. Timpul este pentru Român orice, numai monetă nu. La târg, stă și se tocmește ceasuri întregi pentru un lucru de nimic. Tot așa la petrecere, pierde zile și nopți întregi.

Pe lângă aceste caracteristici, care sunt defavorabile, i se mai atribue sufletului românesc multe altele favorabile. Se spune despre el că este primitor, tolerant, iubitor de dreptate, religios.

Problema cea mai de seamă a cunoștinței sufletului românesc nu stă însă în enumerarea de însușiri și defecte. Enumerarea nu dă caracterizarea totală și esențială pe care o urmărim. O asemenea caracterizare vine numai după ce ne dăm seama de funcțiunea pe care o au aceste însușiri și defecte în unitatea sufletească a poporului român. Care este finalitatea spirituală a acestei unități sufletești? Este această finalitate înrudită cu aceea a popoarelor burgheze, atunci judecarea însușirilor și defectelor se va face într'un fel; este însă această finalitate deosebită, adică: poporul român aparține la un tip de finalitate spirituală deosebit de acela al popoarelor din Apusul european, atunci judecarea însușirilor și defectelor se va face într'altfel. Aceea ce apare ca însușire sau defect în primul caz, apare în cazul de al doilea diferit. Fiecare tip de finalitate spirituală se servește de mijloacele sale proprii. Nu tot ce pune în valoare spiritul burghez este însușire în sine, pentru orice popor de pe lume; ci numai pentru popoarele care sunt dela natură croite pe spiritul burghez. Acelea care sunt dela natură de un tip diferit, vor judeca în practica vieții lor însușirile burgheze ca tot atâtea defecte. Prin urmare totul depinde de criteriul pe care îl impune finalitatea spirituală a poporului. Că, în mijlocul fiecărui popor, se poate găsi o minoritate de indivizi adaptabilă oricărei finalități spirituale, aceasta nu constituie un argument contra afirmației noastre. O absolută identitate de structură sufletească nu există niciodată între toți indivizii unui popor. Tipul finalității spirituale este hotărât

de majoritate. Minoritatea ea însăși n'are interes să-și impună finalitatea sa deosebită, fiindcă atunci ea pune în pericol viitorul poporului întreg, prin urmare și viitorul său propriu. Numai poporul care găsește în instituțiile sale proprii condiții prielnice pentru munca și dezvoltarea sufletească a majorității membrilor săi, numai acela este sigur de viitor. Poporul cu o finalitate spirituală corcicită din diferite tipuri este un popor pierdut pentru istoria omenirii.

Iată dar marea problemă, ași zice tragedia, dacă nu mi-ar fi teamă că se va abuza de acest cuvânt, pe care o ridică cunoștința sufletului românesc. La care tip de finalitate spirituală, sau pe scurt, la care tip de cultură, aparține sufletul poporului român?

Aceia care s'au ocupat până acum de chestiuni care veneau în legătură cu psihologia poporului român au evitat să răspundă direct la această întrebare, dar au adoptat o părere în mod tacit. Ei au considerat că sufletul poporului român, dacă nu aparține în mod lămurit, prin manifestările sale, la tipul popoarelor apusene, trebuie totuși să aparțină acestui tip, căci... idealul culturii omenesti, nu este altul, decât cel reprezentat prin acest tip.

Este însă timpul, credem noi, ca această întrebare să se pună în mod deschis și să i se dea un răspuns obiectiv, așa cum se cuvine în marginile științei, «fără ură și fără părtinire».

Acest răspuns nu trebuie grăbit. Este încă devreme dacă el va veni peste zece ani. Căci pentru un asemenea răspuns n'au valoare dorințele noastre, ci au valoare documentele și raționamentele științifice.

Problema tipului la care aparține sufletul românesc nu trebuie apoi să fie complicată cu întrebarea: care tip de cultură este superior sau inferior? Nu' este vorba să alegem ce este de preferat, ci să stabilim ce este real și adevărat. De altminteri, un tip de cultură, sau cum s'ar zice mai precis, un tip de finalitate spirituală, nu este prin structura sa proprie superior sau inferior, ci este prin potrivirea pe care el o are cu natura sufletească a poporului. Același tip de cultură ridică sau prăbușește un popor, după acordul sau desacordul în care el stă cu sufletul acestuia. Marele imperiu britanic s'a ridicat și se susține pe virtuțile spirituale ale burgheziei; aceleași virtuți însă s'au arătat slabe pentru a susține alte imperii. De aceea, în Europa de astăzi, tipul de cultură care se sprijină pe virtuțile burgheze este supus la o aspră critică și se vorbește chiar de declinul lui.

Problema pe care o pune psihologia poporului român, socotim, că la începutul cercetărilor pornite pentru a-i afla soluționarea, trebuie să nu fie complicată cu discuțiuni filosofice asupra definiției culturii în genere și asupra clasificării tipurilor de cultură. Tipul de cultură pe care sufletul poporului nostru a răvnit să-l realizeze, îl avem înaintea noastră, bine caracterizat. Este tipul culturii europene occidentale. Spiritualitatea care însușie acest tip este iarăși destul de bine cunoscută. În special este bine cunoscută finalitatea acestei spiritualități, care pe terenul vieții politice, economice și sociale poartă denumirea de

spirit burghez. Să mărginim cercetarea noastră, deocamdată, la examinarea manifestărilor sufletești ale poporului nostru în lumina criteriului pe care îl impune spiritul burghez. Să ne întrebăm prin urmare, nu la ce tip de cultură aparținem noi Români, înțelegând la care este gren să răspundem cu mijloacele științifice pe care le avem astăzi la dispoziție, ci să ne punem întrebări mai modeste și anume: există un acord între caracterele sufletești ale poporului român, atât cât cunoaștem din aceste caractere, și spiritul burghez? Din experiența pe care o avem până acum, putem afirma oare că spiritul burghez oferă poporului român (majorității lui, bine înțeles) condiții prielnice, pentru asigurarea viitorului? Să răspundem deocamdată la aceste întrebări, iar pe celelalte, mai pretențioase, să le lăsăm în sarcina viitorului.

Pentru a înlesni găsirea unui acord, sau a unui desacord, între sufletul poporului român și spiritul burghez, să ne recapitulăm pe scurt tendințele acestuia din urmă. Spiritul burghez aduce pe terenul vieții politice: sentimentul de supunere față de opinia majorității, și, mai presus de toate, respectul față de obligațiile liber contractate. Nu există comerț, și pentru burghez comerțul este pe prima linie, unde nu este finere de angajamente. Pe terenul vieții economice, spiritul burghez face din libera concurență un judecitor suprem la împărțirea beneficiilor. Cine reușește în concurență are drept la beneficii. Cine este învins în concurență n'are drept să invoce originea sa de familie sau originea sa etnică. Lupta se dă între indivizi cu drepturi egale. Pe terenul vieții sociale, spiritul burghez face din inițiativa individuală suprema virtute a progresului. Pentru a păstra cultul acestei virtuți, el face din proprietatea individuală un fundament al societății. În rezumat, așa dar, supunere la opinia majorității și respect pentru obligațiile contractate, concurență liberă între indivizi egali, cultivarea inițiativei individuale prin asigurarea proprietății individuale.

Să vedem acordul acestui spirit burghez cu sufletul poporului nostru.

Pe terenul vieții politice acordul este foarte vag. La noi este un fapt recunoscut că legile, care sunt obligații contractate prin reprezentanții majorităților cetățenești, nu se respectă. Nu se respectă nici de aceia care le fac, nici de aceia pentru care se fac.

În principiu s'ar putea zice, că nerespectarea legilor, acolo unde se constată, este datorită educației cetățenești necomplete. Acesta nu este cazul la noi. La noi nerespectarea legilor este o manifestare directă a individualismului subiectiv. Românul consideră nerespectarea legii, ca un titlu de mărime și de putere.

Pe terenul vieții economice acordul este și mai vag. Libera concurență nu este cătuși de puțin intrată în moravurile poporului nostru. Românul cere beneficii pe baza dovezii că este Român. În nici o altă țară nu se repetă așa des expresiunile: fiu al poporului, fiu al țării... Sunt fiu al țării, deci trebuie să am o parte la beneficii. Vechiul descendent al răzeșilor, ca unul ce are în sânge milenara așezare a satului pe spițele de rudenie, își cere dreptul ce i se cuvine la moștenire.

Nici pentru viitor să nu ne facem iluzii, în ceea ce privește adaptarea sufletului românesc la libera concurență. Subiectivitatea caracteristică acestui suflet se va împotrivi întotdeauna.

Pe terenul vieții sociale, aci unde se produc, în țările din Apus, cele mai semnificative manifestări ale spiritului burghez, acordul este cu desăvârșire inexistent. Gestul inițiativei individuale, în scopul de a susține progresul social prin întreprinderi riscate și prin invenții, este cel mai plăpând vlăstar al sufletului românesc. În decurs de aproape un secol, cu toate stăruințele, școala nu l-a putut fortifica. Școala românească, organizată după programele școlii burgheze din Apus, a voit să formeze cetățeni de inițiativă, care prin munca îndârjită să creeze un comerț și o industrie națională. Ea a ajuns la ceva tocmai contrariu. Sufletul tinereții școlare românești din zilele noastre (1937) stă într'un complet desacord cu spiritul burghez pe acest teren. În loc de o muncă individuală, pornită din spirit de inițiativă, așa cum cere burghezia apuseană, idealul tinereții noastre școlare, de toate gradele, merge într-o direcție opusă. Tinerețea noastră nu fuge de muncă, dar vrea o muncă în condiții speciale, vrea o muncă fără liberă concurență, care să se răsplătească, nu după produsul ei, ci după intențiile muncitorului. Tinerețea noastră, în contra spiritului burghez, care consideră pe om ca o forță producătoare anonimă, vrea dimpotrivă să facă din omul muncitor un membru al marelui familii naționaliste române ortodoxe, căreia Dumnezeu i-a hărăzit pe vecii vecilor să muncească pe pământul pe care-l locuiește. De aceea în programul de reforme al tinereții noastre nu se găsesc revendicări realizabile pe planul obișnuit al măsurilor legislative, ci se găsesc revendicări care cer transformări radicale, într'un timp incalculabil. Tinerețea noastră vrea o nouă Românie. Pe câtă vreme această nouă Românie este nerealizată, ea se crede furată de un patrimoniu legitim și, prin urmare, se crede nedreptățită.

Atitudini analoge cu aceea a tinereții școlare române le întâlnim și la alte popoare. La Ruși, în secolul XIX și la Germani în mai multe rânduri. Totuși nu cu aceeași semnificație. Aceea ce este semnificativ la Români este împrejurarea că atitudinea tinereții este datorată corpului didactic chiar al școlilor în care această tinerețe a fost crescută și pe care Statul le-a organizat în spirit burghez. Adică Statul român a impus școlilor sale, prin programe, spiritul burghez, dar acest spirit a fost trădat de însuși corpul didactic. Sub mantaua naționalismului, membrii acestui corp didactic au strecurat în inima tinereții tendințe antiburgheze¹⁾. Unii prin propa-

¹⁾ Sunt caracteristice, în această privință, cuvintele, cu care d. profesor Iorga, unul dintre cei mai iluștri membri ai corpului didactic român, sfârșește conferința sa asupra *Sufletului Românesc*, ținută în Seminarul de limbi romanice dela Universitatea din Berlin: Der neue (rumänische) Staat aber... wartet auf die Stunde einer, hoffen wir nicht allzu fernem Uebersetzung ins Rumänische. In genere, von mir als Politiker seit langem heiss ersehnten Augenblicke, wird in höherer Form der vollständige Organismus des patriarchalischen Zeit zu neuen Leben für wirklich fruchtbare Taten wieder entstehen. (*Vom Leben und Wirken der Romanen. Rumänische Seele*) Jena u. Leipzig, 1933.

gandă directă, alții prin toleranță pasivă. Mentalitatea tinerimei noastre, nu este un accident romantic, ci o fatalitate ereditară.

Aceste considerații le-am expus în diferite scrieri, începând cu «Cultura Română și Politicianismul», apărută pentru prima oară în anul 1904. Am avut însă neprevăderea să asociez în scrierile de până acum, la spiritul burghez politica liberală, aceea ce a atras după sine o confuzie regretabilă. Mulți cititori au interpretat cele scrise de mine ca o critică la adresa partidului politic liberal român și ca o pledoarie în favoarea partidelor conservatoare. În fapt, nu făceam o greșală de raționament, fiindcă spiritul liberal și spiritul burghez merg împreună din punctul de vedere al idealului lor politic și economic, totuși făceam o mare greșală de metodă, amestecând considerații privitoare la interese vremelnice de politică cu considerații care priveau o mare problemă de cultură românească. Greșita interpretare, prin urmare, s'a produs din vina mea. Acum, în studiul de față, las la o parte tot ce ar putea atinge interesele actuale ale partidului politic liberal și pun, ca o

problemă de sine stătătoare, problema cea mare a finalității spirituale românești, în forma ei cea mai restrânsă pentru moment: este sufletul poporului român în acord sau în desacord cu sufletul burghez?

De soluțiunea pe care oamenii de știință vor da-o acestei probleme, depinde orientarea noastră politică și culturală în viitor.

Suntem noi, Românii, înrudiți sufletește cu burghezia occidentală, atunci ceea ce ne rămâne de făcut este să aplicăm principiile ei politice și economice, în mod sincer, înlăturând, pedepsind chiar cu brutalitate, toate apucăturile care ne depărtează; vom fi burghezi sinceri, nu de paradă.

Suntem noi, Românii, dimpotrivă, străini sufletește de burghezii occidentali, atunci ceea ce ne rămâne de făcut este, ca înainte de a copia legi și instituții burgheze, să începem prin a ne studia pe noi înșine, ca să vedem cine suntem și ce putem.

Rușine nu este pentru poporul care se știe deosebit sufletește de popoare glorioase și puternice, dar este rușine pentru poporul, care n'are îndemnul să-și cunoască firea și destinul.

C. T. M.

Zodiace din Evanghelia lui Matei Basarab 1643.

III

CONSTITUȚIA ROMÂNIEI

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE STATULUI

Cuvântul Stat vine dela latinescul *Status*, repaos, imobilitate. Machiavel în Cartea sa, *Il Principe*, întrebuințează pentru prima oară cuvântul Stat în accepțiunea pe care o dăm astăzi. Romanii întrebuințau pentru această noțiune cuvintele de *res publica* sau *civitas*. În vorbirea obișnuită astăzi, întrebuințăm numiri de țări pentru a desemna și Statul respectiv. Astfel România, Franța, Germania, desemnează și Statul român, francez sau german pe lângă teritoriul sau țara respectivă.

Când omeniirea depășește epoca păstoritului, îndelnetnicindu-se cu lucrări agricole, viața nomadă încetează, oamenii ocupă un anumit teritoriu făcându-și așezări permanente, fiind sub conducerea unor oameni care au drept să comande, ceilalți fiind obligați să se supună, sub amenințarea de constrângere.

Individul-om, în orice grupare omenească, este realitatea primară; el oscilează între două tendințe antagoniste: pe de o parte, el este, prin natura lui, egoist, sau mai bine zis individualist, iar pe de altă parte, tot prin natura lui, el este sociabil, gregar, nu poate să trăiască afară din societate.

În sufletul fiecărui om sunt pasiuni sălbatice: ura, invidia, răutatea, pasiunea de distrugere, care nu așteaptă decât ocaziunea să se deslănțuiască. Aceste pasiuni găsesc înfrânare în forță, căci numai forța fizică poate să lucreze direct asupra lor.

Dar omul numai prin cooperare a putut să reziste, numai înăuntrul societății el a putut să se desvolte. Pentru a face posibilă viața socială, pentru a domina tendințele anarhice, a trebuit să se organizeze puterea de constrângere. Această *putere de constrângere socială* trebuie să fie bazată pe o forță materială care să învingă în totdeauna când intervine, căci dacă forța publică este învinsă, manifestările anarhice își fac hideasa lor apariție.

Constrângerea este deci de esența Statului; ea se exercită cu ajutorul forței materiale, ea devine psihologică când individul execută ordinele date în numele Statului, benevol, de teama de a nu fi constrâns materialmente.

Aparatul de constrângere astfel cum este alcătuit din norme și fapte fiind de esența Statului, *Statul se poate defini societatea omenească care cuprinde puterea de constrângere organizată*. Ca o consecință logică, to-

talitatea regulilor, relative la puterea de constrângere, formează dreptul.

Grupare omenească, teritoriu determinat, oameni cari comandă și oameni cari se supun, sub amenințarea de constrângere, iată elementele de fapt cărora tehnica juridică a fost chemată să le dea o formă juridică. Juristul trebuia să țină seama că fiecare membru component al grupării sociale are, pe lângă interesele și nevoile lui proprii, și interese comune cu ceilalți indivizi cari trăesc pe același teritoriu.

Reunirea în mod indisolubil a acestor fapte și forțe constituie Statul, care devine astfel titularul tuturor intereselor colective. Prin crearea acestei entități juridice se înlocuiește astfel pluralitatea, membrii componenți, prin unitatea Statului.

Într-un Stat avem două elemente de fapt: populațiunea și teritoriul și un element volițional: puterea de a comanda tuturor acelora cari locuiesc pe teritoriu și care, în cele mai multe țări, poartă numele de *suveranitate*.

I. *Populațiunea*. Sunt State cu o populațiune foarte mică, de 7—10.000 oameni, cum bunăoară Principatul Monaco, republicele Andora și San Marino și sunt State care depășesc 170 milioane locuitori, cum de pildă Rusia sau Anglia care cu coloniile și domeniile ei atinge cifra de 500 milioane locuitori.

O grupare omenească, formată din reuniunea mai multor familii, locuind un teritoriu determinat și fiind supusă aceleiași autorități, constituie *populațiunea*.

Dar, dacă această grupare de oameni, trăind sub aceeași autoritate, are o conștiință comună, prin faptul că membrii ei și îninașii lor au trăit împreună un timp îndelungat pe același teritoriu, suferind aceleași influențe și fiind animați de același ideal, nu mai avem un simplu popor, ci o *națiune*. Dacă la o națiune constatăm unitate de rasă, de limbă, de religie, avem o *naționalitate*.

Națiunea este o idee activă, la care participă toți acei cari au conștiința ei. O națiune nu dispare decât atunci când încetează în membrii componenți conștiința că ei formează o națiune. Această conștiință este ideea înrădăcinată de a continua opera comună; ea se nutrește din trecut, dar se reflectează și în viitor; ea se consideră eternă, căci generațiunile se succed neîntrerupt.

Rasa și naționalitatea cuprind anumite caracteristici formate în mediul social și geografic, care devin naturale, organice, prin transmiterea ereditară.

Între oamenii de origine comună, se formează un sentiment de solidaritate, de simpatie, un syngenisim, cum îl numea Gumpłowitz, iar pe de altă parte se formează un sentiment de antipatie și uneori chiar de ură în contra străinilor, în special în contra acelor pe cari opinia publică îi consideră ca inadaptabili sau chiar ca dușmani¹⁾. Grupările omenești organizate și ierarhizate, adică Statele, în general, au la bază acest om temporar sau național. Statul, astfel cum l-am arătat, este o noțiune abstractă al cărei conținut cuprinde fapte, situațiuni, raporturi sociale, cărora li se dă o formă juridică prin Constituțiune.

II. *Teritoriul Statului* este o porțiune bine determinată din suprafața pământului. În teritoriu se cuprinde nu numai suprafața, dar și atmosfera, deasupra suprafeței, precum și subsolul.

Influența teritoriului asupra dezvoltării poporului este considerabilă.

Partea vie în Stat o formează populațiunea, iar teritoriul reprezintă ideea de *continuitate*, de *perpetuitate*, de *permanență*. Statul, deși e socotit perpetuu în sensul că nu are o limită în timp, cu toate acestea nu e mai puțin adevărat că poate să dispară, pe câtă vreme teritoriul, adică solul, afară de cazuri de cataclism, rămâne pentru a forma elementul de bază al unui alt Stat.

Dacă frontiera Statului e formată de un fluviu internațional, cum e la noi Dunărea, Statul se întinde până la linia mediană a *Talwegului*, adică porțiunea navigabilă a fluviului, sau firul de apă sau curentul apei. Dacă cursul de apă nu e navigabil, atunci frontiera e stabilită la linia mediană a râului.

Marea *teritorială*, adică marea care udă țărmurile, este considerată până la oarecare distanță, pentru motive sanitare, economice sau fiscale, ca o prelungire a teritoriului și supusă dreptului de poliție al Statului.

Întinderea acestei porțiuni de mare se stabilește, conform unui uz internațional, până unde bate tunul.

În cele mai multe convențiuni internaționale, din care unele recente, se menține o zonă de 3 mile marine sau noduri engleze, adică 5536 metri.

III. *Suveranitatea sau puterea politică* este voința Suveranului, care, în sistemul constituțional modern, este Națiunea. Suveranitatea ar fi deci voința generală a întregului corp social. Expresiunea

¹⁾ Poporul evreu, prin faptul că a fost socotit refractar oricărei asiduități a fost antipatizat și uneori chiar urit de popoarele în mijlocul cărora a trăit. Chiar autori evrei recunosc acest lucru și arată că evreii trebuie să transforme modul lor de a înțelege viața.

Religia mozaică nu se ocupă, ca religia creștină, numai de domeniul sufletului; ea cuprinde o organizare socială și politică îmbrăcată în forma unei religii. Evreii caută să asigure triumful lui Israel asupra creștinismului, considerat ca o schismă a iudaismului.

Perioada evului mediu, care a fost foarte grea pentru Evrei, le-a dezvoltat foarte mult spiritul de afaceri, spiritul de comerț. Revoluțiunea burgheză din 1789 proclamând drepturile omului: libertate, egalitate, proprietate individuală, a ajutat considerabil expansiunea evreiască

acestei voințe constituie ordin pentru toți membrii colectivității. Constituția noastră prin art. 31 proclamă că toate puterile Statului emană dela Națiune.

Națiunea este deci titularul Suveranității. Înainte de revoluțiunea franceză, în Europa continentală, titularul suveranității era regele. Revoluțiunea franceză a substituit dreptul poporului, dreptului divin al regelui, adică Suveranitatea a devenit națională.

În baza acestei voințe suverane, care este *supremă*, adică peste care nu poate să existe o voință mai mare, Statul, prin organele sale dă ordine, adică are drept de conducere și drept de constrângere.

Unii autori nu admit noțiunea abstractă de Stat și ținând seama numai de realitățile forței de a comanda, identifică Statul cu guvernarea.

Astfel Hobbes, marele doctrinar al absolutismului, în cartea sa *Leviathan* (1654), confundă Statul cu principele, Statul fiind sub dependența principelui. Bossuet zice că Statul este în persoana principelui; Ludovic XIV a zis: *l'Etat c'est moi*.

De asemenea, în timpurile moderne, Proudhon neagă existența Statului, confundând Statul cu guvernământul, care în sistemul clasic nu este decât exercitarea dreptului de a comanda.

Unul din cei mai mari publiciști ai timpurilor noastre, profesorul Léon Duguit († 1930), neagă existența Statului, neagă principiul suveranității naționale, neagă principiul reprezentativității, contestă adică principiile care formează temelia dreptului public modern, sub cuvânt că nu sunt realități, ci abstracțiuni.

Dar abstracțiunile și ficțiunile joacă un rol imens în omenire. Nimeni nu poate să considere noțiunea de divinitate ca o realitate și, cu toate acestea, ea joacă un rol imens. Este adevărat că Statul este o abstracțiune, că națiunea și patria sunt de asemenea abstracțiuni, căci realități sunt numai grupările de indivizi și teritoriul; dar aceste abstracțiuni domină omul în cele mai adânci fibre ale sufletului lui.

În caz de pericol, omul își sacrifică viața pentru a-și apăra *patria*, iar nu gruparea de indivizi care locuiește un anumit teritoriu. Este un întreg complex de sentimente și de idei, o spiritualitate în această idee de patrie.

A admite teoria lui Duguit înseamnă a crede că omenirea se conduce numai de considerațiuni economice, ceea ce nu este exact, căci experiența dovedește că sentimentele, pasiunile de tot felul, joacă un rol precumpănitor în dezvoltarea omenirii. Noțiunea de Stat ne este necesară pentru ca să înțelegem permanența acestor așezări omenești, să înțelegem raporturile multiple și variate, care există între grupare și indivizi, să ne dăm bine seama de relațiunile dintre populațiune, teritoriu și puterea de a comanda. Noțiunea juridică a Statului vine și îmbracă aceste forțe și fapte și le dă o structură precisă și rezistentă. Altfel, dacă n'am voi să ținem seamă de această noțiune juridică și am socoti numai faptele și forțele, realitățile vieții, nu am putea să avem nici ideea de permanență, nici ideea de stabilitate, nici ideea de justiție, care sunt la baza noțiunii de Stat.

Juristul nu trebuie să se preocupe numai de realitățile fizice, căci lumea juridică nu e lumea fizică. Omul își creează continuu abstracțiuni bazându-se pe realitățile concrete. De pildă, în matematică, nimeni nu a văzut punctul și linia, dar cu toate acestea nu le consideră nimeni ca ficțiuni, ele sunt abstracțiuni. Abstracțiunea este operațiunea mintală, prin care, după ce am constatat diferitele caracteristici sau calități ale unui obiect concret, considerăm numai una din aceste calități, în mod izolat, ca și cum ar forma ceva distinct. Calitatea aceasta astfel izolată formează o abstracțiune. Omul are o activitate continuă, diversele manifestări ale acestei activități nu sunt decât proprietăți, calități ale ființei omenești. Dacă considerăm o singură manifestare, facem o abstracțiune. Când căutăm manifestarea de voință în comiterea unei crime sau în crearea unui raport juridic, facem o abstracțiune; când din faptele și forțele ce constatăm: populațiune, teritoriu și organe de conducere, luăm anumite calități și construim noțiunea de Stat, facem o abstracțiune și o generalizare, adică constatăm: 1. că un grup de oameni locuiește, în mod permanent, un teritoriu determinat, având organe permanente de conducere, 2. că asemenea grupări, cu aceleași calități mai există. Și atunci, examinând aceste calități abstracte, comune acestor grupări, formăm o noțiune generală abstractă, noțiunea de Stat.

CONSTITUȚIUNEA

Constituțiunea este legea referitoare la organizarea Statului. Ea creează organele esențiale ale colectivității, prin care exprimă voința statului și stabilește raporturile dintre aceste organe.

În afară de normele de organizare ale Statului, Constituțiunea mai cuprinde și *drepturile publice* sau *libertățile civile*, adică drepturile omului și cetățeanului, cuprinse pentru întâia oară în declarațiunea de drepturi din 26 August 1789 din Franța, care de atunci a trecut în toate constituțiunile Europei continentale. Prin această proclamațiune de drepturi, constituantul recunoaște individului anumite posibilități legale, limitând astfel atotputernicia Statului.

Constituțiunea este legea supremă, adică, într'un Stat chiar legiuitorul trebuie să respecte dispozițiunile constituționale.

Constituantul, adică legiuitorul, care face Constituțiunea, are drepturi primare, originare, adică el nu are nici o limitare a drepturilor sale de a dispune, dar el limitează atribuțiunile organelor pe care le creează, pe câtă vreme legiuitorul ordinar, care este un organ creat, are drepturi derivate, căci el deține drepturile sale dela Constituțiune și trebuie să le exercite în conformitate cu aceasta.

Din punctul de vedere al posibilităților de modificare, constituțiunile sunt de două feluri: *constituțiuni flexibile* și *constituțiuni rigide*.

Constituțiuni flexibile sunt acelea care pot fi modificate de către puterea legiuitoare când aceasta găsește de cuviință. Așa, de pildă, este Constituțiunea engleză, opera timpurilor trecute, dar care s'a conservat până astăzi. Parlamentul englez are din

acest punct de vedere drepturile cele mai întinse. De aci, adagiul cunoscut: Parlamentul englez poate face orice lucru; numai dintr'o fată nu poate face un băiat.

Aceeași situațiune o găsim și în Italia, unde Statutul din 1848 este o constituțiune flexibilă.

Constituțiune rigidă este aceea care nu poate fi modificată decât cu anumite forme și condițiuni, sau numai după trecerea unui anumit termen, sau de un parlament special convocat în acest scop.

Noi avem o constituțiune de tip rigid.

În țările cu constituțiuni rigide, legiuitorul ordinar este obligat la respectarea normelor constituționale. Constituțiunea trebuie să treacă înainte în conflictele ce s'ar putea ivi între norma constituțională și o lege ordinară.

Ordinea juridică dintr'o țară, adică totalitatea normelor care reglementează purtarea autorităților constituite și a oamenilor locuind în cuprinsul teritoriului său, este formată din normele constituționale, legi, regulamente de administrație publică, regulamente județene, comunale. Între aceste acte există o ierarhie. Astfel, în Statele cu constituțiuni rigide, normele constituționale vin în primul rând, legiuitorul ordinar în opera sa legislativă trebuind să respecte aceste norme. De asemenea, regulamentul trebuie să respecte legea.

În cazul când ar exista un conflict între o lege ordinară și o normă constituțională, judecătorii ar urma să dea întâietate normei constituționale¹⁾.

Sub imperiul Constituțiunii din 1866, instanțele noastre judecătorești au admis acest principiu al *supremației Constituțiunii* prin mai multe decizii, dintre care aceea din 28 Iunie 1912, pronunțată de Înalta Curte de Casație secția I în procesul Soc. Comunale de Tramvaie, a avut o mare repercusiune, mai ales din cauza caracterului politic pe care îl luase afacerea²⁾.

Principiul că legea nu poate fi irevocabilă, este un principiu absolut. Chiar când este vorba de țările cu constituțiuni rigide, nu se poate vorbi de o irevocabilitate, ci numai de o îngreunare a modificării, căci irevocabilitatea unei legi ar însemna înstrăinarea dreptului de a legifera pentru generațiunile viitoare.

Considerate din punctul de vedere al organului dela care emană, constituțiunile pot fi de 3 feluri: statute, pacte, convențiuni.

Statutul este constituțiunea pe care o dă capul Statului (în Franța, această constituțiune s'a mai numit și *Charte*, sau *Charte octroyée*). Astfel, este Statutul celebru dat de Regele Carol Albert al Sardiniei

¹⁾ S'a zis, este adevărat, că Constituțiunea servește ca un îndreptar pentru legiuitor; el trebuind să interpreteze principiile constituționale prin legile ce face și că judecătorul trebuie *secundum legem non de legibus iudicare*. Dar și Constituțiunea este o lege, și ea poate să fie interpretată de judecător, mai ales când are texte pozitive și când aceste texte sunt înlăturate de legiuitorul ordinar.

Într'un Stat de legalitate, judecătorii au căderea să mențină și să apere *ordinea juridică*, adică starea de legalitate proclamată prin Constituțiune, legi, regulamente, respectând și ierarhia acestor norme de conduită.

²⁾ *Dreptul*, 1912, p. 524.

la 1848, statut care, până astăzi, cel puțin în principiu, servește drept constituțiune Italiei, cu toate modificările făcute de regimul fascist; statutul lui Cuza (1864), etc.

Prin urmare, statutul este o manifestare de voință unilaterală din partea capului Statului, prin care el concedează cetățenilor anume drepturi. Bine înțeles că această concepțiune nu-și poate găsi aplicațiune decât în Statele monarhice, unde ideea monarhică fiind destul de puternică recunoaște puterii executive drepturi așa de mari, încât poate ea singură să stabilească constituțiunea.

Pactul este constituțiunea prin care se stabilește un acord de voință între monarh, capul puterii executive și între Parlament, ca reprezentant al Națiunii. Prin urmare, pactul rezultă din acordul de voințe al acestor două organe.

În această formă, avem pactul constituțional încheiat la noi, în 1866, când Domnitorul a jurat la 30 Iunie 1866 că va păzi Constituțiunea. În art. 128 al aceleiași constituțiuni, se stabilește formula că nici o modificare constituțională nu se poate aduce decât numai în urma acordului perfect care ar exista între Rege și Camerele de revizuire. Asemenea, Constituțiunea actuală, în art. 130, prevede că Parlamentul nu poate lucra decât numai de comun acord cu Regele, când modifică Constituțiunea.

Convențiunea este constituția pe care o dă Parlamentul.

Convențiunea este deci un act unilateral de voință, spre deosebire de pact, care este un act de voință bilaterală, intervenit între rege și Parlament.

Convențiune, în Statele Unite ale Americii, însemnează un Parlament chemat să facă Constituție, este deci puterea Constituantă. Așa era și Adunarea revoluționară franceză dela 20 Septembrie 1792—20 Octombrie 1795, care deasemenea, a purtat numele de Convențiune.

ISTORICUL AȘEZĂRIILOR NOASTRE POLITICE ȘI CONSTITUȚIONALE

Românii formează în S. E. Europei o insulă latină în mijlocul unei mase de Slavi. Se împlinesc 1830 de ani de când civilizațiunea latină s'a împlântat în regiunea dintre Carpați și Dunăre. Ea a rămas, cu toate vicisitudinile vremurilor, rezistentă și viguroasă, păstrând caracteristicile rasei.

Dună din Țările Românești, Muntenia și Moldova, au reușit să-și conserve, în tot acest timp, autonomia lor, pe câtă vreme Transilvania a suferit din veacul al X-lea o dominațiune străină.

Pe când mai toate Statele din Europa orientală: Imperiul bizantin, Bulgaria, Serbia, Ungaria, au căzut rând pe rând sub dominațiunea turcească și au fost transformate în pașalâcuri, aceste State de țărani au reușit să impună cuceritorilor atât prin vitejia soldaților, cât și prin abilitatea politică a Voevozilor, în special a lui Ștefan cel Mare, în Moldova, și a lui Mircea cel Bătrân, în Muntenia.

Prin capitulațiunile intervenite în 1393 între Mircea cel Bătrân și Sultanul Baiazet Ilderim, în 1460 între

Mohamet II și Vlad Țepeș, și 1511 între Sultanul Baiazet II și Bogdan fiul lui Ștefan cel Mare, Turcii recunoșteau autonomia completă a celor două principate, interzicându-și chiar dreptul de a avea moschee pe teritoriul lor¹⁾.

Nu ne ocupăm de primele așezări politice la Români, întrucât ele sunt studiate în altă parte; vom spune numai că voievozii noștri, cari, până la Regulamentele Organice (1831 în Muntenia, 1832 în Moldova), erau autocrați întrunind în persoana lor toate puterile, și-au văzut puterile limitate prin aceste regula-

¹⁾ Dimitrie Cantemir, în *Istoria Împărăției Otomane*, spune că Sobieschi, regele Poloniei, în 1686, întorcându-se dela o bătălie cu Tătarii și trecând prin Iași, a cerut să vadă originalele hățșerifurilor, pe care apoi le-a ars.

Cuprinsul acestor hățșerifuri îl găsim, pentru Moldova, în Arhiva Românească a lui Mihail Kogălniceanu din 1845, vol. II, p. 347, sub numele «Tratatele vechi ce a avut Moldova cu Poarta Otomanicească» și atribuite de editor lui Nicolae Costin. Teodor Codrescu reproduce această scriere în la *Uricariu IV*, p. 225, ca opera unui autor anonim din sec. XVIII; Kogălniceanu o reproduce în *Letop. Mold.* a 2-a ed. III, 450 și urm.

Hățșerifurile referitoare la Valachia sunt publicate de Dionisie Fotino, în *Istoria Valachiei*, după niște copii luate dela Constantinopol de marele ban Ion Văcărescu, precum și în «*Istoria*» fraților Trunșii (1806).

Regretatul profesor C. Giurescu, în *Capitulațiunile Moldovei*, București, 1908, crede că aceste hățșerifuri nu au existat, că legenda existenței lor a fost creată de Cantemir, după care probabil au făcut bolerii un text pe care l-au dat delegaților ruși și austriaci, întruniți cu delegații turci la Râmnic în 1774. Autorul citat crede că Turcii ne-au cerut numai supunere necondiționată, fără să ne fi recunoscut nici un drept, nici o prerogativă.

Dar, dacă nu ne-ar fi acordat privilegiul, cum se explică dreptul absolut al principelui, cum se explică dreptul lui, de a avea armată, de a face război și a încheia pace? Dar mai ales cum se explică că Turcii în secolii XVI și XVII nu aveau dreptul de a intra în țară, că nu aveau geamii, ei mulțumindu-se să ocupe capetele de poduri dela Turnu, Giurgiu și Brăila?

Susținerea autorului nu mi se pare întemeiată, căci, dacă țările noastre s'ar fi supus necondiționat, ar fi fost transformate în pașalâcuri, ca Bulgaria, Serbia, Ungaria.

Dar, cum se poate contesta veracitatea afirmațiunii lui Dimitrie Cantemir, când el afirma arderea hățșerifurilor sub domnia tatălui său, Constantin Cantemir, despre care el, tânăr inteligent și învățat, se putea înfiora dela cei mai în măsură să știe?

Cum ar fi fost posibil ca o mare împărăție, ca cea turcească, să nu fi avut arhive, așa că orice înșositor să poată prezenta guvernanților, falsificate ale actelor imperiale, pe care să le ia drept bune și aceasta nu prii surprinde.

O dovadă evidentă a existenței hățșerifurilor, este recunoașterea făcută de Turci prin art. 5, din tratatul de pace dela București din 11 Mai 1812, prin art. III din Convențiunea dela Akerman, din 7 Octombrie 1826, explicativă tratatului dela București, prin art. V din tratatul de pace dela Adrianopol din 14 Septembrie 1829, unde se spune: «Les principautés de Moldavie et de Valachie s'étant, par suite d'une capitulation, placées sous la suzeraineté de la Sublime Porte, il est entendu qu'elles conserveront tous leurs privilèges et immunités qui leur ont été accordés, soit par leur capitulation, soit par les hatti-chérifs, émanés en divers temps».

În fine, recunoașterea făcută prin art. 2 din Convențiunea dela Paris, din 19 August 1858: «In temeiul capitulațiunilor emenate dela Sultanii Baiazet I, Mohamet II, Selim I și Soliman II, care constituie a lor autonomie (a Moldovei și Valahiei), regulând raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hățșerifuri și mai cu seamă acela din 1834, le-au consfințit, etc».

mente care, pentru prima dată, au organizat în fiecare principat o adunare obștească ordinară, care, împreună cu Domnitorul, să facă legile. Potrivit acestor regulamente organice, Domnitorul era ales în fiecare Principat, pe viață, de către adunarea obștească extraordinară. În Moldova, această adunare avea 132 membri din care: 3 de drept, mitropolitul și cei 2 episcopi, 45 boieri de primul rang, după ierarhia gradului, 30 boieri de la agă în sus, 32 boieri deputați districtuali, aleși, notabili ai fiecărui district, 1 deputat al Academiei naționale, 21 deputați aleși de corporațiunile de negustori din orașe, având știință de carte și posedând imobile de cel puțin 5000 piaștri. În Muntenia, această adunare avea 190 membri (art. 2 al Regulamentului organic al Munteniei).

Convențiunea dela Balta Liman (11 Mai 1849) desființează acest început de parlamentarism, stabilind, în ce privește numirile de Domnitori, ca ele să se facă de Poartă cu asentimentul Rusiei, pentru o perioadă de 7 ani.

Convențiunea dela Paris din 7/19 August 1858 este un act internațional de o mare importanță pentru țara noastră. Așa cum a fost alcătuită, ea apare ca un compromis între cele două teze dezvoltate înaintea congresului dela Paris din 1856, una susținută de Împăratul Napoleon al III-lea care voia unirea completă a Munteniei cu Moldova, și cealaltă, austro-turcă, care se opunea acestei uniuni. Congresul a hotărât autonomia completă a Principatelor, a menținut suzeranitatea Sultanului, iar pentru celelalte chestiuni relative la organizarea lor, a decis să consulte populațiunile din cele două Principate în adunări special alcătuite (divanuri ad hoc).

Aceste adunări, convocate în 1857 atât în Muntenia cât și în Moldova, au exprimat dorințele Românilor: unirea celor două Principate într'un Stat unitar, oferirea Coroanei cu ereditatea tronului unui principe străin dintr'o familie domnitoare din Europa occidentală, guvernul constituțional cu Adunare legislativă, garanția autonomiei, neutralitatea teritoriului.

Dorințele poporului român au fost adunate de Comisiunea internațională dela București, care le-a consensat în raportul din 13 Aprilie 1858 asupra stării și reorganizării Principatelor¹⁾, înaintat conferinței ambasadurilor dela Paris, care, pe baza lui, a redactat convențiunea dela Paris din 19 August 1858.

Această convențiune internațională, alcătuită de ambasadorii Statelor care figuraseră în tratatul dela Paris din 1856, a servit drept Constituțiune pentru țara noastră până la 1 Iulie 1866, când s'a promulgat noua Constituțiune.

Convențiunea aceasta constituia un avantaj real pentru țările românești, căci le asigura o autonomie

locală, înlăturând imixtiunile în guvernare ale Turciei și Rusiei, dar ea menținea suveranitatea Sultanului și nu admitea unirea așa de mult dorită. Principatele continuau să fie separate, fiecare cu Parlament unicameral, cu Domnitor separat, ales pe viață de către Parlament, cu guverne separate.

Toate acestea însemnau triumful tezei austro-turce, dar în același timp se dădea satisfacție și lui Napoleon, căci convențiunea admitea, ceea ce împăratul numea *uniunea administrativă*. Principatele Munteniei și Moldovei erau desemnate în articolul întâi sub titlul: *Principatele Unite ale Moldovei și Munteniei*. Prin convențiune li se dădeau instituțiuni comune: Comisiunea Centrală dela Focșani compusă din 16 membri, 8 moldoveni și 8 munteni, numiți, în fiecare țară, jumătate de Domnitor și jumătate de Adunare¹⁾.

Comisiunea căută să asigure unificarea de interes comun din ambele principate, să stabilească uniunea vamală, telegrafică și postală, să fixeze valorile monetare.

Prin Convențiune se instituia deasemenea, o Curte de Casație și Justiție, comună ambelor principate, care urma să aibă sediul la Focșani și o organizare identică pentru milițiile ambelor principate, cu un inspector de armată comun numit, în toți anii, alternativ de fiecare domnitor. În fine, art. 45 atribuia milițiilor din ambele țări o banderolă albastră care trebuia să fie adăosă pe lângă drapelele ostășești, stabilite de regulamentele organice: albastru și galben pentru Muntenia, și albastru și roșu pentru Moldova (art. 429 din Regulamentul Organic al Munteniei).

Prin crearea acestor instituțiuni comune se forma o *uniune reală* între cele două principate, însă sub protectoratul Sultanului și sub garanția Puterilor semnate ale Tratatului. Orice modificare a acestei convențiuni nu se putea face decât de conferința ambasadurilor acestor puteri, cu sediul la Constantinopol.

La 5 Ianuarie 1859, Adunarea Electivă din Iași a ales ca Domnitor pe Colonelul Alexandru Ion Cuza, și 19 zile mai târziu, la 24 Ianuarie, Adunarea din București alege ca Domnitor al Munteniei aceeași personalitate. Ceea ce Austria și Turcia voiseră să împiedice, temându-se de întărirea elementului românesc, voința poporului a reușit să înlăturească, reunind în persoana Domnitorului Cuza cele două coroane ale principatelor românești. Europa s'a înclinat în fața faptului împlinit.

Potrivit convențiunii, Cuza avea două guvernaminte și două parlamente. Om abil și hotărât, noul principe își dădu toate silințele ca să desăvârșească Unirea. În acest scop, printr'o proclamație din 11 Decembrie 1861, el prorogă adunările legislative din Moldova și Muntenia până la 24 Ianuarie 1862, când ambele

¹⁾ Acest raport semnat de comisarul Talleyrand, H. L. Bulwer, Lichman, Richthofen, Basily, Benzi Savet, este de o importanță considerabilă pentru noi, căci examinează amănunțit și documentat toate problemele administrative și arată remediile, din care unele ar fi bune și astăzi (Acte și doc. privitoare la Renașterea României, VI, partea II, p. 558—572).

¹⁾ Convențiunea dela Paris asigura Comisiunii Centrale nu numai un rol tehnic, dar și un important rol legislativ. Astfel, ea pregătea legile de interes comun ambelor Principate și supunea proiectele, prin mijlocirea Domnitorilor, dezbaterilor Adunărilor (art. 33).

Articolul 36 arată că, dacă Adunărilor introduce amendamente la un proiect elaborat de comisiune, proiectul amendat este trimis Comisiunii Centrale care stabilește un proiect definitiv, pe care Adunările nu-l mai puteau modifica; ele puteau numai să-l aprobe sau să-l respingă.

adunări trebuiau să se întrunească la București într-o singură adunare, care trebuia să fie primul Parlament al României, *Stat unitar. «Unirea este împlinită, Națiunea română este fondată»* spunea proclamațiunea. La 26 Ianuarie se constituie primul minister al României sub președinția lui Barbu Catargi.

Principele Cuza vedea în țărănimie forța vie a Națiunii; el voia să o ridice economicște prin împroprietărire și, în același timp, cultural, prin școală.

Marii proprietari voiau însă să-și conserve drepturile lor feudale, și folosindu-se de majoritatea de care dispuneau într-un Parlament prea cenzitar, s'au opus cu energie acestor măsuri democratice și au refuzat orice discuțiune asupra proiectului de lege rurală. Cuza răspunse prin dizolvarea Parlamentului la 2 Mai 1864. El dădu țării un *Statut* prin care modifica Convențiunea de la Paris din 1858, asigurând Principelui posibilitatea de a guverna fără Parlament, cu concursul Consiliului de Stat¹⁾, organizat prin legea din 11 Februarie 1864, sub inspirațiunea legii franceze din 15 Ianuarie 1849. Aceste măsuri, supuse plebiscitului, la 21 Mai 1864, fură aprobate printr-o imensă majoritate (683.928 voturi pentru, 1307 voturi contra și 50.232 abțineri).

¹⁾ *Consiliul de Stat* era un organ dependent de puterea executivă, având cădere de a prepara proiectele de lege precum și regulamentele administrative relative; el exercita și atribuțiuni de contencios administrativ, atribuțiuni disciplinare (art. 45) și putea fi consultat de guvern asupra tuturor chestiunilor administrative. Președintele Consiliului de Stat era Domnitorul (art. 6). Potrivit art. 18 alin. 2 din Statut, decretul ce până la convocarea noii Adunări, se vor da de Domn, după propunerea Consiliului de Miniștri și a Consiliului de Stat ascultat, vor avea putere de lege. Așa s'au făcut legea rurală, codul civil, codul de procedură civilă, etc. Consiliul de Stat a fost desființat prin art. 131 din Constituțiunea de la 1 Iulie 1866 și prin legea din 11 Iulie 1866, pentru împărțirea atribuțiunilor Consiliului de Stat. De ce a fost desființat Consiliul, care ar fi fost foarte util administrațiunii noastre? Lucrările preparatorii ale Constituțiunii nu spun nimic. Din desbateri se vede numai că el costa prea mult, ceea ce era inexact.

S'a zis că existența unui asemenea Consiliu cu atribuțiuni de contencios aducea o atingere principului separațiunii puterilor, întru cât un organ administrativ avea atribuțiuni de judecată. Or, această explicație este neînțeleasă întru cât pe de o parte art. 33 din legea Consiliului stabilea că hotărârile lui nu produceau autoritate de lucru judecat decât dacă părțile dădeau mulțumire scrisă de hotărârea Consiliului. De altfel, Franța, care admite principiul separațiunii puterilor, are Consiliu de Stat, cu competență de a examina interesele particularilor, lezate prin acte administrative și acesta ca superior ierarhic al administrațiunii.

Adevărata cauză trebuie căutată în ura ce purtau Domnitorului Cuza acei cari participaseră la detronarea lui. Astfel se explică jurnalul Consiliului de Miniștri din 16 Iunie 1866, care abroga încheierea ministerială din 24 Decembrie 1864 prin care se stabilea ca codul civil să poarte numele de Codul Alexandru Ion I; aceleași considerațiuni i-au îndemnat să oprească Senatul, creațiune a Statutului din 1864, de a lua parte la confecționarea Constituțiunii, deși era o ramură legală a reprezentațiunii naționale.

Poate, în fine, constituanții noștri au fost influențați de Belgieni cari, având de suferit din partea consiliului de Stat, în timpul dominațiunilor napoleoniene și olandeze, considerau că existența unui tribunal administrativ, socotit ca făcând parte din administrațiune, nu cadrează cu principiul stabilit în Constituțiune, întru cât executivul nu trebuie să aibă puteri judecătorești.

Prin acest Statut, ca și prin modificarea ce i s'a adus în acelaș an, Parlamentul a luat forma bicamerală, căci prin Statut se crează *Corpul ponderator* sau *Senatul*, având competența legislativă, afară numai de legile bugetare, care rămâneau atributul exclusiv al Camerei Deputaților. Senatul era compus din cei doi mitropoliți și șase episcopi ortodocși eparhioți, primul președinte al Curței de Casație, cel mai vechi general în activitate și din 64 de membri din cari jumătate desemnați de Domnitor dintre persoanele care au exercitat cele mai înalte funcțiuni în țară, sau care aveau un venit anual de 800 galbeni, și cealaltă jumătate numiți de el dintre membrii consiliilor județene, din listele de presentațiune de 3 candidați pentru fie-care județ (art. 7 din Statut cu modificarea din 2 Iulie 1864). Mitropolitul Ungro-Vlahiei era, de drept, președintele Senatului.

Prin Statut, puterea executivă caută să-și stabilească preponderanța asupra puterii leguitoare. De aceea, transformă parlamentul din unicameral în bicameral, dând Domnitorului dreptul de a numi, direct sau după liste de presentațiune, pe membrii Senatului. Domnitorul avea și dreptul de a numi pe presidentul Adunării Elective, dintre membrii ei (art. 4 Statut), iar pentru a micșora stăpânirea claselor oligarhice, legea electorală lărgea dreptul de vot.

Dar Statutul lui Cuza nu reglementează numai starea normală, starea de pace, dar și *starea de crândă*. Art. III din modificările aduse Statutului (2 Iulie 1864), spune: În cazul când guvernul va fi nevoit a lua *măsuri de urgență*, fără concursul Adunării Elective și al Senatului, în timpul când aceste adunări nu sunt deschise, ministerul va fi dator a le supune, la cea dintâi convocatiune, precum și motivele și rezultatele acestor măsuri.

Măsurile luate de Cuza au avut drept efect de a porni împotriva lui o luptă crâncenă. O coalițiune s'a format între clasa proprietarilor, nemulțumită de reforma agrară și între novatori, cari voiau urgenta transformare a Statului prin introducerea legilor din occident.

Toate actele Domnitorului erau violent criticate, dar mai ales era atacată viața lui privată, viața sentimentală. Alversarii lui reușese să formeze un complot, care în noaptea de 11 Februarie 1866 forțază pe Domnitor să abdice.

În urma abdicării se institui o locotenență domnească, compusă din Nicolae Golescu, Lascăr Catargi și Colonel N. Haralamb și un Minister sub președinția lui Ion Ghica.

Guvernul începu imediat tratative pentru alegerea unui principe străin.

Faptul detronării unui principe, care făcuse atâtea fapte mari și care voia însuși să îndeplinească dorința divanurilor ad-hoc, prin alegerea unui principe străin în favoarea căruia să abdice, după cum reiese din mesagiul de deschidere al Corpurilor Leguitoare din Decembrie 1865, făcuse o rea impresiune în țările din Occident. De aceea când, la 23 Februarie 1866, se propuse tronul Contelui de Flandra, fratele regelui Belgiei, acesta refuză.

Napoleon al III-lea sugerează candidatura Principelui Carol, al doilea fiu al lui Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, care fu ales prin plebiscitul din 16 Aprilie, cu o enormă majoritate. Principele acceptă și sosit la București la 10 Mai 1866.

Guvernul și Adunarea Deputaților voiau să facă o nouă Constituție. Consiliul de Stat elaborase la cererea guvernului un proiect de constituție, care a fost înaintat Adunării Deputaților prin mesagiul cu data de 1 Mai 1866.

Acest proiect, cu modificările ce s-au produs în secțiuni și cu raportul comitetului de delegați ai secțiunilor, a venit în discuțiunea Adunării la 16 Iunie. La 29, Constituțiunea era votată, la 30 Iunie Domnitorul a depus jurământul pe ea și, la 1 Iulie 1866, Constituția a fost publicată în «Monitorul Oficial».

Pentru prima dată reprezentanții Națiunii au fost chemați să ia parte la facerea unei Constituții, pe baza principiului câștigat de Cuza la comisiunea ambasadurilor dela Constantinopol și prin care se recunoștea suveranitatea interioară¹⁾, România rămânând și mai departe sub suveranitatea Turciei și sub garanția puterilor contractante, conform articolului 22 din Tratatul dela Paris din 1856²⁾.

¹⁾ Cuza, după ce a dat Statutul și l-a ratificat prin plebiscitul de la 21 Mai 1864, a plecat la Constantinopol la 25 Mai 1864, unde a avut un succes complet, reușind să înlăture atmosfera grea ce se formase în contra lui, prin faptul că atât prin Statut cât și prin legea electorală modificase în mod esențial convențiunea.

El a obținut dela comisiunea ambasadurilor recunoașterea Statutului și a legii electorale, precum și recunoașterea dreptului de suveranitate internă. Manifestul lui Cuza din 2 Iulie 1864 pune în relief câștigarea acestui principiu așa de important în chipul următor: «România reîntră în autonomia ei lăuntrică. Până acum această autonomie era lovită în mai multe privințe; legea electorală nu se putea schimba decât cu consimțământul din afară. Înaltele puteri au consimțit acum, în toată întinderea, autonomia noastră dinăuntru». Cu această ocazie el modifica statutul la 2 Iulie 1864, stabilind în preambul:

«Principatele Unite pot în viitor a schimba legile care privesc administrațiunea lor dinăuntru, cu concursul legal al tuturor puterilor stabilite și fără nici o intervențiune din afară», etc.

²⁾ Deși constituția noastră din 1866 au urmărit foarte de aproape textele Constituției belgiene din 1831, ei au fost nevoiți să facă modificările necesare față de situațiunile internaționale deosebite. Astfel, în art. 87, care conține textul jurământului pe care urmează să-l presteze capul Statului, ei au întrebuițat formula: *jur a păzi Constituția și legea poporului român, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului*, pe câtă vreme textul belgian, art. 80 zice: «Je jure d'observer la constitution et les lois du peuple belge, de maintenir l'indépendance nationale et l'intégrité du territoire».

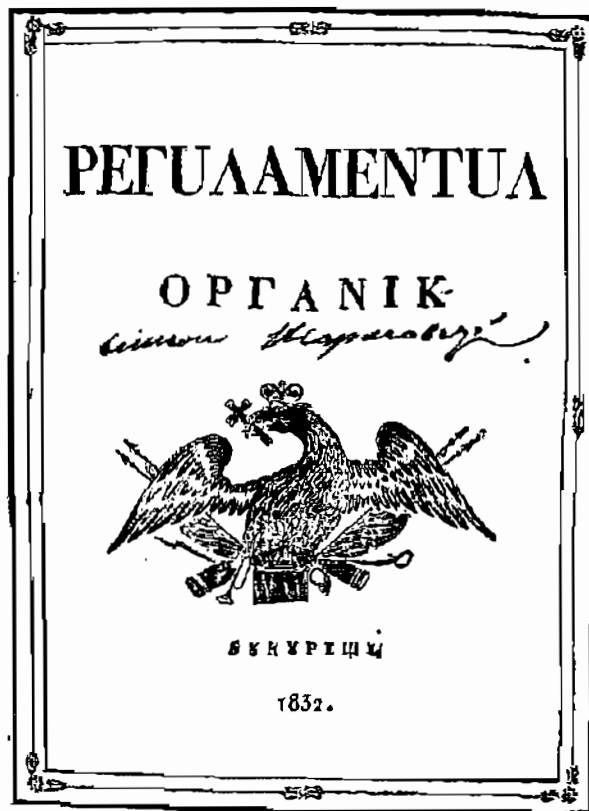
Țara noastră fiind însă în 1866 sub protectorat, constituția nu a putut încredința expresiunea belgiană *de maintenir l'indépendance nationale*, înlocuind-o cu aceea *de a menține drepturile lui naționale*, ceea ce înseamnă drepturile recunoscute națiunii române prin tratatul dela Paris din 1856 și prin Convențiunea dela Paris din 1858.

Dar, dacă formularea din 1866 corespundea cu situația internațională de atunci, nu îi era permis constituțianului din 1923 să reproducă, în art. 82, formula jurământului din 1866, când situațiunea internațională era schimbată.

Tot o regretabilă inadvertență găsim și în art. 88 alin. final din Constituțiunea dela 1923 (art. 93 din Constituția 1866), unde se vorbește de dreptul Regelui de a face con-

ANALIZA CONSTITUȚIUNII ROMÂNIEI

Intrucât Constituțiunea din 1866 este actul fundamental, modificările ce au intervenit până la 1923 schimbându-i foarte puțin înfățișarea, afară de modificarea din 1917, care schimba bazele corpului

COPERTA REGULAMENTULUI ORGANIC AL MUNTEIENII, 1832
(Cu semnătura lui Simeon Marcovici, unul din bursieri Statului, înalate de 1830). Colecția Acad. Române

electoral, vom examina Constituțiunea din 1866, arătând numai modificările introduse. Modificările introduse în 1923 fiind mai importante, le vom trata deosebit.

Constituțiunea din 1866 conferă Capului Statului titlul de *Domn*. Această titulatură a durat mai puțin de 15 ani, căci în urma războiului ruso-româno-turc din 1877—1878, prin tratatul din Berlin (1878) s'a proclamat independența țării, iar prin legea din 15 Martie 1878, țara a fost ridicată la rangul de regat.

Cu ocaziunea modificării constituționale din 8 Iunie 1884, s'a înlocuit termenul de *Domn* cu acela de *Rege*. Vom întrebuița titlul de *Rege* pentru Capul Statului chiar când ne vom referi la constituțiunea din 1866.

Constituțiunea din 1866 fu primul pact constituțional român făcut printr'un acord de voințe, între Adunarea Deputaților reprezentând Națiunea și între

vențiuni internaționale, însă numai de comerț și navigațiune, dar nu și politice, ceea ce era exact în 1866, când Țara era sub suveranitatea Turciei, conform art. 22 din Tratatul dela Paris din 1856, dar care nu se mai potrivea în 1923.

Suveran, după cum Statutul a fost prima constituțiune dată de un Domnitor român.¹⁾

Constituțiunea din 1866 are 133 articole, împărțite în 8 titluri. Primele trei titluri tratează despre *elementele constitutive ale Statului* și anume: titlul I (art. 1—4) despre *teritoriul*; populațiunea face obiectul celui de al II-lea titlu (art. 5—30) despre *drepturile Românilor*, iar titlul III (art. 31—107) vorbește despre *puterile Statului*, adică despre *suveranitate* și organele prin care ea se exercită. Titlul IV, despre *finanțe*, are 10 articole (108—117); titlul V, despre *puterea armată* (art. 118—123); titlul VI cuprinde *dispozițiuni generale* (art. 124—128); titlul VII vorbește despre *revizuirea Constituțiunii* (art. 129); titlul VIII cuprinde *dispozițiuni tranzitorii și suplimentare* (art. 130—133).

I. Teritoriul. Caracterele juridice ale teritoriului sunt:

a) *Inalienabilitatea.* Art. 2 din Constituția dela 1923 stabilește principiul inalienabilității: nici o modificare a teritoriului nu se poate face decât de o constituuantă, legiuitorul ordinar neavând asemenea calitate. Hotarele Statului pot fi însă rectificate printr-o lege, ne spune alin. 2 din art. 2, când e vorba numai de mici modificări, cerute de circumstanțele locale sau de necesitatea de a avea o graniță mai bine determinată. Aceste rectificări de hotare se fac pe baza unei convențiuni încheiate între delegații Statelor respective. Această convențiune se supune Parlamentului, care aprobând-o, autoriză guvernul să facă ratificările necesare validității actului internațional. Astfel s'a procedat la noi în 1921 cu delimitarea frontierei ceho-române, pe baza protocoalelor încheiate la 4 Mai 1921, sau față de Jugoslavia, prin protocolul încheiat la Belgrad la 24 Noembrie 1923, protocoale ratificate de Parlament.

b) *Indivizibilitatea.* Acest principiu e formulat în art. 1 din Constituția noastră din 1923; el exista și în art. 1 din Constituția dela 1866, ca o declarațiune solemnă a definitivei uniri a celor două principate: Muntenia și Moldova²⁾. Prin revizuirea din 8 Iunie 1884, se face mențiune în acest articol și de Dobrogea³⁾ iar prin modificarea din 1923 o asemenea declarațiune a fost făcută pentru unirea vechiului Regat cu Transilvania, Banatul, Sătmarul și Maramureș cu Bucovina și cu Basarabia (legile din 1 Ianuarie 1920) și cu Dobrogea Nouă, câștigată prin tratatul dela București din 1913, confirmat prin tratatul dela Neuilly sur Seine din 27 Noembrie 1919.

Textul articolului I astfel cum s'a formulat în 1923 diferă de textele din 1866 și 1884 prin aceea că în noul text se adaugă noțiunii de Stat indivizibil, noțiunile de Stat național și unitar⁴⁾.

¹⁾ Textul art. 1 din Constituția dela 1866: Principatele-Unite române constituie un singur Stat sub denumirea de România.

²⁾ Textul revizuit în 1884: Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur Stat indivizibil.

³⁾ Textul art. 1 din Constituția dela 1923: Regatul României este un Stat național, unitar și indivizibil.

c) *Egalitatea teritoriului.* În principiu, nu trebuie să existe privilegii în favoarea unor anumite regiuni, în ceea ce privește impozitele, serviciul militar sau alte drepturi politice, publice sau civile.

II. Populația. În populațiune distingem două categorii de oameni: naționali sau cetățenii, și străinii.

Prin *național* sau *cetățean* înțelegem un individ, o unitate din colectivitatea numită națiune.

Străinii sunt indivizii care au o altă naționalitate, adică sunt cetățenii unei alte țări, sau nu au nici o naționalitate, sunt *apoliți* (cuvânt grecesc dela polis-orăș, patrie și a privativ, adică fără patrie) sau *heimallos* (cuvânt german intrat în terminologia științifică, având acelaș sens).

Numai cetățenii au drepturi politice, adică drepturi de a participa la conducerea colectivității fie direct, fie indirect. Străinii nu pot avea drepturi politice, ei au însă drepturile civile, adică drepturile de familie și drepturile patrimoniale, fără însă a putea dobândi imobile rurale.

Calitatea de român se dobândește:

a) prin *naștere*. Orice copil trebuie să aibă dela naștere o naționalitate. Ca să o putem determina avem două sisteme: sau să atribuim copilului naționalitatea părinților (*jus sanguinis*), sau să-i acordăm naționalitatea țării unde s'a născut (*jus soli*). Aceste două sisteme pot fi combinate.

Legiuitorul român, prin legea din 24 Februarie 1924, pentru dobândirea și pierderea naționalității române, consideră ca român pe copiii legitimi ai unui român și pe copiii naturali ai unei române; tot român este și copilul găsit pe teritoriul României și născut din părinți necunoscuți;

b) prin *efectul legii*, devin cetățeni români:

1. copiii străini legitimați de un român. Această dobândire a cetățeniei are loc cu efect retroactiv;

2. femeia străină căsătorită cu un român; ea își păstrează această calitate și după desfacerea căsătoriei, prin moartea soțului sau prin divorț;

3. locuitorii unui teritoriu anexat Statului român capătă, potrivit legii de anexare, cetățenia română;

c) prin *naturalizare*, adică printr'un act de putere publică prin care un organ al Statului, anume determinat, atribue unui străin calitatea de cetățean român.

Potrivit art. 7 din Constituțiunea dela 29 Martie 1923 și a legii din 24 Februarie 1924 pentru dobândirea naționalității române, naturalizarea se acordă de Consiliul de Miniștri, în urma unei constatări făcute de comisiunea de naturalizare, compusă din primul președinte și președinții Curții de Apel din București, că solicitantul îndeplinește condițiunile cerute de art. 7—10 ale legii pentru dobândirea și pierderea naționalității române.

Art. 5 al acestei legi declară că «străinii cari au dobândit naturalizarea, devin români».

Prin faptul naturalizării ei dobândesc deci de drept drepturile politice.

Legea din 1924 a prevăzut însă, pentru întâia dată, dispoziția că naturalizarea poate fi retrasă.

Această retragere se poate face, conform art. 41, în următoarele cazuri:

a) Când se va constata că a săvârșit acte contrarii ordinii publice și siguranței interioare sau exterioare a statului român;

b) Când se va constata că naturalizatului a părăsit țara pentru a se sustrage serviciului militar sau oricărui alt serviciu public, obligatoriu pentru români.

c) Când se va constata că în serviciul țării lui de origine sau al oricărei alte țări ar fi săvârșit acte de spionaj și ar fi ajutat acțiuni potrivnice drepturilor și intereselor naționale ale Statului și poporului român.

Retragerea de naturalizare se face prin decret regal, dat pe baza jurnalului consiliului de miniștri.

Cetățenia se pierde în cazurile arătate în art. 36 din aceeași lege.

III. Obligațiunile și drepturile naționalilor. Orice cetățean datorește Statului:

a) supunere perpetuă; b) credință; c) unele servicii personale ca serviciul militar, obligațiunea de a fi jurat, d) obligațiunea de a contribui la întreținerea serviciilor necesare colectivității prin plata impozitelor.

Legi diverse prevăd sancțiuni pentru acei cari nu ar respecta aceste obligațiuni. Astfel, art. 184 și urm. din codul penal pedepsesc pe cei cari ar viola obligațiunea de credință; sancțiuni diferite sunt prevăzute în diverse legi pentru acei cari nu se supun injoncțiunilor făcute de organele Statului; codul de justiție militară pedepsește nerespectarea obligațiunii de serviciu militar; codul de procedură penală prevede pedepse pentru acei cari nu respectă obligațiunea de a presta servicii ca jurat; legile fiscale au o serie de sancțiuni speciale.

În exercitarea dreptului de a comanda, ce aparține Statului și la care corespunde obligațiunea de a se supune la toate legile, regulamentele și ordonanțele, stă toată puterea Statului.

Dreptul la supunere, Statul îl are și față de străinii cari locuiesc pe teritoriul său.

Cetățeanul are: a) plenitudinea drepturilor politice, adică dreptul de a participa la conducerea Statului. Femeia româncă, nu are exercițiul drepturilor politice. Articolul 6 alin. 2 din Constituția dela 1923

declară că drepturile politice se pot extinde femeilor printr-o lege votată cu o majoritate calificată de două treimi.

Numai majorii au exercițiul drepturilor politice. Majoritatea este stabilită, în mod general, pentru întreaga țară, la 21 ani, prin legea din 11 Aprilie 1924; însă legea poate să stabilească pentru anumite cazuri vârste deosebite. De exemplu, alegătorii și eligibili pentru Senat trebuie să aibă 40 ani (art. 68 și 75 din Constituția dela 1923).

Drepturile politice sunt: dreptul de a fi alegător și eligibil la Cameră și Senat, la consiliile județene și comunale, dreptul de a fi jurat, de a ocupa funcțiuni publice, adică drepturile pe care Romanii le desemnau cu numele de *jus suffragii* et *jus honorum*. Ele aparțin numai cetățenilor;

b) plenitudinea drepturilor publice adică a drepturilor pe care declarațiunea de drepturi din 29 August 1789, din timpul revoluției franceze, le numea *drepturile omului și cetățeanului*.

Aceste drepturi publice se împart în două categorii:

a) *drepturile primare*: libertatea individuală, libertatea de circulațiune, inviolabilitatea domiciliului, libertatea muncii, dreptul de proprietate, libertatea de conștiință, libertatea cultului, libertatea de opinie, secretul corespondenței (art. 27).

b) *drepturile secundare* sau libertățile complimen-

tare care sunt de două categorii: a) *libertățile de propagandă a ideilor*: libertatea presei și libertatea învățământului; b) *libertățile colective*, care cuprind libertatea de asociațiune și libertatea de întrunire.

Aceste drepturi sau libertăți putând fi violate fie de legiuitor, fie de executiv, fie de un individ, Constituțiunea dă puterii judiciare posibilitatea de a reprimă orice violațiune posibilă, fie prin atacarea în neconstituționalitate, dacă este vorba de o violațiune făcută de legiuitor, fie pe calea contenciosului administrativ dacă e vorba de o violațiune făcută de administrațiune, fie prin acțiuni înaintea tribunalelor ordinare, dacă violațiunea normelor constituționale a fost făcută de un individ.

Constituțiunea condamnă regimul preventiv și stipulează că, pentru a exercita aceste libertăți, nu e nevoie de o autorizațiune prealabilă. Astfel, în materie de

GENERALUL PAVEL KISSELEFF.
Președintele Obșteștilor Aduării ale Moldovei și Valachiei

presă, cautiunea, avertismentul, cenzura, suspendarea și confiscarea unui ziar sunt interzise de constituțiune. Constituțiunea admite numai regimul represiv.

Constituțiunea proclamă *competența juriului în delictele politice și de presă*. Aceasta constituie o importantă apărare a libertății individuale.

Cu ocaziunea revizuirii constituționale din 8 Iunie 1884, alineatul II din art. 24, în cuprinderea următoare: « *Delictele de presă sunt judecate de juriu* », a devenit alineatul penultim, adăugându-se următoarele: « *afară de acele care s'ar comite în contra persoanei Regelui și a familiei regale sau contra suveranilor Statelor străine. Aceste delictse se vor judeca de tribunalele ordinare după dreptul comun* ».

Cu ocaziunea revizuirii constituționale din 1923, s'a menținut excepțiunea introdusă în 1884, adăugându-se însă alte două excepțiuni și anume:

1) îndemnurile directe la omor și rebeliune, în cazurile când nu au fost urmate de execuțiune; 2) calomniile, injuriile, difamațiunile aduse particularilor sau funcționarilor publici cari ar fi atinși în viața lor particulară sau în cinstea lor personală.

În materie de presă, arestul preventiv este interzis. Din textul și spiritul Constituțiunii rezultă că legiuitorul constituant a garantat numai libertatea cetățeanului de a-și manifesta opiniunile, cugetările și sentimentele sale în orice materie; el nu a acordat asemenea garanție delictelor ordinare, ori de câte ori presa a servit ca instrument pentru comiterea unor asemenea delictse. Sunt delictse de presă numai acele infracțiuni care sunt produsul unei cugetări sau al unui sentiment și ale căror elemente constitutive sunt toate realizate prin presă ca instrument de executare. Delictul de presă nu este o infracțiune sui-generis, ci este o infracțiune de drept comun, însă caracterizată printr'un abuz al dreptului în exprimarea cugetării sau sentimentului, și săvârșită pe calea presei¹⁾.

c) *plenitudinea drepturilor civile*, în care se cuprind drepturile de familie, adică dreptul de a se căsători, de a legitima, de a adopta, de a exercita puterea paternă, precum și drepturile patrimoniale.

Proprietatea individuală de orice natură și toate creanțele asupra Statului sunt proclamate, ca și în declarațiunea drepturilor omului și cetățeanului din 1789, de către Constituțiunea din 1866, drept *sacra și inviolabilă* (art. 19). Constituțiunea din 1923 (art. 17) schimbă această formulă proclamând că: *proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sunt garantate*, ceea ce înseamnă o schimbare de concepțiune. Individualismul a suferit o atenuare grație curentelor sociale care proclamă proprietatea funcțiune socială.

Constituantul admite *exproprierea pentru cauză de utilitate publică*, legalmente constatată și după o dreptă și prealabilă despăgubire.

Prin *cauză de utilitate publică*, sub imperiul Constituțiunii din 1866 (art. 19), se înțelegeau numai căile de comunicațiune, salubritatea publică, precum și

¹⁾ Casația II, decizia 3.559 din 1926 în « *Jurispr. Gen.* » 1927, p. 509; Cas. Sect. Unite, decizia 18 din 7 Iunie 1934 « *Paud. Săpt.* » 1934, p. 769.

lucrările de apărare națională. Constituantul din 1923 (art. 17) a mărit sfera noțiunii de utilitate publică în această materie adăugând: interesele culturale, precum și cele impuse de interesele generale directe ale Statului și administrațiilor publice și dând posibilitate legiuitorului ordinar ca, prin legi votate cu majoritate de două treimi, să admită noi cazuri de utilitate publică (art. 17).

Străinii se bucură de toate drepturile civile, afară de acela de a dobândi imobile rurale, care potrivit art. 18 din Constituțiune, nu pot fi stăpânite decât de cetățeni.

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE CONSTITUȚIUNII

I. *Principiul suveranității naționale*. Art. 31 din Constituțiunea din 1866, reprodus în art. 33 din Constituțiunea dela 1923, spune: toate puterile Statului emană dela Națiune.

Calitatea esențială a suveranității este de a fi supremă. În general, nu se admite că un Stat are suveranitate, dacă există o altă putere care să-i poată comanda.

Astfel, în Regulamentele Organice (1831—1832) care organizează principatele Munteniei și Moldovei nu se vorbește de suveranitate, pentru că ambele principate erau supuse Turciei ca putere suzerană și Rusiei ca putere protectoare.

Nu aflăm deasemenea mențiune despre suveranitate nici în convențiunea dela Paris 1858, pentru că, potrivit art. 2 alin. 2 din Convențiune, Principatele se administrau în limitele stipulate prin înțelegerea dintre puterile garante¹⁾ și Curtea suzerană²⁾.

În urma călătoriei făcută de Domnitorul Cuza la Constantinopol în 1864, Consiliul ambasadurilor puterilor garante a admis autonomia lăuntrică completă a Principatelor. Pe baza acestei autonomii s'a putut face Constituția și vorbi de suveranitate națională.

II. *Principiul guvernământului reprezentativ* arătat în art. 31 care, după ce proclamă principiul că toate puterile Statului emană dela Națiune, adaugă că ea nu le poate exercita decât prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiune.

III. *Principiul separațiunii puterilor*. Constituțiunea admite trei organe: legislativ, executiv și judecătoresc, ai căror titulari sunt independenți unii de alții.

ORGANELE STATULUI

I. PUTEREA LEGISLATIVĂ

Puterea legislativă, se exercită colectiv de către Rege și reprezentațiunea națională, compusă din Adunarea Deputaților și Senat.

¹⁾ Adică Puterile care participaseră la tratatul dela Paris (1856), prin care se terminase războiul Crimeei. Aceste puteri erau Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Turcia, Rusia și Sardinia. Articolul 2 din Convențiunea dela Paris declară că Principatele se vor bucura sub garanția colectivă a puterilor contractante de privilegiile și imunitățile ce posedă.

²⁾ Turcia.

Orice lege cere acordul de voințe a acestor trei ramuri ale Puterii legislative. Manifestarea de voință a Adunării Deputaților și a Senatului se face prin votare; manifestarea de voință a Regelui se face prin *sanționarea legii*, care era ca și astăzi, actul de adeziune al Capului Statului la opera legislativă. Sanționarea are deci caracterul de act legislativ. Opera legislativă votată de Cameră și de Senat fără sancționare, nu are decât valoarea unui proiect. Legea odată sancționată, trebuie promulgată. *Promulgarea* este tot un act regal, dar de ordin administrativ. Este ordinul către agenții puterii executive de a aduce la îndeplinire legea. Sanționarea și promulgarea se face prin același act. Tot atunci regele ordonă și *publicarea legii* în Monitorul Oficial. Publicarea legii în Monitor face legea opozabilă pentru toată lumea.

Conform art. 37 din Constituția de la 1923, promulgarea legii se face prin înghiere a ministrului de Justiție. Inițiativa legilor aparține fiecăreia din cele trei ramuri ale Puterii legislative.

Membrii reprezentanțiunii naționale reprezintă Națiunea în totalitatea ei, iar nu numai localitatea care i-a ales.

Constituțiunea prin art. 57 și urm. stabilea compunerea corpului electoral atât pentru Adunarea Deputaților cât și pentru Senat prin *sistemul censitar*. *Censul*, este cotitatea de impozit ce un cetățean trebuia să plătească pentru ca să fie elector sau eligibil.

În afară de sistemul censitar, care admite averea drept criteriu de selecționare al cetățenilor pentru viața politică, Constituțiunea din 1866 admite și un *sistem capacitar*, dispensând de cens pe acei cari au un anumit grad de instrucțiune.

Sistemul censitar a dăinuit la noi până la modifi-

carea constituțională din 29 Iunie 1917 când modificându-se art. 57 și 67, s'a admis sufragiul universal, adică s'a recunoscut tuturor cetățenilor dreptul de vot, indiferent dacă au sau nu avere.

Constituțiunea din 1866 prin art. 96, devenit art.

90 prin modificarea din 1923, stabilește principiul *funcționării intermitente* a Parlamentului.

Art. 90 stabilește că Regele poate *disolva* sau *proroga* adunările.

Prorogarea este amânarea Parlamentului, care nu poate însă depăși o lună nici nu poate fi înnoită în aceeași sesiune fără consimțământul Adunărilor.

Regele poate *disolva* ambele Adunări sau numai una. Însă, pe baza *principiului concomitenței*, adunarea nedisolvată nu poate funcționa, până ce nu s'a constituit cealaltă adunare.

Actul de *disolvare* trebuie să conțină convocarea alegătorilor până în 2 luni și a Adunărilor până în 3 luni.

Rolul Adunării deputaților și Senatului în opera legislativă

Dreptul de a participa la opera legislativă a celor

donă adunări nu este egal. Astfel, Camera Deputaților se bucură de o investitură constituțională exclusivă de a vota legea bugetară sau legea anuală de finanțe (art. 113 Constituțiunea din 1866, art. 114 Constituțiunea din 1923). Aceasta este o caracteristică a dreptului public român: nu o aflăm în țările din occidentul Europei, nici în Belgia, nici în Anglia și nici în Franța.

Această dispozițiune a fost înscrisă pentru prima dată în articolul 6 din Statutul lui Cuza dela 1864.

Până la Statut noi am avut numai parlamente unicamerale. Astfel, după Regulamentele Organice, fiecare principat avea o singură adunare obștească

NAPOLÉON III
(Colecția Acad. Române)

ordinară, și după Convențiunea dela Paris din 1858, prin care atât în Moldova cât și în Muntenia se crea câte o adunare electivă. Negreșit că aceste adunări erau investite cu atribuțiunea de a vota bugetul. Când însă Cuza a creat, prin Statut, Corpul ponderator sau Senatul, nu a acordat și acestei noi instituțiuni dreptul de a examina și vota bugetul.

Constituantul din 1866 admitând și el sistemul bicameral, a menținut dispozițiunea din Statut, arătând în debaterile Constituantei că discuțiunile bugetului durează prea mult chiar înaintea unei singure camere.

Pentru celelalte legi, guvernul poate să adreseze proiectele de legi, în mod egal, oricărei Adunări, afară de acelea relative la veniturile și cheltuielile Statului sau la contingentul armatei, care trebuiesc votate mai întâi de Adunarea Deputaților (art. 33 alin. 2 din Constituția dela 1866, art. 35 al. 2 din Constituția 1923).

Adunările au dreptul de a controla validitatea alegerilor propriilor lor membri. Constituțiunea (art. 40 în 1866 și 44 în 1923), dă fiecărei adunări legislative dreptul de a verifica titlurile membrilor săi, având și căderea de a judeca contestațiunile ce s'ar ridica în această privință.

Pentru a apăra puterea legislativă de injoncțiunile executivului, constituantul a stabilit o serie de dispozițiuni, din care unele destinate să garanteze adunările însăși, iar altele, individuale, pe membrii lor. Despre prima din aceste garanții se ocupă art. 55 și 56 din Constituțiunea din 1866, devenite art. 59 și 60 prin modificarea din 1923, iar despre cealaltă se ocupă art. 51 și 52 din Constituțiunea din 1866, devenite 54 și 55 în 1923.

Prin art. 59 și 60 se proclamă *inviolabilitatea localurilor Adunărilor*, arătându-se că nici o putere armată nu are dreptul de a intra în localul unei Adunări, fără aprobarea președintelui ei. Fiecare adunare are drept *exclusiv* de a exercita propria sa poliție prin președintele ei. Art. 54 și 55 proclamă *inviolabilitatea* ¹⁾ și *iresponsabilitatea membrilor Parlamentului*.

PUTEREA EXECUTIVĂ

I. Regele

Puterea executivă este încredințată Regelui, asistat de miniștri. Regele se bucură de cele două privilegii monarhice: a) principiul *irevocabilității*; b) principiul *inviolabilității*.

Domnitorul, astăzi Regele, este irevocabil în sensul că nu poate fi revocat, puterile lui sunt pe viață și sunt ereditare ne spune art. 82 din Constituția dela 1866, art. 77 din Constituțiunea dela 1923.

Domnitorul, astăzi Regele, este inviolabil în sensul că nu este răspunzător nici chiar pentru actele sale personale, pe câtă vreme un președinte de republică, este numai iresponsabil, răspunde pentru actele sale personale.

Inviolabilitatea membrilor parlamentului se mai numește și *imunitate parlamentară*. Ea a fost proclamată pentru prima dată de Adunarea Națională franceză, la 26 Iulie 1790.

Prin faptul că Regele este inviolabil, actele lui nu au nicio putere dacă nu sunt contrasemnate de un ministru care, prin aceasta, devine răspunzător.

Potrivit Constituțiunii din 1866, Domnitorul are atribuțiuni arătate în art. 93 și urm. reproduse întocmai de art. 88 și urm. din Constituția dela 1923. Enumerațiunea făcută de art. 93 este limitativă, ne spune art. 96 din Constituția dela 1866, devenit art. 91 în Constituția dela 1923, căci coteriile politice, care detronaseră pe Cuza, voiau să-și rezerve lor plenitudinea puterilor, crezând că vor domni viața politică prin Parlament.

Vieța politică a urmat însă cursul ei tradițional. Constituțiunea burgheză, transplantată din Belgia, nu se putea adapta situațiunilor dela noi, unde lipsea o clasă burgheză puternică și românească, care să servească drept pivot noui așezări. Deaceia nici instituțiunile politice create prin această Constituțiune nu au avut o consistență prea mare. Și tot Domnul a rămas izvorul puterii.

Domnul, și mai apoi Regele, a avut de fapt atribuțiuni mult mai mari decât arată Constituția. Astfel el reprezintă țara în afară și înăuntru; în numele lui se încheie tratate politice și convențiuni diplomatice; el numește și revocă pe miniștri; are inițiativa în materie legislativă, sancționează și promulgă legile, convoacă, prorogă și disolvă parlamentul, convoacă Corpul electoral, are puterea de a face regulamente, poate da în judecată pe miniștri, numește în funcțiunile publice, are dreptul de amnistie în materie politică, și de grațiere; în numele lui se execută hotărârile judecătorești.

La fiecare început de sesiune parlamentară, Regele adresează adunărilor un *mesajiu*, contrasemnat de toți miniștrii și care conține o expunere a situațiunii și un program de activitate legislativă.

Toate aceste puteri aparțin monarhului.

Regele, fiind deasupra partidelor politice, nu are alt interes de cât de a asigura ordinea și pacea în țară; el planează deasupra pasiunilor omenești; el își creează o sferă de pace, de mărire, de imparțialitate, grație căreia el intervine pentru a face să înceteze conflictele politice, fie revocând pe miniștri, sau provocând demisiunea cabinetului, fie refuzând să sancționeze o lege, fie prorogând sau disolvând parlamentul, fie acordând amnistie pentru a face să înceteze prigonirile politice sau pentru a restabili pacea socială, fie acordând grație atunci când i se pare într'un anumit caz, că pedeapsa dată de judecători a fost excesivă.

Regele, în asemenea condițiuni, este un *organ* care reprezintă *principiul colaborării puterilor*; întru cât se împărtășește din atribuțiunile celor trei puteri și execută un control asupra lor, el joacă rolul unei *puteri moderatoare*, care temperează excesele celorlalte puteri.

Constituțiunea proclamă că *transmisiunea puterii supreme, adică a puterilor regale, se face prin ereditate*.

Art. 82 din Constituțiunea din 1866 proclamă principiul *monarhiei ereditare în persoana Principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen și a moștenitorilor săi*.

Pentru prima dată, s'a introdus atunci la noi principiul eredității în desemnarea Monarhului.

La noi, monarhia, era electivă, preferându-se cei cari aveau legături de rudenie cu un Domn, bunăoară fratele sau copilul lui, fie chiar natural. Ceea ce a făcut pe unii istorici să susțină existența unui sistem electivo-ereditar.

Evident că Domnii se puteau alege și dintre rudele foștilor Domni, dar aceasta însemna că erau dintr'o familie importantă, că probabil aveau mijloace, că poate aveau calități și prin urmare puteau figura între pretenedenți, dar nu exista un drept exclusiv pentru dlânșii ¹⁾.

Principiul eredității așa cum e formulat în art. 82 din Constituțiunea din 1866, sau 77 din Constituțiunea dela 1923, prevede că numai bărbaii și descendenții acestora pot moșteni tronul, prin ordinul de primogenitură și cu excluderea perpetuă a femeilor și co-boritorilor lor.

Sucesiunea la Tron este asigurată în linie directă, descendentă și legitimă.

În lipsa de descendenți, Constituțiunea chiamă la tron pe frații Monarhului și descendenții lor de sex bărbătesc, în ordinea de primogenitură.

Dacă Monarhul nu are descendenți, nici frați, el poate să indice, cu asentimentul reprezentățiunii naționale, un succesor ales dintr'o familie suverană din Europa.

Dacă Monarhul moare fără succesor, Tronul este vacant. În acest caz, cele două Adunări se întrunesc de urgență, într'o singură Adunare, fără convocare, pentru a alege ca Rege pe un principe dintr'o dinastie din Europa.

Constituțiunea nu admite numai vechiul adagiu *le Roi est mort, vive le Roi*, sau *le Roi ne meurt jamais*. Succesorul Tronului are vocațiunea constituțională, dar aceasta nu e suficient. El trebuie să facă o manifestare de voință, își exprimă o acceptare solemnă depunând înaintea Adunărilor întrunite într'o singură Adunare, jurământul prescrip de art. 87 din Constituția din 1866 (art. 82 din Constituția din 1923).

Prin faptul că Succesorul depune jurământul și prin faptul că reprezentanța națională îl acceptă, s'a stabilit un acord de voințe, care ratifică delegațiunea dată de Constituanta din 1866 Domnitorului Carol și urmașilor săi.

Nu mai în urma acestei manifestări de voințe, succesorul Tronului este investit cu puterile supreme.

Suveranul nu poate presta jurământ decât la majorat, care e fixat la 18 ani.

II. Organele chemate să exercite puterile regale în lipsa Regelui.

Puterea regală fiind de o importanță considerabilă, Constituțiunea nu admite nici o soluțiune de continuitate în exercițiul ei.

¹⁾ Astfel, dintr'un listov dela Vlad Tepeș (Arhiva Ist., I, p. 7, doc. 3):

« După moartea Domniei mele ori pe cine ar alege de a fi « Domn Țării Românești fie din rodul de inimă al Domniei mele, fie din neamul Domniei mele, fie chiar, din păcatele noastre, din alt neam ».

În acest scop, ea creează mai multe organe chemate să exercite puterile supreme, pentru cazul că Regele ar muri sau s'ar găsi în imposibilitate să le exercite. Astfel se creează două organe (prin art. 84 penult. alin. 88 și 89 din Const. din 1866, devenite 79, 83 și 84 în 1923) fiecare fiind chemate să exercite puterile regale cu caracter permanent pentru anumite situațiuni: *locotenența regală* pentru cazul de vacanță a Tronului și până la alegerea unui nou Rege și *regența*, pentru cazurile că succesorul Tronului ar fi minor sau că Regele s'ar afla în imposibilitate de a domni (din cauza unei boli mintale) precum și un alt organ care să exercite aceste puteri ori de câte ori Regele, succesorul la Tron sau membrii locotenenței sau ai regenței ar fi împiedecați să exercite aceste puteri. Acest organ este *Consiliul de Miniștri*.

Astfel, dacă Regele moare și lasă un succesor major, Consiliul de Miniștri exercită puterile regale imediat după moartea Regelui, dar le exercită în numele *poporului român*, titularul suveranității, și aceasta până ce succesorul major va depune jurământul conform art. 82, când va fi investit cu puterile regale. Deasemenea, în cazul că moștenitorul ar fi minor, Consiliul de Miniștri exercită puterile regale până ce membrii regenței ar depune jurământul conform art. 82. În caz de vacanță a Tronului, Consiliul de Miniștri exercită puterile până la intrarea în funcțiune a locotenenței regale, care are loc după prestarea jurământului.

Deasemenea, dacă Regele face o călătorie afară din țară, puterile regale sunt exercitate de Consiliul de Miniștri.

Toate aceste organe, care exercită puterile regale în lipsa Regelui, sunt pluripersonale. Locotenența regală și regența sunt compuse fiecare din câte trei membri.

III. Miniștrii

Miniștrii sunt *colaboratorii necesari* ai Regelui, ai regenței sau locotenenței regale, căci am arătat că actul regal e inexistent, dacă nu e contrasemnat de un ministru. Miniștrii formează un colegiu numit *Consiliul de Miniștrii*, sub președinția persoanei care a fost desemnată de Monarh cu formarea cabinetului și care poartă titlul de președinte al Consiliului de Miniștri sau Prim Ministru.

În sistemul admis de constituțiune există deci o *colaborațiune necesară* între Monarh și miniștrii, reprezentând o concepțiune politică și având răspunderea politică, trebuie să aibă inițiativa actelor lor, cu condițiunea ca să obțină adeziunea Monarhului. Dar și actul semnat numai de Rege și necontrasemnat de un ministru *nu are nici o tărie*, e socotit inexistent.

Cabinetul ministerial sau Consiliul de Miniștri trebuie să fie omogen, adică între membrii lui trebuie să existe o unitate de vedere.

Într'un document moldovenesc al lui Ștefan Vodă din 26 Decembrie 1517, vedem: « Iar după viața noastră cine » va fi Domn din copiii noștri, sau din neamul nostru sau « pe oricare Dumnezeu va alege » fi Domnul pământului « nostru moldovenesc ».

Președintele Consiliului de miniștri, stabilește împreună cu colegii săi programul ministerial, coordonează activitatea Ministerelor, vorbește înaintea Parlamentului în numele întregului guvern.

Consiliul de Miniștri are două feluri de atribuțiuni:

a) deliberază asupra celor mai multe chestiuni fără să dea deciziuni, care să producă efecte juridice, ci numai autoriză pe miniștri să execute acele rezoluțiuni, fie făcând un proiect de lege, un regulament, propunând Monarhului un decret, fie autorizând să dea o deciziune, un ministru, etc.;

b) are unele atribuțiuni de deciziune, date prin diverse legi. Astfel, legea asupra străinilor din 1 Aprilie 1881, stabilește că deciziunea de expulzare se dă de Consiliul de Miniștri; codul civil prin art. 811 și 817, dă Consiliului de Miniștri atribuțiunea de a autoriza stabilimentele publice și de utilitate publică să accepte donațiunile sau legatele ce li s'ar fi făcut; naturalizarea se acordă tot de Consiliul de Miniștri (art. 7 Constituțiunea din 1923), etc.

Membrii familiei regale nu pot fi miniștri (art. 98 Constituțiunea din 1866, art. 95 Constituțiunea din 1923).

Răspunderea ministerială poate fi politică, civilă și penală. Principiul responsabilității ministeriale apare ca un corectiv al abuzurilor posibile. Convențiunea din Paris, din 1858, prin art. 15, admitea principiul contrasemnării actelor domnești de către miniștrii *competenți*, precum și răspunderea lor. Constituțiunea din 1866 prin art. 100, stabilea că Înalta Curte de Casație în Secțiuni Unite este și Curte de Justiție chemată să judece pe miniștri.

Răspunderea politică a miniștrilor se manifestă prin retragerea încrederei din partea majorității uneia din Adunări. În urma unei interpelări sau a unei discuțiuni, se votează o moțiune de neîncredere sau se respinge o propunere făcută de guvern sau de un ministru.

Răspunderea întregului guvern poate să fie angajată de primul ministru.

Răspunderea civilă poate să fie exercitată de Stat, care fiind obligat să plătească o despăgubire, la cererea particularului prejudiciat prin actul ministerial, caută să se recupereze dela ministrul vinovat conform art. 99, Constituția din 1923. Pentru aceasta, Statul are nevoie să fie autorizat de una din Adunări, după cum arată în art. 4 din legea responsabilității ministeriale, din 2 Mai 1879.

Responsabilitatea penală este reglementată de legea responsabilității ministeriale, care stabilește infracțiunile și determină pedepsele. Constituția din 1923, prin art. 98, modifică dispozițiunile legii din 1879, înlăturând compunerea politică a organului de instrucțiune și stabilind o comisiune de instrucțiune compusă din 5 consilieri ai Înaltei Curți, trași la sorți, în secțiuni unite.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Capitolul III din titlul III al Constituțiunii din 1866, tratează despre puterea judecătorească. Acest capitol a devenit al IV-lea în Constituția din 1923.

În România, ca și în Belgia, nu se poate contesta, ca în Franța¹⁾, existența puterii judecătorești ca putere distinctă, independentă, de puterea executivă căci, pe când în Franța legile constituționale din 1875 nu vorbesc nimic de puterea judecătorească, la noi, ca și în Belgia, textele constituționale fi dau categoric această calitate.

Puterea judecătorească are după Constituție o importanță considerabilă. Potrivit Constituțiunii din 1866, nici o jurisdicțiune nu se poate crea decât în virtutea unei legi, deasemenea, nici comisuni și tribunale extraordinare.

Legea din 11 Iulie 1866 pentru împărțirea atribuțiunilor Consiliului de Stat, desființat prin Constituțiune, a dat în căderea instanțelor judecătorești afacerile de contencios administrativ care erau de competența desființatului Consiliu; instanțele judecătorești însă nu și-au arogat dreptul de a anula actele administrative de autoritate, așa cum avea căderea Consiliul de Stat; ele căutau numai să constrângă prin daune cominatorii autoritatea administrativă, să retragă actul ilegal care vătămase drepturile reclamantului.

Sub imperiul Constituțiunii din 1866, s'a făcut legea din 1 Iulie 1905 pentru organizarea Curții de Casație, prin care s'a dat în atribuțiunea Curții de Casație secția III-a, să anuleze actele administrative de autoritate, anume enumerate în lege, care ar fi vătămat un drept al reclamantului.

Această lege a fost abrogată prin legea din Martie 1910, care revine la starea de lucruri anterioară legii.

Însă, printr-o nouă modificare a legii Curții de Casație, din 1905.

făcută prin legea din 17 Februarie 1912, se atribuie de astădată în mod larg, Curții de Casație (secția III-a), dreptul de a cenzura, la cererea unui recurent, actele administrative de autoritate proclamând, dacă era cazul, ilegalitatea lor și invitând autoritatea administrativă de a intra în legalitate.

Legea aceasta din 1912, ca și legea din 1905, socotea tăcerea administrațiunii față de o cerere a unui particular bazată pe un drept, ca o culpă a administrațiunii, și dădea celui vătămat dreptul de a se adresa Înaltei Curți, cerând o deciziune pozitivă care obliga administrațiunea de a face actul în anumit sens.

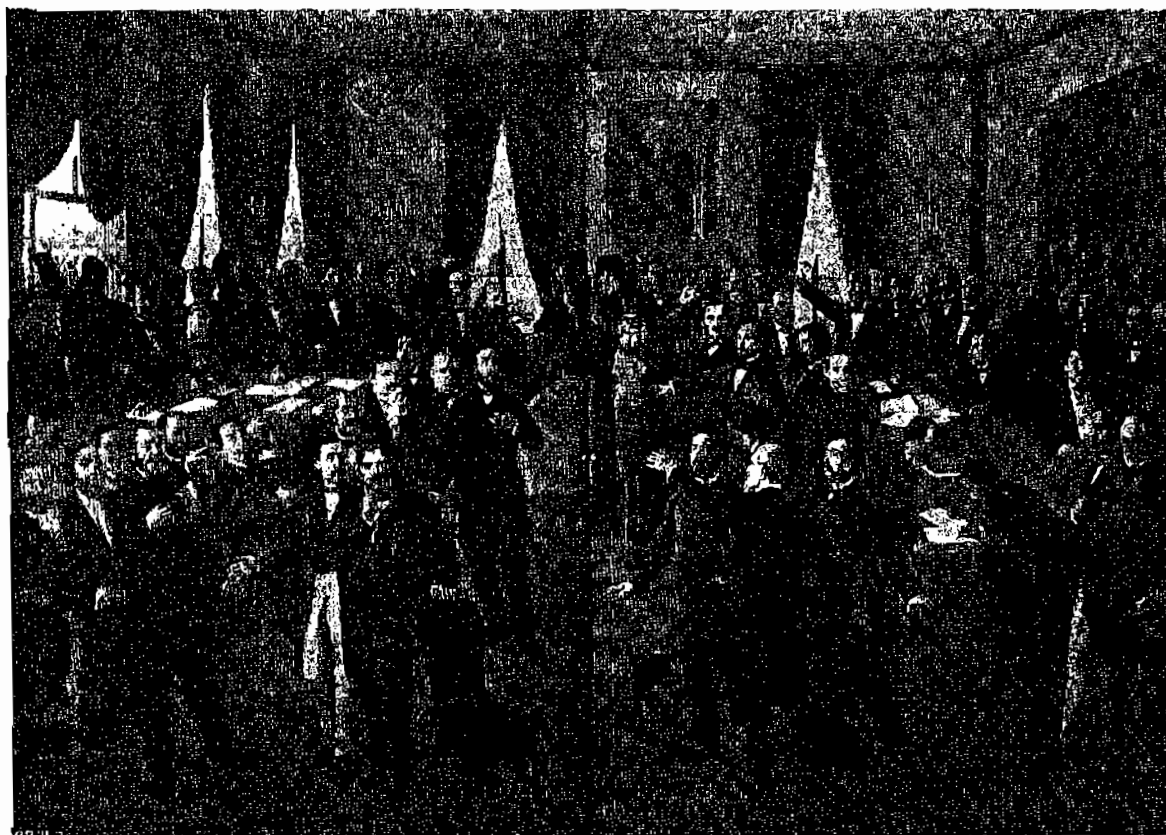
Legea din 1912 admitea, ca mijloc de constrângere în contra administrațiunii recalcitrante, condamnarea, la daune cominatorii de cel puțin 200 lei pe fiecare zi de întârziere. Aceste daune erau definitive și nu se mai puteau reduce. Administrațiunea care ar fi plătit asemenea daune avea recurs în contra capului administrațiunii, vinovat de neexecutarea deciziunii Curții.

¹⁾ În Franța sunt autori cari susțin că puterea judecătorească face parte din puterea executivă, însă nu este locul aci ca să arătăm lipsa de fundament a acestor păreri. Vezi în această privință H. Barthélemy, « *Traité de droit adm.* » XIII e éd.; Ducrocq, « *Droit adm.* », Anibal Teodorescu « *Tratat de drept adm.* » I. Această teorie e viu combătută de constituționaliști. Vezi Paul Negulescu, « *Tratat de drept adm.* », ediția III, 1925, pag. 377 Nr. 49; « *Curs de drept constituțional* », 1927, p. 115—336.

Instanțele judecătorești au admis fără text, ca o creațiune jurisprudențială că, chiar comandamentele legislativului, adică legile, sunt supuse controlului puterii judecătorești, care are căderea de a le censura din punctul de vedere al valorii lor constituționale și nu numai din punctul de vedere intrinsec, formal,

Legea asupra responsabilității ministeriale, de care vorbesc articolele 101 și 102, s'a făcut de abia la 2 Mai 1879.

Art. 104 alin. 3 spune că «pentru întregul Stat român este o singură Curte de Casație»¹⁾ aceasta spre a asigura unitatea de jurisprudență.

PROCLAMAREA UNIRII PRINCIPATELOR, 24 IANUARIU 1859
(După tabloul de Th. Aman, Colecția Acad. Române)

adică dacă legea nu a fost votată de ambele Adunări, dacă nu a fost sancționată, dar chiar și din punctul de vedere intern, al conformării textului legislativ cu norma constituțională.

Acest drept a fost recunoscut tuturor instanțelor judecătorești.

Ca un omagiu adus imparțialității judecătorilor, legislatorii au fost de acord să le încredințeze președinția operațiunilor electorale.

Constituțiunea din 1866, prin art. 101, proclamă că Inalta Curte de Casație în Secțiuni Unite este și Curte de Justiție chemată să judece pe miniștrii trimiși în judecată de Capul Statului sau de una din Adunări, pentru actele făcute în exercițiul funcțiunii lor. Acest articol adaugă că se va face o lege prin care să se determine cazurile de responsabilitate și pedepsele aplicabile, iar prin art. 102 se arată că, până la facerea acestei legi, Curtea de Casație și Justiție are puterea de a caracteriza delictul și a pronunța pedepse. Cu alte cuvinte se dă Inaltei Curți atribuțiuni legislative.

PRINCIPIILE DE ORGANIZARE ALE STATULUI

Constituțiunea termină cu expunerea principiilor generale de organizare a Statului.

Despre instituțiunile județene și comunale

Capitolul V din titlul III, despre Puterile Statului, tratează despre instituțiunile județene și comunale (art. 108). Dar e știut că nici comuna și nici județul nu sunt puteri ale Statului. Art. 41 de sub titlul III, ne vorbește despre instituțiunile județene și comunale, ca având dreptul de a reglementa interesele județene și comunale. Legiuitorul nu poate să le ia dreptul de reglementare și de impunere pe care îl au dela Constituție (art. 108, 110 și 111), însă le poate limita aceste puteri.

¹⁾ Curtea de Casație a fost organizată prin legea din 24 Ianuarie 1861.

Constituantul nostru a urmărit de aproape textul belgian (art. 31) care se află așezat în titlul III, *Des pouvoirs*. Acest articol admitea teoria puterilor municipale și provinciale formulate de Henrion de Pansey, celebrul prim președinte al Curții de Casație franceze în lucrarea sa *Du pouvoir municipal et des biens communaux* (1822), care recunoștea comunelor adevărate puteri, mai ales de poliție.

Instituțiile județene și comunale exercită deci atribuțiuni de putere publică pentru soluționarea și satisfacerea intereselor locale, prin *investițiune constituțională*, însă în limitele stabilite de legiuitor și fiind subordonate Statului.

Constituantul, în art. 108, arată că instituțiile județene și comunale sunt organizate prin legi, care vor avea la bază principiul de *descentralizare administrativă*, că interesele locale sunt soluționate de organele locale, Consiliile județene și comunale, alese de Corpul electoral din localitate prin vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu și cu reprezentarea minorității după formulele statornicite prin lege. Constituția adaugă că pe lângă membrii aleși, vor figura în aceste Consilii și membri de drept și membri cooptați, iar printre aceștia din urmă pot figura și femei majore.

În momentul elaborării Constituției, femeile nu aveau electoratul nici la județ, nici la comună. Legea administrațiilor locale din 1929 a admis întâia oară pentru femei dreptul de a fi alegătoare și eligibile, în anumite condițiuni.

Astăzi, organizarea și funcționarea administrațiilor județene și comunale sunt reglementate prin legea administrativă din 27 Martie 1936 și prin regulamentul de aplicare al acestei legi din 18 Februarie 1937.

Despre finanțe

Titlul IV (art. 109—118) din Constituție se ocupă de organele constituite pentru a da satisfacțiune intereselor de ordin financiar ale Statului. Constituția declară:

1. Că numai puterea legiuitoare are competența să stabilească și să încuviințeze perceperea impozitelor.
2. Că impozitele nu se pot crea decât în folosul Statului, județelor, comunelor sau instituțiilor publice care îndeplinesc servicii de Stat.
3. Că impozitele comunale și județene nu se pot așeza decât cu învoirea Consiliilor respective, dar numai în limitele stabilite de legiuitor.
4. Că nu se pot constitui privilegii în materie de impozite; că numai legea poate excepta sau micșora impozitele.
5. Că monopolurile nu se pot constitui decât prin lege și exclusiv în favoarea Statului, județului sau comunei.
6. Că încheierea socotelilor și votarea bugetului se face de către Adunarea Deputaților; că toate veniturile și cheltuielile Statului trebuiesc trecute într-un buget anual.

Votarea bugetului numai de Adunarea Deputaților este o caracteristică a dreptului nostru public,

pe care nu o găsim în altă țară din Europa cu sistem bicameral. Aceasta se explică prin faptul că noi am avut un sistem unicameral (Adunarea Electivă), potrivit convențiunii dela Paris din 1858, până în anul 1864, când Cuza, prin statut, a înființat Senatul, care, potrivit art. 6, nu avea dreptul să ia parte la votarea bugetului.

În proiectul de constituție alcătuit de Consiliul de Stat în 1866, se prevedea o singură adunare. În proiectul comitetului delegaților adunării constituante, se prevedeau două adunări: adunarea deputaților și adunarea teritorială (art. 58—71). Ambele aveau căderea de a vota bugetul (art. 110). Prin amendamente, adunarea teritorială a devenit Senatul, fără competență de a examina și vota bugetul.

Pregătirea bugetului se face de Ministerul de Finanțe. Votarea lui se face de Adunarea Deputaților, executarea lui se face de puterea executivă, iar controlul lui se face de puterea executivă prin Ministerul de Finanțe, care publică în fiecare lună o situațiune a tezaurului, arătând veniturile evaluate sau prevederile bugetare, veniturile realizate, cheltuielile prevăzute și cele efectuate. Controlul executării bugetului se face de Curtea de Conturi, iar controlul definitiv de Adunarea Deputaților.

Despre puterea armată

Titlul V tratează despre puterea armată (art. 119—123).

Constituția proclamă în art. 39 că Regele este Capul puterii executive, iar în art. 88, alin. 10, se arată că tot Regele este Capul puterii armate.

În sistemul Constituției noastre, armata face parte din puterea executivă și este supusă legilor, ea nu este o putere, în sensul puterilor legislative, executive și judecătorești care fac acte de deciziune în numele Statului, exprimă voința Statului. Armata face parte din forța publică și în mod eronat constituții noastre au tradus din Constituția belgiană titlul V, *De la force publique* cu *Despre puterea armată*. Ea este menită ca să ajute, atunci când e nevoie, organele poliției administrative în menținerea ordinii publice în interior, și să apere țara de inamicii din afară.

În sistemul Constituției noastre, armata este dominată de puterea civilă, căreia îi este subordonată. Din această cauză militarii în activitate sunt opriți de a lua parte la luptele politice; ei nu exercită electoratul nici activ, nici pasiv, adică nici ca alegători nici ca eligibili, ne spune art. 28 din legea electorală dela 27 Martie 1926.

În timpurile normale, concursul autorităților militare poate să fie cerut însă, în scris, de autoritatea civilă pentru menținerea ordinii.

În timp de criză, când se declară starea de asediu, autoritățile militare devin competente a exercita un drept de jurisdicțiune asupra populațiunii civile, însă numai pentru infracțiunile stabilite, și numai cât durează criza, și totdeauna sub controlul autorității superioare civile.

În art. 119, se spune că toți Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau religie, fac parte

din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale.

În Statele moderne, există principiul de solidaritate în baza căruia fiecare cetățean este dator să contribuie la apărarea societății politice din care face parte. În atari condițiuni, în caz de pericol, întreaga națiune poate să fie mobilizată și pusă sub ordinele autorităților militare; dar chiar în timp de pace, aceste autorități, având sub conducerea lor armata activă, au o putere considerabilă față de puterea civilă. Cu toate acestea constatăm că, în sistemele constituționale, s'a ajuns să se asigure predominarea puterii civile asupra puterii militare.

Armata are o organizare deosebită de aceea a guvernământului civil, are o ierarhie deosebită, cadre deosebite. Constituția, în art. 88, proclamă că Regele este Capul puterii armate, dar el nu exercită comanda efectivă. Legea pentru organizarea puterii armate arată modalitățile de aplicare ale principiului constituțional din art. 119. Sistemul sau tipul de organizare al armatei, consacrat de Constituția noastră, poartă numele de sistemul conscripțiunii și al națiunii armate. Un asemenea sistem există și în Franța, Polonia, Jugoslavia, etc. Un alt sistem, practicat de țările anglo-saxone, admite, în timp normal, numai angajamentele benevole; el se numește sistemul voluntar. Elveția cunoaște un al treilea sistem, numit al miliției, care e tot un sistem de națiune armată, dar în care nu există aproape de loc serviciu activ (câteva săptămâni în școalele de recruți), toți oamenii fiind rezerviști, făcând numai perioada de instrucție și întreținându-și echipamentul.

Dar, toate aceste sisteme au cadre profesionale de ofițeri, destinați să dea educațiunea militară elementelor recrutate, potrivit sistemelor de mai sus.

Articolul corespunzător, 118 din Constituția dela 1866, întrebuintă formula: «Tot Românul face parte sau din armata regulată sau din miliții sau din garda națională», pe câtă vreme Constituția actuală vorbește numai de «elementele puterii armate».

Deosebirea ce observăm între cele două texte, rezultă din tendința constatată, în mai toate Statele europene, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, de a se accentua distincțiunea dintre viața militară și viața civilă, prin crearea unor «gărzi cetățenești». Ia noi, *garda colășenească* sau *națională*, a fost înființată prin legea din 18 Martie 1866. Garda națională se caracteriza prin faptul că gardiștii locuiau acasă, unde își țineau și armele; subofițerii și ofițerii lor până la gradul de căpitan erau aleși; numai ofițerii dela gradul de căpitan până la acel de comandant de legiune (colonel), erau numiți de Domnitor. Alegerea în grade ca și numirea, făcută prin decret, era valabilă 3 ani. Or, un asemenea corp, cu un caracter pur cetățenesc, fără cadre de meserie, servea mai mult ca o armată de revoluție și din această cauză a fost desființat, cu ocaziunea modificării constituționale făcute prin legea din 8 Iunie 1884.

Art. 119 din Constituție, arată că obligațiunea de a face serviciul militar este o obligațiune cetățenească. Acest impozit al sângelui este datorit de toți

cetățenii ajunși la vârsta de 21 ani. Legea asupra organizării puterii armate, ca și legea asupra recrutării stabilesc că, dacă supușii Statelor străine nu pot face parte din armată, fiii de străini, născuți în țară, nu pot fi scutiți de serviciul militar, dacă nu vor stabili că au îndeplinit această obligațiune în altă țară. Astăzi, în urma marelui războiu, experiența a dovedit că elementele străine trebuiesc admise în număr foarte mic, în armată.

Numărul tinerilor ajunși la vârsta de 21 ani, poate să fie mult mai mare decât nevoile armatei, sau decât permit mijloacele bugetare. De aceea, în fiecare an, se fixează printr-o lege contingentul armatei pentru acel an. Această lege se votează de ambele Adunări (art. 121). Art. 35 din Constituție spune că legea pentru fixarea contingentului anual al armatei trebuie votată mai întâiu de Adunarea Deputaților.

Dispozițiuni generale

Titlul VI, în art. 124—128, vorbește despre culorile României. Ele sunt albastru, galben și roșu, așezate vertical.

Constituția din 1866, stabilea aceleași culori, fără să determine modul cum urmează să fie așezate. Ele puteau să fie așezate paralel cu hampa (lemnul drapelului) sau perpendiculare pe ea.

Legea din 26 Martie 1867, prin art. 6, dispune culorile naționale în modul următor: albastru perpendiclar și alături cu hampa, galbenul la mijloc, roșul la margine, flotând. În mijloc vor fi armele țării.

Art. 127 prescrie că niciun jurământ nu se poate impune cuiva, decât în puterea unei legi, care stabilește și formula lui.

Art. 128 cuprinde, în primul alineat, dispozițiunea că Constituția nu poate fi suspendată nici în total nici în parte, iar în alineatul al doilea, că starea de asediu nu se poate institui decât prin lege.

Dispozițiuni tranzitorii și suplimentare

Titlul VIII, cuprinde 7 articole, dela 131—138. Primul articol declară ca făcând parte integrantă din Constituție o serie de articole din legea dela 17 Iulie 1921, pentru reforma agrară în Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, din legea dela 13 Martie 1920 privitoare la reforma agrară în Basarabia, din legea din 30 Iulie 1921, pentru reforma agrară în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, din legea dela 31 Iulie 1921, pentru reforma agrară din Bucovina.

Art. 132 prescrie obligațiunea pentru Stat de a satisface trebuințele normale de lemne de foc și de construcție ale populațiunii rurale din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina.

Acolo unde Statul nu ar avea păduri pentru a putea satisface aceste nevoi, el va putea expropria pădurile aparținând persoanelor juridice sau indivizilor, respectând însă o suprafață intangibilă de 100 hectare de fiecare proprietate.

O asemenea dispozițiune constituie, fără îndoială, o măsură extremă, căci creează în profitul unei categorii de cetățeni un drept de creanță asupra Statului,

iar Statului, pentru a-și putea satisface obligațiunea, i se recunoaște dreptul de a expropria pădurile particulare. O asemenea măsură este, fără contest, un rezultat al unei concepțiuni electorale, care aduce o violentă atingere principiilor stabilite în însăși Constituția, prin art. 17.

REVIZUIREA CONSTITUȚIUNII

Constituțiunea din 1866 proclamă, prin art. 129, *principiul rigidității Constituțiunii*, în sensul că pactul fundamental nu poate fi modificat de o lege ordinară, ci numai de Camerele de revizuire, convocate special pentru a examina modificările propuse de parlamentul precedent, care după ce le formulase se disolvase de drept.

Art. 129 din Constituția dela 1866, devenit 128 prin revizuirea din 1884, a suferit câteva mici modificări prin revizuirea dela 1923, schimbându-se în două articole: 129 și 130 care cuprind condițiunile și formele ce trebuiesc îndeplinite pentru revizuirea Constituțiunii.

Constituțiunea din 1866 a suferit mai multe modificări, făcute potrivit art. 129 mai sus menționat.

REVIZUIREA CONSTITUȚIONALĂ DIN 1879

Prima modificare s'a făcut 3/19 Octomvrie 1879, în urma războiului ruso-româno-turc (1877—78), când s'a schimbat art. 7 din Constituțiune pentru a-l pune de acord cu art. 44 din Tratatul dela Berlin.

Prin articolul 44 din Tratatul dela Berlin (1878), se subordonează recunoașterea independenței Statului român proclamării principiului egalității de drepturi, fără preocupare de credință religioasă. Pe baza acestei dispozițiuni a Congresului s'a făcut, la 1879, modificarea articolului 7 din Constituțiune.

Care era situația străinilor în țară, la această dată?

În România, înainte de înfăptuirea modificării dela 1879, a existat întotdeauna o toleranță foarte mare, din punct de vedere religios. În trecutul Statului nostru, nu au avut loc persecuții religioase. În Franța, de exemplu, este cunoscută lupta extraordinară care a avut loc între hughenoti și catolici. O idee politică, unitatea religioasă a populației, făcea ca această luptă să dăinuiască cu atâta violență între francezii despărțiți prin ideea religioasă. Iar în ceea ce privește persecuțiunile religioase, îndreptate în contra evreilor în occidentul european, nu avem decât să ne raportăm la situația din Spania, ilustrată de Torquemada, marele inchișitor.

În trecutul țărilor noastre nu întâlnim niciodată o asemenea intoleranță, cu toate că elemente străine viețuiau de mult în țară la noi.

Convențiunea dela Paris stabilise că Moldovenii și Valahii de orice rit creștin, au drepturi politice. De atunci Armenii, veniți prin secolii trecuți, au dobândit cetățenia completă.

În ceea ce privește proprietatea pământului, aceasta nu aparținea decât Românilor. Un decret lege din 19 August 1864 stabilește că străinul de rit creștin, stabilit în România, va avea dreptul de a cumpăra

proprietăți imobiliare în cazul când și românul are în țara celui străin același drept.

În codul civil, prin art. 8, 9, 12, 16, se stabilesc alte principii decât acela care era prevăzut prin Legea din 19 August 1864. Art. 8 prevede că cei cari nu sunt de rit creștin, nu pot dobândi calitatea de român decât numai potrivit dispozițiunilor art. 16, care spune că «străinul care voințește a se naturaliza, va face cerere către Domn arătând capitalurile, starea, profesiunea sau meseria ce exercită și voința de a se statornici pe teritoriul României. Dacă străinul, după o asemenea cerere, va locui 10 ani în țară și dacă prin purtarea și faptele sale va dovedi că este folositor țării, Adunarea legiuitoare, după inițiativa Domnului, ascultând și opiniunea Consiliului de Stat, îi va putea acorda decretul de naturalizațiune, care va fi sancționat și promulgat de Domn. Cu toate acestea, va putea fi dispensat de stagiul de 10 ani străinul care ar fi făcut țării servicii importante sau care ar fi adus în țară o industrie, invenții utile sau talente distinse sau care ar fi format în țară stabilimente mari de comerț sau de industrie». (vezi art. 39 din Regulamentul Organic al Munteniei).

În constituțiunea dela 1866 se spune în art. 7: «Însușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde, potrivit regulelor stabilite prin legile civile. Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea».

Acest text a fost înlocuit prin următoarea redacțiune dată de Camerele de Revizuire din 1879, conform art. 44 din tratatul dela Berlin: «Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică pentru a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita. Străinul fără osebite de religie, supus, sau nesupus unei protecțiuni streine, poate dobândi împământenirea». (Legea făcută de Camerele de Revizuire și publicată în «Monitorul Oficial» din 13 Octomvrie 1879). Naturalizarea se făcea prin lege.

REVIZUIREA CONSTITUȚIONALĂ DIN 1884

A doua modificare a Constituției a avut loc la 8 Iunie 1884, când s'a refăcut o serie întreagă de articole, (1, 24, 40, 44, 45, 58, 59, 60, 61). Aceasta, fiindcă la 10 Mai 1881 intervenise un eveniment important: ridicarea Țării Românești la rangul de Regat. În urma acestui eveniment, trebuia să se pună în concordanță textul constituțional cu situațiunea cea nouă. În același timp însă, s'a găsit de cuviință să se modifice și art. 58, 65, 68 și 78, privitoare la modalitatea de manifestare a voinței naționale prin corpul electoral.

În fine, se mai adaugă art. 133 care spune:

«Dispozițiunile acestei constituțiuni se vor putea aplica prin legi speciale și în partea României de peste Dunăre».

Acest articol era necesar, pentru că, cu ocaziunea Congresului dela Berlin, noi obținusem Dobrogea. Noul teritoriu, conform regulamentului făcut la 1878, era împărțit în trei județe: Constanța, Tulcea și Silistra-Nouă, cu capitala la Ostrov, cc-

responsând celor 3 județe barasabene ce ni se luaseră: Cahul, Bolgrad și Ismail. Mai târziu însă, prin legea de organizare a Dobrogei dela 9 Martie 1880, din cele trei județe s'au făcut numai două, Tulcea și Constanța.

Prin legea Dobrogei din 1880 se stabilește un regim deosebit pentru cetățenii dobrogeni. Ei nu aveau drepturi politice. «Nu exista în Dobrogea Curte cu Jurați. Cetățenii nu puteau să aleagă nici deputați și nici senatori. Curtea de Apel din Galați judeca, în calitate de Curte cu Jurați, crimele de drept comun și de presă.

Drepturile politice au fost acordate cetățenilor din Dobrogea, abia prin legea din 19 Aprilie 1909, modificată prin legea din 14 Aprilie 1910 — publicate împreună, în întregime, la 15 Aprilie 1910. Această lege a fost completată prin aceea din 3 Martie 1912, iar legea din Martie 1913, a introdus în Dobrogea instituțiunea Curților cu Jurați.

REVIZUIREA CONSTITUȚIONALĂ DIN 1917

La 29 Iunie 1917 Constituțiunea se modifică în articolele 19, 57 și 67.

Primul dintre acestea limita cauzele de utilitate publică numai la apărarea națională, căi de comunicațiune și salubritate. În adevăr, textul spune: «Prin cauză de utilitate publică se înțelege comunicațiunea, salubritatea publică, lucrările de apărare ale țării și cele de interes militar, cultural, istoric sau arheologic, de irigațiune, căderi de apă, de secare de bălți, de regulare a cursului apelor, de canalizare, de împădurire, de creare de zone de protecțiune a pădurilor, de comasare a proprietăților mici, de înființare de așezăminte industriale, construcțiunile de edificii publice de către Stat, județ sau comune, precum și orice alte lucrări de interes public».

Modificarea esențială adusă articolului 19 la 1917, constă în acest adăos:

«Pentru *cauză de utilitate națională*, se sporește întinderea proprietății rurale țărănești prin exproprierea terenurilor cultivabile, în măsura și condițiunile următoare, în scopul de a se vinde țăranilor cultivatori de pământ, cu precădere țăranilor mobilizați din această categorie sau familiile lor, dacă ei au murit din cauza și în timpul războiului:

a) Terenurile cultivabile ale Domeniilor Coroanei, ale Casei Rurale și ale tuturor persoanelor morale publice sau private, chiar dacă actele de fundațiune, donațiunile, testamentele, le-ar fi dat o altă afecțiune specială;

b) Proprietățile rurale ale supușilor Statelor străine, în întregime;

c) Proprietățile rurale ale absenteiștilor, în totalitate.

«Se va expropria din proprietățile rurale particulare o întindere de 2 milioane hectare teren cultivabil. Exproprierea se va face pe temeiul unei scări progresive ce se va arăta în legea de expropriere, scara care va începe cu proprietățile având o întindere dela 100 hectare în sus pământ cultivabil, minimum, intangibil».

DESCHIDEREA CAMEREI NAȚIONALE DIN ROMÂNIA, DE CĂTRE ALEXANDRU IOAN CUZA
29 Februarie 1860. (Colecția Acad. Române)

Potrivit acestui articol 19, așa cum a fost modificat, au fost alcătuite legile agrare, atât din vechiul regat, cât și din provinciile alipite, legi după care s'au distribuit pământurile la țărani. Proprietatea devine prin această măsură o funcțiune socială, cultivatorul de pământ devine un delegat al societății, producând toată utilitatea necesară pentru colectivitate.

În afară de modificările făcute, potrivit articolului 128 din Constituțiunea dela 1866, adică, în mod legal, prin Camere de Revizuire, Constituțiunea din 1866 a suferit și alte modificări, între altele și aceia făcute prin decretele legi din 30 Decembrie 1918 și din 13 Mai 1919, precum și din 12 Augst 1919, privitoare la încetățenirea evreilor din vechiul regat, — decrete care modifică textul art. 7, așa cum fusese formulat la 1879. Decretele acestea au fost ratificate prin art. 133 din Constituțiunea dela 29 Martie 1923.

Este incontestabil că această modificare făcută la 1918, putea să fie criticată din punct de vedere formal. Era vorba să se reguleze situațiunea evreilor din vechiul Regat, într-un cât evreii din celelalte provincii alipite, potrivit tratatelor internaționale, urmau să devină cetățeni români. Prin urmare era o problemă de înaltă dreptate care se pune, aceia ca și evreilor născuți și crescuți în vechiul Regat să li se recunoască acest drept. Aceasta nu înseamnă însă că, din punct de vedere formal, nu s'a făcut în această privință o eroare; incontestabil că această modificare nu trebuia să intervină pe cale de decret-lege, adică printr-o măsură

a guvernului, care venea să înlocuiască procedura legală, adică convocarea constituantei pentru a proceda la această modificare. Făcută pe calea aceasta de decret-lege, ea nu putea să fie considerată ca o dovadă de prea mare maturitate politică.

S'ar fi putut face modificarea în mod legal în două feluri:

1. sau convocându-se parlamentul, conform art. 128 din Constituție, cum s'a procedat în 1923,
2. sau încheiându-se o convențiune internațională, cum au făcut Polonii în 1918 și cum am fost nevoiți să facem și noi cu Convențiunea dela Paris din 9 Decembrie 1919, cu toate că modificasem Constituțiunea prin decret-lege.

În urma războiului mondial, s'au întâmplat, modificând aspectul teritorial al României, următoarele fapte:

1. Unirea României cu Basarabia, care a fost parte integrantă a Moldovei până în 1812, când prin tratatul din București dintre Turcia și Rusia, această porțiune de teritoriu dintre Prut și Nistru a fost atribuită Rusiei. Prin tratatul dela Paris din 1856, art. 20, partea de Sud a Basarabiei, cu limitele fixate în acel articol, se retrocedase Moldovei. Prin tratatul dela Berlin, din 1878, această porțiune din Basarabia ne-a fost luată.

Unirea Basarabiei cu România a fost proclamată de Statul Țării la 27 Martie 1918. Prin decret-lege din 10 Aprilie 1918 se ia act de acest vot și se proclamă unirea Basarabiei cu România. Acest decret a fost ratificat prin legea din 1 Ianuarie 1920, pentru unirea Basarabiei cu România.

2. Unirea vechiului Regat cu Transilvania, Banatul, Sătmărul și Maramureșul, a fost proclamată în Adunarea națională dela Alba-Iulia din 18 Noembrie/1 Decembrie 1918, consfințită prin decretul-lege Nr. 3.631 din 13 Decembrie 1918, ratificat prin legea din 1 Ianuarie 1920.

3. Unirea vechiului Regat cu Bucovina a fost proclamată prin votul *necondiționat* al Adunării naționale a Bucovinei din 28 Noiembrie 1918, confirmat prin decretul-lege din 19 Decembrie 1918, ratificat prin legea pentru unirea României cu Bucovina din 1 Ianuarie 1920.

Este necontestat că organizarea noastră constituțională din 1866 nu fusese abrogată prin unirea efectuate, care constituiau o *restitutio* a poporului românesc în drepturile sale. În adevăr, forma de guvernământ și toate organele constituționale ale Statului au fost extinse întregului teritoriu. Astfel, puterea legislativă a fost exercitată de Rege și Parlament conform art. 32 Constituție, puterea executivă a fost exercitată de Rege și miniștri, iar puterea judecătorească de curți și tribunale cu o singură Curte de Casație pentru întregul teritoriu al României.

Este adevărat că, în Ardeal și Banat, conducerea serviciilor publice din aceste regiuni a fost încredințată, în mod provizoriu, unui *consiliu dirigenț*, prin decretul-lege din 13 Decembrie 1918, dat pe baza votului Adunării naționale din Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918. În afară de aceasta, interesele acestor ținuturi

erau reprezentate, în guvernul central, prin miniștri fără portofolii.

Consiliul dirigenț avea și o oarecare competență legislativă, putând lucra pe cale de decrete-legi. Rămăneau însă de competență exclusivă a puterii centrale: afacerile străine, armata, căile ferate, poșta, telegraful, circulația fiduciară, împrumuturile publice, vămile, siguranța generală.

În Ardeal și Banat, serviciile publice erau grupate în *resorturi*, după modelul ministerelor.

În Bucovina, interesele regionale erau reprezentate prin doi miniștri fără portofoliu, din care unul avea reședința în București, iar altul în Cernăuți, ca delegat al guvernului pentru administrațiunea Bucovinei. Acest ministru avea un secretar general, iar serviciile publice erau grupate în 9 *secretariate*.

În această administrațiune regională nu intrau, ca și în Transilvania, serviciile care atingeau direct unitatea Statului.

Interesele Basarabiei erau de asemenea reprezentate în consiliul de miniștri prin doi miniștri fără portofolii. În Basarabia, serviciile publice erau organizate în *directorate*, asemănătoare cu secretariatele din Bucovina.

Toate aceste organe administrative regionale au fost suprimate prin decretele legi din 4 Aprilie 1920, sub guvernul Generalului Averescu, rămânând competente organele administrative centrale și exterioare pe întregul cuprins al țării.

Organizarea Statului era deci unitară și în conformitate cu Constituția. Cu toate acestea, când a trebuit să se facă revizuirea constituțiunii în 1922, nu s'a urmat potrivit arătatilor articolului 128 din Constituțiunea atunci în vigoare.

REVIZUIREA CONSTITUȚIONALĂ DIN 1923

Revizuirea constituțională din 1923 este foarte importantă. În adevăr, din 128 articole câte sunt cuprinse în cele 7 titluri ale Constituțiunii din 1866 (afară de titlul VIII, dispozițiuni transitorii și suplimentare) și care erau în vigoare în 1923, au suferit modificări radicale, sau au fost înlocuite 20 articole, s'au adăos 7 articole noi, alte 25 au suferit modificări de redacțiune sau au primit adăosuri, iar 76 au fost menținute.

Constituțiunea din 29 Martie 1923 are 138 articole, prezentând o expunere mult prea mare:

În adevăr, o constituțiune trebuie să cuprindă numai formularea principiilor, care stau la baza organizării de Stat, să arate drepturile politice și publice sau libertățile civile, fără a intra în prea multe detalii și precizuni. Aceasta ar constitui sarcina legiuitorului, care, fie prin legi organice sau fundamentale, votate cu majorități calificate (două treimi sau trei pătrimi), cum admite constituantul din 1923 prin art. 6 alin. 2, art. 17 alin. penultim, etc., fie prin legi ordinare, ar interpreta sau completa intențiunea constituantului. Ar trebui de asemenea precizată puterea autonomă a regulamentului. Din cauza lipsei de stabilitate și de certitudine în materie legislativă, constituantul s'a temut însă ca anumite principii să

REGELE FERDINAND I (1914 - 1927)

nu fie prea des schimbate și de aceea le-a introdus în Constituțiune, cu intențiunea de a le pune la adăpostul legiferărilor ordinare.

Modificarea unei Constituțiuni rigide cere respectarea condițiunilor de fond și de formă impuse de așezământul politic anterior.

În 1886, locotenenta domnească și guvernul nu au putut seamă că noi aveam parlament bicameral de la statutul lui Cuza din 1864 și, prorogând senatul, au votat Constituțiunea numai cu Adunarea electivă. Ei au făcut aceasta pentru că, în Senat, aveau adversari politici de mare importanță, între care Mihail Kogălniceanu, omul politic cel mai valoros din acele timpuri, care ar fi condamnat proiectul lor.

Tot astfel în 1922 Guvernul a procedat la modificarea Constituțiunii fără să respecte condițiunile cerute de art. 128 din Constituțiunea dela 1866, adică nu s'au fixat punctele de revizuit de către Parlament, care apoi urma să se dissolve, corpul electoral fiind chemat să aleagă camerele de revizuire, ci s'au convocat direct Adunări care au votat Constituțiunea. Dar, nerespectând condițiunile constituționale, Adunările nu erau investite cu dreptul de a face Constituțiunile; manifestările lor de voință nu aveau nici o valoare, dar Constituțiunea din 1923 fiind sancționată de Rege, a devenit o manifestare de voință regală, un Statut.

Răposatul Tuke Ionescu a criticat procedura, iar pașdul național, cu șeful său d-l Iuliu Maniu, a considerat actul constituțional ca neavând nici o valoare, retrăgându-se chiar din Parlament, cu această neașezare.

Cu totul altfel s'a procedat cu ocaziunea modificării constituționale din 1938, când Regele a manifestat voința Sa prin Statutul ce a prezentat poporului, iar acesta, printr-o majoritate impresionantă de 99,88% (4.297.581 voturi pentru și 5.483 voturi contra) și-a dat adeziunea sa entusiastă pentru noul așezământ. De data aceasta avem manifestarea de voință a Regelui și avem manifestarea de voință a poporului, mandatele însuși, iar nu mandatar nealificați cum a fost în 1866 și 1923.

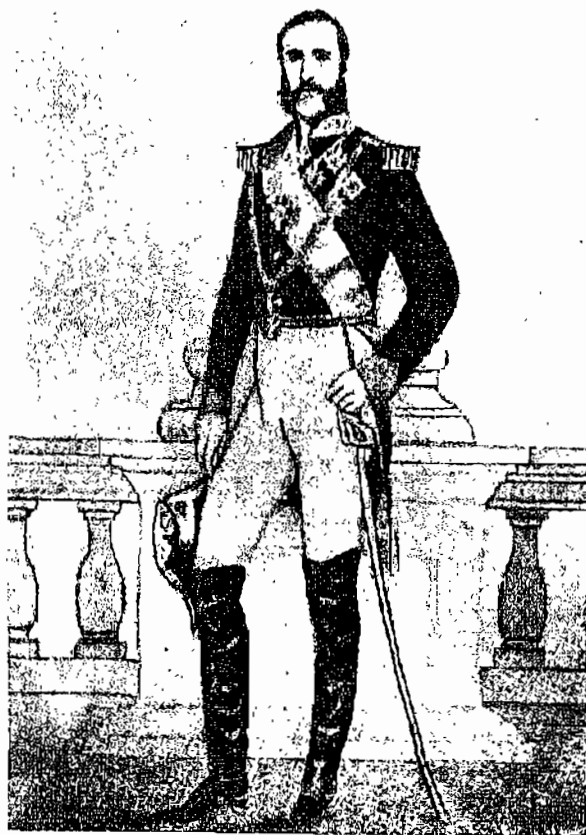
Constituțiunea din 1923 urmează metoda Constituțiunii din 1866. Ea cuprinde 4 părți:

I. Caracterizarea teritoriului, adică a elementului de fixitate și perpetuitate a Statului;

II. Declarațiunea drepturilor cetățenilor și garanțarea lor de către Stat, autolimitându-se.

În această privință concepțiunea constituantului din 1923 diferă de cea anterioară prin faptul că se părăsește individualismul exagerat din 1866, admitându-se o tendință mai socială. Proprietatea devine o funcțiune socială și interesele colectivității trebuie să primeze interesele individuale, exproprierea pentru cauză de utilitate publică se admite și în alte cazuri decât cele limitativ arătate în art. 19 din Constituțiunea dela 1866.

Conduc de asemenea principii, constituantul în art. 19 proclamă naționalizarea zăcămintelor miniere, admitând însă respectarea drepturilor câștigate pentru o perioadă de 50 ani dela promulgarea Constituțiunii, adică până în 1973.

CONTELE FILIP DĂNILANDRU
(Colecția Acad. Române)

Adăosele făcute de constituantul din 1923 prin art. 20 și 21, care determina dependențele domeniului public ca și încercarea de reglementare a domeniului economic sunt dispozițiuni care nu au ce căuta într-o constituțiune. Este robul legiuitorului ordinar de a interveni în această materie.

III. A treia parte o formează exercițiul suveranității, adică organizarea puterilor; determinarea atribuțiunilor organelor legislativ, executiv și judecătoresc.

Legiuitorul constituant din 1917, prin modificarea art. 57 și 67 adusesese radicale transformări corpului electoral precum și Adunărilor legislative.

Constituantul din 1923 admite reformele din 1917 și le completează. Astfel sub imperiul acestei Constituțiuni, corpul electoral nu mai era constituit pe baza sistemelor censitar și capacitar. Se admitea votul universal, egal, direct, obligator și secret, cu scrutin de listă, pe baza reprezentării minorităților, pe circumscripțiuni electorale, ce nu pot fi mai mari decât un județ.

Senatul era constituit din membri aleși și membri de drept. Pentru senatorii aleși erau 4 categorii de corpuri electorale: a) categoria votului universal, din care fac parte toți cetățenii români bărbați, având 40 ani împliniți, împărțiți pe circumscripțiuni electorale ce nu pot fi mari ca județul. Votul e universal, obligator, egal, direct și secret. Fiecare circumscripțiune alegea un număr de senatori proporțional cu

populația; b) categoria membrilor aleși de consiliul județean și de consiliile comunale din județ care, întruniți într-un colegiu, alegeau prin vot obligator, egal, direct și secret, câte un senator de fiecare județ; c) categoria membrilor aleși ai Camerelor de comerț, de industrie, de muncă, de agricultură, care, întruniți în colegii separate, ca reprezentanți ai acestor interese sociale, alegeau câte un senator pentru fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție care nu pot să fie mai mult de 6 (art. 70); d) o altă categorie o formează profesorii și profesorii agregați ai fiecărei universități, cari se întruneau în colegii separate și alegeau câte un senator din sânul lor.

Senatorii de drept erau de 2 categorii: a) categoria acelor care devin senatori din cauza funcțiunii ce ocupă, mandatele lor încetând odată cu demnitatea care li le-a conferit¹⁾.

b) A doua categorie o formează aceia cari au exercitat anumite funcțiuni superioare, un anumit număr de ani. Ei deveneau senatori pe întreaga viață²⁾.

Constituțiunea creează, prin art. 76, un organ de tehnică legislativă, *Consiliul Legislativ* cu menirea de a ajuta, în mod consultativ, la opera legislativă. Consultarea Consiliului fiind obligatorie pentru toate proiectele de legi, afară de cele care privesc creditele bugetare, avizul Consiliului însă nu leagă Parlamentul.

Constituțiunea, menținând principiile din 1866, caută să reducă rolul Regelui, făcându-l un organ pasiv, o pură reprezentare, interzicându-i orice ingerință efectivă în afacerile publice căci, prin art. 92, admite butada lui Thiers din timpul lui Carol X-lea: *le roi règne et ne gouverne pas*, proclamând că guvernul exercită toată puterea executivă în numele Regelui.

Ori, adagiul că *Regele domnește dar nu guvernează*, atingea prestigiul și autoritatea Lui, se contrazicea art. 39 și 87 din Constituțiune, care încredințau Regelui puterea executivă și stabileau o colaborare între Rege și Miniștri: *actul regal, pentru a fi valabil, trebuind să fie contrasemnat de ministru și semnat de Rege*.

Monarh nominal a existat și în timpurile moderne, în Japonia, înainte de 1868, când Șogunul exercita

puterile Mikadoului, dar în sistemul constituțional din 1923 Regele este un organ activ, miniștri aveau numai inițiativa actului ce voiau să înfăptuiască, însă ei nu puteau realiza actul fără asentimentul Regelui, care trebuia să semneze decretul atâta vreme cât le acorda încredere.

Acest punct de vedere este de altfel împărtășit de Orban, « *Le droit constitutionnel de la Belgique*, » tom II, p. 272, unul din cei mai străluciți comentatori ai Constituțiunii belgiene, care zice că adagiul « *Le roi règne et ne gouverne pas* » ar constitui o teorie impracticabilă, care ar duce la slăbirea ideii monarhice, că adevărata formulă belgiană este « *le roi règne et gouverne* ».

Constituțiunea din 1923, prin art. 103, proclamă principiul supremației constituționale asupra legii ordinare, dând drept particularului vătămât prin executarea unei legi neconstituționale să ceară Justiției înlăturarea acestei legi. Acest principiu fusese recunoscut de jurisprudența noastră și sub imperiul Constituțiunii din 1866. Prin textul menționat constituantul din 1923 consfințește această creațiune jurisprudențială, stabilind că Înalta Curte de Casație, în secțiuni unite, este organul competent de a judeca constituționalitatea legilor, ea proclamă inaplicabile, adică neoposabile recurentului, dispozițiunile declarate neconstituționale, legea continuând să producă efecte față de alte persoane. Hotărârea are cu alte cuvinte efect relativ.

Art. 103 adăuga că recursul în casare este de ordin constituțional, ceea ce însemnează că nu poate să năie existe nici o deciziune cu caracter jurisdicțional care să nu fie censurabilă din punctul de vedere al aplicării legilor. Legea poate să stabilească o instanță de casare, dacă nu o face, Curtea de Casație este instanța de drept comun în această materie.

Prin art. 107, constituantul din 1923 consfințește creațiunea legilor Curții de Casație din 1905 și 1912 prin care se dădea particularului vătămât, într-unul din drepturile sale printr-un act administrativ de autoritate, posibilitatea de a se adresa Justiției pentru a cere restabilirea stării de legalitate, fie prin anularea actului, prin obligarea de a reface actul sau prin acordare de daune, ceea ce constituia instituțiunea procedurală a *Contentiosului administrativ*.

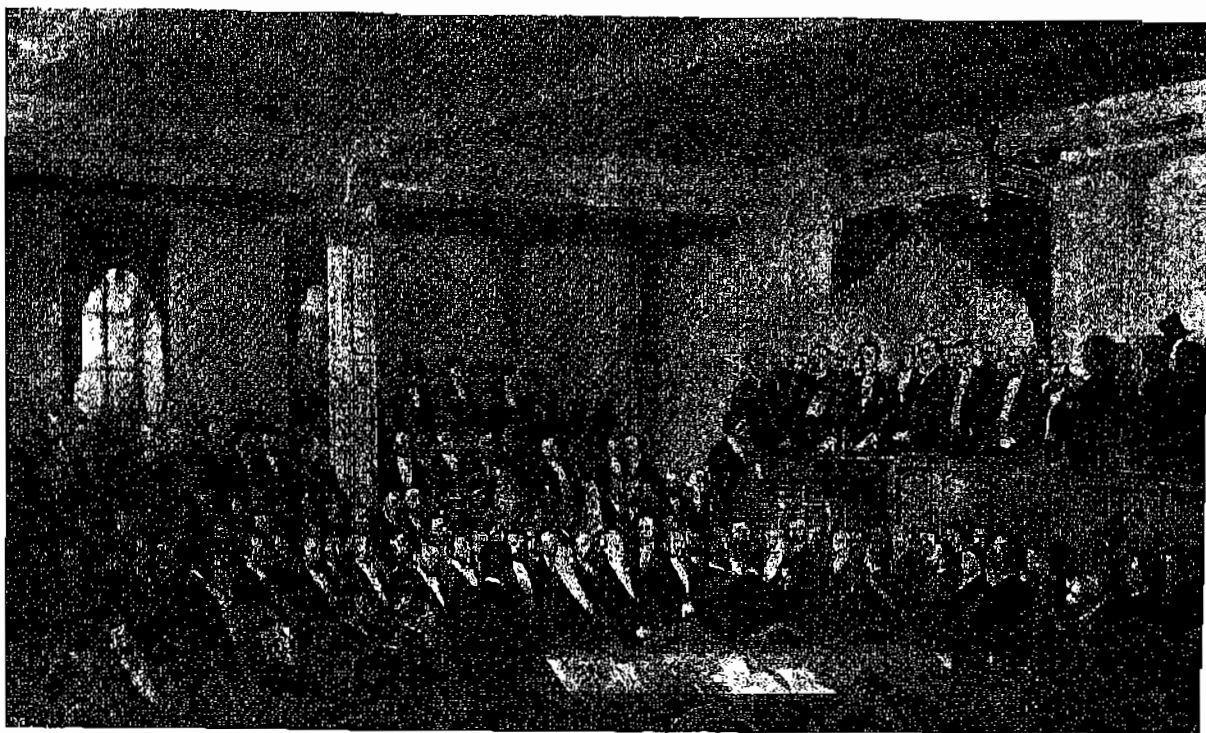
IV. A patra parte este privitoare la modalitatea de revizuire a Constituțiunii.

Prin art. 129 și 130 se proclamă că Constituțiunea noastră e de tip rigid, adică ea nu poate fi modificată prin îndeplinirea unor anumite formalități.

Intr-o țară cu o Constituțiune rigidă trebuie să succedă deosebire între puterea constituantă și puterea constituită. Puterea constituantă organizează Statul stabilind organele lui esențiale, fixându-le atribuțiunile. Pentru ca Adunările legislative să fie investite cu puteri constituante trebuie să se îndeplinească formalitățile din art. 129 și 130, aproape identice cu cele din Constituția din 1866, adică Adunările, la un moment dat, cu o anumită procedură, fixează anumite puncte din Constituție ce urmează să fie modificate după aceea ele erau dizolvate deplin drept și urma să se facă noi alegeri pe baza punctelor de revizuit

¹⁾ Conform art. 72 din Constituție, în această categorie intră: Moștenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani împliniți, având vot deliberativ numai dela 25 ani, apoi Patriarhul, mitropolitii ortodocși și cel unit, episcopii eparhiali ai ambelor biserici românești, capii confesiunilor recunoscute de Stat dar având cel puțin 200.000 credincioși, câte unul din fiecare confesiune, președintele Academiei Române.

²⁾ În această categorie, conform art. 73 din Constituție, intră: foști președinți de Consiliu de miniștri cu o vechime de 4 ani, foști miniștri cu o vechime de 6 ani, foști președinți ai corpurilor legiuitoare, care vor fi exercitat această funcțiune în timp de cel puțin 8 sesiuni ordinare, foști senatori și deputați având cel puțin 10 legislaturi independente de durată lor, foști prim-președinți ai Curții de Casație care au o vechime de 3 ani în acest grad și în acel de președinți de Casație, generali care vor fi exercitat comanda unei armate în fața inamicului cel puțin 3 luni, ca și acei care au îndeplinit funcțiunea de șef de Stat-Major sau de inspector general de armată în timp de pace cel puțin 4 ani. Numărul acestora din urmă fiind limitat la 4. Verificarea îndeplinirii condițiilor senatorilor de drept se face de o comisiune compusă din Primul președinte și președinții secțiunilor Curții de Casație.

JURĂMÂNTUL DOMNITORULUI CAROL I, 10 MAI 1866
(După tabloul lui Th. Aman, Colecția Acad. Române)

Fără cu alte cuvinte un referendum popular asupra oportunității, întinderii și sensului modificării. Noile Adunări având puterea de a face modificările pe baza punctelor stabilite.

Legiuitorul din 1922 nu a procedat astfel și de aceea el nu a putut fi investit cu puteri constituante.

Constituția din 1923 a căutat să accentueze și mai mult înțâietatea Parlamentului, reducând prin art. 92 și mai mult rolul Regelui, după cum am arătat.

Deși nu se putea vorbi la noi de o viață națională-burgheză, căci nu exista o burghezime românească, care să servească drept suport noiei organizațiuni politice, deși nu exista opinie publică, și deci nici viața parlamentară posibilă, totuși constituanții din 1866 au căutat să rupă cu desăvârșire cu trecutul, să schimbe caracterul agrar-tărănesc al Comunității românești într-unul burghez; ei au voit să creeze noi instituțiuni ai căror beneficiari să fie ei. Dar viața socială nu permite salturi: oamenii sunt legați de concret, ei nu înțeleg să se pasioneze de abstracțiuni pe care nu le înțeleg, de aceea principiile constituționale au rămas literă moartă.

Neajunsurile considerabile ce ne-a cauzat Constituțiunea din 1866, și pe care Constituțiunea din 1923 a continuat să le mențină, pot fi rezumate astfel:¹⁾

1. Constituțiunea din 1866 era o constituțiune burgheză cu regim parlamentar, o constituțiune individualistă, care pretindea să concilieze însă interesele tuturor claselor. În realitate, în mai toate țările, unde

s'a stabilit acest regim, el a asigurat predominanța burghezimii capitaliste, a plutocrației, așa încât în loc să avem un Stat care să urmărească numai satisfacerea intereselor generale, el a devenit un Stat de clasă.

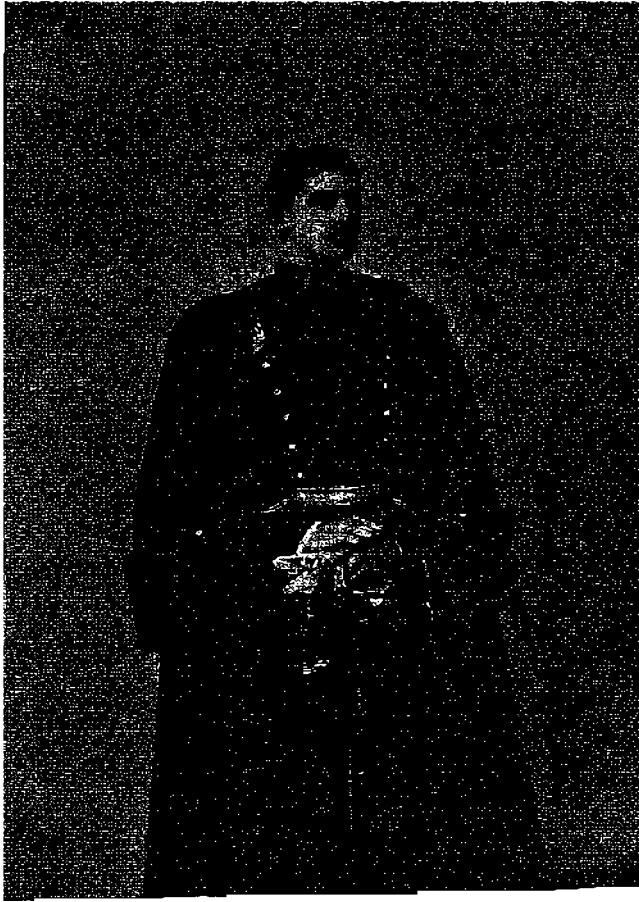
La noi, ceva mai mult, această clasă burgheză capitalistă este în imensa majoritate încă străină. Această burghezime străină a fost din 1866 beneficiara așezărilor politice din 1866 și 1923, după cum am arătat mai sus.

Pentru a remedia la aceste stări de lucruri, încă înainte, sub imperiul constituțiunilor din 1866 și 1923, s'a găsit că intervenționismul de Stat este mijlocul grație căruia se poate ajunge la un echilibru al intereselor sociale. Dar nu s'a putut ajunge la rezultate complet mulțumitoare. S'a căutat atunci, însă în mod timid, să se dea viață vechilor instituțiuni condamnate de Constituția din 1866: syndicatele și corporațiunile, cerute de realitățile vieții, le organizează prin diverse legi și le face să funcționeze în scopul de a realiza, grație lor, echilibrul intereselor economice, dar ele au rămas în stare embrionară, fără nici o dezvoltare proprie. Totuși Constituția din 1923 da acestor creațiuni legale un drept de reprezentare în Senat.

Noua Constituțiune din 1938 face un pas mai departe, căutând să organizeze societatea politică după interesele muncii și să dea o reprezentare în adunarea deputaților numai intereselor profesionale.

Când e vorba de Senat, Constituția nouă e mai categorică. Senatorii aleși sunt desemnați de membrii corpurilor constituite (art. 63).

¹⁾ În *Tratatul de drept administrativ*, vol. II, ce am publicat în 1930, la 4 luni după Restanrare, făcând, în 100 pagini, examinarea organizațiunii țării noastre pe bazele constituțiunilor din 1866 și 1923 și le-am dezvoltat pe larg.

PRINCIPELE MOȘTENITOR FERDINAND, CURÂND DUPĂ VENTREA ÎN ȚARĂ

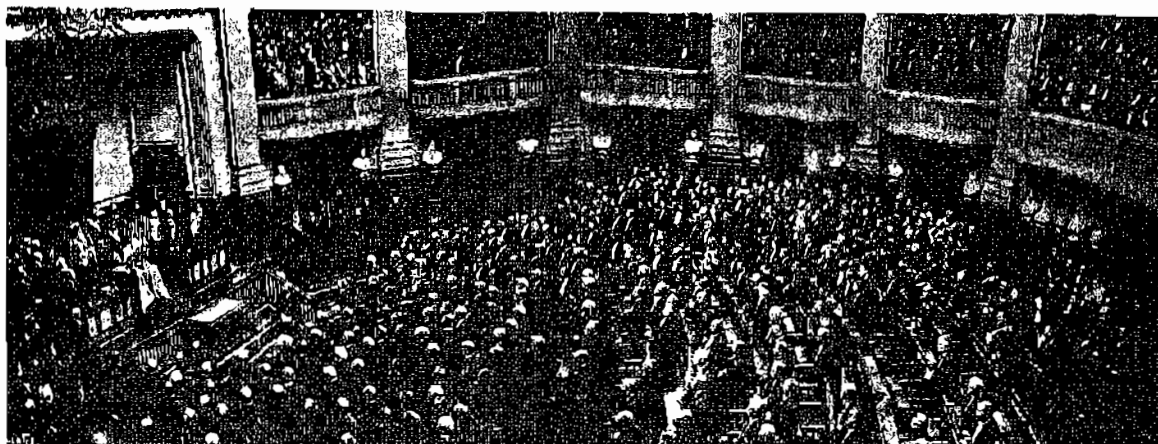

REGELE CAROL I, ȚINÂND ÎN MÂNĂ BASTONUL DE MAREȘAL

2. Principiile de libertate proclamate de Constituția din 1866 nu puteau decât să păgubească țărâna elementul cu adevărat românesc, abia ieșit dintr-o robie economică. Țăranul român avea nevoie de emancipare socială și de protecțiune economică: o libertate prea mare îi era fatală.

Când însă s'a știut de marea libertate acordată străinilor, când convențiunea a fost decretată lege a părților, și acești străini au căpătat posibilitate legală de a trata și a lega prin convențiuni pe plugarii

Sufragiul universal a răspândit virusul politic în toate colțurile țării, roadele demagogiei s'au văzut pretutindeni, iar reforma agrară deși pusă de constituantul din 1917 pe baze morale, căci stipula prin art. 19 că, pe pământurile expropriate, să fie înproprietăriți țărânii mobilizați sau familiile lor, dacă ei au murit din cauza războiului, pe câtă vreme aplicarea acestui principiu făcută de politicieni a dat satisfacțiune agenților electorali, chiar dezertori și, nestabilind nici o normă în privința

JURĂMÂNTUL REGEIUI FERDINAND I, ÎN FAȚA ADUNĂRII CONSTITUANTE
28 Septembrie 1914. (Colecția Acad. Române)

noștri, ei au venit din toate părțile în această bogată țară, unde legea favoriza pe străini și nu apăra pe băștinași. Am demonstrat mai sus cât de mari avantaje s'au făcut străinilor creindu-se Banca Națională numai pentru reescomptarea efectelor de comerț și industrie, nu și de agricultură.

3. Constituțiunea necorespunzând realităților nu a putut avea aplicațiune. Viața nu se conduce de concepțiuni abstracte, ea este legată de concret.

A existat la noi o deosebire imensă, un decalaj, între legea scrisă și starea de fapt. Când asemenea discordanțe există între realitate și legalitate se naște imoralitatea. Dar nu numai atât, guvernațiile burgheze și democratice, chiar în țările din occident, cuprind germeni de slăbiciune. Ele nu pot face față gicelor împrejurări de astăzi.

În adevăr, aceste guvernații întemeiate pe reprezentarea atomică a indivizilor organizați în partide politice, nu sunt adaptate sau incomplet adaptate la structura societăților moderne constituite dintr'un mare număr de studenți profesionale, grupări economice, tehnice, morale. Aceste organisme sociale existau și în societatea feudală, dar fuseseră înlăturate de spiritul nivelator al Revoluției Franceze, care considera că orice organizare a masei amorfe a indivizilor, care ar exista ca un corp intermediar între individ și colectivitate, ar periclita expresiunea voinței generale.

Cele două reforme edictate în 1917: sufragiul universal și înproprietărirea țărmilor, fiind realizate sub semnul electoralului, au dat rezultate deplorabile.

transmisiunii loturilor, au lăsat ca ele să se pulverizeze prin jocul succesiunilor sau să fie vândute la străini pauperizându-se astfel țărâna noastră.

Urmărind întărirea partidului politic, se face legea electorală din 1926, după modelul legii fasciste din 1923, o violare extraordinară a Constituțiunii din 1923. Prin această lege se întărește politicianismul de partid, asigurându-i-se un monopol de conducere.

Politica la noi ajunsese pentru mulți o profesiune distinctă, căreia îi sacrificau întreaga lor activitate și dela care așteptau să le asigure în mod larg existența. Întreaga viață a colectivității era vițiată de politică: politică în administrație, politică în magistratură, politică în armată. Se căuta satisfacerea intereselor de partid, sau ale partizanilor, în detrimentul interesului general.

O asemenea stare de lucruri nu mai putea dura fără ca pasiunile de partid să nu sdruncine din temelie Statul însuși.

Iată de ce Marele nostru Rege a făcut Constituțiunea din 27 Februarie 1938. El a ascultat glasul conștiinței sale de Român și de Suveran, care-i cerea să procedeze de urgență la opera de salvare.

CONSTITUȚIUNEA DIN 27 FEBRUARIE 1938

În interpretarea textelor noului așezământ public, — operă a guvernului Majestății Sale Regelui, — în lipsă de lucrări pregătitoare, cea dintâi călăuză trebuie să ne fie manifestul Regelui către Popor dat cu această ocaziune și publicat în Monitorul Ofi-

cial din 21 Februarie 1938 odată cu textul Constituției¹⁾.

Cităm începutul acestui manifest, care va rămâne pentru posteritate ca un monument, în care se poate admira și patriotismul Regelui ca și claritatea și precizia expresiunilor Sale:

«Români,

«Un singur gând, iubirea nesfârșită pentru Poporul Meu, o singură dorință, binele României, Mă călăuzesc fără șovăială pe calea ce am făgăduit-o Țării Mele.

«Salvarea Patriei este pentru Mine singura poruncă, care mă îndrumă în aceste vremuri îngrijorătoare de neliniște sufletească.

«Deci,

«Înfățișez astăzi Poporului Meu, Noua Constituție menită să așeze temelii mai solide și mai drepte Statului nostru și să îndrumeze viața obștească pe o cale mai sigură, mai liberă și mai sănătoasă».

Aceeași motivare se află și în manifestul Președintelui Consiliului de Miniștri, I. P. S. S. Patriarhul României Miron: «Într'un ceas de grea cumpănă pentru neamul românesc, când zarva și neînțelegerile dintre oameni amenință liniștea din lăuntru și siguranța Statului nostru clădit cu mari jertfe de sânge, M. S. Regele, cu părintească grijă pentru popor și cu dorul de a așeza și îndruma viața obștească pe o cale salvatoare în viitor, a cerut cu cel mai creștinesc gând potolirea patimilor și înlăturarea certurilor dintre fiii acestei țări, căci este sfânt și adevărat că fără bună înțelegere între frați și armonică conlucrare între fii unei țări nu se poate înlăptui o propășire mai simțită a țării...»

«M. S. Regele, văzând în luptele politice din trecut, cauza turburărilor și frământărilor care au stingherit și împiedecat o bună cărmuire, a hotărât, în înalta Lui înțelepciune și dragoste de țară să ne dea o nouă așezare constituțională»...

Aceiași motivare se află și în articolele d-lui profesor N. Iorga, publicate în «Neamul Românesc» care a avut un rol de seamă la redactarea așezământului constituțional în calitate d-sale de ministru de Stat.

Regele Carol I în scrisoarea sa publicată în Allgemeine Augsburger Zeitung din 27 Ianuarie 1870, prevăzuse toate slăbiciunile și scăderile ce vor rezulta pentru societatea românească din cauza așezământului politic din 1866.

ASPECTUL FORMAL AL NOUEI CONSTITUȚIUNI

Constituțiunea din 1938 se deosebește considerabil de Constituțiunea din 1866 și 1923, atât din punct de vedere al formei cât și din punctul de vedere al conținutului.

Ca formă constituțiunile din 1866 și 1923 au numai aparența de pact²⁾, căci după cum am arătat, parlamentele care le-au votat nu aveau investitura legală.

¹⁾ D-l prof. Nicolae Iorga în «Neamul Românesc» No. 50 din 5 Martie 1938, arată că au fost însărcinați cu redactarea acestui text d. prof. Istrate Miclescu și mai mulți oameni politici cu experiență.

²⁾ Vezi pag. 173—174.

așa că ele nu au fost validate decât ca manifestări de voință ale Suveranului¹⁾, ca niște statute.

Constituțiunea din 1938 este un Statut, adică o manifestare de voință a Monarhului, care a fost supus spre învoire, spre adeziune, poporului în ziua de 24 Februarie 1938 și acesta, prin 4.297.581 glasuri pentru și 5.483 contra, și-a manifestat voința în mod categoric, dându-și astfel adeziunea pentru noua așezare politică.

Referendumul popular este socotit ca cel mai bun mijloc de a cunoaște adevărata opinie a poporului asupra unui act de mare însemnătate.

De aceea el este așa de mult răspândit în toate țările democratice ca Elveția, Statele-Unite, etc.

Constituțiunea din 27 Februarie 1938 apare ca un act perfect din punct de vedere al formei și al legalității. În adevăr, ea întrunește manifestarea de voință a Regelui, cu contrasemnarea întregului Consiliu de Miniștri, aprobarea populară, actul de promulgare și publicarea în Monitorul Oficial.

Constituțiunea din 1938 are 100 articole față de 138 ale constituțiunii precedente.

Ordinea juridică dintr-o țară cu constituție rigilă ar trebui să cuprindă:

a) *normele constituționale*, simple formulări de principii necesare pentru organizarea Statului, cu indicarea organelor esențiale, a regimului juridic și garanția libertăților civile;

b) *legile fundamentale* (art. 76) votate cu majoritate calificată ($\frac{2}{3}$ sau $\frac{3}{4}$ din membrii Adunărilor) prin care se organizează marile organe ale Statului: legea electorală, legea administrativă, legea de organizare judecătorească, etc.

c) *legile ordinare*;

d) *regulamentele*.

Constituțiunea din 1938 este împărțită ca și Constituțiunea din 1923 în 8 titluri cu aceleași titlaturi ca în constituția anterioară, în afară de titlul II intitulat: «Despre datoriile și drepturile Românilor», în loc de numai Despre drepturile Românilor.

Noua Constituțiune menține o parte din principiile celei vechi, modifică o altă parte și adaugă un număr de principii noi, care influențează, în mod considerabil, sensul și conținutul chiar al dispozițiilor menținute.

PRINCIPIILE NOUEI CONSTITUȚIUNI

Dacă examinăm fondul Constituțiunii din 27 Februarie 1938, constatăm că din punct de vedere politic, constituie un mare progres, apropiindu-se de realitate și neurmărind abstracțiunile asemănătoare constituțiunilor precedente. Astfel, noua Constituțiune admite: a) *regimul reprezentativ simplu*, un regim de autoritate, în care executorul capătă preponderanța necesară conducerii, înlocuind regimul parlamentar existent de până atunci. Din eroare de redactare însă s'au menținut texte care nu corespund noului sistem. Urmărind ideea întăririi puterii executivului, trebuie să organizeze temeinic

¹⁾ Vezi pag. 191.

MAJESTATEA SA REGELE CAROL II

puterea regulamentară, nu numai cu atribuțiunea complementară de a executa legea (art. 46, al. 6), dar și cu atribuțiuni autonome în materie de organizare de servicii și de poliție; b) *înlătură monopolul* de guvernare al partidelor politice, bazate pe interese egoiste materiale, punând la baza Statului munca, organizând corpul electoral pe bază de muncă intelectuală și manuală și dând o largă reprezentare corporațiilor; c) *stabilește primatul etnic românesc*; d) introduce o *concepție solidaristă* în locul individualismului din constituțiunile anterioare. Ea menține o parte din principiile vechii constituțiuni. Astfel:

- a) Principiul suveranității naționale
- b) Principiul guvernării reprezentative;
- c) Principiul separațiunii puterilor;
- d) Monarhie ereditară;
- e) Inviolabilitatea monarhului;
- f) Responsabilitatea ministerială;
- g) Rigiditatea constituțională;
- h) Supremația Constituției, cu controlul constituționalității legilor (art. 7);
- i) Inamovibilitatea magistraturii (art. 76);
- j) Contenciosul administrativ;
- k) Controlul legalității actelor jurisdicționale;
- l) Examinarea prealabilă a legilor și regulamentelor generale, din punctul de vedere al tehnicii legislative;
- m) Garanția libertăților.

Constituțiunea din 1938 schimbă principiile fundamentale ale Statului, proclamând:

- a) că Regele este Capul Statului și în această calitate El este organul prin care Națiunea, titulara Suveranității, își manifestează toate puterile¹⁾. Astfel el exercita puterea legislativă prin Reprezentațiunea națională, iar puterea executivă prin guvern (art. 31).

S'ar părea însă că în art. 31 ar fi vorba de o eroare de redacție, de o inadvertență.

S'ar fi întrebuit prepoziția *prin* în loc de *și de*, adică art. 31 ar avea redactarea:

Puterea legislativă se exercită de Rege și de Reprezentațiunea națională.

Regele, care era o putere activă în vechea constituțiune, colaborând cu miniștrii săi în opera de guvernare, dobândește un rol preponderant întru cât miniștrii, ne mai având baza parlamentară, ca reprezentanți ai majorităților, devin simpli secretari ai Regelui, cum sunt miniștrii Președintelui Statelor Unite, revocabili *ad nutum*, responsabili politicește numai față de Rege.

- b) înlocuirea *regimului parlamentar*, existent sub imperiul constituțiunilor anterioare, în care miniștrii sunt reprezentanți majorităților parlamentare

¹⁾ Am arătat în *Trafaul de drept administrativ*, vol. II, pag. 149, greșala făcută de constituantul din 1923, când reproduce textul jurământului Regelui (art. 106) care fusese stabilit în art. 80 din Constituția din 1866, căci situațiunea juridică internațională a României era diferită în 1923 de aceea din 1866. Constituțiunea din 1938 prin inadvertență a reproduș în art. 39 textul vechii constituțiuni. Cred că ar fi trebuit ca textul jurământului să cuprindă și formula «prin Grația lui Dumnezeu și voința națională» care stă la baza regalității

de a căror încredere se bucură și fiind răspunzători față de ele, prin *regimul reprezentativ simplu*, în care miniștrii sunt recrutați de Rege, fără să țină seamă de încrederea parlamentului, ei neavând nici o răspundere politică față de parlament.

- c) Organizarea *Regenței* ca organ unipersonal, înlocuind astfel instituțiunea regenței pluripersonale creată prin constituțiunile anterioare. Potrivit art. 40 din noua Constituțiune, Regența are un regent și 2 supleanți.

Și adaugă ca principii noi:

1. Primatul etnic românesc;
2. Primatul puterii executive;
3. Recunoașterea dreptului de legiferare pe cale de decrete-legi în intervalul dintre sesiuni, însă cu obligațiunea de ratificare din partea legislativului (art. 46, alin. 7). Până la convocarea Adunărilor legislative, decretele legi nu au nevoie de ratificare (art. 98 pen. aliniat).
4. Compunerea corpului electoral pe baze profesionale și corporative;
5. Menținerea și întărirea atribuțiunilor Consiliului Legislativ, organ de tehnică legislativă, care s'ar părea, după ultimul aliniat al art. 72, (deși textul art. 31 s'ar opune) că devine organ de colaborare și decizie la opera legislativă.

6. Anunite incompatibilități pentru membrii Adunărilor legislative. Astfel ei nu pot face parte din consiliile de administrație ale societăților care au contracte cu Statul, județele sau comunele. Era un adevărat scandal aspectul consiliilor de administrație dela marile societăți care, cu scop de a avea avantagii, puneau în consilii oameni politici influenți, care își vindeau astfel influența lor — un adevărat trafic de influență.

7. Urmărindu-se prin Constituțiune stăpînirea imoralității în funcțiunile publice, se declară delapidarea de bani publici ca o crimă (art. 8:).

8. Se desființează dispozițiunea din art. 16 din vechea constituție, stabilindu-se prin art. 15 că pedeapsa cu moarte se va putea înființa prin jurnal al consiliului de miniștri pentru anumite infracțiuni arătate în textul constituțional.

9. Se vorbește și despre datoriiile Românilor, nu numai de drepturile lor.

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA NOUEI CONSTITUȚII

Vom examina câte-va din punctele principale enunțate mai sus

1. Prin noua Constituțiune se determină și se fixează Statul în cadrul *comunității naționale românești*, comunității naționale românești. Statul trebuie să prezinte în gradul cel mai înalt sentimentul național român, căci «*națiunea română este aceea care prin jertfele și credința sa a creat Statul nostru național*».

Pentru prima dată Constituțiunea proclamă primatul rasei, al originii etnice românești. Găsim această proclamare în art. 27 alin I: «*Numai cetățenii români sunt admisibili în funcțiunile și demnitățile publice civile și militare, ținându-se seama de caracterul majoritar și creator de Stat al Națiunii române*». Textul

1. P. S. S. PATRIARHUL DR. MIRON CRISTEA, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI, RAPORTÂND SUVERANULUI REZULTATUL PLEBISCITULUI PENTRU SCHIMBAREA CONSTITUȚIONII (27 FEBRUARIE 1938)

nu distinge între Români de origine și cei naturalizați, dar deosebirea reese evident din text, care adaogă «ținându-se în seamă de caracterul majoritar și creator de Stat al Națiunii române». Ea rezultă și din aliniatul ultim al acestui articol care spune: «*Numai Românii și cei naturalizați Români pot dobândi și deține imobile rurale în România*», deosebind pe Români de origine de cei naturalizați.

Primatul etnic îl găsim proclamat și în art. 67: «Nu poate fi ministru decât cel care este român de cel puțin 3 generații». Dar tocmai prin acest adaos se admite că și cei deveniți români, prin naturalizarea ascendenților lor în a 3-a generație, pot fi miniștri.

Constituțiunile din 1866 și 1923 admiteau noțiunea de națiune astfel cum a fost formulată de Jean Jacques Rousseau și în special de Renan: ca o idee activă la care participă toți acei cari au conștiința că îi aparțin. Renan spune că națiunea este un principiu spiritual. Omul nu este sclavul nici al rasei, nici al limbii, nici al religiei: o mare grupare de oameni cu mintea întreagă și cu inima caldă, care creează o conștiință morală. Iată ce numim națiune!

Noi credem că ideea de națiune în sistemul noiei Constituțiuni trebuie completată cu aceia de *origine etnică*, căci numai așa se ține seama de caracterul majoritar și creator de Stat al națiunii române.

Tot în aceste ordine de idei trebuie să menționăm și art. 3: «Teritoriul României nu se poate coloniza cu populațiuni de seminție străină», unde consti-

tuantul, înlocuind termenul ginte prin acela de seminție, a voit să apară mai plastic noțiunea fiziologică a origini, el a înțeles să oprească îngrămădirea în mase compacte a unor populațiuni de origine străină, pe un anumit teritoriu, căci el nu s'a gândit de sigur la colonizări propriu zise, întru cât țara este suficient populată.

Prin asemenea îngrămădiri, adevărate colonizări, însăși structura națională poate să fie periclitată. Astăzi îngrămădirile masive de străini inasimilabili, în multe din regiunile țării, constituiesc o problemă de o gravitate excepțională.

Această situațiune, creiată sub imperiul constituțiunilor din 1866 și 1923, va fi schimbată, de sigur, sub imperiul noiei constituțiuni.

Ar fi o mare operă românească, să se aducă Români macedoneni și să se instaleze în toate orașele și târgurile noastre înstrăinate.

Macedonenii ca și Oltenii constituiesc elemente de mare valoare pentru neamul nostru. Pricepuți, harnici, patrioți, stăruitori, dotați cu un remarcabil spirit comercial, Macedonenii și Oltenii ar putea, cu un mic sprijin din partea Statului, să alcătuiască elementul burghez, care ne lipsește, înlăturând astfel negustorii străini, cari dau înfățișare așa de puțin românească multor târguri și orașe.

Colonizarea ce s'a făcut cu Macedonenii în Dobrogea nu a fost tocmai reușită pentru că ei nu sunt prea buni plugari, ei sunt comercianți. Și tocmai de

Ministru Secretar de Stat și ad-interim la
Departamentul Afacerilor Străine,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Industriei și Comerțului,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Muncii,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Agriculturii, Domeniului și Cooperatiei,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Muncii, Sanității și Derogărilor Sociale

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Educației Naționale și ad-interim la Culte și
Arte,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Finanțelor și ad-interim la Departamentul
Justiției,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Internelor,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Apărării Naționale și ad-interim la Aer și
Marină,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor,

Nr. 458 din 27 Februarie 1938.

ph. Tătaru
Clujtoranu
Dr. Victor Cițescu
Z. Zorica Secuște
Dr. Tătaru
Victor Zamani
Dr. Cițescu
Dr. M. Cițescu
Dr. Cițescu
Cura / 7

SIRE,

Prin Înalt Decret Regal Nr. 901 din 26 Februarie 1938, Poporul Român a fost chemat să se rostească asupra primirei Constituțiunii menite să așeze temelii mai solide și mai drepte Statului nostru și să îndrumeze viața obștească pe o cale mai sigură, mai liberă și mai sănătoasă.

Urmându-se procedura prevăzută pentru plebiscit, Poporul Român, în ziua de 24 Februarie 1938, a dat învătura sa noului așezământ pe care Majestatea Voastră în nesfârșita Sa dragoste de țară l-a dat României pe veci întregite.

Comisiunea instituită prin Înalt Decret Regal pentru totalizarea plebiscitului, depunându-ne procesul-verbal ce a încheiat, din care reiese că 4.297.581 de glasuri au fost pentru primirea Constituțiunii și numai 5.483 au fost împotriva.

În calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri, în numele întregului Guvern, supun promulgării Majestății Voastre noua Constituțiune.

Suntem cu cel mai profund respect

SIRE,

Ai Majestății Voastre
Prea plecați și prea supuși servitori.

Președintele Consiliului de Miniștri,

Dr. Alexandru Văduva

Ministru Secretar de Stat,

Gen. Al. Văduva
Dr. Alex. Văduva
Dr. G. Miculescu
Dr. S. S. S. S.

CONSTITUȚIUNEA ROMÂNIEI

TITLUL I

DESPRE TERITORIUL ROMÂNIEI

Art. 1. — Regatul României este un Stat Național, unitar și indivizibil.

Art. 2. — Teritoriul României este inalienabil.

Art. 3. — Teritoriul României nu se poate coloniza cu populațiunile de semănție străină.

TITLUL II

DESPRE DATORIILE ȘI DREPTURILE ROMÂNILOR

CAPITOLUL I

Despre datoriile Românilor

Art. 4. — Toți Românii, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seamă temel al rostului lor în viață, a se jertfi pentru apărarea integrității, independenței și demnității ei; a contribui prin munca lor la înălțarea ei morală și propagarea ei economică; a îndeplini cu credință sarcinile obștești ce li se impun prin legi și a contribui de bună voie la împlinirea sarcinilor publice, fără de care ființa Statului nu poate viețui.

Art. 5. — Toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere.

Nimeni nu se poate socoti deslegat de îndatoririle sale civile ori militare, publice și particulare, pe temelul credinței sale religioase sau de orice alt fel.

Art. 6. — Nu se admite în Statul Român nici o deosebire de clasă socială. Privilegiile în așezarea dărilor sunt oprite. Micșorările și măririle de impozite nu pot fi decât generale și statornicite prin legi.

Art. 7. — Nu este îngăduit nici unui Român a propovădui prin viu graiu sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite, ori lupta de clasă.

Art. 8. — Este oprit preoților, de orice rit și credință religioasă, a pune autoritatea lor spirituală în slujba propagandei politice, atât în locașurile destinate cultului și funcțiunilor oficiale, cât și în afară de ele.

Propaganda politică, în locașurile destinate cultului, ori cu prilejul manifestațiunilor religioase, nu este îngăduită nimănui.

Orice asociațiune politică pe temeluri ori pretexte religioase este oprită.

În afară de persoanele, de condițiunile și de formele prevăzute în legi, nimeni nu poate lua ori presta jurăminte de credință.

Art. 9. — Românul care, fără prealabilă autorizație a Guvernului, va intra în orice serviciu al unui Stat străin, sau se va alătura pe lângă o corporație militară străină, pierde de plu drept cetățeniei române.

Supunerea, pentru oricât timp și din orice fapt ar rezulta ea, în vreo protecție străină, trage după sine pierderea de plu drept a cetățeniei române.

Naționalitatea română pierdută în condițiunile aici arătate nu se poate redobândi decât prin naturalizare.

CAPITOLUL II

Despre drepturile Românilor

Art. 10. — Românii se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea muncii, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile din care decurg drepturi, în condițiunile statornicite prin legi.

Art. 11. — Naționalitatea română se dobândește prin căsătorie, prin filiațiune, prin recunoaștere și prin naturalizare. Naturalizarea se acordă prin lege în mod individual; ea nu are efect retroactiv. Soția profită de naturalizarea soțului și copiii minori de aceea a părinților.

Art. 12. — Libertatea individuală este garantată.

Nimeni nu poate fi urmărit sau percheziționat, decât în cazurile și după formele stabilite de lege.

Nimeni nu poate fi deținut sau arestat decât în puterea unui mandat judecătoresc motivat și comunicat în momentul arestării, sau cel mai târziu în 24 ore după arestare.

În caz de violă vădită ori de urgență, deținerea sau arestarea se poate face imediat, iar mandatul se va emite și comunica în 24 ore, conform alineatului precedent.

Art. 13. — Nimeni nu poate fi sustras, în contra voinței sale, dela judecătoria pe care li dă legea.

Art. 14. — Domiciliul este inviolabil.

Nici o vizitare a domiciliului nu se poate face decât de autoritățile competente în cazurile și potrivit formelor stabilite de lege.

Art. 15. — Pedepsa cu moartea se aplică în timp de războiu potrivit codului de justiție militară.

Consiliul de Miniștri va putea decide aplicarea dispozițiunilor din alineatul precedent și în timp de pace, pentru atentate contra Suveranului, Membriilor Familiei Regale, Șefilor Statelor străine și demnitarilor Statului din mobile în legătură cu exercițiul funcțiunilor ce le sunt încredințate, precum și în cazurile de tâlhărie cu omor și asasinat politic.

Art. 16. — Proprietatea de orice natură, precum și creanțele atât asupra particularilor cât și asupra Statului, sunt inviolabile și garantate ca atare.

Oricine poate dispune liber de bunurile ce sunt ale lui, după normele prevăzute în legi.

Bunurile care fac parte din domeniul public sunt administrate și nu pot fi înstrăinate decât după regulile și cu formele stabilite prin lege. Nici o lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor, afară de cazurile de înaltă trădare și delapidare de bani publici.

Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică și după o dreaptă și prealabilă despăgubire stabilită de justiție conform legilor. Prin cauză de utilitate publică nu se poate înțelege decât aceea care este de natură a folosi în același timp tuturor și fiecare în mod actual ori eventual.

În afară de cazurile de utilitate publică pentru apărarea națională, pentru lucrările de interes militar, sanitar, cultural, pentru căi de comunicații terestre, nautice ori aeriene, pentru piețe și lucrări publice prevăzute în legile

actuale, nici un alt caz nu se poate stabili decât prin legi votate de ambele Adunări cu majoritate de două treimi.

Art. 17. — Zăcămintele miniere precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea Statului. Se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcții și depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de Stat pe baza legilor anterioare. O lege a minelor va determina normele și condițiile de punere în valoare a acestor bunuri, va fixa drepturile proprietarului care vor fi de cel puțin 50% din redevența și din prețul la hectar al concesionului și va arăta, totodată, putința și măsura în care aceștia vor participa la exploatarea acestor bogății.

Drepturile câștigate în favoarea Statului pe baza actelor de concesiune încheiate până în prezent se respectă.

Art. 18. — Drumurile mari și mici, ulițele care sunt în sarcina Statului, Județelor, Municipiilor și Comunelor, fluviile și râurile navigabile sau plutitoare, țărmurile, adăugirile către mal și locurile de unde s'a retras apa mării, porturile naturale sau artificiale, malurile unde trag vasele, spațiul atmosferic, apele producătoare de forțe motrice de folos obșteșc și în deosebire toate bunurile care nu sunt proprietate particulară, sunt considerate ca dependente ale domeniului public.

Art. 19. — Libertatea conștiinței este absolută.

Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și Siguranței Statului.

Biserica ortodoxă creștină și cea greco-catolică sunt biserici românești. Religia creștină ortodoxă fiind religia marelui majorității a Românilor, biserica ortodoxă este biserica dominantă în Statul Român, iar cea greco-catolică are înălțare față de celelalte culte.

Biserica ortodoxă română este și rămâne neatârnată de orice chidariile străine, păstrându-și însă unitatea, în privința dogmelor, cu biserica ecumenică a Răsăritului.

Chestiunile spirituale și canonice ale bisericii ortodoxe române (în deosebire de o singură autoritate sinodală centrală).

Raporturile dintre diferitele culte și Stat sunt de domeniul legilor speciale.

Art. 20. — Actele stării civile sunt de atribuția legii civile.

Înlocuirea acestor acte va trebui să preceadă totdeauna înlocuirea actelor religioase, care este obligatorie pentru toți membrii statelor.

Art. 21. — Învișământul este liber în condițiile stabilite prin legi speciale și întru cât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinii publice și intereselor de Stat.

Învișământul primar este obligator. În școlile Statului acest învișământ va fi gratuit.

Art. 22. — Constituția garantează fiecarei, în limitele și condițiile legii, libertatea de a comunica și publica ideile și opiniile sale, prin grai, prin scris, prin imagini, prin amete sau prin orice alte mijloace.

Art. 23. — Secreții scrisorilor, telegramelor și convorțurilor telefonice este inviolabil. Se exceptează cazurile în care justiția e dator să se informeze conform legii.

Art. 24. — Cetățenii români au dreptul a se aduna pașnici și fără armă pentru a trata tot felul de chestiuni, conformându-se legilor care regulează exercițiul acestui drept.

Intranșibile, procesurile și manifestațiile pe căile publice ori în aer liber, sunt supuse legilor și orânduirilor polițienești.

Art. 25. — Oricine are dreptul a se adresa prin petițiuni, subscris de una sau mai multe persoane, la autoritățile publice, însă numai în numele celor subscrisi.

Autoritățile constituite au singure dreptul să adreseze petițional în nume colectiv.

Art. 26. — Cetățenii români au dreptul a se asocia, conformându-se legilor.

Dreptul de liberă asociațiune nu implică dreptul de a crea persoane juridice. Condițiile în care se acordă personalitatea juridică se stabilesc prin lege.

Art. 27. — Numai cetățenii români sunt admisibili în funcțiuni și demnitățile publice, civile și militare, ținându-se seama de caracterul majoritar și creator de Stat al Națiunii Române.

Supuși străini nu pot ocupa atari funcțiuni, decât în cazurile statornicite prin legi.

Străinii așători pe pământul României se bucură de protecțiunea dată de legi persoanelor și averilor în genere. Numai Românii și cei naturalizați români pot dobândi cu orice titlu și deține imobile rurale în România. Străinii vor avea drept numai la valoarea acestor imobile.

Art. 28. — Decorațiunile străine se vor purta de Români numai cu autorizarea Regelui.

Insignele, emblemele, medaliile, precum și uniformele de orice fel, nu pot fi create, nici atribuite, nici purtate fără legiuță înecuvântare.

TITLUL III

DESPRE PUTERILE STATULUI

Art. 29. — Toate puterile Statului emană dela Națiunea Română.

Ele însă nu se pot exercita decât prin delegațiune și numai după principiile și regulile așezate în Constituția de față.

Art. 30. — Regele este Capul Statului.

Art. 31. — Puterea legislativă se exercită de Rege prin Reprezentațiunea Națională care se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților.

Regele sancțiunează și promulgă legile.

Înainte de a se da sancțiunea regală, legea nu e valabilă.

Regele poate refuza sancțiunea.

Nici o lege nu poate fi supusă sancțiunii regale, decât după ce va fi fost discutată și votată de majoritatea ambelor Adunări.

Promulgarea legilor votate de ambele Adunări se va face prin îngrijirea Ministrului de Justiție care este și păstrătorul Marelui Sigiliu al Statului.

Inițiativa legilor este dată Regelui. Fiecare din cele două Adunări pot propune din inițiativă proprie numai legi în interesul obșteșc al Statului.

Interpretațiunea legilor cu drept de autoritate se face numai de puterea leguitoare.

Nici o lege, nici un regulament de administrațiune generală sau comună nu pot fi îndatoritoare decât după ce se publică în chipul hotărât prin ele.

Art. 32. — Puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită prin Guvernul Său în modul stabilit prin Constituție.

Art. 33. — Puterea judecătorească se exercită de organele ei.

Hotărârile judecătorești se pronunță în virtutea legii. Ele se execută în numele Regelui.

CAPITOLUL I

Despre Rege

Art. 34. — Puterile constituționale ale Regelui sunt ereditare în linia coboritoare directă și legitimă a Majestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu excluderea perpetuă a femeilor și coboritorilor lor.

Coboritorii Majestății Sale vor fi crescuți în religia ortodoxă a Răsăritului.

Art. 35. — În lipsă de coboritori în linie bărbătească ai Majestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, succesiunea Tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații Săi, sau coboritorilor acestora, după regulile statornicite în articolul precedent.

Dacă nici unul din frații sau coboritorii lor nu s'ar găsi în viață, sau ar declara mai dinainte că nu primesc Tronul, atunci Regele va putea indica succesorul Său dintr'o dinastie suverană din Europa occidentală, cu primirea Reprezentațiunii Naționale dată în forma prescrisă de art. 36. Dacă nici una nici alta nu va avea loc, Tronul este vacant.

Art. 36. — În caz de vacanță a Tronului, ambele Adunări se întrunesc de îndată într'o singură Adunare obșcără fără convocare și, cel mai târziu până în opt zile dela întrunirea lor, aleg un Rege dintr'o dinastie suverană din Europa occidentală.

Prezența a trei pătrimi din membri cari compun fiecare din ambele Adunări și majoritatea de două treimi a membrilor prezenți sunt necesare pentru a se putea purcede la această alegere. În caz când Adunarea nu se va fi făcut în termenul mai sus descris, atunci în a doua zi la amiază Adunările întrunite vor păși la alegere, oricare ar fi numărul membrilor prezenți și cu majoritatea absolută a voturilor.

Dacă Adunările s'ar afla dizolvate în momentul vacanței Tronului, se va urma după modul prescripționat la articolul următor.

În timpul vacanței Tronului, Adunările întrunite vor numi o Locotenentă Regală compusă din trei persoane, care va exercita puterile Regale până la suirea Regelui pe Tron.

În toate cazurile mai sus arătate votul va fi secret.

Art. 37. — La moartea Regelui Adunările se întrunesc chiar fără convocare, cel mai târziu zece zile după declararea morții.

Dacă din întâmplare ele au fost dizolvate mai dinainte și convocarea lor a fost hotărâtă în actul de dizolvare, pentru o epocă în urma celor zece zile, atunci Adunările cele vechi se adună până la întrunirea aceluia care au a le înlocui.

Art. 38. — De la data morții Regelui și până la depunerea Jurământului succesorului Său la Tron, puterile constituționale ale Regelui sunt exercitate în numele Națiunii Române de Miniștrii întruniți în consiliu și sub a lor responsabilitate.

Art. 39. — Regele este major la vârsta de 18 ani împlineți.

La suirea Sa pe Tron El va depune mai întâi în sânul Adunărilor întrunite următorul Jurământ: « Jur a păzi Constituția și legile Națiunii Române, a menține drepturile ei naționale și integritatea teritoriului ».

Art. 40. — Regele poate numi un Regent și doi Supleanți cari, după moartea Lui, să exercite puterile Regale în timpul minorității succesorului Său.

Această numire se face cu primirea Reprezentațiunii Naționale, dată în forma prescripționată de art. 36 din Constituția de față.

Regentul va exercita totodată și tutela Regelui minor. Dacă la moartea Regelui, Regentul nu s'ar găsi numit și succesorul Tronului ar fi minor, ambele Adunări întrunite vor numi pe Regent și pe cei doi Supleanți, procedând după formele prescripționate de art. 36 din Constituția de față.

Regentul și supleanții Săi nu intră în funcțiune decât după ce vor fi depus înaintea ambelor Adunări întrunite, jurământul prescripționat de art. 39 din Constituția de față.

În caz de deces al Regentului, Supleantul cel mai în vârstă îl va lua de drept locul, procedându-se conform celor stabilite la alineatul precedent pentru alegerea unui nou Supleant.

Art. 41. — Dacă Regele se află în imposibilitate de a domni, Principele Moștenitor major, singur, ia de drept Regenta. În cazul în care Principele Moștenitor ar fi minor, Consiliul de Miniștri, după ce s'a constatat legalmente imposibilitatea de a domni, convoacă îndată Adunările Legiuitoare reunite pentru a decide.

Art. 42. — Nici o modificare nu se poate face Constituției în timpul Regenței.

Art. 43. — Regele nu va putea fi totodată și Șeful unui alt Stat fără consimțământul Adunărilor.

Nici una din Adunări nu poate delibera asupra acestui obiect, dacă nu vor fi prezenți cel puțin două treimi din membri cari le compun și hotărârea nu se poate lua decât cu două treimi din voturile membrilor de față.

Art. 44. — Persoana Regelui este inviolabilă. Miniștrii Lui sunt răspunzători.

Actele de Stat ale Regelui vor fi contrasemnate de un Ministru care, prin aceasta însăși, devine răspunzător de ele. Se exceptează numirea Primului Ministru care nu va fi contrasemnată.

Art. 45. — Regele convoacă Adunările Legiuitoare cel puțin odată pe an, deschizând sesiunea prin mesaj, la care Adunările prezintă răspunsul lor.

Regele pronunță închiderea sesiunii.

El are dreptul de a dizolva ambele Adunări de odată

sau numai una din ele. Actul de dizolvare trebuie să conțină convocarea alegătorilor și a noulor Adunări.

Regele poate amâna Adunările. Ele se întrunesc deplin drept la împlinirea unui an dela data amânării, dacă între timp nu au mai fost convocate.

Art. 46. — Regele numește și revoacă pe Miniștrii Săi. El are dreptul de a ierta sau mîlcșoza pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statorește în privința Miniștrilor.

El nu poate suspenda cursul urmăririi sau jecdecății, nici a interveni prin nici un mod în administrarea justiției.

El numește sau confirmă în funcțiunile publice potrivit legilor.

El nu poate crea o nouă funcțiune fără o lege specială. El face regulamentele necesare pentru executarea legilor, fără să poată modifica legile și sentințe pe cineva de executarea lor.

El poate, în timpul când Adunările Legiuitoare sunt dizolvate și în intervalul dintre sesiuni, să facă în orice privință Decrete cu putere de lege, care urmează a fi supuse Adunărilor spre ratificare la cea mai apropiată a lor sesiune.

El este Capul Oștirii.

El are dreptul de a declara războiul și de a încheia pacea.

El conferă gradele militare în conformitate cu legea.

El conferă decorațiunile române.

El acreditează Ambasadorii și Miniștrii Plenipotențari pe lângă Șefii Statelor Străine.

El are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale.

El încheie, cu Statele Străine, tratatele politice și militare. Convențiunile necesare pentru comerț, navigațiune și altele asemenea de El încheiate, pentru a avea putere de lege în interior trebuie să fie însă supuse Adunărilor Legiuitoare și aprobate de ele.

Art. 47. — Lista civilă se hotărăște prin lege.

CAPITOLUL II

Despre Reprezentarea Națională

Art. 48. — Membrii Adunărilor Legiuitoare reprezintă Națiunea și nu-și exercită mandatul decât după depunerea legiuitului jurământ.

Art. 49. — Fiecare Adunare determină prin regulamentul său modul după care se constituie și își exercită atribuțiunile.

Art. 50. — Validarea alegerilor pentru ambele Adunări și verificarea titlurilor membrilor aparținând fiecăreia din ele, se face de Înalta Curte de Casație și Justiție, înainte de data fixată pentru întrunirea Adunărilor.

Art. 51. — Nimeni nu poate fi totodată membru al uneia și al celeilalte Adunări.

Art. 52. — Deputații și Senatorii, numiți de puterea executivă într-o funcțiune salariată pe care o primesc, pierd de plin drept mandatul lor de reprezentanți ai Națiunii.

Această dispozițiune nu se aplică Miniștrilor și Subsecretarilor de Stat.

Art. 53. — Membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare Statului; ei nu pot face parte din Consiliile de administrație ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, Județele sau Comunele.

Art. 54. — Orice hotărâre se ia cu majoritate absolută a voturilor afară de cazurile statornice în altfel prin Constituție.

În caz de paritate a voturilor, propunerea în deliberare este respinsă.

Adunările țin ședințe cu jumătate plus unul din numărul membrilor înscriși în apelul nominal.

Art. 55. — Fiecare membru al Adunărilor are dreptul a adresa Miniștrilor întrebări la care aceștia sunt obligați a răspunde în termenul prevăzut de regulament.

Art. 56. — Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit pentru opiniunile și voturile de el emise în cursul exercitării mandatului.

Art. 57. — Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunii, să fie urmărit sau arestat pentru vine penale, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict.

Detențiunea sau urmărirea vreunui din membrii Adunărilor este suspendată în tot timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere.

Art. 58. — Fiecare din Adunări deliberază și hotărăște separat, afară de cazurile anume arătate în Constituția de față.

Art. 59. — Poliția Adunărilor se exercită de Președintele fiecăreia din ele care, singur, după încuviințarea Adunării, poate da ordine gărzii respective.

Art. 60. — Diurnele Deputaților și Senatorilor se stabilesc prin lege.

SECȚIUNEA I

Despre Adunarea Deputaților

Art. 61. — Adunarea Deputaților se compune din Deputați aleși de cetățenii români, cari au vârsta de 30 ani împliniți și practică efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii:

1. Agricultură și muncă manuală;
2. Comerțul și industria;
3. Ocupațiuni intelectuale.

Alegerea se face cu vot secret, obligator și exprimat prin scrutin uninominal, pe circumscripțiuni care să asigure reprezentarea felului de îndeletnicire a alegătorilor.

Legea electorală va fixa circumscripțiunile și va statui după normele mai sus impuse, condițiunile cerute pentru a fi alegător, pentru bărbați și femei, incapacitățile, decăderile, incompatibilitățile, procedura votării și garanțiile libertății alegerilor precum și numărul deputaților.

Durata mandatului este de șase ani.

Art. 62. — Spre a fi eligibil în Adunarea Deputaților se cere:

- a) A fi cetățean român;
- b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice și a practica efectiv îndeletnicirea respectivă a uneia din cele trei categorii arătate în articolul precedent, pe al cărei alegătorii urmează să-i reprezenta;
- c) A avea vârsta de 30 ani împliniți;
- d) A avea domiciliul în România.

Incapacitățile, decăderile temporare ori definitive și incompatibilitățile, se vor stabili prin legea electorală.

SECȚIUNEA II

Despre Senat

Art. 63. — Senatul se compune din Senatori numiți de Rege, din Senatori de drept și din Senatori aleși cu vot obligator, secret și exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite în Stat, în numărul și condițiunile, pentru alegători și eligibili, bărbați și femei, ce se vor stabili prin legea electorală.

Proporția Senatorilor numiți în raport cu cei aleși este de jumătate.

Art. 64. — Sunt de drept membri ai Senatului, în virtutea înaltei lor situațiuni în Stat și Biserică:

- a) Moștenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani împliniți;
- b) Toți Principii Familiei Regale, majori;
- c) Patriarhul și Mitropolitul Țării;
- d) Episcopii eparchiilor ai bisericilor ortodoxe române și greco-catolice, întru cât vor fi aleși conform legilor Țării;
- e) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, întru cât sunt aleși sau numiți conform legilor Țării și reprezintă un număr de peste 200.000 credincioși;

f) Actualii Senatori de drept recunoscuți până la data promulgării prezentei Constituții.

Mandatul Senatorilor de drept, enunțrați la paragrafele a—e inclusiv, înlocuiește odată cu calitatea sau demnitatea în virtutea căreia li s-a dat.

Durata mandatelor Senatorilor numiți și aleși va fi de nouă ani. Mandatele Senatorilor aleși se reînnoiesc din trei în trei ani dela data depunerii jurământului prevăzut de art. 48 din Constituție, în proporție de o treime.

Ultima treime înlocuiește la sorți pentru reînnoire păstrează mandatele până la expirarea termenului de nouă ani.

Pentru mandatele leșite la sorți se va proceda la noi alegeri conform legii electorale.

CAPITOLUL III

Despre Guvern și Miniștri

Art. 65. — Guvernul se compune din Miniștri și Subsecretari de Stat.

Miniștrii exercită puterea executivă în numele Regelui, în condițiunile stabilite de Constituție și pe a lor răspundere.

Miniștrii au răspundere politică numai față de Rege.

Art. 66. — Miniștrii întruniți alcătuiesc Consiliul de Miniștri, care este prezidat de acel care a fost însărcinat de Rege cu formarea Guvernului și care poartă titlul de Președinte al Consiliului de Miniștri.

Departamentele Ministeriale și Subsecretariatele de Stat nu se pot înființa și desființa decât prin lege.

Art. 67. — Nu poate fi Ministru decât cel care este român de cel puțin trei generații. Se exceptează acei cari au fost Miniștri până acum.

Art. 68. — Membrii Familiei Regale nu pot fi Miniștri.

Art. 69. — Miniștrii și Subsecretarii de Stat care nu sunt Membri ai Adunărilor pot lua parte la debaterile legilor dar nu pot vota; Adunările pot cere prezența Miniștrilor la deliberările lor. Debaterile nu pot începe fără prezența unui Ministru.

Art. 70. — Regele și fiecare din Adunări poate cere urmărirea Miniștrilor și trimiterea lor în judecata Înaltei Curți de Casație și Justiție care, singură, în secțiuni unite, este în drept să-i judece. În ceea ce privește exercițiul acțiunii civile a părții vătămate și în ceea ce privește crimele și delictele comise de ei afară de exercițiul funcțiunii lor, sunt supuși regulilor de drept comun.

Punerea sub urmărire a Miniștrilor de către Corpurile Legiuitoare se va rosti prin majoritate de două treimi a membrilor de față.

Instrucțiunea se va face de o comisie a Înaltei Curți de Casație și Justiție compusă din cinci membri trași la sorți în secțiuni unite. Această comisie are și puterea de a califică faptele și de a decide sau nu urmărirea.

Acuzarea înaintea Înaltei Curți de Casație și Justiție se va susține de Ministerul Public.

Legea responsabilității Ministeriale determină cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile Miniștrilor.

Miniștri de Justiție leșiți din funcțiune nu pot exercita profesiunea de avocat timp de un an dela data ieșirii.

Miniștrii leșiți din funcțiune nu pot face parte din consiliile de administrație ale întreprinderii cu care au încheiat contracte în cei trei ani următori.

Art. 71. — Orice parte vătămată în drepturile sale printr-un decret sau dispozițiune semnată de un Ministru, cu violarea unui text expres al Constituției ori legilor în vigoare, poate cere Statului despăgubiri bănești pentru paguba suferită, conform dreptului comun.

CAPITOLUL IV

Despre Consiliul Legislativ

Art. 72. — Consiliul Legislativ funcționează pe baza legii sale organice.

Consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, atât înainte cât și după amendarea lor în comisii, afară de cele care privesc creditele bugetare.

Nici un regulament pentru aplicarea legilor nu se poate face fără consultarea prealabilă a Consiliului Legislativ, afară de cazul prevăzut la alineatul următor pentru proiectele de legi.

Adunările Legiuitoare pot proceda la discutarea proiectelor de legi fără a mai aștepta aprobarea Consiliului Legislativ, dacă acesta nu-l dă în termenul fixat de legea sa organică.

CAPITOLUL V

DESPRE PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Art. 73. — Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa decât în puterea unei legi.

Consiliul și Tribunalele extraordinare nu se pot crea, sub nici o numire și nici un cuvânt, în vederea unor anume procese, fie civile, fie penale, sau în vederea judecării unor anume persoane.

Juriul se desființează.

Art. 74. — Pentru întreg Statul Român există o singură Curte de Casație și Justiție.

Art. 75. — Numai Curtea de Casație și Justiție în sesiuni unite are dreptul de a judeca constituționalitatea legilor și a declara inaplicabile pe acelea care sunt potrivnice Constituției. Judecarea inconstituționalității legilor se mărginește numai la cazul judecat.

Curtea de Casație și Justiție se va rosti asupra conflictelor de atribuțiuni.

Dreptul de recurs în casare este de ordin constituțional.

Art. 76. — Judecătorii sunt inamovibili. Inamovibilitatea se va statornici printr-o lege specială care va interveni cel mai târziu în termen de șase luni dela promulgarea prezentei Constituții. În acest răstimp sancțiunile disciplinare se vor aplica prin Decret Regal.

Art. 77. — Justiția militară se organizează prin lege.

Art. 78. — Contenciosul administrativ este în căderea puterii judecătorești, potrivit legii speciale.

Puterea judecătorească nu are cădere să judece actele de guvernământ precum și actele de comandament cu caracter militar.

CAPITOLUL VI

DESPRE INSTITUȚIUNILE JUDEȚENE ȘI COMUNALE

Art. 79. — Instituțiunile administrative sunt statornicite prin legi.

TITLUL IV

DESPRE FINANȚE

Art. 80. — Nici un impozit de orice natură nu se poate stabili și percepe decât pe baza unei legi.

Prin lege se pot crea impozite numai în folosul Statului, Județelor, Comunelor și Instituțiunilor Publice îndeplinind un serviciu de Stat.

Art. 81. — Nu se pot înființa monopoluri decât prin lege și numai în folosul Statului, Județelor și Comunelor.

Art. 82. — Fonduri de pensuni sau gratificațiuni în serviciu tezaurului public nu se pot înființa decât în virtutea unei legi.

Art. 83. — În fiecare an Adunările Legiuitoare încheie socotelile și votează bugetul fără a putea spori cheltuielile propuse.

Toate veniturile și cheltuielile Statului trebuiesc trecute în buget și socoteli.

Dacă bugetul nu se votează în timp util, puterea executivă va face față necesităților serviciilor publice aplicând bugetul anului precedent, fără a putea merge cu acel buget mai mult de un an peste anul pentru care a fost votat.

Art. 84. — Controlul preventiv și cel de gestiune al tuturor veniturilor și cheltuielilor Statului se va exercita de Înalta Curte de Conturi, care va supune în fiecare an Adunărilor Legiuitoare un raport general asupra conturilor de gestiune ale bugetului trecut, semnalând neregulile ce ar fi săvârșite de Miniștri în aplicarea lui.

Regularea definitivă a socotelilor trebuie să fie prezentată Adunărilor Legiuitoare cel mai târziu în termen de doi ani dela încheierea fiecărui exercițiu.

Un corp superior de control va avea misiunea de a supraveghea și examina legalitatea și corectitudinea executării gestiunilor în toate serviciile publice.

Acest corp va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri și va lucra după ordinea Șefului Guvernului.

Art. 85. — Toate fondurile provenite dela Case Speciale, de care Guvernul dispune sub diferite titluri, trebuiesc cuprinse în bugetul general al veniturilor Statului.

Art. 86. — Pentru toată România există o singură Curte de Conturi.

Art. 87. — Delapidarea de bani publici se califică crimă și se pedepsește ca atare.

TITLUL V

DESPRE OȘTIRE

Art. 88. — Toți cetățenii români sunt datorți a face parte din unul din elementele oștii, conform legilor.

Art. 89. — Gradele, decorațiunile și pensiunile militare nu pot fi retrase decât în virtutea unei sentințe judecătorești.

Art. 90. — Contingentul oștii se votează pentru fiecare an de Adunările Legiuitoare.

Art. 91. — Nici o trupă armată nu poate fi admisă în serviciul Statului și nu poate intra sau trece pe teritoriul României decât în virtutea unei legi.

TITLUL VII

DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 92. — Culoarele drapelului României sunt: Albastru, Galben, Roșu, așezate vertical.

Art. 93. — Reședința Guvernului e în Capitala Țării.

Art. 94. — Limba română este limba oficială a Statului.

Art. 95. — Nici un jurământ nu leagă și nu poate fi impus decât în puterea unei legi, care hotărăște și formula lui.

Art. 96. — Constituția de față nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte.

În caz de pericol de Stat se poate institui starea de asediu generală sau parțială.

TITLUL VII

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI

Art. 97. — Constituția de față nu poate fi revizuită în total sau în parte decât din inițiativa Regelui și cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare care urmează a indica și textele de revizuit.

Consultarea Adunărilor Legiuitoare se face prin mesaj Regal și se exprimă cu majoritate de două treimi ale Adunărilor întrunite într-una singură sub președinția Președintelui Senatului. Rezultatul consultațiunii se aduce la cunoștința Regelui de președinții celor două Adunări însoțiți de o Comisiune specială.

Textele noi, urmând a înlocui pe cele revizuite, se votează cu majoritate de două treimi, de fiecare Adunare în parte.

TITLUL VIII

DISPOZIȚIUNI TRANZITORII ȘI FINALE

Art. 98. — Toate pământurile expropriate și distribuite pe baza legii pentru reforma agrară a Vechiului Regat din 17 Iulie 1921; a legii pentru reforma agrară din Basarabia din 13 Martie 1920; a legii pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 13 Iunie 1921 și a legii pentru reforma agrară din Bucovina din 30 Iulie 1921, sunt respectate ca drepturi câștigate și vor fi cărmuite, pentru orice litigii relative la ele în prezent și pe viitor, de acele legi.

Dispozițiunile acestor legi introduse în art. 131 din Constituția dela 1923 rămân cu caracter constituțional.

Toate drepturile politice dobândite în virtutea decretelor-legi ratificate prin art. 133 al Constituției din 1923, se respectă.

Toate codicele și legile în vigoare se vor revizui în vederea unificării legislației, punându-se în armonie cu principiile actualei Constituții. Până atunci ele rămân în vigoare. Din ziua promulgării Constituției de față sunt desființate acele dispoziții din legi, decrete, regulamente și orice alte acte care sunt contrarii celor înscrise în această Constituție. Se abrogă de asemenea din ziua promulgării prezentei Constituții, Constituția promulgată cu Decretul Regal Nr. 1.360 din 28 Martie 1923.

Juriul în materie criminală va mai funcționa până la punerea Codului Penal Carol al II-lea și al Procedurii Penale în acord cu principiul statornicit în art. 73 al Constituției de față.

Până la convocarea Adunărilor Legiuitoare toate decretelor au putere de lege fără a mai fi nevoie de ratificarea lor.

Statutul Familiei Regale are caracter Constituțional și nu se poate modifica decât cu procedura pentru revizuirea Constituției.

Art. 99. — Pentru alegerea Adunărilor Legiuitoare ce urmează a fi înființate pe baza prezentei Constituții, un Decret Regal cu putere de lege, în condițiile art. 98, va fixa condițiile cerute pentru a fi alegător și ales, în Cameră și Senat, circumscripțiile electorale, numărul Deputaților și Senatorilor, normele după care urmează a se face alegerea.

Acest decret are un caracter Constituțional și nu se poate modifica decât cu majoritate de două treimi.

Art. 100. — Prezenta Constituție, după ce va fi edictată de Rege, va fi supusă Națiunii Române spre o bună știință și învoire.

Un Decret Regal va fixa procedura după care se va urma în acest scop.

După terminarea acestor operațiuni și a aducerii rezultatului ei la cunoștința Regelui de către Președintele Con-

siliului de Miniștri, Constituția de față va fi promulgată și intră în vigoare.

Dată în București, la 20 Februarie 1938.

CAROL,

Președintele Consiliului de Miniștri, MITRON, Patriarhul României.

General Arthur Văitoianu, Dr. Al. Vaida-Voevod, G. G. Mironescu, N. Iorga, Dr. C. Angelescu, Gh. Tătărdescu, C. Argetoianu, Dr. Voicu Nițescu, G. Ionescu-Șișești, Dr. I. Cosbîncu, Victor Iamandi, Mircea Gancicov, Armand Călinescu, Constantin Angelescu, General adj. Paul Teodorescu, N. Petrescu-Comnen.

Promulgăm această Constituțiune și ordonăm să fie investită cu sigiliul Statului și publicată în «Monitorul Oficial».

Dat în București, la 27 Februarie 1938.

[Handwritten signature]

această calitate a lor noi nu am știut să profităm. Ar fi momentul acum să întreprindem, cu dănsii, românizarea orașelor noastre înstrăinate.

II. Se statornicesc și se lămuresc mai bine *datoriile și drepturile cetățenilor*. Prin constituțiunile anterioare se formulau numai drepturile cetățenilor pentru că se considera că dreptului de suveranitate, dreptului de a comanda ce aparține națiunii, corespunde obligațiunea tuturor guvernaților de a se supune la toate măsurile edictate în numele suveranității. Astfel fiecare cetățean datorește Statului: *a)* supunere perpetuă; *b)* credință; *c)* unele servicii personale ca serviciul militar, etc.; *d)* contribuțiuni pentru întreținerea serviciilor necesare colectivității.

Datoria de supunere ca și aceea de a contribui la sarcinile publice o au și străinii, cari locuiesc pe teritoriul Statului.

Noua Constituțiune formulează în art. 4—9, în mod clar, îndatoririle cetățenilor. În starea de confuziune, ce se născuse în ultimul timp, grație politicianismului, obligațiuni, stabilite prin legi, erau nesocotite, de aceea s'a crezut necesar să se precizeze obligațiunile cetățeanului. Articolul 4 are o redacțiune interesantă prin sentimentele înalte ce cuprinde, dar mai ales prin faptul că pune *munca la baza organizației sociale*.

În ce privește drepturile cetățenilor, adică autolimitările făcute de Stat atotputerniciei sale, Constituțiunea de față le aduce restricțiuni, mai ales în ce privește libertățile de propagandă, față de care nu se mai prohibesc măsurile preventive. Astfel în ce privește libertatea presei, Constituțiunea se mărginește numai să garanteze această libertate, însă în limitele și condițiunile legii (art. 22, 25 și 26 din vechea constituțiune), iar libertatea învățământului se menține întocmi ca în vechea Constituțiune (art. 21, 24 din vechea constituțiune), ca și libertatea întrunirilor (art. 24, 28 vechea constituțiune).

În schimb însă *dreptul de proprietate*, de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sau particularilor sunt declarate *inviolabile și garantate* ca a'are.

Se face act de dreptate proprietarilor, redându-li-se o parte din bogățiile miniere ale subsolurilor, naționalizate prin Constituțiunea din 1923.

III. Constituțiunea proclamă, prin art. 29, că toate puterile Statului emană de la națiunea română, adică națiunea e titulara suveranității.

În această privință Constituțiunea din 1938 admite teoria democratică a revoluțiunii franceze ca și constituțiunile din 1866 și 1923.

Teoria germană expusă pentru prima dată de Gerber în a II-a jumătate a veacului al XIX-lea, admisă de întreaga doctrină germană, până la instaurarea regimului național-socialist, considera Statul, persoana juridică, ca titular al suveranității. Această doctrină este admisă în Italia și înainte și după instaurarea regimului fascist.

Această doctrină satisface mult mai bine decât teoria revoluționară franceză exercițiul puterii de comandă într-o monarhie, după cum se poate vedea.

În adevăr Statul, persoana juridică, are organe prin care exprimă voința sa suverană. Națiunea și Regele

sunt organele lui. Și unul și altul sunt organe primare, pe câtă vreme în concepțiunea revoluționară națiunea este persoana juridică și titularul suveranității și această persoană juridică lucrează prin delegați, prin reprezentanți: Statul se identifică cu persoana juridică națiunea, devenind el însuși persoana juridică.

Așa încât, în acest sistem, națiunea personalizată și suverană constituie elementul primar, celelalte organe sau puteri nu sunt decât elemente derivate, simpli delegați ai națiunii. Dar acest popor nu își exprimă el însuși voința lui suverană, el nu își manifestă voința în mod direct, el nu este decât un corp de elecțiune a membrilor Adunării Deputaților și a unei părți din Senat, care împreună cu Regele, tot mandatar al națiunii, lucrează prin delegațiune.

Art. 30 proclamă Regele Cap al Statului. Sub imperiul constituțiunilor anterioare Regele fiind capul puterii executive, adică al guvernului, era considerat că reprezintă Statul, căci guvernul are această putere de reprezentațiune, dar nu exista un text, care să proclame această calitate a Regelui.

Stabilind această situațiune a Regelui de Cap al Statului, redactorii noiei constituțiuni au căutat în articolele următoare să stabilească o teorie originală a separațiunii puterilor.

Potrivit acestei teorii, cele două puteri politice legislative și executive sunt încredințate Regelui, care le exercită pe cea dintâi prin reprezentațiunea națională (art. 31) compusă din Senat și Adunarea Deputaților, iar pe cea de a doua prin guvern (art. 32).

S'ar părea la prima vedere că prin noua constituțiune se întronează o confuziune de puteri.

În articolele următoare, se caută să se înlăture această impresie.

În adevăr, potrivit art. 34 din vechea constituțiune, puterea legislativă era exercitată în mod colectiv de Rege și de reprezentanța națională adică Adunarea Deputaților și Senat. Inițiativa legilor era dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative. Orice lege cerea învoirea celor trei ramuri ale puterii legislative, care se dădea prin voturile Adunării Deputaților și Senatului și prin sancțiunea regală. Se cerea adică o întreită manifestare de voință. Manifestările de voință ale Adunării Deputaților și ale Senatului se stabileau prin votare conform art. 48 și 49 din vechea constituțiune, iar manifestarea de voință a Regelui, sau adeziunea sa la opera legislativă avea loc prin actul de sancționare.

Nu se putea vorbi de lege până ce actul parlamentului nu era sancționat. Numai de atunci exista legea.

În sistemul noiei Constituțiuni, inițiativa legilor aparține de asemenea Regelui și celor două adunări, însă cu o restricțiune când e vorba de dreptul de inițiativă al Adunărilor, adică acelea nu pot face propuneri de legi decât în interesul obștesc al Statului.

Adunarea Deputaților și Senatul, votând proiectul, fac legea. Sancțiunea regală nu mai este parte integrantă din actul legislativ, ci apare ca un act de aprobare, căci Regele nu mai este un colegiator, dar un superior, un controlator. De aceea noua constituțiune a suprimat alineatul 4 din art. 34: «Orice lege cere învoirea celor trei ramuri ale puterii legislative».

M. S. REGELE CAROL II SANȚIONÂND NOUA CONSTITUȚIE, 27 FEBRUARIE 1938

și a adăugat o nouă dispozițiune: « Înainte de a i se da sancțiunea regală, legea nu e valabilă », adică legea există, dar nu produce efecte juridice; legea nu este perfectă până nu capătă sancțiunea.

Sancțiunea, în noul sistem, capătă valoarea unei condițiuni suspensive; ea se aseamănă cu un *veto absolut*.

IV. Constituțiunea din 1938 se deosebește din punct de vedere al conținutului, de constituțiunile din 1866 și 1923, care proclamă regimul parlamentar; ea se apropie mai mult de proiectul Domnitorului Cuza din 1863, căci ambele admit regimul reprezentativ.

În adevăr, constituțiunile din 1866 și 1923 proclamau regimul parlamentar, adică regimul politic, care admite întâietate Parlamentului în opera de guvernare, miniștrii fiind numiți din sânul parlamentului și fiind răspunzători politicește față de Parlament. În acest regim guvernul este subordonat Parlamentului.

¹⁾ Montesquieu în *L'Esprit des Lois*, vorbind despre puterile sau organele Statului, întrebuințează expresiunea de putere executivă pentru guvern. Această expresiune a trecut în constituțiunile revoluționare franceze din 1791 și 1793, precum și în constituțiunile europene, influențate de spiritul revoluționar francez, cum au fost și constituțiunea belgiană din 7 Februarie 1831, precum și constituțiunile noastre din 1866 și 1923.

Expresiunea de putere executivă este cu desăvârșire improprie căci ea nu este o putere secundară, care să execute ordinele date de puterile legislative și judecătorească. Termenul nu exprimă nici caracterul esențial al guvernului, nici adevăratele raporturi ce are cu legislativul și judiciarul.

În regimul reprezentativ simplu, Capul Statului numește și revoacă pe miniștrii săi pe care poate să-i recruteze și în afară de parlament, ei trebuind să se bucure numai de încrederea sa, și nefiind răspunzători față de parlament. Nu mai este o dependență a guvernului față de legislativ ca în regimul parlamentar. Este un regim de juxtapozițiune, adică puterile politice, — guvernul și parlamentul — sunt pe planuri egale, pe câtă vreme regimul parlamentar este un regim de superpozițiune în care parlamentul are un rol superior, căci miniștrii sunt recrutați din parlament și au răspundere politică față de parlament, ei trebuie să se bucure de încrederea parlamentului care dacă le-o retrage, ei trebuie să părăsească puterea. Regimul parlamentar este, prin excelență, regim de partid.

În acest regim, guvernul are o autoritate mult mai mare și fiind liberat de influențele cluburilor politice, atât de dăunătoare nevoilor publice, poate să gospo-

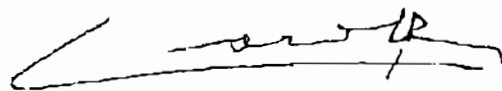
Ceea ce caracterizează guvernul este puterea de a comanda în fiecare clipă, în fiecare caz, ceea ce este drept și ceea ce este oportun pentru colectivitate. Guvernul și Parlamentul sunt organele politice, care caută să asigure existența, în condițiuni optime, a colectivității, dar pe când Parlamentul are o activitate intermitentă, guvernul stă de veghe tot timpul, fără întrerupere, căutând să apere colectivitatea de atacurile și pericolele ce ar amenința-o, să prevină suferințele colectivității, și să reprezinte națiunea.

Statul se poate defini: societatea omenească care cuprinde puterea de constrângere organizată. Această constrângere este bazată pe o putere — o putere de fapt — forța publică, pusă sub conducerea guvernului.

noastră Constituțiune este izvoată
dintr-o nevoie sănătoasă a cerințelor
rationale și a fost frământată
în conștiința mea și a sfetnicilor
mei cari, slătuiți de neuitatul
meu Părinte, au fost creșterii
României de ostăzi.

Țara, căreia i-am înfățișat
spre învoire această nouă
Constituțiune, a primit-o cu
un entuziasm care mi-a
bucurat inima.

Sunt cel d'întoim legat
de ea și voi fi cel d'întoim
pagitor al ei, pentru binele
poporului Român.

dărească mult mai bine intereselor generale, fără să fie seama de cerințele partizanilor.

Regimul reprezentativ simplu există în Statele Unite ale Americii de Nord, unde miniștrii numiți de președintele republicii își au răspundere politică numai față de dănsul. El a existat și în constituțiunea imperială germană, după care s'a luat și constituțiunea japoneză din 1899. El era admis, la noi, în proiectul de constituție al lui Cuza Vodă din 1863.

La noi, proiectul de constituție din 1863 prevedea că:

- a) Miniștrii erau numiți și revocați de Domnitor;
- b) În Adunarea Deputaților nu se puteau face interpellări dacă nu erau supuse în scris, cu cel puțin 3 zile înainte, Președintelui Adunării, numit de Domnitor în fiecare an. Acesta trebuia să admită oportunitatea interpellării și în acest caz putea să comunice ministrului interpellarea, dacă găsea de cuviință.
- c) Nu se admitea solidaritatea ministerială, răspunderea politică a miniștrilor fiind pur personală și numai față de Domn.
- d) Miniștrii puteau fi puși în acuzațiune de Senat ¹⁾ pentru violarea legilor (*responsabilitate penală*) însă cu majoritate de două treimi, fiind justițiabili de Înalta Curte de Casație și Justiție;
- e) Miniștrii nu puteau fi membri ai Adunării Deputaților (Blectiva).

Constituțiunea din 1938 proclamă prin art. 64 al. ultim că miniștrii au răspundere politică numai față de Rege, ceea ce înseamnă că se stabilește și la noi regimul reprezentativ simplu.

S'ar putea obiecta că art. 70 dănd dreptul fiecărei din Adunări de a cere urmărirea miniștrilor și trimiterea lor în judecata Curții de Casație și Justiție, pentru faptele săvârșite în calitate de miniștri, în-

seamnă o reducere a principiului de mai sus. Într'adevăr răspunderea penală pentru faptele săvârșite de miniștri în exercițiul funcțiunii lor, cum ar fi violarea Constituțiunii, a legilor, vătămarea intereselor Statului, etc. este apropiată de răspunderea politică și totuși problema urmează să fie soluționată prin legea responsabilității ministeriale, care va fixa delictele ministeriale, limitând cât se poate de mult răspunderea politică.

Proiectul din 1863 garanta independența miniștrilor față de parlament, și prin aceasta îndepărta cu totul influența electoralului, căci răspunderea penală pentru faptele săvârșite de miniștri, în calitate lor, era de competența exclusivă a Senatului, organ al cărui membri erau în imensă majoritate numiți de Domnitor, pe 6 ani, și imoibili prin tragere la sorți câte o treime la fiecare 2 ani, membrii eșiți putând fi numiți din nou.

V. Un important rol în materie de legislațiune este atribuit *Consiliului Legislativ*. Potrivit noiei Constituțiuni, acest organ devine parte integrantă din legislativ.

În concepțiunea legiuitorului din 1923, Consiliul Legislativ apărea ca un organ de tehnică legislativă menit să examineze textele de legi și să dea avize pe care legiuitorul era liber să le urmeze sau nu. Legiuitorul era obligat numai să ia aviz, însă nu să-l urmeze.

Constituantul din 1938 schimbă cu totul acest sistem. Potrivit art. 72, consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, atât înainte cât și după amendarea lor în comisiuni, afară de cele care privesc creditele bugetare. Consiliul nu mai dă avizuri, el *aprobă* proiectele sau propunerile de legi, precum și amendamentele relative.

Consiliul Legislativ s'ar părea că nu mai este organ tehnic de aviz, el devine un organ de deciziune, care controlează întreaga activitate a legislativului.

În această calitate, el devine organ legislativ și încă de un grad superior ca organ de control și de îndrumare.

Constituantul admite însă acest drept excesiv al Consiliului numai dacă acesta își dă deciziunea în termenul hotărât de legea sa organică. În caz de întârziere, Parlamentul nu mai este obligat să aștepte aprobarea Consiliului.

Dar s'ar putea susține, și cu drept cuvânt, că, dacă constituantul ar fi voit să facă din consiliul legislativ un organ legislativ, ar fi spus-o în art. 31. Or, ne făcând aceasta el a înțeles să menție consiliului rolul de organ tehnic. Numai printr'o inadvertență s'a întrebuințat în art. 72, expresiunea *aprobare* în loc de *aviz*. În realitate însă, consiliul a rămas cu atribuțiunile ce avea sub vechea constituțiune, de organ de aviz.

VI. Noua Constituțiune face organizarea corpului electoral pe alte baze decât cele ale Constituțiunii din 1923, care reducea viața politică la număr și la individ, admitând în mod excepțional și numai în compunerea Senatului, unele manifestări corporatiste. Constituțiunea din 27 Februarie 1938 admite ca societatea politică să fie organizată pe interesele

Această putere de constrângere, Statul, prin puterea legislativă, o organizează, și fixează normele după care ea se exercită. Așa încât Statul are monopolul constrângerii. Guvernul având la dispozițiune forța publică are monopolul execuțiunii, care înlocuiește elementul esențial al constrângerii.

Iste adevărat că legislativul și judiciarul nu își pot realiza deciziunile lor fără intervențiunea guvernului, căci și legile ca și hotărârile judecătorești ar rămâne simple planuri de organizare socială, simple dezerente, dacă nu li s'ar pune la dispozițiune forța publică, ceea ce se face prin două acte făcute de Capul Guvernului sau în numele lui: promulgarea legilor și învestirea hotărârilor definitive cu formula executorie. Dar și în acest caz expresiunea de putere executivă este improprie, căci nu se execută legile: ele se respectă și se aplică, iar căut este vorba de aplicat constrângerea, ea deși intră în atribuțiunile guvernului, grija ei e încredințată autorităților în subordine.

Comparat cu celelalte organe sau puteri, guvernul are, prin excelență, un caracter de autoritate, de comandă, de domnie; el are primul rang, de aceea el aparține în primul rând Monarhului, care astfel este Capul Statului. El cuprinde ceea ce se numește putere reprezentativă; el reprezintă guvernarea politică căut e vorba de conducerea generală a țării, administratiunea căut e vorba de detalii și de speță. Proiectul de constituțiune al lui Cuza Vodă din 1863 exprima aceste idei când proclama în art. 1: « Ocârmuirea Principatelor Unite aparține Domnitorului » și în art. 2: « Domnitorul ocârmuiește cu concursul miniștrilor numiți de dănsul », iar în art. 4: « Domnitorul este șeful Statului ».

¹⁾ Compus din maximum 49 membri din care 8 mitropolitii și episcopii, primul președinte al Casației, generalul cel mai vechiu în grad, iar restul numiți de Domnitor.

dărească mult mai bine intereselor generale, fără să ție seama de cerințele partizanilor.

Regimul reprezentativ simplu există în Statele Unite ale Americii de Nord, unde miniștrii numiți de președintele republicii își au răspundere politică numai față de dânsul. El a existat și în constituțiunea imperială germană, după care s'a luat și constituțiunea japoneză din 1899. El era admis, la noi, în proiectul de constituție al lui Cuza Vodă din 1863.

La noi, proiectul de constituție din 1863 prevedea că:

a) Miniștrii erau numiți și revocați de Domnitor;
b) În Adunarea Deputaților nu se puteau face interpelări dacă nu erau supuse în scris, cu cel puțin 3 zile înainte, Președintelui Adunării, numit de Domnitor în fiecare an. Acesta trebuia să admită oportunitatea interpelării și în acest caz putea să comunice ministrului interpelarea, dacă găsea de cuviință.

c) Nu se admitea solidaritatea ministerială, răspunderea politică a miniștrilor fiind pur personală și numai față de Domn.

d) Miniștrii puteau fi puși în acuzațiune de Senat¹⁾ pentru violarea legilor (*responsabilitate penală*) însă cu majoritate de două treimi, fiind justițiabili de Înalta Curte de Casație și Justiție;

e) Miniștrii nu puteau fi membri ai Adunării Deputaților (îllectiva).

Constituțiunea din 1938 proclamă prin art. 64 al. ultim că miniștrii au răspundere politică numai față de Rege, ceea ce înseamnă că se stabilește și la noi regimul reprezentativ simplu.

S'ar putea obiecta că art. 70 dând dreptul fiecăreia din Adunări de a cere urmărirea miniștrilor și trimiterea lor în judecata Curții de Casație și Justiție, pentru faptele săvârșite în calitate de miniștri, în-

seamnă o reducere a principiului de mai sus. Într'adevăr răspunderea penală pentru faptele săvârșite de miniștri în exercițiul funcțiunii lor, cum ar fi violarea Constituțiunii, a legilor, vătămarea intereselor Statului, etc. este apropiată de răspunderea politică și totuși problema urmează să fie soluționată prin legea responsabilității ministeriale, care va fixa delictele ministeriale, limitând cât se poate de mult răspunderea politică.

Proiectul din 1863 garanta independența miniștrilor față de parlament, și prin aceasta îndepărta cu totul influența electoralului, căci răspunderea penală pentru faptele săvârșite de miniștri, în calitate lor, era de competență exclusivă a Senatului, organ al cărui membri erau în imensă majoritate numiți de Domnitor, pe 6 ani, și înnoibili prin tragere la sorți câte o treime la fiecare 2 ani, membrii eșiți putând fi numiți din nou.

V. Un important rol în materie de legislație este atribuit *Consiliului Legislativ*. Potrivit noiei Constituțiunii, acest organ devine parte integrantă din legislativ.

În concepțiunea legiuitorului din 1923, Consiliul Legislativ apărea ca un organ de tehnică legislativă menit să examineze textele de legi și să dea avize pe care legiuitorul era liber să le urmeze sau nu. Legiuitorul era obligat numai să ia aviz, însă nu să-l urmeze.

Constituantul din 1938 schimbă cu totul acest sistem. Potrivit art. 72, consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, atât înainte cât și după amendarea lor în comisiuni, afară de cele care privesc creditele bugetare. Consiliul nu mai dă avizuri, el *aprobă* proiectele sau propunerile de legi, precum și amendamentele relative.

Consiliul Legislativ s'ar părea că nu mai este organ tehnic de aviz, el devine un organ de decizie, care controlează întreaga activitate a legislativului.

În această calitate, el devine organ legislativ și încă de un grad superior ca organ de control și de îndrumare.

Constituantul admite însă acest drept excesiv al Consiliului numai dacă acesta își dă deciziunea în termenul hotărât de legea sa organică. În caz de întârziere, Parlamentul nu mai este obligat să aștepte aprobarea Consiliului.

Dar s'ar putea susține, și cu drept cuvânt, că, dacă constituantul ar fi voit să facă din consiliul legislativ un organ legislativ, ar fi spus-o în art. 31. Or, ne făcând aceasta el a înțeles să menție consiliului rolul de organ tehnic. Numai printr'o inadvertență s'a întrebuițat în art. 72, expresiunea *aprobare* în loc de *aviz*. În realitate însă, consiliul a rămas cu atribuțiunile ce avea sub vechea constituție, de organ de aviz.

VI. Noua Constituție face organizarea corpului electoral pe alte baze decât cele ale Constituțiunii din 1923, care reducea viața politică la număr și la individ, admitând în mod excepțional și numai în compunerea Senatului, unele manifestări corporatiste. Constituțiunea din 27 Februarie 1938 admite ca societatea politică să fie organizată pe interesele

Această putere de constrângere, Statul, prin puterea legislativă, o organizează, îl fixează normele după care ea se exercită. Așa încât Statul are monopolul constrângerii. Guvernul având la dispozițiune forța publică are monopolul execuțiunii, care constituie elementul esențial al constrângerii.

Este adevărat că legislativul și judiciarul nu își pot realiza deciziunile lor fără intervențiunea guvernului, căci și legile cu și hotărârile judecătorești ar rămâne simple planuri de organizare socială, simple deziderate, dacă nu li s'ar pune la dispozițiune forța publică, ceea ce se face prin două acte făcute de Capul Guvernului sau în numele lui: promulgarea legilor și investirea hotărârilor definitive cu formula executivă. Dar și în acest caz expresiunea de putere executivă este improprie, căci nu se execută legile: ele se respectă și se aplică, iar când este vorba de aplicat constrângerea, ea doși intră în atribuțiunile guvernului, grija ei e lucrendu-se la autorităților în subordine.

Comparat cu celelalte organe sau puteri, guvernul are, prin excelență, un caracter de autoritate, de comandă, de domnie; el are primul rang, de aceea el aparține în primul rând Monarhului, care astfel este Capul Statului. El cuprinde ceea ce se numește putere reprezentativă; el reprezintă guvernarea politică când e vorba de conducerea generală a țării, administrațiunea când e vorba de detalii și de spețe. Proiectul de constituție al lui Cuza Vodă din 1863 exprima aceste idei când proclama în art. 1: «Oscaruirea Principatelor Unite aparține Domnitorului» și în art. 2: «Domnitorul cârmuiește cu concursul miniștrilor numiți de dânsul», iar în art. 4: «Domnitorul este șeful Statului».

¹⁾ Compus din maximum 49 membri din care 8 mitropolit și eplacopi, primul președinte al Casei, generalul cel mai vechiu în grad, iar restul numiți de Domnitor.

muncii, asigurându-se astfel o mai dreaptă reprezentare în Adunarea Deputaților, a agricultorilor, a muncitorilor, a industriașilor și comercianților, a intelectualilor. Senatul se compune din senatori aleși cu vot obligator, secret și exprimat prin scrutin uninominal, de membrii corpurilor constituite, din senatori numiți de Rege, care sunt în proporție de jumătate în raport cu cei aleși și în fine din senatori de drept desemnați sub imperiul Constituției din 1923 (art. 64).

Constituțiunea lasă legii electorale sarcina de a preciza toate detaliile de organizare și funcționare ale corpului electoral, bazat în largă măsură pe corporațiuni.

Constituțiunea stabilește incompatibilități severe pentru membrii Parlamentului așa încât aleșii Națiunii să poată fi într-adevăr reprezentanții și ocrotitorii intereselor obștești. Astfel art. 53 dispune:

« Membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare împotriva Statului; ei nu pot face parte din Consiliile de administrație ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, județele sau Comunele ».

E aceasta o mare operă de moralizare a vieții noastre politice.

VII. Se admite de asemenea un control serios al gestiunii afacerilor publice, înființându-se un corp superior de control cu misiunea de a supraveghea și examina legalitatea și corectitudinea executării gestiunilor în toate serviciile publice.

Acest corp va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri și va lucra după ordinele primului ministru.

Bugetul se votează de ambele adunări (art. 83). Se renunță astfel la dispozițiunea din art. 113 din Constituțiunea dela 1866 devenit 114 în Constituțiunea dela 1923, care stabilea că bugetul se votează numai de Adunarea Deputaților. Era o dispozițiune originală introdusă la noi prin Statutul lui Cuza din 1864.

În adevăr, Convențiunea dela Paris din 1858 prin art. 3, 5, 16, 17 înființase la noi un sistem parlamentar unicameral: Adunarea Electivă. Cuza adăoga prin art. 1, 2, 7 din Statutul său din 1864, încă o adunare, Corpul ponderatoriu, numit Senat prin art. III din « Modificațiuni îndeplinitoare Statutului » din 1 Iulie 1864.

Potrivit art. 6 și 13 din Statut, bugetul se vota numai de Adunarea Electivă.

În discuțiunile ce au avut loc în Constituanta din 1866, admitându-se sistemul bicameral, s'a susținut că ar fi dăunător să se dea și Senatului discuțiunea bugetului, căci discuțiunile în Adunări ar dura foarte mult.

VIII. Constituțiunea din 27 Februarie 1938 modifică principiile puse în art. 129 și 130 din Constituțiunea precedentă în privința *revizuirii Constituțiunii*. Constituțiunea rămâne tot de tip rigid, dar formalitățile sunt simplificate.

Art. 97 proclamă că modificări constituționale se pot face numai din inițiativa Regelui, dar cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare, care urmează a indica și textele de revizuit.

Această consultare se face prin mesaj regel și se exprimă cu majoritățile de două treimi ale ambelor Adunări întrunite sub președinția Președintelui Senatului. Rezultatul consultațiunei se aduce la cunoștința Regelui de președinții celor două Adunări însoțiți de o comisiune specială.

După ce s'au fixat astfel punctele de modificat, se redactează textele, care se supun spre votare, în mod separat, fiecărei Adunări. Votarea se face cu majoritate de două treimi, de fiecare Adunare.

Regele poate, în timpul când Adunările sunt disolvate și în intervalul dintre sesiuni, să facă în orice materie decrete cu putere de lege, ce se vor supune spre ratificare Parlamentului.

În Constituția din 1938, se menține aceeași dispozițiune din Constituția dela 1923 privitoare la regulamente și legi.

Trebuiau delimitate sferele legii și ale regulamentului, lăsându-se în sarcina regulamentului toate chestiunile de organizare și de politică.

CONCLUZIUNI

Constituțiunea din 1938 caută să așeze Statul românesc pe baze noi. În locul statului burghez individualist — un Stat de clasă — se instaurează un Stat de interes general, în care concepțiunile solidariste domină. Individul, în activitățile sale, nu trebuie să urmărească numai satisfacerea intereselor egoiste, el trebuie să aibă în vedere interesul general, să aibă preocupări altruiste.

Art. 4 din Constituțiune ne vorbește despre îndatoririle cetățeanului față de *Patrie*.

Dintre toate ideile-forțe, ce găsim în organizările sociale desigur că ideea de patrie joacă un rol considerabil. Și, dacă ideea de patrie se transformă în sentiment, devine irezistibilă, o putere dinamică extraordinară.

Patria nu trebuie confundată cu Statul, adică gruparea de oameni trăind sub aceeași autoritate pe un anumit teritoriu. Patria este o stare de spirit, o stare sufletească, o stare spirituală. Patria presupune amintirea trecutului din momente de glorie sau de restriște, ea reprezintă *solidaritatea prezentă a intereselor*. Nu numai atât, ea reprezintă legătura și cu trecutul dar și cu viitorul. Ea presupune un ideal; ea înfrunghiează acordul voințelor pentru realizarea intereselor generale.

Ideea de patrie prin esența sa e solidaristă, ea înlătură preocupările egoiste, individualiste.

O altă idee-forță în țările monarhice este *Regala*.

Regele este un organ, dar în același timp un simbol al unității Statului, pe care îl reprezintă în tot momentul.

În vechiul nostru drept, Domnitorul a fost singurul organ care asigura echilibrul social. Oamenii politici din 1866 au crezut că pot să creeze o altă instituțiune, Parlamentul, care contrabalansând și chiar dominând puterea domnească, să le asigure lor puterea politică.

Inercarea lor a dat greș, căci Parlamentul născut nu a avut puterea ce și-au închipuit politicienii noștri. Au trecut mai bine de 70 ani de atunci

și tot Regalitatea a rămas organul esențial și suprem al Statului, Controlatorul activității celorlalte organe ale Statului și în același timp un moderator al lor.

Așa în cât constituantul din 1938 întărind Regalitatea, nu a făcut de cât să transpună ceea ce se găsea în conștiința tuturor Românilor.

Constituțiunea din 1938 fiind în concordanță cu realitățile sociale este merită să asigure mult mai bine dezvoltarea Statului; ea caută să întărească munca națională și să înlăture concepțiunile politice, care-i împiedicau dezvoltarea normală.

p. n.

BIBLIOGRAFIE

I. Texte

Constituțiunea, promulgată cu Înaltul Decret Regal Nr. 1360/923 și publicată în Monitorul Oficial Nr. 282 din 29 Martie 1923.

Constituțiunea Română din 1923, adnotată de Lascaru-Moldovanu și Sergiu Ionescu, București, 1925.

Constituțiunea din 1923, adnotată și explicată (în colecția prof. G. Alexianu).

La Constitution roumaine de 1923, Text publicat în revista de Drept Public, 1928, p. 473 și Revue du Droit Public (Paris) 1924, p. 271.

Constituțiunea din 1866, Desbaterile Adunării Constituante publ. în ed. oficială de Alexandru Pencovici (București, 1883). Textul Constituțiunii reprodus la p. 290 (cu modif. art. 7 la 1879).

Constituțiunea din 1866, Textul publ. în Codicele Române de B. Boerescu, București, ed. 2, 1873, p. 29.

Statutul (ul Cuza) dezvoltător al Convenției dela Paris (din 1864) și Convenția dela Paris din 1858, publicate în Codicele Române de B. Boerescu, p. 15—24.

Constituțiunea din 1866 cu modificările dela 1884, în colecția C. Hamangiu, codul general al României, vol. I.

Constituția Cărmănarilor, Proiect din 1822, publicat și explicat de D. V. Barnoschi: Originile Democrației Române, Iași, 1922, p. 126 și urm. și de A. D. Xenopol în Analele Academiei s. VI, tomul XX, 1898.

Regulamentul Organic al Valahiei, București, 1832.

Regulamentul Organic al Moldovei (în limba franceză), New-York, (fără dată).

Proiectul de Constituție al Comisiunii Centrale dela Focșani (la Academia Română, manuscris Nr. 4624).

Manualul administrativ al Principatului Moldovei, Iași, 1855.

Noua Constituție a României, Prelegeri publicate de Institutul Social Român, în anexă: textul câtorva Constituțiuni europene.

La Constitution belge annotée par J. Thonisse, Bruxelles, 3-e éd., 1879.

La Constitution Belge, Texte et commentaire par J. B. Bivort, Bruxelles, 1858.

Les Constitutions Modernes de F. R. Daveste și P. Daveste, ediția IV în 6 volume, revăzută de Joseph Delpach și Julien Laferrrière, Paris, Sirey, 1928-1934. Conține textul Constituțiilor tuturor țărilor din lume cu note istorice și explicații. Constituțiunea română din 1923 se află în vol. II, Europe, p. 1355 și urm.

Les Constitutions de l'Europe Nouvelle, publiées par L. Mirkine-Guchezvitich, Paris, 2-e éd., 1930.

Les Constitutions et les principales lois politiques de la France depuis 1789 par Léon Duguit et Henry Monnier. Ouvrage continué par Roger Bonnard, Paris, 5-e éd., Libr. Gén. de Droit et Jurisprudence, 1932.

II. Tratatate generale

Const. Dissescu, Drept Constituțional, București, ed. III, 1915.

Paul Negulescu, Curs de Drept Constituțional Român, București 1927.

Paul Negulescu, Tratat de Drept Administrativ, București, ed. IV, vol. I, 1934.

Paul Negulescu, Tratat de Drept Administrativ, ed. III, vol. II, 1930.

Paul Negulescu, Histoire du Droit et des Institutions de la Roumanie, Paris 1899.

Milanes Paul Negulescu, Bucarest, Impr. Națională 1935 (studii de drept public publicate de savanți români și străini).

Antibal Teodorescu, Tratat de Drept Administrativ, vol. I, 1929, vol. II, 1935.

G. Alexianu, Curs de Drept Constituțional, București, 1930—1934.

I. Stambulescu, Principii de Drept Constituțional, București, 1924.

C. Slere, Introducere în studiul Dreptului Constituțional. *Simion Bărnuțiu*, Dreptul Public al Românilor, Iași 1867.

Paul Laband, Le Droit Public de l'Empire allemand (trad. fr.), 5 vol.

Léon Duguit, Manuel de Droit Constitutionnel.

Stubbs, Constitutional History.

Sidney Low, The government of England.

Story, Commentaries of the Constitution of the United States, ed. 4.

Munro, The Constitution of the Canada, Cambridge, 1889.

Todd, Parliamentary government of England, London, 1862.

Bagshot, The British Constitution.

Gerber, Grundzüge des deutschen Staatsrechts, ed. 3, 1880.

A. Giron, Le Droit Public de la Belgique, 1884.

Orlando, Principi di Diritto Costituzionale.

G. Jellinek, System der subjectiven öffentlichen Rechte, ed. 2, 1905.

G. Meyer, Staatsrecht, 1899.

Santi Romano, Corso di Diritto Costituzionale, ed. 3, 1931.

Chimienti, Droit Constitutionnel italien, 1932.

Léon Duguit, Traité de Droit Constitutionnel, 2-e éd. 1921 (5 volume).

A. Esmein, Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé, 1927, ed. 8, revăzută de H. Nédard.

Barthélemy et Dux, Traité de Droit Const., Paris, 1926.

Georg Jellinek, Introduction à la doctrine de l'Etat (trad. fr.).

Hans Kelsen, Allgemeine Staatslehre.

Caré de Malberg, Contributions à la théorie gén. de l'Etat, 2 vol., 1920—1922.

Bornhak, Preussisches Staatsrecht, 1911.

Orban, Le Droit Constitutionnel de la Belgique.

James Bryce, La République américaine, Paris, 1911 (5 vol.).

Anson, Lois constitutionnelles de l'Angleterre.

Dray, Introduction à l'étude du droit constitutionnel.

Roger Bonnard, Précis de Droit Public, Paris, 4-e éd., 1937.

Lawrence-Lowell, The government of England.

N. Iorga, Istoria Românilor, București, 1937.

N. Blaremborg, Essai sur les institutions et les lois de Roumanie, Bucarest, 1885.

Walther Burchhardt, Le Droit Fédéral Suisse, Neuchâtel, 1932.

La Vis Juridique des Peuples, Sub direcțiunea prof. Lévy-Ullmann și Mirkine-Guchezvitich. Culegeri de studii cu privire la toate aspectele juridice ale țărilor moderne. Au apărut acum următoarele volume: *Belgique, Tchecoslovaquie, France, Roumanie, Espagne, Suisse*.

Const. Răvirescu, Contenciosul Administrativ Român, București, ed. II, 1936.

Th. Mommsen, Le Droit Public Romain (tr. franc.), ed. 2, Paris, 1893 (7 volume).

III. Lucrări speciale, articole de revistă

Pompliu Eliade, La Roumanie au XIX-e siècle, Paris, 1914.

Ioan Bruzoiu, Vechile instituțiuni ale României, București, 1882.

- Ioan Filitti, Izvoarele Constituției dela 1866 (originea democrației române), București, 1933.
- Georg Jellinek, Gesetz und Verordnung, 1887.
- Const. Angelescu, La Consultation directe du peuple d'après la Constitution de Weimar, Paris, 1933.
- Schmidt, Die verfassungsrechtliche und politische Struktur der rumänischen Staates in ihrer historischen Entwicklung, München, 1937.
- Paul Negulescu, La Constitution et le régime politique in vol. Roumanie din «La Vie juridique des Peuples», Paris, 1933, p. 1 și urm.
- Michel Antonesco, La vie internationale de la Roumanie, in vol. Roumanie, p. 388 și urm.
- A. D. Xenopol, Istoria partidelor politice.
- B. Mirhine-Guelsdewitch, Théorie générale de l'Etat Soviétique, Paris, 1928.
- Jiri Hoetzel et V. Ioachim, La Constitution de la République tchécoslovaque.
- Andrei Rădulescu, Organizarea Statului în timpul domniei lui Cuza-Vodă.
- M. Kogălniceanu, Proiectul de Constituție a Principatelor-Unite.
- Rousseau, Le Contrat Social.
- Montaigne, De l'Esprit des Loix.
- C. Rădulescu, Decrete-legi și dreptul de necesitate, București, 1924.
- Paul Duz, Les actes de gouvernement, Paris, 1935.
- Joseph Barthélemy, Essai sur le travail parlementaire, Paris, 1934.
- A. Pichot, Les décrets en matière législative.
- C. Stere, Ante-proiect de Constituție.
- Durand, Le régime de la presse en Angleterre.
- Fabreguette, Traité des infractions de la parole, de l'écriture et de la presse.
- N. Iorga, Istoria presei românești.
- A. Frunză, Libertatea presei și democrația română, in Viața Românească, anul X, p. 177.
- G. Alexianu, La suprématie de la Constitution assurée par les juges en Roumanie, in Mélanges Negulescu, București, 1935, p. 3 și urm.
- Arangio-Ruiz, Sur le contrôle juridictionnel de la constitutionnalité des lois, in Mélanges Negulescu, p. 107.
- Remus Benisache, La liberté de la presse, in Mélanges Negulescu, p. 117.
- Joseph Barthélemy, Valeur de la liberté, in Mélanges Negulescu, p. 118.
- H. Barthélemy, La volonté générale fondement du droit, in Mélanges Negulescu, p. 125.
- René Capitant, Les propos d'Alain ou l'idéologie de la troisième République, in Mélanges Negulescu, p. 147.
- Alex. Costin, L'interprétation du droit public d'après la jurisprudence roumaine, in Mélanges Negulescu, p. 171.
- Georges Cristescu, Les actes de commandement à caractère militaire, in Mélanges Negulescu, p. 183.
- Mircea Djuvara, Réflexions sur le problème de la souveraineté et sur la réalité juridique de l'Etat, in Mélanges Negulescu, p. 229.
- Ludwig Ehrlich, La séparation des pouvoirs in Mélanges Negulescu, p. 261.
- Jean C. Filitti, L'ancien droit public de la Roumanie, in Mélanges Negulescu, p. 273.
- I. Laferrière, Proclamation de la règle de la séparation des autorités administrative et judiciaire, in Mélanges Negulescu, p. 429.
- Gerhard Leibholz, Parlamentarische Demokratie und Wahlrecht, in Mélanges Negulescu, p. 447.
- I. V. Marlescu, Le problème de la représentation politique en Roumanie, in Mélanges Negulescu, p. 483.
- Mirhine-Guelsdewitch, Le régime parlementaire d'après guerre, in Mélanges Negulescu, p. 525.
- E. A. Poulopoul, L'idée de libéralisme dans l'oeuvre juridique de Maurice Hauriou, in Mélanges Negulescu, p. 589.
- A. Ștefănescu-Galați, Réflexions sur les principes de droit public et cosmopolitique de Kant, in Mélanges Negulescu, p. 695.
- A. I. Școlos, Les rapports entre l'Etat et les partis d'après le droit public grec, in Mélanges Negulescu, p. 713.
- I. G. Văntu, L'extension du pouvoir réglementaire, in Mélanges Negulescu, p. 795.
- Al. E. Silviu, Regulamentul Ad-tiv, București, 1934.
- Anibal Teodorescu, La nouvelle Constitution roumaine in Bulletin de la Soc. de Législ. Comp., tome I.V, p. 328.
- Kauchanski, Grundzüge des neuen rumänischen Verfassungsrechts, in Archiv des öffentlichen Rechts, tom. XIV, p. 112.
- N. Iorga, La situation politique de la Roumanie d'après sa Constitution, in l'Année politique, 1926.
- Woods, Roumania: Yesterday and today, in fortnightly Review, 1928.
- A. Gane, Le conseil législatif en Roumanie in Bulletin de la Soc. de Législ. Comp., 1929, p. 506.
- G. Vrăbășco, Le Conseil législatif en Roumanie, in Revue des sciences Politiques 1929, p. 481.
- Francesco Nitti, La Démocratie, Paris, 1933 (2 vol.).
- A. Croiset, Les Démocraties antiques, Paris, 1909.
- Leon Homo, Les institutions politiques roumaines, Paris, 1933.
- Consiliul Legislativ, Zece ani de activitate (1926—1936), București (volum jubilar, conținând studii despre activitatea Cons. Legislativ).
- Robert Cohen, Athènes. Une Démocratie, Paris, 1936.
- Paul Negulescu, Acte de souveraineté (Revista de Drept Public 1926, p. 33).
- D. V. Harnoschi, Constituținea Cărmărilor (Rev. Drept Public 1926, p. 263).
- Hans Kelsen, Impărțirea teritorială a Statului (Rev. Drept Public 1926, p. 375).
- Paul Negulescu, La théorie de l'acte de gouvernement (Rev. Drept Public 1926, p. 518).
- G. Alexianu, Controlul constituționalității legilor (Rev. Drept Public 1927, p. 549).
- Gaston Jaze, Le rôle du Ministre des Finances dans une Démocratie (Rev. Drept Public 1928, p. 5).
- Leonard D. White, The Reorganisation of the American Commonwealth (Rev. Drept Public 1928, p. 24).
- Maurice Hauriou, Le fondement de l'Unité dans l'Etat (Rev. Drept Public 1928, p. 251).
- B. Mirhine-Guelsdewitch, Le fédéralisme rationalisé (Rev. Drept Public 1929, p. 265).
- Anibal Teodorescu, L'emploi des règles du droit civil comme règles générales juridiques dans le droit administratif (Rev. Drept Public 1929, p. 428).
- G. Alexianu, Rolul Consiliului Legislativ (Revista Drept Public 1929, p. 473).
- N. Patrascu, Parlamentul Englez (Rev. Drept Public 1929, p. 493).
- Paul Negulescu, La suprématie de la Constitution assurée par le jugement de la constitutionnalité des lois (Rev. Drept Public 1931, p. 5).
- Paul Gronski, La lutte pour la Constitution en Russie (Rev. Drept Public 1931, p. 49).
- Milobar, Criza Parlamentarismului (Rev. Drept Public 1931 și 1932).
- C. Angelescu, Proiectul de Constituție al lui Cuza-Vodă (Rev. Drept Public 1931 și 1932).
- Petre Alexandrescu, Tratatul internațional și actele de guvernământ (Rev. Drept Public 1931, p. 127).
- M. Hacman, Democrația germană autentică (Rev. Drept Public 1932 și 1933).
- Ștefănescu-Galați, Ideea Unității naționale în politica lui Cuza-Vodă (Rev. Drept Public 1933, p. 172).
- Titu Onișor, Adevărate și prețioase decrete-legi (Rev. Drept Public 1934, p. 218).
- Julian Peter, L'œuvre constitutionnelle du Roi Alexandre (Rev. Drept Public 1934, p. 105).
- Const. Angelescu, Iresponsabilitatea membrilor Adunării Legiuitoare (Rev. Drept Public 1935, p. 98).
- Georg Kaisenberg, Die Verfassung des neuen Deutschland (Rev. Drept Public 1935, p. 23).
- Paul Negulescu, La responsabilité de la puissance publique (Rev. Drept Public 1935 și 1936).
- Titu Onișor, Alba-Iulia în lumina tehnicii juridice (Rev. Drept Public 1935, p. 281).
- Jean Popovici, Executiva permanentă în Anglia (Rev. Drept Public 1936, p. 19).

CONTRIBUȚIA PROVINCILOR LA FORMAREA DREPTULUI PUBLIC ROMÂNESC

Până la 1 Ianuarie 1926, legislația administrativă a României a evoluat în mod deosebit în fiecare provincie.

Viața administrativă era îndrumată, în vechiul Regat, de legea pentru organizarea comunelor urbane din Iulie 1894 și de legea pentru organizarea comunelor rurale și administrațiunea plășilor din Mai 1904, cu modificările lor ulterioare; în Ardeal și Banat, de legea XXII comunală din 1886, legea XXI pentru administrația comitatelor și municipiilor din 1886, legea XV din 1883 privitoare la finanțele comitatelor, puse în concordanță cu cerințele dreptului constituțional românesc, prin decretul Nr. 11 al Consiliului Dirigent din Ianuarie 1919; în Bucovina, de legea din August 1908, când căpitaniile au fost transformate în județe, după modelul românesc. În sfârșit, în Basarabia, administrația locală era condusă potrivit dispozițiilor regulamentului pentru comunele urbane din 1892, modificat de guvernul provizoriu din 1917 al prințului Lvov și regulamentului Zemstvelor din Iunie 1890, modificat prin legea din Iunie 1917, promulgată de guvernul provizoriu.

La 1 Ianuarie 1926 intră în vigoare prima lege de unificare administrativă, promulgată la 13 Iunie 1925.

Această lege consacră principiile admise în vechiul Regat, firește adaptate timpurilor noi. A doua lege de unificare, legea pentru organizarea administrațiunii locale, promulgată la 29 Iulie 1929, este un produs hibrid al feluritelor concepțiuni care au domnit în diversele provincii, concepțiuni care nu s'au contopit într-o doctrină unică. Consecința acesteia a fost un regim administrativ eterogen, complicat, inaplicabil în litera lui, cu atât mai mult cu cât, puțin timp după promulgarea legii, s'a deslănțuit criza economică mondială. Această lege a suferit 14 modificări succesive în 5 ani, astfel că regimul administrativ în vigoare nu mai avea decât o foarte vagă înrudire cu legea votată, în 1929. În realitate, prin aceste modificări s'a creat un regim nou, având un caracter empiric foarte pronunțat. Această perioadă de adaptare la o realitate în continuă schimbare, este una din cele mai interesante.

Noua lege administrativă din 27 Martie 1936 și regulamentul ei de aplicare din 18 Februarie 1937, au revenit în general la tradițiile vechiului Regat;

totuși, unele idei și tendințe caracteristice ale administrației transilvane au fost menținute.

Dreptul administrativ al vechiului Regat este fructul raționalismului doctrinar de origine franceză, care cere o cât mai strictă aplicare a principiului separațiunii puterilor și arată o viguroasă tendință centralizatoare. Spiritul dreptului public francez este ostil corpurilor intermediare, colectivităților regionale, căci ele amintesc particularismul provincial și local, împotriva căruia Revoluția a dus o luptă înverșunată și care este socotit illogic.

Conform acestei doctrine, viața juridică a corpurilor și administrațiilor intermediare, nu poate avea alt izvor decât puterile delegate de Stat, ea fiind concepută ca o concesiune din partea Statului. În consecință, tutela și controlul, strânse și vigilente, sunt instrumente de dominație. Legile de organizare prezintă o simetrie raționalistă pronunțată, legea pentru unificarea administrativă din 1925 este caracteristică în această privință. Se tinde către o construcție logică, prin aplicare de noțiuni abstracte și de dogme rigide. Principiul suveranității populare aplicat colectivităților locale, cere ca adunările reprezentative să aibă rolul hotărîtor. Consiliile județene și comunale, delegațiile consiliilor, sunt deci organele preponderante. Competințele tehnice sunt strict subordonate organelor electivă. Dreptul electoral a evoluat de la sufragiul censitar la sufragiul universal, corectat prin reprezentarea minorității și prin admiterea membrilor de drept.

Invitarea făcută legiuitorului de art. 6 din Constituția dela 29 Martie 1923 de a legifera sufragiul femein, a fost urmată de adoptarea unei soluții parțiale. Prima etapă a fost realizată prin art. 17 din legea dela 1925, care permite cooptarea a două până la șapte femei în consiliile orașelor; a doua etapă o constituie dispoziția art. 375 din legea dela 1929, care acordă dreptul de sufragiu numai unor categorii de femei; această dispoziție a fost păstrată în legea actuală (art. 5). Categoriile create de legiuitor sunt arbitrar și una din ele, ultima, tinde a consacra unele situații pur personale.

Introducerea competențelor tehnice în adunările electivă prin admiterea unui număr de membri de drept, este una din cele mai fericite inovații ale legiui-

torului; inovația a fost imediat acceptată în Ardeal, Banat și Bucovina, unde această instituție funcționa înainte de Unire, și a dat roade bune.

Prioritatea elementului electoral a avut drept consecință, micșorarea autorității administratorului de plasă (pretorul) și a directorului de prefectură (subprefectul). Vicisitudinile prin care a trecut funcțiunea de ajutor de prefect sunt caracteristice.

Dreptul administrativ aplicat în *Ardeal și Banat*, până la 1 Ianuarie 1926, este o adaptare a dreptului public austriac la spiritul și la instituțiile maghiare, și este caracterizat printr'un pragmatism utilitar. În monarhia austro-ungară, alcătuită din țări și provincii ereditare ale coroanei imperiale, suveranitatea nu izvoră exclusiv din voința popoarelor. Imperiul a realizat un compromis între aceasta și vechiul principiu al patrimonialității suveranității. Acest compromis colorează întregul drept public al Monarhiei, și a contribuit mult la edificarea sistemului administrativ pragmatic și practic austro-ungar.

Au existat două feluri de administrații: 1) administrația imperială K. u. K. impersonală, independentă de ideea de naționalitate și imparțială, care veghea la interesele imperiale; 2) administrațiile proprii ale țărilor componente, organizate, în ceea ce privește formele, după modelul standard austriac, dar care aveau fiecare spiritul lor propriu. Deseori, aceste administrații erau instrumente puternice în mâinile unei națiuni privilegiate, pentru a-și asigura o dominație cât mai fructuoasă, în dauna celorlalte naționalități; acesta a fost cazul Ungariei.

Faptul că poporul nu este unicul titular al suveranității, a avut în domeniul administrației locale drept consecință prioritatea reprezentanților puterii guvernamentale și a funcționarilor. Chiar funcționarii aleși de adunările locale, socoteau că reprezintă mai mult ideea de stăpânire decât ideea de agenți ai colectivității. Această mentalitate era concretizată în comunele rurale, prin faptul că adevăratul conducător al comunei nu era nici adunarea electivă, nici primarul, ci notarul. În vechiul Regat, primarul, alesul obștei, era cel mai important personaj în comună, notarul și ceilalți funcționari erau umili biurocrați, pe când în teritoriile administrate de dreptul public austro-ungar, personajul cel mai important era notarul, iar primarul era pur și simplu simbolul concesiunii ce monarhia o făcea principului electiv.

În Ungaria, autonomia comitatului era originară, adică deriva de la un fapt istoric și puterea centrală, de parte de a fi izvorul drepturilor juridice ale comitatelor și comunelor, a trebuit să lupte contra particularismului local, pentru a realiza o unitate politică supusă unor norme generale. Amintirea acestei epoci de autonomie a lăsat urme în legislația maghiară. Dacă ne mulțumim să citim textele, observăm că administrațiile județene și comunale se bucurau de o largă autonomie, în special în domeniul economic. În realitate însă, această autonomie era limitată prin puterile discreționare acordate prefectului (főispán) și reprezentanților guvernului. Caracterul originar al puterilor juridice ale administrațiilor locale, se manifesta prin dreptul de

auto-impunere nelimitat și prin noțiunea de patrimoniu local, cu totul deosebit de patrimoniul Statului (erariu, fisc). În vechiul Regat, nimeni nu contestă că patrimoniul unei comune sau unui județ, nu sunt întrucâtva patrimoniul național, deci toată lumea admite ca naturală ingerința Statului, care este cea mai înaltă expresiune a Națiunii. În țările de drept germanic, patrimoniul corpurilor intermediare n'are un caracter național, el este un bun comun care aparține exclusiv colectivității locale. Particularismul provincial și regional nu era numai o realitate socială și psihologică, era o realitate juridică.

Toate aceste idei și tendințe, au avut o influență bine determinată asupra legislației administrative de unificare. Puțin simțită în legea din 1925, această influență și-a atins maxima cu legea din 1929 și s'a micșorat cu legea din 1936. Dar în această influență trebuie să distingem între acțiunea sistemului juridic austro-ungar propriu zis și ceea ce provine din reacțiunea românilor ardeleni, contra acestui sistem.

O tutelă mai largă, mai puțin înăbușitoare, sporirea influenței competențelor tehnice, micșorarea influenței electoratului, o mai bună organizare a funcțiunilor de notar, de pretor și de subprefect și în special jurisdicționalizarea controlului asupra actelor juridice, sunt principalele contribuții ale Ardealului și Banatului. La aceasta se adaugă înclinația de a disprețui teoriile de drept public și o tendință spre complicarea vieții administrative, prin înmulțirea organelor ei.

Una din caracteristicile administrației austro-ungare și germanice o constituie atribuirea unor puteri jurisdicționale organelor administrative în materie de contravenții, lucru neadmis de dreptul pozitiv românesc.

În *Basarabia*, înainte de Unire, ideea de Stat era vagă, ea se confunda cu ideea de dominație a Rușilor albi și a împăratului; viața politică locală era embrionară și administrația avea mai mult un caracter economic decât politic. Ideile ultra-democratice care s'au răspândit în Basarabia în anii 1917—1919, au avut ca primă consecință un val de egalitarism și apoi instaurarea unei democrații rurale socializante; mișcarea s'a atenuat mult după ce Moldovenii au luat efectiv conducerea treburilor publice.

Doă tendințe au rămas vii, în Basarabia; prima, către prioritatea problemelor economice, a doua, către democratizarea instituțiilor publice.

Toate aceste moșteniri provenite din diverse civilizații opuse, s'au ciocnit la început în legislația de unificare. Pendulul politic oscila de la un extrem la celălalt. După multe experimentări urmate de ajustări, după o mai intimă fuziune între feluritele ideologii în prezență, apele s'au liniștit. Ultimii șapte ani au fost o perioadă de intensă activitate legislativă în domeniul administrației. Influența provinciilor alipite a temperat dogmatismul dreptului administrativ al vechiului Regat, la rândul ei vechea Românie a înfrânat particularismul provincial, realizând unitatea juridică indispensabilă consolidării României.

i. p.

PERSOANELE JURIDICE DE DREPT PUBLIC

Prin cuvântul *personalitate* se înțelege în limbajul juridic capacitatea pentru un individ sau pentru o creațiune juridică de a avea cu alți indivizi raportul juridice; ea este o calitate, o facultate în virtutea căreia titularul ei poate să devie subiect de drepturi.

Ființa omenească este realitatea care creează și vieța socială și noțiunea de drept: ordinea juridică există din cauza oamenilor. În această ordine juridică unitatea o constituie individul-om.

Jurisconsultii romani au dat numele de *persona*¹⁾ omului care juca un rol în ordinea juridică.

Omul este preocupat nu numai de interesele individuale ci și de interese colective, pe care el, care are o viață limitată, ar voi uneori să le vadă durând în perpetuu. Pentru a satisface aceste interese, s'a găsit necesar că acestor interese să li se dea o reprezentare, creându-se o instituțiune juridică cu drept de a juca un rol în ordinea juridică, ca titulară lor. Această creațiune juridică este *persoana juridică sau morală*.

Și persoana fizică, care însemnează ființa capabilă de a avea drepturi și obligațiuni, și persoana morală, sunt creațiuni ale ordinii juridice, dar, pe când persoana fizică este o realitate, constituită de individul-om, cu toate interesele lui, căci în dreptul modern, când nu mai există nici robia, nici moartea civilă, cuvântul persoană a devenit sinonim cu individ-om, persoana morală este o grupare de indivizi, urmărind realizarea unor anumite interese comune și fiind capabilă de drepturi și obligațiuni.

Când este vorba de persoane morale, problema organizării voinței, adică modul cum se exprimă manifestările de voință ale persoanei juridice, joacă rolul esențial, căci voința este creatoarea actelor juridice. Această organizare a voinței persoanei morale se face prin actul constitutiv al persoanei morale.

PERSOANE JURIDICE POLITICO-TERITORIALE

Statul este prima persoană morală sau juridică pe care o găsim. Îl există din momentul ce avem

¹⁾ Cuvântul *persona* în limba latină, însemnează masca ce își puneau actorii când ieșeau pe scenă, *personatus* = mascat. Jurisconsultii romani au întrebuințat cuvântul *persona*, pentru a desemna pe acela care juca un rol pe scenă juridică, care era capabil de drepturi și de obligațiuni. Slavul nepuținul juca un asemenea rol, nu era *persona*.

reunite condițiunile de fapt: o grupare omenească, un teritoriu și un organ de conducere și de comandament, care să voiască în numele grupului.

Când Statul există în fapt, el capătă, cel puțin pentru dreptul intern și existența juridică, căci el crează ordinea juridică. Pentru raporturile internaționale, el are nevoie de recunoașterea celorlalte state¹⁾.

Statul este o unitate politică, care are dreptul de a comanda și dreptul de constrângere, în afară de drepturile patrimoniale recunoscute tuturor persoanelor juridice. Statul are o personalitate *politico-teritorială*, căci el comandă în limitele teritoriului său.

Noțiunea de personalitate a Statului este deci mai vastă decât a celorlalte persoane juridice.

Pentru ușurința administrațiunii sale, Statul și-a creat subdiviziuni teritoriale cu acelaș caracter juridic, județele și comunele, cărora le-a recunoscut, în proporțiuni mai mici, prin Constituție (art. 40, 108 și 110 și legea administrativă din 1936, art. 68, 81, 140, 61 lit. g, 87, etc.), dreptul de a comanda în limitele teritoriale stabilite.

Deci și județele și comunele sunt *persoane juridice politico-teritoriale*.

Societățile politico-teritoriale, în special Statul, au drept scop de a asigura ordinea în interior, iar Statul singur are dreptul și obligațiunea de a apăra teritoriul contra inamicilor din afară. Din această cauză, funcțiunile societăților politice, cel puțin ale Statului, sunt infinite. Limitarea lor depinde de mediul social, de educațiunea poporului, de circumstanțe. Pe câtă vreme scopurile și, implicit, funcțiunile celorlalte societăți omenești, sunt limitate.

SERVICII PUBLICE

Dreptul de a ordona și consecința sa, dreptul de constrângere, constituiesc drepturile de putere publică. Statul are în mod natural acest drept, pe care el nu-l deține dela nimeni. Pe câtă vreme comuna, și mai ales județele, au aceste drepturi ca concesiuni din partea Statului și, prin urmare, ele nu

¹⁾ Prin ordine juridică de drept public, înțelegem totalitatea manifestărilor de voință, emise în mod legal de autoritățile publice, în virtutea unui raport de subordonare al guvernaților, și în scop de a determina, în mod obligatoriu, purtarea acestora; Constituțiunea, legile, regulamentele, sunt elementele ordinii juridice.

pot să le exercite decât în limitele acordate de lege. Celelalte organisme sociale nu au aceste drepturi de putere publică, decât în cazurile și în limitele fixate de lege, și totdeauna sub controlul Statului.

Când Statul voiește să dea satisfacțiune unui interes general, crează un organism cu destinațiunea specială de a se ocupa de satisfacerea acestei nevoi a colectivității, stabilindu-i organele de conducere, determinându-i competența, punându-i la dispozițiune mijloacele prin care să-și poată ajunge scopul. Acest organism se numește *serviciu public*.

Persoanele juridice de drept public, adică persoanele juridice politico-teritoriale și serviciile publice caută să satisfacă interesele generale, dar pe când cele dintâi, și în special Statul, au *competența generală*, serviciile publice au competența specială.

De aceea persoanele juridice politico-teritoriale au fiecare un *patrimoniu general*, pe câtă vreme serviciile publice au *patrimoniile speciale*, afectate pentru interesele determinate pentru a căror satisfacere au fost create.

ORGANIZAȚIA SERVICIILOR PUBLICE

Administrațiunea lucrează prin servicii publice, care sunt organisme administrative create de Stat, județ sau comună, cu competențe și puteri determinate, cu mijloace financiare procurate din patrimoniul general al administrațiunii publice creatoare, puse la dispozițiunea publicului cu destinațiunea de a da satisfacțiune, în mod permanent și continuu, unui interes general.

Serviciul public apare deci ca un procedeu de drept public, grație căruia Statul (județul sau comuna) poate să-și realizeze scopul, dând satisfacțiune interesului general.

Administrațiunea urmărind satisfacerea intereselor generale, are nevoie de: a) persoane fizice care sunt instrumentele de a voi și a acționa ale serviciilor publice; b) bunuri sau mijloace economice grație cărora agenții administrațiunii pot să realizeze prestațiunile pe care publicul le așteaptă; c) mijloacele juridice prin care administrațiunea lucrează producând efecte juridice asupra administrațiilor.

I. PERSONALUL

Serviciul public are organe de conducere. Aceste organe sau funcțiuni de conducere sunt complexuri de atribuțiuni, puteri, competențe, pe care urmează să le exercite una sau mai multe persoane fizice desemnate în acest scop, potrivit condițiunilor legii. Această persoană fizică devine instrumentul de a voi și de a acționa al serviciului public. Alături de acești funcționari de deciziune, avem funcționari tehnici sau de preparațiune și funcționari de execuțiune.

Serviciul public fiind specializat, adică urmărind satisfacerea numai a unui interes general, legiuitorul îi determină o sferă de activitate, o competență determinată; serviciul public are o capacitate funcțională din care nu poate ieși. Funcționarii lui trebuie să urmărească în mod regulat și continuu satisfacerea,

în limitele legii, a interesului general determinat. Grație acestei specializări de competență se poate controla și activitatea înfăptuită și mijloacele întrebuințate.

II. MIJLOACELE MATERIALE PUSE LA DISPOZIȚIUNEA SERVICIULUI PUBLIC PENTRU REALIZAREA SCOPULUI SĂU

Pentru a asigura mersul serviciilor publice, Statul le pune la dispozițiune fondurile necesare din bugetul său general, precum și bunuri mobile sau imobile, din *domeniul său*.

Tot pentru a asigura mersul serviciilor publice, persoanele juridice politico-teritoriale, în special Statul, au posibilitatea de a-și apropia, în anumite condițiuni, bunuri mobile sau imobile aparținând particularilor prin procedurile legale ale *rechizițiunilor de bunuri*, sau cooperarea unor persoane, chiar fără voia lor, prin *rechizițiuni de persoane*.

Domeniul public și domeniul privat

Bunurile afectate de Stat serviciilor publice din domeniul său sunt supuse, pe de o parte, regulilor generale de drept, dar, pe lângă aceasta, și tocmai din cauza destinațiunii lor, sunt supuse și unor reguli speciale.

Ele se împart în *domeniu public* și *domeniu privat*. Criteriul de distincțiune consistă în felul de afectare al bunului. Art. 478 cod. civ. ne spune că domeniul public cuprinde bunurile afectate uzului public, pe câtă vreme bunurile din domeniul privat ajută prin veniturile, pe care le produc, la funcționarea serviciilor publice.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea se credea că bunurile din domeniul public constituiesc o masă de bunuri, destinate prin natura lor, la folosința publicului; că asupra lor Statul are un drept de pază; că ele, neavând un proprietar, se mențineau numai grație caracterului lor de inalienabilitate, care le lovea de o indisponibilitate reală; că atunci când indisponibilitatea înceta, ele deveneau *res nullius*, susceptibile de ocupațiune. Aceasta era teoria codului civil francez pe care o susținea Proudhon în lucrarea sa *Du domaine public*, apărută în 1833.

În marea dezbateri, ce a avut loc la mijlocul secolului al XIX-lea, privitoare la declararea fortificațiunilor orașului Basel,¹⁾ a triumfat teoria savantului jurisconsult Derenburg care susținea că Statul are un drept de proprietate, determinată de dreptul public, asupra bunurilor din domeniul public și că, prin declarare, aceste bunuri revin în domeniul

¹⁾ Cantonul Basel, împărțindu-se în 1833 prin decretul dietei federale a Elveției în două semicantone Basel oraș și Basel-țară, rămânea să se lichideze activul vechinului canton și contestațiune, care a eurat foarte mult, existea asupra chestiunii dacă terenul vechilor fortificațiunilor trebuia să intre în masa de împărțit. Cel mai mare jurisconsult al su dat consultațiuni. Vezi studiul lui Sautelles în *Nouvelle Revue historique de droit français et étranger*, 1889, p. 459 și urm. Vezi P. Negulescu, *Tratat de drept administrativ*, ed. IV 1934, p. 231.

GRIGORE IV GHIKA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1822—1828
Pictură din colecția Pforiei Spitalelor Civile, de *N. Grigorescu*

privat¹⁾. Această teorie a făcut ca în art. 478 din codul nostru civil să se adauge alin. II, care nu exista în corespunzătorul articol francez 540.

Evoluțiunea dreptului, provocată de viața socială cu necesitățile ei multiple, a făcut ca domeniul public să se apropie de comerțul juridic. Astăzi bunurile din domeniul public sunt socotite ca fiind în proprietatea persoanei de drept public, ele capătă un caracter de inalienabilitate, când sunt destinate unei folosințe de interes general.

Dependințele domeniului public

Sunt dependențe ale domeniului public, adică fac parte din domeniul public:

1. *Domeniul public maritim*, cuprinzând:

- a) Marea teritorială adică marea care udă țărmurile până la distanța, consacrată în cele mai multe convențiuni internaționale, de 3 mile sau 5556 metri;
- b) Țărmurile mării (art. 476 cod. civ.);
- c) Porturile maritime.

2. *Domeniul public aerian*, care cuprinde spațiul atmosferic mărginit între granițele Statului, consacrat prin art. 20 Constituția din 1923.

3. *Domeniul public al râurilor navigabile și flotabile precum și al apelor care produc forța motrice și acelor care pot fi folosite în interes obștesc*, conform art. 20 din Constituția din 1923.

4. *Domeniul public terestru*, cuprinzând:

- a) Drumurile, căile ferate, etc.
- b) Porțile, zidurile, șanțurile, fortificațiunile orașelor întărite (art. 478 cod. civ.);
- c) Imobilele afectate în mod direct și special unui serviciu public pentru a fi folosite în vederea satisfacerii unui interes general;

d) Bunurile mobile, afectate unui interes general, spre exemplu tablourile într'un muzeu.

După cum vedem, bunurile afectate direct folosinței libere a publicului, cum ar fi drumurile, sunt de domeniul public, dar și căile ferate sunt tot dependențe ale domeniului public, deși căile ferate nu sunt afectate direct folosinței publice, ci serviciului public de transport în comun; tot dependențe ale domeniului public sunt și fortificațiunile (art. 478 cod. civ.), deși nu sunt afectate folosinței publice.

Bunurile pot fi încorporate ca dependențe ale domeniului public sau printr'un fapt natural (domeniul maritim, aerian, fluvial), sau printr'o măsură administrativă de afectare sau încorporare a unui bun în domeniul public.

Bunurile din domeniul public sunt în proprietatea unei persoane juridice politico-teritoriale (Stat, județ, comună), care le poate afecta unui serviciu public. Legea ministerelor din 1929, stabilește prin art. 10, alin. II, că imobilele și obiectele date în folosința ministerelor, a oficiilor și institutelor dependente de ele, sunt proprietatea Statului și asupra folosinței lor dispune Consiliul de Miniștri.

Bunurile din domeniul public sunt inalienabile și imprescriptibile (art. 540, 1310 și 1844 cod. civ.).

¹⁾ În acest sens s'a pronunțat și Tribunalul Federal elvețian, prin decizia din 29 Octombrie 1862.

Dreptul de folosință al particularilor asupra domeniului public

Dreptul de folosință a domeniului public cuprinde *dreptul de circulațiune*, supus poliției generale administrative și poliției speciale de circulațiune, *dreptul de acces la drumul public* pe care îl au proprietarii riverani precum și *dreptul de staționare momentană a trăsurilor sau cărușelor la poarta casei*¹⁾.

Permisuniile de staționare temporară pe domeniul public, ca de pildă autorizarea unui chioșc de ziare, conferă beneficiarului o folosință privativă, dar care nu-l îndrituiește să aducă vreo modificare domeniului public. Această permisiune nu conferă beneficiarului un drept, care să poată face obiectul unui act de dispozițiune; ea este revocabilă. Aceste permisiuni sunt supuse la taxe municipale.

Ocupațiunea temporară a domeniului public, numită și *concesiune*, este o autorizare făcută de administrațiune în profitul unei persoane de a folosi în mod temporar, dar privativ, o porțiune din domeniul public, putând aduce chiar modificări conținutului acestui domeniu. Astfel de permisiuni de ocupațiune temporară, ar fi: *concesiunea de a crea și exploata o instalațiune hidroelectrică prin folosirea unei ape*, conform art. 7 și urm. din legea energiei dela 4 Iulie 1924, *autorizările sau concesiunile date pentru nevoile industriale sau agricole de a se folosi de un curs de apă*, conform art. 16 și urm., din legea regimului apelor din 27 Iunie 1924 (care abrogă legea din 4 August 1921), *autorizațiunile acordate stabilimentelor de băi, situate pe țărmul mării sau pe malul râurilor din domeniul public, de a construi cabine și de a le exploata*, *concesiunile dreptului de pescuire în apele Statului*, etc.

În toate aceste ocupațiuni temporare ale domeniului public, beneficiarul are o putere juridică, temporară, bine înțeles, asupra porțiunii din domeniul public ce i s'a concedat; el are drept să facă lucrări fixate în pământ, care în principiu, rămân proprietatea concesionarului; el și succesorii săi se pot folosi de bunul concedat pe tot timpul duratei concesiunii, care se dau pe termene lungi (30 ani, conf. art. 67 din legea regimului apelor; 50—90 ani conf. art. 16 din legea energiei; concesiunile temporare sau perpetue în cimitire). Aceste drepturi, fiind legate de bunuri din domeniul public, depind de interesele publice, care domină aceste bunuri și administrațiunea, chemată să satisfacă aceste interese, poate să facă să înceteze concesiunile prin revocare sau desafectarea bunului. Astfel, chiar dreptul de concesiune perpetuă în cimitire, nu se poate socoti ca o proprietate privată, cum foarte bine observă Hanriou²⁾, căci autoritatea are dreptul să desafecteze cimitirul și să-l mute într'altă parte, unde va da titularilor de drepturi perpetue un teren de o suprafață egală.

Pentru bunurile din domeniul public, care sunt în folosința tutnror, fiecare individ are dreptul de a se

¹⁾ L. Trotabas, *De l'utilisation du domaine public par les particuliers* (teză), Paris, 1924.

²⁾ Hanriou, *Précis de droit administratif*, XII-e éd., 1933, p. 867.

servi de ele conform legilor și obiceiului, ca o consecință a libertății individuale, a dreptului de liberă circulație.

Art. 147 și 158 cod. pen. vechiu și art. 245 cod. pen. nou, sancționează violarea acestui drept.

Pentru dependențele naturale ale domeniului public, cum ar fi țărmurile mării, râurile navigabile și flotabile, administrațiunea face numai o constatare. Legislațiunea noastră nu dă o definițiune tehnică a țărmurilor Mării pentru a se putea face delimitarea domeniului public față de proprietarii riverani.

Pentru râurile navigabile și flotabile, declarațiunea de navigabilitate se face prin lege.

Pentru dependențele artificiale, cum sunt drumurile naționale, județene, comunale, vicinale, afectațiunea se face printr-o operațiune numită clasare. Clasarea drumurilor naționale noui se face prin lege.

RECHIZIȚIUNILE DE BUNURI

Rechizițiunile de bunuri imobile

Rechizițiunea de bunuri imobile se numește *expropriere*. Ea e reglementată prin art. 17 din Constituție și prin legea asupra exproprierii pentru cauză de utilitate publică din 20 Octombrie 1864, cu modificările din 9 Februarie 1900, 7 Iunie 1913, 9 Iunie 1923, 27 Iunie 1923, 6 Martie 1927, 14 Aprilie 1933 și 27 Martie 1936.

Exproprierea pentru cauză de utilitate publică este un procedeu administrativ, de putere publică, pe care îl pot folosi numai persoanele juridice politico-teritoriale. Serviciile publice dotate cu personalitate juridică nu se pot folosi de expropriere, de cât prin intermediul persoanei juridice politico-teritoriale de care depind.

Procedura exproprierii pentru cauză de utilitate publică cuprinde trei faze:

1. *Faza administrativă*: a) anchete de commodis et incommodis; b) declarațiunea de utilitate publică, care se face conform art. 2 din legea de expropriere pentru cauză de utilitate publică, printr-o lege, dacă Statul este expropriant, de Consiliul Județean dacă județul expropriează și de Consiliul Comunal dacă comuna face exproprierea.

Constituția din 1923, lărgind prevederile aceleia din 1866, admite prin art. 17, exproprierea pentru cauză de utilitate publică nu numai pentru căi de comunicațiune, salubritate publică și apărare a țărilor, dar și pentru lucrări de interes militar, cultural sau acele impuse de interesele generale, directe, ale Statului și administrațiilor publice, precum și pentru alte cazuri de utilitate publică, stabilite prin legi votate cu majoritate de două treimi.

2. *Faza judiciară* are loc după declararea de utilitate publică. Procurorul tribunalului, la cererea autorității expropriante, depune actele și cere exproprierea. Hotărîrea tribunalului se dă în prima și ultima instanță, cu recurs; ea transferă proprietatea dela expropriat la expropriant; expropriatul rămâne numai cu posesiunea imobilului, până la plată (art. 20).

3. *Fixarea indemnizării*, se face conform art. 39 și urm. din legea exproprierii. Ea trebuie să fie prealabilă, adică plătită înainte de luarea în posesiune a imobilului (art. 17 din Constituție). Autoritățile au facultatea să renunțe la expropriere, conform art. 37 No. 5.

Servituți de utilitate publică

Administrațiunea poate, potrivit legii drumurilor din 22 Aprilie 1932, art. 57 și urm., să ocupe temporar o proprietate privată, în scop de a extrage materiale (nisip, pietriș, etc.) sau a depozita pământ sau alte materiale provenite din executarea unor lucrări publice (drumuri, construcțiuni), plătiind despăgubiri pentru suprafețele degradate și ocupațiunea proprietății.

Legea vămilor din 13 Aprilie 1933, prin art. 91 și urm., declară că proprietarii de pe graniță nu vor putea pune nici-o piedecă liberei circulațiuni între posturile de pază. Orice construcțiuni sau îngrădirl, contrarii acestei dispozițiuni, se vor distruge pe cheltuiala proprietarului. Desemenea se pot face pe proprietățile lor drumuri sau poteci pentru comunicație, fără despăgubire.

Uneori proprietatea trebuie să sufere anumite instalațiuni permanente, cum de pildă un felinar public pe zidul unei construcțiuni, suporturi de fire telefonice sau telefonice, obligațiunea de a construi cu retragere dela stradă, conform planului de aliniere.

Servituțile publice, sunt create prin lege, care determină întinderea și conținutul lor.

Aceste servituți pot fi exercitate și de particulari, cari au dobândit dela administrațiunea publică acest drept (art. 27 din legea regimului apelor).

Rechizițiunile de bunuri mobile

Administrațiunea poate să obțină proprietatea sau folosința unor bunuri mobile. Legea rechizițiilor din 6 Aprilie 1906, cu modificările din 7 Aprilie 1913, 10 Martie 1915, 23 Martie 1916 și 12 Mai 1918, și regulamentul din 23 August 1922, arată două categorii de rechizițiuni:

a) *Rechizițiunile militare* care sunt operațiuni efectuate de autoritățile militare, în special în timp de mobilizare sau de război, în virtutea cărora un particular este constrâns să cedeze anumite bunuri mobile, arătate în lege, necesare armatei, sau numai folosința temporară a unor bunuri (imobile pentru încălzire, cai, trăsură, etc.), în schimbul unei indemnizări stabilite, în conformitate cu tarifele de rechizițiuni prevăzute în art. 39 legea rechizițiilor, de o comisiune mixtă specială.

Rechizițiunile se fac totdeauna prin acte scrise (art. 3); ele se adresează de ordinar primarului, care împarte sarcinile între locuitori. Pentru fiecare rechiziție se dă o chitanță (art. 3 alin. final).

a) *Rechizițiunile civile* sunt efectuate în cazurile prevăzute de lege. Astfel, în timpul războiului, se iau măsuri pentru aprovizionarea populației civile, dându-se drept administrațiunii de a face rechizițiuni. În timp de pace, în caz de întrerupere a trans-

porturilor, administrațiunea poate să rechiziționeze mijloace de transport, trăsuri, cai, automobile, sănii, bărci, șlepurii, și să asigure alimentarea populațiunii.

Rechizițiunile de persoane

I. Constituția declară în art. 119, că tot românul, fără deosebire de origine etnică, limbă sau religie, face parte din unul din elementele armatei, conform legilor speciale.

Legea recrutării din 7 Iulie 1930 (art. 4), stabilește două moduri de recrutare: a) prin chemarea unui contingent anual, votat de Parlament, cu prioritatea Adunării Deputaților (art. 35, 121 din Constituție b) prin angajări sau reangajări.

Primul procedeu este o rechizițiune, cel de al doilea are la bază voința celui care se angajează.

Recrutarea cuprinde trei operațiuni:

a) *Recensământul recrutării*. Primarul întocmește în fiecare an tabloul de tinerii, domiciliați în comună, cari până la 31 Decembrie al anului următor vor împlini 21 ani. Tabloul este efectuat din oficiu, după registrele de stare civilă sau după declarațiunea tinerilor, părinților sau tutorilor lor. Tablourile sunt verificate și centralizate de comisii speciale, pe cercuri de recrutare.

Fiecare regiune de corp de armată se împarte prin decret, în mai multe regiuni de cercuri de recrutare.

Regiunile cercurilor de recrutare corespund, pe cât posibil, împărțirii administrative a țării, purtând numele județului corespunzător.

Cercul de recrutare are un birou de recrutare, un birou de mobilizare, rechiziții, statistică și pregătire premilitară;

b) *Operațiunile de recrutare*. Ele se fac de către Consiliul de Recrutare compus din 5 membri, alcătuit conform art. 22 din legea recrutării. Atribuțiunile Consiliului de Recrutare se iau cu majoritate; ele sunt definitive (art. 46). Consiliul clasează pe tineri în 4 categorii: 1) buni pentru serviciul activ, sau auxiliar; 2)

amânați pentru un nou examen; 3) dispensați condițional conform art. 40, și 4) scutiți. După terminarea operațiunilor de recrutare se face repartiziția pe arme;

c) *Incorporarea*. Ea se face la 1 Noembrie al fiecărui an. Chemarea tinerilor se face prin ordine individuale. Data incorporării se aduce la cunoștință prin afișare în fiecare comună, cu cel puțin 15 zile înainte (art. 60).

Legea rechizițiilor din 10 Martie 1915, prin art. 5, alin. 7, și art. 21, precum și regulamentul legii din 23 August 1922, art. 24, alin. c, stabilesc între prestațiunile și obiectele ce pot fi rechiziționate, și călăuzele, conducătorii, precum și oamenii trebuincioși pentru lucrările diferitelor servicii ale armatei.

MIJLOACELE JURIDICE

Mijloacele prin care administrațiunea lucrează asupra administrațiilor pot fi: a) *acte juridice administrative*, adică manifestațiuni de voință făcute de un funcționar competent în exercitarea funcțiunii sale, spre a crea o anumită situațiune juridică pe care a avut-o în vedere autorul actului. Unele din aceste acte crează situațiuni juridice generale, de pildă, un regulament; altele, situațiuni juridice individuale, de pildă, decretul de numire a unui individ într-o funcțiune publică, o deciziune ministerială; b) *acte materiale sau fapte administrative*.

Elementele constitutive ale unui act administrativ sunt: a) motivul sau mobilul actului, adică considerațiunea subiectivă și deci variabilă care determină pe cineva să facă un act juridic; b) cauza, adică scopul urmărit prin act și care consistă în rezultatul ce trebuie să producă actul după concepțiunea organelor care l-au făcut.

Orice activitate a administrațiunii este finalistă, adică urmărește un scop. Prin acte și fapte administrative, serviciul public urmărește satisfacerea scopului pentru care a fost creat.

ph. n.

Broșă cu medalia de aur a lui Brâncoveanu
(Colecția Așezămintelor Brâncovenești)

STATUTUL FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Art. 131 al Constituției din 1866, exprimase încă de pe atunci dorința creerii unei legi speciale «asupra condițiilor de admisibilitate și de înaintare în funcțiunile administrației publice». Acest deziderat putu fi realizat abia în 19 Iunie 1923, prin legea pentru Statutul Funcționarilor publici.

În acest interval de timp, funcționarii publici au fost supuși legilor organice ale diverselor departamente, care, adesea, le confereau dreptul de stabilitate.

După întregirea țării, legile locale care guvernau provinciile unite, rămaseră în vigoare până la realizarea unificării legislative. Situația funcționarilor din aceste provincii, era guvernată de pragmaticele de serviciu, care le asigurau o poziție mai bună în stat: În Bucovina, pragmatica de serviciu din 25 Mai 1914 (R. L. I, Nr. 15). În Ardeal, legile I din 1883 și 2 XV din 1912, precum și regulamentul de serviciu (pragmatica de serviciu) și regulamentul de fixare a salariilor stabilite de Consiliul Dirigent.

Diversitatea legislațiilor, de o parte, necesitatea de a da Statului o serioasă administrare, de altă parte, determinară legiuitorul să elaboreze statutul din 19 Iunie 1923, care intră în vigoare la 1 Ianuarie 1924.

Acest statut cuprinde două părți: prima, relativă la regulile generale care sunt aplicabile tuturor funcționarilor publici; a doua, relativă la dispozițiunile speciale, aplicabile tuturor funcționarilor publici, cu excepțiunea magistraților, membrilor corpului diplomatic și consular, membrilor corpului didactic, ecleziastic, membrilor tuturor corpurilor tehnice și de specialitate, funcționarilor corpurilor legiuitoare. Pentru aceste diverse categorii, rămân în vigoare dispozițiunile legilor relative la organizarea fiecărui corp.

FUNCȚIONARI PUBLICI

Prima parte a statutului începe prin a fixa sensul noțiunii de funcționar public. Art. 1 declară funcționarii publici «cetățenii români, fără deosebire de sex, cari îndeplinesc un serviciu public permanent (civil sau ecleziastic) la Stat, județ, comună, sau la instituțiunile al căror buget este supus aprobării parlamentului, guvernului, sau consiliilor județene și comunale». Noțiunea de funcționar public este aici exprimată într'un sens foarte larg.

Dispozițiunii stipulate în art. 1, legiuitorul a adus un anumit număr de derogări. Există, în adevăr, o întreagă serie de funcționari cari, din pricina calității lor, sau importanței funcțiunilor lor, fac excepție la regula generală a statutului și cari sunt enumerați în art. 2 al legii, precum:

a) Funcționarii politici și funcționarii electivi. Legea întrebuintează acești doi termeni, în adevăr destul de elastici, și cari, în practică, dau loc unei interpretări destul de neprecise. Și aci, s'a crezut necesar a introduce o dispozițiune după care funcționarii de carieră, cari, în virtutea unei delegațiuni temporare, sunt însărcinați a ocupa o funcțiune politică oarecare, reiau de drept, când delegația sau misiunea lor în sfârșit, funcțiunea lor anterioară, cu toate drepturile la vechime. Deși această dispozițiune se află în prima parte a statutului, totuși, ea nu este aplicabilă magistraților. Astfel, un consilier la Curtea de Casație nu poate fi delegat ca ministru de justiție, iar dacă el acceptă această sarcină, pierde postul său de magistrat, în care poate fi din nou numit, dacă se produce o vacanță.

b) Mitropolii și Episcopii.

c) Funcționarii Corpurilor legiuitoare, guvernați de regulamentele interioare ale fiecărei Adunări.

d) Specialiștii străini, cărora li se încredințează, temporar sau prin contract, o funcțiune publică.

e) Lucrătorii, precum și personalul ocupat pentru un timp determinat sau pentru anumite lucrări. Pentru personalul de serviciu permanent, statutul prevede stabilirea unui regulament care să fixeze normele de admitere, drepturile și obligațiunile acestuia; acest regulament n'a fost însă întocmit până azi.

După ce precizează cine este funcționar public (art. 1), și după ce exceptează funcționarii cărora statutul nu le este aplicabil, legiuitorul repetă în art. 3 principiul înscris în art. 88 alin. 8 al Constituției, care edictează că nici o funcțiune publică nu poate fi creată și nici suprimată, decât printr'o lege.

CONDIȚIUNI GENERALE DE ADMISIBILITATE ÎN FUNCȚIUNILE PUBLICE

Pentru a fi funcționari publici, candidații trebuie, oricare ar fi sexul lor, să fie cetățeni români, majori, adică în vârstă de peste 21 ani, apți pentru serviciu din punct de vedere al sănătății și să nu fi suferit nici o condamnare infamantă.

Pe lângă aceste condițiuni generale, bărbații mai trebuie să fi satisfăcut legea recrutării și să se bucure de toate drepturile civile. La intrarea lor în funcțiuni, funcționarii sunt obligați a presta jurământ de credință Regelui și legilor țării.

Pentru a fi numit într-o funcțiune publică, orice funcționar trebuie să treacă un examen de capacitate.

Această dispozițiune se aplică, bine înțeles, tuturor funcționarilor, cu excepțiunea celor prevăzuți în art. 33, cari rămân sub regimul legilor organice speciale ale corpurilor cărora ei le aparțin. În această categorie intră magistrații, membrii Corpului diplomatic și consular, membrii corpului didactic, ecleziastic, membrii tuturor corpurilor tehnice și de specialitate, precum și funcționarii corpurilor legiuitoare.

După trecerea acestui examen, funcționarul este considerat ca stagiar timp de un an, după care comisiunea de propuneri, numiri și înaintări, examinând fiecare caz în parte, declară definitiv pe stagiarii socotiți capabili. Definitivarea se face pe baza notelor date de capii ierarhici ai funcționarului.

Această dispozițiune a art. 37 din statut merită o atențiune deosebită, deoarece pentru întâia oară, examenul de capacitate devine criteriul de recrutare al funcționarilor administrațiunii publice. Ea e negreșit o inovație fericită, care nu are totuși o însemnătate prea mare. Este adevărat că în ultimul alineat al art. 37, legiuitorul a adăugat că funcționarul care după un an de stagiu nu va fi socotit apt a fi declarat definitiv, va avea dreptul la un nou stagiu de un an, și că abia după acest al doilea stagiu, el va putea fi îndepărtat din serviciu.

O dispozițiune interesantă prevăzută de legiuitor este aceea care, în afară de examen, cere candidatului titlului. Pentru funcțiunile de șef de birou și pentru funcțiunile superioare, se cere o diplomă universitară sau a unei școli echivalente; pentru funcțiunile de impiegat stagiar până la gradul de șef de birou, se cere cel puțin liceul.

Este sigur că o diplomă, deși nu e suficientă, reprezintă totuși un criteriu de recrutare pentru funcțiunile publice. Situația e mai tristă dacă apropiem aceste dispozițiuni de art. 122 al regulamentului, care permite, în lipsă de candidați titrați, a recruta funcționari publici, având cel puțin patru clase primare, cari să poarte numele de agenți.

Pentru a remedia această stare de lucruri, pentru a putea crea un corp de funcționari selecționat și bine pregătit, este necesară o reformă completă a statutului, în ce privește modul de recrutare a funcționarilor ca și modul de lor pregătire profesională.

Un început în această direcție s'a făcut încă din anul 1925, când la inițiativa prof. universitar Paul Negulescu și sub președinția activă a M. S. Regelui, pe atunci principe moștenitor, s'a înființat *Institutul de drept public*, cu organul său de publicitate, *Revista de drept public*.

Pe lângă acest institut, s'a creat în 1929, spre a răspunde cerințelor legii administrative din 1925 și legii pentru organizarea administrației locale din 1929, o Școală de documentare și de științe administra-

tive, care avea ca prim scop pregătirea și perfecționarea funcționarilor publici. În urma legii administrative din Martie 1936, această școală împreună cu vechea Școală de științe de Stat s'au transformat sub direcția Institutului, într'un *Centru de pregătire tehnică profesională a funcționarilor publici*, Centru care funcționează în condițiunile cele mai bune.

IERARHIE ȘI ÎNĂINTĂRI

Dispozițiile din statut, privitoare la ierarhia gradelor, au fost modificate, precisate și generalizate pentru toate categoriile de funcționari, prin decretul-lege din 13 Noiembrie 1934, pentru ierarhizarea funcțiunilor și organizarea serviciilor în administrațiile publice, ratificat prin legea din 18 Aprilie 1935.

După acest decret, gradele și clasele funcțiunilor administrative sunt fixate astfel:

1) Director, 2) Subdirector, 3) Șef de serviciu, 4) Șef de secție, 5) Șef de birou, 6) Subșef de birou, 7) Impiegat, 8) Impiegat stagiar.

Gradele 1—7 au câte două clase.

Aceste grade sunt valabile numai în administrațiile centrale și în cele speciale. În administrațiile locale, județene și municipale, gradul cel mai înalt e acela de subdirector cl. II, iar în administrațiile comunale acele de șef de serviciu. Municipiul București face excepție, el fiind asimilat în această privință cu administrațiile centrale.

Înaintarea dela o clasă la alta sau dela un grad la altul, nu se poate face decât cu avizul comisiunei pentru propuneri de numiri și înaintări.

Înaintarea dela o clasă la alta se face după un stagiu minim de un an, iar înaintările de grade după un stagiu de doi ani. Înaintările se fac la vechime și la alegere, în așa fel ca proporția celor înaintați la vechime să nu fie mai mică de jumătate până la funcția de șef de birou inclusiv. Înaintările în funcțiuni mai mari se fac numai la alegere.

Pe baza propunerilor capilor ierarhici și ținându-se seamă de foile calificative, se întocmesc anual tablouri de înaintări, care se publică în Monitor și sunt obligatorii timp de un an pentru autoritate, înaintările urmând să se facă în ordinea tabloului.

DREPTURILE FUNCȚIONARILOR

Spre a garanta funcționarilor publici situația lor, pentru a-i pune la adăpostul influențelor vieții politice, pentru ca ei să fie mai independenți și prin urmare mai buni păzitori ai legii, statutul le-a creat două situațiuni legale bine distincte: *stabilitatea și inamovibilitatea*. Art. 7 al statutului declară că funcționarul public definitiv, oricare ar fi categoria lor, în afară de cei declarați inamovibili de Constituție (magistrații), sau prin legi speciale (membrii Corpului didactic, membrii Curții de Conturi, membrii Consiliului legislativ), se vor bucura de stabilitate.

Un funcționar devenit stabil, nu poate fi pedepsit, transferat, sau înlocuit, decât cu respectul anumitor forme legale.

După cum s'a spus mai sus, înaintea regimului statutului, numai câteva categorii de funcționari bene-

ficiau de protecțiunea legii în materie de pedepsire, transferare sau înlocuire.

Marea majoritate a funcționarilor erau pe atunci la discrețiunea fluctuațiilor vieții politice. În fața unei atare situațiuni, jurisprudența impunea totuși ca revocarea să fie făcută în aceeași formă și de acelaș organ care făcuse numirea. Un funcționar amovibil nu mai putea deci să fie revocat decât în forma după care fusese numit.

Statutul funcționarilor a modificat această situațiune, instituind stabilitatea funcționarilor publici. Funcționarii supuși legilor organice speciale nu pot fi transferați, pedepsiți sau înlocuiți decât în condițiunile prevăzute de acele legi.

În marea majoritate a cazurilor, aceste legi prezintă mai multe garanții decât statutul. Totuși, sunt și cazuri în care ele prezintă mai puține. În aceste cazuri se aplică totdeauna legea de organizare, deși principiul ar fi ca legea nouă, considerată ca mai favorabilă, să profite tuturor.

Acest principiu nu-și are aplicare în împrejurarea prezentă, pentru motivul că sunt anumite servicii publice care, prin importanța lor în Stat și pentru bunul lor mers, cer ca măsuri urgente să fie luate eventual contra funcționarilor.

Stabilitatea conferă funcționarului dreptul de a nu fi transferat, pedepsit și înlocuit, decât în anumite condițiuni, prevăzute de statut. După cum aceste condițiuni sunt mai mult sau mai puțin riguroase, stabilitatea se apropie de inamovibilitate.

A. *Transferare*. Statutul prevede două genuri de transferare:

1. *Transferarea la cerere*, care, pentru a putea fi pronunțată, necesită două condițiuni:

Funcționarul care cere transferarea trebuie să aibă: a) aprobarea capului autorității pe care dorește să o părăsească, și b) aprobarea capului autorității unde dorește să intre.

În practică, aceasta nu e o transferare, ci o numire nouă, care nu ar putea avea loc fără aprobarea autorității părăsite de funcționar.

Avantajul pe care-l prezintă transferarea pentru funcționar este că el trece în noul său serviciu cu toate drepturile sale, în timp ce o numire nouă, în urma denusiei din fostul său serviciu, l-ar face să piardă drepturile câștigate, dacă nu anii de serviciu, cel puțin stabilitatea și inamovibilitatea. Interpretând textul art. 49, noi socotim că transferarea trebuie să fie efectuată de capul autorității unde există un post vacant, după ce el va fi cerut aprobarea autorității de care depinde funcționarul care cere transferarea.

Chestiunea însă se complică când mai mulți funcționari cer să fie transferați în acelaș post. Cum trebuie să se procedeze în acest caz? Legiuitorul nu fixează nici o ordine de preferință, ca aceia înscrisă, de pildă, în legea învățămintului primar și secundar. Aprecierea subiectivă rămâne unica regulă în asemenea împrejurări.

Din chipul în care este întocmit acest text, mai rezultă că transferarea este facultativă și nu obligă pe capul autorității respective, chiar dacă și-a dat adeziunea.

2. *Transferarea în interes de serviciu*. Stabilitatea conferă funcționarului nu numai dreptul la funcțiunea sa, ci și dreptul la postul său. El nu poate fi mutat dintr'un serviciu în altul, sau dintr'o localitate în alta, fără consimțământul său. Totuși, când interesul serviciului cere, se derogă dela acest principiu. Pentru a împiedeca abuzurile însă, art. 50 prevede că aceste transferări trebuie să fie pronunțate cu avizul conform al comisiei de propuneri pentru numiri și înaintări în funcțiuni echivalente.

Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții de Casație, acest aviz este obligatoriu și nu se poate trece peste dânsul. Funcționarul nemulțumit de avizul comisiei, nu poate ataca decât actul administrativ căruia acest aviz i-a servit de bază. Instanța de contencios examinează numai legalitatea motivelor invocate, fără a se ocupa de realitatea interesului de serviciu, care cade în aprecierea suverană a comisiei.

Funcționarul nu poate refuza o atare transferare, din moment ce ea se aplică într-o funcție echivalentă.

În caz de transferare pentru interes de serviciu, funcționarul are drept la transport gratuit pentru el, familie și bagajele sale.

În cazul *delașărilor* de funcționari stabili, trebuie îndeplinite aceleași formalități ca pentru transferare. Este aci o măsură nouă, adoptată de statut și destinată a pune capăt unui lung sir de abuzuri, comise în materie de detașări de funcționari.

3. *Transferarea aplicată ca sancțiune*. În al treilea loc vine transferarea pronunțată ca măsură disciplinară, prevăzută în art. 51 alin. 4. Acest mod de transferare nu poate avea loc decât cu avizul conform al comisiei disciplinare. Ea judecă pe funcționar și dă avizul, care, după aprobarea capului autorității respective, este învesmântat cu toate caracterile unei decizii definitive și executorii. Orice pedeapsă de transferare, executată în afara acestor formalități, este nulă.

B. *Pedepse*. O a doua garanție a stabilității stă în modul de aplicare al pedepselor. Art. 51 instituie șapte grade de pedepse, și anume:

1. Muștrarea verbală sau scrisă, 2. Muștrarea cu pierderea salariului pe cel mult 15 zile, 3. Ștergerea de pe tabloul de înaintare, 4. Mutarea pe cale disciplinară, 5. Excluderea din serviciu pe timp de maximum 6 luni cu pierderea salariului, 6. Punerea în disponibilitate, 7. Destituirea.

Din aceste pedepse, numai primele două pot fi aplicate direct de capul autorității de care depinde funcționarul. Pedepsa dela punctul 2, aplicată pentru a treia oară în cursul unui an, trebuie pronunțată de comisia de disciplină.

Toate celelalte pedepse nu pot fi aplicate decât cu avizul conform al comisiei de disciplină, celiace constituie, cel puțin în teorie, cea mai serioasă garanție de stabilitate a funcționarului.

Chipul în care este compusă comisiunea de disciplină și mecanismul funcționării sale, formează bazu sistemului stabilității. În această privință, statutul caută să ia cele mai serioase garanții.

DATORIILE FUNCȚIONARILOR

Funcționarii sunt ținuti a face șapte ore de serviciu pe zi, a locui în localitatea de reședință a serviciului lor, a nu compromite funcțiunile sau corpul cărora aparțin, prin actele vieții lor publice sau private. Funcționarii cari demisionează nu pot părăsi serviciul înainte ca demisia lor să fi fost acceptată.

Statutul organizează responsabilitatea funcționarilor publici, în cazul când ei au cauzat pagube particulare, prin faptul că au depășit limitele mandatului lor, sau au eșit din sfera atribuțiilor lor legale, sau au comis un abuz de putere. Statul, județul, comuna, care sunt legal responsabile, cheamă atunci în garanție pe funcționarul care a comis actul respectiv, pentru ca el să fie făcut responsabil bănește. Funcționarul contra căruia a fost formulată o reclamație nefundată sau temerară, are dreptul să ceară justiției daune interese. Statutul se opune unei acțiuni directe a celui vătămat contra funcționarului; Statul are însă dreptul la o acțiune recursorie, prin cheuarea în garanție a funcționarului, prin greșeala sau neglijența căruia a fost cauzată paguba. Totuși, această dispozițiune a fost modificată prin art. 14 al legii contenciosului administrativ din 23 Decembrie 1925, care admite ca acțiunea în daune să fie îndreptată nu numai contra administrației respective, ci în mod solidar și personal, contra agenților cari au semnat actul. Funcționarii puși în cauză pot, la rândul lor, să cheme în garanție pe superiorii lor ierarhici, dela cari au primit ordin scris să semneze actul.

Limita de vârstă pentru punerea în retragere a funcționarilor, când legea nu prevede o alta, este fixată de statut la 60 de ani, cu posibilitatea de prelungire de un an, când numărul total al anilor ceruți pentru pensie nu este atins.

Statutul autoriză crearea asociațiilor de funcționari în vederea anumitor scopuri culturale, economice sau profesionale. Art. 25 prevede că asociațiile de funcționari pot fi constituite pe servicii, și că mai multe, sau chiar toate, se pot uni între dăusele, păstrând însă caracterul lor profesional, cultural și economic. Asociațiile de funcționari pot obține personalitatea juridică în virtutea legii, după avizul consiliului superior administrativ. Această dispozițiune a fost modificată prin legea persoanelor juridice din 24 Februarie 1924, în urma căreia acordarea personalității juridice se face pe cale judiciară.

Asociațiile de funcționari nu pot discuta nici lua rezoluții cu caracter politic; ele nu se pot interesa decât de chestiuni în raport cu profesiunea lor. În cazul când asociațiile de funcționari înfrâng aceste dispozițiuni, ele pot fi dizolvate prin decizia Consiliului de Miniștri, dacă ele nu posedă personalitatea juridică, și prin decret regal, dacă o posedă.

Art. 30 și 32 al statutului se ocupă cu posibilitatea funcționarilor publici de a declara grevă. Părăsirea serviciului de către funcționari, parțială sau totală, după o înțelegere prealabilă, demisiunile colective sau individuale în același timp sau în epoci apropiate, sunt inter-

zise și pasibile de pedeapsa destituirii. În afară de pedeapsa disciplinară, greva constituind un delict, este pedepsită și de justiția represivă.

Dacă greva a fost declarată din inițiativa unei asociații de funcționari, pe lângă dizolvarea asociației și pedepsirea culpabililor, fondurile asociației sunt confiscate în beneficiul asociațiilor de binefacere locale.

MĂSURILE DE DISCIPLINĂ

Comisiunile disciplinare

Comisiunile de disciplină au caracterul de comisiuni mixte administrativ-judiciare. Ele sunt de două feluri: a) unele au în competența lor administrațiile centrale; b) celelalte sunt create pentru funcționarii județeni, comunali și ai celorlalte autorități cu caracter local.

Comisiunile prime se compun dintr'un consilier dela Curtea de Apel, ales în secțiunile unite ale Curții, din funcționarul cel mai vechiu și mai înalt în grad al Administrației centrale, și din unul din directorii conducători de serviciu, desemnat de sorți, în prezența comisiunii de propuneri pentru numiri și înaintări.

Este locul să remarcăm caracterul acestei prime comisiuni, care cuprinde un reprezentant al funcționarilor, un reprezentant al administrației și, ca element de ponderație între cei doi precum și ca păzitor al legii, un magistrat.

Comisiunea însărcinată să judece funcționarii județeni, comunali și pe cei ai celorlalte autorități cu caracter local, se compune din primul președinte sau președintele tribunalului local, dintr'un șef de serviciu, delegat de consiliul județean și dintr'un șef de serviciu, delegat de consiliul comunal al orașului de reședință. Această delegație a șefului de serviciu este inferioară dreptului pe care legea îl acordă primei comisiuni, de a număra printre membrii săi pe funcționarul cel mai vechiu și mai înalt în grad.

Membrii comisiunilor sunt numiți prin decret regal, pe timp de 3 ani. Fiecare membru este dublat de un supleant.

Înainte a acestor comisiuni procedura se desfășoară astfel:

a) Ministrul sau capul autorității decide trimiterea înaintea instanței disciplinare. b) Această decizie este pronunțată pe baza unei anchete făcute de capul ierarhic sau de un delegat al autorității. c) Funcționarul inculpat trebuie să fie ascultat în cursul acestei anchete. d) El are dreptul să ia cunoștință de dosar. e) El trebuie să se apere singur, fie verbal, fie printr'un memoriu, și poate fi asistat de un coleg ales de dânsul, din aceeași administrație. f) Data judecății trebuie comunicată în scris funcționarului inculpat, cu cel puțin 15 zile libere înainte. g) Judecata se face în ședință secretă. h) Deciziunile comisiunii trebuie să fie motivate; ele sunt definitive și executorii.

Competența comisiunilor nu este legată decât prin decizia de trimitere, luată de ministru sau de capul autorității, după ce se va fi procedat la o anchetă, în cursul căreia funcționarul trebuie ascultat.

Acesta nu se poate plânde în contencios contra deciziei de trimitere înaintea comisiei disciplinare, pentru motivul că această decizie nu este decât un act preparatoriu, care ar putea fi urmat tot atât de bine de achitare, necauzând astfel nici un prejudiciu părții interesate.

Comunicarea dosarului funcționarului înculpat, constituie un progres considerabil și o măsură destinată să asigure o judecată serioasă, prin faptul că funcționarul, odată prevenit, este în măsură a se apăra.

În Franța, acest principiu a fost recunoscut prin legea din 22 Aprilie 1905 (art. 65).

Legiuitorul nu este complet edificat asupra caracterului comisiilor de judecată și jurisdicției lor. Astfel, în art. 52 al statutului, el vorbește de avizul comisiei de disciplină, pe când în art. 55, el întrebuințează de două ori termenul «deciziunile comisiei». Pe lângă aceasta, el adaugă că deciziunile comisiei sunt definitive și executorii. Ori, noi trebuie să examinăm această chestiune în raport cu dispozițiile art. 58, care prevede posibilitatea coexistenței acțiunii disciplinare și a acțiunii publice, fără o violare a principului *non bis in idem*.

Sanctiunea disciplinară este independentă de sancțiunea penală. Un funcționar, achitat din punct de vedere penal, poate fi totuși judecat și condamnat pe cale disciplinară. Sunt șapte care nu reunesc toate elementele delictului, așa cum îl definește codul penal, și care scapă cenzurii legii penale, dar care pot constitui totuși greșeli disciplinare, de natură a face funcționarul nedeern de funcțiunea ce ocupă. În acest caz, nu se violează autoritatea lucrului judecat, când un fapt care n'a putut fi cenzurat din punct de vedere penal este din nou supus debaterilor unei comisii disciplinare. Totuși, urmărirea disciplinară sunt suspendate, până ce judecătorul de instrucție dă ordonanța sa (art. 113 din regulament).

Suspendarea funcționarilor

Funcționarul care este sub o inculpare disciplinară poate fi suspendat. Suspendarea este facultativă și nu atrage pierderea salariului, nici a vechimii. Funcționarul suspendat trebuie să fie tradus, în 30 de zile, înaintea comisiei, obligate să-l judece în termen de maximum două luni.

În caz de urmărire penală, suspendarea este obligatorie. Pentru ca ea să aibă loc, trebuie ca acțiunea publică să fi fost deschisă contra funcționarului, în virtutea unei ordonanțe a judecătorului de instrucție. Textul regulamentului a precizat dispozițiile art. 58, în sensul că suspendarea poate avea loc ori-decâte ori ne aflăm în prezența unui rechizitoriu al parchetului, pentru crimele și delictele limitativ prevăzute în art. 51. Aceasta, întrucât legiuitorul a înțeles, prin ordonanța judecătorului de instrucție, ordonanța pe care acesta o dă pentru deschiderea anchetei, și nu ordonanța definitivă sau rechizitoriul definitiv.

Înlocuirea și destituirea sunt pedepsele cele mai severe. Ele sunt aplicate cu aceleași garanții ca pedepsele expuse mai sus. Trebuie adăugat că în cazul de punere în disponibilitate, funcționarul nu poate fi reîntegrat decât după doi ani și în clasa inferioară a funcțiunii pe care el a avut-o, în timp ce în caz de destituire, el nu mai poate ocupa nici o funcțiune publică.

În privința suspendării, prevăzute de art. 58 din Statut, o lege ulterioară din 1933, cu caracter interpretativ, a dispus ca această suspendare să se dea cu pierderea salariului. Numai dacă funcționarul este achitat în penal, iar comisiunea disciplinară avizează la reprimirea în funcție, i se dă salariul pe trecut.

g. a.

Stema lui Ștefan cel Mare
(Biserica din Suceava)

CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV ROMÂN

EVOLUȚIE ISTORICĂ

În organizațiunea noastră de Stat, contenciosul administrativ, menit să apere juridicește pe cetățean de actele ilegale ale puterii executive, a apărut destul de târziu. Acest lucru nu trebuie să ne mire, dacă ne gândim că până la începutul veacului XIX nu exista în Principatele Românești, o putere judecătorească propriu zisă, formată din organe diferențiate și independente de puterea administrativă.

Abia prin Convenția de la Paris din 7 August 1858, s'a consacrat în țările noastre principiul separațiunii puterilor, aduș totuși sub o formă rudimentară de către Regulamentul Organic.

Evoluțiunea contenciosului administrativ în țara noastră, poate fi împărțită în trei perioade principale:

Prima perioadă, între 1864—1866, este caracterizată prin existența unui tribunal administrativ numit *Consiliul de Stat*, înființat din inițiativa Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, prin legea din 11 Februarie 1864, după modelul Consiliului de Stat francez, creat de Napoleon III. Pe lângă atribuțiunile de organ consultativ în materie de legi și regulamente, Consiliul de Stat avea competența de a judeca acțiunile îndreptate împotriva actelor administrative ilegale. Acest înalt for a avut o existență de numai doi ani, în care timp n'a putut da întreaga măsură a posibilităților sale, care erau foarte mari dacă ne gândim la marile personalități ce-l compuneau: C. Bozianu, Vasile Boerescu, Gh. Vernescu, Alex. Crețescu, Iancu Strat, D. Orbescu, Gh. Apostoleanu, Papadopol-Calimah și Ion Voinescu. Profesorul C. G. Rădulescu, de la Facultatea de Drept din București, cercetând arhiva Consiliului de Stat, menționează că din 417 dosare rămase, numai vreo 20 sunt procese de contencios administrativ. Lumea nu era obișnuită pe atunci să-și apere drepturile sale împotriva arbitrarului administrativ.

Prin art. 131 al Constituțiunii de la 1866, promulgată după căderea lui Vodă Cuza, și prin legea din 9 Iulie 1866, Consiliul de Stat a fost desființat; conducătorii de atunci ai țării vrând în felul acesta să facă să dispară urmele guvernării primului Domnitor al Principatelor-Unite.

Perioada a doua, ține de la 1866 la 1905. În acest timp nu a existat nici o instanță de contencios administrativ. Singurul drept al celui vătămat printr'un

act administrativ ilegal, era obținerea unor *danno compensatorii* pentru prejudiciul cauzat.

Perioada a treia, pleacă de la 1905. În această perioadă, care continuă și astăzi, controlul actelor administrative, este atribuit organelor puterii judecătorești, în lipsa unui tribunal administrativ, cum era Consiliul de Stat. Legea Curții de Casație din 1 Iulie 1905, făurită de guvernul conservator cu concursul juriscunștilor C. Dissescu și Paul Negulescu, dă în cădere înaltei Curți de Casație controlul actelor administrative ilegale. Contenciosul administrativ astfel reintrodus, a fost desființat prin legea din 25 Martie 1910, și reînființat prin legea Curții de Casație din 17 Februarie 1912, redactată tot de profesorul Paul Negulescu. Această lege a dăinuit până la legea contenciosului administrativ din 23 Decembrie 1925, făurită în baza art. 107, din noua Constituțiune de la 29 Martie 1923.

PRINCIPIILE GENERALE ALE CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV

În înțeles general, contenciosul administrativ este format din totalul litigiilor dintre autoritățile publice și cetățenii vătămați prin acte administrative, oricare ar fi obiectul lor: anularea actului administrativ ilegal sau numai pronunțarea unor daune compensatorii. În înțeles restrâns, contenciosul administrativ privește litigiile care tind la *anularea* sau *reformarea* actelor administrative de autoritate și de gestiune. Distincția dintre acestea, stabilită de juriscunștul francez E. Laferrière, la sfârșitul veacului al XIX-lea, este astăzi părăsită în Franța. La noi, această distincțiune este consfințită chiar prin textul constituțional (art. 107). Actele administrative de *gestiune*, sunt acele acte juridice prin care autoritățile publice se comportă întocmai ca particularii, vânzând, cumpărând, încheiând contracte de orice fel. Actul administrativ de *autoritate* este « o manifestare de voință făcută de un organ administrativ competent, prin care se crează o situațiune juridică generală sau individuală, guvernată de norme de drept public, în care găsim ideea de dominațiune și comandament » ¹⁾, este

¹⁾ Paul Negulescu: *Tratat de drept Administrativ*, 1934, vol. I, p. 304.

« actul prin care Statul ordonă ceva », actul de autoritate, apare ca un act unilateral de voință al Statului »¹⁾. Actul de autoritate este caracteristic puterii publice și conține o comandă. Caracterul unilateral trebuie luat ca o manifestare de voință a puterii publice, care are nevoie de a fi numai exprimată pentru ca actul să fie perfectat. Inițiativa poate aparține uneori chiar particularului, a cărui voință poate provoca un act de autoritate (de pildă autorizațiune dată de puterea administrativă), fără însă ca această voință să aibă o altă valoare juridică decât intențiunea de a executa ordinul sau permișiunea dată de autoritatea publică. Voința particularului poate da conținut unui act de autoritate, atât și nimic mai mult.

În jurisprudență, distincțiunea aceasta întâmpină mari dificultăți, cu toate că este de un mare interes practic. *Actele de gestiune pot da naștere unui simplu proces de daune după dreptul comun. Actele de autoritate pot fi anulate sau reformate de instanțele de contencios administrativ*, adică autoritatea publică poate fi constrânsă să reîntre în legalitate, pe lângă daunele la care poate fi condamnată. Contenciosul administrativ poate obliga autoritatea publică să continue anumite raporturi juridice cu cineva și să execute întocmai obligațiunile ce rezultă din aceasta. Este o derogățiune la principiul general de drept: *nemo praecise cogi potest ad factum*, aplicabil în dreptul privat. Dar mai mult, contenciosul administrativ poate nu numai să anuleze un act de autoritate ilegal (*contenciosul de anulațiune*), dar poate chiar ordona anumite măsuri, creatoare de noi situațiuni juridice, poate adică să reformeze unele acte de autoritate sau să oblige puterea administrativă să facă anumite acte de autoritate (*contenciosul de plină jurisdicțiune*), de pildă obligând-o să dea o autorizațiune pentru construcția unui imobil. Actele de autoritate cu caracter *discreționar*, adică acele lăsate la deplina apreciere a puterii administrative, nu pot face obiectul unui contencios de plină jurisdicțiune (de pildă permisele de port-armă), dar pot fi anulate în anumite cazuri de ilegalitate.

CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV GENERAL

Art. 107 din Constituțiunea actuală (din 1923), dă contenciosul administrativ în căderea puterii judecătorești, interzicând crearea unor autorități speciale cu atribuțiuni de contencios administrativ.

CONDIȚIUNILE SPECIALE PENTRU INTENTAREA ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Legea din 23 Decembrie 1925, care în cele 15 articole ale sale reproduce în mare parte dispozițiunile Legii din 1912, prevede, în afară de condițiunile generale de intentare a acțiunilor în Justiție, unele condițiuni speciale pentru intentarea acțiunilor de contencios administrativ, condițiuni derogând dela dreptul comun. Acestea pot fi de trei categorii:

¹⁾ *Anibal Teodorescu*: *Tratat de drept Administrativ*, 1929, vol. I, p. 385.

1. Condițiuni privilegiate la calitatea reclamantului

Legea, în art. 1, pune o primă condițiune, cerând reclamantului să dovedească *vătămarea unui drept*. Se știe că în dreptul comun vătămarea unui simplu interes este de ajuns pentru a justifica o acțiune. Noțiunea de *drept*, despre care tratează art. 1, se referă la drepturile subiective ale particularilor, drepturi personale și individualizate în persoana reclamantului. De pildă, nu este de ajuns ca reclamantul să aibă un interes, fie chiar un interes personal, pentru anularea unei înaintări ilegale, dar trebuie să dovedească un *drept personal și actual*, de a fi înaintat în locul funcționarului înaintat peste ordinea de preferință fixată de lege. Jurisprudența română, la început, a dat o interpretare largă noțiunii de drept vătămat, așa cum de altfel preconizase însuși raportorul legii pentru contenciosul administrativ, profesorul Mircea Djuvara. Dar din 1934, jurisprudența a revenit, dând o interpretare restrictivă și pretinzând vătămarea unui drept personal și actual, înlăturând drepturile eventuale.

Sunt însă unele legi speciale (de pildă legea cadru-lui disponibil din 1933, legea electorală, etc.) care permit intentarea unor acțiuni în anulare, de oricine ar dovedi un simplu interes și acest interes poate fi cât de îndepărtat și impersonal. În asemenea cazuri ne aflăm în fața unor *acțiuni populare*, foarte rar admise în dreptul modern, dar destul de bine cunoscute în dreptul român.

2. Condițiuni privilegiate la natura actului atacat

Legea contenciosului administrativ vorbește numai despre actele de autoritate, lăsând actele de gestiune în seama dreptului comun. Actele administrative au totdeauna forma scrisă și cuprind o deciziune juridică. Spre deosebire de ele, nu pot fi atacate *faptele materiale administrative*, întrucât la acestea lipsește voința administrațiunii de a produce efecte juridice. De asemenea, nu pot fi atacate *actele preparatorii*, adică actele ce concurează la perfectarea unui act juridic de autoritate, valabilitatea lor putând fi discutată cel mult odată cu actul definitiv. În categoria actelor preparatorii intră: referatele de serviciu, rapoartele motivate, avizul unor comisii consultative, al comisiunilor disciplinare, etc. Actele cu caracter intern administrativ, cum ar fi circulările, instrucțiunile de serviciu, etc., nu pot fi nici ele atacate în contenciosul administrativ, deoarece lipsește condițiunea esențială a oricărei acțiuni: interesul. În afară de funcționarul al cărui statut legal ar putea fi vătămat printr'un act intern, și deci îndrituit la acțiunea în contencios, simplii particulari nu pot suferi o vătămare directă și actuală printr'o instrucțiune de serviciu care nu s'a concretizat încă într'un act individual.

3. Condițiuni privilegiate la termene și forme

Acțiunea de contencios administrativ se poate intenta oricând, fiind supusă doar prescripțiunii de 30 de ani din dreptul comun. La această regulă generală,

art. 4 din legea contenciosului prevede două excepțiuni: a) Acțiunile îndreptate în contra deciziunilor de înlocuire, mutare sau punere în retragere ale funcționarilor publici, trebuiesc intentate în termen de 30 de zile dela publicarea lor în Monitorul Oficial. În cazul când o decizie nu a fost publicată, jurisprudența a stabilit că acest termen curge dela data când funcționarul vătămat a luat cunoștință de ea în orice alt mod; b) Acțiunile în contra refuzului administrațiunii de a rezolva cererea adresată de un particular, trebuiesc intentate între a 30-a zi și a 60-a zi dela înregistrarea cererii. Refuzul de a soluționa o cerere a fost asimilat, printr-o ficțiune a legii, cu un act administrativ de autoritate. În cazul când autoritatea publică a respins cererea, soluționând-o nefavorabil, deciziunea de respingere poate fi atacată oricând, ca orice act administrativ de autoritate. Jurisprudența este constantă în acest sens. Tot jurisprudența a stabilit că atunci când a expirat termenul de 60 de zile, particularul neglijent nu poate învia termenul expirat, adresând o nouă cerere cu acelaș obiect. Este o soluțiune neechitabilă și nejuridică, combătută de doctrină.

FINILE DE NEPRIMIRE

Chiar dacă o acțiune de contencios administrativ întrunește toate condițiunile pe care le-am cercetat mai sus, ea poate fi respinsă totuși înainte de judecarea litigiului în fond, atunci când pârâtul opune reclamantului anumite *fine de neprimire* și parafizează acțiunea acestuia, prin respingerea ei ca inadmisibilă. Aceste fine de neprimire, în materia contenciosului administrativ, pot fi grupate în două categorii:

A) *Fine de neprimire rezultate din natura actului atacat*

Legiuitorul a înțeles să sustragă controlului judecătoresc anumite categorii de acte administrative, a căror enumerațiune se află în art. 2 și 3. Este curios faptul că legea contenciosului administrativ a mărit numărul actelor sustrate acelui control, peste dispozițiunile articolului 107 din Constituțiune, care vorbește numai despre actele de guvernământ și despre cele de comandament cu caracter militar.

1. *Actele de guvernământ*

În Statul modern puterea publică este subordonată normelor de drept întocmai ca și un particular. Este ceea ce se numește în știința politică *Statul de legalitate*. Cu toate acestea, uneori, această funcționare în cadrul normelor de drept este imposibilă, din cauza unor situațiuni de fapt. *Rapiunea de Stat* cere, în asemenea cazuri, acte de forță din partea puterii publice, care călcând legea, asigură ordinea în Stat. Este foarte cunoscut principiul poporului român: *salus rei publicae suprema lex esto*.

În fața acestor realități de fapt, știința juridică a formulat teoria actelor de guvernământ, care sunt

o subdiviziune a actelor administrative de autoritate, cu diferența că ele sunt sustrate controlului instanțelor de contencios administrativ. Teoria actelor de guvernământ este de origine franceză, creată de doctrină și de jurisprudența Consiliului de Stat, suprema instanță de contencios administrativ în Republica Franceză și, în oarecare măsură, și de jurisprudența Tribunalului Conflictelor, instanță mixtă compusă din membrii Consiliului de Stat și membrii Curții de Casație, având menirea de a regula conflictele de atribuțiuni dintre instanțele de drept comun și tribunalele administrative care, în frunte cu Consiliul de Stat, constituiesc un *ordin de jurisdicțiune distinct* de puterea judecătorească obicinuită. Nefiind recunoscute prin vreun text de lege, actele de guvernământ, în Franța, urmează fluctuațiunile jurisprudenței, căutînd astăzi la restrângerea lor.

În România, actele de guvernământ au cunoscut o consacrare legislativă pentru întâia oară în 1905.

Înainte de această dată, între 1866 și 1905, nici nu avea rost teoria actelor de guvernământ, pentru motivul foarte simplu că nu exista un sistem de contencios administrativ. Legea Curții de Casație din 1912, încearcă să dea și o definițiune a actelor de guvernământ, făcând și o enumerațiune *exempli gratia* (cu caracter enunțiativ), pentru lămurirea jurisprudenței. Constituția din 1923 în art. 107, consfințește existența actelor de guvernământ, iar legea contenciosului administrativ din 1925 reproduce aproape întocmai prevederile legii din 1912.

În doctrina românească s'a ivit o interesantă controversă între profesorii Anibal Teodorescu și Paul Negulescu, cu privire la caracterul actelor de guvernământ. Primul, susține că în dreptul românesc actele de guvernământ sunt acte legale (recunoscute de lege), cu singura deosebire că administrațiunea are un *drept discreționar*, sustrus controlului judecătoresc. Profesorul Negulescu susține că, actele de guvernământ fiind prin excelență acte politice de forță, vin întotdeauna în contradicție cu legea.

Art. 2 al. II din lege enunță astfel actele de guvernământ: «În actele de guvernământ se cuprind toate măsurile luate pentru ocrotirea unui interes general privitor la ordinea publică, la siguranța Statului, internă sau externă sau la alte cerințe de ordine superioară, cum ar fi: declararea stării de asediu, faptele de războiu care ar rezulta dintr-o forță majoră sau din necesitățile imediate ale luptei, toate actele de comandament cu caracter militar, executarea și interpretarea tratatelor și convențiunilor diplomatice cu Statele străine, măsurile împotriva epidemiilor, epizotilor, inundațiilor, foametei, turburărilor interne, naturalizarea, actele prin care se disolvă persoanele juridice sau li se interzice funcționarea conform legii speciale, extrădarea străinilor și *altele de aceeași natură*». Jurisprudența, pe cale de analogie, consideră drept acte de guvernământ măsurile pentru prevenirea contrabandelor, mobilizarea armatei, interzicerea importului de mașini vechi, etc. Multe din soluțiunile jurisprudenței sunt însă criticabile.

2. Actele de comandament cu caracter militar

Actele de comandament cu caracter militar sunt ferite și ele de controlul justiției printr-o fine de neprimire. Ele apar în dreptul nostru pentru prima dată în 1923, fiind consacrate prin art. 107 din Constituția dela 1923. Noțiunea actelor de comandament militar este specifică dreptului nostru; ea nu există în dreptul francez. Se pare că legiuitorul constituant s'a referit, vorbind de actele de comandament cu caracter militar, la raporturile dintre militari și înaltul comandament, precum: mobilizarea de contingente, manevre și operațiuni pe teren, disciplina trupe, etc.

3. Actele de tutelă administrativă și de control ierarhic

Actele prin care autoritatea superioară aprobă sau anulează actele autorităților inferioare, sunt deosebite sustrase controlului judecătoresc. Ele intră în categoria actelor preparatorii, care prin natura lor nu pot fi atacate de particulari, fiind acte ce privesc funcționarea internă a administrațiunii. Actele de tutelă administrativă și de control ierarhic pot fi însă discutate, odată cu actul administrativ definitiv.

4. Deciziunile comisiunilor disciplinare

Deciziunile comisiunilor disciplinare sunt simple avize; ele capătă tărie numai prin decizia capului administrațiunii respective. Comisiunile disciplinare exercită ceea ce numește în drept, o *justiție reținută*. Aceste deciziuni fiind simple acte preparatorii, nu pot fi atacate decât odată cu actul de autoritate definitiv (art. 3 lit. b).

5. Actele autorităților militare

Art. 3 al. IV din lege, sustrage controlului judecătoresc actele autorităților militare, care nu pot fi cercetate decât în privința decretelor de punere în retragere și numai pentru cuantumul pensunii. Aceste acte sunt acte administrative propriu-zise, analoage actelor administrațiunilor civile.

6. Actele Președinților Corpurilor Legiuitoare

Actele administrative ale Președinților Senatului și Camerii Deputaților, sunt de asemenea sustrase controlului contenciosului administrativ prin art. 3 al. V. Acest text a fost declarat neconstituțional de către Curtea de Casație în Secțiuni Unite¹⁾.

B) Fine de neprimire rezultate din existența unui recurs paralel

De foarte multe ori legiuitorul crează diferite instanțe speciale pentru controlul anumitor categorii restrânse de acte administrative. În asemenea cazuri, jurisprudența a stabilit că instanțele de contencios administrativ nu mai sunt competente, deoarece dacă

«s'ar încălca și nesocoti competența jurisdicțiunilor speciale instituite prin lege»¹⁾, ar însemna să se încălce competența *ratione materiae* a instanțelor speciale. Această teorie a recursului paralel, a fost formulată pe cale jurisprudențială, nefiind consfințită prin vreun text de lege. Se cer însă câteva condițiuni: a) acțiunea în fața instanței speciale să ofere o cale jurisdicțională, să nu fie adică un simplu recurs ierarhic cu caracter *gratios*, b) calea specială să fie o acțiune directă, care să ducă la *anularea sau reformarea* actului administrativ, adică să ofere aceleași rezultate ca și acțiunea de contencios general.

Un exemplu va lămurii teoria recursului paralel: Impotriva actelor de urmărire a creanțelor publice, legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice a pus la dispoziția debitorilor calea contestațiunii la urmărire. Unii debitori, nefolosind această cale specială, au atacat actele de urmărire în fața instanțelor de contencios. După o serie de deciziuni contradictorii, Curtea de Casație în Secțiuni Unite, printr-o decizie din 1929²⁾, a aplicat teoria recursului paralel, socotind inadmisibile asemenea acțiuni.

MOTIVELĂ ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

În Franța, cauzele de ilegalitate ale actelor administrative decurg din noțiunea *excesului de putere administrativ*, formată pe cale jurisprudențială, noțiune care după *Aliberti*³⁾, se deosebește de *excesul de putere judiciar*, prin aceea că este mai cuprinzătoare, înglobând *toate* mijloacele de anulare, nu numai cele formale.

Motivele acțiunilor de contencios administrativ se pot grupa mai întâi în două categorii: motive de formă și motive de fond.

Motivele de formă sunt *incompetența și viciile de formă*. Un act administrativ este nul sau anulabil dacă a fost făcut de o autoritate care nu avea acest drept; de pildă un proces-verbal de contravenție fiscală dressat de organele polițienești, este nul fiind făcut cu *incompetență*. *Viciile de formă* constau din nerespectarea formalităților *substanțiale*, cerute de lege pentru elaborarea actului administrativ.

Motivele de fond sunt și ele de două categorii: *Violarea legii și deținerea de putere*. Prima constă din nerespectarea normelor de drept (Constituțiune, lege, regulament, etc.), printr'un act fie chiar valabil din punct de vedere formal, însă în contradicție cu prevederile lor.

Deținerea de putere constă tot în violarea unor norme de drept material, cu diferența că ea se referă la cazurile când administrațiunea, respectând litera legii, depășește *intențiunea* ei. Curtea de Casație a

¹⁾ Curtea de Casație s. III, Dec. 1166/1930, publicată în *Jurisprudența Română*, 1930, p. 367.

²⁾ Publicată în *Pandectele Săptămânale* 1929, p. 601.

³⁾ Le contrôle juridictionnel de l'Administration, 1936, p. 27.

¹⁾ Deciziunile în *Pandectele Săptămânale*, 1929, p. 557 și *Jurisprudența Română*, 1934, p. 82.

MIHAI VODĂ SUȚU

Din volumul: *L. Dupré — Voyage à Athènes et à Constantinople, 1825*
(Din Biblioteca Ion I. C. Brăilanu)

făcut de puține ori aplicațiunea teoriei deturnării de putere.

INSTANȚELE DE CONTENCIOS ȘI PROCEDURA ÎN FAȚA LOR

Prin legile din 1905 și 1912, Curtea de Casație S. III, fusese instituită ca primă și ultimă instanță de contencios administrativ. Legea contenciosului administrativ din 1925 a dat în cădere Curților de Apel dela domiciliul reclamantului (prin derogare dela principiul *actor sequitur forum rei*), controlul actelor administrative, cu recurs la S. III-a a Curții de Casație, în termen de 30 zile libere dela comunicarea deciziei Curții de Apel (art. 33 din legea Casației din 31 Martie 1932). Curtea de Casație, după ce casează decizia primei instanțe, poate judeca procesul în fond, putând să ordone chiar administrarea unor noi probatorii.

Tot legea din 1925 cuprinde unele formalități procedurale, printre care cea mai interesantă este obligațiunea administrației de a prezenta dosarul chestiunii la cererea Curții de Apel, sub sancțiunea *dau-nelor cominatorii* (art. 10).

Deciziunile Curții de Casație pot fi contestate, conform art. 735 cod. pr. civ. Impotriva lor se poate face și cerere de revizuire, atunci când în fața Inaltei Curți s'au îndeplinit probatorii precum și în cazul art. 291 cod. pr. civ., care prevede calea revizuirii în favoarea Statului, pentru lipsă de apărare sau apărare cu viclenie. Menționăm cu această ocaziune, că normele procedurale din dreptul comun se aplică de cele mai multe ori și în materie de contencios administrativ, ori de câte ori legea contenciosului administrativ nu prevede norme derogatorii.

SUSPENDAREA ACTELOR ADMINISTRATIVE DE AUTORITATE

În practică, adeseori particularul-reclamant, după ce a introdus acțiune, cere suspendarea provizorie a actelor administrative. Vechea lege a Curții de Casație din 1912, prin art. 68 al. final, admitea suspendarea provizorie, pe când legea din 1925 nu vorbește nimic de aceasta, afară de art. 11, care stabilește că recursul în casație este, de drept, suspensiv. Jurisprudența și doctrina este împărțită. Contra suspendării pledează profesorul Anibal Teodorescu¹⁾, pe când pentru suspendare sunt profesorii C. G. Rarincescu²⁾, G. Alexianu³⁾ și J. Vermeulen⁴⁾. Într'un articol publicat în Revista de Drept Public⁵⁾, profesorul Paul Negulescu, se rătăcește la această din urmă părere, după ce încă din 1934⁶⁾, exprimase același punct de vedere, aducând argumentul, după noi decisiv, că legea din 1925, dând contenciosul administrativ în cădere a unor

instanțe de fond (Curțile de Apel), nu s'a mai ocupat de chestiunea suspendării, deoarece a socotit că sunt suficiente normele de drept comun, și că din moment ce Curtea de Apel poate anula un act administrativ, poate să facă și mai puțin, adică să-l suspende: *qui potest majus, potest et minus*. Potrivit dreptului comun (art. 66 bis cod. pr. civ.) președintele instanței, în speță al Curții de Apel, poate suspenda provizoriu actul administrativ presupus ilegal, printr'o *ordonanță prezidențială* (*ordonnanță de référé*). Când petiționarul este lezat prin *fașle administrative* (de pildă dărâmarea unui imobil fără decizie administrativă), suspendarea se va acorda de președintele Tribunalului, deoarece faptele administrative nu pot fi atacate în fața contenciosului administrativ; ele pot da naștere la daune compensatorii în fața instanțelor de drept comun.

OBIECTUL ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Prin acțiunea sa, reclamantul poate obține mai întâi recunoașterea unui drept subiectiv și anularea sau reformarea actului administrativ ilegal. Ca un accesoriu, el poate obține și despăgubiri bănești, atât dela autoritatea administrativă, cât și în mod solidar dela funcționarul vinovat. Anularea actului ilegal atrage uneori după sine reintegrarea reclamantului în drepturile recunoscute de lege. Jurisprudența mai stabilește că actele administrative cu caracter retroactiv sunt nule și pentru trecut și pentru viitor.

Administrațiunea mai poate fi obligată să satisfacă o cerere sau să modifice un act, atunci când refuză să resolve o cerere ce i s'a adresat (art. 1 și 4 al. II). Este ceea ce se numește în doctrină un *recurs de plină jurisdicțiune*, când instanța de contencios administrativ se substituie oarecum administrațiunii, obligând-o la acte pozitive. Recursul de plină jurisdicțiune se poate exercita numai atunci când legea suprimă dreptul de apreciere a administrațiunii, creând în persoana unor anumiți particulari, drepturi virtuale individualizabile. În cazul când administrațiunea are un drept suveran de apreciere, un *drept discreționar*, acest recurs este inadmisibil, după cum de cele mai multe ori este respins și recursul în anulațiune împotriva *actelor pozitive discreționare*.

EFFECTELE HOTĂRÎRIILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Deciziunile de contencios administrativ nu au totdeauna un efect imediat. Astfel, în cazul când s'a anulat un act de înlocuire, mutare sau punere în retragere a unui funcționar, acesta nu va fi reintegrat decât dacă postul său mai este vacant și numai după ce în viitor va deveni vacant (art. 8). Până atunci el primește salariul său și își păstrează vechimea în serviciu.

Deciziunile de contencios administrativ se bucură de autoritatea de lucru judecat; asupra lor nu se poate reveni. Intocmai ca și în dreptul comun, ele au o autoritate relativă, adică *inter partes*, privind numai

¹⁾ Cf. *Repertoriul de Jurisprud. Administrativă* 1936, p. 2500.

²⁾ *Contenciosul Adm. Român*, 1936, p. 369—376.

³⁾ *Pandect. Săpt.* 1935, p. 387.

⁴⁾ *Rep. Jur. Adm.* 1935, p. 1679 și 1937 p. 16.

⁵⁾ *Anul* 1937, p. 143.

⁶⁾ *Tratat de Drept Administrativ*, vol. I, p. 281.

părțile care au figurat în proces. Totuși, Curtea de Casație S. III, a hotărât în complet de divergență¹⁾, că în materie de contencios administrativ deciziunile pot avea și efect *erga omnes*, — jurisprudență conformă cu realitățile vieții sociale, pentru că un funcționar reintegrat prin justiție este reintegrat față de toată lumea, nu numai față de adversarul său. Juriștii francezi Léon Duguit²⁾ și Roger Bonnard³⁾, sunt pentru această soluțiune.

EXECUTAREA HOTĂRÎRILOR CONTRA STATULUI DAUNELE COMINATORII

Dacă autoritatea publică nu execută decizia de contencios administrativ în termen de 15 zile dela comunicarea ei, poate fi condamnată la cel puțin 500 lei daune de fiecare zi de întârziere, conf. art. 7 din lege. Aceste *daune cominatorii* au fost legiferate pentru prima dată prin legea Curții de Casație din 1912 (art. 63), ele fiind cunoscute și în dreptul comun în materie de ordonanțe prezidențiale.

Jurisprudența interpretează art. 7 în sensul că daunele cominatorii nu se aplică decât în cazul deciziunilor pronunțate în conformitate cu procedura legii contenciosului administrativ, ele nefiind operante în materia executării hotărîrilor pronunțate de diferite instanțe speciale, create prin legi de drept public. Daunele cominatorii, spune mai departe jurisprudența, nu se aplică în materia executării pecuniare. După art. 216 din legea administrativă din 1936 și art. 60 din legea de urmărire din 1934, astăzi în vigoare, creanțele asupra autorităților publice nu se pot executa decât prin înscrierea lor în buget, — dispozițiune lipsită de sancțiune, care obligă pe particular la intervențiuni politice pentru ordonarea creanței sale. Este o situațiune, socotită, cu drept cuvânt, favorabilă imoralizării vieții publice.

RESPONSABILITATEA CIVILĂ A STATULUI

Înainte de înființarea contenciosului administrativ în țara noastră, singura cale împotriva actelor administrative ilegale era acțiunea în daune, intentată potrivit dreptului comun în fața tribunalelor ordinare. Și astăzi împotriva actelor de *gestionne*, particularul vătămat are numai o acțiune în daune, prin care poate obține o simplă satisfacțiune bănească.

Sub imperiul legilor de contencios administrativ, s'a discutat dacă acțiunea în daune împotriva actelor de *autoritate*, se poate intenta în fața tribunalelor ordinare, fără un prealabil proces de contencios administrativ. Curtea de Casație în Secțiuni Unite⁴⁾, a curmat această controversă hotărînd, cu drept cuvânt, că instanțele de contencios administrativ nu sunt create ca un mijloc de protecție în plus, mai eficace, contra actelor abuzive ale autorității și că cel vătămat poate lua calea dreptului comun, fără o prealabilă acțiune de contencios administrativ.

¹⁾ Dec. 1130/935 publ. *Pand. Săpt.*, 1935, p. 607.

²⁾ *Droit. const.* V, II, p. 375.

³⁾ *Précis de Droit Administratif*, éd. II, p. 231.

⁴⁾ Decizia publicată în *Pandectele Săptămânale*, 1933, p. 547.

În privința fundamentului juridic al responsabilității Statului, jurisprudența română fixează sediul materiei în art. 998—1000 cod. civil. Doctrina noastră de drept public nu este de acord cu acest punct de vedere, susținând că răspunderea Statului este mai largă, nefiind condiționată numai de idei de culpă, dominantă în dreptul civil, ci Statul răspunde chiar în lipsă de culpă pentru orice greșală de serviciu, inerentă chiar funcționării normale a serviciilor publice. Este ceea ce se numește în doctrina franco-română (și în jurisprudența franceză care o consacără) *culpa de serviciu*, teorie rezultând din ideea de solidaritate națională între cetățenii unui Stat. În dreptul nostru public se citează, ca texte speciale pentru răspunderea pecuniară a Statului, art. 190 și 197 din Constituție, art. 6 din legea contenciosului administrativ din 1925, iar pentru răspunderea funcționarilor publici, art. 14 din legea contenciosului administrativ, art. 13 din statutul funcționarilor publici din 1923 și art. 28 din regulamentul Statutului.

În dreptul comun, în afară de acțiunea în daune, particularul mai are un mijloc de a înlătura un act administrativ de autoritate prin *exceptiunea de ilegalitate*. În aceste cazuri, tribunalele ordinare înlătură un act de autoritate sau un regulament ilegal, socotindu-le ca și cum nu ar exista. Exceptiunea de ilegalitate se poate exercita în toate felurile de procese, ea rezultând din *principiul formării dreptului pe grade* (formulat în doctrină de jurisconsulții germani Kelsen și Merkel), după care normele de drept superioare primează asupra normelor inferioare: Constituția asupra legii, legea asupra regulamentului.

JURISDICȚIUNILE SPECIALE DE CONTEN- CIOS ADMINISTRATIV

Diferite legi speciale crează căi de contencios administrativ, derogând dela normele studiate până acum ale contenciosului administrativ general.

De pildă, *contenciosul special* creat prin art. 7 din legea cadrului disponibil din 4 Mai 1933, contenciosul electoral organizat prin legea electorală din 27 Martie 1926 și prin legile de administrațiune locală din 1929 și 1936, contenciosul legii pensiilor (deciziunile Casei Pensiilor se apelează la Curtea de Conturi), contenciosul fiscal (importantă ramură a contenciosului administrativ), contenciosul legii minelor, instanțele disciplinare, etc.

Toute aceste sisteme speciale, consacrate controlului actelor administrative de autoritate, pot fi împărțite în două principale categorii:

a) Contencioase speciale, date în căderea organelor aparținând puterii judecătorești (contenciosul electoral, cadrul disponibil, etc.).

b) Contencioase speciale, date în căderea unor instanțe speciale administrative (Curtea de Conturi, Curțile Administrative, Consiliul Superior de Mine, Consiliul superior al Avocaturii Statului, etc.).

Cu toate că de cele mai multe ori instanțele speciale administrative au și judecătorești aparținând puterii judecătorești (funcționând prin delegație), totuși

ele, — prin faptul că în compunerea lor intră funcționari administrativi și prin faptul că judecă întreg procesul în fapt și în drept, deciziunile lor fiind supuse doar controlului formal al puterii judecătorești, prin calea extraordinară a recursului în casație, — sunt adevărate tribunale administrative. Numai când o instanță aparținând puterii judecătorești ar avea competența de a judeca în apel, deci în fond, deciziunile unei instanțe administrative, am avea a face cu un *contencios mixt*, în care însă controlul judecătoresc ar prevala, având aproape întotdeauna prioritate. Putem subsuma, deci, și contencioasele mixte, fără nici o dificultate, categoriei contenciosului administrativ special, dat în căderea organelor judecătorești.

Originea instanțelor speciale administrative trebuie căutată de cele mai multe ori în *recursul ierarhic*. Se știe că oricine poate adresa o plângere organelor superioare administrative, împotriva actelor autorităților inferioare. Această plângere, cunoscută în doctrină sub numele de recurs ierarhic, poate fi uneori *organizată*, adică i se pot fixa anumite formalități procedurale. Când această organizare merge mai departe, recursul ierarhic grațios se transformă într-un recurs contencios prin *jurisdicționalizarea* organului respectiv. Caracterul distinctiv al unei instanțe administrative jurisdicționale stă mai ales în forța de adevăr juridic acordat deciziunilor ei. Când deciziunile unei instanțe speciale au *autoritate de lucru judecat*, acea instanță se poate socoti deplin jurisdicțională.

CURȚILE ADMINISTRATIVE

Legea administrației locale din 3 August 1929, a înființat tribunale administrative denumite *Comitete de Revizuire*. Aceste comitete au fost organizate prin legea din 3 Ianuarie 1930 și prin legea din 20 Aprilie 1933, astăzi în vigoare. Prin art. 244 al legii administrative din 1936, ele au luat denumirea de *Curți Administrative*. În privința constituționalității Curților Administrative, este de amintit că ele sunt socotite de Consiliul Legislativ ca fiind în contradicție cu art. 107 din Constituție, care arată că « Autorități speciale de orice fel, cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu se pot înființa ». Împotriva acestui punct de vedere, profesorii Paul Negulescu, G. Alexianu și I. V. Gruia, consilieri temporari la Consiliul Legislativ, au făcut opinie separată¹⁾.

Curțile Administrative, formate din magistrați și din funcționari de carieră, sunt tribunale administrative pentru administrațiunile locale. *Curtea Superioară Administrativă* (fostul Comitet Central de Revizuire), își are sediul în București, iar *Curțile Locale Administrative* (fostele Comitete Locale de Revizuire), în număr de șapte, își au sediul în următoarele orașe: București, Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți, Timișoara și Cra-

iova. Pe lângă aceste Curți funcționează așa numiți referenți, din cadrul cărora se pot recruta de asemenea viitorii consilieri. Curțile au atribuțiuni administrative și atribuțiuni jurisdicționale:

a) *Atribuțiuni Administrative*. Curtea Superioară Administrativă poate da deciziuni de principiu, întocmește regulamentele interioare ale Curților, dă avize la cererea Ministerului de Interne și avize asupra propunerilor de dizolvare a Consiliului Municipiului București, etc. (art. 19 și 38 din legea dela 20 Aprilie 1933), iar Curțile Locale Administrative dau avize asupra dizolvării Consiliilor județene și comunale (art. 36). Ele pot da avize și în orice altă materie, Curțile Locale pentru comune și Curtea Superioară pentru județe (art. 41).

b) *Atribuțiuni Judecătorești*. Curțile Administrative sunt *instanțe de conciliațiune* în litigiile dintre administrațiunile locale între ele, sau între ele și Stat, mai înainte de sesizarea tribunalelor competente (art. 40). *Curtea Superioară Administrativă* judecă în primă și ultimă instanță acțiunile îndreptate contra actelor juridice ale municipiului București și contra actelor de tutelă administrativă ale Ministerului de Interne (art. 38). Ca instanță de apel, ea judecă apelurile contra deciziunilor Curților Locale Administrative. Acestea au competența de a judeca acțiunile îndreptate contra actelor administrațiunilor locale (județe și comune), contra actelor de tutelă administrativă ale prim-pretorilor și prefecților, precum și contestațiile în materia alegerilor județene și comunale. Termenul de apel este de 10 zile dela comunicarea deciziei Curții Locale, iar dacă părțile au fost prezente, dela pronunțare. Apelurile se adresează Președintelui Curții Superioare, și cele ale Curților Locale, (date numai în materie electorală), nu pot fi atacate cu opoziție, dar se pot ataca cu recurs la Înalta Curte de Casație S. III, recursul nefiind de drept, suspensiv de executare. Intocmai ca și la contenciosul administrativ general, Curțile Administrative judecă acțiunile în contra refuzului administrațiunilor locale de a rezolva cererile particularilor în termen de 10 zile dela ultima sesiune a consiliului comunal sau județean și în termen de 20 de zile dela înregistrarea cererii, dacă actul juridic este de competența organului executiv al administrațiunii locale (primarul, prefectul, etc.). Actele administrative pot fi anulate în total sau în parte. Atunci când ele sunt făcute cu călcarea sau omisiunea formelor prevăzute de lege, pot fi atacate în termen de 15 zile dela comunicare, atât de către organele de control administrativ cât și de cei cari justifică un interes direct, actual și personal. Dimpotrivă, sunt *nule de drept* actele contrarii legilor în ceea ce privește fondul. Această nulitate de drept se poate invoca în termen de 5 ani, fie prin acțiune directă, fie pe calea excepțiunii de ilegalitate. Vedem că legea stabilește o serie de termene fatale, foarte puțin sistematice. Le recapitulăm indicând și articolele respective din legea organică:

a) *Acțiunile* contra actelor administrațiunilor locale și a celor de tutelă administrativă se pot introduce *oricând* (art. 36, 38, 44, 45).

¹⁾ Publ. de I. G. Vântu, împreună cu avizele Consiliului Legislativ, în *Revista de Drept Public*, 1932, p. 116 și urm.

b) *Acțiunile* contra actelor administrațiilor locale având vișii de formă, se introduc în termen de 15 zile dela comunicare (art. 48).

c) *Acțiunile* contra refuzului administrațiilor locale de a rezolva o cerere, se introduc în termen de 10 zile dela data ultimei sesiuni a consiliului respectiv, sau în termen de 20 zile dela înregistrarea cererii, atunci când actul respectiv este de competența organului executiv local (art. 46).

d) *Apelul* contra deciziunilor Curților Locale se introduce în termen de 10 zile dela comunicare, iar dacă părțile au fost prezente, dela pronunțare. El se depune la Curtea Locală respectivă (art. 37).

e) *Recursul* contra deciziunilor Curții Superioare Administrative și contra deciziunilor în materie electorală ale Curților Locale, se introduce în termen de 30 zile, potrivit dispozițiilor generale ale art. 33 din legea Curții de Casație, modificată la 31 Martie 1932 (art. 37 al. III, 39).

f) *Nulitatea de drept* se poate invoca în termen de 5 ani (art. 47).

Procedura și sistemul de contencios administrativ în fața Curților Administrative, prezintă câteva interesante caracteristici. O primă caracteristică constă în faptul că reclamantul nu este obligat a dovedi un drept vătămat, ci numai un interes direct, personal și actual. Avem deci a face cu un *contencios obiectiv*, instituit, în primul rând, pentru respectarea ordinii legale, iar nu cu un *contencios subiectiv*, menit să ocrotească mai ales drepturile subiective ale particularilor.

Din acest punct de vedere contenciosul acesta special este mai larg, fiind bazat pe noțiunea de interes. În Franța, în materia administrațiilor locale, noțiunea de interes este atât de larg interpretată încât acțiunea în anulare atinge proporțiile unei adevărate *acțiuni populare* (de vildă, calitatea de contribuabil comunal dă drept particularului de a ataca orice deliberățiuni ale consiliului comunal, chiar dacă nu-l privește direct). La noi, Curțile Administrative dau de asemenea o interpretare largă noțiunii de *interes vătămat*, fără a atinge însă stadiul dreptului francez.

O a doua caracteristică, este *sanctiunea eficientă* a deciziunilor Curților Administrative. Neexecutarea lor de către funcționarii de decizie, atinge *îndepărtarea* lor din serviciu, care se poate pronunța de către Curtea Superioară (art. 53). Acest sistem se aseamănă oarecum cu acela al dreptului englez, unde neexecutarea

injecțiilor tribunalelor face posibil pe funcționarul recalcitrant de delictul de rebeliune. O a treia caracteristică este dreptul Curților Administrative de a se sesiza din oficiu, însă numai în două cazuri: a) în cazul nulității de drept care poate fi invocată pe cale incidentală în termen de 5 ani și pronunțată chiar din oficiu (art. 47 al. III), și b) în cazul neexecutării deciziunilor pronunțate, când Curtea Superioară se poate sesiza din oficiu și dispune îndeplinirea funcționarului recalcitrant (art. 53). O a patra caracteristică este faptul că și autoritățile administrative au dreptul de a acționa, în fața Curților Administrative, organele de tutelă, contra actelor administrațiilor locale, și organele administrațiilor locale, contra actelor de tutelă și control (art. 44, 45, 49).

Din cele arătate mai sus vedem că sistemul Curților Administrative oferă o mai eficientă apărare a interesului particularilor, ele fiind adevărate tribunalet administrative.

CONSILIUL SUPERIOR AL AVOCATURII STATULUI

Consiliul Superior al Avocaturii Statului, creat prin legea avocaților publici din 9 Mai 1933 judecă, conform art. 33 din această lege, litigiile dintre diferitele *autorități de Stat*, inclusiv regiile comerciale și administrațiunile cu personalitate juridică proprie. (Litigiile dintre administrațiunile locale între ele sau între ele și Stat, se judecă tot în fața tribunalelor ordinare, după ce în prealabil s'a încercat conciliațiunea în fața Curților Administrative). S'a socotit că este nepractic ca litigiile dintre departamentele ministeriale să fie judecate de către tribunale, mai ales că această situațiune era și nejuridică întrucât, potrivit art. 10 din legea pentru organizarea ministerelor din 2 August 1929, ministerele nu au personalitate juridică.

Pentru a se evita eventuale surprize rezultând dintr-o interpretare prea formalistă a legii, prin respingerea acțiunii ca fiind greșit îndreptată contra unui minister, (cum de altfel s'a și întâmplat de câteva ori în practica judiciară), este bine ca în acțiune să se menționeze în mod expres că se cheamă în judecată « Statul Român, prin ministerul respectiv ». Bine înțeles, serviciile publice cu personalitate juridică vor fi acționate în nume propriu, prin reprezentanții lor legali.

u. s.

BIBLIOGRAFIE:

I. *Tratate și Monografii*

- Alexianu G.: Curs de Drept Constituțional, București, 1930.
 Andréadès Svalis: Le Contentieux administratif des États modernes, Paris, 1934 (este o lucrare de drept comparat conținând un capitol special consacrat României).
 Antoniu Amira: Dannele comunității, București, 1936.
 Balan Teodor Al.: Contenciosul Fiscal, București.
 Bonnard Roger: Le contrôle juridictionnel de l'administration, Paris, 1934 (studiu de drept comparat conținând un capitol consacrat României).
 Botiş Emil: Le contentieux administratif des travaux publics d'après la législation et la jurisprudence roumaine, Paris, 1934.

- Dașcovici N.: Revocabilitatea și nulitatea actelor judecătorești administrative și politice, București, 1919.
 Dașcovici N.: Evoluțiunile del contentuoso amministrativo rumeno, Milano, 1931.
 Degrea Alex.: Seria Juridice, Vol. III, p. 535.
 Iorgulescu Mihail: Contenciosul actelor administrative de autoritate, București, 1928.
 Lampud Pierre: Le régime roumain du contentieux administratif, 1928.
 Negulescu Paul: *Tratat de Drept Administrativ*, București ed. IV, 1934.
 Negulescu Paul: Raportul prezentat Camerei la proiectul legii Curții de Casație din 1905, București, 1905.

- Onişor Victor:* Tratat de Drept Administrativ, Bucureşti, ed. II, 1930.
- Ravinescu Const.:* Contenciosul Administrativ Român, Bucureşti, Atenlay, ed. II, 1936.
- Ravinescu Const.:* Decrete-legi şi dreptul de necesitate, Bucureşti, 1924.
- Silvian Alex.:* Regulamentul Administrativ, Bucureşti, 1934.
- Tarangul Erast:* Contenciosul în anulare din Franţa şi România, Cernăuţi, 1927.
- Teodorescu Anibal:* Tratat de Drept Administrativ, Bucureşti, ed. III, vol. I, 1929 şi vol. II, 1935.
- Vermeyden J.:* Reorganizarea contenciosului administrativ român, Bucureşti, 1936.
- Mélanges Paul Negulescu,* Bucureşti, 1935.
- Roumanie* din colecţia « La Vie juridique des Peuples » publicată de profesorii Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzévitch, Paris, 1933 (conţine studii de drept administrativ, publicate de jurişti români).
- Reforma administrativă* (Comunicări făcute de membrii Institutului Regal de Ştiinţe Administrative), Bucureşti, 1929.

II. Coduri şi legi adnotate

- Codul Administrativ* de Paul Negulescu, G. Alexianu, Romulus Bollă, Bucureşti, 1930.
- Legea pentru contenciosul administrativ*, adnotată de C. Hamangiu, G. Iuliu şi R. Hutshneker, Bucureşti, 1930.
- Legea contenciosului administrativ*, publicată şi adnotată de G. Alexianu, Bucureşti, [cu expunerea de motive şi debaterile parlamentare].
- Legea pentru Curtea de Casaţie din 17 Februarie 1912*, Ediţia Oficială 1912 (cu expunerea de motive şi debaterile parlamentare).

III. Articole de revistă, studii şi note jurisprudenţiale

- Alexianu G.:* Suspendarea actelor adm. de autoritate (notă de jurisprudenţă), în *Pand. Săpt.* 1935, p. 386.
- Alexianu G.:* Acţiunea în dăune după dreptul comun, în *Pand. Române*, 1934 I, p. 33.
- Alexandrescu-Roman:* Jurisdicţiile speciale administrative, în *Rev. de Drept Public* 1935, p. 298.
- Alexandrescu-Roman:* Tratatul internaţional şi actele de guvernământ, în *Rev. de Drept Public* 1931, p. 127.
- Angolescu Const.:* Iresponsabilitatea membrilor Adunărilor Legiuitoare, în *Rev. de Drept Public* 1935, p. 98.
- Benişache Romus:* Actele administrative de autoritate şi actele jurisdicţionale, în *Pand. Rom.* 1935, I, p. 34.
- Bolez C.:* Arbitrajul administrativ şi legalitatea, în *Rev. de Drept Public*, 1926, No. 4, p. 403.
- Cristescu Gh.:* Les actes de commandement à caractère militaire, în « Mélanges Negulesco » Bucureşti, 1935, p. 181.
- Grăia I. V.:* Puterea discreţionară în funcţiunile Statului, în *Pand. Săpt.* 1934, p. 487.
- Grăia I. V.:* De la non-rétroactivité des actes administratifs, în « Mélanges Negulesco » p. 341.
- Grăia I. V.:* Observaţiuni asupra criteriilor de diferenţiere a actelor juridice, în *Rev. de Drept Public* 1934, p. 352.
- Ionescu Const.:* Anularea unui act de autoritate pentru greşită apreciere a faptelor, în *Pand. Rom.* 1929, II, p. 8.
- Iuliu G.:* Autoritatea lucrului judecat în contencios administrativ, în *Pand. Rom.* 1936, I, p. 40.
- Iuliu G.:* Responsabilitatea Statului, în *Pand. Rom.* 1932, I, p. 28.
- Iuliu G.:* Suspendarea actelor administrative de autoritate, în *Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă*, 1936, p. 2759.
- Macorescu D.:* Actele de comandament cu caracter militar, în *Rev. de Drept Public* 1930, p. 114.
- Manolache G. I.:* Actele de comandament cu caracter militar, în *Rev. « România Militară »*, 1933, Iunie, p. 36.
- Merlescu I. V.:* Principiile contenciosului fiscal, în *Rev. de Drept Public*, 1930, p. 41 şi 444.

- Merlescu I. V.:* L'organisation du contencieux fiscal roumain, în « Roumanie » din colecţia « La Vie juridique des peuples » publ. de Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzévitch, Paris, 1933.
- Negulescu Paul:* Les actes de gouvernement, în *Rev. de Drept Public*, 1926, p. 518.
- Negulescu Paul:* La responsabilité de la puissance publique în *Rev. de Drept Public* 1935, p. 233 şi 1936 p. 7.
- Negulescu Paul:* Suspendarea actelor administrative atacate în instanţa de contencios, în *Rev. de Drept Public* 1937, p. 144.
- Negulescu Paul:* Le contencieux des actes administratifs en Roumanie, în *Revue du Droit Public*, Paris, 1910, p. 667.
- Pater Iulian:* Tutela Administrativă, în *Pand. Rom.* 1934, IV, p. 81.
- Pelrescu George:* Excepţia Statului dela căile de execuţiune silită, în *Rev. de Drept Public* 1933, p. 91.
- Popescu P.:* Competenţa instanţelor de contencios în privinţa actelor de gestiune, în *Pand. Rom.* 1934, I, p. 47.
- Popovici Jean:* Tutela Administrativă în dreptul român, în *Rev. de Drept Public*, 1937, p. 24.
- Porulopol E.:* La justice administrative roumaine (extraît du Bulletin de la Société de Législation Comparée, 1931, Paris).
- Ravinescu Const.:* Reforma contenciosului administrativ român, în « Reforma Administrativă », publicată de Institutul Regal de Ştiinţe Administrative, Bucureşti, 1929.
- Ravinescu Const.:* Recursul în contra deciziunilor trib. disciplinare, în *Rev. de Drept Public* 1927, p. 392.
- Ravinescu Const.:* La révocation des actes administratifs, în « Mélanges Negulesco », p. 610.
- Ravinescu Const.:* Principes généraux du contencieux administratif roumain, în vol. « Roumanie » din colecţia « La vie juridique » des peuples, publ. de prof. Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzévitch, Paris, 1933.
- Ravinescu Const.:* Executarea hotărârilor judecătoreşti obţinute în contra Statului, în *Rev. de Drept Public*, p. 173.
- Rolland L.:* Le contencieux administratif français et le contencieux administratif roumain, în *Rev. de Drept Public*, 1928, p. 265.
- Sigmund Andrei:* Teoria gen. a procedurii administrative, în *Rev. de Drept Public*, 1928, p. 601.
- Silvian Al.:* Problema titlului executoriu în urmărirea creanţelor publice, în *Rev. de Drept Public*, 1936, p. 267.
- Silvian Al.:* Controlul judecătorec al regulamentelor, în *Rev. de Drept Public*, 1934, p. 160.
- Srihan Polar:* Autoritatea lucrului judecat în materie de contencios administrativ, în *Rev. de Drept Public*, 1936, p. 57.
- Tarangul Erast:* Puterea discreţionară a administraţiei, în *Rev. de Drept Public* 1936, p. 159.
- Teodorescu Anibal:* Un plan de reformă a contenciosului administrativ, în *Buletinul Secp. Juridice a Asociaţiei pentru Ştiinţa şi Reforma Socială*, Bucureşti 1920, p. 20.
- Teodorescu Anibal:* Suspendarea provizorie a actelor administrative de autoritate, în *Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă* 1936, p. 2500.
- Teodorescu Anibal:* Le fondement juridique de la responsabilité dans le droit administratif, în « Mélanges Negulesco », p. 751.
- Teodorescu Anibal:* L'emploi par analogie des règles du droit administratif, în *Rev. de Drept Public*, 1920, p. 428.
- Teodorescu Ion:* L'autorité de la chose jugée dans le système de la loi de 1925, relative au contencieux administratif, în « Mélanges Negulesco », p. 769.
- Vermeyden J.:* Suspendarea actelor administrative de autoritate, în *Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă* 1935, p. 1671.
- Vermeyden J.:* Contractul de concesiune de serviciu public, în *Rev. de Drept Public* 1930, p. 66.
- Văntu I. G.:* L'extension du pouvoir réglementaire, în « Mélanges Negulesco », p. 793.
- Vărnaru Marin:* Noţiunea interesului în dreptul public, în *Rev. de Drept Public* 1926, pp. 253, 470 şi 1927 p. 71.

CONTENCIOSUL FISCAL

CARACTERELE JURIDICE ALE CONTENCIOSULUI FISCAL

Instanțele de drept comun în materia contenciosului administrativ, potrivit legii din 23 Decembrie 1925, sunt Curțile de Apel, care funcționează ca instanțe de fond. Acestea judecă dacă actul administrativ de autoritate este ilegal, îl pot anula, sau pot pronunța daune civile până la restabilirea dreptului vătămat, având căderea de a judeca și cererea de despăgubiri. În contra deciziei Curții de Apel se poate face recurs la Înalta Curte de Casație care, în actualul sistem, are în primul rând, rolul unei instanțe de recurs și, numai în caz de casare, poate cerceta fondul pricinii.

Dar oșebit de aceste instanțe de drept comun, în contenciosul administrativ român există o serie de instanțe speciale, având o compunere, o competență și o procedură determinată la anumite materii, unele cu caracter permanent, altele cu caracter intermitent. Organizarea și funcționarea acestor instanțe nu este complet independentă de puterea judecătorească.

Din acest punct de vedere, legiuitorul special a căutat să nu se depărteze prea mult de principiul prevăzut de art. 107 din Constituție, potrivit căruia contenciosul administrativ este încredințat puterii judecătorești. Astfel, litigiile fiscale sunt judecate uneori în primă instanță, înaintea unei instanțe administrative, dar judecarea apelului este deferită instanțelor judiciare. În acest fel este organizat contenciosul represiv fiscal.

Alteori, litigiile sunt judecate atât în prima cât și în a doua instanță, de instanța administrativă și numai recursul în casare este rezervat competenței instanțelor judiciare.

În această categorie intră litigiile născute cu ocazia fixării drepturilor datorate fiscoi.

Care sunt rațiunile care au determinat alcătuirea acestui sistem specific, în materie fiscală?

Organizarea contenciosului fiscal român păstrează un caracter judiciar, prin faptul că în compunerea acestor instanțe speciale intră, de cele mai multe ori, membri aparținând puterii judecătorești.

În al doilea rând, potrivit art. 103 din Constituție, toate deciziunile acestor instanțe speciale sunt supuse recursului în casare, care constituie controlul superior din punct de vedere al legalității, încredințat exclusiv

puterii judiciare. Dar legiuitorul român a acordat totuși în această materie oarecare precădere administrației. Această tendință se exprimă în special în recrutarea celorlalți judecători, chemați să completeze instanțele fiscale și cari sunt aleși, de obicei, dintre membrii administrației active. Președinția lor revine însă totdeauna membrilor corpului judecătoresc. Membrii instanțelor sunt desemnați de administrația respectivă; mandatul lor jurisdicțional este esențialmente revocabil.

Caracteristica acestui contencios se învederează mai ales în organizarea contenciosului contribuțiilor directe.

Astfel, conform art. 74 din legea contribuțiilor directe, instanțele speciale care stabilesc anual veniturile impozabile, sunt formate dintr-un delegat al administrației, desemnat dintre funcționarii serviciului de constatare și control al Ministerului de Finanțe, asistat de un delegat al organizațiilor profesionale și care nu are decât vot consultativ.

Tot așa comisiunile de apel, prevăzute de art. 76 din aceeași lege, deși prezidate de magistrați, sunt organizate mai ales în vederea intereselor fiscoi. În compunerea lor figurează în mod obligatoriu un delegat al fiscoi, fără prezența căruia ele nu pot funcționa. În principiu, în compunerea lor intră și un al treilea membru, cu vot deliberativ, în calitate de delegat al contribuabililor. Acesta din urmă este tras la sorți dintr-o listă de 20 de contribuabili, prezentată de către administrația interesată. Prezența delegatului contribuabililor nu este indispensabilă la constituirea Comisiunii, fiindcă aceasta poate să lucreze valabil numai cu prezidenul și cu delegatul fiscoi. Înaintea acestor comisii contribuabilul trebuie să recurgă numai la experții agreeți și numiți de către Ministerul de Finanțe.

În modul acesta, contenciosul fixării contribuțiilor directe este astfel organizat încât administrația activă poate să aibă nu numai o garanție serioasă, dar chiar să exercite o influență directă și hotărâtoare în judecarea litigiilor. Numai judecarea recursurilor în casare, este deferită puterii judiciare.

După art. 82 din legea contribuțiilor directe, recursurile în casare se judecă de tribunalele respective, când venitul impozabil este mai mic de 100.000 lei. Când venitul întrece această cifră, ele se judecă de Curțile de Apel, conform aceluiaș articol și a art. 2 din legea de organizare judecătorească. Din cauza

acestui sistem, jurisprudența în această materie, cu atâtea instanțe de casare, este foarte variată. De aceea, spre a se remedia inconvenientele acestei organizațiuni și pentru a se stabili o oarecare unitate de interpretare, prin art. 2 din legea de organizare judecătorească, s'a atribuit în caz de contrarietate de deciziuni, date în materie fiscală de către aceeași Curte, sau de Curți deosebite, procurorului general al Curții de Casație dreptul de a ridica chestiunea de principiu înaintea Înaltei Curți, în Secțiuni Unite, spre a fixa o interpretare a legii.

Introducând această inovațiune în materie de casare, legiuitorul român a respectat, în interesul legii, prerogativele Curții de Casație, în ceea ce privește recursul. Spre a dovedi mai bine însemnătatea unității de interpretare în materie fiscală, legiuitorul cere ca chestiunea să fie judecată în Secțiuni-Unite, și pentru a înlătura orice nesiguranță, în ceea ce privește natura juridică a acestui recurs, articolul 2 din legea de organizare judecătorească, adaugă că această interpretare devine obligatorie pentru instanțele viitoare, dar că ea nu are nici o influență asupra speței judecate. Astfel, concepția legiuitorului apare în mod clar: încredințând judecarea recursurilor fiscale tribunalelor și Curților de Apel, el a voit să descongese Curtea de Casație, prin crearea de instanțe de casare mai apropiate de contribuabili. Totodată, spre a însemna mai bine rolul îndrumător al Curții de Casație, el i-a rezervat în mod expres dreptul de a unifica interpretarea legii, în caz de contrarietate de decizii.

Una din părțile cele mai caracteristice ale contenciosului nostru, relativ la fixarea drepturilor fiscale, o constituie Comisiunea Centrală Fiscală, prevăzută de art. 81 din legea contribuțiilor directe. Această Comisiune este instituită pe lângă Ministerul de Finanțe, spre a stabili norme generale în ceea ce privește constatările, evaluările și aprecierile făcute cu ocazia determinării veniturilor impozabile. Aceste norme nu privesc numai amănunțele de fapt, ceea ce de altfel ar fi foarte natural în această materie, dar ele se referă și la interpretarea legii, fiindcă art. 81 arată categoric că: «Normele stabilite prin aceste deciziuni după aprobarea dată de Ministerul Finanțelor, sunt obligatorii pentru instanțele de fond în judecarea cazurilor asemănătoare, atât la impunerea ce mai sunt de stabilit, cât și la judecarea apelurilor de către Comisiunile de apel.

«Judecarea apelurilor în contra impunerilor pentru care s'au introdus reclamațiuni la Comisiunea Centrală, va fi suspendată până la comunicarea deciziunii, acelei Comisiuni».

Trebue să observăm că în aceste norme generale relative la constatări, evaluări și aprecieri, residă o mare parte din contenciosul fiscal de interpretare al contribuțiilor directe, rezervat exclusiv acestei instanțe.

Procedura acestei Comisiuni Centrale, după art. 81 din legea contribuțiilor directe, nu admite desbateri contradictorii; părțile interesate neputând decât să prezinte memoriu pe care Comisiunea este obligată să le țină în seamă cu ocazia judecării. În felul acesta,

orice litigiu asupra contribuțiilor directe este, teoretic, de competența a două jurisdicții speciale administrative, care se exercită simultan. În ceea ce privește faptele, competența revine comisiunilor de impunere și comisiunilor de apel, iar în ceea ce privește normele generale privitoare la constatări, evaluări și aprecieri, competența revine Comisiunii Centrale. Când o chestiune relativă la aceste norme generale este ridicată înaintea comisiunilor de fond, judecata se amână până când Comisiunea Centrală, sesizată printr'un memoriu separat, se pronunță asupra ei printr'o deciziune care devine obligatorie pentru comisiunile de fond. De aci rezultă o oarecare timiditate pentru comisiunile fiscale de fond, în sensul că ele își exercită jurisdicția în special asupra faptelor. Trebuie să recunoaștem că acest sistem, introdus în România prin reforma contribuțiilor directe, făcută în 1923 de Vintilă Brătianu, pe atunci ministru de finanțe, funcționează actualmente fără prea mari greutăți, și că jurisprudența fiscală fixată în răstimp de mai bine de un deceniu, a exercitat o influență eficace asupra lucrărilor practice ale comisiunilor.

Dacă legiuitorul român a organizat contenciosul contribuțiilor directe în cele mai mici amănunte, nu tot astfel se prezintă situația în materie de contribuțiuni indirecte, unde, fără o concepție bine definită, el a lucrat după nevoile întâmplătoare care se prezentau. Astfel, a instituit în materie vamală, Comisiunea de Experți, prevăzută de art. 125 legea vămilor și Comisiunea Centrală Vamală, prevăzută de art. 2 al aceleiași legi, instanțe speciale însărcinate să judece litigiile născute cu ocazia fixării drepturilor de vamă. Membrii acestor comisiuni, în cea mai mare parte desemnați de administrație, judecă toate contestațiile ridicate de declaranți, nemulțumiți de taxarea fixată de către taxatorii vamali, precum și contestațiile tarifare introduse înaintea tribunalelor cu ocazia judecării apelurilor în materie represivă fiscală.

Legea specială nestabilind nici o procedură de urmat, aceste comisiuni judecă fără prezența contribuabilului și, cele mai adesea, numai după datele oferite de administrație.

În celelalte materii de contribuții indirecte, în lipsa unui contencios special de fixare a drepturilor, contribuabilul nu are posibilitatea să discute impunerea decât cu ocazia percepției. Numai prin contestație la executare, — pe care el trebue să o introducă la judecătoria sau tribunal, după cum suma urmărită este sub sau depășește 50.000, lei, — i se deschide acest drept.

i. m.

EVOLUȚIE ISTORICĂ

În organizarea trecută a Principatelor Române nu există nici o procedură având de scop înlăturarea arbitrarului administrativ în stabilirea și perceperea impozitelor.

În regulă generală, impozitul era un act discreționar și absolut al Domnului, în sensul că el avea totdeauna dreptul de a-l stabili, singur, sau cu consimțământul Divanului.

Sistemul de impunere întrebuințat era «cîsla», impozit colectiv repartizat pe sate, contra căreia nu puteau avea loc reclamații individuale asupra stabilirii. Reclamațiile ce le judecau administratorii regionali «căpitani» în Muntenia și «părcălabii» în Moldova, cari aveau atribuțiuni fiscale și în mod accesoriu jurisdicționale, se refereau numai la faptele reprobabile ce le săvârșeau funcționarii inferiori cu ocazia strângerii impozitelor. Cu alte cuvinte, nu se poate vorbi de un contencios, ci cel mult de un recurs ierarhic.

Regulamentul organic care organizează mai temeinic Principatele, nu prezintă nici el un pas înainte în această materie. Se schimbă doar vechiul sistem de impozite, introducându-se impozitele de cotitate. Inovația constă numai în modul de stabilire al impozitelor pe veniturile din comerț, industrie și meserii, care se face prin comisiuni administrative. «Jăluirile» pe care le aveau la îndemână contribuabilii, erau tot recursuri ierarhice.

Abia la 1860 începe în dreptul nostru existența de fapt a unor jurisdicții administrative, când se înființează primul contencios privitor la stabilirea impozitelor pe venitul net al proprietăților funciare. Proprietarul care se socotea asuprit cu evaluarea veniturilor proprietății sale, făcută de funcționarul fiscal, putea reclama prin prefectura districtului îndreptarea evaluării, în termen de trei luni. Fiscul putea și el contesta evaluarea. Judecata se făcea de către o «comisiune de prețuire», compusă din patru arbitri, doi aleși de fisc și doi de către proprietarul interesat.

După 1866 se crează o serie de comisiuni de impunere, dar cari nu aveau nici acestea caracterul de tribunale administrative.

În epoca ce urmează, printr-o serie de legi succesive, se împământenește la noi în materie de impozite directe, sistemul comisiunilor, formate din reprezentanți ai fiscului și ai contribuabililor, iar pentru apel comisiuni mixte în a căror compunere intră și magistrați. Acest sistem dăinuiește și azi. Recursul în schimb a fost multă vreme în competența exclusivă a Curții de Casație. Numai impozitele indirecte au avut o evoluție normală, contenciosul lor fiind deferit prin diverse legi speciale, instanțelor judecătorești obișnuite.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CONTEN- CIOSULUI FISCAL

CONTENCIOSUL DE STABILIRE A IMPOZITELOR

În stabilirea oricărui impozit se disting două operațiuni: una de așezare a impozitului și una de lichidare. Operațiunea de așezare constă în determinarea exactă a materiei impozabile, adică a bazei materiale cantitative de impunere.

Trebuie apoi să se aplice acestei baze impozabile cotele de impunere, cari sunt adesea foarte complexe și cari pot fi diferite după situațiunea personală a contribuabilului. Această aplicare a tarifului la

materia impozabilă, fie că este efectuată prin procesul-verbal de impunere, cum este la impozitul direct, fie că este inclusă în ansamblul operațiunilor fiscale, cum este la impozitul indirect, constituie lichidarea impozitului și determinarea datoriei contribuabilului față de fisc.

În general, impozitul direct este perceput în baza unui rol, care constituie titlul executoriu al fiscului. Impozitul indirect, din contra, este perceput cu ocazia unor fapte, după un tarif uniform, nefăcându-se o determinare individuală prealabilă a sumei de plată, de către organe distincte de cele de percepere, ca în cazul impozitului direct. Cu alte cuvinte, impozitele indirecte nu cunosc în sistemul nostru fiscal, un contencios de stabilire. Aceeași administrațiune și uneori acelaș agent sunt competenți să fixeze suma de plată și s'o perceapă, îndată ce faptul generator al impozitului a ajuns în fața fiscului.

Deciziunile administrative de taxare, de ex.: viza pusă pe acte în materie de timbru, taxarea la impozitul pe lux și cifra de afaceri, etc., sunt prin natura lor revocabile. Actele de constatare a acestor impozite sunt retractabile de administrațiune, prin faptul că împotriva lor nu este prevăzută nici o cale directă de atac.

Contribuabilul n'are posibilitatea de a discuta impunerea decât cu ocazia percepției, în urma opoziției sale la actul administrativ de executare. Contenciosul impozitelor indirecte este organizat dar, într'un contencios de percepere și urmărire, legându-se numai în urma refuzului contribuabilului de a plăti impozitul.

Administrațiunea impozitului direct cere intervențiunea succesivă a două serii de organe sau agenți, cari sunt competenți:

1. în materie de așezare și verificare;
2. în materie de percepere.

Din această cauză, în sistemul nostru legislativ impozitele directe dau naștere la două feluri de recursuri, unul cu ocazia stabilirii și altul cu ocazia percepției lor.

Adevăratul contencios administrativ special fiscal, îl constituie însă contenciosul de stabilire a contribuțiilor directe, care este dat în căderea unor instanțe administrative ori mixte, semi-administrative, semi-judiciare.

Comisiunile de primă instanță

Contenciosul special organizat de legea pentru unificarea contribuțiilor directe nu se referă la toate impozitele directe prevăzute de această lege. Pentru motive de ordin practic, din cele 6 impozite directe elementare, impozitul pe venitul valorilor mobiliare și impozitul pe salarii nu se percep în virtutea unui act administrativ de impunere, ci prin așa numitul procedeu al stopajului la sursă.

Impozitul pe veniturile societăților agricole, impozitul pe venitul proprietăților clădite, impozitul pe veniturile comerciale și industriale și impozitul pe veniturile din profesii și ocupațiuni neîmpuse la

celelalte impozite, la care se mai adaugă și impozitul supra cotă, urmează calea contenciosului de stabilire prevăzută de lege.

Pentru constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor anuale, legea contribuțiilor directe organizează proceduri speciale cărora le dă caracterul de primă instanță. În realitate, comisiunile de impunere sunt organe cu caracter administrativ, procesele verbale de impunere fiind acte administrative. Impotriva acestui fel de acte, legea organizează căi speciale de atac, puse la dispoziția atât a contribuabilului interesat cât și a fiscoi.

Actele de impunere sunt acte administrative cu caracter jurisdicțional, născându-se drept de administrare pe cale unilaterală. Reformarea lor nu este posibilă decât în fața instanțelor de apel sau de recurs, stabilite de lege.

În prima instanță impunerea se face printr-o procedură deosebită, după cum este vorba de impunere prin recensământ sau de impunerea anuală.

a) *Impunerea prin recensământ.* Impozitele pe veniturile proprietăților agricole (art. 3 și urm.) și pe veniturile proprietăților clădite (art. 13 și urm.), sunt stabilite pe baza veniturilor impozabile constatate, din 5 în 5 ani, de comisii de recensământ, alcătuite din: un delegat al consiliului județean sau, în comunele urbane, un delegat al consiliului comunal; un delegat al fiscoi, desemnat din corpul de constatare și control al funcționarilor Ministerului de Finanțe, și un delegat al contribuabililor, desemnat, prin tragere la sorți, de către judecătorul ocolului respectiv, iar pentru orașele unde sunt tribunale, de către președintele sau primul președinte al tribunalului, dintr-o listă de 20 contribuabili, știutori de carte, cunosători ai condițiilor locale și cari nu sunt funcționari publici.

b) *Impunerea anuală.* Constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor anuale în prima instanță, pentru impozitele din veniturile comerciale, industriale și profesionale, se face conform art. 76 din lege, de un delegat al fiscoi desemnat din corpul funcționarilor de constatare, control și inspecție al Ministerului de Finanțe, sub supravegherea inspectorilor financiari, sau a unui delegat special al Ministerului de Finanțe. Pentru cazurile de impunere la veniturile comerciale și industriale, delegatul fiscoi însărcinat cu constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor va fi asistat de un delegat numit de Camera de Comerț și Industrie respectivă; iar pentru cele profesionale, de un delegat numit de organizațiile lor, recunoscute prin lege. Delegatul Camerei de comerț sau al organizațiilor profesionale are vot deliberativ.

c) *Impunerea prin clasificare.* Pe lângă impunerile anuale și prin recensământ, legea contribuțiilor directe mai prevede impuneri pe o perioadă de trei ani, a micilor comercianți și industriași, al căror venit impozabil este cuprins între 5.000—300.000 lei, conform unei tabele care cuprinde 13 clase de impozit, cât și a micilor meseriași cari îndeplinesc condițiile art. 13 din lege asupra impozitelor pe lux și cifra de afaceri din 31 Dec. 1932 (art. 30 și 48 L. C. D.)

Căile de atac ale impunerii

Apelul. Contribuabilul sau fiscoi, nemulțumiți de constatările primelor instanțe, pot face apel împotriva procesului-verbal de impunere în termen de 20 zile, socotite pentru contribuabil dela comunicarea procesului-verbal de impunere, iar pentru fisc, dela data lui.

Apelurile se fac și se înregistrează la Administrația de constatare a impozitelor sau la circumscripția de constatare a orașului neresediuță, în care funcționează comisiunea de apel.

Comisiunile de Apel pentru judecarea apelurilor fiscale, se alcătuiesc din: a) primul președinte sau președintele tribunalului, dacă acesta are o singură secție, sau un magistrat delegat de el, ca președinte; b) un delegat al fiscoi și c) un delegat al contribuabililor, desemnat prin tragere la sorți de președintele Tribunalului, dintr-o listă de 20 contribuabili, care nu sunt funcționari publici.

Pentru apelurile referitoare la impunerea veniturilor din comerț, industrie și profesii, delegatul va fi desemnat de Camerele de Comerț și de organizațiile profesionale respective.

Motivele de apel și actele pe care se sprijină apelul, vor fi depuse fie prin petiția de apel, fie printr'un memoriu separat, până în ziua fixată pentru judecată.

Comisiunile de Apel sunt obligate să judece după memoriu și actele prezentate, chiar în lipsa apelantului.

Comisiunile de apel judecă în ședință publică. Înaintea lor contribuabilii pot fi asistați de avocați, iar fiscul poate fi apărat printr'un delegat special.

Comisiunile de apel nu pot discuta și decide asupra unor chestiuni ce n'au fost apelate.

Principiul desbaterilor contradictorii trebuie scrupulos respectat. Procesele verbale de ședință trebuie semnate de toți membrii cari au făcut parte din completul de ședință. Comisiunile de apel sunt ținute să motiveze deciziunile ce dau și să le pronunțe în public. Conform art. 100, hotărârile instanțelor de apel ca și ale acelor de recurs și de impunere se dau fără drept de opoziție. Deși legea nu prevede, jurisprudența a stabilit că este admisibilă contestația contra deciziilor comisiunilor de apel, conform art. 400 și urm. din procedura civilă, pentru cazurile când nu s'au respectat cu ocazia judecății regulile de procedură.

Toată procedura pentru constatarea impozitelor, deci și a apelului, este scutită de timbru, cu excepția recursurilor în casare, conform art. 101 din lege.

Recursul. Contribuabilul sau fiscoi pot face recurs în contra deciziei Comisiunii de Apel pentru motive de exces de putere, omisiune esențială, incompetență sau violare de lege, în termen de 30 zile, socotite dela pronunțare atât pentru fisc cât și pentru contribuabil, dacă a fost prezent, sau dela comunicarea deciziei dacă, la judecarea apelului, contribuabilul a fost lipsă.

Recursul se declară la administrația respectivă, care va trimite dosarele în termen de 30 de zile: tribunalului local, când venitul impozabil care face obiect-

tul litigiului din deciziunea Comisiunii de Apel, nu trece de 1000.000 lei și Curții de Apel, dacă obiectul litigiului trece de 100.000 lei.

Motivele de recurs trebuie formulate în conformitate cu art. 36 din legea Curții de Casație, în prima parte a petițiunii de recurs sub formă enunțiativă iar în partea doua să urmeze dezvoltarea, sub sancțiunea nulității recursului.

Potrivit art. 84 din L. C. D., motivele de recurs trebuie depuse în scris și la prima zi fixată pentru judecată.

Conform art. 101 al. 3 și 4, contribuabilul recurent sau intimat este citat înaintea instanței de recurs cu cel puțin 8 zile înainte de termenul fixat pentru judecată.

Petiția de recurs ca și citațiunile în fața instanței de recurs se fac pe timbru.

Art. 85 prevede în caz de casare a deciziunii Comisiunii de Apel, trimiterea afacerii înaintea aceleiași comisii de apel, care este obligată să refacă impunerea în conformitate cu decizia de casare. Dacă în recursurile judecate de Tribunal se poate reface impunerea după actele dela dosar, însuși Tribunalul evocă fondul și stabilește impunerea. În caz de casare a deciziei, Curtea de Apel care judecă ca instanță de recurs, nu evoacă fondul, ci trimite afacerea înaintea aceleiași comisii de apel care a se va conforma. Dacă Comisiunea de Apel nu se conformează deciziei de casare, această a doua decizie poate fi atacată cu recurs în același termen și sub aceleași forme ca cea dintâi. În acest caz, instanța de recurs evocând fondul, va judeca în ultima instanță.

Procedura stopajului la sursă

Nu toate impozitele directe se stabilesc prin procedura specială a instanțelor de impunere, apel și recurs, examinată mai sus.

Astfel, impozitul asupra veniturilor valorilor mobiliare (art. 22 L.C.D.), impozitul pe salarii (art. 43 L.C.D.) și impozitul asupra câștigurilor ocazionale (art. 51 lit. a L.C.D.), se percep pe cale de reținere de către debitorii veniturilor arătate. *Debitorii veniturilor mobiliare* (dividend, cupoane, dobânzi, rente viagere dela 25.000 lei în sus, tantieme); *debitorii veniturilor din salarii* (salarii, lefuri publice și private, remunerații, gratificații, indemnizații de orice fel, participări la beneficiu, pensii, rente viagere, mai mici de 25.000 lei anual), precum și *debitorii câștigurilor ocazionale* din afaceri izolate, ori din remize întâmplătoare, care nu sunt supuse altor impozite elementare, sunt obligați a reține la plata veniturilor enumerate, impozitul aferent, și a-l vărsa la Stat în maximum o lună de zile dela reținere. Conform acestei proceduri, constatarea venitului impozabil, o face însuși debitorul venitului, în momentul plății; ulterior, în momentul vărsării impozitului la Stat, organele fiscale de constatare verifică dacă debitorul venitului a executat reținerea în conformitate cu dispozițiunile legii.

Stabilirea impozitelor vamale

Spre deosebire de majoritatea impozitelor indirecte cari nu pot fi puse în discuție decât cu ocazia

contestăției de urmărire în materie vamală, legea vămilor organizează «comisia de experți» și «comisia centrală vamală» cari sunt instanțe speciale pentru judecarea litigiilor născute cu ocazia stabilirii drepturilor de vamă.

Art. 125. prevede că orice contestații ivite între declaranți și biroul vamal se vor supune comisiei de experți, instituită pe lângă direcția vămilor, care se va pronunța asupra naturii, felului, calității, valorii, originii sau întrebuințării mărfurilor.

Comisia de experți se compune din: 1. un delegat permanent al Ministerului de Finanțe, ales dintre funcționarii superiori ai direcției vămilor; 2. un funcționar superior al Ministerului de Industrie și Comerț, din Direcția Industriei sau Direcția Minelor, delegat după specialitate; 3. un expert ales prin tragere la sorț dintr'un tablou de experți recomandați de Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie sau de Uniunea Camerelor de Agricultură. Hotărârile comisiei se dau cu majoritate și sunt obligatorii.

Comisia se pronunță într'un termen de maximum 30 zile dela data înregistrării contestației, la direcția vămilor.

În caz când contestatorul nu este mulțumit cu decizia direcției, el se poate adresa comisiei centrale vamale, instituită pe lângă direcția vămilor. Comisia centrală vamală este formată din: directorul vămilor, directorul industriei, din Ministerul Industriei și Comerțului, sau delegații lor, și dintr'un specialist în chestiuni vamale și tarifar care nu face parte din corpul funcționarilor, desemnat de ministru.

Comisia centrală vamală examinează dacă articolele din tarif aplicate mărfurilor constatate, corespund hotărârii pronunțate de comisia de experți asupra materiei, felului, calității, valorii, originii sau întrebuințării mărfurilor, și decide cu majoritate de voturi, articolele din tarif ce trebuie aplicate.

Deciziile comisiei centrale vamale au puterea lucrului judecat și sunt obligatorii atât pentru direcția vămilor cât și pentru contestator și nu vor putea fi atacate înaintea niciunei instanțe administrative sau judecătorești.

Stabilirea impozitului pe succesiuni

Impozitul pe succesiuni stabilit de legea timbrului își are organizată, spre deosebire de taxele de timbru, o procedură specială de stabilire, identică cu aceea pentru stabilirea impozitelor directe.

Constatarea succesiunilor și impunerea lor se face de către funcționarii fiscalului, desemnați în acest scop de Ministerul de Finanțe.

Procesele verbale de constatare și impunere a succesiunii, purtând viza administratorului financiar, se comunică celor în drept conform procedurii prevăzută de art. 98 din legea contribuțiunilor directe. Contribuabilul cât și fiscalul pot face apel contra procesului verbal de impunere, în termen de 20 zile dela comunicarea procesului verbal.

Compunerea comisiei de apel este cea prevăzută de legea C. D.

Deciziunile comisiei de apel rămân definitive în ce privește chestiunile relative la constatarea de fapt, la evaluări, la aprecieri.

Conform art. 62, contribuabilul sau administrația financiară pot face recurs, în termen de 30 zile dela comunicarea deciziei, pentru motive de exces de putere, omisiune esențială, necompetență sau violare de lege.

Reclamațiile se declară la administrația financiară, sau direct la instanțele judecătorești competente pentru judecarea lor.

Ele se judecă la Tribunal, dacă valoarea impozitelor stabilite este mai mică de 20.000 lei, iar dela această valoare în sus, de către Curtea de Apel a locului unde s'a deschis succesiunea.

Comisiunile speciale și cele de apel se pot convoca în cursul anului, oricând, după trebuință (art. 63).

CONTENCIOSUL DE PERCEPERE ȘI URMĂRIRE

Gradele de urmărire

Principiile și regulile juridice ale acestui contencios sunt prevăzute de legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice ale Statului din 5 Mai 1934, cu modificările aduse la 1 Aprilie 1935. Această lege are un caracter general de percepere și urmărire nu numai a impozitelor directe și indirecte, dar și a veniturilor nefiscale. Totuși, această procedură de urmărire are un caracter fiscal dominant.

Pentru plata impozitelor indirecte, fiscul poate constrânge contribuabilul să plătească imediat ce faptul generator al impozitului a ajuns în fața sa.

La impozitele directe din potrivă, organele de percepere fiind distincte de cele de constatare, se prevede un termen între operațiunea fiscală a stabilirii și realizarea plății. Există o disociațiune între diferitele operațiuni fiscale care se efectuează succesiv. După constatarea impozitelor, de obicei, fiscul avertizează pe contribuabilul care nu s'a prezentat la casă, trimițându-i o somațiune de plată și dându-i un anumit termen, înainte de a proceda la urmărirea forțată. Aceiași regulă se aplică și impozitelor indirecte date în debit.

Legea prevede următoarele trepte de urmărire:

a) *Somațiunea de plată* (art. 6 și urm.). Dacă în termen de 15 zile dela data exigibilității veniturilor publice debitate, contribuabilul nu achită debitul său, percepția de circumscripție emite o somațiune de plată, în care arată suma de plată și natura ei, cu mențiunea că la caz de neurmărire se va sechestra și vinde averea mobilă a contribuabilului.

b) *Sechestru* (art. 12 și urm.). Dacă în termen de 15 zile dela înmânarea sau predarea somației, debitorul nu achită sumele datorate, se procedează la sechestrarea averii mobile. Aplicarea sechestrului se constată prin încheiere de proces-verbal. Obiectele sechestrate vor putea fi lăsate pe loc, în paza și custodia debitorului, sau a unui custode desemnat de fisc, sau vor putea fi ridicate și depozitate în altă parte, care va putea fi și sediul percepției. Ori de câte ori obiectele sechestrate sunt depozitate în altă parte, se va desemna un custode, altul decât de-

debitorul. Retribuția custodelui va fi stabilită de administratorul de încasări și plăți și nu va putea depăși 5% din debit. Ea va cădea în sarcina debitorului.

c) *Vânzarea mobilă*. (Art. 19 și urm.). Dacă datoria nu este achitată în termen de 15 zile dela data procesului-verbal de sechestru, se va fixa termen de vânzare, emițându-se publicațiile de vânzare, în care se va arăta locul și data vânzării, averea mobilă ce se va vinde și suma pentru care se face urmărirea. Termenul de vânzare nu va putea fi mai scurt de 25 zile dela data procesului-verbal de sechestru.

Vânzarea se va face la domiciliul debitorului, la locul unde obiectele au fost depozitate, sau pe o piață publică, între orele 10—18.

Vânzarea se va face prin licitație publică, de către un funcționar al fiscalului delegat de percepător și însoțit de un agent polițienesc în comunele urbane și de notari în comunele rurale. Dacă suma oferită la licitație este vădit derizorie, adjudecarea nu se va putea face decât cu aprobarea administratorului de încasări și plăți, în cazul de urmărire până la 200.000 lei, iar în celelalte cazuri numai cu aprobarea Ministerului de Finanțe.

Legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice, prin art. 26, scoate de sub urmărire următoarele obiecte:

1. paturile, așternutul, îmbrăcămintea și ustensiile casnice, strict necesare datornicului și familiei sale;

2. doi trăgători de muncă; un rămător; o vacă cu lapte sau patru capre sau șase oi, după alegerea debitorului, împreună cu nutrețul trebuincios pentru două luni, precum și semințele trebuincioase pentru arătură;

3. carul sau căruța, sacaul, plugul sau alte asemenea obiecte de muncă sau transport;

4. cărțile trebuincioase profesioniștilor de orice natură;

5. mașinile, uneltele și instrumentele necesare la învățătura practică sau la executarea unei meserii sau profesii până la valoarea de lei 15.000, după alegerea debitorului;

6. echipamentele militare.

d) *Poprirea* (art. 28). Percepțiile fiscale vor putea înființa popriri în mâinile terților cari datorează sume de bani și orice alte valori debitorilor statului sau autorităților și instituțiilor, în favoarea cărora se face urmărirea. Poprirea se va face printr-un proces-verbal, care va arăta sumele de bani urmărite. Popririle vor fi definitive, fără a fi supuse la formalitatea validării.

e) *Urmărirea generală a veniturilor imobiliare*. (art. 30. și urm.). Deasemenea, percepțiile fiscale vor putea înființa urmărirea generală a veniturilor averii imobile a debitorilor, producătoare de venit, dresând un proces-verbal în care se va arăta imobilele și veniturile urmărite.

Urmărirea generală a veniturilor se poate face prin obligarea chirieșilor și arendașilor de a vărsa direct la percepția respectivă toate chiriile și arend-

zile datorate, sub sancțiunea răspunderii pentru sumele nevărsate. Dacă se dovedește că debitorul face contracte de închiriere sau arendare nesincere, sau cu prețuri necorespunzătoare, precum și în cazul când imobilele rămân neînchiriate sau nearendate, administratorul de încasări și plăți este în drept a desemna un administrator girant al imobilelor. Administratorul girant este obligat a vărsa veniturile încasate la percepție, pe măsura încasărilor, și a depune conturile de gestiune odată cu vărsarea. Aprobarea conturilor de gestiune, va fi dată de tribunalul locului, cu citarea părților.

f) *Administrator-sechestrul*. Dacă fiscul constată că nu poate să încaseze impozitele sau orice alte datorii din cauza unor operațiuni și acte făcute pentru a împiedeca realizarea drepturilor sale, precum și în cazul când urmărirea impozitelor și a oricăror alte datorii nu se poate face pe căile normale, se va putea înființa un administrator-sechestrul, asupra întreprinderilor industriale, comerciale și civile, cu aprobarea prealabilă a Ministerului de Finanțe și cu dresarea unui proces-verbal, care va arăta: întreprinderea sau comerțul pus sub sechestrul și persoana însărcinată a executa atribuțiunile de sechestrul.

g) *Urmărirea imobiliară*. Administrația de Incasări și Plăți sau autoritatea urmăritoare, va putea cere și vânzarea imobilelor debitorilor înscrși în roluri.

Vânzarea imobilelor de orice natură, se va face prin mijlocirea tribunalului locului unde se află situat imobilul, iar în teritoriile unde ființează instituția cărților funduare, prin mijlocirea instanțelor de cărți funduare competente.

Instanța primind cererea, ordonă de îndată printr'un jurnal scoaterea în vânzare a imobilului urmărit, fixând prin același jurnal termenul de vânzare, care nu poate fi mai lung de 45 zile.

Acest jurnal se transcrie prin îngrijirea grefei în registrul special de transcripțiuni imobiliare.

Pe baza jurnalului de scoatere în vânzare, instanța, în termen de 3 zile, ordonă să se procedeze la îndeplinirea formalităților de afișare și publicățiune, transmițând și procesul verbal de situațiunea și lista de sarcini care apasă asupra imobilului.

Publicațiunea vânzării se face în Monitorul Oficial cu cel puțin 20 zile înainte de termenul fixat pentru vânzare. Adjudicarea imobilului se poate face și asupra Statului, dacă o cere expres, însă numai până la concurența datoriei cheltuelilor de urmărire și a majorărilor.

Sunt aplicabile urmărirea imobiliară făcute de fisc, toate dispozițiunile legilor de procedură civilă și de execuțiune silită în privința licitațiunei și adjudicării imobilului, a efectelor urmăririi și a judecării recursului în casăție, a împărțirii prețului și a judecării contestațiunilor.

Procedura este gratuită și scutită de taxele portărilor.

Contestația la urmărire

Debitorii și toți cei interesați au dreptul să facă contestație împotriva procesului-verbal de sechestrul

sau prin care se iau orice alte măsuri de urmărire sau asigurare.

Pentru debitorii termenul de contestație este de 15 zile dela comunicarea procesului-verbal, iar pentru terți, până cu o zi înainte de vânzare.

Conform art. 44 din legea de percepere și urmărire, contestațiile se îndreaptă la judecătorii de ocol respective, în urmăririle până la 50.000 lei și la tribunal, în cuprinsul circumscripției căreia se află percepția prin care se face urmărirea pentru debitele ce întrec această sumă.

Judecătoria și tribunalul judecă în primă și ultimă instanță.

Condițiunile de formă ale contestației. Contestațiunea trebuie să cuprindă în redactarea ei, sub pedepasă de nulitate, următoarele elemente: numele și pronumele contestatorului; alegerea de domiciliu în localitatea de reședință a tribunalului sau judecătoriei; arătarea actului de urmărire atacat; arătarea motivelor de contestație; mijloacele și probele ce se invoacă; anexarea în copie a actelor de care se servește în sprijinul contestației.

O condițiune care arată natura specială a contenciosului de urmărire, este obligațiunea debitorului de a consenina suma ce se urmărește, sub pedepasă de nulitate a contestației.

Procedură, Timbrare. Regulele de procedură sunt instituite în scopul de a asigura o cât mai urgentă soluționare a acestor litigii, pentru ca fiscul să-și poată realiza la timp sumele datorate.

Fiscul se citează prin Administrația de Incasări și plăți a județului, iar celelalte autorități prin reprezentanții lor legali. Prezența părții în instanță acoperă orice viciu de procedură. Contestatorul care s'a prezentat la un termen este presupus că are cunoștință de toate termenele ce se vor fixa în decursul debaterii procesului. Termenele ce pot acorda instanțele pentru depunerea actelor, se limitează la unul singur.

Hotărârile instanțelor de fond în materie de contestație se dau fără drept de opoziție, ca în întreaga materie fiscală.

În ceea ce privește judecarea contestațiunilor, sunt aplicabile toate dispozițiunile dreptului comun, întru cât legea de urmărire nu stabilește reguli speciale. Astfel, procedura este orală, ca și în dreptul comun, instanța neputând soluționa pe bază de memorii scrise. Judecătorul acțiunii este și judecătorul excepțiunii. Probatoriile sunt aceleași din dreptul comun.

Motivele contestației. În contenciosul fiscal de urmărire atât pentru impozitele directe cât și pentru cele indirecte, contestatorul se poate plânga judecății de neîndeplinirea a două condițiuni ce trebuiesc respectate de administrațiune, pentru ca o urmărire să fie valabilă făcută: 1. neregularitatea actelor de execuțiune, vicii de formă și executarea averii altei persoane decât a contribuabilului urmărit; 2. inexistența unui titlu care să legitimeze executarea fiscală.

1. Formalitățile pe cari trebuie să le îndeplinească fiscul cu ocazia dresării actelor de execuțiune, cum sunt somația, sechestrul, vânzarea imobiliară, etc., trebuie efectuate cu respectarea tuturor formelor prevă-

zute de lege. Actele de executare nu sunt simple fapte administrative sau acte materiale, ci adevărate acte administrative producătoare de efecte juridice. Actul făcut în disprețul formelor prevăzute de textul fiscal este nul.

Contribuabilul invoacă în acest contencios nulitățile instituite în favoarea lui, cari constituiesc adevărate sancțiuni date de legiuitor pentru protejarea drepturilor sale și înlăturarea abuzului administrativ. Viciul de formă este dar o garanție acordată contribuabilului, că actele fiscale vor fi făcute cu toată obiectivitatea și în cadrul legii.

Viciul de formă constă, în general, în omisiunea sau în săvârșirea necompletă sau neregulată a formalităților în care este supus actul administrativ de legi și regulamente.

Contestatorul trebuie să facă dovada că actele de executare i-au adus o leziune oricare, pentru a putea să justifice interesul de a sta în instanță.

Există o gradațiune între elementele formelor de executare; unele elemente sunt substanțiale iar altele accesorii. Primele conduc la anularea actelor de executare, pe când celelalte nuscunt de natură a anula actul de executare.

Contenciosul de urmărire prezintă particularitatea că orice viciu de formă de care s'ar plânga contribuabilul, trebuie invocat pe cale scrisă, în termenul indicat de lege; astfel, ele se ratifică prin faptul că nu au fost invocate. Instanța de judecată nu se poate sesiza singură de neregularitatea formelor de urmărire.

2. *Inexistența titlului de executare.* Această a doua condițiune ce trebuie îndeplinită de administrație, conduce, pentru cazurile când contestația este îndreptată împotriva unor urmăriri de impozite indirecte, la un adevărat control judecătoresc al operațiunilor de stabilire a titlului. Cu această ocazie se verifică, pe calea unui control jurisdicțional, dacă toate operațiunile administrative de stabilire a impozitului indirect au fost sau nu efectuate legal.

Judecătorul de urmărire are dreptul să cerceteze existența titlului pe baza căruia se face urmărirea.

În materie de impozite indirecte, contenciosul lor de stabilire nu este altceva decât controlul judecătoresc al existenței titlului de urmărire. Acest control nu se poate face decât de instanța de urmărire, odată cu cercetarea contestațiunii ce debitorul face la executarea întreprinsă de fisc.

Titlul Statului în urmărirea impozitelor. Pentru impozitele directe titlul Statului îl constituie rolul care are la baza sa procesul-verbal de impunere rămas definitiv prin neapelarea sau epuizarea tuturor căilor de atac. Rolul nu mai poate fi pus în discuție cu ocazia contestației la executare.

Titlul Statului în urmărirea impozitelor indirecte îl constituie decizia administrațiunii, adică ordinul prin care organele ce au făcut constatarea, dispun debitarea sumelor și urmărirea lor în persoana datornicului.

Suspendarea executării în caz de contestație. În dreptul fiscal, puterea publică beneficiind de prerogativa execuțiunii prealabile și a acțiunii din oficiu, creanța de impozit, chiar contestată, este executabilă.

Legea de urmărire nu are reglementată decât fragmentar chestiunea suspendării executării, prin act. 46 al. 3, care dispune că numai în cazurile când suma pentru care se face urmărirea este consemnată în întregime, se va putea acorda suspendarea.

Recursul

În materia contenciosului de urmărire există un singur grad de jurisdicțiune în fond, ca în întreg contenciosul fiscal.

Cărțile de judecată și sentințele tribunalelor se dau cu drept de recurs, în termen de trei zile dela comunicare.

Recursul se poate face la tribunal sau Curtea de Apel competente, numai pentru motivele și cu formele indicate de legea organică a Înaltei Curți de Casație.

Contestațiile și recursurile se judecă cu termene de înfățișare urgente. Alegerea de domiciliu în orașul de reședință al instanței de recurs este obligatorie, sub pedeapsă de nulitate a recursului.

Recursul în interesul legii, organizat de legea contribuțiunilor directe prin art. 82, are aplicațiune și în materia contenciosului de urmărire.

CONTENCIOSUL FISCAL REPRESIV

Pentru judecarea contravențiunilor la legile fiscale de impozite nu avem o lege unitară, cum există pentru perceperea și urmărirea veniturilor Statului.

Deși fiecare lege de impozit își are prevăzute normele sale pentru judecarea contravențiunilor, totuși, legiuitorul fiscal român a fost preocupat de o concepție unitară, aceea a realizării tuturor veniturilor statului, prin sancționarea cu amenzi a contribuabililor recalcitranți, dar și de a le da, în același timp, garanțiile legale contra arbitrajului posibil al agenților fiscali.

Afară de legea contribuțiunilor directe care își are reglementată materia contravențiunilor toate celelalte legi cari stabilesc impozite indirecte au reglementată fiecare în parte materia contravențiunilor.

Acestea sunt: Legea vămilor, legea timbrului, legea impozitului pe lux și cifra de afaceri, legea impozitului pe automobile, legea impozitului asupra spectacolelor publice, legea taxelor asupra produselor petrolifere, legea taxelor pe zahăr și glucoză, legea monopolului alcoolului, legea Casei Autonome a Monopolurilor, legea fondului aviației.

O caracteristică generală a mai tuturor legilor de impozite indirecte este că nu prezintă totdeauna pentru contribuabil posibilitatea de a deduce înaintea justiției legalitatea taxelor ce i se pretind. Singura posibilitate pe care o are contribuabilul lezat în drepturile sale, este să se pună în contravenție cu fiscul prin refuzarea plății impozitului datorat. Numai cu ocazia judecării apelului și recursului contra procesului-verbal de contravențiune, judecătorul poate statua asupra legalității acelor taxe.

Infracțiunea fiscală și amenda fiscală

Amenda fiscală și întreg contenciosul fiscal represiv nu este un contencios penal, deoarece sancțiunea

fiscală reprezintă o manifestare a puterii executive, cu prerogativele bine cunoscute ale deciziei executorii și sancțiunii din oficiu.

Puterea executivă aplică în mod direct sancțiunile, fără intermediul justiției, în virtutea puterii discreționare de control și sancționare pe care i-o conferă legea. Pentru ca infracțiunea fiscală să existe, se cer două elemente: materialitatea faptului și elementul legal, adică textul care declară contravențiune faptul comis și stabilește o anumită pedeapsă, indiferent dacă faptul sau omisiunea constatată a fost săvârșită intenționat sau nu.

Infracțiunile fiscale sunt denumite infracțiuni obiective, tocmai datorită lipsei elementului subiectiv, intențional.

Procesul-verbal de contravenție. Toate legile fiscale prevăd în capitolul care reglementează represivitatea abaterii dela legea respectivă, dresarea de procese-verbale, în anumite condițiuni de formă, de către anumite organe administrative, care să constate infracțiunea și să fixeze amenda.

Procesul-verbal constituie mijlocul exclusiv de constatare și probațiune a infracțiunii. Fără acest proces verbal acțiunea fiscală nu se poate exercita: Pas de procès-verbal, pas d'action.

Pentru ca procesul-verbal de contravenție să fie executoriu, trebuie să fie aprobat de către ministru sau delegatul său. Aprobarea este o condițiune esențială a existenței procesului-verbal de contravenție, care altfel nu are ființă legală.

Apelul

Impotriva proceselor-verbale de contravenție aprobate, legea deschide celor ce se cred nedreptățiți, calea apelului la Tribunal. Terminologia de apel este improprie, deoarece nu ne aflăm în fața unui al doilea grad de jurisdicțiune în fond, ci este o acțiune îndreptată contra unui act administrativ de autoritate.

Termenul de apel nu este același pentru toate legile de impozit, ci este fixat de fiecare lege în parte. Astfel, legea vămile și legea Casei Autonome a Monopolurilor, prevede un termen de 10 zile, legea taxelor pentru produsele petrolifere 15 zile, legea monopolului alcoolului și legea impozitului pe automobile, 20 zile, etc. Singura regulă comună este că totdeauna termenul de apel se socotește dela comunicarea procesului-verbal de contravenție.

Regulele procedurale. Pentru a fi valabil, apelul trebuie să respecte anumite reguli procedurale: indicațiunea numelui și pronunelului, arătarea procesului-verbal de contravenție ce se apelează, motivele de apel, alăturarea în copie a actelor, alegerea de domiciliu în localitatea tribunalului.

Contravenientul apelant care a fost prezent la o înfățișare este presupus că are cunoștință de toate termenele ce se vor ivi în desfășurarea procesului.

Majoritatea legilor prevăd că tribunalul poate judeca pe baza memoriilor depuse, chiar dacă partea nu a fost prezentă în instanță pentru a susține apelul.

Consecințele apelului. Judecătorul represiv fiscal nu poate anula procesele-verbale de contravenție cari conțin în alcătuirea lor vicii de formă. Este vorba de viciile de formă accesorii, deoarece pentru viciile substanțiale cari sunt vicii de fond, judecătorul poate anula procesul-verbal de contravenție.

Apelul se judecă la Tribunalul locului unde s'a comis contravențiunea. Instanța se constituie cu procuror și fiscalul poate nu numai să combată argumentele contravenientului dar, și să recurgă la mijlocul de probațiune în dovedirea celor arătate în procesul-verbal.

În infracțiunile fiscale, Tribunalul nu este chemat să constate el infracțiunea și să aplice amenda, ci să stabilească dacă decizia de condamnare la amendă, conține elementele necesare a îndreptăți fiscalul să aplice amenda. Tribunalul are rolul de contencios administrativ, verificator al operațiunilor administrative. Tribunalul poate confirma procesul-verbal și implicit amenda, sau să anuleze. El poate stabili o nouă amendă, calculând în mod legal amenda stabilită arbitrar.

Recursul

Sentințele date de tribunale și apelurile la procesele-verbale de contravenție sunt supuse căii recursului. Instanța competentă a judeca recursul este Curtea de Apel din circumscripția căreia face parte Tribunalul care a dat sentința. Regula aceasta este stabilită de art. 2 al. 3 din legea de organizare judecătorească și prevăzută expres în fiecare lege, cu excepția legii vămile și legii timbrului, care prevede Curtea de Casație, ca judecător de drept comun.

Termenul de recurs în materie fiscală represivă este fixat la 30 zile dela comunicarea sentinței sau deciziei ce se atacă.

Regulele recursului fiscal sunt cele din dreptul comun, în măsura în care nu contravin dispozițiunilor speciale cuprinse în legile de impozite, privitor la această materie.

În general, sunt aplicabile toate dispozițiunile din legea Curții de Casație. Recursurile fiscale se timbrează. Instanța de casare evocă fondul, conform art. 2 din legea de organizare judecătorească.

Când judecătorul recursului este Curtea de Casație, recursul se dă cu trimitere, neputându-se evoca fondul decât în baza unui text derogatoriu dela regula stabilită de art. 31 din legea pentru Curtea de Casație.

i. r. și gh. h.

DREPTUL POLIȚIENESC AL ROMÂNIEI

Dreptul polițienesc este *dreptul suveran al Statului, de apărare a existenței sale legale și materiale și de salvagardare a ordinii publice și a ordinii intereselor private*, prin mijlocul acțiunii polițienesti preventive și represive. Dreptul polițienesc este un corolar indispensabil al suveranității Statului, deoarece rațiunea lui juridică se bazează pe dreptul primordial de existență al acestuia.

Dreptul polițienesc face parte din dreptul administrativ, ca o diviziune a acestuia, cu un aspect propriu. Otto Mayer, în studiul său despre: « Puterea Poliției », susține că: « Poliția este o specie particulară de activitate administrativă; puterea poliției este manifestarea puterii publice propriu acestei activități ». Dacă *dreptul administrativ* îl putem numi de *organizațiune* și de *direcțiune*, atunci dreptul de poliție îl putem denumi *disciplina regulilor de supraveghere și apărare a Statului și a individului, în cadrul ordinii și a organizațiunii publice*.

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE DREPTULUI POLIȚIENESC

Dreptul polițienesc al Statului are următoarele elemente constitutive: de siguranță, administrativ, judiciar, contravențional și de procedură polițienească.

1. Dreptul *polițienesc de siguranță* este dreptul Statului de a-și *apăra*, la nevoie cu forța, *existența legală și materială* contra oricăror loviri sau uelțiri interne sau externe. Acest drept are o înfățișare conservativă a *ordinii publice și a bunului public*. El izvorăște din ramura executivă propriu zisă (de guvernământ) a suveranității Statului.

2. Dreptul *polițienesc administrativ* este dreptul Statului de a veghea în mod permanent la *buna funcționare a organizației sale și a vieții sociale*, susținând prin mijlocul poliției, *ordinea publică și bunele moravuri, drepturile individuale, dar și obligațiunile sociale*. El izvorăște din ramura administrativă propriu zisă a suveranității Statului. Acest drept are o înfățișare de colaborator activ al administrațiunii și de susținător al bunei funcționări a aparatului de Stat.

3. Dreptul *polițienesc judiciar* este dreptul Statului de a *asigura reprimarea infracțiunilor*, prin mijlocul poliției, îndutuită prin efectul legii și în numele Regelui a descoperi infracțiunile, a prinde, cerceta și instrumenta pe infractori, a-i înainta instanțelor

penale împreună cu probele și actele dresate, cum și de a executa dispozițiunile și hotărârile judecătorești, sancționând prin constrângere pe contravenienți.

4. Dreptul *polițienesc al contravențiunilor și delicteelor speciale*, este dreptul Statului și al organelor sale cu drept de poliție de a *aplica sancțiuni polițienesti* contravenienților și delicvenților, la anumite legi și regulamente și ordonanțe polițienesti, cum și delicvenților la legile speciale caracterizate după natura lor fiscală, vamală, sanitară, etc.

5. Dreptul de *procedură polițienească* este dreptul Statului de a *fixa normele și mijloacele legale pentru funcționarea organizației polițienesti*, cum și condițiunile și atribuțiunile legale pentru exercițiul funcțiunii polițienesti.

ATRIBUTELE DREPTULUI POLIȚIENESC

Pentru a se putea întruclupa în organizațiune polițienească de Stat, dreptul polițienesc trebuie să întruclupă următoarele atribute, promovate fie de Stat, fie de organele polițienesti și anume: 1. *Capacitatea generală de a dispune* prin mijlocul normelor generale de drept; 2. *Facultatea de a ordona măsuri în cazuri concrete*; 3. *Capacitatea de a materializa prin constrângere voința* Statului, cum și deciziunile organelor sale; 4. Dreptul de a *constata contravențiunile și de a aplica sancțiunile polițienesti*; 5. Dreptul de a *ține în mișcare forța armată*. Aceste atribute diferite ale dreptului polițienesc sunt la dispoziția Statului de a le folosi după nevoie. De măsura în care Statul va concentra în mâinile sale sau va ceda administrațiunilor autonome aceste acțiuni, depinde însăși organizația poliției, care poate fi un serviciu public de Stat, un serviciu comunal sau un sistem de serviciu mixt.

IZVOARELE DREPTULUI POLIȚIENESC ÎN GENERAL

1. *Legea*. Izvorul principal organizator al dreptului polițienesc derivă dela puterea legiuitoare sub forma legilor generale și speciale. Legile organizatorii de caracter general ale dreptului polițienesc le putem numi izvoare generale ale acestuia, iar legile speciale, surse laterale ale lui.

Izvorul general al dreptului polițienesc îl formează *legea pentru organizarea poliției generale a Statului*, din 21 Iulie 1929, care stabilește atribuțiunile poliției generale a Statului, de ordin administrativ, ju-

diciar și de siguranță. Tot ca sursă generală putem considera *codul de procedură penală Regela Carol al II-lea*, care stabilește domeniul legal al contravențiilor polițienești, obiectul dreptului penal polițienesc și atributele poliției judiciare.

Izvoarele laterale constă din dispozițiuni răzlețe, împrăștiate prin diferite legi speciale cu caracter fiscal, sanitar, edilitar, vamal, silvic etc. Unele din aceste dispozițiuni se ocupă direct de activitatea polițienească, pe când altele au numai o repercursiune în acest domeniu.

2. *Puterea executivă*. Dreptul polițienesc mai izvorăște și din actele puterii executive care deservesc funcțiunea de guvernământ, sau funcțiunea administrativă propriu zisă. a) Actele care deservesc funcțiunea de guvernământ, constituie izvorul polițienesc executiv (de siguranță); b) Actele care deservesc administrațiunea propriu zisă a Statului, constituie izvorul dreptului polițienesc administrativ.

Primului grup de acte aparțin: 1. *Regulamentul polițienesc*; 2. *Actul de guvernământ* de caracter polițienesc; 3. *Ordonanța ministerială polițienească*; 4. *Ordonanța de poliție a prefectului de județ*; 5. *Ordonanța prefectului de poliție al Capitalei*.

Celui de al doilea grup de acte aparțin: 1. *Actele administrațiilor publice teritoriale, locale, adică ale:* a) Prefectului de județ, ca organ administrativ; b) Primarului; c) Consiliilor comunale și județene; d) Pretorului și e) Notarului. 2. *Actele instituțiilor publice speciale cu caracter polițienesc*; 3. *Actele caselor și regiilor autonome, cu caracter polițienesc*; 4. *Actele concesionarilor de servicii publice cu caracter polițienesc*.

DREPTUL POLIȚIENESC JUDICIAR

Spre deosebire de dreptul polițienesc de siguranță și administrativ, care prin natura lor sunt *preventive*, având ca menire menținerea ordinii publice și a siguranței Statului, dreptul polițienesc judiciar are un caracter *represiv*, deoarece el intervine numai în momentul când nu s'a putut preveni sau împiedica comiterea unei infracțiuni. Această ramură a dreptului polițienesc joacă un rol covârșitor întru apărarea patrimoniului public și privat și a drepturilor individuale. Scopul său este de a descoperi infracțiunile comise, a urmări, a prinde, cerceta și instrumenta pe infractor, a aduna informațiunile și probele, a dresa actele necesare deschiderii acțiunii publice și a înainta pe făptuitori judecății instanțelor penale. Ea mai are sarcina de a executa și dispozițiunile instanțelor judecătorești.

Dreptul polițienesc judiciar izvorăște din *codul de procedură penală* și din *legea pentru organizarea poliției generale a Statului*, care constituie izvorul general organizatoriu al lui; precum și din: *Legea pentru organizarea Jandarmeriei rurale* din 24 Martie 1929, cu *regulamentul său* din 16 Martie 1931; *Legea poliției rurale* din 25 Martie 1868; *Codul de justiție militară* din 20 Martie 1937; *Legea administrativă* din 26 Martie 1936 și alte legi speciale, care cuprind dispozițiuni de poliție judiciară.

DREPTUL POLIȚIENESC CONTRAVENȚIONAL ȘI DELICTUAL

Dreptul polițienesc al contravențiilor și delictelor speciale este dreptul Statului și al autorităților și organelor sale cu drept de poliție, de a aplica sancțiuni polițienești contravențiilor la legi, regulamente și ordonanțe polițienești, cum și delictelor la legile speciale. Obiectul acestui drept îl constituie: a) Contravențiunile polițienești propriu zise; b) Contravențiunile penale și c) Delictele speciale.

Contravențiunile polițienești propriu zise sunt infracțiunile prevăzute de legile, regulamentele publice, ordonanțele ministeriale și regulamentele administrațiilor autonome, teritoriale și economice, ordonanțele primarilor și prefectilor și ordonanțele comandantilor militari, emise sub regimul stării de asediu, infracțiuni care indiferent de numirea lor consistă în: neobservarea condițiilor cu caracter polițienesc, prevăzute pentru exercitarea anumitor drepturi, încălcarea anumitor interdicțiuni sau neexecutarea anumitor obligațiuni polițienești.

Contravențiunile penale sunt infracțiunile declarate ca atare de lege, regulament și ordonanță autorității administrative sau polițienești, bazate pe lege, care constă în neobservarea, încălcarea sau neîndeplinirea acestora. Ele au un răsunet juridic iar nu moral, sancționate fiind chiar dacă n'au produs niciun prejudiciu material cu pedepse penale, care nu pot depăși pe cele prevăzute pentru contravenție.

Delictele speciale sunt infracțiuni la legile speciale pedepsite cu sancțiuni polițienești, după procedura de poliție și cu pedepse corecționale, după procedura penală.

Infracțiunile polițienești n'au nici un punct comun cu dreptul penal. Totul le separă. Crimele și delictele nu pot fi instituite decât prin legi, pe când infracțiunile polițienești pot fi create nu numai prin legi, dar și prin regulamentele și ordonanțele autorității administrative și polițienești.

Infracțiunile penale sunt constatate și sancțiunile lor aplicate de instanțele judecătorești; poliția constată și sancționează ea însăși numai infracțiunile polițienești. *Sancțiunile penale* sunt pedepse; *sancțiunile polițienești* sunt mijloace de constrângere, foarte numeroase și variate. Printre acestea deosebit sunt sancțiunile polițienești *generale* de sancțiunile polițienești *speciale*. Primele le aplică poliția în baza înputernicirii sale generale, derivată din legea ei de organizare, iar celelalte în baza atribuțiunilor ce decurg dela anumite legi speciale. Printre *sancțiunile polițienești generale* cităm: amenda și confiscarea; percheziția domiciliară; poprea sau reținerea pentru cercetări; invitația polițienească, luarea sub pază sau opreliștea, fixarea domiciliului forțat, trimiterea la urmă, izolarea și supravegherea polițienească.

Ca *sancțiuni polițienești caracteristice* cităm aplicarea forței brabiale prin: a) apucarea cu mâna, înșulada, lovirea, lupta corp la corp; b) uzul armelor oarbe, aplicarea bastonului de cauciuc, aplicarea patului de pușcă, folosirea pompelor de apă, folosirea gazelor lacrimogene, asfixiante, a sabiei și a baionetei; c) uzul armelor de foc: folosirea pistolului, a carabinei, mitralierei, etc.; d) punerea câtușelor.

dr. a. b.

IV

REGIMUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA

Principiul democratic, instituit de Revoluția Franceză sub denumirea de suveranitate națională și care proclamă că poporul este titularul suveranității și continuă să rămână oricare ar fi organul ce o exercită, împune, ca sigur instrument de promovare a sa, votul universal. În măsura în care forțele sociale tind să instaureze într'un stat principiul democratic, adică «participarea la exercițiul puterii publice a celui mai mare număr de indivizi¹⁾», în aceeași măsură se instituie și votul universal, care este mijlocul cel mai propriu, mai ales în statele mari, pentru participarea la conducere a celui mai mare număr de membri ai societății. Principiul democratic este cu atât mai realizat, cu cât regimul votului universal este mai larg, cu cât excluderile dela acest drept sunt mai puțin numeroase.

Pe de altă parte, din cauza marelui rol care este încredințat corpului electoral, aproape toate statele pun o deosebită grijă în modul de stabilire al acestui corp, în selecționarea elementelor care îl formează. De modul cum este organizat corpul electoral, de numărul și calitatea membrilor săi, de modul cum își exercită dreptul cu care sunt învestiți, depinde structura guvernului reprezentativ.

Din momentul în care ideea reprezentanței naționale și-a făcut apariția, ea a venit însoțită de o dorință firească, anume ca această reprezentanță să fie formată din membrii cei mai buni ai societății, din ceea ce în mod obișnuit se numește *elită*. Raportorul Constituției din timpul Convenției în Franța, Boissy d'Anglas, spune în raportul său : «E vorba de a profita de toate experiențele făcute de patru ani pentru a da o Constituție cu adevărat liberă și care să prevină întoarcerea și a anarhiei și a tiraniei, e vorba într'un cuvânt, de a organiza guvernul celor mai buni ».

În regimurile electorale, anterioare Revoluției Franceze, numărul mic al membrilor corpului electoral și condițiile severe cerute pentru a participa la vot, erau considerate ca mijloacele cele mai proprii pentru a asigura guvernarea celor mai buni. Ele se bazau fie pe criteriul *averii* (*cens*), fie pe acel al *instrucțiunii* (criteriul *capacilar*).

EVOLUȚIA REGIMULUI ELECTORAL ÎN ROMÂNIA

Legea electorală din 1864. Opera de refacere a Statului încercată de Cuza, se izbește de împotrivirea neîncetată a parlamentului, recutat pe baza unei legi electorale care cerea condiții de cens atât de mari pentru a fi alegător, încât se citează cazuri de circumscripții electorale cari aveau un singur alegător întrunind condițiile legii. În momentul în care Cuza proclamă noul Statut, el trebuia să întocmească și o lege electorală, care să modifice compunerea corpului electoral, pentru ca noul parlament să fie în concordanță cu dorințele țării. Astfel, art. 4 din Statut declară că deputații Adunării Elective sunt aleși în conformitate cu dispozițiile legii electorale anexate Statului.

Această lege electorală prevede că Adunarea Electivă a României se compune din deputați aleși de două grade, iar alegătorii sunt sau primari sau direcți.

Alegătorii primari sunt toți românii cari, după legea comunală, sunt alegători în consiliile comunale, cu excepția străinilor cari au obținut mica naturalizare. Alegătorii sunt împărțiți în două grade: cei cari plătesc Statului un impozit de 48 de piaștri sunt alegători rurali; cei cari plătesc 80—100 de piaștri, precum și cei cari plătesc patentă până la clasa a cincea inclusiv, întru cât au reședința lor în orașe, sunt alegători urbani.

Alegători direcți sunt, fie în orașe, fie în sate, românii din naștere sau străinii cari au primit marea naturalizare și cari au un venit de 100 de galbeni, oricare ar fi natura acestui venit, cu excepția salariilor private și a salariilor plătite de Stat funcționarilor publici.

În afară de aceste condițiuni, alegătorii celor două grade trebuie să aibă vârsta de 25 de ani împliniți.

Sunt dispensați de condițiunile de cens și pot fi alegători direcți, dacă îndeplinesc celelalte condițiuni cerute, preoții cu parohii, profesorii acadelmiilor și colegiilor, doctorii și licențiații diferitelor facultăți, inginerii, arhitecții cu diplome liberate sau recunoscute de guvern, institutorii școlilor publice și conducătorii caselor de educație privată recunoscute de guvern.

Pot fi alegători direcți, deasemenea, funcționarii civili și militari retrași din serviciu, cari pri-

¹⁾ Barthélemy, *op. cit.*, p. 252.

mesc o pensie de retragere anuală de cel puțin 3.000 de piaștri.

Legea puna o condiție esențială alegătorilor direcți: să domicilieze în mod real în orașul sau în județul unde voiau să fie aleși.

Pentru ca cineva să poată fi ales în Adunarea Electorală, legea cere următoarele condiții:

a) să fie român prin naștere sau să fi dobândit nașterea naturalizată;

b) să aibă 30 de ani împliniți;

c) să fie alegător și să plătească un cens de eligibilitate. Acest cens e stabilit în mod provizoriu la 200 de galbeni. Venitul în stabilirea censului poate fi de orice natură și se poate constata prin chitanțele de plată impozitelor sau prin orice alt mod.

Sunt dispensați de cens pentru a fi aleși deputați, românii cari au ocupat înalte funcții în serviciul Statului, ofițerii superiori din armată, cari nu sunt în activitate, profesorii, și acei cari exercită profesii libere corespunzătoare.

Legea electorală din 1866. Legea lui Cuza a avut o scurtă durată și odată cu noua constituție, s'a promulgat la 28 Iulie 1866 o nouă lege electorală, care din punct de vedere al principiului votului universal, constituie un regres față de legea lui Cuza.

Pentru alegerea deputaților, legea împarte corpul electoral în patru colegii. Din colegiul I-ii făceau parte toți acei cari aveau un venit funciar dela 300 de galbeni, inclusiv, în sus; din colegiul al II-lea cei cari aveau un venit funciar dela 300 de galbeni până la 100 inclusiv. În sfârșit, din colegiul al III-lea, al orașelor, făceau parte comercianții și industriașii cari plăteau statului o dare de 80 de lei; deasemenea, tot din acest colegiu făceau parte și acei cari fără să fie comercianți sau industriași, plăteau Statului o dare anuală de 80 de lei.

În toate aceste trei colegii erau scutiți de cens, profesiunile liberale, ofițerii în retragere, profesorii și pensionarii Statului.

Din colegiul al IV-lea făceau parte toți aceia cari plăteau o dare cât de mică către Stat și nu intrau în niciunul din colegiile de mai sus. Preoții, cari nu fac parte din niciunul din colegiile de mai sus, fac parte din acest colegiu, care alege la al doilea grad, un deputat de district. Pentru acest colegiu, 50 de alegători desemnează un delegat care, venind în capitala județului, participă la alegerea deputaților.

Pentru exercitarea dreptului de vot, legea cere, de astă, numai 21 de ani împliniți.

Pentru Senat, corpul electoral este împărțit în fiecare județ, în două colegii. Primul este format din toți proprietarii de fonduri rurale din județ, cari au un venit funciar de cel puțin 300 de galbeni; colegiul al II-lea este format din toți proprietarii de imobile urbane din județ, cari au un venit sub 300 de galbeni; în orașele unde nu s'ar afla un număr de 100 de alegători, pentru a forma cel de al II-lea colegiu, acest număr se va completa cu proprietarii județ din cari posedă un venit funciar între 300 și 100

de galbeni, preferându-se totdeauna cei mai greu impuși, și orașenii asupra proprietarilor de moși. Dacă între cei mai greu impuși ar fi mai mulți cu același venit, și dacă prin prin numărul lor ar covârși pe cel cerut pentru completarea colegiului, se va procedea la eliminarea lor prin tragere la sorți. În sfârșit, tot această lege dă dreptul, pentru întâia oară, Universităților din Iași și București, de a desemna câte un senator.

Legea electorală din 1884. Prin modificările aduse Constituției, stabilindu-se condiții noi pentru alegerea deputaților, era necesar ca o nouă lege electorală să le pună în aplicare.

Potrivit acesteia, corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegii: colegiul I cuprinde pe toți acei cari intrând celelalte condiții cerute de lege, au un venit funciar urban sau rural de cel puțin 1200 de lei anual. Colegiul II cuprinde pe cetățenii urbani cari plătesc către Stat o dare anuală, directă, de orice natură, de cel puțin 20 lei. În acest colegiu erau scutiți de cens profesioniștii liberi, ofițerii în retragere, pensionarii statului și absolvenții a cel puțin învățământului primar. Colegiul III cuprinde pe cei cari plătesc o dare cât de mică către Stat și nu fac parte din celelalte colegii. Alegătorii din colegiul III cari au un venit funciar rural dela 300 lei în sus, și cari țin a serie și ceti, pot să voteze după dorința lor sau direct, pe deputat în orașe de reședință, sau indirect pe delegat în comunele lor, împreună cu alegătorii fără știință de carte și cari nu au venitul cerut. Sunt dispensați de cens în acest colegiu și votează direct, învățătorii sătești și preoții, precum și acei cari plătesc o arendă anuală de cel puțin 1000 lei. Cincizeci de alegători din acest colegiu aleg un delegat.

Colegiul I alege câte 2 deputați de fiecare județ, cu excepția județelor mai numeroase ca populație, cari alege dela 3 la 5 deputați. Colegiul II alege în fiecare județ deputați, dela 1 la 9, în raport cu numărul populației. În sfârșit colegiul III alege pentru fiecare județ un deputat, cu excepția câtorva județe cari alege 2 deputați.

Pentru Senat, corpul electoral se împarte în două colegii, păstrându-se aproape neschimbate dispozițiile legii din 1866, adăugându-se câteva noi categorii de dispensați de cens.

Această lege a suferit numeroase modificări, în special prin legea dela 18 Februarie 1907, privitor la procedura electorală, dar ea a rămas în vigoare până la legile de introducere a votului universal.

Constituția din 1927. În urma evenimentelor din 1913 și a campaniei din Bulgaria, problema modificării regimului nostru electoral se pune din nou în discuție. În 1914, partidul liberal emite ideea exproprierii marii proprietăți în vederea împroprietăririi țăranilor și, odată cu aceasta, și cu o consecință a ei, revizuirea sistemului electoral, prin crearea unui colegiu unic.

Pe baza acestor propuneri se convoacă Adunarea Constituantă pentru a modifica între altele și art. 57 și 67 din Constituție, care stabileau principiile regimului nostru electoral. Constituanta nu și-a putut

desăvârși opera, din cauza războiului, decât în 1917, la Iași, când prin modificarea art. 57 și 67 din Constituție, a stabilit principiul votului universal egal, direct, obligatoriu, cu scrutin de listă, și pe baza reprezentării proporționale a minorității.

Acest principiu a fost pus în aplicare prin decretul-lege din 16 Noiembrie 1918 cu modificările din 22 Decembrie 1918.

Art. 1 al acestui decret reproduce formulele Constituției dela 1917: «Toți cetățenii români majori vor alege prin vot obșteșc obligatoriu, egal, direct și secret, și pe baza reprezentării proporționale, un număr de deputați proporțional cu populația».

Proporția stabilită era de un deputat pentru fiecare 30.000 locuitori, iar când era vorba de Senat, de un senator la 70.000 de locuitori.

Senatul se compunea pe aceeași cale, din senatori aleși și din senatori de drept.

Decretul-lege din 1918 păstrează Universităților dreptul de a alege din sânul lor câte un senator. Corpul electoral universal era format din profesori titulari și agregati. Dispozițiunea aceasta, deși n'a fost înscrisă în Constituție, a fost totuși păstrată așa cum se afla în vechile legi.

Acest decret-lege nu prevede nici o procedură privitoare la alcătuirea listelor electorale. Inscrierea în liste și procedura contestațiilor rămănera sub regimul acestui decret, tot cea prevăzută în procedura electorală din 1907, modificată la 1914. El menține în totul și condițiile de eligibilitate prevăzute în vechia lege electorală. Senator de drept sunt acum numai moștenitorul tronului și mitropoliții și episcopii eparhioși, aceste elemente reprezentând la noi o veche tradițiune.

Constituția din 1923. Principiul votului universal înscris în Constituție la 1917, trebuia să fie consacrat de Constituția nouă. Ea proclamă, într'adevăr, în art. 64: «Adunarea deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, pe baza reprezentării minorității».

Acelaș principiu se reproduce și în art. 68, relativ la alegerea Senatului, cu singura diferență că se impune condiția pentru alegători de a avea vârsta de 40 de ani împliniți.

Constituția din 1923 este mai largă decât cea din 1917 în privința acordării dreptului de vot, deoarece în art. 6 al. 2, dispune: «Legi speciale, votate cu majoritate de două treimi, vor determina condițiunile sub care femeile pot avea exercițiul drepturilor politice».

«Drepturile civile ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalități a celor două sexe».

Dispozițiunea aceasta a Constituțiunii, privitoare la extinderea dreptului electoral și la femei, nu și-a găsit aplicațiune decât în alegerile administrative, când prin legea din 1929 privitoare la organizația administrației locale, s'a dat anumitelor categorii de femei, drept de electoral și eligibilitate. Art. 375 al acestei legi, cere femeilor, în afară de condițiunile prevăzute de legea electorală, să împlinească una din următoarele condițiuni pentru a avea drept de vot:

1. să aibă cunoștințele ciclului inferior secundar, normal sau profesional,
2. să fie funcționare la Stat, județ. sau comună.
3. să fie văduvă de război,
4. să fie decorate pentru activitate în timpul războiului,
5. să fi făcut parte, la promulgarea legii, din conducerea societăților—cu personalitate juridică—cu scop de revendicări sociale, propagandă culturală sau de asistență socială.

Desigur, această dispozițiune constituie un prim pas în lărgirea votului universal.

REGIMUL ELECTORAL ÎN VIGOARE

CONDIȚIILE DREPTULUI DE VOT

Principiile Constituțiunii din 1923 au fost puse în aplicare prin legea electorală din 1926. Deși această lege reproduce, în principiile sale generale, dispozițiunile constituționale, prin modul de repartiziune al mandatelor, ea aduce importante restrângeri votului universal.

Votul universal a înlăturat toate condițiile de avere, de ereditate și de capacitate. Totuși, el pretinde pentru exercitarea lui o serie de condiții, pe care tinde să le restângă, dar care, se poate reduce la următoarele cinci:

1. *Calitatea de național.* Constituția noastră în art. 6, cere, ca o condiție indispensabilă pentru exercitarea electoratului, existența *calității de român*. Tot Constituția, în art. 64 și 68, arată că numai cetățenii români, majori, au drept de vot. Este presumpția legală că numai acei cari sunt cetățeni români sunt interesați la conducerea Statului și deci numai ei trebuie să aibă drept de vot.

2. *Sexul masculin.* Legea electorală rezervă dreptul de vot numai bărbaților. Originea acestei dispoziții trebuie căutată în faptul pretinsei superiorități a sexului masculin. Exercițiul dreptului de de vot implică anumite aptitudini intelectuale și morale, care erau contestate femeii și sunt, în parte, și azi.

3. *Maturitatea judecătii.* Legiuitorul cere ca o condiție esențială a exercitării dreptului de vot, maturitatea judecătii. Acest fapt este presupus existent la toți cei cari ating majoritatea politică, pe care legiuitorul o fixează la 21 de ani împliniți.

La noi, legea electorală din 1926 nu stabilește vârsta la care alegătorii sunt presupuși că au dobândit maturitatea de cugetare, ci le cere ca o condiție esențială pentru exercitarea dreptului de vot, majoratul. În sistemul legilor noastre, majoratul este fixat de codul civil. Art. 434 din codul civil declară că majori se socotesc atât bărbatul cât și femeia cari au împlinit 21 de ani.

4. *Aptitudinea intelectuală.* Ca o consecință firească a criteriului maturității de judecată, legiuitorul pretinde ca acei cari sunt chemați să exercite dreptul de vot, să se bucure de deplinătatea facultăților lor mintale, să fie în stare de a judeca și de a alege.

Sunt considerați că au aptitudinea intelectuală de a alege, toți cetățenii majori. Sunt excluși de la dreptul de vot, fiind considerați incapabili, cei puși sub interdicție sau consiliu judiciar.

Când legea electorală declară că sunt incapabili de a fi alegători acei puși sub interdicție sau consiliu judiciar, ea pretinde ca anterior operațiunii electorale, să existe o hotărâre definitivă a justiției care să constate aceste fapte.

5. *Demnitatea*. Numai membrii societății cari nu sunt atinși de nici un fel de nedemnitate pot să exercite dreptul de vot. Nedemnitatea atrage excluderea de drept din corpul electoral.

Această excludere operează, ca și pentru incapacitate, numai în cazul când o hotărâre judecătorească definitivă a constatat faptele și a pronunțat pedeapsa.

Legea electorală face aplicația acestui principiu când declară că: « Sunt nedemni a fi alegători sau aleși cei condamnați ». El distinge deoparte pe cei condamnați pentru crime și anumite delictes și de altă parte, pe cei pentru care excluderea de la vot este pronunțată ca pedeapsă complementară, în baza legii, prin hotărâre judecătorească.

În sistemul nostru electoral, falșii sunt excluși de la dreptul de vot. Art. 26 din legea electorală înglobează starea de faliment printre cazurile de incapacitate, ceea ce este uneori impropriu. Starea de faliment poate constitui nu numai o incapacitate, ci și o nedemnitate, socotită de legea electorală ca suficient de puneră în discuție, pentru a-l face pe cel astfel declarat să-și piardă dreptul de vot până la reabilitare. Codul de comerț nu prevede această decădere decât pentru bancruta frauduloasă (art. 882); legea electorală a extins-o însă la toate cazurile de faliment.

Incompatibilitatea. În afară de condițiile înscrise mai sus, legea electorală mai pretinde, cetățeanului pentru a fi alegător sau ales, să nu fie în nici unul din cazurile de incompatibilitate prevăzute de legi.

În ce privește electoratul activ, legea electorală înscrie în art. 28, pentru militarii în activitate, dispozițiunea că nu pot fi nici alegători, nici aleși. Rațiunea acestei incompatibilități trebuie găsită în faptul că militarii în activitate au menirea să asigure ordinea internă a Statului și ei nu pot lua parte la manifestațiuni cu caracter politic.

În ce privește electoratul pasiv, art. 30 din legea electorală declară incompatibilitatea între mandatul electiv și funcțiunea de orice natură retribuită de Stat, județ sau comună, sau de așezăminte de utilitate publică, ale căror bugete se votează de Adunarea Deputaților. Această incompatibilitate se aplică și acelor cari îndeplinesc servicii retribuite în instituțiuni particulare, dar pentru numirea cărora este necesară existența unui decret regal. Incompatibilitatea prevăzută de legea electorală dispăre, dacă cel care candidează demisionează din funcțiunea retribuită, cel mai târziu 5 zile libere după convocarea corpului electoral al Adunării pentru care voește să candideze.

Dar și aici, această incompatibilitate este mult micșorată prin excepțiile prevăzute de art. 30. Astfel,

pot candida fără a demisiona primarii orașelor, urmând ca ei să opteze în caz de alegere între locul de primar sau de parlamentar, în conformitate cu legea administrativă.

În sfârșit, pot fi aleși deputați sau senatori, fără obligațiunea de a demisiona, miniștrii, sub-secretarii de Stat, membrii corpului didactic, membrii clerului, medicii cu titlul definitiv, avocații, inginerii și arhitecții titrați, dacă nu ocupă funcțiuni administrative.

CARACTERISTICILE DREPTULUI DE VOT

Obligativitatea. Problema obligativității votului este privită după concepția pe care ne o facem despre vot. Dacă socotim că exercitiul votului constituie pentru titularul său un drept, atunci acesta este liber să-și exercite sau nu dreptul care-i aparține. Nimeni nu-l poate constrânge să facă uz de dreptul ce-i este conferit.

Dar când acest drept constituie în același timp și o obligație pentru titular, când el părăsește forma dreptului individual pentru a o îmbrăca pe aceea a dreptului social, devenind o adevărată *funcție socială*, obligativitatea votului se impune de la sine.

Constituția noastră proclamă prin art. 64 și 68 obligativitatea votului. Această măsură a fost introdusă la noi prin modificarea adusă Constituției în 20 Iulie 1917, odată cu votul universal. Am putea spune chiar că obligativitatea votului este o consecință firească a votului universal, izvorâtă din necesitatea de organizare a democrației.

Egalitatea votului. Constituția noastră ca și legea electorală, proclamând principiul votului universal, adaugă în același timp, ca o consecință, principiul egalității votului. Din moment ce votul este un drept, din moment ce el aparține fiecărui individ, este firesc ca acest vot să fie egal.

Egalitatea de drept constă în excluderea totală a votului *plural* (dreptul de mai multe voturi pe care-l are un cetățean în aceeași circumscripție electorală) și a votului *multiplu* (dreptul pe care-l are un alegător de a vota în mai multe categorii electorale).

Egalitatea de fapt, pretinde ca buletinul de vot al fiecărui alegător să aibă aceeași valoare de desemnare.

Modul de repartitie al țării în circumscripții electorale, modul de repartitie al mandatelor parlamentare între diferitele circumscripții electorale, însfârșit modul de a asigura minorității electorale o reprezentare egală cu valoarea voturilor obținute sau inferioară lor, constituiesc probleme în legătură imediată cu egalitatea de fapt a drept de vot.

Necesitatea egalității votului s'a învedereat cu prisosință cu prilejul repartitiei mandatelor în sânul aceluiași circumscripții electorale.

Sistemul cel mai simplu de repartitie a mandatelor este *sistemul majoritar*, care prezintă și el două fețe: al majorității *absolute* și al majorității *relative*.

După sistemul majorității absolute, dacă într-o circumscripție electorală candidează mai multe partide și dacă unul din aceste partide a obținut jumătate plus unul din numărul voturilor, acel partid obține

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA, DOMNITORUL MUNTEȚIEI (1834—1842)
(După un original în ulei de la Academia Română). Din volumul comemorativ: *Monitorul Oficial*, o sută de ani

toate mandatele, iar celelalte partide nu obțin nici unul.

În sistemul majorității absolute, au valoare numai voturile acordate partidului majoritar; voturile acordate celorlalte partide, în cazul de față, au valoarea zero.

Dar nedreptatea apare și mai evidentă în sistemul majorității relative, când toate mandatele se atribuie celui partid care a obținut majoritatea relativă a voturilor.

În acest caz, un singur vot peste acela obținut de partidele rivale, care la un loc pot reprezenta mult mai multe voturi, decide alegerea.

Lipsa de egalitate între valoarea voturilor exprimate nu mi se pare a avea nevoie să fie demonstrată.

Pentru înlăturarea acestei nedreptăți s'a preconizat sistemul proporționalist, care, în oarecare măsură, corectează această situație.

Sistemul proporționalist urmărește să atribuie fiecărui partid un număr de mandate proporțional cu numărul voturilor obținute. Nu putem pretinde aici o proporționalitate matematică, ci numai o proporționalitate *aproximativă*, care se încearcă să fie apropiată prin diferitele sisteme de calcul, cât mai mult de proporționalitatea matematică. Această situație este datorită faptului că nu se pot acorda partidelor care participă la alegeri, fracțiuni de deputat, după desemnările ce-ar face proporționalitatea matematică.

Constituția din 1923 apreciind criticele care s'au adus reprezentării proporționale, instituită la 1918, a crezut necesar să corecteze vechiul text, înlocuind expresiunea de *reprezentare proporțională*, cu aceea de *reprezentare a minorității*. Această expresiune are un conținut mai larg; ea cuprinde posibilitatea de a adopta diferite sisteme de reprezentare, din care unul poate fi și acela al reprezentării proporționale. Constituantul, fără s'o înăbușească direct, s'a declarat contra principiului reprezentării proporționale; dar a lăsat posibilitatea ca acest principiu să poată fi introdus. Constituția cu textul ei actual, nu oprește introducerea reprezentării proporționale.

Legea electorală din 27 Martie 1926, ținând socotă de această intenție a legiuitorului constituant, aduce un sistem de repartitie a mandatelor, care diferă esențial și de principiile votului universal și de regulile formal înscrise în Constituție.

Scrutinul de listă este elementul esențial al unui sistem de reprezentare proporțională. Dar el poate funcționa și într'un sistem majoritar.

Scrutinul de listă spre deosebire de cel *uninominal* comportă pentru un alegător, dreptul de a vota o serie de candidați, după numărul locurilor de deputați fixate pentru circumscripția electorală, înscrși pe o listă, și nu unul singur. Scrutinul de listă pretinde împărțirea țării în circumscripții electorale mai întinse, având să aleagă fiecare un număr mai mare de candidați.

Scrutinul de listă poate fi întrebuintat cu sau fără *panașaj*. În sistemul *panașajului*, alegătorul are drep-

tul să-și alcătuiască buletinul de vot așa cum crede de cuvință, destul numai ca să înscrie atâtea nume câți candidați sunt. El poate vota o listă în întregime; poate șterge anumite nume dintr'o listă, fără a le completa cu altele; el poate alcătui o listă nouă, cu nume împrumutate dela diferite liste. În acest caz scrutinul de listă nu se deosebește de scrutinul uninominal decât prin întinderea circumscripției electorale și deci prin dreptul pentru alegător de a vota mai mulți candidați.

Scrutinul de listă cu *panașaj* a fost practicat în Franța, sub regimul legii electorale din 1919, și la noi, sub regimul legii electorale din 1918.

Scrutinul de listă *fără panașaj* sau pur și simplu, înseamnă acel scrutin în care alegătorul este obligat să voteze o listă întreagă de candidați, neputând aduce nici o modificare acelei liste. Acest sistem a fost adoptat de legea noastră electorală din 27 Martie 1926. În adevăr, art. 75 declară că fiecare alegător trebuie să voteze cu stampila o listă. Stampila poartă cuvântul « votat ».

În sistemul nostru electoral Constituția a fixat principiul scrutinului de listă, dar a lăsat în seama legiuitorului ordinar facultatea de a-l admite cu sau fără *panașaj*.

Vot direct. Constituția în art. 64, proclamă principiul votului direct. Acest principiu este adoptat și pentru alegerile administrative.

Legiuitorul constituant a luat această măsură, încă cu ocazia modificării Constituției în 1917, s'a înlăturând sistemul votului direct, practicat pe o scară largă la noi, înainte de război. Cum am arătat mai sus, vechile legi electorale prevedeau pentru colegiul al III-lea votul de gradul al doilea sau indirect. În adevăr, 50 de alegători dela colegiul al III-lea, sau colegiul rural, alegeau un delegat și aceștia, la rândul lor, alegeau deputatul colegiului.

Vot secret. Principiul votului secret este una din cele mai importante cuceriri ale Revoluției Franceze și una din garanțiile cele mai serioase ale sincerității votului. El este proclamat de art. 46 din Constituție.

Dar secretul votului, chiar înainte de a fi înscris în Constituție, a fost respectat în lege, deoarece el a fost considerat ca un element indispensabil al dreptului de vot. Acest principiu dobândise în practica legislativă valoarea unui principiu constituțional, se învesmântase cu un fel de *legimitate constituțională*, de care nimeni nu înțelegea să se atingă.

PROCEDURA ELECTORALĂ

Procedura electorală urmărește să asigure sinceritatea consultării corpului electoral, ușurința exercitării dreptului de vot și înfățișat, posibilitatea ca alegătorul să-și exercite dreptul său în cea mai deplină cunoștință de cauză. În procedura electorală distingem trei faze: a) procedura premergătoare alegerii; b) procedura alegerii propriu zise și c) conținutul electoral, adică totalitatea contestațiilor ce s'ar ivi cu privire la alegere.

Formalitățile premergătoare alegerii

Formalitățile premergătoare constau din: determinarea circumscripțiilor electorale și alcătuirea listelor electorale.

Determinarea circumscripției electorale este stabilită la noi prin Constituție și prin legea electorală.

Art. 65, al. 2 din Constituție, declară că circumscripția electorală nu poate fi mai mare decât un județ. Rațiunea acestei măsuri trebuie văzută în faptul că legiuitorul constituant s'a temut să nu se formeze circumscripții electorale mari.

Legea electorală pune în aplicare dispoziția constituțională, fixând întinderea circumscripției electorale la cuprinsul unui județ. Impărțirea electorală a țării se confundă deci cu împărțirea administrativă.

În afară de aceste circumscripții electorale generale, legea mai crează, pentru alegerea Senatului, o serie de circumscripții speciale, care sunt superioare ca întindere circumscripției unui județ. În adevăr, art. 70 din Constituție prevede dispoziția că «membrii camerelor de comerț și industrie, de muncă și de agricultură, întruniți în colegii separate, aleg din sânul lor câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție electorală. Aceste circumscripții electorale speciale se fixează de legea electorală, numărul lor neputând fi mai mare de șase». Potrivit acestui text, legea electorală a fixat prin art. 38, patru circumscripții pentru alegerea de senator la camerele profesionale, având ca reședință orașele Iași, București, Galați și Cluj. Deasemenea, legea electorală formează câte o circumscripție electorală specială pentru alegerea senatorilor universitari (art. 41).

Odată circumscripțiile electorale fixate, legea permite crearea secțiilor de votare, pentru facilitarea operațiilor. Secțiile de votare, potrivit art. 36 din legea electorală, trebuie să corespundă cu circumscripțiile judecătorilor.

Alcătuirea listei electorale. Listele electorale cuprind numele tuturor alegătorilor cari au exercițiul dreptului de vot.

Un cetățean deși întrunește toate condițiile cerute pentru a vota, nu-și poate totuși exercita dreptul dacă nu este înscris în lista electorală. Nu este suficient să ai dreptul de vot, ci este necesar ca acest drept să fie prealabil constatat. Această probă a exercițiului dreptului de vot nu se poate face decât prin înscrierea în lista electorală.

Înscrierea în lista electorală nu crează însă dreptul de vot, ea îl probează numai. Astfel, sunt o serie de cetățeni cari, deși sunt înscrși în listele electorale, n'au totuși exercițiul dreptului de vot; dreptul lor este suspendat pentru o anumită perioadă de vreme; acesta este cazul militarilor, al alienaților internați, dar nepuși încă sub interdicție. Deasemenea, sunt cetățeni înscrși în listele electorale cari, între timp, au pierdut dreptul de vot, căzând în vreunul din cazurile de incapacitate, nedemnităte sau incompatibilitate, prevăzute de legea electorală. Aceștia, deși înscrși în listele electorale, n'au exercițiul dreptului de vot; dacă ei totuși votează, comit un delict. De altfel, legea electorală prevede în art. 19

obligația pentru judecători de a comunica primărilor numele acelor cari între timp au pierdut exercițiul dreptului de vot.

Pentru ca cineva să poată fi înscris în lista electorală el trebuie, în afară de condițiile cerute pentru exercițiul dreptului de vot, să fie înscris în lista electorală a comunei unde își are domiciliul.

Legea electorală consacră trei principii în chestia întocmirii listelor electorale: a) lista electorală este întocmită prealabil alegerii; b) ea este permanentă; c) ea este revizuită anual.

Listele electorale se întocmesc pentru fiecare comună în parte; în Capitală, se întocmesc pe sectoare. Întocmirea listelor este dată, în comunele urbane, în sarcina delegației permanente comunale sau a comisiei interimare, sub supravegherea primarului sau a președintelui comisiei interimare. În comunele rurale, această operație se face de aceleași organe în unire cu notarul.

Listele electorale vor cuprinde numele și promizele alegătorului, în ordinea alfabetică, anul nașterii și profesiunea; ele vor avea două coloane deosebite, pentru Cameră și Senat.

Odată întocmite, listele electorale rămân afișate la primării și judecătoriile respective; în tot decursul lunii Ianuarie, pentru ca alegătorii să poată lua cunoștință de ele și se ceară modificarea lor pe calea contestației.

Din moment ce lista a rămas definitivă, alegătorii fuserși au în principiu dreptul la vot.

Cartea de alegător atestă înscrierea cetățeanului în lista electorală și servește la stabilirea identității sale. Indată ce listele electorale au rămas definitive, biroul electoral județean dispune imprimarea cărților de alegător.

Birourile electorale județene. În vederea pregătirii tuturor formalităților premergătoare alegerilor, legea institue în fiecare circumscripție electorală un *birou electoral*, care funcționează pe lângă tribunalul județului și este presidat de magistratul cel mai înalt în grad al tribunalului. Președintele este asistat de un judecător tras la sorți dintre magistrații tribunalului; acesta-l ajută în îndeplinirea atribuțiilor sale și-l înlocuiește în caz de lipsă.

Atribuțiile birourilor electorale sunt foarte importante :

a) Supraveghează imprimarea și distribuția cărților de alegător și rezolvă toate plângerile ce s'ar ivi cu privire la distribuția lor.

b) primesc declarațiile de candidatură;

c) stabilesc secțiile de votare și localurile de vot;

d) îngrijesc de imprimarea buletinelor de vot și de distribuția lor la secții;

e) totalizează voturile exprimate în circumscripție spre a fi comunicate comisiei centrale electorale și proclamă rezultatul în alegerile unde legea le dă acest drept;

f) liberează senatorilor și deputaților ca și suplentanților certificatul constatator al mandatului obținut;

g) primesc contestațiile ce s'ar face împotriva alegerilor și le înaintează comisiei centrale electorale sau biroului adunărilor, după caz;

h) au dreptul de a lua toate măsurile de ordine la localurile de vot și în ziua de votare.

Formalitățile din perioada electorală

Prin *perioada electorală*, înțelegem timpul care se scurge dela convocarea corpului electoral până în ziua votării. Această perioadă se poate determina în mod precis, deoarece convocarea corpului electoral se publică în Monitorul Oficial, potrivit art. 90 din Constituție. Ea nu poate fi mai mare de trei luni. Perioada electorală este dată de lege candidaților pentru a se face cunoștință pe ei și programul lor, alegătorilor.

Declarația de candidatură. Actul cel mai important pe care-l prevede legea în perioada electorală, este declarația de candidatură, adică actul prin care un candidat vine să declare în mod public, în fața autorităților respective — președintele biroului electoral — candidatura sa.

Pentru a se dovedi seriozitatea candidaturii și legătura dintre candidat și corpul electoral, legea pretinde (art. 45) ca declarațiile de candidatură să fie propuse de cel puțin 20 de alegători din circumscripție, pentru Adunarea Deputaților și de cel puțin 10 alegători din circumscripție, pentru Senat. Aceștia trebuie să se prezinte personal, sau semnăturile lor să fie legalizate de judecătorie, de notarii publici sau de notarii comunali.

Când este vorba de senatorii dela camerele profesionale sau dela colegiile locale, declarația de candidatură trebuie propusă de cel puțin 5 alegători din colegiul respectiv. Declarațiile de candidatură pentru senatorul universitar n'au nevoie de propunători, ele se pot face de candidați, la Universitate, până în ziua alegerii.

Semnele electorale. Legea prevede constituirea, pentru fiecare listă electorală, a unui semn distinctiv. Măsura aceasta a fost luată de legiuitor pentru a înlesni mulțimei de alegători, neștiutori de carte, exprimarea votului. Semnele electorale au o mare înrăurire asupra rezultatului alegerilor și chiar asupra vieții și existenței partidelor.

Sub imperiul legii electorale din 1918, partidele își puteau alege orice fel de semn care consta dintr-o figură geometrică simplă, sau dintr-o combinație de asemenea figuri, cu obligația însă ca mărimea lor să nu treacă de 10 milimetri pătrați (art. 34).

Partidele politice și-au ales semnele cari puteau să excite cât mai mult curiozitatea alegătorilor și să facă o directă legătură între preferințele lor și semnul ales.

Legea actuală, în art. 46, interzice alegerea de semne care să reprezinte imagini de obiecte. Semnele se fixează de Comisia Centrală Electorală; ele constau numai din figuri geometrice, cari pot fi alese pe întreaga țară sau pentru unele localități unde candidează gruparea. Semnele, odată alese, rămân proprietatea grupului sau a candidaților cari le-au ales.

Comisia Centrală Electorală. Legea electorală instituie, în vederea diverselor operații de care am vorbit

până acum, o Comisie Centrală Electorală, formată din 5 membri:

1. un președinte și un consilier dela Înalta Curte de Casație și Justiție, desemnați prin sorți în ședință publică;

2. un președinte dela Consiliul Legislativ, desemnat la sorți de primul președinte al acestui consiliu;

3. doi președinți ai Curții de Apel din București, trasi la sorți în ședință publică de primul președinte al Curții.

Ca supleanți se vor desemna: a) un consilier dela Înalta Curte; b) doi consilieri ai Curții de Apel; c) un consilier dela Consiliul Legislativ. Supleanții se desemnează în același mod ca și membrii titulari, și pe același timp.

Președinte al Comisiunii este de drept președintele dela Curtea de Casație. Secretar al ei este directorul general al Institutului Central de Statistică.

Comisia Centrală Electorală are atribuțiuni administrative și judecătorești:

a) *Atribuțiuni administrative:* întocmește tabloul de semne distinctive și dă autorizații biourilor electorale județene pentru imprimarea lor pe buletinele de vot; centralizează rezultatele voturilor exprimate, face calculele cerute de lege, repartizează mandatele și proclamă pe deputații aleși și pe supleanții lor.

b) *Atribuțiuni judecătorești:* judecă contestațiile îndreptate în contra respingerii ilegale a unei propuneri de candidatură, prezentată în termen legal autorităților competente, precum și toate contestațiile ce s'ar face asupra neregularității semnelor distinctive sau al numerelor de ordine ale listelor.

Listele de candidați se imprimă pe buletinele de vot în ordinea înregistrării lor; ele sunt închise într'un pătrat de linii negre, pentru ca listele să se poată ușor distinge una de alta și să nu se producă confuzie la votare. Fiecare pătrat poartă în unghiul din stânga numărul de ordine al listei, numerotarea începând cu Nr. 1 dela pag. I și continuând în ordine, dela stânga spre dreapta.

Buletinele de vot. Imprimarea buletinelor de vot este dată în căderea biourilor electorale județene, iar cheltuiala imprimatului este suportată în chip egal de toți candidații.

Desemnarea delegaților și asistenților. Tot ca o măsură de garantare a secretului votului și a legalității alegerilor, legiuitorul a prevăzut dreptul pentru candidații înscrși pe o listă de a desemna cel mult doi delegați și doi asistenți la fiecare secție de votare. Aceștia au, în tot timpul operațiilor electorale, dreptul de control asupra tuturor actelor pe cari le face biourul alegerii, întocmai ca și candidații.

Operația votării

Pregătirea operațiilor de votare constă din stampilarea primului stoc de buletine necesare votării, din tragerea la sorți a doi asistenți, care împreună cu președintele și cu grefierul, constituie biourul secției de votare și cari vor continua stampilarea buletinelor de vot în tot cursul votărei. Apoi, președintele,

împreună cu candidații sau delegații prezenți, inspectează camerele de votare, verifică și sigilează urnele.

Votul începe la ora 8 dimineața și ține o singură zi până la ora 20, toamna și iarna, și dela 7—21 în celelalte anotimpuri; în caz când sunt alegători cari n'au putut vota până la ora legală de închidere, votarea se prelungește, fără întrerupere, și în cursul nopții, până a doua zi la ora 8, când scrutinul se închide în mod irevocabil.

Odată votarea terminată, președintele procedează, în prezența candidaților, a delegaților și asistenților prezenți, la despuieră scrutinului. Președintele citește, la deschiderea fiecărui buletin, cu glas tare, lista candidaților care a fost votată; el arată votul candidaților și delegaților prezenți. Rezultatul votului se consemnează în două liste, una ținută de grefier și alta de unul din asistenți. În aceste liste se vor înscrie: a) numărul total al votanților; b) numărul voturilor nule sau anulate; c) listele de candidați în ordinea înscrisă în buletin; d) numărul voturilor întrușite de fiecare listă.

După despuțierea scrutinului, președintele secțiunii întocmește un proces verbal în dublu exemplar, arătând modul cum au decurs operațiile de constatare și numărul voturilor obținute de fiecare listă. Buletinele despuțiate, în afară de cele anulate, se ard. Procesul verbal astfel întocmit se contrasemnează de grefier și de asistenți. În caz când aceștia ar refuza să semneze, se vor arăta motivele, lipsa semnăturii lor nefiind de natură să atragă nulitatea procesului verbal. Buletinele anulate se anexează la dosar. Procesul verbal, împreună cu întreg dosarul alegerii, se înaintază președintelui biroului electoral județean.

Contenciosul electoral

Condiția esențială pentru ca dreptul de vot să răspundă menirii sale, este ca el să se exercite în cadrul strict pe care legea a înțeles să i-l traseze. Orice abatere dela acest cadru al legii constituie o neregularitate, de natură să falsifice sinceritatea scrutinului. Operația electorală este o operație complexă; în timpul ei se pot comite numeroase neregularități.

Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, se impune să existe un organ cu caracter de imparțialitate și cu suficiente cunoștințe juridice care să examineze toate aceste neregularități și să restabilească ordinea legală. Organele însărcinate cu cercetarea tuturor contestațiilor ce s'ar ivi cu privire la legalitatea alegerilor, constituie contenciosul electoral.

Contenciosul operațiilor prealabile alegerii. Operațiile electorale prealabile alegerii, pot constitui acte autonome, independente de alegerea efectuată, și acte complexe cari se înglobează în actul alegerii și pot fi examinate odată cu validitatea ei.

Legea noastră electorală prevede existența a două serii de acte autonome supuse controlului juridic: 1) alcătuirea listelor electorale și 2) alegerea semnelor electorale.

Contenciosul alegerii propriu zisă. Cu ocazia unei alegeri se pot petrece însă și alte neregularități decât acele privitoare la listele și semnele electorale. Din

moment ce începe perioada electorală, adică dela data când se convoacă corpul electoral și până la proclamarea rezultatului votului, legea prevede o serie de formalități și ia o serie de garanții menite să asigure sinceritatea votului. Nerespectarea acestor măsuri luate de legiuitor este de natură să falsifice voința alegătorilor; când se constată acest fapt, alegerea trebuie invalidată și corpul electoral consultat din nou, pentru ca astfel adevărata sa voință să poată fi exprimată.

Dacă este vorba de alegeri parlamentare, toate contestațiile cari s'ar naște, cu privire la întreaga operație electorală și până la proclamarea rezultatului, se adresează corpului din care face parte alesul, și care hotărăște, cu depline puteri și în ultimă instanță. Legea electorală declară că «operațiile în care alegeri sunt supuse controlului superior al Adunării respective». Dispoziția legii electorale este edictată în baza art. 44 din Constituție, care declară că «fiecare din Adunări verifică titlurile membrilor săi și judecă contestațiile ce se ridică în această privință».

În judecarea contestațiilor, Adunările se preocupă mai puțin de principiile de drept și mai mult de interesul politic al validării sau invalidării alegerii. Jurisprudența noastră parlamentară cunoaște puține cazuri de invalidare; ele prezintă totuși precedente interesante, cari se pot utiliza cu ocazia validării altor alegeri, fără să aibă vreo putere obligatorie. Tocmai acest fapt al lipsei oricărui criteriu — în afară de cel politic — este de natură să reclame să se adopte în toate statele sistemul verificării mandatelor parlamentare de un organ judecătoresc.

Dreptul pe care-l au adunările politice de a-și verifica singure legalitatea operației electorale, este cunoscut sub denumirea de *verificare de puteri*. În fața acestui sistem, dreptul public modern ridică un altul, acel al *controlului operației electorale făcut de o jurisdicție propriu zisă*.

Constituția noastră, inspirându-se din constituția belgiană și franceză, păstrează sistemul tradițional al verificării puterilor, când este vorba de alegerile parlamentare, dând în căderea justiției administrative controlul legalității operațiilor electorale în alegerile administrative. Motivele care se dau pentru a justifica această măsură sunt: independența Camerelor față de puterea judecătorească și suveranitatea parlamentară.

DISTRIBUȚIA MANDATELOR PARLAMENTARE

Operația de distribuție a mandatelor are loc numai în cazul alegerilor pentru Cameră, când mandatele se atribuie pe baza sistemului proporționalist.

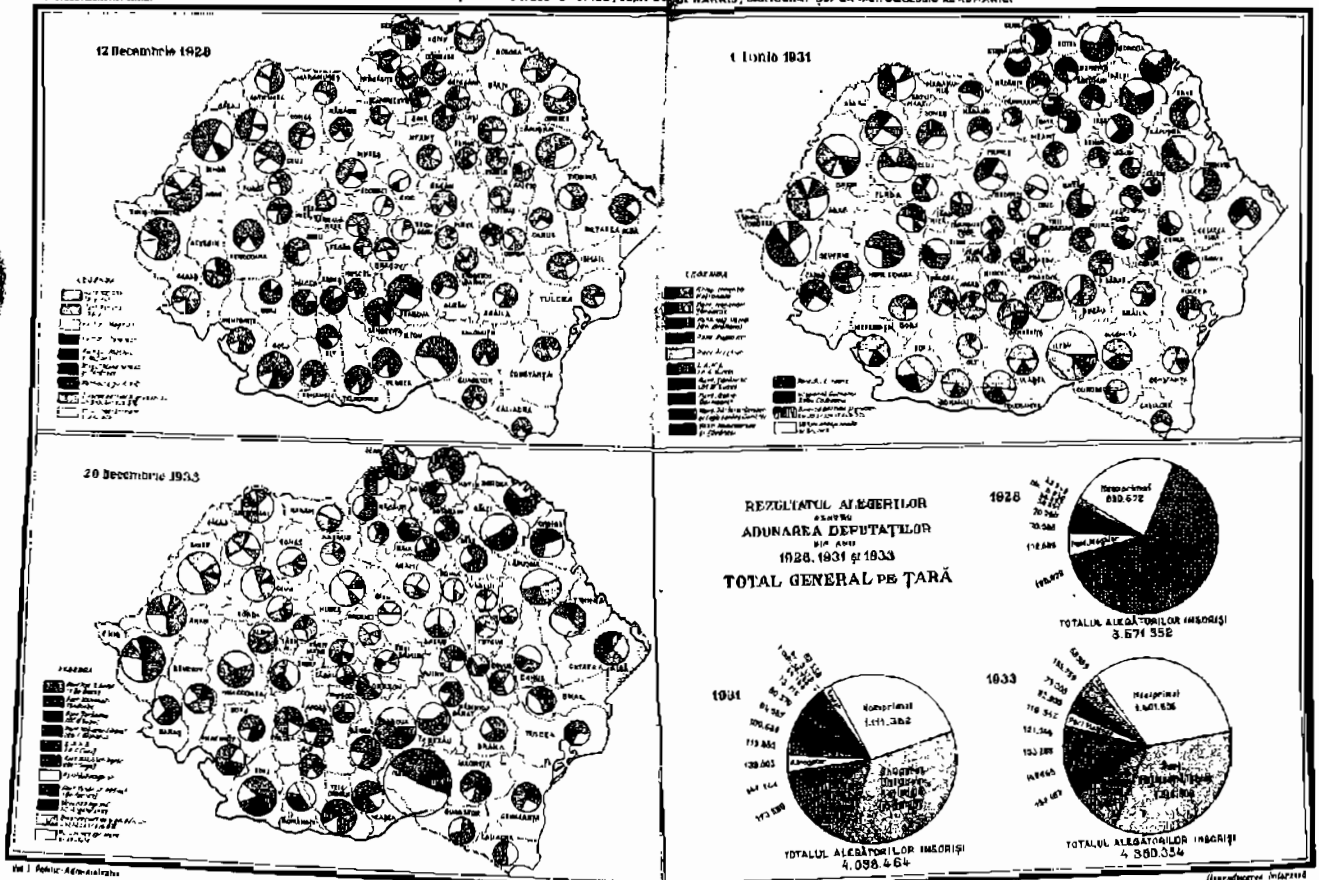
Președintele biroului electoral județean înaintază rezultatele obținute președintelui Comisiei Centrale Electorale, care funcționează pe lângă Ministerul de Justiție.

Odată cu aceasta rolul birourilor electorale județene încetează, și începe acela al Comisiei Centrale Electorale. Această comisie îndeplinește următoarele atribuții:

REZULTATELE ALEGERILOR PENTRU ADUNAREA DEPUTAȚILOR DIN ANII 1928, 1931 și 1933

EXTRACȚION DIN ATLASUL

REPARTIZARE PE JUDEȚE ȘI RAIONE ȘI DATELE OFICIALE, COMPUSE DE W. HANNIS, CARTOGRAF ȘI LA INST. GEOLOGIC AL ROMÂNIEI

IM 1 Politic - Administrație

W. Hannis cartografie. W. Hannis cartografie. W. Hannis cartografie.

(Hanniss cartografie)

a) repartizează mandatele grupărilor politice pe țară;

b) repartizează mandatele atribuite fiecărei grupări politice pe circumscripțiuni;

c) atribuie mandatele candidaților de pe fiecare listă.

Când e vorba de repartitia mandatelor grupărilor politice pe țară, Comisiunea face următoarele operațiuni:

a) Procedează la totalizarea pe țară a numărului votanților, al buletinelor anulate și al voturilor obținute de grupările politice. Acest calcul îl face pe baza rezultatelor primite de la birourile electorale județene. Cu această ocazie, Comisia Centrală Electorală este în drept să rectifice erorile materiale ce s'ar fi făcut în calculele totale trimise de birourile electorale. Ea nu poate rectifica buletinele de vot, ci numai calculele aritmetice greșite.

b) Stabilește procentul de voturi obținut de fiecare grupare politică față de numărul total al votanților din întreaga țară.

Cu ocazia stabilirii procentului de voturi, Comisiunea are obligația să declare *gruparea politică majoritară*, adică acea grupare politică care a obținut cel mai mare număr de voturi pe țară, dar cel puțin un procent de 40% față de celelalte grupări.

În caz când nici una din grupările politice n'a obținut acest procent de voturi pe țară, sau în caz când ambele grupări cari ar trebui să fie declarate majoritare, au obținut același procent de voturi, nu se declară nici o grupare majoritară.

c) Calculează procentele de voturi obținute în fiecare grupare politică, față de numărul total al votanților din circumscripție, grupându-se circumscripțiile într'un tablou, în ordine descrescândă. Dacă sunt circumscripții electorale cu procente egale, se preferă la ordinea înscrierii acea circumscripție care are cel mai mare număr de voturi.

Odată aceste operațiuni terminate, Comisiunea procedează la repartitia mandatelor.

Dacă grupările declarate minoritare n'au obținut, în unele circumscripții, majoritatea absolută a voturilor, ele vor dobândi în aceste circumscripții un număr de mandate proporțional cu procentul de voturi ce au față de totalul voturilor exprimate în circumscripția respectivă, chiar dacă pe țara întreagă n'au intrunit procentul de 2% din voturile exprimate. Pentru a stabili numărul de mandate ce trebuie atribuit acestor grupări, se înmulțește numărul de mandate atribuit în circumscripție cu procentul de voturi obținut; fracțiunile zecimale mai mari ca 0,5 se întregesc la unitate, iar cele egale sau mai mici ca 0,5 se suprimă.

Voturile obținute în aceste circumscripțiuni, de grupările minoritare, se scad din totalul voturilor obținute pe țară de aceste grupări.

După ce s'a stabilit astfel numărul mandatelor ce se atribuie grupărilor politice minoritare cari au obținut majoritatea absolută a voturilor într-o circumscripție electorală, aceste mandate se scad din numărul total de mandate, stabilit pe întreaga țară. Restul de mandate, neatribuit, se repartizează grupărilor politice pe țară, precum urmează:

a) grupării majoritare i se dă jumătate din aceste mandate;

b) cealaltă jumătate se împarte între toate grupările, inclusiv cea majoritară, proporțional cu procentele de voturi obținute de fiecare din ele;

c) dacă nu există grupare majoritară, mandatele se împart între toate grupările, proporțional cu procentul de voturi obținute de fiecare din ele.

Calculul acestor se face după același sistem ca și cele pentru stabilirea mandatelor de atribuit grupării minoritare, care a obținut majoritatea absolută a voturilor într-o circumscripție.

După aceasta se procedează la repartitia pe circumscripții a mandatelor atribuite grupărilor politice.

Întâiu se atribuie mandatele cuvenite grupărilor minoritare, după procentul de voturi obținut de listele respective, începând cu circumscripția unde lista minoritară are cel mai mare procent.

Se trece apoi la repartizarea pe circumscripții a mandatelor grupării majoritare, scăzându-se la fiecare circumscripție, din numărul mandatelor fixate de lege, mandatele atribuite grupărilor politice minoritare.

Grupărilor politice cari n'au intrunit pe întreaga țară un procent de 2% din numărul total al voturilor, nu li se repartizează nici un mandat¹⁾.

Atribuirea mandatelor candidaților de pe fiecare listă se face în ordinea înscrierii lor pe listă. Candidații nealeși se proclamă supleanți listelor respective.

PROCLAMAREA REZULTATULUI

Proclamarea rezultatului alegerii se face:

a) De Comisia Centrală Electorală, pentru alegerile generale de deputați;

¹⁾ Întă cum s'a făcut acest calcul cu prilejul alegerilor din 1932:

Din totalul de 387 de mandate s'au scăzut cele 6 mandate atribuite partidului maghiar care a obținut majoritatea absolută a voturilor în trei circumscripții electorale: Ciuc, Odorhei și Trei Scări. Rămân deci de atribuit 381 de mandate. Jumătate din aceste mandate, adică 190 au fost date partidului național-țărănesc care a intrunit pe întreaga țară peste 40% din voturile exprimate, iar cealaltă jumătate s'a împărțit tuturor partidelor, inclusiv celui majoritar, cari au intrunit pe întreaga țară un procent mai mare de 2%, proporțional cu procentele de voturi obținute. Rezultatul a fost următorul:

Partidul Național-Țărănesc	1.203.700	voturi sau	44,19% = 84 mandate
Partidul Liberal (Ducea)	407.023	"	14,91% = 28 "
Partidul Liberal (Brătianu)	195.048	"	7,16% = 14 "
Partidul Țărănesc (Dr. Lupu)	170.860	"	6,27% = 12 "
Liga Apărării Creștine	159.071	"	5,84% = 11 "
Partidul Național-Agrar (Goga)	107.634	"	3,93% = 8 "
Partidul Maghiar	108.837	"	4,00% = 8 "
Partidul Social-Democrat	101.068	"	3,71% = 7 "
Gruparea Comitetu Z. Codreanu	70.674	"	2,59% = 5 "
Uniunea Națională	68.176	"	2,49% = 5 "
Partidul Evreiesc	67.582	"	2,38% = 5 "
Partidul Poporului	64.543	"	2,37% = 4 "
Total	2.724.158	"	100% = 381 "

La aceste mandate, distribuite astfel, se adaugă mandatele distribuite în baza primei majoritare sau a majorității absolute. Partidul Țărănesc mai obține deci 190 de mandate, iar partidul maghiar încă 6 mandate. Rezultatele generale din lista de mai sus trebuie deci modificate astfel:

Partidul Național-Țărănesc	190 + 83 = 273 mandate
Partidul Maghiar	6 + 8 = 14 "

b) De președintele biroului electoral județean, la alegerile parțiale de deputați, și la alegerile de senatori ai votului universal și ai consiliilor locale. Se proclamă aleși candidații cari, în aceste cazuri, au întrunit majoritatea relativă a voturilor.

c) De președinții birourilor electorale speciale, la alegerea senatorilor camerelor profesionale și ai universităților. Proclamarea rezultatului se face după acelaș criteriu ca la punctul b.

d) De colegiul prezidențial al Inaltei Curți de Casație, în cazul senatorilor de drept.

Constituția nu a limitat numărul parlamentarilor, lăsând această sarcină în seama legii electorale.

Pe baza acestei legi, numărul deputaților este de 387, iar al senatorilor de 254, în care sunt cuprinși și senatorii de drept.

CRITICA LEGII ELECTORALE

Din punct de vedere constituțional, legii electorale din 1926 i se pot aduce următoarele critici:

1. Constituția, în art. 65, declară că alegerea deputaților se face pe circumscripții electorale cari nu pot fi mai mari decât un județ. Numărul deputaților de ales în fiecare circumscripție electorală se stabilește de legea electorală, *proporțional cu populația*.

Din examinarea acestui text rezultă că alegerea și desemnarea deputaților trebuie să se facă de corpul electoral al județului. Deși principial legea încearcă să dea această alegere corpului electoral județean, totuși, în fapt, prin modul de repartitie al mandatelor, dă alegerea și desemnarea deputaților, corpului electoral al țării întregi. Legea electorală crează o circumscripție electorală nouă, neprevăzută de Constituție, circumscripția țării întregi.

2. Art. 64 din Constituție declară între altele că votul este egal. Legea electorală, prin modul cum repartizează mandatele, reușește să stabilească un principiu exact contrariu, să consacre *neegalitatea votului*. În adevăr, prin stabilirea *primei majoritare*, legea electorală desființează aproape cu totul regulile sistemului proporționalist, care era consecința logică și sistemul cel mai în măsură să asigure egalitatea votului. Cu legea electorală de azi, partidul minoritar, care, într-o circumscripție electorală a obținut mult mai multe voturi decât partidul majoritar, dar n'a obținut majoritatea absolută a voturilor din circumscripție, vede atribuindu-i-se un singur mandat, sau poate nici unul, dacă n'a obținut 2% din voturile exprimate pe întreaga țară. Iată, cu chipul acesta votul este neegal, căci voturile date partidului ma-

ritar au o mult mai mare putere de desemnare decât voturile date partidului minoritar.

Legea electorală se ferește să stabilească o proporție constantă între numărul populației pe județe și acela al parlamentarilor respectivi. Ea fixează în mod arbitrar numărul acestora, ținând seama nu de realitățile statistice ci, mai curând, de necesitățile politice.

Așa, județul Bihor care este cel mai mare județ al țării, și cu întindere și cu populație, alege o deputați pe când județul Dolj alege 10. Populația Bihorului este aproape egală cu a Bucovinei. Aceasta are 18 mandate, pe când Bihorul 9. Și exemple ca acestea se mai pot cita.

De altfel, Constituția însăși se îndepărtează de la principiul egalității votului pe care-l proclamă în art. 64, când decide că fiecare județ trimite în Parlament un senator al consiliilor locale. În modul acesta Bihorul sau Ilfovul trimite un singur senator, pe când Bucovina trimite cinci.

Și prin însăși condițiile electoratului activ în alegerea senatorilor, mișii alegători la Senat au *mulțitudine*, votând de două sau trei ori în calitate diferite, ceea ce e interzis de Constituție.

3. Legea electorală, prin dispozițiile art. 127, declară că deputații și senatorii sunt aleși grupurilor politice; că partidul politic pe lista cărui s'au alev, este proprietarul scaunului de deputat sau senator, și din moment ce un deputat sau un senator trece în alt partid politic, el pierde locul, urmând ca acest loc să revină supleantului de pe listă.

Această dispoziție este în totul contrarie art. 122 din Constituție, care declară că «membrii Adunărilor reprezintă Națiunea». Ori, legea electorală presupune că membrii Adunărilor reprezintă partidul politic din care fac parte și că, din moment ce părăsesc acest partid, ei nu mai reprezintă națiunea. Legea electorală confundă națiunea cu partidele politice.

4. Legea electorală din 1926 a creat în chip legal *partidele politice*, care, deși existau și până atunci, n'aveau însă o consacrare oficială. Dar ea vine în contradicție cu Constituția când nu mai dă nimănui posibilitate să candideze decât dacă este înregistrat într-un partid politic. Constituția nu emisește nici un organ care să se interpună între cetățeni și națiune și care singur să aibă dreptul să vorbească în numele acestora și nimic să nu se poată face fără prezența lui.

Această dispoziție favorizează înmulțirea partidelor politice și crearea fracțiunilor politice. Grație acestei legi electorale, asistăm în ultima vreme la fărâmițarea zadarnică a atâtor energii. Să fie oare o transformare a vieții noastre publice, să rezulte oare vreun bine din acest fapt?

R. A.

MONETĂ DE BRONZ
din Dionysopolis (Dalele)

REGIMUL ELECTORAL ÎN CONSTITUȚIA DIN 27 FEBRUARIE 1938

Caracteristica noului regim. Noua organizare dată Statului nostru prin Constituția din 27 Februarie 1938 schimbă cu totul regimul electoral în vigoare până atunci, regim care era de altfel viu criticat, cum am arătat mai sus.

Deși fizionomia noului regim nu este încă definitiv fixată, legea electorală de care vorbește art. 61 din Constituție nefiind încă întocmită, putem totuși să-i precizăm după un anumit caracteristice, pe baza principiilor înscrise în Constituție.

În primul rând noua Constituție înlătură *votul universal*, așa cum era înscris în art. 64 al Constituției din 1923, vot universal care, în legea electorală din 1926, se depărtase de ideea de *funcție socială*, pentru a deveni un adevărat *dropt*.

Regimul votului universal s'a dovedit infructuos și incapabil să stăpânească realitățile politice ale Statelor. El a creat *partidele politice*, care au monopolizat întreaga manifestare politică a nației. Nimic nu se putea face decât prin partid; se crează astfel profesunea politică, cu toate neajunsurile ei.

Noua Constituție cheamă să participe la viața politică numai pe acei cari au reușit să-și agonisească un rost în viață, numai pe acei cari au o răspundere și care se pot astfel rosti cu toată seriozitatea.

Componența Adunării Deputaților. Art. 61 din Constituție declară că Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii români, cari au vârsta de 30 de ani împliniți și *practică efectiv o îndelelnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii*:

1. Agricultură și munca manuală;
2. Comerțul și industria;
3. Ocupațiuni intelectuale.

Vârsta de 30 de ani împliniți, cerută de Constituție, are dela început înlăturarea ideii de vot universal.

Se învinovățește regimurile cu vot universal faptul că majoratul era fixat la vârsta de 21 de ani. Regimurile democratice care doreau să facă aplicarea integrală a votului universal, propuneau reducerea numărului de ani pentru obținerea majoratului, pentru a face să participe astfel la viața publică un număr cât mai mare de indivizi. Se preconiza eliberarea *votului plural* pentru a da dreptul capului de familie, ca, prin votul său, să se rostosească și în numele minorilor sau acestora cari, după lege, nu puteau participa la viața publică.

Dar acest sistem n'a dat rezultate fericite. Aproape în toate țările în care a fost experimentat, au apărut toate defecțiunile politice de partid; s'a ajuns astfel în mod involuntar la schimbarea regimului politic și la așezarea lui pe baze cu totul diferite.

É suficient să amintim schimbările radicale suferite în ultima vreme în regimul politic al Italiei, Germaniei, Portugaliei, Jugoslaviei, Poloniei, etc., pentru a ne da seama că realitățile organice ale națiunilor impun în chip firesc schimbarea regimului politic, atunci când el nu poate face față împrejurărilor sociale.

Ridicarea limitei de vârstă a electoratului la 30 de ani împliniți este o concepție de organizare politică care revine din nou actuală. Ea a fost pe larg discutată în țările europene în perioada anterioară votului universal. Chiar în sistemul vechii noastre Constituții, electoratul pasiv se exercita la vârsta de 25 ani împliniți; legea electorală a lui Cuza din 2 Iulie 1864 fixa electoratul activ la vârsta de 25 ani împliniți, iar electoratul pasiv de la vârsta de 30 ani împliniți.

Constituția poloneză din 23 Aprilie 1935, prin art. 33, fixează electoratul activ pentru Dietă la 24 de ani, iar electoratul pasiv la 30 de ani.

Electoratul activ și pasiv. Constituția actuală, fixând electoratul activ și pasiv la vârsta de 30 de ani împliniți, a înțeles să cheme la viața politică pe toți tinerii cari au reușit, până la acea vârstă, să-și creeze o situație, o îndeletnicire din care să poată trăi singuri, fără să aibă nevoie de ajutorul nimănui, să-și asume astfel întreaga responsabilitate a acțiunii lor.

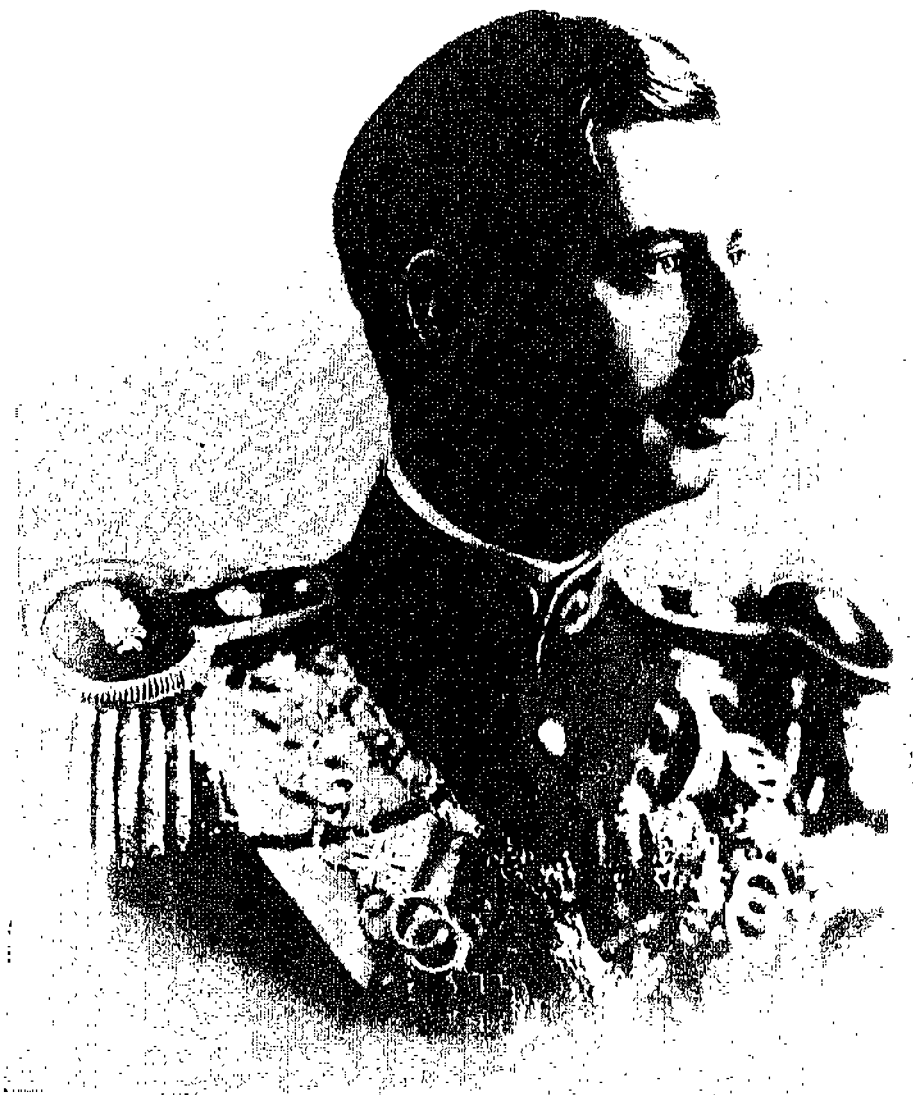
Se poate ca unii tineri să dobândească o situație și înainte de vârsta de 30 de ani împliniți. Nu însă dobândirea unei situații dă singură drept la electorat. Este nevoie și de vârstă. Constituantul a impus această obligație, de sigur, din dorința de a da posibilitate tineretului să rămână sustras de orice preocupare politică în timpul pregătirii sale pentru o carieră, să poată să adâncească în liniște problemele specialității lor. De sigur, știința și intelectualitatea în genere vor fi acele care vor profita în primul rând.

Omul la 30 de ani și-a constituit o familie, are o răspundere mult mai mare decât tânărul de 21 de ani, pentru care abia atunci începe lumea. Idei generoase, avânt, exuberanța tinereții au început să se potolească la această vârstă, pentru a face locul statorniciei, seriozității, judecății mature și plină de responsabilitate.

Munca, element de bază al electoratului. Dar Constituția nu se mulțumește să pretindă vârsta de 30 de ani împliniți pentru exercitarea electoratului. Ea pretinde ca cetățeanul care dorește să exercite dreptul de vot, în afară de vârstă, să practice efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii:

1. Agricultură și munca manuală;
2. Comerțul și industria;
3. Ocupațiuni intelectuale.

Pot deci lua parte la vot toți acei cari pe lângă maturitatea judecății stabilită prin vârsta de 30 de ani împliniți, dovedesc că practică efectiv una din cele trei îndeletniciri arătate mai sus, îndeletniciri socotite esențiale în funcționarea statului. Nu pot deci lua parte la vot acei cari nu dovedesc că au o ocupațiune, că exercită o muncă productivă în serviciul nației. O concepție morală nouă este deci pusă de constituție: nu pot fi preocupați și nu se pot rosti despre interesele Statului decât acei care prin maturitatea judecății lor și prin munca lor efectivă, contribuiesc în chip real la sporirea patrimoniului nației. Cine dorește să organizeze viața de mâine a Statului,

Carroll

să se preocupe de destinele sale, trebuie în prim rând să contribuie în vreun fel prin munca sa, pusă în serviciul acestui Stat.

Votul, funcție socială. *Votul* nu mai apare deci, ca în sistemul vechii Constituții, ca un adevărat drept al individului; dimpotrivă, el este o funcție socială, una din cele mai importante și mai esențiale, puse în serviciul nației. Nu este vorba aici de un sistem corporatist oarecare, ci este vorba de o idee mult mai largă și mai cuprinzătoare, aceea a muncii creatoare puse în serviciul Statului.

Pentru lăstăia oară un regim constituțional, care se silește să nu rupă cu vechile tradiții și vechile preocupări ale individualismului și care menține încă principial că toate puterile Statului emană dela Națiune (art. 29 Const.), reușește să cheme la viața politică numai pe acei indivizi cari dovedesc o preocupare serioasă și temeinică, cari prin munca lor contribuie în mod efectiv la viața însăși a Statului. Nu este vorba aici de organizare în corporațiuni sau bresle, cu un număr restrâns de membri, cu condiții severe de intrare, cu monopol odios edictat în folosul câtorva; nu este vorba de bariere și restricții, ci dimpotrivă, o sinceră și reală chemare a tuturor membrilor acestei nații, cari prin munca și prin maturitatea judecării lor, contribuie în chip efectiv la sporirea și la înălțarea Patriei lor.

Votul femeilor. Din moment ce maturitatea de judecată și munca efectivă au fost cele două criterii cerute cetățenilor români pentru a exercita electoratul activ și pasiv, constituantul nu a mai văzut nici o nevoie ca să facă distincție de sex; el a acordat drepturi politice și femeilor, care îndeplinesc aceleași condiții de maturitate, care prestează aceiași muncă ca și bărbații. Constituția din 1938 atribuie deci o largă importanță individului în conducerea Statului, dar numai acelor indivizi cari, fără deosebire de sex, prin maturitatea judecării lor, prin munca lor, sunt vrednici să se ocupe și să hotărască de conducerea politică a Statului. Acestora le acordă nu numai drepturi, dar le impune obligațiunea de a participa efectiv la viața politică a Statului, deoarece votul este obligatoriu și secret.

Scrutin uninominal. Și ca o dovadă mai mult că legiuitorul constituant din 1938 a fost un real adept al individualismului, este că el înlătură scrutinul de listă din vechea lege electorală, scrutin de listă care era implicit cuprins în art. 64 și 65 din Constituția dela 1923, stabilind în locul său scrutinul uninominal, care dă posibilitatea unei largi manifestări a individualismului.

Mandatul membrilor Adunării deputaților este fixat de art. 61 din Constituție la 6 ani.

Desigur, legea electorală la care face trimitere Constituția nouă, va avea: să fixeze și să precizeze normele după care se va exercita electoratul activ; e posibil să se facă diferența între electoratul activ al bărbaților și electoratul activ al femeilor, chestiunea cea mai grea va fi însă aceea de a ști, cum se va face gruparea alegătorilor după îndeletnicirile pe care le exercită, cum se vor forma circumscripțiile electorale ale fiecărei categorii, dacă se va cere sau nu o

condiție minimală de studii și, în sfârșit, care va fi numărul deputaților. Toate acestea sunt chestiuni de o importanță deosebită, care vor trebui rezolvate de legea electorală; ele nu sunt însă de natură să schimbe caracteristica generală a noului regim politic, astfel cum a fost fixată de art. 61 al Constituției noastre.

Condițiile electoratului pasiv. Constituția noastră fixează, în art. 62, condițiile electoratului pasiv pentru Adunarea Deputaților. Aceste condițiuni sunt:

- a) A fi cetățean român;
- b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice și a practica efectiv îndeletnicirea respectivă a uneia din cele trei categorii arătate în art. precedent, pe ai cărei alegători urmează a-i reprezenta;
- c) A avea vârsta de 30 de ani împliniți;
- d) A avea domiciliul în România.

Și aici incapacitățile, decăderile temporare ori definitive și incompatibilitățile se vor stabili prin legea electorală.

Compunerea Senatului este stabilită pe baze diferite de aceea a Adunării Deputaților. De unde pentru Adunarea Deputaților nu este nevoie decât de maturitatea judecării și de muncă, pentru a avea electoratul activ și pasiv, dimpotrivă, la Senat, constatăm apariția unui regim corporatist, deoarece Senatul se compune din trei categorii de senatori:

- a) Din senatori numiți de Rege;
- b) Din senatori de drept;
- c) Din senatori aleși.

Senatul va fi deci compus jumătate din senatori numiți și jumătate din senatori aleși. În afară de aceștia vor fi senatorii de drept.

Numărul senatorilor numiți și al acelor aleși va fi fixat de legea electorală.

Senatul corporatist. Sistemul corporatist apare atunci când este vorba de recrutarea senatorilor aleși. Art. 63 din Constituție arată că această alegere se face cu vot obligator, secret și exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite. De unde pentru Adunarea deputaților nu este nevoie, pentru a avea electoratul activ și pasiv, de existența unor corpuri constituite, dimpotrivă, la Senat, Constituția cere existența corpurilor constituite. Care vor fi însă acele corpuri? câți senatori vor alege ele și în ce condițiuni se va face această alegere, sunt chestiuni care vor fi prevăzute de legea electorală. Noi credem totuși că începutul de sistem corporatist, cuprins în art. 69, 70 și 71 din Constituția dela 1923, va fi adâncit, completat și precizat, în așa fel încât să statornicească un sistem total de reprezentare a corpurilor constituite. Ceea ce este interesant de reținut este că pentru Senat nu se fixează prin Constituție vârsta, nici pentru electoratul activ, nici pentru cel pasiv, aceasta rămânând să fie fixată prin legea electorală; deasemenea, Constituția nu face nicio distincție între bărbați și femei în ceea ce privește electoratul activ și pasiv pentru Senat; ea lasă toate aceste chestiuni în seama legii electorale.

Constituția nu se ocupă într-un nimic de condițiile cerute pentru senatorii numiți de Rege. Abia când toate aceste condiții vor fi cunoscute ca unele ce vor

fi stabilite prin legea electorală, vom putea schița în întregime înfățișarea noiei organizări politice a Statului nostru.

Senatori de drept. Interesul particular al Constituției noastre îl face existența senatorilor de drept. Art. 64 din Constituție declară că sunt membri de drept ai Senatului, în virtutea înaltei lor situațiuni în Stat și Biserică:

a) Moștenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani impliniți;

b) Toți principii familiei regale, majori;

c) Patriarhul și mitropoliții țării;

d) Episcopii eparhioți ai bisericilor ortodoxe române și greco-catolice, întru cât vor fi aleși conform legilor țării;

e) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, întru cât sunt aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 200.000 credincioși;

f) Actualii senatori de drept recunoscuți până la data prezentei Constituții.

Se poate lesne observa o reducere a numărului senatorilor de drept și o participare activă a membrilor familiei regale la viața Statului.

Durata mandatului senatorilor numiți și aleși este de nouă ani. Mandatul senatorilor aleși se reînnoiește din trei în trei ani, dela data jurământului prevăzut de art. 48 din Constituție, în proporție de o treime.

Caracteristica noului Senat. Senatul își schimbă complet înfățișarea. El nu mai este a doua Cameră, de aceeași compunere și valoare ca și prima, recreată aproape pe aceleași baze. Senatul devine un organism viu, puternic, menit, atât prin compunerea cât și prin durata sa, să asigure un echilibru în Stat. Compus din senatori numiți de Rege, în proporție egală cu senatorii aleși, adăugându-se la aceștia și Senatorii de drept, noul Senat are menirea să fie o instituție care să reprezinte continuitatea, tradiția, conservatorismul și spiritualitatea nației. Pe când Adunarea Deputaților va reprezenta curentele de opinii, astfel cum ele se desprind din maturitatea de judecată și din interesele diferitelor categorii sociale, pe care Constituția le-a socotit ca determinante în Stat, Senatul va reprezenta spiritul și tradiția regalității, care, prin natura ei și prin legăturile indestructibile ce și le-a creat cu nația, nu poate să reprezinte decât idealurile cele mai legitime și mai firești ale nației.

Tradiție și creație, spirit al regalității, confundându-se cu spiritul însăși al nației și spirit al marelor interese corporatiste, toate acestea împletite cu colaborarea senatorilor de drept, expresie a experienței și a credinței, ne dau icona de viitor a noului Senat care este menit să joace un rol atât de însemnat în Statul nostru așezat pe baza nouă.

R. d.

STEMA ȚĂRII ROMÂNĂȘTI
PE MEDALIA LUI
NICOLAE MAVROCORDAT VOIEVOD

REGIMUL PARLAMENTAR ÎN ROMÂNIA

Parlamentul este, în democrațiile moderne, organul care exercită puterea legislativă și, prin urmare, una din aplicațiunile principiului separațiunii puterilor în Stat.

Acest principiu ca și acelea cari presidă la constituirea Parlamentului — principiile votului universal și al reprezentațiunii naționale, — sau acela care-i legitimează funcțiunea — principiul națiunii suverane, — au fost puse în lumină de Revoluția Franceză.

Cel dintâi Parlament, în strictul înțeles al cuvântului este, așa dar, Adunarea legislativă franceză dela 1 Octombrie 1791.

Tradiția parlamentară, aceea care a dus la formularea acestor principii ale Revoluției, este de origine anglo-saxonă și începe odată cu constituirea unui corp legislativ format din deputații orașelor și ai comitatelor, alături de acela constituit pe baza voinei regale și a eredității.

Evenimentul are loc la Londra, în 1295, când fu convocat Parlamentul-model. Compunerea acestui parlament era destul de variată. Alături de baroni, de prelații și abății, cari aveau atribuțiuni senioriale, convocați în persoană, și de deputații orașelor și ai comitatelor, întâlneam clerul reprezentat ca un ordin particular.

Separația începu în momentul când clerul renunță să mai fie reprezentat în Parlament ca un ordin a parte.

Cum motivul principal al convocării Parlamentului era votarea subsidiilor cerute de puterea regală, clerul preferă să nu mai vină în Parlament pentru acest fapt, ci să voteze aceste subsidii într-o adunare separată ajungând apoi ca această votare să se facă printr-o înțelegere directă între lordul Cancelar și arhiepiscopul primat.

Prelații continuă să rămână în *magnum concilium*, pe când decanii capitulurilor, arhidiaconii și preectorii bisericelor încetară de a mai participa la el.

Magnum concilium funcționa mai departe drept *Camera a lorzilor*, alături de noua Adunare, care luă denumirea de *Camera a Comunelor*¹⁾.

¹⁾ Și azi, în Anglia, Camera Lorzilor are drept bază de constituire voinea regală și ereditatea. Regele conferă demnitatea de pair, care se transmite prin ereditate și care, în principiu, comportă dreptul de a face parte din Camera Lorzilor. Numărul pairilor creditari este nedefinit. În afară

Sistemul bicameral e în vigoare în statele cu tradiție parlamentară: Statele Unite ale Americii, Franța, Olanda, Statele Scandinave, Belgia, Italia și Ungaria.

Câteva state moderne, constituite după războiu, au adoptat și ele sistemul bicameral: Polonia și Cehoslovacia. În Statele federale: Germania, care, prin Constituția din 1919 a creat două Camere, *Reichstag-ul* și *Reichsrat-ul*; Austria și Elveția care cunosc două camere, *Consiliul național* și *Consiliul federal*, Camera a doua nu are rolul unei adevărate Camere înalte, și nu este aleasă direct de alegători, ci formată din reprezentanții statelor federate.

La noi, dualitatea Camerelor s'a introdus în 1864, prin Statutul lui Cuza, și a fost menținută de Constituțiunile ulterioare¹⁾.

g. a.

de aceștia, Camera Lorzilor cuprinde un număr de membri cari își dețin scaunul grație înaltelor funcțiuni judecătorești sau eclesiastice cu cari sunt investiti. Astfel, întâlnim la Westminster, alături de lorzi temporari, 26 de lorzi spirituosi (arhiepiscopi și episcopi) și 5 lorzi judiciari (*law lords*) aceștia din urmă participând numai la ședințele judecătorești ale Camerei Lorzilor. Numărul membrilor acestei Camere este destul de important. În 1930, 758 de membri, din care 729 aveau dreptul de a lua parte la deliberări.

Toate proiectele pentru modificarea Camerei Lorzilor (lord Bryce, 1917, Baldwin, 1927) rămăseră fără urmare, într-o cât nu s'a putut cădea de acord asupra lor.

¹⁾ Cu ocazia desbaterilor asupra Constituțiunii din 1923, profesorul Iorga s'a pronunțat, cu marea sa autoritate, împotriva sistemului bicameral în România:

«Nu se poate argumenta în ce privește logica unei teorii pe exemple istorice, — a spus D.-s. Exemplul istoric este unul și logica este alta. Domeniul logicii este de o consecvență perfectă, domeniul istoriei este plin de inconsecvențe, pe care le impun împrejurările omenești...

«Evident, Constituția Angliei este istorică și logica se strecoară numai de câțiva timp în această Constituție istorică. Dar mai este ceva: în Anglia acest sistem bicameral, așa cum există, cum s'a modificat cu încetul, servește pentru a menține dominația unei clase. Dacă există în Italia, aceasta e fiindcă Constituția piemonteză pornind dintr-o țară în care erau vechi tradițiuni feudale și în care deci a trebuit să se respecte interesele și tradițiile unui anumit baronat subalpin, a impus Italiei acest regim, care acolo, în Italia, n'a avut nicio dată simpatie în masele ei populare. Iar în Franța, Constituția după 1871 este așa, fiindcă după Comună s'a avut tot interesul de a se da unei admirabile clase burgheze mijloacele de a se menține.

«Întrebarea este: avem noi lorzi pe care să-i ocrotim? Avem noi baroni pentru cari să punem anumite elemente în Constituție? Avem o burghezie admirabilă, cum este

EVOLUȚIA REGIMULUI PARLAMENTAR

1821 — 1839

Principiile Revoluției Franceze au avut un răsunet diferit în cele două principate.

În Moldova, ele deșteptară concepția că Statul se confundă cu întreaga tagmă a boierilor, ale cărei drepturi au fost răpite de o mână de oligarhi: propiendada.

În Muntenia, Tudor Vladimirescu care opunea, în proclamațiile sale, « obștia » și « norodul », unei minorități privilegiate, se văzu înconjurat de simpatia populară.

Pentru a o câștiga de partea sa, Ipsilante crezu nimerit să propună, într'un manifest al său din 19 Aprilie 1921, separațiunea puterilor legislativă și executivă și convocarea unei adunări a deputaților de toate treptele, căreia să-i fie atribuită, între altele, stabilirea dărilor.

Agitațiile au fost destul de puternice, pentru ca boierimea însăși să fie nevoită a se gândi la un regim reprezentativ.

În Muntenia, un proiect de reforme, dela sfârșitul anului 1821, cerea « un sfat de obște » pentru a delibera asupra tuturor problemelor de interes național. Un altul, elaborat de un mare boier, Alexandru Vil-lara, în Februarie sau Martie 1822, credea necesară o adunare a episcopilor, a boierilor capitalei și a deputaților de județe. Este probabil că în ambele cazuri era vorba numai de o adunare de boieri.

În Moldova, un proiect de constituție, din Aprilie 1822, opera micii boierimi « a cărvunarilor », voia « un sfat obștesc... lucrul cel mai cu deadinsul cerut de toată obștia pământului », care să fie compus din episcopi, din boieri și dintr'un boier deputat de obștea boierilor din fiecare ținut. Puterea legislativă avea să fie « pururea în mâna Domnului împreună cu sfatul obștesc ».

Mai democratic, un mare boier moldovean, Dimitrie Sturza, prevăzuse de altfel, într'un proiect de organizație aristocratică, creația unei Camere joase « un Divan de jos », care vrea să « închipuie icoana unui norod slobod ». Fiecare sat avea să aleagă un delegat; aceștia, adunați la reședința plășii, alegeau trei delegați cari, întrunindu-se la rândul lor cu ceilalți delegați ai plășilor județului, desemnau trei deputați. Aceștia puteau să nu fie boieri. Pentru întâia oară se acorda, deci, drept de vot țăranilor. Camera joasă avea să discute și să voteze bugetul, « întocmai cum se obicinuește în Anglîtera, țară slobodă, vrednică de a se lua paradigmă dela dânsa ».

În Muntenia, cei potrivnici privilegiilor de naștere, acoțiții lui Gheorghe Lazăr și ai lui Tudor Vladimi-

rescu, se ridicau în manifestele din 1822, pretinzând ca fie care ins să aibe libertatea de a-și exprima părerile și « glasul celui mic să fie ascultat tot așa ca și al celui mare ». Patria nu este acel mic număr care trage numai folosul; este mulțimea care prin constrângere s'a supus minorității.

Într'un alt manifest, boierii de starea a 2-a și a 3-a declară că nu recunosc ca valabile deciziunile luate numai de episcopi și de boierii cei mari. Aceste deciziuni trebuiesc rectificate de « frații simpatrioți » de prin județe. Ei cereau « ca din toate județele țării să se strângă câte un deputat ales de obștea județului » și în privința eligibilității formulau următoarea dorință: « Să fie drumul deschis tuturor, ca fiecare cu învățătura, cu siliința și cu vrednicia sa, folosind Patria, să dobândească cea cuvenită cinste ».

Scrieri satirice atacă în mod violent pe boierii umflați de orgoliu, cari nu fac distincții decât după ranguri, nu cunosc decât drepturi și nu datorii.

1829 — 1848

În virtutea tratatului dela Adrianopol (1829), principatele române aveau să fie înzestrate fiecare cu un Regulament Organic, menit să refacă pe baze moderne întreaga lor organizație.

Planurile Regulamentelor Organice au fost elaborate de un comitet format din opt mari boieri, patru de fiecare principat. Nu cunoaștem discuțiunile cari au avut loc asupra punctului care ne interesează în acest studiu.

Lucrul executat a fost supus în fiecare din aceste țări examenului unei adunări de revizuire, zisă extraordinară, compusă, în afară de înaltul cler și înalta nobilime, cari formară marea majoritate, dintr'un boier deputat de județ, desemnat de guvernul provizoriu rus.

Nu există urmă de discuție din adunarea de revizuire, asupra proiectului de introducere a unui guvern reprezentativ.

Regulamentul Organic, votat în 1831, despărția pentru întâia oară în principatele române, puterea legislativă de puterile executivă și judecătorească.

Obștea Adunare era compusă, sub președinția mitropolitului, din episcopii eparhioți și 20 mari boieri în Muntenia și 16 în Moldova, aleși de semenii lor, și din 18 deputați de județe în Muntenia, de 16 în Moldova, cari aveau să fie boieri și fii de boieri, pământeni și proprietari de pământ, în vârstă de 30 ani, aleși de boierii și fiii boierilor pământeni din județ. În total 43 membri în Muntenia și 35 în Moldova, partea fiind aproape egală între marea și mica nobilime. O satisfacție era deci dată acestora din urmă.

Miniștrii nu puteau fi membri ai Adunării, dar aveau totdeauna un cuvânt în ea. Ei nu depindeau decât de Domn, și ei erau organele prin care acesta comunica cu Adunarea.

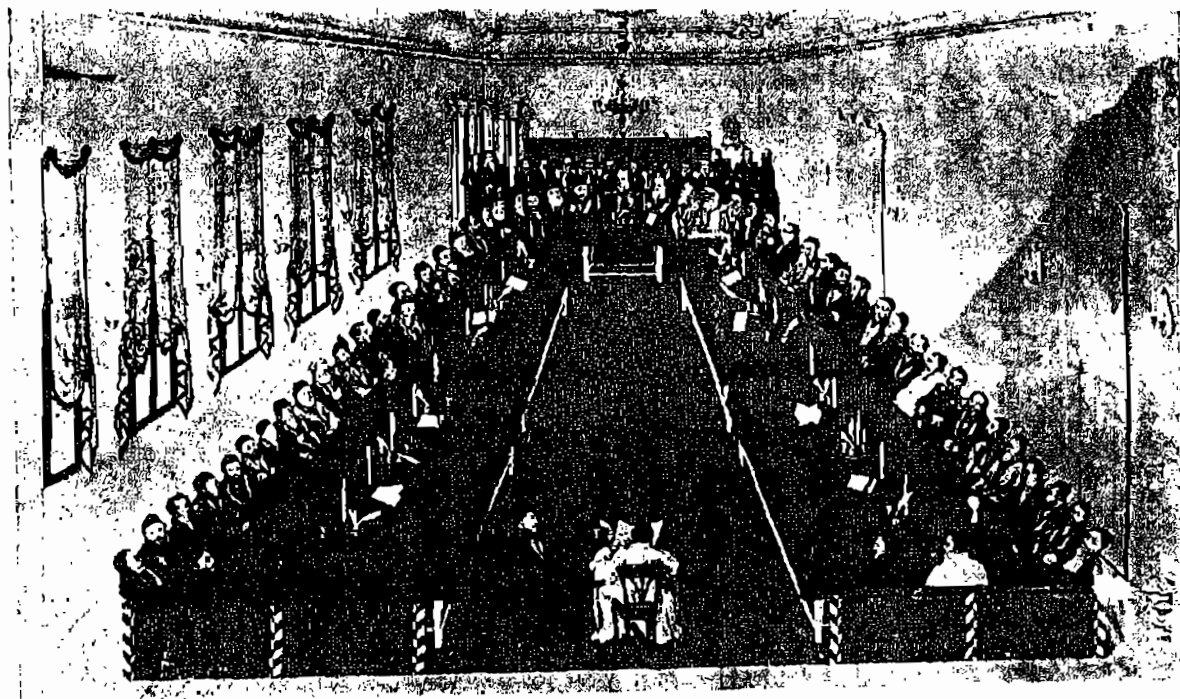
De altă parte, era compatibilitate între mandatul deputatului și celelalte funcțiuni ale Statului. Numai în Muntenia, prefecții nu puteau fi aleși deputați în județele pe cari le administrau. Absența acestor înțelepte măsuri în Moldova a dat loc la grave abuzuri.

cea din Franța, pe care să o apărăm de masele populare? Nu avem nici lorzi, nici baroni, nici mase populare și nici burghezie. Noi putem fi consecvenți și logici. Fîndcă facem o Constituție din nou, putem evita lipsa de logică, fîndcă este aici o rațiune în care, din fîlcire, deosebirile de clasă n'au nimic istoric și prin urmare un joacă nici un alt rol decât doară să sprijine anumite tendințe, anumite porniri revoluționare, cari nu se pot ascunde decât sub această mască ».

Adunarea era aleasă pe timp de cinci ani. Principele trebuia să o convoace în fiecare an la 1 Decembrie, în vederea anului financiar care începea la 1 Ianuarie. Durata ordinară a sesiunilor era de două luni, dar principele o putea prelungi. Fiecare sesiune era deschisă printr'un mesaj al principelui. În sfârșit, mitropolitul președinte, asistat de doi secretari provizorii, desemna o comisie de cinci membri însărcinați cu verificarea mandatelor. Adunarea se pronunța asupra fiecărei alegeri, apoi ea forma biroul său definitiv, compus din 2 secretari și 2 ajutoari, fixa numărul ședințelor din fiecare săptămână și alegea comisiunile financiară, administrativă, bi-

miliției. Ea putea arăta Domnului toate abuzurile și lipsurile din administrație, privind și pe miniștri.

Proiectele de lege elaborate de miniștri, erau discutate în consiliu, apoi trimise marelui postelnic, secretar al Statului, însărcinat cu corespondența tuturor autorităților din țară. Dacă proiectul era primit, principele îl trimitea Adunării cu un mesaj contra-semnat de secretarul Statului. După ce era examinat în comisiuni, proiectul era discutat în ședință plenară. Deciziunea luată cu majoritatea absolută era comunicată Domnului prin scrisoare oficială semnată de toți cei cari luaseră parte la vot. Domnul putea propune Adunării amendamente sau o nouă delibe-

OBȘTEASCA ADUNARE EXTRAORDINARĂ DIN BUCUREȘTI, 10 MARTIE 1831.
(Aquarela de Ivanov, Col. Academiei Române)

sericească și judiciară. Astfel constituită, Adunarea formula răspunsul la mesajul Domnului.

Fiecare ședință începea prin apelul nominal, pentru a se constata prezența a $\frac{2}{3}$ din membri, necesari fiecărei deliberări. Se dădea apoi citire procesului-verbal al ședinței precedente.

Inițiativa legilor aparținea numai Domnului. Adunarea nu putea exprima decât dorințe.

În vota bugetul și stabilea impozitele în limitele trase de Regulamentul Organic. Ea controla socoteliile Statului și ale tuturor instituțiilor publice sau de utilitate publică. Pe lângă aceasta, ea avea atribuțiuni cari, de atunci, au trecut în domeniul executivului. Astfel, înaintea ei se făcea arendarea ocnelor, vânilor și a domeniilor Statului. Ea era însărcinată să vegheze la buna stare a domeniilor publice, la dezvoltarea agriculturii, industriei și comerțului, exercita un control asupra școalelor, administrației bunurilor bisericești, carantinelor, închisorilor, așezămintelor de binefacere și chiar asupra

rare. El participa într'adevăr la opera legislativă. Adesea se începeau discuțiuni în scris între el și Adunare, care câteodată nu-l cruțau de loc.

Domnul putea să refuze sancțiunea sa unei legi care nu-i era pe plac, fără să arate motivele refuzului său și, în fine, el putea recurge la dizolvarea Adunării, aceasta numai cu consimțământul curților, suzerană și protectoare.

În cel dintâi an de aplicare al acestui regim, în 1832, nu s'au aflat în județele Munteniei decât circa 500 alegători, la o populație de aproape un milion și jumătate de suflete, și 400 în Moldova, la o populație de circa 800.000 suflete.

Adunările eșite din aceste colegii restrânse făcure adesea o opoziție destul de serioasă capriciilor domnești, dictată nu numai de rivalități de ordin personal între membrii clasei conducătoare, dar și de grija interesului țării. Trebuie să spun că proiectele de lege nu erau niciodată votate prin surprindere, ci îndelung și atent cercetate.

Dificultățile financiare, abuzurile Domnilor, ale miniștrilor și ale favoriților lor, amestecurile indirecte ale Rusiei prin agenții săi consulari, provocau vii discuții și aveau adesea ca urmare schimbarea miniștrilor.

Alegerile din 1836, în Muntenia, de exemplu, aveau un caracter de opoziție națională la încălcările Rusiei și a fost nevoie, în anul următor, de un ordin formal al Porții pentru a se înregistra cu de-a-sila în Regulamentul Organic, un articol adițional care dădea o mare lovitură autonomiei interioare a țării. Valul naționalist se afirmă și mai mult cu începerea din anul 1838 și opoziția înverșunată făcută principelui ținea indirect curtea protectoare. În 1841, Adunarea votă, sub formă de răspuns la mesagiul, un adevărat act de acuzare pentru administrația celor 6 ani de domnie ai lui Alexandru Ghica. Succesorul său, Gheorghe Bibescu, a fost și mai puțin cruțat. În 1843, Adunarea respinse un proiect de lege mărind atribuțiunile judecătorești ale Domnului. Același lucru se întâmplă și cu un nou proiect privind regimul dotal și care interesa direct pe Domn în intențiunile sale de divorț. În anul următor, adunarea respinse proiectul de concesie al unei exploatare de mine către un supus rus. Domnul iritat de această opoziție constantă, căpătă autorizația de a dizolva adunarea și guverna fără ea, prin decrete, timp de doi ani.

În Moldova opoziția avu un caracter mult mai accentuat de rivalități personale. Dar și aci, în timp ce câțiva boieriași luptau în 1839 pentru a forma o adunare din toată boierimea, cu titluri de noblete ereditară, cu circumscripții administrative conduse de «mareșali ai nobilimii» după modelul rus, un grup de boieri tineri făureru, dimpotrivă, proiecte liberale, tinzând la abolirea privilegiilor. Cel mai luminat dintre ei, Kogălniceanu, voia o reprezentatie politică a tuturor straturilor națiunii, chemând la vot cinci categorii de alegători: 1. Marii proprietari; 2. Funcționarii de Stat; 3. Patentații de clasa I, adică marii negustori și principalii meșteșugari patroni; 4. Capacitații (liber profesioniști); 5. Fruntașii satelor (câte doi de fiecare sat).

Revoluționarii din Muntenia au elaborat și ei succesiv trei proiecte de lege electorală.

După primul, mai moderat decât acela al lui Kogălniceanu, 3 stări, proprietatea, patentatii de clasa I și profesiunile libere aveau să formeze fiecare o treime din adunare.

După al doilea, o treime din locurile adunării era atribuită marii proprietăți. O altă treime patentatilor de clasa I, și celor capacitați. În sfârșit, o treime deputatilor-țărani, aleși în două grade: 4 delegați din fiecare sat formau colegiul județean, care desemna un deputat pentru 3.400 familii. Acest proiect amintește pe acela din 1822 al marelui boier Dimitrie Sturza.

Nu mai al treilea proiect, întocmit în momentul când revoluția se vedea amenințată, prevedea un colegiu unic, de două grade.

Revoluția fiind potolită de către armatele străine, convenția ruso-turcă dela Balta Liman puse capăt,

în 1849, primului regim reprezentativ în principatele române. El nu avea să învie decât după câțiva ani.

1856 — 1866

Tratatul dela Paris din 1856 prevedea prin art. 24 convocarea imediată în Valahia și Moldova a câte unui «divan ad-hoc, compus astfel în cât să fie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății». Aceste divanuri aveau să exprime dorințele poporului privind așezarea de Stat a Principatelor.

Firmanul imperial de convocare a divanurilor fixa un regim electoral cu totul democratic. Pentru «statuti» ale națiunii aveau să fie reprezentate: clerul, boierii și proprietarii funciari, orașele, și, pentru prima dată, țăranii.

La colegiul proprietarilor, toți boierii și fiii de boieri, de orice rang, proprietari a 150 ha cel puțin, erau alegători direcți. Proprietarii cu întinderi mai mici, dar cu cel puțin 15 ha alegeau în capitalele plășilor lor cinci delegați, cari se adunau în capitala județului cu alegătorii direcți pentru a alege doi deputați, dintre boierii și fiii de boieri, proprietari a 450 ha cel puțin.

La colegiul orașelor, toți alegătorii erau direcți. Ei erau: proprietarii de case în valoare de 20.000 plăștri în capitală, de 8.000 de plăștri în celelalte orașe; profesiunile libere; neguțătorii patentatii a trei clase; staroștii și trei delegați ai breslelor. Capitala alegea 4 deputați, două orașe mai mari desemnau 2, celelalte 1 deputat.

La colegiul țăranilor, votul era de trei grade. Doi delegați din fiecare sat, întruniți la reședința plășii, desemnau doi alegători, cari, în reședința județului, împreună cu ceilalți delegați ai plășilor, alegeau un deputat.

Numărul alegătorilor astfel convocat a fost format în Moldova din 507 mari proprietari, 267 mici proprietari, 1.153 proprietari urbani și capacitați, 809 negustori și meseriași, 137 țărani. În total 2.054 alegători. Divanul cuprindea în afară de cler, 77 deputați, dintre cari 28 mari proprietari și 14 mici proprietari, 20 reprezentanți ai orașelor și 15 țărani.

În Muntenia, fără a număra pe țărani, au fost 10.141 alegători, dintre cari 810 mari proprietari și 6.308 mici proprietari funciari, 1.257 proprietari urbani, 116 capacitați, 1.498 negustori și 152 meșteșugari. În divan, din 94 deputați, 34 erau mari proprietari, și 17 mici proprietari, 21 reprezentanți ai orașelor și 17 țărani.

Cu toate acestea, era un mare progres în raport cu regimul precedent. De șapte ori mai mulți alegători în Moldova, de 20 ori mai mult în Muntenia și toate categoriile sociale reprezentate în adunare.

Divanul ad-hoc din Moldova, examinând reformele necesare în organizația interioară a țării, a discutat și viitorul regim reprezentativ. Pronunțându-se cu unanimitate, la 29 Octombrie 1857, — nonplena noastră de 4 August — pentru abolirea rangurilor și privilegiilor nobiliare, divanul s'a declarat, într'un singur glas, împotriva constituirii unei a doua adunări sau senat, cu care Conferința dela Constantin-

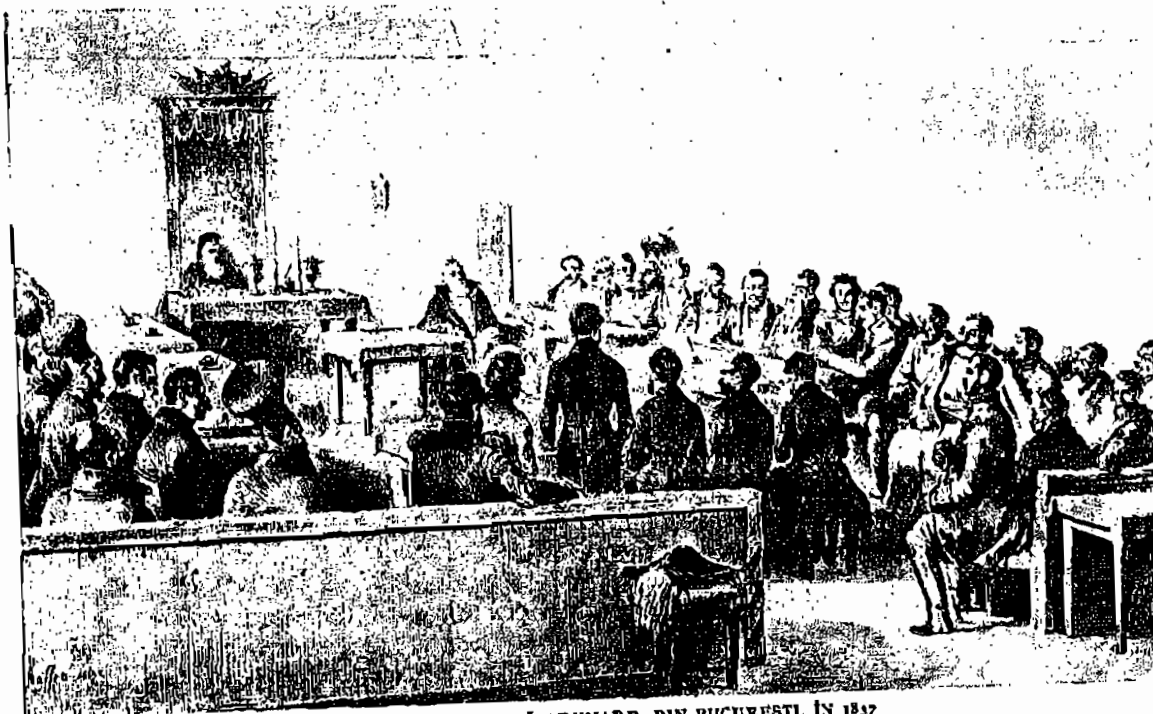
nopol din 1856 « amenințase », se spune, Principatul. Nu mai era nevoie de o a doua adunare. Nici un interes nobiliar nu mai exista, privilegiile erau abolite. În ceea ce privește interesele proprietății rurale, ele vor fi suficient reprezentate într-o singură adunare, prin simplul fapt al forței sale sociale în țară.

Dar, pe de altă parte, proprietarii din divan, în majoritatea lor, erau chinuți de spectrul unei afluențe țăărănești într-o viitoare adunare și de al reformei agrare pe care o putea aduce. Se temeau ca nu cumva art. 24 din tratatul dela Paris, « reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății », să fie interpretat de congresul european care avea a decide asupra dorințelor ex-

monarhice, conlucrarea Capului Statului cu puterea legislativă era permisă. Divanul acordă deci Domnului dreptul de a sancționa legile, de a le trimite adunării pentru o nouă deliberare, de a disloca Adunarea, cu condiția de a decide în același timp noui alegeri și de a sancționa legile votate de două adunări consecutive.

Divanul Moldovei declara incompatibil mandatul deputatului cu toate celelalte funcțiuni de stat, făcea pe miniștri responsabili înaintea Adunării Obștești, care-i putea da în judecată. O lege avea să desemneze instanța competente a-i judeca.

Marile puteri, examinând dorințele formulate de divanurile ad hoc ale Principatelor, stabiliră noua lor constituție prin Convenția dela Paris din 1858.

OBȘNUTA OBȘTEASCĂ ADUNARE, DIN BUCUREȘTI, ÎN 1857
(Desen de Raffet, Col. Tag. C. Orghidau)

primate de divanurile ad hoc, ca o proclamare a sufragiului universal. Ei s'au oprit, în sfârșit, la formula următoare: puterea legislativă să fie încredințată unei singure adunări, compusă pe baze largi conform gradelor de cultură, și așa încât să cuprindă reprezentanți ni tuturor marilor interese ale țării.

Atmosfera a fost mai încărcată în divanul Munteniei, unde un deputat țăran dădu cetire unei moțiuni, evocând suferințele clasei sale și declarând că nu înțelegea să fie exclusă din viitoarea Adunare.

În Moldova, discuția continuă asupra raporturilor viitoarei Adunări cu Puterea Executivă. S'au desvâluit încălcările Domnilor asupra atribuțiilor adunărilor, sub regimul Regulamentului Organic și s'a afirmat necesitatea unei separațiuni cât mai categorice a puterilor legislative și executive. Dar, exemplul constituției belgiene « una din cele mai liberale din Europa » a fost dat și cineva arată că în statele

Puterea era încredințată, în fiecare din țări, domnului și unei Adunări Elective, cu concursul, în unele cazuri, a unei Comisiuni Centrale, comună celor două Principate și situată la hotarele lor, în orașul Focșani.

Legile de interes comun celor două state aveau să fie elaborate de această comisie, din propria sa inițiativă sau după propunerea Domnului. Ele nu puteau fi amendate de adunare, nici sancționate de Domn, fără acordul Comisiunii.

Legile de interes special în fiecare țară erau elaborate de Domn, care singur avea inițiativa lor. Ele puteau fi amendate de Adunare, dar nu puteau fi sancționate de Domn fără avizul Comisiunii Centrale însărcinate să controleze dacă nu erau contrarii convenției. Adunările votau bugetele, stabileau impozitele și controlau socotelile statului.

Comisiunea Centrală, foarte puternică, instituită pârziu a dispozițiilor Convenției, era compusă

din 16 membri, 8 pentru fiecare Principat, dintre cari 4 numiți de Domn și 4 desemnați de Adunare dintre membrii săi.

Adunarea era aleasă pe timp de 7 ani și convocată în fiecare an, în Decembrie, pentru o sesiune de trei luni. Domnul putea să o disolve, dar trebuia să convoace o alta în trei luni.

Nu mai exista incompatibilitate între mandatul de deputat și funcția de ministru, dar nu era obligatoriu ca miniștrii să facă parte din Adunare.

Toate actele Domnului erau contrasemnate de competent. Toți miniștrii deveneau astfel secretari de stat. Ei erau responsabili. Adunarea îi putea da în judecată și trimite înaintea Înaltei Curți de Casație și Justiție, care fusese creată de convenție.

Mitropolitul era președintele Adunării; episcopii erau membri de drept. Iar în ce privește deputații, ei urmau să fie aleși după normele anexate la Convenție.

Nu sistemul reprezentării «staturilor», propus de divanurile ad hoc a fost admis, ci sistemul censitar la care se oprișe, într'un proiect contemporan de constituție, și fostul Domn al Moldovei, Barbu Știrbei.

Alegători primari erau proprietarii cari se bucurau de un venit de cel puțin 100 ducăți. Ei desemnau în fiecare plasă trei delegați. Toți aceștia adunați în capitala județului alegeau un deputat.

Alegători direcți erau: la țară aceia care dispuneau de un venit funciar de 1000 ducăți; la orașe, posesorii unui capital funciar, industrial sau comercial de 6000 ducăți. Ei alegeau doi deputați de județ. Puteau fi aleși cetățenii în vârstă de 30 ani, bucurându-se de un venit de 400 ducăți. Era un mare regres față de regimul electoral din 1857. Nu se mai aflau decât 1.724 alegători în Moldova. Într'unul din județe, Ismail, nu era decât unul singur. În Muntenia numărul lor fusese redus la 2072. Proprietatea era salvată.

Adunările se formară din 64 membri în Moldova și din 72 în Valahia, și ele aleseră, în Ianuarie 1859, un același domnitor în persoana lui Alexandru Ioan Cuza.

Se află însă că noul domnitor era prieten cu Kogălniceanu, convins ca și acesta de necesitatea unei expieri parțiale a marelui proprietăți, pentru a crea o puternică proprietate țărănească. Cei doi bărbați de stat își dădură în curând seama că nu cu ajutorul Adunării proprietarilor și a Comisiunii Centrale vor putea atinge acest scop.

De altfel, proiectele de constituție și de lege electorală elaborate de Comisiunea Centrală în 1859 nu făceau decât să desvolte dispozițiunile Convenției dela Paris, iar Adunările formau piedici chiar la punerea în practică a principiului dobândit de egalitate înaintea legilor și a impozitelor. După ce s'au schimbat de trei ori ministerele în Moldova, de două ori în Muntenia, în timp de câteva luni, Domnul încearcă la finele anului 1859, disolvarea Adunării moldovene. Aceea care se constituia în locul ei era pătrunsă de același sentimente.

În Muntenia, Domnul procedă la o disolvare a Adunării abia după schimbarea a încă două mini-

stere, în Aprilie 1861 și, la nouile alegeri, tot elementul reacționar eși victorios.

În Iunie 1861, Comisiunea Centrală, în dorința de a complăcea, cel puțin în parte, Domnului, elaboră un proiect de lege electorală pe baze mult mai largi. Era vorba de astă dată de trei colegii.

În primul colegiu, alegători direcți erau: de o parte patentații celor două prime clase și toți acei cari plăteau un impozit funciar echivalent (150-600 lei și 80-300 lei), de altă parte, profesiunile libere și funcționarii pensionari, civili și militari, cu un venit sau o retribuție de cel puțin 100 ducăți. Acest colegiu alegea un deputat de județ.

Puteau fi aleși alegătorii în vârstă de 30 ani și plătind impozitul relativ la un venit de 200 ducăți, (8 ducăți sau 96 lei), ca și profesorii, doctorii și licențiații, inginerii și arhitecții diplomați.

Totuși acest proiect nu a fost primit de domnitor. I se părea, probabil, insuficient pentru a asigura o reformă agrară atât de radicală, ca aceea pe care o proiecta.

În Decembrie 1861, contopirea administrației celor două principate, odată recunoscută, Domnul scăpa de amestecul Comisiunii Centrale.

Înainte de a se disolva, Comisiunea crezu nimerit de a elabora, la începutul anului 1862, un proiect de lege pentru instituirea unui Consiliu de Stat. Din 24 membri, jumătate aveau să fie numiți de domnitor și jumătate desemnați de Adunare.

Proiectul acorda Consiliului de Stat o competență aproape egală cu aceea pe care însuși Comisiunea Centrală o avusese: să vegheze la menținerea constituției, să semnaleze abuzurile în administrație și chiar să exercite inițiativa legilor. Amendamentele pe care Adunarea le aducea proiectelor de lege aveau a fi supuse Consiliului, autorizat să propună altele, cari nu puteau fi respinse decât cu majoritatea a două treimi. Se înțelege că domnitorul Cuza n'a voit să înlocuiască o tutelă prin alta. El nu dădu curs proiectului, dar se văzu silit să primească, sub presiunea primului său ministru, Barbu Catargi, capul conservatorilor, în Mai 1862, crearea unui comitet provizoriu însărcinat să elaboreze legile. Comitetul era compus din miniștri și dintr'un număr egal de deputați și trebuiau să îndeplinească rolul unui consiliu legislativ.

În 1863, Domnul se plânga că acest comitet nu a putut scoate adunarea din inerția sa. El dorea să creeze un «corp ponderator» compus din membri numiți și un Consiliu de Stat însărcinat să elaboreze proiecte de lege.

Asupra acestui ultim punct, el se afla de acord cu Heliade Rădulescu, aplecat cu timpul, spre conservatism. Acesta propune în 1863, instituirea unei a doua adunări, sau Senat, care nu era în realitate decât un consiliu legislativ. Compus, în fine, din membri aleși pe viață de Adunare dintre foști președinți ai Adunării, membrii Curții de Casație, președinții Curților de Apel și specialiști în materii științifice și comerciale, acest așa zis Senat avea să fie însărcinat cu pregătirea legilor.

Se aflau de altminteri, oameni politici și intellec-

tuali cari îndemnau pe Domn la o lovitură de stat spre a da țării o lege electorală mai democratică, în chiar sufragiul universal. Cuza apelă la Kogălniceanu. Aceasta însemna că o acțiune energică va începe.

El elaboră în 1863 un proiect de constituție. Era o imitare a constituției franceze din 1852, dar care conținea și părți originale. Prin aceasta se instituia un Senat, care nu era totuși, ca în Franța, «păzitorul pactului fundamental și al libertăților publice», căci acest pact, pentru noi, era în acel moment un act internațional, Convenția dela Paris. Senatul, din proiect nu garanta nici «inviolabilitatea proprietății», căci domnitorul tocmai regimul proprietății voia să-l atace.

Până la instituirea unui Consiliu de Stat cu atribuțiuni legislative, proiectul prevedea un comitet provizoriu, compus de astă dată din 3 senatori și 3 deputați, desemnați de domnitor, însărcinați a studia proiectele de lege elaborate de guvern și de a le susține, în numele acestuia, în fața celor două adunări. Miniștrii puteau participa la deliberările comitetului.

Sistemul electoral al proiectului, pentru recrutarea camerei joase, nu permitea reprezentarea intereselor, cum o ceruseră revoluționarii dela 1848, ca și divanul ad hoc din 1858, și cum o propunea și proiectul elaborat în 1861 de Comisiunea Centrală dela Iocșani. Domnitorul Cuza adoptă un singur colegiu, după sistemul Convenției în vigoare, dar de trei grade în loc de două.

Punerea în aplicare a acestui proiect cerea acordul marilor puteri, sau o lovitură de stat. Domnitorul Cuza șovăia încă.

El începe prin a crea la 11 Februarie 1864, Consiliul de Stat. Prezidat de domnitor și compus dintr'un vice-președinte și 9 membri numiți, Consiliul elabora, la cererea guvernului, proiecte de lege, și trebuia consultat asupra tuturor proiectelor de lege elaborate de guvern. Aceste proiecte erau trimise Consiliului, de Domn, sau de capul guvernului. Miniștrii puteau participa la desbateri, cu vot consultativ.

În Aprilie, Domnul supuse adunării un proiect de lege electorală care dădea o crudă lovitură vechii clase conducătoare.

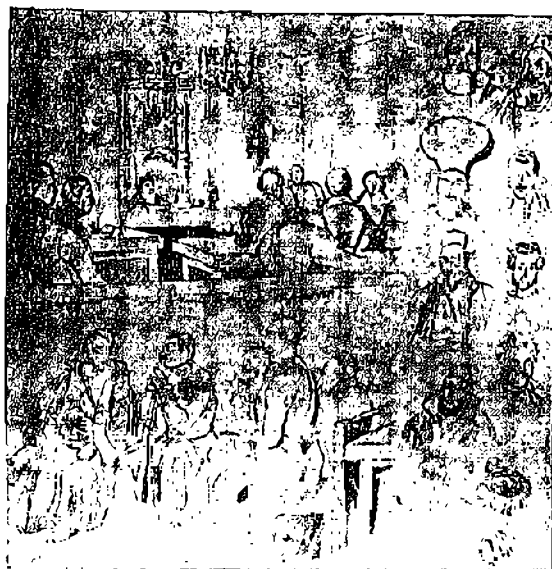
Dar, pe de altă parte, el crea și o restricție la numărul celor noui chemați, cerând alegătorilor direcți și eligibili să știe să citească și să scrie. Prin aceasta, reprezentarea țărănească urma să fie evident foarte restrânsă.

Adunarea refuzând proiectul, cum era de așteptat, a fost dizolvată la 2 Mai 1864. Era lovitura de stat.

La 2 Iulie 1864, Domnul decretă noua constituție calificată «Statutul dezvoltător al Convențiunii din Paris». Actul a fost ratificat pe cale de plebiscit.

Un «corp pouderator», sub numele de Senat, a fost instituit alături de o adunare zisă Electivă. Puterea legislativă a fost încredințată Domnului și acestor două adunări, dar numai Domnul avea inițiativa legilor, pe care le pregătea cu concursul Consiliului de Stat. Proiectele de lege erau susținute, în parlament, de miniștri sau de delegați ai Consiliului.

Senatul era compus din 64 de membri, jumătate numiți de Domn și jumătate desemnați de el dintr-o listă de 3 membri ai consiliilor generale din fiecare județ. Din cei 64 de senatori, jumătate puteau fi renoiți la fiecare trei ani. Mai făceau partea din Senat: mitropolitul Ungro-Vlahiei, ca președinte, primul președinte al Curții de Casație și cel mai bătrân

CÂTEVA CHIPURI DIN ADUNAREA ODȘTEASCĂ
(Schijje de Raffet, Col. prof. G. Oprescu)

general în activitate. Unul din vice-președinți era numit de Domn, celălalt ales de Senat.

Pentru recrutarea Adunării Elective a fost pus în vigoare proiectul de lege electorală pe care Camera dizolvată îl respinsese¹⁾. Numărul membrilor acestei adunări era fixat la 160.

Senatul putea face domnitorului propuneri de reforme pe cari le credea necesare, și domnitorul decidea dacă este locul să le trimită Consiliului de Stat, pentru a fi transformate în proiecte de lege. Proiectele amendate de Senat erau retrimise Adunării. Dacă ea le respingea, ele reveneau la Consiliul de Stat care, după un nou examen, le trimetea înapoi Adunării, în aceeași sesiune, sau în cea următoare. Proiectele votate de Adunare și respinse de Senat, urmau aceeași cale.

Legea rurală aducând marea reformă agrară dorită de Domn, a fost decretată la 15 August 1864, înainte de convocarea nouilor adunări.

Noua Adunare Electivă era compusă aproape în întregime din oameni noi. Ea dădu dela început dovadă de demnitate, silind pe Domn să schimbe de două ori ministerul, din cauza eșurilor puțin cam violente pe cari și le permisera miniștrii. Nici în această adunare nu s'a putut forma o majoritate omogenă și disciplinată.

În urma abdicării forțate a domnitorului Cuza, în Februarie 1866, locotenența domnească închise

¹⁾ Vezi *Enc. Rom. vol. I, Evoluția Regimului Electoral*, pag. 236.

Senatul și procedă, pe baza legii electorale în vigoare, la noui alegeri pentru Adunarea Electivă.

Consiliul de Stat a fost însărcinat să elaboreze un proiect de constituție pe baza celui din 1859.

Puterea legislativă trebuia să fie exercitată de Domn cu concursul Consiliului de Stat și de o singură Adunare Electivă. Acest proiect desființa astfel Senatul. Inițiativa legilor era acordată de astă dată Domnului și Adunării. Domnitorul putea refuza sancțiunea legilor dar, în acest caz, proiectul trebuia prezentat din nou Adunării în sesiunea următoare. Dacă acordul nu se stabilea nici acum, domnitorul putea recurge la dizolvare.

Domnul numea și revoca pe miniștri. Dacă miniștrii nu erau membri ai Adunării, ei puteau totuși să ia parte la debateri, dar nu aveau drept de vot.

Consiliul de Stat întocmi în același timp un proiect de lege electorală extrem de democratic. El revenea la sistemul colegiilor¹⁾.

Aceste proiecte au fost trimise de guvern, în primele zile ale lunii Mai, noii Adunări Elective devenită constituantă²⁾. i. c. f.

DURATA PARLAMENTULUI

Durata legislaturii. Una din condițiile esențiale ale bunei funcționări a regimului dualist este alegerea Camerei înalte pe un period mai lung decât a Camerei joase, și înnoirea ei parțială la anumite intervale. Cu chipul acesta se crează în sânul parlamentului un element stabil, de care să se frângă veleitățile Adunării Deputaților și care să-l ajute pe Capul Statului la rezolvarea crizelor politice. Acesta este sistemul adoptat de Constituția franceză din 1875, și acesta era sistemul înscris în Constituția noastră anterioară celei actuale.

Vechea noastră Constituție diferenția Senatul de Adunarea Deputaților prin: a) condiții mai severe de electorat și eligibilitate; b) prin durata îndoită a Senatului, cu înnoire parțială; c) prin numărul mult mai mic al Senatorilor față de cel al deputaților. El răspundea deci tuturor condițiilor cerute de dreptul constituțional pentru o Cameră înaltă.

Actuala noastră Constituție, prin art. 62, declară că «membrii ambelor corpuri legiuitoare sunt aleși pentru patru ani». Nici un fel de lămurire nu reiese din lucrările preparatorii sau din debaterile parlamentare asupra motivelor cari l-au determinat pe Constituant să admită egalitatea de durată a celor două Adunări. De sigur, el n'a fost pătruns de importanța Senatului și de nevoia diferențierii lui de Adunarea Deputaților.

Termenul de patru ani fixat de constituantul nostru este socotit că răspunde la două cerințe esențiale: 1) este suficient de lung pentru ca Adunările astfel alese să-și poată îndeplini în liniște misiunea lor, fără preocupare imediată de nouile alegeri; 2) este suficient, de asemenea, pentru a face ca parla-

mentarii să nu piardă contactul cu alegătorii, să se înstrăineze de nevoile lor, să nu fie în legătură cu curentele de opinii ce-i agită pe aceștia³⁾.

În afară de înnoirea totală a Parlamentului, la fiecare patru ani, cu excepția cazurilor de dizolvare, când înnoirea poate avea loc mai des, legea electorală prevede și posibilitatea unei înnoiri parțiale, pe calea alegerilor parțiale cu condiția ca vacanța să nu se fi produs în ultima sesiune a legislaturii.

Dizolvarea Parlamentului. În cazul când s'ar ivi conflicte între puterea executivă și corpurile legiuitoare, regele poate rezolva aceste conflicte, fie retrăgând încrederea sa guvernului, fie dizolvând aceste corpuri.

El are dreptul, conform art. 90 din Constituție, de a dizolva ambele corpuri legiuitoare, deodată sau numai unul din ele.

Art. 90 din Constituție cere ca actul de dizolvare să conțină convocarea alegătorilor până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni.

Durata sesiunilor parlamentare. Art. 90 din Constituție declară: «la 15 Octombrie ale fiecărui an, Adunarea Deputaților și Senatul se întrunesc fără convocare, dacă Regele nu le-a convocat mai dinainte, iar durata unei sesiuni este de cinci luni».

Acelaș articol adaugă că Regele poate amâna Adunările, dar cel mult pe timp de o lună. El nu poate să înnoiască amânarea decât cu consimțământul Adunărilor.

Mesagiul regal

Mesagiul regal este un act care emană de la Rege și care nu conține o decizie legală, ci numai o «expunere de vederi, o comunicare solemn făcută a directivelor politice pe cari înțelege să le dea». Art. 90 din Constituție, declară că «Regele deschide sesiunea printr'un mesaj în care Adunările fac răspunsurile lor». Iar art. 90 adaugă: «Regele pronunță închiderea sesiunii».

Mesagiile sunt citite de Rege personal, sau de președintele de consiliu.

Este de tradiție ca Regele să citească numai mesajul de deschidere a Corpurilor legislative, mesajul de închidere fiind citit de președintele de consiliu. Mesagiile regale se citesc în ședință publică; ele nu pot fi supuse la nici o discuție, la nici un vot, afară numai dacă cuprind vreo propunere care trebuie votată. După citirea mesajilor pentru închiderea sesiunilor, prorogarea sau dizolvarea Adunării, președintele ridică ședința imediat.

Regulamentul dă deci o mare solemnitate citirii mesajilor regale.

¹⁾ Boissy d'Anglas, în raportul pe care-l făcea asupra Constituției dictatoriale spunea: «Dacă Corpul legislativ o durată de puteri destul de scurtă pentru ca libertatea politică să nu fie amenințată, pentru ca membrii săli să nu se pervertească prin obținerea puterii, dar destul de lungă pentru a feri corpul social de agudul carii să aducă în chip firesc alegeri prea dese, de neexperiența oamenilor aleși și de lipsa de stabilitate a sistemelor cari trebuie să se constituie».

²⁾ Vezi Ibid. pag. 237 și urm.

³⁾ Pentru evoluția regimului parlamentar dela 1866 până azi, vezi *Enc. Rom. I*, Constituția României, pag. 171—200.

ORGANELE PARLAMENTULUI

Biuroul

Cea dintâi operație prin care se manifestă un corp legislativ este constituirea biuroului provizoriu, desemnat de drept de regulament, care are misiunea să presideze la toate operațiile de verificare a titlurilor, până la constituirea Adunării.

Biurul provizoriu este format din cel mai în vârstă dintre deputați sau senatori, ca președinte, asistat de patru dintre cei mai tineri membri, ca secre-

Personagiul cel mai important al biuroului este *președintele*. Atribuțiile sale sunt foarte importante. El prezidează ședințele Adunării, conduce debaterile, alcătuiește ordinea de zi, supraveghează lucrările comisiunilor și ale secțiunilor. El are răspunderea întreagă a modului de a lucra al Adunării; prin atitudinea sa, el poate să înalțe nivelul debaterilor și să dea un mare prestigiu operei legislative.

Președintele nu poate lua parte la debateri decât părăsind președinția și nu mai poate ocupa fotoliul președințial în cursul acelei discuții, afară de discuțiunea la buget, unde, dacă a vorbit la

DIVANUL, AD HOC DIN BUCUREȘTI, 1837
(Desen de Fr. Dami, Col. Academiei Române)

tari. După alegerea provizorie a biurilorilor, se procedează la împărțirea Adunărilor în secțiuni sau comisiuni de verificare.

Indată ce Adunarea a terminat verificarea titlurilor, se procedează la alegerea biuroului definitiv. Cea dintâi regulă în această privință este înscrisă în art. 47 din Constituție, care declară că «la începutul fiecărei legislaturi și a fiecărei sesiuni ordinare, Adunarea Deputaților și Senatul aleg din sânul lor pe președintele, vice-președinții și membrii biuroului lor, potrivit regulamentelor interioare». Indată ce această operație s'a efectuat, Adunarea este *constituită* și președintele este dator să încunoștințeze despre aceasta pe celălalt corp legislativ și pe președintele Consiliului de Miniștri.

Biurul este compus, și la Cameră și la Senat, dintr'un președinte, șase vice-președinți, opt secretari și patru, respectiv șase, chieștori. Alegerea biuroului se face printr'un scrutin secret și cu majoritatea absolută a voturilor exprimate.

un capitol, poate presida discuțiunea celorlalte capitole.

Președintele poate delega parte din atribuțiile sale membrilor biuroului. Când ar lipsi sau ar voi să ia parte la discuțiune, este înlocuit de unul din *vice-președinți*.

Secretarii asistă pe președinte la conducerea debaterilor, primesc înscirarea oratorilor la cuvânt și au obligația de a număra voturile.

Teoretic, secretarii sunt însărcinați cu redactarea procesului-verbal al debaterilor. Acesta se întocmește, însă, în mod sumar de funcționarii Adunării și se semnează de secretari, pentru a dobândi astfel autenticitate.

Însfârșit, o ultimă atribuțiune a secretarilor este aceea de a ceti, la începutul fiecărei ședințe, procesul-verbal al debaterilor ședinței precedente. Este o formalitate, care se repetă la începutul fiecărei ședințe, într'o monotonie și o neatenție generală. Această lectură are de scop să atragă atenția asupra

erorilor ce s'ar fi trecut în sumarul şedinţei precedente.

Chestorii au îndatorirea de a veghea la ordinea şi siguranţa incintei. În sarcina lor este de asemenea dată ordonanţarea diurnelor şi celorlalte indemnizaţii cvenite parlamentarilor.

Pentru munca lor suplimentară membrii birourilor primesc, numai în timpul sesiunii, o indemnitate. Preşedintelui însă i se acordă cheltueli de reprezentare.

Funcţionarii Adunărilor. Biroul are la dispoziţia sa un număr important de funcţionari (stenografi, dactilografi, funcţionari administrativi). Toţi aceşti funcţionari sunt organizaţi într'un secretariat general; ei nu îndeplinesc un rol tehnic, nu colaborează la opera legislativă, ci ajută numai biroul şi diferitele comisii şi secţiuni în activitatea lor. Biroul Adunărilor constituie organul de conducere al acestora.

Aceşti funcţionari se bucură de un statut special, dat pe cale regulamentară de fiecare Adunare, cu garanţii de stabilitate şi cu posibilitatea de a se adresa Contenciosului administrativ atunci când sunt vătămaţi în drepturile lor prin actele de autoritate făcute de preşedinte.

Secţiunile

La începutul fiecărei sesiuni ordinare, Adunările se împart prin tragere la sorţi în şedinţă publică, în secţiuni. Adunarea Deputaţilor are nouă secţiuni, iar Senatul şapte secţiuni. Odată desemnate, secţiunile sunt convocate de preşedintele Adunării pentru a se constitui. Ele îşi aleg un preşedinte, un vicepreşedinte şi doi secretari.

Secţiunile au de scop să discute proiectele de lege ce sunt supuse deliberării, şi să propună amendamentele necesare.

Dar aceste atribuţiuni ale secţiunilor au devenit simple formalităţi. Secţiunile au un rol efectiv numai când este vorba de verificarea mandatelor.

Comisiunile

Rolul determinant în desăvârşirea operei parlamentare aparţine comisiunilor. Acestea sunt de două feluri:

I. *Comisiunile speciale* care se înnoiesc la începutul fiecărei sesiuni. La Senat, după împărţirea în secţiuni se constituie, prin tragere la sorţi, o comisie specială, compusă din şapte membri, pentru *verificarea titlurilor senatorilor noui aleşi*. Apoi Senatul alege, prin vot secret, o comisie compusă din şapte membri, pentru cercetarea *petiţiunilor adresate Senatului*. În afară de aceste comisii, anume determinate de regulament, Senatul poate alege orice altă comisie specială, cum ar fi comisiunile de *anchetă parlamentară*, *financiară*, sau pentru orice altă lucrare pe care Senatul ar voi s'o facă. O singură restricţie pune regulamentul, ca numărul membrilor unor astfel de comisii să nu fie mai mic de trei. Numărul maximum

se stabileşte de Senat. Alegerea oricărei comisii a Senatului se face în şedinţă publică; regulamentul adaugă că nu se poate proceda la alegerea unei comisii speciale sau delegaţiuni decât în şedinţa următoare aceleia în care Senatul a admis instituirea ei.

Nu mai în cazuri urgente alegerea se va putea face chiar în acea zi, însă după ce şedinţa a fost suspendată timp de cel puţin 15 minute.

Aceleaşi dispoziţiuni, cu mici modificări, există şi pentru Adunarea Deputaţilor. Acolo însă, comisiunile care la Senat sunt speciale, sunt înglobate în marile comisii permanente. Totuşi Adunarea Deputaţilor poate oricând decide constituirea de comisii speciale sau permanente.

II. *Marile comisii permanente* sunt acelea care prezintă deosebită însemnătate pentru lucrările parlamentului. Ele sunt cele mai disputate de parlamentari. În aceste comisii se examinează proiectele de lege, aducându-li-se toate modificările necesare. Proiectul, odată plecat dela comisie, nu mai poate fi modificat decât în Adunare, pe cale de amendament.

A. *La Senat*, la începutul fiecărei legislaturi, se constituie, pentru toată durata legislaturii, următoarele comisii: a) comisia administrativă; b) judiciară şi a afacerilor străine; c) financiară, comercială şi industrială; d) agricolă, domeniială, silvică şi viticolă; e) de lucrări publice, comunicaţii şi apărare naţională; f) de învăţământ, culte şi arte; g) de sănătate publică, muncă şi ocrotiri sociale. În total, deci, Senatul are şapte comisii permanente, cari au în competenţa lor examinarea proiectelor de lege respective.

Constituirea acestor comisii se face prin intermediul secţiunilor cari, cu majoritate de voturi, alcătuiesc o listă de prezentare pe care figurează acei membri ai secţiilor, recunoscuţi ca specialişti în chestiunile ce intră în căderea comisiunilor respective.

Dat fiind importanţa acestor comisii, regulamentul decide că nici un senator nu poate face parte din mai mult de două comisii permanente, iar dacă va fi trecut pe lista de prezentare a secţiunii sale cu specialist în mai multe chestiuni, va avea dreptul să arate din care comisie ar prefera eventuale să facă parte.

Alcătuirea definitivă a comisiunilor aparţine biroului; numărul senatorilor într-o comisie nu poate fi mai mic de şapte şi mai mare de 20. La şedinţele comisiunilor pot asista şi alţi senatori, cu vot consultativ însă. Regulamentul nu ia nici o măsură pentru a garanta prezentarea în comisii şi a grupărilor de opoziţie, dar practica parlamentară impune biroului obligaţia de a o asigura.

B. *La Cameră*, sunt 15 mari comisii permanente, a căror constituire este obligatorie la începutul fiecărei legislaturi şi pe toată durata mandatului şi anume: a) de administraţie generală, judeţeană şi comunală, compusă din 37 membri; b) de afaceri străine, din 37 membri; c) de agricultură, păduri şi domenii, din 37 membri; d) armatei şi marelui militar, din 37 membri; e) de instrucţie publică, culte şi arte, din 37 membri; f) financiară şi

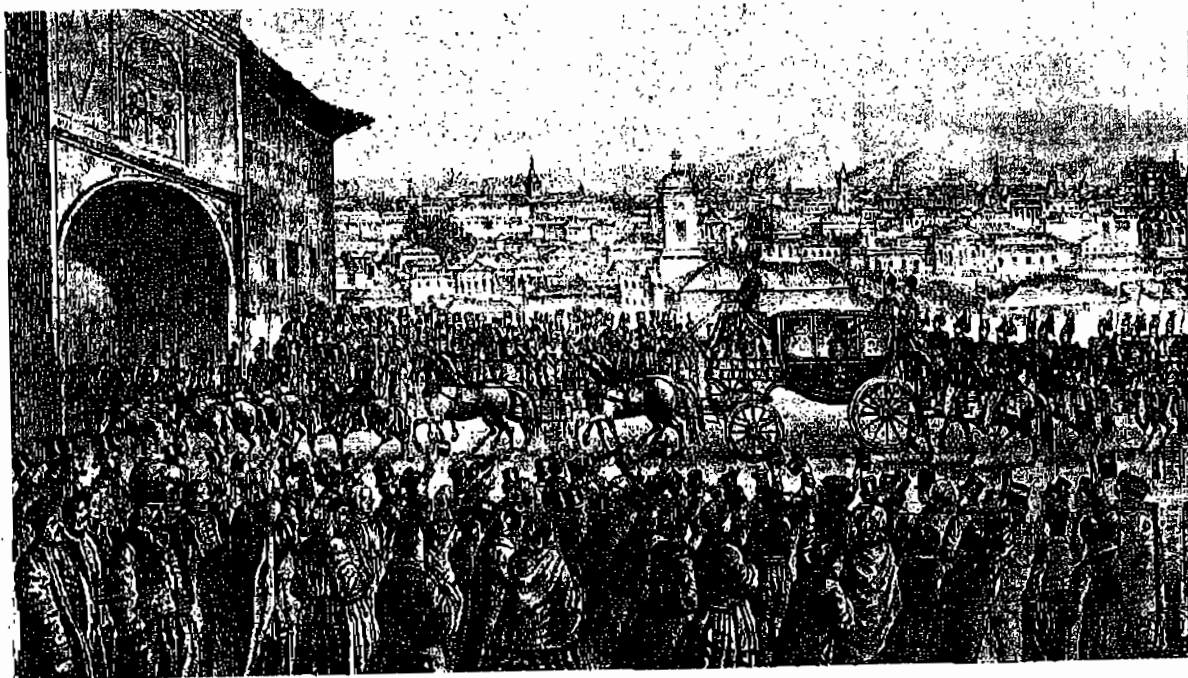
bugetară, din 72 membri; g) de lucrări publice, căi ferate, căi de comunicație și marină comercială, din 37 membri; h) de comerț, industrie, mine și vămi, din 37 membri; i) muncii, asigurărilor, prevederii sociale și economiei, din 37 membri; j) de sănătate și igienă publică, din 19 membri; k) de legislație civilă, comercială și criminală, din 37 membri; l) de legislație fiscală, din 19 membri; m) de disciplină, incompatibilitate și imunitate, din 21 membri; n) de poștă, telefon și telegraf, din 37 membri; o) de petițiuni, din 21 membri.

În afară de aceste comisii permanente, Camera mai poate constitui și altele, după nevoile ce s'ar

își exercită atribuțiunile ». S'a înscris în Constituție această dispoziție pentru a se putea păstra independența fiecărui corp legislativ și pentru a se evita astfel imixtiunea unei adunări în drepturile și prerogativele celeilalte.

Regulamentul organizează cele două feluri de activități ale Parlamentului: *votarea legilor și luarea rezoluțiilor*.

Legea este opera acordului de voință al celor două corpuri legislative; *rezoluția* este deciziunea pe care o ia un singur corp electoral și constituie o manifestare de voință a acestuia. Votarea regulamentului uneia din corpurile legiuitoare constituie o rezoluție. Tot acest caracter îl au deciziunile pe care le iau

ALEXANDRU IOAN I MĂRGĂNDIA DESCHIDEREA CAMEREI NAȚIONALE DIN BUCUREȘTI, 29 FEBRUARIE 1860.
(Desen de Danielis, Col. Academiei Române)

ivi. Regulamentul dispune însă, că nici un deputat nu poate face parte din mai mult de trei comisii permanente.

Pentru alegerea deputaților în comisii, regulamentul stabilește o regulă de proporționalitate, astfel ca toate grupările politice să aibă reprezentanți în comisii, în raport cu importanța lor numerică.

Comisiunile odată alese, procedează la constituirea lor, alegând un președinte, un vice-președinte și doi secretari.

Importanța comisiunilor permanente este foarte mare, ele constituind adevăratul laboratoriu legislativ.

PROCEDURA PARLAMENTARĂ

Art. 56 din Constituție spune: « Fiecare Adunare determină, prin regulamentul său, modul după care

corpurile legiuitoare în parte, cu privire la validarea alegerilor sau la votarea ordinei de zi, care încheie o interpelare.

Depunerea proiectelor de lege

Inițiativa legilor aparține în mod egal guvernului și parlamentului. Acest lucru rezultă din art. 34 din Constituție.

Deși Constituția pune pe picior de egalitate inițiativa guvernului și a parlamentului, totuși, trebuie să recunoaștem că într'un bun sistem parlamentar, inițiativa parlamentului este mult mai redusă decât aceea a guvernului. Acesta și-a fixat o politică a sa, pe care ar putea-o vedea înlăturată sau contracarată de o inițiativă parlamentară neacoordonată. În afară de aceasta, opera de documentare a guvernului, care are la dispoziția sa întreg aparatul de Stat, este mult superioară celeia pe care o aduce o documentare particulară. Adăugați și faptul

că de cele mai multe ori inițiativa privată urmărește mai puțin interesul general și mai mult interesul particular și veți găsi justificarea pentru care inițiativa parlamentară trebuie să fie restrânsă. Statutul lui Cuza ridică Corpurilor legiuitoare dreptul de inițiativă, păstrându-l în mod exclusiv numai pentru Domn. Dar Constituția din 1866 a reintegrat parlamentul în dreptul său de inițiativă și acest drept îi este și azi rezervat principial.

A. *Depunerea proiectelor de lege din inițiativa guvernului.* Regulamentul Adunărilor declară că «proiectele de lege prezentate de Guvern în numele Regelui sunt depuse de unul din miniștri pe biroul Adunării, după citirea mesajului regal de trimitere».

Proiectele, odată depuse pe biroul Adunărilor, sunt trimise la imprimat, împreună cu expunerea de motive, și distribuite apoi membrilor Adunării, pentru a fi studiate și luate în discuție.

Principiul guvernului parlamentar cere ca și toate proiectele de legi din inițiativa guvernului, cari sunt trimise în debateri prin mesaj regal, să aibă adeziunea întregului guvern. De aceea, deși mesajul de trimitere este contrasemnat numai de ministrul respectiv, el nu poate contrasemna dacă în prealabil n'a fost autorizat de membrii guvernului, printr'un jurnal al Consiliului de Miniștri. Aceasta nu este o regulă înscrisă nici în textul Constituției, nici în legile ordinare, dar se impune ca un principiu de guvernământ.

B) *Depunerea proiectelor de lege din inițiativa parlamentară.* Dreptul de inițiativă aparține în mod egal ambelor Corpuri. La Cameră, 15 deputați și la Senat 7 senatori pot prezenta orice propunere sau proiect de lege. Propunerile din inițiativă parlamentară se fac în scris, însoțite de expunerea de motive. Ele se prezintă președintelui, care le comunică Adunării și dispune apoi imprimarea și distribuirea lor. Ele pot fi prezentate și direct Adunării, în ședință publică.

Examinarea proiectelor de lege

Examinarea proiectelor în comisiunile permanente constituie cea mai serioasă activitate a Parlamentului. Ședințele comisiunilor nu sunt publice. Pentru ca să poată lucra, comisiunile trebuie să întrunească majoritatea absolută a membrilor lor, la Senat, și o treime la Cameră. De fapt însă, comisiile nu lucrează niciodată cu această majoritate, ci cu un număr variabil de membri, după interesul pe care aceștia îl depun în lucrările legislative. Membrii prezenți variând dela o ședință la alta, lucrarea comisiunilor este lipsită de multe ori de omogenitate. Decisiunile se iau de câțiva membri ai comisiunii, ceilalți pot adera ulterior.

Comisiunile pot invita pe miniștri și pe subsecretari de Stat pentru a le da lămuriri cu privire la un proiect adus în discuția lor. Art. 77 din regulamentul Camerei prevede posibilitatea pentru comisiuni de a chema și alte persoane din afară de Adunare, când concursul lor ar putea fi folositor¹⁾.

¹⁾ Potrivit art. 5 din Statutul lui Cuza, proiectele de lege erau susținute în Adunarea electorală de miniștri sau de mem-

Comisiunea, discutând proiectul adus în debateri, îi face modificările pe care le socotește necesare și alege un raportor, care să alcătuiască raportul asupra proiectului, indicând și părerea minorității. După întocmirea raportului comisiunii, procedura diferă, după cum proiectul trece prin Adunarea Deputaților sau prin Senat:

A) *La Cameră*, pe baza unui text din Regulament, examenul în secțiuni este eludat și proiectele de lege vin direct în discuția Adunării. Comisiunea alege și delegația sa, formată din președinte, raportor și trei membri, care va examina amendamentele la lege, propuse în ședință.

B) *La Senat*, proiectul este trimis secțiunii, care, după ce-l discută, alege un delegat, însărcinat să susțină punctul de vedere al secțiunii în Comitetul delegaților, alcătuit din delegații tuturor secțiunilor.

Comitetul delegaților alege un președinte și un raportor. El lucrează cu minimum patru membri. La ședințele sale participă și raportorul comisiei permanente. Dar, în fapt, raportorul comisiei permanente, ales dela început, este raportorul legii, iar comitetul delegaților, care funcționează rareori, nu face decât să ratifice alegerea comisiunii.

Așa dar, și la Senat, trimiterea proiectelor în studiul secțiunilor, constituie o simplă formalitate. Ea se îndeplinește de funcționarii Senatului, cari prezintă spre semnare președintelui și secretarului procesul-verbal al secției, pe formularul tipărit mai dinainte. Procedura aceasta este curentă în regimul parlamentar. În Franța, proiectele nu trec decât prin cercetarea comisiunilor permanente; secțiile nu se ocupă cu examinarea lor. Mai mult, procedura parlamentară franceză prevede posibilitatea ca un text să fie votat, numai după studiul făcut în comisiune, fără ca proiectul să mai vină în discuția publică. Sunt propuneri, de o importanță secundară, care sunt înscrise la ordinea zilei cu mențiunea «fără debateri» sau «sub rezerva de a nu fi debateri» (*sans réserve que pas débats*).

Procedura în fața comisiunilor și a secțiunilor se încheie cu depunerea raportului în ședință publică; el se imprimă și se distribuie membrilor Adunării. După îndeplinirea acestor formalități, proiectul se înscrie la ordinea zilei.

Inscrierea în ordinea de zi

Inscrierea în ordinea de zi este o condiție esențială pentru a se putea procedea la discutarea

brli Consiliului de Stat, ce se delegau de Domn. El avea să le asculte ori când ar cere cuvântul.

Această măsură era rațională, deoarece proiectele de legi porneau numai din inițiativa Domnului care le alcătula cu ajutorul Consiliului de Stat.

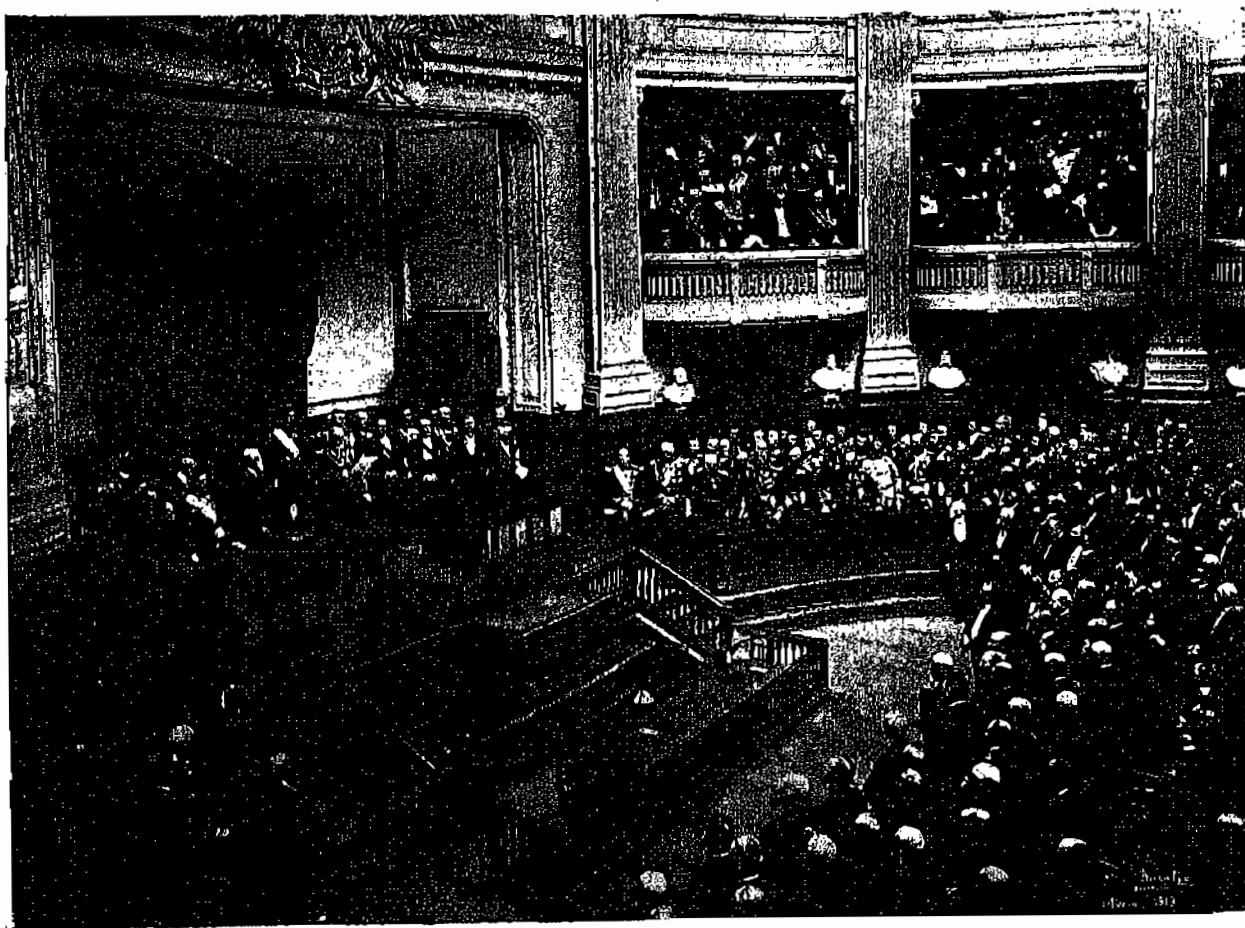
Regimul parlamentar modern nu îngăduie însă acest lucru. După cum colaborarea tehnică este foarte necesară acestui parlament, regulamentul îi îngăduie să cheme, atunci când ar simți nevoie, și persoane din afară, care să lămurăze comisiile în lucrările lor. În fapt, aceste comisiuni apelează rareori la persoane din afară; în mod obișnuit însă miniștrii aduc în aceste comisiuni funcționarii administrației cari i-au ajutat la alcătuirea legilor și cari sunt ascultați de comisiune, atunci când aceasta are nevoie de explicațiile lor.

unui proiect; dar această înscriere nu constituie nici un drept, nici o ordine de preferință. Adunarea poate să intervertească așa cum crede de cuviință această ordine de zi. Mai mult decât atât, ea poate să nu ia niciodată în discuție proiecte care sunt înscrise la ordinea zilei; s'au văzut numeroase cazuri de proiecte care au figurat în ședințe de-a-rândul la ordinea zilei și cari apoi au dispărut, fără ca nimeni să cunoască motivul. Sunt cazuri când, chiar după ce discuția a început, ea este întreruptă

în comitet secret, după cererea Președintelui sau a zece membri, aprobată de Adunare». Votul asupra legilor nu se poate da însă decât în ședință publică.

Publicitatea debaterilor se realizează prin mai multe mijloace:

a) *Admiterea publicului la ședințe.* Regulamentele Adunărilor prevăd posibilitatea de acces a publicului în tribunele anume rezervate, însă numai în măsura locurilor existente și pe baza unei autorizațiuni liberate de președintele Adunării.

REGINE CAROL I CĂTIND MESAGIUL DE DESCHIDERE A PARLAMENTULUI, 15 OCTOMBRIE 1913
(Col. Academiei Române)

și proiectul scos dela ordinea zilei. Inscrierea deci n'are alt scop decât acela de a atrage atenția Adunării asupra chestiunilor ce-i vor veni în debateri; aceasta păstrează însă dreptul să intervertească așa cum crede ordinea de zi. Căci în această materie avem formula bine cunoscută: *Camera este totdeauna stăpână pe ordinea sa de zi.*

Discuția în ședință publică

Proiectul înscris în ordinea zilei vine în discuția Adunării, constituită în ședință publică.

Principiul regimului parlamentar impune ca regulă principiul publicității ședințelor. Numai prin excepție, ședințele pot fi secrete. Regulamentul Adunării Deputaților declară că « Adunarea se formează

Publicul care participă la debateri este dator să se țină în rezervă. El nu poate da semne de aprobare sau desaprobar, ceea ce i-ar atrage excluderea dela ședință, iar în caz de turburare a ordinii, deferirea sa autorității polițienești competente.

În timpul Convențiunii prezența publicului la ședințe a fost admisă în chipul cel mai larg. Adunarea a deliberat sub inspirația și amenințarea imediată a publicului, care participa astfel și dănsul la debateri. Această participare a fost redusă la extrem în timpul Imperiului al doilea, când nu erau decât 80 de locuri rezervate publicului.

b) *Publicarea debaterilor.* Debaterile parlamentare sunt stenografiate de un întreg aparat de stenografi și apoi se publică în Monitorul Oficial. Ele repre-

ziută mai mult sau mai puțin exact desbaterile cari au avut loc în ședință. Spunem aceasta, deoarece, în conformitate cu regulamentele Adunărilor, notele stenografice se trimit parlamentarilor cari au luat parte la desbateri, pentru a le revedea și corecta, aceștia rămânând stăpâni să modifice așa cum cred discursurile rostite.

Dar cel mai însemnat mijloc de a realiza publicitatea ședințelor este presa. Aceasta, prin redarea imediată a desbaterilor cari au avut loc, le face o publicitate mult mai mare decât Monitorul, în care notele stenografice apar totdeauna cu întârziere și nu mai servesc decât ca lucrări documentare.

Regulamentul rezervă președintelui Adunării dreptul de a atrage atențiunea ziarelor asupra dărilor de seamă vădit falsificate în ce privește faptele. După a treia abaterere președintele poate, cu consimțământul Adunării, să retragă pe un timp determinat reprezentanților ziarelor în culpă, biletele de intrare în localul Adunării.

1. Discuția generală. Oricare membru al parlamentului are dreptul de a se adresa președintelui și a cere să fie înscris la cuvânt. Ordinea înscrierii la cuvânt nu este însă obligatorie pentru președinte. De obicei președintele stabilește ordinea cuvântărilor așa ca un orator să vorbească pentru proiectul în discuție, și un altul contra.

Înscrierea la cuvânt se poate face imediat ce s'a adus în desbateri proiectul și în tot timpul discuției generale. Dar, pentru ca nu cumva acest drept, atât de larg înscris, să devină un mijloc de obstrucție, regulamentele Adunărilor iau o serie de măsuri. Astfel, ele prevăd că nici un orator nu poate vorbi asupra unui proiect decât de două ori și, la Cameră, cuvântarea nu poate depăși două ore în total. Fac excepție dela această regulă, miniștrii și subsecretarii de stat, cari pot lua cuvântul de câte ori cred necesar; același drept îl are și raportorul legii.

Oratorul este obligat să vorbească numai asupra chestiunii pentru care i s'a dat cuvântul. Dacă se îndepărtează de ea președintele este în drept să-i atragă atenția de două ori în cursul cuvântării; dacă abatererea continuă, președintele consultă Adunarea dacă trebuie să-i ridice cuvântul.

Adunarea se pronunță asupra acestei chestiuni fără discuție, prin ridicare sau sedere.

În timpul discuției oratorul nu poate fi întrerupt decât de președinte, pentru chemare la chestiune, pentru apel la păzirea regulamentului sau chemare la ordine. Regulamentele adaugă că dialogurile sunt interzise. Dar aceste dispozițiuni sunt continuu călcate de parlamentele tumultuoase ale democrației. Întreruperile, deși nu sunt admise de regulament, sunt de multe ori foarte interesante; ele pot lumina o discuție întreagă, pot provoca răspunsuri cari altfel n'ar fi date sau cari și-ar pierde efectul, dacă s'ar da mai târziu.

Când oratorii vor să facă obstrucție, ei pot lua cuvântul la chestiuni referitoare la ordinea de zi, la păzirea regulamentului, la amânarea discuției pe altă zi, sau la chestiuni prealabile. Toate aceste chestiuni au întotdeauna precădere asupra chestiunii

principale, îi suspendă discuția și sunt puse la vot înaintea ei. Totuși, aceste chestiuni nu pot fi aduse în discuție mai înainte ca oratorul să-și fi terminat cuvântarea. Cuvântul în chestie personală nu se acordă decât după darea votului asupra obiectului în cursul discuției căruia s'a ivit chestia personală.

Din toate aceste dispoziții rezultă cu prisosință puțința de a lungi la infinit o discuție. Pentru a înlătura acest lucru, regulamentele Adunării prevăd *închiderea discuției*. Ea poate fi cerută, în Cameră, în scris, de treizeci de deputați, iar la Senat de zece senatori. Adunarea, după ce ascultă un orator pentru închidere și altul contra ei, decide, prin ridicare sau sedere, sau prin ridicarea mâinilor. După votarea închiderii discuției nu se mai poate acorda cuvântul nimănui, decât asupra modului cum urmează a se vota.

Dar, dacă acest mijloc poate curma discuția generală, obstrucția ar putea urma la discuția pe articole. De aceea s'au luat măsuri și în acest domeniu pentru împiedicarea ei. Regulamentul Adunării Deputaților vorbește chiar de *măsura de înrângere a obstrucțiunii*. Această măsură poate fi propusă fie de președintele Adunării, fie de un număr de 50 de deputați. Dacă măsura a fost propusă, asupra ei nu pot vorbi decât doi oratori, unul pentru, și altul contra; niciunul din ei nu va putea vorbi mult de 15 minute, după care Adunarea se va pronunța asupra propunerii, prin vot cu bile, și cu majoritate absolută. Odată ce Adunarea primește propunerea, președintele declară discuția întreruptă și invită pe deputații ce ar avea de propus amendamente, să le depună în termen de 24 ore. După expirarea acestui termen nu se mai poate depune nici un amendament decât de comitetul delegaților și de raportorul legii. Amendamentele se cer cetează de comitetul delegaților și de raportor, în termen de 24 de ore. După ce comitetul delegaților a terminat această operație, reîncepe discuția proiectului în Adunare, dar numai asupra amendamentelor admise. Unul singur din propunători are dreptul să vorbească 10 minute. Amendamentele respinse se supun votului Adunării, odată cu votarea articolului respectiv, fără a se admite discuție asupra lor. În timpul discuției și votării pe articole a unui proiect, nu se poate acorda nimănui cuvântul, nici în chestie de regulament, nici în chestie prealabilă și nici în chestie personală.

1'. Discuția pe articole. Odată discuția generală terminată, președintele consultă Adunarea asupra luării în considerare a proiectului.

Adunarea poate refuza luarea în considerare a proiectului; în acest caz el este respins. Când Adunarea ia în considerare proiectul, discuția continuă exclusiv asupra fiecărui articol în parte și amendamentelor ce li s'ar propune.

Pentru a putea fi puse în discuția Adunării, amendamentele trebuiesc susținute de 11 deputați sau de 5 senatori. Ele trebuiesc redactate în scris și semnate de susținători. Amendamentele se trimit la comitetul delegaților sau la Cameră, la delegația comisiei,

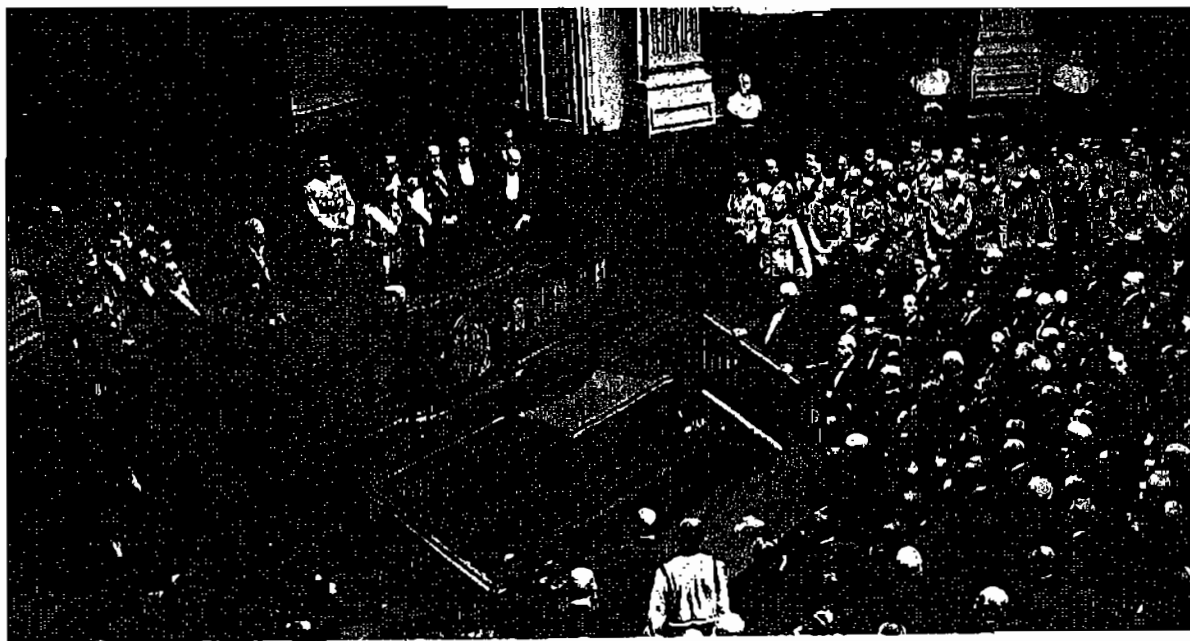
pentru a se pronunța asupra lor. Dar acest procedeu constituie o simplă formalitate, care este trecută de regulă în darea de seamă, fără ca ea să aibă loc. Din moment ce ministrul primește amendamentul, el este primit și de comitetul delegaților.

Votul

Indiferent dacă ele au fost sau nu admise de comitetul delegaților sau de delegația Comisiei, amendamentele se supun votului Adunării, în ordinea în care au fost propuse. Când este vorba de votarea articolelor la care se propun amendamente sau subamendamente, se pun mai întâi la vot, în mod succesiv subamendamentele și amendamentele, și numai după aceasta propunerea principală sau articolul respectiv.

Votul este valabil exprimat atunci când întrunește majoritatea absolută, adică jumătate plus unul din numărul deputaților sau al senatorilor necesari pentru ca Adunarea să țină ședință, (jumătate plus unul din numărul total al senatorilor înscrși la apelul nominal). Art. 48 din Constituție declară că «orice hotărâre se ia cu majoritatea absolută a voturilor, afară de cazurile când prin Constituțiune, legi sau regulamentele corpurilor legiuitoare se cere un număr superior de voturi. În caz de paritate a voturilor, propunerea în deliberare este respinsă».

Votul prin ridicare. La luarea în considerare a proiectelor, la votarea lor pe articole, la admiterea sau respingerea amendamentelor, președintele invită pe membrii parlamentului a se pronunța prin ridicare sau ședere, sau prin ridicarea mâinii.

REGINE FERDINAND I CITIND MESAGIUL DE DESCHIDERE A PARLAMENTULUI, 1921.
(Col. Academiei Române).

Odată proiectul discutat și votat pe articole, trece spre a fi votat în întregime. «Un proiect de lege nu poate fi adoptat decât după ce s'a votat articol cu articol», declară art. 49 din Constituție¹⁾. În tot timpul discuției generale și mai înainte de a se procedea la vot, guvernul poate retrage proiectul supus discuției. Același drept îl au și propunătorii unui proiect din inițiativă parlamentară, cu deosebire că, în acest caz (dacă alți deputați, în număr legal, și-ar însuși proiectul, discuția asupra proiectului continuă.

Măsura aceasta a fost luată tocmai spre a nu fi paralizată inițiativa parlamentară, căci un deputat care ar fi semnat o propunere, ar fi putut paraliza inițiativa ei prin retragerea semnăturii sale.

¹⁾ În practica regimului nostru parlamentar am întâlnit cazuri când această dispoziție nu a fost respectată. Astfel, în 1927 se abrogă legea de organizare a C.P.R. și se repune în vigoare vechea lege de organizare C.P.R., fără să i se aducă vreo modificare și fără să fie discuție asupra articolelor acestei legi.

Cei ce sunt «pentru» ridică în mod curent mâna. Secretarii constată rezultatul votului, care se proclamă de președinte. Dacă secretarii nu sunt de acord asupra rezultatului votului, acesta se poate repeta de două ori și se poate face și contraprobă lui. Dacă nici după aceasta nu s'a stabilit un acord se procedează la votare prin apel nominal.

Dar cazurile acestea sunt foarte rare și, în mod curent, președintele își aruncă ochii la majoritate și fără să mai aștepte număratoarea secretarilor, declară repede «admis» și trece mai departe. Când se votează seriile nesfârșite de articole fără importanță, votul se dă atât de repede încât cei cari asistă din tribună la această mașină de votare își pierd orice iluzie despre regimul parlamentar. Dar procedeu acesta se justifică din cauza mulțimii enorme de legi aduse înaintea parlamentului.

Votul prin bile se dă totdeauna imediat după discuția și votarea pe articole a unui proiect, atunci

când președintele declară închisă discuția asupra proiectului. Din acest moment nu se poate proceda decât la darea votului cu bile. Aceasta se poate face imediat sau amâna pentru o altă ședință.

Acest vot este de drept admis și asupra următoarelor chestiuni: contestațiunile la validare, moțiunile de încredere sau neîncredere adresate guvernului sau unuia din membrii săi, propunerile de ridicare a imunității parlamentare, cererile de dare în judecată a membrilor guvernului.

Pe masa Adunării, sub directă priveghere a președintelui și a secretarilor, se află două urne, una albă și alta neagră, și două serii de bile, unele albe și altele negre. După ce președintele invită pe membrii la vot, fiecare deputat sau senator se ridică de la locul său și vine la masă, spre a primi de la secretari două bile, una albă și alta neagră. Dacă votează *pentru*, depune bila albă în urna albă și bila neagră în urna neagră. Dacă votează *contra*, depune bila neagră în urna albă și bila albă în urna neagră. Votul prin bile este secret căci urnele sunt astfel făcute încât nu se poate ști cum s'a votat. În tot timpul votării aprozii invită la vot pe deputații și senatorii care se află pe culoare, la bufet, în bibliotecă, în comisii. După terminarea operației, secretarii fac număratoarea voturilor, și o comunică președintelui. Acesta proclamă rezultatul votului.

Modul acesta de votare prezintă și el mari inconveniente, mai ales atunci când este vorba de o adunare numeroasă. El reclamă foarte mult timp, și controlul votului e foarte greu de făcut. Deputații se pot perinda de mai multe ori la tribună sau pot obține mai multe bile pe care să le pună în urne. Aproape întotdeauna voturile din urnă sunt mult mai numeroase decât senatorii sau deputații prezenți. În incintă se află câteva persoane, iar urnele dau în permanență rezultate cari se cifrează la sute de voturi.

Pentru a se înlătura posibilitatea de falsificare a votului prin bile, s'a prevăzut dreptul pentru 40 de deputați de a cere, înainte de a se începe votarea, ca exprimarea votului să se facă prin chemare nominală a deputaților la urnă, după apelul nominal. Dar acest procedeu cere timp prea mult și se recurge foarte rar la el.

Înainte de votare se pot admite doar scurte declarațiuni, prin care membrii parlamentului să-și justifice votul. De obicei, acestea se fac în numele grupărilor politice.

Votarea odată începută, nu poate fi întreruptă și nu se mai poate acorda cuvântul până după proclamarea votului.

Votul prin apel nominal. În chestiunile importante care sunt aduse în desbateri, atunci când guvernul se teme că majoritățile nu se vor supune disciplinei de partid, sau când dorește să oblige pe deputați prin votul lor față de alegători, se recurge la votul prin viu graiu, cunoscut sub numele de apel nominal.

Cererea de votare prin apel nominal se face în scris de 40 de deputați sau 15 senatori, a căror prezență în ședință este constatată, și se depune în mâinile președintelui, înainte de începerea votării. Apoi

secretarii fac apelul nominal și fiecare deputat sau senator declară, în auzul tuturor, dacă este *pentru* sau *contra* proiectului supus votării. După terminarea apelului nominal se mai strigă odată membrii lipsă. Rezultatul votului, constatat de secretari se proclamă, de președinte.

Votul cu apel nominal nu poate fi cerut când este vorba de aprobarea proceselor verbale ale ședinței precedente, de fixarea datei și duratei ședinței, de fixarea ordinei de zi și schimbarea ei, de fixarea zilei pentru desvoltarea unei interpelări, de chestiuni de regulament, de urgența unui proiect sau propuneri prezentate de guvern, de aplicarea de măsuri disciplinare, de recunoașteri și încetățeniri, de votul pe articole și amendamente.

Numele deputaților cari au cerut votarea cu apel nominal și acel al votanților, ca și modul cum și au votat, se va înscrie în urma dării de seamă a ședinței și se publică în Monitorul Oficial.

Votul cu buletine se face atunci când este vorba de o alegere de persoane.

Votul cu buletine este folosit, în special, la alegerea biroului și a membrilor parlamentului, delegați în diferite consilii de administrație.

DREPTUL DISCIPLINAR PARLAMENTAR

În parlamentele vechiului regim, recrutate pe bază censitară, acolo unde educația, tradiția, respectul pentru înaintași, jucau un rol de seamă, nu se putea vorbi de un drept disciplinar. În Anglia, spre exemplu, atunci când nu se extinsese încă votul universal pentru alegerea Camerii Comunelor, era suficient ca presidentul Adunării să cheme un deputat pe numele său de familie și nu pe acela al circumscripției unde s'a ales, pentru ca acest apel să-i amintească obligațiile sale de demnitate personală. Parlamentul era considerat ca o adunare unde aveau să vină să-și expună talentul, finețea de spirit și erudițiunea, elita socială a unei țări.

Odată cu instituirea votului universal, când o schimbare importantă se observă, nu numai în tonul și ținuta desbaterilor, dar chiar în atitudinea intelectuală și morală a membrilor parlamentului, apare și dreptul disciplinar parlamentar.

Constituția franceză din 1791 prevedea și posibilitatea de a se aplica membrilor parlamentului anumite pedepse privative de libertate.

Dreptul disciplinar parlamentar cunoaște două feluri de pedepse:

a) **Pedepse pronunțate de președinte.** Regulamentul Adunărilor prevede pedepsele ce pot fi pronunțate de președinte. Acestea sunt: *observațiunea sau avertismentul, chemarea la ordine și retragerea cuvântului*. Ele se aplică în mod treptat, după gravitatea abaterii dela regulament. Chemarea în ordine se înscrie întotdeauna în sumar și în procesul verbal al ședinței. Aceleași dispoziții sunt cuprinse și în regulamentul Senatului.

b) **Pedepse pronunțate cu avizul comisiei disciplinare.** Ele sunt prevăzute în regulamentul Adunării Deputaților. Aceste pedepse sunt: *interzicerea de a parti-*

căpă la lucrările Adunării pe timp de maximum de 15 zile și excluderea temporară.

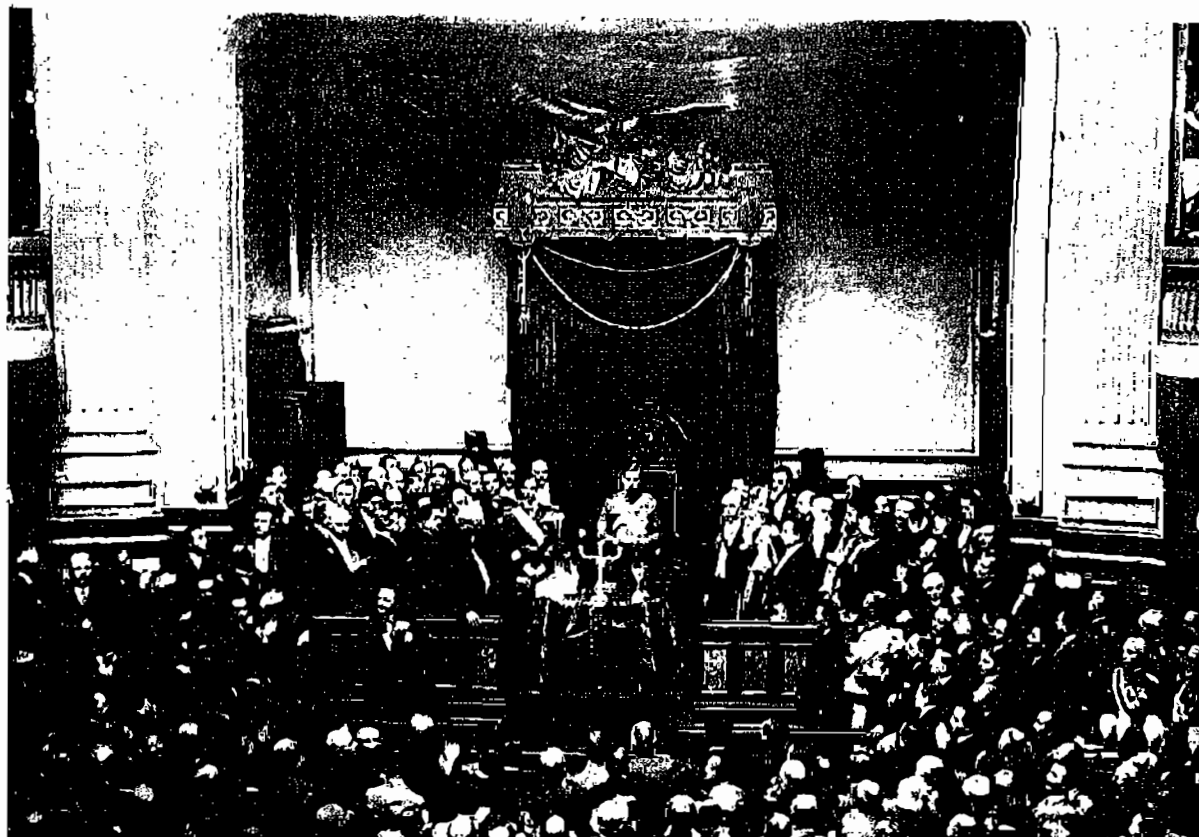
Pentru aplicarea acestor două pedepse, e necesară o propunere a președintelui și deciziunea Adunării, de trimitere înaintea comisiei disciplinare a deputatului vinovat. Art. 50 din regulament prevede faptele pentru cari un deputat poate fi trimis în fața comisiei disciplinare și anume: 1. Loviri sau amenințări cu arma; 2. Amenințări, imputări defăimătoare sau insulte la adresa Regelui, Reginei, Principelui moștenitor și Dinastiei; 3. Amenințări, defăimări sau injurii grave la adresa președintelui Adu-

termenul maxim de 30 de ședințe, sau, dacă a fost condamnat la această excludere, la un termen îndoit.

Aceste dispozițiuni nu sunt înscrise în regulamentul Senatului, unde se prevede numai ridicarea ședinței în cazul când, după aplicarea sancțiunilor ce sunt la dispoziția președintelui, tumultul continuă. S'a socotit că maturitatea membrilor Senatului face inutilă existența unor sancțiuni disciplinare atât de severe.

O problemă care se poate pune este aceea de a ști dacă parlamentarul, pedepsit disciplinar, are vreo cale de atac împotriva pedepsei aplicate.

Presupunem o majoritate abuzivă, dornică să în-

JURĂMÂNTUL M. S. REGEIUI CAROL II, ÎN FAȚA ADUNĂRII CONSTITUANTE, 8 Iunie 1936
(Col. Camerei Deputaților)

nării sau instituțiilor fundamentale ale țării; 4. Îndemnul la asasinat, crime și delict; 5. Incitarea la război civil, rebeliune sau revoluțiune internă.

Comisia de disciplină are îndatorirea să asculte pe deputatul învinuit, înainte de a se pronunța. Dacă acesta își cere scuze sau dă lămuriri satisfăcătoare, nu mai este locul la sancțiuni disciplinare. Raportul comisiei se supune de îndată Adunării, care se rostește asupra lui fără discuțiune, prin vot cu bile; deputatul învinuit are dreptul să prezinte Adunării apărarea sa, fie personal, fie printr'alt deputat. Atât interzicerea de a participa la ședințele Adunării cât și excluderea temporară se pronunță cu majoritate absolută.

Decisiunea aceasta se execută la nevoie cu concursul forței publice. Dacă deputatul nu i se supune și reîmpare la ședință, el este exclus de drept pe

lăture dela ședință deputații opoziției. Ea va pronunța excluderea acestora, privarea lor de drepturile cu care au fost învestiți.

Parlamentarul exercită și el o funcție publică, una din cele mai importante, funcția de a legifera și este firesc ca pedeapsa disciplinară care i se aplică să fie dată cu aceleași garanții cu care este dată tuturor funcționarilor publici.

STATUTUL MEMBRILOR PARLAMENTULUI

Dobândirea mandatului parlamentar

Mandatul parlamentar se dobândește prin faptul proclamării rezultatului votului. El este însă supus validării, adică verificării legalității dobândirii sale.

Această verificare, potrivit art. 44 din Constituție și 102 din legea electorală, este încredințată fiecărei

Adunări. Atât Camera cât și Senatul, exercitând această atribuțiune, îndeplinesc un *act jurisdicțional*.

Din acest caracter jurisdicțional al verificării puterilor, decurg pentru Adunări următoarele obligațiuni:

a) *Adunările sunt ținute să respecte legea*. Din moment ce situația parlamentarilor este o situație obiectivă, ce o dețin dela lege și în baza ei, nu se poate concepe validarea unui mandat în fraudă legii¹⁾.

b) *Votul trebuie să fie individual*. Parlamentarii, cu această ocazie, îndeplinesc o misiune identică cu a magistraților. Ei trebuie să se pronunțe în fiecare caz, în mod separat, votul lor fiind un vot de conștiință.

Operația validării privește nu numai alegerile contestate, ci totalitatea alegerilor. Ea cuprinde două feluri de operații: 1. verificarea titlurilor, 2. judecarea contestațiilor ce se ridică cu privire la alegeri. O validare, odată efectuată, este definitiv dobândită pentru titular și nu se poate concepe o revenire asupra ei.

Această măsură trebuie justificată nu numai din punct de vedere juridic, ci și din punct de vedere politic. Dacă legalitatea alegerii unui parlamentar ar putea fi pusă oricând în discuție, se înțelege ușor ce presiune s'ar putea exercita asupra libertății de opinie a membrilor parlamentului.

Cu ocazia operațiilor de validare Adunările pot lua următoarele decizii:

a) *Să valideze alegerea*. Este cazul normal și cel mai frecvent. Decizia de validare se ia cu majoritatea membrilor prezenți. *Votul este public*. El se poate da fie prin bile, fie prin ridicare sau sedere.

b) *Să anuleze alegerea*. În acest caz, mandatul este invalidat și trebuie să se procedeze la o nouă alegere, în cel mult trei luni dela data de când s'a pronunțat invalidarea. Dar pentru a ajunge la acest rezultat, trebuiesc două treimi din numărul membrilor prezenți, potrivit art. 44 din Constituție.

c) *Să ordone o anchetă* pentru a verifica, prin membrii lor, seriozitatea acuzațiilor ce se aduc. Cu această ocazie se vor putea audia martori și administra toate probele admisibile în justiție.

d) *Să proclame ales pe un alt candidat* decât acel desemnat de Comisia Centrală Electorală, atunci când constată erori materiale de calcul, cari sunt de natură să schimbe rezultatul votului.

Validarea mandatului are efect retroactiv, consacrând situația de parlamentar din momentul proclamării rezultatului votului.

Imunitățile parlamentare

Iresponsabilitatea. Parlamentarul are misiunea să exercite un serios control asupra actelor guvernului. El este liber să aducă la tribuna pu-

blică acuzații oricât de grave, să pună în discuție nume de funcționari sau de particulari, cari nu sunt în Adunare. Dacă aceștia ar avea puțința de a-l chema în judecată, controlul parlamentar ar fi stărușit.

Pe de altă parte, această mare imunitate poate da loc la abuzuri, la afirmațiuni nedrepte, tendențioase sau calomnioase, la prejudicii, cari nu pot fi reparați. Interesul general se ridică însă deasupra interesului particular, pe care-l sacrifică. Acesta nu află protecție decât în conștiința fiecărui parlamentar și în opinia publică, care judecă și pe acuzatori și pe acuzați.

Art. 54 din Constituție, care înscrie principiul iresponsabilității, are un cuprins foarte larg și general: «Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit sau prigonit pentru opiniunile și voturile emise de dânsul în cursul exercitării mandatului său»¹⁾.

Dar, această imunitate nu se referă decât la *actele funcțiunii parlamentare*. Ea acoperă deci toate discursurile, observațiile, voturile emise, desbaterile în comisii, rapoartele, rezultatele comisiilor de anchetă parlamentară, într'un cuvânt toate actele săvârșite de un parlamentar în calitatea lui de deputat sau senator.

Pentru delictele comise în incinta parlamentului, (loviri, focuri de armă, etc.), urmărirea poate fi însă suspendată, dacă e cazul să se aplice inviolabilitatea parlamentară.

Iresponsabilitatea parlamentară este *generală și perpetuă*. Generală, în sensul că ea se referă atât la urmărirea penală cât și la cea civilă, și *perpetuă*, în sensul că ea nu poate fi niciodată anulată. Un deputat nu poate fi chemat la răspundere pentru opiniunile emise de dânsul dela tribuna parlamentului, nici chiar atunci când nu mai este deputat.

Iresponsabilitatea parlamentară acoperă nu numai pe parlamentari, dar și ziarele care fac clărele de seamă ale desbaterilor parlamentare. Totuși, jurisprudența franceză a admis, pe baza art. 41 din legea presei, dreptul de răspuns. La noi, acest drept nu există.

Iresponsabilitatea fiind de ordine publică, nu se poate renunța la ea. Ea trebuie ridicată din oficiu de judecător, precum poate fi invocată de parte în orice fază a procesului.

Inviolabilitatea are de scop să apere pe parlamentar de orice urmărire penală în timpul sesiunii parlamentare.

Ea a fost înscrisă în art. 55 din Constituție: «Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunii, să fie nici urmărit, nici arestat în materie de represieune, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict».

«Dacă a fost arestat preventiv sau urmărit în timpul când sesiunea era închisă, urmărirea sau are-

¹⁾ Totuși, în Franța, s'a susținut teza că Adunarea fiind suverană în validarea alegerii, nu este ținută să respecte legea. Această teză a fost susținută de Clemenceau, la 3 Iunie 1879, cu ocazia alegerii lui Blaquin, și de Cunéo d'Ornano, la 26 Nov. 1889, cu ocazia alegerii lui Dillon. (Vezi Joseph Barthélemy, *op. cit.*, p. 439).

¹⁾ *Bil of rights* al anului 1688, de unde s'au inspirat constituțiile ulterioare, are acelaș conținut: «Libertatea cuvântului, a desbaterilor și a procedurii în Parlament nu poate să fie împiedicată prin nici o urmărire».

starea trebuie să supună aprobării Adunării, din care face parte îndată după deschiderea sesiunii corpurilor legiuitoare.

« Detențiunea sau urmărirea unui membru al uneia sau celeilalte Adunări, este suspendată în tot timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere ».

Inviolabilitatea este, ca și iresponsabilitatea, de ordine publică. Parlamentarii nu pot renunța la ea fără autorizația corpului din care fac parte.

Scutirea de anumite sarcini publice

Parlamentarul este scutit, atât timp cât posedă această calitate, de următoarele sarcini publice, considerate mai puțin importante decât mandatul de parlamentar:

a) *Juriul criminal.*

b) *Tutela.*

În ce privește serviciul militar, trebuie să facem următoarele distincții:

a) *În timp de pace,* parlamentarii sunt scutiți de a face serviciul militar în rezervă; această scutire se acordă numai în timpul sesiunilor.

b) *În timp de război,* chestiunea este mai dificilă. Nu există niciun text care să scutască pe parlamentari de serviciul militar. Totuși, în timpul războiului 1916—18, parlamentarii n-au fost obligați să presteze acest serviciu; s-au înrolat numai acei cari au de datoria lor să participe la luptă.

Indemnitatea parlamentară

Toate țările cari au adoptat regimul democratic, au înscris în Constituțiile lor sau în legi organice principiul retribuirii serviciului prestat de parlamentar. Doar Anglia păstrează încă și azi, pentru Camera Lozilor, principiul gratuității mandatului.

La noi indemnitatea parlamentară constă dintr-o sumă fixă de 200 lei pe zi. În timpul sesiunii parlamentare se mai acordă și o diurnă, care azi e de 700 lei pe zi. Această diurnă e micșorată, pentru parlamentarii din Capitală, cu 20%.

Această indemnitate, egală pentru toți parlamentarii, nu are caracterul unui salariu, deși întrunește

toate elementele acestuia. Astfel, această indemnitate poate fi urmărită și cedată, ca nefiind cuprinsă în dispozițiile art. 409 pr. civ., care apără de urmărire salariile funcționarilor publici.

Ea se poate cumula cu salariul pe care-l primește un parlamentar care, potrivit legii electorale, are dreptul să dețină o funcție publică în timpul mandatului, sau cu pensia de retragere.

Indemnitatea parlamentară nu este supusă nici unui impozit, ea fiind considerată drept o restituire a cheltuielilor făcute de parlamentar în această calitate. Se fac numai reținerile de 10% pentru Casa Pensilor.

Oricât de redusă ar fi această indemnitate parlamentară, cheltuielile ce se fac anual cu întreținerea și funcționarea parlamentului sunt foarte mari.

Incompatibilitățile

Art. 46 din Constituție declară că orice parlamentar, numit de guvern într-o funcție publică retribuită, pierde, de drept, din momentul primirii acelei funcțiuni, mandatul de parlamentar. Rațiunea acestei dispoziții este aceea care stă la baza întregului regim al incompatibilității: nevoia de a asigura independența parlamentului față de guvern, deci de a asigura regulata sa funcționare. Guvernul, păstrând dreptul să numească pe parlamentari în func-

ții publice, ar face inexistent controlul ce aceștia sunt chemați să exercite asupra actelor guvernului.

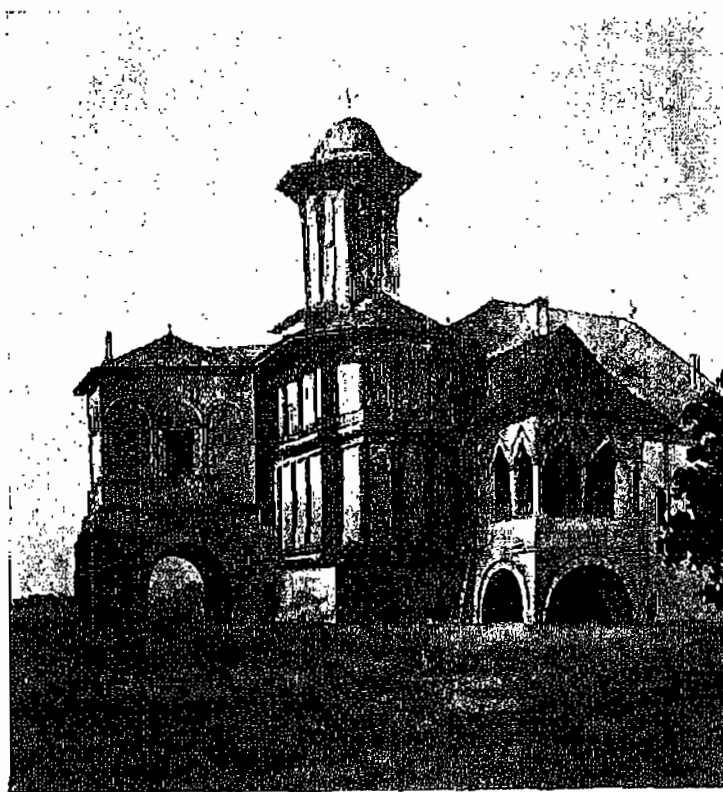
Parlamentarii pot fi numiți, fără a-și pierde mandatul, în următoarele funcții publice, cari fac excepție de la regimul de mai sus:

a) *de miniștri și subsecretari de stat.* Regimul guvernului reprezentativ se bazează tocmai pe acest principiu al recrutării guvernului dintre parlamentari.

b) *de comisari ai guvernului,* cu justificarea, de care se abuzează prea mult, că aceștia au numai misiuni temporare, date cu autorizarea parlamentului și că nu sunt retribuiți.

În regimul nostru reprezentativ, cumulul de mandate electiv este aproape pe de-a-ntregul prohibit.

Art. 45 din Constituție declară că nimeni nu poate fi în același timp membru în ambele corpuri legiuitoare.

VECHIUL PARACLIS AL MITROPOLIEI, SEDIUL ADUNĂRII, OR OBȘTEȘTI
(Col. Muzeul de artă religioasă)

Parlamentarul ales în amândouă corpurile este îndatorat să prezinte optarea sa imediat ce s'a făcut validarea pentru scaunul pe care voește să-l păstreze.

Este interzis de asemeni, în mod absolut, cumului mandatului parlamentar cu mandatul de consilier ales în consiliul administrației locale. Singur primarul Capitalei, fără să aibă un text precis în această privință, poate fi și membru al Parlamentului.

Această interdicție de cumul nu se aplică consilierilor de drept, ei putând fi și membri ai Parlamentului.

Rațiunea interdicției cumulului de mandate electivă trebuie găsită: a) în dorința de a nu li se imprimă funcțiilor administrative și de gospodărie locală un caracter politic; b) în faptul că funcțiile cumulate sunt în general rău îndeplinite și c) în dorința de a lăsa câtor mai mulți posibilitatea de a ocupa astfel de funcțiuni.

Raporturile dintre mandatul parlamentar și ocupațiile private. Dacă legiuitorul nostru a stabilit un regim destul de sever pentru incompatibilitățile între mandatul de parlamentar și funcția publică, el nu s'a gândit să stabilească un regim special între man-

datul de parlamentar și diferitele ocupații private ale parlamentarilor.

Este cunoscută critica care se aduce faptului că în Parlament sunt aleși marii financiari și marii industriași, cari prin influența lor determină luarea unor măsuri legislative de natură să favorizeze întreprinderile lor, este de asemeni criticată prezența avocaților parlamentari, cari apără adeseori procese împotriva Statului.

Toate aceste critici sunt, în oarecare măsură întemeiate. Greutatea constă în a stabili cazurile con-

crete când un membru al societății, exercitând una din aceste ocupații particulare, să fie exclus dela mandatul parlamentar.

Aceste incompatibilități se pot crea cu atât mai puțin, cu cât, în organizarea Senatului nostru, s'a încercat să se realizeze o reprezentare a intereselor profesionale.

Pierderea mandatului parlamentar

Pierderea mandatului are loc, în mod colectiv, atunci când se disolvă parlamentul său când expiră termenul pentru care a fost ales.

Mandatul parlamentar se pierde în mod individual,

înainte de expirarea termenului pentru care s'a făcut alegerea, prin:

1. *Moarte*,

2. *Demisie*, care, pentru a-și produce efecte, trebuie primită de Adunarea respectivă. Adunarea, primind demisia, proclamă ales pe supleantul listei respective sau, în lipsa unui supleant comunică guvernului vacanța scaunului, pentru a se proceda la o nouă alegere.

În Anglia, s'a contestat multă vreme dreptul pentru un parla-

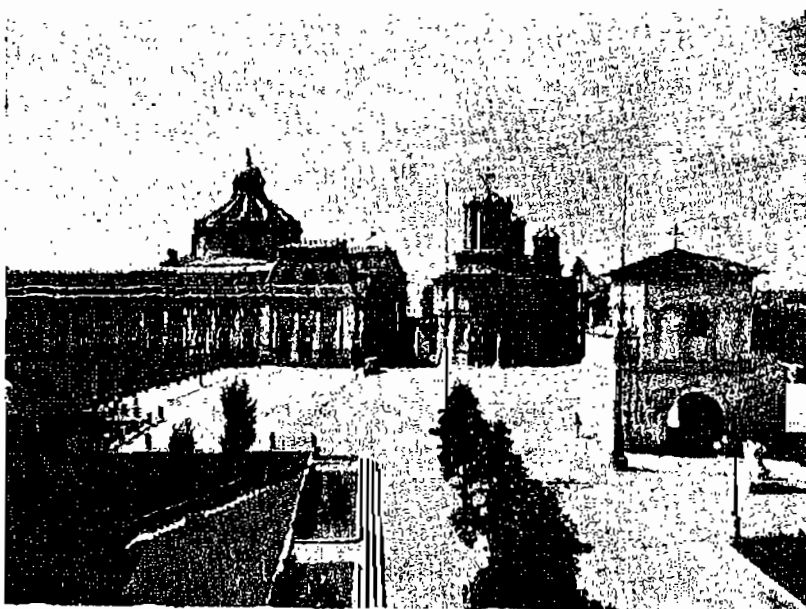
mentar de a-și da demisiunea, deoarece mandatul de parlamentar era considerat ca o datorie, nu ca un drept.

3. *Excludere*. Ea constă din pierderea obligatorie a mandatului când, în cursul exercitării sale, parlamentarul s'a făcut nedemn.

Constatarea întrunirii acestei condiții se face, după sistemul german de un *tribunal*, după sistemul francez de *Adunarea însăși*.

La noi, nu există un text în această privință, dar este neîndoelnic că parlamentarul care, în timpul exercitării unui mandat, pierde calitatea de a fi ales, pierde implicit și mandatul.

g. a.

CAMERA DEPUTAȚILOR ȘI PATRIARHIA, BUCUREȘTI

BIBLIOGRAFIE

Joseph Barthélemy, L'organisation du Suffrage. L'expérience belge. Paris, 1912.

M. Manolescu, Reprezentarea proporțională după noul decret-lege, București 1919.

Prof. B. Mirhina-Guelzevitch, L'influence de la Révolution Française sur le développement du droit international dans l'Europe Orientale. (Titlul unui capitol din cursul profesorului la Academia de drept internațional dela Haga, în 1928).

N. Iorga, Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe, Paris, Gamber 1929.

N. Iorga, Ceva mai mult despre viața noastră culturală în sec. XVIII (Extras din Analele Academiei Române), 1916.

I. C. Filitti, Clasele sociale în trecutul românesc. (Extras din Convorbiri Literare), 1925.

I. C. Filitti, Des origines du régime représentatif en Roumanie (Extraits des « Doc. franco-roumains ») 1931.

Analele parlamentare ale României, București.

D. A. Stăduța, Acte și documente privitoare la istoria Renașterii Românei, București.

Const. Stănescu, Situațiunea juridică a funcționarilor Corpurilor Legiuitoare, București, 1922.

REGIMUL PARLAMENTAR ÎN CONSTITUȚIA DIN 1938

Concepția noului regim. Constituția din 27 Februarie 1938 schimbă fundamental organizarea politică a Statului nostru. Ea se caracterizează printr-o accentuată preponderanță dată puterii executive, printr-o restrângere a atribuțiilor parlamentului, printr-o descătușare a țării, liberată acum din puterea partidelor politice.

Este interesant de reținut că o reformă atât de importantă ca aceasta, se face menținând vechile principii fundamentale de organizare politică.

Constituția din 27 Februarie 1938, menține în titlul III, care se ocupă despre puterile Statului, principiul că toate puterile Statului emană dela națiune, care nu le poate exercita decât prin delegațiune conform regulilor înscrise în Constituție. Acest principiu, prevăzut în art. 33 din Constituția dela 1923, este reprodus aproape pe de-a-întregul în art. 29 al Constituției din 27 Februarie 1938.

Dar, de aici începe diferența.

Regele, Capul Statului. Art. 30 al Constituției noi, proclamă principiul că Regele este Capul Statului. La prima vedere, s'ar părea că nu-i nici-o schimbare, deoarece art. 39 din vechea Constituție, care declara: «puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituție» înțelege să atribuie Regelui calitatea de Șef al Statului.

Dar chiar acest articol era așezat după articolele care tratău despre puterea legislativă, ceea ce însemna că preponderanța în Stat o avea puterea legislativă, reprezentantă a națiunii, Regele neavând decât rolul de a armoniza conflictele dintre diversele puteri ale Statului.

Nona Constituție schimbă această ordine. După ce înscrie în art. 29, ca izvor al puterii, Națiunea română, adaugă în art. 30 că Regele este Capul Statului. Din modul cum sunt așezate aceste două texte și din principiile care vin să le lămurească mai jos, rezultă că națiunea română este izvorul puterii în Stat, dar că interpretul și dirigitorul acestei puteri este Capul Statului, *Regele*.

Ideia aceasta se desemnează în mod clar din citirea art. 31 din Constituția dela 1938. «Puterea legislativă se exercită de Rege prin Reprezentațiunea Națională, care se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților».

Acest *prin*, întrebuițat de art. 31 din Constituție, nu poate fi considerat o simplă exprimare fără un conținut precis. Ea trebuie interpretată în sensul că Regele, reprezentantul cel mai desăvârșit al drepturilor națiunii, exercită această sarcină cu ajutorul Reprezentației Naționale și a Guvernului său. Și parlament și guvern nu mai au deci drepturi primare, ci au drepturi pe care le dețin dela Capul Statului, ca interpretul și incarnațiunea cea mai desăvârșită a națiunii.

Principiul pe care l-am formulat astfel apare înțeles în special din examinarea art. 31 din Constituție, al. antepenultim, care declară: «Inițiativa legilor este dată Regelui». Capul Statului are deci

plenitudinea inițiativei în materie legislativă. E o schimbare extrem de importantă față de art. 35 al Constituției din 1923, care declara «inițiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative». Această măsură era socotită ca fiind oarecum republicană, incompatibilă cu regalitatea. Dar faptul cel mai grav care rezulta din acest text era că parlamentul abuzase — nu numai în țară la noi, — de acest drept de inițiativă, drept pe care-l folosea nu în interesul general, ci mai ales în favoarea anumitor interese particulare.

Desigur, sunt demne de atenție și interesele particulare, dar, acel care are posibilitatea să le aprecieze în chip obiectiv și desprins de orice personalitate este singur Capul Statului. Națiunea poate veni uneori să edicteze anumite avantaje în folosul nu a unei categorii sociale, ci a unor indivizi singurateci. Ea o face pe calea actelor administrative, sub formă de lege. Este acest procedeu o excepție dela regula care stă la baza *ideii de lege*, expresiune a voinței generale, *care nu poate fi decât generală și impersonală*. Dar inițiativa acestor acte nu trebuie să aparțină decât Regelui, singurul care, în numele Națiunii, este în drept să răsplătească meritele pe cale individuală, să ajute pe cei cari s'ar afla în suferință. Aceasta e concepția noii Constituții.

Este exact că art. 31 alin. penult. dă dreptul și celor două Adunări să propună proiecte de legi din inițiativă proprie, însă numai legi în interesul obștesc al Statului. Prin interes obștesc constituie a înțeles desigur legi de interes general și nu legi edictate în folosul unor anumiți particulari. Inițiativa acestor legi de interes particular cunoscute sub denumirea de acte administrative în formă de lege, nu poate aparține decât Capului Statului, singurul în drept, ca interpret și reprezentant al Națiunii, să ia inițiativa unor astfel de acte.

REPREZENTAȚA NAȚIONALĂ

Constituția din 27 Februarie 1938 menține sistemul bicameral al Reprezentației Naționale, modificând în chip radical compunerea ei. Înainte de a ne ocupa de această compunere, este locul să semnalăm câteva inovații cu privire la condițiile de funcționare ale Reprezentației Naționale, inovații care înseamnă o concepție cu totul nouă în această materie.

Art. 48 din Constituție, după ce reproduce vechiul principiu înscris în art. 42 al Constit. din 1923, că membrii Adunărilor Legiuitoare reprezintă Națiunea, adaugă că ei nu-și pot exercita mandatul decât după depunerea legiuitului jurământ. Obligăția prestării jurământului crează din mandatul de parlamentar o adevărată funcție, dobândită fie pe cale electivă, fie prin numire, când este vorba de Senatori; acest caracter de funcție publică întregeste ideia pe care am găsit-o la baza noului sistem de vot, prevăzut de art. 61 al Constituției, sistem pe care l-am desemnat sub denumirea de *funcție socială*.

A doua inovație se referă la validarea alegerilor. Potrivit art. 50 din Constituție, atât validarea alegerilor pentru ambele Adunări cât și verificarea titlurilor membrilor aparținând fiecăreia din ele, se face de Înalta Curte de Casație și Justiție înainte de data fixată pentru întrunirea Adunărilor. Dispoziția aceasta accentuează și mai mult caracterul lor de funcție socială.

Ultima inovație în acest domeniu este aceea prevăzută de art. 53 din Constituția de la 27 Februarie 1938, după care membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare împotriva Statului; nu pot face parte din consiliile de administrație ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, județele sau comunele.

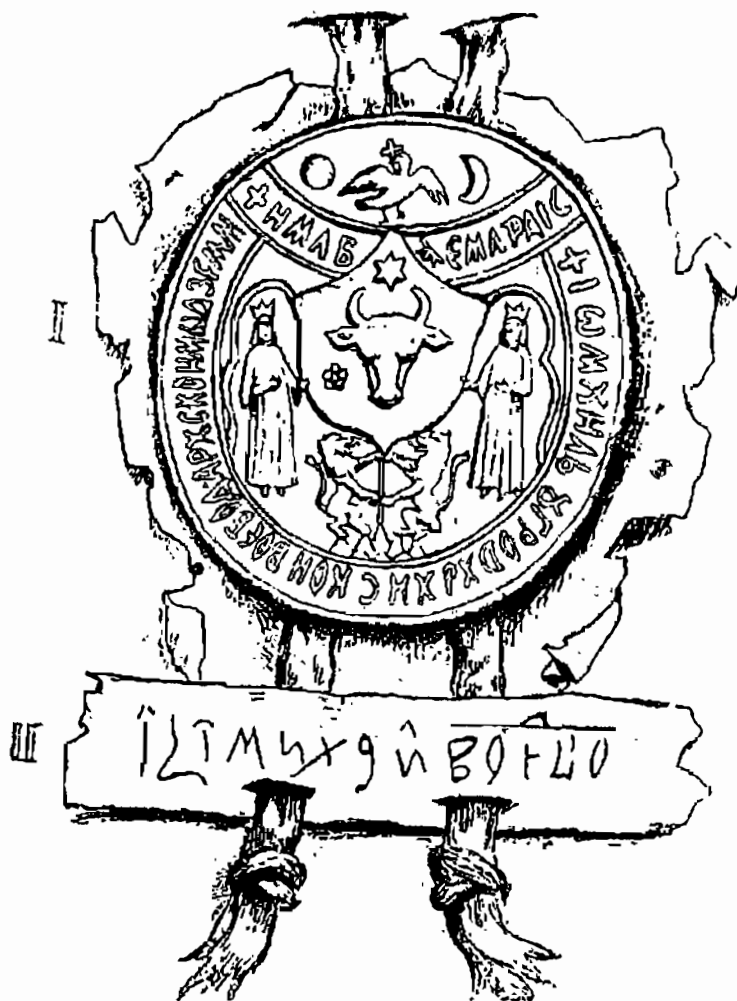
Dispozițiile cu privire la procedura parlamentară, la incapacități și incompatibilități, la dreptul de întrebare și interpelare ca și imunitățile parlamentare, principial, au rămas aceleași din vechea Constituție; s-au adus numai mici modificări de redacție și o simplificare a unor dispozițiuni care își găseau mai bine locul în regulamentul Adunărilor decât în Constituție, așa cum procedase Constituția din 1923.

COMPUNEREA ȘI DURATA ADUNĂRILOR

Am arătat, când ne-am ocupat de regimul electoral, care este compunerea Adunării Deputaților și a Senatului. Tot cu aceea ocazie am semnalat că există o diferență între durata celor două Adunări: pe când durata Adunării Deputaților este de 6 ani, durata Senatului este de 9 ani. Diferența de durată între cele două Adunări se justifică prin noua concepție a constituantului nostru cu privire la rolul Corpurilor Legislative. De unde, Adunarea Deputaților, menită să reprezinte curente de opinie publică în continuă devenire, trebuie înlocuită mai des, Senatul dimpotrivă, menită să reprezinte tradiția, stabilitatea și opera de continuitate, este firesc să fie ales sau numit pe un termen mai lung și care să nu coincidă cu durata Adunării Deputaților. Dacă nu s'ar fi procedat așa, Senatul ar fi fost un al doilea Corp de aceeași valoare și de aceeași compoziție ca și primul, lucru constatat de altminteri și sub regimul Constituției din 1866 și al celei din 1923.

Noua concepție de organizare a Statului impune această diferențiere; legea electorală va veni de sigur să precizeze și să statornicească înțelesul acestei concepții.

R. d.

PECHIA LUI MIHAI VITEAZUL, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, TRANSILVANIEI ȘI MOLDOVEI

CONSILIUL LEGISLATIV

Constituția din 29 Martie 1923 a prevăzut în art. 76 înființarea unui *Consiliu Legislativ*, cu menirea de a ajuta, în mod consultativ, la facerea și coordonarea proiectelor de legi, precum și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor. Ea a dispus ca o lege ordinară specială să determine organizarea și modul de funcționare al acestui consiliu.

Art. 76 din Constituție a impus în mod obligatoriu consultarea Consiliului Legislativ pentru toate proiectele de legi, afară de cele privitoare la creditele bugetare. Consiliul Legislativ a fost creat și organizat prin legea din 26 Februarie 1925.

Atribuțiile și obligațiile Consiliului Legislativ sunt după legea sa organică, următoarele:

a) de a studia, în raport cu doctrina, jurisprudența, istoria, legislația comparată și necesitățile care determină legiferarea, chestiunile ce i se vor defini de puterea legiuitoare sau de cea executivă;

b) de a întocmi studiile preparatorii, anteproiectele sau proiectele de legi și de regulamente generale, precum și expunerile de motive;

c) de a cerceta studiile preliminare, expunerile de motive, anteproiectele și proiectele de legi și de regulamente generale, întocmite de guvern, sau proiectele de legi întocmite din inițiativă parlamentară, și de a propune modificările de formă și de fond pe care le-ar reclama: corectitudinea și claritatea redacțiunii juridice, coordonarea cu principiile și concepțiile economice, sociale și politice ale Constituției, cu dispozițiile legilor și regulamentelor în ființă, sau alte considerațiuni, afară de acele relative la oportunitatea lucrării și considerațiile politice, pe care Consiliul este oprit de a le discuta.

Aceeași lege mai recunoaște Consiliului și alte câteva atribuții și obligații de ordin secundar:

a) de a cataloga și examina codurile, legile și regulamentele, spre a propune puterii legiuitoare și celei executive, modificările necesare și coordonarea lor cu Constituția și celelalte legi;

b) de a urmări jurisprudența Curții de Casație și a celorlalte instanțe judecătorești sau de alt ordin, spre a semnală viciile de interpretare și de aplicare a legilor, propunând modificările de cuviință;

c) de a conserva un exemplar dintre originalele legilor și regulamentelor și a supraveghea imprimarea lor în Monitorul Oficial;

d) de a îngriji de publicarea colecțiilor anuale de legi și regulamente, potrivit art. 37 din Constituție și de publicarea altor ediții oficiale;

e) de a se ține în legătură cu instituțiile similare din alte țări și cu organizațiile juridice, economice și sociale din țară și străinătate, procurându-și din timp material necesar misiunii sale;

f) de a supraveghea administrația imprimeriei Consiliului Legislativ și de a publica anual, în limba română și franceză, un buletin de studii și lucrări legislative.

ANTECEDENTELE ISTORICE ALE CONSILIULUI LEGISLATIV

Istoria regimului reprezentativ în România cunoaște câteva instituțiuni cari, în cursul veacului trecut, au avut o misiune similară cu aceea a Consiliului Legislativ:

Obșteștile Divanuri, întrunite la 1849 în Principatele Române aveau, între alte însărcinări, pe aceea de a se ocupa cu cercetarea proiectelor ce li se trimiteau de guvern și de a se pronunța asupra lor cu vot consultativ.

Comisia Centrală dela Focșani, instituită la 1859, în baza Convenției de la Paris din 7/19 August 1858, și compusă din câte 8 membri din partea fiecărui Principat, (din care 4 membri erau numiți de Domn și 4 aleși de Adunarea Electivă), avea între alte meniri și aceea de a pregăti unificarea legislativă, de a studia proiectele de legi trimise de Domn și de a-i arăta lipsurile și defectele legilor existente.

Comitetul provizoriu, instituit de Barbu Catargi în Mai 1862, compus din miniștrii cabinetului și dintr'un număr egal de deputați, luase asupra-și câteva din însărcinările Comisiunii Centrale, desființate la acea dată, între care și aceea de elaborare a proiectelor de legi.

Încă de pe la jumătatea sec. al XIX-lea s'au făcut diferite propuneri și s'au alcătuit proiecte pentru instituirea unui *Consiliu de Stat*, având între alte atribuții și pe aceia de a cerceta proiectele de legi și regulamente, trimise de Domn sau de Adunare.

Consiliul de Stat, înființat la 11 Februarie 1864, era prezidat de Domn, având un vice președinte, 9 consilieri, 9 auditori, 1 secretar general și 2 secretari,

toți numiți de Domn. El lucra în 3 secții (comitete). În Iulie 1864 au fost numiți în acest consiliu C. Bosianu, ca vice președinte, iar Petru Poenaru, Colonel I. Voinescu, Al. Cretescu, G. Vernescu, Gr. Bengescu, G. Apostoleanu, Al. Papadopol-Calimach și I. Strat, ca membri.

Pe lângă atribuțiile de contencios administrativ și de administrație propriu zisă, precum și de organ disciplinar al funcționarilor publici, el avea și pe aceea de a studia proiectele de legi și regulamente trimise de guvern și de a răspunde când era consultat asupra unor asemenea proiecte.

Suferind o modificare, cu ocazia înființării Senatului, prin Statutul dat de Vodă Cuza, la 2 Iulie 1864 acest Consiliu a avut o însemnată dar scurtă activitate. Constituția din 30 Iunie 1866, prin art. 131, depărtându-se de concepția franceză și adoptând pe cea belgiană, a desființat Consiliul de Stat, iar legea din 9 Iulie același an, a trecut puterii judecătorești atribuțiile juridictionale ale Consiliului și a lăsat pe seama consiliilor speciale de pe lângă ministere pe acelea de pregătire a proiectelor de legi. Prin modificarea de la 1884 a acestui articol 131 din Constituție, se preciza că nu se mai putea înființa un Consiliu de Stat cu atribuție de contencios administrativ, dar se va putea înființa o comisie permanentă, care nu va avea alte atribuții de cât studiul și elaborarea proiectelor de legi și regulamente de administrație publică.

Eugeniu Stătescu la 1885 și Gh. Palladi la 1897, au întocmit câte un proiect pentru înființarea unui Consiliu Legislativ, în sensul dezideratului constituțional. Metoda de a pregăti materialul legislativ cu ajutorul comisiilor temporare, numite pe lângă diferite ministere, s'a dovedit ca fiind cu totul nesatisfăcătoare și chiar dăunătoare. Pe de altă parte, condițiile neprielnice de pregătire tehnică, lipsa de obiectivitate în studiu și de coordonare, de care da dovadă Parlamentul de multe ori, în lucrările sale, au determinat un curent general, nu numai în lumea juridică, ci și în cea politică, în favoarea creării unui consiliu permanent de pregătire legislativă¹⁾.

ORGANIZAȚIA CONSILIULUI

Consiliul Legislativ se împarte în trei secții:

Secția I se ocupă cu problemele de drept public și cele privitoare la culte, instrucție, educație, artă, armată și apărare națională;

Secția II are în competența sa legislația de drept privat;

Secția III se ocupă cu legislația socială, economică și financiară.

Fiecare secție e condusă de un *președinte*, iar Consiliul de un *prim-președinte*. Consiliul mai cuprinde un serviciu pentru buletinul legislativ și colecțiile de legi și un «biouru de studii istorice».

Consiliul lucrează în *secțiuni-unite*, când urmează să îndeplinească anumite atribuții prevăzute de lege,

sau pentru coordonarea lucrărilor, ori să se pronunțe asupra divergențelor, precum și în cazuri relative la administrația interioară.

Secțiile se compun din consilieri permanenți, consilieri temporari și referenți (titulari și stagieri).

Consilieri permanenți se numesc de ministrul Justiției, pe baza listei de recomandare, întocmite de o comisiune specială, compusă din 3 consilieri ai Curții de Casație și 3 consilieri permanenți ai Consiliului Legislativ, aleși pe 5 ani. Pentru fiecare vacantă comisiunea recomandă câte 3 persoane, cari întrunesc condițiile legale, iar ministrul alege și numește pe titular. Consilierii permanenți sunt inamovibili și au același grad și retribuție ca membrii Curții de Casație, iar președinții au gradul și retribuția președinților dela aceeași Curte.

Consilieri temporari pot fi numiți accia cari prin specialitatea, competența sau experiența lor, sunt în măsură să contribuie cu folos la vreo lucrare încredințată Consiliului. Numirea se face de ministrul Justiției, prin decizie. *Referenți stagieri* se numesc de ministru de pe listele de prezentare întocmite de Consiliu.

După doi ani de stagiu, ei sunt obligați a se înfățișa la concurs, în fața unei Comisii prezidate de un președinte de secție a Consiliului, compusă din doi profesori universitari și doi consilieri permanenți. Referenții stagieri sunt stabili și nu pot fi înlocuiți de cât pe baza unui raport de anchetă, făcut de primul președinte sau președintele secției.

Referenți titulari sunt inamovibili și au retribuția Consilierilor de Curte de Apel.

Cancelaria Consiliului Legislativ este condusă de un *secrețar general*.

Consilierii permanenți sunt puși în retragere din oficiu la vârsta de 70 ani, iar referenții la 65 ani.

În ce privește privegherea și disciplina, consilierii permanenți și referenții titulari sunt supuși dispozițiilor prevăzute în legea de organizare judecătorească pentru consilierii Curții de Casație și ai Curților de apel. Comisiile disciplinare și procedura sunt tot acelea determinate în citata lege. Pentru referenții stagieri, comisia disciplinară se compune din 3 consilieri permanenți, trași la sorți la începutul fiecărui an.

Secțiunile Consiliului pot lucra, după necesitate, în subsecții, comisii sau comisii de studii.

La lucrările lor pot lua parte miniștrii și subsecretarii de Stat, prezidând de drept secția sau comisiunea în care se discută chestiuni ce interesează departamentul respectiv.

La cererea guvernului sau a corpurilor legiuitoare, consiliul desemnează un consilier, cu însărcinarea de a lămurii înaintea comisiunilor sau secțiilor Parlamentului, părerile exprimate de Consiliu. Pe de altă parte, Consiliul poate chema la sedințele sale, pentru informații, pe orice funcționar public, cu autorizarea prealabilă a capului ierarhic al administrației respective.

O secție nu poate lucra valabil de cât cu cel puțin 3 consilieri permanenți și cu majoritatea absolută a consilierilor temporari cari o completează.

¹⁾ Vezi Enc. Rom. *Istoricul așezărilor noastre constituționale*, pag. 176 și *Evoluția regimului parlamentar*, pag. 246 sqq.

Referenții titulari ajută secția, în studiile și lucrările de întocmire a proiectelor, expunerilor de motive sau rapoartelor, dar ei n-au vot deliberativ. Pot însă lua parte la discuții și a-și exprima părerile.

Secțiile-uite nu se pot constitui valabil de cât cu cel puțin nouă consilieri permanenți.

Sedințele Consiliului nu pot fi publice, decât cu aprobarea secției respective sau a secțiilor-uite și cu consimțământul ministrului pentru care se face lucrarea. Opunerea ministrului la publicitate obligă Consiliul. Când lucrările interesează siguranța Statului și apărarea națională sau sunt indicate de miniștri ca lucrări confidențiale, nu pot face obiectul dezbaterilor publice.

PROCEDURA DE CONSULTARE A CONSILIULUI

Cererile de consultare se trimit Consiliului de către președintele Consiliului de Miniștri, pentru proiectele de constituție și legi constituționale, și de fiecare ministru, pentru proiectele de legi și regulamente generale, intrând în competența departamentului respectiv. Cererea se face în scris, cu mențiunile prevăzute de lege, arătându-se și specialiștii propuși spre a fi numiți consilieri temporari, precum și delegatul ministrului, care va urmări lucrarea.

Președinții corpurilor legiuitoare nu pot trimite înaintea secțiilor și comisiilor de specialitate, și nici acestea nu pot lua în discuție proiectele de legi — depuse fie de guvern, fie din inițiativă parlamentară, — cari nu au avizul Consiliului Legislativ. Pe de altă parte, proiectele întocmite de acest Consiliu nu mai au nevoie de alt aviz de cât pentru modificările introduse de ministru. Chiar proiectele întocmite de guvern, pe baza studiilor făcute de Consiliul Legislativ, nu sunt dispensate de consultare.

Senatorii și deputații, în numărul prevăzut de regulamentul corpului respectiv pentru depunere de proiecte de legi și propuneri, pot cere avizul Consiliului Legislativ, atât în timpul sesiunii, cât și în timpul vacanței parlamentare, pentru facerea studiilor legislative, întocmirea proiectelor sau verificarea proiectelor ce au întocmit. Dacă se cere întocmirea unui proiect, semnatarii propunerii sunt obligați a desemna un delegat dintre ei, spre a lua parte la lucrările secției înaintea căreia s'a trimis cererea.

Președintele secției, la care a fost repartizată cererea, poate să invite, în ședința plenară a secției, pe ministrul care a cerut consultarea, pentru a expune opiniile și intențiile sale, precum și a completa informațiile și indicațiile ce s'ar fi găsit insuficiente în cererea scrisă de consultare.

Lucrările terminate de o secție se înaintază primului președinte care, după natura și importanța lucrării, le poate încredința, spre verificare și coordonare secțiilor-uite, uneia sau la două secții separat, sau în comun, unui comitet de delegați, sau unei comisii de verificare. Primul președinte poate personal da curs lucrărilor curente de proiecte de regulament și proiectelor de legi sncinte și de mică importanță, cari nu comportă nici o verificare și

coordonare. Numai secțiile-uite pot decide modificarea sau completarea lucrărilor terminate. Aceste modificări și completări se pot face în secții-uite, sau trimitându-se lucrarea din nou la secția respectivă, care este obligată a se conforma indicațiilor consiliului plenar. Se consideră lucrări definitiv terminate acelea pentru cari s'a făcut încheierea secțiilor-uite sau a primului-președinte, cu menținerea de aprobare a lucrării și de înaintare celor în drept.

Consiliul Legislativ este obligat să întocmească proiectele de legi și regulamente generale, sau să-și dea avizul asupra proiectelor întocmite, în termenele indicate de ministere sau de corpurile legiuitoare, în caz de inițiativă parlamentară. La indicarea acestor termene, legea cere să se țină seama de însemnătatea lucrărilor și de timpul ce necesită conștiincioasă lor executare.

În nici un caz aceste termene nu pot fi mai mici de cinci zile pentru proiectele urgente, și de zece zile pentru celelalte. Dacă Consiliul nu-și dă avizul în aceste termene, guvernul poate cere și corpurile legiuitoare pot începe discuția proiectului.

Când corpurile legiuitoare, în ședință publică, comisii de specialitate, secțiuni sau comitet al delegaților, decid ca un amendament să fie supus avizului Consiliului Legislativ, acesta este obligat să-și dea avizul în douăzeci și patru ore dela primirea cererii de consultare a corpului respectiv. Legea nu prevede că și amendamentele depuse în Parlament trebuiesc în prealabil și în mod obligatoriu trimise spre consultare Consiliului Legislativ; o dispoziție contrară s'a crezut că ar atinge libera apreciere a Parlamentului, sau ar îngreuna mecanismul votării. Rezultatul practic s'a dovedit dăunător pentru unitatea, omogeneitatea și concordanța dispozițiilor legii, atât din punctul de vedere al cuprinsului și al concepțiilor, cât și din acel al redactării.

Studiile sau lucrările făcute de Consiliu, în vederea întocmirii unui proiect cerut sau a verificării unui proiect alcătuit de un guvern sau ministru demisionat, sau de membrii unor corpurile legiuitoare dizolvate, rămân dobândite Consiliului și ministrului respectiv. Lucrările nu pot continua decât numai dacă sunt înșușite de noul guvern sau de către numărul de parlamentari nou aleși, potrivit cerințelor regulamentului pentru depunerea de proiecte sau propuneri.

Dar lucrarea regulamentelor generale de aplicare a legilor, promulgate și publicate în Monitorul Oficial, continuă în orice caz.

Atât ministerele cât și serviciile publice ale Statului, județelor și comunelor, precum și acele recunoscute de utilitate publică sunt datoare, la cererea Consiliului Legislativ, să trimită sau să prezinte prin delegații lor, datele statistice, legislative, materialul și orice lucrare ce posedă și care ar putea servi legiferării unei chestiuni. Pe de altă parte, toate ministerele sunt obligate a semnala, în fiecare an, lipsurile sau viciile de organizare, constatate în practica administrativă, judecătorească sau de altă natură, transmitându-i toate rapoartele primite dela organele în subordine, spre a fi ținute în seamă cu prilejul modificării legislației, în materiile respective.

COMPETENȚA CONSILIULUI

S'a discutat dacă Consiliul face parte din puterea legiuitoare, sau din cea executivă. Nu poate fi considerat cu caracter legislativ un organ care n'are nici drept de inițiativă, nici vot deliberativ și nici vreun mijloc de a se opune la transformarea în lege a proiectelor votate de legiuitor. Pentru concepția modernă, care nu mai înțelege termenul de «putere» a Statului în sensul separației absolute, ci în acel al colaborării, și care admite mai curând noțiunea de «funcțiune» în loc de «putere», această discuție a pierdut din valoare, dacă nu a devenit chiar oțioasă. Consiliul Legislativ are caracterul de organ special tehnic, instituit de constituant spre a ușura pregătirea legislativă, cooperând atât cu legislativul, cât și cu executivul.

Rolul său astfel înțeles, este considerabil, — deși avizul său este consultativ, nu și deliberativ. Având datorita de a-și susține avizul, Consiliul Legislativ este în măsură și în drept de a releva toate argumentele juridice și de orice altă natură — afară de cele referitoare la oportunitate și la considerații politice — cu care înțelege să-și sprijine opiniunile sale. Grație compunerii și situației sale, el poate avea obiectivitatea și seninătatea, necesare studiului și reflexiunii, — după cum trebuie să aibă și autoritatea inerentă funcțiunii sale constituționale. Lipsa avizului Consiliului, în cazurile în care el este necesar, va fi cercetată și apreciată de instanțele judiciare «în concreto», cel puțin cu ocazia unui recurs pentru neconstituționalitate. Înalta Curte de Casație a decis că, din moment ce s'a dat un aviz, chiar dacă el ar fi sumar, nu se mai poate susține că aceasta ar echivala cu

o lipsă totală de aviz (Dec. 3/933 Jurispr. Gen. 1933, pag. 81).

Fără îndoială că dreptul puterii executive de a institui comisii pentru studiul diferitelor probleme, precum și pentru alcătuirea unor proiecte de lege sau regulamente, nu a fost suprimat prin înființarea Consiliului Legislativ.

Nici chiar în ceea ce privește unificarea legislativă, prin redactarea unor noi coduri, conform art. 137 din noua Constituție, nu se poate susține că competența legală a acestui Consiliu ar fi exclusivă. Totuși, experiența a dovedit că numeroasele comisii însărcinate de puterea executivă cu întocmirea proiectelor legislative, nu au dat de cele mai multe ori, rezultatele așteptate. Apoi activitatea disparită a unor asemenea comisii face imposibilă opera de coordonare a lucrărilor între diferite departamente și de punere în acord cu întregul legislației existente. Coordonarea și redactarea lor nu se poate face ușor de cât de membrii unui corp unitar, cari sunt chemați să activeze într-o permanentă și unitară colaborare, și practica a dovedit că chiar în sânul unei astfel de instituții această coordonare este uneori foarte greu de realizat, cum este de exemplu în chestiunea terminologiei tehnice, dacă nu chiar și a unor concepții generale cari stau la baza diferitelor coduri. Contribuția indispensabilă a specialiștilor în diferite domenii, este asigurată prin instituția consilierilor temporari, cari funcționează pe lângă acest Consiliu, contribuind la strângerea materialului necesar, mai ales în ceea ce privește conținutul normelor legislative ce urmează a fi elaborate.

al. c.

BIBLIOGRAFIE

- *Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate, 1926—1936*, «Luceafărul», București 1936.
- V. M. GABRIELESCU, *Consiliul Legislativ Permanent*, 1922, Samlca, Cralova.
- G. ALEXIANU, *Rolul Consiliului Legislativ*. *Revista de Drept Public*, 1928, pag. 484.
- I. FILITTI, *Originea și menirea Consiliului Legislativ*, 1927, Cultura Națională.
- *Cum a fost înțeles Consiliul Legislativ*, 1929, București, «Curierul Judiciar».
- și G. VRĂBIEȘCU, *Le Conseil Législatif de Roumanie*. *Revue des Sciences Politiques*, 1929.
- *Consiliul Legislativ și constituționalitatea legilor, «Dreptul»* din 28 Iunie, 1931.
- PAUL NEGULESCU, *Tratat de Drept administrativ*.
- I. PASCU, *Consiliul Legislativ și principiul separației puterilor*.
- E. A. POULOFOL, *Rolul și limitele tehnicei legislative și Consiliul Legislativ. Elemente pentru o teorie a legilor noastre*. «Luceafărul», București 1931.
- AN. TRĂDORESCU, *Tratat de Drept administrativ*, vol. II, p. 245 și 256—261.
- C. VASILIU, *Controlul constituționalității legilor. Controlul preventiv. Controlul sancționar*. «Bucovina», I. E. Touronțu, București 1928.

VECHEA PECETIE
A CÂMPULUNGULUI

V

ADMINISTRAȚIA CENTRALĂ A ROMÂNIEI

Statul este o sinteză de organe și funcțiuni, — o sinteză pluri-funcțională, — răspunzând misiunii de a satisface interesele generale, adică de a realiza acele interese cari trec dincolo de limitele locale și particulare, interese de cari se leagă însăși existența unei societăți organizate.

Între interesele generale, cari găsesc o totală integrare în organismul de Stat și interesele particulare și locale, nu există o separație absolută. Vigoarea Statului se sprijină pe puterea de viață a particularităților circumstanțiale. Din diversitatea posibilităților de viață locală și particulară se desprinde unitatea și armonia vieții statale. O întreprindere continuă și permanentă, condiționează și existența și vigoarea lor.

Aceste penetrațiuni sunt *naturale*, impuse de viață, ele nu duc la *confuzie*, ci tocmai la un *raport constant*, de *organizare și funcționare*, între administrația centrală și administrația locală. Acest raport de organizare și funcționare nu reprezintă numai o traducere fidelă a raportului forțelor administrative, ci, mai ales, un reflex al conceptului politic care stă la baza organizării Statului.

Între gruparea administrativă *majoră* și cea *minoră*, relațiile sunt *organice*, adică necesare. Fiecare acestor relațiuni, — atât în privința funcțiunilor cât și a recrutării organelor, — determină regimul administrativ însuși. Din punct de vedere al relațiilor administrative care există între administrațiunea centrală și cea locală, distingem patru regimuri administrative: regimul administrativ *centralizator*, *descendentalizator*, *desconcentrat* și *autonom*. Centralizarea și descentralizarea, desconcentrarea și autonomia, sunt realizări administrative, înfățișând aspectele de seamă, pure, ale eternului antagonism social, care există între *autoritate și libertate*. Proudhon observa, cu așa de mare dreptate, că « în orice societate, chiar cea mai autoritară, o parte este în mod necesar rezervată libertății, tot astfel cum în orice societate, chiar cea mai liberală, o parte este lăsată autorității. Autoritatea împiedică libertatea să cadă în anarhie; libertatea împiedică autoritatea să se transforme în tiranie ». În organizarea administrativă a unui Stat, diferitele regimuri administrative reprezintă raporturile stabilite între autoritate și libertate, între disciplina vieții și viața însăși. În limitele extreme, centralizarea reprezintă preferința acordată ideii de

autoritate, iar autonomia reprezintă preferința acordată libertății, în organizarea administrativă a unui Stat.

Și autoritatea și libertatea au o bază psihologică. Autoritatea reprezintă relația de supraordonare și subordonare, transformând nevoia omului de a se supune unei puteri superioare, într-o *normă de drept*. Libertatea nu înseamnă lipsa de lege, nici lipsa de autoritate; ci înseamnă nevoia omului de a lucra, după impulsurile sale lăuntrice, potrivit legilor vieții și legilor societății. Temeiurile acestea suflătești, ale libertății și autorității, se transformă după spiritul epocii.

În Statul modern se desemnează un nou conținut al libertății și autorității, un nou raport între aceste forțe.

Astfel în locul autorității formale se realizează o *autoritate reală*, cu un substrat psihologic, împins până la idela de credință: autoritate personificată în voința unui om ales, expresie a simțului juridic popular, voință ale cărei limite sunt pur subiective. Se poate cerceta dacă autoritatea aceasta reală, personală, autonomă și originară, nu tinde să devină o dictatură și încă o dictatură ideologică, în măsura în care cea dintâi jertfă a ei trebuie să fie libertatea spiritului.

Tot astfel în locul unei libertăți formale, înțelegă ca un drept, nu ca un *dar*, nu ca o *concesie*, nu ca o *datorie*, în Statul modern în transformare, se încearcă realizarea unei *libertăți reale și pozitive*, supusă ordinei, în limitele Statului, a cărui *superioritate de scopuri* se impune tuturor.

Administrația noastră locală este sprijinită, în cadrul principiilor constituționale, pe ideea descentralizării administrative. Principiul acesta are deci o valoare constituțională.

Până la cele dintâi legiuri fundamentale ale Statului nostru, adică până la Regulamentul Organic al Munteniei din 14 Iulie 1831 și până la Regulamentul Organic al Moldovei din Ianuarie 1832, nu poate fi vorba de o organizare administrativă descentralizată, în Țările Românești, deși orașele noastre aveau atribuțiuni de putere publică, aveau personalitate morală.

ADMINISTRAȚIA CENTRALĂ ÎN PRINCIPATE

PÂNĂ ÎN SEC. XVI

Organizația de Stat a Principatelor Române, prezintă dela început un caracter unitar și centralist. Domnul concentrează în mâinile sale, pentru întreg teritoriul principatelor, puterile legiuitoare, executivă și judecătorească.

Deoarece la noi n'a existat feudalitate, puterea absolută inițială a Domnului n'a cunoscut veacuri de eclipse ca puterea regală în Occident. Din aceeași cauză n'au existat la noi, acele instituții create chiar de regi pentru a lupta împotriva feudalității și care, sub forma de state generale, state provinciale, privilegii municipale, adunări ale clerului și parlamentare judecătorești, au temperat, dar și acolo numai câțva timp, puterea absolută regală.

De altă parte, prin însăși originea ei, puterea domnească este dela început la noi dominată de ideea de Stat ca și suveranitatea în imperiul roman. Nu sunt semne la noi ca Domnul să fi privit Statul, ca regii din Occident dinainte de feudalitate, ca un patrimoniu privat, pe care să-l poată împărți între fiii săi, nici puterea sa, ca un bun particular de care să se desbrace, dacă vrea, în favoarea unor indivizi sau unor așezăminte, prin concesiuni viagere sau ereditare. Domnul apare dela început, așa cum fusese și împăratul roman, ca reprezentant al intereselor Statului.

Domnii noștri s'au intitulat totdeauna « voievozi și domni din mila lui Dumnezeu ». Umilințele la cari au ajuns să fie supuși în seraful dela Constantinopol, trebuie să treacă pe planul al doilea față de considerația că în ochii propriilor lor supuși și în hotarele Statului lor, ei continuau să fie aleșii lui Dumnezeu, unși în Patriarhia dela Ierusalim și în Catedralele noastre după uzurile imperiale bizantine și păstrându-și alaiul întreg și puterile depline. De altfel și suveranii creștini din Occident n'au încetat niciodată de a face o adâncă deosebire între administratorii, cu titluri oricât de pompoase, ai provinciilor turcești, și Domnii noștri, recunoscuți ca principii.

Domnul putea da ordine permanente și obligatorii ca niște legi.

Era supremul judecător.

Putea face război și încheia pace.

Și toate aceste puteri erau tot atât de legale ca și ale suveranilor absoluți din Occident. Domnii cu tendințe de despoți asiatici au fost osândiți de contemporanii lor și priviți ca niște excepții. Concepția normală a rămas neconținută că Domnul trebuie să rămână respectuos de obiceiul pământului. Așa, spre pildă, în pricinile în care se recurgea la jurători, Domnul nu putea decât sau să confirme dreptul enunțat de aceștia, sau să recurgă la un număr îndoit de jurători cari să dovedească strâmbătatea celor dintâi.

A legifera nu se prea obișnuia în trecutul nostru depărtat. Legea era obiceiul pământului, uzul tradițional, născut odată cu formarea poporului român și cu întemeierea Principatelor. Când, rareori, se

introducea vreo orânduială nouă, legiuitorul era Domnul, în statul său de care vom vorbi.

Aplicarea legilor, sub îndoită formă a distribuirii justiției și a îndeplinirii serviciilor publice, era tot în mâinile Domnului. Nici aiurea ideea separației funcțiilor în Stat nu s'a născut decât târziu.

Tot ce nu este a legifera și a judeca, este a administra.

Astfel înțeleasă, noțiunea de administrație are azi o sferă foarte largă.

La noi, ca și aiurea, întâlnim dela început două feluri de organe ajutătoare ale Domnului în îndeplinirea atribuțiilor sale: corpuri consultative pentru hotărîrea măsurilor de luat și agenți de execuție ai hotărîrilor luate.

Prinii sfetnici domnești trebuie să fi fost recrutați dintre capii familiilor stăpânitoare a unei bune părți a solului, cari consimțiseră, unii de voie, alții silși, la o alcătuire de Stat unitară, și cari formau nobilimea teritorială, prima noastră clasă conducătoare și totodată oastea principală a țării.

Dar, firește, sfetnici s'au putut alege și la noi și din alte categorii sociale, din oameni de rând cari inspirau încredere, sau se distingeau prin serviciile ori devotamentul lor. Dintre aceștia, unii trăiau chiar la curte, sedeau la masa Domnului, erau în favoare deosebită. Prin ei se putea ajunge până la persoana stăpânului și dobândi bunăvoința lui. Dintre ei s'a format cea dintâi aristocrație izvorâtă din favoare domnească și care s'a putut ridica chiar deasupra nobilimii de naștere.

Cele mai vechi sfaturi domnești ce cunoaștem din hrisoavele noastre sunt sfaturi restrânse la câțiva boieri, cu sau fără funcțiuni. Dar, după enumerarea acestora, urmează apronpe întotdeauna mențiunea: « și cu credința tuturor boierilor mari și mici ai Domniei mele ». Această formulă s'a menținut până destul de târziu. Ea arată că era vorba numai de sfetnici, cu sau fără funcțiuni, fără ca toți firește să poată participa de fapt.

În împrejurări extraordinare însă, Domnii convocau și adunări mai mari în cari veneau principii proprietari oști, cu oamenii lor. În Moldova, se adunau « la locul de pe Siret ce se chiamă până azi Direptate » (în sensul de stat) cum se exprimă cronica Ureche, în jurul locului unde se sfătuiau boierii, așa cum se petreceau lucrurile și în Statele prefeurale din Occident. Când un străin, contemporan cu Ștefan cel Mare, spune că acest Domn, muribund, a strâns « în câmp » pe « toți ai săi » și pe « capii fiocărei partide », termenul « ai săi » înseamnă sfetnicii Domnului, capii partidelor sunt boierii cari nu se înțelegeau pe cine să aleagă în locul marelui voevod, iar adunarea s'a făcut « în câmp » pentru că era de față și armata de proprietari, căreia avea să se comunice rezultatul deliberării într-o pricină atât de importantă. O astfel de adunare ne înfățișează Priluksus când, la 1553, în « Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae » povestește închinarea dela 1485, în Colomea, a lui Ștefan cel Mare către regele Poloniei. Zice că « toți băștinașii cari au moșii de veci în Moldova și toți ceilalți curteni de frunte erau de față călărindu-și calul și aveau stegulețe » și apoi

precizează cu cine venise Ștefan Vodă: cu «ostași, ziși în limba lor boieri, având fiecare alături câte un credincios al său».

Și la noi, ca și în Occident înainte de feudalitate, Domnii s'au ajutat, pentru rezolvarea afacerilor publice, de funcționarii lor de curte, de «slugile» lor, termenul dobândind o nuanță onorabilă din cauza calității emnente a stăpânului. Aceștia, devenind sfetnici și pentru afacerile de Stat, s'au transformat cu timpul în slujitori ai Statului.

Dregătoriile apar treptat în secolul XIV și XV. Cel mai vechi dregător în amândouă principatele este *marele vornic*.

Vornicul muntean era judecătorul personalului curții și mai marele judecător al țării întregi. Numai el putea judeca pricinile de omor și numai el putea pronunța pedeapsa cu moartea în pricinile criminale. Era totodată capul poliției și siguranței Statului. L-am putea compara cu un ministru de interne, care ar forma, în același timp, el singur, curtea de apel unică a țării.

La sfârșitul sec. al XV-lea atribuțiile lui au fost mărginite la Muntenia propriu zisă; aceleași atribuții, încât privește Oltenia, au fost date atunci altui dregător, *marele ban*, cu sediul la Craiova.

Aceleași erau și atribuțiile marelui vornic moldovean, dar, până în sec. al XVI-lea, el a fost și comandant al oștirilor.

Pentru Muntenia, izvoarele nu ne arată cine era în vechile timpuri, comandantul oastei; este probabil că Domnul dădea această însărcinare celui dintr-unii mari dregători în care avea mai multă încredere.

Logofătul, din amândouă Principatele, a fost, la început, funcționarul însărcinat cu gătirea și pecetluirea actelor domnești și a cărui importanță, tocmai din cauza acestor atribuții, a crescut apoi treptat. La el veneau și dela el porneau toate actele de procedură privitoare la pricinile ce Domnul judeca.

Vistierul avea atribuția foarte importantă de a veghea ca visteria domnească, la început tot una cu a Statului, să nu fie niciodată goală. La început și la noi, nevoile domniei ar fi fost îndestulate, ca și în regalitățile prefeudale din occident, prin danii făcute Domnului, prin dijmele percepute dela colonii și

iobagii de pe moșiile domnești și particulare, prin îndatorirea de a ospăta pe domn, pe însoțitorii și pe dregătorii lui și de a le hrăni caii.

Marii vistieri cumula de obicei, în primele timpuri, și funcția de mari vameși, vămile fiind încă de pe atunci unul din principalele izvoare de venituri. Când,

din cauza dezvoltării Statului și, mai ales, a fiscalității impuse de exigențele turcilor, numărul dărilor și al perceptoriilor, deosebiți pentru fiecare din ele, s'a înmulțit și mecanismul financiar s'a complicat, tezaurul particular al Domnului, alimentat din anumite venituri a rămas pe seama unui alt dregător al curții, ce exista și el din vechi, *marele cămăraș*.

Postelnicul, zis mai întâi *stratornic*, era îngrijitorul patului, odăii de culcare a Domnului. Cu timpul, a devenit dregătorul care introducea la Domn persoanele importante. În Moldova, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, el a dobândit și atribuțiile de judecător asupra personalului curții domnești, atribuții ce până atunci aparținuseră marelui vornic. În amândouă principatele, începând din sec. al XVI-lea, *marele postelnic* era capul curierilor ce duceau corespondența oficială. Era secretarul Domnului pentru relațiile din afară. De el depindeau, în Moldova, dregătorii ținutului de reședință domnească, Suceava, apoi Iași.

Ceilalți dregători ce apar treptat în statul domnesc spătarul, paharnicul, stolnicul, comisarul, slugerul, pitarul și alții, nu îndeplineau decât funcțiuni ale curții. În schimb, trebuie citat *marele armaș*, deși nu era boier de sfat, căci prin îngrijirea lui se executau sentințele de moarte și el era supraveghetorul temnițelor. Toți aveau însă și atribuții judecătorești în tot cuprinsul țării, dar cu această distincție, măcar dela o vreme, că numai judecata marilor vornici

în Moldova, a marelui vornic și a marelui ban în Muntenia, era obligatorie; ceilalți dregători mari nu puteau judeca decât dacă împričinații recurgeau la ei.

În Ardeal, limba oficială fiind latina medievală, numele acestor dregători erau latinești. Logofătul se numea *cancellarius*; vistierul, *thesaurarius*; vornicul, *dapiifer*; postelnicul, *camerarius*, etc.

MIRCEA CEL BĂTRÂN
(După fresca din biserica episcopală dela Argeș.
Muzeul de Antichități din București)

Ceea ce este de reținut, este că toate serviciile de Stat erau pe seama a vreo 5—6 dregători mari, cari îndeplineau totodată și servicii de curte și că toți cumulați atribuții administrative și judecătorești, corespunzătoare serviciilor publice esențiale în acea vreme.

Chiar în Franța, când s'au înființat secretarii de Stat, atribuțiile lor nu erau diferențiate: toți au avut egală competență pentru toate chestiunile, până în a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

Dregătorii mari de Stat și de curte erau ajutați de funcționari imediat subalterni, cari purtau aceleași titluri ca și ei, cu adăugirea însă a titlului de «al doilea» sau «al treilea».

Veneau apoi funcționarii subalterni, ziși, «slugi» ale marilor dregători, după cum aceștia din urmă erau «slugi» ale Domnului. Purtau iarăși aceleași titluri ca și marii dregători de cari depindeau, însă în formă diminutivă: cei dintrăi menționați în documente sunt vorniceii, spătăreii, și păharniceii din Moldova, în sec. al XV-lea.

ALEXANDRU CEL BUN CU SOȚIA SA ANA
(După fresca din mănăstirea Sucevița, din N. Jorja: Portretele
Domnilor Români)

Atribuțiunile vorniceilor în Muntenia propriu zisă și în Moldova, și ale bănișorilor în Oltenia, erau privitoare în primul rând la ordine și siguranță. Prin ei se mai mânau țărani la prestațiile datorite domniei: lucru la cetăți, la iazuri, la mori, la drumuri, la poduri; prin ei se făceau rechizițiile de căruțe și de cai pentru oaste, pentru transporturi, și pentru transmiterea corespondenței oficiale.

Păharniceii scoteau oamenii la lucrul viilor domnești, stolniceii privegheau pescuitul în gârle pentru îndestularea mesei domnești, comișeii îngrijeau de cositul fânului necesar grajdurilor domnești, elucierii strângeau grâul pentru aprovizionarea curții domnești, etc.

De marele vistier depindeau cei mai mulți slujbași fiscali însărcinați cu strângerea dărilor în natură și bani. Până în secolul al XVI-lea, numărul lor era relativ redus: ilișarii, perceptori ai unei taxe de pescuit; posadnicii, cari percepeau o dare pentru întreținerea cetăților; birarii, perceptori ai birului; găletarii, ai dijmii din grâne cu măsura zisă găleată; vinăricerii, ai dijmii din vin; oierii, ai dijmii din oi; goștinarii, ai dijmii din porci; albinarii, ai dijmii din stupi; mierarii, ai dijmii din miere; fânarii, ai dijmii din fân, etc.

DIN SEC. XVI PÂNĂ LA 1733

De pe la mijlocul secolului al XVI-lea, în Moldova, funcția de mare vornic a fost dublată: un mare vornic al țării de sus și altul al țării de jos, cu reședința nominală la Dorohoi și Bârlad, iar de fapt amândoi cu reședința în capitală, dar tot de atunci comanda oștirilor a fost luată vornicilor și atribuită altui dregător, nou instituit, marele hatman.

Din secolul al XVII-lea însă, comanda oastei moldovenești de Curteni este dată marelui logofăt.

Aceea a trupelor de dorobanți este atribuită, în a doua jumătate a aceluiaș veac, în amândouă principatele, marelui agă, un dregător care exista de pe la sfârșitul secolului al XVI-lea și care a îndeplinit funcția de prefect al poliției capitalei. Tot de agă depind de pe atunci, în Muntenia, o parte din vânătorii pedestri și cazacii mercenari de Târgoviște, iar în Moldova, o parte din seimenii mercenari.

Paharnicul, în afară de serviciile dela curte, pe care le indică titlul său, mai dobândește în Muntenia, în sec. al XVII-lea, comanda oastelor de roșii.

Marele spătar, purtătorul spatei domnești, ale căruia atribuții în primele timpuri erau puțin definite, devine în Muntenia, măcar din sec. al XVII-lea, căpitan al oastei de călărași, afară de călărașii curieri oficiali cari, în amândouă principatele, depindeau de marele postelnic. Tot de marele spătar depindeau, în Muntenia, trupele mercenare de seimeni și Ioseglii, pe când, în Moldova, mercenarii drăgani, Ioseglii și o parte din seimeni, erau comandați de marele hatman.

Sfatul mare de obște a continuat să funcționeze, în împrejurările extraordinare, până la sfârșitul epocii fauariate, când mai larg, când mai restrâns, cuprinzând, pe lângă sfetnicii mari în funcție și eșii din slujbă, pe boierii mai mărunți în activitate sau mazăli și pe căpitani de slujitori.

UN IRIȘOV AL LUI ȘTEFAN CET, MARE, 1462
(După *Marcu Bria*, *Urme românești în Răsăritul ortodox*)

În Ardeal exista, mai ales după 1526, o *dielă*, la care luau parte reprezentanții nobilimii, ai clerului și ai orașelor. Aceasta avea pe lângă atribuții legislative și numeroase atribuții administrative.

Prin « țară » nu se înțelegea deci o adunare populară. Se înțelegea « țara legală », cum ne-am exprima azi, adică cei cari aveau cădere a vorbi în numele țării. Cuvântul « țară » ca și « regnicola » în Ungaria, dela mijlocul sec. al. XVI-lea încoace, nu desemna decât pe privilegiații de diferite categorii.

Că se aduna și popor de curiozitate la asemenea solennități, este ușor de înțeles, cu atât mai vârtos când coincideau cu ceremoniile morții unui Domn și cu aclamarea noului ales.

Chestiunea prezintă și un interes mai apropiat, prin aceea că a servit de bază discuțiilor ce, mai ales dela 1848 încoace, s'au urnat la noi spre a se ști dacă trebuia adoptat sistemul unicameral sau bicameral, dacă mi Senat era în tradiția țării și în sfârșit cum trebuia compusă camera unică, dacă se adopta primul sistem.

Statul nu era în măsură să asigure lefuri funcționarilor săi.

Dregătorii principali se îndestulau în mod legal din așa zisele havaeturi, adică părți ce le erau atribuite din veniturile Statului; slujbașii mici din diferite înțeleitniciri în timpul ce le lăsa liber sistemul serviciului cu schimb.

Dregătorii mai percepeau în mod legal rușfeturi sau plocoane dela subalternii pe care-i numeau în slujbe, și aceștia se despăgubeau la rândul lor dela administrați.

Unii dregători mai aveau și dreptul de a percepe, în folosul lor personal, anumite taxe direct dela administrații lor, ceea ce firește nu putea fi decât izvor de nesfârșite vexațiuni sau de vinovate toleranțe.

Alt izvor de asuprire era obiceiul arendării, către chiar dregătorii mari în funcție, a veniturilor Statului, nu numai a vânilor și ocnelor, ce alimentau casa particulară a Domnului, dar și a « slujbelor », zise mai târziu huzmeturi, adică a impozitelor directe, ca oeritul, vinăritul, etc., și până și a taxei pe vitele de pripas, care apărea ca deosebit de odioasă pentru că, fiind venit al marelui vornic, perceperea ei dădea naștere la mari abuzuri ale vorniceilor din sate și ale dregătorilor de județe.

Dregătorii mari subarendau apoi aceste venituri, pe regiuni, bine înțeles cu câștig. Este firesc ca în aceste condițiuni să nu mai fi putut exista control, nici în privința cuantumului, nici a modului de percepere a impozitelor.

Cu instabilitatea Domnilor și cu imposibilitatea de a întocmi bugete — căci fiecare zi putea aduce noi cereri din partea turcilor — orice încercări de reforme erau sortite să dea greș.

Dar, așa cum era, vechea noastră orânduială, deși avea, ca și atunci, un caracter dominal în folosul principelui și nu al guvernaților, corespundea trebuințelor militare și fiscale ale vremii, și tindea spre aceeași unică și supremă țintă: asigurarea însăși ființei Statului. Vițile ei erau în bună parte aceleași ce se întâmplau în toate vechile regimuri, și din care atâtea persistau încă, în Franța spre pildă, chiar în ajunul marelui revoluții. Este destul să ne gândim la venali-

tatea, și acolo, a unora din oficii, la rușfeturile legale date judecătorilor, la arendarea pe timp determinat a dreptului de a percepe impozitele din circumscripțiile zise « prévotés », la abuzurile ce se făceau cu monopolul sărei, arendat de asemenea, la asupririle ce suferea populația de rând dela perceptorii dării personale, la numărul nesfârșit al privilegiilor, sporit în fiecare zi prin înmulțirea slujbașilor scutiți de dări, așa că acestea apăsau tot mai greu asupra dajnicilor rămași, la pensiile acordate de regi curtenilor și cari constituiau indirect tot atâtea sarcini pentru contribuabili, la situația țăranilor descrisă de englezul Young, călător atunci prin Franța.

DELA 1733 LA 1831

Constantin Mavrocordat, în cursul primelor lui domnii în amândouă Principatele, între anii 1733 și 1749, s'a deosebit prin străduințele lui, în mare parte zadarnice, de reforme.

Mavrocordat n'a mai recunoscut ca privilegiați decât pe dregătorii în slujbă, pe cei eșiți din slujbă, și pe urmașii lor, pe care i-a așezat în două categorii: *neamuri*, urmași ai dregătorilor mari și *mazili*, urmași ai dregătorilor mici.

A mai încercat Mavrocordat să introducă sistemul lefurilor pentru a desființa havaeturile. Rezultatul a fost că au rămas și lefurile, pentru slujbași principali, și havaeturile. A dispărut totuși gloaba pe vitele de pripas ca venit al marelui vornic.

VLAD ȚEPES

(După un portret contemporan din Kunsthistorisches Museum, Viena)

Mavrocordat a mai desființat și toate sentirile de dări ce se acordau țăranilor de pe moșiile proprietarilor cu influență, concepția acestui Domn reformator fiindcă țăranul trebuia să fie liber față de proprietar, dar contribuabil față de Stat. A acordat în schimb, dar numai boierilor dregători, câte un număr fix, în raport cu dregătoria, de așa ziși scutelnici, adică de țărani scutiți de dări către Stat, spre a fi exclusiv în slujba casei dregătorului. Și această reformă s'a transformat curând în abuz: s'au acordat scutelnici și altor persoane decât dregătorilor și s'au mai acordat, peste scutelnici, și poslușnici pentru slujba curților boierești.

Tot Constantin Mavrocordat, în a șasea lui Domnie în Muntenia, la 1761, a introdus alte două modificări care au rămas în organizarea administrativă a acestui principat. A dedublat funcția de mare vornic, după sistemul mai vechi moldovenesc și a reținut permanent la București pe marele ban, ca un fel de ministru al Olteniei în guvernul central. Atribuțiile efective ale marelui ban, le va exercita de acum la Craiova un caimacam, dependent însă de dreptul de Domn.

Boierii mari se confereau, începând din secolul XVIII prin îmbrăcare de caftan; Boierii mici se confereau, de regulă, prin sărutare de mână, dar știm că se întâmpla să se facă zapcii ai divanului prin îmbrăcare de caftan.

Înălțarea unui boier cu caftan la o dregătorie mai înaltă implica îmbrăcarea lui cu un nou caftan.

Pe la mijlocul sec. al XVIII-lea se luase obiceiul de a se conferi titlurile dregătorilor fără ca ele să se și ocupe efectiv. Aceste conferiri de titluri se făceau însă tot prin îmbrăcare cu caftan, încât titularul era considerat că ocupase efectiv funcțiunea un moment, momentul îmbrăcării cu caftan.

Acelaș boier putea avea deci titlu și funcție deosebite. Un mare ban spre pildă putea să fie mare vistișier. Domnul mai conferea uneori boierilor și un *rând* deosebit și de titlu și de funcția ce aveau, rând superior acestora. Le conferea adică o ordine de precădere protocolară superioară titlului și funcției lor. Așa, spre pildă, unui mare spătar care îndeplinea funcția de agă, i se acordă *rând* de mare logofăt.

Arhondologia Munteniei dela 1822 nu vorbește decât de caftan. Știm însă, din alte izvoare, că îmbrăcămintele de onoare erau de mai multe feluri.

Condica de obiceiuri a logofătului Gheorghele, scrisă la 1762, vorbește de *conleș de samur* cu care Domnul a îmbrăcat pe un boier, pe când pe altul îl onora cu *feregea de postav*; de *caftan fără laflă* și de *caftan cu laflă legată peste umăr*, ce boierii în funcție purtau la ceremonii; de *blană de samur* sau de *cacom*, de *capoturi*, de *binisuri de postav*, de *cuhur* cu *cacom* sau cu sângeap, cu care se îmbrăcau personajii de distincție « fiecare după cinstea sa »¹⁾.

Domnii se îmbrăcau cu *blană*, cu *cabanită de samur* și « peste cabanită cu caftan » sau cu *feregea de cacom* ²⁾.

¹⁾ Letopisește, ed. Kogălniceanu, ed. 2-a, III 304—317, 331.

²⁾ Astăzi, după numai 100—150 de ani, nu mai știm nici care era deosebirea de formă între aceste îmbră-

Cu caftan se înbrăcau și mitropoliții și episcopii căci «darul cel arhieresc» era «cinstea neamului» și boierie¹⁾.

Odată cu accentuarea tendințelor de penetrație ideologică, economică și politică a Apusului la noi, Domni luminați au încercat în cursul sec. al XVIII-lea să lărgască sfera de activitate a administrației. Un loc de cinste se cuvine, după Constantin Mavrocordat, lui Alexandru Ipsilanti, care a pus temeliiile separației între puterea executivă și cea judecătorească, a organizat poștele, s'a interesat de aproape de învățământ, de asistența publică și de starea sanitară. Statul a tot intervenit în raporturile dintre proprietari și țărani, în activitatea breslelor de negustori și meseriași, în fixarea prețurilor, zise *narluri*, ale mărfurilor, căutând să activeze producția și încercând să înființeze fabrici.

Asemenea preocupări au și determinat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, înființarea unui serviciu special numit vornicia obștirilor, care ar putea fi comparată ca un minister de azi ce ar cuprinde totodată sănătatea publică, asistența socială, învățământul, industria, comerțul, căile de comunicație și lucrările publice, grija îndestulării și edilității capitalei. La început, noua instituție a fost pusă sub conducerea unui comitet de boieri; câțiva ani în urmă s'a numit în fruntea ei un nou dregător mare, intitulat *vo nic al obștirilor*, ajutat de un consiliu de boieri secundari și de negustori.

Imprejurările politice și economice nu permiteau însă realizarea bunelor intenții.

Față cu manifestările tot mai accentuate de nemulțumire, din sânul chiar al boierimii celei mari s'au ridicat glasuri împotriva abuzurilor. Iordache Goleșcu denunța la 1818 suferințele poporului de rând pe urma slujbașilor. La 1819 marele vistier Barbu Văcărescu, într'un raport către Domn, pe lângă reducerea havyeturilor marilor dregători, pentru ca nici subalternii lor să nu aibă cuvânt de asuprire, pe lângă îngrădirea înmulțirii arbitrare a numărului micilor privilegiați, cerea desființarea scutelnicilor acordați boierilor.

Un program boieresc muntean din 1821, atribuit marelui ban Grigore Brâncoveanu, cerea între altele mărginirea dregătorilor la leafă și desființarea havyeturilor, precum și stabilirea unui buget anual de către o adunare compusă din arhieriei, boieri și de-

cămintc, ncl care era criteriul după care se distribuiau.

Aflătu numai despre *conteș* că era o «manta lungă cu mâneci lungi, largi și spintecate», iar despre *cabanișă* că era o «manta cusută în fir de aur și de argint, blăniță cu saur și vilpe neagră și cu poală îndărăt lungă ca de trei palme, cu de aceeaș blană; cu mâinile scoase prin găuri despre umere ca la caftan, iar mânecile aruncate îndărăt până la pământ și cu marginile țărăș blănite». Dinalute la piept avea ceaprazuri, șlerturi în lanțuri și nasturi mari.

Conteș, cuburi și feregele erau rezervate boierilor mari.

¹⁾ Hrisovul dela 1755 al lui Constantin Vodă Racoviță boierind pe fiul episcopului Grigore Socoteanu (*Convorbiri literare*, anul 24, p. 256—7).

RADU CEL MARE, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNESTI, 1495—1507, CU DOARNA CĂTĂLINA

(După fresca dela mănăstirea Govora. Din N. Iorga: *Portretele Domnilor Români*)

pulași trimiși de prin județe. Este cea dintâi propunere în acest sens.

Alt boier mare moldovean, Iordache Rosetti Roznovanu, mergea mai departe: cerea desființarea scutelnicilor și egalitatea înaintea dărilor. «Obșteasca legătură în contribuție, zicea el, va face legătura naționalicească. Dela cel mic... până la cel mare... vor fi legați a sprijini cu un deopotrivă interes și durere așezarea aceasta... și cine va putea atunci să biruiască neamul unit?»

Cât privește așa zisa constituție a cărvunarilor, adică programul de reforme dela 1822 al boierimii mărunte din Moldova, dacă reproducea celebra declarație franceză a drepturilor omului, cunoscută și în Muntenia încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, era preocupată înainte de toate de egalizarea în drepturi a boierimii secundare cu boierimea cea mare. Prevedea un divan executiv pe lângă cel obștesc, atribuia funcționarilor lefuri fixe și îndestulătoare pentru a fi «îngrădiți de la urmările netrebnicelor câștiguri și cu dreptate supuși pedepsei pentru cutezările dimpotrivă»; dar menținea sistemul înnoirii funcționarilor în fiecare an și nu renunța nici la havyeturi, nici la scutelnici.

Acestea eran, în câteva cuvinte, curente de idei, unele chiar prevestitoare ale revoluției dela 1848, cari frământau diferitele noastre categorii

PETRU RAREȘ CU FIUL SĂU ȘTEFAN
(După fresca din mănăstirea Pătrăuți, din N. Jorja: Portretele
Domnilor Români)

sociale în ajunul izbucnirii războiului ruso-turc dela 1828.

Era clar, cum arăta mai târziu la 1822, Barbu Știrbei, viitorul Domn, într'un raport către Kiseleff, că «toată lumea înțelesese că totul trebuia refăcut după un plan nou» și că «de o jumătate de veac oamenii înțelepți și adevărați patrioți doreau din suflet o reformă.»

Mișcarea lui Tudor Vladimirescu în Muntenia a fost izbucnirea violentă a nemulțumirilor ce clocoțeau de mult în diferitele straturi ale societății și această sguinduire s'a resimțit până la Constantinopol atrăgând, mai mult decât orice jeluire, atenția și a Rusiei și a Turciei asupra stării interne a Principatelor Române.

Anii 1821 și 1822 sunt plini în amândouă Principatele de proiecte de reforme.

Un proiect inedit cred, al boierimii mărunte din Muntenia la 1822, cerea ca «puterea săvârșitoare», adică executivă, să fie exercitată de un Divan compus din mitropolit și 9 boieri mari, iar puterea judecătorească să fie atribuită unui Divan deosebit; în județe, unul din ispravnici să caute numai de partea administrativă, iar celălalt numai de judecăți; polcovnicii și căpitani din județe să nu umble prin circumscripții decât din ordinul ispravnicilor sau zapciilor, și în sfârșit să se desființeze havaeturile dregătorilor, cărora să nu le rămâie decât leafa.

EPOCA REGULAMENTULUI ORGANIC ȘI PERSPECTIVELE EI

Reformele au devenit cu puțință, în Regulamentul Organic, care deși consfințea o clasă boierească privilegiată și nu revizua în favoarea țăranilor raporturile acestora cu proprietarii, prevedea un buget anual de venituri și cheltuieli, votat de o Obștească Adunare; mărginea veniturile Domnului la sîngura listă civilă; reducea impozitele directe numai la două: capitația și patenta; desființa scutelnicii și havaeturile; decreta sistemul lefurilor și sporirea acestora; înființa pensii pentru slujbașii Statului; interzicea dregătorilor de a lua în arendă veniturile Statului. În sfârșit, afirma categoric răspunderea funcționarilor. Se prevedea chiar că și «Obștească Adunare... va avea... a da în știința Domnului necuviințele ce va descoperi în slujba fiecărui dregător... și a cere îndreptarea cuviincioasă».

Cât privește organizarea administrației propriu zise, Regulamentul Organic mai mult a îndreptat și dezvoltat instituții existente, decât a inovat.

Dintre marii dregători de până atunci, a menținut pe următorii șase:

1. *Marele vornic din lăuntru*, în departamentul cărui erau cuprinse atribuțiile de azi ale ministerelor de interne, de agricultură și domeni, de lucrări publice, de instrucție, al sănătății și al asistenței.

Ministerul de interne era împărțit în trei secții (corespunzătoare direcțiilor de azi). Secția I: poliția generală, tutela municipalităților, îndestularea publică, carantinele (cărora Regulamentul Organic le-a dat o deosebită atenție), starea sanitară, controlul măsurilor și greutăților. Secția II: agricultura, fixarea prețurilor muncilor agricole, îmbunătățirea raselor vitelor. Secția III: lucrările publice, drumurile, podurile, statistica, spitalele, școlile, casele de binefacere, în Muntenia, poștele.

2. *Marele vistier*, care devenea totodată ministru al finanțelor și al industriei și comerțului. De el depindeau poștele în Moldova.

3. *Secretarul Statului*, corespunzător fostului poștelnic, capul cancelariei Domnului. Prin el corespundea Domnului cu celelalte departamente și în genere cu autoritățile interne, precum și cu agenții țării la Poartă, cu pașalele dela Dunăre și cu agenții străini din Principate.

4. *Marele logofăt al dreptății*, adică ministrul justiției, care însă în unele cazuri presida și o înaltă instanță judecătorească.

5. Numai în Muntenia, *marele logofăt al credinței*, sau al pricinilor bisericești, adică ministrul cultelor, printr-o dedublare a atribuțiilor de până atunci ale marelui logofăt. În Moldova, o «vornicie bisericească» s'a înființat abia la 1844.

6. *Marele spătar*, în Muntenia, și *marele hatman*, în Moldova, căpitani ai miliției.

Numai marele vornic, marele vistier și secretarul Statului se întruneau, cel puțin de două ori pe săptămână, în *sfat administrativ ordinar*. Acest sfat examina proiectele de legi.

Pentru rezolvarea chestiunilor de mai mare importanță, toți miniștrii se adunau în *sfat administrativ extraordinar*, presădat de Domn.

Capii departamentelor corespundeau cu Domnul, după cum am spus, prin mijlocirea secretarului Statului. De asemenea, proiectele de legi întocmite de diferitele departamente, erau trimise Adunării prin ofis domnesc contrasemnat tot de secretarul Statului și numai citit în adunare de capul departamentului respectiv. Votul ei, Adunarea îl aducea la cunoștința Domnului prin adresă semnată de președinte și de toți deputații, iar Domnul răspundea adunării, prin ofis contrasemnat iarăși de secretarul Statului, dacă întărește sau nu legea.

Fiecare departament avea câte un director, corespunzător secretarului general de azi.

Departamentele se împărțeau în secții, fiecare cu câte un cap, corespunzător directorului de azi. Regulamentul Organic introducea răspunderea ministerială, dar printr-o formulă foarte vagă: făcea pe capii secțiilor răspunzători împreună cu ministrul, pentru lucrările secției lor.

Secțiile se împărțeau în mese, cu câte un cap de masă și câțiva scriitori. Fiecare secție avea *registraorul* său.

Până la unificarea administrativă a Principatelor, organizația lor centrală a rămas aceeași. S'au creat doar câteva instituții comune: *Comisiunea Centrală* din Focșani, care avea rol legislativ, și *Curtea de Casație*, care avea atribuții judecătorești.

Nici punerea în aplicare a unei noi constituții, *Convenția dela Paris* (1858), care a înlocuit Regulamentul Organic, n'a schimbat nimic în administrația centrală a Principatelor Unite.

i. c. /.

Cu anul 1831, începe în Valahia o mișcare de descentralizare. Astfel în cap. IV, anexa II, s. I al Regulamentului Organic al Valahiei, se spunea: « Stăpânirea socotind că îngrijirea pentru toate cele ce privesc la buna fericire a unui oraș nu poate fi mai bine încredințată decât acelor care mai cu deosebire se folosesc dintr'însa, au socotit să le dăruiască drepturile de a-și chivernisi ale lor interese prin sfaturi orășenești, alcătuite de mădularii alese de către înșiși locuitorii acelor orașe ».

Iată formularea clară a principiului descentralizării, cuprinzând într'însa cele două elemente caracteristice ale descentralizării: *puterea de decizie proprie* și *electivitatea organelor administrative locale*.

M. Kogălniceanu în « *Dorințele Partidei Naționale* » din 1849 la p. 22, Nr. 29, ed. G. Mărzescu, Iași, 1883, formulează de asemeni necesitatea descentralizării administrative: « Trebuie dat fieștecărui ținut, oraș, comună, dritul ca prin respectivele sale sfaturi să-și controleze interesele locale fără amestecarea puterii centrale. Aceste sfaturi ar învia din nou viața municipală și interesul pentru lucrul public; și prin urmare, înaintând bunăstare a comunelor, orașelor și ținuturilor, ar face și bună starea țării întregi. Trebuie dar primit de princip că tot ce se poate face *pe loc*, să se facă de către *puterile locale* ».

Repetată de *Convențiunea dela Paris* în al. ultim al art. 46, ideia descentralizării se întâlnește în formulele programatice ale partidelor politice din acea vreme. Primele legi de organizare administrativă au căutat înfăptuirea unor organizații administrative descentralizatoare. Constituția dela 1866 proclamă principiul descentralizării administrative și al independenței comunale.

Cap. V din Constituția dela 1866, tratând despre instituțiunile județene și comunale prevede în art. 106: « instituțiunile județene și comunale sunt regulate de legi », iar art. 107 prevede: « aceste legi vor avea de bază descentralizarea administrațiunii *mai completă*, și independența comunală ».

Formula legiuitorului constituent din 1866 este și elastică și cuprinzătoare de pleonasm juridic. Elastică, în redactare, prin expresiunea « *mai completă* », și elastică în ceea ce privește cuprinsul prin aceea că nu se determină conținutul juridic al noțiunii de descentralizare, lăsând în grija legiuitorului ordinar

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU DOMNUL, MOLDOVEI
(1552—1568)

(După fresca din Alton, din N. Iorga: *Portretele Domnilor Români*)

PETRU CERCEL, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1583-1585)
(După fresca de la mănăstirea Călușu. Din N. Iorga: Portretele
Domnilor Români)

acest lucru. Formula legiuitorului constituant cuprinde și un pleonasm juridic, întrebunțând, cumulativ, expresiunile: «*descentralizare administrativă*» și «*independență comunală*».

Descentralizarea administrativă, în sistemul nostru juridic, are valoarea unui principiu constituțional. Totuși organizările administrative locale nu au fost supuse unui regim de descentralizare administrativă.

Legiuitorul constituant din 1923 înscrie în art. 108, de asemenea, principiul descentralizării administrative pentru administrațiunile locale în forma următoare: «*Instituțiunile județene și comunale sunt regulate de legi. Aceste legi vor avea de bază descentralizarea administrativă. Membrii consiliilor județene și consiliilor comunale, sunt aleși de către cetățenii români prin votul universal, egal, direct, secret, obligatoriu și cu reprezentarea minorităților, după formele prevăzute de lege. La aceștia se vor putea adăuga prin lege, și membri de drept și membri cooptați. Între membrii cooptați pot fi și femei majore*».

Ideia alegerii membrilor colegiilor de administrațiune locală apare ca un element *esențial* al sistemului de descentralizare administrativă locală, iar cuvintele «*independența comunală*», dispar din noua redactare a textului constituțional.

ORGANELE ADMINISTRAȚIEI CENTRALE

I. REGELE

Organ moderator, Regele sintetizează posibilitățile de coordonare și legăturile care există între cele trei funcțiuni constituționale. El este cel mai important organ de legătură între puterile Statului exercitând, în cadrul fiecăreia, anumite atribuțiuni.

Atribuțiunile regale

Regele nu are alte atribuțiuni decât acele care îi sunt date prin Constituție.

Ele sunt precis arătate prin anumite texte.

Art. 39 din Constituție spune că puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituție.

Deci șefia puterii executive este *unipersonală*. Ea poate fi, în unele cazuri prevăzute în Constituție, și *pluripersonală*. Un prim caz: până la depunerea jurământului succesorului la Tron, funcțiunea regală este exercitată în mod provizoriu de Consiliul de miniștri, în numele Poporului Român.

Un al doilea caz: când nu există moștenitor, nu s'a desemnat un succesor la Tron, de Rege, în acord cu Parlamentul, *locotenența regală* compusă din trei persoane desemnate de Adunările legislative împreună, prin vot secret, exercită puterile regale până la suirea pe tron a Regelui ales.

Un al treilea caz: când Regele este minor sau incapacit, *Regența*, compusă din trei persoane alese de Adunările legiuitoare lucrând împreună, exercită atribuțiunile regale.

Atribuțiunile Regelui sunt precis arătate prin textul art. 88 din Constituție. El desemnează persoana însărcinată cu formarea guvernului (art. 1 al. 2 din legea de organizare a Ministerelor din 2 August 1929).

Numește și revoacă pe miniștri; sancționează (act legislativ) și promulgă (act administrativ) legile; amnistiază infracțiunile cu caracter politic. Are dreptul de grațiere, în materie criminală, în afară de aceea ce deosebit se statornicește în privința miniștrilor.

Numește și confirmă în funcțiunile publice, potrivit legilor. Are puterea regulamentară fără ca să poată suspenda legile. Este capul puterii armate. Conferă gradele militare în conformitate cu legea.

Conferă decorațiunile conform legii; are dreptul să bată moneda, potrivit legii; încheie cu Statele străine convențiunile de comerț, navigațiune și alte asemenea convențiuni care, pentru a deveni obligatorii, trebuie să aibă aprobarea Puterii legislative.

Adresează Parlamentului un *mesaj*, adică expunerea situației politice și a programului de lucru legislativ, la deschiderea sesiunii parlamentare.

Valoarea acțiunii administrative a Regelui

Care este valoarea acțiunii administrative a Regelui? În timpul din urmă, viața politică a țării noastre a fost preocupată de această problemă în mod deosebit de viu. S'au produs, în această ordine

UN HRISOV AL I,UI PETRU SCHIOPUL, CĂTRE MĂNĂȘTIREA PATMOS, 1584
(Din *Marcu Bess*: Urme românești în Răsăritul ortodox)

MIHAI VITRAZUL

(După tabloul lui Franz Francken II «Herodiada și Irods, Museul Prado, Madrid»)

de idei, trei manifestări de gândire. Intr-o primă părere se crede că *puterea pe care o are guvernul după legile țării trebuie să-i revină întreagă, neștirbită și ea nu se poate împărți cu persoane cari nu împărtășesc și răspunderea acțiunii.*

Intr-o a doua părere, formula «Regele domnește și nu guvernează», este goală de orice înțeles și nimeni nu a admis-o, iar textele constituționale nu o consacră.

Țara noastră a fost o țară «domniță permanent și de fapt», iar Regele reprezintă continuitatea acțiunii de a domni.

Intr-o a treia părere, Regele este un *organ de colaborare*, cu ministrii și cu celelalte funcțiuni constituționale. În sistemul Constituțiunii noastre, Regele este un organ formal sau un organ creator? Este o giruetă, o victimă, un prizonier al partidelor politice sau o putere creatoare? Doctrina română, în mod unanim, privește Regalitatea ca o putere creatoare. Cu drept cuvânt. În temelul unor vădite tradițiuni istorice, în temelul principiilor dreptului pozitiv și a unei necontestate practice constituționale.

Dacă la 1866 am adoptat o Constituție care nu se potrivea realităților noastre politice, economice și sociale, nu înseamnă că impulsurile și tradițiunile organice ale Nației au putut fi, prin aceasta, suprimate.

Instituția Domniei în trecutul Statului nostru era sinonimă cu arbitrarul, cu absolutismul fără margini. În mâna Domnului se concentră toate puterile Statului. Războiul, pacea, moartea și averea locuitorilor, depindeau de voința lui. Față de această stare de lucruri, instituția Domniei și mai târziu a

Regalității, statornicită prin Constituția dela 1866, depășește realitățile noastre.

Între realități și principii, dela început, s'a statornicit un decalaj. Practica urma să-l atenueze.

Regele este un simbol și o putere creatoare. S'a spus că guvernul având întreaga răspundere, într'un regim parlamentar, trebuie să aibă și privilegiul acțiunii guvernamentale în întregime fără colaborarea Regelui. Păreră aceasta este greșită.

Regele nu are o răspundere juridică. Dar are răspundere morală în fața Nației și răspundere istorică; și mai ales o răspundere politică.

Iresponsabilitatea juridică constituie o prerogativă exorbitantă. Contrasemnarea actelor regale de către un ministru, stabilește, material, organul care răspunde de urmările aceluia act.

Juridic, actul nu are valoare fără aceste două semnături. Deci între Rege și miniștri, trebuie să existe o colaborare necesară. Regele poate refuza semnarea unui act, ca inoportun, nepolitic și neconform părerilor lui. Ministrul, organ de colaborare, ori se supune voinței Regelui, ori demisionează.

Ministrul, la rândul său, având răspunderea juridică și politică și urmărind realizarea unei concepțiuni politice, trebuie să aibă inițiativa actului. Pentru aceasta trebuie să obțină adeziunea Regelui.

Dar regimul parlamentar compatibil cu ideea unei răspunderi guvernamentale integrale, prezintă aspecte curioase în țara noastră care nu îngăduie atare concluziuni.

Noi avem un regim pseudo-parlamentar, un *regim guvernamental*.

Printr'un act personal Regele însărcinează cu formarea guvernului personalități politice cari pot să nu aibă decât câțiva reprezentanți în Parlament. Guvernul se constituie și corpul electoral confirmă, totdeauna, actul Regelui.

Aceasta este practica noastră constituțională. Regimul parlamentar presupune însă o putere legiuitoare alcătuită prin încrederea Națiunii și o putere executivă rezultată din majoritățile parlamentare. În practica noastră constituțională, în care majoritățile parlamentare nasc din grija lășezutivului, principiul responsabilității guvernamentale nu poate fi primit în cuprinsul rigid al regimului parlamentar.

Dar Constituția noastră este un pact. Ea reprezintă acordul dintre Rege și Națiune, concretizat în principiile constituționale. Atribuțiunile administrative întinse sunt acordate Regelui, de către legiuitorul constituant. O interpretare care ar nesocoti acest acord nu poate fi primită.

Nici contradicția aparentă dintre textul art. 39 și 92 din Constituție nu justifică părerea contrară. În art. 39 se arată, după cum am mai spus-o, că puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituție. Art. 87 din Constituție proclamă că niciun act al Regelui nu are valoare, dacă nu este contrasemnat de un ministru. Art. 88 enumeră atribuțiunile Regelui, iar art. 92 din Constituție, introdus la 1923, spune că guvernul exercită puterea executivă în numele Regelui.

IEREMIA MOVILĂ, DOMN AL MOLDOVEI (1595-1606)
 (După perdeana din mănăstirea Sucevița, Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

Or nu este exact că guvernul exercită puterea executivă, ci Regele, potrivit art. 39, 87 și 88 din Constituție. În afară de aceste texte categorice, dacă n'ar fi să ne referim decât la dreptul Regelui de a desemna persoana noului prim-ministru, pe care o consideră ca având încrederea majorităților parlamentare, pentru a forma noul guvern, un act de pură inițiativă guvernamentală și încă ne dăm seama de inadvertența legiuitorului constituant cuprinsă în art. 92.

Inviolabilitatea Regelui

Art. 87 din Constituție prescrie că persoana Regelui este inviolabilă, adică neresponsabilă; miniștrii sunt răspunzători. Niciun act al Regelui nu poate avea tărie, dacă nu este contrasemnat de un ministru care prin aceasta chiar, devine răspunzător de acel act.

Pie că Regele nu poate să facă nimic singur, fie din cauza înaltei Sale situațiuni în Stat care trebuie păstrată neatinsă, Regele nu are niciun fel de răspundere. Iresponsabilitatea Regelui este o prerogativă care înlesnește exercitarea atribuțiilor Sale. Ea are un corectiv în răspunderea ministerială juridică (civilă și penală) și politică, pentru înfrânarea abuzurilor eventuale.

În art. 153 din Regulamentul Organic al Valahiei se stabilea principiul contrasemnării tuturor decretelor domnești de marele postelnic (ministru de externe).

Responsabilitatea ministerială apare în Convenția dela Paris din 7 August 1858; decretul domnești se contrasemneau de ministrul competente. Art. 92 din Constituția dela 1866 și art. 87 din Constituția dela 1923, mențin deci principiul.

II. PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI

Președintele Consiliului de Miniștri este persoana desemnată de Rege cu formarea guvernului. Legea din 7 Aprilie 1881 statornicea principiul că Președintele Consiliului poate fi ministru fără portofoliu. Iar atribuțiunile și răspunderile ministrului președinte, erau regulate de legi și uzuri constituționale. El este capul guvernului și preșidează Consiliul de Miniștri (art. 93 din Constituție). Contrasemnează propriul său decret de numire în funcțiune, în cazul în care Președintele de Consiliu, revocat sau demisionat, sau unul din miniștrii revocați sau demisionați, refuză. Textul art. 1 din legea ministerelor nu o spune expres, dar aceasta a fost rațiunea legii. Președintele de Consiliu contrasemnează decretul de numire ale miniștrilor (art. 2). Primește jurământul subsecretarilor de Stat (art. 3). Determină atribuțiile miniștrilor fără portofoliu. Poate fi titularul unui departament. Este capul majorității parlamentare. Alcătuește, împreună cu membrii guvernului, programul ministerial, sintetizează unitatea de comandă în acțiunea guvernamentală, coordonează activitatea ministerelor și răspunde în numele întregului guvern, Parlamentului, care exercită controlul funcțiunii executive.

III. CONSILIUL DE MINISTRI

Este un organ de guvernare, de execuție și de deliberare. Art. 93 din Constituție introdus prin revizuirea dela 1923 stabilește, întâia oară, în mod formal organizarea miniștrilor în Consiliu. Miniștrii întruniți alcătuesc Consiliul de Miniștri, prezidat de acela care a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului. Constituția dela 1866 nu-l menționa; și deși a existat atâta vreme, având o acțiune administrativă și politică distinctă, statornicită prin legi ordinare, tocmai la 1923, capătă și o hază constituțională. Consacrarea categorică rezultă din art. 6 din legea responsabilității ministeriale din 1879, care stabilește principiul că membrii unui cabinet sunt solidar responsabili înaintea dispozițiilor penale ale acelei legi, atât pentru faptele săvârșite în comun, cât și pentru acelea cărora le-au dat o susținere intenționată, și mai ales însăși rațiunea acestui organ de a colabora la acțiunea politică guvernamentală, asigurând unitatea acestei acțiuni. Să menționăm încă unele atribuțiuni ale Consiliului de Miniștri: până la depunerea jurământului succesorului la tron, exercită atribuțiunile regale; încheie actele administrative de autoritate în baza diferitelor legi (jurnale ale Consiliului de Miniștri; autoriză, printr'un jurnal, prezentarea proiectelor de lege Parlamentului; exercită atribuțiuni de tutelă, control și supraveghere în materie de expulzare, extrădare, naturalizare, funcționarea persoanelor juridice, administrarea avuțiilor publice; desemnează președintele și numește specialiști în Consiliul superior al administrării întreprinderilor și avuțiilor publice, până la modificarea legii, în această materie; are atribuțiuni administrative în baza legii drumurilor, legii contabilității publice, legii de unificare administrativă, etc.; dispune de folosința imobilelor și obiectelor date în folosința ministerelor. Împărțirea serviciilor ministerelor în secții și a secțiilor în birouri, precum și fixarea atribuțiilor serviciilor, secțiilor și birourilor, în cadrul atribuțiilor direcțiilor, determinate prin lege, se face prin decret regal dat pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri; modul de funcționare al serviciilor ministeriale locale, ca și al serviciilor județene și comunale ale ministerelor se decide prin decret regal dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri etc. În esență deci, Consiliul de Miniștri are două feluri de atribuțiuni, și anume: de a lua, a) *deciziuni lucrătoare prin ele înșile* și b) *atribuțiuni deliberative*, prealabile, în temeiul cărora ministerele de resort iau deciziuni lucrătoare.

Pentru problemele deosebit de importante, Consiliul de Miniștri se întrunește la Palatul Regal la convocarea și sub președinția Regelui. La acest Consiliu iau parte numai miniștrii, secretari de Stat.

În împrejurări excepționale, se întrunește la palat, la convocarea și sub președinția Regelui, *Consiliul de Coroană*, la care, pe lângă miniștri, sunt invitați și capi partidelor politice.

IV. MINISTERELE

Ministerele administrează interesele generale ale Statului ce le sunt atribuite prin lege. Ele nu au perso-

UN IRISOV AL LUI LEON TOMȘA, 1631

nalitate juridică. Totuși pot sta în justiție și încheia acte juridice în numele Statului și pentru Stat. Între diferitele ministere nu trebuie să existe conflicte de drept. Dacă totuși există, ele trebuie rezolvate în cadrul administrației. Ministerele nu se pot înființa și desființa decât prin lege. O spune art. 93 al. 11 din Constituție și art. 11 din legea Ministerelor. Răspunderea acestei dispoziții stă în necesitatea de a înconjura creațiunea unor asemenea servicii publice centrale, cu largă publicitate, cu debateri contradictorii și controlul opiniei publice, presupus că însoțește alcătuirea legilor. Înainte de Constituția din 1923, problema comporta oarecare discuțiune. Art. 92 — 100 din Constituție și legea de organizare a Ministerelor cuprind normele de drept privitoare la numirea, funcționarea, revocarea și răspunderea miniștrilor și subsecretarilor de Stat.

EVOLUȚIA MINISTERELOR

Organizația modernă a ministerelor datează de la unificarea administrativă a Principatelor realizată de Cuza la 1861.

La acea dată existau 8 ministere și anume: Ministerul de Interne, de Finanțe, de Justiție, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, al Afacerilor Străine, al Lucrărilor Publice, de Război și de Control. Tot atunci capul guvernului ia numele de Președinte al Consiliului de Miniștri. El este, de obicei, ministru fără portofoliu.

Situația aceasta s'a menținut până la 24 Ianuarie 1864, când Ministerul controlului s'a desființat și s'a instituit în locul lui o administrație deosebită: *Curtea de Conturi*.

După Statutul dat de Cuza Vodă la 2 Mai 1864, Ministerul Justiției s'a contopit cu Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice. Această modificare n'a durat însă decât până la 11 Februarie 1866, când Locotenența Domnească a despărțit din nou cele două departamente.

În primii ani de domnie ai lui Carol I, ministerele au rămas aceleași. Abia în 1883 se înființează un minister nou, al Domeniilor, care de la 1897 ia numele de Ministerul Agriculturii, Industrii, Comer-

MATEI BASARAB, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
(Dintr'un evangheliar dela Patriarhia din Ierusalim)

țului și Domeniilor, menținut în forma aceasta până la 1908. În acel an direcțiile industriei și comerțului au format un minister aparte.

În cursul războiului de Intregire s'au născut pentru întâia oară miniștri fără portofoliu și s'a creat un minister nou, al Materialului de Război, minister care a durat până la 5 Februarie 1918.

După război, atât prin faptul extinderii teritoriale a Țării cât și din cauza complexității problemelor ridicate de nouile stări, aparatul administrativ a fost considerabil desvoltat.

S'au creat încă în anul 1920 trei ministere noi și anume: Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale, Cultelor și Artelor (acesta desprins din vechiul Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice) și al Comunicațiilor, desprins din Ministerul Lucrărilor Publice. Tot acum au apărut pentru întâia oară *subsecretarii de Stat*, cari exercită o parte din atribuțiile miniștrilor, prin delegare administrativă. Din 1919 miniștrii fără portofoliu încep să poarte numele de *miniștri de Stat*.

În anul 1921 se înființează un nou minister: al Agriculturii, prin desprinderea direcțiilor respective din

ministerul Agriculturii și Domeniilor; iar în 1922 se desprind din Ministerul Muncii serviciile privind sănătatea publică. Acestea alcătuiesc Ministerul Sănătății.

Astfel în acest an avem 13 miniștri titulari (întru cât Ministerul Agriculturii a fost din nou contopit cu cel al Domeniilor), doi miniștri de Stat (fără portofoliu) și un subsecretar de Stat. În 1926 acest număr a fost întrecut, odată cu organizarea Președinției Consiliului ca serviciu distinct iar numărul miniștrilor de Stat s'a ridicat la patru și la aceeași cifră numărul subsecretarilor de Stat.

La aceștia s'a adăugat în 1927 un nou ministru de Stat: Comisarul superior pentru Basarabia și Bucovina.

Prin legea pentru organizarea ministerelor din 2 August 1929 se limita la 10 numărul departamentelor ministeriale (exceptându-se Președinția Consiliului): 1. Interne, 2. Externe, 3. Finanțe, 4. Justiție, 5. Instrucție publică și Culte, 6. Armată, 7. Agricultură și Domenii, 8. Industrie și Comerț, 9. Lucrări Publice și Comunicații, 10. Muncă, Sănătate și Ocrotiri Sociale.

Aceeași lege precizează situația miniștrilor fără portofoliu și decide că numărul subsecretarilor de Stat nu va putea depăși pe al miniștrilor, repartizați lor pe ministere fiind atributul președintelui consiliului.

Această lege nu s'a putut aplica cu toată strictețea, căci deși până la 1934 nu s'au creat departamente noi, totuși numărul miniștrilor a crescut prin faptul că președintele Consiliului a rămas adeseori fără portofoliu, că s'a înființat un vice-președinte al Consiliului (1932), și, că s'au menținut miniștri de Stat, s'au scindat ministere pe cale administrativă și s'a depășit numărul maxim al subsecretarilor.

Dela 1934 numărul departamentelor a început din nou să crească, prin scindarea unora din cele ce fuseseră unite prin legea din 1929 (Instrucție, Culte și Arte, Muncă, Sănătate, Ocrotiri) sau prin crearea de ministere noi, ca al Armamentului (1934) al Cooperăției (1936), al Aerului și Marinei (1936).

În schimb dela 1932 s'a pornit o mișcare de reorganizare a tuturor departamentelor pe calea decretelor, prin delegare din partea puterii legislative, problemă care, principial, ridică vii obiecțiuni. Această reorganizare a fost provocată de necesitatea economiilor dar și din aceea de a grupa metodele diferitele direcții. Până acum s'au reorganizat numai câteva ministere: al Apărării Naționale 1932, Finanțelor 1933, Justiției 1935, Internelor 1936.

STRUCTURA ORGANICĂ A MINISTERELOR

Actualele departamente ministeriale sunt organizate după un sistem unitar. Departamentele se împart în *direcții*, acestea în *servicii*, serviciile în *secții* și secțiile în *birouri* (Legea din 1929).

Pe lângă direcțiile și serviciile sale speciale, determinate de felul de activitate ce desfășoară, în baza legilor organice speciale, fiecare Minister are un număr de direcții și servicii uniforme.

UN HRISOV AL LUI GHEORGHE DUCA CĂTRE MĂNĂSTIREA PATMOS, 1670
(După *Marcu Beza*, *Urme românești în Răsăritul ortodox*)

Acestea sunt: Cabinetul ministrului, Secretariatul general, Direcția personalului, Direcția Contabilității, Serviciul Inspectorilor, Registratura, Statistica, Serviciul contencios, Serviciul tehnic și cel medical, și Biroul Mobilizării, în măsura în care legile dela 1929 n'au modificat această structură uniformă.

Spre a se evita angajarea de cheltuieli mai mari decât fondurile disponibile s'a instituit pe lângă fiecare minister câte un *Controlor financiar*, dependinte de Ministerul Finanțelor. Acesta exercită un control preventiv asupra manipulării fondurilor și orice cheltuială bugetară trebuie aprobată de el.

Prin art. 7 din decretul pentru ierarhizarea funcțiunilor în administrațiile publice din 13 Nov. 1934, se prevede că pentru fiecare minister, regie publică, casă autonomă, administrație comercială, direcție specială sau instituție publică cu caracter administrativ, numărul și denumirea direcțiunilor, serviciilor și birourilor, compunerea lor, precum și atribuțiunile lor, se vor stabili prin decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri.

Pentru administrațiile locale, numărul și denumirea serviciilor și birourilor, compunerea și atribuțiunile lor se vor stabili de Ministerul de Interne, iar pentru administrațiunile rurale de prefect.

Intr'adevăr, decretele legi și legile privitoare la organizarea diferitelor ministere, cari au fost făcute după această dată, au ținut, relativ, seamă de această dispoziție organică a serviciilor publice.

Atribuțiile diferitelor departamente ministeriale sunt, în general, următoarele:

I. PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI are rolul de a coordona și supraveghea activitatea tuturor ministerelor. Aici se întrunește *Consiliul de Miniștri*, se redactează *jurnalele* acestui Consiliu și se centralizează actele care așteaptă semnătura Suveranului.

Pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri urma să funcționeze după legea armonizării retribuțiilor bugetare, din 1926:

a) *Serviciul special*, cu însărcinarea să pregătească lucrări statistice, studii asupra structurii diferitelor

servicii, lucrări ce se vor trimite comisiunilor de reorganizare ale serviciilor din ministerele respective; să supravegheze aplicarea Statutului, salariizarea și organizarea serviciilor; să țină evidența cadrului de disponibilitate al Statului, care cuprinde pe toți funcționarii Statului cari au părăsit serviciul prin demisiune sau prin licențiere din cauza suprimării posturilor; din acest cadru urmează să se completeze vacanțele;

b) *Consiliul Central* alcătuit din secretarii generali ai ministerelor, din directorii generali ai Poștelor, Căilor Ferate și Regiei Monopolurilor, din trei deputați și trei senatori, doi ingineri specialiști în materia organizării serviciilor, cu însărcinarea să studieze funcționarea serviciilor Statului din punct de vedere al numărului personalului și al proporției personalului de diferite grade, putând face la nevoie propuneri de suprimarea posturilor inutile;

c) *Direcția Informațiilor* având serviciul presei, propagandei și informațiilor, care azi e trecut la ministerul de externe;

d) *Comisiunea disciplinară permanentă a funcționarilor din administrațiile centrale și exterioare*; legea care s'o organizeze n'a luat ființă;

e) *Consiliul superior al apărării țării*, care funcționează conform legii speciale.

II. MINISTERUL DE INTERNE organizat prin legea din 2 August 1929, capătă dela 7 Ianuarie 1936 o nouă modificare prin legea din 18 Aprilie 1935. El are în atribuția sa administrația generală a țării. El veghează la ordinea și siguranța ei. Are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția administrației de Stat*, care execută legile privind această administrație. În sarcina sa cade aplicarea legii electorale;

2. *Direcția administrației locale*, care îndrumază și supraveghează autoritățile administrative județene și comunale, supraveghează

alegerile locale și face lucrările privitoare la modificarea circumscripțiilor administrative;

3. *Direcția generală a poliției* în a cărei sarcină cade menținerea siguranței publice. Aceasta are în subordine prefecturile de poliție din capitală și municipii, inspectoratul general al jandarmeriei și comandamentul pompierilor militari;

ȘERBAN CANTACUZINO,
DOMNUL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1678—1688)
(După fresca dela Hurezi, Din N. Jorga: Portretele
Domnilor Români)

4. *Direcția pășunilor publice*, care se ocupă cu repartizarea pășunilor comunale;

5. *Direcția Caselor și Fondurilor speciale*.

De acest minister depinde, din punct de vedere administrativ, un for de judecată administrativă, *Curtea superioară administrativă* (fostul Comitet central de revizuire), denumit astfel prin legea din 27 Martie 1936, care judecă conflictele dintre autoritățile administrative locale și particulari și 5 Curți locale administrative, care judecă, în primă instanță, pe circumscripțiile teritoriale Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți, Timișoara și Craiova cu drept de apel la Curtea Superioară Administrativă.

Tot pe lângă Ministerul de Interne funcționează:

a) *Institutul Central de Statistică*, care strânge și prelucurează în mod științific datele statistice privind întreaga activitate a națiunii; el face la anumite intervale de timp, recensământul populației;

b) *Oficiul național pentru apărarea populației contra atacurilor aeriene*;

c) *Oficiul emisiunilor radiofonice și al cinematografiei*;

d) *Oficiul național de turism*, menit să pună în valoare locurile pitorești și stațiunile balneo-climatice ale țării.

III. MINISTERUL FINANTELOR reorganizat prin legea din 12 Aprilie 1933 are ca atribuții administrarea generală a finanțelor Statului, îndrumarea și controlul financiar al tuturor serviciilor publice și instituțiilor de utilitate publică ale Statului, județelor și comunelor; supravegherea politicii monetare și de credit a Băncii Naționale a României, îndrumarea întregii economii financiare naționale.

Direcțiile sale speciale sunt:

1. *Direcția bugetului și contabilității generale a Statului*;

2. *Direcția contribuțiilor directe*;

3. *Direcția datoriei publice*;

4. *Direcția mișcării fondurilor*;

5. *Direcția taxelor de consumație*;

6. *Direcția timbrului și succesiunilor*;

7. *Direcția vămilor*.

Pe lângă Ministerul Finanțelor funcționează următoarele instituții ca servicii speciale organizate prin legi distincte:

a) *Înaltă Curte de Conturi*, care verifică întreaga gestiune financiară a Statului;

b) *Direcția Monitorului Oficial și a Imprimeriilor Statului*;

c) *Casa de Amortisare* cu menirea de a executa bugetul extraordinar al Statului; de a asigura amortisarea datoriei publice; de a lichida daunele de război și de a administra valorile mobiliare ale Statului și participarea lui în întreprinderile particulare;

d) *Casa autonomă a Monopoliurilor (C.A.M.)*, care exploatează câteva industrii de monopol (sare, tutun, chibrituri);

e) *Casa de Depuneri și Consemnări*;

f) *Direcția Monopoliului Alcoolului*;

g) *Casa generală de Pensii*;

h) *Monetăria Națională*, care bate moneda metalică în baza legilor privitoare la emiterea acestei monede.

DIMITRIE CANTEMIR

(După un portret alinaut de la Muzeul din Ronen, sec. XVIII. Din N. Jorga: Portretele Domnilor Români)

(Emiterea monetelor de hârtie este încredințată Băncii Naționale a României, care poartă și numele de «institut de emisiune»);

i) *Casa generală de Economii*;

j) *Creditul județean, communal și viticol*;

k) *Casele de împrumut pe gaz*;

l) *Casa de credit a funcționarilor Ministerului de Finanțe*.

Organele de execuție în exterior ale Ministerului Finanțelor sunt după cum arată legea din Ianuarie 1933: *Administrațiile financiare*, care sunt de două feluri după rostul ce-l îndeplinesc: a) *de constatare* și b) *de încasări și plăți*.

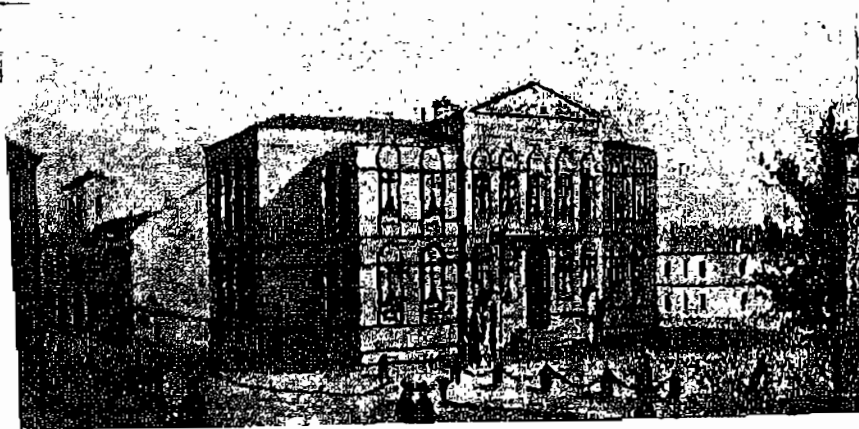
În materie de impozite vamale, organele de execuție ale Ministerului sunt *vămile*, administrate prin legea lor organică.

Pentru ca aceste organe exterioare să-și poată îndeplini cu eficacitate misiunea lor, ele sunt dublate de două organizații cu caracter militar:

1. *Corpul grănicerilor* care, în ce privește organizația sa interioară depinde de Ministerul Apărării Naționale fiind înglobat în armata regulată a țării și

2. *Garda financiară* organizată după principiul militar dar subordonată întru totul Ministerului de Finanțe.

IV. MINISTERUL APACERILOR STRĂINE are în sarcina sa întreținerea legăturilor cu Statele străine, execuția tratatelor și convențiilor internaționale și

PALATUL DOMNESCO DIN BUCUREȘTI (FOSTA CAȘĂ GOLESCU)
(Col. Academiei Române)

protecția supușilor români în străinătate; reprezintă politica comercială în afară, de acord cu Ministerul de Industrie. Ei sunt încredințați de asemenea întocmirea actelor de stare civilă și de notariat pentru supușii români din străinătate cum și executarea sentințelor civile și comerciale față de Românii din străinătate și străinii stabiliți în țară.

Are două direcții principale:

1. *Direcția politică*, în sarcina căreia cad relațiile cu țările străine și executarea obligațiilor internaționale;
2. *Direcția consulară*, care rezolvă afacerile consulare și juridice privitoare la supușii români aflați în străinătate și acelea privitoare la străinii din România.

Dintre serviciile mai importante menționăm *serviciul protocolului*, care se ocupă cu ceremonialul ministerului; *cancelaria ordinelor*, care ține registrele persoanelor decorate cu ordine române și străine; *serviciul translatorilor*, care liberează traduceri autentice de pe acte scrise în limbi străine.

Un *Consiliu superior diplomatic*, este convocat și examinează la cererea ministrului și împreună cu dânsul problemele diplomatice mai grele; un *Consiliu juridic* rezolvă problemele juridice internaționale în legătură cu România, problemele juridice puse la Societatea Națiunilor ori la Curtea permanentă de arbitraj din Haga.

Pe lângă Ministerul Afacerilor Străine, funcționează, azi ca organ autonom, *Direcția Presii și Informațiilor* în a cărei sarcină cade serviciul de propagandă în străinătate.

V. MINISTERUL JUSTIȚIEI «organul suprem al Justiției Țării» cum așa de impropriu se exprimă legea, are organizarea pe care i-o determină decretul din 14 Nov. 1935 și asigură buna distribuție a justiției. Este depozitarul tuturor legilor și păstrătorul sigiliului Statului. Ministrul Justiției are rolul de ofițer de stare civilă pentru membrii familiei regale. El propune Regelui amnestierile și grațierile, numește, conform legilor pe magistrați și are disciplina magistraților și a funcționarilor judecătorești, și în sfârșit raporturile prevăzute în legile respective

de organizare, cu organele puterii judiciare și Consiliul Legislativ.

Ministerul Justiției are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția personalului și administrării justiției*, care se ocupă cu administrația tuturor instanțelor judecătorești și a instituțiilor anexe: institutele medico-legale, portăreii, etc.;

2. *Direcția judiciară*, care supraveghează aplicarea legilor și convențiilor de resortul acestui minister; administrarea cărților funduare și a averilor persoanelor incapacitate. Pe lângă această direcție

s'a înființat o *Comisie consultativă*, care-și dă avizul asupra oricăror chestiuni de drept privind ministerul;

3. *Direcția penitenciarelor și institutelor de prevenire*, care execută măsurile de prevenire și reprimăre prevăzute de legile în vigoare;

4. *Contenciosul general al Statului*, care rezolvă litigiile între diferitele ministere și-și dă avizul asupra tuturor afacerilor de natură juridică, când îi este cerut de ministere, județe, comune și alte instituții publice;

5. *Contenciosul Ministerului de Justiție*;

6. *Casa de economie, credit și ajutor a magistraților*, funcționează potrivit legii sale organice.

Dintre serviciile cu caracter special menționăm *Serviciul extinderii cărților funduare*, care pregătește introducerea cărților funduare, existente acum numai în Ardeal și Bucovina, în toată țara și *Serviciul statisticii judiciare*, care centralizează datele privitoare la întreaga activitate judecătorească.

Pe lângă acest minister funcționează în baza legilor organice respective:

1. *Consiliul superior al Magistraturii*, care își dă avizul la numirea, înaintarea și pedepsirea magistraților, potrivit legii de organizare judecătorească;

2. *Consiliul de recomandare a consilierilor permanenți ai Consiliului Legislativ*;

3. *Consiliul restrâns*, alcătuit din primul președinte, cei 3 președinți și 4 consilieri desemnați de Înalta Curte, pentru recomandarea președinților de Curți de Apel și consilierilor Înaltei Curți;

4. *Comisia specială a persoanelor juridice*, care supraveghează persoanele juridice, rezolvă chestiunile privitoare la persoanele juridice din străinătate, cari au diferende juridice în țară; se pronunță în cazuri de ridicare a imunității parlamentare și în cazuri de extradare;

5. *Comisia centrală electorală*;

6. *Comisia de naturalizări*;

7. *Comisia medico-legală*, care verifică actele medico-legale și chimico-legale ce-i sunt supuse de autoritățile în drept, și-și dă avizul la numirea personalului legist.

Autorități și instituții exterioare intrând în cadrul administrativ al acestui minister sunt:

a) *Instanțele judecătorești*: judecătoriile de ocol, urbane, rurale, mixte, tribunalele, curțile de apel, Curtea de Casație. Împotriva de acestea Ministerul Justiției nu are decât un control administrativ. El nu poate impune asupra activității lor judecătorești, căci ele dețin puterea judecătorească a Statului;

b) *Consiliul Legislativ*, a cărui atribuție principală este să-și dea avizul la facerea și coordonarea legilor, conform art. 76 din Constituție; în sarcina lui a fost lăsată constituirea nouilor coduri;

c) *Serviciile medico-legale* de pe lângă instanțele din Capitală și provincie;

d) *Serviciul identificării și al cazierului judiciar*, care înregistrează și clasează fișele trimise de autoritățile judecătorești și polițienești; face expertizele dactiloscopice, conduce și administrează cazierul judiciar central și ține legături cu cazierele judiciare din restul țării;

e) *Regia exploatarea muncii în penitenciare și instituțiile de prevenție*, care administrează veniturile ce rezultă din lucrările executate de către deținuți.

VI. MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE, reorganizat prin decretul lege din 12 Noiembrie 1936, are ca atribuții: administrarea și controlul învățământului public de toate gradele, controlul învățământului particular și confesional și, în genere, organizarea întregii opere de educație a națiunii.

Direcțiile speciale ale acestui minister sunt:

1. *Direcția învățământului primar și normal*;
2. *Direcția învățământului secundar*;

3. *Direcția învățământului superior*, care supraveghează administrația universităților, a școalelor superioare (academia de arhitectură, școalele politehnice, academiile de comerț și industrie, academiile de agricultură, etc.) și a institutelor de cultură (Arhivele Statului, Bibliotecile, Muzele, Observatoriile astronomice);

4. *Direcția învățământului profesional și comercial*;

5. *Direcția învățământului particular și confesional*.

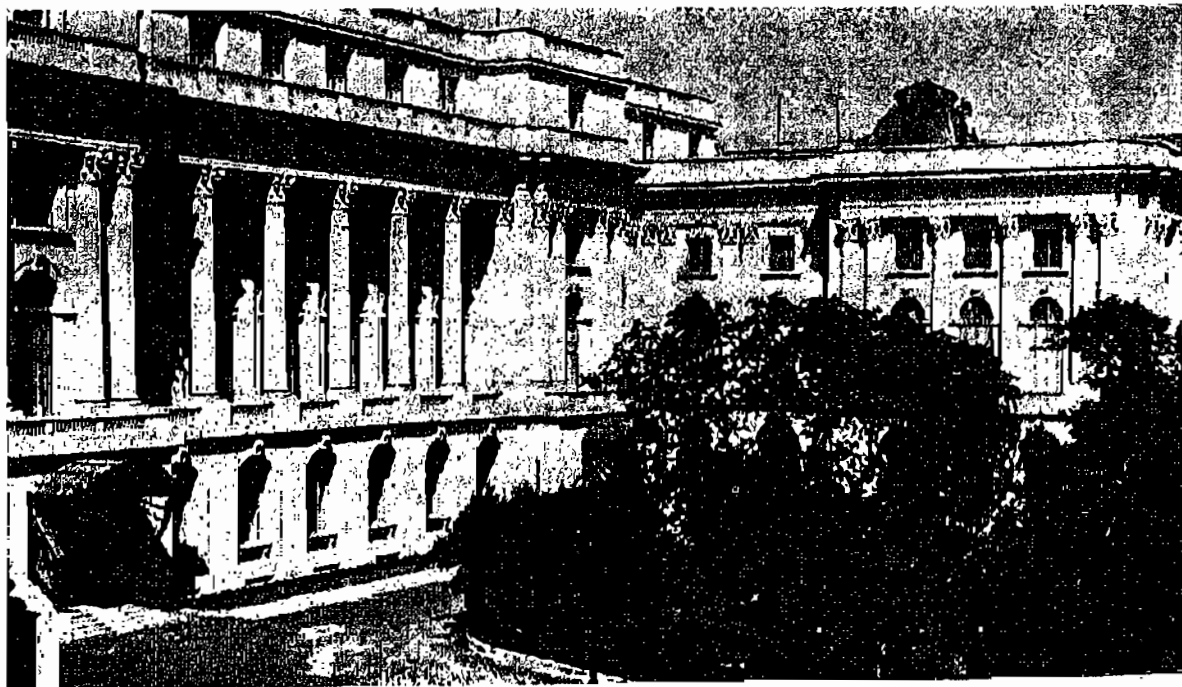
În această direcție se află și secția culturală a Românilor de peste hotare, în sarcina căreia cade administrația școalelor românești din țările vecine.

Pe lângă Ministerul Educației Naționale e instituit *Consiliul permanent*, care-și dă avizul asupra echivalării diplomelor de studii, asupra regulamentelor școlare, programelor analitice, cărților didactice și a problemelor de învățământ în general, și *Consiliul superior al Educației Naționale*, care este nu numai organul consultativ al ministrului, ci și un for de îndrumare și coordonare a întregii activități a ministerului.

Pe lângă acest minister funcționează ca instituții autonome:

a) *Oficiul de Educație a Tineretului Român* (O.E.T.R.), care are menirea de a organiza, într-un cadru de disciplină militară, activitatea sportivă și în genere educația extrașcolară a tineretului; scopul acestui oficiu, creat din inițiativă regească, este dezvoltarea caracterului și a virtuților eroice ale tineretului;

b) *Casa Școalelor și a Culturii Poporului*, care administrează fondurile lăsate ministerului prin legate particulare; controlează gestiunile comitetelor școlare, aprovizionează laboratorile și atelierele școlare și face operă de propagandă culturală;

PALATUL REGAL DIN BUCUREȘTI

c) *Casa de economie, credit și ajutor a corpului didactic.*

VII. MINISTERUL, CULTELOR ȘI ARTELOR este reorganizat prin legea din 10 Martie 1936 și are în atribuția sa coordonarea raporturilor dintre Stat și cultele naționale (ortodox și unit) și minoritare, controlul administrativ al cultelor, protecția lor, precum și protecția și controlul activității artistice.

Cuprinde următoarele direcții speciale:

1. *Direcția Cultelor;*
2. *Direcția Artelor;*
3. *Direcția Minorităților;*
4. *Serviciul inventarierii averilor și veniturilor bisericești.*

Pe lângă acest minister funcționează:

a) *Direcția generală a Teatrelor*, în a cărei sarcină cade administrația teatrelor și operelor de Stat precum și controlul activității teatrelor particulare;

b) *Comisia Monumentelor istorice* care se ocupă de conservarea în bune condițiuni și restaurarea după metode științifice a monumentelor istorice;

c) *Casa de pensuni a Teatrelor Naționale și Operelor Române;*

d) *Consiliul general consultativ asupra tuturor chestiunilor de culte.*

VIII. MINISTERUL, APĂRĂRII NAȚIONALE este organizat prin legea din 8 Iunie 1932 și are în sarcina sa formarea cadrelor și administrația armatei teritoriale, înzestrarea ei cu toate mijloacele de luptă, coordonarea întregii activități militare a națiunii.

Ministerul acesta dispune ca organe de conducere superioară de:

1. *Consiliul superior al armatei*, care-și dă avisul în toate problemele de competență care privesc înzestrarea armatei și legislația militară;

2. *Marele Stat major*, care organizează instrucția trupe și învățământul militar și elaborează planurile de apărare a țării;

3. *Inspectoratele tehnice militare.*

Direcțiile speciale ale ministerului sunt:

1. *Direcția personalului*, care se ocupă de toate chestiunile privitoare la disciplina și ierarhia personalului militar (numiri, înaintări, disciplină) și la recrutarea ostașilor;

2. *Direcția învățământului militar*, care conduce și supraveghează învățământul militar de toate gradele;

3. *Direcția contenciosului militar;*

4. *Direcția Justiției militare*, care se ocupă de administrația instanțelor militare;

5. *Direcția Sanitară*, în sarcina căreia cade administrația aparatului sanitar al armatei;

În Ministerul Apărării Naționale se încadrează din punct de vedere administrativ:

a) *Tribunalele militare;*

b) *Curtea superioară de justiție militară*, care judecă în ultimă instanță recursurile contra sentințelor tribunalelor militare;

c) *Casa doleiastei oastei;*

d) *Administrația comercială a moșilor armatei;*

e) *Muzeul Militar Național.*

IX. MINISTERUL, AERULUI ȘI MARINEI derivat din subsecretariatul de Stat al Aerului, prin Decretul Lege din 14 Noembrie 1936, are de scop să coordoneze întreaga activitate aeriană și marină a națiunii, conducând și administrând în mod unitar toate mijloacele aeriene și maritime, mijloacele de apărare antiaeriană a teritoriului și apărare a coastelor, mijloacele de protecție a navigației aeriene și maritime, mijloacele de transport comercial aerian și marin și să supravegheze activitatea asociațiilor particulare de orice fel și manifestațiile particulare de promovare ale aeronauticii și marinei.

Ministerul Aerului și Marinei are în subordine:

1. *Aeronautica regală;*

2. *Marina regală;*

3. *Aviația civilă* cu organele ei de exploatare;

4. *Marina comercială;*

5. *Institutul central Meteorologic;*

6. *Oficiul hidrografic și aerofotogrametric;*

7. *Serviciul Maritim Român;*

8. *Administrația comercială a Porturilor și Căilor de comunicație pe apă (P.C.A.)*, care exploatează porturile fluviale și maritime;

9. *Serviciul Navigației Fluviale Române (N.F.R.).*

Organele militare de conducere superioară, comandament și pregătire sunt: *Comandamentul Forțelor aeriene* și *Comandamentul Marinei regale.*

Organele civile de conducere superioară sunt: *Direcția Aviației civile* și *Direcția Marinei comerciale.*

Organele centrale de conducere tehnică și administrativă cu caracter special sunt: *Direcția pentru comenzi și materiale;* *Direcția construcțiilor aeronautice;* *Direcția construcțiilor navale;* *Direcția armamentului, munițiilor și transmisimilor;* *Direcția infrastructurii și domeniilor;* *Direcția școalelor;* *Direcția incendiei* și *Direcția sanitară.*

Pe lângă Ministerul Aerului și Marinei, funcționează:

a) *Consiliul superior al Aerului și Marinei*, a cărui atribuțiune este de a da avise consultative, în ce privește directivele generale ale politicii aeriene și maritime, apărarea teritoriului contra atacurilor aeriene și maritime și cooperarea cu armata de uscat;

b) *Comitetul superior al Aerului și Marinei* în sarcina căruia revin, în ce privește aeronautica și marina, atribuțiile Consiliului Superior al Armatei;

c) *Comitetul consultativ al Materialelor*, pentru înzestrarea aeronauticii și marinei cu material și armament nou.

În cadrul organizației acestui minister, dar lucrându-se de o conducere autonomă, funcționează *Casa Fondului Național al Aviației* a cărei menire este să culeagă produsul tuturor taxelor instituite în favoarea aviației.

X. MINISTERUL, LUCRĂRILOR PUBLICE ȘI COMUNICAȚIILOR are îndatorirea de a studia și executa construcția tuturor lucrărilor mari ale Statului, județelor și comunelor, amenajarea cursurilor de apă și exploatarea lor, precum și a căilor de comunicație de orice fel. În sarcina acestui minister cade și

controlul lucrărilor edilitare și de urbanism, potrivit legii organice speciale și legii administrative din 27 Iunie 1936. El exercită deasemeni drepturile de tutelă, control și supraveghere, asupra administrației Căilor Ferate, Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor, și asupra Casei muncii C. F. R.

Are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția Apelor*, care studiază și execută lucrările de amenajare a cursurilor de apă de interes general;

2. *Direcția lucrărilor de edilitate, arhitectură și urbanism*;

3. *Direcția tehnică a drumurilor județene, vicinale și comunale*;

4. *Direcția căilor ferate particulare*;

5. *Secretariatul general* care are sub ordinele lui serviciul învățământului tehnic, consiliul superior al apelor și consiliul superior al comunicațiilor cu atribuțiunile stabilite prin legile de organizare.

Pe lângă acest minister funcționează următoarele administrații separate:

a) *Regia autonomă a Căilor Ferate Române (C.F.R.)*, care administrează întreaga rețea de căi ferate a Statului. În legătură cu aceasta, *Regia autonomă a Casei Muncii C.F.R.*, se ocupă de asistența sanitară și asigurarea materială a personalului feroviar;

b) *Direcția generală a Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor (P.T.T.)*, care exploatează serviciile de poștă și telegraf, telefonul fiind concesionat unei societăți particulare (Societatea Anonimă Română de Telefoane) cu capital străin pe baza legii din 4 Iulie 1930 și a contractului care face parte integrantă din lege;

c) *Direcția generală a Drumurilor*, care exploatează drumurile naționale, urmărind în același timp modernizarea lor

XI. MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DOMENIILOR are actualmente, organizarea și funcționarea determinată prin Decretul Lege din 2 Noembrie 1936. El are menirea să promoveze economia agricolă a țării și să administreze domeniile Statului. În sarcina lui cad lucrările de exproprierie și împrumut.

Direcțiile sale speciale sunt:

1. *Direcția Agriculturii*, în atribuțiile căreia intră opera de promovare a agriculturii și a îndeletnicirilor similare ca viticultura, horticultura, sericicultura, apicultură, precum și învățământul agricol;

2. *Direcția zootehnică și sanitară veterinară*, cu menirea de a dezvolta cultura animalelor și a se ocupa de ameliorarea rasei lor;

3. *Direcția aplicării reformei agrare*, care execută lucrările de împrumut;

4. *Direcția Cadastrului*, care execută lucrările de măsurare a proprietăților din toată țara, de irigare și drenare a lor;

5. *Direcția Regimului silvic*, care supraveghează întreținerea și exploatarea pădurilor și ia măsuri pentru reîmpăduririle necesare;

6. *Serviciul vânătoarei și pescuitului în apele de munte*;

7. *Serviciul de protecția plantelor*;

8. *Serviciul personalului, statisticii, bibliotecii și publicațiilor*.

Pe lângă acest minister funcționează ca instituții autonome:

a) *Institutul de Cercetări Agronomice*, unde se fac cercetări științifice asupra florei agricole și se studiază condițiile ei în România;

b) *Institutul Național Zootehnic*, unde se întreprind cercetări asupra animalelor necesare hranei și culturii pământului;

c) *Institutul de Cercetări și Experimentări forestiere*;

d) *Institutul de Patologie veterinară*;

e) *Casa Crădărilor Publice*, care a luat asupra-și administrația grădinilor și parcurilor publice;

f) *Casa Pădurilor Statului (C.A.P.S.)* având ca atribuții, conservarea pădurilor, exploatarea lor în mod rațional și împădurirea terenurilor unde pădurile au fost distruse;

g) *Administrația comercială a Pescărilor (P.A.R.I.D.)* având misiunea să asigure pescuitul și comercializarea lui. Se ocupă în același timp de punerea în valoare a terenurilor din regiunea inundabilă a Dunării;

h) *Administrația comercială a Colonizării* (Oficiul Național al Colonizării) care dispune și supraveghează colonizarea agricultorilor lipsiți de pământ pe proprietățile Statului cum și colonizarea românilor din alte țări;

i) *Regia exploatarea agricole și zootehnice*;

j) *Administrația exploatarea agricole ale Statului*.

XII. MINISTERUL COOPERĂȚIEI, creat prin legea din 1936, are ca atribuții îndrumarea și controlul activității cooperatiste.

Acest minister are ca organe superioare de conducere:

1. *Casa Centrală a Cooperăției și*

2. *Consiliul Superior al Cooperăției*.

Pe lângă Ministerul Cooperăției funcționează ca organe autonome:

a) *Banca Centrală a Cooperăției* care asigură creditul întreprinderilor cooperatiste, centralizează și canalizează fondurile lor de rezervă;

b) *Centrala cooperativă de Producție, Aprovizionare și Valorificare agricolă (Cecopava)* care tinde a se impune în operațiile mari de aprovizionare, care a luat asupra-și, de curând, aprovizionarea armatei cu cereale și furaje. Acestei Centrale îi revine sarcina, ca lucrând cu stocuri mari de produse, să influențeze favorabil, prețul produselor agricole;

c) *Centrala cooperativă de Consum*;

d) *Centrala cooperativă de Îndrumare, Organizare și Control*.

XIII. MINISTERUL INDUSTRII ȘI COMERȚULUI se ocupă de protecția și îndrumarea industriei și comerțului și de armonizarea activității acestor factori ai economiei naționale.

Are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția Industriei*, care controlează întreaga activitate industrială și procede la raționalizarea și normalizarea producției industriale;

2. *Direcția Comerțului*, care controlează întreg comerțul interior și exterior al țării;

3. *Direcția Minelor*, care ia măsurile necesare pentru punerea în valoare a zăcămintelor miniere ale Statului, pentru conservarea și exploatarea zăcămintelor miniere de orice fel, pentru protecția industriei extractive, pentru asigurarea consumului intern, etc.;

4. *Direcția măsurilor, greutateilor și metalelor prețioase*, care are în sarcina să aplice legile sistemului metric, întreținerea și verificarea măsurilor și greutateilor și analiza și controlul metalelor prețioase și a obiectelor din aceste metale;

5. *Direcția valorificării bunurilor Statului*, cu misiunea de a pune în valoare proprietățile miniere și petrolifere ale Statului;

6. *Direcția Energiei*, care tinde a capta și a folosi izvoarele de energie ce le oferă natura;

7. *Direcția redevențelor și impozitelor miniere*, care se ocupă de redevențele cuvenite Statului din exploatarea minieră și de taxele din exploatarea minelor.

Pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului funcționează:

a) *Institutul Geologic al României*, care face cercetări și studii asupra teritoriului României din punct de vedere geologic, determinând pentru fiecare localitate constituția solului și posibilitățile de exploatare. Tot el întocmește harta geologică a țării;

b) *Institutul Național de Export*, care studiază piețele străine și caută a câștiga de bușuri în străinătate pentru mărfurile și produsele noastre;

c) *Regia întreprinderilor miniere și metalurgice din Ardeal* (R.I.M.M.A.), care se ocupă în mod special cu exploatarea subsolului ardelean.

La acest minister se întrupește *Delegația economică a guvernului*, compusă din toți miniștrii departamentelor cari au un rost economic, și care este forul suprem de îndrumare a comerțului și industriei țării. Ea decide natura raporturilor economice cu străinătatea. Ea a înlocuit Consiliul Economic național, înființat în 1932 și care a avut o durată foarte scurtă.

XIV. MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII ȘI OCROTIRILOR SOCIALE are organizarea fixată prin decretul din 22 August 1936 și se ocupă de aplicarea legislației muncitorești și de întreaga politică a muncii. Are în sarcina să asigure sănătatea publice prin combaterea epidemiilor și a plăgilor sociale, organizarea asistenței sociale și ocrotirea celor slabi și infirmi.

Direcțiile sale speciale sunt:

1. *Direcția Muncii*, care se ocupă cu toate problemele referitoare la organizarea muncii și la ocrotirea muncitorilor; are în sarcina să învâlmântul muncitoresc;

2. *Direcția Sănătății*, căreia îi revine organizarea aparatului sanitar, supravegherea și controlul spitalelor, farmaciilor, stațiilor balneo-climatică;

3. *Direcția Ocrotirilor Sociale*, care se ocupă de asistența socială, de ocrotirea copiilor părăsiți și a defectivilor, de puericultură și de igiena școlară;

4. *Economatul*.

Instituții în legătură cu acest minister sunt:

a) *Oficiul Național al Invalizilor, Orfanilor și Văduvelor* (I.O.V.) care exercită acțiunea de asistență și de protecțiune a invalizilor, orfanilor și văduvelor de războiu;

b) *Casa Sănătății*, care se ocupă cu înzestrarea spitalelor și sanatoriilor de Stat din toată țara;

c) *Casa Centrală a Asiguratorilor Sociale*;

d) *Casa Construcțiilor*;

e) *Regia publică comercială a Loteriei de Stat*;

f) *Liga națională contra tuberculozei*.

V. SERVICIILE PUBLICE CENTRALE

Legea de organizare și administrare pe baze comerciale a întreprinderilor și bunurilor publice din 15 Martie 1929, reglementează organizarea și administrarea tuturor întreprinderilor, instituțiilor, exploatarea și instituțiilor publice sau serviciilor care le compun și care nu au atribuțiuni exclusiv administrative; deasemenea reglementează toate bunurile și drepturile care fac parte din domeniul public sau privat al Statului, județelor, comunelor sau din domeniul altor instituții de utilitate publică, care se găsesc sub controlul administrațiilor publice. Scopul acestei legi a fost să mărească randamentul economic al acestor întreprinderi prin adoptarea unor procedee mai bune și mai practice, atât în ceea ce privește organizarea cât și funcționarea lor.

Această lege a înlocuit legea din 1924 privitoare la comercializarea bunurilor și întreprinderilor economice ale Statului. Legea din 1924 a urmărit stabilirea de reguli speciale de organizare și funcționare, în scopul de a asigura o mai bună producție. Modificarea acestei legi din 1924, după cei cinci ani de aplicare, s'a impus din următoarele motive:

a) legea nu reglementa situațiunea tuturor bunurilor aparținând Statului și subdiviziunilor administrative;

b) aplicarea sa dovedise defectele care trebuiau îndreptate și lipsurile care trebuiau împlinite;

c) era mai bine să se legitimizeze toate formele posibile de exploatare, lăsând — cum arată autorul expunerii de motive a legii din 1929 — „calea evoluției deschise pentru fiecare din formele existente de organizare și administrare a bogățiilor Statului nostru, și lăsând deopotrivă deschisă calea selecțiunii naturale între aceste forme”. Legea din 1924 se mărginea să reglementeze doar anumite forme de exploatare. Controlul pe de altă parte nu era suficient organizat; lipsurile și defectele de organizare și funcționare au condus pentru unele întreprinderi care au aplicat prescripțiunile acestei legi, la deficite considerabile.

Legea din 1929 reglementează următoarele forme de exploatare: *arendarea sau închirierea, concesiunea, regia publică comercială, regia mixtă, regia cooperativă*, sau o combinație din două sau mai multe din aceste forme. Legea nu acordă preferință nici uneia din formele de organizare, ci împrejurările economice, comerciale și industriale generale, natura bunurilor și întreprinderilor însăși, experiența și rezultatele activității.

ții lor, sunt elementele determinante în privința alegerii formelor aplicabile.

Unii au găsit această însușire a legii fericită. Alții, în cursul desbaterilor parlamentare, au criticat-o. Experiența de până acum a dat dreptate celor dintâi.

Un fapt interesant de semnalat este acela că *Regia Cooperativă* nu s'a aplicat încă, adică tocmai forma în care autorul expunerii de motive a legii din 1929 vedea o creațiune *originală, fericită și necesară* pentru administrațiunea noastră.

Nu este locul să facem aci o critică a acestui sistem de organizare administrativă rezultând din legea dela 1929, dar chiar din studiul ei se desprinde necesitatea unei reorganizări:

1. reducerea serviciilor, de orice natură ar fi ele, prin concentrarea atribuțiunilor după natura lor;
2. regruparea serviciilor și direcțiunilor, după materii, atât în scopul suprimării conflictelor de atribuțiuni și a suprapunerii activităților administrative, cât și a simplificării aparatului administrativ;

3. organizarea metodică a serviciilor de coordonare administrativă prin crearea organelor de coordonare: *sintetică*, între ministere și serviciile publice centrale, *interioară*, în cadrul ministerelor și serviciilor publice centrale, *exterioară*, între ministere și diviziunile administrative teritoriale sau serviciile exterioare;

4. mărirea structurii organice și a competenței administrative a Președinției Consiliului de Miniștri, cu dreptul de a lua deciziuni obligatorii privitoare la controlul acțiunii, la verificarea rezultatelor și la indicarea transformărilor, cari se impun în organizarea ministerelor;

5. suprimarea unui număr important de regii publice comerciale și adoptarea acestor forme numai pentru serviciile cu caracter economic;

6. organizarea muncii administrative;

7. organizarea metodică a ierarhiei funcțiunilor administrative.

i. v. g.

BIBLIOGRAFIE

- I. C. Filitti:** Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române. (Extras din «Rev. de Drept Public»), 1929.
- I. C. Filitti:** Clasele sociale în trecutul românesc. (Extras din «Convorbiri Literare»), 1925.
- G. Fotino:** Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Paris, 1926.
- C. Giurescu:** Despre boierii. București.
- C. C. Giurescu:** Contribuțiuni la studiul marilor dregători. București.
- I. Bogdan:** Documentele lui Ștefan cel Mare. București.
- Bujoreanu:** Colecțiune de legiurile României. 1873.
- A. D. Știrbza:** Acte și documente privitoare la Istoria Renașterii României. București.
- Paul Negulescu:** Les principes dominants de l'organisation administrative roumaine, în «Rev. de Drept Public», anul I.
- Paul Negulescu:** La constitution et le régime politique en Roumanie, în «Roumanie» (Col. «La Vie Juridique des Peuples»). Paris, 1933.

Anibal Teodorescu: L'administration centrale en Roumanie, în «Roumanie» (Col. «La Vie Juridique des Peuples»). Paris, 1933.

C. Argetoianu: Descentralizarea administrativă și organizarea regională a Țării, în «Rev. de Drept Public», anul I.

Ion V. Gruia: Descentralizarea administrativă și organizarea regională a Țării, în «Rev. de Drept Public», anul I.

Ion V. Gruia: Orientări noi în organizarea serviciilor publice, în «Rev. de Drept Public», anul III.

Ion V. Gruia: Procedeele tehnice și comerciale în organizarea serviciilor publice, în «Rev. de Drept Comercial», 1935.

Dimitrie G. Maxim: Ordinea publică după noua lege administrativă, în «Rev. de Drept Public», anul II, pag. 61.

P. Strihau: Contribuțiuni la studiul juridic al regiei publice comerciale, în «Rev. de Drept Comercial», 1935.

STEMA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN ISTORIA PATRIARHIILOR
ANTONIEI, 1702

ADMINISTRAȚIA LOCALĂ ÎN ROMÂNIA

Statul modern conceput ca forma supremă de organizare a vieții sociale, cuprinde în limitele sale, organisme particulare, adevărate celule sociale înzestrate cu o viață specifică.

Acestea constituie de fapt structura statului. Organele acestuia nu tind decât să exprime cât mai bine legile de colaborare ale acestor multiple unități.

Tradiția unui stat cunoaște, în limitele acestui sistem celular, o imensă diversitate.

Statul românesc, deși reprezintă un exemplu aproape perfect de stat unitar național — întrucât populația sa este din punctul de vedere al limbii și al tradițiilor sale de o unitate aproape perfectă — s'a constituit totuși pe baza unor organisme locale străvechi.

Profesorul Iorga arată în paginile acestei Enciclopedii că bazele celor mai multe localități din România pot fi considerate milenare. Dregătorii lor români au luat loc în scaunul de judecată al românilor, care și acela se așezase în mijlocul unei formațiuni sociale pe bază tracică.

Ptolomeu indică vreo 40 de orașe existând în Dacia, sub dominațiunea romană.

Dintre orașele Daciei, cinci se bucurau de aceleași drepturi ca și orașele Italiei; celelalte erau orașe peregrine sau supuse.

Diviziunile teritoriale apar în Principatele române din cele mai vechi timpuri: *județele* în Muntenia, și *ținuturile* în Moldova.

În Moldova, pe lângă ținut, mai apare din cele dintâi timpuri și o altă organizare teritorială, ce se întâlnește și în Ungaria pe urma unei influențe slave, și anume aceea a *ocolurilor*: mai multe sate sunt grupate într-o circumscripție administrativă în jurul unui târg. Avem astfel în unele ținuturi ale Moldovei sate «de sub ascultarea ocolului târgului», sau ce «umblă cu ocolul târgului» și alte sate ce «umblă cu ținutul». Este de observat de altfel că, spre deosebire de ce se petrece în Muntenia, cele mai multe ținuturi ale Moldovei poartă numele orașelor de reședință, ceea ce arată că aceste circumscripții administrative sunt posterioare reședințelor lor și formate în jurul acestor reședințe.

ISTORICUL ADMINISTRAȚIEI LOCALE

DELA ORIGINI PÂNĂ ÎN SEC. XVI.

În genere, în Moldova, au coexistat dregători ai ținuturilor și dregători ai ocoalelor, între cari se iveau

adeseaori rivalități jurisdicționale. Avem astfel, din vechii, pentru ținuturile Moldovei, dregători cu titlaturi diverse.

Mai întâi, *părcălabii*, de obicei câte doi, comandau ai cetăților întărite, cu mare importanță militară, și ai ocoalelor respective. În secolul XV, *părcălabii* dela Cetatea Albă, Chilia, Neamț, Cetatea Nouă (adică Roman), Hotin și Orhei, luau loc în sfatul domnesc. În sec. XVI, această situație eminentă o mai au *părcălabii* de Hotin, Neamț și Roman.

Avem apoi, în Moldova, simpli *părcălabi* de ținuturi, iarăși de obicei câte doi. Așa spre pildă, *părcălabii* de Cotnari, cari din sec. XVI depindeau, se înțelege de ce, de marele paharnic; *părcălabii* de Iași, cari tot pe atunci luau loc în divanul domnesc.

Alte ținuturi ale Moldovei, erau cărmuite de *staroști*, titlul polon al castelanilor. Staroști se întâlnesc din vechile timpuri și în ținuturile în care se aflau și *părcălabi* comandanți ai cetăților și ocoalelor respective. Astfel în sec. XV, avem *părcălabi* de Neamț și *staroști* de Neamț, iar în sec. XVII, poartă și *părcălabi* de Neamț și *părcălabi* de ținutul Neamțului. Până în sec. XVI, *staroste*le și *părcălabul* de Hotin sunt doi dregători deosebiți. De asemenea încă din sec. XV, dregătorul ținutului Sucevei se numește *staroste*, iar al cetății poartă titlul de *poitar*. Titlul de *părcălab* al cetății Suceava nu apare decât în sec. XV, ca legat de funcția de *hatman*, comandant al oștirilor, creată atunci. Staroști se numeau și dregătorii ținuturilor Cernăuți și Putna.

La Botoșani, Dorohoi, Câmpulungul Moldovenesc, Vrancea, căpeteniile ținutului purtau titlul de *vornic*.

Căpeteniile ocoalelor au purtat însă totdeauna titlul de *părcălabi* și ei percepeau vama locală, numită chiar «*părcălabie*».

Cât privește Muntenia, cetățile au fost prea puține la număr. *Părcălabii* cetății Poenari figurează din când în când în sfatul domnesc în prima jumătate a sec. XVI. Întâlnim însă din sec. XV *judecatori* sau *judeși*, *părcălabi* și *vornici*, cari par să fi fost totodată dregători ai orașelor principale din județe și ai județelor înseși. Din sec. XIV «Țara Severinului», aproape corespunzătoare județului Mehedinți, cu sau fără cetatea Severinului, a fost administrată de un dregător important, numit *ban*. Dela 1419, odată cu pierderea definitivă a cetății Severinului, banii au fost dregători ai teritoriului format din județul Me-

bedinți și o bună parte din Gorj, cu reședința la Tismana. După înființarea, la sfârșitul aceluiași secol, a băniei Olteniei întregi, întâlnim, în afară de marele ban, bani de județ, pe cât se pare numai pentru județul Jiului, sau Mehedinți și numai până în sec. XVII, și subalterni *bdnișori*.

Titlul de *vornic* a persistat până la mijlocul veacului al XVIII-lea, la Câmpulung și Târgoviște. Acesta a și fost titlul aflat și menținut de austriaci, pentru administratorii județelor, în timpul ocupației Olteniei dela 1718 la 1739.

Dregătorii diviziunilor administrative depindeau, în Oltenia de marele ban, în Muntenia și Moldova, de marii vornici.

Orașele și târgurile noastre, născute din aglomerări sătești, sau de coloniști străini, în jurul reședințelor domnești, sau al popasurilor comerciale, au dus totdeauna o viață strâns legată de moșia pe care s'au dezvoltat. Târgovești și orașenii dela noi rămăneau în cea mai mare parte plugari pe moșia târgului, ca până azi în periferiile

unora din orașele noastre. Viața lor nu se deosebea mult de a ruralilor. Aveau, ca și ruralii, îndatoriri către proprietarul moșiei respective, particular sau Domn; erau, ca și ruralii, subordonați autorității centrale a Domnului.

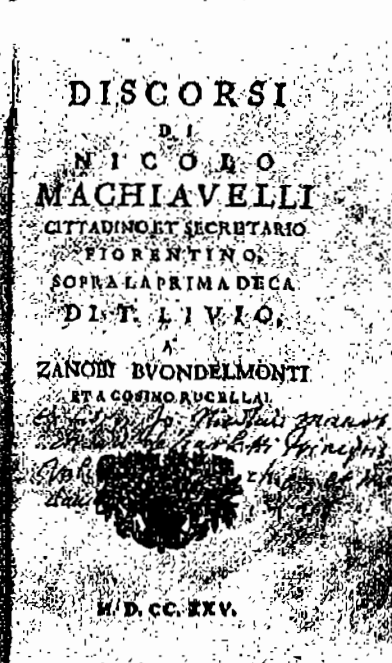
În Occident, comuna a apărut în evul mediu ca unire de locuitori jurați a se apăra împotriva arbitrarului seniorului, sau a fost creată prin emanciparea acordată, benevol ori silit, de senior. Odată înființată, comuna trăia într-o perpetuă defensivă față de senior, în stare de ostilitate, care se manifesta și prin zidurile ce foarte des o înconjurau și prin miliția proprie ce întreținea. În sânul comunei occidentale, astfel izolată ca o insulă în mijlocul teritoriului feudal, s'a dezvoltat o clasă aparte, cu o viață deosebită de a populației rurale vecine, o clasă de oameni solidari prin profesiunile și interesele lor diferite de ale celor dela țară. Izolarea cetățenilor îi silea la specializări în îndeletniciri deosebite de ale ruralilor, îi împiedeca de a se confunda cu celelalte categorii sociale și-i consacra cu timpul ca o clasă aparte, burghezimea.

Tocmai din cauza acestei origini a ei, se dezvoltă în burghezime o concepție de drept deosebită de a societății feudale înconjurătoare. De o parte, ideea egalității măcar civile și a libertății muncii; de altă parte, concepția feudală a unei societăți compuse din stăpâni și serbi.

La noi, unde n'a existat feudalitate, comuna nu s'a dezvoltat în sensul medieval occidental, nici nu a înfiripat o burghezime.

Orașele și târgurile noastre se foloseau de moșia din jurul lor, fie în virtutea unor acte domnești, dacă moșia era domnească, fie prin învoielii cu proprietarul particular al moșiei. Odată ce se desvolta un târg

mai însemnat sau un oraș, interesul comercial sau politico impunea ca locul așezării să fie privit ca loc domnesc. Dacă deci orașul sau târgul se dezvoltase pe o proprietate particulară, Domnul intervenia pentru a răscumpăra locul și a-l hărăzi târgului spre folosință. Invers, Domnii s'au considerat totdeauna stăpâni ai moșiilor târgurilor, de care puteau dispune după plac, chiar în favoarea unor particulari.

DISCORSI DE MACHIAVELLI
EXEMPLAR ADNOTAT DE NICOLAE MAVROCORDAT, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
(După N. Georgescu-Tisla, Bibliografin literară română)

rea unor particulari. Târgurile rămase pe moșii particulare s'au emancipat cu vremea prin răscumpărare dela proprietari.

Orașe au existat la poalele Carpaților înainte de întemeierea Principatelor și aveau o organizare municipală împrumutată din Ardeal, unde era de origine occidentală. Această organizare a fost extinsă apoi și asupra orașelor ce s'au dezvoltat posterior întemeierii statelor, dar din orașe și târguri n'a lipsit niciodată dregătorul domnesc, dependent de marele vornic.

Autoritatea comunală se compunea din *șoltuz* sau mai rar «voit», în Moldova, din *județ* în Muntenia, asistat de 12 *părgari* sau *jurați*, aleși de târgovești.

Autoritatea centrală domnească era reprezentată, în Moldova, prin *vornicii de lângă* sau *ispravnicii de lângă* cari, pe lângă atribuțiile administrative și fiscale aveau și atribuții judecătorești. Judecau asistați uneori de «oameni buni» cari însă îndeplineau un rol mai mult pasiv, de martori la judecată.

În Muntenia, se constată, din vechi, *judecători*, *părcălabi*, *vornici* și *vameși* de orașe. Atribuția

NICOLAE MAVROCORDAT

(După o gravură contemporană, Dlu N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

principală a părcălabilor de orașe din Muntenia era de a percepe vama internă în târguri și în satele din prejurul târgului. Voința domnească le putea însă lărgi competența. Principalii părcălabi de târg din Muntenia au fost cei din Târgoviște și cei din Câmpulung, ziși dela mijlocul sec. XVII ispravnici, iar din mijlocul sec. XVIII epistați. Vornicii de târg din București, sunt adevărați în sec. XVII.

În amândouă Principatele autoritatea slujbașilor comunali era firește slăbită prin prezența dregătorilor domnești, mai ales în localitățile de reședință ale dregătorilor de ținuturi. Vedem pe acești dregători intervenind adesea în atribuțiile șoltuzilor, sau judeților și pârgarilor, nu numai pentru executarea ordinelor domnești privitoare la târg, dar chiar și în afaceri de competență comună, ca spre pildă în adevărarea transacțiilor dintre târgoveți.

Atribuțiile șoltuzilor sau judeților și pârgarilor erau următoarele:

- a) păzeau hotarele târgului; când Domnul dăruia din preajma târgului vreun loc sau moșie unui particular, delimitau această parte;
- b) cercetau « inpietind » și « stânjenind » toate pricinile de proprietate din cuprinsul târgului și al moșiilor lui;
- c) întăreau vânzările de locuri și prăvălii din hotarul târgului;
- d) vindeau la nevoie din averea târgului;
- e) repartizau dările și prestațiile către Stat și către târg ale târgoveților și ale țăranilor de pe moșiile târgului;

f) administrau veniturile târgului; percepeau dările cuvenite târgului dela târgoveți și dela sătenii cari erau sub « ascultarea » lui și cari erau ziși în vechile timpuri « săraci » și « mișei »; perceperea și executarea dărilor și prestațiilor către Stat se făceau de obicei prin slujbașii domnești, cari aveau și dreptul de a pronunța gloabe, adică amenzi, uneori însă și prin autoritățile comunale;

g) pronunțau pedepse în lovituri de toioge, sau amenzi (gloabe) în folosul șoltuzului, cu drept însă de apel la judecata Domnului, care delega un dregător înaintea cărui se înfățișau autoritățile comunale și impricinatul;

h) în vechile timpuri, târgurile principale, prin șoltuzii și pârgarii lor, corespundeau direct cu cetățile săsești de peste munți, ba chiar încheiau înțelegeri comerciale cu vecinii;

i) în sfârșit, numai județul sau șoltuzul și pârgarii împreună, puteau întrebuința pecetea târgurilor și orașelor, din care mai multe nu s'au păstrat.

Cât privește satele, nu trebuie uitat că ele nu erau decât așezări firești formate, ca și *vici* în imperiul roman, ca și *villa* de pe vremea Merovingienilor, din locuințele proprietarilor înconjurată de ale colonilor de o parte, și din domeniul proprietarilor, cultivat de coloni sau cu ajutorul lor, de altă parte.

De aceea nu poate fi vorba în trecutul nostru de comune rurale cu personalitate juridică și nu există în trecutul nostru un drept unitar al comunității săsești, ci numai o colectivitate a drepturilor membrilor grupurilor proprietare.

Domnii aveau și ei, pe de o parte, proprietățile lor personale, iar pe de alta erau stăpâni ai pământurilor cari nu apucaseră să intre în proprietate particulară, zise *moșii domnești*, adică domeniul Statului, și de care puteau dispune după plac.

Țăranii așezați pe moșii domnești, n'aveau îndatoriri decât către Domn; cei așezați pe moșii particulare, fie și ale mănăstirilor și târgurilor, aveau îndoițe îndatoriri, către proprietar și către domnie.

Până la întemeierea Principatelor române, enezii proprietari erau totodată judecători ai oamenilor de pe moșia lor. De atunci încolo însă termenii de *enez*, *judec*, sau *jule* în Muntenia, de *județ* în Moldova, nu mai desemnează decât pe omul liber, pe proprietar și pe stăpânul iobagului. Atribuțiile judecătorești în sate le-a exercitat dregătorul domnesc, judecătorul sau județul în Muntenia, județele în Moldova, afară de cazul când Domnul scutea vreun sat de amestecul slujbașilor Statului și delega astfel proprietarului dreptul de judecată asupra oamenilor săi.

Din sec. XVI, reprezentanții Domnului în sate s'au numit în Moldova *vorniceii* și *vătămânii*; în Muntenia *părcălabii*, *vorniceii* și *bănișorii*; ai proprietarilor, de preferință, *vătămânii* în Moldova, *părcălabii* în Muntenia.

Aveau atribuții de poliție, de judecată și de cisluire, adică de repartizare, precum și de strângere a dărilor.

Spre sfârșitul sec. XVII și începutul celui următor, vătămânii și vorniceii în Muntenia, dependenți, prin dregătorii de ținuturi, de marii vorniceii,

aveau o sferă deosebită de competență: a vătămănilor și pârălabilor era mărginită la raza satului, a vorniceilor se extindea și asupra domeniului, precum și asupra «cătunelor» lăturase ce se constată măcar dela începutul secolului XVIII. Vorniceii aveau paza țărinelor și percepeau în folosul marilor vornici amenizile pe vitele găsite de pripas.

Și la noi, ca în Occident în vechile timpuri, satele, spre deosebire de orașe, n'au cunoscut o organizare municipală.

DIN SEC. XVI PÂNĂ LA 1733

În alcătuirea socială inițială a Principatelor române o schimbare adâncă s'a produs odată cu o fiscalitate excesivă impusă din sec. XVI, de cerințele tot crescânde ale turcilor și s'a repercutat asupra vechii organizări administrative.

În sânul nobilimii teritoriale a început de atunci un dureros proces de selecție naturală nemiloasă. Foarte mulți proprietari sărăcesc, pentru că nu mai pot face față totodată îndatoririi ostășești și impozitelor tot mai numeroase.

De altă parte, numărul oamenilor liberi fără pă-mânt a crescut considerabil.

Acestor cetași sau breslași, li s'au acordat oarecare avantagii fiscale față de contribuabilii de rând, în schimbul îndeplinirii gratuite și cu schimbul a slujbelor subalterne ale Statului în vreme de pace și a prestării serviciului ostășesc în timp de războiu.

Aceștia, împreună cu feciorii de boieri cari nu apucau să intre în dregătorii, precum și alți mici proprietari și oameni liberi, au fost grupați în cetele slujitorești, subordonate marilor dregători dela centru, înmulțindu-se astfel considerabil numărul micilor subalterni ai acestora, bănișori, vornice, postelnice etc., pe cari i-am întâlnit în studiul vechii administrații centrale a Principatelor.

Asupra tuturor acestor cete s'a extins vechea organizare ostășească.

Astfel întâlnim prin sate, din secolul XVI și mai ales XVII, diferite feluri de mici unități de slujitori, civili și militari, comandate de ceauși sau stegari; mai multe sate formau plaiuri, popoare, sau plăși, cu sutăș, hotnogi, sau iuzbași ai feluritelor categorii de slujitori și în sfârșit, în centrele principale ale ținuturilor, erau diverși căpitani de slujitori în Muntenia, căpitani sau vatafi de slujitori în Moldova.

Mai mari peste aceștia, în unele ținuturi ale Moldovei, întâlnim marii vatafi. Astfel la Iași, în secolul XVI, pe lângă pârălabi de ținut, întâlnim un mare vataf, șeful organizațiilor slujitorești. Tot așa, marii vatafi ce se întâmpină în secolul XVI la Suceava, Lăpușna, Bacău, nu erau cărmuitori ai ținutului, ci comandanți ai slujitorilor. În secolul XVII, pentru ținuturile Orhei, Soroca și Lăpușna, avem un mare serdar, și în același timp câte un pârălab, aceștia cărmuitori ai ținuturilor, pe când serdarul era șeful organizației slujitorești și păzitorul marginei.

În Muntenia propriu zisă, iar în Oltenia, pe cât se pare, numai în Mehedinți, unul din căpitani de sluj-

CONSTANTIN MAVROCORDAT
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI AL MOLDOVEI
(Litografie de Liotar, Col. Academiei Române)

tori din județe, a devenit și dregător al județului. Într'adevăr, izvoare din secolul XVIII ne spun că până la reforma lui Const. Vodă Mavrocordat, aproape de mijlocul aceluia veac, cărmuitorii județelor erau căpitani, iar de altă parte nu se adevărește să fi existat și în toate județele Munteniei, ca în ținuturile Moldovei, câte un mare căpitan, șef al căpitanelor diferitelor steaguri din județ. Asemenea «mari căpitani» nu se constată decât în două județe de margine: la Cerneți, reședința județului Mehedinți, și la Focșani și se numeau amândoi «mari căpitani de margine».

Toți acești slujbași aveau atribuții ostășești, administrative și judecătorești. Erău judecători și globnici, adică pronunțau pedepse și le și executau. Numai dreptul de a osândi la moarte era rezervat marilor vornici, iar în Oltenia marelui ban.

DELA 1733 LA 1831

Constantin Mavrocordat, în cursul primelor lui domnii în amândouă Principatele, între anii 1733 și 1749, a vrut să reducă numărul acestor privilegiați, spre a spori pe cel al birnicilor.

A redus deci numărul slujitorilor militari, deveniți inutili din cauza încălcării tot mai accentuate a Turciei asupra autonomiei Principatelor. Cei rămași servind mai ales în capitală, marele spătar în Muntenia și marele hatman în Moldova, au fost aduși a îndeplini și rolul unor prefecți de poliție ai periferiilor capitalei pe când centrul depindea de marele agă.

CURTENI CĂLĂRI, 1782

(Ilustrație de Petru Zugravul, în un manuscris din colecția Academiei Române)

A desființat aproape cu totul acea puzderie de mici slujbași privilegiați cari erau slujitorii civili de prin sate, subordonați diferiților mari dregători dela centru. Au rămas în ființă, în amândouă Principatele, postelniceii, dar numai ca o ultimă treaptă boierească în care se putea ajunge prin voința domnească și, tot așa, în Moldova, logofeții de divan și cei de vistierie. Reducerea numărului slujitorilor civili era cu atât mai justificată cu cât nu mai aveau să fie chemați la oaste în caz de război, iar pentru îndeplinirea serviciilor lor din timp de pace, un număr mult mai restrâns era suficient.

De acum înainte slujitorimea rămasă era redusă la rolul unei jandarmerii rurale, unui corp de grăniceri, de gardieni ai închisorilor, de slujbași poștali și de percepatori. Organizarea rămânea tot cea veche: în sate, grupuri comandate de ceauși sau stegari și deasupra acestora, în ocoale, popoare, sau plăși, căpitani, cari în Moldova depindeau de marele hatman, iar în Muntenia de marele spătar. La reședința dregătorilor de județe se afla de asemenea un post de slujitori, ziși de scaun, sub comanda unui căpitan. Numai în Moldova a persistat în unele ținuturi, precum la Iași, în afară de căpitani de ocoale sau de margine, și câte un mare căpitan. Serviciul se făcea cu schimbul, de obicei câte o săptămână din două. În vremea liberă slujitorii puteau avea orice îndeletnicire.

În legătură cu reforma privitoare la slujitori, Mavrocordat a mai realizat o reformă. După expresia cronicarului Ion Canta, «a dat ținuturile cu slujbele (adică cu strângerea dărilor), pe mâna a câte doi ispravnici».

Aceasta însemnează că a concentrat în mâinile acestora toată autoritatea în ținuturi, restrângând atribuțiile căpitanilor de slujitori. Tot odată, ca percepatori ai dărilor, ispravnicii deveneau dependenți și de marele vistier.

De altă parte, ispravnicii acestia de județe au fost porecliți de contemporanii reformei «boleri judecătorești», din cauza atribuțiilor judecătorești ce li s'au dat asupra «tot obrazul, orice breaslă ar fi». Aceasta însemnează că și atribuțiile judecătorești în județe, dela reforma lui Constantin Mavrocordat încôace, n'au mai fost exercitate decât numai de ispravnici, cu excluderea oricăror alți slujbași, ceea ce era evident o ușurare pentru locuitori. Mavrocordat a socotit că nu se cuvenea ca atâți slujbași să fie și globnici și judecătorești. Astfel, ispravnicii instituți de Mavrocordat puteau fi comparați cu acei dregători de circumscripții, cu atribuții cumulate, din Franța, numiți «baillis» și «prévôts».

În județele dela munte au fost menținute circumscripțiile cunoscute din vechi sub numele de plaiuri, adică grupele de sate de slujitori — plăși însărcinate cu paza marginei, a trecătorilor și cu asigurarea ordinii —, sub comanda, în Muntenia, a vâtașilor de plai, dependenți de marele vornic, iar în Moldova a căpitanilor de plăși, dependenți de marele hatman.

În județele dela șes însă, plășile slujitorești de mai înainte au fost date pe seama unor subalterni ai ispravnicilor, ziși în Moldova ocolași, iar în Muntenia, cu termenul generic pentru toți agenții de execuție, *zapci*.

Nici edilitatea capitalelor nu lipsea din preocupările cărmuirii. Se întâlnesc chiar dispoziții privitoare la alinierea și lărgirea ulițelor prevăzându-se până și exproprierea în acest scop.

Dar încercările menite să curme abuzurile administrației erau osândite să rămână platonice.

Astfel, spre pildă, trecătoare a fost dispoziția luată de Alexandru Ipsilanti la 1775, ca zapcii de plăși să nu mai fie numiți de ispravnici ci, ca și vâtașii de plai, de însuși Domnul, după propunerea marelui vornic. Același Domn, tot atunci, a înființat în Muntenia, pe lângă reședințele de județe, în afară de căpitănia slujitorilor de scaun, un polcovnic de județ, cu slujitorii lui, ziși poterași, având menirea de a se duce, fie din ordinul ispravnicului, fie din al Domnului, în urmărirea răufăcătorilor. Titlul de polcovnic era uzitat de altfel tot numai în Muntenia și pentru comandanții rămășițelor de trupe de vânători și de seimeni. Polcovnicii de județ depindeau de marele spătar; totuși cei dela Craiova și Cerneți erau numiți după propunerea marelui ban, iar cel de București, prin marele agă. Ei s'au dovedit în curând a fi numai un organ de asuprire mai mult.

Tot de pe atunci apar și sameșii sau casierii județelor. În Muntenia, la 1795, marele vistier Iăndachiță

CEREMONIA SUIRII PE TRON A LUI NICOLAE MAVROGHIEI, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 17 MAI 1786
(După o pictură contemporană. Din *Alacu Bera*: Urme românești în Răsăritul ortodox)

Văcărescu luă dispoziția fericită, părăsită însă odată cu ieșirea lui din dregătorie, ca acești slujbași să nu poată fi înlocuiți decât pentru vină dovedită prin judecată dinaintea marelui vistier.

Zadarnice și dispozițiile din codul dela 1780 al lui Alexandru Ipsilanti, precum și instrucțiunile dela 1797 ale acestui Domn cu privire la împlinirea îndatoririlor ispravnicilor, zapciilor de plăși și polcovnicilor de județe.

Același Domn, silit de plângerile proprietarilor, a reînviat la 1790 gloaba pe vitele de pripas, dar, în speranța că va împiedica abuzurile în perceperea ei, a făcut-o veșit în folosul poditului ulișelor Bucureștilor, în loc de a o atribui marilor vornici după obiceiul dinainte de reforma lui Mayrocordat. Procedura prevăzută în codul lui Ipsilanti pentru perceperea acestei gloabe de către vornicii satelor, prezintă însă mai multe lacune față de cea introdusă de Grigore Ghica în Moldova la 1776 și care, admisă în urmă și de Regulamentul Organic, este în liniile ei generale, aceeași ce se urmează și azi.

În zadar repetatele ordine date de diferiți Domni dregătorilor « să părăsască fiecare din cele rău obișnuite trecute hotărâri », să nu îngăduie subalternilor « orânduiri cu zapcialăcuri... a jefui », ci « fieștecare

să se mulțumească pe ceea ce este tahtul său drept, fără a se lăcomi ».

Finanțele Statului nu permiteau urenrea lefurilor ispravnicilor în așa clipă încât, cum se rostea un act domnesc dela 1803, « să nu fie nevoiți spre urmărirea răului câștig și a nedreptății ».

Nici pedepsele, uneori chiar drastice, ce se aplicau destul de des funcționarilor abuzivi, nu puteau avea repercuzii durabile, odată ce cauzele adânci, generatoare ale tuturor abuzurilor dăinuiau.

Prinsă și ea în vultorea generală, clasa conducătoare ținea cu atât mai mult la privilegiile sale, cu cât acestea, fără a fi de altfel atât de întinse ca ale clasei similare din Franța spre pildă, nu aveau un temei nestrămutat. Conștientă de situația veșnic precară a membrilor ei, clasa conducătoare n'a încetat de a râvni la descătușarea politică și economică a Principatelor și de aceea a gravitat continuu spre marile puteri vecine fără concursul cărora era evident că izvorul suferințelor tuturor categoriilor sociale nu putea fi secăt.

În urmărirea țelurilor ei orientale, Rusia a venit, din interes, în ajutorul acestor aspirațiuni. Spre sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, s'au succedat numeroase « arzuri » adică plângeri ale

DOROBANȚI DE JUDEȚE

(După Michel Bouquet. Col. Academiei Române)

țării către Poartă, urmate de tot atâtea hatiserife împărătești făgăduind ușurări de dări și de rechiziții, plata cinstită a furniturilor și stabilitate măcar de câțiva ani a Domnilor, făgăduințe niciodată respectate.

De altă parte, curentul de idei al marei revoluții franceze s'a abătut și pe la noi. Spre sfârșitul sec. XVIII, boieri secundari din provincie îndrăznesc să se răsvrătească împotriva ordinelor domnești și să dea dovadă de «cuget a nesupunerii franțuzești». Mai grav decât atât, țărani chiar cutează să se ridice împotriva vechililor și până și a autorităților domnești.

Mișcarea lui Tudor Vladimirescu în Muntenia a fost izbucnirea violentă a nemulțumirilor ce clocoteau de mult în diferitele straturi ale societății și această sguduire s'a resimțit până la Constantinopol atrăgând, mai mult decât orice jehuire, atenția și a Rusiei și a Turciei asupra stării interne a Principatelor române.

DELA 1833 PÂNĂ LA MAREA UNIRE

Regulamentele Organice, elaborate, zece ani mai târziu, de o comisiune de 8 boieri, sub supravegherea Rusiei, aveau să aducă o transformare profundă în administrația locală a Principatelor.

Diviziunile teritoriale au rămas cele vechi. Căimăcâmnia Craiovei a fost însă desființată printr'un ofis al lui Kisseleff dela 13 August 1831. În Muntenia, o comisie a lucrat până la 1844 la modificarea hotarelor județelor, începând dela Olt și sporindu-le întinderea, astfel încât a dispărut județul Săcuenilor, care cuprindea câte o parte din actualele județe Prahova și

Buzău. În Moldova s'au desființat, încă dela 1834 județele Hârlău, Cărligătura și Herța.

Iată cum rezuma Barbu Știrbei, viitorul Domn, într'un raport dela 1832 către generalul Kisseleff, viziunile administrației județene sub vechiul regim: a) ispravnicii cumulan atribuții administrative și judecătorești; b) în sistemul impozitului de repartiziție, unitatea fiscală fiind grupul de indivizi, zis liude, ispravnicii trăgeau foloase personale din gruparea arbitrară în liude a birnicilor din sate; c) își făceau izvor de venituri din repartizarea între sate a rechizițiilor în natură, sau din corvezile pentru săvârșirea lucrărilor publice; d) zapcii, cari aveau sub administrația lor aproape 10.000 oameni, nu primeau decât 15 lei vechi leafă pe lună și-și mai cumpărau și poșturile; e) sameșul (casierul) județului era retribuit cu 100 lei vechi lunar, dar plătea marelui vister domn mii, cinci mii, sau chiar 20.000 lei anual. Aceste abuzuri au putut fi curmate, măcar în parte, prin: a) sporirea lefurilor; b) separația atribuțiilor administrative și judecătorești; c) introducerea impozitului de cotitate; d) desființarea corvezilor și rechizițiilor în natură; e) săvârșirea lucrărilor publice prin contracte ori în regie cu sume din casa de rezervă, sau împărțite proporțional între dajnici; f) fixarea prețului zilei de lucru și al chiriei carelor sătenilor.

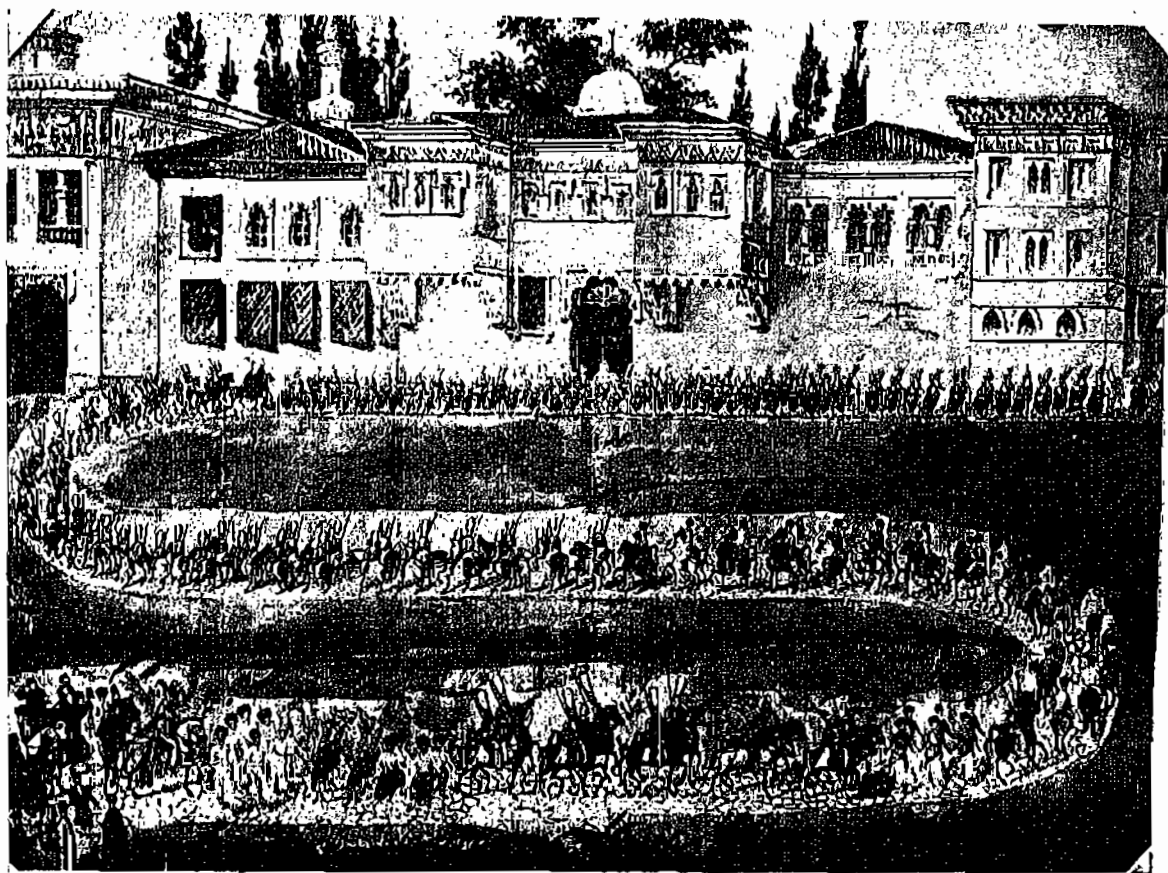
Ispravnicii s'au numit în Muntenia, în urma propunerii lui Barbu Știrbei, *cărmuitori*, iar în Moldova li s'a zis *ispravnici administratori*. Ei aveau să fie numiți de Domn, pentru 3 ani, dintre doi candidați propuși de sfatul administrativ. Ei s'au lăsat numai atribuții administrative. Depindeau de ministrul de Interne, dar primeau ordine și dela ceilalți miniștri, dela fiecare întru cât privea treburile departamentului său.

Leafa ispravnicilor a fost urcată dela 500 la 1.000 lei vechi, sau 381 lei aur de atunci, ceea ce echivala cu 1143 lei aur dela 1914, dată la care prefectii nu primeau decât 800 lei și ar face azi 25.600 lei în loc de 22.250 cât este leafa prefectilor.

Cancelaria cărmuitorilor de județe se compunea dintr'un sameș sau cap al cancelariei, numit în aceleași condiții ca și ispravnicii, un ajutor al sameșului și doi scriitori. Sameșii au primit 300 lei vechi pe lună, echivalenți cu 342 lei aur dela 1914; scriitorii câte 60 lei vechi, sau 69 lei aur dela 1914.

Județele nu aveau personalitate juridică. Proclamația dela Islaz, la 1848 cerea, în punctul 10, «dreptul pentru fiecare județ de a-și alege dregătorii săi», iar Kogălniceanu, tot atunci, recunoștea dreptul fiecărui ținut, oraș și comună, de a-și controla administrațiile și interesele locale prin sfaturi ținutale, municipale și comunale.

În ședința dela 15 Noemvrie 1857 a Divanului ad-hoc al Moldovei, Kogălniceanu releva că toate interesele generale și locale erau centralizate în mâinile guvernului și susținea crearea unor consilii generale cari să hotărască asupra intereselor ținutale, și a unor consilii de ocoale și sătești asupra intereselor locale. În ședința dela 13 Decemvrie s'a făcut apoi propunerea de recunoaștere a ținuturilor ca persoane morale și de înființare în fiecare ținut a unui consiliu.

ALAIUL, PRINCEPULUI CONSTANTIN IPSILANTI MERGÂND LA SUBLIMĂ POARTĂ PENTRU A PRIMI INVESTITURĂ, 1802
1. Ipsilanti; 2. Boierii munteni; 3. Căpetenia Ienicerilor; 4. Ienicerii. (Aquarela de Marcu Calfa, copie la Academia Română)

ales, însărcinat cu votarea bugetului, cercetarea socotelilor, repartizarea contribuțiilor directe și propunerea măsurilor de interes ținutal. Propunerea a fost admisă în unanimitate. În proiectul de constituție elaborat la 1859 de Comisia Centrală dela Focșani, se prevedea înființarea de consilii ținutale, municipale și comunale, cu competență în chestiunile de interes local, sub supravegherea Domnului și a Adunării spre a nu-și depăși atribuțiile și a nu vătăma interesele generale.

Acest deciderat a fost, în ce privește județele, transformat în proiect de lege la 29 Noembrie 1861 de Comisia Centrală dela Focșani, dar n'a fost tradus în fapt decât prin legea votată la 10 Martie 1864, și promulgată de Vodă Cuza la 31 Martie următor, care a înființat consiliile județene.

Numărul plășilor fiecărui județ a fost redus. Administratorii de plasă au fost intitulați *sub cârmuitori* în Muntenia, *privighetori de ocoale* în Moldova. Se numeau, tot pe trei ani, în modul următor: cârmuitorul județului, împreună cu boierii proprietari din județ în Muntenia, cu vornicii satelor din județ în Moldova, prezentau Sfatului Administrativ câte doi candidați pentru fiecare plasă sau ocol, dintre boernași, mazili sau neamuri, proprietari în județ. Sfatul prezenta aceste liste Domnului, care alegea.

Leafa zapciilor a fost urcată la 200 lei vechi în Muntenia, ceea ce echivalează cu 228 lei aur dela 1914, sau 7.296 lei de azi când retribuția pretorilor variază între 7.840 și 13.580 lei.

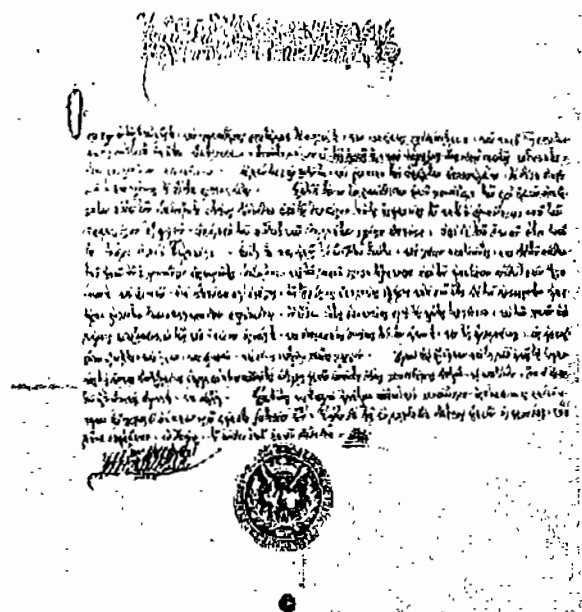
Privitor la ispravnici și zapcii, Regulamentul Organic prevedea că deoarece li se dau lefuri suficiente, «de acum înainte nu vor putea să ceară nimic dela locuitorii satelor, nici să primească ceva, sub orice numire va fi». Asemenea dispoziții se repetaseră de multe ori dela Constantin Mavrocordat încoace.

În sarcina zapciilor de plăși era lăsată concentrarea impozitelor din ocolul lor și transmiterea la reședința județului. Mai aveau să apere pe săteni de năpăstui, raportând cârmuitorului și având dreptul, dacă acesta nu lua măsuri, să se adreseze direct ministrului de Interne.

În Moldova, o circulară din Decembrie 1840 preciza îndatoririle privighetorilor de ocoale, relativ la starea sanitară, lucrul câmpului, drumuri, poduri, magazii de rezervă și, — dispoziție interesantă, — îi obliga să observe ca orândarii dela sate să nu însărcineze pe locuitori cu datorii pe băutură peste sume ce se fixau anume.

În ce privește comunele, trebuie să deosebim capitalele, celelalte orașe și satele.

În București se înființa un Sfat Orășenesc, ales după cum urmează: în fiecare coloare locuitorii întrun-

UN HRISOV AL LUI ALEXANDRU MORUZI, 1805
(Din *Maru Bera*; Urme românești în Răsăritul ortodox)

nind anume condiții de vârstă și de cens, convocați de preoți în urma circularii ministrului de Interne, alegeau, pentru trei ani, pe deputații colorilor; aceștia alegeau apoi pentru un an: cinci membri neretribuiți ai sfatului orășenesc, dintre proprietarii de case sau de moșii de o anume valoare și o comisie de 10 membri, însărcinată cu alcătuirea bugetului, ce se supunea aprobării marelui vornic dinăuntru, și cu controlul socotelilor anuale.

Președintele sfatului orășenesc era numit dintre membrii lui, de Donm, asupra propunerii marelui vornic.

Sfatul se aduna cel puțin de două ori pe săptămână în casa orașului și se ocupa numai de chestiuni economice și edilitare. La toate desbaterile asista un comisar al guvernului, care raporta marelui vornic orice constatare făcea de «necredință sau lenevire».

Veniturile orașului se compuneau mai ales din zecimi adiționale la capitație și patentă și din accize sau mansupuri, care se arendau la mezat, membrii sfatului fiind opriți prin legea munteană dela 1833 de a le lua ei în arendă. Casierul sfatului era ales de sfat și retribuit. Nu putea face nicio plată fără autorizație scrisă, semnată de toți membrii sfatului. Era răspunzător pentru orice furtisag sau rea folosire a sumelor încredințate lui.

Regulamentul Organic intra în amănunte cu privire la hotarele capitalei, la pavarea ulițelor, la lărgirea lor, la ridicarea gunoaielor, la înființarea de piețe pentru desfacerea alimentelor, la îndestularea cu apă, la luminarea orașului etc., chestiuni care făcuseră și mai înainte obiectul unor dispoziții administrative. Se înființau cimitirele, oprindu-se înmormântările pe lângă bisericile din oraș.

La Iași, sfatul orășenesc a fost compus din 5 membri, unul ales de Obșnuita Obștească Adunare din sânul ei, ceilalți patru de către staroștii corporațiilor. Hotărârile sfatului nu se puteau pune în lucrare fără aprobarea marelui vornic, iar socotelile comunale aveau să fie cercetate de controlorul finanțelor Statului.

Pentru celelalte orașe și târguri, Regulamentul Organic prevedea că-și vor putea administra «materialele interese» prin câte un sfat de patru membri în Muntenia, de trei membri în Moldova, zis «maghiștr» și ales de orășenii cu un anumit cens. Ispravnicul județului avea să vegheze ca membrii maghiștrului să nu abată «cătore al lor în parte folos, ceea ce s'a hărăzit spre binele obștesc».

O lege munteană din 1834 ordonă pe lângă fiecare târg și mahala de oraș o «cutie» alimentată dintr'un adaos la dajdia orășenilor, într'o proporție mai mare decât adaosul pentru cutiile sătești, deoarece pentru orășeni stăpânirea face mai multe jertfe. De altă parte «orașele și târgurile având nevoie de negustori și meseriași, iar satele de plugari și muncitori, se cuvine să fie oarecare împiedicare pentru aceștia din urmă ca să nu poată năvăli cu atâta înlesnire în laturile orașelor și târgurilor, din care cauză munca pământului se împuținează și scumpetea în oraș și târguri crește pe fiecare zi». Este interesant că tocmai aceleași argumente motivaseră înființarea, la 1794, a dregătoriei de mare vornic al orașului București, cu misiunea de a ține la curent catastroful locuitorilor birnii din Capitală, pentru a nu se strecura printre ei săteni fără a contribui la sarcinile orășenești, dar făcând concurență târgoveților și scumpind traiul. Marele vornic al poliției a funcționat și în epoca regulamentară, cu însărcinarea de a percepe dările străinilor din oraș și de a controla, în fiecare an, împreună cu mitropolitul, marele ban și deputatul de Ilfov, socotelile sfatului orășenesc al Capitalei.

Cât privește satele, Regulamentul Organic dispunea că vor putea alege, în Muntenia câte un părcălab, în Moldova câte un vornicel «ce sunt ca o poliție în sat», însă prin știrea și cu învoirea atât a cărmuitorului județului, cât și a stăpânului moșiei «după vechiul obicei». Părcălabul sau vornicelul percepeau capitația, pentru care locuitorii satelor erau solidar răspunzători. În caz că întâmpinau dificultăți în percepere, cereau mai întâi concursul proprietarului și, dacă acesta era ineficace, se adresau cărmuitorului de plasă.

Se înființa o cutie obștească a satului, alimentată mai ales dintr'un adaos la capitație și a cărei gestiune era încredințată unui sfat de 6 locuitori aleși, împreună cu preotul și cu proprietarul sau vechiul acestuia. Cutia satului servea la plata părcălabului sau vornicelului și mai ales la completarea lipsei ce se putea ivi în suma capitației satului, pe urma morții sau mutării sătenilor, în intervalul de 7 ani dela o catagrafie (recensământ) la alta. În Moldova, înstrucții din anii 1834, 1840 și 1843 obligau pe vornice să urmărească pe tâlhari, să supravegheze pe orice non venit în sat, să îndemne pe săteni să-și facă grădini de legume, să întreție armăsari și herbeci pentru reproducere.

O lege munteană din 1833 obliga pe săteni să clădească, după un plan dat de stăpânire, o casă a satului, în care să se păstreze arhiva, să se adune epitropii cutiei sătești și judecătoria satească de pace, sau «județul sătesc», înființat de Regulamentul Organic și care a funcționat câțiva ani.

Desființându-se prin Regulamentul Organic voinicia de pripas, o lege munteană din 1832 îndatoră fiecare sat să aibă vâcnari plătiți, puși sub supravegherea proprietarului și a cărmuitorului de plasă. Proprietarii vitelor prîuse în semănături plătea o despăgubire interesatului și o amendă în folosul cutiei sătești. Jurații satelor erau delegați, pe rând, pentru cercetarea stricăciunilor pricinuite de vite, și raportau celorlalți jurați și stăpânului moșiei. O întreagă procedură era instituită pentru a da de urma proprietarului vitei. Asemenea dispoziții existau în Moldova încă dela 1776.

În Muntenia, la 1851, Barbu Știrbei a reorganizat statul sătesc. L-a compus din părcălab, un reprezentant al proprietarului și doi sau patru «deputați» aleși, de toți câți plăteau capitația, dintre sătenii fruntași. Acest stat nu era însă chemat să delibereze asupra intereselor satului. Era numai un organ de execuție al organelor administrative superioare. Mai avea și atribuții judecătorești pentru pricinile mici dintre săteni și pentru neînțelegerile dintre proprietari și clăcași cu privire la lucrarea pământului.

În ședința dela 20 Decembrie 1857 a Divanului ad-hoc al Moldovei, deputații micilor proprietari au propus statornicirea în deobște a comunelor și înființarea de consilii comunale alese. Mihail Kogălniceanu a observat însă că dacă chestiunea nu prezintă greutăți pentru satele răzășești, era spinoasă pentru celelalte sate, căci implica improprietărirea satelor și revizuirea raporturilor dintre proprietari și țărani.

Înființarea comunei rurale a fost în sfârșit prevăzută în legea rurală dela 11 Iunie 1862, votată imediat după asasinarea, la 8 Iunie, a lui Barbu Catargi. Era legea proiectată de Comisia Centrală. Art. 2 dispunea că «toate satele compuse din locuitori... așezați pe moșiile proprietarilor, pe acelea ale Statului, ale mănăstirilor și așezămintelor publice, se constituie în comune». Art. 3: «Fiecare proprietar care are azi pe moșia sa unul sau mai multe sate ori cătune, va ceda, odată pentru totdeauna, cu elirie perpetuă, pentru așezarea și întormirea teritoriului a comunei, cătinele de pământ arătate la art. următor, în care cătine va intra și vatra satului. Acest loc va avea numirea de pământ comunal, va forma raza satului și va trebui să fie înalaltă». Art. 9: «Tot locul cuprins de drumurile și ulițele de comunicație principală, precum și locurile pe care sunt zidite bisericile, cimitirele, casele de consiliu comunal și de școală, cu împrejurimile lor, nu se vor socoti în măsura pământului cedat comunei». Art. 11: «Teritoriul comunal se va hotărâni și se va împietri, înconjurându-se cu șanț sau gard de către locuitorii fiecărui sat, sub supravegherea consiliului comunal, a proprietarului și a guvernului». În sfârșit, art. 13 prevedea posibilitatea pentru comună de a răsucumpăra de veci dela proprietar terenul cedat ei. Astfel se deosebea, pentru întâia oară, satul

POPASUL DOMNULUI MIHAIL ȘUTU AL MOLDOVEI, 1810
(Cromolitografie de Louis Dupré, Col. Academiei Române)

de proprietatea vecină și se crea o proprietate a satului.

Legea dela 1862 n'a fost însă sancționată de Vodă Cuza, deoarece nu corespundea intențiilor lui în privința chestiunii rurale.

i. o. f.

*

La 31 Martie 1864, Cuza promulgă, în urma loviturii de Stat, legile sale administrative (pentru organizarea comunelor urbane și rurale și pentru înființarea consiliilor județene), menite să dea o nouă așezare administrativă Principatelor. Privitor la organizarea comunală, legea lui Cuza împlinește trei mari goluri: ea organizează pentru întâia dată comuna rurală, investind-o cu personalitate juridică; reglementează apoi în mod deosebit administrația urbană de cea rurală; în sfârșit, asigură independența tuturor comunelor, proclamând că pe viitor, atât orașele cât și satele, vor forma comune independente.

În administrația județeană, se institue un organ deliberant, consiliul județean, care se întrunește periodic și reprezintă interesele locale, colective și economice ale județului. Alegerea consiliului județean se face pe ocoale, plăși, fiecare dintre ele având dreptul la doi consilieri. Prefectul, este comisarul guvernului pe lângă Consiliu.

Legislația lui Cuza, rezultat al studiilor preparatori făcute de Comisiunea Centrală dela Focșani, deschide drumuri noi în administrație. Legile ulterioare (9 Aprilie 1874—13 Iulie 1894), privitoare la organizarea comunelor urbane, legile din 1 Mai 1906

și modificările din 29 Aprilie 1908, 1 Aprilie 1910 și 21 Martie 1912, având un caracter de centralizare mai mult sau mai puțin accentuat, n'au avut influență asupra administrației propriu zise.

Aceasta a fost situația administrativă a țării, expusă în mod sumar, până la războiul din 1916.

După război, organizarea administrativă devine o problemă capitală, pentru că ea era menită să dea un ritm de desfășurare armonică tuturor provinciilor care cunoscuseră regimuri de evoluție cu totul deosebite unele de altele.

În momentul unirii, în Ardeal, era în vigoare legea XXII din 1886, completată cu decretele II și XXII ale Consiliului Dirigent. Bucovina era administrată pe baza regulamentului comunal și regulamentului electoral comunal, pentru Ducatul Bucovinei, ambele făcând parte integrantă din legea dela 28 August 1908, referitoare la «emiterea unui nou regulament electoral pentru Ducatul Bucovinei, cu excepția capitalei țării, Cernăuții, și relativă la încorporarea domeniilor».

În Basarabia, o serie de legi (începând cu legea din 29 Aprilie 1918, reforma administrativă din 1837 a împăratului Nicolae, legea din 1890 a împăratului Alexandru), organizează o centralizare din ce în ce mai accentuată. Era deci necesar ca în momentul unirii, alături de unificarea legislației și cu mai multă trebuință să se ridice problema unificării administrative pentru a se realiza un regim comun de organizare, menit să asigure Țării o unitate politică și sufletească.

Cu toate acestea, reforma a fost întârziată și de abia în 1925, la 24 Iunie, se promulgă prima lege administrativă a României întregite.

Legea din 24 Iunie 1925 care a fost mai mult o extindere a legislației vechiului Regat în provinciile alipite, realizează astfel unificarea administrativă. Desigur, însă, că ea nu a putut răspunde tuturor trebuințelor noiei vieți administrative românești, mai ales dacă ținem seamă de faptul că fiecare provincie avea tendința sistemului său administrativ, care nu putea fi înlocuit imediat cu un sistem administrativ complet nou. De aceea, experiența făcută cu legea din 1925 a justificat pregătirea unei noi reforme administrative, care a fost pusă în aplicare la 3 August 1929.

Economia acestei legi era deosebită de a legii din 1925, căci prin ea se urmărea mai mult realizarea unei descentralizări administrative. S'a înființat o serie de noi instituții, menite să asigure o mai mare autonomie în viața locală.

Experiența dela 1929 nu a durat însă mult și, prin legi modificatoare succesive, s'a revenit aproape la legea din 1925. Dela 1929 și până în 1936, am avut 11 legi de modificare și anume: 1) legea din 31 Dec. 1929, pentru modificarea art. 537, al. I, art. 367, al. II și art. 368; 2) legea din 4 Ianuarie 1930, pentru modificarea art. 294, 297, 298 și 299; 3) legea din 6 Iulie 1930, pentru completarea art. 247; 4) legea din 6 Iulie 1930, pentru modificarea art. 462; 5) legea din 29 Ianuarie 1931, pentru modificarea art. 44, 178, 429, 430, 432, 437, 453 și 454; 6) legea din 15

Iulie 1931, pentru modificarea unor dispozițiuni din legea pentru organizarea administrației locale; 7) legea din 21 Septembrie 1932; 8) legea din 20 Aprilie 1933, pentru modificarea legii de organizare a Comitetelor de Revizuire; 9) legea din 14 Aprilie 1933, pentru organizarea finanțelor locale; 10) legea din 3 Mai 1933 pentru abrogarea unor dispozițiuni din legea de organizare a administrației locale; 11) legea din 18 Martie 1934, pentru modificarea unor articole din legea pentru organizarea administrației locale.

Experiențele făcute cu legile din 1925 și 1929, precum și preocuparea de a se da administrației un rost activ în viața de Stat, au justificat votarea noiei legi administrative din 1936.

STRUCTURA ACTUALĂ A ADMINISTRAȚIEI LOCALE

Vom examina acum organizarea administrativă a țării, așa cum este prevăzută în legea din 27 Martie 1936 și regulamentul acestei legi din 18 Februarie 1937.

Teritoriul țării este împărțit, din punct de vedere administrativ — așa cum este prevăzut și în art. 4 din Constituție — în *județe* și *comune*.

Atât județele cât și comunele, sunt învestite cu personalitate juridică, având patrimoniul și organe proprii de conducere.

Plasa este o simplă circumscripție administrativă a județului, fiind necesară în special pentru controlul activității autorităților locale. Comunele sunt urbane și rurale. Comunele rurale, cari se găsesc în imediata vecinătate a orașelor, pot fi declarate suburbane.

Comunele urbane sunt de două feluri: orașe nereședință și orașe reședință de județ.

Orașele reședință de județ, având o importanță economică sau culturală deosebită, pot fi declarate prin lege municipii. Municipiile sunt supuse, din punctul de vedere al competenței și tutelei, aceluiași norme ca și județul.

Legea din 1936 dă un regim administrativ special, comunelor balneare sau climatice.

ORGANELE ADMINISTRAȚIEI LOCALE

A) *Comunele* sunt administrate de un consiliu comunal, ca organ deliberativ, și de primar și ajutorul de primar, ca organ executiv.

Consiliul comunal este compus din membri aleși și membri de drept.

Numărul membrilor aleși, în comunele rurale, este de 10; în orașele nereședință, numărul consilierilor aleși este de 18; în orașele reședință de 28; iar în municipii, numărul lor este de 36.

Membrii de drept, recrutați din cadrele diferitelor servicii publice sau întreprinderi, cari au legături cu administrația comunală, sunt organe tehnice chemate să completeze prin specialitatea lor, competența consilierilor aleși.

În municipii, funcționează și o delegație a consiliului, care exercită atribuțiunile consiliului în intervalul dintre ședințe, cu excepția acelor rezervate lui, în mod exclusiv.

Consiliul communal are inițiativă și decide în toate problemele de interes local; el e dator să se rostească asupra tuturor chestiunilor ce i s'ar deferi în baza legilor, și să execute dispozițiunile de interes general, luate de autoritățile centrale, în limita competenței lor legale.

Consiliul communal se întrunește ori de câte ori este nevoie și în orice caz, cel puțin odată pe lună, în urma convocării făcute de primar sau de ajutorul său imputernicit. Ședințele consiliului se țin numai în localul primăriei, fiind necesară pentru deliberare, majoritatea absolută a membrilor. Deciziunile consiliului se iau cu majoritatea absolută a membrilor prezenți, iar în caz de paritate, propunerea este respinsă.

Primarul este ales de consiliul communal, dintre consilierii aleși. El este conducătorul administrației comunale și, în această calitate, numește și îndepartează din serviciu pe funcționari, în baza formelor prevăzute de lege; el administrează interesele comunei; reprezintă în justiție, este ofițer de stare civilă și cap al poliției comunale.

B) *Administrația județului* este încredințată consiliului județean, ca organ deliberativ al delegațiunii județene, și prefectului.

Consiliul județean este alcătuit din membri aleși și membri de drept.

Numărul membrilor aleși este stabilit în proporție cu populațiunea județului, exceptând locuitorii municipiilor și orașelor de reședință — fără deosebire de sex sau vârstă — astfel: 24 pentru județele cu populațiune până la 200.000 locuitori; 30 la o populațiune până la 400.000 locuitori; 36 pentru o populațiune mai mare.

Membrii de drept se împart în două categorii: unii au vot deliberativ, iar alții au vot consultativ.

Membrii consiliului județean se constituie prin alegere, în următoarele cinci comisii: comisiunea administrativă, financiară și de control; comisiunea de lucrări publice, comisiunea economică, comisiunile cultelor și învățământului, comisiunea sanitară sau de asistență. Fiecare comisiune alege câte un raportor dintre membrii aleși; aceștia împreună, formează delegațiunea permanentă. Consiliul județean se întrunește în localul prefecturii, în sesiuni ordinare și extraordinare. Sesiunile ordinare încep la 1 Februarie și 1 Iunie ai fiecărui an și durează până la terminarea lucrărilor. Convocarea în sesiuni extraordinare se face de Ministerul de Interne, din oficiu, sau în urma cererii motivate, fie a prefectului, fie a unei treimi din numărul consilierilor, ori de câte ori interesele județului ar cere-o, sau guvernul ar găsi necesar.

Consiliul județean are dreptul să rezolve toate chestiunile de interes județean.

Delegațiunea permanentă se compune din cei cinci raportori ai comisiunilor și are atribuțiunea să înlocuiască consiliul județean în intervalul dintre sesiuni și să decidă în locul lui, în limitele

conferite de consilieri. Legea prevede anumite materii, care nu pot fi conferite delegațiunii permanente.

În afară de atribuțiunile delegate, ea mai are și următoarele atribuțiuni proprii: verifică conturile de gestiune ale orașelor nereședință și comunelor rurale; ia măsuri pentru apărarea județului în justiție; inspectează, controlează și îndrumă administrația serviciilor județene; întocmește, împreună cu prefectul, proiectul de buget; este organ consultativ al prefectului, în orice chestiune de interes local.

Prefectul. Legea rezervă un rol deosebit de important prefectului, care este reprezentantul guvernului în județ și capul administrației județene. În calitate de reprezentant al guvernului, prefectul supraveghează toate serviciile publice și așezămintele particulare din județ — cu excepția celor depinzând de Ministerul Apărării Naționale și al Justiției — și are obligația să le inspecteze cel puțin odată pe an, raportând ministerului respectiv.

Prefectul este capul poliției și jandarmeriei, cu dreptul de a lua toate măsurile pentru a asigura paza și liniștea publică, dispunând de forța armată. În calitate de cap al administrației județene, prefectul numește, înaintează, licențiază și are acțiune disciplinară asupra tuturor funcționarilor județeni și asupra primarilor și ajutorilor de primari din județ, cu excepția primarului din orașul de reședință. El convoacă funcționarii locali la conferințe periodice de perfecționare și face, împreună cu organele locale de Stat, diferite anchete la fața locului, pentru a se constata anumite stări de fapt și a se avertiza asupra măsurilor de îndreptare.

Consiliul de prefectură. Pentru ca prefectul să fie informat asupra situațiunii din județ și să supravegheze mersul și activitatea tuturor serviciilor, legea înființează consiliul de prefectură, compus din toți capii serviciilor locale. Prin acest mijloc, se realizează o colaborare a acestor servicii și un control reciproc al activității lor. Legea din 1925 a creat pentru prima dată consiliul de prefectură. Însă, astfel cum a fost organizat, acesta nu a dat roade, pentru că era un simplu organ consultativ al prefectului, și prefectul nu era obligat să-l convoace.

Legea actuală transformă consiliul de prefectură într-un adevărat organ administrativ, asigurându-i o activitate continuă și luând măsuri pentru ca participarea membrilor să fie efectivă.

Consiliul de prefectură are de scop să asigure bunul mers al tuturor serviciilor din județ, să coordoneze și să armonizeze activitatea lor, să înlăture dificultățile ce s'ar ivi în aplicarea legilor și regulamentelor, și să asigure aplicarea reală a tuturor măsurilor luate de puterea centrală.

Membrii consiliului sunt obligați să raporteze situația serviciilor ce conduc, nevoile ce au și dificultățile ce se ivesc, propunând măsurile de luat. Consiliul, este de asemenea organ consultativ al prefectului, în calitate lui de reprezentant al puterii centrale.

C) *Durata consiliilor locale* Legile anterioare prevedeau o durată determinată consiliilor locale (4 ani, 5 ani, 8 ani), urmând ca, la expirarea ei, să se facă noi alegeri.

Noua lege prevede că durata consiliilor locale este nelimitată, pentru a se asigura astfel o continuitate a activității lor.

Pentru a se împiedeca însă tendințele de disolvare, legea dispune că din trei în trei ani se vor face alegeri de înprospătare a consiliului, pentru jumătate din numărul consilierilor aleși. În acest mod, durata consiliului este nelimitată, iar mandatul consilierilor aleși este de 6 ani. Se respectă astfel, deopotrivă și nevoile de primenire ale consilierilor, pentru a se da impuls nou administrației și imperioasa nevoie ca aceste consilii să aibă o acțiune continuă și neturbată pentru îndeplinirea programului lor.

În anumite cazuri limitate, enumerate de lege, consiliile locale pot fi *disolvate* prin decret regal la județe, municipii și comune urbane — pe baza raportului motivat al Ministerului de Interne — iar pentru comunele rurale, prin deciziunea Ministerului de Interne, pe baza raportului motivat al prefectului respectiv.

Consiliile județene și comunale pot fi disolvate numai în următoarele cazuri: dacă după trei convocări consecutive, consilierii respectivi nu s'au adunat în număr legal; dacă numărul consilierilor s'a redus din cauze legale la o jumătate, și nu se mai poate completa prin supleanți; când s'a adus comunei rurale o modificare teritorială, când se constată, prin hotărâre judecătorească, că un consiliu a săvârșit fapte grave, cu călcarea legilor, și cari au păgubit interesele administrației; când consiliul, ieșind din atribuțiunile sale, a luat, în calitate de corp constituit, hotărâri cu caracter politic; când prin actele sale, consiliul compromite siguranța Statului sau interesele naționale; când prin trecerea comunei dela o categorie la alta, s'ar mistifica numărul membrilor care compun consiliul; când nici unul dintre membrii aleși nu îndeplinește condițiunea de a fi ales primar.

FUNCȚIUNILE ADMINISTRAȚIEI LOCALE

Legea definește și funcțiunile generale ale administrației locale, organizând pentru întâia oară, după un plan rațional, serviciile menite a le satisface.

Serviciile administrative. În administrațiunea județeană funcționează în mod obligatoriu următoarele servicii și birouri:

1. *Biroul mobilizării și organizării națiunii și teritoriului* (M.O.N.T.) având ca atribuțiune specială întocmirea, executarea și coordonarea lucrărilor ce privesc apărarea națională, apărarea populațiunii și a teritoriului, mobilizarea, instrucția premilitară și apărarea pasivă.

Pe lângă fiecare județ și fiecare oraș reședință funcționează câte o comisiune de apărare pasivă, în compunerea căreia intră toți conducătorii serviciilor publice locale.

2. *Contenciosul*, care are în atribuțiunea sa studierea tuturor chestiunilor juridice interesând administrația respectivă, intentarea de acțiuni, etc., și darea de avize și consultațiuni serviciilor.

3. *Serviciul administrativ*, cu birourile: personalului, administrației de Stat, administrației locale,

statistic, cultural, de petiționare, registratură și arhivă.

4. *Serviciul financiar și de contabilitate*, cu următoarele birouri: contabilitate județeană, contabilitate comună și biroul economic.

5. *Serviciul tehnic al drumurilor*;

6. *Serviciul sanitar și de ocrotire*;

7. *Serviciul veterinar*;

Pentru municipii sunt obligatorii următoarele servicii: serviciul administrativ, serviciul financiar și de contabilitate, serviciul tehnic, serviciul sanitar și de ocrotiri sociale, serviciul veterinar și zootehnic, serviciul sau biroul salubrității, și birourile: secretariat M.O.N.T., contencios, statistic, stare civilă, economic și cultural.

În orașele reședință sunt obligatorii următoarele servicii: serviciul administrativ, serviciul financiar și de contabilitate, serviciul sanitar și de ocrotire, serviciul veterinar și zootehnic, și birourile: secretariat, M.O.N.T., contencios, statistic, stare civilă, economic și salubritate.

În orașele nereședință sunt obligatorii următoarele birouri: administrativ, economic, financiar și contabilitate, M.O.N.T., și stare civilă.

În afară de aceste servicii și birouri, obligatorii pentru fiecare categorie de administrațiune, după distincțiunile arătate mai sus, legea prevede și înființarea altor servicii și birouri și dezvoltarea celor existente, dacă resursele bugetare permit.

Serviciile sau birourile se pot crea sau dezvolta numai pe bază de regulament special, aprobat de autoritatea tutelară, justificându-se printr-un raport separat necesitatea serviciului și arătându-se disponibilitățile bugetare. Acest regulament special va prevedea și personalul absolut necesar.

În regulamentul legii administrative sunt prevăzute atribuțiunile proprii ale fiecărui serviciu și birou, astfel că în acest mod se sistematizează activitatea administrațiilor locale. Din acest punct de vedere, sistemul reprezintă un real progres în organizarea administrativă.

Edilitate, urbanism. Pe lângă creația acestor funcțiuni, legea din 1936, la anumite măsuri pentru a asigura dezvoltarea rațională a comunelor.

Legea comună din 1894 obliga comunele (art. 94) să aibă, în termen de 4 ani, un plan pentru alinierea străzilor și piețelor, care însă nu s'a îndeplinit. Aceeași soartă a avut și dispozițiunea art. 69 al legii din 1925, ca și art. 115 al legii din 1929.

Prima obligație pe care legea actuală o impune comunelor urbane în acest scop, este întocmirea planurilor de situație și sistematizare.

Dacă comunele nu au mijloace materiale să întocmească imediat aceste planuri, ele sunt obligate ca la începutul fiecărui an bugetar să depună la Casa de Depuneri o cotă anuală, care se fixează de organul tutelar, cu ocazia aprobării bugetului. Numai după ce vărsămintele au completat suma necesară, ea se va ridica și se va folosi exclusiv în acest scop. Sub niciun motiv nu se va putea da acestor sume o altă destinație. Planurile se întocmesc de serviciile tehnice respective, sau prin licitație restrânsă, la care pot

participa numai specialiștii; se aprobă apoi de consiliul respectiv, cu avizul conform al Comitetului tehnic superior. Planurile comunelor rurale se aprobă numai de consiliul județean, nicio modificare nu se poate aduce planului aprobat, decât prin decret regal, după propunerea Ministerului de Interne, la cererea consiliului respectiv și cu avizul Consiliului tehnic superior. Dispozițiuni speciale asigură executarea planului și asigură respectarea lui. Printre acestea, sunt obligațiunile particularilor de a achita anticipat costul lucrărilor edilitare și de a preda în mod gratuit comunelor străzile și trecerile deschise; de asemenea, obligațiunea proprietarilor riverani de a contribui, în parte, la cheltuielile făcute de administrație pentru deschiderea străzilor, pasagiilor și piețelor, dacă ele au mărit valoarea imobilelor; în sfârșit, s'a recunoscut comunelor, prin art. 196, dreptul de a percepe cotizațiuni pentru îmbunătățiri care nu pot fi suportate din veniturile ordinare și care folosesc în deosebi unei categorii de locuitori.

Procedura de petiționare. Legea actuală ia primele măsuri pentru reglementarea și raționalizarea vieții administrative. În acest scop, ea organizează procedura de petiționare, pentru ca o petiție să treacă într'un anumit termen pe la toate serviciile competente și să capete o soluțiune definitivă. Pe lângă fiecare comună urbană, prefectură de județ, și la sediul Ministerului de Interne, funcționează un birou special pentru primirea cererilor. Serviciul competent primește dela acest birou petiția, și referă capului administrației, pentru a o soluționa. Administrația este obligată să soluționeze cererea și să o comunice în termen de 30 de zile, sub sancțiunea de refuz de serviciu a funcționarului vinovat.

Contra soluției date, particularul interesat are drept să se adreseze autorității superioare competente care se va pronunța în termen de 10 zile. În comunele rurale, serviciul de primire al petițiilor adresate comunei, județului sau Ministerului de Interne, este îndeplinit de notar, care e obligat să și redacteze petițiile sătenilor. Notarul este, de asemenea, obligat să primească petițiile adresate de săteni, chiar altor administrațiuni publice și să le înainteze acestora, de urgență.

Funcționarii administrațiilor locale sunt de două categorii: funcționari locali (ai județului sau comunei) și reprezentanți ai puterii centrale. Pentru ambele categorii de funcționari, legea stabilește noi condițiuni de recrutare și anume: diplomă universitară și diplomă de absolvire a cursurilor de pregătire tehnică profesională.

Funcționarii din administrațiunea locală, reprezentanți ai puterii centrale, sunt *pretorii* și *notarul*.

Pentru a le asigura o activitate continuă și independentă, legea nouă crează acestor funcționari o situațiune juridică mai bună ca în trecut; în special pretorul este stabil din momentul numirii și poate fi declarat inamovibil după 5 ani dela numire, în urma unei inspecțiuni speciale. Atât pretorii cât și notarii sunt ofițeri de poliție judiciară. În cadrul circumscripției lui, pretorul are aceleași atribuțiuni ca și prefectul.

Notarul este organul de îndrumare și capul cancelariei comunale. El întocmește și contrasemnează actele de stare civilă și hotărăște măsurile pentru executarea deciziunilor consiliului communal. Legea atribuie notarului încă un rol important: el este sfătuitorul sătenilor, fiind obligat să le asculte nevoile, să le redacteze petițiile și plângerile, cu un cuvânt, să-i ajute pentru satisfacerea intereselor ce au.

Organizația răspunderii. Spre a împiedica activitățile arbitrare, legea organizează o reprimă disciplinară și o responsabilitate civilă. Represiunea disciplinară este de două grade: suspendarea și revocarea.

Responsabilitatea civilă constă în obligațiunea prefectului, primarului, ajutorilor de primari, membrilor consiliilor și delegațiilor, precum și funcționarilor administrației locale, să despăgubescă administrația respectivă sau pe particulari de orice pagubă le-ar fi cauzat, printr'un act făcut fără competență sau cu rea credință. Ordinul scris dat funcționarului, îi conferă acestuia dreptul să cheme în garanție pe autorul ordinului; aceasta însă, nu-l liberează de răspunderea personală, decât dacă a raportat în scris, arătând viciile actului.

ASOCIAȚII ADMINISTRATIVE

Dreptul de asociațiune ale administrațiilor comunale, în vederea unor scopuri determinate, este de mult recunoscut în legislația noastră, începând cu legea din 7 Mai 1887 și continuând cu legile din 1904, 1908, 1925 și 1929. Legea actuală recunoaște dreptul comunelor și județelor de a se asocia, fie între ele, fie cu Statul, în vederea realizării unor anumite lucrări sau întreprinderi de ordin economic, cultural sau sanitar.

Asociațiunile sunt persoane juridice și au ca venituri numai contribuția unităților asociate, iar cheltuieli, numai plata lucrărilor de efectuare.

ADMINISTRAȚIA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Municipiul București a avut până la legea din 6 Februarie 1926, o organizațiune similară celorlalte comune urbane. De altfel, chiar această lege se mulțumește să dea un aspect propriu numai cadrului administrativ al orașelor. În privința atribuțiunilor însă, sunt aceleași norme ca și la celelalte comune urbane. La 5 August 1929, a intervenit o nouă lege pentru administrarea municipiului București, care este în vigoare și azi, cu modificările aduse prin noua lege administrativă din Martie 1936.

În administrațiunea municipiului București sunt două serii de organe: organe de administrațiune generală, reprezentate prin consiliul general și delegațiunea permanentă generală, cu primarul (având dreptul limitat de a da directive în acțiunea edilitară, sanitară și culturală, pentru întregul teritoriu al municipiului, și în conducerea tuturor serviciilor și instalațiunilor de interes general — uzinele, abatoarele, crematoriile, atelierile, halele centrale, oboarele centrale și orice instalațiuni având acest caracter).

În același timp, consiliul general, primarul ca executor al deciziunilor și delegația consiliului general, reprezintă organul de tutelă al sectoarelor și comunelor suburbane. În al doilea rând, sunt în administrațiunea municipiului București, organe de administrațiune locală, reprezentate prin sectoare și comune suburbane. Atât municipiul cât și sectoarele și comunele suburbane, sunt persoane juridice, investite cu drepturi proprii de dispozițiune și administrare.

Municipiul București are 4 sectoare: de Galben, de Negru, de Albastru și de Verde. Urmiatoarele comune rurale, au fost declarate prin lege, comune suburbane ale municipiului București: Băneasa, Coleleutina, Fundeni, Pantelimon, Principele Nicolae, Dudești-Cioplea, Popești-Leordeni, Șerban-Vodă, Militari, Roșu, Regele Mihai, Grivița și Lupeasca.

Interesele generale ale municipiului și comunelor suburbane, sunt administrate de consiliul general, delegația acestuia și primarul Capitalei.

Consiliul general se compune din primarii și consilierii aleși ai celor patru sectoare, din primarii comunelor suburbane și din consilierii de drept, prevăzuți de legea administrativă, cari au, însă, numai vot consultativ.

Administrația sectorului este încredințată consiliului sectorului, delegațiunii acestui consiliu și primarului sectorului. Consiliul se compune din 20 consilieri aleși, iar delegația de sector se compune din primar, ajutorul de primar și 3 consilieri aleși de consiliu.

Comunele suburbane sunt administrate de consiliul comunei respective, de delegația acestui consiliu și de primar. Primarul comunei suburbane face parte de drept din consiliul sectorului respectiv și din consiliul general al municipiului, cu vot deliberativ. Consiliul sectorului delegă un consilier ales, pentru a lua parte la consiliul comunelor suburbane alipite de sector, cu vot deliberativ.

i. g. v.

BIBLIOGRAFIE

- J. C. Filitti*: Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române (Extras din Rev. de Drept Public), 1929.
- Dionisie Fotino*: Istoria generală a Daciei, (traducere G. Slon) București, 1859.
- P. Negulescu*: Studiu de istoria dreptului român, București, 1900.
- Onisor*: Tratat de drept administrativ român, Cluj, 1923.
- C. Dimitriu*: Raport la legea administrativă din 1925.
- N. Iorga*: Orașe și preoți din Ardeal, 1920.
- I. Bogdan*: Documentele lui Ștefan cel Mare, București, 1913.
- C. Giurescu*: Despre boieri, București, 1920.
- C. C. Giurescu*: Noi contribuțiuni la studiul marilor dreptgători în sec. XIV și XV, București, 1925.
- C. Dissescu*: L'évolution du droit public roumain de 1869 à 1920, în « Les Transformations du droit depuis 50 ans », Paris, 1923.
- Paul Negulescu*: Tratat de drept administrativ, 1925; Tratat de drept administrativ, 1927; Tratat de drept administrativ, vol. II, 1930;
- Anibal Teodorescu*: Asociația de comune în dreptul administrativ (Curierul Judiciar, Nr. 66 din 1908).
- Onisor*: Principii de organizare administrativă a Ardealului, în Arhiva pentru Știința și Reforma socială, 1920.
- Dr. G. Șerban*: Administrația Ardealului, Dej, 1921.
- M. J. Basdevant*: Pouvoirs des autorités locales d'établir des impôts ou des taxes, Bruxelles, 1910.
- François de Ramel*: Les dépenses obligatoires et la liberté des communes, Paris, 1910.
- I. V. Merlescu*: Taxe și impozite comunale, în Rev. de Drept Public, 1927.
- I. G. Vântu*: Comune (studiu critic și comparat), București, 1928.
- Natura juridică a cotizațiilor comunale în Rev. de Drept Public, 1927.
- Raportul la legea administrativă din 1936.
- Organizarea municipiului București, în Rev. de Drept Public, 1929.
- Comitetele de revizuire, în Rev. de Drept Public, 1934.
- Codul administrativ*, de P. Negulescu, C. Stere, G. Alexianu, 1929.

INELUL SIGILAR DE AUR
AL DOAMNEI TODOSCA
SOFIA LUI VASILE LUPU

PRINCIPIILE NOUEI LEGI ADMINISTRATIVE

Constituția din 28 Februarie 1938 stabilind noi principii în organizarea politică și constituțională a Statului, a făcut necesară o lege administrativă nouă.

Potrivit normelor constituționale, noua lege administrativă organizează administrațiunea locală pe principii noi.

1. *Primatul competenței.* Primul principiu al legii, care de altfel nu este decât o dezvoltare a normelor constituționale, este primatul muncii și al competenței. După cum în reprezentarea politică s'au înlocuit exponenții electoralului prin reprezentanții muncii și activității, tot astfel în administrațiunea locală electoralul este înlocuit prin competență.

Normele de recrutare ale organelor de conducere, condițiile de electorat și sfera atribuțiilor conferite organelor numite, față de organele alese, manifestă o vădită preferință a legiuitorului pentru opera de gospodărie și activitate, pentru continuitatea și autoritatea organelor administrative.

Ca un corolar al înlăturării electoralului, legea raționalizează rostul și atribuțiunile organelor electiv.

2. *Desființarea unităților administrative artificiale.* În vederea reorganizării administrațiunii, legea pleacă de la principiul că sunt capabile de a satisface interesele generale și locale, numai acele unități administrative care prin natura și prin întinderea lor reprezintă o unitate morală, culturală, economică și financiară.

În cadrul acestei preocupări, legiuitorul menține comuna ca unitatea administrativă ce reprezintă nucleul natural de societate omenească.

El desființează însă personalitatea juridică a județului, întrucât acesta fiind o creațiune artificială a legiuitorului și neavând resurse financiare suficiente, devenise o unitate administrativă parazită, care își întreținea serviciile prin contribuțiunea Statului, deci nu putea desfășura o activitate rodnică.

Județul ca și plasa, devine o circumscripție de control. Legea menține numărul și întinderea actuală a județelor. Orice modificare a circumscripției județene se face prin lege.

Reprezentantul guvernului în județ este prefectul, numit prin Decret Regal, în urma raportului Ministerului de Interne, după propunerea guvernatorului. Prefectul este funcționar de carieră, echivalent în grad și salar în directorul de minister.

În calitate de reprezentant al guvernului, prefectul veghează la aplicarea legilor și regulamentelor și supraveghează activitatea serviciilor din județ.

Prefectul ia măsuri pentru menținerea ordinii și siguranței publice. El dă ordine tuturor organelor polițienesti și jandarmeriei; poate cere de asemeni, punerea în mișcare a forței armate, în cazuri grave.

În locul județului s'a creat o unitate administrativă nouă, de o întindere mult mai mare și cu posibilități financiare proprii. Aceasta este provincia, unitate administrativă, cu atribuțiuni economice, culturale și sociale.

3. *Ordine în administrație și autoritate.* Pentru a pune capăt desorientării rezultate din practica trecutului a electoralului și a instaura un regim nou de

muncă și progres, legea încredințează conducerea unităților administrative unor organe numite, cărora le conferă atribuțiuni importante. Aceste organe, libere de presiunile electorale, vor putea să se dedice exclusiv intereselor generale.

4. *Organizarea și sistematizarea activității administrative.* În fine, un alt principiu al legii este organizarea și sistematizarea activității administrative în scopul de a asigura o activitate continuă și rodnică a activității administrative.

5. *Teritoriul Statului este împărțit, din punct de vedere administrativ, în provincii și comune.* Provinciile cuprind, în circumscripțiunile lor, mai multe județe.

Provinciile

Provinciile sunt unități administrative, cu atribuțiuni economice, culturale și sociale. Ele îngrijesc de nevoile locale și execută măsurile de interes general ordonate de puterea centrală.

Administrațiunea provinciei este încredințată guvernatorului și consiliului provinciei.

Guvernatorul, numit prin Decret Regal, dat în baza jurnalului Consiliului și având rangul de subsecretar de Stat, este reprezentantul guvernului și administratorul provinciei.

În calitate de reprezentant al guvernului, guvernatorul este capul ierarhic al tuturor funcționarilor exteriori ai ministerelor — cu excepțiunea membrilor corpului judecătoresc, organelor militare, administrației căilor ferate și stabilimentelor de învățământ superior. El supraveghează activitatea funcționarilor și serviciilor; rezolvă toate reclamațiile primite de la particulari.

În aceeași calitate, legea rezervă o competență importantă guvernatorului; el rezolvă toate lucrările cu caracter provincial de competența ministerelor de resort, cu excepțiunea acelor rezervate prin lege competenței proprii a miniștrilor și acelor pentru a căror valabilitate este necesar un jurnal al Consiliului de miniștri sau un Decret Regal.

În calitate de șef al administrațiunii provinciale, guvernatorul administrează interesele provinciei cu cele mai largi puteri, fiind ajutat în exercițiul acestor atribuțiuni de un organ electiv: consiliul provincial.

Consiliul provincial se compune din membri aleși de consiliile comunale din provincie și de Camerele de Agricultură, Comerț, Industrie și Muncă. În compunerea Consiliului intră și membri de drept, care prin funcțiunea publică ce îndeplinesc sau prin situațiunea ce au, pot da o contribuțiune prețioasă în debaterile consiliului.

În general, consiliul provincial este organ consultativ al guvernatorului; în special, el are și atribuțiuni deliberative, în cazurile limitativ enumerate de lege, cazuri care privesc crearea de venituri, votarea bugetului și actele de dispozițiune care depășesc a 20-a parte din veniturile ordinare ale provinciei.

Consiliul provincial are un președinte, ales dintre membrii consiliului. Acesta prezidează ședințele și semnează procesele verbale ale ședințelor împreună cu secretarul Consiliului.

e) Academia Română înființată prin decretul domnesc din 26 August 1867 și proclamată persoană juridică prin legea din 30 Martie 1879;

f) Casa Școalelor (legea din 9 Martie 1896);

g) Institutul Superior de Educație Fizică (legea din 17 Iulie 1931);

h) Camerele de Agricultură (legea din 14 Aprilie 1925);

i) Camerele de Comerț și Industrie (legea din 10 Mai 1886 și legile ulterioare);

j) Camerele de Muncă (legea din 14 August 1927 și 10 August 1931);

k) Casa de Depuneri și Consemnațiuni (legea din 3 August 1876);

l) Casa autonomă a Monopurilor (legea din 7 Februarie 1929);

m) Regia autonomă C. F. R. (legea din 1 Iulie 1929);

n) Regia publică a Monitorului Oficial și Imprimeriilor Statului (legea din 16 Martie 1929 și regulamentul dela 10 Ianuarie 1930);

o) Teatrele Naționale (legea din 16 Martie 1929 și art. 13 al legii din 27 Iulie 1931);

p) Operele Române din București și Cluj (legea din 10 Iunie 1930 și din 22 Iulie 1931);

q) Direcțiunea Fondurilor speciale Sanitare și de Ocrotire (legea din 17 Iulie 1931);

r) Corpul Avocaților din fiecare barou (legea din 21 Februarie 1923 și 28 Decembrie 1931);

s) Uniunea Avocaților (legea din 21 Februarie 1923 și 28 Decembrie 1931).

În baza următoarelor legi: legea pentru organizarea Ministerelor din 2 August 1929, legea pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor publice din 16 Martie 1929 împreună cu regulamentul ei din 30 Noiembrie 1929, au fost create următoarele regii autonome: a) Regia autonomă P. T. T., b) Regia autonomă a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă, c) Regia autonomă a Drumurilor, d) Regia autonomă a Casei Muncii C. F. R.

Prin legea dela 4 Mai 1934 și regulamentul dela 8 August 1934 aceste regii se încorporează în Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor ca direcții generale. Se desființează consiliile de administrație și în locul lor se înființează un comitet de direcție compus din trei membri, care funcționează pe lângă fiecare din aceste direcții generale.

Aceste administrații au un buget separat, sunt conduse după norme comerciale deci cu derogările dela legea contabilității publice prevăzute în regulamentul dela 8 August 1934; în fața instanțelor judecătorești aceste administrații sunt reprezentate prin directorul general sau delegatul său, ele au rămas deci stabilimente publice.

Regia autonomă a Drumurilor a fost transformată în direcție generală prin legea sa de organizare din 20 Aprilie 1932.

Liga Culturală, Centrul de pregătire profesională pentru funcționarii administrativi sunt, de asemenea, stabilimente publice.

Comunele pot înființa stabilimente publice, bunăoară aziluri, mizee, întreprinderi industriale.

Unele servicii publice au avut acest caracter din adâncul vremurilor, bunăoară: apărarea națională, justiția, poliția, diplomația, fiscalul; altele provin din servicii private transformate în servicii publice, bunăoară navigația, căile ferate.

Există o categorie de instituții care ocupă un loc intermediar între instituțiile publice și cele private care urmăresc satisfacerea intereselor membrilor lor; această categorie cuprinde *stabilimentele de utilitate publică*.

În adevăr, Statul nu și-a rezervat monopolul satisfacerii tuturor intereselor generale, inițiativa privată are dreptul și posibilitatea să-și încheie activitatea unor scopuri de interes public.

Când Statul apreciază că activitatea desfășurată de o instituție este interesantă din punct de vedere obștesc sau național, atunci intervine și, prin lege, declară această instituție, stabiliment de utilitate publică.

Evident, stabilimentele de utilitate publică nu se bucură de prerogativele și drepturile puterii publice, ele nu dispun de mijloacele de constrângere nici de sancțiunile de care numai autoritatea publică poate dispune; actele lor nu sunt acte administrative, sunt acte private și, ca atare, întocmite potrivit dreptului comun și atacabile în fața instanțelor ordinare. Administrația acestor stabilimente nu este ținută, în general, să observe unele forme sau proceduri de drept public. Fondurile manipulate fiind fonduri particulare, administrarea lor este supusă normelor dreptului civil și dreptului comercial. Funcționarii acestor stabilimente nu au, în general, caracterul de funcționari publici, ei sunt angajați de către organele de conducere pe cale de contract individual sau colectiv, și litigiile privitoare la drepturile și datorile lor sunt de competența instanțelor judiciare de drept comun. Stabilimentele de utilitate publică, fiind persoane juridice de drept privat, nu pot beneficia de procedura exproprierii pentru utilitate publică.

Un serviciu public sau un stabiliment public este creat prin lege și funcționează în baza unor dispoziții legale sau regulamentare; un stabiliment de utilitate publică este creat printr'un act privat — întărit ulterior printr'un act public al Statului care acordă personalitatea juridică — și funcționează în baza unui statut.

Sunt cazuri când administrația publică găsește mai folositor să acorde sprijinul său unei instituții private bine conduse, decât să creeze un serviciu public care poate fi mai costisitor, sau mai puțin adecvat scopului. În acest caz, administrația publică acordă subvenții periodice sau ocazionale sau îl lasă bunuri în folosință. Subvențiile nu au caracterul juridic al unei liberalități, ci caracterul unei participări la cheltuieli bine determinate pentru realizarea scopului.

Stabilimentele de utilitate publică devin astfel auxiliare ale serviciilor publice. Se stabilește între autoritatea publică și particulari o legătură de colaborare care poate fi fecundă și necesară; stabilimentele de utilitate publică aduc un element de supleță și de devotament care deseori lipsește serviciilor publice, mai cu seamă în domeniul asistenței medicale sau sociale, în domeniul cultural sau spiritual. Sunt cazuri

când colaborarea este atât de strânsă încât nu este ușor să distingem criteriile de deosebire între stabilimentele publice și cele de utilitate publică.

Sunt stabilimente de utilitate publică, bunăoară Eforia Spitalelor Civile, al cărei buget trebuie să fie aprobat de Camera Deputaților, deci fondurile mănuite au caracterul fondurilor publice. Articolul 1 din legea pentru statutul funcționarilor publici acordă calitatea de funcționar public, funcționarilor instituțiilor « al căror buget este supus aprobării Parlamentului, Guvernului sau consiliilor județene și comunale » prin urmare funcționarii acestor stabilimente se bucură de protecțiunea și garanțiile acordate funcționarilor publici; litigiile privitoare la situația lor juridică sunt judecate de instanțele speciale de contencios administrativ. Așa dar, actele de numire, de revocare, de înaintare de funcționari, făcute de administrațiile stabilimentelor de utilitate publică, al căror buget este supus aprobării Parlamentului, Guvernului sau consiliilor județene și comunale, sunt asimilate actelor administrative de autoritate.

Un alt izvor de confuziune în ceea ce privește caracterul juridic al acestor stabilimente îl constituie faptul că autoritatea publică, în deosebi când acordă subvenții, are un drept de control asupra stabilimentelor.

În orice caz singurul criteriu de despărțire decisiv este natura inițiativei care a creat stabilimentul. Dacă inițiativa revine autorității publice, avem a face cu un stabiliment public, dacă inițiativa a pornit dela persoane particulare atunci instituția creată este un stabiliment de utilitate publică.

Printre stabilimentele de utilitate publică putem cita:

Ateneul Român, Fundația universitară Carol I, Fundația Ferdinand I, Fundația Principele Carol, Institutul de Științe Administrative al României, Institutul Social Român, Societatea Regală de Geografie, Societatea Materna, Societatea Principele Mircea, Eforia Spitalelor Civile, Eforia Spitalelor Brâncovenești, Eforia Krețulescu, Fundația universitară Vasiliu-Bolnavu.

i. p.

BIBLIOGRAFIE

- Paul Negulescu: *Tratat de drept administrativ*, ediția IV-a, vol. I, 1934, p. 171—221.
 Anibal Teodorescu: *Tratat de drept administrativ*, ed. III, vol. I, 1929, p. 200—213.
 Jean H. Vermeylen: *Teoria personalității juridice*, 1932.
 M. Haurion: *Droit administratif*, III-e édit. 1927, p. 236—285.
 G. Jèze: *Principes généraux de droit administratif*, édit. III, 1930, vol. II, p. 24—63.
 Roger Bonnard: *Droit administratif*, 1935, p. 535—544.
 I. Walline: *Droit administratif*, 1936, p. 264—274.
 H. Barthelmy: *Droit administratif*, XIII-e édit. 1933, p. 39 suiv.
 Michoud: *Théorie de la personnalité morale*, III-e édit. 1932, vol. II.
 Rolland: *La personification des services publics*, *Rev. de droit public*, 1912, p. 480 suiv.
 Pierre Avril: *Histoire de la distinction des établissements publics et des établissements d'utilité publique* 1900.
 Fritz Fleiner: *Droit administratif allemand*, trad. Elsemann 1933, p. 69, p. 72, p. 80—86, p. 200—202.

Grigore Chica

SIGILIUL ȘI SEMNĂTURA LUI GRIGORE CHICA
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1672

POLIȚIA ROMÂNEASCĂ

Ordinea publică este, după definiția profesorului Negulescu, « o stare de fapt materială și exterioră pe care legiuitorul o garantează și autoritatea administrativă o proteje, împiedicând orice tulburare ce i s'ar putea aduce. În conținutul ei, intră noțiunile de liniște publică, de regim politic, de organizare și funcționare a serviciilor publice, de siguranță a persoanelor și a bunurilor, de salubritate publică ».

.. În temelul ordinii publice, Statul își îndeplinește misiunea de justiție și civilizație. El mai are însă dreptul, și chiar datorin, să asigure securitatea colectivă, care nu poate exista fără principiul de ordine publică, sau acela al limitării sferelor de interese individuale la un câmp de mișcare și de acțiune, care să permită o mișcare a tuturor sferelor în jurul orbitelor de interese proprii și, în același timp, în jurul interesului general. Grijă acestui domeniu al *ordinii* publice este încredințată instituției numită *poliție*.

Cuvântul « poliție » derivă dela grecescul *polizia* care înseamnă *activitate de Stat* (*πόλις*), adică *activitate de interes public*, și a fost asimilat și preluat succesiv de diverse națiuni, în același înțeles larg care, pe atunci, cuprindea în sine *întreaga* gospodărie, guvernare și administrare a treburilor obștești. În decursul timpului, înțelesul cuvântului a fost restrâns, conform cu reducerea sferei de atribuții dela o competență largă legislativă, judecătorească și administrativă, pe care inițial a avut-o. Azi poliția aparține puterii executive, având ca atribuție de căpetenie *menținerea ordinii și siguranței publice*, adică apărarea categoriei celor mai importante *bunuri publice* pe cari se întemeiază prosperitatea organizației Statului.

Cuvântul « poliție » s'a împănăntenit în limba românească a principatelor noastre, probabil în epoca Fanarioților, sub puternica influență grecească. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea aflăm adeseori, în documentele vremii, cuvântul « poliție » în înțelesul de activitate de Stat, și chiar în acela de Stat propriu zis. Este verosimil că această noțiune a « poliției — activitate de Stat » s'a referit în primul rând la activitatea Domnului și a oblăduitorilor țării, fiindcă ei aveau « datorie ca unui ce sunt ca niște părinți ai patriei, a se sili, a se nevoi, nu numai pentru ceace aduce folos la o parte, ci mai ales pentru ceace s'ar cunoaște că este *deobște folos norodului și de podoabă și fald patriei* ».

EVOLUȚIA POLIȚIEI ROMÂNEȘTI DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

În fruntea Principatelor erau Domnii cari se ocupau cu toate treburile mari și mici ale « *statornicirii și bunei chiverniseli a domniei* », de cele ale siguranței lor personale și politice față de Înalta Poartă, cum și de « *siguranța, liniștea și ordinea dinăuntru* ». Pentru executarea treburilor polițienești, Domnii au prevăzut prin pitacuri domnești, hrisoave, oflsc domnești, cărți către boieri, cărți legate către ispravnici, etc., anumite « *posturi polițienești* », cum și organele însărcinate cu executarea lor.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ordinea dinăuntru a Principatului Țării Românești era încredințată *spătarului*, care avea sub comanda sa oștile țării: seimeni, călărași, lefegii, drăgani, leventi și vânători.

Paza și buna orânduire polițienească a Bucureștilor o avea în grijă, *aga*. Titlul de *aga* a fost creat de voevodul Radu Mihnea, în anul 1620, și dat unor persoane din familii mari. « Aga devine comandantul orașului București *îngrijind și priveghind de paza buneii ordinii*. El hotărăște prețul obiectelor de îndestulare în toate orașele, priveghiază să fie măsurile drepte, umblă prin orașe cu vergi și cu falangă de pedepsește pe cei ce se abat dela ordine, și priveghiază pentru a-i prinde... El are străji prin mahalale și pe la bariere... El are închisoare deosebită și tribunal » (D. Fotino). Aga are sub dânsul pe căpitani de dorobanți, pe polcovnicul de Târgoviște, pe polcovnicul de oraș, pe polcovnicul de vânători, pe logofătul *agăi*, pe ius-bașa de Divan și ius-bașa de Harem și pe căpitantul neruților. Aga a ajuns, în rolul său de maestru al polițiilor, mai târziu, prefectul de poliție al Capitalei.

Ordinea și siguranța publică în județe erau încredințate *ispravnicilor* cari, până la Alexandru Ipsilanti, erau și administratorii județului și tot odată judecătorii locuitorilor județeni, fiind ajutați în funcțiunea lor de *zapcii*.

Pentru *buna orânduire în plăși* și paza de hoți se înființase pe lângă *zapcii* așa ziii *polcovnici*. De fiecare județ era un polcovnic. Erau două feluri de polcovnici: unul ostășesc depinzând de spătar și, în București, și de *aga*, și altul care, în fruntea unui număr de slujitori, avea să constituie potera

GRIGORE BĂLEANU, MARE AGĂ, 1808
(Desen de Leza, pe când Băleanu era mare ban)

județului pentru urmărirea hoților. Polcovnicii militari aveau sub autoritatea lor pe toți *cazaci* dela polcovnicie, cari aveau să execute dispozițiunile de pază a ordinii publice și de urmărire a făcătorilor de rele. Ipsilanti a dispus a se mai numi ca polcovnicii-administratori de județe, fii de boieri și boernași, fapt care a avut o înfrumusețare salutară asupra moravurilor. Polcovnicul trebuia să stea în capitala județului cu slujitorii săi cari se recrutau dintre oamenii « înstrăinați », adică din persoane străine de partea locului. Numărul lor varia după județe, unele având 30 iar altele 20 de slujitori. Toți aceștia, « dacă auzeau că undeva în județ s'au ivit hoși și făcători de rele, cu știrea ispravnicului sau cu porunca lui Vodă, erau obligați să sară cu toți oamenii țării după dânsii ca să-i prinză negreșit ». (V. A. Ureche).

Pentru paza județelor mai erau instituiți pe la margine, *căpitani*.

Ispravnicii de județe aveau, începând din anul 1777, numai dreptul de a face primele cercetări, fără a mai putea « globi » (amenda) pe vinovați și deținuți, în baza circularii lui Vodă Ipsilanti. Prin aceeași circulară, se pune în vedere căpitaniilor de margine și poterașilor « să nu aibă a umbla prin județe și sate fără poruncă domnească și fără trebuincioasă pricină, și fără de a nu fi trimiși și porunciți de ispravnic; și atunci când se vor trimite poterași toți să aveți purtare de grije ca să vedeți cum se poartă prin județe, ca nu cumva cu pricina umblatului după

COSTACHE CANTACUZINO, MARE AGĂ, 1820
(După o pictură contemporană. Col. Academiei Române)

hoși să facă niscaiva aspreli, jafuri locuitorilor sau vreo cheltuială și frământătură satelor ».

Sub Grigore Ghica Vodă (1776) « hatmanul » avea paza ordinii generale a Principatului Munteniei, ajutat de seimenii de Curte, seimenii bătmănești, *drăganii*, *levenții*, *vânători*, *călărașii*, etc. Aga avea paza ordinii publice a Bucureștilor, ajutat și dânsul de 43 de căpitani de baltag, 280 de seimeni, 47 darabani și 47 de roșii. Fiecare ministeriu: postelnicia, visteria, avea oarecum ceata sa specială.

Sub Alexandru Mavrocordat a căzut o grea urgie asupra comercianților incorecți, hrăpăreți, a face bani cu marfă rea. Acest Domn avea obiceiul să se plimbe « *tiptil* » (incognito) prin oraș, ducând falanga după el, ca să bată la tălpi pe măcelarii și brutarii cari vindeau marfă rea sau cu « cumpene strâmbe ». Pe toată ziua, Domnul arunca care de pâine și de carne pe ulițe, din pedepsirea negustorilor abătuți. « Deci, oricând eșia Vodă în *tiptil* vedeai sărăcimea umblând după dânsul cu cărdul să agonisească ceva ».

Pentru a opri eșirea din țară a celor nemulțumiți, cari ar fi putut să se plângă contra lui peste hotare, Caragea Vodă a înființat, cel dintâi, pașaportul: « *Pășusul* » și a dat circulari la « vâtașii de fruntarii » prin cărți legate din 1782 Iulie 31 « să nu lase a trece nimeni fără răvași și *pășus*, nici încolo nici încoace ».

Tot el dădu, la 1 Septembrie 1782, un pitac domnesc prin care oprește conversațiunile politice în « *cahvene* » (cafenele).

Tot el a oprit sub grele pedepse portul ilegal de arme, uniforme și « caiafete », de teama unor mișcări și rășmerițe. Pentru agenții forței publice, cari umblau prin județe cu orice fel de treabă, a dispus « a se purta cu blândețe către locuitori și a nu-i necăji cu fapte și urmări fără de cale și fără de orânduială ». Sub Vodă Caragea s'a mai luat și o serie de dispozițiuni de poliție edilitară privind *măturarea ceșurilor* (pitacul din 22 August 1782), *respectul igienei publice*, *poliția podurilor* de peste Dâmbovița și a *drumurilor* din București, *poliția cafenelelor* și a *hanurilor*, *controlul străinilor* la intrarea în Capitală, etc.

Toate aceste măsuri cari constituie un fericit început în opera de modernizare a politiei, au fost întinse și întărite de Mihail Șuțu.

Vodă Mihail Șuțu numește noui ispravnici în toate județele Principatului, cărora le poruncește cum au să prevină înfracțiunile: « Vă poruncim ca foarte să vă aflați cu tot felul de priveghiare și cu purtare de grije în toată vremea peste cuprinsul județului, ca nu tocmai după ce se va simți în județ niscaiva tâlhari sau borfași, și după ce va face vreo răutate, să umblați a-i prinde, ci mai înainte dv. ispravnicilor să aveți a ocărâmi pe polcovnic și pe căpitani, ca polcovnicul să se afle pururea făcând poteră prin județ cu slujitorii și căpitani, fieștecarele în popoarele căpităniei să străjuiască cu priveghiare și cu purtare de grije, ca să nu se poată îndemna făcătorii de rele, ci încă aflându-i pe unii ca aceia, mai înainte să aibă a-i arăta la dv. ca să-i dați pre bună cheazășie ca să le lipsească gândul lor cel rău și neastâmpărat. Căci să știți dv. ispravnicilor, că de vă veți purta cu vreo lenevie la această treabă, și nu veți avea toată purtarea de grije precum vă scriem, veți fi învinovați fără de îndreptare înaintea Domniei Mele, iar tu polcovnice, și voi căpitaniilor nu veți scăpa de urgia Domniei Mele. Aprilie 8, 1783 ». Tot el a avut deosebită grijă de a îndruma pe ispravnici prin cărți legate ca să dea de știre tuturor locuitorilor de a păzi sfintele biserici, iar duminicile și în zilele de sârbătoare să nu încreze.

Învîndu-se un caz de ciumă în Țigănia Herăscului din Capitală, Mihail Șuțu dă un pitac la 15 Noembrie 1784 către Aga din București, « ca să cerceteze și să caute pe acel mort că de o fi murit de boala ciumei, acolo înăuntrul în casă, unde se află, făcând groapă adâncă, să-l îngroape, și de se va dovedi în același casă vreun alt bolnav de această boală, să-l pună în căruța cea rânduită și să-l ducă la biserica Sf. Visarion, unde este orânduit spitalul pentru această

boală, nelăsând pre nimeni să ia nici boarfe nici alta nimic dintr'aceiași casă și, îndată surpând casa jos la pământ, pe loc să pună să dea foc casei ca să arză de tot. Vodă Mihail Șuțu a dat la 25 Iulie 1784 primul pitac către Părintele Mitropolit, care prevede *censura liparului*.

Poliția edilitară sub acest Domn a fost foarte variată. El fixează prin pitacul dat agăi din București în anii 1785—1786, *prețul maximal al cărnii*, pe care îl numește « nartul cărnei » și se preocupă de aproape de *poliția târgurilor*, *poliția binalelor*, *poliția drumurilor*, *poliția curățatului trotuarelor*, a *podurilor*, a *pieșelor publice*, a *cișmelelor*, *poliția sanitară a transportului peștelui* în București, *circulația pe poduri*, *curățatul pomilor de omizi*, *poliția liniștei publice* în oraș, a *circulației* noaptea cu felinare, etc.

DELA 1831 PÂNĂ LA 1929

Un început de organizare generală a polițiilor se face prin Regulamentele Organice, dela 1831 și 1832, cari se ocupă cu organizarea diferitelor instituțiuni ale Statului. În baza Regulamentelor se introduce în ambele Principate rangul *Vornicului de poliție*, care trece înaintea Vornicului temnițelor. Vornicului de poliție îi era încredințată *supravegherea și ocărâmierea treburilor polițienești*. El avea sub ordinele sale o serie de magistrați polițienești de ordin inferior, pe « vorniceii » cari îndeplineau paza orașelor, târgurilor și a satelor. În orașele cari nu erau reședințe, ocărâmierea treburilor polițienești o avea « Polițmaestrul » acelui oraș, care era și capul închisorii județene. Pare-se că s'au păstrat ca organe și vechile agii și ispravnicii, deoarece documentele dela începutul secolului vorbesc despre obligația acestora de a trimite în fiecare an Departamentului dinlăuntru « o generalnică listă de toți aceia cărora li s'au luat cheazășii¹⁾ și de locul unde ei și-au ales spre locuință ».

Din acest document se vede că Aga și Ispravnicii aveau în paza lor liniștea și ordinea publică, supraveghind și pe toți acei cari au fost liberați din închisori pentru a nu săvârși noi abateri. În acest scop le cereau *cheazășii de bună purtare* și le desemnau *domiciliul forșat*. Dacă obștea domiciliului respectiv refuza să-i primească, anaforaia Sfatului administrativ și rezoluția domnească din 14 Ianuarie 1837 dispunea ca: « Asemenea răi, neprimiți de obștea lor, trebuie să să dea peste hotar ».

La începutul secolului al XIX-lea înfloarește în Principatele Românești spiritul umanitarist, care a

¹⁾ De bună purtare (v. a.)

COMISARUL DE VÂPSEA
(al unuia din sectoarele Bucureștilor), în
uniforma de gală, 1844

Început să preocupe pe legiuitorii din Apus, în urma scrierilor lui Beccaria, Montesquieu, etc. Așa se explică cum în condica criminală «Șuțu-Sturdza» dela 1820—1826, se găsesc idei împrumutate din suszișii autori, cari arată că: «Sfârșitul orânduirii pedepselor nu este numai ca să se muncească trupul vinovatului, dar ca să se înțeleptască și să înfrâneze de a face asemenea urmări și de a da pildă și altora».

Acest spirit umanitarist determină suprimarea prin Regulamentul Organic, a caznei sau «muncilor» folosite înaintea vremii pentru a silii pe acuzați la mărturisire. Pedepsa cu bătaia, în Muntenia, încetase de a se mai aplica; în Moldova însă ea a fost aplicată până la punerea în vigoare a codului penal din 1864.

Condica polițienească apare la 9 Iunie 1850 sub Grigore Alexandru Ghica, ea fiind opera lui C. Sturdza, Iancu Cantacuzino, Mavrogheni și alții. Cuprinde reguli pentru poliția generală, municipală și judiciară, dispozițiuni polițienești pentru Iași și altele pentru poliția orașelor. Conducerea poliției din Principat se atribuie «*înaltei poliții*», iar aceia din Iași și a ținuturilor, «*obișnuitei poliții*».

În Muntenia, serviciile polițienești se organizează sub Gheorghe Bibescu la 1847 (ofisul Nr. 100) și sub Barbu Dimitrie Știrbei la 1852 (ofisul Nr. 552).

Poliția comunală se organizează treptat prin: 1) legea comunală din 1864 care acordă primărilor dreptul de a avea o poliție comunală în frunte cu primarul, iar orașelor cu peste 3000 locuitori dreptul de a avea un *prefect* de poliție; 2) legea comunală din 1874 care prevede lefuri pentru agenții de poliție comunală în sarcina comunelor; 3) legea din 12 Iunie 1878, care institue în București o *poliție judiciară*, acordă tuturor comunelor urbane dreptul de a avea o *poliție municipală* și recunoaște *calitatea de ofițeri de poliție judiciară* primarilor și ajutorilor lor, comisarilor și inspectorilor municipali, și chiar agenților comunali; 4) legea comunală din 1887 care acordă poliției administrative atribuțiunea să execute măsuri de poliție comunală; 5) legea lui Lascăr Catargi din 23 Iulie 1894, care dă poliția comunală în atribuțiunea agenților poliției administrative, lasă facultatea pentru orașe de a avea o poliție comunală specială și recunoaște agenților speciali ai poliției comunale, *calitatea de ofițeri de poliție judiciară*; 6) legea modificatoare a poliției comunale urbane din 19 Decembrie 1902 care pune capăt conflictelor dintre poliția administrativă și cea comunală.

Prima organizare generală a poliției se face de Vasile Lascăr prin legea dela 1 Aprilie 1903, care cuprinde următoarele principii de organizare necunoscute până atunci: *stabilitatea funcționarilor polițienești, unitatea de direcțiune și de execuțiune, centralizarea într'un singur scop a funcțiunilor polițienești și legarea lor printr'o colaborare activă, intelectualizarea personalului și disciplinarea lui*, prin măsuri cari să asigure o cât mai perfectă îndeplinire a serviciului.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Organizația generală, azi în vigoare, s'a făcut prin legea din 19 Aprilie 1929. Această lege așează în-

MARELE AGĂ IANCU MANU, 1844

stituțiunea poliției românești pe o nouă serie de principii conducătoare: *diviziunea funcțiunilor polițienești în: administrative, judiciare și de siguranță, cu atribuțiuni proprii, descentralizarea serviciilor, înălțarea stabilității funcționarilor, intelectualizarea poliției, fixarea sancțiunilor disciplinare, regulamentarea condițiunilor de muncă și de înaintare a funcționarilor, stabilirea ierarhiei corpului polițienesc, salarizarea lui, și procedura polițienească*.

În organizația publică românească autoritățile polițienești, din punct de vedere al competenței de execuțiune forțată se împart în: a) cu o competență generală, b) restrânsă din punct de vedere material și c) restrânsă din punct de vedere personal.

Competență generală, materială și personală, o au: a) Direcția generală a Poliției, b) Prefectura Poliției Capitalei, c) Inspectoratele regionale ale poliției, d) cheșturile, e) comisariatele, f) detașamentele de poliție, g) Inspectoratul general al Jandarmeriei, cu toate organele în subordine, h) Corpul de Grăniceri, cu unitățile sale în funcțiune dealungul frontierei.

Competență materială de poliție judiciară cu drept de execuțiune forțată, are: ministerul public și auxiliarul său.

Competență materială și personală restrânsă, cu drept de execuțiune forțată, au: a) ministerul public, b) comandamentele militare, c) comandanții porturilor

FRANCISCULE DIMITRIE GHICA, PREFECTUL POLIȚIEI
CAPITALEI. 1910
(după un portret contemporan, C.I. Academiei Române)

și ai vapoarelor, d) corpul gardienilor de penitenciare, e) Garda Financiară, f) corpul pompierilor și g) personalul c.f.r. de serviciu în trenuri și paznicii rețelei căilor ferate.

Organe ale anumitor servicii publice, cu un drept de poliție limitat la apărare și constatare, sunt funcționarii serviciilor comunale de diferite categorii, însărcinați cu astfel de atribuții; apoi organele gărzii forestiere; inginerii, agenții tehnici și picherii drumurilor; doctorii și veterinarii, ca organe ale poliției sanitare; agenții vamali de toate gradele, ca organe ale poliției vamale, și alte organe cu atribuții similare limitate la o sferă specială.

Funcțiunea polițienească — în sensul legii de organizare — este împărțită în cele trei ramuri principale: administrativă, judiciară și de siguranță. *Poliția administrativă* are un rol preventiv și de constrângere, cea *judiciară*, represiv și cea *de siguranță*: de a observa și combate acțiunile îndreptate *contra siguranței publice* și a Statului. Fiecare dintre aceste trei ramuri ale poliției generale are — în cadrul complex al competenței generale de a salvagarda interesele ordinii și siguranței publice — atribuțiunile sale speciale și generale, cari, în sensul dreptului polițienesc român, pot fi specificate astfel:

a) De sfera *[poliției administrative și de ordine]* ține: 1) asigurarea vieții, libertății și proprietății persoanelor fizice și juridice; 2) prevenirea infracțiunilor, 3) sprijinirea operei de asistență și ocrotire socială; 4) menținerea ordinii și liniștii publice; 5) executarea tuturor măsurilor și îndatoririlor polițienești impuse prin legi, regulamente și ordonanțe. Această enumerare nu e limitativă, ci principial enumerativă, întrucât poliția administrativă îndeplinește în general și toate atribuțiile cari nu sunt special încredințate poliției judiciare sau de siguranță. Aceste atribuțiuni se exercită prin servicii și funcțiuni de deosebite nuanțe și numiri ca: serviciul ordinii și pazei publice; a diferitelor evidențe ca: biroul populației, străinilor, servitorilor, armelor, etc.; poliția sanitară, de moravuri, de incendii, de construcții, a gărilor și căilor ferate, și a drumurilor, a circulației, vânătoriei, pescuitului, etc.

b) *Poliția judiciară* se ocupă cu: 1) constatarea infracțiunilor, urmărirea și prinderea infractorilor; 2) constatarea contravențiunilor și încasarea amenzilor în condițiunile legii și 3) executarea, potrivit legii, a măsurilor ordonate de justiție.

c) *Sferei poliției de siguranță* îi aparține: vegheren și culegerea de relațiuni referitoare la fapte sau stări de lucruri perturbatoare sau dăunătoare siguranței publice și de Stat, pentru a putea fi prevenite, zădărnice sau reprimare.

CARACTERELE ACTIVITĂȚII POLIȚIENEȘTI

O privire asupra complexului vast al atribuțiunilor generale și speciale ale poliției moderne ne evidențiază destul de clar *caracterul social* al acestei funcțiuni în toate ramurile sale. Acest caracter recese, în primul rând, din îndatorirea sa generală de a menține ordinea și siguranța publică și a Statului și de a apăra *interesul particular îndreptățit*, ea servind indirect acelasi interes obștesc.

Existența și rostul funcțiunii polițienești ni se înfățișează ca *impusă de necesitatea socială și națională a principiului de ordine*, ce se cere a fi realizat în toată plenitudinea lui și în domeniul ordinii publice. Precum principiul universal al ordinii realizează armonizarea vieții Universului întreg, la fel și funcțiunea polițienească, prin activarea sa directă, contribuie la menținerea și consolidarea *echilibrului social și național* și, indirect, la realizarea echilibrului armoniei naturale.

Din acest principiu al ordinii naturale izvorăște și în sufletul Românului, și mai ales al plugarilor români, înclinarea naturală și întotdeauna trează pentru respectul ordinii publice și al orânduirilor Statului. Astfel se explică și prudența Românului față de semănătorii de idei inovatoare și problematice. Românul preferă *ordinea tradițională* și nu se revoltă, chiar dacă i se pare apăsătoare, dacă o știe *căldușă de un scop salutar obștesc*, față de care el știe să aibă întotdeauna cea mai mare sollicitudine.

Analizând structura activității orânduitoare a poliției, ea ni se prezintă, pe de o parte, ca o *funcțiune regulatoare și coercitivă*, iar pe de alta, ca o *funcțiune*

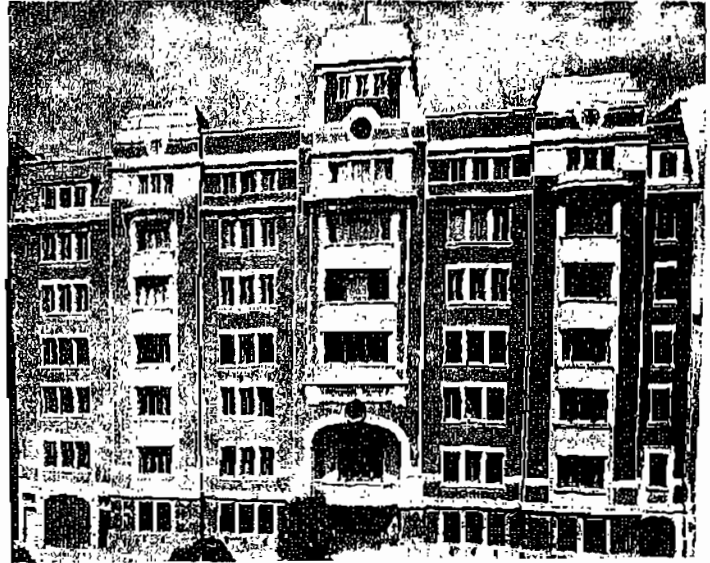
auxiliară și proteguitoare. Reglementatoare prin acțiunea sa executivă de constrângere (preventivă și represivă) față de stările și elementele *contrare ordinii*, numite *polițial-potrivițe*, și ajutătoare sau proteguitoare prin acțiunea ei asupra stărilor și elementelor *ordonate*, numite *polițial-conforme*. Aceste două nuanțe caracteristice sunt imprimare și se evidențiază în toate ramurile funcțiunii polițienești moderne, începând cu îndeplinirea serviciului normal zilnic, în toate variațiunile lui, până la măsurile mari de ansamblu ale serviciului excepțional. Ele constituiesc azi *spiritul profesiei polițienești* și, completându-se reciproc, converg în aceeași străduință întru binele obște.

Astfel, supravegherea și intervenția poliției pentru înlăturarea obstacolelor diferite ale circulației depe trotore sau din stradă, curățirea zăpezii și ghețușului depe trotore; pentru îndreptarea unui zid, poartă, gard, acoperiș, etc. deteriorate și gata de a se prăbuși în stradă, sau contra scandalagiilor, turmentaților, cerșetorilor, vagabonzilor sau altor preturbători ai ordinii și siguranței publice, constituie o activitate de *ordnare coercitivă*. În această calitate, poliția — în mod direct, apără autoritatea și dispozițiile ei; iar indirect, ocroteste, în același timp, și interesele particularilor, cari ar putea fi prejudiciate și cari în mod firesc constituiesc un component al aceluși *interes social și obștesc*.

Iar acțiunea de îndrumare a circulației, sau de îndreptare și sfătuire a celor neștintori, sau de ajutorare a celor accidentați, primejduiți, infirmi sau suferinzi, neputincioși, copii, etc., este activitatea *auxiliară* sau *proteguitoare* a poliției, care — prin ocrotirea directă a intereselor individuale — servește în același timp și *interesul social*, în care este încadrat în mod firesc și interesul particular legitim amintit. Astfel,

reese clar că aceste două directive predominante ale activității polițienești sunt pătrunse de un adânc *spirit social*, și potrivite *principiilor spirituale* ale profesiei polițienești de azi se pot rezuma în expresiunea simplistă: *a domina și a servi*!

Acest caracter social al funcțiunii poliției române

PALATUL PREFECTUREI DE POLIȚIE, BUCUREȘTI

este în mod special și *formal* relevat prin dispoziția punctului d) din art. 2 al legii sale de organizare, care *expressis verbis* o însărează: « A sprijini *opera de asistență*, în conformitate cu principiile de *ocrotire socială*, celor cari ar avea nevoie ».

În ce privește tactica și tehnica de procedare a autorității polițienești, ea are deasemenea acea nuanță *socială*, pe care i-o imprimă caracterul normelor și mijloacelor sale — derivată din expresiunea *conștiinței sociale și a rașunii de Stat*.

dr. c. b.

BIBLIOGRAFIE

- St. Bărdănescu: *Politica Culturii*, Craiova 1937.
N. Bărbulescu: *Ordinea Socială*, București, 1937.
Dr. T. Bănu: *Ordinea și Siguranța Publică, Îndreptar Profesional în Știința Polițienească*, București, 1937.
Dr. H. Bărbulescu: *Das Weltbild des modernen Menschen*, 1937.
V. Bărbulescu: *Istoria reședinței poliției Capitalei*, București, 1935.
C. J. Bărbulescu: *Vechea drept penal român*, București, 1934.
D. Fotina: *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Stănu), București, 1850.
Dr. W. Lehmann: *Der alte und der neue Polizeibegriff*, Berlin, 1937.

- W. Lienhard: *Le rôle et la valeur de l'Ordre Public*, Paris, 1937.
Paul Negulescu: *Tratat de drept administrativ*, ed. IV., 1937.
W. Nolte: *Psychologie für Polizeibeamte*, Berlin 1928.
I. Pascu: *Le droit et la procédure policière*, 1936.
I. Pascu: *Dreptul polițienesc român*, București, 1929.
Dr. G. Pein: *Polizei und Ordnung*, Berlin 1936.
I. Rădulescu: *Les mesures d'ordre intérieur administratives*, Paris, 1934.
A. Teodorescu: *Noțiuni de drept administrativ*, București, 1915.
V. A. Urechia: *Istoria Românilor*, București, 1891.

ARHIVELE ROMÂNIEI

La toate popoarele care au avut organizare administrativă și au cunoscut scrierea, au existat încă din timpuri îndepărtate, depozite de acte vechi, orânduite într'un scop determinat și după o anumită metodă — depozite care constituiau adevărate arhive.

În republica romană și apoi în imperiul roman, arhivele au luat o dezvoltare deosebită. Romanii, fiind un popor practic, cu un respect înăscut pentru tradiție, și-au dat seama de necesitatea de a păstra în cele mai bune condiții actele și documentele trecutului. De aceea, arhivele lor au fost cele mai bine organizate din întreaga lume antică.

Deși la începutul evului mediu, în timpul năvălirilor barbare, arhivele din imperiul roman au fost complet distruse, totuși, în statele ce s'au format pe ruinele lui, încep să se organizeze, în curând, noi arhive, atât pe la cancelăriile suveranilor și ale marilor dregători, cât și pe la mănăstiri, primăriile orașelor, marii feudali, notarii publici, etc. În chipul acesta, se formează în toate țările Europei un număr considerabil de arhive.

Astfel, pe la sfârșitul evului modern, numărul arhivelor și depozitelor arhivistice din țările europene, este extraordinar de mare.

Materialul de scris, folosit în evul mediu, este pergamentul, iar în timpurile mai noi, hârtia. Actele scrise pe pergament, se sigilau de regulă cu peceti mari de ceară, — iar cele solemne cu «bule de aur» —, care se atârneau de marginea inferioară a actului. Cele scrise pe hârtie aveau pecetile aplicate cu ceară, cu cerneală sau cu fum.

Dacă cercetăm acum motivul pentru care s'au înființat în evul mediu și în timpurile mai noi, un număr atât de mare de arhive, constatăm că, în general, s'a urmărit un scop practic. Toți cei ce posedau teritorii mai întinse, toți cei ce aveau privilegii, toți cei ce dețineau într-o formă sau alta o parte din puterea publică: suveranii, biserica, nobilii, instituțiile juridice, orașele, trebuiau să fie cât mai bine înarmați cu dovezi necesare spre a și-o păstra. De aceea, în tot cursul evului mediu și modern, arhivele au fost considerate ca niște arsenale, unde erau depuse armele juridice, cu ajutorul cărora se puteau asigura și la nevoie revendica, drepturile și privilegiile câștigate.

Iar tocmai din această cauză arhivele medievale și moderne erau arhive secrete, căci interesul cerea

ca dovezile de cari dispunea cineva pentru apărarea și revendicarea drepturilor sale, să nu fie cunoscute de alții.

În aceste condiții, era natural ca materialul din numeroasele și bogatele arhive din acele timpuri, să nu fi fost folosit decât foarte rar pentru studii și cercetări științifice.

A trebuit să vină revoluția franceză dela sfârșitul veacului XVIII, ca să deschidă aceste arhive cercetărilor științifice. Imensele depozite de material arhivistice ale bisericii și ale numeroaselor dregători și instituții ale vechiului regim, pe cari revoluția le desființase, trecând în stăpânirea Statului, și-au pierdut caracterul secret și au putut fi cercetate de istorici.

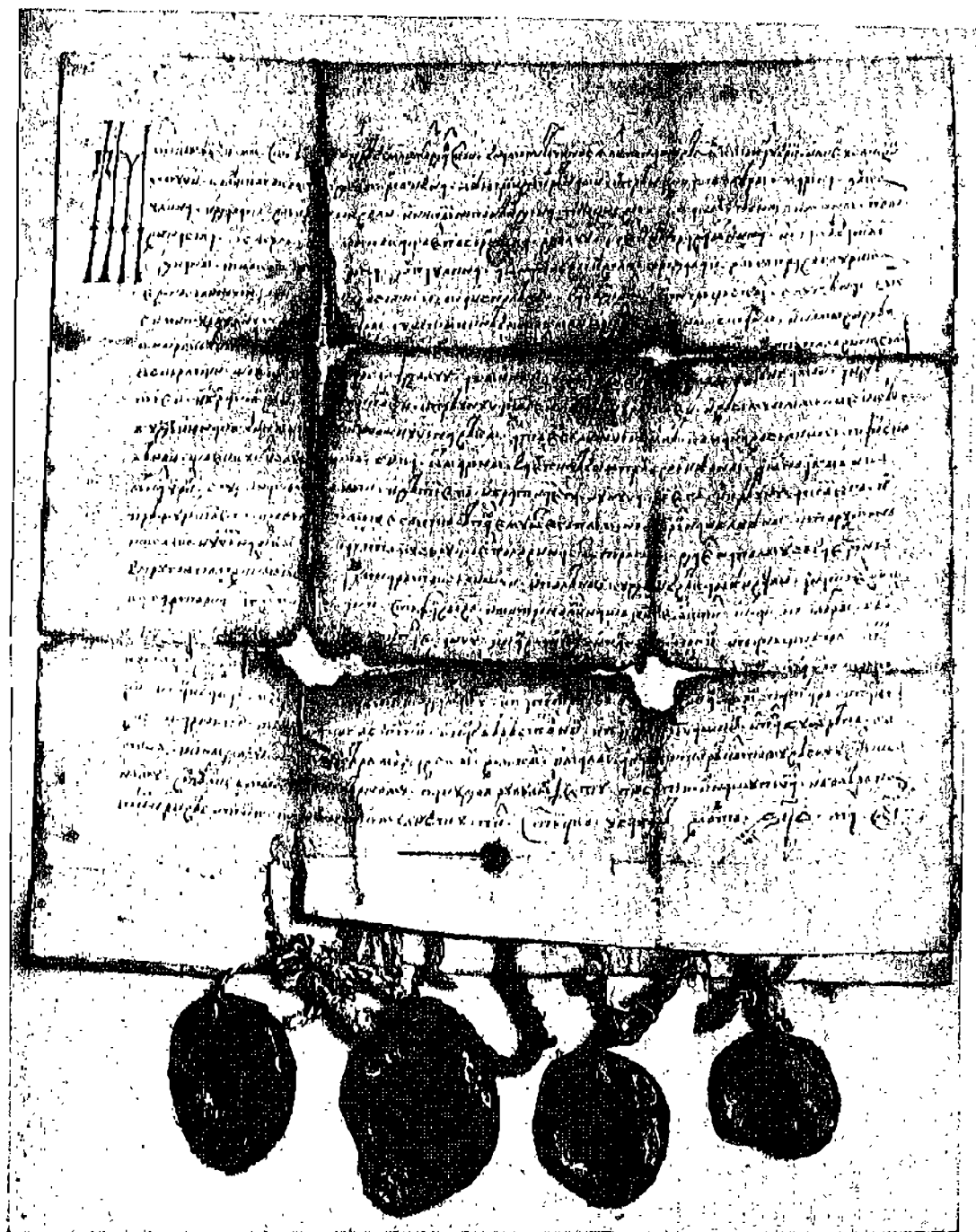
EVOLUȚIA ARHIVELOR ROMÂNIEȘTI

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Odată cu întâia organizație de Stat a poporului românesc, au început să se formeze și arhive românești. Nu avem dovezi directe, dar din informații mai târzii și din studiul materialului din diferitele arhive dela noi, e sigur că cel puțin pe la sfârșitul veacului XIV, existau și în Țara Românească și în Moldova — în Ardeal, poate ceva mai înainte — depozite de acte și documente vechi, atât pe lângă cancelăriile Domnilor și marilor dregători, cât și la mănăstirile cele mari, care câștigaseră proprietăți numeroase, privilegii și oarecare autonomie administrativă. Iar în vecurile următoare, apar arhivele orășenești, arhivele familiare ale boierilor, și înșiși țărani liberi își strâng cu grije cărțile domnești și zapisele cari le asigurau drepturile de proprietate asupra moșioarelor lor.

De sigur, cu cât legăturile țărilor noastre cu vechii și cu celelalte State europene au devenit mai strânse, în veacurile XVI, XVII și XVIII și cu cât afacerile interne au devenit mai numeroase și mai complicate, cu atât și materialul din arhivele domnești, ale dregătorilor, mănăstirilor și particularilor a devenit mai bogat.

Împrejurări nenorocite, au făcut ca arhivele noastre să sufere adeseori pierderi mari. Astfel, în primele veacuri, când arhivele domnești și ale marilor dregători se transportau peste tot locul unde mergea

UN HRISOV AL IUI ȘTEFAN CIL, MARE, 1496

curten, chiar și la războaie, un accident de drum sau o înfrângere în luptă, le putea pierde.

Arhivele mănăstirești au fost prin însăși natura lor mai ferite. Dar de când mănăstirile noastre au putut fi închinatelor celor dela locurile sfinte (Muntele Athos, Sinai, Ierusalim, etc.), arhivele lor au trecut, în parte, la acestea din urmă.

Dar cu toate acestea, materialul arhivistic cel-posedam la începutul veacului XIX, era considerabil.

Și mai bogate erau arhivele din Ardeal, a căror soartă n fost întru câțva deosebită de a celor din

Țara Românească și Moldova. Cât timp Ardealul a fost voevodat autonom, sub suzeranitatea Ungariei (până la 1526), arhivele sale s'au dezvoltat la fel cu cele din Țara Românească și din Moldova, cu deosebirea că actele oficiale erau scrise în limba latină, iar nu în limba slavă ca în aceste două principate.

Dar după ce Ardealul a căzut sub dominația Austriei, s'au introdus în organizația arhivelor *melode apusene*, cu totul altele decât cele din Principate.

De altfel, în Ardeal, înprejurările au fost mult mai prielnice și pentru siguranța materialului arhivistic,

TEACA DE ARGINT CE ÎNCHEDE PECETIA UNUI HRISOV
AL LUI NICOLAE MAVROCORDAT DIN 1724
(După *Marin Băla*: Urme românești în Răsăritul ortodox)

căci năvălirile turco-tătărești au fost mult mai rare, iar tulburările interne nu le-au atins decât foarte puțin.

Se înțelege că și la noi s'a folosit, ca material de scris, pergamentul și hârtia. Actele scrise pe pergament se sigilau, ca și în celelalte țări europene, cu peceți mari de ceară, ce atârnavă cu șnur de mătase sau găitan, de marginea inferioară a actului. Pentru actele solemne se foloseau și bule de aur sau peceți de ceară puse în capsule de argint. Actele acestea erau împodobite cu frontispicii și chenare colorate și cu litere inițiale ornate.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA MAREA UNIRE

O importanță covârșitoare a avut pentru arhivele românești introducerea *Regulamentelor Organice*, la 1831 în Țara Românească și la 1832 în Moldova. Aceste legi organice, adevărate constituții, au realizat pentru prima oară la noi separația puterilor Statului și au introdus organizația administrativă modernă.

După desființarea vechilor dregătorii, depozitele de acte și documente ale lor au fost concentrate în fiecare țară într'un depozit central, numit *Arhiva Statului*. În același timp s'au înființat pe lângă toate autoritățile Statului registraturi, cari adunau și clasau materialul arhivistic ce se forma la aceste autorități și apoi îl vărsau, treptat, în arhiva Statului.

Dela aceste date avem prin urmare câte o arhivă a Statului în Țara Românească și în Moldova, organizate după sistemul modern și alimentate neînterupt cu material arhivistic din depozitele registraturilor diferitelor autorități.

Această reformă a arhivelor noastre, inspirată de ideile cele noi, cari se răspândiseră după revoluția franceză, în toată Europa, n'a fost totuși completă, căci se concentraseră în arhivele Statului numai depozitele arhivistice ale dregătoriilor desființate, pe câtă vreme arhivele mănăstirilor rămăneau și mai departe în grija instituțiilor bisericești, cari le păstrau în condiții foarte rele și nu le puneau la îndemâna cercetătorilor. Abia în anul 1862 s'au depus în arhivele Statului, arhivele mănăstirilor neînchinate, iar un an mai târziu, după secularizarea averilor mănăstirești, s'au depus și arhivele celorlalte mănăstiri.

Prin aceasta, arhivele Statului din cele două principate s'au îmbogățit cu documente istorice de cea mai mare valoare.

În acest timp, se introduce o reformă înscăunată în organizarea arhivelor noastre. Odată cu încheierea unirii definitive a Moldovei cu Țara Românească, s'au unit la 1862 și arhivele acestor principate, înființându-se o *direcțiune generală* a Arhivelor Statului în București, iar arhiva din Iași rămânând cu caracter local.

Cu această împrejurare, s'au pus mai multe probleme de cel mai mare interes pentru arhivele noastre.

Prima, a fost pregătirea personalului de specialiști. Materialul documentar din arhivele noastre, este ea mult mai greu de cercetat și de studiat, decât cel din arhivele străine, deoarece în cancelariile Țării Românești, Moldovei și Ardealului, s'an folosit în cursul timpului diferite limbi și grafii. Documentele noastre cele mai vechi, sunt scrise sau în limba latină, sau în limba slavă, cu grafii cu totul diferite. Avem apoi documente scrise în limba românească, dar și grafia acestei limbi a trecut printr-o serie de faze, cari îngreunează foarte mult citirea documentelor din diferite epoci. În sfârșit, în arhive mai există și numeroase acte și documente în limbile greacă modernă, ungară, germană sau turcă.

De sigur, că spre a se putea descifra și traduce actele și documentele acestea, este nevoie de specialiști, cari nu se pot forma decât într-o școală organizată anume în acest scop. De aceea, încă primul director general al Arhivelor Statului, Gr. Bengescu (1862---1864) a avut ideea înființării unui *«institut de paleografie»*, organizat după celebra *«Ecole des Chartes»*, din Paris. Ideia lui însă nu s'a putut realiza, deși a fost reluată mai târziu și de alți directori generali, ca Grigore Manu și B. P. Hasdeu.

O altă problemă, a fost aceea a localurilor pentru arhive. Deși încă dela început, s'au făcut propuneri pentru construirea unor localuri proprii pentru ar-

hive, atât în București, cât și în Iași, ele nu s'au realizat și arhivele au fost instalate pe la diferite mănăstiri din aceste două capitale. Este meritul lui Cezar Boliac, de a fi stabilit în mod definitiv, la 1866, depozitele direcției generale la mănăstirea Mihai Vodă din București care, prin secularizare, devenise proprietatea Statului. Mai târziu, s'a fixat și arhiva Statului din Iași, în mod definitiv, la mănăstirea Golia, proprietatea Statului.

În sfârșit, a treia problemă, a fost deschiderea Arhivelor Statului pentru cercetări științifice. Regulamentul Organic nu prevedea dacă arhivele Statului sunt publice sau secrete și dacă materialul lor poate fi cercetat în scop științific. A rămas deci la aprecierea directorilor acestei instituții, să permită persoanelor interesate astfel de cercetări. La început s'au pus restricții mai mari, dar cu timpul, libertatea de cercetare s'a lărgit tot mai mult; astăzi, ea este deplină.

Războiul pentru întregire a avut și el o repercusiune mare asupra arhivelor noastre.

În primul rând, o mulțime de arhive ale autorităților centrale și provinciale, ale orașelor și ale particularilor, au fost distruse, în total sau în parte, de armatele năvălitoare.

Apoi, Arhivele Statului au evacuat în Rusia tot materialul anterior veacului XIX așa cum s'au evacuat și documentele și manuscrisele Academiei Române, cum și numeroase arhive ale ministerelor și ale instituțiilor particulare; toate acestea s'au înapoiat României în cursul anului 1935.

De altă parte, n'am putut impune Ungariei să ne restituie arhivele Ardealului ce ne-au fost acordate prin tratatele de pace. Singuri Austriacii ne-au dat o parte din arhivele Bucovinei.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ARHIVELOR

În schimb, după războiu, s'a putut da Arhivelor Statului o organizație nouă, potrivită cu noua stare de lucruri. Această organizație s'a desăvârșit prin legea de organizare din 1925. Astfel, s'au înființat în toate ținuturile cari au avut în trecut oarecare autonomie administrativă, direcții regionale ale Arhivelor Statului, cari depind de direcția generală din București. Până astăzi, astfel de direcții există la Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți și Craiova. Pentru completarea organizației, mai este necesar să se înființeze și câteva subdirecții regionale: la Timișoara, pentru Banat; la Arad, pentru Bihor; la Târgul Mureș, pentru Secuime; la Sighet, pentru Maramureș; la Constanța, pentru Dobrogea, și la Năsăud, pentru ținutul grăniceresc de acolo.

De altă parte, după războiu, s'a putut înființa și institutul atât de necesar pentru pregătirea personalului de specialiști, sub numele de Școala superioară de Arhivistică și Paleografie (1924), cu trei secții: arhivistico-paleografică, pentru viitorii funcționari de arhive; de bibliologie, pentru viitorii bibliotecari, și de expertiză grafică, pentru viitorii experți de pe lângă instanțele judecătorești.

În sfârșit, tot după războiu, a început să se desvolte atât pe lângă direcția generală, cât și pe lângă unele

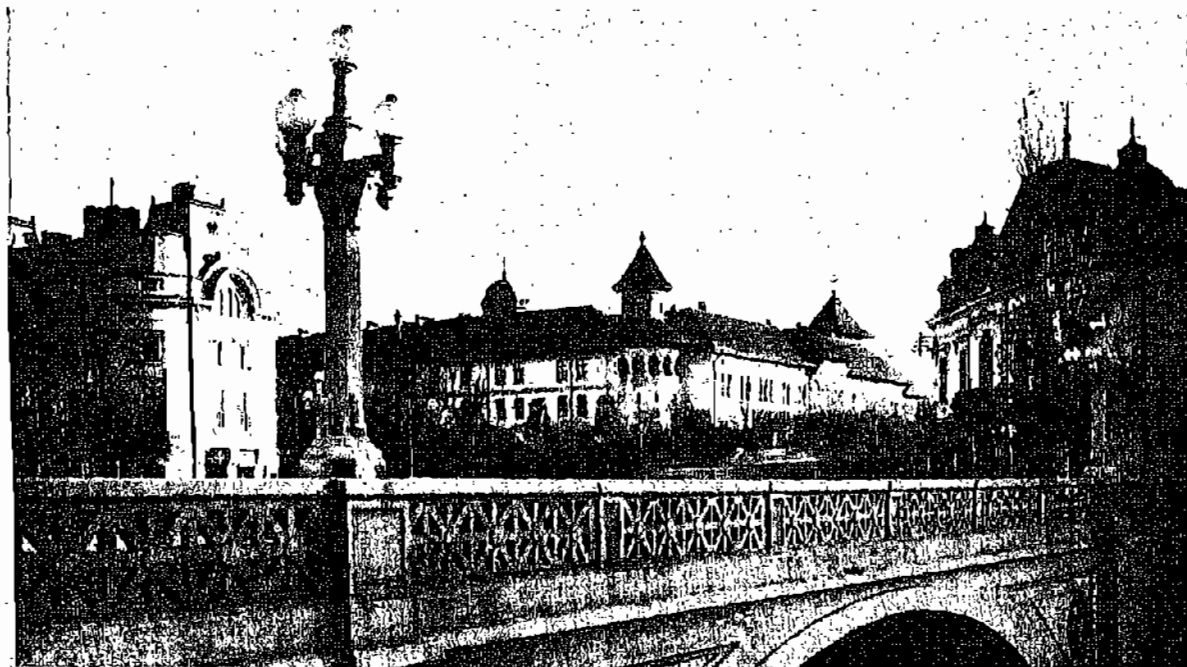

TRACA CE ÎNCHIDE PECETIA UNUI HRISOV
AL LUI CONSTANTIN RACOVIȚĂ DIN 1731
(După *Mareș Beta*; Urme românești în Răsăritul ortodox)

direcții regionale, o activitate culturală mai intensă, reprezentată prin expoziții de documente, peceti și stampe, prin conferințe cu subiecte arhivistice și prin publicarea de reviste și lucrări de specialitate.

Trebuie însă să menționăm că, în afară de Arhivele Statului, mai există un număr destul de mare de autorități și instituții, cari posedă arhive sau depozite importante de material arhivistic. Astfel — ca să amintim numai pe cele de seamă — sunt: Academia Română, Primăria municipiului Brașov, (Arhiva Istorică), Fundația « Regele Ferdinand I » din Iași, Arhiva Națională Săsească din Sibiu, Muzeul Bruckenthal, tot de acolo, Parlamentul din București, Eforia Spitalelor, Așezămintele Brâncoveanu, Curtea de Conturi, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Afacerilor Străine, Arhiepiscopia greco-catolică din Blaj, Fondurile grănicerești din Năsăud.

De altfel, legea de organizare a Arhivelor Statului, admite existența de arhive proprii, chiar la autoritățile Statului, județelor și comunelor, dacă acestea

ARHIVELE STATULUI
(Vedere actuală de pe podul Dâmboviței)

dispun de localuri proprii și de personal specialist.

Materialul arhivistic ce ne-a fost lăsat de înaintași, constituie o prețioasă moștenire culturală. Aceste acte și documente au fost redactate în câte un singur exemplar; sunt deci unicate, care dacă se distrug ori se pierd, nu mai pot fi reconstituite.

Toți cei ce posedă acte și documente vechi, trebuie să se considere ca depozitari ai unei părți din averea națională, pe care sunt dator să o păstreze pentru posteritate.

De altă parte, legea de organizare a Arhivelor Statului, obligă toate autoritățile civile, militare și bisericești ale Statului, județelor și comunelor, să depună la Arhivele Statului, următorul material arhivistic:

- a) Documentele istorice;
- b) Actele de stare civilă ale familiei regale;
- c) Actele comemorative și de fundație;
- d) Actele și documentele, dosarele, condicele, registrele și orice alte scripte, cu o vechime de cel puțin 30 de ani;
- e) Sigiliile și pecețile scoase din uz;
- f) Piese heraldice cari nu se mai folosesc.

Toate acestea, urmează să se depună treptat, pe măsură ce, în registraturile și arhivele autorităților menționate, ating vechimea de cel puțin 30 de ani.

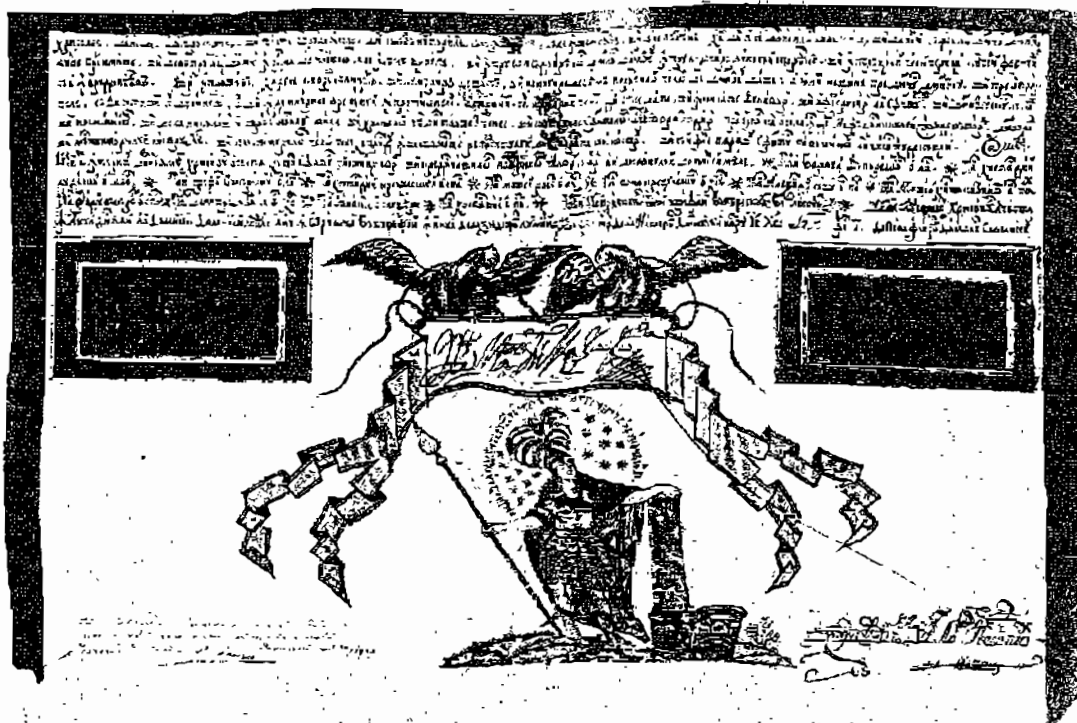
Operațiunea depunerii se face prin mijlocirea delegaților Arhivelor Statului, cari confruntă inventariile cu materialul ce se depune și aleg în același timp și hârtia maculatură. Aceasta din urmă se vinde « Oficiului de vânzarea hârtiei produse în țară », care o transportă la fabricile de hârtie, spre a fi toplită.

Spre a se putea controla de către delegații Arhivelor Statului, dacă autoritățile au păstrat timp de 30 de ani toate dosarele ce s-au format în acest timp, legea obligă pe șefii arhivelor dela toate autoritățile Statului, județelor și comunelor, să trimită în fiecare an, direcției Arhivelor Statului din circumscripția în care se află autoritatea respectivă, un borderou de toate dosarele formate în cursul anului.

Alte măsuri care trebuie să se ia pentru a se asigura păstrarea materialului arhivistic dela autoritățile Statului, județene și comunale, ar fi următoarele:

- a) Să se stabilească răspunderea colectivă și efectivă a tuturor funcționarilor dela arhivele autorităților, în ce privește păstrarea în bune condițiuni a întregului material arhivistic;
- b) Să se recunoască dreptul Arhivelor Statului de a urmări pe toți funcționarii, de orice grad, cari ridică din registraturile sau arhivele autorităților și instituțiilor unde funcționează, acte, documente, dosare sau orice alt material arhivistic, confiscându-le acest material;
- c) Să se acorde Arhivelor Statului dreptul de preferință la orice vânzare de material arhivistic.

În sfârșit, pentru buna funcționare a arhivelor tuturor autorităților, este necesar să se verifice organizarea registraturilor și arhivelor, punându-se în concordanță cu metodele adoptate de Arhivele Statului. În acest scop, e de dorit să se impună funcționarilor de arhive un curs special, la Școala superioară de arhivistică și paleografie de pe lângă Arhivele Statului. Începutul s'a făcut de curând, cu arhiviștii militari, și a dat cele mai bune rezultate.

SPĂRSITUL IRIȘOVULUI LUI MAREE GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, DIN 1753. FEBRUARIE 1
(Din volumul comemorativ al Bisericii Spitalului Civil, 1832—1932)

VI

ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ ÎN ROMÂNIA

Organizația judecătorească se întemeiază și ea pe principiul *separației puterilor în Stat*, introdus într-o oarecare măsură în Regulamentul Organic și proclamat de Constituția din 1866, precum și de cea actuală din 1923. Puterea de a judeca aparține Statului, ea făcând parte din suveranitatea sa, dar exercițiul acestei puteri este încredințat autorităților judecătorești. Judecătorii nu se pot pronunța decât numai asupra unor cazuri concrete. Chiar interpretarea legilor, ceea ce constituie prin excelență rolul judecătorilor, nu poate fi făcută de ei pe cale generală și de autoritate, astfel precum face legiuitorul (art. 36 din Constituție). Totuși puterea de interpretare a judecătorului este considerabilă, întrucât de multe ori textul rigid al legii nu poate rezolva problemele concrete juridice, și soluția depinde în mare măsură de modul de a vedea și de a raționa al judecătorului. El caută să adapteze textul după cerințele procesului și după exigențele vieții sociale.

Cum conținutul regulei de drept evoluează neîncetat în decursul timpului, transformarea jurisprudenței îi incumbă rolul de a completa lacunele ei inevitabile și de a urmări schimbările impuse în mod necesar de evoluția socială. Opera jurisprudențială întinerește astfel codurile, adaptându-le vieții contemporane. Din această cauză jurisprudența și, uneori, practica judecătorească, ajung să elaboreze un adevărat drept cutumiar (al obiceiului).

Organizația judecătorească actuală se întemeiază, în primul rând, pe principiul că justiția se împarte în Statul român numai de tribunalele și curțile anumite instituite prin legi. Art. 101 din Constituție; — corespunzător art. 104 din Constituția dela 1866, — prevede că nici o jurisdicție nu se poate înființa de cât în puterea unei legi «și că tribunalele, comisiile și tribunalele extraordinare nu se pot crea sub nici un fel de numire și sub nici un fel de cuvânt». Pentru garantarea libertății, onoarei și averii cetățenilor, trebuie să existe autorități judecătorești precis determinate și fixe, iar nu tribunale extraordinare cari să judece pentru câțva timp, anumite fapte și mai ales anumite persoane, după voința arbitrară a puterii executive. Experiența istorică din diferite țări oferă numeroase și tragice exemple de nedreptăți săvârșite de asemenea tribunale extraordinare.

Nu trebuie să deducem însă de aici, că legea noastră constituțională ar opri înființarea unor jurisdicții speciale, în vederea judecării unor anumite categorii de procese, precum sunt jurisdicțiile fiscale, de muncă, militare, etc., după cum nu se oprește nici arbitragiul instituit conform legii.

Un alt principiu este acel al îndoitului grad de jurisdicție, după care autoritățile judecătorești sunt grupate astfel ca în regula generală, să existe două grade de jurisdicție: o primă instanță și o instanță de apel. În contra cărții de judecată pronunțate de judecătorie se poate declara apel la tribunal, — afară de cazurile speciale când acest drept este suprimat, — iar în contra sentinței tribunalului se poate declara apel la Curtea de Apel. Acest principiu se numește «de drept comun», în înțelesul că el se aplică în mod obișnuit, ori de câte ori legea nu-l suprimă în mod categoric. Dreptul de recurs fiind însă declarat de ordin constituțional, urmează că el nu poate fi suprimat de legiuitorul ordinar.

Un alt principiu cere ca jurisdicțiile să fie fixe și permanente, ca autoritățile judecătorești să funcționeze, adică, la sediul lor.

Pe de altă parte, autoritățile judecătorești funcționează fără întrerupere, afară de zilele de sărbători și de vacanțele legale, cari sunt, pentru tribunale și curți, dela 15 Iulie la 15 Septembrie, și de două săptămâni pentru sărbătorile Crăciunului și cele de Paști.

Pe de altă parte, există unitate de jurisdicție, în sensul că aceiași judecători judecă și în materie civilă, precum și în materie penală și comercială. Numai tribunalele mai mari au secții speciale civile-corecționale și comerciale, judecătorii acestor instanțe nu sunt însă desemnați, după specialitate, în judecători pentru afaceri civile, penale sau comerciale. Numai la Înalta Curte de Casație, secțiile ei au competența specială fixă.

Chiar și procesele de contencios administrativ, adică acelea intentate de particulari în contra actelor administrative de autoritate, săvârșite de puterea executivă în mod ilegal, sunt date în competența autorităților judecătorești (Curțile de Apel și cu drept de recurs la Curtea de Casație). În organizația judecătorească a Principatelor aceste principii s-au afirmat târziu.

nl. c.

EVOLUȚIE ISTORICĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ ÎN SEC. XVIII

În trecutul nostru, Domnul, ca și împăratul în statul bizantin, era judecătorul suprem, la care oricine se putea îndrepta pentru orice pricină.

Viața de stat a principatelor românești n'a cunoscut justițiile feudale, exercitate de seniorii feudali cu vasalii lor și, mai târziu, delegate de ei unor funcționari; nici justițiile municipale și eclesiastice de sine stătătoare, împotriva cărora regele să lupte, cu ajutorul juriștilor, pentru extinderea dreptului său de judecată; justiția n'a devenit niciodată, la noi, patrimonială și toate pricinile de judecată au fost totdeauna tot atâtea « cazuri regale ». Justiția n'a încetat niciodată de a emana de la Domn.

Dregătorii județelor, în Muntenia, și ai ținuturilor în Moldova, aveau, ca reprezentanți ai Domnului, atribuții administrative, judecătorești, fiscale și militare. Ei se numeau în Muntenia, de regulă, *căpitani* și excepțional *voievozi*, iar în Moldova *părcălabi*, *slavași*, *vâlăși*, *zerdari* sau *voievozi*.

Constantin Mavrocordat, în domniile lui în Muntenia și Moldova, între anii 1735—1748, desființând aproape cu totul vechea organizare militară a slujitorilor, a luat dregătorilor de districte atribuțiile militare și le-a schimbat totodată titlul în acela de *ispravnic*. Din cauza atribuțiilor judecătorești ale ispravnicilor, acum funcționari pur civili, li se mai zicea uneori și « boieri judecătorești » pentru « tot obrazul, orice breaslă ar fi ». Acest Domn a obligat pe ispravnici să judece ei înșiși; să fie condică pentru pricinile ce vor judeca, trecând cărțile de judecată « la protocol »; să fie asistați, la pricini mari de moșii și de țigani, de doi mazăli din județ; în sfârșit le-a interzis să judece tâlhăriile, ci numai să cerceteze pe tâlhari și să-i înainteze la divanul domnesc « cu vina în scris, cu amănuntul... făcând știre cu carte slobodă de pagubele ce au făcut », căci nu se cuvine ca același agent să fie și globnic și judecător.

În unele târguri și orașe mai însemnate, în locul dregătorului districtului respectiv, judeca un alt dregător reprezentant al centrului. Astfel, în Muntenia, avem pe *părcălabul de Câmpulung*, zis de la mijlocul sec. al XVII-lea *ispravnic*, și din sec. al XVIII-lea *epistat*, și pe *părcălabul și voievodul de târg din Târgoviște*. Dar, mai ales în orașele Moldovei era răspândit acest fel de judecătorie, din cauza organizării speciale, foarte vechi, a « ocoalelor » dependente de unele târguri. Erau sate cari « umblau cu ocolul târgului » și altele « cu ținutul » și uneori se iveau în această privință rivalități jurisdicționale între autoritățile ținutale și cele din orașe.

Această judecătorie trebuie deci deosebită de judecata autorităților comunale alese, adică a *șoltuzilor* și *pârșarilor*, cari puteau pronunța și ei globire (amendă) și lovituri de toge.

Cât privește justiția eclesiastică, ea se exercita, firește, asupra fețelor bisericești ca și asupra laicilor pentru abaterile lor dela îndatoririle lor bisericești și spirituale. Nu se constată însă, la noi, un *privilegium fori*, ca în Ungaria, spre pildă, în virtutea căruia,

plăngerile de orice natură împotriva fețelor bisericești să fi fost de competența justiției eclesiastice. Persoanele bisericești, pentru vinovății fără legătură cu misiunea lor, erau la noi justițiabile deopotrivă de instanțele bisericești ca și de cele laice. Infrațiile cu caracter religios, a căror sferă era în vechime foarte largă, fie ale fețelor bisericești, fie ale mirenilor, erau și ele judecate fie de justiția eclesiastică, fie de cea laică, afară de cazul când Domnul le rezerva¹⁾ exclusiv celei dintâi. Așa, la 1618 Domnul dă voie episcopului de Buzău să trimită protopopi să judece « de oameni necumunați, de rude, de a patra împreunare... » să aibă a judeca și a prăda²⁾ (adică a globi). La 1668, Domnul dă Episcopului de Buzău dreptul de judecată asupra tuturor locuitorilor din eparchie, atât slujitori (roșii, păhărnice, spătărei, călărași), cât și țărani. La 1742, Constantin Mavrocordat scrie ispravnicului de Orhei și Lăpușna: « te atingi cu călcare și de oameni atât d-ta cât și nemesnicii d-tale; până și bisericile călcați, cercând pricini de gloabe asupra călugărilor și asupra preoților, care lucru se cuvine a se judeca cu judecată bisericească... Partea bisericească să fie judecați cu judecată bisericească. Când va avea vreun mirean judecată cu vreun călugăr sau preot și va rămânea cu vreo vină călugărul sau preotul, să facă știre la episcopul și se va pedepsi cu judecată bisericească ».

În sfârșit, la noi ca și în imperiul bizantin, toți dregătorii, mari și mici, puteau, în îndeplinirea atribuțiilor lor, să « certe », adică să pedepsească pe contravenienți cu bătaia și să-i globească, adică să-i amendeze. Era un prilej de nesfârșite abuzuri, mai ales pentru agenții atât de numeroși ai sfatului. Aceștia intrau în sate, « prădau » (termen oficial), « ciuboteau » (percepeau dobânzi de întârziere), aruncau « dușegubine » și « năpăști » (amenzi asupra toare) pe bărbați, femei și chiar copii, băgau oamenii în fiare și la închisori.

Era firesc, în aceste condiții, să fi fost o favoare foarte căutată de proprietari ca oamenii din satele lor să fie scutiți de amestecul dregătorilor-judecătorești domnești. Când acorda asemenea scutiri, Domnul își rezerva, de obicei, cazurile de omor și de răpire de fete, uneori nici atât. Documente din sec. al XV-lea în favoarea proprietarilor glăsuiesc: « să nu-i băntuie », sau « să nu-i zăticnească » « nici județ, nici globnic, nici birari, nici pripășari, nici oșuhari, nici alții din boieri sau slugi domnești ». Judecător în sat rămânea, astfel, proprietarul sau Domnul, « dar alt județ să nu aibă ». Formule identice întâlnim, motivate de asemenea împrejurări, pe vremea Merovingienilor. La 1630, Domnul acordă egumenului dela Plumbuita (Ilfov) dreptul să-și judece singuri românii, căci « de răul banilor »³⁾ s'a fost risipit satul mănăstirii, de au fugit românii ». Abuzurile erau atât de cumplite, încât, la 1695, Brâncoveanu se crede dator să declare într'un krisov că « vinde slujbele, iar nu zădărnurile »⁴⁾.

¹⁾ Documentele vorbesc de « grosuri » în care preoții închideau pe vinovați, prilej de abuzuri, pe care zădărnice Constantin Mavrocordat a încercat să-l stăpânească.

²⁾ Agenților fiscali.

³⁾ Vexațiunile.

Domnul putea crea sau suprima după plac competența judecătorească a unora sau altora din diverse agenții ai puterii executive. Astfel, vedem acordându-se unor slujbași vamali din târguri dreptul de a cerceta, chiar pricinile de curvă și hoții și de a grobi și certa rezervând Domnului numai vinele cele mari. Nu exista nicio altă normă în aceste atribuții de competență judecătorească, decât arbitrarul domnesc.

În linii generale, se poate spune că orice dregător, mare sau mic, avea drept de judecată pentru contravențiile privitoare la competența sa administrativă.

Dregătorii enumerați până aici, erau competenți numai în materie civilă și în materie de contravenții și de delicta mici.

Îi n-aveau nici o competență în pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare.

Deasupra menționaților dregători-judecători stăteau, în Moldova, la început, un singur mare vornic, apoi, dela 1568, doi mari vornici, cel de Țara de Jos cu reședința la Bârlad și cel de Țara de Sus cu reședința la Dorohoi; în Muntenia, un mare vornic¹⁾ și, spre sfârșitul sec. al XV-lea, marele ban, pentru Oltenia.

Competența lor era caracterizată prin aceea că numai ei puteau judeca pricinile de omor și că numai ei puteau pronunța pedeapsa cu moarte. Puteau judeca, firește, orice alte pricini. Judecau la casele lor, fie în locul de reședință, fie ori unde se transportau în circumscripția lor.

Mai mare peste toți era Domnul, judecând în sfatul său.

În fruntea cancelariei domnești stătea, în fiecare principat, marele logofăt, ajutat de un al doilea și de un al treilea logofăt. La el veneau și dela el porneau toate actele de procedură privitoare la pricinile ce Domnul judeca.

În pricinile penale, agentul de urmărire a vinovaților, introducătorul lor în instanța domnească și supraveghetorul executării sentinței, era marele armaș, ajutat de al doilea și de al treilea armaș și de mai mulți armășii.

Sfatul domnesc se compunea din boieri-dregători mari în funcție. Uneori se adăugau și foști boieri mari, precum și, fie *ratione materiae*, fie *ratione personae*, mitropolitul și episcopii. Sfatul domnesc era tot odată supremul organ legislativ, executiv și judecătoresc al țării.

Domnul, în sfatul său, judeca: a) orice plângeri împotriva deciziunilor dregătorilor, precum și orice pricină voită să evocă dinaintea sa; b) cu exclusivitate, pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare; c) cazurile, de obicei, de omor și de răpire de fete, ce-și rezervase față de satele unde acordase proprietarilor imunitatea de jurisdicție.

Sistemul românesc prezintă asemănare cu cel în vigoare la periferia imperiului roman, în epoca de decadență. Funcționarul avea atunci tendința să transforme vechiul *judicatio*, care fusese atât de com-

plicată, de diferențiată și de plină de garanții pentru indivizi, într-o *cocercitio* aproape exclusiv polițienească. Guvernatorii acestor provincii se numeau uneori și *judices*. Subalternii lor aveau și ei drept de judecată. Cel mai mic era *civilis iudex*, care venea și cel mai des în contact cu poporul de rând.

Acest sistem a existat și în statele barbare din Occident înainte de feudalitate și funcționarul regal era numit și acolo *iudex*, *iudex publicus*, *iudex fiscalis*. Acolo însă, ca o urmare a vechii organizații a popoarelor germanice, încă din epoca merovingiană, funcționarii mari regali, dux, comes, graf, nu făceau decât să prezide judecata, să ratifice și să execute sentințele pe care le pronunțau, ca judecători, *boni homines*, *rachimburgi*, *oameni liberi*, *jurați aleși*. Confuzia între atribuțiile administrative și judecătorești nu mai era deci deplină.

CONSTANTIN MAVROCORDAT, DOMN AL MOLDOVEI
ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎNTRE 1730 ȘI 1769
(După frescă dela Mănăstirea Văcărești. Din N. Iorga, Portretele
Domnilor Români)

¹⁾ Abia la 1701 s'au desdoblat și în Muntenia un mare vornic al Țării de Sus și altul al Țării de Jos.

Aşa dar, canii pretutindeni s'a ajuns, destul de timpuriu, la *complete* de judecată, precum şi la oarecare diferenţiere între atribuţiile judecătoreşti şi cele administrative.

La noi, s'a perpetuat sistemul roman imperial şi amintirea lui «jude» a trăit în termenii de *jude*, *judeş*, *judecător*. Sistemul nostru vechi mai seamănă şi cu cel bizantin şi sârbesc medieval, cari n'au cunoscut nici autononii locale, nici judecători aleşi. Se deosebeşte de cel bizantin doar întrucât acesta, pe lângă dregătorii administrativi, fiscali şi militari, cari aveau şi atribuţii judecătoreşti, cunoaştea şi judecători proprii zişi.

Judecătorii din oraşele noastre nu erau decât nişte dregători administrativi cari aveau şi atribuţii judecătoreşti; calificativul de «judecători» nu trebuie să înşele: erau zişi judecători tot aşa precum în Polonia castelanii erau numiţi şi «judices». Ei judecau uneori asistaţi de «oameni buni» cari însă îndeplineau un rol mai mult pasiv, de martori la judecată.

În general, Moldova şi Ţara Românească n'au cunoscut decât sistemul judecătorului unic, cu excepţia, pe de o parte, a divanului domnesc, iar pe de altă parte, a justiţiei comunale, împrumutate evident din Ardeal. În Ardeal, «magistratul», senatul, sau sfatul oraşenesc, era compus din judeţul oraşului şi asesori aleşi (jurati cives).

Ca şi la Merovingieni, existau la noi în vechile timpuri două feluri de sfaturi ale suveranului: unul restrâns *placitum palatii*, altul mai larg şi care se aduna mai rar: *placitum generale* sau *conventum publicum*. Dar sfatul restrâns al Domnului nostru n'a evoluat ca cel din Ungaria, spre pildă, unde, începând din sec. al XIII-lea, au intrat, treptat, mai întâi nobili cu oarecare cunoştinţe de legi, zişi *assessores* sau *consiliarii*, cari puteau judeca şi în lipsa seniorilor laici şi bisericeşti şi, mai apoi, prelaţi şi baroni aleşi de adunarea naţională.

Pe când însă aiurea regele, cu timpul, a judecat în persoană tot mai rar, şi treptat, numai unele cazuri au fost rezervate judecăţii lui, la noi Domnul n'a încetat nici odată de a exercita personal deplinătatea atribuţiilor lui judecătoreşti. Nu s'a desprins niciodată la noi din sfatul domnesc o deosebită curte domnească de judecată. Boierii divanului erau calificaţi de simpli «martori» la judecată. Se întâmpla numai ca Domnul să dea o pricină în cercetare boierilor divanului sau a câtorva dintre ei ¹⁾, după cum o putea trimite marilor vornici ²⁾ sau

oricărui alt dregător, iar hotărârile chiar ale veliţilor boieri ai divanului erau date sub rezerva hotărârii supreme a Domnului. Judecata marilor bani de Craiova, cu sau fără divan, nu era nici ea decât înclinarea judecăţii domneşti şi putea fi atacată înaintea Domnului.

O sentinţă nu era niciodată definitivă. Domnul avea dreptul să reformeze orice sentinţă, precum şi să evocă orice pricină dinaintea sa. Era destul ca Domnul să se schimbe pentru ca procesul să poată fi reluat. Aşa dar, ceea ce am putea fi ispiţi să numim «apel», nu era în fond decât o principială *absenţă* a autorităţii lucrului judecat.

«Apelul» se reducea în trecutul nostru la un fel de drept de jeluire la superior împotriva actului inferiorului şi era firesc să fie aşa, faţă cu completa confuzie între atribuţiile executive şi cele judecătoreşti ale dregătorilor. De aceea şi jeliurile împotriva sentinţelor se puteau prezenta Domnului, ca şi cele împotriva oricărui act administrativ, între altele şi prin forma sumară a jalbei «în proţap», când Domnul mergea la plimbare.

«Cauzele cele mari le decide însuşi Domnul», — scrie D. Cantemir, — «iar cele mici le lasă asupra boierilor». «Le lasă» şi deci poate să nu le lase, după cum şi dregătorii-judecători mari pot să lase, dacă vor, şi chiar lasă, de obicei, pricinile mici în seama subalternilor.

Nu se poate deci vorbi, în vechiul nostru drept, de «prime instanţe» de judecată şi de «instanţe de apel», ci numai de jeluiri sau plângeri împotriva actelor dregătorilor-judecători. Astfel se explică şi de ce Domnul putea pedepsi pe boierul care măcar şi «din neştiinţa legilor» judecase «strâmb», după cum putea pedepsi pe jeluitor, dacă judecata dregătorului se dovedea dreaptă. Pretinsul apel nu era decât o jeluire care părea jicnitoare pentru dregătorul pe care-l viza; şi aceasta nu numai la noi.

În Statul roman, magistratii au privit multă vreme ca o jicnire apelul contra sentinţelor lor şi împărăţii au luptat contra acestui obicei, prevăzând amenzi pentru magistratul care refuza de a primi apelurile, sau nu le dădea urinare. În vremea Merovingienilor, dela judecata tribunalului comitelui se putea apela la sfatul regelui, dar cel ce pierdea, era amendat. Regii căutau să scape de aceste apeluri şi ndesori refuzau de a le cerceta. Apelurile zise de «défaut de droit» şi de «faux jugement», erau privite încă în sec. al XVIII-lea ca o imputare de fraudă sau de rea credinţă şi, deci, ca injurioase pentru judecător.

DIN SEC. XVIII PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Societatea românească a fost totdeauna supusă oarecărui influenţe străine, cari s'au accentuat, mai ales, dela tratatul din Carlovăţ dela 1699, de când Principatele au revenit în atingere directă cu Apusul. De atunci au reînceput străduinţele occidentale de pătrundere economică, politică şi ideologică la noi.

¹⁾ Boierii divanului hotărâsc în chestiuni de proprietate, rămânând ca să se facă «drese domneşti» (ex. 1637 în Ghilbănescu, *Surse şi izvoade*, III, 258). La 1662, trei din boierii mari ai divanului Moldovei dau ordine către slujitorii unui (muit, în urma jeluiri unui egumen (*Ibid.*, IV, 169). Judecată a veliţilor boieri la 1671: «au eşit la lege înaintea boierilor celor mari» (*ibid.*, IV, 209).

²⁾ La 1609, Domnul Moldovei zice într-o carte de judecată că «părţile au avut şi zi înaintea noastră dinaintea milei sale pan Ureche vel vorile» (*ibid.*, IX, 82). La 1661 marele vornic al Ţării de Jos în Moldova dă scrisoare de judecată în pricina unor pe cari «Măria Sa Vodă i-a trimis la noi să-i judecăm» (*ibid.*, IV, 168). Carte de judecată dată în Muntenia de Mihail mare agă la 1605: «a rămas de lege dinaintea mea» (*ibid.*, VI, 186).

De altă parte, din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și în tot cursul celui de al XVIII-lea, sub influența unor Domni luminați, la Academiiile din București și Iași au profesat dascălii cei mai de seamă ai neoclasicismului elin, dintre cari mai mulți își complotaseră cunoștințele în Occident și pe cari veneau să-i asculte nu numai Români, dar și tinerii din toate părțile Sud-Estului european creștin.

Nici la Academiiile din București și Iași, nici la marea școală a Panarului, nici la școala din Iannina, nu existau cursuri speciale de drept, iar despre tinerii cari pe atunci au studiat în Occident nu se știe să fi dobândit diplome juridice, așa încât trebuie dedus că luminile, de cari unii au dat dovadă în materie de drept, le vor fi câștigat ca o ramură a studiului, de predilecție pe atunci, al filosofiei și prin citiri dictate de înclinare naturală spre problemele juridice. Este neîndoișor că acești oameni luminați au cunoscut «les Lettres persanes» (1721) și «l'Esprit des lois» (1748) ale lui Montesquieu, «le Contrat social» (1762) al lui Rousseau și «Dei delitti e delle pene» (1764) al lui Beccaria, cari au transformat concepțiile juridice apusene.

Cea dintâi operă legislativă de o deosebită importanță și aplicație, izvorită din acest curent juridic, este reforma lui Alexandru Ipsilanti, din Muntenia, în prima lui domnie, la 1774—1782, și care privește de aproape vechea noastră justiție penală.

Reforma lui Alexandru Ipsilanti în ramul judecătoresc este cuprinsă în două hrisoave dela 1775, în codul său «Syntagmaton nomikon» dela 1780 și în diferite circulări. A fost completată într-o câțva de urmași săi Nicolae Caragea (1782—1783) și Mihail Șuțu (1783—1786) și de el însuși, în a doua și scurta lui domnie în Muntenia la 1796—1797.

Când, la 1775, Alexandru Ipsilanti înființă «departamenturile», adică completele de judecată, numi judecători «boieri ce știu atât pravila, cât și obiceiul pământului». De când cu «departamenturile», au început unii boieri să se specializeze în studiul legilor și în cariera de judecători.

Menirea «departamenturilor», cele dintâi tribunale la noi, și a judecătorilor, era cu atât mai grea, cu cât și codul lui Ipsilanti era departe de a fi complet, așa că trebuia adeseori să se recurgă direct la «prăvelele împărătești» sau la manualul lui Harmenopol.

Dela reforma lui Alexandru Ipsilanti, se poate vorbi pentru întâia oară la noi de «instanțe judecătorești».

A) *Întâia instanță* o formau:

1. În județe, tot ispravnicii, dar pe lângă ei se

ALEXANDRU IPSILANTI, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNESCII ȘI AL MOLDOVEI, ÎNTRE 1774—1797
(După harta lui Riga Valephtul. Din Marcu Beza: Urme românești în Răsăritul ortodox)

rânduiesc și judecători. Prin aceasta, însă, nu se face deosebirea completă între puterea executivă și cea judecătorească, deoarece Ipsilanti decide «de această una dată, până a vrea Domnia Mea a da nizamul cel desăvârșit... face trebuință de a fi ispravnicul și judecătorul de-a-valma... să aibă a căta ispravnicul trebile judecătoriei și judecătorul trebile ispravniciei de-a-valma. Iar după ce... vom pune lucrurile la rânduală... după pofta Domniei Mele, atunci vom deosebi a fi judecătorul numai la ale judecă-

toriei și ispravnicul numai la ale isprăvniceii...». În scurta lui a doua domnie în Muntenia la 1796—1797, Alexandru Ipsilanti a întărit însă din nou dispoziția că ispravnicul va judeca împreună cu judecătorul, afară de cazul când ispravnicul va lipsi dela reședința judecătorească.

Competența acestei prime instanțe din județe era mărginită la afaceri civile, contravenții și delicta mici. Executori ai sentințelor erau numai ispravnicii.

2. La București, întâia instanță o formau:

a) În pricini civile, două «departamente», unul de opt, altul de șapte boieri, de rangul al doilea sau al treilea, complete deci de magistrați ca tribunalele de azi; se prevedea în codul Ipsilanti ca aceste două departamente să fie deopotrivă la putere, adică fără de a se supune unul la apelația celuilalt.

b) În pricini criminale, un «departament al vinovățiilor», zis de obicei departament «criminalion», compus din opt boieri, deci iarăși un complet de magistrați.

c) Pentru contravențiile și delicta mici din «târg», adică din centrul Capitalei, un tribunal mixt, zis al «giei», compus din agă (mare dregător administrativ) și un boier judecător.

d) Pentru contravențiile și delicta mici din «mahalale», adică dela periferii, un tribunal mixt, zis al «spălării», compus din spătar (mare dregător administrativ) și un judecător.

3. La Craiova, întâia instanță o formau:

a) În materie civilă, o judecătorie de patru boieri înființată de Mihail I Șuțu la 1785;

b) În materie penală, un departament «criminalion», înființat pare-se de Nicolae Vodă Caragea (1782—1783), compus din trei boieri judecători cu vtori armașul.

B) A doua instanță o formau iarăși complete de judecători-dregători, în locul judecătorului-dregător unic de până atunci:

a) Pentru Oltenia, în locul marelui ban, care de câțiva vreme nu-și mai avea reședința la Craiova, divanul Craiovei, format din caimacam (boier de rangul întâi sau al doilea, administrator al Olteniei) și cinci boieri judecători.

b) Pentru Muntenia propriu zisă, în locul marilor vornici, «departamentul veliților boieri», compus din boierii de întâiul rang în funcție și câțiva foști dregători mari. Devenea astfel o regulă vechiul obicei după care Domnul desemna uneori pe câțiva boieri ai divanului să cerceteze pricinile.

Aceste instanțe de apel erau prima instanță de judecată pentru pricinile boierilor mari.

C) A treia și ultima instanță era divanul domnesc, compus din Domn, adeseori mitropolitul și episcopii și din boierii titulari ai dregătoriilor celor mari și care în anumite zile judeca pricinile civile, iar în altele «vinovățiile».

Marele armaș și ajutoarele lui continuau să funcționeze cu vechile lor atribuții de agenți de urmărire și de executori ai sentințelor criminale și să îndeplinească în divan, după expresia d-lui C. Sărățeanu, rolul de procuror mut.

În Moldova, în aceeași vreme, singura deosebire ce o constatăm față de trecut, este că și aici a dispărut jurisdicția marilor vornici, rămânând numai aceea a veliților boieri. Ierarhia dregătorilor-judecători se compune din ispravnici pentru județe, agă pentru centrul, și hatman pentru periferiile capitalei, iar deasupra veliții boieri ai divanului domnesc și, în sfârșit, Domnul însuși în divan¹⁾. În codul lui Șuțu dela 1820, se vorbește însă de un tribunal special pentru pricinile mari penale și anume unul singur pentru toată țara «departamentul criminalion» la Iași, «la care se trimite toți vinovații», iar crimele împotriva stăpânirii se cercetează de-a-dreptul de obșteasca adunare a divanurilor.

Constatăm astfel în Muntenia, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, o încercare de a deschi organele administrative de cele judecătorești. Dregătorul începe să devie magistrat. Această reformă, pornită dela Alexandru Ipsilanti, nu se introduce complet decât la București și Craiova; în județe se menține, în parte, vechea confuzie de atribuții. În Moldova, încercarea se face mai târziu, numai la Iași, și numai pentru justiția penală.

În aceeași vreme, tot dela Ipsilanti pornește a doua reformă înseamnă: înlocuirea judecătorului mic printr'un complet de mai mulți judecători. Se introduce astfel, ipso facto, mentalitatea pretoriană a tribunalului, în locul celei administrative a dregătorului-judecător unic. Aceste complete sunt: în Muntenia, judecătorul cu ispravnicul în județe, judecătorul cu aga și cu spătarul în București, tribunalele civile și criminale de primă instanță dela București și Craiova, divanul caimacamului la Craiova și divanul veliților boieri la București. În Moldova, completele de judecată sunt numai divanul veliților boieri și tribunalul criminal dela Iași.

În sfârșit, reforma lui Ipsilanti a făcut, pentru prima oară la noi, încercarea de a se deschi instanțele de judecată a pricinilor civile și a celor penale.

Din punctul de vedere al organizării justiției, în ajunul revoluției dela 1821, o singură schimbare se făcuse în Moldova: se înființase un tribunal criminal la Iași. Evoluția spre modernizare fusese deci în această privință mult mai lentă ca în Muntenia, deși Alexandru Ipsilanti domnise și în Moldova, dela sfârșitul anului 1786, până la mijlocul anului 1788. Explicația stă în faptul că marea boierime din Moldova era mai conservatoare.

De această deosebire de evoluție în cele două Principate s'au resimțit și proiectele de reforme ce au înlocuit la 1821—1822, cu prilejul eteriei grecești,

¹⁾ Încă dela 1742 un ordin al lui Constantin Mavrocordat pare a nu mai cunoaște decât jurisdicția ispravnicilor și apoi a divanului. «Doi oameni când vor veni să se judece, întâi să se scrie pricina omului ce părăște, apoi să se scrie răspunsul celuilalt, apoi hotărârea judecătorească... ca să fie lucru lămurit și... să poată înțelege divanul... Și de acum înainte... de nu vor veni judecătorești înțepitate după poruncă... le vom trimite rupte cu oamenii domnești acolo la d-ța și nu-ți va fi cu cinste». (Iorgu, *St. și doc.*, VI, 242).

ca o izbucnire a unor dorințe acumulate; în Muntenia, aceste proiecte conțin prea puțin în ramura judecătorească.

Un proiect de reformă muntean dela 1822, intitulat «Indreptarea țării după cele ce a pătimit dela străini la 1821», vrea numai ca din cei doi ispravnici ai fiecărui județ, unul să fie special însărcinat să caute judecățile împreună cu judecătorul, deci o dorință de accentuare a diferențierii începute de Ipsilanti; mai vrea ca zapcii plășilor să poată judeca pricinile mărunte dintre locuitori; ca la fiecare «departament» să figureze și un *nomicos*, adică legist și, în fine, să se înființeze un departament special pentru hotărânicile de moșii.

În Moldova, cum era și firesc, reforma judecătorească trebuia să atragă acum mai mult atenția.

Proiectul de reforme elaborat la 1822 de boierii secundari, poreclii «cârvunari» și intitulat «Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldaviei... spre a sluji pământestii ocărmuirii de temelie...» se ocupă pe larg de ramul judecătorec.

El prevede următoarele «instance» de judecată:

a) Ispravnicii, împreună cu un judecător, ca în sistemul introdus în Muntenia de Alexandru Ipsilanti. Dădea însă acestora și competență penală.

Orice judecată trebuia începută la întâia instanță, adică la «judecătoria ținutului unde se va afla lucrul de pricină, sau persoana trasă la judecată». Prin aceasta se suprima privilegiul, jignitor pentru cârvunari, al boierilor mari de a fi judecați de-a dreptul de instanțele superioare¹⁾.

Ispravnicii singuri, fără concursul unui judecător, erau competenți în pricinile «ce atârnă de buna rânduială a târgului, a economiei câmpului, a neguțătoriei, de darea birului...».

În Iași, rămânea tribunalul agiei, adăugându-se pe lângă agă un judecător, după sistemul lui Ipsilanti.

Cârvunarii nu cer *complete* de judecată pentru prima instanță. Ei nu merg deci atât de departe ca Ipsilanti, care înființase complete de primă instanță la București și Craiova, atât pentru pricinile civile, cât și pentru cele penale.

b) Instanță de apel în materie criminală devenea, în proiectul cârvunarilor, tribunalul penal de întâia instanță din codul lui Suțu, adică tribunalul criminalicesc din Iași, compus din cinci boieri de orice rang. Aplicând însă pe de-a-ntregul principiul separației puterilor, cârvunarii cereau și în materie civilă o instanță specială judecătorească de apel, în locul judecății velișilor boieri, anume un divan «al doilea» de cinci boieri de rangul al doilea. Data înfăți-

șării la apel avea să se fixeze, după vechiul obicei al amândouă Principatele, de prima instanță, în urma declarației de nemulțumire a vremeia din părți.

c) A treia instanță, aplicând mai departe principiul separației puterilor, avea să fie, în locul vechiului divan domnesc, divanul întâin, compus din 5 boieri de rangul întâin și 2 din fruntea celor de rangul al doilea.

Această a treia instanță era însă numai de casare «după cursul actului (adică sentinței), dacă se va găsi vreo greșală sau vreo urmare de nedreptăți».

Proiectul cârvunarilor mai prevedea, după sistemul lui Alexandru Ipsilanti¹⁾, cancelarii ale judecătorilor, cu logofeți însărcinați să formeze și să ție dosarele pricinilor.

Așa dar, în proiectul boierimii secundare a Moldovei, atribuțiile judecătorești ale Domnului nu erau menținute decât pentru cazul când între instanța de apel și instanța de casare se ivea un desacord.

Cât privește pe boierii cei mari ai Moldovei, majoritatea lor ar fi vrut înlocuirea totală a domniei unui singur printr'un stat de boieri mari. Cu atât mai vârtos nu admiteau amestecul Domnului la judecări. Dar, tocmai din cauza tendinței lor de a rezuma boierimea la un mănușchiu de vreo 20 de familii și de a rezerva numai acestora privilegiile boierești și înalta conducere a treburilor publice, «aristocrații» erau în multe privințe mai liberali și mai democrați decât «ciocoi», sau «cârvunarii», adică decât boierimea secundară, preocupată de a beneficia de privilegiul și drepturi politice pe picior de egalitate cu «protipendada». Această concepție a boierimii mari se vede bine din proiectul de constituție întocmit de marele logofăt Dimitrie Sturza și pe care el însuși îl numește «aristocratico-democratic».

Acest proiect desparte complet puterea executivă de cea judecătorească. Cea executivă este încredințată unui «divan mare», compus din 15 boieri mari «cârmaci toatăi oblăduiri a republicii». Puterea judecătorească aparține «divanului pravilnicesc», compus din 15 boieri mari, care-și păstrează situația pe viață și, în caz de vacanță, *completează* un nou membru dintre «neamurile boierești», înțelegându-se cele mari. În acest sistem instanțele judecătorești sunt reduse la două:

a) În fiecare județ, un tribunal de trei judecători *aleși* de boierii locali.

b) Divanul pravilnicesc dela Iași.

Se știe că domnia lui Ioniță Sandu Sturza (1822—1828) a fost sabotată de boierimea cea mare, care a rămas departe de țară siliind astfel pe Domn să numească în funcțiile înalte, reprezentanți ai boierimii secundare. Spre sfârșitul domniei, boierii mari întorcându-se și împăcându-se, măcar aparent, cu Domnul, i-au impus la 1827 un așezământ care mulțumea întreaga boierime. Se consfințeau și chiar se extindeau

¹⁾ Astfel, la 1790, nu boier mare, Iannache Cantacuzino, protesta împotriva ocărmuirii ținutului Roman: «Starea mea ca boierescă cere, și după pravile și după neștiințut obiceul pământului nostru, să fie judecată iarăși de persoane de asemenea stare, fie proșes de orice soi va fi. Deci persoanele acele de o stare cu totul mică și întunecată fac de istov nelegiuirea cea hotărâre de judecată. Las de a pomeni că sunt și fără idel, necum cu vreo știință de filosofie și pravili judecătorești». (Iorga, *St. și doc.*, VII, 243).

¹⁾ Acesta înființase în Muntenia la 1777 condicari, pe lângă judecătorii de județe, și logofeți pe lângă celelalte instance.

până la scutirea totală, privilegiile fiscale ale boierimii, fără deosebire de trepte. În acest așezământ se cuprindeau și oarecare dispoziții privitoare la ramul judecătoresc. Mai retrograd și în această privință decât tot trecutul, așezământul hotăra că pricinile boierilor de orice treaptă, între dăușii sau cu oamenii de rând, vor merge «după obicei și după Bazilice» de-a-dreptul la divanul veliților boieri. Pricinile oamenilor de rând aveau să se judece, în primă instanță, de judecătorii isprăvnicești și, în apel, de divanul veliților. Singurul pas înainte pe care-l făcea așezământul dela 1827, era că introducea autoritatea lucrului judecat: o sentință dată de Domn în divan, adică împreună cu mitropolitul, boierii mari și cu divanul veliților «săvârșea totul în veci».

Caracteristica, așa dar, a proiectelor de reforme ale boierilor în materie judecătorească, este dorința de a limita puterea domnească.

În materie de justiție, intervenția Domnului fanariot adusesse o răsturnare a valorilor de altădată. Înainte vreme, *legea* era ținută în subordinea de *judecată*. Rezultatul unui proces atârna mai mult de voiața personală a judeului, decât de cea impersonală a legiuitorului. Domnul fanariot, ca și «despotul luminat» din Occident, se dăduse apoi drept reprezentant al «legii» și pretinsese să intervie în această calitate. Bine înțeles, acest «legalitarism» al principelui nu era un sentiment totdeauna desinteresat. Era poate chiar o necesitate de viață pentru un monarh. «Legea», care este una, este arma de căpetenie a oricui vrea să domine o societate. Toți tiranii au fost nomoteți.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1859

În desbaterile comitetului de opt însărcinat cu elaborarea Regulamentelor Organice, Costache Conachi a fost purtătorul de cuvânt al protipendadei Moldovei împotriva amestecului domnesc la judecări. Merită să fie citată a lui «socotință» asupra modului de alcătuire a instanței celei mai înalte «de care adică spânzura soarta vieții, cinstei și averii locuitorilor».

În privința autorității lucrului judecat, Conachi este, firește, de părere că trebuie admisă, și amintește că și în Moldova era obiceiul că pricinile judecate de trei Domni consecutivi, erau definitive. Totuși din cauza «catahrișurilor»¹⁾ săvârșite mai înainte cu judecățile, Conachi admite, cu Mihail Sturza, revizuirea lor. Dar, spre deosebire de Mihail Sturza, el se declară împotriva inamovibilității magistraților instanței supreme. El preferă ca ei să fie numiți pe zece ani, căci așa nu vor fi «sub veșnica apărare despre pretențiile ce ar avea lumea asupra lor» și pentru că ar lăsa perspective de înaintare «Moldovenilor... vrednici... prin câștigarea cunoștințelor și învățăturilor trebuincioase la acest loc».

Proiectul, întocmit de comitetul de opt, a fost dat, la 1831, în fiecare Principat, în cercetarea «Obșteștei Extraordinare Adunări de revizie a Regulamentului Organic».

¹⁾ Abuzurilor.

Aceleași chestii care se desbătuseră în comitet, au provocat discuții și în Adunarea de revizie din Moldova. Astfel, față de unele amendamente, al căror cuprins nu-l cunoaștem, privitoare la alcătuirea instanței supreme și la reducerea atribuțiilor judecătorești ale Domnului, Kisseleff observă că țințesc «a da în lături puterea Domnului, care n'ar mai avea nici o împărțire în pricinile judecătorești și s'ar aduce la singura dregătorie a unui vornic de aprozi». Astfel din cauza opinerii lui Kisseleff, n'a putut triumfa punctul de vedere al boierimii Moldovei în privința atribuțiilor judecătorești ale Domnului.

Tot așa în Muntenia, deschizând la 1832 Adunarea Obștească obișnuită, Kisseleff repeta că «neîmpărțirea Domnului la pricini de judecări, neputându-se uni cu duhul locuitorilor», este inadmisibilă.

În privința inamovibilității, Kisseleff a opinat că «nu s'ar putea așeza decât atunci când judecătorii rânduiești pe viață ar alcătui un trup deosebit și recomendat de către însăși luminarea lor, în vreme când tot atunci și dreapta judecată a obștei norodului luminat prin ispită, ar putea fi o lăcăzătură temeinică a nemustrării cugetului judecătorilor. Până atunci, înrăurirea Domnului la pricinile judecătorești ar trebui păstrată, însă ea va fi mărginită întru puterea unei Curți de Cassation... care nu va cerceta decât cea cu amăruntul urmare a formulilor, fără a se atinge de pricină».

Regulamentul Organic prevedea că hotărârile ultimei instanțe vor fi «socotite desăvârșite pentru totdeauna... în domnia Domnului ce se află în scaun și întru a moștenitorilor săi»; introdusese adică autoritatea lucrului judecat.

Inamovibilitatea magistraților n'a fost introdusă în Regulamentul Organic. S'a hotărât numai că magistrații vor fi numiți pe trei ani, cu posibilitate de a fi reconfirmați pe un al doilea și pe un al treilea period de câte trei ani. Inamovibilitatea putea fi introdusă după nouă ani de experiență, prin acord între Domn și Obșteasca Adunare. Încă un mijloc deci de influență a Domnului în trebile judecătorești. De aceea, atât programul muntean dela 1848, cât și programul de atunci al lui M. Kogălniceanu și, în sfârșit, Adunarea ad-hoc a Moldovei la 14 Noembrie 1857, cereau inamovibilitatea, care însă n'a fost introdusă nici de Convenția dela Paris.

În Muntenia, ministerul public a fost înființat prin chiar Regulamentul Organic care prevedea procurori pe lângă toate instanțele cu îndatorire de a denunța marelui logofăt al dreptății pe «învinovățiții judecători»¹⁾, de a «îngriji pentru toate câte privesc asupra pazei, bunei orânduiri și a liniștei obștești» și, în sfârșit, de a veghea la aplicarea legilor și de a face apel împotriva sentințelor date cu călcarea pravilelor.

Dispozițiile Regulamentului Organic au fost, în cele din urmă, în materie judecătorească, precum și

¹⁾ Un judecător, vinovat de delict sau crimă în exercițiul funcției sale, era denunțat marelui logofăt, care-l trimitea în judecata Înalțului Divan. Membrii Înalțului Divan erau justifiabili de cele două secții ale divanului judecătoresc, prezidate de Domn.

ION SANDU STURZA
DOMN AL MOLDOVEI
(1822-1828)

MIHAIL STURZA
DOMN AL MOLDOVEI
(1834-1849)

GHEORGHE BIBESCU
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
(1842-1848)

în celelalte, un compromis între diferitele dorințe ce se exprimaseră în Principate.

Organizarea instanțelor se făcea pe baza principiului «despărțirii puterilor cărmuitoare și judecătorească», fără a face însă și aplicarea lui integrală.

Întâia instanță o formau:

a) La țară, tribunalele sătești, compuse din preot și trei membri aleși de locuitori pe un an, câte un fruntaș, mijlocăș și codaș. Se întruneau Duminică și sărbătoarea la casa preotului și căutau să împace neînțelegerile ivite între săteni. Dacă nu reușeau, trimiteau părțile la tribunalul județului. După propunerea vornicului Mihail Ghica, s'a admis, în Muntenia, că în caz de contestații asupra stricăciunilor provocate de vite ce călcau în holde, proprietarul sau vechiul (reprezentantul, procuratorul) lui va face parte din tribunalul sătesc.

Plăngerile sătenilor (clăcașilor) împotriva proprietarilor, erau de competența tribunalelor de județe; ale proprietarilor însă, pentru nesupunerea clăcașilor, se cercetau, ca în proiectul cărvunarilor, de cărmuitorii județelor, sub cuvânt că «dreptățile proprietarilor de moșii nu au trebuință de a se mai cerceta și de a se hotări prin judecată, fiind odată hotărâte prin pravile, iar munca câmpului nu iartă nici un fel de întârziere».

b) Cărmuitorii județelor și sub-cărmuitorii plășilor, pentru pricinile polițienești mici, ce se pedepseau cel mult cu 3 zile închisoare sau 50 lovituri de toge și pentru pricinile administrative, adică «cele ce privesc la ocărmuire, precum pricinile de dajdie și plăngerile împotriva slujbașilor cărmuirii pentru rea întrebuințare a puterii ce li s'a dat». Tot în sarcina cărmuitorilor și sub-cărmuitorilor era de a iscodi, prin parcălabii satelor, tot ce poate aduce turburarea liniștii, răspunzători fiind, însă, de orice «brăpări și năpăsturi» ale subalternilor.

c) În cele două capitale, București și Iași, «tribunalul poliției îndreptătoare», adică un tribunal

administrativ special (corespunzător vechilor judecătoria, a spătăriei sau hătmaniei, și a agiei), compus dintr'un președinte, doi membri și, în Muntenia, un procuror, sub privigherea agăi, avea cădere de a judeca «pricinile polițienești mici», adică contravențiile «împotriva bunei orânduiri, bunelor moravuri și obștești siguranțe», care se pedepseau cu cel mult trei zile închisoare sau 50 lovituri de toge. Același tribunal se ocupa și cu executarea contractelor încheiate de meșteri.

d) În județe s'au luat ispravnicilor, ziși de acum ocărmuitori, atribuțiile judecătorești și s'au încredințat unor tribunale compuse dintr'un președinte, doi membri și, în Muntenia, un procuror, cu atribuții civile, comerciale, corecționale și, în Muntenia, criminale. În Moldova, tribunalele ținutale nu puteau, în materie criminală¹⁾, decât să urmărească și să trimită pe părți și pe bănuți complici în cercetarea instanței superioare. În Muntenia, pentru pricini comerciale, se adăugau tribunalului și doi negustori aleși. În Moldova, acest adaos se făcu la început numai la Galați, Focșani și Botoșani²⁾. În Muntenia, tribunalele de județe judecau fără apel până la 1500 lei vechi, capital. În Moldova, judecau fără apel până la 500 lei vechi, iar pentru pricini de valoare mai mare, nici nu puteau judeca, ci numai «aduna științele» și actele și a le trimite, cu raport, instanței superioare.

La 1823, tribunalul Ilfovului a fost împărțit în trei secții: *polițienească*, adică *civilă*, *negustorească*, adică *comercială* și *criminalicească*, fiecare secție cu atâți membri cât un tribunal de județ, iar la secția

¹⁾ Contrariu proiectului cărvunarilor, care preconizase, fără a-l și aplica, sistemul pe care Regulamentul Organic l-a introdus puțină vreme ummal în Muntenia.

²⁾ Mai târziu s'a hotărât că la Iași va lua parte stăruștea de neguțători și s'au înființat tribunale speciale de comert la Galați și Ismail.

comercială singur președintele era judecător-boier numit, iar cei doi membri, negustori aleși¹⁾.

Secției zise criminale i s'a luat însă atunci dreptul, pecare, în Moldova, tribunalele ținutale dela început nu l-au avut, de a judeca pricinile criminale, adică de omor, încercare de omor, tâlhărie, hoție cu spargere și orice infracție ce se pedepsește cu închisoare de mai mult de un an, sau cu pedeapsă mai gravă. În aceste pricini, tribunalele de județ nu mai puteau face conform tradiției, decât «cuvincioasele iscodiri și practicele spre a descoperi ființa vinii și pe cel năvărât vinovat» și a-l trimite, cu dosarul, instanței superioare.

În Moldova, la 1833, numărul tribunalelor a fost redus dela 16, câte erau ținuturile, la zece, desființându-se în șase ținuturi.

A doua instanță o formau:

a) În materie civilă: secțiile civile ale divanului judecătoresc din București (1 president, 6 membri, 1 procuror) și divanul judecătoresc din Craiova (1 president, 4 membri, și 1 procuror) și divanul judecătoresc din Iași (7 membri).

Aceste divane judecau fără apel până la 5.000 lei vechi capital și 500 lei venit, dacă sentința lor era conformă cu aceea a instanței inferioare.

La 1838, în Moldova, s'au înființat două divane de apel, unul al Țării de Sus, altul al Țării de Jos, fiecare cu 1 president și 4 asesori, dar la 1845 s'au contopit din nou într'un singur divan cu trei secții.

În Muntenia, o a doua secție civilă a divanului judecătoresc s'a înființat la 1840.

b) În materie comercială: tribunalele apelative de comerț din București (1 president, 1 judecător-boier numit, 3 judecători aleși și un procuror), Craiova (1 president, 2 negustori aleși și un procuror) și Iași (1 president numit și doi negustori aleși). La 1833 tribunalul apelativ de comerț fu mutat dela Iași la Galați și i se adăugă încă un judecător-negustor ales.

c) În materie criminală: secția criminală a divanului judecătoresc din București (1 president, 4 membri și un procuror) a divanului judecătoresc din Craiova (1 president, 2 membri și 1 procuror) și tribunalul pricinilor criminalicești din Iași (1 president și 2, mai târziu 4 membri).

A treia instanță era Înalțul Divan.

În Muntenia, era presădat de marele ban și compus din 6 judecători și un procuror. La 1832 s'au adăugat doi supleanți, pentru cazul de lipsă a vreunui din membri.

Pricinile criminale pedepsite de divanul judecătoresc cu oca sau cu moartea, erau judecate din nou de Înalțul Divan, chiar dacă osânditul sau procurorul nu făceau apel.

În Moldova, în urma discuțiilor, de care am vorbit, despre atribuțiile judecătorești ale Domnului, s'a ajuns, pentru Înalțul Divan, la formula că va fi compus dintr'un președinte și 6 membri numiți de Domn și alți 7 membri supleanți aleși de Obșnuita Obștească

¹⁾ Cu vremea s'a ajuns la 2 secții civile, una comercială și una criminală. De asemenea, tribunalul dela Craiova s'a împărțit în trei secții, iar cel dela Brăila în două, din care una comercială.

Adunare pentru durata legislaturii de 5 ani și mențiți să înlocuiască pe membrii absenți sau bolnavi. La 1833, Obșteasca Adunare a Moldovei a lăsat în seama lui Kisseleff să desemneze el și pe cei 7 supleanți.

Regulamentele Organice prevedeau în amândouă Principatele că Înalțul Divan, când constata vreo obscuritate a unei legi, putea cere Domnului să numească o comisie care, presădată de marele logofăt al dreptății, să înlocuiască un «izvor de legiuire», adică un proiect de lege interpretativă. În Moldova, Regulamentul Organic mai confirma și instituția «praviliștilor», cari, în număr de doi, aveau însărcinarea să dea consultații juridice instanțelor judecătorești, în caz de obscuritate a vreunui text de lege. De fapt, în loc de a se cere interpretarea legilor dela adunările legiuitoare prin legi interpretative, s'a cerut, prin marele logofăt, dela Domni, cari au interpretat deci legile, în epoca regulamentară, pe cale de ofise.

Există și o a patra instanță:

A) În Moldova, hotărârile celei de a treia instanțe, adică ale Înalțului Divan, erau definitive: a) dacă erau date cu unanimitate; b) dacă, chiar date cu majoritate, erau conforme cu sentința uneia mică din instanțele inferioare.

Altfel, pricina venea în cercetarea unei a patra instanțe, zise *Divanul Domnesc*, pentru că, spre deosebire de ce se petrecea în Muntenia și cu toată opoziția ce făcuseră boerii mari ai Moldovei față de atribuțiile judecătorești ale domnului, era prezidată de Domn, sau de un delegat al său.

Divanul Domnesc, era compus din 7 membri numiți ai Înalțului Divan, plus cei 7 membri supleanți aleși de Adunare. În această formă puterea judecătorească a Domnului era într'u câțva temperată. La 1833 însă, această a patra instanță a fost desființată în Moldova. Înalțul Divan și Divanul Domnesc au fost confundate într'o singură instanță, sub acest din urmă nume și acest nou Divan Domnesc a fost compus din 4 membri numiți de Domn și 3 aleși de Adunare. Amestecul Domnului în judecări devenea și mai direct. Când Domnul presida el însuși, Divanul se compunea numai din 6 membri. Când Domnul nu presida, el putea face totuși întâmpinările sale asupra unei sentințe care nu era dată cu unanimitate, dacă constata vreun viciu de formă sau vreo abatere dela lege; dacă însă Divanul persista și după aceasta în punctul său de vedere, Domnul trebuia să întărească sentința. La 1839 însă, Obșteasca Adunare a renunțat la dreptul ei de a alege 3 membri în Divanul Domnesc, lăsând tot Domnului dreptul de a-i desemna și pe aceștia.

Astfel, ultima instanță era, în Moldova, cu totul în mâinile Domnului. Un ofis dela 1843 prevăzu că la cercetarea pricinilor de către Divanul Domnesc va fi de față și jurisconsultul Statului: o garanție firește neîndestulătoare.

Contra acestui sistem de amestec al puterii executive în judecări, prin dreptul Domnului de a întări ori nu o sentință, ba chiar de a presida instanța supremă, și prin dreptul lui de a destitui pe magistrați, se ridică Mihail Kogălniceanu, în programul său dela

1848, și se formulează plângeri în Divanul ad-hoc al Moldovei care cere, la 14 Noembrie 1857, neatârnamarea puterii judecătorești de cea executivă. Sistemul cercetării sentințelor judecătorești de către Domn părea abuziv și agenților străini de atunci dela Iași și a făcut și obiectul unui memoriu adresat la 1858 marilor puteri, Convenția dela Paris dela 1859 a dat satisfacție opiniei publice din Moldova, hotărînd înființarea unei Curți de Casație (la Rocoșani) și reducând atribuțiile judecătorești ale Domnului la dreptul de grațiere și de amnistie în materie penală.

1) În Muntenia, hotărîrile Înalțului Divan erau supuse Domnului prin marele logofăt al dreptății. Domnul era dator să le confirme: a) dacă erau date cu unanimitate; b) dacă, deși date numai cu majoritate, erau conforme cu sentințele amânduror instanțelor inferioare. Altfel, partea interesată putea cere Domnului revizuirea pricinii, pe care Domnul o trimetea atunci în cercetarea unei a patra instanțe, numite Înalta Curte de Revizie, compusă din: marele logofăt al dreptății; membrii Înalțului Divan; președinții tribunalelor din București, afară de al tribunalului care judecase pricina. Hotărîrea acestei a patra instanțe, Domnul era obligat s'o confirme.

Deci, în sistemul muntean, Domnul nu intervenea în judecări. Este interesant de constatat că Regulamentul Organic admisesese acest sistem tocmai pentru principatul care se manifestase mai puțin împotriva amestecului Domnului la judecări. «Legalitarismul» făcuse progrese mai mari în Muntenia, dela reforma lui Ipsilanti încoace și de aceea justiția din acest principat inspira mai multă încredere.

La 1833, această organizare a fost într-o câțva schimbată. Înalta Curte de Revizie a fost compusă, sub președinția marelui logofăt, din: a) președinții divanului judecătorești din București; b) doi membri sau doi supleanți ai Înalțului divan, cari nu judecaseră pricina; c) membrii secției civile a divanului judecătoreșc din București, dacă pricina se judecase la Craiova, sau ai secției criminale, dacă pricina se judecase la București; d) 6 membri ai obișnuitei Obștești Adunări desemnați de Domn dintre 12 candidați aleși de adunare în fiecare an pentru asemenea scop; e) un procuror orânduț de Domn. Domnul putea prezida el însuși.

S'a ajuns astfel în Muntenia la un sistem care se apropia de cel moldovenesc și amesteca pe Domn în afacerile judecătorești.

Pricinile veneau înaintea Curții de Revizie, atât din inițiativa părților în cazurile amintite, cât și dacă hotărîrea Înalțului Divan nu păzea pravila sau formele cerute. În urma dorinței lui Kisseleff s'a mai adăugat că și hotărîrile Curții de Revizie puteau fi înapoiate acesteia pentru o nouă judecată, dacă se scăpase din vedere «vreo împrejurare a pricinii». Așa dar, în sistemul dela 1833, existau în Muntenia chiar unei instanțe.

La 1853 Gheorghe Bibescu, viitorul Domn, într-un raport intitulat «Chestiuni relative la prefacerea Regulamentului Organic», referindu-se la Instituția Curții de Revizie, scria: «Incerările, timp de doi ani, au dovedit din nenorocire că această instituție

este departe de a-și atinge scopul». La 1835, Înalta Curte de Revizie a și fost desființată.

În schimb, s'a creat un Sfat Consultativ de trei membri, cu menirea de a lămuri pe Domn dacă, în cazurile citate, o sentință a Înalțului Divan trebuia confirmată sau nu. În caz de neconfirmare, pricina era trimisă în judecata Înalțului Divan, unit cu secția din divanul judecătoreșc care nu judecase pricina. Domnul putea prezida această curte, ale cărei sentințe erau definitive.

La 1840, intervine o nouă schimbare. Înalțul Divan fu împărțit în două secții, fiecare de cinci membri (din care unul preșident), doi supleanți și un procuror. Despărțirea întâia era prezidată de marele ban. Împotriva hotărîrilor Înalțului Divan se putea face apel la Domn, în termen de o lună. În cazurile citate, Domnul putea trimite pricina în cercetarea Curții de Revizie, la care deci se revenea. Această curte era formată din două despărțiri ale Înalțului Divan, sau de una numai, împreună cu curtea apelativă care nu judecase pricina. Când era vorba de pricini comerciale, făceau parte din Curtea de Revizie și judecătorii-negustori ai curții apelative de comerț. Sfatul Consultativ al Domnului era desființat și înlocuit printr-o «canțelarie a Domnului pentru pricini judecătorești», pe lângă secretariatul Statului.

La 17 Martie 1834, fu înfățișat Adunării proiectul deslușitor al art. 8 din legea dela 1840. Adunarea făcu proiectului mai multe modificări, inspirate din dorința de împotrivire tendinței de a face din Domn instanța decisivă. Domnul, acum Gheorghe Bibescu, răspunse Adunării: «Duhul nostru n'a fost a preschimba întru nimic temeiurile acelei legiuiri, decât numai potrivit cu dreptul ce avem de a judeca asprimea aplicației pravilelor și a o ușura după trebuință. Noi am voit a înlesni săvârșirea pricinilor criminalicești, ridicând împiedicările și prelungirile ce se aduc, prin îndatorirea de a se trimite la Curtea de Revizie hotărîrile Înalțului Divan în pricini criminalicești, când nu se unesc cu vreo altă hotărîre, la orice împrejurare, măcar și dacă pedeapsa hotărîții de Înalțul Divan ar fi mai ușoară și mai potrivită cu dreptatea. Singură, dar, iubirea de omenire și spre a nu se ținea la închisoare vinovații peste vremea cea cuvințioasă, încă de multe ori și oameni cunoscuți de nevinovați, ne-a mișcat...». Domnul voise ca hotărîrile Înalțului Divan să poată fi puse în lucrare chiar când n'ar fi unite decât cu una din hotărîrile instanțelor inferioare, dacă se vor fi păzit pravilele și formele. Din cauza opunerii Adunării, proiectul a fost retras.

La 1847 însă, tot sub Bibescu, Curtea de Revizie fu din nou desființată. Înalțul Divan fu redus la o singură secție, sub numele de Înalta Curte, cu 9 membri, putând însă judeca și în complet de șapte. Hotărîrile curților apelative veneau de acum, de-a-dreptul la Domn care, pentru unul din cunoscutele motive, le putea trimite în cercetarea Înaltei Curți. Numai apelurile împotriva hotărîrilor Curții Apelative Criminale din București și contra hotărîrilor criminale ale Curții Apelative din Craiova, mergeau de-a-dreptul la Înalta Curte, adică erau judecate

în mod obligatoriu de această instanță: un maximum de garanții în prieri criminale. În locul cancelariei judecătorești a Domnului de pe lângă secretariatul Statului, se înființară doi « asesori » praviliști pe lângă Ministerul Justiției.

În programul revoluționarilor munteni dela 1848

VASILE BOERESCU
Mare juriconsult, Ministru al
al Justiției între 1865—1869

figura și înlăturarea oricărui amestec al Domnului la judecăți, deși acesta nu era atât de accentuat ca în Moldova și executarea sentințelor fără prealabilă confirmare domnească.

Se știe că, din motive de oportunitate politică, Divanul ad-hoc al Munteniei, spre deosebire de al Moldovei, n'a exprimat doleanțe cu privire la reorganizarea internă. Nemulțumirile erau însă, și aci, aceleași în privința atribuțiilor judecătorești ale Domnului. De aceea, dispozițiile Convenției dela Paris (1859) satisfăceau și dorințele Muntenilor, când prevedeau înființarea Curții de Casație (la Focșani), una pentru amândouă principatele, care să nu mai poată fi și instanță de fond, și luau Domnului dreptul de revizuire a sentințelor.

i. c. /.

DELA 1859 LA 1919

Epoca aceasta se caracterizează prin dispoziții luminate. Domnitorul Cuza, ca și Regele Carol în marea lui domnie, consolidează prin ele unitatea noului Stat. E demn de relevat că modelele acestora erau legile franceze și adaptarea lor la condițiile din țară s'a făcut destul de repede. Fapt este că am fost înzestrați cu legiuiri moderne privind organizația judecătorească, mai înainte de vecinii noștri. La această operă au colaborat toți marii juriconsulți ai timpului, cari, ca Boerescu sau Costaforu, își făcuseră studiile în Franța.

Una din legile importante ale acestei perioade este aceea dela 24 Ianuarie 1861, care înființează *Curtea de Casație și Justiție*, « una singură pentru întregul Stat al Principatelor Unite: Moldova și Țara Românească ». Curtea de Casație avea 3 secțiuni: o secție a reclamațiilor (chambre des requêtes), o secție pentru afacerile civile și o secție pentru afacerile penale. În cursul timpului această lege a suferit modificări însemnate.

Astfel *legea dela 1864* a suprimat secția reclamațiilor, iar aceea din 5 Martie 1870 a dat secțiunii civile denumirea de « secțiunea I », iar celei penale

de « secțiunea II ». În același timp, s'a precizat mai bine competența *ratione materiae* a secțiunilor.

Prin *legea dela 1. Iulie 1905* se înființează a III-a secțiune de *contencios administrativ*, care desființată prin legea din 1910, a fost înființată iarăși prin *legea dela 17 Februarie 1912*.

Celelalte instanțe au fost organizate mai întâi prin *legea de organizare judecătorească din 4 Iulie 1865*.

Această lege de o importanță capitală a statat de atunci principiile organizației noastre judecătorești. Putem spune că legile care i-au urmat n'au fost întrucâtva decât variantele acesteia.

Să examinăm pe rând principalele ei dispoziții, odată cu modificările ce li s'au adus.

Art. 1 al acestei legi dispune: « Justiția se dă în numele Domnului ». Mai târziu, prin legea din 1890, s'a decis că justiția se împarte în numele legii. Modificarea era motivată de dispozițiile constituționale din 1866.

Art. 3 prescrie instanțele care distribuie justiția. Acestea sunt:

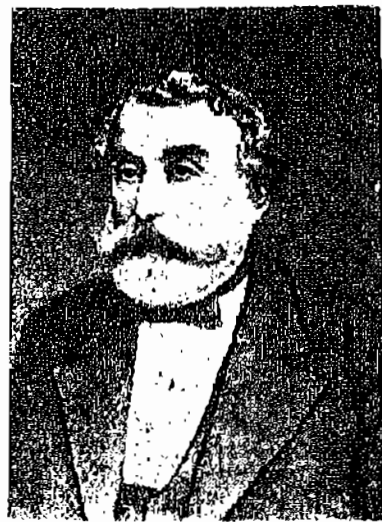
- a) Judecătoriale de plasă;
- b) Tribunalele județene;
- c) Curțile de Apel;
- d) Curțile cu jurați, în materie criminală;
- e) Curtea de Casație.

Acest articol desființează în mod tacit judecătoriale satești sau de *impăciuire*. Mai târziu, prin legea din 1879, judecătoriale satești sunt înființate iarăși. Ele se compuneau din primarul comunei, ca președinte, și doi jurați, aleși de locuitorii comunei. Notarul comunei servea de grefier.

Judecătoriale acestea judecau, cu drept de apel la judecătorul de ocol, toate prigoirile întâmplare în cuprinsul satului, de orice fel ar fi ele și din orice cauză ar fi izvorite. Pretențiunile însă care nu depășeau 50 lei capital și dobânzi, sau aveau de obiect avere mișcătoare sau datorii de orice fel se judecau în primă și ultimă instanță.

După câțiva ani aceste judecătoriale, sunt desființate din nou și înființate iarăși prin *legea judecătorilor de pace din 1 Iunie 1896*, pentru a fi definitiv desființate prin *legea judecătorilor de pace din 30 Decembrie 1907*¹⁾. Acestea au fost, în cursul

¹⁾ În schimbul lor, legiuitorul crea așa numita « *ambulanță judecătorească* », impunând judecătorului de ocol

CONST. BRĂȚIANU
Ministru al Justiției (1862)

anilor, tribulațiile unui articol din legea dela 1865, prin care se punea capăt totuși unei forme întârziată de justiție administrativă.

Celelalte articole ale legii sunt închinat organizării instanțelor. Astfel:

Judecătoriile de plasă se înființau în fiecare plasă sau ocol (o subdiviziune administrativă a județului). În orașele principale, reședință de județ, se creau una sau mai multe judecătoria, în raport cu numărul populației. Judecătoriile erau împărțite în 3 clase:

Clasa I cuprindea judecătoriile din orașele: București, Craiova, Galați, Brăila, Ploști, Botoșani, Giurgiu, Ismail, Ploști, Bârlad și Turnu-Severin.

Clasa II cuprindea judecătoriile din celelalte orașe reședință de județ.

Clasa III cuprindea judecătoriile rurale. Acestea din urmă au fost suprimate prin legea din 17 Mai 1875, iar atribuțiile lor au fost trecute, provizoriu, subprefecților.

Competența judecătoriilor a fost fixată prin codul de procedură civilă (art. 1—53), apoi modificată prin legile de organizare a judecătoriilor de ocoale din 1879, 1894, 1896 și 1908.

În fiecare capitală de județ, se înființa o nsemenea câte un tribunal, compus din una sau mai multe secțiuni, a cărei circumscripție judecătorească se confunda cu aceea a județului (art. 17), cu excepția tribunalului Ismail care cuprindea și județul Bolgrad.

Tribunalul Ilfov avea 5 secțiuni: una corecțională¹⁾, 3 civile și una comercială și de notariat.

Tribunalul Iași avea 4 secțiuni: una corecțională și 3 civile.

Tribunalul Craiova avea 3 secțiuni: una corecțională, două civile.

Tribunalele Galați și Ploști, câte două secțiuni, ambele civilo-corecționale.

Tribunalele celelalte nu aveau decât o secțiune.

Pentru afacerile comerciale la tribunalele cari nu aveau o secțiune comercială, pe lângă judecătoria secției civile, se mai alăturau doi judecători comerciali, aleși de negustori (desființați apoi prin legile de la 1890 și 1909).

G. COSTĂCORU
Mare juristconsult, Ministru al
Justiției (1874—75)

obligându-se, cel puțin de 2 ori pe lună, să meargă în comunele rurale din circumscripția lui, spre a împărți dreptatea, în sedința primărilor, pentru pricinile ivite între săteni.

După războiul însă, această dispoziție a căzut în desuetudine din cauza greutăților de transport.

¹⁾ Prin legea dela 17 Aprilie 1868 s'a mai creat o secție corecțională.

Funcțiunea judecătorilor comerciali era onorifică și gratuită, și înainte de a judeca, ei depuneau jurământul în fața președintelui secției.

Legea mai prevedea 4 Curți de Apel la: București, Iași, Craiova și Ploști¹⁾.

Circumscripția teritorială a acestor Curți era:

1. *Curtea de Apel București* cuprindea județele: Argeș, Buzău, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Olt, Muscel, Prahova, Teleorman și Vlașca.

2. *Curtea de Apel Iași* cuprindea județele: Cahul²⁾, Botoșani, Dorohoi, Iași, Fălciu, Neamț, Suceava și Vaslui.

3. *Curtea de Apel Ploști* cuprindea județele: Brăila, Cuvurului, Ismail cu Bălgradul³⁾, Putna, R. Sărat, Tecuci, Tutova.

4. *Curtea de Apel Craiova* cuprindea județele: Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea și Romanși.

În 1914, în urma anexării Dobrogei noi, s'a mai înființat a cincea Curte de Apel la Constanța, în circumscripția căreia erau cuprinse tribunalele: Caliacra, Durostor, Constanța și Tulcea.

Curtea din București are 3 secțiuni; Curțile de Apel din Iași, Ploști și Craiova, 2 secțiuni; iar Curtea de Apel din Constanța o secțiune.

Competența lor este stabilită de codul de procedură civilă.

Aplicând dispozițiile din procedura penală, legea dela 1865 fixează câte o Curte cu Jurați pe lângă fiecare Curte de Apel. Legea din 12 Iulie 1868 pentru organizarea Curților cu Jurați, modificând însă art. 246 pr. pen., înființează câte o Curte cu Jurați pe lângă Tribunale.

Curtea cu Jurați avea în competență să judece, pe lângă afacerile criminale, atât delictele de presă cât și cele politice (art. 24 din Constituția dela 1866).

Curtea era compusă dintr'un consilier de Curte de Apel, ca președinte, 2 judecători de tribunal, ca membri, și 12 jurați trași la sorți.

Locul și durata sesiunilor Curților cu Jurați au fost determinate prin Regulamentul din 16 Iulie 1868.

Procedând, mai departe, la organizarea instanțelor, legea se ocupă de *Ministerul Public*. « Ministerul de Justiție este capul Ministerului Public », iar procurorul general al Curții de Apel, cap al tuturor procurorilor din circumscripția sa, are dreptul de control

AL. LAHOVARY
Ministru al Justiției (1873—1876)

¹⁾ Strămutată în 1890, la Galați.

²⁾ Plerdut în 1878.

și supraveghere. Pe lângă Tribunale, legea institue unul sau mai mulți procurori.

Atribuțiunile Ministerului Public au fost determinate prin *legea din 29 Octombrie 1877* și *Codul de procedură penală*, art. 80—85.

Totodată, pe lângă fiecare instanță, se înființa câte o grefă, condusă de un grefier, cu atribuțiunile de a asista la fiecare ședință, a lua note, a redacta procese verbale de ședință și a contrasemna actele încheiate de judecători, de a păstra actele, registrele, colecțiunile de legi și documentele încredințate de particulari.

Regulamentul din 13 Mai 1909, cu modificările dela 17 August 1912 și 6 Iulie 1913, a organizat serviciul interior de funcționare a grefelor dela Curțile de Apel, Tribunale și Parchete.

Art. 89 al aceleiași legi creia pe lângă fiecare Tribunal și Curte de Apel un Corp de portărei, cu numărul de agenți de execuție necesar. Atribuțiunile acestui Corp de portărei erau de a executa somațiunile, comandamentele, urmăririle imobiliare, mandatele de arestare și depunere, protestele de polițe, executarea sentințelor și deciziunilor judecătorești, comunicarea actelor de procedură, etc.

Portăreii și agenții de execuție nu erau retribuiți de Stat. Pentru serviciile lor se percepea o taxă, fixată, mai târziu, prin Regulamentul din 1868. Acest Regulament a fost modificat la 30 Mai 1910 și 20 Decembrie 1912.

Aceeași lege cuprindea o foarte importantă dispoziție: Inamovibilitatea judecătorilor. Art. 103

prevedea inamovibilitatea de drept a președinților și consilierilor dela Casație și Curțile de Apel. În schimb ea nu se putea acorda președinților și judecătorilor dela tribunale, decât printr'o lege specială.

Legea de organizare judecătorească din 24 Martie 1909, a înțeles inamovibilitatea și la membrii Tribunalelor și Judecătoriilor de ocoale.

Legea acordă Ministerului de Justiție dreptul de privileghe și de disciplină asupra tuturor judecătorilor (art. 120). Însă ea recunoaște un control și o disciplină ierarhică a președinților Curților de Apel, asupra judecătorilor dela Tribunalele din circumscripția Curții, a președinților de Tribunale asupra judecătorilor de ocol din circumscripția lor.

M. PHEREKYDE
Ministru al Justiției (1876—1881)

În caz de abatere dela îndatoririle lor profesionale, șeful ierarhic deschide acțiune disciplinară contra celui învinuit, acțiune care se judecă în Camera de Consiliu, iar hotărîrea se comunică ministrului de Justiție, spre confirmare și executare. Pedepsele erau următoarele:

- a) Prevenirea orală sau scrisă;
- b) Cenzura, care consta dintr'o declarațiune de reprobare ce se adresa în scris judecătorului¹⁾;
- c) Mustrarea, când pe lângă reprobare se adăuga și pierderea salariului pe o lună;
- d) Suspendarea provizorie (limitată) dela 15—30 zile;
- e) Destituirea. Când era vorba de judecători inamovibili, această pedeapsă nu se putea pronunța decât printr'o hotărîre judecătorească.

EUGENIU STĂNESCU
De mai multe ori Ministru al
Justiției între 1876—1903

Pentru membrii Curții de Casație, pedepsele erau cele prevăzute de legea organică a Curții.

Se prevedeau anumite incompatibilități pentru judecători: de a face comerț (cu excepția judecătorilor comerciali), de a reprezenta pe părți, de a fi judecat în afacerile lor personale de către judecătorii dela instanțele unde funcționează, etc. Se reglementau vacanțele judiciare: vacanțele mici, de Crăciun (8 zile cu începere din ajun) și Paști (2 săptămâni, cu începere din Duminică Florilor) și vacanța mare, care începe la 1 Iulie și sfârșește la 15 August.

Judecătoriile de ocoale, Cabinetele de instrucție și Parchetele nu aveau însă vacanțe.

Se reglementa, de asemenea, modul cum trebuie să funcționeze secțiunile de vacanță.

Concediile judecătorilor, când nu depășeau 8 zile, se acordau de șeful ierarhic al solicitantului; dacă depășeau acest termen, se acordau de către ministrul de Justiție.

La intrarea în funcțiune, fiecare judecător trebuia, în ședință solemnă, să depună următorul jurământ: «Jur în numele lui Dumnezeu și declar pe onoare și conștiința mea, credința Domnitorului și Constituției țării, de a împlini cu sfințenie datorile ce-mă impun funcțiunea, de a aplica legile și a mă conforma legiuirilor întru toate și pentru toți, fără pășune, fără ură, fără favoare, fără considerațiuni de persoane, fără niciun interes direct sau indirect».

E locul să amintim aici că, spre a se da un prestigiu deosebit celor cari împărțeau justiția, o lege din 29 Decembrie 1864, obliga pe judecători ca, în

¹⁾ Legea de organizare judecătorească din 1909, l-a dat denumirea de «mustrare».

timpul judecății, să poarte uniformă. Această uniformă era:

Pentru președinți și judecători: «manta neagră de ierinos, cu guler drept, închisă pe dinainte, cu fiza albă, mânecile largi, căptușită cu mătase neagră, cu cardinalul negru pe umărul stâng și pe cap cu o togă neagră de catifea, cu șnur de fir galben și cingătoare de moire negru».

Toga diferea după gradul ierarhic al judecătorilor.

În secțiuni unite, membrii Curții de Casație, purtau o manta roșie.

Acestea sunt principalele dispoziții ale legii din 1865. Pe lângă variantele acestora — pe cari le-am indicat la locul lor — unele legi au adus și dispoziții cu totul noi. Le vom cîntări în ordinea apariției.

Legea de organizare judecătorească din 1 Septembrie 1890 dispunea că numirile de judecători și procurori nu se pot face decât dintre persoanele care posedă licența în drept. Aceasta din cauză că facultățile de drept din Iași și București, dăduseră până atunci un număr de licențiați, destul de valoroși.

Pentru a judeca abaterile disciplinare ale magistraților, aceeași lege institua *Tribunalul disciplinar*, compus din președinții Curții de Casație, însă numai pentru magistrații inamovibili. Cei amovibili aveau să fie judecați de *Tribunalele disciplinare* de pe lângă Curțile de Apel.

Legea de organizare judecătorească din 24 Martie 1909 aduce și ea următoarele inovații:

1. Înființează *examenul de capacitate*, ca mijloc de selecționare a magistraților.

Acest examen se depunea la București, înaintea unei comisii compusă din doi membri ai Curții de Casație, delegați de însăși Curtea; doi membri profesori de drept, delegați de Facultăți și un membru delegat de Ministerul de Justiție.

Examenul consta din două probe scrise (una doctrinară, alta practică), care erau eliminatorii și două probe orale din materia dreptului și procedurii civile, dreptului și procedurii penale, codului comercial, etc.

2. Crează *inspectorii judecătorești*, ținuți să observe cum își îndeplinesc îndatoririle profesionale judecătorii și funcționarii judecătorești, să semnaleze Ministerului Justiției greutățile ce se întâmpină, fie în aplicarea legilor, fie în îndeplinirea justiției și să propună măsurile de îndreptare.

Inspectorii judecătorești se delegau de către Ministerul de Justiție, dintre consilierii Curților de Apel. Ei aveau dreptul de control și supraveghere asupra

judecătorilor de tribunale și de ocoale din circumscripția Curții.

Pentru Curțile de Apel, inspectorul judecătorească era delegat dintre membrii Curții de Casație.

3. Crează *Consiliul superior al magistraturii*. Acest Consiliu funcționa pe lângă Ministerul de Justiție. El avea ca atribuțiuni:

a) Să-și dea avizul asupra numirilor și înaintărilor magistraților de orice grad, ca și b) Asupra chestiunilor ce i se vor supune de ministru, și c) să judece abaterile disciplinare ale magistraților inamovibili¹⁾.

Consiliul era compus din trei membri, aleși de Curtea de Casație, doi membri aleși de Curtea de

Apel din București, un membru delegat de ministrul Justiției și inspectorii judecătorești.

Alegerea membrilor se făcea pe trei ani.

4. Reglementează ordinea ierarhică în care magistrații aveau să se prezinte la cererile publice, precum și precăderea și vechimea în corp.

În răstimpul de care ne ocupăm, provinciile rupte din trupul Moldovei, ca și principatul Transilvaniei, cu provinciile sale anexe, care la 1867 își pierde autonomia și e încorporat regatului ungar, au cunoscut o altă evoluție a organizării judecătorești.

TRANSILVANIA, BANATUL, CRIȘANA ȘI MARAMUREȘUL, au fost guvernate așa dar de legile ungare. Până la 1869, justiția ungară era în mâna administrației și

se exercita prin tribunalele de Comitat, de district, orășenești, prin pretori (administratori de plasă) și prin primăriile comunale la sate.

La 1 Iulie 1861 s'a creat *Curtea maghiară* (Curtea de Casație) la Budapesta.

Prin legea IV din 1869, intitulată «despre exercitarea puterii judecătorești», s'a separat puterea executivă de cea judecătorească, iar legile din 1869, 1870 și 1875, au stabilit normele pentru numirea personalului judecătorească. Astfel că, în legislația maghiară nu găsim o lege propriu zisă de organizare judecătorească, ci norme disperate în diverse legi. Vom cita pe cele principale:

Legea din 1869 decide că puterea judecătorească se exercită în numele Regelui²⁾, stabilește cazurile de

¹⁾ Magistrații amovibili erau judecați de Comisiunile disciplinare de pe lângă Curțile de Apel, pentru cei din circumscripția Curții.

²⁾ Consiliul Dirigent, care a preluat conducerea Transilvaniei imediat după despărțirea acestei provincii de Un-

C. DĂSCĂLESCU

Mare juristconsult, Ministru al Justiției (1899—1906)

incompatibilitate a judecătorilor, și admite inamovibilitatea lor în anumite condiții. Decide stabilitatea pentru judecătorii amovibili și personalul auxiliar al justiției¹⁾.

Legea din 1871 organizează acțiunea disciplinară a membrilor corpului judecătoresc.

AL. BĂDĂRȘU
Ministru al Justiției (1904—1906)

Legea XXXI din 1871 organizează instanțele judecătorești și stabilește competența lor. Aceste instanțe erau:

1. Judecătoriile regești de ocol.
2. Tribunalele regești.

Legea IV din 1871 crează executorii judecătorești.

Legea VI din 1870 organizează instanțele de apel. Erau două Curți de Apel: una cu sediul la Budapesta, alta cu sediul la Tg.-Mureș. Aceasta din urmă, avea în circumscripția ei toate instanțele din Ardeal. Prin legea XXV din 1890, s'au mai creat două Curți de Apel; una cu sediul la Oradea, alta la Cluj.

Legea XXXIII din 1871 înființează parchetele și determină atribuțiunile lor. Membrii Parchetului erau:

1. Procurorul Curiei (procurorul general al Casației).
2. Procurorii generali de pe lângă Curțile de Apel.
3. Procurorii regești (de Tribunalele).
4. Substituții de procuror.

Legea XXXV din 1874 crează notarii publici, cu atribuțiunile de a autentifica actele de notariat, de a redacta și păstra testamentele, etc.

Legea XX din 1877 crează sedriile orfanale, organe tutelare, însărcinate cu administrarea și îngrijirea minorilor orfani.

Legea XXXVII din 1895 crează instanțe speciale pentru judecarea conflictelor privitoare la brevetele de invențiuni și mărci de fabrici.

Legea XXVI din 1896 crează Curtea Administrativă (contenciosul administrativ).

Legea IV din 1893 determină gradele și clasele de salarizare ale membrilor corpului judecătoresc, admitând înaintarea pe loc, după vechime.

Acestea sunt principalele legi care au organizat puterea judecătorească peste Carpați înainte de Unire. În aceeași perioadă, BUCOVINA era guvernată de legiuri austriace. Înainte de legea din 1896, organizarea judecătorească din această provincie avea

la bază Rezoluțiile imperiale din 16 Septembrie 1852 și legea din 17 Iunie 1868, care organizase judecătoriile de ocol.

La 27 Noiembrie 1896, intervine *prima lege de organizare judecătorească*, care reglementează unitar normele de numire ale magistraților și de organizare și competență a instanțelor judecătorești. Prin legea dela 31 Decembrie 1919, după Unirea Bucovinei (28 Noiembrie 1918), aceste dispozițiuni au fost menținute.

Prin decretul-lege Nr. 1867 din 14 Mai 1919, se înființează o Curte de Apel la Cernăuți, fiindcă instanțele din Bucovina aparțineau de Curtea de Apel din Lwow, având ca circumscripție terminală cele cinci județe din Bucovina.

Prin decretul-lege Nr. 2.047 din 22 Mai 1919, s'au dat în competența Curții de Casație române, toate recursurile care, potrivit regulilor de procedură din Bucovina, se judecau de Curtea de Casație din Viena.

În ce privește organizarea judecătorească în BASARABIA, aceasta a fost guvernată, sub dominația rusă, de două regnuri: unul moldovenesc până la 1828 și unul rusesc după aceea.

În 1812, Rusia anexând această parte a vechii Moldove, a menținut prin *Actul legislativ dela 29 Aprilie 1818*, vechea organizare judecătorească dela începutul veacului XIX: a) *ispăvniciile de ocol*, un fel de organe administrative cu atribuțiuni judecătorești; b) *judecătoriile finutuale*; c) *Tribunalul polițienesc și criminalicesc din Chișinău*; d) *Consiliul superior*, întocmit după Divanul Domnesc din Iași.

La 1828 însă, prin *Așezământul ocărnuirii oblasiei Basarabiei*, dela 27 Februarie, se extinde și în Basarabia organizarea judecătorească din Rusia. Justiția se împărțea de:

1. *Judecătoriile de volostă* (plasă).
2. *Nacialnicii de Zemstva*, un fel de funcționari administrativi, care aveau și atribuțiuni judecătorești.
3. *Judecătoriile orășenești*, care funcționau numai în orașele reședință de județ.
4. *Judecătoriile de pace*, un fel de judecătorii comunale.
5. *Congresul judecătoresc de pace*, care judeca apelurile venite dela judecătoriile de pace.

6. *Tribunalul Regional*, cu sediul la Chișinău, având 6 secțiuni: 3 civile-comerciale, două penale și una de contencios administrativ.

7. *Curțile cu Jurați*, constituite din tribunalul penal împreună cu 12 jurați. Judecau afacerile penale care

TOMA STELIAN
Ministru al Justiției (1907—1909)

garia, printr-o ordonanță, a dispus că „justiția se dă în numele legii, iar hotărârile se execută în numele Regelui”.

¹⁾ Aceste dispozițiuni au fost abrogate printr-o ordonanță a Consiliului Dirigent, în interesul unei organizări unitare a Justiției.

atrăgeau pedeapsa muncii silnice, reclusiunea și chiar închisoarea corecțională.

8. *Instituțiunile tutelare și tribunalele orășenești*, dintre cari cele dintâi se îngrijeau de administrarea averii minorilor nobili; celelalte de aceea a minorilor fără nobleță (meseriași, țărani, etc.).

9. *Notariatele publice*, instanțe unde se autentificau actele de notariat.

Prin *decretul-lege Nr. 2.770 din 6 Octombrie 1918*, odată cu unirea Basarabiei, s'a extins acolo și organizarea judecătorească din vechiul Regat. Iar prin *decretul-lege din 28 Februarie 1919 cu Nr. 1.105*, s'au extins în Basarabia: codul și procedura penală română, codul român, partea referitoare la domiciliu, absență, adopțiune, putere părintească, tutelă, etc., legea judecătorilor de ocoale, etc.

Dintre legiuirile locale basarabene, rămăseseră totuși în vigoare procedura civilă rusă, codurile Armenopol și Donici, care se aplicau în partea de Sud, jud. Cahul, Ismail și Cetatea-Albă.

În 1919 s'a înființat o Curte de Apel la Chișinău, având ca circumscripție teritorială Tribunalele din Basarabia.

Aceasta era, în linii generale, diversitatea regiunilor judecătorești care se aflau în prezență după Unire. Motive de organizare internă și de bună rânduielă judecătorească și un motiv de prestigiu național impuneau unificarea acestor regiuni.

e. d.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

În urma războiului de Intregire, legislația a tins în mod normal la unificarea legilor Regatului. Problema unificării s'a pus cu atât mai vârtos în ce privește organizarea puterii judecătorești. Aceasta însă, nu s'a putut realiza, totuși, decât târziu, prin legea de organizare judecătorească din 25 Iunie 1924, elaborată sub ministeriatul lui George Mărzescu. Legea reia, în mare parte, adaptându-le noilor situații, dispozițiile legilor anterioare românești.

În *întâiul său articol*, legea unificatoare din 1924 determină *organele puterii judecătorești*:

- a) Judecătoriile;
- b) Tribunalele;
- c) Curțile de Apel;
- d) Curțile cu Jurați;
- e) Înalta Curte de Casație.

JUDECĂTORIILE sunt de trei categorii: urbane, rurale și mixte. Numărul și reședința lor se fixează prin lege, iar circumscripțiile lor teritoriale se determină de către Ministerul de Justiție, prin decret regal.

Competența lor este reglementată prin legea judecătorilor de pace.

Judecata se face la reședința judecătoriei, dar, în măsura posibilităților, ministrul justiției poate autoriza ca judecătoriile rurale și mixte să judece la primăriile comunelor respective anumite afaceri mărunte. Judecătoria are unul sau mai mulți judecători și ajutoți, după prevederile bugetului, precum și un număr de grefieri și impiegați. Când sunt mai mulți

judecători unul dintre ei este delegat de minister ca șef al judecătoriei. La judecătoriile unde există cărți funduare funcționează și un conducător al acestor cărți. Procurarea localului și cheltuielile necesare judecătoriilor rurale sunt în sarcina județului, iar al celor urbane în sarcina comunelor de reședință.

TRIBUNALELE. În fiecare capitală de județ, funcționează un tribunal cu una sau mai multe secțiuni. Excepție face județul Severin, unde funcționează două tribunale, unul cu sediul la Lugoj, altul la Caransebeș.

Fiecare secțiune are un președinte, cel puțin doi judecători de ședință, unul sau doi supleanți, precum și grefierii, ajutoții de grefieri și impiegați prevăzuți în buget.

Fiecare tribunal, pe lângă numărul de judecători de ședință, va avea și următorii judecători, cari îndeplinesc însărcinări speciale, prin delegație: judecător de instrucție, judecător sindic, judecător concordatar, judecător pentru tutele, judecător pentru infracțiunile minorilor.

Pe lângă tribunalul de minori se poate numi ca asesoare a judecătorului, câte o femeie de cel puțin 30 ani (conducătoare de cel puțin 3 ani a unei societăți de patronaj, sau licențiată în drept și cu cel puțin un copil legitim). Numirea se face pe termen de 2 ani și asesoarea este asimilată supleantului, dar are numai vot consultativ. La tribunalele cu mai multe secții, unul dintre președinți are gradul și atribuțiile de prim-președinte; primul președinte al tribunalului Ilfov nu are secție și poate prezida oricând, oricare secție a acestei instanțe.

La începutul anului judecătoresc (15 Septembrie), din doi în doi ani, primul președinte împarte prin tragere la sorți pe membrii tribunalului în secții, astfel ca aceiași judecători să nu funcționeze patru ani de rând în aceeași secțiune. Tragerea la sorți se face în ședință publică. Președinții de secție rămân la secțiile lor. Judecătorul de instrucție este delegat de ministru dintre judecătorii tribunalului. Tribunalul judecă cu cel puțin doi membri (afară de cazul când legea prevede un singur judecător) și cel mult cu trei. Sentința se dă cu cel puțin două voturi.

Pe lângă tribunalele din Tulcea, Constanța, Siliștra și Durostor, va funcționa câte un *Cadiat*, care va judeca după legile și uzurile musulmane afacerile civile dintre mahomudani, privitoare la organizarea familiei, puterea părintească, căsătorie, divorț, succesiuni.

CURȚILE DE APEL. Se prevăd 12 Curți de Apel și anume: la București, Brașov, Cluj, Oradea, Timișoara, Tg.-Mureș, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Chișinău și Cernăuți.

Dintre Curțile de Apel, cea din București are 6 secțiuni, una specială de Cameră de punere sub acuzare; cea din Cluj și Timișoara câte 3 secțiuni; cele din Brașov, Chișinău, Craiova, Galați, Iași și Oradea câte două secțiuni, iar cea din Constanța și Tg.-Mureș câte o secție.

Fiecare secție are un președinte și cinci până la șapte consilieri. La curțile cu mai multe secții unul dintre președinți are titlul de prim-președinte și

este asimilat în grad și onorariu cu consilierii Curții de Casație. La curțile cu cel puțin trei secții (București, Cluj și Timișoara), prim-președintele nu are secție și poate prezida oricând oricare din secțiile curții. La fiecare 2 ani, la începutul anului judecătoresc, are loc tragerea la sorți a consilierilor, astfel ca un consilier să nu funcționeze 4 ani de rând în aceeași secție. Președinții rămân la secțiile lor. Ședințele curții se țin cu cel puțin trei consilieri și cel mult cinci, iar deciziile se pronunță cu cel puțin trei voturi. Curțile de Apel mai cuprind un număr de consilieri suplimentari, necesari delegațiilor de procuror general și de inspectori judecătorești (pentru tribunale și judecătoria). În fiecare Curte de Apel se desemnează la începutul anului judecătoresc trei consilieri cari formează Camera de punere sub acuzare, iar la Curtea din București această cameră constituie o secție aparte.

CURȚILE CU JURAȚI. Pe lângă fiecare tribunal, funcționează câte o Curte cu Jurați, competentă a judeca afacerile criminale, delictelor politice și de presă, cu excepția celor prevăzute de art. 26 din Constituție. Ele sunt prezidate de un consilier al Curții de Apel, tras la sorți de primul președinte, în ședința publică, de față cu Ministerul Public. Durata delegațiunii este prevăzută în regulamentul curților cu jurați.

Curțile cu Jurați, unde sunt multe afaceri în curs de judecată, se pot permanentiza, în virtutea unei legi de mai târziu, 1931.

La curțile permanentizate această durată este de 1 an de zile. Asesorii curții cu jurați sunt trași la sorți de primul președinte al tribunalului dintre judecători. Acuzarea este susținută de un membru al parchetului Curții de Apel sau de unul al parchetului tribunalului respectiv, cu delegația procurorului general.

INALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE este una singură pentru întreg Statul român. Ea se compune dintr'un prim-președinte, trei președinți de secție și 51 de consilieri.

Toți membrii Curții sunt permanenți la secțiile din care fac parte.

Curtea de Casație are trei secții. Completele de judecată se constituiesc din șase membri, iar deciziile se pronunță cu majoritatea de patru voturi. În cazul când nu se poate forma această majoritate, completul chemat a se pronunța asupra divergenței se compune din 11 membri și majoritatea este în acest caz de 7 voturi. Dacă nu se poate alcătui această majoritate, recursul se trimite secțiilor unite. Când Curtea de Casație judecă în secții unite trebuie să fie de față și să ia parte la judecata cel puțin 31 de consilieri și în toate cazurile un număr nepereche. Deciziile în acest caz se dau cu majoritatea absolută a voturilor.

În cauzele politice și în cele excepționale prevăzute de lege, Curtea de Casație judecă ca Inalta Curte de Justiție și anume în secții unite. În această formație Curtea judecă de-a dreptul acuzațiile în contra miniștrilor, în condițiile și cu formele prevăzute de art. 98 din Constituție și de legea răspunderii ministeriale. Tot ca Inalta Curte de Justiție și în secții

unite, ea judecă pe înalții demnitari și cazurile prevăzute de legi speciale. Ea are dreptul de jurisdicție exclusivă asupra membrilor ei în materie penală. În toate aceste cazuri Curtea judecă și hotărăște în fond, iar deciziile ei se execută prin Ministerul Justiției.

În cazul când este chemată să judece acuzațiile în contra patriarhului, mitropoliților, episcopilor eparhioți și arhiereilor, dacă se întâmplă să nu se poată forma numărul cerut de judecători, Curtea se completează cu membrii de la Curtea de Apel din București, trași la sorți în pretoriul Curții de Casație, în ședința publică și în prezența acuzaților, cu cel puțin 15 zile înainte de înfățișare.

Pe lângă Curtea de Casație funcționează un număr de magistrați asistenți cari fac parte din corpul judecătoresc, fiind magistrați cu grad de judecător până la gradul de consilier de Curte de Apel. Ei verifică îndeplinirea procedurii și a înfățișării părților și redactează deciziile sub controlul consilierului raportor.

MINISTERUL PUBLIC SAU PARCHETUL se compune: a) la Inalta Curte de Casație, dintr'un procuror general și șase procurori; b) la Curțile de Apel, dintr'un procuror general și un număr de procurori prevăzuți pentru fiecare curte; c) la tribunale, dintr'un prim-procuror și mai mulți procurori sau un procuror cap de parchet și un substituit.

La Curți, procurorii generali au grad de președinte de Curte, iar procurorii, gradul de consilieri. La tribunale, procurorii au grad de judecător, iar primul-procuror gradul de președinte, afară de cel dela Tribunalul Ilfov, care are grad de procuror de Curte de Apel.

Competența și modul de procedare al procurorilor, sunt stabilite de codul de procedură penală.

Ministerul Justiției este capul Ministerului Public. El poate da ordine parchetelor din întreaga țară, fără însă a se putea substitui, el însuși, în atribuțiile lor.

Procurorul general al Curții de Casație, are dreptul să atace cu recurs toate actele judecătorești contrarii legii (art. 46).

Procurorul general al Curților de Apel, este capul tuturor procurorilor, substituiților și ofițerilor de poliție judiciară din resortul Curții, având dreptul de control și priveghere asupra lor.

Pe lângă Curtea de Casație, Curtea de Apel și Tribunalele, vor funcționa unul sau mai mulți procurori.

INSPECTORII JUDECĂTOREȘTI. Inspectia Curților de Apel se face prin delegație de cel mult trei dintre consilierii Inaltei Curți de Casație. Doi până la trei consilieri ai Curților de Apel sunt delegați ca inspectori ai tribunalelor și ai judecătoriilor din circumscripția respectivă.

Delegația de inspector judecătoresc se dă de ministerul Justiției dintr'o listă de trei magistrați, pentru fiecare loc, alcătuită de colegiul președințial al Inaltei Curți de Casație, lucrând în majoritate. Ea este ori-când revocabilă. Delegația de inspector al curților de apel nu se poate retrage însă decât la începutul anului judecătoresc.

Determinarea circumscripției fiecărui inspector, se face printr-o decizie ministerială.

CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII se compune din: 1) Colegiul președințial al Înaltei Curți de Casație; 2) primii președinți ai Curților de Apel sau președintele, unde nu există decât o secție; 3) inspectorii judecătorești; 4) ministrul de Justiție sau un delegat al său, dintre membrii Curții de Casație sau Parchetului aceleiași Curți sau secretarul general al Ministerului de Justiție.

Funcțiunea de secretar o îndeplinește directorul personalului din Ministerul de Justiție.

Atribuțiunile Consiliului sunt: a) să-și dea avizul asupra confirmărilor, numirilor și înaintărilor magistraților inamovibili ¹⁾; b) asupra altor chestiuni puse de ministru; c) validările examenelor de magistrat; d) confirmarea celor propuși să fie declarați inamovibili; e) asupra proiectelor legii de organizare judecătorească, etc.

Pentru propunerile de numiri în locurile de consilieri ai Curților de apel și de magistrați la tribunale și judecătoria, consiliul are tot formațiunea de mai sus, cu deosebirea că cei patru consilieri ai Înaltei Curți de Casație se înlocuiesc cu primii președinți ai curților de apel și președinții curților de apel nedivizate. Funcțiunea de secretar al acestui consiliu o îndeplinește directorul personalului din Ministerul Justiției.

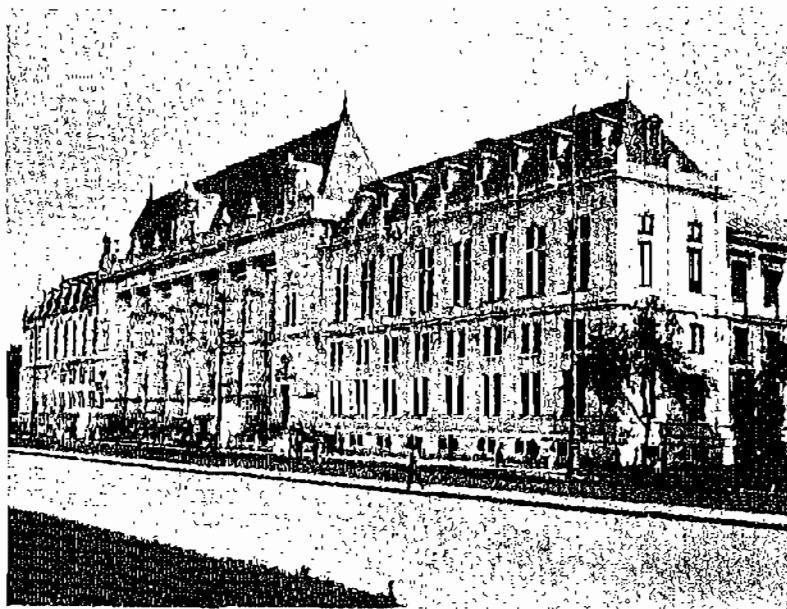
ADMITEREA ÎN ORDINUL JUDECĂTORESC. Legea prevede pe lângă condițiile generale de admitere (cetățenia, exercițiul drepturilor civile și politice, satisfacerea serviciului militar) și condițiuni speciale (vârsta, titluri, examenul de capacitate).

Pentru a fi numit ajutor de judecător se cere, pe lângă condițiile generale de numire mai sus arătate, a avea vârsta de cel puțin 25 ani și cel mult 32, și titlul de doctor în drept. În lipsa candidaților cu acest titlu legea admite și licențiați în drept.

Cererile de numire se adresează primului președinte al Înaltei Curți de Casație. Ele sunt examinate

de o comisiune compusă dintr'un președinte al acestei curți și doi consilieri ai ei desemnați de colegiul președințial, la începutul fiecărui an. Comisiunea lucrează cu majoritate și hotărârea ei nu se motivează. Ministrul Justiției face numirile numai dintre candidații înscrși în acest tablou, care este valabil numai pentru anul care urmează. După împlinirea unui an dela numire, ajutorul de judecător este obligat a se prezenta la examenul de capacitate. Până la trecerea examenului de capacitate, ajutoarii de judecător, supleanții și substituiți pot fi însărcinați cu anumite lucrări, dar nu au dreptul de a judeca. Totuși după 4 luni de stagiu ei pot fi autorizați de Ministerul

Justiției de a judeca sau de a pune concluzii ca procuror. Examenul de capacitate are două probe teoretice și două practice (scrise și orale). Comisiunea de examinare se compune din doi membri ai Înaltei Curți de Casație, delegați pe un an de această curte; doi profesori de la Facultățile de drept, delegați de consiliile profesoriale respective și un delegat numit

PALATUL DE JUSTIȚIE, BUCUREȘTI

de Ministerul Justiției dintre profesori de drept sau magistrați inamovibili. Ministerul întocmește un tablou de clasificare al celor reușiți care se publică în Monitorul Oficial și cei trecuți în acest tablou au dreptul să-și aleagă locurile în termen de 15 zile. Orice candidat are dreptul a se prezenta a doua oară la examen.

Pentru numirea de supleant și de substitut de procuror și înaintarea ajutoarelor de judecător cari au reușit la examen, este necesar un stagiu de cel puțin 6 luni la o judecătoria rurală. Pe lângă examen pentru a fi înaintat judecător sau procuror trebuie un stagiu de cel puțin trei ani ca supleant, ajutor de judecător sau substitut sau un exercițiu efectiv de 3 ani ca avocat în barou.

Pentru a fi numit președinte sau prim-procuror de tribunal trebuie un stagiu de cel puțin patru ani ca judecător sau procuror iar pentru a fi numit prim-președinte, un stagiu de 2 ani ca președinte sau prim-procuror, ori 6 ani stagiu ca judecător sau procuror. Avocații cari au exercitat efectiv și cu distincție cel puțin 9 ani profesiunea lor și nu au mai mult de 40 ani ca vârstă, pot fi numiți în aceste funcțiuni. Pentru gradul de consilier și procuror la Curtea de

¹⁾ Pac excepție numirile primului președinte și procurorului general al Curții de Casație, care se fac direct de Ministerul de Justiție.

Apel se cere un stagiu de 4 ani ca președinte sau prim-procuror de tribunal sau de 8 ani ca judecător sau procuror. Deasemeni dintre avocați cu un stagiu efectiv și cu distincție de 12 ani și care nu depășesc vârsta de 45 ani. Președinții curților de apel trebuie să aibă un stagiu de cel puțin doi ani în gradul de consilier. Procurorii generali ai Curții se delegă de Minister dintre consilierii respectivi. Consilierii și procurorii Curții de Casație se numesc dintre președinții, consilierii și procurorii curților de apel, cari au cel puțin 4 ani de grad și dintre primii președinți ai curților de apel. De asemenea dintre avocați cu cel puțin 15 ani stagiu și cari nu depășesc vârsta de 50 ani.

Președinții Curții de Casație se numesc dintre consilierii și procurorii acestei curți și dintre primii președinți ai curților de apel cu o vechime în grad de cel puțin 2 ani. Primul președinte al Curții de Casație se numește dintre președinții Curții de Casație și procurorul general al acestei curți, fără stagiu în grad. Procurorul general al Inaltei Curți se numește dintre consilierii sau procurorii Curții și prim-președinții Curților de apel.

INĂINTĂRIILE ÎN MAGISTRATURĂ. Înaintările nu se pot face decât conform avizului Consiliului superior al Magistraturii, afară de numirea prim-președintelui, a președinților și procurorului general dela Curtea de Casație, care se face fără acest aviz. Recomandările Consiliului superior pentru înaintare nu se pot face decât dintre magistrații trecuți în tabloul de înaintare. Aceste tablouri se fac avându-se în vedere și notările obținute de magistrați.

Notările se fac în fiecare an de capii ierarhici, prevăzuți de legea de organizare. Ele se comunică magistraților respectivi, cari pot face întâmpinare la inspectoratul Curții de Apel respective care cercetează temeinicia întâmpinării. Tabloul cu notările magistraților dela Curtea de Apel se înaintază primului președinte al Curții de Casație, iar acel cu notarea magistraților dela tribunale și judecătorii se înaintază primului președinte al Curții de Apel. Aceste tablouri se trimit comisiunilor de recomandare. Pe lângă fiecare Curte de Apel este o *comisiune de recomandare*, compusă din primul președinte, procurorul general, inspectorii judecătorești și doi membri ai curții, desemnați la fiecare doi ani de curte, în adunare generală, prin vot secret; împreună cu doi supleanți. *Comisiunea de recomandare* de pe lângă Curtea de Casație se compune din colegiul președințial al acestei curți, procurorul general, inspectorii curților de apel și din câte trei consilieri din fiecare secție a Inaltei Curți, aleși pe doi ani de colegiul președințial. Prima comisiune recomandă pe magistrații cari merită a fi înaintați în orice grad până la cel de consilier de Curte de Apel, iar cea de a doua pe cei cari merită a fi numiți la Inalta Curte sau ca președinți și prim-președinți de Curte de Apel. Tabloul general, întocmit în mod definitiv de comisia dela Curtea de Casație, se trimite Ministerului de Justiție, rămânând valabil numai pentru anul următor, și se publică în Monitorul Oficial.

IERARHIA ȘI GRADELE ÎN ORDINUL JUDECĂTORESC. Legea stabilește următoarea ierarhie:

I. Prim-președintele Curții de Casație.

II. Procurorul general și președinții Curții de Casație.

III. Consilierii și procurorii de secție ai Curții de Casație¹⁾.

IV. Procurorul general și președinții Curților de Apel.

V. Consilierii Curților de Apel.

VI. Prim-președinții de tribunale²⁾.

VII. Președinții și prim-procurorii de tribunale³⁾.

VIII. Judecătorii tribunalelor, judecătorii de ocol și procurorii.

IX. Supleanții, substituiți și ajutorii de judecători.

INCOMPATIBILITĂȚI ȘI SCUTIRI. Legea interzice cumulul în funcțiunile judecătorești. Art. 125 al ei prevede o serie de incompatibilități pentru magistrat: de a ocupa o altă funcțiune publică, fie prin alegere, fie prin numire; de a fi ales în Corpurile legiuitoare, în consiliile județene sau comunale; de a fi administrator sau censor în societățile comerciale.

Se exceptează calitatea de profesor la Facultatea de Drept sau la o școală superioară din orașul de reședință a magistratului.

Magistratul care are cel puțin gradul de consilier la Curtea de Apel poate îndeplini prin delegație funcția de secretar general la Ministerul de Justiție, iar cel care are gradul de cel puțin președinte de tribunal pe acela de director în acest minister.

De asemenea, judecătorii sunt scutiți de orice serviciu public străin funcțiunii lor, afară de serviciul militar, sau alte însărcinări prevăzute de legi speciale, ca aceea de a face parte din comisiunile disciplinare ale funcționarilor publici de pe lângă ministere sau autorități publice locale.

INAMOVIBILITATEA. Art. 104 din Constituție dispune: «Judecătorii sunt inamovibili, în condițiunile speciale pe cari legea le va fixa». Dezvoltând acest principiu constituțional, art. 127 din legea de organizare judecătorească, dispune că «membrii ordinului judecătoresc, numiți în condițiunile legii de față, sunt inamovibili, afară de membrii Ministerului Public de pe lângă Curțile de Apel și tribunale, supleanții, substituiți și ajutorii de judecători, cari se bucură numai de stabilitate».

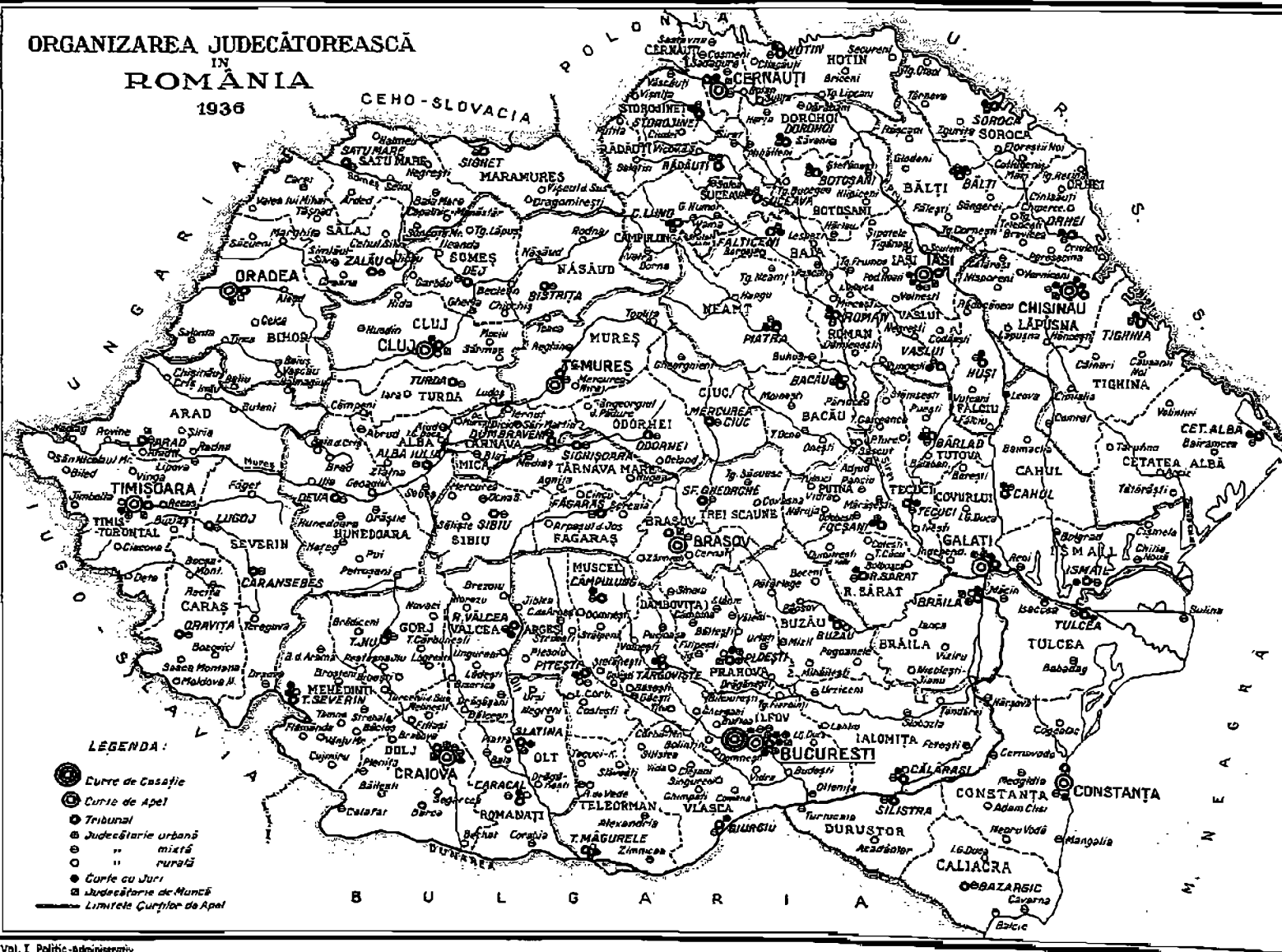
Sunt puși din oficiu în poziția de a-și exercita drepturile la pensiuie, magistrații cari au împlinit la Curtea de Casație vârsta de 70 de ani, sau la Curtea de Apel de 65 ani și de 60 de ani la tribunale și judecătorii.

DISCIPLINA JUDECĂTOREASCĂ. Această disciplină se exercită în două direcțiuni: de *priveghere*, care conferă dreptul de control și notare și de *disciplină*, care conferă dreptul de a aplica pedepse disciplinare.

¹⁾ Prin legea dela 1931, prim-președinții Curților de Apel au fost asimilați cu consilierii dela Casație.

²⁾ Asimilat cu consilierii dela Curtea de Apel, numai la Trib. Ilfov.

³⁾ Asimilat cu consilierii Curții de Apel, numai la Trib. Ilfov.

Prima aparține ministrului de Justiție, care o exercită, fie direct, fie prin delegațiune dată inspectorilor judecătorești sau capilor ierarhici; a doua, se exercită numai de ministrul Justiției pentru magistrații amovibili, iar pentru cei inamovibili numai de comisiunile disciplinare, una care funcționează pe lângă Curtea de Casație pentru judecarea abaterilor disciplinare comise de membrii Curții de Casație, Curților de Apel, de președinții și prim-președinții de tribunale; altele, funcționând pe lângă Curtea de Apel, care judecă abaterile celorlalți judecători dela tribunale și judecătorii.

Pedepsele disciplinare sunt: prevenirea, mustrarea, excluderea temporară dela înaintare, suspendare pe timp mărginit, punerea în disponibilitate și destituirea.

Ministrul de Justiție are acțiunea de disciplină asupra magistraților amovibili, dar aceștia nu pot fi transferați, suspendați, puși în disponibilitate sau destituiți decât pe baza unui raport de anchetă, motivat, făcut de inspectorul judecătoresc sau de alt magistrat delegat de ministru, conform legii și pentru abateri grave dela datorie. Reese de aici că deși acești magistrați stabili nu se bucură de dreptul de a fi judecați de comisiile disciplinare, totuși sunt garantați în contra unor măsuri disciplinare arbitrare și pot deci discuta, eventual în instanța de contencios administrativ, legalitatea procedurii.

Întruiva magistraților inamovibili, ministrul are acțiune disciplinară însă numai pentru abateri dela datoriile la care sunt ținuți în exercițiul funcțiunii lor, abateri pentru care nu are dreptul de a aplica decât pedeapsa prevenirii sau mustrării, treptat sau de-a-dreptul. Pentru orice altă abatere sau dacă fapta fiind gravă este nevoie de a se aplica o pedeapsă mai mare sau dacă în cursul aceluiași an ar fi nevoie a se aplica o a treia pedeapsă, magistratul este trimis în judecata instanței disciplinare.

Acțiunea de disciplină asupra membrilor Curții de Casație se exercită numai de instanța disciplinară respectivă, ministrul nu poate cere, însă, decât deschiderea acțiunii disciplinare.

Existența faptelor constatate prin hotărârile definitive disciplinare nu mai poate fi pusă în discuțiune într-o eventuală acțiune în contencios.

CONCEDII. Membrii corpului judecătoresc au dreptul la un concediu de o lună în cursul aceluiași an. Concedii mai mari nu se pot acorda decât în caz de boală bine constatată și dacă acest concediu trece de șase luni salariul se reduce la jumătate, iar dacă se prelungește peste un an magistratul este

lăsat în disponibilitate, rămânând ca după însănătoșire să fie reprimis în caz de vacanță. Concediile membrilor Curții de Casație se acordă de această curte.

VACANȚE. Curțile și tribunalele au vacanță mare de două luni cu începere dela 15 Iulie și vacanțe mici, din ajunul Crăciunului până la 7 Ianuarie inclusiv, și dela Duminica Florilor până la Duminica Tomii. În timpul vacanțelor mici nu se judecă procese ci se îndeplinesc numai acte de jurisdicție grațioasă urgente și se primesc cereri care sunt supuse unui termen definit. La Curtea de Apel serviciul se face de un consilier, iar la tribunal de un judecător, trași la sorți cu o săptămână înainte de vacanță. Parchetele, cabinetele de instrucție și judecătoriile nu au aceste vacanțe mici. Pentru vacanța mare funcționează la Curtea de Apel și tribunale un număr redus de membri, desemnați fie de adunarea generală a acestor instanțe, fie, în caz de neînțelegere, prin tragere la sorți. Magistrații cari au făcut serviciu în tot timpul vacanței mari au drept la un concediu de odihnă de o lună în cursul lunilor următoare.

CORPUL PORTĂREILOR. Pentru îndeplinirea actelor de procedură, a urmăririlor sau executărilor silite ordonate de justiție, legea înstitue pe lângă tribunale și judecătorii, corpul portăreilor.

Regulamentul de administrație publică pentru serviciul portăreilor și pentru taxarea actelor de procedură și executare din 20 Decembrie 1925, modificat în 1926, fixează atribuțiunile portăreilor și taxele ce trebuie să le perceapă pentru actele ce execută.

Portăreii se recrutează dintre licențiații în drept.

GREFELE. Legea prevede normele de compunere a grefelor dela Curți, tribunale și judecătorii, precum și atribuțiunile grefierilor.

Orice acte dela Curte sau tribunal, necontrasemnate de grefier sau ajutorul său, sunt nule de drept.

Regulamentul din 16 Martie 1926 organizează serviciul interior al grefelor Curților de Apel și cancelariei parchetelor, iar *Regulamentul din 20 Decembrie 1926*, serviciul interior al grefelor și cancelariei parchetelor de pe lângă tribunale.

FUNCȚIONARI JUDECĂTOREȘTI. Grefierii, ajutoarele de grefier și impiegații, precum și secretarii și impiegații de parchete sunt supuși atât dispozițiilor prevăzute în legea de organizare judecătorească, în ce-i privesc, cât și acelor din legea statutului funcționarilor publici. De asemeni directorii de cărți funduării și administratorii contabili (intendenți-economi).

Funcționarii grefelor și serviciilor auxiliare nu au vacanțe, dar au drept la concedii.

al. c.

BIBLIOGRAFIE

- I. C. Filitti și I. Suchianu: Contribuții la istoria justiției penale în Principatele Române, București, 1928.
C. Sărdăneanu: Câteva cuvinte asupra vechilor instituții din Țara Românească, București, 1901.
Akos V. Timan: Ungarische Verfassungsgeschichte und Rechtsgeschichte. Bd. III, trad. de Felix Schiller, Berlin, 1909.
C. Giurescu: Despre boeri, București, 1920.
I. Gr. Lahovari: Despre obiceiul pământului, București, 1892.
Gr. I. Alexandrescu: Studii asupra obiceiurilor juridice ale poporului român, Galați, 1896.
St. Longinescu: Istoria Dreptului Român, București, 1908.

- Paul Negulescu: Cercetări asupra originii dreptului consuetudinar român, (în Rev. de Drept și Sociologie) 1900.
G. Fofino: Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain, Paris, 1926.
Pastia: Codul județiar al Moldovei, Iași, 1862.
Vasile Borescu: Convenția dela Paris în «Acte și documente privitoare la Istoria Renașterii României», VII.
Condurachi: Recherches sur l'ancienne organisation des Roumains, Paris, 1912.
C. Al. Vîlcovici: Discurs la deschiderea anului judecătoresc 1932, (în Dreptul, Nr. 1) 10 Ianuarie 1932.

BAROUL ROMÂNESC

Organizarea funcţiunii judiciare, la noi, precedă organizarea Statului de drept; funcţiunea de avocat apare, necesar, ca o urmare a organizării funcţiunii judiciare.

Cercetarea regimului juridic existent, adică a dreptului corporativ static, ne impune confruntarea dintre instituţiunile juridice existente şi realităţile vieţii. Această confruntare duce la concluzia că funcţia de avocat se întemeiază pe principiile celui mai pur, mai absolut şi mai abstract liberalism juridic; ca şi cum nici un fel de contribuţie n'ar fi putut aduce realităţile, viaţa însăşi, trecutul acestei profesii, legiuitorului din această vreme.

De aci se desprinde înţelesul dinamic al Baroului românesc, adică *ceea ce lînde să devină*, cu voia sau fără voia noastră, Baroul românesc, în legătură cu organizarea noastră corporativă, care poate să se desemneze, fie ca o urmare a modificării regimului politic al Statului român, fie în limitele profesiei însăşi.

EVOLUŢIE ISTORICĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ LA INSTITUIREA FUNCŢIUNII (1831)

Deşi până în secolul al XIX-lea, Domnul deţinea fără limită şi fără control judiciar sau politic, în înţelesul modern, toate puterile Statului, exercitându-le direct sau prin delegaţie, aceasta nu înseamnă că până atunci n'a existat o organizare a funcţiunii judiciare care să implice, ca o urmare necesară, apariţia şi organizarea funcţiunii de avocat.

Nu pare sigur că ideea de apărare, prin rude sau persoane străine, este indisolubil legată, atât în ceea ce priveşte originea instituţiei cât şi funcţiunea ei, de apariţia dreptului de reprezentare în justiţie.

Din relatările unui călător francez pe la noi, din 1585, rezultă că primul care vorbea era reclamantul şi, în urmă, pârătul « în genunchi » şi « cu glas tare ». După ce Divanul îi ascultă pe amândoi în păsurile lor, Mitropolitul, urmat de ceilalţi boeri, îşi arăta părerea, iar Domnul hotăra. În această vreme nici o urmă de altă apărare decât personală. Deşi pârătul putea să nu se prezinte — afară doar de afacerile penale unde era adus de oamenii Domniei — funcţiunea reprezentării în justiţie prin alte persoane, la această dată, nu apare, pentru a vorbi de o func-

ţiune a apărării, care să fie originea necontestată a funcţiunii, de avocat.

Dreptul de reprezentare — după cum se observă cu multă dreptate — este o instituţie a cărei necesitate se justifică, mai târziu, prin dezvoltarea şi complicarea raporturilor vieţii sociale; odată cu sfârşitul secolului al XVII-lea, şi începutul celui de al XVIII-lea, cu apariţia unei clase sociale care să se ocupe cu negustoria şi care deţinând funcţia schimbului într'un Stat cu tendinţe capitaliste, a devenit, curând, o masă compactă de străini. Datorită acestor necesităţi, reprezentarea în justiţie apare ca o instituţie care confundă în ea dreptul de apărare.

Punctul de plecare, necontestat, în organizarea avocatului este epoca de legiferare fanariotă şi coincide cu realizarea — chiar relativă — a independenţei funcţiunii judiciare. Avocatura reprezintă organizarea apărării ca o funcţiune de interes general, întemeiată pe norme obiective; ea dovedeşte independenţa funcţiunii judiciare însăşi, în rolul ei suveran.

Legiuirile din acest timp cuprind şi norme privitoare la avocaţi. Termenul *avocat* (ad *auxilium vocatus*) se întâlneşte acum, şi chiar după această epocă de legiferare, laolaltă cu acela de *vechil*.

Se susţine că termenul vechil nu trebuie confundat cu termenul *avocat*, pentru că « unul reprezintă apărarea intereselor justiţiabililor, deci partea nobilă a profesiei; pe când celălalt, reprezentarea justiţiabilului în faţa autorităţii, deci partea negustorească a ei. Aceste două înfăţişări ale profesiei s'au născut la date deosebite atât la noi, cât şi la alte popoare. *Întrii vechiletil şi apoi avocatura* »¹. Chiar dacă admitem o asemenea distincţie organică între vechil şi avocatură, cu judecăţile respective de valoare a acestor instituţiuni, formulate de autor şi încă lucrul se explică. Conţinutul instituţiunilor nu poate fi determinat aprioric; instituţiunile sunt produsul realităţilor vremii. Vechiletul reprezintă o instituţie pînă la Regulamentul Organic, când dispăre în instituţia avocaturii, în înţelesul ei nou. Şi vechilii de judecată şi avocaţii erau numiţi şi supraveghiaţi de marele logofăt. Dar chiar înainte de Regulamentul Organic avocatul deţinea *funcţiunea apărării în principialului*: « La uşa Divanului şedeau zapcii cei mici

¹) *Const. "Prodan", Trecutul Baroului Român, în Gazeta Tribunalului, Nr. 8—9, 1934.*

și paicii ca să nu lase calabalăcul cel de prisos a intra unde se face judecata, ci să lase numai pe cei ce se pricinuesc». Se cetea «hotărîrea apelată sau jalba prezentată, apoi se asculta *părșul* sau *jăluitorul* și *părșul*, care trebuie să fie cuvințios», «să stea în picioare... și fără de islic, foarte cu cucernicie și supunere, grăind cu smerenie», apoi se ascultau, pe rând, *marlorii* și iar *părșile* și *avocații* lor.

De altfel, acest rol obiectiv și general la care răspundea avocatura, chiar în epoca de legiferare zisă fanariotă, se desprinde, clar din legiuirile lui Caragea și a lui Andronache Donici. În legiuirea lui Caragea Vodă din 1817, la cap. XX partea III par. I se prevede că: «*vechil de judecăți este cel ce se orînduiește de altul ca să judece în locul lui*».

Deasemenea în art. 22 al Codului Andronache Donici, se prevede: «Judecătorii datori sunt ca să rînduiască a fi deopotrivă *advocați* pentru amîndouă părțile ce se judecă, adică să nu fie la o parte *procopsiți* și *ispitiți* în limbuție, iar la cealaltă parte *neprocopsiți*, și de va cuteza cineva prin viclesug a face alcătuire între *advocați*, spre îndreptăți să se pedepsească». De aci rezultă că această legiuire în deosebi nu crează, ci constată existența funcțiunii și rolul ei; mai mult încă, rezultă preocuparea ei de a îndrepta neajunsurile profesiei, cari nu s'au putut învedera decât printr-o practică mai lungă, până la 1814. În această perioadă nu întălmim condiții de recrutare; dacă cunoștea pravila sau obiceiul pămîntului, oricine putea fi avocat sau vechil. Deaceia, la început, vechilii se recrutau din foști boeri judecători.

EPOCA DE ORGANIZARE A FUNCȚIUNII (1831 — 1864)

O a doua perioadă în organizarea profesiei începe cu Regulamentele Organice din Iulie 1831 și Ianuarie 1832, cari înființează avocatura și «Științele de oște». Acestea recomandă *advocații* în cari *justițiabilii* ar putea să aibă mai multă încredere.

Reglamentul Organic al Munteniei în cap. VII, intitulat «*pentru judecătorii*», art. 224, prevede că «formalitățile cele rînduite de pravilă pentru alcătuirea *jelbilor* și altor înscrisuri, ce cearcă ele de mai multe ori de a se judeca prin oamenii cu mai multă știință de pravilă, *cer ca stăpînirea să așeze un număr hotărîți de advocați*». Articolele următoare din același Regulament fusciră regulile de recrutare și funcționare.

Astfel «vor fi primiți de *advocați* cei ce au oarecare știință de pravilă, și care sunt cunoscuți de oameni cinstiți».

«Acești vor intra în lucrarea slujbei lor în condica cancelariei Marelui Logofăt și după ce-și vor primi dela stăpînire carte înscris de slobozenie».

«Însă cu toate că se află *advocați* știuți de stăpînire, prigonoarele părți nu sunt oprite de a nu se judeca însele pentru pricinele lor de judecată, de vor voi sau de a-și rîndui alți vechili în care pot să se încreadă».

«Cu toate acestea stăpînirea va rîndui *advocați* cu plată pe lângă Inaltul Divan și pe lângă despărșirile

criminalicești și când vinovatul în pricini criminale sau de învinovățiri mai mici va zice că n'are avocat, judecătoria să-i rînduiască unul din aceia care să se însărcineze cu judecata până la sfârșitul ei».

«Advocatul nu va fi primit a se judeca în locul ce l-a rînduit, de nu va arăta mai întăiu adevărînța și va fi îndatorat a vorbi întotdeauna înaintea judecătoriei cu respectul ce se cuvine».

«Grefierul, condicarul și avocatul ce nu vor păzi datorile lor și după dojenirea ce le va face presidentul nu se vor îndrepta, se vor face cunoscuți Marelui Logofăt, care va raporta pentru dănsii Domnului».

Prin ofisul domnesc din 4 Iulie 1936 se întărește «legiuirea pentru câteva articole din organicul regulament împlinitor la partea judecătorească». Această legiuire desvoltă principiile fixate de Regulamentul Organic în art. 224 și urm. — Astfel în Secțiunea IV intitulată «Despre *advocați*» se prevede că o comisiune într'adins orînduită de Domn va cerceta pe acela care vrea să fie avocat, acordându-i «înscris de slobozenie dela stăpînire», ca dovadă că are calitățile cerute prin art. 225 par. 1 din Regulamentul Organic. Prigonoarele părți nu pot fi însă împiedicate să se înfățișeze ele înșile «pentru pricinile lor de judecăți», oricînd vor voi, sau să-și orînduiască «vechil în loc, în care se vor încrede după cuprinderea paragrafului 3 din același articol al Regulamentului Organic».

Plata avocatului se datorează de acela care l-a însărcinat să se judece în locul său, după clasificarea următoare: a) pentru pricini până la 10.000 lei câte 10%; b) pentru pricini dela 10.000 lei în sus până la 50.000 lei, câte 5%; c) pentru pricini dela 50.000 lei până la 250.000 lei câte 3%; și apoi «pricina ce-ar covârși prețul de lei 250.000, în sus până la orice sumă, se mărginește tot într'această taxă, însă luarea taxei va fi întreagă numai dela pricinile câștigate, iar la pricinile pierdute va fi pe jumătate».

Dacă la aprecierea lucrului pentru care se urmează judecata, există neînțelegere între *advocați* și reclamanant, președintele judecătoriei va hotărî prețul după arătările «orînduiților preșuitori potrivit cu temeiurile ce s'au legiuit prin legiuirea cu Nr. 14 la anul 1832».

«Pentru alcătuire de hârtii și în parte povățuiri ce ar da *advocații* către cei ce ar cere al lor ajutor, fără de a lua asupra-le pricina ca să o înfățișeze, nu se orînduiesc nici un fel de clasificare sau taxă, ci rămâne a se urma după învoire, fiindcă aceasta este socotită ca o în parte trebuință».

«Advocatul ce s'ar abate din datorile lui, numai decât după cererea presidentului către Marea Logofeție, se va da în judecată criminală și va trece prin toate treptele judecătorești».

În Moldova, onorariul se fixa după învoială, însă totdeauna în bani.

În «Istoria Baroului de Dolj» d. George Demeșescu este de părere că marea majoritate a vechililor de judecată sau a *advocaților*, trebuie să fi fost formată din foști judecători dela judecătorii, divanuri, ca și din «*amploriați*» acelor judecătorii, ca unii cari

aveau pe atunci, mai multe cunoștințe în practica judecătorească. D-sa își întemeiază părerea pe două circuli ale Departamentului Dreptății din 1 Noembrie 1837 și din 13 August 1843.

Prin cea dintâi circulară «se poprește amplexarea judecătorilor de a fi vechili ai părților ce se prigonesc». Prin cea de a doua circulară, întărită prin rezoluția Domnului care hotără «să oprească în viitor pe slujbașii Logofetiei și ai Divanurilor de a se face advocați la vreo pricină», se urmărea stăvilirea acestei practice, care — după toate dovezile — a continuat și după 1837.

În cadrul acestei preocupări de restrângere a libertății vekiletului, apare la 11 Iunie 1839, «Așezământul pentru calitățile cu care se cer înzestrați acei ce primesc încredințări de vechili, în pricini civile de judecată»: Pentru pricinile civile de judecată vechilul trebuie să fie înzestrat cu știința pravilelor împărătești și a condiceii civile a Principatului, sau cel puțin să cunoască codicele civil tipărit în limba națională. De asemenea vechilul neapărat trebuie să știe legiunile cuprinse în cap. VIII din Regulamentul Organic, care se ocupă de pornirea și înaintarea judecăților, competența formelor și alte lucrări procedurale necesare vechilului ca să nu încurce pricinile. O comisiune, funcționând pe lângă Logofetia Dreptății și alcătuită din juriconsulți, va examina candidații la vekilet, în «științele pravilești» și «le va slobozi formal alestat». În termen de 5 ani dela data publicării așezământului, elevii ce vor avea atestatele Academiei, «că au săvârșit cursul pravilelor» și un certificat de bună purtare, vor căpăta dreptul la vekilet din partea Logofetiei, fără altă cercetare. Așezământul vechililor fixează anumite reguli de practică și moralitate profesională. Un vechil primind o pricină asupra sa, nu o poate părăsi decât numai datorită unui motiv legiuit și binecuvântat, sau cu voia clientului.

Clientul (încredințatorul) nu va putea îndepărta pe un vechil decât când l-ar vedea «cu urmări viciene și împotrivoare îndatoririlor sale de vechil». Vechilul trebuie să depună toată silința și toate mijloacele cele legiuite făcând «lămuritor alcătuire cu încredințatorul său» pentru onorariu, care trebuie să fie în bani. Nu este îngăduit vechilului să se învoiască cu partea potrivnică, fără de osebă impuțernicire dela client; tot așa nu poate ridica banii cuvenitei clientului fără de impuțernicire specială.

«Nu este iertat a se face alcătuire între încredințator și între vechil, ca privind vechilul cheltuielile, să ia jumătate din lucrul judecat prin judecată», căci aceasta e oprit de legi, iar pe de altă parte pentru că Regulamentul Organic ridicând tot felul de cheltuieli, nici vechilul nu poate face legiuite cheltuieli judecătorești. Vechilul nu poate împiedica împăcarea părților; altfel va pierde dreptul său.

Ca unul care a depus un jurământ, vechilul trebuie să practice profesiunea sa cu dreptate, credință și sârguință. Altfel, în caz de «vicienie» a clientului, el ar cădea sub pedeapsă criminală «ca un călcătoriu de jurământ», luându-i-se pentru totdeauna dreptul de vechil, fiind răspunzător și de des-

păgnubiri față de client care, în împlinirea despăgubirilor, va putea să apuce și pe partea potrivnică «ce au uneltit viclesugul cu vechilul». Logofătul cel mare al Dreptății ține lista vechililor cărora «le-ar slobozi atestate».

Acestea se publică dela început în Buletin; tot acolo se publică și ridicarea dreptului de vechil. Vechilii nu pot fi cei în slujba ramului judecătorec «afară de pricinile epitropisitorilor lor». Art. 22 și 25 arată pe acei care nu intră în regulile acestui așezământ.

Prin ofisul (scrisoarea) Domnului Țării Românești, Georgie Dimitrie Bibescu, către Departamentul Dreptății din 3 Februarie 1847, Marele Logofăt al Dreptății fiind atunci Alexandru Villara, se reglementează iarăși profesiunea de avocat. Aceasta, spre a curma abuzurile, încercăturile și înmulțirea judecăților, din pricina înlesnirii «ce a avut fieștecine de a-și da sieși numire de avocat, fără a avea de multe ori nici năcar cele mai elementare științe despre aceste profesii». Din cuprinsul acestei reglementări, care a constituit legea organică a avocaților până la 1864 menționăm măsura după care «nimeni pe viitorime nu va fi primit a unelti profesie de avocat, fără mai întâi nu va dobândi voe prin act iscălit de Ministrul Dreptății. Acel act se va da în urma destoinicilor dovezi ce se vor aduce despre cunoștințele cerute pentru fiecare din aceste profesii, adică avocatului că a învățat legile sau la Școala Națională sau în școalele străine sau că a slujit cel puțin 5 ani în post de cap de masă în cancelaria Departamentului Dreptății ori de grefier la tribunaluri, ori de ajutor pe lângă grefierii Divanurilor.

«Nici un avocat nu se va primi din cei supuși la protecție străină.

«Se va face listă de toți acei cari astăzi uneltesc una din aceste două profesii (avocat și hotarnic) și se vor aduna în curgere de patru ani deslușirile cele mai lămurite asupra fiecăruia, adică de a unelti vremea din aceste meserii într'un curs îndelungat de vreme și cu toată ceruta moralitate și destoinicie.

«După săvârșirea acestei lucrări, Ne va înfățișa acea listă cu cuvenitele băgări de seauă împotriva fiecăruia nume și după ce se va întâri de Noi, pe de o parte se va publica numele acelor ce vor merita această sarcină, prin glasul Buletinului și al Gazetei spre știință dregătorilor și a pricinașilor; iar pe de alta, se va da fiecăruia de către Departamentul Dreptății, câte un act doveditor al slobozeniei ce are de a unelti meseria de avocat.

«Advocatul ce se va abate din datorile sale ori va preda pricina încredințată lui, ori va aduce împiedicări la a ei săvârșire, nu numai se va supune la civenita despăgnubire, ci încă i se va lua și dreptul de a mai unelti meseria sa, pentru care aceasta Departamentul Dreptății va avea cea mai deosebită îngrijire și luare aminte».

La 11 Iunie 1838, se înființează pe lângă departamentul Credinței (Ministerul Cultelor de azi), în Muntenia, Contenciosul Statului.

Legea din 17 Aprilie 1861, pentru instituirea unui corp de avocați pe lângă Ministerul Cultelor și In-

instrucțiunii Publice, prevede că avocații în ființă pe la județe « vor urma ca și în vremea trecută cu îndeplinirea datoriilor lor ». Se înființează un consiliu special de trei avocați *eminenți*, sub numele de *efori*. Acest consiliu se va ocupa de cercetarea tuturor proceselor stabilimentelor publice, dând instrucțiunile necesare avocaților publici de districte cari vor fi sub supravegherea consiliului. El va provoca « pe acelea ce trebuința ar reclama în favorul dreptului vreunui așezământ public ». Procesele cele mai importante se vor apăra de unul din efori. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin înțelegere cu consiliul avocaților, va putea numi câte un avocat provizoriu pe lângă avocatul stabil, când procesele vor fi prea numeroase și complicate.

Regulamentul legii din 23 Noiembrie 1861, dezvoltând principiile legii, institue jurnalele de examinare a proceselor, cuprinzând opinia avocaților efori. Acestea au un caracter facultativ, deciziunea definitivă rămânând la aprecierea Ministerului. De asemenea se prevede, printre alte dispoziții, interdicția avocaților efori de a pleda împotriva Statului. Prin decretul din 10 August 1864 corpul de avocați se alătură pe lângă Ministerul Finanțelor unde se afla și administrația domeniilor, la această dată. În Moldova, conțenciosul Statului a fost creat în 1850.

I. Al. Filipescu, ministru de justiție la 1860, redactază cel dintâi proiect de lege de organizare a corpului de avocați, depus de V. Boerescu, ministru de Justiție în cabinetul Goleșcu (28 Mai 1860). Acest proiect nu pare să fi avut vreo aplicație până în 1864.

Cel dintâi barou al avocaților s'a constituit în Ilfov la 30 Septembrie 1831 cu un număr de 22 de avocați; la 1861 același barou avea 108 avocați.

EPOCA DE ORGANIZARE CORPORATIVĂ (1864—1907)

O a treia perioadă, în organizarea corpului de avocați, începe cu legea pentru constituirea corpului de avocați din 6 Decembrie 1864; se completează cu legea din 8 Iunie 1884 și cu decretul din 29 Decembrie 1864, pentru uniforma magistraților și avocaților¹⁾.

Organizarea corpului de avocați pune în discuție problema principală dacă o asemenea activitate trebuia lăsată liberă sau dacă trebuia instituită o reglementare restrictivă prin constituirea unui corp de profesioniști. A biruit, în interesul colectivității, concepția cea din urmă, care nu consacră — cum s'a spus — un monopol, ci reglementează exercițiul unei activități profesionale libere. Raportorul legii, în Consiliul de Stat, a fost George D. Vernescu, care ajunge mai târziu cel de al treilea decan al Baroului Ilfov. El propune o serie de modificări proiectului Ministerului, iar în ședința din 29 Noiem-

vrie 1864, proiectul este aprobat cu 4 voturi contra 3.

După legea din 6 Decembrie 1864, nimeni nu poate exercita profesiunea de avocat, dacă nu este român și nu are diploma de studii dreptului de la o facultate de drept. Cei ce îndeplinesc aceste condiții, obținând și cartea de avocatură, vor fi trecuți numai într'un singur tablou special al avocaților județului respectiv, alcătuit prin îngrijirea consiliului de disciplină, la începutul fiecărui an judiciar, depunându-se la grefele instanțelor și afișându-se în sălile de audiențe; ei au dreptul să pledeze însă înaintea oricăror alte curți și tribunale din țară. Pe lângă tabloul acesta al avocaților definitiv, se întocmește un tablou special care cuprinde numele stagiilor, adică ale acelor cari se înscriu pentru întâia oară în Corp și cari în timp de 2 ani de stagiu, au dreptul să pledeze; ei vor fi supuși, la toate obligațiile avocaților de pe tablou și au dreptul să frecventeze conferințele de stagiu. În fapt, însă, conferințele de stagiu au luat ființă la 1869. După expirarea termenului de doi ani, consiliul de disciplină sau tribunalul hotărăște fie admiterea stagiului în tabloul definitiv al avocaților, fie continuarea stagiului încă un an.

Consiliile de disciplină se formează în capitalele județelor unde numărul avocaților este de cel puțin 10, din 7 membri în București și Iași, și din 3 membri pentru celelalte orașe. Unde numărul avocaților nu va fi de 10, tribunalul va îndeplini misiunea consiliului de disciplină, prin mijlocirea unui avocat ofițiant pentru anumite atribuțiuni. Membrii consiliului și decanii se aleg pe termen de 2 ani, cu drept de realegere, dintre avocații, cari au vârsta de 30 de ani împliniți și 3 ani de avocatură. Consiliile de disciplină și în lipsa lor tribunalele, formează tabloul și hotărăsc înscrierile avocaților, aplică legile și regulamentele Corpului; priveghează la interesele și onoarea Corpului, aplicând pedepsele disciplinare, cu ajutorul adunării generale a Corpului, în cazurile arătate de lege și, în deosebi, hotărăsc în ceea ce privește facerea regulamentelor speciale Corpului și fixarea contribuțiilor la casa comună. Ministerul de Justiție este organul tutelar cu privire la exercițiul puterii reglementare a corpului de avocați.

Legea fixează pedepsele disciplinare, cazurile și condițiile formale ale aplicării lor. Avocatul învinuit trebuie chemat și ascultat, la Consiliu sau tribunal; toate pedepsele trebuie pronunțate în scris și motivat acolo unde tribunalul îndeplinește rolul consiliului de disciplină, interdicțiunea sau ștergerea din tablou a unui avocat nu se poate pronunța mai înainte ca să se fi luat, în scris, opiniunea celui mai de aproape consiliu de disciplină. Împotriva hotărârilor de condamnare, avocatul învinuit are drept de apel la Curtea Apelativă respectivă, care va judeca de urgență, în ședință secretă, după ce va asculta pe apelant, pe procuror sau, la nevoie, pe reprezentantul consiliului de disciplină; ea se pronunță în ședință publică, fără drept de recurs.

Legea din 6 Decembrie 1906 se ocupă, în dispozițiile transitorii, de situația avocaților cari exercită profesiunea la data promulgării legii, dispunând, pen-

¹⁾ Suspendat la 7 Iunie 1868, pus din nou în vigoare la 27 Iunie 1869; cu modificarea art. 2, dându-se uniformei avocaților un caracter facultativ. Prin legea din 15 Februarie 1904, portul acestei uniforme a rămas facultativ pentru un an, până la 1 Februarie 1905, pentru ca, după puțin timp, să devină obligatoriu în baza legii din 15 Februarie 1904; în sfârșit uniformă a fost suprimată la 4 Martie 1909.

tru acestia, dreptul de a continua exercitarea ei, deși nu vor avea titlu universitar, cu condiția de a nu fi suferit o decădere prevăzută de lege și de a fi român sau naturalizat român; legea prevede un termen de o lună, înăuntrul căruia toți avocații să ceară, prin Ministerul de Justiție, valorificarea drepturilor lor pe baza legilor vechi.

În Iulie 1865 au loc alegerile pentru consiliul Baroului de Ilfov, pe baza dispozițiilor noii legi¹⁾.

Legea din 1864, în aplicarea ei, a dat, la început, naștere la unele neajunsuri, pe deoparte, prin faptul că ea abrogase tarifele de onorarii și înlesnea avocaților mari luarea de onorarii exagerate; pe de altă parte, prin îngăduința arătată de consiliile unor barouri față de avocații cari, deși nu îndeplineau condițiile legale, au putut pătrunde în corpurile respective. Nici reacțiunea unor barouri față de practica abuzivă a câtorva consilii, nici preocupările unor decani de această problemă, printre cari trebuie să cităm pe cel de al treilea decan al Baroului de Ilfov G. D. Verescu, nici măsurile luate de titularii departamentelor de Justiție, din acea vreme, — Manolache Costache Epureanu (1876) și Alexandru Lahovari, — n-au putut pune sfârșit abuzurilor ivite în aplicarea legii în câteva barouri. Până la 8 Iunie 1884 au fost înscrși în tabloul avocaților din București 14 practicanți; 31 de practicanți au fost înscrși dela 1884 încolo, cei mai mulți până la 1890; câțiva dela 1896 încolo, până la 1902, când nu s'a făcut nici o înscriere de netitrați.

Legea „pentru completarea legii din 6 Decembrie 1864, referitoare la constituirea corpului de avocați” din 8 Iunie 1884, urmărește să restabilească ordinea legală în toate barourile și să înlăture toate neajunsurile ivite cu prilejul aplicării celei dintâi legi organice. Menținând în totul dispozițiile legii din 6 Decembrie 1864, formulează unele completări și dispoziții transitorii pentru a pune de acord stările de fapt, cu normele de drept. Astfel se prevede înscrierea în Corp cu acele diplome străine cari au fost recunoscute de Facultățile din țară conform art. 273 din legea instrucțiunii publice din 25 Noembrie 1864.

Înscrierile în Corp, făcute după 1 Iunie 1884, împotriva dispozițiilor legii, vor fi nule. Orice avocat înscris va cere anularea Cnrjii de Apel respective; asemenea ministrul public va denunța asemenea cazuri Cnrjii de Apel; acțiunea este imprescriptibilă. Prin art. 4 din această lege se prescriu sancțiuni contra membrilor consiliului sau ai tribunalului, cari au luat parte la o asemenea înscriere. În sfârșit, legea din 8 Iunie 1884 excludea pe toți aceia cari, neîndeplinind condițiile legii, solicitau să practice o avocatură mărunță. Se luau măsuri pentru primirea lor ca apărători la judecătorile de pace și secretari de avocat.

¹⁾ Lupta s'a dat între Aristide Pascal și Constantin Bozianu, cel dintâi obținând 46 de voturi, cel de al doilea 31. Cel dintâi decan al Baroului Ilfov a fost deci Aristide Pascal, care, de altfel, s'a realez, sigur până la 1871, probabil până în Mai 1875, când decan al Baroului este ales Constantin Bozianu. La Iași cel dintâi decan a fost D. Cornea, — la Craiova, Gh. Chișu.

Așa cum se prezenta, legea avea însă nenumărate lacune.

Încă dela 1889, după 5 ani de aplicarea legii din 8 Iunie 1884, au început agitațiile în rândurile avocaților, pentru modificarea ei. P. Grădișteanu, în calitate de decan, a și alcătuit o lege modificatoare, care însă n'a trecut prin Parlament.

Dela 8 Iunie 1884 până la legea din 12 Martie 1907, multe din lacunele legii au fost împlinite chiar mai înainte de o consacrare legală, prin diferite regulamente deși unele n'au putut fi aplicate în totul, fiindcă n'aveau o bază legală. Problema femeii avocat, asistența judiciară, casele de economie și ajutor, lupta împotriva samsarilor de procese, reglementarea onorariului, moralitatea profesională, publicațiunile judiciare, reglementarea situației apărătorilor și a secretarilor de avocat, organizarea conferințelor de stagiu, problema robei, discutarea legilor importante, formează preocupările organelor Corpului, ale adunărilor sale generale și obiectul desbaterilor în congresul general al avocaților din Iași.

EPOCA DE ORGANIZARE SOCIALĂ (1907—1919)

Considerațiuni de ordin social, moral și profesional, impun noua organizare legiferată prin legea din 12 Martie 1907. La redactarea proiectului acestei legi au luat o parte activă miniștri, străluciți oameni de drept, ca Ion Lahovari, D. Greceanu, Take Ionescu, C. Dissescu.

În timp ce secțiunile respective ale Camerei discutau acest proiect, la Iași avea loc congresul general al avocaților (28 și 29 Decembrie 1906). Desbaterile și rezoluțiunea congresului au fost favorabile proiectului de lege depus la Cameră.

Mărirea numărului avocaților titrați, pe de o parte, și practica samsarilor, cari atrag clientela și folosesc pentru aceasta orice fel de mijloace, pe de altă parte, au impus măsurile legii de a împiedica «concurența fără scrupul și conduita fără control».

În «Gazeta Avocaților» apărută, sub decanatul lui G. Danielopolu dela 16 Noembrie 1897 până în 1905, Gh. Danielopolu, în numeroase articole, arăta că plaga samsarilor compromite grav prestigiul profesiei, independența și conștiința avocatului. În întreaga presă, prin conferințe publice, în regulamentele corpului de avocați, apoi în expunerea de motive a proiectului, în raportul lui, semnat de Mihail Antonescu, ca și în desbaterile parlamentare dela Cameră, se stăruie cu toată serioșitatea, asupra acestui mare neajuns.

Noua lege determină, mai întâi, condițiile de admisibilitate și de exercițiu al profesiei. Acesta este incompatibil cu profesiunea de comerciant, militar activ, monah, preot, profesor la școlile primare publice, funcțiunile administrative și judecătorești, precum și acelea la Eforiile Spitalelor și așezămintele publice; legea adaugă unele derogări dela acest principiu. Legea nu prevede, nici explicit, nici implicit, pentru femeie, dreptul de a fi avocat. «Ar fi în detrimentul societății — spune raportorul la Cameră — dacă s'ar da

femeii ocupaţiunii cari s'o depărteze dela rolul important ce este chemată a îndeplini în familie. Caracterul ei atât de delicat s'ar resimţi de spectacolul mizeriilor sociale şi de luptele pasionate, cari se desfăşoară zilnic în desbaterile judiciare »¹⁾.

După vii discuţii la Cameră asupra chestiunii dacă trebuie să se acorde stagiilor dreptul de a pleda, legea le recunoaşte toate drepturile avocaţilor şi le precizează obligaţiunile de a ţine conferinţe de stagiu şi a lna parte la asistenţa judiciară »).

Legea aduce şi o inovaţie în materie de notariat: anumite acte principale enumerate în mod limitativ vor fi obligatoriu redactate şi semnate de un avocat, care se prezintă pentru autentificare la tribunal. Buna întocmire a actelor autentice interesează ordinea socială; în aceste acte residă proba drepturilor şi siguranţa averilor. Cu sistemul legii, respectându-se tradiţia juridică a Ţării, se asigură şi o alcătuire serioasă a actelor autentice, prin răspunderea civilă şi

¹⁾ Problema femeii avocat s'a pus întâia oară în 1891, în timpul decanatului lui Dumitru Gănuş, prin cererea d-rei Sarulza Bilcescu, doctor în drept dela Paris, cerere care a fost rezolvată favorabil de Consiliul, printr-o motivare redactată de Constantin Dăscălescu, care a suscitat curiozitatea Barourilor din Bruxelles şi Paris. Curtea de Apel, în urma apelului procurorului general al Curţii a reformulat decizia consiliului de disciplină al Baroului de Ilfov, respingând cererea de înscriere. Decizia Curţii a rămas definitivă.

Mal târziu, pe timpul decanatului lui Gh. Danielopolu, o cerere similară a d-rei Elena Popovici a fost rezolvată în mod defavorabil de majoritatea Consiliului de disciplină al Baroului din Ilfov. Motivarea deciziei consiliului de disciplină arată că « deşi legea avocaţilor din 1864, cât şi legea modificată din 1884, nu conţine nici o dispoziţie, prin care să se facă vre-o distincţie între bărbat şi femeie, relativ la exerciţiul profesiei de avocat, totuşi întrucât exerciţiul profesiei de avocat implică într'insul drepturi de acelaşi fel nu pot fi exercitate decât de persoane ce au plenitudinea drepturilor civile, de aceea rezultă că rolul şi dignitatea femeii este incompatibilă cu exerciţiul profesiei de avocat, dăruindu-se de plenitudinea drepturilor civile, care după legile noastre civile sunt acordate numai bărbatilor ». Decizia a fost confirmată de Curtea de Apel S. III, în urma concluziunilor puse, în instanţă, chiar de Gh. Danielopolu şi în unire cu concluziunile procurorului de atunci, I. N. Stămbulescu, care a intervenit în proces, în interesul legii, în motivarea următoare: « în starea actuală a legislaţiunii noastre judecătoreşti care nu face legea, ci numai o aplică, nu o poate interpreta într'un sens ce poate fi al victorului. El nu poate admite în lipsă de text pozitiv o stare de lucruri care ar izbi în ideile şi în ordinea sociale actuale, chiar compromite oarecum în tumultul forum, rezerva şi modestia cuvenită sexului. Că dacă cei cari cred că, deşi natura distinge legile sociale, totuşi a venit timpul să nu mai distingă, şi că egalitatea desăvârşită trebuie să domnească în toate ramurile activităţii omeneşti, acela să se adreseze legiuitorilor iar nu judecătorilor ». Mal târziu şi după lupte furibunde continue, d-na Elena Negruzzl va izbândi, cea dintâi să părăsească definitiv în drepturile profesiei, în 8 Martie 1920 (Dec. Nr. 30 a Curţii de Apel din Bucureşti, S. III).

²⁾ Iată ce spune raportorul legii din 1907 în această ordine de idei: « Fîindcă stagiarii nu erau obligaţi să facă conferinţe, aveam dificultatea să-l oblig: unul primeau, alţii însă nu primeau. Când am făcut prima conferinţă a stagiilor, alţii cine a asistat? Am asistat d-nul Take Ionescu, Vasile Iuscar şi alţi câţiva avocaţi din barou, dar stagiarii lipsau, fîindcă nu aveau obligativitatea să asiste, să asculte conferinţele. Acum fîind obligaţi, va fi o emulaţie între ei şi desigur că aceasta va produce un rezultat fîerit ».

disciplinară care apasă asupra avocatului. Legea reglementează onorariul şi valorificarea lui. Pentru onorariile datorate, avocatul sau apărătorul are dreptul să cheme pe debitor în judecată înaintea instanţelor judecătoreşti, cari judecă cu urgenţă. Când onorariul n'a fost stabilit de părţi, instanţa fixează onorariul, apreciînd împrejurările şi importanţa cauzei. Când convenţiunea cuprinde o *quota litis*, instanţele judecătoreşti vor putea reduce suma, în caz de vădită exageraţiune. Proiectul depus la Cameră prevedea, pentru onorariul avocatului, privilegiul asupra averii câştigate în proces sau prin transacţiune, în acelaşi rang cu cheltuelile de judecată. Această dispoziţie a fost suprimată pe cale de amendament, la Cameră, suprimare cerută, printre alţii şi de Alexandru Marghiloman. O discuţie vie a prilejuit şi convenţia de onorariu *quota litis*, combătută cu un inegalabil prestigiu de Alexandru Marghiloman şi susţinută cu o caldă pasiune juridică de Take Ionescu ca o instituţie corespunzătoare moravurilor şi necesităţilor vremii. Textul proiectului a rămas neschimbat, fiind, de altfel, în acord cu jurisprudenţa Înaltei Curţi de Casaţie care în câteva pricini răsunătoare a socotit valabil, juridiceşte, pactul de *quota litis*, însă reducibil, pe cale judecătorească. Legea din 1907 reglementează în mod deosebit datoriile avocaţilor. « Profesia de avocat — spune M. Antonescu, raportorul legii la Cameră — este, prin excelenţă, o profesie de încredere. Avocatul cunoaşte nevoile oamenilor, secretele familiilor. Ca să-şi îndeplinească înalta misiune, el trebuie să studieze cu atenţiune cauzele ce i se încredinţează şi să aibă în actele lui probitatea cea mai desăvârşită ». De aci, obligaţia studierii atente a dosarului, pledarea cu cuviinţă, păstrarea secretului profesional, interdicţia folosirii mijloacelor incompatibile cu demnitatea profesiei pentru dobîndirea clientelei, reglementarea anunţurilor, răspunderea avocatului potrivit dreptului comun, obligaţiunea de a avea un birou cuviincios, fixarea cotizaţiilor şi obligativitatea lor. Legea recunoaşte formal personalitatea juridică corpului avocaţilor, reglementează dreptul de reprezentare în justiţie, de acceptare a liberalităţilor, administrare a averilor Corpului, alcătuire şi votare anuală a bugetului.

Organele corpului sunt: decanul şi consiliul de disciplină — aleşi pe doi ani dintre avocaţii în exerciţiu, cari au profesat cel puţin 5 ani, afară de stagiu, Adunarea Generală a Corpului — şi un membru ales de consiliu dintre membrii săi, ca să înlocuiască pe decan, în caz de împiedicare (*prodecanul*). Adunarea generală se întruneşte şi deliberază, în cazurile şi condiţiunile fixate de lege. Decanul şi consiliul de disciplină, au, deasemenea, atribuţiunile fixate prin lege; în deosebi, consiliul de disciplină are paza onoarei şi demnităţii Corpului.

Legea reglementează reprimarea disciplinară, care este independentă de orice acţiune penală, civilă sau comercială, care se poate întemeia pe orice acte de natură să compromită onoarea sau prestigiul avocatului; prevede, deasemenea, formele instrucţiunii şi ale judecăţii de către consiliul de disciplină, dreptul de

apel și recurs pentru avocat în toate cazurile de pedepse spre deosebire de legea în vigoare până la această dată, după care pedeapsa înșușirii se dă de Consiliu în mod definitiv.

Problema secretarilor de avocat capătă o specială reglementare. Legea prevede anumite condiții de studii și le dă anumite drepturi; studierea dosarelor în arhivele judecătorești.

Legiuitorul din 1907 este, în deosebi, preocupat de organizarea socială a profesiei de avocat. Acest caracter al legii se desprinde din cele trei instituții, create pentru întâia oară: *casa de economii, asistența judiciară, pensiile și ajutoarele acordate avocaților și familiilor lor*¹⁾.

Prin dispozițiile transitorii ale legii se oprește, pe viitor, înscrierea de apărători la judecătoriile de pace.

PERIOADA UNIFICĂRII ORGANICE A BAROURILOR (1919—1931)

În urma întregirii naționale, se aflau în prezență pe teritoriul românesc trei legi organice ale Corpului.

În vechiul Regat și Basarabia, prin extindere, era în vigoare legea din 1907; în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, legea din 1874; în Bucovina, legea din 1868²⁾.

Aceste trei legi de organizare a barourilor din România întregită, în aplicarea lor, produc conflicte grave; astfel transferarea avocaților din vechiul Regat, în barourile din teritoriile alipite, nu se încuvințează de unele barouri, pe considerația că până la unificarea organizării pe cale de lege, o asemenea transferare nu este admisibilă. Legea din 1921 — al cărei proiect a fost elaborat de o comisie aleasă în marele congres al avocaților din acel an, — unificând exercițiul dreptului de avocat, face admisibilă această transferare.

Ea consacră, în mod formal, dreptul femeii de a fi admisă în corpul avocaților. Sub influența regimului juridic din teritoriile alipite, pe lângă titlul academic, legea impune candidaților la avocatură un stagiul profesional de 3 ani și un examen de intrare în Corp. În ceea ce privește titlul, în locul celui de doctor, obligatoriu în proiectul eșit din deliberările congresului avocaților, titlul de licențiat în drept.

¹⁾ Sub decanatul lui Mihail Antonescu și anume din Octombrie 1903, s'a luat hotărârea înființării unei case de economie a Corpului; datorită lui Mihail Antonescu, casa de economie a luat o frumoasă dezvoltare.

Tot în aceeași vreme a decanatului Antonescu — mai înainte de o consacrare legală — s'a hotărât instituirea unui comitet de asistență judiciară. În lipsa unei îndatoriri legale, avocații din baroul Ilfov au acordat, din proprie inițiativă, sprijinul lor oamenilor săraci. După trei ani, legea consacră ca obligatorie pentru toate barourile, instituția asistenței judiciare.

Pensiunile și ajutoarele nu constituiesc drepturi; ele se acordă în virtutea puterii discreționare a consiliilor de disciplină.

²⁾ În legiunile vechi din Ardeal și teritoriile supuse coroanei ungare și cele din Bucovina, până la epoca constituțională, avocații erau numiți și supravegheați de Curțile de Apel; iar organizarea corpului de avocați, în aceste părți, s'a făcut mult mai târziu, deoarece regimul absolutist era potrivnic oricărei organizări pe baza principiului autonomiei.

Legea reglementează stagiul, în desacord cu părerea Congresului, dar cu aprobarea barourilor din afară, admitând că stagiarul să pledeze chiar din primul an al stagiului în procesele de primă instanță, sub controlul și pe baza autorizației avocatului, pe lângă care este alăturat sau al asistenței judiciare. Art. 12 prevede, totodată, repartizarea și echitabila remunerare a stagiarilor după o prealabilă înțelegere cu avocații respectivi. În cazul în care numărul stagiarilor ar întrece numărul locurilor disponibile în birourile avocaților Corpului, se va aviza la atașarea celor supranumerari pe lângă asistența judiciară și la înființarea de seminarii juridice pe lângă fiecare barou.

Legea crează norme de drept nou. Astfel acțiunile în justiție și cererile de atac al hotărârilor, trebuiesc contrasemnate de avocat în momentul introducerii sau în cel mult 5 zile dela depunerea lor, sub sancțiunea nulității; acțiunile de onorariu se vor judeca de instanțele judecătorești ale domiciliului avocaților, de urgență, în Camera de Consiliu, simplificându-se exercitarea căilor de atac; se institue o procedură facultativă de împăcare, înaintea intentării acțiunii, în fața decanului local. Pentru onorariul cuvenit, avocatul are dreptul de privilegiu asupra sumei sau averii mobile conservate sau intrate în patrimoniul clientului prin serviciile prestate de avocat, dacă creanța este constatată prin act scris; privilegiul vine imediat după cel al Statului; convenția de onorariu poate căpăta autenticitate prin depunerea, de către client și avocat, a unei declarații scrise către președintele instanței; creanța astfel constatată sau prin act autentic va avea drept de privilegiu, care se adaugă la art. 1737 c. civ. asupra bunurilor aduse sau conservate în patrimoniul clientului prin serviciile prestate de avocat. În privința bunurilor imobiliare, acest privilegiu se conservă prin inscripția creanței de onorariu în registrul de mutațiuni imobiliare sau în cărțile funduare locale.

Se iau măsuri severe, prin lege, împotriva samсарilor și a avocaților cari s'ar sluji de samсарi, și se sancționează, penalicește, practica avocaturii de persoanele cari n'au calitatea de avocat.

Legea asimilează avocatul, în exercițiul funcțiunii sau în locul judecătorec, cu funcționarul public în privința respectului ce i se datorează; orice jignire ce i se aduce se consideră ca o infracțiune, supusă regulelor art. 183 și urm. din vechiul cod penal. Legea aduce o nouă reglementare a delictelor de audiență. Avocatul care va ultragia judecătorii nu va putea fi judecat și condamnat de îndată și trimis la închisoare. Judecătorul va constata delictul de audiență, fără a lua vreo altă măsură, și va amâna procesul pentru alt termen, când instanța se va compune fără magistratul ultragiat.

Acțiunea disciplinară în contra avocatului rămâne, în întregime, în competența organelor Corpului: a *consiliului de disciplină*, ca primă instanță, și a *consiliilor de apel* ale barourilor dela reședința curților de apel, alcătuite din consilierii corpului respectiv, ca instanță de apel, a avocaților din circumscripția

GEORGHE D. BIBESCU.

GEORGHE BIBESCU, DOMNITORUL, MUNTENIEI (1842—1848)
(Originalul, cusătură de artă, la Academia Română)

respectivă a Curții de Apel. Impotriva deciziei Consiliului de Apel se va putea face recurs la Consiliul general al Corpului, care se judecă de o comisie alcătuită cu 4 consilieri dela Inalta Curte de Casație, aleși prin tragere la sorți de primul președinte al Inaltei Curți, și cu 3 membri, din Consiliul General al Corpului, trași la sorți de președintele Uniunii. Legea reglementează, apoi, cazurile și condițiile exercitării represiunii disciplinare.

Pe lângă răspunderea disciplinară a avocatului, legea menține răspunderea potrivit dreptului comun, când face acte păgubitoare față de client; el este dator să ceară grefierului cercetarea registrelor de inscripțiuni și transcripțiuni, când actul ce nrmează să fie autentificat are de obiect drepturi reale.

Organele Corpului sunt: *adunarea generală*, *consiliul de disciplină* și *decanul*, cu atribuțiunile arătate de legea organică, organe cari erau prevăzute și în legea din 1907. Legea din 1923 crează « *Uniunea Avocaților din România* », având în București, o comisiune permanentă, și care reprezintă, cu toată autoritatea, Corpul Avocaților din întreaga țară, coordonează lucrările congreselor, administrează Casa de Ajutor a avocaților și înlesnește lucrările de îmbunătățire a diferitelor legiferări. Art. 110 și urm. din lege, înființează și reglementează pe lângă *Uniune Casa de ajutor a avocaților din România*, ale căreia fonduri se adună din cotele asupra cotizațiilor și veniturilor precizate de lege. Ajutoarele unice și periodice se vor acorda avocaților, văduvelor și copiilor minori de consiliile barourilor locale, în limitele fondurilor disponibile; avocaților se vor acorda ajutoare, în caz că vor fi lipsiți de mijloace, în caz de boală și accidente, și familiilor lor în caz de înmormântare. Ajutoarele periodice se acordă numai avocaților cari încetează exercițiul profesiei și se găsesc în lipsă. Ele nu constituiesc, în nici un caz, pentru avocat, un drept care să poată fi valorificat în justiție.

Fiecare consiliu al corpului de avocați are datoria să organizeze *un serviciu de asistență judiciară*, în cuprinsul circumscripției sale, condus de un consilier al baroului și având o organizare determinată de lege. În orașele mai mari și în județ, asistența judiciară va fi organizată, pe circumscripțiile judecătorești de ocol, sub conducerea unui avocat delegat de consiliu. Acolo unde nu vor putea fi delegați avocați, asistența judiciară va fi condusă de judecătorul de ocol respectiv, ajutat de grefierul său. La cererea părții, judecătorul va desemna un avocat ca sfătuitor. Serviciile de asistență judiciară, constituiesc *servicii legalmente datorate*.

Avocații înscriși într'un barou din țară înainte de promulgarea acestei legi, nu vor putea cere transferarea în oricare din barourile țării cu o legislațiune diferită, decât dacă vor dovedi, cu o deciziune motivată a baroului din care se transferă, că au exercitat acolo în mod neîntrerupt profesiei timp de 3 ani, în cari intră și stagiul dacă sunt doctori în drept, și timp de 4 ani, cuprinzând și stagiul pentru licențiații în drept, sau dacă vor fi servit 4 ani în magistratură. Când baroul cărui a s'a

făcut o asemenea cerere refuză, fără motiv legal, să o admită, avocatul care a făcut-o, se va adresa consiliului general al Corpului, constituit ca instanță de recurs, care va putea ordona transferarea. Se respectă apoi drepturile câștigate ale secretarilor de avocat și ale apărătorilor, cu interzicerea înscrierii, pe viitor, a acestora din urmă și cu o reglementare a situației secretarilor de avocat. Apărătorii din vechiul Regat, regulat înscriși, vor putea continua exercițiul profesiei lor, numai înaintea judecătoriilor de ocol din județul unde se află înscriși în tablou.

În sfârșit, în vechiul Regat și în Basarabia, dispozițiile acestei legi, în privința vârstei, a stagiului și a examenului de intrare în barou, nu se aplică acelor cari la promulgarea acestei legi vor fi licențiați în drept, nici acelor cari vor fi fost regulat înscriși ca studenți în anul 1922 la vreo Facultate de Drept.

Regulamentul din 17 Octombrie 1923, desvoltă, amănunțit, principiile fixate în această lege.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Organizarea actuală a Baroului românesc se sprijină pe legea pentru organizarea corpului de avocați din 28 Decembrie 1931, modificată prin legea din 6 Aprilie 1932, și prin legea din 2 Aprilie 1936¹⁾.

CONDIȚIUNILE DE ADMITERE ÎN CORP

O importantă inovațiune a legii din 1931 este introducerea, în cerințele capacitate de primire în barou, a titlului de doctor în drept, secțiunea juridică. Reamintim că această condiție se găsește, pentru întâia oară, cuprinsă în proiectul alcătuit de Corpul Avocaților din 1922; ea însă a fost înlăturată în legea din 1923, în desbaterile cu privire la votarea proiectului; această dispozițiune se explică pe nevoia stabilirii înscrierilor față cu numărul mereu în creștere al licențiaților cari se înscriu în barou; pe considerațiunea că această condiție de titlu va face să se micșoreze numărul prea mare al studenților Facultăților de Drept din vechiul Regat; pe necesitatea înlăturării nedreptății, ce se făcea — până la această dată — studenților din Ardeal, cari trebuiau să obțină doctoratul în drept ca să se înscrie în barou, deoarece Facultățile de Drept din Cluj și Cernăuți liberează numai diplome de doctor. Legea fixează, de altfel, un termen de aplicare a acestei dispozițiuni.

Art. 1 din legea pentru modificarea unor dispozițiuni din legea avocaților din 2 Aprilie 1936 prevede că pentru a fi admis în Corp, condițiunea privitoare la titlurile cerute consistă în a avea diploma de licențiat sau doctor al secțiunii juridice a vre-unei facultăți din țară sau din străinătate, precum și dovada absolvirii studiilor liceale. Cei ce solicită înscrierea pe bază de diplome străine, vor trebui să le echivaleze potrivit legii de organizare a învățământului.

Ca să se admită înscrierea în Corp, se cere, după legea din 1931, un stagiul prealabil de

¹⁾ Redactorul inițial al proiectului legii din 1931 a fost Constantin I. Nănaescu, atunci vice președinte al Uniunii Avocaților; proiectul a fost discutat și aprobat de Congresul general, format din reprezentanții tuturor barourilor din țară, la Brașov, în Septembrie 1929.

trei ani, și trecerea unui examen de liberă practică avocațială: stagiul se poate prelungi pe noui perioade de câte un an; de drept, pentru cei uereușiți la examen de liberă practică avocațială, sau în urma deciziei consiliului baroului, în caz de neîndeplinire efectivă a stagiului în cursul celor trei ani.

Legea din 2 Aprilie 1936 reduce stagiul efectiv, la doi ani, iar pentru cei ce au titlul de doctor în drept, secțiunea juridică, la un an. După terminarea stagiului, stagiarii va trece un examen de liberă practică avocațială în condițiile cuprinse în art. 35 și urm. din legea din 1931. Legea din 1931 prevede că stagiarii nereușiți de trei ori la examen nu mai pot fi admiși în Corpul Avocaților. Legea din 2 Aprilie 1936 abrogă această dispozițiune.

Stagiarii sunt îndatorați să exercite efectiv îndatoririle profesionale de stagii față de avocații pe lângă care sunt repartizați; au îndatoririle avocaților și îndatoririle speciale, ca stagii; și anume: să țină conferințe și lucrări de pregătire juridică, să asiste la conferințele celorlalți stagii, să îndeplinească oficiul de asistență ai serviciului asistenței judiciare, să pledeze procesele persoanelor cărora li se va fi acordat asistența judiciară.

Legea din 2 Aprilie 1936 prevede că stagiarii vor avea dreptul să pledeze la judecători și tribunale în baza unei delegațiuni generale ce li se va da de către avocatul pe lângă care își exercită stagiul, de către asistența judiciară sau de către decanul baroului în care sunt înscrși. Stagiarii cu o vechime de un an vor putea pleda și în fața curților de apel, în virtutea unei delegațiuni speciale. Aceștia vor putea redacta acte de notariat fără delegațiune. Îndeplinirea stagiului se va constata printr-o deciziune a baroului. Acțiunile, apelurile și în general orice petiție prin care se exercită o cale de atac, la instanțele înaintea cărora stagiarii au dreptul de a pleda, după distincțiunile de mai sus, vor trebui, pe toată durata stagiului, să poarte, sub sancțiunea revocării, viza de control a unui avocat definitiv sau a unui membru în consiliul de disciplină al Baroului, care prin aceasta își asumă răspunderea profesională solidar cu stagiarii, redactor al petiției.

În această materie, a înscrierii avocaților stagii și a celor definitiv, în Corpul Avocaților, legea din 1931 institue, pentru solicitatorul care îndeplinește condițiile legii, un drept la înscriere și un drept la definitivare, și deci o obligațiune din partea baroului respectiv. În cazul în care organele corpului de avocați refuză să soluționeze cererea de înscriere sau cererea de definitivare, solicitatorul are posibilitatea exercitărei căilor de atac arătate în art. 14 și urm. și 47 și urm. Legea face deci, din actul de înscriere și definitivare, acte juridice de competență legală.

În afară de contestațiile celor interesați la înscrierea și la definitivarea unui avocat, art. 22 și 23 institue procedura revizuirii din oficiu în modul următor: dacă în contra celui ce a obținut înscrierea se va constata, în urmă, lipsa vreuneia dintre condițiile de admisibilitate sau existența vreunui din cazurile de nedemnitate prevăzute de legea în vigoare, la data înscrierii în barou, consiliul baroului va putea

deschide acțiune disciplinară și va pronunța excluderea din Corpul Avocaților și stergerea din tablou a celui ce fără drept a fost înscris. Procedura de urmat, termenele și căile de atac în contra deciziunilor pronunțate în materia revizuirii înscrierilor, sunt cele stabilite pentru acțiunea disciplinară. Trei avocați înscrși în barou vor putea sesiza oricând pe decan cu o cerere de revizuire a înscrierii, oricărui avocat sau stagiar, ce pretind a fi făcută cu viciile arătate în articolul menționat, figurând ca parte reclinantă în acțiune.

Denunțatorii a căror cerere de revizuire s'ar dovedi neîntemeiată, vor fi pedepsiți disciplinar, de către consiliul baroului, chiar dacă avocatul sau stagiarii contra căruia s'a făcut denunțul nu ar formula vreo pretenție. Inovația legii în această materie este fericită și conformă principiilor generale de drept.

DREPTURILE ȘI DATORIILE AVOCATULUI

Legea se ocupă de drepturile și atribuțiunile avocaților; avocații regulat înscrși în tablou au dreptul să reprezinte pe cei interesați în justiție, la autorități, precum și să pledeze la orice instanță de judecată, civilă, militară, administrativă, financiară, arbitrală, disciplinară și de orice altă natură. De asemenea avocații vor putea asista și reprezenta pe orice persoană înaintea oricărei autorități, însă numai în chestiuni care intră în sfera obișnuită a activității profesionale.

În ceea ce privește transferarea, așa cum este reglementată prin legea din 1931, ea este un act de pură apreciere discreționară din partea organelor Corpului.

Legea reglementează dreptul și formele reprezentării în justiție, obligația și formele redactării și contrasemnării actelor autentice și certificarea identității părților.

Ea declară obligatoriu pentru instanțele judecătorești tariful minimal, atât în raporturile dintre avocat și client, cât și cu ocazia stabilirii cheltuielilor de judecată la cari trebuie să fie condamnată partea care pierde procesul, instanțele judecătorești neavând dreptul să reducă aceste onorarii sub cele prevăzute în tariful minimal.

Legea introduce, drept asigurare pentru realizarea onorariilor datorate avocaților, inscripțiunea ipotecară asigurătoare asupra imobilului în litigiu, reglementând și procedura înscrierii și radierii acestui privilegiu.

În limita drepturilor avocaților, legea prevede cele mai serioase garanții în ceea ce privește rezolvarea conflictelor dintre avocați și magistrați, sau dintre avocați și particulari, apărând astfel, în mod eficace, demnitatea Corpului și prestigiului avocatului.

Asistența judiciară constituie un serviciu legalmente datorat; și neîndeplinirea lui, de către acei cari primesc o asemenea însărcinare este sancționată cu aplicarea pedepselor disciplinare; prin asistența judiciară, organizată obligatoriu de barou, condusă de un membru al consiliului baroului cu ajutoarele respective, se înțelege apărarea gratuită a persoanelor fizice sau juridice, fără scop lucrativ, cari s'ar găsi în neputință de a plăti un avocat spre a-și exercita dreptul

lurile în justiție. Inovațiunea legii este că, prin organizarea serviciului de asistență judiciară, barourile pun la îndemâna celor nevoiași, nu numai serviciile de apărare prestate de avocați în mod gratuit, dar chiar și fondurile trebuincioase pentru a suporta cheltuielile de proces, dându-se *posibilitatea reală* a valorificării drepturilor în justiție. Este o importantă dispoziție, *un progres real în lupta pentru dreptate.* Prin dispoziții precise, legiuitorul reglementează în amănunt serviciul asistenței judiciare.

Respectând, în această ordine de idei, principiile din legile anterioare, legea din 1931 reglementează și completează procedura pentru cercetarea și constatarea faptelor ivite cu prilejul conflictelor dintre un avocat și un magistrat, sau dintre un avocat și o altă persoană, menținând principiul anchetei mixte făcute de reprezentantul baroului și al autorității căreia aparține magistratul sau funcționarul care a participat la conflict.

ORGANELE CORPULUI

Legea din 1931 ia o dezvoltare impusă de necesitățile vremii, în ceea ce privește determinarea organelor Corpului și competența lor:

Congresele generale

Congresele generale sunt organizate cu o competență specială și obligatorie, pentru întâia oară, prin această lege. Ele se constituie cu delegați oficiali ai tuturor barourilor din țară în condițiunile arătate de lege și se desfășoară într-o ordine amănunțit prevăzută de lege. Competența congreselor Corpului de avocați este să se pronunțe asupra chestiunilor de interes general sau profesional, asupra chestiunilor de ordin material și moral cari interesează profesiunea, asupra măsurilor de interes general cu privire la conducerea și administrația internă a barourilor, asupra chestiunilor cari interesează organizarea și bunul mers al justiției, asupra cărora dau *avise*; apoi asupra tuturor măsurilor necesare pentru satisfacerea nevoilor financiare ale Uniunii sau ale barourilor, creându-le veniturile necesare, în afară de cele prevăzute în cap. X din lege. Deciziunile congreselor sunt *definitive, executorii și obligatorii pentru toate barourile*; Congresele pot edicta sancțiuni și penalități contra celor ce nu respectă aceste decizii. Executarea deciziunilor și aplicarea sancțiunilor stabilite se va face de către Comisiunea permanentă care va putea delega pe unul din membrii săi cu îndeplinirea rezoluțiunii congresului.

Uniunea Avocaților din România

Uniunea Avocaților din România, creată prin legea din 21 Februarie 1923, ca organ general al barourilor din România, este persoană juridică, cu drepturile și obligațiunile prevăzute în lege. Uniunea este condusă de un consiliu general. Legea precizează atribuțiunile consiliului general al Uniunii Avocaților și modul constituției lui. Membrii consiliului general al Uniunii vor fi aleși de adunarea

generală electivă a fiecărui Barou. Cele mai de seamă atribuțiuni ale consiliului general sunt arătate în art. 131 din lege și anume: alege, din sânul său, comisiunea permanentă, președintele și vice-președintele Uniunii Avocaților; deliberază și discută asupra chestiunilor de interes profesional; votează, în fiecare an, bugetul general al Uniunii, și al Casei de Pensii; aprobă și eventual completează ordinea de zi a Congresului alcătuită de comisiunea permanentă; examinează și verifică întreaga gestiune administrativă și financiară a comisiunii permanente și a organelor Uniunii; discută și aprobă regulamentele alcătuite de comisiunea permanentă; își dă avizul asupra oricărei chestiuni ce i se supune de comisiunea permanentă, conform legii.

Comisiunea permanentă a Uniunii compusă din 17 membri aleși de consiliul general al Uniunii, are conducerea efectivă a Uniunii, potrivit normelor legii; legea din 1931 face o mai justă repartitie a mandatelor membrilor care formează comisiunea permanentă, stabilind că fiecare grup de barou din circumscriptia unei Curți de Apel să aibă un reprezentant în această comisiune, evitându-se astfel posibilitatea ca un singur barou să aibă doi reprezentanți în comisiune, și barourile unei provincii întregi să nu aibă niciun reprezentant. Atribuțiunile comisiunii permanente sunt prevăzute în art. 145 din lege.

Președintele Uniunii reprezintă Corpul Avocaților din România, presidează ședințele congresului, ale consiliului general și ale comisiunii permanente, exercită atribuțiunile arătate în art. 42 și în celelalte dispozițiuni ale legii din 1921.

Adunarea generală a Corpului se compune din toți avocații unui barou cu exercitiul drepturilor; ea poate să fie *deliberativă și electivă. Deliberativă*, are atribuțiunea să voteze bugetul anual al baroului, să verifice gestiunea consiliului baroului, să se pronunțe asupra demisiunii decanului și a membrilor din consiliu, să se pronunțe asupra chestiunilor de ordin profesional sau de interes general al justiției, și să-și dea părerea asupra proiectelor de lege privitoare la justiție. *Electivă*, are atribuțiunea să aleagă pe membrii consiliului general al Uniunii Avocaților și pe decan și consiliul baroului. Legea prevede întreaga procedură a alegerilor, procedură care lipsea în legea anterioară.

Consiliul Baroului

Consiliul baroului și decanul sunt aleși pe timp de trei ani, de către adunarea generală electivă a baroului, compunându-se — în afară de decan — din 16 membri pentru baroul Ilfov, din 12 membri la barourile dela reședințele Curților de Apel, și din 6 membri la celelalte barouri.

Consiliul se pronunță asupra înscrierilor, definițiilor, transferărilor avocaților; se constituie și judecă, ca primă și a doua instanță disciplinară; se ocupă de chestiunile ce interesează exercitiul profesiei de avocat; întocmește, anual, un raport asupra organizării, funcționării și lipsurilor constatate în mersul justiției; administrează averea baroului;

organizează stagiul și lucrările stagiilor; alcătuiește bugetul anual al Corpului, supunându-l aprobării generale; hotărăște, în toate chestiunile, care-i sunt deferite prin legi și regulamente.

Consiliul se constituie alegând un *prodecan*, un *casier*, un *consilier* care va conduce *cancelaria*, altul *biblioteca*; se vor deferi consilierilor însărcinările ce le va crede consiliul necesare; la barourile dela reședințele Curților de Apel se vor putea alege doi *prodecani*; consiliul va numi pe secretarul baroului și pe cel al asistenței judiciare; aceștia vor putea fi remunerați. Se observă din economia legii că puterile consiliului baroului sunt lărgite; pe de altă parte legiuitorul a fost preocupat să asigure prestigiul Corpului, cu mai multă autoritate. Legiuitorul introduce principiul ca avocatul să exercite în mod efectiv profesiunea, punând la dispozițiunea baroului sancțiuni contra celor ce se mențin pe tablou, numai în scopul ca, cu titlul de avocat, să desfășoare fie o activitate fără legătură cu profesiunea de avocat, fie o activitate dăunătoare Corpului.

Controlul și supravegherea barourilor prin Uniunea Avocaților, în limitele fixate în lege, nu aduce atingere autonomiei barourilor ci, dimpotrivă, asigură prestigiul corpului de avocați și întărește ideea de autonomie care nu se poate sprijini decât pe respectul legilor și a drepturilor pe care legea le consacră.

CASELE DE PENSIUNE ȘI AJUTOR

Legiuitorul din 1931 organizează, pe lângă Uniunea Avocaților din România, *Casa centrală de pensuni a avocaților din România*, și crează pe lângă consiliile barourilor locale câte o *Casă de ajutor* a fiecărui barou.

Casa centrală de pensuni, formând un *capital*, urmează să acorde pensuni de retragere avocaților, văduvelor și copiilor lor minori, din venitul fondului și din contribuțiunile barourilor. Deși creată în 1923, *Casa centrală de pensuni* nu a putut funcționa din cauza lipsei de fonduri; într'adevăr în timp de 7 ani, din contribuțiunea prevăzută de art. 114 din legea inițială nu s'a putut strânge, la această *Casă centrală*, decât suma de 700.000 lei.

Legea din 1931 se preocupă în special de fondurile Casei Centrale. Ea prevede că aceste fonduri se vor forma din: a) o cotă de 30% din cotizațiunile anuale prevăzute în art. 250 al. i ce se va vărsa de barouri, b) o cotă de 50% din amenzile prevăzute de art. 190 și 212 din prezenta lege; c) donațiunile ce s'ar face Uniunii; d) orice alte venituri s'ar crea; e) o cotă de 70% din valoarea timbrei de pladoarii vândute la barouri, restul de 25% atribuindu-se Casei de ajutor a baroului respectiv și 5% Uniunii Avocaților. *Timbrele de pladoarie* se emit de Uniunea Avocaților din România; ele sunt de 2, 5, 10, 20, 30, 40 și 50 lei. Ele se distribuie prin barouri avocaților și se anulează în mod obligatoriu, de instanțele judecătorești, cu ocazia introducerii sau, la primul termen de înfățișare, cu ocazia pledării acțiunilor, apelurilor și recursurilor, precum și cu prilejul introducerii actelor autentice.

Pensiunea constituie un drept, pentru avocați, văduvele și copiii lor minori; pensiunea se acordă avocaților la vârsta de 65 ani sau în caz de boală cu incapacitate de lucru la 60 de ani; pensiunea întreagă se acordă avocaților cu o vechime de 35 ani în corp; celor cu o vechime de 30 de ani 70%; celor cu o vechime de 25 de ani 50%, celor cu o vechime de 20 de ani 40%. Văduva și minorii vor primi 50% din pensiunea cuvenită avocatului.

Casa centrală de pensuni a avocaților din România se administrează de comisiunea permanentă a Uniunii, care poate să delege puterile sale unui consiliu de direcție, compus din 3—5 membri ai Comisiunii permanente.

Casa de ajutor a fiecărui barou va fi administrată de consiliul baroului și condusă de un decan sau de un consilier delegat. Ea acordă ajutoare periodice și ajutoare unice, potrivit unui regulament special și potrivit normelor cuprinse în art. 261 și urm. din lege.

RĂSPUNDEREA AVOCATULUI

În capitolul 8 intitulat *«Despre acțiunea disciplinară»*, art. 196 până la 235 din legea din 1931, se cuprind regulile privitoare la represiunea disciplinară. Responsabilitatea disciplinară a unui avocat derivă din călcarea dispozițiilor legii și regulamentului legii Corpului, din călcarea regulamentelor alcătuite de Uniunea Avocaților pe baza legii; din nesocotirea deciziunilor organelor Corpului, cari sunt obligatorii pentru avocați; din orice acte în legătură cu exercitiul profesiunii de avocat sau în afară de exercitiul profesiunii și care sunt de natură să compromită onoarea sau prestigiul avocatului sau al corpului de avocați. *Paza onoarei și demnității Corpului Avocaților este încredințată Consiliului baroului.*

Consiliul de disciplină al baroului, ca *primă instanță disciplinară*, se constituie, conform prevederii legii, din membrii consiliului baroului. Legea reglementează, în amănunt, judecata în fața consiliului de primă instanță. Acțiunea disciplinară este independentă de orice altă acțiune. Dacă o acțiune penală e introdusă contra avocatului chemat înaintea consiliului de disciplină, acțiunea disciplinară va putea fi amânată până la judecarea acțiunii penale. Deciziunile consiliului de disciplină sunt supuse apelului cu anumite excepțiuni arătate în art. 215. Apelul se judecă de consiliul baroului din orașul de reședință al Curții de Apel în circumscripția căreia este sediul baroului al cărui consiliu a dat deciziunea apelată. Legea reglementează formele apelului, modul constituirii instanței de apel, procedura în fața instanței de apel. În contra deciziunilor consiliului de apel se poate face recurs la Consiliul superior de disciplină al avocaților, de către cei cari au figurat ca părți în instanța de apel, de către decanul baroului al cărui consiliu de disciplină a judecat în primă instanță și de către președintele Uniunii Avocaților. Consiliul superior de disciplină al avocaților se compune din 7 membri din care: 4 consilieri ai Înaltei Curții de Casație, trași la sorți de primul ei președinte.

diute și 3 membri din comisiunea permanentă a Uniunii Avocaților, trași la sorți de președintele Uniunii. Legea reglementează formele recursului, judecata recursului și motivele pe care se poate întemeia un recurs.

Art. 94 din legea Corpului precizează că avocatul este răspunzător de actele sale *conform dreptului comun*. Răspunderea civilă a avocatului este guvernată de regulile dreptului civil; ea are — în deosebi — un caracter contractual, dar și obiectiv. Răspunderea civilă a avocatului nu poate să fie angajată decât dacă se constată reaua sa credință și existența unui prejudiciu născut din această culpă — în limitele art. 998 și urm. cod. civ.

Răspunderea penală a avocaților poate rezulta din orice fapte cari cad în limitele statutului penal.

Noul cod penal crează în art. 545, «*abuzul de încredere profesională*», care se definește în faptul avocatului de a primi daruri sau promisiuni dela partea adversă și de a vătăma, ca urmare a faptului primirii darurilor sau promisiunilor, prin acte pozitive sau omisiuni, cauza clientului său. De asemenea art. 546 din același cod pedepsește pe avocatul care vătămă prin fapte pozitive sau prin omisiuni, interesele unui inculpat. Prin art. 78 din noul cod penal se reglementează, în categoria măsurilor de siguranță pe cari le poate aplica o instanță judecătorească, *însoțind o pedeapsă, interdicția de a exercita o anumită profesie sau meserie*. Această interdicție se poate pronunța când rezultă că delictul se datorește incapacității, nepregătirii, neglijenței sau nerespectării regulamentelor impuse pentru exercitiul profesiei. Interdicția se poate pronunța pe timp determinat sau pentru totdeauna, luându-se avizul consultativ al unei comisii de specialiști. Pe timpul interdicției cel interzis poate lucra numai sub direcția și răspunderea altui profesionist. Redarea exercitiului profesiei interzise pentru totdeauna, pe motiv de incapacitate sau nepregătire, se poate admite, după o trecere de timp de trei ani, socotită dela data pronunțării interdicției, numai pe baza verificării cunoștințelor profesionale, înaintea unei comisii de specialiști, înstituită de instanță.

Dispozițiunea aceasta a provocat vii discuții în debaterile legii de către Corpurile legiuitoare. Ea este criticabilă, în raport cu economia legii organice a Corpului.

AVOCAȚII PUBLICI

În calitate lor de funcționari publici, avocații publici au un statut legal, obiectiv, care se sprijină pe legea din 9 Mai 1933, modificată prin *Decretul-lege din 10 Noiembrie 1934*, prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri* pentru contopirea și repartizarea locurilor avocaților publici din 6 Martie 1936 și prin legea din 1 Aprilie 1936.

După legea dela 1861 care a organizat pentru întâia oară Contenciosul Statului, lege pe care am examinat-o în capitolul istoric, diferite legi de organizare a ministerelor și instituțiilor publice cari au urmat până la 1929, au stabilit și ele regule de

organizare a contencioaselor respective; o diversitate de norme, de situațiuni, de tratamente, atribuțiuni și obligațiuni, caracterizează această perioadă în evoluția Contenciosului Statului. Legea pentru organizarea Ministerelor din 2 August 1929 prevede în organizarea Ministerului de Justiție, *Direcția Contenciosului Statului*, care potrivit art. 76, din aceeași lege, urmează să funcționeze în baza unei legi speciale. Legea pentru organizarea corpului de avocați publici din 9 Mai 1933 fixează norme unitare în această materie.

Reprezentarea și apărarea în justiție a drepturilor și intereselor Statului și instituțiilor publice din întreaga țară, precizate în art. 1, și avisarea asupra chestiunilor cu caracter juridic, ale acestor servicii, se încredințează Corpului Avocaților Publici, care se organizează prin această lege, pe lângă Ministerul Justiției, formând *Direcțiunea Contenciosului Statului*, condusă de un avocat director. Corpul Avocaților Publici se compune din membrii Consiliului superior al Avocaturii Statului, în număr de 11, redus la 10 prin decretul-lege din 10 Noiembrie 1934, și din avocații care fac parte din contencioasele de pe lângă ministere, direcțiuni generale, regii și case autonome¹⁾.

Avocații publici sunt de 6 grade: *avocați consilieri de două clase, avocați principali, avocați pledanți de trei clase*. Sunt și *avocați referenși*.

Avocații publici vor fi definitivați după doi ani de funcționare. Ei au stabilitatea reglementată de lege; nu pot fi transferați, fără voia lor, decât în aceeași localitate și în interes de serviciu, bine dovedit, cu avizul motivat al Consiliului Avocaturii Statului.

Comisiunea disciplinară pentru avocații publici se compune din: un consilier dela Curtea de Apel din București desemnat de adunarea generală a Curții, directorul cel mai înalt și mai vechi în grad de pe lângă autoritatea unde funcționează avocatul învinuit și un avocat din Consiliul superior al Avocaturii Statului, desemnat de Ministerul Justiției.

Directorul Contenciosului Statului și membrii Consiliului superior al Avocaților Publici vor fi judecați, pentru abaterile dela îndatoririle lor, de către o comisiune disciplinară compusă dintr'un președinte dela Inalta Curte de Casație și Justiție, un membru din comisiunea permanentă a Uniunii Avocaților, un consilier dela Inalta Curte de Casație și Justiție și doi membri ai Consiliului superior al Avocaturii Statului.

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri pentru contopirea și repartizarea locurilor avocaților publici din 6 Martie 1936, s'a prevăzut, în scopul concentrării avocaților publici la departamentul Justiției și a realizării unei conduceri unitare, ca bugetele de salarizare ale avocaților publici dela anumite instituțiuni prevăzute în Jurnal, să se defalce dela aceste instituțiuni și să se înscrie în bugetul Ministerului de Justiție; locurile vacante vor fi puse la

¹⁾ Pentru atribuțiunile de contencios administrativ ale acestui Consiliu, vezi *Enc. Rom.* I pag. 220.

dispoziția Ministerului de Justiție care cu avizul Consiliului superior, le va anula sau le va repartiza unde se va simți nevoia.

Salariile avocaților publici au fost echivalate, prin art. 64, cu acelea ale magistraților.

ORIENTĂRI NOUI ÎN BAROUL ROMÂNESC

Baroul Românesc se orientează către o adâncă prefacere. Se vorbește și se luptă pentru *românizarea lui* — mi se pare mai exact, pentru *naționalizarea lui*, ca să înălțăm de la început, orice echivoc constituțional.

Am arătat, examinând trecutul Baroului românesc, miragiul desfășurat de profesiunea de avocat — prin posibilitatea ei pur lucrativă — pentru străini. Lipsa măsurilor de protecție a profesiei acesteia — de altfel ca a tuturor profesiunilor — a dus la o situație tragică pe care cifrele o definesc¹⁾.

Problema caracterului etnic al barourilor a fost ridicată, la 8 Septembrie 1935, de către d-l Pogonat, decanul baroului de Iași, în a doua ședință a consiliului general care a decis s'o enunțe în ședința Congresului dela Tg. Mureș, la 9 Septembrie 1935.

Rezoluția, votată prin aclamații de Congresul din 1935, avea următorul cuprins: «Congresul, având în vedere interesanta și documentata expunere a d-lui Petre Pogonat, decanul baroului de Iași, asupra importanței probleme referitoare la situația elementului etnic național în barouri, reține această chestiune și dispune trimiterea ei în studiul amănunțit al barourilor pentru a se preciza și formula desideratele Corpului de avocați în această privință, și a se supune aceste desiderate forurilor competente».

În urma propunerii d-lui consilier Teodorescu Valahu, decanul baroului de Constanța, Consiliul Unirii a decis, la 12 Decembrie 1936, ca problema să fie examinată *chiar de adunările generale ale barourilor*, astfel ca *hotărârile să se ia de totalitatea membrilor ce alcătuiesc barourile respective*; în acest scop se fixează convocarea lor la 31 Ianuarie 1937, iar în caz de lipsa quorumului necesar la 7 Februarie 1937.

La 21 Februarie 1937, Consiliul după ce a luat cunoștință de răspunsurile date până atunci de 59 de barouri, a adoptat păreri exprimate de adunări generale ale majorității barourilor, în număr de

¹⁾ În general, procentul străinilor este de 64% în Transilvania; de peste 60% în Basarabia și de peste 80% în Bucovina.

În București, situația se prezintă astfel: 70 la sută români și 30 la sută evrei, avocați definiți.

În ce privește stagiarul, raportul este răsturnat: 75 la sută evrei și 25 la sută români.

BIBLIOGRAFIE

- I. Nădejde: Istoria comparată a dreptului românesc vechiu (Pendectele Române), 1928.
N. Jorga: Istoria Românilor în chipuri și icoane. București, 1905.
Radu Dimiu: Judecători și judecăți de altă dată. București.

44, în sensul românizării lor, și a dispus convocarea unui congres general extraordinar pentru 9 Mai 1937.

În urma deliberărilor Congresului se votează, prin aclamații, naționalizarea barourilor, în cadrul următoarelor principii:

1. Barourile vor avea o componență totalitară românească autohtonă.

2. În vederea realizării și asigurării alcătuirii românești a barourilor se va începe de îndată verificarea tuturor înscrierilor în barouri, procedându-se la ștergerea, din tablouri a tuturor celor a căror înscriere urmează să fie considerată inexistență, din lipsa condițiilor esențiale la înscriere.

Nu se poate tăgădui, din punct de vedere juridic, în limitele art. 121 din legea Corpului, *dreptul barourilor*, constituite în congresul anual sau extraordinar, *de a discuta și hotărî*, în limitele legilor, *asupra chestiunilor de interes general sau profesional*; asemenea, *de a lua* — și pe calea schimbării ordinii juridice — *pentru armonizarea instituțiilor de drept ale corpului, cu realitățile profesionale și cu realitățile organice ale nației*.

În raportul său, d. I. Gr. Periețeanu a susținut cu drept cuvânt că «oricare ar fi drepturile și libertățile pe cari Constituția le garantează, un lucru este cert: dispozițiile ei nu pot fi interpretate astfel, încât să se întoarcă împotriva românismului. După noi, în textele Constituției este subînțelesă ideea dominantă, că toate drepturile și libertățile pe cari le consacră au o singură menire: asigurarea existenței și propagării românismului».

«Or, din momentul în care aceste drepturi se desfășoară și se dezvoltă de fapt astfel, încât periclitează existența și propagarea românismului, se naște pentru noi un drept de legitimă apărare chiar de ordin constituțional».

«Iată temeiul juridic și psihologic al mișcării naționaliste din România».

Iar într-o altă părere se vorbește despre *dreptul la viață* care se poate realiza pe principiul ierarhiei drepturilor. Raționamentul este desigur moral și politic. Dar soluția juridică? La realități noi, norme noi de drept.

Puterea Statului stă în funcțiunea creatoare a profesiunilor; ceea ce constituie realitatea organică a Statului este «națiunea». Națiunea, din punct de vedere organic, înseamnă o sinteză pluriprofesională: din punct de vedere etic înseamnă o spiritualitate întemeiată pe legea sângelui. Nu se poate realiza Statul național decât prin naționalizarea profesiunilor. Viața lăuntrică a profesiunilor — originară și autonomă — cuprinde limitele însăși ale Statului național.

i. v. g.

- Gr. Columbeanu: Despre avocați și advocatură, discurs de deschiderea anului judiciar 1883—1884. București.
George M. Demetrescu: Baroul de Dolj. Craiova, 1928.
I. M. Mărgineanu: Avocatul de ieri și de azi, București, 1934.
Bijoreanu: Colecțiune de legiuirile României, București, 1862.

REGIMUL PENITENCIAR

Știința penitenciară modernă a arătat că pentru ca pedeapsa să ajungă la rezultate pozitive este necesar ca regimul la care e supus condamnatul să fie nu numai în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite, ci, în același timp, adaptat personalității infractorului. Se cere prin urmare individualizarea tratamentului ce i se aplică.

Cum oricine înțelege că, în mod practic, această individualizare nu poate fi decât rareori împinsă până la capăt, s'a admis că rezultatele tratamentului vor fi în deajuns de mulțumitoare separând pe deținuți în grupuri cât mai omogene, avându-se în vedere particularitățile personalității lor.

Această repartizare a condamnaților în grupuri omogene, în vederea tratamentului în comun constituie *seriațiunea penitenciară*, așa cum a denumit-o prof. Heger Gilbert, seriațiune care este aplicată astăzi în toate țările civilizate.

Repartizarea deținuților în grupuri în vederea predării instrucției (grupuri de instrucție, clase), a pregătirii educative (grupuri educative, familii), a pregătirii profesionale (grupuri pentru munca industrială sau agricolă) etc., constituie de sigur un progres față de haosul și promiscuitatea corupătoare în cari se aflau deținuții din penitenciarele primitive.

Concepțiunea aceasta care animă întregul sistem penitenciar modern este de dată recentă. Ea s'a ivit abia în secolul al XIX-lea ca o urmare a concepțiilor sociale propagate de Revoluția Franceză și s'a putut realiza pe baza a trei sisteme: *auburnian*, regim mixt: ziua în comun sub regimul tăcerii, iar noaptea în izolare individuală; *filadelbian* — sistem celular — și în fine, *irlandez* — sistem progresiv. Acestea își dispută, de un secol, întâietatea în construirea închisorilor și aplicarea tratamentului penitenciar, pentru refacerea morală și socială a condamnaților.

Până în evul modern, starea imensei majorități a închisorilor era cu totul barbară.

Motivul residă în concepțiunea generală a oamenilor despre pedeapsă. Cei vechi preferau să se răsbune imediat pe răufăcători, găsim lucrul acesta mai expeditiv și mai eficace. Chiar atunci când au construit închisori, scopul lor era exterminarea condamnaților prin sete sau foamă, sau prin lipsa condițiilor elementare de igienă, și tortura sub toate formele.

ISTORICUL INCHISORILOR ROMÂNEȘTI

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

La începutul sec. al XIV-lea, se menționează în hrisoave *Ocna dela Troțuș*, care ar fi fost construită pe la 1330; se vorbește chiar de o răscoală a ocnașilor de acolo provocând năruirea ocnei și îngroparea răsvrațiților de vii.

Se poate deduce de aici că asemenea instituții au avut, în Principate, și o evoluțiune prealabilă.

Vlad Țepeș surghiunea pe boierii de cari voia să se scape, la Mănăstirea Snagov, înălțată de el în 1457, și-i închidea într'o cămară anume, ca să se roage înaintea unei icoane pentru iertarea păcatelor. Pe când cel închis se ruga, podeaua îi fugea de sub picioare și el cădea într'o groapă adâncă printre țepi care-i străpungea corpul.

Scrisoarea boierului Coerșel din 1600, adresată prințului său din închisoarea Bistrița arată în mod emoționant tratamentul ce se aplică în închisori chiar și fețelor celor mai simandicoase: «Vă dau de știre că sunt viu (Era și aceasta o favoare!)... mănânc lutul și păduchii... am făcut o barbă până la brâu».

Nici femeile nu erau cruțate. Duca Vodă a poruncit ca soțiile a trei boieri să fie legate ziua la puști, iar noaptea să fie închise în odăile Seimenilor.

Priu 1640 misionarul Bacsici menționează închisoarea dela curtea domnească din București: «De multe ori beciurile curților domnești serveau drept închisoare celor condamnați cari erau tot timpul bătutei crunt, lăsați nemâncați, așteptându-și sfârșitul».

Când modul de administrare al justiției era lăsat la discreția judecătorilor nu este nici o mirare că regimul ce predomină în închisori, era și el supus arbitrarului, că uneori, fără vreo vină dovedită, cineva putea fi închis și, în fine, că putea fi ținut astfel pe un timp nedeterminat.

Cronicarul Nicolae Mustea, vorbind despre temnița de sub turnul bisericii curții domnești, ridicat de de Ștefan Tomșa (1612—1623) face reflecția: «Dar și turnul acela al bisericii, nu era pentru treaba bisericii, el era și semnul morții, căci carele din boieri se afla în nescai fapte rele, cu rocoșituri asupra Domniei, și-l prindea, într'acel turn îl închidea. Putem zice că se aseamăna cu Edicula ce este la Țarigrad, și cum acei ce încep la Turci, de-i închid la Edicula,

nu mai au nădejde de viață, așa și aici în țară la noi era acel turn al bisericii curții domnești ».

Cineva se putea răscumpăra dela pedeapsa căpătată, sau putea obține liberarea din temniță, plătind o despăgubire. Uneori nu se putea obține liberarea fără o chezășie a cuiva, sau fără ca un sat să primească pe cel ce urma să fie liberat.

Paul de Alep relatează faptul că în săptămâna mare, Domnii obișnuiau să pună în libertate pe cei închiși.

Cu toată excepționala imparțialitate de județ a lui Vasile Lupu care a impresionat atât de mult pe misionarii Bandini, când dădea pedepse până și rudelor sale, despotismul era în floare.

Secolul al XVIII-lea, aproape în întregime prezintă aceeași notă dominantă de despotism.

Pedeapsa la ocnă — spune Zoloni — părea calculată așa încât condamnatul să nu poată trăi mai mult de 5 ani.

Spre sfârșitul acestui secol și începutul celui de al XIX-lea, poate sub influența ideilor mai umanitare din apus, se constată unele ameliorări în regimul închisorilor: se crează pentru femei închisori aparte, și deținuții cu pedepse mici sunt puși să lucreze în fabrici.

Mihail Șuțu cere departamentului « Criminalion » să i se trimită săptămânal lista cu numele și delictetele celor închiși, cere situații asupra condamnaților dela Slănic și Telega, se ocupă de cei vrednici să fie liberați pe chezășie, folosește pe arestați la lucrări publice, ridică noi localuri pentru închisori, dotându-le cu infirmerii.

La această dată erau în București: o pușcărie, o închisoare zapciască în beciurile vechi curți domnești, grosurile spărtăriei și agiei, iar la Mitropolie o închisoare pentru preoți.

Din lucrarea lui C. Moroiu « Disertație pentru îndreptarea pușcăriei din București și cu o instrucție pentru departamentul de Criminal », datând din 1829, se vede că pușcăria din București era constituită din 3 despărțituri cu zidurile ruinate. Deținuții erau închiși numai într-una din aceste despărțituri și dormeau câte 60 într-o cameră, neavând nici pat, nici învelis. Ca să nu poată fugi noaptea, li se introduceau fluerele picioarelor în scobiturile a două lemne lungi cât lungimea odărilor, cari împreunându-se le închideau perfect. De cealaltă parte a lemnului le mai atârnavă prinse de glezne, *butucile*, de cari deținuții nu scăpau niciodată. În acest chip ei erau siliți a dormi toată noaptea, cu fețele în sus, fără a se putea întoarce.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1930

Regulamentul Organic prevede că stăpânirea va fugiți ca temnițele să fie sigure și curate ca să nu vatămă sănătatea vinovaților.

Se suprimă pedepsele barbare. Totuși cu un an mai târziu, în 1833, se propune bătaia cu toiegele, cu 25—50 lovituri la spate, pentru deținuții recalitranti.

Marele armaș care avea conducerea închisorilor atât în Muntenia cât și în Moldova, încă de pe vremea

pravilelor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, este înlocuit în Muntenia cu *vornicul lemnișelor*, care urmează în rang vornicului de poliție.

Se prevăd măsuri de ordin administrativ, privind încarcerarea și liberarea, escortarea și disciplina în închisori. Opera de moralizare a deținuților este încredințată preoților. Fiecare închisoare e înzestrată cu o infirmerie și un paraclis. Bătrânii și bolnavii cu bune purtări pot fi propuși spre liberare.

Din beneficiul nuncii deținuților, 1/3 se capitalizează, iar 2/3 sunt destinate întreținerii lor. Condamnații politici sunt separați de ceilalți; pedepsele polițienești se fac în aresturile județene.

În acest timp în Muntenia erau 6 închisori: București și Craiova (corecționale), Giurgiu și Brăila (recluzie), Telega și Ocnele Mari, cum și 14 închisori județene. Fiecare închisoare trebuia să aibă câte 4 încăperi pentru separarea preveniților, condamnaților și femeilor.

Cei trimiși în surghinuri și femeile condamnate erau închiși în mănăstiri, bunăoară la Arnota (Vâlcea).

Gheorghe Bibescu a dat o mare atențiune închisorilor, dar din lipsa mijloacelor nu a putut îndrepta starea de lucruri așa cum ar fi dorit, dat fiind că închisorile rămăseseră întru acea stare, spune el, întru care le lăsaseră veacurile trecute, înfățișând o priveliște foarte întristătoare pentru orice inimă iubitoare de omenie ».

Îl destul să amintim că, în ce privește tratamentul din acest timp, condamnații la ocnă își petreceau toată viața în galeriile părăsite ale ocnei, de unde numai moartea mai putea să-i scape.

Regulamentul din 1851 prevede dispozițiuni asupra tratamentului deținuților, a igienei, a îngrijirii lor medicale. Se interzice insultarea și lovirea lor, dar se prescrie, ca măsuri de siguranță și disciplină, punerea în fiare, obezi și butuci.

Vornicul Anastase Panu, care poate fi considerat ca primul nostru penitenciarist de seamă și care, în interesul documentării sale, a mers până acolo că a coborât în fundul Ocnei — cciace era un lucru într-adevăr extraordinar pentru timpul acela — a arătat în raportul său către Domnitorul Grigore Ghica că rolul penitenciarului este reformarea deținuților prin educația religioasă și învățarea unei meserii. Pentru munca lor, a propus ca deținuții să primească un *pecul*, care să li se acorde în momentul liberării.

În raportul său, el propune ca cel puțin 8 din cele 13 închisori, câte existau în Moldova, să fie renovate. În închisoarea dela gura Ocnii (T.g. Ocna), el a făcut să se construiască celule pentru izolări individuale. Este primul început în această direcție în țara noastră.

În sfârșit, Ferdinand Dodun de Perrières, funcționar al Ministerului Justiției din Franța, c enat în țară ca specialist în problema penitenciară, și-a dat măsura priceperii sale în alcătuirea legii din 1874, care a guvernat penitenciarele noastre până în 1930. Timp de 55 de ani legea lui Dodun a regizat prin marile sale calități.

Ea institua în închisori sistemul *anburnian* — de izolare, noaptea și de comun, ziua.

Legea din 1929 reia, în mare parte, dispozițiile legii din 1874, ameliorându-le și instituind *regimul progresiv* prin punerea în practică a fazelor coloniei și *libertății condiționale*, cari nu existau în legea precedentă.

REGIMUL ACTUAL

Legea penitenciarelor și institutelor de prevenție din 1929 (aplicată dela 1 Ianuarie 1930) și în deosebi noile coduri penale «Carol II» au completat funcțiunea penitenciarului propriu zis, prin crearea unei serii întregi de *instituții de siguranță*, menite să asigure apărarea socială.

Penitenciarul își are astfel bine fixat rolul său de importanță fundamentală în represiunea penală; el nu mai rămâne o instituție aparte ca în trecut, ci a devenit o verigă din lanțul pe care îl constituie diferitele faze ale procesului penal, având înaintea lui instrucția și judecarea, și după el, reintegrarea liberatului în viața socială, prin reabilitare.

PENITENCIARELE

Penitenciarele sunt instituții de Stat destinate executării pedepselor privative de libertate. Fiecare din ele funcționează sub conducerea unei *comisiuni de supraveghere* având ca președinte, un magistrat. Executarea sentinței se face, prin urmare, sub privirea directă a celui care a pronunțat-o, el putând urmări efectele ei, și putând interveni pentru a-i imprimă modificări în timpul executării, în raport cu evoluțiunea celui în cauză.

Categoriile de penitenciare. Penitenciarele sunt împărțite după gravitatea și durata pedepselor în *penitenciare de drept comun*: a) de muncă silnică; b) de temniță grea; c) de închisoare corecțională și polițienească, și *penitenciare politice*, având trei secțiuni, după gradul de detențiune: a) grea, b) riguroasă, c) simplă.

Femeile execută pedepsele de mai sus, în penitenciare speciale pentru femei, având cartiere separate pentru pedepsele de drept comun și cele politice; fiecare dintre acestea împărțite, la rândul lor, în secțiuni pentru diferitele pedepse mai sus menționate, iar în lipsa acestora, în penitenciare pentru bărbați, în secțiuni complet separate.

Minorii își execută pedepsele în institutelor de corecție cari sunt deosebite pentru fiecare sex și care au cartiere separate pentru închisoarea corecțională și pentru detențiunea simplă.

În fiecare dintre aceste stabilimente, regimul de executare este deosebit, el fiind mai aspru sau mai ușor după cum îl arată însuși numele¹⁾.

1) Pedepsele de drept comun se execută:

a) în penitenciarul *Ocnale Mari*, pentru condamnații la muncă silnică.

b) în penitenciarul *Aiud*, pentru condamnații la muncă silnică și, în secțiune separată, pentru condamnații la temniță grea dela 3—20 ani.

c) în penitenciarul *Doftana*, în secție separată, pentru condamnații la temniță grea dela 3—20 ani inclusiv.

d) în penitenciarele *Mărgineni* (Prahova) și *Brașov*, secție separată, pentru condamnații la temniță grea până la 10 ani inclusiv.

Progresivitatea regimului. Executarea pedepsei nu este dela început și până la sfârșit aceeași, oricare ar fi felul condamnării, ci ea este supusă la modificări în sensul ameliorării condițiilor de executare și a pregătirii treptate pentru reluarea vieții libere.

Această progresiune în aplicarea regimului este impusă, în prima parte a executării pedepsei, de lege și are un caracter general, adică primele etape ale acestui regim, fixate de lege, urmează să fie aplicate în mod obligatoriu după anumite perioade de timp pentru toți condamnații, fără excepție, de către administrațiunea penitenciară. Pentru celelalte etape ale regimului progresiv, legea autoriză aplicarea lor, dar numai în mod individual, la acei deținuți cari dau temeinice probe de îndreptare, prin îndemnul la muncă și bună purtare. Aceasta nu înseamnă însă că aplicarea acestor etape finale ale regimului progresiv nu este mai puțin obligatorie, în cazurile în care se constată realizarea condițiilor cerute de lege pentru aplicarea lor.

Regimul progresiv permițând trecerea dela regimul cel mai aspru, spre exemplul dela muncă silnică pe timp nemărginit, până la liberarea înainte de sfârșitul pedepsei, trecând rând pe rând prin toate celelalte regimuri intermediare către această libertate, constituie un foarte puternic imbold pentru îndreptarea deținuților.

e) În penitenciarele de închisoare corecțională: *Bacău Bâli, Bârlad, Bazargic, Bistrița, Botoșani, Cahul, Caracal C.-Lung (Bucovina) C.-Lung (Muscet), Constanța, Dorohoi, Dumbrăveni, Făgăraș, Fălcieni, Holiu, Iași, Miercurea Ciuc, Odorhei, Oravița, Piatra-Neamț, Pitești, Rădăuți, Roman, Sft. Gheorghe, Sibiu, Silistra, Slatina, Storojineț, Tg.-Jiu, Turda, Turnu-Severin și Vaslui*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 6 luni inclusiv.

f) În penitenciarele de închisoare corecțională: *Alba Iulia, Brăila, Buzău, Călărași, Giurgiu, Ploști, Târgoviște și Tecuci*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la un an inclusiv.

g) În penitenciarele de închisoare corecțională: *Arad, Celateu-Albă, Cluj, Dej, Deva, Huși, Ismail, Lugoj, Orhei, R.-Sărat, R.-Vâlcea, Sibiu, Sigheț, Sorocea, Tg.-Mureș, Tighina, Timișoara, Tulcea, Tr.-Măgurele și Zalău*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 2 ani inclusiv.

h) În penitenciarele de închisoare corecțională: *Focșani și Văcărești*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 5 ani inclusiv.

i) În penitenciarele de închisoare corecțională: *Brașov, Caransebeș, Caruș, Chișinău, Craiova, Doftana (în secție separată), Galați, Oradea, Sănu-Mare și Suceava*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 12 ani inclusiv.

În aceste penitenciare de închisoare corecțională se execută, în secțiuni complet separate, și închisoarea polițienească, precum și detențiunea preventivă.

Femeile execută toate categoriile de pedepse în secțiuni complet separate la penitenciarul *Mislea (Prahova)* și la penitenciarul de închisoare corecțională *Dumbrăveni*.

Condamnații majore, minore și minori execută închisoarea polițienească, detențiunea preventivă și condamnarea până la 3 luni inclusiv, în secțiuni complet separate la penitenciarele de închisoare corecțională prevăzute mai sus.

Pedepsele politice se execută în secțiuni complet separate la institutul special *Doftana*.

Femeile condamnate la pedepse politice, le execută în secțiuni complet separate, la penitenciarul de închisoare corecțională *Dumbrăveni*.

Iată ce înseamnă acest regim progresiv în fiecare din etapele ce el comportă și pentru fiecare dintre pedepsele mai sus enunțate:

1. *Faza de izolare individuală.* În executarea muncii silnice, condamnatul este ținut la început izolat individual, de la 1—2 ani, după cum este vorba de o condamnare de 5, 10, 25 ani sau pe viață.

La începutul executării pedepsei de temniță grea, condamnatul este supus izolării individuale de la 8 luni până la 1 an; în pedeapsa corecțională, faza de izolare nu se aplică decât celor cu pedepse mai mari de 6 luni, și cuprinde o pătrime din pedeapsă, neputând depăși 4 luni pentru cei cu pedepse corecționale până la doi ani, și nici mai mult de un an pentru cei cu pedepse mai mari de 2 ani.

Pentru recidiviști, faza de izolare individuală poate să dureze până la 3 ani.

În toate cazurile, această izolare poate fi întreruptă când starea sănătății condamnatului este serios amenințată¹⁾.

2. *Faza de tratament în comun.* După faza de izolare individuală, condamnații sunt ținuți în comun în timpul zilei, iar noaptea pe cât posibil sunt izolați individual.

Toți deținuții, afară de cei cu pedepse corecționale până la 6 luni și de cei cu pedepse polițienești, trec în mod obligatoriu, prin aceste două faze ale regimului progresiv.

Cei cari dau dovezi continue de îndreptare, sunt trecuți prin încă alte două etape:

3. *Colonia penitenciară sau penitenciarul transilorian.* Această instituție este concepută sub două aspecte:

a) colonie industrială și b) colonie agricolă. Și într'un caz și în altul, condamnatul care a meritat să fie trecut în colonie, trebuie să muncească. Sunt scutiți de la această obligație numai cei pentru cari instanța a prevăzut lucrul acesta în însăși sentința de condamnare.

Conamnații politici pot fi trecuți în aceleași condițiuni în colonie, ca și condamnații de drept comun, dar ei sunt ținuți într-o secțiune cu totul separată²⁾.

Nu mai pentru minori, întrucât tratamentul lor în general este mai blând, am putea spune că de la început chiar, exceptând pe cei cu închisoare corecțională, cari trebuie să fie ținuți mai întâi în izolare celulară individuală, toți ceilalți sunt tratați după un regim asemănător celui de colonie.

Deținerea în colonie poate dura până la împlinirea termenului de liberare. Legea prevede însă că, după perioada de colonie, cei cari continuă să dea și mai departe dovezi de îndreptare pot să fie puși în libertate condițională.

¹⁾ Internații și condamnații de orice categorii penală, majori și minori, bolnavi de tuberculoză în stare de contagion, își execută pedepsele în secțiuni complet separate în Penitenciarul Casa de Sănătate Tg.-Ocna.

²⁾ Colonii agricole, se află pe lângă penitenciarele Aiud (Vin și Teiuș), Arad, Lugoj, Oradea, Salu Mare și Cluj. Colonii industriale se află pe lângă penitenciarele Aiud, Brașov, Cernăuți, Craiova, Galați, Mărgineni, Oradea, Sibiu și Văcărești.

Pentru femei se află o colonie agricolă și industrială pe lângă penitenciarul Mănești.

Libertatea condițională. Timpul de liberare condițională este fixat de legea penală în raport cu felul și durata pedepsei. Pentru condamnatul la muncă silnică pe viață, această liberare nu poate fi acordată decât după executarea a 15 ani în primele două faze și 5 ani în colonie; pentru cel condamnat la muncă silnică pe timp mărginit, după executarea a $\frac{3}{4}$ din totalul pedepsei. După același termen, se poate acorda liberarea condițională celor cu temniță grea și celor cu pedeapsă corecțională.

În tot timpul de libertate condițională, condamnatul este supravegheat și, bine înțeles, dacă contravine condițiilor stabilite, beneficiul acestei libertăți îi este retras, urmând să-și completeze în închisoare partea de pedeapsă ce-i rămâne de executat; ținându-se seamă că timpul petrecut în libertate condițională i se socotește ca executare de pedeapsă.

Izolarea celulară individuală care constituie, cum am spus, prima fază de executare a pedepselor, izolare care nu depășește maximum de 2 ani în general și de 3 ani pentru recidiviști, nu este absolută. Izolatul primește zilnic vizita factorilor administrativi, mai ales a celor cu rol educativ moralizator, ba ceva mai mult, el părăsește celula sa pentru a lua parte la lecțiunile ce se predau în comun în școală, pentru a lua parte la serviciul religios, pentru a primi vizitele la care are dreptul. Această izolare nu poate avea în nici un caz inconvenientele de care a fost, pe drept cuvânt, învinovătită, când din cauza forme absolute în care a fost aplicată, a putut provoca grave turburări mintale, tulburări cunoscute sub numele de *psihoză de închisoare*.

Așa cum se aplică azi, acest regim are mai mult un caracter de izolare morală sub tăcere, el neîntrerupând contactul cu viața, dar evitând în schimb influențele cari ar putea împiedeca reculegerea morală și liniștea necesară acestei reculegeri.

INSTITUTELE DE SIGURANȚĂ

Sunt stabilimente destinate internării celor enri, din cauza stării lor mintale, a anormalității lor, a înclinării lor spre delinquență sau a inadaptabilității lor în genere, din orice cauză ar proveni aceasta, constituiesc un pericol pentru siguranța persoanelor sau ordinii publice.

Măsurile de siguranță au rolul să completeze pedepsele sau chiar să le înlocuiască, atunci când ele nu au rațiunea de a fi aplicate, cum e în cazul alienaților cari făptuiesc crime sau delict, și cari — e lucru lesne de înțeles — nu pot să fie supuși la pedeapsă, ei nefiind responsabili.

Institutele de siguranță sunt următoarele:

1. *Ospiciul pentru infractorii alienați.* Este destinat internării învinuiților sau condamnaților cari fiind periculoși siguranței persoanelor sau ordinii publice, sau chiar lor înșiși, trebuiesc ținuti în de aproape supraveghere și tratament. Tot în acest ospiciu sunt internați și cei scoși de sub urmărire pentru cauză de alienație¹⁾.

¹⁾ Secții de ospiciu pentru infractorii alienați, majori și minori, bărbați și femei, în stare cronică, se află la peni-

Internarea se face prin sentință dată de instanța penală. Durata internării este nelimitată, ea fiind condiționată de două lucruri: vindecarea și lipsa de pericol pe care o prezintă internatul. Liberarea din acest institut este acordată în urma intervenției parchetului, a medicului conducător al ospiciului sau tutorelui celui internat, către instanța penală, pentru ca aceasta să dea o sentință de liberare.

II. *Anexele psihiatrice.* E locul să notăm aici că penitenciarele dispun de mici infirmerii sau uneori simple încăperi anume destinate îngrijirii celor cu tulburări mintale trecătoare.

Rolul acestor anexe psihiatrice a fost cu deosebire apreciat în izolarea și tratamentul celor care prezintă șocuri de turburări mintale, cari nu sunt așa de rare, mai ales la începutul încarcerării, tentative de sinucidere, stări confuze, etc. Nu mai puțin, rolul lor a fost dovedit în liniștirea mediilor penitenciare, prin izolarea și tratarea celor turbulenți în disciplina penitenciară, a psihopaților în special, a temperamentelor excitate, impulsivilor, debilizilor mintali cari sunt de multe ori obiectul de batjocură a celorlalți deținuți.

Tot în anexa psihiatrică sunt ținuti în observație cei suspecți pentru simularea de turburări mintale.

În fine, tot în anexă, în mod izolat și sub strictă observație, sunt ținuti învinuiții, când Justiția bănuiește că faptul pentru care ei sunt învinuiți, ar fi datorit unei stări de alienație mintală.

În asemenea cazuri, Justiția are însă întreaga latitudine să dispună internarea provizorie într-o secție specială de observație, funcționând pe lângă ospiciul pentru infractorii alienați. Astfel că oricare ar fi modalitatea de observație a acestor învinuiți, judecarea lor se face în mod satisfăcător, magistrații având, pentru a se pronunța în cazul lor, pe lângă celelalte date rezultate din cercetările lor, actul medico-legal elaborat de Comisia Psihiatrică.

III. *Azilul pentru infractorii cu anormalități.* În acest institut sunt internați toți așa ziișii semiresponsabili, micii mintali, dezechilibrații, pasionalii, toți cei considerați, într'un cuvânt, la frontiera nebuniei, cari constituie un mare contingent din totalul infractorilor.

Acest institut pune capăt dilemei în care se afla apărarea socială față de infractorii cu anormalități constatate, când Justiția, trebuind să țină pe de o parte seama de starea lor, le acorda circumstanțe ușurătoare și deci o pedeapsă mai scurtă, iar pe de altă parte, apărarea socială se găsea amenințată din cauză că acești infractori, tocmai din cauza anormalității lor, erau predispuși să recidiveze.

Cu îngrădirea și controlul ce Justiția îl face liberării din acest institut, alcoolicii cu caracter alterat, cu iritabilitate patologică, care trage cu pistolul în semenul său, nu mai poate fi liberat după două săptămâni, spre exemplu, din ospiciu, așa cum se practica în trecut, când medicul spitalului, singur suveran, găsea că deoarece fostul pacient-criminal s'a liniștit,

putea fi lăsat în libertate; ci, cu măsurile actuale, el va trebui să fie internat ani de zile, pentru ca facultățile sale intelectuale și morale, roase un timp îndelungat de toxice, să-și recapete o funcționare cât mai satisfăcătoare, dacă lucrul acesta mai este posibil.

Tratamentul în azilul pentru infractorii cu anormalități este mai mult medical, aplicându-se acestor infractori un regim de blândețe în toate privințele și fiind deprinși, în limitele posibilității, cu o muncă corespunzătoare stării lor.

Din faptul că, întocmai ca și infractorii alienați, acești infractori nu primesc pentru munca efectuată o răsplătă materială anumită, ci numai premii, rezultă că ei nu sunt socotiți capabili să muncească într-o astfel de măsură ca produsul lor să poată constitui ceva sigur din punct de vedere al rentabilității¹⁾.

IV. *Institutul special pentru infractorii din obicei* completează pedeapsa pentru infractorii cari, prin numărul și genul infracțiunilor de drept comun săvârșite, fac dovada unei persistente inclinațiuni criminale, adică izvorând din însăși structura lor constituțională.

Internarea în acest institut se face dela 2—10 ani²⁾.

Infractorii din obicei sunt tocmai aceia cari, contrariu celor cu anormalități, merită agravarea pedepsei, iar nu circumstanțe ușurătoare.

V. *Colonia pentru vagabonzi* este destinată internării, pe timp dela 2—10 ani, a celor condamnați a doua oară pentru delictul de vagabondaj sau cerșetorie. Internații în acest fel de colonii sunt obligați să învețe o meserie, grație căreia să-și poată asigura existența după liberare.

Ca și în celelalte cazuri, este de observat că atât durata pedepsei pentru delictul de vagabondaj sau cerșetorie, cât și durata internării vor fi sporite pentru cei vinovați de recidivă.

VI. *Institutul de corecție* este destinat executării pedepselor de către minori.

Internații din institutul de corecție sunt obligați să muncească, pe cât posibil, după un program asemănător celor din școlile de meserii ale Statului; iar internatele, după un program asemănător celor din școlile profesionale și de menaj.

Institutul de corecție cuprinde două secțiuni deosebite: una pentru închisoarea corecțională și alta pentru simpla detenție³⁾.

Regimul închisorii corecționale din institutul de corecție are aceleași faze obligatorii de progresivitate ca și pentru majori: adică o primă fază de izolare celulară individuală, care poate dura dela o lună până la un an, avându-se în vedere gravitatea infracțiunii și vârsta minorului; apoi faza de tratament în comun, în timpul căreia minorii sunt ținuti ziua în-

tenciarul *Sighet*. Secția de ospiciu pentru alienații majori și minori, bărbați și femei, în stare acută, precum și pentru cei în detenție preventivă, se află în *Pavillonul de pe lângă Spitalul de Boale Mintale din București*.

¹⁾ Secțiunii complet separate de azil, pentru infractorii majori și minori cu anormalități psihice sau fizice, se află pe lângă penitenciarul *Alba Iulia* și penitenciarul *Mislea*, (pentru femei majore și minore).

²⁾ *Institutul special Doftana* are o secțiune pentru infractorii din obicei, bărbați și majori. Pentru femei, secțiune complet separată se află la penitenciarul *Mislea*.

³⁾ Institute de corecție se află la *Cluj*, cu două secțiuni: pentru minori și pentru minore.

preună, iar noaptea sunt separați pe cât posibil în mod individual.

Regimul detenției simple în institutul corector, este mai indulgent decât cel pentru minorii condamnați la închisoarea corecțională. Astfel, dela început ei sunt ținuti în comun și numai noaptea sunt separați individual.

Minorii din institutele de corecție pot obține liberarea condițională în aceleași condițiuni ca și majorii, ei fiind încredințați în acest caz persoanelor de încredere, tutori, patroni, societăți de patronaj, etc., cari au îndatorirea să informeze tot timpul comisia de supraveghere a Institutului, de modul comportării minorului liberat condițional.

Ceva mai mult însă, minorul poate beneficia de o sentință în care să se prevadă liberarea sa condițională după executarea a 2/3 din pedeapsă. Dar se poate ca în schimb sentința de condamnare să prevadă că, după executarea pedepsei, minorul să fie internat într'un institut de educație corectivă.

VII. *Institutul de educație corectivă.* În acest institut sunt internate următoarele categorii de minori:

A. Minorii *neinfractori* aflați în pericol moral;

B. Minorii *infractori*: a) copiii și adolescenții lipsiți de discernământ, b) adolescenții cu discernământ cari, săvârșind o infracțiune, se găsesc în stare de decădere morală și c) adolescenții proveniți dintr'un institut de corecție cari, prin sentința de condamnare, pe lângă pedeapsa la care au fost supuși, sunt internați în institutul de educație corectivă, ca măsură de siguranță.¹⁾

Ei sunt repartizați în grupuri omogene de tratament, grupuri cari sunt conduse de câte un supraveghetor, în mod permanent.

Tratamentul în institutul de educație corectivă este astfel orânduit încât latura educației morale și profesionale să ocupe un loc precumpănitor.

Minorii notați bine primesc ca semn distinctiv o bandă colorată galben pe care o poartă în jurul brațului, iar cei notați foarte bine, o bandă de culoare albastră.

Minorii cari timp de un an dela internarea lor în institutul de educație corectivă au dat probe constante de îndreptare, menținându-se clasificați foarte bine, pot fi puși direct de către comisia de supraveghere în libertate de încercare.

ANTROPOLOGIA PENITENCIARĂ

Pentru ca pedeapsa să ajungă la rezultatul urmărit trebuie ca, în fiecare caz, să fie precizată cât mai de aproape sursa criminalității, factorii ei favorizanti.

Numai cercetarea personalității va permite deosebirea unui recidivist ocazional de un recidivist pervers, cu tendință constituțională spre criminalitate, va permite deosebirea între un pervers care obține tot timpul la învățământ note maxime, de

un ocazional care nu reușește să obțină decât notări mediocre, va permite deosebirea între perversul care știe să ocolească toate dificultățile și poate să înșele buna credință a unui conducător neavertizat, printr'o purtare excepțională în tot timpul executării pedepsei, de un ocazional cu fond sufletește onest, care din cauza felului cum înțelege demnitatea, sau din cauza temperamentului său mai retras, nu reușește să se facă apreciat de administrație.

Laboratoarele de antropologie penitenciară. Definirea personalității deținuților se face grație laboratoarelor de antropologie penitenciară, unde ei sunt cercetați din punct de vedere psihologic, fiziologic, fizic și psiho-biologic. Observațiunile medicului antropolog se extind eliber și asupra manifestărilor și reacțiilor bioseriiale ale deținuților a cărui comportare e urmărită și dincolo de pereții laboratorului, în mediile penitenciare.

În laboratorul de antropologie se cercetează dezvoltarea, tipul de structură corporală a deținuților; se cercetează umorile, funcțiunile viscerele, nervoase și glandulare; se determină valoarea facultăților intelectuale ale deținuților, profilul său mintal; se determină calitatea reacțiilor sale de sensibilitate generală și specială, ale sentimentelor, afectivității sale, se precizează aptitudinea și capacitatea profesională; se face verificarea aptitudinii profesionale a celor cari au practicat o meserie sau au avut o ocupație, ori cari au schimbat mai multe meserii sau ocupații, dându-li-se o orientare conformă cu dispozițiunile naturale constatate; în fine, grație cercetărilor antropologice, se dau indicațiuni în vederea aplicării tratamentului penitenciar, corespunzător fiecărui caz, societăților de patronaj sau celor interesați de modul cum se poate face reclasarea socială, și până în ce grad anume, în cazul când această reclasare e posibilă, iar în cazul când Justiția are nevoie să cunoască personalitatea fostului infractor, pentru acordarea reabilitării sau pentru aplicarea unei sentințe mai potrivite, informațiunile date de laboratorul antropologic sunt de un real folos pentru edificarea ei.

Toate observațiile privind personalitatea infractorului sunt consemnate de medic în carnetul sau dosarul antropologic.

Dosarul sau carnetul antropologic este destinat să înregistreze în mod metodic toate datele asupra trecutului criminal și social al infractorului, asupra modului cum a săvârșit infracțiunea sau infracțiunile, toate observațiile și rezultatul cercetărilor practice în cursul examinărilor, mențiunile obținute de deținut din modul cum el se comportă în timpul executării pedepsei, cum și indicațiunile rezultând la capătul acestor cercetări așa cum acestea au fost precizate mai sus.

Inspectoratul antropologic cu misiunea de a veghea la îndeplinirea în toată țara a prescripțiilor de antropologie penitenciară a fost creat prin legea de organizare a Ministerului Justiției din 14 Noiembrie 1935.

¹⁾ Institute de educație corectivă se află la Gherla și la Cluj.

VII

LEGISLAȚIA CIVILĂ

IZVOARELE DREPTULUI CIVIL

PÂNĂ LA CODUL CIVIL

Dreptul civil al poporului român s'a manifestat, ca și la alte popoare, mai întâi sub forma dreptului nescris, a dreptului cutumiar, norme repetate continuu și îndelungat și care au căpătat putere obligatorie. Termenul întrebuițat pentru această formă de drept a fost în special *obiceiul pământului*. S'a mai întrebuițat și termenul de lege, pravilă, uneori și de datină, deși acesta este mai larg pentru noțiunea de drept nescris.

Obiceiul pământului cuprindea toate formele de drept, public și privat, cu toate subîmpărțirile lor.

El s'a transmis din generație în generație, prin tradiție, chiar până în zilele noastre. Și astăzi, la țară, se descoperă urmele lui în sufletul poporului. Deseori auzi oameni bătrâni spunând: «așa s'a făcut după obicei, așa e legea veche, așa s'a pomenit, așa e datina».

Cu vremea, obiceiul a fost cuprins și în acte scrise. El găsim în hrisoavele domnești, în care erau întărite mai ales drepturile proprietarilor de pământ, în actele altor dregători, în hotărârile date în felurite priciuri, în actele particularilor. Multe din acestea se află în arhivele publice, dar poate și mai multe sunt încă la particulari.

Mai târziu obiceiul a fost cuprins și în legile scrise.

Obiceiul pământului prezintă o însemnătate deosebită pentru dreptul civil, nu numai pentru că, până târziu, a fost singura formă de drept ci și pentru că rânduețile lui cuprindeau tot ceea ce intra azi în dreptul civil, cu privire la persoane, bunuri, raporturile dintre ele, etc.

Această formă de drept nu numai că a existat, dar a și avut — chiar până azi — putere obligatorie, deși într'un câmp de aplicare mult mai redus decât altădată.

El a continuat să aibă o întinsă aplicare și după ce au fost întocmite legi scrise. Acestea n'au fost cunoscute și înțelese, mult timp, decât de puține persoane, mai luminate, și întrebuițate probabil numai de înalții dregători. Mulțimea de jos, mai vârtos dela sate, a trăit și s'a condus, veacuri și veacuri, numai după vechiul obicei. Dar, afară de aceasta, — chiar legile scrise —, care de altminteri cuprindeau și ele norme din obicei — au păstrat acestuia puterea sa, fie ca izvor principal, fie ca izvor subsidiar de

drept. În manualul de legi al lui Donici, dela începutul sec. XIX se prevede expres: «ca o pravilă se păzește și obiceiul vechi al unei țări, însă aprobat¹⁾». Legiuirea Calimach cuprinde regula: «Drept aceea, dacă în codicele acestea nu s'ar afla o lege potrivită la pricina înfățișată, atuncea se cuvine a se urma pământescului obicei, carele, în curgere de mulți ani de obște păzindu-se și întru judecători cercetându-se, s'a întărit și cu chipul acesta a dobândit putere legiuită²⁾».

Aceste dispoziții nu reprezentau ceva izolat ci concepția generală despre puterea obiceiului ca izvor de drept. În perioada care a urmat după întocmirea acestor monumente legislative întâlnim destule urme de aplicarea normelor din obiceiul pământului, fie în actele publice fie în cele particulare.

Obiceiul pământului a cărmuit, într-o vreme, tot neamul românesc. El este acel *jus valonicum*, menționat în documentele străine. În urma cuceririi ținuturilor noastre de peste Carpați, regulile de drept public care erau cuprinse în acest obicei au suferit schimbări impuse de cuceritor. Cele de drept privat au rămas și au cărmuit multă vreme populația românească, răspândită prin adâncul văilor, pe sub poalele pădurilor și pe întinsul câmpiilor, pe care — în ciuda tuturor teoriilor — nu le-a părăsit. Mai mult încă; normele juridice românești au influențat de sigur dreptul obișnuețnic maghiar, în care cercetările serioase pe care le așteptăm ar dovedi necontestat contribuția noastră la formarea acelui drept și măsura ei.

În *Bucovina*, care a trăit din punct de vedere al legislației civile până la codul austriac din 1812, sub dreptul românesc, obiceiul și-a avut valoarea și aplicarea sa ca și în Moldova, până la aceea dată.

În *Basarabia*, deși nementionat expres între legile locale lăsate în vigoare de către Ruși, totuși obiceiul a fost admis, în mod necontestat, între izvoarele de drept și a fost aplicat într-o largă măsură, până la unificarea legislativă dela 1 Iunie 1928.

Cu toată marea lui însemnătate acest drept nescris nu este cunoscut destul de bine. Noi cunoaștem unele din rânduețile lui și facem uneori greșeala de a crede că aceasta este tot și de aci concluzii greșite. În

¹⁾ Cap. I, paragr. 11.

²⁾ Paragr. 13.

realitate n'avem nici măcar o reconstituire cu caracter general. Această adunare și reconstituire ar fi trebuit neapărat făcută după introducerea noilor legi la 1864—1865. Lucrarea, neglijată atâta timp, s'ar mai putea face și azi, cu mai multă greutate și cu rezultate mai puțin exacte, dar ea reclamă oameni foarte bine pregătiți, și cari să știe în deosebi să aleagă din bogatul material aflat în popor ceea ce este cu adevărat urmă din dreptul vechinului obicei și ceea ce se datorește altor înrăuriri și mai cu seamă dreptului în vigoare.

Cu privire la *originea obiceiului pământului* s'au emis diverse păreri, în care — afară de originea romană, tracă — s'a vorbit de origine sau în tot cazul de o puternică influență slavă, germană, în timpul din urmă chiar maghiară. S'a adus ca argument — de pildă — pentru originea slavă și cuvântul obicei, care este slav, argument asupra slăbiciunii căruia nu mai este nevoie să stăruim.

Un răspuns științific nu se poate da, cu toată precizia, asupra originii și a diverselor influențe decât numai după ce se va cunoaște deplin vechiul nostru drept nescris, după ce va fi adunat, reconstituit; numai atunci se va putea face comparație cu dreptul altor popoare spre a putea trage concluzii exacte.

Din ceea ce cunoaștem până acum reiese însă că, oricâte influențe străine s'ar fi exercitat asupra lui, dreptul nostru cutumiar are nu numai temelie romană — în care au fost cuprinse poate și unele trace — dar s'a și dezvoltat în spirit roman și greco-roman încât în totalitatea lui predomina romanitatea.

Cu timpul s'au simțit și la noi neajunsurile dreptului cutumiar: imprecizie, variație din regiune la regiune, necunoaștere de cei mulți, etc. De aci nevoia de legi scrise, care — însă — au apărut târziu.

S'a afirmat că ar fi existat o pravilă, scrisă la începutul sec. XV-lea, numită *Pravila lui Alexandru cel Bun*. Acesta, când a primit stema de împărat din Constantinopol, ar fi luat și legile împărătești, Basilicalele și spicându din acele tomuri mari ar fi întocmit o lege, în care s'a scris ceea ce trebuia pentru nevoile

vremii lui. Cred că această părere nu poate fi primită. Independent de alte considerațiuni, mai amănunțite care nu pot fi expuse aci, n'avem nici o probă sigură despre existența acestei pravile. Și ar fi fost imposibil să nu se fi pomenit despre ea în documentele urmașilor lui Alexandru cel Bun, în special în cele rămase dela Ștefan cel Mare sau să nu se fi menționat în actele judecătorești de mai târziu. Autoritatea lui D. Cantemir — izvorul principal al acestei afirmații — nu este indiscutabilă fiindcă el face și alte greșeli. De altfel este greu de crezut că, — în împrejurările de atunci —, când Domnul Moldovei care avea alte griji mari, impuse de apărarea și întărirea Statului și când obiceiul era îndestulător pentru viața juridică a poporului, să fi întocmit o pravilă, de care apoi n'a mai amintit nimeni până peste 3 veacuri.

De aceea este bine să nu mai stăruim în această părere, căci vreme nu vom avea dovezi neîndoelnice despre acea pravilă.

A trebuit să mai treacă mult timp până să avem legi scrise.

Dreptul civil scris este constat de abia la jumătatea secolului XVII.

La 1646 apare în Moldova pravila lui Vasile Lupu intitulată: «*Cartea românească de învățătură*» iar la 1652 apare în Țara Românească, pravila lui Matei Basarab intitulată: «*Indreptarea legii*». Aceste pravile cuprind în mare parte rândueli de drept civil, lângă care se află și altele de drept penal sau de altfel. În special cuprind dispozițiuni referitoare la căsătorie, zestre, divorț, mai puțin despre obligațiuni, garanții, etc.

Multe din dispoziții sunt destul de bune; unele par azi foarte aspre dar ele erau potrivite cu idilele timpului. Cele două pravile nu au numai mare asemănare între ele dar uneori chiar identitate. Aceasta se datorește faptului că pravila muntenească este luată

într-o bună parte din cea moldovenească.

În privința originii lor astăzi este dovedit că au avut ca izvor principal opera romanistului italian, Prosper Tassinaceus, cunoscută în deosebi în Moldova prin învățătura și raporturile culturale cu Polonia.

MATEI BASARAB
DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI 1632—54
După fresca din mănăstirea Polovratsi
Din «*Portretele Domnilor Români*» de N. Jorga

Aceste pravile au avut, de sigur, aplicare dar în cercul restrâns al celor mai învățați și probabil prea puțin în lumea celor mulți și mai vădosi a satelor. Acolo, în deosebi, și chiar sus, alături de legea scrisă, a continuat să se aplice dreptul nescris, obiceiul pământului.

În a 2-a jumătate a sec. XVII-lea, după apariția celor 2 pravile începe a se simți influența Apusului, influență care se constată, în chip neîndoios, și pe terenul juridic în secolul următor. Acest secol ne înfățișează mai multe hrisoave domnești, prin care sunt reglementate, felurite materii de drept public și privat. Unele ar putea fi asemănate — în mic — cu Ordonanțele regilor Franței date cu același scop și care au servit mai târziu pentru întocmirea codurilor. Dintre ele menționăm hrisoave referitoare la testamente, la preemințune, etc.

O mențiune specială merită *Sobornicescul hrîšov* al lui Alexandru Mavrocordat, întocmit în Moldova la 1785; el cuprinde dispozițiuni referitoare la dani, schimburi, vânzări și la țigani.

În epoca Fanariotilor s'au făcut și diverse proiecte de legi, care n'au ajuns să capete forma definitivă.

În acest timp la 1780 s'a alcătuit, în grecește, în Țara Românească o mică pravilă, un mic cod, cunoscut sub numele de: « *Pravilnicească condică* », a lui Alexandru Ipsilante. Ea conține un număr redus de texte, mai toate de natură civilă, și câteva privitoare la organizarea judecătorească și din materia penală. Traducerea în românește s'a făcut de abia la 1841 de către C. Buriloin.

Alături de aceste izvoare au fost întrebuințate monumentele de drept roman și bizantin dar în special Basilicalele și mai cu seamă *Manualul lui Armenopol*. Poate că au fost întrebuințate de câțiva și mai înainte, dar folosirea lor pe o scară mai întinsă a început în sec. al XVIII-lea.

Dorința de a se înzestra țările cu legi scrise și mai potrivite stărilor lor devenea tot mai puternică. Din porunca lui Alexandru C. Moruzi, Domnul Moldovei, s'a tradus la 1804 *Manualul lui Armenopol* de către Toma Carra.

Acest Domn a însărcinat tot pe Carra să facă un cod civil și penal. Lucrarea avea să cuprindă o parte

despre persoane, a doua despre lucruri și a treia despre vinovații. Carra a întocmit în grecește numai partea despre persoane și a murit în 1806.

*

În secolul XIX progresul devine tot mai mare pe terenul juridic și în deosebi în domeniul Dreptului civil.

Un învățat în ale Dreptului, un adevărat jurisconsult, *Andronache Donici*, ajutat, poate îndemnat de Mitropolitul Veniam Costache, a făcut în românește

o carte de legi, apărută la 1814, cu titlul: « *Adunare cuprinzătoare în scurt de pravilele cărilor împărătești spre înlesnire celor ce se îndeletnicesc întru învățătura lor, cu trimiterile către carte, titlu și capul împărăteșilor pravili* ». Cunoscută sub numele de *Manualul lui Donici*, ea cuprinde aproape numai reguli de Drept civil și este un adevărat cod civil. Ea nu este un simplu rezumat al Basilicalelor — cum se repetă deseori — ci o lucrare originală, care este luată din dreptul roman și greco-roman — trimiterile autorului înlătură orice discuție — și este de o mare valoare atât pentru știință, cât și pentru practică. Planul original, metoda, alegerea și redactarea dispozițiilor, îndreptățesc o foarte bună apreciere a acestei opere românești. Ea merită cu atât mai mult interes cu cât și-a avut întinsă aplicare în Basarabia, unde a fost o

VASILE LUPU DOMNUL MOLDOVEI, 1634—1653

adevărată lege civilă, recunoscută și de către stăpânirea rusească, unde era « busola judecătorilor » și unde mai este întrebuințată și astăzi pentru litigiile anterioare unificării dela 1 Iunie 1928.

În curând dreptul civil a dobândit 2 monumente foarte importante.

În Moldova, învățatul domn Scarlat Calimach, ajutat de sasul Christian Flechtenmacher, Anania Cuzanos, Andronache Donici și alții, a izbit să întocmească *legiuirea Calimach (Codică țivilă sau politică a Principatului Moldovii)*, promulgată la 1 Iunie 1817 și pusă în aplicare la 1 Septembrie 1817.

Scrisă în grecește, tradusă târziu, pe la sfârșitul anului 1831 și tipărită în românește de abia în 1833, această legiuire este fără îndoială cea mai de seamă lege civilă din trecutul nostru.

ALEXANDRU IPSILANTI, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1774—1782 ȘI 1796—1797) ȘI AL MOLDOVEI (1786—1788)

Valoarea ei este necontestată. Trimisă și Universității din Oxford, ea a fost recomandată Grecilor, de către Zachariae von Licsenhol s'o adopte ca lege a Statului lor, a fost și este foarte bine apreciată și de străini.

Părerea susținută în ultimele decenii că este o simplă copie a codului austriac este fără temei. Cercetările, bazate pe izvoare — demne de crezare — și pe compararea textelor duc la concluzia, conformă cu însoțul de promulgare, că a avut ca izvoare dreptul roman, greco-roman în special Basilicalele, părți din dreptul anterior al țării și oarecare dispoziții din legile europene mai noi.

Asemănarea cu codul austriac, în privința planului și în multe părți a redacției — ceea ce a contribuit la ivirea acelei păreri — se explică prin faptul că ambele coduri au aceleași izvoare principale: dreptul roman și greco-roman. Între ele însă sunt și diferențe pronunțate. Multe dispoziții sunt mai bune în codul moldovenesc decât în cel austriac. În tot cazul romanitatea este mai pronunțată așa că pe bună dreptate putem revendica pentru codul nostru, calificarea atribuită celui austriac de: *cel mai roman dintre toate codurile*.

În același timp, în Țara Românească, a fost întocmită *legiuirea Caragea*, promulgată la 1 Iunie 1818 și pusă în aplicare la 1 Septembrie 1828. Pentru alcătuirea

proiectelor Vodă-Caragea a însărcinat pe Logofătul Ștefan Nestor Craiovescul și pe Atanasie Hristopol.

Scrișă dela început, în grecește și românește, apărută în ediție oficială în ambele limbi la 1818, această legiuire este un cod civil destul de potrivit pentru stările de atunci. Ea a avut ca izvoare tot dreptul roman și greco-roman — se pare mai mult legislația lui Iustinian — oarecare rânduiri din dreptul țării și slabe urme de influență dreptului apusean. Nu este de valoarea codului Calimah; totuși are însușiri originale, de formă și fond, care îndreptățesc o judecată destul de bună asupra ei.

În urma apariției acestor coduri, *influența Apusului*, resimțită și la alcătuirea lor, *a crescut tot mai mult*. Unii dintre cei ce le-au alcătuit cunoșteau legile și știința apuseană.

Dorința de a se împodobi cu știința pravilelor s'a desvoltat puternic. S'au înființat catedre pentru drept, au fost trimiși în străinătate, pentru această învățătură, bursieri sau fii de boieri, s'au înmulțit prin casele boierilor legile și cărțile juridice.

Sub această influență s'a năzuit să se facă legi cât mai bune în toate domeniile și chiar în domeniul dreptului civil cu toate că aveam cele două coduri.

Progresul se constată, în special, după Regulamentele Organice. În această perioadă au fost numite comisii, care aveau menirea să modifice aceste coduri ori să le completeze.

Se pare că până pe la 1840, cel puțin în Țara Românească, *influența Apusului* s'a manifestat atât sub formă italiană cât și franceză, dar după acel an a căpătat întâietate cea franceză.

S'au și făcut, în acest sens, *diferite legi de natură civilă*. Menționăm legi privitoare la iertarea de vârstă, la risipitori, la organizarea tutellii, la reducerea majoratului la 21 ani, la desrobirea țăganilor, la închirieri și arendări, la embație, la desființarea protimisului, la adevărarea actelor și trecerea lor în condici, etc. Se făcură și alte proiecte între care unul pentru căsătorie¹⁾ precum și un proiect de cod civil.

La 1840 C. Brăiloiu în Moldova, arată că «se întrec unii cu alții în propuneri de legiuiri noi» iar la 1851 Vodă Știrbey spunea: «A trecut vremea când țara n'avea condici sau avea o condică a lui Ipsilanti, care nu cuprindea mai mult de 3 coale de text sau cu a lui Caragea cu 5—6 coale. Acum țara are legiuiri de mai multe tomuri».²⁾

Totodată învățământul dreptului este în vâdit progres. După 1850 se țin cursuri în care se folosește știința Apusului și mai ales cea franceză. La cursurile de Drept civil, destul de înalte ca nivel, se vorbește de Duranton și alți mari autori francezi.

De observat că generația din epoca Regulamentelor Organice a căutat să îmbunătățească în genere organizația Statului și legislația lui, introducând ceea ce era în țările civilizate dar nu prin simple traduceri ci potrivindu-le cât mai mult posibil cu ceea ce era la noi, adaptându-le stărilor și concepțiilor noastre.

„Timpul dintre 1830—1860 poate fi numit perioada de adaptare a civilizației occidentale în țările noastre.”

¹⁾ Academia Română, Ms. No. 1040.

²⁾ Vestitorul Românesc, 1851, Nr. 52.

Opera începuse mai de mult dar în această perioadă și-a dat roade vizibile, mai ales sub influența franceză care, în preajma anului 1860 era, cel puțin în domeniul dreptului, dominantă.

INTOCMIREA CODULUI CIVIL

După înfrânta alegere a lui Cuza Vodă, la 24 Ianuarie 1859, cea mai vie dorință era să se facă adevărata Unire, realizată la 24 Ianuarie 1862. Pentru desăvârșirea ei era însă nevoie, în prim rând, de unificarea legislativă. Aceasta era — de altminteri — cerută, impusă și prin Convenția de la Paris, temelie organizării celor două Principate. Chiar dacă n'ar fi fost ales Cuza în amândouă țările și nu s'ar fi făcut Unirea, trebuia — potrivit art. 35 din acea Convenție — ca legile în ființă, Regulamentele Organice precum și codicele civilă, criminală, de comerț și de procedură să fie revizuite de Comisia Centrală așa încât — afară de legile de interes local — să nu mai fie în viitor decât unul și același trup de legislație, care să se execute în ambele Principate.

Îndeplinirea acestei dispoziții corespundea unei dorințe generale a poporului, care nu înțelegea ca în aceeași țară să mai fie legi deosebite. Pentru îndeplinirea acestei dorințe constatăm, în curând, diverse manifestări. Astfel la 13 Octombrie 1859, Ministrul de Justiție ad-interim din Țara Românească, Gh. Crețeanu a propus Domnului, printr'un raport, să se alcătuiască un corp de legi, «care să asigure libertatea și proprietatea persoanelor precum și deosebitele transacțiuni între ele». În acest scop el este de părere să fie introduse «codicele franceze» pe care le enumeră și în fruntea cărora este codul civil. Propunerea era sprijinită nu numai pe citata dispoziție din Convenție ci și pe împrejurarea că dacă s'ar face un nou corp de legi, discutându-se articol cu articol «nici în zece ani nu s'ar putea termina o asemenea lucrare». Pe lângă acestea adăoga că și «cele mai multe Statute civilizate au adoptat codicele franceze ca cele mai perfecte».

Pentru îndeplinirea mai repede a operei Crețeanu propunea să se întocmească o comisiune formată dintr'un membru al Comisiunii Centrale, câte un membru al Adunării legiuitoare din fiecare Principat și Miniștri de justiție ai celor două țări. Comisiunea avea să traducă legile franceze cu îndatorirea de a scoate și de a lăsa de o parte ceea ce ar fi în «flagrantă incompatibilitate cu religia și cu obiceiurile țării». Aceste legi urmau să fie supuse fără să mai fie votate de cele două Adunări.

Vodă Cuza a trimis la 22 Octombrie 1859 această propunere, destul de îndrăzneță, Comisiunii Centrale, potrivit Convenției.

În Ianuarie 1860 s'a hotărât că lucrările ce s'ar face să fie supuse Adunărilor căci, prin procedeul propus, se ating drepturile acestora și chiar ale Comisiunii Centrale.

Nu știm care a fost rezultatul acestei propuneri căci n'aveni urme de vreo lucrare efectuată.

Cerința unificării legislative devenea însă tot mai imperioasă. Și dintre toate materiile, aceea unde se cerea mai grabnic o singură lege era materia dreptului civil. Se pare că, în acest sens, s'au mai ivit propuneri

ION GHEORGHE CARAGEA DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI 1812-18
Desen de Vlaso Helt, Viena
Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români

și s'a lucrat ceva dar fără rezultat. Între altele s'a propus în Comisiunea Centrală să se introducă și în Muntenia codul Calimach, ca fiind superior codului Caragea. Propunerea n'a fost admisă. Se făcuse cum am văzut un nou proiect în Moldova dar nimeni nu s'a gândit la el. La un cod nou nu se puteau gândi pentru motivul arătat de Crețeanu că ar fi cerut foarte mult timp pentru întocmire și votare.

În acest timp s'a îndeplinit Unirea la 24 Ianuarie 1859, în urma căreia opera de unificare a mers într'un ritm mai grăbit. În primul rând preocupările erau tot pentru materia civilă. La 7 Iunie 1862 s'a votat de către Comitetul Legislativ un proiect de lege prin care s'a creat un Comitet de specialiști care avea rolul de a «prelucra» un cod civil și un cod de procedură civilă pentru cele două Principate. Acest proiect a fost depus la Cameră la 20 Iunie 1862 dar se pare că n'a fost transformat în lege. Ideea a fost însă îndeplinită în alt chip.

După propunerea lui N. Crețulescu, prim-ministru și ministru de interne, Consiliul de Miniștri îl autoriză la 27 Iulie 1862 să ceară Domnului să numească o Comisiune din oameni cu cunoștințe, care să se ocupe cât mai în grabă cu unificarea legilor și să pregătească proiectele până la întrunirea Adunării legiuitoare.

Domnul încuviințează propunerea și prin decretul Nr. 551 din 27 Iulie 1862 numește ca membri în acea Comisiune pe: Dimitrie Roset, Ludovic Stege, Costache Donescu, membri ai Curții de Casație, Tudor

ȘTEFAN CĂLIMĂCH DOMN AL MOLDOVEI 1812—19
Desen de Kriechky în Codul grecesc al Domnului
Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români

Veisa, procuror la aceeași instanță, Gh. Crețeanu, Grig. Filitis, președinte al Curții de apel, secțiunea II, D. P. Marțian, șeful oficiului statistic, Petrache Teulescu, administrator general al temnițelor.

Comisiunea avea să se ocupe de unificarea legilor, în genere. Întru cât codul civil, și procedura erau cele mai cerute a început să se ocupe de cel dintâi. La finele lui August 1862 cerea să i se trimeată proiectul pentru materia căsătoriei, care fusese făcut în timpul lui Vodă Știrbey, iar în Octombrie cerea autorităților judecătorești să arate grabnic «vițiile și neîndeplinirile» constatate în legile în vigoare. Unele materii din cod au fost trimise să fie lucrate de Consiliul inspectorilor judecătorești. Comisiunea a continuat să lucreze în 1862, 1863 și 1864. Se aștepta ca lucrarea să fie terminată la sfârșitul anului 1863 căci Domnul anunța în mesajul dela 3 Noemvrie 1863 că «se va depune legea pentru unificarea codicilor, civil, penal și comercial în toată România». Ministrul de Justiție a depus însă, la 15 Ianuarie 1864, numai cartea I, II și 4 titluri din cartea III, adică 1.293 articole. Acestea au fost trimise spre examinare Comisiunii judecătorești a Adunării și acolo au rămas. Din arătările lui Alex. Crețescu, care a luat parte la întocmirea, ar reieși că a alcătuit un proiect, care cuprindea numai 717 articole. În referatul Ministerului de Justiție Nr.

55.990 din 23 Noemvrie 1864 se vorbește însă de o «condică civilă ce fusese elaborată încă din anul 1862 și 1863 de o comisiune ad-hoc». Între arătările menționatele acte oficiale și de modului cum s'a desăvârșit întocmirea lui trebuie să admitem că acea Comisiune a făcut proiectul întregului cod civil. Afirmatia lui Crețescu, care nu corespunde nici măcar cu cele 1.293 articole depuse în Adunare, e greșită.

Din cauza turburatei vieți politice proiectul n'a putut fi votat de Adunarea legiuitoare. Unificarea era amân timer pentru cine știe când.

Se știe că la 2 Mai 1864 Vodă Cuza a făcut lovitura de Stat, silit de greutatea ce întâmpina pentru realizarea marilor reforme sociale dar și pentru a grăbi opera de consolidare a Statului, în care intra și unificarea, așa de mult întârziată.

În virtutea Statutului a înființat Consiliul de Stat, care avea rolul să întocmească noua legislație. Din această trebuia să se ocupe în primul rând tot de legea civilă și procedura ei. La 11 Iulie 1864, în urma raportului ministrului de Justiție P. Orbescu, Domnitorul a invitat Consiliul de Stat să se ocupe cu elaborarea proiectului de lege civilă. Spre acest sfârșit trebuia să aibă în vedere condica italiană, să șteargă din ea articolele care n'ar fi potrivite cu trebuințele țării noastre și să formuleze altele pentru materii care sunt cu totul locale și pentru care, nu vor fi dispoziții în arătata condică.

Ministerul Justiției a trimis, împreună cu proiectul codului italian, al lui Pisanelli și «un proiect de codice civil elaborat deja în anii 1862—1863 ca să-l completeze în toate părțile sale».

După o părere răspândită, C. Bosianu, vice-președintele Consiliului de Stat a împărțit între membrii acestui Consiliu, la 10 Octombrie 1864, materiile codului civil. Din reunirea lucrărilor s'a format codul, care era gata pe la 20 Noemvrie, adică în mai puțin de 6 săptămâni.

Materiile codului ar fi fost împărțite astfel: lui I. Strat și Al. Papadopol-Calimach li s'au dat cartea I cu titlu preliminar, cartea II, privilegiile și ipotecile și exproprierea silită; lui Al. Crețescu și G. Apostoleanu li s'a dat partea privitoare la căsătorie, vânzare, schimb, contract de închiriere, societate, împrumut, depozit, sechestrul, contracte aleatorii, mandat, cauciune, transacțiune, constrângere corporală în materie civilă, zalog, prescripție; lui Gh. Vernescu i s'au dat: succesiunile, donațiunile între vii, testamentele, obligațiunile convenționale și angajamentele fără convențiuni.

Unul dintre aceștia, Alex. Crețescu, a scris în comentariul său asupra codului că pentru a termina — redacție și discuție — proiectul codului civil, Consiliul de Stat n'a avut mai mult de 6 săptămâni. De aci reiese că au avut un text pe care l-au discutat și i-au dat redacția definitivă. Cum n'au avut în vedere proiectul italian, de sigur că proiectul pe care l-au discutat a fost cel întocmit de Comisiunea din 1862—1863. Împărțirea materiilor a fost făcută deci numai pentru acea discuție și redacție definitivă, în care, de sigur, s'au introdus și anumite părți din proiectul italian; poate tot atunci

s'au introdus și părțile din legea ipotecară belgiană. În tot cazul pentru o traducere, cercetare serioasă a modificărilor introduse, discuții și redacție, timpul de 6 săptămâni ar fi fost prea scurt, mai ales când știm că pentru proiectul din 1862—1863 Comisia lucrase mai bine de 1½ an.

De altfel aceasta rezultă și din faptul că lucrarea n'a fost înaintată deodată, ci în părți, către Președinția Consiliului. La 12 Noembrie 1864 erau gata și aprobate de Consiliul de Stat 460 articole, pe care a doua zi Mihail Kogălniceanu, președintele Consiliului de Miniștri, le-a înaintat ministrului de Justiție. La 18 Noembrie au fost trimise articolele până la 1015 inclusiv. A doua zi, 19 Noembrie, au fost înaintate până la 1234, iar la 25 Noembrie până la sfârșit, cu numerotația greșită 1936, uneori 1935, în loc de 1914.

Este greu de admis ca dela 18 la 19 Noembrie să se dea o formulă definitivă articolelor 1015—1234 în care e una din materiile cele mai delicate, a obligațiilor, și în care s'au mai făcut și modificări, dacă n'ar fi avut un text pregătit, asupra căruia au urmat discuții între 10 Octombrie și 12 Noembrie, iar după această dată i s'a făcut ultima verificare.

De altminteri este de relevat că în adresa dela 12 Noembrie pentru înaintarea textelor către Președinția Consiliului se întrebuințează, pentru încrederea trimisă, expresia: «aprobată» iar în cea dela 18 Noembrie: «după cercetarea lor de către Consiliul de Stat» iar nu «întocmirea», «alcătuirea» sau alta similară. Consiliul de Stat deci aproba, cerceta ceea ce era făcut, iar nu întocmea el.

Acest mod de lucru reiese și din referatul citat dela 23 Noembrie al Ministerului de Justiție către Consiliul de Miniștri. Aci se arată că Ministerul Justiției a însărcinat Consiliul de Stat «a lua în a sa cercetare condica civilă ce fusese elaborată încă din anul 1862 și 1863 de o comisiune ad-hoc, a o completa în părțile sale». Prin urmare Consiliul de Stat n'a făcut decât să cerceteze și să completeze opera Comisiei din 1862—1863. Recomandăția domnască de a avea în vedere proiectul italian n'a fost urmată în sensul indicat ci numai pentru un număr redus de articole. Probabil că chiar Domnul a părăsit recomandăția sa, în urma explicațiilor ce i s'a dat, fiindcă altminteri ar fi curios ca el să fi recomandat

codul italian, iar ministrul Justiției — așa cum spune în referat — să nu mai pomenească de acel cod și să fi însărcinat Consiliul de Stat să ia în a lui cercetare condica civilă elaborată în 1862 și 1863.

Dacă astfel s'au desfășurat împrejurările, nu trebuie să mai surpindă timpul de 6 săptămâni. Consiliul de Stat, în acest timp, a cercetat numai și a completat un proiect.

Codul civil este deci în cea mai mare parte opera Comisiei, care lucrase în 1862, 1863, poate și începutul anului 1864, operă cercetată și completată de Consiliul de Stat.

La 25 Noembrie Consiliul de Miniștri a aprobat sancționarea, iar la 26 Noembrie 1864 noul cod a fost sancționat de către Domn.

Publicarea nu s'a făcut într'un număr al Monitorului Oficial. Ea a început la 4 Decembrie 1864, a continuat în mai multe suplimente și s'a terminat de abia la 19 Ianuarie 1865. Deoarece s'au strecurat greșeli și în manuscris și în Monitor, textul exact a fost publicat în Aprilie 1865 într'o ediție oficială, împărțită instanțelor judecătorești.

Printr'o hotărâre dela 29 Decembrie 1864 Vodă Cuza aprobă propunerea ministrului Justiției ca noul codice «fiind rezultatul ideilor regeneratorii» ale Domnului să poarte numele de Alexandru Ioan.

Codul urma să fie pus în vigoare la 1 Iulie 1865. Printr'un decret domnesc dela 30 Iunie a fost amânată punerea în vigoare

pentru 1 Decembrie 1865, deoarece nu erau terminate nici legea de organizare judecătorească, promulgată la 7 Iulie, nici legea de procedură civilă promulgată la 11 Septembrie, legi necesare pentru aplicarea noului cod.

S'a contestat valabilitatea acestei amânări, dar s'a hotărât că a fost legală pentru că, potrivit art. 3 din Statutul dela 2 Mai 1864, Domnul avea dreptul să ia anumite măsuri, când Adunările legiuitoare erau închise, cu condiția ca la prima lor întrunire să se arate motivele și rezultatele acelor măsuri, ceea ce, în chestia amânării, s'a făcut în mesajul din toamna anului 1865.

Codul civil român a intrat, astfel, în vigoare la 1 Decembrie 1865. Dela acea dată guvernează raporturile de drept civil din vechiul Regat, iar dela 1 Iunie 1928 și din Basarabia.

MIHAIL, SUTZU DOMN AL MOLDOVEI 1819—21
Desen de L. Dupré
Din N. Iorga: Portretele Domnilor Românilor

Pentru întocmirea noului cod — după cum s'a arătat — a fost folosit, în cea mai mare parte, *codul civil francez dela 1804*. El însă nu este o simplă traducere, cum se crede de mulți. Alcătuitoarii au căutat să îmbunătățească textul francez, să rezolve controversele, să înlăture unele dispoziții, ținând seamă de doctrină, în special de părerile lui Marcadé, de jurisprudență, de concepțiile timpului și de stările de lucruri dela noi. Cercetarea nepărtinitoare dovedește că în multe părți au reușit, încât nu este îndrăzneală să se afirme că la 1865 codul nostru civil era mai înaintat decât codul francez în multe privințe.

Cu această dorință de a face ceva mai bun autorii au folosit, pentru materia ipotecilor, *legea belgiană din 16 Decembrie 1851*. Ei, însă, n'au adoptat în întregime acea lege ci au mai păstrat și unele texte din codul francez. De aci s'au ivit dificultăți de interpretare.

Pe lângă acestea a fost întrebuințat — așa cum recomandase Domnul — *proiectul codului civil italian al lui Pisanelli*, care în diverse părți reprezenta un progres față de cel francez. Nu s'a putut stabili cu toată preciziunea influența acestui proiect; totuși aproape 70 articole sunt luate din *legea italiană* sau influențate.

Între izvoarele codului civil trebuie să menționăm și *dreptul civil anterior* al celor două Principate, care a fost întrebuințat, însă, într-o foarte slabă măsură. Este necontestat că de aci au fost luate art. 145 privitor la rudenie din sf. botez, art. 215 referitor la divorț pentru vrăjmașie și art. 684 privitor la dreptul de moștenire al văduvei sărace.

În condițiile arătate mai sus și cu folosirea acestor izvoare a fost întocmit codul civil, izvorul cel mai important al dreptului civil român de azi.

Nu trebuie să credem, însă, că după 1 Decembrie 1865 n'a mai rămas în vigoare nimic din *dreptul civil anterior*.

Prin art. 1012 c. civ. au fost abrogate Codicii Domnilor Calinach și Caragea și orice alte legi civile anterioare; ordonanțele domnești și instrucțiunile ministeriale din Principatele Unite au fost abrogate în tot ce nu este conform regulilor prescrise în noul cod civil. De aci rezultă că dispozițiile care nu sunt contrarii codului au rămas în vigoare. Și acestea se întâlnesc în tot cazul în materii pe care codul nu le-a reglementat; de pildă în materia subsolului, a apelor, a numelui, etc., mai ales în privința drepturilor moștenilor și răzeșilor.

Afară de aceasta prin art. 1415 c. civ. s'a interzis pe viitor înființarea de locațiuni ereditare, emfiteutic, besman, emfiteuză, dar cele în ființă au fost păstrate și ele vor fi cărmnite după legile sub care s'au născut; deci iată altă parte din dreptul anterior care a rămas în vigoare.

El își are apoi aplicare pentru actele și faptele juridice anterioare lui 1 Decembrie 1865.

E adevărat că aplicarea normelor de drept anterior codului civil se întâlnește tot mai rar, față de legiferările din ultimul timp; totuși el trebuie menționat între izvoarele dreptului civil de azi.

Enumerarea acestor izvoare trebuie să cuprindă și *obiceiul*. Afară de cazurile când ar intra în ceea ce n'a rămas abrogat prin art. 1914 c. civ., chiar acest cod menționează obiceiul ca izvor de drept, ca în materie de servituți de locațiune.

Cele expuse ne dau tabloul izvoarelor dreptului civil care trebuia să fie aplicat după 1 Decembrie 1865.

Peste puțin timp Vodă Cuza este detronat, și au avut loc mari prefaceri în viața Statului nostru. Codul civil a rămas în vigoare dar *numele i-a fost*

schimbat. La 16 Iunie 1866 Consiliul de Miniștri motivând că noul cod civil nu este, cu nădăjdie, decât cel francez care nu poate fi desemnat cu alt nume decât al « glorioșului și nemuritorului său autor » Napoleon I, a hotărât să nu mai poarte numele lui Alexandru Ioan ci să fie desemnat cu titlul de « *codice civil* » cu care a fost votat, decretat și promulgat. Hotărârea, care privea și celelalte coduri, a fost aprobată de Domnitorul Carol și publicată în Monitorul Oficial din 23 Iunie 1866.

Introducându-se Constituția dela 1866, codul civil a fost lăsat neatins. S'a prevăzut numai (art. 131) că vor fi revizuite toate codicele și legile existente spre a se pune în armonie cu noua Constituție.

Până la războiul mondial *codul civil* a fost *puțin modificat*. Cea mai importantă modificare a avut loc de abia la 1906 cu privire la căsătorie, divorț, filiație și adopțiune. I s'au adus însă unele schimbări prin textele altor legi și mai ales i-au fost completate unele materii. În cadrul restrâns al acestei expuneri vom menționa câteva.

Astfel prin Constituție și diversele ei modificări în materie de naturalizări, prin regulamentul hotărârilor din 1867 cu putere de lege, prin legea numelor din 1895, prin legea minelor din același an, prin procedura civilă dela 1900.

Modificări și completări mai importante au fost făcute în timpul războiului și după războiu. Cităm: legile privitoare la închirieri, succesiunile celor morți în războiu și apoi pentru toate succesiunile, regimul proprietății subsolului, ape, energie, înstrăinarea proprietăților rurale, persoane juridice, nume, etc. Menționăm apoi legea actelor de stare civilă, care a înlocuit o serie de texte din cod. O mențiune specială merită însă legea din Aprilie 1932 prin care s'a desființat incapacitatea femeii măritate și s'a înălțat-

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA DOMNUL,
ȚĂRII ROMÂNESTI, 1834—1842
Desen de Doussault

trit egalitatea civilă a femeii, înlăturând astfel și una din criticile aspre aduse codului.

Tot aci trebuie să menționăm și *introducerea lui în Basarabia*. Părți fuseseră introduse încă dela 1918, dar la 1 Iunie 1928 a fost extinsă cu toată legislația românească, în această provincie, lăsându-se acolo în vigoare numai câteva dispoziții din dreptul anterior. Extinderea a dat cele mai bune rezultate din toate punctele de vedere.

Codul civil a fost deseori criticat, atât cu privire la introducerea lui, cât și în privința stării lui actuale.

S'a spus, între altele, că a fost lucrat în grabă, că are multe greșeli de redacție, că a fost o simplă traducere a unei legi străine de firea poporului nostru, de instituțiile noastre, că prin introducerea lui s'a rupt legătura cu trecutul, etc.

Criticile sunt în cea mai mare parte nefondate sau, în tot cazul, exagerate și le-am combătut pe larg deseori.

Din cele expuse aci se vede că n'a fost alcătuit în grabă, afară numai, dacă nu s'ar pretinde zeci de ani pentru un cod. S'au strecurat unele greșeli de redacție dar care nu sunt numeroase și pot fi observate ușor. Și, în care lege, nu se văd greșeli?

El n'a fost o simplă traducere ci reprezintă o îmbunătățire vădită a codului francez. N'a fost cu totul străin de dreptul nostru anterior și n'a fost nepotrivit cu ceea ce era atunci la noi. Cercetarea normelor noastre juridice anterioare duce la concluzia că ele erau aproape aceleași cu cele introduse, având ca bază principală romanitatea. De altfel — cum am observat și altă dată — dacă acest cod ar fi fost nepotrivit pentru poporul nostru, n'ar fi fost suportat de acest popor aproape 73 ani dintre care 40 ani aproape fără nici o modificare. Oricât de răbdător ar fi poporul român l-ar fi înlăturat sau măcar l-ar fi modificat fundamental.

În loc de această soartă codul a fost primit, adoptat prin legi, doctrină, jurisprudență, a pătruns adânc în sufletul poporului, încât s'a naționalizat pe deplin și-l putem numi pe bună dreptate « al nostru ».

Nu e întemeiată deci nici învinuirea că prin introducerea lui, datorită unei hotărâri grabite, s'ar fi

(rupt legătura cu trecutul. O simplă privire a evoluției juridice din deceniile anterioare arată că introducerea întregii legislații dela 1864—1865 și mai ales a codului civil era ultima etapă a mișcării de adaptare la noi a civilizației occidentale, în deosebi franceză. Atunci sau peste câțiva ani rezultatul era să fie același. Introducerea codului, ca de altminteri și a celorlalte legi, la 1864, fără amânare și discuții lungi s'a impus din necesitatea foarte urgentă a unificării legislative. Și pentru aceasta au luat tot ce era mai bun atunci: codul civil francez, din care mai introduseseră părți, pe care-l cunoșteau mulți și pe care l-au făcut și mai bun prin modificările introduse.

Pentru vremea de azi i se aduce învinuirea că este învechit, înăpoiat. Este adevărat că are unele imperfecțiuni dar nu așa de mari, cum le cred cei ce-l judecă aspru. Și apoi acestea dispar încetul cu încetul. Greaua învinuire derivând din incapacitatea femeii măritate a fost înlăturată chiar înaintea Franței. S'au început și lucrările pentru cărțile funduare. S'a modificat și partea referitoare la actele stării civile, deși, se pare, nu cu rezultate multumitoare.

Din învinuirile mari au rămas: Căutarea paternității, și situația copiilor naturali, dreptul de succesiune al soțului supraviețuitor.

Cât privește învinuirea că n'ar corespunde noilor concepții, și noilor formule din alte coduri s'a dovedit că grație însușirilor sale

și în special principiilor sale generale s'a putut adapta diferitelor prefaceri sociale și a putut satisface, prin minunate construcții jurisprudențiale, cerințele vremurilor.

« Bătrân — ziceam altă dată — prin anii ce i-a trăit la noi, el poate deveni și devine mereu tânăr, sorbind din apa vie a vieții și respirând din atmosfera veșnic în transformare ».

Cu fond roman, devenit românesc prin atâția ani de viață, codul nostru civil, susceptibil de îmbunătățiri, trebuie să devină legea întregului neam românesc, fie ca bază a ceea ce s'ar clădi în vederea unificării, fie — cum cred mai bine și cum cer interesele consolidării grabnice — prin extinderea lui peste toate ținuturile unde flutură drapelul României.

ALEXANDRU IOAN CUZA, 1859—1866

DREPTUL CIVIL ACTUAL

PERSONE

Raporturile juridice decurg din actele săvârșite de persoane: raporturi de caracter familial, sau raporturi cu caracter patrimonial; așa dar, elementele componente ale actului juridic sunt *persoanele*, ca elementul *dinamic* (adică din a căror voință ia naștere actul), și *bunurile* ca elementul static.

Cuvântul de „*persoană*” se aplică oricărei ființe, care poate fi titulară a unui drept, sau în alte cuvinte, care poate figura într-un raport juridic.

Sunt două feluri de persoane: *persoanele fizice*, adică persoanele propriu zise (ființe omenești) și *persoanele juridice*, sau *morale*.

A. *Persoanele fizice*. Personalitatea începe în momentul nașterii. În mod excepțional, legea admite că copilul conceput este capabil să dobândească drepturi chiar înainte de a fi născut; astfel, dacă o succesiune se deschide în favoarea unui copil care nu este încă născut, legea îl consideră ca o persoană având vocațiunea de a succede, cu condițiunea să fi fost conceput la epoca deschiderii succesiunii (v. art. 654 și 808 c. civ.).

Personalitatea se sfârșește în momentul morții; persoana decedată încetează de a mai putea dobândi drepturi sau a contracta obligațiuni, iar patrimoniul său, privit ca o universalitate de drepturi și de obligațiuni, trece moștenitorilor săi.

B. *Persoanele juridice*. Sunt astfel denumite asociațiunile sau grupările de oameni, urmărind un scop comun și determinat.

Există două categorii de persoane juridice: *persoanele juridice de drept public*¹⁾ și *persoanele juridice de drept privat*. Acestea sunt asociațiunile formate de particulari, urmărind interese comune; ele pot avea un patrimoniu, propriu, distinct de al componentilor. Tot persoană juridică de drept privat trebuie considerată și *fundațiunea*, adică instituțiunea creată de un particular prin afectarea unor bunuri la atingerea unui scop determinat și de interes obștesc, cum ar fi întemeierea și întreținerea unui spital, crearea unor premii literare, a unor școli, etc.

Asociațiunile și fundațiunile, care alcătuiesc laolaltă categoria persoanelor juridice de drept privat, nu sunt investite cu calitate de persoană juridică prin însuși faptul creării lor. Dobândirea personalității juridice este subordonată, în dreptul român, îndeplinirii unor anumite condițiuni legale: societățile comerciale dobândesc personalitatea juridică de îndată ce au căpătat funția legală (art. 78 c. com.); asociațiunile *hecomerciale* și *fundațiunile* sunt supuse formelor cerute de legea din 5 Februarie 1924.

Numele

Prin nume, se înțelege cuvântul care servește la desemnarea și individualizarea unei persoane. Numele unei persoane se compune din două părți:

A. *Prenumele*, care este un element de identificare individuală în interiorul aceleiași familii.

B. *Numele propriu zis*, sau *numele patronimic*, care este comun tuturor membrilor unei familii și care se transmite din tată în fiu, drept semn exterior al filiațiunei legitime.

Remeeea își pierde numele familiei prin efectul căsătoriei, dobândindu-l atunci pe al bărbatului; decesul acestuia n'are de efect ca văduva să-și redobândească numele familiei de origine, spre deosebire de divorț.

Portul numelui patronimic este o prerogativă a persoanei. Oricine trebuie să aibă un nume de familie. Această necesitate este exprimată de lege și corespunde cu grija individualizării persoanelor în mediul social, pentru motive de ordine publică. De aceea, legea impune în materie de nume păstrarea anumitor norme; în principiu, numele nu poate fi schimbat sau modificat, afară de anumite împrejurări, enumerate de lege în mod limitativ și sub condițiunea respectării anumitor forme cu caracter publicitar și administrativ.

Reglementarea regimului numelui este conținută în legea din 8 Aprilie 1936.

Domiciliul

Un alt element de indentificare și diferențiere a persoanelor îl constituie domiciliul. Prin domiciliu, se înțelege locul unde persoana are principalul ei așezământ, unde locuiește în mod obicinuit, cu familia sa, unde își exercită meseria sau unde are principalele interese.

O persoană nu poate avea decât un singur domiciliu. Pe temeiul regulii unității domiciliului, s'a întemeiat regula determinării competenței în materie personală și mobilă. Când creditorul intenționează debitorului un proces, legea îl obligă să introducă acțiunea la instanța în circumscripția căreia este domiciliat debitorul. Părțile dintr-un contract pot însă deroga dela această regulă de competență și să hotărască, în ipoteza unui eventual litigiu, ca procesul să fie judecat de o instanță deosebită, pe care o aleg de comun acord. Această înțelegere se numește *alegere de domiciliu* (art. 97 c. civ.).

Statul civil

Expresiunea de stat civil aplicată unei persoane grupează diferitele atribute constitutive ale personalității. Aceste atribute sunt referitoare la nașterea, la capacitate, la căsătorie sau filiațiune. Întru-nirea acestor diverse însușiri constituie statul persoanei, după care sunt determinate drepturile și îndatoririle sale față de colectivitatea socială și față de familia din care face parte.

Statul, sau într'un înțeles mai restrâns starea civilă, întrunește elementele de determinare a persoanei: numele, filiațiunea care îl leagă de părinți, vârsta, de care depinde aptitudinea de a lua parte la acte juridice, precum și diverse întâmplări modificatoare ale statului persoanei, cum ar fi căsătoria, despărțirea, adopțiunea, legitimațiunea, emancipațiunea, punerea sub consiliu judiciar sau sub

¹⁾ Vezi *Enc. Rom.* I, pag. 203.

interdicție, etc. El dă persoanei respective o fizionomie juridică determinată, care — cel puțin în privința unor anumite elemente de bază — prezintă o oarecare fixitate, ca de pildă, naționalitatea, numele, filiațiunea. Aceste elemente, cari sunt încorporate persoanei, nu sunt în principiu susceptibile de modificări decât în împrejurări cu totul excepționale. Legile obicinuesc să enumereze în mod limitativ aceste împrejurări, cerând să fie aduse la cunoștința terților. Naționalitatea se poate pierde prin dobândirea supușeniei altei țări (naturalizare); numele se poate schimba pentru anumite motive stabilite de lege; iar filiațiunea poate fi modificată în urma unor constatări verificate de justiție. Dar aceste cazuri sunt excepționale. Într-o legislațiune bine concepută, starea civilă corespunde cu identificarea persoanei; ea cuprinde toate atributele personalității. Apărarea lor este asigurată printr-o serie de acțiuni, numite acțiuni de stat, destinate să mențină stabilitatea statului civil. Acțiunile de stat urmăresc fie apărarea stării civile, fie modificarea ei (în cazul când o persoană ar fi uzurpat o stare civilă de drept la care n'are dreptul).

Din faptul că o persoană trăiește în societate sub un nume bine cunoscut și bucurându-se de o stare civilă determinată, se naște prezumțiunea că elementele stării sale civile sunt conforme cu realitatea. Această prezumțiune se numește *posesiune de stat*. În marea majoritate a cazurilor, posesiunea de stat se potrivește cu adevărul; când, un copil este crescut și îngrijit de părinți, este normal ca acest copil să fie considerat ca fiul lor, căci nu este verosimil să crească un copil, care să nu fie al lor. De aceea, posesiunea de stat este admisă de lege ca dovadă a filiațiunei, în lipsa actului de naștere (art. 293); iar când actul de naștere este conform cu posesiunea de stat, starea civilă este inatacabilă (art. 294).

Actele de stare civilă

Legea impune ca toate evenimentele susceptibile să modifice starea civilă a persoanelor să fie constatate într-o formă determinată, care să nu fie de natură a da loc la contestațiuni.

Organizând un sistem temeinic de dovezi pentru diferitele elemente ale stării civile, legea a avut în vedere nu numai interesele directe ale persoanelor —, ea a socotit că și terții au interes să fie informați asupra modificării stării civile.

Sistemul legii (v. art. 21—86 c. civ. și legea din 25 Februarie 1928) constă din următoarele măsuri:

a) La primăria fiecărei comune, sunt ținute registre speciale, în care se trec nașterile, căsătoriile și decesele. Fiecare înregistrare constituie un act de stare civilă, care este întocmit de primar, acesta având calitatea de *ofțier al stării civile*. Legea dă în competența ofțierului stării civile atribuțiunea de a celebra căsătoria. Actele de stare civilă sunt *acte autentice*.

b) Orice schimbare în starea civilă a unei persoane, întemeiată pe un act de stare civilă, pe un act admis de lege sau o hotărâre judecătorească, se trece în mențiune (adică prescurtat) pe actul de naștere al persoanei la care se referă schimbarea. Actul de naștere capătă deci caracterul unui adevărat cazier civil.

c) Registrele stării civile sunt *publice* și pot fi cercetate de orice persoană, prin mijlocirea funcționarilor oficiului de stare civilă. Legea autoriză oficiile de stare civilă să elibereze la cererea celor interesați și fără justificarea vreunui motiv, copii după actele trecute în registre; aceste copii se numesc *extracte*. Particularitatea extractelor este că, deși fiind numai copii de acte, totuși au o forță probantă egală cu actele originale.

Căsătoria

Căsătoria este un act cu caracter pur civil. Art. 23 din Constituție arată numai că soții trebuie să celebreze căsătoria civilă înainte de cea religioasă.

Celebrarea căsătoriei are loc înaintea ofțierului de stare civilă din comuna unde domiciliază soții. Ea este precedată de publicațiunii (art. 49 și urm.).

Condițiuni cerute prin căsătorie. Bărbatul trebuie să fie de 18 ani împliniți, iar femeia de 15 (art. 127). Insa Regele poate acorda în anumite împrejurări dispensă de vârstă.

Legea cere ca bărbatul și femeia să se înfățișeze în persoană înaintea ofțierului stării civile pentru a manifesta în mod categoric voința de a se căsători (art. 61 și 129). Când viitorii soți (sau unul din ei) sunt minori, adică n'au ajuns la vârsta de 21 de ani, legea cere și consimțământul părinților (art. 131); în lipsa părinților, minorul trebuie să obțină consimțământul ascendenților (art. 133); dacă părinții și ascendenții au murit sau nu-și pot manifesta consimțământul (în ipoteza când ei ar fi absenți sau interziși), consimțământul este dat de tutor.

Impedicii la căsătorie. Legea prevede anumite împrejurări, cari constituiesc piedici la contractarea căsătoriei. Acestea sunt:

1°. *Starea civilă de persoană căsătorită.* Legea (art. 130) impune soților obligațiunea de a nu contracta altă căsătorie înainte de desfacerea celei dintâi; încât, o persoană ca să se poată căsători, trebuie să nu fie deja căsătorită. Călcarea acestei reguli constituie delictul de bigamie, care este pedepsit de art. 443 c. pen.

2°. *Termenul de văduvie.* Femeia nu poate contracta căsătorie nouă decât după trecerea unui termen de zece luni dela desfacerea căsătoriei precedente (art. 210). În caz de desfacerea căsătoriei prin divorț, termenul de 10 luni curge fie dela ziua transcrierii sentinței care a pronunțat divorțul, fie dela data hotărârii care i-a admis cererea de părăsire a domiciliului conjugal (art. 278).

Această piedică vremelnică de a se recăsători este motivată de grija a nu se da loc la vreo nesiguranță în privința paternității copilului ce l'ar naște femeia în primele luni ale noiei căsătorii; de aceea art. 278 declară că termenul de 10 luni poate fi micșorat în cazul când femeia ar fi născut în acest interval.

3°. *Rudenia sau alianța* în linie directă constituie o împiedicare la căsătorie; așa dar, nici un descendent sau ascendent al unuia din soți nu se poate căsători cu celălalt (art. 143).

În linie colaterală, art. 144 oprește căsătoria între rude sau afini până la *gradul al patrulea inclusiv*. Pentru căsătoriile dintre cununați și veri primari,

Regele poate în anumite împrejurări, să acorde autorizația de căsătorie (art. 150).

4°. *Divorț anterior*. Soții, odată divorțați, nu se mai pot recăsători (art. 227).

5°. *Tutela*. Tutorul sau curatorul nu se poate căsători cu minora aflată sub tutela sa (art. 149). Aceeași piedică în privința tatălui, fiului și fratelui tutorului, până ce tutorul n'a fost descărcat de tribunal de gestiunea tutelei.

Impedichările la căsătorie sunt *absolute* sau *relative*. Cele dintâi implică o interdicție generală de a se căsători cu ori și cine: astfel, starea civilă de persoană căsătorită. Celelalte sunt întemeiate pe existența unui raport special între două persoane și nu se aplică decât acestora.

Călcarea împiedicărilor la căsătorie poate duce la sancțiunea nulității căsătoriei, atunci când este vorba de transgresarea unei împiedicări în legătură cu ordinea publică și cu anumite considerațiuni de morală socială. Art. 166 tratează despre această chestiune, însă enunțarea sa este necompletă. Într'adevăr, pe lângă cazurile enunțate în suszitul text, căsătoria mai poate fi anulată pentru motiv de clandestinitate (când căsătoria a fost celebrată în mod ascuns) și pentru incompetența ofițerului stării civile.

Divorțul

Prin *divorț* sau *despărșenie*, se înțelege desfacerea căsătoriei, pronunțată printr'o hotărîre judecătorească.

Căsătoria se poate desface prin divorț: a) *Pentru cauze determinate*, cari sunt limitativ enunțate de lege. b) *Prin consimțământul mutual* al soților, care presupune o cauză reală motivând renunțarea la traiul în comun (art. 211 și urm., 254 și urm.).

Cauzele determinate, cari pot întemeia o cerere de divorț sunt: a) *Adulterul*. b) *Excuse, cruzimi sau insulte grave*. c) *Osândirea la muncă silnică sau reclusiune*. d) *Faptul unui soț de a fi atentat la viața celuilalt*.

Oricare ar fi motivul cererii de divorț, aceasta este întotdeauna de competența tribunalului din județul în care soții sunt domiciliați (art. 216).

Hotărîrea de divorț rămasă definitivă, trebuie înfățișată sub sancțiunea nulității în termen de două luni ofițerului de stare civilă, care a celebrat căsătoria, spre a fi înscrisă în registrul unde a fost trecut actul căsătoriei desfăcute (art. 246 și 247).

Filiațiunea

Legătura dintre părinți și copil se numește *filiațiune*, care poate fi calificată de legitimă sau naturală, după cum copiii sunt născuți din căsătorie sau în afară de căsătorie. În sistemul codului nostru civil, filiațiunea produce aceleași efecte între mamă și copil, indiferent dacă copilul este legitim sau natural. Față de tată însă, filiațiunea naturală nu crează nici un fel de raport familiar sau succesoral; copilul natural rămâne străin de tatăl său, întru cât n'a fost recunoscut de acesta într'una din formele prevăzute de lege.

În materie de filiațiune legitimă, legea (art. 286) stabilește pentru determinarea paternității legitime,

o prezumțiune după care bărbatul este tatăl copilului conceput în timpul căsătoriei. Această regulă nu există în materie de filiațiune naturală, cercetarea paternității fiind interzisă, în afară de cazul de răpire (art. 307).

Părinții naturali pot însă *recunoaște* pe copiii lor, în anumite forme determinate de lege: a) prin actul de naștere al copilului; b) prin act autentic posterior; c) prin actul de căsătorie al părinților (art. 48 și 304). Copiii recunoscuți conform legii de către părinții lor, cari contractează o căsătorie valabilă, sunt considerați de lege ca *legitimați*.

Inrudirea se numește *directă* între persoane coborînd unele din altele; legătura de rudenie directă poate fi privită în linie ascendentă sau în linie descendentă. Inrudirea este zisă *colaterală* când leagă două persoane coborînd dintr'un autor comun.

Prin *grad*, se înțelege proximitatea rudeniei, el se stabilește prin numărul generațiilor.

Prin *alianță* (sau afinitate), se înțelege legătura de familie, care se naște între unul din soți și rudele celuilalt soț.

Rudenia mai poate fi produsă și prin *adopțiune* (art. 309 și urm.). Adopțiunea este o creațiune artificială a legii, destinată să producă efectele filiațiunii legitime. Prin efectul adopțiunii, care trebuie să fie încuviințată de justiție cu paza anumitor forme, adoptatul devine fiul adoptatorului. Legea cere ca adoptatorul să n'aibă copii sau descendenți legitimi și să fie cu cel puțin 18 ani mai în vârstă decât adoptatul.

Efectele adopțiunii se limitează la crearea de raporturi de familie între adoptator și adoptat, fără a se întinde la membrii familiei adoptatorului.

Capacitatea

Unul din elementele de competență ale statului civil este acel după care se determină aptitudinea unei persoane de a participa la viața juridică, de a fi în stare a crea raporturi juridice. Această aptitudine se numește *capacitate*.

Față de această definițiune a persoanei capabile, este logic să considerăm ca fiind *incapabili* pe *minori* (adică persoanele cari n'au ajuns la vârsta de 21 de ani (art. 342), pe *nebuni* și pe *cei cu mintea slăbită*, cari sunt de asemenea lipsiți de discernământul necesar pentru a putea formula un consimțământ conștient. Incapacitatea, în aceste cazuri, este naturală. Legea o statouicește în mod formal pentru minor, iar pentru nebuni și smintiți, în grad diferit și sub anumite condițiuni.

Alături de această incapacitate naturală, legea a mai creat și alte incapacități artificiale, cari împiedică pe anumite persoane să se bucure de anumite drepturi. De acest ordin sunt, de exemplu, *dispozițiunile* art. 45. c. pen., cari ridică celui condamnat la o pedeapsă criminală (atât de drept comun, cât și politică) dreptul de a-și administra averea și a dispune de ea prin acte între vii. Această incapacitate este completă, deoarece condamnatul este pus sub curatelă, iar curatorul îl reprezintă în actele cu terții. O altă incapacitate specială este cea de care vorbim

art. 703; acest text declară că moștenitorul, dacă a ascuns bunurile succesoriale, nu mai are dreptul să ceară a i se atribui încurșurile ascunse sau parte din ele. Mai există în diferite legi și alte dispoziții speciale, din cari rezultă incapacități limitate la anumite drepturi.

Incapacitatea este în ce privește persoana, o situațiune juridică excepțională. O persoană este în principiu capabilă, afară numai dacă o dispozițiune legală n-o declară incapabilă.

Minorii

Incapacitatea juridică a minorului este totală. Inșă, actele încheiate de un minor nu sunt nule de drept, ci anulabile. Ele sunt considerate ca valabile, cu condiția de a nu fi atacate de minor sau de reprezentantul său. Acțiunea minorului pentru anularea actelor săvârșite de el în cursul minorității se prescrie prin trecerea unui termen de 10 ani, care curge din ziua împlinirii de către minor a vârstei de 21 de ani (art. 1900).

Pentru ca minorul să obțină anularea actului făcut în timpul cât era incapabil, trebuie să dovedească existența unei pagube, care să fie consecința actului.

La regula incapacității generale a minorului, există o excepțiune foarte importantă, care este întemeiată pe celitate și care a fost consacrată prin dispozițiunea art. 1162 c. civ.: consecințele actelor ilicite săvârșite de minor îl obligă, dacă este conștient de actele pe cari le face.

Incapacitatea minorului nu poate prevala contra principiului general formulat de articolul 998, conform căruia *orice faptă a omului*, care a cauzat altuia un prejudiciu, obligă la reparațiunea daunei. Minorul nu este exceptat dela această regulă.

Reprezentarea minorului

Minorul este, după cum am spus, incapabil de a participa în comerțul juridic; el nu poate face acte valabile; în special, el nu poate figura într'un raport contractual.

Dar minorul poate fi titularul unei averi proprii, în cazul când primește o donațiune sau când moștenește. Cine oare este chemat să-l înlocuiască cu privire la actele trebuincioase gestiunei patrimoniului său?

Atât timp cât părinții minorului trăesc, ei sunt investiți cu anumite prerogative foarte însemnate în ce privește persoana și averea copilului.

Puterea părintească. În afară de latura morală a autorității părintești, (care se traduce prin dreptul de supraveghere a purtării copiilor și prin dreptul de a sancționa abaterile lor), legea conferă părinților, în schimbul îndatoririi generale de întreținere a copiilor (de a-i alimenta, a-i întreține și educa, cum spune art. 185), anumite drepturi, cari constituiesc un echivalent al datoriei de întreținere.

A) Părinții au *usufructul legal* al averii copiilor (art. 338 și urm.). Cu alte cuvinte, părinții dobândesc de drept veniturile bunurilor proprii ale copiilor. Legea presupune că aceste venituri sunt întrebuințate pentru compensarea sarcinii de întreținere a copiilor (art. 339).

B) Părinții (adică tatăl, și în lipsa lui, mama) săvârșesc în mod valabil actele de administrațiune și de gestiune asupra bunurilor minorului, care este legal reprezentat de ei în actele interesând patrimoniul său. Acest drept se numește *administrațiune legală* (v. art. 343); el este o urmare firească a autorității părintești și a necesității de a încredința interesele copilului persoanelor chemate să se ocupe de el și a căror afecțiune constituie o garanție a unei deosebite griji în administrația bunurilor sale.

Tutela. În caz de deces al unuia din părinți (sau al amândorora), minorul capătă un *tutor*. Dacă încetează din viață unul din părinți, atunci părintele rămas în viață devine tutorul copilului său, *tutor legal*, (art. 344). Atribuirea tutelei părintelui rămas în viață este o consecință a puterii părintești, pe care părintele continuă s-o exercite, păstrând uzufructul legal al bunurilor minorului. În lipsa părinților, tutela este atribuită de drept, prin lege, unuia dintre ascendenții de sex bărbătesc al copilului (art. 352) afară numai dacă părintele defunct n'ar fi desemnat prin testament pe o persoană, care să fie însărcinată cu tutela (art. 349). În lipsă de părinți, de ascendenți sau de tutor testamentar, tutela este atribuită persoanei aleasă de *consiliul de familie* (art. 355).

Consiliul de familie este o adunare de rude, aliați sau prieteni ai familiei, investită de lege cu atribuțiuni importante pentru controlul educației minorului și pentru supravegherea generală a activității desfășurate de tutor în gestiunea averii minorului.

Tutorul, deși reprezintă în mod general pe minor, nu poate face singur și fără control orice act în numele minorului. Legea determină actele cu caracter patrimonial, pe cari tutorul le poate face singur, ca reprezentant al minorului și cele pentru săvârșirea cărora are nevoie de autorizarea prealabilă a consiliului de familie (în unele cazuri, și de a tribunalelor). V. art. 390 și urm., 401 și urm.

Legea a conferit tribunalului un rol de înaltă supraveghere a tutorilor, rol bazat pe motivul de ordine publică a protecțiunei incapabililor. Tribunalul are în această privință, o competență; el confirmă pe tutor, pe membrii consiliului de familie și supraveghează gestiunea tutorului (în afară de atribuțiunea specială de a autoriza anumite acte ale tutorului, cum ar fi, înstrăinarea sau ipotecarea imobilelor minorului, contractarea de împrumuturi, etc.).

Interdicțiunea

Alienatul, deși este lipsit de facultatea rațiunei, nu este incapabil juridicește decât dacă a fost pus sub interdicțiune.

Interdicțiunea este o procedură judiciară, care se desfășoară înaintea tribunalului (art. 438 și urm.).

Cel pus sub interdicție prin efectul sentinței pronunțate devine incapabil, dar numai din acel moment.

Din expunerea sistemului legii în materie de interdicțiune, se desprind două consecințe:

A) Incapacitatea, rezultând din pronunțarea interdicțiunei, are un scop de protecțiune a persoanei și intereselor alienatului, care, din cauza turburării mintale, nu este în stare să-și vadă de treburi și are

nevoie de a fi apărat contra urmărilor ce le pot avea propriile sale acte neclibzuite.

B) Alienatul *neinterzis* este liber să facă orice act juridic. Starea de alienațiune, chiar notorie, nu dă naștere la o prezumție de incapacitate. Actul săvârșit de un alienat neinterzis nu este considerat ca fiind atins de un viciu al consimțământului.

Deoarece incapacitatea alienatului interzis are la bază noțiunea de protecțiune a incapacitului, urmează că nulitatea, care sancționează actele săvârșite de un interzis, este o *nulitate relativă*. Această nulitate nu poate fi invocată decât de interzis (după ridicarea stării de interdicțiune), de reprezentantul său legal, sau de moștenitorii săi. Până la anularea actului de către justiție, el produce efecte valabile.

Actele ilicite, săvârșite de interzis îl obligă, întru cât a fost conștient în momentul săvârșirii actului. Însă, chiar dacă cel păgubit nu poate dovedi că interzisul a fost conștient, îi rămâne acțiunea de despăgubire contra persoanei având sarcina și obligațiunea de a păzi pe interzis (v. art. 1000).

Legea pune pe interzis sub tutelă, întocmai ca și minorii (v. art. 450 și 454). Tutela interzisului urmează aceleași reguli ca tutela minorului. Prin urmare, starea de interdicție provoacă numirea unui consiliu de familie și a unui tutor, care reprezintă pe interzis în actele cu caracter patrimonial.

Emancipațiunea

Între incapacitatea generală a minorului sau interzisului și deplina capacitate a majorului, legea prevede două situațiuni intermediare de capacitate limitată. Una din ele este emancipațiunea (art. 421 și urm.).

Minorul poate fi emancipat fie în mod expres, prin declarația părintelui (tatăl, sau mama în lipsa lui), fie prin căsătorie, dacă el se căsătorește în timpul minorității.

Măsura emancipării corespunde cu o apreciere a unei suficiente aptitudini, în persoana minorului, de a săvârși singur anumite acte.

Emanciparea liberează pe minor de puterea părintească sau de tutelă; iar în privința patrimoniului, el devine capabil să facă actele necesare pentru administrarea lui.

Consiliul judiciar

Deplina capacitate a majorului poate fi simțitor restrânsă prin punerea acestuia sub consiliu judiciar (art. 458 și urm.).

Legea prevede două cazuri de punere sub consiliu judiciar: slăbirea facultăților mintale și pornirea de a-și risipi bunurile. Ambele situațiuni sunt de natură a păgubi în mod grav interesele persoanelor slabe de minte sau risipitoare. De aceea, legea îngăduie rudele să se adreseze justiției pentru ca să orânduiască un consiliu judiciar. Sentința desemnează persoana aleasă de tribunal pentru îndeplinirea funcțiunei de consiliu judiciar (art. 445).

Cel care a fost pus sub consiliu judiciar rămâne capabil să facă acte de administrațiune curentă. El pierde numai capacitatea de a săvârși anumite acte

prevăzute de lege, cari pot avea urmări mai serioase asupra patrimoniului său; aceste acte nu le poate face decât împreună cu consiliul său judiciar, *asistat de el*.

BUNURI

Patrimoniul este o ficțiune juridică, care servește de cadru activității economice a omului față de bunurile ce-l înconjoară; de aceea, patrimoniul este o anexă obligatorie a personalității. El are caracterul unei universalități de bunuri, independentă de bunurile ce-l compun. Modificările produse în valoarea acestor bunuri, cari sporesc activul sau pasivul patrimonial, nu influențează asupra caracterului de universalitate.

Caracterul de universalitate al patrimoniului produce două consecințe însemnate:

a) Toate bunurile compunând patrimoniul sunt afectate în mod egal dreptului de gaj general al creditorilor (art. 1718).

b) Prin efectul decesului, patrimoniul este transmis în bloc moștenitorilor având vocațiunea legală la succesiune.

Bunurile alcătuiesc elementul activ al patrimoniului și obiectul drepturilor patrimoniale; ele au o valoare materială, apreciabilă în bani.

Bunurile pot fi clasificate după natura și caracterul lor, bunuri corporale și incorporeale, publice și private, fungibile și nefungibile, consumptibile și neconsumptibile, mobile și imobile.

Diviziunea bunurilor în mobile și imobile este singura care figurează în Codul civil (art. 461 și urm.). «Toate bunurile, zice codul, sunt mobile sau imobile». De aci rezultă că și bunurile incorporeale trebuiesc înglobate în această clasificatiune bipartită. Aceste bunuri abstracte, cari nu sunt altceva decât însuși drepturile patrimoniale, intră în categoria mobilelor sau imobilelor, după natura obiectului asupra căruia se exercită dreptul. Astfel, un drept real asupra unui imobil va avea caracterul imobiliar; un drept de creanță, care se traduce printr-o obligațiune bănească, va fi considerat ca un bun mobil.

Un lucru mobil prin natura sa poate dobândi caracterul imobiliar dacă devine accesoriul unui imobil. Caracterul imobiliar este dobândit prin destinațiunea la care este afectat lucrul mobil, numit în acest caz *imobil prin destinațiune* (art. 468). Aceste bunuri mobile, considerate drept imobile, nu pot fi despărțite de imobilul pe care sunt așezate și la exploatarea căruia sunt afectate. Legea a stabilit reguli deosebite, după cum este vorba de un bun mobil sau de un imobil, cu privire la înstrăinarea lor, la capacitatea de a înstrăina, la revendicare și la prescripție, la urmărirea și la execuție silită, la competența instanțelor.

Fructe

Se numește *fruct* orice produs periodic, pe care un bun este în stare să-l dea, fără să se strice, să se altereze sau să se micșoreze. Un bun este deci producător de fructe, fără ca prin aceasta să sufere o desmembrare. Producerea fructelor este o funcțiune normală și periodică a anumitor bunuri.

Astfel sînt fructe orice recolte, precum și produsele animalelor domestice. Toate acestea sînt produse periodice și se numesc *fructe naturale*.

Tot ca fructe sînt considerate veniturile în bani, produse în mod periodic de anumite bunuri corporale sau încorporate. Aceste fructe în bani se numesc *civile*.

Din contră, nu sînt considerate ca fructe lucrurile ce nu sînt produse periodic de un bun și a căror percepere are drept consecință o scădere a integrității bunului producător.

Posesiunea

Posesiunea este deținerea unui lucru. Legea apără posesiunea, atunci cînd ea derivă dintr'un drept. Posesiunea traduce în fapt existența unui drept al posesorului față de bunul posedat; în majoritatea cazurilor, posesorul este totodată și titularul legal al dreptului în virtutea căruia deține lucrul. În cazul dreptului de proprietate, posesiunea nu este decât manifestarea exterioară a acestui drept. Sînt însă drepturi care conferă posesiunea fără ca aceasta să împiedice proprietatea. O asemenea posesiune se numește *detențiune*, iar posesorul în aceste condițiuni se numește *detentor precar*. Precaritatea este deci însușirea unei posesiuni exercitate pentru altă persoană, care este proprietarul.

Cînd posesorul se comportă ca proprietar (*animo domini*), posesiunea poate produce efecte înscrinate.

a) Dacă posesiunea nu este viciată prin violență, discontinuitate și clandestinitate (art. 1847 și urm.), ea are de efect dobîndirea proprietății bunului posedat; aceasta, bine înțeles, cînd posesorul se socotește cu bună credință (art. 486 și 1898) proprietarul bunului, ceea ce exclude ipoteza detențiunii precare.

b) Posesorul de bună credință dobîndește fructele produse de bunul ce-l stăpînește.

c) În materie de bunuri mobiliare corporale, posesiunea echivalează cu o prezumțiune legală de proprietate, prezumțiune atât de puternică, în cît exclude exercițiul de către terți a acțiunii de revendicare, afară numai în privința bunurilor pierdute sau furate (art. 1909).

d) Posesiunea prin aparența deținerii unui lucru, fiind o prezumțiune de proprietar, legea acordă o protecțiune specială posesorului unui imobil, fie că este simplu deținător, fie că posedă în numele său propriu. Situațiunea de posesor este apărută printr'o acțiune specială, numită *posesorie*, destinată a asigura respectul posesiunii sau reintegrarea posesorului în prerogativele sale, în caz de turburare a liniștei posesiunii ce o exercită. Acțiunea posesoric este de competența judecătorei de ocol și trebuie intentată în interval de un an dela data actului de turburare.

Proprietatea

Dreptul de proprietate este cel mai complet raport juridic între o persoană și un bun, raport în puterea căruia persoana exercită în mod exclusiv o deplină stăpînire a bunului.

Dreptul de proprietate este în principiu absolut, sub rezerva exercitării normale a acestui drept,

limite ce decurg pe planul social și juridic din viațuirea în comun a oamenilor și din interesul general al societății.

Proprietatea este un drept real complet, care poate fi subîmpărțit în diferite atribute, acestea fiind exercitate separat de persoane deosebite.

Uzufructul

Uzufructul este o desmembrare a dreptului de proprietate, care constă pentru titularul său în a se bucura de folosința unui bun aparținând altei persoane, sub condițiunea de a-l conserva și întreține, deci cu îndatorirea de a nu-l consuma sau distruge (art. 517). Dreptul de uzufruct se stinge la moartea uzufructuarului; acesta nu-l poate transmite moștenitorilor săi. Dacă uzufructuarul este o persoană juridică, legea limitează durata uzufructuarului la 30 de ani (art. 559).

Servituțile

Servitutea este o sarcină a unui imobil, în favoarea altui imobil. Ea poate fi considerată ca o compensație a situației mai bune de care se bucură, prin așezarea sa, imobilul aservit. Servitutea este o sarcină a imobilului, reală, imobiliară și perpetuă. Ea dăunează atîta timp cît rămîne în ființă situațiunea excepțională dintre cele două imobile, care i-a dat naștere (art. 576 și 577).

Servituțile sînt nelimitate ca număr. Legea se ocupă de cele mai obișnuite: Scurgerea apelor de pe un teren pe altul, interzicerea de a împiedica folosirea apei de izvor de către un proprietar situat la un nivel inferior, distanțele de respectat pentru plantațiuni și ferestre așezate la hotarul proprietății vecine, dreptul de trecere al proprietarului unui loc înfundat pe terenul vecin, pentru a putea ajunge la drumul public, amenajarea stăpînirilor pentru ca apa de ploaie să nu cadă pe proprietatea vecină. (art. 578-619).

Servituțile pot fi stabilite și prin convențiune, adică prin acordul proprietarilor respectivi.

Servituțile sînt clasificate după diferite criterii. Cel mai întrebuintat este acela care desparte servituțile în: a) aparente și neaparente; b) continue și discontinue. O servitute este numită *aparentă*, cînd existența ei este învederată printr'o lucrare exterioară și vizibilă. Din contră, servitutea este *neaparentă*, cînd existența ei nu este scosă la iveală prin vreun indiciu material.

Neexercitarea unei servituți timp de 30 de ani face ca servitutea să se stingă prin efectul prescripției extinctive (art. 639).

Dobîndirea proprietății

Dreptul de proprietate poate fi dobîndit prin diferite moduri (art. 644 și 645).

a) *Convențiunea* este un mod de transferarea proprietății și a tuturor drepturilor patrimoniale în general (art. 971 și 1295 alin. 1).

b) *Acceștiunea* este unirea materială a unui lucru mai puțin important cu altul mai de seamă (art. 488 și urm.). Efectul translativ de proprietate al acce-

siuneii se produce când reunirea ambelor lucruri creează o situațiune nouă, care nu mai permite despărțirea lucrurilor, fără a le deteriora sau distruge. Proprietarul obiectului incorporat are în general, dreptul să fie despăgubit de cel ce a dobândit pe calen accesiunii, proprietatea lucrului său.

c) *Ocupațiunea* este luarea în posesiune a unui lucru care nu aparține nimănui, cu gândul de a-l însuși.

d) *Succesiunea* este transmisiunea după anumite reguli legale a patrimoniului unei persoane decedate, către alte persoane, numite după împrejurări moștenitori sau legatari.

e) *Prescripțiunea achizitivă sau uzucapiunea* este un mod de dobândire a proprietății unui bun imobil, prin posesiunea aceluia în tot timpul fixat de lege.

În privința mobilelor, nu este nevoie de posesiune prelungită pentru a dobândi proprietatea lor, căci posesiunea însăși a unui bun mobil este considerată ca o prezumțiune legală de proprietate (art. 1909).

Prescripția achizitivă este bazată pe două elemente: mai întâiu, posesiunea utilă a bunului; apoi, trecerea unui oarecare interval de timp, în cursul căruia să se fi exercitat posesiunea utilă. Prin posesiune utilă (art. 1847), legea înțelege o posesiune *continuuă, netruncată, nelurburată, publică și sub nume de proprietar* (adică să nu fie exercitată posesiunea în baza unui titlu precar, ci diu contra, cu intențiunea de a se purta ca proprietar, *animo domini*). Prin nrmare, deținătorii precari, ca locatarii, uzufructuarii, depozitarii, nu pot prescrie, de oarece ei dețin pe baza unui titlu netranslativ, care le impune obligațiunea de restituire a bunului posedat, după un anumit timp (art. 1853 și urm.).

Termenul general al uzucapiunii, cerut pentru a putea prescrie proprietatea unui bun, este de 30 de ani. Acest termen poate însă fi scurtat în anumite împrejurări: dela 10 la 20 de ani, (art. 1895), dacă posesorul este de bună credință (art. 1898 și 1899 alin. 2) și posedă în baza unui just titlu — sau justă cauză (art. 1897).

Uzucapiunea se poate împlini sub mai mulți posesori succesivi, prin *funcțiunea posesiunilor* (art. 1860).

TRANSMISIUNEA EREDITARĂ A PATRIMONIULUI

Când o persoană încetează din viață, patrimoniul ei este atribuit anumitor persoane, având, conform legii, aptitudinea (vocațiunea) de a primi succesiunea.

Dacă defunctul nu lasă vreo dispozițiune de ultimă voință, prin care să orânduiească modul după cum urmează să fie transmisă sau împărțită averea sa, legea chiamă la moștenire pe rudele de sânge. Acest mod de transmisiune succesorală *ab intestat* constituie dreptul comun. Din contra, dacă defunctul, printr'un act scris de ultimă voință, arată căror persoane li se vor transmite bunurile sale, succesiunea se numește *testamentară*, iar actul de ultimă voință care conține dispozițiunile defunctului, se numește *testament* (art. 650).

Momentul deschiderii succesiunii este concomitent cu încetarea din viață (art. 651).

Succesiunea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului (art. 95). Acest text determină competența teritorială a instanțelor judecătorești, înaintea cărora urmează să se desfășoare diferite etape de lichidare a succesiunii.

Succesiunea în virtutea efectului translativ al patrimoniului defunctului, constituie un mod de dobândire al proprietății (art. 644), căci moștenitorul devine proprietar al bunurilor succesorală, iar patrimoniul defunctului se contopește cu al moștenitorului (sub rezerva efectului separativ produs de acceptarea sub beneficiu de inventar).

Diverse categorii de moștenitori

Orice moștenitor, pentru a putea succede, trebuie: 1, Să existe, adică să fie în viață sau măcar conceput în momentul deschiderii succesiunii (art. 654). 2, Să nu fi comis una din faptele enumerate de art. 655, cari îl îndepărtează dela succesiune ca nedemn de a succede.

Succesiunea ab intestat

Trasmisiunea averii succesorală către rudele defunctului corespunde cu voința presupusă a acestuia de a lăsa bunurile sale persoanelor la care n ținut.

Legea împarte pe moștenitorii chemați la o succesiune ab intestat în legitimi și neregulați.

1. *Moștenitorii legitimi* sunt rudele de sânge. Prima clasă de moștenitori legitimi chemată de lege la succesiune este compusă din *descendenții defunctului* (art. 660). Copiii defunctului primesc părți egale din moștenire. Descendenții copiilor predecedați sunt chemați la succesiunea ascendentului defunct în virtutea *reprezentațiunii* (art. 664—669). Ei sunt considerați în virtutea unei ficțiuni a legii că reprezintă pe autorul lor defunct. În acest caz, împărțirea succesiunii se face pe tulpini; tulpinele sunt în număr egal cu al descendenților intermediari predecedați, reprezentați prin cohoritorii lor direcți.

Prezența unui descendent, oricât ar fi de îndepărtat în grad, elimină dela succesiune pe oricare alt moștenitor.

Cu moștenitorii legitimi, trebuiesc asemuiți copiii naturali, în privința succesiunii mamei lor și a rudelor acesteia (art. 652, alin. 2, 677 și 678), căci în privința tatălui, copiii naturali recunoscuți n'an nici un drept succesoral.

În lipsa descendenților, vocațiunea ereditară trece la cea de a doua clasă de moștenitori legitimi, compusă din *tatăl și mama* defunctului, în concurs cu *frații și surorile* lui (art. 671 și 673); iar în caz de predeces al acestora, descendenții lor sunt chemați a-i reprezenta (art. 666 și 671). Tatăl și mama exclud pe ascendenții în grad mai îndepărtat.

A treia clasă de moștenitori legitimi cuprinde pe *ascendenții* defunctului, afară de părinți, cari fac parte din clasa precedentă (art. 670).

A patra clasă cuprinde *rudele colaterale* afară de frați și surori (art. 675). Colateralii vin în concurs la egalitate de grad și sunt preferați în ordinea apropierii în grad. Vocațiunea ereditară în linie colate-

rală se stinge de la al patrulea grad înainte (art. 4 din legea dela 28 Iunie 1921).

2. *Moștenitorii neregulați.* În lipsă de moștenitori legitimi, patrimoniul defunctului este atribuit *soțului supraviețuitor*, dacă defunctul era căsătorit în momentul decesului.

Legea conține și anumite dispozițiuni de favoare pentru *văduvă*, dacă ea este lipsită de mijloace. Art. 684 conferă văduvei sărace o vocațiune ereditară specială, al cărui efect este de a o aduce în concurs cu moștenitorii legitimi. Partea de moștenire, atribuită văduvei sărace, variază după numărul și calitatea moștenitorilor, cu care vine în concurs. Când sunt copii, drepturile văduvei sunt limitate la un uzufruct asupra unei părți din succesiune; când bărbatul defunct n'are alți moștenitori decât ascendenți sau colaterali, văduva primește o pătrime din succesiune în plină proprietate.

Absența totală de moștenitori legitimi în grad succesibil și absența soțului supraviețuitor face ca succesiunea să fie atribuită *Statului*, care, în acest caz devine moștenitor.

Descendenții și ascendenții sunt investiți de drept cu toate drepturile și prerogativele ce decurg din proprietatea bunurilor succesoriale, chiar din momentul morții defunctului. Ceilalți moștenitori, precum și legatarii de orice categorie intră în posesie numai cu prealabila autorizare a justiției, (art. 653). Trimiterea în posesiune este o formalitate, care dă justiției prilejul de a verifica vocațiunea ereditară a moștenitorului.

Opțiunea moștenitorului

Moștenitorul chemat la succesiune este întotdeauna liber s'o primească sau s'o respingă. El are această opțiune atât în cazul de transmisie ereditară *ab intestat*, cât și în cel când atribuirea succesiunii se întemeiază pe dispozițiunile unui testament.

Acceptarea. Din faptul că acceptarea unei succesiuni are, pentru moștenitor, drept consecință a-l obliga să plătească datoriile defunctului, rezultă că acceptarea nu poate avea efecte decât dacă emană dela persoana care are capacitatea de a se obliga. Minorii și interzișii nu pot accepta o succesiune decât prin reprezentanții lor legali și numai sub beneficiu de inventar (art. 405 și 454).

Acceptarea poate să fie pură și simplă; în acest caz, ea nu este supusă nici unei condițiuni de formă. Ea poate fi exprimată în mod expres, printr-o declarațiune de voință specială, conținută într'un înscris (art. 689), dar poate fi și tacită. În această ipoteză, ea rezultă dintr'un act al moștenitorului, din care reiese fără îndoială intențiunea de a accepta moștenitorului și voința sa de a se înfățișa ca proprietarul succesiunii.

Acceptarea succesiunii produce un efect retroactiv (art. 688). Deși, acceptarea poate interveni după un timp mai mult sau mai puțin îndelungat dela data deschiderii succesiunii, moștenitorul acceptant este totuși considerat ca fiind proprietarul succesiunii chiar din momentul decesului.

Vocațiunea ereditară constituie, pentru moștenitorul chemat, un drept de proprietate asupra bunurilor succesoriale, independent de manifestarea sa de voință de a accepta succesiunea. Încât, dacă acest moștenitor chemat ar muri înainte de a fi acceptat sau renunțat, el transmite moștenitorilor săi proprii dreptul de opțiune ce-l are (art. 692 și 899).

Un alt efect al acceptării este de a produce contopirea patrimoniului succesoral cu patrimoniul moștenitorului acceptant. Ca urmare, moștenitorul este substituit defunctului în privința obligațiunei de a plăti datoriile acestuia, chiar dacă valoarea acestor datorii ar fi superioară activului succesoral.

Acceptarea sub beneficiu de inventar. Drept mijloc de apărare contra pericolului ce decurge din obligațiunea generală și nelimitată a achitării pasivului succesoral *ultra vires hereditatis*, legea dă moștenitorului facultatea acceptării sub beneficiu de inventar. Acest mod de acceptare zădărnicește efectul confuziunei patrimoniului succesoral cu patrimoniul moștenitorului acceptant (art. 713).

Moștenitorul, care acceptă sub beneficiu de inventar, este ținut să facă o declarațiune în acest sens, care se trece într'un registru ținut la tribunalul unde a fost deschisă succesiunea (art. 704). Apoi, el trebuie să facă, prin mijlocirea justiției, inventarul bunurilor succesoriale, care constă într-o descriere enumerativă (art. 705). Moștenitorul, în această situațiune, nu mai este ținut să plătească în mod nelimitat datoriile defunctului, ci numai în limita valorii bunurilor moștenite, *intra vires hereditatis*.

Renunțarea la succesiune trebuie să rezulte dintr-o manifestare expresă a voinței moștenitorului chemat, exprimată în forma prevăzută de lege (art. 695). Renunțarea nu poate fi tacită, adică dedusă din modul de a se purta a moștenitorului.

Odată ce a renunțat, moștenitorul este considerat ca și cum n'ar fi avut vre un drept asupra moștenirii (art. 696).

Lichidarea activului succesoral

Transmisțiunea moștenirii *ab intestat* are un caracter universal, întregul patrimoniu al defunctului, considerat ca o universalitate de bunuri, devine, prin efectul decesului, proprietatea moștenitorului legitim sau neregulat. Același efect universal îl are transmisțiunea testamentară, când dă legatarului un drept asupra întregii moșteniri.

Când moștenirea este transmisă mai multor persoane, cari vin în concurs, această transmisțiune cumulativă dă naștere la o stare de *indiviziune* între moștenitori, cari devin coproprietarii bunurilor ereditare.

Comoștenitorii pot cere oricând încetarea indiviziunii, dar au și facultatea de a se înțelege pentru a rămâne și mai departe în aceeași situațiune; convențiunile de continuare a indiviziunii sunt limitate de lege la un interval de 5 ani (art. 728).

Starea de indiviziune ia sfârșit prin împărțeala sau partajul bunurilor succesoriale, până atunci stăpânite în comun. Împărțeala individualizează drepturile comoștenitorilor, luând fiecare în plină proprietate bunuri determinate.

Împărțea, odată înfăptuită, are *un efect declarativ*, în sensul că fiecare copartăș este considerat a fi fost proprietarul bunurilor ce compun partea sa chiar din momentul deschiderii succesiunii (art. 786).

Când toți comoștenitorii sunt majori și prezenți și când ei sunt de acord asupra modului de împărțire al bunurilor indivize, ei pot face împărțea prin bună învoială (art. 730). Convențiunea dintre ei, fixând modul de împărțire al bunurilor este obligatorie pentru toți; modalitățile împărțirii se consemnează într'un act scris, redactat într'un număr de exemplare egal cu al copartășilor. Actul servește fiecăruia drept titlu de proprietate. Dacă printre bunurile împărțite sunt și imobile, actul de partaj trebuie transcris în registrul tribunalului respectiv, pentru ca noua rânduire a proprietății să fie opozabilă terților.

Când comoștenitorii majori nu se înțeleg de bună voie, sau dacă între dânsii sunt unii interziși sau minori, împărțea trebuie efectuată prin mijlocirea justiției (art. 747). Numeroase formalități prescrise de codul civil și de codul de procedură civilă au de scop a forma *loturile*, adică grupurile de bunuri destinate fiecărui comoștenitor. Loturile sunt atribuite comoștenitorilor prin tragere la sorți (art. 743).

Inegalitatea eventuală a loturilor formate prin împărțirea în natură se compensează între copartășii prin răspunderea diferenței în bani. Aceste sume destinate a compensa inegalitatea loturilor se numesc *solte*.

În cazul când dintr'o împrejurare oarecare, bunurile indivize nu sunt susceptibile de împărțea materială, în natură, ele trebuie vândute; împărțea se face atunci asupra prețului rezultat din vânzare. Dacă împărțea se face prin justiție, vânzarea trebuie efectuată prin licitație publică (art. 694—698 cod. proc. civ.).

Copartășii sunt garanți, unul față de altul, pentru turburările și evicțiunile, cari ar risca să micșoreze lotul unui comoștenitor (art. 787—789), cu condițiunea ca turburarea sau evicțiunea să porceadă dintr'o cauză anterioară împărțirii.

Raportul. Când succesiunea este atribuită mai multor comoștenitori, cari vin în concurs, legea impune descendenților defunctului (și numai lor) să restituie succesiunii bunurile primite dela defunct sub formă de daruri între vii, pentru ca aceste bunuri să fie cuprinse în totalul ce urmează a fi împărțit între toți comoștenitorii (art. 751).

Raportul se face: în natură, pentru donațiunile de bunuri imobiliare (art. 764 și 765); prin *imputațiune* (luare în mai puțin), pentru donațiunile de bunuri mobile (art. 777) și pentru cazul când donatarul a înstrăinat imobilul primit în dar înainte de deschiderea succesiunii (art. 765, alin. 2). Deși raportul în natură a imobilelor are efect retroactiv, ipotecile constituite de donatar sunt menținute (art. 765).

Lichidarea pasivului succesoral

Comoștenitorii sunt ținuti să achite pasivul succesoral, în proporție cu părțile lor ereditare, adică cu drepturile fiecăruia în succesiune (art. 774 și 1060). Creditorul succesiunii nu poate urmări pe fiecare

moștenitor pentru totalul creanței, ci numai pentru cota parte respectivă. Dacă unul din moștenitori este insolubil, paguba este suportată de creditor. Când unul din moștenitori este pus în situațiunea de a plăti mai mult decât partea sa contributivă, el are o acțiune recursorie contra comoștenitorilor săi (art. 778 și 1061).

Separatiunea patrimoniilor. Legea acordă creditorilor defunctului un beneficiu special, spre a-i apăra de pericolul confuziunii operate prin transmisiunea ereditară între bunurile succesoriale și patrimoniul unui moștenitor insolubil: separatiunea patrimoniilor.

Separatiunea de patrimonii se traduce, pentru creditorii cari au obținut-o printr'un adevărat privilegiu, acela de a fi plătiți din activul succesoral înaintea oricărui creditor al moștenitorului. De aceea, când activul succesoral cuprinde și imobile, separatiunea de patrimonii trebuie înscrisă în termen de 6 luni dela deschiderea succesiunii (art. 1743). Această măsură de publicitate are de scop nu numai conservarea privilegiului, dar și punerea în cunoștință a terților, cari ar fi dispuși să cumpere imobilele succesiunii, sau să le primească în garanție ipotecară dela un moștenitor, despre existența privilegiului ce le grevează.

Separatiunea patrimoniilor nu și mai produce efectele, în privința imobilelor succesoriale, dacă este cerută după ce moștenitorul a înstrăinat imobilele.

În privința mobilelor, dreptul de a cere separatiunea se prescrie prin trecerea unui interval de trei ani dela deschiderea succesiunii (art. 783).

DESPRE LIBERALITĂȚI

Liberalitățile se pot realiza pe două căi: prin acte între vii (donațiuni) sau prin testament (legate).

Dreptul de a dispune prin donațiuni între vii sau prin testament nu se poate exercita decât în limita unei părți din averea dispunătorului, numită *parte disponibilă*, cealaltă parte cuvenindu-se moștenitorilor rezervatari și numită *rezervă*. Moștenitorii rezervatari sunt *descendenții în orice grad și ascendenții în gradul întâi* (art. 841 și 842). Nimic nu se opune însă ca partea disponibilă să fie dăruită sau testată unui moștenitor rezervatar.

Calculul rezervei. Rezerva variază după calitatea și numărul moștenitorilor rezervatari. Ea este de o jumătate din succesiune, dacă defunctul lasă un singur copil; de o treime, dacă sunt doi copii și de o pătrime dela trei copii în sus (art. 841).

Dacă defunctul lasă moștenitori pe părinți, rezerva este de o jumătate (art. 842).

În sfârșit, art. 939 limitează facultatea de a dispune cu titlu gratuit în favoarea soțului dintr'o altă căsătorie, când există copii dintr'o căsătorie anterioară; în acest caz, limita maximă a părții disponibile este de un sfert din averea succesorală.

Reducțiunea liberalităților. Dacă liberalitățile efectuate de defunct trec peste partea disponibilă, ele pot fi *reduse*, adică micșorate, pentru respectarea limitei legale (art. 847). Dreptul de a cere reduciunea îl au numai moștenitorii rezervatari, moștenitorii acestora și creditorii lor (art. 848).

Reducțiunea nu operează asupra tuturor liberalităților proporțional cu valoarea lor și fără distincțiune. Din contră, ele sunt reduse într-o anumită ordine.

Când defunctul a făcut și donațiuni și legate, primele liberalități supuse reducățiunii sunt legatele (art. 850). Acestea, când trec peste partea disponibilă, sunt toate reduse proporțional cu valoarea lor, afară numai dacă testatorul ar fi indicat ordinea în care legatele să fie reduse (art. 853). În privința donațiunilor, reducățiunea începe cu cea mai nouă și este anulată în întregime; dacă rezerva nu este pe deplin întregită prin reducerea efectuată, se urmează cu reducerea succesivă a celorlalte donațiuni, în ordinea ascendentă a datelor, până la împlinirea rezervei.

Rezultatul reducățiunii unei donațiuni este de a recupera bunul în natură; în consecință, dreptul de proprietate al donatarului este anulat, nu însă retroactiv.

Incapacități. Interzisul legal nu poate face donațiuni. Minorul între 16 și 20 de ani poate dispune prin testament numai de jumătate din averea sa (art. 807); el nu poate face donațiuni decât prin contractul de căsătorie (art. 1231).

Străinii nu pot primi cu titlu gratuit imobile rurale (art. 18 din constituție). Persoanele juridice, pentru a fi gratificate, au nevoie de prealabila autorizare a consiliului de miniștri. Donațiunile și legatele adresate minorilor și interzișilor trebuie acceptate de reprezentanții lor legali.

Donațiunile între vii

Donațiunea este un contract prin care donatorul dăruiește în mod irevocabil un bun, pe care donatorul îl acceptă (art. 801).

Donațiunea este un act solemn care necesită întocmirea unui înscris autentic (art. 813). Darurile *manuale* (donațiuni de lucruri mobile corporale) sunt valabile fără forma autenticității.

Orice categorie de donațiune prezintă următoarele caractere comune:

a) O îmbogățire gratuită a donatarului, care primește în patrimoniul său un bun, fără a fi obligat la o contră-prestațiune. Donațiunea este un contract unilateral. Sunt însă cazuri când donațiunea impune donatarului anumite condițiuni sau sarcini, care micșorează caracterul ei de gratuitate.

b) Donațiunea este *irrevocabilă*. În alte cuvinte, donatorul, când dăruiește lucrul său, trebuie să-l înstrăineze în mod definitiv, fără să-și rezerve posibilitatea de a-l relua mai târziu. Orice clauză, conținând o rezervă de această natură este nulă (art. 822, 823 și 824). Tot ce este îngăduit donatorului, este de a stipula recuperarea bunului dăruit în caz de predeces al donatarului (art. 825).

Există cazuri de revocare a donațiunilor, limitativ enumerate de lege (art. 829 și urm.); pentru neîndeplinirea sarcinilor de către donator, pentru ingrătitudinea donatarului, sau prin efectul nașterii unui copil al donatorului, în ipoteza când el nu avea copii în momentul efectuării donațiunei.

Regula irevocabilității nu se aplică donațiunilor făcute prin contractul de căsătorie și nici donațiunilor între soți (art. 937), cari sunt întotdeauna revocabile.

Testamentul

Testamentul este un act scris făcut de o persoană, prin care orânduiește cui urmează a fi atribuită averea sa (sau parte din ea), după ce va muri (art. 802).

Testamentul este un act unilateral, căci emană numai dela testator. De aceea testamentul, poate fi oricând revocat de testator, printr'un alt testament sau printr'un act autentic obicinuit (art. 920). În principiu, ultimul testament revoacă pe toate cele anterioare. Revocarea poate fi exprimată în termeni categorici, dar poate rezulta și în mod implicit din dispozițiunile testamentului posterior, cari ar fi incompatibile sau contradictorii față de cele conținute în testamentul precedent; în acest caz, noul testament revocă pe cel anterior numai în ce privește dispozițiunile incompatibile cu cele din urmă. Dacă sunt toate incompatibile, testamentul se socotește a fi revocat în întregime (art. 921).

Testamentul este considerat *caduc* când legatarul moare înaintea testatorului (art. 924 și 925), precum și când legatarul este incapabil de a primi, sau capabil fiind, refuză succesiunea sau legatul (art. 928).

Aceste situațiuni speciale conduc la caducitatea întregului testament numai dacă instituirea legatarului are un caracter universal. Dacă legatul nu este universal și dacă testamentul conține și alte dispozițiuni, caducitatea îl va dăruia numai în ce privește dispozițiunea privitoare la legatarul decedat, incapabil sau renunțator.

Testamentul trebuie întocmit sub forma unui *act scris*. Legea nu acordă nici o validitate dispozițiunilor verbale de ultimă voință. Actul conținând manifestarea de voință a testatorului poate fi scris de el singur; în acest caz legea cere ca testamentul să fie în întregime scris, iscălit și datat de testator. Acest testament se cheamă *olograf* (art. 859). Dacă testamentul este înfățișat auctorității judecătorești competente, el se numește *autentic* (art. 860), având toate caracterele și forța probatorie a actelor autentice. Testatorul mai poate înfățișa tribunalului testamentul iscălit de el, într'un plic sigilat, pe care judecătorul scrie anumite mențiuni; acest testament se numește *mistic* (art. 864—867).

Testamentul ce nu este conținut într'un act scris și care nu este întocmit într'una din formele de mai sus, este isbit de o nulitate absolută.

Legatele

Din punct de vedere al transmisiunii ereditare totale sau parțiale, produsă de dispozițiunea testamentară, legatul poate fi *universal*, dacă se referă la toată averea testatorului; cu *titlu universal*, când se referă la o fracțiune din avere, sau *particular* (singular), când poartă numai asupra unui sau mai multor bunuri determinate (art. 887). Legatul universal echivalează cu atribuirea în persoana legatarului, a unei vocațiuni la totalitatea moștenirii.

REGIMURI MATRIMONIALE

Regimul matrimonial este alcătuit din regulile legale sau convențiunile ce cârmuesc raporturile bănești dintre soți.

Situațiunea cea mai simplă este cea care decurge din lipsa vreunei stipulațiuni speciale între soți la contractarea căsătoriei cu privire la bunurile lor respective; în acest caz, bunurile fiecărui soț sunt separate; fiecare din ei păstrează asupra patrimoniului său drepturile de administrație și de dispoziție, pe cari le avea și înainte de căsătorie. O astfel de situațiune corespunde cu regimul numit al separațiunii de bunuri.

Însă se poate ca soții să convină a adopta un alt mod de a vedea pentru bunurile lor și atunci, ei stipulează în această privință anumite convențiuni, cari fac obiectul contractului de căsătorie, numit și convențiune matrimonială.

Contractul de căsătorie

Ca orice convențiune, contractul de căsătorie este liber, în sensul că soții pot stipula orice clauză cu privire la bunurile lor, corespunzând la orice regim matrimonial. Voința părților este liberă; ele pot să aleagă în mod liber regimul lor matrimonial (art. 1224).

Contractul de căsătorie trebuie întocmit în formă autentică (art. 1228), și apoi transcris într-un registru special ținut la tribunal (art. 708 și urm. cod. proc. civ.). Dacă dota conține și imobile, actul se transcrie și în registrul de mutațiuni al tribunalului situațiunei imobilelor (art. 712 cod. proc. civ.). Data contractului de căsătorie și reședința autorității care l-a autenticat trebuiesc trecute de ofițerul stării civile în actul de căsătorie (art. 61 și 62 alin. 10).

Convențiunile matrimoniale nu se pot modifica în cursul căsătoriei (art. 1228).

Regimul dotal

În acest regim, spre deosebire de al separațiunii, o parte din bunurile femeii alcătuiesc *dota* (zestrea), a cărei administrație și folosință sunt conferite de lege bărbatului, în vederea susținerii sarcinilor căsătoriei. Celelalte bunuri ale femeii, osebit de dotă, sunt numite *parafernale* și rămân în administrarea și la dispoziția ei, ca în regimul separațiunii de bunuri.

Regimul dotal, fiind un regim de excepție, dat fiind caracterul special ce-l conferă bunurilor dotale, legea cere ca pentru adoptarea acestui regim, viitorii soți trebuie să facă o declarațiune expresă în contractul de căsătorie (art. 227).

Bunurile dobândite în cursul căsătoriei cu bani provenind din bunuri dotale și reprezentând valoarea lor sunt subrogate bunurilor dotale anterioare și devin și ele dotale numai dacă există o asemenea stipulațiune de întrebuițare a banilor dotali în contractul de căsătorie (art. 1247), precum și în cazurile prevăzute de art. 1253 și 1254. În orice altă ipoteză, aceste bunuri dobândite în cursul căsătoriei cu bani dotali rămân parafernale.

Dota nu poate fi constituită sau mărită în timpul căsătoriei (art. 1236). Aceasta spre a protege interesele terților, cari n'ar mai fi în măsură de a cu-

noaște caracterul și întinderea bunurilor soților din citirea contractului de căsătorie. Această măsură nu se aplică însă constituirii de dotă a bunurilor viitoare, cari devin dotale în virtutea contractului de căsătorie.

Bunurile dotale sunt proprietatea femeii. Prin excepție, bărbatul devine proprietarul lor: 1. Când dota este alcătuită din bunuri fungibile sau consumptibile. 2. Când mobilele dotale au fost preluate în contractul de căsătorie (art. 1245). În aceste cazuri, bărbatul rămâne debitorul prețului acelor bunuri. În general, drepturile bărbatului asupra bunurilor dotale se limitează la: a) Administrarea bunurilor dotale (art. 1242), cu drepturile și îndatoririle unui administrator. b) Folosința bunurilor dotale, cu drepturile și îndatoririle unui uzufructuar, având obligațiunea specială de a destina veniturile dotei la susținerea sarcinilor căsătoriei.

Imobilele dotale nu pot fi înstrăinate de soți în timpul căsătoriei, afară de cazurile prevăzute în art. 1249, 1250, 1252, 1253 și 1254 (art. 1248).

Soții pot stipula în contractul de căsătorie și inalienabilitatea dotei mobiliare.

Oprirea înstrăinării imobilelor dotale interzice implicit și ipotecarea lor.

Sanctiunea inalienabilității este nulitatea actului de înstrăinare, nulitate care poate îmbrăca un caracter absolut sau relativ, după anumite distincțiuni (art. 1255).

Inalienabilitatea imobilelor dotale nu este de ordine publică. Însăși legea îngăduie soților să stipuleze în contractul lor de căsătorie că imobilele dotale se vor putea înstrăina (art. 1252), în condițiunile ce vor găsi de cuviință, putând hotărî ca prețul să fie reîntrebuințat în cumpărarea unui alt imobil sau a anumitor bunuri.

Drept consecință a inalienabilității, legea dispune că imobilele dotale nu sunt supuse efectelor prescripției achizitive în cursul căsătoriei, decât dacă începuse să curgă înainte de căsătorie, sau dacă s'a stipulat în contractul de căsătorie că imobilele dotale sunt alienabile (art. 1878). Prescripția mai curge chiar în timpul căsătoriei, după separațiunea de patrimonii.

Separatiunea de patrimonii. Când purtarea și actele nesocotite ale bărbatului amenință dota, femeia, pentru a preîntîmpina pierderea zestrei sale, poate cere justiției separațiunea de patrimonii (art. 1256, 1257 și 1258). Hotărîrea pronunțând separațiunea are efect retroactiv (art. 1263) și anulează actele de dispoziție ale bărbatului, efectuate între ziua introducerii cererii de separație și ziua pronunțării. Prin efectul ei, femeia dobândește liberă administrație și folosința bunurilor sale dotale, având puterea să înstrăineze dota mobilă (art. 1265). Separatiunea nu stinge însă caracterul regimului dotal; bunurile rămân dotale, imobilele fiind tot inalienabile și neurmăribile.

OBLIGAȚIUNI

Obligațiunea este o legătură între două sau mai multe persoane, în temeiul căreia una din ele, numită

debitor se obligă, în folosul celeilalte, numită creditor, a face sau a nu face ceva.

Obligațiunile se nasc din contracte și prin efectul legii.

Contractul este înțelegerea dintre părți în vederea producerii unui efect juridic; acest efect constituie tocmai obligațiunea.

Legea prevede anumite situațiuni, anumite fapte, a căror urmare este de a da naștere unei obligațiuni. Aceste fapte, de cari vorbește Codul civil sunt quasi-contractele, delictele și quasi-delictele.

CONTRACTELE

Contractul (sau convențiunea) constă în acordul între două sau mai multe persoane, cari urmăresc crearea unui efect juridic, adică crearea, transmiterea, modificarea sau stingerea unui drept (art. 942).

Codul civil clasifică contractele în diferite categorii.

A) *Contractele bilaterale și unilaterale.* Contractul este bilateral (sau sinalagmatic) când creează obligațiuni în sarcina ambelor părți (art. 943), pe când contractul unilateral creează obligațiuni numai pentru o singură parte (art. 944).

Importanța clasificării este învederată în următoarele împrejurări.

1. Chestiunea riscurilor se pune numai în contractele sinalagmatic.

2. De asemenea, numai cu prilejul executării unui contract sinalagmatic se pune chestiunea exercitării acțiunii în rezoluțiune și ridicarea excepțiunii *non adimpleti contractus*.

3. În materie de probațiune a unui contract sinalagmatic, art. 1179 cere ca înscrisul doveditor să fie redactat într-un număr de exemplare egal cu al părților. În schimb, regula după care un act sub semnătură privată, scris de altă mână decât a celui care-l subscrie, trebuie să poarte mențiunea « bun și aprobat » (art. 1180), se aplică numai contractelor unilaterale.

B) *Contractele oneroase și gratuite.* Contractul oneros este acela în care fiecare parte primește ceva dela cealaltă (art. 945). Contractul oneros creează deci avantagii reciproce. Contractul gratuit are de efect să producă un folos numai unora din părți (art. 946).

C) *Contractele comutative și aleatorii.* Această categorie se referă numai la contractele oneroase.

Contractul este comutativ, când întinderea și valoarea prestațiunilor sunt cunoscute în momentul formării contractului. Din contră, contractul este aleatoriu când valoarea prestațiunilor este incertă, fiind subordonată în viitor unui eveniment incert (art. 947).

Pentru a fi valabil și executoriu, un contract trebuie să îndeplinească anumite condițiuni (art. 948).

1. Este necesar ca părțile contractante să aibă *capacitatea* de a contracta. În principiu, oricine poate contracta, nsără de persoanele declarate de lege incapabile (art. 949 și 950).

2. Este necesar ca părțile să schimbe în mod valabil consimțământul lor. Prin consimțământ, se înțelege manifestarea de voință a părții care contractează.

Când voința ambelor părți se transformă în acord prin întâlnirea celor două consimțăminte, se formează contractul.

Dacă consimțământul este *vișiat*, validitatea contractului este micșorată sau anulată; contractul devine anulabil (art. 961).

Consimțământul poate fi *vișiat* prin *eroare*, *violanță* sau *dol* (art. 953—961).

3. Contractul, pentru a fi valabil, trebuie să aibă un *obiect*. Obiectul este faptul pozitiv sau negativ, la care s'a obligat debitorul, adică prestațiunea sau abstențiunea, pe care creditorul este în drept s'o pretindă debitorului.

Obiectul trebuie să fie *licit*, adică să nu contravină unei dispozițiuni de ordine publică, și nici imoral, adică contrariu bunelor moravuri. Legea consideră ca obiect *ilicit* lucrul care nu este în comerț (art. 963), precum și învoelile privind succesiunile încă nedeschise (art. 965 alin. 2 și art. 702).

4. Contractul trebuie să aibă o *cauză*, adică un scop, căci părțile, când contractează, au în vedere un rezultat final.

Cauza, ca și obiectul, trebuie să fie *licită*. Dacă contractul ar fi inspirat de realizarea unui rezultat nelicite, validitatea sa ar fi compromisă (art. 966).

Contractul are putere obligatorie între părți (art. 969); prin urmare, în caz de neexecutare a obligațiunii isvorite din contract, partea interesată are dreptul să se adreseze autorității publice pentru a sili pe cealaltă să se execute.

Justiția, la care se face apel în caz de neexecutare a contractului, nu poate modifica cu dela sine putere clauzele contractului. Iusă, când termenii contractului nu sunt în deajuns de lămurii, judecătorul este îndrituit să *interpreteze* clauzele îndoelnice, spre a determina înțelesul lor și efectele ce urmează să decurgă din ele, cercetând atât conținutul actului cât și împrejurările în care a fost încheiat (art. 977—985).

Terții, fiind în afară de cercul contractual, contractul nu poate avea efecte față de ei (art. 973). Contractele au deci un efect *relativ*, fiind față de terți *res inter alios acta*.

Totuși, nimeni nu se opune ca o persoană să stipuleze dela alta o obligațiune în folosul unui terț; stipulațiunea pentru altul este valabilă în dreptul român.

Desființarea contractelor. Contractul poate fi desființat prin consimțământul mutual al părților (art. 969, alin. 2). Această revocare nu produce efecte retroactive; efectele realizate în trecut rămân în vigoare.

În cazul unui contract având de obiect transferarea proprietății sau unui drept real, dacă dobânditorul a înstrăinat lucrul sau l-a grevat cu drepturi reale înainte de revocare, înstrăinarea sau constituirea de drepturi reale rămân valabile; terții subdobânditori nu pot fi atinși prin revocare.

Contractul suferă iusă o desființare retroactivă dacă fusese dela început afectat de un *vișiu* producător al unei nulități relative sau absolute. În această privință, contractul este supus sancțiunii generale a nulității, urmând ca părțile să-și restituie prestațiunile deja efectuate.

Contractul atins de un viciu al consimțământului poate fi confirmat (art. 1167). Confirmarea nu poate emana decât de la persoana, care în momentul încheierii contractului, era incapabilă; aceasta după încetarea împrejurării producătoare a viciului de consimțământ. Acțiunea în anulare a contractelor se prescrie prin 10 ani, cari încep a curge din ziua încetării cauzelor producătoare ale viciului de consimțământ: eroare, violență, dol, incapacitate (art. 1900).

Contractul mai poate fi desființat prin împlinirea unei condițiuni rezolutorii, sau prin efectul unei hotărâri judecătorești, date asupra reclamațiunii uneia din părți pentru motiv de neîndeplinire a obligațiunii celeilalte părți. Această desființare se numește *rezoluțiune* sau *reziliere* (art. 1020 și 1021).

Judecătorul sesizat de o cerere de rezoluțiune a unui contract pentru motiv de neexecutare, are puterea de a acorda, după aprecierea împrejurărilor, un termen de grație debitorului, pentru ca să-și poată executa obligațiunea.

Dacă debitorul execută obligațiunea în cursul instanței, el împiedecă rezilierea contractului. Executarea poate fi făcută până în momentul când sentința judecătorească prin care contractul a fost reziliat, a căpătat autoritate de lucru judecat.

În afară de rezoluțiunea contractului, creditorul poate cere și *daune*, reprezentând prejudiciul încercat prin faptul neexecutării obligațiunii. Debitorul mai este răspunzător de daune chiar dacă a executat obligațiunea, însă după termenul stipulat.

Hotărârea de rezoluțiune a contractului, având efect declarativ, îl desființează și pe trecut, întocmai ca și cum părțile ar fi stipulat o condițiune rezolutorie.

În practică, părțile au obiceiul să stipuleze, pentru ipoteza neexecutării obligațiunii născute din contract, o clauză de rezoluțiune, numită *pact comisoriu*, în puterea căreia contractul se desființează de drept, prin simplu fapt al neexecutării. Creditorul nu pierde însă opțiunea ce i-o acordă art. 1021. Dar dacă el optează pentru reziliere, rolul justiției devine automat, mărginindu-se a constata neexecutarea și a pronunța rezoluțiunea contractului, fără a mai putea acorda vreun termen de garanție.

Delictole și quasi-delictole

Actele ilicite se numesc *delictole*, dacă sunt săvârșite cu intențiunea de a vătăma; dacă această intențiune lipsește, actul ilicit se numește *quasi-delict*. Săvârșirea unui act ilicit dă naștere în persoana făptuitorului, la *responsabilitatea civilă*, care se traduce prin obligațiunea de a repara paguba cauzată (art. 998). El comite o greșală, o *culpă*, care este elementul principal în responsabilitatea civilă.

Legea nu definește nicăiri noțiunea de culpă care este foarte largă; există culpă de câte ori faptul săvârșit nu s'a conformat regulei de drept. Aplicarea în practică a noțiunii de culpă ivorind din săvârșirea unui delict a fost larg dezvoltată în dreptul modern prin interpretările doctrinei și jurisprudenței.

Legea face ca responsabilitatea să ia naștere nu numai dintr'un act ilicit personal, ci și din prejudiciul

ce ar fi fost cauzat de altă persoană sau de lucruri (art. 1000, 1001 și 1002):

1. Tatăl (sau mama după moartea tatălui) sunt răspunzători pentru prejudiciul cauzat de copiii lor minori, cari locuiesc cu dâșii.

2. Stăpânii și comitenții, de prejudiciul cauzat de servitorii și prepușii în funcțiunile ce li s'au încredințat.

3. Institutorii și artizanii (meșterii), de prejudiciul cauzat de elevii și ucenicii lor.

Proprietarul unui animal, sau cel ce-l folosește, este de asemenea răspunzător de prejudiciul ce-l cauzează animalul. Tot astfel, proprietarul unui edificiu, prin această expresiune, înțelegându-se orice clădire.

Responsabilitatea pentru prejudiciul cauzat, de care tratează art. 1000, 1001 și 1002, se sprijină pe o prezumpțiune legală de culpă. Cu alte cuvinte, victima n'are nevoie să dovedească existența unei culpe.

Legislațiunea actuală face o largă aplicațiune a responsabilității pentru prejudiciul cauzat de lucruri în materia accidentelor de muncă.

Quasi-contractele

Quasi-contractul este un fapt unilateral, care se produce în afară de orice acord de voințe; el este însă licit și voluntar (art. 986). Acest fapt este generator de obligațiuni.

Legea se ocupă cu câteva din principalele fapte juridice, pe care le consideră ca intrând în categoria quasi-contractelor și cari sunt caracterizate prin producerea unei îmbogățiri în patrimoniul unui terț, *îmbogățire fără cauză*. Legea, pune în sarcina terțului îmbogățit, prin faptul denumit quasi-contract, obligațiunea de restituire a folosului rezultat. În aceste cazuri intră *plata lucrului nedatorit* (art. 987 — 997), și *gestiunea de afaceri* (art. 993). Există gestiune de afaceri de câte ori o persoană îndeplinește, fără însărcinare prealabilă, un act în interesul alteia.

Caz fortuit și forța majoră

Debitorul nu este responsabil de neexecutarea sau executarea tardivă a obligațiunilor, când piedeca executării nu-i este imputabilă. Se spune atunci că imposibilitatea de executare este datorită forței majore sau unui caz fortuit (art. 1082 și 1083), expresiuni cari sunt sinonime.

Întârzierea

Dacă debitorul lasă să treacă termenul fixat pentru executarea obligațiunii fără s'o execute, el nu este responsabil de întârziere (și deci nu este ținut la daune) decât dacă ar fi fost *pus în întârziere* (art. 1081). Punerea formală în întârziere rezultă dintr'o interpelare, o somațiune, pe care debitorul o primește de la creditor (art. 1079), sau din chiar chemarea în judecată. Legea, în art. 1079, arată cazurile în cari debitorul este de drept în întârziere, fără nici o notificare prealabilă.

Daune interese

Creditorul care nu poate obține executarea în natură a obligațiunii, are dreptul să ceară echivalentul

în bani a pagubei ce încearcă prin faptul neexecutării obligațiunii (art. 1073). Indemnizația obținută de creditor poartă numele de daune interese. Daunele datorite pentru neexecutarea definitivă se numesc *compensatorii*; cele datorite pentru simplă întârziere se numesc *moratorii*.

Părțile pot determina, printr-o clauză a contractului, suma pe care o va plăti debitorul care ar întârzia să-și execute obligațiunea, ori n'ar executa-o de loc; acenstă determinare anticipată și convențională a daunelor se numește *clauză penală* (art. 1066 și urm.). Justiția nu poate reduce valoarea cauzei penale, decât numai dacă obligațiunea a fost parțial executată (art. 1070).

Dobânda

În contractele în cari obligațiunea are de obiect restituirea unei sume de bani, clauzele datorite pentru restituirea tardivă a sumei se numesc *dobânzi*.

Proporția dobânzii față de capital este limitată de lege la o valoare, peste care părțile nu pot trece, această regulă fiind în strânsă legătură cu ordinea publică.

Conservarea patrimoniului debitorului

În principiu, obligațiunea are de efect să confere creditorului dreptul de a cere debitorului executarea prestațiunii stipulate, care constituie obiectul obligațiunii. În caz de neexecutare, creditorul se poate adresa forței publice, pentru a obține fie executarea în natură, fie echivalentul în bani a dreptului său, pe calea execuțiunii silite asupra bunurilor debitorului.

Această cale este întotdeauna deschisă creditorului, ca o consecință normală a efectelor obligațiilor, însoțită cu condițiunea ca debitorul să aibă un patrimoniu solvabil; contra debitorului insolubil, mijloacele legale de execuțiune silită sunt neputincioase pentru ca creditorul să realizeze creanța sa. De aceea legea a organizat în favoarea creditorului anumite mijloace de conservare a patrimoniului debitorului, cu scopul de a da creditorilor posibilitatea de a lua măsuri de conservare a bunurilor debitorului, de a exercita în numele debitorului acțiunile pe cari neglijează să le exercite — ceea ce constituie *acțiunea oblică*, despre care tratează art. 974 — și în sfârșit, să atace și să ceară anularea actelor făcute de debitor în fraudă lor — ceea ce constituie *acțiunea pauliană* a creditorilor, de care se ocupă art. 975.

STINGEREA OBLIGAȚIUNILOR

În mod general, se poate spune că obligațiunea se stinge prin executarea ei, sau, în cazul anulațelor contracte, prin trecerea termenului lor.

A) *Plata*. Se înțelege prin *plată*, orice executare efectivă a unei obligațiuni de a da sau de a face. Plata constituie modul obicinuit de stingere a obligațiilor. Plata poate fi efectuată de debitor sau de orice altă persoană, lucrând în numele debitorului; în ultimul caz, plata stinge obligațiunea față de creditor. Datoria nu se stinge însă în raporturile dintre terțul platnic și debitorul contractual, care rămâne obligat

față de primul; acesta este subrogat în drepturile creditorului, devenind titularul creanței. Plata efectuată de un terț pentru debitor se numește *plată prin subrogațiune* (art. 1106 și urm.).

Când, între același debitor și același creditor, sunt în curs de executare mai multe convențiuni, plata efectuată de debitor fără nici o indicațiune stinge datoria cea mai apăsătoare pentru debitor; în caz de plată parțială a unei datorii, plata se impută mai întâi asupra dobânzilor și numai prisosul asupra capitalului (art. 1110—1113).

Când, cu prilejul efectuării plății, se ivesc neînțelegeri asupra validității și suficienței sale, precum și, în general, asupra modului de liberațiune a debitorului, se întâmplă ca creditorul să refuze plata. În acest caz, debitorul, dacă vrea să se libereze în mod valabil, trebuie să recurgă la o procedură specială, numită *ofertă reală* (art. 1114—1121 și 604—609 c. proc. civ.). Aceasta are de scop constatarea oficială a propunerii pe care debitorul o face de a-și plăti datoria. Oferta de plată este transmisă creditorului de către portarei și trebuie să fie urmată de consemnarea sumei datorite.

B) *Novațiunea* (art. 1128—1137) este un act juridic având de scop stingerea unei obligațiuni și înlocuirea ei printr'alta nouă. Novațiunea se poate realiza în trei moduri: 1. Când părțile substituiesc între ele o nouă datorie în locul celei vechi. 2. Când un nou debitor este substituit celui vechiu, care prin efectul novațiunii este descărcat față de creditor. 3) Când un nou creditor este substituit celui vechiu față de care debitorul este descărcat.

C) *Compensațiunea* (art. 1143—1153). Când două persoane își sunt datorare reciproc, datoriile se sting până la concurența sumei celei mai mici. Acest mod special de stingere a obligațiunilor se numește *compensațiune*. Ea n'are nimic comun cu plata; efectul ei se produce în virtutea legii, prin faptul coexistenței datoriilor între aceleași persoane și fără a fi nevoie de vreo manifestare de voință a lor.

Pentru ca o compensațiune să opereze, legea cere anumite condițiuni: ca datoriile să aibă de obiect o sumă de bani, sau lucruri fungibile; apoi, ca datoriile să fie lichide și exigibile. Curgerea termenului, care este stipulat de obicei în interesul debitorului, suspendă compensațiunea.

D) *Prescripțiunea extinctivă* sau liberatorie este un mod special de stingere a obligațiunilor și acțiunilor (art. 1837), întemeiat pe împrejurarea că un drept lăsat în părăsire timp de un anumit număr de ani este expus să dispară. Numai dreptul de proprietate și acțiunea în revendicare nu se pot stinge prin neîntrebuințare; toate celelalte drepturi și acțiuni sunt supuse principiului general al stingerii prin prescripție.

În principiu, prescripția extinctivă se consideră ca împlinită după scurgerea unui termen de 30 de ani (art. 1890). Se prescriu însă prin 10 ani acțiunile tinzând la desființarea unui contract încheiat de un incapabil, ori a unui contract încheiat sub influența eroarei, violenței sau dolului (art. 1900); și prin 5 ani chirile, arenzile, dobânzile aferente capitalului în-

prumutat și în general prestațiunile periodice (art. 1907). Există și alte prescripțiuni mai scurte (art. 1903 și 1904).

Prescripția nu începe să curgă decât din momentul când creanța a devenit exigibilă (art. 1886), iar pentru acțiunea în anularea unui contract, din momentul încetării violenței sau a cunoașterii viciului de consimțământ (eroare sau dol), și în privința incapacităților care au contractat, din momentul încetării incapacității lor (art. 1900, alin. 2).

Odată ce începe a curge, prescripția își continuă mersul până la împlinirea termenului legal, afară numai dacă nu este *întreruptă* printr'unul din evenimente, cărora legea le conferă acest efect (art. 1863 și urm.). Dintre acestea cele mai însemnate sunt chemarea în judecată a debitorului și recunoașterea de către debitor a datoriei sale (art. 1865).

În anumite cazuri, curgerea prescripției este *suspendată*. Prescripția nu curge în contra minorului sau interzisului (art. 1876), nici contra femeii în privința imobilelor dotale (art. 1878). Suspendarea întrerupe curgerea prescripției, împiedicând-o să continue atâta timp cât dăinuiește cauza ce o produce; însă, ea nu anulează retroactiv timpul deja scurs, spre deosebire de efectul întreruptiv al reclamațiunii în justiție și al recunoașterii datoriei.

PROBELE

Codul civil consacră un capitol întreg reglementării probelor, pe cari părțile litigante sunt admise a le produce înaintea justiției pentru dovedirea și apărarea drepturilor ce le pretind (art. 1169—1222). Ea enumără mijloacele de probă ce pot întemeia dovedirea unui drept și determină în același timp autoritatea lor.

Dacă este vorba de a dovedi un *fapt material*, orice mijloc de probă este admisibil, rămânând judecătorului să aprecieze valoarea lor de convingere.

Dacă este vorba de dovedirea unui *act juridic*, legea cere ca mijloc de dovadă acte scrise (art. 1191).

Sarcina probei. Partea care formulează o pretențiune înaintea justiției trebuie s'o dovedească (art. 1169). Proba este deci în sarcina părții care afirmă sau reclamă un drept.

Prezumțiuni legale. În anumite împrejurări, legea scutește partea de sarcina probei, deoarece prezumă că cel ce se află în acele împrejurări, are dreptatea de partea sa. Efectul prezumțiunii legale este deci de a răsturna sarcina probei.

De obicei, legea o crează în cazurile când proba directă a faptelor este prea grea de făcut și când situațiunea este conformă, în marea majoritate a cazurilor, cu realitatea.

Principalele prezumțiuni legale sunt, prezumția de paternitate (art. 286, alin. 1), prezumțiunea de legitimitate a copilului (art. 286, alin. 2, 288 și 289), prezumțiunea de liberare a debitorului dedusă din renunțarea către creditor a titlului de creanță (art. 1138), prezumțiune de adevăr absolut atribuit hotărârilor judecătorești definitive (art. 1201), numită *autoritatea lucrului judecat*.

Diverse mijloace de probă. Proba poate rezulta: a) din *constatări materiale* făcute de judecător, fie direct, fie prin experți numiți de el (art. 211—226 c. proc. civ.).

b) Din declarațiuni făcute de *martorii*, cari pot da lămuriri cu privire la faptul material ce urmează a fi dovedit. Dovada prin martori nu este admisă pentru actele juridice decât în cazuri excepționale. Nu se poate dovedi prin martori în contra unui act scris (art. 1191, alin. 2).

c) Din *declarațiunile părților*. Aceste declarațiuni sunt exprimate în deosebite moduri: *interogator* sau *jurământ*. Una din părți poate fi întrebată, prin mijlocirea judecătorului, asupra temeiniciei acțiunii sau asupra unor fapte în legătură cu procesul; această procedură constituie *interogatorul* (art. 227—236 c. proc. civ.). Când întrebările sunt puse părții sub formă solemnă a *jurământului* (art. 1028—1222 și art. 237—246 c. proc. civ.) declarațiunea părții care jură are un caracter decisiv pentru deslegarea procesului, în afară numai dacă jurământul a fost dat părții din oficiu de către judecător, pentru completarea convingerii sale (jurământ suplimentar).

d) Din *acte scrise*. Acestea sunt mijloacele de probă obicinuie pentru dovedirea actelor juridice, în special convențiunile; ele constituiesc adevărate declarațiuni ale părților, cu privire la drepturile reciproce ce au avut în vedere la încheierea actului.

Actul scris se numește *autentic*, dacă este făcut în asistența unui ofițer public competent (art. 1171). Actul întocmit de părți, singure și fără formele autenticității se numește act *sub semnătură privată*. Ca mijloace de probă, există o deosebire între ambele categorii de acte. Partea, căreia i se opune un act autentic, nu este primită a contesta faptele constatate de ofițerul public că s'au petrecut în prezența sa; aceste fapte nu pot fi tăgăduite de cât declarând actul fals (art. 168—171 c. pen.). Din contră, în cazul unui act sub semnătură privată, nu există nici o siguranță în privința chestiunii de a ști dacă el a fost într'adevăr întocmit cu concursul și cu voința părții căreia îi este opus. Actul sub semnătură privată nu poate fi considerat ca doveditor decât până la dovada contrarie.

e) Un ultim mijloc de probă este cel indirect, prin *indicii* sau *prezumțiuni* (art. 1199 și 1203).

CONTRACTELE SPECIALE

I. Vânzarea

Vânzarea este contractul prin care vânzătorul strămută asupra cumpărătorului proprietatea unui bun, în schimbul unui preț în bani (art. 1294).

Vânzarea este tipul contractului consensual, care ia naștere dintr'un simplu schimb de voințe și independent de predarea lucrului sau de redactarea unui înscris; însă, față de terți, strămutarea proprietății imobiliare nu este opozabilă decât dacă vânzarea este transcrisă în registrul ținut la tribunalul situațiunii imobilului (art. 1295, alin. 2 și art. 722, alin. 1 c. proc. civ.), ceea ce implică în mod necesar întocmirea unui act instrumentar scris, fie sub semnătură privată, fie autentic.

Vânzarea este și tipul contractului sinalagmatic, în care echilibrul de folosință al pretențiunilor este reprezentat prin obiectul vânzării și prețul.

Ca ori care contract, părțile, într-un contract de vânzare trebuie să fie capabile de a se obliga și să manifeste un consimțământ nevințiat.

În principiu, ori cine poate cumpăra și vinde (art. 1306), afară de cei opriți de lege; incapacitatea, în această privință, este cea prevăzută de dreptul comun. Incapacitățile speciale sunt prevăzute de lege. Vânzarea între soți este în principiu interzisă (art. 1307). Tutorul nu poate cumpăra nu bun al pupilului; mandatarul însărcinat să vândă un lucru nu-l poate cumpăra (art. 1308); administratorii comunelor sau a stabilimentelor publice nu pot cumpăra bunurile ce le sunt încredințate; străinii nu pot cumpăra imobile rurale (art. 18 din Constituție); magistrații și avocații nu pot dobândi drepturi litigioase în anumite condițiuni (art. 1309).

Densemenen, vânzarea poate fi afectată de modalități anumite, stipulate în mod liber de părți (art. 1296), termen sau condițiune, vânzare alternativă sau vânzare în bloc (art. 1299), vânzarea pe încercate (art. 1302). Părțile pot stipula, când contractează vânzarea, și o convențiune de arvună (art. 1297 și 1298), care este o varietate de clauză penală; dacă vânzarea nu se poate executa din culpa uneia din părți, aceasta pierde arvuna dată sau o restituie îndoită, afară numai dacă partea care nu este în culpă stăruie în executarea contractului. În acest din urmă caz, rămânând ca arvuna să fie scăzută din preț.

Cesiunea de creanță (art. 1391—1398), când este făcută prin act între vii cu titlu oneros, echivalează cu o vânzare a unui drept personal. Cesiunea nu modifică caracterul creanței, încât excepțiunile ce erau opozabile cedentului, rămân valabile și operante față de cesionar. Față de terți cesiunea nu este hpozabilă decât dacă a fost notificată debitorului, sau acceptată de el printr-un act autentic.

II. Schimbul

Schimbul este un contract sinalagmatic, prin care două persoane își transmit reciproc proprietatea unui lucru pentru altul (art. 1405). Lucrurile schimbate constituiesc în același timp obiectul și prețul schimbului.

Contractul de schimb este supus regulilor vânzării (art. 1409).

III. Locațiunea

Locațiunea este un contract sinalagmatic prin care locatorul se obligă a asigura locatarului folosința unui lucru sau a unui serviciu pe timp determinat, în schimbul unui preț care este stabilit în raport cu durata locațiunei (art. 1410).

Locațiunea unui lucru poate avea de obiect orice bun mobil sau imobil. În cazul unui imobil, locațiune se mai numește închiriere sau arendare.

Locațiunea este socotită a avea caracterul unui act de administrație; însă, dacă durata contractului trece de 5 ani, locațiunea capătă caracterul unui

act de dispoziție, fiind considerată ca o vânzare a folosinței.

Locatorul este ținut de a preda locatarului lucrul închiriat sau arendat (art. 1420), în bună stare și cu toate accesoriile sale (art. 1421, alin. 1), să-l întrețină în bună stare și să garanteze pe locatar contra evicțiunei și vișilor lucrului (art. 1420). Locatarul este obligat să se folosească de bunul închiriat conform stipulațiunilor contractuale (art. 1420), să execute reparațiunile necesitate de uzul normal, rezultând din exercitarea folosinței (art. 1447—1449), să plătească regulat prețul locațiunei și să restituie bunul la sfârșitul locațiunei (art. 1431). Dacă locatarul după sfârșitul contractului, rămâne peste termen în folosința lucrului, fără ca locatorul să protesteze, locațiunea se consideră ca reînnoită, deși nu a intervenit o nouă înțelegere a părților; această reînnoire a locațiunei se numește *facilă reconducțiune* (art. 1437 și 1464).

Locațiunea de servicii sau contractul de muncă are ca obiect munca prestată în schimbul unei sume, care poartă numele de *salariu* sau *leacș*. Contractul individual de muncă, din cauza nevoii de a organiza și ocroti interesele salariaților de toate categoriile, a făcut obiectul unei reglementări speciale, conținută în importanta lege dela 5 Aprilie 1929.

IV. Societatea

Societatea este un contract consensual și sinalagmatic, având ca scop punerea în comun a *aporturilor* asociaților, pentru a realiza un beneficiu (art. 1491); caracterul lucrativ deosebește societatea de asociațiunea fără scop lucrativ.

Societaten poate fi civilă sau comercială. Materia societăților comerciale își are sediul în codul de comerț. În codul civil nu se găsesc decât scurte reguli, privind societățile civile, cari nu fac acte de comerț și ale căror litigii sunt de competența tribunalului civil.

Aporturile formează o masă de bunuri, care este proprietatea societății. Aportul poate consta și din munca unuia din asociați. Gestiunea societății se face după norme stabilite de părți, cari dau, de obicei un mandat în acel scop unuia dintre componentii societății (art. 1514—1516); în lipsă de stipulațiuni speciale în privința modului de administrație, se aplică regulile articolului 1517.

Scopul principal urmărit în constituirea unei societăți este realizarea de beneficii; acestea se împart între asociați în proporție cu valoarea aporturilor sociale (art. 1511).

Disolvarea societății se întâmplă în cazurile enumerate de art. 1523. Disolvarea atrage după sine împărțirea bunurilor sociale deoarece încetează indiviziunea între asociați asupra acestor bunuri (art. 1530).

V. Mandatul

Mandatul este un contract consensual prin care o persoană se obligă a face ceva pe seama altei persoane (art. 1532). Mandatul poate fi gratuit sau salariat.

Mandatul trebuie să fie capabil de a contracta el însuși actul de a cărui îndeplinire însărcinează pe mandatar. Din contră capacitatea mandatarului nu importă; el nu contractează personal, ci în numele mandatului (art. 1538).

Mandatul poate fi special sau general. Cel special este dat pentru realizarea unui anumit act sau pentru o categorie de acte. Mandatul general, dat pentru ori ce acte, este valabil numai pentru contractarea actelor intrând în categoria actelor de administrație; de aceea, realizarea prin mandatar a unui act de dispoziție implică o împuternicire specială (art. 1535 și 1536).

Mandatarul este obligat să execute mandatul ce l-a primit, fiind responsabil de daune din faptul neîndeplinirii mandatului (art. 1539). El este dator a da socoteală mandantului (art. 1541), or de va fi încasat sume de bani în numele acestuia și le va fi încredințat în folosul său, va datori dobânzi (art. 1544).

Mandatul poate fi revocat de mandant ori când crede de cuviință (art. 1553). Mandatul se stinge și prin moartea uneia din părți sau prin renunțarea mandatarului (art. 1552 și 1556).

VI. *Imprumutul*

Imprumutul este un contract, prin care împrumutătorul dă împrumutatului un lucru pentru ca să se folosească de el, urmând apoi să-l restituie. Imprumutul este de două feluri: a) *Comodatul*, sau împrumutul unui lucru, care trebuie restituit și care este determinat în specie (art. 1560); comodatul este gratuit (art. 1561), împrumutatul fiind un deținător precar și riscurile, în timpul contractului, fiind pentru împrumutător. b) *Imprumutul propriu zis*, prin care cel care se împrumută devine proprietarul bunurilor împrumutate. El se obligă a restitui împrumutătorului aceeași cantitate și valoare de bunuri. Riscurile sunt, în acest caz, pentru împrumutat, fiind vorba de lucruri determinate nu în specie, ci în genere (art. 1576 și 1577). Imprumutul de bani comportă, de obicei, stipulațiunea unei dobânzi, cuvenită împrumutătorului, oșebit de restituirea la termenul stipulat a capitalului (art. 1587—1590).

VII. *Depozitul*

Depozitul este un contract, prin care depunătorul încredințează un lucru depozitarului care se obligă, cu sau fără plată, a păstra lucrul și a-l restitui în natură (art. 1591). Depozitul propriu zis, sau voluntar, se formează prin consimțământul părților urmat de predarea materială a lucrului (art. 1593), legea cerând pentru validitatea contractului de depozit și întocmirea unui act scris (art. 1597).

Depozitul necesar este acela în care depunătorul n'a putut alege pe un depozitar anumit, fiind nevoit să efectueze depozitul sub amenințarea unei situațiuni anormale (art. 1620); depozitul necesar poate fi dovedit cu martori, ori care ar fi valoarea sa (art. 1621).

GARANTAREA CREAŢELOR

În vederea apărării creditorului contra pericolului insolabilității debitorului, legea îi pune la dispo-

zițiune anumite mijloace pentru a dobândi o mai mare siguranță de a fi plătit. Aceste mijloace sunt *garanțiile speciale*, alăturate creanțelor. Fără ele, creditorul n'are decât o creanță chirografară, care este supusă legii concursului dintre creditori, afară numai de cazul când există între creditori cauze legitime de preferință (art. 1719). Aceste cauze care fac ca unui creditor să fie preferați celorlalți și plătiți cu preferință în mod integral, constituiesc garanțiile speciale. Ele se împart în *garanții personale* și *garanții reale*, după cum garanția este luată de o persoană, care se angajează a plăti alături de debitor, sau grevează un lucru, afectat în mod special la despăgubirea creditorului.

Fidejusiunea

Fidejusiunea este un contract, prin care o persoană se obligă față de creditor să îndeplinească obligațiunea debitorului, dacă acesta nu ar executa-o (art. 1652 și urm.). Obligațiunea fidejursorului este accesorie, fiind subordonată executării obligațiunii principale. Dacă fidejursorul plătește datoria debitorului, el dobândește față de acesta toate drepturile creditorului, fiindu-i subrogat în temeiul plății efectuate.

Fidejursorul urmărit poate opune creditorului beneficiul de discuțiune (art. 1662) sub anumite condițiuni, adică a cere ca urmărirea creditorului să fie exercitată mai întâiu contra debitorului și numai dacă nu se poate despăgubi, atunci să fie urmărit el, în virtutea obligațiunii sale accesorii.

Amanetul

Amanetul sau gajul este un contract accesoriu, prin care debitorul predă creditorului un bun mobil, pentru ca în caz de neexecutare a obligațiunii, să-l vândă și să se despăgubească din prețul obținut (art. 1685 și urm.). Legea cere pentru formarea și validitatea contractului de gaj remiterea efectivă a lucrului în primirea creditorului gajist și transcrierea actului de gaj în registrul tribunalului (art. 728 bis c. proc. civ.).

Nu mai *mobilele* pot fi date în gaj. Dacă gajul constă într-o creanță, actul de gaj trebuie să fie notificat debitorului creanței (art. 1687).

Constituirea unui gaj se traduce prin nașterea unui drept real asupra lucrului amanetat. Titularul acestui drept este creditorul gajist, care devine deținătorul lucrului și se bucură de un drept de retențiune până la plata integrală.

Vânzarea bunurilor amanetate nu se poate efectua decât prin mijlocirea justiției, la licitație publică (art. 1689); creditorul gajist are un drept de preferință asupra sumei realizate prin vânzare, fiind plătit înaintea celorlalți creditori ai debitorului.

PRIVILEGIU

Se înțelege prin *privilegiu* un sprijin pe care legea îl acordă unor anumite creanțe, socotind că trebuie să beneficieze de o favoare întemeiată pe natura lor (art. 1, 22).

Sunt mai multe categorii de privilegii: a) Privilegiile generale asupra întregului patrimoniu al debitorului.

torului, cari garantează anumite creanțe chirografare.
 b) Privilegiu general asupra tuturor mobilelor debitorului și privilegiu special asupra anumitor mobile.
 c) Privilegiu special asupra anumitor mobile cari sunt adevărate ipotece privilegiate.

Privilegiile generale asupra întregului patrimoniu al debitorului sunt:

1. Cheltuieli de judecată. 2. Privilegiul fiscolei. 3. Privilegiul avocaților pentru creanțele lor de onorarii (art. 42 al legii din 21 Februarie 1923); 4. Privilegiul salariatului (art. 7 al legii din 5 Aprilie 1929).

Privilegiile generale asupra mobilelor sunt:

1. Sumele cheltuite pentru înmormântarea debitorului; 2. Cheltuielile ultimei boli, făcute în curs de un an; 3. Salariile oamenilor de serviciu, calfe și lucrători; 4. Sumele avansate pe un interval de 6 luni pentru subsistența debitorului și familiei sale.

Privilegiile speciale asupra anumitor mobile garantează diverse creanțe chirografare. Cauzele de preferință, pe care se întemeiază aceste privilegii, se împart în mai multe categorii:

A) Privilegiul este bazat pe constituirea expresă sau tacită a unui amanet. Astfel este privilegiul locatorului asupra mobilierului adus în casă de chiriaș sau asupra recoltei și inventarului agricol al arendașului. În caz de neplată a chiriei sau arende, locatorul are dreptul să se despăgubească cu preferință din prețul vânzării mobilelor afectate privilegiului; el poate chiar revendica într'un anumit termen mobilele în mâna unui terț deținător.

B) Privilegiul este motivat printr-o considerațiune de îmbogățire a patrimoniului debitorului rezultând dintr'un fapt al creditorului. Astfel este privilegiul vânzătorului unui bun mobil, care n'a fost plătit (art. 1730); creanța sa este garantată de însuși lucrul vândut, care reprezintă o îmbogățire a patrimoniului debitorului. Acest privilegiu se stinge prin înstrăinarea obiectului de către debitor, sub rezerva exercitării de către creditorul privilegiat a acțiunii de revindicare într'un anumit termen. De aceeași categorie sunt privilegiul garantând sumele datorite pentru semințe și cheltuielile recoltei și privilegiul pentru cheltuieli făcute în vederea conservării unui mobil.

C) Privilegiul este întemeiat pe prezunția constituirii de gaj. Astfel este privilegiul cărașului, care poartă asupra obiectului transportat și care garantează creanțe născute din contracte de transport. De asemenea privilegiul haingului pe efectele călătorilor și privilegiul Statului pe garanțiile depuse de anumiți funcționari publici mănuiitori de bani, în vederea eventualei despăgubiri pentru actele abuzive ce le-ar săvârși în exercițiul funcțiunii lor.

Privilegiile speciale asupra imobilelor sunt adevărate ipotece, supuse publicității și înarmate cu dreptul de urmărire cu privire la imobilul afectat privilegiului. Creditorul privilegiat este plătit înaintea creditorilor ipotecari. Privilegiile imobiliare speciale sunt: al vânzătorului de imobil, al moștenitorilor (asupra imobilelor succesiunii, pentru garantarea împărțelii efectuate și a sumelor cu cari a rămas dator drept sultă unul din copărtași) și privilegiul arhitecților,

antreprenorilor și lucrătorilor asupra imobilului clădit sau reparat pentru garantarea sumelor datorite de proprietar (art. 1737). La această enumerațiune se adăuga privilegiul implicit (adică dreptul de a fi plătiți cu preferință) al creditorilor succesiunii, cari au obținut separațiunea, patrimoniul succesor al de al moștenitorului (art. 781 și 1743).

Privilegiul vânzătorului de imobil se întemeiază pe motivul îmbogățirii cumpărătorului prin transmiterea proprietății imobilului al cărui preț trebuie să-l plătească; creanța prețului este garantată prin însuși imobilul.

Privilegiul vânzătorului la naștere prin transcrierea actului de vânzare în registrul tribunalului. De altfel oricare privilegiu imobiliar trebuie transcris atât cele imobiliare speciale cât și cele generale purtând asupra imobilelor, cum este privilegiul cheltuielilor de judecată (art. 1738 și 1739).

IPOTECA

Ipoteca este o garanție reală și accesorie, care constă în afectarea specială a unui imobil la plata unei creanțe determinate. Numai imobilele pot fi ipotecate (art. 1751), iar dintre acestea, numai cele ce sunt în comerț.

Ipoteca se întinde implicit asupra tuturor accesoriilor imobilului, precum și asupra ameliorărilor aduse imobilului după constituirea ipotecei (art. 1777).

Ipotecile sunt dedonăfeluri: legale sau convenționale.

Ipoteca legală ia naștere în temeiul unei dispozițiuni legale, pentru garantarea intereselor unor persoane anumite, ale căror bunuri sunt administrate de reprezentanții lor. Ipoteca garantează drepturile eventuale ce ar putea avea aceste persoane, drepturi reprezentând echivalentul pagubelor provocate de actele abuzive ale acestor administratori. Sunt trei ipotece legale:

A) Ipoteca minorului și interzisului asupra imobilelor tutorului; inscripțiunea ipotecară este luată în registrul tribunalului în urma deliberării consiliului de familie, care fixează suma de înscris și determină imobilele asupra cărora se va lua inscripția.

B) Ipoteca femeii măritale sub regimul dotal, asupra imobilelor bărbatului. Ipoteca garantează creanțele ce le va putea avea femeia la desfacerea căsătoriei contra bărbatului, pentru restituirea dotei alienabile. Femeia măritată sub un alt regim decât cel dotal nu se bucură de această garanție.

C) Ipoteca Statului asupra imobilelor anumitor funcționari mănuiitori de bani publici, pentru garantarea unor eventuale delapidări.

Ipoteca convențională naște din voința părților, sub forma unui contract accesoriu de garanție a executării unei creanțe (art. 1749). Ipoteca convențională este un contract solemn, deoarece trebuie să fie constatată printr'un act autentic (art. 1772). Validitatea de fond a ipotecei este legată cu capacitatea constitutorului de a putea fustrăina (art. 1769):

Specialitatea și publicitatea ipotecilor

Regimul ipotecar român este caracterizat prin două condițiuni esențiale: specialitatea și publicitatea.

Orice garanție ipotecară trebuie să fie determinată atât în privința individualizării imobilului afectat ipotecei, cât și în privința valorii creanțelor garantate. Această regulă constituie *specialitatea* ipotecei și este comună ipotecilor convenționale și legale. Nu există, în dreptul român, ipoteci nedeterminate, fără indicațiunea sumei garantate, și nici ipoteci generale, care să greveze toate imobilele debitorului. Ipoteca în privința sumei garantate și a imobilului grevat este nulă.

Legea supune orice ipotecă convențională sau legală la o *publicitate* specială, în interesul terților, publicitate care constă în *inscrierea* ipotecei într'un registru special al tribunalului situațiunii imobilului (art. 725 c. proc. civ.).

Rangul ipotecilor

Nu există egalitate între creditorii ipotecari; ei nu vin niciodată în concurs. Drepturile lor sunt succesive, în înțelesul că ei sunt plătiți din prețul vânzării imobilului ipotecat, unul după altul, după o garanție numită *rang*, care se determină după ordinea înscripțiunii în registru — indiferent dacă este vorba de ipoteci convenționale sau legale.

BIBLIOGRAFIE

- D. Alexandrescu, Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român (15 volume), București.
 Matei Cantacuzino, Elemente de drept civil.
 Fenet, Recueil complet des travaux préparatoires du Code civil (15 volume, 1827), Paris.
 G. Fétis, Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain, 1926.
 C. Hamangiu, I. Rosetti Băldescu și Al. Băicoianu, Tratat de drept civil român (3 volume, 1928), București.
 Locri, Législation civile, criminelle et commerciale de la France (31 volume, 1827), Paris.

Drepturile creditorilor

Creditorii ipotecari se bucură de două foloase însemnate, cari sunt specifice naturii creanțelor ipotecare: ei au dreptul de preferință și cel de urmărire.

Dreptul de preferință este o favoare a legii de a fi plătit înainte de ceilalți creditori și integral.

Dreptul de urmărire este o prerogativă specială a garanției ipotecare. În baza lui, creditorul păstrează neatinsă facultatea de a proceda la vânzarea silită a imobilului ipotecar, în mâna oricui, chiar dacă ar fi fost înstrăinat de debitorul constitutor al ipotecei (art. 1790); dreptul real creat de ipotecă urmează imobilul în mâinile oricărui terț dobânditor. Dacă debitorul nu-și îndeplinește obligațiunea, creditorul pornește urmărirea imobilului pe calea execuțiunii silite (art. 493 și urm. c. proc. civ.).

Pentru a preîntâmpina pericolul de evicțiune ce amenință pe dobânditorul unui imobil ipotecat, legea pune la dispoziția acestuia o procedură numită *purgă*, care îi permite de a libera imobilul de toate privilegiile și ipotecile ce-l grevează, oferind creditorilor prețul imobilului (dacă l-a cumpărat) sau valoarea lui (dacă l-a dobândit cu titlu gratuit) și aceasta chiar dacă creanțele privilegiate sau ipotecare n'au ajuns la scadență (art. 1801 și urm.).

f. r.-b.

- S. G. Longinescu, Legi vechi românești și izvoarele lor.
 — Istoria dreptului românesc, 1908.
 C. Nacu, Dreptul civil român (8 volume, 1901), București.
 I. Peritz, Istoria Dreptului Român, 1915.
 G. Plastara, Curs de drept civil român (8 volume, 1927), București.
 Andrei Rădulescu, Cultura juridică românească în ultimul secol, 1922.
 — Jurisconsultul Andronache Donici, 1930.
 — Izvoarele codului Culfimachi, 1926.
 — Șasezeci de ani de cod civil, 1926.

AER CU STEMA MOLDOVEI DIN 1777

LEGISLAȚIA PENALĂ

IZVOARELE LEGISLAȚIILOR PENALE

VIECHILE PRAVILE

Cele dintâi pravile cunoscute la noi, au fost cele romane imperiale și comentariile de juristi bizantini, ca Mihail Attaliat din sec. XI, Valsamon din sec. XII-lea, Harmenopol, Vlastari, cuprinseser în Malaxōs, sau în alte manuscrise¹⁾, iar din pragul sec. XVII-lea, poate priu Leunclavius.

Pe aceste căi «pravilele împărătești» au fost uneori folosite la noi, înainte de a se tipări pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

Faptul că astfel, încă din secolul al XV-lea, prelucrări, sau spicuiuri din pravilele împărătești, circulau în principatele române, a fost interpretat de Dimitrie Vodă Cantemir, în «*Descrierea Moldovei*», menită să-i preamărească trecutul, în sensul că «Alexandru cel Bun a primit dela împăratul din Constantinopol colecția de legi, zisă Vasilicale și, din vastitatea lor spicuind, a stabilit dreptul (ius) ce și acum se folosește în Moldova». De aci s'a dedus existența unei pravile a lui Alexandru cel Bun, iar profesorul S. G. Longinescu s'a străduit să dea de urmele ei. Pentru dănsul termenul de «*zacon*» din vechile documente, trebuia să se refere la această legiuire, uitând că se întâmplă și în Muntenia. Înainte de a fi sfârșit merituosă sa lucrare de comparație între pravila lui Vasile Lupu și compilația lui Prosper Farinaccius, constatând potriviri între unele sentințe dinainte de pravilă, și această pravilă, Longinescu conchidea că dispozițiile din pravilă, câte nu le găsiser încă în Farinaccius, erau luate din legiuirea lui Alexandru cel Bun. Așa spre pildă, atribuia acestui Domn paragraful 175 din pravila lui Vasile Vodă, care iartă de pedeapsă pe «cel ce de mare sărăcie va fura... atât cât va mânca și cât se va îmbrăca»... și-l comenta astfel: «Această rânduială, revoluționară pentru mulți oameni, chiar din cei mai înaintați de azi, nu se afla pe acea vreme în nici o legiuire mîreană. Însă, în Decretalia Gregorii IX s'a alcătuit, ex poenitentiali Theodori, cap. 3 al titlului 18, de furtis, cartea 5-a din Corpus iuris canonici, care sună: «Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis, furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, poeniteat hebdomadas

tres». «E foarte cu puțință, continua Longinescu, ca preoții catolici să fi atras luarea aminte a lui Alexandru cel Bun asupra acestei rândueli din Decretalia. În orice caz, acestui paragraf credem noi că trebuie să se datorească și porecla Domnitorului nostru...; a trebuit să i se zică «cel Bun» acelaia care în legiuirea sa făcuse loc unui asemenea paragraf în folosul sărăcimii din întreaga țară». Puțin în urmă însă, sfârșind studiul comparativ între pravila lui Vasile Lupu și compilația lui Farinaccius, Longinescu putea constata că numai cele 94 paragrafe dela început nu erau luate din acesta, iar acele paragrafe fiind «*leges colonariae*» imperiale, era silit să reducă la atât pretinsa legiuire a lui Alexandru cel Bun. Dispoziția despre hoțul sărac era luată și ea din Farinaccius, care, el și nu Alexandru cel Bun, o împrumutase din «*Corpus iuris canonici*».

Pravila dela Govora, sau pravila cea mică a lui Matei Basarab, publicată la 1640, este și ea un nomocanon tradus din slavonește de Mihail Moxalie și conține și oarecare dispoziții de drept mîrean, mai ales penale.

Pravila lui Vasile Lupu dela 1646, cuprinde, în 94 paragrafe, *leges colonariae* din vremea împăratului Leon Isaurul (sec. VIII), luate însă dintr'un manuscris grecesc în care lipseau unele paragrafe; apoi, restul, până la totalul de 1254 paragrafe, este luat parte, dind dreptul din pravilele împărătești, parte din «*Praxis et theoricæ criminalls*» a lui Farinaccius. Acestea din urmă nu sunt însă traduceri directe din textul latin al glosatorului italian. Sunt spicuiuri, când rezumate, când amplificate, făcute în grecește de unul din învățații dela curtea lui Vasile Lupu, probabil de Meletie Sirigos, de care știm că era jurist și că tradusese din Institute și din Ecloga, și tălmăcite apoi din grecește în românește de logofătul Ilustratie. Nu-i de mirare că lucrarea lui Farinaccius să fi fost cunoscută de eruditul grec, deoarece aparțină ei a avut un mare răsunet, iar prima parte s'a tipărit între 1597-1607 la Veneția, unde trăia atunci o însemnată colonie grecească. Izvorul principal al lui Farinaccius îl constituie însă tot «pravilele împărătești».

Pravila cea mare a lui Matei Basarab dela 1652, cuprinde: 1). «Indreptarea legii», compusă și ea: a) din pravila lui Vasile Lupu; b) o traducere de un

¹⁾ Pentru asemenea manuscrise la noi, C. Erbiceanu, în *Revista teologică*, III, 213—214, 224, 229, 247. — Șt. Berchelet, *Schiță de istorie*, p. 31.

Daniil Panonschi după manualul lui Malaxòs, dar după alt exemplar decât cel tradus de Eustratie în Moldova la 1632; 2). «Nomocanonul Dinnezeu», al lui Ioan Comnenul (cantoanele sf. Apostoli, soboarele), după un manuscris găsit la Gheorghe Caridi, vistier, originar din Trikke, ținutul Ianiuei, bunicul cronicarului Radu Popescu. Textele luate din aceste diferite izvoare sunt amestecate, spre a fi grupate pe materii. Este de observat că în această prăvălie se citează de multe ori împărații Leon și Constantin, adică Ecloga, utilizată de Malaxòs (glavele 24, 204, 213—214, etc.), precum și Hanneopol (glavele 2, 57, 216 și urm., 255, 261 și urm. etc.).

Din pravilele împărătești, traduse în legiuirile lui Vasile Lupu și Matei Basarab, spicuesc principalele pedepse:

Scoalea ochilor pentru cel care gonește un păzitor de vite, așa că acestea, rămase în voie, cad pradă fiarelor; pentru cel care fură a treia oară.

Tăierea mâinilor, pentru cel care, fără a aștepta judecata, taie tufe de vie, sau pomi, ai vecinului; care pune foc la un grajd, sau la o magazie cu fân, sau paie, care dărâmă casa, sau gardul altuia, spre a folosi materialul; pentru paricid (care apoi este și ucis).

Tăierea în bucăți a cadavrului paricidului.

Insemnarea la nas a celui care fură a doua oară lucruri de puțină valoare; a slugii care fură întâia oară dela stăpân; a hoțului din biserici; a hoților (mijlocitor de femei) în recidivă; a mamei care-și prostituiază fiica.

Arderea de viu a celui care pune foc la o casă, sau arie; a hoțului de lucruri sfințite din locuri sfințite; a slugii care răpește pe femeia sau fiica stăpânului.

Arderea cadavrului falsificatorilor de monedă și sodomistilor.

Plimbarea goi și bălăia în public a bigamilor; a hoților; la prima greșală; a săracilor care seduc fecioare; a bărbatului care-și prostituiază soția; uneori a suduitorilor.

Turnarea de plumb topit în gură dascăliței care-și corupe eleva.

Legarea de cozile cailor, a slugii care vinde pe feciorul, sau robul altuia, precum și a paricidului.

Spânzurătoarea; pentru: cel care dă drumul noaptea din grajd oilor și acestea sunt mâncate de fiare; omul de rând care a comis mai multe tâlhării, sau a furat de mai multe ori la drumul mare; cel care fură a treia oară lucruri de mică valoare; sluga care fură a doua oară dela stăpân; hoțul de lucruri sfințite din locuri sfințite; omul de rând care vinde pe fiul, sau sluga cuiva; pentru ucigași; răpitori de fecioare și de femei cinstite; bigami în vârstă matură; seducători, la a treia înfăptuire; incestuoși în gradele cele mai apropiate de rudenie.

Tăierea capului, pentru: tovarășul care a cheltuit banii ce trebuia să predea tovarășiei; percepitori de taxe ilegale; falsificatori de monede, în unele cazuri; sodomisti; bărbați care-și prostituiază soția, sau fiica, ori în casă de toleranță; îndemnători la lepădare de călugărie; suduitori față de domnie; atentatori la viața înalților dregători.

Munca în mine, pentru: boerul recidivist în tâlhării la drumul mare; cel care a furat numai odată la drum; boerul care vinde pe fiul, sau robul cuiva; cel care fură întâia oară un animal domestic; bigami; suduitori uneori.

Surghiunul, pentru: boerul care a fracturat spre a fura; tovarășul care irosește banii tovarășiei, încredințați lui; vameșul care dela sine impune taxe; în unele cazuri pentru suduitor. În *Vasilicale* se prevede această pedeapsă pentru falsificator, dacă este om liber.

Bălăia, pentru: cel care fură animale, unele agricole, sau recolte; care intră cu vite în ogorul altuia; umblă cu măsuri false; otrăvește câine ciobănesc; arde gardul unei vii; seduce fecioară.

Cazna se prevede pentru a descoperi furturi, omoruri, otrăviri; complicitate, dacă bănuții sunt oameni de rând și excepțional pentru «oamenii buni», cu «nume bun». Dispozițiile sunt luate din *Parinaccius* și oglindesc dreptul apusean.

Rușinarea, pe urma căruia vinovatul rămâne «fără cinstire înaintea tuturor» și «fără credință în tot locul», nu poate dispune de averea sa, nici moșteni, lovește pe: hoțu; suduitor; sodomisti; difamatori, în unele cazuri; pe cei cari s'au lepădat de călugărie; pe copiii otrăvitorului.

Amende pentru: cel care reține pe țărânul altuia; fură plug; mută hotar pe ascuns; boerul ucigaș (în unele cazuri); bogatul care seduce fecioară.

Confiscarea averii însoțește uneori alte pedepse, precum pentru suduitori (în unele cazuri), pentru violenții față de domnie.

Despăgubirea valorii, sau mai mult decât valorii, lucrului pradat.

Pierderea zestrei, pentru soția adulteră.

Circumstanțe atenuante sunt: mânia, vârsta, beția, nebunia, obiceiul țării, ascultarea de ordine, slăbiciunea fizică, sau intelectuală, somnul, dragostea «care seamănă cu beția», binele făcut mai înainte de cel vinovat, sau de înaintașii lui.

Nu se pedepsesc ca hoți: cel care fură ceva de egală valoare cu ceea ce i se datorește, sau spre a glumi, sau prea puțin, spre a mânca și a se îmbrăca; sluga care fură cât salar are să ia; fiul care fură pe tatăl său, femeia pe soțul ei.

Nu se pedepsesc ca ucigași: cel care-și omorâ soția sau fiica, surprinse în flagrant delict; care se află în legitimă apărare; femeia, sau fecioara care răpune imediat pe siluitor.

Recidiva se pedepsește mai aspru. Așa spre pildă, cel care fură a doua oară lucruri de mică valoare, este însemnat la nas; cel care fură a treia oară, poate fi osândit la scoaterea ochilor, sau la moarte. Hoții, la prima înfăptuire, sunt plimbați goi prin târg și bătuți, a doua oară sunt însemnați la nas, a treia oară osândiți la moarte. Boerii recidiviști sunt pedepsiți ca oamenii de rând.

Pedepse diferite sunt prevăzute pentru aceeași vină. Astfel, pentru hoții din biserici, arderea de viu și spânzurătoarea; pentru bigami, plimbarea goi pe uliță, ocna, spânzurătoarea; pentru mutarea de hotar, amenda, sau pedeapsa «ca un fur»; pentru paricid,

tăierea mâinilor, sau legarea de cozile cailor; pentru sudiitori, pedepsele sunt cele mai felurite, cum am văzut.

Cinulul de pedepse este frecvent. Așa, paricidului i se taie mâinile, sau se leagă de cozile cailor, apoi este omorât, iar cadavrul său este tăiat în bucăți. Biganul și acel care-și prostituiază soția, sunt plimbați goi pe un măgar și apoi, cel dintâi bătut, iar cel de al doilea ucis. Sodomistul este ucis și cadavrul său ars.

Azulul în biserică nu folosește răpitorului de femei, ucișului, adulterului.

Foarte des pedeapsa este lăsată la voia judecătorului. Un exemplu tipic este ucel al sudălmii. Într-o glavă a pravilei lui Matei Basarab, se poate citi: «Cum va fi cel ce a sudnit și ocărit, îl vor socoti (judecătorii); deci sau îl vor goni și-l vor scoate din moșia lui și-i vor lua bucatele domnești, sau îl vor trimite la ocnă, sau va rămâne fără cinste, sau să-l poarte pe ulițe prin tot târgul, sau să pată altă pedeapsă, după cum va fi voia judecătorului, că are judecătorul puterea la lucruri de acestea să certe și cu moartea». Chiar în cazuri de ucidere, din vreo 80 de spețe, peste 50 sunt lăsate la voia judecătorului.

Categoria socială căreia aparține infractorul joacă un rol important. Așa spre pildă, cum am văzut, pentru aplicarea caznelor. Pedeapsa corporală este privită ca mai grea pentru boer, decât pentru un om de rând, iar amenda, chiar mică, mai grea pentru acesta. Sunt însă fapte pentru care boerul merită să fie pedepsit mai aspru decât omul din popor: spre pildă pentru hainire față de Domn și de țară, proxenitism, recidivă în fapte care ar atrage bătaia în târg, sau ocnă; în asemenea cazuri, va fi deci pedepsit ca și omul de jos.

Și după ce am avut aceste pravile tipărite în românește, s'a recurs și mai departe la pravile grecești. Astfel în Muntenia la 1657, deci puțin după publicarea pravilei lui Matei Vodă, divanul cercetează și pravila românească și pe cea grecească.

În acea vreme, la 1647, Anibal Fabrotus publică în șapte mari volume, în grecește și latinește, cele 60 cărți ale «Vasilicelor» propriu zise. La 1672, Beveregius tipărește «Synodicon, sive pandectae», în două volume, reproducând și pe Vlastari.

Harmenopol a fost utilizat direct, mai ales după ce a fost tipărit în limba greacă modernă, la 1744, de Alexie Spanos din Veneția, după ediția dela 1540 a lui Sualenberg, pe care o găsisse la Adrianopole. Au urmat ediții, tot în Veneția, la 1766, 1793, 1805.

La 1744, divanul muntean își întemeiază o sentință pe «tomul al patrulea al cărților împărătești», list (adică pagina) 412, 449, 514, 538—539. Aceste trimiteri se referă la volumul IV din publicația lui Fabrotus.

La 1753, în Moldova, mitropolitul judeca după «sf. pravilă» și anume: «cărja arhierilor»; pravila lui Vlastari¹⁾; Harmenopol și o novelă (neată) a lui Leon împărat, cu trimiteri la pagini care corespund cu ediția lui Harmenopol dela 1744.

La 1754, din porunca mitropolitului Iacov al Moldovei, se traduce în românește, de călugărul Cosma și se tipărește la Iași, «Vactiria», adică cărja arhierilor, după ediția grecească, dela 1645, a arhimandritului Iacov dela Ianina. Tot în Moldova, la 1765, mitropolitul și boerii citează, într-o pricină, mai multe pasagii din Harmenopol, cu trimiteri la «carte» «titlu» și «frunză» (pagina) ce se potrivesc ediției dela 1744. Dispozițiile penale din manualul de legi al lui Mihail Potino din Muntenia, la 1765—1766, sunt luate din cartea 60 a «Vasilicelor». Harmenopol este invocat într-o jalbă dela 1772. Nu știu dacă la el, sau la publicația lui Fabrotus, se referea Alexandru Vodă Ipsilanti când, în pravila sa dela 1780, în capitolul despre departamentul vinovaților, zicea că se va judeca «după pravilele cele împărătești», care «tălmăcindu-se pe limba românească, le-am așezat Domnia mea în deosebită carte». Această tălmăcire nu ni s'a păstrat.

În Muntenia, la 1785, o hotărâre privitoare la hoți de cai, citează «pravilele», fără altă precizare. La 1792, pentru pedepsirea unei femei, care avea casă de întâlnire, se menționează «cartea 7, list (pagina) 37 din pravilă», trimitere ce n'am putut identifica. La 1794, pentru un țaran care răpise o fată de moșnean, se invocă pravilele împărătești, cartea 60, titlul 58, care se găsește în volumul 7 din Fabrotus. La 1795, pentru un țigan beat, care voise să siluiască o femeie, se citează cartea 60, titlul 39. La 1801, pentru un tânăr care înjunghiasse pe altul, judecătorii se referă la Harmenopol, list (pagina) 244, ceea ce pare a fi o greșală de tipar în loc de pagina 444 din ediția dela 1744. La 1803, pentru îngăduirea compoziției între un ucigaș și familia victimei, se trimit la pravile, cartea 60, titlul 26, indicație greșită. La 1812, pentru niște ucigași, se citează corect cartea 60, titlul 51. La 1820, pentru calpuzani, se invoacă «pravila». În Moldova se citează uneori Harmenopol. Acolo, între 1814—1816, se și începe o traducere a «Vasilicelor», după Fabrotus.

Astfel, vechile noastre pravile au fost tot legiuirile romane imperiale. În această categorie intră și pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu, ca niște simple traduceri.

Pravila lui Andronache Donici, dela 1814, care n'a avut putere oficială în Moldova¹⁾, dar a fost atât de folosită în Basarabia, reproduce și ea, în cap. 41 «Despre pricini de vinovații», pravilele împărătești, printre care și Ecloga (după Leunclavius, Harmenopol) și Vasilicalele, editate de Fabrotus.

Tot din pravilele împărătești, dar mai înblănzindu-le, mai ales în textul ce s'a tipărit, față de un proiect sunt luate pedepsele din *codul Caragea*, partea V, «Pentru vini».

Pravila lui Andronache Donici, dela 1814, prevede pedepsele aspre din Ecloga și Harmenopol: *pierderea capului*, pentru ucigași de orice vârstă, incestuoși, sodomisti, otrăvitori, incendiatori; *tăierea organelor genitale*, pentru împreunare cu dobitoace; *tăierea mîi-*

¹⁾ Un ms. a lui Vlastari se afla, la 1727, în biblioteca mănăstirii Barnovschi, lângă Iași (Hurmuzaki, XIV, 909).

²⁾ Nu este menționată nici în hrisovul de promulgare a codului Calimachi, nici în amănunțim dela 1819 a boerilor către Mihail Sutoz (Urlicar, IV, 207).

nilor, pentru falsificare de monedă, profanare de cadavre și lovire cu sabie; *scoaterea ochilor*, pentru furt din altar; *lundare*, pentru cel care strică o față cu voia ei; *lăierea nasului*, pentru raporturi cu călugărițe, adulter, seducere de fecioare; *arderea de viu*, pentru paricid; *talionul*, pentru cel care scoate ochiul altuia; *lemnul*, pentru cel care găsește hârtie de ocară și batjocură la adresa cuiva și n-o distruge. În plus, Donici prevede *șeapa* pentru marii tâlhari și *surghiunul* pentru plastografi.

În Codul Caragea, dela 1818, partea V «Pentru vini», găsim ca pedepse: *moartea* pentru omoruri premeditate, sau făcute la mânie, cu arme; pentru tâlhărie la drumul mare, tâlcători de monedă; *tăierea nărilor*, pentru falsificare de semnătură, sau pecete domnească; *bătăia în lărg*, pentru hoți și martori mincinoși; *ocna*, pentru gazdele de tâlhari, hoți recidiviști, falsificatori de acte particulare; *surghiunul la mânăstire*, pentru ucigași din beție sau din mânie, dar fără arme și pentru soți adulteri; *lemnul*, pentru mofluzi; *tavlopalia*, pentru calomnatori; *despăgubirea* dela ucigașii bogați, tâlhari, hoți și mofluzi. Ca și vechile pravile, Codul Caragea dă o deosebită atenție *necinsării* cuiva (capitolul IX) și tot ca pravilele lasă la aprecierea judecătorului să aplice vinovatului, amendă, bătaie, închisoare sau surghiun.

Toate pravilele vechi, sau inspirate din cele vechi, pe care le-am enumerat, au caracterul comun că pedepsele aflictive precumpănesc asupra celor private de libertate și că se lasă multă libertate judecătorului în aplicarea lor.

Din chiar expunerea ce precede, reiese că nu poate fi vorba de o strictă aplicare a pravilelor în trecutul nostru.

Mai întâi, înseși pravilele se refereau foarte des la voia judecătorului.

Apoi, pedepsele pentru aceleași fapte variau de multe ori dela un paragraf la altul, tocmai din cauza caracterului de compilație al pravilelor.

Pe când, în occident, legiștii s'au străduit să aleagă între textele contradictorii și între interpretările variate, la noi studiul juridic începe abia spre sfârșitul sec. XVIII-lea.

În sfârșit, la noi, Domnul a rămas constant singurul suprem judecător. El cumula toate puterile statului și dreptul său de a pedepsi se cumula cu acela de a ierta de pedeapsă. În consecință, el ținea, sau nu, seamă de pravile, le aplica, sau nu, după libera lui voință.

În aceste condiții, dacă chiar despre vechiul drept penal francez s'a putut spune că se caracterizează prin arbitrarul judecătorului, mai vătos se potrivește această apreciere dreptului nostru.

CONDICA PENALĂ SUTZU-STURDZA DIN MOLDOVA

Îndeletnicirea cu studiile juridice începe în Principatele române din a doua jumătate a sec. XVIII-lea. Se succed, de atunci, câteva opere legislative. La 1765—1766, Mihail Fotino întocmește în Muntenia, un manual de legi, care se și promulgă. În Moldova, la 1773, un al doilea logofăt Toma, originar, pare-se din Castoria, poate Cară, traduce «Instrucțiunile M. S.

I. Ecaterina II, pentru comisia însărcinată să alcătuiască un nou cod de legi». La 1780, în Muntenia, Alexandru Vodă Ipsilanti promulgă al său «Syntagma nomicon» și ordonă traducerea, ce nu și s'a păstrat, a «pravilelor împărătești». La 1804, în Moldova, din ordinul lui Alexandru Vodă Moruzi, paharnicul Toma Cară, ajutat de Toma Luca și Const. Negri, traduce «Hexavivlos» al lui Harmenopol. Tot în Moldova apare, la 1814, codul, neoficial, al lui Donici, iar la 1817, frumoasa legiuire civilă a lui Scarlat Vodă-Calimachi. În Muntenia, dela 1 Septembrie 1818, avem codul lui Ioan Caragea.

La 1819, în Moldova, Mihail II Sutz, urmașul lui Calimachi, consultă pe boerii divanului asupra «obiiceiurilor ce sunt afară de pravilele împărătești și dacă acestea ar avea mai puternică lucrare decât pravilele». Boerii răspund în Noemvrie. Pomenesc de legiuirea lui Alexandru cel Bun, cu singura referire la Dimitrie Cantemir, de pravila lui Vasile Lupu și de codul Calimachi, a cărui traducere în românește o cer. Apoi, pentru a arăta puterea obiceiului, se referă la «pravilele împărătești», tomul I (ceea ce însemnează volumul I al Vasilicilor editate de Fabrotus), partea 2 (înțelegând cartea 2 din «Vasilice»), cap. 44, list (adică pagina) 32, cap. 41, list 31, cap. 52, list 32, care dau obiceiului putere ca și pravilelor, și chiar mai mare, dacă sunt în desacord. În sfârșit boerii arată că sunt de alcătuit condicile pentru orânduiala judecătorească, cea neguțătorească, cea criminalicească, a poliției și agronomicească. Din toate acestea s'a înfăptuit, la 1820, condica criminală, dar nu s'a promulgat decât la 1826.

Când știm că printre legiștii Moldovei, pe vremea lui Mihail II Sutz, era și sasul Christian Plectenmacher¹⁾, nu-i de mirare ca pentru legiuirea penală de atunci să se fi luat de model codul austriac.

Codul penal al Moldovei conține unele declarații principale care lipsesc din modelul austriac, pentru că nu-și au locul în texte pozitive de legi.

Astfel, în fruntea codicei criminale, § 1 glăsuiește că «Stăpânirea este datoare a purta grijă pentru siguranța supușilor ei, încât atârna către persoanele, către cinstea, dreptățile și averea lor», iar § 3 completează că această îndatorire «este temelul jurisdicției cei obștești și cea mai înaltă care se cuvine stăpânitorului».

Se știe că protecția socială, ca fundament al dreptului de a pedepsi și asigurarea acestei protecții, ca scop al pedepsei, sunt principii ale lui Beccaria.

Aceste paragrafe par inspirate din «Instrucțiunile M. S. I. Ecaterina II pentru comisia însărcinată să întocmească proiectul unui nou cod de legi». Aceste instrucțiuni, întemiate mai ales pe Montesquieu și Beccaria, cuprindeau următoarele articole: «Trebuie ca legile să asigure siguranța fiecărui cetățean în parte» (art. 15); conservarea statului cere: «menținerea ordinii în interior, a liniștii și siguranței fiecăruia în parte și a tuturor de obște» (art. 577);

¹⁾ Despre acest pravilist, de care d. Andrei Rădulescu s'a ocupat în mai multe rânduri se mai găsește informații și în *Korrespondenzblatt*, din Sibiu, 1926, p. 113—122, și 1929, p. 16—17.

într'un stat monarhic, administrarea justiției care nu hotărăște numai de viața și de averea, dar și de cinstea cetățenilor, cere cercetări scrupuloase» (art. 102).

Paragraful 173 din codul Sutzu-Sturdza zice apoi că «Pedepsele faptelor criminalicești s'an orânduit de către pravilă pentru ca să păzească liniștita petrecere și politiceasca siguranță a obștei», iar paragraful 180 adaugă: «Pedepsele cele mai neapărat trebuincioase pot fi acelea care vor face cea mai puternică lucrare în sufletele oamenilor, încât fiecare, înspăimântându-se, să se ferească de urmările cele rele, cum și acelea care ar putea fi mai puțin aspre la începutul vinovaților..., căci sfârșitul orânduirii pedepselor nu este numai ca să se muncească trupul vinovaților, dar ca să se înțelească și să se înfrâneze de a face asemenea urmări și a se da pildă și altora». Partea aceasta finală este inspirată din Beccaria.

Ca o consecință, citim în § 181: «Ingrozirea pedepsii, pentru ca să aibă desăvârșit lucrarea ei, se cuvine ca aceea ce este prin pravilă hotărât, să fie nestrămutat. Căci deși vor fi pedepsele mai mărunte, însă cu hotărîrea de a nu se ierta, atunci vor face mai tare lucrare în sufletele tuturor decât frica unei pedepse mai aspre cu nădejde de scăpare». Sunt chiar cuvintele lui Beccaria, și formulează principiul de care era călăuzit și codul austriac dela 1803.

Multe din paragrafele codului penal al Moldovei sunt numai inspirate, sau extrase din articolele corespunzătoare ale codului austriac, nu sunt adică simple traduceri. Altele nici nu se aseamănă; astfel din 97 paragrafe sau articole ale codului moldovenesc, numai 43 își găsesc corespondenți în codul austriac și încă nu totdeauna exacti.

Sunt apoi deosebiri între pedepsele prevăzute în cele 2 coduri:

Pedeapsa cu moartea figurează în amândouă. De asemenea izgonirea din țară pentru străini.

Tot astfel bătaia sau certarea trupească. În codul Moldovei are însă 3 nuanțe: în târg, la fața locului și la poarta Curții domnești.

Înfierarea, care lipsea din codul bavarez, se făcea după codul austriac prin aplicarea pe partea stângă a trupului a literei R și a inițialei numelui provinciei unde s'a pronunțat sentința (art. 22). În codul Moldovei nu era menționată; știm însă că «imbaurarea făcătorilor de rele» s'a practicat și s'a desființat formal abia la 1840.

Expoziția la carenă din codul austriac (art. 19), ca agravare de pedeapsă, pe o estradă înaltă, în vederea publicului, trei zile de rând, câte un ceas, cu lanțuri la mâini și picioare și cu o tăbliță pe pieptul vinovaților, arătându-se fața lui, în codul Sutzu-Sturdza era «defăimarea în public» tot ca ngravare de pedeapsă «cu cetirea faptei întru auzul obștii în trei rânduri» (§ 205, 215, 219, 228).

În amândouă codurile exista pedeapsa pierderii funcțiilor (la noi a cinurilor) și a nobleței (la noi a evgheniei) și în plus, la noi, pierderea scutelnicilor, un privilegiu necunoscut în Austria.

Pe când în codul austriac nu se prevedea ca pedeapsă privativă de libertate decât închisoarea, cu

trei regimuri diferite și uneori cu munca silnică, sau cu postire, codul penal al Moldovei cunoștea: oca, temnița, închisoarea la cămara domnească (spre pildă § 198) și închiderea la mănăstire.

În codul Sutzu-Sturdza se mai prevedeau următoarele pedepse care lipseau din codul austriac:

Globirea la cutia nărilor;

Inscrierea plastografilor în «condica șireților» (§ 253, punct 3, alineat 3), măsură de siguranță, destinată a preveni noi infracțiuni.

Spânzurarea chipului falșilor frauduloși în 4 locuri ale orașului, cu arătare în scris a faptei lor, un fel de carcan în efie (§ 246);

Îmbăcărea în straie țărănești pentru oamenii de cinste ce se făceau vinovați de înaltă trădare, sau de plastografie (§ 189, 253, 1);

Tavtopatia, adică talionul pentru clevetitor care părăște pe altul în judecată pentru o vinovăție criminală ce se dovedește a fi neadevărată (§ 259).

Foarte des aceleași fapte erau pedepsite altfel în cele două coduri.

REGULAMENTUL ORGANIC

În Moldova, art. 355 al Regulamentului prevedea că «schingiunile și toate silnicele mijloace pentru a sili pe învinovații la vreo mărturisire sunt oprite. Osândirea de slujire se oboară. Confiscarea de avere, fiind împotriva obiceiului și legii pământului, nici odinioară nu va putea a se înființa. Domnul va putea ușura pedeapsa osândei». În Muntenia, art. 298 al aceleiași legiuiri, dispunea: «Domnul va putea să micșoreze pedeapsa vinovaților și încă a-i ierta la unele întâmplări. Pedepsele cu tăierea mâinilor, sau cu moarte, precum și cazna și muncile, se strică și se desputernicează... Osânda confiscării avuturilor, ca una ce este împotriva pravilei și a obiceiurilor țării, nu se va putea urma niciodată».

Așa dar, Regulamentul organic, spre deosebire de acel al Moldovei, desființa și pedeapsa cu moarte, și anume asupra propunerii lui Kiseleff. Un an în urmă însă, la 1832, tot la cererea lui, cuvintele «sau cu moarte» au fost șterse din Regulamentul Munteniei, așa că și în acest principat, pedeapsa cu moarte a rămas, formal, în vigoare¹⁾. De fapt însă, ea nu s'a aplicat în principate, în timpul ocupației rusești, încheiate la 1834²⁾.

Art. 294 din Regulamentul organic al Munteniei prevede că «orice hotărîre de judecată, dată asupra unui boer, ce s'a osândit la vre-o pedeapsă trupească, ori de necinste, precum închisoare la pușcărie, trimitere la ocnă și celelalte, nu se va putea pune în lucrare până când Domnul nu-l va scădea mai întâi de cinstea lui, luându-i și celelalte titluri». În același sens se rostea art. 358 din Regulamentul Moldovei.

Art. 241 din Regulamentul Munteniei dispunea că «obișnuita obștească adunare va răzui o comisie care să alcătuiască o condică deplină politicească (civilă) și criminalicească». Art. 375 din Regulamentul Moldovei, lăsa în vigoare codul Calimachii dela

¹⁾ Detalii la C. C. Angelescu, Pedeapsa cu moarte în România, p. 18-21.

²⁾ Ibid., 23-4.

1817 și « condica criminalicească din anul 1820, publicată la 1826 », până ce vor fi revizuite de o comisie ce se va rândui de obșteasca adunare.

De fapt, în Moldova, deși comisia s'a întrunit la 1833, codul Sutzu-Sturdza a rămas în vigoare și s'a retipărit la 1838.

Nu intră în cadrul prezentului studiu aplicarea pedepselor în vremea domniilor regulamentare. Voi spune numai că pedeapsa cu moarte, chiar când s'a pronunțat, n'a fost niciodată executată în Muntenia și de prea puține ori sub Mihail Sturdza în Moldova. În acest principat, oțise domnești din anii 1834 și 1847 amintesc judecătorilor că n'au cădere să micșoreze pedepsele prevăzute în pravile, de oarece numai Domnul are drept de îndurare. Tot în Moldova, surghiunul se desființează la 1835, înboudarea la 1840, bătaia în târg la 1848, sub Mihail Sturdza. În schimb, găsim încă tavitopia la 1837. De asemenea obiceiul compoziției între părți, era atât de înrădăciat, încât încă la 1836, marea logofetie era nevoită să amintească instanțelor judecătorești că « în pricini criminale, particulara învoială nu poate împiedica lucrarea pravilei ».

CODUL PENAL, GHICA-ȘTIRBEI DIN MUNTENIA

În Muntenia comisia prevăzută de Regulamentul organic pentru elaborarea codurilor a început să lucreze la 1832. Era compusă din cunoscutul legist Nestor Predescu, în vârstă de 63 ani, Ștefan Bălăcianu, Mihail Cornescu, Emanoil Băleanu, oameni între 40—45 ani, și Gheorghe Bibescu, viitorul Domn, cel mai tânăr, de 32 ani, care învățase dreptul la Paris. La 28 Ianuarie 1834, proiectul de cod penal era gata și a fost cercetat de o altă comisie, aleasă de adunare. La 1841, în timpul domniei lui Alex. Ghica, s'a tipărit prima parte a condiceei criminale și s'a dat iarăși în cercetarea comisiei judecătorești a adunării, dar discuția a fost amânată. Codul penal, cu amândouă părțile lui, a fost promulgat în domnia lui Barbu Știrbei, la 1850, s'a tipărit la 1851 și a fost revizuit la 1853.

Acest cod a fost împrumutat din cel francez, în alcătuirea acestuia dela 1832, cu oarecari deosebiri.

Așa, la noi nu se făcea deosebire între pedepse aflictive și infamante și pedepse numai infamante.

Moartea figura în amândouă, dar la noi nu s'a aplicat¹⁾.

Moartea în codul nostru nu era prevăzută decât de 7—8 ori și numai pentru crime contra Domnului și siguranței statului, contra regulamentelor carantinești și pentru omor cu premeditare.

Recluziunea și detențiunea (aceasta introdusă în Franța la 1832) din codul francez, la noi deveneau închisoare cu muncă silnică în temnițele dela Brăila și Giurgiu, sau închisoare la Snagov.

Expunerea în public, cu tăbliță pe piept, a vinovaților în vârstă de 18—70 ani, care exista în codul

francez dela 1832 și în codul penal moldovenesc, nu exista în codul muntean (cf. art. 228 fr. și art. 174 românesc).

Nu existau în codul muntean nici surghiunul (prevăzut în codul penal al Moldovei), nici confiscarea (care nu exista nici în codul Sutzu-Sturdza), prevăzute în codul francez.

Codul Ghica-Știrbei cuprindea pedeapsa cu bătaie, care lipsea din codul francez; ea nu se aplica tinerilor sub 20 ani, nici bătrânilor peste 70 ani, iar femeilor însărcinate, numai după ce nășteau.

Codul francez nu cunoștea pedeapsa cu ocna. Pentru femei, în codul muntean, era rezervată ocna dela Slănic.

Nu existau în codul francez deosebiri pe care codul muntean le făcea între oameni de rând și « nobilii de familie, de rang, sau de profesie, precum boeri, neguțători, doctori, advocați » (art. 33).

La noi (art. 28) spre deosebire de Franța (art. 31) se putea da osânditului o parte din veniturile sale pentru a i se ușura traiul.

Casa de corecție din codul francez, la noi era mânăstirea.

În condica Ghica-Știrbei pedeapsa privativă de libertate apare ca o categorie penală atât de covârșitoare, încât se prevede chiar o adevărată specializare a închisorilor. Astfel, întrucât privește crimele, pentru închisoarea pe viață era numai Telega; pentru cea pe 5—15 ani, numai Ocnele-Mari; pentru cea pe 1 an jumătate—5 ani, Giurgiu și Brăila; pentru 5—10 ani Snagovul. Pentru « vini », adică pentru delict, pedepsite cu închisoare dela 6 zile la 2 ani; serveau temnițele din București, Craiova și din reședințele județelor. Pentru femeileobile, erau anume desemnate schiturile Ostrovul și Rătești.

În sfârșit, în această condică, evoluția spre sancțiunile strict legitare este aproape definitiv încheiată. Pedepsele sunt aproape toate minuțios precizate și tarificate, lăsându-se judecătorului numai facultatea de a alege între un maximum și un minimum.

Programele revoluționare dela 1848, în amândouă principatele cer desființarea confiscării averilor, care nu se mai aplicase de foarte multă vreme, a bătaii și a pedepsei cu moartea²⁾ ca și îmbunătățirea regimului temnițelor³⁾. La 1850, Grigore Vodă Ghica al Moldovei pune la cale elaborarea unui cod penal și o comisie lucra încă pentru aceasta la 1855. Cu prilejul discuției, în Comisia centrală, la 1859, a unui proiect de constituție, s'a admis desființarea confiscării averilor, precum și a pedepsei cu moarte în viitorul cod penal civil. O minoritate ar fi vrut chiar ca această pedeapsă să dispară și din codul justiției militare. La 1860, Comisia centrală se pronunță și pentru înlocuirea pedepsei cu bătaia, prin închisoare, sau amendă.

i. e. /.

¹⁾ C. C. Angelescu, *Pedeapsa cu moarte la Români în sec. XIX.*

²⁾ C. C. Angelescu, *o. c.*, 41—2.

³⁾ Cf. Preot Bobulescu, *Viața de paraliză*, p. 114—115.

CODUL PENAL DELA 1864

După unirea Principatelor, Domnitorul Cuza a pășit la opera de unificare legislativă. Un prim proiect de cod penal a fost prezentat de V. Boerescu, ministrul justiției la 1860. În 1864 o comisiune compusă din 7 membri și anume: V. Boerescu, C. Brăiloiu, G. Costaforu, D. Cornea, A. Panu, A. Arion și I. Cantacuzino, a fost însărcinată să elaboreze proiectele de cod penal și procedură penală.

Această comisiune, a găsit de cuviință să traducă cu mici modificări inspirate de legislațiunea prusiană și belgiană, codurile represive franceze din 1808 și 1810, transplantând astfel o legislațiune dintr-o țară latină în altă țară de origine latină. S'a introdus pe această cale o legislațiune cu un trecut de aplicațiune în timpul în care România, poate, nu era în măsură, fără oarecare riscuri, să-și întocmească singură o legislație represivă originală. Menționăm că lucrările comisiei mai sus arătate n'au durat decât 3 luni, după care proiectele au fost votate în bloc de Corpurile Legiuitoare în ziua de 11 Martie 1864 fără a fi fost discutate pe articole. Codul penal astfel votat a fost ulterior modificat de Consiliul de Stat unde a fost trimis de către Domnitorul Cuza în scopul de a i se micșora pedepsele, într-un cât Domnitorul legăsea prea aspre în raport cu firea blândă a poporului român. De asemenea au fost modificate de Consiliul de Stat și unele dispozițiuni din Codica de procedură penală.

Codul penal a fost promulgat la 21 Aprilie 1864, publicat la 30 Octombrie 1864 și a fost pus în aplicare

la 1 Mai 1865, iar cel de procedură penală a fost promulgat la 2 Decembrie 1864 și a intrat în vigoare odată cu cel penal.

Ulterior Codul penal a suferit oarecari schimbări dintre care cea mai importantă a fost aceea din 17 Februarie 1874, când au fost modificate 109 articole și când s'au corecționalizat multe crime pentru a le sustrage din competența de judecată a juraților.

Principiile cari au stat la baza legislațiilor represive din 1864 nu au fost altele decât acelea ale codurilor penale napoleoniene, concepute în spiritul școlii penale clasice a lui Beccaria.

Este știut că în conceptul acestei școli infractorul este considerat ca un individ care acționează din îndemnul liberului său arbitru, adică având puterea de a discerne între faptele bune și rele. În conceptul acestei școli sancțiunea este dozată în raport cu faptul material al executării infracțiunii, personalitatea infractorului nefiind câtuși de puțin considerată. Totuși s'a acordat judecătorilor și posibilitatea de individualizare a pedepsei prin specificarea în cod a unui maximum și unui minimum al acesteia, înăuntrul cărora ea poate varia, ca și prin acordarea circumstanțelor ușurătoare.

În timp ce în vechiul Regat se aplica acest cod, în *Transilvania* era în vigoare Codul penal ungar din 1 Septembrie 1880, în *Bucovina*, Codul penal austriac din 27 Mai 1852 și legea procedurală din 1 Ianuarie 1874, iar în *Basarabia*, Codul penal rus din 22 Martie 1903 și Codul de procedură penală rus din 20 Aprilie 1864.

LEGISLAȚIA PENALĂ ACTUALĂ

Odată cu întregirea țării în hotarele sale de astăzi, situația creată de prezența atâtor legislațiuni era cu atât mai anevoioasă cu cât ele erau de concepțiuni deosebite, unele fiind de origine latină, altele de origine germană.

În fața acestei situațiuni, guvernele țării au luat hotărârea încă din 1921 să procedă la întocmirea de noi coduri represive unificate.

În vederea acestor lucrări s'au constituit atunci pe lângă Ministerul de Justiție comisii compuse din cei mai apreciați juriști români, în majoritatea lor înalți magistrați. După o activitate de mai bine de 4 ani, aceste comisii au întocmit primele ante-proiecte.

În 1926, odată cu înființarea Consiliului Legislativ, comisiunile mai sus menționate au fost desființate, iar lucrările de unificare încredințate acestei noi instituțiuni ca un imperativ al legii sale organice (art. 110).

Secția I-a a Consiliului Legislativ¹⁾, după o muncă de 10 ani a elaborat proiectele de cod penal și procedură penală. Aceste proiecte au fost trimise spre cercetare și spre a-și formula observațiunile lor, înaltei magistraturi, Universităților precum și barourilor din țară. Observațiunile judicioase au fost luate în seamă de Consiliul Legislativ.

Proiectele astfel întocmite, cu prea puține modificări, au fost adoptate de Corpurile Legiuitoare, de-

venind codurile represive actualmente în vigoare. Ele au fost promulgate de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea în ziua de 17 Martie 1936 în cadrul unei festivități deosebite.

Codul penal a fost publicat în Monitorul Oficial din 18 Martie 1936, iar codul de procedură penală în Monitorul Oficial din 19 Martie 1936, ambele fiind puse în aplicare pe ziua de 1 Ianuarie 1937.

Principiile codului penal Carol al II-lea

Dreptul de a pedepsi aparține în concepțiunea modernă societății, adică Statului.

Fundamentul dreptului de a pedepsi este bazat pe noțiunile de utilitate socială și justiție.

Sancțiunea se aplică în vederea apărării societății și este proporționată gradului de pericolozitate și culpabilitate, cu alte cuvinte «nimic mai mult decât e necesar și nimic mai mult de ce este drept». În același timp sancțiunea conduce la amendarea și reclassarea celui condamnat. În mod indirect sancțiunea produce și efectul intimidării fără ca ea să mai fie concepută în noțiunea arhaică de expiațiune.

¹⁾ Compusă: Președinte: I. Ionescu Dolj; Consilieri permanenți: G. Nedelcu, G. Vărgolici, C. D. Aughel, I. C. Filitti, Prof. I. Rădulescu și Referent titular al lucrărilor G. Vrăbulescu. Dintre numeroșii consilieri temporari, cei care au dat un aport efectiv și prețios sunt: d-nii prof. V. V. Pella, Viștilă Dongoroz și Traian Pop.

Represiunea în organizarea Statului modern face parte din domeniul dreptului public intern. Ea își are izvorul în lege, deci este bazată pe legalitate. Dreptul penal arbitrar a dispărut odată cu revoluția franceză din 1879, când s'a pus principiul «nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege». Ca o consecință a legalității și pentru a înlătura orice arbitrar, legea penală este de strictă interpretare: textul ei nu poate fi lămurit pe cale de interpretare, deducțiune sau analogie, așa cum se procedea în domeniul dreptului civil.

Noul cod penal relevă dela principiile moderne în materie de represiiune, principii rezultate din suziunea doctrinei școlii clasice — care inspirase vechiul cod — cu aceea a școlii pozitive italiene. Această școală, spre deosebire de cea clasică, înlătură existența liberului arbitru, considerând pe infractor un bolnav, adică un individ ce acționează înafară de voința sa, sub imperiul unor impulsuri interne, datorită anumitor boale, sau impulsuri externe, datorite mediului în care trăiește, ca o consecință a factorilor sociali.

În conceptul școlii pozitive nu există deci pedeapsă, sancțiunea fiind o măsură de siguranță ca mijloc de apărare socială, dozată în raport, nu cu faptul material comis (infracțiunea), dar cu starea de pericolozitate și nocuitate a infractorului. Ca o consecință, misiunea judecătorului se rezumă în a constata această pericolozitate fără însă a pronunța sancțiunea. Sancțiunea este nedeterminată și aparține direcțiunii penitenciarelor să stabilească durata deținerii ce se calculează în raport cu posibilitatea de vindecare, amendare și reclasare a infractorului, și nicidecum în raport cu gravitatea faptului comis.

Între aceste două școli, Clasică și Pozitivă, cu concepțiuni complet opuse, a apărut școala neo-clasică, ce este o școală intermediară eclectică, care a adoptat atât din doctrina școlii clasice cât și din aceea a școlii pozitive. Astfel ea admite existența liberului arbitru considerând pe infractor ca un om sănătos, responsabil, dar în în considerare în același timp, atât cauzele interne cât și pe cele externe ce ar putea influența liberul său arbitru.

În consecință, la stabilirea sancțiunii, ea are în vedere atât faptul material comis cât și starea de nocuitate și pericolozitate a individului. Drept sancțiune, această școală admite atât pedeapsa cât și măsura de siguranță, iar judecătorul are drept miisiune să le pronunțe, înlăturându-se astfel sistemul sentinței nedeterminate.

În aceste principii ale școlii neo-clasice a fost constituit noul cod penal Carol al II-lea.

Sub raportul dispozițiilor de ordin general, Codul penal Carol al II-lea menține principiul *legalității*, adică vechiul principiu consacrat în adagiul «nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege», principiu prin care se înlătură arbitrarul judecătoresc. În această concepțiune nu există nici incriminare nici sancțiune fără text de lege.

Dacă în materie de contravenție, incriminarea și sancțiunea poate fi dispusă și pe cale de regulament sau ordonanțe ale autorităților administrative sau polițienești, prin acest lucru nu se înlătură principiul

legalității întru cât sursa dreptului penal prin regulament sau ordonanțe rămâne tot legea care a delegat puterii executive posibilitatea de a incrimina și sancționa.

Sub raportul diviziunii infracțiunilor noul cod penal nu a adăris sistemul bipartit astfel după cum face codul italian Rocco, dar a menținut vechiul sistem tripartit, împărțind infracțiunile în crime, delicta și contravenții.

În ceea ce privește pedeapsa, noua legislație marchează pe de o parte o severitate mai mare, maximumul pedepselor fiind mult ridicat, iar pe de altă parte, pentru a da posibilitate, în cadrul legalității, judecătorului să individualizeze pedeapsa, noua legislație prevede o mare distanțiere între minimumul și maximumul, acordarea de circumstanțe ușurătoare cât și posibilitatea de suspendarea executării pedepsii în anumite cazuri.

Spre deosebire de vechiul cod, noul cod stabilește un paralelism perfect între pedepsele de drept comun și cele politice. Datorită acestui lucru dificultățile resimțite sub vechea legiuire când era vorba de agrava-re în materie de recidivă sau în alte situațiuni similare, au fost înlăturate.

Pedepsele prevăzute de noul cod sunt: pedepse principale, complementare și accesorii.

Pedepsele principale sunt:

A. Pentru crime.

a) În materie de drept comun: 1) munca silnică pe viață; 2) munca silnică pe timp mărginit dela 5—25 ani; 3) temnița grea dela 3—20 ani;

b) În materie politică: 1) detențiunea grea pe viață; 2) detențiunea dela 5—25 ani; 3) detențiunea riguroasă dela 3—20 ani.

B. Pentru delicta.

a) În materie de drept comun: 1) închisoarea corecțională dela 1 lună la 12 ani; 2) amenda dela 2.000—20.000 lei; afară de cazul când legea prevede un alt maximum;

b) În materie politică: 1) detențiunea simplă dela 1 lună la 12 ani; 2) amenda dela 2.000—20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum.

C. Pentru contravențiuni.

1. Închisoarea polițienească dela 1 zi la o lună.

2. Amenda dela 50 la 1.500 lei.

Pedepsele accesorii ce decurg deplin drept din condamnarea la o pedeapsă principală, durând cât durează acestea, sunt: degradarea civică (în materie de crimă), interdicția corecțională (în materie de delict) și decăderea din puterea părintească.

Pedepsele complementare pe care le pronunță judecătorul alături de pedeapsa principală, sunt: degradarea civică dela 3—10 ani (în materie de crimă), interdicția corecțională dela 1—6 ani (în materie de delict), decăderea din puterea părintească (în cazurile prevăzute de lege), publicarea și afișarea hotărârilor de condamnare, amenda. Aceste pedepse complementare se execută după executarea pedepselor principale.

În ceea ce privește regimul de executare al pedepselor el este stabilit prin însuși textele codului penal

și dezvoltat în regulamentul pentru executarea pedepselor¹⁾.

Noul cod inovează prin urmare și în aceea că sancționează și persoanele morale (juridice) aplicându-le măsura de siguranță a suspendării sau disolvării.

Sub raportul infracțiunii, Codul penal Carol al II-lea reglementează în mod precis această materie. Astfel este orânduită tentativa, cummul de infracțiuni, recidiva, participatiunea. Printre cauzele care înlătură sau micșorează răspunderea penală, spre deosebire de codul abrogat, a fost introdusă și reglementată starea de beție, starea de necesitate, constrângerea morală, constrângerea fizică, cazul fortuit, eroarea de drept și de fapt.

În ceea ce privește minoritatea s'a dat o nouă structură acestei materii. Astfel majoratul penal s'a fixat la 19 ani, iar minoritatea se divide în două: *copilăria* până la 14 ani când infractorului nu i se pot aplica decât măsuri educative și *adolescența* dela 14—19 ani când se pune chestiunea discernământului. Cei constatați a fi acționat fără discernământ sunt asimilați cu infractorii din epoca copilăriei. Dacă sunt considerați cu discernământ li se pot aplica următoarele pedepse: 1) mustrarea; 2) închisoarea corecțională dela 3—15 ani în materie de crimă și jumătate din pedeapsa respectivă dacă infracțiunea este delict, fără ca pedeapsa să poată depăși 3 ani. Contra acestor minori se pot pronunța și următoarele măsuri de siguranță: 1) libertatea supravegheată; 2) educația corectivă.

Minorii infractori sunt judecați de instanțe speciale și după forme procedurale specifice care toate tind să nu atingă moralitatea minorului infractor și să poarte pe cât posibil secretul condamnării spre a nu-i prejudicia la reclasare și amendare.

Conflictul legilor penale

De data aceasta materia referitoare la conflictul legilor penale în timp și în spațiu a fost amănunțit reglementată resolvându-se sub acest raport relațiile interstatice.

Au fost astfel reglementate sistemul de reprimare al infracțiunilor săvârșite în străinătate de Români sau de străini domiciliați în România. Acești infractori nu pot fi urmăriți în România decât numai dacă s'au întors în mod voluntar sau li s'a obținut extrădarea și numai dacă infracțiunea este pedepsită atât în țara unde s'a comis cât și în România. De asemenea s'a reglementat reprimarea infracțiunilor comise contra intereselor Statului român săvârșite de Români sau străini în străinătate.

Spre deosebire de vechiul cod, poate fi urmărit chiar în lipsă, în România, orice străin care a comis o crimă sau un delict contra unui cetățean român în străinătate.

S'au reprimat de asemenea faptele considerate ca infracțiuni cu caracter de universalitate²⁾. Infrac-

țiunile cu caracter universal sunt: falsificarea de monedă, traficul de femei și copii, actele de terorism, traficul de substanțe stupeficante, traficul de publicațiuni obscene, abandonul de familie, punerea în stare de sclavie, pirateria și altele.

Tot în cadrul textelor referitoare la dispozițiunile cu caracter internațional s'a prevăzut că hotărârile definitive străine sunt luate în seamă în materie de recidivă.

Tot aci s'a reglementat instituțiunea *extrădării*, pentru cazurile când n'ar exista convențiune internațională care să li se aplice.

Sub raportul procedural s'a părăsit sistemul administrativ adoptându-se sistemul judiciar. Camera de acuzare, ca și în legea franceză din 1927, este chemată să se pronunțe dacă este sau nu cazul ca individul cerut să fie extrădat.

Crimele și delictele contra Statului

În ceea ce privește crimele și delictele contra siguranței exterioare a Statului, de data aceasta s'au reglementat, precizându-se în adevăratele lor noțiuni, *trădarea* și *spionajul*.

Trădarea este comisă de un cetățean român pe când spionajul de un străin. Crima de trădare se pedepsește cu munca silnică pe viață sau pe timp mărginit în conformitate cu condițiunile prevăzute de text. Crima de spionaj se pedepsește cu o pedeapsă mai ușoară, cu munca silnică pe timp mărginit. Legiuitorul a înțeles să lovească mai aspru pe un cetățean român trădător decât pe un străin care spionează în interesul statului cărui aparține.

În ambele cazuri tentativa se pedepsește ca și infracțiunea consumată. Pe lângă crimele codul prevede și anumite delicta de trădare și spionaj.

Printre crimele și delictele contra siguranței interioare a Statului sunt reglementate: *atentatele și comploturile contra persoanei regelui, a familiei regale și a formei constituționale a Statului*. Pedepsele variază după natura infracțiunii dela munca silnică pe viață la închisoare corecțională. Astfel atentatul la viață, integritatea corporală sau libertatea regelui se pedepsește cu munca silnică pe viață, pe când ofensele se pedepsesc cu închisoare corecțională ce are și ea variantele ei după gravitatea faptei indicată de text.

În același cadru de infracțiuni se pedepsesc crimele și delictele contra țărilor statelor străine, a reprezentanților și a simbolului acestor state, delictele contra siguranței statelor străine, dreptului păcii și bunelor relațiuni internaționale.

Delictele contra exercițiului drepturilor politice și cetățenești

Printre crimele și delictele contra administrației publice sunt pedepsite: *delapidarea* cu închisoare corecțională dela 4 la 6 ani și amendă; *nedreptele înviri* cu închisoarea dela 3 luni la 1 an și amendă; *refuzul de serviciu datorit legalmente* cu închisoare dela 6 luni la un an și amendă; *abuzul de putere* cu închisoare corecțională dela 1—3 ani. Toate aceste infracțiuni

¹⁾ Vezi Enc. Rom. I pag. 363, *Regimul Penitenciar*.

²⁾ În virtutea acestei dispozițiuni, adoptată de Liga Națiunilor, orice infractor aparținând oricărei naționalități, ori unde o fi comis o atare infracțiune, va fi urmărit și judecat în orice țară ar fi prins.

primesc sancțiuni agravate dacă sunt comise în anumite condițiuni indicate de texte.

Printre delictelor săvârșite de funcționari sau particulari sunt prevăzute: *darea și luarea de mită* sancționată cu închisoarea corecțională dela 6 luni la 3 ani și amendă; *traficul de influență* cu închisoarea dela 6 luni la 2 ani; amendă și interdicția corecțională dela 1—3 ani; *ultrajul* cu închisoare dela 1—6 luni și amendă, și alte infracțiuni de asemenea natură.

Crimele și delictelor comise de particulari sunt: *rebeliunea* penată în anumite condițiuni (contra Aduării legiuitoare) cu detențiunea riguroasă dela 3—5 ani și degradarea civică dela 1—3 ani, iar în altele cu închisoare corecțională ce variază după gravitatea faptei; *ruperea de sigilii și sustragerea de sub sechestru* ce primește închisoare corecțională care variază după condițiunile de executare a infracțiunii.

Infracțiunile contra justiției

Sub denumirea de infracțiuni contra justiției sunt grupate: *denunțarea calomnioasă* pedepsită cu închisoare corecțională dela 1—3 ani; *deținerea și arestarea ilegală* penată cu închisoare dela 1—3 ani și interdicție corecțională pe aceeași durată; *mărturia mincinoasă și juraământul fals* se pedepsesc cu închisoare dela 1—3 ani și interdicție corecțională dela 1—4 ani; *tăinuirea de bunuri* cu închisoare dela 3 luni la 3 ani, amendă și interdicție corecțională dela 1—2 ani; *favorizarea infractorilor* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani și amendă în anumite condițiuni cerute de lege.

Printre delictelor contra autorității hotărârilor judecătorești noul cod a înscris: *evadarea arestaților* pedepsită cu închisoare corecțională ce variază după diferitele cazuri, și *nerespectarea hotărârilor judecătorești* dela 6 luni la 2 ani și amendă.

Tot prin delictelor contra justiției este reprimat și *duelul*. Simpla provocare la duel se pedepsește cu închisoare corecțională dela 1—3 luni și amendă dela 2 mii la 10 mii lei. Eșirea pe teren, iar în caz de rănire sau moarte, se aplică textele referitoare la aceste infracțiuni. De asemenea se pedepsește martorul care a asistat cu închisoare corecțională dela 1—3 luni, iar în caz de răniri sau moarte, ca complice. Acela care îndeamnă pe altul la duel, sau îi face imputări, ori îl expune la batjocură pentru că nu a provocat sau nu a acceptat o provocare se pedepsește cu închisoare dela 1—4 luni și amendă.

Noul cod reglementează *delictelor contra cultului și contra respectului datorit morților* cu închisoare corecțională ce variază după caz.

Infracțiunile contra liniștei publice

Ca infracțiuni contra liniștei publice au fost admise: *Asocierea pentru comiterea de crime și delictelor* penate cu închisoare corecțională dela 2—6 ani și amendă; *crimele și delictelor de incursiune pe teritoriul străin* pedepsite cu închisoare dela 5—10 ani; *delictelor de alături, instigare și alte delictelor contra liniștei publice* pedepsite cu pedeapsă ce variază după modul de executare al infracțiunii.

Din același grup de infracțiuni face parte și *vagabondajul* reprimat cu închisoare corecțională dela

1—6 luni și *cerșetoria* care primește aceeași pedeapsă.

Crimele și delictelor care produc pericol public sunt: *infracțiunile comise prin întrebuițare de explozibile și prin distrugere*. După gravitate, unele sunt pedepsite cu munca silnică altele cu închisoare corecțională; *incendul* se pedepsește cu închisoare corecțională dela 2—6 ani, amendă și interdicție corecțională. Această pedeapsă este agravată după consecințele ce se pot produce; *infracțiunile contra siguranței transporturilor și a mijloacelor de convorbire* a căror pedeapsă variază după intențiunea și consecințele ce s'au produs. Ele sunt criminale sau corecționale.

Infracțiunile contra sănătății publice

Printre delictelor contra sănătății publice noul cod a pedepsit: *propagarea de epidemii și oricare alte boale contagioase* cu închisoare corecțională și amendă ce variază după felul cum această infracțiune a fost comisă, cu sau fără intențiune. Dacă infracțiunea este comisă cu intențiune în scopul de a provoca boale la oameni sau animale, pedeapsa merge dela 5—10 ani închisoare; amendă dela 7.000—15.000 și interdicție corecțională dela 2—6 ani; iar dacă în acest timp s'a produs moarte de persoane, pedeapsa este munca silnică pe viață. *Delictul de contagiune veneriană* se pedepsește cu închisoare corecțională dela 3 luni la 1 an și amendă.

Din aceeași categorie de infracțiuni fac parte: *alterarea și falsificarea de substanțe alimentare și medicamentose* cât și *traficul de substanțe stupefiante*. Această din urmă infracțiune se pedepsește atât în persoana celui care procură substanța toxică cât și în persoana celui ce o întrebuițează. Pedeapsa închisoarei corecționale variază după caz.

Infracțiunile contra intereselor publice

Infracțiunile contra intereselor publice sunt: *Falsificarea de monedă, titluri de credit public, mărci, timbre, hârtii timbrate, sigilii sau semne de autentificare, certificate ori recunoaștere; falsul de acte publice și private; întrebuițarea falsului; falsul prin substituție de persoane și prin uzurpare de titluri sau onoruri*. Toate aceste infracțiuni primesc pedeapsa închisoarei corecționale, amendă și chiar interdicție corecțională al căror cuantum variază după gravitatea fiecărui fapt.

Ca infracțiuni noi au fost înscrise în texte, *delictelor contra creditului Statului sau creditului particular*. Primul se pedepsește cu închisoare corecțională dela 6 luni la 2 ani și amendă iar în anumite condițiuni pedeapsa se agravează. Cel de al doilea se pedepsește cu închisoare dela 2 luni la 6 luni și amendă.

Infracțiunile contra pudorii

Noul cod a admis ca infracțiuni contra pudorii: *violul* pe care l-a pedepsit cu închisoare corecțională dela 2—5 ani și interdicție corecțională dela 3—5 ani. Pedeapsa se agravează în anumite condițiuni de săvârșire a infracțiunii; *inversivitatea sexuală cu violență* se pedepsește cu închisoare corecțională dela 2—5 ani și interdicție corecțională dela 1—3 ani; *raportul sexual*

cu o fată mai mică de 14 ani, cu consimțământul ei, este reprimat cu închisoare dela 1—3 ani; de asemenea este considerat delict de *atentat fraudulos la pudoare* faptul aceluia care se substituie unei alte persoane și profită de eroarea în care se găsește o femeie pentru a avea raport sexual cu ea. Această infracțiune se pedepsește cu închisoare dela 3 luni la 1 an.

Din aceeași categorie de infracțiuni face parte și *delictul de seducțiune*, adică faptul de a determina o persoană de sex feminin mai mică de 18 ani, prin promisiuni formale de căsătorie, să accepte un raport sexual. Acest delict se pedepsește cu închisoare corecțională dela 1—3 ani.

Infracțiunile contra bunelor moravuri

Printre infracțiunile contra bunelor moravuri a fost înscris și *delictul de inversiune sexuală* comis între băieți sau femei, dacă acest fapt provoacă un scandal public. Pedepsa este închisoarea dela 6 luni la 2 ani. Ca o infracțiune nouă de acest gen, a fost admis *delictul de bestialitate* ce consistă în acte sexuale comise între oameni și animale, dacă ele provoacă scandal public. Pedepsa este închisoarea dela 3 luni la 1 an.

De asemenea a fost pedepsit sub denumirea de *delict de corupție sexuală* cu închisoare dela 2—5 ani și interdicție corecțională dela 1—3 ani, ațărarea la prostituție. Proxenetismul este și el reprimat.

Infracțiunile contra familiei

În concepțiunea noului cod sunt considerate delictе contra familiei: bigamia, incestul și adulterul. *Delictul de bigamie* este sancționat cu închisoarea corecțională dela 1—3 ani; *delictul de incest*, nou introdus, cu închisoare tot dela 1—3 ani iar *delictul de adulter* cu închisoare dela 6 luni la 2 ani. În cadrul acestor infracțiuni s'a introdus, ca delict nou, *delict de degenerare a rasei* ce consistă în conviețuirea în concubinaj a minorilor sub 16 ani pentru fete și 18 ani pentru băieți. Acest delict se pedepsește cu închisoare dela 1 lună la 1 an și amendă.

Tot ca delictе de aceeași natură au fost înscrise, pe lângă răpire, ca delictе noi, *delictul contra stării civile*, *abuzul de drept de corecție* și *abandonul de familie*. Acesta din urmă este pedepsit cu închisoare corecțională dela 3 luni la 1 an.

Infracțiunile contra persoanelor

În ceea ce privește crimele și delictеle contra persoanelor sunt penale următoarele infracțiuni: *omorul* cu muna silnică dela 10—25 ani și degradare civică dela 3—8 ani. Pedepsa se agravează sau se micșorează când omorul este comis în anumite condițiuni; *lovirea și vătămarea integrității* este pedepsită cu închisoare corecțională ce variază după caz.

Avortul a primit o nouă reglementare, admițându-se avortul medical în anumite condițiuni.

Duelul a fost sever reprimat atât în ceea ce privește combatanții cât și martorii și medicii asistenți. Sinuciderea nu a fost pedepsită decât în persoanele ce îndeamnă sau procură mijloacele necesare.

Sunt considerate delictе în contra libertății individuale: *selavia* pedepsită cu închisoare dela 1—5 ani

și amendă; *sechestrarea de persoane* cu închisoare dela 3—6 luni; *amenințarea* cu închisoare dela 1—6 luni; *șantajul* cu închisoare dela 6 luni la 2 ani; *violarea de domiciliu* cu închisoare dela 2 luni la 1 an și amendă; *violarea de secrete*, când e vorba de corespondență, cu închisoare dela 1—6 luni și amendă, iar în celelalte cazuri cu diferite pedepse corecționale.

Ca delictе în contra onoarei au fost prevăzute: *calomnia* penată cu închisoare corecțională dela 3 luni la 1 an și amendă când ea se referă la viața publică a unei persoane și cu închisoarea dela 6 luni la 2 ani când ea atinge viața privată; *defăimarea* cu închisoare dela 2 la 6 luni și amendă și *injuria* cu închisoare dela 1—2 luni.

O infracțiune nouă introdusă de Codul penal Carol al II-lea este *delictul contra liniștii personale* care se pedepsește cu închisoare corecțională dela 1—3 luni.

Infracțiunile contra patrimoniului

Dintre infracțiunile contra patrimoniului au fost penale: *furtul* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani, amendă dela 5.000 la 10.000 lei și interdicție corecțională dela 1—2 ani, când este simplu, iar când este calificat pedepsa este dela 2—7 ani, amenda dela 5.000—20.000 lei și interdicție corecțională dela 2—5 ani; *tilhăria* cu închisoare dela 3—8 ani, amendă și interdicție corecțională dela 2—5 ani; *pirateria*, cu temniță grea dela 7—12 ani și degradarea civică dela 5—8 ani; *abuzul de încredere* cu închisoare corecțională dela 6 luni la 3 ani, amendă și interdicție dela 6 luni la 1 an; *gestiunea frauduloasă*, cu închisoare dela 6 luni la 3 ani și interdicție dela 1—2 ani; *exploatarea slăbiciunilor persoanelor incapabile* cu închisoare dela 1—4 ani, amendă și interdicție; *însușirea lucrurilor pierdute* cu închisoare dela 1—6 luni și amendă; *deținerea lucrurilor găsite pe nedrept*, cu închisoare dela 2—6 luni și amendă; *abuzul de încredere profesională*, cu închisoare dela 1—5 ani, amendă și interdicție dela 1—2 ani; *frustrarea creditorilor* este un delict nou introdus ca o consecință a moravurilor postbelice, și se pedepsește cu închisoarea corecțională dela 6 luni la 2 ani, amendă și interdicție corecțională dela 1—2 ani; *îșelăciunea* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani, amendă și interdicție corecțională dela 1—2 ani; *strămutarea de hotare*, *desființarea semnelor de hotar*, *stricăciunii* și *alte turburări aduse proprietății*, cu închisoare corecțională de diferite durate și amendă; *jozul de noroc*, *loterie* și *specula contra-economiei publice* cu aceleași sancțiuni; *delictеle contra dreptului de răspuns prin presă* și *alte delictе comise în administrarea presei* sunt sancționate cu diferite pedepse corecționale (închisoare și amendă).

Contravențiunile

Cartea III a codului penal reglementează materia *contravențiunilor*. De data aceasta contravențiunile sunt grupate după natura faptelor și primesc ca sancțiuni, după gravitate, închisoarea polițienească ce poate merge dela o zi la o lună și amenda dela 50 până la 1.500 lei.

Astfel codul a înscris în textele sale următoarele categorii de contravenții: contra autorității publice;

cari produc un pericol public; contra liniștii publice; contra sănătății publice; contra moralei publice și bunelor moravuri; contra persoanelor; contra protecției animalelor; contra bunurilor și contra intereselor agricole.

Menționăm că printre noile contravențiuni s'a înscris și aceea cunoscută în doctrină sub denumirea de: «délit d'éclabussage», adică faptul de a stropi pe pietoni, cu noroiu prin vitesa vehiculelor. Această contravenție se pedepsește cu închisoarea polițienească dela o zi la o lună și amendă dela 500—1000 lei.

În materie de contravențiuni s'au incriminat multe abateri care aduc atingere ordinii publice, igienei publice, protecție datorită animalelor, etc.

Datorită noilor principii puse la baza codului penal Carol al II-lea cât și a noilor instituțiuni și incriminări introduse, acest cod apare mult superior celui abrogat și va da cu certitudine, prin aplicarea sa, rezultate pozitive în apărarea socială împotriva criminalității.

BIBLIOGRAFIE

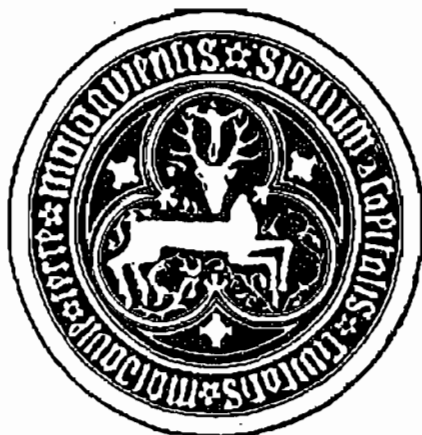
- C. A. Spulber, Cea mai veche pravilă românească, Cernăuți, 1930.
Iosif Pergament, Despre aplicarea legilor Harmenopol și Donici, 1905. Trad. de A. Varzar și P. Davidescu, Chișinău, 1925.
Leonida Casso, Dreptul bizantin în Basarabia, Trad. de A. Varzar și P. Davidescu, Chișinău, 1923.
Longinescu, Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Parpacius, București, 1909.
— Legi vechi românești și izvoarele lor, București, 1909.
— Pravila lui Alexandru cel Bun, București, 1923.
C. C. Giurescu, Legiuirea lui Caragea, București, 1923.
Traian Pop, Drept penal, Cluj, 1923.
G. Ungmeanu, Pedepsele în Moldova, 1931.
C. C. Angelascu, Pedepsa cu moarte la Români, București, 1927.
Ștefan Berechet, Procedura de judecată la Slavi și Români, Chișinău, 1926.

Este regretabil că s'a menținut printre infracțiunile înscrise în codul penal, delictul de *adulter*. Această infracțiune anacronică nu mai cadrează cu stadiul de civilizație al societății moderne. Pentru oamenii de educație și cultură nu se mai poate concepe iertarea prin reluarea căsniciei astfel după cum impune legea, după ce soțul adulter a fost defăimat în fața justiției, defăimare ce are repercusiune și asupra situației viitoare a copiilor rezultați din căsnicie. Pentru indivizii fără educație și cultură, delictul de adulter constituie o armă de șantaj. Este locul să menționăm că Consiliul Legislativ suprimase această infracțiune. Ea a fost reintrodusă la Senat cu prilejul desbaterilor parlamentare.

De asemenea, este regretabil că s'a prohibit cu atâta severitate duelul. În interesul spiritului de onoare, el nu trebuia prohibit. Sunt cazuri când onoarea îți impune să nu te adresezi justiției, întru cât desbaterile publice, orice s'ar spune, expun la defăimare. În atare caz, duelul rămânea incontestabil un compliment al justiției.

G. V.

- Laurençon, Nouvelles observations sur la Valachie, 1822.
Teodor Burada, Condica șireșilor, Iași, 1895.
I. Nădejde, Dreptul de citorie, București, 1910.
N. Jorga, Anciens documents de droit roumain.
I. C. Filitti și D. Suchianu, Contribuții la istoria justiției penale.
D. Slovescu, Instituția jurătorilor, Craiova, 1921.
Șt. Berechet, Schiță de istorie a legilor vechi românești, Chișinău, 1928.
— Cronica criminalicească și procedura ei, Chișinău, 1928.
I. C. Filitti, Despre vechiul drept penal român, 1928.
Radu Dimiu, Dispozițiuni penale în legiuirile lui Mihail Sturdza (în Revista de Drept Penal 1928).
Pashia, Codul judiciar al Moldovei, 1862.
T. Bălan, Documente bucovinene, 1913.
I. C. Filitti, Vechiul drept penal român. Intregiri privitoare la vechea organizare judecătorească. Extras din Revista de Drept penal și Știință penitenciară, 1934.

PECETIA ORĂȘULUI BALĂ,
CAPITALĂ A MOLDOVEI

PROCEDURA JUDICIARĂ

Ocupându-se de rolul social și economic al procedurii, într-o vechie lucrare consacrată metodelor juridice, Albert Tissier spunea printre altele: o bună procedură într-o țară, e un element de forță și de vitalitate, un factor de securitate, de progres și de bogăție. Pretutindeni unde justiția civilă funcționează bine, represiunea penală e mai redusă.

În constatarea aceasta, marele jurist francez avea în vedere procedura civilă. Ideea raportului pe care-l proclamă, rămâne însă valabilă în privința tuturor formelor judiciare fără deosebire: în civil și comercial în primul loc, ca și în penal de sigur, ca și în administrativ, ca și în disciplinar chiar.

De altminteră întotdeauna și pretutindeni, regimul formal al judecăților a reflectat în el, — mai clar și mai sigur decât multe alte instituții juridice, — atât spiritul de ordine politică și socială al mediului în care funcționează cât și sentimentul social și civic al populației, interesul, sensibilitatea, pasiunea chiar, pe care aceasta le manifestă în lupta pentru drept.

Adăugând, la atâtea altele, o nouă variantă a unui prea cunoscut adagiu, am putea astfel spune, că: ori ce țară are justiția pe care o merită, adică cea pe care a putut-o naște și întreține sufletul său propriu.

PROCEDURA VECHIE

Unul din caracterele distinctive ale vechii noastre proceduri judiciare, e simplitatea. Ținând mai mult de tradiție de cât de dreptul scris (cel puțin până prin secolul al XVII-a), normele sale se reduceau, am putea spune, la strictul necesar. (Și «strictul necesar» de atunci, nu se poate compara cu cel de azi...). Cu toate acestea, departe de a fi fost insuficientă sau nesigură, procedura aceasta a răspuns întotdeauna satisfăcător trebuințelor practice, în slujba căroră, firește, era pusă, — destul de tare pentru a împiedica șicana sau abuzul, destul de sigură pentru a nu împinge pe nimeni la artificii și la cazuistică.

O altă importantă trăsătură a vechinui regim judecătoresc al celor două principate, o formează faptul că principiile lui fundamentale nu diferă într-o mică măsură de cele care domină procedura actuală. Dacă ținem seama de timpurile grele și nesigure la care ne raportăm, constatarea acestui lucru nu ne poate decât

măguli, căci ne descoperă o conștiință juridică și un simț politic și moral, cu mult mai avansate decât ne-am fi putut aștepta.

Iată pe scurt elementele acestei proceduri.

Sub raportul competenței, jurisdicțiunile nu se desosebeau pe materii. Nu existau, cu alte cuvinte, organe de judecată cu competență exclusiv penală și organe chemate să judece numai conflictele de drept privat. Aceiași judecători, aplicau, după cazuri, legea sau obiceiul pământului, atât în penal, cât și în civil. Ca pretutindeni de altfel. Ca și azi, mai mult sau mai puțin. Ceea ce înseamnă că cei vechi își dădeau seama de unitatea funcțiunii jurisdicționale, chiar dacă nu vedeau în ea, cum vedem noi azi, acel principiu bogat în consecințe pe care se bazează toată organizarea judiciară. Nici formele judecății nu difereau între ele; nici mijloacele de probă; ceea ce iarăși n'are nimic surprinzător, întru cât nici în timpul de față, cu toate particularitățile sale caracteristice, procedura penală nu încetează de a fi o simplă variantă a procedurii civile (și vice-versa, de bună seamă).

Acțiunea în justiție se punea în mișcare prin *jaalba* reclamantului. Desbaterile erau orale și contradictorii; părțile erau convocate prin *aprozi*, cu *fidula de chemare*; hotărârile se pronunțau în scris. Nimeni nu putea fi judecat fără a i se fi dat puțința de a se apăra. Dreptul vechiu cunoștea de demult apelul, deci principiul a două grade de jurisdicție. Din nefericire el ignora însă principiul autorității lucrului judecat. Distribuția justiției fiind un atribut al Domnului, care-l exercita atât direct cât și prin delegațiune, e explicabil ca nestatornicia vieții politice să fi adus după dânsa nestatornicia hotărârilor definitive. A existat în acele timpuri o instituție curioasă (*legătura, herăia*) care avea de scop să asigure întrucâtva respectul hotărârilor. Dar funcțiunea ei nu putea avea decât o eficacitate redusă.

Dreptul nostru vechiu, e însă dominat de principiul egalității în fața justiției, principiu pe care Apusul civilizat nu l-a proclamat și aplicat decât mult mai târziu. Iată, cu titlu de exemplu, o mărturie, dintre atâtea altele, privitoare la modul de judecată a divanului domnesc:

«După ce face Domnul puțină rugăciune către Judecătorul Ceresc; se așează în scaunul său și, poruncind fleștecărnă să tacă, aduc aprozii înăuntru,

după porunca pazitorilor dela perde, pe doi sau trei dintru norodul cel jăluitoaru, care se află adunat la perde, pe care, după isprăvirea jăluirii și după hotărârea ce li se face, se slobozesc iarăși afară, pe altă ușă a diivanului, dacă nu este să-i ducă la temniță... Această judecată este atât de înfricoșată și nefătar-nică, încât însuși logofătul cel mare, pârându-l măcar un țaran și auzind că se pomenește numele său, îndată trebue să se scoale dela locul său și să steie de a stânga pârășului său, până când își isprăvește acesta jalba sa» (Dim. Cantemir, *Scrisoarea Moldovei*, Edit. T. Boldur-Lătescu, 1868, II, pag. 207).

Spiritul acesta se menține statornic și străbate secolii până sub ultimele legiuri. Iată una din normele scrise aplicabile în secolul trecut: «Cei ce se judecă, de orice treaptă vor fi, să stea în picioare când se judecă, și fără ișlic, foarte cu cucernicie și supunere, grăind cu smerenie și răspunzând cu rânduială bună la cele ce se vor întreba, fiindcă judecata este a lui Dumnezeu» (Ipsilanti, *Pentru cei ce se judecă*, Art. 8).

Acelaș respect pentru ideea de drept în sine a făcut ca la noi străinii să fie puși, în ce privește judecata, pe picior de egalitate cu băștinașii. E curios: *cautio judicatum solvi* n'a intrat în dreptul nostru, decât cu legiurile nouă, ca o importanță a Apusului.

De altfel ideea că justiția e singura cale de drept, deschisă tuturor, fără deosebire, strâns legată de principiul de mai sus, nu e lăsată la simțul și priceperea fiecăruia, dar proclamată ca principiu fundamental, prin numeroase aplicații în cele mai vechi texte. Bunăoară ca în acesta:

«Un om de va vrea să lase altui cuiva vre un lucru pentru să se hrănească, iară cea ce va fi fost mai deinte acel lucru a lui nu i-l va lăsa nice i-l va da să se hrănească, iară acesta fără voea giudeșului numai singur cu voea lui îl va lua, piarde-va toată acea dobândă ce vrea să aihă de vrea fi luat cu giudeș. (Pravila lui Vasile Lupu, Pentru cea ce fură în nescui cu bajjocură).

Dar în domeniul formelor procedurale, dreptul vechiu n'are aproape nici o legătură cu cel astăzi în vigoare. După legiurile secolului al XIX-lea (Con-dica lui Alexandru Ipsilanti, Codurile lui Calimah și Caragea, Regulamentele Organice), grăbită să se așeze în rândul statelor apusene, România modernă a adoptat, și în organizarea justiției ca și în toate instituțiile politice, formele străine.

Dreptul nou n'a ieșit deci din conștiința juridică a poporului român; nu este opera originală a acestuia. Totuși între această conștiință juridică și dreptul acesta, care ar fi trebuit s'o exprime, n'a existat dezacord. Asimilarea s'a făcut destul de ușor, atât din cauza structurii sufletești și morale a poporului, în care intrau atâtea reminiscențe romane, cât și din cauza atingerilor directe pe care le-am avut cu dreptul roman (prin vechile pravile copiate după legiurile bizantine) și cu principiile moderne ale dreptului apusean (prin încercările de legiferare din epoca intermediară și în particular prin Regulamentele Organice).

PROCEDURA ACTUALĂ

Prima lege de procedură a Principatelor Unite, este «Codicele de procedură civilă» decretat la 9 Septemvrie 1865, promulgat la 11 Septemvrie și pus în aplicare la 1 Decemvrie acelaș an. El a avut de model Legea de procedură civilă a Cantonului de Geneva din 29 Septemvrie 1819, deși unele din dispozițiile sale sunt inspirate din codul francez, iar altele, prea puține și neînsemnate, din dreptul nostru vechiu. Legea Cantonului de Geneva este și ea copiată — cu adaptări și simplificări importante — după codul francez din 1806, care își are originea în Ordonanța din 1667.

Proiectul codului român de procedură civilă se datorește lui V. Boerescu, vice-președinte al Consiliului de Stat, care a avut de colaboratori pe A. Crețescu, prim președinte al Curții de Casație și C. Boerescu, profesor la facultatea de drept din București. Ca și codul civil, codul de procedură civilă a purtat în prima edițiune oficială numele domnitorului Alexandru-Ioan I (după cum codurile franceze au purtat, și poartă încă, numele lui Napoleon), ca un omagiu Săveranului sub care s'a realizat unirea politică și cea legislativă.

La 1879, cartea I a acestei legi, intitulată «Despre judecătorile de plăși (ocoale)», a fost suprimată și înlocuită prin Legea judecătorilor de ocoale, modificată și ea la rândul ei, succesiv la 1894, la 1896, și la 1907.

Codul de procedură civilă dela 1865, care delu suprimarea cărții I își începe numerotația textelor cu art. 54, a fost modificat prin legea din 14 Martie 1900, pusă în vigoare la 1 Septemvrie acelaș an. Reforma aceasta se datorește inițiativei fostului ministru al Justiției Const. Dissescu.

Legea dela 1900 a suferit diverse modificări, de mai mică importanță, prin legile din: 6 Mai 1900, 30 Ianuarie 1901, 11 Februarie 1904 și 1 Iunie 1905.

După alipirea vechilor ținuturi române, în așteptarea unificării legislative, legea veche de procedură civilă a rămas în vigoare numai în vechiul Regat, restul țării păstrându-și, în mod tranzitoriu, legiurile statelor dela care a fost despărțit. Astfel în Basarabia s'a aplicat codul de procedură civilă al fostului imperiu rusesc, până la punerea în aplicare a legii de extindere din 4 Aprilie 1928. În Bucovina se aplică și astăzi legile austriace și anume: Legea asupra competenței (*Jurisdictionsnorm*) din 1 August 1895, Legea pentru procedura civilă (*Zivilprozessordnung*) din Mai 1896. Iar în Ardeal se aplică legea de procedură din 1911, completată cu diverse ordonanțe și decrete, în vigoare în această regiune dela 1914, și Legea de execuțiune din 1881, cu diversele modificări ulterioare.

Primul pas către unificare s'a făcut prin Legea pentru accelerarea judecăților din 19 Mai 1925, care a modificat parțial toate legile de mai sus, în ce privește formele de procedură contencioasă și care a fost apoi înlocuită prin Legea din 11 Iulie 1929.

În cursul ultimului deceniu, cam după 1925, din inițiativa și îngrijirea Consiliului Legislativ și a mai multor miniștri de justiție, s'au redactat câteva anteproiecte de unificare, în dorința de a pune capăt diversității de regimuri în care ne găsim și de a adapta dreptul nostru de procedură noilor condițiuni de viață și noilor tendințe. Până acum însă, lucrarea aceasta n'a primit consacrarea corporurilor legiuitoare.

Dar procedura judiciară nu se reduce la regulile cuprinse în Codul de procedură civilă (chiar când sînt în cauză litigii de drept privat). Ea cuprinde nenumarate alte reguli care figurează în diverse legi generale sau speciale, din care cele mai importante ar fi: Legea pentru accelerarea judecăților, Legea de organizare judecătorească, Legea judecătorilor de ocoale, Legea Curții de Casație, Legea proprietarilor, Legea pentru autentificarea actelor, Legea și regulamentul portăreilor, Legea pentru contenciosul administrativ, Regulamentul hotărnicilor, etc. Multe proceduri speciale sunt organizate prin legi materiale de naturi diferite; astfel procedura divorțului, a adopțiunii, a absenței și altele sînt înscrise în codul civil; procedura falimentului, a lichidării gajului comercial, a concordatului preventiv, în codul comercial, etc.

În materie comercială, procedura aplicabilă e tot cea cuprinsă în codul de procedură civilă, care formează, pentru întreg domeniul jurisdicțional, *dreptul comun*, dar completată prin diverse alte dispoziții speciale din codul de comerț: art. 32, 56, 68, 70 și urm., 482 și urm., 697 și urm., 889 și urm. La aceste trebuie adăugate legile mai nouă, cu caracter special, cum ar fi Legea concordatului preventiv, Legea cambiei și a cecului, etc.

În conflictele de muncă, organizarea jurisdicțiilor și formele de judecată rămân în mod particular supuse Legii pentru înființarea și organizarea jurisdicțiilor muncii.

În materie penală, până la 1864, tribunalele aplicau: în Moldova «Codicea criminalicească» din 1820, tipărită în 1826, opera a două comisii de juriști înstituite din inițiativa principelui Ion Sandu Sturdza, iar în Muntenia «Procedura codicei criminalicești», elaborată sub îngrijirea Divanului obșteșe și pusă în lucrare la 1852. Odată cu reînvierea întregii noastre legislații sub Domnitorul Cuza, aceste două legi au făcut loc noului *Codice de procedură criminală* (cunoscut însă mai mult sub denumirea de «Codul de procedură penală»), promulgat la 2 Decembrie 1864 și pus în aplicare, odată cu Codul penal, la 30 Aprilie 1865. El a avut drept model codul francez («d'instruction criminelle») din 1808. Procedura noastră penală a suferit numeroase modificări, la 9 Aprilie 1867, la 16 Iulie 1868, la 17 Aprilie 1875, la 12 Februarie 1877, la 15 Martie 1902, etc. Unele modificări au fost făcute prin legi speciale, ca Legea noului parchet, altele prin legi generale, ca Legea pentru organizarea judecătorească, Legea judecătorilor de ocoale, etc.

Dela 1 Ianuarie 1937, toate legile de procedură penală, aplicabile pe teritoriul României Mari, au

fost abrogate și înlocuite prin «Codul de procedură penală Regele Carol II» publicat în Monitorul Oficial Nr. 66 din 19 Martie 1936.

Dela 1937 în fine, tribunalele militare, aplică «Noul cod al justiției militare», ale cărui norme sînt, față de organizarea anterioară, cu desăvârșire nouă.

Care sînt principiile de bază ale acestui sistem întins și complicat? După ce norme fundamentale, în ce spirit și cu ce metode, organele jurisdicționale se achită de greșina și delicata lor misiune de a «distribui justiția»? Care sînt caracteristicile distinctive ale procedurii noastre judiciare?

După art. 101 din Constituția nouă (în cea veche, 104), *jurisdicțiunile se fixează prin lege*. Se știe că în Apus, proclamarea acestui principiu a însemnat, la început, o reacțiune contra vechilor abuzuri cunoscute. La noi, adoptarea lui n'a putut avea semnificația aceasta (căci noi n'am avut niciodată tribunale excepționale), ceea ce nu-i schimbă nici valoarea practică, nici importanța politică și socială. În regulă generală, *ele sînt permanente și sedentare*; concesiunile făcute în privința judecătorilor de pace și periodicitatea funcțiunii Curților cu Jurați, nu trebuie socotite ca abateri dela ordinea stabilită, ci ca regimuri speciale.

În toate cauzele de natură contencioasă, *desbaterile sînt contradictorii*; de unde chemarea obligatorie a părților litigante la toate actele în care ele pot avea un interes legitim. Aceste desbateri sînt *orale și publice*. Oralitatea e în tradiția dreptului nostru; iar publicitatea e socotită ca una din cele mai eficace garanții de bună judecată. *Holărțile trebuie să fie motivate*. Iar ideea că, în condițiuni normale, un proces trebuie să parcurgă două jurisdicții, pentru a permite astfel îndreptarea tuturor neajunsurilor și erorilor care s'au putut produce în prima lui fază, e ridicată la rangul de principiu (*principiul celor două grade de jurisdicțiune*). În fine, recursul, ca mijloc suprem de control și de anulare, e declarat *de ordine constituțională*.

În organizarea legală a procesului civil sînt însă și lucruri care întretin încă vechi controverse.

Unul dintre lucrurile acestea e, de pildă, *rolul judecătorului în desbateri*, puterea lui de inițiativă în raport cu libertatea și inițiativa părților litigante.

Altul se raportează la *problema contactului dintre particular și organele justiției*, a reprezentățiunii libere și a celei obligatorii, a rolului pe care-l are, în sfera această, avocatul.

Altul iarăși se raportează la natura și caracterul *apelului*.

Un altul în fine, privește modul de construcție al sistemului formal, caracterul mai mult sau mai puțin liber, mai mult sau mai puțin rigid al acestuia și, implicit, *problema sancțiunilor*.

Să ne oprim câte un moment asupra fiecăruia din ele.

Ideea că judecătorul trebuie să rămână deasupra desbaterilor, ca un arbitru imparțial al lor și că părțile nu trebuie împiedicate de a determina, așa cum înțeleg ele, cursul și desfășurarea procesului,

pierde pe zi ce trece partizanii săi. Legea noastră a avut întotdeauna grija de a reduce intervenția judecătorească la o simplă activitate de control și de supraveghere. Influența procedurii austriace a atras o sporire a acestor puteri, care se remarcă vizibil în Legea pentru accelerarea judecăților din 1925 ca și în cea din 1929. Proiectele Consiliului Legislativ n'au mers mai departe în această direcție, autorii lor înțelegând bine că, în domeniul acestor lucruri delicate, echilibrul se reduce întotdeauna la o chestiune de înțelegere, de prudență, de măsură.

În sistemul legii române, atât inițiativa cererii cât și conducerea acțiunii, aparțin particularului interesat. Dela început, noi am refuzat de a adopta sistemul din procedurile apusene, care impun părților un reprezentant obligatoriu. La 1923, cu ocazia reformei Baroului, s'a încercat a se limita libertatea această a părților, subordonând validitatea cererii, care leagă instanța, de asistența obligatorie a avocatului. Inovația n'a avut durată, pentru că n'a avut cu ea asentimentul public. La scurt interval, a trebuit să revenim la regimul vechi. Dar rolul avocatului e cu atât mai important și mai util; iar actuala lege a Corpului îl consacră și-l organizează cu atențiune.

La data când s'a început unificarea procedurii, prin Legea de accelerarea judecăților, natura și caracterul apelului făcea obiectul unor concepțiuni cu totul diferite. Pe când în vechiul Regat și în Basarabia — cu nșoare deosebirii — caracterul *devolutiv* al acestei căi legale constituia principiul intangibil, rațiunea ei de existență, procedura bucovineană dimpotrivă se întemeia aproape exclusiv pe judecata primei instanțe, apelul în sistemul ei ne mai îndeplinuind decât o funcțiune de simplu control formal. Singur sistemul practicat în Ardeal păstra o linie mijlocie, predominant și el însă de spiritul procedurii austriace.

Legea în vigoare a menținut în această privință, sistemul procedurii vechiului Regat, a cărei valoare, — pentru noi în tot cazul, pentru poporul nostru, pentru moravurile noastre, pentru tradițiile noastre — rămâne în afară de orice controversă.

Un sistem de forme nu poate avea eficacitate dacă respectul său nu e asigurat prin sancțiuni potrivite. Alegerea acestor sancțiuni și mai cu seamă jocul aplicațiunii lor — iată problema capitală a ori cărei bune proceduri.

Regimurile riguroase dau în genere efecte sigure; dar incidența normelor lor pune prea adeseori în pericol drepturile cele mai legitime. Pe de altă parte, regimurile prea largi și prea blânde rămân lipsite de autoritate. Iar rezultatul aplicațiunii lor e încă mai slab. Mijlocia, în fine, nu e totdeauna ușor de stabilit. Mai ales că, în deobște, efectul unei legi nu depinde numai de normele și de principiile sale, ci de o sumă de factori externi.

Sancțiunile admise în sistemul legilor noastre sunt:

- a) Nulitatea actului făcut cu încălcarea legii.
- b) Obligațiunea de a completa, repara sau refăce actul neregulat.
- c) Penalitatea în care pot fi supuși cei ce se abat dela prescripțiunile legii.

d) Obligațiunea de a despăgubi pe cel ce a suferit un prejudiciu din cauză că legea n'a fost observată.

e) Pierderea căilor legale și a drepturilor care n'au fost exercitate la timp sau în condițiunile cerute de lege (decădere).

f) Desființarea actelor lăsate fără urmă sau abandonate mai mult timp decât îngăduie legea (perimarea).

Sunt însă și norme lipsite de orice sancțiune, a căror neobservare nu atrage deci nici o consecință.

Cele mai energice dintre sancțiunile de mai sus sunt: nulitatea și decădere, cele mai energice dar și cele mai greu de mănuit, cele mai delicate. În privința lor, putem afirma că sistemul legii române e unul din cele mai bune, din cele mai simple, din cele mai suple.

Norma stabilită de art. 735 pr. civ., hucănoară, după care anularea actelor de procedură nu poate avea loc decât în caz de incompetență a organului care lucrează, în caz de prejudiciu ireparabil și în rarele ipoteze când nulitatea este expres prevăzută de lege, — e singura care permite disciplinei legale, de a nu se îndepărta prea mult de realitatea practică, mobilă și variabilă.

Redusă la proporțiile pe care le îngăduie cadrul aceste lucrări, expunerea noastră nu poate îmbrățișa toată marea diversitate a principiilor, normelor și instituțiilor care, împreună, constituiesc sistemul procedurii noastre judiciare. Dar a nu atinge de loc teoria probelor, a nu vorbi nimic de funcțiunea Ministerului public, a trece peste organizarea execuțiunii silite, ar însemna să lăsăm în umbră cea mai mare parte a procedurii legale.

Nu e dar posibil să nu acordăm și acestor lucruri cât de puțin din atențiunea ce li se cuvine.

În procedura judiciară *probele* ocupă un loc de cea mai mare importanță. Totuși, în cele mai multe legislațiuni moderne, regulile privitoare la existența și funcțiunea lor nu figurează printre regulile de procedură, ci în legile de fond. La fel în dreptul român, unde mijloacele de probațiune sunt așezate în codul civil și codul comercial; căci codul de procedură nu se ocupă decât de condițiunile în care ele se pot administra. Tendința actuală, pretutindeni, e însă ca probele să fie trecute cu totul în domeniul dreptului de procedură. În acest sens sunt construite și proiectele noilor noastre coduri.

Mijloacele de probațiune în dreptul privat snt cele adoptate de toate legislațiunile moderne: actul autentic, actul sub semnătură privată, mărturisirea, jurământul, verificarea directă, expertiza, mărtori, registrele comerciale, etc. Proba cu acte provoacă, după împrejurări, comunicarea, verificarea scriptelor și înscrierea în fals; mărturisirea se obține prin interogator (pe care însă legile din Bucovina și Ardeal nu-l cunosc); jurământul poate fi deferit de părți sau din oficiu; ancheta face obiectul unei reglementări destul de simple și practice dar ascultarea mărtoriilor poate avea loc nu numai direct în fața magistratului care judecă ci și de către un judecător delegat sau prin comisie rogatorie, ceea ce înseamnă că legea noastră nu consacră principiul pe care italienii îl designează prin cuvântul atât de evocator

imediatezza. În penal, probele obicinuie sunt: înserisurile, procesele-verbale, prezumțiile, indiciile, martorii, constatările la fața locului și expertiza (art. 137 din Noul Cod de procedură penală).

Așa dar în principiu, probele în justiție sunt legale. De aici nu trebuie să deducem însă că sistemul legilor noastre, s'ar opune tendinței de a lărgi mijloacele de probă, de a mări puterile judecătorului în investigațiile pe care le face și de a elibera în această privință dreptul părților din cercul strâns al textelor. În penal, noua lege o spune expres. După ce enumeră probele comune, ea adaugă «și orice alte mijloace neoprite de lege».

Orientat în sistemul dreptului român, probele sunt și rămân mijloace de convingere pentru judecător. Cu atare evoluția lor, trebuie să urmeze fatal evoluția puterilor și rolului acestuia. În această privință suntem iarăși pe linia tradițiilor noastre. Dacă ieri-colo în trecut s'a putut remarcă unele influențe ale vechiului drept germanic, care a atribuit întotdeauna justiției un rol de pacificare socială, vechiul nostru drept păstrează continuu concepția română a unei justiții menite să satisfacă mai presus de toate acel ideal de dreptate și de armonie pe care-l reclamă conștiința umană de totdeauna. Dovadă, texte ca acestea, care amintesc cunoscuta definiție română a dreptului: «Dreptatea este un lucru mai adevărat, de toate, care dă fiecărui dreptate». (Pravila M. Basarab, glava 2). Și puțin mai departe, în același text: «Înțelepția dreptății iaste să vază lucrurile dumnezeiești și omenești, adevărul dreptății și nedreptatea». Sau: «Dreptatea este care fiecăruia dă ceea ce i se cuvine a lua». (Andr. Donici, cap. I, art. 2).

Ministerul public, instituție franceză, a intrat în organizația noastră judiciară odată cu legile fundamentale care ne guvernează din a doua jumătate a secolului trecut și până astăzi. Atribuțiile sale sunt: de a îndeplini rolul de parte principală în procesele penale, de a servi de organ al legii și al guvernului în cazurile determinate prin texte, a figura chiar în procesele civile, excepțional ca parte principală, când legea îi acordă, în interesul public, punerea în mișcare a unei acțiuni civile și obicinuie ca parte alăturată, ori de câte ori e vorba de un litigiu în care sunt angajate interesele unor incapabili. Această din urmă funcțiune avea la început o bază cu mult mai largă. Art. 80 din Procedura civilă, prevedea îndatorirea de a se comunica Ministerului public: 1) toate cauzele care interesau ordinea publică, Statul, domeniile acestuia; comunele, stabilimentele publice, sau în care era vorba de donațiuni și legăte în favoarea celor săraci; 2) toate afacerile privitoare la starea civilă a persoanelor cum și cele privitoare la tutela incapabililor; 3) toate propunerile de incompetență; 4) toate conflictele de jurisdicțiune, recuzațiunile și strămăturile dela un tribunal la altul pentru cauză de înrudire; 5) acțiunile recursorii contra judecătorilor; 6) toate cauzele în care figurau incapabili; 7) toate cauzele privitoare la patrimoniile dotale; 8) toate afacerile interesând pe absenți. Comunicarea acestor cauze obliga organele Ministerului public de a lua parte la judecată și de a pune concluziuni.

Deosebit de acestea, parchetele diverselor instanțe puteau încă lua comunicațiuni de orice alte lucrări, concluziunile lor în aceste cazuri rămânând facultative. În felul acesta, nu rămăneau decât prea puține afaceri la care Ministerul public nu lua parte.

Execuțiunea silită e încă, în prezent, ordonată de trei regimuri legale diferite. În vechiul Regat, de codul de procedură civilă (art. 371--603); în Bucovina de legea austriacă din 27 Mai 1896 cu modificările sale și în Ardeal de legea LX din 1881 cu diversele ei modificări.

Sistemul în vigoare pe teritoriul vechinului Regat, e cel francez transformat prin legea Cantonului de Geneva care a servit de model legiuitorului nostru. Se pot executa, cu formele de drept comun: hotărârile judecătorești definitive sau cărora li s'a recunoscut puterea executorie în mod provizoriu și anticipat, hotărârile arbitrilor, actele autentice și hotărârile străine. În privința acestora, legea organizează o procedură de verificare a condițiilor formale și nu admite formula de *exequatur* decât sub condiția reciprocității.

Se pot urmări toate bunurile mobile și imobile, corporale și incorporale, veniturile și fructele prinse de rădăcini. Formele principale sunt: urmărirea mobilă directă, poprirea, sechestrul pe venituri, urmărirea fructelor prinse de rădăcini, urmărirea imobiliară și predarea silită a imobilelor. Iar ca măsuri de asigurare, legea organizează sechestrul, poprirea, sechestrul judiciar și altele câteva. Printre acestea nu figurează ipoteca judiciară care de altfel, în dreptul apusean e în declin. În rândul procedurilor de execuțiune trebuie așezate: lichidarea falimentară organizată de codul comercial, procedura purgei reglementată de codul civil și numeroasele forme coercitive speciale, presărate în legile fundamentale și în altele cu conținut special. Urmărirea creanțelor Statului și instituțiilor publice, se face după legea specială de urmărire.

Principiile fundamentale ale execuțiunii silită în vechiul Regat sunt: orice execuțiune e precedată de o somațiune; indisponibilizarea bunurilor se face prin forme speciale (sechestrul, comandament, proces-verbal de situație, etc.); expropriațiunea propriu zisă nu operează decât prin vânzare. Creditorii stau între ei într-o situație de egalitate; dar distribuția sumelor se face după dreptul de preferință al fiecărei creanțe în parte. Nici vechimea titlului, nici prioritatea demersului, nici diligența celui interesat nu influențează distribuția, în care nu contează decât gajul, ipoteca sau privilegiul. Legile din Ardeal și Bucovina, recunosc dimpotrivă, primului urmăritor un drept de preferință (gajul excepțional) față de toți creditorii urmăritori.

Unificarea acestor sisteme diverse e imperios reclamată de necesitățile curente și practice ale vieții. Îi cu neputință ca pe teritoriul aceluiași Stat, formele pentru realizarea drepturilor să difere dela regiune la regiune, dela localitate la localitate.

Înainte de a încheia aceste considerații, să amintim că legea română proclamă și apără *libertatea individuală*, nu numai în cadrul mișcării soci-

ale, dar și față de autoritatea publică, — dacă nu cu aceeași vigoare și autoritate, cum o face dreptul englez de pildă, — în tot cazul cu mijloacele și formele posibile în mediul nostru. Să amintim iarăși că dela 1905 încoace (sub diverse forme), protecțiunea intereselor private în contra arbitrarului administrativ se face prin organizarea *controlului juridicsețional al actelor de autoritate* și a acțiunii private în anularea actului abuziv. Să amintim în fine că, dela 1923, problema discuțiunii *constituționalității legilor*, mult timp deschisă și controversată, a primit cea mai justă și înțeleaptă soluție posibilă în mediul nostru, aceea care face din Secțiunile Unite ale Curții de Casație, arbitru

suprem al conflictelor privitoare la acest lucru delicat.

Fără nici o exagerare deci, putem afirma că progresele dreptului nostru de procedură sunt, în raport cu progresele realizate în alte domenii, cât se poate de mulțumitoare. Și că, fără a se fi adaptat încă în totul cerințelor și principiilor moderne (lucru care, cum se știe, e însă pe cale de realizare), procedura noastră e una din cele mai simple, uni omogene și mai adecuate spiritului local. Că dacă totuși rezultatele sale sunt adeseori îndoeelnice, aceasta se datorește mai mult circumstanțelor trecătoare și factorilor externi, decât viciilor ei organice sau insuficienței sale.

e. h.

BIBLIOGRAFIE

- George Tocilescu : Curs de procedură civilă, vol I și II Iași 1887 și 1889 și vol III București, 1893.
 Eug. Herovanu : Tratat de procedură civilă, Iași, 1926.
 Eug. Herovanu : Principiile procedurii judiciare, 2 vol., București, 1932.
 Victor Cădere : Tratat de procedură civilă, București, 1935.
 Dem. Negulescu : Instituțiuni procedurale, București, 1911.
 Sabiu Moldovanu : Studii de drept procesual civil, Arad, 1935.
 Em. Dan : Codul de procedură civilă adnotat, București.
 George Mironescu : Analiza noului cod de procedură civilă, București, 1904.
 Eug. Herovanu : Legea pentru accelerarea judecăților explicată și adnotată, București, 1937.
 N. Luca : Execuțiunea silită imobiliară, București, 1928.
 C. Sion : Execuțiunea imobiliară, Iași, 1936.

- Dem. Negulescu și G. Popescu : Teoria poplrei, București, 1927.
 Dr. Grati Mandicevski : Studiu comparativ asupra procedurii civile, București, 1921.
 V. D. Teodorescu : Tratat teoretic și practic de execuție silită imobiliară, București, 1911.
 O. Târnușeanu : Dreptul și procedura execuțiunii silită în Bucovina, București, 1930.
 Ing. Bartha și T. Hancu : Procedura de execuție în Transilvania, Cluj, 1929.
 Dr. C. Spulber : Codul de procedură civilă austriac cu Norme de jurisdicție, București, 1921.
 Dr. Tudor Moisil : Procedura civilă ardeleană, Cluj, 1924.
 I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, C. Chiseliță, St. Ladany și E. Decusară : Procedura penală, București, C. Judiciar.

AER CU STEMA MOLDOVEI DIN 1777

VIII

CULTELE IN ROMÂNIA

Forma de manifestare a simțământului religios este cunoscută în deobște sub numele de cult. După definițiunea clasică (vezi «Dictionnaire de Théologie Catholique», Tome III, col. 2404) cultul nu este altceva decât «o dovadă de supunere rezultată de pe urma recunoașterii superiorității și sublimității cuiva». Definițiunea aceasta este totuși prea largă. Ea îmbrățișează atât cultul lui Dumnezeu, cât și cultul bărbaților de seamă și al ideilor sublime. În chip obișnuit însă, când vorbim de cult, înțelegem exclusiv forma de manifestare în care diferitele concepțiuni religioase își traduc simțămintele de dependență față de Ființa Supremă.

LIBERTATEA CULTULUI. Fiind reflexul credințelor intime ale individului, ca și conștiința de altfel, cultul este declarat liber de către *Constituțiunea Română*, cu condițiunea ca el să nu aducă atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale Statului (art. 22). Această libertate și protecțiune garantează Statul tuturor cultelor și prin *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, votată la 31 Mai 1928 și tot sub aceleași condițiuni (art. 1). În *Codul Penal «Carol II»* din 18 Martie 1936, cartea II, titlul V, împiedecarea exercițiului liber al oricărui cult este calificată *delict*, iar capitolul I din titlul V, vorbește în întregime despre «*delicte contra cultului*» (art. 308—312). Statul garantând libertatea cultului, nimeni nu poate fi împiedecat din cauza cultului pe care-l exercită, să dobândească sau să exercite drepturi civile și politice. În același timp însă credințele religioase nu pot senti pe nimeni dela obligațiunile impuse de legi.

CONFIGURAȚIA CULTICĂ A ROMÂNIEI. Art. 22 din Constituțiune vorbind despre Biserica creștină ortodoxă și despre cea greco-catolică și definindu-le ca Biserici românești, lasă să se înțeleagă că în România ar mai fi, în afară de ele, și alte culte. Existența acestora o face vădită *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, care în art. 21, dezvoltând și lămurind art. 22 din Constituțiune, zice: «Pe lângă Biserica ortodoxă, a cărei organizare este stabilită prin lege specială, în Statul român mai există și următoarele culte istorice: a) cultul român greco-catolic (*unit*); b) cultul catolic (*de rit latin, greco-rulean și armean*); c) cultul reformat (*calvin*); d) cultul evanghelic-luteran; e) cultul unitarian; f) cultul armean-gregorian; g) cultul mozaic (cu diferitele

sale rituri) și h) cultul mahomedan». Tot *Legea pentru Regimul General al Cultelor* mai vorbește în art. 24 despre *asociațiuni religioase*, denumire dată reuniunilor cunoscute în deobște sub numele de *secte*, iar deciziunea Ministerului Cultelor Nr. 114.119 din 1933, împarte aceste asociațiuni religioase în *engăduite și prohibite*.

CULTE NAȚIONALE ȘI CULTE MINORITARE. Conform art. 22 din Constituție «Biserica ortodoxă română fiind religia marelui majorității a Românilor este *Biserică dominantă* în Statul român; iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte». Datorită acestui fapt cultul ortodox și cel greco-catolic (*unit*) se mai numesc și *culte naționale*, spre deosebire de celelalte culte care se numesc *culte minoritare*. Dacă principiul etnic motivează suficient prima numire, nu tot astfel și pe a doua, întru cât foarte mulți dintre credincioșii cultelor minoritare sunt de naționalitate români. Cultele naționale sunt cultele marelui majorității a locuitorilor Țării, pentru care motiv își merită pe bună dreptate această denumire; cultele minoritare sunt în primul rând minoritare din punct de vedere religios, față de cele dintâi și numai în al doilea rând minoritare din punct de vedere etnic. De aceea, dacă extinzând sfera noțiunii de cult putem îngloba în ea și *asociațiunile religioase*, atunci acestea nu pot fi puse decât tot în categoria cultelor minoritare.

I. CULTELE NAȚIONALE

A) CULTUL ORTODOX

CARACTERIZARE. Cultul creștin ortodox este adorarea unui singur Dumnezeu în trei ipostase (Sfânta Treime): Tatăl, Fiul, și Sfântul Duh. Dumnezeu s'a descoperit oamenilor mai întâi incomplet, în Vechiul Testament, prin Moisi și prin Profeți și apoi complet, în Noul Testament, prin însuși Fiul său, Domnul Iisus Hristos. Unitatea ființei lui Dumnezeu face ca acolo unde se găsește una dintre ipostasele Sfintei Treimi să fie întreaga Dumnezeu. Proprietățile Dumnezeirii sunt și ale fiecărei ipostase în parte. Singurele caracteristice proprii ipostaselor Sfintei Treimi în parte sunt următoarele: Tatăl este nenăscut, naște din veci pe Fiul și porcede din veci pe Duhul Sfânt; Fiul este născut din veci de Tatăl,

BASARAB I, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1330 — 1352)
ȘI DOAMNA LUI

(După fresca din Biserica Domnească dela Argeș, din N. Iargă;
Portretele Domnilor Români)

iar Sfântul Duh este purces din veci de Tatăl. Dumnezeu a adus din neființă la ființă toată lumea, pe cea văzută cât și pe cea nevăzută (lumea îngerilor). O parte din lumea cea nevăzută din semeție a căzut. Ea a format împărăția întunerecului. Odată cu lumea începe și timpul. Primul om, făcut de Dumnezeu după chipul și asemănarea sa, nu a ascultat însă de porunca lui Dumnezeu. Prin neascultarea lui, a intrat păcatul în lume și prin păcat, moartea. În bunătațea și iubirea sa față de neamul omenesc, Dumnezeu a dat pe Fiul Său, care s'a născut din Sfântul Duh și din Fecioara Maria, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat și a sălășluit printre oameni, învățându-i care este calea cea adevărată, care este adevărul și care este viața. După cum prin neascultarea lui Adam lumea căzuse în păcat, se depărtase de Dumnezeu și ca urmare porțile împărăției cerurilor îi fuseseră închise, prin ascultarea care a mers până la supunerea de bună voie morții de pe cruce, Fiul lui Dumnezeu apropie din nou lumea de Dumnezeu, deschizându-i din nou porțile împărăției cerurilor. Vestea cea bună adusă oamenilor de Iisus Hristos și jertfa de pe cruce cu corolarul învierii din morți și înălțării la ceruri sunt stâncile de granit pe care este clădită temelie Bisericii creștine. Pentru ca oamenii să se poată împărtăși din mântuirea adusă de el lumii, Iisus Hristos a lăsat Bisericii sale mijloacele sfântitoare (Sfintele Taine), asigurând pe urmașii săi, sfinții apostoli, ca și pe urmașii acestora, ep is-

copi și preoți, de asistența și conlucrarea permanentă a Sfântului Duh. Sfintele Taine lăuate Bisericii sale de Mântuitorul Iisus Hristos sunt în număr de șapte. Ele îmbrățișează toate nevoile sufletești ale credincioșilor creștini pe calea cea nouă trasată de el, ca și toate nevoile Bisericii creștine pentru propagarea în lume a operei sale mântuitoare: a) Prin *Taina Sfântului Botez*, individul este introdus în sânul comunității creștine spălându-se de păcatul strămoșesc (dacă este mic) și de toate celelalte păcate făcute până într'acea clipă (dacă este mare); b) Prin *Taina Ungerii cu Sfântul Mir*, celui ieșit din baia Sfântului Botez i se împărtășește Sfântul Duh spre întărire și progres pe calea virtuților creștine; c) Prin *Taina Sfintei Euharistii* credinciosul intră în stare de comuniune cu Iisus Hristos răstignit pe cruce pentru păcatele noastre; d) Prin *Taina Pocăinței*, credinciosul care a călcat legea morală creștină cuprinsă în învățătura evanghelică, pocăindu-se, are putința de a se ridica iarăși pe planul spiritual înalt pe care se găsea mai înainte de păcat; e) Prin *Taina Sfântului Maslu*, credinciosul capătă iertarea păcatelor și vindecare de suferințele sufletului și trupului; f) Prin *Sfânta Taină a Nunții*, se întemeiază familia creștină și se pun bazele traiului după voința lui Dumnezeu prin dobândirea de prunci și perpetuarea neamului omenesc și în fine g) Prin *Taina Prosceliei*, sunt recrutați aceia dintre credincioși, cari voiesc să devină propagatori ai operei Mântuitorului Iisus Hristos în lume și împărtășitori ai Sfântului Duh. Sufletul omului este nemuritor. După moartea trupului, sufletul așteaptă bucurându-se dacă a făcut cele bune în viață și părăndu-i rău dacă a făcut cele rele, până la a doua venire a lui Iisus Hristos, când vor fi judecați atât cei vii cât și cei morți și când fiecare își va primi răsplata după faptele lui: cei buni fericirea veșnică, iar cei răi chinurile veșnice. După moarte nu mai este cu putință pocăința. Rugăciunile Bisericii pentru cei morți nu sunt însă fără urmare înaintea lui Dumnezeu. Izvoarele din care își scoate Biserica creștină ortodoxă principiile sale morale și adevărurile sale religioase, sunt: a) *Sfânta Scriptură* a Vechiului și Noului Testament (Biblia); b) *Sfânta Tradițiune* (consemnată în scris ulterior de Sfinții Părinți și Scriitori bisericești și c) *Deciziunile celor șapte Sinode Ecumenice*. Biserica creștină ortodoxă se simte cu tenacitate legată de acestea și își face o adevărată mândrie din lupta pe care o duce pentru neștirbirea și neamplificarea lor. Ele sunt norma *credinței celei drepte*, de aceea Biserica creștină ortodoxă, legată exclusiv de această normă, își merită pe bună dreptate numele ce-l poartă.

ORIGINEA CULTULUI ORTODOX ÎN ROMÂNIA. Providența a făcut ca poporul român să se nască creștin ortodox. Originea cultului ortodox în România este așa dar tot atât de veche ca și poporul român. Mărturii cu privire la originea creștinismului în ținuturile dintre Nistru și Tisa, Dunăre și Carpații Nordici, în perioada posterioară colonizării Daciei de către Romani, avem puține. Amintim mărturia scriitorului bisericesc Tertullianus (pe la anul 200), piatra funerară descoperită lângă Napoca (Cluj),

(datând de la anul 235) și piatra descoperită la Po-tuissa (Turda), la anul 1858. Mărturiile de mare va-loare cu privire la originea creștinismului la poporul român, se pot scoate însă din grainul său. Cerec-tările întreprinse în domeniul acesta au dovedit că la poporul român creștinismul este mai vechiu chiar și decât limba românească. În limbajul cultului or-todox avem o mulțime de cuvinte de origine latină. Aceasta nu înseamnă însă că poporul român este popor creștin de pe urma vreunui apostolat făcut prin locurile noastre de misionari trimiși de la Roma. Adevărul istoric este că înșiși coloniștii și legionarii romani, aduși în Dacia Traiană nu numai din Penin-sula Italiei, ci și din Peninsula Balcanică, sau chiar din Asia-Mică, erau familiarizați încă de mult cu adevăratele religii creștine. De aceea, la față de celelalte popoare din Estul Europei, Bulgari, Ruși și Unguri, Românii au meritul de a fi cel mai vechiu popor creștin. (Bulgarii s'au creștinat în sec. al IX-lea, Rușii în sec. al X-lea, iar Ungurii în sec. al XI-lea).

ÎNCEPUTURI DE ORGANIZARE BISERICESCĂ.

Istoria mărturisește cu date suficiente pulsul vieții religioase de pe meleagurile noastre, începând cu sec. al IV-lea. După năvălirea Goților, Dacia Traiană este cunoscută sub numele de Goția. Un epis-cop din Goția, *Teofil*, ia parte la Sinodul Ecu-menic ținut la 325 în Nicea. Către jumătatea sec. al IV-lea *Ulfila*, un alt episcop al Goților, traduce Sfânta Scriptură în limba gotică. Tot în sec. al IV-lea furia păgânismului împotriva creștinismului înecun-nează cu cununa martirică pe *Nichita Gohul* și pe *Sava Gohul*. Către sfârșitul sec. al IV-lea este amintit episcopul *Bretanius* de la *Tomis* (Constanța). Urmasul acestuia *Gerontius* ia parte la Sinodul al II-lea Ecu-menic de la Constantinopol (381). Paginile vremurilor care urmează după aceasta au rămas albe în cartea istoriei neamului românesc, timp de aproape o mie de ani. Mileniul acesta corespunde tocmai cu epoca năvălirilor barbare.

ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.

a) *În Țara Românească.* Constituirea principatului *Țării Românești* dă avânt libertății cultului ortodox și prilejuește și organizarea Bisericii. *Alexandru Basarab* înființează o Mitropolie aducând ca mitropolit, la 1359, cu învoirea patriarhului de la Constantinopol, pe episcopul *Iachint* de la *Vicina* (Dobrogea). Epis-copul *Iachint* primește acum printr'un act patriarhal titlul de *mitropolit al Ungro-Vlahiei și exarh al Plainurilor*, având în grijă să nu numai viața sufletească a credincioșilor din Țara Românească, ci și pe a celor din Ardeal. Titlul de *exarh al Plainurilor* va fi purtat deacum înainte de toți mitropoliții Țării Românești și, apoi, de patriarhul României.

Reședința Mitropoliei a fost la *Argeș*, până la 1517, când s'a mutat la *Târgoviște*, iar la 1665 s'a mutat și de aici în *București*. Pe vremea fiului lui *Alexandru Basarab*, *Vlaicu Vodă*, ia ființă în părțile *Banatului de Severin* o Episcopie păstorită timp de mai bine de un secol numai de mitropoliți trimiși de la Constantinopol.

Desăvârșirea organizării bisericești se face însă pe vremea lui *Radu cel Mare* (1496—1508). Acesta

BISERICA DOMNĂRESCĂ DIN CURTEA DE ARGEȘ.
CTITORIE A LUI BASARAB I

aduce în țară pe fostul patriarh de la Constantino-pol, *Nifon*, care întrunește un sobor din preoți și mireni, și dă Bisericii o organizare nouă. La îndem-nul lui, Episcopia din părțile Banatului de Severin este mutată la *Râmnicul-Vâlcea*, (*Noul Severin* cum spune titlul ei tradițional), și tot el crează o nouă Episcopie, pentru ținuturile răsăritene, epis-copia *Buzăului*. Organizarea dată de *Nifon* rămâne neschimbată până la 1673, când ia ființă, pentru scurtă durată însă, (până la 1679), Episcopia de la *Strehăia* și apoi până la 1795 când ia ființă Epis-copia de la *Argeș*, care există și astăzi. În fine, la 1923 se restaurează vechea Episcopie a *Constanței-Tomisului*.

b) *În Moldova* înființarea Mitropoliei se datorește lui *Petru Mușat* (1376—1391), care aduce ca mitropolit pe o rudă a sa, *Iosif Mușat*, episcop la Cetatea-Albă, împotriva voinței patriarhului din Constantinopol. Reședința Mitropoliei a fost până la 1564 la *Suceava*, iar de atunci, la *Iasi*. Sub *Alexandru cel Bun* (1400—1432), ia ființă Episcopia *Românilor* și Episcopia *Rădăușilor*, care, după smul-gerea Bucovinei de către Austriaci (1777) este mutată la *Cernăuși* și ridicată, la anul 1873, la rangul de Mitropolie. Între 1597 și 1599 ia ființă episcopia *Hușilor*, iar la 1865 episcopia *Dumării de Jos*, cu reședința la *Ismail* până la 1878, și după aceea la *Galăț*. La anul 1923 se reînființează vechile Episcopii: a *Hotinului*, sub jurisdicția Mitropoliei Bucovinei, și a *Ismailului și Călății Albe*, sub jurisdic-ția *Arhiepiscopiei-Mitropolii a Chișinăului*, înființate după răpirea Basarabiei de către Ruși (1812).

ALEXANDRU CEL BUN INVESTIND PE CEL DINTĂI EPISCOP
AI, RĂDĂUȚILOR

(Prescă din Sala Sinodală a reședinței metropolitane din Cernăuși, de Dimitrie Bucevschi)

c) *In Ardeal*. Istoria amintește către jumătatea sec. al XV-lea de episcopul Ion din Cafa, la *Hunedoara* și, la 1479, de mitropolitul Ioanichie al *Bălgradului* (*Albai-Iulii*). Apoi de Episcopia din *Feleac* (lângă Cluj) la 1488, care la 1498 este amintită cu titlul de Mitropolie, de Episcopia *Vadului* (1523-1631) și de Episcopia *Geoagiului*, la 1557. Cultul ortodox, a fost însă în Ardeal ținut asupra căreia s'au îndreptat întotdeauna atacurile catolicismului și protestantismului.

Subjugări politicește, pe de o parte, și lăsându-li-se o singură speranță de libertate în condițiunea primirii catolicismului, o parte din Români din Ardeal în frunte cu mitropolitul *Atanase Aghel* recunosc autoritatea pontifului dela Roma și semnează un act de unire la anul 1608, iar la 1701 mitropolitul *Atanase Aghel* rupe orice legătură cu mitropolitul *Țării Românești* substrăgându-se de sub exarhatul lui. Ardealul rămâne, apoi, timp de mai bine de un secol, fără cap spiritual ortodox, apelând pentru nevoile sufletești la asistența ierarhilor sârbi. De un episcop ortodox se amintește numai la anul 1811: *Vasile Moga*, care își așează reședința la Sibiu. La 1868 Mitropolitul *Andrei Șaguna* reînființează vechea mitropolie ortodoxă a Ardealului, cu reședința tot la Sibiu, care există până astăzi, și dă Bisericii ortodoxe din Ardeal o organizare solidă prin *Statutul Organic* dela 1868. Celelalte Episcopii ortodoxe din Ardeal au evoluat în decursul istoriei către cele patru Episcopii actuale: a *Aradului*, *Ienopoliei* și *Halmagului*, cu reședința la *Arad*; a *Caransebeșului*, cu reședința în *Caransebeș*; a *Oradiei*, cu reședința în *Oradia* și a *Vadului*, *Feleacului* și *Clujului*, cu reședința în *Cluj*, înființate după Unirea tuturor Românilor (1918). Bucovina a rămas și după smulgerea ei de către Austriaci (1777) cu organizarea bisericească pe care a avut-o la data aceasta,

numai că a rupt legăturile cu mitropolia Moldovei. Scaunul episcopal dela *Rădăuși* a fost mutat și ridicat la 1873 la rangul de mitropolie. După Unirea tuturor Românilor reînființându-se vechea episcopie a *Hotinului*, cu reședința la *Bălți*, a fost pusă sub jurisdicția Mitropoliei Bucovinei.

MĂNĂSTIRILE ȘI VIAȚA MONASTICĂ. După începuturile de organizare bisericească din Principate apar și mănăstirile. Bazele vieții monastice le pune vestitul călugăr dela *Sfântul Munte, Nicodim*, adus de *Vlaicu Vodă*. *Nicodim* înființează mănăstirile *Vodița*, *Tismăna* și *Prislop* (în Sudul Ardealului). Ucenicii lui *Nicodim*, cu ajutorul diferiților Domni, înființează la rândul lor alte mănăstiri. Cu timpul mănăstirile se înmulțesc, atât în Țara Românească cât și în Moldova. Dintre acestea cele mai însemnate sunt: *In Muntenia*, *Mănăstirea Cozia* și *Mănăstirea Snagov* zidite de *Mircea cel Bătrân*, *Mănăstirea Dealu* (unde se păstrează capul lui *Mihai Viteazul*) și *Mănăstirea Govora*, zidite din

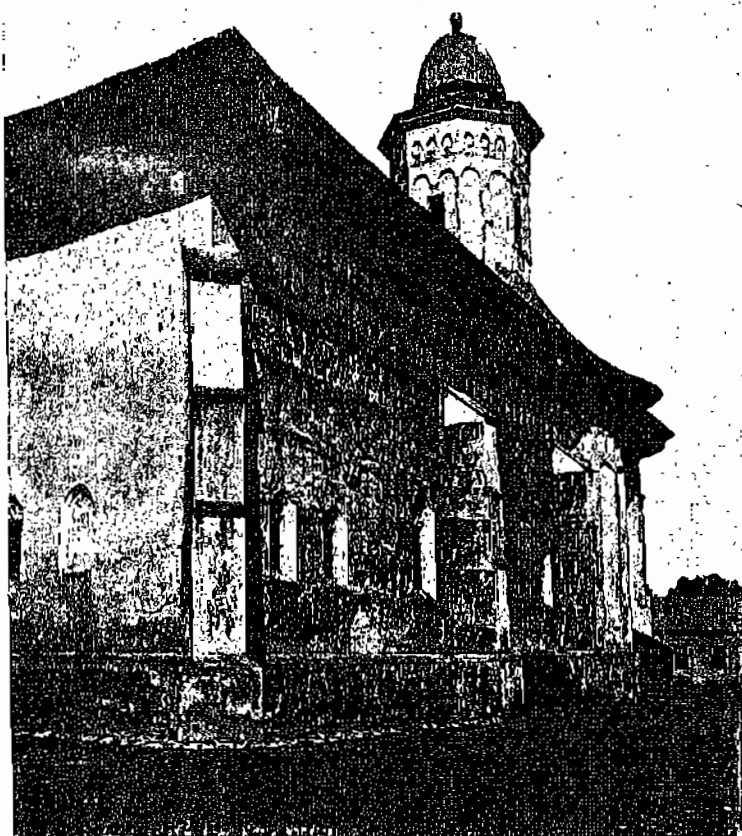
piatră de *Radu cel Mare* în sec. al XVI, *Mănăstirea Argeș* zidită de *Neagoie Basarab* în sec. al XVI-lea, *Mănăstirea Căldărușani*, zidită de *Matei Basarab*, și *Mănăstirea Horezu* zidită de marele ctitor al culturii românești, *Constantin Brâncoveanu*, iar în Moldova: *Mănăstirea Neamțu*, zidită la sfârșitul sec. al XIV-lea; *Mănăstirea Putna*, zidită de *Ștefan cel Mare*; *Mănăstirea Probota*, zidită de *Petru Rareș* și *Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi* din Iași zidită de *Vasile Lupu*. Ele devin nu numai centre de viață religioasă, ci și focare de cultură. Aici călugării, în timpul liber, transcriu manuscrise, traduc cărți de slujbă și din învățăturile sfinților părinți, încep să însemneze în letopisețe întâmplările cele mai de seamă din vremea sau dinaintea lor, iar când arta tiparului este cunoscută și aici, tot călugării din mănăstiri sunt aceia cari o întrebuintează, împodobind cărțile tipărite cu tot felul de înfloriri săpate în lemn (xilografie) (sec. XVI—XIX). Un non impuls dă vieții monastice călugărul *Paisie* dela *Mănăstirea Neamțu*, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Curentul paisian are repercusiuni chiar și în Muntenia și Ardeal. În afară de rolul cultural covârșitor în istoria neamului românesc, mănăstirile au mai avut și un rol social de mare însemnătate prin asistența continuă pe care au dat-o celor suferinzi și celor lipsiți. Mănăstirile ne dau pe mitropoliții *Teofil* și *Ștefan* ai Ungro-Vlahiei, sprijinitori ai curentului românesc, pe vremea lui *Matei Basarab* și pe contemporanii lor de aceeași răvnă din Moldova, mitropoliții *Varlaam* și *Dosoftei*. Ele ne dau pe *Antim Ivircanu*, mâna dreaptă a lui *Constantin Brâncoveanu* în ceea ce privește tipărirea și împrăștierea cărților românești, ele ne dau pe mitropolitul *Grigore al IV-lea Dascălu*, introducătorul curentului paisian în Muntenia și pe vestitul mitropolit al Moldovei *Veniamin Costachi*.

ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DUPĂ ÎNTREGIREA NEAMULUI. După întregirea neamului și reunirea lui în hotarele sale firești, Biserica ortodoxă română a continuat să trăiască mai mulți ani, cu organizarea pe care a avut-o mai înainte de unire și anume: a) *Biserica din vechiul Regat*, cu organizația căpătată prin legea dela 1872, completată prin legea dela 1909, care admitea și clerul de mir la conducere. Administrația Bisericii era în bună parte în seama organelor Statului. Prin legea dela 1893 Statul stabilește normele de funcționare a clerului și a școlilor pentru formarea lui. În fine printr-o altă lege dela 1902 se înființează *Casa Bisericii* pentru administrarea și controlul averilor bisericești. În 1920 Casa Bisericii devine *Minister al Cultelor*; b) *Biserica din Ardeal*, cu organizarea ei pe baza Statutului sâgănian dela 1868; c) *Biserica din Bucovina*, cu organizarea ei pe baza Planului Regulativ Bisericesc din 1786 și d) *Biserica din Basarabia*, cu organizația bisericească pe care a avut-o în fosta Împărăție rusească. Întregirea hotarelor făcea însă din ce în ce mai simțită nevoia unei unificări bisericești. Inițiativa unificării organizației bisericești se datorește actualului patriarh *Miron Cristea*, la 23 Aprilie 1919, pe când se găsea ca episcop al Caransebeșului. Primul anteproiect de lege pentru organizarea Bisericii autocefale ortodoxe române este elaborat în 1920 de către *Constituanta Bisericească* (reprezentanți ai Bisericii din toate provinciile). Pe baza acestui anteproiect și a discuțiilor ce au urmat, Constituanta Bisericească alcătuiește la sfârșitul anului 1921 un proiect de lege, cu concursul Ministrului Cultelor de atunci, *d-l Octavian Goga*. Așteptarea votării și promulgării noiei Constituțiuni din Martie 1923, a făcut ca străduințele depuse în vederea unificării Bisericii să sufere o oarecare întârziere. Pe baza principiilor noiei Constituțiuni, Ministrul Cultelor, *d-l C. Bănuș*, alcătuiește în 1923 un nou proiect de lege pt. organizarea bisericească. Tot în 1923 Biserica alcătuiește și ea un proiect de lege și de statut oficial, pe care îl revizuește Ministrul Cultelor, *d-l Al. Lapedatu*, în 1924 și îl prezintă apoi Corpurilor Legiuitoare. Proiectul acesta este votat și în fine legea și statutul pentru organizarea Bisericii române sunt sancționate prin I. D. R. Nr. 1402 din 4 Mai 1935. În conformitate cu noua lege de organizare bisericească, Biserica ortodoxă română este dominiată față de celelalte culte (vezi și art. 22 din Constituțiune) și autocefală față de celelalte Biserici ortodoxe. Ea cuprinde: 1. *Mitropolia Ungro-Vlahiei*, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Bucureștilor; b) Episcopia Râmnicului Noii Severin; c) Episcopia Buzăului; d) Episcopia Argeșului și e) Episcopia Constanței. 2. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Iașilor; b) Episcopia Romanului; c) Episcopia Hușilor și d) Episcopia Dunării-

de-Jos. 3. *Mitropolia Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului*, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Albeii Iulii și Sibului; b) Episcopia Aradului, Tenopolei și Hatmagiului; c) Episcopia Caransebeșului; d) Episcopia Oradiei și e) Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului. 4. *Mitropolia Bucovinei*, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Cernăuților și b) Episcopia Hotinului și în fine 5. *Mitropolia Basarabiei*, cu eparhiile: a) Arhiepiscopia Chișinăului și b) Episcopia Cetății Albe-Ismailului. Prin legea promulgată la 23 Februarie 1925, scaunul arhiepiscopal și mitropolitanitan al Ungro-Vlahiei, ca primat al României se ridică la rangul de *scaun patriarhal*. Titularul acestui scaun I. P. S. Dr. *Miron Cristea*, primește de acum înainte titlul de patriarh, având aceeași jurisdicțiune și aceleași îndatoriri pe care le-a avut și până la această dată ca arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei și primat al României. Dela 1922 ființează și un *episcopat al armatei și clerului militar*. Unitatea în conducerea Bisericii este asigurată după noua lege de organele conducerii centrale: a) *Sfântul Sinod*, pentru chestiunile spirituale și canonice. El este alcătuit din toți mitropoliții, episcopii și arhierii-vicari în funcțiune și se găsește sub președinția Patriarhului; b) *Congresul național bisericesc* pentru chestiunile religioase, culturale, fundatiionale și epitropești, compus din câte 6 reprezentanți (2 clerici și 4 mireni) de fiecare eparhie și din toți membrii Sfântului Sinod. Organ executiv al Sfântului Sinod și al Congresului național bisericesc este *Consiliul central bisericesc* compus din câte trei reprezentanți ai fiecărei Mitropolii (1 cleric și 2 mireni). Părțile constitutive ale Bisericii sunt: a) *Parohia*; b) *Protopopia* și c) *Eparhia*, iar organele lor reprezentative: a) adunarea parohială; b) adunarea protopopească și c) adunarea eparhială și organele executive: a) Consiliul parohial; b) Consiliul protopopes și c) Consiliul eparhial. Tot parte con-

VICHERA BISERICĂ EPISCOPALĂ DIN RĂDĂUȚI
ÎNĂLȚATĂ DUPĂ TRADIȚIE, DE BOGDAN I, CĂTRE 1350

BISERICA METROPOLITANĂ DIN SUCEAVA, ZISĂ A MIRĂUȘILOR,
CTITORIE A LUI PETRU MUȘAT DIN SEC. XV

stitutivă a Bisericii sunt considerate de lege și *Mănăstirile*, ele însă au organizațiunea lor canonică. Modul de compunere al organelor reprezentative ale Bisericii este următorul; adunarea parohială este compusă din toți credincioșii majori, cari își îndeplinesc obligațiunile lor morale și materiale față de Biserică. Adunarea protopopească, cum și adunarea eparhială sunt compuse din reprezentanți ai clerului și ai poporului în proporția de 1/3 clerici și 2/3 mirenii aleși prin votul tuturor membrilor adunărilor parohiale grupați pe circumscripții electorale (*mirenii*) și colegii preoțești (clerici). La rândul lor adunările protopopești și eparhiale aleg organele lor executive, consiliile protopopești și eparhiale în aceeași proporție, și în acelaș mod. Abaterile disciplinare ale clericilor sunt judecate de instanțele disciplinare și judecătorești, care sunt de trei grade: *prima instanță* o formează judecătoria protopopească, pe lângă fiecare protopopiat; *a doua instanță*, ca instanță de apel, este consistoriul spiritual eparhial, de pe lângă fiecare eparhie; iar *a treia instanță*, ca instanță de recurs, este consistoriul central de pe lângă Sfântul Sinod. Alegerea episcopilor, și a arhiepiscopilor și mitropoliților se face de către adunarea eparhială a eparhiei văduvite dimpreună, cu Congresul național bisericesc întrunit ad-hoc. Clerul Bi-

sericii ortodoxe este subvenționat de Stat, afară de cel din Bucovina care este remunerat din fondurile proprii ale Bisericii de acolo. Suma prevăzută în bugetul anului 1936—1937 pentru clerul ortodox este de 418.896.584 lei. Prin legea de organizare bisericească din 1925 s'a înființat și un *fond general bisericesc*, pentru a se ușura cu timpul sarcina Statului și pentru ca Biserica să-și poată îndeplini cât mai bine misiunea sa religioasă, culturală și filantropică. Pentru administrarea acestui fond s'a instituit o *Eforie*, care este organul executiv al Consiliului central în privința afacerilor economice-financiare.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, ortodocșii constituie 72,6% din populația țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora sunt 8.279 biserici, cu 8.257 preoți și diaconi și 8.279 cântăreți. Biserica ortodoxă română mai are 75 de mănăstiri și schituri cu un personal monastic de 2.842 persoane. Pentru formarea clerului ortodox funcționează 10 Seminarii teologice, 3 Facultăți de Teologie și 5 Academii Teologice.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII ORTODOXE. Credincioasă tradiției trecutului și mândră de frumoasa și rodnică activitate din trecut pe teren religios, cultural și național, recunoscută astăzi în chip unanim, Biserica ortodoxă română se străduiește să corespundă din

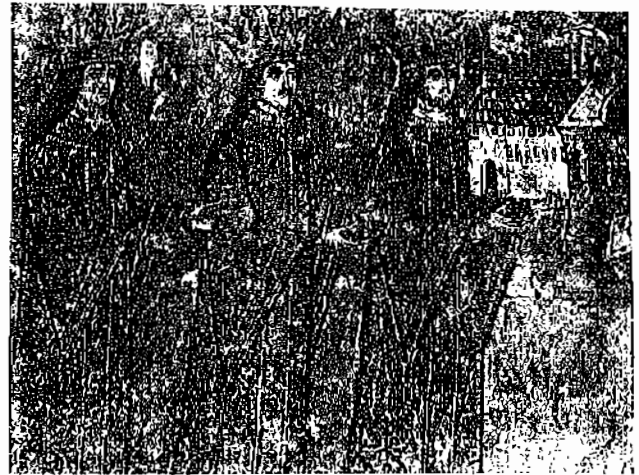
ce în ce mai bine nevoilor actuale ale neamului românesc, ridicându-se în calea tuturor curentelor subversive care se abat vijelios asupra lui și dându-i posibilitatea să se desvolte unitar și viguros la ndăpostul său.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI STAT. Biserica ortodoxă română a fost în trecut sufletul și pârgia Statului. Mitropolii țării au fost cei mai de aproape sfinți ai Domnitorilor. Biserica a însuflețit continuu ideia unității naționale. Unirea celor două Principate: Muntenia și Moldova, s'a și declarat la 1859 în Divanul ad-hoc, sub președinția mitropolitului primat Nifon. Tot Biserica prin legăturile cu frații din Ardeal, Bucovina și Basarabia a pregătit și unirea cea mare. Conform actualei Constituțiuni, ierarhii țării de pe scaunele mitropolitane și episcopale sunt senatori de drept, iar când în 1927 s'a instituit înaltul Consiliu de Regență pe lângă Regele Mihai I, actualul Patriarh al Bisericii ortodoxe române I. P. S. Dr. Miron Cristea, a fost desemnat membru. Investirea episcopilor și mitropoliților pe scaunele lor, după alegerea care se face de Congresul Național Bisericesc dimpreună cu adunarea eparhială a eparhiei vacante, se face de către M. S. Regele, care este nu numai Capul Statului, ci și cel dintâi dintre creștinii ortodocși

din Țară. Datorită acestui fapt Statul român este un stat prin excelență creștin ortodox, și are întâietatea printre toate celelalte State creștine ortodoxe.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI CELELALTE BISERICI ȘI CULTURI. Biserica ortodoxă română întreține raporturi cu toate celelalte biserici ortodoxe. Ea întreține raporturi și cu celelalte confesiuni creștine. Nu are însă niciun raport cu celelalte culte în afară de creștinism și nici cu sectele (asociațiunile religioase). Biserica ortodoxă română a fost mai înainte dependentă de Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Independența (autocefalia) ei a fost o consecință a independenței politice a Statului român. Lucrări de smulgerea Bisericii ortodoxe române de sub dependența Patriarhiei ecumenice au început să se facă încă dela 1864. Constituțiunea română din 1866, în art. 21, arată precis că Biserica ortodoxă română este independentă. Recunoașterea autocefaliei Bisericii ortodoxe române s'a făcut numai în 1885. În noua Constituțiune, art. 22, se specifică următoarele: «Biserica ortodoxă română este și rămâne neatârnată de orice ierarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor». Unitatea dogmatică este păstrată cu sfințenie. Biserica ortodoxă română recunoaște Patriarhiei ecumenice o întâietate spirituală și răspunde cu promptitudine la orice întrebare și chemare a ei, cerându-i părerea în chestiuni dificile de dogmă, canoane și cult (slujbă bisericească). Cu ocazia întrunirii unei conferințe pregătitoare în vederea unui sinod ecumenic, Biserica ortodoxă română își trimite, în urma cererii Patriarhiei ecumenice, reprezentanți ai săi (Sfântul Munte Atos, 1930). Legături strânse a avut și are Biserica ortodoxă română și cu Biserica Bulgariei, căreia i-a dat Sfânt Mir ori de câte ori a avut nevoie (Biserica bulgară declarându-se autocefală, cu neobservarea formelor necesare, a fost declarată schismatică de Patriarhia ecumenică la 1872). Dintre legăturile Bisericii ortodoxe române cu celelalte Biserici, merită să fie amintite tratativele cu Biserica Angliei, cu privire la recunoașterea validității hirotoniilor anglicane.

BISERICI ORTODOXE ROMÂNE ÎN AFARĂ DE GRANIȚELE ȚĂRII ȘI BISERICI ORTODOXE STRĂINE ÎNĂUNTRUL GRANIȚELOR EI. Jurisdicțiunea Bisericii ortodoxe române se întinde, și în afară de granițele Țării, asupra comunităților ortodoxe române din *Paris, Viena, Sofia și Ierusalim*, unde există câte o biserică întreținută materialicește de Statul român. De asemenea pentru comunitățile ortodoxe române din America s'a înființat un *episcopat ortodox român*, în anul 1935. Întreținerea materială a bisericilor de aici însă, nu incumbă Statului român. În orașele cu o populație grecească sau bulgărească mai mare funcționează și câte o biserică grecească sau bulgărească. Ele sunt întreținute materialicește de comunitățile etnice respective, iar din punct de vedere canonic se găsesc sub jurisdicțiunea ierarhului Bisericii ortodoxe române din locul acela.

ȘTEFAN CEL MARE, 1457—1504, BOGDAN CEL ORB, 1504—1517, PETRU RAREȘ, 1527—1538 și 1541—1546, DOMNII AI MOLDOVEI (După o frescă din mănăstirea Dobrovă). Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

B) CULTUL GRECO-CATOLIC (UNIT)

CARACTERIZARE. Se dă numirea de cult greco-catolic (unit) cultului creștin de origine ortodoxă, care în afară și spre deosebire de cultul ortodox a aderat, la următoarele puncte dogmatice ale Bisericii romano-catolice: a) *Papa dela Roma este capul Bisericii creștine întregi*; b) *Între rai și iad mai este un loc numit purgatoriu, sau foc curățitor, în care petrec sufletele după moarte până la a doua venire a Mântuitorului*; c) *Sfânta Taină a Euharistiei se face cu pâine nedospită (azimă)*; și d) *Duhul Sfânt purcede și dela Fiul (Filioque)*. Incepând prin adoptarea dogmelor catolice, cultul greco-catolic nu putea decât să-și continue drumul până la capăt. Astfel când la 1854 Biserica romano-catolică decretează *dogma imaculatei concepțiuni a Sfintei Fecioare (immaculata conceptio)*, Biserica unită o acceptă și tot așa și în 1870, când Biserica romano-catolică decretează *dogma infailibilității papale* ori de câte ori Papa definește vreo învățătură de credință sau vreo învățătură morală în calitatea lui de cap al Bisericii întregi (ex cathedra). În ceea ce privește slujba bisericească, Biserica unită și-a păstrat vechile datini. Astfel slujba bisericească se săvârșește în limba română și după tipicul Bisericii ortodoxe. De asemenea, tot după datinile vechi, clerul de mîr se căsătorește.

ORIGINEA CULTULUI GRECO-CATOLIC (UNIT) ÎN ROMÂNIA. Presiuni pentru catolicizarea Românilor din Ardeal s'au făcut din cele mai vechi timpuri de către regii unguri și de către misionarii Bisericii romano-catolice. Pentru a atrage mai bine pe regii unguri în vârtejul propagandei pentru catolicizarea tuturor supușilor lor, și în deosebi a Românilor din Ardeal, Biserica romano-catolică conferise acestora titlul de «regi apostolici». Ivirea luteranismului (1517) și apoi a calvinismului (1534) și repercusiunile pe cari le-a avut reforma religioasă asupra Ardealului, au făcut ca propaganda catolică în Ardeal să fie multă vreme stănjinită. Ceva mai mult: per-

CATEDRALA CATOLICĂ SF. MIHAIL DIN CLUJ,
SPĂRSITĂ ÎN 1444
(În fața Catedralei, statuia lui Matei Corvinul)

colul cel mare care amenința acum pe Românii din Ardeal era tocmai reforma. Propaganda catolică se întărește însă din nou odată cu venirea pe scaunul împărațesc dela Viena a Împăratului Leopold I. Ea izbucni să înduplece pe Românii din Ardeal să se unească cu Biserica romano-catolică. Încercările de unire se încep pe vremea Mitropolitului *Tzofil* (1692—1697) și se continuă și se desăvârșesc în timpul Mitropolitului *Atanase Anghel* (1698—1713). Mitropolitul *Atanase Anghel*, dimpreună cu 38 protoșopi întruniți în sinod la Alba Iulia, la 7 Octombrie 1698, semnează un manifest prin care se declară unirea cu Roma, cu condiția ca să nu se schimbe nimic din credința de mai înainte a Românilor din Ardeal: „... Ci toate țăronomiile, sărbătorile, posturile, cum și până acum, așa și de acum înainte să fim slobozi a le ținea după călindarul vechiu și pre cinstitul vlădica nostru *Atanase* nime, până la moartea sfintei sale, să n'aibă putere a-l clăti din scaunul sfintei sale». Manifestul acesta provocă însă mare tulburare în sânul creștinilor ortodocși din Ardeal. Pentru a pune capăt acestor desordini Mitropolitul *Atanase* convocă un nou sinod tot la Alba Iulia la anul 1700, la care participă un număr de 54 protoșopi. Sinodul declarând din nou unirea, în actul încheiat cu ocazia aceasta adăugă: „... drept aceea, tocmai cu acelea cădiri și privile-

giuri vrem să ne folosim și noi de azi înainte ... ca niște mădulări ale Bisericii romano-catolice, cu care se folosesc preoții cei de lege lătinască după s. canoane și după privilegiurile de felurii crăi ai Ungariei lor date ».

ORGANIZAREA BISERICII GRECO-CATOLICE DUPĂ UNIREA CU ROMA. După unirea cu Roma, mitropolitul *Atanase Anghel* pierde demnitatea și titlul de mitropolit, intitulându-se numai episcop. Sub *Ioan Giurgiu Pataki*, scaunul episcopal se mută dela Alba Iulia la Făgăraș, având catedrală biserica ridicată aici de Constantin Brâncoveanu. Bula papală pentru înființarea Episcopiei române unite de Alba Iulia-Făgăraș « *Ratione congruenti* » apare numai la 1721. La 1737 scaunul episcopal se mută dela Făgăraș la Blaj. Aici se deschide la 1754 o școală primară, o școală lătinască și un seminar pentru pregătirea clerului român unit. Episcopul *Petru Pavel Aron*, (1752—1764) înființează la Blaj o tipografie care dă la iveală numeroase lucrări ieșite din pana lui S. Micu, Șincai, Cipariu, I. M. Moldovan, A. Bunea, etc. Până la episcopul *Grigore Maior* pe lângă episcopul român unit funcționa ca îndrumător și un călugăr iesuit. *Grigore Maior* este primul episcop român unit, fără teolog iesuit pe lângă el. La stăruințele lui, Împărăteasa Maria Theresia înființează la Viena un Institut teologic (Sf. Barbara) pentru tinerii cari voiau să se pregătească a deveni clerici uniți. Episcopul *Ion Bob* (1782—1830) înființează capitulul mitropolitan, un fel de consiliu episcopal alcătuit din 7 preoți celibatari, însăreinați cu supravegherea parohiilor și predica (1807). La 26 Noembrie 1855 Eparhia Albei Iulii și Făgărașului este înălțată prin bula « *Ecclesiam Christi* » la rangul de Arhiepiscopie și Mitropolie. *Alexandru Sterca Sinului* este primul mitropolit român unit (1855—1867). Pentru nevoile religioase ale Românilor uniți din părțile Bihorului se înființează prin bula « *Indefessum* » din 6 Iunie 1777 *Episcopia Oradiei*, având ca prim titular pe episcopul *Moise Dragoș* (1776—1787). Episcopul *Ignatie Darabani* (1788—1805) înființează în această eparhie un seminar, iar continuatorul său, episcopul *Samuil Vulcan* (1806—1839) înființează la Beiuș un liceu român unit. În fine, Episcopul *Vasile Erdeli* (1842—1862) înființează școala normală unită din Oradia și numai sub îndemnul lui se înființează Mitropolia de Alba Iulia-Făgăraș. La 26 Noembrie 1852 prin bula « *Apostolicum ministerium* » ia ființă *Episcopia Lugojului*, iar la 26 Noembrie 1853 prin bula « *Apostolicum sedem* » ia ființă *Episcopia de Gherla-Cluj*.

ORGANIZAREA BISERICII GRECO-CATOLICE DUPĂ ÎNTREGIREA NEAMULUI. Constituția din 1923, în art. 22, definește pozițiunea acestei Biserici, acordându-i întâietate față de celelalte culte minoritare. Aceeași întâietate i-o recunoaște și *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, din 1928. În urma încheierii Concordatului cu Vaticanul la 10 Mai 1927 și a ratificării lui de Corpurile Legiuitoare la 29 Mai 1929, organizația Bisericii greco-catolice se prezintă astfel: O Mitropolie la Blaj intitulată Mitropolia Albei Iulii și Făgărașului având patru episcopii sufragane: a) *Episcopia*

Oradiei-Mari, b) *Episcopia Iagojului*; c) *Episcopia Gherlei* și d) *Episcopia Maramureșului* cu reședința la *Baia-Mare*, prevăzută numai de Concordat ca o nouă dioceneză ce urmează să se înființeze și creată la 5 Iunie 1930 prin bula «Solemn conventione». Clerul greco-catolic este remunerat de Stat. În bugetul anului 1936—1937 suma alocată acestui cler este de lei 74.778.820.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, credincioșii greco-catolici constituie 7,9% din populația țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora sunt 1.725 de biserici, cu 1.504 de preoți. Pe lângă centrul mitropolitan și centrele episcopale se mai găsesc 34 canonic, 75 protoerei și 38 funcționari administrativi. Pentru formarea clerului unit există 3 academii teologice.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII GRECO-CATOLICE. După mure, Biserica greco-catolică și-a continuat cu aceeași sollicitudine față de credincioșii săi misiunea de propovăduitoare a adevărilor creștine și a învățăturilor morale ale Evangheliei. Dar, dacă din punct de vedere confesional îndreptarea ei către Roma a însemnat o pagubă grozavă pentru ortodoxie, din punct de vedere cultural și național ea nu a fost lipsită de folos. Dinpovă; tinerii români mulți trimiși cu ajutorul Bisericii să studieze la Viena și mai ales la Roma se întorc de aici însoțiți de simțăminte cele mai înalte cu privire la originea latină a neamului nostru și dau naștere către sfârșitul secolului al XVIII unui curent cunoscut sub numele de *curentul ardelean*. Din acest curent fac parte corifeii ardeleni *Samuil Micu*, *George Șineai* și *Petru Maior*. Prin studii istorice și filosofice, ei caută să releve cu o lăce preț latinitatea neamului nostru.

În lupta denunță pe care o duc, ei susțin puritatea etnică a Românilor, afirmă ideea persistenței române în Dacia, scoțând în relief unitatea Românilor de pretutindeni. Curentul ardelean își concentrează toată activitatea la Blaj. În tipografia de aici, înființată de *episcopul Petru Pavel Aron* își tipăresc inițiatorii acestui curent operele lor. Blajul, prin activitatea intelectuală ce desfășură ea și prin școlile sale, devine un focar al ideii de redșteptare națională. Curentul acesta se răspândește apoi de aici și peste munți, în Principatele Române, suflând peste conștiințele românești întocmai ca un vânt aducător de sănătate. Tot datorită curentului ardelean, Blajul

se găsește și în fruntea redșteptării naționale dela 1848. Își cultivă cu ardore ideea națională, până când, în cele din urmă, vede visul de venenți împlinit.

RAPORTUL DINTRE BISERICA GRECO-CATOLICĂ ȘI STAT. Biserica greco-catolică este considerată de Statul român ca *Biserică națională* (art. 22 din Constituție). Ierarhii greco-catolici sunt și senatori de drept. Investirea lor pe scaunele eparhiale se face la fel cu cea a ierarhilor ortodoxi, a celor catolici, și a episcopilor celorlalte culte din țară, de M. S. Regele.

RAPORTUL DINTRE BISERICA GRECO-CATOLICĂ ȘI CHIBZALUL BISERICI. Biserica greco-catolică este socotită de către Biserica romano-catolică și de Statul român *un simplu rit al Religiei Catolice Apostolice* (art. 1 din concordat). Ca atare ierarhia ei este înglobată în ierarhia catolică (art. 2 din concordat).

II. CULTE MINORITARE

A) CULTUL CATOLIC

CARACTERIZARE. Prin cult catolic înțelegem cultul creștin în forma în care este profesat de către Biserica romano-catolică în fruntea căreia se găsește papa dela Roma. Atributul de *catolică* pe care și-l dă Biserica papală însemnează *universală*. Acest atribut este revendicat deopotrivă și de Biserica ortodoxă, întru cât este atributul prin excelență al Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos, menită să cuprindă în sine toate popoarele lumii. De altfel Biserica romano-catolică și cea ortodoxă au fost una sin-

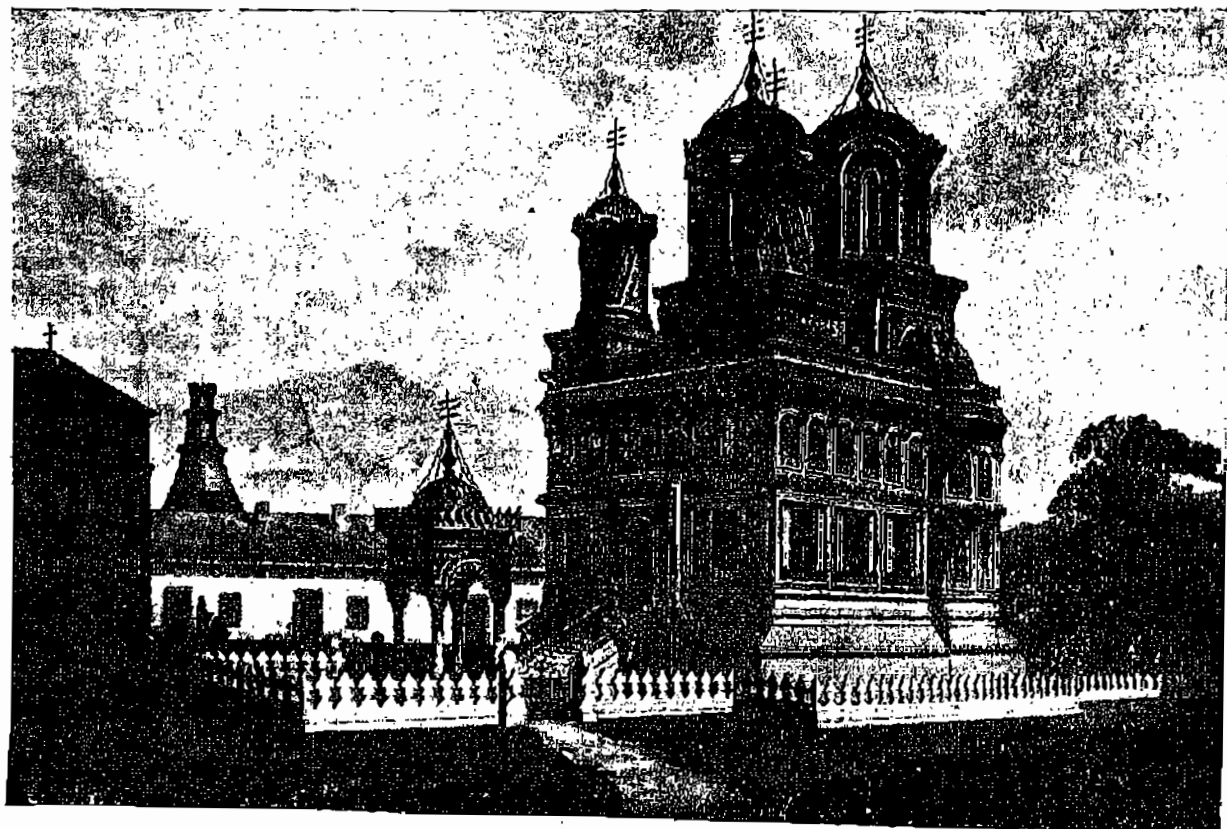

PETRU RARIEȘ DOMN AL MOLDOVEI, 1527—1538
și 1541—1546 (După fresca dela mănăstirea Râșca,
Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

gură până la anul 1054, când s'a produs marea ruptură între Biserici și când pentru satisfacerea ambițiilor omenești deșarte s'a sfâșiat cu o condamnată ușurință trupul mistic al lui Hristos. Dela această dată înainte, Biserica papală și-a luat titlul exclusiv de catolică, pe când Biserica răsăriteană și-a adoptat titlul de ortodoxă, ca una care a păstrat și păstrează neștirbite și neamplificate învățăturile date de Mântuitorul Hristos și dogmele formulate de cele șapte Sinoade Ecumenice. Dacă setea de dominație a fost cel dintâi mobil al separării Bisericilor, totuși nu au întârziat să se ivească și alte motive: este vorba de o mulțime de deosebiri dogmatice subtile și de o mulțime de deosebiri bisericești mărunte, care în timpul discuțiilor anterioare schisme au devenit adevărate capete de acuzare. Legitimătatea dominației a papei dela Roma este motivată de Teologia catolică în

MITROPOLIA DIN TÂRGOVIȘTE, CTITORIE A LUI NEAGOE BABARAB, ÎNAINTE DE RESTAURARE
(Cromolitografie de Carol Pop de Sathmar, Col. Academiei Române)

MĂNĂSTIREA CURTEA DE ARGEȘ, ÎNAINTE DE RESTAURARE
(Cromolitografie de Carol Pop de Sathmar, Col. Academiei Române)

Vol. I. Politic-Administrativ

Reproducerea interzisă

*Ministerul
Culturii și
Patrimoniului*

chipul următor: Mântuitorul Hristos a arătat apostolului Petru o deosebită atenție între ceilalți apostoli. Pe el a încredințat Biserica Sa (Matei, XVI, 13-19). Lui i-a încredințat cheile împărăției cerurilor și oile sale spre păstorie (Ioan, XXI, 1). Petru înființează și păstorește cel dintâi Biserica dela Roma. Pontificii romani cari au urmat lui Petru sunt în același timp deținători ai puterii date lui de Mântuitorul. Ei sunt capul Bisericii creștine, unicul reprezentant al lui Hristos pe pământ. O consecință inevitabilă a acestei credințe a fost și proclamarea infailibilității papale la anul 1870. În afară de primul papă și de dogma infailibilității papale, Biserica romano-catolică se mai deosebește de Biserica ortodoxă din punct de vedere dogmatic prin dogma imaculatei concepțiuni a Sfintei Fecioare, prin dogma purgatorului, prin dogma succederii Sfântului Duh și dela Păd (Pisioque) și prin întrebuintarea azimei la Sfânta Euharistie, iar din punct de vedere bisericesc prin întrebuintarea limbei latine la slujbă, prin săvârșirea deosebită a unora dintre Sfintele Taine și prin celibatul preoților.

ORIGINEA CULTULUI ROMANO-CATOLIC ÎN ROMÂNIA. Catolicismul pătrunde prin Unguri mai întâi în Ardeal și mai apoi în Principatele Române. La anul 1227 se înființează cu ajutorul regelui magar Bela o *Episcopie a Cumanilor*, cu reședința la Milcov, pe care-i aduce la catolicism cu forța și cu amenințarea sabiei. Regele Bela își propune chiar sub prestare de jurământ să aducă la catolicism pe toți supușii săi. Odată cu înființarea Episcopiei Cumanilor catolici din Ardeal sunt puși sub jurisdicțiunea ei. Propaganda intensă și prigoanele care se deslănțuiesc împotriva ortodocșilor, nu izbutesc să sporească numărul catolicilor din Ardeal. Numai pe vremea lui Ladovic I ia ființă o *Episcopie catolică de Severin și părțile de dincoace de munți*. Pe vremea lui Lăpuș, fiul lui Bogdan descălecătorul Moldovei, se înființează o *Episcopie catolică la Siret* (1370). Apoi, pe vremea lui Alexandru cel Bun ia ființă *Episcopia catolică dela Baia* și pe vremea

lui Petru Șchiopul *Episcopia catolică dela Bacău*. În Muntenia nu se înființează decât o *singură Episcopie catolică la Argeș* (1370), cu ajutorul Doamnei Clara, văduva lui Alexandru Basarab. Episcopii de mai sus nu au fost decât un fel de centre de propagandă catolică și nicidecum expresiunea unei efective organizări bisericești. De aceea ele nici nu au avut viață prea îndelungată. La 1611 în

Principatele Române nu mai exista decât o *singură Episcopie catolică*, cea dela Argeș, care avea jurisdicțiunea și peste Moldova. Situația aceasta durează până la anul 1611, când se amintește din nou de episcopia dela Bacău. Acest lucru însă numai până la 1789. De aici înainte găsim în Moldova numai prefecți ai misiunilor catolice, până la 1883 când ultimul prefect Nicolae Iosif Camilli devine episcop al *Episcopiei catolice din Iași*, singură pentru toată Moldova. Catolicii din Muntenia se găsesc dela 1611 și până la 1789 sub jurisdicțiunea Episcopiei catolice dela Bacău, iar dela această dată înainte sub jurisdicțiunea episcopului catolic din Nicopole, până la 27 Aprilie 1883, când Ignățiu Pauli este numit arhiepiscop al Bucureștilor, cu această ocazie înființându-se *Arhiepiscopia catolică dela București*, cu jurisdicțiune specială asupra Munteniei și generală asupra întregii Țări românești și deci și asupra Episcopiei catolice dela Iași, care devine sufragana celei dintâi.

ORGANIZAREA BISERICII ROMANO-CATOLICE ÎN ROMÂNIA. Până la nașterea tuturor Românilor, Biserica romano-catolică nu avea în Țara noastră decât o Arhiepiscopie la București și o Episcopie la Iași. După întregirea hotarelor Țării însă, o parte din populația minoritară înglobată în noile hotare fiind catolică și cu o organizare bisericească primită dela fostul Imperiu Austro-Ungar, numărul Episcopiei catolice se mărește. De o organizare definitivă a Bisericii romano-catolice în România nu se poate vorbi însă decât numai după Concordatul intervenit la 10 Mai 1927 între Vatican și Statul român. În

REGALUL BARABAN, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1235—1270)
ȘI PĂMÎNTA ROMÂNESCĂ
(după fresca din Biserica episcopului din Curtea-de-Argeș. Muzeul de Arheologie din București)

conformitate cu cele stipulate în acest Concordat, cultul catolic primește următoarea organizare: a) Pentru ritul latin o *Arhiepiscopie-Mitropolie cu sediul în București*, având sub sine patru episcopii sufragane: 1. *Episcopia dela Alba Iulia*; 2. *Episcopia dela Timișoara*; 3. *Episcopia dela Satu-Mare și Oradiei-Mare* și 4. *Episcopia dela Iași* (cu un vicariat special pentru catolicii din Bucovina); b) Pentru ritul armean o *Episcopie cu sediul la Gherla* (pentru Armenii din toată țara) și c) Pentru greco-ruteni o administrație specială afiliată *Episcopiei române-unițe a Maramureșului*. În Concordat se mai arată că nici o parte din Regatul României nu va depinde de un episcop al cărui scaun s'ar găsi în afară de hotarele Statului român și că nici o dioceză din România nu se va putea întinde dincolo de hotarele țării (art. III). Comunicația episcopilor, clerului și poporului catolic cu Papa este absolut liberă (art. IV). Pentru întreținerea clerului catolic, Concordatul prevede constituirea unui *patrimoniu sacru* interdiocezan, cu toate titlurile de rentă care aparțin bisericilor sau instituțiilor religioase catolice. Când patrimoniul sacru nu va fi suficient pentru îndeplinirea sarcinilor pentru care a fost înființat, Statul român va suplini lipsa (art. XIII). Așa se face că în bugetul anului 1936—1937 suma prevăzută pentru Biserica romano-catolică este de lei 29.422.680. Patrimoniul sacru al Bisericii catolice este administrat de consiliul episcopilor diocezani. Pe lângă patrimoniul sacru, Biserica romano-catolică mai are următoarele fonduri, care se bucură de personalitate juridică și care sunt administrate tot de consiliul episcopilor diocezani: 1. Fondul general catolic de religie și 2. Fondul general catolic de instrucție.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, romano-catolicii constituie 6,8% din populația țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora funcționează: În *Arhiepiscopia Bucureștilor* 29 biserici, 11 capele, 26 parohii, 7 stațiuni principale, 27 secundare, o școală primară, un seminar teologic mic și unul mare, 6 internate conduse de călugărițe, 4 orfelinate și un spital, 32 renunțări de pietate și o asociație a catoli-

cilor. În *Episcopia Iașilor*: 38 parohii, 251 stațiuni, 148 biserici, 10 capele, 10 mănăstiri de călugări franciscani, 4 mănăstiri de călugărițe, 2 seminarii, 2 școli superioare, 6 școli primare și 2 tipografii. În *Episcopia Albei Iulii*: un institut, un liceu, un seminar teologic, 7 gimnazii, 2 școli normale, un orfelinat, un cămin studentesc, un institut al ursulinelor, 352 parohii. În *Episcopia Timișoarei*: 160 parohii, 717 stațiuni, un seminar mare și unul mic, 7 mănăstiri de călugări, 21 mănăstiri de călugărițe. În *Episcopia Satu-Mare și Oradiei-Mare*: 93 parohii, 1.000 stațiuni, un liceu de fete, 3 gimnazii de fete, o școală normală de fete, 4 internate pentru elevi și eleve de curs secundar, 2 seminarii teologice, 9 mănăstiri de călugări și 31 mănăstiri de călugărițe.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ROMANO-CATOLICĂ DIN ROMÂNIA ȘI STATUL ROMÂN. Raportul dintre Biserica romano-catolică și Statul român formează tocmai miezul convențiunii încheiate la 10 Mai 1927 între Vatican și Statul român și cunoscută sub numele de *Concordat*. De aici vedem că episcopii catolici atât cei de rit latin cât și cei de rit armean, ca și ajutătorii lor, trebuie să fie cetățeni români, afară de excepții care vor fi în de comun acord admise de Statul român și de Vatican (art. V). Înainte de a-și lua diocesa în primire episcopii catolici vor trebui să depună jurământ de credință M. S. Regelui, succesorilor Lui, Constituției și legilor țării (art. VI). La slujbele liturgice ei vor trebui să se roage pentru Suveran (art. VII). Episcopii au deplină libertate în îndeplinirea sarcinilor lor, afară de măsurile de interes general și de numirile clerului care vor trebui aduse mai înainte la cunoștința Ministerului Cultelor (art. VIII). Biserica romano-catolică, reprezentată prin autoritățile ei ierarhice legitime, se bucură de personalitate juridică (art. IX). Arhiepiscopul latin din București va fi senator de drept (art. X). Noul paroh se vor înființa numai atunci când va fi vorba de 400 familii pentru orașe și de 200 familii pentru sate (art. XII). Proprietățile școlilor, ale institutelor de educație și ale tuturor celorlalte instituțiuni

THEODOSIE, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI, 1521,
ÎN BRĂȚELE MAMEI SALE DESPINA MILIȚA
(După o icoană contemporană,
din N. Iorga: *Portretele Domnilor Români*).

pioase ale fiecărei dioceze se vor administra de autoritățile diocesane (art. XIV). În seminariile de pe lângă dioceze programul de studii va fi fixat de autoritatea bisericească competentă (art. XVI). Superiorul și membrii ordinelor și corporațiilor religioase existente vor fi români. Ordine și congregațiuni noi nu se vor putea înființa decât cu consimțământul Statului (art. XVII). Biserica romano-catolică are dreptul a înființa și întreține oricâte școli primare și secundare, care se vor găsi însă sub controlul Ministerului Instrucțiunii publice (art. XIX). Ea are de asemenea dreptul să îngrijească de asistența religioasă de orice fel a credincioșilor ei în școală (art. XVIII și XX), în armată, spitalele civile și militare, orfelinate, etc. (art. XVIII), ținând seama natural, de regulamentele instituțiilor respective. În fine tot în conformitate cu concordatul, atât în școlile Statului cât și în celelalte, programa învățământului religios pentru catolici, va fi alcătuită de episcop și comunicată Ministerului competent. Biserica are dreptul a cere Ministerului suspendarea profesorului de religie, care nu este apt din cauze de doctrină sau moralitate și aceasta într-o cât Statul este acela care plătește pe profesorul catolic de religie în școlile frecventate în majoritate de catolici.

RAPORTUL BISERICII ROMANO-CATOLICE CU BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ. Despre sine, *Biserica romano-catolică crede că este singura Biserică a lui Hristos pe pământ, iar Papa dela Roma singurul vicar al lui Hristos.* Venirea tuturor popoarelor lumii în subordonarea Papei, însemnează venirea tuturor popoarelor lumii în subordonarea lui Hristos. Cine nu recunoaște autoritatea aceasta a Papei, nu este altceva decât un răsărit, un separat, un desident. Cum toți răsăritenii, ca și noi Românii, nu sunt altceva decât niște *orientales dissidentes*, ei trebuie cu orice preț câștigați și readuși în subordine. De aici se poate ușor înțelege și felul în care se comportă Biserica romano-catolică în relațiile ei cu Biserica ortodoxă română, cum și problemele, dorințele și nădejțile pe care și le pune în viitor.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII CATOLICE. Prin asistența continuă pe care o dă pretutindeni în Țara românească catolicilor, Biserica romano-catolică promovează neapărat virtuțile cele mari ale creștinismului. Prin școlile de toate gradele pe care le întreține, ea ajută în chip simțitor la promovarea culturii și, trebuie să o recunoaștem, la întinderea din ce în ce mai mult a cultului catolic în Țară.

B) CULTUL REFORMAT (CALVIN)

Vorbim de cultul reformat (calvin) înaintea celui luteran nu pentru că din punct de vedere istoric calvinismul ar fi anterior luteranismului, ci pentru simplul motiv că numărul credincioșilor cultului calvin este mult mai mare, la noi în Țară, decât acela al credincioșilor luterani.

CARACTERIZARE. Cultul acesta își datorește existența lui *Calvin* unul dintre fruntașii mișcării

TEODOSIE, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1521
(Detaliu din icoana precedentă)

de reformă religioasă din sec. al XVI-lea. După Calvin, păcatul a stricat în chip radical natura omenească: omul ca atare nu mai poate voi nimic în chip liber. Fiind lipsit de liberul arbitru, el nu mai poate săvârși decât răul. Omul își dobândește mântuirea prin credință și prin imputarea meritelor lui Hristos. Cu toate acestea nu se mântuiesc decât numai acei oameni cari sunt predestinați din veci de Dumnezeu ca să se mântuiască. Originalitatea sistemului calvin constă tocmai în această predestinație a oamenilor. După cum unii sunt predestinați din veci să se mântuiască, tot astfel alții sunt predestinați din veci să se chinuiască. « Dogma aceasta a predestinațiunii fatale, în același timp crudă și mângâietoare, definește tot calvinismul ». Cultul calvin nu are decât *numai două Taine*: Botezul și Euharistia și acestea negreșit cu o altă accepțiune decât în Biserica ortodoxă. Calvinismul înlătură icoanele, ca și celelalte odore și obiecte bisericesti și nu are decât *Biblia*, pe care și-a sprijinit Calvin toată învâțătura lui.

ORIGINEA CULTULUI REFORMAT (CALVIN) ÎN ROMÂNIA. Ideile reformei religioase au câștigat foarte repede teren nu numai în Apus, dar chiar și în Răsărit. La mai puțin de 30 ani dela apariția reformei le vedem făcându-și loc și în Ardeal, unde un sinod de vlădici și preoți români dela Alud, se hotărăște să părăsească trecutul și să se desfacă din

NICOLAE VALAHUI.

Mare unianist, fondatorul Universității din Timișoara, arhiepiscop catolic al Strigoniului, 1493—1568. (După o xilografie contemporană)

legătura cea strânsă a tradiției, pășind la reforma calvină (1566). Apariția *Mărturisirii de credință calvină* tipărită la Geneva sub numele patriarhului ortodox Ciril Lucaris, turbură și mai mult pe credincioșii Bisericii ortodoxe. Sinodul dela Iași (1642) combate învățătura calvină, iar mitropolitul de neam român al Chievlui *Petru Movilă* dă un nou avânt ortodoxiei prin *Mărturisirea ortodoxă*, pe care o alcătuiește și care devine un fel de carte simbolică a întregii Biserici Ortodoxe. Cei cari au alimentat mișcarea calvină în Ardeal au fost în primul rând principii Ardealului. Ei au primit încă de timpuriu reforma calvină și au căutat la rândul lor să o înecățenească în Ardeal. Un prilej minunat pentru asigurarea propagandei reformate îl dedea confirmarea și întărirea în scaun a conducătorilor spirituali ai Românilor din Ardeal. De aceea principele *George Rakoczy I* fixează cu ocazia înscăunării mitropolitului *Simion Ștefan* la Alba Iulia, 15 puncte obligatorii a fi observate de acest mare ierarh în activitatea lui și care nu aveau să ducă decât la calvinizarea Bisericii ortodoxe din Ardeal. Tot *George Rakoczy* dă la iveală și un catehism calvin, pe care îl impune pentru a fi predat în școlile primare. Exemplul lui *George Rakoczy* este urmat și de principii cari au venit după el. Ei deslănșue, la rândul lor, prigoane împotriva mitropoliților ortodocși din Ardeal și stăruie cu râvnă la răspândirea calvinismului. Cu toate acestea,

cultul reformat n'a dobândit adepți printre credincioșii Bisericii ortodoxe. A dobândit însă foarte mulți adepți printre catolicii unguri din Ardeal, cari după întregirea hotarelor Țării au fost înglobați, prin forța lucrurilor, în granițele Statului român.

ORGANIZAREA BISERICII REFORMATE (CALVINE) DIN ROMÂNIA. Până la 1918 cultul reformat nu avea în România decât un singur protopopiat la București, unde exista o comunitate calvină încă dela 1815. Protopopiatul acesta care avea în grijă toate comunitățile calvine din Vechiul Regat se găsea în subordinea *Episcopiei reformate din Cluj*. În Ardeal însă, Biserica reformată își câpătase dreptul încă din 1653 prin *Approbata Constitutio* § 1, titlul I, art. 3. Drepturile acestea recunoscute și de *Diploma Leopoldinum* dela 1691 servesc de bază la elaborarea legilor bisericești din 1791, 1868 și 1871. Votându-se *Constituția Bisericească Reformată* la Budapesta în 1904, aceasta recunoaște iarăși prin art. 8 o quasi independență Bisericii reformate din Ardeal în ceea ce privește dreptul de legiferare și de conducere. În conformitate cu art. 8 din această Constituție, în anul 1906 *Consiliul Dirigent Permanent sau Directorial* al Bisericii reformate din Ardeal stabilește în 9 capitole organizarea Bisericii reformate din Ardeal. Capitolele acestea sunt dar legea de organizare a Bisericii reformate (calvine) din Ardeal. Ele figurează ca o anexă (anexa IC) la legea de organizare a Bisericii reformate votată la Budapesta în 1904 de Sinodul regnicolar reformat. După unirea tuturor Românilor Biserica reformată din Ardeal a rămas să se conducă tot de normele anterioare, care prevedeau organizarea comunităților calvine în: *parohii, protopopiate, episcopat, convent general și sinod*. Organele reprezentative și executive ale

VIGILATE ET ORATE.
IOHANNES HONTERUS.

IOHANNES HONTERUS, PREDICATORUL, REFORMATIST
IN ARDEAL, 1498 — 1549
(După o xilografie contemporană)

BISERICA NEAGRĂ DIN BRAȘOV
Construită în sec. XV, în stil gotic transilvăneu. Acl. Honters a predica Reformă

INTERIORUL BISERICII NEGRE,
(Reconstruit în secolul XVII)

comunității parohiale sunt: a) *adunarea generală* formată din toți credincioșii (bărbați și femei), cari au împlinit vârsta de 21 ani și sunt în curent cu plata dărilor bisericești. Ea se ocupă cu chestiunile economice ale comunității și b) *presbiterul*, alcătuit din parohii ordinari și provizorii, prim epitropul și epitropii, învățătorul și dirigentul cântărilor, aleși pe 12 ani. Presbiterul se ocupă cu toate celelalte chestiuni culturale, școlare și de asistență ale comunității. Comunitățile parohiale sunt grupate în protopopiate. Organele reprezentative și executive ale protopopiatului sunt: a) *adunarea generală a protopopiatului*, b) *judecătorii protopopești* și c) *protopopul și epitropul protopresbiterial*. În sarcina acestor organe cad toate chestiunile administrative bisericesti și școlare care aparțin forului judecătoresc al protopopiatului. Protopopul este ales de presbiterii comunităților parohiale; el este membru din oficiu al adunării și judecătorii eparhiale. Tot în cadrele protopopiatului funcționează și un *consiliu*, care execută hotărârile adunării eparhiale și ordonanțele autorității bisericești superioare. Protopopiatele sunt la rândul lor grupate în eparhii. În România nu există decât o singură episcopie reformată recunoscută de Statul român: cea *dela Cluj*, de care țin protopopiatele reformată din Ardeal afară de o parte dintre ele care în conformitate cu legile vechi ale Bisericii reformată au rămas înainte

de 1918 de episcopia reformată dela Debreczin. După înglobarea acestor protopopiate în Statul român câteva dintre ele s'au afiliat de bună voie în 1920 Episcopiei reformate din Cluj, celelalte însă s'au constituit încetul cu încetul într-o nouă episcopie, cu sediul la Oradea-Mare. Episcopia aceasta s'a constituit însă cu putere dela sine și fără observarea formelor legale, iar pe deasupra *protopopul Sulyok*, promotorul acestei acțiuni, care de altfel s'a și ales episcop, a susținut că nu este nevoie să depună jurământul de fidelitate M. S. Regelui (jurământ despre care se vorbește art. 27 din Legea pentru Regimul General al Căstelor). Pentru recunoșterea acestei Episcopii s'a depus totuși un proiect de lege în Parlament. Episcopia dela Cluj, recunoscută până acum ca singura Episcopie reformată din România, are următoarele organe reprezentative și executive: a) *adunarea eparhială*, b) *judecătorii eparhiale* și c) *episcopul și prim epitropul eparhial*. În afară de acestea, ea mai are și un *Consiliu Dirigent Permanent* sau *Directoriu*, înființat încă dela 1871 și compus din episcop, prim epitropul eparhial, funcționarii superiori eparhiali din cler, consilieri aleși și alți funcționari. El conduce și reprezintă eparhia și pregătește proiectele de legi și regulamente, îndrumând adunările eparhiale toate chestiunile care cad în atribuția acesteia. Ca organ legislativ Biserica reformată din România mai are și *Sinodul*, alcătuit

JURĂMÂNTUL PĂRĂRIILOR DIN BRAȘOV PE CATEHISMUL REFORMAT AL LUI HONTERUS

(Pictură de F. Schullerus, Biserica Neagră din Brașov)

din episcopul fiecărei eparhii, primul epitrop cel mai vechi în funcțiune și câte 18 deputați de fiecare eparhie aleși pe termen de 10 ani. Ședințele Sinodului se țin din 10 în 10 ani. Biserica reformată din România nu mai are *Convent general*.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930 reformații (calvini) constituie 3,9% din populația țării. Credincioșii reformați sunt grupați în 828 parohii, care la rândul lor sunt constituite în 25 protopopiate. Pentru nevoile sufletesti ale acestora funcționează 836 preoți și capelani. Pregătirea clernului reformat se face într-un institut teologic la Cluj. Pentru întreținerea cultului reformat, s'a înscris în bugetul anului 1936—1937 suma de lei 18.371.652.

CONTRIBUȚIA BISERICII REFORMATE (CALVINE) LA DESVOLTAREA CULTURALĂ A STATULUI ROMÂN. De o contribuție directă a Bisericii reformate la desvoltarea culturală a Statului român nu se poate vorbi nici cu privire la trecut și nici cu privire la prezent. Totuși nu se poate trece cu vederea contribuția indirectă pe care a adus-o calvinismul în ceea ce privește desvoltarea culturală a neamului românesc în trecut. În primul rând prin afirmarea principiilor mari ale reformei în genere, calvinismul dă prilej ierarhilor Bisericii ortodoxe române să lupte din răzputeri pentru românizarea limbii cultului ortodox. În al doilea rând, instrumentele de propagandă calvină dau prilej ierarhilor ortodocși să făurească la rândul lor alte instrumente de contrapropagandă, inaugurând cu aceasta o adevărată literatură polemică. În această ordine de idei trebuie să se privească: *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Moghilă* (1640), *Noul Testament apărut cu binecuvântarea mitropolitului Ardealului, Simeon Ștefan*, (1648), *Răspunsul la catehismul calvinesc al mitropolitului Varlaam* (1644), ca și toată cealaltă literatură bisericească din sec. XVII, care duce în cele din urmă la alungarea limbii slavone din Biserică și la triumful limbii române.

C) CULTUL EVANGHELIC-LUTERAN

CARACTERIZARE. Cultul evanghelic-luteran, rezultat de pe urma strădanilor lui *Luter* (1483—1546) de a demasca și lupta împotriva abuzurilor pontifului roman se caracterizează printr-o înfrângere totală a autorității și tradițiunii bisericești care au condus viața sufletească a credincioșilor creștini timp de secole la limanul mântuirii. După *Luter* procedura mântuirii omului este nespuns de simplă: este de ajuns să crezi, că te și mântuiești. Mântuirea se dobândește așa dar numai prin credință (sola fide). Dintre sfintele Taine, Biserica evanghelică luterană nu are decât două: *Botezul* și *Euharistia*, dar și acestea sunt concepute cu totul altfel decât în Biserica ortodoxă. Singura normă de conducere pentru *Luter* și adepții săi este sf. Scriptură; ea trebuie să fie citită de toți credincioșii și de aceea trebuie să fie tradusă în limba și pe înțelesul tuturor. Celelalte învățături ale Bisericii au valoare numai întrucât sunt conforme cu sf. Scriptura. *Luter* a îndepărtat celibatul preoților, monahismul, posturile, ierurgiile bisericești și odată cu ele și cultul sfinților. Tăcând aceasta, el a crezut că se întoarce la simplitatea credinței evanghelice, dată lumii de Mântuitorul Iisus Hristos.

ORIGINEA CULTULUI EVANGHELIC-LUTERAN ÎN ROMÂNIA. Învățăturile lui *Luter* s'au răspândit foarte de timpuriu în Ardeal, datorită legăturilor comerciale ale Sașilor cu frații lor din Germania. Brașovul, îndeosebi, ajunge focarul nouilor idei prin activitatea preotului *Honterus*, care începe să reformeze Biserica catolică din părțile acestea (1542). Ideile lui *Luter* se răspândesc totodată și în părțile Sibiului și trec chiar Carpații, datorită unor pastori luterani cari vizitează la 1570 Râmnicul-Vâlcei și Târgoviște. Numai peste aproape două secole, cultul evanghelic-luteran capătă în Muntenia mai mulți adepți. La 1730 *Domnitorul Grigore Ghica* dă libertate cultului luteran. La 1753 se constituie prima comunitate luterană din București (biserica actuală a comunității datează din 1853). În Moldova, luteranismul pătrunde pe vremea lui *Eraclea Despot* (1561—1563). De a comunitate luterană în Moldova însă nu se poate vorbi decât cu începere dela 1813, la Iași, unde își și construiește o biserică. După aceea se mai înființează comunități evanghelic-luterane și în alte orașe din Muntenia, Moldova și chiar Dobrogea, dar numai pentru străinii luterani. Numai în Ardeal, Biserica evanghelică-luterană ia o desvoltare mai mare prin propagandă și proselitism. Aici ea ajunge, înainte de războiul mondial, una dintre cele patru Biserici bine organizate, lucrând prin predică și școală la promovarea culturală a sașilor din Ardeal.

ORGANIZAREA BISERICII EVANGHELICO-LUTERANE DIN ROMÂNIA. Sașii luterani din Ardeal au acceptat hotărârile adunării naționale dela Alba Iulia (1 Dec. 1918) și s'au declarat uniți cu Regatul român. În 1920 cele 25 parohii luterane din Vechiul Regat printr-o decizie unanimă s'au alăturat la Episcopia luterană din Sibiu. O parte dintre paro-

liile luterane din Ardeal și anume cele care în fostul imperiu Austro-Ungar ținuseră de episcopiile luterane din Budapesta și Nyiregyhaza au voit, sub presiunile preotului luteran *Gustav Kirchknopf* din Cluj, să constituie o episcopie luterană maghiară. Actualmente numai 24 parohii se găsesc în situația aceasta. Ele sunt constituite într-o superintendență la Arad. Superintendentul îndeplinește și funcțiunea de protopop și nu are nicio legătură cu episcopia luterană dela Sibiu de care țin toate celelalte parohii luterane din Țară. Biserica luterană cu sediul la Sibiu s'a condus multă vreme după înglobarea ei în granițele Statului român de vechile ei legi și regulamente de organizare până la 30 Aprilie 1927 când a primit un nou statut organic. În conformitate cu acest nou statut Biserica evanghelică-luterană din România este organizată după următoarele trei gradațiuni: a) Biserica locală, b) biserica districtuală și c) Biserica generală (art. 11). Bisericele locale se împart în: parohii independente, parohii unite, filii și comunități de diaspora. Parohiile își aleg pe parohul lor pe viață. Fiile n'au dreptul a alege. Parohul este conducătorul parohiei în toate afacerile ei; el este superiorul nemijlocit al capelanilor, învățătorilor și celorlalți funcționari bisericești. Pe lângă fiecare paroh se mai alege și un *curator*, care secundază pe paroh în toată acțiunea sa și reprezintă parohia în lipsa parohului. Parohiile sunt reprezentate prin *presbiteriu* și prin *reprezentanța comunității bisericești*. Presbiteriul se compune din: paroh, curator, directorii școalelor secundare și din membri aleși. Ei trebuie să aibă vârsta de cel puțin 30 ani. Membrii presbiteriului se aleg pe șase ani și nu ca președinte pe paroh. În ajutorul îndeplinirii misiunii sale parohul mai are pe *bătrânii poporului* și pe *epitropi*: primii pentru latura culturală și socială, iar ceilalți pentru latura materială. Reprezentanța comunității bisericești are în grija sa, în afară de alegerea parohului, stabilirea retribuției personalului bisericesc, contractarea împrumuturilor, încheierea contractelor, înființarea școalelor, etc. Actele încheiate de reprezentanța comunității bisericești se înaintează spre aprobare consistoriului districtual. Parohiile se grupează în *districte bisericești*. În prezent sunt 14 districte bisericești. În fruntea districtului se găsește un *decan* ales pe 6 ani dintre parohii districtului. În

grija lui cade supravegherea bunului mers al întregului district. Ca organe reprezentative districtul are: *congresul bisericesc districtual* ales pe termen de trei ani și *consistoriul districtual* ales tot pe trei ani. În sarcina celui dintâi, pe lângă alegerea decanului mai cad toate chestiunile administrative ale districtului; în sarcina celui din urmă cad chestiunile de ordin disciplinar. În fine toate parohiile de pe teritoriul Bisericii regnicolare formează *laolaltă Biserica generală* (art. 84). Conducătorul și reprezentantul Bisericii generale este *episcopul*; el are reședința la Sibiu. Pe lângă sine episcopul mai are un *curator* și un *vicar episcopesc*. Ca organe reprezentative supreme Biserica generală are: *consistoriul regnicolar* și *congresul bisericesc general*. Aceste două organe funcționează sub președinția episcopului. Episcopul este ales de congresul bisericesc general și apoi confirmat de M. S. Regele. Pentru formarea clerului evanghelic-luteran funcționează un seminar superior la Brașov.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, evanghelicii (luterani) constituie 2,2% din populația Țării. În afară de luteranii de limbă maghiară, cari sunt constituiți în superintendența dela Arad, cu 24 parohii și 24 preoți și capelani, Episcopia evanghelică-luterană dela Sibiu înglobează în sine un număr de peste 500 comunități, răspândite în toată Țara și constituite în 308 parohii, grupate în 14 decanate, având în total un număr de 258 preoți și capelani. Pentru întreținerea cultului evanghelic-luteran s'a prevăzut în bugetul anului 1936—1937 suma de lei 8.840.800.

CONTRIBUȚIA BISERICII EVANGHELICE-LUTERANE LA DESVOLȚAREA CULTURALĂ A STATULUI ROMÂN. Luteranismul a contribuit tot indirect, ca și calvinismul, la promovarea culturală a poporului român. Cea

RADU PAISIE, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI, 1535-45.
(După fresca dela mănăstirea Valca,
Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

română este traducerea *măcului catolicism luteran*, la Sibiu la anul 1544. Sub influența ideilor înnoitoare luterane, diaconul Coresi dă la iveală la Brașov, tipăriturile lui românești, și tot sub influența acestor idei, și chiar cu ajutorul material al Sașilor dela Brașov, se fac în a doua jumătate a sec. al XVI, mai multe tipărituri românești în Ardeal, tipărituri extrem de interesante pentru istoria literară a neamului nostru. Datorită influenței luterane iau naștere

MIHAIL VITEAZUL, 1593—1601
(După Țeica dela Căluș. Din N. Iorga: Portretele
Domnilor Români, 70).

în Ardeal și prinzele școli românești la Brașov, Geoagiu, Lugoj, Caransebeș, Hațeg și Săliște cum și în Moldova, Academia dela Cătuari, pe vremea lui Eraclide Despot. La aceasta funcționează, o bucată de vreme și profesorul *Guspar Pencer*, ginerele lui Melanchton, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Luther.

D) CULTUL UNITARIAN

CARACTERIZARE. Spre deosebire de cultele expuse mai sus, cultul unitarian se caracterizează

prin negarea dogmei Sf. Treimi și a tuturor consecințelor care decurg din această dogmă. Unitarismul este *raționalist*, de aceea este și antitrinitarist. Ieșit din reforma religioasă care a frământat Biserica creștină a Apusului în sec. al XVI-lea, unitarismul nu este altceva decât un ecou îndepărtat al discuțiilor trinitare, care au turburat timp îndelungat în Orient liniștea Bisericii în primele secole ale creștinismului. Cel care a formulat doctrina unitarismului a fost *Faust Socinius*, italian de origine (1539—1604). De aceea unitarismul mai este cunoscut și sub numele de *socinianism*. Unitarismul descătușându-se din lanțul solid al disciplinei și tradiției bisericești proclamă o unică normă de conduită pentru credincios: *Biblia*. Dar și aceasta trebuie să cedeze în fața *rațiunii*. În afară de citirea Bibliei, un rol foarte mare are în cultul unitarian, ca de altfel în tot protestantismul, predica. Concepția unitarismului despre sf. Taine este că ele nu sunt indispensabile. Dealtfel unitarii nu acceptă decât numai două Taine și anume: Botezul, ca o dedicație spirituală a credinciosului lui Hristos, și Euharistia ca o amintire a lui Hristos. După concepția unitariană preoți pot fi deopotrivă și femeile. Multe dintre bisericile unitariene au câte o liturghie a lor proprie. Fiind un cult în care iraționalul este cu totul înlăturat, unitarismul nu-și poate recruta adepți decât în lumea cultă.

ORIGINEA CULTULUI UNITARIAN ÎN ROMANIA. Faust Socinius, doctrinarul unitarismului fiind persecutat pentru ideile sale în Apus, găsește adăpost în Polonia, unde înființează o biserică unitariană și mai multe școli. Din Polonia ideile lui se răspândesc și în Ardeal. Aici *Francisc David* înființează o biserică unitariană la anul 1568. Principele *Ioan Sigismund* recunoaște Biserica unitariană din Ardeal printr'un act în care o enumără alături de celelalte Biserici existente în Ardeal. De atunci Biserica unitariană începe să se desvolte, cu greu însă, din cauza concepției ei religioase raționaliste. Ideile unitarismului nu izbutesc nicidecum să treacă granița în Vechiul Regat.

ORGANIZAREA BISERICII UNITARIANE ÎN ROMANIA. Biserica unitariană este autonomă, în sensul că se administrează și guvernează prin legi și norme bisericești alcătuite în sfera proprie constituțională, în cadrul legilor Statului și sub inspecțiunea lui. Ea este organizată după următoarele gradațiuni: a) *Comuna bisericească* (parohia), cu organele ei reprezentative și executive: adunarea parohială, consiliul gremial (numit și presbiteriu sau consistoriu domestic), scaunul școlar și judecătoria disciplinară. b) *Protopopiatul*, cu următoarele organe: adunarea protopresbiterială, judecătoria disciplinară, comisia școlară, scaunul de instrucție, fiecare dintre acestea cu funcționarii respectivi, și c) *eparhia*, cu organele ei: consiliul superior eparhial, consiliul superior sinodal și consiliul reprezentativ eparhial. Biserica unitariană are în fruntea sa un *episcop*, cu sediul la Cluj, cum și doi *prim-epitropi*, fiecare dintre aceștia putând reprezenta deopotrivă Biserica unitariană înaintea Guvernului și autorităților. Pentru pregătirea clerului unitarian funcționează la Cluj

un Institut teologic (Academie), cu un curs de 4 ani.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, unitarienii constituie 0,4 % din populația Țării. Pentru întreținerea cultului unitarian s'a înseris în bugetul anului 1936--1937 suma de lei 3.347.350.

B) CULTUL ARMEANO-GREGORIAN

CARACTERIZARE. Discuțiunile christologice care au aprins tot Orientul creștin în cursul secolului al V-lea, au antrenat deopotrivă și Biserica armeană întemeiată în cursul secolului al III-lea de către Sf. Grigore Luminaătorul. Lipsă de experiența subtilității metafizice grecești, care de altfel alcătuia tot fondul discuțiilor christologice, Biserica armeană, din aversiune față de învățăturile răstăcite ale lui Nestorin, care deosebea în chip desăvârșit cele două naturi în Domnul Hristos, alinaea într-o rătăcire tot atât de mare, aceea a lui Eutihiu,

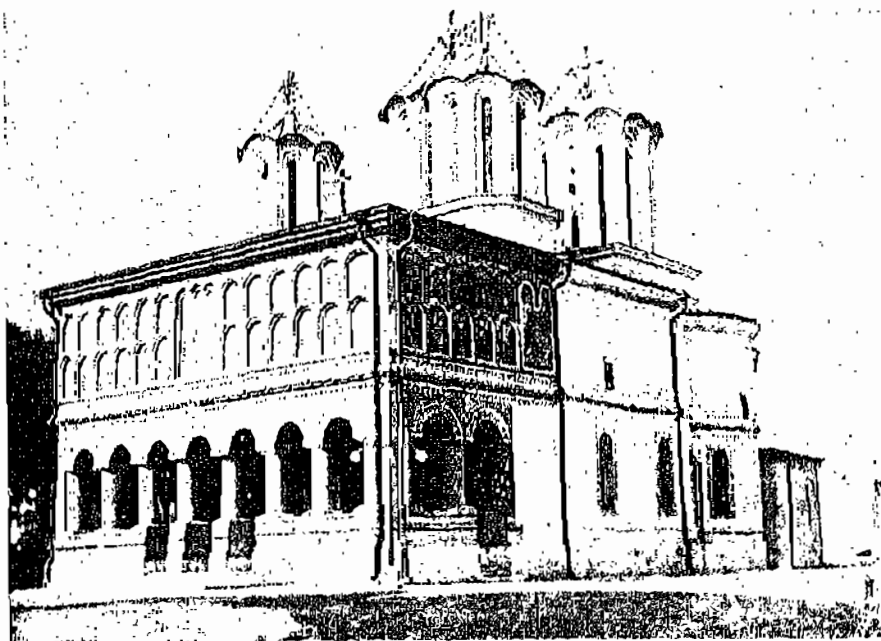
care confunda cele două naturi în persoana Domnului Hristos (monofizitism). Ca o consecință Biserica armeano-gregoriană a intercalat în hîmul Trisaglion cuvintele, «care Te-ai răstignit pentru noi». De altfel ea nu are în simbolul credinței adaosul «Filioque», respinge învățătura despre purgatoriu, ca și supremația papei dela Roma. Săvârșește botezul și ungerea cu Sf. Mir ca și Biserica Ortodoxă. Săvârșește Sf. Euharistie cu azimă și vin neamestecat cu apă; Taina pocăinței ca Biserica romano-catolică dela care a împrumutat încă de timpuriu gradele preoției. Concepția despre Taina sfântului Maslu este aceeași ca și în Biserica ortodoxă; numai concepțiunea asupra Tainei Nunții se deosebește. În ceea ce privește liturghia Bisericii armeano-gregoriene este o compilație făcută foarte de timpuriu după liturghia sfântului Iacob și a sfântului Ioan Erisostom.

ORIGINEA CULTULUI ARMEANO-GREGORIAN ÎN ROMÂNIA. Nenumăratele calamități pe care le-a adus vremea asupra Bisericii armeano-gregoriene și spiritul întreprinzător și negustoresc al armenilor i-a făcut să emigreze încă de timpuriu din Armenia către Europa, stabilindu-se o bună parte

dintre ei în Moldova, mai înainte de cea de a doua descălecare a Țării. Comunitățile armenie din Moldova începând să se îngrădisească de viața lor religioasă își zidesc locașuri de cult: la *Botoșani*, la anul 1350, la *Iasi* la anul 1395 și cu timpul și în alte orașe din Nordul Moldovei. În secolul al XV-lea, comunitățile armenie se găsesc constituite chiar într'un episcopat cu sediul la *Suceava*. Acest episcopat armean din Moldova nu este cunoscut decât în sec. al XV-lea și la începutul celui al XVI-lea. Tot cam din timpul acestei datează și comunitățile armenie din restul Țării.

ORGANIZAREA BISERICII ARMEANO-GREGORIENE DIN ROMÂNIA.

Comunitățile armenie din România se găsesc astăzi constituite, din punct de vedere religios, într'un episcopat, care are sediul la București. (Legea pentru înființarea episcopatului armeano-gregorian este promulgată la 31 Iulie 1931). Episcopatul armeano-gregorian este organizat în conformitate cu Statutul

PATRIARHIA DIN BUCUREȘTI
CTITORIE A LUI CONSTANTIN ȘERHAN DELA 1635

organic și administrativ al său, promulgat la 25 Noembrie 1931. Din acest Statut vedem că Biserica armeano-gregoriană reglementează, conduce și administrează în chip autonom toate afacerile sale religioase, culturale, fundationale și epitropice, păstrându-și numai o legătură dogmatică și canonică cu Catolicatul din Ierusalim (art. 4). Organele centrale ale eparhiei sînt: a) *Adunarea delegaților eparhiali* (congresul eparhial, alcătuit din capul eparhiei, vicarul și cei doi protopopi ai Bisericii armeano-gregoriene, cari sînt membri de drept, și din 3 delegați ai clerului eparhial și 30 delegați mireni. b) *Consiliul eparhial și comitele eparhiale*. Consiliul eparhial este organul executiv și reprezentativ al Congresului eparhial și este compus din 9 consilieri aleși de congresul eparhial pe timp de 4 ani. Consiliul eparhial desemnează trei comitete eparhiale: 1. comitetul spiritual bisericesc, 2. comitetul cultural și 3. comitetul economic (eforia). c) *Censorii eparhiali*, aleși odată cu consiliul eparhial pe un termen de 4 ani. d) *Capul eparhiei* (aracinot), ales conform canoanelor Bisericii apostolice armenie de către delegații tuturor parohiilor cari compun

congresul eparhial (art. 5r). În ajutorul său, capul eparhiei mai are un vicar, cu gradul de arhimandrit sau episcop, doi protopopi și un revizor eparhial. Ei se aleg tot de consiliul eparhial și sunt recomandați apoi Ministerului Cultelor spre a lua act de numirea lor. Comunitățile religioase armeano-gregoriene poartă numele de parohii. Ele constau, cu toate la un loc, eparhia. Parohienii se împart în două categorii: cu drept la vot și fără drept la vot. Cei dintâi trebuie să fie la curent cu plata tuturor dărilor către parohie, impuse de organele în drept. Personalul parohiei se compune dintr'un preot și unul sau doi cântăreți. Organele parohiei în afară de preot și cântăreți, cari fac parte ca membri de drept din adunarea parohială sunt: a) *adunarea parohială*, b) *consiliul parohial (epitropia)*, c) *comitele parohiale* și d) *comisiunea cenzurilor*.

DATE STATISTICE. Cultul armeano-gregorian numără cea 50.000 credincioși, cu toate că numărul armenilor din Țară este cu mult mai mare. Aceasta se întâmplă însă din cauză, că în decursul timpului, mulți dintre armeni au îmbrățișat credința ortodoxă, iar alții au îmbrățișat credința catolică devenind, conform cu Concordatul, catolici de rit armean și fiind înglobați în episcopatul armean dela Gherla.

F) CULTUL MOZAIC

CARACTERIZARE. Cultul mozaic este profesiunea de credință care are la bază cele 10 porunci date de Dumnezeu evreilor prin Moisi (decalogul), la ieșirea lor din Egipt, pe vremea lui Minephtah succesorul lui Ramses II. Cel dintâiu organizator al cultului mozaic, a fost însuși iluminatul de Dumnezeu Moisi, care în cele cinci cărți scrise de el (Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul), a stabilit în cele mai mici amănunțimi toate cele referitoare la cultul ebreilor, care după numele său s'a numit și cult mozaic. Până la dărâmarea templului dela Ierusalim (70 p. Chr.), cultul mozaic ajunsese la o mare înflorire. Templul din Ierusalim, cu jertfele care se aduceau aici și numai aici, a cultivat în cel mai înalt grad ideea de unitate a poporului ebru, iar origina dumnezească a Legei sale, i-a inspirat o deosebită mândrie în mijlocul celorlalte popoare înconjură-

toare. După dărâmarea Ierusalimului, concepția religioasă a ebreilor suferă o oarecare modificare. Nu mai existând templul unde se puteau aduce jertfele, cărturarul *Iohanan ben Zakkai*, reamintește ebreilor că ceea ce vrea Dumnezeu este *milă*, iar nu *jertfă* și fundează în micul orășel de lângă Ioppe, *Iabne*, centrul unui *non iudaism* care avea ca element esen-

țial nu jertfa, ci *studiul cărților și învățăturii lui Moisi*. În jurul învățăturii lui Moisi formase încă de mult un imens material de cugetare, pe care pentru prima oară niște învățători (*tanaimi*). Încep să-l prelucereze. Pe la anul 200 tot acest material de cugetare este adunat într'o operă care poartă numele de *Mişna*. În afară de aceasta, despre cele cinci cărți ale lui Moisi (Tora), s'a ivit cu timpul o întreagă exegeză, adică un complex de comentarii. Adunate, ele au dat naștere *Midraşului*. Legile propriu zise, rezultate din Tora, au fost strânse la un loc într'o colecțiune *Halacha*, iar poveștile și fabulele răscrise în jurul textelor biblice au alcătuit *Haggada*. După alcătuirea *Mişnei* apar *amoraimii*, adică un fel de comentatori ni *Mişnei*, după cum *tanaimii* fusese comentatorii Torei. Din comentariile și adnotările *amoraimilor* la naștere *Talmudul*, numit uneori și *Ghemara*. *Talmudul* apare în două redactări: una palestiniană sau ierusalimiteană, dela începutul sec. al V-lea, și alta babiloneană dela jumătatea aceluiaş secol. Către jumătatea sec. al X-lea, se ivi o nouă mişcare însemnată în sânul iudaismului: mişcarea cabalistă, caracterizată printr'un profund accent de misticism. Punctul central al preocupărilor și speculațiilor cabaliste l-a format dorința de a străbate prăpastia dintre lumea de jos și cea de sus, cerească. Cartea cea cu mai mult răsunet în rândurile evreilor de pretutindeni, inspirată de asemenea de preocupății cabaliste este

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU,
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI, 1688 — 1714
(După Țreaca din Mănăstirea Polovracl. Din N.
Iorga; Portretele Domnilor Români)

Zohar (Strălucirea). Misticismul care caracterizează întreaga mişcare cabalistă a luat însă și forme concrete în nenumărate turburări mesianice. Dintre acestea cea mai însemnată a fost *chaidismul* (sec. al XVIII-lea). Dela revoluția franceză (1789) și până în preajma marelui războiu (1914), iudaismul de pretutindeni se caracterizează prin două tendințe: una de emancipare politică, combătută de reacționarismul diferitelor State interesate, și cealaltă de asimilare a iudeilor în masa cetățenilor Statelor în care viețuiau,

combătută de năzuințele naționalismului iudaic tradiționalist.

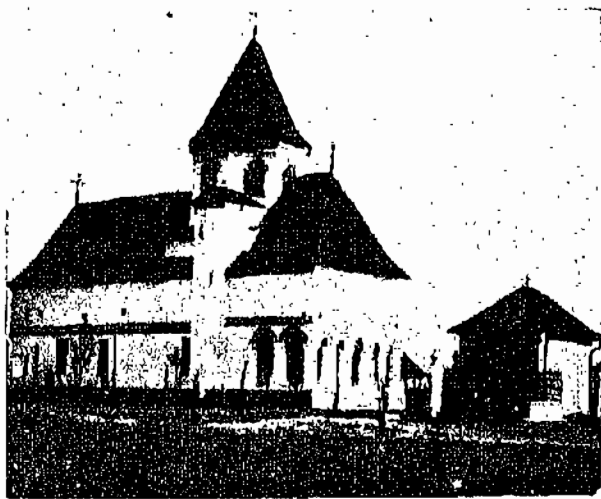
ORIGINEA CULTULUI MOZAIC ÎN ROMÂNIA. Despre cele dintâi așezări evreiești din România mărturisesc documentele începând cu sec. al XVI-lea. Mai înainte de această dată documentele nu vorbesc decât despre negustori evrei cari cutreerau Țara. La 1579 *Petru Schiopul* îi alungă din Moldova, dar la câțiva vreme (1588) îi găsim din nou în relațiuni bune cu moldovenii. La 1616 trăia la Iași un rabin vestit *Solomon ben Arowi*. În sec. al XVII-lea începe imigrarea evreilor în număr mare din Polonia. Ei populază târgulețele din Nordul Moldovei, se fixează chiar și pe la sate. Pravilele lui *Matei Basarab* (1640 și 1652) și *Vasile Lupu* (1646) vorbesc în repetate rânduri despre evrei. La sfârșitul sec. al XVII-lea organizațiile evreilor sunt recunoscute ca *bresle*. În fruntea breslelor se găsea chiar în sec. al XVIII-lea câte un *staroste*, iar comunitățile evreiești dintr-o regiune aveau în fruntea lor pe *marele staroste*. În Moldova găsim în sec. al XVIII-lea instituția *hahambașiei*. Hahambașa, cu reședința la Iași avea în jurisdicția sa pe evreii din amândouă Principatele. El avea asupra lor nu numai autoritate religioasă, ci și judecătorească. Instituția hahambașiei durează până la jumătatea sec. al XIX-lea. De acum înainte, comunitățile evreilor sunt conduse de reprezentanții lor cari poartă numele de *epitropi*. Ele își construiesc sinagoge, școli și institue societăți cu scopuri filantropice și umanitare. Până la Regulamentul Organic (1832) evreii se bucuraseră de anumite drepturi: cei veniți în Țară din vremuri mult mai vechi, erau considerați ca pământeni și numai cei veniți de curând nu aveau drepturi. Regulamentul Organic îi consideră pe toți fără drepturi. De mișcarea dela 1848 profită și evreii pentru a-și cere drepturi politice. *Domnitorul Cuza* îi considera *Români de rit israelit*. Articolul 7 din vechea Constituțiune dădea putință evreilor să dobândească individual cetățenia română declarând că «deosebirea de credințe religioase și confesiuni nu va constitui în România

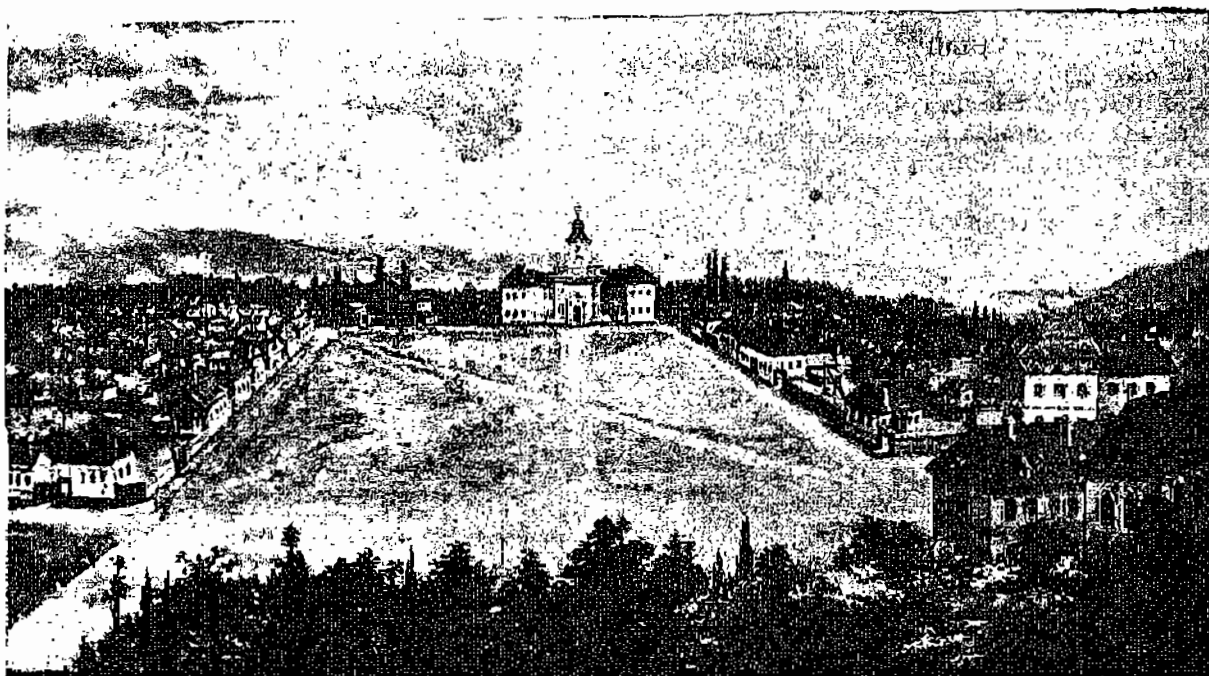
EPISCOPUL UNITAR IOAN INOCENȚIU MICU, 1728—1751
Luptător pentru drepturile Bisericii și ale poporului român, cîntorul Blajului

o piedică în dobândirea drepturilor civile și politice și la exercițiul lor». Evreii cari au luat parte la războiul dela 1877—1878 au fost împămîntenți în bloc. În fine noua Constituțiune prin art. 133 ratifică trei decrete legi succesive, declarând încetățeniți pe toți evreii cari nu erau de supușenie străină din Vechiul Regat.

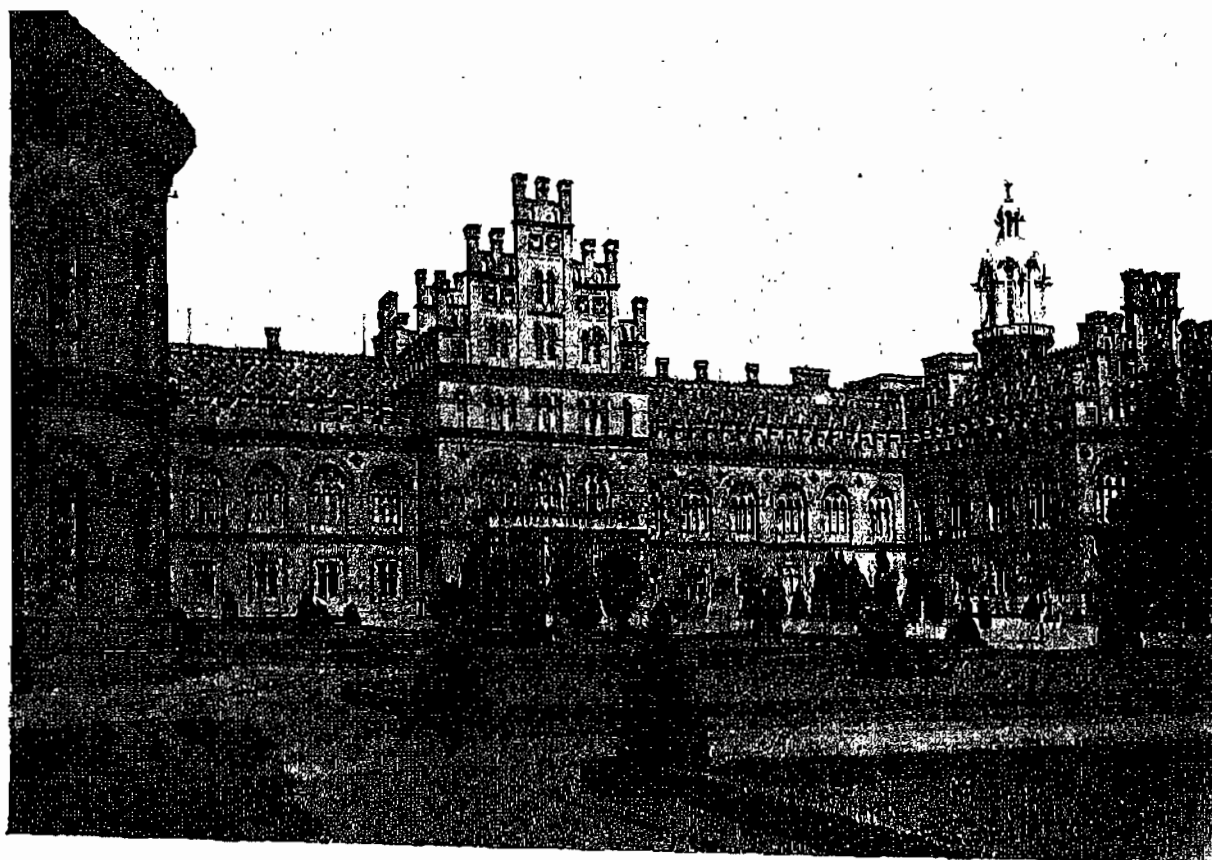
ORGANIZAREA CULTULUI MOZAIC ÎN ROMÂNIA. Spre deosebire de celelalte culte, cultul mozaic nu are o autoritate cultică centrală care să înglobeze în sine pe toți evreii din România. *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, vorbind despre cultul mozaic, adaugă în paranteză, «cu diferențele sale rituri». De aici ar rezulta că, dacă luat în întregime cultul mozaic nu are o organizațiune unitară, el are cel puțin o organizațiune unitară după rituri. Și totuși nu este așa. Cultul mozaic își are o organizare numai pe comunități, autonome una față de cealaltă, făcându-și adesea concurență, având fiecare statutul și regulamentul său propriu fără nici o relațiune cu celelalte comunități decât numai în ceea ce privește doctrina și aspirațiunile ritului din care face parte. Locașul de cult al comunităților evreiești este de două feluri: a) *sinagogă* (templu mare) și *casă de rugăciuni* (templu mic). Pe lângă fiecare sinagogă și casă de rugăciuni se găsește câte unul sau mai mulți *rabini*. Rabinul trebuie să fie absolvent al unui seminar teologic ieșivot angajat cu contract de către comunitate. Indatoririle lui sunt de a da toate explicațiile ce i se cer despre orice lucru relativ la cultul mozaic, de a judeca și hotărî în divorțurile religioase, de a supraveghea pe hahani în ceea ce privește prepararea câinii curate (cușer), de a observa prepararea azimelor pentru sărbătoarea *Peșah*, de a ține cuvântări de învățătură religioasă, etc. Pe lângă rabin, fiecare templu evreesc mai are: un *predicator*, care nu este indispensabil și care în

BISERICA DIN PĂGĂRAȘ, CTITORIE A LUI DRÂNCOVEANU
Catedrală a episcopiei române unite între 1720—1737

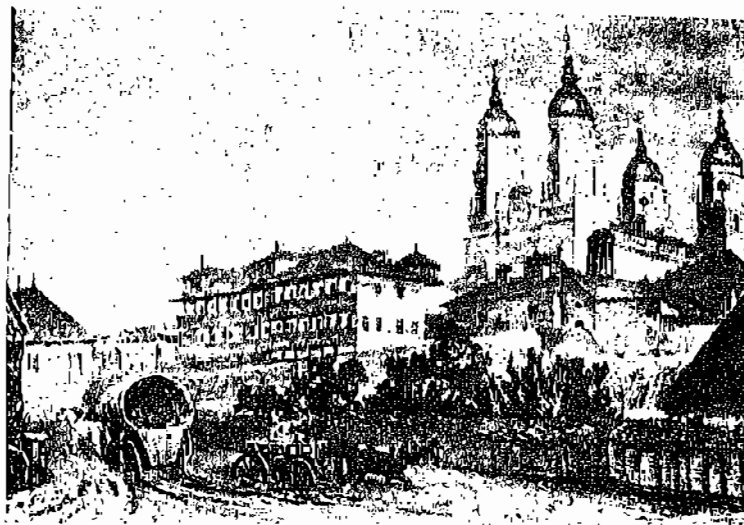

O VEDERE A BLAJULUI VECHIU, DIN TIMPUL EPISCOPULUI PETRU PAVEL ARON, 1752—1764
 Inspirată de o stompă, operă a xilografului Vlaicu, în « Votiva Appreento » a lui Petru Tcheid

PALATUL, METROPOLITAN DIN CERNĂUȚI.

afară de faptul că predică nu mai are nici o altă legătură cu sinagoga; unul sau mai mulți *kahani*, însărcinați cu tăierea rituală a păsărilor și a animalelor și un *cantor*. Comunitățile evreiești din România sunt unele de rit *spaniol*, altele de rit *ortodox* și altele în fine de rit *reformat*. Evreii de rit spaniol *sephardim* își leagă originea de strămoșii lor alungați din Spania la 2 August 1492. Ei sunt veniți în România prin Sud și Sud-Vest și se disting printr'un port foarte îngrijit și printr'o limbă aleasă. În afară de aceasta ei au pe lângă talmud un codice ritual și religios după care se conduc, intitulat *Sulhan Aruh*, operă a celebrului *Iosif Caro*, care caută să dea directive și imitate vieții religioase evreiești. Spre deosebire de ei, evreii de rit ortodox, *askenazim*, sunt bigoți și strict observanți ai preceptelor talmudice. Ei au ca limbă proprie și limbă de cult *idișul*, au trăit și nu trăiesc pe aloceura în *ghetto-uri* și sunt veniți în România prin Nord, din Polonia și Germania. În ceea ce privește ritul neo-ortodox și cel reformat, ele nu se găsesc decât în Ardeal, ca o consecință a certurilor religioase din Ungaria din secolul trecut. Evreii de rit neo-ortodox sunt mult mai labotnici decât cei de rit ortodox din Vechiul Regat, pe când reformații sau *neologii*, sunt asimilabili și ca atare culți. În București e constituită *Comunitatea israeliților de rit spaniol*, încă de la 1730, ca o instituție de cult, instrucție și caritate. Ea este recunoscută ca per-

MITROPOLIA DIN IASI ÎN 1845

Desen de J. Rey din «Album de douze vues de la ville de Iassy»

soană morală și juridică și *Uniunea comunităților evreiești din Vechiul Regat*, constituită în anul 1928. Evreii au un *șef rabin* la București, care este și reprezentantul comunităților evreiești în Senatul Țării.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, credincioșii mozaici constituie 4,2 % din populația Țării. Ei sunt organizați în comunități, iar comunitățile au sub supravegherea lor sinagoge, casele de rugăciune și personalul de cult. Sunt în total 922 de sinagoge și case de rugăciune, și 731 rabini. Pentru formarea personalului cultic există un seminar teologic ieșivot, înființat la București în 1927.

Ca încheiere este bine să spunem că evreii din România, afară de cei spanioli și de cei reformați, cari înțeleg să fie și să rămână desbrăcați de orice pretențiuni naționaliste evreiești, se simt a fi o națiune deosebită. De aceea constituirea unei comunități evreiești din Vechiul Regat, la anul 1928, are, în primul rând, un scop naționalist și numai mai pe urmă un scop religios.

G) CULTELE MOHAMEDANE

CARACTERIZARE. Cultul mohamedan, ca și cultul mozaic și cultul creștin este un cult monoteist. Intemeietorul lui este *Mohamed*, iar cultul datează din anul 622 d. H. Crezul musulman este următorul: «Allah este Dumnezeu și Mohamed profetul său». Învățăturile lui Mohamed, discursurile și deciziunile lui se găsesc înscrise în *Coran* (*Al-Qur'an*, lectura) cartea sfântă a mohamedanilor. Ea este alcătuită din 114 capitole numite *surate*. Mohamedanii n'au icoane; cred în nemurirea sufletului, în răsplata sau danșia vecinică, se circumcid, au un post de o lună (*ramadan*), când ziua se poartă cu cea mai mare strictețe, dar noaptea este îngăduit să se mănânce și să se petreacă, au apoi nemăsurate abluțiuni, cinci rugăciuni pe zi când se întorc cu fața către Mecca. Ei nu au cler ca celelalte

VARNIANIN COSTACHE, MITROPOLITUL MOLDOVEI
(1803—1846)

culte; au totnși persoane însărcinate cu explicarea Coranului și cu îndrumarea religioasă.

ORIGINEA CULTULUI MOHAMEDAN DIN ROMÂNIA. Întinderea mohamedanismului cu sabia pe toată suprafața pământului este un precept al Coranului. În sec. al XV-lea, musulmanii pătrund în Peninsula Balcanică, întinzându-se din ce în ce mai mult către Nord. Istoria neamului românesc este stropită timp de secole cu sânge românesc vărsat în luptele cu turcii pentru păstrarea credinței creștine și a gleei strămoșești. La 1877—1878, un ultim războiu ruso-turco-român, încheie acență vrăjmașie. Până la această dată însă avuseseră loc multe așezări turcești în Țara Românească. Îndeosebi turcii s'au așezat mai solid în Dobrogea, unde și-au construit moschei, constituindu-se în comunități religioase.

ORGANIZAREA CULTULUI MOHAMEDAN DIN ROMÂNIA. Comunitățile musulmane din România sunt constituite în patru muftiate: a) la Caliacra, b) la Drostor, c) la Tulcea și d) la Constanța. Muftiatele au în subordinea lor comunitățile musulmane dintr'un județ. O comunitate musulmană în afară de cele din muftiatele de mai sus există la București și alta la Ada-Kalé. Persoanele însărcinate cu explicarea Coranului și îngrijirea moscheilor de pe lângă fiecare comunitate musulmană, sunt: *hatîp*ul, însărcinat cu citirea rugăciunilor și explicarea coranului, *imam*ul, însărcinat cu citirea Coranului și cu rugăciunile în caz de boală și de înmormântări, *muezin*ul, care este un fel de îndrumător al rugăciunilor care se fac zilnic la templu, *turbedar*ul, un fel de călugăr musulman pe lângă unele moschei și *salmegi*ul, curățătorul moscheii. Personalul acesta, ca și personalul școalelor musulmane inferioare este pregătit de un *seminar musulman* care funcționează în Medgidia, jud. Constanța. Tânărul care a terminat seminarul acesta poartă numele de *hoge* și poate îndeplini ca membru al cultului atribuțiunile de *hatip*, *imam* și *muezin*.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, mabomedanii constituie 1 % din populația Țării. Pentru nevoile lor religioase funcționează pe lângă moscheile respective 22 *hatipi*, 64 *imami* și 12 *muezini*. Personalul cultului mohamedan este subvenționat de Stat. Pentru întreținerea lui s'a înscris în bugetul anului 1936—37 suma de lei 5.327.225.

III. ASOCIAȚIUNILE RELIGIOASE

(SECTELE)

O consecință gravă a reformei religioase din sec. al XVI-lea și a principiilor formulate de ea: Biblia singura autoritate în materie de credință și libertatea individuală în interpretarea ei, singurul dreptar, a fost ivirea încetul cu încetul a o mulțime de asociațiuni religioase cu scopul înțelegerii și promovării învățăturii date de Dumnezeu oamenilor în Biblie. Asociațiunile acestor religioase, cunoscute îndobște sub numele de secte au început să se întindă numai datorită faptului că au știut cum să

exploateze, pe de o parte, nemulțumirile diferiților membri ai Bisericii creștine, iar pe de altă parte ignoranța altora. Sectele au luat naștere, fie în urma unei

tendințe mistice, fie a uneia raționaliste. Și

într'un caz și în altul ele au ajuns la cele

mai mari absurdități. *Legea pentru*

Regimul General al Cultelor în art. 24,

motivată de acest fapt, declară: « Sunt

cu desăvârșire interzise, sub sancțiunea

pedepselor prevăzute de codul penal, acele

asociațiuni religioase care propagă doctrine de natură

a aduce atingere legilor de organizare ale Statului și insti-

tuțiunilor sale și care prin practi-

cele lor rituale contravin bunelor moravuri și ordinii publice ». Iar Decl-

ziunea Ministerului Cultelor Nr. 114.119 din 1933 împarte asociațiunile religioase

în asociațiuni religioase *îngăduite* și *prohibite*.

Asociațiunile religioase (sectele) îngăduite în România sunt:

a) *Asociațiunea religioasă baptistă*, care își trage numele de acolo că pune mare preț pe botez. Nu se pot boteza însă decât oamenii maturi, pentru că numai ei pot fi conștienți de mărturisirea pe care o fac. Ei nu admit ierarhia bisericească, căci admit numai o biserică spirituală, Răspîng Sf. Tradițiune ca și orice autoritate în materie de credință. Sub influența calvinismului dau păcatului originar o importanță exagerată și cred în predestinațiune. Botezul și Euharistia, singurele Taine pe care le admit, le concep cu totul altfel decât Biserica creștină. De altfel, ei sebează Dumineca și au trei sărbători mari în cursul anului: Crăciunul, Paștele și Rusaliile; nu sunt mileniști ca adventiștii, admit o singură înviere, admit iadul și muncile vecinice și cred într'o singură judecată a lui Hristos. Primele idei baptiste au fost aduse în Ardeal de croitorul ungar *Antonie Novak*, pe

MITROPOLIA DIN IAȘI
Clotia Anastasiu, doamna Ducu-
Vodă, reconstruită în sec. XIX

la anul 1870. În Bucovina și în Vechiul Regat ideile baptiste au pătruns după anul 1918. Asociația religioasă baptistă din România, ale cărei drepturi au fost recunoscute și de jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 2680 din 1926, este organizată după naționalități. Astfel sunt 35 *comunități baptiste române*, cu 1672 case de rugăciune și cu un număr de peste 25.000 credincioși; 55 *comunități baptiste germane*, cu 1141 case de rugăciune și cu peste 20.000 credincioși și 15 *comunități baptiste maghiare*, cu 300 case de rugăciune și cu cca 6000 credincioși.

b) *Asociația religioasă adventistă de ziua șaptea*. Se numește adventistă, fiindcă adventiștii învăță că Hristos va veni a doua oară în timpul cel mai scurt și se numește de ziua șaptea pentru că ei dau o atenție foarte mare sâmbetei, legând toată mântuirea de Vechiul Testament. Ei admit milenismul, adică învățătura că Hristos va înteneia la a doua venire o împărăție de o mie de ani; nu admit iadul și nici muncile vecinice. Cred că vor fi două judecăți ale lui Hristos, și ca atare două venituri ale lui. În ceea ce privește celelalte puncte de credință și practice religioase, ei se aseamănă cu baptiștii ca și cu toate celelalte secte. Asociația religioasă adventistă de ziua a șaptea are 520 case de rugăciune, cu un număr de cca 15.000 credincioși. Ideile adventiste au pătruns în România tot pe la anul 1870, fiind aduse de un fost preot romano-catolic care trecuse la adventism, Mihail Czehowki. După război, în anul 1920, se organizează *unirea comunităților evanghelice ale adventiștilor de ziua a șaptea din România*. Comunitățile adventiste se grupează în conferințe: a) conferința Munteniei de Est, cu sediul la Plocești; b) a Munteniei de Vest cu sediul la București; c) a Moldovei de Sud cu sediul la Focșani; d) a Moldovei de Nord cu sediul la Iași; e) a Transilvaniei cu sediul la Cluj; f) și a Banatului și Crișanei cu sediul la Timișoara.

c) *Asociația religioasă a lipovenilor*. Lipovenii, din punct de vedere religios sunt o ramură a răscolnicilor din Rusia. Doctrina lor se găsește expusă în lucrarea intitulată *«Frascia»* care a fost tradusă și în românește la Mănăstirea Neamțu. Spre deosebire de sectele ieșite de pe urma reformei religioase, secta lipovenilor a rezultat de pe urma unui respect prea strâns și prea îngust față de datinile și tradițiile bisericesti. Doctrina lor religioasă este superficială; mai însemnat este faptul că ei cultivă celibatul, că socotesc arderea pe rug ca un suprem sacrificiu și că au la liturghie o mulțime de practici bizare. Lipovenii au pătruns mai întâi în Bucovina (1724) și apoi în Basarabia și Dobrogea. Ei numără cca 50.000 credincioși și sunt conduși de un *episcop*, cu reședința la *Făulna Albă* în Bucovina.

c) O altă asociație religioasă, care este îngăduită numai provizoriu în București, este *asociația religioasă a creștinilor după Scriptură*.

Asociațiunile religioase (sectele) neîngăduite în România sunt: secta nazarinenilor, a adventiștilor reformați, a secerătorilor, a pentecostaștilor, a inochentiștilor, a bisericii lui Dumnezeu apostolice, a martorilor lui Dumnezeu (Iehova), a stundiștilor,

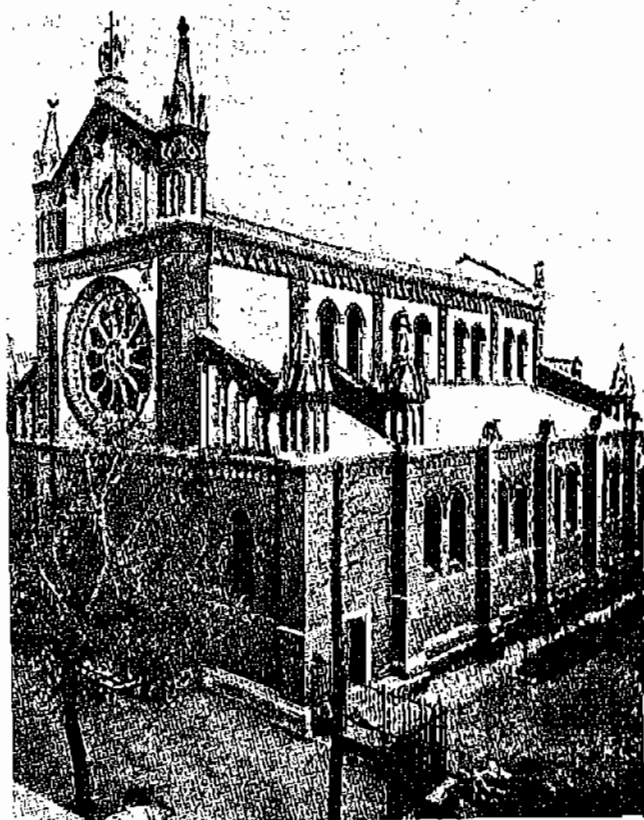
ANDREI ȘAGUNA, MITROPOLITUL ARDEALULUI, 1848 — 1873
Consolidatorul Bisericii Ortodoxe din Ardeal,
autorul Statutului ei organice din 1868

a duhoborților, a molocanilor și a studenților în Biblie (mileniștilor).

După ce am trecut în revistă toate cultele din România și am arătat istoricul, evoluția și organizarea lor actuală și după ce am vorbit și despre sectele îngăduite și cele prohibite, se mai pune o singură întrebare: *care este procedura legală a trecerii de la un cult la altul?* Legea pentru Regatul General al Cultelor tratează chestiunea aceasta în art. 44—48 inclusiv. De aici vedem că numai cine a împlinit vârsta de 18 ani poate trece de la un cult la altul, afară de femeile măritate, care pot face aceasta și mai înainte de vârsta de 18 ani. Cine voiește să treacă la un alt cult trebuie să anunțe acest lucru în prezența a doi martori, ofițerului stării civile din comuna unde domiciliază. Aici se încheie un proces-verbal care se înaintează în termen de 8 zile comunității religioase căreia îi aparține declarantul. Dacă declarantul nu revine asupra hotărârii sale timp de 30 zile, ofițerul stării civile face modificările convenite în registrele respective, liberând declarantul o dovadă oficială și anunțând în același timp atât comunitatea religioasă căreia a aparținut declarantul cât și pe aceea la care a trecut. Cine trece de la un cult la altul este dator să suporte toate sarcinile materiale impuse de statutele cultului părăsit până la sfârșitul anului în care s'a făcut trecerea. Copiii urmează religia

CATEDRALA METROPOLITANĂ DIN SIBIU

CATEDRALA CATOLICĂ METROPOLITANĂ (SF. IOSEF)
DIN BUCUREȘTI

părinților lor. Dacă unul din părinți trece la un alt cult, copii lui de același sex, sub etatea de 18 ani urmează cultul cel nou la care a trecut părintele. Dacă părinții nu au aceeași religie, tatăl are drept de a determina fiecărui copil religia la careia trebuie să aparțină. Copiii nelegitimi urmează religia mamei lor. De asemenea legea pentru Regimul General al Cultelor mai vorbește de religia copiilor găsiți și de a celor adoptați. Copii găsiți, dacă n'au nici o indicație cu privire la religia la careia apar-

țin, urmează religia celor ce i-a găsit, tot asemenea și copii adoptați, mai mici de 18 ani, urmează religia celui ce-i adoptă, dacă acesta vrea. Dacă însă copii găsiți nu sunt imediat adoptați ei sunt conduși în azile, dacă azilul este întreținut de vreo instituție confesională, copilul urmează confesiunea respectivă; dacă azilul este întreținut de comună, copilul urmează religia majorității locuitorilor din acea comună; dacă, în fine, azilul este întreținut de Stat, copilul va urma religia creștină ortodoxă.

pr. O. C.

BIBLIOGRAFIE

- N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, 2 vol. București 1932, ed. II.
 I. Lupas, *Istoria Bisericii Române*, București, 1935.
 I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, București, 1916.
 I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923.
 P. Gârboviceanu, *Biserica Ortodoxă și cultele străine din Regatul Român*, București, 1904.
 — *Legea pentru regimul general al cultelor*, București, 1928.
 — *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, Cernăuți, 1925.
 Ioan Georgescu, *Istoria Bisericii creștine universale*, Blaj, 1931.

- *Concordatul cu Vaticanul* (publicat în „Monitorul Oficial” Nr. 126, partea I), București, 12 Iunie 1929.
 Onisifor Ghibu, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a Statului Român*, Cluj, 1932.
 — *Legea pentru înființarea eparhiei armeano-gregoriene din România*, București, 1931.
 J. Pineles, *Istoria Evreilor din cele mai vechi timpuri până la declarația Balfour*, Iași, 1928.
 — *Buletinul uniunii comunității evreiești din veacul al Regat*, An. I, Nr. 1, București, 1928.
 — *Statutul și regulamentul general al comunității israelitilor de rit spaniol din București*, 1930.

ORGANIZAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN ROMÂNIA

Structura actuală a învățământului românesc ca și perspectivele sale în viitor, sunt condiționate. Fi-
rește, de lungă sa evoluție, ca și de marile prefaceri
ale societății moderne.

Un sistem propriu zis de învățământ nu a existat
în nici una din țările românești; el nu a fost po-
sibil nicăieri de altfel. Singura formă complexă de
învățământ era Academia sau Universitatea, care
cuprindea în germen cele trei grade ale învăță-
mântului actual.

Până către mijlocul secolului XIX istoria învățământului se confundă, așa dar, cu istoria acestor
Academii. Ele s'au dezvoltat, aproape paralele, în
cele trei principate românești.

EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

A) ÎN MOLDOVA

Avem puține dovezi de existența unui sistem orga-
nizat de învățământ în trecentul îndepărtat al Mol-
dovei. Cartea se învăța, în general, în tinda bisericii
cu diecii sau călugării din mănăstiri. Cine voia să-și
aprofundeze știința, mergea la studii în străinătate.

Așa, de pildă, cunoaștem pe fiul lui Petru
Șchiopul, Ștefan, care avea ca dascăl pe călugărul
Teodosie Barbovșchi. Călugărul îi predă, «pe lângă
cetera Psaltirei și a altor cărți sfinte, socoteli de
cronologie a anilor trecuți dela Facerea Lumii și alte
date capitale»¹⁾.

Mai găsim însă și tineri Moldoveni, contemporani
lui Ștefan, elevii lui Barbovșchi, cari urmau la marea
Universitate din Cracovia centru al străinilor, la
Padova, sau în Germania.

În afară de călugărul Teodosie, ni s'au păstrat și
alte nume de învățători vechi, dascăli de copii, ca
Moise din Rebricea, căruia i se da cu mândrie titlul
de «filosoful», iar pe o icoană din 1566, dăruită de
arhimandritul Spiridon mănăstirii Putna, cetim, în
românește: «Înțelepciunea nu zidit ție casă», așa că ne
putem întreba cu drept cuvânt dacă nu e vorba de o
școală.

Iacob Ieremide Despotul, ajuns pe tronul Moldovei,
principe învățat care prețuia luminile, poate chiar el
fost profesor la Universitatea protestantă din Rostock,

a luat hotărârea de a înălța și în țara sa engețul popo-
rului și a răspândi binefacerile instrucțiunii.

El cheamă în Moldova savanți care-l admirau și
înființă cu ei, în Septembrie 1562, o Academie, în
orașelul Cotnari de lângă Iași. El puse această școală
sub direcția umanistului Ioan Sommer și încercă să-i
aducă profesori străini de renume universal între cari
pe Peuceer și pe matematicianul Iohannes Rhoeticus
din Cracovia.

Iohannes Sommer din Pirna¹⁾, născut în 1541, des-
crie el însuși creația acelei școli: «De asemenea a
început Despot Vodă să întemeieze o școală în orașul
Cotnari, fiind strânși copii din toate părțile pro-
vinciei, de cari îngrijea să fie hrăniți, învățați, îm-
brăcați din tezaurul său, fiind stabilită o plată destul
de bună a profesorului, dată fiind sărăcia învățăcelilor.
În vremea aceea am fost trimis și eu să predau acolo,
după ce am urmat între scribi timp de șase luni»²⁾.

Sommer povestește că profesorul său, Hermodorus
Lestarchus, chemat de Despot ca profesor la această
instituție, ar fi primit și a răspuns chemării fostului
său elev, «dar fiindcă sosirea lui s'a întâmplat tocmai
în vremea arestării domnului, se zice că s'a întors
repede în Grecia, dela Dunăre unde ajunsese»³⁾.

Dintre prietenii săi din pribegie chemă și pe Ionas
Justus care, până să sosească, a aflat că Despot în-
cetase din viață.

La Cotnari va fi făcut prelegeri și preotul polon
Iohannes Lusinski, care a fost declarat episcop al pro-
testanților și care a fost otrăvit, «iar văduva episco-
pului Iusianus, o femeie dintr-o nobilă familie de
Poloni, și încă într-o vârstă înaintată, fiindcă avea
dela Voevod o vilă în apropierea Cotnariilor unde am
zis că fusese întemeiată o școală, a fost prădată de tot
avutul de niște căldrași, pusă în lanțuri și, după câteva
săptămâni, spânzурată cu mare cruzime»⁴⁾.

Despot Vodă a jucat un rol cultural european,
iar școala dela Cotnari era cunoscută în străinătate,
aceasta o arată Zacharias Orthus, autorul Istoriei

¹⁾ «Natus ad Alibiaceae ripas Sommerus arenae Quo
spectat rupes edita Pirna suas. Nondum quinquē meas
numerabam Iustri inventae. Cum levis haec facili Musa
labore dedisset, scripsit Sommer in 1567 după ce termină o
istorie a regilor Ungariei. V. Hous Petri, op. cit., p. 43.

²⁾ Ioannes Sommerus, *Vita Jacobi Despotae*, în *Bulle
Legrand, Deux vies de Jacques Basilios*, Paris, 1889, p. 35.

³⁾ *Ibid.*, op. cit., p. 18.

⁴⁾ *Ibid.*, op. cit., p. 46—47.

¹⁾ N. Iorgu, *Istoria învățământului românesc*, București,
1928, p. 13.

Impăraților Otomani, care i-o dedică la 12 Septembrie 1563, dintr'un sentiment de admirație și de recunoștință.

Răsturnarea tuturor tradițiilor moldovenești, distrugerea odoarelor bisericesti, schimbarea legilor și, mai ales, prezența episcopului « cu muiere » au adus Domnului ura poporului și chiar moartea.

Iohann Sommer, directorul școlii, aflând vestea morții protectorului său, fugi la Brașov, unde rămase ca director de școală până la 1567, apoi la Bistrița și, în sfârșit, la Cluj.

Cu universitatea dela Cotaui, în cugetul său, Despot a urmărit și altceva decât ideea de a protestantiza orașulul Cotaui sau Moldova.

Umaniștii italieni fac descoperirea latinității Românilor ca origine și chiar ca limbă încă din sec. XIV. Această descoperire se răspândește în întreaga Europă, odată cu răspândirea umanismului însuși.

Era firesc ca Despot, elev al umaniștilor occidentali, el, care știa că latinitatea Românilor era un loc comun al istoriografiei timpului, în ambiția lui de principe dornic de fast, să întemeieze o școală superioară de tip occidental în care diferitele discipline să fie predate în limba străluciților înaintași Români.

Sămânța aruncată de Despot avea să prindă rădăcini mai târziu.

În 1644, când cultura grecească dedea o mare ofensivă în Țările Române, Vasile Lupu înființează în capitala Moldovei, Iași, o Academie pe care o dăruie cu mari averi mișcătoare și o așază sub epitropia mănăstirii Trei Ierarhi. La această Academie, Domnul « văzând mare lipsă de dascăli, buni învățători în țara noastră... au așezat prin a se chemare dascăli buni și râvnitori la învățătură dela Kiev... și dela Preasfințitul Mitropolit Moghilă, Arhiepiscopul Kievului, ca să fie spre învățătură și luminarea minții copiilor pământului nostru; iar pentru aceasta, le-au lăsat lor trei sate, anume: Râchitenii, Juganii și Tămășenii ce-i zic și Agiudenii, toate în districtul Romanului, ca să fie pentru îndestularea și hrana acelor dascăli, buni învățători »¹⁾.

Academia lui Vasile Lupu s'a bucurat în primele timpuri de mare strălucire. Grigorie Ghica (1727—1733) i-a dat o nouă organizare. « Au adus dascăli elinești și slavonești și au așezat școala de învățătură »²⁾.

Constantin Mavrocordat a mai adăugat Academiei o « școală de învățătură lătimească și arăbească ». Cu această ocazie Domnul a dat și un manifest « că tre toți

mazili din toată țara » spunându-le și sfătuindu-i « ca să-și aducă copiii la învățătură, la școală, ca să învețe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să se afle oamenii învățați și în pământul nostru al Moldovei, precum sunt și printr'alte țări și părți de loc ».

Domnitorul nu făcea altceva decât să repete îndemnul din Muntenia, dela 9 Mai 1746, când s'a adresat boierilor care se îndepărtaseră dela lumina învățăturii zicându-le: « În pământul nostru vedem că, de o seamă de vreme, toți feciorii de boieri s'au răcit de către învățătură, la care mai înainte toată boierimea avea aplecare spre a-și da pe fiii lor să învețe să se pricească la cartea elinească, iar acum nu ne putem pricepe din ce pricină s'au lenevit atât părinții cât și feciorii lor a urma aceste bunătați de folos și de podoabă neamului boeresc, încât au rămas mai proști la învățătură decât alte trepte mai de jos ».

Predecesorul său Nicolae Mavrocordat, om de înaltă cultură, cărturar el însuși într-o familie de cărturari, în-

ținerea o nouă școală la Iași. Nu știm care era organizarea noii Academii ieșene, pentru care la 3 Aprilie 1714 domnitorul primește felicitări dela Iacov Manu din Argos. Știm atât că erau doi dascăli de elinește, unul de greaca clasică, altul de vulgară. Mai era un altul de slavonește și un al patrulea « ca să învețe pe înțeles moldovenește ». Era deci o școală unde se predă și în limba țării.

În câțiva ani, în Iași, mulțumită grijii domnitorului, avem așa dar, două școli, cu profesori noi din Constantinopol trimiși de un bun prieten al său arhidiaconul Hrisant, ajuns în 1707 Patriarh. Hrisant era un învățat al vremii lui, și din

iubirea pentru cultură trimetea Academiiilor din Iași cărți latine și italiene, dintre cari parte din ele s'au găsit ca dăruite noii școli domnești de grecește, la 1728³⁾.

De rezultatele științifice ale acestor prime școli iarăși nu avem prea multe știri. Ni se spune « că tinerii boieri meniți pentru slujbele publice fie la curtea domnească, fie în județe, își dau oarecare osteneală pentru a învăța turcește, latinește, franceza și italiana; dar foarte puțini din ei își însușesc întrucâtva limbile străine »⁴⁾.

Un călător, Christoph Wilhelm Lüdeke trece prin Moldova pe la 1764 și, stând la o mănăstire mai multe zile, stă de vorbă cu călugării, foști elevi ai Academiei ieșene, cari « vorbeau grecește, latinește și italienește, erau cunoscători ai literaturii și ai poeziei, dar nu posedau de loc o cultură științifică ».

DESPOT VODĂ, DOMNUL MOLDOVEI, 1563—1563
Cifonul celei din urmă Universități de pe lătină românească
(După o monedă bătută de el)

¹⁾ Uricul lui Vasile Lupu citat de C. Erbiceanu: *Scribarea școlară dela Iași*, 1885, p. 54.

²⁾ Letopisețul, tom. III, p. 82.

³⁾ N. Iorga, în *An. Acad. Rom.*, XXXVI, p. 801 și în *Ist. Inv. rom.*, p. 60.

⁴⁾ Carra, *Histoire*, p. 187. Recordon, *Lettres sur la Valachie*, p. 108.

Situația învățământului la sfârșitul secolului XVIII, în Moldova, era aceasta: câte o școală în fiecare capitală de județ: Pocișani, Bârlad, Galați, Chișinău, etc., și pe lângă fiecare episcopie: Huși, și Roman. La Iași, lângă Mitropolie, prin dania Domnului Grigore Alexandru Ghica se zidise din temelie, încăpătoare și înzestrată cu toate cele necesare și de trebuință, « Academia », care avea și internat cu 40 școlari interni. Aceasta e numită în izvoarele timpului: « renumita școală *provaletor* înființată în Iași lângă Mitropolie ».

Înainte de mișcarea națională din 1821, în Moldova, în 1812, după cererea Mitropolitului Veniamin Costache și a unui tânăr boier, de o superioară inteligență, Mihail Sturdza, se organizează învățământul superior cu caracter românesc. Grecii erau nemulțumiți de această schimbare și au cerut în 1818, « să se curățe școala de așa zisele științe moldovenești, iar Moldovenii să fie strămutați la școala lui moldovenească din Socola ».

Dacă la 1820 se putea vorbi la București de o « înaltă școală națională », nici Iașul nu stătea mai pre jos. El avea două centre mari de cultură românească: seminarul Veniamin dela Socola, și școala de inginerie a lui Gheorghe Asaki.

Seminarul dela Socola, era la început (1804) o școală de preoție, însă mai înaltă decât cele similare din țară. A avut ca primi dascăli pe Constantin Eneache și călugărul Ioil.

Școala a avut de suferit în 1806 din pricina ocupației rusești, când a fost și închisă. Ea s'a redeschis, organizată pe baze cu totul noi, în 1812. Pe lângă programul bisericesc se adăoga: gramatică, aritmetica, istoria lumii, filozofia și limba latină.

În anul 1813 se întorcea dela studii, din străinătate, tânărul Gheorghe Asaki, care era sortit să îndrumeze poporul ca și Gheorghe Lazăr în Muntenia, pe calea culturii românești.

Chiar în anul ce precedă mișcarea revoluționară, Mitropolitul Veniamin și cu Asaki, împreună cu vornicul Mihail Sturdza se hotărâse pentru dezvoltarea învățământului ca să aducă profesori români din Transilvania.

Au fost aduși patru profesori: Ion Costea pentru retorică și poetică, Ioan Manfi pentru limba latină, Vasile Fabian sau Bob pentru teologie, și doctorul

în filosofie și medicină Vasile Popp, unul din Români cei mai învățați de peste Carpați. Primirea în Iași li s'a făcut în Noemvrie 1820. Revoluția grecească alungă pe dascălii ardeleni, afară de Vasile Fabian care a rămas în Moldova.

Deși încercarea de a învia cultura românească prin ajutorul dascăliilor ardeleni se sdrobi în ambele țări de furia revoluției deslănțuite în 1821, ideile rămase. Conștiința națională a poporului român pîinea a fi copleșită, nu însă ucisă.

Între timp, Academia Vasiliană se dezvoltă tot mai mult. Se predau acum și științele înalte ale dreptului, filosofiei și literelor. Așa de pildă, în

1830 pe lângă cursurile arătate s'a introdus, « mulțumită solitudinii patriotice » a Episcopiei Școalelor, compusă din aceiași bărbați: Veniamin Costache, vornicul Mihail Sturdza și referendarul Gh. Asaki, cursul de legi, compus din dreptul roman și dreptul privat român.

Domnitorul Ionuț Sandu Sturdza la 1828 așeza la Trei Ierarhi « unde deapănarea a fost o școală pentru învățătura tinerilor » cursuri la care se învăța « cu deplinătate limba lătimească (maica limbii noastre), religia, filosofia, biografia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, morala, economia pămîntenească și politicească, istoria naturală și arheologia ».

Regulamentul Organic, intrat în vigoare în Moldova la 1832, se ocupa de chestia învățământului și fixa învățământul literelor la « cursurile slobode », cari cuprindeau istoria naturală, limba greacă modernă,

limba slovenească și rusească.

Regulamentul Organic dispunea ca pe lângă Academia să se deschidă și un internat (colegiu). Acest internat s'a deschis tot la Trei Ierarhi. Aici se făcea o deosebire între fiii de boieri numiți elevi sau *alumni* și fiii de oameni săraci cari se numiau *stipendiști*. Aluminii locuiau în etajul de sus, iar stipendiștii în etajul de jos. Fiii de boieri mâncau la masă cu tencămuri de faianță, cu șervete, cu pahare de băut pe când stipendiștii mâncau în bliduri de lut. În timpul lecțiilor ei ocupau băncile din fund; cu timpul însă, cum elevii mai silitori erau puși în primele bănci, stipendiștii au ocupat locurile din față.

Mihail Sturdza s'a urcat pe tronul Moldovei în luna Iunie 1834. Suirea lui pe tron dă lui Asaki prilejul de a îmbunătăți programul școalelor. O parte din

MIHAIL STURDZA, DOMNUL MOLDOVEI, 1834—1849
Unul din reformatorii Universității din Iași
(După un portret dela Pluacoleen din Iași)

principiile Regulamentului Organic, în materie de învățământ, fuseseră puse în lucrare de viguroasa administrație a generalului Kiseleff, ajutat de Epitropia Școalelor.

În acest timp, cel care se preocupa mult de localul școlii și de corpul didactic era Gheorghe Asaki. Ale lui erau publicațiile și el obține de la Epitropie fonduri pentru trimiterea tinerilor la studii în străinătate.

În anul 1834 un număr de elevi « încheiând cursurile univoale în Academia Vasiliană » au fost aleși — șapte la număr — de către Epitropie, dintr'acei ce știu limba germană și latină, și au fost trimiși la Viena « spre a se aplica la diferite ramuri științifice ». Au fost trimiși: Alecu Constantinescu, Anastasie Petu, C. Zefirescu, Leon Filipescu. Pentru filosofie și litere a fost trimis A. Velini, ca să studieze logica și metafizica și D. Popovici, ca să studieze literatura franceză. Velini fusese trimis la Viena, Popovici în Franța, la Lunéville.

Primoasele rezultate date la terminarea cursurilor dela sfârșitul de an a Școlii Vasiliane (1834), trimiterea absolvenților în străinătate, articolul expres prevăzut în Regulamentul Organic, ca și întreaga luncă intelectuală a vremii, toate acestea contribuiau și grăbeau reorganizarea Academiei pe baze moderne. Epitropia Învățământului Publice n'a întârziat să pregătască proiectul de reorganizare ca, după un an dela suirea pe tron a Domnitorului Sturdza, să fie sancționat.

În acest regulament, pe lângă o mulțime de instrucțiuni privitoare la învățământ, manuale didactice, internate, local, corp didactic, se dau dispozițiuni cu privire la însăși stema Academiei. « Stema Academiei va fi astfel alcătuită: În cer albastru un lucențar de argint, având în mijloc pe Sfântul Duh ca porumbel, iar la margine cuvintele « Academia Mihăileană ».

Înțurcarea ei s'a făcut Duminică 16 Iunie 1835. La filosofie erau 10 studenți.

Doi zile după inaugurare, Comitetul Academiei

GHE. ASAKI, 1788—1870
Profesor al Academiei, efector al Școalelor
(după o pictură de Stăni)

Mihăilene a luat hotărârea ca Facultatea filosofică « care până acum s'a paradosit provizoriu la Școala Vasiliană, să rămână acolo până după examene ». Celelalte Facultăți erau prevăzute în regulament pentru a se deschide la Golia. Totuși activitatea nu început-o în casele Spătarului Petru-Cazimir.

Comitetul, de comun acord cu referendarul Școalei,

și cei noți externi școlari, spre a învăța: gramatica română, limba latină, geografia, aritmetica, catechisism și caligrafia. În aceste două clase vor paradosi D. Drăghici, D. Stavrut, Sf. Sa Pr. Ion Micul. Preotul Atanasie dela biserică Academiei (Talpălar) a fost ales de comitet ca să îndeplinească provizoriu datoria de « Bliuerium la Institut ».

Cursul de filosofie, la « clasa filosofică » din 1833 îl făcea Blănișe Murgul, până la 1837, când a trecut la București și a fost înlocuit cu doctorul în « frumoasele arte », Petru Câmpeneanu.

În cursul anului viitor, « filosofica » a fost luntă dela Școala Vasiliană și anexată celorlalte secțiuni. Efortul împreună cu comitetul, a avut grijă să completeze corpul didactic, aducând mai mulți profesori, pentru « învățăturile înalte » din străinătate, ca Maisonnabe pentru a preda dreptul în franțuzește. Acesta însă chiar direcția școlii întregi ca un fel de rector.

La 1836, personalul didactic aproape se completase. Se făceau cursuri de logică, metafizică, istorie pragmatică, istorie naturală, literatură elină și literatură franceză, limba rusească și limba germană.

În 1837 corpul didactic era compus din: doctorul « Mezonab », președintele comitetului, rectorul Academiei, profesor de legislație; doctorul Petru M. Câmpeneanu, profesor de filosofie, cuprinzând în filosofie: logica, fizica (filosofia naturii), estetica, psihologia; maiorul Singurov, întâiul profesor de inginerie; George Seulescu, profesor de filologie și istorie care mai preda dreptul și statistica; T. Stamati, doctor în filosofie dela Viena, care preda fizica și înalta matematică. Dela 1837, doctorul Cihac ocupă catedra de istorie naturală, Ludovic Jordan catedra de franceză.

Spiritul liberal și național ce-l cultivau și desptau școlile, și mai ales cele superioare, nu întârzie a displace Rusiei și, din această cauză, și Domnitorului Sturdza. O atitudine sățisă, contra Academiei, li era însă greu să ia. La 9 Mai 1836, cu ocazia examenelor, ordonă să se cheme la aceste examene Obșteasca Adunare și boierimea, « cu gânduri neprietene școlii ». Rezultatele fiind bune nu avu ce să zică și atunci « izbueni furtuna contra limbii românești ca organ de predare », voind să înlocuiască profesorii români cu străini spre a opri curentul național.

Toate materiile se predau la Academia Mihăileană, numai un curs din care să se vadă trecutul național,

M. KOGĂLNICEANU, 1817—1891
Profesor de istorie la Academia « Mihăileană »,
unul din autorii reformei învățământului

întârzia să se acorde¹⁾. Cursul era absolut necesar, mai ales că pentru el Gheorghe Asaki și pusese ochii pe tânărul Mihail Kogălniceanu, care se întorsese dela studii tocmai în momentele grele ale Moldovei, când murise apărătorul culturii românești, Mitropolitul Veniamin Costache. Asaki cu admirabila sa abilitate a introdus în Academia Mihăileană doi profesori naționaliști, pe Ion Ghica și Mihail Kogălniceanu.

La 24 Noiembrie 1843, tânărul care se suie pe catedră, din a căreia înălțime, pentru întâiași dată, aveau să răsunе cuvinte de falnică aducere aminte și de îmbărbătare, numește pe ascultătorii numeroși, înflăcărează pe unii, dar în aceeași vreme înspăimântă pe alții.

El consideră capatrie a lui tot acel cuprins de loc în care se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a părților transilvane.

«Istoria este testamentul lăsat de către strămoși strănepoșilor, ca să le slujească de tălmăcire vremii de față și de povățuire vremii viitoare», spune el.

Efectul ce făcea în public, autoritatea și talentul genialului profesor nu lăsa indiferentă Rusia și pe Domnitor, încât chiar a doua zi după această cuvântare, Kogălniceanu este desărcinat de profesoratul dela Academie.

Odată cu oprirea cursului de Istorie Națională, domnitorul s'a hotărât să desființeze învățământul superior, organizând un adevărat complot contra limbii naționale, sau însărcinând pe consulul prusian Neugebauer să-i facă un proiect de reorganizare a școalelor. Sturdza era spăimântat de progresul școalelor, de ideile naționale și liberale, cari și așezaseră focarul în școli și cari prevesteau evenimentele trezirii naționale din 1848. De aceea sub cuvânt că școalele nu corespundeau

așteptărilor sale ca și trebuințelor țării, făcă a se uita la greutatea începutului, sub pretext de a îmbunătăți, a desființat partea cea mai activă din aceste școale, învățământul superior, după ce mai înainte încercase de a opri dela învățatură pe fiii părinților nevoiași, cari nu mai erau «volnici a urma decât numai cele două clase a gimnaziei, unde ei vor învăța a ceti și a scrie, în a lor mică limbă».

Ceea ce înăspri cugetele protivnice învățământului național, fu revoluția din 1846 din Galiția, în care o mulțime de nobili căzură sub cuțitele țărănilor răsculați. Aceasta băgă groaza în boieri și în Ruși, mai ales că «miștile claselor de jos» luau adeseori înainte la clasificare fiilor de boieri. În 1846 la Academia Mihăileană nu se găsea picior de boier, toți fusseră retrași și trimiși în strălăutate.

La 9 Februarie 1847, cu decret domnesc, Mihail Sturdza dădu Obștei Adunări a Moldovei «proiectul reorganizării învățăturilor publice din Principatul Moldovei», semnat de C. Mavrocordat, Iordache Balș, G. Șuțu, V. Beldiman, Aslan și C. Negruzi.

Prin el se chemau la învățatură numai clasele de sus, căci «este deobște cunoscut că, spre a ajunge cineva

la slujbe mai înalte, nu trebuie să fie lipsit de oarecare înstărire, pentru a putea închezășii societății asigurări materiale. Numărul acestui fel de persoane este pretutindeni mărginit».

Proiectul mai spune că «limba noastră nefiind încă înzestrată cu trebuincioasele cărți pentru învățaturi mai înalte», s'au văzut părinți, mai mulți ani despărțindu-se de copiii lor cari erau trimiși departe spre a primi creștere cuviincioasă, de aceea limba românească era scoasă din învățământul superior, care urma «a se organiza prin învățarea limbilor străine și prin aducerea de profesori străini». Cursurile aveau să se facă neapărat în limbile, elenă, latină, franceză, germană și rusă — nici o linie în românește.

ALEXANDRU IOAN I. CUZA
Reformatorul învățământului românesc

(După o pictură, de un autor necunoscut, Col. Acad. Române)

¹⁾ Se înflăcărase și un curs de limba și literatură italiană pentru care fusese angajat cu 6000 plăștri, Krassu.

Spiritele în Iași erau foarte agitate. Adunarea «supunându-se cu plecăciune și cu încredere în părinteasca iubire a Domnitorului» a aprobat. Direcțiunea Colegiului a fost încredințată profesorului Malignon-verné.

În Februarie 1848, pentru liniștirea spiritelor, se inaugurează un curs obligatoriu de gramatică română.

O corespondență din «Allgemeine Zeitung», la 1848, numește colegiul francez din Iași o organizare școlară pe picior rusec.

Venirea lui Grigore Alexandru Ghica la tronul Moldovei, însemnează cerul posomorit al culturii naționale. Fără a se uita la înrăuriri străine și fără a ține seama de intervențiile din afară, avu curajul și inima de a voi reorganizarea școalelor pe o scară mai largă și mai progresistă. El formă o comisiune compusă din cei mai aleși bărbați ai Moldovei: Aug. Treb. Laurian, A. Panu, D. Rallet, Mihail Kogălniceanu, spre a se ocupa cu reorganizarea școlilor. Această comisiune era creată în locul Epitropiei învățăturilor publice pe care Domnitorul o desființase tocmai pentru faptul că ea conspirase contra școalelor și a limbii române. Învățământul acum era trecut sub răspunderea departamentului bisericesc, condus de Panaite Casimir.

S'a pus în perspectivă încă de la 1849 redeschiderea Academiei, care nu se va mai chema Mihăileană, după numele Domnului plecat în șuierăturile tinereții lui, ci *basiliană*, după adevăratul ei ctitor, Vasile Lupu.

Comisiunea însărcinată de domnitor cu alcătuirea regulamentului școalelor, își depune rezultatul lucră-

rilor la Divanul Obștesc. Acesta alcătuiește apoi o lege a instrucțiunii publice: *Așezământul moldovenesc* care, intrat în vigoare de la Ianuarie 1851, cuprindea următoarele principii:

a) Instrucțiunea este gratuită pentru toți locuitorii țării.

b) Limba română este limba în care se va învăța fără deosebire, ca limbă a țării și a bisericii.

c) Nimeni nu mai poate dobândi funcțiuni fără certificate că și-a terminat studiile.

Se fixau trei ramuri de învățământ: primar, secundar și «înaltele științe».

Înaltele științe aveau să se facă în patru Facultăți: Facultatea de filosofie, împărțită în: literatură și științe exacte; Facultățile de teologie, de jurisprudență și de medicină. Toate erau cuprinse într-o singură instituție: Academia.

Academia avea rolul de a promova știința și de a da publicului o direcție eminentă națională și liberală.

Un pas mai departe făcu Academia prin înființarea de cursuri libere, prin care se încerca participarea publicului la mersul înaltei instituțiuni.

Cu mari greutăți, mai ales din cauza neînțelegerilor dintre profesori, Academia și-a ținut cursurile în localul Academiei Mihăileene până în 1859, cu 20—25 auditori.

Venirea pe tronul Principatelor Unite a Domnitorului Alexandru Ioan Cuza însemnează începutul unui nou capitol în istoria școlii românești.

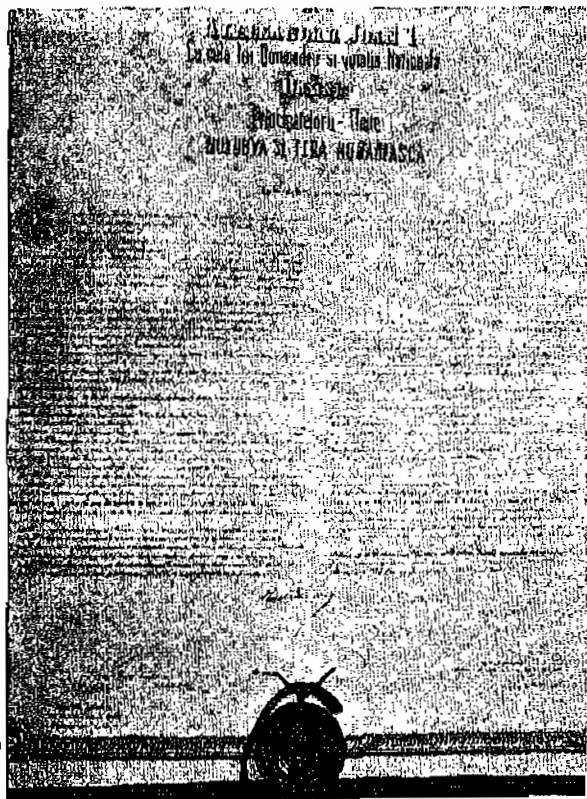
Facultățile care existau până aci în mod separat, deveneau măduarele unei noi instituțiuni, Universitatea.

La 26 Octombrie 1860, Alexandru Ioan I, în prezența marilor autorități, în fața profesorilor și a școlarilor, în fața bătrânilor și a tinerilor, în fața deputațiilor și a felicitărilor sosite de la marile instituțiuni de învățământ din țările vecine, în sunetul clopotelor, al muzicilor și al strigătelor de bucurie al poporului, inaugura Universitatea din Iași, dând în mâna profesorilor steagurile Facultăților și drept bună urare adresându-le aceste cuvinte expresive: «patriotism, progres și prudență».

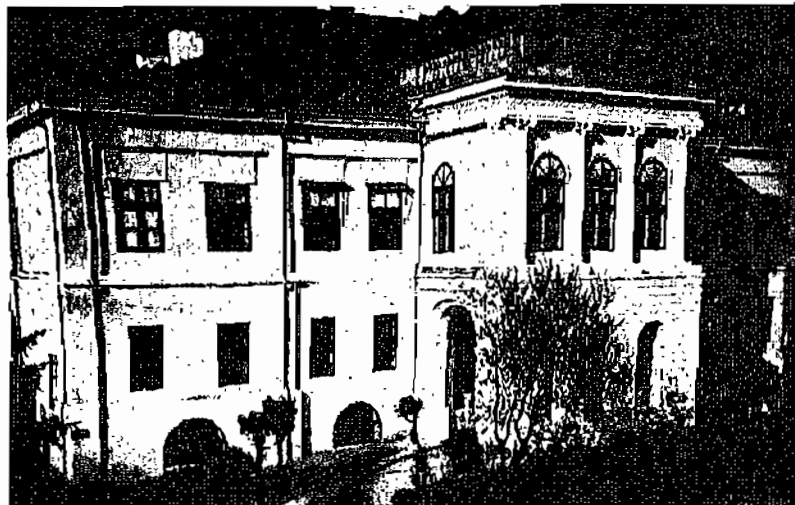
În ziua de 24 Noembrie 1860, Consiliul Colegiului, compus din P. S. S. Filaret Scriban, dr. Simeon Bărnuțiu, I. Pop, V. Alexandrescu, Dr. I. Strat, dr. O. Teodori, J. Lupescu, G. Mărescu, A. Călinescu și Șt. Emilian, în ședința memorabilă pentru Universitatea din Iași, aduce laude profesorilor ardeleni, în

SIMEON BĂRNUȚIU, 1808 — 1864
Marele luptător pentru latinitate, profesor de drept public și de filosofie la Universitatea din Iași

Actul prin care Alexandru Ioan I dădea Academiei un nou statut organic și titlul de Universitate. Actul e contrasemnat de Mihail Kogălniceanu, 26 Octombrie 1860

VECHIUL PALAT AL UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI, ASTĂZI FACULTATEA DE MEDICINĂ

special lui Bărnăuțiu, căruia i se propune să fie ales rector. În urma renunțării insistente a lui Bărnăuțiu, Consiliul alege ca rector al Universității pe dr. I. Strat, iar ca decan al Facultății de Filosofie pe I. Pop, profesor la secția II științifică.

La 18 Septembrie 1863, Colegiul Universitar alege rector pe Titu Maiorescu.

În această calitate, el a căutat să fixeze rolul Universității în dezvoltarea viitoare a națiunii.

*

În Moldova dintre Prut și Nistru, răpită la 1812, mitropolitul Gavriil Bănulescu are meritul de a fi apărut și dezvoltat biserica și școala românească. La 31 Ianuarie 1813, cu aprobarea Sinodului, el înființează Seminarul duhovnicesc, iar la 31 Mai 1814 deschide la Chișinău tipografia eparhială.

Seminarul dela Chișinău a format falanga de preoți care a ținut aprinsă flacăra românismului și din care a ieșit generația dela 1905.

*

În locul să amintim aici și de trecutul învățământului în acea parte a Moldovei de Nord, care sub stăpânirea Domnilor Moldovei se numea Arboroasa și căreia Galițienii vecini neputând să-i rostescă numele i-au zis Bucovina — Țara fagilor.

Încă din Iunie 1848, Românii bucovineni au cerut cu insistență ca, pentru conservarea naționalității lor, să se înființeze școli populare și o catedră pentru limba și literatura românească. Împăratul Francisc Iosef a recunoscut îndreptățită această pretențiune, și la optsprezece zile după suirea sa pe tron a aprobat înființarea dorei catedre de limba și literatura română pe lângă Institutul de Studii Filosofice din Cernăuți. Cursul s'a inaugurat la 28 Februarie 1849 de către marele profesor Aron Pumnul.

Pelângă această cerere și înainte de împlinirea a o sută de ani de stăpânire austriacă asupra Bucovinei, mai mulți tineri români, cari își făceau, cu mari greutăți, studiile la Viena, vorbeau despre necesitatea imperioasă a unei universități la Cernăuți.

Lucrul acesta mai era cerut cu insistență și de Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina.

Acest deziderat, își găsi expresiunea sa oficială, mai întâi, în Dieta Țării la 25 Septembrie 1868, când deputații dr. I. Pompe, O. Reni, S. Andrievice și A. Kochanowski făcură propunerea pentru înființarea în Cernăuți a unei Academii juridice, dar aceasta căzu.

În 1870 Asociația «Astra» din Ardeal se adresează către sora sa din Cernăuți ca împreună să stăruiască pentru înființarea în Austria a unei Academii românești de Drepturi, la care asociația sinulară din Cernăuți răspunde că «năzuiește și ea și așteaptă crearea unei Universități la Cluj și alteia la Cernăuți».

În 1871 conducătorii societății culturale și literare din Bucovina discută pe larg modalitățile pentru înființarea acestei universități pe spesele statului, la care să fie neapărat și o catedră pentru limba și literatura românească.

Despre graiul în care să se propună științele, nu se putea cere cel românesc, dar nici nu se cerea o universitate germană, caracterul ei se lăsa, cu intențiune, nedeterminat.

Orașul ales pentru reședința universității era Cernăuți. Aci funcționa consistoriul episcopesc drept-

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

credincios răsăritean care putea sprijini această instituție cu sume mari de bani și putea oferi localuri frumoase pentru instalarea facultăților. În favoarea înființării Universității venea faptul comemorării răpirii Bucovinei și împărăția habsburgică dorea să-l consfințească. «Majestatea Sa Impăratul Francisc Iosif I, informându-se despre năzuințele popoarelor sale pentru crearea unor universități noi, și dorind să arate Bucovinenilor afecțiunea sa împărătească pentru alipirea și credincioșia lor probată, se decide într'a șaptea zi din Decembrie 1874 să facă acestora un dar potrivit, de jubileu de o sută de ani al împreunării lor cu imperiul său, și delegă pe ministrul de instrucție, Dr. Carol de Stremayr, cu aducerea la împlinire a dorinței sale, a încoronării învățământului public de o sută de ani din Bucovina prin înființarea în Cernăuți a unei universități».

În proiectul de creație a Universității se prevedeau tot felul de catedre, cât privește catedra pentru limba și literatura românească, nici pomenală.

Toate demersurile făcute de deputații români nu au fost luate în seamă. Camera Imperiului a votat legea la 20 Martie 1875 așa cum a fost propusă, iar împăratul o sancționează după 11 zile, ordonând ca noua universitate să-i poarte numele și să se deschidă în ziua de 4 Octombrie 1875, ziua numelui său.

La 22 Septembrie 1875 se făcură numirile de profesori la cele trei facultăți: teologică, juridică și filosofică.

Uricul împăratului a fost citit în ședința solemnă de inaugurare și a fost completat, în ce privește sovinișmul austriac, prin cuvintele rostite de însuși ministrul Școalelor, care a spus: «Precum Neamțul, așa și Românul și Slavul, cu plăcere își stinge setea și se întărește la fântâna științei nemțești; aceasta în măsură mai mare, îi va oferi mijlocul de a-și întreține și de a îngriji de individualitatea sa; ea-i va fi însă și un îndemn de a lucra și năzui împreună spre fericirea și spre gloria iubitei noastre patrii, Austria».

Guvernul austriac a adus și profesori de valoare, a înzestrat Universitatea, a votat trecerea bibliotecii Bucovinei în posesia ei.

Primul rector al Universității a fost un Român, profesorul Tomascine de istoria filosofiei, de procedura civilă austriacă și de dreptul cambial.

La 8 August 1875, pe temeiul activității literare de până atunci, dr. I. G. Sbiera este însărcinat cu suplینirea docenției la catedra de limba și literatura românească, pentru că guvernul înțelegea de la început că fără o catedră de la care să se vorbească limba localnicilor, Universitatea n'ar fi putut dăinui. Dar și profesorii

români au înțeles să nu facă știință searbădă ci să aprindă în sufletele studenților focul sacru al naționalismului.

În mijlocul studenților germani, studenții români fondează o societate căreia îi pun numele «Arboreasa», adică Bucovina, care avea ca scop să întrețină și să întărească legăturile de frăție dintre studenții români și profesori, alcătuiind astfel o singură familie. Adunările lor constau în a ceti ziare, a ține conferințe, câte odată concerte și serate declamatorii. În capul acestei societăți erau profesorii: Mihail Călinescu, Nicolae Hacman, Constantin Ștefanovici, Alexiu Comoroșanu, Vasile Mitrofanovici, Isidor Onciu, Eusebie Popovici, C. Popovici, Basile Repta și Ion G. Sbiera.

După multe stăruințe se acceptă ținerea cursului de limba și literatura română în limba română. În anul 1877 el trata despre: istoria literaturii române până în zilele noastre, gramatica limbii române, colindele române, despre Miron Costin, despre formarea cuvintelor române în limba română și gramatica comparativă a limbilor romanice.

De remarcat a fost curajul docențului Sbiera, care dela început a deschis lupta fățiș. Cursul lui a fost inaugurat cu o înălțătoare prelegere, în care cerea ca «pe tărâmul vieții spirituale și culturale să nu ne cugetăm, nici să nu ne simțim altfel decât ca Români».

În 1891 profesorul Sbiera «în dorința de a procura tinerilor năzuitori o ocaziune binevenită de a-și extinde, aprofunda și temeinici cunoștințele câștigate din prelegerile de pe catedră» a propus înființarea seminarului pentru

ARON PUMNUL, APOSTOLUL ROMÂNISMULUI DIN BUCOVINA, 1818-1866
Profesor de limba română la Universitatea din Cernăuți

filologie românească.

Dacă în Universitate, Românii nu aveau decât o singură catedră, situația nu era mai bună nici în celelalte ramuri ale învățământului. Românii dădeau din ce în ce înapoi, deoarece pe lângă aducerea elementelor străine, Austriacii lăsați poporul dela țară în întunec.

În anul 1902, în toată Bucovina, Românii nu aveau nici un liceu, nici o școală reală și nici o școală normală (pedagogică) proprie, în care să se predea în limba românească, ci numai clase paralele românești inferioare la un liceu în Suceava și clase paralele germano-române, cu propunerea numai de trei obiecte în limba română (religia, latina și limba română) la un alt liceu în Cernăuți.

La toate facultățile, afară de catedra de limba și literatura română, pretutindeni domnea numai limba germană; chiar și la Teologie, când în toată Bucovina nu se afla nici un singur german greco-ortodox.

La cursul de istoria literaturii române, încă din 1906, în urma cererii facultății și intervenției profesorului Meyer Lühke, în locul profesorului Sbiera,

EUSEBIE POPOVICI, 1838—1922
Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți
Fundatorul Bibliotecii Țării

este numit profesor extraordinar d. Sextil Pușcariu, doctor în filosofie dela Viena din anul 1904 și docent la filologia romanică, și după lupte îndelungate, abia în 1912 se mai înființează o catedră de Istoria română bucovineană la care a fost numit ca profesor Ion I. Nistor.

Cu înființarea acestei catedre adevărurile istorice, mistificate până atunci de savanții germani, publicate, prin panflete drept lucrări de știință, urmau să iasă fără voia lor la iveală. Dela catedră studenții au făcut cunoștință cu toate cercetările din domeniul istoriei, publicate de Kogălniceanu, Hasdeu, Onciul, Bogdan, Urechii, și Iorga. Românii înfruntau cu bărbăție politica de desființare și reducere a elementului românesc pe care guvernul și-o manifestase încă dela înființarea Universității, iar Universitatea în loc să germanizeze poporul român, a dat bărbați cu știință și cu suflet românesc. Acei bărbați au făcut legătura între intelectuali și țărani și au pregătit sufletele pentru actul cel mare al Unirii.

Țara, «cu gropnița descălicătorului Bogdan dela Rădăuți, cetatea domnească dela Suceava, cu străvechile iarmaroace dela Cernăuți, cu freamătul codrilor dela ambele Câmpulunguri, cu munții și văile, codrii și izvoarele, crucile și altarele acestui binecuvântat ținut care au fost martorii vieții lui Ștefan cel Mare și Sfânt și ai tinereții lui Mihail Eminescu», putea relua, după 28 Noembrie 1918, firul întrerupt al tradiției sale românești.

În Ianuarie 1919, profesorul de istoria Românilor, marele luptător al unirii Bucovinei, Ion Nistor, convoacă toți profesorii români dela universitatea din Cernăuți. Aceștia hotărăsc menținerea Universității și românizarea catedrelor ei.

B. ÎN TRANSILVANIA

La anul 1567, voevodul Ardealului, Ioan Sigismund, trecut de curând la noua religie calvină, se adresa marelui filosof francez al vremii, Petrus Ramus dela Sorbona, invitându-l să organizeze în Transilvania o Universitate, în care să se poată cultiva cât mai intens studiile literare. Dar marele logician dela Paris nu putu primi, și voevodul fu nevoit să se adreseze

altui profesor și anume elvețianului Celi dela Basel cărui îi scrie: «Cum auspice Deo optimo maximo Academiam in hoc Regno nostro instituere velimus, ut solidiora fundamenta literarum studiis iacere possimus, opera et consilio vestra uti statuiamus».

Ceea ce voise să facă Sigismund a reușit să realizeze, ceva mai târziu, Ștefan Bathory, urmașul său, care înființează la Cluj o universitate cu caracter catolic, în felul celor din occident. În actul întemeierii, dat în Vilna în 12 Mai 1581, se prevedea ca: «toți acci cari au terminat în mod glorios științele frumoase, limba ebraică, greacă și latină în facultatea de teologie și filosofie, și au ajuns stăpâni pe știința deplină, să poată ajunge bacalaureați, magistri sau doctori, și aceste grade să le aducă tocmai atâtea drepturi, demnitate, distincție și onoare, ca și când și le-ar fi câștigat în academile italiene, franceze, spaniole sau germane».

La Cluj se predă teologia, dreptul și filosofia. Baza studiilor, ca pretutindeni, era teologia. Bathory chemă pe călugărul ieșuit Antonio Possevino, un fin diplomat italian, care însoțit de 32 călugări, organizează învățământul, Iezuiții începură să primească danii din partea catolicilor și a ortodocșilor. Așa, Mihai Viteazul, în urma cuceririi Ardealului întări ordinul ieșuit din Cluj asigurându-i imobilele donate de principii ardeleni.

Împotriva catolicilor dela Cluj începu o luptă a reformatorilor. În anul 1605 ei reușesc să închidă Universitatea transilvană, o redeschid însă în 1622 pentru ei, și de astă dată la Alba Iulia, cu menirea să întărească pentru totdeauna noua religie.

Universitatea din Alba Iulia avea trei secțiuni: teologia, filosofia și lingvistica (secția literară). În fruntea ei principele Gavriil Bethlen aduse pe învățatul german Ion Henric Alstedt (Alstedtius), profesor la Universitatea din Herborn, pe Ludovic Piscator (Fischer), profesor la Universitatea din Heidelberg și H. Bisterfeld.

Sub Gavriil Bethlen (1619—1626) și mai

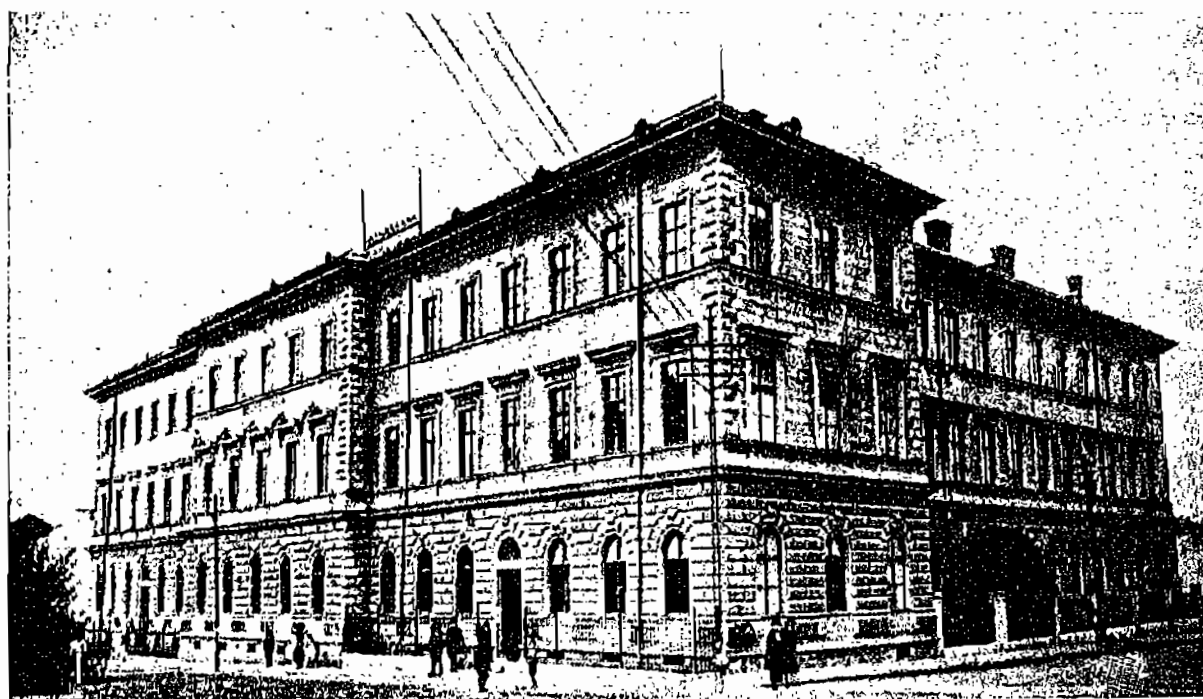
I. G. SBIEREA, 1836—1916
Profesor de limba română la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române

ales sub George Rakoczy I (1644—1645) calvinismul, prin propaganda universitară, ajunge atât de puternic, încât covârșeste atât catolicismul cât și biserica ortodoxă a Românilor. Episcopia catolică română este desființată, iar biserica ortodoxă subordonată celei

UNIVERSITATEA DIN IAȘI

UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI

EPISCOPUL, PETRU PAVEL, AARON, 1803-1859
Căpitorul Școalelor din Blaj

calvine și parte din ea chiar încorporată direct la aceasta.

Scopul pentru care fusese creată această instituție culturală era ajins. A venit însă și reacțiunea.

La 1698, sub împăratul catolic Leopold I (1657-1705) ieziții deschiseră la Cluj o universitate având ca scop principal recăstigarea Ardealului, aproape cu desăvârșire pierdut pentru catolicism în timpul principilor calvini.

Lupta dintre catolici și calvini a fost un prilej bine venit pentru ca elementul românesc să înceapă a se afirma. Universitatea din Cluj începu să fie cercetată și de Români; mai mult, la această universitate ajung în curând și profesori români cari au lăsat lucrări cu caracter științific și teologic local.

Așa, profesorul Andrei Illia a scris: «*Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac religionum*» (1730); profesorul Antonie Musca: «*Heroes Daciae heroico carmine celebrati*» și poemul «*Felices duorum Daciae Voivodarum adversus barbaros expeditiones*».

George Buitul a tradus în românește Catechismul lui Petrus Canisius (1703), Vasile Dobra era predicatorul Universității în biserica românească, tot astfel era Ștefan More, Mihail Lestian și alții.

Este important de reținut faptul, că dacă această universitate nu a promovat științele și artele, a pus însă stavilă învățământului calvinesc și a deșteptat la Ardeleni conștiința originii lor romane,

În acest timp, se ridică sub privegherea episcopilor Ioan Inochentie Micu și Petru Pavel Aaron, un mare centru de cultură românească — Blajul.

La 11 Octombrie 1754, sub Petru Pavel Aaron, au început să funcționeze acolo trei feluri de școli:

1. Școala primară cu limbă de predare românească, având 40 de elevi.

2. Școala secundară cu două clase, cu limbă de predare latină, având 74 elevi în clasa întâia. Școala avea ca profesori pe Silvestru Caliani și Grigorie Maior, ambii călugări basiliți, absolvenți ai colegiului «*De propaganda fide*» din Roma. Grigorie Maior mai târziu devine episcop al Blajului. În 1757 școala primește încă o clasă de sintaxă pusă sub conducerea călugărului Manase Neagoe.

3. Școala de teologie cu două clase. În anul întâi erau 25 elevi. Din aceasta s'a dezvoltat Academia teologică de azi¹⁾.

¹⁾ Actul prin cari se deschid școlile din Blaj are următorul cuprins:

Noi Petru Pavel Aron de Bistra din mila lui Dumnezeu și a Scaunului Apostolicesc celor din legea grecească prin toată țara Ardealului și a părților ei adăose Vlădiciei Văgărașului i procl. Tuturor celor din numita Eparhia noastră clinst. protopopi, preoșilor, ieromonahilor, clericilor, asigderoa și tuturor mirenilor pace ș. c. Fiindcă Preaînălțata Stăpânitoarea noastră Chesaro-Crăina Maria Terezia, cu o preamăloșivă a noastră și neșpusă citoră, urmând prealăudata rădăniță a Preaînălțatului oarecând marelui citorului nostru și Chesarului Carol al VI, nu numai acelaș așezământ despre partea Vlădiciei, a Mănăstirei și a școalelor a le duce în sfârșit au voit, ci încă și prin nouă orânduială s'au milostivit a ne porunci cum, cuprinzând din milostiva dăruire averile Vlădiciei și Mănăstirei, și așezându-ne într'însele, îndată cât va fi cu putință mai curând să ne apucăm de deschiderea învățăturilor și de chivernisirea într'însele a celor lipsiți; căreia împărătești porunci cu umilință supunându-le, și după putința așezându-ne Domnul, a-i face destul cugetând: și fiindcă începutul înțelepciunii este frica lui Dumnezeu, ca într-o toate întâi să poată învăța cu sapa și cu cuvântul mai ales în sfânta Biserică, numitul eclesiarii va avea grijă cum toată rânduiala bisericănească cu evlaviesă se isprăvescă.

Lângă acestea se va începe în Mănăstire acum lătină până la alta a noastră rânduială, a se ceti, a se procl și a se tălăni după vreme și vârsta celor lipsiți: întâi, dumnezeieștile zece porunci, începând dintru începutul îndată după sfânta Liturghie. A doua, se va ceti, procl și tălăni cele șapte dumnezeiești talne și bisericănești porunci, care se vor începe la un clas după prânz. A treia, se vor dovedi și se vor tălăni cele mai de lipsă a credinței, cu tălcuirea și înrăș dovedirea din Sfintele Cărți adevărului Sfintei Uniri; a căror învățătură înrăș se va face dintru începutul îndată după Sfânta Liturghie, la un clas după prânz. A patra, va fi luare de samă și îndereptare la cetire, procl, scrierea și tălcuirea limbilor și ceva cunoștință a științelor care asigderoa vor fi în vremile și clasurile de mai sus înseminate. Lângă toate acestea neîncurmată școală de obște va fi a tuturor de toată vârsta, de cetate, de cunțare și de scrisoare, nici o plată dela ucenici așteptându-se, numai într'însele care va vrea, după rânduiala celui mai mare spre acea treabă pus, să se chivernisească.

Carele toate așa fiind rânduite și așezate, pentru aceea am vrut a le face în știre și a le arătare tuturor, cum nu numai cei care vor fi datori a le cerceta și după puțină a le învăța, adecă care vor trage nădejde de sufletenească păsătorie, să le poată și spre cuprinderea aceluiași să se poată îndrepta, ci încă și alți toți, ori care iubitori de spăsenie fiind, vor cugeta a avea dintr'însele ceva cunoștință de lipsă, să se poată îndrepta și în ce vreme a le cerceta, precum și dorim tuturor cum într'însele chiverni-

În 1785 cursul secundar se întregeste cu o școală normală unită la Oradea. Aci aveau să fie pregătiți viitorii învățători ai satelor. Profesor a fost numit Simion Maghiar. Tot pentru secundar, la 1828, episcopul Samuil Vulcan întemeiază la Beiuș un liceu românesc, cu patru clase la început, în 1837 cu șase clase și apoi cu opt clase. Vasile Baron de Ardeal, episcopul, în 1852, reorganizează acest liceu după tipul școalelor secundare din Monarhia Habsburgică, iar în 1893, episcopul Mihail Pavel, îi dăruiește un internat pentru 120 elevi.

Despre școalele românești din Banat sunt documente dela sfârșitul sec. XVIII. Într'unul din ele, tipărit la Buda se oglindește, în mod fidel, concepția învățământului. Aflăm aci modele de metodă scolastică, cu reguli «orânduite și așezate pentru ținerea și procopseala scolasticilor celor românești, ca pruncii cu cât mai lesne și mai curând le vor învăța, cu atâta mai statornicește să le poată ține minte».

Spre sfârșitul sec. XVIII preocupările religioase sunt lăsate la o parte: în occident sunt acum pe primul plan ideile republicane și antibisericești, în orient lupta pe viață și pe moarte între Ruși și Turci.

În acest timp Maria Teresia, spre a câștiga simpatia tuturor confesiunilor ardeleni, văzând năruită Universitatea din Cluj se adresează poporului pentru a o reorganiza «pentru toți supușii săi Ardeleni», iar în 1774 decretează înființarea celor trei facultăți: drept, filosofie-teologie și medicină. Printre profesorii de seamă ai acestei universități se găsește și clericul Iosif Voicu, care predă Istoria bisericească. Iosif II ordonă, la 1786, ca teologii să meargă la Pesta, iar în Cluj să rămână numai facultățile de drept, filosofie și medicină (secția chirurgicală). Nici în forma aceasta Universitatea nu trăiește mult și ajunge un simplu liceu catolic. Încă dela 1780 Maria Teresia fundase la Oradea prima «instituție superioară pentru învățământul filosofic», înzestrată cu sigiliu propriu, care poartă inițialele fundatoarei și se află și azi în posesia Academiei de Drept din Oradea. În 1788 i s'a adăugat și Facultatea de Drept.

Mult mai târziu, la 1848, Românii

sîndu-se să se deprindă, și cuprînzîndu-le să le învețe spre îndreptare a vieții creștinești, și a dobîndi prin plîntea lor la viața de vecl, care tuturor o poftim prin darul Domnului nostru Iesus Christos. Dat în Blaj, anul Domnului o mie șapte sute chelzece și patru mîprezece zile ale lunii lui Octomvrie (ss) P. Pavel, Din porunca Măriei Sale (ss) Raf Petru, logosăt.

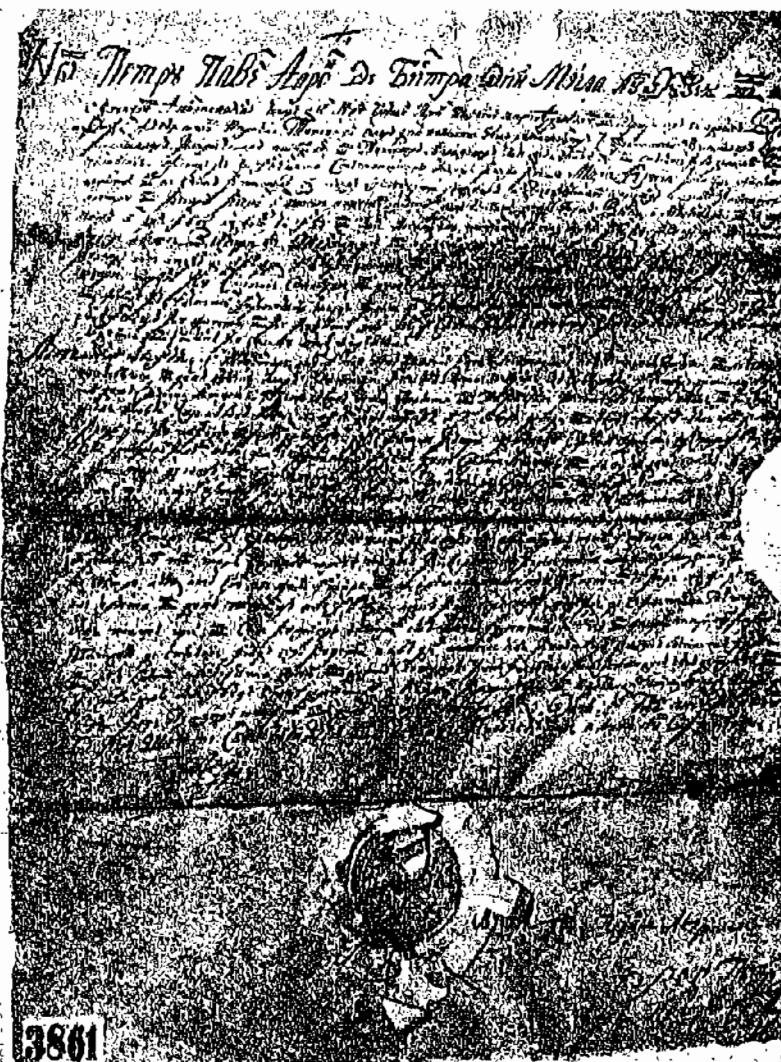
cer împăratului o școală înaltă în care toate obiectele de învățământ să se predă de profesori români în limba română, «fiindcă numai aceștia cunosc geniul națiunii și susceptibilitatea ei, geniul limbii și proprietățile ei».

Dorința Românilor rămâne un simplu deziderat și atunci mulți dintre ei trec în Principate unde joacă roluri însemnate: Bănuțiu, Papin Ilarian și Aron Denusianu în Iași; Laurian, Aron, Măiorescu la București.

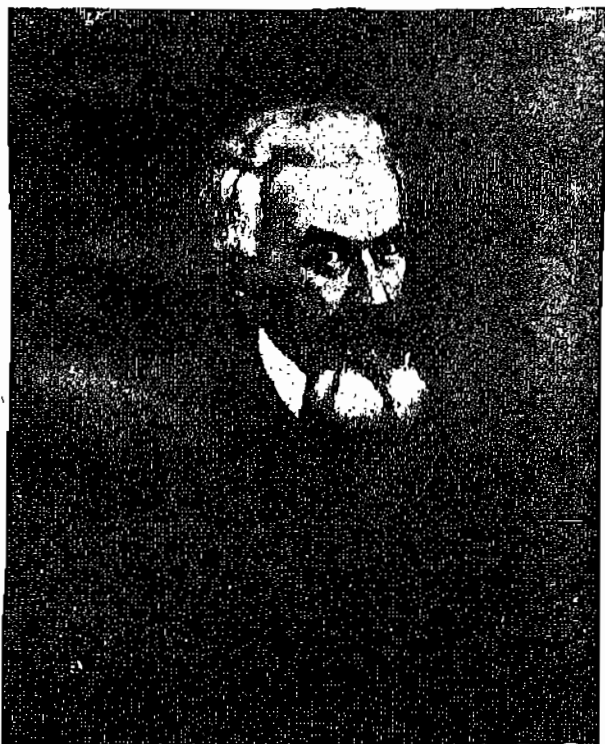
Acum, însă, marele mitropolit Andrei Șaguna pune temelile învățământului românesc de confesiune ortodoxă prin crearea școalelor naționale din Brașov și a seminarului andreian din Sibiu, din care s'a dezvoltat mai târziu Academia teologică.

În 1863 Împăratul înființează la Cluj o Facultate de Drept ungurească, iar în 1872 guvernul din Pesta o universitate cu patru facultăți, cu scopul de a maghiariza populația românească.

De ochii lumii se înființă și o catedră de limba și literatura română, titular al căreia a fost vrednicul

ACTUL, PRIN CARE EPISCOPUL, PETRU PAVEL, AARON DESCHIDE ȘCOALILE DIN BLAJ

TIMOTEI CIPARIU, 1803-1887

Părintele filologiei române. Profesor la școlile din Blaj.
(Pictură în ulei în sala de lectură a Bibliotecii din Blaj)

român Dr. A. Silași. Era răspunsul la ultimul apel publicat în «Transilvania», în care Românii arătau că «Universitatea de Stat ce este proiectată a se înființa la Cluj, atrage asupra sa atențiunea fiecărui cetățean al patriei. Aceea are să fie un institut de cultură mai înaltă, din ale cărei binefaceri se vor împărtăși toți fiii patriei, fără deosebire de naționalitate, prin urmare și fiii poporului român. Ca, însă, atare institut să poată corespunde în tot respectul nobilei și salutarei sale misiuni; după modesta-ne opiniune, la înființarea și organizarea aceluia ar trebui să se ia în dreaptă și cuvenită considerațiune și interesele de cultură ale poporului român care face majoritatea locuitorilor din Transilvania».

Odată cu înființarea catedrei de limba și literatura română, studenții, grupați în jurul ei s'au constituit într-o societate literară numită «Iulia».

În 1872 Sinodul bisericii ortodoxe din Arad a cerut să se înființeze pe lângă Școala Normală locală, o facultate de filosofie, iar conferința națională la Sibiu, în același an, a cerut că, «dacă nu se poate înființa o Universitate pentru Români, pur națională, cel puțin la Universitatea din Cluj, limba acestora să fie paritetică» (catedre paralele românești și ungurești). Cererile nu avură nici un rezultat. Învățământul filosofiei și literelor, rămas la Cluj și Oradea, se făcea în ungurește, cu excepția catedrei de limba română.

La Oradea, prin regulamentul din 1872, erau două lecturate: unul pentru filosofie și al doilea pentru Istoria Civilizației. Aceste posturi rămân până în 1911, când sunt transformate în două catedre: filosofie și istorie universală.

Între 1850—1857 funcționează la Academia din Oradea și o catedră de limba română pe care a ocupat-o Alexandru Roman, fost membru al Academiei Române.

Universitatea din Cluj și-a deschis cursurile, la filosofie, cu șapte profesori unguri, fără doctorat, un Român, dr. G. Silași și doi Germani, amândoi doctori.

Numărul studenților era redus — în primul an 19. Mai târziu s'au mai înmulțit fiind atrași de ușurința cu care se puteau obține diplomele ¹⁾.

Românii preferau să meargă la alte universități decât la Cluj unde se făcea numai politică de desnaționalizare.

Puținii cari erau în jurul profesorului Silași activau în societatea «Iulia» făcând adeseori mișcări naționale, cum au fost acelea din 1884, care aduseră înlocuirea profesorului. Atât el cât și Societatea fură dați judecății, înscenându-li-se un proces de trădare; la 17 Iulie 1884 Silași «a fost absolvit dela obligațiile sale oficiale» și scos la pensie, iar societatea disolvată. El a fost înlocuit, în 1886, cu un renegat, Moldovan Gergely.

Românii însă nu renunțaseră la ideea de a avea o universitate românească. Ideia aceasta era manifestată mai ales de profesorii din Principatele Române și de profesorul dr. Iosif Popovici, docent de limba română dela Universitatea din Budapesta.

În acele timpuri, școala primară românească din Ardeal trecea printr-o mare restriște. Palmoasa lege

¹⁾ În 1902—1903 Universitatea din Cluj a dat 718 diplome de doctor.

GHEORGHE BARIȚIU, 1812-1893

Unul din corifeii mișcării dela 1848. Colaboratorul cel mai apropiat al lui Șaguna, organizatorul școlilor din Brașov

RUDOLF ORGHIDAN, 1797—1862
Spreîntorul «Școalelor Naționale», editorul
primei reviste românești din Brașov

IACOB MUREȘANU, 1812—1887
Unul din întemeietorii gimnaziului românesc
din Brașov, membru al «Floriei școlastice»

GRIGORE SILIU, 1836—1897
Profesor de limba română la Universitatea
din Cluj

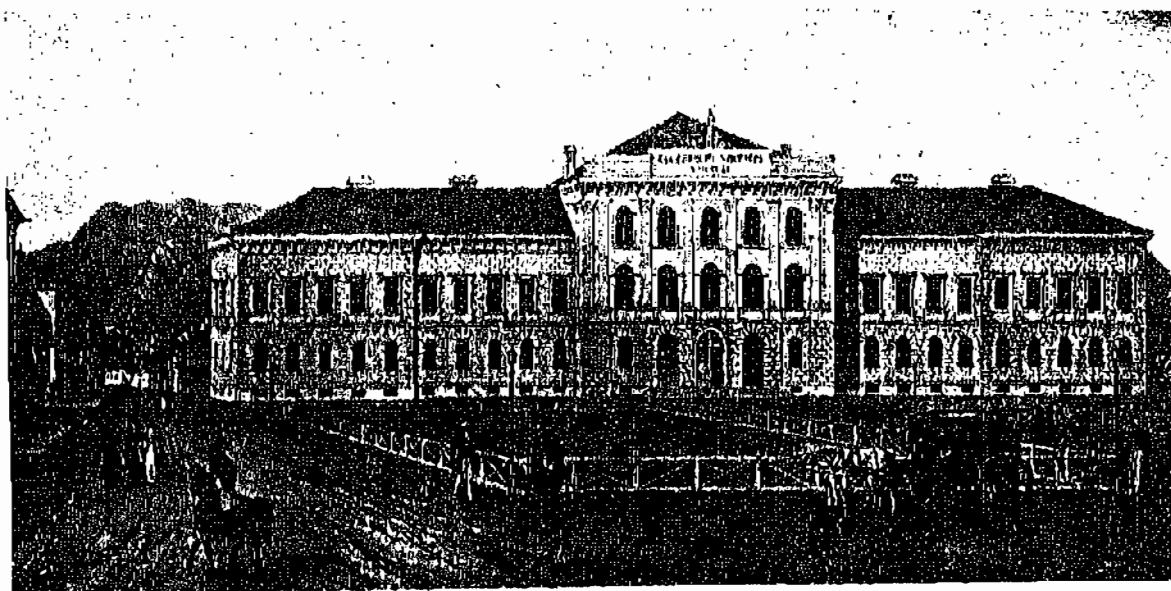
din 1868, făcând ca intenția de a nu fi aplicată niciodată garanția «confesiunilor», dreptul de a primi instrucțiunea în limba lor maternă, cu obligația de a-și susține învățătorii. Legea fixa, în același timp, pentru învățătorii maghiari salariul minimal de 600 coroane anual, ceea ce făcea ca învățătorii confesionali, prost salariați în genere, să nu poată fi recrutați adeseori decât din elemente de al doilea ordin și să caute nemulțumiți la situația colegului lor de sub oblăduirea Statului.

Situația aceasta a durat până în 1893, când guvernul maghiar, ca să repare nedreptatea ce se făcea învățătorilor confesionali, a adus legea care prevedea și pentru ei același minimum de salariu. Aceasta implica, pentru Români, cari nu puteau susține școala în aceste condițiuni, închiderea ei sau lăsarea ei în seama Statului.

Dispozițiile acestei legi au fost înălsprite prin tiranica lege a lui Apponyi din 1907. Ea stabilea și un drept discreționar pentru Stat de a închide școalele confesionale pe simple considerații a unor «mari interese de Stat». Legea Apponyi a provocat închiderea a 350 școale românești.

În fața acestor procedee s'a ridicat dărză conștiința națională. Cu spiritul lor de jertfă, Românii ardeleni au dat Bisericii o și mai mare dare culturală din care s'au ridicat școale noi. Ei au fost ajutați în opera lor de providențialul boier basarabeu, o adevărată figură de legendă — Vasile Stroescu.

După ce, la 1 Decembrie 1918, prin Adunarea Națională de la Alba Iulia, Ardealul se unea pe vecie cu România, ordinea firească a lucrurilor se restablea în toate ramurile învățământului. Ministrul Instruc-

EDIFICIUL «ȘCOALILOR NAȚIONALE CENTRALE» DIN BRAȘOV, AZI LICEUL «ANDREI ȘAGUNA»
(Simpla executată în 1853 în Viena, după planul arhitectului Ștefan Emilian)

CATEDRALA METROPOLITANĂ ȘI ȘCOALA DIN BRAȘOV

țiunii se adresa Universităților din București și Iași arătându-le că ochii lor trebuie să se îndrepte spre Cluj și Cernăuți. « Mărirea țării noastre și unirea tuturor Românilor impun României viitoare îndatoriri noi și pe terenul cultural. Pozițiunea câștigată prin succesele armelor nu poate fi menținută decât dacă poporul este pregătit ca să susțină cu succes lupta și pe acest teren. Mai ales acum, această pregătire trebuie să fie temeinică, acum când condițiile de viață nu fost atât de mult modificate din cauza războiului. Avem deci datoria imperioasă a chema la lumină straturi cât mai întinse ale populațiunii, a le da cunoștințele cari înarmează cât mai bine pe ei pentru nevoile vieții moderne; a întinde binefacerile culturii mai înalte și la frații noștri liberați de sub jugul străin, și a construi în orientul Europei un focar de cultură, care să ne asigure aci, în pragul peninsulei balcanice, rolul de frunte, pe care suntem datori să ni-l păstrăm »¹⁾.

La 1 Ianuarie 1919, Consiliul Dirigent Român al Transilvaniei, hotărâna naționalizarea Universității din Cluj și « Comisia universitară » de sub conducerea d-lui Sextil Pușcariu, atunci profesor și decan al facultății de filosofie și litere din Cernăuți, prelua conducerea ei. La 1 Octombrie 1920 învățământul superior al Transilvaniei începea cu profesori români, în Universitatea care avea să poarte numele liberatorului, Ferdinand I.

C) ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

La mănăstirea Sf. Sava, care se ridică pe locul Universității de azi, Constantin Stolnicul Cantacuzino

¹⁾ Dr. Angelescu, ministru al Instrucțiunii, adr. Nr. 41.841, 1918.

a întemeiat în 1678 prima școală de învățământ superior din Muntenia.

Era o școală pentru toată lumea din Răsărit, era o Universitate unde se învăța filosofie și pe lângă aceasta gramatica, retorica și poetica, fizica, psihologia, metafizica, cosmografia.

Fundația culturală a lui Cantacuzino și-a început activitatea cu programul fixat de ctitorul ei care își făcuse studiile la Padova, Viena și Varșovia, cu diferiți profesori.

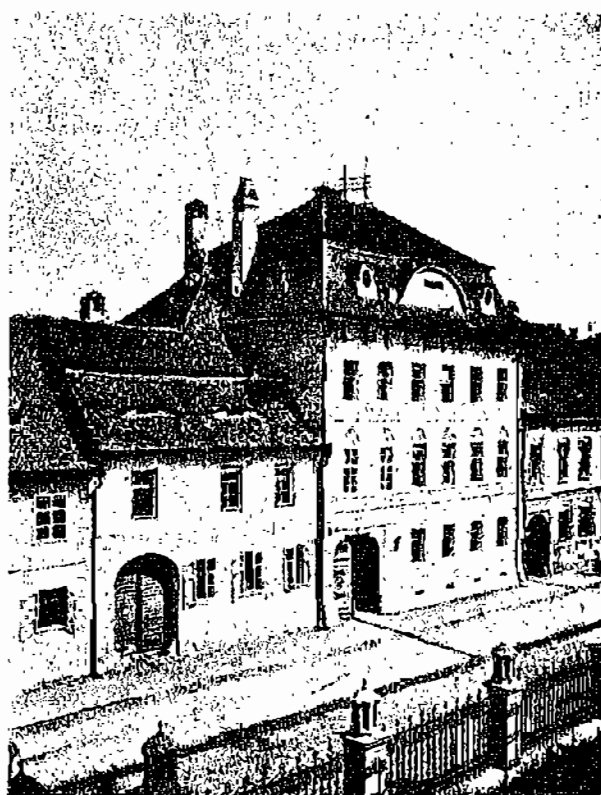
Primul ei director a fost un Grec din Trapezunt, Sebastos Kymenites. Vestitul Cacavela, dascălul lui Dimitrie Cantemir, a condus-o un timp, iar Constantin Brâncoveanu, patronul întregii mișcări literare a vremii sale, i-a dat o deosebită atenție.

Programa de studii, analizată de d. profesor N. Iorga, era mult mai completă decât a unilor universități apusene din vremea aceea.

Cursurile acestei academii se predau în limba greacă veche. Nu trebuie s'o socotim, din cauza limbii de predare, ca o academie grecească, fiindcă toate universitățile vremii foloseau limbile clasice în predare: cele din apus limba latină, cele din răsărit limba elenă.

La Sorbona până târziu se făceau cursurile și se publicau lucrările în limba latină, și era Sorbona cu toate acestea universitate franceză.

« Fapt este că o țară pe care ne-am obișnuit a o considera culturalicește ca o generație spontană, fără trecut, a avut totuși, sunt acum aproape trei sute de ani, o școală superioară, cu lecții universitare »,

SEMINARUL ANDREIAN DIN SIBIU

după un program, pe care d. profesor N. Iorga, îi găsește «la fel cu acela al Universității din Padova».

La 1714, Grecul Alexandru Elladius, număra la București, unde Academia, spune el, «își merită numele», doi profesori de filosofie și teologie, un episcop, doi «ipodidascali», pe lângă trei medici ai lui Brâncoveanu, dintre cari un Italian.

Studentii întreceau numărul de o sută cincizeci, sau, câte odată, și două sute.

Iată trecutul cel mai depărtat al instrucțiunii noastre superioare de unde au eșit savanți recunoscuți de marile Academii străine, trecut care nu este izolat de cultura lumii de atunci.

«Aceste aparițiuni au fost pregătite latent prin o intelectualitate de mai de mult, căci curentele și personalitățile nu apar spontan fără o oarecare ambianță, fără o tradiție modestă, dar reală¹⁾».

Începutul Domniei Panarișilor găsește Școala într-o stare înfloritoare. Sub primii Panarișii, începe decadența. Are însă câteodată profesori dintre cei mai de frunte.

În 1746, Constantin Mavrocordat, după ce constată «că dela o seamă de vreme toți feciorii de boieri s'au răcit de către învățătură» îi amenințați că dacă nu-și vor da copiii la carte «vor fi lipsiți din orânduiala curții». Voevodul a așezat, în acest scop, atâtea școli elinești, «ca să nu mai fie pricină că nu are unde învăța boierul».

La 1776, domnitorul Alexandru Ipsilanti dă un hrisov privitor la organizarea școlilor. Din el se vede că academia înființată de Stolicul Cantacuzino era aproape neexistentă din cauza restriștii timpurilor. Pe această academie o ridică el la înălțimea științei acelor timpuri, decretând «spre pază nestrămutată, ca întotdeauna să existe un număr de nouă profesori: doi de gramatică; doi de matematici, sau aritmetică și geometrie, pe lângă acestea și de istorie; unul de științele fizice, unul de științele teologice și trei pentru limbile: latină, franceză și italiană.

«Cel de științele fizice să predă în limba greacă, urmând lui Aristotel și comentatorilor lui, iar cei de

matematici, dacă s'ar întâmpla să nu se știe de ajuns, cum se cuvine, limba greacă, vor predă sau în limba latină, sau franceză, sau italiană, în care adică vor ști mai bine».

În 1779, s'a terminat clădirea specială pentru Academia Sf. Sava «cu trapezărie, bucătărie și pitărie» care s'a inaugurat la începutul anului 1781. Această școală era instituția chemată să dea tot ce se putea da, în materie de cultură: «Cei ce se vor învrednici de apele ei să nu mai fie siliți a căuta setoși alte izvoare».

În fruntea școlilor se crease o lipsă de școală permanentă, compusă din episcopi și boieri din divan, pusă sub președinția Mitropolitului țării, care avea dreptul la control.

La această școală se organizase și un internat pentru șapte zeci și cinci de școlari. Erău admiși fiii de boieri ce se aflau în lipsă, ori din mazăli, dar nu și dintre moșici și țărani și nici chiar dintre fiii de negustori și meseriași.

Acest învățământ a deprins pe membrii societății culte cu ideile mai înalte, cu noțiunile abstracte și științifice, a pregătit mințile pentru primirea culturii, de ordin mai mult tehnic, a abuzului. Rezultatul a fost că tinerii au început a se îndrepta spre centrele de cultură apăsene.

Academia Sf. Sava era frecventată de Români, de Grecii din Principate și de Grecii din Grecia propriu zisă, cari erau trimiși special să se lumineze la învățătura acestei

școli.

Pe vremea lui Alexandru Ipsilanti, Academia avea profesori renumiți — mai toate celebritățile Grecilor, somități științifice. Aici își dezvoltau talentele lor, aici, pe pământul românesc, cultivau spiritele tinere, dezvoltându-le dorul de Patrie.

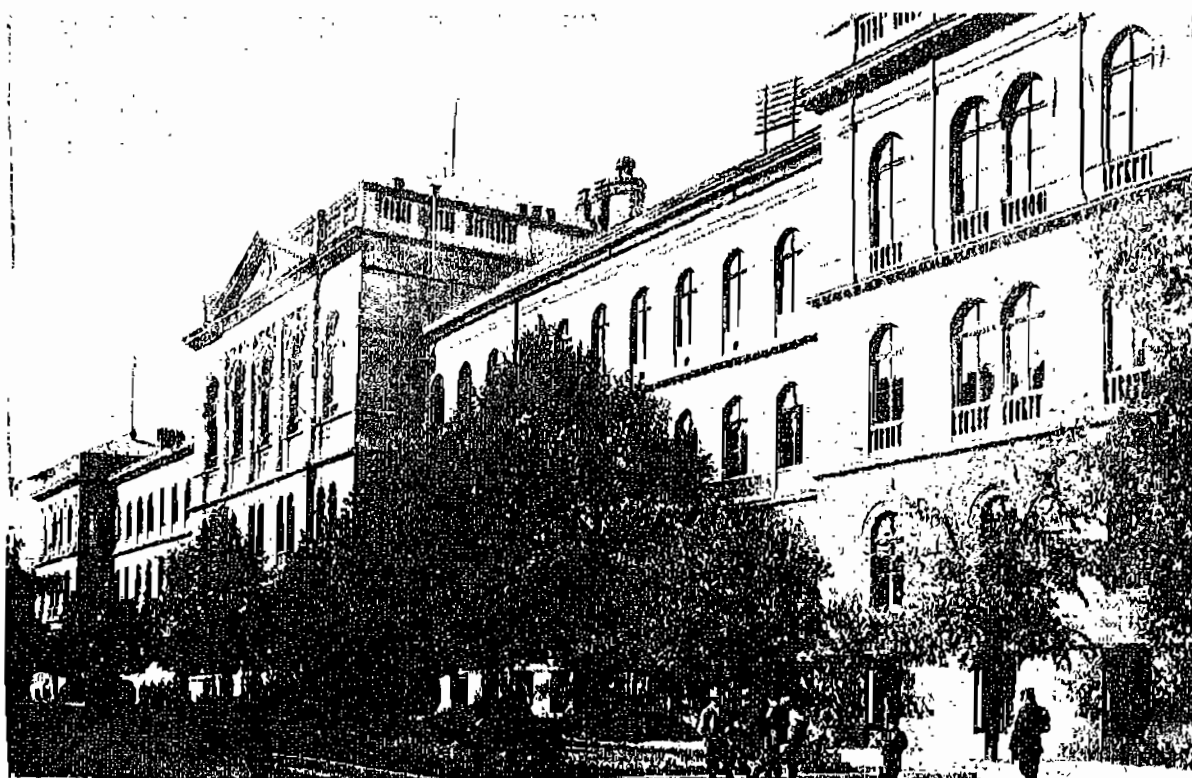
Academia număra poate 300 studenți, iar la 1815 avea până la 400. Toți profesorii Academiei erau învățați în toată știința clasică greacă și studiați pe la una sau două universități din Occident. Mulți dintre ei erau de două ori doctori.

Metodele din Academia Sf. Sava erau metodele occidentale, iar învățătura limbilor clasice era de sigur superioară celeia a multor universități apăsene.

REGHIL FERDINAND I, CITORUL UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

¹⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 18.

UNIVERSITATEA DIN CLUJ

PRIMUL NUCLEU AL UNIVERSITĂȚII ROMÂNEȘTI A DĂCIEI SUPERIOARE; COMISIUNEA UNIVERSITARĂ DIN 1919
Rândul de sus: O. Ghibu, I. Lupuș, I. Hațieganu, I. Mrazec, E. Hațieganu, D. Gusti, O. Bogdan-Duică, N. Drăganu, Al. Borza
Rândul de jos: Dr. Gh. Marinescu, Dr. V. Babeș, I. Teodorescu, S. Pușcariu (președinte), G. Longinescu, G. Țițeica, Dr. Maniaticu, V. Pârvan
 (Lipsește: P. Poni, N. Iorga, T. Stelian și Dr. Juvana)

Sistemul școlilor grecești era așa întocmit că desclidea porțile lor în deosebire tuturor locuitorilor dela orașe, fără deosebire de clasa socială. Numai țărani erau cu totul depărtați dela ele și, de sigur intenționat, din cauza situației clasei țărănești.

La 1 Septembrie 1803, cu ocazia întemeierii școlii « de învățatură feciorilor de preoți și diaconi » se dă un brisov prin care se spune că toate studiile trebuiau să se facă în românește « pe limba noastră cea părintească » și un Domn fanariot, binecuvântă această mare inovație.

Este timpul când începe o nouă fază a învățământului din Muntenia. Tocmai atunci, în Ardeal, înflorirea a mișcare de puternică deșteptare națională, care se restrânse și dincoace de munții despărțitori, în Țara Românească, unde începuse lupta între românism și grecism.

Gheorghe Lazăr a avut buna inspirație să vină în București tocmai în clipa decisivă a acestor lupte. El a înțeles acest moment psihologic și s'a pus, inteligent și cu devotament, în fruntea mișcării, adunând în jurul său tinerimea bucureșteană din prima zi, în care apărură în capitala Țării Românești.

Școlarii dela Udricani, Sf. Gheorghe, Colțea și dela toate bisericile, au părăsit aceste școli și s'au dus la Sf. Sava, unde cartea grecească fusese înlocuită cu cea românească.

Gheorghe Lazăr, găsim sprijin în efortii de atunci, întemeiază o școală de ingineri, care devenia îndată « școala academică de științe filosofice și matematice » cu limba română, ca limbă de predare.

Școala lui Gheorghe Lazăr avea următoarele grade:

I. Cei mai slăbănogi sau de tot nedeprinși (ceea ce azi am numi școala primară);

II. După aceasta urmează la altă tagmă, unde au a asculta gramatica, poetica, retorica etc., (gimnaziul de azi);

III. Cei mai de vârstă și deprinși la aceaste toate vor avea a auzi: aritmetica, geografia, gheodezia, iconomia, etc., (liceul);

IV. Mai având apoi volnicie dela mai mari eforturi, vom trece și la celelalte mai multe tagme filosofice, liștecare după rândul său, așijderea și la tagme juridice, care cum vor urma.

Pentru cei ce vor să treacă la cîmul preoțesc se va orîndui oșelită vreme și ceasuri pentru ascultarea sfintei teologii, dogmele credinței și cunoștința legii creștinești și alte mai multe folositoare ¹⁾.

Gheorghe Lazăr vine cu un plan de organizare a învățământului dela cel primar până la cel universitar. Școala și-a dat roadele, căci « cu toate intrigile Grecilor », scrie Macarie « adunându-se mulțime de ucenici și de proasfăți și din școlile grecești, care nici un spor nu făceau cu minunata îndemănare a limbii părintești, în puțină vreme alături au făcut în științele filosofice și în cele matematice de ucenici români au ieșit desăvârșiți ingineri și filosofi, care din școlile grecești, care cu multă cheltuială a țării se fin, niciodată nu s'au văzut să iasă » ²⁾.

¹⁾ Citat de Bogdan-Dulea și Popa Iliescu, *Gheorghe Lazăr, Viața și opera*, 1924, p. 21—22.

²⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 175 (citat după dlac. Dr. N. M. Popescu, *Știri Noi*).

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO, 1650—1716
Pondatorul Universității din București (Academia Domnească
dela Sf. Sava)

Gheorghe Lazăr a făcut cursuri despre Imn. Kant, iar Eufrosin Poteca despre Jean-Jacques Rousseau. Și unul și altul urmăreau ridicarea moralității în școală. Eufrosin Poteca este primul mare profesor de filosofie, de limbă română. Pentru el, filosofia este o disciplină de sine stătătoare, în care viața practică își găsește cel mai sigur îndreptar.

La Sf. Sava s'a deschis școala redeşptării naționale. Ideile naționale ale școlii dela Blaj aci își găsiră răsunet.

La Sf. Sava s'a pregătit tontă tinerimea cultă care a făcut Unirea Principatelor Române, sufletească și teritorială.

Școala dela Sf. Sava se închide cu ocazia revoluției lui Tudor Vladimirescu — 1821 — și se redeschide la 1828 sub conducerea lui Ioan Vlăde-Rădulescu.

La 1830, Regulamentul Organic dă o nouă ordine școlii pe care o împarte în: Școala începătoare, Clasele umăioare, Învățăturile complementare, și Cursul special care, la rândul său se împarte în: a) Cursul legilor, (Facultatea de Drept); b) Curs de matematici, (Facultatea de Științe); c) Curs de agricultură, pe trei ani, cu fermă model la București.

Legiuirea a fost socotită « ca foarte bine gândită » și aprobată de generalul Kiseleff.

Către anul 1843, școala ia o direcție nouă, prin numirea ca profesor a lui August Treboniu Laurian. El devine profesor de filosofie la Sf. Sava (1843), apoi de latină (1845), iar la 1846 este numit, împreună cu Florian Aaron și Ion Maiorescu, inspector al școlilor. Prin ei, direcția latinistă, strălucitoare încă în

CARTE CU SEMINĂTURA AUTOGRAFĂ A STOINICULUI
CONSTANTIN CANTACUZINO
(Biblioteca Academiei Române)

cetaten de lumină a Blajului, se accentuează tot mai mult în învățământul nostru, iar revoluția de la 1848 dă un nou impuls vieții culturale românești prin influența puternică a culturii franceze, care se infiltrase, încă din secolul precedent.

În 1846 un nou așezământ al instrucțiunii publice iese la lumină. El cuprinde: școli sătești, școli de orașe sau elementare, școli de Universitate sau academice și școli pentru fete.

Sub Domnitorul Gheorghe Bibescu se înființează Colegiul francez, iar Colegiul Sf. Sava, care urma să se desființeze treptat-treptat, se mută la Radu-Vodă.

Cu venirea în scaunul domnesc a lui Barbu Știrbei, care își făcuse studiile în Franța și care fusese mai înainte în Eforia Școalelor, învățământul se organizează pe baze cu totul noi, începând să se naționalizeze și să se adapte condițiilor locale.

Întă ce concepții avea despre învățământ, domnitorul Barbu Știrbei — concepții pe care le exprimă în 1850:

«Învățământul trebuie să fie privit nu ca un scop, ci ca un mijloc. Instrucția publică trebuie să fie potrivită cu nevoile poporului și să nu aibă în vedere exclusiv conveniențele câtorva familii privilegiate; ea trebuie să

fie deci națională, să mulțumească nevoile deosebitelor clase și să păstreze culoarea locală»¹⁾.

În 1851, cu prilejul organizării învățământului gimnazial, Eforia a socotit necesar să ia oarecare dispoziții impuse de experiență. Astfel, pe lângă cele șase clase gimnaziale, s'au mai înființat două clase complementare, în cari se făceau studiile cele mai grele și pregătitoare pentru specialități.

Materiile cari se predau în cele două clase complementare erau acestea: elemente de logică și morală, algebra, fizica, istoria naturală, limba elenă, geometria, istoria naturală, chimia, limba franceză. Domnitorul adaugă în privința acestor clase că «nu se vor înființa cursurile decât treptat și pe cât vor fi școlarii pregătiți și destoinici a le urma și a se folosi, și într'un număr cuvințios, căci pentru doi sau trei școlari numai nu se poate înființa o catedră»²⁾.

Literele și științele rămăseseră la Academia de la Sf. Sava, închisă și deschisă cu intermitențe. La 5 Septembrie 1851, Eforia arată Domnului că este nevoie de a se clădi «în apropiere cu Colegiul Sf. Sava o încăpere spațioasă și temeinică, care să cuprindă până la trei sute școlari interni cu plată de lei 500 pe an, afară de cărți și îmbrăcăminte».

Cursurile speciale și înalte merg prosperând, mai ales că la Minister vine Ioan Maiorescu, om cu vederi originale, care reușește să inspire Domnitorului Alexandru Ioan Cuza ideea de a înființa școli cu caracter liberal și de a crea universități cu facultăți complete.

În anul 1861—62 învățământul public era împărțit în patru clase: instrucțiunea comunală³⁾, instrucțiunea primară, instrucțiunea secundară sau gimnazială și instrucțiunea superioară sau specialitățile.

Școalele comunale erau destinate sătenilor. Școalele primare se aflau în capitalele de județe și orașele nereședințe. Aici pe lângă religie și morală se predau copiilor «cunoștințele proprii pentru luminarea comercianților și industriașilor» și se face trecere către instrucțiunea secundară.

În anul școlar 1861—1862, situația acestor școli se prezenta astfel⁴⁾:

La școalele publice		Școalele particulare		Total		Nr. învățătorilor
Băieți	Fete	Băieți	Fete	Băieți	Fete	
63.220	10.373	3.263	627	76.483	11.000	2.607

Instrucțiunea secundară cuprindea cunoștințe enciclopedice. Ea avea de obiect atât formarea «juilor» pentru viața practică cât și pentru pregătirea lor în vederea unei specialități.

¹⁾ Citat de N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei*, Vălenii-de-Munte, 1910.

²⁾ Copie după ofisul Măriei Sale Vodă, nr. 1421, anul 1851, Sept. 16, către Departamentul Credinței. Vezi V. A. Urechie, *op. cit.*, III, p. 45.

³⁾ În Muntenia erau 2186 școli.

⁴⁾ După I. Zalomit, *Starea instrucțiunii publice în România de sus (Muntenia), la sfîrșitul anului școlar 1861—1862* București, 1862.

Acest învățământ se făcea în patru gimnazii și patru semiuarii de pe lângă cele patru eparhii¹⁾. Școale profesionale erau reprezentate prin școala de agricultură, școala de arte și meserii, școala militară, școala de medicină, și institutul coral²⁾.

Specialitățile, care aveau de obiect instruirea superioară erau facultatea de drept, ingineria civilă și oarecar cursuri academice care, prin completarea lor, vor forma facultățile de litere și de științe.

Venirea lui Alexandru Ioan Cuza schimbă cu totul înfățișarea învățământului public. Universitatea din Iași se constituie în anul 1860, cea din București în 1864. Pe de altă parte instruirea publică capătă o unitate în ambele țări prin legea din Iunie 1864.

În legea din 1864 se fixează și situația morală și stabilitatea corpului didactic. Profesorii nu puteau fi pedepsiți și nici măcar cenzurați decât în urma unei sentințe date de un tribunal alcătuit din semenii lor, trasi la sorți. Ei aveau libertatea de-a-și exercita drepturile politice. Legiuitorul din 1864 a avut atâta încredere în acest corp că n'a instituit nici măcar un control asupra lui. Nu se prevedeau inspec-

tori prin acen lege pentru că nu erau socotiți necesari. Profesorii erau să fie numiți dintre licențiați și doctorii Facultăților, principiu întărit și de legea din Martie 1879.

Situația aceasta a rămas neschimbată până la 1883 când prin legea nouă se instituie un control în școală, iar corpului didactic i se determină și o pozițiune materială. Profesorul era să fie plătit cu 360 lei pe lună și cu drept succesiv de gradatie din cinci în cinci ani.

S'au înființat școale la sate, de fete și de băieți, iar ceea ce este de cea mai mare importanță, învățământul primar a fost declarat obligatoriu. Se întemeiază școale pentru învățători, pentru preoți, gimnazii și licee.

Consiliul școlar, compus din Florian Aron, Aug. Treb. Laurian, I. Zalomit etc., fixează ierarhia și normele de întreținere ale membrilor corpului didactic,

motivându-le astfel:

«De oarece cariera profesorilor este mărginită și pentru stimularea zelului și a activităților urmează a fi încurajați, ... orice licențiat sau doctor în litere, în matematică, în științele naturale sau fizice, cari au învățat în țară sau străindale, să intre mai întâiu profesori la clasele gimnaziale inferioare apoi când vor fi locuri vacante, se vor înainta la cele superioare și în fine la facultăți caeteris paribus, observându-se dreptul de întâietate»³⁾.

În bugetul Statului se prevăzuseră două catedre de litere încă din 1860: una de istoria Românilor și alta de literatura limbilor clasice. Ele constituiau Școala superioară de Litere.

În «Monitorul Oficial» din August 1863, se publicase un proiect de completare a facultăților de litere și de științe. La 31 ale aceleiași luni, Con-

CONSTANTIN BRĂNCOVEANU, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1688-1714
Oblăduitorul Academiei Domnești dela Sf. Sava

siliul superior înaintează ministrului Odobescu programul care este respins pe motiv că «s'a elaborat de către Consiliul Superior o programă mai detaliată pentru Școala superioară de Științe; aceea se va pune la dosar, rămânând ca la timpul oportun să se facă o asemenea lucrare pentru Școala superioară de Litere». Această rezoluție a fost modificată de noul ministru, poetul D. Bolintineanu, care hotărâște: «Pentru punerea în lucrare a Facultății literare

¹⁾ Numărul elevilor din aceste școale se urea la 1.259.

²⁾ Au frecventat cursurile 1.551 elevi.

³⁾ V. A. Urechiu, *op. cit.*, III, p. 251.

DINICU GOLEȘCU, 1777—1830
 Fondatorul școlii secundare dela Golești, unde a profesat
 Florian Aron, și a «pansionului» Belvedere

nefiind mari nevoi de cheltuieli se poate pune de acum în lucrare. Va rămâne a se face formele »

«Facultatea Literelor» avea să fie tot odată «Școala normală superioară» pentru formarea profesorilor gimnaziali. Domnitorul Ioan Alexandru I înlocui această prin Școala superioară de Litere.

Ea își deschise porțile la 2 Decembrie 1863. Se înscriseră nouă studenți.

Dar nici Școala superioară de Litere n'avea să dureze mult. Domnitorul Unirii uni și cele trei ramuri disparate ale învățământului superior din București. El le dădu o organizație occidentală.

Decretul domnesc a fost urmat de Legea instrucțiunii din Iulie 1864, despre care am vorbit. Aceasta în capitolul IV despre «Instrucțiunea superioară» declară că, într-o localitate, «mai multe facultăți constituiesc o Universitate».

Această lege fixează și numărul catedrelor pe Facultăți. Facultatea de Drept avea 9 catedre și anume Dreptul roman, Dreptul privat român, Dreptul penal, Procedura dreptului privat și dreptului penal, Dreptul comercial, Dreptul public și Dreptul administrativ, Dreptul girilor, Filosofia dreptului și Dreptul natural, Economia politică.

Facultatea de Filosofie și Litere avea 8 catedre: Psihologia, logica și metafizica, Filosofia morală și estetica, Istoria filosofiei, Istoria universală Critică, Filosofia istoriei, Literatura latină

și elină, Istoria literaturii antice și moderne, Pedagogia și didactica.

Durata cursurilor Facultăților avea să varieze între trei și cinci ani.

Domnitorul Barbu Știrbei organizase în 1855 învățământul medical. Știrbei își făcuse studiile în Franța și cunoștea organizarea de acolo. În țară, consulul Franței pe atunci era Bécclard, fiul decanului Facultății de Medicină din Paris. Știrbei a cerut acestuia să-i trimită un doctor în medicină. La anunțul lui Bécclard a răspuns doctorul Carol Davilla care a și venit în țară și a început să organizeze această necesară și importantă disciplină. El a făcut apel la toți doctorii ce făcuseră studii în străinătate. La 4 Decembrie 1855, se inaugurează Școala de mică chirurgie, alipită pe lângă Spitalul militar dela mănăstirea Mihai Vodă din București. Școala a început cu 50 de elevi. La 1856 a transformat școala de felceri în Școala de Chirurgie, iar în 1857 le-a unit constituind Școala de medicină și farmacie.

Cu ocazia înființării acestei instituțiuni de înaltă știință, guvernul francez, sub Napoleon III, și guvernul italian, sub Victor Emanuel II, au recunoscut această școală ca egală cu cele din Franța și Torino, și au decretat că elevii români pot fi primiți în Facultățile Franței și Italiei în anul de studiu echivalent.

În anul 1859 s'a înființat externatul și internatul, pe lângă spitalele civile ale Lîforiei din București.

Legea din 1864 cuprinde această școală sub numele de Facultate de Medicină și-i prevede 12 catedre: anatomia descriptivă și istologia, fiziologia umană și comparată, fizica și chimia medicală, chimia chirurgicală, proteza și aparatele de fracturi, patologia și terapeutică generală, clinica medicală și terapeutică aplicată, obstetrica teoretică, clinica bolilor de leuze și de prunci, igiena și medicina legală, și clinicile: infantilă, oftalmologică, sifilitică și dermatologică, apoi Botanica, Zoologia, materia medicală și arta de a formula.

Alături de Facultate funcționa o școală de farmacie pentru formarea de farmaciști români și o școală superioară veterinară, spre a forma medici civili și militari.

Facultatea de medicină avea să libereze diplome de doctor, pe când celelalte două anexe aveau să denumai certificate de absolvță.

Facultatea de științe fizice, matematice și naturale cuprindea 12 catedre: introducțiunea la calcul, algebra superioară și calculul diferențial și integral, mecanica elementară și rațională, geometria descriptivă, geodesia teoretică, astronomia, desenul linear și topografia, fizica, chimia generală, mineralogia și geologia, zoologia, fiziologia, botanica. Pe lângă această Facultate aveau să se creeze școalele de aplicațiune pentru silvicultori și ingineri.

În aceste școale anexe își are originea Școala Politehnică.

Academia de Înalte Studii agronomice își are originea în școala creată în 1852 de Știrbei Vodă pe moșia Pantelimon sub numele de «Institutul de Agricultură dela Pantelimon».

Institutul îmbrățișa mai mult ramura agriculturii. Se predau: elemente de fizică, de chimie, mineralogie,

geologie, meteorologie aplicată la agricultură, geniu rural, arpentaj și construcții rurale, botanica și silvicultură, grădinăria, creșterea viermilor de mătase și a albinelor, contabilitatea agricolă, zootehnia și economia rurală.

Programa de studii s'a modificat în 1867 când s'a introdus un curs dezvoltat de silvicultură. De atunci s'a și numit « Școala Centrală de Agricultură și Silvicultură » și s'a mutat la Herăstrău în localul său propriu » a cărei piatră fundamentală s'a pus în 1868 de Domnitorul Carol I.

Până la 1870 veneau la această școală tineri absolvenți ai gimnaziului, după aceea au început să vie și absolvenți ai liceului, acum nu sunt primiți decât bacalaureați ai liceului sau ai liceului agricol.

Pentru acest învățământ s'au mai înființat institute similare la Cluj și la Chișinău. Aceasta mai ales în urma noiei reforme agrare care cere cât mai multe elemente bine pregătite.

Legea din 1864 prevedea o autonomie morală Universității. Ea avea să fie condusă de un rector ales de toți profesorii. Rectorul trebuia să fie român, să aibe etatea de 40 ani și să fi servit 8 ani ca profesor.

De asemenea Facultățile aveau să fie conduse de un decan, ales de profesori, cari aveau să reprezinte instituția și să o administreze moral și material.

Rectorul era ajutat de Senatul Universitar, Decanul de Consiliul de Facultate. Deliberările asupra aplicării legilor și regulamentelor universitare se făceau în Consiliul Universității.

Astfel organizată, Universitatea din București a funcționat până la Martie 1898, când o nouă lege avea să întregască pe cea din 1864.

Primul Rector a fost George Costaforu, un bun gospodar. El a luat inițiativa construirii unui local propriu al Universității, care s'a terminat în 1869.

În 1884 Universitatea își întregeste studiile cu Facultatea de Teologie, care însă nu capătă o formă legală decât în 1890, când este recunoscută ca făcând parte din Universitate ca și celelalte Facultăți și este supusă la aceleași îndatoriri.

Pentru că la Facultatea de Medicină se puteau înscrie ca studenți și persoane cari nu aveau liceul terminat, la 1886, o lege interzice acestei instituții de a mai înscrie candidați fără cursul complet de liceu, iar la terminarea studiilor, a libera alte diplome decât acelea de doctor. Cu alte cuvinte desființa licența eventuală pentru unii absolvenți și decreta doctoratul obligatoriu celor ce aveau să se ocupe de practica medicinei. După un an, în 1887 la aceași Facultate se mai înființează încă trei catedre: clinica chirurgicală, patologia experimentală și bacteriologia, clinica medicală. La cea de a doua era numit prin lege cel cari avea să devină părintele bacteriologiei române, Victor Babeș. În 1890 se înființa Institutul de Chirurgie.

În anul 1898 o reformă avea să se resfrângă asupra învățământului secundar. Principiile reformei constau în fixarea duratei învățământului la opt ani. Cursul se împarte în două: a) *cel inferior* (gimnaziul) de patru ani, unitar, formând treapta inferioară a liceului; b) *cel superior* (liceul) cu o secțiune clasică (cu latina și

EUFROSIN POTECA, 1786—1859

Profesor de Filosofie la St. Sava

(După o gravură din colecția Academiei Române)

greacă, fără matematici și cu foarte puține fizico-chimice), *secțiune reală* (fără latină și greacă) și o *secțiune modernă*, intermediară între cele două dintâi. Ciclul inferior se încheia cu un examen de absolvire iar cel superior cu un examen de diplomă.

Legea mai întocmea programe analitice, instrucțiuni metodice în vederea predării diferitelor obiecte de studii și înființa seminariile pedagogice pentru pregătirea pedagogică a viitorilor profesori ce urmau să fie recrutați printr'un examen de capacitate. Reforma aceasta aparține lui Spiru Haret și are la bază următoarele principii: *școala democratică*, învățământul pus la îndemâna tuturor, *curentul umanist* alături de cel *realist*, *școala activă*, care să respecte cunoașterea și individualitatea copilului.

Până la Haret învățământul primar nu era destul de răspândit la sate. Învățământul secundar dădea rezultate slabe. Cel primar mai fusese organizat prin legea democratică a lui P. Poni din 1886 și modificat de Take Ionescu în 1893. Școala în concepția lui Haret avea să formeze buni cetățeni, să procure tuturor fondul de cunoștințe care este indispensabil oricărui om în viață, fără deosebire de treapta socială, să formeze contingente pentru toate carierele cari sunt necesare, pentru viața completă și armonică a Statului. Școala avea să dea cultură și pregătirea pentru viața socială.

După războiul cel mare în 1918 ministrul Școalelor prof. S. Mehedinți, a alcătuit câteva legi menite a ridica

școala poporului. Legea «Efortiilor școlare» avea să înlocuiască greutățile economice pe care le lăsase războiul. Ea se întemeia pe jertfa și munca frățescă

GHEORGHE LAZĂR, AL DOILEA CĂPITOL
AL ACADEMIEI DE LA SF. SAVA, 1779—1823
(Portret în ulei de un artist necunoscut, Colegiul Sf. Sava)

a tuturor. Prin contribuția și prin controlul comun, școala avea să capete o formă mai vie «căci nimic nu îndrăgește omul mai mult, decât lucrul pentru care cheltuiește muncă și osteneală».

Și pentru ca elementele conducătoare ale școlii să fie recrutate după adevărată vocațiune o lege a

PROFESORUL PETRU PONI, 1832—1848
(Tablou în ulei de Sava Henția, Col. Academiei Române)

«Școalelor pregătitoare și Seminariile Normale» avea să facă selecțiunea viitorilor învățători, preoți, profesori. Școalele aveau să fie întemeiate în satele de

seamă cu scopul de a nu mai smulge pe țărani din mediul lor firesc. Școalele secundare aveau rolul să științele și să avânte viața săteanului spre un nivel superior.

Profesorii aveau să fie recrutați «nu din orice licențiat în litere sau științe, bogat în examene, dar sărac în experiența vieții rurale» ci din aceea care vor urma «Seminariile Normale», în cari tinerii aleși se vor pregăti teoretic și practic. Era o instituție care se putea numi «Universitate țărănească». Ochiul legiuitorului se îndrepta spre poporul cari este nădejdea zilei de mâine și care având carte va putea să facă față vremurilor.

În 1919 și apoi în 1922—1926 cum și în 1936—1937 învățământul secundar a fost modificat: s'a renunțat întâi la liceul trifurcat, apoi s'au redus anii de studii la șapte. Ciclul secundar inferior, cu numele de gimnaziu pregătea accesul la clasele superioare. El avea numai trei ani, o programă mai redusă și mai conformă cu nevoile și îndeltnicirile vieții moderne. Ciclul se-

PROFESORUL COSTACHE ARISTA, 1800—1880
(Portet în ulei de Sava Henția, Colegiul Sf. Sava)

cundar superior, adică liceul dura patru ani și era destinat unei culturi generale unitare integrale. Specializarea avea să se facă în anul întâi la facultate, anul de pregătire care reprezenta tranziția dela liceu la universitate. Reforma a fost completată cu introducerea examenului de bacalaureat, iar mai în urmă cu scindarea cursului superior în două începând dela clasa VII: științific și clasic. Legislația aparține actualului ministru Dr. Angelescu.

Legea din 1898, completată în 1900, numită și legea lui Haret, dă o amploare organizării studiilor în Universitățile românești.

La Facultăți se introduc pe lângă cursuri, și conferințe și lucrări practice de seminar și laborator. În corpul didactic se introduc docenții și personalul ajutător compus din laboranți, preparatori, asistenți. De asemenea se dă libertate Universităților de a avea cursuri libere și gratuite, asupra oricărei ramuri

de știință, făcute de persoane ce nu aparțin corpului didactic universitar.

O inovație constă în aceea că, pe lângă diploma de licență ce aveau dreptul să libereze, unele Facultăți pot elibera acum și diplome de doctorat. Doctoratul înscamă activitate științifică personală, pentru aceasta el nu se va acorda decât în mod benevol și numai aceluia care prezintă o lucrare științifică originală.

Pentru aprofundarea disciplinelor se crează mai multe institute și laboratoare și seminarii. Pentru Medicină se înființează pe lângă spitalele Eforiei Civile din București, clinice necesare învățământului practic.

De asemenea pentru candidații la profesoratul secundar se înființează un seminar pedagogic universitar, în localul Școlii Normale Superioare, care se desființează.

În cadrul învățământului superior trebuie să menționăm Academii de Înalte Studii comerciale dela

Organizarea învățământului s'a făcut în etape: în 1924, a celui primar; în 1928, a învățământului secundar teoretic; în 1932, a învățământului superior;

PROFESORUL AUGUST TREBONIU LAURIAN, 1830-1931
(Portret în ulei de Sava Henția, Colegiul Sf. Sava)

în 1936, a învățământului comercial și industrial. Pe grade de învățământ: primar, secundar și superior, această organizare se desfășoară în modul următor:

I. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR. Învățământul primar este organizat prin legea din 24 Iulie 1924, modificată parțial în 1934 și în 1937. El este primul grad al

PROFESORUL FLORIAN ARON, 1805-1887
(Portret în ulei de Sava Henția, Colegiul Sf. Sava)

București (1913) și Cluj (1920). Cea dela București a fost înființată pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului și a fost trecută la Ministerul Instrucțiunii în 1937.

Universitatea este completată prin legea din 1921 cu Facultatea de Medicină Veterinară, iar prin legea din 1923 cu Facultatea de Farmacie.

În anul 1932, o nouă lege pentru organizarea învățământului universitar vine să imprime acestui învățământ o puternică direcțiune unitară.

i. p. s.

STRUCTURA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Organizarea actuală a învățământului din România este determinată de necesitatea de a pune cât mai mult de acord sistemul școlar cu interesele vieții sociale și naționale.

PROFESORUL ION MĂIORESCU, 1811-1864
(Portret în ulei de Sava Henția, Colegiul Sf. Sava)

învățământului și cuprinde:

1. școli pentru copii mici (grădini de copii),
2. școli primare (propriu zise),

3. școale și cursuri de adulți,
4. școale și clase speciale pentru copiii debili și anormali (educabili).

Învățământul primar se predă în: a) școalele Statului (publice), b) școalele sau institutele particulare, autorizate de Stat (Legea învățământului particular din 19 Dec. 1925) și c) în familie.

Școalele primare de Stat sau publice sunt cele înființate de Stat, precum și cele înființate de comune sau județe, cu autorizația Ministerului Educației Naționale prin care se face numirea și plata personalului didactic.

Îndrumarea și supravegherea învățământului primar public și particular o face Statul, prin Ministerul Educației Naționale. Nici o școală publică sau particulară nu se poate înființa fără autorizația Ministerului Educației Naționale și fără a se conforma legii învățământului, în funcționarea ei. Ministerul alcătuiește regulamentele școlare și programele pentru școalele publice. Cercetează și aprobă regulamentele și programele școalelor particulare.

Învățământul primar este unitar în tot cuprinsul României, adică funcționează după aceleași dispoziții și are aceeași organizare.

Învățământul primar în școalele Statului se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă decât cea română, Ministerul Educației Naționale înființează școale primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca în comunele românești. În asemenea școale, studiul limbii române este obligatoriu.

Cetățenii de origine română, cari au fost deprinși să vorbească altă limbă, sunt datori să-și instruiască copiii numai în școalele publice sau particulare a căror limbă de predare este limba română. Asemenea cetățeni, chiar dacă fac parte din comune cu populație de altă limbă decât limba română, nu-și pot da copiii la școala primară în care învățământul s'ar preda în altă limbă decât cea română.

În școalele primare publice și particulare, nu se pot întrebuința pentru învățatură decât cărți (manuale) aprobate de Ministerul Educației Naționale. Învățătorii sunt liberi să-și aleagă, dintre cărțile aprobate, pe cele socotite mai bune.

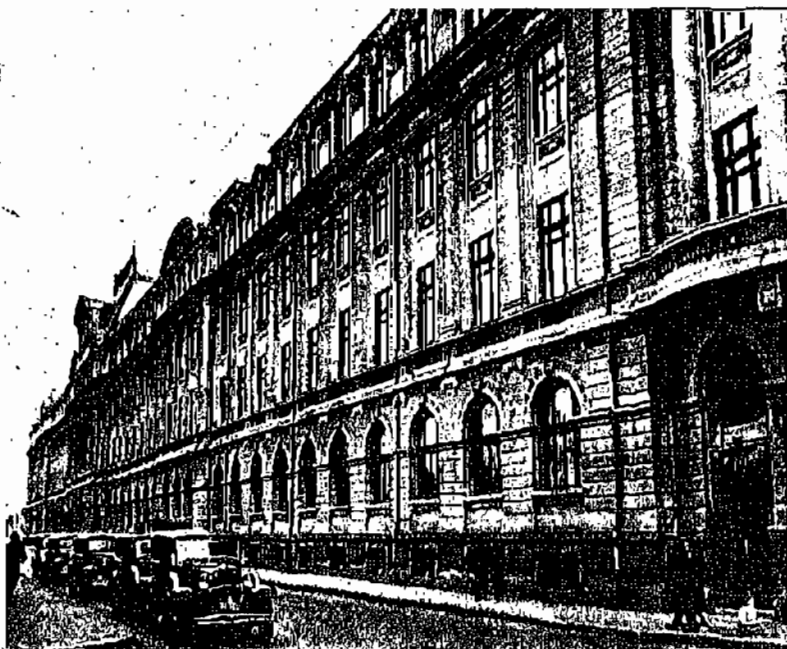
Învățământul primar este obligatoriu pentru toți copiii cetățenilor români și gratuit în școalele Statului. Actele relative la învățământul primar sunt scutite de timbre.

Obligativitatea învățământului primar se înțelege astfel:

- a) pentru copiii în vârstă de 5—7 ani, în școale pentru copii mici,
- b) pentru copiii în vârstă de 7—16 ani impliniți, în școale primare,
- c) pentru tinerii în vârstă de 16—18 ani, în școale sau cursuri de adulți.

Copiii cetățenilor străini pot frecventa școalele primare publice, în limita locurilor disponibile în școală, plătiind o taxă.

Sunt scutiți de obligativitate: 1) copiii, cari primesc instrucția primară în familie sau în școale particulare; 2) copiii ai căror părinți n'au locuință statornică nici 60 zile într-o localitate; 3) copiii infirmi (fizic sau intelectual); 4) copiii atinși de boli primejdioase pentru alți copii; 5) copiii cari au terminat învățământul primar de 7 clase sau 4 clase primare și 3 secundare, pentru timpul dela terminarea acestora, până la împlinirea vârstei de 16 ani. Sentințele de mai sus se dau de inspectorul școlar

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

În fiecare an, se alcătuiesc liste de copii în etate de 5—16 ani (obligați a urma la școală) prin colaborare între directorii școalelor, primarii comunelor și organele polițienești.

Înscrierea copiilor în școala primară se face anual, între 1—10 Septembrie. Cursurile încep la 15 Septembrie. Nefrecventarea școlii primare este sancționată prin amenzi școlare, aplicate părinților sau reprezentanților legali ai copiilor, de către delegația comitetului școlar.

În caz de neplată, amenzile școlare pot fi preschimbate în închisoare de către judecătorul de ocol.

Organele de control ale învățământului sunt datorii să supravegheze în primul rând aplicarea dispozițiilor privitoare la obligativitatea învățământului.

1. Școalele pentru copii mici

Ele constituie primele așezăminte publice de educație. Au scopul de a completa educația în familie, de

DOCTORUL CAROL DAVILA, 1825—1884
Creatorul învățământului medical în Țara Românească

a favoriza dezvoltarea normală a corpului și sufletului copiilor și de a-i pregăti pentru a urma cu mai mult folos școala primară.

Școalele pentru copii mici sunt mixte. Primesc copii în vârstă de la 4—7 ani. De la 4—5, în mod facultativ; de la 5—7, obligatoriu, în localitățile, în care există asemenea școale.

În cartierele de lucrători și la sate, unde nu există școale pentru copii mici, se pot înființa *căminuri* pentru a supraveghea copiii în vârstă de 2—7 ani, pe timpul absenței părinților de acasă.

2. Școalele primare

Ele formează al doilea așezământ de educație și instrucție, în care se dă copiilor cultura elementară necesară oricărui cetățean și cunoștințe cu caracter practic, utilitar, în legătură cu înclinațiile elevilor și cu ocupația locuitorilor în diferite localități ale țării.

Școala primară cuprinde 7 clase, de câte un an. Primele 4 clase (ciclul I al școalei primare) dau elementele de cunoștințe generale. Programul analitic al acestor 4 clase este același pentru toate școalele primare din țară. Ultimele 3 clase (ciclul II al școalei primare), continuă, întărește și completează cultura generală din ciclul I; dau în același timp o deosebită dezvoltare învățământului aplicat (agricol, industrial) în legătură cu înclinațiile elevilor și cu ocupațiile locuitorilor, din localitățile în care funcționează școalele. Programul ciclului II capătă astfel un început de caracter regional. În legătură cu trebuințele regionale ale țării, se pot acorda vacanțe regionale. Numai la sfârșitul celor 7 clase de curs primar se eliberează certificatul de absolvire a școalei primare.

În școalele primare, învățământul religios și moral este obligatoriu.

Legea prevede înființarea atâtor școale primare, câte sunt necesare spre a da instrucție tuturor copiilor în vârstă de 7—16 ani, socotindu-se câte 60 de școlari de sală, clasă și învățător, pentru cl. I—IV și 40 școlari de sală, clasă și învățător pentru cl. V—VII.

Pentru localitățile izolate de școală la mai mult de 3 km și cu mai puțin de 30 copii în vârstă de școală, legea prevede să se dea învățământul necesar de către un învățător ambulant.

Când există o singură școală într-o localitate, ea va fi mixtă (pentru băieți și fete). Când există cel puțin două școale primare în aceeași localitate, ele vor fi deosebite: pentru băieți și fete. La școalele de băieți vor funcționa de regulă învățători; la cl. I—III pot funcționa și învățătoare. La școalele de fete funcționează numai învățătoare. Conducerea administrativă și didactică a unei școale o are directorul.

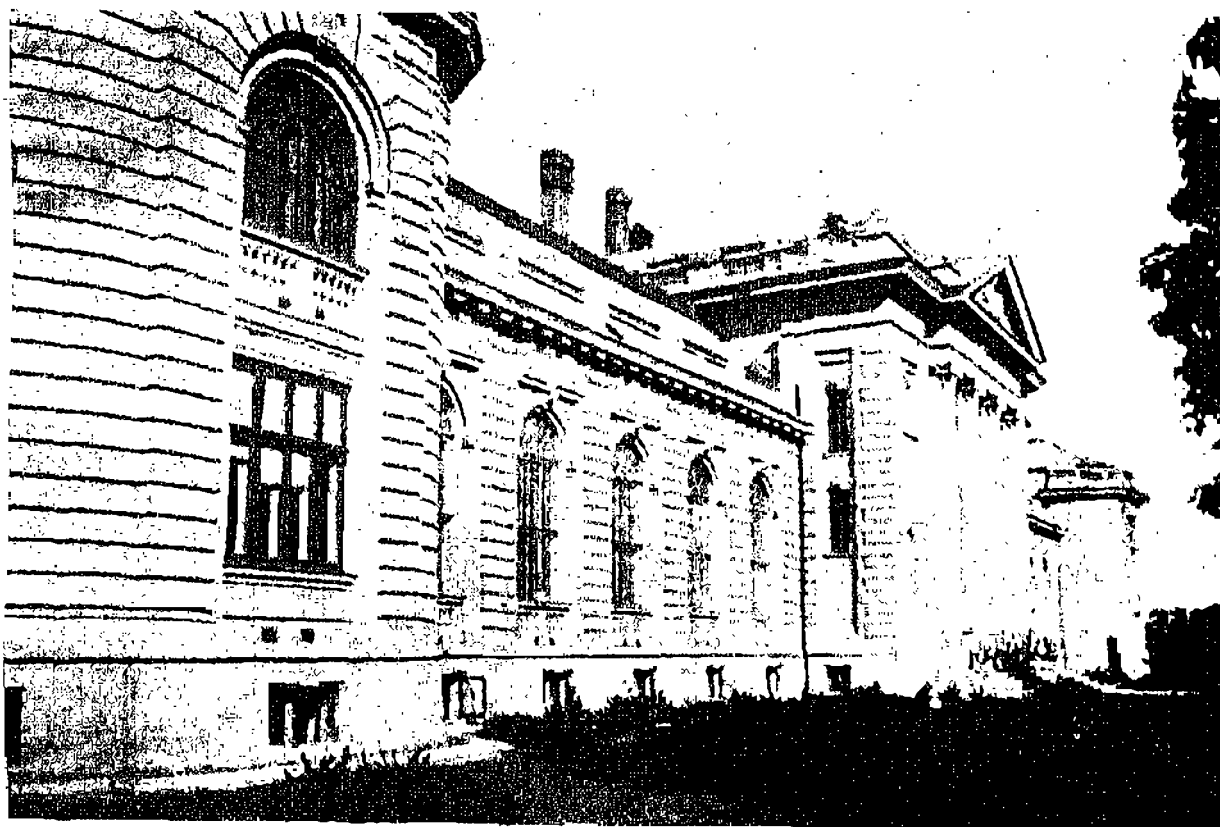
Pentru predarea lucrărilor și îndelungărilor practice de la cl. V—VII se pot numi, absolvenți ai școalelor speciale ca maștri.

Legea prevede că fiecare școală primară va fi înzestrată cu o grădiniță școlară, pentru experiențele și lucrările agricole, prevăzute în program, precum și cu teren de cultură în țarină.

Pentru învățarea lucrului manual — cu scop educativ în primul rând — pe lângă școalele primare, se înființează ateliere.

FACULTATEA DE MEDICINĂ DIN BUCUREȘTI
Intrarea principală
În fața, statuia doctorului Davila

FACULTATEA DE MEDICINĂ DIN BUCUREȘTI

ACADEMIA DE ÎNALTE STUDII AGRONOMICE DIN BUCUREȘTI

3. Școalele și cursurile pentru adulți

Cursurile și școalele de adulți au scopul de a da tinerilor și adulților neștiutori de carte, ca și celor cari n'au terminat școala primară, cunoștințele elementare necesare în viață.

În comunele rurale, aceste cursuri se predau minimum 4 luni anual, de preferință iarna, cu cel puțin 12 ore pe săptămână.

În comunele urbane, ele țin minimum 6 luni anual, cu cel puțin 12 ore pe săptămână. Programul acestor cursuri cuprinde chestiunile mai importante din ciclul I de școală primară.

Ministerul Armatei e îndatorat să organizeze în cazărmi cursuri de adulți, pentru soldații neștiutori de carte.

Tot astfel, atelierele, fabricile și întreprinderile industriale sunt îndatorate să organizeze cursuri pentru adulți.

Frecventarea cursurilor de adulți este obligatorie și gratuită pentru tinerii neștiutori de carte, ca și pentru cei cari n'au absolvit învățământul primar.

4. Școale și clase speciale

Pentru copiii întârziați la minte, slabi, bolnăvicioși sau predispuși la tuberculoză, pentru copiii cu apucături rele, nesciabili sau vițioși, pentru copiii orbi și surdo-muți, se înființează clase și școale speciale.

Întreținerea învățământului primar este în sarcina comunelor. Statul *contribue* numai cu plata personalului didactic.

Comunele sunt datorate să procure și să întrețină localuri încăpătoare pentru toți copiii și adulții obligați să-și facă instrucția primară; să procure mobilier și material școlar.

Localurile de școală servesc numai pentru învățământ și scopuri culturale. În ele nu se pot face petreceri, jocuri, întruniri publice, etc.

Pentru ca acțiunea școlii primare să se resimtă cât mai mult în mediul în care funcționează, legea învățământului primar din 1924 prevede numeroase înstituiții care au să-i dea sprijin: biblioteci școlare, publice și pedagogice, cantine și cămine școlare, case de economie școlară, excursii școlare, serviciul medical școlar, etc.

II. ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR. În general, prin învățământ secundar se înțelege gradul al doilea de învățământ, suprapus celui primar. În acest înțeles, el cuprinde:

1. *Învățământul secundar teoretic*; 2) *Învățământul normal*; 3) *Seminariile teologice*; 4) *Învățământul industrial*; 5) *Învățământul comercial*; 6) *Învățământul agricol*; 7) *Învățământul militar*.

În oricare din aceste categorii de învățământ, pot fi admiși numai elevii, cari au terminat cl. IV primară (ciclul I al învățământului primar).

1. *Învățământul secundar teoretic* are de scop să dea

absolvenților ciclului I de învățământ primar, elementele esențiale ale unei culturi generale, pregătindu-i în același timp pentru a putea urma în învățământul superior (autorizat de Stat) și în familie. Se împarte în două trepte organizate independent una de alta și anume:

a) o treaptă inferioară, numită *gimnaziu* cu 4 ani de studiu și cu menirea de a da elementele unei culturi generale

b) o treaptă superioară, numită *liceu* cu 4 ani de studiu și cu menirea de a întregi și aprofunda elementele de cultură generală și a da o îndrumare spre specializare în primii 3 ani și o furcare de 1 an *literară* sau *științifică* în vederea intrării în universitate.

În gimnaziu, învățământul se dă pe baza unui program unitar, cu adaptare specială învățământului fetelor, potrivit cu menirea acestora în

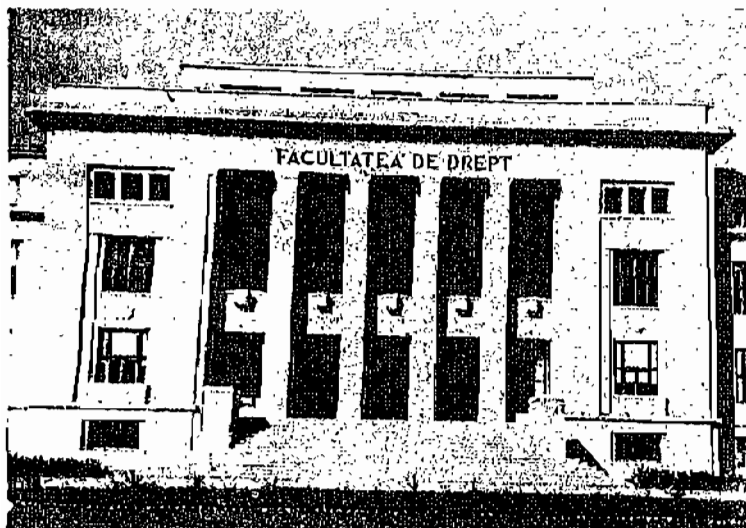
SPIRU HARET, MINISTRU AL ȘCOALELOR ÎNTRE 1907 și 1909
Reformatorul învățământului românesc

viață. Școalele secundare sunt separate: pentru băieți și fete.

2. *Învățământul normal*, organizat prin legea din 1924, are scopul de a pregăti personalul didactic pentru școalele de copii mici și școalele primare. Școalele normale au aceeași organizare în toată țara. Există școale normale pentru învățători, învățătoare și conducătoare de copii mici (grădini de copii).

Cursurile durează 8 ani: primii 4 ani dau o cultură corespunzătoare celei, pe care o dă gimnaziul; ultimii 4 ani, pe lângă cultura generală, dau și una profesională.

Pe lângă fiecare școală normală (de regulă internat), funcționează o școală primară, ca școală de aplicație a teoriei pedagogice.

FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREȘTI
Intrarea principală

În școlile normale, se admit prin concurs absolvenții ciclului I de școală primară.

3. *Seminariile teologice* au scopul de a pregăti tinerii pentru preoție.

Admit, prin concurs, elevi absolvenți ai ciclului I de școală primară. Dau o cultură generală și o pregătire teologică, profesională.

4. *Învățământul industrial*, organizat prin legea din 1936 pentru băieți, se predă în: a) *gimnazii industriale*, cu durata cursurilor de 4 ani; b) *licee industriale*, cu durata cursurilor de 4 ani (continuarea gimnaziilor teoretice și industriale) și c) *școli speciale industriale* cu durata cursurilor de 2 ani. În clasa I de gimnazii industriale și de școli speciale industriale, se primesc elevi cu 4 clase primare. În liceul industrial, elevi cu gimnaziu teoretic sau industrial.

5. *Învățământul comercial*, organizat prin legea din 1936, pentru băieți și pentru fete, se predă în: a) *gimnazii comerciale* cu durata studiilor de 4 ani (se primesc eleve și elevi cu 4 clase primare) și b) *licee comerciale*, cu durata studiilor de 4 ani (se primesc absolvenți ai gimnaziului comercial).

6. *Învățământul agricol* cuprinde:

I. *Învățământul școlar* propriu zis și popularizarea cunoștințelor agricole.

Învățământul școlar propriu zis se predă în:

a) școli agricole de gr. I și II separate pentru băieți și fete; b) Școli de economie casnică pentru fete, gr. I și II.

Popularizarea cunoștințelor agricole se face prin:

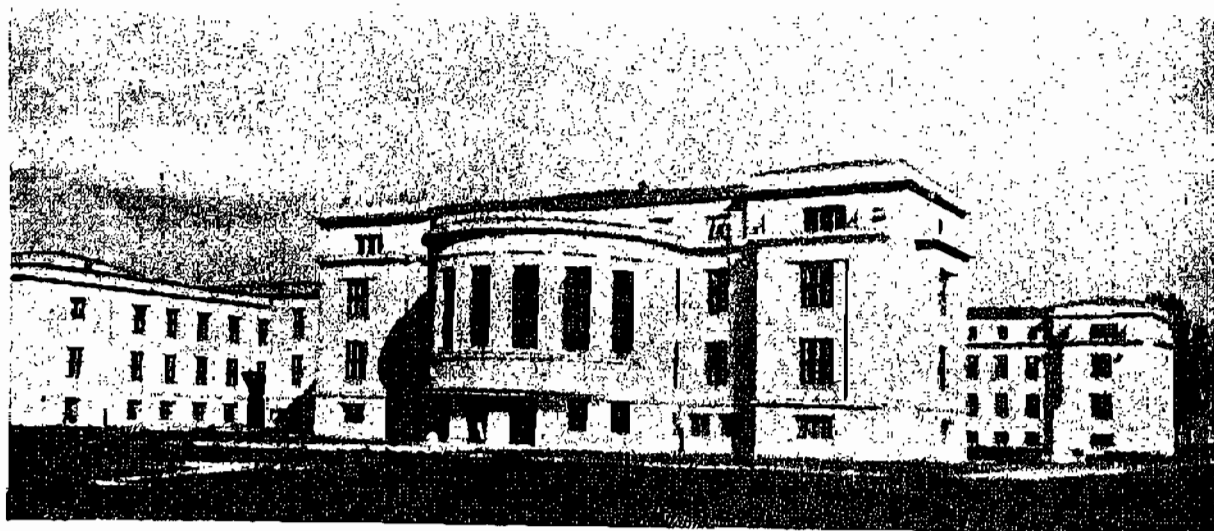
a) școli agricole de iarnă pentru băieți și de economie casnică pentru fete; b) școli de ucenici agricoli; c) cursuri periodice fixe sau ambulante; d) conferințe

și convorbiri. Aceste școli depind de Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

7. *Liceele militare* cu 8 ani de studiu, ca și liceele obișnuite, dar cu administrație și educație militară, depind de Ministerul Armatei.

Administrația interioară a școlilor secundare se face prin *directori* (sau *directoare* la școlile de fete), numiți de Minister, dintre profesorii definitivi cu o vechime de cel puțin 5 ani în această calitate. Pentru chestiunile de învățământ, și mai ales pentru cele de educație morală și disciplină, directorul este ajutat de *profesorii diriginți* și de *conferința profesorilor clasei*.

Pentru ca școlile secundare să poată realiza în afară de învățământ și o influență culturală în mediul în care funcționează, legea din 1928 prevede numeroase instituții anexe școlilor secundare și anume: biblioteci, săli pentru desen și muzică, sală pentru edu-

FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREȘTI

cația fizică, muzeu școlar, laboratoare, ateliere (bucătărie, spălătorie și călătorie, la școalele de fete), internate și cantine, precum și un serviciu medical școlar.

III. ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR. Se predă în următoarele instituții dependente de Ministerul Educației Naționale:

1) Universități (București, Iași cu Facultatea de teologie din Chișinău, Cluj, Cernăuți); 2) Școalele Politehnice (București și Timișoara); 3) Academia de Arhitectură (București); 4) Academii de Arte Frumoase (București și Iași); 5) Academii de Muzică și Artă Dramatică (București, Iași, Cluj, Cernăuți); 6) Institutul de Educație Fizică (București); Academii de Înalte Studii Comerciale și Industriale (București și Cluj); 8) Academii Agonomice (din București și Cluj) precum și în Școala Militară și Școala Superioară de Război, dependente de Ministerul Apărării Naționale.

Universitățile, Facultățile și Școalele superioare de mai sus sunt instituții de Stat autonome, cu personalitate juridică ¹⁾, conform legii autonomiei universitare din Iulie 1931.

Universitățile cuprind următoarele Facultăți: drept, litere și filosofie, teologie, științe, medicină (umană și veterinară), farmacie.

În școalele superioare, se admit numai tinerii cari posedă bacalaureatul.

Studiile durenză cel puțin trei ani. Pentru constatarea studiilor făcute, facultățile liberează diplome de licență și de doctorat. Celelalte școale superioare liberează diplome, echivalente cu ale facultăților.

În învățământul superior, studenții plătesc taxe de frecvență și de examene.

IV. PREGĂTIREA CORPULUI DIDACTIC. Membrii corpului didactic primar se pregătesc în școale normale, după cum s'a arătat mai sus.

După terminarea celor 8 ani de studii, normaliștii depun un examen de capacitate, în urma căruia obțin diploma de învățător, care dă dreptul la numirea în învățământul primar, cu titlu provizoriu. După trei ani de funcționare, cu titlu provizoriu, învățătorii

se prezintă la un examen (scris, oral și practic); dacă-l trec cu succes, sunt confirmați în învățământ cu titlu definitiv. După un număr de ani de funcționare cu titlu definitiv și pe baza realizărilor culturale în comunele, în care au funcționat, învățătorii se pot prezenta la examenele de înaintare: la gradul II și I.

Legea învățământului primar din 1924 prevede următoarele măsuri de perfecționare, completarea sau redobândirea cunoștințelor necesare membrilor corpului didactic primar, cu orice titlu și de orice grad:

a) Conferințe didactice pe lângă școalele normale sau școalele speciale (agricultură, școale de meserii) în vederea predării învățământului din ciclul II al școlii primare.

c) Cursuri de repetiție.

Membrii corpului didactic din învățământul secundar poartă denumirea de *profesori* (dacă predau obiectele de învățământ teoretic) și *maestri* (dacă predau învățământul artelor și dexterităților). Ei se recrutaază conform legii din 19 Aprilie 1932, prin concurs.

Pentru ca cineva să poată fi numit profesor sau maestru, trebuie să îndeplinească, pe lângă alte condiții necesare la orice numire, și pe cele următoare:

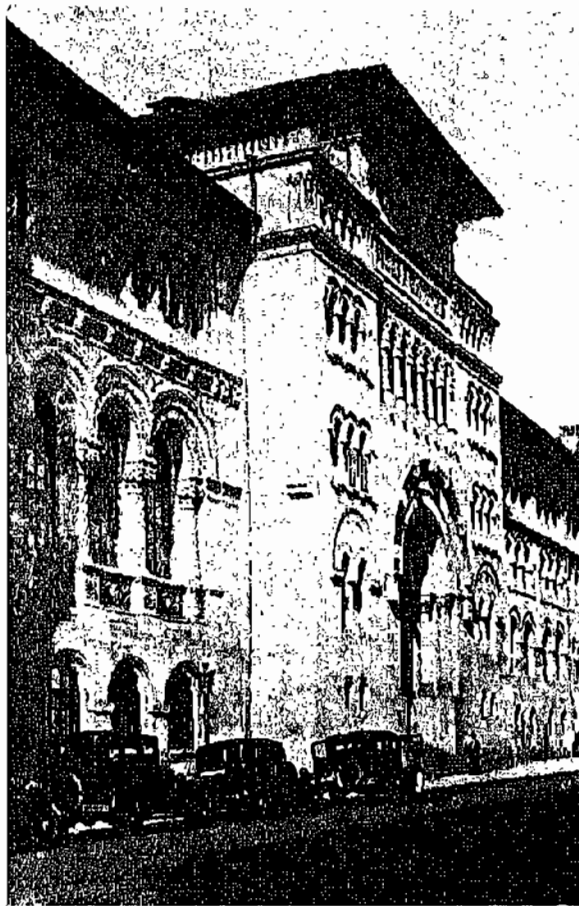
a) să fie absolvent al învățământului secundar (în înțeles de liceu) cu diplomă legală (baccalaureat sau titlu echivalent cu bacalaureatul, certificat de maturitate sau vechiul certificat de absolvire);

b) să aibă studiile de specialitate pentru care se prezintă la concurs (licențiat sau doctor al unei facultăți sau diplomă al unei școale superioare — academia de arte, academia comercială și industrială, academia agricolă, institutul de educație fizică, școala politehnică);

c) să fie absolvent al unui seminar pedagogic universitar, și d) să fi reușit la concurs.

Numirea celor reușiți la concurs se face cu titlu provizoriu (profesor sau maestru); iar după trei ani de funcționare, în urma unei inspecții, se confirmă cu titlu definitiv.

În școalele secundare de fete, corpul didactic este format numai din profesoare și maestre, cu excepția profesorilor de religie.

ACADEMIA DE ARHITECTURĂ DIN BUCUREȘTI

¹⁾ Afară de școalele militare.

ACADEMIA DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE DIN BUCUREȘTI

În școalele secundare de băieți, corpul dactic este format numai din profesori.

Legea învățământului secundar din Mai 1928 prevede următoarele mijloace de perfecționare a membrilor corpului didactic secundar:

a) *Conferințe pe specialități* pentru punerea la curent cu progresele științifice ale specialității respective, cu literatura tehnică și cu metodologia ei.

b) *Conferințe, cursuri și lucrări practice* pentru îndrumarea directorilor, diriginților și profesorilor însărcinați cu educația morală și disciplina elevilor, și pentru profesorii de psihologie, însărcinați cu examinarea capacității și aptitudinilor psihice ale elevilor.

c) *Cursuri și lucrări practice de seminar și laborator sau atelier* pentru îmbogățirea cunoștințelor membrilor corpului didactic, obligați în fiecare an la aceasta de către Consiliul Inspectorilor Generali, pe baza rapoartelor de inspecții sau după cerere proprie.

V. EXAMENE ȘI ECHIVALĂRI ÎNTE ȘCOALE. Promovarea elevilor de școală primară dintr-o clasă în alta se face pe temeiul notelor trimestriale. Încheierea anului școlar se face la fiecare clasă printr-un examen sumăr și simultan, din obiectele principale de studiu. La sfârșitul celor 7 clase de școală primară, se depune examenul de absolvire a învățământului

primar, în urma căruia se eliberează certificatul de absolvire.

Absolvenții a 4 clase primare sunt primiți, prin examen de admitere sau concurs, în orice școală secundară (suprapusă imediat școlii primare).

Promovarea dintr-o clasă în alta a gimnaziului (ca și a tuturor școalelor secundare) se face pe baza notărilor anuale și a unui examen de sfârșit de an. În urma examenului pentru clasa ultimă a gimnaziului, se eliberează un «certificat de absolvire a gimnaziului».

Trecerea în liceu se face numai pe baza unui examen de admitere. Promovările din clasă în clasă se fac pe baza notărilor din cursul anului și a rezultatului unui examen de sfârșit de an.

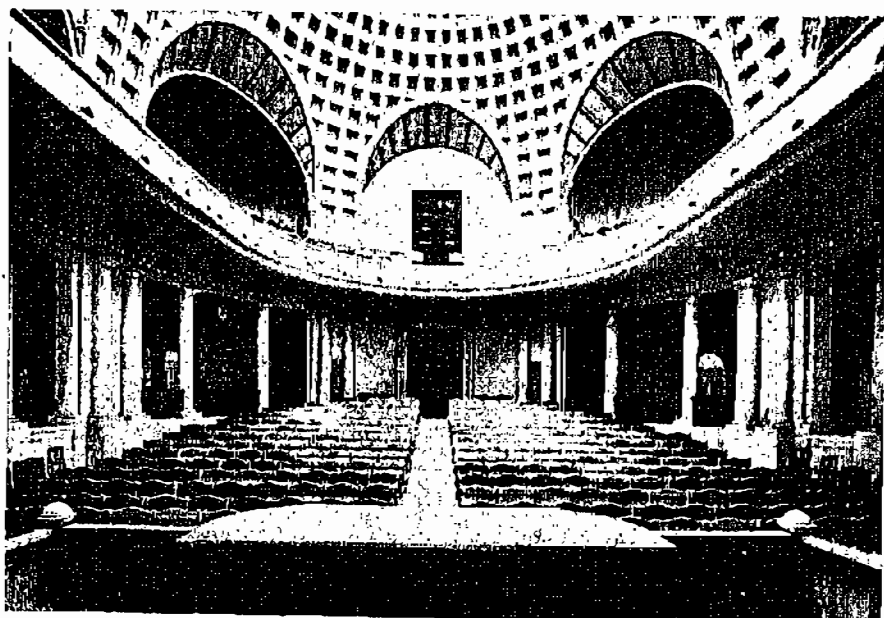
Pentru promovarea ultimei clase a liceului se eliberează un «certificat de studii liceale», care dă drepturile prevăzute de legea recrutării, legile de numiri în funcții publice, nu însă dreptul de admitere în universități sau alte școli superioare.

Absolvenții liceelor, doritori să continue studiile în învățământul superior trebuie să depună examenul de bacalaureat al cărui scop este de a verifica cunoștințele dobândite de elevi la obiectele de studii mai importante și mai ales influența studiilor asupra formării cugetării. În chipul acesta, bacalaureatul face o selecție între absolvenții liceului în vederea continuării cu folos a studiilor superioare de specializare.

Examenul se ține asupra obiectelor de cultură generală în domeniul literelor și științelor, cu specială privire la România, precum și asupra unei limbi moderne de răspândire mondială (franceza, italiana, engleza sau germana).

Examenul constă în probe scrise și orale, în fața unei comisii numite de ministru.

Candidații reușiți la acest examen obțin «diploma de bacalaureat», singura care dă dreptul la continuarea studiilor în școalele superioare.

AULA FESTIVĂ A ACADEMIEI DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE DIN BUCUREȘTI

(Excepție fac școalele superioare: Academia de Agricultură, Academia Comercială și Industrială, Facultatea de Teologie, în care se poate intra și cu diploma de absolvire a cursului secundar a școalelor respective de specialitate).

Toate celelalte școale secundare (normale, seminarii, școli industriale, comerciale, de agricultură) eliberează certificate; iar școalele superioare, în afară de universități, conferă diplome, în urma examenelor trecute cu succes. i. g.

CORPUL DIDACTIC

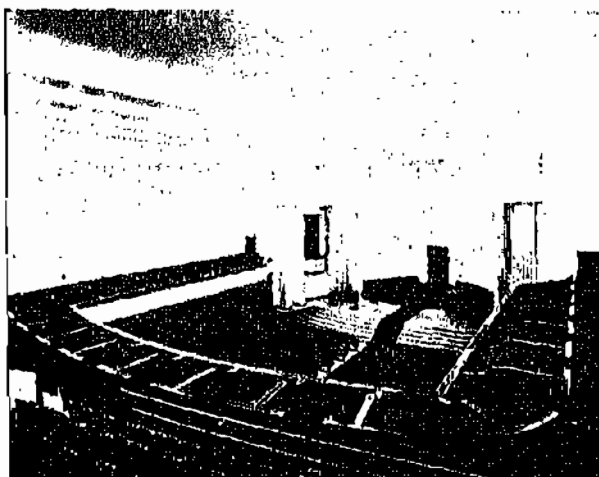
Personalul didactic de diferite grade se compune din 3 corpuri: Corpul didactic primar, Corpul didactic secundar și corpul didactic superior, organizate prin legile organice ale diverselor categorii de învățământ și anume: 1. Legea pentru organizarea învățământului primar și normal primar din 26 Iulie; 1924; 2. Legea pentru organizarea învățământului secundar din 8 Mai 1928; 3. Legea pentru organizarea învățământului universitar din 22 Aprilie 1932; 4. Legea pentru organizarea învățământului industrial din 16 Aprilie 1937.

Aceste legi conțin dispoziții comune aplicabile cu mici deosebiri membrilor întregului corp didactic.

Île stabilesc, pe lângă condițiile generale de admisibilitate, privitoare la vârstă, la cetățenie, la împlinirea obligațiilor militare, la moralitate, la sănătate, condițiile speciale relative la titlul și la pregătire profesională¹⁾.

Profesorii universitari, pe lângă titlurile universitare de doctor și lucrările de specialitate, trebuie să fi

¹⁾ Pentru titlurile necesare membrilor Corpului didactic primar și celui secundar, vezi mai sus pag. 473 *Pregătirea Corpului Didactic*.

AULA COLEGIULUI UNIVERSITAR DIN CLUJ

M. A. REGIELE CAROL II ÎN MIJLOCUL SENATULUI UNIVERSITAR DIN CLUJ CU PRILEJUL PROCLAMĂRII SALE CA DOCTOR HONORIS CAUSA

reușit la concursul prevăzut pentru ocuparea catedrei (art. 22 și următ. din legea învățământului universitar).

Membrii corpului didactic de toate categoriile sunt salariați după același sistem. Retribuția lor se compune dintr-un salariu de bază la care se adăugă un spor numit gradatie, proporțional cu vechimea care se calculează astfel: 25% din salariul de bază după 5 ani de funcționare, 50% după 10 ani, 75% după 15 ani, 100% după 20 ani, și 125% după 25 ani.

La aceste gradații normale se pot adăuga o gradatie de merit și o gradatie militară pentru foștii combatanți.

Vârsta la care membrii corpului didactic sunt scoși în pensie din oficiu este de 65 ani pentru învățătorii și profesorii secundari, și 70 ani pentru profesorii universitari.

Gradele sunt:

a) Pentru învățământul primar: învățător suplinitor, învățător definitiv, învățător de gradul II, învățător de gradul I și învățător superior.

b) Pentru învățământul secundar: maestru suplinitor, maestru titular, maestru definitiv, profesor suplinitor, profesor titular, profesor definitiv.

c) Pentru învățământul superior: asistent, șef de lucrări, șef de secție conferențiar provizoriu, conferențiar definitiv, profesor agregat, profesor definitiv.

Membrii corpului didactic se bucură de inamovibilitate, afară de cazul de mutare disciplinară, sau la cerere, sau de desființare a catedrei pe cale legală, când titularului trebuie să i se ofere o catedră similară existentă.

Pentru membrii învățământului primar, normal, secundar și profesional, funcționează pe lângă fiecare inspectorat regional o comisie disciplinară de primă instanță, numită pe un termen de 3 ani compusă din: un consilier de Curte de Apel ca președinte, 2 membri ai corpului didactic secundar pentru judecarea profesorilor secundari și 2 membri ai corpului didactic primar pentru judecarea învățătorilor (art.

149—159 din legea pentru organizarea Ministerului Educației Naționale din 12 Noembrie 1936).

Pe lângă Ministerul Educației Naționale funcționează o comisie centrală de judecată (art. 103—123 din legea pentru organizarea Ministerului Educației Naționale din 12 Noembrie 1936) compusă din: un consilier al Înaltei Curți de Casație ca președinte și 4 profesori universitari titulari. Această comisie numită pe termen de 5 ani funcționează ca instanță de apel. Atât învinutul cât și Ministerul Educației Naționale au dreptul să atace deciziunea cu recurs la Curtea de Casație (art. 111).

În virtutea autonomiei de care se bucură Universitățile, profesorii universitari au privilegiul de a fi judecați de un juriu compus din 5 profesori titulari, aleși de Senatul Universității respective.

Profesorii școalelor normale, comerciale și profesorii cu curs teoretic dela liceele industriale, sunt asimilați profesorilor secundari. Profesorii diverselor Academii și Institute (de studii comerciale și industriale, de științe agronomice, de educație fizică, de arte frumoase etc.) sunt asimilați cu profesorii universitari.

i. p.

CONSIDERAȚII GENERALE

Educația, instrucția și cultura unui popor sunt probleme atât de importante, încât în nici un Stat din lume nu mai sunt lăsate în întregime în seama inițiativei particulare. Statele, mai ales cele organizate pe baza principiului național, iau din ce în ce mai mult asupra lor susținerea materială a instituțiilor de educație, învățământ și cultură. Astfel se explică faptul că partea atribuită de fiecare Stat din bugetul său, cheltuielilor cu educația și învățământul, a devenit un adevărat criteriu de ierarhizare culturală între State.

Iată câteva exemple de variația cheltuielilor pentru învățământ, în raport cu bugetele totale ale Statelor pe anul 1931—1932:

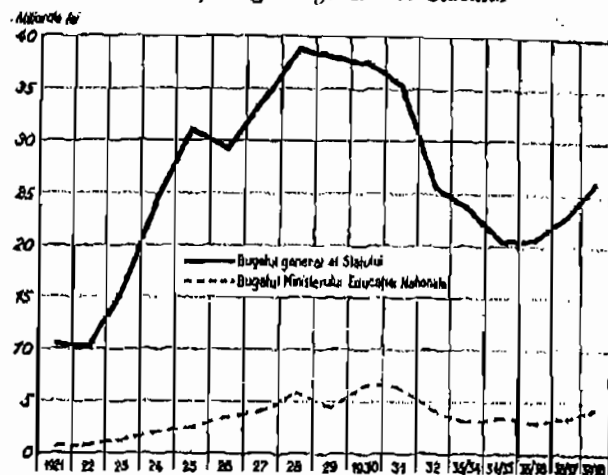
Statele-Ţine (America) .	25,47 %
Olanda	25 %
Bavaria	24,50 %
Danemarca	21 %
Prusia	18 %
Bulgaria	15 %
Polonia	14,3 %
Ungaria	14,2 %

În medie, dela 1921 până în 1932, Statul Român a susținut educația și învățământul cu 12,5% din bugetul său.

În aprecierea corectă a cotei din buget, cu care Statul Român sprijină educația și învățământul, să nu se treacă cu vederea faptul că în ultimii ani ea se raportează la bugetul Statului, fără bugetele regiilor autonome. Dacă s'ar raporta la bugetul general al Statului, cota ar fi cu mult mai coborâtă. Ar reprezenta însă cota reală cu care Statul sprijină educația și învățământul.

În mod grafic, raportul între bugetul Educației Naționale de o parte, și bugetul general al Statului, de alta, este redat în diagrama I.

Diagrama I. Raportul dintre bugetul Educației Naționale și bugetul general al Statului

REZULTATELE ȘCOALEI ROMÂNEȘTI

De foarte mare importanță pentru stabilirea rezultatelor școalei românești sunt aprecierile calitative, adică cele făcute asupra gradului de pregătire a elevilor, cari au frecventat-o. Acestea nu reies însă din datele statistice și de aceea nu ne putem ocupa de ele în această lucrare.

În mod cantitativ, ne putem da seama de rezultatele școalei după numărul promoțiilor și repetenților, stabilit an cu an, de cei cari predau învățământul. În acest sens, rezultatele școalei primare (de Stat și particulare) din 11 ani de activitate (1921—1933) sunt următoarele:

18.875.530 înscrieri
11.738.574 promovări, adică 62,2% din înscrieri
5.555.830 repetenți, adică 29,4% din înscrieri
1.581.126 eliminări, retrageri, etc., adică 8,4% din înscrieri.

În privința participării copiilor la învățământul primar obligatoriu minim, pe care ar trebui să-l dea Statul fiecărui cetățean, situația României între vecinii săi era, până de curând, următoarea:

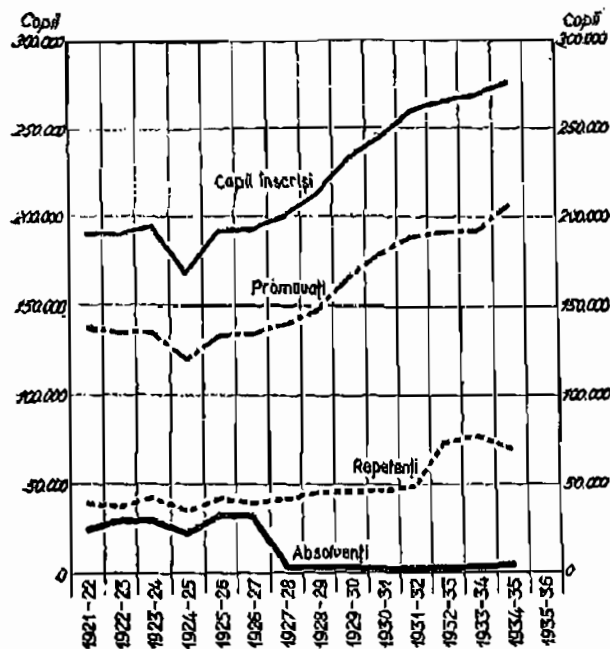
Țară	frecvența școlară	100%
Cehoslovacia	»	100%
Polonia	»	96%
Ungaria	»	95%
Bulgaria	»	94%
Jugoslavia	»	79%
Rusia Sovietică	»	70%
ROMÂNIA	»	59,8 %

Reese în deajuns din această situație că învățământul primar, pentru extinderea căruia Spiru Haret găsea atâtea împotriviri acum 25 de ani, trebuie sprijinit de Stat în mod necondiționat, în măsură mult mai mare ca până acum.

La un loc, repetenții, eliminații, retrași, etc. se ridică la 6 989.358, adică la 37,8% din înscrieri. Acest procent reprezintă masa de copii (capital uman prețios) înscriși în școală, dar cu care învățământul nu și-a ajuns scopul urmărit,

Pentru cele două ramuri ale învățământului primar, rural și urban, în parte situația elevilor, transpusă grafic se prezintă astfel:

Diagrama II. Situația copiilor în școala primară rurală

În toate școlile secundare, în 11 ani de activitate, repetenții, eliminații, retrași, etc., s'au ridicat la 483.540 adică 22,4% din înscrieri. Acest procent reprezintă masa de copii, cu care învățământul secundar nu și-a ajuns scopul urmărit.

Pentru gimnazii și licee, cari cuprind majoritatea absolută a elevilor de curs secundar din România, situația este redată în diagrama IV.

() chestiune trecută cu vederea până acum, dar care se cere a fi discutată serios și pe temeiuri psihologice, sociale și etice este *repetenția*, în școala primară, ea și în cea secundară, cu rezultate defavorabile din punct de vedere psihologic și etic, atât pentru elevi, cât și pentru părinții lor. În deosebi prin umilința, legată în mod inevitabil de repetenție, se pregătește cale largă sentimentului de inferioritate cu rol hotărâtor în formarea unui suflet prin educație.

Asupra părinților, repetenția are un efect cu totul vălămător: dacă școala primară, obligatorie, lasă peste 30% din copii repetați, este dela sine înțeleasă dispariția dorinței de a-și trimite copiii la școală și înlocuirea ei cu ură față de școală.

Cifrele asupra repetenților în învățământul primar îndreptătesc deci concluzia că repetenția este una din cauzele principale pentru care frecvența școlilor primare este așa de slabă.

Pentru o remediere a rezultatelor școlii primare și secundare se impun două serii de măsuri: unele privitoare la pregătirea și perfecționarea corpului didactic, altele la controlul învățământului.

În ce privește pregătirea viitorilor profesori secundari, ea trebuie neapărat accentuată în direcția psihologică și pedagogică, pentru că numai dela o ase-

menea accentuare se poate spera ameliorarea metodelor de educație și învățământ, și utilizarea rațională a capitalului uman, tineret, prin realizarea școlii în adevăr « selective ».

Cauza principală a rezultatelor slabe ale învățământului este însă lipsa de control suficient. La școlile primare mai lăturănice acesta este aproape inexistent.

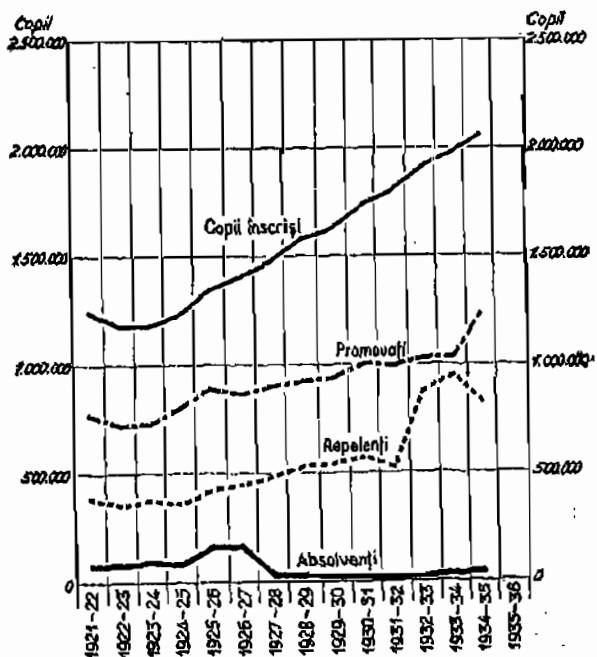
ÎNVĂȚĂMÂNTUL, TEORETIC ȘI PRACTIC

Școala primară nu trebuie socotită numai ca o instituție pregătitoare a trecerii spre școlile secundare. Ea să urmărească un scop în sine bine precizat: acela de a iniția pe tineri în a trăi o viață superioară, chiar dacă n'ar mai frecventa o altă școală.

Aceasta înseamnă că școala primară trebuie să dea copiilor, — cari nu vor trece în școlile secundare, — o pregătire în cât mai strânsă legătură cu mediul, în care funcționează ea. Va trebui să avem deci o școală primară cu individualitate deosebită după formațiile sociale ireductibile una la alta: satele și orașele.

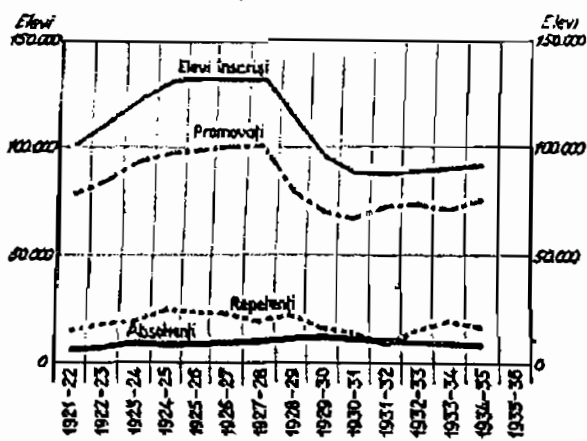
Dacă spiritul legiuitorului va fi înțeles bine, școala primară va avea să funcționeze în cea mai strânsă legătură cu mediul; mai precis, în legătură cu munca dominantă în oraș: meseria, industria, comerțul; și în sate, agricultura, cu ansele ei. Școala primară, în ciclul II se va apropia tot mai mult de activitatea de atelier (la oraș) și de fermă (la sate). Funcționând astfel în cea mai strânsă legătură cu mediul, va deprinde pe copii en idee că *aderența* progres nu stă în schimbarea de mediu, ci în superiorizarea omului în mediul, în care s'a născut și trăiește. Și dacă această idee despre progres ar pătrunde tot mai adânc în masele rurale, în deosebi, ar însemna totdeodată cea mai puternică pază împotriva « orașenizării » satelor. Satele sunt capabile de o cultură aparte, ceea ce se trece cu vederea adeseori în acțiunile de așa zisă propagandă culturală.

Diagrama III. Situația copiilor în școala primară urbană

La ideea că școala primară să-și urmărească un scop în sine, fără preocupare de trecerea în școlile secundare, s'ar putea aduce obiecția că totuși trecerea aceasta se face, deci nu trebuie nesocotită. Obiecția se spulberă ușor: să lăsăm școlilor secundare grija de a stabili ele legătura cu școala primară cum cred și cămî cred că e mai bine: după 4, 5, 6 sau 7 ani de școală primară.

Diagrama IV. Situația elevilor din gimnazii și licee

Cu scopul în sine bine precizat și în strânsă legătură cu mediul, școala primară trebuie extinsă de îndată până la 7 ani, pentru toți copiii și în același timp intensificată în spiritul și conținutul ei.

Este interesant de constatat structura învățământului secundar după ramificația: *teoretic* — *practic* (sau tehnic), fiindcă din raportul acestor ramuri se pot trage multe concluzii privitoare la rolul social al învățământului secundar. Iată cum se prezintă acest raport în câteva țări:

Tab. I. Raportul numeric între populația școalelor teoretice și practice în diverse țări

Țările	Elevi în școli secundare:			
	Practice	% din total	Teoretice	% din total
Ungaria	326.747	51,9	72.317	18,1
Bulgaria	175.993	51,3	40.370	18,7
Belgia	198.347	77,7	57.040	23,3
Olanda	352.931	74,1	57.091	25,9
Cehoslovacia	265.817	74,1	94.316	25,9
Franta	1.269.809	72,8	480.188	27,7

Rezultă că în țările numite mai sus, populația cea mai numeroasă de elevi este în școlile secundare *practice* (tehnice), și anume, între 81,9% și 72,8% din populația întregului învățământ secundar; iar în cele teoretice, între 18,1% și 27,7%.

În școala românească, socotind ca *teoretice*: liceele, școlile normale, seminariile, liceele militare, și *practice*, sau tehnice: școlile profesionale, comerciale, de meserii, de agricultură, raportul între ramura *teoretică* și *practică*, este inversat în favoarea celei dintâi, după cum se constată din diagrama V.

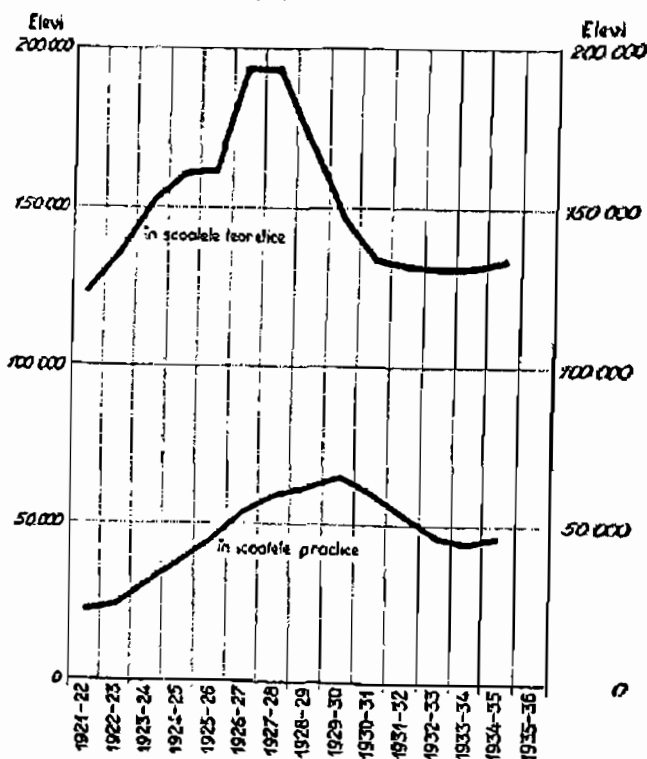
Ce însemnătate are învățământul practic în epoca noastră de atotputernicie a tehnicii, nu mai e nevoie de învederat.

Sunt țări, care leagă mari speranțe de succese economice de faptul că au imprimat întregului sistem școlar caracterul tehnic-profesional. În rândul acestora, fără îndoială că locul de frunte îl ocupă Rusia Sovietică și Italia Fascistă. Și se pare că nu s'au înșelat. În Franța se acordă de asemenea mare interes învățământului tehnic. Labbé, directorul general al acestui învățământ, spunea în Noiembrie 1932: «Învățământul tehnic francez are certitudinea că pregătește viitorul, mai ales prin legătura strânsă a culturii și a meșteșugului, prin pregătirea oamenilor în vederea sarcinilor profesionale. El are certitudinea în acest sens, pentru că meșteșugul ocupă de acum înainte viața întreagă, pentru că tehnica este regină; pentru că trebuie servită fără a-i sacrifica spiritul, ci salvându-l prin aceea că în tehnica însăși găsim un punct de sprijin pentru libertatea sa ».

Extrem de slabă participare a copiilor noștri din mediul rural la școlile secundare practice este de-a-dreptul îngrijorătoare: 0,2% la școlile profesionale, 0,5% la școlile comerciale, 0,6% la școlile de meserii, și 0,2% la școlile de agricultură!

Lipsa școalelor tehnice, de care societatea românească avea și are nevoie, a fost totdeauna cauza, care a înlesnit pătrunderea a numeroase elemente străine în activitatea industrială a țării noastre.

Diagrama V. Raportul numeric între populația școalelor teoretice și practice în România

Foarte bune locuri de supraveghere directă a lucrărilor în diferite ramuri de activitate sunt ocupate de străinii, iar Românii, neavând pregătirea necesară, rămân fără ocupații.

Dacă se ia în seamă valoarea educativă a activităților practice, față de cele pur teoretice; dacă se în-

țelege cum se cuvine momentul economic istoric prin care trece întreaga omenire: slăbirea capitalismului, deci a industriilor mari, și implicit întoarcerea — cel puțin vremelnic — la industria mică și meșteșuguri; și în sfârșit, dacă în trecut predominarea școalelor teoretice va fi fost justificată prin nevoia Statului de a-și pregăti aparatul funcționăresc necesar, de acum înainte se impune, fără întârziere, o dezvoltare a școalelor practice, tehnice, așa încât să fie simțitor predominantă față de cele teoretice; ceea ce va fi spre înfrumusețirea sistemului școlar și a echilibrului vieții sociale românești.

POPULAȚIA ȘCOALELOR SECUNDARE DUPĂ MEDIU

O altă chestiune importantă și bogată în concluzii este participarea copiilor din mediul *urban* și *rural* la învățământul secundar de toate categoriile.

Din datele statistice pe 11 ani, rezultă că din 15.787.023 înscriși în școala primară, 863.070 trec în școale secundare, adică 5,4%; și 14.921.853, adică 94,6% rămân numai cu școala primară rurală.

Dacă comparăm masa de copii din mediul urban, cu masa de copii din mediul rural trecuți în școlile secundare, constatăm că *cei din mediul rural participă de 8,3 ori mai puțin la această trecere decât cei din mediul urban*, în raport cu populația din mediul respectiv (urban și rural).

În total, de abia 5,4% din tineretul înscriș în școala primară rurală a trecut în învățământul secundar, în timp de 11 ani de prosperitate a acestuia!

Chestiunea are foarte mare importanță: tineretul, provenit din mediul rural, este în mai mare majoritate *român*, decât cel din mediul urban.

Apoi tineretul rural a format totdeauna un fel de rezervor de împropătarea energiilor din pătrua conducătoare. Se înțelege însă că dacă participarea tineretului rural la învățământul secundar este așa de redusă, redusă va fi participarea lui și la învățământul superior; și prin aceasta posibilitățile de împropătare a energiilor din pătrua conducătoare, micșorate. Cum chiar în prezent *elemente conducătoare de altă origine decât cea română sunt destul de numeroase, gravitatea consecințelor nu poate fi lăsată.*

Cauza reținerii participării a tineretului rural la învățământul secundar nu stă câtuși de puțin în potențele intelectuale ale acestui tineret, ci exclusiv în faptul că școlile secundare fiind situate numai la oraș, pentru părinții copiilor din mediul rural se ivesc inenșurabile dificultăți de natură materială în trimiterea copiilor la aceste școli.

Aceasta fiind singura cauză a slabei participări a tineretului rural la școlile secundare, și implicit la cele superioare, se impun urgente măsuri de ușurare a condițiilor, în care acest tineret să frecventeze școlile secundare.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL UNIVERSITAR, ÎN RAPORT NUMERIC CU CEL PRIMAR

Critica cea mai frecventă adusă învățământului superior în anii din urmă este aceea că a luat o dezvoltare

mai mare decât nevoile și posibilitățile societății românești de a valorifica tinerii, cari primesc acest învățământ. Pentru a înlesni o discuție a acestei chestiuni, dăm câteva informații asupra raportului numeric dintre populație și studenți, așa cum se prezintă el în alte țări.

Tab. 2. Raportul numeric dintre populația totală și studenți în diverse țări

Țări	Populația țării	Nr. studenților	% din populație
Bavaria	7.379.594	18.000	0,24
Cehoslovacia	14.746.156	32.851	0,22
Francia	38.275.984	78.788	0,22
Germania	47.831.964	84.922	0,20
Ungaria	8.683.740	16.730	0,19
Bulgaria	6.000.000	10.000	0,16
Olanda	8.052.572	12.725	0,15
Polonia	32.100.000	48.164	0,15
Belgia	8.129.822	11.978	0,14
ROMÂNIA	18.052.896	25.766	0,14

Chestiunea trebuie discutată însă mai mult pe baza realităților dela noi. În acest scop, ca și la înfrățirea structurii învățământului secundar, am crezut că temeiul cel mai sigur pentru discuție îl formează raportarea populației din învățământul universitar la populația înscrișă în școala primară.

Rezultă că, în 11 ani, în universitățile românești, au fost: 283.538 studenți înscriși. (Să se observe că *un student figurează ca înscriș de 3—7 ori, după numărul anilor de studii în fiecare facultate*) și 23.066 licențiați (dela facultățile de medicină, doctori).

În raport cu populația înscrișă în școala primară, în timp de 11 ani, revin: 1,5% studenți înscriși și 1,2‰ (la mie) licențiați.

În examinarea chestiunii dacă învățământul superior are sau nu prea mulți studenți, atragem atenția asupra faptului următor: în învățământul superior românesc se permite înscrierea *aceluiași* student în mai multe facultăți și școli superioare deodată.

O statistică asupra participării *acelorași* studenți la mai multe facultăți și școli superioare în același timp, nu avem. Am făcut însă o anchetă, care, deși parțială, poate fi luată în seamă întru înțelegerea chestiunii: din 125 studenți prezentați la examen (anul I de filosofie, 1933) 54 sunt înscriși și la alte facultăți: drept, științe, teologie, academia comercială, educația fizică, conservator; ceea ce înseamnă că 43,2% din studenți urmează mai multe facultăți deodată. Faptul are foarte mare importanță în discuția problemei de mai sus.

POPULAȚIA UNIVERSITĂȚILOR DUPĂ NAȚIONALITATE

O altă chestiune importantă, pusă în discuție tot în legătură cu dezvoltarea învățământului universitar, este participarea studenților pe neamuri la acest învățământ. Pentru discuția principală a problemei, am luat datele statistice referitoare la studenții *români* și *crai* (cei din urmă fiind cei mai numeroși, dintre neromâni, în raport cu populația respectivă); am raportat, ca și mai sus, numărul de studenți la populația de neam respectiv din școala primară.

În cei 11 ani de activitate, situația se prezintă astfel:

a) 218.281 studenți români, adică 1,5% în raport cu copiii români înscriși în școala primară;

b) 46.181 studenți evrei, adică 7,6% în raport cu copiii evrei, înscriși în școala primară.

Prin urmare, proporțional cu populația respectivă, Evreii participă la învățământul superior în număr de cinci ori mai mare decât Românii.

Dacă raportul de participare a Românilor la învățământul superior s-ar fi păstrat și pentru celelalte neamuri, numărul studenților evrei înscriși n'ar fi fost decât de 9117.

În raport cu populația de școală primară de neam respectiv, situația studenților din 11 ani, a fost următoarea:

Românii: 218.281 studenți, adică 1,5% din 14.559.48 înscriși în școala primară.

Evreii: 46.381 studenți, adică 7,6% din 608.005 înscriși în școala primară.

POPULAȚIA UNIVERSITĂȚILOR PE FACULTĂȚI

Dacă raportăm numărul licențiaților fiecărei facultăți la numărul înscrierilor în facultatea respectivă (ținând seamă de faptul că un student figurează la înscrieri de 3—7 ori, dar ca licențiat numai odată) aflăm un procent ce indică regularitatea cu care studenții înscriși își duc până la capăt studiile începute. Iată rezultatul acestor raportări:

Medicina Veterinară	1,4 %
Medicina	12,4 %
Farmacia	10,2 %
Litere	0 %
Științe	7,2 %
Drept	7,1 %
Teologie	5,9 %

Rezultă că la facultățile de teologie sunt cei mai mulți studenți, cari, după ce s'au înscris, se lasă de studii.

Repartiția studenților pe facultăți și pe naționalități, în cei 11 ani considerați, reiese din diagrama VI.

Critica cea mai îndreptățită, ce se poate aduce învățământului universitar, este însă aceea că orientarea studenților spre diferitele facultăți se face în desacord cu interesele sociale și naționale ale Statului.

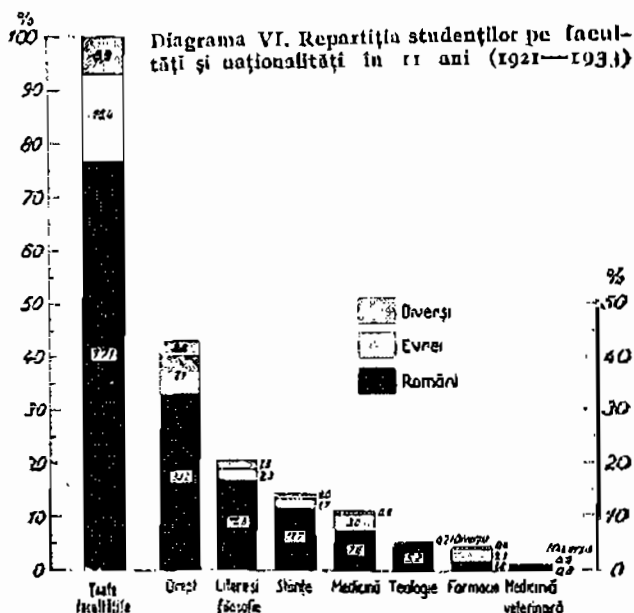
Reformatorul ar înțelege că are de aface cu un stat cu structură agrară, nu industrială; că, prin urmare, sistemul școlar de organizat nu poate fi o copie după al unui alt stat industrial, să zicem, din Apusul Europei, cu colonii de administrat în alte continente, etc. ci unul propriu societății românești, în stare a-i actualiza potențele și a-i realiza idealurile. Un atare sistem școlar ar avea neapărat o bază foarte largă formată din învățământul primar, în afara căruia n'ar rămâne nimeni (cum rămân în prezent anual sute de mii de copii), cu învățământ practic; agricol, meserie, profesional, comercial, mult mai dezvoltat decât cel teoretic; cu un învățământ superior (pregătitor pentru funcții de conducere în viața Statului) în care tineretului să primească o pregătire în ra-

morile principale de activitate socială: ca de ex. cea dată de academii sau institute agronomice, academii industriale, comerciale, facultăți de medicină, etc.

În nici un caz învățământul superior n'ar cuprinde în facultățile de drept 43,1% din tot tineretul universitar, cum cuprinde în prezent, fiindcă este evident că Statul Român, agrar în structura lui, nu poate da acestor tineri o întrebuințare, de pe urma căreia să-și simtă puterile sporite.

În acest sens, dacă am continua o confruntare atentă a structurii societății românești, cu structura sistemului său școlar, am ajunge la constatarea că *acesta este în desacord cu structura societății și deci cu posibilitățile ei de dezvoltare. A continua acest sistem ar însemna să pregătim metodic desechilibrul vieții sociale românești.* Se înțelege astfel de ce un asemenea sistem școlar nu mai împlinește funcția de superiorizare, în vieții sociale.

Cine ar susține contrariul ar trebui să se gândească întâiu la greutatea rezolvării numeroaselor probleme serioase puse în legătură cu valorificarea tineretului acestei țări: mii de tineri, cu cea mai aleasă pregătire, la care puteau aspira, nu-și găsesc întrebuințare în viața socială. Totuși, școalele cari i-au pregătit funcționează mai departe fără nicio nouă orientare. Astfel în proporții tot mai îngrijorătoare faptul că *societatea românească nu știe ce să facă cu tinerimea pe care o are.* Ce înseamnă aceasta pentru viitorul societății, nu e greu de întrevăzut.

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA TINERETULUI ȘCOLAR

Se știe cum s'a ajuns la această repartizare a tineretului înăuntrul sistemului școlar, în desacord cu interesele sociale. În anii următori războiului, prestigiul nediminuat al învățăturii a exercitat o adevărată fascinare asupra tineretului. S'a produs astfel un irezistibil avânt pentru carte, fără a fi fost îndrumat și coordonat în acord cu interesele sociale, pe care o

politică de prevedere ușor le-ar fi descoperit. Entuziasmul pentru învățatură a fost susținut și satisfăcut de inițiativele locale, prin înființări de școli, teoretice mai ales, fiindcă acestea aveau prestigiul mai mare. S'a lucrat fără coordonare și prevedere în câmpul unei solidarități, care avea să producă de îndată efecte neplăcute. Dorința de învățatură a devenit o cursă de întrecere a tineretului spre vârful piramidei sociale. Abia după ce a ajuns în număr mare acolo, s'a înțeles că ar fi fost mai prudent să se fi întărit prin învățatură mai întâi baza piramidei.

BIBLIOGRAFIE

- N. Iorga, Istoria învățământului românesc. București, 1928.
 N. Iorga, Nouveaux matériaux pour servir à l'histoire de Jacques Basilikos l'Héraclide dit le Despote. Bucaresti, 1900.
 Hans Petri, Relațiunile lui Jakobus Basilikos Heraklides. București, 1927.
 Ioannes Sommerus, Vita Jacobi Despotae, la Emile Legrand, Deux vies de Jacques Basilikos. Paris, 1889.
 Zoler, Des Zacharias Orthus Lobgedich an Strassburg. Strassburg, 1831.
 R. P. Hasdeu, Luca Stroeici. București, 1861.
 Alex. Marcu, Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV, in « Ephemeris Dacoromana ». Roma, 1923.
 C. Erbiceanu, Secharea școlară dela Iași. Iași, 1885.
 C. Erbiceanu, Istoricul seminarului Ventanlu din mănăstirea Socola. Iași, 1885.
 F. A. Urechia, Istoria Românilor. București, 1895.
 Regulamentul școlilor publice din Principatul Moldovei sub auspiciile Prea Înaltului domn Mihai Grigoriu Sturdza Voievod, întocmit de Epitropia învățăturilor publice. Iași, 1835.
 P. C. Erbiceanu, Viața și activitatea P. S. Neofit Scriban, episcop de Odesa. București, 1888.
 A. D. Xenopol, Istoria partidelor politice. București, 1913.
 G. Asaki, Relațiunea istorică asupra școlilor din Moldova. Iași, 1838.
 Așezământul pentru organizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei, lucrat în anul 1850 de comisia anume rânduită de Prea Înaltatul Domn Grigorie Alexandru Ghica, în anul 1 al Domniei Măriei Sale, Iași, 1851.
 Din tot procesul acesta se desprinde însă pentru Stat o datorie față de trecut și un drept față de viitor: datoria de a înlesni tinerilor găsirea locurilor căutate, în acord cu interesele sociale și cu pregătirea primită de ei; și dreptul de a interveni mai de aproape în rolul de coordonator și dirigiuitor în orientarea viitoare a tinerilor spre diferite școli.
 Prin acest rol regulat, care trebuie să revie fără întârziere Ministerului Educației Naționale, s'ar lăsa la punerea întregului sistem școlar din țară în acord cu structura și nevoile vieții sociale. f. g.
- Dr. Ion G. Sbiera, Familia Sbiera după tradițiune și istorie. Cernăuți, 1899.
 Onisifor Ghibu, Universitatea Daciei Superioare. București, 1929.
 Onisifor Ghibu, Pagini din istoria școlilor românești, în Revista generală a învățământului, An. XVIII, Nr. 9. București, 1930.
 A. D. Xenopol, Epoca Panarioților. București, 1892.
 Bogdan Duică și Popa-Lisseanu, Gheorghe Lazăr, Viața și Opera sa. București, 1924.
 N. Iorga, Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei. Vălenii-de-Munte, 1910.
 I. Zalomii, Starea instrueșionii publice în România de Sns (Muntenia) la finitul anului școlar 1861—1862. București, 1862.
 Petru Răceanu, Școlile secundare în anul 1895/96. București, 1896.
 Dr. C. D. Sezevianu, Din amintirile mele. București, 1929.
 M. Nicolaescu, Concepția lui Spiru Haret despre școală și rolul ei în societatea românească, în Revista generală a învățământului, An. XVIII, Nr. 6. București, 1930.
 S. Mehedinți, Școala Poporului. București, 1918.
 I. Valari, Proiectele de legi ale învățământului secundar, în Revista generală a învățământului, XVI, Nr. 3, 1927.
 Iosif I. Gabrea, Psihologia a două tipuri de copil și individualizarea învățământului. București, 1933.
 Iosif I. Gabrea, Cultivarea satelor nu înseamnă « orășenizarea » lor, în Revista Generală a învățământului. Noiembrie, 1927.
 G. G. Antonescu și Iosif I. Gabrea Organizarea învățământului. București, 1933.
 Iosif I. Gabrea, Școala Românească: structura și politica ei. București, 1933.

RELIEF DE MARMORĂ DIN EPOCA ROMANĂ (CETATEA HISTRIA)

STRAJA ȚĂRII

« Noi nu suntem o școală, noi
suntem o credință și un nădăj ».
M. S. REGELE CAROL II

Școala a strecurat în sufletele copiilor frânturi din educația generală, religioasă, morală sau națională. Familia și societatea urmău să desăvârșească opera începută de școală, să crească vârstarele în deprinderea unei vieți morale creatoare și românești.

Dar familia împovărată tot mai mult de nevoile materiale zilnice și, la rândul ei, societatea nu au știut să organizeze dorul de mișcare și expansiune al copiilor, canalizând năzuințele lor spre un linan producător de bucurie și de folos.

Absența aceasta delă datorie — justificată și nejustificată — ducea tineretul pe căi neștiute către idealuri neconforme interesului național, punându-l adeseori în conflict și cu așezământul moral al Statului.

Epoca postbelică a fost în adevăr o epocă dură și înclinată către extreme. Poporul românesc n'a fost lipsit de ispitele ei.

Ca o necesitate firească, impusă de aceste timpuri postbelice de dezechilibru moral-religios, s'a produs acea fericită intervenție a Capului Statului, care statornicea prin Străjerie un nou îndreptar în viața tineretului.

Pentru vârsta critică a adolescenței, vârsta singurătăților pline de primejdii, sfâșiată de numeroase crize sufletești, Străjeria vine ca un balsam al tumultului nestăvilit, învingând șovăirile, dând sens vieții, verificând aptitudinile.

Zina de 8 Iunie, zina cea mare a Tineretului, ne-a arătat icona vieții sale curate. Marile unități de străjeri din toate unghiurile țării, și-au executat programul tineresc pe stadioane și câmpuri de exerciții în disciplina mișcărilor simetrice, alături de acea măreață pornire de cinstire a ogoarelor, care pentru noi, popor de plugari, trebuie să fie un exemplu.

L. S. și G-RAL I. M.

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI STRĂJEREȘTI

A) CERCETAȘII ROMÂNIEI

Străjeria a cunoscut, la noi, tradițiile de viață tinerească ale cercetășiei.

Cercetășia a luat ființă în 1907 în Anglia, ca o încercare fericită de a împlini, din afară de școală, lacunele tot mai vădite ale învățământului oficial.

Practica și teoria acestei doctrine de înnoire, care s'a dovedit repede rodnică prin eficacitatea me-

todelor sale pure, generos, la dispoziția tuturor, și rând pe rând adoptate de toate țările, a fost demonstrată întâiu pe teren, în primul «campament cercetășesc», organizat în vara anului 1907 de inițiatorul reformei, generalul Robert Baden-Powell, pe insula Brownsea (districtul Dorset în Anglia meridională), apoi codificată în cartea sa fundamentală «*Scouting for Boys*», tipărită în 1908 la Londra.

Cu 5 ani în urmă, la 1913, au apărut întâiele cete de cercetași români, și anume, aproape simultan, la București, Sinaia, Brașov, și Blaj.

La Sinaia, primii cercetași ai României, între cari erau și principii regali Carol și Nicolae, au avut hincuvântarea marelui rege Carol I, a cărui înțelepciune profetică a salutat în noua instituție acea *școală a caracterului*, pe care de mult o preconiza părinteasca sa purtare de grijă pentru viitorul rațiunii românești.

În 1914, se constituie legal *Asociația Cercetașilor României*. Prin aceasta s'a consacrat denumirea de *cercetaș* pentru *boy-scout-eclaircur*, recomandată încă din 1912 de Principele Carol, și care figurează și în fruntea primei cărți românești închinată noiei metode: «*Cercetașii (The Boy-Scouts)*», de G. G. (Gabriel Glurgea), tipărită la București în 1913.

Sub conducerea exemplară a Principelui Carol, comandant al Marei Legiuni a Cercetașilor României, mișcarea ia repede avânt, se întinde peste întreagă țara, și unind în colaborare fericit armonizată silințele generoase ale adulților — profesori, ofițeri, medici, ingineri, industriași — cu însuflețirea tineretului, ajunge la o înflorire nebănuită.

Cercetășia română a avut norocul ca, dela început, să întâmpine ocrotirea generoasă a Familiei Regale, sprijinul activ al autorităților și interesul viu al publicului intelectual și al tinerimii.

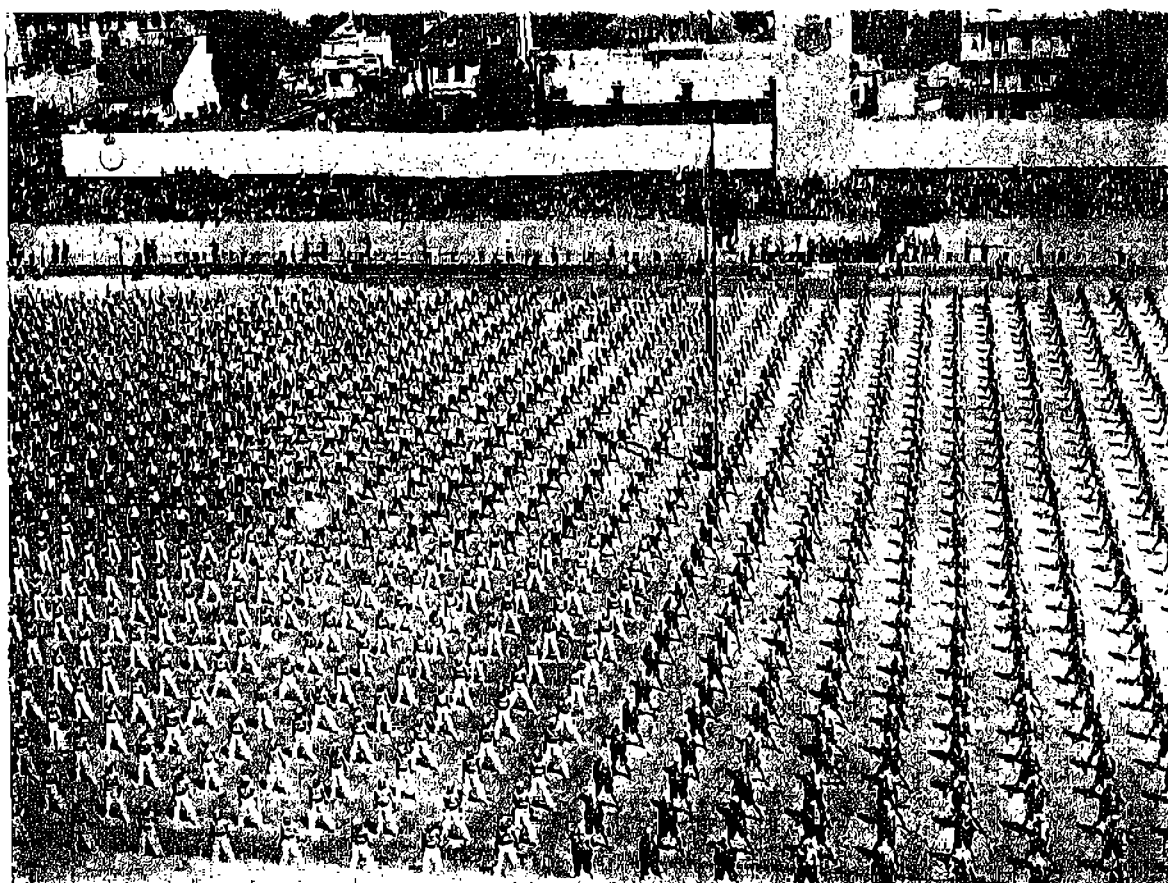
Dela urcarea sa pe tron, Regele Ferdinand primește protectoratul Asociației Cercetașilor României.

Comandant al Marei Legiuni, din Septembrie 1914, Principele Carol n'a înțeles să-i dea numai un patronat și să poarte un titlu onorific. Dela început, Principele a condus mișcarea cercetășească din țară, jertfind-i o parte din timpul Său cel mai bun, cu aceeași atitudine animatoare și ocrotitoare, pe care o are astăzi M. S. Regele Carol II față de Straja Țării.

Vor constitui o pagină istorică deosebit de luminoasă drumurile făcute de Principele Moștenitor în

INAUGURAREA ZILII TINERETULUI, 8 Iunie, 1936

ZIUA TINERETULUI, EXERCITIILE STRĂJERILOR, 8 Iunie, 1937

cursul anului școlar 1914—1915, de-a lungul și de-a latul României, pentru organizarea *cohortelor* cercetășești în toate regiunile țării, mulțumind sprijinitorilor, dând instrucțiuni și sfaturi comandanților, instructorilor, cercetașilor, având pentru fiecare un cuvânt bun, un îndemn nobil, un gest delicat.

Drept răsplătă celor mai devotați, și ca prilej de înfrățire a cercetașilor din toate unghiurile țării, Comandantul Marei Legiuni organizează și conduce, în vara anului 1915 (4—14 Aug.) cea minunată excursie pe Dunăre, în Delta, până la Vălcov-Periprava și Sulina, unde unește pentru prima dată prin comandanți și cercetași delegați, pe reprezentanții tuturor cohortelor. Iar în Mai 1916, adună la București, în tabăra dela Șosea, întreagă Marea Legiune și, în cadrul strălucitei solemnități din ziua Sfinților Împărați Constantin și Elena, — patronii cercetășiei române, — prezintă Regelui, Curții, Guvernului, asistenței întregi, nobila oștire a tineretului, gata să ajute, cu avântul său luminat, la acțiunea eroică pentru desrobirea moșiei străbune și reintegrarea ei în pământul românesc.

La 15/28 August 1916, odată cu mobilizarea, în mod spontan intră în funcție detașamentele cercetășești pregătite și organizate dinainte, pentru toate serviciile auxiliare ce li-au fost rezervate, potrivit cu puterile lor, și unde copiii-cercetași și-au făcut datoria cu pricepere, cu docilitate zeloasă și cu devotament împins până la sacrificiu.

În iarna lui 1916, cei mai mulți din ei, dintr'un îndemn pe care nu l-au putut înfrâna ordinele autorităților, constituiți în coloană, sub egida Comandamentului Marei Legiuni în cadrul Cohortei «Păstorul Bucur», mulți fusă, singuri, au urmat steagurile Țării

în Moldova, unde parte și-au continuat serviciile pe lângă instituții și spitale, parte au fost adunați și organizați în *colonii*, pentru a fi adăpostiți și pregătiți în vederea școalelor militare cari îi așteptau.

Despre atmosfera de încredere dărză, de răbdare eroică, de încordare potențată, de concentrare în credință și în spiritualitate, care domnea în colonia dela Solești (jud. Vaslui), trecută apoi, sub presiunea epidemiilor la Sculeni în lunca Prutului, și care

servea ca exemplu tuturor celorlalte, se vor putea scrie pagini ca de epopee, cu capitole pline de duioșie, vrednice de episoadele legendare din misterioasa «Cruciadă a Copiilor»¹⁾.

Orașul Tecuci a avut gândul pios de a ridica un monument întru slăvirea memoriei cercetașilor pieriți ca eroi, în anul exodului, în Moldova.

Regele Ferdinand, apreciind generos contribuția de sacrificiu pentru Patrie a copiilor-cercetași din timpul războiului, li-a dat locul de onoare în fruntea cortegiului triumfal la intrarea sa în București la 1 Decembrie 1918, și a dispus să li se ofere ca răsplătă «Crucea Comemorativă 1916—1918» și «Medalia Victoriei».

După Unire, Marea Legiune s'a

întins peste țara întregită, constituind cohorte în toate centrele ei. Acestea s'au manifestat deosebit de sporadic.

Între 1924 și 1929, cercetășia a fost integrată în Fundația culturală «Principele Carol», ca direcție

¹⁾ Unul dintre cercetașii noștri de atunci, Dan Alecu, și-a publicat aducerile aminte din pribegie, într-o carte de valoare istorică și literară: *O școală în ner liber: Solești și Sculeni, 1916—1918*, Constanța, 1928.

Recent au apărut însemnările altui cercetaș, tot dela Sculeni: G. Berman-Delascala, *Regele Carol II Ocrotitorul Copiilor*, Timișoara, 1935.

MARELE STRĂJER LA CELEBRAREA SERVICIULUI RELIGIOS, 8 Iunie 1917

autonomă. Dela 1929, ea e trecută la Oficiul Național de Educație Fizică.

În 1930, devine din nou independentă, sub conducerea supremă a M. S. Regelui Carol II. Între manifestările activității intensificate, sunt de remarcate cursurile pentru comandanți dela Breaza, unde se organizează un centru permanent foarte înfloritor, și jamboreele naționale, cu participări tot mai numeroase nu numai din țară, ci și de peste granițe: la Piatra-Neamț (1930), la Sibiu (1932), la Constanța-Mamaia (1934), la Brașov-Poiana (1936).

C. B.

b) ÎNCEPUTURILE STRĂJERIEI

Între timp, M. S. Regele concepușe planul marelui organizații a Străjeriei.

Ideologia și doctrina Străjeriei, fixate în contururi generale de către Înaltul Comandant, au fost traduse în fapt printr-o școală de experiență, înființată în Septembrie 1934 la Breaza-Prahova. Acolo s'a trăit viața în comun, s'au cercetat posibilitățile de a da Corpului Didactic o pregătire necesară muncii străjerești la sate. Astfel, ca într'un laboratoriu, s'au pus la încercare programele întocmite.

Pe baza acestei experiențe s'a procedat imediat la înființarea primului centru de inițiere străjerească la Breaza, care a lucrat continuu, din Noiembrie 1934 și până azi, la inițierea viitorilor comandanți de unități străjerești.

RIDICAREA DRAPELULUI ÎNTR-O TABĂRĂ DE STRĂJERI

M. S. REGELE PRIMEȘTE DEFILAREA STRĂJERILOR
(8 Iunie 1937)

Cererile învățătorilor și profesorilor de a fi admiși la cursurile de inițiere fiind în număr foarte mare, iar capacitatea de cazare a Centrului Breaza fiind prea mică, s'a simțit în curând nevoia de a se înființa alte asemenea centre.

În primul rând s'au creat două centre temporare de vară, în Iunie și August 1935: unul la școala normală Șemădriceni-Dorohoi, altul la școala normală din Cluj. Centrele de vară având posibilitatea de a instrui un număr de trei ori mai mare de persoane de cât Centrul permanent Breaza, s'a putut ajunge mai repede la formarea instructorilor și comandanților străjeri, necesari primelor zece județe străjerate. În iarna anului 1935—36 s'a înființat și un centru provizoriu la București pentru pregătirea comandanților de străjeri din Capitală.

În vara anului 1936, s'au creat alte două centre temporare de vară în lunile Iunie, Iulie și August 1936: unul la Timișoara, în localul Școlii Politehnice, altul la Sf. Gheorghe-Trei-Scaune, în localul Școlii Normale.

Cu începere din Decembrie 1936, s'au mai înființat, pe lângă centrul existent dela Breaza, alte două centre permanente de inițiere în străjerie: unul pentru bărbați la Sf. Gheorghe, altul numai pentru elementul feminin al Corpului Didactic în localul fostei școli normale dela Predeal.

Toate trei centrele fac inițierea viitorilor comandanți-străjeri în ale străjeriei, într-o perioadă de curs de 22-25 zile, în care li se fac numai ședințe practice și foarte puține conferințe de îndrumare teoretică.

Pe dată ce numărul comandanților va fi suficient, centrul dela Breaza se va transforma în centru de perfecționare, la care, comandanții vor fi chemați după câțiva ani de practică.

Astfel din toamna anului 1934, de când a început inițierea comandanților de străjeri la Breaza, și până în vara anului 1937, au fost creați peste patru mii de comandanți și peste o jumătate milion de străjeri în 30 de județe. Pe baza acestor rezultate se poate spune că, în cel mult patru ani de aci înainte, vor fi străjerate toate județele țării și vor fi organizați peste trei milioane de străjeri.

MĂRIA SA MARELE VOEVOD MIHAI ÎNTR-O EXCURSIE
STRĂJEREASCĂ

Spre a nu irosi forțele cari încearcă înviorarea etnicului românesc, spre a avea o direcție unitară în toată strădania educativă a tineretului român, s'a contopit la 24 Ianuarie 1937 cercetășia cu străjeria în Falanga Străjerilor și Străjerelor, păstrându-se un caracter cercetășesc organizațiilor din cursul superior al liceelor. Din această contopire, a ieșit o instituție națională, una și singura pe toată Țara, care să vegheze la destinele tineretului românesc în spirit și cu metodă românească.

ORGANIZAȚIA DE AZI A STRAJEI ȚĂRII

Legea pentru înființarea *Oficiului de Educație a Tineretului Român*, promulgată cu Înaltul Decret Regal Nr. 841 din 4 Aprilie 1936, înființează *Oficiul de Educație a Tineretului Român* sau prescurtat O.E.T.R. pentru studiul, îndrumarea și aplicarea educației tineretului precum și pentru coordonarea și controlul activității tuturor instituțiilor de Stat și a asociațiilor de inițiativă particulară, cari au de scop educația tineretului.

Această lege a fost reformată prin *decretul lege din 7 Octombrie 1937* pentru înființarea *Străjei Țării*, care întinde cadrele vechiului O.E.T.R. și îl înglobează sub numele de *Straja Țării*, ca o grandioasă instituție, în organizația generală a Statului.

Această înjghebare românească de promovare a tineretului are drept lozincă metodologică: în doc-

trină — centralizare; în acțiune — descentralizare, ceea ce înseamnă că pe tot cuprinsul țării, unde funcționează o unitate străjerască, aceeași doctrină, aceleași principii, constituie firul conducător. Practica ei, însă, în afară de programul minimal obligatoriu, poate diferi pe regiuni, obiceiuri, posibilități.

ORGANELE DE CONDUCERE

Unitatea de doctrină, de principii și de execuție, nu se poate obține decât sus, în vârful piramidei instituției, nu veghează un for competent, care să fixeze pentru o perioadă de timp principiile generale de acțiune precum și un organ de execuție, pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor luate.

De aceea Comandamentul Suprem al Străjeriei, sau Marele Străjer, Majestatea Sa Regele, s'a înconjurat de un mănunchi de oameni, constituind *Consiliul Superior de Îndrumare*.

Din acest consiliu fac parte: a) Patriarhul României, b) primul ministru al Țării, c) ministrul Educației Naționale, d) ministrul Apărării Naționale, e) ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, f) ministrul de Finanțe, g) comandantul Străjei Țării, h) administratorul Casei Școalelor și a Culturii Poporului și o serie de personalități marcante din viața culturală a țării desemnate de M. S. Regele.

Compunerea acestui consiliu, care dă directivele generale, prescrie metodele și programele de lucru, este o garanție puternică pentru îndrumarea și educația tineretului.

Atribuțiunile Consiliului Superior de Îndrumare, când lucrează sub președinția M. S. Regelui, sunt numai îndrumătoare, în legătură cu realizarea scopurilor fundamentale ale Străjei Țării.

În executarea atribuțiilor sale de ordin administrativ și financiar, Consiliul Superior de Îndrumare lucrează sub președinția primului ministru.

Hotărârile Consiliului Superior de Îndrumare al Străjei Țării, în chestiunile a căror execuție depășește posibilitățile comandamentului, sunt executorii pentru ministerul sau autoritatea respectivă, din momentul comunicării procesului-verbal al acestui consiliu.

Organul de conducere și administrare al Străjei Țării este comandamentul său, care se compune din:

a) Comandantul Suprem, M. S. Regele;
b) Comandantul Străjei Țării, numit prin înalt decret regal, la propunerea Consiliului Superior de Îndrumare, care devine inamovibil din momentul numirii, având în ceea ce privește conducerea și administrarea Străjei Țării, același drept de decizie pe care îl au miniștrii în conducerea ministerelor.

Comandantul are salariul și indemnizațiile unui ministru secretar de Stat.

c) Comitetul permanent, desemnat de către Consiliul Superior de Îndrumare, compus din trei persoane, din sânul său, care formează pe lângă comandantul Străjei Țării, comitetul consultativ al acestuia, pentru toate chestiunile asupra cărora găsește necesar, în interesul instituției, a-l cere avizul.

Avisele sale sînt normative, fără a fi obligatorii pentru comandant.

În cazul în care comandantul convoacă comitetul permanent, pentru soluționarea chestiunilor de ordin urgent, în împrejurări în care Consiliul Superior de Indrumare nu poate fi întrunit, acest comitet poate da decizii executorii.

Comandantul poate delega o parte din atribuțiile sale, temporar, oricărui din cei trei membri ai comitetului permanent.

d) Statul Major al comandantului, care se compune din direcțiile, inspectoratele și serviciile necesare conducerii și administrației centrale a tuturor instituțiilor și asociațiilor componente ale Strajei Țării.

e) Comandamentele teritoriale, necesare încadrării întregului tineret, precum și a instituțiilor componente ale Strajei Țării: centrele de inițiere și perfecționare a comandanților, taberele, coloniile și școlile străjerești.

Pentru controlul, coordonarea și îndrumarea tuturor unităților de pe întregul teritoriu străjeresc, Straja Țării are la dispoziție astăzi un număr de 7 inspectori generali străjerești și anume: 3 inspectori generali teritoriali, 3 inspectori generali de specialitate (sanitar, administrativ și sportiv) și o inspectoare generală feminină pe întreaga țară. Țara s'a împărțit în primul rând în 25 ținuturi. Fiecare ținut cuprinde organizațiile străjerești de pe raza a 2—3 județe. Ținutul a primit o denumire luată din istoria și geografia țării; așa avem de pildă ținutul Codrilor, Bârsei, Crișurilor, Plăeșilor, Voevodatelor.

Uniunea Federațiilor Sportive Române (U.F.S.R.), precum și toate federațiile și societățile sportive din țară, sunt conduse de către Straja Țării. Președinții, precum și jumătate din membrii comitetelor de conducere ale U.F.S.R. și federațiilor sportive din țară, sunt numiți de către Straja Țării.

Prin derogare dela dispozițiile legii persoanelor juridice, calitatea de « persoană juridică » pentru aceste asociații se acordă, se reconfirmă și se revocă prin înalt decret regal, în urma avisului conform al Strajei Țării.

Acest avis se dă de către o comisie specială compusă din 5 persoane, numite de către comandantul Strajei Țării, care face parte de drept din ea, în

VIATA STRĂJERESCĂ A MĂRII SALE MARELUI VOEVOD MIHAI

calitate de președinte, capul contenciosului Strajei Țării și un delegat al ministerului de interne.

Tot această comisie este chemată a decide în primă și ultimă instanță în eventualele litigii de ordin tehnic sau administrativ ale organizațiilor supuse controlului Strajei Țării.

Acordarea, reconfirmarea și revocarea personalității juridice, constituiesc acte discreționare.

FONDURILE

Straja Țării are autonomia financiară, putând dispune liber de veniturile sale în limitele unui buget aprobat de Consiliul Superior de Indrumare.

Ministerele, regiile, administrațiile autonome, județele și comunele sunt obligate a pune la dispoziția Strajei Țării, terenurile, materialele, localurile, etc., necesare realizării programului său.

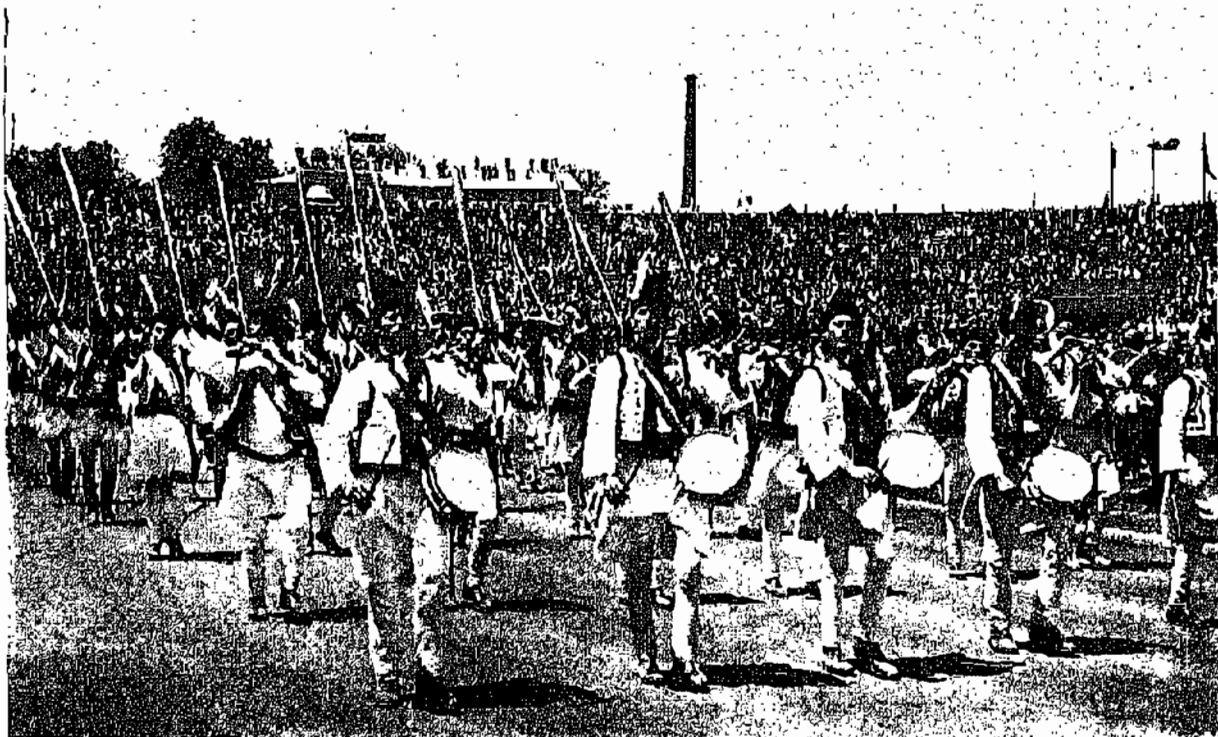
Județele, municipiile și comunele sunt obligate a înscrie în bugetul lor anual subvenții pentru Straja Țării, egale cu cel puțin 0,50% din bugetul lor general de cheltuieli. Aceste subvenții vor fi încasate din oficiu, prin Ministerul de Finanțe, și vărsate Strajei Țării.

Conturile de gestiune privind executarea bugetului, precum și inventarul Strajei, sunt supuse verificării Înaltei Curți de Conturi.

Straja Țării și unitățile sale componente sunt scutite de orice dări sau taxe către Stat, județ și

CENTRUL DE ÎNȚIERE BREAZA

ARCAȘI — 8 Iunie 1937

comună. Corespondența, actele, registrele, chitanțele și borderourile sale sunt scutite de asemenea taxe de orice fel, fixe sau proporționale.

FORMAȚIUNILE STRĂJEREȘTI

Legea cuprinde sub protecția ei tineretul de ambe sexe. El este constituit în Marea falangă a Străjerilor, sub comanda M. S. Regelui. Aceasta cuprinde toate organizațiile cu preocupări de educație a tineretului român. Ea se împarte în două falange:

1. *Falanga Străjerilor*, cuprinde băieții dela 7-18 ani.

2. *Falanga Străjerelor*, cuprinde fetele dela 7-21 ani.

Afară de aceste două unități distincte ale tineretului școlar, mai sunt subordonate Mării Falange:

a) *Asociația Creștină a Femeilor (A.C.F.)* care cuprinde străjerele ucenice și funcționare, eșite de sub obligația școlară,

b) *Asociația Creștină a Tinerilor (A.C.T.)* cuprinzând pe toți tinerii ucenici și funcționari comerciali aflați în afara obligațiilor școlare,

c) Străjerii și străjerele asociațiilor de cultură și gimnastică din Transilvania — *șoimii și șoimanele*,

d) Străjerii și străjerele asociațiilor de cultură și gimnastică din Bucovina — *arcașii și arcășișele*,

e) Diferitele federații sportive grupate în Uniune.

Firea lucrurilor a impus a se da elementului feminin o organizație proprie sub denumirea de *Falanga Străjerelor*, și un program întru câțiva diferit de al băieților.

Mai ascultătoare și mai cumințe decât băiatul, care, în regulă generală, este un expansiv, fata dotată cu mult simț casnic, se încadrează de minune în această organizație a Străjeriei, adâncind în

special latura gospodărească, căutând a difuza gândurile unei bune gospodării în populația rurală, susținerii familiei, a întăririi credinței și a tradițiilor.

Tot secretul organizației străjerești constă în sistemul celular.

Dacă prima unitate, celula, este bine organizată, îndrumată, supravegheată omogenă și dacă dă rezultate bune, atunci tot organismul funcționează normal. Această celulă, primul atelier de muncă, îl formează 6 străjeri constituind *cuibul*. Cu el începe organizarea.

Copiii se grupează în cuib, de obicei, după legături de prietenie, afinități sufletești, norme de conduită. Ei își aleg pe șeful sau șefa de cuib, care este un exponent al tuturor, conștient de mica misiune ce i s'a încredințat și datorii ce-i incumbă.

Cuibul este cea mai mică celulă de lucru, în care colectivul apare în evidență, sau cum se spune în doctrina străjeriei: *celula mică de sincronizare a individului cu interesul colectiv*.

Trei până la șase cuiburi formează o *grupă*, iar 6 până la 15 cuiburi formează o *centurie*, corespunzătoare unei clase.

Două sau mai multe centurii formează un *stol*, pe lângă o școală, fabrică, instituție, întreprindere, etc.

Stolul este prima unitate administrativă, care are un pavilion ce se ridică cu ceremonialul prescripționat la începutul fiecărei săptămâni de muncă, și se coboară când activitatea ia sfârșit.

Stolurile dintr-o localitate formează o *cohortă*, iar cohortele dintr'un județ formează *Legiunea*.

Toate legiunile constituie *Falanga de Străjeri* și *Falanga de Străjere*.

PRINCIPIILE DE VIAȚĂ STRĂJEREASCĂ

Prima grijă a Înaltului Ctitor al Străjeriei a fost să pună la baza programului său de educație a tineretului învățătura noastră bisericească. Așa, a introdus în toate ceremonialele străjerești, la loc de cinste, rugăciunea și cântarea în cor a lui «Tatăl nostru», a pus în programul săptămânal străjeresc, tălmăcirea unui verset din Sfânta Scriptură.

Astfel întreaga activitate educativă a Străjeriei se află în strânsă legătură cu Biserica. Ea caută să formeze din copiii neamului bunii creștini, iubitori de Biserica vie a lui Christos.

Străjeria captează toată energia tineretului, canalizând-o spre acțiuni de interes național și social.

Cultul pentru tradiții, pentru faptele eroilor, pentru patrie, drapel și Rege sunt adevărate puncte de foc în programul vieții de străjer.

Străjeria caută deasemenea să dezvolte și deprinderi de înaltă concepție socială ca, munca de propășire a satului, camaraderia, devotamentul civic, respect și venerație pentru bunurile publice, pentru purtătorii de demnități în Stat, preoții, cărturarii și bătrânii satului.

Orice năzuință spre bine în Stat se reține și asupra viitorului: străjeria ajută într-o măsură și pregătirea tineretului, pentru ca la timpul oportun să știe să facă față atacurilor inamice.

Totuși, adăugăm că străjeria nu urmărește pregătirea militară, căci aceasta cade în sarcina pregătirii premilitare și a organelor armatei.

Dar îndeplinirea întocmai a programului străjeresc va duce neapărat la o schimbare a felului de a fi al copiilor: îi va deprinde cu viața ordonată, le va dezvolta disciplina minții, le va oțeli trupurile.

Din practica doctrinei străjerești, un om nou se va naște — omul eroic al României de mâine.

DISTINCȚIUNILE STRĂJEREȘTI

Decretul lege din 7 Octombrie 1937 înființează următoarele distincțiuni străjerești care vor fi conferite:

1. De către M. S. Regele prin înalt decret regal:

a) «Pro virtute», o singură clasă, pentru răsplătirea faptelor de deosebit curaj sau jertfă de sine;

b) Ordinul «Straja Țării», patru clase, pentru deosebite fapte și mari realizări străjerești, care se conferă numai comandanților străjeri confirmați;

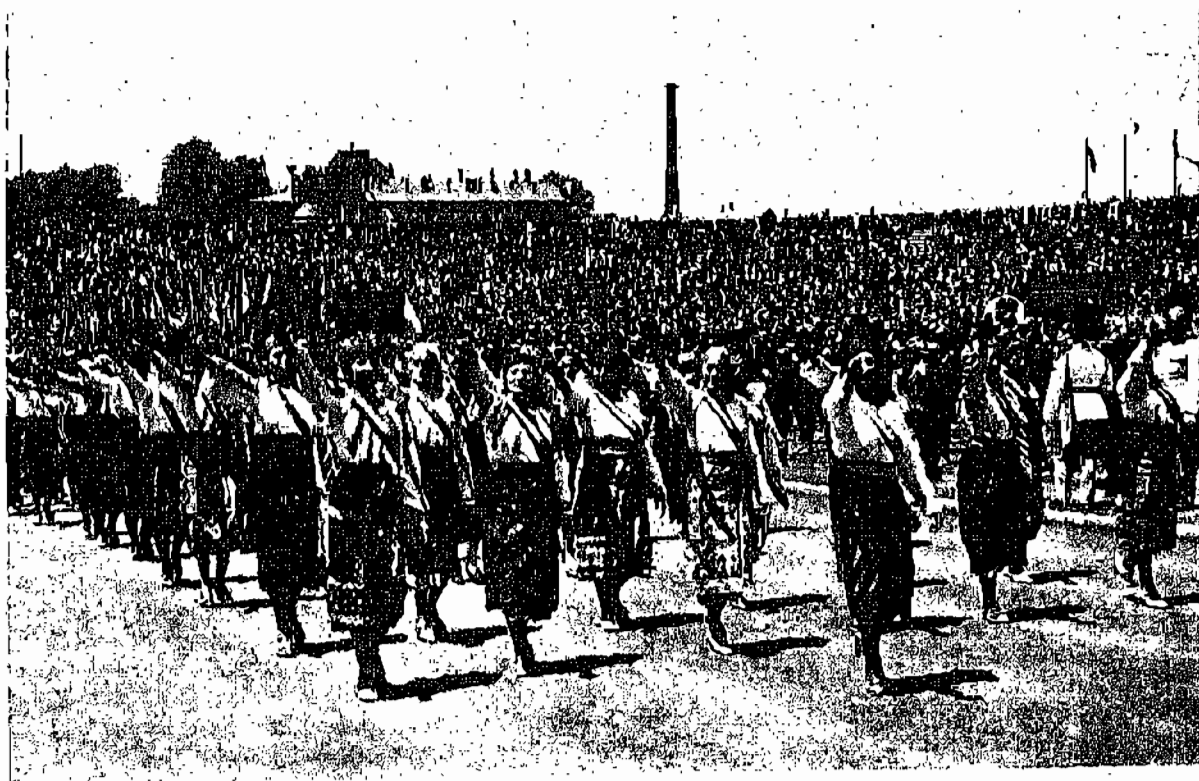
c) Ordinul și medalia «Meritul Cultural», pentru străjerie.

2. De către comandamentul Strajei Țării:

a) «Meritul Străjeresc», trei clase, se conferă tuturor persoanelor care au sprijinit sau au adus servicii reale Strajei Țării;

b) Medalia «Straja Țării», trei clase, se conferă, pentru deosebite fapte străjerești, tineretului care face parte în mod efectiv din unitățile Strajei.

l. s. și g-ra l. m.

SĂNĂTATEA PUBLICĂ ÎN ROMÂNIA

I. LEGISLAȚIA SANITARĂ

Odată constituită, societatea își legitimează actul de a decreta normele privitoare la sănătatea publică, intervenind astfel direct, fie în raporturile dintre oameni, fie în viața lor intimă, printr'un drept natural de auto-apărare.

Aceste norme apar, la origine, bazate pe observații cu totul empirice, și de cele mai multe ori ca parte integrantă din domeniul preceptelor religioase. Târziu de tot, când viața Statului ca entitate politică e mai bine definită, normele privitoare la viața indivizilor și la raporturile dintre ei, în sânul colectivității, sunt concretizate în dispoziții autoritare, denumite *porunci*, *decizii*, *legi*, *regulamente*, etc.

Primele măsuri cu caracter de legi sanitare au fost determinate de contagiunile în masă ale populației. Ciurma, paludismul, lepra, sifilisul au fost primele cauze cunoscute care au determinat societatea să ia măsuri de apărare cu caracter de profilaxie.

Prevenirea bolilor și-a cucerit un loc din ce în ce mai de seamă în legislația sanitară, iar marea importanță pe care a căpătat-o și care i se acordă în zilele noastre, este strâns legată mai ales de descoperirea microbilor și a legilor după cari viețuiesc.

În ceea ce privește legislația sanitară a țării noastre, ea a avut o evoluție condiționată de organizarea administrativă a țării. Putem spune că țara noastră nu a suferit de o lipsă legislativă, în nici una din epocile în care a existat o administrație de Stat bine definită; din contră, legislația sanitară a României s'a prezentat uneori ca prea înaintată față de starea socială și economică a populației.

EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI SANITARE

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Ca și în celelalte țări europene, înainte de așezarea lor definitivă sub formă de state organizate cu instituțiuni de ordin colectiv, medicina s'a practicat la poporul nostru, de către empirici, recrutați printre preoți, fruntași și bătrâni ai satelor.

Încetul cu încetul, experiența colectivă și — probabil — și unele ecouri, venite din țări în care începuseră să se infiripeze doctrinele medicale științifice, încep să se concretizeze în idei generale transcrise în legislația principatelor românești.

Prima măsură sanitară de interes obștesc pe care o cunoaștem a fost luată de Alexandru Lăpușneanu; acesta în 1577 a cerut să se aducă dela Brașov un medic care să se ocupe numai de sănătatea publică ¹⁾.

Mai târziu (1640), Pravila Bisericească cea mică dela Mănăstirea Govora, pe lângă alte preocupări de ordin social, cuprinde o serie de precepte sanitare sub forma de sfaturi adresate bunilor creștini. Cei ce nu le țineau comiteau un păcat, care nu se ierta decât după îndeplinirea anumitor canoane, prescrise pentru fiecare călcare a poruncilor respective. Este interesantă mai ales următoarea dispoziție privitoare la igiena apei de băut:

« Iară în puțul sau fântâna ceaia ce nu cură apă într'însa, și într'însul va cădea o gadină oarecari, să se vearse dintr'acea apă trei vedre și așa să bea, iară de va petrece în zile multe și va putrezi într'însul, să vearse dintr'însul 40 vedre de apă și să-l sfințească și atunci să bea dintr'însul; iară apa lui de va cura afară, nemica nu ne vatemă unile ca acealia ».

Pravilele lui Vasile Lupu (1646) și Matei Basarab (1652) cuprind o adevărată legislație sanitară. Pe lângă dispozițiile pur sanitare, aceste pravile mai prescriu și sancțiuni, uneori extrem de severe, pentru cei ce nu ar ține seamă de ele. Ilustrativă pentru concepția legislatorului de atunci este următoarea dispoziție din Pravila lui Matei Basarab:

« Când cel rănit va să se tămăduiască cu descân-tece și cu farmece atunci el singur este vinovat morții și fără numai de va fi rana de cele de moarte și vracii se vor fi părăsit, zicând că nu se va tămădui, atunci de nevoie se va chema și fermecătoare și descântătoare ».

Mai departe, aceeași pravilă are dispoziții de adevărată medicină legală. Astfel, sub titlul de « Seme-nele nebunului », cetim:

« Pentru ca să-l cunoască judecătorul că adevărat este nebun să întrebe pe vraci, cari foarte lesne îl vor cunoaște de va fi nebun adevărat ». Sau:

« Când va zice vraciul că e o rană de moarte sau nu de moarte, îl vom crede; mai vârtos când se va afla că vraciul e dascăl, cum le zice acestora *doftori*, atunci se crede și mai bine decât ar fi altul mai prost bărbierariu sau descântătoriu. Când va zice vraciul cum cutare armă n'a făcut rană de moarte

¹⁾ Vezi Analele Academiei Române T. XVIII pag. 20.

și mărturiile vor zice că rana nu e de moarte, mai crede-se-va vraciul decât mărturiile. Orice va zice vraciul vom crede pentru rană ».

Iar Pravila lui Vasile Lupu prevede:

« Oricine va avea otravă, de o va fi făcând sau o va fi vânzând, și de se va prileji să otrăvească pe cineva, acesta să se certe după cum va fi voia județului ».

Și, mai departe:

« Orice va zice vraciul vom crede pentru rană, măcar de nu s'ar giura sau de-ar fi vraciul și jidlov sau și de altă lege, atunci vom crede mai mult. »

« Cel ce ascunde boșiturile omului celui bolnav și nu le arată la vraciu să le vază, face prepus cum să-l fi otrăvit pre bolnav ».

Atât Pravila de la Govora, cât și Pravilele lui Vasile Lupu și Matei Basarab, mai conțin o serie de dispoziții interesante pentru acea vreme, cu privire la protecția copiilor, pruncucideri, avort, perverșivități, maladii venerice, etc. Din aceste dispoziții rezultă, cu deosebire, importanța ce se dă medicului, vraciul nefiind altceva decât un cunoscător al bolilor și al modului de tămăduire a lor. În Pravila lui Matei Basarab vedem chiar că se încearcă a se face deosebire între vraciul simplu și vraciul dascăl, denumindu-l pe acesta din urmă « doșlor ». Tot pentru respectul și consacrarea primatului științei, Pravila lui Matei Basarab caută să interzică practica vrăjilor și farmecelor în domeniul sănătății, admitându-le numai în cazuri cu totul excepționale, când « vracii se vor fi părăsit, zicând că nu se va tămădui, atunci de nevoie se va chema și fermecătoare și descântătoare ».

Începând din secolul al XVIII-lea, pe lângă dispozițiile din pravile, sănătatea publică este apărută și de nouile instituții spitalicești, a căror funcționare avea la bază anumite regulamente, aprobate și întărite de Domni. Domnii se interesează în permanență de buna funcționare a spitalelor, intervenind cu porunci, oricâte ori activitatea lor lăsa de dorit.

Deosebit de aceasta, Domnii mai luau o serie de dispoziții de ordin sanitar, dintre care unele au chiar caracterul de măsuri preventive. Astfel, în legătură cu fabricarea și comercializarea țuicii și a altor « otrăvuri » alcoolice, domnii munteni și moldoveni, au dat o mulțime de porunci în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, toate oglindind în primul rând grija de sănătatea poporului. Constantin Moruzi ilus-

trează admirabil această grijă afirmând într-o poruncă a sa din 1777 că « la domnia mea nu este alt lucru mai mare și mai dăruitor al Țării decât viața și sănătatea locuitorilor ce ne-a încredințat Dumnezeu ».

În aceeași ordine de lucruri, prin diverse « pitacuri » domnești, datorite principilor Alexandru Ipsilanti, Constantin Hangerli, Ioan și Nicolae Caragea, Scarlat Calimachi, Mihail Șuțu, s'au stabilit îndatoririle medicilor, controlul activității lor, modul de înființare și funcționare a farmaciilor, controlul farmaciilor, regularizarea cursului apelor, « altoirea » copiilor, cum și o serie de dispoziții privind prostituția. S'au creat lazarete pentru izolarea leproșilor și a ciurmaților și s'a instituit *Epitropia Obștirilor*, operă a lui Mihail Șuțu, Domnul Țării Românești, din 1780. *Epitropia Obștirilor*, pe lângă atribuțiile cu caracter social, avea o serie de atribuții privitoare la supravegherea și asigurarea sănătății obștești. Tot Mihail Șuțu a creat în 1784 postul de « arhiatros » al Bucureștilor, medicul primar al Capitalei, însărcinat cu supravegherea sănătății populației și cu căutarea bolnavilor săraci. Primul medic numit în

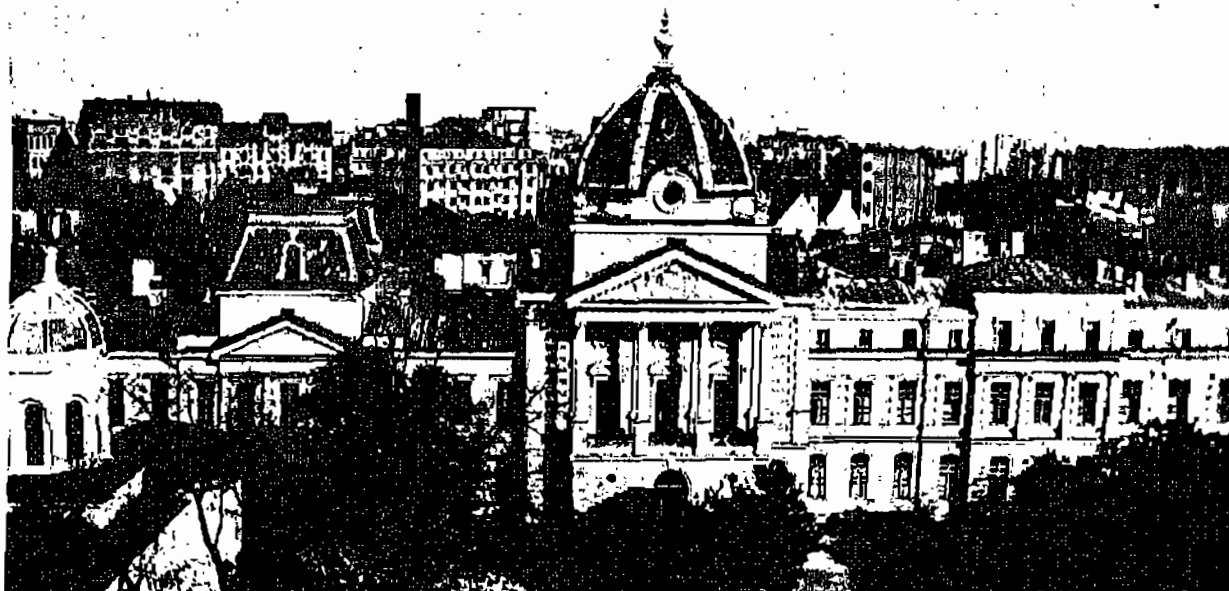

IASI. SPITALUL SPĂNTU SPIRIDON
Desen de L. Rey. Din Album de douze vues de la ville de Iassy, 1845

această funcție a fost doctorul Dimitrie Caracaș, căruia i-a urmat fiul său, Constantin.

Alexandru Moruzi crează, mai târziu, în 1793, un post de « doctor al obrazelor scăpătate » plătit din cutia milelor, iar Scarlat Calimachi întemeiază « Casa Doștorilor », stabilindu-i anumite venituri, din cari urmau să fie retribuiți un număr de medici, cari « să alerge cu sârguință la trebuințele nu numai ale bolerilor ci și la săraci și ticăloși ».

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Alexandru Ipsilanti în Muntenia și Constantin Ipsilanti în Moldova, aduc o nouă reglementare a veniturilor cutiei milelor, din care era susținută aproape întreaga activitate sanitară publică, afară de aceea datorită particularilor. Tot în acest timp Alexandru Moruzi (1793—96) instituie trei doctori ai poliției, plătiți de Stat, ale căror atribuții erau: consultarea gratuită a săracilor, supravegherea generală a stării sanitare a Capitalei, inspecția piețelor de alimentare, a farmaciilor, a activității chirurgicalilor. În cazuri excepționale aceștia trebuiau să plece în provincie, pentru cercetarea cauzelor epidemiei și combaterea lor. Pentru soluționarea chestiunilor de interes general, cei trei medici ai poliției se întruneau și lucrau împreună, alcătuind o adevărată comisie medicală. Atât modul de constituire a acestei comisii, cât și atribuțiile ei,

SPITALUL COLIȚEA DIN BUCUREȘTI

ne îndreptățesc să o considerăm ca fiind întâia comisie sanitară a principatului muntean.

Totuși, în tot acest răstimp, în afară de privilegii lui Matei Basarab și Vasile Lupu nu există altă măsură cu caracter de legislație sanitară. Atât Codicele lui Caragea (1818) cât și cel al lui Calimach din acelaș an, nu cuprind nici o dispoziție de ordin sanitar, această categorie de măsuri continuând să se ia și să se aplice prin porunci domnești, până la Regulamentele Organice.

Înainte de Regulamentele Organice, Divanul Munteniei a întocmit, în 1830, un regulament — întâiul regulament sanitar în Țara Românească — prin care se căuta să se stabilească modul de funcționare a spitalelor. Nu a ajuns însă să se aplice fiind abrogat de Regulamentele Organice.

Tot în această vreme, Muntenia și Moldova fiind bântuite de ciumă, Generalul Kisseleff a luat primele măsuri sanitare pentru izolarea bolnavilor și pentru oprirea con agiunii.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA LEGEA SANITARĂ DIN 1874

Regulamentele Organice, aplicate începând din 1832, constituie întâia legislație completă pe baza căreia Principatele Române s-au dezvoltat sub toate raporturile. Din punct de vedere sanitar, ele sunt primele legiuri în cari cuocerile științifice capătă o largă înțelegere și o deplină aplicare, atât în ce privește medicina pur curativă, cât și igiena publică și prevenirea bolilor. Mai mult chiar, prin deosebita importanță pe care o acordă profilaxiei, Regulamentele Organice se așează cu toată autoritatea între legiurile cele mai înaintate din acea vreme.

« Ca să se păzească Valahia de biciul nepraznic al boale a ciumii, se va așeza pe marginea d'astungă a Dunării un cordon de sănătate nestrămutat ». Așa începe capitolul VI din Regulamentul Munteniei. Linia cordonului de sănătate era alcătuită din trei carantine mari, din patru « de al ducilei raug » și din patru mici contoare pentru schimburile zilnice de lucruri dintre populația de pe cele două maluri ale Dunării. Atât carantinele mari, cât și cele mici, pe lângă personalul administrativ, mai aveau și câte un medic.

Tot prin Regulament s-au stabilit locurile unde se mai să funcționeze carantinele și contoarele cum și atribuțiile și modul lor de funcționare. Nici o marfă, nici un călător venit de peste graniță nu putea să păsească pe pământul țării, înainte de a se fi supus tuturor măsurilor de desinfecare.

Întreg cordonul sănătății pe uscat era pus sub paza miliției « *dela hotarul austrieccese până unde se varsă Siretul în Dunăre* » iar pe apă era puzat de « *18 caice într'armale* ».

Pentru a îngriji, în interiorul Principatelor, de sănătatea populației, Regulamentele institue, sub purtădenția Ministrului Trebilor din Lăuntru, câte un *Conseilul al Sănătății*, atât în Muntenia cât și în Moldova, fiecare fiind compus din « *un mai mare inspector, de un al doilea inspector și de un mai mare doctor* », cu sediul în capitalele celor două principate. Mai marele inspector, numit de Domnul Țării Românești, era capul ambelor comitete. Aceste comitete aveau să supravegheze atât modul de funcționare a carantinelor cât și aplicarea « fără cusur » a măsurilor ce s-au luat pentru sănătatea obștei. Totodată, acestea aveau să stabilească orice nouă măsură pentru asigurarea sănătății populației.

Pentru ca sănătatea din lăuntrul principatelor să poată fi de aproape supravegheată, regulamentele organice instituiau în Muntenia 6 circumscripții sanitare (cu sediile la Craiova, R. Vâlcea, București, Pitești, Buzău, Ploiești) iar în Moldova 5 (cu sediile la Botoșani, Iași, Roman, Bârlad, Galați). Acestea, prin atribuțiile și modul lor de organizare, pot fi considerate ca începutul organizației sanitare județene de astăzi.

Dintre atribuțiile cele mai însemnate ale medicilor acestor circumscripții menționăm, mai ales, vaccinările antivariolice, combaterea epidemiilor, luarea măsurilor pentru asigurarea salubrității locuințelor, asanarea localităților, etc. Erau dispoziții legislative formulate cu atâta bun simț, încât se află și astăzi, firește într-o formă nui dezvoltată, în legislația sanitară.

Ispravnicii fiecărui județ aveau să supravegheze sănătatea populației și să raporteze doctozilor din fruntea circumscripțiilor lor. Cu și carantinele, circumscripțiile sanitare erau puse sub controlul și îndrumarea comitetelor sănătății din cele două principate.

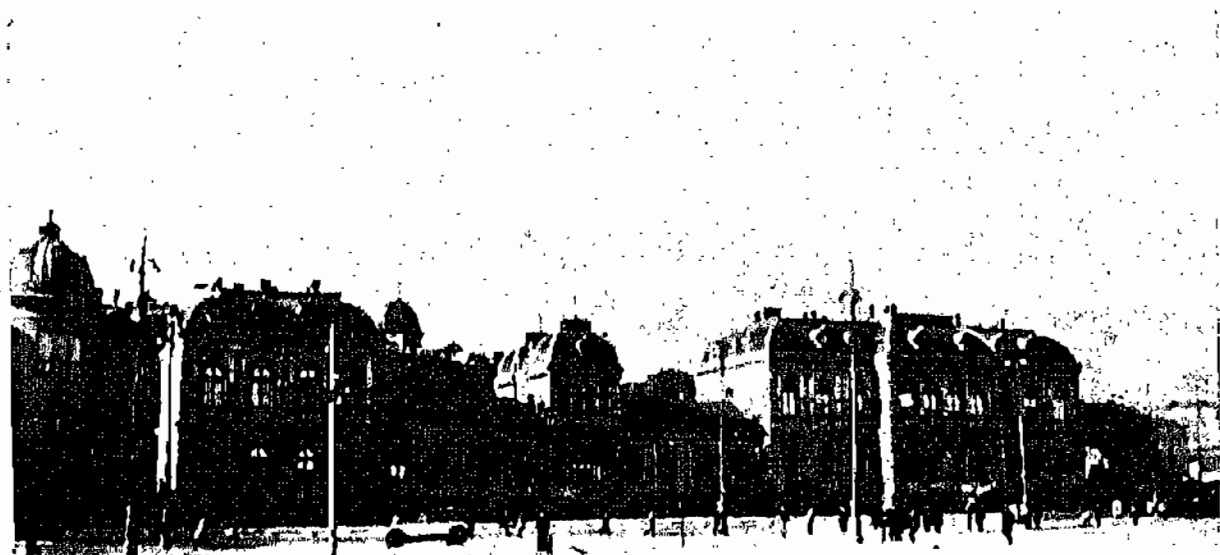
Regulamentele Organice însă nu cuprind numai dispoziții de ordin pur medical ci și o serie de dispoziții relative la asistența socială. Astfel, ele se ocupă de casa milelor, de orfanotropii, etc.

Pe baza Regulamentelor Organice s'au întocmit și pus în aplicare o serie de regulamente, dintre care cele mai de seamă au fost următoarele: *regulamentul pentru îmbunătățirea și paza rânduielii în poliția Bucureștilor* (1831), care din punct de vedere sanitar, împarte Bucureștiul în cinci plăși sanitare, puse sub conducerea a câte unui medic. Aceștia aveau nu numai atribuții de ordin terapeutic, ci și atribuții de poliție sanitară, fiind obligați să inspecteze piețele de alimente cel puțin odată pe săptămână, să inspecteze spitalele cel puțin odată pe lună, farmaciile cel puțin de 2 ori pe an, cum și să cerceteze diplomele noilor doctori, ale farmaciștilor și chirurgilor, și să le dea autorizație de liberă practică.

Deosebit de acest regulament, s'au mai întocmit și pus în aplicare: un *regulament pentru funcționarea spișeriilor* (farmaciilor) în 1832; un *regulament pentru funcționarea spitalelor* în 1835; un *regulament pentru instituirea vaccinării obligatorii în Muntenia*; un *regulament pentru instituirea vaccinării obligatorii în Moldova*, în 1847.

În urma Regulamentelor Organice numărul medicilor oficiali s'a înmulțit, stabilindu-se câte unul pe fiecare județ. Pe de altă parte unele elemente, cu o deosebită pregătire în domeniul medical, au contribuit la crearea și dezvoltarea corpului medical în România. Astfel au fost: doctorul Davilla, adus în 1853 dela Paris de *Barbu Știrbey* cu scopul precis de a organiza serviciul sanitar în România; doctorul Kretzulescu, creatorul Școlii de Felceri (chirurgi) în 1841, care sub impulsul lui Davilla a devenit în 1857 Școala națională de Medicină, iar în 1869 a fost ridicată la rangul de Facultate; doctorul Felix, cel mai prețuit colaborator al lui Davilla, un profund cunoscător al mediului nostru social și al problemelor de igienă publică, etc. Pe de altă parte, o serie de societăți și cercuri științifice non create, au contribuit în cea mai largă măsură la dezvoltarea legislației sanitare, în perioada care începe cu regulamentele organice până în preajma războiului mondial.

Sub influența elementelor de mai sus, organizația sanitară a țării și-a schimbat cu încetul aspectul inițial, căpătând o înfățișare din ce în ce mai potrivită cu realitățile. În 1862 comitetul sanitar din Muntenia se contopește cu cel din Moldova și formează împreună o Direcție Sanitară la București, pe lângă care funcționa un Consiliu Medical Superior, compus din 9 membri. Tot în 1862 se crează serviciile medicale de plasă și câte un consiliu de igienă în câteva din orașele cele mai însemnate. Prin regulamente s'au stabilit, în acest timp, normele pentru acordarea dreptului de liberă practică a medicinei, normele de selecționare prin

SPIITALUL, BRÂNCOVENESC DIN BUCUREȘTI

concurs a personalului sanitar; normele de acordare a consultațiilor gratuite în spitale, etc.

DELA 1874 PÂNĂ LA 1910

Legea Sanitară din 1874 se caracterizează prin consacrarea tuturor principiilor stabilite de Regulamentul Organic, pe cari nu face decât să le desvolte adaptând nouilor realități sociale cuceririle din domeniul medical. Serviciile sanitare locale rămăneau, mai departe, sub dependența directă a Ministerului de Interne. Fiindcă o descentralizare completă nu putea să fie consacrată, pentru a se putea lua totuși unele măsuri cu caracter local legea acorda consiliilor comunale anumite drepturi în ceea ce privește asigurarea mijloacelor financiare necesare bunei organizări sanitare locale, cum și cu privire la numirea și selecționarea personalului medical. Legea mai instituia, pe lângă Ministerul de Interne, un *Consiliu Medical Superior*, cu atribuții consultative, iar pe lângă fiecare prefectură de județ și în 8 orașe mari ale țării, câte un *consiliu de igienă și de salubritate publică*.

În exercitarea atribuțiilor lor, potrivit legii din 1874, medicul primar al județului avea să lucreze în înțelegere cu prefectul; medicul primar al orașului era subordonat primarului, iar medicii de plasă erau sub ordinele medicilor primari de județe. În consecință, *Ministerul de Interne era autoritatea superioară a întregii organizații sanitare a țării*, iar împlinirea atribuțiilor sanitare de interes local revenea

nu numai corpului medical oficial, ci și organelor administrative: prefectii și primarii.

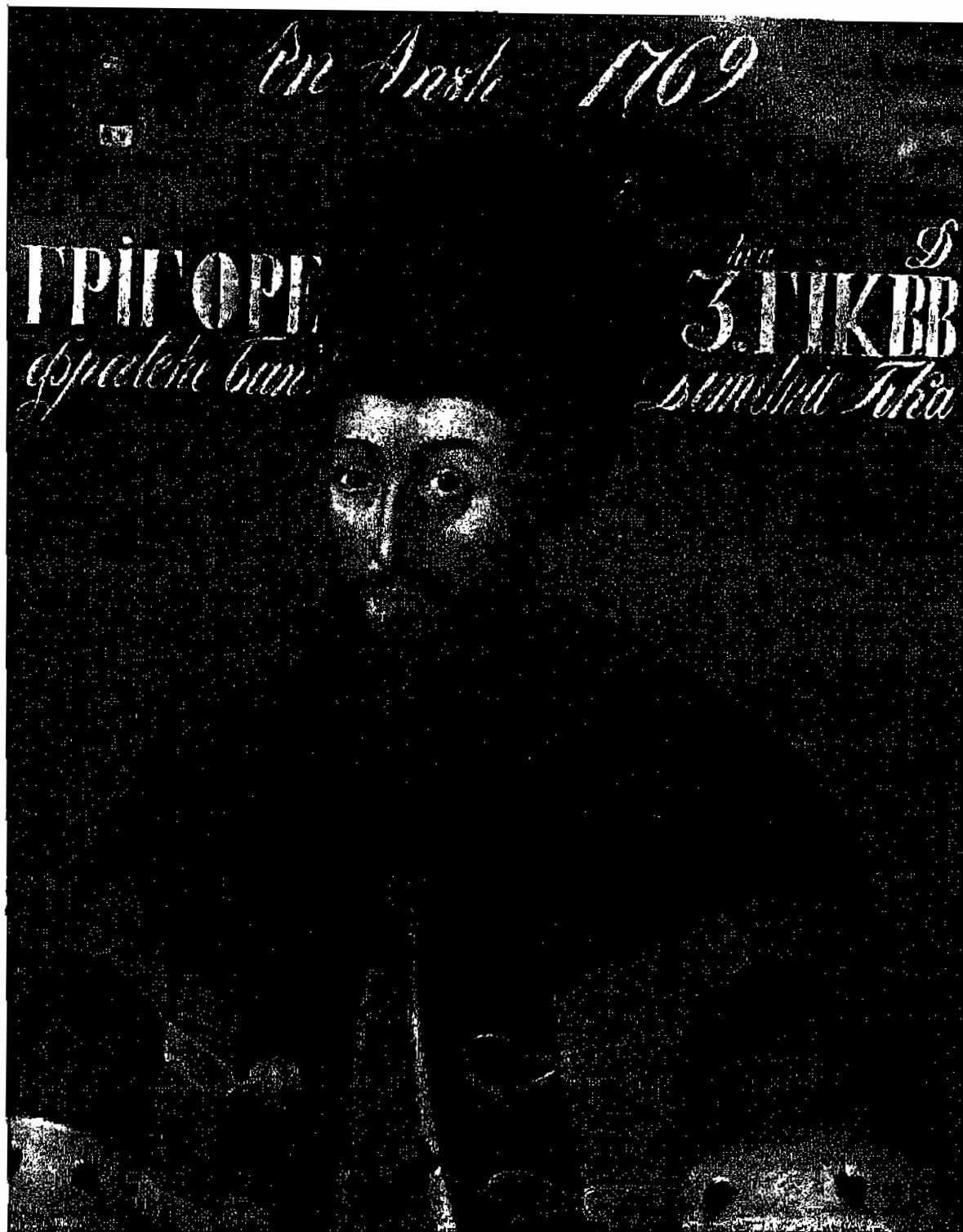
Iată deci că legea din 1874, pentru a remedia câteva din excesele centralizării, consacră în organizarea sanitară a țării principiile unei destul de largi descentralizări. Foloasele acestei descentralizări sunt constituite de faptul că libertatea de acțiune și de inițiativă a organelor locale îngăduie o mai temeinică și mai atentă cercetare a problemelor sanitare locale; afară de aceasta, descentralizarea face posibilă fixarea și aplicarea unui program de activitate pentru o durată mai lungă. Însă descentralizarea, așa cum a fost concepută de legea din 1874, prezintă și un mare neajuns: *dependența întregii activități sanitare locale de bugetele autorităților administrative locale*, alcătuite și votate de cele mai multe ori de persoane lipsite de orice competență în materie sanitară.

Legea mai cuprinde dispozițiuni cu privire la supravegherea practicării medicinei și funcționării farmaciilor; cu privire la igiena publică, poliția sanitară a alimentelor, băuturilor, locuințelor, atelierelor industriale insalubre, școalelor, etc. Totodată, prin ea se institue vaccinarea antivariolică obligatorie și gratuită a copiilor.

Sub influența principiilor cuprinse în Regulamentul Organic și în legea din 1874, au fost întocmite și puse în aplicare o serie de legi și regulamente cari fără să modifice în fond principiile acestora din urmă, înseamnă totuși unele progrese, ce pot fi legate de evoluția vieții sociale românești și de nouile cuceriri

SPITALUL FILANTROPIA DIN BUCUREȘTI

GRIGORIE III GHICA, DOMN AL MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
(FOT. UCIS DE TURCI ÎN 1777)
Pictură din colecția Eșeriei Spitalului Civil

științifice. Astfel, *legea din 1881* stabilește normele de organizare și funcționare a primelor *spitale rurale*; *legea din 1885* instituie în locul Consiliului Medical Superior un *Consiliu Sanitar Superior*; *legea din 1893* creează *Inspectoratul Sanitar* și dispune ca orașele și județele să aibă sau să subvenționeze cel puțin câte un spital fiecare, pentru îngrijirea populației lor și mai ales pentru îngrijirea populației rurale. Tot *legea din 1893* procedează la o nouă și mai completă *clasificare a industriilor insalubre* și instituie o serie de măsuri menite să apere sănătatea copiilor folosiți în industrie și a aceloror crescenți în afară de sânul familiei. Pe baza acestei legi, doctorul Felix a întocmit un regulament al *industriilor insalubre*, a cărui principală caracteristică este preocuparea de a asigura sănătatea în atelierele și fabricile devenite tot mai numeroase, în urma expirării convenției vamale cu Austria. Asemenea dispozițiuni nu putem fi cuprinse într-o lege sanitară al cărei principal obiectiv trebuia să fie organizarea sanitară generală și apărarea sănătății obștești. Însă, în ceea ce privește sănătatea femeilor și copiilor folosiți în industrie, regulamentul întocmit de doctorul Felix cuprindea dispoziții atât de înaintate, încât aplicarea lui a durat până în 1928, fiind extinsă în 1921 asupra întregii țări.

Tot sub influența vederilor legii din 1874, *legea din 1898* procedează la o nouă organizare sanitară. Pentru a se realiza noi avantagii de pe urma descentralizării, *legea* păstrează în sarcina Ministerului de Interne numai măsurile sanitare de interes general, iar cele de interes local sunt lăsate în sarcina organelor administrative locale: prefecții și primarii. Ca organe sanitare funcționează câte un *consiliu județean de igienă* și câte un medic primar pentru fiecare județ; câte un medic de plasă pentru fiecare prețură și medicii urbani pentru orașele mai însemnate. Totodată, județele și comunele sunt însărcinate cu înființarea de spitale și de sanatorii pentru bolile sociale. Pentru săraci se consacră principiul consultării gratuite în spitalele publice, iar organele spitalești sunt obligate, prin lege, să nu refuze nicio dată internarea gratuită în spital a oricărui suferind de o boală venerică.

Legea din 1898 se mai ocupă de toate problemele de igienă și anume: igiena industrială, igiena stabilimentelor publice, igiena alimentelor, instituind laboratorii și chimiști experți pentru analiza alimentelor, etc. În ce privește prostituția, *legea* stabilește o serie de norme pentru supravegherea prostituatelor cum și pentru îngrijirea lor gratuită în spitale.

În 1901 se crează, printr-o lege, *fondul epidemiilor*, a cărui alimentare urma să se facă dintr-o prelevare de 1/3 din fondul epizotilor, existent în acel an; în 1906 spitalele rurale sunt trecute de sub administrația județelor sub aceea a Ministerului de Interne; tot în 1906, printr-o lege, se crează un *fond pentru asistența sanitară a sătenilor*, a cărui alimentare urma să se facă din veniturile unei loterii de stat; în 1908 intră în vigoare o lege care dispune *concentrarea tuturor fondurilor sanitare* prevăzute în bugetele județelor și comunelor; începând din acest an, unitățile administrative locale urmează să înscrie

SPITALUL FILANTROPIA DIN BUCUREȘTI
Unul din pavilioane

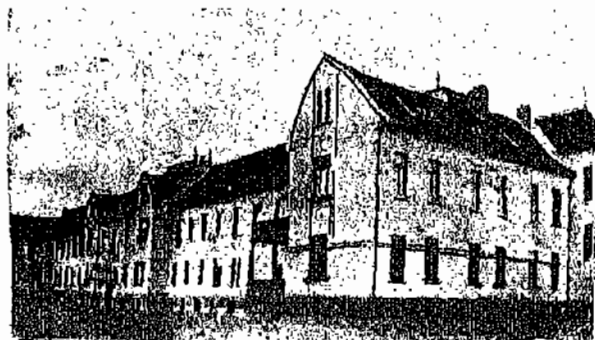
anual în bugetele lor, sumele prevăzute prin lege pentru fiecare unitate și să le verse Ministerului de Interne, pentru alcătuirea unui fond unic.

Atât măsurile luate de *legea din 1908* cât și cele luate prin *legea din 1906*, caută să înlăture unele neajunsuri ale descentralizării prea largi, consacrate de legile din 1874 și 1898, neajunsuri produse de incapacitatea organelor administrative în ceea ce privește îndeplinirea atribuțiilor de ordin sanitar cu cari au fost investite. Cu aceasta se încheie seria legilor sanitare puse în aplicare din 1874, până la *legea din 1910*, care înseamnă începutul unei noi epoci în istoria legislației noastre sanitare.

DELA 1910 PÂNĂ LA 1930

Deși legile de până acum înseamnă, fiecare, un real progres în domeniul organizației sanitare publice, din punct de vedere practic nici una din ele nu a dat rezultatele așteptate, mai ales în ceea ce privește profilaxia bolilor infecțioase și a bolilor sociale. Pe de altă parte, vederile legiuirilor noastre erau prea înaintate pentru slabele posibilități materiale de cari dispunea țara. Din această cauză, chiar textele legii erau obligate să consacre anumite dispoziții cari contrastau cu principiile ei. Astfel, prefecții, subprefecții și primarii, pe lângă calitatea lor de capi ai organizației locale, în organizația sanitară dețineau și unele atribuții pentru cari nu puteau fi indicate decât persoane cu o pregătire medicală corespunzătoare.

Legea din 1910, opera doctorului Ion Cantacuzino, pleacă dela constatarea tuturor nepotrivirilor dintre realitate și legiuirile de până acum și, căutând să înlăture toate lipsurile vechilor legiuri, dă autoritate deplină numai medicilor, în toate chestiunile de ordin sanitar public. Ca autoritate superioară de supraveghere, coordonare și îndrumare a întregii activități sanitare a țării, *legea* creează *Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar*, din Ministerul de Interne. Sub autoritatea acestei direcții și pentru administrarea și îndrumarea serviciilor sanitare regionale, se crează *inspectoratele regionale sanitare*, conduse de câte un medic inspector regional, care este organul de inițiativă și de autoritate al tuturor medicilor și organelor sanitare din regiunea sa.

SPITALUL DIN LUGOJ (SECȚIA MEDICALĂ)

Principiul fundamental al legii este o împărțire cât mai deplină a întregii activități sanitare, în cele două ramuri de mare însemnătate ale ei: medicina curativă și medicina preventivă sau igiena publică.

Pentru obținerea rezultatelor scontate, în ceea ce privește profilaxia și igiena publică, legea este pătrunsă de grija unei amănunțite organizări a mijloacelor materiale necesare. În acest scop, prevede crearea de spitale și pavilioane de izolare, înărmări rurale, laboratorii de bacteriologie regionale, cum și o serie de sancțiuni severe pentru contravenienții la obligativitatea declarării maladiilor epidemice.

Salubritatea rurală reține în chip deosebit atenția și grija legiuitorului din 1910, care crează *Casa Sănătății Publice Rurale*, cu menirea de a îngriji și supraveghea așimentarea cu apă potabilă a satelor, tăierea animalelor necesare consumului în condiții igienice, lupta contra paludismului și pelagrei, etc. Aceleași obligații le mai aveau autoritățile administrative comunale. Pentru asigurarea unor bune rezultate în ordinea medicinei curative, legea procedează la o radicală organizare a asistenței spitalicești.

Având în vedere că pentru obținerea unor bune rezultate de ordin curativ și profilactic este nevoie de o continuitate în activitatea organelor medicale, legea cuprinde o serie de dispoziții pentru garantarea independenței și stabilității medicilor.

Întreaga politică sanitară publică a rămas sub imperiul legii din 1910, până în 1930. Micile modificări ce au intervenit ulterior, în anii 1911 și 1913, nu au împiedicat aplicarea integrală a principiilor ei, atât în timpul războiului cât și în prima decadă de după războiul mondial.

Menționăm că în 1921 întreaga legislație sanitară din vechiul Regat a fost extinsă, printr-o lege asupra tuturor teritoriilor alipite. Aceiași lege a dispus trecerea sub controlul Ministerului Muncii și al Sănătății, a tuturor serviciilor sanitare și de asistență socială de pe lângă celelalte ministere.

Legea pentru unificarea administrativă din 1925, având la bază principiile de descentralizare administrativă, ia de sub grija

autorităților centrale o serie de atribuții sanitare de interes local, și le trece în sarcina serviciilor sanitare ale județului și comunei. Totodată prefecții și primarii sunt autorizați să ia unele măsuri pentru combaterea epidemiilor, controlul alimentelor și băuturilor și să constate contravențiile la legi, regulamente și dispoziții sanitare. Prin această învițuime a unor organe necompetente s'a făcut același pas regresiv în domeniul legislației sanitare publice, pe care l-am relevat și mai sus.

Caracterizând perioada dominată de legea sanitară din 1910 putem afirma că și de data aceasta medicina preventivă a deținut un loc secundar în preocuparea organelor de răspundere, cu toată consacrarea legală ce s'a dat principiilor ei; medicul rural, mai ales, era lipsit de cele mai elementare mijloace pentru combaterea și profilaxia bolilor infecțioase. Lipsurilor de ordin pur material li s'au adăugat și acelea provocate de insuficiența personalului tehnic specializat, care să poată corespunde acțiunii de ocrotire și de igienă publică.

LEGISLAȚIA ACTUALĂ

Legea Sanitară și de Ocrotire din 14 Iulie 1930, sub al cărei imperiu se află actuala așezare sanitară a țării, în afară de unificarea dispozițiilor cuprinse în marile număr de legi cari au completat și au modificat legea sanitară din 1910, instituie ca principiu fundamental gerarea tuturor chestiunilor în legătură cu sănătatea publică de către o autoritate centrală unică. În acest scop legea crează o strânsă cooperare între toate serviciile sanitare și de ocrotire depinzând de diferite departamente și autorități autonome; această cooperare privește însă numai activitatea medicală a acestor servicii, conducerea și controlul lor administrativ fiind lăsate instituțiilor de cari depind din punct de vedere bugetar.

Organele sanitare

Pentru obținerea unor rezultate optime, legiuitorul vrea să facă din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale nu numai un organ de administrație, ci mai ales un organ de tehnică și de știință aplicată. În acest scop legea realizează colaborarea tuturor specialiștilor, prin consiliile și comisiile consultative pe cari le crează. Astfel ea instituie *Com-*

SPITALUL DIN LUGOJ

siliul General al Sănătății și Ocrotirii, pe care o lege ulterioară din 1933 l-a înlocuit cu un *Consiliu Superior al Sănătății și Asistenței*. Acest consiliu, odată constituit, delegă membri celor 5 comisii, cari urmează să funcționeze în locul celor 10 comisii prevăzute de legea din 1930. Aceste comisii sunt: 1. *Comisia de salubritate și igienă industrială*; 2. *Comisia farmaceutică*; 3. *Comisia superioară de coordonare sanitară*; 4. *Comisia administrativă*; 5. *Comisia centrală de disciplină*.

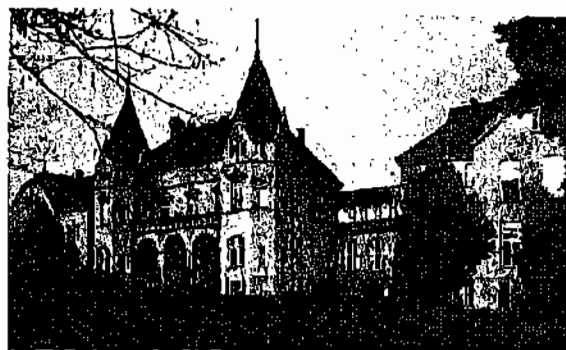
Pentru a studia necesitățile sanitare și de ocrotire specifice țării noastre, și pentru a da îndrumări de ordin tehnic, legea face să funcționeze pe lângă Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale următoarele institute de știință aplicată: 1. *Institutul de seruri și vaccinuri «Dr. I. Cantacuzino»*, care se conduce după legea lui organică din 1921; 2. *Institutele de igienă și sănătate publică din București, Iași și Cluj*, cari sunt atașate Facultăților de Medicină; 3. *Institutul Chimico-Farmaceutic*; 4. *Depozitul central de medicamente, pansamente și materiale sanitare*.

În ce privește activitatea sanitară și de ocrotire exterioară, legea menționează în sarcina autorității centrale numai îndrumarea, coordonarea și controlul serviciilor sanitare locale, prin inspectorii generali sanitari și de ocrotire. Aceștia sunt capii ierarhici ai tuturor medicilor aparținând serviciilor sanitare și de ocrotire din circumscripția lor.

Crearea și conducerea așezămintelor sanitare și de ocrotire de interes local este lăsată în grija celor cari beneficiază de aceste așezăminte. În felul acesta se consacră principiile unei raționale descentralizări, județul și comuna devenind organe cu mare răspundere în organizarea sanitară a țării.

Pe lângă serviciile sanitare și de ocrotire județene, legea instituie *plășile sanitare și casele de ocrotire* în comunele rurale, organizații cari tind la o cât mai strânsă legare a activității sanitare de interesele și nevoile locale.

Atât serviciile sanitare județene cât și plășile sanitare sunt conduse de câte un medic igienist specializat, care, pentru a asigura extinderea aplicării medicinei preventive, nu are nici o atribuție de medicină curativă. Medicii igienisti de județ și plasă pot

SPITALUL DE COPII DIN CERNĂUȚI

lua orice măsuri și pot da îndrumări cu ajutorul medicilor comunali și al oficialilor sanitari.

Pe lângă medicii igienisti județeni și de plasă, legea mai crează posturi de medici igienisti în fiecare municipiu.

Ca organe consultative locale, legea instituie *consiliile de igienă și de ocrotire județene și municipale* cari au de rezolvat orice chestiuni de ordin sanitar de interes local.

Pentru asigurarea aplicării principiilor fundamentale ale legii se dă o deosebită importanță dotării organizațiilor locale cu așezăminte sanitare corespunzătoare. Astfel, fiecare județ urmează să aibă un spital cu cel puțin 60 paturi, având în mod obligatoriu o secție pentru bolile contagioase, un laboratoriu de igienă, un laboratoriu policlinic și un oficiu de ocrotire. Înființarea, întreținerea și dotarea materială a acestor așezăminte cade în sarcina județului și a comunei de reședință. Plășile sanitare, la rândul lor, trebuie să dispună de câte un spital de plasă și de câte un dispensar mixt, create și întreținute din contribuția județelor și comunelor.

Chemarea primordială a dispensariilor este combaterea mortalității infantile, tuberculozei și bolilor venerice. Pentru comunele rurale legea instituie *înfirmări rurale și case de ocrotire*. În același timp legea se ocupă în chip deosebit de organizarea activității tuturor așezămintelor sanitare publice arătate mai sus, dispunând internarea și îngrijirea gratuită a celor săraci, cum și a celor suferinzi de boli infecțioase.

Ca centre de activitate în acțiunea pentru combaterea bolilor infecțioase și pentru asigurarea salubrității publice, legea prevede laboratorile de igienă regionale, județene, municipale, de posturi și de puncte de frontieră, a căror creare și întreținere cade în sarcina Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

Pentru controlul igienic al alimentelor, abatoarelor, apei, etc. județele și comunele au obligația de a crea și întreține laboratoare proprii.

SPITALUL DE BOLE MENTALE ȘI NERVOASE DIN CERNĂUȚI

INSTITUTUL DE OBSTETRICĂ DIN TIMIȘOARA

Pentru o mai largă răspândire a principiilor medicinei preventive, legea dă o mare importanță propagandei și educației sanitare a populației. În această privință rolul de căpetenie îl au oficiile și casele de ocrotire.

Profilaxia și combaterea bolilor infecțioase.

Pentru apărarea țării contra pătrunderii boalelor din afară, stațiunile sanitare de frontieră sunt înzestrate cu personal medical specializat și cu materialul necesar, pentru vizita, deparazitarea și desinfecțarea imigranților și a mărfurilor. Celor contaminați de boli infecțioase sau de plăgi sociale, li se poate interzice intrarea în țară.

Pentru profilaxia și combaterea bolilor infecțioase în interiorul țării, legea stabilește următoarele măsuri:

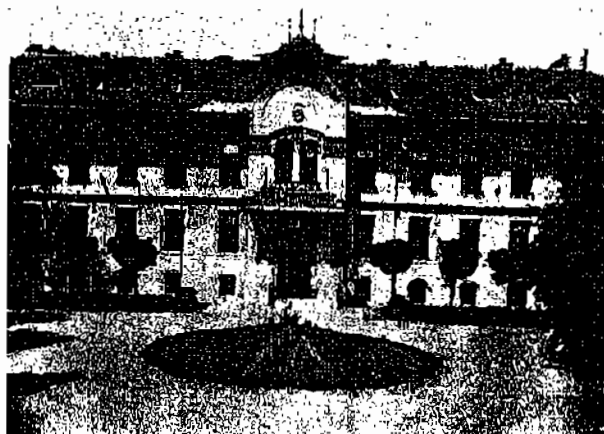
Declararea obligatorie a bolilor infecțioase, de oricine are cunoștință de existența vreunui bolnav atins de o atare boală; sunt decretate sancțiuni pentru cei ce se vor sustarge acestei obligații. Și pentru ca să nu se poată naște confuzii, legea înșiră, ca fiind infecțioase: antraxul (dalacul), botulismul, difteria, disenteria (bacilară și amebiană), encefalita epidemică, febra galbenă, febra tifoidă (tifosul abdominal), febrele paratifoide, holera, lepra, meningita cerebrospinală epidemică, morva (răpciuga), pesta (ciuma), polimielita (paralizia infantilă acută), rabia (turbarea), scarlatina, tifosul exantematic, tifosul recurent și variola. Pe lângă măsurile imediate de combatere pe cari trebuie să le ia medicii igienisti și cei curanți, cei dintâi sunt obligați să raporteze

asupra fiecărui caz organelor sanitarea superioare, pentru a se lua măsuri generale de combatere. Legea înșiră și o altă categorie de boli: conjunctivita granuloasă, denga, gripa, malarie, melitococia (febra de Malta), parotidita epidemică, pelagra, rușea, tetanosul, erizipelul, tuberculoza, tusea convulsivă, varicela, blenoragia, șancerul moale și sifilisul, cari nu reclamă măsuri imediate decât în cazul când ar deveni frecvente, sau ar lua un caracter grav.

Odată cazurile de boală declarate, autoritatea sanitară are a lua măsuri neîntârziat pentru stabilirea originii primelor cazuri și a filiației celor următoare. În acest scop toate laboratoarele sunt obligate să execute, în timpul minim posibil, orice analiză cerută, în mod cu totul gratuit.

Iar pentru a împiedica răspândirea infecțiunii, autoritatea sanitară este obligată a proceda imediat la izolarea bolnavilor și a cazurilor suspecte. Izolarea se poate face la domiciliul bolnavului, dacă la domiciliu pot fi realizate toate condițiile de prevenire; în caz contrariu bolnavul va fi transportat la spital sau la infirmerie. Pe timp de epidemie, Ministerul Sănătății poate crea infirmerii de izolare temporare, folosind în acest scop orice clădire sanitară sau școlară, publică sau particulară.

Afară de aceasta, tot pentru împiedicarea infecțiunii, autoritățile administrative și polițienești sunt obligate să execute cu precădere orice măsură sau dispoziție ordonată de medicii oficiali, ca: interzicerea intrării străinilor în locuințele contaminate și chiar suspendarea parțială sau totală a ocupațiilor lor; limitarea temporară a comunicațiilor locale și interzicerea anumitor comerțuri ambulante; închiderea temporară a unor stabilimente comerciale și industriale, a căror exploatare ar constitui un pericol de răspândire a boli; limitarea sau interzicerea răspândirii articolelor alimentare, provenite dintr'un loc considerat focar de boală infecțioasă; limitarea sau interzicerea frecventării băilor publice, a sălilor de spectacole, a reuniunilor de orice natură; interzicerea temporară a bălciurilor, târgurilor, pelerinagiilor; în înțelegere cu autoritățile școlare, autoritatea sanitară va putea ordona închiderea școalelor dintr'o localitate, etc.

AZILUL PENTRU COPII DIN TG. MUREȘ

Atât în timpul bolii cât și în perioada ce urmează ei, se vor lua toate măsurile necesare pentru desinfecția obiectelor și localurilor considerate contaminate.

Totodată, ca măsură profilactică generală, se vor face vaccinările necesare mediului epidemic respectiv.

Toate cheltuielile privind izolarea și îngrijirea celor atinși de boli infecțioase și a celor suspecți, cad în sarcina autorităților locale.

Combaterea bolilor venerice

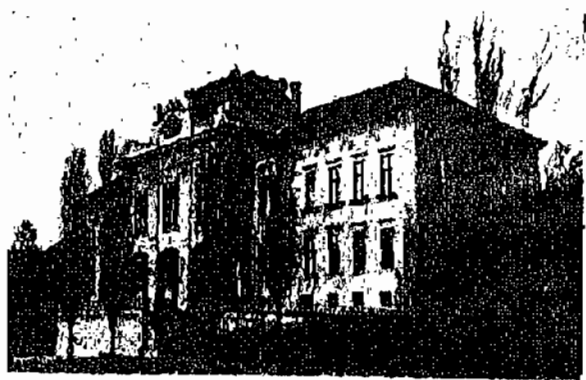
Legea cuprinde o categorie de dispoziții speciale, dispunând tratamentul gratuit al celor bolnavi, în oricare din organizațiile sanitare ale Statului, județelor și comunelor. În cazurile considerate contaminate, datorită condițiilor și felului de viață a celor bolnavi (de ex. prostituatelor), aceștia vor putea fi internați în mod forțat și obligatoriu în spitale, până la vindecarea leziunilor contagioase.

Având în vedere că prostituția constituie cel mai de seamă element în propagarea bolilor venerice, legiuitorul interzice cu desăvârșire existența sau funcționarea caselor de prostituție, precum și a oricăror stabilimente sau localuri unde se practică acest viciu. Totodată, ținând seamă de faptul că o atare măsură nu ar duce, în nici un caz, la desființarea totală a prostituției, legiuitorul se îngrijește în chip deosebit de sănătatea persoanelor cari ar putea-o practica în mod liber, fără intermediul unor case sau persoane speciale. În acest scop se prevăd, în mod amănunțit, condițiile unei supravegheri medicale speciale a acestor persoane, cum și tratamentul gratuit al lor în ambulatoriile oficiale antivenerice. Fișa de sănătate prevăzută de lege are rolul de a face evidentă măsura în care aceste persoane îndeplinesc obligațiile legale privitoare la prezentarea lor la vizitele medicale periodice și la urmarea tratamentului medical prescripționat de medicii oficiali.

Pentru cunoașterea persoanelor cari intră în categoria acestor prevederi, autoritățile administrative sunt obligate să semnaleze autorităților sanitare toate cazurile cari ar necesita o atare supraveghere medicală.

SPITALUL „REGINA MARIA” DIN CHIȘINĂU

SPITALUL, DIN ORADEA
(Secția de boli venerice și nervoase)

Deosebit de aceasta, legea prevede o serie de măsuri pentru împiedicarea infecțiilor venerice la sate, dispunând supravegherea și tratarea gratuită a celor bolnavi, întorși dela oaste.

Salubritatea publică

Pentru garantarea celor mai bune condiții de salubritate, legea prevede toate măsurile ce sunt a se lua pentru asigurarea salubrității locuințelor și stabilimentelor publice; pentru controlul sanitar al curățeniei publice, al localurilor de consumație, al alimentelor și băuturilor, al industriilor, etc. Totodată sunt amănunțit prescrise condițiile în cari pot fi deschise — și cu observarea cărora pot să funcționeze — localurile cari adăpostesc aglomerații umane.

Medicul igienist este agentul principal pus să vegheze la aplicarea tuturor condițiilor, pentru asigurarea salubrității publice.

Medicul igienist are dreptul și obligația de a inspecta personal, sau prin organele sale tehnice auxiliare, toate localurile publice, pentru a se convinge de aplicarea dispozițiilor referitoare la salubritate. Tot el este obligat a controla măsura în care uzinele de alimentare a populației cu apă, respectă condițiile ce li se impun și mai ales dacă împlinesc analizele chimice și bacteriologice periodice, prescrise de lege.

Tot în vederea garantării salubrității apei, legea prevede condițiile în care apa din râuri poate fi folosită ca apă potabilă.

În ceea ce privește salubritatea alimentelor, legea ia o serie de măsuri pentru ca alimentele și băuturile puse în consumația publică să nu fie alterate, falsificate, sau să nu cuprindă substanțe vătămătoare. Tot în acest scop se prevăd condițiile în cari poate fi exercitat comerțul ambulant cu alimente, băuturi și orice obiecte uzuale, precum și modul în care urmează să fie efectuat controlul sanitar al grajdurilor, animalelor vii destinate alimentației, al animalelor producătoare de lapte, al cărnii și al peștelui.

Igiena industrială

Legea prescrie o categorie specială de măsuri, de a căror respectare este condiționată înființarea, deschiderea și funcționarea industriilor și a atelierelor

de tot felul. De asemenea sunt prescrise măsurile menite să prevină intoxicațiile industriale și bolile profesionale.

Pentru o cât mai mare extindere a măsurilor de salubritate publică, legea prevede obligația pentru fiecare municipiu de a întocmi și pune în aplicare, cu aprobarea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, câte un regulament sanitar special, pentru raza lor administrativă. Această obligație o mai au și județele, pentru toate comunele din circumscripția lor. Legea prevede, de asemenea, domeniul ce urmează să fie cuprins de regulamentele sanitare municipale și comunale.

Aplicarea tuturor prevederilor legii este garantată printr-o serie de sancțiuni, de cari se fac pasibili toți aceia ce vor contraveni dispozițiilor sale.

Regimul farmaciilor

Preparația, manipularea și debitarea medicamentelor de orice natură și sub orice formă, se poate face numai de farmaciști și numai în oficiile autorizate cu titlul de farmacie.

Specialitățile farmaceutice simple sau compuse nu se pot pune în vânzare decât în baza unei autorizațiuni acordate de către Minister cu avizul comisiei chimico-farmaceutice.

Farmacile publice sunt obligate a ține toate drogurile, produsele chimice, preparatele galenice, reactivi și toate preparatele prevăzute în farmacopeea română. Pentru buna lor calitate, identitate și puritate, răspunderea o are în întregime farmacistul diriginte.

Medicamentele și specialitățile medicamentoase nu se pot libera decât pe baza de ordonanțe medicale, în afară de cele prevăzute în indexul special al farmaciilor.

Prețurile medicamentelor se stabilesc de Minister, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice.

Ministerul acordă concesiuni pentru înființarea farmaciilor publice, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice, la propunerea organelor sanitare locale sau la cererea comunelor și farmaciștilor.

Concesiunea de înființare a unei farmacii publice este personală și valabilă numai în localitatea pentru care a fost dată.

INSTITUTUL PENTRU ARIERAȚI DIN BORȘ-INEU

SPITALUL RURAL, MODEL „REGHELE CAROL, I”

Concesiunea se dă farmaciștilor dirigenți pe o circumscripție precis determinată și pentru o populație de 5.000 locuitori în comunele urbane și 8.000 locuitori în circumscripțiile rurale.

Supravegherea și controlul farmaciilor se exercită de către Minister prin:

- a) institutele chimico-farmaceutice;
- b) serviciul farmaceutic din Minister;
- c) oganele sanitare ale serviciilor ministeriale locale;

d) comisiunile județene de control.

Serviciul farmaceutic din Minister ține, în acest scop, evidența tuturor farmaciilor de orice categorie și a întregului personal farmaceutic.

Controlul farmaciilor se face în mod obligatoriu cel puțin odată pe an de comisiunea județeană sau municipală de control, numită de Minister pe termen de cinci ani și compusă din:

- a) medicul-șef al serviciului sanitar urban sau județean;
- b) un farmacist delegat de Consiliul de Igienă județean sau municipal, având o vechime de cel puțin cinci ani ca diriginte proprietar;
- c) un chimist șef de laborator, acolo unde este cazul.

Personalul

Personalul sanitar și de ocrotire este de următoarele categorii: medici, farmaciști, chimiști, ingineri sanitari, profesori medico-pedagogi, asistente sociale, oficanți sanitari, surori de ocrotire, surori de curățenie, agenți sanitari, mcașe și infirmiere.

Cele dintâi cinci categorii se recrutează din membrii corpurilor tehnice respective, specializați în domeniile cari se cer.

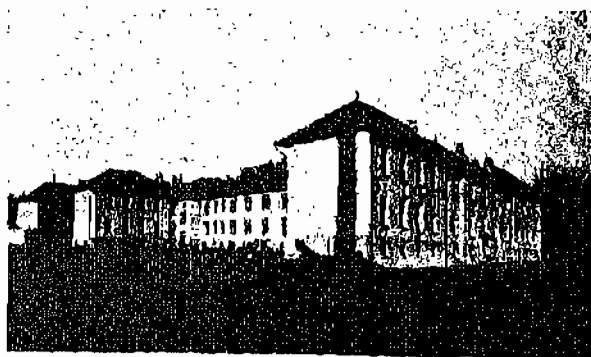
Asistentele sociale se recrutează dintre absolvenții școlii superioare de asistență „Principesa Ileana” din București.

Personalul auxiliar sanitar și de ocrotire este recrutat dintre absolvenții școlilor respective, cari au la bază — afară de școlile de infirmieri cari cer doar cursul primar — cursul secundar inferior.

O categorie aparte în personalul sanitar o alcătuiește formată de internii și externii de spitale.

Funcțiunea de interni și externi de spitale, există și în spitalele Statului, ale Casei Centrale a Asiguraților Sociale, Casei Muncii C.F.R., etc., dar mai

*) Pentru condițiile de intrare și ierarhia în aceste corpuri, vezi *Enc. Rom.* I cap. IX. Corpurile Profesionale.

SPITALUL, DIN SIBIU (SERVICIUL, CHIRURGICAL)

ales faima Internatului și Externatului la noi a fost făcută de către Corpul Internilor și Externilor din clinicele și serviciile spitalești ale Eforiilor din București și Iași. Crescuți în disciplina strict științifică și unitar organizată a acestor servicii, internii și externii Eforiilor, au format totdeauna la noi elita viitorilor practicieni și viitorilor membri ai învățământului medical.

Externatul în Medicină se obține prin concurs. Pentru externatul de pe lângă Eforia Spitalelor Civile, e în vigoare regulamentul din 12 Noiembrie 1931, potrivit căruia externii fac un stagiu de 2 ani cu rotație la fiecare 6 luni. Pentru externii Spitalelor Casei Centrale a Asigurărilor Sociale e în vigoare regulamentul din 29 Iulie 1929, care prevede un stagiu de 3 ani, cu rotație la fiecare 6 luni.

Pentru externii Casei Autonome C.F.R., e în vigoare regulamentul publicat în M. O., din 6 Mai 1932, cu dispozițiuni similare regulamentului precedent.

Internatul în medicină și chirurgie, se obține astăzi pe baza regulamentului pentru concursurile de internat din 23 Februarie 1935, în virtutea căruia toate

posturile de interni în spitalele Ministerului Sănătății sau ale marilor instituțiuni spitalești din România, se obțin prin concurs.

Rezultatele concursului se înscriu într'un tablou de clasificare, după care candidații au drept la alegerea locurilor vacante în anul respectiv.

Durata stagiului de internat e de 4 ani, serviciul schimbându-se prin rotație în fiecare an.

Fondurile

Pentru a-și asigura fondurile necesare legea instituie un *fond general sanitar și de ocrotire*, dat spre administrare *Regiei autonome a Fondului sanitar și de ocrotire* denumită potrivit legii din 1931, *Direcția Fondurilor speciale sanitare și de ocrotire* și mai multe fonduri sanitare județene și comunale. Resursele lor, amănunțit stabilite de lege, sunt:

1. Pentru fondul general sanitar: Veniturile loteriei de stat, ale jocurilor de noroc, cota de 70% din taxele ce se percep pentru autorizarea vânzării medicamentelor străine și indigene, cota de 90% din venitul net al monopolului stupefiantelor, veniturile spitalelor de Stat, taxele pentru vizita medicală a străinilor care intră în țară, taxele ce se percep cu ocazia transmiterii farmaciilor, contribuția Statului înserisă în buget, subvenția poștei în schimbul timbrului de asistență socială, veniturile generale ale fondului, etc.

2. Pentru fondul sanitar județean și comunal: subvențiile bugetare ale județelor și comunelor; cotele afectate din veniturile nete ale cinematografelor, exploătrilor, uzinelor electrice, etc., ale județelor sau comunelor; amenziile pentru diferite contravenții la igiena sanitară, taxele ce se percep la deschiderea farmaciilor, drogueriilor și industriilor, etc.

i. p.

II. INSTITUȚIUNILE SANITARE

Nevoia de spitalizare a populației sărace, ca și sentimentul de caritate ce caracterizează ortodoxismul Domnilor și boierilor noștri din Principate, au dus la înființarea unor așezăminte spitalești care au avut o enormă însemnătate pentru sănătatea poporului nostru.

EVOLUȚIA INSTITUȚIUNILOR SANITARE

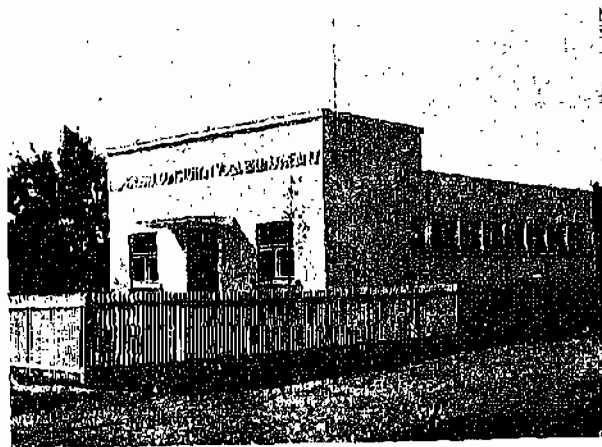
DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Cele două instituțiuni care au constituit temelia organizației sanitare românești, au fost ctitorite de familiile Cantacuzino și Ghica și au luat ființă odată cu mănăstirile Colțea și Pantelimon.

Între 1695-1714, Spătarul Mihail Cantacuzino, fratele Domnitorului Șerban Cantacuzino, ridică mănăstirea Colțea, și pe lângă ea primul spital din Țara Românească, cu un număr de 24 paturi.

Curând după aceea, între 1735-1751, Grigorie II Ghica ridică mănăstirea Pantelimon iar pe lângă acea-

sta un spital cu 12 paturi pentru suferinzi de boli obișnuite și un spital pentru bolnavii de ciumă și hingoare.

UN DISPENSAR MODEL, (MOGOSOAIA-ILFOV)

CĂMINUL PENTRU SARACI DIN LUGOJ

În jurul acestor două prime ctitorii, s'au încheiat fundațiile Colței și Pantelimonului, prin daniile urmașilor fondatorilor și ale altor donatori.

În anul 1813, un alt mănunchi de boieri înimoși, în frunte cu marele Ban Grigorie Băleanu, după îndemnul doctorului Constantin Caracaș, medic al orașului București, înființează cel de-al treilea spital din țară cu un număr de 20 paturi, către care au mers mai ales daniile negustorilor și cărnii i s'a dat numele la început, «Iubirea de Oameni», iar mai târziu «Filantropia».

La această fundațiune a contribuit și Domnul Țării din acea vreme, Gheorghe Caragea, închinându-i veniturile mănăstirilor Arnota și Govora.

Biserica din interiorul spitalului a fost ridicată de Ecaterina, soția paharnicului Răducanu-Fărcășeanu. Spitalul s'a deschis la 1815 cu 20 paturi.

În decursul vremii, veniturile fundațiunii au crescut iar numărul paturilor s'a urcat la 145 în 1859, spitalul funcționând cu două secții: una medicală și cealaltă chirurgicală.

Până la 1832, aceste trei fundațiuni au fost gospodărite separat, potrivit cu actele lor de fundațiune.

Prin ofișul generalului Kisseleff din 2 Aprilie 1832, aceste trei fundațiuni au fost reunite într-o Eforie a Spitalelor, numindu-se efori: vornicul Mihail Ghica, logofătul Mihail Racoviță, căminarul Alecu Ghica, iar «ca om al meșteșugului», doctorul Picolo.

Între timp, la 1775, Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, ridicase azilul și spitalul de copii numit «Orfanotroliion».

Această instituție a funcționat câțva timp sub administrația Eforiei, trecând mai apoi sub îngrijirea «Eforiei Caselor făcătoare de bine și folos obștească», înființate de Kisseleff odată cu Eforia Spitalelor.

DE LA 1832 PÂNĂ LA 1921

Începutul organizării moderne din punctul de vedere sanitar al teritoriilor celor două Principate, datează din epoca Regulamentelor Organice.

Este prima dată, când se evidențiază într-o legiferare cu caracter general, grija și preocuparea quasi-științifică, față de problemele privitoare la sănătatea poporului și când se institue organe speciale destinate unor scopuri profilactice și terapeutice, vizând întreaga masă a populației.

Dacă se analizează, în lumina evoluției de mai târziu, menirea și atribuțiile pe care le-au dat Regu-

lamentele Organice, celor 5 circumscripții sanitare create în Moldova (la Iași, Botoșani, Bârlad, Galați și Roman) și celor 6 din Muntenia (la Buzău, Ploiești, București, Pitești, R. Vâlcea și Craiova), se poate spune că aceste împărțiri, au format nucleele viitoarelor servicii sanitare județene, care au păstrat — dezvoltându-le numai, — aproape toate atribuțiile date de către legiferarea din anul 1830.

Puse sub dependența administrativă a unui *Comitet al Sănătății*, ce funcționa pe lângă Ministerul de Interne respectiv, acele prime servicii sanitare, din Principatele dunărene, aveau rostul să se ocupe cu executarea vaccinărilor antivariolice, cu combaterea epidemiilor, cu instituirea carantinelor, cu salubritatea locuințelor și asanarea localităților. Căsar în embrion, în aceste regulamente sanitare, unele din principiile care au stat la baza legilor cu caracter tehnic, instaurate mult mai târziu.

Regulamentele organice din 1830, au fost deci adevăratul punct de plecare al unei lente evoluții spre perfecționare, atât în suprafață cât și în adâncime, al Serviciului nostru Sanitar.

În anul 1847, domnitorul Gheorghe Bibescu lărgeste și mai mult cadrul Eforiei înființate la 1832, trecând sub controlul ei administrația tuturor spitalelor din țară.

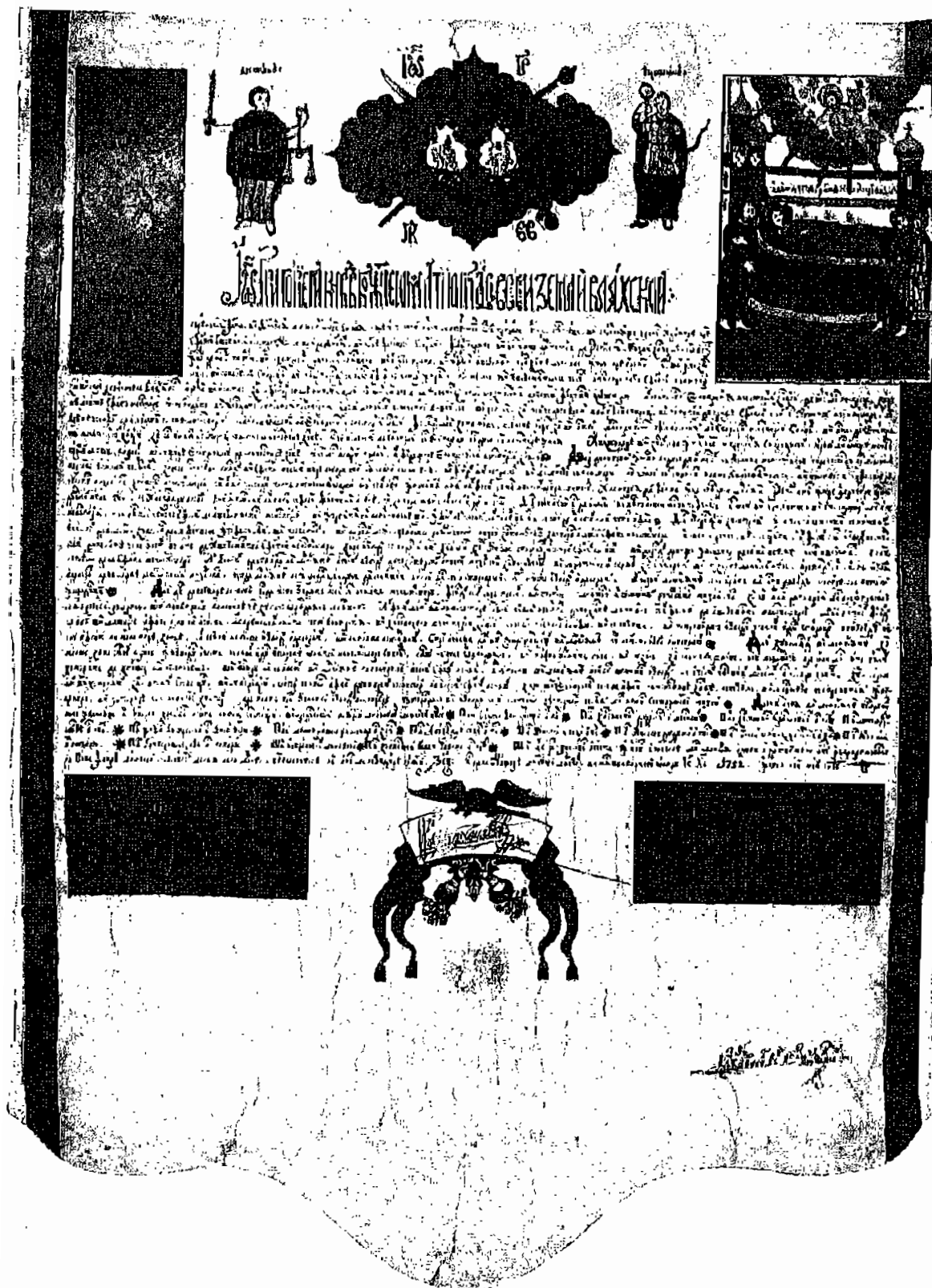
Prin această nouă formațiune, se desființează de fapt administrațiile separate de până atunci ale Colței, Pantelimonului și Iubirii de Oameni, răsărind în Eforiei o organizație cu caracter de instituție de Stat; astfel, Domnitorul aproba bugetul iar cheltuielile instituției erau supuse aceluiași control ca și cheltuielile Statului.

Sub căminacul Alexandru Dimitrie Ghica, în urma plângerii reprezentanților ctitoriei Pantelimonului, această fundație este scoasă de sub administrația Eforiei Spitalelor, și încredințată unei administrațiuni aparte, așa cum fusese înainte de 1832. Ea funcționează astfel până la 1860, când revine la Eforia Spitalelor.

Caracterul de administrațiune publică pe care Domnitorul Bibescu l-a imprimat Eforiei Spitalelor, a condus la statizarea completă a instituțiunii, care, dela 1860—1864, deși administrată de efori cu și în

ORFELINATUL MUNICIPAL DIN TIMIȘOARA

HRSOVLUI GRIGORE GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI, DIN 1752,
PRIN CARE ÎNTĂREȘTE CELE ÎĂSATE DE SPĂȚARUL MIHAIL CANTACUZINO
MĂNĂȘTIOAREI DELA SINAIA

(Din volumul comemorativ al Eforiei Spitalelor Civile, 1832—1932)

trecut, funcționează ca o direcțiune anexă a Ministerului de Interne.

În afară de primele trei ctitorii cari au constituit baza organizării sanitare în Țara Românească, prin înființarea Eforiei Spitalelor și prin regulamentul acestor spitale se prevedea și înființarea unui spital de nașteri, care începu să funcționeze în 1837, în mahalaua Radu-Vodă.

Odată cu înființarea Spitalului de Nașteri s'a deschis, prin același hrisov al lui Alexandru Ghica din 10 Iulie 1837 și « Școala pentru învățatul moșitului ».

Scopul acestei școli a fost precizat astfel de domnitorul întemeietor: « să slujească drept școală pentru învățătura acelor care vor voi pe vremea viitoare să urmeze meșteșugul moșitului în Principat, ca să se înceteze deacum înainte a fi lăsată în cea mai vătămătoare neîngrijire o îndeletnicire dintr'a căreia bună sau rea întrebuințare spânzură două vieți deodată ».

Tot Eforia a tipărit în 1839 « Manualul de meșteșugul moșitului » al d-ru lui Iosif Sporer, primul medic al spitalului de nașteri.

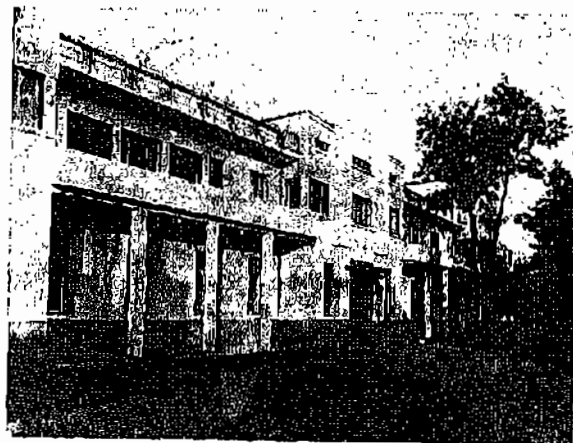
Încă din vremea când Eforia Spitalelor funcționa ca instituție de Stat, ea a creat și organizat un mare număr de instituțiuni, dintre cari unele au fost trecute apoi asupra Statului.

În categoria de mai sus se cuprinde ospiciul de alienați. Primul ospiciu de acest fel a fost înființat de Eforie în 1838 în schitul *Malamei* care a trecut în 1845 sub îngrijirea departamentului Cultelor (Credinței) iar în 1860 la departamentul de Interne.

În 1866, ospiciul de alienați trece din nou la Eforia Spitalelor, care primea din partea Statului o subvenție anuală. Între timp însă, locul denumit « Mărcuța » devenind impropriu și neîncăpător, Statul a construit împreună cu Eforia actualul Spital Central de boli nervoase și mintale dela Văcărești, pe terenul Eforiei. Construcția a fost terminată de către Stat, iar spitalul trecut sub administrația Statului.

Eforia Spitalelor a administrat un timp oarecare și a contribuit într-o bună măsură la întreținerea Azilului « Elena Doamna », creat de D-ru Davilla în 1862. Acest azil a fost administrat de Eforie până la 1881, când a trecut la departamentul Instrucțiunii Publice.

Pe lângă aceasta, Eforia rămânea să administreze

SANATORIUL DE TUBERCULOȘI DELA GROAGIU

și spitalul ridicat în 1831 de clucerul Gheorghe Boldescu la Ploesti în apropiere de biserica ridicată de același ctitor, pe drumul Vălenilor.

Între 1840—1841, clucerul Boldescu înalță o nouă clădire pentru acest spital, pe care-l înzestrează cu diverse donațiuni.

În anul 1864 se adăunește spitalului 15 paturi întinse de oraș pentru « cântarea pătimășelor femei de boale lumești din orașul Ploesti ».

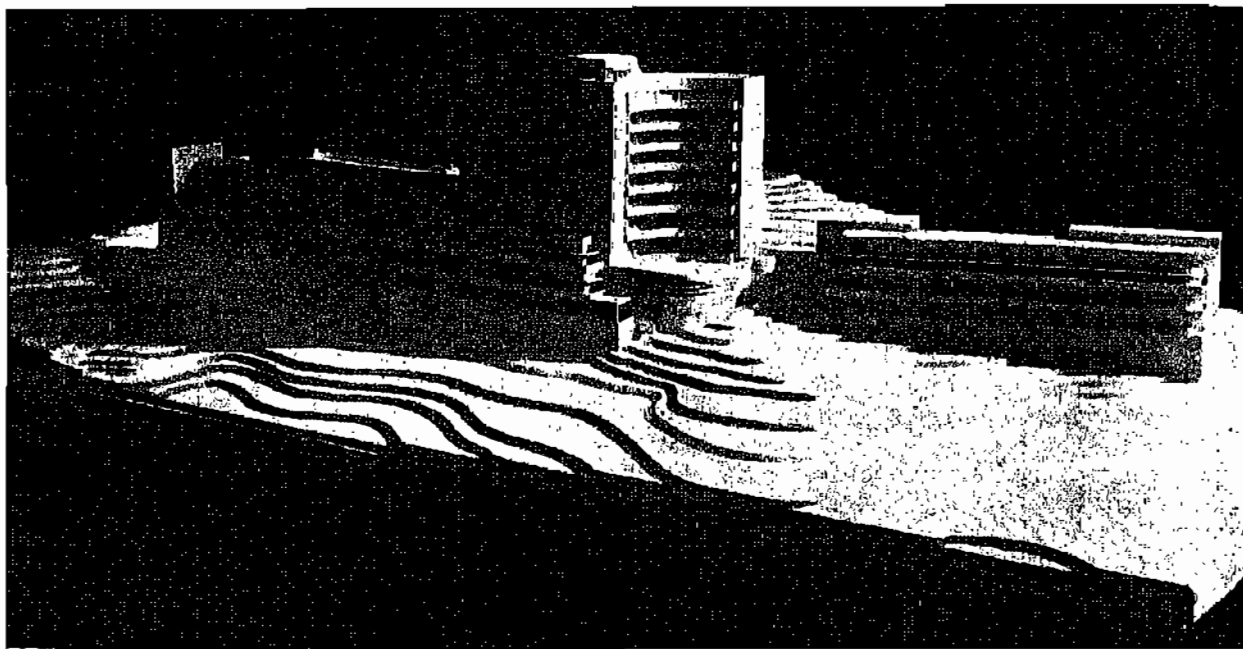
Deceniile cari au urmat fericitei legiferări dela 1830, au adus o treptată înmulțire a serviciilor sanitare regionale, cari au devenit județene, o mai mare precizie în feluri și metode și au format un spirit mai receptiv al populației țărănești, față de principiile sanitare. Această înmulțire a serviciilor sanitare, a culminat în anul 1862, cu înființarea serviciilor sanitare de plasă. Tot în acest an s'a încheiat într-un organism unitar conducerea superioară a serviciilor sanitare, iar prin seria de regulamentări a tuturor problemelor sanitare vitale (Consilii de Igienă, creațiuni de spitale, tipărirea Farmacopeei, regulamente speciale), s'a făcut modernizarea așezământului nostru sanitar.

Odată cu formarea cadrelor și cu desăvârșirea organismelor sanitare județene și rurale, condițiunile unei normale dezvoltări a serviciului sanitar în România, nu rămăneau decât să fie mereu completate și adaptate.

Cu anul 1900, apare o primă încercare de așezare legislativă, definitivă și armonică, a organizației sanitare a țării și primul Statut care reglementează drepturile și datoriile personalului medical. Este legea zisă « Cantacuzino ». Ea a dat o bază științifică luptei contra maladiilor epidemice și celor așa zise medico-sociale, a creat Laboratoarele de Igienă regionale și spitalele de izolare, a pus bazele Casei Sănătății rurale și a dat independență Serviciului Sanitar și corpului medical. Sub imperiul acestei legi, cu apreciabil caracter tehnic, progresele sanitare ale țării au fost vădite; lupta contra epidemiilor din afară și din lăuntru, a fost plină de succes; un mare număr de așezăminte cu caracter curativ s'au dezvoltat și au acoperit teritoriul țării, iar corpul medical a prosperat din punct de vedere moral și științific.

ORFELINATUL, DIN SF. GHEORGHE.

MACHETA SANATORIULUI PENTRU TUBERCULOȘI DELA MOROENI

În anul 1921, odată cu crearea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, ca organism conducător al intereselor sanitare ale țării, începe opera de organizare a unor mari instituții spitalicești, corespunzătoare cerințelor medicinei moderne.

Întreaga organizație sanitară a țării este pusă sub controlul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, care are dreptul și îndatorirea de a îndruma și coordona activitatea tuturor serviciilor sanitare și de ocrotire proprii, precum și de a controla din punct de vedere tehnic, pe acelea care aparțin altor autorități publice sau private, afară de acelea ale armatei.

dr. v. l. și dr. c. gh.

INSTITUȚIUNI SANITARE DE STAT

a) SERVICIILE SANITARE EXTERIOARE

Acțiunea de control și de îndrumare a Ministerului Sănătății, se exercită pe teren, prin intermediul celor 9 Inspectorate Generale Sanitare, care au reședința în următoarele localități: București, Craiova, Constanța, Iași, Chișinău, Cernăuți, Cluj, Sibiu și Timișoara. Fiecare din aceste inspectorate, are în raza sa un număr variabil de județe și municipii.

Serviciile sanitare de județe și municipii, sunt conduse de câte un medic primar de județ sau medic șef de municipiu; ei sunt șefii autorității sanitare și de ocrotire din unitatea lor administrativă, fiind de drept și vice-președinți ai Consiliului de Igienă local și conducători tehnici ai Eforiei Sanitare respective, creație nouă, destinată să câștige inițiativa locală, pentru scopuri constructive, de interes sanitar local.

Județele și municipiile, sunt împărțite la rândul lor, în circumscripții sanitare rurale sau urbane,

conduse de câte un medic sanitar, ajutat de personalul auxiliar (agenți sanitari, moașe și surori de ocrotire). Numărul total al circumscripțiilor sanitare rurale, este în toată țara de 1194, repartizat pe inspectorate, în felul următor: București, 191; Cernăuți, 56; Chișinău, 117; Cluj, 195; Constanța, 105; Craiova, 109; Iași, 102; Sibiu, 122; Timișoara, 156.

Față de populația rurală pe care o deservește fiecare medic de circumscripție rurală, în plasa sa, proporția e variabilă, după caracterul geografic al fiecărei circumscripții, mergând dela 4000 locuitori pentru un medic, cum e cazul în unele județe din Banat și Ardeal și până la proporția de 15.000 locuitori, cum este în unele județe din Basarabia și vechiul Regat.

Având în vedere că în țara noastră nu există decât rari medici practicieni, stabiliți la țară și că deci medicul oficial trebuie să îndeplinească și rostul de medic curant al populației întregi, apare ca insuficient numărul de medici rurali, aproape în toate județele țării. O nouă prevedere legală, caută să favorizeze angajarea cu contract a medicilor practicieni, în comunele rurale care le oferă și posibilități de trai material.

Cât privește numărul de medici de circumscripție urbană, el este de asemenea, variabil dela un oraș la altul.

În genere, orașele mici au câte un medic de oraș, cele mai importante, câte 2—3—4 circumscripții urbane, sau mai multe. Municipiul București, a cărui organizație sanitară ia forma unei Direcțiuni administrative, are pe teren o împărțire în 31 circumscripții urbane. Pentru toată țara, vom nota un număr de aproximativ 234 medici de circumscripții urbane, cari revin în proporție de 1 medic la 12,500 locuitori. Tot aci, vom menționa organizația specială, dată

recent unei părți din Sectorul de Verde al Capitalei, care a căpătat o organizație sanitară modernă, bazată pe principiile sanitației anglo-saxone, sub forma unui Centru de Sănătate model.

De asemenea, vom mai menționa că, sub impulsul noilor concepțiuni de medicină preventivă, s'au organizat și câteva plăși sanitare rurale model, care, ca acelea dela Gilău-Cluj, Tomești-Iași și Gurbănești-Ilfov, funcționând pe lângă Institutele de Igienă respective și cu concursul bănesc al Fundației americane Rockefeller, caută să studieze și să acționeze cât mai metodic și mai științific, asupra tuturor problemelor locale de sănătate publică rurală.

Atribuțiile medicilor sanitari, rurali și urbani, sunt acelea de supraveghere și combatere a bolilor epidemice și medico-sociale, de asistență medicală a bolnavilor și dependenților sociali, de asistență materno-infantilă, de control al salubrității localităților industriale, precum și de factori activi în propaganda sanitară.

În exercitarea acestor atribuțiuni, medicii sanitari sunt ajutați de personalul sanitar auxiliar, format din agenți sanitari, moașe și surori de ocrotire.

Acest personal sanitar, este format în școale speciale fiecărei categorii; astfel, agenții sanitari au școale care funcționează intermitent la Galați, Craiova și Iași; moașele, își fac educația profesională în Institute de Obstetrică și în școalele speciale din Sibiu, Oradea, Cluj, Timișoara, Chișinău și Cernăuți; iar surorile de ocrotire, în școalele care funcționează pe lângă Institutele de Igienă și în școala specială dela Cluj.

Numărul agenților sanitari, în funcțiune la un moment dat, variază după necesități și situație bugetară. Îl putem fixa, cu aproximație, la cifra actuală de 3562; un număr de 1801 moașe, ar reprezenta de asemenea, cifra aproximativă actuală. Cât privește surorile de ocrotire, a căror misiune în profilaxie, medicină și igienă socială, este din ce în ce mai mult recunoscută, ele abia au început să fie introduse în unele servicii și instituțiuni dela noi.

Întreaga rețea pe care o constituiesc serviciile sanitare urbane și rurale și care împart țara în celule cu organizație omogenă, are rolul, în primul rând,

să facă operă de preservare împotriva maladiilor contagioase, să asigure și să satisfacă imperativul igienei generale și individuale. Această organizație interioară, este completată cu unități sanitare distincte, cu sediul la punctele de frontieră și în porturi. Și aceste servicii au rolul profilactic, mai ales în ce privește maladiile cu caracter exotic, ce ar putea pătrunde în țară, prin intermediul vapoarelor și călătorilor: ciuma, holera, variola, tifosul exantematic și frigurile galbene. Astfel de servicii, avem în porturile dela mare, Sulina și Constanța; în porturile dela Dunăre: Brăila, Galați, Giurgiu, Severin, Orșova; în punctele de frontieră: Halmieș, Gr. Ghica-Vodă, Jimbolia și Curtici.

Dintre aceste servicii, primele două sunt înzestrate cu mijloacele moderne de deparatizare și desinfecție a vapoarelor cu trafic îndepărtat, operații pe care le execută, în cadrul convenției sanitare internaționale din 1926, convenție pe care o aplică guvernele semnatare, ținând seama de avizele Oficiului sanitar Internațional dela Paris.

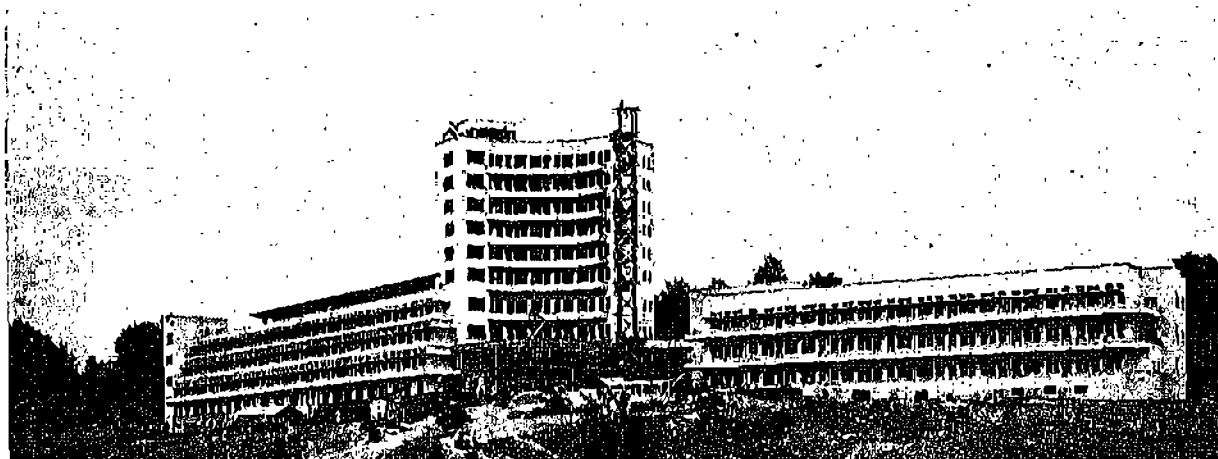
Cât privește serviciile sanitare dela punctele de frontieră, ele se mărginesc să supravegheze și să desinfecțeze mărfurile și călătorii — lucrătorii în cete, — cari ar putea vehicula și aduce în țară diverse maladii contagioase.

b) INSTITUȚIUNI DE SPITALIZARE ȘI DE ASISTENȚĂ

Suprapusă acestei organizațiuni sanitare cu feluri profilactice, igienice și sanitare, există pe întreg teritoriul țării o altă rețea de instituțiuni, cu caracter curativ și de asistență, menite să completeze armătura cerută de nevoile sănătății poporului român.

Instituțiile spitalicești și de asistență, sunt puse și ele, prin lege, sub controlul tehnic al Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, oricare ar fi autoritatea de care depind. Cele care aparțin chiar Ministerului, se conduc după norme și regulamente unitare, conform Legii Sanitare în vigoare.

Astfel, Ministerul întreține în țară un număr de 247 spitale mixte, cuprinzând un total de 6804 paturi, ce deservesc centrele rurale și unele orașe sau

SANATORIUL, PENTRU TUBERCULOȘI DELA MOROENI ÎN TIMPUL CONSTRUCȚIEI

târguri mai mici. Fiecare din aceste spitale, are câte 20—30 paturi și câte 1—2 oficanți sanitari și o moașă.

Printre spitalele ce se adresează unei singure specialități medicale, vom cita următoarele:

1. Un număr de 16 spitale de boli mintale și nervoase, cu un total de 5605 paturi, în următoarele localități: București, Cernăuți, Costingeni (Lăpușna), Oradea Mare, Sighet, Manta Roșie (Iași), Socola (Iași), Răducăneni, Bohotin (Fălciu), Jimbolia (Timiș), Râul Vadului (Sibiu), Balotești. Aceste spitale, au ca personal: 84 medici, 5 farmaciști, 8 oficanți sanitari și 1 soră de ocrotire, în afară de personalul de salon sau de serviciu.

2. Un număr de 20 spitale și sanatorii de tuberculoză, cu 1373 paturi, în afara secțiilor sau paturilor destinate acestei boli, în spitalele generale ale Ministerului. Aceste spitale și sanatorii, conduse de 28 medici specialiști, se află în următoarele localități: Schein-Argeș; Nifon-Buzău; Cărbunesti-Gorj; Stăuca-Iași; Savadisa-Cluj; Câmpeni-Turda; Maritim-Mangalia; Leamna-Dolj; Balta-Mehedinți; Graciov; Boșoteni-Romanați; Bărnova-Iași; Bucium-Iași; Bisericanii-Neamț; Erbicești-Iași; Alud-Alba; Geangu-Hunedoara; Vorniceni-Lăpușna; Vîjnița-Storoniș; Aleșd-Bihor.

3. Un număr de 4 Institute Antirabice (București, Iași, Cluj și Cernăuți), care dispun de 270 paturi; 1 Institut de cancer la Cluj, cu 50 paturi; 3 spitale de pelagrosi (Balș-Romanați; Păucești-Roman; Coșula-Botoșani), cu 150 paturi; 1 spital de leproși (Tichilești-Tulcea), cu 110 paturi; apoi: 9 Mater-

nități speciale cu 500 paturi; 4 spitale de ochi, cu 340 paturi; 19 spitale speciale de contagioși, cu 1099 paturi; 7 spitale de copii cu 620 paturi; 4 spitale de chirurgie infantilă, cu 245 paturi și 1 spital de oto-rhino-laringologie, cu 30 paturi.

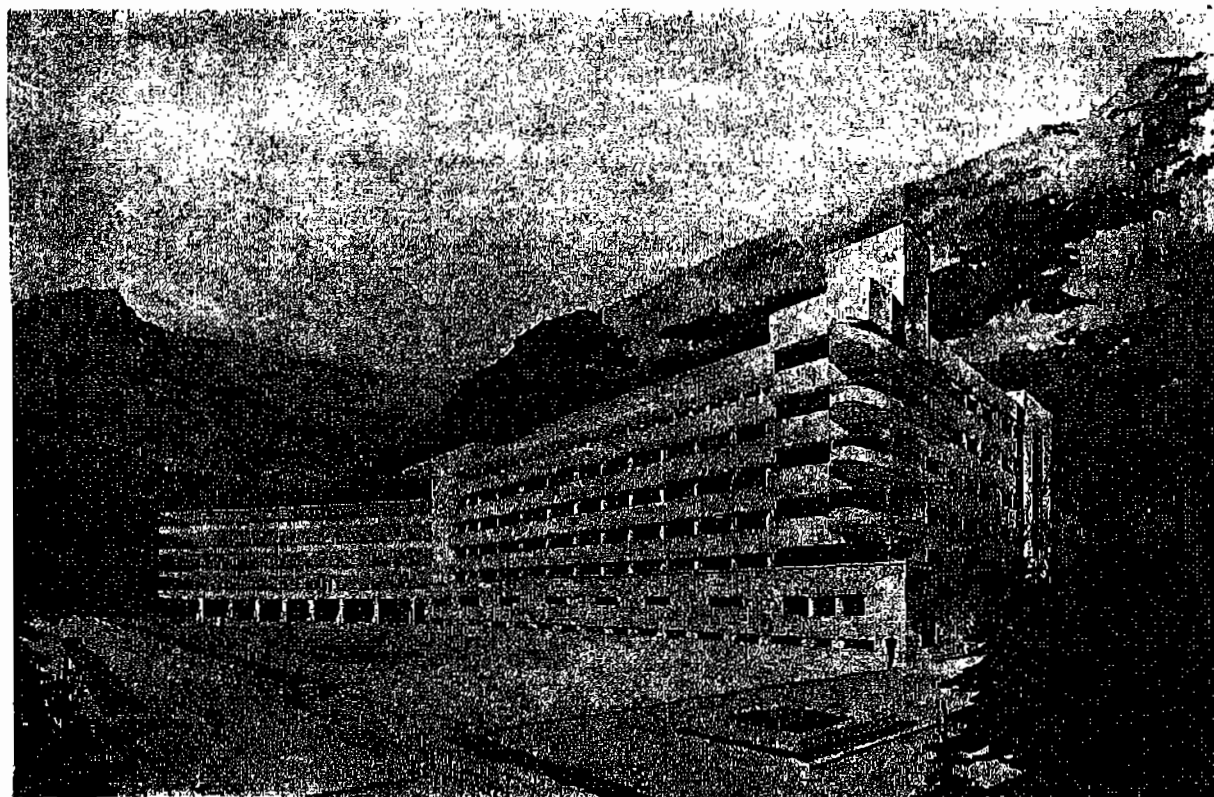
4. Un număr de 43 spitale de specialitate cu un număr total de 7420 paturi.

Totalizarea Așezămintelor spitalicești pe care le întreține Ministerul Sănătății, ne dă cifra de 379 spitale, cu un total de 24.696 paturi, *revenind deci, câte un pat la 772 locuitori.*

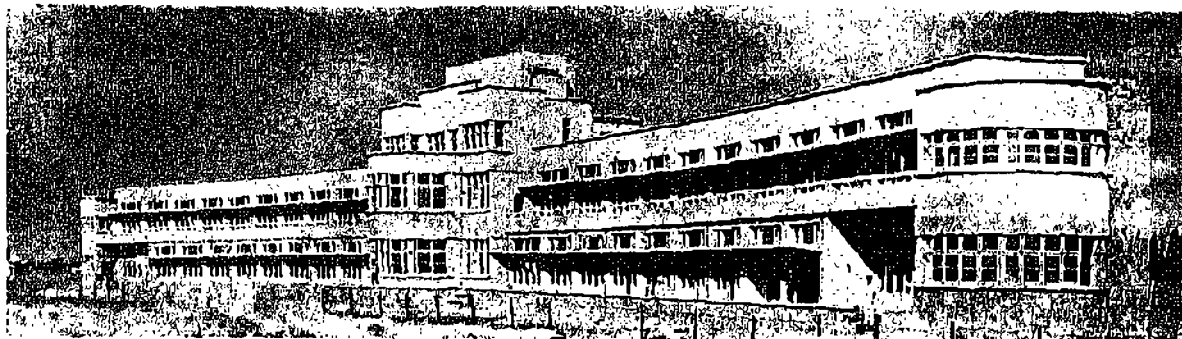
Vom mai menționa, printre realizările recente sau care sunt pe cale de înfăptuire, coloniile pentru cronicii mintali dela Dicio-Sân-Martin, Balotești-Ilfov și Râul Vadului-Sibiu, noile Sanatorii ce se clădesc la: Moreeni-Dâmbovița, Dobrija-Gorj, Marilla-Caraș, Bugaz-Cetatea Albă, precum și stațiunile de malarie-terapie dela Socola-Iași, Spitalul Central-București, Costingeni-Lăpușna. De asemenea, menționăm stațiunile de malarie dela Techirghiol, Temești-Iași și Gurbănești-Ilfov, dispensarele de tuberculoză dela Galați, Iași, Giurgiu, Sinaia, Petroșița-Dâmbovița și Predeal și preventoriile dela Săncerain și Râșnov-Brașov.

Toate aceste instituțiuni și așezăminte de ospitalizare, constituiesc, după cum vedem, o bogată armătură medico-socială, pusă în serviciul tuturor claselor sociale.

În legătură cu acest capitol, al asistenței medicale, notăm, în treacăt, că există în țară un număr de aproximativ 795 farmacii urbane și 715 farmacii rurale, în

ȘANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DELA REȘIȚA

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DE LA BUZĂU

afară de acelea care funcționează ca anexe pe lângă spitalele de Stat. Aprovizionarea acestor spitale de Stat, se face direct de către minister, prin intermediul Depozitului Central de Medicamente și a Depozitelor Regionale, de pe lângă Inspectoratele sanitare. Controlul științific al materialului medicinal, se face de către Institutul Chimico-Farmaceutic.

În afara instituțiilor mai sus citate și care au un rol de spitalizare și o misiune pur curativă, Ministerul Sănătății mai ține la dispoziția populației un mare număr de așezăminte, cu caracter mixt, adică cu scopuri ce țin atât de medicina preventivă cât și de terapia curativă. Aceste așezăminte, sunt dispensarele sau ambulatoriile cu caracter general, polivalent sau special unei anumite însărcinări.

În genere, la locuința fiecărui medic de circumscripție rurală, sau pe lângă fiecare medic de circumscripție urbană, există câte o înghebare, mai mult sau mai puțin dezvoltată, a unui dispensar, în care se dau consultații bolnavilor, se tratează bolile cu caracter medico-social (sifilis, tuberculoză, malarie, pelagră, cancer, trahom), și de unde pornesc acțiunile de propagandă sanitară și măsurile de profilaxie și sanitație. Aceste dispensarii, organizate după un grad ce variază infinit ca perfecțiune, nu pot fi înglobate într-un tablou sintetic. Există tendința ca fiecare din ele, să-și capete câte un local apropiat și câte o instalație conformă cu scopurile pe care ele le urmăresc. Vom da însă, mai jos, un tablou al dispensarelor sau ambulatoriilor de specialitate, pe care Ministerul le întreține în diverse părți ale țării, instituțiuni ce sunt conduse de către 69 medici specialiști și sunt înzestrate cu tot utilajul de specialitate.

1. Ambulatoriile policlinice din: Plocești, Oradea, Cluj, Năsăud, Satu-Mare, Tg. Mureș, Bistrița, Baia-Mare, Brăila, Craiova, P.-Neamț, Alba-Iulia, Brașov, Buzău, Ardealul, Medias, Sft.-Gheorghe, Sibiu, Zlatna, Arad, Timișoara.

2. Dispensarele mixte din: Dej, Tg.-Lăpuș, Jara de Jos, Albac-Cluj, Lugoj.

3. Ambulatorul ginecologic din Cernăuți.

4. Ambulatoriile venerice în: Cernăuți, Chișinău, Galați, Constanța, Iași.

5. Ambulator pentru ochi, la Iași.

6. Ambulator dentistic, la Timișoara.

Tot printre Instituțiile cu rol în profilaxia și tratamentul bolilor și cu însărcinări de organe tehnice

auxiliare ale serviciilor sanitare de Stat, Ministerul mai întreține un număr de 25 Laboratoare de Igienă, cu secții de bacteriologie sau chimie, în următoarele localități: Arad, Bacău, Brașov, Brăila, București. (Institutul de seruri și vaccinuri «Prof. Cantacuzino»; Laboratorul central de chimie) Buzău, Cernăuți, Chișinău, Constanța, Craiova, Cluj, Galați, Giurgiu, Iași (Laboratorul de Bacteriologie, Laboratorul de Chimie), Oradea, Pitești, Plocești, Sulina, Satu-Mare, Tighina, Timișoara, Tg.-Mureș, Tulcea.

Afară de aceste laboratorii, mai există laboratorii speciale cu destinația de a face examene de sânge bolnavilor de malarie, în următoarele localități: Iași, Chișinău, Călărași, Caracal, Sulina, Slatina, Craiova, Giurgiu, Cernăuți, R. Vâlcea și Gurbănești-Ifov, unele din ele funcționând chiar în localul Laboratorului de Igienă respectiv.

c) AȘEZĂMINTELE DE OCROTIRE SOCIALĂ

În societățile umane, există categorii de indivizi, cari au neapărat nevoie de ocrotire din partea unei autorități tutelare, fără de care ei nu ar putea să trăiască și să se dezvolte. Aceștia sunt: copiii de toate vârstele, copiii părăsiți, defectivii sociali, vagabonzii, penalizații, etc.

Funcțiunea de ocrotire socială, revine tot Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, prin Direcțiunea specială a Ocrotirilor și prin Oficiile de ocrotire județene.

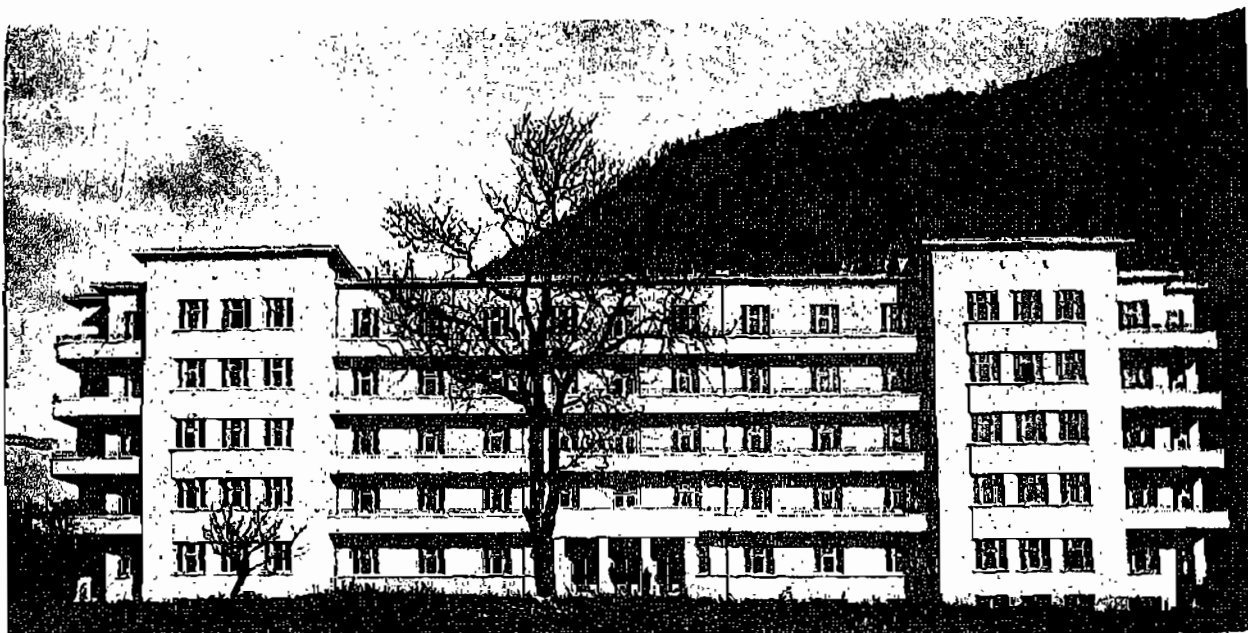
Direcțiunea Ocrotirilor din minister, cuprinde servicii și secțiuni speciale, pentru: puericultură, igienă școlară, copii părăsiți, defectivi, asistență socială, ocrotire maternă și învățământ special.

Invalizii, orfanii și văduvele de război, fac obiectul de preocupare a unui alt serviciu special al Ministerului: Oficiul Național I. O. V.

Oficiile de Ocrotire județene și municipale, sunt organizate pe baza tot a Legii Sanitare din 1930 și țin de cancelaria medicilor primari și șefi de municipii. Ele au îndatorirea să țină evidența tuturilor ocrotirilor, să coordoneze acțiunile locale de asistență și ocrotire, sau să intervină direct în rezolvarea acestor probleme.

Întregă această organizație a Ocrotirilor, întreține în țară următoarele instituțiuni cu scop de ocrotire:

1. Centre pentru ocrotirea copiilor la: Arad, București, Cluj, Oradea, Tg.-Mureș, Iași, Timișoara, Chișinău, Craiova.

SPITALUL DR. I. E. COSTINESCU DIN PIATRA NEAJT

2. Institutul de Ocrotire dela Cluj (Dispensar, cămin și bucătărie de lapte).
 3. Așezăminte de ocrotirea orbilor la: Cluj, Timișoara, Arad, Buzău și Ungheni.
 4. Așezăminte de ocrotirea debilor mintali la: Cluj, Tg.-Mureș și Ineu.
 5. Așezăminte de ocrotirea surdo-muților la: Cluj și Timișoara.
 6. Institute pentru surori de ocrotire la: Cluj, Iași și București.
 7. Școala superioară de Infirmerie din București.
 8. Dispensare de copii, la Iași și București.
 9. Așezăminte de ocrotirea copiilor la: Turnu-Roșu, Orlat (Sibiu) și București.
 10. Căminul pentru protecția minorelor din București.
 11. Colonii de copii la Agigea, Mangalia, Sânturi și Brașov.
 12. Colonii de muncă la: Brăncoveni (Romania), Plevna (Ialomița), Bobești (Ilfov), Galata (Iași), Răchitoasa (Iecuci), Taraclia (Tighina), Șipote (Iași).
 13. Colonii de vagabonzi, cerșetori și bătrâni la: Rădănești (Fălcu), Buhotin, Râul Vadului, Ploesti, Craiova și Chișinău.
 14. Birouri de triaj, în București, Cluj, etc.
- Pe lângă aceste instituții proprii, Ministerul Sănătății mai colaborează pe cale de convenții, subvenționându-le, cu principalele societăți filantropice particulare, al căror scop este asistența socială. Este incontestabil că, unele din aceste societăți, prin activitatea persistentă a lor timp de mai mulți ani, în domeniul mai ales al asistenței materno-infantile, au adus un aport însemnat în organizația de protecție a sănătății din România.

Studiul de față, n'ar putea oglindi în întregime structura organizației sanitare a țării noastre, dacă

n'ar pomeni, măcar în treacăt, despre acele organizații, aparținând altor departamente și instituții cu caracter oficial sau oficios și care contribuie și ele, la ridicarea standardului de sănătate a poporului nostru.

În primul rând, va trebui să facem mențiune specială pentru organizația serviciului sanitar al armatei, organizație ierarhică, tot atât de extinsă și de perfecționată ca și cealaltă, aparținând Ministerului Sănătății¹⁾.

Tot printre primele instituții oficiale care posedă o organizație sanitară și medicală, trecem Direcțiunea generală C. F. R. și Casa Muncii C. F. R. ca și instituția Casei Centrale a Asigurărilor Sociale organizație autonomă, pusă însă sub controlul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Casa Centrală a Asigurărilor, întreține și ea un număr important de instituții de ospitalizare și posedă numeroase servicii, atât în București, cât și în restul țării, pentru asigurații săi²⁾.

De asemenea, Direcțiunea P. T. T., posedă o pol-clinică în București, câteva oficii medicale în țară și sanatorii de cură la Techirghiol, Eforie, Predcal, Budacși și Băile Herculane. dr. c. gh.

INSTITUȚII SANITARE DE UTILITATE PUBLICĂ

EFORIA SPITALELOR CIVILE

La 1864, Eforia se constituie din nou cu un patrimoniu distinct de cel al Statului, cu caracterul unei instituții de utilitate publică, sub denumirea: Eforia Spitalelor Civile.

Prin legea din 16 Octombrie 1864, care restabilește caracterul acesta al Eforiei, se hotărăște ca bugetul

¹⁾ Vezi Serviciul Sanitar al Armatei în *Enc. Rom. I*, Cap. XII.

²⁾ Vezi *Revista Muncii* în *Enc. Rom. I*, Cap. IX.

ei să fie supus votului Adunării Deputaților, ca și bugetul Statului, administrarea bunurilor sale urmând să se facă după normele administrației bunurilor Statului, cu aplicarea legii contabilității publice și controlul Curții de Conturi pentru verificarea gestiunii financiare.

Dela această dată, toate legislațiile sanitare au întărit această organizare, sub care Eforia Spitalelor Civile funcționează și astăzi.

Între timp, din fondurile fundațiunii Pantelimon ia ființă și spitalul Colentina, la construcția căruia Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a contribuit cu 2.000 galbeni. Spitalul, care începe să funcționeze în 1864, a purtat multă vreme numele de Spitalul Noului Pantelimon, fiind înzestrat în decursul vremii cu toate serviciile necesare, ajungând astăzi cel mai important spital al Eforiei.

Tot din fondurile fundațiunii Pantelimon s'a înființat în 1858 spitalul de copii, care a funcționat la început sub forma unui dispensar, rând pe rând în diverse locuri, până la 1884, când Eforia clădește pe terenul din Șos. Basarabilor, spitalul unde funcționează și astăzi.

În 1881, localul Maternității devenind impropriu, Eforia a construit un nou local în curtea spitalului Filantropia.

Conform testamentului din 1890 lăsat de D-na Maria Protopopescu, s'a construit pe lângă Maternitate, în 1898, un pavilion cu 20 paturi, purtând numele donatoarei. Acest pavilion devenind neîncăpător, Eforia construiește în 1925 un nou pavilion înzestrat cu toate instalațiunile moderne și care funcționează și astăzi cu 47 paturi.

Pentru o bună pregătire a infirmierelor, Eforia a înființat în 1891 o școală de infirmiere, ale cărei cursuri erau de 2 ani, practica făcându-se în spitalele Colței și Filantropia.

Director al școlii a fost numit prof. Gh. Asachi, iar cursurile se predau de către profesorii facultății de medicină.

Tot Eforia Spitalelor a înființat la Sinaia în 1897 un spital cu o deosebită dezvoltare astăzi, deoarece în afară de secțiunile obișnuite de chirurgie și medicină internă, i s'a adăugat și o secție pentru bolnavii de tuberculoză.

Deși aproape toate instituțiunile de asistență infantilă create de Eforie au eșit din patrimoniul ei, totuși, Eforia contribuie la susținerea instituțiilor de acest fel.

Astfel, ea plătește o parte din personalul medical al «Leagănelui Sfânta Ecaterina» din București; a pus la dispoziția «Așezămintelor M. S. Elena» terenul și material de construcție pentru preventoriul dela Poiana; deasemenea a pus la dispoziția «Societății pentru profilaxia tuberculozei» clădirile din jurul schitului Brebu pentru un preventoriu, iar în ultimii ani a organizat pe seama sa colonii de vară pentru copii la Techirghiol.

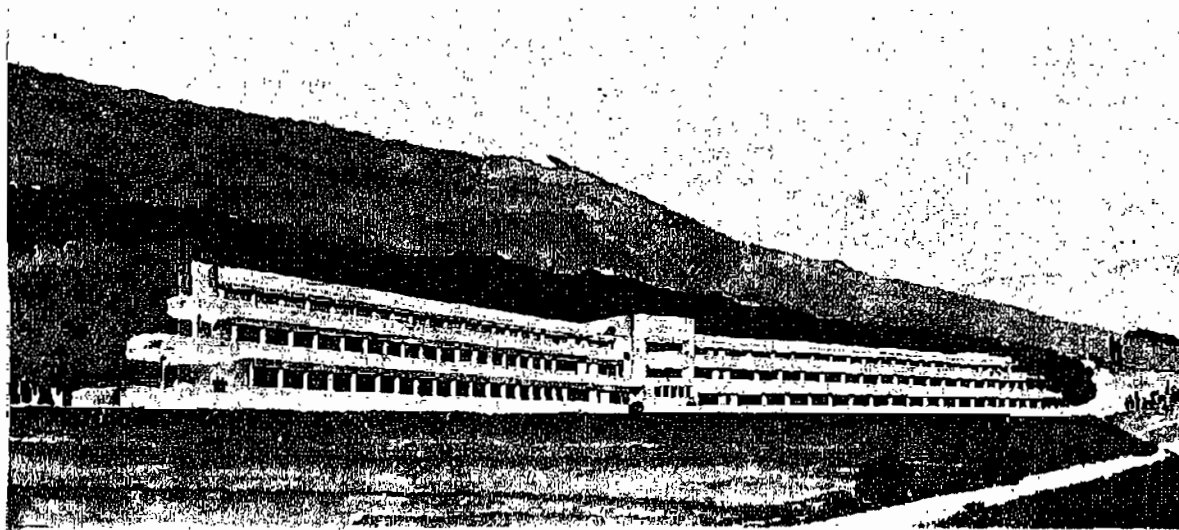
Averea Eforiei Spitalelor Civile a suferit în decursul vremii și datorită cunoscutei exproprieri de după războiu, serioase reduceri în toate domeniile ceea ce a determinat o situație precară materială pentru bugetul instituțiilor ce le întreține.

Astăzi, averea Eforiei constă din: 27.000 ha; domeniu agricol; 51.622 ha păduri de toate esențele; 2.620 ha terenuri petrolifere repartizate în diverse puncte; un palat în București pe B-dul Elisabeta, unde funcționează și administrația instituției, precum și alte numeroase imobile și terenuri; efecte și acțiuni, în valoare de peste 700 milioane lei.

Bugetul actual al Instituției se ridică la 240 milioane lei.

Eforia Spitalelor Civile este administrată de trei efori din cari unul medic, numiți conform actelor de fundațiune, pe termen de 5 ani prin decret regal. Eforii administrează spitalele și toate bunurile imobile după regulile stabilite pentru administrația serviciilor și bunurilor Statului.

Cu toate greutatea de tot felul pe care timpul și oamenii le-au ridicat de atâtea ori în calea ei, Eforia Spitalelor Civile a reprezentat și reprezintă și astăzi

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DELA DOBRIȚA (GORJ)

SPITALUL PANTELIMON DIN BUCUREȘTI, PAVILIONUL T. B. C.

nu numai o generoasă tradiție națională, ci și cea mai importantă instituție de profilaxie socială și asistență publică românească.

Marile sale spitale cuprind un număr impresionant de paturi. Astfel spitalul Pantelimon are 370 paturi, Filantropia 260, Colțea 437. Ele constituiesc în cea mai mare parte, clinicele Facultății de Medicină din București.

În cei 100 și mai bine de ani ai existenței lor cele trei fundațiuni pe cari generalul Kisseleff le-a întrunit sub numele de Eforia Spitalelor Civile, împreună cu celelalte instituțiuni anexe, pe lângă că au asigurat — de multe ori fără vreun ajutor din partea Statului sau administrațiilor publice — asistența sanitară a țării, dar au încheiat, mai ales în spitalele lor, învățământul medical românesc, determinând apariția creațiilor științifice naționale.

AȘEZĂMINTELE BRÂNCOVENEȘTI

Așezămintele Brâncovenești sunt alcătuite din Biserica Domnița Bălașa și Spitalul Brâncovenesc.

Biserica a fost ridicată și înzestrată de către Domnița Bălașa și soțul său, Manolache Lambrino, la 1745. În chiliele din jurul bisericii au funcționat un azil de bătrâni și o școală românească.

La 1835 Safta Brâncoveanu, soția banului Grigore Brâncoveanu, a fundat Spitalul Brâncovenesc, care a început să funcționeze în 1838, cu 60 paturi.

Safta Brâncoveanu a unit sub o singură administrație biserica Domnița Bălașa și Spitalul Brâncovenesc, întemeiând astfel « Așezămintele Brâncovenești ».

Dotățiunea consacrată acestor așezăminte de către băneasa Safta Brâncoveanu și Domnița Bălașa, « coprindea proprietăți fonciare, păduri, bălți de mare preț, vii, mori, eleștee, embaticuri, acareturi sau nămeștii, odoare, vite, mobilier și alte asemenea bunuri, al căruia adevărat proprietar este deacum publicul ».

Școala românească s'a desființat deabia în 1898, după ce fusese pe la 1800 școală domnească. Azilul de bătrâne înființat dela început, a funcționat fără întrerupere și există și astăzi.

Activitatea spitalului care în decursul timpului a progresat considerabil, a adus o importantă contribuție la starea sanitară a orașului București.

Astăzi, spitalul funcționează cu 480 paturi și întreține două clinici ale Facultății de Medicină din București, aducând un însemnat aport la dezvoltarea învățământului medical românesc.

Așezămintele Brâncovenești se întrețin din propriile lor venituri, iar spitalul cuprinde aproape toate secțiunile de specialitate, înzestrate cu instalațiuni moderne și complete.

EPITROPIA SF. SPIRIDON DIN IAȘI

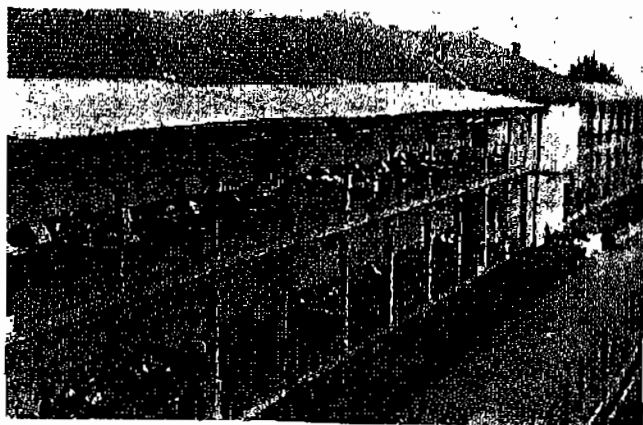
Această instituție cu caracter medical și filantropic este creația daniilor și spiritului idealist al Domniilor și boierilor moldoveni din secolul XIX. Ei au înțeles treptat instituția cu proprietăți imobiliare și legate, cari au ajuns să totalizeze în anul 1904 o valoare imobiliară de peste 25.000.000 lei la cursul acelei epoci și de aproape 2.000.000 lei în avere mobilă. În acel an, darea de seamă a administrației Epitropiei, arată existența unui număr de 10 spitale, cu un număr total de 620 paturi, și un plus de așezăminte afiliate, printre cari se cita: ospiciul dela Galata (infirmiti), ospiciul de alienați dela Mănăstirea Neamț, ospiciul de alienați dela Mănăstirea Golia, institutul materno-infantil « Grigore Glica Voia » și azilul « Eufrosina Balș », pentru bătrâni.

În urma exproprierilor agricole, Spiridonii din Iași s'a văzut și ea deposedată de multe din bunurile imobiliare, și ca atare de o mare parte din veniturile sale. Cu ajutorul subvențiilor dela Stat și mai ales prin administrarea bunurilor rămase, Epitropia întreține azi următoarele spitale:

3 spitale în orașul Iași (spitalul central, spitalul « Cantacuzino-Pășcanu » și institutul obstetrico-ginecologic), cari adăpostesc și cele 5 clinici de chirurgie și patru de medicină internă, totalizând un număr de 591 paturi;

7 spitale în provincie și anume în orașele: *Romana, Hârlău, Tg.-Frumos, Boloșani, Focșani, Galați și Tg.-Băcești*, totalizând un număr de 241 paturi.

Totalul personalului medical lucrând în spitalele Epitropiei Sft. Spiridon este de 48 medici, 22 infirmieri și 20 externi; personalul administrativ număra 83 persoane, iar personalul inferior este de 236 persoane.

SANATORIUL DELA GEOAGIU, TERASILE DE CURĂ

ORGANIZAREA SÂNTĂRĂ A ROMÂNIEI

Numărul mașinilor de circ. rurală
Populația care reține unui medic de
circ. rurală

Legendă

----- Limită de inspectorat
----- " " județ

REPRODUCEREA INTERZIS.

Epitropia întreține și două instituții de ocrotire, în Iași și Peștipani (jud. Iași).

Epitropia se administrează de 3 epitropi numiți și investiți cu aceleași atribuții ca și eforii Spitalelor din București.

LIGA NAȚIONALĂ CONTRA TUBERCULOZEI

În anul 1934 s'a votat legea pentru înființarea «Ligei contra Tuberculozei», destinată a fi un organism oficial de coordonare a tuturor eforturilor din întreaga țară, împotriva flagelului tuberculozei. În competența Ligei intră: aplicarea tuturor măsurilor de combatere, printre cari și vaccinarea antituberculoasă, coordonarea acțiunii tuturor instituțiilor particulare și oficiale, opera de propagandă în masă, formarea personalului medical de specialitate, înființarea spitalelor, sanatoriilor și dispensariilor după un plan unitar, etc.

În compunerea Ligei intră: toate ministerele special interesate, societățile particulare ce au același obiectiv, Casa Centrală a Asigurărilor Sociale și Casa Muncii C. F. R., epitropiile spitalicești, Societatea Crucea Roșie, institutele de igienă și institutul de seruri și vaccinuri.

Liga a contribuit la crearea pavilioanelor pentru tuberculoză pe lângă Spitalele Iloriei, iar pentru Ministerul Sănătății a construit pavilioane la sanatoriul Câmpeni-Turda, Aleșd-Bihor și Verniceni-Lăpușna, cu un număr total de 240 de paturi.

A construit sanatoriile model dela Toria cu 200 paturi, Bărnova cu 200 paturi și Bisericești cu 250 paturi, Buzău și Moroieni cu câte 450 paturi, Dobrița și Reșița în curs de construcție.

A înființat pe lângă marile spitale din țară pendinte de Ministerul Sănătății, servicii de specialitate pentru profilaxia tuberculozei, pe cari le întreține din bugetul său.

La opera de profilaxie a tuberculozei în toată țara, Liga a contribuit dela înființare, în curs de 4 ani, cu suma de 360 milioane lei.

Liga Națională contra Tuberculozei, având asigurat sprijinul material al Statului și înalta protecție a M. S. Regelui, a dat un nou avânt și o mai deplină eficacitate luptei contra tuberculozei în România.

SOCIETATEA PENTRU COMBATAREA TUBERCULOZEI LA COPII (C. T. C.).

S'a înființat în anul 1908, sub patronajul Prințesei Maria și prin stăruința și munca Coamnei Balș, izbutind să inaugureze în anul 1910 marea sa operă, Sanatoriul Maritim dela Carmen-Sylva. Acest sanatoriu îngrijește un număr de 240 copii în timpul verii, iar în restrângându-și activitatea la 140 copii. Posedă secțiuni de izolare, utilaj chirurgical perfecționat și instalație pavilionară modernă.

Societatea mai posedă și un *Dispensar Central* la București, în localul «Policlínicei Regina Elisabeta», care servește la depistarea copiilor bolnavi de tuberculoză.

Din anul 1912, activitatea societății s'a întins și în domeniul preventiv al tuberculozei, creând un *adăpost de triaj* pentru copii destinați curei sanatoriale sau coloniilor. Pentru trimiterea copiilor în colonii de vară, Societatea are un *preventoriu la Brebu-Prahova* și instalații speciale la *Mangalia*. Totalul copiilor îngrijiți până azi în colonii de munte și mare este de aproape 9.000.

Opera Societății în ramura asistenței școlare, se manifestă prin crearea de cantine pe lângă școli și prin examene medicale periodice ale școlărilor.

Activitatea acestei societăți e cu deosebire meritorie, iar din punctul de vedere al rezultatelor ce obține în domeniul asistenței infantile, merită să fie dată ca exemplu.

dr. v. l.

III. CONSIDERAȚII ASUPRA SĂNĂTĂȚII PUBLICE

O așezare temeinică a Statului românesc nu este posibilă fără de o organizare sanitară, care să pună masele largi ale populațiunii la adăpostul bolilor care secătuesc energia națională și micșorează în chip îngrijorător posibilitățile de muncă productivă ale țării.

O atare organizație trebuie să valorifice foloasele ce decurg din vitalitatea noastră demografică și să creeze condițiuni de viață normală generațiilor viitoare.

În primul rând, nu trebuie să pierdem din vedere că deși cifra noastră de natalitate este încă printre cele mai mari din Europa, suntem totuși serios atinși de procesul general de diminuare a ei.

Suntem, pentru țara întreagă, într-o scădere generală de peste 10 % pentru ultimii 10—12 ani, cu o descreștere extrem de îngrijorătoare în sud-vestul țării, cu tendință de generalizare în județele din centrul și din vestul Transilvaniei.

Ceea ce face ca faptele de mai sus să fie extrem de grave, este că — în opoziție cu ceea ce se petrece în toate regiunile în care natalitatea scade — mortalita-

tatea noastră generală n'a scăzut în tot acest răstimp decât într-o foarte mică proporție. Suntem, în județele de mai sus, în plin proces de depopulare.

Fenomenul acesta are o deosebită importanță nu numai prin faptul că el atinge în momentul de față o regiune cu aproape două milioane de locuitori, dar că el prezintă dela început un caracter de o deosebită gravitate.

Ceea ce domină în marea noastră mortalitate generală este proporția enormă a mortalității infantile. În această privință ne găsim în fața unui fenomen cu totul particular: suntem și astăzi la cifra record de acum 50 ani, pe care n'o mai aflăm nicăieri în lume și pe care n'am reușit s'o modificăm cu aproape nimic.

Graficul de mai jos ne îngăduie să urmărim cifrele de mortalitate infantilă dela 1864 și până astăzi. Cu mici variațiuni anuale, avem și astăzi o mortalitate infantilă de aproape 26 %.

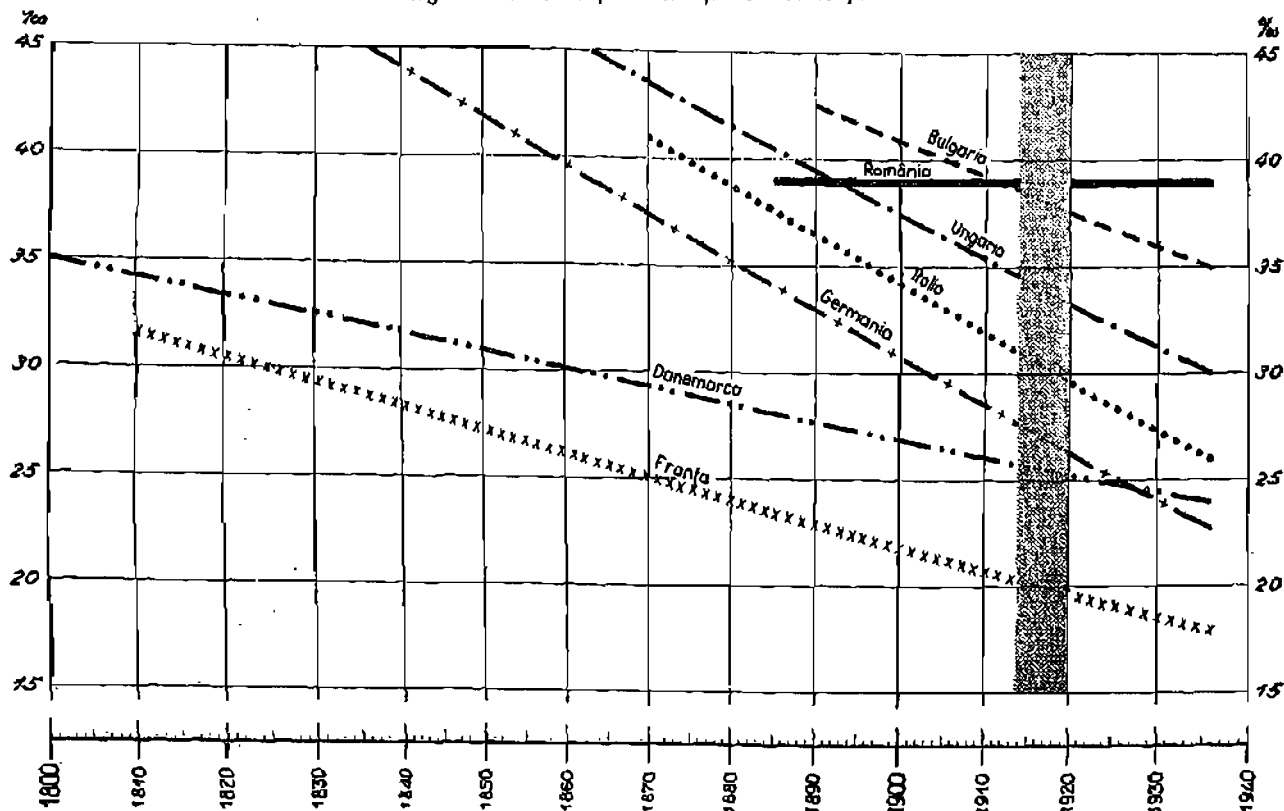
Aceasta înseamnă că o cincime din copiii ce se nasc în fiecare an, mor înainte de a intra în al doilea an al vieții. În cifre absolute aceasta reprezintă pentru

totalul de aproximativ 600.000 copii ce se nasc pe an, 120.000 morți.

O mai cuprinzătoare înțelegere a fenomenelor demografice de mai sus o dau curbele de tendințe

în ceea ce privește mortalitatea generală și mai cu seamă mortalitatea infantilă, nu numai că suntem în fruntea tuturor statelor din Europa, dar avem o curbă de tendință cu desăvârșire defavorabilă

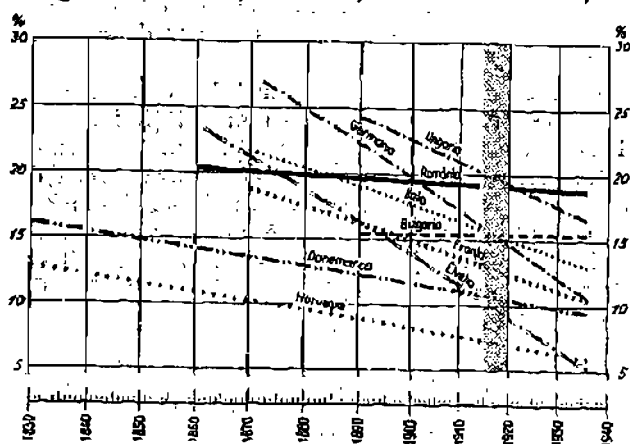
Diagrama 1. Tendința natalității în diverse țări

(trend-uri) stabilite pe un număr mare de ani, de Institutul Central de Statistică în comparație cu țările din Occident și cele din vecinătatea noastră. Curbele acestea, făcând abstracție de oscilațiile anuale ale cifrelor, ne îngăduie să examinăm tendința fenomenelor și ne permit o judecată obiectivă a evoluției noastre demografice.

Ele arată în primul rând o tendință încă favorabilă în ceea ce privește natalitatea noastră. În schimb,

Diagrama 2. Tendința natalității infantile în diverse țări

și în totală discordanță cu scăderea însemnată ce s'a efectuat în această materie în toate țările din lume.

Concluziunea inevitabilă care rezultă și din examenul curbelor de tendință a fenomenelor demografice este însă aceeași: ne aflăm într-o situațiune sanitară dintre cele mai defavorabile.

Deși starea sanitară a unei țări este în funcțiune de factori multipli, unii neinfluențabili în scurtă vreme și în relație cu situațiunea ei politico-economică și cu nivelul ei cultural, totuși nu este mai puțin adevărat că bogăția generală a țării și instrucția cetățenilor a crescut în ultimii 50 ani și că am fi fost în drept să ne așteptăm ca ele să se traducă printr-o ameliorare reală a sănătății publice. În acest interval s'au făcut importante investiții pentru organizarea sanitară a țării; s'au creat spitale, dispensare și circumscripții sanitare, și un personal medical cuprinzând aproape zece mii de medici stă astăzi la dispoziția acestei organizațiuni.

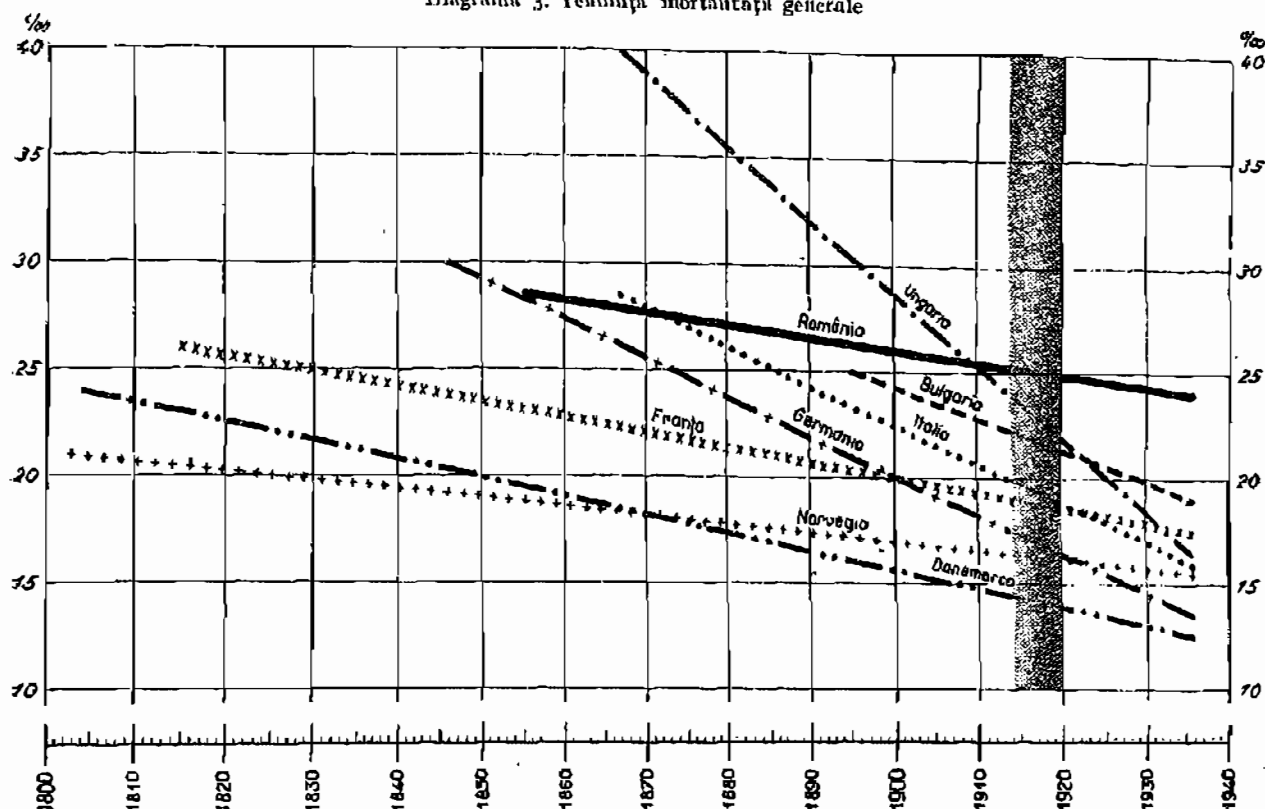
În atari condițiuni se pune în chip ineluctabil întrebarea: cari sunt cauzele situațiunii profund nesatisfăcătoare de astăzi?

În cercetarea acestora trebuie să ținem seamă de două categorii de fapte: una privește asistența medicală propriu zisă, îngrijirea medicală de toate zilele a celor bolnavi, care cu cât va fi mai efectivă, cu atât

va influența mai adânc letalitatea diverselor boli și implicit mortalitatea generală; *cealaltă*, ansamblul de măsuri menite să creeze condițiuni de viață cât mai favorabile din punct de vedere sanitar și să pună

Întru cât privește îngrijirea medicală a bolnavilor din mențiunile făcute pe buletinele de deces, la cererea Institutului Central de Statistică, se constată că din copii până la vârsta de 1 an, morți în cursul

Diagrama 3. Tendința mortalității generale

la adăpostul îmbolnăvirilor evitabile — opera de medicină preventivă, care a ajuns în multe țări la o crutare considerabilă a vieții omenesti.

Dacă organizația de medicină preventivă este în funcțiune de organizația generală a țării și deci explicabilă, în parte cel puțin, prin împrejurările în care a evoluat aceasta, asistența medicală propriu zisă este în funcțiune directă de existența unui număr suficient de medici.

Dacă ar fi să judecăm lucrurile după limitarea locurilor la facultățile de medicină și după numărul mare de medici care practică astăzi la orașe, ar fi normal să socotim că avem cel puțin o asistență medicală elementară satisfăcătoare.

De fapt, printr'un complex de împrejurări asupra cărora vom reveni mai jos, marea masă a populației noastre este practic lipsită de orice asistență medicală.

Câteva date strânse de Institutul Central de Statistică sunt de natură să ne demonstreze aceasta cu cifre concrete.

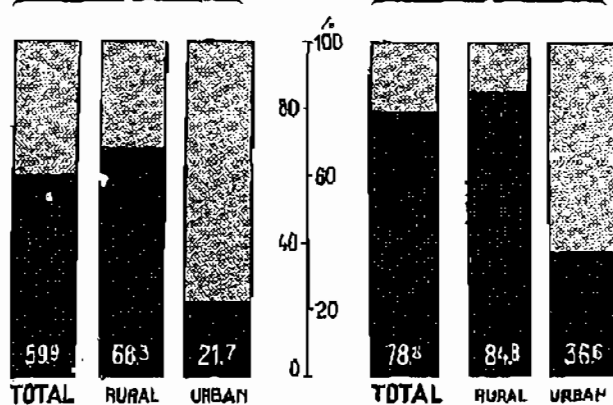
În primul rând dintr'un total de 511.901 copii, născuți în 1935, în comunele rurale, numai 36,6 % nașteri au fost asistate de moașe cu diplomă și 0,7 % de medic, restul adică 62,7 % au fost îngrijite de moașe empirice lipsite de cele mai elementare noțiuni medicale¹⁾.

¹⁾ Cifrele acestea extrase din adnotările buletinelor de nașteri sunt de fapt încă inexacte, dat fiind că un mare

anului 1936, în țara întreagă, numai 22,2 % au fost văzuți de medic. Ceilalți, adică 77,8 % au murit fără cea mai elementară asistență medicală.

În mediul rural, numărul copiilor până la 1 an morți fără îngrijire medicală se ridică în 1936 la 84,8 % din totalul copiilor morți.

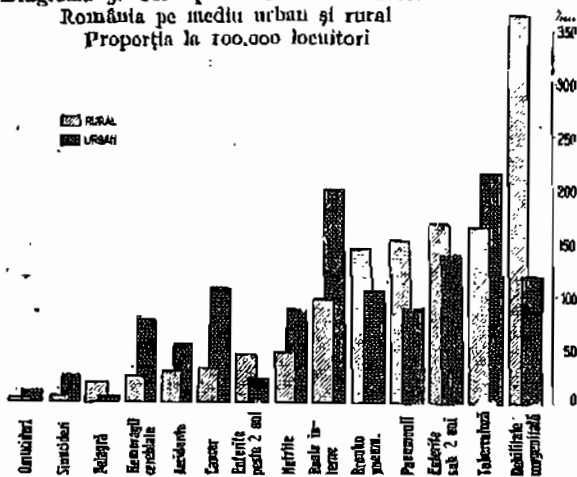
Diagrama 4. Morți fără tratament medical pe medii
La decese în general La decese sub 1 an

număr de nașteri asistate de moașe empirice, sunt trecute ca asistate de moașe funcționare, cu diplomă, numai pentru a se justifica activitatea acestora.

Dar faptul acesta se petrece nu numai pentru copii până la un an. Pentru totalul morților — copii și adulți în 1946 în mediul rural — de abia 31,7% beneficiază de îngrijire medicală; restul de 68,3% mor fără să fi

Diagrama 5. Principalele cauze de deces în România pe mediu urban și rural
Proporția la 100.000 locuitori

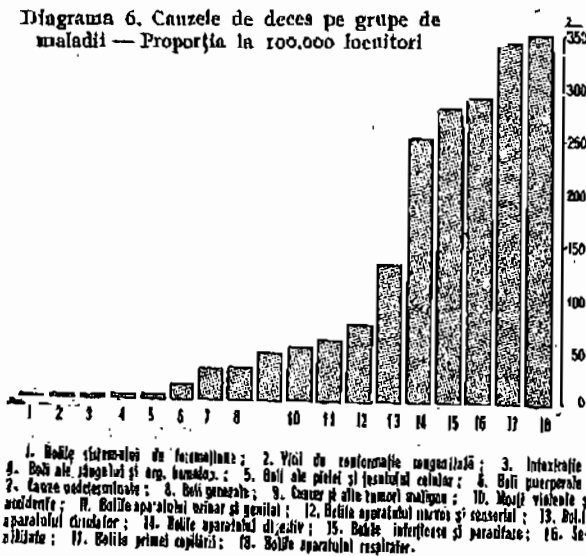
foșt văzuți vreodată de medic sau de personalul medical auxiliar.

Nu e de mirare deci că, în atari împrejurări, n'am reușit în decurs de 50 ani, să influențăm câtuși de puțin mortalitatea infantilă și că manifestăm în ceea ce privește mortalitatea generală, o tendință cu totul nesatisfăcătoare în comparație cu celelalte popoare civilizate.

Fenomenul de mai sus apare însă foarte firesc, dacă ținem seamă de repartitia medicilor noștri în mediul rural și în cel urban.

Deși nu avem o cifră exactă a medicilor din țară, totuși se evaluează cam la 10.000 numărul total al medicilor practicanți. Din aceștia locuiesc și practică, sub o formă sau alta, în mediul rural, aproximativ 1000; restul de 9000 practică în orașe.

Diagrama 6. Cauzele de deces pe grupe de boli — Proporția la 100.000 locuitori

Avem deci: în mediul urban (9000 la 3.500.000 locuitori) un medic la 390 oameni, iar în mediul rural

(1000 la 15.500.000 locuitori) adică un medic la 15.500 oameni.

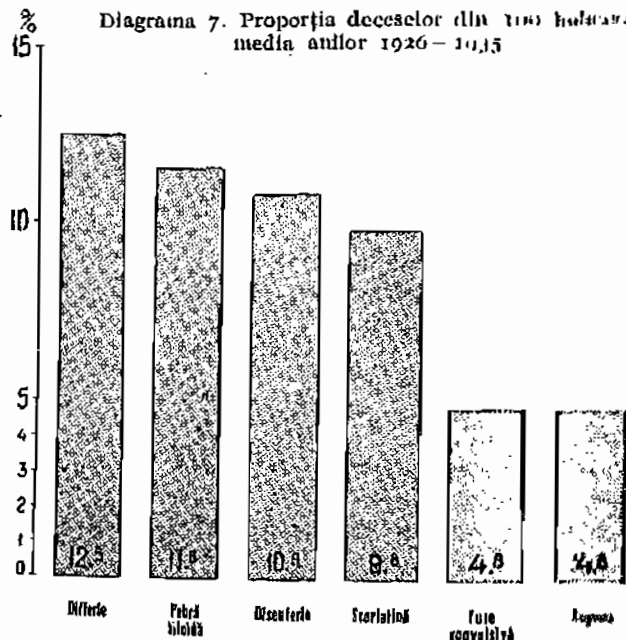
Raportul între numărul populației rurale și la medicilor pe județe este prezentat în harta în cuburi aci alăturată.

Ca termen de comparație menționez că în Germania la orașe există un medic la 780 indivizi, iar la sate un medic la 2300 locuitori.

În Italia dintr'un total de 20.000 medici, mai mult de jumătate sunt stabiliți în comunele rurale — deși proporția dintre populația rurală și cea urbană este alta decât cea de la noi, iar în mediul rural există un medic la aproximativ 3000 locuitori.

Numai o cercetare — desbrăcată de prejudecăți și de tradiționalismul nostru sanitar — a felului la care am ajuns la organizația sanitară de azi, ne va îngădui să punem în lumină cauzele reale ale situației de mai sus.

Diagrama 7. Proporția deceselor din 100 bolnavi — media anilor 1926 - 1935

În primul rând, organizația sanitară a României nu s'a născut ca o satisfacere a nevoilor de îngrijire medicală individuale sau colective, așa cum s'a născut în alte țări. Ea a avut dela început caracterul de organizație de Stat și a rămas până în anul din urmă întreținută și controlată de administrația centrală, fără nici un fel de legături organice cu colectivitățile locale.

Organizația aceasta trebuia să asigure în primul rând asistența medicală elementară, și a fost firesc să fie așa, într-o vreme în care starea de cultură a populației nu crease nevoia de îngrijiri medicale și organizația colectivităților locale era cu desăvârșire primitivă și rudimentară.

Dar chiar atunci când colectivitățile locale de oarecare importanță (județe și orașe) începuseră să înclinau organizații medicale, administrația centrală a intervenit făcând în 1908 și 1910 cunoscutele operațiuni de centralizare ale fondurilor sanitare, luând județelor și comunelor sumele ce aveau în bugetele lor pentru

acest scop și dispensându-le de orice preocupări sanitare. Numai cu mult în urmă, la data când s'a văzut clar că era imposibil a satisface nevoile sanitare locale prin administrația centrală și din bugetul Statului, s'a încercat întoarcerea unora dintre aceste servicii la administrațiile locale în condițiuni care au compromis, în cea mai mare parte, soarta lor.

Asistența medicală de Stat nu inspiră încredere bolnavului; nu stabilește nici o legătură de interes și nici o solidaritate între medic și pacient, evoluează indiferent de nevoile populației și nu contribuie la crearea și întreținerea lor.

Este datoria noastră să ne dăm seama că un atare sistem compromise evoluția normală a asistenței medicale. El este responsabil, în mare parte, de a fi îngrăduit la orașe un număr de medici de două ori mai mare, la numărul de locuitori decât se găsesc în centrele urbane din Apus și de a fi creat o existență compromițătoare profesiei medicale. El a blocat producția jecului de medicină într'un moment în care

Diagrama 8. Numărul cazurilor de febră tifoidă, dizenterie și difterie, 1927—1936

noi avem încă, și pentru multă vreme, o reală trebuință de medici și, mai presus de toate, ne-a condus la iluzia că am realizat o organizare de asistență medicală reală, atunci când de fapt 15.500.000 locuitori rurali sunt așa cum arată datele statistice, lipsiți de asistență medicală.

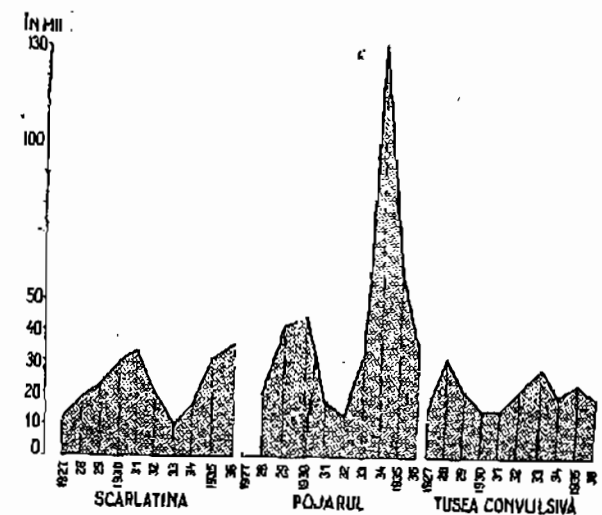
Dar sistemul acesta n'a condus nici măcar la o repartiție judicioasă a medicilor funcționari de Stat, fiindcă interesele lor nu erau acolo unde era nevoie de ei. Din cei aproape 2400 medici ai Ministerului Sănătății abia 984 au (în teorie cel puțin) reședința în regiuni rurale, pe când restul de 1400 se află toți la orașe; adică: pentru 15.500.000 locuitori 974 medici, iar pentru 3.500.000 locuitori 1400 medici. Într-un câștig privește medicii salariați de alte autorități decât Ministerul Sănătății, ei sunt evident toți la orașe și mai ales în orașele mari.

Medicul acesta funcționar, îndeplinind atribuțiuni de asistență medicală, acolo unde operațiunea aceasta poate să fie larg asigurată de medicii practicieni, — iar pentru bolnavii săraci prin serviciile de consultații ale spitalelor și dispensarelor publice, — pe lângă că absoarbe din bugetul sănătății publice sume conside-

rabile, îngreuiază existența celorlalți medici și vîrșiază exercitarea profesiei medicale.

Într'adevăr, medicii cari și-ar căuta singuri posibilități de existență în centrele rurale se lovesc și aici

Diagrama 9. Numărul cazurilor de scarlatină, pojar și tuse convulsivă, 1927—1936

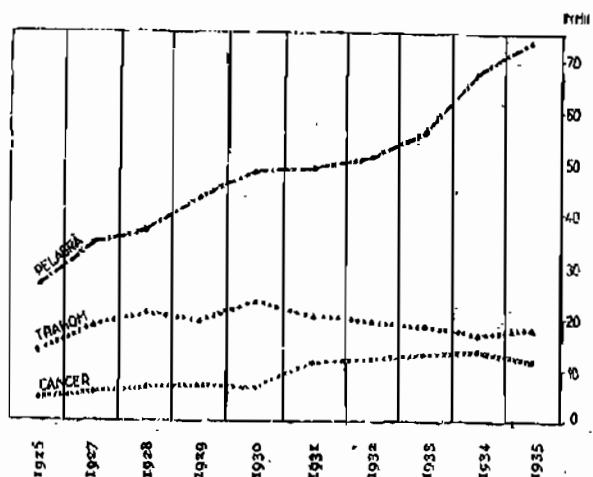
de concurența medicului de circumscripție, practician el însuși, ori de câte ori o crede util pentru sine, și care are interesul și toate mijloacele la îndemână pentru a face viața imposibilă oricui ar încerca să practice alături de el.

Aceasta explică de ce nu aflăm aproape de loc profesioniști în mediul rural, într'un moment când centrele noastre urbane au o pletoră reală de medici și când în multe centre rurale s'ar afla posibilități pentru existența lor.

Concluziunea logică a tuturor considerentelor de mai sus, este:

I. Suprimarea tuturor posturilor medicale dela orașe, făcând funcțiune de asistență medicală, din bugetele

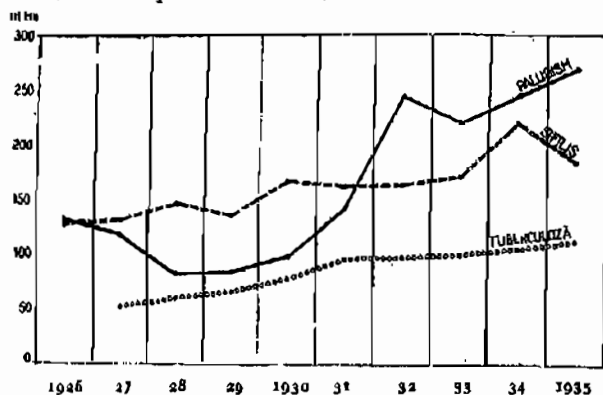
Diagrama 10. Numărul cazurilor de pelagră, traicom și cancer, 1926—1935

Statului, comunelor, județelor și tuturor instituțiilor cu caracter de Stat; asistența medicală a bolnavilor săraci urmând să se facă prin ambulatorii și prin serviciile de consultații ale spitalelor, iar asistența

funcționarilor diverselor instituții publice și a asigurătorilor dela casele de asigurări sociale prin medicii practicieni, la libera alegere, remunerați pe bază de serviciu prestat după normele stabilizate de corporațiile medicale.

Diagrama 11. Evoluția paludismului, sifilisului și tuberculozelor în perioada 1926-1935. (În mii de bolnavi)

Interzicerea absolută de practică medicală pentru toți medicii funcționari făcând servicii de medicină preventivă sau utilizați în administrațiile sanitare.

2. Crearea de condițiuni care să permită stabilirea a cât mai mulți practicieni în comunele rurale.

Aceasta nu se poate face însă decât dacă plecăm dela concepțiunea că asistența medicală elementară nu trebuie să fie o funcțiune de Stat; că Statul și chiar colectivitățile locale nu trebuie să și-o asume sau să o ajute decât pentru acea parte a populațiunii, — care nu poate să stabilească relații directe cu medicul practician.

Pentru a obvia greutăților de trecere dela un sistem la altul și pentru a realiza stabilirea practicienilor la sate într'un timp cât mai scurt posibil, propunem întrebuintarea sistemului căruiu i-am dat numele de *contractul de reședință*.

Concepem acest sistem ca un complex de dispozițiuni menite a încuraja instalarea medicilor în mediul rural. El ar trebui să asigure medicului, în schimbul obligațiunii de a locui și practica într-o comună rurală,

o primă suficientă pentru a-și acoperi nevoile imediate în măsura în care este de presupus că acestea n-ar putea să-i fie îndeplinite de clientela ce ar putea să aibă în momentul instalării sale. Prima aceasta ar fi dată pentru o durată limitată și micșorată în clipă progresiv. Un asemenea contract ar permite medicului să-și creeze resurse regulate, făcându-se necesar populațiunii în mijlocul căreia se stabilește și ar avea de rezultat fixarea lui definitivă în anumite localități.

Contractele de reședință ar putea să comporte unele obligațiuni de asistență gratuită, limitată și liber-determinate de interesul general, și care ar reprezenta contravaloarea primelor. Astfel credem că medicii «residenți» ar putea fi obligați să dea consultații gratuite unui număr de localnici suferinzi de concetățenii lor drept lipsiți de mijlocuri; să execute vaccinațiunile antivariolice și să colaboreze cu medicii igienisti ai plășilor la executarea muncii din măsurile de medicină preventivă, în special la măsurile de combatere a bolilor infecțioase.

Dar deplasarea unui număr însemnat de medici practicieni în comunele rurale va însemna și o îmbunătățire reală a vieții sociale a satelor. Medicul devenit localnic și solidar cu soarta consătenilor lui, grație educației, culturii și științei sale, va influența viața colectivităților rurale și va contribui în același timp la ridicarea lor economică și culturală.

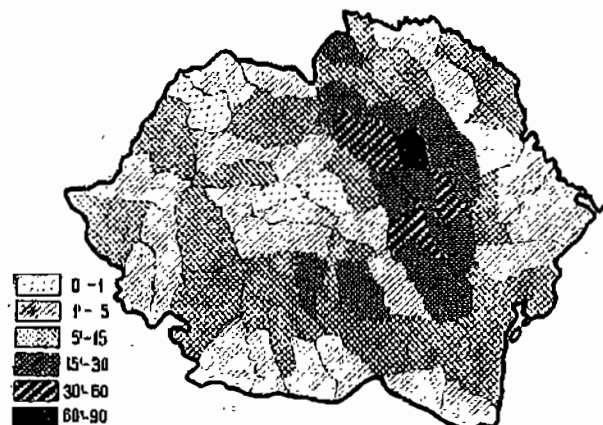
În afară de medicul propriu zis, asistența medicală trebuie completată prin *instituțiile de ospitalizare* pentru bolnavii ce nu pot fi îngrijiți la domiciliul lor.

În afară de așezămintele mari spitălești (Spitalele Civile, Epitropia Sf. Spiridon, Așezămintele Brâncovenesti), s'au încheiat la noi, prin grija administrațiilor locale, și într-o măsură oarecare cu ajutorul Statului și inițiativei private, câte un mic spital aproape în toate capitalele de județ.

La data când grija de sănătatea populațiunii rurale a început să prindă ființă, s'au înființat, în diverse răstimpuri, un număr oarecare de spitale rurale cu intențiunea de a face câte un atare spital pentru fiecare plasă administrativă.

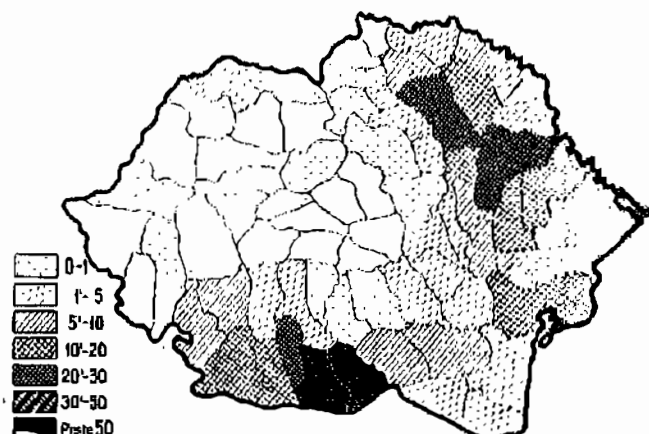
Dacă la data înființării lor, existența acestor spitale de plasă era justificată prin greutățile de comunicații

Harta 1. Pelagra: Proportii la 1000 locuitori

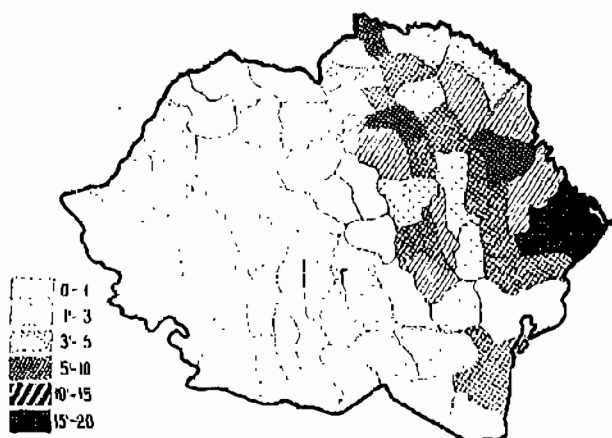
Se remarcă lipsa pelagrei în județele cari au consumat mălai, precum și în acelea cu stare economică mai bună.

Harta 2. Paludism: Proportii la 1000 locuitori

NOTĂ — În teritoriile albe din această cartogramă și din cele două următoare statistice oficiale nu a înregistrat nici un caz.

Harta 3. Trahomul: Proporții la 1000 locuitori

Regiunile cu endemială de cret și cele din vecinătatea stăpei rusești sunt cele mai contagioase

cu capitala județului și prin repulsiunea populației de a se îngriji în spitale, mai ales atunci când ele erau așezate departe, astăzi este absolut necesar să revizim concepțiunea noastră în materie de asistență spitalicească în lumina posibilităților de organizare de atari instituțiuni și a condițiilor noi de viață și de transport, care s-au modificat așa de adânc în ultimii 20 de ani.

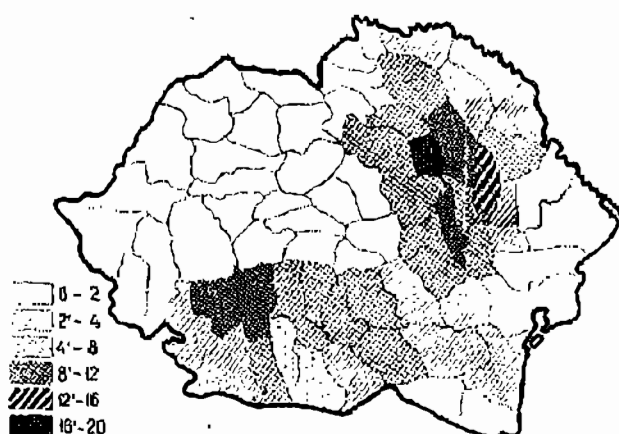
În primul rând, în stadiul actual al științei medicale nu mai este posibilă existența spitalelor mici. Medicină serioasă de spital nu se poate face decât grupând într-o singură instituție cel puțin specialitățile de bază și realizând un utilaj tehnic extrem de costisitor (săli de operații, laboratorii, instalații de radiologie și radio-terapie, etc.). Dar și cheltuielile de administrație și întreținere ale unei atari instituțiuni sunt incompatibile cu un număr prea mic de pacienți. Spitalul de 20-30 de paturi, — spitalul nostru rural — este un anacronism și nu mai poate să dăinuiească sub forma aceasta.

Programul nostru în această direcție trebuie să fie reorganizarea, utilizarea și punerea în cele mai bune condițiuni de funcționare a spitalelor din capitalele de județ și din centrele de comunicații. Spitalele acestea trebuie să aibă un număr de cel puțin 200 paturi, într-un corp, grupând îngrijirea și a bolnavilor din asigurările sociale și a celor dela Casa Muncii C. F. R. și reprezentând o instituție bine încheagată, bine utilată, deservită de specialiști de prim ordin și viabilă din punct de vedere administrativ.

Între îngrijirea spitalicească și asistența medicală a bolnavului la domiciliu, se așează *instituțiunile* menite să asigure tratamentul bolnavilor, ambulatorii. O parte din aceste instituțiuni sunt menite să funcționeze în legătură imediată cu spitalele și este normal să dăm ambulatoriilor din această categorie cea mai largă dezvoltare.

Viața din regiunile populate impune evident, de multe ori, necesitatea de a crea centre de consultații și tratament ambulatoriu în afară de instituțiile spitalicești. Centrele acestea pentru a răspunde menirii lor trebuie să fie și ele centre mari, grupând toate specialitățile și înzestrate cu un utilaj cât mai complet.

Harta 4. Sifilisul: Proporții la 1000 locuitori

În Moldova, intensitatea bolii datează din timpul războiului

Ca și pentru spitale, este absolut necesar să punem capăt acestei păgubitoare lărmănițări a posibilităților materiale ale diverselor instituțiuni care fac operă de asistență medicală. Instituțiunile comune vor însemna neîndoiește un progres considerabil pentru îngrijirea bolnavilor și vor pune capăt unei situațiuni care absorbe prin cheltuielile de administrație și cancelarie toate disponibilitățile instituțiilor și limitează activitatea lor pozitivă.

Îndrumarea asistenței medicale propriu zise pe căile ei firești, va lăsa Statului posibilitatea de a se ocupa serios de *organizația medicinei preventive*.

Aceasta implică formarea unui corp special de medici — medici igienisti de plasă pentru regiunile rurale, medici de oraș și municipii pentru centrele urbane, cari vor trebui să-și consacre întreaga activitate preocupărilor de igienă și medicină preventivă, fiindu-le interzisă practica medicinei propriu zise — precum și a unui corp de *înfiriere vizitatoare* (surori de ocrotire), bine instruite și cu adâncă înțelegere a rolului lor, cari vor putea intra în viața intimă a familiei și vor putea face incalculabile și repezi îndreptări nu numai în mortalitatea infantilă, dar și în educațiunea de igienă și de viață normală a populațiunii rurale.

Înlocuirea agentului sanitar prin *înfiriera vizitatoare* va trebui să însemne sfârșitul unei mentalități de violență în izolarea și combaterea mafiilor infecțioase și să așeze pe alte baze relațiunile între populațiune și personalul medical.

Organizația medicinei preventive s'ar încadra în ordinea administrativă în felul următor: plasa sanitară — unitate de medicină preventivă — cu centre și subcentre de sănătate; medici cu contracte de reședință, asigurând asistența medicală elementară și îndeplinind în raza comunelor lor un minim de însărcinări de medicină preventivă sub conducerea tehnică a medicului igienist de plasă; în capitalele de județ servicii de medicină preventivă conduse de medici igienisti; spitale principale la reședința județului sau la noduri de comunicații organizate în așa fel încât să asigure legăturile cu comunele prin centrele de sănătate.

Combaterea tuberculozei, malariei, maladiilor venice etc. va trebui să fie încadrată în activitatea centrelor și subcentrelor de sănătate sub direcțiunea medicului igienist de plasă sau de oraș. Centrele și subcentrele vor face cât mai puțin tratament și cât mai multă operă socială, depistând în sânul familiilor cazurile de boală, făcând educație pentru prevenirea contagiunilor în interiorul locuințelor și mai cu seamă operă de ocrotire a copiilor și a mamelor.

Organizația de medicină preventivă va face de prisos dispensarele speciale, în afară de cazuri cu totul particulare, într-un cât ele vor avea consultațiuni de specialitate încadrate în activitatea centrului de sănătate care selecționează bolnavii și care stabilește prin înfirmierile vizitatoare legături cu toate straturile populației.

BIBLIOGRAFIE

- Dr. V. Gomoiu*: Din istoria medicinei și învățământului medical în România. București, 1923.
Dr. V. Gomoiu: Istoria preselor medicale în România. București, 1936.
Dr. V. Voian: Cel dintâi istoriograf medical român. București, 1932.
Eforia Spitalelor Civile: 1832—1932. București, 1932.
I. Ionescu Gion: Istoria Bucureștilor. București, 1899.
Al. Gălășescu: Eforia Spitalelor Civile din București.

Organizația de medicină preventivă rurală și urbană va trebui făcută cu colaborarea județelor și comunelor, Statul rezervându-și drepturile de coordonare și control, și îndeplinind prin mijloacele sale financiare un rol de stimulare a administrațiilor locale.

Vor rămâne ca organe ale Statului instituțiile sanitare care nu se pot realiza de administrațiile locale și care depășesc interesele lor, — sanatorii de tuberculoză, spitalele de alienați, leprozerii.

Aceasta este în linii generale, singura așezare sanitară pe care o vedem posibilă. Ea va însemna, în primul rând, o reîntrare în evoluția firească a lucrurilor în ceea ce privește asistența medicală propriu zisă și va înghădui crearea unei organizațiuni de medicină preventivă reală.

dr. d. m.

Regulament de administrațiune generală al Epitropiei Măicii Maica Domnului-Dudu. Craiova, 1901.

Dr. S. Irimescu: Organizații și legiferări pentru combaterea tuberculozei. București, 1924.

Societatea Crucii Roșii din România: Dăre de seară, București, 1879.

O repede privire asupra Așezămintelor Brâncovenesti din Capitală. București, 1892.

Dr. Gh. Banu: Sănătatea poporului român. București, 1935.

DANIELE DA VOLTERRA, LEȘINUL, MARIEI
 Fragment din Coborîrea de pe Cruce, Colecțiunea Regală de Pictură, (Castelul Peleş)

ASISTENȚA SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA

Termenul de asistență socială are un înțeles cu totul modern. Acela de metodă, de sistem cât mai rațional pentru lupta împotriva mizeriei care ar putea să paralizazeze funcționarea normală a corpului social.

Astăzi din cauza vicisitudinilor de ordin financiar, economic, moral, social, — urmări ale războiului mondial, — pe de altă parte din cauza numărului în creștere al populației, al aglomerațiilor din marile centre urbane, mizeria crescând peste tot în proporții uriașe, problema asistenței sociale se pune în mod imperativ.

Caritatea creștină care a fost izvor nesecat al facerii de bine atâtea secole dela apariția creștinismului, nu poate rezolva în mod general și permanent problema mizeriei sub diferitele sale aspecte. Acest sentiment variază dela individ la individ și chiar acolo unde apare în modul cel mai intens, nu se poate manifesta decât în măsura mijloacelor de care dispune individul.

Pe lângă această insuficiență un alt sentiment a fost scos la suprafață de evoluția ideilor sociale, sentiment care într-adevăr apare mai puțin nobil, dar este mai eficient căci nu urmărește numai alinarea suferinței unora, ci satisfacerea interesului general — sentimentul solidarității sociale. Bazată pe acest nou sentiment, asistența socială nu mai este practica unei virtuți colective al cărei nobil este mila, ci este o obligație socială având ca scop satisfacerea interesului general.

Asistența socială bazată pe sentimentul solidarității sociale nu exclude totuși facerea de bine bazată pe sentimentul de pietate, de caritate, ci ajunge a colabora cu aceasta în condițiuni fericite.

Grăție mișcării de adaptare care s'a produs din partea inițiativei private, organizațiile de binefacere au ajuns, mai ales în țările din occidentul Europei, să folosească aceleași norme științifice de lucru ca și organizația oficială.

Părerea celor cari considerau ca o condiție a dezvoltării organizației oficiale de asistență, distrugerea asistenței din inițiativă particulară, s'a arătat a fi greșită.

În concepția asistenței sociale moderne apare dreptul la asistență. Prin aceasta nu se înțelege însă un drept legal subiectiv al aceluia care este în mizerie de a pretinde dela colectivitate un sprijin, ci un drept obiectiv, care rezultă din nevoia colectivității de a

se apăra contra urmărilor mizeriei pe care cu nepăsare ar lăsa-o să sporească în sânul său. Acest drept rezultă deci dintr-o stare de fapt și zadarnic ar încerca în mod teoretic să-l negăm, mai ales, în situația de astăzi când spiritul social se dezvoltă tot mai mult.

Acest drept nu se poate acorda în mod întâmplător și arbitrar oricui, fiindcă s'ar ajunge în scurt timp la crearea unei categorii de exploatare ai ajutorului public.

De aceea s'a introdus în activitatea asistenței sociale, ancheta socială (investigație socială), dela caz la caz, prin care se constată ce anume problemă se pune în fiecare caz de dependență socială. Pe baza anchetei se stabilește *diagnosticul social* și apoi se începe lucrul pentru refacerea familiei sau individului dependent, când este cazul, sau internarea individului în cazul când o refacere a lui nu e posibilă (*terapia socială*).

Pentru aplicarea serioasă a acestui sistem de lucru a fost nevoie de formarea specială a personalului necesar.

Metoda de lucru în asistența socială trebuie să fie *centralistă*, adică aceleași norme de lucru cari pornesc dela un organ central, să se aplice pe întreaga suprafață a țării.

Același organ central care dă îndrumarea tehnică are și supravegherea și controlul activității. Organelor administrative locale li se lasă toată libertatea de acțiune în aplicarea normelor date.

La această metodă s'a ajuns în mod treptat, ca o reacțiune contra rezultatelor slabe și chiar negative ce se obțineau atunci când se lăsa la alegerea organelor locale metoda de lucru.

EVOLUȚIA OPEREI DE ASISTENȚĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Înainte vreme, termenul de asistență nu se cunoștea. E un termen nou intrat în limbajul odată cu noțiunea cea nouă. Termenul cel vechiu era cel de *milă* sau, mai tehnic, de *filantropie*.

Prin acest termen se înțelegea, ajutorarea celor nevoiași, bolnavi, infirmi, în sfârșit neputincioși de tot felul, după bunul plac și bunăvoința omului milos, pe care nu-l constrângea nici o obligație și nici un principiu.

Un document născut din 1565 atribue lui Radu-Negru, întemeietorul legendar al Principatului, creația la Mățul-de-Jos, lângă Câmpulung a unui ospiciu pentru adăpostirea schiopilor, orbilor, gârbovilor, ologilor și altor infirmi. El era de fapt o colonie — un sat — investit cu anumite privilegii.

Opera de asistență se confundă, așa dar, în Țara Românească cu însăși existența vieții de Stat. Mănăstirile, create de pietatea Domnilor, au fost și ele, în tot trecutul țărilor românești, mari așezăminte de asistență din cari s'au revărsat nenumărate binefaceri asupra oropsiților soartei.

Cele mai vechi organizații constituite, sub egida Statului, și cu scopul de a distribui celor săraci, în mod rațional, fondurile provenite din caritatea publică sunt însă *caliciile*, una la Câmpulung și alta la București, sub mlaștina Dâmbovitei. Caliciile erau organizații profesionale de calici — bresle — având în fruntea lor un *staroste de calici*, ales de dâșii. Legenda pretinde că întrucât, sub Vlad Țepeș, numărul calicilor crescuse enorm, Domnul i-a adunat, i-a închis într-o casă și, pe când îi ospăta, i-a dat foc.

În Moldova, Ștefan cel Mare a început, în 1480, aceeași operă de asistență a mizeriei, colonizând pe «calici» și atribuindu-le ca breaslă, anumite privilegii.

În secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab înzestra ospiciul dela Mățul cu moșia Licurea din Vâlcea.

Se atribue lui Matei Basarab ocrotirea altor așezăminte de ocrotire pentru văduve și orfani.

Documentele ne arată că acești nenorociți, astfel cum e specificat în actul semnat de Vlad Voievod în 1524 privitor la săracii ocrotiți la «Curtea de Argeș» și la bolnavii dela «Sân Mitreni», primeau în afară de locuință, hrană, îmbrăcăminte și hani.

Un alt document din 1686, arată că «Protopopul» din București trebuia să arate Vistieriei lista săracilor orașului cari primeau o para pe zi.

Se constată de asemenea că peste acești distribuți, se dădea acestor săraci îmbrăcăminte și încălțăminte.

Așezămintele spitalicești fondate după 1695, Colțea și Pantelimonul din inițiativă particulară, în-

deplineau pe atunci, și operă de asistență socială¹⁾.

Prima operă cu un caracter pronunțat de asistență este însă Azilul de femei Domnița Bălușă, fondat la 1751, de nobila domniță care adăpostea femeile scăpătate și cuprindea și o casă de ajutor pentru fetele sărace.

Spitalele în funcțiune în această epocă, aveau dependențe unde săracii erau adăpostiți și primeau hrană. «Ptohotrofon» (casă pentru săraci), care funcționa la spitalul «Colțea» din București este menționat în documentul Patriarhului din Alexandria Samoil (1715). Mitropolitul Ignatie, în calitate de episcop prin efor al spitalelor, dădu dispozițiuni episcopilor și arhiepiscopilor Ungro-Vlahiei, pentru întreținerea acestui azil.

Copiii părăsiți și orfanii au fost formați, începând din secol. XVIII, principalul obiect al asistenței de Stat.

În 1775 Alexandru Ipsilanti a înființat dijna pentru copii săraci și a fondat un azil și o «Ptohotrofon» pentru copii numit «Orfanotrofion».

Pentru asistența copiilor nu exista în București în 1798 decât azilul «Manea Brutaru» care putea adăposti și îngriji 50 de copii.

Între 1782 și 1785, Alexandru Mavrocordat înființează în Moldova «Casa Milei». În aceeași perioadă ia ființă, în principatul vecin, sub domnia lui Mihail Șuțu, «Cutia Milelor» care depindea de «Obștensca Episcopiei». Această instituție era alimentată prin diferite taxe: cele datorate de mitropoliți și episcopi cu ocazia înscăunării lor; de boieri, cu ocazia înscăunării lor ca dregători, ca impuse arendașilor poștei, ca impozitele de pășuni; și mai târziu din amenzi pentru animalele de pripas, din taxe asupra crăsmăritului ca și din amenzile judecătorești, la care este

condamnat soțul contra căruia s'a pronunțat divorțul.

Ipistatul, (secretarul Agăi) era însărcinat de a forma lista «adevăraților săraci» în folosul cărora se decidea împărțirea ajutoarelor, odată pe lună, cerșitul fiind, în principiu, oprit.

¹⁾ Vezi *Enc. Rom. I* Evoluția instituțiilor sociale, pag. 308.

NEAGOE BASARAB
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI, 1512—1521.
După fresca dela Hurezi, din N. Torga. Portretul
Domnilor Români

S'au produs abuzuri în distribuirea ajutoarelor «Casei Mîlelor» căci favoriții boierilor Divanului și ai Domnului, boieri scăpătați, văduve de boieri, se înfruptau cu cea mai mare parte, din fonduri. Chiar dintre ceilalți, un mare număr aveau posibilitatea de a se întreține singuri.

O reacțiune împotriva acestora s'a produs sub Alexandru Ipsilanti. Acesta decide în 1797 ca cerșetorii valizi și acei ce nu oarecare avere să renunțe la cerșit. El institui pedeapsa bătăii pentru cei cari nu s'ar fi supus.

În Moldova «Vornicia de Obște» creată la începutul veacului trecut, era însărcinată de a supraveghea «Casa Mîlei», de a susține și ajuta săracii, copiii și orfanii; a face actele necesare obținerii de pensii și ajutoare (cari trebuiau aprobate de Domnitor), — bonurile de pâine și de carne, supravegherea upei de izvor și a apei transportate pentru alimentarea orașelor. Sub Alexandru Calimach, «Vornicia de Obște» a devenit «Vornicia Poliției».

În Țara Românească «Obștea Epitropie» care adm'istra fondurile «Cutiei Mîlelor» se ocupa în acest timp și cu combaterea luxului, supravegherea școalelor și a spitalelor, încurajarea meșteșugurilor, supravegherea pavatului străzilor din București.

Cu toată mulțimea veniturilor la această epocă, din cauza abuzurilor și a risipei în administrația Casei Mîlelor, fondurile asistenței erau insuficiente¹⁾.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1920

Regulamentele Organice dela 1831 și 1832 aveau să pună o nouă ordine în instituția facerii de bine.

În Aprilie 1832 se reunesc Pundășiile Colțea-Pantelimon-Filantropia formându-se Eforia Spitalelor Civile.

Eforia constituie, pe lângă începutul organizării sanitare românești, și prima operă metodică de asistență din țară, care joacă un rol foarte important până în zilele noastre.

Regulamentele Organice menționează «Obștea Epitropie» și «Cutia Mîlelor» întreținute cu fonduri dela Stat și însărcinate a veni în ajutorul familiilor

sărace, infirmilor, cerșetorilor (cari nu sunt tolerați în stradă și cari primesc ajutoare luare).

Regulamentul Organic al Moldovei institue «Comitetul Central» compus din toți membrii celor 4 Epitropii și anume: «Epitropia Cutiei Mîlelor», a mănăstirii Sf. Spiridon, a învățământului public și a apelor.

Regulamentul Organic al Munteniei înființează și Eforia Caselor Făcătoare de Bine cuprinzând: a) Casa copiilor sărmani și b) Casa cerșetorilor, precum și ospiciul de nașteri dela Radu Vodă, (pe lângă care funcționează prima școală de moașe din țara românească), care funcționează

din 1883 într'un local nou construit de Eforie sub numele de «Maternitate».

Fondurile sale provin din veniturile mănăstirilor neînchinat.

În Muntenia Obșteasca Epitropie era constituită din: 1 președinte, 2 scriitori, 1 secretar și 1 casier. Eforia Caselor Făcătoare de Bine — din un efor, un director, doi secretari, un casier și patru scriitori.

Bugelul acestor două instituțiuni prevedea fonduri pentru întreținerea copiilor săraci, a cerșetorilor, pentru împărțirea pomenilor de sărbători, pentru ajutorarea și înzestrarea fetelor fără zestre, pentru înmormântări¹⁾, etc.

În ce privește asistența copiilor, Regulamentul Organic a venit cu dispoziții precise pentru copii părăsiți, copii bolnavi, doici, necenici, etc.

În 1852 Alexandru Ghica, Domnul Moldovei a fondat la Iași «Institutul

Gregorian» cu cinci secțiuni și anume: secțiunea copiilor găsiți, a consultațiilor gratuite pentru copii sugari, a vaccinării antivariolice, biroul de plasare pentru doici și școala de moașe.

Nici sub influența Regulamentelor Organice nu s'a realizat mare lucru în domeniul asistenței sociale. Mizeria a continuat să troneze fără a fi mult supărată. Mizeria dela sate a determinat prevederile articolului 46 din Convenția dela Paris, pentru ameliorarea stării țaranului.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după Unirea Principatelor, se naște un nou spirit în România, un spirit de solidaritate socială și națională

FIȘARET II
MITROPOLITUL UNGROVIANIEI, 1792 — 1793

¹⁾ Vezi raportul lui Harbu Știrbel pe când era mare vornic, către Generalul Kisselef, publicat în «Convorbiri literare» XXII 1899.

¹⁾ Hurmuzachi «Documente» supliment Vol. VI, București 1895 și «Analele Parlamentare» Vol. X, XII, București 1899—1900.

care se dezvoltă din an în an tot mai mult și începe să-și caute stăruitor aplicarea practică. Timpuri de înălțător idealism. Totuși noile concepții prind foarte greu în masele largi ale poporului.

Prin legea de organizare a comunelor rurale și urbane și legea consiliilor județene din 1863, cum și prin legea de reorganizare a comunelor urbane din 1894, s'au fixat atribuțiile comunelor și județelor și în ce privește asistența socială. Au rămas aproape în totul literă moartă.

Măsuri foarte frumoase, foarte civilizate în ce privește protecția copiilor și femeilor în industrie a prevăzut regulamentul industriilor insalubre din 1894 cunoscut sub numele de «Regulamentul Dr. Felix». Și acest regulament nu a găsit decât slabă aplicare. Lipseau organele de control.

Spiritul timpului și-a aflat însă o fericită aplicare pe calea inițiativei private. Persoane ilustrate, luând inițiativa mișcării au reușit ca prin exemplul devotamentului lor să găsească mulți imitatori.

Pentru protecția copiilor găsiți, întreținută după Regulamentul Organic, cu câte un galben lunar din veniturile Cutiei Milelor, — de unde și numele de *copii de cutie* — doctorul Carol Davilla crează, în urma pierderii soției sale, un azil.

Acest azil, care capătă nu numai înalta protecție a Doamnei Elena dar și continua ei sollicitudine, ia în 1862 în momentul când se pune piatra fundamentală a noului său local, numele de *Azilul Elena Doamna*¹⁾.

¹⁾ Trecut în administrația Eforiei Spitalelor Civile, azilul a fost condus de doctorul Davilla, ca delegat al acesteia, până în 1881.

În acest răstimp caracterul său cultural a sporit într-o măsură înecât — transformat în școală model — azilul a

În urma specializării vechiului Orfanotrofion, transformat în 1858 în Spitalul de Copii, asistența proprie zisă a copilului era insuficientă. În vederea ei se crează la 1867 Orfelinatul Sf. Pantelimon, cu o secție pentru sudo-muți. Fondurile pentru acest gen de asistență — Cutia Milelor — sporite considerabil în 1782 prin donația bunului mitropolit Filaret II ajută la înființarea acestor instituții.

Cu ele se susțin copiii găsiți în cuprinsul Bucureștilor, până în

1881 când serviciul de asistență a lor trece sub conducerea Municipiului. Mai târziu, în 1894 se legiferează sarcina comunei de a se ocupa de copiii găsiți, de infirmi, de alienați, se înființează un azil de noapte și ospățări comunale pentru cei fără de lucru.

Printre societățile cari au jucat un rol efectiv în opera românească de asistență vom cita, asistența mamei și a copilului. Societatea *Materna*, înființată în 1897, de sub președinția d-nei Dr. Turnescu, *Societatea Tîbișoiul*, înființată în 1883 de către d-na Maria Brăiloiu, și *Leagănul Sf. Ecaterina*, creat în anul 1897 din inițiativa d-nei

Ecaterina G. Cantacuzino și a unui comitet de doamne.

Regina Elisabeta a fost aceea care cu sufletul ei duios a dat un impuls deosebit asistenței sociale în țara noastră; înființând, patronând și conducând singură opere de binefacere, exemplul dat de Ea a găsit un mare răsunet, mai ales la doamnele din societatea românească. «Vatra Luminoasă», *Societatea de binefacere «Regina Elisabeta»*, Școala suroilor de caritate, *Crucea Roșie* și altele sunt operele

trecut în 1881 în administrația Ministerului Instrucțiunii. Doctorul Davilla i-a fost director până în anul morții sale (1884).

ELENA DOAMNA

Sale care au adus și aduc alinarea suferințelor multor nevinovați.

Orbii s'au bucurat, din indemnul Reginei Elisabeta, de o atenție specială în perioada dinaintea marelui războiu.

În același răstimp au fost create societăți pentru asistența sudo-mușilor, precum și Societatea Patronajul, destinată reclasării delievenților, în genere, și în special asistenței copiilor de curs primar, delievenți cu și fără sentință de tribunal, și copiilor vagabonzi. Această societate a împlinit un mare rol social. Evoluția asistenței antebelice a urmat un proces foarte lent păstrând caracterul de filantropie al începuturilor îndepărtate.

În Transilvania protecția orfanilor și a copiilor părăsiți, a fost complet organizată de către Statul ungar.

Intrucât Statul nu posedă stabilimente proprii, Societatea «Crucea Albă», fondată în 1888, a primit mandatul de a îngriji pe copiii orfani sau părăsiți în institutele sale.

Mai târziu s'au creat centrele așa numite «Sedrii Orfanale».

Aceste instituții sunt județene sau municipale, după cum sfera lor de activitate cuprinde un județ sau un municipiu. Sedria veghează asupra tuturor copiilor minori și orfanii, a căror familie nu este în stare să-i crească; ea le administrează bunurile, supraveghează instrucția și educația lor, le indică un tutore cărui-i controlează activitatea, chiar dacă este vorba de un tutore natural, mama de exemplu.

Sedria poate să ia sub protecția sa chiar pe copii ai căror părinți au resurse materiale, dar cari temporar sunt incapabili să-i crească din cauza bolii, deținerii, absenței sau oricărui alt motiv. Nu numai reprezentanții legali ai copilului, dar chiar autoritățile sau societățile de asistență, pot face apel la ajutorul Sedriei pentru acești copii.

AZILUL ELENA DOAMNA

(Stampă din epoca hiteinderii. Col. Academiei Române)

Aceste sedrii au făcut tot timpul operă de desnaționalizare în favoarea ungarilor.

În timpul războiului, opera de asistență a fost realizată în special sub patronajul Reginei Maria de Societatea Națională de Cruce Roșie, creată încă din 1876¹⁾, cu scopul de a veni în ajutorul răniților și bolnavilor din războiu, care și-a întins astfel domeniul de activitate.

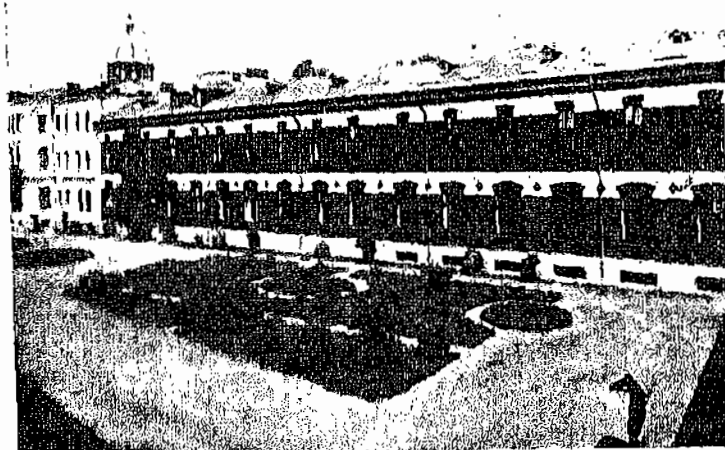
După războiu, se impunea o mare operă de asistență a victimelor războiului. Ea a fost realizată de diverse societăți de binefacere între cari menționăm în primul rând Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor din Războiu, de sub presidenția d-nei Olga Sturdza, care a asigurat în toată țara asistența acestei înduioșătoare categorii de oropsiți.

DELA ÎNFIINȚAREA MINISTERULUI MUNCII PÂNĂ LA LEGEA DIN 1930

Intervenția Statului în opera de asistență și organizarea ei pe baze științifice, în toate domeniile, începe în 1920 odată cu crearea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

Acesta avea un organ special — Direcția Asistenței — al cărei scop era de a organiza, controla și conduce acțiunea de asistență socială privitoare la:

- a) Lehuzele sărace;
- b) Copiii săraci, orfanii, copiii găsiți, infirmii, vagabonzi, moralmente abandonati;
- c) Infirmii și invalizii săraci;
- d) Răniți, bolnavii și convalescenții săraci;
- e) Văduvele și bătrânii;
- f) Orbii și surdo-mușii, anormalii și nevolnici precum și asistența celor cari deși

AZILUL ELENA DOAMNA. CURTEA INTERIOARĂ

¹⁾ Vezi *Enc. Rom. I Crucea Roșie a României*, pag 534.

sunt în stare de muncă totuși trebuiesc ajutați spre a-și găsi mijloace de trai;

g) Combaterea cerșetoriei și vagabondajului și

h) Prevenirea și combaterea bolilor sociale.

În același timp ministerul lua asupra sa asistența tuturor victimelor războiului — invalizi, orfani și văduve — încredințând-o unui oficiu special pus sub dependența sa (I.O.V.).

Pe lângă administrația generală a asistenței sociale, care privea țara întreagă, fiecare județ și comună, era obligat să îngrijească și să ocrotească pe cei nevoiași de pe teritoriul ei.

Organele locale de execuție erau birourile județene și comunale, iar ca organ consultativ, de aviz și coordonare era Comitetul județean care avea ca președinte pe prefect.

Aceasta a fost prima formă de organizare a asistenței sociale de Stat în România.

Pentru internarea vagabonzilor și cerșetorilor minori și majori, legea pentru înfrânarea vagabondajului și cerșetoriei și pentru protecțiunea copiilor din 9 Iulie 1921 a prevăzut înființarea de:

1. Școli de îndreptare pentru minori.

2. Colonii de muncă pentru majorii apti de muncă.

3. Ospicii pentru infirmi, neputincioși și bătrâni.

Pentru cazurile de recidivă, pentru infracțiunile săvârșite de vagabonzi și cerșetori în această calitate, pentru acei cari vor uza de amenințări și violențe, legea a ținut seamă de circumstanțele în care se comit și a stabilit pedepse proporționale cu gravitatea faptelor și pericolul social.

Pentru vagabonzii de supușenie străină, legea a prevăzut isgonirea lor obligatorie din țară. A prevăzut pedepse speciale pentru cei cari cerșesc în cete și asociațiuni.

Atât în principiile ei cât și în organizarea prevăzută și scopul urmărit, această lege a fost una dintre cele mai bune și cele mai utile¹⁾.

Trebuie, dela început, să arătăm că Asistența Socială de Stat a avut de luptat cu piedici foarte serioase, care i-au stăruenit activitatea și uneori i-au dat-o chiar cu mult înapoi.

La început Asistența Socială își trăgea mijloacele

materiale cu care lucra din taxele timbrului de asistență, care mergeau crescând din an în an. Prin aplicarea legii impozitului pe lux și cifra de afaceri, perceperea tuturor taxelor trece în seama Ministerului de Finanțe, deci și aceea a taxelor timbrului de asistență, iar Ministerul de Finanțe stabilește cota din încasări ce trebuie să o dea Asistenței. În felul acesta s'a ajuns ca această cotă să reprezinte mult mai puțin decât încasările ce le făceau organele Asistenței.

În cele din urmă timbrul asistenței sociale a fost desființat, iar Asistența Socială a trecut în bugetul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

care știm prin câte greutăți a trecut și câte economii dureroase a trebuit să facă. La aceste economii Asistența Socială a venit întotdeauna în primul rând.

Inițiativa privată din cauza crizei financiare, nu a avut o situație materială mai bună. Tocmai în timpul când era avizată la un sprijin mai mare din partea Asistenței Sociale de Stat, tocmai atunci aceasta din urmă o ducea mai greu.

În 1920 inițiativa privată a pus bazele a două organizații de asistență de o importanță covârșitoare puse sub înalta protecțiune a M. S. Reginei Maria. Cea dintâi, care avea să-și întindă activitatea rodnică asupra întregii țări, Societatea «Principele Mihail», a fost creată de doamna Lia V. Brătianu; a doua, «Cercușile de gospodine», de doamna Lahovary.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ASISTENȚEI

PRINCIPIILE LEGATIV

La 14 Iulie 1930 se promulgă legea sanitară și de ocrotire, care pune problema asistenței în chip mult mai rațional, și care, pentru prima oară, face distincție elementară dintre ocrotire și asistență socială.

Prin această lege toate serviciile de ocrotire depinzând de alte ministere decât acele al Sănătății, de regi autonome ale Statului sau de alte autorități publice, precum și instituțiile și organizațiile private de ocrotire, funcționează conform îndrumărilor de ordin tehnic ale Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale și sunt supuse controlului de același ordin al acestui minister.

Asistența mamei și a copilului

Prin aceeași lege Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale își ia sarcina de a lua toate măsurile pentru ocrotirea familiei și în special a mamei, copilului și tineretului, în scopul dezvoltării

¹⁾ Prin noul cod penal din 18 Martie 1936 intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1937, legea pentru înfrânarea vagabondajului și cerșetoriei se abrogă. Din ea n'a mai rămas în vigoare decât art. 21 în partea ce se ocupă de vagabonzi și cerșetorii inapți de muncă, cari au rămas a fi puși și mai departe la dispoziția Asistenței Sociale.

REGINA ELISABETA

normale a națiunii. El formulează în această privință următoarele dispoziții:

a) Femeile gravide ca și lefuzele lipsite de mijloace au dreptul la consultații gratuite în toate instituțiile de stat, județ sau comună;

b) Nici o mamă nu poate fi angajată ca doică înainte de a fi făcut, persoanei care o angajează, dovadă că copilul său stă sub controlul unei instituții de ocrotire sau este încredințat unei persoane care va asigura îngrijirea lui;

c) Alăptarea prin doică nu este permisă decât în urma unei examinări medicale a doicei, a copilului și a părinților acestuia;

d) Copiii de sân, separați de mamele lor și plasați în fața domiciliului părinților, până la împlinirea vârstei de un an intră sub controlul obligator al centrului pentru ocrotirea copiilor (serviciul social) sau al autorităților sanitare locale;

e) Ocrotirea copilului din prima vârstă (până la 3 ani) se va face la dispensarele de puericultură de medici specialiști și prin supravegherea la domiciliu a surorilor de ocrotire;

f) Copiii de la 3 la 7 ani, în mediul urban, vor fi supravegheați în cadrele grădinițelor de copii, de către medicii școlari; în mediul rural supravegherea lor cade în sarcina medicilor igienisti de plasă și a medicilor comunitari respectivi. Medicii vor fi ajutați în activitatea lor de surorile de ocrotire;

g) Supravegherea copiilor de școală se va face în tot timpul învățământului primar și secundar de către medici, corpul didactic și surorile de ocrotire. Asistența copilului de școală se asigură prin dispensare școlare, cantine școlare, școli în aer liber, preventorii, colonii de vacanță și școli speciale pentru copii defectivi;

h) Medicul școlar va participa la întocmirea orașelor școlare;

i) Copiii a căror dezvoltare fizică, intelectuală și morală nu se poate asigura în cadrul familiei vor putea fi trecuți în sarcina Statului, județului sau comunei, respectându-se prevederile codului civil. Calificarea și repartizarea copiilor din această categorie, în instituții de asistență, se face de către autoritățile judiciare, secțiile tutelare ale tribunalelor, în colaborare cu oficiile de ocrotire sau cu medicii igienisti și de ocrotire;

j) Asistența copiilor dependenți se face în centrele pentru ocrotirea copiilor, în coloniile acestor centre și în instituții speciale de educație și în lipsa lor prin repartizarea în familii, sub controlul altor organe sau instituții de ocrotire corespunzătoare.

Asistența defectivilor

Legea lasă pe seama Statului protecțiunea copiilor orbi, surdo-muți și anormali mintali, până la etatea când vor fi în măsură să-și poată asigura existența. Pentru reeducarea acestor copii, Ministerul Sănătății este obligat să înființeze așezăminte speciale înzestrate cu tot ceea ce trebuie pentru instrucția lor teoretică și practică, conduse de personal specializat. Copiii dovediți needucabili sunt transferați în azile speciale pentru needucabili.

Pentru bolnavii mintali deveniți cronici, dela care deci știința medicală nu mai poate aștepta o vindecare, legea a prevăzut internarea în azile speciale sau în colonii de muncă.

Asistența minorilor delincenți

Codul penal Carol al II-lea din 18 Martie 1936 în art. 138—154 se ocupă de minorul delincent, căruia în fața societății și a justiției îi crează o situație specială, ținând în largă măsură seama de latura fizico-patologică și medico-socială a problemei. Codul împarte minoritatea în copil (până la etatea de 14 ani) și adolescent (dela 14 la 19 ani) și se îngrijește nu de pe-

nalitatea minorului, ci de îndreptarea lui.

Copilul nu este responsabil de faptele penale comis. De asemenea, adolescentul nu este responsabil de infracțiunea comisă, afară de cazul când se dovedește că în momentul săvârșirii a lucrat cu discernământ. Cu toate acestea, instanța este datoră să constate faptul și modul cum el a fost săvârșit, luând informațiuni:

1. Asupra stării fizice și morale și a antecedentelor copilului sau adolescentului;

2. Asupra condițiilor în care a fost crescut și în care a trăit;

3. Asupra situației morale și materiale a familiei sale. Când există o îndoielă asupra stării fizice sau mintale a copilului sau adolescentului, se procedează la expertiză medicală.

M. S. REGINA MARIA

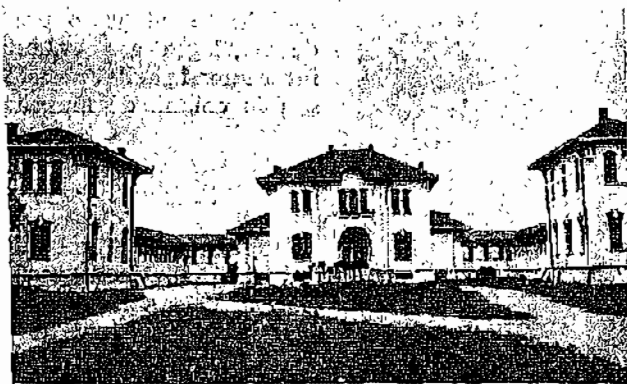
Pe baza informațiilor luate instanța poate lua față de copil sau de adolescentul lipsit de discernământ, una din următoarele măsuri corective și educative:

1. îl poate încredința familiei, căreia îi atrage atențiunea ca pe viitor să-l aibă în deosebită supraveghere; iar dacă este la școală, încunoștințează și autoritatea școlară ca să-l dojenească, sau să ia măsurile disciplinare prevăzute de regulamentul școlar;

2. în lipsa familiei sau când aceasta nu prezintă garanții suficiente de moralitate, îl poate încredința unei rude mai apropiate, care ar primi sarcina supravegherii copilului;

3. în lipsa acestora îl poate încredința unei persoane onorabile, unei societăți de patronaj sau unei instituții publice sau private, autorizată de Stat pentru acest scop și numai dacă atari persoane sau instituții ar accepta asemenea însărcinări;

4. când nici una din aceste măsuri nu s'ar putea aplica, instanța poate decide ca educația copilului sau adolescentului să fie încredințată institutului de educație corectivă.

LEAGĂNUL, SFANTA ECATERINA, INSTITUTUL DIN BUCUREȘTI

Până la darea hotărârii, instanța poate încredința pe minor unei societăți de binefacere sau de patronaj.

Dacă acești copii și adolescenți sunt anormali, întârziați sau bolnavi, pot fi trimiși, după avizul unui medic specialist, într'un ospiciu, azil, sau sanatoriu, unde vor primi îngrijirile necesare până la însănătoșire.

Dacă instanța constată că *adolescentul*, în momentul săvârșirii infracțiunii a lucrat cu discernământ, poate aplica următoarele măsuri de siguranță sau pedepse:

1. *Măsuri de siguranță*: a) libertate supravegheată; b) educație corectivă.

2. *Pedepse*: a) mustrare; b) închisoare corecțională sau detențiune simplă.

Prin noul cod de procedură penală se crează tribunale speciale de minori, se supun aceleiași tratament ca și delinvenții minori minorii în pericol moral, și se crează societățile de patronaj.

REGIMUL SOCIETĂȚILOR DE BINEFACERE

Pentru a da o mai mare eficacitate operei de asistență pornite din inițiativă privată, legea sanitară a prevăzut — fără a-l impune însă, — principiul fe-

DISPENSARUL, DIN PETROȘANI « PRINCELE MIRCEA »

deralizării societăților de binefacere, pe grupe de specialitate.

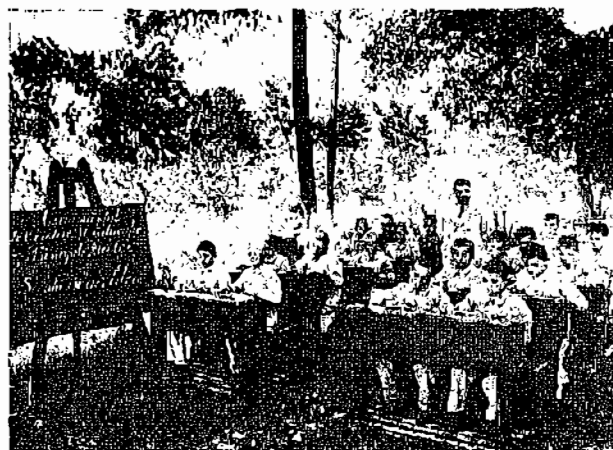
Acest principiu nu a putut fi realizat până azi.

În vederea lui însă, Statul a întreprins în 1936, prin Institutul Central de Statistică, un recensământ al instituțiilor de binefacere, care este în curs de prelucrare.

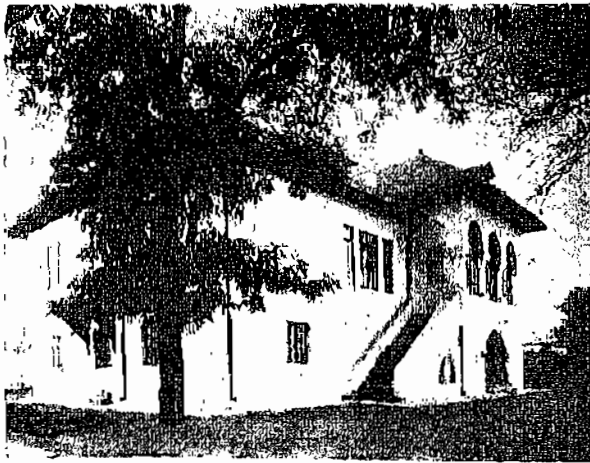
După datele provizorii ale acestui recensământ, numărul instituțiilor de binefacere se ridică în toată țara la 1.101, din cari:

Pentru asistența copiilor	248
Pentru tineret	57
Pentru asistența familiei	341
Pentru orbi și surdo-muți	11
Pentru vagabonzi și cerșetori	19
Pentru bătrâni	193
Instituții de serviciu social de spitale	10
Instituții ale I.O.V.	22

Cele mai multe din instituțiile de binefacere funcționează în Ardeal cu un caracter strict local. Cele din restul țării sunt mai puțin numeroase, dar au o rază de activitate mult mai întinsă, cea mai mare parte din acestea au centrala în București cu filiale răspândite în restul țării. Ele desfășoară o activitate intensă grație mijloacelor financiare importante

ĂȘTĂMÂNTUL DE OCROTIRE AL COPILULUI, PRINCELE NICOLAE, BUCUREȘTI. ȘCOALĂ ÎN AER LIBER

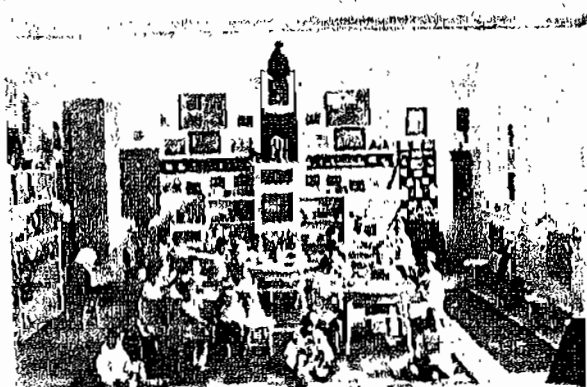
ȘCOALA « MATERNĂ » DIN BUCUREȘTI

pe care inițiativa particulară le pune la dispoziția lor.

Pentru o bună parte din opera de asistență, societățile de binefacere sunt direct subvenționate de Stat. Printre societățile subvenționate se numără: Societatea « Principele Mircea », Cercurile de Gospodine, Crucea Roșie, Cuibul Copilului, Misiunile Sociale din Ardeal, Așezămintele « Principesa Elena » și Micile Maternități.

Legea limitează subvențiile primite de societăți stat, județ și comună, la o cotă de maximum 20% din veniturile realizate de aceste societăți prin mijloace proprii; fixează la maximum 15% din totalul bugetului, cheltuielile ce societățile de binefacere subvenționate le pot face pentru cheltuieli de administrație (personal, chirie, iluminat, încălzit, cheltuieli de birou); reglementează apelul la caritatea publică sub formă de chete pe care nu-l mai admit decât o săptămână pe an, pe întreg cuprinsul țării, venitul realizat urmând a se împărți între toate societățile în proporția activității fiecăreia.

Conform aceleiași legi, Statul intervine prin controlul lui permanent în materie de contabilitate, și prin anumite norme de funcționare, fără de care

SOCIETATEA « PRINCEPELE MIRCEA », CASA COPILULUI, CASA DE STUDII

asistența particulară ar putea deveni uneori abuzivă dacă nu parazitară.

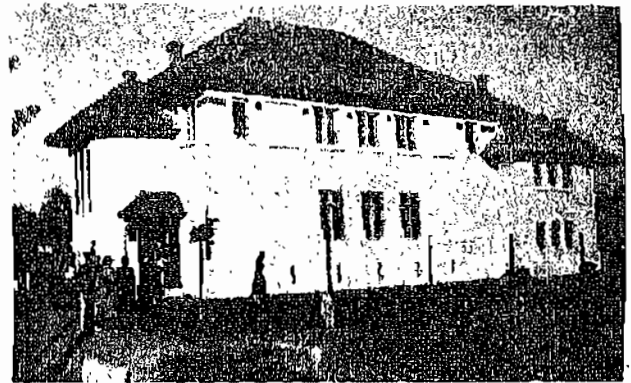
INSTITUȚIILE DE ASISTENȚĂ

Oficiile de Ocrotire

Legea prevede organizarea de *oficii de ocrotire* în municipii și în comunele urbane capitale de județ, cu menirea de a se ocupa de îndatoririle cari cad în sarcina comunei privitor la ocrotirea națională și asistența socială.

Pentru *mediul rural* legea prevede înființarea *Caselor de ocrotire*, cari vor dispune de: a) un dispensar mixt pentru consultațiuni generale, examinarea copiilor de școală și combaterea mortalității infantile, sala dispensarului putând servi și ca sală de conferințe; b) un cămin de zi pentru copii; c) o sală pentru intervenții chirurgicale urgente (faceri, accidente, operații de urgență); d) un salon pentru bolnavi de urgență; e) o baie-duș; f) locuință pentru sora de caritate.

Oficiul de Ocrotire servește ca un centru de ac-

LEAGĂNUL SPÂNTA ECATERINA, AȘEZĂMÂNTUL, PRAHOVA

ține în materie de ocrotire și asistență socială, între instituțiile particulare și instituțiile comunale și județene din raza lui de acțiune.

Prin aceste centre, legea sanitară a reușit să prevadă un nucleu de coeziune în activitatea caselor de ocrotire, ușurând prin aceasta sarcina de coordonare a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

Dispensariile prenatale

Instituțiile principale în domeniul asistenței materne sunt *dispensariile prenatale*. Ele au menirea să supravegheze evoluția gestațiunii până la termen, să depisteze la timp stările patologice care pot să provoace stări grave în sănătatea mamei și să aibă repercusiuni și asupra vieții copilului. Aici se fac reacțiunile serologice pentru depistarea cazurilor de sifilis și tratarea acestei boli cu rezultate mai mult decât fericite pentru copii ce se nasc.

Tot la dispensariile prenatale se face mai cu succes educarea mamei în vederea pregătirii lor pentru naștere și mai ales în vederea îngrijirii ce trebuie să dea copilului în primele zile și săptămâni după naștere.

CENTRUL, PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂȘIȚI,
TIMIȘOARACENTRUL, PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂȘIȚI,
ARAD

Consultațiuni prenatale avem pe lângă: maternitățile, clinicele obstetricale, spitalele cu secții de maternitate și dispensarele policlinice. Acestea la orașe.

În mediul rural supravegherea se face de medicii de circumscripție, surorile de ocrotire (unde sunt) și de moașe.

Maternitățile

Pentru femeile care din diverse cauze nu pot naște acasă, s'au creat maternități.

Sunt 8 maternități în București cu un total de 440 paturi (una a Statului, una a Eforiei Spitalelor Civile, 6 ale Soc. Micilor Maternități) și 8 maternități la Iași, Cernăuți, Cluj, Chișinău, Oradea, Arad, Timișoara și Sibiu, cu un total de 340 paturi. Spitale cu secții de maternitate se află la: Brăila, Galați, Brașov, Craiova, Chișinău, Constanța, Tg.-Mureș și Satu-Mare.

Dispensarele de puericultură

Pe lângă acestea, mai există un număr de 15 dispensare de puericultură create de alte societăți de binefacere și câteva dispensare infantile create de administrațiile comunale în orașele mari.

Asistența socială de stat în afară de subvenționarea societăților de binefacere particulare care se ocupau de puericultură, nu avea până acum doi ani decât două dispensarii de puericultură: Dispensarul

«Româno-Britanic» din București și Dispensarul «Ana Conta Kernbach» din Iași.

De curând Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a elaborat un plan după care urmează ca pe lângă dispensarele mixte, să se înființeze câte o mică maternitate cu 2—3 paturi.

Dispensarele mixte

Ministerul Sănătății a hotărât înzestrarea dispensarelor mixte existente cu instrumentele și medicamentele speciale pentru copii și rezervarea a una sau două zile pe săptămână când medicul dispensarului să dea consultații numai pentru copii. Pe lângă fiecare dispensar a luat ființă câte un comitet de asistență care ajută maniele sărace care vin cu copii la consultație, cu lapte, zahăr, grîș, săpun, scutece, etc. Ministerul contribuie și el în același scop cu o sumă de 1.000—1.500 lei lunar de fiecare comitet.

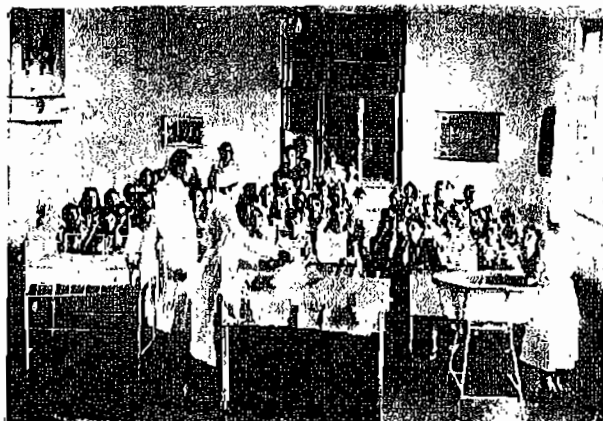
Până în prezent s'au organizat astfel de consultații de copii pe lângă 720 de dispensare mixte și în curs de un an se crede că numărul lor va trece de 1.200. Aproape toate sunt în mediul rural. Scopul urmărit este să se

introducă consultații de copii pe lângă toate dispensarele mixte și policlinice.

Medicii dela dispensarele pe lângă care s'au organizat consultații de copii mici au fost chemați în serie la cursuri de inițiere în puericultură, la București, Iași, Timișoara și Cluj.

AȘEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR ORFANI

CENTRUL DE OCROTIRE, TIMIȘOARA. CURS DE PUERICULTURĂ CU FEMEI ȘI PETE TINERE

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂȘIȚI, ARAD. COPII AȘIȚI LA SOARE

Medicul este asistat la consultații de sora de ocrotire sau, în lipsa sorei, de moașă. Acestea completează fișele copiilor, iau notă de recomandările medicului pentru fiecare copil, merg la domiciliul copiilor consultați ca să vadă dacă mamele respectă recomandările primite și, când e cazul, ajută la executarea lor. Rolul lor cel mai important (în special al surorilor de ocrotire) este școala mamei în ce privește creșterea copiilor, gospodăria și igiena în general.

Căminurile materne

Pentru adăpostirea femeilor gravide și lehuze sărace, fără domiciliu, înainte de naștere, când nu mai pot munci, și mai ales după naștere, până când își găsește un plasament, s'au amenajat, pe lângă marile maternități, căminuri materne. Un cămin matern bine organizat este « Institutul Principesa Elena » dela Cluj. Pe lângă « Leagăntul Sf. Ecaterina » din București, funcționează de asemenea un cămin de mame. Cele șapte centre de ocrotire ale Ministerului, despre care vom vorbi mai jos, primesc și mame sărace, după ce au născut, cu copiii lor.

Astfel de căminuri sunt absolut necesare în orașele mari, unde mișcarea populației este mai intensă. Cele existente sunt prea puține.

În domeniul puericulturii realizările, până în ultimii doi ani, au fost foarte reduse. Asistența socială de Stat s'a mărginit să subvenționeze activitatea societăților de binefacere. În acest domeniu semnalăm activitatea foarte importantă a avut Soc. « Principele Mircea »,

care a luat ființă în anul 1920 cu 2 dispensare de puericultură și treptat a ajuns la un număr de 100 de astfel de dispensare și « Societatea Cercurilor de Gospodine », care a luat ființă tot în anul 1920 și a ajuns până la numărul de 40 de dispensarii infantile.

Clinicile infantile

Pentru asistența medicală a copiilor sunt trei clinici universitare (București, Iași și Cluj) și mai multe spitale de copii sau secții de spitale la: Craiova, Cernăuți, Chișinău, Arad, Timișoara, Iași, Botoșani, Oradea, Ploiești, Galați.

Cum numărul lor este insuficient, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a decis, în 1936, ca pe lângă fiecare spital (în localitățile unde nu sunt spitale speciale de copii) să se organizeze câte o secție sau o sală specială pentru copii bolnavi. Până în prezent, în curs de un an, s'au organizat asemenea secții sau săli la un număr de 50 spitale.

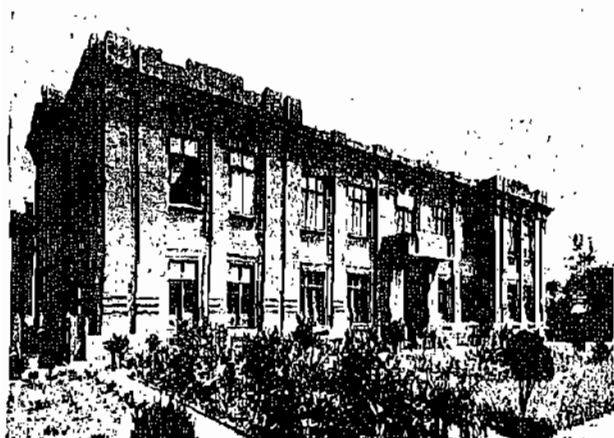
Centrele pentru ocrotirea copiilor

O categorie de copii cari merită toată atenția societății sunt copiii părașiți, copiii orfani fără susținători legali, copiii moralmente abandonați, în fine, copiii numiți *ai nimănui* sau mai bine *ai Statului*.

Pentru asistența acestora s'au creat centrele pentru ocrotirea copiilor compuse dintr'un azil central unde sunt ținuți sub îngrijire specială copiii până la etatea de doi ani și colonile centrului (sate sau orașe) unde copiii mai mari de doi ani sunt plasați la părinți

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR, ARAD. JOURI IN AER LIBER

CASA COPILULUI, CHIȘINĂU

crescători în schimbul unei taxe. Azilul Central și coloniile de părinți crescători formează o unitate administrativă condusă de directorul centrului de ocrotire ajutat de personalul necesar, atât din punct de vedere medical cât și social. În cadrele centrelor de ocrotire se primesc copiii până la vârsta de 16 ani. Până în prezent numărul lor e de șase (la Cluj, Timișoara, Arad, Oradea, Târgu-Mureș și Chișinău) cu un efectiv de 9.000 copii asistați. În curs de organizare sunt încă patru (Galați, Iași, Cernăuți și Craiova) care vor fi puse în curând în funcțiune.

La București, în urma unei convenții cu Ministerul și Eforia Spitalelor Civile, «Leagănul Sf. Ecaterina» îndeplinește funcția de centru de ocrotire. După calculele făcute ar trebui să avem, la circa un milion și jumătate populație, un centru de ocrotire ca să se poată cuprinde toți copiii din categoriile arătate mai sus. Ar urma deci ca în afară de centrale existente, să se mai înființeze cel puțin două asemenea centre. Ele au fost de altfel prevăzute prin legea pentru organizarea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale din 1936.

Inițiativa particulară nu lipsește nici din acest gen de activitate. Vrednice de amintit sunt: «Casa Copilului» din București și «Institutul Gregorian» din Iași. Ambele lucrează după aceeași metodă ca și centrele de ocrotire.

Din cei peste 12.000 de copii ocroțiți în așezămintele Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale se alege, la fiecare sfârșit de an școlar, copiii cu aptitudini excepționale pentru învățătură. Aceștia sunt întreținuți în licee, școli normale, școli de agricultură, de meserii, inferioare și superioare, de menaj etc. Mini-

sterul are cca. 400 de copii anual plasați la școli în felul acesta.

Așezămintele de ocrotire închise

Sunt categorii de copii cari din cauza unor defecte fizice sau psihice nu pot fi plasați la părinți crescători în cadrele Centrelor de Ocrotire, după cum sunt alții orfani numai de un părinte sau sunt izolați din familii contaminate de boli cronice contagioase, etc. Pe aceștia Asistența Socială îi plasează temporar, sau până când au învățat o profesie, în *așezămintele de ocrotire închise*. Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale are asemenea așezămintele la București (Așezământul «Principele Nicolae» cu 500 locuri, la Turnu-Roșu cu 160 locuri, la Orlat (Jud. Sibiu) cu 160 locuri.

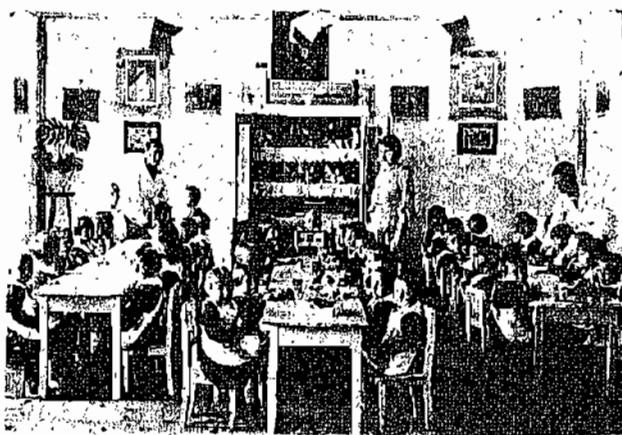
În asistența copiilor orfani inițiativa particulară are o activitate foarte importantă (circa 90 orfelinate).

Așezămintele de reeducare a minorelor

Pentru *fetele minore* cari au apucat pe cale greșită Ministerul are un așezământ de reeducare la București (Căminul pentru Ocrotirea și Reeducarea Minorelor, cu 100 locuri). Un al doilea așezământ de acest fel e întreținut tot la București de Societatea «Amicele Tinerelor Fete». Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale în colaborare cu această Societate construiește acum un al treilea așezământ, tot la București, pentru ocrotirea și reeducarea aceleiași categorii de minore.

Coloniile de vară

Coloniile de vară la munte și la mare au luat, mai ales în ultimii ani, o dezvoltare foarte mare. Statul, comunele, județele și inițiativa parti-

AȘEZĂMÂNTUL DE ASISTENȚA ORFILOR, TIMIȘOARA
ATRIERULAȘEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPILILOR
ORLAT (SIBIU), GRĂDINIȚĂ DE COPII

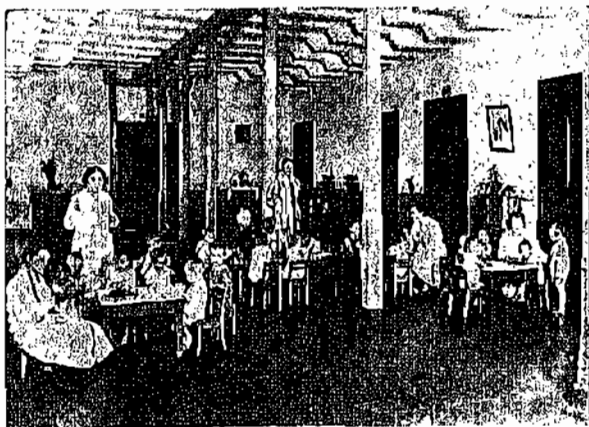
culară, au făcut eforturi lăudabile. Rezultatele obținute asupra copiilor debilitați, limfatici și ganglionari prin cura de aer la munte și cea Malio-marină au îndemnat tot mai mult la sporirea numărului coloniilor de vară. În ultimii trei ani au funcționat în mediu 75 de asemenea colonii. În comparație cu cel din trecut acest număr de colonii e impresionant. Putem spune că ne aflăm la un bun început al acțiunii.

Mai importante sunt coloniile Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale dela Agigea, jud. Constanța (sistem pavilionar, 1000 paturi) și aceea dela Șanțuri, jud. Brașov (cu 225 paturi), a Municipiului București dela Agigea (250 paturi), a Primăriei Sectorului II București dela Carmen-Silva (cu 500 paturi), a Primăriei Sectorului IV București, la Eforie (250 paturi), a aceleiași primării de pe Valea-Timișului (300 paturi), a Primăriei sectorului al II-lea București din Valea-Timișului (cu construcție cu 400 paturi), a Soc. «Coloniile Școlare» din Bacău, a Soc. «Asistența publică» din Galați, a Soc. «Colonia Școlară Spiru Haret» din Iași, a Soc. Institutelor și Instituțiilor din București, a Asociației Creștine a femeilor române din București și Iași, a așezămintelor «Principesa Elena» din București (la Suzana, jud. Prahova), a Soc. «Colonia Școlară» din Focșani, etc., etc.

Cam jumătate din cele 75 colonii amintite sunt înființate numai pentru 1, 2 sau 3 ani. Altele însă, tot mai numeroase, cu același caracter, le vor lua locul. În general se trimit în colonii 2—3 serii de copii în cursul unei veri.

Preventoriile

În cursul anului 1937 Ministerul Sănătății și Ocrotirilor

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPILOR, CHIȘINĂU
SALA DE RECREAȚIE

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPILOR DIN TIMIȘOARA

Și Ocrotirilor Sociale a organizat și pus în funcțiune 3 *preventorii* pentru întremarea copiilor debilitați, predispuși la tuberculoză, care funcționează în tot cursul anului la: Cheia (jud. Prahova), Sâncrai (jud. Alba) și Șanțuri (jud. Brașov). În aceste *preventorii* copiii sunt ținuți în aer curat și supraalimentați câte 3—4 luni, după nevoie. Copiii din clasele primare își pot urma aici cursurile cu învățători detașați de Ministerul Educației Naționale.

Căminele de zi

Căminele unde femeile cari merg la muncă își pot aduce dimineața copiii și lua seara când se întorc, s'au introdus la noi numai în foarte slabă măsură. Sunt cunoscute 29 de asemenea cămine în toată țara, organizate și întreținute de societăți de binefacere și unele industrii mari. Organizații frumoase de acest gen au Manufacturile de tutun, la București, Timișoara, Iași, etc. În țările din Occident, în special în Germania și Italia, căminele de zi sunt foarte numeroase. În această din urmă țară ele s'au înmulțit considerabil și în mediul rural pe timpul lunilor de vară, când munca agricolă este în toi.

Institutele medico-pedagogice

Pentru ocrotirea și instruirea teoretică și practică (profesională) a copiilor orbi, surdo-muți și debili mintali s'au creat institutele medico-pedagogice:

a) Pentru orbi, la București (la Vatra Lăunțoasă), la Cluj (pentru băieți), la Buzău (pentru fete) și la Timișoara (pentru băieți);

b) Pentru surdo-muți la București, Cluj, Cernăuți, Iași și Focșani.

c) Pentru debili mintali, la Cluj, Ineu (jud. Arad) și București.

După terminarea cursurilor în institute copiii, căroră li se liberează cărți de lucrător pentru meseria ce au învățat, sunt plasați în diverse întreprinderi.

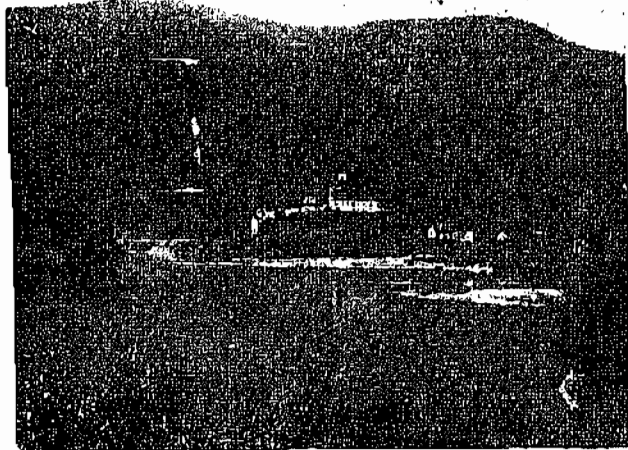
La toate aceste institute, învățământul se face cu profesori medico-pedagogi, pregătiți în mod special.

Azilele pentru orbi

Pentru *orbi* adulți ministerul are un azil la Buzău, iar pentru oarbele adulte un azil la Arad. La București funcționează azilul Vetrei Luminoase. În aceste azile orbi și oarbele se specializează în lucru manual.

Așezământul pentru needucabili

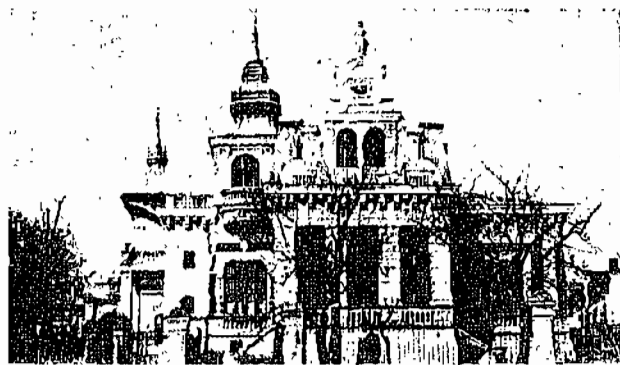
Pentru *needucabili* (imbecili și idiști) Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale are un așezământ la Târgu-Mureș. Cei 80 de internați din acest așezământ nu sunt capabili de niciun fel de muncă. Este singura instituție din țară de acest gen.

AȘEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR ORFANI DE LA TURNU-ROȘU. VEDERE GENERALĂ

Colonii de muncă

Cu punerea în aplicare a legii pentru înfrânarea cerșetoriei și vagabondajului (1921), Ministerul a înființat mai multe colonii de muncă unde erau trimiși vagabondii și cerșetorii condamnați sau puși la dispoziția Asistenței Sociale de organele judiciare prevăzute de acea lege. Unele erau pentru copii de la 10 ani în sus și pentru adolescenți cari învățau agricultura practică și meserii, iar altele erau pentru reeducarea prin muncă a adulților. De la punerea în vigoare a noului cod penal, aceste colonii au fost transformate în așezăminte de ocrotire pentru defectivi. Noul cod penal nu mai dă în seama Asistenței Sociale decât pe vagabondii și cerșetorii inapți de muncă, cari sunt destul de numeroși. În afară de aceștia, sunt foarte mulți bătrâni și infirmi cari neavând nici un sprijin, cer singuri internarea, sau le-o cer autoritățile administrative. Astfel de așezăminte se află la Bobești-Bălăceanca (Ilfov), Plevna (Ialomița), Brâncoveni (Romania). Galata și Șipote (Iasi), Răchitoasa (Tecuci), Taraclea (Lăpușna). Unele din ele,

ORFELINATUL I. O. V., JUD. PĂCIU

cari au teren mai mult (Plevna și Șipote), sunt pe cale de a fi transformate în colonii agricole. Ocrotiții adolescenți, cari nu au o meserie, sunt trimiși acolo să învețe agricultura, horticultura, viticultura, agricultura etc., iar în timpul iernei o meserie.

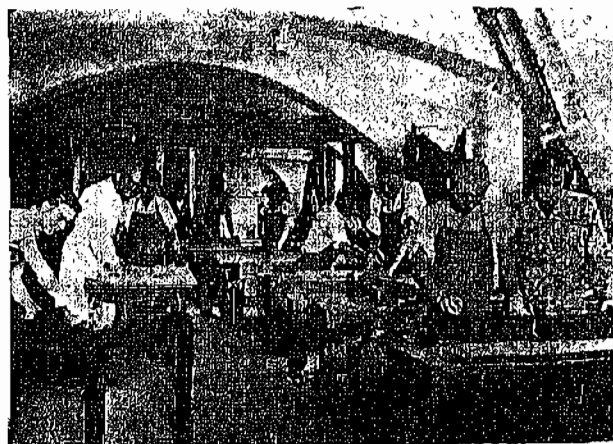
ȘCOALELE DE ASISTENȚĂ

Școale de surori de ocrotire

Pentru răspândirea cunoștințelor de igienă în masele largi ale populației, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, a înființat școalele de surori de ocrotire și anume: două la București, una la Cluj și una la Iași. La acestea se mai adaugă Școala de surori de ocrotire a Societății «Principele Mircea» și Școala de educatoare și puericultură «Pia Brătianu», ambele în București. În curând va intra în activitate o nouă școală de surori de ocrotire la București, construită de Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale în colaborare cu Fundația americană Rockefeller, care a contribuit la această operă cu suma de 8 milioane lei.

După trei ani de studiu, surorile de ocrotire cu o frumoasă pregătire teoretică și practică, lucrează ca auxiliare ale medicilor de circumscripție.

Azi, numărul surorilor de ocrotire se ridică la la abia 500, ceea ce e cu totul neîndestulător.

AȘEZĂMÂNTUL DE COPII SURDO-MUȚI, CLUJ. ATELIERUL DE TÂMPIĂRIE

SURORILE «VISITATOARE» DIN IAȘI ÎNTOCMESC FIȘELE
ȘI PREGĂTESC RAPOARTELILE

Cursurile de igienă pentru învățătoare

Învățătoarele dela sate sunt chemate, pe rând, la cursuri de vară de igienă, ca la rândul lor să transmită cunoștințele câpătate, în special mamelor și viitoarelor mame. Cursurile se țin la București, Iași și Cluj.

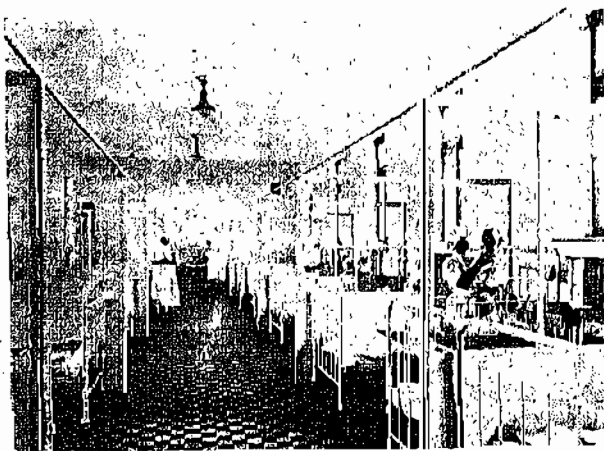
Școalele de moașe

În 1937 Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a înființat un mare număr de școale de moașe în capitalele de județe, unde femei și fete alese din comunele rurale, urmează un an cursurile lor.

Cu aceasta, una din cauzele marelui mortalități infantile și a mortalității chiar a mamelor, din cauza infecției puerperale, e pe cale să dispară. Numai cu școalele de moașe existente pe lângă clinicele universitare și marile maternități din țară nu se putea pregăti numărul de 8.000 moașe, necesar.

Școala pentru pregătirea profesorilor medico-pedagogi

O școală specială pentru pregătirea profesorilor medico-pedagogi, necesari învățământului infirmilor din institutele medico-pedagogice, s'a întemeiat la Cluj. S'au admis învățători și institutori. Când numărul de elemente necesare a fost împlinit, școala a

INSTITUTUL SURORILOR DE OCROTIRE, IAȘI
UN SALON PENTRU COPII

fost închisă. Acum, simțindu-se din nou nevoia unui număr de profesori medico-pedagogi, se pregătește deschiderea unei astfel de școale la București.

Școala superioară de Asistență

Pentru organizarea științifică a asistenței sociale s'a simțit nevoie de personal specializat în tehnica asistenței. Pentru crearea acestui personal Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale în colaborare cu Asociația creștină a tinerelor fete și cu Măria Spitalelor Civile a înființat Școala superioară de asistență socială din București, unde se primesc fete bacalaureate care după trei ani de studii teoretice și practice obțin diploma de asistent social.

Școala are în programul ei, introducerea și popularizarea la noi în țară a noilor principii și noilor metode tehnice de asistență socială, pe lângă cursurile teoretice și instrucția practică al cărei scop este aplicarea pe teren a problemelor expuse.

INSTITUTUL PENTRU REEDUCAREA MINORELOR DIN
BUCUREȘTI. ATELIERUL DE LUCRU MANUAL

Școala a fost nevoită să organizeze la început un centru de demonstrație pentru asistența familiei, care să servească de teren de instrucție studenților la facerea unei anchete sociale și stabilirea unui program organizat de reconstruire a familiei.

Pe măsură ce școala a progresat, nevoile de experimentare s'au simțit din ce în ce mai necesare și în alte ramuri decât acelea ale asistenței familiei. Astfel pentru ramura de serviciu social de spitale, Măria Spitalelor Civile a organizat, cu concursul tehnic al școlii, câte un serviciu social de fiecare spital din București.

Pentru ramura de asistență a delinvenților, școala, înțelegând să pregătească terenul pentru introducerea noului cod penal, a organizat pe lângă Parchetul Tribunalului Ilfov, un serviciu de asistență a delinvenților minori. Acest serviciu a lucrat pentru reeducarea în familie a minorilor ajunși în fața Tribunalului. Odată cu înființarea Tribunalului de Minori, acest serviciu a fost trecut de către Ministerul de Justiție, Tribunalului de Minori.

CRUCEA ROȘIE A ROMÂNIEI

Până în veacul al XIX-lea, îngrijirea ostașilor bolnavi sau răniți, în timp de războiu, era și sumară și insuficientă.

Cauza de căpetenie era că rănitul, bolnavul și personalul care-l îngrijea, erau considerați ca beligeranți și deci, când cădeau în mâinile celeilalte armate, erau tratați mai mult sau mai puțin ca dușmani.

Unui elvețian, Henri Dunant, care a fost de față la bătălia de la Solferino (1859) și a văzut grozăviile câmpului de luptă, după ce bătălia s'a terminat, îi revine meritul de a fi schimbat această concepție. Întors la Geneva, a convins pe câțiva concetățeni ai săi să formeze un comitet care să îndrepte această stare de lucruri.

Ideile propovăduite de acest comitet au fost așa de elocvente, și propaganda a fost așa de bine făcută, încât o conferință de experți, de toate neamurile, s'a întrunit dela 26 la 29 Octombrie 1863 la Geneva, pentru a căuta cele mai potrivite mijloace de a veni în ajutorul răniților, acolo unde serviciile sanitare militare erau neîndeplătoare.

Conferința s'a încheiat cu o serie de rezoluții cari au servit de bază la întemeierea unor instituții menite a veni în ajutorul militarilor răniți.

Acestea au alcătuit statutele fundamentale ale tuturor instituțiilor care s'au întemeiat. Comitetele de inițiativă care privilegiase conferința experților, a servit la început de legătură între aceste instituții și a devenit în urmă Comitetele Internațional al Crucii Roșii, cu sediul la Geneva.

Primul act internațional, care a consacrat opera începută și prin care se recunoștea că rănitul și bolnavul nu mai erau beligeranți și că personalul spitalicesc era neutru, a fost convenția de la Geneva, dela 22 August 1864, la care au aderat 54 de state. România a dat adeziunea ei la 18/30 Noembrie 1874.

OPERA CRUCII ROȘII

1876 — 1878

La 11 Iunie 1876, Ministrul de Războiu de atunci, a adresat Principelui Dimitrie Gr. Ghika o scrisoare îndemnând la formarea unei societăți române de Cruce Roșie.

S'a format un comitet provizoriu, care, prin procesul-verbal din 4 Iulie 1876, a hotărât organizarea unei societăți de ajutor pentru militarilor răniți în

războiu, sub denumirea de «Societatea Crucii Roșii din România».

La 15 Iulie 1876, membrii fondatori ai Societății, întrunindu-se, au ales primul consiliu general compus din următoarele persoane: Dimitrie Gr. Ghika, Nicolae Kretzniescu, Dimitrie A. Sturdza, C. A. Rosetti, Ion Ghika, Dr. P. Iatropol, Dr. C. Davilla, George Gr. Cantacuzino, Gr. C. Cantacuzino, Dr. Ar. Fotino, Hillel Manoach, Dr. I. Theodori, Colonel St. Fălcoianu, Colonel I. Algiu, Dr. Athanasovici.

Președinte a fost ales Principele Dimitrie Gr. Ghika.

Statutele Societății au fost promulgate prin Înaltul Decret Domnesc Nr. 1744 din 8 Septembrie 1876.

Prin legea din 30 Decembrie 1906 s'a conferit Societății personalitatea juridică.

Statutele din 1876, ne mai corespunzând dezvoltării ce a luat Societatea, au fost modificate, cu aprobarea guvernului, în anul 1914.

Cu câteva zile înainte de a se întemeia Crucea Roșie Română a început, la 20 Iunie 1876, războiul Sârbo-Turc.

Comitetul central a decis formarea a două ambulante spre a le trimite: una în ajutorul armatei turce, iar cealaltă în ajutorul armatei sârbe.

Guvernul otoman comunicând «că nu poate primi în armata sa ambulantele noastre pentru că deși a aderat la convenția de la Geneva, dar nu a luat nici o măsură spre a iniția armata la respectul ce se datorește acestei instituții» și «că ambulantele noastre pot merge în Serbia, însă cu riscul și pericolul lor, deoarece guvernul nu ia asupra-și responsabilitatea de ceea ce s'ar putea întâmpla din cauza ignoranței trupelor sale», nu s'a mai trimis ambulanță în Turcia.

Ambulanța destinată Serbiei a plecat din București la 13 Iulie 1876 și a ajuns la Cladova la 20 Iulie; de aci prin Negotin a pornit la Zaiccar, sosind acolo la 24 Iulie. Ambulanța română a urmat mișcările armatei sârbești de Timoc. După retragerea acestei armate la Brestovața-Bania, ambulanța a primit ordin să trimită parte din personal la Alexinatz, iar parte la Ciupria, unde a funcționat dela 1 August până la 10 Septembrie îngrijind de răniți și bolnavii aflați acolo.

Personalul ambulanței a fost împărțit în două secții: o secție a îngrijit spitalele din Ciupria, iar cealaltă secție a lucrat la punctele Nerikev-Han și Boboviștea.

PRINCIPELE GRIGORE G. GHICA
Înălțat președinte al Societății, 1876-1897

GEORGE G. CANTACUZINO
Președintele Societății, 1897-1913

ALEXANDRU MARGHIOMAN
Președintele Societății, 1915-1925

Ambulanța a funcționat neîntrerupt dela 1 August până la 7 Decembrie, îngrijind 6832 răniți și bolnavi.

În timpul războiului din 1877—1878 Comitetul central a organizat 2 ambulanțe destinate să urmeze armata română și a înființat spitale temporare atât în apropiere de câmpul de operație cât și în București.

În ajutorul Societății au sosit din străinătate mai mulți medici și chirurgi.

Înfora Spitalelor Civile a pus la dispoziția Crucii Roșii următoarele paturi: 84 paturi la Spitalul Păntropia, 50 paturi la Colentina, 41 paturi la Colțea, 19 paturi la Spitalul de copii și 30 paturi la Spitalul Boldescu din Ploești.

La Spitalul Colței s'a deschis un curs de bandaje și pansamente pentru doamnele care au dorit să vină în ajutorul răniților.

Prima ambulanță a pornit din București la 11 Iunie 1877 și a sosit a doua zi în gara Craiova, de unde a pornit la Poiana. Acolo a îngrijit bolnavii cari se trimiteau din lagărul dela Calafat precum și pe locuitorii civili bolnavi.

Această ambulanță a fost împărțită în trei secții și anume:

Secția I, care a urmat Divizia I activă, a pornit în ziua de 14 Iulie la Calafat. De acolo a urmat divizia până la Radișevo în Bulgaria, iar la 29 August s'a înapoiat la Verbița. La 9 Octombrie secția s'a înapoiat la Grivița, unde a stat până la 3 Decembrie, când a părăsit Grivița și a retrecut Dunărea la Turnu-Măgurele.

Secția II-a destinată a urma Divizia II, a pornit în ziua de 19 Iulie la Cetate.

Din Cetate a plecat la Calafat însoțind Corpul de rezervă până la 22 August, când a plecat împreună cu ambulanța militară spre Plevna. După atacurile făcute de armatele noastre contra pozițiilor dela Grivița, o parte din ambulanță s'a retras la Mecica, formând acolo etapa de evacuare.

Secția III-a a pornit din Poiana, în ziua de 21 Iulie, mergând la Nicopol. Apoi a plecat la 25 August

și s'a așezat la Cerno-Selo, pe malul drept al râului Osma.

De aci, un detașament a plecat în ziua de 28 August, spre Grivița. Acolo a primit ordin, dela D-rul Davilla, să înainteze spre locul ce se alesese pentru primele pansamente, în vederea luptei dela 30 August.

Restul secției II, stabilită la Cerno-Selo, s'a strămutat la 6 Septembrie la Mecica, unde se afla etapa principală.

A doua ambulanță a pornit din București la 20 August la Corabia, de acolo a plecat la Turnu-Măgurele, unde a construit 4 barăci cu 130 paturi.

După cererea D-rului Davilla, comitetul a trimis ulterior și o secție la Rahova, secție careia i s'an încredințat 2 spitale-barăci locale cu 42 paturi, iar în urmă alte 4 spitale.

Numărul bolnavilor și răniților îngrijiți de formațiile Crucii Roșii a fost:

Formația	Nr. paturilor	Numărul bolnavilor căutați			
		Românii	Ruși	Turci	Total
Ambulanța I	42	496	6	253	757
II	42	881	—	212	1.093
III	70	770	10	86	866
Spitale-barăci T. Măgurele	130	645	20	223	857
Barăcile din București și Ișfor.	214	556	44	301	901
Total	508	3.347	80	1.077	4.504
Bolnavi căutați în spitalele armatei dela Rahova	—	—	—	—	142
Total general	—	—	—	—	4.646

1878 — 1914

La izbucnirea războiului Sârbo-Bulgar din 1885—1886, Crucea Roșie Română a trimis câte o secție medicală în ambele țări beligerante.

Pornite la 11 și 12 Noembrie 1885, secțiile au sosit la Belgrad la 15 Noembrie și la Sofia la 19 Noembrie, unde au îngrijit de răniți până în primele zile ale lunii Ianuarie 1886.

IRINA CÂMPINEANU
Președintă de onoare, 1915-1920

ECATERINA GR. CANTACUZINO
Președintă de onoare, 1921-1923

G.H. BĂLS
Președintele Societății, 1927-1934

Secția din Belgrad, în timp dela 16 Noembrie 1885 până la 4 Ianuarie 1886, a avut în îngrijirea sa 3 spitale. Numărul răniților îngrijiți în aceste spitale s'a urcat la 500.

Secției din Sofia i s'a dat în îngrijire un singur spital cu 50 paturi, în care dela 22 Noembrie până la 30 Decembrie 1885, a avut în căutare 125 răniți.

În perioada de pace care a urmat după 1886, Crucea Roșie și-a manifestat activitatea prin ajutoare date altor societăți de Cruce Roșie și prin mărirea fondurilor sale.

În 1906 d-na Irina Câmpineanu înființează «Crucea Roșie a Doamnelor din România» cu scopul de a pregăti și a dispune de personal pregătit și de materialul trebuitor spre a face față împrejurărilor.

În anul 1913 în vederea campaniei din Bulgaria, Societatea Crucea Roșie din România și Societatea Crucea Roșie a Doamnelor din România au format un comitet comun de acțiune, pentru tot timpul cât armata română era să fie sub armă.

La 16 Iulie 1913 Ministerul de Războiu a hotărât ca spitalul mobil al Societății Crucea Roșie să plece imediat pentru Turnu-Măgurele.

Plecarea din București a avut loc la 18 Iulie. La Turnu-Măgurele în ziua de 23 Iulie spitalul a primit ordin să plece la Teliș în Bulgaria, unde bântuia holera asiatică.

În ziua de 30 Iulie s'a primit ordin ca «întreg spitalul mobil cu tot materialul și personalul» să se transporte de îndată la T.-Măgurele, unde a sosit la 9 August. Aci s'a instalat, în curs de 2 zile, 14 barăci și 12 corturi precum și 4 gherete. Spitalul mobil a funcționat acolo dela 11 August până la 24 August.

În tot acest timp au fost căutați în spital 265 bolnavi, din care 255 bolnavi de holeră, iar restul de 10 de diferite boale. Dintre bolnavi au murit 38, restul au fost parte evacuați, parte s'au însănătoșit.

La 25 August personalul și o parte din material a plecat la București, iar restul materialului a rămas a fi adus în urmă cu calea ferată.

Cu întoarcerea armatelor din Bulgaria holera asiatică s'a întins și în țara noastră.

Societatea a fost solicitată să vină în ajutorul locuitorilor din județele molipsite (Teleorman, Romanai, Dolj). Comitetul de administrație a trimis 16 corturi mari cu materialul și personalul necesar. S'au îngrijit mai întâi bolnavii din comunele Căieni, Jieni, Scărișoara și alte localități din județul Romanai. De acolo a trecut în județul Dolj îngrijind de holericii din comunele: Giurgița, Afumați, Urzucuța, Urzica-Mare, Ionelele, Amzulești, Portărești, etc.

Pentru județul Gorj, care aproape în întregime era bântuit, s'au mai organizat alte 2 echipe cu personalul și materialul necesar.

În primăvara anului 1914 s'a trimis în Albania tot materialul pentru instalarea și funcționarea unei secții de 10 bolnavi.

1914 — 1918

Imediat ce în anul 1914 a izbucnit marea război, s'au contopit: Societatea «Crucea Roșie din România» cu «Societatea Crucea Roșie a Doamnelor din România», formându-se «Societatea Națională de Cruce Roșie a României».

Apoi, Crucea Roșie s'a ocupat cu organizarea în întreaga țară de spitale care până la 1 Aprilie 1916 dispuneau de 7.285 paturi.

Toate localurile, în care urmau să se instaleze spitalele de Cruce Roșie, au fost complet amenajate cu tot ce le trebuia ca: apă, canal, lumină, băi, spălătorie, bucătărie, etuvă, etc. precum au fost înzestrate și cu tot materialul spitalicesc.

S'au organizat apoi și cinci spitale destinate a funcționa pe câmpul de operație, spitale care dispuneau de 1000 paturi.

În fine s'au organizat cursuri pentru pregătirea infirmierelor necesare.

S'a organizat Serviciul pentru prizonieri care a dat rezultate multumitoare.

Totalul corespondențelor trimise prin acest serviciu de la începutul războiului mondial și până în primăvara 1916 a fost de 11.050. Deosebit au fost și numeroase scrisori de tranzit.

Afară de corespondență, s'au expediat în intervalul de la 12 Mai 1915 până la 8 Mai 1916 următoarele sume către prizonierii de războiu din diverse țări beligerante:

50.699 ruble;
2.419 coroane; 268 mărci; 12 franci francezi; 5.504 dinari; 5.904 lire italiene; 150 lei; 5 lire turcești.

Numărul coletelor transitate în același timp s'a ridicat la 6205.

În urma ocupării Serbiei de către armatele austro-ungare și bulgare, 12.535 refugiați sârbi din teritoriile limitrofe cu țara noastră au trecut la noi prin Turnu-Severin, Gruița și alte localități.

Crucea Roșie le-a venit în ajutor. La 31 Martie 1916 numărul lor se redusese la 396 persoane.

În timpul războiului, Crucea Roșie a adus armatelor și populației civile, următoarele servicii:

1. A adăpostit în spitalele sale peste 150.000 răniți și bolnavi, reprezentând aproximativ 4.900.000 zile de spitalizare.

2. A distribuit, în cantinele sale din gări, militarilor în trecere, un număr de câteva milioane de porții ceaiuri, etc.

3. În cantinele din București, a distribuit la refugiații cari au fost evacuați din Oltenia, Muntenia și Dobrogea și au rămas în București, cum și populației sărace din București, un număr de 800.000 prânzuri, osebuit de pâine.

4. A ajutat în teritoriul ocupat 64.400 prizonieri cu hrană, îmbrăcăminte sau bani.

5. A adăpostit în București 3000 refugiați.

6. A transmis, prin birourile sale din București și Iași, mai mult de 350.000 scrisori sau informații pentru prizonierii de războiu și pentru civili, fără a socoti cele date prin Buletinul Crucii Roșii, alcătuind în total aproximativ 488.000 de fișe.

7. A transmis direct sau prin comenzi 58.000 colete pentru prizonierii români internați în lagărele din țările inamice; cum a făcut și transmiteri de bani pentru aceiași prizonieri.

1918 — 1936

De la războiu înconce, activitatea Crucii Roșii se poate împărți în următoarele categorii de preocupări:

a) Strângerea de fonduri, necesare pentru clădirea unui local propriu și pentru realizarea menirii sale.

Cel mai mare rezultat bănesc, este acela al anului 1926 când Societatea Crucea Roșie, împlinind o jumătate de veac de existență, i s'au donat sume al căror total este de circa 10.000.000 lei. Cu această sumă s'a plătit în mare parte costul clădirii inaugurată în toamna anului 1927;

b) Revederea, punerea la punct și completarea materialului spitalelor mobile, care azi e terminată;

c) Organizarea de alte formații de mobilizare;
d) Formarea unui corp de infirmiere voluntare, trebuincioase și pentru formațiile Crucii Roșii și pentru cele ale armatei;

e) Întrucât dezvoltarea Crucii Roșii în viitor depinde mult de pregătirea viitoarelor generații, Crucea Roșie, urmând pilda altor societăți de Cruce Roșie, a organizat o secție de Cruce Roșie a Tinerimii, a cărei menire este de a familiariza noile generații

SEDIUUL CENTRAL AL CRUCII ROȘII, BUCUREȘTI

ȘCOALA DE INFIRMIERE A CRUCII ROȘII

AJUTORAREA POPULAȚIEI BASARABENIE, 1935-1936
CANTINA CALFA

cu noțiunea de ajutor mutual și de cunoașterea reciprocă.

Secția Tinerimii, în înțelegere cu secții de Cruce Roșie a Tinerimii din alte țări, a organizat un schimb de corespondență școlară, care are concursul autorităților școlare.

De asemenea, Secția Tinerimii organizează, în fiecare an, colonii școlare, grație cărora mulți copii beneficiază de aerul dela munte și dela mare și grație cărora se desvoltă între copii și simțul de solidaritate;

f) A contribuit la îndreptarea stării sanitare de după războiu, trimițând în mai mulți ani de-a rândul coloane volante în optsprezece județe, cari au îngrijit 14.124 sifilitici și au dat 33.691 consultații și medicamente gratuite, pentru alte boli;

g) A ajutat diferiți refugiați și a contribuit a ajuta pe victimele nenorocirilor dela noi și din alte țări.

În această privință acțiuni de seamă au fost acele întreprinse în iernile 1928-29 și 1935-36.

Seceta din verile 1928 și 1935, venind după câțiva ani agricoli răi, a fost pentru Basarabia de Sud o încercare care era peste puterile sale, toate rezervele locuitorilor în bani și în natură fiind sleite.

În acele împrejurări guvernul a crezut că era de absolută nevoie a ajutama populația în ceea ce privea alimentarea copiilor și a bătrânilor neputincioși și a socotit că această operă intra în cadrul acțiunii Crucii Roșii Române.

Crucea Roșie nu a pregetat să-și asume răspunderea de ambele dăți.

În 1928-29 s'au strâns bani și alimente în valoare de 32.082.895 lei din cari:

1.048.000 lei dați de Centrala Crucii Roșii;

2.298.704 lei de filialele Crucii Roșii;

9.795.000 lei de diferite ministere;

1.115.689 lei s'a strâns prin școli, iar restul prin bănci și marele public.

Pe lângă hrană s'a distribuit circa 11.000 perechi opinci și peste 2000 zăbune vătuite, la copii.

Prin mijlocirea Crucii Roșii s'au putut hrăni, în iarna 1928-1929, în 650 cantine sau ceainării, 61.860 de copii și bătrâni, numărul porțiilor servite fiind de 5.301.914. Costul unei porții a fost deci de 5,37 lei.

În iarna 1935-1936, guvernul a cerut din nou Crucii Roșii să vină în ajutorul celor amenințați de foame în județele: Vaslui, Fălciu, Tutova, Cahul, Ismail, Cetatea-Albă, Tighina și Lăpușna.

Făcând iarăși apel la public, Crucea Roșie a primit dela acesta și dela instituțiile de Stat și particulare bani, alimente, lemne și efecte de îmbrăcăminte în valoare totală de 82.013.631 lei.

Din acest total s'au cheltuit 55.158.709 lei pentru hrană, îmbrăcăminte, etc., iar 26.854.922 lei au prisosit.

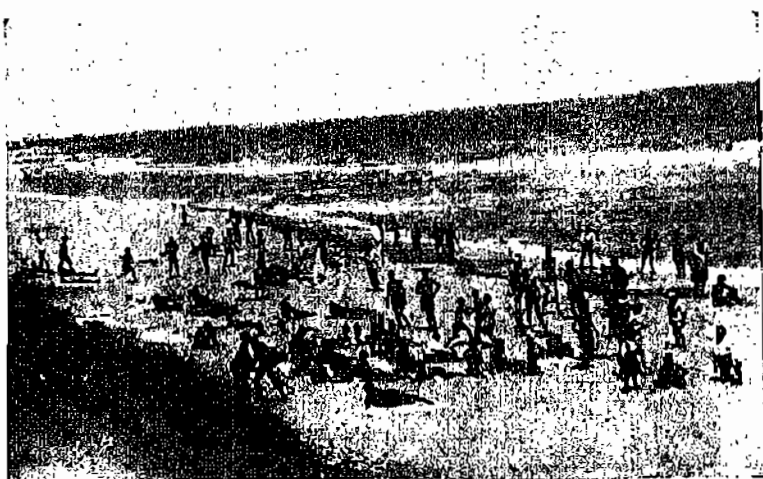
S'au distribuit în total 12.499.234 porții de hrană, 10.651.295 porții de ceai la 125.000 persoane, și s'a dat îmbrăcăminte la 61.761 copii.

Costul hrănirii a revenit în medie la 3,75 lei de persoană pe zi, iar al îmbrăcăminte de 93,68 lei de persoană.

În afară de aceasta s'au adus 2.245 copii din Basarabia în restul țării și s'au dat ajutoare pentru combaterea tifosului exantematic (32.011 kg săpun și 10.000 cămăși).

Ajutorul material ce s'a dat în ambele ocazii a avut un mare efect moral. Prin sentimentul de înțărare ce l-au avut cei loviți de nenorocire când au văzut că sunt ajutați într'un mod frățesc și desinteresat, s'a contribuit la înlăturarea prilejurilor de revoltă sufletească sau de neorânduie, care, mai cu seamă în regiuni ca acelea ce au fost ajutorate, puteau să aibă așa de rele răsfărângeri. S'au întărit și legăturile între diferitele părți ale țării, nu numai între copii, dar și între adulți, prin conștiința că din toate părțile țării, toți s'au grăbit să le vină în ajutor fără deosebire de neam sau de credință. S'a contribuit astfel la înfrățirea și între Români, dar și între naționalitățile străine din aceste regiuni și Români.

Din prisosul de 26.854.922 lei, rămas din sumele adunate în iarna 1935/6, Crucea Roșie a cheltuit

O COLONIE DE COPII A CRUCII ROȘII, 1940

COPII BASARABENI ÎNGRIJIȚI DE FILIALA GALAȚI,
1935-1936

COPII BASARABENI ÎNGRIJIȚI DE FILIALA BRAȘOV,
1935-1936

16.000.000 lei pentru construirea și înzestrarea a nouă centre sanitare în orașele: Vaslui, Bârlad, Fălciu, Cahul, Bolgrad, Ismail, Cetatea-Albă, Tighina și Orhei, iar 10.854.922 lei i-a pus la o parte ca fond de prim ajutor pentru un caz de viitoare nenorocire.

Din celelalte fonduri ale sale, Societatea a construit un local în valoare de 5.000.000 lei pentru coloniile de vară, la Mangalia, și a luat asupra sa construirea și întreținerea a trei centre sanitare și două băi

populare în Maramureș, în valoare de 5.500.000 lei.

Spre a ajuta bolnavii din spitale, Crucea Roșie a înființat prin filialele sale, în înțelegere cu medicii șefi ai spitalelor, asociații de prieteni ai Spitalului menite, în limitele perimite de medici, a distra pe bolnavi, a-i încredința și a-i ajuta, prin cărți, scrisori de scrisori, mici daruri, etc. De asemenea a înființat în mai multe spitale biblioteci pentru bolnavi.

g-val r. r.

M. S. REGINA MARIA LA CĂPĂȚĂUL RĂNIȚILOR, ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOIU

CASA MUNCII C. F. R.

Casa Muncii C.F.R. — astăzi Direcțiunea Generală pentru Ocrotirea și Ajutorarea Personalului C.F.R. — este o organizație specială, chemată să asigure asistența unei anume categorii de funcționari ai statului, funcționarii căilor ferate.

Iniințată încă din anul 1883, instituția a trecut printr-o lungă gamă de prefaceri, marcând o dezvoltare progresivă, al cărei punct maxim a fost atins în anul 1930, când a obținut o totală independență administrativă sub forma de casă autonomă.

EVOLUȚIA CASEI MUNCII

În 1883, Administrația C.F.R. a înființat o «Casă de Ajutor» pentru a asigura impiegaților inferiori, lucrătorilor și servitorilor, precum și văduvelor și orfanilor acestora, ajutoare și pensii în cazurile și condițiunile anume prevăzute.

Fondurile Casei de Ajutor erau formate din: 1) cotizațiile pentru pensii de 5% din salariile participanților; 2) subvenția guvernului; 3) amenzile încasate de la personalul aparținător acestei Case; 4) donațiuni și legate; 5) veniturile produse prin fructificarea capitalului Casei.

Administrarea Casei de Ajutor se făcea de către Direcțiunea Generală C.F.R. ajutată de un Comitet.

Paralel cu această Casă de Ajutor s'a înființat, în 1907, «Societatea pentru ajutorul copiilor orfani ai funcționarilor și lucrătorilor C.F.R.».

Fondurile Societății se compuneau din cotizații, subvenții, donații, legate, venituri diverse și neprevăzute.

Societatea avea rostul să acorde orfanilor de funcționari și lucrători C.F.R. ajutoare bănești pentru alimente, îmbrăcăminte, cărți de școală, chirii, lemne, ajutoare medicale sub formă de consultații și medicamente și să înființeze orfelinate, stabilimente de sănătate, aziluri și instituțiuni de educație și instrucție.

Administrația societății se făcea de către Direcțiunea Generală C.F.R. ajutată de un comitet.

Războiul mondial, care a zguduit din temelii aproape lumea întreagă, a lăsat în țara noastră urme dureroase.

Poate mai mult decât tot mecanismul de stat, au fost sdruncnate și desorganizate căile noastre ferate, nu numai în ce privește materialul inert, cât mai ales în ce privește materialul omenesc.

Personalul Căilor Ferate, istovit de munca suprasolicitează ce i se cerea în timpul războiului, decănuș de boli, hărțuit de lipsuri și de greutatea din ce în ce mai mari ale vieții, era demoralizat, ceea ce constituia o primejdie cu atât mai gravă cu cât mișcările cu caracter social și mai ales curentele anarhice care începuseră să-și facă drum la noi nu așteptau decât o asemenea stare de spirit pentru înăsămânțarea desordinelor de tot felul.

Trebue să recunoaștem, spre cînstea personalului Căilor Ferate, că el a avut tăria morală să reziste tuturor ispitelor, mărginindu-se să-și susțină cu hotărîre, dar și cu disciplinată cumînțenie, revendicările a căror dreptate și temeinicie au fost de altfel multă dată recunoscute.

În aceeași vreme de după războiu se mai puneau pentru Stat și marea problemă a reorganizării și intensificării transporturilor atât pe vechiul rețea de căi ferate, cât și pe aceea din ținuturile alipite.

Toate aceste considerațiuni au făcut să se caute mijlocul de a se îmbunătăți starea slujbașilor de cale ferată, fără să li se mărească salariile, pe de o parte fiindcă situația financiară a țării nu îngăduia o asemenea operațiune, iar pe de altă parte fiindcă planul în care se situa această problemă era mult mai înalt și reclama cu totul altceva decât o deslegare a ei pe latura strict materială.

Soluția nu putea consta decât în organizarea, în folosul funcționarilor C.F.R., a unei vaste opere de asistență care, asigurându-le condițiunile mai bune de viață, să-i pună fizicește și sufletește în măsură de a corespunde cu succes muncii trudnice pe care trebuiau să o presteze și jertfelor de energie pe care această muncă le cerea.

În asemenea împrejurări și cu acest scop a luat naștere Casa Muncii C.F.R. prin decretul-lege din 23 Aprilie 1920.

Casa Muncii C.F.R. era condusă și administrată de un Consiliu de Administrație și de un director.

Ea era o direcție specială funcționând pe lângă Direcțiunea Generală C.F.R., având buget propriu, personalitate juridică distinctă și administrație separată.

Leginitorul a ținut din capul locului să-i asigure, în cât mai precisă independență administrativă cu atât mai logică și mai necesară cu cât menirea Casei Muncii C.F.R. fiind — cum e și azi — să realizeze cu

fonduri proprii, o întinsă și efectivă operă de asistență în folosul funcționarilor, ea trebuia încredințată unui organism special și de sine stătător.

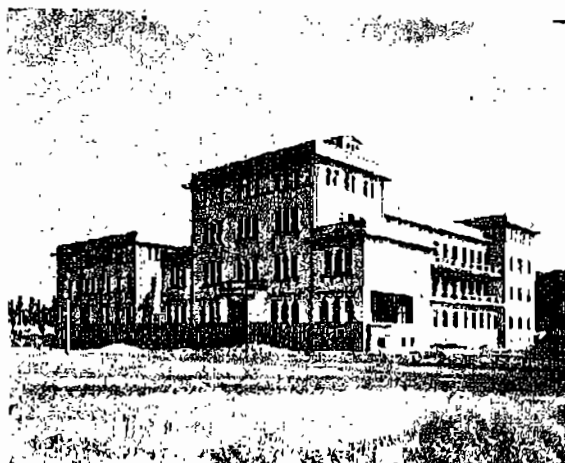
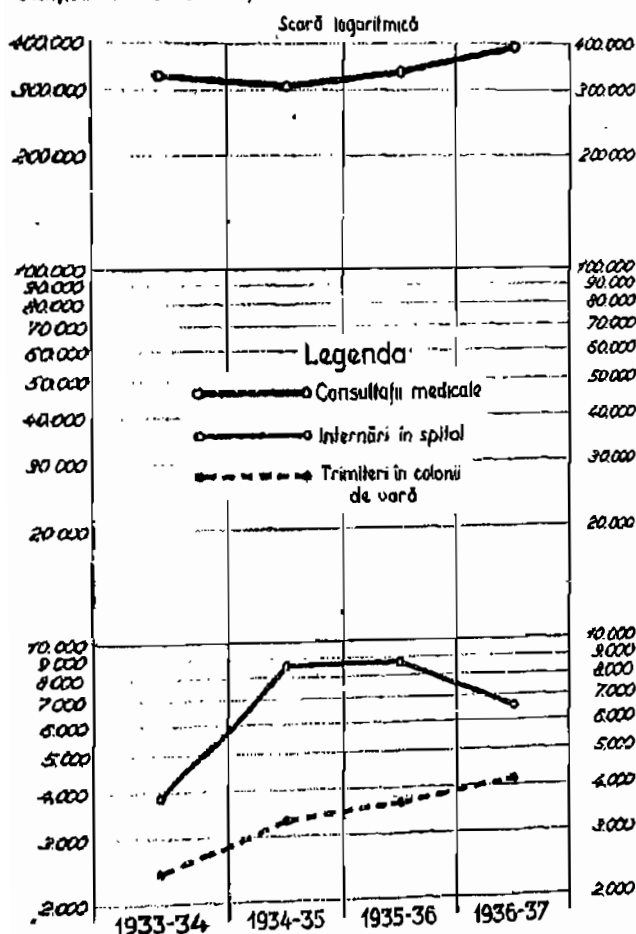
Nu trebuie să se uite că din punctul de vedere al asistenței, raporturile dintre Căile Ferate și personalul său sunt acelea dela patron la salariat; ori, niciodată efectuarea acestei asistențe n'a fost făcută direct de patron, ci totdeauna de un organism nou înțeles, pus să armonizeze interesele acestor două categorii distincte și să vegheze la completa îndeplinire a obligațiilor fiecăreia dintre ele, ca și la stricta respectare a drepturilor tuturor.

Așa că, din acest punct de vedere, Administrația Cailor Ferate și Casa Muncii având activități și interese care nu se puteau promova sub o singură conducere comună, legiuitorul a înțeles că trebuie să asigure noului așezământ de asistență o viață și o funcționare independentă, idee care — după o experiență de 10 ani — a dus în 1930 la completa emancipare a Casei Muncii și la transformarea ei în instituție autonomă.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

În art. 3 și următorii din legea pe baza căreia funcționează — lege publicată în Monitorul Oficial Nr. 96 din 3 Mai 1930 — se arată în amănunt menirea acestui așezământ de asistență și felul cum are să activeze.

Diagrama 1. Evoluția asistenței medicale a Casei Muncii.

SPITALUL DE COPII AL CASEI MUNCII
„PRINCIPLELE MIRCEA”

Corespunzând celor 3 mari categorii de ajutoare, instituția este împărțită în 3 direcții de specialitate: 1) medicală, 2) de asistență și 3) tehnică, și o direcție administrativă, cuprinzând serviciile de pură administrație.

Veniturile Casei Muncii provin în primul rând dintr-o suprataxă de 5% pe care Căile Ferate, exercitând un oficiu de mandatar, sunt autorizate prin lege s'o perceapă la întregul trafic feroviar, apoi din diverse rețineri din salariul fiecărui funcționar C.F.R. arătate detaliat în art. 7 din lege, rețineri dintre cari menționăm pe cele mai însemnate, și anume: o contribuție de 5% cu titlu de fond de pensie percepută din salariul tuturor funcționarilor cotizanți în Casa de Ajutor (adică toți acei cari nu depind de Casa Centrală de Pensii a Statului), și o altă contribuție de 2% asupra tuturor salariilor pentru susținerea Casei de Credit funcționând în cuprinsul Casei Muncii. La aceasta se mai adaugă contribuția Regiei Autonome C.F.R., apoi veniturile imobilelor proprietatea instituției, etc.

ASISTENȚA MEDICALĂ

Instituția are spitale proprii în București și anume spitalul Nr. 1, Witting, cuprinzând trei servicii (chirurgie generală, genito-urinară și boli interne) cu 200 paturi; spitalul Nr. 2 instalat în fostul sanatoriu Dr. Antoniu ce a fost închiriat pe un termen de 10 ani și a început să funcționeze în Decembrie 1934, cu 150 paturi, și Institutul de Maternitate „Regina Elisabeta” cu 85 paturi, toate aceste așezăminte fiind utilitate cu tot ceea ce progresul a pus la îndemâna științei moderne pentru îngrijirea bolnavilor; apoi spitalul din Pașcani cu 35 paturi, spitalul din Simeria cu 50 paturi și Spitalul de Tuberculoși din Ruginoasa, înființat în toamna anului 1934, cu 140 paturi.

La București, Iași, Timișoara, Galați și Cluj funcționează câte o policlinică pentru consultații medicale, cele din București, Iași și Timișoara având câte o farmacie și un depozit de medicamente, și două dispensare la Turcu-Severin și Chișinău.

ORFELINATUL C. F. R. DIN PREDEAL

Cum toate aceste așezăminte sunt totuși insuficiente, Casa Muncii are convenții cu Eforia Spitalelor Civile, cu spitalele județene precum și cu sanatorii particulare, spre a îngriji, cu cheltuiala ei, persoana care nu s'a putut interna în spitalele Casei.

Farmaciile și depozitele livrează în mod gratuit medicamente prescrise fie de medicii instituției, fie de medicii C.F.R., iar în localitățile unde instituția nu are farmacii, s'au încheiat convenții cu farmacii particulare care execută ordonanțele medicilor, iar plata lor se face de Casa Muncii C.F.R.

În fiecare an, Casa Muncii organizează numeroase colonii de vară, trimițându-se la munte sau la mare funcționarii Căilor Ferate bolnavi precum și membrii familiilor lor, după ce în prealabil sunt examinați și triați de comisii medicale instituite ad-hoc.

Evoluția asistenței medicale oferite de Casa Muncii personalului C.F.R., în ultimii ani, reiese din diagrama I.

ASISTENȚA CULTURALĂ

Pentru promovarea culturii, instituția întreține cu toată cheltuiala 10 grădini de copii, 20 școli primare, 2 gimnazii de băieți și de fete, un liceu dublu de băieți și fete, 3 cămine pentru copiii ai căror părinți funcționează în localitățile unde nu sunt școli de specialitate, o școală profesională, numeroase ateliere în care copiii deprind o meserie, precum și 2 orfelinate, unul de băieți și unul de fete.

Școalele funcționează pe baza unei convenții încheiate cu Ministerul Educației Naționale, ca școli de stat, urmând legile, regulamentele și programele Ministerului, având dreptul să elibereze certificate de absolvire.

În ultimii ani s'a dat o deosebită atenție la-turei practice a instrucțiunii prin crearea, pe lângă școalele Instituției, a unui număr important de ateliere.

Atelierele școlii funcționează azi la școala de băieți Nr. 40 București, unde elevii deprind lucrări de tâmplărie, și la școalele de fete din Piatra-Olt, Lipnic, Băți și Basarabasca, unde elevele învață să-și lucreze singure rufăria și diverse articole mai simple de îmbrăcăminte.

Atelierele de pe lângă orfelinate sunt în plină activitate. Cu elevii ultimelor 3 clase supraprimare de pe lângă orfelinatul Predeal se execută cea mai mare parte din lucrările internatului: reparări de mobilier, instalații, etc., apoi se confecționează rufăria, încălțăminte precum și îmbrăcăminte necesară orfanilor.

Atelierele Școlii Profesionale Burdujeni sunt date ca model în ceea ce privește executarea nu numai desăvârșită dar și artistică a diferitelor lucrări de țesătorie, rufărie și croitorie.

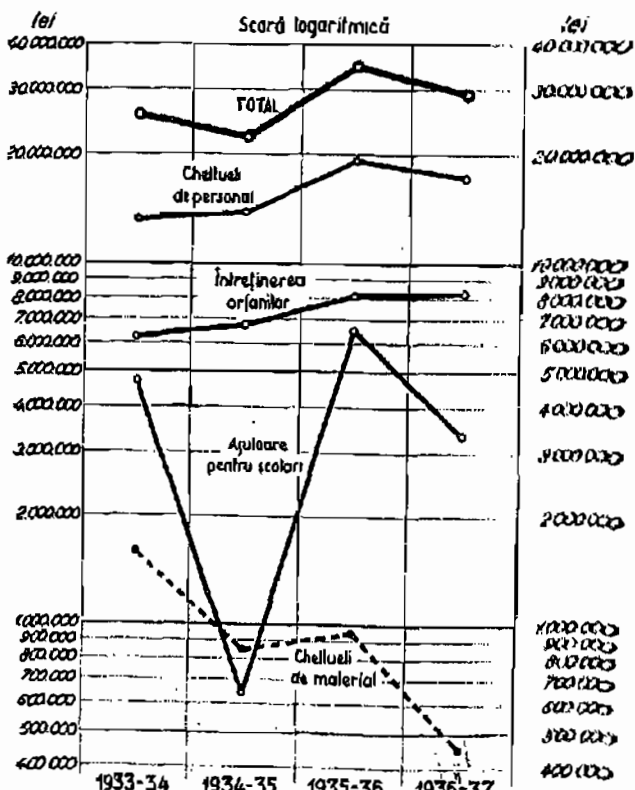
Diferite ateliere s'au creat în ultimii ani și pe lângă cămine. Astfel, la Iași s'a organizat un atelier în care fac ucenicie orfanii cari doresc să urmeze o meserie. După trei ani de lucru, în urma unui examen, primesc dela Ministerul Muncii carnetul de lucrător și obțin astfel dreptul să practice meseria pe cont propriu. Mulți din ei sunt folosiți ca lucrători fie în Casa Muncii, fie în atelierele C.F.R.

Pe lângă Căminul din Chișinău activează trei ateliere de rufărie, croitorie și țesătorie, unde orfanii absolvenți ale școlii profesionale din Burdujeni se perfecționează în meseria ce au îmbrățișat, obținând după 3 ani de funcționare, tot în urma unui examen, brevetul de meserie din partea Ministerului Muncii.

După terminarea cursurilor, aceste orfane au fost ajutate să-și deschidă pe cont propriu ateliere, procurându-li-se ueltele necesare.

Odată cu latura practică, s'a dat un avânt însemnat educației sportive a tineretului din școli, prin cercetășia organizată la Predeal, la Liceul C.F.R. « Aurel Vlaicu » din București și la Gimnaziul Pașcani, pre-

Diagrama 2. Evoluția asistenței culturale a Casei Muncii

cum și prin străjeria introdusă în toate școlile Instituției.

În centrele feroviare importante s'au înființat biblioteci ce sunt foarte cercetate, ceea ce înseamnă că ele au corespuns cu prisosință scopului în care au fost create.

Evoluția sumelor puse la dispoziția asistenței culturale în ultimii ani, de către Casa Muncii, e redată grafic în diagrama II.

ASISTENȚA MATERIALĂ

Casa de credit

Înființată prin legea din Mai 1930, Casa de Credit nu și-a putut începe activitatea decât la 1 Octombrie același an.

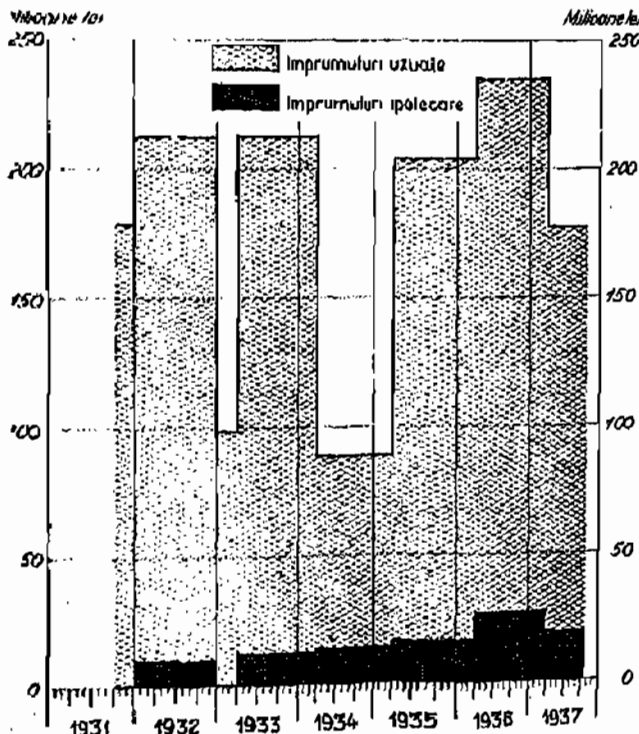
Această întârziere s'a datorit lipsei de fonduri, căci cele cca 2.000.000 lei ce rezultau în fiecare lună din cotizațiile de 0,5% calculate la salariile personalului Căilor Ferate, erau cu totul insuficiente, chiar pentru cel mai modest început.

În fața unei asemenea situații, Consiliul de Administrație al Casei Muncii a decis să se doteze Casa de Credit cu un prim fond de lei 30.100.000 din care s'au putut satisface 5000 de cereri din cele 25.000 intrate dela 1 Octombrie până la 31 Decembrie 1930.

Acest sprijin a continuat să fie o preocupare permanentă a organelor de conducere ale Instituției și în anii următori (1931 și 1932) s'au mai acordat încă 75.300.000 lei.

Casa de Credit acordă două feluri de împrumuturi membrilor ei și anume împrumuturi zise uzuale (de 3 ori pensia sau salariul brut) și împrumuturi ipotecare de maximum 300.000 lei rambursabile în 10, 15 sau 20 ani.

Diagrama 3. Împrumuturi acordate de Casa Muncii

CARTIERUL DE CONSTRUCȚII PENTRU FUNCȚIONARI
„STEAUA” DIN BUCUREȘTI

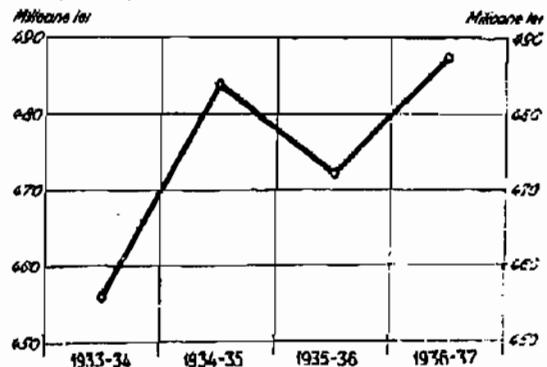
La ambele feluri de împrumuturi se percepe o dobândă de 5% calculată numai la capitalul rămas de plată, ceea ce înseamnă că în măsura în care se înmulțesc ratele, scade cantumul procentului.

Casa de Credit primește și depuneri voluntare, pentru care servește un procent de 4%.

În decursul exercițiilor expirate, numărul împrumuturilor acordate de Casa de Credit până la data de 31 Martie 1937 a fost de 137.282, în valoare totală de 1.235.700.715 lei. Evoluția lor e redată în diagrama III.

Din acest număr de cereri 82% aparțin personalului cu salariul mai mic de 5.000 lei; 15% aparțin per-

Diagrama 4. Evoluția pensilor plătite de Casa Muncii

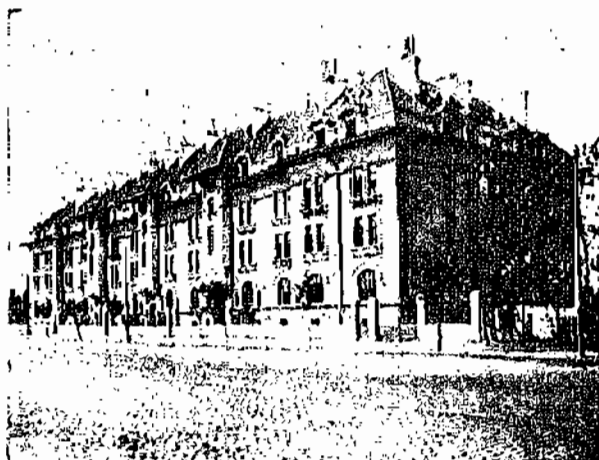

sonalului cu salariul mai mare de 5.000 lei și 3% aparțin personalului cu salariul mai mare de 15.000 lei.

Capitalul de care dispune Casa de Credit, precum și numărul extrem de mare al solicitanților de împrumuturi, n'au îngăduit, cel puțin deocamdată, lărgirea cadrului de activitate în sensul de a se putea acorda împrumuturi ipotecare pentru cumpărări de terenuri sau de imobile pentru locuință. Cu timpul însă, și odată cu dezvoltarea firească a Instituției, se va ajunge desigur și la satisfacerea acestor categorii de solicitanți.

Casa de ajutor

Marea majoritate a personalului Căilor Ferate, și anume toți cei cu un grad ierarhic modest, nu coti-

PAVILIOANELE FUNCȚIONARILOR, DIN CALEA GRIVITEI
BUCUREȘTI

zează la Casa Generală de Pensii a Statului, ci contribuie numai cu o reținere de 5% din salariu la casa lor specială de pensii denumită Casa de Ajutor.

Casa de Ajutor a ajuns să numere un total de 22.900 de pensionari, cărora le plătește, cu titlu de pensie, o sumă anuală de aproape 500 milioane lei (Vezi diagrama IV).

Osebit de toate acestea, Instituția mai acordă ajutoare bănești pentru cazuri de boală, naștere, deces, pentru taxe școlare, alimente și îmbrăcăminte, a căror importanță reiese din diagrama V.

Construcțiile

În 236 stații și pe lângă 146 depozite de locomotive ce s'au indicat de Regia Autonomă C.F.R., Casa Muncii a înființat și întreține pentru uzul personalului Căilor Ferate dormitoare colective, camere de rezervă și băi, asigurând astfel un trai ouenesc personalului în serviciu și dându-i posibilitatea unei cazări civilizate.

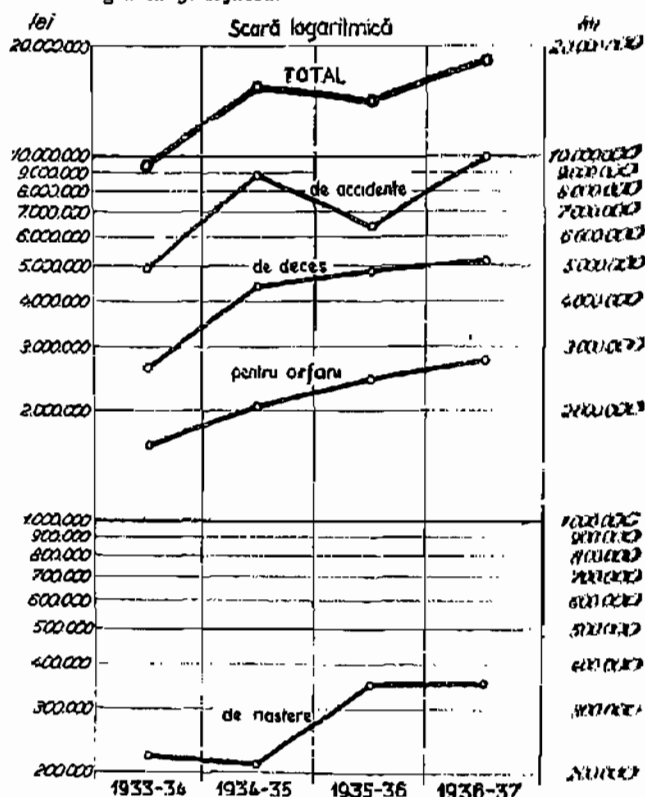
În fine, prin Direcția Tehnică s'au construit și se construiesc imobile, locuințe care se dau în folosință personalului.

Astăzi Instituția posedă parcuri și pavilioane în aproape toate centrele importante de cale ferată, unora dintre aceste pavilioane li s'a dat întrebuințare administrativă, iar altora destinația de locuințe puse la dispoziția funcționarilor Căilor Ferate.

Acestea însumă în București un total de 1028 apartamente locuite de personalul C.F.R. și 250 locuințe structii în tot restul țării, toate la un loc având o valoare de peste 1 miliard și jumătate.

Ca realizări importante în timpul din urmă cităm solarium-ul modern construit la Sanatoriul Ruginăscu, o lucrare excepțională care a costat 2.410.100 lei, dormitorul din stația Fetești în valoare de 4.850.000 lei, cel din Adjud de 1.761.551 lei, căminul din Turnu-Severin (1.465.180 lei), școala Turnu-Roșu (3.110.137

Diagrama 5. Ajutoare acordate de Casa Muncii

lei), amenajarea spitalului Simeria (1.000.000 lei), pentru a nu mai vorbi de celelalte numeroase lucrări.

*

Credem că avem dreptul să afirmăm că, datorită realizărilor sale, Casa Muncii și-a îndeplinit cu prisosință menirea. Personalul Căilor Ferate poate fi convins că va afla totdeauna, în opera ei, aceeași soliditate și aceeași înțelegere a multiplelor lui nevoi.

I. d.

PIATRA DE ORMÂNT A LUI ȘTEFAN CEL MARE. MĂNĂSTIREA PUTNA

ASIGURĂRIILE SOCIALE ÎN ROMÂNIA

Asigurările sociale au fost introduse în Vechiul Regat prin «Legea pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești», din 1912.

După terminarea războiului, legea mai sus menționată a continuat să fie aplicată numai în vechiul Regat și Basarabia, unde a fost extinsă începând dela 17 Aprilie 1921.

În Transilvania s'a aplicat, în continuare, «Legea XIX maghiară din 1907 pentru asigurarea salariaților industriali și comerciali, în caz de boală și accident», iar în Bucovina au rămas în vigoare legile austriace din 1887, 1888 și 1909, referitoare la riscurile de boală și accidente de muncă.

Contopirea regimurilor de mai sus, într'un sistem de asigurare unitar pe toată țara, s'a făcut prin legea de unificare din 8 Aprilie 1933.

EVOLUȚIA REGIMULUI ASIGURĂRIILOR

Până în 1912 puține țări reușiseră să pună în aplicare asigurările sociale, cu toată vădita lor necesitate. Astfel, până la introducerea ei în România, asigurarea de invaliditate și bătrânețe a marcat următoarele etape: Germania (1883), Anglia (1911), Luxemburg (1911), România (1912). Astăzi, această ramură de asigurare este răspândită aproape în toate țările civilizate. După cum se vede țara noastră ocupă, în ordine cronologică, locul al patrulea.

Asigurarea de boală și maternitate a fost legiferată în ordinea următoare: Germania (1883), Austria (1888), Ungaria (1891), Luxemburg (1901), Norvegia (1900), Serbia (1910), Anglia (1911), și apoi România (1912). Țara noastră ocupă, de data aceasta, locul al optulea.

În sfârșit, în ceea ce privește asigurarea contra accidentelor de muncă, legiferată în România în 1912, a fost precedată de legea germană din 1884 și de cele din Austria (1887), Norvegia (1894), Finlanda (1895), Italia (1898), Olanda (1901), Grecia (1902), Luxemburg (1902), Danemarca (1905), Ungaria (1907), Serbia (1910) și Elveția (1911). De remarcă e că acest fel de asigurare a precedat pe toate celelalte. Explicația se datorește faptului că accidentul de muncă, fiind cu totul neprevăzut și nelăsând puțința salariatului să se adapteze unui nou fel de viață, constituie cel mai primejdios risc din câmpul muncii.

Se înțelege dela sine că necesitatea asigurării în privința acestui risc este mai puternic resimțită în țările industriale, explicându-se astfel de ce țara noastră, a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu munca agricolă, ocupă în ceea ce privește introducerea asigurării împotriva accidentelor, locul al treisprezecelea în ordine cronologică.

Cu privire la evoluția acestei ramuri de asigurare mai trebuie să menționăm că riscul asigurat — accidentul — a căpătat cu trecerea timpului un cuprins din ce în ce mai larg. La început, despăgubirile se acordau numai pentru accidentele de muncă, provenite în timpul când salariatul își exercita profesiunea. În prezent, prin legea noastră de asigurări sociale (1933) nu se mai face nici o deosebire între accidentul survenit în timpul muncii sau într'alte împrejurări. Despăgubirea acordată este aceeași.

Riscurile asigurate. Legea din 1912 institua un regim de asigurări, cuprinzând următoarele riscuri:

- a) Boală, maternitate, deces;
- b) Invaliditate din boală și bătrânețe;
- c) Accidente de muncă.

Acestea erau riscurile asigurate în vechiul Regat și Basarabia, până la punerea în aplicare a legii de unificare din 8 Aprilie 1933.

În Transilvania, până la data de mai sus, erau asigurate următoarele riscuri:

- a) Boală, maternitate și deces;
- b) Accidente de muncă.

Legea maghiară XIX din 1907 nu cuprindea pensiile de invaliditate și bătrânețe. Acest neajuns era însă în parte înlăturat prin existența unor case speciale de asigurare pentru minieri, numite «Bruderdade».

Casele miniere se refereau însă numai la o fracțiune din populația salariată din Transilvania.

De aceea, a fost nevoie să se vină cu o nouă lege, din 28 Mai 1932, care să extindă asigurarea de invaliditate și bătrânețe din vechiul Regat și în Transilvania, în aceleași condițiuni.

Prin legea de unificare, din 8 Aprilie 1933, cele trei grupuri de riscuri au rămas neschimbate. S'a introdus, în plus, o pensie pentru urmași pensionarilor și s'a lărgit noțiunea de accident de muncă.

Câmpul asigurărilor. Până la punerea în aplicare a legii de unificare, câmpul asigurării varia după natura riscului asigurat.

PATATUL, CASEI CENTRALE A ASIGURĂRII SOCIALE
BUCUREȘTI

Astfel, în vechiul Regat, erau asigurați la riscul de boală și invaliditate meseriași cu pregătire de meșteșug, lucrând pe cont propriu sau nu, precum și muncitorii sau lucrătorii fără pregătire specială, muncind în fabrici, mine, cariere, exploatare de păduri, precum și în orice întreprindere industrială.

La riscul de accidente erau asigurați numai salariații angajați în industrii și meserii, cari întrebuințau motoare. Toți acești salariați trebuiau să lucreze în calitate de muncitori necalificați, lucrători, șefi de echipă, supraveghetori și meșteri, sau să aibă o ocupație asemănătoare cu cele de mai sus.

Câmpul asigurărilor din vechiul Regat, anterior legii de unificare, s'a mai lărgit și prin legea din 18 Mai 1932, prin care au fost introduși în asigurarea de boală și invaliditate funcționarii din industrie și comerț cu un salariu mai mic de 6000 lei.

În Ardeal, câmpul asigurărilor era la fel de întins. Muncitorii agricoli făceau parte, conform legii din 17 Octombrie 1932, din asigurarea facultativă.

REGIMUL ACTUAL AL ASIGURĂRII ASIGURAREA OBLIGATORIE

În prezent, în baza legii de unificare din 8 Aprilie 1933, intră în asigurarea obligatorie:

a) salariații din întreprinderile industriale și comerciale, publice sau particulare, ale căror salarii lunare nu depășesc limita de 6000 lei, stabilită de Adunarea generală a Casei Centrale de Asigurări Sociale;

b) ucenicii și practicanții întreprinderilor industriale, comerciale, publice și particulare, indiferent dacă primesc sau nu salarii;

c) membrii familiei patronului, cari îndeplinesc în mod obișnuit în întreprindere un serviciu, chiar dacă nu primesc vreun salariu, cu excepția soției patronului;

d) meseriași patroni; funcționarii organizațiilor profesionale de salariați recunoscute persoane juridice, înscrise ca alegători în colegiul respectiv al Camerelor de muncă; cei cari lucrează la domiciliul lor, singuri sau ajutați, pentru unul sau mai mulți patroni (lucrători la domiciliu); cei cari lucrează pe contul lor, la domiciliul clientului (adică lucrători independenți). Toți aceștia, indiferent de câștigul lor;

e) servitorii;

f) salariații străini cari lucrează în țară, dacă nu depășesc în salariu limita de 6000 lei lunar;

g) salariații unei întreprinderi din România, întrebuințată temporar în străinătate, dacă nu au fost asigurați în baza legilor Statului în care au fost trimiși.

Se exceptează dela obligația de a fi asigurați:

Salariații supuși legii generale de pensii;

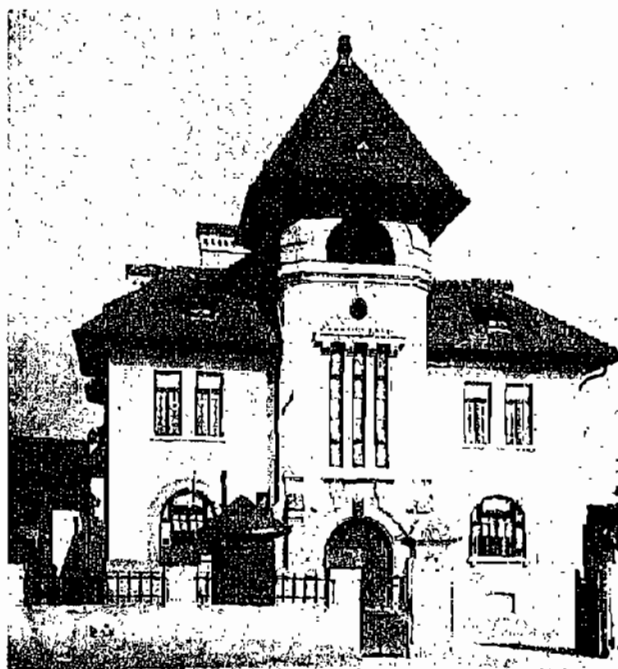
Salariații întreprinderilor publice, cari se găsesc asigurați la Case speciale, funcționând pe temeiul unei legi;

Bătrânii care au depășit vârsta de 65 de ani;

Adunarea generală a Casei Centrale de Asigurări Sociale, la propunerea Consiliului de Administrație și cu aprobarea Consiliului de Miniștri, va putea introduce în asigurarea obligatorie noi categorii de asigurați.

În prezent, nu intră în asigurare salariații agricoli.

Persoanele care intră în categoriile mai sus enu-

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRII: DISPENSARUL, Nr. 5,
BUCUREȘTI

merate fac parte din toate ramurile de asigurări sociale și anume: boală, maternitate, deces, invaliditate de orice natură, bătrânețe.

ASIGURAREA FACULTATIVĂ

În această asigurare pot intra persoanele cari au contribuit cel puțin 52 săptămâni, în ultimii doi ani, iar lucrătorii sezonieri cel puțin 26 săptămâni, în același interval de timp, înscriindu-se cel mai târziu în decurs de patru săptămâni dela întreruperea asigurării obligatorii.

Soțiile asiguraților obligatorii, de asemenea, pot intra în asigurarea facultativă, dacă nu au împlinit 50 de ani și sunt găsite sănătoase de către medicul asiguraților sociale.

Drepturile asiguraților facultativi sunt aceleași cu ale asiguraților obligatorii, cu următoarele condiții:

Dacă au cotizat 6 săptămâni, au drept la îngrijiri medicale, medicamente și ajutor bănesc de boală;

După o cotizație de 52 săptămâni, au drept la ajutor de lehozare sau înmormântare;

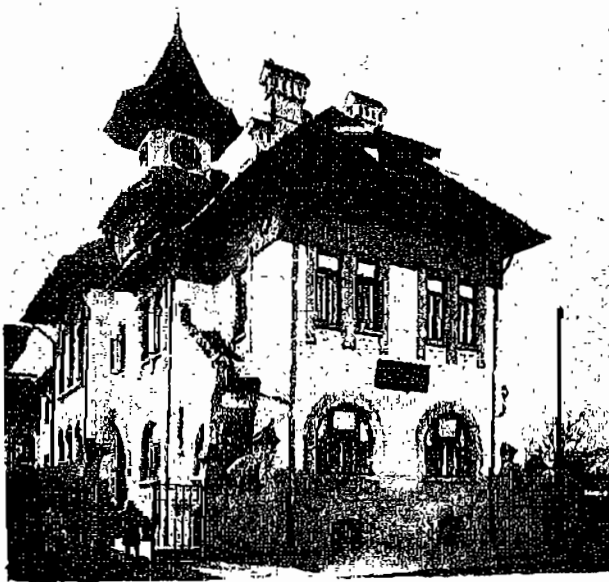
După o cotizație de 400 săptămâni, au drept la pensie de invaliditate.

Dreptul la pensia de accident ia naștere după prima săptămână de cotizare.

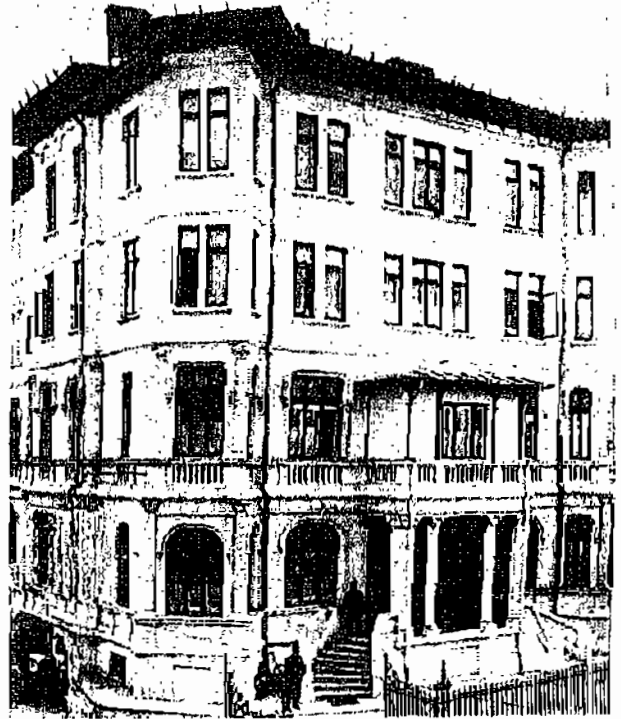
Asigurații facultativi cari au fost în asigurarea obligatorie, trecând în asigurarea facultativă, contribuie la ultima clasă la care au cotizat în timpul din urmă.

Soțiile asiguraților contribuie la aceeași clasă cu soții lor asigurați obligatoriu.

Cotizația este în întregime în sarcina asiguratului facultativ și se plătește prin lipire de timbre a căror anulare se execută cel puțin odată pe lună, de către Oficiile sau Casele de Asigurări Sociale.

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRILOR: DISPENSARUL Nr. 3, BUCUREȘTI

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRILOR: DEPOZITUL CENTRAL DE MEDICAMENTE

FONDUL ASIGURĂRILOR

Veniturile asiguraților sociale provin din: cotizații; contribuții suplimentare; contribuția Statului; diverse venituri.

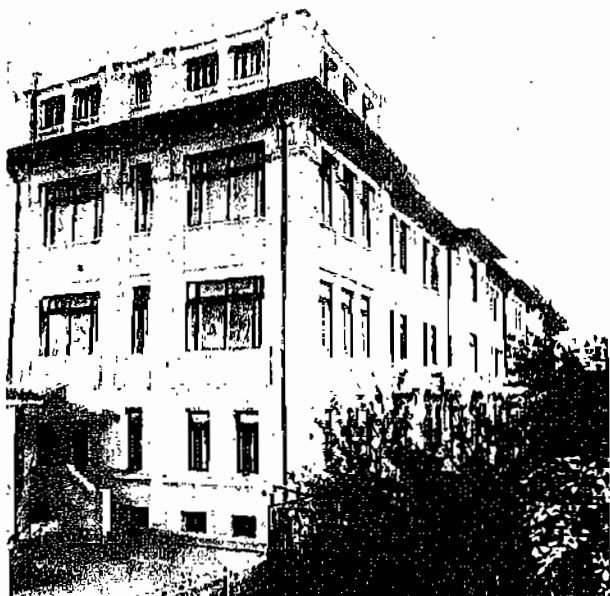
Cotizații. Asigurații sunt împărțiți, după salariile lor, în 5 clase de cotizare, pentru fiecare clasă fiind stabilit un salariu mijlociu, ca salariu asigurat, după cum urmează:

Clasa	Salariu mijlociu zilnic asigurat în lei	Cotizații săptămânale în lei
I	17	6
II	35	12
III	62	22
IV	90	30
V	120	36

Perceperea cotizațiilor se face: pentru întreprinderile mici prin lipirea de timbre de asigurare în carnetele de asigurare, iar pentru celelalte întreprinderi prin rețineri asupra listelor de plata salariilor. Primii, la începutul fiecărei săptămâni de lucru, prin patronii respectivi, lipesc și anulează timbrele. Ceilalți, prin înaintarea de copii a listelor de plată Casei de Asigurare, în care liste sunt calculate cotizațiile datorate de asigurați și patronii lor.

Cotizațiile se achită pe săptămâni întregi, chiar dacă asiguratul nu a lucrat toată săptămâna. Ele sunt suportate, în părți egale, de patron și salariat.

Contribuții suplimentare. Patronii, cari pe listele de plată au mai mult de 10 angajați (ucenici, cafe,

INSTITUTUL DE CHIRURGIE „REGELE CAROL II”,
BUCUREȘTI

lucrători sau funcționari), varsă 1,20% din totalul salariilor efectiv plătite, Caselor de Asigurare; această contribuție cade numai în sarcina patromilor.

Statul contribuie cu o sumă fixă, în valoare de 80 milioane lei anual. În afară de acestea, Statul mai contribuie cu plata salariilor pentru o parte din funcționarii administrativi. Valoarea acestei contribuții este de aproximativ 45 milioane lei anual.

Toate aceste venituri constituie un fond comun al asigurărilor sociale.

Din acest fond se repartizează:

- 40% pentru asigurarea de boală, maternitate, deces.
- 40% pentru asigurarea de invaliditate, bătrânețe, accidente.
- 7% pentru fondul de reasigurare și reajutorare.
- 6% pentru fondul general de rezervă.
- 7% pentru cheltuielile de administrație ale Casei Centrale.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A CASEI ASIGURĂRILOR

Casa Centrală a Asigurărilor Sociale

Ca organ central de îndrumare și control al operei asigurărilor sociale, s'a instituit Casa Centrală a Asigurărilor Sociale, care funcționează în cadrul dispozițiilor legii din 8 Aprilie 1933, pe lângă Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, ca instituție autonomă.

Organele de administrație și conducere ale Casei Centrale a Asigurărilor Sociale sunt: Adunarea Generală; Consiliul de Administrație; Direcția Generală; iar ca organe de control, comisarul Guvernului și Comisia superioară de Control.

Casele de Asigurări Sociale

Asigurările sociale sunt organizate prin instituții regionale, denumite « Casa Asigurărilor Sociale ». În prezent sunt 32 de Case.

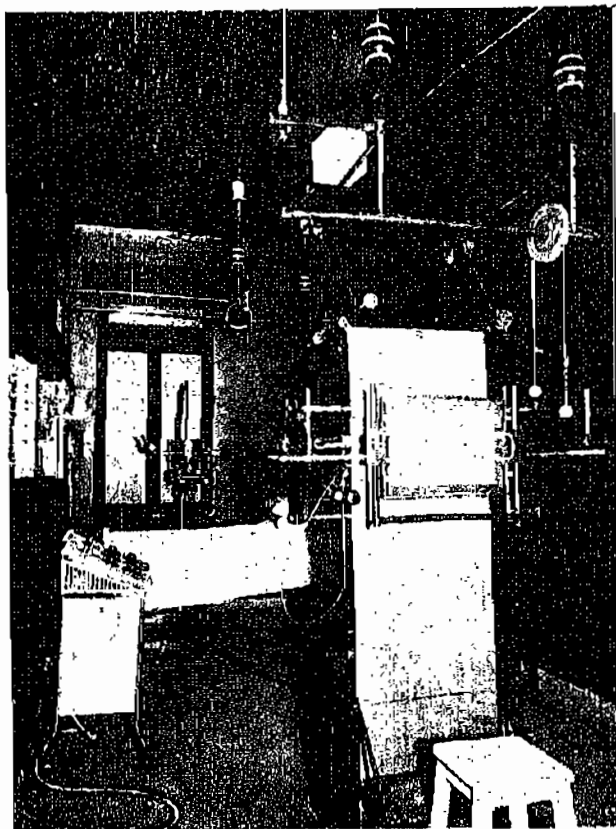
Ele sunt mutualități autonome, cu cel puțin 10.000 membrii asigurați, funcționând ca instituții publice și având următoarele organe de control și conducere: Consiliul de Administrație; Comisia de Cenzori; Directorul Casei.

Casele de Asigurări Sociale au următoarele atribuții:

Administrează fondul destinat asigurărilor de boală, maternitate, deces și plata ajutoarelor bănești de tot felul; eliberează cărți-chitanțe, cărți de asigurare, încasază cotizațiile, controlează și urmăresc, în evidența membrilor asigurați, în contabilitatea în partidă dublă a averii Casei, execută toate măsurile privitoare la asigurări, în evidența și întocmesc statistica asigurărilor.

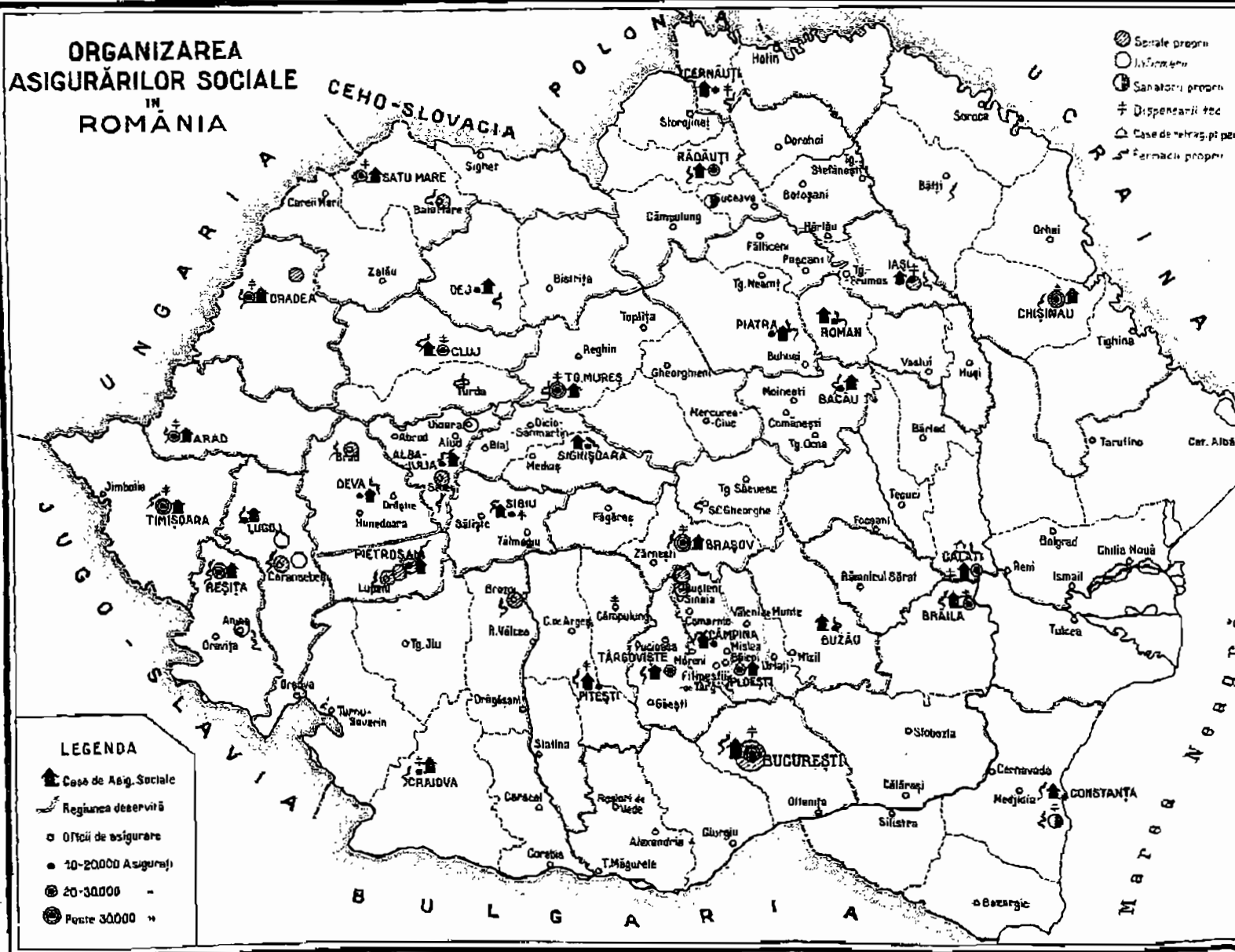
Oficiile de Asigurări Sociale

În localitățile în care se găsesc cel puțin 500 de asigurați se pot înființa oficii de asigurări sociale, care vor funcționa sub conducerea și controlul Caselor de Asigurări Sociale, pentru operațiuni de încasări și plăți, eliberarea cărților-chitanțe și orice operațiuni fixate de Casele de Asigurări sau Casa Centrală.

INSTITUTUL DE CHIRURGIE „REGELE CAROL II” BUCUREȘTI
SALA DE RADIOGRAFIE ȘI TRATAMENT DE RADIOTERAPIE

ORGANIZAREA
ASIGURĂRILOR SOCIALE
ÎN
ROMÂNIA

DREPTURILE ASIGURAȚILOR

La îngrijirea medicală au dreptul:

Asiguratul cu toată familia lui, dacă conviețuiesc în aceeași casă, și anume: soția, copiii minori până la 18 ani și chiar peste 18 ani dacă sunt infirmi; deasemenea părinții asiguratului, în neputință de muncă.

Asiguratul bolnav are drept la 26 de săptămâni de internare în spital, durată care poate fi prelungită până la 52 săptămâni, dacă situația financiară a Casei de Asigurare permite această prelungire.

Dacă în localitatea unde se află asiguratul nu există medic și farmacie a asiguraților sociale, asiguratul va primi, pentru suma cheltuită cu îngrijire medicală și medicamente, un quantum în bani, după un tarif stabilit.

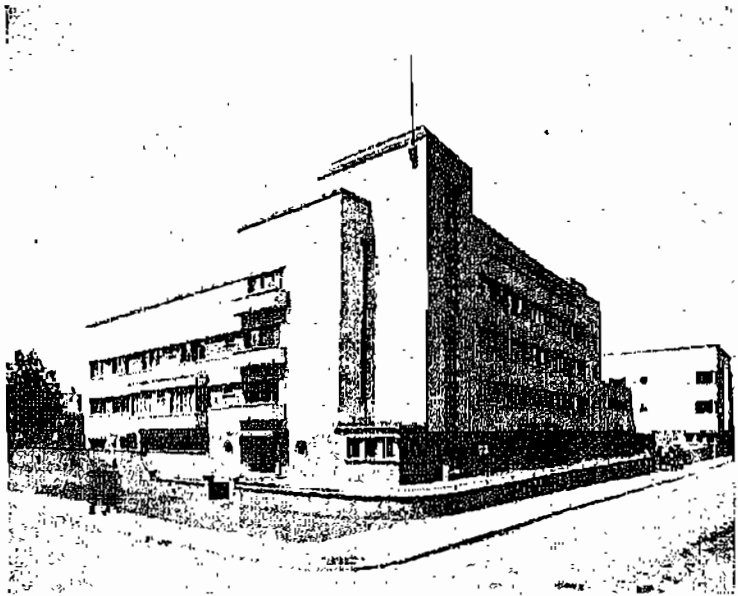
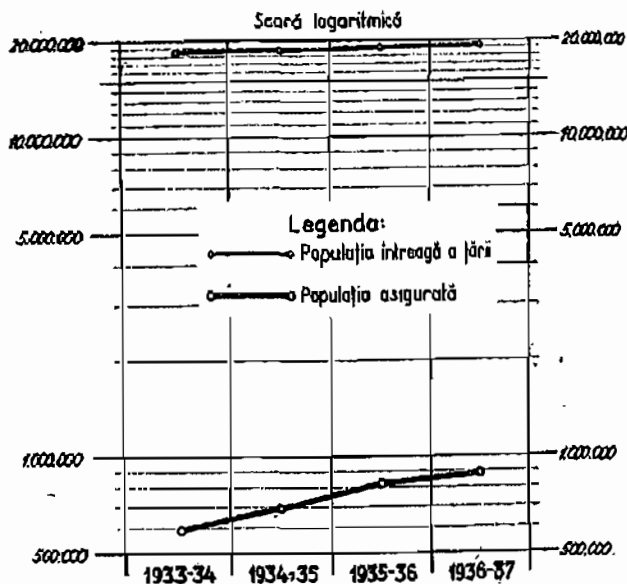
Membrii familiei asiguratului au dreptul la întreținerea în spital cel mult patru săptămâni, iar dacă asiguratul contribuie cu 25% din costul de internare, membrii familiei asiguratului au dreptul să fie internați până la 20 săptămâni în spitalele Casei Centrale.

Ajutoare bănești

Ajutoarele bănești se acordă cu aprobarea Consiliului Casei de Asigurare și cu avizul favorabil al medicului-șef.

Asiguratul are dreptul și la ajutoare bănești pe timpul cât este bolnav, și anume 50% din salariul mijlociu asigurat. Pentru primele 7 zile i se dă salariul întreg plătit de către patron, apoi în baza certificatelor medicale, cel mult 26 săptămâni pentru aceeași boală și 36 săptămâni pentru boli diferite, în cursul a 12 luni.

Diagrama 1. Populația asigurată în raport cu populația generală a țării

CASA DE ASIGURARE DIN CLUJ

În caz de accident, se dau ajutoare până la vindecarea sau consolidarea leziunii.

Asigurații au dreptul la ajutor bănesc dublu, în cazul când Casa de Asigurare nu poate să le acorde tratament medical și medicamentele trebuitoare.

Dacă situația financiară a Casei de Asigurare permite, se poate prelungi termenul de 26 săptămâni, la 52 pentru aceeași boală, când asiguratul nu are drept la pensia de invaliditate.

Ajutoarele bănești se acordă cu anticipație, pe 6 săptămâni, când asiguratul merge într-o localitate climatică sau balneară, unde nu se găsește medical asiguraților.

Nu se acordă ajutor bănesc pe timpul cât asiguratul este trimis la băi, internat în sanatoriu sau spital.

Dacă asiguratul și-a provocat rănirea sau îmbolnăvirea intenționat sau printr-o culpă gravă, delict, bătăi, etc., nu are drept la ajutoare bănești, familia însă poate primi 50% din ajutoarele legale dar numai în cazul când era întreținută de asigurat.

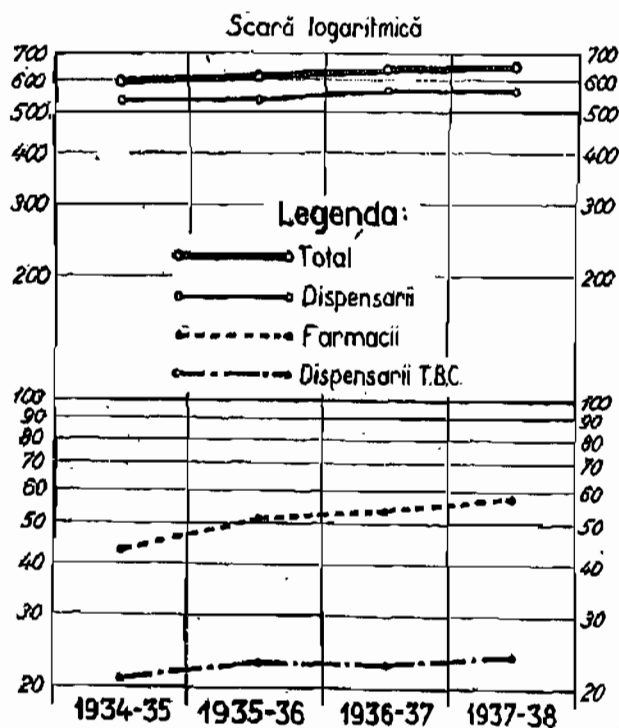
Ajutoarele bănești ce se acordă sunt:

Clasele	Salariu mijlociu zilnic asigurat în lei	Ajutor bănesc în lei	
		zilnic	săptămânal
I	17	8	56
II	35	17	119
III	62	31	217
IV	90	45	315
V	120	60	420

Ajutoare în caz de maternitate

Asigurata, care a contribuit cel puțin 26 săptămâni în ultimele 12 luni înainte de facere, are drept la îngrijire cu medic, moașe, medicamente; la ajutor bănesc de sarcină și lehozare pe timp de 12 săptămâni, dintre care cel puțin 6 săptămâni înainte de naștere; la ajutor de alăptare pe timp de 6 săptămâni (dacă își alăptează singură copilul); la in-

Diagrama 2. Organizațiile medicale ale Asiguraților

ternare în maternitate. Pe timpul cât este internată, asigurata are dreptul numai la 50% din ajutorul bănesc, dacă are familie pe care o întreține.

Soția unui asigurat are drept la îngrijire cu medic, moașe, medicamente, pansamente, dacă soțul a contribuit cel puțin 52 de săptămâni, în ultimii doi ani.

Eventual, i se poate acorda, pe cel mult 6 săptămâni, cu aprobarea Consiliului de administrație, 50% din ajutorul bănesc de boală cuvenit asiguratului.

Ajutoare în caz de deces

Se acordă după o cotizare de cel puțin 26 de săptămâni, în ultimii doi ani.

În cazul când asiguratul a contribuit la mai multe clase, ajutorul se va stabili după clasa care va corespunde mijlociei cotizațiilor.

Quantumul pe clase este:

I	2000 lei
II	3000 lei
III	3500 lei
IV	4000 lei
V	5000 lei

Pensia pentru invaliditate

Dacă după îngrijirea medicală s'a stabilit o incapacitate de muncă mai mare de $\frac{2}{3}$, asiguratul are dreptul la pensie de invaliditate, în cazul când a contribuit, în mod regulat, în asigurare, minimum 200 de săptămâni, câte cel puțin 16 săptămâni în fiecare an.

În caz de întrerupere, dreptul renaște după o nouă cotizare de 200 săptămâni.

Dacă asiguratul a contribuit 200 săptămâni înainte de întrerupere, dreptul renaște după cel puțin 100 săptămâni de cotizare.

Nu se socotește întrerupere timpul în care asiguratul nu a cotizat fiind sub drapel sau bolnav cu drept la ajutoare bănești.

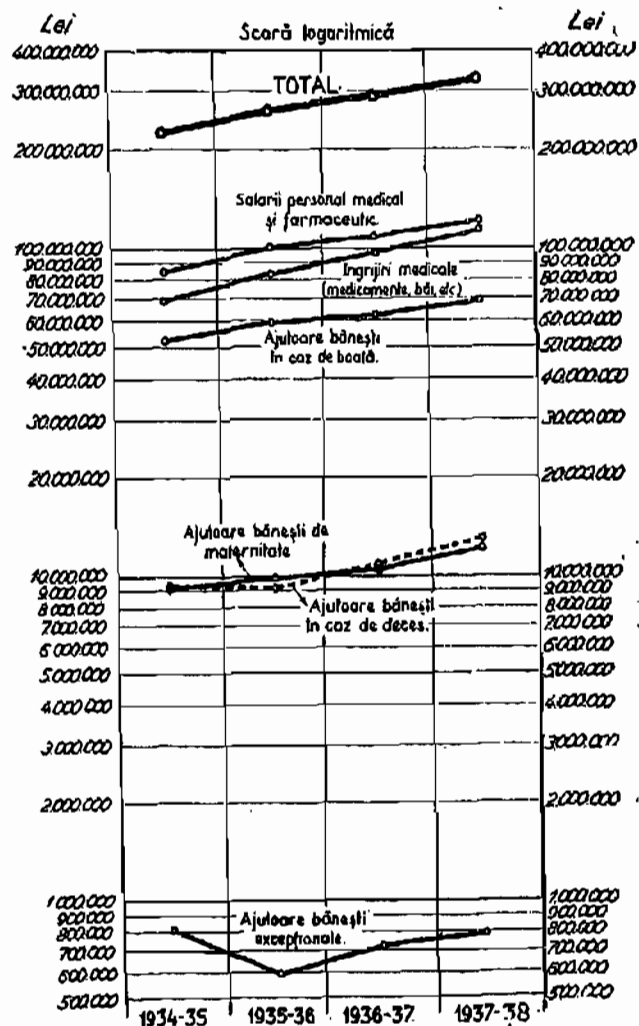
Quantumul pensiilor lunare, după clasele de cotizare este pentru fiecare clasă:

I	400 lei
II	450 lei
III	500 lei
IV	550 lei
V	600 lei

La aceste cote fixe se adaugă o parte variabilă, egală cu 2 lei anual pentru fiecare săptămână cotizată peste minimumul de 200 săptămâni.

În cazul morții asiguratului, au dreptul la pensie: soția, 50% din pensia soțului, dacă este în neputință de a munci; copiii legitimi, adoptivi, recunoscuți, până la 18 ani, la $\frac{1}{3}$ din pensia asiguratului, numai dacă sunt săraci și dovedesc aceasta cu acte de pauperitate.

Diagrama 3. Ajutoare bănești și cheltuieli de asistență socială

Pensia de accident

În caz de accident, orice asigurat are drept la pensie de accident, dacă a rămas cu o incapacitate de muncă mai mare de 20%, la data vindecării leziunilor.

Pensia de accident va fi egală cu $\frac{2}{3}$ din salariul asigurat, pentru o incapacitate totală, iar pentru incapacitate parțială se va reduce proporțional.

Se consideră salariu asigurat mijlocia salariilor asigurate din ultimele 12 luni.

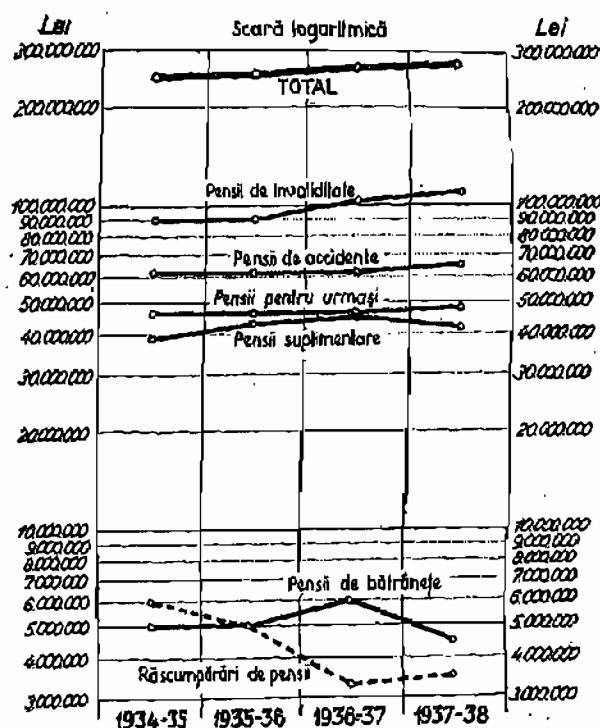
Pensii pentru urmașii accidentatului

Dacă accidentatul moare în urma accidentului, urmașii săi au dreptul la pensie în modul următor: soția, până la moarte sau recăsătorire, are dreptul la 20% din salariul asigurat ce primea soțul decedat; soțul supraviețuitor, în cazul când este incapabil de muncă, primește de asemenea 20% din salariul asigurat al soției sale; copiii legitimi sau adoptivi, până la 18 ani, au dreptul fiecare la câte 20% din salariul asigurat, ajungând împreună la un maxim de 40%. Tot în aceste condiții intră și nepoții și frații asiguratului decedat; copilul dovedit orfan de ambii părinți primește 30% din salariul asiguratului; părinții asiguratului, cari au fost întreținuți de acesta, au dreptul fiecare la 20% din salariul asiguratului.

Pensiile nu se pot urmări și nu se pot ceda nici parțial, nici total.

Ele încetează: când pensionarul a fost expulzat din țară; când pensionarul a produs acte false.

Diagrama 4. Pensii

În caz de cumul de pensii se acordă o singură pensie și anume cea mai mare.

gh. mil.

BUNA VESTIRE DIN MĂNĂSTIREA ZIȚA (RPIR)
După Marcu Beza; Urme românești în Răsăritul Ortodox

REGIMUL GENERAL AL PENSIILOR

Pensia este o sumă de bani pe care Statul o servește lunar foștilor săi funcționari sau urmașilor lor, în anumite condiții.

În sistemul nostru, obligațiunea de plată a pensiei izvorăște din lege. Bazele și cotitatea acestor alocațiuni sunt fixate de legiuitor. Câtă vreme dreptul de pensie este eventual, condițiunile lui pot fi modificate prin lege. Funcționarul nu poate invoca la regularea drepturilor la pensie dispozițiunile mai favorabile, care au fost în vigoare în momentul intrării sau în cursul funcțiunii.

Doctrina română recunoaște pensiunea ca un drept al funcționarului, nu ca o liberalitate, chiar când e superioară capitalizării vărsămintelor. Iar în măsura în care fondurile sunt furnizate prin sacrificiul tezaurului, pensiunea este remunerarea serviciilor trecute.

Pensiile publice se acordă pe baze contributive sau nu, după cum se aplică sau nu rețineri pentru fondul de pensii din salariile funcționarilor aflați în activitate.

Principiul general consacrat în țara noastră este acela al acordării pensiilor pe bază de rețineri din salariile funcționarilor.

Reținerile sunt obligatorii pe toată durata serviciului. Un funcționar nu se poate opune la facerea lor, motivând aceasta prin renunțare la pensie, și nu poate cere restituirea lor ci numai dreptul la pensie în condițiunile legii.

Reținerile își pierd cu totul individualitatea, ele constituie în totalitatea lor doar o parte a bugetului pensiilor, acesta acoperindu-se mai ales din largă contribuție a Statului. Fondul pensiilor se votează anual de Cameră și se alimentează din resursele ordinare ale bugetului general al Statului.

Constituția noastră înscrie în art. 113 principiul că «nici un fond pentru pensiuni sau gratificațiuni în sarcina tezaurului public nu se poate acorda decât în virtutea unei legi».

Legile de organizare ale serviciilor publice stabilesc, în general, numai drepturile funcționarilor la pensie, iar legea generală de pensiuni, condițiunile de acordare și regimul pensiilor în vigoare.

Stabilirea individuală a pensiei de bază, precum și acordarea indemnității de scumpete care la un loc alcătuiesc pensia de plată, se fac: prima pe cale juridicțională, iar a doua pe cale administrativă, în conformitate cu dispozițiile legii generale de pensii.

În afară de pensia de serviciu care se bazează pe rețineri, sistemul nostru mai cunoaște pensiile de războiu, pensiile viagere și recompensele naționale, cari se acordă pe alte baze, complet diferite de pensiile contributive.

Acestea se recunosc prin legi speciale sub forma unui drept de despăgubire din partea națiunii recunoscătoare sau ca recompensă pentru servicii excepționale aduse Patriei. Legile acestea au un caracter personal și excepțional.

EVOLUȚIA REGIMULUI PENSIILOR

Vechea administrație a Principatelor nu cunoștea un sistem de pensii, după cum nu cunoștea nici noțiunea salarizării. Slujbașii civili și militari erau răsplătiți cu onoruri și demnități, prin înființarea de dregătorii pe lângă Curtea Domnească.

Pentru serviciile trecute sau excepționale, Domnul acorda unora dintre slujbașii săi, aflați în grația sa ocazională o răsplată în natură.

Mai târziu, când apare Visteria care se confunda cu caseta sa particulară, Domnul acorda tot după bunul său plac și odată pentru totdeauna, diverse sume de bani, pentru recompensarea anumitor servicii.

Noțiunea pensiei, ca o cheltuială publică, apare pentru prima dată în istoria finanțelor noastre publice în anul 1766, în bugetul de cheltuieli al Munteniei, în art. 18: «Pensiunile boierilor și ajutoare pentru săraci». Interesant de remarcat este că în tabela de cheltuieli a Moldovei pe anul 1770, pensiile nu figurează sub această denumire, ci sub denumirea de «mîle», ceea ce dovedește concepțiunea epocii asupra acestei noțiuni.

«Casa Mîlelor» introdusă în secolul XVIII din care Domnul acorda ajutoare, era o instituție distinctă de fondul pensiilor. Dovadă, că erau pensionari cari după ce primeau regulat sumele acordate din fondul pensiilor, mai cereau pensii viagere sau chiar împărțiri dela cutia mîlelor »¹⁾.

Neexistând nicio legiuire în această privință, pensiile se acordau printr-o procedură foarte simplă. Solicitorii se adresau cu jâlbe direct Domnitorului, care încuviința printr'un «pitac» sau «carte» o sumă oarecare drept pensie sau ajutor. Dar de cele mai

¹⁾ A. D. Xenopol: «Istoria Românilor», vol. II pag. 166.

multe ori, pitacul pornea direct din inițiativa Domnului.

Regulamentele Organice reglementează pentru prima dată, regimul pensiilor în țara noastră. Sub imperiul lor se întocmesc legiuirile privitoare la pensii, punându-se capăt liberului arbitrar al Domnului.

Odată cu vechile privilegii se desființase și instituția scutelnicilor și poslușnicilor¹⁾, acordându-se în schimb persoanelor în serviciul cărora fuseseră, o despăgubire în bani, drept pensie viageră. Pentru văduvele jupănești suma se reducea la jumătate.

Regulamentul pensiilor în Muntenia reglementa pensiile scutelnicești, pensiile boierilor și cucoanelor văduve și pensiile funcționarilor publici (slujbașilor obștești).

Pensia căpăta un caracter viager și era calificată ca o răsplată cuvenită funcționarului Statului, datorată de națiune și se acorda pentru vechime de serviciu și pentru invaliditate.

Pentru « vreo deosebită slujbă » Domnul putea hotărî, împreună cu Obșteasca Adunare, acordarea « vreunui dar sau semn de cinste ».

Pensia era reversibilă asupra urmașilor funcționarului, ceea ce regulamentul Moldovei nu prevedea.

În Moldova legiuirea era asemănătoare, dar cuprindea condițiuni de pensionare mai grele. Erau pensii scutelnicești și pensii răsplătitoare. Acestea din urmă se acordau ca o mulțumire din partea Statului, pentru vechime de serviciu, invaliditate din cauza serviciului și pentru servicii excepționale aduse țării.

Primele regulamente de pensii au marele merit de a fi pus capăt abuzurilor și de a fi rezolvat problema după normele cele mai moderne ale timpului. Cu o serie de modificări acest regim durează până în 1868, când se unifică regimul pensiilor pentru întreg teritoriul Principatelor Unite, introducându-se prima lege generală de pensii.

Caracteristicile noului regim erau următoarele: pensia se calcula pe baza mediei retribuțiilor din ultimii 5 ani, spre deosebire de regimul anterior, când se calcula pe baza salariului din ultima lună, înscrierea se făcea pe data de 1 Ianuarie a anului următor și se plătea lunar, spre deosebire de Regulamentul Organic care prevedea plata trimestrială.

Între anii 1890—1902, printr-o serie de legi speciale, regimul unitar din 1868 este sfârșit, mai fiecare instituție constituindu-și un regim propriu de pensii. Am avut astfel mai multe sisteme de pensii, cu organizarea lor specială: civile, militare, ecleziastice și ale personalului C.F.R.

În 1902, din cauza agravării situației financiare a pensiilor, datorită dispozițiilor diferite din cele 29 de legi speciale, se introduce o nouă lege generală a pensiilor, care pune pe toți funcționarii Statului sub un regim comun. Cu câteva modificări ulterioare, legea aceasta a constituit regimul nostru de pensii până în anul 1925.

REGIMUL ACTUAL AL PENSILOR

După războiul de Întregire, se impunea o nouă reformă care să cuprindă și regimul din nouile provincii, reformă ce s'a făcut prin legea din 15 Aprilie 1925, modificată în 1929, în privința organizării administrative și a stabilirii salariilor de bază bugetare, în 1930 prin reducerea numărului anilor de pensionare, și în 1931 prin înființarea Comisiei de Pensii.

În afară de legea generală de pensii, dispozițiunii cu caracter special privitor la pensionări, se întănesc într-o sumă de legi organice ale diferitelor corpuri de funcționari, cum sunt, corpul didactic, clerul magistratura, armata, funcționarii c.f.r., funcționarii administrațiilor locale.

DREPTURILE DE PENSIE

Dispozițiunile speciale din diferitele legi, amintite mai sus, nu sunt de natură a afecta regimul general al drepturilor de pensie, întru cât acestea se referă la normele de punere în retragere din oficiu care privește buna funcționare a serviciilor și se deosebesc dela o instituție la alta. Punerea în retragere și exercitarea drepturilor de pensie sunt două operațiuni cu totul distincte. Prima operațiune se face din oficiu de instituția căreia aparține funcționarul respectiv.

Stabilirea dreptului de pensie se face de către Comisia de Pensii. Pentru aceasta funcționarul pus în retragere, trebuie să-și valorifice drepturile.

În esență, două sunt condițiunile pe cari trebuie să le îndeplinească funcționarii, ca să aibă dreptul la pensie.

În primul rând, trebuie să primească pentru funcțiunea lor o retribuțiune bugetară lunară. Ca atare, nu numai funcționarii Statului au dreptul la pensie ci și funcționarii județelor și comunelor, drept recunoscut de legea administrativă, precum și funcționarii instituțiilor de utilitate publică ale căror bugete se votează de Adunarea Deputaților, dacă au adoptat și aplicat Statutul funcționarilor publici.

A doua condițiune este facerea reținerilor de 10% din salariile brute lunare, pe tot timpul funcționării și vărsarea lor Casei Pensilor.

1. Pensiuile pentru vechime de serviciu

Vârsta de pensie și limita de vârstă. Pensia pentru vechime de serviciu se acordă, când funcționarul a împlinit vârsta de pensie sau chiar mai înainte dacă a servit un timp de 35 ani împliniți. Vârsta de pensie este de 57 ani pentru funcționarii civili și de 65 ani pentru funcționarii ecleziastici. La împlinirea vârstei minime de pensie pentru vechime funcționarul are facultatea să mai rămână în funcțiune până la împlinirea limitei maxime de vârstă.

La împlinirea limitei de vârstă, care este stabilită pentru funcționarii publici administrativi la 60 ani, conform Statutului, punerea în retragere din oficiu pentru regularea drepturilor la pensie este obligatorie.

¹⁾ Oamenii dați de Domn în slujbele boerilor pentru munca agricole scutiți de bir. Dela Regulamentul Organic au intrat în rândul contribuabililor.

Diferitele legi de organizare a corpurilor speciale, stabilesc limite de vârstă deosebite pentru punerea în retragere din oficiu și pentru cazurile de incapacitate profesională și caz de boală.

Afară de aceste reguli deosebite, se aplică în toți dispozițiunile legii generale de pensii, privitor la rețineri, quantumul pensiei (afară de unele excepții) vârstă de pensie, procedura stabilirii pensiei, transmitere și plată.

a) *Corpul didactic.* Punerea în retragere pentru limita de vârstă pentru membrii corpului didactic primar și secundar (școli primare, licee, școli normale, seminarii, școli comerciale, industriale, menaj), se face la vârsta de 65 ani în mod obligatoriu.

Legea pentru organizarea învățământului universitar din 22 Aprilie 1932 stabilește limita de vârstă pentru profesorii titulari la 70 ani, pentru celelalte categorii (agregări, conferențieri, șefi de lucrări, asistenți, lectori, preparatori) la 65 ani.

Trebuie să remarcăm că legile respective, în vederea garantării inamovibilității Corpului didactic, prevăd o procedură specială, privitoare la pensionarea pentru incapacitate profesională și boală.

b) *Magistratura.* Legea de organizare judecătorească, prin ultima modificare din 8 Martie 1934, stabilește următoarele limite de vârstă: pentru Curtea de Casație 70 ani; Curțile de Apel 65 ani; Tribunale și Judecătoria 60 ani.

Printr-un decret-lege din 11 Noembrie 1936, ratificat prin legea din 26 Ianuarie 1937, s'au dispus o serie de excepțiuni dela această lege pentru membrii Inaltei Curți de Casație.

c) *Armata.* Privitor la limita de vârstă a ofițerilor și asimilaților, legea generală de pensii trimite la legea poziției ofițerilor.

Prin decretul-lege pentru deblocarea cadrelor în armată din 23 Octombrie 1937, limita de vârstă a ofițerilor și asimilaților lor, a fost fixată după cum urmează: ofițerii inferiori la vârsta de 47 ani, maiorii la 49 ani, lt.-coloneii la 51 ani, coloneii la 53 ani, generalii de brigadă la 57 ani, de divizie la 59 ani și de corp la 61 ani.

Pentru personalul navigant, limita de vârstă a fost fixată începând dela 42 ani până la 59 ani.

Timpul util de serviciu. Timpul servit de funcționar cu retribuțiune bugetară, din care s'au făcut rețineri sau se pot vărsa ulterior reținerile, formează ceea ce se numește timpul util pentru pensie. Se scade însă timpul de concedii ce trece peste a 20-a parte din timpul total servit cu retribuțiune, afară de concediile pentru însărcinări sau studii de perfecționare sau pentru îndeplinirea unui mandat legislativ.

Calculul pensiei de bază. Pentru a beneficia de dreptul de pensie pentru vechime de serviciu trebuiesc cel puțin 10 ani efectiv cu rețineri la pensie.

Pentru un serviciu de 10 ani împliniți se acordă 25% din media salariilor de bază primite în cei din urmă trei ani, la care se mai adaugă, pentru fiecare an servit în plus, până la 35 ani, un spor de 3% din aceeași medie.

Pentru determinarea quantumului pensiei se țin în seamă numai salariile de bază, nu și diurnele, chiriile și orice alte indemnități ce se plătesc ca accesorii pe lângă retribuțiune.

Dela 1 Ianuarie 1930, salariile de bază, gradațiile, indemnitățile de activitate și de scumpete aferente, au fost contopite într-o singură sumă, care constituie salariul sau retribuțiunea bugetară a funcționarului. Deși reținerile de 10% se fac, dela acea dată, asupra întregului salariu brut, calculul pensiei continuă să se facă tot la salariul de bază, prevăzut în bugetul anului 1929. Surplusul încasat de Casa Pensilor, împreună cu subvențiile Statului și celorlalte instituții, se întrebuințează pentru plata indemnizației de scumpete.

2. Pensii pentru infirmități

Funcționarul dobândește drept la pensie, ori care ar fi etatea sa, când a căpătat o infirmitate sau rănire care îl face impropriu serviciului.

Quantumul pensiei. Când infirmitatea s'a produs în timpul, dar nu din cauza serviciului, quantumul pensiei de bază se stabilește ca și pentru vechime de serviciu, iar când s'a produs din cauza serviciului și funcționarul devine impropriu pentru orice serviciu public, pensia este de 40% din ultima retribuțiune pentru primii 10 ani, sporită cu 3% pentru fiecare an. Când infirmitatea îl face pentru totdeauna neapt de orice fel de muncă, timpul servit se sporește cu 5 ani, pensia neputând fi mai mică de 75% din ultima retribuțiune.

Constatarea infirmităților este operațiunea cea mai delicată, pentru care legiuitorul a stabilit o serie de garanții pentru funcționari și în același timp o pavază pentru Stat.

Constatarea infirmităților și a cauzelor lor se face de către comisii medicale județene, comisii mixte medico-militare și comisiunea de pe lângă Casa Pensilor.

În componerea acestor comisii intră medici ai Casei Pensilor, funcționari delegați ai Casei Pensilor și medicii curanți ai funcționarului. Comisiunile medicale au o competență științifică pentru constatarea infirmităților printr-un examen medical propriu și nemijlocit.

Înstituirea Comisiei medicale are loc numai în urma cererii funcționarului sau autorității respective.

Legea și regulamentul precizează ce anume act trebuie să prezinte funcționarul în dovedirea infirmității și cauzelor ei.

3. Pensii moștenite

Văduva și copiii minori, legitimi sau legitimați, ai funcționarului sau pensionarului au dreptul la pensie, în următoarele condițiuni:

Văduva care a trăit cu soțul ca funcționar până la 2 ani de căsătorie, primește 26% din pensia ce s'ar cuveni soțului, și un spor de 8% pentru fiecare an în plus până la maximum total de 5 ani, când dreptul său de pensie este de 50% din pensia soțului.

Pentru 15 ani de căsătorie, din care cel puțin 5 ani trăiți cu soțul ca funcționar, dreptul său se măjorează la 60%; pentru 30 de ani are dreptul la 70%.

Un copil primește 20% din pensiunea ce s'ar fi cuvenit părintelui; 2 copii 35%, iar 3 sau mai mulți 50%.

Orfanii de ambii părinți au dreptul: unul la 50%; doi la 75%, iar 3 sau mai mulți, la întreaga pensie a tatălui.

Văduva păstrează dreptul la pensie până la moarte sau remăritare, iar copiii până la 18 ani împliniți, afară de cazul când pentru continuarea de studii și lipsă de mijloace, pot primi până la 21 ani.

4. Ajutoare

Legea pensiilor prevede ajutoare odată pentru totdeauna, al căror quantum este în funcție de timpul servit și natura infirmităților, în cazurile când acești funcționari sau urmașii lor nu au dreptul la pensie. Ajutorul constă în totalul salariului bugetar ultim, fără accesorii, începând dela 1 an la 3 ani, după cazuri.

PROCEDURA DE STABILIRE A PENSIIOR

Pentru constatarea și transmiterea drepturilor de pensiune, legea generală de pensii organizează o întreagă procedură care se pune în mișcare numai după ce s'a introdus cererea de înscriere.

Cererile de înscriere la pensii. Conform sistemului intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1938, cererile de înscriere la pensie se adresează autorității unde funcționarul și-a exercitat ultima funcțiune, în condițiunile și termenele următoare:

a) Când funcționarul se retrage de bună voie având vârsta de pensie și vechimea în serviciu legală, cererea se face cu două luni înainte de data retragerii.

b) Urmașii trebuie să depună cererea în termen de 3 luni dela data decesului funcționarului.

c) Pentru infirmități și limită de vârstă, cererea de înscriere se face cu două luni înainte de punerea în retragere.

Autoritatea este obligată ca, în termen de maximum 10 zile dela primirea cererii de înscriere s'o înainteze Casei Pensiiilor împreună cu actele depuse și fișa de pensiune a funcționarului completată la zi.

Cererile pentru transmitere, revizuirea și rectificarea pensiei se adresează direct Casei Generale de Pensii.

Consecința neintroducerii cererii de înscriere în termenele de mai sus este pierderea dreptului la pensie pe timpul întârziat, iar pentru necompletarea tuturor actelor în termen de un an dela nașterea dreptului, sancțiunea este respingerea cererii și pierderea dreptului.

Pentru înlăturarea termenului de prescripție, trebuie să se introducă o nouă cerere, dela data căreia începe și plata dreptului de pensie.

Data înscrierii la pensie. Dacă cererea a fost făcută în termenele arătate, înscrierea dreptului la pensie se face pe prima zi a lunii următoare aceleia în care a încetat plata salariului, în caz contrariu cu începere dela data cererii.

Pentru urmași, transmiterea pensiei se face pe prima zi întâin a lunii următoare decesului.

Actele necesare. La cererea de înscriere, petiționarul trebuie să alăture declarația domiciliului său real, iar urmașii trebuie să mai adauge, după caz, certificatul de nedeșfacerea căsătoriei, extrasul de deces al soțului sau părinților și actul de tutelă.

Pentru pensiile de infirmitate trebuie să se adauge neapărat actele care au servit la constatarea infirmităților.

Fișa de pensiune. Datele privitoare la durata timpului servit, reținerii, stare civilă, identitate, sunt prevăzute în fișa de pensiune care se întocmește și se ține la curent de către autoritatea la care funcționează funcționarul, chiar în timpul activității acestuia.

Prin simplificarea procedurii privitoare la cererile de înscriere și mai ales prin introducerea fișei de pensiune, înscrierea la pensie se face automat și rapid în momentul când funcționarul își încheie cariera administrativă.

Pierderea drepturilor de pensie. Dreptul la pensie se prescrie, dacă n'a fost reclamat în termen de cinci ani dela data dreptului de înscriere.

De asemenea pierd dreptul la pensiune, fie că sunt sau un înscrisi: cei care pierd calitatea de român, cei condamnați pentru crimă, cei condamnați pentru uneltiri contra Statului, cei condamnați pentru delictele de fals, furt, excocherie, înșelăciune, delapidare de bani publici, abuz de încredere.

COMISIA DE PENSII

Constatarea și transmiterea individuală a pensiilor se face de către comisiunea de pensii, organizată de legea din 3 August 1931.

Comisiunea de pensii funcționează pe lângă Casa generală de Pensii având caracterul unei instanțe administrative jurisdicționale. Ea se compune dintr'un consilier dela Curtea de Apel din București, ca președinte, și doi directori conducători de direcții din administrația centrală a ministerelor sau a caselor autonome și regiilor comerciale.

Comisia de pensii nu se sesizează din oficiu, ci dă deciziile sale numai pe baza actelor prezentate cu referat de referentul Casei Pensiiilor, delegat de directorul general. Casa Pensiiilor are organizat un serviciu al lichidării pensiilor de bază, care verifică în prealabil actele privitoare la înscrieri și face calcularea aritmetică a pensiei cuvenite.

Decizia comisiei de pensii are caracterul juridic al recunoașterii unui drept individual legal și produce efecte numai inter partes.

Procedura. Comisia de pensii lucrează numai în completul de trei membri, fără citarea părților, petiționarul putând prezenta memoriu.

Deciziile se dau cu majoritate, sunt semnate de membri și referenți și se comunică de Casa Pensiiilor pe cale administrativă sau prin mijlocirea organelor fiscale.

Căile de atac. Deciziile Comisiei de pensii pot fi atacate cu apel la Inalta Curte de Conturi, de funcționar în termen de 60 zile libere dela comunicarea

ei, sau de Casa Pensilor dela data deciziei. Apelul trebuie să fie motivat, sub sancțiune de nulitate. În apel se pot aduce acte noi.

Înalta Curte de Conturi judecă apelurile după legea sa organică, citând și părțile.

Deciziile Înaltei Curți de Conturi pot fi atacate cu recurs, conform legii sale organice.

Calcularea indemnității de scumpete, se face pe cale administrativă, de un serviciu special al Casei Pensilor și este în raport cu pensia de bază și categoria de salarizare a localității unde domiciliază pensionarul.

Pensia de bază, plus indemnitatea de scumpete formează pensia lunară brută.

Mutarea pensiei dintr-o localitate într'alta, care atrage majorarea indemnității de scumpete se face numai cu aprobarea Casei pensilor.

Plata pensiilor se face prin administrațiile financiare de încasări și plăți, pe lângă care funcționează câte un serviciu al pensiilor.

CASA GENERALĂ LE PENSII

În conformitate cu ultima organizare din 26 Iunie 1937, Casa Generală de Pensii funcționează ca o instituție autonomă pe lângă Departamentul Finanțelor.

Această instituție are în sarcina sa plata pensiilor de serviciu și a pensiilor militare.

Conducerea și administrația acestei Case sunt încredințate Consiliului de Administrație și Comitetului de Direcție.

Consiliul de Administrație se compune din 13 membri numiți prin Decret-Regal, pe termen de 4 ani, în urma propunerii Ministrului de Finanțe. Sunt reprezentați 2 delegați ai Parlamentului, 6 delegați de Ministere, 1 delegat al Băncii Naționale, Directorul Contabilității Generale a Statului, 1 specialist în asigurări și 2 pensionari.

Președintele Consiliului de Administrație este numit de Ministrul Finanțelor, iar vice-președintele este ales de Consiliu, din sânul său.

Atribuțiunile cele mai importante ale Consiliului de Administrație se referă la supravegherea, controlul și bunul mers al Casei, aprobarea bugetului și întrebuințarea fondurilor. Deciziunile privitoare la aceste două din urmă atribuțiuni, trebuiesc supuse aprobării Ministrului de Finanțe, care are drept să refuze motivat executarea lor. Consiliul de Administrație se convoacă ori de câte ori e nevoie și cel puțin de 2 ori pe lună.

Directorul general, este numit de Ministrul Finanțelor după propunerea Consiliului de Administrație.

Serviciile Casei Pensilor cuprind: serviciile cu atribuțiuni administrative privitoare la personalul

casei și administrarea fondului de rezervă; serviciile pentru lichidarea drepturilor de pensie, de bază și de scumpete; serviciile de verificare și serviciile cu caracter financiar și contabil.

Veniturile și cheltuielile Casei sunt determinate de legea din 1925. Veniturile se alimentează din reșinerile de 10% din salariile de bază lunare, salariile pe o jumătate de lună a funcționarilor noi numiți, sporul salariilor pe o lună a funcționarilor înaintați, economiile din funcțiile vacante, amenzi disciplinare, contribuțiunea județelor și comunelor cu 1% din venitul lor brut, și subvențiile Statului, județelor și comunelor.

Cheltuielile cuprind: plata celor 93.000 pensionari de serviciu, foști funcționari, reprezentând 3.377 milioane lei și a celor 320.000 pensionari de război, I.O.V. reprezentând 934,5 milioane lei.

Printre cheltuieli mai trebuiesc adăugate ajutoarele, recompensele naționale, cheltuielile de administrație, de asistență și asigurări, cari se cuprind în sumele de mai sus.

CASA DE PENSII A OFIȚERILOR

Așezarea la pensie a ofițerilor și urmașilor lor, fixarea quantumului pensiilor și înmânarea titlurilor se face tot de Casa Generală de Pensii, conform legii generale de pensii, legii poziției ofițerilor și legii de deblocare a cadrelor.

Printr-o lege din 2 Mai 1936, a fost organizată Casa de Pensii a Ofițerilor, prin reînființarea vechii Case a Pensilor militare, care funcționase între anii 1889—1902.

Casa de Pensii a Ofițerilor funcționează astăzi sub administrațiunea Casei Dotației Oastei (Direcțiunea pensiilor militare) și sub directa supraveghere a Ministerului Apărării Naționale.

Spre deosebire de vechea instituție, care stabilea chiar quantumul pensiilor, noua instituție are o acțiune mai limitată de concentrare a fondurilor, plată a pensiilor și acordare a unor sporuri speciale.

Fondurile înscrise în bugetul general al Casei Pensilor, pentru ofițeri și urmașilor se varsă lunar Casei Pensilor militare, care face plata prin administrațiile militare, Casa Militară de Credit sau Banca Națională.

Acordarea sporurilor de către Casa Dotației Oastei se face după ce pensionarul militar sau urmașii lui, și-au stabilit drepturile lor de pensie înaintea instanțelor prevăzute de legea generală de pensii. Sporurile variază după grad și numărul de ani serviți.

Pentru judecarea apelor contra hotărârilor privitoare la sporuri, sunt organizate Comisiuni de apel pe lângă Ministerul Apărării Naționale.

i. r.

IX

ORGANIZAREA SOCIALĂ A ȚĂRĂNIMII

Istoria socială a țărilor românești nu a fost încă scrisă. Ceea ce știm despre trecutul nostru, din acest punct de vedere, este cu totul nesatisfăcător. Pricina acestei întârzieri a studiilor de istorie socială la noi trebuie găsită în următoarele împrejurări:

a) *greutățile obiective ale oricărei istorii sociale, și mai cu seamă a celor țărănești.*

Istoria socială a unei țări înseamnă descrierea și analiza cauzală a formelor ei de viață în toate aspectele lor, dela origini și până în prezent. Istoria socială este deci o lucrare de sociologie aplicată unor societăți trecute.

Lucrările de sociologie sunt însă prin ele înșile foarte grele, chiar atunci când au în vedere societăți contemporane, adică putând fi studiate direct, în toate amănuntele lor, deoarece, în stabilirea raționamentelor sale, sociologia trebuie să ție seamă de un complex foarte mare și extrem de variat de elemente: geografice, biologice, demografice, psihologice, istorice, culturale, economice, juridice, politice, precum și de un tot atât de variat număr de forme de viață socială și de structuri sociale (clase, sate, orașe, etc.).

Munca sociologului devine extrem de grea când este vorba de societățile trecute, pentru că dela ele nu ne rămân decât amintiri întâmplătoare, nici decum triate științific, în vederea analizei sociologice ulterioare. Actele și documentele sunt stabilite potrivit nevoilor practice ale celor cari le-au făcut, și pe de altă parte, nici măcar nu ajung toate, până în vremea de astăzi. Sociologul este deci obligat mai mult să ghicească și să întinască, decât să clădească temeinic.

Cu atât mai dificilă este această operație pentru istoria populațiilor rurale. Viața sătească are tocmai caracteristica de a fi izolată, istovindu-se parcă în sine, fără să lase urme scrise. Singurul document adevărat țărănesc, este însăși țărâna, atunci când cu îndărătnicia ei tradiționalistă reușește a supraviețui, în lupta cu alte forme de viață socială. Incolo, niciun document obiectivat, cu adevărat țărănesc, nu ne poate veni în ajutor direct.

Țara noastră fiind o țară de autentică țărănie, ne vor lipsi deci tot ceea ce în Occident vine din partea unei organizări de stat ce se amestecă în toate aspectele vieții sociale. Astfel: nu avem cutumii scrise, charte ale cetăților, regulamente de bresle

etc., metodic păstrate în vaste archive de Stat, datând de secole.

Actele câte sunt, nu dau decât informațiuni indirecte, și, în cea mai mare parte a cazurilor, ele se referă nu la masa cea mare, anonimă și mișcă a satelor pure, ci la acelea care, intrând în legătură directă cu Statul, fie ca sate mănăstirești, boierești sau domnești, fie pentru pricini de judecată, vânzări, certuri sau pedepsiri, se văd supuse dreptului Domniei. Dreptul impus de Stat, nu este însă dreptul satului. Legea scrisă, nu este obiceiul pământului. Dealtfel tot ce este drept scris la noi, nu este dător de seamă pentru viața sătească, căci încă dela origini am practicat larga folosire, dacă nu chiar servila copiere a modelelor străine. (Alexandru cel Bun, introduce Basilicalele; Iapă controversat; Vasile Lupu copiază pe Prosper Farinacens etc.)

b) *greutățile subiective în reconstituirea istoriei sociale românești.*

Exegeza critică a acestor prea puține și prea șovăelnice informații scrise, rămase din trecutul nostru, a fost la rândul ei îngreuiată prin faptul că, cel puțin până la războiul din urmă, România era o mare țară latifundiară, aflată în plină criză agrară: boerii latifundiați alcătuiau clasa cultă și stăpânitoare a Statului, care el însuși era latifundiar. Cu greu puteau deci gânditorii de atunci să atingă obiectivitatea deplină; deseori studiile lor sunt pledoarii, uneori făcute cu toată buna credință, pentru sau contra uneia din tezele sociale aflate în luptă.

În vremea de azi, continuăm în bună parte să punem problema pe aceeași linie de controversă cu a înaintașilor noștri apropiați, ezitând încă în fața imensei munci pe care ar presupune-o reluarea, în cu totul alt spirit, a întregii probleme.

c) *greutăți ivite din greșita metodă până acum folosită.*

Ca o concluzie a celor spuse, afirmăm că o greșeală a cercetărilor de până acum a fost prea exclusivă folosire a metodei istorice, în dauna celei sociologice. Astfel s'a lăsat de o parte neprețuitul tezaur de informații asupra trecutului pe care îl constituie prezentul.

Formele de viață socială au un caracter de permanență care le face să dureze, mutându-se dealungul veacurilor, desigur nu fără schimbări, însă în tot cazul

PĂCURAR (PĂSTOR) VALAH
Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729».
Col. Academiei Române

cu schimbări a căror linie de evoluție nu cunoaște soluțiile brusce de continuitate.

Astfel doar supraviețuirile satelor numite răzășești în Moldova și moșnențești în Muntenia, dăinuind compact, ca fenomen de masă, ne pot îngădui înțelegerea satului celui vechi, unul din punctele vii ale întregii noastre probleme. Prezentul, punct de ajungere a desvoltării istorice, ar trebui deci să servească drept temei oricărei exegeze a trecutului. Iar cunoașterea felului de a fi al vieții de azi, ne-ar putea da cele mai serioase explicații sociologice, menite să înlocuiască vechile și greșitele teorii sociologice pe care le practică istoricii, inclusiv — și poate mai primejdios chiar — acei cari se declară exclusivi exegeți de documente.

ORIGINILE VIEȚII SOCIALE

Intre istorici, cari mai ales asupra acestor «origini» și-au fixat atenția, există o netedă opoziție de păreri și de teze.

a) *teza boierească*, afirmă că dela început au existat la noi clasele sociale constitutive ale problemei agrare de mai târziu: de o parte boierii, singurii proprietari, nu numai ai pământului dar și stăpâni ai oamenilor cari locuiau pe moșia lor; de alta, țărani, lucrători de pământ străin, supuși deci față de boierii proprietari la o desdănnare, în dijmă și muncă.

Proprietatea se împarte în două: cea mare, a boierilor propriu zis, și cea mică a răzășilor ¹⁾.

¹⁾ Teza C. Giurescu: Despre boieri; Despre românii; Vechimea româniei în Țara Românească și legătura lui Mihai.

Evoluția ulterioară a acestor clase a fost scindarea din ce în ce mai netedă între boieri și răzăși; înrăutățirea continuă a stării țăranilor, până la formele târzii ale iobăgiei; decăderea răzășiei până la topirea ei parțială în iobăgie.

Parțial, creșterea rândurilor boierilor și răzășilor, fie prin donații noi acordate de Domni, celor din categoria militară sau funcționărească, fie prin cum-părături.

b) *teza boierească atenuată*, neagă caracterul de «proprietar» al boierului. Ar fi vorba mai mult de un «stăpân» cu drepturi de conducere și de judecată, de unde o întreagă teorie asupra «judec»-ului și «knejiilor».

Iobăgia este un abuz târziu, constând în transformarea drepturilor de stăpânire (a boierului aflat în folosință devălmășe cu sătenii lui pe acelaș trup de moșie) în drepturi de proprietate boierească propriu zisă, în relații de clacă și dijmă față de sătenii legați de brazdă.

Răzășii sunt ca și boierii, descendenții acestor «judeci». Ei însă, au alungat din satul lor pe țărani, rămânând singurii locuitori și cultivatori, alcătuind singuri satul și țăranindu-se cu încetul ²⁾.

Viteazul. Susținută și de C. C. Giurescu în Istoria Românilor și I. C. Filitti: Proprietatea solului în Principatele române până la 1864.

Polemistul acestei școli este George Pann.

²⁾ Teza Radu Rosetti: Pământul, sătenii și stăpânii; Pentru ce s'au răscolat țărăni.

ROMÂNCA DIN ȚINUTUL PĂGĂRAȘULUI
Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729»
Col. Academiei Române

c) Teza țărănească.

Larga câmpie românească era, la origini, acoperită cu sate libere, trăind în forme asemănătoare cu cele ale răzășilor de astăzi, adică în devălmășia de forme familiale.

Satele acestea trăind de sine, Statul nu s'a amestecat decât târziu, abia vre-o 200 de ani după descălecări, excepție făcând doar în cazurile de judecată.

În veacul al XVI-lea, când țările românești pierd vechiul lor caracter, culegerea impozitelor, din ce în ce mai grele, pentru folosul Turcilor și al Domniei, supune satele unei prefaceri rapide în care boierul perceptor, dublat de cămătar, începe a-și crea latifundiul și a înăspri relațiile cu țărani, cari i se vând acum « vecini » sau « rumâni ».

Răzășii reprezintă o insulă scăpată ca prin minune, în ciuda boierilor « răzășofagi » și reprezintă deci ceea ce, pe vremuri, va fi fost țărănimia întreagă ¹⁾.

Socotim că este cu neputință, pe temeiul documentelor istorice propriu zise, să opteze cineva în favoarea uneia sau alteia din teze.

Putința de înțelegere va izvorî din cu totul alte socoteli decât cele ale exegezei.

Anume, prin considerarea temeinică a formelor de viață sătească (iobage și răzășești) și prin înlăturarea din calea raționamentului nostru a ideilor sociologice false, până acum admise.

¹⁾ Teza N. Jorja: Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor; Développement de la question rurale en Roumanie etc.

TĂRAN VALAH
Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729 »
Col. Academiei Române

VIAȚA SOCIALĂ RĂZĂȘEASCĂ

FORMELE

În primul rând, forma de viață răzășească nu este excepțională, ci constituie un fenomen de masă. Singura statistică pe care o avem la îndemână, aceea a lui Petru Poni, socotește că răzășii alcătuiesc cam 25% din totalul populației vechiului regat și Basarabiei.

Repartizarea cartografică a răzășiei, arată păstrarea ei mai ales în regiunile muntoase, cu centrul în Vrancea unde răzășii formează 100% din populație.

Ca atare nu ne e de nici un folos oricare schemă istorică uniliniară, care nu ne poate arăta de ce fenomenul răzășiei s'a păstrat ori s'a ivit mai ales în unele regiuni ale țării și nu în altele. Niciuna din teoriile de până acum nu a căutat un răspuns la această chestiune.

De altă parte, istoricii par a socoti răzășia drept o formă de viață omogenă, de un singur fel. Anume, teza sociologică a tuturor istoricilor, fie ea explicită sau implicită, admite că satul răzășesc se explică sociologic prin fenomenul descendenței biologice dintr'un singur om. Acest « autor » juridic al dreptului de proprietate poate fi, după cum am arătat mai sus: a) un boier proprietar din totdeauna; b) un proprietar abuziv care își alungă codevălmășii țărani (nu se știe de ce, și nici cum); c) un oștean miluit de Domnie pentru diverse servicii, sau d) un țăran care singur descălecă într'un loc pustiu. Asupra acestui punct

MĂIERICĂ
Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729 »
Col. Academiei Române

TĂRAN VÂLAH
Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729 »
Col. Academiei Române

istoricii au păreri diferite. Însă sunt cu toții de acord să admită, de aci înainte, o aceeași schemă sociologică de naștere a satului: acest autor juridic, acest « bătrân » are urmași cari, înmulțindu-se, ajung să formeze sat. Stăpânirea lor e devălmășe, pentru că aparțin aceleiași familii, iar arbele genealogice le folosește, pentru același motiv, ca sistem de măsurare a drepturilor diverse pe cari le au în sânul devălmășiei.

Ceea ce întărește credința în această origine biologică a satului răzășesc alcătuit dintr'un singur neam, sunt nu numai influențele certe ale teoriilor sociologice dela sfârșitul veacului trecut, cari vedeau în satele indivize, simple familii crescute, ci mai ales o aparentă potrivire cu realitatea. Satele noastre răzășești, sau mai bine zis o parte din satele noastre răzășești, sunt « umblătoare pe bătrâni », adică sunt organizate pe temeiul unei spițe de neam. Sătenii ei fușiși afirmă deseori descendența lor comună dintr'un singur bătrân descălecător de sat. Iar documentele istorice, și ele, consemnează asemenea forme de organizare socială pe bază de neamuri și asemenea legende de descălecări cari existau și aveau curs acum câteva veacuri.

Însă, reducând întreaga explicație a nașterii satului răzășesc, adică a satului pe care l-am putea defini drept *un sat liber de rude devălmășe*, la ipoteza descendenței dintr'un singur bătrân, ajungem la o vădită eroare. Fenomenul biologic, singur, nu poate explica absolut nimic, el fiind general tuturor societăților omenești. Toți oamenii aparțin unei descendențe, însă numai anume împrejurări fac ca toți descen-

denții să trăiască în forme sătești, și mai ales să folosească descendența lor drept sistem de organizare socială. Pricina nașterii satelor libere de rude devălmășe trebuie deci căutată în altă parte decât în descendența biologică.

În primul rând, lămuririle se află nu în tolba cu teorii, ci în realitatea însăși, atunci când din fericire ni s'a păstrat întreagă și stă la dispoziția noastră.

Această realitate contemporană ne arată mai întâi că răzășia nu este un fenomen ce se repetă identic în toată țara, într'aceiași formă incrementă. Ci ea se împarte, morfologic, în două mari clase:

A) clasa răzășiei neumblătoare, cunoscând devălmășia absolută,

B) clasa răzășiei folosind descendența ca principiu de organizare socială și principiu juridic de folosire a devălmășiei proporționale, deci răzășiile umblătoare pe bătrâni.

În Vrancea de pildă (repetăm: singura parte din țară unde răzășii alcătuiesc 100% din populație) avem o serie de sate cari nu descind din același bătrân, deși populația lor alcătuiește o grupare biologică omogenă și închisă; cari nu folosesc genealogia ca sistem de viață socială și cari nu cunosc devălmășia pe cote părți proporționale.

Aceste sate, confederate într'o singură Țară a Vrancei, care stăpânea laolaltă toți munții Vrancei, abia

FETEC ROMÂN DE SAT DIN TRANSILVANIA
Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen, 1729 »
Col. Academiei Române

de curând la jumătatea veacului al XIX-lea s'au constituit drept sate de sine stătătoare, și și-au delimitat hotarele.

Vrancea este cea mai arhaică regiune din țară. Zadarnic ar căuta cineva să numească starea vrânceană drept o stare « excepțională », dinpovrivă ea ne este și trebuie să ne fie un punct de plecare în orice judecată am vrea să facem despre originile vieții noastre sociale. Orice ipoteză care nu ar putea cuprinde cu ușurință fenomenul vrâncean, este prin aceasta înșăși dovedită ca falsă. Adăogăm că singura teorie istorică satisfăcând această condiție, este aceea a d-lui N. Iorga.

În celelalte regiuni ale țării, răzășia este umblătoare pe bătrâni. De pildă, orașul Câmpulung este organizat pe temelul a 42 de moși, ai căror curgători stăpânesc și astăzi averea devălmășe a orașului.

Formele derivate a acestui sat umblător pe bătrâni sunt infinite. O inventariere a lor nu a fost încă făcută. S'ar putea ca geneza lor să poată fi explicată, așa cum am încercat să o facem, printr'o derivare din forma vrânceană, printr'o evoluție de aspecte diverse, determinată în primul rând de o schimbare de caracter economic, demografic și de organizare de Stat.

Până nu se va fi făcut însă inventarierea și cartografierea tuturor tipurilor morfologice răzășești, și mai ales până nu se va fi făcut analiza sociologică a acestui material informativ, orice concluziuni teoretice trase asupra răzășiei, deci și asupra originii formelor sociale sătești dela noi, sunt supuse discuțiilor.

ISTORIA RĂZĂȘIEI

Indeobște cunoscut de către toți istoricii este procesul de lentă dispariție a satelor răzășești. Rând pe rând aceste sate decăd în rândul satelor clăcășești, pe urma acțiunii boierilor « răzășofagi ».

Dar această înghițire a satelor răzășești în masa iobăgiei, înseamnă ceva mai mult, sociologic, decât dovada faptului că boierii erau brăpăreți: *anume* semnul unei evoluții interne sociale care merită să fie analizată.

Satele răzășești, alcătuite pe mari grupe, aveau o conducere de sine, care se intențiază nu numai pe adunările de obștii ale fiecărui sat în parte și care își

putea delega puterea unor mandatar « oameni buni și bătrâni », ci prindea trup în organizațiunile suprasătești formate din reprezentanții tuturor adunărilor obștești ale satelor intrând în acelaș ocol. Starea de lucruri din Vrancea, care cunoaște până astăzi rămășițele unei asemenea organizații, ne arată limpede cum ce puteau să fie aceste sate răzășești organizate liber.

Dimitrie Cantemir recunoștea ca un fenomen contemporan, o stare atât de mare de libertate a acestor organizații răzășești încât numea Vrancea, Tigheciul și Câmpulungul Moldovei, « republici ».

Dar aceste « republici », organizații țărănești suprasătești de caracter nestatal, au pierit rând pe rând, pe măsură ce Domnia își în-

chega puterile. Și dacă Vrancea este astăzi « excepțională », este numai datorită faptului că împrejurări excepționale i-au îngăduit să păstreze acest caracter primitiv al ei, de deplină libertate, care o face până în ziua de azi, de pildă, să nu cunoască sila monopolului de Stat, privitor la sare.

Amănuitele acestei pieiri a tuturor « câmpulungurilor » răzășești, nu le cunoaștem. Dar existența lor și procesul de pieire a lor suntem siliți a le admite.

Dispariția organizațiilor suprasătești răzășești, slăbea evident puterea de organizare internă și putințele de apărare ale satelor. Sila boerească, urmează deci să fie completată prin recunoașterea slăbirii satelor răzășești; fără de această slăbire, sila boierească ar fi rămas ineficace, așa cum de pildă a rămas în Vrancea atunci când boierul Iordache

TĂRANCE DIN SĂLIȘTE

Gravură colorată de Klinger, editată la Viena în 1821, de Tranquillo Mollo

JUPÂNIA DIN MUNTENIA
Gravată pentru Geographical Dictionary, printed for I. Cantu
Col. Academiei Române

Roset a încercat să repete, în plin secol al XIX-lea, operația de mănecare a unei răzășii constituite.

Dar ivirea însăși a silei boierești, presupune în prealabil petrecerea unor anumite procese sociale care să îngăduie unui boier tragerea unor foloase din siluire.

Atât timp cât satele răzășești au trăit în forma socială a răzășiei «neumblătoare pe bătrâni», atâta timp deci cât tehnica mai mult pastorală decât agrară, era extrem de primitivă, atâta timp cât densitatea populației era foarte mică și sistemul economic cel al gospodăriei casnice închise, «boierul siluitor» nu avea nici pe cine și nici pentru ce silui pe cineva, pentru cucerirea de pământuri răzășești.

Ori și ce sătean, aparținător cetei răzășești, avea în Vrancea, puțința să se așeze în ori și ce loc ar fi vrut și să folosească pământul acela, abia rodnic, repede din nou părăsit, pentru acoperirea unor nevoi strict personale. Cucerirea de pământ răzășesc, în asemenea condiții este absurdă. Proprietatea ea însăși ca atare nu s'a născut încă. Folosirea pământului

se face numai în virtutea unui drept al muncii prestate, care transformă temporar pământul vălmaș în ținare privată. Declararea unei porțiuni a satului drept pământ boieresc nu aduce nici un folos. Singura cucerire pe care o puteau răvni era asupra oamenilor, pentru ca aceștia să dea o parte din produsul muncii lor, sub formă de dijmă.

Este, de pildă, singurul lucru pe care l-a încercat și Iordache Roset în Vrancea. Împotriva acestei dorințe boierești, rezistau satele atâta vreme cât își păstrau viața lor obștească, puternic încheată.

Putința pieirii răzășiei începe însă din altă parte: din disoluția internă a răzășiei însăși. Să analizăm acest proces.

Odată cu înaintarea tehnicii agricole, pământurile devin roditoare an după an, fără să mai fie nevoie a le lăsa, spre odihnă, în țelină. Putința unei proprieți private se naște astfel.

Odată cu înmulțirea populației, de la un anumit grad de *saturație demografică* a pământurilor, se naște și dorința unei proprietăți depline. Ținerile private nu se mai constituie vremelnice și după libera inițiativă a fie cărui cetaș în parte, ci pe temeiul unei hotărâri a obștei care împarte pământuri, statornic, către cetașii săi. Se împart pământurile supuse cultivării, nu întreg trupul moșiei. Simplul joc al nașterilor și morților în sânul neamurilor, constituite și ele pe temeiul unei devălmășii familiale (care până în ziua de astăzi dăinuiește foarte puternică pe tot întinsul țării), produce un dezechilibru biologic între grupările omenești alcătuitoare ale satului: unele neamuri sunt mai bogate în membrii, altele mai sărace. Acestea aduc după sine o *neegalitate economică*, o sărăcire relativă a celor cu descendenți numeroși, față de bogăția relativă a celor cu descendenți puțini. Două categorii sociale se nasc deci în sânul răzășiei: *chiaburii*, satisfăcuți cu starea de lucruri și *sărmanii*, nemulțumiți. O luptă socială începe a se duce între aceste două categorii, satisfăcuții cerând menținerea statului quo, cei nesatisfăcuți revenirea la «cum a fost din vechi» deci la deplina egalitate, eventual printr-o nouă împărțire. Acest proces social se petrece și astăzi sub ochii noștri în satele răzășești.

Două pot fi rezultatele acestei lupte: dacă înving cei sărmani, începutul de diferențiere socială se anulează printr-o revenire conștient urmărită, la starea dela început; dacă înving ceilalți, neegalitatea născută devine definitivă, și încep să apară, din ce în ce mai netede, neamurile bogate și neamurile sărace.

Procesul atunci continuă, proprietatea fiind constituită pe anume părți din hotarul satului, cei bogați cuceresc în sânul satului lor pământurile celorlalți. Cei dintâi răzășofagi sunt deci înșiși răzășii; și cine a văzut vre-o dată la lucru pe chiaburii răzăși din zilele de azi își poate da lesne seama de jafurile pe cari le pot ei face împotriva codevălmașilor lor.

Inegalitatea economică și socială aduce după sine schimbarea însăși a instituțiilor de drept. Principiul devălmășiei absolute se păstrează chiar după ce proprietatea deplină s'a constituit. Devălmășia regulamen-

tează stăpânirea și folosirea pădurii, islazurilor și a locurilor încă neocupate.

Inegalitatea ivită în categoria proprietăților depline, atrage după sine dorința de inegalitate și în porțiunea rămasă vălmașe. Chiaburii vor să aibă drepturi mai mari, în devălmășie, decât cocetașii lor. O nouă luptă socială începe. Dacă din nou înving chiaburii, devălmășia absolută se transformă într-o devălmășie proporțională, unii având mai mult, alții mai puțin, potrivit întinderilor mai mari sau mai mici pe care le dețin în plină proprietate. Această încercare de transformare a devălmășiei absolute într-una proporțională s'a încercat și de către chiaburii vrânceni. Tăria obștiilor de acolo a dus la un eșec al acestei dorințe a lor.

Dar acolo unde chiaburii reușesc, devălmășia absolută dispăre.

Pentru organizarea fusă a devălmășiei pe cote-părți proporționale trebuie o anumită normă juridică. Această normă se împrumută, gata făcută, din dreptul familial obișnuit.

Și anume, o familie își împarte pământurile către nouile generații în părți egale, prin « crăparea » pământurilor în lungi fâșii. Încrângăturile spiței de neam se înfăptuiesc deci în loturi de pământ de inegale suprafețe, după cum inegale sunt și încrângăturile diverse ale spiței de neam. Între stăpânirea pământului și spița de neam este o perfectă corelație.

Această lege se aplică, conștient de data aceasta, devălmășiei absolute în disoluție. Satul întreg se împarte în cete pe neamuri. Mai bine zis, se atâă împărțit în cete, pe neamuri, stăpânirea lor deplină fiind corelată arborelui genealogic. Împărțirea aceasta va fi extinsă asupra întregului hotar. Arborele genealogic

va cuprinde deci întreg hotarul satului. Dar cum averea, până atunci în devălmășie absolută, nu este o avere, ce se poate lesne măsura (munții de pildă) sau nu este necesar să fie efectiv delimitată pe teren, împărțirile acestea se vor face doar prin calcul mintal, arborele genealogic folosind drept sistem numeral și tehnica de calcul. Satul întreg își precizează deci ru-

deniile din sânul cetei întregi, pe neamuri. I.a nevoie, ajustează spița de neam, după lungi lupte, adăogând sau tăind câte o ramură întreagă. Fenomenul biologic al spiței face loc unui fenomen pur juridic. Fiecare neam e reprezentat printr'un moș sau un bătrân. După lungi tatonări, se fixează definitiv numărul acestor bătrâni. Astfel, în orașul Câmpulung, abia la jumătatea veacului al XIX-lea, cei de al 42-lea bătrân e introdus în spița de neam, după îndelungă judecată.

Legenda etimologică se naște apoi și netezește toate asperitățile acestei operațiuni. Cercetătorii pot apoi cădea victima acesteilegende. Iar consemnarea ei în « documente », îngâduie istoricilor ex-geți să nu se mai îndoiască de « adevărul ei ».

Adăogăm că spița de neam este uneori înlocuită printr'un alt sistem de măsurătoare, derivat, care se naște cu prilejul unei împărțiri efective, nu numai ideale, a unei devălmășii în cote-părți. Astfel, dacă un munte se arendează mocanilor păstori, arenda plătită în natură se socotește în dramuri de produse lactare. Numărul « dramurilor » totale atunci împărțite, și subdiviziunile de dramuri ale fiecărei cete în parte, rămân ca simbol al întregii socoteli și ca metodă mnemotehnică a spiței. Astfel, Câmpulungul are de fiecare moș 12.000 de dramuri. Alte ori, împărțindu-se bani, rămân banii; alteori, oile duse la

« GENTIL OM VALAH »
Stampă spaniolă din sec. XVIII. Col. Academiei Române

ȚĂRAN DIN BANAT

Din albumul lui George Herzig, *Sketches on the Danube, in Hungary and Transilvania*, London 1938. Col. Academiei Române

islaz, ori boli, ori suprafețele unei devălmășii împărțite. De unde o nesfârșită varietate, fiecare răzășie din acestea umblătoare pe bătrâni, avându-și propriul ei sistem numeric.

Satul astfel organizat este un sat de tipul « umblător pe bătrâni », adică un sat unde până la cel din urmă drept la folosul moșiei, este socotit pe baza unei spițe de neam latente.

Acest fenomen însă nu este, după cum se vede, un fenomen original, așa cum au crezut istoricii noștri, ci dimpotrivă un fenomen de târzie maturitate socială, de disoluție a unor forme arhaice.

Știind aceste lucruri, putem aprecia dezvoltarea socială a țării în trecut, pornind dela analiza morfologică a răzășiilor noastre. Ori unde vom întâlni un sat umblător pe bătrâni, vom ști precis că o diferențiere socială se născuse, că o clasă de chiaburi ajunsese stăpânitoare, că vechile forme arhaice fuseseră de mult întrecute. Și cum aceste sate umblătoare pe bătrâni apar încă dela începuturile descălecarilor, suntem siliți, pe temeiul unor considerațiuni sociologice, să împingem cu multe secole înainte de descălecare viața așezată a satelor românești.

Dar disolvarea internă a răzășiilor dă în adevăr puțință și boierilor să-și exercite sila. De data aceasta avem de a face cu un gen anume de chiaburi, cu mult mai primejdioși: boierii aveau întreaga putere de Stat la îndemână, și pe deasupra

erau și colectori de impozite, dublați de cămătari. Analiza istorică a acestui fapt, pe care o face dl prof. N. Iorga, capătă o adâncime deosebită, atunci când știm nu numai sila boierului ci și întreaga viață internă, frământată și slăbită, a răzășiilor. Și nu se mai poate mira jalnica poveste, uluitoarea suferință a țării acesteia răzășești, ștearsă de pe suprafața pământului, în pofida dreptății dar în folosul boierului.

Totuși, o bună parte din răzășii (reamintim cifra de 25% data de P. Poni pentru 1864) au scăpat până în preajma timpurilor moderne, când o nouă lovitură, de data aceasta dătătoare de moarte, le vine din partea noului lor dușman — societățile anonime forestiere, devastatoare ale pădurilor și distrugătoare ale obiceiului pământului răzășesc.

VIAȚA SOCIALĂ CLĂCĂȘEASCĂ

FORMELE

Problema satelor clăcășești trebuie judecată în nedespărțită legătură de satele răzășești, și conform aceleiași metode care pune mai mult temei pe formele de viață socială decât pe amănuntele consemnate în documente.

Ceea ce s'a căutat a se lămurii până acum, au fost mai mult problemele relațiilor dintre boieri și clăcași. În primul rând relația de « vecinie » sau de « rumânie », foarte tulburătoare și chiar neplăcută, mai ales prin faptul că leagă condiția socială de iobag de aceea etnică a « rumânului ». În jurul mai ales al

PORT DIN BANAT

Islogratie de Pobuda, dela începutul sec. XIX. Col. Academiei Române

«legăturii lui Mihai», au avut loc cele mai mari controverse.

Socotim din nou că resolvarea întregii probleme trebuie căutată în altă parte. Și anume, satul clăcășesc constituie și el o formă de viață socială, care fără îndoială se aseamănă formei răzășești. Reconstituirea ne este însă îngreuiată prin faptul că supraviețuirile sistemului sunt prea puține, tăvălugul reformelor agrare ștergându-le în bună parte din viața contemporană.

Ceea ce știm cert — și aceasta este de o semnificație importantă — este faptul că satul iobăgesc își avea o înțelegere tradițională asupra căreia nu avea putere nici boierul și nici țăranii. Anume, satul ca atare se întemeia pe un trup de moșie, realitate juridică superioară oamenilor cari îl foloseau. Acest trup de moșie are un neted caracter de străvechime.

Țara întreagă se află astăzi încă împărțită în asemenea trupuri de moșie tradiționale, cari rămân pentru totdeauna legate de peisagiul câmpurilor, prin delimitările făcute pe teren și prin toponimie. Schimbările de soarte juridică suferite de o moșie, împărțirea ei, comasarea ei într-o latifundie, chiar integrarea ei într'un domeniu de Stat, nu se ating de această înțelegere în trup de moșie. Trupul își păstrează individualitatea, în ciuda acestor prefaceri.

Considerarea însă a acestor trupuri de moșie ne duce la recunoașterea faptului că trasarea lor pe teren nu este opera hazardului, ci dimpotrivă este

TĂRANCĂ DIN ORȘOVA

Din albumul lui George Hering, *Sketches on the Danube, in Hungary and Transylvania*, London, 1838. Col. Academiei Române

PORT DIN BANAT

Litografie de Pobuda, dela începutul sec. XIX. Col. Academiei Române

extrem de regulată, efect al unor norme constante de agrimensură. O socoteală a prezidat împărțirea pământului țării pe trupuri de moșie. Și această sistematică parcelare, pe sate, cuprinde fără deosebire satele răzășești ca și pe cele clăcășești, amestecate, ca și când ar aparține în aceiași calitate unui sistem unic.

Această vastă operație de parcelare a țării este, fără îndoială, opera unor generații cari trăiau înainte de descălecări. Cele dintâi acte constată existența acestor trupuri și le și numesc a fi «vechi și bătrâne». Și mai mult încă, a fost făcută, fie într-o vreme când deosebirea între sate răzășești și sate clăcășești nu exista, fie într'un sistem de viață socială care nu ținea socoteală de aceste deosebiri.

Teoriile istorice clasice sunt mute în această privință, tocmai pentru faptul că opera acestor străvechi agrimensori fiind arhaică, actele istorice nu o consemnează¹⁾. Însă pământul țării a înregistrat material această parcelare și anchetatorul sociolog, la teren, este dator să ție seama și de acest gen inedit de «document». Astfel ne vedem din nou siliți, din simpla cercetare a prezentului, să ghicim și să începem a lumina problema vieții noastre sociale dinainte de descălecări. Desigur studiile la teren ne lipsesc încă. Noi nu avem cercetările cari să corespundă, de pildă,

¹⁾ Singur D-I N. Iorga a lăsat admirabil problema în teoria sa a «Romanilor».

acelora făcute în Franța asupra peisagiului rural de acolo ¹⁾.

Totuși de pe acum putem afirma că înțelegerea clăcășiei depinde de puțința noastră de a explica cum anume, dintr'un întreg de trupuri de moșie, unele au căzut sub mână boierească. Postularea unei existențe din veci a legăturii de iobăgie, cade. Dacă operația întreagă a creării peisagiului rural românesc este anterioară statului românesc și anterioară epocii istorice propriu zise, faptul că încă din cele dintâi documente clăcășii apare, nu are decât înțelesul restrâns că la acea dată procesul de care vorbim era început.

În ce a consistat acel proces? În parte am răspuns la această întrebare atunci când am analizat formele de disoluție ale unei răzășii. Intervenția clasei boierești în acest proces a fost desigur ajutată și de o întreagă concepție juridică de stat, cu certe influențe occidentale, de anume teorii asupra dreptului Statului la un dominium eminent, precum și de copierea unor modele feudale.

Însă problema continuă a fi întunecată pentru că noi știm destul de precis, grație actelor istorice și exegezei lor, natura legăturii dintre boier și țărani, dar nu știm absolut nimic cu privire la felul în care țărani își duceau viața lor în sat. Odată dijma dată și claca prestată, care era forma socială de convingere a sătenilor în satul lor? De gonit nu-i putea

¹⁾ Vezi Marc Bloch: *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*; Roger Dion: *Essai sur la formation du paysage rural français*; și Gaston Roupnel: *Histoire de la campagne française*.

ȚĂRANI DIN MUNTENIA

Aquarela de Bizothmar, 1866. Col. Academiei Române

ȚĂRAN DIN MUNTENIA

De Michel Bouquet, Galerie Royale de Costumes, Costumes Valaques

nimeni gonit. Anume pământuri, puteau stăpâni. Asupra altora aveau drept de folosință. Dar cum anume se petreceau lucrurile?

Se pare că temeiul vieții clăcășești, *internie*, adică a clăcășilor între ei după ce daseră boierului ce era al boierului, era aceeași devălmășie care stătea drept temei vieții răzășești. Foarte târziu, după exproprierea dela 1864, după improprietărea individuală a clăcășilor, — precum afirmă N. Filipescu ¹⁾ — acești clăcăși au continuat a trăi în devălmășie. Astăzi încă, vestigii ale unei organizări colective, petarale, ale unor drepturi de folosire devălmășe a mîriștelor etc., ne arată că așa ceva s'ar fi putut întâmpla să fie. Problema rămâne complet deschisă.

Mai limpede ne apare procesul de disolvare a acestei clăcășii, proces care a mers paralel cu acel al răzășiei.

ISTORIA CLĂCĂȘIEI

Și satele clăcășești cunosc, până foarte târziu, aceeași economie mai mult pastorală decât agrară, generală tuturor satelor noastre. Pământul, față de întrebuințarea ce i se da, față de tehnica rudimentară, față de relativ puțină populație existentă, nu era un bun pentru care să fi urmat lupte sociale. Acapararea de pământuri goale, adică « neîmbrăcate » cu oameni, era un non sens. Ce ar fi putut face

¹⁾ « Chestiuni țărănești » pag. 28—29.

PEMIE DIN MUSCEL,
De Michel Houquet. Galerie Roynle de Costumes, Costumes Valaques

boierul cu ele? Proletariat agricol nu exista. Și dacă din întâmplare cineva avea un asemenea loc pustiu, nu-i rămânea decât să creeze artificial un sat, prin colonizare, chemând săteni în noile «slobozii», prin nenumărate avantagii și scutiri, acordate de Domnie.

Cu totul altceva era posedarea pământului cu omul de pe el. Căci acesta putea da dijmă și munci claca. Aceste pământuri, cu oameni pe ele, puteau fi de două feluri: pământuri în stăpânire deplină și pământuri în devălmășie.

Astfel, într'o răzășie intrată în disoluție, partea unui răzăș oarecare se «alegea», adică se determina precis, în două feluri: prin măsurare pe teren în zona din trupul de moșie supusă ținărilor private individuale, și prin calcul în zona devălmășiei proporționale. A cumpăra un asemenea drept, însemna a te integra în drepturile răzășului. Boierul cumpărător devenea răzăș. Operația, fiind abuzivă, a fost la un moment dat interzisă.

Dar răzășul se putea vinde și rumân, adică să vândă nu numai pământul ci să se lege și el a munci și da dijmă. Boierul cumpărător, în cazul acesta, este și răzăș, adică stăpânitor de pământ, dar și boier propriu zis, adică stăpânitor de oameni.

Dar boierul mai putea stăpâni și satul întreg, anume se putea pune în locul și în dreptul obștiei sătești ca atare, și să se socotească stăpân al zonei

rămase devălmășe. Asupra acestei părți de pământ, sătenii continuau a avea drepturi de folosință, însă boierul își cerea partea lui de dijmă și de clacă.

La această stăpânire a averii devălmășe sătești, care nu presupunea și calitatea de «răzăș», putea el ajunge fie prin voia Domniei, fie prin cumpăratură de ținări private și ulterior abuz.

Un asemenea sistem putea, ipotetic, dăinui foarte bine și față de o răzășie. Întreaga viață rămânea aceeași. Din satul liber de rude devălmășe dispărea numai caracterul de libertate. Însă sătenii rămăneau în organizația lor pe neamuri, rămăneau stăpâni pe bucățile de pământ stăpânite în ținere privată și datorau boierului ceva, numai pentru bucățile de pământ pe cari le luau spre folosință din averea devălmășe a satului. Dar la această folosință, fie ea câmp, fie pădure, *aveau dreptul, și boierul nu-i putea împiedica.*

Intocmai ca în răzășii, când tehnica se dezvoltă și oamenii nu mai trebuiesc să lase pământurile în țelină ca «învechite și netrebnice», când populația se înmulțește, când viața economică se schimbă, o luptă socială internă între clăcași și boier începe. Boierul vrea să tragă cât mai multe foloase din situația lui socială preexistentă. Boierului îi trebuiesc cât mai multe produse, ca să le vândă ca marfă pentru banii cari îi erau, în noul sistem economic, din ce în ce mai necesari. Tendința lui va fi să pună pe cont propriu în valoare suprafațe cât mai mari de pământ, muncite cu o clacă din ce în ce mai împovărată pentru sătean. Să ceară o dijmă din

PEMIE DIN MONTENIA
Aquarela de Szathmari, Col. Academiei Române

ȚĂRANI VAȘAHI DE LA PORȚILE DE FIER, DINȚRI, BANAT ȘI TRANSILVANIA
Cromolitografie de C. Hertig, 1838

N. GRIGORESCU; CAR CU BOI

ce în ce mai mare și în al treilea rând, să oprească pe săteni dela folosul pământului devălmaș pe care acum îl putea folosi singur. Sătenii rămăneau să se opuiască cu îndârjire la urcarea clăcii și dijmii și să ceară pământ destul spre folosință proprie. Când sila exercită de boier ajungea de nesuferit, scăparea era în părăsirea satului și în emigrare. Legarea de brazdă, (a cărei tristă amintire a rămas în zicala «sărac lipit pământului»), edictată de Mihai Viteazul, a avut drept scop să puie capăt acestei tendințe de apărare a țăranimii prin fugă. Motive fiscale, așa cum a arătat C. Giurescu deplin, au avut aici un deosebit amestec.

Reformele lui Mavrocordat (Muntenia 1746, Moldova 1749) aparent, desființează iobăgia, sătenii fiind declarați de aci înainte liberi. Inșă această libertate însemna și desprinderea lor din vechea obște sătească în care ei aveau drepturi. Boierul rămânea cu «proprietatea», sătenii, cu «libertatea» de a muri de foame.

Totuși vechile drepturi ale obștii clăcașilor asupra moșiei nu se pot șterge așa de ușor. Dovada o vom avea în studiul «tiersajului» la noi în țară.

Orice devălmășie sătească, are ca primă etapă de soluție a sa, încercarea de a «alege» drepturile fiecăruia în parte. Evident, această lămurire a drepturilor individuale, nu o puteau cere decât aceia cari mădărluiau să se «aleagă» cu un beneficiu din această operație. În satele aflate sub mână boierească, unde forțele sociale își stau în cumpănă, soluția ieșirii din indiviziune, este o soluție clasică, pe care o putem numi, ca să folosim un termen tehnic, luat din dreptul cutumiar francez, «tiersajul».

În ce consistă operația tiersajului? Într-o măsurare în întinderi de pământ, a dreptului fiecăruia din părți, și într-o eventuală soldare a diferențelor, prin bani. Întreaga moșie se împarte în trei părți egale ideale, din care una se dă boierului în plină proprietate, purgată de orice drept de servitute ce ar fi grevat-o până atunci din partea țăranilor; iar țăranii, iau celelalte două deasemenea purgate de orice contra-obligație față de boier. Tiersajul apare deci, ca o soluție de compromis, aplicată ori de câte ori sătenii nu pot da

afară pe boierul lor de moșie și nici boierul nu-și poate izgoni țăranii (dealtfel rare ori are interes s'o facă), ci e silît, de revolte, sau înduplecat prin bani, să cadă la învoială.

Se poate vedea lesne că această soluție juridică a tiersajului este aceea care, în forme depline, a stat la baza reformei agrare din anul 1864. Inșă aceeași formulă a tiersajului, semn al unei certe disoluții a satului vechi devălmaș, apare la noi în țară încă din veacul al XVIII-lea ca o formulă de organizare a clăcașiei. Boierul mărginește dreptul sătenilor săi la

$\frac{2}{3}$ din totalul pământurilor. Reformele lui Mavrocordat din 1746, ne vorbesc astfel de o asemenea proporționalizare. Regulamentul Organic moldovean o va prevedea și el ca normă de măsurare a dreptului de folos la pământ al obștii țăranilor, cari rămân însă datori și mai departe, cu dijma și claca, pentru aceste două treimi. Mai târziu Știrbei, o va folosi din nou, la 1851, când prin așezământul lui, va transforma pe țăran în embaticari a două treimi din pământ, cu plata perpetuă a unei clăci de 22 de zile anual.

Dar dacă disoluția satului românesc, începe după cum vedem, încă din veacul al XVIII-lea, nu e mai puțin adevărat, că legăturile directe cu Apusul capitalist, dau o nouă înfățișare și un ritm precipitat disoluției vechilor stări dela noi.

Situația de neclarificare a satului clăcașesc devălmaș putea să dănuiască

atâta vreme cât fondul permanent al vieții economice continua să fie gospodăria casnică închisă, în ciuda tendinței spre o viață economică monetară, pe care o aducea cu sine organizarea fiscală apăsătoare a Statului, relativa nevoie de bani, pe care birurile datorate de țară o atrăgeau după sine, precum și capitalul de simplă formă comercială.

Din momentul însă, în care această viață economică patriarhală pornea, sub presiunea capitalismului industrial occidental, spre capitalizare, vechea alcătuire a satelor noastre era menită unei prefaceri rapide. Relațiile dintre săteni și boieri trebuiau să ia aspectul unei crize permanente. Această agravare a conflictului izvora din pornirea boierilor de a avea, în vederea exploatării pentru export, cât mai mult pământ, ceea ce însemna ruperea unor părți din ce

PORT DIN RUCĂR
Cromolitografie de Sathimary

în ce mai mari din hotarul satelor, fie el de agricultură, islaz sau pădure, dela dreptul de folos al țăranilor. Tot odată se căuta și păstrarea drepturilor de robie a muncii țărănești, pentru ca pământurile să aibă și lucrătorii necesari. Țăranii clăcași, pe cari nu-i îndemnau câștigurile comerțului cu Occidentul și pe cari veacuri de sălă îi redusese la umilință, nu voiau decât dreptul la folosire, din trupul moșiei, a acelei cantități de pământ ce le trebuia pentru hrană, îmbunătățirea dijei, măcar la din zece una, precum și reducerea zilelor de elacă, mult prea împovărate în chipul în care le socotise « en nart », Regulamentul Organic.

Nevoia de lămurire practică a problemei agrare, astfel născută, devine și mai acută, cu cât tendințele de prefacere totală a raporturilor de clase din țară, era întărită, prin faptul că în aceeași vreme ni se pune și problema organizării unui nou Stat politic de sine stătător.

Principatele dunărene, avuseseră parte de o independență de Stat, pe care părțile din Sudul Dunării, nu o cunoșteau. Aceasta face ca la retragerea Turcilor, organizația de Stat, fiind pământeană, nu părăsește țara, cum s'a întâmplat în Serbia și în Bulgaria. Clasa boierească autohtonă, are putință să continue organizația de stat; mai mult încă, să o folosească pentru rezolvarea propriilor sale nevoi.

Dar clasa aceasta boierească nu era unitară. Boierii mari și boierinașii se luptau unii cu alții pentru a pune mâna pe putere. Boierii mari, dacă reușesc un timp să impună regulamentul lor organic țăranilor, și să înlăture concurența politică a boierinașilor, aveau însă în aceștia, un rival deosebit de abil, pe care, de altă parte, îl ajutau și împrejurările. Într'adevăr, până la sfârșit, tot boierinașii aceștia, sunt aceia cari crează noul stat românesc.

Acnzația care s'a adus bonjuriștilor, de a fi fost, ca structură psihologică, niște raționaliști, cari nu țineau seamă de împrejurările de fapt ale țării, ci urmăreau strict logic, aplicarea unor principii pa-naace sociale, învățate în Occident, cuprinde numai o parte de adevăr. Că au avut această mentalitate, nimeni nu o poate contesta. Că au crezut într'adevăr că cu două-trei principii occidentale se poate ajunge la crearea din piatră seacă a unei țări întregi, iarăși

nu se poate tăgădui. Dar acțiunea lor, cu toate acestea, în logica faptelor sociale, nu este politicește, atât de utopică pe cât s'ar crede. Oricât am vrea să punem pe seama școlii occidentale, vina întreagă a apariției lor, ea nu ne dă o explicație suficientă. E drept că influența occidentală, fatal străină de realitățile autohtone, a dat naștere unui puternic curent de opinii la noi, și a contribuit la organizarea într'un anumit chip a statului. Dar orișice influență își are regulile sale de apariție și trebuiește ca acel curent să fie,

într'un fel sau altul, printr'unor împrejurări de fapt, din țara influențată.

Nu insistăm asupra faptului în deobște cunoscut, că mentalitatea jacobină franceză era o minunată armă de luptă împotriva clasei marilor boieri și a sprijinitorilor ei străini. « Duhul franțuzesc » jacobin, avea drum deschis în sânul miilor de boierinași, luptători pentru propriile lor libertăți politice, împotriva extrem de restrânsei clase, acaparatoare de stat, a marilor boieri.

Dar mentalitatea jacobină mai avea și un alt folos, într'o altă luptă pe care boierinașii aveau să o ducă împotriva clasei țărănești.

Este drept, că în vremea când boierinașii constituiesc încă o clasă revoluționară în ascensiune, ei caută sprijinul claselor de jos. În așa măsură chiar, încât au fi fost în drept să ne așteptăm

ca ei să arate o deosebită apiecare spirituală spre cercetarea și înțelegerea formelor de viață ale acestor clase, adică spre cercetarea satului românesc. Apariția unor Nicolae Bălcescu, Ion Radovici din Golești, Mălinescu, — atât de plină de omenie, față de țărani, deși mai mult tânguitoare decât cercetătoare, — ne-ar fi putut face să credem că în momentul venirii ei la putere, această clasă naționalistă, cu simpatii țărăniste, și iubitoare de trecut, va reuși să dea țării o organizare care să fie seamă de realitățile ei.

Însă nu trebuie să uităm că boierinașii, întocmai ca și boierii cei mari, aveau de priveghiat, interesele lor latifundiare. Revoluționarismul lor se exercita numai față de marea boierime acaparatoare a vieții politice. Însă și unii și alții, erau stăpânitori de sate, și își priveghiau, cu mijloace și puteri deosebite, aceleași interese ale lor, în lupta deschisă prin disolvarea vechiului sat devălmăș.

ROMÂNI DIN SĂLĂȘTE MERGÂND LA BĂLCIU
Cromolitografie de Barabas

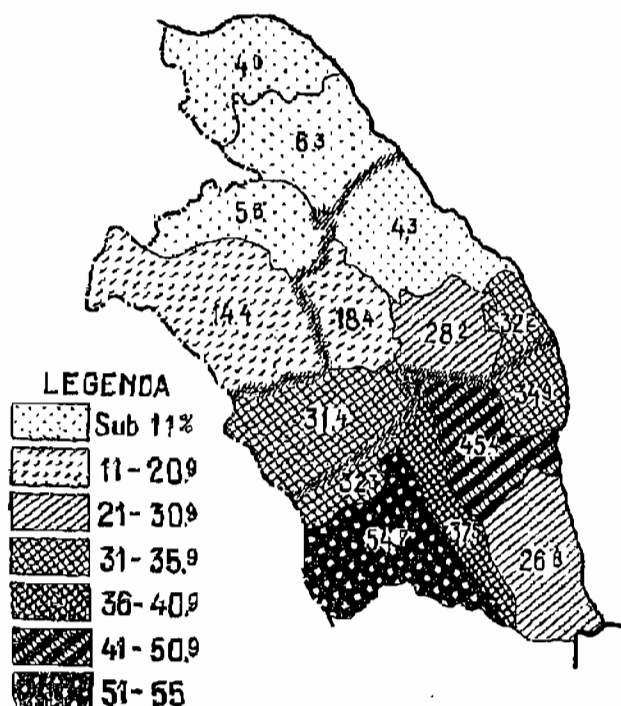
I. ANDRESCU: BĂLCIU CU ȚĂRĂ
(Col. de tablouri a Clubului Tinerimii)

M. GRIGORESCU: LA ORĂȚII
(Col. de tablouri a Clubului Tinerimii)

Clasa marilor proprietari, complet reacționară, voia la început menținerea, cu orice chip, a unei situații sătești nelămurite, în mijlocul căreia găsea

Harta I. Procentul satelor răzășești pe județe în 1852
(După Nicolae Șufu: Notii statistice asupra Moldaviei)

putința, prin abuz și silă, să-și ajungă scopurile de bună stare materială. Lucrul acesta nu era însă îngăduit boierinașilor, cari aveau tot interesul deci, să procedeze la o lichidare prin bună înțelegere. Pe lângă argumentul neputinții folosirii abuzului de către ei, se adăugă și unele interese de tehnică economică. Aceste necesități obiective, au fost recunoscute mai târziu, chiar și de către unii din cei ultra reacționari precum, de pildă, Barbu Cărgiu, care își dă seama într-o broșură a sa, că rânduimentul economic al muncii cu țărani liberi putea să fie mai mare decât acela obținut într'un sat rob.

În cursul discuțiilor politice, cari se duceau și prin broșuri scrise în limbi străine, înadins pentru acea Europă al cărui sprijin politic era hotărât pentru soarta luptelor interne, cele două partide, reacționarii și bonjuriștii, roșii și albi, tălmăceau în formule occidentale o luptă care era totuși foarte de aci, fără nimic occidental în ea. Bonjuriștii folosesc terminologia liberală, cerând desființarea iobăgiei, pe care o numesc «feodalism», iar reacționarii îi învinuesc de «socialism» și «comunism». În dosul acestor formule și acestei lupte ideologice foarte savante, realitatea care se ascundea era, de fapt, aceea a satului devălmaș românesc, supărătoare pentru amândouă taberele.

Am spus că mentalitatea liberală occidentală este de folos clasei boierinașilor, pentru apărarea intereselor lor de boieri de moșie. Iată anume cum.

Formula manchesteriană și liberală a societății cunoaște, ca principiu, o libertate desăvârșită de

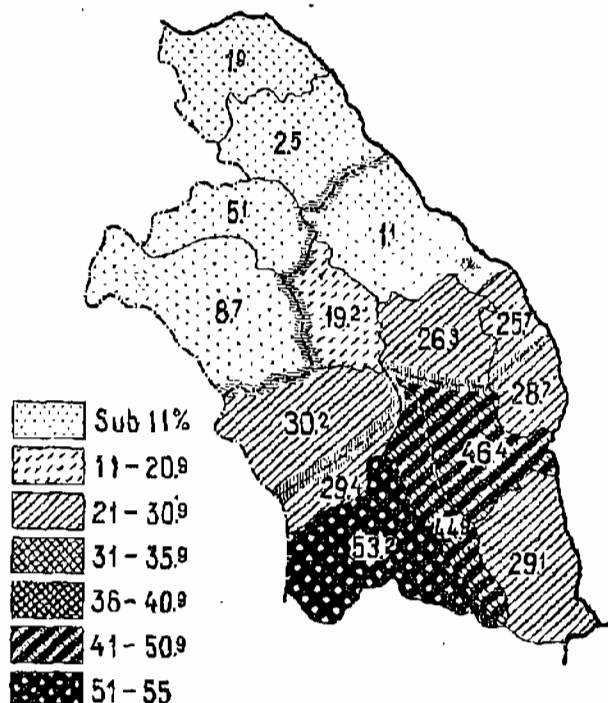
contractare între doi proprietari deplin. Pentru un gânditor de școală liberală în sens apusean, așa cum erau bonjuriștii, este o neputință logică de a înțelege, necum de a admite, devălmașia ca sistem social. Legislațiile occidentale moderne privesc rău, chiar și indiviziunea, adică folosirea în comun a unui obiect, de către niște coproprietari, cari își au precis delimitate drepturile lor. Această indiviziune, este socotită ca o formă precară de folosire a bunurilor, ea neputând fi stipulată pe un interval mai mare de 5 ani, și fiind oricând supusă lichidării, la cererea oricărui proprietar indiviz. Devălmașia românească, cu drepturile ei nedeterminate și complexe, de folos la pământ, dijmă și clacă, trebuia să le apară ca un non sens juridic.

Că în acest chip întreaga țară românească, adânc devălmașă, era un non sens juridic, este o altă chestiune. Pentru bonjuriști, revoluționari și organizatori de «state moderne», nu era timpul să se pună problema unui studiu amănunțit asupra felului de a fi, al acestei absurde devălmașii.

Cu atât mai mult cu cât ei se aflau, după cum am spus, în luptă directă cu țărani, în marea operație a lichidării satului vechi devălmaș, în vasta operație de tiersaj care se pregătea din ce în ce mai vădit pentru toată lumea.

Credința într-o proprietate individuală de drept natural, acorda «revoluționarilor» un drept de a se socoti parte în proces. Căci dacă un proprietar individual, conform dreptului natural, trebuie să existe, dela sine înțeles că acest proprietar nu putea să fie

Harta II. Procentul populației răzășești pe județe, în 1852
(După Nicolae Șufu: Notii statistice asupra Moldaviei)

altul decât boierul, deoarece el este într'adevăr un «indiviz». Nu poate fi obștia sătenilor, devălmașe prin esența ei. Dacă totuși, nu pe pură logică, ci pe necesități

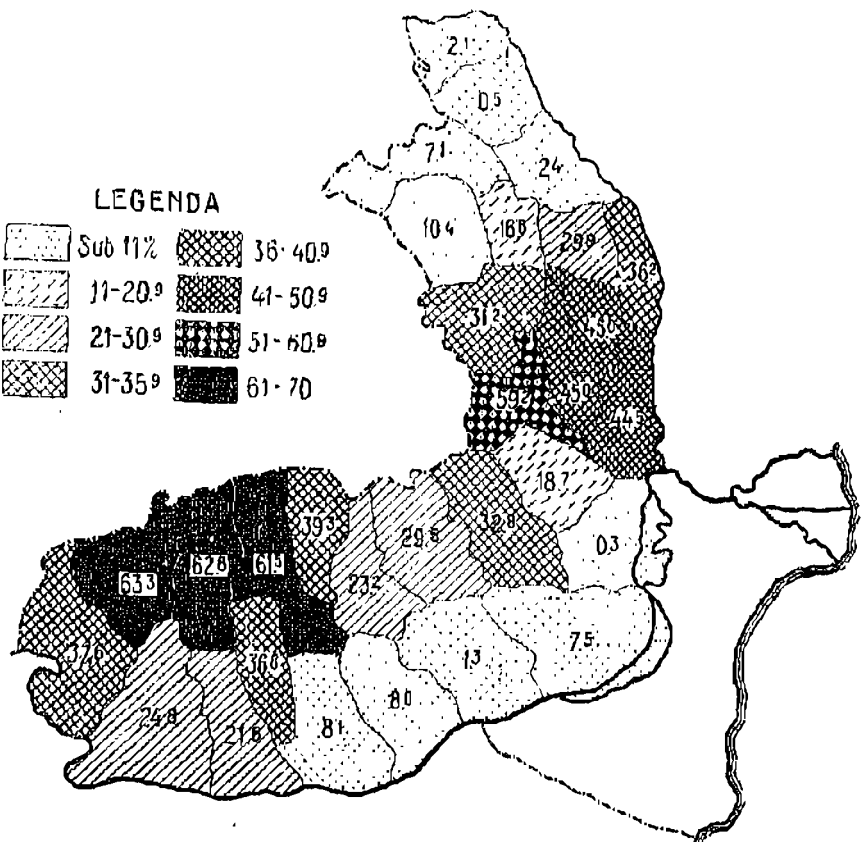
de fapt, acestor țărani va trebui să li se respecte dreptul de folos la moșie, ei vor trebui să fie «împroprietăriți», adică să li se constituie abea un drept de proprietate individuală, prin exproprierea unei părți a proprietății boierului. Bonjuriștii sunt deci deosebiți de boierii cei mari reacționari, nu din punctul de vedere al atitudinii juridice, ci numai în planul reformei politice. Și unii și alții se pretind «proprietari», drepturile țăranilor grevând numai, în formă de servituți, de embatic, etc. nuda lor proprietate. Unii admit însă împroprietărirea subsecventă, alții nu.

Dacă în focul luptei, bonjuriștii au scos la iveală toată seria de vexațiuni și de aspră iobăgie a satelor, au făcut-o numai pentru a-și sili rivalii politici de clasă, să înțeleagă utilitatea practică a unei reforme, nicidecum pentru a evidenția natura devălmășiei sătești, care implica negarea însăși a dreptului lor de viitori proprietari deplin. Lucrul se vede cât se poate de clar, atunci când roșii nu mai stau de vorbă cu albi, ci cu țăranii. Comisia proprietății alcătuită în timpul revoluției dela 1848 este dovada absolută a acestei stări de lucruri. Este aci o pagină curioasă a istoriei noastre sociale, care începe cu convocarea acestei comisii pe ziua de 9 Iunie 1848 și sfârșește cu urgența ei trimitere acasă, de îndată ce se vede că sătenii și bonjuriștii vorbesc două limbi deosebite: boierii cerând întâi și întâi să se «înțelească proprietatea» abstractă și ca principiu (cu veșnica presupunere că aceasta înseamnă proprietatea lor) și țăranii repetând într-una că «sfântă să fie, după ce ni s'o da și nouă» și cerând mereu «să ne vorbească românește să înțelegem și noi». Eșecul acestei încercări de discuție, între două tabere cari nu se puteau înțelege, a durat mult pe conducătorii de atunci. Ani după aceea, un Heliade Rădulescu nu se putea opri de a nu ocări, în paginile amare ale jurnalului său de emigrant, pe ciudatul și singuratecul Ion Ionescu dela Brad, prezidentul acelei Comisii, tehnician rătăcit între politicieni.

Aci trebuie căutat începutul unei serii de neînțelegeri între voința politică a boierilor reprezentând statul — stat el însuși mare latifundiar — și voința nemămurită, de cu totul altă natură, a satului. Dorința bonjuriștilor era de a scăpa cât mai repede de povara acestei probleme agrare, făcând «partea focului», cedând ce era de cedat, țăranilor, ca să poată ajunge la constituirea deplinei lor proprietăți.

Că satul a rămas, până în zilele noastre, la credința că nu există un drept de proprietate individuală, care i s'ar putea opune pe dreptate, că el nu a în-

Harta III. Populația răzășească în 1912
(După P. Poni)

teles, din seria de vaste reforme ale statului, decât folosul momentan pe care îl putea avea, iată un lucru pe care nu îl puteau bănuși bonjuriștii. Un veac întreg, sătenii n'au făcut altceva decât să răstălmăcească în doli devălmăș, toate reformele statului și, paradoxal, seria de împroprietăriți cari au urmat nu au dus la o întărire a spiritului de proprietate individuală ci dimpotrivă la întărirea credinței într-o devălmășie a tuturor pământurilor țării, din care ei, sătenii, aveau dreptul să se folosească după nevoie, evident plătind impozite și dijmă.

CONCLUȘIUNI

Din cele până acum arătate s'a putut vedea că istoria socială a țărilor românești trebuie să înceapă dintr-o vreme cu mult mai îndepărtată decât cea cu care eram până acum obișnuși. Actele istorice apar târziu, și ele nu fac decât să constate existența unor forme de viață socială cari, ca atare, trebuiesc socotite cu mult anterioare. Aceste forme de viață, cari sunt cele ale satului, răzășesc și clăcășesc, cuprinse într'un același sistem teritorial, presupun existența unor organizări deasupra satului ca atare, dar neavând încă un caracter de stat. Apariția statului și puțină lumină fragmentară pe care o aduc cu sine

actele, ne arată că evoluția socială a țării era, la descălecare, destul de înaintată: și răzășia și clăcășia erau supuse unei disoluții, al cărei mecanism ne-am încercat a-l arăta, printr-o analiză sociologică întemeiată pe cunoașterea stărilor sociale de azi.

Pe măsură ce ne apropiem de vremile noi, această disoluție a vechilor forme de organizare ale vieții sociale la noi se pronunță. Dispar desigur, întâi, organizațiile interesatești, apoi cele interne sătești.

O părere comună multor cercetători este aceea că tratatul dela Adrianopol ar fi ca o piatră de hotar, un început al epocii moderne românești și al disoluției vechii României. Credem a fi arătat că procesul disoluției era mai vechi, și că el ar fi urmat aproape aceleași cale și fără de influența puternică a Occidentului, ivită în urma celui tratat. Nu e mai puțin adevărat, însă, că această influență capitalistă dă un alt ritm și pune alte accente procesului de disoluție a vechii României.

După cum o arată foarte bine sociologul Dobrogeanu-Gherea, Adrianopolul pune în legătură țările românești cu un fenomen social inedit: capitalismul (mai ales englez, adaugă Zeletin). Acest capitalism, a cărui istorie mondială este îndeobște studiată, nu pătrunde însă în cuceririle sale de regiuni noi ca un *tăvălug* distrugător al tuturor formelor autohtone, pentru că în urma lui să răsară forme de viață socială pur capitaliste. Ci capitalismul pătrunde cu o metodă mult mai insidioasă, urmărind anume scopuri, distrugând tot ce se opune acelor scopuri, dar lăsând să dăinuiește tot ceea ce pentru el nu ar fi putut să însemne o primejdie. De aceea analiza pe care o face Dobrogeanu-Gherea, atât de magistrală în ceea ce privește aspectele capitaliste propriu zise ale problemei, trebuiesc întregite. Teza lui, conform căreia formele de viață ulterioare ale României aveau să depindă de influența uniformizantă a capitalismului mondial, asupra condițiilor speciale de viață dela noi, este fără îndoială plină de adevăr; însă pe vremea când această teorie apărea, Dobrogeanu-Gherea știa precis ce anume este influența capitalistă, dar nu avea de unde să știe care era viața socială românească influențată, căci satul românesc era pe vremea aceea o enigmă științifică, în ciuda studiilor lui Radu Rosetti.

BIBLIOGRAFIE :

- H. H. Stahl : Contribuții la problema răzășiei satului Nerej (Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul VIII No. 4 și Anul IX No. 1-3).
H. H. Stahl : Vatra satului Cornova (Arhiva, Anul X No. 1-4).

Aci credem a vedea puțința unor noi adânciri a problemei. Capitalismul occidental pătrunzând în țările românești a transformat ceea ce se putea transforma — în primul rând, statul. A accelerat și a schimbat direcția disoluției satului clăcășesc, dând naștere formelor « neo-iobage ». A creat zone întregi de viață complet capitalizate: industria și comerțul capitalist, născut prin uciderea vechii forme de viață economică și socială a meseriașilor și neguțătorilor, organizați în breslele lor, prin distrugerea unei întregi « clase de mijloc » și înlocuirea ei printr-o alta, deseori de origină neromânească.

Dar au scăpat influenței capitaliste o sumă de alte forme de viață, în primul rând cele răzășești cari abia mai târziu au fost izbite de transformarea pădurilor în marfă de export. Au scăpat formele interne de viață ale satelor, de orice fel, în măsura în care nu stânjeneau procesul dublu de vânzare a produselor interne în schimbul cumpărării de mărfuri occidentale.

Și mai ales au scăpat în anume regiuni, căci pătrunderea capitalismului s'a făcut neuniform, lăsând insule mari din țara cea veche aproape neatinsă.

Dacă lucrurile s'ar fi întâmplat altfel, dacă pătrunderea capitalismului ar fi fost omogenă și distrugătoare până în rădăcini, ar fi pierit odată cu România cea veche și puțința unei istorii sociale a acestei României. Din fericire — cel puțin pentru sociolog — astăzi încă, în plin veac al XX-lea, lășii întregi și petece răzlețe au rămas aproape neatinsă. Fiecare parte din țară, reprezintă o experiență socială, capătul dezvoltării unui fragment din istoria socială a țării, de o nesfârșită varietate. România de astăzi păstrează încă în ea mărturiile nenumăratelor sale întâmplări. Pe trupul ei material, stau ca pe un răboj, semnele vechilor socoteli. În amintirea și deprinderile ei, mocnesc încă tradițiile de veacuri și obiceiul pământului. Și legând laolaltă toată învățătura pe care, bucată cu bucată, ne-ar putea-o da România despre ea însăși, ar fi cu puțință să înviem chipul întreg al României, din veacuri bătrâne și până azi. Istoria ei socială ar putea fi atunci scrisă.

h. h. s.

- H. H. Stahl : L'organisation collective du village roumain. (Arhiva pentru Știința și Reforma Socială Anul XIII).
Georges Folino : Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Paris, 1926.
Marcel Emarié : Les pays sans roumains depuis le traité d'Andrinople jusqu'à la libération des terres. Paris, 1937.

REGIMUL AGRAR ÎN ROMÂNIA

Cât timp producția agricolă era cerută numai pentru trebuințele interioare, raporturile dintre boieri și clăcași nu dădeau naștere la nemulțumiri. Pământul fiind larg, condițiile de muncă erau ușoare¹⁾.

Mai târziu însă, începând cu sfârșitul secolului XVII, atunci când produsele agricole ale țării și cu deosebire vitele capătă preț, stăpânii de moșii doresc să-și mărească producția. Pentru aceasta zilele de clacă au fost înmulțite. De la 6 zile pe an, la începutul secolului XVIII, ele au fost ridicate la 18 și pe urmă la 24 zile, iar locurile de pășune cari înainte nu aveau nici o limită, au fost fărâmurite. Mai ales după pacea de la Adrianopol, care dădea libertate exportului de cereale al țării, tendința înmulțirii zilelor de clacă și a îngreunării învoielilor pentru prisoase, adică a pământului închiriat de clăcași peste pământul leguit, este din ce în ce mai pronunțată. Statul însuși, pentru economia generală a țării, avea interes ca cultura să se întindă. Regulamentul Organic legalizează această ridicare a zilelor de muncă și chiar o ridică puțin în județele cu populație rară. El fărâmurește, pentru întâia dată, după numărul vitelor de muncă, întinderea de arătură pe care o puteau munci clăcașii. Un început de agitație chiar s'a manifestat în județele Ialomița, Buzău și Brăila după decretarea regulamentului, și ministrul de interne de atunci, Villara, a fost nevoit să meargă în toate aceste părți pentru a potoli spiritele.

Încercările lui Vodă Știrbei în Muntenia și cu deosebire ale lui Grigore Ghica în Moldova, de a ușura povara muncii pentru țărani, nu aduseră un rezultat practic. Nemulțumirile țăranilor creșteau, ei cereau meren reducerea zilelor de lucru și ieftinirea învoielii. În acest timp chestiunea capitală care îi agita nu era pământul, căci pământ se găsea din belșug, și ei aveau dreptul să-l ceară, iar boierii erau datori să-l dea; ceea ce îi nemulțumea era munca pe care trebuiau să o presteze pentru plata pământului. «Țăranii pe atunci nu cereau pământ, ei cereau ceva mai mult: libertatea muncii, desființarea clăcii», spune Kogălniceanu, în discursul său de la legea din 1889. Această ridicare a numărului zilelor de clacă sau a învoielii pentru prisoase este relativă. Ea părea

mare atunci țăranilor nedepriși cu munca, lor cari abia ieșiseră din regimul pastoral.

În toată această lungă perioadă, până la reforma din 1864, raporturile dintre boieri și sătenii de pe moșiile lor erau hotărâte de puterea administrativă. Toate nemulțumirile izvorite dintr-o parte sau alta, se reglau pe această cale. Cu fiecare domnie nouă se revizuiu și se decretau raporturi noi de muncă.

Plângerile țăranilor pentru împovărarea muncii erau nenumărate, și ecoul lor în lumea orășenească, care începea atunci să se infiripeze, era mare. Pentru ușurarea acestor nemulțumiri, împroprietărirea clăcașilor apărea ca singura soluție. Ideile oamenilor de la 1848, reformele agrare îndeplinite în Prusia și cele apropiate în Rusia, întăriră și mai mult curentul pentru desființarea clăcii și împroprietărirea sătenilor.

Ele au fost realizate prin legea din 1864 a lui Vodă Cuza și Kogălniceanu.

DE LA LEGEA DIN 1864 PÂNĂ LA RĂSCOALA DIN 1907

Legea aceasta nu a putut fi îndeplinită însă pe calea înțelegerii politice. Ea continua tradiția, fiind și ea o măsură a puterii administrative.

Ce a voit legea rurală și ce a realizat? Legea a voit desființarea muncii silite. La acea vreme populația fiind rară, brațe libere de muncă nu se găseau. Claca era singurul mijloc de a cultiva moșiile. Chestia pământului nu era dar răscolită decât accesoriu. Litigiul principal care se desbătea era desființarea sau menținerea muncii silite. Aceasta explică de ce legea rurală, care desrobea moșiile particulare de servitutea de pământ pentru însurăței, a avut toată aprobarea prietenilor țăranilor și de ce boierii primară cu răceală acest mare dar pe care legea li-l făcea. Cei dintâi credeau că liberarea muncii hotărâtă prin lege era să devină o realitate, iar ceilalți nu aveau ce face cu o avere moartă. Lor le trebuia venit, adică producție și producția agricolă nu se obținea atunci decât prin clacă.

Aceasta este pricina adevărată a împotrivirii fățișe sau ascunse a tuturor partidelor politice la îndeplinirea legii rurale și, odată îndeplinită, aceasta a fost unul din motivele principale ale detronării lui Vodă Cuza. «Căci legea din 1864 este cauza adevărată a căderii lui» spune Kogălniceanu, în discursul său de la legea din 1889. Și într'adevăr «primul lucru de care se ocupă regimul ce urmă revoluției din 11 Februarie 1866 fu de a decreta legea pentru tocmești

¹⁾ Vezi *Enc. Rom. I* «Organizarea socială a țăranimii» pag. 359.

agricole, promulgată la 18 Martie acel an ¹⁾ ».

Țăranii crezuseră, că libertatea muncii înseamnă libertatea de a nu munci, și se mărginiră să increze numai pământul pe care deveniseră proprietari. În multe părți ale țării ei refuzau să se învoiască la lucru pe moșiile boierești. Ingrijorarea din această privință era generală. Consiliile județene consultate de Guvern încă din Ianuarie 1865, ceruseră unanim o lege, prin care învoielile agricole să se execute pe cale administrativă. Consiliul de Stat opiniază și el « că ar fi o calamitate publică să se lase în judecata justiției comune tocmelele agricole și executarea lor ».

Legea tocmelelor agricole din 1866, opera Locotenentului domnului, institue executarea administrativă a muncii, doi ani numai dela proclamarea libertății ei. « Primarii au datoria, cu ajutorul consilierilor, vătășilor, dorobanților, secretarului, să îndemne pe muncitorii agricoli a-și îndeplini tocmelele și a-i executa ».

Primarii erau răspunzători de neexecutare.

Legea tocmelelor agricole din 1866 a fost înăspriță în 1872. Primarul putea cere la nevoie ajutor de dorobanți dela subprefectura pentru executarea muncilor agricole. Se institue dar o adevărată *muncă siliată*, mult mai împovărătoare decât claca, deoarece era izvorâtă în cea mai mare parte din datorii cămătărești. « Răfuiala învoielilor agricole se făcea după legea din 1872 prin administrație, și se zicea că rămășițele muncilor trec dintr'un au la altul. Această dispoziție a avut de rezultat că prin rămășițe ajungem la o clacă continuă, nemăsurată. Țăranul devine cu încetul un adevărat rob. Claca măsurată înainte prin lege s'a transformat într'o clacă nemăsurată. Legea din 1872 a apăsât foarte mult pe locuitori și a adus o sărăcie care nu exista nici chiar în timpul clăcii ²⁾ ».

În 1882 tocmelele agricole sunt din nou aduse înaintea Parlamentului. Și de astă dată, toate partidele politice socotesc că muncile agricole « nu pot fi lăsate la regula dreptului comun ». « Țara are încă trebuință de o lege specială pentru a-și desvolta forțele de producțiune », zice raportorul legii din 1882.

Legea din 1882 aduce o ușurare țăranilor. Clauzele penale și de solidaritate sunt desființate, termenul învoielii se fixează la doi ani în loc de cinci, se lasă țăranilor două zile libere pe săptămână pentru muncile lor, se introduce dreptul justiției de a cerceta plângerile izvorite din aplicarea contractelor, iar ajutorul de dorobanți a fost suprimat. Executarea era lăsată însă tot în seama administrației.

La 1893 Parlamentul ia din nou în cercetare arzătoarea chestie a învoielilor agricole. Legea din 1882 este îmbunătățită, în special în ceea ce privește reglementarea dijmuitului. Execuția muncilor se face însă tot pe calea administrativă, dar pentru prima oară în legislația agrară la noi apare dreptul părților de a contracta învoielii agricole sub imperiul dreptului comun (art. 45 al legii).

Legile de tocmele agricole sunt oglinda fidelă a necesității de Stat ca producția agricolă să nu fie

periclitată. Ele însă fac dovada că promisiunea legii din 1864, liberarea muncii, nu a putut fi îndeplinită. Iluziile pe care și le făceau prietenii țăranilor despre legea rurală, au fost repede spulberate. Realitatea se însărcinase să le anunțe că nu sosise încă vremea desrobirii muncii. Abia la 1893, după trecere de 30 ani, se vorbește pentru prima oară de puțința încheierii de învoielii agricole după dreptul comun și, ceea ce e mai izbitor, e că această liberare a muncii e propusă de un guvern conservator. Explicația e simplă: populația înmulțindu-se, oferta muncii era numeroasă. Se puteau găsi pentru cultura moșiilor muncitori ademeniți numai de câștigul bănesc. Timpul sosise ca munca să fie declarată liberă.

Dar tocmai această creștere a populației pune de astă dată problema pământului cu toată țaria. La 1864 preocuparea principală a țăranilor era desființarea clăcii; pământul îl aveau. După trecere de 30 ani însă, numărul celor fără de pământ crescuse considerabil. Pe lângă cei pe cari legea rurală nu-i putuse satisface — clăcașii de pe moși înguste — se adăugă numărul mare al însurățeilor. Ei nu puteau cere acum pământ de hrană în moșia boierului, căci legea rurală ștersese dreptul de servitute pe care sătenii îl aveau asupra moșii lor, iar împroprietărirea pe moșiile Statului, astfel cum prevedea art. 6 al legii rurale, nu fusese împlinită. « Dispozițiile articolelor 5, 6 și 54 din legea rurală relative la însurăței și clăcași au rămas literă moartă și nu au avut nici o aplicare. Legile asupra vânzării bunurilor Statului au pornit dela un punct de vedere fiscal, moșiile se vindeau în corpuri întregi pentru trebuințele bugetului » spune raportorul legii de tocmele agricole dela 1889. « Toate aceste legi prevedeau și vânzare de loturi mici, însă vânzarea lor era înconjurată cu atâtea dificultăți încât se pare că legiuitorul dorea să o facă imposibilă ¹⁾ ».

În 1876 s'a încercat aplicarea pe cale administrativă a cuprinsului art. 5 din legea rurală. Această încercare a dat naștere la atâtea nereguli și abuzuri, încât a fost nevoie de o lege specială pentru revizuirea acestei împroprietări.

Oferta de muncă era mărită și prin lipsa de pământ a însurățeilor.

Din această pricină condițiile învoielilor pentru obținerea pământului deveniseră de astă dată cu adevărat împovărătoare pentru țăranii. A contribuit la această îngreunare în tot acest timp neamsele proprietar și țăran. Se decretase doar la 1864 munca și proprietatea liberă. Am arătat cum, în ceea ce privește munca, dispoziția liberală a legii rurale fusese ocolită. Ea rămăsese însă întreagă pentru moșii.

Învoielile agricole și lipsa de pământ determinară o stare de neliniște și agitație care culmină prin răscoala dela 1889. Chestia agrară era din nou la ordinea zilei, și guvernul de atunci aducea în discuția Parlamentului legea pentru vânzarea în loturi a moșiilor Statului. Prin această lege se urmărea satis-

¹⁾ Raportul legii pentru tocmele agricole din 1882.

²⁾ D. A. Sturza. Discurs la legea din 1893.

¹⁾ Desbateri parlamentare la legea din 1889.

facerea nevoii de pământ a sătenilor lipsiți. S'a distribuit prin această lege și cele următoare peste 500.000 hectare din moșiile Statului țărănilor cari nu aveau pământ. Neliniștea agrară nu a fost însă potolită prin această împroprietărire, căci în anul 1907 se produce răscoala sângeroasă care se întinde dela un capăt la celălalt al țării.

Cum se explică această revoltă masivă a țăranilor după ce prin legea rurală și legile de vânzare a moșiilor Statului, aproape jumătate din suprafața agricolă a țării le aparținea? Și în deosebi cum s'a putut ca în toată țara, întreg satul să fie solidar?

După părerea pe care am arătat-o pe larg în scrierile noastre, pricina trebuie căutată în felul în care legile agrare au organizat mica proprietate și în piedecile pe care tot acestea le-au ridicat împotriva selecției naturale.

Dela început loturile de împroprietărire au fost neîndestulătoare ca suprafață, chiar cele ale legii rurale. În condițiile noastre de climă și debușeu, de agricultură rudimentară, producția lotului tip de 5 hectare nu putea asigura existența țărăniului. El era nevoit, pentru a-și completa întreținerea, să se învoiască la marele proprietar. Legile agrare nu au creat țăranii liberi. Această situație, dela început rea, a fost înrăutățită încă prin dispozițiile legii. Loturile de împroprietărire erau inalienabile, dar divizibile. Rezultatul a fost că proprietatea țărănească care avea la înființarea ei o mijlocie de 4,6 hectare, avea la recensământul din 1896 o mijlocie de 3,4 hectare, iar la 1905 numai de 3,2 hectare. De fapt această mijlocie era și mai redusă, căci statistica a fost întocmită după rolurile fiscale, care în cele mai multe cazuri înscrău proprietăți familiare nedivizate în drept, dar împărțite în fapt.

Ce agricultură se putea face pe asemenea parcele care mai aveau și neajunsul de a fi împărțiate? Această proprietate parcelară, inalienabilă, a legat țăranul de pământ ca și vechile legiuri. L-a silit să rămână agricultor și să posedă inventar. Pentru întreținerea lui și a vitelor era nevoit să caute pământ. Împroprietăritul pe loturi neîndestulătoare, și mai târziu pulverizate, deveni dar un învoitor obligat al marelui proprietar. Cu ajutorul acestui «instrument tehnic de producție» s'a putut înfăptui la noi cultura latifundiară pe mii și zeci de mii de hectare într-o singură exploatare, cultură care nu avea seamă nicăieri, nici în țara mașinilor, în America.

Legile agrare nu au făcut nici o selecție. Loturile erau aproape uniforme; legea rurală stabilise oarecare deosebiri între fruntași, mijlocași și codași; legile ulterioare au fixat un singur tip de împroprietărire, lotul de 5 hectare, căci loturile mari pe care legea din 1889 le înființase au fost foarte puține, abia 20.000 hectare. De altminteri această dispoziție excepțională a fost desființată prin legea din 1892.

Ordinea de preferință la împroprietărire este iarăși caracteristică: țăranii cari posedau chiar o jumătate de hectar erau excluși dela împroprietărire. «În imensa majoritate a cazurilor, spune secretarul general al Ministerului de Agricultură din acea vreme, împroprietărirea după legea din 1889 și următoarele

s'a făcut numai pentru cei ce nu aveau de loc pământ».

Mai mult încă, regimul juridic al proprietății mici, înființate prin diferitele legi agrare, oprea și selecția în viitor. Pământul țărănesc era inalienabil. Pentru mai multă tărie dispoziția aceasta fusese înscrisă în Constituție. Pământul «rural» nu putea fi cumpărat decât de țăranii cari nu aveau pământ sau aveau mai puțin de 5 hectare.

Împiedecările, pe care legea le-a impus circulației pământului țărănesc, au oprit diferențierea țărăniului. Aceasta este pricina pentru care nu se găseau la țară proprietari mijlocii, țărani înstăriți.

Nu numai că legile agrare nu au ajutat formarea unei burghezii rurale, dar au desființat și pe aceea pe care împrejurările firești o creaseră. Toți țăranii, cari, prin muncă și economie, deveniseră arendași mijlocii, cultivând în dijmă 20-50 hectare — și erau mulți de aceștia în regiunile de câmpie ale țării — au văzut situația lor micșorată prin aplicarea legilor rurale. Cel mult la împroprietărire au putut obține un lot de 5 hectare. Acestea explică de ce la 1907 în fruntea răscoalei se găseau fruntașii satelor.

DELA LEGISLAȚIA DIN 1908 LA REFORMA DIN 1918

După potolirea răscoalei, la 1908, Guvernul aduce un întreg program pentru ușurarea situației muncitorilor de pământ. Se întocmește o nouă lege de învoieli agricole, care inaugurează sau, mai bine zis, reia firul intervenționismului de Stat dinaintea legii rurale. Prețul de arendare al pământului, cota de dijmă, prețul muncii sunt controlate. În deosebi legea urmărește ca prețul muncii învoite să nu fie mai mic decât acel din timpul muncii, aceasta pentru a curma exploatarea nevoii și de multe ori neprevăderii țăranilor, cari își legau iarna munca de peste vară cu prețuri de nimic.

Darurile în natură care nu sunt direct produsul pământului sunt interzise. Învoeliile pentru erbărit trebuiau făcute pe suprafață cu arătarea cât revine de cap de vită. Contractele erau publice. Administrația comunală trebuia să țină registre pentru învoitori.

Pentru aplicarea legii se înființează un aparat de Stat: consiliul superior al agriculturii, inspectori agricoli, unul pe județ, și comisii regionale județene, compuse din reprezentanții proprietarilor și sătenilor. Aceste comisii, împreună cu inspectorul agricol, aveau să stabilească pe comune maximum de arendă pentru pământul de cultură sau de pășune, maximum de dijmă îngăduit și minimum de salariu.

Aceasta era cea mai de seamă inovație a legii. «Singurul merit al legii, a declarat în Senat Teodor Rosetti, președintele consiliului superior al agriculturii, este de a fi creiat un organ care să se ocupe permanent de raporturile agrare».

În general legea are dispozițiuni ușurătoare pentru săteni. Dijmuțul și socotelile bănești, care dăduseră totdeauna loc la abuzuri în trecut, sunt riguros precizate. Procedura executării muncii agricole rămâne însă tot aceea din legea dela 1893.

Pentru a libera cât mai mult sătenii de apăsarea proprietății mari, care în trecut abuzase de nevoia de pășune pentru a le impune prețuri de muncă mici,

legea înființează izlazuri comunale. Proprietarii erau obligați să vândă, cu prețuri stabilite de consiliul superior, până la o optime din moșile de peste 300 hectare și în cazuri speciale chiar din acelea de peste 100 hectare. Cumpărarea era *benevolă*. Din această cauză înființarea izlazurilor comunale a mers foarte încet.

Pentru a curma întinderea exploatării arendășești, care luase proporții gigantice și amenința să pună finituri întregi sub puterea economică a unei singure persoane, Guvernul întocmește legea împotriva trusturilor arendășești, care limitează la 4.000 hectare, întinderea pe care o poate arenda o persoană și, în fine, pentru a satisface cererea de pământ a țăranilor, înființează Casa Rurală. Această instituție financiară cu capital mixt, de Stat și particular, avea însărcinarea să cumpere prin bună învoială moșile de vânzare și să le distribuie în loturi la țăranii. Întinderea lotului era tot de 5 hectare, și obligațiile împroprietărilor aceleași ca și după vechile legi agrare. Lotul însă era indivizibil.

Această legiferare, care a produs multă valvă atunci, a avut un rezultat îmbucurător, însă vremelnic. Cererea de pământ era așa de mare, încât, puțin timp după aplicarea reformei, dispozițiile legii erau eludate de proprietari și arendași, de cele mai multe ori cu aprobarea tacită a țăranilor.

Am publicat atunci o serie de cercetări asupra problemei agrare, și examinând proiectele guvernului, am ajuns la concluzia că singura soluție este înființarea unei proprietăți mici de sine stătătoare, prin cumpărarea de bună voie a proprietății parcelare, și exproprierea unui milion de hectare din marea proprietate.

Legislația dela 1908 nu schimbaseră prea mult situația agrară. Neînmulțimirea țăranilor erau aceleași și ecoul lor, adeseori mărit, agita lumea orășenească. Sguduirea dela 1907 fusese prea mare pentru a fi uitată. Chestia țărănească era acum preocuparea tuturor.

În anul 1912 se votează legea care trecea în proprietatea statului moșile de mână moartă.

Aceste moșii urmau să fie împărțite la țăranii în loturi mici de 5 ha și loturi mari de 15—20 ha. Loturile mici erau indivizibile, iar cele mari se puteau divide în părți de 5 ha. Cumpărătorii trebuiau să plătească înainte 15% din preț. Legiutorul a ținut dar socoteala de criticele care s'au adus legilor agrare anterioare.

În anul 1913, în timpul campaniei din Bulgaria, Ion I. C. Brătianu publică faimoasa scrisoare prin care cerea lărgirea dreptului de vot și exproprierea parțială a proprietății mari. Susținătorul cel mai de talent, dar și cel mai pasionat al programului liberal era C. Stere. Încă înainte de publicarea manifestului liberal el susținuse în revista «Viața Românească», pe care o conducea, necesitatea votului obștesc și exproprierea unui milion de hectare din marea proprietate.

Războiul mondial a amânat hotărârile adunării constituyente, și abia la 1917, în pribegia dela Iași, Parlamentul, în discuție proiectul Guvernului. Tragedia

războiului și influența revoluției rusești au grăbit o soluție radicală a problemei. Constituanta hotărăște exproprierea a două milioane de hectare teren cultivabil din proprietatea particulară care depășește 100 hectare, exproprierea în întregime a terenurilor cultivabile ale Domeniului Coroanei, Casei Rurale și a tuturor persoanelor morale, publice sau private, exproprierea totală a supușilor străini și absenteiștilor. Prețul urma să fie fixat în ultima instanță de Curțile de Apel, iar plata se făcea în scrisuri 5%, valoarea nominală drept valoare reală.

A lua 2.000.000 ha teren cultivabil din marea proprietate însemna a reduce considerabil, prea mult poate, această proprietate care avea încă un rol de îndeplinit. Am propus atunci ca cifra de 2.000.000 hectare să fie înlocuită cu fixarea unui minimum de expropriere pe regiuni. În lipsa unei statistici exacte era mai rațional de a stabili cât era îngăduit să rămâie din fiecare moșie în diferitele regiuni ale țării, după cum populația era deasă, mijlocie sau rară, decât a fixa o cifră globală de expropriat pe întreaga țară.

După modificarea art. 19 din Constituție, împrejurările externe silesc Guvernul liberal să plece. Problema agrară rămase însă întreagă. Țăranii pe front auziseră cuvântul Maiestății Sale Regelui Ferdinand care le promitea împroprietărea. Cu toate grijile și greutatea războiului, Guvernul Marghiloman, care a urmat, a dat soluția sa în această mult discutată problemă.

Trebuia o reformă grabnică. Nu era timp nici pentru expropriere, nici pentru împroprietărea. Țara era în războiu, situația ei financiară era gravă. Pentru aceste motive și pentru a da răgaz cercetării amânate a problemei agrare, Guvernul vine cu *legea arendării obligatorii și vânzării voluntare a unei părți din pământul marelui proprietăți*. «Este neapărat nevoie de o refocină trecătoare care, punând imediat la dispoziția sătenilor plugari pământul de cultură necesar, să ne dea timp pentru a putea studia și cunoaște în întregime toate elementele problemei agrare. Arendarea obligatorie este de fapt *repetiția generală a împroprietăririi*, căci indicațiile, pe care aplicarea ei ne va da, vor permite atât alegerea viitorilor proprietari, cât și cunoașterea amănunțită a regiunilor »¹⁾.

Prin această lege se impunea arendarea moșiilor dela 100 hectare în sus după o scară progresivă pe regiuni, care ținea socotă de menținerea unei proprietăți mari viabile și care era astfel calculată încât să supună arendării și mai târziu vânzării, numai 1.500.000 hectare din marea proprietate. Arendarea către țăranii se făcea în obște pe termen de 5 ani, termen care se putea prelungi automat pe o nouă perioadă de 5 ani. «Arendarea pământului este operația indispensabilă înaintea expropriării, căci este școala împroprietăririi. Atât de importantă socotesc eu această fază de tranziție, încât aș fi de părere ca termenul arendării să fie încă prelungit, acolo unde

¹⁾ C. Carafid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor. Expunerea de motive a legii.

va fi necesar, până când se va face alegerea, dar cu deosebire educația tehnică a viitorilor proprietari¹⁾.

Pământul arendat se împărțea în loturi mici, mijlocii și mari. Suprafața loturilor mici se calculează astfel încât produsul pământului să îndeplinească nevoia minimă de trai a sătenilor. Mărimea lor este cuprinsă între 3 și 10 hectare. La distribuția loturilor se preferă plugarii cari posedă inventar și brațe de muncă îndeustătoare. La condiții egale erau preferați mobilizații. Cultivarea loturilor era îndrumată și controlată de serviciul agricol județean. (Art. 43, 50, 57, 77). Arenda pământului se fixa de comisiile regionale, în care părțile erau reprezentate, și se aproba de consiliul superior al agriculturii. În tot timpul perioadei de arendare sătenii puteau cumpăra prin bună învoială pământul pe care-l dețineau ca arendași. Prețul trebuia aprobat de consiliul superior. Legea arendării obligatorii a fost aspru criticată de partidele politice pe motivul că arendarea la obște însemna eludarea împrumutării. Legea nu a fost aplicată.

Tot în acel timp guvernul legiferează munca obligatorie. Istoricul acestei legiuiri, care a stărnit multă valvă, e simplu. În 1916 Guvernul de atunci, având în vedere necesitățile lucrării pământului în timpul războiului, publică un decret prin care institue obligația muncii în anumite condiții pentru țărani. Mai târziu, în 1917, apar alte decrete în același sens, din care unul aducea, ca sancțiune pentru cei cari nu se supuneau, pedepsirea prin Curtea Marțială cu unu până la trei ani închisoare. Legea din 1918 înbunătățește aceste decrete, obligând la ajutor reciproc și mijloacele marelui cultivator: unelte și mașini. Curtea Marțială nu mai judecă, sancțiunea legii este amenda. Legea organizează, asociindu-le, puterile de muncă rărite din cauza războiului (brațe de muncă, vite, unelte, mașini) și le obligă să lucreze în ordine firească, adică întâi la cei cărora aparțin. Pentru prima oară se vorbește într-o lege de tocmele agricole de dreptul țăranilor de a munci întâi la ei. Cu ajutorul acestei asocieri obligatorii a muncii s'a putut face în Moldova, în timpul războiului, toată munca câmpului și, în același timp, corvezile necesare armatelor și aprovizionarea orașelor, în special cu lemne de foc. Munca obligatorie a scăpat atunci de foamete armata și populația Moldovei.

DELA REFORMA DIN 1918 PÂNĂ LA CONVERSIUNEA DATORIILOR AGRICOLE

În toamna anului 1918, Guvernul care urmează, reia firul constituțional. El publică la 15 Decembrie 1918 decretul pentru exproprierea marelui proprietăți conform prevederilor art. 19 din Constituție modificat. Această expropriere se face după o scară matematică care se aplică uniform tuturor moșilor, fără a ține socoteală dacă în localitate erau cereri de pământ care să acopere suprafața expropriată, sau dacă moșile care se expropriau erau cultivate de proprietari sau erau arendate, aveau sau nu inventar agricol,

investiri, crescătorii de vite. Rezultatul aplicării decretului a fost că, în regiunile cu populație rară, pământul expropriat și neîmpărțit, deci necultivat, era de aproape 600.000 hectare, pământ care numai prin colonizare, după trecere de câțiva ani, a putut fi distribuit sătenilor.

Aplicarea decretului nu a împlinit prevederile constituționale. Nu se putuse expropria, prin aplicarea scării progresive care însoțea decretul, decât 1.500.000 hectare din marea proprietate particulară.

Decretul din Decembrie 1918 nu prevedea nici o dispoziție pentru împrumutarea, care urma să fie făcută după o lege specială mai târziu. Pământul expropriat trebuia cultivat în obște. Țăranii erau foarte nemulțumiți de această dispoziție a decretului. Ei cari fuseseră alarmați de partidele politice cu prilejul legii arendării obligatorii, că arendare în obște înseamnă eludarea împrumutării, cereau acum împrumutarea împrumutării individuale și imediată.

În această așteptare s'au făcut alegerile care au adus la 1920 guvernul generalului Averescu. Cea dintâi manifestare a lui a fost publicarea la 2 Aprilie 1920 a decretului de împrumutarea și organizarea comisiilor pentru trecerea imediată la împărțirea pământului expropriat. În toamna aceluia an se inaugurează prima aplicare a reformei agrare prin împrumutarea țăranilor din comuna Gurbănești, jud. Ilfov.

Pentru împlinirea restului de 450.000 hectare care trebuia expropriat conform prevederilor constituționale erau două căi: sau se continua cu sistemul scării progresive de reducere aplicată acum asupra tuturor proprietăților rămase, astfel cum s'a procedat la prima expropriere, sau se încerca un criteriu economic și social, care, sacrificând anume categorii de proprietăți, rezolva chestiunea socială, fără a desorganiza complet agricultura proprietății mari destinată a rămâne.

«Scara progresivă de expropriere pe care a aplicat-o decretul din 15 Decembrie 1919 fiind un mijloc mecanic, care nu ținea seama nici de organizațiile economice ale moșilor pe care le reducea, nici de nevoia socială care trebuia să o îndeplinească, a avut de efect, de o parte, că a desorganizat și puțințele întreprinderi de agricultură intensivă pe care le avem, reducând fără alegere toate moșile cu aceeași măsură; iar, pe de altă, că a expropriat neîndeustător în acele regiuni unde cererea de pământ era mare, pe când în alte părți suprafețe întinse din pământul expropriat au rămas neîmpărțite de săteni.

«În urma primei exproprieri, prin aplicarea decretului Nr. 3.697 au rămas proprietăți mari, dela 100 de ha în sus, 940.640 ha pământ cultivabil. Cum din acest total trebuie să mai expropriem încă 450.000 ha pentru a împlini obligațiile constituționale, ar urma ca, aplicând o scară uniformă de expropriere, să reducem toate moșile la munte, deal, câmp și bărgan la o suprafață mijlocie de aproximativ 120 ha.

«Acest rezultat ar fi un dezastru economic, căci cu asemenea întinderi reduse moșile nu pot fi folosite decât prin agricultura intensivă. Or, în condițiile noastre sociale și economice, regiunile de agricultură intensivă (cu populație deasă, căi de comunicație,

¹⁾ C. Garofid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor. Dezbateri parlamentare 1918.

debușeu apropiat) sunt foarte restrânse. Toate aceste moșii ar fi gravitate către mica proprietate și în mai puțin de o generație ar fi dispărut orice urmă de mare proprietate.

«Aceasta ar fi fost o pagubă imensă pentru economia națională, căci marea proprietate în limitele reduse de azi este o necesitate pentru buna dezvoltare agricolă a țării în viitor.

«În loc de a întrebuița o reducere matematică pentru obținerea suprafeței care să completeze exproprierea, am ales în proiectul de lege pe care îl supun D-voastre un criteriu economic, stabilind pentru toate moșii o limită maximă pe regiuni, și anume: «200 de ha în regiune cu populație densă, 300 ha în cele cu populație mijlocie și 500 ha în regiunile de colonizare; iar la munte și deal, unde cultura pământului este accesorie, pe lângă vie, pometuri și păduri, am fixat această limită la 100 ha.

«Aceste tipuri de proprietate sunt necesități economice minime pentru fiecare regiune. Ele se pot cultiva cu folos pentru economia națională și pot, până la un punct, îndestula activitatea proprietarului.

«Totuși a trebuit să mă abat dela această regulă și să admit pentru moșii arendate un regim mai aspru.

«Necesitatea împlinirii celor 2.000.000 ha m'a obligat la acest sacrificiu.

«Pentru aceste moșii limita maximă regională este de 100 ha la munte, deal și șes cu populație deasă, 150 ha și 250 ha pentru celelalte regiuni¹⁾ ».

Pentru completarea cifrei de 2.000.000 ha legea prevedea exproprierea proprietarilor cu mai multe moșii, fixând un maximum de 500 ha neexpropriabil; iar pentru îndestularea locuitorilor din regiunile cu populație densă, legea admitea colonizarea proprietarilor, adică schimbul proprietăților mari rămase în aceste regiuni cu altele în regiunea de câmpie.

Legea izlazurilor comunale promulgată tot atunci, completa legea din 1907, care din lipsă de sancțiune nu se putuse aplica. Ea urmărea înființarea de izlazuri comunale proprietatea comunelor și pășunii de rezervă, izlazuri alpine și izlazuri de baltă, proprietatea Statului. Acestea două din urmă erau constituite în folosul tuturor comunelor situate într-o rază de 50 km. Pentru îndestularea cu izlaz a comunelor din regiunile de deal și munte legea prevedea «acolo unde schimbarea destinației nu vatămă un interes general după avizul consiliului tehnic al Casei Pădurilor, și exproprierea de păduri» (art. 12). Această dispoziție a legii a dat din nenorocire, ulterior, naștere la multe abuzuri. Prin presiunea electorală s'au defrișat suprafețe întinse de păduri în dauna interesului general cu toată îngrădirea pe care o punea legea.

Împroprietărea s'a făcut și de astă dată tot după normele egalitare ale vechilor legiuri. Loturile sunt de două feluri: loturi întregi de 5 ha și loturi de completare până la 5 ha în regiunile cu populație deasă ele se puteau reduce, cu consimțământul locuitorilor la 4 și 3 hectare. Numai în regiunile de colonizare s'au putut legifera norme mai raționale de împărțire a

pământului. În aceste regiuni loturile sunt de 7 ha iar în Dobrogea de 8, 10 și 25 hectare, acestea din urmă pentru coloniști. Pământul de fâneață în toate regiunile se împărțea în loturi de 3 hectare. Legea mai prevedea și loturi mari de 10 și 50 hectare pentru ofițerii invalizi și pentru agronomi.

«Felul cum s'a făcut împroprietărea, mai mult după criterii morale decât economice, a avut de efect că pământul, a trecut în multe părți în mâini slabe. Ceea ce nu a putut face legiuitorul trebuie ca selecțiunea naturală să o îndeplinească. Pentru aceasta libera circulație a pământului este necesară¹⁾ ».

Prin dispozițiunile art. 122 legea da drumul selecției naturale. «Cumpărarea loturilor vândute prin această lege și legile anterioare de împroprietărea este permisă până la 25 ha în regiunile de munte și deal și până la 100 ha în regiunile de șes».

Guvernele care au urmat au redus însă această întindere. Prin legile din 1925 și 1929 suprafața pe care o poate cumpăra un cultivator de pământ este de cel mult 25 ha în toate regiunile.

Legea agrară a urmărit și pe alte căi organizarea proprietății mici și în special ajutorarea formării proprietății mijlocii. Situația acestei proprietăți este la noi precară, abia 16% din suprafața pământului agricol, pe când în țările cu structură agricolă sănătoasă, proprietatea mijlocie ocupă o treime din suprafața totală.

Pentru reîntregirea proprietății mici, legea cuprindea un întreg capitol privitor la comasarea obligatorie a parcelelor. Din motive de tactică politică acest capitol, votat de Senat, a fost scos din lege la Cameră. Nu a rămas în lege decât art. 136 care păstrează principiul, comasarea urmând să fie reglementată printr-o lege specială.

Pentru a opri în viitor fărâmițarea proprietății mici, legea prevedea indivizibilitatea loturilor până la 2 ha la șes și 1 ha la deal și munte (Art. 126). Tot în acest scop, prin derogare dela dispozițiile codului civil, adică dela împărțirea în mod egal a bunurilor între toți moștenitorii, legea dădea dreptul oricărui proprietar de pământ să deseneze prin testament moștenitorul lotului, care urma să despăgubească în bani pe ceilalți moștenitori conform prevederilor speciale arătate în lege (Art. 127).

Legea merge și mai departe pe această cale. «Toți proprietarii de pământ pot declara indivizibilă și supusă ca atare transmisiunii cu suprafață până la 50 ha» (Art. 133). Iar prin derogare dela codul civil «sătenii proprietari de pământ au libertatea de a dona sau testa partea indivizibilă» (2 ha la șes, 1 ha la munte) «fără obligația pentru donator sau legatar de a raporta chiar în numerar excedentul peste cotitatea disponibilă». (Art. 134). În fine, pentru asigurarea stabilității familiei legea înființează bunul de familie. «Casa, grădina, și terenul alăturat până la cel mult un hectar, cari fac corp cu casa, sunt intangibile, ele nu se pot ipoteca și nici nu pot fi urmărite sau vândute silit sub nicio formă». (Art. 121).

¹⁾ C. Garoflid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor, Expunerea de motive a legii.

¹⁾ Expunerea de motive a legii agrare pentru Vechiul Regat.

Aceste dispoziții ale legii care trebuiau să oprească fărămișarea proprietății mici și să asigure dezvoltarea proprietății mijlocii în viitor, nu au fost aplicate. Ele au rămas literă moartă, de asemenea nu a fost legiferată nici comasarea astfel cum recomanda art. 136 al legii.

Legea mai prevedea măsuri pentru buna cultivare a loturilor. «Deși latura socială a preocupat, în primul rând, până acum lumea politică, nu trebuie să pierdem din vedere latura ei economică, cu deosebire acum când rolul agricol al marelui proprietăți este așa de redus prin exproprieri. Toată economia țării se rezimă pe unica cultură, ea trebuie îndrumată și povățuită, dar în același timp trebuie impus nouilor proprietari împlinirea datoriei de a cultiva loturile».¹⁾

Și în adevăr, prin art. 134 «Casa înproprietărilor are dreptul de a stabili și împune micilor proprietari obligațiuni privitoare la planul de cultură, la organizarea mijloacelor de cultură și tovărășii», și mai departe, prin art. 139 se arătau și sancțiunile: «Acei cari nu vor îndeplini obligațiunile prevăzute în articolele de mai sus vor fi deposezați fără somație, după cererea Casei Centrale, printr-o hotărâre pronunțată de Judecătorul de Ocol, cu drept de apel la Tribunal».

Dispozițiile acestor două articole au avut aceeași soartă ca și cele privitoare la transmiterea proprietății. Ele nu au fost invocate nici măcar pentru a stăvili plantațiile de viță sălbatecă, care s'au întins atât de mult încât primejduesc existența viilor de viță nobilă. La buna cultură a pământului nu s'a gândit nimeni cu toate că autorul legii agrare atrăsese încă de atunci atenția asupra acestei însemnate laturi a chestiei agrare: «Urmările economice ale reformei agrare, care a transformat așa de repede o țară de latifundii într-o țară de prea mică proprietate, nu sunt mulțumitoare. Cultura, în special a grâului a descrescut. Această situație este îngrijorătoare pentru viitor și toată atenția oamenilor de stat trebuie să se îndrepte de aci înainte către o nouă organizație agricolă, pentru a reda țării producția de care are atâtă nevoie azi. Politica agrară a partidelor politice trebuie să fie înlocuită printr-o politică agricolă» și mai departe: «Ar trebui creat un organ cu mijloacele necesare, care să asigure agriculturii țării o direcție competentă, continuă, constantă și la adăpostul schimbărilor politice. Numai astfel brusca transformare agrară pe care am făcut-o, nu va determina în viitor o criză agricolă cronică, cu repercusiuni sociale tot atât de rele ca și criza agrară din care am ieșit».

Organul pe care îl cerea autorul legii agrare a fost realizat la 1927. Legea consiliului superior al agriculturii care avea menirea și mijloacele pentru a ridica cultura țărănească a fost însă desființată de guvernul care a urmat.

Tot în anul 1921 au fost legiferate și legile pentru reforma agrară în celelalte provincii. Legea pentru Bucovina este făcută după aceleași principii ca și aceea din Vechinul Regat. În Ardeal se aplicase până atunci reforma agrară votată de adunarea națională

din Alba Iulia din Decembrie 1918, ale cărei principii au fost dezvoltate și precizate prin decretul din 1919.

«Lipsa unei măsuri precise pentru stabilirea exproprierii și facultatea, lăsată după acest decret, comisiilor de a aprecia nevoia, au dat naștere la multe ocoliri ale legii. Exproprierea astfel cum este legiferată prin decret nu este obligatorie. Se poate expropria sau se poate trece cu exproprierea și această puțință se apreciază de comisiile de exproprieri. Exemplul din Vechinul Regat, unde exproprierea s'a executat așa de repede și așa de precis, m'au făcut să aplic și exproprierii din Ardeal aceleași norme care au servit așa de bine aici».¹⁾

După legea agrară pentru Ardeal se expropriează moșiile până la 200—300 și 500 jugăre, după cum populația este deasă, mijlocie sau rară. În unele regiuni cu populație prea deasă se poate trece cu exproprierea, cu aprobarea comitetului agrar, până la 100 jugăre, iar pentru izlaz se poate merge până la 50 jugăre. La aplicarea acestor măsuri de exproprieri se fac oarecari excepțiuni. «Sunt în Ardeal — spune expunerea de motive a legii — organizații de agricultură intensivă, adevărate uzine agricole. Ar fi o mare pierdere pentru economia țării dacă le-am desființat. Pentru a le putea păstra am prevăzut puțință să las acestor proprietari până la 500 ha.»

Legea mai înființează pășuni comunale și păduri comunale, ambele aparținând comunei.

Împroprietărirea se făcea în loturi întregi de 7 jugăre și loturi de completare până la 7 jugăre, iar în regiunile de colonizare până la 16 jugăre. Fânețele se distribuie în loturi până la 3 jugăre. Legea mai prevede și înființarea de proprietăți mijlocii până la 50 jugăre. Dispozițiile privitoare la circulația pământului țărănesc erau aceleași pe care le stabilea legea agrară a Vechinului Regat.

Legea pentru reforma agrară din Basarabia fusese votată de adunarea și ratificată de Parlamentul României Mari în anul 1920. După această lege exproprierea se făcea pentru toate moșiile Statului, străinilor, comunelor și persoanelor juridice publice și private. Moșiile particulare se exproprieau până la 100 ha, iar cele ce au fost arendate până la 25 ha. Împroprietărirea se făcea în loturi întregi de 8 ha și loturi de completare până la 8 ha. În regiunile de colonizare loturile sunt de 10 ha. Vânzarea loturilor este liberă între muncitorii de pământ până la 25 ha.

Regulamentul acestei legi a fost modificat în 1924. Astfel cum fusese redactat el lăsa o prea mare autonomie comisiilor de exproprieri și împroprietărirea. Din această cauză se produsese nereguli. Nu se cunoștea exact suprafața expropriată a moșiilor, nici precis întinderea dată în arendă celor îndreptățiți. Rolurile erau ținute cu mare aproximație, iar datoritiile rămase din arenda loturilor erau mari. Modificându-se regulamentul se institue controlul administrativ, înființându-se și acolo consilieri agricoli, iar «Casa Noastră», instituție autonomă, care era însărcinată cu aplicarea legii a fost pusă sub controlul

¹⁾ Expunerea de motive a legii agrare pentru vechinul Regat.

¹⁾ Expunerea de motive a legii agrare pentru Transilvania.

Ministerului. Cu aceste măsuri legea a putut fi aplicată mulțumitor și în Basarabia.

Pentru judecarea în ultimă instanță a nemulțumirilor izvorite din aplicarea legii, se înființează, pentru toată țara, o instituție supremă: Comitetul agrar. Competința acestui comitet era de a revizui hotărârile comisiunilor județene cu privire la aplicarea legii și de a reforma hotărârile date în contradicție cu legea, trimițându-le din nou spre judecare unei alte comisii județene.

Această competență a fost mărită prin modificarea legii în 1922. S'a dat atunci Comitetului agrar dreptul de a judeca și fondul. Această modificare a dat, ulterior, naștere la multe nemulțumiri și abuzuri.

S'au expropriat pe baza legilor agrare următoarele suprafețe:

Vechiul Regat	2.776.401,43 ha
Ardealul	1.663.809,03 ha
Bucovina	75.967,35 ha
Basarabia	1.491.920,24 ha
Total	6.008.098,05 ha

Repartiția proprietății agricole, după datele Ministerului de Agricultură, înainte și după reforma agrară, este următoarea:

I. Înainte de reforma agrară:

a) Proprietățile sub 100 de ha.

Vechiul Regat	4.593.148 ha sau 57,5%
Basarabia	2.337.811 ha sau 55,9%
Transilvania	4.689.855 ha sau 63,0%
Bucovina	405.000 ha sau 78,0%

Total prop. mică 12.025.814 ha sau 59,77%

b) Proprietate peste 100 de ha.

Vechiul Regat	3.397.851 ha sau 42,5%
Basarabia	1.844.539 ha sau 44,1%
Transilvania	2.751.457 ha sau 37 %
Bucovina	115.000 ha sau 22 %

Total propr. mare 8.108.847 ha sau 40,23%

II. După reforma agrară:

a) Proprietate sub 100 ha.

Vechiul Regat	7.369.549 ha sau 92,22%
Basarabia	3.829.731 ha sau 91,57%
Transilvania	6.353.664 ha sau 85,38%
Bucovina	480.967 ha sau 92,49%

Total propr. mică 18.033.911 ha sau 89,56%

b) Proprietate peste 100 de ha.

Vechiul Regat	621.450 ha sau 7,78%
Basarabia	352.619 ha sau 8,43%
Transilvania	1.087.648 ha sau 14,62%
Bucovina	39.033 ha sau 7,51%

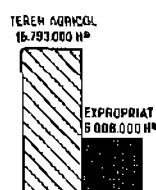
Total propr. mare 2.100.750 ha sau 10,44%

Se vede clar din acest tablou scăderea considerabilă a marelui proprietăți. Proportia ei atât de redusă arată mărimea sacrificiului pe care această proprietate l-a

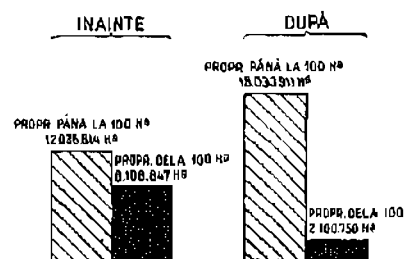
consumit. Această proporție este chiar mai redusă decât a țărilor cu populație deasă și agricultură intensivă. În Belgia și Danemarca, ceea ce se cheamă acolo proprietate mare (50—60 ha) ocupă 18% și 33%; iar proprietatea de peste 120 ha ocupă în Danemarca 18% din întreaga suprafață cultivabilă. În Franța, domeniile de peste 200 ha ocupă 16% din suprafața agricolă.

În graficul de mai jos se vede și mai bine importanța reformei agrare din 1921. Se vede deasemenea și marea reducere pe care a suferit-o proprietatea mare de peste 100 ha.

TERENUL EXPROPRIAT
DIN TERENUL AGRICOL

REPARTIȚIA PROPRIETĂȚII AGRICOLE
ÎNAINTE ȘI DUPĂ REFORMĂ

ASPECTUL ACTUAL AL PROBLEMEI AGRARE

Prețul pe care legea din 1921 l-a fixat pentru pământul expropriat a fost mic, el a devenit, puțin timp după aceea, excesiv de mic din cauza deprecierei rezei a leului. Se socotea atunci că prețul unui hectar expropriat abia reprezenta arenda lui pe un an.

Și acum, după trecerea de 15 ani dela reforma agrară, care e situația? Este oare starea țaranului mai bună ca în trecut; reforma înfăptuită ne-a asigurat ea liniștea socială?

Un răspuns precis nu se poate da. Înainte de reformă și în timpul aplicării ei toată lumea era preocupată de problema agrară, în primul rând oamenii politici. Articole de ziar, studii, discursuri, broșuri, toate mai mult tendențioase decât obiective, apăreau în fiecare zi. Odată cu înfăptuirea improprietății această agitație a încetat. Problema agrară nu mai preocupă acum decât pe specialiști. Această constatare ar fi o dovadă că revoluția pașnică care s'a înfăptuit la 1931 a pus capăt chestiei sociale agrare.

Totuși nu sunt atât de optimist. Este drept că imediat după reformă s'au constatat semne vădite de prosperitate ale țărănimii.

Satele s'au mărit. Case mai bune în număr destul de mare s'au ridicat peste tot. Țăranii începuseră să devie clienți buni ai orașelor: mobile, lucruri de îmbrăcăminte, se aduceau la țară. Un avânt de civilizare se manifesta. Deși de multe ori nepotrivit, el arăta totuși o schimbare a situației economice. Țăranii aveau bani. Erau chiar învinuiți că acaparează prea mult numerariul pe care îl țin neproductiv.

Această bună stare a țărănimii după reforma agrară a fost reală. Ea era datorită, de sigur și trecerii, cu preț atât de ieftin, al pământului în mâna lor, dar se datora și împrejurărilor extrem de favo-

rabile pentru desfacerea cerealelor și vitelor. Prețul produselor agricole era foarte ridicat, cu deosebire după 1921, când, odată cu reforma agrară, guvernul a dat și libertatea exportului până atunci oprit.

Aceste împrejurări favorabile ar fi putut corecta într-o mare măsură lipsa de selecție a legii agrare, înlesnind și în proprietăților nevoiași formarea inventariului necesar unei bune agriculturi.

Prosperitatea nu a ținut însă. Se părea că țărani câștigă prea mult, că ei își vând cerealele pe preț de speculă. Orașenii consimțiră bucurii la înființarea regimului taxelor de export din anul 1922. Aceste taxe erau prohibitive pentru grâu și destul de mari pentru celelalte cereale, circa 30%, din valoare. În deosebi exportul vitelor a fost îngreunat.

O sărăcire a plugarilor a fost urmarea acestui regim economic și, când în 1927 el a fost desființat, era prea târziu, căci, după doi ani se ivesc primele simptome ale crizei agricole. În 1930 scăderea catastrofală a prețurilor era împlinită.

Urmarea firească a fost că sărăcirea agricultorilor, începută la 1922, a devenit acum deplină. În deosebi datoriile bănești nu mai puteau fi plătite.

O mare agitație s'a deslănțuit în lumea rurală pe această chestie. Agitația nu a încetat decât cu votarea în 1932 a legii pentru *conversiunea datoriilor agricole*. Datoriile proprietarilor sub 10 ha, care se ridicau la 37 miliarde, au fost reduse prin lege la jumătate.

Revizuirea datoriilor arată că problema agrară nu a fost închisă. Conversiunea fiind de fapt o nouă înproprietărire.

Proprietatea mică merge spre pulverizare, iar pe lângă fărâmițare se adaugă și răzlețirea parcelelor în mai multe locuri. Din această cauză, nu se poate concepe pentru viitor putința unei agriculturi țărănești raționale. Pentru prezent, o producție mai ridicată nu se poate realiza din lipsă de mijloace. Țăranii au înlocuit aproape peste tot boii de jug cu cai, cai mici cu care nu se poate lucra temeinic pământul. Pe de altă parte priceperea agricolă a rămas aproape tot așa de rudimentară ca și în trecut. Producția este dar mică, iar calitatea fiind proastă, prețul de vânzare e scăzut. Țăranii nu obțin din cultura pământului lor mijloace îndestulătoare pentru un trai mai bun.

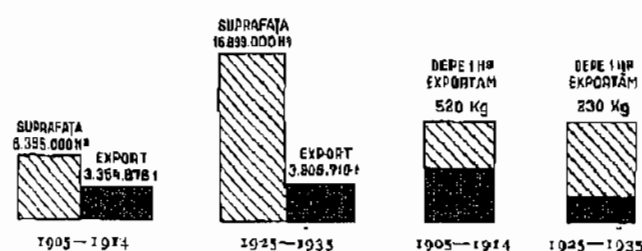
Urmarea acestei așezări a plugăriei țărănești este dăunătoare nu numai țăranilor, dar și țării. Producția agricolă scăzând a scăzut și exportul. Înainte de reformă exportam 3.354.876 tone la o suprafață agricolă de 16.899.000 ha adică în loc de 520 kg de ha exportăm azi numai 230 kgr.

Se vede dar din cifrele de mai sus că problema agricolă a înlocuit acum problema agrară. Deși expunerea de motive a legii agrare prevedea această schimbare în viitor, totuși problema nu a preocupat lumea politică, dovadă e că legislația agricolă din 1927, care însemna începutul unei organizări și îndrumări a plugăriei, nu a fost aplicată. Abia acum Ministerul de Agricultură începe să fie preocupat de latura agricolă a problemei țărănești.

Un progres agricol temeinic însă nu se poate înfăptui, dacă totdeauna nu se iau și măsuri pentru comasarea proprietății mici și dacă nu se ajută proprietatea mijlocie. Această proprietate este azi în formație, îi trebuie numai un regim juridic mai prielnic.

Pentru o agricultură mai bună nu sunt în deajuns dispoziții legale, trebuie ca întreaga atmosferă la țară să fie prielnică acestei schimbări. În deosebi administrația trebuie să corespundă acestui scop. Administrația bună pe care o căutăm dela formarea statului

SUPRAFAȚA AGRICOLĂ ȘI EXPORTUL IN PERIOADELE 1905-1914 ȘI 1925-1935

modern nu o avem încă. Ne mai trebuie și drumuri. Nu poate exista progres agricol, fără drumuri. Astăzi «șoselele» sunt mai rele decât erau drumurile naturale pe vremea Regulamentului Organic. În fine pentru asigurarea dezvoltării agricole trebuie să ne îngrijim de înlesnirea și înmulțirea schimburilor comerciale cu străinătatea.

Împlinirea programului de mai sus nu ne va da totuși un echilibru social stabil. Rămân țăranii fără pământ. Numărul lor crește repede, căci populația țării se înmulțește cu peste 200.000 suflete pe an. Aceasta e problema capitală. *Proletariatul* care se formează acum la țară, trebuie să fie întrebuințat mai întâi pe loc, în exploatarea rațională și pe alocuri intensivă a proprietății mijlocii. Pentru aceasta însă e nevoie ca cultivarea acestor proprietăți să fie sprijinită de stat prin aceleași mijloace și metode prin care încurajează azi industria națională. Ceea ce va prisosi va trebui îndreptat către meserii, comerț și industrie. Dezvoltarea industriei este azi o necesitate de stat. Numai ea poate absorbi excedentul populației care nu mai găsește muncă la țară și numai atunci producția agricolă va găsi târgul ei natural de desfacere. Agricultură trebuie să meargă de aci înainte alături de industrie. Deosebirea de interese, care odată avea poate o îndreptățire, astăzi trebuie să dispară. Proprietate mare de împărțit nu mai este. Aceea care a rămas trebuie păstrată, căci producția ei abia va ajunge, în viitor, pentru îndestularea necesității de hrană a orașelor și procurarea seminței selecționate și reproducătorilor de rasă necesari îmbunătățirii culturii mici. Excedentul populației rurale trebuie să meargă spre orașe.

c. g.

ORGANIZAȚIA SOCIALĂ A MUNCITORILOR

Miscarea în favoarea principului de asociațiune, care mai ales dela revoluția din 1848 începe să se întindă din Franța în mai toate țările europene, nu putea să nu contamineze cu vremea și stările de lucruri dela noi. Fie sub forma asociațiunilor patronale, tolerate și încurajate în Franța sub cel de al doilea imperiu, fie sub forma mai mult clandestină a confreriilor, a societăților de ajutor mutual pentru muncitori, ideea grupării în vederea apărării intereselor profesionale, va fi germeul viitorului sindicalism în Occident.

Sindicalismul englez, mult mai vechiu, cu profunde tradiții în viața națiunii britanice nu va avea însă pe continent influența și puterea de contagiune a sindicalismului francez, care mai ales sub impulsul doctrinei marxiste, ce pătrunde tot mai mult în masele proletariatului industrial din mai toată Europa va deveni modelul mișcării sindicale ce se ivește și la noi în preajma anilor 1902—1910.

Prin legea asupra asociațiunilor profesionale din 1884, Franța acorda atât muncitorinei cât și patronatului dreptul de a se asocia, recunoscându-se astfel pentru întâia oară existența legală a sindicatelor.

Waldek-Rousseau reuși să imprimе instituției sindicale tendința liberală ce predomina spiritul epocii sale, tendință care sub impulsul unor forțe sociale noi avea să se transforme până la completa dispariție din vremurile de după războiu, când sindicalismul, mai în toate părțile lumii, a devenit o forță în serviciul revoluției sociale și al dictaturei proletariatului.

Sindicalismul român s'a aflat și la noi ca și în celelalte țări, pe linia acestei evoluții.

Dar înainte de a-i studia structura sa juridico-economică de astăzi, cu caracterele imprimate de nevoile specifice ale vieții noastre economice și sociale, înainte de a-i desluși posibilitățile viitoarei sale dezvoltări, în cadrul unei economii tot mai evolute, în sens capitalist, se cuvine a reaminti legătura mișcării sindicale cu regimul breslelor și al corporațiilor, cu acel asociaționism muncitoresc ce a dăruit veacuri dearândul, până în pragul vremurilor noi, și care, fără să constituie pentru sindicalismul nostru o instituție înrudită, a însemnat totuși, din atâtea puncte de vedere, un precedent și un exemplu de organizare și solidarizare a clasei muncitorești.

ISTORICUL ASOCIAȚIONISMULUI MUNCITORESC

PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Încă dela sfârșitul veacului al XVI-lea, în vremea economiei domestice închise, când cele două principate dunărene nu aveau nici un fel de industrie propriu zisă, se poate spune că au apărut cele dintâi rudimente de asociațiuni profesionale.

Miscarea de asociere pe baze profesionale a meșteșugarilor din principate ca și din așezările urbane ale Transilvaniei își găsește realizarea în cadrul așa ziselor bresle, instituțiuni care se iviseră în Occident încă din veacul al XI-lea, odată cu apariția economiei urbane și cu înjghebarea unei vieți citadine organizate. Prin spiritul nou al locuitorilor burghezi proveniți în cea mai mare parte din oameni cari părăsiseră satele și domeniile senioriale pentru ca să se poată deda în mod liber negoțului și feluritelor meșteșuguri, centrele urbane din țările apusene vor căpăta o dezvoltare foarte repede și plină de urmări pentru structura generală a economiei occidentale și, mai ales, pentru raporturile ce se vor statornici în ceea ce privește munca și capitalul.

Spre sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea încep să se înjghebeze în principatele românești acele frății de meșteri, acele grupări de meseriași, cunoscute sub numele de bresle ori țel — cum li se spuneau în orașele săsești din Ardeal.

Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, mulți din acești meșteri de pe domeniile boerești, mănăstirești ori domnești, devin liberi a se așeza în târguri și orașe, pentru a-și putea exercita munca lor.

Principii domnitori din Moldova și Țara Românească ca și cei din Transilvania, care va fi mult mai evoluată sub raportul industrial decât cele două principate, vor încuraja în tot cursul veacurilor al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea stabilirea a cât mai mulți meșteșugari în orașe, acordându-le tot soiul de scutiri de impozite și alte ușurări, favorizând uneori chiar imigrarea unor meșteri străini, cunoscători ai unor noi metode de lucru, cu ajutorul cărora s'ar fi putut dezvolta activitatea economică a Statului.

La adăpostul monopolului de producție și de vânzare edictat adesea de principii domnitori în favoarea breslelor, acestea ajung spre sfârșitul veacului al XVIII-lea la o apreciazabilă dezvoltare și la o stare

destul de înfloritoare care nu reflectează decât puterea economică crescută a meșteșugarilor și în același timp importanța lor socială în viața tinerelor state românești.

Rațiunea pentru care puterile publice acordă monopolul de fabricație și de vânzare diverselor bresle, este, în afară de nevoia generală de protecție a consumatorului ca și a muncitorului, ideea comună întregului ev-mediu din Europa apuseană ca și cea orientală, mai ales, necesitatea colectării cât mai sigur și cât mai ușor a impozitelor. În adevăr, necesitățile de ordin fiscal, poate mai mult chiar decât instituirea unui just preț și prin aceasta a unei mai bune protecții a muncitorului și consumatorului, au fost decisive în dezvoltarea și menținerea la noi, până la mijlocul veacului trecut al regimului breslelor și corporațiilor.

Fără îndoială, suprimând intermediarii între cumpărător și vânzător, reprimând cu strășnicie fraudă, apărând pe meșteșugarul breslaș de concurența din afară, îngrijindu-se de pregătirea cât mai serioasă a ucenicului și a calfei, statornicind reguli cari să împiedice exploatarea celui mai slab de către cel mai tare, regimul breslelor pune în aplicare acel sentiment creștin al frăției după care cum spune atât de frumos o chartă flamandă din veacul al XII-lea *«Unus subveniet alteri tamquam fratri suo»*.

Breasla este așa dar o asociațiune profesională total deosebită în ce privește structura sa, de sindicatul ce nu va apare decât în cursul veacului al XIX-lea, ea este o instituțiune de conciliațiune socială, întemeiată nu pe antagonismul dintre muncă și capital ci pe spiritul de moderațiune al unei societăți pătrunse încă de ideea creștină a renunțării și de nevoile reduse, tradiționaliste, ale unei economii patriarhale.

În virtutea monopolului, cu care este investită breasla, consumatorii nu pot cumpăra decât dela anumiți meșteșugari, ale căror produse vor fi controlate de *«starostole»* breslei și pe prețuri stabilite pe cale administrativă, prin așa zisele *«narturi»*.

Discordiiile dintre diversele bresle ca și inevitabilele abuzuri ce decurgeau din situațiunea lor de deținătoare a monopolului de producție și vânzare, sfârșiră prin a compromite un regim de muncă ce nu era în stare să se acomodeze evoluției economice moderne.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA LEGEA DIN 1910

Veacul al XIX-lea apare tot mai mult ca o epocă a descătușării în toate domeniile, un veac de triumf al ideii de libertate atât în ordinea politico-socială cât și în cea economică.

Regulamentul Organic care începând din anul 1831, timp de 17 ani va face oficiul unei adevărate constituțiuni pentru cele două Principate Române, proclamă, pentru întâia oară în viața noastră economică, în al V-lea capitol al său, principiul libertății comerțului suprimând indirect orice monopol al breslelor.

Deciziunea Consiliului de Miniștri din 22 Iunie 1873 relativ la suprimarea breslelor nu-i decât cona-

crarea juridică a unei stări de fapt ce dăinuia de cel puțin un sfert de veac.

Timp de 10 ani, Statul Român, în urma încheerii în 1875 a faimosului tratat de comerț cu imperiul Austro-ungar a fost nevoit să ducă o politică de completă libertate a schimbului său internațional, favorizând invazia produselor manufacturate străine în dăuna producției meșteșugarilor indigeni, lucru ce grăbi și mai mult decadența lor.

Evoluția generală a economiei românești, intrată tot mai adânc pe făgașul capitalismului ca și urmările dezastruoase ale tratatului comercial cu imperiul vecin, siliră guvernul țării în preajma anului 1887 la o schimbare de metodă, adoptând un program de protecțiune a muncii naționale pentru recucerirea independenței economice. În momentul în care economia noastră națională intră într-o fază de sever protecționism industrial și în care, la adăpostul unui întreg sistem de protecție vamală, încep să se înjghebeze în rari centre urbane, unele fabrici și uzine modeste, din acel moment apare la ordinea zilei și o chestiune muncitorească, care însă multă vreme se va confunda cu chestia mai veche a meșteșugarilor ruinați de noua evoluție a economiei naționale, meșteșugari breslași, cari nu mai pot lupta nici cu mașinele și utilajul marelui industriei născându-se și nici cu metodele sale de lucru și de vânzare.

Multă vreme va dăinui în România o așa zisă problemă a muncii ce va fi agitată în numeroase campanii electorale și în diverse congrese, problemă ridicată nu de lucrători salariați, ca în țările apusene, ci de patroni, ceea ce era un non sens. Era un non sens pentru că acești meșteșugari, cari din punct de vedere al relațiilor dintre muncă și capital erau niște întreprinzători, niște producători autonomi, patroni într'un cuvânt, formulează revendicări, cari și-ar fi avut rațiunea într'un regim de mare industrie, dar nici într'un caz într'un regim ca acela în care trăiau ei.

Cerând crearea de burse sindicale, aducerea de legi de protecție contra accidentelor etc., ei formulau revendicări cari își aveau rostul în apusul industrializat, dar cari nu avea nici un raport cu interesele lor corporative și cu iluziile lor de renaștere a regimului defunct al breslelor de odinioară.

Diversele guverne ce s'au prindat la cârma țării, vor încerca printr'un număr de legi și măsuri administrative să reorganizeze între timp această problemă a meseriașilor care va rămâne mereu la ordinea zilei. Dacă majoritatea meseriașilor vor cere măsuri reacționare de protecție cari să limiteze libertatea muncii, reînviind vechile privilegii corporative, guvernul țării atât prin unele proiecte ce n'au ajuns a fi transformate în lege ca acela al lui P. P. Carp din 1888 și acela al lui N. Filipescu din 1900, ambele de inspirație conservatoare, precum și prin legea din 5 Martie 1902 a lui B. Missir, a înțeles însă organizarea meseriilor în cadrul impus de noua evoluție economică a țării.

Deși autorul legii meseriilor din 1902 face permanent confuzia între breaslă, corporație și noțiunea cu totul recentă de sindicat, nu poate fi încă vorba la noi în această perioadă, de o asemenea instituție.

Dealtminteri, legea Missir era departe de a satisface exigențele cele mai modeste ale clasei muncitorești, căci chiar în anul următor, meseriași în favoarea cărora legea fusese adusă, cer cu insistență și energie abrogarea ei și crearea de sindicate libere. În congresele muncitorești din anul 1904 și 1911, meseriași și salariați industriali se confundă laolaltă, formulând cereri identice care se pot rezuma într-o idee unică și anume: înstituirea unei mișcări sindicale prin care interesele lor profesionale să fie expuse și apărute în lupta contra patronatului.

Și în România ca și aiurea, ideea sindicală va pătrunde în masele muncitorești mai mult prin canalul socialist, ca o noțiune anexă, ca o prelungire a ideii socialiste, decât ca un principiu autonom de organizare economică a societății și de apărare a intereselor strict profesionale. Din această pricină, multă vreme în mintea celor mai mulți ideea sindicală se confundă cu ideea socialistă provocând pe drept cuvânt din partea factorilor de conducere ai țării atitudinii de îndoielă și de bănuială dacă nu chiar de dușmănie pe față.

Militanții socialiști, dealtminteri, până în preajma anului 1892 nici nu se ocupă de loc de propagandă ori de agitație în lumea muncitorilor, atât de redusă, a orașelor. Cele 525 de mari stabilimente pe care le înregistrează ancheta industrială întreprinsă în anul 1902 cu abea 37.325 de lucrători calificați și 7.092 lucrătoare, cifră în care se cuprinde și un însemnat număr de ucenici, nu constituiesc decât o bază cu totul modestă pentru înfiriparea unui nucleu sindical în țara noastră și de aceea militanții ideii socialiste caută aiurea, terenul favorabil pentru propagandă și agitația lor.

Ei vor neglija această subțire pătură muncitorească pentru a se adresa țărănimii care reprezenta din punct de vedere politic o cu totul altă însemnatate.

Cu mult mai târziu, și numai după ce prin acțiunea burgheziei orașelor, activitatea industrială capătă oarecare proporții, mărindu-se astfel și contingentele muncitorilor industriali din marile centre urbane și mai ales din porturile dunărene, Partidul Socialist din România se va deda la o mai intensă propagandă printre muncitori, trezind spiritul lor de organizare și de apărare profesională prin crearea de sindicate. Astfel nașterea sindicalismului român va fi urmarea nemijlocită a două fapte concomitente și anume, dezvoltarea tot mai intensă a capitalismului în forma sa industrială și pătrunderea ideii socialiste în centrele muncitorești din țară.

Primele asociațiuni muncitorești organizate de către partidul socialist (societatea tipografilor din București din anul 1887 poate fi socotită ca întâia în ordinea cronologică) nu sunt propriu zis niște sindicate ci mai degrabă societăți de ajutor mutual, pentru că cea mai mare parte dintre ele sunt formate din muncitori de toate profesiunile, lipsindu-le, prin urmare, caracterul profesional.

Începând însă din anul 1904, în urma activității cercului socialist « *România Muncitoare* », o însemnată parte din meșteșugarii marilor orașe și mai ales

muncitorii din porturi fură câștigați ideii socialiste și prin aceasta însăși mișcării sindicale.

Primul sindicat constituit în România, fu acel la tâmplarilor, în ziua de 18 Iunie 1905, cu vreo 15—20 membri căruii îi urmă, puțin după aceea, sindicatul cizmarilor și al croitorilor.

Un an mai târziu, la congresul socialist din 26—28 August 1906 se constată existența a 30 de sindicate ce grupează 4466 aderenți, iar la congresul ținut în anul 1907 numărul sindicatelor sporește la 55 înghlobând 8470 membri.

Propaganda sindicalistă devine, pentru mișcarea socialistă, unul din scopurile sale cele mai însemnate și mijlocul cel mai potrivit pentru captarea maselor muncitorești. Numărul grevelor în diverse industrii și servicii publice înmulțindu-se, iar succesul unora dintre ele, cum au fost ale factorilor poștali, ale lucrătorilor Regiei Monopolurilor ori ale lucrătorilor dela Căile Ferate din anul 1906, fiind de natură să contamineze întreaga muncitorime, punând în primejdie normala dezvoltare a vieții economice, guvernul liberal supuse Parlamentului un proiect de lege care să reglementeze exercițiul dreptului de asociație, proiect devenit lege la 20 Decembrie 1909.

DELA 1910 LA 1921

Legea aceasta concepută sub impresia unei primejdii momentane, nu numai că va întârzia cu mulți ani o dezvoltare mai intensă a sindicalismului românesc, dar va da lovitura mortală ideii de asociațiune în general și ideii de asociațiune profesională în special. Legea din 20 Decembrie 1909, cunoscută sub numele autorului ei George Orleanu, ridică dreptul de asociere și de grevă tuturor funcționarilor și tuturor muncitorilor salariați ai Statului, județelor, comunelor și, în general, ai tuturor stabilimentelor publice, cu caracter industrial, economic sau comercial.

Legea Orleanu, nu îngăduie nici existența contractului colectiv de muncă, considerat ca fiind contrar principiului de libertate individuală și aceasta, cu atât mai mult, cu cât admiterea în legislația noastră a ideii de contract colectiv presupunea recunoașterea prealabilă a asociațiunilor profesionale drept persoane morale, lucru pe care guvernul țării de atunci nu înțelegea să-l admită cu nici un preț. El urmărea de fapt tocmai suprimarea asociațiilor profesionale.

Dat fiind că articolul 27 din Constituție nu avea altă menire decât de a proclama principiul dreptului de asociere și nu și pe acela de a-l organiza, în absența unui text de lege în acest sens, diversele asociațiuni ori sindicate profesionale care s'au putut naște, nu puteau avea un caracter legal, pentru motivul peremptoriu că nu existau organele legale prin care să se manifeste voința socială de a investi aceste asociațiuni cu personalitatea civilă.

Căci o asociațiune, un sindicat, nu capătă personalitatea morală prin însuși faptul existenței sale ci se obține printr'un act de voință al organelor legale investite cu asemenea atribuții.

Ne existând lege, situațiunea de fapt nu putea nici suplini și nici suprima, ceea ce era în afară de sfera dreptului pozitiv.

TIPURI DE BOIERI MUNTENI DIN SEC. XVII

TIPURI DE BOIERI MOLDOVENI DIN SEC. XVIII

Puterile publice vor avea astfel la îndemână mijlocul și scuza de a socoti întreaga mișcare sindicală în afară de lege, considerând sindicatele drept asociațiuni ilegale și anarhice.

Vom aminti, în treacăt, că cu toată atitudinea ostilă a tuturor guvernelor țării față de sindicalism, nu-i mai puțin adevărat că interesele clasei muncitorești vor fi cercetate cu o atențiune tot mai sporită de către pătura conducătoare, aducându-se, în anul 1912, zece ani numai dela votarea legii Missir, o nouă lege de organizare a meseriilor, care și-a dovedit până în anii de după războiu, efectele binefăcătoare pentru întreaga noastră muncitorime. Totuși, pătura muncitorească, în care ideea sindicalistă și socialistă și-a făcut tot mai mult drum, primește cu vădită ostilitate și legea meseriilor din 1912, ca și pe celelalte legi anterioare, pentru că ea nu vedea în această lege decât încercarea burgheziei și a clasei conducătoare de a împiedica ascensiunea lucrătorilor în ordinea socială, suprimând pe căi piezișe dreptul lor de asociere, libertatea sindicală, într'un cuvânt.

Pentru D-rul Racovski, conducătorul mișcării socialiste din preajma anului 1912, o dezvoltare a organizațiilor muncitorești în afară de spiritul și hotarele socialismului era pur și simplu o absurditate, căci el nu putea concepe decât o acțiune socialistă în organisme de esență proletariană cum sunt sindicatele muncitorești. Mai mult, pentru el, Partidul Socialist nu putea fi decât un organ al sindicalismului căci «numai în măsura în care un sindicat e socialist, își justifică el misiunea sa istorică. Lipsite de spiritul socialist, sindicatele sunt lipsite de elementul lor vital. Ideea socialistă este pentru sindicate ceea ce oxigenul este pentru sânge».

Deși congresul socialist din 1910 hotărî separațiunea între acțiunea Partidului Socialist ca organism politic și între aceia a sindicatelor, care trebuie să-și mențină mai mult caracterul lor strict profesional, de asociațiuni de apărare economică a clasei muncitorești, totuși, confuziunea între cele două mișcări subsistă mai departe, întreținută de unii agitatori socialiști spre marea pagubă a sindicalismului românesc, care va purta fatal ponosul tuturor agitațiilor politice ale socialismului și își va atrage prin aceasta, bine înțeles, rigorile legilor de apărare a Statului.

La remorca unui partid politic, care nu visa decât răsturnarea ordinii legale a Statului, și transformarea revoluționară a raporturilor dintre muncă și capital pentru întronarea finală a dictaturii proletariatului, nu-i de mirare că mișcarea sindicală a fost socotită drept o primejdie pentru viața economică și o amenințare pentru liniștea Statului.

Până în anul 1918, mișcarea sindicală românească va duce o viață mai mult mediocră, mărginându-se, din când în când, a organiza și susține unele greve profesionale fără a exercita însă asupra muncitorimei o prea mare atracție și nici o influență hotărîtoare. Pacea din 1918 nu aduce numai mărirea teritorială a țării, prin încorporarea noilor provincii, dar modifică, într-o măsură însemnată, însăși structura tra-

dițională a Statului și societății românești de dinainte de războiul cel mare.

Numărul orașelor și, în genere, al tuturor centrelor cu caracter industrial s'a mărit într-o proporție remarcabilă, și prin aceasta și contingentele de muncitori susceptibili de a se încorpora în mișcarea sindicală. Pe de altă parte, fenomenul inflației monetare care, prelungit ani de a rândul, a deschis burgheziei naționale orizonturi nebănuite, împingând-o spre activitatea industrială, prezintă inițiative și creațiuni economice care, cu un deceniu mai înainte, nici n'ar fi putut fi imaginate.

Avântul capitalismului național pe de o parte, triumful revoluției bolșevice la hotarul nostru răsăritean pe de altă parte, au constituit împreună climatul cel mai potrivit pentru o expansiune muncitorească autohtonă și pentru o subită dezvoltare a însuși fenomenului sindical în România. Niciodată conștiința de clasă n'a fost mai vie în muncitorimea noastră și combativitatea ei mai mare ca în preajma anilor 1918—1920.

Sub eticheta mișcării sindicale, forțele organizate ale socialismului revoluționar aveau să încerce, printr'un lanț de greve și agitațiuni muncitorești de mare răsunet, să impună Statului nostru, idealurile pre-zumate ale unei muncitorime dușmane ordinii burgheze. Greva generală din 21 Octombrie 1920 trebuia să fie începutul unei noi ere în viața muncitorimii noastre și triumful unui sindicalism, total subordonat forțelor revoluționare. Energia guvernului de atunci, ca și ostilitatea întregii națiuni împotriva unei asemenea încercări, sfarmă elanul revoluționar al muncitorimei și, prin aceasta, orice puțință de succes al sindicalismului.

Capii și agitatorii mișcării fură arestați, localurile sindicatelor fură închise și sindicatele, cari neavând personalitatea morală nu puteau fi considerate decât asociațiuni ilegale, fură dizolvate, tocmai în momentul în care ajunseseră să înglobeze peste 200.000 aderenți.

Odată cu sfărâmarea grevei din 1920 se poate spune că și libertatea sindicală din România a încetat de a mai exista.

Un an după aceea, datorită legii Trancu-Iași din 26 Mai 1921, ea își va recăpăta cu adevărat ființa, îndrumând, prin aceasta însăși, mișcarea muncitorimei pe calea largă a unei activități licite, cu scopuri mărturisite de natură strict profesională, care să încadreze muncitorimea ca clasă în viața Statului, făcând-o solidară cu interesele și idealurile întregii națiuni.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A SINDICATELOR PROFESIONALE

STATUTUL LEGAL

Sindicatele profesionale și-au căpătat adevăratul lor statut legal prin legea din 26 Mai 1921, modificată ulterior în câteva din părțile sale esențiale de către legea pentru persoanele juridice din 6 Februarie 1924. Potrivit legii din 26 Mai 1921, sindicatul este o asociațiune care grupează un minimum de 10

persoane ce aparțin aceleiași profesii, unei profesii similare sau conexe, și care are scopul de a studia și organiza apărarea intereselor profesionale fără a urmări distribuirea de beneficii.

Dreptul de sindicalizare

Dreptul de sindicalizare e recunoscut de lege tuturor persoanelor fizice sau morale care exercită aceeași profesie. Sunt admiși și străinii, cu rezerva de a nu face parte din comitetul de conducere, după cum sunt îngăduiți a intra într'un sindicat, minorii de la 18 ani în sus, precum și femeile măritate, fără nici o autorizație specială din partea bărbatului ori a tutorelui legal.

Funcționarii și, în general, salariații Statului, județelor ori comunelor, pe baza art. 1-3 și 106 din legea pentru persoanele juridice din 6 Februarie 1924, capătă dreptul de asociație, totuși ei nu pot forma sindicate profesionale în sensul legii din 28 Mai 1921, legiuitorul român rămânând credincios ideii că dreptul de sindicalizare, implicând dreptul de grevă ca un corolar firesc, trebuie refuzat agenților prin cari se manifestă suveranitatea Statului ori diversele atribute ale puterii publice.

Principiul de temelie al sindicatului după legea din 1921 e acel al *libertății sindicale*, după care nimeni « nu poate fi constrâns de a face parte, sau de a nu face parte, sau de a înceta de a face parte, dintr'un sindicat profesional, în contra voinței sale » (art. 2).

Constituirea sindicatelor

Un sindicat profesional se poate alcătui fără nici o autorizare prealabilă; acele sindicate, însă, cari ar vrea să nu rămână doar în categoria sindicatelor de fapt, ci să obțină personalitatea juridică, vor trebui să se supună formalităților indicate de legea pentru persoanele juridice din 1924, și cea modificatoare din 22 Aprilie 1927.

În acest din urmă caz, va fi nevoie ca cel puțin 20 de membri să-și manifeste voința lor de asociere, printr'un act constitutiv în formă autentică.

Acest act constitutiv sau statut va trebui să cuprindă în mod obligatoriu: denumirea asociației, obiectul și scopul, sediul, organele de conducere, de administrație și control, modul de intrare și de ieșire voluntară sau de excludere a membrilor, precum și fixarea contribuțiilor bănești, cotizății, etc. Odată actul constitutiv depus la tribunalul civil se va cere avizul Ministerului Muncii, după care Ministerul Public își formulează concluziile de admitere ori de respingere a personalității juridice. Hotărârile rămase definitive după epuizarea tuturor căilor și termenelor de atac, îndrituiesc înscrierea asociațiunii respective în registrul persoanelor juridice.

Organele sindicatelor

Orice sindicat are două organe prin care-și manifestă existența sa juridică: comitetul de conducere, compus din cel puțin 3 persoane și adunarea generală.

Comitetul de conducere reprezintă sindicatul în justiție, față de autorități și față de terți. Condițiuni speciale sunt cerute de lege acelor persoane ce fac parte din conducerea unui sindicat, în ceea ce privește naționalitatea lor, vârsta, plenitudinea drepturilor civile, moralitatea precum și exercițiul efectiv al profesiei respective.

Adunarea generală este cel de al doilea organ al unui sindicat profesional. Ea este compusă din totalul membrilor asociați și hotărăște asupra admiterii sau excluderii membrilor sindicatului, asupra prestațiilor și cotizațiilor impuse, asupra auzirii comitetului de conducere, precum și asupra controlului activității și gestiunii lui.

Statul și-a rezervat, în virtutea legii pentru persoanele juridice un drept de supraveghere și control al tuturor asociațiilor profesionale, observând ca acestea să nu depășească litera și spiritul statutelor și nici să nu lucreze în contra bunelor moravuri a ordinii publice și siguranței Statului.

Capacitatea sindicatelor

Orice sindicat profesional își poate încheia ciclul existenței sale printr'o *disolvare* care poate fi: *voluntară*, prin hotărârea adunării generale luată cu 2/3 din numărul celor îndrituiți a vota; *judiciară*, prin sentința unei instanțe judecătorești, pentru călcarea statutului ori a legii, ca și pentru orice altă acțiune ilicită, *administrativă* prin hotărârea Consiliului de Miniștri în cazuri urgente și pentru activitatea ce ar amenința siguranța Statului și, în fine, *de plin drept*, când scopul sindicatului nu poate fi realizat, când numărul membrilor a scăzut sub cifra minimă fixată de statut ori de lege.

Faptul de a avea personalitate juridică atrage pentru un sindicat mai multe consecințe și anume: de a săvârși un număr de acte de drept privat, de acte penale precum și de a se deda unei activități specifice în domeniul social. Astfel sindicatul profesional are:

1. *Capacitatea de a sta în justiție*, în vederea conservării patrimoniului său sindical precum și pentru apărarea intereselor generale ale profesiei.

2. *Capacitatea de a posedea și dobândi*, fiind supus în ceea ce privește primirea liberalităților autorizației prealabile acordată de către Consiliul de Miniștri, printr'un jurnal al său și pe calea unui Decret Regal.

3. *Capacitatea de a contracta*. Capacitatea aceasta este consacrată prin art. 28 și 32 din legea din 26 Mai 1921 și în virtutea ei sindicatul își poate manifesta cea mai importantă atribuțiune a sa, aceea de a încheia convenții colective de muncă.

Dar, în afară de aceste acte de drept privat, un sindicat poate desfășura o întreagă activitate, licită, încurajată de Stat și lege, în domeniul social, care se referă la aplicarea legilor muncitorești, la încheierea convențiilor colective de muncă și, într'o oarecare măsură, la instituirea comisiunilor de conciliație și arbitraj, în caz de conflicte colective de muncă.

Legea sindicatelor profesionale lămurește condițiile în care se pot forma uniunile de sindicate și federațiile, fie pe bază de profesii, de industrii, fie pe bază de circumscripții teritoriale ori altfel.

În orice caz, toate drepturile legale de personalitate juridică a sindicatelor sunt recunoscute și uniunilor, federațiilor sau grupărilor de sindicate.

ORGANIZAȚIILE SINDICALE

În anul 1925, adică numai la un an dela votarea legii persoanelor juridice și după patru dela aplicarea legii sindicatelor profesionale, statistica înregistrează: 6 uniuni patronale cu 45 sindicate, 21 uniuni de salariați cu 154 sindicate, o uniune mixtă cu 3 sindicate afiliate și 5 uniuni de liberi profesioniști.

Fără de aceste organizații afiliate se găseau în același an, următoarele asociațiuni libere neafiliate: 152 sindicate patronale, 86 organizațiuni de salariați, 17 sindicate mixte și 22 asociațiuni de profesii libere.

Numărul membrilor sindicalizați în anul 1925 era de 25.417 pentru grupul patronal, de 51.352 pentru grupul muncitoresc, de 17.998 pentru sindicatele mixte și de 8.150 pentru asociațiunile de liber-profesioniști.

Cea mai mare parte (90%) din muncitorii sindicalizați aparțin industriei, elementul patronal însă din sindicate nu dă ramurei industriale decât 55%.

Se remarcă din analiza aceleiași statistici din anul 1925 că contingentele cele mai importante de muncitori sindicalizați se grupează mai ales în câteva mari centre miniere și metalurgice din Ardeal și Banat, după cum tot în Transilvania se află și cel mai însemnat grup de sindicate patronale.

În raportul Confederației generale a muncii pentru anii 1926—1930, găsim datele privitoare la muncitorimea sindicalizată, afiliată în cele 13 uniuni ce compun organul suprem de asociere pe întreaga țară: numărul salariaților sindicalizați se ridică numai la 36.609, iar venitul încasat la peste 24 milioane lei.

La sfârșitul anului 1936, numărul uniunilor afiliate Confederației generale a muncii se ridică la 14, care însumează, la rândul lor, 310 sindicate locale cu un număr total de salariați sindicalizați de 57.584.

În curs de 10 ani, dela 1926—1936, numărul muncitorilor sindicalizați a crescut dela 30.784 unități, la 57.584 unități, încasările trecând dela peste 17 milioane la aproape 22 milioane. Ajutoarele distribuite de Confederația generală a muncii s'au urcat dela aproape 4 milioane în 1926 la peste 14 milioane în anii de criză 1930 și 1931, pentru a se scobori tot mai mult, în ultimii ani, când întremarea economică și-a făcut tot mai simțite efectele sale asupra întregii activități naționale.

CONSIDERAȚII ASUPRA MIȘCĂRII SINDICALE ÎN ROMÂNIA

Dela început trebuie să recunoaștem că, spre deosebire de ceea ce se petrece în țări ca Franța, unde Confederația Generală a Muncii (C.G.T.) e o puternică realitate economică și socială, ca în Anglia unde

Trade-Unionismul constituie una din pârghiile ridicării vieții morale și materiale a milioane de salariați industriali ori de profesioniști, sindicalismul românesc e încă în faza începuturilor, în concordanță deplină cu forțele încă plâpânde ale unui capitalism destul de recent.

Mijloacele sale de acțiune, cum sunt *boicotajul*, *labelul*, *sabotajul* ori *greva*, folosite cu metodă și sistem în marile țări apusene și în Statele-Unite ale Americii, sunt aproape necunoscute la noi, afară de grevă, care, mai ales într-o perioadă de criză prelungită ca aceea prin care am trecut dela 1929 încoace, și-a pierdut în bună parte înțelesul și eficacitatea.

De altminteri și în apus, în urma experienței căpătate de muncitorimea franceză și engleză, prin prăbușirea grevelor generale din 1920 și 1926, mitul sorelian al grevei generale, preludiul instaurării dictaturii proletariatului și-a pierdut orice prestigiu și masele sindicalizate se raliază tot mai mult, unor formule mai realiste și deci mai puțin revoluționare.

Convenția colectivă de muncă, instituția arbitrajului obligatoriu și conciliațiunea, își arată tot mai mult efectele binefăcătoare pentru muncitorimea sindicalizată, în raporturile sale cu patronatul, care devine el însuși, prin propriile sale organisme de breaslă, din ce în ce mai înțelegător față de exigențele salariatului și tot mai favorabil unei legislațiuni muncitorești ce ar urmări armonizarea intereselor profesionale, pacea socială și prosperitatea economică, pentru toate păturile și categoriile națiunii.

În urma abdicării Statului liberal dela misiunea sa tradițională, etatismul, sub diverse forme, a monopolizat în cea mai mare parte resorturile activității economice punând stăpânire pe lucruri, pe oameni și pe categorii întregi ale societății. El nu și-ar fi putut însă atinge aceste scopuri în ordinea economică, fără ajutorul pe care-l oferea într-o anumită măsură, aceste două instituțiuni sociale care sunt sindicatul și corporațiunea.

În măsura în care economia dirijată, intervenționismul ca și toate formele de amestec al Statului în viața economică se vor intensifica, în aceeași măsură Statul va fi nevoit să se folosească de procedeele sindicalismului, obligând la sindicalizare forțată, la instaurarea sindicatului unic și obligatoriu care să cuprindă pe toți membrii unei profesii ori meșteșug, ceea ce va însemna în ultimă analiză negarea libertății sindicale de astăzi și decretarea unui corporatism de Stat, așa cum a fost realizat în unele țări cu regim totalitar.

Fără îndoială sindicat și corporațiune sunt două noțiuni diferite prin natura lor, totuși, în ultimul timp, atât Statul liberal cât și state antiliberales și anticapitaliste văd în aceste două feluri de instituțiuni, cel mai potrivit instrument de conciliațiune și de echilibru al intereselor individuale.

Pentru statul liberal, sindicalismul e consecința firească a dreptului de asociațiune, cu ajutorul căruia individul slab și izolat își poate valorifica drepturile sale profesionale mai bine în cadrul unei grupări; pentru statul totalitar, sindicalismul trebuie să ducă la corporație, instrument de stat cu caracter mixt

care întrunind pe toți reprezentanții profesiei — patroni și salariați — îi silește să se pună de acord, suprimând astfel lupta dintre clase.

Oricare ar fi evoluția viitoare a societății românești, un lucru nu se poate nega, și anume că economia noastră națională pășind tot mai mult spre o intensă industrializare și urbanizare, contingentele muncitorești vor atinge proporții tot mai însemnate, ce vor alimenta mișcarea sindicală, creind și în țara noastră forțe ce vor trebui din vreme zăgăzuite și canalizate pe drumurile rodnice ale acțiunii constructive în ordinea economică, ale solidarității în ordinea națională, ale concordiei și frăției în ordinea socială.

Sindicalismul românesc după ce a părăsit mitul pri-

mejdios al grevei generale, va trebui să înlăture dintre mijloacele sale de luptă și de acțiune, și conceptul tot atât de nefast, antieconomic și antisocial al luptei de clasă, pentru ca rămânând în cadrul strict și necesar al profesiei să ajungă a impune întregii societăți românești, concepția sănătoasă și fecundă după care munca nu e un blestem, ci expresiunea cea mai înaltă a personalității umane.

Astfel sindicalismul românesc nu ar fi în viitor un mijloc de războiu și de diviziune socială ci, dimpotrivă, poate cea mai puternică pârghie de ridicare a nivelului moral și material al muncitorimii noastre, instrumentul cel mai potrivit de pacificare socială, de unire și colaborare a tuturor categoriilor de producători.

g. s.

BIBLIOGRAFIE

- Traian Alexandrescu*. Evoluția dreptului sindical. «Curierul judiciar». București, 1922.
- J. N. Angelescu*. Histoire économique des romains. Atar, Genève, 1920.
- Marco Barasch*. Principii de Legislația muncii. București, 1932.
- Marco Bărbăș*. Legislația muncii în cadrul politicii sociale. Tiparnița, București, 1936.
- Roger Bonnard*. Syndicalisme. Corporatisme et état corporatif. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1937.
- Breithe de la Gressaye*. Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'état. Sirey, Paris, 1931.
- Breithe de la Gressaye*. L'organisation corporative des professions. Charlierol, 1936.
- André Philippe*. Trade-Unionisme et Syndicalisme. Paris, 1936.
- Paul Louis*. Histoire du mouvement syndical en France. Alean, Paris, 1925.
- Madgearu Virgil*. Bresle noi și Bresle vechi. București, 1912.
- Mihail Manoilescu*. Secolul corporatismului. Ciornel, București, 1934.
- Robert Marjolin*. L'Évolution du syndicalisme aux États-Unis. De Washington à Roosevelt. Paris, 1936.
- Ilie Moscovici*. Problemele actuale ale mișcării socialiste. București, 1922.
- Paul Pic*. Traité élémentaire de législation industrielle. Roussseau, Paris, 1922.
- Rahowsky*. Sindicatul muncitorești, ed. III. București, 1920.
- Rahowsky*. Jos legea meserilor. București, 1912.
- Rahowsky*. Jos corporațiile. București, 1912.
- George Stral*. La liberté syndicale en Roumanie. București, 1927.
- George Stral*. Evoluția dreptului de asociațiune în România. Tipografia Unite. București, 1930.
- Gr. L. Trancu-Jași*. Expunere de motive la legea asupra sindicatelor profesionale 1921.
- Confederația Generală a Muncii*. Mișcarea sindicală în România în anii 1926—1930. București, 1931.
- Confederația Generală a Muncii*. Scopurile și metodele de activitate și luptă ale Mișcării sindicale muncitorești. București, 1935.
- Uniunea Muncitorilor din Industria Minieră din România*. Raport către al VIII-lea Congres din anul 1936.
- Uniunea Muncitorilor în Fier, Metal și Chimică din România*. Raport către Congresul general ținut la București în zilele de 24—26 Mai 1936.

PREDELA ALTARULUI DIN ȘUMULEȘU

LEGISLAȚIA MUNCII ÎN ROMÂNIA

I. REGIMUL MUNCII

Caracterele legislației muncitorești din România au fost profund modificate după întregirea țării. Aceasta nu numai din cauza evoluției concepțiilor dominante în această materie, ci și din cauza schimbării împrejurărilor de fapt. Înainte de războiu, România producea mai mult materii prime de natură agricolă, forestieră și petrol. Structura statului, ca și structura socială, erau condiționate de acest fapt. Numărul meseriașilor întrecea pe al lucrătorilor industriali în vechiul Regat, iar majoritatea locuitorilor se închețuiau cu munca agrară, ca mici proprietari sau ca salariați agricoli la marii proprietari. Odată cu alipirea provinciilor surori, marea proprietate dispărea spre a face loc micii proprietăți. Vechiul salariat agricol devine proprietar, iar situația sa economică nu mai depinde de legile agrare, ci de conjunctura economică internațională. Ardealul și Banatul aduc o impunătoare industrie cu un imens număr de salariați industriali, iar în primul deceniu după războiu, însuși vechiul Regat devine o regiune puternic industrializată.

Dacă sub raportul economic și tehnic marea industrie românească, datorită abundenței combustibilului și materiilor prime, avea condițiuni favorabile de dezvoltare, trebuia să i se asigure și posibilități de dezvoltare sub raportul social. Dezvoltarea industriei necesită asigurarea unei colaborări armonioase între capital și muncă. Creșterea numărului salariaților industriali, organizarea lor în asociații profesionale, — faptul că erau în curent cu mișcarea de idei din apus, consacrată prin partea a XIII-a a tratatului de la Versailles, a accelerat evoluția. De altă parte, organizarea patronatului în asociațiuni corporative, capabile de a înfrâna exagerările datorite psihologiei postbelice, au imprimat României un aspect diferit de acela pe care-l avea în trecut. Aceste considerații au determinat pe oamenii noștri de stat să profite de experiența dobândită de statele apusene, înfrând o serie de măsuri destinate să asigure o evoluție socială lentă și pacifică. De aceea a fost creat în 1920 departamentul special al muncii și asigurărilor sociale având dreptul să intervină în raporturile dintre patroni și salariați.

Ceeace caracterizează în deosebi noua politică socială, inaugurată în primăvara anului 1920, odată cu întemeierea Ministerului Muncii, e faptul că s'au

creat organe de control și sancțiuni efective pentru aplicarea legilor.

EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI MUNCII

Igiena și siguranța muncii erau reglementate în vechiul Regat de legea sanitară din 16 Iunie 1874, care a suferit numeroase modificări în cursul anilor. Pe baza ei s'a alcătuit regulamentul industriilor insalubre. O nouă lege sanitară intervine în 1910, care se extinde în 1921 și asupra celorlalte provincii. Legea pentru încurajarea industriei naționale din 1887, cu modificări până în 1921, acordă scutiri de vamă pentru mașinile cu aparate pentru prevenirea accidentelor de muncă și întreprinderilor care întrebuințează cel puțin 75% români. Prin legea din 12 Februarie 1910, relativă la măsurile de siguranță pentru cazane, siguranța vieții muncitorilor e încredințată unui serviciu special de inspectori industriali. În Ardeal, sănătatea muncitorilor era ocrotită de legea din 1893 (No. XXVIII), care se ocupa amănunțit de prevenirea accidentelor de muncă și instituise un corp de inspectori industriali. Prin legea V din 1911 se interzicea importul și fabricarea chibriturilor cu fosfor alb sau galben, dăunător sănătății muncitorilor. În Bucovina, legea din 21 Aprilie 1913 modifică dispozițiile codului industrial, prin luarea unor măsuri mai potrivite în vederea prevenirii accidentelor de muncă.

Ocrotirea femeilor și copiilor, e realizată întâi în regulamentul din 1894 al D-rului Felix, care fixează vârsta de admitere a copiilor în industrie la 12 ani și durata muncii la 6 ore pe zi. Regulamentul interzice întrebuințarea femeilor și copiilor la munca de noapte. Legea minelor din 1895, care s'a aplicat până în 1924, oprește munca femeilor și copiilor mai mici de 14 ani la lucrări subterane. Excelentă ar fi fost legea din 1906 asupra muncii minorilor și femeilor, dacă aplicarea ei ar fi fost încredințată unui serviciu special de inspecție. În Ardeal, legea din 24 Decembrie 1908, interzicea munca de noapte a femeilor în industrie. În Bucovina, situația necinilor și femeilor era reglementată de codul industrial din 1859. În Basarabia, femeile și copiii se bucurau de un regim de ocrotire, în virtutea statutului muncii industriale din 1883, modificat în 1912. Inspectorii de fabrici se ocupau de aplicarea legii.

CĂMINUL DE UCENICI, «PRINCESA MARIA», BUCUREȘTI

Repausul duminical era reglementat de legea din 1897. La 14 Aprilie 1910, intră în vigoare o nouă lege, care se aplică până la 18 Iunie 1925, când e înlocuită cu o altă lege în vigoare și azi. Legea din 1910 asigura repaosul duminical oricărui salariat industrial și comercial și fixa numărul sărbătorilor legale din cursul anului la 9. În Ardeal, repaosul duminical era reglementat de legea XIII din 1891 și în 1919, de un Decret al Consiliului Dirigent.

Meseriile și asigurările muncitorilor, erau reglementate de «Legea Nenițescu» din 1912 pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorilor. Legea prevedea cărți de calfe și lucrători, durata muncii la maximum 10 ore pentru bărbați și 8 ore pentru femei și salariați până la 18 ani. Legea reglementa ucenicia, acorda înlesniri speciale femeilor gravide și preavizul de 8 zile în caz de concediere, pentru toți salariații. Valoarea legii sta, în deosebi, în asigurările sociale (contra boalei, accidentelor de muncă, invalidității și bătrâneții). În Ardeal ființa legea Nr. XVII din 1884, numită codul industrial, care se ocupa și de ucenicii din meserii. Cursurile școalelor de ucenici erau obligatorii. Preavizul era de 15 zile. Legea se aplica de autoritățile industriale de trei grade. În Basarabia, Guvernatorul, în virtutea a două decrete din 1906, avea drept să emită ordonanțe obligatorii, după consultarea unei comisii paritare, pentru reglementarea muncii în atelierele de meserii și în micile întreprinderi comerciale și industriale. Primăria și poliția vegheau la aplicarea acestor ordonanțe, iar contravențiile se judecau de judecătorii de ocol.

Jurisdicția profesională e cunoscută în Bucovina prin legea din 27 Noembrie 1896 și se ocupă de toate litigiile caracteristice vieții muncitorești. La Cernăuți, întâia judecătorie industrială a fost întemeiată la 19 Mai 1906.

Contractul de muncă al funcționarilor din comerț, a fost reglementat în Bucovina prin legea din 16 Ianuarie 1910 și prevedea, între altele, concediul obligatoriu de odihnă în raport cu vechimea, începând cu 10 zile pe an.

Începând din 1920, dela întemeierea Ministerului Muncii, vechea legislație a suferit numeroase schimbări tiuzând a se extinde asupra întregului teritoriu al României.

LEGISLAȚIA ÎN VIOGARE

CONFLICTELE COLECTIVE DE MUNCĂ

Este remarcabil faptul că, legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă a fost votată în August 1920 și a intrat în vigoare în Septembrie 1920, adică numai câteva luni după întemeierea Ministerului Muncii. Este de asemenea prima lege nouă aplicată pe întreg teritoriul României-Mari și deschide seria de legi care va alcătui, în 15 ani de activitate legislativă, codul muncii. Reglementarea conflictelor de muncă era în 1920 o necesitate de prim ordin și în locul unei legiferări sistematice a codului muncii, oamenii de stat s'au văzut siliți să procedeze, prin adaptarea la nevoile urgente. În acel timp, țara noastră și majoritatea țărilor europene, erau cutremurate de neliniști sociale, provenind din descompunerea și anarhizarea forțelor de producție.

Din această necesitate decurg caracterele fundamentale ale legii din 1920, care au rămas neschimbate în esența lor, până azi.

Revendicările muncitorești, întreținute și alimentate de elemente neavând decât o responsabilitate socială iluzorie, creșteau fără încetare, dând naștere la conflicte puternice. Dela 1 Aprilie până la 1 Iulie 1920 au fost 195 conflicte colective de muncă, iar până la sfârșitul anului s'au înregistrat 753 conflicte, ceea ce reprezintă nu mai puțin de 1.702.402 zile lucrătoare pierdute. Aceste fapte s'au întâmplat în perioada care a urmat încheierii păcii și tocmai în momentul când munca trebuia să fie cât mai intensă, spre a se reface pierderile suferite de economia românească în timpul războiului. Ministerul Muncii a întocmit atunci legea reglementării conflictelor de muncă. Această legiuire era inspirată din dispozițiile legii franceze și prevedea concilierea oficială înainte de a se recurge la greve sau lock-out. Pentru întreprinderile de stat, comunale, sau de utilitate publică se prevedea arbitrajul obligator.

În expunerea de motive a acestui proiect, autorul rândurilor de față afirma că, principal, dreptul de a face grevă nu poate depăși limitele impuse de siguranța statului, întrucât greva nu e un act de rebeliune contra capitalului ci contra consumatorului, publicului și a societății. Între libertatea individuală și

CĂMINUL DE UCENICI, «PRINCESA MARIA»
UN DORMITOR

securitatea colectivității noi nu ezitam în a sacrifica prima pentru cea de a doua.

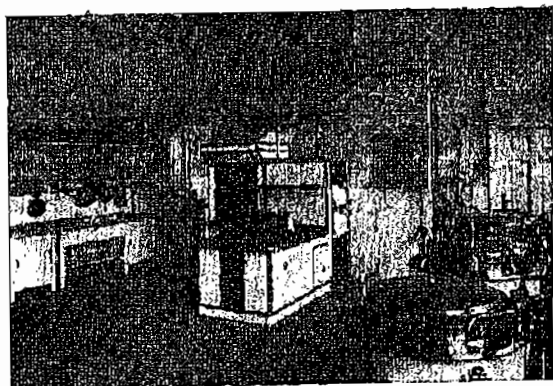
În primul rând, legea garantează libertatea muncii și pedepsește cu amenzi și închisoare pe cei cari ar încălca această libertate. Legea interzice, de asemenea, încetarea fără motiv a lucrului. Dreptul la grevă sau lock-out se acordă numai după îndeplinirea unor anumite forme, care să limiteze într'adevăr cauzele și să caute înlăturarea lor. S'a instituit, în primul rând, procedura împăcimirii, după care, reprezentanții salariaților și patronilor se adună în prezența unui delegat al Ministerului Muncii și discută aplanarea conflictului. În caz când nu ajung la o împăcare, litigiul este trimis în fața unei comisii de arbitraj, al cărei aviz e obligatoriu, atunci când e vorba de instituțiile Statului sau cele de interes public. Legea prevede sancțiuni atât pentru abaterile dela procedura de mai sus, cât și pentru actele de sabotaj, care sunt dăunătoare atât patronului cât și salariaților. Instituirea arbitrajului obligatoriu a fost întâia lovitură dată vechii concepții individualiste a Statului. Prin arbitrajul obligatoriu s'a recunoscut unitatea organică a Statului, pentru armonia căreia libertățile individuale, în unele cazuri, trebuie să fie limitate.

Rezultatele binefăcătoare ale legii s'au observat chiar în primul an de aplicare. În 1920 numărul grevelor era de 753 cu un total de 1.702.402 zile pierdute, pe când în 1921 au fost numai 87 greve și numai 80.593 zile lucrătoare pierdute.

Pentru a împiedeca o masivă concediere de lucrător, din pricina lipsei de lucru sau a materiilor prime, Ministerul și-a rezervat dreptul de a impune munca prin rotație.

ORGANIZAREA PLASĂRII

Această lege a complectat legislația din 1921. Ea a fost stabilită în conformitate cu dispozițiile convenției internaționale dela Washington asupra șomajului și plasării. Această lege preconizează suprimarea oficiilor de plasare plătite și le înlocuiește prin oficiile publice sau sindicale. Oficiile publice sunt întreținute de stat, județe și comune, și sunt puse sub direcția unor organe de stat secundate de comitete mixte, compuse din patroni și salariați. Coordonarea

CĂMINUL DE UCENICE «PRINCIPEȘA MARIA»: BUCĂRÎIA

CĂMINUL DE UCENICE «PRINCIPEȘA MARIA»: SALA DE SERBĂRI

și centralizarea lor sunt încredințate unui comitet central mixt, instituit după principiul parității.

REGLEMENTAREA MIGRAȚIUNILOR

În strânsă legătură cu problema plasării și a cunoașterii pieței muncii, și spre a se evita desechilibrul dintre cerere și ofertă, se așează problema reglementării migrațiilor. Crizele industriale care s'au produs în Europa au impus o politică mai diligentă în această materie. Deoarece cei mai mulți dintre emigranți și imigranți se recrutează din păturile nevoiașе, e necesar a se lua măsuri de protecție, în ce privește atât transportul cât și adăpostirea lor în țara de destinație.

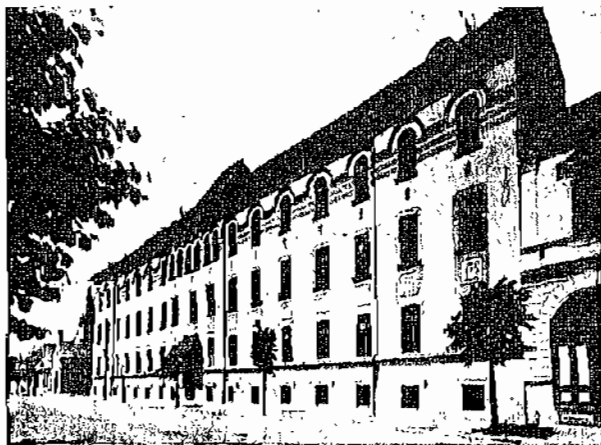
Legea migrațiilor din 1925 se ocupă de aceste chestiuni și însărcinează unele organe de stat de a reglementa intrarea imigranților. Criza mondială deslănțuită în 1929 a arătat că și aceste măsuri nu sunt suficiente. S'a impus ca un imperativ al momentului *protecția muncii naționale*.

IGIENA ȘI DURATA MUNCII

Muncitorii din mine și cei din industriile insalubre și incomode, se bucură de un regim special de ocrotire, care merge dela timpul scăzut de lucru, la măsuri apropiate de îmbunătățire a regimului de muncă. Art. 90 din legea pentru modificarea legii minelor din 1924, prevede crearea unui fond social și cultural în favoarea salariaților din întreprinderile miniere și metalurgice înrudite. Regulamentul din 1931, prevede întemeierea unei «case miniere», cu menirea de a organiza instituții de asistență medicală, case de sănătate, aziluri, dispensare, băi, cantine, etc.

Munca în brutării, constituie încă o problemă gravă care își așteaptă soluționarea. Felul în care se prestează noaptea munca în brutării, starea de neigienă a localului de muncă, lipsa de supraveghere a patronului și greutățile care se pun în calea inspecției, fac din munca în brutării un calvar pentru muncitori și un pericol pentru sănătatea publică.

În conformitate cu convențiile internaționale legea prevede 8 ore de lucru pe zi, sau 48 de ore pe săptămână. În urma crizei economice durata muncii a suferit anumite reduceri, în special în țările cari cunoscuseră anterior un deosebit avânt industrial.

CĂMINUL DE UCENICI DIN CLUJ

Durata muncii fixată de lege la 8 ore, nu este încă o realitate generală. În industriile particulare, mai cu seamă, lupta pentru realizarea celor 8 ore pe zi sau 48 ore pe săptămână, este încă în curs și se câștigă efectiv numai acolo unde a putut interveni un contract colectiv de muncă.

O ameliorare a situației, în ce privește cele 8 ore de muncă, se va obține numai după ce Camerele de Muncă își vor înmulți inspecțiile și vor da un ajutor mai temeinic serviciului oficial de inspecție a muncii.

În legătură cu protecția muncii, trebuie menționată și legea din 1925 asupra repaosului duminical, menită să asigure salariaților din industrie și comerț observarea repaosului duminical și a unor sărbători legale importante, ținând seamă de derogările impuse de diversitatea întreprinderilor.

După 10 ani de aplicare, legea repaosului duminical dă totuși cel mai mare număr de procese verbale de contravenție. Pentru aplicarea acestei legi, se străduiesc toate autoritățile și dacă rezultatul nu e satisfăcător, trebuie să căutăm pricina în lipsa de ordine și colaborare organizată între autorități.

PROTECȚIA MUNCII NAȚIONALE

Principiile fundamentale ale legii pentru protecția muncii naționale, din 3 Aprilie 1930, sunt:

1. Nici un supus străin nu poate exercita în România vreo profesiune, — nici personal, nici în tovarășia altei persoane; salariat patron sau orice altă calitate, — decât pe baza unei autorizațiuni prealabile și a unui livret profesional date de Ministerul Muncii, cu avizul Comisiunii migrațiunilor.

2. Nici un străin nu-și poate înscrie o firmă comercială fără livretul profesional, care îi acordă libera practică a profesiei sale.

Desvoltând aceleași principii și ținând seamă de necesitățile economice naționale, a fost promulgată, la 16 Iulie 1934, legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi.

Legea din 1934 statornicește că întreprinderile economice: industriale, comerciale și civile de tot felul,

sunt obligate să aibă personal românesc în proporție de cel puțin 80%, din fiecare categorie de personal utilizat, și 50% din membrii consiliului de administrație. Se pot face oarecari excepțiuni, pentru industriile de o utilitate economică excepțională și pe o durată de 2 ani dela înființarea lor, dar numai pe baza unui jurnal al Consiliului de miniștri, la propunerea miniștrilor de Industrie și Comerț, Apărării Naționale și Muncii.

Legea stabilește pentru fiecare întreprindere, obligația ca, cel mai târziu până la 1 Februarie al fiecărui an, să trimează Ministerului de Industrie și Comerț câte un tablou de personalul anului trecut, pentru a se cerceta și controla aplicarea legii.

Sancțiunile prevăzute de lege, pentru întreprinderile cari vor contraveni legii sau o vor eluda, sunt:

a) avertismentul ca în 3 luni să se conformeze legii; b) amenda, care nu poate întrece 3% din capitalul societății; c) retragerea tuturor avantajelor acordate de Stat; d) excluderea dela furniturile publice; e) suspendarea funcționării întreprinderii, cel mult pe termen de 6 luni; f) închiderea întreprinderii.

Aplicarea acestei legi se face de Ministerul Industriei și Comerțului. Se poate susține însă că dispoziția de a se da în sarcina altui minister, decât celui al Muncii, o legiuire atât de importantă ca aceea a muncii naționale, nu este pe deplin fericită.

PREGĂTIREA PROFESIONALĂ

În legătură cu statutul muncii, în general, trebuie menționată: *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor*, din 28 Aprilie 1936.

Partea I a legii reglementează amănunțit «pregătirea profesională», ocupându-se de: orientarea profesională, contractul de ucenicie, cursurile profesionale și căminurile de ucenici.

Deși institute psihotehnice există numai la București și Cluj, urmând a se înființa, după posibilitate, la Iași, Cernăuți și Timișoara, legea prevede ca îndrumarea ucenicilor și selecționarea lor să se facă pe baza unui examen psihotehnic, consemnat într'un certificat și o fișă. Examenul este

CĂMINUL DE UCENICI DIN CLUJ: UN DORMITOR

deocamdată facultativ, menirea lui fiind să devie obligatoriu. Legea asigură ucenicului un patron capabil și moral, o ucenicie fructuoasă de 3 la 4 ani, pe temeiul unui contract scris și înregistrat la Camera de Muncă, după o perioadă de încercare de cel mult 4 luni, cu scutirea de orice taxe și timbre. La încheierea uceniei, patronul este obligat să elibereze un certificat pe baza căruia ucenicul poate obține dela Comisia de calificare profesională, cartea de lucrător.

Pentru completarea educației ucenicilor, se înființează cursuri profesionale de 3-4 ani, după specialități, obligatorii pentru ucenicii mai mici de 18 ani. Certificatele de absolvire poartă viza Ministerului Muncii.

Această lege fiind în primul an de aplicare, urmează să dea roade, adică să creeze cât mai multe institute psihotehnice, certificatele lor să devie obligatorii și numărul cursurilor profesionale să crească astfel încât să poată educa efectiv pe toți ucenicii din cuprinsul țării.

Prin legea din 1 Aprilie 1936, pentru organizarea învățământului comercial secundar, acest învățământ capătă structura învățământului liceal¹⁾.

Elevii cari urmează numai primul ciclu, gimnaziul comercial, după un an de practică, au drept să ocupe o funcție și beneficiază de reducerea stagiului militar. Absolvenții liceului comercial pot urma învățământul superior, dacă obțin bacalaureatul comercial; în caz contrariu, după un an de practică, dobândesc un certificat de absolvire.

Elevii clasei III și IV vor face practică în întreprinderi comerciale, în fiecare după amiază, timp de 4 ore, în magazine cel puțin 6 luni, iar în birouri în tot timpul școlarității. Camerele de Comerț se vor îngriji de plasarea elevilor și absolvenților la practică. Întreprinderile Statului sau cele care se bucură de privilegii și concesi din partea Statului, sunt obligate a subvenționa învățământul comercial secundar cu sume dela 50.000—500.000 lei anual.

Legea mai prevede înființarea unor cursuri sau școli pentru predarea studiilor comerciale persoanelor

¹⁾ Pentru învățământul comercial, vezi *Enc. Rom. I* Or. organizația învățământului, pag. 472.

CĂMINUL DIN CIUJ: SALA DE MÂNCARE

CĂMINUL DE UCENICI DIN ALBA-IULIA

cari doresc să și-le însușescă (ucenici, adulți sau absolvenți ai vechii școli secundare).

Absolvenții gimnaziilor, liceelor și academiilor comerciale, se bucură de înlesniri speciale, precum scutire de orice impozit pe primul an dela înființarea întreprinderii lor, preferințe la preluarea unor întreprinderi în lichidare, un credit de scont la Banca Națională, etc.

Pe același plan e construit și învățământul secundar industrial¹⁾. În vacanța de vară, elevii școlilor industriale vor face practică în ateliere și fabrici. Absolvenții gimnaziilor industriale dobândesc un certificat de «practicant», iar absolvenții liceelor industriale, un certificat de «maestru». Absolvenții școlilor speciale industriale dobândesc diploma de «conducători industriali». Absolvenții gimnaziilor industriale, după o practică de doi ani în atelierele școlii, își vor putea deschide ateliere pe cont propriu, în comunele rurale. Pentru admiterea în învățământul tehnic superior, se cere un «examen de selecționare».

Pentru ucenici și lucrători, se întemeiază cursuri speciale de către Ministerul Muncii; ei se pot înscrie la gimnaziile muncitorești organizate de Ministerul Educației Naționale. Durata cursurilor e de 4 ani. Se mai pot înființa cursuri practice libere asupra unei specialități sau grup de specialități, cursiștii primind «certificate de frecvență» sau «certificate de abilitate profesională».

Din venituri diferite, legea de care ne ocupăm întemeiază o «casă a învățământului industrial», pentru susținerea acestui învățământ și ajutorarea materială a absolvenților cari doresc să-și deschidă ateliere. Legea mai acordă acestor noui patroni, scutire pe 10 ani de toate impozitele, un credit de scont la Banca Națională, etc.

Educația profesională a ucenicilor nu-și va da însă niciodată roadele complete, fără ajutorul unui cât mai mare număr de cămine. Ele se dovedesc necesare, nu numai pentru a se da ucenicilor un mediu prielnic educației profesionale, dar și pentru a româniza meseriile, atrăgând pe fiii de țărani la orașe, spre

¹⁾ *Ibid.*

meșteșuguri, oferindu-li-se un adăpost ieftin sau chiar gratuit.

Întâia lege pentru căminele de ucenici a intrat în vigoare în 1926, iar fondul se alimenta din diferite taxe plătite de cei cari obțineau cărți de calificare, brevete, încheiau contracte de ucenicie, apoi din o taxă de 2 lei săptămânal, plătită de patron asupra fiecărui lucrător asigurat, etc. Un regulament special se ocupa de organizarea și funcționarea acestor cămine. Prin legea din 30 Aprilie 1936 pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor, căminele capătă o nouă reglementare, trecând toate sub controlul direct al Ministerului Muncii. Admiterea ucenicilor în cămine se face pe cale de concurs, cu preferință pentru fiii de săteni. Ministerul își rezervă dreptul de a acorda scutiri parțiale sau totale a taxelor de întreținere, în caz când ucenicul e lipsit de mijloace și destoinic la meserie. Căminele sunt puse sub privegherea unor efori.

EXERCITAREA MESERIILOR

Partea II a legii se ocupă de clasificarea și perfecționarea profesională. Oricine exercită vreo meserie, din cele prevăzute în lege, trebuie să aibă un titlu de capacitate profesională. Legea fixează aceste titluri (lucrător sau calificat, meșter) și stabilește compunerea comisiunilor de calificare, atribuțiunile acestor comisii și modul lor de funcționare, preocupându-se de o serioasă apreciere prin examen a acestor calificări, stabilite prin cărți de capacitate profesională, eliberate de Camera de muncă respectivă.

Perfecționarea profesională a lucrătorilor este urmărită de lege prin: cursuri profesionale și burse în țară și străinătate.

Partea III a legii organizează exercitarea meseriilor, stabilind cine este meseriaș și fixând care sunt avantajele de care se bucură acesta pe temeiul legii.

Sunt considerați ca meseriași acei patroni, cari întrebuințează cel mult 10 salariați sau 20 H.P.

Legea, prin derogare dela legea contabilității publice, acordă un număr de avantaje meseriașilor patroni, asociațiunilor și cooperativelor de meseriași, înscrși în Camerele de muncă și anume:

1. Meseriași și asociațiile lor ocazionale sau profesionale pot angaja, dela serviciile publice și cele asimilate lor, prin bună învoială, lucrători sau furnituri până la 500.000 lei; iar cooperativele de meseriași, recomandate de Casa Centrală a Cooperatiei, până la valoarea de 5.000.000 lei.

2. La licitațiile publice ofertele lor sunt preferate față de ofertele celorlalți concurenți, chiar dacă sunt mai scumpe cu 25% față de acelea ale concurenților străini.

Contravențiunile la dispozițiunile acestei legi sunt constatate perin proces verbal de Ministerul Muncii, prin organele de inspecție și control. Procesele verbale de contravențiune încheiate de inspectorii generali centrali, de inspectorii și sub-inspectorii fac dovadă în justiție până la înscrierea în fals, iar ale controlorilor până la proba contrarie.

Aceste contravențiuni sunt pedepsite cu amenzi ce merg dela 1.000 până la 10.000 lei, în afară de faptul contravențiunii patronului care angajează ucenici, lucrători și maestri supuși străini, cari nu întrunesc condițiunile prevăzute de această lege.

Contravenția patronului, arătată mai sus, se pedepsește cu o amendă dela 10.000 până la 100.000 lei, iar în caz de recidivă cu închisoare polițienească de 5—30 zile și cu retragerea autorizației de funcționare a atelierului sau întreprinderii, pe timp de 6—12 luni.

CONTRACTELE DE MUNCĂ

Autorul acestor rânduri a depus pe birourile Camerei, în 1921 și 1926, o serie de proiecte asupra contractului de muncă, dar acestea n'au devenit lege decât în 1929.

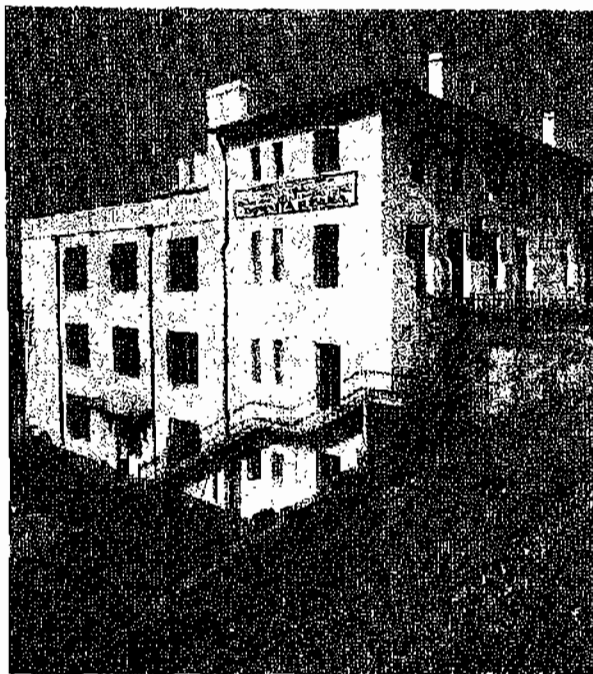
Legea din 1929 se ocupă în prima parte de contractul de ucenicie, în a doua de contractul individual de muncă, apoi de contractul de lucru în echipă și în partea a patra

de contractul colectiv de muncă.

Contractul individual e îngăduit de legea noastră și minorului trecut de 18 ani, fără asistența protectorilor legali, putând fi numai verbal. Înscrierea contractelor de ucenicie la Camera de muncă e obligatorie.

În 1933 s'au adus acestei legi unele modificări de detaliu, mai ales în ce privește valoarea deciziilor de arbitraj facultativ în conflictele colective de muncă. Ele sunt considerate ca și contractele colective de muncă. În 1936 legea meseriilor a abrogat contractul de ucenicie dându-i o nouă redactare.

Potrivit legii, patronul trebuie să acorde salariatului un concediu anual de odihnă, dela 7 la 14 zile, după vechime, sau o despăgubire egală cu dublul salariului. Acest drept al salariatului, înscris în lege, întâmpină însă o îndârjită rezistență din partea patronilor și de foarte multe ori salariatul e silit să recurgă la intervenția judecătorei de muncă, spre a i se recunoaște

CANTINA ȘI BIBLIOTECA MUNCITOREASCĂ DIN CONSTANȚA

concediul legal. De cele mai multe ori, de teamă să nu fie concediat, el renunță la acest drept. Contractul individual de muncă, după perioada de încercare, poate fi denunțat de oricare din părți, cu un preaviz de 14 zile. Și această prevedere a legii e de multe ori eludată, în paguba muncitorului și numai intervenția Camerei de muncă prin comisiile de conciliere, dă muncitorului o protecție legală efectivă. Pentru funcționarii din industrie și comerț, preavizul începe dela o lună la 6 luni, pentru vechimea dela 6 luni la 15 ani, preavizul sporindu-se cu o lună pentru fiecare an în plus.

Legea prevede și un contract de echipă, când un patron încheie un contract cu mai mulți salariați. În acest caz, șeful de echipă poate trata cu patronul, în numele echipei și poate primi salariul pentru toată echipa.

Contractul colectiv de muncă se încheie între unul sau mai mulți patroni și grupuri de salariați. Procesele-verbale de conciliațiune, precum și hotărârile de arbitraj, în urma unor conflicte colective de muncă, au de asemenea caracterul contractului colectiv. Înregistrarea la Camera de muncă e obligatorie. Cu toată opunerea, mai mult sau mai puțin vizibilă, a unora dintre patroni, contractul colectiv e bine înrădăcinat în viața muncitorească, ca unul din mijloacele cele mai sigure de apărare a dreptului salariaților.

MUNCA ÎN PORTURI

În timpul crizei economice, și chiar înainte de aceasta, munca în porturi suferă din cauza tiraniei unor elemente parazitare (vătăfi). Legea Cantacuzino din 1931, asupra muncii în porturi, a înlocuit acest regim arhaic printr'un sistem rațional.

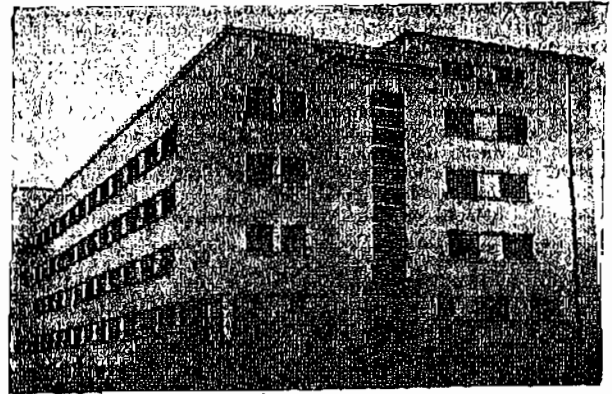
Legea are la bază două principii:

- a) Interzicerea angajării muncii prin vătăfi;
- b) Executarea muncii în porturi printr'un triaj, care se va face de o comisiune special alcătuită.

Articolul 7 pune principiul prohibițiunii absolute de a se angaja munca în porturi direct sau indirect prin vătăfi, sub sancțiunea unei amenzi de la 5.000 până la 50.000 lei în favoarea Ministerului Muncii.

SALA DE CĂRȚI ȘI BIBLIOTECĂ A CANTINEI DIN CONSTANȚA

CĂMINUL DE UCENICI DIN TIMIȘOARA

PROTECȚIA FEMEILOR ȘI A MINORILOR

Legea asupra protecției minorilor și femeilor, din 1928, prevede numeroase măsuri prescrise de convențiile internaționale. Copiii mai mici de 14 ani nu pot fi utilizați în întreprinderile industriale, iar cei sub 18 ani nu pot fi întrebuințați la lucrul de noapte. Femeia lucrătoare (pe care o întâlnim mai ales în industria textilă, unde proporția elementului feminin este de 40—50%), este asigurată printr'un tratament special.

Femeile și copiii sub 18 ani sunt opșiți de a lucra în mine sau la orice alte lucrări subterane, iar femeile gravide au dreptul la un concediu, înainte și după naștere, de câte 6 săptămâni cel puțin, în care timp patronul nu le poate rezilia contractul, nici concedia. Patronul mai e obligat a acorda salariatelor-mame două repaosuri suplimentare pe zi, de câte o jumătate de oră, pentru alăptarea copiilor, iar patronul cu cel puțin 50 lucrătoare, va amenaja o sală specială de alăptat.

Toate aceste dispoziții se aplică aproape pretutindeni în țară, dat fiind caracterul lor omenos. Nu toate întreprinderile au întemeiat însă creșe de alăptat, pentru salariatele lor mame, și amână acest lucru pentru timpuri mai prospere.

ȘOMAJUL

În anii de criză șomajul a fost combătut prin diverse metode, după ramurile de activitate.

Pentru ajutorare, s'au alcătuit comitete speciale pe lângă unele primării. Trierea celor fără lucru s'a făcut de către delegați ai camerelor de muncă, iar fondurile s'au adunat din subvenții oficiale și donații. Pe alocuri, li s'au dat șomeurilor întrebuințare la unele lucrări publice, începute în acest scop. Dela 1 Ianuarie 1934, se aplică un regulament privitor la prevenirea șomajului, combaterea lui și ajutorarea șomeurilor, care a instituit un comitet central și comitetele locale de care s'a amintit mai sus. Venitul sigur și regulat, care alcătuiește fondul, e stabilit dintr'o cotizație de 1% asupra salariilor din întreprinderi, plătită jumătate de patron, jumătate de salariați.

În 1933, în urma unui acord intervenit între Asociația băncilor și Asociația funcționarilor de bancă din București pentru combaterea șomajului printre

funcționarii de bancă, s'a alcătuit un regulament. Comitetul prevăzut de acest regulament se ocupă de funcționarea unui birou de triaj și plasare, de verificarea șomerilor îndreptățiți la asistență și de normele de ajutorare. Veniturile sigure și regulate, care alimentează fondul de șomaj, sunt alcătuite din

cotizația de 1% asupra salariilor brute plătite de întreprinderile bancare (jumătate din cotizație fiind suportată de bănci și jumătate de salariați).

Legea din 1936 asigură celor fără lucru invalizi de război o parte din locurile vacante în întreprinderi.

Gr. I.-I.

II. INSTITUȚIILE MUNCITOREȘTI

În centrul vieții sociale din România, cu o instituție dela care se ramifică toate celelalte organe de control și realizări în câmpul muncii stă, firește, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Desvoltat din organismul mai mic al Casei Centrale a meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești, Ministerul Muncii la ființă, în 1920, spre a corespunde nevoilor țării mărite, în plină reconstrucție. De atunci și până azi, vreme de 17 ani, unele atribuții i-au fost luate și trecute altor ministere, altele noi i-au fost decernate, dar teneurile și funcțiile sale de competență au rămas aceleași: asigurarea și aplicarea unei legislații muncitorești în concordanță cu năzuințele timpului și cu interesele superioare ale țării.

Direcția Muncii constituie nucleul activității practice a Ministerului din punct de vedere al aplicării legislației muncitorești și art. 35 fixează astfel atribuțiile ei fundamentale: orientarea profesională și organizarea științifică a muncii, ucenicia, pregătirea și perfecționarea profesională a muncitorilor din industrie și ateliere și a funcționarilor particulari prin înființarea de cămine, adăposturi și instituții de recreare și întreținerea timpului liber, plasarea salariaților, reglementarea migrațiilor, reglementarea raporturilor dintre patron și salariați și intervenția pentru apănarea conflictelor de muncă, îndrumarea și controlul camerelor de muncă, a asociațiilor profesionale, inspecția muncii, etc.

Pentru împlinirea acestei sarcini, esențială în promovarea unei serioase politici sociale, Direcția Muncii cuprinde șase servicii, din care cele mai de seamă sunt: serviciul pregătirii și calificării profesionale, serviciul învățământului muncitoresc și al căminelor de ucenici, serviciul plasării, șomajului și migra-

țiilor și serviciul conflictelor și contractelor de muncă.

Alături de Direcția Muncii și în strânsă legătură cu ea, funcționează în virtutea legilor în vigoare Comitetul muncii, Comitetul de direcție a fondului, pregătirii, profesionale, Comitetul central al plasării, Comisia migrațiilor, Comisia superioară a muncii în porturi și Comisia pentru plasarea invalizilor, orfanilor și văduvelor de război. Însemnătatea deosebită a tuturor acestor organe consultative pentru realizarea unei fructuoase politici sociale în România, se poate vedea și înțelege ușor din citarea numelui lor în care se află cuprinsă și sfera activității pentru care au fost create.

Fără o intensă rețea de organe exterioare însă, Direcția Muncii nu și-ar putea îndeplini menirea ei atât de importantă. Pe întregul teritoriu al țării se află însă organele sale de execuție.

INSTITUȚII DE SUPRAVEGHERE

Inspecția muncii

Inspectoratele și subinspectoratele de muncă sunt în număr de 13, cuprinzând următoarele centre și regiuni de activitate: Craiova (cu județele Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Roman și Olt), București (cu județele Ilfov, Vlașca, Ialomița și Durostor), Ploiești, cu un subinspectorat la Târgoviște (pentru județele Prahova, Buzău, R.-Sărat, Dâmbovița, Argeș, Muscel și Teleorman), Brăila cu un subinspectorat la Galați și altul la Constanța (cu județele Brăila, Covurlui, Ismail, Tulcea, Constanța și Culiacea), Bacău (cu județele Bacău, Putna, Neamț, Baia, Roman și Tecuci), Iași (cu județele Iași, Botoșani, Dorohoi, Vaslui, Fălciu și Tutova), Chișinău (cu județele Lăpușna, Soroca, Bălți, Orhei, Tighina, Cahul și Cetatea-Albă), Cernăuți (cu județele Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Câmpulung, Suceava și Hotin), Timișoara (cu județele Timiș-Torontal, Caraș și Severin), Arad, cu un subinspectorat la Petroșani și altul la Oradea (cu județele Arad, Bihor și Hunedoara), Cluj, cu un subinspectorat la Satu-Mare (cu județele Cluj, Sălaj, Satu-Mare, Maramureș, Năsăud, Someș și Turda), Sibiu (cu județele Sibiu, Alba, Târnava-Mare și Târnava-Mică), Brașov, cu un subinspectorat la Tg.-Mureș (cu județele Brașov, Mureș, Cluc, Odorheiu, Făgăraș și Trei Scaune).

În fiecare an inspectorii înaintază un raport asupra activității lor și asupra aplicării legislației muncitorești, care se publică de către Minister, în conformitate cu legea inspecției muncii și cu o înțelegere internațională. Inspectorii au un rol hotărâtor în apănarea conflictelor de muncă individuale și colective, în încheierea contractelor colective, în comisile de

CANTINA MUNCITOREASCĂ DIN BUCUREȘTI: SALA DE MÂNCARE

triare a străinilor și în comitetele de ajutorare a șomerilor.

Legea pentru organizarea serviciului de inspecție a muncii datează din Aprilie 1927.

Comisiile de calificare a meseriilor

Aceste comisii, cari funcționează în capitalele de județ, au menirea de a examina și acorda calificarea profesională lucrătorilor și meșterilor, așa cum prevede legea din 1936 pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor. Ele sunt alcătuite dintr'un delegat al Ministerului Muncii, un delegat patron și un delegat salariat, toți cu supleanți. Legea prevede comisii speciale pentru conducătorii de automobile, tehnicienii dentiști și ortopediști. Examenul constă dintr'o lucrare practică și o examinare orală privitoare la lucrarea executată.

Rolul comisiilor este de o importanță deosebită pentru țara noastră, unde meseriile n'au progresat în același ritm cu celelalte ramuri de producție și unde calitatea produselor meșteșugărești trebuie să fie un îndemn sigur pentru eventualul client. Dacă mai ținem seamă de faptul că un număr de specialiști străini, pentru specialități minime, dețin locurile cari s'ar cuveni Românilor, și că deci o bună calificare profesională echivalează cu un succes etnic, vedem că viața meșteșugărească depinde de aci înainte și de seriozitatea comisiilor de calificare. Ministerul a prevăzut, de altfel, prin lege, ca la sfârșitul fiecărui an comisiile de calificare să înainteze câte o dare de seamă asupra activității lor.

Comisiile pentru munca în porturi

Intemeiate în baza legii din 1931 au menirea să supravegheze munca în port, astfel ca să se execute prin rotație, să verifice autorizațiile și carnetele de specialitate, eliberate de căpitanie, să supravegheze aplicarea tarifului de muncă și plata efectivă a muncii. Comisiile sunt alcătuite din inspectorul muncii (sau un delegat), din căpitanul portului (sau delegatul lui, cu vot consultativ), din 2 reprezentanți ai patronilor din port și 2 reprezentanți ai muncitorilor din port. Ele sunt prezidate de președintele tribunalului sau de un judecător de ocol, acolo unde nu e tribunal. Pe lângă Direcția Muncii din Minister, s'a creat prin legea modificatoare din 1932 o comisie superioară a muncii în porturi, ca instanță de apel împotriva deciziilor comisiunilor locale ale muncii din porturi. Această comisie superioară e alcătuită dintr'un delegat al Ministerului, inspectorul general al porturilor, 2 reprezentanți ai patronilor din porturi și 2 reprezentanți ai muncitorilor din porturi, și este prezidată de un membru al Curții de Apel din București.

După necesitățile locului, comisiile din porturi înființează câte un birou de împărțirea muncii, din reprezentanți ai muncitorilor pe specialități. Patronii adresează acestui birou cererile de muncitori.

În urma acestei organizații, numărul conflictelor de muncă din porturi s'a redus foarte mult în ultimii ani.

INSTITUȚII DE PROTECȚIE

Oficiile de plasare

Oficiile pentru plasarea muncitorilor, a invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, în număr de 33 în anul 1936, au funcționat în Bacău, Bazargic, Botoșani, Brăila, București, (cu câte o secție pentru meseriași, servitoare și servitori), Constanța, Craiova, Focșani, Galați, Iași, Pitești, Ploiești, T.-Severin, Arad, Brașov, Cluj, Deva, Lugoj, Oradea, Satu-Mare, Sibin, Sighet, Tg.-Mureș, Timișoara, Turda, Bălți, Cetatea-Albă, Chișinău, Hotin, Tighina, C.-Lung, Cernăuți, și Rădăuți.

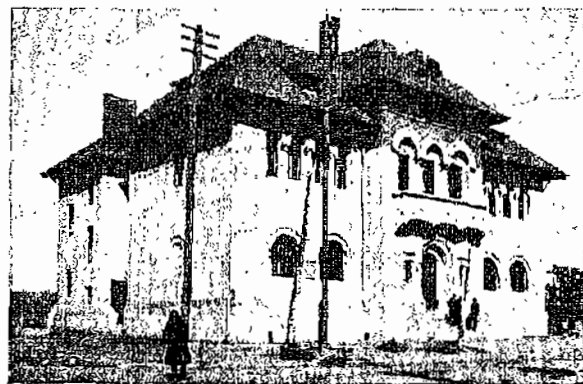
Oficiile publice de plasare amintite sunt oficii județene. Un oficiu central de plasare din Minister are menirea de a centraliza toate datele în vederea unei plasări raționale. Conform legii, plasarea e gratuită, iar agenții clandestini cari fac plasări cu plată sunt urmăriți de organele polițienești. Oficiile de plasare sunt puse sub privegherea unui comitet mixt de patroni și muncitori.

Pentru supravegherea mai de aproape a personalului din serviciul domestic, și pentru educația lui, s'au creat la București, precum am arătat mai sus, două secții speciale, pentru bărbați și femei, urmând ca această organizație să fie extinsă și în alte orașe mai mari. La Constanța și Brăila, s'a înființat câte un oficiu public de plasare a marinarilor.

Legea pentru organizarea plasării datează din 30 Septembrie 1921.

Căminele de ucenici

Reglementate întâia oară prin legea din 21 Martie 1926, ele au menirea de a oferi tinerelor vlăstare un mediu mai prielnic pentru educația profesională, cetățenească și națională. Intemeierea lor se datorește mai cu seamă necesității de a îndruma spre meserii pe fiii de țărani cari, din lipsă de mijloace, nu puteau veni la oraș, unde n'ar fi găsit nici un adăpost și nici un sprijin. Prin legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor din 30 Aprilie 1936, căminele capătă o nouă reglementare. Ele pot fi întemeiate și întreținute de Ministerul Muncii, de Camerele de Muncă și Camerele de Comerț și Industrie, de întreprinderi,

CĂMINUL DE UCENICI DIN CHIȘINĂU

de asociații profesionale, culturale și confesionale, toate numai cu autorizația și sub privegherea Ministerului. Căminele de Stat sunt conduse de un director, ajutat de o eforie alcătuită din primarul comunei, câte un delegat al camerelor profesionale, un preot, un membru al corpului didactic dela cursurile profesionale, precum și de alte persoane cu tragere de inimă. Căminele depinzând de alte instituții au, în locul eforiilor, un comitet de 3 persoane.

Sumele realizate din perceperea taxelor la eliberarea titlurilor de capacitate profesională și din taxa de 2 lei pe săptămână plătită de patroni pentru fiecare salariat asigurat, alcătuiesc un fond pentru întreținerea căminelor de ucenici, a învățământului muncitoresc și așezămintelor de educare și perfecționare profesională a muncitorilor. Acest fond e administrat de un comitet de direcție alcătuit din 2 patroni, 2 salariați, un specialist și 2 funcționari superiori din Ministerul Muncii.

În acest moment funcționează în toată țara un număr de 30 cămine de ucenici și încă 5 sunt pe cale de realizare. În afară de cantinele întreprinderilor, Ministerul Muncii întreține 4 cantine din cari 2 în București, oferind o masă substanțială pe un preț minimal.

Cursurile profesionale

Cursurile sunt de 3 categorii: pentru ucenici industriali, pentru ucenici comerciali și pentru ucenice.

Pe lângă cursurile profesionale de Stat, județ și comună pot funcționa eforii, în același scop și în aceleași condițiuni ca pentru căminele de ucenici. Numărul cursurilor profesionale se ridică în acest an la 230, din care 125 ale Ministerului, iar 105 confesionale și comunale, toate sub privegherea Ministerului.

Cu ajutorul căminelor de ucenici și al cursurilor profesionale — alături de gimnaziile și liceele comerciale și industriale — tineretul va fi îndreptat către profesiunile productive, iar meșteșugarii români vor dobândi o pregătire care să-i pună în stare să-și asigure o existență frumoasă.

Institutede și laboratoriele de psihotehnie și oficiile de orientare profesională

Prevăzute de legea din 30 Aprilie 1936 pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor,

sunt în faza inițială. De altfel și examinarea psihotehnică a ucenicilor — care să indice precis meseria pentru care sunt apți — e deocamdată facultativă. Oficiile de orientare profesională pot fi înființate de aceleași instituții care au încuviințarea de a întemeia cămine de ucenici și anume în centrele industriale mai importante, pe lângă oficiile de plasare, căminele de ucenici, etc.

În momentul de față există două institute psihotehnice, unul la București și altul la Cluj, pe lângă Universitățile respective, urmând ca succesiv să se înființeze câte unul la Iași, Cernăuți și Timișoara.

Adăposturi pentru muncitori

Se găsesc câteva în porturi. În aceste adăposturi se face împărțirea muncii în conformitate cu prevederile legii pentru munca în porturi și tot aci se face plata. Pe lângă oficiile de plasare se află pe alocuri adăposturi temporare pentru muncitorii în trecere sau pentru cei care urmează a fi plasați.

Căminele pentru pregătirea personalului casnic

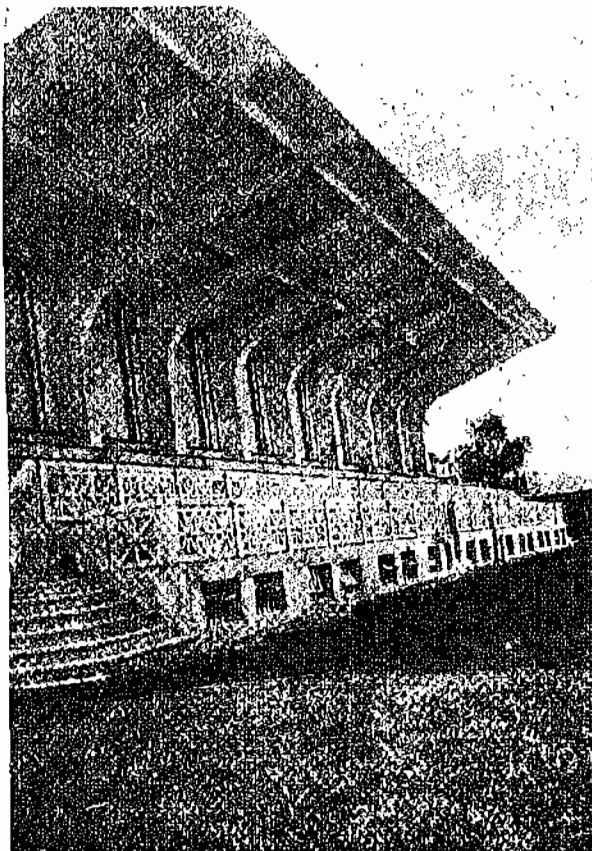
Un astfel de cămin s'a înființat de curând în București. Pe lângă oficiul de plasare din București există precum am arătat mai sus, două secții speciale pentru servitorii bărbați și femei, care se bucură și de o priveghere medicală.

Centrele pentru organizarea timpului liber

Ele devin de o importanță tot mai mare, de

când muncitorii se bucură efectiv de reducerea legală la 8 ore pe zi sau 48 pe săptămână a duratei muncii și de când criza a mai scurțat și din acest timp de lucru. În grija acestor centre intră în primul rând educarea, reeducarea și completarea cunoștințelor profesionale și de cultură generală, prin mijloacele cele mai agreabile (biblioteci, teatru, cinematografe) și reeducare fizică (sporturi de tot felul).

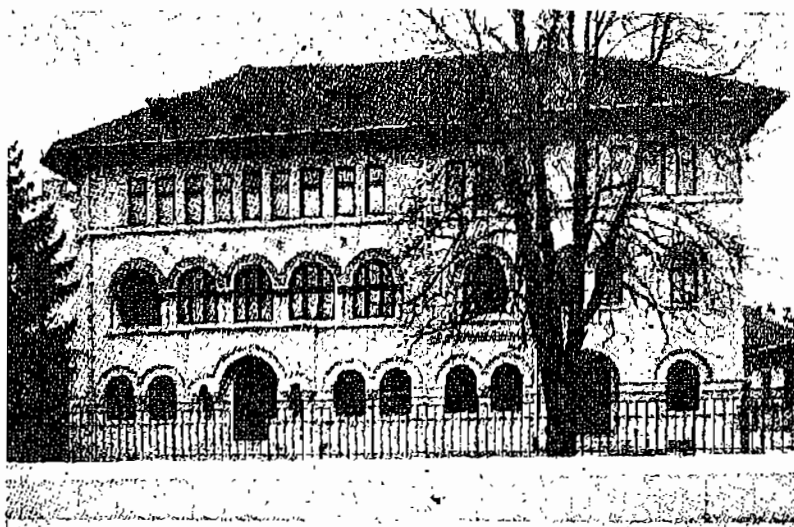
În alte țări, organizarea timpului liber s'a extins asupra grădinaritului, încurajarea artelor casnice și a tuturor artelor populare. La congresul mondial pentru întrebunțarea timpului liber, ținut la Hamburg în August 1936, s'au examinat realizările din toată lumea pe acest teren și s'au trasat liniile generale de activitate de aci înainte.

STADIONUL MUNCITORESC DIN BUCUREȘTI

Ministerul Muncii a organizat conferințe în diferite centre industriale, a subvenționat excursii colective, a întemeiat biblioteci (2 la București, 1 la Brașov, 1 la Constanța și 1 la Ploiești). Alături de aceste biblioteci funcționează cantine economice.

În acest moment există în toată țara, 6 centre pentru organizarea timpului liber al muncitorilor, centre conduse de un director și un secretar. Menirea lor e de a studia posibilitățile de colaborare cu celelalte instituții publice și particulare în vederea aceluiași scop și de a informa Ministerul asupra măsurilor eventuale.

JUDECĂTORIA DE MUNCĂ DIN BUCUREȘTI

Coloniile de vară pentru ucenici și ucenice

Ele dau puțină copiilor săraci, de meseriași sau de țărani, să-și îmbogățească forțele la munte și la mare, unde primesc o hrană substanțială și își petrec timpul după un program recreativ și igienic. Ministerul a construit o vilă la Mangalia în acest scop, care funcționează de mai bine de 10 ani. Aproximativ 10.000 de ucenici și ucenice se bucură anual, mulțumită Ministerului Muncii, de aer curat și odihnă în timpul verii. În cursul anului 1936, Ministerul a subvenționat și organizat 13 colonii de ucenici, la munte și la mare.

Stadioanele și terenurile sportive muncitorești

Se găsesc azi aproape în toate regiunile cu înținsă populație industrială. Ele au fost puternic susținute de Ministerul Muncii, moral și material. Întreprinderile mai mari au înțeles și ele folosul ce-l pot avea dela un personal bine antrenat, sănătos și voios, preocupat mai curând de sporturi în orele libere, decât de plăcerile dăunătoare ale alcoolismului și jocurilor de noroc, astfel că și ele au mers pe drumul inițiat de Ministerul Muncii.

Merită să fie citat în deosebi stadionul muncitoresc din București, cu tribune în beton armat, acoperite, și cu unele necesare pentru toate sporturile. Ministerul a mai achiziționat terenuri de sport pentru muncitori la București, Brăila și Cernăuți.

Casa Construcțiilor

Cu o administrație și un buget deosebite, lucrează sub privegherea Casei Centrale a Asigurărilor. Are un comitet de direcție și o comisie de control. Menirea Casei Construcțiilor este de a veni în ajutorul muncitorilor și funcționarilor, spre a-și construi locuințe ieftine pe cari să le poată plăti cu încetul. Mulți muncitori, funcționari și meseriași, s'au bucurat de aceste înlesniri, alcătuind în Capitală un cartier aparte, în apropierea Vetrei Luminoase. Legea de organizare a Casei prevede că Statul, județele și comunele o vor subvenționa. În 1936 însă, sarcina aceasta a revenit numai Ministerului Muncii și Casei Asigurărilor Sociale.

Casa Construcțiilor are azi un număr de 308 debitori ipotecari (lei 69.864.539), 82 beneficiari de construcții și terenuri (lei 72.749.606), 83 beneficiari de construcții din parcul Vatra Luminoasă, asigurați ai Casei Centrale (în valoare de lei 16.542.163), în total 473 beneficiari cu un total general de lei 159.156.308.

Acestea sunt instituțiile publice de politică muncitorească mai importante, din țara noastră, cea mai mare parte fiind create după război, într'un timp relativ scurt și în condițiile economice cunoscute. Ele corespund unor profunde necesități și lor se datorează în mare parte pacea socială, care domnește de mai bine de 17 ani.

III. JURISDICȚIA MUNCII

Legea din 1933, creând și organizând jurisdicția muncii, dă politicii sociale românești instrumentul care sancționează abuzurile și garantează eficacitatea ei. Numărul meretelor crescând al litigiilor care se judecă de aceste instanțe, și sumele importante obținute de către salariați dovedesc necesitatea jurisdicțiilor profesionale. Competința acestei instanțe cuprinde: 1) conflictele rezultând din contractele de muncă: individuale, de echipă sau de

ucenie; 2) conflictele izvorâte între părțile cari figurează într'un contract colectiv de muncă, sau între ele și terțe persoane; 3) conflictele dintre salariați, derivând dintr'o muncă comună sau din delictele ori quasi-delictelor civile, în legătură cu un contract individual de muncă, de echipă, de ucenie, colectiv, sau cu o hotărâre de arbitraj; 4) conflictele dintre lucrători și persoanele cari le dau în mod regulat instrumente de muncă, localuri sau forțe motrice; 5)

conflictele dintre marinari și proprietarii sau armatorii de vase comerciale; 6) judecarea conflictelor colective de muncă, — care în baza art. 2 al. a, din legea din 18 Octombrie 1932 fuseseră date în competența tribunalelor, afară de conflictele colective din categoria de mai sus, — pentru soluționarea cărora, după procedura de împăciuire, părțile au ales de comun acord o comisie de arbitraj sau un arbitru, și care rămâne sub regimul legii din 1920; 7) abaterile dela dispozițiunile legilor de organizare și ocrotirea muncii, meseriilor și sănătății muncitorilor.

Competința, din punct de vedere al locului, se stabilește: 1) după localitățile în care își are domiciliul pârâta sau una din părți; 2) după locul unde s'a executat convenția, unde urma să fie executată, sau unde urma să se facă plata; 3) după locul unde s'a săvârșit delictul sau quasi-delictul; 4) după locul unde s'a săvârșit infracțiunea sau după locul domiciliului infractorului; 5) după locul unde își au sediul cele mai multe întreprinderi interesate, atunci

când este vorba de un conflict colectiv de muncă care interesează mai multe întreprinderi.

Legea prevede o procedură rapidă, aproape gratuită și adecuată problemelor muncitorești, întrucât judecătorul e asistat de asesori patronali și salariați. O bună parte din dificultățile inerente oricărui început au fost înlăturate, iar salariații găsesc în judecătorile de muncă recunoașterea ușoară a drepturilor lor.

În cuprinsul țării funcționează azi judecătorii de muncă în următoarele localități: București, Brașov, Brăila, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Ploești, Timișoara și Arad.

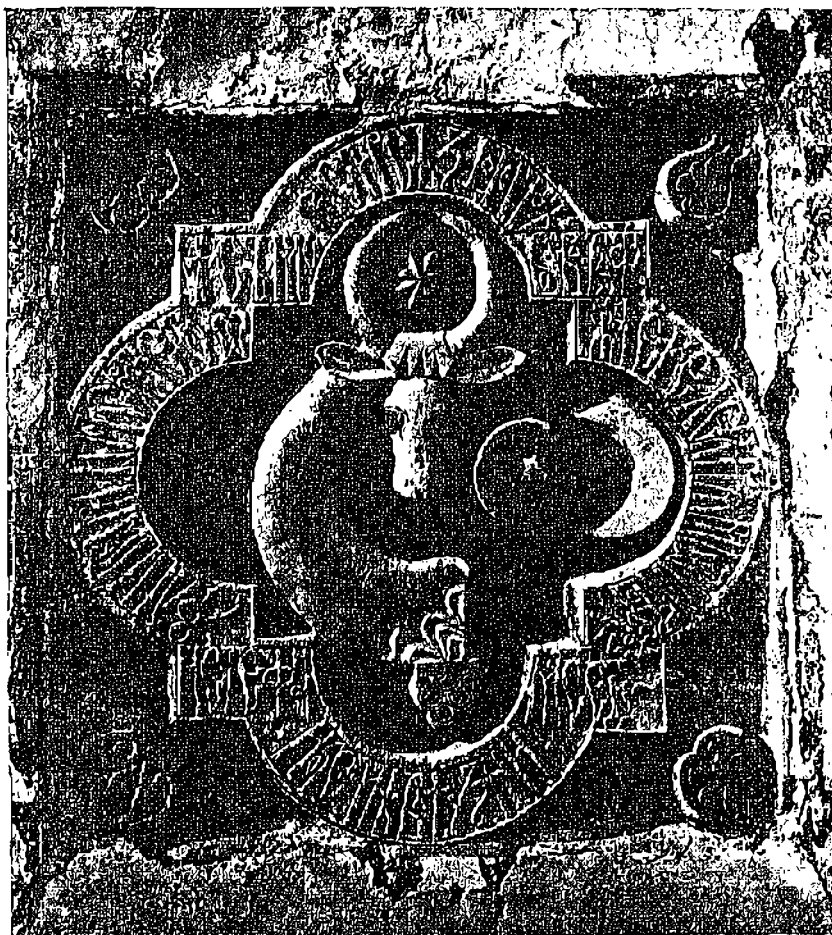
Prin legea pentru asigurarea plății lucrului efectuat, din Aprilie, s'a creat pe lângă fiecare judecătorie de ocol urbană și pe lângă fiecare tribunal, câte o comisie arbitrală pentru judecarea litigiilor dintre meseriași și clienții lor sau dintre meseriași între ei. Comisia se alcătuiește din judecătorul respectiv, ca președinte, un membru delegat de reclamant și un membru delegat de pârît.

d. c.

BIBLIOGRAFIE

Barasch M. I. Legislația muncii în cadrul politicii sociale, 1936.
— *Principii de legislația muncii* 1932.
Constantinescu D. Codul muncii.
Ioanițescu D. R. Renașterea meseriilor,

Trancu-Iași Gr. L. La législation sociale en Roumanie 1936.
Viaspescu V. D. Legislația muncii, Colecția Buletinului Muncii, 1920—1934.
Legea pentru unificarea asigurărilor sociale.

STEMA MOLDOVEI ÎN SEC. XVI
(Din N. Jorga: Istoria Românilor vol. VI)

ORGANIZAȚIA SOCIALĂ A PROFESIUNILOR

Nevoia de asociație este un fapt social primordial. Grupul poate fi asimilat unei persoane fizice, care posedă o voință proprie, un patrimoniu, o activitate, o finalitate, distincte de ale indivizilor.

Criteriul de grupare profesional — derivat din criteriul de castă, întrucât oameni de o anumită condiție socială exercitau în mod exclusiv o anumită profesie — apare încă în aurora civilizației.

Imperiul roman cunoștea grupuri de oameni care urmăreau același scop de binefacere, exercitau aceeași meserie, serveau aceluiaș cult; aceste grupuri erau numite *Collegia*.

Când, după invaziile barbare, viața urbană s'a stins aproape pretutindeni, colegiile au dispărut; organizația domaniană, esențialmente rurală, a vieții, care caracterizează prima jumătate a evului mediu, nu era favorabilă civilizației urbane, nici grupurilor cari nu aveau o legătură directă cu pământul.

Odată cu renașterea orașelor în Italia, în Flandra, în sudul Franței, în basinul Senei și al Loirei, au renăscut asociațiile profesionale.

Existența corporațiilor este legată de apariția organizației municipale.

Corporațiile nu au fost, la început, decât asociații de apărarea intereselor breslașilor (*Guilds, frățiectăți*) apoi, ele s'au organizat, s'au întărit și au sfârșit prin a absorbi întreaga viață economică, în toată complexitatea ei. Corporațiile au ajuns să conducă destinele orașelor și să formeze lige economice și politice de orașe; unele au devenit chiar puteri politice temute, ca *Hansa* germanică.

Europa occidentală până la sfârșitul secolului XVIII apare formată din țări organizate corporativ.

Universitățile, abațiile, episcopii, mănăstirile, parohiile, comunele, meseriile, profesiunile liberale, magistratura, erau persoane colective recunoscute de Stat, titulare ale unor drepturi, supuse unor obligații amănunțit reglementate. Individul nu se bucura de drepturi politice și sociale decât prin intermediul corporației; corpul singur avea drepturi politice prin reprezentanții lui; numai el juca un rol social și politic.

Organizarea corporativă a societății, creată în cursul secolelor, pe cale de datină, fără idei preconcepute, constituia și o limitare a puterii regale, și o garanție de libertate, firește țărmurită de regulamentele corporației.

Corpurile autonome posedau un patrimoniu propriu, se bucurau de privilegii și monopoluri, aveau dreptul de legiferare internă și exercitau dreptul de jurisdicție asupra membrilor lor. Fiecare corp era o asociație de interese private, dar urmarea și un scop general, satisfăcea un interes obștesc; fiecare corp împlinea o funcțiune socială, avea o finalitate publică.

Dreptul public ca și dreptul privat era interesat în acest fenomen economico-social, deci funcționarea corpurilor era supusă unei autorizații regale (*patentă*) prealabilă, și activitatea lor era supravegheată de administrația regală.

Vechiul regim era întemeiat pe ideia de disciplină comună, de subordonare a individului față de grup și de Stat, pe noțiunea de morală corporativă și pe ideia de unire a claselor într-o colaborare organică.

Către mijlocul secolului XVIII, cercurile filosofice porniră o reacțiune contra sistemului corporativ considerat ca arhaic, sclerosat, mai conservator de cât însuși Regele (atunci favorabil filosofilor raționaliști).

Doctrinarii Revoluției franceze în pornirea lor egalitară, nu admiteau nici un fel de organizație între individ și Stat; considerând corpurile profesionale ca asociațiuni privilegiate și corpuri intermediare le desființează, lăsând individul izolat în fața atotputerniciei Statului.

La concepția organică și corporativă a societății, s'a substituit concepția atomică. Națiunea este compusă din juxtapunerea unor indivizi înzestrați cu drepturi sacre și inalienabile; suveranitatea națională se exprimă prin numărătoarea voințelor particulare și se manifestă deci printr-o cifră care exprimă o majoritate de păreri. Statul este întemeiat pe teoria electivă, anticorporativă și principala grijă a Statului este respectarea drepturilor individuale.

În cele din urmă, legile sociale au învins pretențiile teoretice, și organizațiile intermediare între Stat și individ s'au reconstituit sub o altă formă.

În secolul al XIX-lea au apărut sindicatele, formă nouă în care se exprimă spiritul de asociere. Este o mare deosebire între noțiunea de sindicat în concepția socialistă a cuvântului, și noțiunea de corporație. Sindicatul este înainte de toate o organizație de luptă, profesională și socială, care exclude pe patroni, și este îndreptată contra formei capitaliste liberale a societății. Sindicatul nu are numai un rol

economic, el și-a arogat și un rol politic; sindicatele federalizându-se tind a înlocui organele Statului și a instaura dictatura proletariatului¹⁾.

Corporația cuprinde pe toți acei cari practică aceeași indeletnicire, de orice grad și de orice condiție ar fi; lucrători și patroni. Corporația este o organizație de apărare colectivă a unei activități profesionale, nu este un instrument de luptă politică.

Era fatal ca sindicatele și asociațiile de profesioniști libere, considerate cu dușmănie de Statul liberal clasic, să se organizeze împotriva Statului.

Succesele individualismului, complicarea crescândă a civilizației moderne, înmulțirea atribuțiilor Statului, organizarea din ce în ce mai tehnică a serviciilor publice, au impus principiul specializării, deci au adus în mod natural constituirea corpurilor specializate.

La aceste fapte inevitabile s'a mai adăugat o reacțiune generală împotriva concepției politice izvorâte din Revoluția franceză; a înviat ideea că națiunea este un corp organic care cuprinde elemente colective cu felurite funcțiuni, ideea că aceste elemente au o organizare specifică a lor, adaptată scopului, și nu sunt o pulbere de indivizi urmărind fiecare interesul lui.

Concepțiile totalitare despre puterea publică, respingând formula individualismului democratic, socot că întreaga activitate umană trebuie să fie încadrată în viața de Stat: «Nimic contra Statului, nimic deasupra Statului, totul pentru Stat», aceasta este deviza fascismului. «Nimic contra poporului germanic, nimic deasupra lui, totul pentru germanism», este deviza național-socialismului.

Formula corporativă, firește modernizată și sistematizată, a fost reluată în Italia, în Portugalia și în Austria.

Individul este din nou încadrat în organizații profesionale; corpurile organizate formează țesătura societății și sunt instrumente de colaborare pentru Stat.

CORPURILE PROFESIONALE ÎN TRECUTUL ROMÂNESC

În România ca pretutindeni dezvoltarea meseriilor și a profesiunilor liberale este legată de viața urbană.

Înainte de secolul al XVI-lea, economia domanieală având un caracter exclusiv rural, fiecare moșie fiind o unitate economică autonomă, nu permitea existența decât a meșteșugarilor dela sate, neorganizați: căciunari, cojocari, dârstari, olari, sticlari, etc.

Cele dintâiu orașe provin sau dela o așezare străină, ori au la originea o cetate ridicată de Domnie, în jurul căreia s'au strâns meseriași și negustori. Ei sunt aceia cari au introdus sistemul occidental al breslelor autonome, concepute ca organizații de apărare contra apăsării și arbitrarului fiscalului domnesc.

Breasla este condusă de un *staroste* ales și întărit de Domn. La breslele inferioare conducătorul se

chema *vâtaș*. Starostele este ajutat de un sfat de epitropi. Cu timpul conducătorii breslelor ajung să înlocuiască pe pârgari la conducerea orașelor. Fiecare breslă avea un statut care reglementa admiterea, înaintarea dela un grad la altul (ucenic, calfă, măestru), disciplina membrilor, condițiile de muncă. Breslele fixau prețurile și eliberau certificate de liberă practică.

Fiecare breslă avea un sfânt ca patron, onorat în sărbătorile sale, avea o organizație de asistență și ajutor pentru membrii bătrâni sau bolnavi, praznice și ceremonii. Breasla prezenta caracterul unei frățietăți.

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sunt o epocă de înflorire a breslelor caracterizată prin libertatea organizării; apoi a venit epoca reglementării oficiale, arbitrară, prin Regulamentul Organic care crează bresle mixte, și, în sfârșit, perioada de raționalism politic al secolului al XIX-lea, împorțat deadreptul din Franța.

Prin chibzuite măsuri legislative, legiuitorul român de mai târziu a știut să integreze activitatea tehnicienilor în organizarea Statului, făcând din corpurile profesionale auxiliare prețioase ale administrației publice.

Departe de a fi constituite împotriva Statului, corpurile profesionale sunt supuse unui regim legal sau reglementar, conform noțiunii de serviciu public, și ca atare devin organe publice cari slujesc interesul general. S'au creat astfel diverse ierarhii de tehnicieni cari formează fiecare un corp închis, dotat cu un statut special care reglementează admiterea în corp și poziția specialistului în cursul carierei.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CORPURIILOR

Astăzi, ca de altfel în trecutul îndepărtat, crearea și organizarea corpurilor profesionale nu rezultă din aplicarea unui plan general; corpurile au luat ființă succesiv, după împrejurări și necesități, după stăruințele celor ce le compun și potrivit conjuncturilor politice. Organizarea lor pe bază de lege a început în România în anul 1894, odată cu legea de organizare a corpului tehnic al inginerilor și nu s'a desăvârșit nici astăzi. Astfel fiind, corpurile nu au o organizație unitară, totuși din marea diversitate a statutelor speciale se pot desprinde următoarele caractere generale cari nu lipsesc dela nici un statut și cari constituie trăsătura lor esențială.

1. Fixarea utilității și scopului specialității, în cadrul serviciilor publice.

2. Reglementarea recrutării și înaintării, fixând norme generale precise și invariabile pentru admiterea tehnicienilor, determinând stagiul minimal pentru înaintare dela un grad la altul, prevăzând modalitățile de înaintare și de eșire din corp.

3. Crearea unei ierarhii rigide care nu permite admiterea decât la treapta inferioară și înaintarea fără salturi.

4. Apărarea intereselor profesioniștilor, determinând precis drepturile și datoriile membrilor prin dispoziții cari obligă și membrii și administrația

¹⁾ Pentru mișcarea sindicală și evoluția ei, în genere, vezi «Organizația socială a muncitorilor», pag. 586—592.

publică. Aceste dispoziții îndepărtează de la exercițiul public al profesiei pe particulari cari nu sunt membri, deci ele creiază un monopol în favoarea membrilor.

5. Crearea unor jurisdicțiuni disciplinare proprii; profesionistul este judecat de partii lui, de funcționari cari au aceeași pregătire, exercită aceeași profesiune ca dânsul și sunt membri ai corpului.

6. Apărarea intereselor generale ale societății și intereselor administrațiilor publice precum și a intereselor particularilor cari recurg la serviciile tehnicienilor.

S'a creat astfel un sistem de garanții pentru administrația publică, pentru public și pentru profesioniști.

Când o administrație publică are nevoie de un tehnician, ea este obligată să-l recruteze din cadrele corpului respectiv, fiind astfel asigurată că viitorul funcționar va îndeplini condițiunile juridice și tehnice necesare.

Deasemenea când un particular are nevoie de serviciile unui specialist, bunăoară un arhitect, un avocat, el găsește printre membrii corpului respectiv, profesionistul garantat de întreaga corporație.

S'a constituit astfel o adevărată simbioză de colaborare între puterea publică și corpurile profesionale. Multe corpuri sunt astăzi constituite, mai sunt specialități cari au rămas încă neorganizate. Organizațiile actuale izvorite din stăruințele interesatilor, fiecare corp urmărind să obțină printr-o lege specială avantagii cât mai substanțiale, trebuiesc integrate într'un sistem general, simplu, logic și echitabil, într'un cuvânt, trebuiesc armonizate interesele deosebitelor corpuri. Acest sistem general va avea să urmeze linia dreaptă a intereselor întregii colectivități naționale, iar nu linia sinuoasă a intereselor breslelor.

Principalele corpuri profesionale publice sunt:

CORPUL TEHNIC AL INGINERILOR

Corpul inginerilor a fost cel dintâi organizat, în 1894. Una din primele preocupări a fost, firește, modernizarea Țării Românești, operă care cerea vaste lucrări de construcții. Guvernul a acordat atunci toată sollicitudinea lui tehnicienilor. Legea de organizare a corpului tehnic publicată în Monitorul Oficial No. 58 din 15 Iunie 1894 a suferit modificări la 1 Aprilie 1900, la 8 Februarie 1912, la 11 Ianuarie 1919, la 31 Iulie 1924, la 12 August 1924, la 22 Decembrie 1925 și la 4 Mai 1934. Regulamentul legii, promulgat în Monitorul Oficial din 11 Februarie 1900, a suferit modificări la 18 Aprilie 1906, la 11 Martie 1912, la 12 Iunie 1913, la 11 Ianuarie 1919, la 18 Octombrie 1921 și la 10 Decembrie 1926.

Această lege a servit întrucâtva drept model pentru organizarea celorlalte corpuri tehnice.

Corpul inginerilor cuprinde inginerii diplomați și conductorii tehnici (art. 1). Cade în atribuțiunea corpului: studierea și întocmirea proiectelor de lucrări, direcțiunea și supravegherea lucrărilor publice, supravegherea întreținerii lucrărilor existente, exploatarea căilor de comunicații, docurilor, întreprinderilor și

întreprinderilor industriale (art. 2). Ierarhia inginerescă cuprinde următoarele grade (art. 4): inginer stagiar, inginer ordinar (3 clase) inginer șef (2 clase), inginer inspector general (2 clase). Nimeni nu poate intra în corp decât dacă îndeplinește anumite condițiuni și numai la gradul de inginer stagiar dacă solicitantul are certificatul de capacitate al școlii politehnice, și la gradul de inginer ordinar clasa 3-a dacă are diploma acestei școli sau o diplomă echivalentă de consiliul profesoral.

Inginerul stagiar după un stagiul de 3 ani poate fi înaintat inginer ordinar cl. III. Stagiul minimal pentru cele 3 clase de ingineri ordinari este de 2 ani, pentru a trece la gradul de inginer șef, 3 ani, pentru a trece la gradul de inginer general cl. II și apoi clasa I, stagiul este de 4 ani.

Legea determină proporții între grade, bunăoară numărul inginerilor cu gradul de inginer șef cl. II în sus, nu poate fi mai mare de $\frac{2}{5}$ din numărul total al inginerilor, numărul inspectorilor generali cl. I nu poate trece de $\frac{2}{3}$ din numărul inspectorilor generali cl. II, numărul inspectorilor generali cl. II nu poate exceda $\frac{1}{3}$ din numărul inginerilor șefi (cl. I și cl. II); numai numărul inginerilor ordinari cl. III și al inginerilor stagiari este nelimitat.

Gradele nu se pot conferi decât în caz de vacanțe în cadre (art. 13).

Gradele pentru conductorii tehnici sunt: conductor ordinar (3 clase), conductor șef (3 clase), conductor principal (2 clase).

Legea determină proporții între grade. Conductorii trebuie să posede diploma de absolvire a școlii de conductori; ei pot pătrunde în corpul inginerilor după o practică de 10 ani și în urma unui examen.

Corpul inginerilor și corpul conductorilor cuprinde două cadre: cadrul ordinar și cadrul detașat. Face parte din cadrul ordinar inginerii Ministerului Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor și inginerii C. F. R. Face parte din cadrul detașat inginerii cari funcționează la o autoritate publică care nu depinde de Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor.

Inginerul sau conductorul se poate afla în 3 poziții:

1. Poziția de activitate, în cadrul ordinar sau în cadrul detașat, și primește leaful gradului și indemnizațiile legale.

2. Poziția de neactivitate, pentru cauză de boală, de infirmitate care durează mai mult de 3 luni, din cauza suprimării funcțiunii și până la întrebuintare într-o altă funcțiune, și primește jumătate din leaful fără adaos

3. Concediu nelimitat, la cerere, când părăsește serviciul Statului, funcționează în întreprinderile particulare sau se află în serviciul unui stat străin. Inginerul care este în poziția de concediu nu primește leaful gradului, ci leaful contractuală cu care s'a angajat.

Înaintarea în ierarhie este hotărâtă de Consiliul înaintărilor compus din 13 persoane și anume: din președintele Consiliului superior tehnic, din secretarul general al Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, din directorii generali tehnici ai Ministerului și din doi ingineri inspectori generali.

Acest consiliu se întrunește sub președinția Ministrului odată pe an în primele 15 zile ale lunii Decembrie și întocmește tabloul înaintărilor.

Acțiunea disciplinară este exercitată, la cererea autorității de o comisie disciplinară formată din 5 inspectori generali muniți de minister.

Pedepsele sunt: prevenirea, mustrarea, suspendarea limitată, punerea în disponibilitate, destituirea și ștergerea definitivă din corp.

Regulamentul legii promulgat la 11 Februarie 1900, și care a suferit numeroase modificări până în 1926, prevede următoarele categorii de ingineri: inginer de căi de comunicații (drumuri, căi ferate, navigație), inginer de mine, inginer mecanic, inginer electrician, inginer metalurgic.

II. CORPUL ARHITECȚILOR

Corpul arhitecților este organizat prin două legi: legea din 8 Iulie 1921 pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice cu regulamentul ei din 2 Noiembrie 1934 și legea din 12 Mai 1932 pentru înființarea și organizarea corpului arhitecților, cu regulamentul ei din 30 Noiembrie 1932.

Prima lege asimilează întru toate — ierarhie, grade, clase, înaintare, diversele pozițiuni, concedii, măsuri disciplinare — corpul arhitecților publici cu corpul inginerilor, și corpul conductorilor desenatori de arhitectură cu corpul conductorilor tehnici, cu o singură deosebire și anume: nu se face distincțiune între cadrul ordinar și cadrul detașat. Regulamentul repetă dispozițiile legii pentru organizarea corpului tehnic cu mici variante de adaptare la situația arhitecților.

A doua lege organizează Corpul arhitecților publici și particulari. Ea crează două categorii de arhitecți: arhitecți diplomați cari posedă diploma de arhitect liberată de Academia de Arhitectură din București sau o diplomă echivalentă de dânsa (art. 1) și arhitecți recunoscuți cari la promulgarea legii, în lipsa unei diplome, pot dovedi că au o practică neîntreruptă de 5 ani, fie în calitate de funcționar cu titlul bugetar de arhitect, fie ca liber profesionist (art. 3). Legea recunoaște prin urmare drepturile câștigate. Se alcătuește astfel un tablou al arhitecților.

Art. 6 obligă toate administrațiile publice să recruteze arhitecții de cari au nevoie exclusiv dintre membrii corpului. Nimeni nu poate exercita profesiunea de arhitect dacă nu intră într-una din cele două categorii sus arătate și nu este înscris în tablou; de asemenea nu pot fi numiți de către instanțele judecătorești experți sau arbitri, decât arhitecți cari figurează în tabloul alcătuit de consiliul corpului și deus la Ministerul Educației Naționale (art. 7).

Corpul arhitecților are trei organe: 1. Adunarea generală alcătuită din toți membrii cari achită cotizația anuală și care se întrunește în sesiune ordinară în fiecare an la 15 Decembrie la București; 2. Consiliul corpului alcătuit din 7 arhitecți diplomați cu o vechime de cel puțin 10 ani, aleși pe 3 ani de către adunarea generală; 3. Decanul ales tot de adunarea generală dintre membrii consiliului pentru acelaș

timp. Consiliul alege din sânul său un prodecan, un casier și doi cenzori.

Atribuțiile arhitecților profesioniști sunt următoarele: întocmirea planurilor și a devizelor pentru construcții, supravegherea construcțiilor. Arhitectul nu poate fi în acelaș timp autorul planului și antreprenorul construcției (art. 20 regulament). Arhitectul este dator să apere interesele clientului sau ale administrației (art. 21).

Resursele corpului sunt alimentate din cotizațiile membrilor, donațiuni și subvenții. Bugetul este votat de adunarea generală și executat de Consiliu. Corpul are un organ jurisdicțional, o comisie disciplinară alcătuită de 3 membri și 3 supleanți cu o vechime de cel puțin 10 ani, pe termen de 3 ani, și alensă de adunarea generală.

Pedepsele sunt: mustrarea, interdicțiunea de a profesa timp de 6 luni până la 1 an, interdicțiunea pe 5 ani, radierea definitivă din corp. Arhitectul condamnat are deschisă calea acțiunii în contenciosul administrativ, în termen de 15 zile dela pronunțare, prin derogare dela legea contenciosului administrativ.

III. CORPUL TEHNIC MILITAR

Legea din 12 Martie 1932 înființează și organizează corpul tehnic militar, compus din ofițeri ingineri, ofițeri mecanici, ofițeri guarzi, în scopul de a asigura încadrarea armatei cu personalul tehnic militar necesar, de a urmări progresele științelor și aplicarea lor în războiu, de a studia și experimenta perfecționările cari trebuiesc aduse materialului de războiu, de a încadra și conduce stabilimentele industriale ale armatei și de a supraveghea stabilimentele particulare cari fabrică materiale de războiu, etc. Ofițerii ingineri se recrutează dintre ofițeri din toate armele cari posedă o diplomă de inginer, de doctor sau licențiat într-o specialitate tehnică și au absolvit și școala superioară tehnică militară. Ofițerii ingineri se împart în 6 categorii: armament și munițiuni, geniu, chimie, aeronautică, marină, geodezie.

Legea înființează școala superioară tehnică militară care cuprinde cele 6 specialități, durata studiilor este de cel mult 2 ani.

Organul superior de conducere al corpului este Inspectorul tehnic al armatei.

IV. CORPUL CHIMIȘTILOR

Chimiștii nu sunt încă organizați într'un corp propriu zis. Legea pentru unificarea salariilor chimiștilor cari sunt în serviciul administrațiilor publice, din 3 Iunie 1921, modificată la 28 Iulie 1921, prevede gruparea lor în 3 clase. Cei cu o vechime de până la 10 ani formează clasa chimiștilor experți, cei cu o vechime dela 10 până la 20 ani formează clasa chimiștilor experți șefi, iar cei cu o vechime mai mare de 20 ani formează clasa chimiștilor inspectori. Fiecare din aceste clase, sau mai bine zis grade, beneficiază la fiecare 5 ani de o gradăție la salariu care înlocuiește clasele celorlalte ierarhii.

Art. 212—217 din legea sanitară din 27 Aprilie 1933 reglementează recrutarea, înaintarea și salarizarea chimiștilor din serviciile ce depind de Minis-

terul Sănătății, Muncii și Ocrotirilor sociale, păstrând gradele fixate prin legea din 1921.

V. CORPUL GEOLOGILOR

Prin legea din 22 Februarie 1906 și prin regulamentul din 23 Iunie 1906 care înființează Institutul Geologic al României, se crează și se organizează și corpul geologilor (art. 6—8 din lege și art. 6—27 din regulament). Personalul științific se compune din geologi, chimiști și ingineri. Gradele ierarhiei sunt următoarele: geolog sau chimist asistent (3 clase), geolog sau chimist titular (3 clase) adică, în total 6 clase. Directorul Institutului are gradul de geolog cl. I. Pentru a fi admis geolog sau chimist asistent clasa III-a se cere doctoratul sau licența în științe. Înaintările se fac exclusiv pe baza lucrărilor respectându-se totuși următoarele stagii minime: 1 an pentru asistenți clasa III și II, 2 ani pentru asistenți clasa I, 3 ani pentru geologi cl. III și II.

VI. CORPUL GEOMETRILOR-ARPANTORI

Corpul geometrilor-arpantori însărcinat să facă măsurătorile și ridicările de plan la cererea interesatilor, a Statului sau a justiției, a fost creat prin legea dela 27 Aprilie 1908 și Regulamentul dela 8 Octombrie 1908. Pentru a fi recunoscut ca geometru-arpantor trebuie un examen de specialitate. Se pot prezenta la examen candidații majori cari au absolvit cel puțin 4 clase gimnaziale, precum și învățătorii.

Inginerii cadastrali nu sunt încă organizați în corp pe cale de lege. Ei nu se bucură astăzi de cât de o încadrare bugetară care realizează o aproximativă echivalare în agronomie.

VII. CORPUL TEHNIC AL STATISTICIENILOR

Regulamentul din 30 Mai 1932 înființează și organizează Corpul tehnic al statisticienilor. Pentru a fi admis în corp se cere diploma unei școli de statistică din țară sau străinătate, diploma de doctor în științele economice, de doctor sau licențiat în drept sau în științe, de doctor igienist, de inginer, și lucrări de statistică făcute în serviciul unei autorități publice sau instituții particulare.

Corpul cuprinde următoarele grade și clase: stagiar statistic, statistician ordinar (2 clase), statistician special, expert statistic, consilier statistic. Pentru a trece la gradul de statistician ordinar stagiarii trebuie să aibă un stagiu de cel puțin 2 ani într'un serviciu public; pentru a obține gradul de statistician special, statisticianul ordinar trebuie să treacă un examen înaintea unei comisii de specialitate, iar înaintarea la gradul de expert se face în baza lucrărilor efectuate.

Membrii corpului se adună odată pe an în adunare generală ordinară. Corpul este compus dintr'un comitet de direcție format din 5 membri numiți de Ministerul Muncii și din președintele Consiliului superior de Statistică. Comitetul se pronunță asupra admisibilității în corp, întocmește tablourile de înaintare, conduce corpul, și propune ministrului măsurile disciplinare necesare. Instanța de apel este Consiliul superior de statistică.

VIII. CORPUL AGRONOMILOR

Corpul agronomilor este organizat prin legea din 22 Iunie 1927 și cuprinde: 1. Inginerii agronomi cari posedă diploma unei academii de agricultură din țară sau una echivalentă; 2. Conducătorii agricoli, absolvenți ai unei școli medii de agricultură; 3. Administratorii agricoli, absolvenți ai unei școli inferioare de agricultură.

Atribuțiile inginerilor agronomi sunt: conducerea serviciilor și instituțiilor cu caracter agricol, învățământul agricol, expertize, conducerea și organizarea exploatărilor agricole și crescătoriile de animale.

Corpul inginerilor agricoli cuprinde următoarele grade și clase: inginer agronom stagiar (1 clasă), inginer agronom (1 clasă), inginer agronom șef (2 clase), inginer agronom inspector (2 clase), inginer agronom inspector general (1 clasă) și inginer consilier agronom (1 clasă).

Corpul conducătorilor agricoli cuprinde următoarele grade: conductor agricol ajutor (1 clasă), conductor agricol (2 clase), conductor agricol șef (2 clase), conductor agricol principal (2 clase). Corpul administratorilor agricoli cuprinde aceleași grade.

Admiterea în corpul agronomic se face prin decret regal; înaintarea, prin deciziune ministerială până la gradul de inginer șef clasa I; la gradele superioare, prin decret regal. Stagiul minimal este de 2 ani până la inginer șef clasa III-a, apoi de 3 ani până la inspector și de 5 ani pentru inspector general. Înaintările se fac în proporție de 2/3 la vechime și de 1/3 la alegere, până la gradul de inginer șef; mai departe, numai la alegere.

Se face distincție între poziția de activitate în care se află inginerii, conducătorii și administratorii cari sunt în serviciile publice dependente de Stat, cadrul detașat pentru agronomii cari se află în serviciul județelor, comunelor și stabilimentelor publice, și poziția de concediu nelimitat pentru agronomii de diferite grade cari activează în exploatările particulare.

Consiliul superior agronomic compus din 7 membri și 7 supleanți cu gradul de inginer inspector general sau inginer consilier, își dă avizul în materie de admitere, de înaintare, de dare în judecată și, în general, în orice chestiune agricolă, formând astfel un organ consultativ al Ministerului de Agricultură.

Comisia disciplinară este compusă din 4 membri aleși din sânul Consiliului superior și 4 supleanți, prezidați de un consilier al Curții de Apel din București. Pedepsele sunt: prevenirea, muștrarea simplă, muștrarea cu ridicarea lefii până la 15 zile, transferarea, suspendarea dela 15 zile la 3 luni, ștergerea dela înaintare dela 1 an la 3 ani, retrogradarea, punerea în disponibilitate și destituirea.

IX. CORPUL SILVIC

Corpul silvic este organizat prin legea dela 26 Septembrie 1923 și cuprinde corpul inginerilor silvici, corpul conducătorilor silvici, corpul brigadierilor silvici și pădurarilor.

Se deosebește poziția de activitate pentru ingineri și conducători cari funcționează în serviciile publice

sau în exploatarea particulare supuse controlului Statului, și poziția de neactivitate în care se află silvicii cari nu mai exercită în mod efectiv profesiunea.

Legea determină condițiile de admisibilitate și de înaintare; se ține la Casa Pădurilor un registru matricol al membrilor corpului.

Gradele sunt: inginer silvic stagiar, care după 1 an este înaintat în mod automat la gradul de inginer silvic, inginer silvic șef, inginer silvic subinspector, inginer silvic inspector, inginer silvic inspector general și inginer silvic consilier. Stagiul minimal este de 4 ani la alegere și de la 6 la 7 ani la vechime; la gradele superioare nu se face înaintare decât la alegere.

Corpul conductorilor cuprinde gradele de conductor silvic, ajutor conductor silvic și conductor silvic principal. Sunt 3 clase de brigadier silvici și 3 clase de pădurari.

Pe lângă Casa Pădurilor funcționează o comisie de disciplină compusă din 4 membri cu grad de consilier sau inspector general și 2 supleanți, prezidată de un consilier al Înaltei Curți de Casație care judecă pe ingineri și pe conductorii silvici. Pedepsele sunt: prevenirea, avertismentul scris, mustrarea cu ridicarea lefii pe 15 zile, transferarea, suspendarea, ștergerea de la înaintare pe timp de 1 până la 3 ani, punerea în disponibilitate, destituirea și ștergerea din corp.

X. CORPUL MEDICAL

Exercițiul profesiei de medic, drepturile și datorile medicilor sunt prescrise prin legea sanitară din 27 Aprilie 1933. În virtutea acestei legi, nimeni nu poate exercita medicina decât având titlul de doctor în medicină de la o Facultate de medicină și autorizația de liberă practică acordată de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale în condițiile arătate în art. 153—164; de asemenea nimeni nu poate deschide și conduce un laborator de analize medicale, de radiologie, electroterapie, stabilimente spitalicești, prepara și comercializa seruri și vaccinuri decât în baza unei autorizații date în condițiile legii.

Legea înființează și organizează Colegiul Medicilor cu scopul de a controla practica medicală și de a veghea la păstrarea prestigiului corpului medical. (Art. 165—177). Nimeni nu poate practica medicina dacă nu este înscris în colegiul medicilor. Colegiul este împărțit în secțiuni județene conduse de un consiliu de 5 membri aleși de adunarea generală a membrilor secțiunii pe termen de 3 ani. Consiliul general al Colegiului este format din președinții consiliilor județene. Colegiul este condus de un comitet executiv compus dintr-un președinte și 4 membri pe termen de 3 ani. Secțiunile întocmesc tabloul membrilor lor și consiliul central ține registrul matricol al membrilor colegiului. Consiliul județean funcționează ca instanță de disciplină de primul grad pentru judecarea abaterilor profesionale comise de medici. Deciziunile comisiei sunt atacabile în fața unei comisii centrale compusă din 4 medici desemnați de Consiliul central și prezidată de un consilier al Curții de apel din București. Pedepsele sunt: avertismentul simplu, avertismentul cu ridicarea dreptului de a fi ales

în consiliu pe timp de 1—3 ani, interdicțiunea temporară a practicii medicale și radierea de pe tabloul colegiului.

Titlul II din partea II a legii (art. 188—268) organizează corpul tehnic al medicilor cari funcționează în serviciile publice, în stabilimentele și instituțiile publice.

Sunt 5 categorii de medici: medici igienisti, medici curativi, medici de laborator, medici sanitari și medici legisti. Legea definește fiecare categorie și stabilește condițiile de recrutare și de practică a fiecărei specialități; se prevede un examen de capacitate pentru specialiști.

Corpul tehnic al medicilor publici cuprinde următoarele grade: medic stagiar, medic titular, medic șef, medic principal, medic inspector general și medic consilier. Stagiul minimal pentru medicul stagiar este de 2 ani, pentru fiecare din gradele următoare de 5 ani. Medicii publici primesc la fiecare 5 ani împliniți o gradație care reprezintă 25% din salariul inițial, până la 5 gradații în total.

La reședința fiecărui inspector general sanitar funcționează o comisie de disciplină pentru medicii funcționari publici, compusă din primul președinte al tribunalului local, un medic numit de minister, 1 membru delegat de asociația profesională respectivă. Deciziunea este dată cu drept de apel la Comisia Centrală de disciplină care funcționează pe lângă minister. Pedepsele sunt: admonestarea, pierderea salariului până la 30 zile, suspendarea cu pierderea salariului până la 1 an și destituirea.

Regulamentul din 13 Octombrie 1933 determină Statutul personalului tehnic auxiliar sanitar din care fac parte: dento-tehnicienii, surorile de ocrotire, surorile de caritate, oficianții sanitari de circumscripție, de plasă, de port, de spitale, desinfectorii, infirmierele, laboranții, moașele, secretarii, etc.

XI. CORPUL FARMACIȘTILOR

Titlul II din partea III-a a legii sanitare din 27 Aprilie 1933 reglementează instituția farmaciei, iar art. 388—395 fixează statutul personalului farmaceutic care se compune din: farmaciști dirigenți, farmaciști stagiași, ajutoși de farmaciști, asistenți de farmacie și elevi de farmacie. Întrebuințarea altui personal în oficiu este interzisă. Pentru dobândirea titlului de farmacist dirigenț se cere doctoratul sau licența în farmacie, dreptul de liberă practică din partea Ministerului Sănătății și un stagiul de cel puțin 3 ani într-o farmacie după obținerea liberei practice.

Pentru a controla practica farmaciei, Regulamentul din 18 Aprilie 1931 a creat și organizat colegiul farmaceutic care cuprinde obligatoriu pe toți farmaciștii cu dreptul de liberă practică. Colegiul se compune din secțiuni județene conduse fiecare de un consiliu de 5 membri aleși de adunarea membrilor secției pe timp de 3 ani. Colegiul este condus de consiliul general și de un comitet executiv de 8 membri și un președinte.

Recrutarea și înaintarea farmaciștilor din serviciile și instituțiile publice cari depind de Ministerul

Sănătății este reglementată de art. 211 din legea sanitară care asimilează întru toate pe acești farmaciști cu chimicii serviciilor publice.

XII. CORPUL VETERINARILOR

Corpul medicilor veterinari este organizat prin legea din 6 Ianuarie 1926, rectificată la 25 Ianuarie 1926 și Regulamentul dela 25 Martie 1926, modificat la 20 Mai 1930, și cuprinde pe medicii veterinari funcționari publici și pe medicii veterinari liber profesioniști.

Atribuțiile și îndatoririle medicilor veterinari sunt: lupta contra epizootiilor, îndrumarea tehnică pentru creșterea și înmulțirea animalelor domestice, industrializarea produselor animale, controlul salubrității și igienei alimentelor de origine animală și aplicarea legilor și regulamentelor sanitare-veterinare.

Pentru a fi admis în corp se cere doctoratul în medicină veterinară și libera practică a profesiunii.

Admiterea în corp se face prin deciziune ministerială și numirea în funcțiune și grad, prin decret regal. La direcția zootehnică și sanitară veterinară a Ministerului de Agricultură și Domenii, se ține un registru matricol al medicilor veterinari membri ai corpului.

Gradele în corp sunt: medic veterinar stagiar, medic veterinar de circumscripție, medic veterinar primar, medic veterinar inspector, medic veterinar inspector general și medic veterinar director. După un stagiu de 2 ani, și în urma trecerii unui examen de capacitate, medicul stagiar devine definitiv. Stagiul minimal între grade este de 3 ani la alegere, și 4 ani la vechime.

Înaintarea se face în proporție de 2/3 la vechime și 1/3 la alegere. Numirea în funcțiunile de medic veterinar primar, de director de abator, de director de laborator oficial, de veterinar de punct de frontieră și de conductor de institut zootehnic se face în baza unui concurs.

Pe lângă Direcția zootehnică și sanitară-veterinară funcționează o comisie de înaintare și de disciplină compusă din 5 membri și un supleant, și anume: din 2 profesori ai facultății de medicină veterinară, 2 medici veterinari cu o vechime de cel puțin 10 ani și directorul serviciului sanitar veterinar, prezidată de ministru sau de locțiitorul său. Această comisie își dă avizul în ceea ce privește admiterea în corp, înaintările, numirile la posturile vacante, la punerea în retragere, concursuri, transferare și disciplină.

Pedepsele sunt: admonestarea, amenda cu pierderea salariului dela 1 până la 30 zile, suspendarea dela 1 la 3 luni, permutarea, excluderea temporară, punerea în disponibilitate, eliminarea din corp.

Personalul auxiliar al corpului medicilor veterinari se compune din agenți revizori de animale cari au absolvit o școală specială având la bază cursul primar.

XIII. CORPUL CONTABILILOR

Legea dela 15 Iulie 1921, completată prin legea dela 25 Martie 1926 și Regulamentul dela 22 Decembrie 1922, crează un corp de contabili autorizați și experți contabili.

Profesiunea de contabil autorizat la Stat și în întreprinderile particulare cu un capital mai mare de lei 500.000 și profesiunea de expert contabil în fața instanțelor judiciare, administrative sau financiare, nu pot fi exercitate decât de membrii corpului.

Legea dă definiția contabilului și spune: prin contabil se înțelege persoana care înregistrează operațiunile comerciale după principiile contabilității (art. 2, alin. 2).

Pentru a fi înscris în corp se cere un titlu al unei Academii sau al unei școli superioare de comerț.

Corpul este organizat în secțiuni de cel puțin 10 membri, una în fiecare circumscripție de tribunal; secțiile sunt persoane juridice.

Pe lângă Curtea de Apel din București funcționează Consiliul superior al corpului compus din: președintele Camerei de Comerț din București sau delegatul său, rectorul Academiei de Înalte Studii Comerciale sau delegatul său și profesorul de contabilitate al aceleiași Academii, un director al Băncii Naționale, directorul școlii superioare de comerț din București, președintele corpului absolvenților școlilor superioare de comerț, președintele secției Ilfov și trei membri, câte unul al secțiilor din provincie.

Fiecare secție a corpului se administrează de un consiliu de 7—9 membri, aleși de adunarea generală a membrilor pe timp de 2 ani. Adunarea alege și 2 cenzori, un secretar, un casier și un contabil.

Fiecare secție întocmește în fiecare an un tablou al membrilor secției și consiliul superior întocmește tabloul general al membrilor corpului.

Plăngerile contra vreunui membru al corpului se adresează președintelui secției respective, care decide dacă este cazul de dare în judecată. Consiliul secției funcționează ca instanță disciplinară, deciziunile consiliului sunt supuse apelului în fața Curții de apel respective care va judeca conform dreptului comun.

Pedepsele sunt admonestarea, interdicția temporară de a profesa și excluderea din corp.

La fiecare doi ani are loc un congres al tuturor secțiilor, Consiliul superior administrează interesele întregului corp; pe lângă Consiliul superior funcționează un birou executiv permanent, format din decan (președintele corpului), secretar general, doi membri, aleși de consiliul superior din sânul lui, și un director numit de consiliu.

XIV. CORPUL CONTABILILOR ȘI FUNCȚIONARILOR COOPERATORI

Legea din 11 Octombrie 1932 și Regulamentul din 22 Decembrie 1932 organizează un corp al contabililor și al funcționarilor cooperatori, deosebit de corpul contabililor autorizați. Corpul cuprinde două categorii de membri: contabilii cooperatori și funcționarii cooperatori.

Din prima categorie fac parte: absolvenții școlilor cooperatiste și ai școlii superioare de studii cooperatiste, precum și contabilii din cooperatie cari posedă titlul de contabil dela alte școli. Din categoria a doua fac parte funcționarii cooperatori cari îndeplinesc în cooperatie orice serviciu afară de acela de contabil.

Contabilii cooperatori sunt împărțiți în trei categorii: contabilii stagiați, contabilii definitiv și contabilii consilieri.

Contabilii, primiți în corp cu gradul de stagiar, după un stagiu de 2 ani și trecerea unui examen, devin contabilii definitiv. Sunt 3 clase de contabilii definitiv; contabilii definitiv clasa I care au o vechime în corp de cel puțin 20 ani pot fi înalțați contabilii consilieri.

Funcționarii cooperatori sunt și ei împărțiți în trei grade: stagiați, definitiv și consilieri.

Corpul contabililor și funcționarilor cooperatori este în realitate o federație de secții județene care au fiecare o personalitate juridică distinctă de persoana corpului.

Organele secției sunt: adunarea generală, consiliul de administrație, comitetul de direcție, președintele, comisia cenzorilor. Organele corpului sunt: adunarea generală, consiliul superior, comitetul de direcție, decanul și comisia de control. Sunt comisii regionale de disciplină și o comisie centrală.

X. CORPUL AVOCAȚILOR PUBLICI

Profesiunea de avocat este reglementată prin legea pentru organizarea corpului de avocați din 28 Decembrie 1931, modificată la Aprilie 1932 și la 2 Aprilie 1936. Această lege reglementează admiterea în corp, disciplina avocaților, exercitarea profesiei de avocat, organizarea barourilor și Uniunii avocaților ¹⁾.

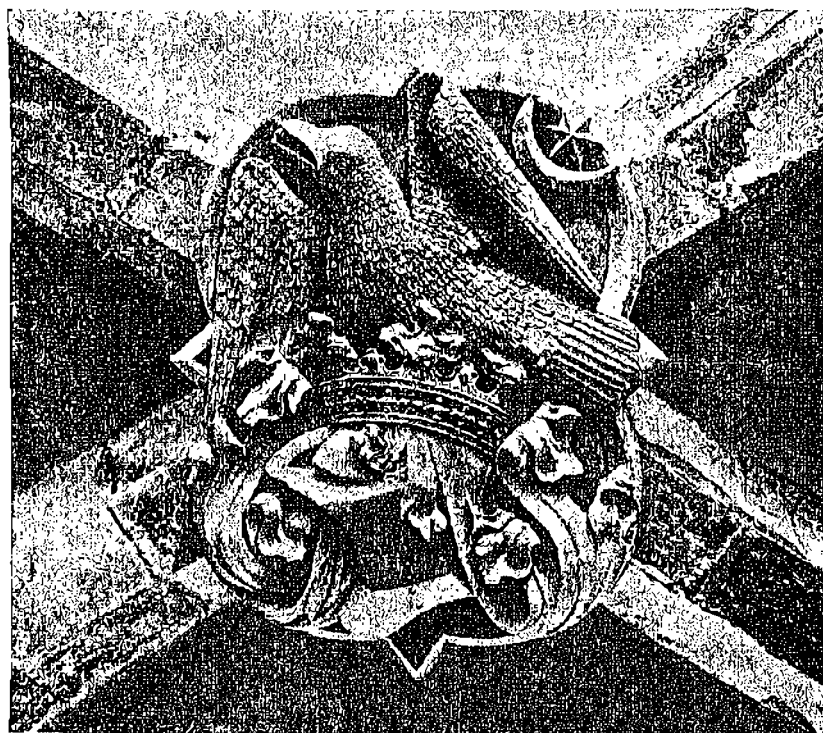
XVI. CORPUL DIDACTIC

Corpul didactic de diferite grade este organizat prin legile speciale ale diverselor categorii de învățământ ²⁾.

Din examinarea statutelor diverselor corpuri profesionale se desprinde clar lipsa unei concepții generale privitoare la organizarea lor, la rostul lor în aparatul administrativ de Stat și la locul ce-l vor ocupa corpurile în dezvoltarea viitoare a organizării Statului.

¹⁾ Vezi Baroul Românesc, pag. 348—360.

²⁾ Vezi Organizarea învățământului, pag. 475—476, Corpul Didactic, pag. 473—476.

STEMA CORVINILOR
(Capea Castelului din Hunedoara)

CAMERELE PROFESIONALE DIN ROMÂNIA

Camerele profesionale sunt organizațiuni, a căror ființă legală e consacrată de lege. Ele au de scop a priveghia la dezvoltarea marilor ramuri de activitate națională sub aspectul pur profesional, de a apăra și susține interesele reprezentanților acestor ramuri.

Pentru atingerea acestor scopuri ele au mai multe atribuțiuni de îndeplinit.

1. În fruntea acestor atribuțiuni stau *atribuțiunile consultative* pe cari camerele le îndeplinesc *fie din inițiativă proprie, fie atunci când li se cer păreri și informațiuni* asupra tuturor chestiunilor ce privesc interesele respective.

Aceste atribuțiuni ca să poată fi îndeplinite, impun însă două cerințe esențiale: cunoașterea aprofundată a tuturor nevoilor ramurei de cari se ocupă apoi un bogat material informativ. De aci rezultă existența unei probleme de organizare proprie a acestor instituțiuni, în vederea studiilor, cercetărilor și informațiunilor și în această organizare rezidă în cea mai mare parte, rostul instituțiunii. La camerele de comerț și industrie, în special, serviciile de informațiuni au ajuns la o dezvoltare uimitoare și intră în preocuparea de căpetenie a acestor instituțiuni.

2. Cele mai multe din camere și-au lărgit însă sfera de acțiune, îmbrățișând în interesul comerțului și al industriei, diferite *atribuțiuni administrative*. Astfel, ele au înființat și administrează tot felul de așezăminte utile economiei naționale, ca: porturi maritime și fluviale, zone libere în porturi, canale de navigațiune, burse de comerț, târguri, întreprize, elevatoare, servicii de condiționări și analize de mărfuri, expozițiuni permanente, muzee comerciale și industriale, târguri periodice de mostre, școli comerciale și industriale, și altele.

3. Pe lângă cele două funcțiuni, cea consultativă și administrativă, comune tuturor camerelor profesionale, camerele de comerț și-au asumat încă două însărcinări speciale de mare importanță pentru viața comercială și industrială.

a) *Funcțiunea judecătorească*, constând în practicarea *arbitrajului comercial*, adică a unui mijloc expeditiv pentru soluționarea diferendelor din afaceri dintre comercianți și industriași, fie prin conciliațiune, fie prin judecată. În acest scop s'a creat peste tot, și în România deasemeni, un puternic

curent pentru aceste instanțe de arbitraj, cunoscute sub numele de camere arbitrale.

b) Reglementarea uzanțelor comerciale, care în multe țări constituie o adevărată *funcțiune legislativă*. În multe țări într'adevăr, legea comercială prevede că acolo unde această lege nu dispune, se vor lua în considerare uzanțele comerciale; acestea constituiesc deci un izvor de justiție care echivalează cu legea.

Dacă rostul camerelor profesionale este același pretutindeni și aceleași și mijloacele de îndeplinire, în schimb însă organizarea lor variază foarte mult dela o țară la alta și în unele țări chiar dela o cameră la alta.

Dintr'un punct de vedere cu totul general, sunt două sisteme de organizare: englez și francez.

a) Camerele de sistem englez sunt sindicate libere, cari nu depind întru nimic de Stat, formate prin asociația voluntară a membrilor lor; ele se întrețin din cotizația membrilor. În afară de Anglia, acest sistem se mai practică în Belgia, Spania, Portugalia, Statele-Unite și Japonia; b) Camerele de sistem francez, care este și sistemul României, sunt create de Stat prin lege și ridicate la rangul de instituțiuni publice. Statul le dă caracterul de organe consultative ale sale, le concede o parte din puterile sale suverane, le pune la îndemână prin impozite, mijloacele bănești de cari au nevoie spre a-și îndeplini scopul. În afară de Franța și România, sistemul acesta îl mai întâlnim în Italia, Germania, Austria, Ungaria, Olanda, Grecia, Bulgaria, Serbia, Brazilia.

Cele mai vechi camere profesionale sunt, în România ca și în alte părți ale lumii, camerele de comerț.

Camerele de muncă și camerele de agricultură, au apărut mult mai târziu, deabia în legislația de după război, cu scopuri și funcțiuni similare celor ale camerelor de comerț și industrie și cu o organizare în totul analoagă.

În România, fundamentul juridic al organizării camerelor profesionale residă în Constituția din 1923, care le-a recunoscut definitiv utilitatea ce au în organizarea noastră economică. În anul 1925 au fost reorganizate radical, iar astăzi ele se află sub regimul legii din 29 Aprilie 1936: «Legea consiliului superior economic și a organizării camerelor profesionale», care ar fi putut constitui obiectul a două legislații separate, pe cari legiuitorul le-a întrunit totuși într'una singură intenționând probabil să realizeze o îndrumare

vieții noastre economice, într'un cadru de prevederi comune.

CAMERELE DE COMERȚ ȘI DE INDUSTRIE

A) CAMERELE NAȚIONALE

Camerele de comerț și de industrie sunt instituțiuni publice, învestite cu personalitate juridică, create în scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele comerțului și industriei.

După natura lor, camerele de comerț din lumea întreagă, au următorul statut: 1. *Camere naționale*: a) *oficiale* — patria lor fiind Franța, unde întâlnim și cea mai veche cameră de comerț, înființată la Marsilia cu autorizația regelui Henric al IV-lea în 1599 — și b) *libere*, create de inițiativa particulară — cele mai multe aflându-se în Anglia și Statele-Unite, unde întâlnim și cea mai veche cameră de comerț liberă, înființată la New-York în 1768, adică cu 15 ani înainte de independența Statelor-Unite; 2. *Camere străine* — *extrateritoriale*, înființate în diferite țări, de comercianții străini aflați în acele țări, toate urmărind același scop: strângerea legăturilor comerciale dintre țările de origine ale comercianților și țările în cari își fac afacerile. Cea mai veche dintre acestea, este cea înființată la Yokohama în anul 1866 de către mai mulți comercianți de naționalități diferite, stabiliți în acel oraș. Unele dintre acestea au un caracter *oficial* prin aceea că au fost create din îndemnul și cu sprijinul guvernelor străine, cari aveau interese comerciale în acele țări; altele au un caracter cu totul *privat*, fiind fondate numai din inițiativa comercianților.

România face parte dintre țările cu camere de comerț oficiale, organizate pentru prima oară prin legea din 1864, pusă în aplicare în anul 1868.

În toate țările, camerele de comerț, prin atribuțiunile lor legale sau statutare, reprezintă nu numai comerțul ci și industria, deși cele mai multe dintre ele sunt denumite numai camere de comerț.

ATRIBUȚIUNI

Ele au următoarele atribuțiuni:

1. Să formeze desiderate și să facă propuneri privitoare la chestiunile industriale și comerciale, fie din proprie inițiativă, fie atunci când li se cere de Uniunea camerelor sau de orice autoritate.

2. Să adune și să pună la îndemâna comercianților și industriașilor materialul informativ de care aceștia pot avea nevoie în exercitarea profesiei lor.

3. Să țină în evidență permanentă situația firmelor individuale și sociale, cu toate indicațiunile din legea și regulamentul pentru înființarea unui registru al comerțului.

4. Să primească, să păstreze și să țină la dispoziția publicului metodele mărcilor de fabrică și de comerț din circumscripțiile lor.

5. Să strângă și să stabilească pe cale de regulament, aprobate de Ministerul Industriei și Comerțului, uzanțele comerciale din circumscripțiile lor.

6. Să elibereze cărți de legitimație comişilor-călători, certificate de origina mărfurilor, certificate de uzanțele comerciale, de firmele înscrise, de adnotările și modificările firmelor, de mărcile de fabrică și de comerț, de prețurile mărfurilor după mercuriale, de cotele burselor, de hotărârile și toate celelalte acte ale lor.

7. Să alcătuiască mercuriale de prețurile mărfurilor.

8. Să colaboreze cu camerele de muncă și cu camerele de agricultură pentru toate chestiunile de interes comun.

9. Să colaboreze cu institutul de statistică generală a Statului la alcătuirea statisticelor privitoare la mișcarea comercială și industrială, după normele științifice și tehnice date de organele de conducere ale Institutului.

10. Să întocmească în fiecare an calendaristic și să trimeată atât Ministerului Industriei și Comerțului cât și Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie, câte un raport amănunțit despre mersul comerțului și industriei în circumscripțiile lor și să publice dări de seamă de activitatea lor.

11. Să redacteze și să publice buletinul oficial al Camerei.

12. Să îndeplinească atribuțiunile ce li s'au dat sau li se vor mai da prin legi și regulamente, sau care s'ar ivi din nevoile practicei comerțului și industriei din circumscripția lor.

13. Să institue comisii arbitrare, cu putere de jurisdicțiune asupra litigiilor provenite din diferențele iscate în ultimă instanță, în transacțiunile de oboare, târguri, piețe și rampe.

Camerele de comerț și de industrie, cu aprobarea Ministerului de Industrie și Comerț, care va lua și avisul Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie pot:

a) Să ia inițiativa și să participe la înființarea, de societăți sau de consorții, având ca scop executarea și exploatarea diferitelor lucrări sau servicii publice de interes comercial și industrial, ca: posturi maritime și fluviale, zone libere în porturi, canale de navigație interne sau alte căi și servicii de comunicație terestră, maritimă, fluvială și aeriană, etc.

b) Să înființeze și să administreze singure sau în asociațiune, conform legii pentru administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice și modificărilor ei, servicii și stabilimente pentru trebuințele comerțului și industriei, ca: burse de comerț, târguri sau oboare, rampe, piețe și hale pentru desfacerea cerealelor, vitelor și altor mărfuri, întreprinderi reale și nominale, servicii de condiționări și de analize de mărfuri, expozițiuni permanente și muzee comerciale și industriale, târguri periodice de mostre, etc.

c) Să înființeze singure sau în colaborare cu ministerele respective, instituții de cultură profesională, ca: școli comerciale, industriale și de meserii, cursuri pentru răspândirea cunoștințelor comerciale și industriale, să creeze burse de studii și practică comercială și industrială și premii de încurajare; să înființeze căminuri pentru ucenicii din comerț și industrie.

d) Să contribuie la cheltuielile cu scop de utilitate publică, comercială și industrială.

e) Să cumpere, să construiască clădiri pentru propria lor instalație sau necesare comerțului și industriei, prevăzute la aliniatele a și b de mai sus.

f) Să creeze, fiecare în parte sau mai multe împreună, așezăminte pentru asigurarea și ajutorarea mutuală a comercianților și industriașilor.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de comerț și industrie, cuprinde: camera de comerț și industrie cu oficiile lor județene și Uniunea camerelor de comerț și industrie.

Camerele de comerț și industrie

Camerele de comerț și industrie au în mod obligatoriu ca membri, înscrși din oficiu în listele electorale ale camerei respective: a) comercianții și industriași supuși la plata impozitului adițional, pe lângă impozitul pe venituri comerciale și industrie, care au firmă înmatriculată în registrul oficiului de comerț de cel puțin 1 an, precum și micii morari, proprietari de mori țărănești, cu excepția însă a celor care fac deja parte din camerele de muncă; b) asociații cu semnătură și societăți în nume colectiv, comanditații cu semnătură ai societăților în comandită; c) directorul cu semnătură al sucursalelor din alte localități, în care își are sediul principal al întreprinderilor individuale sau societăților comerciale și industriale.

Camerele de comerț și industrie sunt conduse de următoarele organe: consiliul de administrație și comitetul de direcție.

Veniturile camerelor provin din: o cotă adițională de maximum 1% asupra veniturilor comerciale și industriale; anumite taxe pentru certificatele și actele eliberate de ele sau pentru anumite servicii prestate de camere; eventuale subvenții și donații.

Uniunea camerelor de comerț și industrie

Uniunea camerelor de comerț și industrie, este instituție publică investită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala țării și compusă din președinții și vice-președinții camerelor de comerț și industrie.

Atribuțiunile Uniunii sunt: 1) îndrumază, stimulează și coordonează activitatea pe toate țărmurile, a camerelor de comerț și industrie, 2) urmărește atingerea rezultatelor, pe care camerele le-ar putea obține mai greu prin acțiunea lor separată, în chestiunile comerciale și industriale și de ordin general sau în alte chestiuni privind interesele proprii ale acestor instituțiuni, 3) formează deziderate și face propuneri privitoare la chestiunile industriale și comerciale de interes general, fie din proprie inițiativă, fie atunci când li s'ar cere de orice autoritate publică, 4) dă directive camerelor, privitoare la activitatea lor, 5) reprezintă față de guvern și autorități totalitatea camerelor în chestiuni de interes general, și 6) îndeplinește celelalte atribuțiuni date prin legi și regulamente.

Organele Uniunii sunt: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție, iar

veniturile sunt asigurate de 12% din veniturile provenite din cotele adiționale; controlul gestiunii camerelor de comerț se face de către Ministerul Industriei și Comerțului și Ministerul Finanțelor, iar gestiunea Uniunii de către cele două ministere și un delegat al adunării generale a Uniunii.

B) CAMERELE EXTRA-TERITORIALE

1. CAMERE DE COMERȚ ROMÂNE ÎN STRĂINĂTATE

Guvernul român poate recunoaște și acorda sprijinul său acelor camere de comerț și de industrie sau organizațiuni similare române sau româno-străine (mixte), cu sediul în străinătate, a căror existență o crede utilă pentru economia noastră națională, cu condițiunea de a îndeplini următoarele obligațiuni: a) să fie în majoritatea lor compuse din persoane sau firme care exercită un comerț sau o industrie cu firme înscrise în țara unde se înființează sau în România; b) din numărul total al membrilor, cel puțin jumătate să fie supuși români; c) să posede statute, aprobate de Ministerul Industriei și Comerțului, în care scopurile urmărite să fie bine precizate.

Atribuțiunile acestor camere sunt, în genere, următoarele:

a) Să facă studii, anchete și documentări statistice în țările unde funcționează.

b) Să adune și să pună la îndemâna comercianților și industriașilor, informațiunile de care aceștia au nevoie în exercitarea profesiei lor.

c) Să publice buletine comerciale și dările de seamă.

d) Să organizeze expoziții și târguri de mostre.

e) Să dea guvernului român, când s'ar cere, păreri asupra diferitelor chestiuni economice.

Guvernul în cazuri bine determinate, poate reține recunoașterea și sprijinul acestor camere.

2. CAMERE DE COMERȚ STRĂINE ÎN ROMÂNIA

Camere pentru reprezentarea intereselor comerciale și industriale străine sau mixte, nu se pot înființa pe teritoriul țării decât pe baza unei autorizațiuni a guvernului român, dată în urma avizului favorabil al Uniunii camerelor de comerț și industrie și în baza unei proceduri ce trebuie a fi îndeplinită.

În alcătuirea acestor camere, nu pot intra ca membri decât comercianții și industriași cari locuiesc permanent în România, având firma înscrisă conform legii în vigoare. Guvernul poate exercita controlul său asupra fiecărei camere sau reține autorizația de înființare.

CAMERELE DE MUNCĂ

Camerele de muncă sunt instituțiuni publice, investite cu personalitate juridică, create în scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele lucrătorilor, funcționarilor particulari și ale meseriașilor.

BISERICA SF. GHEORGHE NOU IN 1837: UN PITORESC TABLOU AL VIETII SOCIALE IN BUCUREȘTI

Desen de Ruffet. Colecția Ing. Const. Orghidan

ATRIBUȚIUNI

Ele au următoarele atribuțiuni:

1. Să informeze autoritățile publice prin rapoarte, memorii, studii și orice alte mijloace asupra situației locale a lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor și să facă propuneri pentru reglementarea raporturilor și condițiilor de muncă a organizării și protecției salariaților și meseriașilor, a pieței muncii și pregătirii profesionale muncitorești.

2. Să colaboreze cu autoritățile publice la stricta aplicare a legilor ce privesc pe lucrătorii, funcționarii particulari și meseriași.

3. Să contribuie la întreținerea unor bune raporturi între lucrători, funcționari particulari, meseriași și patroni și să intervină pentru aplanarea conflictelor individuale de muncă și pentru a înlesni încheierea contractelor colective de muncă.

4. Să înființeze singure sau în colaborare cu Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale instituții de îndrumare, pregătire, perfecționare profesională și ocrotire a muncii.

5. Să colaboreze cu Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale pentru organizarea de expoziții bazare pentru meseriași.

6. Să înregistreze contractele de muncă și să țină o evidență a organizațiilor profesionale recunoscute persoane juridice, cu care se vor ține în permanent contact.

7. Să colaboreze cu organizațiile și instituțiile publice sau particulare, cari se ocupă de îmbunătățirea situației lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor și să trimită reprezentanți în toate organele în cari, pe cale de lege sau altfel, s'a prevăzut o reprezentare a lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor.

8. Să colaboreze cu autoritățile publice și cu Institutul de Statistică generală a Statului la întocmirea statisticelor și monografiilor muncitorești sau să facă din proprie inițiativă asemenea lucrări.

9. Să apere și să susțină drepturile lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor, pentru neplata salariului sau lucrului efectuat, pentru concedieri nejustificate, și pentru nerespectarea contractelor colective de muncă.

10. Să înainteze Ministerului Muncii un raport anual asupra aplicării legislației muncitorești și asupra activității date lor prin legi, regulamente sau decizii ministeriale.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de muncă cuprinde, în mod similar cu celelalte camere profesionale: Camerele și Uniunea lor.

Camerele de muncă

Camerele de muncă au în mod obligator ca membri, înscrși din oficiu în listele electorale ale camerei, lucrătorii, funcționarii particulari și meseriași din circumscripția fixată în temeiul legii. Ele sunt conduse de următoarele organe: consiliul de administrație,

comitetul de direcție și comitetul de secție. Fiecare Cameră de muncă are 3 secțiuni: industrială, comercială și de meseriași, și este condusă de un președinte și 3 vice-președinți, câte unul pentru fiecare din cele 3 secțiuni. Legea prevede posibilitatea constituirii unor filiale, după o procedură stabilită, în circumscripțiile în care este o singură cameră de muncă pe mai multe județe. Veniturile camerelor de muncă provin din o cotă adițională de maximum 0,50% asupra salariilor și veniturilor profesionale brute ale membrilor; subvenții, legate și donațiuni; contribuții eventuale din partea Statului, județelor și comunelor.

Uniunea camerelor de muncă

Uniunea camerelor de muncă este instituție publică investită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala țării și compusă din câte 6 membri aleși ai camerelor de muncă, câte 2 de fiecare secție, adică 2 lucrători, 2 funcționari particulari și 2 meseriași.

Atribuțiunile Uniunii sunt: 1. îndrumază, stimulează și coordonează activitatea pe toate țărmurile a camerelor de muncă, 2. urmărește atingerea rezultatelor, pe care camerele de muncă le-ar putea obține mai greu prin acțiunile lor separată, în chestiunile privitoare la ridicarea morală și materială a muncitorilor, funcționarilor particulari și ale meseriașilor sau în alte chestiuni privind interesele proprii ale acestor instituțiuni, 3. formulează deziderate și face propuneri privitoare la problemele muncitorești de interes general, fie din proprie inițiativă, fie atunci când i s'ar cere de orice autoritate publică, 4. dă directive camerelor de muncă privitoare la activitatea lor, 5. reprezintă față de guvern și autorități totalitatea camerelor de muncă în chestiuni de ordin general, 6. îndeplinește celelalte atribuțiuni date prin legi și regulamente.

Organele Uniunii sunt ca și la celelalte: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție. Veniturile Uniunii sunt asigurate din contribuția camerelor de muncă, cu o cotă de 5% din veniturile provenite din cota adițională și din eventualele subvenții și donații. Controlul și supravegherea camerelor de muncă revine Ministerului Muncii. Controlul gestiunii camerelor se face de către Ministerul Muncii și al Finanțelor, iar al Uniunii de către aceste două ministere și un delegat al adunării generale.

Prin «Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor», din 30 Aprilie 1936, atât camerele de muncă cât și Uniunea camerelor de muncă, au primit noi și importante atribuțiuni în organizarea vieții muncitorești a clasei noastre de mijloc, în ceea ce privește orientarea profesională, clasificarea și perfecționarea profesională și exercitarea meseriilor.

Deși funcționează numai de 4 ani, camerele de muncă au avut o influență binefăcătoare asupra tuturor categoriilor de salariați.

Prin decretul din 2 Mai 1934, circumscripțiile camerelor de muncă au fost fixate astfel: Constanța (cu județele Constanța, Durostor, Caliacra, Tulcea); Galați (cu județele Covurlui, Tecuci, Tutova, Ismail,

Cahul, Cetatea-Albă); Brăila (cu județele Brăila, R.-Sărat, Putna, Ialomița); Ploiești (cu județele Prahova, Dâmbovița, Muscel, Buzău); București (cu județele Ilfov, Vlașca, Teleorman); Craiova (cu județele Dolj, Gorj, Vâlcea, Roman, Olt, Sibiu, Argeș); Timișoara (cu județele Timiș-Torontal, Caraș, Severin, Mehedinți); Arad (cu județele Arad, Hunedoara, Alba, Țărnava-Mică); Cluj (cu județele Cluj, Maramureș, Năsăud, Mureș, Turda, Someș); Brașov (cu județele Brașov, Țărnava-Mare); Cernăuți (cu județele Cernăuți, Suceava, Dorohoi, Hotin, C.-Iung); Chișinău (cu județele Iași, Vaslui, Fălciu, Botoșani, Bălți); Bacău (cu județele Bacău, Neamț, Băia, Ciuc, Roman) și Oradea (cu județele Bihor, Sălaj, Satu-Mare).

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri din 30 Aprilie 1936, numărul membrilor a fost fixat dela 30—60, după importanța camerelor.

CAMERELE DE AGRICULTURĂ

Sunt instituții publice județene autonome, învestite cu personalitate juridică și create cu scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele agriculturii. Ele lucrează din inițiativă și cu mijloace proprii dar sunt în același timp și organe ajutătoare și de execuție ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, în cadrul planului de lucru anual întocmit de minister.

ATRIBUȚIUNI

Iată care sunt atribuțiunile camerelor de agricultură:

1. Să reprezinte, să apere și să susțină interesele agriculturii din județ, exprimându-și punctul de vedere, în toate chestiunile ce privesc agricultura și producțiunea agricolă cu toate ramurile ei.
2. Să contribuie, din proprie inițiativă și prin toate mijloacele, la sporirea, îmbunătățirea și ajutorarea tuturor ramurilor de producțiune agricolă din județul respectiv, fiindu-le însă interzis de a face acte de comerț pe cont propriu, de a acorda împrumuturi și a distribui produse pe credit.
3. Să colaboreze la aplicarea legilor ce interesează agricultura, în cadrul fixat de ministerul în sarcina căruia e dată aplicarea legii respective.
4. Să organizeze munca agricolă, asigurările mutuale, statistica agricolă, poliția agricolă din județ și să țină în curent pe agricultori cu mișcarea prețurilor ce-i interesează.
5. Să organizeze un serviciu meteorologic județean, care să facă înregistrările necesare și să țină în curent pe agricultorii din județ cu starea timpului.
6. Să execute toate măsurile cu caracter agricol, zootehnic și silvic ce cad în sarcina Consiliului județean.
7. Să întocmească lista experților tehnici din județ, autorizați să facă expertize agronomice, zootehnice sau silvice.
8. Să țină registre genealogice pentru rasele de animale din județ și să libereze acte de origină pentru animalele înscrise în registre.

9. Să stimuleze și să sprijine înființarea și funcționarea asociațiilor agricole și de crescători.

10. Să libereze certificate de origină pentru mărfurile și produsele agricole și animale, în conformitate cu legile de poliție sanitară, veterinară și de poliție fito-sanitară, precum și cu convențiile vamale.

11. Să întocmească și să trimează la sfârșitul fiecărui an Uniunii camerelor de Agricultură și Ministerului Agriculturii, rapoarte de starea agriculturii, din județ, făcând propuneri cuvenite pentru îmbunătățirea și apărarea intereselor ei.

12. Să întocmească și să publice monografia agricolă a județului.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de agricultură cuprinde: comitetele agricole comunale, camerele de agricultură și uniunea camerelor de agricultură.

Comitetele agricole comunale

Comitetele agricole comunale sunt constituite în fiecare comună ca organ de reprezentare al intereselor agricole locale și ca organ de execuție al camerei de agricultură, legea prevăzând condițiile de amănunt asupra întocmirii listelor electorale, eligibilitatea membrilor și operațiilor electorale.

Camerele de agricultură

Camerele de agricultură se compun din membri aleși, de drept, delegați și numiți, având ca organe: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție; ele își au asigurate prin lege o seamă de venituri pentru îndeplinirea atribuțiilor lor, încasabile odată cu veniturile cuvenite Statului și prin timbre zootehnice.

Uniunea camerelor de agricultură

Uniunea camerelor de agricultură este o instituție publică autonomă, investită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala țării și compusă din: președinții camerelor de agricultură sau delegații lor, desemnați dintre membrii aleși ai camerelor; 18 membri de drept și 8 membri aleși.

Atribuțiunile Uniunii sunt: 1. îndrumază, stimulează și coordonează activitatea pe toate țărâmurile a camerelor de agricultură, 2. urmărește atingera rezultatelor pe care camerele de agricultură le-ar putea obține mai greu prin acțiunea lor separată, 3. formulează desiderate și face propuneri la chestiunile agricole de interes general, fie din proprie inițiativă, fie atunci când i s'ar cere de orice autoritate, 4. dă directive camerelor de agricultură privitoare la activitatea lor, 5. reprezintă față de guvern și autorități, totalitatea camerelor de agricultură în chestiuni de interes general, 6. în fine, îndeplinește toate celelalte atribuțiuni date prin lege și regulamente.

Organele Uniunii sunt: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție, iar veniturile Uniunii sunt asigurate printr-o cotă de 10% din veniturile realizate de camerele de agricultură din cotele adiționale și diverse alte venituri sau donații.

n. a.

X

LEGISLAȚIA FISCALĂ

ISTORICUL AȘEZĂRIILOR FISCALE

DELA ORIGINI PÂNĂ ÎN SECOLUL XVII

În trecutul îndepărtat al țărilor noastre înainte de vremurile Fanarioșilor nu poate fi vorba de o legislație fiscală propriu zisă. Aceasta nu înseamnă totuși că ele n'au cunoscut, încă din acele timpuri, o întreagă serie de norme care regulau aspectul financiar al vieții sociale.

Cum era și de așteptat, într-o societate în care Statul, adică « țara » (< *terra*, pământ), nu era decât dezvoltarea firească a vechii vieți sătești și nu o formă de administrație impusă de sus în jos sau copiată după modele străine, întreaga viață financiară a Statului s'a dezvoltat din caracterele vieții economice ale satului ce-și trăgea toate rosturile din munca pământului și din cărăușie.

Concepția fundamentală în domeniul fiscal e cea a vieții moșnenești străvechi, — precum susține prof. N. Iorga.

Încă înainte de încheierea vieții noastre în forme de Stat, locuitorii consimțiseră la anumite îndatoriri fiscale față de conducătorul liber ales al comunității. În ce constau aceste obligații, aceste îndatoriri originale, nu se poate stabili cu precizie. După toate probabilitățile însă, ele constau în acele îndatoriri ce le aflăm mai târziu în vigoare între locuitorii « rumâni » ai moșiilor bolerești, domnești sau mănăstirești și proprietar, adică, în zile de clacă și dijme asupra producției. De altfel, formele de organizare financiară din Ardeal, păstrate de stăpânirea maghiară împreună cu celelalte forme de viață locală, corespund vechii tradiții românești. « Cum Românii din Ungaria dau regelui o oaie din cincizeci și desigur, unde sunt plugari, o dijmă din produsele câmpului, aiurea câte o blană, o piele ca pescheș pe deasupra, Domnul muntean ia dijmă dela oi, porci, albine, etc. »¹⁾.

Cu alte cuvinte, Domnul, ca reprezentant al țării, așa cum judele reprezenta satul și voevodul ținutul, a moștenit întreg sistemul financiar al vieții sătești. Sistem financiar care se reduce, în ultimă expresie, la obligații ce decurg din dreptul de proprietate asupra pământului, în același sens în care numai din proprietatea de pământ decurgeau datoriile ostășești.

Deci, la începuturile vieții noastre de Stat, dările nu erau obligatorii decât în raport cu situația de proprietar sau muncitor de pământ. Domnul, proprietar al tuturor pământurilor ce nu aveau un stăpân cert, era cel ce încasa dijma cuvenită lor, după cum tot lui i se cuvenea la începutul întinderii Statului — căci întemeierea țării a fost de fapt întinderea unui organism asupra tuturor pământurilor românești — și dijma de pe aceste noi pământuri.

Domnul, ca și boierul, putea ceda oricui dijmele sau obligațiile de muncă ale celor legați de proprietățile lor. Aceste relații apar din cele mai vechi documente externe. Astfel în actul de înzestrare al Mănăstirii Vodița, cel mai vechi document muntean care se păstrează, se spune lămurit că « satul Jidovștița e slobod de toate dările și muncile domnești » ceea ce nu înseamnă decât că mănăstirea va fi ea beneficiara obligațiilor financiare ale satului.

Dijmele

Cele mai importante și cele mai vechi izvoare financiare ale Statului au fost, fără îndoială, *dijmele*.

Dijma, — cuvânt ce derivă din forma slavă — *диѣма* — înseamnă « a zecea parte » — a fost la începuturile sale, un impozit fix în natură pe produsele pământului. Mai târziu, în locul dijmei unitare se vor introduce variate dări pe fiecare produs. Cea mai veche dintre dijme este cea pusă pe grâne (orz și grâu). În documentele lui Mircea cel Bătrân dijma aceasta apare sub numele de găletărit sau căblărit, după cuvântul slav — *кѣлаа* — care nu înseamnă decât « găleata » sau măsura cu care se percepea această dare. În Moldova dijma se numea « descatină », forma slavo-rusă derivată din « *дѣстѣ* » ce înseamnă « zece ». Într-un document dela Alexandru cel Bun din 1453, dijmei pe grâu i se zice și « coloadă » după măsura cu care se percepea.

Dijma pe vin se numea « vinăriciu » și reprezenta, ca și celelalte dijme, a zecea parte din recolta anului. Tot atât de veche ca și dijma pe vin, ce exista încă din vremurile lui Alexandru cel Bun, este și dijma pe miere și ceară ce se numea « albinărit » în Muntenia iar în Moldova « deseatina pe albine ». Cel mai vechi document relativ la această dijmă este dat de Mircea cel Bătrân, care în 1394 cedează Mănăstirii Cozia toată dijma din stupi, din regiunile Vâlcei. Tot atât

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor* vol. III, pag. 341.

de veche este și dijma pe oi, căreia, în vremea lui Mircea, i se spunea «vama oilor», termen care este cea mai veche urmă a transhumanței, adică a trecerii oierilor din părțile ardelenne spre bălțile Dunării. Aceleași dări i se va zice în Moldova în secolul XVI «goștină». Proportia acestei dări, pentru primele timpuri cel puțin, este greu de precizat. Știm că în Ardeal se percepea atunci «*quingquagesima ovium*» adică o oaie la cincizeci, iar la sfârșitul celui de al XVII-lea secol, oieritul implica o oaie la douăzeci. Proportia n'a putut fi în niciun caz mai mare, căci știm că, încă din primele timpuri, proprietarii de turme plăteau și alte dijme pe produsele laptelui, dijme pe cari le aflăm încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrân. O altă dijmă, tot atât de veche și ale cărei proporții sunt de asemenea greu de stabilit era și cea pusă pe porci. Se lua dijmă și din peștele prins în apele mari: Ștefan cel Mare întărește Mitropoliei dela Roman, între altele, satul Dragomirești cu dijma din peștele viu ce se va prinde în apa din hotarele celui sat.

Alături de aceste dijme, vor apărea cu timpul și alte dijme, de pildă pe varză (vărzărit), pe poame, pe care o aflăm numai în Muntenia și care se numea «pomărit».

În Moldova, Iancu Sasul introduce în 1580 dijma boilor — una din zece, izvor de venituri importante care va apărea și va dispărea succesiv. Târziu, însăși Brâncoveanu, care ar fi vrut să strângă dijmele într'una singură, globală, proporțională cu averea fiecăruia, va introduce și el această dijmă în Țara Românească.

Prestațiile

Pe lângă dijme, locuitorii țărilor noastre mai datorau Domniei, încă din cele mai vechi timpuri și o întreagă serie de «munci» (slv. *пакотъ*) sau «slujbe» (slv. *служба*).

După toate probabilitățile, și aceste obligațiuni fiscale își trag originile din caracterele economice ale străvechii vieți sătești, căci, până și azi, aceste prestațiuni trăiesc în satele noastre, și nu numai față de proprietarul pământului ci și față de conducătorii unității sociale locale — preot, învățător și primar. Această supraviețuire a obiceiului și mai ales aplicarea lui față de preot, învățător și primar, față de cari sătenii n'au nici un fel de obligație legală sau economică în afara celor impuse de spiritul tradiției, credem că arată, în mod cu totul lămurit, rosturile originilor istorice a muncilor și slujbelor ce întâlnim în trecutul nostru. În străvechiul sat ca și mai târziu în unitatea mai largă ce a fost «județul» și apoi «voevodatul», prestația avea, fără îndoială, aceleași caractere însemnând, ca și dijmele, îndatorirea ce și-o împlineau sătenii față de conducătorul liber acceptat. Atunci când din mai multe voevodate, s'a creat «țara», Domnul a moștenit, a încorporat în persoana sa, nu numai toate îndatoririle militare și civile, ci și toate drepturile de cari se bucurau vechii județi și voievozi locali.

Dar așa cum Domniile puteau ceda oricui dijmele unui sat sau unei regiuni, în total sau în parte, tot

asa puteau dăru și dreptul la muncile sau prestațiile cuvenite lor. Astfel că dăruirea unui sat cutărui boer sau cutărei mănăstiri nu însemna, de fapt, în vremea aceea, în care pământul nu reprezenta o valoare intrinsecă, decât dăruirea unor venituri ce proveneau atât din dijme cât și, mai ales, din prestații. De aci, în cele mai vechi documente, reclamațiile boerilor sau mănăstirilor că într'un sat sau într'altul, ce le fusese dăruit, sătenii n'au împlinit «muncile».

Cum este ușor de înțeles, în ținuturi ce și-au tras cele mai vechi și mai importante izvoare publice de bogăție din cărușie, *căratul* este una din muncile cele mai importante. Mircea cel Bătrân scutește încă din 1389 satul Jibla de obligațiunile căratului.

În afară de «cărat» numit în documentele slave *носа*, documentele menționează *podvoadele* (slv. *подвода*), care reprezintă în orice caz tot obligațiuni de transport, și *olacul* sau *caii de schimb* pentru curierii Domniei și numai ai Domniei¹⁾.

Trebuie, în sfârșit, să amintim «lucrul domnesc», obligațiune nouă ce și trage originea din organizarea apărării Principatelor prin cetăți și lucrări de artă militară. Și într'adevăr, în Moldova, unde aceste munci apar mai intens în primele timpuri, ele sunt cuprinse sub numele generic de «*послуги*» ce nu înseamnă decât «a robi» și arată noul caracter siluic al acestor noi prestații. Domnul putea scuti chiar și de aceste dări. Nu exista însă, nici un document în care să se poată vedea dăruirea lor spre folosul particularilor.

Quantumul tuturor acestor obligațiuni nu se poate preciza.

Mai târziu, organizarea curții domnești va adăuga prestațiilor originare o serie nouă, așa cum dărilor originare li s'au adăugat atâtea noi prin nevoile organizării țării.

Între cele mai importante și mai vechi prestații se numără obligația tăierii lemnului pentru Curte, obligația de a paște caii Domnești, de a coși fânul și chiar de a pescui moruni pentru Domnie, obligație înscrisă într'un document dela Mircea cel Bătrân.

Bine înțeles că toate aceste obligațiuni de prestații personale față de Domn s'au transmis întregii vieți sociale, urmând ca în limitele stăpânirii economice a fiecăruia, și boerii cei mari să se bucure de aceleași drepturi.

Ocnale

Un alt izvor important de venituri al domniilor românești din cele mai vechi timpuri a fost acela al ocnelor, în special al ocnelor de sare, cari erau monopolul societății organizate. Singura excepție la acest monopol au format-o Vrâncenii, ce se bucurau de privilegiul de a-și scoate singuri sare din ținutul lor.

Venitul adus de ocne nu se poate nici el preciza. După toate probabilitățile, era însă destul de important căci știm că ocnele noastre aprovizionau, încă de pe atunci, întreaga Peninsulă Balcanică.

¹⁾ Tot între prestații trebuie să amintim și obligațiunea o avea fiecare locuitor de a servi ca stafetă domnească, «a merge în jold», cum se zicea în Moldova.

Celelalte bogății ale subsolului, în special fierul și arama, ce se exploatau în Gorj, produceau puțin. Totuși Domnul, cum arată un document dela Mircea cel Bătrân, lua și dela acestea dijmă. Și venitul ocnelor putea fi cedat. Mircea cel Bătrân a dăruit veniturile dela Bratilovo mănăstirii Tismana.

Mai existau și dări pe cari le plăteau ȧiganii zățari pentru aurul ce-l puteau strânge din nisipul râurilor. Un document al lui Bogdan Orbul din 1515 pare să spună că, în ce privește cumpărarea aurului, exista un monopol domnesc.

Gloabele

Între puținele venituri în bani trebuie să amintim gloabele, adică amenziile pentru procese de daune, încălcări de proprietate, etc., și dușegubinele, adică amenziile pentru omoruri, ce-și trag și ele originile tot din străvechile timpuri, ce au precedat în sate organizația de Stat.

Acestea au adus, fără îndoială, importante venituri, în vremuri în cari represiunea socială nu avea alt mijloc de aplicare, atunci când pănă și pedeapsa cu moartea putea fi răscumpărată în bani.

Amenziile urmau să fie plătite, fie de făptaș sau familia lui, în cazurile în cari se cunoștea sau se identifica vinovatul, iar în toate celelalte cazuri de către satul sau boierul pe moșia căruia se produsese crima ¹⁾.

Amenziile erau foarte mari, căci știni că pentru o crimă despăgubirea putea ajunge până la peste o sută de vite mari, șeaze sute de oi, șapte cai, etc. . .

Gloabele se puteau ceda și ele și una din cele mai însemnate favoruri era scutirea viitoare de gloabe față de Domnie, ceea ce nu însemna decât că boierul, proprietar al satului, le încasa în favorul său.

Birul

Singurul impozit propriu zis în aceste timpuri a fost birul. El decurge din alte împrejurări decât acelea constatate la bazele vechii noastre vieți sătești. Birul este de altfel o dare relativ nouă.

Birul, adică impozitul personal sau «capitația», nu va apare decât atunci când «țara» va căpăta ea însăși obligațiuni financiare.

Până acum, Statul, ca formă de organizare financiară, nu cerea și nu însemna nici o cheltuială, căci armata se întreținea singură sau pe seama boierilor obligați să o strângă. Administrația, ea însăși nu reprezenta nici o cheltuială, căci cea locală nu era decât dezvoltarea vechii vieți sătești, iar cea centrală se făcea prin boieri, ale cărei slujbe erau răsplătite cel mult prin daruri de pământuri sau de sate. Vieța culturală strânsă în jurul mănăstirii nu impunea nici ea cheltuieli, întru cât înzestrarea mănăstirilor cu proprietăți și sate crea veniturile necesare.

Situația se schimbă însă cu totul în momentul în care raportul de vasalitate față de Turci impune, prin «haraci», cea dintâi sarcină financiară, nu asupra

domniei ci asupra «țării». Acesta este momentul — începutul celui de al XV-lea veac — în care se introduce cea dintâi dare personală din trecutul nostru — birul.

Legătura causală dintre introducerea birului și impunerea haraciului este de altfel dovedită de confuzia dintre cei doi termeni, Miron Costin vorbind despre haraci serie «Birul țării», în vreme ce documente mai vechi precizează «birul haraciului». Strângătorul turc al haraciului, cel ce îl ducea la Stanbul, se numea «Aga birului».

Nu avem știri de nici un fel asupra cotității birului. Cea dintâi mențiune a birului apare în documentul dela 1 August 1441 al lui Ștefan cel Mare, care scutește satul Balasinauți, ce aparține mănăstirii Horodnic, de orice îndatorire fiscală: «să nu dea acest sat nici dare, nici podvoacă, nici desetină».

Împrumuturile

Mai târziu, atunci când între domnie și țară se crează o puternică clasă boierească, scutită aproape de toate dările, în vremuri în care nevoile financiare ale domniei cresc, căci, alături de haraciul țării se adaugă peșcheșurile Domnilor, aceștia din urmă vor ști să-și înmulțească veniturile pe spinarea boierilor. Într'adevăr, boierii, cari ajunseseră să stăpânească toate izvoarele de bogăție economică ale pământului, se vor vedea, din când în când, supuși unor contribuțiuni, numai în aparență benevole și restituibile. Este vorba despre așa numitele *împrumuturi domnești* ce se aruncau asupra boierilor, cu sau fără garanție. Garanțiile nu serveau de altfel la nimic, căci Domnul, dacă nu le dăruia prin hrisov respectivului boier, le putea lua îndărăt oricând.

DIN SECOLUL XVII PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Încă din cel de al XVII-lea secol, importante evenimente în vieța politică și economică, — instalarea Turcilor la Bisanț și apoi în sudul Rusiei, pierderea liniei Dunării, transformarea Ungariei în pașalac și înclinarea Ardealului, — vor schimba profund și caracterele vieții financiare a țărilor noastre.

Veniturile cele mari aduse de vămi vor înceta; tot așa vor scădea și acele dijme ce proveneau din circulația bunurilor, căci acum nu mai avem decât o singură serie de cumpărători impuși de împrejurări — Turcii — cari impunându-ne în curând și aprovizionarea armatelor imperiale vor secătui și veniturile domnești provenite din dijme. În interior, prin daruri succesive față de boieri și mănăstiri, o altă bună parte din dijmele originare n'au mai curs către curtea domnească ci, transformându-se în venituri particulare, s'au oprit la marile case boierești, punându-se astfel bazele acelor mari averi, ca de pildă cea a Brâncoveanului, ce caracterizează secolul al XVII-lea și al XVIII-lea.

În același timp, nu numai că tributul crește, nu numai că alături de el apăreau peșcheșurile, muca-relurile, dările de reconfirmare și multe alte cheltuieli turcești, dar Statul însuși începe să-și aibă cheltuieli proprii. În afara cheltuielilor curții domnești pusă pe

¹⁾ O altă gloată foarte răspândită, ce a trecut mai târziu și în domeniul dreptului particular în raporturile dintre proprietar și clăcaș era *pripasul*, ce se plătea Domnului la găsirea oricărui vite pierdute.

risipă, trebuie să amintim cheltuielile făcute pentru întreținerea armatei care nu mai este «de țară» ca înainte, ci domnească.

În această situație, fără îndoială că și regimul financiar trebuia să se schimbe.

Nu numai că acele contribuții extraordinare, pomenite mai sus sub numele de «împrumuturi» și cari apăsau asupra mării boierimii, se înmulțesc și se întind asupra întregii populații, — și actele vremii le amintesc sub numele de *porunci, cerevi, nevoi, nedreptăți, năpăști, supărări, muncătorii*, etc., — dar însăși birurile se înmulțesc. Alături de birul propriu zis apar biruri speciale ca *ploconul steagului*, darul pentru steagul noului domn, sau biruri ce apăsă pe câte o clasă ca *birul procolesc, birul slujitoresc* și chiar *birul curtenesc* sau *nemeșesc*, în Moldova.

Birul se punea acum după împrejurări de fapt, de pildă pentru plata cutărui han tătăresc din vecinătate, pentru vre un «împrumut» cerut de Poartă, ca și pentru numeroase nevoi interne ca: *birul oastei, birul lefurilor* și diferite *same*.

Alături de biruri apar în secolul al XVII-lea și cele dintâi «dări orășenești»; la 1612 apare darea numită *banii județului* și în același secol întâlnim și darea pentru cheltuielile orașului București.

Pe deasupra tuturor va apăsa însă mai cumplit înmulțirea dijmelor, cari vor ajunge să se ia de două-trei ori, sub diferite forme, pentru același venit.

La vinărici se adaugă «vădrăritul», alături de «deseatina pe miete» prisăcăritul, va apărea darea *miorii împărătești*, alături de căblărit va apărea darea pe întinderea pământului cultivat, *pogonăritul*, «oluc hacul» pentru vânzarea de vite, alături de «văcărit», etc.

Apar dijme noi, din cari unele cu caracter comercial, *săpăndăritul* pe fabricarea și vânzarea de săpun, «fumăritul bălților», în satele de baltă, în schimbul dreptului de a pescui, «ciohodăritul» pe cismari, «tutunăritul» pe negustorii de tutun, «cotăritul» pe vânzările cu cotul, «gardurăritul» pe gropile de rachiu, «căminăritul» dare pe cârciumi, etc. Dintre toate, cel mai cumplit a fost fără îndoială «fumăritul» (darea pe casă, care, ea singură, aducea mai mult venit decât toate celelalte.

Amintind doar că acest sistem fiscal va duce la sleirea totală a țărănimii, la împărțirea clasei proprietarilor de pământ în două mari categorii, — unii marii funcționari ce vor ști să se îngrădească, iar alții «boerii de țară» ce vor coborî și ei spre sate, — vom menționa că, în starea aceasta în care neegalitatea de impunere lua regulă generală, în care nu exista manifestare sau lucrare social economică nesupusă unei dări, în care cotitatea însăși a dărilor nu era cel puțin fixată, anual variind după împrejurări și după bunul plac, nevoia reformii sistemului financiar a trebuit să se simtă de timpuriu.

Cel dintâi care a încercat o reformă a vechiului sistem fiscal, dar numai în ceea ce privește birurile, a fost Constantin Brâncoveanu. Reforma, neaplicată de altfel, a acestuia, însemna de fapt unificarea diferitelor biruri într-o singură dare, ce ar fi urmat să se plătească în patru «câștiuri»: haraciul, vel-sama, sama a doua și sama a treia.

Domnia lui Brâncoveanu a însemnat însă, din punct de vedere fiscal, nu o ușurare, ci o continuă apăsare, mai ales prin introducerea unor noi dijme, dintre care și vechiul văcărit, dare proporțională de care nu era nimeni scutit, nici chiar Domnul, în averea lui particulară.

Mai târziu, reformatorul social, ce a încercat să fie Constantin Mavrocordat, a căutat să îndrepte și sistemul fiscal atât de complicat de pe atunci. A unificat și el dările persoanele în patru «sferturi», dar, și de astă dată, «reforma» n'a fost decât un pretext de înmulțire a dărilor căci, în primul au de aplicare a ei, în loc să se încaseze patru sferturi s'au luat nu mai puțin de douăsprezece. Alături de unele desființări de dări ca, văcăritul și pogonăritul, s'a făcut de asemenea sporirea altora, ce aduceau desigur venituri mai bune, în special oieritul și fumăritul.

Mai importante au fost reformele lui Mavrocordat în domeniul organizării financiare.

Reforma lui Constantin Mavrocordat, ca și cea a lui Brâncoveanu, a rămas literă moartă sub urmașii lui cari au restabilit chiar și dijmele desființate de el.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA MAREA UNIRE

Reforme mult mai temeinice avea să îplinească însă, Regulamentele Organice.

În primul rând, acestea desființau dijmele, cari ajunseseră, sub influența turcească, să se numească «rusmeturi». Tot acum se introduseră în locul vechilor dijme comerciale ce apăsau multiple, pe negustori «patenta», dare unică datorită numai Statului. Acum când, tributul datorat Turcilor se fixează, odată pentru totdeauna, când toate plocoanele, mucareriurile încetează, nu numai că impozitul personal, birul, se ușurează dar mai mult, se stabilește odată pentru totdeauna și cotitatea sa. În sfârșit, tot Regulamentele Organice stabilesc, prin cote adiționale, și dările orășenilor cuvenite administrației urbane, dări ce am văzut că apăruseră încă din secolul al XVII-lea.

a. b.

*

Odată cu Unirea Principatelor se realizează un alt pas important: o mai echitabilă repartiziție a sarcinilor fiscale. Prima adunare națională din 1859, care cuprindea reprezentanți ai boierilor și ai țăranilor deopotrivă, votează desființarea privilegiilor de clasă și distribuirea impozitelor pe baza puterii de plată a contribuabililor.

Odată cu independența politică și cu avântul economic al țării, se pun bazele sistemului modern de impozite, printr-o mai justă așezare a taxelor de timbru și succesiuni, a impozitului pe salarii, a impozitului personal, a impozitului pe proprietatea agricolă și clădiri, a unor taxe pe consumație, a taxelor vamale și a monopolurilor de Stat. Rezistența manifestată de capitaliști însă a adus o întârziere în introducerea impozitului mobiliat, cu toată importanța cantitativă a veniturilor, devenită notorie către începutul secolului al XX-lea.

Constatarea și așezarea impozitelor se efectua pe baza legii speciale de constatare din 1871, inspirată și ea din condica contribuțiilor directe din 1863. Prima instanță de impunere era comisiunea comună, iar a doua comisiunea de plasă.

Incasările impozitelor se făceau înainte de 1867 de pârcașii și subcasieri, numiți de Ministerul de Finanțe, iar după aceea dată de perceptori. Direcțiunea Contribuțiilor Directe ia ființă prin legea din 1864.

Legea de bază pentru constatarea și perceperea impozitelor suferă importante modificări în decursul timpului, din care cea mai importantă e aceea din 1882, când se introduc unele principii care figurează și în sistemul în vigoare astăzi.

Tot în acest timp, asistăm și la o încercare neizbutită făcută de fostul ministru de Finanțe, I. Costinescu, în 1909, de a introduce un sistem modern de impozite pe venit.

Războiul mondial ne găsește cu un sistem fiscal extrem de neelastic, bazat pe câteva impozite directe — patenta la comerț, impozitul mobilier, pe salarii și pe proprietățile clădite și neclădite, — și pe impozitele indirecte, vămi, taxe și monopoluri. Cheltuielile enorme impuse de susținerea războiului neputând fi suportate de cât într-o măsură mică de veniturile Statului, s'a recurs la politica de împrumuturi în țară și străinătate.

Sfârșitul războiului mondial și realizarea unității naționale a deschis larg porțile unor noi orientări în viața economică, și în consecință și în legislația fiscală.

DE LA MAREA UNIRE PÂNĂ LA DEPRESIUNEA ECONOMICĂ

Unificarea teritoriilor, diversitatea de norme legislative existente în provinciile componente ale țării, sarcinile financiare rezultate de pe urma războiului, inflația monetară, cum și nevoia unei refaceri economice pe baze noi, toate acestea au adus pe primul plan problema resurselor Statului.

Actul cel mai important în materie de legislație fiscală în perioada de după război, îl constituie reforma Titulescu din 1921. Principiile generale care au inspirat această reformă au fost readaptarea întregii legislații anterioare — care se dezvoltase mult prea lent și nu întotdeauna în concordanță cu evoluția și resursele economice ale țării — pe bazele cerute de situația de atunci. Mai întâi era nevoie de o unificare a regimului, și cum celelalte provincii trăiseră sub un regim mai avansat nu se punea problema introducerii *talae quales* a vechiului sistem. Veneau apoi nevoile financiare, cari impuneau o sporire de sarcini fiscale pentru toate categoriile de contribuabili. De aci și nevoia de a introduce principiile de echitate fiscală adoptate și cuprinse în legislația țărilor mai înaintate.

Aceasta a dus la admiterea în principiu a sistemului francez, cu impozite cedulare și un impozit personal, progresiv. Principiile doctrinei și ale echității: scutiri pentru minimum de existență, diferențiere de cotă după natura venitului și progresi-

vitătea, și-au găsit o aplicare complectă în această reformă.

Reforma Titulescu a fost modificată în unele părți de legea din 1923, cunoscută sub numele de reforma Vintilă Brătianu, și care formează legea de bază ce se aplică astăzi.

Să cercetăm pe scurt dispozițiunile principiale ale acestei legi. Principiul de bază e impunerea venitului. În acest scop, legea împarte toate sursele de venituri în șapte mari categorii, adică venituri din: proprietăți agricole, din proprietăți clădite, din valori mobiliare, din comerț și industrie, din salarii, din profesioni, din orice alte venituri necuprinse în celelalte categorii.

Pentru fiecare din aceste categorii de venituri, legea prevede dispozițiuni speciale pentru determinarea lor, pentru fixarea de cote după natura fiecărui venit în parte, pentru scăderi ce urmează a se admite din venitul brut spre a se ajunge la cel net impozabil, pentru scutiri și orice alte circumstanțe speciale. Prin natura lor, impozitele elementare, care se aplică categoriilor de venituri arătate mai sus, au un caracter real, întrucât ele au în vedere venitul în sine, și nu beneficiarul lui. De aceea și cotele la impozitele elementare sunt proporționale și numai în unele cazuri speciale (salarii) primesc un caracter ușor progresiv și deci personal.

În afară de impozitele elementare, reale, arătate până aici, legea din 1923 mai prevedea și un impozit personal. Acesta se aplica asupra totalității veniturilor unui contribuabil, după ce i se scădea un minimum de existență și datoritiile pe care le-ar fi avut.

Prin reforma contribuțiilor directe din 1921, schimbată în unele privințe de V. Brătianu în 1923, se modifică și revizuesc impozitele după principiile de etică fiscală adnuse în Apus de mai multă vreme. Se dă impozitului pe venit o mai mare elasticitate, punându-l, prin jocul cotelor diferențiere aplicate veniturilor cedulare și a celor progresive, în situația de a reflecta progresul economic al țării și în deosebi evoluția venitului național. Veniturile Statului urmau să fie considerabil sporite, prin mărirea cotelor și prin o mai justă distribuie a lor, potrivit naturii venitului.

Paralel cu reforma impozitului pe venit, se realizează o reformă care avea să reprezinte una din coloanele de bază ale sistemului fiscal de după război: introducerea impozitului pe lux și cifra de afaceri. Noul impozit se grefează asupra procesului de consumațiune, ducând la mărirea prețului. Dovedindu-se însă a fi de o largă rentabilitate, i s'au adus neconținut perfecționări, căutându-se a se diferenția în funcție de natura venitului, pentru a micșora astfel neechitatea lui organică.

Începând cu 1923, asistăm la o serie de bugete care se soldează cu excedente. Noile legiuiri dau, sub raportul randamentului, rezultate mai mult decât mulțumitoare.

Această sporire nu reprezintă însă efortul fiscal real al țării. Ea era datorită într-o mare măsură și deprecierei monetare, care a condus în această perioadă la o sporire considerabilă a prețurilor, dându-ne

retrospectiv iluzia unei prosperități economice. Situațiunea a devenit mai târziu destul de critică, întrucât guvernul a fost nevoit să admită sporirea treptată a salariilor funcționarilor publici, dificultăți care, — alături de condițiunile neprielnice de executarea bugetului de material, la prețurile în continuă urcare, — nu lăsa Statului suficiente venituri pentru realizarea unui program economic și social în raport cu nevoile imediate ale țării. Semnele acestei situațiuni s'au ivit încă din 1927, ele conducând în 1928 la un deficit impresionant de 2½ miliarde.

Aplicarea legilor fiscale s'a făcut în această perioadă de unificare administrativă în condițiuni destul de grele, specifice începutului. Influența demagogică a partidelor politice, selecțiunea pe criterii aproximative a unui aparat administrativ chemat să aplice în toată țara și să interpreteze reforme cu adânc substrat tehnic, lipsa de norme unitare, de dispozițiuni interpretative categorice, de control eficace din partea aparatului superior, precum și lipsa unei conștiințe de îndatorire către nevoile Statului, din partea contribuabililor, au făcut ca rezultatul reformelor fiscale introduse după război să nu corespundă decât în parte scopurilor propuse.

PERIOADA DEPRESIUNII ECONOMICE

Perioada ultimă este perioada depresiunii economice. Începând cu anul fiscal 1930, finanțele publice ale țării noastre înregistrează, ca și ale țărilor din tot restul lumii, căderea catastrofală a veniturilor publice, consecință logică și imediată a depresiunii economice fără precedent în care s'a săbătut întreaga omenire dela 1930—1935. Multe din sistemele de impozite au fost surprinse de această depresiune, fără ca guvernul să-și fi dat seama că este vorba de un ciclu de depresiune de lungă durată. Datorită acestei miopii economice, măsurile, care ar fi putut atenua unele grave consecințe, nefiind luate la timp, țările au avut de suferit o adâncă pierdere sub toate raporturile.

Cari au fost urmările depresiunii economice în România și ce politică financiară a dus Statul nostru?

Scăderea veniturilor statului nu s'a manifestat imediat în toate compartimentele bugetare. Unele impozite — cele pe venit — fiind așezate în mare parte pe beneficiile anului precedent, nu au reflectat noua stare de lucruri de cât cu un an întârziere. Celelalte — impozitele indirecte și pe consumațiune, — au fost mai sensibile dela început. Pe de altă parte, spre deosebire de alte țări, economia noastră se afla în primul an de criză (1930) încă sub influența capitalurilor aduse în țară prin împrumutul de stabilizare, din Februarie 1929. Aceeași economie a fost favorabil influențată și de rezultatele emisiunii tranșei II din acelaș împrumut, efectuată în 1931. Totuși efectele acestor operațiuni financiare nu au putut stăvilii nici căderea catastrofală a venitului național, și nici panica de care a fost cuprinsă întreaga țară între 1930—1932.

Reducerea cheltuielilor noastre publice efectuată în bugetul pe 1930, în bugetul rectificat din 1931 și în cel pe 1932, nu a putut totuși să rezolve problema echilibrului bugetar și nici funcționarea normală a

aparatului de Stat. În 1932 situațiunea devine tragică. Statul nu mai avea nici mijloacele pentru a-și plăti proprii săi funcționari, cu toate reducerile mari ale cheltuielilor publice efectuate deja, și cu toată utilizarea diferitelor mijloace de trezorerie. Mai mult, nepunându-se face față angajamentelor, s'a ajuns la sporirea considerabilă a arrieratelor Statului.

În 1933 începe o eră de «adaptare» a legislației fiscale la nevoile noiei stări de lucruri. Se începe printr'o comprimare și mai sângeroasă a cheltuielilor publice, iar paralel cu aceasta se procedează la sporirea unor resurse care au adus un randament destul de însemnat. Astfel s'a reorganizat și sporit taxele de consumație, care au devenit în bugetele următoare o importantă sursă de venit, întrecând cu mult veniturile din: vâmi, timbru și succesiuni, cifră de afaceri. Concomitent se aduc unele modificări impozitului pe cifra de afaceri și lux care în urma controlului instituit se traduc printr'o creștere sensibilă a veniturilor Statului. Reforme similare s'au adus, în ce privește structura altor impozite, în deosebi contribuțiuni directe și a taxelor pe băuturi spirtoase, unde s'a introdus monopolul de desfacere a produselor.

În 1934, schimbarea regimului politic aduce după sine și o nouă politică fiscală. Se legiferează unele degrevări de impozite directe în continuarea celor din 1933, creându-se condițiuni mai prielnice pentru întreprinderile industriale și comerciale și pentru veniturile mobiliare.

Ipozitul global este suprimat și înlocuit cu un impozit supracotă care se percepe la sursă, pentru înlăturarea evaziunii și simplificarea aparatului de percepere.

Dacă depresiunea a produs consecințe cari, în cifre, s'au tradus prin pierderi de miliarde pentru economia noastră, — în domeniul fiscal ea a dat conducătorilor prilejul de a acoperi unele lacune de organizare și control, ce se manifestaseră evident în perioada de experimentare de după război. În special, legile de reorganizare financiară a țării, selecționarea aparatului fiscal pe bază de titluri și concurs, cum și instituirea unui control mai eficace în aplicarea tuturor legilor au avut ca efect sporirea treptată a veniturilor Statului și restabilirea ideii de organizare și autoritate a acestora în recâștigarea drepturilor sale.

Dacă sub aspectul reformei legilor de așezare a impozitelor am asistat, în timp, la o adaptare a legislației la împrejurări noi, — dând sistemului fiscal structura cea mai adecuată pentru ca să pună la adăpost realizarea drepturilor Statului, — sub aspectul administrativ, s'a realizat deopotrivă un început de organizare serioasă, de selecționare a cadrelor și de înțelegerea a principiului că, în ce privește rezultatele bune ale unei reforme fiscale, totul depinde de o bună administrație.

STRUCTURA ACTUALA A SISTEMULUI FISCAL

Ca aproape toate sistemele fiscale din lume, sistemul țării noastre se reazimă pe întreaga activitate economică, în diferitele sale forme de manifestare.

Astfel avem o grupă de impozite asupra venitului: contribuțiunile directe; alta asupra consumației bunurilor: vâni, cifra de afaceri, automobile, consumație pe diferite articole, spectacole; o grupă de impozite pe circulația unor bunuri: timbru și înregistrare, succesiuni, — și, în fine, Statul încasează venituri din exploatarea directă a unor bunuri sau drepturi rezervate exclusiv, cum sunt monopolurile.

Importanța fiecărei categorii de impozite este determinată de politica financiară a țării, de complexul legilor economice, cum și de situația economică a țării într-o perioadă dată.

Astfel depresiunea economică dela 1930—1934, producând o scădere catastrofală a unor grupe de impozite, a impus o adaptare față de noua situație, prin majorarea impozitelor la alte grupe mai puțin sensibile fluctuațiilor economice.

Constatăm astfel că între 1930—1936, s'a produs o deplasare a sarcinii fiscale dela impozitele directe către cele indirecte. De unde, în 1930, Statul încasa peste 8,5 miliarde din venitul direct al contribuabililor și 9,400 miliarde din taxe asupra consumației, în 1936 el încasează numai jumătate din impozitele directe, în timp ce contribuția consumatorilor s'a mărit la aproape 10,5 miliarde. Înăuntrul aceleiași grupe de impozite, la consumație, întâlnim iarăși schimbări mari, datorite schimbărilor de structură economică.

Vămile produceau în 1930 la 4,3 miliarde, iar în 1936 abia au adus 1,4 miliarde; în schimb unele taxe de consumație pe petrol, zahăr, etc. au crescut în același interval de timp dela 2 miliarde la 3,5 miliarde, iar taxele pe cifra de afaceri aproape s'au dublat, dela 2.200 milioane la 4.200.

Toate acestea sunt rezultatul unui proces continuu de ajustare a nevoilor Statului, în neconținută variațiune, cu posibilitățile de contribuție a diferitelor categorii economice ale țării.

În ce privește repartitia sarcinii fiscale în ultimul an financiar 1936/1937, observăm că dintr'un total de 23 miliarde încasări, impozitele directe au contribuit cu 4,300, adică cu 18,5%; impozitele pe consumație, inclusiv monopolurile și excedentele regiilor, cu 14,600 miliarde, adică 63,0%; impozitele pe circulația averii cu 2,400, adică cu puțin peste 10,5%; iar veniturile diverse ale ministerelor ating cifra de 1,700 miliarde, deci de 8,0%. Se poate deci afirma că bugetul Statului își trage aproape trei sferturi din totalul mijloacelor de acțiune din impozite preluate asupra procesului de consumație și circulație, în timp ce contribuțiunea directă a veniturilor personale nu atinge nici 20%.

CONTRIBUȚIUNI DIRECTE

În sistemul legislației noastre fiscale impozitul pe venit reprezintă una din elementele fundamentale.

Importanța lui se justifică pe de o parte pe randamentul important pe care îl procură bugetului Statului, iar pe de altă parte, din faptul că el reprezintă în legislația română o îmbinare a principiilor de echitate fiscală.

În același timp, prin elasticitatea pe care o reprezintă, urmând procesul de urcare sau scădere a veniturilor, constituie un mijloc de a verifica evoluția vieții economice.

Legea contribuțiilor cuprinde, în forma ei actuală, o serie de legi mai vechi și independente, care formează substanța sistemului fiscal al organizării noastre fiscale dinainte de războiu.

Între acestea avem:

a) Impozitul funciar, care a fost introdus la noi pentru prima dată în 1858 în Moldova, și la 1860 în Muntenia, modificat de mai multe ori până în 1901, când cotele sunt diferențiate în favoarea țăranimii, iar în 1907 sunt reduse pentru a încuraja constituirea de obști țărănești;

b) impozitul pe veniturile mobiliare, introdus în februarie 1906 după o încercare neizbutită făcută de Petre Carp, în 1900, deși la acea dată se putea vorbi de o piață a valorilor mobiliare și de o industrie de petrol importantă. De altfel, legea din 1906 nu atinge decât cupoanele scrisurilor funciare rurale și urbane și creanțele ipotecare;

c) impozitul pe veniturile din comerț, industrie și meserii, introdus prin Regulamentul Organic, prin care s'a instituit patentă fixă pentru negustori și meseriași. În 1877 se adaugă și o taxă proporțională, în raport cu valoarea locativă, și fiind deosebită pentru bănci, industrii și întreprinderi comerciale;

d) impozitul pe salarii apare, în sistemul nostru fiscal, odată cu războiul independenței dela 1877 și a fost determinat de cheltuielile de înarmare și de faptul că există o masă impozabilă apreciabilă;

e) veniturile din profesii și alte ocupațiuni, impuse până la 1921, prin legea patentelor, la un impozit de 4% asupra valorii locative;

f) cotele adiționale pentru fondul comunal, județean și pentru drumuri, întâlnite prima dată în legea din 1882.

Războiul cel mare a impus o modificare a legilor fiscale de mai sus, după modelul legislațiilor străine și cu grija de a se ține seama de unele împrejurări specifice țării noastre și nevoilor ei financiare.

Sistemul actualmente în vigoare prezintă însă importante modificări față de legea de bază din 1923:

a) Impunerea comercianților și a industriașilor se face astăzi în două moduri. Pentru acei cu venituri până la 300.000 lei pe o perioadă de trei ani, aplicându-se dispozițiunile așa numitei «patentă fixă» (art. 30). Pentru ceilalți, după registrele comerciale.

Noțiunea venitului impozabil anual a mai suferit însă încă o importantă înfrângere în sistemul nostru prin introducerea, în 1932, a venitului și a impozitului minimal. Actualmente, legea prevede anumiți coeficienți, — pentru comercianți și industriași, în funcție de valoarea locativă a localului unde se exercită întreprinderea, pentru societăți în funcție de capitalul lor plus rezervele, — sub care venitul impozabil nu poate scădea. În consecință, chiar dacă o întreprindere arată pierderi, ea este obligată să plătească un impozit minimal.

O a doua modificare importantă a fost adusă în 1934, prin desființarea impozitului personal și înlocuirea lui cu o supracotă. Această supracotă se apropie foarte mult de vechinul impozit progresiv, prin faptul că: se aplică la toate veniturile elementare, cotele sunt progresive, prevede un minimum de existență și ține seama de datorii. Caracteristica principală însă a supracotei, și care o deosebește de impozitul înlocuit, e că aplicarea ei se face aproape automat, la stabilirea fiecărui impozit elementar, fără a mai fi nevoie de o declarație specială a contribuabilului. În același timp, aplicarea ei a adus o știrbire a justei aplicări a progresivității, întrucât aceasta se aplică la fiecare sursă de venit în parte iar nu la totalitatea venitului mui contribuabil. Supracota a adus însă o reală simplificare a așezării impozitului pe venit.

Modificările de mai sus au fost determinate de depresiunea economică și de evaziunea ce se practică cu declararea impozitului personal.

În adevăr, veniturile scăzând considerabil, s'a introdus pe deoparte impozitul minimal, iar pe de altă parte, pentru a înfrâna evaziunea și a simplifica așezarea impozitului personal, s'a recurs la supracotă, sacrificând într-o oarecare măsură justa aplicare a principiului progresivității.

Impozitul excepțional asupra clădirilor scutite. Necesitatea de a rezolva problema construcțiilor în perioada de după război a adus la introducerea unui regim de scutire, pe o perioadă de timp, a tuturor clădirilor noi. Cum, începând dela 1935, această politică de încurajare a clădirilor nu mai putea fi justificată pe considerații sociale, întrucât cea mai mare parte, din depunerile țării luase calea investițiilor în clădiri, s'a adus restricții acestui regim. Pe de altă parte nevoia de înarmare a țării a dus la perceperea unui impozit asupra clădirilor scutite, impozit care se stabilește pe baza valorii locative. Cota lui variază între 6 și 12%, la care nu se aplică cote adiționale și supracota.

Impozitul se aplică atât imobilelor ce se găsesc în perioada de scutire completă, cât și a celor care se găsesc în perioada de scutire suplimentară de 75% sau 50%.

TAXELE MILITARE

Toți tinerii ananși pentru studii, cum și acei dispensați condiționat, sunt obligați să plătească Statului o taxă fixă de 6 lei și una suplimentară.

Taxa suplimentară este de 40% din impozitele asupra veniturilor agricole, pe clădiri și comercial, și de 2% din retribuțiunea funcționarilor publici sau privați.

Ea se stabilește pe baza rolurilor sau a veniturilor totale menționate, primite de tânăr și de părinții acestuia.

În afară de aceste taxe, tinerii cari cer amânarea pentru studii plătesc, pentru fiecare an, o taxă specială de 200 lei.

TIMBRUL ȘI IMPOZITUL PE ACTE ȘI FAPTE JURIDICE

Urme de fiscalitate în această materie se găsesc în două instituții cunoscute sub numele de «Zăvesca» în veacul XV și «Feraie» din veacul al

XVIII. Prima se aplică celui ce pierde un proces, când începea o nouă judecată, în timp ce cea de a doua constituia o plată făcută fiscoi pentru a asigura irevocabilitatea hotărârilor.

Legile existente în cele două Principate, înainte de Regulamentul Organic, au fost unificate și contopite într-o lege unică, din 9 Aprilie 1852.

În 1872 se votează Legea timbrului, cu dispozițiuni complete, luate atât din legile anterioare ale țării cât și din legislația străină. Această lege suferă și ea importante modificări, până la 1927 când se votează legea care se aplică și astăzi.

Această lege cuprinde în esența ei trei impozite bine distincte: un impozit denumit taxa timbrului, un impozit pe echivalent asupra bunurilor de mână moartă și un impozit asupra succesiunilor și donațiilor.

Să le cercetăm, în mod sumar, pe rând:

a) *Taxa timbrului* se aplică la acte și fapte juridice, civile și comerciale, cereri și acte de procedură juridică. În afară de taxa de timbru, unele cereri, acte și fapte juridice sunt supuse și unui impozit proporțional, care merge până la 7%, după natura actului sau faptului juridic. Perceperea taxei și a impozitului se face prin aplicarea de timbre, viză, coli timbrate mobile, după specificarea categoriei de acte în parte.

Între dispozițiunile importante ale legii trebuie arătată cea cuprinsă în art. 53, privind normele de calcul a impozitului proporțional. Întrucât cu acoperirea transmiterii bunurilor mobiliare se practică o evaziune importantă prin micșorarea valorii tranzacțiilor, s'a prevăzut că valoarea venală a imobilelor nu va putea fi mai mică de opt ori impozitul din roluri pentru proprietățile rurale, și de 10 ori pentru imobilele urbane.

În această ordine de idei, și pentru a se evita o diminuare a veniturilor Statului, s'a prevăzut că impozitele sunt datorate chiar dacă vreuna din părțile contractate se bucură de scutire. În cazul când se contractează cu Statul sau altă autoritate publică, taxele rămân în sarcina particularului.

Legea prevede o serie de scutiri, însă multe din dispozițiunile ei sunt afectate de legi speciale, între care trebuie menționată legea conversiunii. Prin aceasta s'a stabilit un regim de scutire și reduceri pentru cererile și actele ce se încheie între debitorii și creditorii conversionați.

b) *Impozitul pe echivalent*, asupra bunurilor de mână moartă, se aplică persoanelor juridice de interes public și privat.

Întrucât persoanele juridice au o viață care depășește cu mult pe aceea a individului, ele acumulează în activul lor o avere uneori considerabilă. Această avere scapă impozitelor la care sunt supuse persoanele fizice cu ocaziunea diferitelor acte prin care dispun asupra averii lor ca: vânzare, donațiune, succesiune etc.

Era deci logic și just ca și persoanele juridice să contribuie într-o formă oarecare la sarcinile Statului, ca un echivalent al impozitelor plătite de persoanele fizice.

Cota impozitului e de 0,40% pentru bunurile imobiliare și 0,20% pentru cele mobiliare; societățile cooperative plătesc numai 0,20% și numai pentru bunurile imobiliare. Sunt scutite de impozit bunurile de mână moartă aparținând Statului și instituțiilor de utilitate publică, cum și imobilele parohiilor.

c) *Impozitul pe succesiuni, donațiuni și legate.* Impozitul se aplică asupra succesiunilor testamentare și abintestat, substituțiilor fidei-comisare, legatelor, donațiilor de orice natură și darurile manuale. Proprietatea țărănească chiar dacă trece de 100.000 lei este scutită. Deasemenea se scutește prima tranșă de 100.000 lei cuvenită descendenților în linie directă și soților.

În ce privește așezarea succesiunilor a căror beneficiari nu sunt cetățeni români, legea consacră principiul după care Statul Român are dreptul să perceapă impozitul la orice avere mobilă și imobilă aflată în țară, chiar dacă succesiunea e deschisă în străinătate. În plus, cetățenii români urmează a plăti impozitul succesoral și pentru averea moștenită din străinătate, pentru care nu s'a plătit un impozit acolo, iar dacă în străinătate a plătit un impozit mai mic vor plăti numai diferența.

Prin această ultimă dispoziție legea caută să evite o dublă impunere a aceiași averi.

Impozitul este progresiv și crește cu cât gradul de rudenie e mai îndepărtat și valoarea succesiunii mai mare astfel cota începe de la 3% și poate ajunge până la 49% pentru succesiunile peste 400 milioane, cuvenite rudelor peste gradul IV și străinilor. Legatele au cota mai redusă ca succesiunea.

Incasările din taxele de timbru și înregistrare, reflectează, într-o largă măsură, volumul tranzacțiilor și circulația capitalurilor. Redresarea de pe urma depresiunii, deși lentă, dovedește reluarea ritmului afacerilor, după o epocă de suspendări de executări și de lichidări datorate depresiunii.

IMPOZITELE PE CIFRA DE AFACERI, PE AUTOMOBILE ȘI PE SPECTACOLE

Impozitul pe cifra de afaceri este la noi de dată recentă.

Introdus prin legea Titulescu în Septembrie 1921, — ca taxă ad-valorem la prețurile de vânzare, deci asupra consumației, — este transformat în 1927 în impozit asupra procesului de producție.

În același timp, în loc să se aplice asupra fiecărei tranzacții, sistem denumit «cascada», el se aplică actualmente o singură dată asupra produsului, la fabrică în momentul scoaterii în consumație, sau la vamă când e importat.

Deși conceput, în mai toate țările, ca un impozit provizoriu în vederea acoperirii pagubelor imediate cauzate de război, el a devenit una din sursele importante ale bugetelor publice, perfecționându-se în aplicare și control.

Produsele sunt împărțite în șase liste, impuse după cum urmează: lista A. impuse cu 18%; lista B. cu 12,50%; lista C. cu 3%; lista D. cu 1%; lista E. cuprinzând toate produsele scutite și o ultimă listă F, unde intră toate produsele netrecute în celelalte

liste și care se impun cu 6%. Produsele exportate sunt supuse unui impozit de 1%.

Impozitul de mai sus se stabilește pe baza unui tarif unitar de valori medii, întocmit de o comisie specială.

Impozitul pe automobile. Până la legea din 1929, automobilele erau supuse taxelor comunale instituite prin legea maximumului din 1923. În 1933 s'a introdus legea care unifică toate taxele pe automobile în una singură percepută de Ministerul de Finanțe. Comunelor li se distribuie o cotă de 50% din încasări. Impozitul se stabilește în funcție de greutatea vehiculului, taxele variind între 5.000 și 12.000 lei. Controlul impunerii se asigură prin obligativitatea permisului fiscal.

Impozitul pe spectacolele publice. Primul impozit pe spectacole a fost prevăzut în legea teatrelor din 1910.

Intrucât ulterior, comunele au început să aplice și ele unele taxe pe spectacole, în 1921 s'a legiferat uniformizarea taxelor, alocându-se o cotă de 32% pentru diferite instituții publice.

Spectacolele au fost împărțite în: artistice, distractive și sportive, fiind impuse primele două cu 20%, iar ultimele cu 10%; cinematografele sunt impuse cu 25%.

TAXELE DE CONSUMAȚIE

Sistemul nostru fiscal cuprinde și o serie de taxe așezate asupra unor articole de variată consumație și care sunt administrate de Direcția taxelor de consumație, înființată în 1933.

Pe grupe mari, aceste taxe se aplică asupra următoarelor produse:

1. *Produsele petrolifere,* au fost impuse pentru prima dată prin legea din 15 Decembrie 1899.

Taxele petrolifere se aplică în funcție de fiecare produs și în linii generale sunt de: 6,50 lei la kgr. de gazolină și benzine cu densitate până la 0,785, și la kgr. de petrol ușor; 1,50 lei la gazele lichefiate în fabricile de petrol; 13,0 lei la kgr. de neli mineral; 0,25 lei la păcură; 0,10 lei la kgr. de scursori petrolifere, și 1,50 la kgr. de motorină.

Legea stabilește un control sever de fabricație atât la intrarea cât și la ieșirea produselor din fabrică, înainte de a fi date în consumație. Acest control se exercită prin controlorii tehnici. Taxele se achită de fabrici înainte de scoaterea produsului din fabrică, cu excepția petrolului destinat exportului, pentru care există regim special.

2. *Zahărul și glucoza,* au fost impuse pentru prima dată în 1898, pentru a acoperi primele ce Statul acorda fabricilor de zahăr.

Înainte de război s'a dat o politică de încurajare a acestora prin scutire de impozite, prin urcarea taxelor vamale respective și prin primele de fabricație la kgr.

Sub acest regim s'au înființat fabricile: Chitila, Sascent și mai apoi Mărășești, Râpicieni și Roman.

Taxele pe kgr. de zahăr pus în consumație sunt fixate la 14 lei, prin legea din 1 Aprilie 1934, iar cele pe glucoză la 3,30 lei la kgr.

Controlul se efectuează ca și la produsele petroliere, iar ministerul are un drept de supraveghere și control direct asupra întregii funcționări a fabricii, în afară de controlul exercitat pentru toate produsele supuse taxelor de consumație și aflate în transport, care se efectuează de Garda Financiară.

3. O altă grupă de taxe de consumație o formează vechile « accize » care se percepeau de conume la intrarea produselor, taxe înființate prin legea maximumului din 1873. Desființate de Emil Costinescu în 1903 și transformate în « taxe de fond comunal », dispozițiunile referitoare la așezarea lor se găsesc risipite într-o serie de legi.

În linii generale, aceste taxe se aplică asupra: curentului electric, soda caustică, esența de oțet, ulei de măsline, untură de pește, uleiuri vegetale, ceaiu, cafea, cicoare, cacao, lămâi, portocale, măsline, țări, icre negre, orez, acizi grași, conserve de sardale, pește, lumânări, etc.

În legătură cu taxele pe consumațiuni, trebuie menționat că în 1900, 5 Aprilie, s'a trecut legea pentru interzicerea importului zahărului.

Taxele de consumație au început în legislația noastră cu încasări destul de modeste.

În 1923 ele abia aduceau Statului 199 milioane pentru ca să sporească în 1927 la 1,169 mil., și să reprezinte în decursul depresiei economice, datorită urcării taxelor și a intensificării controlului, o sursă destul de stabilă de venituri.

MONOPOLUL TUTUNULUI, AL SĂRII ȘI CHIBRITURILOR

Legea de administrare și exploatare a monopolurilor din 2 Iulie 1930, care instituie « Casa Autonomă a Monopolurilor » — C.A.M. cuprinde dispozițiuni referitoare la cultura tutunului, modul de acordare a autorizațiilor cultivatorilor, fabricarea, importul și vânzarea fabricațiilor din tutun. Zăcămintele de sare aparțin Statului, fără niciun fel de despăgubiri sau redevență pentru proprietarul solului, în afară de acoperirea pagubelor pricinuite suprafeței solului.

C. A. M., are de asemenea în mână, exploatarea dreptului de a importa, fabrica și pune în vânzare chibriturile, aparatele electrice mecanice, chimice, explozibile de orice fel, hârtia de țigarete sub orice formă și cărțile de joc. Exploatarea poate fi efectuată direct de C. A. M., sau prin intermediul unei societăți comerciale.

Fabrica de chibrituri a fost concesionată grupului suedez « Svenska Aktienbolaget », pe baza convenției încheiată, la 7 Februarie 1929, între Stat și C. A. M.

În 1929, guvernul român a hotărât stabilizarea monetară. Cum această operațiune necesita lansarea unui mare împrumut pe piețele străine, a rămas ca veniturile C. A. M., să garanteze executarea clauzelor contractuale.

În acest scop, pentru a i se da un statut juridic distinct de al Statului, s'a recurs la crearea « Casei Autonome a Monopolurilor Statului », ca instituțiune independentă, cu personalitatea juridică distinctă și autonomie financiară. C. A. M. primește întreg patrimoniul vechii Regii și exercițiul mono-

polurilor menționate, urmând ca în schimbul aceste concesiuni să achite Statului drept preț o sumă de 300 milioane dolari aur (U. S. A.), precum și redevențele anuale prevăzute în « Convențiunea » încheiată la 7 Februarie 1929 între Stat și C. A. M. Pe de altă parte, C. A. M. și-a luat obligațiunea de a contracta împrumutul de stabilizare, de a emite obligațiuni și de a vărsa Statului produsul acestor obligațiuni. În plus C. A. M. va mai vărsa Statului întreg venitul net drept redevență anuală.

Împrumutul de stabilizare din 1929 și mai apoi cel de dezvoltare economică din 1931 sunt garantate cu încasările C. A. M., instituindu-se un privilegiu de prim rang asupra încasărilor brute. Deasemenea Statul garantează cu creditul său executarea clauzelor împrumutului, printr'un contract de garanție.

Împrumutul de stabilizare din 1929, de 7%, a fost autorizat pentru o sumă de 73 milioane dolari, 361.638.000 fr. fr. și 2 milioane lire sterline; emisiunea celei de a doua tranșe, denumit *împrumutul de dezvoltare* din 1931, a fost autorizată pentru o valoare nominală maximă de 1,325 mil. fr. fr. ori echivalentul lor în lire sterline, dolari și alte monede europene.

Din nefericire, contractarea acestor importante împrumuturi a fost urmată, la un interval foarte scurt, de depresia economică, care a distrus echilibrul economic obținut până în 1930. Întrucât veniturile C. A. M.-ului și ale Statului în general au scăzut considerabil — consecință a scăderii venitului național — s'a pus problema plății amintărilor la împrumuturile contractate în 1929 și 1931. Prin acordurile succesive încheiate cu creditorii străini, s'a ajuns la obținerea unor avantagii reale pentru bugetul țării, precum urmează:

Prin acordul dela Paris 1933, s'a obținut suspendarea plății amortismentului din 1 Ianuarie 1933 — 31 Martie 1935, cu drept de prelungire până la 31 Martie 1936, în total o economie de peste un miliard și jumătate. Acordul din Martie 1934 cuprindea, în ce privește împrumutul C.A.M., o suspendare, pe timpul acordului, a amortismentelor și o reducere a cuponului pe primul an, plătit în parte în numerar și parte în bonuri de tezaur pe o perioadă de trei ani, până la 1937. Prin acest acord economia realizată a fost de peste cinci miliarde pe toată durata acordului. Prin acordul încheiat în 1937, pe termen de un an, s'a menținut, cu o mică majorare a cotei ce se plătește în contul dobânzilor, acordul încheiat în 1934.

MONOPOLUL ALCOOLULUI

Legislația dela 1926 până la 1932 se caracterizează printr'o urcare considerabilă a taxelor asupra alcoolului industrial, în timp ce spiritul din vin și alcoolurile naturale rămăneau supuse la taxe cu mult mai reduse. Reforma Garoflid din 1927 pornită din nevoia de a ajuta pe viticultori, împreună cu regimul anterior, a introdus o perioadă de masive evaziuni fiscale, care s'au evidențiat atât printr'o cădere catastrofală a veniturilor statului cât și printr'o falsificare masivă a vinurilor și țuicii.

În această perioadă, consumul de spirt din cereale scade de la 5.177 vagoane cât era în 1925, la 32 vagoane în 1931, iar încasările statului se reduc, pe aceeași perioadă de timp, de la 1.308 milioane lei la 35 milioane. În același timp, se aștepta o creștere apreciabilă a consumului spirtului din vin, țuică și a celorlalte rachiiuri din fructe, fapt care nu s'a produs, întrucât sporul de consumație la aceste ultime produse n'a fost decât de 192 vagoane față de pierderea de peste 5.000 vagoane la spirtul din cereale.

În urma acestor rezultate financiare dezastruoase s'a pășit în 1932 la introducerea monopolului. Acest monopol însă privește numai desfacerea următoarelor băuturi spirtoase: spirtul industrial, spirtul produs în fabricile de spirt din vii și rachiiurile din fructe indigene.

Prin urmare toate celelalte produse alcoolice ca: țuica, rachiiurile fabricate de cultivatori și drojdia din vin sunt în afara monopolului.

Exploatarea monopolului este încredințată Direcției Generale a Monopolului pe lângă care funcționează Comisiunea superioară a băuturilor spirtoase. Trebuie precizat că întreg consumul intern de spirt, spirt din vin și băuturi spirtoase distilate e contingentat. Administrația monopolului face repartizarea cotelor de producție a contingentului, ce se fixează anual, între fabricile existente, care sunt obligate să furnizeze băuturile în condiții de puritate stabilite. Prețurile se fixează, de asemenea, de administrația monopolului de acord cu fabricanții, ținându-se seama de costul materiei prime, amortizării, cheltuielii și un beneficiu maxim de 18%.

Direcția generală a monopolului alcoolului are în administrarea sa și taxele de consumație pe celelalte băuturi spirtoase nemonopolizate arătate mai sus, cum și: berea, vinul și vinurile șampanizate. De asemenea și administrarea brevetelor de desfacere a băuturilor spirtoase cu amănuntul și ridicata.

v. v.

BIBLIOGRAFIE

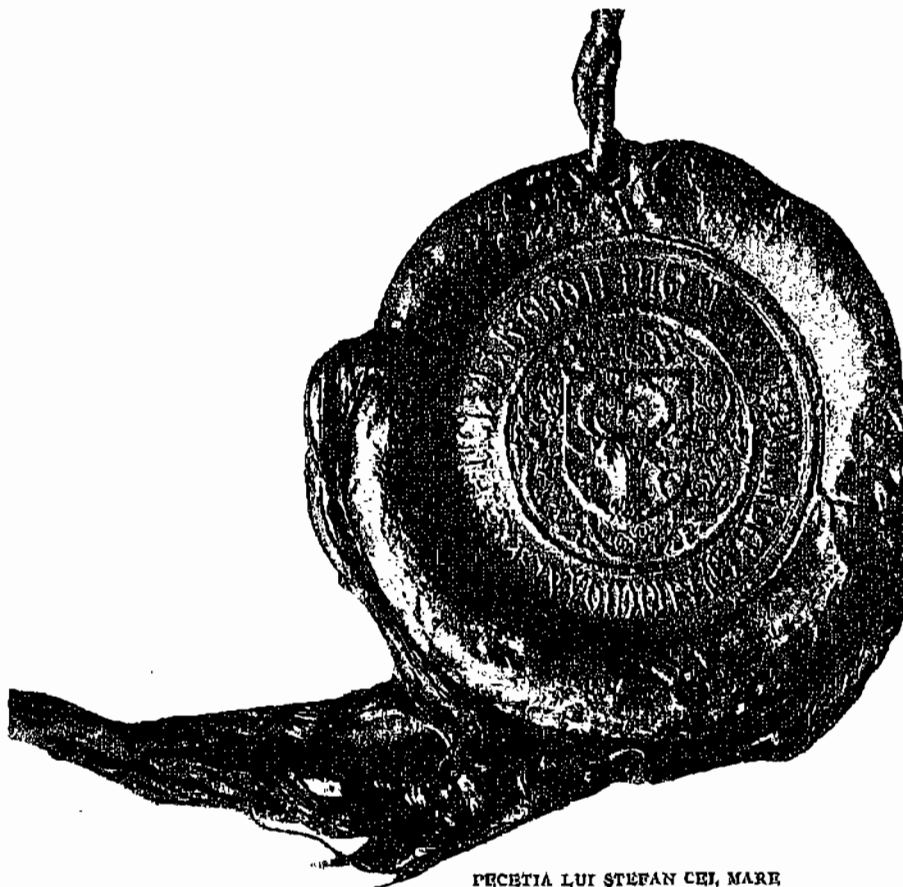
- N. Iorga: Istoria Românilor, vol. III. București 1936.
 N. Iorga: Istoria Comerțului Românesc, vol. I. București, 1925.
 N. Iorga: Anciens documents de droit Roumain. București, 1930-1931.
 N. Iorga: Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române. București, 1902.
 Constantin C. Giurescu: Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân. București, 1927.

Constantin C. Giurescu: Istoria Românilor, vol. II. București, 1936.

I. Vădulescu: Despre dări sau impozite. București.

Ioan C. Filitti: Considerații generale despre vechea organizare fiscală a Principatelor Române, până la Regulamentele Organice. București, 1935.

Laurențiu Grigorescu: Controlul finanțelor publice în trecutul Țării noastre, în vol. Controlul finanțelor publice. București, 1936.

PRECETIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

REGIMUL VAMAL

În organizarea Statului, vama este o instituție complexă, care pe lângă rolul ei fiscal primordial, îndeplinește funcțiunea de instrument de protecție a economiei naționale și, indirect, o funcțiune socială și de apărare a națiunii.

Într'un înțeles limitat, vama este locul de intrare și de ieșire din țară a mărfurilor și călătorilor și locul de percepere a taxelor speciale legate de această operație, taxe care constituiesc unul din veniturile cele mai importante ale bugetului său.

Organizarea și funcționarea serviciilor vamale este prevăzută de legea Vămilelor.

Drepturile ce se percep cu această ocazie se prevăd în tariful vamal și în legile speciale: Legea taxei pe cifra de afaceri, legea taxelor de consumație etc.

EVOLUȚIA REGIMULUI VAMAL

ÎNAINTE DE REGULAMENTUL ORGANIC

Fără îndoială că cele mai vechi venituri ale organismelor politice românești primitive, cnezate și voievodate, s'au născut din drepturile asupra cărăușiei publice, care grație așezării ținuturilor noastre de-a-lungul drumurilor internaționale din acele timpuri au constituit cel mai important izvor de bogăție.

Când s'au născut cele dintâi organisme politice, corespunzătoare unor unități economice, ele au aplicat acestei îndeletniciri atât de rentabile o serie de taxe, ca drept de trecere peste teritoriile supuse autorității lor. Așa s'a născut vama.

Vama precede deci și ea, ca instituție fiscală, venimurile statului organizat. Numai așa se pot explica marile venituri, cu cari ea și numai ea a putut asigura înfîșirarea Domniei.

Cel mai vechiu document românesc este, de altfel, un privilegiu vamal pe care-l dă Vlaicu-Vodă în 1368 negustorilor din Brașov, întărindu-le libertățile ce le aveau « ab antiquis » în Țara Românească. Documentul confirmă existența a două regimuri vamale, unul pentru mărfurile destinate consumului intern, cari urmau să plătească o singură vamă, și altul pentru mărfurile în transit, cari urmau să plătească de două ori vama: la intrarea și ieșirea din țară. Reesă astfel lămurit legătura dintre cărăușie și regimul vamal. Documentul lui Vlaicu e însă și mai interesant, întru cât decide ca mărfurile ce vor lua drumul Brăilei să fie scutite de vamă, ceea ce nu

înseamnă în fond decât că Domnul dorea ca întreg traficul cărăușiei să se scurgă prin acele ținuturi de curând anexate stăpânirii sale, creându-le astfel avantagii ce puteau să le lege și mai temeinic de ea.

Ca și celelalte venituri ale domniei, și vămile puteau fi cedate, căci găsim numeroase documente în care este vorba de vameșii sfintei mănăstiri... Ceea ce înseamnă că venitul acelei vămii fusese dăruit mănăstirii.

Ce valoare reprezenta vama, care era quantumul ei, nu se poate stabili întotdeauna. Privilegiul lui Vlaicu Vodă din 1368 stabilește 3,33% la valoarea mărfii, iar Mircea cel Bătrân fixează mai târziu, pentru mărfurile ce veneau pe mare, numai 3%. În general vama nu era mare, Domnia având tot interesul de a încuraja cât mai mult circulația bunurilor prin țară. Și venitul ei a trebuit să fie destul de mare căci, spre sfârșitul secolului al XVI-lea în Moldova, numai vama Cernăuților producea mai bine de o sută de mii de florini pe an.

Privilegiul lui Vlaicu Vodă, pe care l-am mai amintit, ne arată astfel, destul de lămurit, organizarea noastră vamală din acea vreme. Prin acest act se stabilesc două regimuri vamale, unul pentru mărfurile în tranșit ce vor plăti de două ori vama, la intrarea și ieșirea din țară, și altul pentru mărfurile destinate consumului intern ce urmau să plătească o singură dată vama la Câmpul Lung sau în apropiere.

Punctele de vamă mai importante erau Brăila, Cetatea de Floci, pentru comerțul cu lână, Giurgiu, Calafatul pentru exportul grânelor, Severinul, Vâlcanu, Genune la Căineni.

Nu cunoaștem în schimb unde plăteau vama cei cari mergeau pe drumurile Prahovei, Teleajenului sau Buzăului, la intrarea sau ieșirea din țară, dar știm că erau vămii la Târgșor, Săcueni și Buzău pentru negoțul intern. Alte vămii interne, ceea ce arată importanța comercială a acelor locuri, erau la Slatina, la Jiu, fără să putem preciza unde, Câmpulung și Târgoviște.

Pentru Moldova avem privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun la 8 Octombrie 1408 Liovenilor, privilegiu care arată întreg sistemul vamal moldovean. Erau două feluri de vămii: mari și mici. Puncte de vamă la hotar erau Cernăuții, Cetatea Albă și Tighina, pentru comerțul cu Polonia, Nemții, Tătarii și Armenii. La Bacău și Bârlad vamă pentru

Munteni, la Baia și Moldovița pentru Sașii Bistriței, la Bacău și Trotuș pentru negustorii brașoveni. Și, în sfârșit, la Hotin pentru neguțătorii din Liow. În interiorul țării erau vămi la Suceava, Siret, Adjud, Roman, Iași, Baia și Lăpușna.

a. b.

DUPĂ REGULAMENTUL ORGANIC

Regulamentele Organice cuprind și dispozițiuni privitoare la vămi. Pe lângă înființarea de impozite indirecte, se înființează și *taxe vamale externe*, ca venituri ale Statului, nu ale Domnitorului cum erau în trecut. Sistemul de percepere rămăsese tot cel vechiu, de arendare.

În Februarie 1847 vama dintre cele două Principate a fost suprimată, iar în 1848 s'a pus în aplicare tariful vamal comun, creându-se un teritoriu comercial și vamal unic.

După unirea Principatelor, în 1859 se decretează «Proiectul pentru administrarea vămilor Principatelor Unite și Țara Românească», după care sunt administrate vămile până în 1875.

Cea dintâi lege care organizează în mod unitar vămile române este legea generală a vămilor, pusă în aplicare la 1 Iulie 1875.

Din dorința de a moderniza cât mai mult instituțiunile țării, legiuitorul de atunci s'a inspirat într-o largă măsură din legislațiunea franceză, neținând seama de împrejurările specifice țării.

Cu modificările sale parțiale din 1882, 1886 și 1889 ea a continuat să se aplice până în 1905.

În acest an intră în vigoare o lege nouă, mult mai complexă: legea generală a vămilor, care adeseori remaniată, spre a se adapta împrejurărilor de fapt, a rămas în vigoare până în 1933.

REGIMUL ÎN VIGOARE

Regimul vamal în vigoare cât și organizarea propriu zisă a serviciilor vamale se află sub imperiul legii din 13 Aprilie 1933 și tarifului din 1929.

DREPTURILE DE VAMĂ

Din cauza dublei funcțiuni pe care o îndeplinesc, de *protecție a producției naționale*, prin asigurarea debușeurilor pe piețele străine sau prin înlăturarea concurenței străine de pe piața internă, și *fiscală*, de realizare de venituri tezaurului, drepturile de vamă urmează, în evoluția lor, politica comercială și financiară a Statului.

Ele pot fi aplicate la import ca și la export.

Din punct de vedere al aplicării tehnice, drepturile de vamă se împart în două categorii:

1. *Drepturi specifice*, a căror cotă de taxațiune este determinată în tarif, după unitatea de greutate, măsură, număr;

2. *Drepturi ad-valorem*, calculate la valoarea produsului importat.

România a adoptat un sistem de taxațiune combinat, cu predominarea sistemului specific.

Drepturile de vamă la cari sunt impuse mărfurile străine în România, fiind prin esența lor impozite asupra consumațiunii, nu se pot stabili decât prin lege, conform art. 109 din Constituție și art. 28 din

legea vămilor. Totuși, pentru anumite rațiuni, acest principiu nu are o aplicațiune inflexibilă. În mod excepțional, în timpuri de criză, se poate deroga dela principiul stabilirii tarifului pe cale de lege, procedându-se pe cale de decrete regale.

Astfel, Statul poate lua măsuri contra Statelor cari instituesc prohibițiuni, contingentări sau orice restricțiuni indirecte, cari îi prejudiciază exportul.

De asemenea, în caz de depreciere a monetei naționale, Guvernul poate majora tariful general al drepturilor vamale, cu un coeficient în raport cu aceea depreciere. Măsurile acestea au caracterul unor acte de guvernământ, nesusceptibile de a fi atacate în contencios sub aspectul legalității.

Ele produc efecte juridice numai cât subsistă pericolul social. Dacă sunt menite să rămână definitive, atunci ele trebuie supuse spre ratificare Parlamentului în cea mai apropiată sesiune, altfel își pierd valabilitatea, putând fi examinate de instanțele judecătorești.

TARIFUL VAMAL

Tariful vamal este legea care instituie drepturile de vamă.

În sistemul nostru avem trei genuri de tarife:

a) *Tariful general*, numit și autonom, care se aplică în mod comun produselor de orice proveniență.

În acest tarif sunt numite, descrise, fixate și identificate, pe articole, toate produsele, de orice categorie.

În sistemul nostru tariful general este un *tarif maximal*.

b) *Tariful convențional* este acela încheiat cu țările străine, prin acorduri sau tratate de comerț, și care derogă dela tariful general.

Legea vămilor autoriză guvernul să încheie asemenea convenții, în care caz drepturile modificate pot fi puse în aplicare prin decret regal, pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, chiar înainte de ratificarea convenției de către Parlament.

Tariful convențional nu se poate cobori, în sistemul nostru, sub limita unui *tarif minimal*, care este regimul cel mai favorabil ce se poate acorda unei țări, și aceasta numai prin lege.

c) *Tariful diferențial*, mai urcat decât tariful general, se aplică mărfurilor provenite din Statele cari aplică în mod special, numai mărfurilor românești, taxe sau prohibițiuni.

Pentru ca întregul trafic cu străinătatea să poată fi supus controlului vamal în vederea percepției taxelor, nimeni nu este dispensat de îndeplinirea formalităților și respectarea regulilor și prohibițiunilor.

Chiar Statul și întreprinderile sale au această obligație, dacă nu au fost scutite în prealabil printr'un jurnal al Consiliului de Miniștri.

ADMINISTRAȚIA GENERALĂ A VĂMILOR

Vămile sunt administrate de Direcțiunea Vămilor, integrată, conform legii organice a Ministerului de Finanțe din 12 Aprilie 1933, în cadrele acestui minister.

Bioururile vamale

Toate operațiunile vamale sunt efectuate prin bioururile vamale și sucursalele lor. Acestea sunt organele de aplicare a legii pe teren.

Legea a determinat nominal cele 79 de biouri vamale, existente în momentul promulgării legii. Ele se împart în două categorii, după importanța operațiunilor. Astfel, în prima categorie intră bioururile vamale din București, Intrepozite, Galați-Doc, Constanța și Cernăuți, etc.

Celelalte biouri vamale, de categoria II-a, sunt așezate aproape toate pe frontieră. Bioururile vamale sunt grupate în 12 circumscripții vamale, puse sub controlul a câte unui inspector de circumscripție.

Delimitarea circumscripțiilor, fixarea reședinței lor, precum și înființarea, mutarea, desființarea și clasificarea bioururilor vamale se face prin decizie ministerială. Tot astfel se pot înființa posturi vamale permanente sau provizorii pe diferite puncte ale frontierei. Personalul exterior al vămilor se compune din inspectori generali vamali, inspectori de circumscripție, administratori vamali, șefi de vamă, controlori, taxatori și împlegați.

Inspectorul general vamal, controlează activitatea inspectorilor, și stă la dispoziția Direcției pentru cercetări speciale.

Inspectorul de circumscripție are atribuțiunea de a inspecta și verifica gestiunea administratorilor și a șefilor de vamă și tot serviciul în general. El ia toate măsurile pentru supravegherea vamală a frontierei.

Administratorii vamali și șefii de vamă au conducerea și supravegherea, pe răspunderea lor personală, a bioururilor vamale de întâia și a doua categorie.

Controlorul vamal are atribuțiunea să verifice taxările fiecărei declarațiuni, atât în ce privește aplicarea tarifului cât și în ce privește calculul tuturor drepturilor; el verifică de asemenea justa aplicare a dispozițiilor legale, regulamentare și administrative.

Taxatorul are atribuțiunea să constate originea, natura, felul, cantitatea și valoarea mărfurilor și să stabilească drepturile ce urmează să se încaseze.

Împlegații execută toate lucrările de birou și de supraveghere cu care sunt însărcinați de capii lor ierarhici.

Bioururile de vămuire și expediție

În organizarea noastră vamală a trebuit să se reglementeze și funcționarea acestor biouri, a căror necesitate s'a dovedit imperioasă, mai ales după război, ca urmare a intensificării comerțului exterior.

Acestea funcționează ca intermediari între bioururile vamale ale Ministerului de Finanțe și publicul care nu este familiarizat cu tariful vamal, îndeplinind toate formalitățile de vămuire, în schimbul unui comision, stabilit printr-un tarif maximal.

Sunt trei categorii de asemenea biouri:

1. Biouri de vămuire și expediție ale instituțiilor de Stat, cum sunt: C.F.R., P.T.T. și P.C.A., îndeplinind operațiunile de vămuire din oficiu cu

servicii publice, obligația lor fiind un corolar al contractului de transport.

2. Societăți și agenții de navigație — firme particulare de transporturi internaționale — cari obțin autorizații de a îndeplini formalități de vămuire dela Ministerul Finanțelor.

3. Biouri particulare de vămuire și expediție, funcționând tot pe baza unei autorizații speciale.

Bioururile particulare, deși au scop lucrativ, sunt investite cu un caracter semi-oficial, fiind considerate ca organe auxiliare ale bioururilor vamale.

DRUMURILE VAMALE

Mărfurile venind din străinătate nu pot intra în România decât pe drumurile vamale autorizate de Direcția Vămilor.

Mărfurile trebuiesc transportate direct dela punctul de frontieră la biroul vamal cel mai apropiat. Orice transportare a lor în vreo casă, han, cărciumă, este considerată contrabandă.

În traficul pe uscat

Mărfurile sosite pe Căile Ferate sunt prezentate de organele acestora la primul birou vamal de frontieră. Conform Convenției dela Berna și regulamentului de transport, Căile Ferate trebuie să îngrijească de îndeplinirea formalităților vamale, întru cât aceste formalități constituie un corolar al contractului de transport.

Coletele cari se vămuesc la frontieră, se descarcă în magazile Căilor Ferate, iar mărfurile destinate a fi descărcate la un birou vamal din interiorul țării se transportă în vagoane plumbuite de vamă și Calea Ferată.

Mărfurile sosite în trafic combinat pe apă și uscat, sunt prevăzute cu plumburi și însoțite de funcționari vamali până la predarea lor în primăria organelor Căilor Ferate.

Mărfurile neînsoțite de scrisorile de trăsură, nici înscrise în foile recapitulative sunt considerate mărfuri de contrabandă.

În traficul pe apă

Căpitani, patronii sau agenții vaselor sunt datorii ca în termen de 24 de ore dela acostarea în port sau schelă, pentru a descărca mărfuri streine sau indigene, să depună la biroul vamal manifestul respectiv.

Manifestul este statul, adică situația generală a încărcămăntului. Manifestul trebuie să cuprindă numărul, mărcile, greutatea brută a coletelor, mărfurilor ce conțin și numărul polițelor de încărcare.

Manifestele sunt de două feluri: a) *manifestele generale*, referitoare la întregul încărcămănt, al căror original se prezintă spre viză atât la biroul vamal al primului port românesc de sosire, cât și la cele următoare, urmând a fi reținut la ultimul birou vamal; b) *manifestele parțiale de descărcare* sunt extrase din manifestele generale, conținând numai specificarea mărfurilor cari se descarcă într-un anumit port.

Controlul încărcământului. Organele vamale pot vizita oricând vasele pentru a controla dacă încărcământul corespunde manifestului.

Legea vămilor prevede o serie de sancțiuni ce se aplică în cazul constatării unor deosebiri între manifest și încărcământ.

Vama poate pune plumburi sau sigilii la magazinele vasului și poștă, iar funcționarii au însărcinarea supravegherii vamale, atât vaselor care urmează să descarce, cât și celor în transit.

Acostarea vaselor străine la malurile românești și intrarea lor din apele internaționale în apele interioare ale țării, sunt permise numai ziua și la locurile desemnate de vamă, în înțelegere cu căpitania portului.

Articolele de hrană și îmbrăcăminte ale echipajului, proviziile destinate a fi consumate în timpul cursei ca și combustibilul necesar vasului, sunt scutite de plata drepturilor de vamă.

Pentru toate acestea, căpitaniul sunt obligați să depună vămii declarații, în decurs de 24 ore dela sosire.

Vasele de război nu sunt obligate însă la aceste formalități.

In traficul aerian

Mărfurile sosite sau plecate pe calea aerului sunt supuse aceluiași regim ca și cele sosite sau plecate pe apă sau pe uscat.

În vederea controlului lor, legea vămilor pretinde oricărei aeronave o serie de acte: carnet de drum, manifest de încărcare, declarație de provizii de bord.

Aeronavele nu pot pleca sau aterisa decât pe un aerodrom vamal, unde funcționează permanent un serviciu vamal.

Regimul Coletelor Poștale

Statul având dreptul de monopol pentru transportul corespondenței și al coletelor până la 5 kg. conform legii telegrafice, telefonice și poștale cât și convenției poștale universale, s-au prevăzut formalități lesnicioase de vămuire ce se efectuează din oficiu, fără amestecul particularului interesat, controlul și taxarea făcându-se automat de funcționarii vamali, în prezența funcționarilor poștali.

Coletele poștale și sacii închiși, conținând pachete sub benzi sau plicuri cu probe de mărfuri, sunt expediate, însoțite de acte de transit dela frontieră, până la oficiile poștale din interior, unde sunt birouri vamale, și cercetate de funcționarul vamal, în asistența funcționarilor poștali.

În caz de bănuială că plicurile cu corespondență propriu zisă ar conține mărfuri sau valori, funcționarul poștal avizează pe destinatar, în prezența căruia deschide scrisoarea.

INTREPOZITELE

Intrepozitul vamal este locul unde pot fi depuse, temporar, mărfurile străine, în vederea importului, exportului sau transitului, fără a se achita imediat drepturile Statului. Printr'o ficțiune creată de legiuitor, mărfurile admise în întrepozite sunt considerate ca fiind în afară de cuprinsul țării.

Dreptul de a crea și exploata întrepozite vamale aparține exclusiv Ministerului de Finanțe, fiind vorba,

de un drept regalian. Intrepozitele sunt de două feluri:

1. *Intrepozitul real* este acela care este accesibil oricui, pentru mărfurile ce-i sunt destinate, fiind pus sub supravegherea și administrația permanentă a biroului vamal. El poate fi exploatat direct de Ministerul de Finanțe sau arendat, cu anumite condițiuni.

2. *Intrepozitul nominal* este acela în care nu se pot depune decât mărfuri omogene, cu volum sau greutate mare, aparținând aceluiași proprietar, care garantează drepturile ce s'ar cuveni Statului.

El nu se poate înființa decât pe lângă vămile unde există întrepozite reale și numai dacă acestea sunt insuficiente.

FORMALITĂȚILE VAMALE

Declarațiunea vamală. Nici un import sau export de mărfuri nu se poate face, dacă nu se prezintă biroului vamal, unde urmează a se îndeplini formalitățile de vămuire, o declarație amănunțită, în care să se specifice următoarele elemente: felul, greutatea, măsura, numărul și valoarea fiecărui produs în parte, după cum urmează a fi taxat pe greutate, pe măsură, pe număr sau pe valoare.

Declarațiunea vamală conține împreună cu numele produselor și elementele ce servesc la verificarea și taxarea lor.

Declarațiile se fac de destinatarii mărfurilor, la import și de prezentatorii mărfurilor, la export, sau de birourile de vămuire autorizate ca mandatare ale acestora. Declarațiunile se fac în dublu exemplar, completându-se și un buletin de control statistic și se anexează scrisorile de trăsură, polițele de încărcare (conosamentele), facturile originale și certificatele de origina mărfurilor.

Toate acestea sunt formalități pur tehnice. Declarațiile se înregistrează, în ordinea prezentării, într'un registru special.

Taxele se datorează din momentul înregistrării declarațiilor.

Verificarea mărfurilor se face în prezența declarantilor sau în lipsă, dacă nu se prezintă în termen de 5 zile dela depunerea declarației.

Stabilirea drepturilor Statului se face de taxatori, pe baza verificărilor personale.

Declarantul nemulțumit de taxare se poate adresa administratorului sau șefului vămii, pentru a dispune asupra articolului din tarif și a taxelor ce urmează a se aplica.

Dacă este nemulțumit cu soluția dată, poate face contestație la Comisia de Experți de pe lângă Direcția Vămilor.

În caz de neplată a drepturilor datorate, mărfurile constituie gajul Statului, creanța sa având un caracter real. Ele trebuiesc ridicate în termen de 5 zile libere dela plata drepturilor. În cazurile de forță majoră, termenul acesta se poate prelungi.

După expirarea lui, drepturile sunt datorate din nou și începe să curgă termenul de cadere în rebut.

Taxarea obiectelor pentru uzul personal al călătorilor se face după o procedură simplificată. Aceștia sunt obligați să prezinte singuri aceste obiecte. Cele

pe cari nu le prezintă sunt privite ca nedecarate, aplicându-li-se pe lângă drepturile de vamă amenda corespunderătoare.

Părăsirea mărfurilor în vamă. Mărfurile părăsite de bună voie de către proprietari devin proprietatea Statului și sunt vândute la licitație după o întreagă procedură, pentru ca Statul să se despăgubească cu drepturile de vamă.

Declarațiunea de părăsire trebuie să fie expresă din partea titularului mărfii.

Căderea mărfurilor în rebut se produce dacă după 30 zile dela intrarea și înscrierea lor în registrul de magazie, nu s'a depus nici un fel de declarație. Ea operează numai prin efectul legii, în urma desinteresului titularului, transferând proprietatea dela titularul mărfii la Stat. Este o procedură de executare a gajului pentru realizarea creanței care grevează marfa. Se procedează la vindere prin licitație ca și pentru mărfurile părăsite, după ce s'au făcut publicații și s'au înștiințat proprietarii să se prezinte în termen de 15 zile. Licitațiile se țin după o procedură specială, derogatorie dela legea contabilității publice, din cauza frecvenței acestor vânzări și a cantităților restrânse de mărfuri.

Sistemul drawback-ului, adică admiterea temporară a materiilor prime pentru a fi industrializate în țară, este cunoscut de legea noastră vamală. El se realizează în mod practic restituindu-se la export drepturile percepute, la în rare.

Dreptul la drawback nu se acordă în mod global, pe categorii de mărfuri, ci individual.

Scutirea mostrelor fără valoare comercială este admisă de legea noastră vamală. Pentru mostrele cu valoare comercială, importate în mod provizoriu, legea impune consignarea taxelor, cari se restituie la scoaterea din țară.

Transitarea mărfurilor este permisă prin orice mijloc de transport pe uscat, pe apă sau prin aer, afară de cele prohibite cari nu pot fi aduise în transit decât cu autorizația Direcției Vănilor, și de arme și munițiuni pentru cari este necesară încredințarea Consiliului de Miniștri.

Mărfurile în transit fiind scutite de orice taxe, legea a luat o serie de măsuri pentru prevenirea infracțiunilor ce s'ar putea produce cu ocazia transitului, adică importul fraudulos al mărfurilor străine.

Cabotajul, adică transportul pe apă al mărfurilor indigene sau indigene de la un port al României la alt port al României, este admis fără plata drepturilor de import sau export.

Pentru împiedecarea exportului fraudulos al acestor mărfuri, legea institue o serie de formalități și verificări, cari sunt simplificate numai pentru anumite produse.

SUPRAVEGHEREA VAMALĂ A GRANITELORE

Supravegherea vamală a granițelor se face de către funcționarii vamali ca și de corpul grănicerilor care, din acest punct de vedere, se află sub ordinea Ministerului de Finanțe.

Supravegherea se face atât pe linia de frontieră cât și pe zona de frontieră până la 10 km spre

interior, care se poate extinde la nevoie, prin decret regal, până la 25 km.

Funcționarii vamali exercită dreptul de control și supraveghere atât pe linie cât și înăuntrul zonei de frontieră, ei fiind permanent în exercițiul funcțiunii.

În scopul exercitării serviciului de pază, legea vănilor stabilește în favoarea Statului o servitute de trecere asupra proprietăților particularilor din zona de frontieră, aceștia neputând pune piedecă liberei circulații, nici ridica construcții care să împiedece circulația între posturile de pază.

Pentru prevenirea infracțiunilor, legea interzice instalarea de fabrici, depozite, hoteluri, prăvălii, în locuri izolate, fără autorizația specială a Ministerului de Finanțe.

REPRIMAREA INFRACTIUNILOR

În sistemul românesc, legea vănilor reglementează nu numai principiile de funcționare a acestora, ci și infracțiunile vamale și modul lor de judecare. Principiile acestea care se integrează într'un contencios represiv fiscal, au fost expuse la locul respectiv.

În materie vamală, se disting două categorii de infracțiuni: contravențiuni și contrabande.

1. **Contravențiunea**, sancționată numai din punct de vedere fiscal, are ca element esențial nepotrivirea dintre arătările unei declarațiuni și constatările vămii, atunci când din această nepotrivire rezultă prejudiciul pentru Stat, atât din punct de vedere al plății drepturilor cât și al respectului măsurilor care orânduesc circulația internațională a mărfurilor.

Contravențiunea se pedepsește cu o amendă care reprezintă, pe lângă plata drepturilor datorate, de 2 sau de 3 ori valoarea lor.

Când mărfurile care au făcut obiectul contravenției sunt prohibite, li se aplică confiscarea și o amendă egală cu valoarea lor. De notat că amenda se calculează nu numai la drepturile prevăzute în tariful vamal, ci și la celelalte impozite percepute prin intermediul vănilor, cum sunt: cifra de afaceri, impozitul de consumație, taxele de timbru.

Pentru garantarea încasării amenzilor, vama are un drept de retențiune asupra mărfurilor contravenientului.

2. **Contrabanda** este un delict mixt, fiscal și penal totdeodată. Natura juridică a delictului este controversată.

Principial, se numește contrabandă orice import sau export clandestin, încercat sau săvârșit, fie prin punctele vamale, fie în afara lor. Jurisprudența consideră ca element esențial al contrabandei propiu zise, lipsa declarației vamale la importul sau exportul mărfurilor. Prin extensiune, legea vănilor consideră contrabandă și contravențiile nedescoperite în momentul săvârșirii lor, legiuitorul prezumând, în acest caz, complicitatea organelor vamale. Contrabanda prezintă caracteristica de a fi singurul delict care nu implică intenția frauduloasă. Ea se constituie prin simpla săvârșire a faptului.

Ca și contravențiunea, contrabanda se constată printr'un proces verbal redactat în asistența orga-

uelor vamale ale punctului cel mai apropiat de locul unde s'a săvârșit sau descoperit infracțiunea și se trimite Ministerului de Finanțe, care are latitudinea să-l aprobe, să-l reformeze sau să-l anuleze.

Până la valoarea de 5.000 lei procesele verbale se resolvă de către Direcția Vănilor, dela 5.000—300.000 lei de către Comisiunea Centrală Vamală, iar peste 300.000 lei de ministrul de Finanțe, cu avizul Comisiunii

Prin derogare de la principiul că «le criminel tient le civil en état», acțiunea penală nu ia naștere decât în urma aprobării procesului verbal și este independentă de cea civilă.

Cuantumul amenzilor aplicate pentru contrabandă

variază după circumstanțe — de 3 sau de 5 ori prejudiciul încercat de Stat, — considerându-se agravant faptul comis prin locuri ascunse, unde controlul vamal este anevoios.

Ca și la contravențiuni, amenzile sunt datorate osebit de drepturile convenite Statului.

Amenda se transformă în închisoare în caz de insolvabilitate a infractorului, deosebit de închisoarea aplicată pentru delictul în sine, în urma acțiunii ministerului public.

În afară de amendă, legea noastră vamală prevede închisoare cu caracter penal, dela o lună la 2 ani. Dacă delievenții au avut arme asupra lor, cuantumul pedepsei variază dela 6 luni la 3 ani.

i. r.

PECETEĂ LUI PETRU ȘCHIOPUL,
DOMN AL MOLDOVEI, 1524—1591

ORGANIZAȚIA FINANCIARĂ A STATULUI

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI FINANCIARE

DE LA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Dintre toate problemele relative la vechea noastră organizare financiară, cea mai importantă prin repercusiunile ei de ordin social economic, este fără îndoială aceea a repartizării sociale a diferitelor sarcini fiscale.

Deslegarea acestei probleme atât de strâns legată de aspectele sociale ale vieții noastre trecute, întâmpină greutăți deosebit de mari ce izvorăsc nu numai din lipsa de date precise ci și din confuzia care domnește în lămurirea stărilor sociale din acele vremi.

Putem totuși preciza că acele dări ce-și trăgeau obârșia din fapte și împrejurări anterioare organizării Statului, se aplicau într-o măsură de egalitate principială tuturor locuitorilor țării. De pildă, plăteau vamă toți cei ce făceau negoț prin țările noastre, localnici ca și străini, boieri ca și țărani, dar egalitatea era numai principială căci, ca și azi, tratate și hrisoave domnești acordau scăderi sau scutiri de dări. Nu avem decât să amintim, ca dovadă, privilegiul acordat de Vlaicu Vodă la 1368 neguțătorilor brașoveni. Tot așa plăteau gloabă toți cei ce încălcau obiceiul pământului, ori și care ar fi fost situația lor socială. Dar și în aceste cazuri existau numeroase scutiri domnești. În sfârșit dijele, cari izvorau din drepturile de proprietate asupra pământului erau obligatorii pentru oricine dar în raport cu venitul avut. Sunt numeroase documente cari dau scutiri parțiale sau totale de plata dijmelor, știm însă că de cele mai multe ori, o scutire de dijmă acordată unui sat nu însemna în fond decât schimbarea destinației sale, în favorul unei mănăstiri sau a unui boier. De altfel, dăruirea unui sat unei mănăstiri sau unui slujitor nu însemna, în fond, decât crearea, pe seama acestora, a unor venituri din dijele cuvenite domniei, din acel sat. Sunt și cazuri însă în care beneficiarii scutirii domnești sunt înșiși locuitorii satului. Acestea sunt cazurile înființărilor de *slobozii*.

Toate acele dări, ce s'au introdus după încheierea Statului, nu au mai însemnat însă o repartizare socială egal distribuită, nici cel puțin principial, asupra tuturor locuitorilor.

În special birul, dare ce a fost introdusă ca urmare fiscală a suzeranității turcești și haraciului, nu va

apăsa în mod egal asupra tuturor claselor sociale. Această dare era plătită numai de «pătura de jos a populației»¹⁾.

Totuși documente mai târzii par să arate că și boierii, cel puțin în calitatea lor de proprietari de pământ, plăteau birul într-o formă specială lor, «birul cnezesc» sau «birul nemeșesc».

De altfel, tot atât de complicată este și problema dacă boierii plăteau dijele sau nu. În starea actuală a cercetărilor, concluzia cea mai probabilă pare să fie aceea că nu erau scutiți de dări, cu excepția birului, decât marii dregători, boierii funcționari ai țării, cari încep să formeze, încă din al XVI-lea secol, o clasă aparte din ce în ce mai puternică.

Dar în afară de aceste inegalități de drept, evoluția socială care va trece toată puterea Statului în mâinile acelei clase de mari dregători amintită, va duce la inegalități și mai mari de fapt. Tocmeli particulare, învoeli determinate de trecerea personală a diferiților boieri, au creat sistemul «rumptorilor» adică al impunerilor «pe rupte» în care fiecare și mai ales, marii boieri cu satele de sub protecția lor, plăteau cât se învoiau, cât de puțin putea obține obrazul cinstitului boier.

Existau și scutiri fiscale ce favorizau clerul sau așezămintele mănăstirești, dar acestea nu erau supuse unor reguli fixe ci bunului plac al Domnului sau nevoilor fiscale, mai mult sau mai puțin mari.

Mai târziu, scutirea de dări, privilegiu al marilor dregători, se va întinde, sub forma unor ușurări, și asupra funcționarilor mai mici ai domniei cari, dacă nu vor obține să nu plătească nimic, ajung totuși, variind dela Domnie la Domnie, să plătească după acorduri personale, cât mai puțin.

Secole de-a rândul nu se pot lămuri în această situație reguli generale. Totuși se poate vedea cum, domnie de domnie, boierimea cea mare se liberează de dări.

Cea dintâi încercare de reformă, de stabilire precisă a cine trebuie să plătească și cine nu, s'a făcut de către Constantin Mavrocordat în legătură cu reforma sa social-financiară. Acesta, organizând pentru prima dată o clasă boierească fixă, scutește de plata oricărui impozit pe boierii dregători în funcțiune, eșii din funcțiune și pe descendenții lor, în vreme ce

¹⁾ I. Vlădescu, *Despre dări sau impozite*, pag. 54.

impune la dări, la fel cu toată lumea, întreaga boiereime de față, eșită de mult din rosturile administrative.

Numai Regulamentul Organic va desființa odată cu dijele, privilegiul financiar al clasei boierești de dregători, privilegiu introdus oficial în țările noastre numai din timpurile fanarioților.

Cisla

Trecutul românesc nu cunoaște bineînțeles nici administrații financiare, nici roluri, într'un cuvânt, niciuna din formele de organizare financiară din zilele noastre. Deci sistemul încasărilor va fi trebuit să fie altul, cu totul deosebit.

Impozitele, se percepeau în sistemul cislei (slv. *число-номер*). Acest sistem consta în «aruncarea» unei anumite cote asupra unei grupe întregi de platnici, de obicei un sat, care răspundea de plata integrală a sumei.

Acest sistem financiar, în care comunitatea garanta plata individuală, a fost izvorul generator a numeroase transformări sociale. Intr'adevăr individul se găsea în mod fatal legat de colectivitate, cu garanția tuturor bunurilor sale, căci comunitatea și numai ea, plătea dările, socotindu-se însă în administrația sa, solidară cu toți membrii săi.

De aci indiviziunea țăranilor proprietari și mai ales acea legătură cu pământul a țăranilor din satele boierești unde dările erau plătite solidar pentru toți, de către proprietarul moșiei care neputând tolera scăderea numărului platnicilor de fapt — căci aceasta nu scădea suma plătită de el — a cerut și a obținut legătura cu pământul.

Iată deci care era rostul acelor documente de legătură cu pământul, între cari cel a lui Mihai Viteazul este numai cel mai cunoscut. Documentele acestea, urmând unor mari și frecvente spargerii de sate, cum au fost de pildă cele din 1595, nu însemnau decât noi orânduri financiare, noi măsuri pentru a se putea fixa din nou cislea, în scurt, orânduri financiare asemănătoare recensămintelor din zilele noastre. Chiar cultivatorii liberi nu se puteau muta din satul lor decât după ce-și regulau cislea și atunci chiar, erau dator să arate unde se duc ca să li să poată fixa cislea acolo.

Dar dacă răspunderea pentru dări era colectivă, impozitul era totuși individual. În interiorul organismului social primar, în sat, cislea se repartiza după «fețe».

În ceea ce privește procedura, un hrisov dela Petru al II-lea cel Tânăr din 1559, arată lămurit că cisluitorul deosebea pe locuitorii mai bogați de cei sătaci «siromali» lucrători cu palmele, cari plăteau mult mai puțin.

Mai târziu aflăm plata impozitelor «pe nume», care, în fond, nu era decât o formă redusă de cislă, iar târziu de tot, în vremea lui Ion Caragea, găsim celule fiscale de cinci birnici sub numele de «Linde».

Deși încercări de substituie a răspunderii personale la impozite s'au ivit încă din vremurile Fanarioților și chiar mai dinainte, din vremea lui Gheorghe Duca, care a introdus «hârțile» de plata bi-

rului, totuși numai Regulamentul Organic a putut stabili darea cu totul personală.

Perceperea dărilor

Vechile noastre dări se percepeau în trei feluri: în natură, în bani și în muncă.

În natură se percepeau cele mai vechi și cele mai multe dări, dijele. Perceptorii acestor dări erau *clucerul* pentru cereale și *slugerul* pentru vite. Funcționarii mai mici erau în Muntenia *căblarii* sau *găletarii*, *vameșii de albino*, *vinarii* și *țânarii*, iar în Moldova, mai ales, *desebnicii* și *ilișarii*.

Impozitele în numerar erau birul, gloabele, ca și taxele vamale.

Veniturile Domniei se strângeau de către *marele vistier*, iar mai târziu va apărea, în special pentru vâmi, *marele vameș*. Funcționarii inferiori erau pentru impozitele speciale, *globnicii* și *vameșii*, iar pentru biruri *ispravnicii de județ*, *birarii*, iar în vremurile fanariote, atunci când apar «samele», «*sameșii*».

Și impozitele în natură și cele în bani se arendau însă la particulari, care în schimbul arendei plătite, își încasau dela localnici cheltuelile ca și câștigul lor.

În muncă se plăteau bine înțeles prestațiile cu a căror împlinire se ocupau funcționarii administrativi locali.

Până târziu, în secolul al XVII-lea nu se află, bineînțeles, situații de încasări sau de cheltueli după cum nu existau registre, conturi, în care să se treacă ce a plătit sau ce mai are de plătit fiecare. Cea mai veche însemnare financiară este un «catastih de cisle» care se păstrează din vremea lui Petru Șchiopul. Dar aceste catastrofe, chiar atunci când se țineau, aveau un caracter cu totul personal, aparțineau domniei respective, și nu întâlneam niciodată urme de continuitate.

În ceea ce privește responsabilitatea funcționarilor domnești, nu pentru întrebuințarea veniturilor țării, căci de aceasta nici nu putea fi vorba, ci pentru abuzurile ce le-ar fi putut face în încasarea și transmiterea lor vistieriei, știm că nu existau reguli precis determinate.

Perceptorii, de cele mai multe ori arendași, trebuind foarte adesea să dea cât mai repede și cât mai mari venituri, nu se sfiau astfel «să apuce» un sat pentru altul, să jupoaie pe unul ce plătiese pentru altul ce nu dase nimic. Într'un cuvânt, încasarea dărilor era o năpastă, iar birnicii adesea jefuitori curați.

Sunt numeroase documente în care Domnul desaproabă aceste «măncătorii» particulare, dar nu exista o responsabilitate civilă și pecuniară de despăgubire, nici a particularilor nedreptățiți și nici a Statului în caz de fraude. Când se ajungea până la pedeapsă, aceasta putea fi cel mult corporală sau însemna în sfârșit confiscarea averii.

Cu toate că uneori vedem deosebindu-se în documente veniturile țării de veniturile domniei, nu se poate preciza nimic asupra deosebirilor ce ar fi existat între cele două camere. Știm doar atât că reforma lui Constantin Mavrocordat a unificat într'o singură cameră «cea domnească» toate veniturile,

după cum mai târziu Regulamentul Organic le-a separat definitiv, fixând Domnului o listă civilă.

Reformele pur teoretice ale lui Constantin Mavrocordat n'au reprezentat aproape nici o realitate în sistemul financiar, al acelor vremi; astfel că cea dintâi reformă financiară reală a Principatelor s'a făcut de abia sub Regulamentele Organice care înseamnă cel dintâi pas de europenizare a administrației noastre financiare, dar și de părăsire a liniilor noastre tradiționale.

a. b.

EPOCA REGULAMENTELOR ORGANICE

Regulamentele Organice aplicabile în Muntenia dela Iulie 1831 iar în Moldova dela 10 Ianuarie 1832, introduc în Principatele Românești o organizare administrativă și financiară necunoscută până atunci.

Ele separă veniturile țării de lista civilă a domnitorului și acordă Obșteștei Adunări dreptul de a încuviința perceperea dărilor și facerea cheltuelilor.

Ambele regulamente stabilesc cari vor fi cheltueile statornice ale Principatelor precum și veniturile rânduite a le preîntâmpina și cari nu puteau fi întrebuințate pentru alte scopuri. Ele stabilesc « chipul contabilității casei vistieriei, adică a ținerii și dării socotelilor cu bună orânduială ».

Vistierul era făcut responsabil pentru toți casierii orânduși în slujba vistieriei și pentru toți sameșii județelor.

S'a pus ordine în scripte. Toți casierii primeau la începutul anului financiar câte trei condice șnuruite semnate de controlorul vistieriei și cu pecetia Domnului; într'una se înseriau toate sumele primite în ordinea primirilor, în alta toate sumele ce se plăteau și în a treia chitanțele primitivelor cu însemnarea sumei primite și pricina plății.

La sfârșitul fiecărui trimestru, toți slujbașii însărcinați cu perceperea venitului și plata cheltuelilor trebuiau să trimeată la vistierie socoteala lor. La rândul lui vistierul înainta Domnului tot la sfârșitul trimestrului un raport asupra vistieriei. Raportul era trimis de Domn în cercetarea a șase boieri, aleși în fiecare an de către Obșteasca Adunare, care după ce uneori cercetau situația vistieriei, îl înapoa Domnului cu observările făcute. Domnul păstra aceste raporturi în « Cancelaria » sa, pentru ca la sfârșitul anului să le trimită către Obșteasca Adunare, dimpreună cu toate socotelile anului. Mai exista un așa zis control obștesc, care consta în cercetarea amănunțită a tuturor veniturilor și cheltuelilor, exercitat de funcționari speciali, anume de un șef controlor, de doi șefi de mese, două ajutoare a acestora, șase scriitori și doi cinovnici.

Tot prin Regulamentele Organice se introduce, pentru prima oară în țările noastre, controlul parlamentar al veniturilor și cheltuelilor, dat în căderea Adunării Obștești. Adunarea dădea socotelile primite în cercetarea unor comisii alcătuite « dintre măduarele sale », sau putea să le cerceteze de față cu toții. Rezultatul controlului era supus Domnului.

Spre deosebire, în Moldova, exista un Sfat Administrativ care cerceta socotelile anului expirat, înainte de a fi supuse de Domnitor Obșteștei Adunări.

Sfatul Administrativ era compus din: Marele Iogofăt, Ministrul din lăuntru, ca prezident, Vistierul, Ministrul Finanțelor și Marele Postelnic, șeful cancelariei Domnului.

În ceea ce privește responsabilitatea funcționarilor și marilor Dregători pentru actele de administrare și mănuire a fondurilor și bunurilor publice nu exista nici o autoritate judecătorească deosebită pentru judecarea lor. A continuat să se aplice aceleași pedepse penale privative de libertate și despăgubiri civile, ca și în trecut.

În rezumat, prin inovațiile și înfăptuirile lor, Regulamentele Organice inaugurează un sistem simplu de înregistrare a operațiunilor financiare, de încasări și plăți, punând ordine în finanțele publice. Totuși, nu se introduseseră încă principiile dreptului bugetar și nici nu se organizase un organ de control juridicțional, independent de administrația care executa prevederile financiare.

Un nou progres în organizarea finanțelor românești s'a făcut prin Convențiunea de la Paris din 7 August 1858, care prevede pregătirea bugetului de venituri și cheltueli pentru fiecare an, prin îngrijirea Domnitorului respectiv și punerea lui în aplicare numai în urma votului Adunării.

EPOCA ORGANIZĂRII STATULUI ROMÂN MODERN

După unirea Principatelor, sub domnia lui Cuza-Vodă, se întocmește pentru prima dată în Principate, un regulament de contabilitate publică, promulgat în 29 Noemvrie 1860. El fusese alcătuit de ministrul de Finanțe Manolache Costache, după modelul decretului asupra contabilității dela 1838 din Franța. Principiile bugetare introduse de acest regulament sunt: universalitatea bugetară, specialitatea creditelor, limitarea cheltuelilor la creditele autorizate prin buget, separațiunea și incompatibilitatea între funcțiunile de administrator, ordonator și aceia de contabil, împărțirea mensuală a fondurilor.

Tot acest regulament organizează controlul administrativ asupra operațiunilor bugetare, prevăzând înregistrarea la contabilitatea centrală a fiecărui Minister a tuturor operațiunilor relative la lichidare, ordonanțarea și plata cheltuelilor. Toți mânătorii de bani publici erau puși sub ordinele Ministerului de Finanțe, și datorți a da socoteală Ministerului Controlului.

Se întărește controlul legislativ, miniștrii fiind obligați să înfățișeze Adunării Elective, în fiecare sesiune, socotelile anului precedent, împreună cu actele justificative.

Executarea definitivă a bugetului unui exercițiu făcea obiectul unei legi speciale.

Continuând seria de reforme în vederea organizării politice și administrative a țării, în 1862 tot Cuza-Vodă contopește cele două Visterii din Principate, dând prima organizare administrației centrale a Ministerului de Finanțe.

Organizațiunea inițială a Ministerului de Finanțe a suferit în intervalul de 70 de ani, schimbări totale, trebuind să se adapteze situațiunii create prin lărgirea

sferei de acțiune a Statului, noilor sisteme de impunere și noilor concepțiuni și metode asupra controlului girării avutului Statului.

Toate legile de organizare ale Ministerului de Finanțe înainte de războiu stabileau atât organizarea administrației centrale cât și organizarea serviciilor exterioare.

La 1 Ianuarie 1865 se pune în aplicare prima lege asupra contabilității generale a Statului, care a suferit numeroase modificări timp de 30 de ani, cât a fost în vigoare. În 1893 i se face o modificare esențială extinzându-se dispozițiunile ei și la celelalte instituții publice, nu numai la Stat. Se modifică de asemenea normele privitoare la licitațiile publice, la contabilitatea administrațiilor, garanțiile casierilor, etc. Legea a fost din nou modificată în anul 1903.

După războiul de Intregire, populația și teritoriul dublându-se, prima grijă o constituia întronarea unei administrații financiare concentrate. Trebuia un aparat fiscal cu altă mentalitate, alte metode, și altă pregătire. Se simțea nevoia unei reorganizări serioase a controlului așezării și percepției impozitelor precum și a serviciilor exterioare și interioare a Ministerului de Finanțe. Reformele înfăptuite au fost dictate atât de așezarea unor impozite pe baze noi, din dezvoltarea pe care a luat-o contribuțiunile directe după reforma din 1923 și mai în urmă impozitele indirecte: taxele de consumație, alcoolul, cifra de afaceri, etc., dar mai ales după stabilizare, prin lărgirea atribuțiunilor ce s'a dat Ministerului de Finanțe, în executarea bugetului general de venituri și cheltuieli al Statului.

BUGETUL GENERAL AL STATULUI

Normele privind întocmirea și executarea bugetului sunt prescrise de Constituție, ca și de legea monetară din 1929. Legea contabilității nu face decât să le desvolte.

În sistemul nostru financiar, legiuitorul a ținut să precizeze în texte pozitive normele privitoare la pregătirea și executarea actului de evaluare a cheltuielilor și veniturilor, care este bugetul Statului. Funcțiunea aceasta esențială și plină de dificultăți a fost dată Ministerului de Finanțe. El este învestit cu grea sarcină de a alcătui bugetul de venituri, adică a găsi resursele necesare și de a-l face să corespundă cu bugetele de cheltuieli ale tuturor departamentelor.

Toate aceste atribuțiuni întinse pe care le are Ministerul de Finanțe asupra tuturor departamentelor, serviciilor publice și serviciilor de utilitate publică, în scopul de a asigura prin controlul ce exercită, unitatea în aplicarea regulilor de bună gestiune a averii publice, ordinea și economia în executarea bugetului Statului sunt precizate de dispozițiunile legii asupra contabilității publice care este și o lege a controlului bugetar. Ministerul de Finanțe are dreptul de control asupra tuturor legilor și măsurilor pregătite de celelalte departamente care dau loc la sporiri de cheltuieli sau reduceri de venituri în bugetul general al Statului.

Bugetul este definit de legea contabilității ca fiind actul prin care sunt prevăzute și prealabil aprobate veniturile și cheltuielile anuale ale Statului și tuturor serviciilor publice. Anul financiar începe la 1 Aprilie și se sfârșește la 31 Martie al anului următor.

Fiecare buget dă naștere la un exercițiu, având aceeași durată ca și anul financiar, adică 12 luni.

CONSTITUIREA BUGETULUI

Legea Contabilității Publice, în titlul II, cristalizează principiile după care se constituie și se aprobă bugetul.

Fiecare minister sau administrație depinzând de Stat, înainte de a-și întocmi proiectele definitive de buget, sunt obligate să comunice, cel mai târziu până la 1 Decembrie, Ministerului de Finanțe, orice propuneri noi ar avea de făcut pentru bugetul viitor. Ministerul Finanțelor supune aceste propuneri comisiei tehnice bugetare, spre a-și da avizul, după care comunică ministerelor și administrațiilor respective aprobarea sau respingerea propunerilor făcute.

Proiectele de buget trebuie depuse la Ministerul de Finanțe cel mai târziu până la 1 Ianuarie. Ministerul de Finanțe, după ce examinează proiectele de buget, poate cere noi modificări, necesare echilibrului bugetar.

Proiectele definitive trebuie înaintate Ministerului de Finanțe până la 15 Ianuarie, însoțite de expuneri de motive amănunțite, atât pentru venituri cât și pentru cheltuieli.

Pe baza proiectelor, ca și a bugetului său propriu, Ministerul Finanțelor întocmește bugetul general al Statului, care după ce este aprobat de Consiliul de miniștri, este trimis în deliberarea Adunării Deputaților cel mai târziu până la 1 Martie.

În legea contabilității s'a dezvoltat principiul din legea monetară că Adunarea Deputaților nu poate să propună înființarea de noi cheltuieli. Deși ar părea că această măsură constituie o știrbire a prerogativelor Parlamentului, în realitate este o măsură care înăltură imixtiunea Parlamentului în atribuțiunile puterii executive.

Legea contabilității prevede posibilitatea pentru guvern, că dacă bugetul nu se votează în timp util, să îndeplinească toate operațiunile relative la venituri și cheltuieli, prin decret regal, conform bugetului anului precedent, dar fără să-l poată aplica mai mult de un an.

EXECUTAREA BUGETULUI

Incasarea veniturilor

Impozitele constituie principalul izvor de venituri în bugetul Statului. Legea contabilității, prin art. 55, repetă principiul pus de art. 109 din Constituție — după care nici un impozit de orice natură nu poate fi așezat și împlinit, decât după ce va fi stabilit prin lege. Prin aceasta nu trebuie să se înțeleagă că legile orgaice de impozite trebuie votate în fiecare an, ci numai că punerea lor în aplicare trebuie autorizată expres în fiecare an prin legea anuală de finanțe, care aprobă perceperea impozitelor și veniturilor Statului.

Ca o sancțiune a acestei reguli, legea contabilității, în art. 57, prevede o dispoziție, reproducă la sfârșitul fiecărei legi de finanțe, prin care se oprește cu desăvârșire împlinirea altor contribuțiuni decât celor autorizate prin legea anuală de finanțe. Pentru funcționarii abuzivi sunt prevăzute pedepse penale. Incasarea și urmărirea impozitelor se face conform legii pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice, numai pe baza de titluri legale și prin agenții competenți ai Statului. Pentru orice încasare, agentul însărcinat cu perceperea, liberează o recipisă. Incasarea impozitelor directe se notează de percepător în carnetul de impozite al contribuabilului. Nu este desăvârșită pentru contribuabil¹⁾.

Repartizarea creditelor

Creditele necesare pentru cheltuielile fiecărui exercițiu se deschid prin legea anuală de finanțare.

În privința modalității în care se poate spori cuantumul lor, legea contabilității stabilește că alocațiunile pentru personal nu vor putea fi sporite nici direct, nici indirect, prin credite suplimentare iar fondurile pentru pensiunile sau gratificațiile funcționarilor nu se pot acorda decât prin lege.

Pentru alocațiile de materiale, deși socotite ca maxime, art. 72 prevede posibilitatea, în situațiile excepționale, când creditele deschise au fost insuficiente, să se deschidă printr-o lege de finanțe, credite suplimentare. Aceasta numai după patru luni dela data aplicării bugetului.

Ministrii nu pot spori prin nici un mijloc suma creditelor afectate cheltuielilor respective. Sub nici un motiv nu se pot face plăți de personal dela materiale.

Creditele deschise pentru un exercițiu nu pot fi întrebuintate la cheltuielile unui alt exercițiu, nici alocațiile dela un minister la altul sau dela un articol la altul.

Pentru o mai bună ordonare a bugetului, s'a introdus, bugetul interior de execuție, întocmit de fiecare minister în parte și care cuprinde repartizarea creditelor alocate, între diferitele servicii centrale și exterioare.

Angajarea cheltuielilor

Angajarea unei cheltuieli înseamnă autorizarea ei de către organele prevăzute de legea Contabilității Publice. Angajările de cheltuieli trebuie să se mențină strict în marginea creditelor deschise. Ministrii nu pot face nici un fel de angajament fără credit prealabil deschis. Mai mult încă, nici o cheltuială nu poate fi angajată, dacă nu există siguranța că furnitura sau lucrarea respectivă nu va putea fi terminată înăuntrul exercițiului curent. Art. 80 aduce anumite excepțiuni, când pentru concesiuni, arandări, construcțiuni, aprovizionări de munițiuni și furaje, se pot angaja, de acord cu Ministerul de Finanțe, cheltuieli pe un termen mai lung.

Se prevede însă o restricțiune: angajamentele nu pot să cuprindă pentru bugetele viitoare, credite mai

mari ca suma atribuită din bugetul în curs, în momentul încheierii contractului.

Lichidarea și ordonarea cheltuielilor

După ce a fost angajată și înainte de a fi plătită, o cheltuială trebuie să fie lichidată și ordonată. Prin lichidare se înțelege totalitatea operațiunilor din care rezultă în mod cert și legal drepturile dobândite de creditori față de Stat. Lichidarea se face de ministru sau de capul administrației respective, care are dreptul de ordonare, sau de către delegatul său. Legea contabilității precizează că drepturile cuvenite funcționarilor publici încep a curge după depunerea jurământului, din ziua instalării în serviciu și că retribuțiunile se lichidează lunar și sunt plătibile la 20 ale fiecărei luni.

Art. 119 definește ordonanțele de plată și ordonanțele de delegație care sunt actele prin care miniștrii sau capii administrațiilor dispun de creditele care le sunt deschise, ca ordonatori primari.

În baza ordonanțelor de delegație, emise pe numele lor, ordonatorii secundari, emit mandatele de plată, în limitele creditelor prevăzute de ordonanțele de delegație.

Ordonanțele și mandatele de plată nu pot depăși marginile distribuției lunare a fondurilor și nu pot fi emise decât asupra unei singure casierii publice.

Ordonanțele de plată trebuie să poarte viza consilierului controlor, iar mandatele de plată viza șefului contabilității de pe lângă administrația financiară de încasări și plăți. Altfel nu vor fi achitate de casierile publice.

Legea prevede înregistrarea ordonanțelor și mandatelor de plată la serviciile de contabilitate, emiterea avizelor și trimiterea lor, unul la mișcarea Fondurilor și celălalt la Curtea de Conturi. Primul aviz, după ce este înregistrat la Mișcarea Fondurilor și Direcția Contabilității Generale a Statului, este trimis administrației care urmează să facă plata.

Plata cheltuielilor

Ministerul de Finanțe, prin Direcția Mișcării Fondurilor îngrijește ca toate ordonanțele și mandatele de plată emise, să fie plătite de către Oficiile de casierii ale Statului în limita creditelor deschise și a distribuției mensuale a fondurilor disponibile. În acest scop, Ministerul de Finanțe, întocmește decrete regale lunare de distribuție a fondurilor, fixând sumele în limita cărora fiecare Minister poate să dispună prin ordonanțări.

În regulă generală nici o cheltuială a Statului nu poate fi plătită de oficiile de casierii ale tezaurului public fără ordonanță sau mandat de plată prealabil, emise de miniștrii sau de ordonatorii secundari. Excepția o constituie plata datoriei publice în țară și străinătate, și plata pensiilor.

Casierile publice sunt obligate de a verifica ordonanțele și mandatele de plată înainte de achitarea lor, îngrijindu-se ca ele să poarte viza consilierilor controlori sau a serviciului contabilității administrației financiare, precum și primirea avizelor

¹⁾ Pentru stabilirea, perceperea și urmărirea impozitelor, Vezi Enc. Rom. I, Contenciosul Fiscal, pag. 222-230.

și concordanța lor cu ordonanțele sau mandatele emise, și identitatea celui în drept a primi banii.

Art. 137 legiferează dreptul de refuz al plății de către casier când ordonanța sau mandatul nu îndeplinește condițiile legale.

Art. 138, 139 și 140 reglementează poprirea în favoarea terților a sumelor ce se plătesc de Stat. Aceste sume se depun la Casa de Depuneri.

CONTABILITATEA PUBLICĂ

Oricărei administrări și mănuii a banului public, trebuie să-i urmeze un control permanent și darea unei socoteți. În consecință, controlul finanțelor publice este de o necontestată necesitate, constituind o importantă parte a sistemului financiar.

Controlul finanțelor publice îmbrățișează aproape întreaga activitate a administrației, fiindcă nu există serviciu care să nu cheltuiască.

Toate dispozițiunile privitoare la mănuierea banilor publici, aplicabile atât finanțelor Statului, cât și județelor și comunelor și tuturor instituțiilor cu caracter public, sunt prevăzute în legea asupra contabilității publice.

Pentru ținerea socotelilor și pentru învederarea situațiunii generale a finanțelor publice, legea contabilității publice prevede o serie de dispozițiuni, dintre cari mai importante sunt următoarele:

1. *Inventarul averii publice.* Legea, prin art. 2, impune întocmirea unui inventar general al Patrimoniului Statului, în care trebuie să se enumere și evalueze toate bunurile mobile și imobile precum și toate drepturile și obligațiunile pe care Statul le are față de terți.

Acest inventar se întocmește în conformitate cu Regulamentul special privitor la inventarierea patrimoniului Statului, din 15 Martie 1930.

Această stabilire a activului averii Statului este de cea mai mare importanță și obligativitatea ei nu putea lipsi dintr-o lege care se referă la cărmuirea finanțelor publice generale.

2. *Contabilitatea în partidă dublă.* Contabilitatea înseamnă consemnarea în scripte, după anumite reguli, a operațiunilor relative la mănuierea fondurilor și materialelor.

Administrația noastră publică a adoptat în această privință sistemul contabilității în partidă dublă. Înregistrarea tuturor sumelor intrate sau eșite se face, deci, în conturi duble de credit și debit, ceea ce face ca orice eroare să iasă în evidență și nișorează ocaziunile de fraudă.

3. *Incompatibilitatea între diferitele categorii de gestionari.* Ca o urmare a principiului de contabilitate dublă, era firesc ca legea să stabilească o incompatibilitate între diferitele funcțiuni ce concură la administrarea buurilor Statului.

Astfel, gestionarii sunt împărțiți în trei categorii, după atribuțiuni:

a) *Administratorii* cari au menirea de a stabili debitele, a angaja, lichida și ordona cheltuielile. Acești administratori al fondurilor publice sunt: miniștrii,

subsecretarii de stat pentru ministere; directorii generali, consiliile de administrație, comitetele, pentru administrațiile autonome; prefectii, primarii, etc.

b) *Contabilii* cari au rolul să verifice și să înregistreze debitele, să centralizeze în conturi averea, drepturile și obligațiunile Statului; directorii de contabilitate, șefii serviciilor și ajutoarele lor.

c) *Mănuitorii de bani sau de materiale* cari au atribuțiunea să primească, păstreze și să predea valorile sau materialele. Aceștia sunt: casierii, administratorii financiari, șefii de depozite și ateliere, etc.

Această repartitie de atribuțiuni are o mare importanță, fiindcă înlătură dela început orice imixtiune între cele trei funcțiuni, atât de importante pentru administrarea banului. Această diviziune înlătură fraudele prin ușurarea controlului.

4. *Încheierea conturilor.* Bugetul dă naștere în mod necesar la conturi. Contul, spre deosebire de buget care este un plan evaluativ al unor operațiuni financiare viitoare, este un tablou al rezultatelor reale și faptelor împlinite privind exercițiul bugetului expirat.

Conturile cuprind toate actele de gestiune a banilor și materialelor publice, atât pentru venituri cât și pentru cheltuieli.

În principiu, toți gestionarii sunt ținuți să dea socoteală de gestiunea lor. Contabilii nu încheie conturi pentru gestiunea lor fiindcă nu iau parte efectiv la realizarea actelor de gestiune ci fac numai operațiuni de verificare și înregistrare a operațiunilor.

Sunt două feluri de conturi corespunzătoare celor două categorii de gestionari: a) conturile de administrație și b) conturile de mănuiere a banilor și materialelor publice. Conturile de gestiune ale administratorilor sunt denumite de legea contabilității *conturi de execuție ale bugetului* și se încheie lunar și anual, de către serviciile centrale de contabilitate ale administrațiilor publice (art. 159 l.c.p.).

Conturile de gestiune ale mănuitorilor se întocmesc pe un an, sau numai cât a durat gestiunea, dacă mănuitorul a funcționat mai puțin, totuși, gestionarul în funcțiune la data încheierii anului financiar va încheia contul întregului an, cu menționarea operațiunilor fiecărui gestionar.

Ministerul de Finanțe, prin Direcțiunea Contabilității Generale a Statului, încheie două mari și importante conturi generale:

1. *Contul general de execuție a bugetului Statului* cuprinde situațiunea generală a aplicării bugetului. Șefii serviciilor centrale de contabilitate au obligațiunea de a comunica lunar Ministerului de Finanțe situațiunea executării bugetului ministerului respectiv.

Direcțiunea contabilității generale a Statului întocmește lunar și anual în termen de trei luni dela încheierea anului financiar, contul general de executare a bugetului Statului, conform art. 151 și 191 din legea contabilității publice.

2. *Contul gestiunii finanțelor Statului* se întocmește tot de Direcția contabilității generale a Statului și cuprinde contul general al operațiunilor de casă efectuate de oficiile de casierie publică ale Statului, apar-

ținând Ministerului de Finanțe, cu privire la operațiunile efectuate în cursul anului financiar.

Acest cont se sprijină pe următoarele conturi desvoltătoare: a) contul veniturilor, b) contul cheltuielilor, c) contul de trezorerie și d) contul resurselor speciale.

Art. 155, 158 și 159 din legea contabilității publice obligă oficiile de casierie ale Statului să comunice zilnic Ministerului de Finanțe situațiunea casei cu specificarea sumei vărsate la Banca Națională, iar serviciul de contabilitate de pe lângă administrații să încheie lunar situația casei și să comunice deasemenea Ministerului de Finanțe.

Contul special al datoriei publice. Tot Direcțiunea Contabilității Generale a Statului încheie un cont special al Datoriei Publice care cuprinde: a) totalul datoriei la începutul anului, b) împrumuturile consolidate contractate în cursul anului, c) amortizările, răscumpărările și concesiunile efectuate în cursul anului și d) totalul datoriei publice la finele anului.

APARATUL FISCAL

Principiile moderne de organizare a Statului prevăd specializarea și, în consecință, separarea celor două funcțiuni esențiale ale aparatului fiscal: aceea de constatare a impunerilor și aceea de mănuire a lor.

Conform acestor principii, administrațiile financiare, cari altădată îndeplineau amândouă categoriile de operații, au fost separate prin reforma din 1929 în administrații de constatare și administrații de încasări și plăți.

Acestea activează tot timpul paralel, separându-se înțelegându-se în sensul că una nu poate trece sfera de activitate a celeilalte. Serviciul de constatare stabilind debitele, iar serviciul de percepere fiind acela care le execută, între ele există anumite puncte de trecere, pentru ca serviciul de constatare să aibă posibilitatea de a încărca pe al doilea cu debitele ce a stabilit.

Astfel, controlorii de circumscripție operează în rolurile percepțiilor debitele stabilite; administratorul de constatare încarcă cu debitele pe administratorul de încasări și plăți, care la rândul lui le comunică percepțiilor, prin ordine de debitare, pentru a fi încasate. Sistemul acesta asigură un dublu control.

Excepție fac veniturile publice, cari se percep pe cale de reținere. În cazul lor situația se inversează; administrația de încasări și plăți fiind aceea care trebuie să le comunice administrației de constatare.

Debitele se comunică direcțiilor de constatare din administrația centrală a Ministerului, iar încasările se comunică de către administrațiile de încasări direcției contabilității generale a Statului. În același timp, Administrațiile de încasări și plăți comunică tot contabilității generale a Statului toate plățile ce au efectuat, cât și debitele cu cari au fost încărcate. În felul acesta direcțiunea contabilității generale a Statului are întreaga situație a debitelor, a încasărilor și plăților, putând verifica debitele cu acelea dela direcțiile de constatare din Minister.

Administrațiile de constatare a impozitelor funcționează, în principiu, câte una de fiecare județ, având o competență teritorială după împărțirea politică administrativă a județelor.

Împărțirea teritorială fiscală a țării recunoaște deci ca subdiviziuni administrative fiscale, administrațiile de județ.

Administrațiile de constatare funcționează, atât pentru impozitele directe, cât și pentru cele indirecte, sub conducerea administratorilor de constatare. Ele se împart în două secții: a) pentru constatarea impozitelor directe și b) pentru constatarea impozitelor indirecte.

Capitala țării, fiind împărțită, conform legii de organizare a Municipiului București, în patru sectoare, fiecare sector are o administrație de constatare a impozitelor directe și una pentru constatarea impozitelor indirecte.

ADMINISTRAȚIILE DE CONSTATARE

Fiecare administrație de constatare este condusă de către un *administrator*, care este capul întregului serviciu de constatare, având următoarele atribuțiuni: a) conducerea și supravegherea tuturor lucrărilor de constatarea impozitelor, adunarea elementelor privitoare la materia impozabilă și îndrumarea și controlarea activității controlorilor de județ;

b) primirea și transmiterea directivelor date de administrația centrală cu privire la aplicarea legilor și instrucțiunile lor;

c) primirea și centralizarea debitelor stabilite de circumscripția de constatare pentru impozitele directe și indirecte, comunicarea debitelor Ministerului pentru centralizare și administrației de încasări pentru executare;

d) primirea oricăror reclamațiuni cu privire la constatarea impozitelor și îngrijirea ca Statul să fie bine apărat în fața instanțelor judiciare, reprezentând fiscal în fața tribunalului;

e) inspectarea circumscripțiilor de constatare.

Organul de legătură dintre administratorul de constatare și circumscripțiile de constatare este *controlorul-șef*. El depinde direct de administrator, ale cărui directive le urmează, păstrându-și însă inițiativa proprie. Reședința sa este obligatorie în orașul unde se află administrația.

Controlorul-șef are următoarele atribuțiuni: a) îndrumarea activității controlorilor și verificarea lucrărilor lor, b) cercetarea și verificarea materiei impozabile, c) facerea de anchete și dresarea actelor de contravenție, d) verificarea contabilității marilor întreprinderi pentru impozitul comercial și industrial, e) inspectarea întreprinderilor impozabile la taxele de consumație, cifra de afaceri și timbru, f) inspectarea activităților circumscripțiilor de constatare, verificarea matricolelor și confruntarea lor cu rolurile, verificarea debitelor successorale.

Circumscripțiile de constatare a impozitelor. La baza serviciului de constatare, dar numai pentru impozitele directe, există circumscripția de constatare, care este celula serviciului de constatare. Fiecare județ este împărțit în circumscripții de constatare pentru

impozitele directe. Acestea corespund cu delimitarea administrativă a plășilor, având reședințele fixate în genere la reședința plășilor și uneori în comunele de centru, unde se găsește judecătoria, oficiu poștal și autorități locale. Comunele urbane capitale de județ constituie una sau mai multe circumscripții de constatare după importanța materiei impozabile.

Fiecare circumscripție de constatare este condusă de un *controlor*, ajutat de unul sau mai mulți *ajutori de controlori*.

Controlorii de circumscripție se ocupă numai de constatarea contribuțiilor directe; în mod excepțional, ei pot fi delegați a face la reședința lor și taxarea actelor supuse la taxe și impozite de timbru. Atribuțiunile controlorilor sunt: culegerea de informații și facerea de cercetări cu privire la impuneri, centralizarea și verificarea declarațiilor, formarea, completarea și păstrarea dosarului fiscal al fiecărui contribuabil; verificarea contabilității întreprinderilor și a situației fiscale a contribuabililor din circumscripție, stabilirea veniturilor și impozitelor de plată, întocmirea matricolelor pe comune, întocmirea pe comune a rolurilor pe care le încredințează percepției spre executarea încasărilor și încheierea actelor de contravenție în competența sa.

Controlorii ajutori sunt auxiliarii controlorului.

Controlul impozitelor indirecte. Impozitele indirecte nu au circumscripții de constatare ca impozitele directe. Pentru constatarea impozitelor indirecte, funcționează, pe lângă fiecare administrație de constatare, controlori pentru timbru, succesimi, cifra de afaceri, spectacole, automobile și controlori pentru taxele de consumație. Numărul și repartizarea lor se face de Minister, după importanța materiei impozabile. Atribuțiunile lor sunt în legătură cu constatarea impozitelor respective.

Controlul fabricilor. Pentru fabricile supuse controlului Ministerului de Finanțe, funcționează *controlori-tehnici*, cari se ocupă de controlul tehnic al fabricațiilor. Aceștia se ocupă de randamentul fabricilor de petrol, fabricilor de spirt, etc. verificând zilnic declarațiile de materii prime.

Agenții de fabrică sunt atașați pe lângă fabrici ca să asigure un control permanent al intrării în fabrici a materiilor prime, a fabricațiilor și a expedierii produselor. Ei stabilesc drepturile de taxe pentru produsele ieșite și eliberează biletele de liberă circulație.

ADMINISTRAȚIILE DE ÎNCASĂRI ȘI PLĂȚI

În fiecare județ funcționează una sau mai multe administrații de încasări și plăți. Acestea au două mari atribuțiuni: pe de o parte urmărirea și încasarea tuturor veniturilor publice ce le sunt date în debit sau se percep pe cale de reținere, iar pe de alta, efectuarea tuturor plăților Statului.

Administrațiile de încasări și plăți stau sub autoritatea directă a Direcției Contabilității generale a Statului.

În Capitală sunt 4 administrații de încasări și plăți, câte una de fiecare sector.

Administrația de încasări și plăți este condusă de un *administrator*, care are următoarele atribuțiuni:

conducerea și supravegherea urmării tuturor veniturilor publice ce-i sunt date în debit, efectuarea plăților în județul respectiv, încasarea veniturilor publice care se percep pe cale de reținere, darea în debit a sumelor de încasat către percepții și primirea sumelor încasate de acestea, contabilizarea încasărilor și plăților efectuate, potrivit normelor prevăzute de legea contabilității publice, verificarea conturilor de gestiune a percepțiilor și încheierea contului de gestiune al administrației.

Pentru inspectarea și verificarea percepțiilor, administratorul de încasări și plăți este ajutat de unul sau doi *controlori de urmărire*, cari lucrează sub ordinele sale directe, putând fi însărcinați și cu diferite anchete în legătură cu urmărirea și perceperea veniturilor publice.

Percepțiile de circumscripție. La baza serviciului de percepere a tuturor impozitelor ce se dau în debit stă percepția de circumscripție care are aceiași competență teritorială ca și circumscripția de constatare. Numărul acestor două categorii de circumscripții este egal.

Perceptorul de circumscripție centralizează gestiunea agenților de încasare și este răspunzător de întreaga gestiune a circumscripției sale, conform legii contabilității publice și legii pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice; el primește vârsările efectuate de agențiile de încasare pe care le verifică, le contabilizează și apoi le varsă administrației de încasări și plăți; încasează impozitele ce se percep pe cale de reținere.

Perceptorul de circumscripție poate face și plăți, dacă este autorizat de administrație.

La fiecare percepție de circumscripție, funcționează pe lângă perceptor, un contabil și un număr de funcționari de birou necesari.

Agențiile de încasare. În materie de urmărire și percepere a impozitelor, celula este agenția de percepere. Agențiile de încasare funcționează în fiecare comună, conduse de perceptorii de agenție, ajutați de agenții necesari.

Agențiile de încasare fac numai urmărirea și încasarea veniturilor publice, după extrasele din roluri primite dela percepția de circumscripție și după borderourile nominale pentru celelalte venituri. Pentru orice sumă încasată se emite imediat o chitanță în conformitate cu legile în vigoare.

Perceptorul de agenție este răspunzător de gestiunea sa, solidar cu perceptorul de circumscripție.

FINANȚELE ADMINISTRAȚIILOR LOCALE

Ca și pentru Stat, impozitele sau monopolurile în folosul județelor și comunelor se stabilesc prin lege.

Pentru întărirea principiului de descentralizare administrativă, care stă la baza organizării noastre administrative, Constituția mai prevede în art. III că orice sarcină sau impozit județean sau comunal, nu se poate așeza decât cu învoirea Consiliilor județene sau comunale, în limitele stabilite de lege. Acest principiu se realizează prin dreptul Consiliilor comunale și județene, de a vota bugetele respective.

Regimul financiar al administrațiilor locale este prevăzut de legea administrativă din 27 Martie 1936 care a modificat și armonizat legea administrativă cu dispozițiile din legea finanțelor locale din Aprilie 1933.

Legea administrativă, ocupându-se de «Finanțele locale» stabilește de la început principiul că finanțele administrațiilor locale se administrează după dispozițiunile legii contabilității publice, ale legii pentru unificarea contribuțiilor directe și ale legii de percepere și urmărire a veniturilor publice. Aceste legi se aplică numai întrucât dispozițiunile lor nu derogă de la dispozițiunile legii administrative.

Legea contabilității publice pune toate principiile de bază ale organizării finanțelor locale, dezvoltând principiile referitoare din Constituție și edictând dispozițiunile deosebite de organizare din cauza naturii acestor administrații. De asemenea, legea contribuțiilor directe se ocupă de impunerea adăitională, stabilind cotele respective, iar legea de percepere și urmărire se aplică deopotrivă și pentru realizarea veniturilor locale.

BUGETELE ADMINISTRAȚIILOR LOCALE

Veniturile și cheltuielile administrațiilor locale sunt stabilite pentru fiecare an financiar prin buget.

Proiectul de buget se întocmește cu 45 de zile înainte de începerea anului financiar, de prefect sau primar, și se aduce la cunoștința publică prin afișare, cu cel puțin zece zile înainte de ziua ședinței Consiliului. Bugetul se votează de Consiliul Comunal, cel mai târziu o lună înaintea noului exercițiu financiar.

Comunele rurale și orașele nereședințe trimit bugetele spre aprobare prefectului, iar comunele balneo-climatiche, orașele reședințe, municipiile și județele, Ministerului de Interne.

Cheltuielile

Cheltuielile administrațiilor locale sunt de 3 feluri: cheltuieli ordinare, extraordinare și cu destinație specială. Ele pot fi obligatorii și facultative.

Cheltuielile obligatorii ale comunelor sunt: cheltuielile administrative comunale propriu zise, cheltuielile de cancelarie, exploatarea întreprinderilor comunale, contribuția de 15% din salarii la Casa Pensilor, cheltuieli pentru învățământ și culte, pentru ocrotiri sociale, pentru agricultură și zootehnie, pentru drumuri și poduri.

Cheltuielile obligatorii ale administrațiilor județene sunt salariile și indemnizațiile, exploatarea întreprinderilor, administrarea bunurilor, întreținerea drumurilor, podurilor, construcțiilor, etc.

În privința cheltuielilor relative la lucrări, furnituri, aprovizionări, precum și privitor la arendări, exploatarea și concesiuni, se aplică normele privitoare la licitațiuni, prevăzute în legea contabilității publice. Rezultatele licitațiilor se supun aprobării organelor tutelare, prin derogare de la organizarea Oficiului Central de Licitații.

Veniturile

Veniturile administrațiilor locale se sprijină pe izvoare de venituri mult mai variate decât ale Statului.

Dela reforma financiară a lui Emil Costinescu, din 1903, prin care s'au suprimat accizele și barierele vamale comunale și s'a înființat fondul comunal, bugetele administrațiilor noastre locale se bazează pe două mari categorii de venituri: venituri dependente de sistemul fiscal al Statului și venituri independente.

Veniturile dependente de sistemul fiscal și bugetul Statului sunt: a) cotele adăionale pe lângă unele impozite directe ale Statului (agricol, clădiri, comerț, industrie, profesiuni); b) cota-parte din sumele încasate din unele impozite indirecte ale Statului, înăuntrul comunei respective; c) cota-parte din impozitele pe unele articole de consumație (fondul comunal și județean); d) subvenții eventuale acordate de Stat.

Veniturile independente sunt de două feluri: a) venituri izvorite din averea și activitatea economică; b) venituri din impozitele și taxele comunale, rezultând din posibilitatea de impunere acordată prin legea administrativă (tabloul anexă la lege). Acestea sunt de următoarele feluri: impozite asupra circulației mărfurilor; impozite somptuare asupra obiectelor de lux; taxe pentru servicii prestate; taxe pentru folosința domeniului public al comunei.

La aceste venituri ordinare trebuie să se mai adauge veniturile extraordinare rezultate din vânzările de bunuri, din daruri și legate și veniturile cu destinație specială, adică împrumuturile.

Stabilirea veniturilor. Legea administrativă prevede că constatarea veniturilor izvorite din impozitele Statului, fie directe fie indirecte, se face de organele de constatare ale Ministerului de Finanțe. În acest scop, autoritățile comunale și județene sunt obligate să fixeze cotele, în limitele prevăzute de legea contribuțiilor directe și să le comunice administrațiilor de constatare.

Noua lege administrativă a lărgit posibilitatea administrațiilor locale de a-și mări veniturile, dependente de sistemul fiscal al Statului, în cazul când cheltuielile ordinare nu pot fi acoperite din veniturile curente, prin înființarea în mod temporar de cote adăionale suplimentare, pe lângă impozitele directe elementare. Printr'un decret lege din Noiembrie 1937, s'au fixat cotele cu cari se poate depăși quantumul prevăzut în legea contribuțiilor directe: 75% pentru județe și 50% pentru comune. Numai municipiul București poate mări cotele adăionale până la valoarea lor, în vederea marilor lucrări edilitare și a acoperirii anuităților de împrumuturi.

Deasemenea, municipiul București poate constata impozitele adăionale prin organele sale, printr'un recensământ general sau parțial.

Constatarea veniturilor izvorite din taxe și contribuții locale se face de organele comunale.

Comisiile pentru constatarea lor se compun: din delegatul serviciului financiar la oraș, desemnat de

primar, sau notarul în comunele rurale; un consilier comunal delegat de Consiliu și un delegat al contribuabililor.

Contra constatărilor comisiei, se poate face apel în termen de 15 zile de la comunicare. Comisia de apel este compusă din: delegatul Consiliului Comunal, delegatul contribuabililor și judecătorul ocolului.

Contra deciziilor comisiilor de apel se poate face recurs la Tribunal sau Curtea de Apel, dacă impozitul este peste 100.000 lei, în termen de 15 zile, pentru motivele de recurs prevăzute de legea Curții de Casație.

În baza constatărilor definitive se întocmesc rolurile de încasări.

Incassarea veniturilor se face conform legii de percepere și urmărire. Adicionalele se percep de agenții fiscalului, odată cu contribuțiunile directe. Celelalte venituri se încasează de către oficiile de casierii ale administrațiilor financiare, după debitele comunicate de administrațiile locale.

Veniturile provenite din impozitele comunale și taxe sunt percepute de organele comunale: casieri și percepători comunali.

CONTABILITATEA ADMINISTRAȚIILOR LOCALE

Toate operațiunile de executare a bugetului de venituri și cheltuieli sunt înregistrate la serviciile de contabilitate ale acestor administrații.

Legea contabilității publice obligă administrațiile financiare să contabilizeze aparte fondurile județene și comunale.

Art. 222 din legea administrativă asimilează pe casierii și percepătorii comunali cu agenții Ministerului de Finanțe, din punct de vedere al mănuirii banilor publici. Ei sunt supuși controlului organelor Ministerului de Finanțe.

CONTROLUL BUGETAR

Comisiunea financiară a Consiliului local cercetează conturile și inventarul și le supune deliberării Consiliului. Deciziunile privitoare la conturi se trimit spre verificare și aprobare, pentru comunele rurale și nereședințe, delegațiunii permanente județene, care are, în privința gestiunii, caracterul unui organ jurisdicțional. Pentru gestiunile orașelor reședințe, municipii și județe, deciziunile se trimit spre verificare Înaltei Curți de Conturi.

Deciziunile Delegațiunii Permanente pot fi atacate la Înalta Curte de Conturi, conform procedurii legii organice a acestei Curți.

CASA DE DEPUNERI ȘI CONSEMNAȚIUNI

PRINCIPIILE DE ORGANIZARE

Casa de Depuneri și Consemnațiuni este încadrată ca serviciu special în organizarea Ministerului de Finanțe, sub a cărui autoritate funcționează.

Rolul său este de a primi și administra depunerile voluntare, consemnațiunile judiciare și administrative, impuse de diferite legi, fondurile succesiunilor vacante, fondurile provenite din bunurile sechestrate, fondurile de rezervă, excedentele bugetare ale județelor și comunelor și diferitele cautiuni ale agenților contabili, întreprinzătorilor de lucrări publice, etc.

Casa a fost creată în Decembrie 1864 de domnitorul Cuza, în urma raportului ministrului de finanțe de atunci, Ludovic Steege. Nevoia înființării acestei instituții se făcuse de mult simțită.

După vechile noastre legiuri, garanțiile în justiție se dădeau prin chează, zălog, bani sau lucruri de preț ce se depuneau la judecătorii, până la terminarea litigiilor între părți. Sistemul acesta era dăunător, întrucât sumele depuse la judecătorii erau sustrate circulației, uneori pentru un timp foarte lung, și apoi nu ofereau nici un mijloc de siguranță. Mai târziu, când sumele se vărsau Tezaurului public, și acesta le întrebuința în mod abuziv pentru acoperirea nevoilor sale, fără să aibă posibilitatea să le restituie depunătorului sau beneficiarului la cerere, înființarea unui organism independent devenise absolut necesară.

Casa de Depuneri și Consemnațiuni avea rolul să pompeze toate depozitele moarte de la judecătorii, ca și pe cele teaurizate și cautiunile, în scopul de a le fructifica și a fi în măsură să facă față totdeauna cererilor de restituire. În același timp, Statul avea la dispoziție un organism de credit la care putea apela în caz de criză financiară și un izvor periodic de venituri, din excedentul operațiunilor sale.

Obiectivul acestei instituții a rămas același, deși înțea de trei sferturi de veac. Legea sa organică în vigoare precum și regulamentul ei datează din anul 1876. I s'au adus o serie de modificări în anii 1881, 1895, 1901, 1922 și 1928.

Fondurile primite nu sunt teaurizate de Casă, ci plasate cu împrumut, în anumite condițiuni, Statului, județelor, comunelor, stabilimentelor de binefacere și chiar particularilor cari depun în gaj efecte publice. + Act. B.N.R. etc.

Veniturile realizate prin aceste plasamente acoperă cheltuielile Casei, iar excedentul lor se varsă în bugetul general al Statului.

ADMINISTRAȚIA CASEI

Administrațiunea și privigherea operațiunilor Casei de Depuneri și Consemnațiuni se exercită de un consiliu de administrație, printr'un director general, numit prin Înalț Decret Regal și revocabil numai după cererea Consiliului.

Serviciul exterior al operațiunilor Casei se îndeplinește de către administratorii de încasări și plăți ai județelor, cari în această privință sunt agenți direcți ai Casei.

i. r.

CURTEA DE CONTURI

Într'un regim constituțional, în care se respectă riguros principiul separațiunii și echilibrului puterilor publice, Parlamentul își concretizează în cifre concepția de administrare a intereselor Națiunii, precum și concepția de guvernământ într'un buget, act în care sunt prealabil stabilite veniturile și cheltuielile unui an viitor.

Bugetul este dar punctul de plecare al executării controlului parlamentar.

Acest control are drept scop să urmărească pas cu pas execuția în raport cu toate dispozițiunile legilor și regulamentelor și să se asigure că veniturile votate în buget au fost încasate în total, sau în parte, iar cheltuielile prevăzute în buget au fost întrebuințate după stricta intenție a puterii legiuitoare. Această acțiune de control continuu presupune mai întâi o stabilitate și o pregătire tehnică specială. Parlamentul, având uneori o viață intermitentă determinată de situațiunile politice, n'ar putea să exercite funcțiunile de control direct, neavând în același timp nici pregătirea tehnică necesară în acest scop, a delegat aceste drepturi de control unei instituțiuni anume create, — Curtea de Conturi.

Curtea de Conturi are, așa dar, misiunea să observe ca puterea executivă să respecte opera și voința puterii legiuitoare și este obligată, ca urmare a mandatului primit, să aducă la cunoștința acesteia rezultatele controlului efectuat asupra conturilor miniștrilor, iar prin memoriu să arate observațiunile sale asupra defectelor de orice natură pe care le-ar constata în conturile miniștrilor, și să propună orice reforme și îmbunătățiri pe care le-ar crede necesare la administrarea și înmânuirea banilor publici.

Curtea de Conturi este în măsură, prin acțiunea sa, să pună în mișcare răspunderea ministerială și, deși ea n'are direct jurisdicțiune asupra miniștrilor, — responsabilitatea lor fiind prevăzută și îngrădită de dispozițiunile legii asupra responsabilității ministeriale, — totuși, prin acțiunea sa, poate conduce la sancțiuni, fie de ordin politic, fie de ordin pecuniar, pe cari le va pronunța însă Înalta Curte de Casație și Justiție, după cererea Parlamentului.

Curtea de Conturi este, așa dar, o instituțiune al cărei fundament juridic stă în delegația dată de Parlament de a exercita controlul asupra executării bugetului în locul său.

Acțiunea de executare a bugetului are două părți: una de decizie (administratorii și ordonatorii), alta de îndeplinire a deciziilor date de administratorii și cari cad în sarcina Tezaurului Public, al cărui cap este ministrul de Finanțe cu toți agenții săi (mânuiitori de bani, valori și materiale publice).

Acțiunea de îndeplinire a dispozițiunilor date de administratorii se face prin agenții Tezaurului Public cari sunt mandatarii ministrului de Finanțe. Ministrul de Finanțe este în drept, deci, a-i controla pas cu pas în toată acțiunea lor de mănuire a banilor publici.

Acest control se exercită, în primul rând, prin organe ierarhice superioare sau prin organe speciale de inspecție. Tot în această categorie de control intră și controlul exercitat de organele de contabilitate cari, prin înregistrarea faptelor executate de agenții mânuiitori, stabilesc în conturi toate operațiunile de încasări și plăți executate de dânsii (controlul administrativ).

Cum agenții mânuiitori de bani sau valori pot comite fraude sau neregularități în exercitarea funcțiunii lor de mănuire, s'a simțit necesitatea unui organ jurisdicțional, Curtea de Conturi, care să judece conturile, dând decizii de condamnare sau achitare, după cum există sau nu vreo lipsă în valorile mănuite. Această judecată a conturilor agenților mânuiitori constituie o a doua funcțiune de fundament a Curții.

ISTORICUL ACȚIUNII DE CONTROL A FINANTELOR PUBLICE

DE LA ORIGINI PÂNĂ LA CONSTITUIREA CURȚII DE CONTURI

Cel mai vechiu document privind controlul finanțelor domnești îl găsim sub Matei Basarab, în 1652. Atunci Stroe, mare vistier, Radu din Fărcaș, vistier al doilea și Tudor Cămarășu au fost cercetați de o comisie de boieri mari și mici și 6 negustori, instituită de Domn. Comisia a dovedit lipsa a 85 de pungi de bani a câte 500 taleri fiecare. Deși s'au dovedit *furti facizafi* și urma a li se tăia capul, totuși milostivul Domn i-a iertat punându-i să plătească sumele furate, iertându-i chiar și de 6 bani la un ban gloabă.

după obicei. Însă, cu tot soborul țării i-a pus sub greu blestem arhieresc¹⁾.

Primul Domn, care a găsit cu cale că trebuie să dea seamă Divanului de veniturile și cheltuielile unui an financiar, a fost Nicolae Mavrocordat.

Această bună rânduială a făcut ca în cursul secolului al XVIII-lea, Domnii să prezinte boierilor socotelile anuale de venituri și cheltuieli: *sămila visteriei*, ceea ce am numi noi astăzi conturi de gestiune. În ceea ce privește însă ideea de control ea nu se poate pune. Divanurile nefiind decât organe consultative, Domnul aplica pedepse după voie funcționarilor domnești care ar fi comis vreun abuz, delapidare sau lipsă.

Prin Regulamentul Organic se organizează, în Muntenia, după propunerea vornicului Iordache Filipescu, un dublu control: unul care se exercita de funcționarii speciali și un altul al Adunării Obștești, Domnul fiind îndatorat ca la fiecare strângere de peste an a Obștești Adunări să-i dea în a ei cercetare socotelile veniturilor și cheltuielilor visteriei și a tuturor celorlalte case ale țării.

Pe lângă acesta, se institue un alt control administrativ prin regulamentul de contabilitate publică din 29 Noembrie 1860, întocmit de Manolache Costachi, ministrul de Finanțe, după decretul francez asupra contabilității publice din 31 Mai 1838.

Controlul în această perioadă era ineficace și complet lipsit de garanții de independență.

Curtea de Conturi, ca organ superior de control al administrării și mănuirii banilor publici, se înființează sub Domnitorul Alexandru Ion Cuza, prin legea dela 24 Ianuarie 1864.

DELA CONSTITUIREA CURȚII DE CONTURI PÂNĂ LA REFORMA EI DIN 1929

Organizația Curții de Conturi dela 1864 era bazată, ca și Curtea de Conturi franceză, pe sistemul controlului ulterior (postum) al gestiunilor.

Curtea era însărcinată cu cercetarea și hotărîrea socotelilor privind veniturile Tezaurului, casierilor generale de județe, regiilor administrațiilor contribuțiilor indirecte, precum și cu încheierea socotelilor privind cheltuielile făcute de toți agenții comptabili. Veniturile și cheltuielile fondurilor și încasărilor speciale, ce izvorau din bugetele județelor confirmate de capul Statului, precum și cercetarea și lichidarea socotelilor caselor comunale, municipale și districtuale erau asemenea de competența Curții.

În fiecare an, cu o lună înainte de deschiderea sesiunii ordinare a Adunării, Curtea avea să întocmească și să publice în Monitorul Oficial o expunere generală despre lucrările ei de peste an, însoțită și de un tablou relativ la starea socotelilor examinate.

O modificare importantă în competența Curții se aduce prin legea din 8 Martie 1874 când se extinde competența Curții asupra contabililor în materii (valori și materiale brute, confecționate și de consu-

mație), se introduce gestiunea de fapt și se dau în competența Curții apelurile făcute de organele comunelor, de contabilii și percepții direcți cari nu erau supuși jurisdicției de primă instanță a Curții în contra încheierilor consiliilor comunale sau administrațiilor de care țineau.

Prin legea din Ianuarie 1895 se aduce o nouă organizare Curții de Conturi, însă structura de bază rămâne aceeași. Modificările mai importante se referă la:

a) Stabilirea ordinei ierarhice a Curții de Conturi față de celelalte organe judecătorești ale țării. « Curtea urmează ierarhic imediat după Curtea de Casație și înaintea Curților de Apel »;

b) Se schimbă felul de numire al membrilor Curții. Până la legea din 1895 membrii Curții se numeau de către Domnitor după o listă cu un număr îndoit de candidați, alcătuită de Adunarea Deputaților. Prin legea din 1895 numirea membrilor Curții se face prin Decret Regal după recomandarea Ministerului de Finanțe;

c) Se dă în competența Curții judecata oricărui funcționar public care nu a justificat avansurile ce i s'au dat pentru îndeplinirea unor servicii cu care a fost însărcinat;

Dela 1895 până la 1929, timp de 34 ani de aplicare a legii de organizare a Curții de Conturi din 1895, s'au constatat oarecari lipsuri, pe cari expunerea de motive a proiectului de lege din 1929 le rezumă astfel:

1. Exercițarea unui control ulterior și tardiv;
2. Lipsa unui drept de jurisdicție asupra administratorilor și ordonatorilor delegați;
3. Lipsă de sancțiuni;
4. Aglomerații de lucrări mărunte cari distrag Curtea dela atribuțiunile ei esențiale.

În cursul acestei lungi perioade de timp, o nouă stare de spirit își face drum, Statul modern își lărgește din ce în ce mai mult sfera sa de acțiune, intervenind mereu în domenii care altă dată erau rezervate inițiativei private.

În vechiul sistem de contabilitate se urmărea o acțiune pur bugetară, adică stabilirea unei simple situațiuni de cassă, cu arătarea, pe două coloane, a veniturilor publice încasate și a cheltuielilor publice plătite. Nu exista distincția între o cheltuială de ordin consumativ și o cheltuială de ordin patrimonial. Astăzi, când intervenția Statului se întinde în cele mai variate domenii și când se reclamează contribuțiunea particulară în proporții neîntâlnite în trecut, este o cerință firească a justificării cheltuielii banului public, să se urmărească dacă o cheltuială a acționat în mod productiv direct sau indirect.

Introducerea noiei concepții de contabilitate patrimonială, adică separațiunea între cheltuiala de acest ordin care apare în inventar ca un bun existent (construcții de imobile, de poduri, de căi ferate, canale, etc.), de cheltuiala pur bugetară (salarii, imprimate, întreținere, etc.), răspunde nevoii de a se urmări productivitatea cheltuielilor și a se putea controla dacă contribuția publică a fost întrebuințată în cheltuieli de consumație, sau dacă ea este plasată în bunuri existente, care apar în patrimoniul public.

¹⁾ Citat de George Lahovary în darea de seamă a inaugurării noului palat al Curții de Conturi, după Magazinul Istoric.

Apar deci noi metode de control, se naște ideea de întărire a controlului asupra faptelor miniștrilor și, în această stare de spirit, Constituția din 29 Martie 1923 a căutat să rezolve chestiunea sistemului de control inserind alături de principiul ce exista mai înainte controlului postum, exercitat pentru toată România de o singură Curte de Conturi (art. 116), și noul principiu, după care controlul preventiv și cel de gestiune al tuturor veniturilor și cheltuelilor Statului se va exercita de Curtea de Conturi (art. 115).

Pe baza acestor principii de ordin constituțional s'a stabilit organizarea actuală a Curții de Conturi prin legea din 31 Iulie 1929 cu modificările din 26 Aprilie 1930, 24 Decembrie 1932 și 14 Aprilie 1933.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Curtea de Conturi este una pentru toată România. Existența ei derivă din însăși Constituția țării.

Ea este independentă de orice organism de Stat și are același rang și aceleași drepturi ca și Înalta Curte de Casație.

ORGANELE CURȚII

Membrii Curții sunt: un prim președinte, patru președinți de secție și doisprezece consilieri împărțiți în patru secțiuni. Ei formează colegiul de judecată.

Secțiunile au aceleași atribuțiuni, totuși când necesitatea serviciului o cere, Secțiunile-Unite pot da atribuțiuni speciale uneia sau mai multor secțiuni.

Pentru a delibera și decide valabil în secțiune este necesară prezența a cel puțin 3 membri.

Secțiunile-Unite lucrează sau facultativ, când sunt convocate de primul președinte din proprie inițiativă sau după cererea procurorului general, sau obligatoriu când convocarea este prevăzută de legea de organizare a Curții.

Secțiunile-Unite pot delibera și decide valabil cu cel puțin 9 membri, în caz de paritate votul celui ce prezidează, decide.

Ministerul Public este reprezentat printr'un procuror general și 4 procurori de secție.

Atribuțiile Ministerului Public sunt multiple și se referă mai întâi la urmărirea depunerii conturilor de gestiune și administrație în termenele fixate de lege. Ministerul Public propune Curții sancțiunile prevăzute contra acelor care sunt în întârziere, ajutând astfel Curtea în atribuțiunile sale de control și judecată.

Procurorul general sau procurorii de secție asistă la ședințe și pun concluziuni în toate chestiunile ce se desbat înaintea Curții.

Procurorul general corespunde direct cu miniștrii și cu toate celelalte autorități. Toate cererile administrațiilor, pentru darea în judecată a funcționarilor cari s'au făcut vinovați de abateri la îndatoririle prescrise de legea contabilității publice, se adresează Curții prin rechizitoriul Ministerului Public.

Lucrările Curții sunt repartizate secțiunilor de către primul președinte. Președinții de secții repartizează aceste lucrări referendarilor secțiunii respective, iar aceștia controlează și verifică prin ei însăși aceste lucrări.

Referendarii adresează secțiunii respective un raport motivat privitor la aceste lucrări. Observațiunile lor sunt: asupra legalității operațiunilor, validității actelor prezentate, defectelor de contabilitate și orice alte observațiuni ar crede necesar să aducă la cunoștința Curții.

La ziua fixată de judecată, referendarul raportor prezintă lucrarea, se ascultă concluziunile Parchetului, se ia avizul referendarului raportor, care nu-i decât consultativ, și se pronunță deciziunea respectivă.

Deciziunile Curții se comunică ministerelor și administrațiilor respective prin intermediul procurorului general.

Toate deciziunile de condamnare se pun în executare direct de către procurorul general care ordonă înscrierea în debitele agenților incasatori a sumelor datorate, înștiințând în același timp și administrațiunile respective. El ține un registru de toate deciziunile condamnatoare ale Curții și urmărește aducerea lor la îndeplinire, comunicând Curții rezultatele la finele fiecărui an.

ATRIBUȚIUNILE CURȚII

Până la actuala organizare a Curții de Conturi (legea din 31 Iulie 1929 cu modificările ei), Curtea de Conturi nu exercita, fie asupra administratorilor-ordonatori, fie asupra agenților mănători de bani, valori sau materiale publice decât un control *postum* sau *post factum*.

După noua organizare, Curtea de Conturi exercită pe lângă acest control postum, un control *preventiv* asupra angajărilor de cheltueli și asupra ordonanțelor, executat prin consilierii controlori și un control *concomitent* tot asupra acestor materii, și în special asupra ordonanțelor, executat de către referendarii și consilierii Curții prin mijlocul *dublului aviz* cu acte justificative.

Acest din urmă control (concomitent) este o inovație proprie Curții noastre de Conturi, el neexistând sub această formă la nici o altă Curte de Conturi. Prin el neregulile, ilegalitățile pot fi constatate, examinate și judecate, într'un timp apropiat de comiterea lor, aplicându-se sancțiunile prevăzute de lege.

Controlul preventiv, ca și controlul concomitent al Curții de Conturi, se exercită numai asupra administratorilor-ordonatori (miniștrii cu delegații săi) și nu asupra mănătorilor. Pentru aceștia Curtea are controlul postum, prin coordonarea și centralizarea datelor controlate preventiv și concomitent cu cele cuprinse în conturile mănătorilor.

Controlul preventiv

Toate actele prin cari se autoriză cheltueli și în general toate actele din care derivă direct sau indirect angajamentul de a se plăti sume de bani în sarcina vreunei administrațiuni publice, precum și toate angajamentele relative la vânzări, arendări, închirieri de bunuri publice, trebuiesc comunicate de către birourile administrative consilierului controlor delat ministerul respectiv pentru aplicarea vizei de control preventiv.

Angajamentul contractat fără viza prealabilă a consilierului controlor nu obligă Statul la executarea lui.

Exercitarea controlului preventiv se face numai asupra legalității, și nici decum asupra oportunității de timp sau de materie, a cheltuielii — așa cum se practică în Anglia.

Legalitatea angajărilor are în vedere competența administratorului de a angaja, precum și îndeplinirea tuturor formelor legale pentru a face acest angajament.

Existența prealabilă a creditului este condițiunea esențială oricărui angajament. În fine, justa imputare constă în a vedea dacă angajamentul este în raport cu litera și spiritul articolului de cheltuielă prevăzut în buget sau a creditului extrabugetar deschis.

Deși ideea de control preventiv este nouă, totuși ea și-a făcut drum în spiritul și concepția de control al banului public în toate țările cu o organizație constituțională.

Astăzi necesitatea acestui control nu mai are nevoie de a fi demonstrată, ea fiind admisă și aplicată în toate țările.

Totuși se pare că în psihologia noastră politică ideea unui control preventiv nu s'a cristalizat încă, juns, pentru că prin diferite legi ulterioare (ca legea pentru modificarea asigurărilor sociale din 1933, legea regilor autonome din 1934, legea Casei de Asigurare a Ministerului de Interne, legea pentru organizarea turismului din 1936), s'au adus, treptat, știrbituri profunde exercițiului controlului preventiv.

Curtea de Conturi a reacționat împotriva acestei tendințe de înlăturare a controlului preventiv, dat prin Constituție Curții de Conturi, și prin încheeri motivate în Secțiunile Unite a protestat în contra acestor încălcări ale atribuțiilor sale.

Controlul concomitent

Curtea controlează actele justificative ale ordonanțelor primite de la contabilitățile ordonatorilor primari și secundari, pe măsura primirii lor.

Acest control concomitent are două scopuri:

a) Pe de o parte, ca să se poată controla de către Curte toate fazele unei cheltuieli. Aceste faze sunt în număr de patru: angajarea, lichidarea, ordonarea și plata. Prin controlul preventiv, Curtea își exercită controlul său asupra angajării și ordonării. Prin controlul concomitent, Curtea își exercită controlul asupra lichidărilor de cheltuieli. Vom vedea mai departe controlul postum pe care-l exercită Curtea asupra celei de a patra fază: plata.

b) Al doilea scop al controlului concomitent este de a exercita o supraveghere imediată asupra agenților de control preventiv — consilieri controlori — și a nu lăsa ca erorile acestora să se descopere tardiv, ci dacă se poate, înainte de plată, pentru a o reține, sau imediat după ea, pentru a împiedeca perpetuarea pe viitor a neregulilor constatate.

Procedura acestui control concomitent este prevăzută în dispozițiunile articolelor 126 și 127 din

legea contabilității publice și se efectuează prin dublul aviz al ordonanțelor și mandatelor de plată.

Controlul concomitent constituie inovația proprie a legiuitorului român. Acest dublu aviz al ordonanțelor și mandatelor de plată nu se găsește în nici o legiuire a altor țări. El a dat rezultate foarte favorabile.

Controlul postum

Controlul postum se execută prin cercetarea, constatarea și certificarea exactității conturilor administratorilor însărcinați cu stabilirea și centralizarea veniturilor publice. De asemenea, Curtea cercetează constată și certifică exactitatea conturilor ministerelor și a contului general anual de execuție bugetară. Ea pronunță declarațiuni de conformitate parțială asupra celor dintâi și o declarație generală de conformitate asupra contului general anual de execuție bugetară. Această declarație este trimisă Ministerului de Finanțe pentru a fi nlăturată la legea pentru regularizarea definitivă a bugetului.

Ca o consecință a noiei concepții de contabilitate patrimonială (art. 2 și 32 din legea contabilității publice), Curtea de Conturi exercită controlul său asupra inventarului general al patrimoniului Statului prin cercetări la fața locului, încredințându-se dacă registrele de inventar au fost ținute în regulă sau nu (art. 20).

Patrimoniul Statului constă în universalitatea bunurilor mobile și imobile precum și a tuturor drepturilor și obligațiilor pe cari le are față de terți. Controlul Curții asupra patrimoniului nu este nici continuu, nici total: în fiecare an Curtea determină ce anume parte din inventar urmează a fi verificată de delegații săi.

Întocmirea completă a inventarului patrimoniului Statului se află încă în perioada începuturilor.

JURISDICȚIA CURȚII

Pe lângă rolul de mandatar al Parlamentului, Curtea de Conturi are un al doilea rol principal: de *instanță jurisdicțională* cu competență de judecată și de decizie asupra responsabilității mănăitorilor, contabililor și administratorilor (alții decât Miniștrii) de bani și materiale publice, având o competență limitată numai la faptele acelor care sunt prevăzuți prin legea sa organică sau prin legi speciale.

Această competență poate fi de toate gradele.

Pentru competența de primă și ultimă instanță, Curtea judecă:

1. Conturile mănăitorilor de bani publici cari au în atribuțiunile lor atât încasarea de venituri cât și plata de cheltuieli.

2. Conturile de materiale și bani ale corpurilor diviziilor arsenalelor, manutanțelor și tuturor stabilimentelor centrale în care se produc și se transformă materiale publice.

3. Conturile depozitelor centrale în cari se aprovizionează și se conservă materiale publice destinate pentru vânzare, consumație sau transformări.

4. În genere toate conturile mănăitorilor de bani, valori și materiale publice cari nu sunt date prin

legi speciale în competența altor instanțe sau pentru care Curtea de Conturi nu este competentă ca instanță de apel (art. 21).

5. Conturile acestor mănuitori de bani, valori sau materiale publice se încheie și se judecă pe an sau pe gestiune.

Responsabilitatea gestionarilor mănuitori este personală și Curtea pronunță decizii de achitare sau condamnare pentru fiecare cont al unui gestionar, fie el dat pentru un an sau mai puțin de un an.

Direcția Contabilității Generale a Statului întocmește în fiecare lună un cont de gestiune și la finele fiecărei an financiar un cont general de gestiune a administrației finanțelor Statului. Acest cont centralizează toate faptele de primiri și răspunderi ale tuturor mănuitorilor de bani publici, iar Curtea de Conturi, prin coroborarea și centralizarea datelor din deciziunile pronunțate de către dânsa pentru fiecare mănuitor de bani în parte, cu datele din controlul general de gestiune anuală a administrației finanțelor publice, dă cea de a doua declarație a sa de conformitate, numită *declarația de conformitate asupra contului general de gestiune anuală a administrației finanțelor publice*.

Curtea nu judecă în primă și ultimă instanță pe orice funcționar public, precum și pe orice mandatar al administrației întrucât nu a justificat sumele ce-i sunt încredințate pentru îndeplinirea unui serviciu, furnituri sau efectuarea unei lucrări.

De asemenea Curtea judecă în primă și ultimă instanță pe toți directorii și capii de contabilitate ai tuturor administrațiilor publice pentru întârziere în depunerea conturilor, în prezentarea scripțelor și actelor justificative, pentru defecte și omisiuni în conturi, pentru necomunicare la termenul fixat a documentelor și lămuririlor cerute de Curte, precum și pentru orice alte încălcări de legi sau regulamente constatate în gestiunile lor. Sancțiunea fiind amenda legală cu retribuția lor dela 15 zile până la 4 luni.

Această responsabilitate a contabililor este o inovație a legii din 31 Iulie 1929 și ea corespunde împărțirii tripartite a categoriilor de persoane care iau parte la acțiunea bugetară (administratorii, mănuitorii și contabilii (art. 8 din legea contabilității publice).

Ca instanță de apel, Curtea de Conturi are competența de a judeca apelurile prevăzute de art. 25 din legea sa organică.

Între acestea, se cuprind și apelurile prevăzute de art. 37 din legea pensiilor în contra hotărșirilor comisiunilor de pensii.

Această atribuire de competență în materie de pensii a fost introdusă, fie ca o reminiscență incompletă din organizarea Curții de Conturi italiene, fie pentru a da chestiunilor de pensii, o unitate de interpretare a diferitelor dispozițiuni din diferitele legiuri de pensii.

Deși Curtea de Conturi a corespuns pe deplin acestui din urmă scop, totuși enormul număr de apeluri de pensii a copleșit întreaga activitate a Curții și a pus-o în imposibilitate materială de a-și îndeplini adevărata ei menire, transformând-o într-o simplă Curte apelativă de pensii.

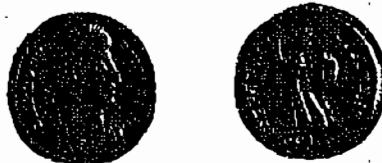
Este, așa dat, de absolută necesitate pentru ca funcțiunea Curții să se îndeplinească în sfera ei de acțiune (controlul complet, rapid și cu sancțiuni imediate), ca apelurile de pensii să fie scoase din competența Curții și retrimise instanțelor judecătorești ordinare de unde au fost luate, sau, să se schimbe sistemul de lichidare a drepturilor de pensii, transformându-se caracterul său contencios, într-unul administrativ.

În acest caz, s'ar putea organiza la Curtea de Conturi, după sistemul italian, un serviciu aparte, pentru lichidarea drepturilor de pensii, cu drept de recurs la Secțiunile Unite ale Curții.

În afară de competența de apeluri, Curtea mai are în atribuțiunile sale de primă și ultimă instanță, cererile de degajare de garanții totale sau parțiale ale mănuitorilor de bani publici, justițiabili în primă instanță, precum și cererile de prescripții ale debitorilor Statului.

Ca organ consultativ, Curtea are în cadrul atribuțiunilor sale, darea de avize asupra tuturor proiectelor de legi și regulamente privitoare la contabilitatea publică, chiar atunci când numai o parte ar fi referitoare la contabilitatea unei administrațiuni publice.

g. u.

MONETĂ A LUI PROCOPIU, ÎMPĂRAT AL RĂSĂRITULUI, 363
Col. îng. Const. Orghidan

XI

ARMATA ROMÂNĂ

Armata este o organizare națională, în care se acumulează întreaga energie a Statului.

Armata, mai ales armata vremurilor de astăzi, *nașunea înarmată*, necesită o organizare temeiucă și o pregătire metodică de război, făcută în toate ramurile de activitate, pe principiul descentralizării și al diviziunii muncii, în raport cu toate elementele care intră în constituirea armatei: omul (cadrele și trupa), animalele (mijloacele de tracțiune și transportul), armamentul și munițiile (puterea de distrugere), mijloacele tehnice (de conducere și de luptă).

Organizarea armatei cuprinde o întreagă serie de operațiuni, care se referă la studii, principiile fundamentale ale organizării, la adunarea, gruparea, funcționarea și combinarea elementelor care intră în compunerea armatei, la împărțirea teritorială și dislocarea trupelor, serviciilor, stabilimentelor, uzinelor, depozitelor militare.

Organizarea militară actuală a României întregite este rezultatul unei munci uriașe pe care *nașunea* a îndeplinit-o de-a-lungul vremurilor.

EPOCA ARMATELOR NAȚIONALE

Inceputul organizării militare stă în legătură cu întocmirea politică și socială a unei țări. Cum însă viața poporului român, chiar înainte de întemeierea țării, a fost o viață de luptă, așezămintele militare ale poporului român se presupun mai vechi decât toate celelalte așezăminte ale sale.

D. General Ioan Anastasiu, în marea sa lucrare « Oastea Română de-a-lungul veacurilor » serie, că în secolul XIV se găesc trecute în istoria altor țări unele lupte date de oștiri moldovenești, în alianță cu alte oștiri, și aceasta petrecându-se înainte de așa numita descălecătoare, ceea ce înseamnă că existau organizațiuni politice, în care elementul *oștire* se manifesta cu destulă putere înăuntrul și în afara teritoriului. *Elementul românesc din armatele străine era baza și țaria acestor armate.*

Diploma Ioaniților din 1247 menționează și organizarea militară a Românilor dintre Carpați și Dunăre. Ea prevede că în caz de război vor fi obligați să ajute pe cavalerii Ioaniți cu oastea lor, « cu aparatul lor de război ». Această oaste reprezenta, după câte se pare, o forță însemnată; cu ajutorul ei, vor

avea loc peste câteva decenii încercările de constituire a unei vieți de Stat independente, încercări în-cununate de izbândă prin întemeierea Țării Românești sub marele voevod Basarab.

Din timpurile cele mai vechi până în veacul de mijloc, Românii au două feluri de căpetenii: voievozi și cneji.

Voievozii sunt vechii duci ai Statelor aflate de Unguri la cucerirea Transilvaniei, care după cucerire își păstrează, mai mult sau mai puțin, autoritatea lor teritorială. « Voevod » înseamnă călăuz de oaste, *dux, herzog*.

Cnejii erau subalternii voievozilor, alcătuind o clasă între nobili și țărani și pot fi considerați căpetenii ale țăranilor. Dreptul cnejilor asupra cnezatelor era ereditar, pe câtă vreme succesiunea la voevodat nu era totdeauna ereditară.

Țăranii ca militari aveau datoria de a apăra castrelele, pentru care erau numiți *castrenses* (populi *castrenses*, milites *castris*). Ei mai erau însărcinați cu apărarea granițelor și luau parte la expedițiuni militare.

Toți erau egali și frați de arme pe câmpul de luptă. Domnitorul putea să ridice pe luptătorul de rând, viteaz, la treapta nobililor, dându-i și pământ. Se constată că pe vremuri cuvântul de nobil, boier, avea același înțeles ca viteaz. Armata nu era întreținută nici de domn, nici de Stat, ci trăia pe socoteala ei.

Istoricul Ioan Bogdan, într-o comunicare făcută la Academia Română, în Aprilie 1908, despre « Documentul Răzenilor din 1484 și Organizarea Armatei moldovene », cantă să arate cum era organizată oastea Moldovei în acel secol, care ar putea să fie numit secolul armatelor naționale.

După Ioan Bogdan, secolul al XV-lea nu exclude secolul al XIV-lea, căci afară de mici deosebiri ce poartă pecetea personală a lui Ștefan cel Mare, aceste două secole se prezintă cu aceeași față.

Ostașii de atunci se numeau în popor, *seciori* și *voinici*.

Primul cuvânt îl găsim în Invățăturile lui Neagoe Basarab, cel mai vechiu tratat de artă militară la Români.

Voinic, cuvânt slav, a fost împrumutat și de Unguri, în ale căror texte se întâlnește câte odată

cu însemnarea de ostaș pedestru, milițian, sub formele latine *vojnicus*, *vojniko*, *vojnikio*.

Bogdan, în contradicție cu alte păreri, spune că armata permanentă din timpul lui Mircea este o legendă a vechii școli istorice, însușită de un cald patriotism, dar care n'are spirit critic nici cunoștințele istoriei medievale europene.

După Bogdan, *cetele* erau unități de războiu fără o compoziție uniformă și fără număr fix de voieni sau feciori. Cetele erau cel puțin de cinci feluri:

a) *Cetele boierilor* cari ocupau funcții la Curtea domnească, atât a celor mari, cât și a celor mici. Boierii cei mici erau curtenii, ostași de curte ai voevodului, a căror situație până prin secolul al XVI-lea, când li pomenesc Reichsdorfer (1541) și Niculae Brzeski (1586), se aseamănă cu situația zișilor «*milites aulae*» sau «*scribae regales*» din Ungaria.

În secolele al XIV-lea și al XV-lea în Moldova, curtenii sunt citați împreună cu boierii cei mari, ca martori și chezași ai faptelor și angajamentelor voevodului, civile sau politice.

În timpul lui Ștefan cel Mare, vaza lor la Curte scăzuse, dar însemnătatea lor militară era încă destul de mare.

Analele țării li pomenesc mereu, de câte ori este vorba de fapte războinice, pe aceeași treaptă cu boierii.

b) *Cetele boierilor dela țară, ale mândștirilor și episcopilor*. Erău mai mici decât ale boierilor în funcțiune și înegale ca număr, după mulțimea și mărimea satelor, pe care le stăpânea fiecare boier, mânăstire sau episcopie.

Boierii nu erau scutiți sub nici un cuvânt de slujba militară. Proprietatea pământului era strâns legată de slujba militară; una era condiția celeilalte. Boierul dacă nu mergea la oaste când îl chema domnul,

săvârșea o trădare, o *hiclenie*, cum se zicea pe atunci.

Mânăstirile și episcopiile erau câte odată scutite de a da oameni la oaste. În cazuri de mari primejdii, când se ridica marea oștire, trimeteau și ele oameni.

c) *Cetele părcălabilor și staroștilor*, compuse din săteni așezați pe teritoriile cetăților și din păzitori, străjile lor. În clasa aceasta intrau și oamenii târgurilor de sub cetate și ai suburbiilor sau *posadelor*, puși în timpurile cele mai vechi, în a doua jumătate a secolu-

lui al XIV-lea și în întâia jumătate a secolului al XV-lea sub comanda unui *posadnic*, care sub Ștefan cel Mare este înlocuit peste tot cu *părcălabul* cetății.

La cetele părcălabului și staroștilor se alipeau, după toate probabilitățile, *onejiți* sau *iudeci* satelor domnești, cari mergeau la războiu, sau în persoană, sau trimeteau unul sau doi, cel mult trei ostași călări, înarmați cu sălițe și cu arcuri.

Pe vremea lui Ștefan cel Mare ei se împuținaseră, fiindcă parte din ei fuseseră boierii, parte au cedat locul boierilor.

d) *Cetele târgurilor sau orașelor fără cetăți*, formate din târgoveți din toate breslele, cât și din ai ocoalelor ce se țineau de ele.

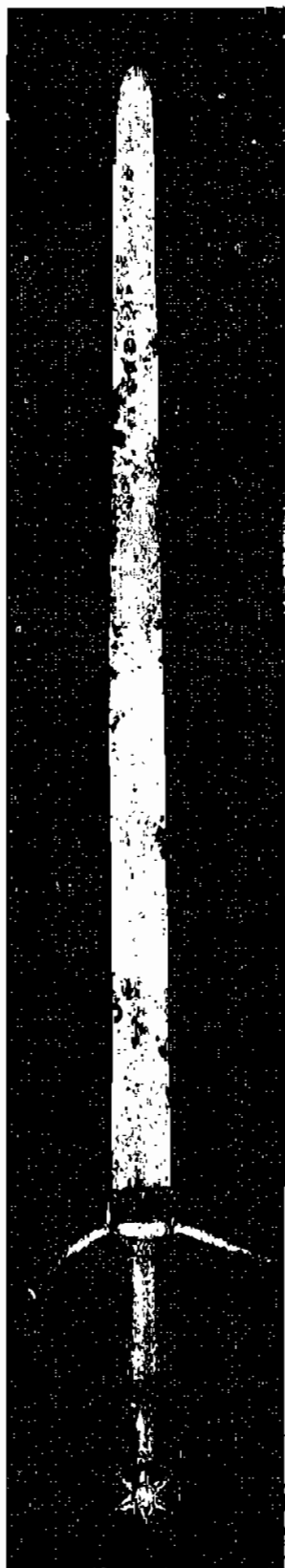
e) În al cincilea rând trebuiesc puse cetele de *mercenari străini*.

În secolele al XIV-lea și al XV-lea aceste cete sunt rare. Domnii dispuneau de prea puțini bani în numerar, ca să le poată întreține.

Chiar în secolul al XVI-lea rareori întâlnim mercenari la domnii pământeii. Ei se numeau *lesecii* sau *leșegii*, dela cuvântul *leafă*, soldă, «*merces*» cuvânt de origină turcească, trecut la noi, la Unguri, la Ucrainenii, la Poloni. «*A strânge oaste cu leafă*», «*a chema cu leafă*», înseamnă, după Ureche, a angaja mercenari. «*Joimirii*» nu înseamnă, cum s'a înțeles în Moldova, orice fel de mercenari străini, ci soldați

SFÂNTUL GHEORGHE, PATRONUL ARMATEI, OR
Dăruit Mânăstirii Zografii de Ștefan cel Mare; după V. C. Hrisicu

SAPIA UNUI BOIER MOLDOVEAN
DIN SEC. XV
(după *Marin Drăg*: *Urme românești
în Răsăritul ortodox*)

poloni (*Zolnierz, Söldner*). Pentru leșegii, la începutul secolului al XVI-lea, se întrebuițuie cuvântul *joldemari*.

La războiu, stare pe atunci aproape permanentă, cetele boierilor dela țară, ale eneșilor și judecilor, ale mănăstirilor, episcopilor și târgurilor, se alipeau pe lângă cetele păcălăbilor din ținuturile respective. Obiceiul se constată și în Țara Românească, unde județele în secolul al XVI-lea își aveau corpurile lor separate.

Cetele erau puse sub conducerea boierilor, păcălăbilor, staroștilor, supuse însă conducerii supreme a domnului sau a unui boier, care avea încrederea lui și care în secolul al XV-lea putea să fie oricine dintre boierii cei mari. De obicei, era vornicul sau un fost vornic, încrecat în războie. Funcțiunea de hatman, împrumutată dela Poloni (Hatman din germanul *Hauptmann*), cu atribuția de comandant general al trupelor, se ivește abia la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Unitatea imediat superioară cetei era *păleul*. Moldovenii îl întrebuițuiau în două sensuri: a) *linie de bătaie*, b) *corp de armată*.

El avea același înțeles ca vechiul nordic *fyki, fylking*, « cetea instructă », identic cu vechiul german *fole*, care nu înseamnă, ca astăzi, poporul întreg, ci o parte armată din el.

Ca *linie de bătaie* cuvântul « *păle* », e întrebuițat, în sfaturile lui Neagoe Basarab.

Cu înțelesul de *corp de armată* îl găsim în analistii și cronicarii secolului al XVI-lea și al XVII-lea.

Ureche, povestind expediția din 1528 a lui Petru Rareș împotriva Săcilor, scrie: « Petru-Vodă au ridicat oaste mare asupra Săcilor în țara Ungurească și au împărțit oastea în două *pălcuri* ».

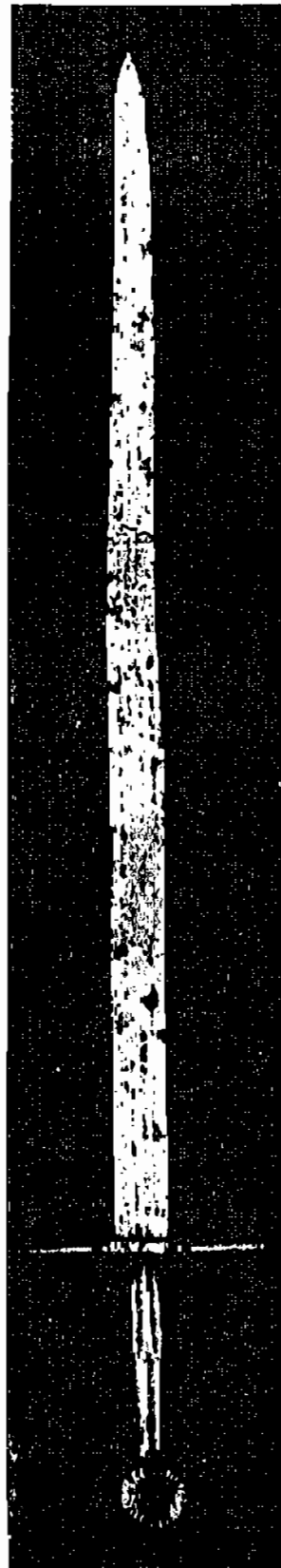
La domnia lui Despot, vorbind de oștirea lui Tomșa înaintea lui Visniovcehi, la Vereceni, zice: « toc-mindn-și oastea sa în două *pălcuri* ».

Pălcurile, fie în mare fie în *linie de bătaie*, constituiau oastea, singurul termen întrebuițat în vechime de Român pentru noțiunea generală de armată.

Învățăturile lui Neagoe Basarab, au într'un singur loc pentru armată cuvântul « *glontă* », pe care Matei Basarab l-a tradus prin « *oaste* ». Cu drept cuvânt, căci numai sub oaste înțelege Românul armata întregă: *călării și pedestrii, arcași, suliași, sinelași sau sinclanți, și pușcași sau pușcarii, toini și străjile*, - adică cavaleria, infanteria și artileria, corpul principal și avant-gardele.

Ioan Bogdan, găsim o seamă de numiri de origine slavă în diferite elemente ale oastei, arată că organizația noastră militară în evul mediu s'a făcut ca și a Ungurilor, însă în mai mare măsură, sub înrăurirea elementelor slave.

Această organizație primitivă datează din timpul când împărțirile teritoriale în ținuturi sau județe încă nu erau fixate, și când rangurile militare nu erau introduse. Este îndelunga vreme a formațiunii naționalității române, când peste elementele primordiale daco-romane s'au suprapus acele elemente slave care au deosebit-o de celelalte naționalități romanece și i-au dat putința să desvolte, în urmă, forme cu

SAPIA LUI ȘTEFAN CEL MARE
(după *Marin Drăg*: *Urme românești
în Răsăritul ortodox*)

SFÂNTUL GHEORGHE PREZINTĂ PE ȘTEFAN CEL MARE MÂNTUITORULUI
Ștefan e însoțit de Doamna Maria și de fiul său Bogdan (Frescă de la Mănăstirea Voroneț)

totul originale de viață socială, juridică și politică.

Procesul de diferențiere a trupelor după arme, ținuturi și clase sociale și de concentrare a comandamentului în mâna unui singur om, începe a se face abia după întemeierea voevodatului neatârnat, pe la mijlocul secolului al XIV-lea.

În cursul acestui secol și al celui următor, organizația militară se desăvârșește cu un minunat sistem de apărare a granițelor prin cetăți.

Secolul al XV-lea se poate numi cel mai însemnat secol în istoria Românilor, prin faptele politice și ostășești.

În acest secol Muntenia capătă un prestigiu militar recunoscut dincolo de hotarele sale, și Moldova se arată vrednică de fapte mari, păstrând hotarele neștirbite, datorită acelei puteri însemnate a oștirii sale.

Secolul al XV-lea se termină pentru Țările Românești prin apogeul gloriei militare.

În acest secol domnește în Moldova Alexandru-Vodă cel Bun, om învățat, care dă Moldovei o organizare politică-administrativă, în vederea nevoilor militare. El acordă drepturi dregătorilor, reorganizează comandamentul, întemeiază gradul de *spătar*, luat de la împăratul roman de răsărit.

Marile spătar este capul oștirii. El are sub ordinele sale pe al doilea și al treilea spătar, chiar și mai mulți spătari.

Semnul dregătoriei spătarului este un baston de argint aurit.

Spătarul are ca salariu un dar de fiecare ostaș care era ridicat la rang de ofițer (sutaș). El mai este și purtătorul spadei Domnului.

În vederea nevoilor mari ale oștirii, în afară de impozitele din secolul trecut se mai prevăd: dăjdiile zecimii dela oi.

După spătar, venea ca dregător militar, după cum s'a arătat mai sus, *părcălabul*, comandant al cetăților și al ținutului de care ținea cetatea.

Cetățile de margine erau dregătorii militare mai însemnate.

Hatmanul cel mare îndeplinea funcția de părcălab și portar al Sucevei și ispravnic peste toate oștile țării.

Șătrarul mare era purtător de grijă peste corturile domnești și ale oastei, atunci abia introduse în Moldova, mai târziu purtător de grijă a tunurilor.

Pe lângă acești dregători, cu ocupații în special militare, ceilalți boieri cumulan însărcinările militare cu cele civile.

În acest timp, Domnul organizează și puterea de pe apă, marina, construind vase militare cu personal marinăresc.

Cetățile Chilia și Cetatea-Albă sunt întărite și devin cele mai însemnate șantiere de construcții navale.

Moldovenii aveau vase atât pe Marea Neagră cât și pe Dunăre, și făceau exerciții prin insulele și trecătorile Dunării.

Ca arme, pe lângă cele enumerate, mai aveau și *tunuri de lemn* (bombarde), legate cu cercuri de fier. La tunuri li se ziceau *puști*, ghiulelele erau de piatră.

Începând cu anul 1400, documentele arată că artileria începe să întrebuințeze, la gurile de foc mari, bombe de fier; la cele mici, de plumb.

În vremea aceea meșteșugul ostășesc era în mare căutare: pedestrima și călărima aveau o tactică specială de luptă, reguli bine cunoscute de căpitani și de soldați. Scriitorii de pe acele vremuri spuneau că domni scoteau la război 50.000 de oameni.

Cantemir, în «Hronografiile Patriei noastre», povestește că: «Moldova slobodă avea oaste la 70.000 și de multe ori până la 100.000 oameni».

Generalul Hârjău, în lucrarea sa: «Pregătirea armatei pentru război», vol. I, pune întrebarea dacă pe acele vremuri exista o armată permanentă în țările noastre? Întrebarea aceasta a fost pusă și de neuitatul istoric Bălcescu, care a afirmat categoric existența unei asemenea armate în Muntenia.

Generalul Hârjău crede că o armată permanentă nu a existat până la cospul pușcașilor — al tunarilor — care s'a creat după introducerea tunurilor, adică în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Tot ca trupe permanente vom socoti și trupele gardei domnești, compuse din pământeni și mai cu seamă din mercenari străini, înființate mai târziu.

În timpul lui Mircea nici o armată europeană nu era permanentă. Abia la sfârșitul pe scaun a lui Ștefan cel Mare, se crease în Franța un mic sâmbure de trupe permanente.

Alexandru Xenopol scrie că «de o armată permanentă nu poate fi vorba la Români până mai târziu, când lefeghii ținută în țară pentru paza Domnului și în timp de pace, luă caracterul unei armate, care nu avea altă îndelețnicire decât meșteșugul armelor».

D. General Anastasiu, în contradicție cu părerile de mai sus, admite părerea lui Bălcescu. D-sa se întemeiază pe afirmația lui Dimitrie Cantemir, care spune precis: «Oștirea Moldovei, din timpul și înaintea lui Ștefan cel Mare, era constituită din oști pe cari le susținea țara cu cheltuiala sa, pentru Domni». Prin urmare — susține d-l general Anastasiu

— când o oștire nu-i plătită și stă acasă, ce poate fi cea plătită care stă în serviciu, dacă nu oștire permanentă?

Acest adevăr apare mai luminos când Cantemir scrie: «Când voește vreun domn să ție mai mulți ostași pe cheltuiala sa, nu are împiedecare de la nimeni, însă ei niciodată nu îndrănesc să-și înmulțească oștile lor, fără numai atunci când voesc să facă vreo răscoală. Căci ei socotesc a fi mai de folos ca să-și strângă bani în vistierile lor, decât să-și în-

prăștie pe la ostași, neavând trebuință de dânsii».

Cantemir dă pentru oștirea permanentă a Moldovei, dinaintea lui Ștefan cel Mare, următorul efectiv:

10 căpităni de câte 100—1000; 4 căpităni de munți câte 1000—4000; 4 căpităni străine de câte 1000—4000; 20 căpităni călărești a 100—2000; 4 căpităni de Lipcani a 1000—4000. Total 15.000.

În afară de această trupă permanentă erau și milițiile, care în Muntenia aveau un efectiv de 18.000. În Oltenia, erau 5 căpităni a 1000—5000; în Moldova, 19 căpităni — 19.000; 8 căpităni de dorobanți pedestri — 8000. Prin urmare milițiile din ambele țări se ridicau la un total de 50.000 oameni, bine organizați.

Din opera lui

Cantemir se poate vedea și ierarhia oștirii: Marele Căpitănu peste 4000 oameni, Căpitănu peste milițiile unui județ, Vătaful peste 500 oameni, Sutașul peste 100, Căprarul sau Căsanul (acesta în Moldova) peste 10.

Cheamarea la mobilizare se făcea prin focuri aprinse de pe înălțimi, numite cingi, sau prin trimiterea de călăreți în centrele populate.

Invazia dușmanilor în țară și direcția de unde veneau se vesteau prin semne sau semnale în munți, prin călăreți la șes, în sate prin alarmare, buciune, trâmbițe, etc.

Organizarea armatei române în secolul al XV-lea este ușor de reconstituit într-un cât se găsește date sigure.

CHIPUL LUI ȘTEFAN CEL MARE DELA MĂNĂSTIREA ZOGRAFI
(După V. G. Hristov)

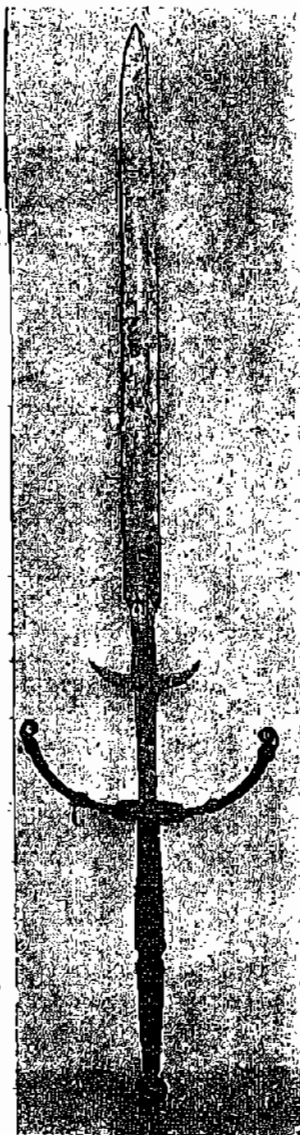
Cronicarul Ureche spune: «ridicatu-s'a dela țara muntenească Ștefan-Vodă cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunate...».

Războaiele lui Ștefan cel Mare urmează la intervale scurte ceea ce arată că armata, atât din țara muntenească, cât și din cea moldovenească, nu era organizată de dânsul, Ștefan neavând timpul s'o organizeze deoarece se gândea la războaie, împărțind oștirii stânguri și punând peste ea hotnogi și căpitani.

Misionarul Muriano, contemporan epocii, într'un raport ce face Papei, arată că armata era de 60.000 oameni, din care 40.000 pedestri, 20.000 călări, această oștire era tot timpul în serviciu. Scriitorii mai arată că Ștefan a înzestrat oștirea cu tunuri și cu sinețe.

Din punct de vedere strategic, cronica lui Wavrin, comentată de d. General Rosetti, ne dă amănunte prețioase asupra războaielor din acea epocă. Ea ne arată că pricipiile după care domnitorii munteni conduceau războaiele erau: retragerea întregii populațiuni la adăpostul munților, distrugerea boldeilor, atacul coloanelor turcești în defileuri, urmărirea de aproape a coloanelor cese retrăgeau, atacarea lor la trecerea Dunării și amânarea operațiunilor, când aceasta era cu putință, până după seceriș, pentru siguranța hranei.

În rezumat Wavrin, spune d. General Rosetti, confirmă că strategia Românilor din mijlocul veacului al XV-lea, ca și aceea din veacul anterior, era o strategie defensivă.

SABIE PENTRU DOUĂ MÂINI
DIN SEC. XIV-XVI
(Col. Muzeului Militar)

SABIE PENTRU DOUĂ MÂINI
DIN SEC. XIV-XVI
(Col. Muzeului Militar)

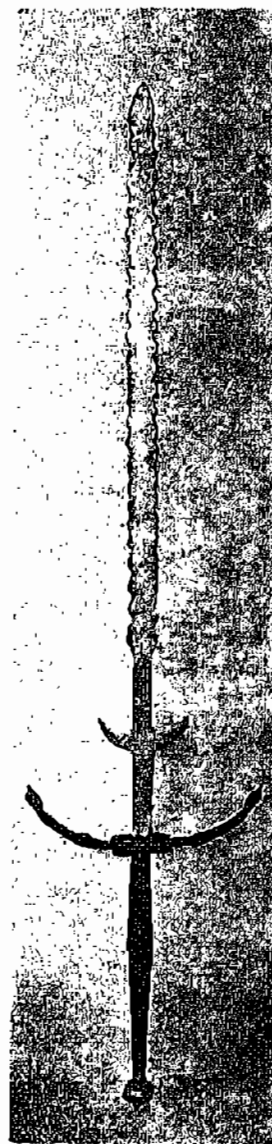
Românii foloseau, pentru circulara pe Dunăre și trecerea ei, luntri lungi și strâmte, alcătuite dintr'un singur trunchi de lemn. Aceste luntri foloseau vâslele ca mijloc de propulsie și puteau duce până la 12 oameni. Ușoare și de mic pescaj pătrundeau ușor în canalele laterale, ceea ce îngăduia Românilor să facă recunoașteri și să ia prizonieri.

În ce privește armamentul, Wavrin nu are decât o singură înfățișare: Românii dispuneau de două bombarde, cu o țeavă atât de scurtă încât o parte din proiectil rămânea afară. După d. Iorga, bombardele nu erau de lemn.

Proiectilele, din pietre trase cu aceste bombarde, treceau peste zidurile ocupate de dușman sau le știrbeau numai părțile de sus, ceea ce dovedește că gurile de foc erau niște mortiere.

Atacul cetăților se făcea astfel: sub protecția unui foc viu, pe care îl îndreptau atacatorii asupra părților de unde apărătorii ar fi putut bate pe cei ce se apropiau de locul ales pentru atac, o parte din atacatori aduceau lemne și le îngrămădeau contra zidului, dându-le foc. Uneori acest foc aprindea galeriile de lemn de deasupra zidurilor, ceea ce silea pe apărători să încerce a-și croi drum printre atacatori și ducea la luarea cetății.

D. Ioan C. Filitti, în broșura: «Câteva cuvinte despre alcătuirea oștirii de țară în Principatele Române până la Regulamentul Organic», socotește greșită teoria, că toți locuitorii satelor se foloseau deopotrivă de pământul așezării, și greșită prin urmare și concluzia că toți datorau deopotrivă serviciul militar, și că efectivul oastei era proporțional mare fiindcă ar fi fost format de

SABIE PENTRU DOUĂ MÂINI
CU DOUĂ ȚEAVURI ZIMTATE
DIN SEC. XIV-XVI
(Col. Muzeului Militar)

inasele țărănești, mulțumite de starea lor, care se ridicau sub conducerea șefilor sătești (juzi, cneji, vătămari) și a funcționarilor teritoriali.

Adevărul este că îndatorirea ostășească o aveau și la noi numai proprietarii solului ca și în Occident, ca și la vecinii noștri.

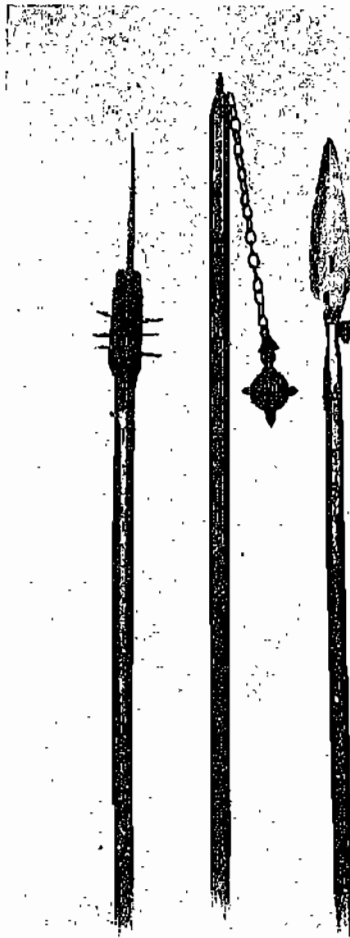
D. Militti arată că după cele mai vechi documente de care dispunem, pământul în Principatele Române, era stăpânit în indivizie, de urmași, firește tot mai numeroși, ai unui sau unor autori comuni, cari descălecaseră un hotar, sau căroră, după întemeierea Statelor unitare, Domnii le dăruiseră unul sau mai multe hotare.

Acești stăpâni în indivizie ai solului erau, evident, acei «maiores terrae» din Oltenia și din părțile Argeșului, de care vorbește diploma dela 1247, dată de regele Ungariei cavalerilor Ioaniți, și cari veneau la războiu fiecare «cum aparato suo bellico». Acești proprietari în indivizie au format miezul oastei, ei erau destul de numeroși pentru a forma oastea cea mică a Domnilor.

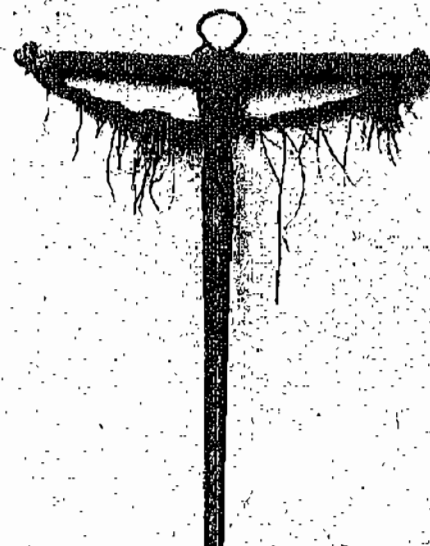
Letopisețul dela Bistrița Moldovei, care se oprește la anul 1506, vorbește de trei categorii de ostași: boierii, în înțelese de dregători; vitejii, adică proprietari, și voinicii, oameni de rând.

Priliusius, la 1553, în «Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae», povestind închinarea dela 1485, în Colomea, a lui Ștefan cel Mare către regele polon, zice că erau de față toți băștinașii cari au moșii de veci în Moldova și toți ceilalți curteni de frunte, fiecare călare și cu steguleț, și adaugă: «ostași ziși în limba lor boieri, având fiecare câte un credincios».

În afară deci de împrejurarile de mare primejdie, cultivatorii rămânneau în sate să asigure și mai departe, prin munca lor, îndestularea lor și a proprietarilor.

GHIOAGĂ CU PIROANE, BICIU ȘI LANCE
Folosite de trupele românești în sec. XIV—XVI.
(Colecțiile Muzeului Militar)

ARBALETA ROMÂNĂSCĂ
Folosită în sec. XIV—XVII. Bătăia maximă la 300 m
lungime perforă o armură de oțel. Colecțiile Muzeului
Militar Național

În ajunul luptei dela Valea Albă, Ștefan cel Mare a încuviințat pedestrimii țărănești să se ducă la vetrele ei; el a rămas «con la mîia parte», cu 10.000 proprietari călări.

EPOCA DECĂDERII MILITARE

Cu începere din secolul al XVI-lea schimbarea fu concepție și în realitatea proprietății și folosinței solului, aduce și o adâncă schimbare în alcătuirea social-politică a țărilor românești.

Dacă Domnul rămâne cu drepturile, privilegiile și starea sa socială anterioară; dacă clasa conducătoare își mărește și puterea, și averea și vaza, prin faptul că e considerată, din ce în ce mai mult, ca având drept de proprietate integrală asupra moșilor pe cari le stăpânește, prin cumpărări și prin abuzuri, în schimb proprietarul țaran mijlociu și mic, dispăre, și clasa celor lipsiți de dreptul de proprietate (dar încă nu de cel de folosință și de acel al libertății personale), crește nemăsurat.

Rezultatul este o rupere a judiciosului echilibru social și economic din trecut: atotputernicie economică, politică, socială la minoritatea de sus, mizerie fizică și morală și neputință la baza însăși a scării sociale.

Același desechilibru, cu urmări importante, se produce în organizarea militară. Clasa conducătoare (în toate treptele sale) puternică, are interese opuse marelui masă a populației, a cărei înălțare nu poate să o dorească, cum nici nu poate vedea, cu ochi buni, a ei înarmare. Clasa de jos rămâne în sărăcie, neputându-și fabrica sau cumpăra armamentul modern de atunci — puști — și neavând același interes ca în trecut, de a apăra organizarea socială politică — Statul — din care făcea parte.

Ridicarea în masă, care îngăduise apărarea ființei statelor românești în trecut, nu

era cu neputință, căci avem pilda maselor de țărani strânși în jurul lui Ioan-Vodă cel Cumplit, dar nu mai putea da un instrument de războiu așa de admirabil ca altădată.

Nevoia unei armate a continuat însă a se simți, dacă nu pentru apărarea neatrănării țărilor, dar pentru a satisface cererile de cooperare ale puterii suzerane, pentru a face față incursiilor vecinilor și pentru a susține pe diferiți pretendenți la tron.

Pentru satisfacerea acestei nevoi s'a recurs nu la noi mijloace, ci la folosirea, pe o scară mai mare, a unor mijloace folosite mai puțin în trecut.

Aceste mijloace erau, mai întâi, *leșegii*. Dispunându-se de mai mulți bani ca în trecut, se puteau plăti mulți leșegii, din cari exista atunci, și în țările noastre și în toată Europa, un mare număr gata a se pune în serviciul oricărei cauze și neavând nici o revendicare socială.

Apoi erau acele categorii sociale care datorau serviciul militar în schimbul unor privilegii. Menținerea privilegiilor din trecut și acordarea de noi privilegii, a întărit și dezvoltat aceste clase de lupători.

În rezumat, sub influența schimbărilor aduse în posesiunea solului cultivabil și în alcătuirea social-politică, armatele române au evoluat de la armatele naționale, la armate alcătuite mai ales din mercenari și din anume categorii privilegiate, cărora se adăugă, câte odată, un număr de țărani rău înarmați.

Xenopol, în «Organizarea militară a Țărilor Române», ne arată cum stingerea înecată și nesimțită a proprietății țăranilor a dus căderea lor în stăpânirea tot mai deplină a acelor pe moșia cărora stăteau, și lanțurile ce-i încătușau devenită tot mai grele. Și cum țărani fugeau de la un proprietar la altul, iar proprietarii răi, — majoritatea — își vedeau desgolindu-se moșile de locuitori, s'a început împiedecarea strămutărilor și readucerea cu sila a celor fugiți. Șerbirea înlocui simpla stare de supușenie a țăranilor neliberi.

Această schimbare a condiției țăranilor supuși aduse scutirea lor din ce în ce mai rostită, de slujba militară. Sunt indicii care confirmă interesul proprietarilor de a nu lăsa pe șerbii lor să facă slujba ostășească.

În Transilvania se petrecea același lucru, țărani fură reduși în curând în stare de iobăgie.

În 1443 se întâlnesc iobagi în Transilvania, ce trebuie să fie scutiți de rege de iobăgie, ca să meargă contra Turcilor, dovadă că țăranul iobag nu era învoit să meargă la oaste.

În 1514, țărani șerbi din Ungaria și Transilvania alergară sub steaguri și se adunară la Pesta. Nobilii temându-se că, prin înrolarea șerbilor lor în armată,

să nu-i piardă din mână, se opun cu putere la înrolarea voluntară. Atunci avu loc revolta țăranilor de sub conducerea secuului Dosza.

Cu cât caracterul șerbice în țările române se îndepărta de vechi supușenie, cu atât boierii restrângeau tot mai mult eșirea la oaste a oamenilor lor. Dacă se găseau oameni cari căutau să fie lnași la oștire, o făceau ca mijloc pentru redobândirea libertății. De altfel slujba militară deveni grea, și mulți răzeși căutau să scape de ea. Curtenii părăseau ocinele lor și se așezau pe moșile boieresti pentru a fi apărați, de stăpânii lor, de îndatoririle militare.

Trebuie observat însă că dacă la începutul său secolul XVI se află sub strălucirea genului militar al lui Ștefan cel Mare, el se sfârșește cu strălucirea altui geniu militar, Mihai Viteazul.

Din datele scriitorilor acestui secol rămâne nefindos, că oștirea are o organizare cu caracter național, deosebindu-se elementul permanent activ de cel teritorial.

D. General Anastasiu arată că se găsesc domnitori ca Alexandru-Vodă Lăpușneanu, cari, revăzând administrația organică a țării, o modifică pentru a satisface în prima linie trebuințele militare.

Dorobanții și călărașii își păstrează vechiul lor organizare. Elementul permanent și corpurile străine sunt în sarcina Statului, cel teritorial pe seama boierilor, a breslelor, a mănăstirilor. Se menține organizația gloatelor «în dobândă» care câteodată iau parte și la lupte. Se menține tradiția că boierii sunt organizați pe unități

ostășești, echipate, armate și conduse la războiu, cu cheltuielile boierilor.

Arma de căpetenie este cavaleria, arma cea mai reputată pe atunci.

Infanteria de asemenea era mult superioară infanteriilor străine din acele vremuri. După bravură, organizare și calitățile ei războinice, se poate compara cu infanteria elvețiană sau cu cea germană.

Oastea se recruta: 1) Din *leșegii*. D. General Rosetti scrie că toate izvoarele arată prezența din

RADU DE LA AFUMAȚI
După fresca din Mănăstirea Dealului
Copie în Casa Școalelor

ce în ce mai numeroasă a lefegiilor în armatele românești din secolele XVI și XVII. Lefegii, mai ales cei străini, erau nu numai meșteri în mânuirea armelor de foc, dar prezentau și avantajul de a constitui pentru domn o pază sigură. Recrutarea lefegiilor, se făcea de către domni. O bună parte erau trimiși de către aliații domnilor. Cei din țară «se strigau cu leafă», erau chemați, adică prin strigări publice. Pentru străini se trimiteau agenți în locurile unde se știa că se găseau asemenea ostași, după ce se cerea suveranului respectiv dreptul de a «năini» ostași în țara sa. Mulți veneau singuri. Uneori recrutarea se făcea prin încorporarea silnică a prizonierilor.

Mercenarii erau de naționalitate moldoveni, munteni (se numeau dărăbani), cazaci, poloni, unguri, secui, sași, germani (sototiți ca cei mai credincioși), italieni, francezi, burgunzi, turci, sârbi, ruși, bulgari, albanezi, waloni.

Numărul lefegiilor domnitorilor noștri a variat mult, fiind în funcțiune de nevoi și de mijloace.

Un mic număr forma, mai cu seamă dela mijlocul secolului XVI-lea înainte, permanent, garda personală a domnitorilor. Efectivul ei se ridica la câteva sute. În război, numărul mercenarilor creștea mult, dar nu întrecea câteva mii și nu pare a fi trecut de 12.000, cifra atinsă, după unele izvoare, sub Mihai Viteazul.

Lefile ce se plăteau variau; călăreții se plăteau mai scump, infanteriștii mai ieftin. Străinii erau mai scumpi ca cei din țară.

Pe lângă leafă se dădea acestor ostași și îmbrăcăminte, hrană și locuință; uneori, scutiri de dări.

2. Din *breslele privilegiate*. Din cauza scumpetei mercenarilor, domnii nevoiți a avea ostași, au dat o deosebită dezvoltare acestei categorii de luptători.

Asupra modului cum se făcea serviciul de către breslele privilegiate și a drepturilor și îndatoririlor lor, s'au ivit controverse.

D. General Rosetti scrie că se poate stabili în chip cert că:

a) acești ostași erau oameni liberi, și rumânii, vecinii și robii nu puteau face parte din rândurile lor;

b) erau sototiți ca nobili;

c) nobilimea lor provenea din proprietatea sau folosința solului;

d) erau scutiți de dări sau plăteau, cel puțin o parte din lei, o dajdie redusă, dajdie călășărească;

f) în timp de pace serviciul lor nu era continuu, ci se făcea cu schimbul;

g) erau îndatorați a se prezenta la reviste de efectiv, se ținea un registru unde erau înscrși;

h) numărul lor nu era mare, numai câteva mii.

Numele lor a fost acel de curtean (ulterior călăraș) în Moldova și de roș în Țara Românească.

Vorbind de *curtenie*, d. N. Iorga spune că era asemănătoare cu legătura între pământuri și datoria de oaste ce aveau spahii călări ai Turcilor, dacă nu era chiar înrândită de aceasta.

3. În afară de lefegii și breslele privilegiate, mai era *oastea de țară*.

După spusa lui Cantemir, precum și din faptele care arată, că în repetate rânduri, țărani chemați au alergat sub steagurile Domnilor, datoria legală a serviciului militar, în caz de nevoie obștească, era încă în vigoare.

Cadre și comandamente. Gruparea oștirii se făcea separat pe arme (infanterie, cavalerie) și servicii (artileria și serviciile propriu zise).

Infanteria, grație armei de foc, domina câmpul de luptă. Nu existau unități de arme combinate.

Gruparea armelor în unități anumite se făcea și la noi, spune d. general Rosetti, cum s'a făcut în toate armatele, până la începutul secolului al XIX-lea, în fiecare zi, după cum era vorba de marș, staționare sau luptă, câteodată de mai multe ori pe zi. Oastea de țară a fost totdeauna grupată în unități locale.

În secolul al XVI-lea, oastea de țară încetând a fi chemată așa des sub arme, documentele nu se mai ocupă de ea, și astfel nuse arată felul grupării, deși totul face să se creadă că a continuat a fi grupată în unități locale.

În ce privește ostașii cu leafă sau cu privilegii, izvoarele contemporane ne arată, că se grupau la un loc cei de aceeași naționalitate sau de aceeași specialitate.

Asupra numirilor ce se dădeau diferitelor unități, datele ce avem nu sunt îndestulătoare.

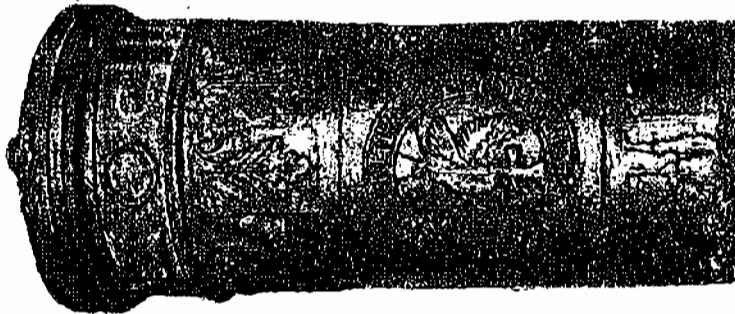
Nu se cunoaște precis nici ierarhia lor.

Numirile cele mai vechi, după cum s'a arătat erau: ceata, pâlcul, roata și steagul.

Numirea de steag este echivalentă cu aceea de unitate. Cadrele cari conduceau unitățile, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, par a continua să fie

EFIGIA MONETARĂ A LUI IOAN VODĂ CRI, CUMPLIT, DOMN AL MOLDOVEI 1572—1574. (Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

TUNUI, LUI PETRU CRCELI, Jumătatea dinapoi a jivil. (Muzeul Militar Național)

Hungarus. Militis ex Valachia in Ostia. Tempore Col. circa

ARCAȘ MUNTEAN, 1600
(Col. Academiei Române)

compuse din boierii în funcție și din alți boieri. Cu timpul începe a se face o diferențiere între cadrele alcătuite din boieri, având anume comandamente în baza funcțiunii lor.

Banuș comanda oștirea în Țara Românească, când nu o comanda Domnul; marii vornici comandau în Moldova contingentele locale respective; marele logofăt comanda în Moldova curtenii; hatmanul era ministru de război, comandant de armate și comandant al ostașilor breslași și al lefegiiilor; marele spătar comanda în Muntenia aceiași ostași; marele serdar comanda călărașii din Orhei, Lăpușna și Soroca; păcălabii comandau cetățile și cetele respective. Există o deosebire între acești dregători și cadrele de meserie, ofițerii de astăzi, cari nu erau decât capii militari și cari erau plătiți. Numirile lor erau: căpitani sau buhucbași, hotuogi sau iuzbași (sutași), vătavi, chilai, stegari, căușei.

Acești capi cari în trecut erau aproape exclusiv români sau străini boieriți în țară, la finele secolului al XVI-lea, sunt din ce în ce mai mult străini, fie angajați cu unitățile lor de mercenari, fie angajați individual.

Serviciile par a fi căpătat în secolele de care ne ocupăm cel puțin un rudiment de organizare. Dovezile se găsesc în Cronica lui Ureche și în scrierile lui Cantemir. Ambii vorbesc de diferitele dregătorii și înșiră o sumă de boierii, ale căror meniri erau de a îngriji permanent de anumite servicii ale armatei: hatmanul era ispravnic, administrator pe toate oștile țării; marele sluger și marele jîtnicer îngrijeau res-

pectiv de procurarea căruii și a pâinii; marele șetrariu îngrija de tunuri și de campament; marele comis era mai mare peste grajduri și personalul lor.

Cantemir mai adaogă că serdarul era: *campidux*, însărcinat cu poliția taberelor.

Personalul de execuție și mijloacele de transport ale acestor servicii erau oamenii de specialitate, căruși, trăsuri și animale de tracțiune, luați cu sila, mai rar cu plată, ceea ce era, de altminteri, regula generală pentru toate armatele europene, până la finele secolului al XVIII-lea.

Totuși dacă, în quasi unanimitatea cazurilor, serviciile au fost improvizate, se pare că au avut un sâmbure permanent.

Serviciul sanitar. Deși se aflau la noi medici și vraci, a fost nevoie și s'a recurs mult la medici și chirurghi străini. Medicamentele se procurau din strălăutate.

În veacul al XVI-lea se ivesc la noi primele spitale, care însă nu erau destinate special militarilor.

Serviciul de informații. Domnitorii au avut observatori stabiliți în țările și orașele vecine trimiteau soli cari trebuiau să afle și știri, aveau și spioni. Știrile căpătate se trimiteau prin olăcari, care mai târziu au fost grupați în anumite bresle. Se pare de asemenea că au existat anume linii de legătură poștale, fie permanente, fie organizate ad-hoc, numite meziluri (sau menziluri), atât în Moldova cât și în Muntenia.

Un mijloc de transmitere a știrilor și în special cele relative la intrarea unei oaste dușmane în țară, pare a fi fost așezarea de observatori pe înălțimi prielnice.

CĂLĂREȚ VALAH
(După Bryn: *Diversorum gentium armatura equestris*, 1606)

Pentru a împiedica pe adversari să capete știri se luau măsuri de pază, adesea se recurgea la închiderea granițelor.

Justiția militară. Pe acele vremuri era obiceiul, cu ocazia unui războiu, să se edicteze, de către căpetenii sau de către acei cari angajau soldați, anumite reguli de războiu care nu erau aplicabile decât în cuprinsul comandamentului respectiv.

Se mai stabilește că judecători erau: Domnitorul, mai ales în ce privește crimele de trădare (viclenie, hiclenie, vicleșug), dezertare la inamic, părăsire a câmpului de luptă, când vinele erau făptuite de boieri. La rândul lor boierii judecau, fie întruniți în divan, fie singuri, în baza funcțiunii lor sau în baza unei delegațiuni speciale.

Pedepsele ce se aplicau erau: moartea (prin decapitare, spânzurare sau tragere în țepă) și confiscarea averilor, pentru trădare sau dezertare la inamic; moartea pentru fugă de pe câmpul de luptă; moartea pentru cei ce se dedau la jafuri și omoruri. Pedepsa se reducea la confiscarea bunurilor, dacă vinovatul era soldat bun.

Neprezentare la chemare se pedepsea cu sechestrarea bunurilor și pierderea drepturilor de libertate.

Cei ce vătămau pe dușmanul învins, pe care-l urmăreau și care cădea jos, cei ce nr lua copii la oaste, se pedepseau cu certarea de către judecător.

Pentru soldații care recurgeau la arme când se certau, pentru dezertorii, în timp de pace, pentru predarea unei cetăți, existau pedepse variabile.

Cei cu purtări bune se răsplăteau cu daruri sau întăriri de moșii. Învățămintele lui Neagoe Basarab recomandă a se răsplăti și înainta acei cari s'au distins prin slujba lor, cu ocazia căutării (revistei) anuale de efective.

Efective. Datele culese de d. general Rosetti, pri-vitoare la efectivul total al oștirilor, arată că efectivele totale disponibile au mers scăzând, prin sărăcirea țării și reducerea țăranilor la starea de rumâni sau vecini.

Efectivele au fost mai mari în Moldova, unde au

variat între 50.000 și 20.000, decât în Muntenia, unde dela circa 35.000 au coborât la 12.000.

Armele cu care luptau Românii în secolul al XVI-lea erau: arcul și săgeata, securile, barda și coasa. Apoi, sabia (sub denumirea de paloș, baltac, hanger), ghioaga ținută, fusta, topuzul, bâzdoaca, buzduganul, masdracul. Puștile se numeau sinețe. Tunurile se numeau puști. Ca unelte de apărare, ostașii foloseau platoșa, scutul, casca și mânușile de sârmă.

Oștirea avea tunuri mari și tunuri mici (cumbarele) care aruncau pietre.

Prafu de pușcă se fabrica în țară. Armamentul de fier, echipament, uniforme se aduceau din afară.

Schimbările în serviciu se făceau Sâmbăta; serviciul dura o săptămână, și consta în gărzi, paze, chemări pentru instrucție și alte servicii.

La oastea de țară fiecare sat era obligat să dea un anumit număr de recruți.

Instrucția se făcea cu grijă. Oamenii neapți erau scuțiți de serviciu.

Se făceau concentrări anuale pentru controlul oamenilor și cunoașterea căpeteniilor.

Hotarele țării erau păzite cu oștire de margine.

Asupra uniformelor se găsesc următoarele date: tălpașii erau îmbrăcați cu tălare roșii și în cap cu chivăre. Copiii de casă erau îmbrăcați leșeste. Dorobanții purtau costume aproape la fel, ca tăetură, cu seimenii, culoarea era vânăta. Roșii și călărașii aveau uniformă albă și roșie. Seimenii purtau ceapcăne roșii cu mânecile despicate, în cap

berete cu fundul roșu scos la o parte. Fustașii aveau uniformă verde ca pucioasa și purtau brâu roșu. În Moldova, călărașii purtau haină albă.

Valoarea ostașilor. Izvoarele contemporane arată că întru nimic nu scăzuse valoarea combativă a cadrelor naționale.

Boierimea, mai cultă, învățată prin practica continuă a luptelor să se bată și să conducă, a dat luptători de seamă, viteji și pricepuți. Practicând războiul, mai cu seamă în țara lor, cu mijloacele de care dispuneau aci, boierimea posedă o știință militară locală, care nu se potrivea întocmai cu aceea a armatelor de meserie din centrul și din Vestul Europei.

MIHAIL VITEAZUL, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1593—1601
Desen de Ioan Orlandi, Roma. Gravură contemporană.
(Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

MATEI BASARAB, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1634—1654
Gravură de Marcus Botckinius
(Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

Totuși se găseau și boieri și oameni de rând pe cari nevoia sau dorul aventurilor i-au dus să lupte în țări străine.

Cadrele străine și trupa de legegii cunoșteau desăvârșit meseria și aveau o mai bună practică a folosirii armelor de foc, dar ei luptau desigur, ca legegii în general, adică fără un interes deosebit pentru cauza pe care o serveau.

În ce privește onestea de țară, lipsa de arme de foc îi scăzuse mult puterea de acțiune pe câmpul de luptă, dar rămăsese fără pereche în serviciul de cercetare (iscoade) și de acoperire, grație calității calilor, deșteptăciunii, îndrăzelii și vitejei ostașilor.

Afară de câteva mici modificări, la începutul secolului al XVIII-lea, organizarea militară în Țările românești se menține aceeași, ca în secolul trecut.

Spiritul războinic, deși Românii își păstrează calitățile lor de luptători, este în scădere. Oștirile românești deveniseră mai puțin omogene, erau mai slab înarmate ca acele ale vecinilor și trăgeau pentru războiu mai puțin în cumpănă.

Nestabilitatea la domnie, certurile pentru dobândirea tronului, amestecul vecinilor și, în deosebi, a Porții și implicarea oștirii în aceste certuri scade tăria disciplinei. Din această pricină, domnitorii nu mai au încredere în oștirea națională și organizează trupe din străini.

La toate aceste scăderi — scrie d. general Anastasiu — se adaugă dese expedițiuni, în afara hotarelor țării, de către trupele românești din porunca Porții. Ele însoțeau adesea oștile turcești.

GHEORGHE ȘTEFAN, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1653—1658
După o stampă contemporană de Johan Hoffman
(Din N. Iorga: Portretele Domnilor Români)

Folosul pe care-l trag Românii din aceste expedițiuni militare, este că simt nevoia completării și perfecționării armamentului și a mijloacelor de luptă.

În acele vremuri începe, în organizarea armatelor din Europa, o unificare, primul pas către progresul armatelor.

Această tendință de unificare, întărește afirmarea că la începutul secolului al XVIII-lea, organizarea celor două oștiri — muntenească și moldoveană — să fie identică, păstrând numai puține numiri deosebite.

În acest secol, oștirea permanentă ocupa anume localuri, cazărmi. Așezarea ei pe teritoriu era tot pe capitănie. Capitani de ținut, ca și cei de margine, erau obligați a locui în case anume, cunoscute tuturor, care se numeau «case căpildnești».

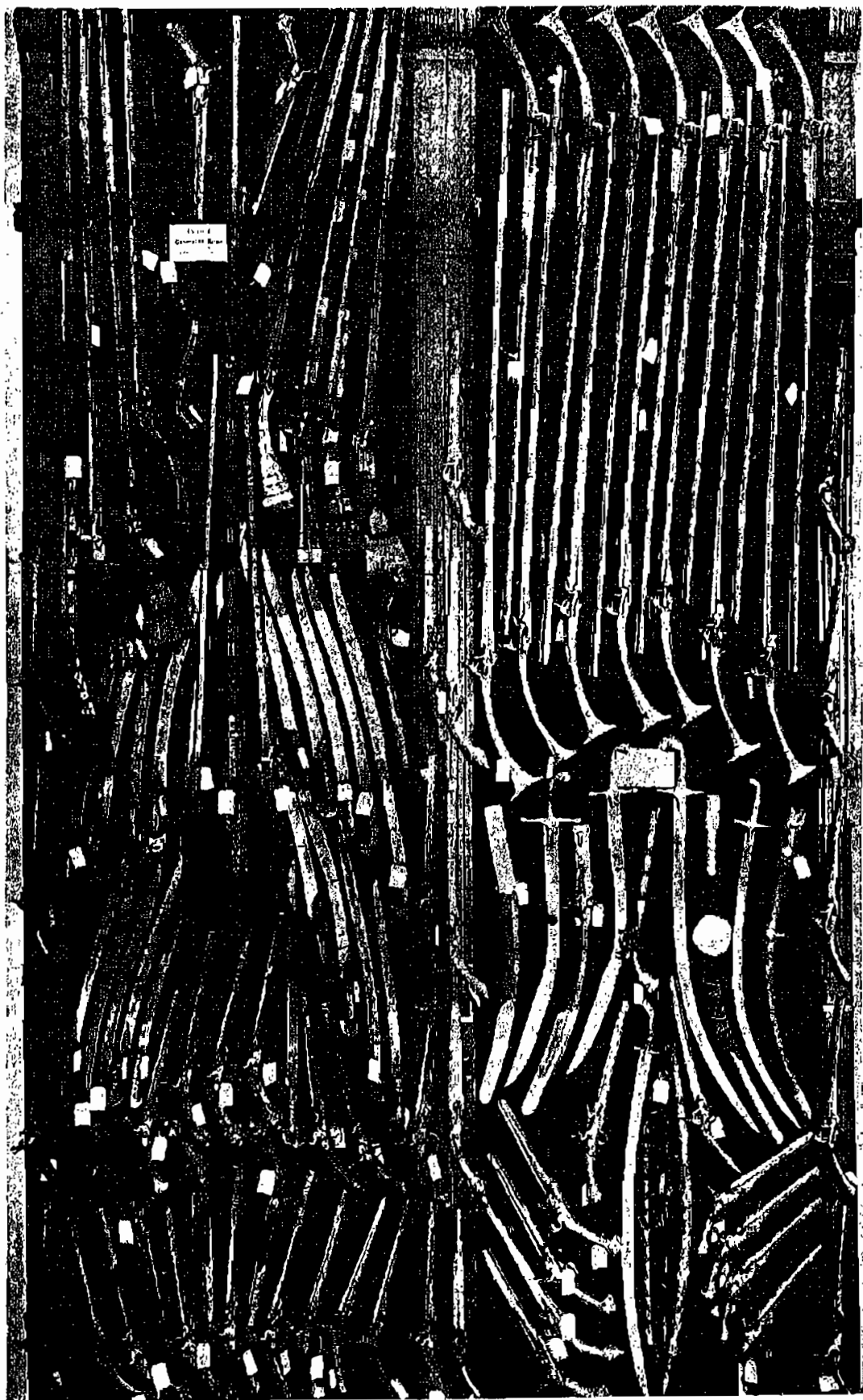
Privilegiile și pedepsele erau aceleași ca în trecut. Ele se dădeau de domni. În privința numirilor se ținea socoteală de ierarhie.

Dregătoriile mari ostășești, de obicei, se încredințau boierilor de viță domnească. Oștirea se instruia în lagăre, unde se aduna sub corturi.

Modificările, care se introduc în oștire, privesc elementul activ, oștirea permanentă. Elementul teritorial, cel mai numeros, rămâne neschimbat, se face însă apel la dânsul tot mai rar, față de trecut.

La ostași ca și la căpeteniile lor, obiceiurile vechi ajung până în apropierea timpurilor noi, ceea ce face dovada continuității lor. Obiceiurile acestea intrau în legiuirile țărilor.

Rangul boieriei era transmis din trecut cu atribut categoric militar, păstrând boierilor vechile lor drepturi de a avea lângă curtea lor ostași țărani, boieria

PANOPIE CU ARME DIN SEC. XVI-XIX
Muzeul Militar Național

fiind socotită ca o subîmpărțire militară teritorială.

Prin sistemul strămutării domnilor din o țară în alta, organizarea oștirii devine aproape identică.

Se fac reguli pentru parăzi militare. Se începe organizarea flotei de comerț și a celei militare. Către anul 1700 se înființează la trecători un corp de gardă, *plășii*. Tot în acest an, găsim în Moldova muzica seimenilor. La 1710, se îngăduie oficial înrolarea Românilor în armatele străine.

Sub Dimitrie Cantemir în Moldova se introduce dela Ruși, în locul căpitănilor și hotnogilor, numirile de *polcovnici* și *roșnistr*.

Istoricii arată—ne spune d. general Anastasiu—că sub Cantemir se aflau:

1. Corpul seimenilor, împărțit în *seimeni hatmănești*, cei luptători și *seimeni agiești*, sub ordinul agăi, în serviciul administrativ și polițienesc.
2. Un corp de Nemți, 100 oameni, 4 companii.
3. Un corp de Cazaci, 160—200 oameni, 4 companii.
4. Corpul Tătarilor lipceni, 200 oameni.
5. Un corp de darabani.
6. Călărași și umblători de Hotin, Galați, Soroca, 50 oameni de fiecare.

Până la Cantemir, istoricii constată existența a două regimente de darabani, unul la Iași și altul la Galați. La 1720, oștirea făcea și paza câmpului, pentru răi făcători.

La 1726, sub Grigore Ghica, se înființează un corp permanent de vânători, cu port unguresc și cu bărute roșii de postav, un steag de catane, unul de darabani agiești și unul de panțiri. Efectiv permanent 3.000 oameni.

Sub același domn, cavaleria se compunea dintr'un steag de călărași, unul de aprozi, unul de armășei, unul al copiilor de casă și al boierușilor curții cari urneau pe domn călări.

Artileria avea 12 puști sau săcălușe. Efectivul armatei era de 7.000 oameni.

Acea oștire avea și muzică, trâmbițe și naiuri, spre deosebire de muzica ostășească veche care avea bucine, trâmbițe, tobe, timpane, pauce, nagarale, vioare, surle, flaute, fluere, naiuri, cimpoaie.

La 1733, sub domnia lui Constantin Mavrocordat, oastea țării este desființată și înlocuită cu o gardă de 800 de arnăuți.

Sub Alexandru Ipsilante, se prevăd două feluri de trupe.

1. *Oastea dinăuntru*, compusă din 100 lefegii sub un căpitan, 100 lefegii străini, sub un vel ceauș, 400 seimeni sub bașbulucbașa, 50 catane sub un căpitan, 100 pompieri, în 2 companii, 400 scutelnici, 8 companii de margine, 50 de poterași, toți având căpetenie pe spătar și 120 tălpași sub căpitanul de dorobanți, 120 cazaci sub un polcovnic al Bucureștilor, 120 cazaci sub un polcovnic al Târgoviștei, 120 slujitori sub aga, 500 slujitori sub 30 de căpitani, aceștia din urmă având căpetenie pe aga.

2. *Oastea din afară* avea un efectiv de 3.144 oameni sub 78 căpitani, pentru paza hotarelor, sub comanda spătarului.

Mai erau câteva sute de Turci și Arnăuți ca gardă princiară și ca miliții teritoriale, 1.620 de oameni pentru poliția internă.

Arnăuții erau armați cu puști cu baionete, acestea pentru întâia oară aduse dela Viena.

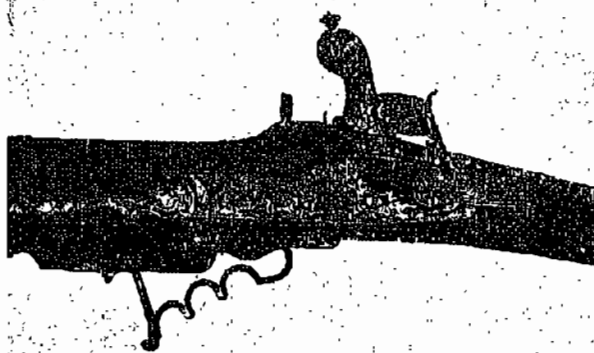
Ipsilanti înzestreză Muntenia cu un galion, vas de război de 41½ coți, înarmat cu tunuri. La 1776 Grigore Ghica al Moldovei construiește și el un galion, la Galați.

Unitățile ostășești sub Ghica erau:

Bașbulucbașa al curții domnești care avea sub ordinele sale un al doilea bulucbașa; căpitanul de drăgani, stolnicul, 12 zapcii dela 4 steaguri ai seimenilor

BAȘBULUCBAȘA AL CURȚII DOMNEȘTI (SEC. XVIII)
(După un manuscris anonim din biblioteca I. I. C. Brâilău)

PUȘCĂ CU CREMENE ȘI ROTIȚĂ
folosită de armata românească în sec. XVII—XVIII.
(Colecția Muzeului Militar Național)

curții, câte 3 zapcii la un steag (un stegar, un odobaș, un ceauș); 188 seimeni de curte domnească împărțiți în 4 steaguri, câte 47 oameni la un steag.

Vel căpitanul hătmăniei, care avea sub ordinele sale un porușnic, un bașbulucbașa al hatmaniei, 3 bulucbași ai hătmăniei, 12 zapcii la cele 4 steaguri ale hătmăniei, câte 3 la un steag (un stegar, un odobaș, un ceauș), 188 seimeni hătmănești, împărțiți și ei în 4 steaguri.

Căpitanul de vântori cu 3 zapcii dela steagul vânătorilor (un stegar, un odobaș, un ceauș), 47 vânători, 6 zapcii dela 2 steaguri de călărași hătmănești, câte 3 la un steag (stegar, odobaș și chihaiia); 100 de călărași hătmănești a 2 steaguri, câte 50 la steag, 2 trâm-baci, 2 doboșari, un sur-maciu, un fluraș.

Vel căpitanul de Neamț, vel căpitanul de Troluș, vel căpitanul de Comănești, vel căpitanul de Tecuci, vel căpitanul de Covurlui, vel căpitanul de Dorohoi, comandanți de mici efective locale.

Doi vâtași de călărași de Țarigrad, chihaiia de călărași de Țarigrad, 40 călărași de Țarigrad în-înțași, un vâtaf de Lipcani, un odobaș de Lipcani, 30 călărași de Țarigrad în Galați, 2 stegari (unul de călărași de Țarigrad în Iași și unul de lipcani), 40 de lipcani, 11 beșlii creștini, 12 fus-tuși de divan.

Doi ispravnici de copii de casă (unul al vâtafului de copii, unul al vâtafului de visterie) cu 100 copii de casă (50 ai vâtafului de copii, 50 ai vâtafului de visterie) și un stegar de copii.

Căpitanul de legegii, având sub ordinele sale 3 zapcii dela steagul legegiiilor (stegar, odobaș și ceauș) și 47 legegii.

Vel căpitanul de dărăbani, cu 3 zapcii dela steagul dărăbanilor (stegar, odobaș și ceauș) și 47 dărăbani.

Polcovnicia agici, 3 zapcii dela steagul de roșii (stegar, odobaș, ceauș), 3 zapcii la un steag al panțirilor (chihaiia, stegar, ceauș), 40 de panțiri. (Erau panțiri de județe și călărași de județe).

La 1786, sub domnia lui Nicolae Mavrocordat, erau în București 6.000 ostași, străini și oaste de față, ca artilerie erau 20 de tunuri sub comanda unui top-cibașa. Această oștire făcea exerciții și trageri în jurul Bucureștilor.

Aceasta ar fi schița, pe cât se poate de credincioasă, a istoriei organizărilor oștirilor românești până în secolul al XIX-lea. Vom rezuma fazele prin care a trecut:

1-a fază. Milițiile feudale ale țărășoarelor din Muntenia și Moldova, înainte de descălicare, fără nici o legătură între ele. Ele sunt compuse din nobili și țărani, țărani fiind mai toți liberi.

A 2-a fază. Armatele feudale după descălicare. Voevozii țării sunt capii acestor armate, autoritatea lor este absolută, față de nobilimea feudală. Armatele sunt miliții naționale, tradițiile dinainte de descălicare se mențin. Milițiile se compun din nobili și răzeși cu drepturi și îndatoriri egale. Serviciul obligatoriu și gratuit pentru toți. Alături de elementul pământean se așază un element străin, — legegii. Serviciul nu este permanent. Milițiile se ridică când nevoile cer. Armatele pot fi considerate ca naționale.

A 3-a fază. În cursul veacului al XVI-lea elementul băștinaș se micșorează neîncetat. Elementul străin crește în armată; armatele iau din ce în ce caracterul unor armate mercenare.

A 4-a fază. Un început de permanentizare are loc în veacul al XVII-lea.

Armata începe să fie constituită din două

elemente: trupe pământene și străine, permanente; miliții, care se ridică la trebuință.

A 5-a fază. La începutul veacului al XVIII-lea, armatele se desființează și nu rămâne în fiecare țară, decât un sâmbure de trupe permanente, mai toate străine. Acestea constituie garda curții domnești și garantează liniștea capitalei.

DOROBANT DE ȚARIGRADE DELA ÎNCEPUTUL, SEC. XIX
Cromolitografie de Michel Bouquet. Col. Muzeului Militar Național.

Elementele militare din secolul al XVIII-lea se găsesc și la începutul secolului al XIX-lea, menținându-se până aproape de mijlocul acestui secol, când oștirea se stabilește pe o nouă bază, uniformă pentru ambele țări.

La începutul secolului sunt tendințe de a se da oștirii o organizare pe seama și în sarcina Statului, cu un serviciu permanent.

Sentimentul datoriei ostășești fiind în scădere, se stabilesc reguli care prevăd serviciul militar obliga-

Divanul este investit, ca organ superior administrativ al oștirii, cu puteri asupra întregului teritoriu. Din sânul divanului se alcătuiește un comitet însărcinat cu stabilirea regulilor armatei. Județele sunt obligate să procure mijloace bănești pentru întreținerea oștirii. Pentru asigurarea unei bune funcționări a serviciului, se dă o încadrare specială serviciului administrativ, și se creează reguli de contabilitate și organe de control. Se precizează mai bine stările de boieri și atribuțiile lor în acord cu interesele oștirii. Se cumpără arme din Rusia, se creează spitale militare

DOROBANȚ DE JUDEȚ (ROMANAȚI)
Cromolitografie de Michel Bouquet (Col. Academiei Române)

toriu pentru toți locuitorii țării. În acest scop, se creează servicii de recensământ al populației și de verificare a tabelor întocmite de ispravnici. Recensământul servește și la impuneri. Căpitanilor de județ li se dă sarcina recrutării oamenilor și organizarea companiilor. Se fixează termen pentru serviciul militar, cu mult mai redus ca înainte. Se hotărăște vârsta recrutării. Se organizează gărzile orășenești compuse din oameni dela orașe, cari pot purta arme. Se stabilesc reguli pentru instrucția acestor oameni și cunoștințele gărzilor pentru îndeplinirea serviciului. Se stabilesc atribuțiile dregătorilor țării, și se dau norme pentru îndeplinirea lor. Se organizează servicii pentru plata oștirii. Poarta pune obligațiune personală domnitorilor pentru asigurarea plății oștirii. Se stabilesc dări pentru nevoile oștirii, una în timp de pace, alta mai mare, în timp de război. La ambele dări sunt îndatorăți și scutelnici.

DOROBANȚ DE JUDEȚ (ROMANAȚI)
Cromolitografie de Michel Bouquet. (Col. Academiei Române)

și serviciul de construcții militare. Se organizează corpul de panduri. Militarii sunt opriți a face politică.

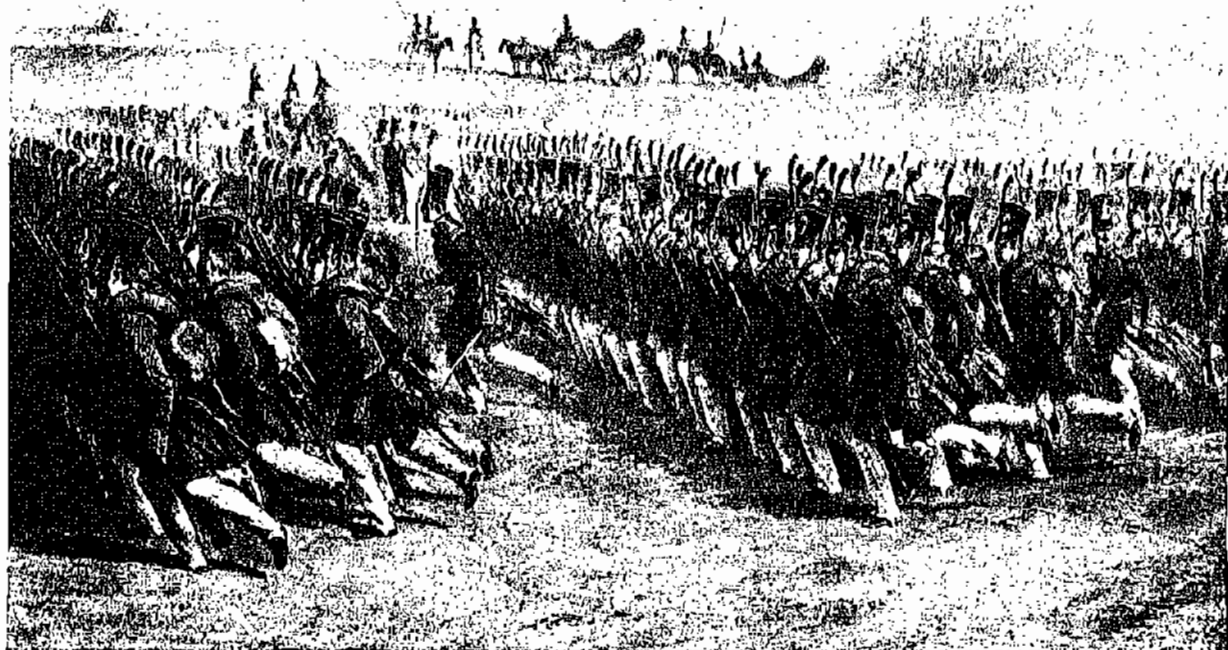
Toate acestea se referă la primii treizeci de ani ai secolului al XIX-lea.

Încă din 1803 se întocmiseră «cataștișele» de leși și se clasificaseră boierii:

Starea I-a, banul mare de Craiova, marele judecător al țării și apărător al hotarelor, spătarul cel mare al oștirilor, clucerul cel mare, purtătorul de grijă peste cele trebuitoare la război.

Starea II-a; vel serdar, povățuitor mazililor și mai marele purtător de grijă peste carele taberei. *Agă* mai înainte chemat căpitan de vânători, în urmă dregător de poliție, având 1980 ostași de poliție. *Vel armaș*, mai mare peste țigani, peste închisori și peste artilerie. *Vel șatrariu*, mai mare peste corturi.

Între 1802—1806 Tudor Vladimirescu a fost însărcinat de către Constantin Ipsilante să organizeze un

INFANTERIE MUNTEANĂ DEȚILÂND ÎN PAS ALERGĂTOR, 1837
(Desen de Raffet, Colecția Ing. Const. Orghidan)

corp de voluntari, pentru apărarea Olteniei; în 1807 Ipsilante formează și în Moldova o armată de voluntari, cumpărându-le arme din Rusia, în contul soldei lor. Tot Ipsilante face haine, căciuli, cisme, arme, șei, săbii, masdrace pentru oștiri. El mai înființează un pole de cazaci de 800 oameni cu ștab de ofițeri. În 1808 plocul se desființează.

În 1812 se înființează oștirea pământească în ambele țări. Bazele organizării prevedeau: milițiile și gărzile orășenești.

Locuitorii dela țară formau milițiile, cei dela orașe gărzile orășenești.

Miliția se împarte în pauduci și catane. Județele sunt obligate a procura fondurile necesare armatei.

Dela 1815—1830 corpul pădurilor dovedindu-se ca un bun element ostășesc i se dă o organizație mai temeinică. În anul 1821 Grigore Ghica pune temelia armatei românești, organizând trupul de panduri.

RENAȘTEREA ARMATELOR NAȚIONALE

Faza aceasta reprezintă armata sub regimul Regulamentului Organic, până la unirea țărilor surori și se caracterizează prin trupe permanente naționale și miliții teritoriale, ambele sub forma mai mult de străje pământească, și prin obligativitatea serviciului militar pentru toți românii, dar nu și egalitatea serviciului.

Războiul ruso-turc din 1769—1774, terminat cu pacea dela Cuciuc-Cainargi, da prilejul Rusiei de a deveni stăpână pe Țările Române, cecace o face să se gândească la organizarea lor.

Deputațiunile moldovene și muntene prezintă Curții rusești, câte un memoriu, în care se cuprinde și organizarea viitoarei armate.

Propunerile deputaților moldoveni erau:

« Un general de oaste; cât va fi îndestul pentru paza marginilor țării, care să stea la Iași, de unde să orânduiască oastea la margini.

« Slujba din țară a generalului să fie ocârmuirea oștirilor ce vor fi de pază a țării, atât de străini cât și din locuitori. A doua, prin mijlocirea lui să se trimeată la visteria împărătească dădiile țării.

« Pe boierii, ce vor fi aleși la ocârmuire, fiecare cu hotărât nume de boierie, generalul să-i îmbrace cu caftanul.

« Minele ce se vor afla în pământul acesta să fie în seama generalului și tot el să rânduiască la slujba lor pe care va socoti vrednic, sau din străini sau din pământeni.

« Toate pricinile țării, ce vor să se arate cu anafocale la prea puternica împărăteasă Caterina, să se trimeată prin mijlocirea generalului.

« Din feciorii de boieri sau din alți pământeni, câți vor voi să intre în oșteasca rânduială, să nu fie opriți, aflându-se vrednici ».

Propunerile deputaților munteni erau:

« Să se rânduiască în Muntenia ca să se facă oaste de țară, de 20.000 oșteni, 15.000 pedestrime și 5.000 călărime, și să se țină din veniturile țării.

« Artileria ce ar trebui cu cele necesare ale ei, rugăm a ni se da dela împărăteasca milă, cum și la

vreme de războiu să trimeată împărăția ajutor ce ar trebui, spre apărarea țării. Hrana oastei să se dea din țară și să poată intra în boeriile oastei și Munteni mari și mici, ca să se deprindă cu războiul.

« După ce vor veni în țara noastră ofițeri împărătești, să se facă cetate la porțile ce ar trebui, din veniturile țării.

« În Țara Muntenească, patru boieri să fie în fruntea treburilor, iar generalul să poată porunci acelor boieri, la ce ar vrea, având voinicie ca să-și oprească ».

După cum vedem, organizarea propusă are mai mult importanță politică decât militară.

Suirea pe tronul Țărilor Române, a domnitorilor pământeni, Grigore Ghica și Ion Sandu Sturza înseamnă începutul operei de reorganizare a armatelor române. Baza legală a reorganizării a fost Regulamentul Organic.

D. general Rosetti afirmă că, prin prescripțiunile dezvoltate în Regulamentele organice ale ambelor principate, s'a afirmat că scopul creațiunii și menținerii forțelor armate este unul pur de poliție.

S'a creat o forță mică, în fiecare principat, compusă din infanterie și cavalerie. Unitățile erau formate din oameni, fie luați prin tragere la sorți, fie dați de sate.

Ei erau îndatorați a servi sub drapel 6 ani, pe urmă erau scutiți de orice serviciu.

S'au luat dispozițiuni ca oștirea să nu se desvolte ulterior, prevăzându-se că numărul unităților nu poate fi mărit, cel mult al șirurilor din unități, dar într-o proporție restrânsă.

Bugetul oștirii a fost fixat pe o perioadă de cinci ani, s'a stabilit însă

COLONELUL GH. LĂTESCU
Comandantul cavaleriei Moldovei
(Gravură de Leza, Colecția Muzeului Militar Național)

ȘTEFAN GOLESCU
Ofițer al miliției Valahiei
(Gravură de Leza, Colecția Muzeului Militar Național)

cifra cheltuelilor, pe alți șase ani.

Instrucția acestei oștiri a fost stabilită la strictul necesar unei jandarmerii. S'au luat măsuri ca trupele să fie împrăștiate.

Pe lângă aceste forțe cu caracter permanent, s'au mai creat alte forțe, alcătuite dintr-o anumită parte a populației, cu schimbul, însărcinate cu serviciul de pază al granițelor, cu paza ordinii, cu serviciul fiscal, având un caracter administrativ.

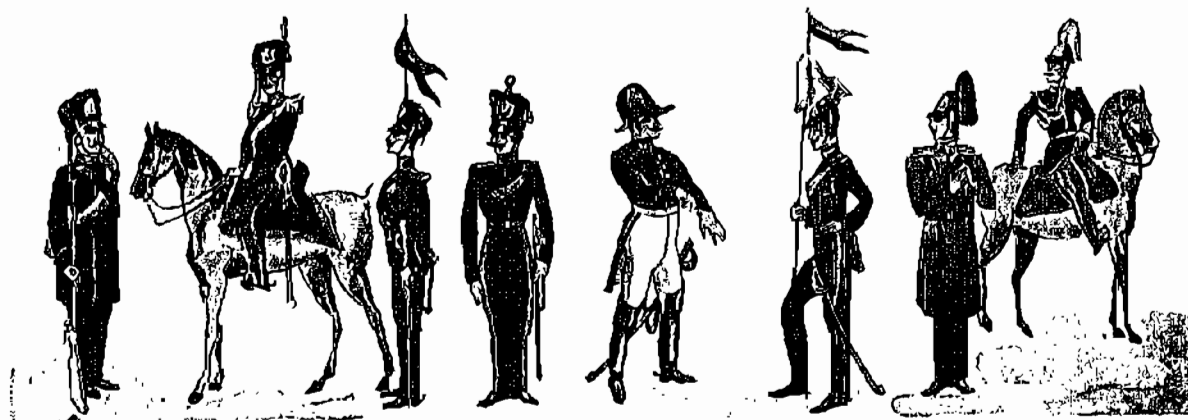
Regulamentul Organic înființând nucleul oștirii românești, găsește trăinul în sufletul poporului, în conștiința românească sentimentul și dorința de neam, de deplină libertate a acestui neam, care avea în trecutul său înscrise pagini de mare vitejie și se simțea vrednic de stăpânirea destinelor sale.

Pe măsură ce am recăștigat câte unul din vechile noastre drepturi, când am început să devenim mai stăpâni pe aceste drepturi, era firesc să căutăm a ne da silința de a reclădi puterea noastră militară.

Miliția instituită de Regulamentul Organic urmează vechile pilde, fiind înlocuită pe părți, astfel cum cerea și destinația și rolul lor deosebit.

Forța publică creată în Principate, îmbrățișează următoarele elemente de organizare: trupe, recrutare, poziția ofițerilor, înaintare, pensuni, îmbrăcăminte, armătură, instrucție, îndatoriri, buget. În această organizare găsim o alcătuire care atinge, în cea mai mare parte, principiile de organizare ale armatelor de astăzi.

La 12 Mai 1830, s'a văzut pentru prima dată, — scrie locot. colonel Nădejde în « Centenarul Ar-

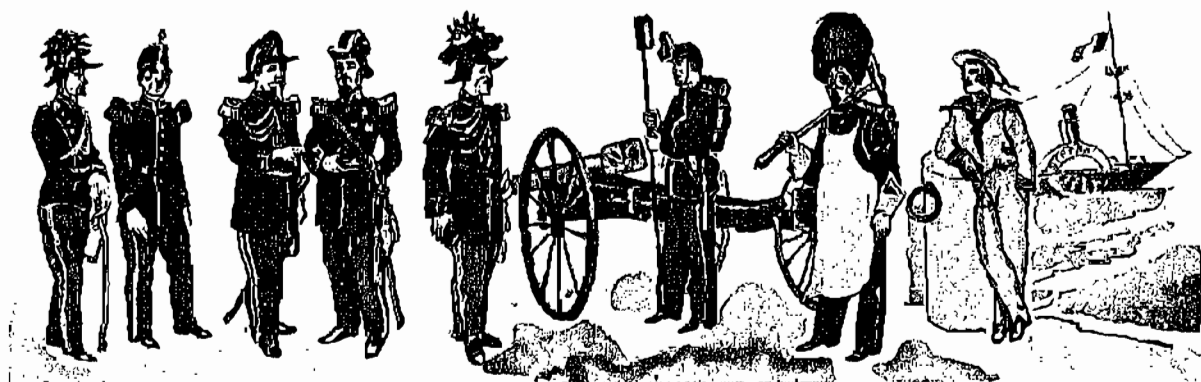
MOLDOVA: Infanterie Soldat 1833 Ofițer și soldat de cavalerie 1833 Jandarm 1843 Instrucțiunile de echitații 1854 Soldat de cavalerie 1854 Turret 1847 Adjutant domnesc 1854

MUNTENIA: Soldați de infanterie și cavalerie 1832 Soldați de infanterie 1832 Grenadier 1852 Dorobanș de poliție 1852 Platoon 1852

Lăncier 1860 Ofițer sanitar Căpitan în ulană Vânător 1861 Geniu 1861 Lăncier 1861 Soldat de infanterie, 1861 Vivandier 1861

Veterinar cl. I Școala de medicină Ofițeri generali 1860 Adjutant domnesc mare țintă Turret mare țintă Săpător din infanteria de linie 1863 Platoon 1860

Cifra Domnitorului
Moldova 1834

Znăc Ofiteresc
1845

Pălărie de General mare tinura
1869

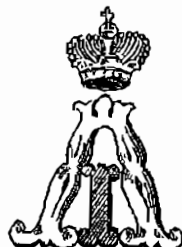
Bicorn 1860

Placa centuronului de
General

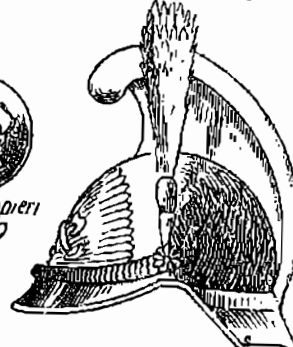
Nasturi de Uniformă
Serv Sanitar

Cifra Prințului
pt. Adjutanții
Domnești
1860

Nasturi Pompieri
1860

Coif pompieri, toate gradele

Nr. regimente infanterie

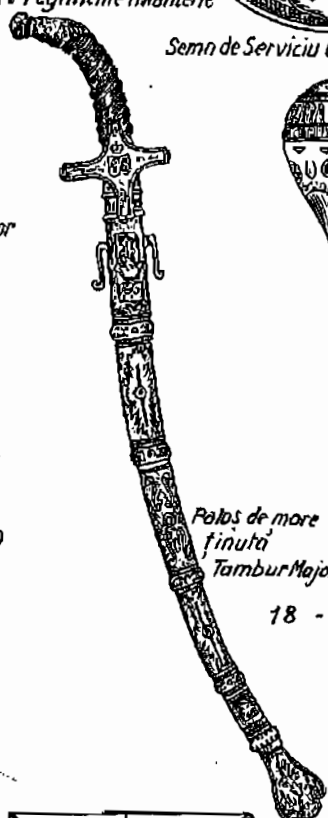

Semn distinctiv Stâl-Major
1860

Semn de Serviciu Ofițer Superior

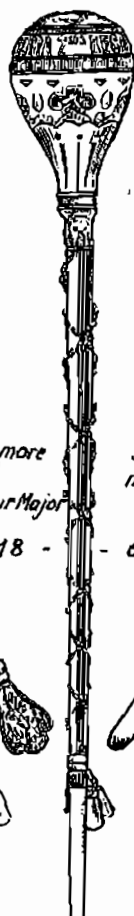

Sanitari 1860

Palos de mare
tinuta
Tambur-Major

18 - - 63

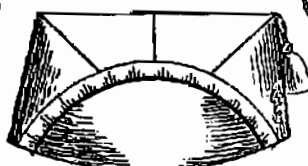
Sabia de
mică tinuta

Vânători 1860

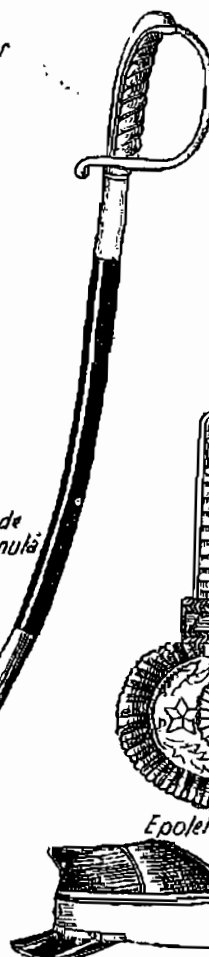

Adjutanți Domnești
1860

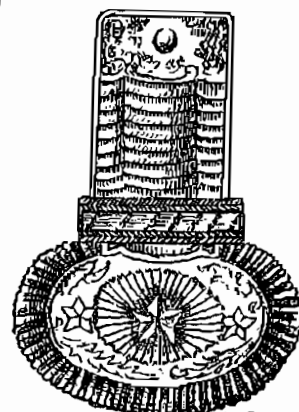

Capel de „Gazari” Ofițer Inferior

Buzdugan Tamb-Major

Chipiu de Ofițer, Pompieri

Epolete General de Divizie
1861

matei», — uniforma românească pe ulițele Bucureștilui.

Armata în Muntenia a fost alcătuită de trei regimente de infanterie, la care s'au atașat câte două escadroane de cavalerie.

Armata regulată era compusă din 4.772 oameni, infanterie și cavalerie.

La început, bugetul acestei armate s'a fixat la 2.500.000 piaștri, mai târziu s'a mărit cu încă 250.000 piaștri.

Fiecare regiment de infanterie are două batalioane și două escadroane.

Regimentele au numerele dela 1 la 3, batalioanele dela 1 la 6.

Regimentul se comandă de un colonel, batalionul de un maior, escadronul de căpitan. Batalionul se compune din 4 companii (roate), compania din 2 plotoane, plotonul din 4 despărțiri.

Escadronul are 4 plotoane, plotonul 4 despărțiri.

Efectivul: batalionul — 586 ofițeri și trupă; escadronul — 190 ofițeri și trupă. Efectivul armatei trebuia să fie totdeauna complet; răspunderea o purta spătarul.

Ulysse de Marsillac mai arată, că armata muntenască avea și unități de artilerie, cu un efectiv de 187 oameni; pompieri — 378 oameni; flotila, o șalupă canonică.

Recrutarea se statornicește prin conscripție (înscrisoare) și înrolări de bună voie.

Etatea pentru serviciul militar: dela 20 la 30 ani. Nu se cheamă decât locuitorii pământeni, cu familie și avut pământesc. Termenul de serviciu — 6 ani.

Capul armatei — Spătarul.

Spătarul supraveghează disciplina și instrucția trupelor, dă instrucțiuni, controlează organele subalterne, ia măsuri pentru prinderea făcătorilor de rele.

Echipamentul infanteriei și cavaleriei era la fel; tunică albastră cu paspoal galben, pantaloni lungi, ceac negru, manta sură, după croiala trupelor, de linie rusească.

Infanteria era înarmată cu pușcă cu cremene și baionetă; muniție — 20 de cartușe de on. Toboșarii și subofițerii, cu tesace.

Incadrarea. Cinurile boierești erau scutite de serviciul militar.

La înființarea oștirii s'au primit în armată tineri din familii nobile, cărora li se dau grade echiva-

lente cu cinurile boierești cărora aparțineau. Ei puteau să demisioneze când voiau, primind în viața civilă gradul de boierie echivalent cu gradul militar obținut. După o vechime în grad de trei ani, Domnitorul le putea acorda gradul civil următor.

Regulamentul Organic prevedea pentru viitor, că boierii de orice rang pot fi primiți în armată cu gradul de *junker* (aspirant de ofițer) fără soldă. După un an, puteau fi înaintați ofițeri, dacă aveau cunoștințele necesare. Înaintarea în grad se făcea, în principiu, la vechime.

Greșelile disciplinare și insubordonarea se pedepesc de către șefii ierarhici. Delictelor, crimele, vinele politice, se judecă de către instanțele civile, oricare ar fi gradul.

Cel dintâi regiment al miliției pământene a luat ființă la Craiova. Era format din pandurii lui Ghica și, poate, și din rămășițele cetelor lui Tudor Vladimirescu.

Regimentul 1 este originea de astăzi a regimentului 1 Mehedinți Nr. 17.

Al doilea regiment este regimentul de astăzi 2 Romanuși Nr. 19.

Regimentul 3 a fost primul corp de trupă al Munteniei care a călcat pe pământul Moldovei la 1859, punând temelia Unirii.

Regimentele de infanterie din Muntenia, după înființarea lor, și în tot timpul Regulamentului Organic, au avut reședințele în următoarele garnizoane:

Regimentul 1 la București, batalionul 1 și escadronul 1 la București, batalionul și escadronul 2 la Giurgiu.

Regimentul 2 la Ploiești; batalionul și escadronul 3 la Focșani, batalionul și escadronul 4 la Ploiești.

Regimentul 3 la Craiova, batalionul și escadronul 5 la Calafat, batalionul și escadronul 6 la Craiova. În anul 1835 cavaleria se organizează într'un regiment de călărași.

Pentru Moldova, Regulamentul Organic, hotărăște înființarea unei «*strați armate*» sau «*jandarmării locale*», având aceleași atribuțiuni ca și miliția din Muntenia.

Capul suprem al acestei jandarmării în Moldova este însuși Domnitorul; comandantul se numește hatman.

Armata moldovenească se compune din infanterie și cavalerie, formând numai un regiment mixt, cu aceeași organizare ca regimentele din Muntenia.

CONSTANTIN PALLADY
Seful oștii Principatului Moldovei
(Gravură de L. A. Colecția Muzeului Militar Național)

Efectivul total al regimentului este de 1.129 oameni. Din acest efectiv 907 oameni, ofițeri și trupă, aparțineau batalionului, 212 ofițeri și trupă aparțineau escadronului.

Este de observat că miliția în Moldova are un singur regiment, compus dintr-un singur batalion și un escadron, cu un efectiv mai mic față de regimentele din Muntenia.

Această deosebire, deși Regulamentul nu o arată, se datorește unei situații speciale. Moldova era aproape de Rusia, și Rusia nu dorea ca în apropierea ei să se găsească forțe armate mai numeroase.

Pentru întreținerea acestei armate bugetul avea fixat, pentru o perioadă de cinci ani, suma de 650.000 lei vechi.

Regulamentul nu arăta lămurit numirea oștirii moldovenești, fiindcă în același text se vorbește când de *miliție*, când de *strajă*, când de *jandarmerie*.

Prima proclamație a generalului Kisseleff, pentru înființarea miliției moldovene, a fost dată la 14 Aprilie 1830, către obșteasca Adunare a Principatului Moldovei.

În această proclamație se prevede organizarea a două batalioane pedestre și a două escadroane cavalerie, numite: «jandarmeria pământului pentru carantinuri pe Dunăre și pentru trebuințele politicești din lăuntru, însemnându-se domnul Hatman, șeful acestei oștiri».

Executarea organizării, cu pretextul lipsei de fonduri, s'a făcut numai cu 1 batalion de pedestre și 1 escadron de călărime.

Regimentul creat este Regimentul 4 Infanterie, strămoșul direct al Regimentului de astăzi 4 Ilfov Nr. 21.

Reședința regimentului era la Iași, unde avea 2 companii pedestre și trei plutoane cavalerie; altele 2 companii și 1 pluton cavalerie erau la Galați.

La 14 Septembrie 1830, zi de Duminică; oastea moldovenească se arăta pentru prima oară pe ulițele Iașului.

La 26 Octombrie 1834, prin înalta poruncă de zi Nr. 27 a Domnitorului Mihail Sturdza, se face cunoscut că Măria Sa Sultanul a dat miliției dreptul de a avea steag.

La 15 Ianuarie 1843, cavaleria se desparte de infanterie.

La 1844 se înființează al doilea batalion de infanterie.

La 1847, Regimentul de infanterie ia numirea de Regiment de Muschetari. Escadronul de cavalerie, despărțit la 1843, intră din nou în compunerea regimentului.

La 17 Mai 1851, comandantul regimentului de infanterie nu mai are sub comanda sa cavaleria.

La 25 Aprilie 1858 se înființează al treilea batalion.

La 28 Octombrie 1858, în urma tratatului de la Paris și conform convenției pentru organizarea definitivă a Principatelor Române, milițiile existente primise o organizare identică, pentru ca la trebuință să se unească și să formeze o singură armată.

La 14 Aprilie 1859 se ordonă concentrarea armatelor la Iloreni și Buzău pentru manevre. Cu această ocazie, regimentul de muschetari a fost cel dintâi corp din armata Moldovei care a călcat pe pământul Valahiei.

La 1 Septembrie 1859 regimentul vine în București.

La 1 Septembrie 1863 are loc în lagărul de Cotroceni, în asistența Mărei Sale Principelui Alexandru Ioan I, împărșirea drapelului armatei.

Pe lângă armata permanentă, Regulamentul Organic a mai prevăzut și organizarea unor formațiuni teritoriale, întreținute de sate, care să ajute straja pământească în executarea serviciilor polițienești.

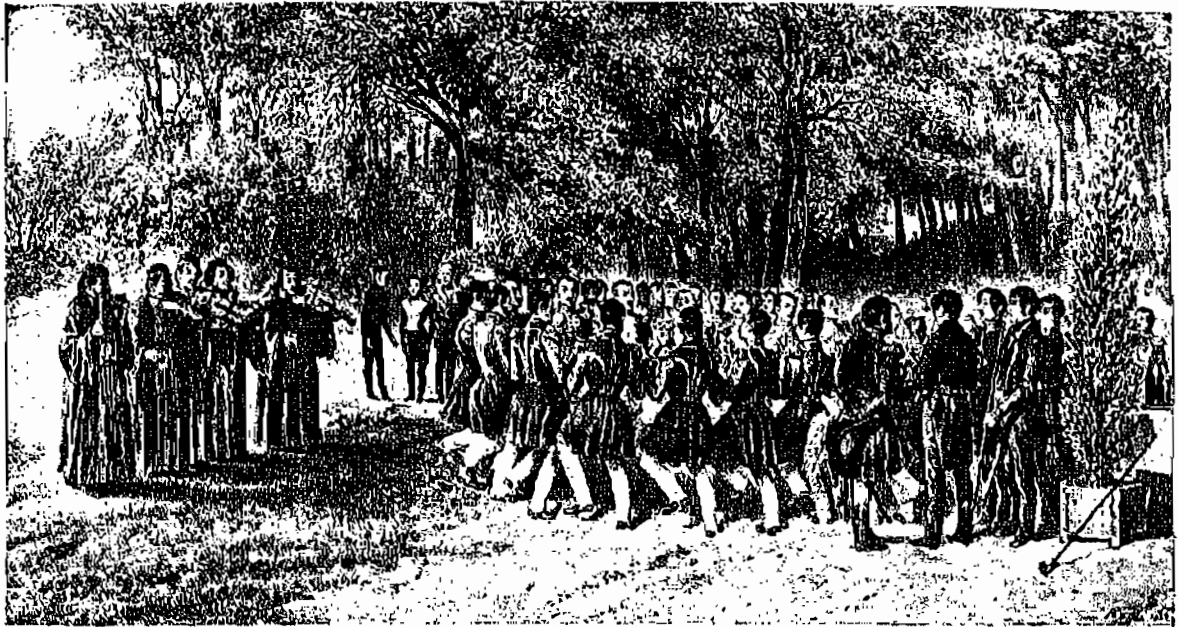
Cu timpul aceste formațiuni capătă o organizare militară, trecând dela Departamentul treburilor din lăuntru de sub Marele Logofăt, sub comanda capului oștirii.

În Muntenia formațiile teritoriale se numesc *potecași* și *cordonași* (pichetași), formând o zonă de supraveghere, între 18 pichete, dată de straja pământescă.

Potecași formau secțiunea munților și păzeau granița dinspre Ardeal și Moldova; cordonașii platurilor formau secțiunea Dunării și păzeau malul Dunării dela Vârciorova până la Barboși.

GRIGORE ALEXANDRU GHICA, DOMNUL MOLDOVEI, 1849—53
Litografie de M. Alophe, Paris
(Din N. Jorga: Portretele Domnilor Români)

PISTECERE MILITARĂ CU LĂUTĂRI ÎN GRĂDINA DOMNITORULUI ALEXANDRU GHICA, 1837
(Desen de Raffel. Colecția Ing. Consl. Orghidan).

Regulamentul Organic creează pentru paza ordinii interioare o formație numită *dorobanți*. Dorobanții erau pedestri. Această numire s'a dat și ostașilor călări, numire purtată până la legea din 1872.

Formațiunea dorobanților este organizată în 1832. Ea are 1—3 pedestrași și 2—3 călăreți și este împărțită în 18 cete, una de județ, comandată de un *tist*, sub ascultarea ispravnicului și a Marelui vornic.

Durata serviciului este de 3 ani. Dorobanții erau obligați a veni la concentrare cu echipamentul și caii lor, a căror întreținere o suportau. Dorobanții primeau leașă din cutiile satelor.

Ei erau concentrați 10 zile pe lună, însă erau obligați a veni la orice chemare.

În Moldova în 1830 se crea o formație teritorială, numită Corpul slujitorilor, care concursa cu straja pământască, la paza graniței, la poliția ținutului și a capitalei, la paza vâmlor. Efectivul acestui corp era de 1.563 oameni pedestri și călări.

Ei făceau serviciu permanent; în schimb, pentru fiecare slujitor, erau scutite trei familii de dări și prestație. Satul avea obligația a contribui la echiparea, armarea și întreținerea lor. Durata serviciului: 3 ani.

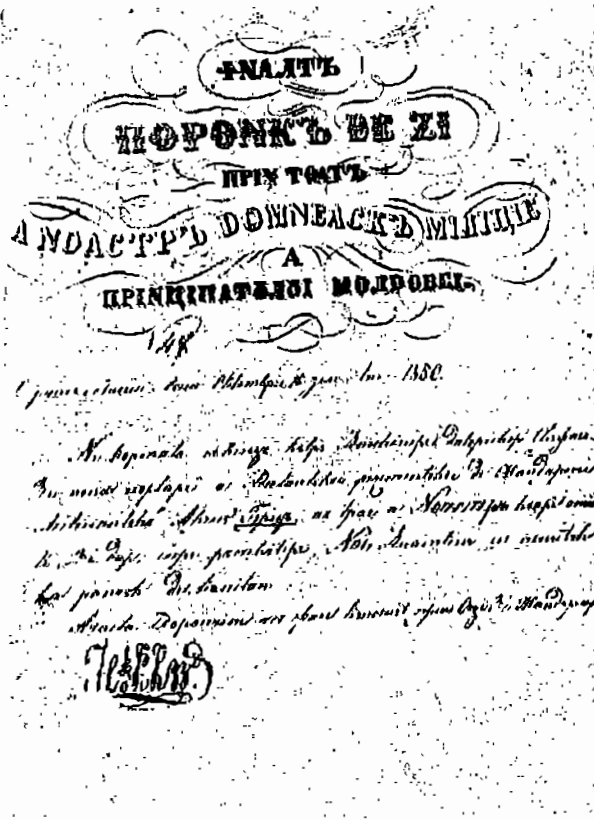
Căpitani de slujitori, câte unul de ținut, erau aleși de ispravnic din clasa mazășilor, a postelnicilor, a boiernașilor, cu știință de crate. Aveau leașă de 100 lei vechi lunar.

Iniințarea miliției naționale sau straja pământască este o operă satisfăcătoare dacă se ține seamă de împrejurările grele în care se aflau Principatele la acea epocă.

Prin această organizare se forma o putere înarmată compusă din Români, pe care ei singuri erau stăpâni și pe care o întrebuințau în scopuri folositoare numai lor.

Dar această miliție, astfel cum o forma regulamentului, nu putea să aibă o înfrăurire binefăcătoare asupra educației naționale.

Ea nu era o forță militară în sensul adevărat al cuvântului, căci la nevoie nu putea îndeplini menirea

INALTA PORONCA DE ZI PRIN TOATA A NOASTRA
DOMNEASCA MILITIE
Data de Grigorie Grigorie Ghica, Domn al Moldovei, la 15
Octombrie 1850

adevărată a unei oștiri: apărarea existenței și drepturilor Statului.

«Este de observat — scria d. Mareșal Averescu în 1907, pe când era ministru de războiu, cu ocazia legii de organizare a armatei — în aplicarea dispozițiilor din Regulamentul Organic, privitoare la organizarea militară a țării, găsim Originea celor două elemente esențiale care intră și astăzi în compunerea armatei noastre: trupa permanentă și trupa cu schimbul.

«Aceste elemente bine deosebite la început și create de trebuințe cu totul diferite, au fost încetul cu încetul unificate într'un tot aproape omogen, din îndoi-tul punct de vedere: al organizării și al instrucției.

«Această tendință spre unificare a născut și s'a accentuat cu timpul tot mai mult din dorința, pe de o parte, de a spori puterea militară în adevăratul înțeles al cuvântului, iar pe de alta din lipsa de mijloace, de a obține acest rezultat prin o organizare militară normală».

Țimp mai bine de 10 ani, după punerea în aplicare a Regulamentului Organic, nu se produce nimic însemnat în oștire.

La 1834 ocupația rusească ia sfârșit.

La 1838 se înființează o școală ostășească pe lângă regimente, pentru gradele inferioare.

La 1839 se înființează «Ștabul Domnesc» și «Dejurska» (administrația oștirii).

La 1842 vine la tron George Bibescu, mare iubitor de neam, cel care s'a prezentat adunării obștești în costumul lui Mihai Viteazul. S'a ocupat cu dragoste de oștire: a trimis grade inferioare pentru instrucție în Rusia, a înființat prima baterie de artilerie cu cele 4 tunuri trimise de Sultan, a înființat o companie de pompieri, o școală ostășească pentru pregătirea ofițerilor.

Domnia lui Mihai Sturza în Moldova a fost și ea încununată de succese. În 1834 Domnul obține dela Poartă voia navigării vaselor moldovenesti pe Dunăre, sub pavilion național. Plănuiește înființarea unei baterii de câmp. La 1845 mărește efectivul infanteriei, creând al doilea batalion la Regimentul 4. În-zestrează cele două batalioane cu 1832 puști cu cre-mene, calibru 18 mm și 105 tesace. Prin pravila dela 1845 reorganizează Corpul slujitorilor de ținuturi,

dându-i organizare militară și punându-l sub controlul și disciplina spătarului. Mai înființează o companie de pojarnici.

Cu ocazia revoluției dela 1848 rolul armatei a fost neînsemnat, ea fiind risipită de-a-lungul granițelor și în adâncul țării.

Revoluția a făcut ca instituția oștirii, încă în fașă, să sufere mult în dezvoltarea ei. În timpul revoluției guvernul schimbă titlul de spătar cu acela de general.

După Convenția dela Balta Liman, Turcia și Rusia numesc domnitori pe Barbu Știrbei în Muntenia și pe Grigore Ghica în Moldova. Aceștia și-au îndreptat cu totul grija spre oștire.

Știrbei, la 1849, înființează un Ștab Ostășesc, actuala Școală de Infanterie, a cărei primă promoție iese în 7 Aprilie 1856. Reorganizează artileria,

recăpătând materialul pe care Turcii l-au luat la 1846, și mai aduce 8 tunuri și 2 obuziere. Înființează o secție de artilerie călărească. Organizează cavaleria, creând un regiment de lăncieri și dând carabine, lănci și săbii. În 1850, militarizează formațiile teritoriale, pentru a înlocui treptat armata permanentă în serviciul de paza graniței și de poliție interioară, substrăgând încetul cu încetul armata permanentă dela serviciile administrative. Organizează prin legi dorobanții și grănicerii.

Sub Grigore Ghica, Domnitor al Moldovei, oștirea ia un nou avânt. Cea dintâi grijă a sa este ca

BARBU ȘTIRBEI DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1849—1856
Portret de Leca (Muzeul Militar Național)

în instrucția oștirii să se schimbe comenzile și termenii militari, dela instrucție și din administrație, din rusește în românește. Opera se îndeplinește cu mult greu. El mai înlocuiește alfabetul cirilic cu cel latin. Sub domnia sa se începe organizarea infanteriei, dându-se regulamente care schimbau cu totul forma tradițională, prea învechită a instrucției. La 1852, el transformă corpul slujitorilor într'un regiment de jandarmi, după modelul altor state. Înființează o baterie de artilerie din 6 tunuri, căpătate dela Turci. Înființează la Copou în Iași un depozit de arme și praf de pușcă, și organizează Serviciul sanitar al armatei. Dă o mare dezvoltare instrucției trupe, care se face cu ofițeri ce au făcut stagiul în armatele vechi europene. În toamna anului 1851 are loc prima manevră cu focuri reale a oștirii moldovenești.

Anii 1853—1854 sunt ani grei pentru oștirea Moldovei, dezvoltarea ei fiind împiedicată de o nouă ocupație rusească. Oștirea se pune la dispoziția Rușilor, pentru a colabora cu dânsii în războiul contra Turcilor. Infanteria a fost întrebuințată în serviciul etapelor rusești. Mai târziu, după ce Rușii au fost atacați în Crimeea, refuzul oștirii de a însoți pe Ruși i-a hotărât la desarmarea trupelor.

Grigore Ghica după întoarcerea lui în Iași, în Octombrie 1854, începe reorganizarea oștirii. Regimentul de infanterie se reconstituie în trei batalioane.

Dar din cauza finanțelor țării care au suferit mult, prin întreținerea trupelor de ocupație rusească, organizarea oștirii rămâne pe loc, completându-se numai cadrele trupelor existente.

Mai târziu, în Moldova, colonelul Scheletti, însărcinat cu organizarea armatei de către caimacanul Teodor Balș, completează regimentul de muscateri, cu a 4-a companie de fiecare batalion. Mai târziu, luându-se în stăpânire cele trei județe ale Basarabiei, se înființează încă un batalion de infanterie, iar la 1 Aprilie 1858 se creează al doilea batalion de infanterie, formându-se astfel regimentul de vânători. Se mai formează un divizion de lăncieri.

Marele merit al colonelului Scheletti este procurarea materialului necesar bateriei de artilerie. Se autoriză deschiderea unei școli regimentare «provizornică», pentru pregătirea cadeților, care la 2 Octombrie ia numele de școală militară. Școala avea trei clase pentru infanterie și cavalerie, a patra clasă pentru artilerie, geniu și stat major.

În vara anului 1858 reintră în armată Alexandru Cuza și e numit adjutantul caimacanului Vogoride, iar mai târziu locțiitor de hatman.

Progresul organizării militare dela 1831 până la 1859, în ambele principate este destul de însemnat. Cu toate acestea oștirile românești, în anul 1859, — spune generalul Rosetti, — nu erau în stare a face campanie, căci nu aveau nici organizarea,

DOMNITORUL BARBU ȘTIRBEI
Desen de Bîla și Danilets. Din Albumul Oștirii, 1852

ARTILERIA MUNTEANĂ
Desen de Bîla și Danilets. Din Albumul Oștirii, 1852

DOROBANȚII DE JUDEȚE
Desen de Bîlz și Daniels. Din Albumul Oștirii, 1852

nici înzestrarea, nici instruirea necesară pentru aceasta.

Armata țărilor, după Unire, este *permanentă și teritorială*. Armata teritorială, la început, are caracterul vechilor miliții teritoriale, însărcinate cu paza granițelor și serviciul administrativ și polițienesc. Ea este prefăcută apoi în armată jumătate permanentă și jumătate miliție, din care numai infanteria și cavaleria au caracterul unei armate mixte.

Organizarea puterii noastre armate realizează dorința manifestată de Divanul ad-hoc al Moldovei. Serviciul militar este obligator, personal și, în principiu, egal pentru toți.

Legiunile din 1859 conțin elementele tendinței de a militariza trupele cu schimbul, pentru a deveni trupe de război. Ele încep a fi legate de serviciul lor, având datoria de a învăța slujba militară.

CONSOLIDAREA PUTERII ARMATE

Alegerea Domnitorului Cuza a avut ca urmare unirea armelor oștiri într'una singură. Această unire era premergătoare unirii efective a celor două Principate. Sub Domnitorul Cuza, față de complicațiunile politice din Europa din anul 1859, printr'un decret din 14 Aprilie, se hotărâște concentrarea trupelor la Florești în Prahova.

De fapt, bazele organizării armatei se pun încă în 1858, după cum ni se arată în lucrarea Serviciului Istoric al Marelui Stat Major: «Ro-

mânia în războiul mondial 1916—1919».

Prin convenția încheiată la Paris, la 7 August se acordă celor două principate dreptul de a-și organiza armate naționale «cu o organizație identică, spre a putea la nevoie să se unească și să se formeze o singură armată», care să servească nu numai pentru paza interioară, dar mai ales pentru apărarea hotarelor.

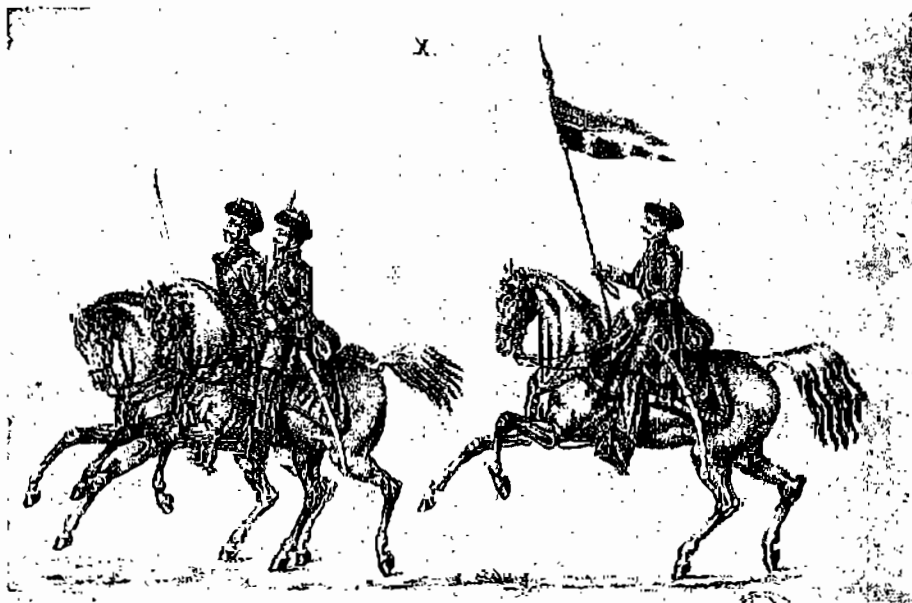
Din Noembrie 1859, Domnitorul Cuza în comanda armatelor celor două principate unite, ajutat de Statul-major general (creat în același an) și de 2 ministere de război, câte unul

de fiecare principat, ministere care s'a contopit în 1860.

Între 1860 și 1864 dorobanții și grănicerii sunt încorporați în elementele armatei propriu zise, fiind trecuți sub autoritatea Ministerului de Război. Dorobanții sunt organizați în escadroane călări sau pedestre, grupate în 8 divizioane a câte 4-6 escadroane. Grănicerii la rândul lor sunt organizați în 38 companii, remițe în 10 batalioane a câte 3-4 companii.

În 1864 se întocmesc primele legi militare și anume: legile de organizarea armatei, de recrutare, a poziției ofițerilor și a stării de asediu.

Legea de organizare prevedea ca armata să cuprindă 2 elemente: armata permanentă, cu rezerva ei și milițiile compuse din grăniceri, dorobanți și rezervele lor.

DOROBANȚII DE POLIȚIE
1. Ofițer, 2. Subofițer, 3. Soldat.
Desen de Bîlz și Daniels. Din Albumul Oștirii, 1852

Serviciul militar era obligatoriu între vârstele de 20 și 50 de ani. Atât la armata permanentă cât și la miliții, durata serviciului militar era de 4 ani în activitate și 2 ani în rezervă; oamenii între 27 și 50 ani erau împărțiți în 3 clase, care puteau fi chemate oricând, la nevoie. Recrutarea se făcea prin tragere la sorți, după ce se încheiau tabelele de recensământ.

Prin legea dela 1866 s'au creat 4 comandamente de divizii teritoriale, având fiecare sub ordine toate trupele de pe teritoriul respectiv (inclusiv divizioanele de dorobanți și batalioanele de grăniceri).

În 1866 armata Principatelor Unite avea următoarea organizare:

4 divizii teritoriale, având în total: 3 batalioane vânători, 7 regimente infanterie de linie (a 3 batalioane), 2 regimente cavalerie (lăncieri), un regiment artilerie (8 baterii), 3 companii săpători și 1 companie pontonieri (trupe permanente cu un efectiv de 20.000 oameni), 8 divizioane (33 escadroane) dorobanți, 10 batalioane (38 companii) grăniceri, 1 regiment vânători călări, 5 escadroane jandarmi călări, 2 companii jandarmi pedestri, garda orășenească (armata teritorială cu un efectiv de 25.000 oameni).

În 1861 se organizează direcția stabilimentelor militare, având inițial un singur stabiliment cu 3 secții: pirotehnie, arsenal și fabrică de pulbere care, începând din 1873, se vor despărți și desvolta, dând naștere la cele 3 stabilimente militare: pirotehnia, arsenalul și pulberăria.

În 1868, printr-o nouă lege de organizare a armatei, se largesc bazele puterii armate, care în loc de 2 cuprinde 5 elemente și anume: 1) armata permanentă cu rezerva ei; 2) corpul dorobanților și grănicerilor; 3) milițiile; 4) garda orășenească și 5) gloatele.

Durata serviciului militar în aceste elemente era dela 20 la 50 ani și anume: până la 27 ani în armata permanentă și rezervă, sau în dorobanți, sau în grăniceri; până la 36 ani în miliții, până la 50 ani în garda orășenească sau în gloate.

Armata permanentă făcea 3 ani neîntrerupți serviciul sub armă și 4 ani în rezervă.

Dorobanții și grănicerii, în cei 7 ani de serviciu, erau chemați pe rând sub armă, câte 10 zile pe lună; ei erau deci 1/3 din timp sub armă și 2/3 din timp la vetre.

O nouă lege proclamă în 1872 două principii importante: 1) serviciul militar obligatoriu și personal, și 2) organizarea armatei în timp de pace să difere cât mai puțin de aceea din timp de războiu.

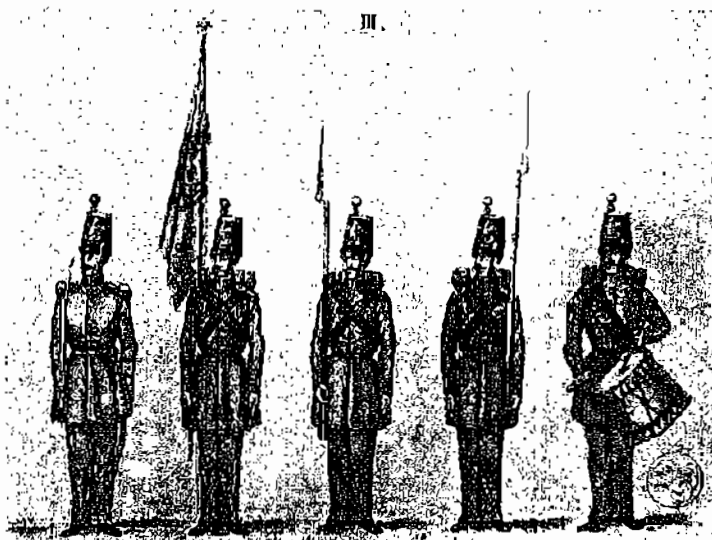
ȘTABUL, OSTIRII

Desen de Bils și Danielis. Din Albumul Ostirilor, 1852

MUZICA ȘTABULUI

Desen de Bils și Danielis. Din Albumul Ostirilor, 1852

INFANTERIA

1. Ofițer, 2. Stegar, 3. Unteroftițer, 4. Soldat, 5. Toboșar
Desen de Bils și Danielis. Din Albumul Ostirilor, 1852

După aceeași lege, dorobanții și grănicerii constituie «armata teritorială», iar garda orășenească și gloatele se contopesc. Elementele armatei se reduc astfel

OFIȚER MUNTEAN DE CAVALERIE
Desen de Bîla și Danilă. Din Albumul Oștirii, 1832

la patru: 1) armata permanentă; 2) armata teritorială; 3) milițiile și 4) gloatele.

Durata serviciului militar în diferitele elemente ale armatei era: 8 ani (de la vârsta de 21 la 29 ani) în activitate și rezervă; cei din trupele permanente 4 ani sub arme și 4 ani în rezervă; dorobanții 6 ani sub arme și 2 ani în rezervă; călărașii 5 ani sub arme și 3 ani în rezervă; până la vârsta de 37 ani în miliții; până la vârsta de 46 ani în gloate.

Pe baza acestor legi, batalioanele de grăniceri sunt transformate în 8 regimente de infanterie teritorială, denumite *de dorobanți*, iar divizioanele de dorobanți sunt transformate în 8 regimente de *călărași*. În Ianuarie 1877 se crează alte 8 regimente de dorobanți. Atât regimentele de dorobanți cât și cele de călărași, formate din trupa cu schimbul, aveau un sâmbure de cadre permanente.

Astfel, aceste 2 legi, din 1868 și 1872, pun bazele organizării trupelor cu schimbul (armatei teritoriale) care sunt grupate în unități tactice cu cadre permanente, similare unităților permanente.

La izbucnirea războiului din 1877—78, organizarea armatei române de pace era următoarea:

Statul-Major general¹⁾ format din 4 generali de divizie și 8 generali de brigadă, destinați înaltelor comandamente ale armatei.

Statul-Major domnesc compus din: 1 colonel, 1 lt.-colonel și 2 maiori.

Corpul de Stat-Major, format din ofițerii, care constituiau statele-majore ale diviziilor teritoriale, și din cei destinați a forma statele-majore ale marilor unități create la mobilizare.

4 comandamente de divizii teritoriale, având sub ordine unitățile de infanterie și cavalerie de pe teri-

torul respectiv. (Unitățile de artilerie și geniu erau neindivizionate).

4 batalioane vânători, 8 regimente infanterie de linie a 2 batalioane (infanterie permanentă) și 10 regimente de dorobanți (infanterie teritorială).

2 regimente roșiori (cavalerie permanentă) și 8 regimente călărași (cavalerie teritorială) a câte 4 escadroane.

4 regimente artilerie a 6 baterii¹⁾ (artilerie permanentă) și 4 baterii pomplieri (artilerie teritorială).

1 batalion de geniu (4 companii) și 1 companie pontonieri.

2 escadroane jandarmi călări și 2 companii jandarmi pedestri.

1 companie sanitară și 1 escadron de tren.

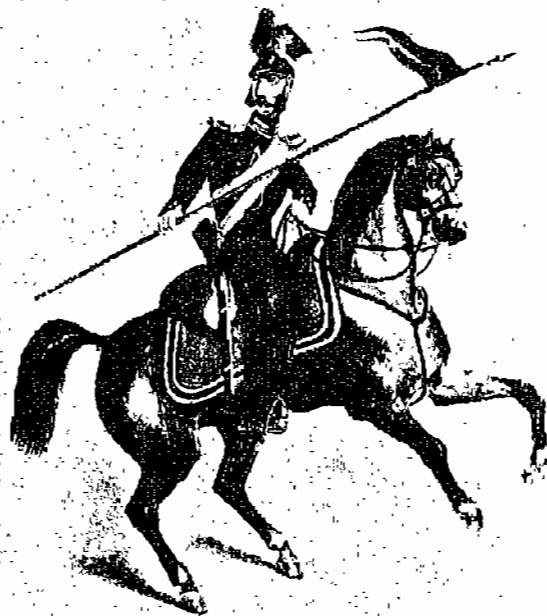
1 flotilă compusă din 3 bastimente, 1 companie de uscat și 1 atelier.

Efectivul total al armatei de pace în 1877 era de: 1.363 ofițeri, 16.437 trupă și 3.623 cai.

În războiul din 1877—78 România a mobilizat: 90 batalioane, 50 escadroane și 38 baterii (208 tunuri), cu un efectiv de 1.000.000 oameni, din cari 52 batalioane, 46 escadroane și 24 baterii, constituite în 4 divizii, formau armata de operațiuni.

Experiența războiului din 1877—78 a desvăluit câteva lipsuri în organizarea armatei pentru război, între care era și aceea că marile unități nu erau constituite din timp de pace, ci se organizau la mobilizare.

¹⁾ 78 mm Md. 1868.

LĂNCIER MOLDOVEAN
Cromolitografie de G. Asaché, 1833
(Colecția Academiei Române)

¹⁾ Capul suprem al armatei era Domnitorul.

Prin legea dela 1882 se stabilește:

a) Armata de pace era compusă din 2 elemente: *armata activă* cu rezervele ei, formată din trupe permanente (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu) și trupe teritoriale (dorobanți, călărași și pompieri), și *armata de miliții*;

b) Teritoriul țării era împărțit în 4 regiuni de corp de armată, fiecare având 2 divizii. Teritoriul Dobrogei forma a cincea regiune cu o divizie activă;

c) Recrutarea deveni regională. Infanteria permanentă se recruta din regiunile diviziilor; cavaleria permanentă, artileria și geniu din regiunea corpurilor de armată, iar dorobanții și călărașii din anumite regiuni.

Legea asupra Serviciului de Stat-Major, elaborată în 1883, înlocuiește vechiul «Corp de Stat-Major» prin Serviciul de Stat-Major, care cuprindea: Marele Stat-Major al Armatei și Serviciul de Stat-Major al marilor unități.

Epoca dintre 1878 și 1913 este o epocă de continuă dezvoltare și consolidare a armatei române, cu toate că multiplele nevoi ale tânărului stat român, aflat la începutul dezvoltării lui, cât și resursele financiare modeste ale țării, nu au putut asigura Ministerului de Războiu decât un buget modest. În acest interval de timp, valoarea bugetului Ministerului de Războiu nu întrecea 13—19% din bugetul general. În aceeași epocă, în țările vecine raportul mediu între bugetul Ministerului de Războiu și bugetul general era de 25% în Rusia, 23% în Bulgaria și Serbia, 15% în Austro-Ungaria.

În campania contra Bulgariei din 1913, România a mobilizat, la 23 Iunie 1913, o armată de: 5 corpuri de armată cu 15 divizii (din care 5 de rezervă), 3 brigade de rezervă, 2 divizii cavalerie și 1 brigadă călărași. Forța armatei mobilizate era de: 247 batalioane, 93 escadroane, 180 baterii, cu un efectiv total de 10.600 ofițeri și 460.000 oameni de trupă¹⁾, ceea ce reprezenta 6% din populația totală a țării.

Scurta campanie din 1913 a desvăluit o serie de lipsuri în organizarea armatei și în dotarea ei cu material de războiu și anume:

a) Unele comandamente de mari unități — cele 5 divizii de rezervă, 3 brigade de rezervă și 2 divizii de cavalerie — precum și regimentele de rezervă au fost create la mobilizare, ceea ce a făcut ca aceste unități să aibă o slabă coeziune organică;

b) Insuficienta organizare din timp de pace a regimentelor de rezervă. Conform legilor de organizare amintite, până la 1913 existau în timp de pace 40 batalioane de rezervă, depinzând de regimentele active și având cadre foarte reduse (2 ofițeri și 9—10 oameni de batalion), din cari la mobilizare s'au creat 27 regimente de rezervă, slab încadrate și fără coeziune organică;

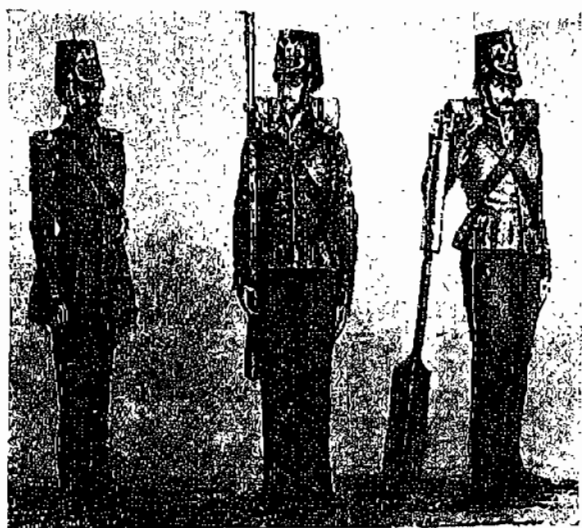
c) Lipsa mare de cadre.

Pentru încadrarea armatei mobilizate în 1913 s'a

¹⁾ «Raport general asupra operațiunilor armatei dela decretarea mobilizării până la retragerea Dunărei» în campania din 1913, întocmit de general Averescu. (Arhiva Serv. Istoric al Armatei).

ȘCOALA OSTĂȘEASCĂ
1. Subofiter, 2. Ofiter, 3. Elev.

SĂLUPETE CANONIERE
1. Ofiter, 2. Subofiter, 3. Soldat.

GRĂNICERII
1. Ofiter de munte, 2. Ofiter de Dunăre, 3. Subofiter de munte,
4. Subofiter de Dunăre
Desene de Bils și Danileis, Dln Albumul Opticii, 1892

STATUL MAJOR PRINCIPAL, 1860
Col. Academiei Române

dispus numai de 10.600 ofițeri, din cari numai 3.920 erau activi.

Comandamentele marilor unități au fost slab și insuficient încadrate. Brigadele nu aveau stat-major.

Infanteria era slab încadrată, mai ales în ofițeri subalterni. Companiile regimentelor active aveau 2 ofițeri subalterni, din cari unul de rezervă. Companiile regimentelor de rezervă nu aveau ca subalterni decât aproape numai ofițeri de rezervă, insuficienți și aceștia, întrucât mai rămânea un deficit de 112 ofițeri subalterni.

Artileria era de asemenea slab încadrată, în ceea ce privește numărul ofițerilor din statele-majore de regiment și divizion, precum și ofițerii subalterni dela baterii, din cari numai unul era activ.

În plus, mai exista o lipsă de circa 500 ofițeri pentru încadrarea formațiunilor de servicii, locuri întărite, etc.

În fine, efectivul insuficient, de care s'a dispus pentru încadrarea armatei în campania 1913, era compus din 50% ofițeri de rezervă, cu o slabă pregătire militară. Abia din 1910 se înființaseră școalele pregătitoare de ofițeri de rezervă; până la acea dată tinerii cu termen redus deveneau ofițeri după un simplu stagiu de 6 luni la trupă, urmat de un examen;

d) Insuficiența organizării și funcționării serviciilor. Mobilizarea serviciilor s'a făcut cu greu din cauza excesivei centralizări și a disproporției între efectivele serviciilor de pace și cele de războiu¹⁾.

Din cauza repeziciunii cu care armata a înaintat în Bulgaria, a dificultăților de trecere peste Dunăre și a slabei capacități de transport a căruțelor, servi-

cile, mai ales cel al subsistențelor, au funcționat greu, rezultând o insuficientă aprovizionare cu subsistențe, simțită cu atât mai mult cu cât hrana de rezervă lipsea;

e) Lipsa o parte din materialul de războiu necesar armatei mobilizate. Astfel:

Infanteria armată cu arma modernă de 6,5, md. 1893, avea numai o secție a 3 mitraliere de regiment de infanterie activ și 1 secție a 2 mitraliere de batalion vânători.

Regimentele de rezervă nu aveau mitraliere.

Regimentele de roșiori aveau câte o secție de mitraliere; cele de călărași nu aveau mitraliere.

Artileria dispunea de tunul de câmp modern 75 mm cu tragere repede. Diviziile active aveau câte 2 regimente (a 6 baterii), de asemenea tunuri, iar diviziile de rezervă câte 3 baterii de tunuri 75 mm cu tragere repede și 2 baterii de obuziere 120 mm cu tragere accelerată. La cele 5 corpuri de armată mai erau repartizate: 15 baterii de obuziere 105 mm, 4 baterii de munte 75 mm, 3 baterii de munte 63 mm și 2 baterii de obuziere 150 mm.

Muniția nu era suficientă decât pentru câteva zile de luptă¹⁾. Se dispunea numai de 720 cartușe de armă, 275 cartușe de carabină, 48.000 cartușe de mitralieră, 1.100 proiectile de tun 75 mm, 360 proiectile de tun de munte 63 mm, 560 proiectile de tun de munte 75 mm, 800 proiectile de obuzier 105 mm, 500 proiectile de obuzier 120 mm și 260 proiectile

¹⁾ Situația armamentului și munițiilor la 1 Ianuarie 1914, întocmită de Direcția Armamentului.

CORPUL SANITAR ROMÂN, 1860
Col. Academiei Române

¹⁾ Raport general asupra operațiunilor armatei dela decretarea mobilizării până la retragerea Dunărei în campania 1913, întocmit de general Averescu.

de obuzier 150 mm. Posibilitățile de fabricație ale munițiilor de către stabilimentele militare erau minime și nu puteau întreține consumul probabil de munițiuni într'un războiu de durată. Arsenalul putea produce abia 1.400 proiectile pe zi, adică câte 2 proiectile de gură de foc; iar Pirotehnia 200.000 cartușe pe zi, adică mai puțin de 1 cartuș de armă pe zi. Și această producție era condiționată de aprovizionarea materialelor prime, care în majoritate nu se găseau în țară.

Pentru toate unitățile de rezervă echipamentul lipsea aproape în întregime; micul echipament lipsea complet, iar îmbrăcămintea și marile echipamente aveau lipsuri de 75—90%¹⁾.

Materialul sanitar lipsea, în cea mai mare parte, atât la micile unități, cât și la formațiile sanitare ale marilor unități.

EPOCA RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE

Constatarea acestor lipsuri de organizare și material de războiu, făcută în campania din 1913, a hotărât guvernul să acorde credite largi armatei și să ia măsuri de îndreptarea lipsurilor, înainte încă de izbucnirea războiului mondial. Ostilitatea pe care a arătat-o Austro-Ungaria față de noi în cursul războiului balcanic și chiar după încheierea păcii dela București, a cărei revizuire a încercat-o pe toate căile, precum și dorința probabilă de răzbunare a vecinului dela Sud, au grăbit luarea acestor măsuri.

Astfel, imediat după campania din 1913 și înainte de izbucnirea războiului mondial, s'au luat măsuri pentru desăvârșirea pregătirii de războiu.

Bugetul Ministerului de Războiu pe anul 1914/15 a fost sporit cu 20% (dela 81.600.000 lei în anul 1913/14 la 97.800.000 lei), acordându-se pentru nevoile armatei și 2 credite extraordinare: unul de 107 milioane și altul de 196 milioane lei, pe o perioadă de 5 ani.

Efectivele bugetare de pace au fost sporite dela 6.148 ofițeri și elevi și 94.170 oameni de trupă în 1913/14, la 7.059 ofițeri și elevi și 105.512 trupă²⁾.

Au fost create noi comandamente, unități și servicii și anume³⁾:

¹⁾ Tabel de situația echipamentului la 20.XI.1912, întocmit de Marele Stat Major.

²⁾ Tabele de efective ale corpurilor și serviciilor pe anii 1913/14 și 1914/15.

³⁾ Înaltul decret Nr. 1444 și 1445 din 1 Aprilie 1914. Documentul 4 și 5.

5 comandamente teritoriale ale unităților de rezervă corespunzătoare diviziilor 11, 12, 13, 14, 15; așa încât și diviziile de rezervă erau constituite organic din timp de pace.

2 comandamente de divizii de cavalerie.

1 comandament de brigadă de călărași.

Cele 40 batalioane de rezervă, cadre care aveau în timp de pace numai 2 ofițeri și 9—10 oameni de trupă, au fost transformate în 40 regimente a 3 batalioane și 1 secție de mitraliere, fiecare regiment cu un efectiv de pace de 9 ofițeri și 111 oameni trupă.

S'a creat câte un serviciu de Stat-Major pe lângă

Direcțiile de Intendență și Sanitară, cu însărcinarea de a pregăti mobilizarea formațiunilor sanitare și de subsistență și a studia funcționarea acestor servicii în diferite ipoteze.

S'au mai creat: 1 regiment de călărași, 5 regimente de artilerie de câmp (câte unul de fiecare divizie 11—15), 15 baterii obuziere ușoare de 105 mm, 5 secții de mitraliere la regimentele de roșiori, și câte o secție de mitraliere la cele 40 regimente cadre. În același timp 5 escadroane tren au fost transformate în 5 divizioane tren a 2 escadroane.

Dela Ianuarie la Martie 1914, Ministerul de Războiu a întocmit un plan de completare a materialului de războiu care lipsea armatei, completare care trebuia să se facă din cele două credite extraordinare de 107 și 196 milioane. Acest plan prevedea⁴⁾: cai, binoculi, telemetre, material de geniu, material de transmisiuni, trăsuri, chesoane, material sanitar, îmbrăcămintă, mare echipament, harnașament, hrană de rezervă (pe 3 zile), hărți, etc.

Completarea armamentului portativ, prin comanda a: 200.000 arme, 134 mitraliere, 582 puști mitraliere, 22.000 carabine, 85.000 pumnale, 45.000 pistoale.

Completarea materialului de artilerie prin comanda a: 60 baterii de câmp de 75 mm, 26 baterii de munte, 10 baterii obuziere grele de 150 mm, 15 baterii tunuri grele de 105 mm, toate cu muniția necesară.

Comanda a: 100 milioane cartușe de infanterie, 124.000 proiectile de artilerie 75 mm, 4.000 proiectile de artilerie (obuzier 150 mm).

Completarea samarelor artileriei de munte, chesoanelor de infanterie, chesoanelor necesare coloanelor de munițiuni ale tunurilor de 75 mm, obuzierelor de 105 mm și 150 mm și tunurilor de munte:

⁴⁾ Discurs ținut de general D. Iliescu în sediul Senatului din 13 Iunie 1924.

GENERALUL, DR. CAROL DAVILLA
Inspector General al Serviciului Sanitar al Armatei

ȘEFII DE CORPURI AI ARMATEI ROMÂNE ÎN ANUL 1864

Dela stânga la dreapta: Solomon, Cologlu, Samesescu, Cucu, Savel Mănuș, Lupășcu, Crețulescu, Florescu, Macedonadi, Goleacu, Romanovici, Corușescu, Păncescu, Gherghel, Lăpuș, Crăsanaru, Donici, Călinescu
Col. Academiei Române

Dublarea producției pirotehnice și pulberăriei și sporirea producției arsenalului.

S'a hotărât studiul fortificării teritoriului anexat din Dobrogea, cu lucrări pasagere, constând din 2 capete de pod la Turtucaia și Silistra și puncte de sprijin pentru trupele de acoperire la Curtbunar, Accadânlar și Bazargic.

Războiul mondial a izbucnit tocmai când planul de completare a materialului de război, elaborat în Ianuarie — Martie 1914, începuse a fi executat. În acest interval nu se putuse realiza decât:

Comandamentele a 5 divizii de rezervă, a 4 regimente de infanterie de rezervă și a 2 divizii de cavalerie, care luaseră ființă în Aprilie 1914.

Cele 40 batalioane de rezervă fuseseră transformate în 40 regimente de rezervă a 3 batalioane, iar cadrele de pace mărite dela 2 ofițeri și 9—10 trupă de batalion, la 9 ofițeri și 111 oameni de trupă de regiment; era un început de organizare mai solidă a regimentelor de rezervă.

Până în Mai—August 1914 se putuse aduce din Germania și Austria numai 24 mitraliere, 102.806 arme și 29.535 de carabine Manlicher.

Capacitatea de producție a stabilimentelor militare nu putea acoperi consumul de munițiuni al unui eventual război. Se putea fabrica pe zi abia 1—2 proiectile de fiecare tm și mai puțin de un cartuș de fiecare pușcă. Până în 1914, întreg armamentul și

cea mai mare parte din munițiuni au fost furnizate de Germania sau Austria.

Orientarea politică alături de Puterile Centrale, până în 1914, făcuse ca pregătirea de război să fie dependentă de aceste puteri, atât în ceea ce privește materialul de război, cât și în întocmirea planurilor de campanie. Abia din Octombrie 1913, în urma ostilității arătate de Austria în campania din 1913, Marele Stat Major începe a studia primele ipoteze de război contra Pu-

terilor Centrale¹⁾.

În vederea intrării în acțiune a României, s'a adoptat principiul ca, utilizând toate resursele țării, să se ridice la maximum forța armatei. Creditelor pentru înarmare sunt continuu sporite, angajându-se până la intrarea în război 838.841.000 lei.

Pentru a dispune de un maximum de efectiv în oameni, s'au recrutat anticipat tinerele claselor 1916 și 1917. Prima

clasă a dat 75.000 oameni, iar cea de a 2-a 78.566; s'au revizuit toți dispensații, scutiți și reformați claselor mobilizate 1897—1915 și s'au găsit buni pentru serviciu 102.117 dispensați și 25.900 scutiți și reformați, din cari 1.040 titrați apți a deveni ofițeri de rezervă; începând dela 1 Aprilie 1915 nu s'a mai făcut nici o trecere dintr'un element al armatei în altul.

¹⁾ Memorul asupra activității depuse de Secția III-a din M. St. M. dela 1.X.1914 în 1.X.1915, în vederea pregătirii unui eventual război.

GARDA CETĂȚENEASCĂ ROMÂNESCĂ 1866

1. Guardii; 2. Locotenent; 3. Capitan; 4. Sergeant; 5. Caporal; 6. Sentinelă
Desen de Sandor, Col. Academiei Române

Efectivul școalelor pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă a fost mărit dela 580 în anul 1913/14, la 740 în anul 1914/15.

Stagiul în școalele pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă a fost redus la un an, după care elevii continuau pregătirea timp de un an la corpuri. În locul lor s'a înființat, cu începere din Martie 1916, câte o școală de fiecare corp de armată pentru elevii de infanterie și artilerie, câte o școală de fiecare divizie de cavalerie și o școală de geniu pe lângă Batalionul 2 pionieri. Pregătirea în aceste școli era de 3 luni.

În acest mod, fără a se mări efectivul bugetar al școalelor, s'a putut primi un număr dublu de elevi.

Efectivele școalelor pregătitoare mărindu-se, ele nu au mai putut fi completate, ca în trecut, numai cu absolvenții a 7 și 8 clase, de aceea — odată cu micșorarea duratei de pregătire — s'au primit în școli și absolvenții a 6, 5 sau 4 clase secundare.

În urma acestor măsuri, în anii 1914/15 și 1915/16 până la intrarea în războiu, școalele pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă au dat un număr de 1.167 sublocotenenți activi (din cari 689 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 4, 5 sau 6 clase secundare) și 2.643 sublocotenenți de rezervă (din cari 380 proveniți din școlile normale).

Efectivul medicilor mobilizați, în urma măririi limitei de vârstă la 65 de ani și adăogirii absolvenților Facultății de Medicină ieșiți în anii 1914/15 și 1915/16, a fost sporit dela 1.497 medici, veterinari și farmaciști (din cari 333 activi, 1.034 de rezervă și 130 studenți) în 1913, la 2.862 (din cari 428 activi, 2.273 de rezervă și 161 studenți) la 15 August 1916.

După intrarea în războiu, din cauza pierderilor mari în ofițeri suferite în primele luni, s'au înființat pe lângă școalele existente încă 3 școli pregătitoare de ofițeri de rezervă de infanterie (la București, Iași și Buzău) și 1 școală pregătitoare de ofițeri de rezervă de artilerie (la București).

Programul studiilor din școalele pregătitoare a fost redus în scopul de a se da viitorilor ofițeri numai pregătirea strict necesară războiului.

Limita studiilor de bază a fost coborâtă și pentru școalele pregătitoare de ofițeri de rezervă, la 4 clase

secundare. Au urmat aceste școli tinerii din contingentele 1910—19. Durata a fost redusă la 6 luni pentru infanterie și 10 luni pentru artilerie.

În Noemvrie 1916, toate școalele pregătitoare au fost evacuate în Moldova. La 1 Aprilie 1917, parte din ele au fost desființate, rămânând numai: 1 școală de infanterie, 1 școală de cavalerie, 1 școală de artilerie și 1 secție de geniu.

În perioada 15 August 1916—Noemvrie 1917, școalele pregătitoare au dat 1.059 ofițeri activi (din cari 736 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 6, 5 sau 4 clase secundare) și 4.463 ofițeri rezervă (din cari 2.281 cu 8 clase, iar restul cu 6, 5 sau 4 clase secundare).

În anul școlar 1917/18 (dela Noemvrie 1917 până la 1 Iulie 1918), școalele pregătitoare de ofițeri activi nu au funcționat, iar cele de ofițeri de rezervă au dat 3.709 absolvenți, din cari 1.539 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 6, 5 sau 4 clase secundare.

După izbucnirea războiului mondial, problema completării materialului de războiu, insuficient chiar pentru efectivul de 460.000 oameni mobilizați în campania din 1913, devenise și mai grea, căci în August 1914 țările care ne puteau procura acest material își închiseseră granițele.

În Decembrie 1914, a fost trimis în Italia directorul superior al armamentului (colonelul Ru-

deanu), care a contractat furnizarea a 4 tunuri Deport de 75 mm, 50 milioane elemente de cartușe de infanterie, 100.000 șrapnele pentru tunul de câmp și 135.000 kg dinamită.

Din aceste materiale nu a fost adusă în țară decât o mică parte (4 tunuri, 10.000 șrapnele, 250.000 elemente de cartușe, 50.000 kg dinamită), căci în Mai 1915, Italia intrând în războiu, contractele au fost reziliate¹⁾.

Începând din Februarie 1915 au fost trimise mai multe misiuni în Franța, Rusia, Elveția, Spania, America și Japonia.

Misiunea din Franța reușește să încheie cu guvernul francez, la 8 Martie 1915, o convenție pentru furnizarea a 40 avioane, 50.000 kg pulbere de artilerie, 200.000 lovituri de tun de 75 mm, 50 milioane car-

¹⁾ Memoriu întocmit de Serviciul lichidării materialului de războiu din Ministerul de Războiu la 5.II.1924. Documentul 9.

ALEXANDRU IOAN CUZA
Portret de C. Stahl.
Colecția Societății Medicilor Naturaliști din Iași

DOMNITORUL CAROL I AL ROMÂNIEI ÎN TABĂRA DELA COTROCENI, 1869
Pictură de Emil Volkner, Col. Academiei Române

tuse pentru arma de infanterie de 6,5 mm și alte materii prime necesare fabricării în țară a munițiilor ¹⁾. Convenția încheiată în Martie 1915 avea acest preambul semnificativ: « Doritor de a da guvernului român tot concursul pe care-l permit circumstanțele actuale și care ar putea să justifice evenimentele viitoare, guvernul francez se obligă »... etc.

Un alt contract, încheiat la 7 Ianuarie 1916 cu guvernul francez, prevedea furnizarea a 400.000 lovituri pentru tunul de 75 mm.

În fine, în decursul anului 1916, s'au mai obținut din Franța: 47 avioane, 24 tunuri de 120 mm cu 26.000 proiectile, 100 mortiere de tranșee 50 mm cu 10.000 bombe, 30.000 arme de 8 mm cu 8.500.000 cartușe, 598 mitraliere cu 12 milioane cartușe, 5.250.000 cartușe de revolver, 90.000 proiectile de 105 mm, 10.000 proiectile de 150 mm, 9.850 săbii, 400.000 grenade, 400.000 măști, 500 scuturi, 150.000 kg melinită. În același timp, din Spania se obținuse 95.000 revolve, din Elveția 300.000 elemente de focoare, din America 600 tone pulbere, 200 tone fulnecoton, 3 milioane cartușe de revolver ²⁾.

¹⁾ Memorul colonelului T. Pascal înălțat M. St. M. de către Serviciul stabilimentelor centrale cu Nr. 980 din 13.VIII.1925. Documentul 11.

²⁾ Memorul întocmit de Serviciul materialului de război din Ministerul de Război la 5.II.1924. Documentul 9.

Pentru aducerea în țară a acestor materiale, am folosit linia Salonic—Niș—Turnu Severin, până în Octombrie 1915 când Serbia a fost invadată și ocupată de armatele Puterilor Centrale.

Singura linie de aprovizionare posibilă rămănea aceea din Oceanul Înghețat de Nord, până la porturile ruse Arhangelsk și Wladiwostok, iar de aici pe căile ferate ruse. Pentru obținerea acestei linii de aprovizionare, s'au început tratative cu Aliații încă din primăvara anului 1915. Puterile Înțelegerii — și în special Rusia — nu au acceptat decât ca materialele să fie aduse și depozitate în cele 2 porturi ruse.

Expedierea din Franța a materialelor comandate, a început abia la 8 Aprilie 1916, și primele transporturi au sosit în țară în luna Mai 1916. Până la intrarea în război au sosit în țară: 9.982 arme Lebel de 8 mm, 266 mitraliere, 82.000 revolve și « scurte » franceze de 120 mm, 100 mortiere de 58 mm, toate cu munițiile lor, 168.000 proiectile de 75 mm, 42.000 proiectile pentru obuzierul de 105 mm, 10.000 proiectile pentru obuzierul de 150 mm md. 1912, și diferite materiale prime.

Tot înainte de intrarea în război mai promisem: 80 avioane de 11 tipuri diferite, furnizate de Franța, care au început a sosi în țară din Ianuarie 1915.

Material sanitar (medicamente, instrumente, obiecte chirurgicale, etc.), adus din Italia și Elveția, care a început a sosi în țară în primăvara anului 1915.

Până pentru rufe, bluze, corturi, aprovizionate din Italia și 500.000 bocanci din America.

După intrarea României în războiu, în ciuda tuturor convențiilor încheiate, transportul materialelor furnizate de Aliați s'a făcut cu mari întârzieri.

Linia de aprovizionare prin Oceanul Înghețat de Nord și apoi prin Rusia, pe lângă lungimea ei excepțională, utiliza un port înghețat aproape 6 luni pe an și o rețea de căi ferate cu ecartament diferit de al nostru și cu un debit de transport foarte redus. La acestea s'a adăugat desorganizarea căilor ferate ruse și dificultățile făcute de guvernul rus.

Transporturile pe mare s'au făcut cu 4 vapoare românești ¹⁾ și cu vapoare străine. Din Aprilie 1916 până în Decembrie 1917 au fost transportate din Franța până în porturile ruse 119.341 tone de material, adică în mediu câte 6.000 tone pe lună, din care 1/3 cu vapoarele românești ²⁾.

Pentru transportul din Rusia s'au utilizat liniile de cale ferată Arhanghelsk—Vologda și Murmansk—Zwanka.

Deși aceste două căi ferate, cu o capacitate totală de transport zilnic de 7.000 tone, puteau asigura, fără a împiedica aprovizionările Rusiei, transportul celor 300 tone pe zi, promise României, cu toate acestea nu s'a realizat decât jumătate din acest debit ³⁾.

Prin acordul încheiat la 13 Septembrie 1916 și 6 Octombrie 1916 între colonelul Rudeanu și Ministerul de Aprovizionare, guvernul francez și-a luat obligațiunea de a asigura transportul tuturor cantităților de munițiuni destinate României ⁴⁾.

În conferința interaliată dela Londra din Octombrie 1916, Puterile Aliate și-au luat din nou obligația să ne asigure media de 10.000 tone material lunar.

¹⁾ « București », « Jiu », « Bistrița » (scufundat la 11 Octombrie 1917 pe coastele Norvegiei de submarinul german N. 43) și « Dunărea » (rechiziționat la 16 Decembrie 1916).

²⁾ Memorul colonelului T. Pascal, înaintat M. St. M. Serviciul Intendenței stabilimentelor centrale, cu Nr. 980 din 13.VIII.1925. Documentul 11.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ *Ibidem*.

Până la 31 Iulie 1916, înainte de semnarea convenției militare, sosiseră în țară 455 vagoane de armament, munițiuni și alte materiale, adică în mediu 224 tone zilnic.

După semnarea convenției militare, până în Octombrie 1916, transporturile au continuat cu regularitate, ajungând în ultimele zile ale lunii Octombrie la 570 tone zilnic ¹⁾.

În conferința interaliată dela Chantilly dela finele lunii Noiembrie 1916, s'a păstrat României același număr de tone de material, deși nevoile armatei crescuseră, în urma pierderilor suferite în cursul operațiilor din 1916. Cu toate intervențiile pe lângă Aliați, Rusia s'a opus a se admite României mai mult de 10.000 tone material lunar. De fapt, nici această cotă nu a fost primită de România ²⁾.

În iarna 1916/17, transporturile au devenit și mai anevoioase. Porturile ruse erau blocate din cauza ghețurilor, iar căile ferate satisfăceau din ce în ce mai greu transporturile destinate României ³⁾. În Martie 1917 Franța a oprit pentru un timp expedierea materialelor pentru România, deoarece porturile și căile ferate ruse, bătute de revoluție, nu mai asigurau depozitarea și transportul acestor materiale.

În urma sfârșitului personal depuse la Petrograd în Ianuarie 1917 de către primul ministru Brătianu și în Mai 1917 de către primul ministru și șeful M.C.G. român și de către generalul Berthelot ⁴⁾, transporturile în Rusia au fost activate în Iunie, Iulie și August 1917, perioadă când operațiunile pe frontul român erau în plină desfășurare. În Decembrie 1917, transporturile

materialelor de războiu pentru România au fost definitiv oprite.

Din Aprilie 1916 până în Decembrie 1917, Aliații ne expediaseră 119.341 tone de material de războiu, din care majoritatea ne era furnizată de către Franța.

La izbucnirea războiului mondial, în Iulie 1914, puterea de producție a stabilimentelor noastre militare era următoarea:

Arsenalul putea produce, în 24 ore: 1.400 corpuri de proiectile de diferite calibre, 1.000 focoase și 8 chesoane sau trăsurile diferite, putea repara radical

¹⁾ *Ibidem*.

²⁾ *Ibidem*.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ M. Paléologue: *La Russie des Tsars pendant la grande guerre*.

ALARMA
Pictură de Grigorescu
Col. Academiei Române

TRECEREA DUNĂRII LA CORABIA
Desen de Grigorescu, Muzeul Militar Național

25 chesoane sau trăsuri și 200 arme precum și execută mici reparațiuni de țevi, afete, aparate optice.

Pirotehnia armatei avea o capacitate de producție zilnică de 200.000 elemente de munițiuni pentru arma md. 1893, o putere de încărcare de 1 milion de cartușe de infanterie, precum și o producție de 500 tuburi de artilerie pentru tunul de 75, md. 1904 și 500 focoase.

Pulberăria armatei putea produce pe oră 70 kg pulbere, producție care era în curs de a fi mărită până la 150 kg. În studiu era înființarea unei fabrici de explosive.

În perioada Iulie 1914—August 1916, puterea de producție a stabilimentelor a fost mărită.

Stabilimentele militare aveau în August 1916 o capacitate de producție zilnică de 2 proiectile de fiecare tun și 1 cartuș de fiecare armă.

În Aprilie 1915, s'a înființat pe lângă Ministerul de Războiu comisiunea tehnică industrială, cu însărcinare de a studia și pregăti contribuțiunea industriei naționale în caz de războiu.

Până la intrarea în războiu, au lucrat pentru armată 11 stabilimente industriale publice și 59 fabrici private.

Până în Noembrie 1916, numărul acestor fabrici a fost mărit la 113, din care: 37 fabrici de munițiuni de infanterie și artilerie, 2 fabrici de focoase, 10 fabrici de afete și de reparație a materialului de artilerie, 10 fabrici de pături de armă, 6 fabrici de grenade, 20 fabrici de trăsuri diferite, etc.

În Noembrie 1916, cea mai mare parte din industriile care lucrau pentru armată au fost evacuate în Moldova, unde, până la sfârșitul războiului, au func-

ționat 36 de fabrici, din care: 4 pentru fabricarea munițiilor de infanterie și artilerie și 2 pentru fabricațiuni de afete și reparațiuni de material de artilerie.

În general, din 1915 și până la sfârșitul anului 1917, industria publică și privată a organizat complet 230 tunuri (53 mm, 57 mm, 150 mm) și obuziere (120 mm și 210 mm), scoase din cetatea București și regiunea F. M. G. și montate pe afete mobile, construite în țară, a făcut transformări și completări tunurilor de 75 și 87 mm, md. 1880, a fabricat circa 420.000 proiectile de artilerie de diferite calibre, circa 1 milion elemente munițiuni de infanterie și alte diferite materiale.

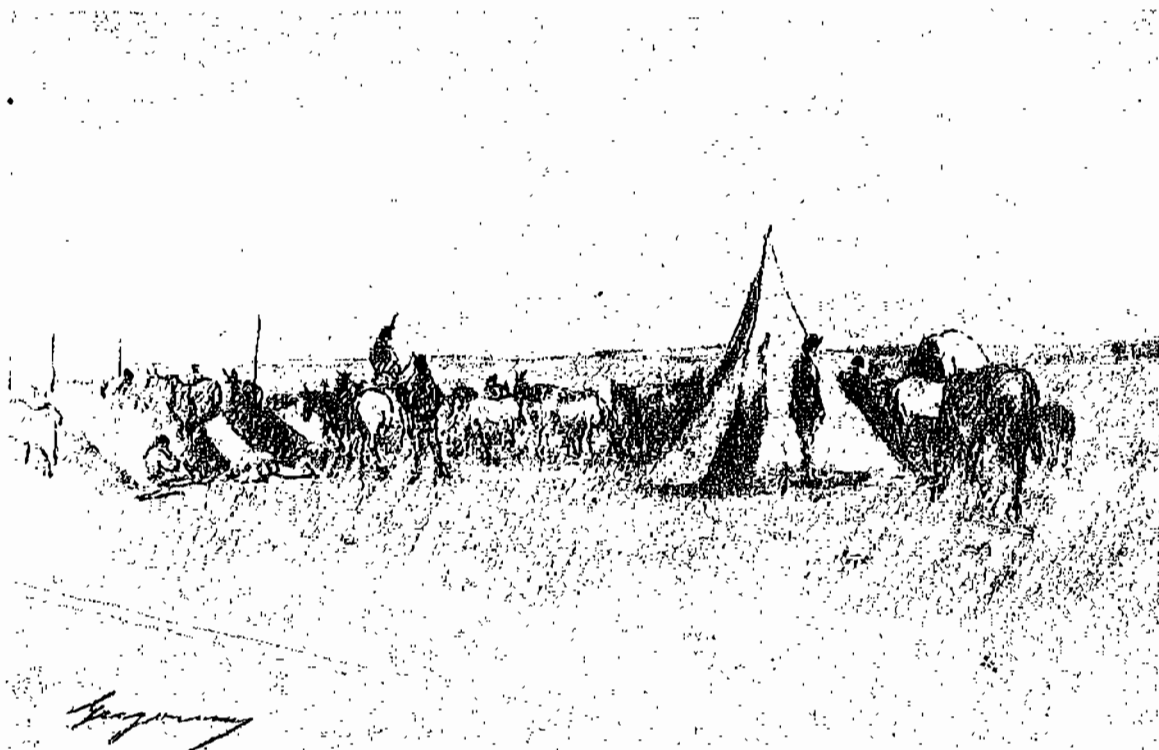
La 16 August 1916, forța totală a armatei de pace era de: 256 batalioane (cu 413 mitraliere), 88 escadroane (cu 40 mitraliere) și 236 baterii cu un efectiv total de 8.575 ofițeri și elevi, 127.085 reangajați și trupă și 33.112 animale.

Totalul forțelor mobilizate de România la 15 August 1916 era:

366 batalioane cu 413 mitraliere de câmp și 161 mitraliere franceze de poziție de 8 mm (146 batalioane active ale regimentelor 1—40; 120 batalioane de cadre ale regimentelor 41—80; 80 batalioane teritoriale ale regimentelor 1—80 și 20 batalioane de miliții);

104 escadroane cu 40 mitraliere;

379 baterii (55 baterii de tunuri de 53 mm și de 57 mm de infanterie, 233 baterii de câmp, 13 baterii de munte, 32 baterii grele, 20 baterii de poziție, 26 baterii fixe ale capetelor de pod de la Turtucaia, Silistra și Cernavoda și 113 tunuri antiaeriene).

ARMATA ROMÂNĂ LA VERBIȚA, 1877
Schiză de N. Grigorescu. Muzeul Militar Național.

Efectivul total mobilizat a fost de: 19.843 ofițeri și elevi, 813.758 reangajați și trupă și 281.210 cai, din cari:

15.949 ofițeri și 642.139 trupă constituiau armata de operațiuni,

3.894 ofițeri și 191.619 trupă în zona interioară (stabilimente și părți sedentare).

Armata de operațiuni cuprindea:

13.561 ofițeri și 562.000 trupă constituind armata operativă,

681 ofițeri și 20.241 trupă, garnizoana cetăților.

1.707 ofițeri și 59.051 trupă, servicii de etapă.

Armata operativă cuprindea:

11.890 ofițeri și 511.000 trupă, combatanți.

1.671 ofițeri și 51.000 trupă, servicii.

În afară de efectivul mobilizat, se mai dispunea încă de 420.870 oameni disponibili a fi mobilizați și anume: 82.993 instruiți disponibili, 102.117 dispensați recuperați, 29.900 scutiți revizuiți și găsiți apți, 59.860 contingentul 1917 și circa 150.000 tineri între 18—20 ani.

Disponibilul total pentru mobilizare — 1.234.000 oameni — reprezenta 15% din populația totală a țării și 30% din populația bărbătească.

Efectivul mobilizat reprezenta 2/3 din disponibilul de mobilizare, rămânând 1/3 ca rezervă de alimentare.

Armata de operațiuni forma 3/4 din efectivul mobilizat, iar restul de 1/4 era efectivul stabilimentelor și părților sedentare din zona interioară.

Din totalul armatei de operațiuni, 5/6 erau unitățile operative, iar 1/6 trupele cetăților și etapelor.

Din armata operativă 9/10 erau trupe combatante, iar 1/10 servicii divizionare, de corp de armată și de armată.

Efectivele pe arme ale trupelor combatante erau:

Cartierele generale: 600 ofițeri și 2.820 trupă (0,4%).

Infanteria: 8.116 ofițeri și 413.839 trupă (81%).

Cavaleria: 772 ofițeri și 21.037 trupă (4%).

Artileria: 1.763 ofițeri și 47.046 trupă (9%).

Trupe de geniu: 375 ofițeri și 18.844 trupă (4%).

Aviația: 40 ofițeri și 1.000 trupă (0,2%).

Marina: 206 ofițeri și 2.070 trupă (1%).

Jandarmi: 18 ofițeri și 2.070 trupă (0,4%).

Față de efectivul de pace (127.000), efectivul mobilizat (813.000) era de 6 ori mai mare.

Acesta se constituia în următoarele mari unități;

a) *Statul Major general al armatei*;

b) *Armatele* compuse dintr'un număr variabil de corpuri de armată.

Fiecare armată avea la dispoziție: 1 escadrilă de avioane, 1 detașament de jandarmi pedestri, 1 detașament de jandarmi rurali, 1 secție de telegrafie, 1 secție de telegrafie fără fir și serviciile armatei.

c) 6 *corpuri de armată* constituite fiecare din câte 2 divizii și din următoarele elemente:

1 brigadă de călărași (a 2 regimente), 1 companie de cicliști, 1 regiment obuziere de 105 mm a 6 baterii, repartizate operativ diviziilor, 1 detașament de jandarmi rurali, 1 detașament de jandarmi pedestri, 1 secție de telegrafie, 1 companie de pioneri, 1 companie de proiectoare, 1 companie de poduri ușoare.

UN CĂLĂRAȘ LA ATAC, 18 AUGUST 1877
Pictură de N. Grigorescu

Serviciile corpului de armată (1 spital mobil, 1 parc de pionieri, 1 parc de artilerie, 1 coloană de muniție obuziere, 1 divizion coloane de subsistență).

De fapt, organizarea diviziilor mobilizate a diferit mult de cele stabilite prin planul de mobilizare și aceasta din următoarele cauze:

În compunerea grupelor de acoperire, care au fost dislocate treptat pe frontieră cu începere din anul 1915, au intrat unități din diviziile destinate a opera în alte sectoare, precum și batalioane teritoriale și de miliții, care nu intrau în compunerea diviziilor. La mobilizare grupele de acoperire, astfel cum erau constituite, au intrat și rămas în compunerea diviziilor respective.

În preajma mobilizării s'au creat diviziile 17, 18, 19 și 20; iar în primele săptămâni după războiu diviziile 21, 22 și 23. Aceste divizii, conform planului de mobilizare, au fost organizate din unități destinate a intra în compunerea diviziilor 1—16, sau brigadelor 1—6 mixte.

După intrarea în războiu, în cursul lunii August și Septembrie, din oamenii rămași disponibili la Regimentul 1 artilerie cetate București și la batalioanele cetate ale regiunii F.N.G., s'au organizat 2 regimente de infanterie, armate cu arme de 8 mm, constituind Brigada 7 mixtă.

Din aceste cauze, la mobilizare a rezultat pentru divizii o compunere foarte neomogenă și în cele mai multe cazuri diferită de cea organică.

Organizarea și forța combativă a diviziilor varia de la o divizie la alta.

Numărul regimentelor de infanterie în divizie, varia între 3 și 7, acel al batalioanelor între 11 și 25, acel al mitralierelor între 4 și 34. 15 divizii aveau în compunere între 1 și 17 batalioane teritoriale și de miliții.

Numărul de baterii al unei divizii varia între 6 și 31, în care intrau și bateriile de 53 mm. Diviziile 16, 18, 19 și 20 aveau aproape numai baterii de 87 mm, md. 1880.

În mediu, la un batalion de infanterie se dispunea de 1—2 mitraliere și de 3—4 guri de foc, în care intrau și tunurile de 53 mm. Erau însă și divizii aproape lipsite de mitraliere (Divizia 18 și 20).

În rezumat, diviziile nu erau omogene; amestecul de unități le slăbise mult coeziunea organică, iar prezența batalioanelor teritoriale și de miliții le micșorase forța combativă; în fine, aveau o slabă dotare în armament.

Infanteria era armată cu arma Manlicher de 6,5 mm, iar batalioanele de miliții cu arma de 11 mm, md. 79.

În afară de 370.000 arme Manlicher de 6,5 mm care se găseau la unități, nu se mai dispunea, ca rezervă, decât de 4.500 arme de acest sistem. (Armele pierdute în primele luni de luptă au fost înlocuite cu arme de 11 mm).

La intrarea în războiu, se dispunea pentru fiecare armă de 6,5 mm, md. 93, de câte 870 cartușe; iar pentru fiecare armă md. 79, de 170 cartușe. Aprovizionările sosite din străinătate și producția stabilimentelor militare din țară au reușit să asigure muniția necesară infanteriei în decursul războiului.

Începând din August 1916 și până la sfârșitul războiului, am primit din Franța 262.000 arme franceze de 8 mm Lebel, precum și alte arme sistem mai vechiu.

La intrarea în războiu, dotarea în mitraliere a unităților de infanterie era foarte slabă. Regimentele 1—40 aveau numai câte 1 companie cu 4—6 mitraliere de 6,5 mm Maxim, iar regimentele 40—80 și

cele de vânători câte 1 companie a 4 mitraliere. Batalioanele teritoriale, ca și cele de miliții, nu aveau mitraliere.

Câteva zile înainte de mobilizare au sosit în țară 170 mitraliere franceze de 8 mm, care au fost distribuite capetelor de pod Turtucaia, Silistra și Cernavoda și Diviziei 16-a.

Mitralierele franceze și austriace, sosite după intrarea în acțiune, au fost trimise părților sedentare pentru organizarea și instruirea unităților de mitraliere, ce urmau să fie trimise regimentelor de pe front. Până la începutul lunii Octombrie 1916, s'au repartizat fiecărui regiment de infanterie câte 2—6 mitraliere franceze; iar la 36 din batalioanele teritoriale

câte 2—3 mitraliere franceze sau austriace. Astfel, începând din luna Octombrie, se dispunea de 2—4 mitraliere de batalion.

Infanteria era complet lipsită de puști-mitraliere, deși toate armatele beligerante le aveau la această epocă.

În Martie 1916, a început să se distribuie regimentelor de infanterie grenadele fabricate în țară (sistem Savopol). La intrarea în război dispuneam de 100.000 grenade de acest sistem, care n'au putut fi folosite însă din cauza defectelor de funcționare.

La începutul războiului, un batalion român dispunea de 1—2 mitraliere, pe când unul german avea: 6—8 mitraliere, circa 12 puști mitraliere (mitraliere ușoare), circa 4 aruncătoare de mine, grenade, etc.

Cavaleria era armată cu carabine de 6,5 mm, md. 1893, săbii și lăncii. Fiecare regiment avea 2 mitraliere; puștile mitraliere lipseau. Deci, și cavaleria avea o slabă capacitate de foc.

Fiecare brigadă de infanterie dispunea organic de

1 baterie a 6 tunuri de 53 mm (sau tunuri de 57 mm), scoase din turelele regiunii F.N.G. și dela cetatea București, montate pe alete de Arsenul armatei. Organizarea acestor baterii s'a executat în lunile Iunie și Iulie 1916, iar repartitia și instruirea trupei în lunile Iulie și August. Incadrarea bateriilor de 53 și 57 mm s'a executat la Regimentul 1 artilerie cetate și la batalioanele cetate dela F.N.G.

Acest material nu avea calitățile unui bun tun de infanterie (îi lipsea mobilitatea, precizia, simplitatea în tragere, debitul mare de foc, aprovizionarea ușoară cu muniții și genuliera redusă). Constituia însă un bun material de însoțire imediată.

Pentru tunul de 53 mm aveam la întarea în război, câte 1.400 proiectile de fiecare piesă, iar pentru tunul de 57 mm numai 300.

Artileria de câmp avea tunul de 75 mm, md. 1904, și obuzierul de 105 mm, md. 1912. Ambele guri de foc erau moderne cu tragere repede și s'au comportat în bune condiții în timpul războiului. Munția acestui material, în special obuzul, a avut un randament insuficient. Începând din Septembrie 1916, acest material a tras și obuzul-mină francez cu un randament superior.

Cantitativ aceste guri de foc — 150 baterii tunuri de 75 mm și 30 baterii obuziere de 105 mm — nefiind suficiente

pentru a încadra toate marile unități mobilizate, a fost nevoie să se organizeze: 39 baterii tunuri de 87 mm, md. 1880, material vechiu, cu tragerea înecată, greoiu, cu un proiectil puțin eficace și 8 baterii obuziere de 120 mm, md. 1901, care, deși de sistem vechiu, întrebuintând obuzul-mină francez, au devenit un material util.

O RECUNOAȘTERE LA VERBITA, 28 AUGUST 1877
Pictură de N. Grigorescu. Col. Academiei Române

COLOANĂ DE TREN ÎN REPAOS, 1877
Schiză de N. Grigorescu

ATACUL OPANEZULUI, 28 NOIEMBRIE 1877
Pictură de N. Grigorescu

La intrarea în războiu, se dispunea de: 1.430 lovituri de piesă pentru tunul de 75 mm, md. 904, 570 lovituri pentru tunul de 87 mm, 900 lovituri pentru obuzierul de 105 mm și 830 lovituri pentru obuzierul de 120 mm. Pentru toate aceste materiale, afară de tunul de 87 mm, muniția necesară în decursul războiului a fost asigurată prin aprovizionările făcute în străinătate și prin producția internă.

Artileria de munte era compusă din:

4 baterii tunuri de munte de 75 mm, md. 1912, material modern, dispunând la intrarea în războiu de 560 lovituri de piesă;

6 baterii tunuri de munte de 63 mm cu tragere înceată, material de calitate mediocră, dispunând de 980 lovituri de piesă;

6 baterii tunuri de 57 mm¹⁾, organizate în preajma războiului din tunurile scoase din cetatea București, material de o putere mediocră, dispunând inițial de 300 lovituri de piesă;

Cantitativ, acest material a fost insuficient față de natura teatrului de operațiuni și față de materialul de munte numeros și modern al armatei austro-ungare, care dispunea, pentru fiecare mare unitate operând în munte, de câteva baterii de munte.

Războiul mondial ne-a surprins numai cu artileria grea de cetăți și de asediu și cu 2 baterii obuziere grele de 150 mm cu tragere repede.

În timpul neutralității, neputându-se aproviziona cu asemenea material din străinătate, s'a recurs la materialul din cetăți, organizat pe afete construite în țară, și la materialul de asediu.

În Noembrie 1915, s'au organizat 3 regimente de artilerie grea, cu un total de 26 baterii.

În Iulie 1916 s'a înființat al 4-lea regiment de artilerie grea, compus din 3 baterii tunuri lungi franceze de 120 mm și 3 baterii tunuri scurte franceze de 120 mm, cu o dotațiune inițială de 800 proiectile de piesă. Acest material sosind în țară în luna August, organizarea lui s'a terminat la începutul lunii Septembrie.

Tot până la începutul lunii Septembrie s'au organizat și 5 baterii obuziere de 120 mm, md. 8/8916.

În cursul lunii Septembrie 1916 s'au mai organizat 8 baterii tunuri lungi franceze de 120 mm.

În fine, la începutul lunii Octombrie 1916 s'au organizat regimentele 5 și 6 artilerie grea, primul cu 6 obuziere de 210 mm și al doilea cu 6 baterii tunuri de 150 mm.

Afară de obuzierul de 150 mm md. 1912, care era un material modern cu tragere repede, și de tunurile lungi și scurte franceze de 120 mm, care, deși de sistem vechiu, erau materiale utile, cu bune calități balistice, — restul gurilor de foc, care au constituit artileria grea, erau materiale greoaie, de sistem vechiu, cu un foarte slab randament, mai ales în ceea ce privește muniția.

Tot în cei doi ani de neutralitate, capetele de pod Turtucaia, Silistra și Cernavoda au fost armate cu următorul material de poziție: 21 baterii, 52 turele, 8 tunuri, 10 obuziere și 6 mortiere.

Toată această artilerie de poziție avea o valoare balistică submediocră, proiectile puțin eficiente și o

¹⁾ Din care 3 baterii organizate în Octombrie.

DEFILAREA PRIZONIERILOR TURCI ÎN FAȚA DOMNITORULUI CAROL, I DUPĂ LUAREA PLEVNEI
Pictură de N. Grigorescu

LA SMÂRDAN, 12 IANUARIE 1878
Pictură de N. Grigorescu. Colecția Primăriei Municipiului București

aprovizionare cu muniții — la unele materiale — foarte redusă.

Artileria antiaeriană a fost improvizată în timpul neutralității, organizându-se din: 4 tunuri franceze antiaeriene de 75 mm, sosite din Franța; 4 tunuri Deport de 75 mm, 4¹⁾ tunuri de 57 mm antiaeriene mobile, sistem colonel Negrei, provenite din tunurile de 57 mm ale cetății București, organizate pe afete cu fâlcele demontabile; 20 tunuri de 57 mm antiaeriene fixe, sistem colonel Burilleanu, provenite din același material organizat pe un pivot de bord cu frână de tragere; 45 tunuri de 75 mm, md. 1880, instalate pe platformă și destinate apărării antiaeriane a Cernavodei (12 piese), cetății București (20 piese) și stabilimentelor militare (13 piese).

Tunurile de 75 mm franceze și Deport erau cele mai bine organizate pentru tragerile antiaeriene.

Tunurile de 57 mm, bine amenajate pentru aceste trageri, aveau o bătaie redusă și un proiectil puțin eficient.

Tunul de 75 mm md. 80, era absolut impropriu pentru misiunea ce i s'a dat.

La 15 August, mai erau în curs de transformare și organizare, pentru artileria grea, următoarele guri de foc²⁾: 29 obuziere de 120 mm, md. 88; 12 mortiere de 120 mm, md. 87; 31 tunuri de 150 mm sub cupole; 32 obuziere 120 mm, md. 88. În cetatea București mai rămăseseră: 111 tunuri de 57 mm, md. 88; 24 tunuri de 87 mm, md. 80; 57 tunuri de 150 mm sub cupole, iar în regiunea înțărîtă F.N.G. mai rămăseseră: 211 tunuri de 37 mm, md. 87; 7 tunuri de 120 mm, md. 85; 7 obuziere de 120 mm, md. 88 și 24 mortiere de 120 mm, md. 87.

Ca material de aviație, dispuneam la intrarea în războiu de 28 avioane organizate în 4 escadrile. Avioanele erau de 5 tipuri diferite și de sistem vechiu și nu întreceau viteza de 80 km pe oră.

Până în luna Decembrie 1916, au sosit în țară din Franța 100 avioane Nieuport, Bréguet și Farman 130 H.P.

Aceste avioane sosind pe rând și trebuind să înlocuiască pierderile (avioanele scoase din serviciu), în cursul operațiilor din 1916, s'a dispus numai de maximum 30—40 avioane.

¹⁾ La 15 August erau în curs de amenajare încă 32 piese.

²⁾ Tabel de repartitia artileriei la diferitele unități și formațiuni ale armatei.

La 1 Octombrie dispuneam în total de 38 avioane, din care 7 în curs de montare sau reparație, organizate în 4 grupe de aviație (8 escadrile) și 3 grupe la dispoziția M.C.G. și Armatei a III-a¹⁾.

Din cauza condițiilor largi de recepție, echipamentul fabricat în țară în anii 1914—1916 a fost de calitate mediocră.

La intrarea în războiu aveam comandată în țară și străinătate o importantă cantitate de echipament.

După intrarea în războiu, pentru înlocuirea pierderilor și degradările în echipament, s'au luat măsuri de activare a lucrului în fabricile de postav și pielărie și atelierele de confecții militare și particulare, precum și de aprovizionarea din străinătate. Demersurile făcute în acest scop în Japonia au rămas fără rezultat. Din Anglia s'au cumpărat 75 vagoane de fire de bumbac. Rusia, după mari stărnințe, ne-a promis, în Septembrie 1916, 200.000 rânduri de echipamente complete, predabile până în Ianuarie 1917. Până în Martie 1917 nu au sosit însă în țară decât 50.000 rânduri de efecte de mic echipament, circa 20.000 rânduri de efecte de îmbrăcăminte, 10.000 foi de cort și centiroane, curele, bidoane, etc. Harnașamentul cerut ne-a fost refuzat.

În Noiembrie 1916 au fost evacuate în Moldova:

Tăbăcăria armatei, atelierele de confecții, depozitul central de echipament, iar din stabilimentele particulare numai lâna din fabricile de postav. Au rămas neevacuate: fabricile de postav, tăbăcăriile, fabricile particulare

de confecții, de încălțăminte și harnașament, precum și toate materialele prime aflate în industriile particulare. Din această cauză, începând din Iunie 1916—17 precum și în perioada reorganizării, armata a avut însemnate lipsuri în echipament, aprovizionările din Rusia continuând a se face cu mari dificultăți și în cantități reduse.

Subsistențele au putut fi în abundență aprovizionate din resursele bogate ale țării.

La mobilizare, corpurile de trupă, coloanele și depozitele mobile dispuneau de 12 zile hrană proaspătă și de rezervă, iar depozitele regionale, manutanțele și centrele de aprovizionare dispuneau de 6 zile hrană și de o însemnată rezervă de hrană proaspătă și furaje.

După mobilizare s'au creat și alte depozite, care au putut hrăni întreaga armată până în primăvara

¹⁾ Situația aviației în I.X.1916, înlocuită de corpul de aviație. Documentul 25.

SCENĂ MILITARĂ

Pictură de St. Luchian, Col. Clubului Tinerimii

anului 1917, când a început a se simți lipsa de subsistențe, din cauză că nu toate depozitele din Oltenia și Muntenia au putut fi evacuate; iar din Octombrie 1916, pe lângă armata română, a trebuit să hrănim și armatele ruse cu efective destul de ridicate.

În urma aprovizionărilor din străinătate și a completărilor făcute în țară, la mobilizare toate formațiunile sanitare aveau materialul complet și o rezervă importantă.

Cu toate pierderile din timpul retragerii și al evacuarii din Noiembrie 1916, materialul sanitar a ajuns până la sfârșitul războiului.

Serviciul sanitar a mobilizat 120 formațiuni sanitare, din care 42 trenuri sanitare. Se dispunea de 900 automobile sanitare pentru transportul răniților.

În zona interioară s'au organizat 500 de spitale, care dispuneau de 75.000 paturi.

Materialul de transport a fost completat prin rechiziții. La mobilizare se dispunea de un total de 54.000 trăsură, 150 automobile și 1.500 automobile turism.

Rețeaua de șosele din țară avea o întindere de 27.000 km. În timpul neutralității s'au construit noi șosele și drumuri și s'au reparat parte din cele existente, în special în zona frontierei de Vest.

Rețeaua de căi ferate avea o întindere de 3.850 km, cu o capacitate zilnică de 14-16 trenuri pe liniile principale. Toate liniile erau simple, afară de liniile: București—Ploiești—Buzău, Ploiești—Câmpina, Cernavodă—Constanța și Iași—Ungheni, care erau duble. Cu material rulant se dispunea de 1.000 locomotive și 24.000 vagoane.

Pentru transportul pe Dunăre, s'au organizat 4 grupe de transport: Oltenița—Turtucaia, Călărași—Siliștea, Brăila—Cernavodă și Tulcea—Galați.

Cu material telegrafic de campanie, M.C.G. avea 2 secții de telegrafie a 60 km fir, armatele și corpurile de armată câte 1 secție a 60 km fir, iar diviziunile câte 1 secție a 30 km fir.

Rețeaua telefonică a țării era de 13.580 km, iar cea telegrafică de 23.440 km.

Telegrafia fără fir avea: 13 posturi fixe, 3 posturi mobile pe vagoane, 12 posturi mobile ale marinei (pe vasele flotei de Dunăre și la Sulina) și 7 secții

T.I.T. mobile ale Armatei de operațiuni (1 la M.C.G., 4 la cele 4 armate și 2 la cele 2 divizii de cavalerie).

Odată cu creșterea efectivului la mobilizare, încă de la izbucnirea războiului mondial, s'au luat măsurile arătate în capitoul precedent, pentru sporirea cadrelor ofițerilor.

În 1916 am mobilizat 18.700 ofițeri, din cari 6.600 (35%) activi și 12.100 (65%) de rezervă.

Pe când efectivul total al oamenilor mobilizați în 1916 era de 2 ori mai mare decât cel mobilizat în 1913, efectivul în ofițeri crescuse în acest interval

de timp numai cu 70%, și această creștere era mai mare pentru ofițerii de rezervă, al căror efectiv se dublase, pe când efectivul ofițerilor activi crescuse numai cu 35%. Creșterea era mai mare pentru infanterie (80%), serviciul sanitar (110%), serviciul intendenței și administrației (90%), mai mică pentru geniu (50%) și artilerie (40%) și neînsemnată pentru cavalerie și marină (15%).

Sporirea efectivului în ofițeri s'a obținut — după cum s'a arătat în capitoul precedent — prin mărirea efectivelor școalelor militare de ofițeri activi și de rezervă și prin reducerea duratei de studii, — măsuri care au avut ca rezultat formarea, în intervalul dela 1914 la 1916, a unui însemnat număr de sublocoteneuți, mai ales de infanterie. Pentru celelalte grade efectivul nu a putut fi cu mult modificat. Astfel, pe când efectivul total al ofițerilor superiori a crescut numai cu 15%, iar cel al căpi-

tanilor a rămas neschimbat, efectivul ofițerilor subalterni a crescut dela 1913 la 1916 cu 100%, (70% cei activi și 120% cei de rezervă).

La infanterie, care în 1916 mobilizase 366 batalioane față de 247 batalioane mobilizate în 1913, efectivul ofițerilor superiori și al căpiștanilor rămăsese neschimbat, și numai efectivul ofițerilor subalterni sporise cu 115% (70% pentru ofițerii activi și 135% pentru cei de rezervă).

La artilerie, care în 1916 mobilizase 379 baterii, față de 180 baterii mobilizate în 1913, efectivul ofițerilor superiori crescuse cu 30%, acel al căpiștanilor scăzuse cu 10%, iar al ofițerilor subalterni crescuse cu 60%.

ROȘTOR

Desen de N. Grigorescu, Muzeul Militar Național

În rezumat: numărul ofițerilor disponibili nu a fost suficient pentru o solidă încadrare a unităților mobilizate în August 1916, mai ales pentru infanterie.

Pentru 366 batalioane erau disponibili circa 220 maiori de infanterie, din cari 30% de rezervă.

Pentru 1.701 companii și batalioane fără maiori, erau disponibili numai circa 820 căpitani, din cari 30% de rezervă.

Pentru 7.800 plotoane, companii fără căpitani și ofițeri în statele-majore de brigadă, regiment și batalion, erau disponibili circa 6.700 ofițeri subalterni, din cari 75% de rezervă.

Unitățile de cavalerie au fost bine încadrate.

Artileria avea un număr suficient de comandanți de divizioane. Pentru 379 baterii erau însă numai 200 căpitani, din cari 35% de rezervă, iar pentru 1.700 baterii de tragere, secții și ofițeri în statele-majore, artileria dispunea de circa 1.340 ofițeri subalterni, din cari 60% de rezervă.

Dacă ținem seama că pregătirea ofițerilor de rezervă — mai ales a celor formați înainte de 1910 — era slabă, ajungem la concluzia că armata mobilizată în 1916, mai ales infanteria, era slab încadrată.

Începând din Iulie 1914, când s'a declarat războiul mondial, și până în August 1916, s'au concentrat succesiv pentru instrucție, toți ofițerii de rezervă și oamenii de trupă din completare, rezervă și miliții, aparținând unităților și serviciilor armatei mobilizate. Aceste concentrări au coincis și cu nevoia mobilizării și dislocării anticipate a trupelor de acoperire și a o parte din unitățile dela gros.

Ele aveau de scop reîmprospătarea instrucției, cunoașterea noului armament și a noilor mijloace de luptă precum și instruirea oamenilor incomplet sau de loc instruiți.

Contingentele 1912 și 1913, care trebuiau trecute în completare odată cu incorporarea contingentelor 1915 (Octombrie 1914) și 1916 (Octombrie 1915), au fost menținute neîntrerupt sub arme.

Începând din Iulie 1914, au fost concentrați pentru instrucție toți ofițerii de rezervă și trupă, cari constituiau efectivul unităților combatante. Durata concentrării ofițerilor de rezervă a variat între 1 și 7 luni. Jumătatea din ofițeri au fost concentrați 30 zile, iar restul între 2 și 7 luni.

Întimpul de concentrare pentru instrucție al oamenilor din completare și rezervă a variat. Pentru unii acest timp a fost numai de 1 lună, pentru alții de mai multe luni (maximum 20 luni).

De asemenea au fost concentrați pentru instrucție: ofițerii și trupa batalioanelor și luteriilor teritoriale, instructorii dela partea sedentară (ofițeri și trupă), luteriile dela formațiunile de ser-

vicii și dela etape.

Durata acestor concentrări nu a fost însă suficientă pentru a se instrui oamenii din prisosul de contingent, precum și dispensații, sentiții și reformații revizuiți și încorporați în Martie 1915, oameni cari au fost astfel mobilizați cu o instrucție absolut incompletă.

Primele concentrări s'au făcut în lunile August și Septembrie 1914 și au durat până la jumătatea lunii Octombrie 1914, în care timp a fost chemat în 2 serii aproape întreg efectivul mobilizabil al corpurilor de trupă și serviciilor.

Pe la mijlocul lunii Ianuarie 1915, ivindu-se posibilitatea unui atac

din partea Puterilor Centrale, 3 regimente de vânători și 9 regimente de infanterie, destinate în ipotezele de război serviciului de acoperire, au fost aduse la efectivele de mobi-

JANDARMI CĂLĂRI

De Tadeusz Ajdukiewicz. Din albumul « Armata Română », București 1903

ARTILERIA DE CÂMP

De Tadeusz Ajdukiewicz. Din albumul « Armata Română », București 1903

lizare Treptat, în decursul anului 1916, toate unitățile, care compuneau trupele de acoperire pe frontierele de Nord și Sud, au fost aduse la efective de mobilizare și dislocate pe frontieră. Unitățile dela gros, din interior, au avut și ele efectivele întărite, prin concentrări succesive, de câte 30 zile, ale oamenilor din completare și rezervă și anume: regimentele 1—40 infanterie și batalioanele de vânători efective de pace, pe lângă primul an de concentrare; regimentele 40—80 infanterie, batalioanele teritoriale, regimentele 1—20 artilerie, regimentele de obuziere și de munte ($\frac{1}{3}$ din efectivul de rășboiu), regimentele de călărași, roșiori și 21—25 artilerie ($\frac{1}{2}$ din efectivul de rășboiu). Această situație a durat aproape în tot decursul anului 1916, exceptând perioada Martie—Aprilie, când s'a acordat la $\frac{1}{3}$ din concentrații, concediu în serii pentru munca câmpului. În Iulie 1916 efectivul total sub arme era de 256.000 oameni, efectivul bugetar fiind de 127.000.

În Ianuarie 1915 s'a înființat o școală de aviație pentru formarea și pregătirea piloților și observatorilor necesari artileriei.

Cu câteva săptămâni înainte de intrarea în rășboiu, sosind primele transporturi de mitraliere franceze și austriace, unitățile Diviziei 16-a și ale capetelor de pod: Turtucalea, Silistra și Cernavoda, dotate cu acest material, au trimis personalul de instrucție la Școala de tragere a infanteriei). Mitralierele franceze, care au sosit ulterior, au fost trimise părții sedentare, unde s'au organizat și instruit secții de mitraliere, care apoi au fost trimise regimentelor pe front.

La sfârșitul lunii Septembrie, s'a organizat în regimentul F.N.G. o școală pentru instrucția la mitralierele franceze, iar începând dela mijlocul lunii Octombrie câte un centru de instrucție pe armată.

Măștile contra gazelor, fabricate în țară, precum și cele franceze sosite după intrarea în acțiune, au fost distribuite trupelor în primele zile ale rășboiului, astfel că întreținerea lor a fost învățată chiar în decursul operațiilor. Până la sfârșitul lunii August, s'au distribuit 152.000 de măști, iar până la jumătatea lunii Septembrie încă 50.000, adică la mai puțin de $\frac{1}{2}$ din efectivul combatant.

Mare parte din artilerie — în special toată artileria

de infanterie (tunurile de 53 mm și 57 mm), grea și antiaeriană — a fost organizată în 1915—1916, parte chiar în preajma intrării în acțiune.

Pentru încadrarea unităților de artilerie grea, s'a recurs la ofițeri de infanterie și cavalerie, cari în Iulie și August au urmat timp de 2 luni o școală practică pe lângă Regimentul 1 artilerie grea (Jilava).

La începutul lunii Iulie 1916, s'a organizat la regiunea F.N.G. și cetatea București câte o școală pentru instrucția comandanților de baterii, șefilor de secții și tunuri dela bateriile de 53 mm și 57 mm, organizate în luna Mai 1916¹⁾.

În general, o parte însemnată din efectivul mobilizat nu avea decât o instrucție sumară. În aceste categorii intrau:

a) Mare parte din infanteriștii contingentelor 1898—1908 și anume acela care-și făcuseră serviciul militar în unitățile cu schimb, unde nu avuseseră decât 60—100 zile de instrucție;

b) Surplusurile de contingent, precum și dispensații și scutiții revizuiți și încorporați în Martie 1915 cari nu aveau decât câteva luni de instrucție.

La părțile sedentare, de unde se înlocuiau pierderile, marea majoritate a efectivelor era formată din oameni neinstruiți. Cadrele părților sedentare, ofițeri și grade inferioare, fiind reduse, nu puteau asigura instrucția acestor oameni și nici a recruților ce trebuiau să fie încorporați.

Lipsa unei rezerve de oameni instruiți, cu care să se completeze golurile produse în primele săptămâni ale rășboiului, a determinat comandamentul, la începutul lunii Septembrie 1916, să hotărască organizarea a 2 divizii de marș, câte una de fiecare din Corpurile III (Divizia 3-a de marș) și IV Armată (Divizia 4-a de marș). În Octombrie 1916 s'a renunțat, însă, la această hotărâre și s'a organizat la fiecare armată câte un centru de instrucție.

EPOCA POSTBELICĂ

Tenacitatea și calitățile morale ale soldatului român au fost însă mai presus de aceste neajunsuri. Armata română a eșit din rășboiu cu un mare prestigiu. Acte de eroism, mari privațiuni și suferințe, morți glorioși, i-au format această aureolă.

După marea experiență a rășboiului, ideea unei armate, al cărei element principal era o armată activă, a fost înlocuită cu concepția unei oștiri consti-

VĂNĂTORI
de Tadeusz Ajdukiewicz
Din albumul „Armata Română”, București 1903

¹⁾ Unitățile de artilerie numai la $\frac{2}{3}$ din efectivul de mobilizare.

tuite din toate forțele națiunii, încadrată cu ofițeri și specialiști, astfel ca aceste cadre să constituie adevarata realitate activă.

Astăzi se trăiește concepția integrală a Națiunii Armate, confirmată prin faptul că războaiele moderne reclamează punerea în acțiune a tuturor forțelor și a tuturor mijloacelor de care dispune o țară.

Astfel, în viitor, armata de războiu nu se va deosebi prin nimic de Națiune, fiindcă nu va fi decât Națiunea mobilizată în totalitatea ei.

Ea va cuprinde două părți: *Organizarea militară a Națiunii* și *Organizarea armatei propriu zise*.

A pregăti o țară în vederea războiului înseamnă, deci a coordona din vreme toate forțele națiunii, a organiza cu prevedere industria de războiu și a pune țara în stare să lupte cu mijloacele ei proprii.

*

Organizația armatei este înglobată în ansamblul operațiunilor de pregătire a războiului¹⁾. Ea are la bază următoarele principii: *participarea la războiu a întregii națiuni, cu toate resursele ei materiale și morale și organizarea apărării întregului teritoriu al țării*. În caz de războiu, se recurge, așa dar, la o mobilizare a tuturor factorilor cari contribuie direct la mersul operațiunilor: armata operativă, serviciile, transporturile și comunicațiile, industria, finanțele, agricultura.

Operațiunile principale în organizarea armatei sunt: adunarea mijloacelor, gruparea lor, funcționarea și combinarea lor.

ADUNAREA MIJLOACELOR

Adunarea mijloacelor privește personalul (trupă, subofițeri, ofițeri), remonta (animale: cai, boi), materialele de tot felul (vehicule, material de geniu, de transmisiune, de aeronautică, armament, etc.), resurse diferite.

Recrutarea

Adunarea personalului constituie operațiunea denumită *recrutare*. Se face deci o recrutare a trupe, o recrutare a subofițerilor și o recrutare a ofițerilor.

¹⁾ Pregătirea generală de război cuprinde *organizarea generală a Statului în vederea războiului și pregătirea mobilității generale a Statului*.

Recrutarea trupe se bazează pe principiul constituțional care prevede obligativitatea serviciului militar general și personală, pentru toți cetățenii, indiferent de starea socială, originea etnică sau credința religioasă¹⁾.

Recrutarea subofițerilor se face dintre oamenii de trupă cei mai buni, pe bază de selecționare în școalele de subofițeri. Subofițerii de rezervă se recrutează dintre tinerii cu termen redus, absolvenți ai școlilor de meserii, agricultură, comerț, etc.

Recrutarea ofițerilor se face, pentru cei activi, dintre tinerii cari doresc a deveni militari de carieră și cari nu la bază o anumită pregătire culturală, de regulă bacalaureatul. După ce primesc pregătirea necesară în școlile militare respective, ei sunt înaintați la gradul de sublocotenent. Ofițerii de rezervă se recrutează dintre tinerii cu termen redus, absolvenți ai liceelor (sau școlilor echivalente), instruiți în școlile

ofițerilor de rezervă ale armelor respective. Elevii Școlilor Politehnice și Academiei de Arhitectură urmează un curs de pregătire pentru ofițeri de rezervă chiar în școala respectivă. Ofițerii activi, prin demisie și prin atingerea limitei legule de vârstă, devin deosemeni ofițeri de rezervă.

Durata serviciului militar

Durata serviciului militar este de 29 de ani — de la vârsta de 21 ani, la vârsta de 50 de ani — ostașul trecând în acest timp prin următoarele elemente ale armatei: *activitatea* (2 ani pentru toate armele, asfură de grăniceri, marină și jandarmi cari stau în activitate 3 ani), *completarea* (3 ani pentru toate armele și 2 ani pentru grăniceri, marină și jandarmi), *rezervă* (15 ani) și *milifiile* (9 ani).

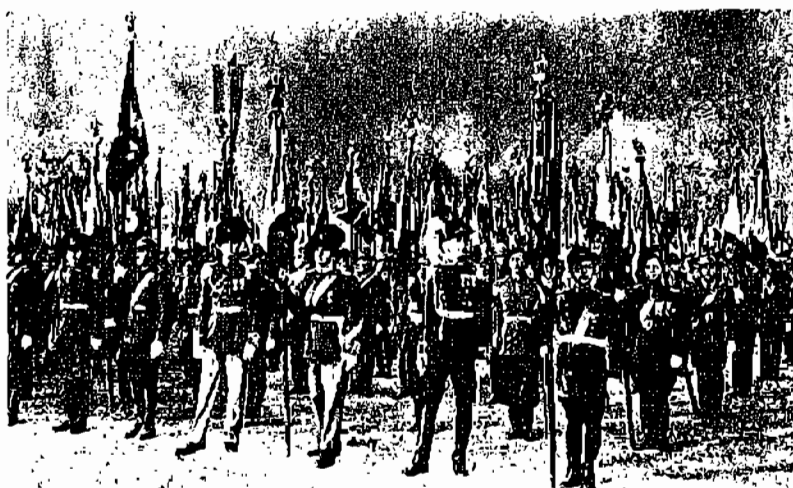
Cu ostașii din aceste elemente se crează *armata activă*, *armata de rezervă* și *armata de milifiile*.

Armata activă formează miezul puterii armate; pe ea se bazează toate combinațiunile strategice și loviturile tactice decisive; ea este tare atât prin înarmare cât și prin instrucție.

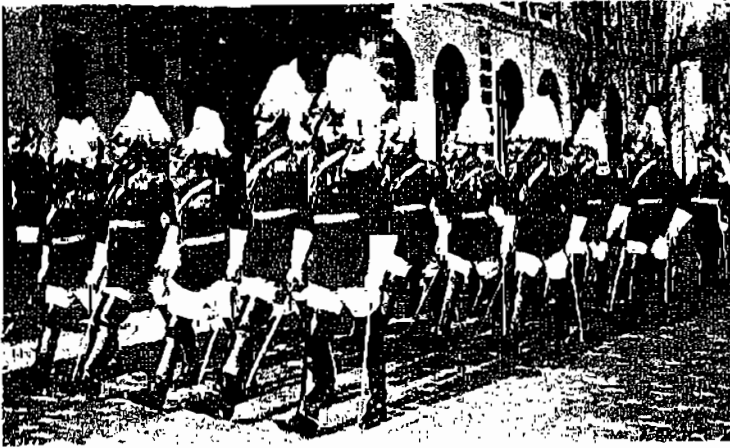
Efective

La o populație de circa 19.000.000 de locuitori (populația României), cifra contingentului anual, apt pentru serviciul militar, poate fi socotită în cel

¹⁾ Acest sistem de serviciu militar a fost regulamentat, pentru prima dată, de Prusia, după înfrângerea suferită la Jena (1806). Astăzi, acesta este sistemul modern de organizare militară, adoptat de mai toate statele europene.

DRAPPELELE ARMATEI ROMÂNE LA SOLEMNITATEA RIDICĂRII LA GRADUL DE SUBLOCOTENENT A MARELUI VOEVOD MIHAIL DE ALBA IULIA, 25 OCT. 1917

DEPARTAREA OPTIBRILOR DIN ESCORTA REGALĂ

puțin 150.000 ostași. De aci rezultă că: *armata activă*, cu cele 5 contingente anuale (permanente și complete) poate dispune de circa 700.000 oameni selecționați; *armata de rezervă*, de a doua linie, cu cele 15 contingente, poate dispune de circa 2.000.000 oameni; *armata de miliții*, de a treia linie, cu cele 9 contingente, poate dispune de circa 1.000.000 oameni, mai vârstnici, destinați serviciilor dinapoi ale armatei operative.

Aceste elemente sunt grupate în trei mari categorii: elementele de execuție — trupele; elementele de întreținere — serviciile; elementele de conducere — comandamentele.

Trupele se grupează pe arme, după rolul ce au pe câmpul de luptă.

ARMATA

Proporția dintre diferitele arme și servicii este în strânsă legătură cu misiunea și rolul ce au de îndeplinit în luptă.

Infanteria

Infanteria a rămas încă arma principală, căci îi revine sarcina de a cuceri, ocupa, organiza și păstra terenul, cu sprijinul eficace al celorlalte arme.

Armamentul infanteriei îl formează: arma cu tragere întinsă (pușca, carabina, pușca mitralieră și mitraliera), arme cu tragere curbă (grenada de mână ofensivă și defensivă, grenada de pușcă Z. B. și mortierul), carele de luptă, baioneta, meltele și masca contra gazelor.

Grupa de luptă este prima organizație în care se face instrucția de bază. Este formată din: echipa de pușcași mitraliori și echipa de pușcași grenadierii. *Plotonul de pușcași* este prima unitate cu care

se pot organiza și executa micile manevre de infiltrațiuni. Se compune din 3 grupe de luptă. *Compania de pușcași* este unitatea de instrucție, educație și administrație. Este cea mai mică unitate în care se află cele trei elemente: de conducere, execuție și întreținere (aprovizionare). Are 4 plotoane identice de pușcași, a 3 grupe fiecare. *Batalionul* este cea mai mică unitate tactică. Are posibilități apreciabile de acțiune, deoarece este dotat cu tot armamentul infanteriei. Se compune din: 3 companii de pușcași, 1 companie de mitralieră, 1 tren de luptă și 1 tren regimentar. *Regimentul* este unitatea de luptă a infanteriei și cea mai mare unitate administrativă; rezolvă toate problemele tactice ce se ivesc în câmpul lui de acțiune. În regiment se formează spiritul de solidaritate și adevăratul spirit de corp, simbolizate prin drapel. Se compune din: 3 batalioane, 1 companie de armament de însoțire (guri de foc de calibre diferite), un tren de luptă și un tren regimentar. *Brigada*

MANEVRILE REGALE: CAVALERIA ÎN RECUNOAȘTERE

M. S. REGELE CAROL II ȘI MARELE VOEVOD MIHAI TRECÂND ÎN REVISTĂ REGIMENTUL DE GARDĂ MIHAI VITEAZUL.
M. S. Regele poartă pelerina albă a Cavalerilor Ordinului «Mihai Viteazul»

COMPANIA I A BATALIONULUI I VÂNĂTORI DE MUNTĂ, DEFILÂND ÎN CAP CU A. S. R. MIHAI,
MARE VOEVOD DE ALBA IULIA, 25 OCT. 1937

este cea mai mare unitate dintre micile unități de infanterie. Rolul său important este să coordoneze acțiunea regimentelor sale. Este formată din 2 regimente.

Unitățile de mitraliere sunt mijloacele de luptă care formează adevărata putere de foc, întrucât focul mitralierelor este distrugător, iar barajul lor este de netrecut. În luptă, mitralierele constituie scheletul planului de foc; ele pot trage în sprijinul infanteriei cu o densitate cerută de nevoile de luptă modernă, distrug sau neutralizează rezistențele inamice și fac posibilă înaintarea trupelor sau împiedică înaintarea inamicului. Datorită stabilității așetului, tragera lor este foarte precisă; sunt mobile și ca atare pot însoți trupele pretutindeni și în toate fazele luptei. Ele pot trage după liniile cele mai înaintate ale dispozitivului de atac, prin intervalele unităților și chiar pe deasupra acestora, făcând și siguranța unităților pe flanc și spate; ele execută baraje intermitente precum și legătura de foc între unități. Sunt de asemenea capabile de a manevra focul. Execută trageri asupra obiectivelor terestre (mascate și nemascate) și contra aeronavelor. Unitatea de trageră este grupa de mitraliere, iar unitatea de luptă este plotonul.

Vânătorii de munte. Orice infanterie trebuie să fie capabilă să lupte în munți. Totuși fără un antrenament și o instrucție specială, ea va întâmpina greutăți care vor reduce valoarea ei combativă. Din aceste motive, pentru operațiunile în munți, s-au organizat unități de infanterie speciale de munte (vânătorii de munte). Organizarea acestor unități este asemănătoare cu a infanteriei, cu deosebire că: efectivele sunt mai mici decât ale infanteriei, deoarece conducerea operațiunilor în munți este mai anevoioasă și comandamentul mai descentralizat; trăsniile sunt înlocuite prin saunare; soldații sunt dotați cu echipament și material special, corespunzător mediului în care acționează (ski, materiale de semnalizare și observare, unelte de pionieri speciale, etc.). Armamentul de însoțire se află în principiu la batalion, ca urmare logică a descentralizării și are în genere traiectorie curbă pentru a putea bate obiectivele adăpostite.

Unitatea corespunzătoare regimentului este *grupul de vânători de munte*, care constituie mai mult un organ de comandament.

Grănicerii sunt infanteriști organizați ca și celelalte unități de infanterie. Misiunea lor în timp de pace este de a păzi frontierele, mai ales din punct de vedere vamal. În acest scop ei primesc o instrucție specială și se află sub autoritatea Ministerului de Finanțe. De aceea, pe lângă pregătirea militară de infanteriști, grănicerii trebuie să primească și o instrucție specială. Serviciul militar activ sub arme ține, la ei, 3 ani.

Carole de luptă sunt creația războiului trecut, izvoită din dorința de a rupe, prin mijloace noi, puternice și mobile, fronturile stabilizate, fortificate puternic, precum și din necesitatea de a obține surprinderea prin micșorarea duratei sau prin absența preparației de artilerie. Acestea sunt automobile cu șenilă, cuirasate și armate, sortite să ușureze înaintarea atacatorilor zdrobind obstacolele pasive și rezistențele active. Datorită șenilei,

ele pot să circule în orice fel de teren, iar prin greutatea lor să înlăture obstacolele. Blindajul le pune la adăpost de proiectilele de infanterie și de schije de proiectile de artilerie. Sunt ferite mai puțin, însă, de loviturile în plin ale artileriei și de gloanțele perforante moderne. Armamentul lor — tunuri sau mitraliere — acționează la mică distanță. Prin acest armament,

purtat la înălțime și protejat, ele distrug sau neutralizează cu ușurință rezistențele active, în special cuiburile de mitralieră. Acționând prin mișcare și foc, carele sunt unelte esențial ofensive. Ele cuceresc terenul, dar sunt în neputință să-l ocupe, să-l stăpânească. Ca urmare, acțiunea lor nu se poate concepe decât strâns combinată cu cea a infanteriei sau a celorlalte arme.

Carolele se clasifică după greutate — *ușoare* (2—7 tone), *mijlocii* (10—25 tone) și *grele* (26—60 tone); după armament — cu tunuri, cu mitraliere și mixte; după misiuni — de recunoaștere îndepărtată (ușoare și rapide), de protecție imediată, de însoțire a infanteriei, de ruptură (care grele), de radio, fumigene, etc.

Unitățile de care de luptă de orice fel fac parte din rezerva generală, la dispoziția comandamentului superior. Un regiment de care ușoare cuprinde în general, pe lângă unități de care, constituite în batalion, și unități de aprovizionare, de transport și de depanaj.

Cavaleria

Cavaleria face parte din armele principale. Ea prelugete acțiunea celorlalte arme pe care le apără

MANEVRELE REGALE: INFANTERIȘTI EXECUTÂND UN MARȘ DE APROPIERE

și le informează. Ea este folosită înaintea frontului, pe flancuri și ca rezervă mobilă de foc a marilor unități.

Mijloacele de acțiune ale cavaleriei sunt: mișcarea și focul. Ea luptă normal pe jos, utilizând focul ca și infanteria, manevrează călare; lupta călare (șarja) se practică numai în cazuri speciale. Organizarea și armamentul cavaleriei sunt asemănătoare cu ale infanteriei.

Unitățile motorizate ale cavaleriei sunt formate din automobile blindate și motomitratiere. Ele constituiesc mijloace de foc suplimentare puse la dispoziția comandamentului. Fiind foarte mobile, pot să însoțească elementele călări și să le sprijine în deaproape.

Infanteria ușoară (transportată), artileria călărească și pionierii călări formează armele ajutoare ale cavaleriei.

Artileria

Artileria este arma al cărei mijloc unic de acțiune este focul. Ea constă, prin acțiunea focului său, sprijinul indispensabil al infanteriei și cavaleriei. În apărare, focul artileriei, combinat cu acel al infanteriei sau cavaleriei, oprește sau cel puțin sdruncină dispozitivul de atac al inamicului. În atac, focul artileriei prepară, însoțește și protejează acțiunea atacatorului.

După felul ei de acțiune, artileria se clasifică în două categorii distincte: *terestră* (guri de foc de uscat) și *maritimă* (guri de foc de vase și de coastă). Dintre toate acestea, artileria terestră formează grupa principală, nu numai prin numărul, dar și prin felul decisiv al acțiunii ei tactice. Ea cuprinde guri de foc de calibru și mobilitate diferită, grupate în următoarele feluri speciale de artilerie: armament de însoțire al infanteriei, artileria de șanțuri, de munte, antiaeriană, călărească, ușoară, artilerie grea de câmp, artilerie grea de mare putere.

Tunul este cea mai mică organizație de artilerie. Secția se compune din 2 tunuri. Bateria este unitatea de tragere, administrație și educație. Are 2 secții (4 tunuri). Divizionul cuprinde 2—3 baterii. El este unitatea tactică de artilerie, în cadrul căreia are loc manevra focului. Regimentul se compune din 2—4 divizioane. Brigada este cea mai mare unitate de artilerie și cuprinde 2 regimente.

Geniul

Trupele de geniu fac parte din trupele combataute. Sunt folosite de marile unități, pentru

executarea lucrărilor tehnice de toate categoriile. Fiind trupe speciale și extrem de greu de înlocuit, rostul lor se mărginește în mod obișnuit la lucrări tehnice de specialitate. Ele se compun din unități de pionieri, unități de comunicații și unități de transmisii.

Trupele de pionieri sunt folosite pentru organizarea terenului, construirea de posturi de comandă, observatoare, șosele, organizarea pozițiilor, baricade, construcții de poduri, distrugerii, etc.

Trupele de comunicații sunt însărcinate cu construcția, întreținerea și exploatarea liniilor de comunicații, executând transporturile de personal și material necesar armatei de operațiuni. Ele cuprind trupe de cale ferată, trupe de transport cu automobilele și trupe de pontonieri.

Trupele de transmisii materializează legătura între marile și micile unități, prin rețele telegrafice, cu fir și fără fir, și rețele telefonice prin mijloace optice (semnalizatoare, proiectoare, panouri, etc.), transmisii prin agenți de legătură, porumbelii, etc.

Serviciile

Serviciile sunt organe prin care se asigură trupelor cele necesare pentru întreținere și luptă, conservarea materialelor, precum și evacuarea acestora ce constituie un impediment (materiale deteriorate, capturate, etc.). Rolul lor se manifestă de la

fabricarea produselor până la transportarea lor în unitățile cele mai înaintate pe linia de luptă; rezultă deci că acțiunea serviciilor se întinde din zona interioară și până la linia de contact a trupelor cu inamicul. Egalonarea serviciilor se face de regulă pe trei zone: zona interioară, zona etapelor și zona operațiilor.

Aceste servicii se divid și ele în: serviciul transmisiunilor, serviciile de aprovizionare, întreținere și evacuare, serviciul transporturilor și serviciile de ordine (Serviciul Justiției Militare și Serviciul Pretorial).

MARILE UNITĂȚI

Marile unități au fost create cu scopul de a satisface necesitățile tactice ale câmpului de luptă. Aceste necesități cer convergența acțiunilor speciale ale fiecărei arme, către una și aceeași țintă. Fiecare din aceste arme luptătoare are proprietăți tactice diferite. Pentru ca efectul acestor proprietăți să fie cât mai mare, ele se ajută în mod reciproc, fiecare în raport cu capacitatea operativă pe care i-o dă armamentul și organizarea specifică. Coordonarea acțiunii în acest ansamblu de arme se face de un comandant unic.

M. S. REGELE CAROL II URMĂRIND DESFĂȘURAREA MANEVRILOR

Marile unități sunt: Divizia de infanterie, de grăniceri, de cavalerie și aeriană, Corpul de armată și Corpul de cavalerie, Detașamentul de armată, Armata și Grupul de armate.

Diviziile

Divizia de infanterie este o mare unitate de luptă care poate fi ușor manevrată. În compunerea ei intră unități din toate armele. Grație puterii sale, poate duce o acțiune importantă cu propriile sale mijloace. Are următoarea compunere: un comandament cu stat major, trupe (1—2 brigăzi de infanterie), o cavalerie divizionară, o brigadă de artilerie, unități de mitraliere și transmisiuni, unități de marș și servicii.

Divizia de cavalerie este o mare unitate în care unitățile de cavalerie predomină; are și trupe de celelalte arme. Este alcătuită din: un comandament cu stat major; 2—3 brigăzi de cavalerie a 2 regimente; un batalion de infanterie ușoară, un regiment de artilerie călărească; o companie de cicliști, un escadron de automobile blindate și moto-mitraliere, o escadrilă de aviație de recunoaștere, o companie de transmisiuni și servicii.

Divizia aeriană cuprinde: unități de bombardament, de vânătoare, servicii și mijloace. Diviziile aeriene sunt puse la dispoziția Armatelor.

Corpurile

Corpul de armată este o mare unitate de bătălie. În interiorul corpului de armată, se coordonează eforturile diviziilor, spre a duce bătălia până la decizie. El este compus dintr'un comandant cu statul său major, un număr de divizii și elemente neindivizionate (care de luptă, cavalerie, artilerie, aeronautică, etc.) și servicii.

Corpul de cavalerie este o mare unitate constituită temporar, când nevoia operativă cere coordonarea acțiunii mai multor divizii de cavalerie. El poate primi în acest scop un număr de unități de toate armele și servicii suplimentare.

Detașamentul de armată se constituie temporar în vederea îndeplinirii unor misiuni speciale.

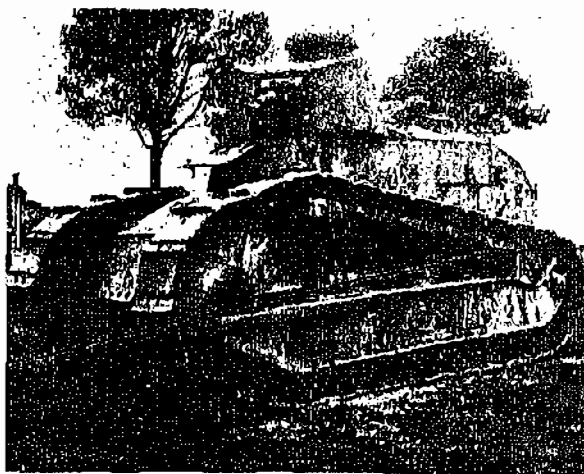
Armatele

Armata este o mare unitate strategică; întreprinde operațiuni de durată, pe fronturi mari, cu rezultate determinante. Ea este constituită dintr'un număr variabil de corpuri de armată, divizii de cavalerie, unități de diferite arme și servicii.

Grupul de armate își exercită acțiunea de comandament prin combinarea eforturilor armatelor în subordine.

COMANDAMENTUL SUPREM

Comandamentul suprem se compune în timp de pace din: M. S. Regele (Capul Statului), Consiliul Superior al Apărării Țării, Ministerul Apărării Naționale și Marele Stat Major. În timp de război din: M. S. Regele (Capul Statului), Guvernul și Marele Cartier General.

UN CAR DE LUPĂ RENULT M. 17 F. T.

Consiliul Superior al Apărării Țării

Consiliul Superior al Apărării Țării are menirea de a examina, coordona și soluționa toate chestiunile relative la apărarea națională. Incheierile Consiliului sunt obligatorii și angajează răspunderea ministrului respectiv. Compunerea Consiliului este următoarea: a) Președintele Consiliului de Miniștri, ca președinte; b) A. S. R. Principele Moștenitor, la majorat; c) Miniștrii: Apărării Naționale, Aerului și Marinei, Afacerilor Străine, Industriei și Comerțului, Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Finanțelor, Agriculturii, Sănătății Publice, Internelor; d) Consiliul Superior al Oștirii, cu vot consultativ.

Consiliul se întrunește obligatoriu, cel puțin de două ori pe an, fiind convocat de către președintele său, obișnuit în cursul lunilor Martie și Septembrie. M. S. Regele poate să convoace întrunirea Consiliului, ori de câte ori găsește necesar, și în acest caz ia Înalta Președinție.

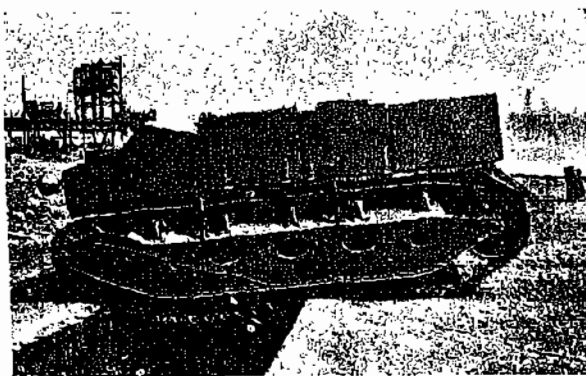
Ministerul Apărării Naționale

Armata este reprezentată în guvernul țării, prin Ministrul Apărării Naționale. Acesta este cel mai înalt organ al armatei în timp de pace, el fiind acela care are răspunderea întreagă, în tot ce privește organizarea, pregătirea și dotarea ei¹⁾.

Marele Stat Major

Marele Stat Major are ca rol, în timp de pace: să coordoneze pregătirea de război a forțelor armatei de uscat, să organizeze și să mobilizeze armata, pregătind mobilizarea teritoriului și națiunii, să pregătească legile în legătură cu organizarea armatei, să se informeze asupra forțelor militare ale diferitelor armate străine, să pregătească planurile de război, să studieze transporturile militare, să îndrumeze instrucția în armată, să elaboreze regulamentele militare, să îndrumeze instrucția prer Regimentară, să conducă și să coordoneze învățământul militar, etc.

¹⁾ Pentru organizarea Ministerului Apărării Naționale, vezi *Enc. Rom.* I: Administrația Centrală, pag. 292.

TRACTORUL GREU VICKERS-ARMSTRONGS TRECÂND UN
ȘANȚ LARG DE 2,41 m.

Marele Stat Major are, pe lângă Secția Adjutanturii și Serviciul Istoric, 3 diviziuni cu 6 secțiuni: Diviziunea I-a cu Secția I-a Organizare și Mobilizare și Secția 2-a Informații și Contra Informații; Diviziunea II-a cu Secția 3-a Operații și Secția 4-a Materiale și Servicii; Diviziunea III-a cu Secția 5-a Instrucție și Regulamente și Secția 6-a Transporturi și Comunicații.

CORPURILE SPECIALE

JANDARMERIA

Jandarmeria este un corp de poliție organizat militar, instituit pentru a veghea la păstrarea ordinii, în mod permanent în comunele rurale și ocazional în orașe, întreprinderi, etc.

Deși jandarmeria este la dispoziția Ministerului de Interne, totuși ea constituie o specialitate în cadrul armatei generale. Poziția, disciplina și condițiunile de căsătorie ale ofițerilor, subofițerilor și trupe sunt supuse dispozițiilor din legile și regulamentele militare, cari se exercită prin autoritatea Ministerului Apărării Naționale.

Ca organe de poliție judiciară, jandarmii colaborează și cu Ministerul de Justiție.

ISTORIC

În 1840 se vorbește pentru prima oară de «jandarmi», an când intră în vigoare, în Moldova, sub Grigore Alexandru Ghica, «reforma Corpului Slujitoresc în Corp de jandarmi după pilda altor state»¹⁾.

Acest corp de jandarmi avea atribuțiuni de poliție generală.

După această reformă, Corpul de jandarmi avea 1.430 oameni, jumătate pedestri și jumătate călări.

În 1864 Domnitorul Cuza înlocuiește «dorobanții» Capitalei, cu un escadron de jandarmi călări și o companie de jandarmi pedestri, puși la dispoziția poliției Capitalei.

În 1868, în afară de înființarea, pe teritoriul rural, a unei poliții comunale sub denumirea de guarzi

Marele Cartier General

Odată cu decretarea mobilizării, principalele diviziuni, secții și birouri din Marele Stat Major, completate cu cadrele organice necesare, alcătuiesc Marele Cartier General al Armatei. M. S. Regele delegă pe un general, hotărât de Consiliul Superior al Apărării Țării, ca Șeful Marelui Cartier. Guvernul, Ministerul Apărării Naționale și Consiliul Superior al Apărării Țării rămân numai simple organe de satisfacere a nevoilor armatei, exprimate prin Marele Cartier, neavând nici o înrăurire în conducerea operațiilor.

*

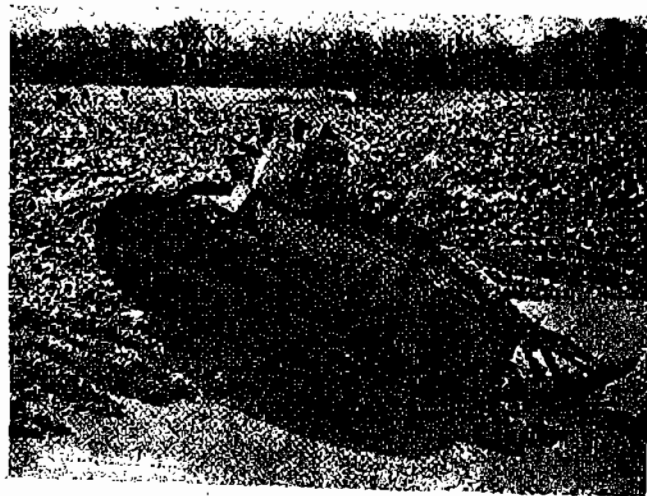
Poporul român are intențiuni pacifice, el nu urmărește nici un scop agresiv, însă își păstrează teritoriul întregit cu jertfa a 800.000 de oameni, menținând neatinsă prestigiul și demnitatea țării.

Poporul român este pătruns de o credință: că războiul care a trecut nu a adus o «pace eternă» ci o «pace armată». El cere dela conducătorii lui o atitudine mândră și o vigilență neostenită, convins fiind că orice îndoială, indiferență sau întârziere, poate fi, în timpurile de azi, un pericol pentru propria sa existență.

câmpeni, se constituie, prin Legea de organizare a armatei române, ca unul din elementele armatei permanente, și «Gendarmeria», organizată pe companii pedestre și escadroane călări, unități puse la dispoziția Ministerului de Interne pentru asigurarea ordinii în țară. De asemenea, dorobanți călări (câte un escadron pe județ), concură, ca elemente mobile, la ordinea și poliția în județ.

În anul 1893, ministrul de Interne fiind Vasile Lascăr, apare Legea jandarmeriei rurale în care, pentru prima oară, se fixează principiile de organizare ale jandarmeriei, dându-i-se atribuțiuni de poliție generală în Stat, poliție administrativă și poliție judiciară.

În urma războaielor din 1907, se dă Corpului de jandarmi, prin modificarea legii din 1893, un caracter

CAR DE LUTĂ UȘOR DE 6 TONEL

¹⁾ Pentru evoluția Corpului Slujitoresc, vezi *Enc. Rom.* vol. I. *Istoria Administrației Locale*, pag. 296—302.

pur militar; se înființează câte un post de jandarmi în fiecare comună, li se largesc atribuțiunile, li se schimbă sistemul de recrutare, și efectivele unităților se măresc simțitor.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

În 1929, printr-o lege care guvernează și astăzi, se trece jandarmeriei sarcina de a garanta siguranța de Stat pe teritoriul rural al țării; se desființează «postul comunal» înlocuindu-se cu «postul central» și se creează o jandarmerie teritorială și o jandarmerie a armatei.

În 1932, se înființează școala ofițerilor de jandarmi, în care nu sunt admiși decât tineri licențiați sau doctori în drept.

Organizația actuală a Corpului de jandarmi cuprinde:

I. *Formațiuni teritoriale.* Inspectoratul general al jandarmeriei, de care depind direct 11 inspectorate regionale și 71 legiuni teritoriale corespunzătoare județelor administrative. Acestea din urmă au ca subîmpărțiri: sectoarele, secțiile și posturile de jandarmi.

II. *Formațiuni mobile:* a) legiuni mobile; b) grupe călări; c) grupe de rezervă.

III. *Formațiuni de oraș:* a) legiuni de oraș; b) regimentul de jandarmi pedestri.

IV. *Centre de instrucție:* 12 centre, în cari se instruește trupa jandarmerească.

V. *Școli:* Școala de aspiranți, școala de ofițeri de poliție și înprospătare, școala de ofițeri jandarmi și școala de dresat căini.

MARINA REGALĂ

ISTORIC

Simțul marinăresc și darul navigației sunt vechi în sângele românului. Pe Coloana lui Traian se află săpate în piatră mărturiile navigației cu caracter militar pe apele Istrului. În același timp, o puternică navigație marină, folosită, firește, și în scopuri militare, înflorea pe toată întinderea Pontului dacic.

Înainte chiar de întemeierea Principatelor, aceste porturi au continuat a forma baze de apărare ale imperiului roman, sub forma lui bizantină.

La 1370, Nicolae, voevodul Transilvaniei, atacă Cetatea Severinului cu bărci și plute.

Câteva ani mai târziu, Mircea cel Mare lua titlul de «Marele Voevod... până la Marea cea Mare» iar Alexandru cel Bun își întindea hegemonia peste Marea Neagră, într-atât încât aceasta fu cunoscută pe atunci ca un «lac moldovenesc».

În acele timpuri, flota moldovenească luase o așa de mare dezvoltare, încât porturile Chilia

și Cetatea-Albă fură înzestrate cu șantiere navale.

Sub Ștefan cel Mare, puterea pe mare crescuse atât de mult, încât Mahomed declară: «Până când Românii stăpânesc Chilia și Cetatea-Albă, nu vom putea birui pe creștini». Prin căderea Cetății-Albe sub Turci, «se îngroapă — precum spune Bălcescu — viitorul maritim al Moldovei». Totuși, în sec. XVI, marinarii moldoveni sunt cunoscuți ca renumiți corsari, ceea ce implica din partea lor și curaj și iscusință.

Cu ajutorul Inmtrilor, Mihai Viteazul cucerește Vidinul, Ruscicul și Nicopol.

Între 1620—1794 țara întreagă este supusă unui bir special «birul șecilor» (caicilor), în urma căruia se construiește șecile domnești, un fel de navigație de stat.

Renașterea marinei moldovenești începu în 1834. Atunci, sub domnia lui Mihail Sturza și din îndemnul boierului Nicolae Roșca Codrean, apar pe Dunăre, Siret, Prut și Marea Neagră, numeroase vase moldovenești.

Renașterea marinei muntene e legată de numele Principelui Bibescu. Sub domnia lui se lansează cu mare fast, la Brăila, corabia «Mărița», botezată astfel în cinstea domniței. Atunci a rostit Cezar Bolliac câteva cuvinte memorabile:

«Mergi, corabie, mergi de arată Europei culorile României; mergi a-i duce bogățiile noastre și a-i cere luminile sale; mergi de vizitează Italia, Franța, Spania și spune popoarelor lor că sunt încă Români dela Dunăre la Nistru, dela Tâmbacu la muntele Ernul».

Primul vas românesc cu aburi

a apărut ceva mai târziu: «Prințul Vogoridi», căruia mai târziu i s'a schimbat numele în «România».

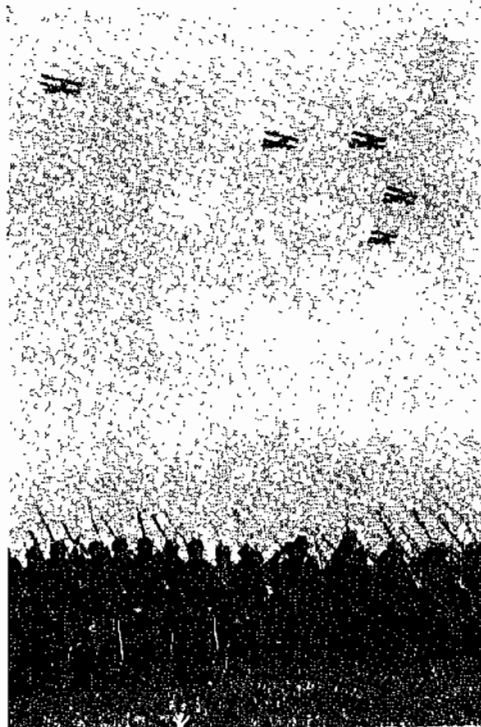
Odată cu Unirea Principatelor, se contopesc și flotele lor, și reședința comandamentului marinei ia ființă la Ismail. Apar acum primele șalupe armate cu 4 tunuri de 120 mm.

Mihail Kogălniceanu și generalul Adrian au fost aceia cari au declarat că «flota și armata trebuiesc să meargă pe același picior de dezvoltare. De acum înainte marina militară este aceea care formează marinarii și-i îndrumă spre marina comercială, pentru a româniza comerțul pe Dunăre și Mare».

La 1867 marina primește vaporul «Ștefan cel Mare», astăzi ajuns un simplu șlep.

La 1874 se comandă în Anglia șalupe torpiloare «Rândunica», iar la Toulon canoniera «Fulgerul».

În 1880 se întemeiază Arsenalul Marinei din Galați.

MANEVRELE REGALE:
INFANTERIEA APĂRĂTĂ DE AVIOANE

Este timpul când Austriacii cautau să pună mâna pe poliția Dunării, susținând că Românii nu o pot impune din lipsă de vase.

Când comisia de anchetă trece Porțile de Fier, se întâlnește în cale cu șalupele «Sentinela», «Poterasul» și «Grănicerul», aduse din Germania de Ion C. Brătianu. Astfel poliția Dunării a rămas României.

În aceeași epocă, se elaborează sub conducerea generalului Maican trei legi fundamentale în această materie: a cooperării marinei în operațiile armatei, a exercitării poliției fluviale și maritime și a organizării serviciilor dependente.

Între 1880 și 1906 opera de înzestrare a marinei continuă cu febrilitate. Se aduc vasele torpiloare: «Șoimul» și «Vulturul», apoi vasul școală «Mircea», bric de lemn cu două catarge, pe care și-au făcut ucenicia toți marinarii noștri, șalupele armate: «Rahova», «Opănez» și «Smărdan», vasul purtător de mine «Alexandru cel Bun», monitoarele: «I. C. Brătianu», «Lascar Catargiu», «Lahovary» și «M. Kogălniceanu», precum și opt vedete.

În perioada de după războiu s'au cumpărat canonierele: «Comandor Stîlbi», «Căpitan Dumi-

bastimentele, impuse de nevoile și mândria noastră națională, a depășit cadrul unor simple proiecte. Și nici nu se putea altfel pentru un popor pe care soarta l-a așezat pe axa marilor drumuri ale Europei Centrale.

Pentru țara și poporul nostru ideea călăuzitoare trebuie să rămână aceasta: că nu este destul să stăpânim legal marea ca element geografic, nu este de ajuns să o posedăm ca putere economică, ci este

nevoie să o asimilăm ca factor component în structura noastră spirituală.

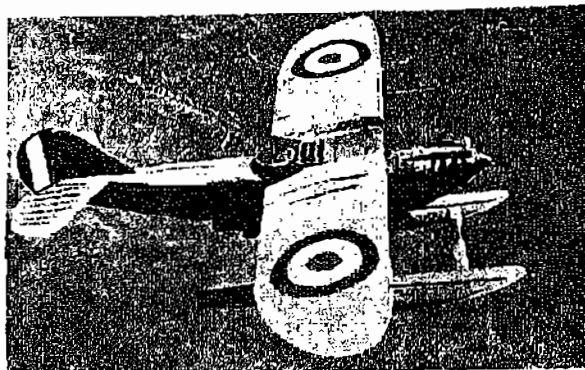
Astăzi, organizația marinei regale se află sub imperiul legii organice a Ministerului Aeronauticii și Marinei din 14 Noiembrie 1936.

Organul său de conducere este *Inspectoratul General al Marinei Regale* (organ de comandament și administrație) cu statul său major și serviciile de intendență, ar-

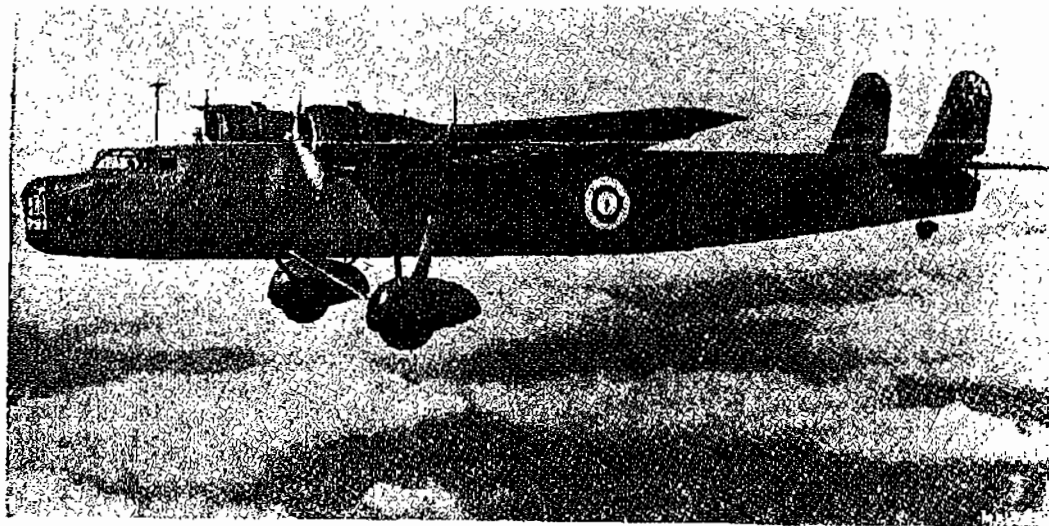
mament și muniții și cel sanitar.

Inspectoratul general are sub ordine următoarele formațiuni:

I. *Comandamente*: comandamentul general al marinei, comandamentul diviziei de Mare, comandamentul diviziei de Dunăre, comandamentul forțelor navale la Mare și comandamentul școlilor.

UN HIDROAVION DE BOMBARDAMENT

AVION MONOPLAN DE BOMBARDAMENT CU DOUĂ MOTOARE

trescu», «Locotenent Lepri» și «Sublocotenent Ghiculescu» purtătoare de nume eroice, distribuțoarele: «Mărăști» și «Mărășești», crucișătoarele: «Regele Ferdinand» și «Regina Maria», iar în ultimii ani, nava bază «Constanța» și submarinul «Delfinul».

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Astăzi suntem pe drumul realizărilor mari. Inzestrarea marinei noastre militare și comerciale cu

II. *Trupe*: baza navală marină, baza navală fluvială, apărarea fixă marină, apărarea fixă fluvială, nave la Mare, nave la Dunăre.

III. *Școli*: școala pregătitoare navală, școala de aplicație, școlile de specialități pentru măestrul mili-

tari, centrul de instrucție al marinei.

IV. *Stabilimente*: Arsenalul Marinei.

V. *Depozite*: de armament, de muniții, de mine și torpile, de materiale diverse.

Ofițer de
Stat Major
1868

Infanterie
Soldat
1868

Vânător
1868

Cavalerie
1868

Gărnicer
1868

Pomplir
1868

Încălzit călare
mare șiuță
1869

Călăraș
1869

Ofițer de pușcași
1869

Infanterie
1873

Vânător
1873

Ofițer
de geniu

Ofițer
de roșiori

Artillerie
1873

Soldat
din Hotărâ
mare șiuță

Soldat sanitar
șiuță
de țară

Călăraș
șiuță de țară

Dorobanț
șiuță de țară

Miliție
1873

Ofițer
de infanterie
1891

Reg. 4 Roșiori
1893

Soldat
gărnicer
1912

Soldat de infanț.
șiuță de camp.
1916

Ofițer
1916

Escortă Regală
1924

Ofițer
de marină
1921

Aviație
1926

Școala Miliției
1923

Ofițer
de cavalerie

Cavaler
Școala Miliției

Ofițer
de artilerie

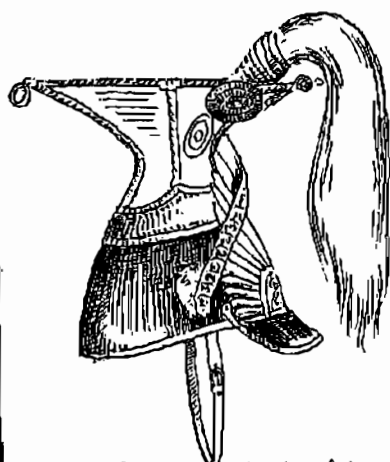
Ofițer
de vânători

Ofițer
de gărniceri

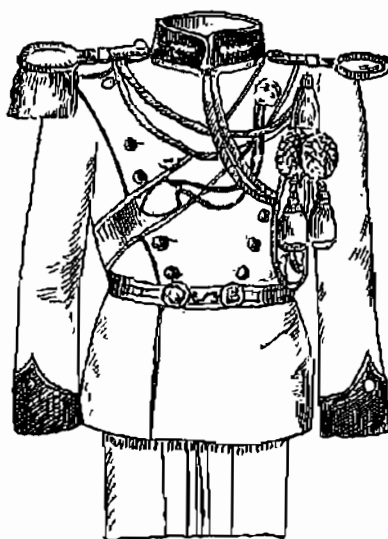
Escortă Regală

Regimentul
de Gardă
Școala Miliției

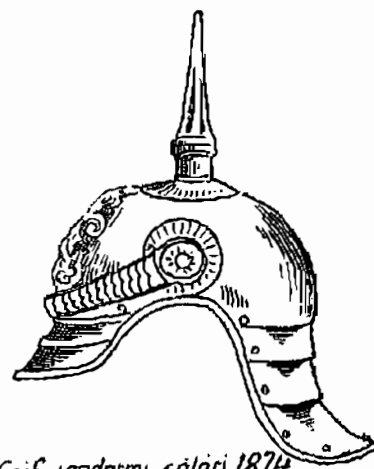
Ofițer
de administrație

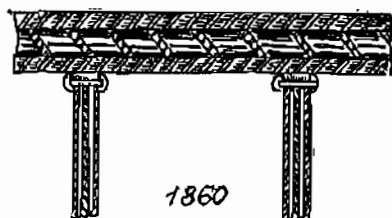
Șapcă de Ofiter Lăncieri
1860

1860
Tunică de Ofiter Artilerie

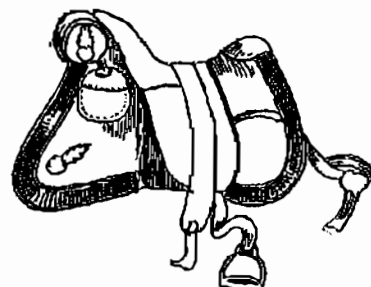
Coif jandarmi călări 1874

1860
Centron de Ofiter Lăncieri

1860 Ceacoul de soldat Artilerie

Harnașament de soldat
1860

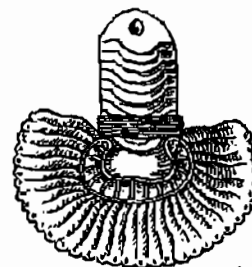
Dragon 1860

Lecurcă de Ofiter Artilerie
1860

Cartușieră de soldat

Epalet de soldat 1860

Gulerul tunicii Ofiter superior 1860

Gulerul tunicii soldat Artilerie

Nasture de uniformă 1860

Placă de centuron Ofiter
1860

Guler soldat trompet Artilerie
1860

Nasture Lăncieri 1860

Ierarhia în cadrele marinei este aproape aceeași ca și la trupele terestre. Denumirile gradelor diferă însă adeseori. Le redăm mai jos împreună cu echivalentele lor din armata teritorială:

Ofițeri inferiori: aspirant (sublocotenent), locotenent, căpitan.

Ofițeri superiori: locotenent comandor (maior), căpitan comandor (lt.-colonel), comandor (colonel).

Ofițeri generali: contra amiral (general de brigadă), vice amiral (general de divizie), amiral (general de corp de armată).

Subofițerii formând clasa măștrilor poartă denumirea de submaestru clasa I, II, III, sau maestru clasa I, II, III.

AERONAUTICA

Aeronautica, în special aviația, este o armă nouă, în a cărei dezvoltare a contribuit foarte mult războiul trecut.

Incepăturile aeronauticii românești au fost deosebit de favorabile, și evoluția tehnică a acestei arme este legată de numele câtorva mari Români.

Prima ei lege de organizare datează din 1913. Era mai mult un statut al personalului navigant. Ea s'a aplicat până în 1932 când a intrat în vigoare o nouă lege organică.

Aeronautica cuprinde: aviația, aerostația și apărarea contra aeronavelor.

Aviația

Instrumentul de acțiune al aviației este avionul. Rolul ei este: de informație (observație și recunoaștere), de vânătoare (de zi și de noapte), de bombardament (de zi și de noapte). Metodele de acțiune ale aviației sunt: mobilitatea și focul. Ea este organizată pe *escadrile*. Escadrila este unitatea cea mai mică a aviației, cuprinzând 6-10-15 avioane (după felul aviației); 2-3 escadrile formează un *grup*; 2-3 grupuri formează o *flotilă*; 2-3 flotile formează o *escadră*.

Aerostația

Aerostația întreprinde misiuni: supravegherea generală,

în profitul comandamentului, misiuni de artilerie, misiuni de legătură. *Compania* este unitatea elementară în aerostație.

Apărarea antiaeriană

Apărarea antiaeriană (apărare contra aeronavelor) are ca rol interzicerea incursiunilor aeronavelor inamice.

Se realizează prin mijloace aeriene (avionul de luptă) și prin mijloace terestre (active și pasive). Mijloacele terestre active sunt tunurile antiaeriene, mitralierele antiaeriene, posturile de ascultare, proiectoarele; mijloacele pasive sunt: baloanele de baraj, camuflajul și posturile de pândă.

PREGĂTIREA PREMILITARĂ

Pregătirea premilitară urmărește întărirea simțimintelor morale și naționale, cultivând spiritul de ordine și disciplină cetățenească; dezvoltarea aptitudinilor fizice și dobândirea cunoștințelor militare elementare pentru o asimilare cât mai ușoară a instrucției militare la chemarea sub drapel.

Pregătirea premilitară este obligatorie pentru toți tinerii de 18, 19 și 20 de ani, fii de cetățeni români.

Sunt *scutiți* de această pregătire tinerii cu infirmități vădite, constatate de medicii de circumscripție și medicii primari de județe.

Sunt *excluse* de la pregătirea premilitară cei condamnați pentru crimă sau la o pedeapsă corecțională mai mare de doi ani.

Durata efectivă a pregătirii premilitare este de câte 40-50 de ședințe în fiecare an — în principiu în zilele de sărbătoare, după serviciul religios — la care se adaugă câte o concentrare anuală de 4-7 zile.

Pregătirea premilitară este coordonată și îndrumată de Ministerul Apărării Naționale, prin Marele Stat Major.

Colaborează la această pregătire: Ministerul Educației Naționale, Ministerul Cultelor și Artelor, Ministerul de Interne, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor

AVION-TORPILOR CU MOTOR DE 500 H. P.
Greutatea torpilei este 1000 kgr.

TRANSPORTUL RĂNIȚILOR SUB GAZEL DE LUPȚĂ

UN AVION PRODUCÂND NOURI ARTIFICIALI SPRE A ÎNVĂLUI
CELELALTE AVIOANE DIN URMA LUI

Sociale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Ministerul Finanțelor și Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor.

Colaborarea ministerelor de mai sus cu M.A.N., în legătură cu pregătirea premilitară, se face prin:

a) Un comitet central cu reprezentanții respectivi pe lângă M.A.N. (Insp. general al comandamentelor teritoriale);

b) Un comitet regional pe lângă fiecare comandament teritorial, precum și câte un comitet municipal la sediul inspectoratelor municipale;

c) Un comitet județean, pe lângă fiecare cerc de recrutare;

d) Un comitet de pretură pe lângă fiecare centru de pregătire premilitară;

e) Un comitet de comună pe lângă fiecare subcentru de pregătire premilitară.

Membrii acestor comitete sunt reprezentanții locali ai ministerelelor respective.

Organele de conducere și pregătire sunt:

a) Inspectoratul pregătirii premilitare;

b) Inspectoratele regionale și municipale de pregătire premilitară;

c) Subinspectoratele de pregătire premilitară în județe și subinspectoratele municipale, universitare și școlare pe sectoare și școli la municipii.

Organele de execuție sunt centrele de pregătire premilitară dela fiecare pretură și subcentrele de pregătire premilitară la fiecare comună.

Municipiile: București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Iași, Oradea, Timișoara, Craiova și Brașov au câte un inspectorat municipal, care depinde de comandamentul teritorial respectiv.

Acest inspectorat conduce un subinspectorat municipal cu centre și subcentre de pregătire municipală, pe sectoare, și un subinspectorat universitar și școlar cu centre și subcentre de pregătire școlară, pe facultăți și școli.

Personalul centrelor și subcentrelor este format din ofițeri activi și ofițeri invalizi proveniți din activitate, ofițeri de rezervă, tineri cu termen redus în primul an după terminarea stagiului militar și gradați din completare, precum și gradați din rezervă (începând cu cele mai noi contingente).

Învățământul constă din ședințe de educație morală, fizică, națională, igienă și instrucție elementară

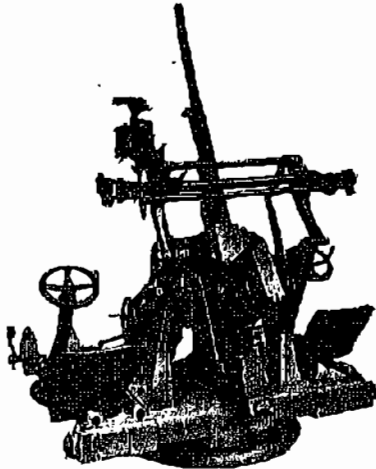
militară.

Activitatea premilitară a tinerilor este consemnată în livrete individuale, fiecare tânăr primind la terminarea pregătirii premilitare una din următoarele calificări: «Pregătirea premilitară completă», «Pregătirea premilitară necompletă», «Fără pregătire premilitară».

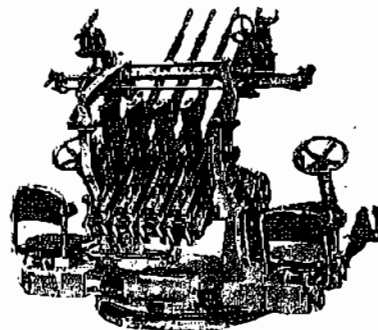
Tinerii cari urmează pregătirea premilitară se pot bucura de citări prin ordine de zi și de semne distinctive; pot beneficia de reducerea la jumătate a vechimii, cerute pentru înaintarea la gradul de fruntaș, caporal și sergent, în timpul serviciului militar și li se poate acorda lăsarea la vatră anticipat cu 3-6 luni.

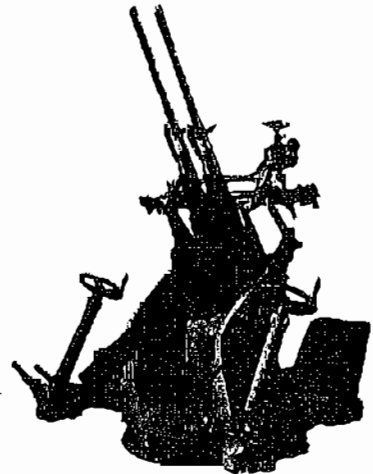
TREI GRUPE DE AVIOANE MILITARE ÎN ZBOR

md. 25 mm

md. 13 mm 2

md. 25 mm

DIVERSE TIPURI DE MITRALIERE ANTIAERIENE „HOTCHKISS”

SERVICIUL SANITAR AL ARMATEI

Proporțiile considerabile pe cari războaiele le-au luat, precum și creșterea continuă a puterii distrugătoare a armelor noi de luptă dau serviciului sanitar militar o mare preponderanță în timpul războiului. El are în sarcina să apărarea sănătății întregii națiuni combatante, realizând alături de comandamentele însărcinate cu conducerea și execuția operațiilor, aplicarea tuturor principiilor umanitare, pentru populațiunea fie amică, fie inamică.

O bună pregătire sanitară este o condițiune esențială, pentru a realiza maximum de potențial războinic al trupelor combatante, și deci unul din elementele esențiale ale victoriei.

ISTORIC

Pentru unitățile armate, cu misiuni de simplă poliție, cari existau pe atunci, Constantin Ipsilanti, Domnul Țării Românești, organizează în 1803 «Infirmaria Pandurilor». Era așezată în apropiere de Mănăstirea Mihai Vodă.

Mai târziu Regulamentul Organic al ambelor Principate, prevedea înființarea de spitale militare.

La 1832 se înființează spitalul militar din Iași iar la 1840 spitalul militar din București, instalat chiar în Mănăstirea Mihai-Vodă.

La 1842 se deschide și spitalul militar din Craiova.

Organizarea serviciului sanitar, pe baze moderne și sub auspicii mai fericite, începe însă în 1855, când Domnitorul Știrbei chiamă din Franța pe doctorul Carol Davilla. Acesta primește titlul de ober-stabdoctor și ia conducerea serviciului sanitar militar și civil.

La 1857, se înființează prima școală de medicină la Mănăstirea Mihai-Vodă, care în 1869 se transformă în Facultatea de Medicină.

În 1859, în lagărul de la Florești, doctorul Davilla începe organizarea primei ambulanțe militare.

În 1874, se fac exerciții de ridicarea și de transportarea răniților, în fiecare Duminică în grădina Cismigiu.

În 1877, în timpul războiului Ruso-Româno-Turc, formațiunile sanitare militare iau o dezvoltare mai mare. Se organizează serviciile sanitare regimentare și chiar o ambulanță divizionară și o ambulanță a cartierului general la Me

După la marea nu a și să

o ambulanță divizionară lanță a cartierului general.

această campanie și până la sfârșitul războiului, acest serviciu făcuse decât să se desvolte ajungând la nivelul serviciilor sanitare militare ale armatelor occidentale.

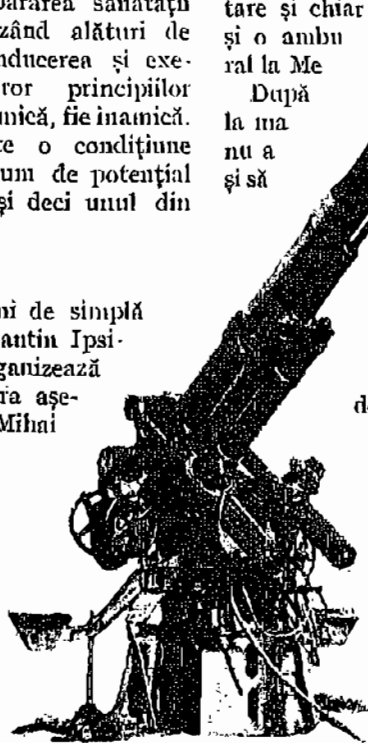
În războiul pentru întregirea neamului, serviciul sanitar militar a înscris una din paginile cele mai frumoase. Sacrificiul medicilor se cifrează la 325 de morți dintr-un total de 2701, ceea ce dă un procent de 12%. Azi, acest serviciu, organizat în conformitate cu cerințele războiului modern și încadrat cu personal medical de elită, asigură oștirii — în cazul unui conflict armat — tot sprijinul său, astfel ca să-și poată îndeplini cu succes menirea.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

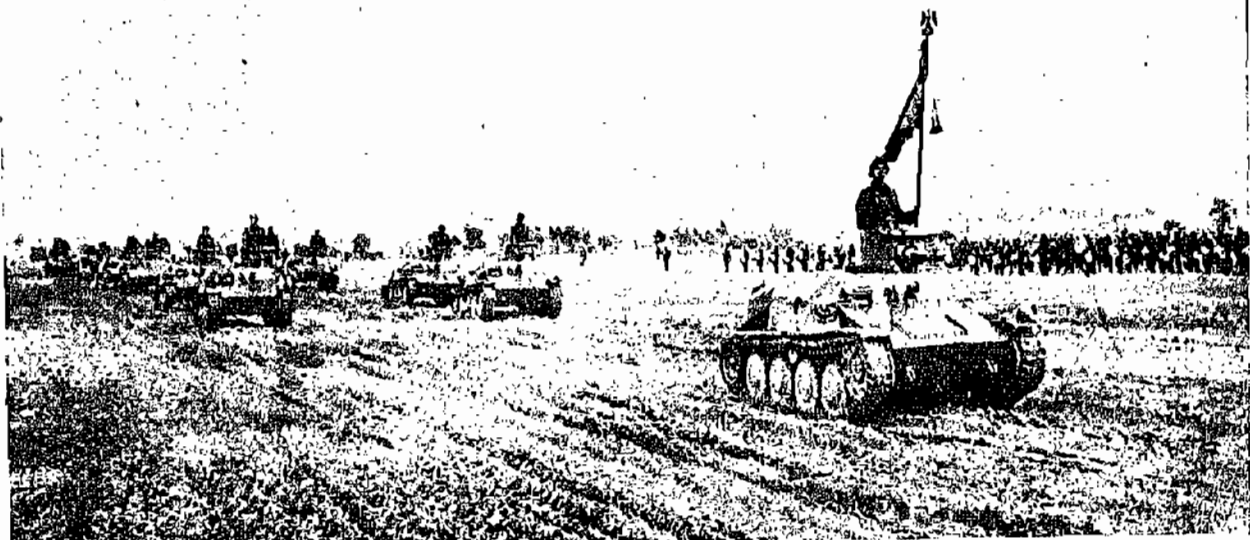
A) În timp de pace, serviciul sanitar al armatei are următoarele atribuțiuni: selecționarea oamenilor, propunerea, executarea și realizarea

tuturor măsurilor pentru asigurarea unei bune stări sanitare în armată; îngrijirea bolnavilor și răniților; pregătirea personalului sanitar necesar nevoilor armatei pentru timp de pace și în vederea războiului; pregătirea mobilizării formațiunilor sanitare și dotarea lor.

Pentru realizarea acestor atribuțiuni, serviciul sanitar al armatei are următoarea organizare: un in-

UN TIP NOU DE TUN ANTIAERIAN

TANCURI UȘOARE ȘI CARE DE ASALT

spectorat general al serviciului sanitar, care depinde direct de M. A. N., înglobând: *serviciul sanitar uman* și *serviciul farmaceutic*.

Acest inspectorat se compune din: un *serviciu de stat major* cu biroul mobilizării, biroul de legi și regulamente și biroul de organizare; *direcția sanitară umană* condusă de un medic general denumit inspector tehnic; *direcția farmaceutică* și *comitetul consultativ sanitar*.

Inspectoratul general are sub ordinele sale: institutul sanitar militar; centrul de instrucție sanitar, școlile de aplicație și de subofițeri sanitari; stabilimentele și depozitele sanitare.

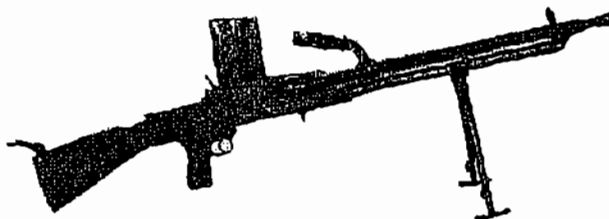
B) *În timp de război*, atribuțiunile serviciului sanitar al armatei sunt: a) propunerea, executarea și realizarea tuturor măsurilor de igienă și profilaxie, pentru a asigura cea mai bună stare sanitară a armatei și a populației teritoriului, indiferent de fazele războiului; b) ridicarea, transportarea și evacuarea în timpul cel mai scurt și în cele mai bune condiții a răniților, bolnavilor și gazaților de pe câmpul de luptă, cu mijloacele de care dispune, pentru ca armata de operațiuni să poată fi scutită la timp de toate elementele ce pierd capacitatea de luptă și cari devin un impediment pentru operațiunile militare; c) îngrijirea răniților, bolnavilor și gazaților armatei, în diferitele formațiuni sanitare, atât din zona armatelor cât și din zona interioară, d) re aprovizionarea la timp cu materiale sanitare și în raport cu nevoile create de împrejurările războiului.

În principiu, la marile unități, compunerea unui serviciu sanitar cuprinde: organe de direcție și organe de execuție.

Organele de direcție: medicul șef al serviciului sanitar ajutat de un chirurg și un medic igienist consultanți, de un medic ofițer inferior și de un farmacist, însărcinat cu supravegherea și conducerea serviciului farmaceutic și cu re aprovizionarea și distribuția de materiale sanitare.

Organele de execuție: spitalele de campanie, coloana volantă de brancardieri, coloana de reîmprospătare cu material sanitar consumabil, secțiile de camioane sanitare, serviciul de igienă și profilaxie și infirmeriile de gară.

Serviciul sanitar la corpurile de trupă (regimente, batalioane și divizioane) are de scop aplicarea tuturor măsurilor de igienă și profilaxie, menite să asigure sănătatea oamenilor; tratarea pe loc a afecțiunilor ușoare și în mărșura mijloacelor; tratarea cazurilor de extremă urgență; evacuarea tuturor celor ce nu pot fi tratați în corp; supravegherea oamenilor din punctul de vedere

PUȘCĂ MITRALIERĂ

al igienei, al hranei, îmbrăcăminte, etc.; ridicarea bolnavilor, răniților și gazaților de pe câmpul de luptă și darea primelor ajutoare.

lt.-col. N. O.

JUSTIȚIA MILITARĂ

ISTORIC

Cea dintâi organizare a justiției militare a fost făcută prin «Așezământul ostășesc pentru straja pământescă a Valachiei», din 1832. Conform acestuia, triniterea în «judecata cea mică» se făcea prin ordinul comandantului de polc sau de batalion sau de «roată». Triniterea în «judecata cea mare» a capului strajei pământesci și polcovnicilor se

făcea prin porunca Domnului; a ofițerilor superiori prin aceea a capului strajei pământești, iar a «cinurilor mici» prin porunca comandantului de polc. Pentru judecarea capului strajei și polcovnicilor era o comisie de judecată compusă dintr'un președinte (unul dintre cei mai vechi polcovnici), doi ofițeri superiori și patru căpitani. Pentru judecarea ofițerilor superiori comisia se compunea dintr'unul din cei mai vechi ștabofitieri, doi căpitani și doi parucici, iar pentru «cinurile mici» dintr'un căpitan ca președinte și patru parucici sau praporcici.

Mai târziu Barbu Dini-rie Știrbei a introdus la 6 Mai 1852 «Condica penală ostășească și osebit regulament pentru starea de împresurare». Cartea întâia a acestei condici are trei părți și se ocupă cu infracțiunile și pedepsele, atât «în vreme de liniște», cât și «în vreme de turburări». Cartea a doua se ocupă cu procedura penală ostășească. Un supliment de 15 articole constituia regulamentul pentru «starea de împresurare și în vreme de turburări». În materie de delictе (vini) judecarea se făcea de o «comisie permanentă», care funcționa pe lângă fiecare regiment, compusă dintr'un căpitan ca președinte, un parucic, un praporcic și adjutantul regimentului ca «auditor». Hotărârile ei erau desăvâr-

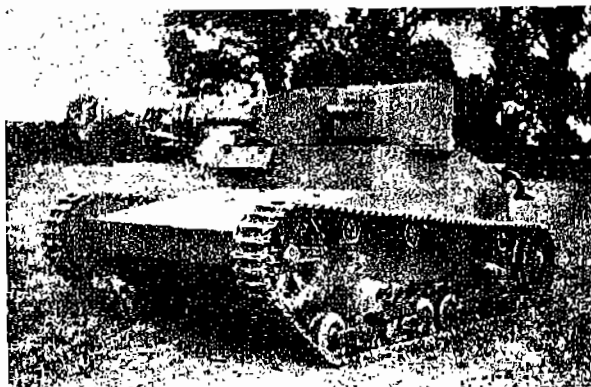
șite și întărite de capul oștirea. Pentru pricinile criminalicești, comisiunea permanentă de judecată era alcătuită dintr'un polcovnic sau maior ca președinte, doi membri ofițeri, un auditor dintre adjutanții ștabului și un secretar. Membrii acestor comisii se alegeau de capul oștirea și erau recomandați Domnului pentru întărire. Mai era o instanță superioară numită

«Sfatul de revizie pentru pricinile criminalicești ostășești și pentru alcătuirea nouilor leginiri ostășești». Era compusă dintr'un polcovnic ca președinte, patru membri, un auditor și un secretar dintre ofițeri. Ea cerceta «despre formă sau și despre fond». Putea întoarce pricina la Comisia criminală, putea întări hotărârea Comisiei sau da o hotărâre proprie.

Așezământul ostășesc din 1832 a fost aplicat

și în Moldova, iar condica penală din 1852 a fost introdusă de Alexandru Ion Cuza și în Moldova, în Iulie 1859.

La 1875 s'a alcătuit «codul de justiție militară», imitat după legea franceză din 1857. Acest cod a fost modificat la 1881 și 1894, iar pentru timp de mobilizare și de războiu a suferit o modificare în Decembrie 1916, numită «Titlu 2 adițional». După acest cod, în timp de pace, instanțele militare erau Consiliile de disciplină și Consiliile permanente de războiu. Con-

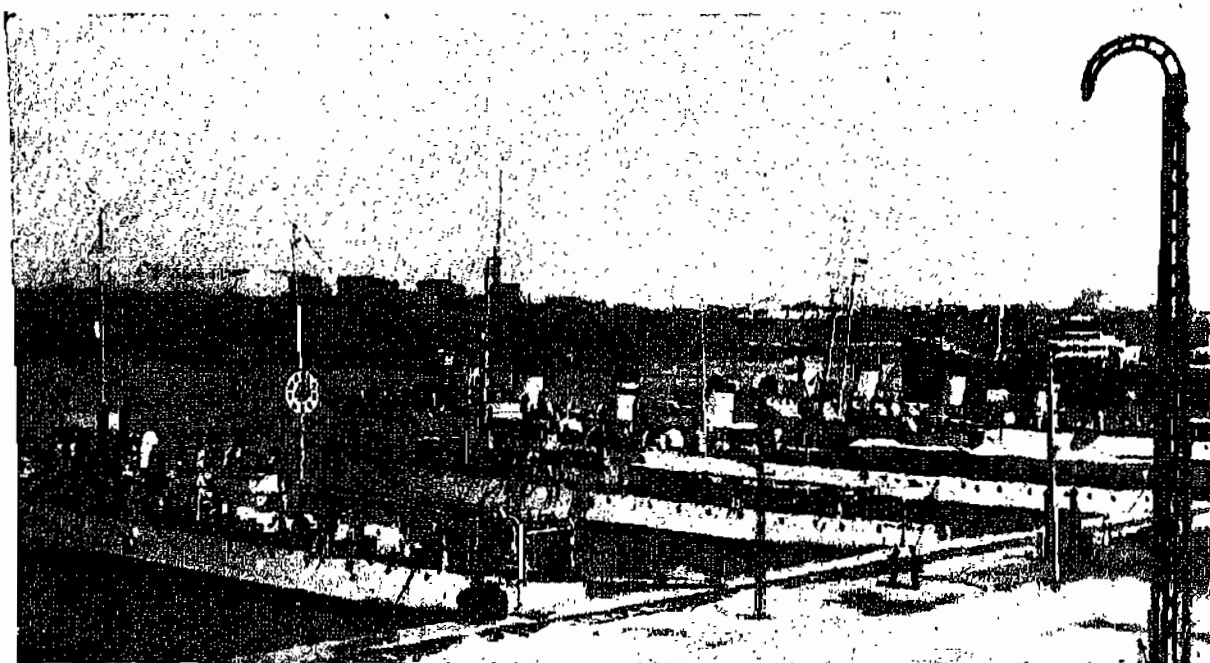
UN CAR DE ASALT VICKERS-ARMSTRONGS DE 6 TONE

M. S. REGELE CAROL II INSPECTÂND UNITĂȚILE DE TANCURI

siliul de disciplină avea caracter temporar adică funcționa numai când era convocat. El era compus din trei membri, ofițeri ai corpului de trupă respectiv, anume ajutorul comandantului de regiment și doi căpitani. Mai aveau un comisar special cu gradul de locotenent și ca grefier, un sergent. Acest consiliu avea o competență limitată: nesupuneri la chemări, primă dezerțare în timp de pace și alte infracțiuni relative la mobilizare. Consiliul permanent de războiu funcționa la reședința fiecărui corp de armată și, eventual, pe lângă comandamentul diviziei. Se compunea din cinci judecători ofițeri, ale căror grade variau după gradul încalpatului. Astfel pentru gradele inferioare și ofițerii inferiori, se compunea dintr'un colonel sau locot-

cu rezerva atacării la Curtea de Casație, în anumite cazuri. În timp de războiu erau Curțile Marțiale, corespunzătoare Consiliilor de războiu, cu care se asemănau ca compunere. Ele funcționau atât la partea activă a armatei cât și la cea sedentară. La aceasta din urmă ele puteau avea ca membri și civili (magistrați sau avocați). Competența lor se întindea nu numai asupra militarilor dar și asupra civililor, în caz de infracțiuni în contra armatei sau contra siguranței publice, etc. Ca instanță superioară în timp de războiu, era Curtea Superioară de Justiție Militară, care avea o secție pentru armata de operațiuni și alta pentru cea sedentară. Era compusă dintr'un general ca președinte, doi generali activi sau de

VASUL DE RĂZBOI ÎN PORTUL CONSTANȚA

colonel ca președinte, doi maiori și doi căpitani. Pentru ofițeri superiori, președintele era un general. Pe lângă Consiliu funcționa și un parchet militar, alcătuit dintr'un comisar regal, unul sau mai mulți raportori și un grefier. Sentințele acestui consiliu erau supuse numai recursului la Consiliul de Reviție. Pentru marină funcționa pe vasele de războiu un consiliu de războiu, care judeca persoanele imbarcate, afară de ofițeri. Sentințele acestor consilii nu erau supuse recursului, când vasul se afla în mers sau într'un port străin. Consiliile de războiu judecau toate crimele, delicturile și contravențiile săvârșite de militari, afară de cazul când infracțiunea fusese comisă în complicitate cu persoane civile, când erau competente tribunalele ordinare. Curtea Superioară de Justiție Militară funcționa pentru întreaga armată, în capitala țării. Se compunea din cinci ofițeri activi: un general sau colonel ca președinte, doi coloneli sau locot.-coloneli și doi maiori. Pe lângă curte, funcționa și un parchet compus dintr'un comisar regal și mai mulți substituți. Hotărârile acestei curți erau definitive,

rezervă, și doi civili, dintre membrii Curții de Casație sau ai Curților de Apel.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

După războiul mondial s'a discutat și în țara noastră, ca și în alte țări, despre reforma justiției militare, unele păreri mai radicale tinzând la limitarea competenței sale numai la infracțiunile la disciplina militară înlocuind-o pentru rest cu justiția civilă. Constituția din 1923 a prevăzut, însă în art. 106 că «justiția militară se organizează prin osebită lege». Această osebită lege a fost codul de justiție militară votat în Martie 1937 și pus în aplicare la 20 Mai 1937.

Acest cod a menținut pe departe principiul că instanța penală militară de fond este de un singur grad, prevăzând și o instanță de casare, iar pe de altă parte a constituit instanțele din ofițeri cu titluri juridice, numindu-i magistrați militari.

Legea a creat un corp aparte de *magistrați militari activi și de rezervă*, cu ierarhie proprie. Corpul magistraților militari activi poartă gradele dela

UNITĂȚI ALE MARINEI REGALE ÎN LARG

căpitan magistrat până la general de divizie magistrat. Magistrații militari depind numai de capii lor ierarhici din magistratura militară și de Ministerul Apărării Naționale, în ce privește atribuțiile lor de magistrați, dar sunt supuși regulilor de disciplină militară generală.

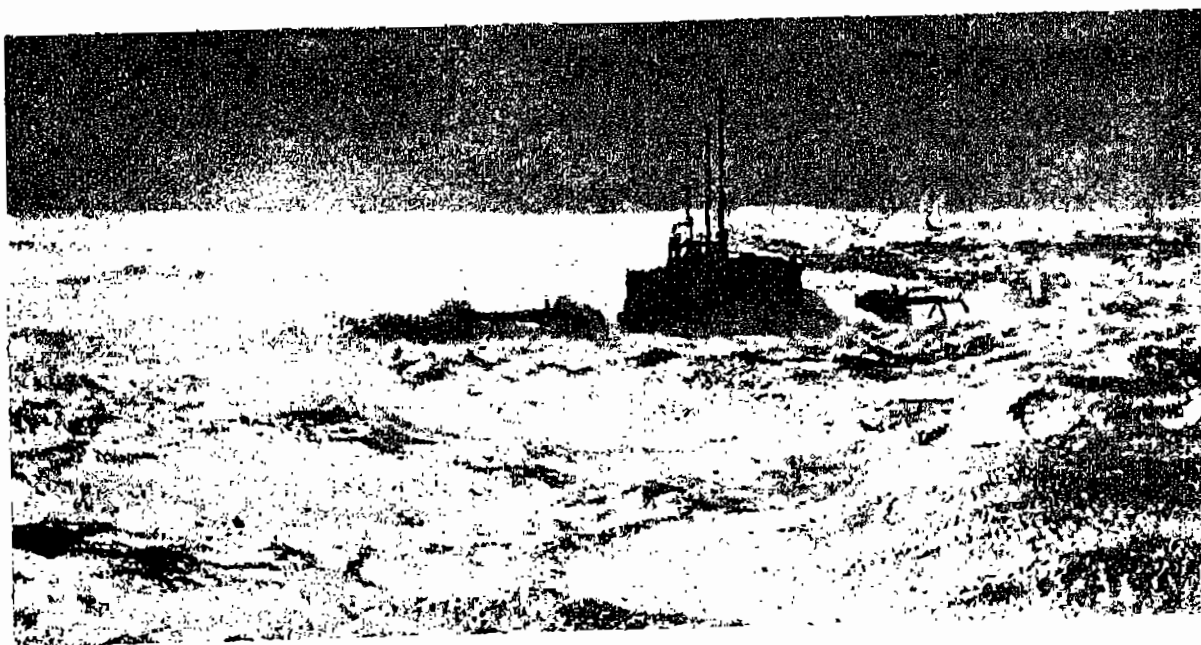
Pentru ca un ofițer să poată intra în magistratura militară activă se cer următoarele condiții: a) Să aibă gradul de căpitan activ combatant și să fi comandat efectiv 3 ani unitatea respectivă gradului; b) Să aibă titlul de licențiat sau doctor în drept; c) Să fi îndeplinit un stagiu de un an efectiv la un tribunal militar; d) Să fi reușit la examenul de capacitate prevăzut de lege, examen care înlocuiește proba de capacitate, prevăzută la celelalte arme pentru gradul de maior. În timpul stagiului, ofițerii sunt folosiți de preferință ca grefieri la cabinetele de instrucție sau ca asistenți ai grefierului de ședință.

Ofițerii reușiți la examen sunt propuși Ministerului Apărării Naționale, care îi confirmă ca magistrați militari, în ordinea vechimei, în locurile vacante.

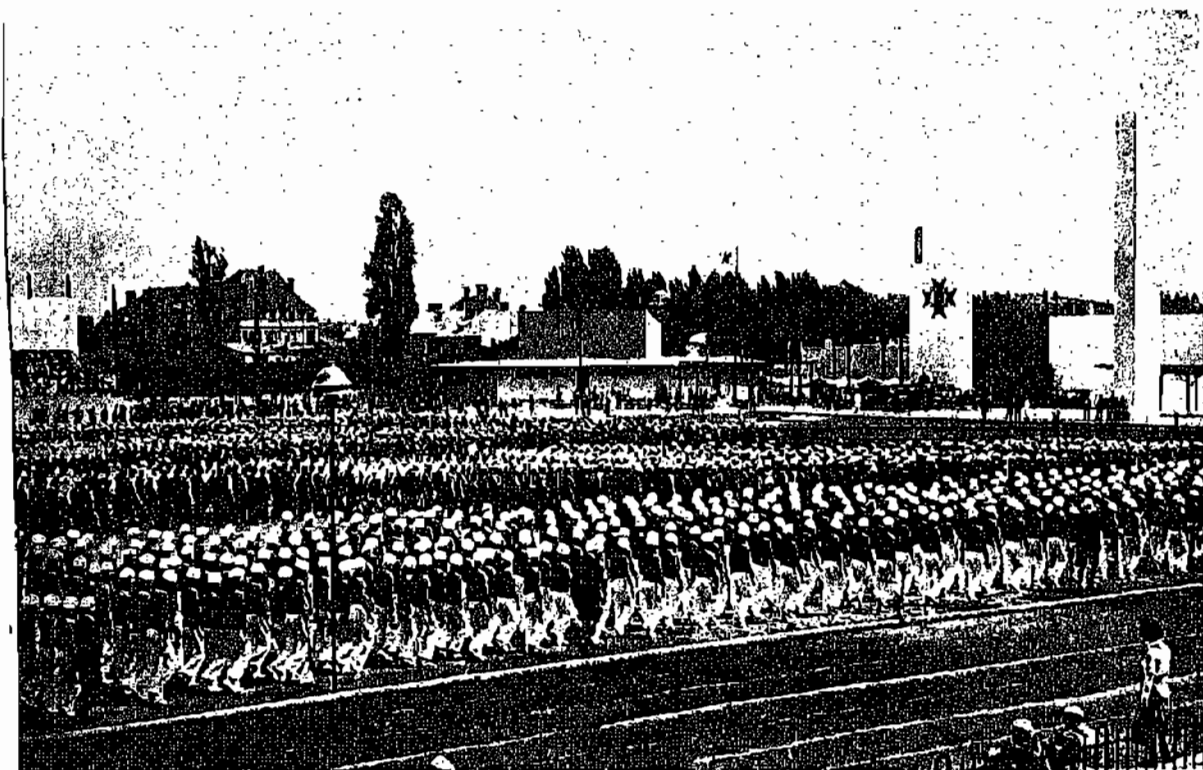
Magistrații militari sunt notați de către capii lor ierarhici și cei din magistratura militară. Propunerile lor la înaintare se fac de aceștia și se supun spre confirmare Comitetului consultativ al Justiției Militare, care le înaintează Ministerului. Mutările, chiar după cerere, se fac cu avizul prealabil al acestui Comitet. Comandanții marilor unități pot face propuneri de mutare în interesul disciplinei și ministerul decide cu avizul Comitetului consultativ și al Inspectorului general al Justiției Militare.

Magistrații militari se bucură, în ce privește condițiile cerute de legea avocaților, de aceleași drepturi ca și magistrații civili.

Codul a organizat și un Corp al magistraților de rezervă. Magistrații de carieră, avocații deservitori

UN SUBMARIN ÎN TIMPUL MANEVRELOR DE SCUFUNDARE

ELEVII LICEELOR MILITARE, 8 Iunie 1937

cu 10 ani stagiul practic și profesorii universitari, cari au cel puțin gradul de locotenent și etatea de 42 de ani, pot cere trecerea în acest corp. Comitetul consultativ hotărăște asupra cererilor recomandând Ministerului pe acei care urmează a fi numiți. Numirea este provizorie până când cel propus face un stagiul în Justiția Militară.

Instanțele penale militare create prin Codul justiției militare sunt de două feluri: unele pentru timp de pace și altele pentru timp de război.

A) În timp de pace

Pentru timp de pace, în armata de uscat și de aviație, instanțele militare sunt:

- a) *Consiliile de disciplină;*
- b) *Tribunalele militare;*
- c) *Curtea militară de Casare și Justiție.*

CONSILIUL DE DISCIPLINĂ funcționează pe lângă fiecare regiment sau batalion, divizion ori altă unitate echivalentă. El nu se compune din magistrați militari ci din ofițeri ai corpului de trupă, numiți de comandant pe termen de un an, începând dela 1 Ianuarie.

Consiliul are ca președinte pe ajutorul comandantului, doi membri căpitani, un comisar special locotenent și un grefier reangajat. Toți sunt activi combatanți din corpul de trupă respectiv.

Pentru marina militară consiliul de disciplină este prezidat de un ofițer superior de marină și are doi membri căpitani din aceeași armă. Pe navele de război funcționează, în timp de pace, Consiliul de justiție de bord, compus dintr-un ofițer superior sau

căpitan ca președinte, doi membrii căpitani sau locotenenți, un locotenent sau sublocotenent în calitate de comisar special raportor și un subofițer reangajat sau maestru militar, ca grefier. Numirea lor se face prin ordin de zi, de comandantul navei sau grupului de nave.

TRIBUNALUL MILITAR este adevărata instanță penală militară de fond. El funcționează în mod permanent pe lângă fiecare corp de armată, iar la caz de nevoie și pe lângă fiecare divizie. El are una sau mai multe secții.

Pentru judecarea crimelor, tribunalul militar este prezidat de un colonel magistrat și are patru membri judecători (un locotenent-colonel sau maior, un maior și doi căpitani). Când judecă delictele și contravențiile, doi din membrii tribunalului sunt combatanți (locot. colonelul și unul dintre căpitani). Acest tribunal judecă pe infractorii militari, până la gradul de căpitan inclusiv, precum și pe asimilații lor și pe nemilitarii justițiabili de tribunalele militare. Ofițerii magistrați sunt numiți în tribunal în mod permanent, prin decret regal; cei combatanți nu sunt permanenți și se numesc prin decizie, de comandantul circumscripției pe lângă care funcționează tribunalul. Când inculpatul are grad mai mare de căpitan, compunerea tribunalului diferă după acest grad.

Pentru marina militară tribunalul este compus ca și acel pentru armata de uscat, dar, când judecă pe un marină, cel puțin unul dintre judecători trebuie să fie ofițer combatant de marină.

CURTEA MILITARĂ DE CASARE ȘI JUSTIȚIE este instanța de recurs pentru armata de uscat și

marină, în timp de pace. Ea residă în capitala țării și se compune dintr'un președinte general magistrat și patru consilieri magistrați militari. E competentă a judeca toate recursurile, indiferent de arma sau specialitatea recurentului. Când judecă pe un general, membrii Curții au un grad cel puțin egal cu al inculpatului. Grefa acestei curți are un prim grefier, unul sau mai mulți grefieri, și personalul inferior necesar serviciului.

PARCHETUL MILITAR. Pe lângă fiecare tribunal militar funcționează un procuror militar cu unul sau mai mulți substituiți, iar când tribunalul are mai multe secții, cel mai vechin procuror are titlul de prim-procuror. De asemeni tribunalul mai are unul sau mai mulți judecători de instrucție militari.

La fiecare comandament de circumscripție judiciară militară, funcționează o Cameră de acuzare, compusă din generalul comandant al circumscripției ca președinte, cu facultatea de a delega pe un general în subordine, și din doi magistrați militari, cari pot fi judecători de instrucție militari dela tribunalul respectiv, dar cari nu au instrumentat în afacerea supusă Camerei.

Parchetul Curții militare de Casare și Justiție se compune dintr'un procuror general militar cu grad de colonel magistrat și unul sau mai mulți procurori militari cu grad de ofițer superior magistrat.

Membrii Curții și ai Parchetului dela această Curte trebuie să aibă cel puțin 40 ani împliniți.

Ministrul Apărării Naționale este capul Ministerului public al armatei. Acțiunea publică însă nu aparține procurorului ci generalului comandant al unității, pe lângă care funcționează tribunalul respectiv, sau înlocuitorului acestui comandant. Pentru generali, coloneli și asimilații lor, acțiunea publică se exercită de ministrul Apărării Naționale. Ministrul poate deschide acțiune penală în contra oricărui justițiabil de tribunalele militare, încunoscând pe generalul comandant respectiv.

B) În timp de războiu

Pentru armata de uscat și aviație, în timp de mobilizare și războiu, justiția militară se împarte de către:

- a) Pretorii militari,
- b) Curțile marțiale și
- c) Curtea militară de Casare și Justiție.

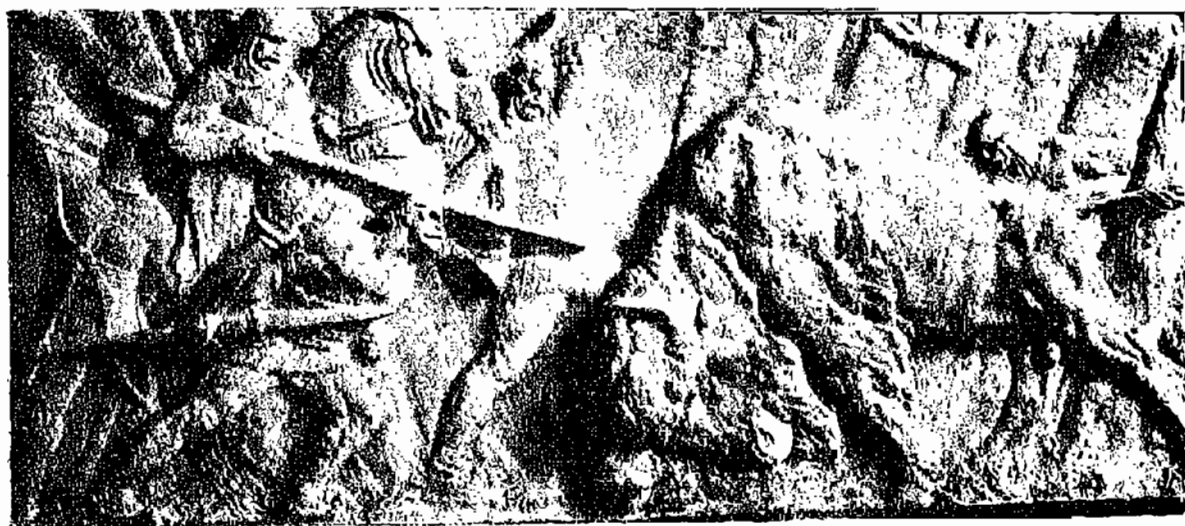
PRETORII MILITARI. În zona armatei, funcționează un mare pretor militar și un pretor militar pe lângă marele cartier general, precum și unul sau mai mulți pretori militari pe lângă cartierele armatelor, corpurilor de armată, diviziilor și unităților unde este nevoie. Inspectorul jandarmeriei este marele pretor militar, iar pretori sunt ofițerii activi sau de rezervă de jandarmerie și ofițerii de rezervă, căpitani, cari au funcționat ca magistrați civili sau militari sau avocați cel puțin 5 ani.

În zona interioară, se pot numi pretori pe lângă marile unități operative, lagăre de internare sau de prizonieri, și ori unde este nevoie. Pretorii militari au atribuții de poliție administrativă și judiciară, precum și atribuții de instanță judiciară în anumite cazuri.

CURȚILE MARȚIALE funcționează la Marele Cartier General al armatei, la cartierele armatelor, diviziilor și brigadelor mixte, precum și la fiecare cetate pusă în stare de războiu sau în teritoriul din zona de operații. Pentru judecarea ofițerilor superiori, Curtea marțială se compune dintr'un ofițer general președinte și patru coloneli membri. Pentru ofițeri inferiori și grade inferioare, Curtea se compune dintr'un colonel ca președinte, doi ofițeri superiori și doi ofițeri inferiori ca membri.

Pe lângă fiecare Curte marțială lucrează un procuror militar care îndeplinește și funcția de judecător de instrucție.

CURTEA MILITARĂ DE CASARE ȘI JUSTIȚIE din timp de pace continuă să funcționeze și în timpul mobilizării și războiului. În caz de nevoie, ea poate avea două secții, una pentru zona armatei și alta pentru zona interioară. al. c.

C. MEDREA: DRAGOȘ ȘI ZIMBRUL

MARIILE BĂTĂLII ALE ROMÂNILOR

Poate n'am găsi în Europa un al doilea popor care să aibă drept a se mândri cu isprăvile sale militare, ca poporul nostru, ale cărui biruințe multe și înfrângeri puține să se fi înscris nu în războaie de ofensivă și de subjugare a vecinilor săi ci pentru apărarea moșiei și a « legii ».

Deși lipsiți de organizația savantă a oștirii, pe care în evul mediu n'au avut-o de fapt decât Bizantinii în Europa și Mongolii în Asia, moșteniți și unii și alții de Turcii Osmanlii, lipsiți apoi și de admirabilele cadre războinice, ale feudalității apusene.

Românii au îndeplinit, în curs de mai multe secole, unul din cele mai de seamă roluri militare, la hotarul așa de primejduit al Europei creștine.

Ceoa ce ne spune bizantinul Pachymeres din sec. XIII despre Aromânii pe cari îi cunoștea bine, s'ar putea întinde la toți Românii în genere. « Toți Românii, din tinerețe, — zice el, — erau învățați a suferi toate greutățile, ca unii ce s'au născut și crescut în locuri aspre și cu asprime; în meșteșugul de oaste încă erau foarte destoinici, fiindcă nu numai în toate zilele vânau, ci adeseori cu soldați bine înarmați așa se luptau că mai totdeauna erau birnitori ».

Tot așa crede și grecul Chalkokondylas din sec. XV: « Dacii, — zice el, — înțelegând pe Daco-Români, sunt prea buni ostași cu toate că legile lor nu sunt prea bune ». Cine vrea să spicuiască părerile istoricilor străini, poate găsi numeroase aprecieri măgulitoare privind virtuțile noastre ostășești. Astfel, trei istorici poloni: Bielski, Orzechowski și Gorecki, cari cunoșteau în deosebi eroismul moldovenesc din epoca lui Ștefan cel Mare, se exprimă astfel: « Ostașii moldoveni, spune unul, sunt viteji și meșteri la mânărit sulita și să se apere cu scutul, cu toate că *ostașii sunt meșteșugari simpli*, luați dela plug ». Sunt « oameni groznici și foarte viteji, adăogă altul, și nici că este pe fața pământului un alt popor care pentru gloria războinică și vitejie să apere o țărișoară mai mică împotriva mai multor dușmani, atacându-i sau respingându-i fără încetare ». Îfacem rezerve numai în ce privește idealul ce scriitorul atribuie moldoveanului, știut fiind că acesta luptă mai mult din iubirea de moșie decât pentru glorie. Cum apare Românul când se infieră la luptă, aceea o întrezărim din spusele celui de al treilea polon: « sunt oameni plini de vlagă în trup și suflet, întăritați întocmai ca *fiarele* îndelung ținute la cușcă ». El se referă la toată luptei, când se

manifestă ceea ce putem numi, prin analogie: *furor valachicus*.

Marile calități militare le-au moștenit Românii dela Geto-Dacii cari au lăsat un frumos ecou în Istoria Vechinei cu eroismul lor, și dela toată Romanitatea orientală altoită pe tulpina traco-ilirică, ce dădu Imperiului strălucita epocă a Impăraților dumăreni, dela Aurelian și până la Iustinian.

Existența termenilor militari de origine latină: *oaste, căpitan, ceală, luptă, pace, arc, săgeală, scut*, etc., cum și rostul *ducelui* pe timp de războiu, numit mai târziu « voevod », suprapus *juzilor* conducători în timp de pace, stau ca dovezi neîndoiebnice despre aceasta.

Confederațiile de juzi și de voievozi români și-au croit cu spada în mână dreptul la viață, combătând pe barbari în unire cu alți barbari, și învățând dela dâșii, cum să-i învingă cu propriile lor metotile de luptă. Dar vâul întunecos ce ascunde științei noastre evoluția celor dintâi formațiuni politice ne împiedică de a cunoaște isprăvile eroice, datorită cărora, din secol în secol, s'au menținut ele și s'au dezvoltat, ca « Romanii populare » ipotetice, mai întâiu, ca *Valahii* istorice mai târziu, risipite pe tot întinsul pământului românesc, dela Maramureșul voevodal și confederația juzilor Bolohoveni pe Nistrul de sus, până în valea Tesaliei și Pindului.

LUPTA DELA ADRIANOPOL, DIN 1205

Românii balcanici, cari pe timpul Comnenilor formau un element de seamă al oștilor bizantine, cunoșteau arta militară bizantină măcar în elementele ei. Astfel se explică cum au învins pe bizantini în atâtea întâlniri, amintite fugar de izvoarele istorice, sub conducerea vitejilor Asănești. Războiul vlaho-bizantin se purtă cu multă încordare și nenumărate lupte în curs de vreo 14 ani, având ca rezultat consolidarea noului Stat, român după structura lui militară și bulgar după cultura lui. « Semetându-se *Vlahii*, zice Nicetas Choniates la anul 1194, și înbogățindu-se cu prăzile luate dela Bizantini, căpătând și *tot felul de arme*, de aci înainte nu s'au mai putut înfrâna, nici s'au mărginit a bate numai satele și țarinile, ci și *calășile* cele întărite ». Aceasta înseamnă că Statul Asăneștilor intrase în faza capacității militare de a cucerii cetăți prin asediu și de a ști să le apere în urmă.

Nu putem trece cu vederea din epoca acestor lupte, când se încercau pentru întâia oară Românii cu o putere militară de mână întâiu, să nu amintim o biruință din văile Balcanilor care se aseamănă așa de mult cu aceea câștigată mai târziu în văile Carpaților (la 1330). După o expediție care l-a reținut vreo două luni în părțile Balcanilor, împăratul Isaac Anghel a apucat la întoarcere pe o cale mai scurtă ce duce la Beroe prin văi frumoase, intrând « în strămtori și râpele munților, pe unde cură un rău nșor și s'a închis acolo pe sine și oastea. Iar despre barbarii cari se arăta de amândouă laturile strimtorii, prea lesne putea spune că n'au venit cu gând bun asupra-i. Legionile care erau în frunte au trecut însă fără băntuială, căci Vlahii socotiră că este mai bine, lăsând pe cei din frunte, pe cei dela mijloc să-i atace, între cari era împăratul, sfetnicii și curteii lui; și nu s'au înșelat Vlahii, făcând mari pagube împăratului »... « Cea mai mare parte a oștilor o pierdu atunci împăratul și el însuși ar fi pierit, dacă nu-l scăpa pronia divină » ca pe Carol Robert la 1330. Ajutați cu oaste de Cumani din Bărăganul muntean, se știe că Aromânii se foloseau adeseori de stratagemile « tătărești », rotindu-se înapoi călări și vărsând o ploaie de săgeți asupra dușmanului, când acesta credea că i-a pus pe fugă.

În clipul acesta au câștigat ei și vestita biruință dela *Adrianopole* din 1205, pe care ne-o povestește în culori așa de vii istoricul

Cruciatei a IV-a, Villehardouin. Cu oastea lui, formată din Români, Cumani și Bulgari, Ioniță se apropiase până la 5 leghe de tabăra întărită a Cavalerilor lui Balduin de Flandra, noul împărat latin de Constantinopole, și trimise pe Cumani să alerge prin fața taberei. Cavalerii provocați astfel, ieșiră din tabăra lor în mare desordine, luându-se după Cumani, cu strigăte, până la o leghe, după care Cumani se întorc asupra lor, trăgând harnic din arcuri și chinind. Trupele de adunătură ce fuseseau pe Cavaleri s'au speriat și au dat dosul. Atunci începu dezastrul: « căci Cumani și Vlahii » — acum vine rândul elementului românesc, încep a-i strânge în clește. Dar să lăsăm pe cronicarul francez să povestească însuși înfrângerea. « Împăratul (Balduin), copleșit de dușmani, își chema oamenii să nu fugă, căci nici el nu-i va părăsi și cei cari l-au văzut, au

mărturisit că niciodată nu cavaler nu s'a apărut mai bine ca el. Lupta dură așa mult timp, unii arătându-și virtutea, iar alții fugind. În cele din urmă ei (cavalerii) fură înfrânți. Pe câmpul luptei rămase împăratul Balduin, care nu voia să fugă și contele Ludovic ce fu ucis. Vai, ce dureroase pierderi au fost atunci... (și urmează lista baronilor căzuți). Mareșalul de Champagne ținea arier-garda retragerii, cu mari greutate. Căci Ioniță, regele *Blahiei* și *Bulgariei* venise din zorii zilei înaintea *Adrianopolei* cu toată oștirea sa și el află că ai noștri plecaseră și el călări după dâșii. Norocul lor că nu i-a aflat, căci dacă i-ar fi găsit erau pierduți fără greșală ».

Războiul acesta, în care își pierdu viața întemeietorul imperiului latin se deschisese între cele două puteri pentru moștenirea imperiului bizantin, la care râvneau amândoi împărații, Ioniță socotindu-se pe picior de egalitate cu Balduin, mai ales de când intrase în ordinea romană prin coroana regală primită dela Papă. El făcu dovada că Aromânii erau capabili, cu virtuțile lor militare și tactica combinată din metode bizantine și barbare — să înfrângă și oștile greu înarmate ale cavalerilor din Apusul feudal. Spiritul militar valah dăduse un examen strălucit la cele mai grele probe ce soarta putea să-i sconte în cale.

BĂTĂLIA DIN 1330 ZISA DELA POSADA

Românii din Nordul Dunării, având ca bază geografică Dacia întreagă, pe

care sub raportul etnic o domneau exclusiv din cele mai vechi timpuri, vor da solidele creațiuni politice pe care se sprijină România de azi, în secolul când se înstrăina creațiunea Sud Dunăreană. Mai puțin favorizați de soartă în ce privește contactul cu civilizația bizantină, pe care o primi distilată prin filiera Slavilor interpuși, Românii din Oltenia și cei din Muntenia evoluară cu mult mai încet, sub raportul politic și militar, până în sec. XIII. Dar contactul lor direct cu regatul de imperialism apostolic al Ungariei, care, prin implantarea Cavalerilor Tontoni, sau Ioaniți, ori direct prin expediții regale ținea la anexarea vechii « Cumani », deșertate de acești barbari la 1240, avu de efect deșteptarea spiritului militar la Români, și a aspirațiilor spre formele politice superioare. Încercarea Voievodului oltean Litovoiu de a scăpa de tributul

BASARAB I
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI 1330—1342
Frescă dela Biserica Domnească din Curtea de Argeș

BĂTĂLIA DELA POSADA,
ÎNTR-UN BASARAB I ȘI CAROL ROBERT, 1330
După *Chronicon Pictum Vindobonense*

unguresc, neajutat se pare, de colegul său din Argeș, Sănislav, duse la o *înfrângere*. Nu se știe locul acestei bătălii care s'ar fi dat prin munții Vâlcanului, undeva, pe la 1270, dar ea se poate considera ca o pregătire pentru biruința dela 1330.

Litovoin cade în luptă, cel dintâi Domn român martir pentru libertatea patriei — și fratele său Bărbat îi ia locul în scaunul Jiului — ca voevod tributar, înconjurat de juzii vecini mai mult sau mai puțin autonomi față de el. Dar nu pentru mult timp, deoarece Domnul din Argeș, al cărui nume nu se cunoaște, întreprinde între 1270 și 1280 opera de *unificare a Țării Românești* și de instaurare a *monarhiei centraliste*, de model bizantin, după ce supune și desființează pe micii juzi și voievozi de până atunci. Este cu neputință a crede că acel personaj a fost Basarab, care închizând ochii la 1352, nu putem crede să fi avut o domnie mai lungă de 40 sau 45 de ani. Noul Stat român avu liniștea necesară să se consolideze, mai ales pe timpul anarhiei din Ungaria, provocată de luptele pentru ocuparea tronului de noua dinastie Angevină.

Tocmai în timpul acesta *Ioan Basarab* ocupă scaunul din Argeș (pe la 1310) ca « Mare Voevod și Domn de sine stătător a toată Țara Românească »; el duse mai departe opera de consolidare începută de necunoscutul întemeietor, prin întocmiri militare și administrative, și un uită, în același timp să-și asigure pentru clipe de grea cumpănă o alianță prețioasă, încheind legături cu țarul Mihail din Târnova. Pentru

a-l îndatori și mai mult, Basarab întări alianța făcând ginere pe Alexandru, fiul țarului, și-l ajută cu oaste, odată, se spune, într'un război cu împăratul Andronic (1324) când Românii munteni avură pentru întâia oară în fața lor oastea bizantină, și a doua oară la 1330 Iunie, în contra Sărbilor. De data asta însă țarul Mihail, care năvălise în Serbia cu 12.000 ostași dintre cari 3.000 erau ai lui Basarab, fu învins la *Veluhid* și muri curând de rănilor căpătate.

Folosul acestei alianțe se vede că n'a fost altul decât amânarea expediției pe care de mult timp o proiectase regele Carol Robert asupra lui Basarab. Acum sosise ceasul, și Toma, voevodul Ardealului și Dionisie, nepotul lui Ioanșea, amândoi ținând la o fâșie din prada ce urma să se ia dela Basarab, se grăbiră să-l convingă pe rege. Cronica ungară spune apriat că regele « chemă sub arme o oștire numeroasă » — ceea ce regele însuși confirmă în documentele sale, zicând: « adunând oștirea noastră cea puternică » — sau « cu toată puterea oștilor alcătuite din marii regatului: baroni, prelați, nemeși, burghezi ». Gândul regelui este arătat limpede atât în actele lui cât și în cronicile timpului: el merge să supună țara muntenească și pe Domnul ei *revoltat*, care o ține fără să dea ascultare regelui. « A fost una din cele mai largi concentrări de forțe din noua Ungarie și cea dintâi mare campanie — zice d-l N. Iorga ¹⁾ — cea dintâi încercare într-o luptă disperată a regaltății angevine ». Cronica spune că oștile au intrat în Septembrie pe la Severin în țară și așezând pe Dionisie ca Ban de Severin, ar fi înaintat de-a lungul țării, printr-o regiune complet arsă, pustiită și părăsită de locuitori. Ținta atacului era cetatea de scam, dar curțile domnești din Argeș erau pustii; regele înaintă pe vale în sus la Castrul Argeș (Cetatea Por-nari) ca să pună mâna pe dânsa, dar arcașii așezați în acel sălbatic cuib de vulturi și-au făcut pe deplin datoria. Cronica ungară și diplomele regale afirmă că regele, văzându-și oastea chinuită de foamete, ar fi cerut pace lui Basarab, fără să mai aștepte normul armelor — și că Domnul român i-ar fi acordat-o, dându-i și călăuzi cari însă l-au amăgit, ducându-l în capcana mai dinainte pregătită. Ca și Bizanțului din 1193 striviți cu ploaia de bolovani și copaci în văile înguste ale Ilenului, de Vlăzii Asăneștilor, tot așa se pomeniră Ungurii înfundați într'una din cele mai înguste văi ale Carpaților, cu râpi înalte de ambele părți iar în față, unde calea se lărgea puțin, în mai multe locuri, era strașnic întărită de Români cu șanțuri de apărare. Trei zile fu zdrobită aici oastea regală.

Atacul produs deodată și din toate părțile asupra oastei regale, după spusa regelui, s'ar fi făcut cu « bolovani de praștie, cu cnuturi sălbatice » și cu tot felul de arme: « cu săbiile ciopârțesc escadroanele noastre, spune regele, săgețile și lăncile lor se scaldă în sângele celor uciși, mîile de lovitori ne copleșeau din toate părțile ca un zid mușcător; și nu era clipe nici să fugim înapoi, nici să purcedem mai departe, ci ca peștii prinși în plasă ori în vârsie, ne sbăteau ».

¹⁾ Istoria Românilor, vol. III pag. 179.

Potozul de lovituri ținti mai furios asupra cetei unde se afla regele, care încercând o ieșire, «*palosele* a cinci viteji români sbucau» pe deasupra «*capului regal*», apărut cu desperare de un curtean care-și lepădase armura grea de fier spre a lupta mai ușor. Numai printr-o minune, cu hainele schimbate și spărgând cu mari jertfe «*laturea dreaptă* a zidului de dușinari, Carol Robert scapă cu viață «*luând-o la picior*» spre țara sa; dar nu fu voie ci cum recunoaște însuși: «*siliți la fugă de dușinari și urmăriți, aflară ceasul mântuirii*».

Biruința lui Basarab era deplină și nu ușor câștigată: i-a trebuit disciplina țării întregi, care cu grele jertfe să taie mijloacele de aprovizionare a dușmanului în curs de aproape două luni, tocmai în epoca strângerii recoltei și o mare istețime pentru a pregăti cursa și a împinge pe dușman într'însa. Această victorie *decisivă* avu de rezultat, ca și în lupta dela Marathon, să salveze *independența* gren amenințată de mândrul rege, venit cu toate puterile sale spre a supune țara lui Basarab și a nimici astfel cel dintâi cuib solid al libertății românești.

Pace nu s'a încheiat dar țara avu liniște timp de 38 de ani, despre Ungaria; legăturile s'au reluat de Alexandru Basarab, fără obligații de vasalitate, ceea ce însemna recunoașterea Statului muntean de către puternicul rege Ludovic cel Mare, fiul lui Carol Robert.

LUPTA DELA IALOMIȚA DIN 1369

Legăturile s'au reluat, sub Vlaicu-Vodă, și în altă formă, care se obișnuia în Apus, de unde venea dinastia franceză a Ungariei, anume a nexului feudal, noul rege Ludovic acordând în schimb două feude ardeleni: Făgărașul, cu Amfășul; odată cu aceasta se lichida și problema Severinului, lăsat acum lui Vlaicu tot ca feudă regală, cu titlul de Bau. Pacea avu de urmare o cooperare peste Dunăre a celor doi suverani, dar când Vlaicu înțelese că Ungurii vor să rămâie în Vidin, păgubind interesele românești și ale ortodoxiei, se folosi de o răscoală și ocupă Vidinul pentru sine. Aceasta fu cauza celui de al treilea război dintre Munteni și Unguri.

Provocat de purtarea lui Vlaicu, Ludovic încercă o dublă lovitură: pe la Vidin și Severin, în feuda ce trebuia retrasă vasalului necredincios și direct peste munți, spre inima Țării Românești. Războiul dintre puternicul suveran, cu pretenții mari de hegemonie asupra întregului Sud-Est al Europei, — și modestul Domn al Țării Românești, se încheie cu câștigul celui din urmă. Cu mijloace mai bune ca ale înaintașilor din 1330 și cu o experiență militară de aproape o jumătate de secol, Românii s'au purtat admirabil în războiul ce repeta asupra Țării amenințarea din 1330.

Atacul dela Vidin era condus de însuși regele și acolo fiind primejdia mai mare, Vlaicu își adună pe malul Dunării mehedintene o parte din oștile sale, spre a împiedeca pe rege să treacă fluvial. Ludovic se pare că n'avu nicio izbândă în acele părți, poate să nu fi luat nici Vidinul, dar Dunărea în nici un caz nu a trecut-o.

BĂTĂLIA DELA POSADA
INTRE BASARAB I ȘI CAROL, ROBERT, 1330
După *Chronicon Pictum Vindoburnense*

Bătălia decisivă s'a dat de corpul expediționar ardelen, condus de «*Nicolae voevodul Transilvaniei și cu alți cavaleri de seamă*», cari pornesc din țara Securilor, peste munte, deci prin Cheia Teleajenului, cum crede d-l Iorga. Având cu sine «*oaste puternică și Secuii și Nemeșii ardeleni*», spune cronica dela Dubnic: «*a pornit să invadeze Țara Românească, împotriva lui Vlaicu, voevodul rebel al acelei țări. Aceasta tăbărise atunci cu o mare oaste lângă Dunăre, împotriva țărâmului bulgar, întinzând curse ca să împiedece trecerea regelui. Însă voevodul Nicolae, cu oastea, trecând peste fluvial Ialomița, găsi pâlânci și întărituri făcute de Români; cucerindu-le cu puterea pe acestea s'a întâlnit cu o oaste numeroasă a lui Vlaicu-Vodă, al cărei căpitan era vornicul român Dragomir, pârălab (castelan) de Dâmbovița, pe care lovindu-l într-o luptă strânsă, l-a pus pe fugă, uci-gând mulți din ai săi. După aceea însă, pentru că în ciocnirea acestei lupte, rezultatul nu era mulțumitor și norocul se schimbă, voevodul Nicolae mergând înainte fără băgare de seamă, între șanțuri și hățișuri dese, pe o trecătoare foarte îngustă (în «*locuri strimte lutoase și neumblate*» zice altă cronică), a fost atacat din munți și din păduri de o mulțime de Români și a fost ucis acolo împreună cu viteazul Petru vicevoevodul său și cu Desideriu Vas, și Petru Ruffus, castelan de Cetatea de Baltă, cu vitejii Secui: Petru și Ladislau și cu alți foarte mulți cavaleri și nobili aleși. Și când oastea ungurească dădu dosul în luptă*

și se așternu pe jugă în acele locuri înguste, lutoase, băltoase și cu întărituri, mulți dintrînși au fost uciși de Români și câțiva au scăpat rău vătămați și păgubiți. Iar trupul voevodului Nicolae, cu luptă mare smuls din mâinile Românilor, l-au dus în Ungaria de l-au înmormântat la mănăstirea Sfintei Fecioare Maria din Strigoniu (Gran).

În același timp, acțiunea regelui se continuă la Severin. Cronică spune că «după această nenorocită întâmplare, întorcându-se din nou cumpăna norocului, Nicolae de Gara, banul de Maciva, un viteaz meșter în războaie, cu îndrăzneală a trecut oastea regelui peste Dunăre, pe corăbii, întăriri cu ziduri și turnuri, împotriva atacului războinicilor și arcașilor lui Vlaicu-Vodă, cari aruncau asupra lor *polop de săgeți*, respingând și alungând pe Români de pe țărm. Și astfel, rămășițele întregii armate au înaintat spre Severin și l-au ocupat. Atunci a construit acolo regele, întâia oară cetatea Severinului și, după un răstimp de câțiva ani, altă cetate foarte tare, numită Terciu (Branul), în Bârsa, lângă hotarele românești, întărind cetatea cu oastea armată de briganzi și balestrieri englezi »¹⁾.

Care era ținta precisă a expediției ardeleni și unde s'a dat bătălia, încă două întrebări ce rămân fără răspuns din cauza sărăciei izvoarelor; ele ne dau totuși amănunte prețioase asupra desfășurării luptelor: pe frontul dunărean Vlaicu ține în loc pe rege prin iscusite manevre, exasperându-l la toate încercările cu ploaia de săgeți, până ce un mare meșter în arta războiului aplică la corăbiile sale turnulețe de zid după metoda antică; pe linia de invazie, țara în loc să fie surprinsă, puse în calea năvălitorilor o serie de pălânci și întărituri pe cari aceștia nu le pot cuceri sau luându-le fac greșea de a nu le da o garnizoană, astfel că retragerea li se taie tocmai prin acestea. Părcălabul Dragomir era un *strateg încercat*, dacă într'adins va fi angajat lupta într'un câmp deschis

pentru ca să atragă apoi pe dușman la un vad de rău unde capcana — cu șanțuri, hățisuri și dealuri lutoase — «munți» nu credem să fi fost acolo — era mai dinainte pregătită.

Dacă totuși regele nu s'a lăsat cu prețul celor mai grele jertfe, de planul său fără un cât de mic succes, cronică spune că a intrat în Severin cu *rămășițele* oastei sale, aceasta nu schimbă nimic din rezultatele acestui războiu care au dus la înfrângerea lui totală.

Fiind în același timp un isteț diplomat, pe cât era de bun organizator, Vlaicu încheie în toamna aceluiași an pacea, cu prețul reînălțării cununa lui sau în Vidin și integrității hotarelor sale.

Cu toate că mai târziu Vlaicu rupse pacea cu regele, ostilitățile n'au dus la o mare bătălie nici pe timpul său, și nici sub Radu I fratele, ale cărui însușiri militare nu le cunoaștem, — dar care a știut să apere hotarele amenințate de Ludovic cel Mare.

Dan I și-a inaugurat domnia printr'un atac în Banat, năvălind cu «puternică oaste» în ținutul *Mehadie*, poate în legătură cu fendele ardeleni pe care Ludovic le retrăsese din cauza ostilităților cu Muntenii. Nu se cunoaște nici sfârșitul acțiunii militare, nici urmările ei politice. El pierd într'un războiu cu Șisman, țarul din Târnova, după ce va fi eucerit poate *Dăroslo*-rul, care împreună cu o parte din țara lui Dobrolici se află în mâna lui *Mircea* cel dintâi (= Bătrân), chiar dela suirca sa în scaun. În latimea

aceasta se poate afirma că Dan I, sau însuși tatăl lui Radu, pe care-l cântă poezia populară bulgărească, a fost continuatorul politicii de hegemonie balcanică a lui Vlaicu și întregitorul stăpânirii românești pe Dunăre.

INTEMEIEREA MOLDOVEI

Înainte de a trece la acțiunile militare ale lui Mircea se cade însă a menționa acele mari acte de vitejie cari au avut ca rezultat una din cele mai însemnate fundațiuni politice în Răsăritul Europei și anume: *intemeierea Moldovei*.

MIRCEA CEL BĂTRÂN DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, CU FIUL MIHAILĂ 1386—1418
Frescă dela Mănăstirea Cozia. Din N. Iorga: Portretele Domnilor români

¹⁾ N. A. Constantinescu. *Posada*, pag. 45—48. Bibliografia la Iorga, III. pag. 237 nr. 4.

Curând după 1340, regele Ludovic cu forțe ardelenne, de acord cu Domnul român din Argeș, care va pune mâna pe așa zisele « părți tătărești »¹⁾, trecu munții și așeză în valea Moldovei pe Dragoș în calitate de căpitan al Regatului. Cam în același timp voevodul Bogdan din Maramureșul liber, ocupa ținuturile dela Nord, de unde, coborînd cu « vitejii » săi maramureșeni, ce reprezentau și un val de colonizare, nu numai oastea de cucerire, isbuti să desființeze căpitănia regală și să întemeieze în locul ei o domnie românească după chipul celei din Argeș. Declarat de rege ca « infidel notoriu », Bogdan isbuti să învingă toate expedițiile îndreptate mai târziu asupra lui, expediții, conduse tot de niște Maramureșeni, aceștia însă ca supuși loiali ai regelui: Balica și Dragu, Dragomir și Ștefan, nepoți ai lui Dragoș; ei mergeau cu trupele lor, ajutați de Secui și de alte trupe ardelenne. Nu cunoaștem desfășurarea nici uneia din acele expediții, nici care a fost lupta decisivă pentru a pune capăt acelor atacuri asupra noului Stat moldovean. Petru Mușat însă, prin înțelepte legături cu Mircea și cu Vladislav al Poloniei, isbuti să-l facă acceptat și să-l asigure față de viitoarele pretenții ale regilor Ungariei. Ele nu fătărziară. Și Sigismund făcu în 1395 nesocotita expediție de iarnă în contra lui Ștefan I al Moldovei.

În zadar se laudă regele în mai multe diplomae că a silit pe Ștefan să i se închine: pornind cu mare putere, cu arhiepiscopul de Strigoni și cu contele Secului, el își deschide intrarea în Moldova printr-o luptă grea, trece pela Cetatea Neamțului și pătrunde în Curtea Domnească, dar bătălia dela Ghindov, o Posadă moldovenească, este de sigur pierdută de el. Așa spun izvoarele moldovene, care nu mint: « Ștefan Vodă a bătut pe Jicmont, craiul unguresc, la Ghindov ».

LUPTELE LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Continuând dușmănia înaintașilor săi pe amândouă fronturile, la Carpați și la Dunăre, Mircea căutase alianța îndepărtată a regelui polon Vladislav, formând cu Petru Mușat « blocul românesc » cum îl numește d-l N. Iorga. Politica lui Roman I fusă rupse această prețioasă legătură tocmai când la Miazăzi se petreceau evenimente ce aveau să dea o altă față Europei Orientale: înaintarea biruitoare a Turcilor.

Serbia devine vasală Turcilor în 1389. Bulgaria li se închinase încă din anul precedent și Dunărea era amenințată de puterea Sultanului.

Turcii, cari păstrau garnizoane în multe cetăți din Bulgaria, se poartă neonest: Sultanul le dăduse ordin ca « sub pretextul păcii, să intre zilnic în Nicopole și Dristor, pentru a cumpăra cele de nevoie », de fapt pentru a pregăti ocuparea lor prin surprindere, ceea ce

BĂTĂLIA DELA NICOPOL, 1396

Din Schillerberg: Reisebuch, Nürnberg, an 1540. Reproduit de Coust. I. Karailja în Die ältesten gedruckten Quellen zur Geschichte der Rumänen

se și întâmplă. Nicopole căzu în 1391, iar Dristorul românesc în 1392. Garnizoana cetății, de sigur română, din Dristorul asediat, care se predase sub condiții, fusese măcelărită.

Mircea se răsună, prădând șesul « Cadinului » până la « Carinova » ucizând un mare număr de Turci iar pe alții luându-i robi în 1392 sau 1393, când Sultanul se afla în Asia. Răspunsul Sultanului, nu putea să întârzie. Acestea sunt cauzele expediției din 1394, pregătită de Baiazid cu un mare tact politic ce se vădește din înțelegerea lui secretă cu boierul Vlad, nelegiuitul rival al lui Mircea în curs de trei ani.

Bătălia dela Rovine, 1394

Este greu istoricului de a judeca o acțiune politică sau militară când toată truda lui e de a o reconstitui din fragmente de știri disparate, dezvoltarea faptului însuși. Sultanul trebuia să alibă cu sine ienicerii toți și trupe de spahii la cari se adăogară, înăți cu sila, trei principii sârbi, din Macedonia vasală: viteazul Marcu Crăișorul dela Prilep, despotul Constantin Dragases, cumnatul împăratului Manuil Paleolog și Ștefan, cu contingentele lor. Era o oaste impunătoare de invazie cum nu mai văzuse țara din 1330. Trecerea s'a făcut pe la Nicopole, în fața căruia se cuceri Turnul, numit pe atunci Nicopole Mic, pentru a se asigura vadul Dunării la întoarcere. Pierzând vadul, Mircea se retrase undeva, la o strămuțoare mlăștinoasă, unde va fi avut cursele lui întinse, pentru ca să înfrunte oastea turcească — un loc numit Rovine, — care prin tradiție se crede a fi în jurul Craiovei. Acolo se dete celebra bătălie dela 10 Octomvrie 1394, de care vorbesc analele sârbești ca despre o biruință a lui Mircea. « O mare oștire a Turcilor — spun ele — s'a năpustit în Valahia lui Mircea Voievod, și s'a dat o bătălie așa de mare că mulți bărbați vestiți ai Turcilor, în rândul cărora erau Constantin Dragasesvici și Marcu Crăișorul, de vitejii domni creștini fură uciși; și atât de mare era violența armelor ciocnite, că cerul nu se mai vedea de mulțimea săgeților,

¹⁾ D-l Iorga crede că numai la 1390 le-ar fi luat Mircea. Ist. Rom., III Nr. 282.

și pârae de sânge curgeau din mulțimea trupurilor căzute. Și însuși Baiazid, sperându-se, fugi după ce dete domnia țării unuia din neam domnesc. Cronica lui Moxa o descrie cam în aceleași cuvinte: «Deci se bătură Turcii cu Mircea Voevod și fu războiu mare cât se întuneca cerul de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților. Și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, iară pașii și voievozii pieriră toți. Atunce pieri Constantin Dragovici și Marcu Crăișorul; așa de se vărsă sânge mult cât erau *văile crunte*. Deci se spărie Baiazid și fugi de trecu Dunărea».

Cronicele turcești nu suflă un cuvânt despre biruința netăgăduită a lui Mircea, deși îl recunosc a fi un «principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager». Era cea dintâi înfrângere a nebiruitei Ienicerimii, de care se va fi resimțit mult timp în urmă. Baiazid nu era omul care se dă învins ușor: el adună forțe noi și le aduse în aceeași lună poate din nou pe câmpiile Munteniei. Dar, neputând isbândi cu vitejia dreaptă, el se folosi de intrigă și trădare atrăgând de partea lui pe boierul Vlad, de neam domnesc pe care-l așază în domnie ca tribut; povățuiți apoi de trădător, Turcii pătrund la Argeș unde cronicile turcești însemnează o biruință păgână. Prins fără veste, Mircea va fi dat o bătălie sângeroasă, dar fiind dovedit, se retrage în ținuturile sale de peste munți, la Făgăraș, în toiuul iernei. La 7 Martie 1395 el se întâlnește la Brașov cu regele Sigismund, cari se întorcea atunci din nefericita lui expediție în Moldova. Amândoi erau măhniiți de jocul norocului în războaie, dar câtă deosebire! Mircea isbutise să arate Turcilor pentru întâia oară că pot fi învinși, pe când Sigismund care visase isprăvi cavalești n'avea de ce să fie încântat. Mircea îi deschise ochii, punându-i în față mohorita perspectivă a căderii Serbiei și Țării-Românești și se legară amândoi prin vestitul tratat, încheiat pe picior de egalitate, să lupte cu toate puterile în contra Turcilor «fiii nedreptății».

Respectat sau călcat uneori, tratatul din Brașov puse bazele acelei colaborări între Țara Românească și Ungaria, care împiedecă timp de câteva secole înaintarea Turcilor dela Dunăre. Conform lui, Sigismund trecu munții la începutul verii și într-o campanie de două luni de zile isbuti să scoată pe Vlad din inima Țării și pe Turci din Nicolpole-Mic.

Acesta fu epilogul primei campanii turcești în Muntenia. Bătălia dela Rovine ar fi rămas o acțiune

decisivă dacă nu se isca trădarea în rândurile frontului român însuși; ea este totuși o biruință strălucită a spiritului militar românesc asupra Turcilor cari posedau cea mai bună oștire a timpului.

A doua luptă pe Ialomița 1397

Războiul dela Dunăre nu se încheiase. Sigismund adresă o chemare către lumea creștină, interesându-l la primejdia comună. Invingând atâtea greutăți se

formă în anul următor 1396, una din cele mai mișcătoare oștiri ce putea să dea Europa creștină, o adevărată expediție cruciată la care luau parte 6000 francezi sub ducele Ioan de Nevers, cete de englezi cu ducele de Lancaster, germani cu Frederic de Zollern și Ruprecht de Palatinat, și oastea Ungariei condusă de Sigismund; erau laolaltă 60.000 ostași greu înarmați și înzăuați. Înaintând pe Dunăre în jos, ei cuprind Vidinul și se opresc în fața Nicopolei unde se adăogă și Mircea cu nu puțini ostași, adunați din partea țării ce-i rămăsese credincioasă, deoarece dușmanul său Vlad era încă stăpân al părții de Răsărit; Voevodul ardelean Ștîbor, nu isbuti să-l măture, dar veni și el tăindându-și calea prin pasul Cheei, la Nicopole.

Dacă vanitoșii cavaleri ar fi ascultat de sfatul înțelept al Domnului român, care se oferea să înceapă el atacul, ca unul ce cunoștea tactica Sultanului. — putem presupune că ei ar fi scăpat de cursa ce li s'a întins și de cumplitul măcel ce i-a urmat. Dar cu oarba lor încredere și lipsa oricărui plan de luptă, cu desordinea oștilor ungare, acuzate de lașitate și cu «grindina de săgeți» pe care Baiazid știuse, după metoda lui Mircea, să le-o pregătească, era firesc să ajungă la dezastru. Domnul român se retrase la timp, iar regele se ținut

de cuvânt și vizită Constantinopolul; — dar în jalinica postură de învins, luând o corabie de la Chilia.

Cruciata în sine nu ne interesează aici.

Tratatul era în vigoare și Sigismund, prețuind rolul lui Mircea la Nicopole, trimise încă odată pe voevodul ardelean Ștîbor în contra lui Vlad; de data aceasta dușmanul și trădătorul Domnului său și al frontului creștin e prins în Cetatea Dâmboviței și dus în robie cu familia sa (în 1396 sau 1397).

Răzbunarea lui Baiazid nu întârzie: ea se împlini în anul următor, 1397. Stăpân acum pe țara sa întreagă, Mircea știu să se pregătească într'un timp

IOAN CORVINUL,
Efigie pe o piatră de mormânt

**De bello karoli regis cū Bazarad wayuoda
transalpino infeliciter gesto.**

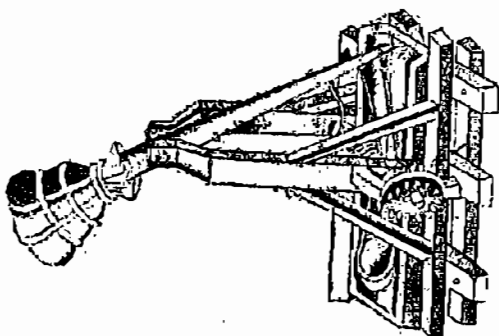

BĂTĂLIA LUI CAROL ROBERT CU BAZARAD I

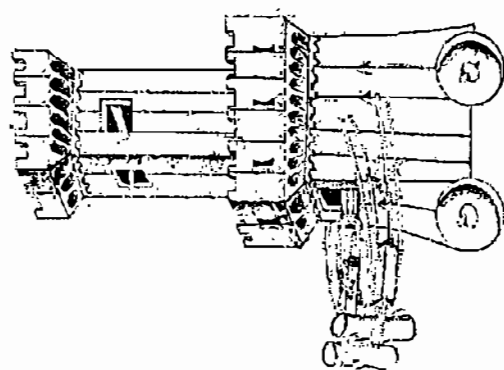

O INVAZIE A TĂTARIILOR ÎN TRANSILVANIA

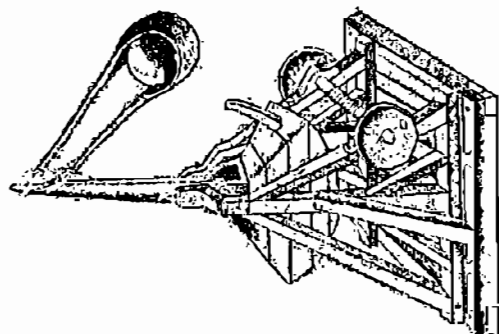
Reproduse de D. I. Keadja, după ediția Ratdolt din 1488 a cronicii lui Iohannes de Thuróc

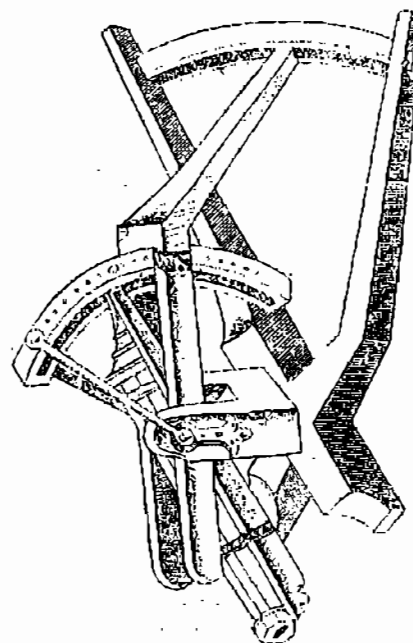
Balansă fixă

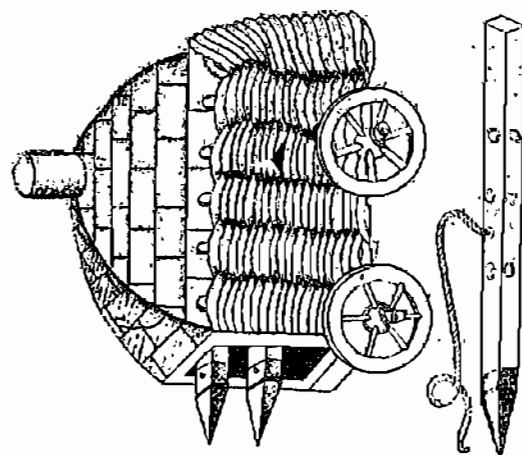
Turn mobil

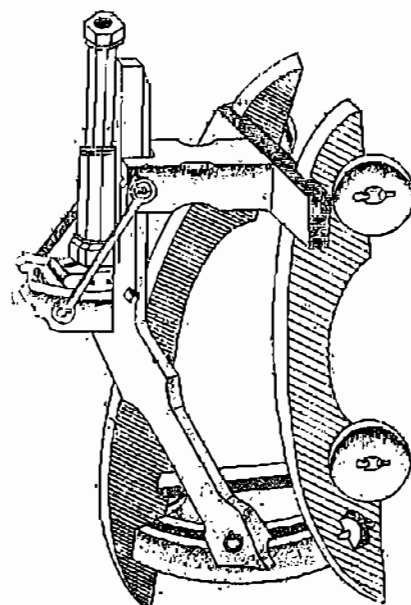
Balansă

Turn de calat pe stâlji fixe

Turn mobil

Turn de calat pe stâlji mobili

MĂȘINI DE RĂȘBOIU DIN SEC. IV
Reproduse de genul R. Rosetti, după Nr. 3 al Arhivei Naționale Săsești

așa de scurt. Tactica lui Mircea de data aceasta a fost a hărțuiei și înfometării dușmanului.

Expediția pomenită de multe izvoare, dar fără arătarea locului și anotimpului, se presupune că s'a dat pe lunca Ialomiței, venind din spre Siliștră. La

prin tot ceea ce el putea să ne trimeată ca influență indirectă, dar și prin activitatea sbuciumată, ambițioasă, lipsită însă de maiestate și de talent a lui Sigismund rege ungar, apoi împărat roman, se vor manifesta nu numai adevărații rășboinici ai noștri,

*Not Johannes Corvinus oppidanus Hungaricus dux. in regem Sigismundum Romanorum
Gonim. & treasuram suam in Danubio peremerat. De nob. Nobili*

INCIPUTUL UNEI DIPLOME DATE DE IOAN CORVINUL

ca cred istoricii că se referă povestirea lui Chalkokondylas: «Baiazid veni împotriva lui Mircea pentru că acesta mai înainte și-a unit oștile cu Sigismund împăratul, și trecând Dunărea, multă robine a prins din țara aceasta. Mircea strângând nu puțină oaste se sfătuia cum să întâmpine pe dușmani și cum să se bată cu ei. Trimețând femeile și copiii în muntele Bașovului, se ținea de oastea lui Baiazid prin pădurile de stejari, care sunt așa de multe în țara aceea și o fac nestrăbătută. Hărțuind astfel Mircea oastea lui Baiazid, multe vitejii făcea, atacând pe cei ce se rășneau, ori căutau să prade bucate și vite. Așa ucușurând el oastea dușmană cu mare îndrăzneală a început a se lupta cu dânsa. Unii spun că, pe când trecea oastea lui Baiazid printr-o strămoare, tăia fără înecutare pe păgâni, până când, după sfatul lui Tyrenos-beg, Baiazid a făcut tabără închisă cu șanțuri, de și-a odihnit oastea timp de o zi; iar a doua zi, trecându-și oastea cât mai fără primejdie peste Dunăre s'a întors în țara sa». Tot la această expediție adăugăm și ceea ce spune un alt istoric bizantin Phrantzes că «după ce Baiazid a pustiit mult loc, a ieșit Mircea la luptă fățișă, într'un loc greu; iar Sultanul evitând dificultatea locului, a plecat, părăsind lupta».

Sultanul evită să mai atace câtva timp pe Mircea; peste trei ani însă un Turc din Salonic povestea unui Italian că «66.000 Turci, mergând în părțile Ungariei după jaf, au prădat multe și nenumărate locuri, și se întorceau cu prada sas numită în părțile Vlahiei supuse Turcilor (Dobrogea) și acolo vru capul oștii să-și în cinciimea lui, adică din cinci robi unul, — și pe când erau astfel în zisele părți ale Vlahiei, veni acolo o mare oștire din spre Ungaria în frunte cu un Mircea Vlahul și bătă pe numiții Turci în așa fel că din Turci unii au fost prinși, alții uciși, și alții înecați și n'au scăpat decât vreo 3000 de Turci care s'au putut întoarce în țara Turciei».

BĂTĂLIA CRUCIATULUI ROMÂN IOAN CORVINUL

Îpopea lui Mircea fu continuată de Dan II, care inaugură la noi epoca «cavalerilor» luptători pentru ideea creștină, așa de bine caracterizați de istoricul nostru N. Iorga (noua istorie a Românilor). În spiritul acesta, care se comunică din depărtatul Apus,

dar toți acei Domni și boieri, cari au condus destinele noastre, dela Mircea cel Marelă până la jumătatea secolului XVI. În rășboiu cu Sultanul, sau în pacea plătită cu tribut, ba chiar atunci când sunt luați cu sila ca auxiliari ai expedițiilor de pradă în Ungaria de către marele împărat păgân, purtarea lor e pătrunsă de același generos spirit cavaleresc.

Am definit aiurea, cu un termen care în parte s'a primit, epoca dela rășboaiele lui Mircea ca: *Rășboiul de o sută de ani al Românilor cu Turcii până la încheierea păcii de către Ștefan cel Mare*.

Spiritul cavaleresc va da un caracter nou vechii vitejii românești, de care s'a vorbit până acum. Dar luptele, din nefericire pentru soarta celor două țări și pentru a Creștinătății din Răsărit, nu vor avea totdeauna scopul de apărare a frontului creștin. O slăbire a instituțiilor politice din Țara Românească și din Moldova, va îngădui izbucnirea violentă a ambițiilor de domnie și patimilor de partid cari vor sfâșia solidaritatea internă atât de necesară în fața primejdiei păgâne, iar politica externă a celor două regate mari creștine, Ungaria și Polonia, le-a împins prea de multe ori pentru nebuna limeră a suzeranității, să îndrepteze expediții criminale împotriva celor mai mari căpitani pe care România îi dădeau Creștinătății.

Interese de partid și de politică imperialistă, complicate cu probleme de expansiune teritorială (dominația Dunării de Unguri, prin Severin și Chilia, dominația Pocuției, fixarea limitei moldo-muntene) vor turbura adeseori preocuparea dominantă a epocii care trebuia să fie aceea a rezistenței creștine împotriva invaziei musulmane.

Dictate de un scop sau de altul, multe au fost manifestările spiritului militar la Români în secolul ce se deschide, însă nivelul cultural întârziat, din cauza nestabilității vieții politice și rășboinice ne-a lipsit de povestirea edificatoare a marelui efort militar românesc din acest timp, ba adeseaori de simpla ei menționare într-o frază naivă de cronică. Ceea ce se cunoaște din ele tot izvoarelor străine o datorăm; cu atât mai mult se prețuiește însă fapta elogiată de pana străină.

«Cavaler al crucei» va fi deci Dan II «cel Viteaz», care, în sbuciumată lui domnie, neconținut contestată și împărțită chiar cu rivali din alt partid, se alătură, printr'un «tractat de apărare» politiciii lui Sigismund,

FAMILIA DE VITEJI A CÂNDEȘTILOR
Căndea Lăzeo și ai săi, cu ctitorii ai bisericii din Streleț-Sf. Gheorghe

introduce moda ostirei de mercenari și izbutește a se menține prin eroism contra Turcilor, cucerind chiar pentru scurt timp *Giurgiu* și *Silistra* dela dânsii.

În aceeași calitate ni se înfățișează și înțeleptul organizator al Moldovei, Alexandru cel Bun, care stă gata la 1426 de a începe războiul cu Turcii, la Brăila, și către sfârșitul vieții sale respinge atacuri turcești și se amestecă în războiul litvano-polon. O frumoasă biruință, al cărei loc nu se știe, câștigă fiu lui Alexandru cel Bun, sdobind în Iunie 1433 ostirea turcească, intrată în țară după jaf.

Pe când Moldova dădea jalnica priveriște a sfâșierilor interne, cu intervenții polone, iar Țara Românească schimba, din aceleași uri de partid, și cam tot așa de repede, Domnii, apărui, din mijlocul Românimii ardeleni, și din leagănul de străveche vitejie dăciică, un mare ostaș, care, făcându-și botezul de sânge în luptele pentru apărarea Banatului, devine cap de cruciată și erou al Creștinătății. Se numea la început *Ioan Valahul*, adică Românul dar, primind rangul de nobil, își zise *Ioan de Henyade*; el ajunge voevod al Transilvaniei și, pe un timp, guvernatorul Ungariei. Spiritul Renașterii latiniză numele familiei, cu epitetul *Corvinus*, luat dela corbul purtat ca herb pe armele sale. Titluri și demnități obținute grație calităților lui militare și nenumăratelor izbânzii împotriva dușmanilor crucii, însă nu ca un condotier de mercenari, ci numai în fruntea celor de un neam cu dânsul din Banat și Ardeal. Aceasta rezultă din cele mai autorizate studii istorice. Sub toate raporturile, deci și chiar dacă soarta îl făcea să lupte sub un steag strein — care nu era însă național, ci de cruciată catolică, — isprăvile lui Ioan Corvinul sunt *jafte românești* și se pot înscrie în palmaresul național.

Bătălia dela Poarta de Fier, 1442

Având Transilvania, cu Solnocul și Secuul, cu titlul de « voevod », și Banatul, cu titlul de comite al Timi-

șoarei, Ioan Voevod sau « Iancu Vodă » cum i se va zice, se prezintă din 1441 ca guvernator al ținuturilor românești supuse coroanei ungare și « mareliz » sau apărător al hotarelor grav amenințate de Turci.

Pentru a răzbuna izbânzile lui dela Orșova și Belgrad (contra lui Isac-beg), ofensiva turcă se deslănțuie asupra Ardealului prin pasurile Munteniei, în două campanii executate în cursul unui an — 1442.

Încă din iarna anului 1441 — 1442, *Mezet-beg* pătrunse prin pasul dela Turnu-Roșu și, după ce jefui șesul Mureșului, se întâlni cu oștile întrunite ale episcopului Gheorghe Lapeș de Alba, ale nobilimei și ale lui Ioan-Vodă. Ostașii episcopului fură bătuți, la *Sânt-Imbru* el căzu, iar Ioan Vodă se retrase rănit. Adunându-și în pripă oștile din districtele românești, el câștigă, după 8 zile, la 25 Martie 1442, o biruință deplină. « Victoria desăvârșită

fu exclusiv a Românilor », zice d-l N. Iorga, cîlcînd pe câmpul de luptă peste 20.000 de Turci, în frunte cu *Mezet-beg* și fiul său. Locul biruinței, după mii, ar fi *Poarta de Fier* unde luptă cu mare eroism *Kendriș*, un tovarăș de arme al lui Ioan Vodă. Alte știri arată că bătălia s'a dat în jurul Sibiului.

Biruința determină pe Domnii români, Vlad Dracul și *Iliș*, să treacă de partea Creștinilor, încheind legături cu Ioan Vodă. « Voevodul Valahiei, zice cronica turcă, a sărit și el cu o oaste de rătăciți, din munți înalți și nestrăbătuți, ce-i slujeau de cetate », — spre a nimici de sigur restul armatei fugare.

Urmă expediția de răzbunare, condusă de pașa Șehabeddin, în toată verii, cu 80.000 de ostași și ordin să cucerească Ardealul. Trecând pe la Turnu jefui marginea țării în drum spre Orșova, de unde se îndreptă spre *Poarta de Fier* ca să pătrundă în Ardeal. Pașa ducea cu sine « oștile din Rumelia cu achingii și ieniceri, care după Valahia, se pregăteau să pradă Ungaria » (cronica turcă). În acea strămtoare, la Zăicani, « fără de veste i-a lovit Iancul, i-a tăiat, i-a nimicit, ucigând și pe beglerbegul », după ce-i smomise în strămtoare, prefăcându-se că fuge. « Nici jumătate din acea ostire n'a trecut Dunărea înapoi căci s'a potopit de armele Ardelenilor și de *juria Românilor* » (Heltai, cronica maghiară).

Lupta dela Ialomița, 1442

Alte mărturii vorbesc de o teribilă înfrângere a Turcilor, veniți în Septembrie, același an, pe valea *Ialomiței* în sus, ținînd de bună seamă să treacă pe la Bran. Acolo însă îi aștepta Vlad Dracul, Domnul țării, unit cu Ioan Corvin chemat în grabă. Lupta e povestită cu accent sincer de un raport venețian. « Și mergând prin toată acea țară, prădând și furând, cum făcuseră în curs de mulți ani... Voevodul Ungurilor, care aflase aceasta, se pregăti cu aproape 25.000 călăreți și înarmându-se cu semnul sfintei

cruci, merse să afle pe Turcii aceia. Și a fost la 2 Septembrie și a început bătaia la ceasul al treilea (ora 9) din zi și a ținut până noaptea. Și a fost o *bătălie joare grea*, așa încât, cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, creștinii au rămas biruitori și s'a recăpătat toată prada, și pe lângă aceasta au fost uciși și bătuți mai mult de 70.000 Turci. Și a fost așa de mare numărul morților de ducea sânge toată Dunărea (și Ialomița). Și s'au aflat morți toți căpitani turci... aproape nu se mai putea ieși de trupuri. Și aceasta e a șaptea înfrângere ce au avut-o Turcii ».

Violența luptei răsare și dintr'o diplomă regală primită de Ioan Corvin: « Se vede, zice acolo, o luptă dintre cele mai aspre prin ciocnirea de ambe părțile, se pornește măcelul, se rup liniile de bătaie și lupta îndârjită și ucigătoare ține până seara târziu, când în sfârșit, prin lucrarea dreptei Celui prea Înalt se pune capăt războiului prin biruința alor noștri și îndată dușmanii învinși se pun pe fugă și lăsând în mâna alor noștri prăzile lor ». Și aici e vorba de un răz: « la această catastrofă și răurile greu de trecut, nu puțin au contribuit căci din cei ce luau fuga zorită nu mai puțin au pierit în unde decât de sabie ».

Cruciata din Balcani

Rezultatul acestor trei-patru biruințe mari, câștigate în cursul unui singur an cu puteri comănești, prin eroismul lui Ioan Corvin, mântuind Transilvania de calamitatea expedițiilor de pradă, și de alte perspective mai sumbre. Încumetat prin aceste izbânzi, Ioan Vodă, care-și făcuse educația militară în Italia Renasterii, și mai mult cu ceilalți principii creștini era pătruns de spiritul cavaleresc al secolului, concepse planul unei *cruciade cu mijloace românești*. Cu toate că la marea ofensivă din 1443 el chemă și pe despotul sârb (Gheorghe Brancovici), și pe Scanderbeg, grosul expediției lui era format din peste 20.000 de Români. Având alături pe Muntenii lui Vlad Dracul, el înaintă biruitor până la Niș, deschide drum prin cheile Balcanilor, după o bătălie decisivă asupra forțelor turcești adunate din Macedonia și Rumelia, și se opri lângă Sofiu din cauza iernii.

În a doua ofensivă românească asupra Balcanilor, după aceea a lui Vlaicu Vodă, cuceritorul Vidinului și Nicopolei. Și cruciada, regală terminată prin durerosul dezastru dela Varna (1444), fusese înjghebată din forțe româno-muguro-polone.

Chiar dacă inițiativa ei pleacă dela un Român, ea nu intră în cadrul luptelor românești. Trupele lui Ioan Corvin, cum și mica oaste adusă de Vlad Dracul, n'au putut — cu tot eroismul lor — să repare dezastrul cauzat, ca și la Nicopole de îngâmfarea cavalerilor. Vlad Dracul, prevăzând sfârșitul, vru să abată pe rege din cale. Iată ce ne spune italianul Bonfini: La Nicopole « ieși înaintea regelui Vladislav, *Dracula*, principele Valahiei muntenene, hărbatul drept și statornic, care în orice bătaie a fost cel mai tare și cel mai viteaz pândșilor, pentru că cu puține oști, dar cu mare inimă și înțelepciune și cu *prea mare virtute a ostașilor săi*, peste așteptarea tuturor, fără vreun ajutor strein, *îndelung a ținut războiu cu Turcii*, care războiul toți creștinii laolaltă luați, de abia l-ar fi ținut. Cu războiul

acesta așa de tare și-a împuținat locuitorii țării sale, cât nu mai rămăsese cine să lucreze pământul. Dracula acesta ca să nu cadă sub jugul Turcilor, fiindcă acum slăbise tare, la pornirea aceasta alergă ca la un liman, dar văzând oastea regelui și sperându-se de micimea ei, ca cel ce știa puterea împăratului turcesc, care la vânat și încă ieșea cu mai mulți inși, de câți erau în oastea regală, a dojenit și rugat pe rege și pe generalii săi să nu meargă înainte ci să se întoarcă și oastea să o țină până se vor aduna și alte oști străine ». Văzând că nu-l poate convinge pe Vladislav, Domnul român îi lasă în ajutor pe fiul său cu 4000 ostași aleși și doi vornici pricepuți, iar el se întoarce în țară.

O BĂTĂLIE ÎNTRE TURCI ȘI OSTIEREA LUI MATEI CORVINUL
Gravură de Leonhard Bech din sec. XVI

Acțiunea cruciată pe Dunăre din 1445, a corăbiilor sub steagul Papei și ducelui de Burgundia, fu însoțită de Vlad Dracul și fiul său Mircea cu 5000 de ostași, dela Brăila până la Nicopole, unde veni Ioan Corvin cu trupele ardelenene; ea se mărgini la asedii de cetăți, lipsite de izbândă, afară de *Giurgiu* care fu dat lui Vlad.

După moartea lui Vlad, la care nu are nici o vină, teatrul războiului se mută acum la Dunărea bănațeană, la Belgrad, pivotul rezistenței creștine.

Mântuind *Belgradul* de împresurarea lui Mohammed II, în 1456 își încheie zilele marele căpitan al Creștinătății, Ioan Vodă Corvin, după ce câștigase trei biruințe strălucite, cu braț românesc, asupra Turcilor: la Poarta de Fier, la Ialomița și în Balcani, și adunase în jurul său Creștinătatea răsăriteană într'o ultimă silință de alungare a Turcilor din Europa, sub steagul celor trei expediții cruciate.

LUPȚA PENTRU RESTAURAREA LUI VLAD ȚEPEȘ LA TÂRGOVIȘTE, ÎN 1476
Reprodusă de Const. I. Karadja după Joh. de Thurock: *Chronica Hungarorum* Augsbuig, 1488

RĂȘBOIUL LUI VLAD ȚEPEȘ CU TURCII

Oricât de mari controverse ar naște între istorici, figura degenerată a lui Vlad Țepeș, cu faptele lui de o cruzime fioroasă, puse de legendă în serviciul ideilor morale de ordine, respect, hărnicie un lucru rămâne cert: că locul său în șirul luptătorilor români pe frontul creștin dela Dunăre nu se poate contesta.

Lăsând la o parte acțiunile mărunte ce îndreptă asupra foștilor prieteni din Ardeal, cari dintr-o veche deprindere făceau presiuni asupra Domnului din scaun, dând azil diferiților pretendenți, ne vom opri la războiul său cu Mohammed II, care se cere desbrăcat de aureola legendei. Și pentru că rezistența lui Vlad nu s'a concentrat într-o zi și la un punct anumit ca să dea o bătălie decisivă, ci a flancat tot timpul, prin meșesugite hărțuiri, expediția Sultanului, ea se va înfățișa ca o neconținută luptă a voevodului român.

Atitudinea lui Vlad Țepeș față de Turci era aceea de cavaler al crucei, moștenită dela tatăl său, cu care adesea îl confundau contemporanii, zicându-i «Dracul» sau «Drăculea». Nu luase tronul cu ajutor turcesc, cum greșit socotesc unii, ci ca moștenitor legiuit, susținut de o partidă boierească împotriva altei partide din jurul Dăneștilor, asupra căreia se năpusti el cu exces de cruzimi pentru a-și întări poziția, dar poate și ca răsbunător al marelui în care pierise tatăl și fratele său mai mare. În luptele pentru domnie de atunci nu lipsește și furia *vendettei* din clanurile primitive.

El scrisese regelui Ungariei încă din August 1456 că «vrea să urmeze politica lui Mircea Vodă», ceea ce însemna alianță cu regele pentru deplina *nealtnare* a țării și, după mărturia lui Chalkokondylas, prin întocmirea unei *gărzii personale*, a unei curți credincioase și prin decimarea partidei adverse într'un timp scurt, Vlad Țepeș «foarte mare învoire a făcut în Valahia». El «și-a ales voinici înarmați cu sulite și i-a rânduit păzitori pe lângă sine», ca opricina lui Ivan cel Groaznic, și «i-a îmbogățit cu averile celor uciși». Între ei, spune același că erau și mulți Unguri.

Încă din 1458, după unele știri, Țepeș, numai cu 5.000 Români și Unguri, surprinde o trupă dușmană, care ocupase o cetate din țara lui; «din 18.000 n'au scăpat decât 8.000, restul fiind tăiați sau înecați», iar izbânda produse o panică enormă în Constantinopol. În anul acesta Vlad strânsese legăturile de prietenie cu regele Matei Corvin, petind pe sora acestuia.

Peste trei ani, Mohammed II vrând să pună ordine la Dunărea de jos, ceru lui Vlad să rupă legătura cu regele și să vină să se închine în fața lui; totodată tributul era sporit la 10.000 galbeni și se adaogă, — ceva neobișnuit, care însemna ispășirea țării pentru revolta deghizată, — 500 de copii pentru oastea de ieniceri. «I-a răspuns Valahul (zice Dukas) că banii îi are gata, dar pruncii nu-i poate da și peste puțină îi este să vină el în persoană». Văzând că Vlad nu se supune Sultanul încearcă să-l înlăture prin viclenie și însărcină pe Hamza Pașa și grecul Catabolinos să-i întindă cunoscuta cursă dela Giurgiu. Mai șiret decât grecul, Vlad prinde el în cursă pe cei doi și pune chiar mâna pe cetatea *Giurgiu*. Știind apoi ce înseamnă mânia lui Mohammed II, Vlad se grăbi să-și ia o răsbunare cu anticipație asupra Turcilor, cât mai scump plătită, care să-l consoleze până în ceasul din urmă. Fîind încă toiu ieruei, spre anul 1462, trece Dunărea pe ghiață, și supune malul drept, până la Chilia, în jos și iar în sus până la Rahova, unui părjol și măcel cum nu se mai pomenise; arse multe târguri, orașe, cetăți și sate și odată cu ele toate «vadurile», adică schelele de atunci ale Dunării. El scrie regelui Matei Corvin dându-i raport amănunțit ca un han tătarăsc, de capetele tăiate în fiecare loc, făcând laolaltă vreo 24.000; apoi ceru ajutor armat, ca să nu piară *țărișoara* (regniculum), căci ar fi «spre paguba tuturor Creștinilor».

Expediția sultanului din 1462

Furtuna răzbunării se pregătea de zor, totuși Vlad rămase singur, fără cel mai mic ajutor dela rege sau

dela Ștefan Vodă, care-și luase scaunul cu ajutorul său. Aven numai șapte sau zece mii ostași călări, la cari adăugând cete de țărani — căci De Thomasiis spune că «oastea lui Vlad era alcătuită din țărani» — se ridica la 22.000 după mii sau chiar la 30.000 (după Balbi, ambasadorul Venetiei la Poartă).

Cu neceștia trebuia să facă față oștirii de invazie a Sultanului, prețuită între 150.000 (Dukas) și 250.000 (Chalkokondylas). Thomasiis, care cred că uitase de marinarii ce scoborau cu bărci pe Dunăre în jos, și cei cari veneau pe mare, la Chilia, cu 25 corăbii mari și 150 luntre mari, dă cifra de 60.000. Orientul, «oastea era foarte mare și a doua ca mărime după cea care cuprinsese Constantinopolea» — spune unul din povestitorii expediției. Nu mai încapă îndoielă asupra scopului acestei impunătoare expediții de a transforma, în caz de biruință, Muntenia în pașalâc.

Vlad încerca mai întâi să împiedece trecerea Dunării, povestită pe larg de ienicerul sârb Constantin de Ostrovița, muritor ocular al campaniei, care fugi în cele din urmă dela Turci și se adăposti în Polonia. «Cum înnoptă, intrăcun în luntre și ne lăsarăm în josul Dunării, debarcăm pe malul opus, ceva mai sus de tabăra lui Vodă. Așezând acolo tunurile în jur, ne-am ocolit cu un șanț ca să nu ne supere călărima și învâșl, întorcându-se din al noștri peste Dunăre, trecerăm pe celălalt leneș. Când toată pedestrima fu trecută astfel, înșirându-ne înaintăm încet asupra oștirii lui Dracul, cu tunuri și alte arme. Oprindu-ne așezăm tunurile, dar până să ajungem la aceasta, dușmanul ne neise vreo 300 ieniceri. Mult se întristă Sultanul văzând de pe țărmul opus *bătălia cea mare* și neputându-ne veni în ajutor; se lenea foarte mult să nu-și piardă toți ienicerii, căci el nu trecuse Dunărea. Văzând că suntem măcelăriți mereu, ne grăbim a respinge pe dușman, având pentru aceasta 120 tunuri mici, din care împușcând neîncetat îndepărtăm oștirea lui Vodă. Apoi stăturăm pe loc să ne asigurăm. După aceea Sultanul făcu să treacă dincoace altă oaste pedestră numită *azapi*; iar Dracul, văzând că nu mai poate opri trecerea, se retrase dinaintea noastră. Atunci însuși Sultanul trecu Dunărea cu toată oastea și ne dădu 30.000 de zloți».

De bună seamă, și în timpul lui Mircea tot așa se făcea trecerea Dunării de către Turci, înainte de a stăpâni un «cap de pod» ca Giurgiu sau Turnu, care să le asigure trecerea.

Indată oastea lui Vlad pieri ca o nălucă în codrii bătrâni, hotărâtă la un războiu de uzură și bărbuială, metoda Fabiană, ce aplicase și Mircea la 1397 și mai târziu atâtea din Domii Românilor.

Populația fu pusă la adăpost: «Românii s'au retras în *celdi* și *munți*, unde el poruncise încă de mai înainte să se adăpostească femeile și copii, împreună cu multe provizii» (Thomasiis). «Porunci supușilor săi de s'au tras la locuri strimte și în păduri și, arzând țărinile, vitele le-au mănăat la munți, spre Unguri și Alani (!) iar el s'a așezat cu oastea în desimea codrilor și venind Sultanul cale de 7 zile, nici oameni, nici vite, nici de mâncat, nici de băut n'a aflat» (Dukas).

La început, având provizii, Sultanul n'ar fi stricat nimic «ci mergea fără grijă și fără pază către cetatea în care Românii așezară femeile și copii, pentrucă nimemii nu-i sta împotrivă. Numai cei ce se depărtau de tabără erau uciși de Români». Auzind apoi că Ungurii strâng oaste ca să-și apere marginea, «împăratul a porces mai înlăuntru și acuma toate le ardea și prăda câte îi veneau înainte. Spahii duceau în tabără câte puțini robi, dar mai mulți piereau dintre dâșii, când se depărtau de tabără» (Chalkokondylas).

PĂDUREA DE TEPI DELA TÂRGOVIȘTE
Reprodusă de Const. I. Iuradja după Matth. Hupfuss, Strasbourg, 1500

Atacul de noapte

După acelaș povestitor, o parte din oști era trimisă de Vlad ca să susțină apărarea cetății Chilia, asediată pe apă de flota lui Mohanuned iar pe uscat de Moldovenii lui Ștefan. Brăila, oraș de lemn, fu ars de Turci, dar Chilia rezistă biruitoare până la urmă. Dela un timp însă Vlad pierzând răbdarea, sau nu știu din ce motive, plănuî două atacuri de noapte asupra taberei împărătești. «Turcii, înaintau cu mare teamă și băgare de seamă, ferindu-se de Vlad, spune Balbi; dar nu se putură păzi așa ca Valahii să nu le facă mari pagube. Când Turcii se apropiu de munți, Dracul, cu aproape 30.000 atacă tabăra în două rânduri, făcându-i mari pagube, iar, a doua oară, dacă Turcii nu erau preveniți, se ține drept

sigur că le-ar fi produs o grozavă panică. Dintre Valahi au pierit 5.000, din Turci 15.000 ».

Pe scurt, vorbește de un singur atac, ienicerul sârb: « Deși Domnul român avea oaste mică, și noi ne țineam totdeauna cu multă pază, înaintând cu mare frică și mâind nopțile prin șanțuri, nici așa n'am putut să ne asigurăm căci, într-o noapte, lovindu-ne Românii, au măcelărit oameni, cai, cămile, au ucis Turci câteva mii, iar când Turcii, gonți de dușman alegeau îndărăt, noi ienicerii îi respingeam și-i ucidem, pentru a nu ne pierde din cauza lor. Astfel mari pagube avu Sultanul ».

Un atac de noapte executat în deplina cunoștință a topografiei taberei turcești, cu scop de a ucide pe Sultan, « una din cele mai interesante episoade ale istoriei militare a Otomanilor » (Torga), nu se putea executa fără spionajul de mult risc și iscusință. « Zic unii că Vlad însuși a intrat în tabăra turcească de a cercat și a văzut cum stau toate » dar lui Chalkokondylas, care a auzit-o, nu-i vine să creadă și i se pare că Vlad singur « ar fi scormit aceasta ca să se arate îndrăzneț ». « Totuși, Vlad, zice el, se apropia ziua de tabără și însemna cu ochii corturile ostașilor și ale împăratului și

plăta taberei. Vlad avea până la 10.000 călăreți, alții spun că 7.000. Cu aceștia a năvălit într-o noapte în oastea turcească și mare frică a băgat în Turci cari credeau că nu știu ce oaste mare străină a venit asupra lor. Când a intrat Vlad în tabără, întâia dată l-a întâmpinat oastea din Asia dar lupta n'a ținut mult, căci fugăriți Asienii s'au tras înapoi. Vlad având cu sine lampade și făclii aprinse, în rând mergea spre cortul Sultanului, dar ostașii săi au greșit și au mers la corturile vizirilor Mahomed și Isaac unde vitejește s'a purtat... Mai pe urmă toți Turcii au sărit pe cai și lupta a ținut acolo mult timp. Deci înturnându-se Muntenii se grăbiră spre cortul împăratului dar găsind gata pe păzitori nu mult s'au răsbolt. După aceea s'au întors spre plăta taberei, prădând și tăind pe cei aflați acolo și în revărsatul zorilor au ieșit din tabără, numai puțini pierzând în noaptea aceea... După ce s'a făcut ziua Sultanul trimise ostașii cei mai buni cu Ali-beg Mihaloghi și o poruncă să gonească pe Munteni. Ali-beg s'a lovit cu Vlad și mulți a tăiat din oastea lui iar ca la 2.000 a prins vii, pe care ducându-i

la împărat, pe toți i-a tăiat » (Chalkokondylas). Ienicerul sârb spune că numai câteva sute s'ar fi prins atunci și Sultanul « a poruncit să-i despic ».

Pădurea de țepede la Târgoviște

Același povestește că Sultanul înaintă spre Târgoviște, de data asta cu mai multă supraveghere, dar n'a intrat în cetate, deși i s'au deschis porțile, crezând-o deșartă ci, mergând mai departe, pătrunse într-o vale lungă de 17 stadii și lată de 7, unde i se deschise cea mai feroasă priveliște, pădurea de « furci și de țepe încărcate de bărbați, femei și copii », ca vreo 20.000. Acest povestitor nu recunoaște turci între vic-time dar un altul mai demn de încredere spune că în acei « pari nenumărați și înplântați în carl, în loc de poame se atârnavu trupuri », Sultanul văzu, « la mijloc pe Hamiza, îmbrăcat în vison morhorit și înțepat. Spăimântat de așa vedenie, Sultanul

în noaptea ce veni și-a ocolit tabăra cu șanț bun și a rămas în ocol » (Dukas). Acesta povestește că urmă un atac de noapte, descris în liniile celui dintâi, după care Sultanul « cu rușine s'a întors la Adrianopole ». Este o confuzie însă cu luptele din urmă. Vlad se ținea și aici de oastea dușmană « prinzând și tăind pe călăreți și azapi

LUPTA ÎN NOAPTE ÎNTRE MOHAMMED ȘI VLAD ȚEPES LA LUMINA
FACLELOR, 1462
Pictură de Theodor Aman

când se depărtau de tabără », dar nu credem, să fi plecat tocmai acum, la Chilia, cum spune Chalkokondylas, spre a lupta contra lui Ștefan, lăsând șase mii ostași să hărțuiască pe Turci.

Ultimul act al expediției se lămurește mai greu decât desfășurarea ei de până aci. Este foarte probabil că hotărârea de plecare o luă Sultanul în urma unor noi lupte, pe care ienicerul sârb nu le știe (el nu știe nici de pădurea cu țepe), dar ele rezultă din raportul lui Balbi, care știe de două atacuri, din Chalkokondylas cel mai amănunțit povestitor al expediției și din relația unui Albanez; în fine din toate celelalte mărturii care lasă impresia că Sultanul a plecat îndată după o luptă.

După Chalkokondylas, Românii atacă întâi: oastea lăsată de Vlad « bucurându-se și vrând să-și facă nume, îndată au năvălit peste oastea turcească ». Sultanul răspunde cu un contra-atac care dă naștere la două lupte: Românii câștigă lupta asupra corpului trimis de Sultan: « Pe Iusuf-pașa l-a trimis să atragă pe Munteni la războiu; de abia ajunse Iusuf la Munteni și fu pus pe fugă de ei ». Un nou corp trimete

Sultanul, dar după cum ne asigură d-l N. Iorga, rolul acestuia fu să salveze pe învins și să asigure retragerea întregii oștiri: «Când fugia Iusuf, zice cronicarul, l-a întâmpinat Omar fiul lui Turakhan care și el era trimis de împărat asupra Muntenilor și, înfruntându-l și sperindu-l cu mânia Sultanului, l-a întors din fugă și amândoi au biruit pe Munteni... tăind dintr'înșii ca la 2.000... Așa s'a sfârșit ceteaua Muntenilor când au năvălit a doua oară peste tabăra turcască». Chalkokondylas, părtinitor al Turcilor, e singurul izvor ce caută să dea o încheiere favorabilă expediției lui Mohammed II, dar silința lui reușește să ne convingă și mai mult de falimentul ei succesul obținut de cea mai puternică oștire a lumii, față de 6.000 Români în lipsa chiar a Domnului lor, și care costa în «mulți robi» și 200.000 de vite, putea mulțami pe un cap de bandă nu pe împăratul Răsăritului! Dealtfel toate știrile inclusiv cea din urmă, sunt unanime în a recunoaște patru fapte:

1. Eroismul lui Vlad Țepeș și eficacitatea tacticii sale.

2. Că el nu și-a pierdut oastea, n'a fost învins de Sultan și n'a plecat din luptă.

3. Că Sultanul a plecat fără să câștige o mare bătălie; majoritatea, i vonare l. r. îl arată *fugind ca un învins*:

«Ceea ce văzând Sultanul (după al doilea atac), ridică tabăra *cu grabă* și trecu fluviul înapoi și ajunse la 11 ale prezentei luni (Iulie) la Adrianopole» (Balbi). Sultanul ridicând atunci tabăra, zice Dukas, și *fugind cu rușine*, trecu Dunărea și se întoarse la Adrianopole. «Cu pușini, însă nleși militari, Vlad atacă pe Mohammed... în timp de noapte și-l sili să *apuce fuga* către Dunăre, cu mare rușine și pierdere de oameni și să se retragă din Transalpina» (Petancius, ungur). După ce pierduse «în număr total 50.000 de turci, văzând Sultanul că *nu poate răpune pe Domnul valah*, care era apărat printr'un *șanș* încunjurat de mlaștine și temându-se de armata nngurească care venea spre a da ajutor Românilor (dar n'a venit), se întoarse pe uscat cu o mare lipsă de hrană pentru armată și cai, la Adrianopole, în *neorânduială*, cu toate că Turcii au făcut oarecari arătări de veselie, voind a *jaco să creadă* pe supuși că Sultanul se întorcea birnitor». Această știre așa de prețioasă o dă un rob albanez fugit din acel oraș la două zile după eveniment. Dar știrile că Sultanul a suferit

«o mare înfrângere» în Valahia, că fu «bătut cumplit», abundă în cronicile italiene cercetate de Xenopol.

4. Că Mohammed II, venit în persoană, cu cel mai puternic aparat de război, n'a atins nici muiul din *scopurile de război*, nici măcar instalarea lui Radu cel Frumos, care se întâmplă după plecarea Sultanului, datorită altui factor decât cel militar, și anume spiritului de partid politic:

«Românii părăsiră pe Dracul și se *alipiră* de fratele său. Dracul fugi în Ungaria la Matei Corvin, care pentru relele lui fapte îl aruncă la închisoare. Incredințând țara fratelui lui Dracul, Mohammed se *retrase*». Așa încheie povestirea sa ienicerul turc, care nu știe multe episoade și le confundă pe cele din urmă.

Adevărul este cum spune Balbi, că desbinarea se produse după ce Sultanul trecu Dunărea: «El lăsă la hotarul Valahiei pe fratele lui Dracul, cu oaste turcească, pentru a *încurca spiritele Valahilor*, dacă ar voi să părăsească pe Dracul și să se dea în partea celuilalt. Acuma se zice că 4.000 de Turci au fost prinși și puși în țepă», deci o victorie asupra trupelor lăsate de Sultan, în țară, ceea ce înseamnă că Țepeș nu fu părăsit îndată de ai lui. Tot așa spune Chalkokondylas, dar mai pe larg: Sultanul «trecând Dunărea, a lăsat în țară pe fratele voevodului Vlad, *poruncindu-i să vorbească cu Muntenii și să cuprindă țara și să ajute pe Turcii din vecinătate*. Iară împăratul Mohammed s'a întors drept la Adrianopole. Vlad, văzând că *Muntenii au trecut la fratele său* și știind că nu va isprăvi ceva bine,

VLAD ȚEPEȘ

Reprodus de Const. I. Karadja după Darik. Golhan, Iktbeck, pe la 1485

pentru că prea mulți ucisese mai înainte, a fugit la Unguri».

Mohammed II avu în 1462 aceeași situație de *învinș* ca și Baiazid I la 1394. Amândoi veneau cu gând să anexeze Țara Românească, dar și unul și altul recurg, în extremis, la calea piezișă, a politicii de război, la desbinarea prin intrigă a adversarului biruitor, unul ajutând la răscoală pe boierul Vlad, altul aducând pe Radu cel Frumos.

Vlad Țepeș recăstigase deplina independență, în scurta lui domnie; amenințată cu totala desființare, Țara Românească e salvată prin rezistența lui eroică, dar *păcea* cu Turcii, condiție necesară a viabilității Statului român, îi impune reluarea relațiilor tributare, care amintesc în tradiția istorică despre «a doua închinare», în jurul anului 1462.

BĂTĂLIA DELA BAIĂ, 1467
Reprodus de Cost. I. Karadja, după *Ioh. de Thuröcz: Chronicon Hungarorum*

BĂTĂLIILE LUI ȘTEFAN CEL MARE

Un român, fiul marelui erou al Creștinătății, primi coroana regatului Ungariei, pentru meritele tatălui său. Nobilii nu se înțelără în alegerea lor, căci regalitatea lui Mateiaș Corvin înseamnă apogeul puterii politice și expansiunii teritoriale a regatului apostolic, și, prin căsătoria lui cu o italiancă, intrarea regatului în ritmul Renașterii italiene.

El a continuat războiul cu Turcii mai ales în Bosnia, regatul și mai ales Transilvania fiindu-i apărate de primejdia turcă prin eroismul celor doi Domni români, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, față de cari n'a știut să fie recunoscător. Pe Vlad Țepeș, l-a lăsat până la urmă fără ajutor, iar pe Ștefan cel Mare l-a provocat dând adăpost în Secuime lui Petru Aron, dușmanul său de moarte

Starea de războiu cu Ungaria se declară prin năvălirea lui Ștefan în Secuime (1461), spre a pune mâna pe rivalul acinuat acolo; ea duse la un conflict și cu Vlad Țepeș, aliatul Ungariei, pentru Chilia, atacată în 1462 și cucerită în 1465, întărind astfel hotarul Moldovei dinspre Turci cu o cetate așa de puternică.

O răscoală a stărilor din Ardeal, ca să detronizeze pe Matei, dar potolită cu ușurință, îl făcu să bănuiască acolo mâna lui Ștefan. Mândria regelui mai era jicnită de legătura lui Ștefan cu Polonia și de refuzul acestuia de a i se înclina. « Volnicia » lui, cum zice Ureche, adică independența, îl supăra mai mult pe rege, cum spune și Bonfiniu.

Bătălia dela Baia

Pornită la 1467, în toiu iernii, de Matei Corvin, era a treia încercare a regatului veciu de a suprima neațărârea Moldovei, spre a o reduce la rolul de Stat clientelar. Tactica era: o surprindere de acenlese el, ca și Sigismund la 1395, anotimpul cel mai greu. El porni cu 40.000, oștire aleasă din Ungaria proprie, cu nobili ardeleni dar fără ostășimea română a tatălui său, pe care o lăsase în părăsire, și cu

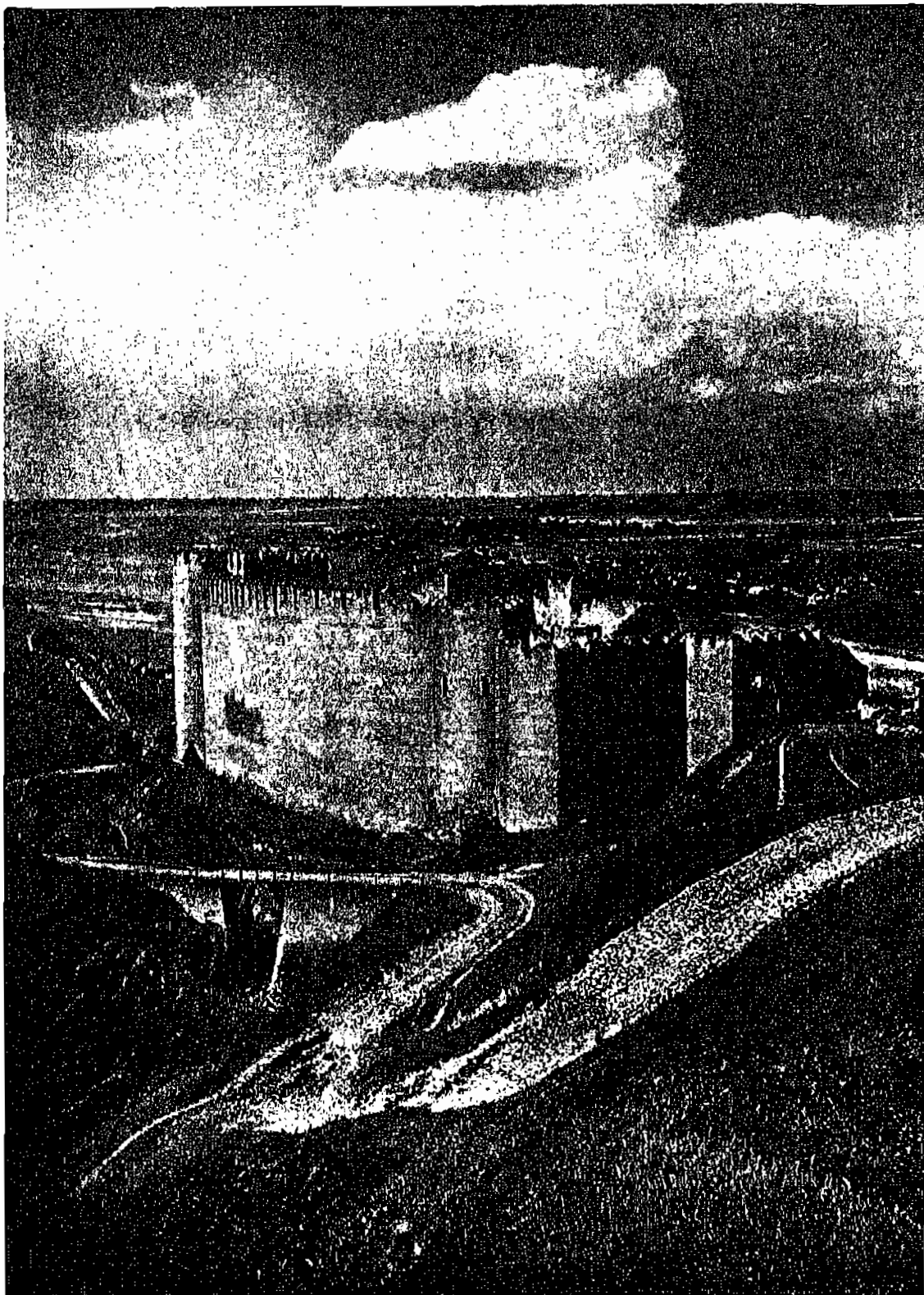
boemul Ioan Giskra, meșter, în războaie de asediu. Invazia se făcu în Noemvrie prin pasul Oituzului, având ca *țintă* capitala, « prăpădind și arzând silea la scaunul Sucevei » (Ureche).

În curs de zece ani, Ștefan își organizase oștirea: « nu numai pe boieri și ostași, ci și pe cei proști încă îi deprinsese la arme — spune Dlugos — învățând pe fieștecare cum să-și apere patria; dacă afla că vreun țărau nu are săgeți, arc și sabie, sau mergea la tabără fără scule, acelaia fără milă îi tăia capul ».

Neavând însă oaste prea mare adunată (vreo 15.000), el aplică pe de-a ntregul învățătura războiului care izbândise așa de bine lui Țepeș, anume: primirea dușmanului la hotar cu atac și retragerea sistematică cu hărțuiri neîncetate pe drumul de invazie, apoi atacul de noapte prin surprindere.

Sugestivă e descrierea expediției la cronicarul polon Dlugos: « Trecând munții și plaiurile, regele sosi la Trotuș, pe care-l arse și merse pe lângă munți până în Bacău, în târgul Roman și în Neamț. Pe toate, dimpreună cu satele de prin prejur arzându-le, tot pământul locuit și lucrat l-a umplut de *ucideri*.

...Deși l-a întâmpinat la Trotuș Ștefan Vodă, cu oastea, totuși... n'a îndrăsnit a se lovi cu toată oastea ei, prin curse pe regele Mateiaș rău l-a supărat în 40 de zile, oprindu-l și de la *ieșirea mai departe* ». Mai frumos însă o povestește însuși domnul, într-o scrisoare către regele Poloniei: « Am adunat oștile noastre și am trecut într-o întâmpinarea lor. Și le-am ieșit înainte prin munți și *m'am luptat* cu ei în câmp deschis și la ape și unde a fost nevoie, fiindcă, iubite craiu, a *foști oaste mare*. Și ei, îndată ce au năvălit la Trotuș, cum au intrat sub munte au pustiit și prăpădit și au ars foarte crud, dând foc la *cetăți*, la orașe și *ucidând copii și pângărind sfintele biserici* și săvârșind multe fărădelegi, care nu numai nu se pot spune dar nici măcar închipui și *pe care nici păgânii nu le-ar face azi*, nici Turcii, nici Tătarii. Și au ars Trotușul și Bacăul și Romanul și au trecut mai departe și noi după dâșii; și am avut cu ei *luptă zi*

CIŢATEA HOTINULUI
După K. Hiescher, România

CETATEA ALBĂ
După K. Hilscher, Românie

și noaptea, pe orice vreme, timp de 40 de zile întregi... și au ars Neamțul».

După un popas de 8 zile la Roman, oastea regelui sosi în câteva zile la Baia, unde vru să-și facă o tabără întărită, de unde să asedieze Suceava care nu era departe. Ștefan, care-și pusesese tabăra «la o leghe mai jos, între Moldova și Șomuz», hotărât să dea lupta decisivă, «gândind — cum zice Dlugos — că a venit timpul când cu puțină să bată pe cei mulți, lăsând caii și sareniile în tabără, numai pedestru și cioră a venit la Baia și aprinzând orașul de câteva latini, în 15 Decembrie, noaptea, a năvălit peste Unguri și a ținut bătaia amestecată până în revărsatul zorilor».

Dușmanii fură loviți prin surprindere, la o zi după așezarea lor în Baia, pe înserate, când se aflau la masă, benchetuiind fără grijă cu vinul din boloboacele desfundate ale târgului. Regele, după mărtoria lui Bonfiniu, sări dela masă, pe nemânecate, lăsând pe curteni să petreacă mai departe, spre a lua măsurile necesare de apărare, căci, spune cronicarul Ureche, «cum nu aveau nici o grijă de nici o parte, lăsându-și oastea fără nici o pază, la băuturi și la prăzi, unde având Ștefan Vodă știre și prinzând limba (sploni) Marți noaptea, Decembrie 15, au aprins târgul asupra lor, când ei erau fără nici o grijă». Bonfiniu, istoric de curte al regelui, ascunde înfrângerea lui, dar recunoaște că: «în acea noapte s'a luptat mai mult pentru scăparea cu viață decât pentru onoare». Intocmindu-și oastea în pripă în piața târgului și pe uliți s'au luptat, cum spune Ștefan, «de cu seară până în zori», luptă de săbii, lănci și topoare, «cu brațele». Biruința a fost minitoare; Moldovenii având în față oastea regală de patru ori mai mare, cu 500 de bombarde, dar înflăcăruți de exemplul Domnului lor și de mântuirea patriei părăduite și batjocorite de dușman, luptară arătând un adevărat *furor valachicus*. «Căzând mulți dintre Unguri, și mai mulți mistuindu-se de flăcări, crănul Mateiș rănit în trei locuri, ci nu de moarte, cu să nu cadă în mâinile Românilor, cu o lecție fu scos din mijlocul luptei... Spun că zece mil de Unguri au pierit în bătaia aceea» (Dlugos). Știrea se confirmă de Ștefan care arată că a pus «să adune movilă» trupurile, «în număr de 7.000 și sunt mulți încă a căror oase nu s'au adus încă». Prada de război fu enormă: «le-am prins, spune Ștefan, toate carele și corturile și fel de fel de tunuri, de unelte,

de puști mari și mici, pe toate». «Partea cea mai mare a armatei s'a salvat prin fugă» (Dlugos).

Rămășițele oastei fugare, scăpate în zori din măcel, se îndreptară peste culmi, de-a-dreptul, în Ardeal. Știrea că Ungurii «aflând drumurile încurcate cu arbori, tăiați de Moldoveni, au ars carele și bagajele și îngropând în lut 500 de bombarde, ca să nu se poată folosi Moldovenii de ele» este născocită spre a ascunde pierderea lor în bătălia dela Baia, ceea ce ar fi însemnat recunoașterea totalei înfrângeri. Este imposibil de admis ca dâșii să fi putut transporta în fuga oarbă, după înfrângere, atâtea care și tunuri, peste trei culmi ce stau în curmeziș până la pasurile, învecinate, lipsite de drumuri practicabile.

Bătălia dela Baia însemna botezul de sânge al tinerei oștiri a lui Ștefan cel Mare. Neatârnuarea Moldovei față de Ungaria fu asigurată pe deplin și calea

altor expediții ungare asupra ei tăiată pentru totdeauna. Dar Moldova arsă cu târgurile și satele ei pe spațiul a trei-patru județe, cu paguba atâtor vieți nevinovate, nu era îndejuns de răsbunată. Pentru aceasta, după un an și jumătate (Iunie 1469), pe când Matiaș purta războiul în Silesia, Ștefan făcu o expediție de pradă «ca o furtună» în Secuime, prinzând și pe vechiul său adversar, Petru Aron, printr'o viclenie, și

ȘTEFAN CEL MARE ȘI DOAMNA MARIA
Proscris dela înălțarea Sf. Ilii Domnesc din Suceava

tăindu-i capul. Peste două luni însă horda Tătarilor dela Volga, condusă de Eminec, fiul hanului Mamai, se năpusti în Moldova (August 1469). Ștefan, adunând oastea în pripă, îi surprinde în dușmăniile dela *Lipnic* și după o fulgerătoare ciocnire, îi aruncă peste Nistru.

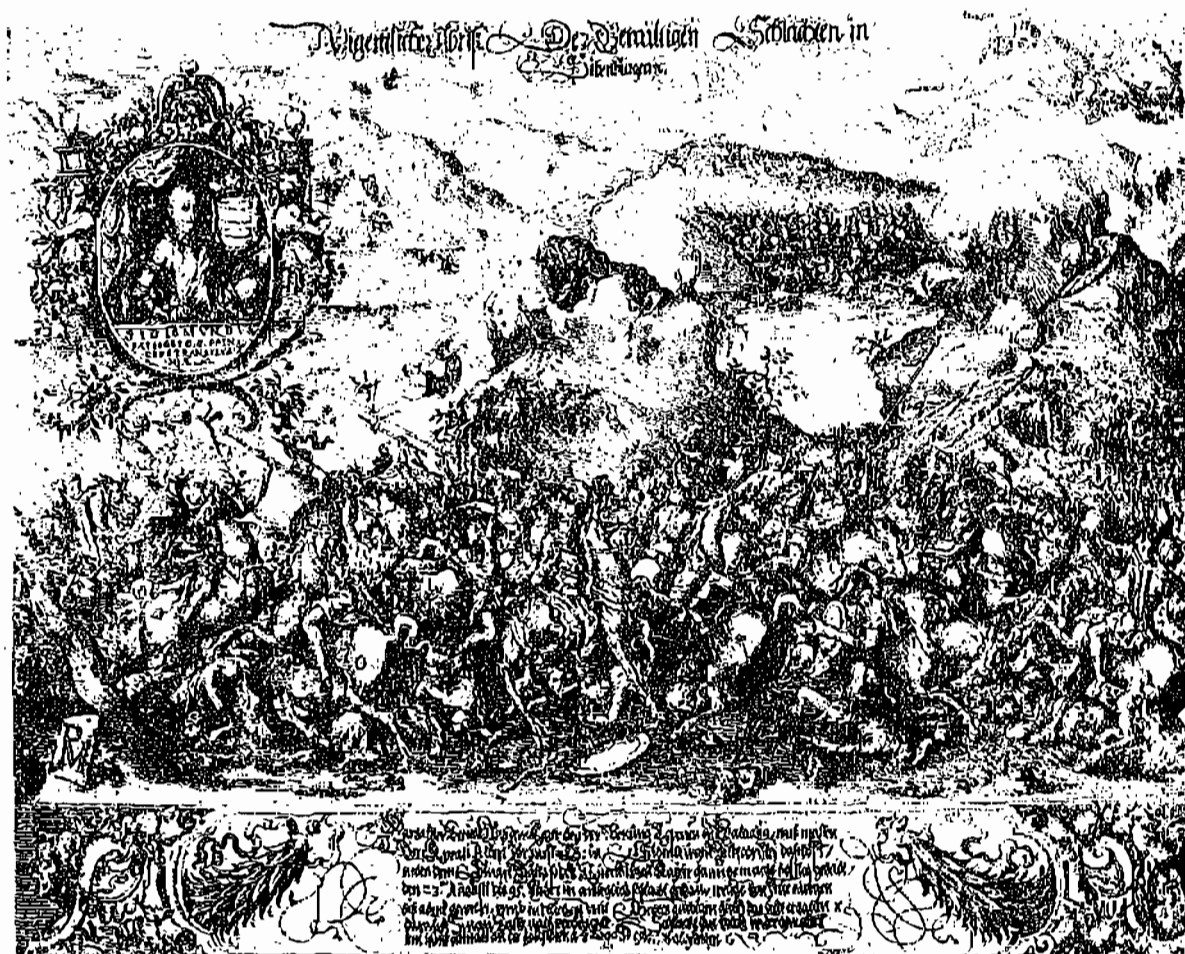
Pacea cu regele Mateiș veni ceva mai târziu, când rănilor căpătate la Baia se vindecă definitiv.

Formal, ca semn de alianță împotriva Turcilor, regele îi dăruia lui Ștefan două cetăți din Ardeal: *Ciceșul* și *Cetatea de Ballă*.

Bătălia dela Podul Înalt

Ca atleț al lui Christos, Ștefan intrupează mai mult ca toți principii spiritul timpului său. După dispariția lui Ioan Corvin, el singur merită «cinstea de comandant împotriva Turcilor», spune Dlugos, sau de «căpitan de cruciată» cum îi zice d-l N. Iorga.

Adresându-se Papei ca unui cap spiritual al lumii creștine, îi cere să organizeze ofensiva creștină, în care el însuși se înrolează acum: «De aceea vă rugăm, zice el, ca, împreună cu alți regi puternici și principii

LUPTA LUI MICHAEL VITEAZUL CU TURCII LA CĂLUGĂRENI LA 23 AUGUST 1595

după o gravură contemporană. În medalia din care a călcat (sursă victoriei): Sigismund Bathory, Colecția Academiei Române

să vă siliți să nu se primejduiască Creștinătatea de către mult vrășmașul necredincios, pentru ca și noi să nu luăm singur, ci cu ajutorul lor ».

Putem zice deci că războiul cu Turcii s'a început de Ștefan pentru nealăturarea Țării Românești. Inaugurat de expediția lui Soliman-Pașa în 1475, el continuă războiul muntean, început la 1462, printr'un șir de acțiuni militare și politice ce se înalță ca un tot.

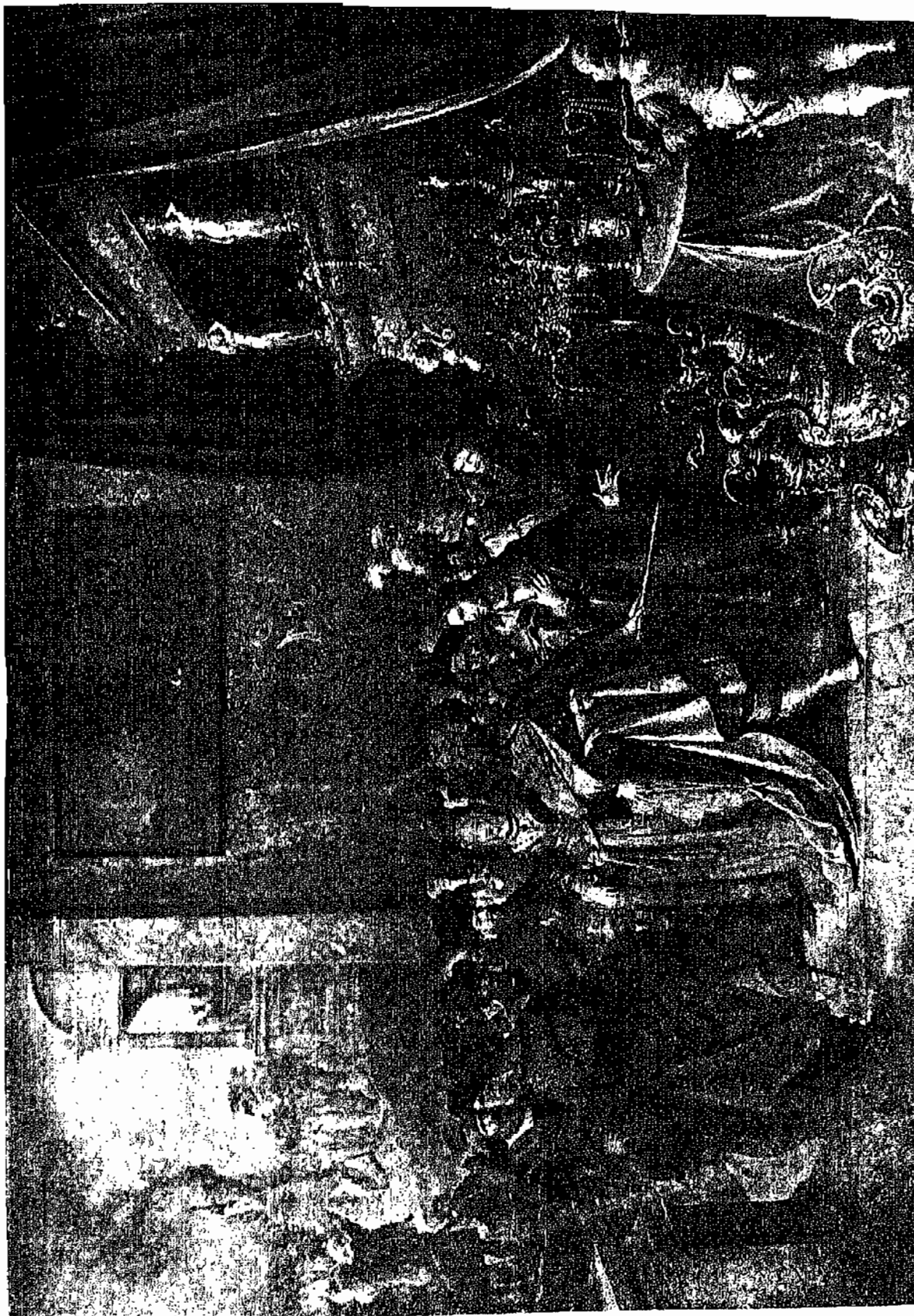
Ștefan înlocuise pe Radu cel Frumos cu Laiotă, credinciosul său, dar cum acesta, pentru a se menține, se înțelese cu Turcii, Ștefan îi trimise împotriva pe Tepeș. Măniat din cauza acestor intervenții în țara vasală, Mohammed II luă trupele dela asediul Scodrei și le trimise, în toată iernii, contra datinei turcești, sub comanda lui Soliman-Pașa Eunucul. Scopul campaniei era: să împiedece pe Ștefan de a răsturna pe Laiotă și închinarea Moldovei, precum arată cronică turcă: « să meargă fără zăbavă asupra Domnului Moldovei ca să nu-i dea pas să continue întreprinderea (asupra lui Laiotă) și să readucă țara lui în ascultarea Porții » (Seadeddin); după alte știri, beglerbegul Rumeliei ar fi avut ordin să aducă pe Domn la Constantinopol, să ierneze la Căminia și de acolo să se arunce asupra Polonilor și Ungurilor, cari se băteau între ei pe timpul acesta.

Soliman trecu Dunărea pe gheață în Decembrie, pe la Nicopole, cu 100.000 spahii, ieniceri și azapi, și ca 20.000 gloate de țărani din Bulgaria, la cari se adogă Muntenii lui Laiotă și Tătari. Corăbiile turcești veniră din nou să atace Chilia și Cetatea Albă. În fața unei oștiri așa de numeroase cum nu intrase în Moldova nici una până atunci, Ștefan, adună întreaga lui oaste de boieri, curteni și țărani ce se ridicau la 40.000 Moldoveni, și 8.000 de Secui chemați anume în ajutor, și 18.000 Ardeleni.

Gerul Bobotezii îmbrăca dealurile Moldovei în vesmânt alb și pod de gheață peste ape. Pe un timp așa de aspru, Ștefan renunță la metoda urmăririi și hărțuirii dușmanului.

Mai întâi s'a devastat și ars tot ce putea folosi dușmanului pe calea ce apucase, prin lunca Bârladului. « Astfel printr'un așa pârjol și prin pustiu fură cuprinși Turcii și caii lor de mare foame »; la aceasta se adaugă chinul gerului. După aceea Ștefan alese un loc potrivit pentru o luptă de surprindere, lângă Vaslui, între două dealuri, unde a pus să se taie copacii și i-a înțărât cu ostași și tunuri, de fiecare parte câte zece tunuri, cu ordin ca fiecare tun să tragă șapte împușcături¹⁾. Acolo așază el oștile.

¹⁾ Scrisoare din Buda.

CREȘTIN ARĂTÂND HOGĂȚIILE SALE LUI SOLO

Personagiile sunt împăratul Rudolf II și curtenii săi. Printre ei, în primul plan, Miklós Vitéz.
Pictură de Franz Franzen II în Muzeul de Artă și Istorie din Viena

în puncte bine alese și mascate de copaci, văile mici fiind și ele astupate pentru a împiedeca retragerea.

În dimineața zilei de 10 Ianuarie, dușmanii se apropie. O negură deasă învăluia pe Turci « cât nu se vedeau unul cu altul și Ștefan Vodă tocmise puținii oameni despre lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și trâmbițe dând semn de răsunet ». Amăgirea a prins căci Turcii întorc frontul în acea direcție, silind prin negură și prin apă să sfarme pădurea din cale, spre glasul buciunelor.

« Iar din spate i-a lovit Ștefan Vodă cu oaste tocmită, unde nici era loc de a-și tocmi oastea nici de a se îndrepta ci așa ei în de sine tăindu-se, mulți au pierit ». Lupta însă n'a fost așa de simplă, nici ușoară, cum o spune Urechii, care a scris târziu, căci după martori oculari (scrisoarea din Buda), Ștefan a stat întâi de o parte cu o centă aleasă, pentru a conduce lupta care se porni din două sau din trei părți deodată, din flancuri și din urmă, poate. « Astfel, ai săi au mers la luptă și sub ochii Domnului, îndată au fost bătuți. Atunci s'au descărcat tunurile în Turci, cari erau într-o strimtoare și nu puteau să fugă și Secuții au atacat din spate o aripă a Turcilor... și Ștefan n'a fost cu ei; căci el atacă cu ostașii săi și cu tunurile așa fel că prin aceste împușcături și măceluri i-a silit pe Turci să se întoarcă, să fugă » (Scrisoarea din Buda). Cumpăna biruinței se apleca de partea Turcilor, deci, când Ștefan intră însuși în luptă. « Stropșindu-se de mulțimea Turcilor cei ce erau în frunte, unde erau și Secuții, în mare primejdie de a pieri venise oastea și ar fi și pierit de nu s'avea însuși Ștefan Vodă în mijlocul Turcilor, cari acum se saniețise cu biruința și n'ar fi dăruit aripile lor » (Dlugos). « A fost atunci un teribil măcel și puțin a lipsit să nu fie cu toții tăiați în bucăți și numai cu mare greutate Soliman Pașa și-a scăpat viața prin fugă » (Seadeddin).

« Și au biruit atunci Ștefan Voevod... și au căzut atunci nenumărată mulțime de oameni și mulți fără de număr au fost prinși de vii, cari mai apoi au fost tăiați; numai pe unul îl lăsară viu, pe fiul lui Sac-hașa; și steagurile lor împreună cu schiptrele cele mari au fost luate — mai mult de 40 de schiptre » (Analele Bistriței).

Bătălia s'a sfârșit cu urmărirea fugarilor timp de patru zile: « Acei Turci cari n'au putut să fugă au trebuit să moară; cei cari au fugit n'au putut trece munții și s'au văzut siliți a se întoarce la șes, unde au fost uciși... Și aceia cari au fugit și au ajuns pân' la Dunăre, au fost sau uciși acolo de Moldoveni, ori s'au înecat în valuri... Pe robii turci, afară de cei mai de frunte, pe cari i-a ținut, mai pe toți i-a tras în țeară. Trupurile celor uciși le-ars, totuși rămân câteva movile de oase, de mărturisesc mărimea biruinței la cei viitori... Prada fu îmbelșugată: afară de tunuri, steaguri și arme, luate de Domn, toată oastea lui din prada Turcilor foarte s'a îmbogățit cu aur, cu argint cu porfiră, cu cai și alte scule de mare preț (Dlugos).

Biruința dela Podul Înalt ayu cel mai larg răsunet, în Europa. « Știri italiene, germane, răspândiră pretutindeni vestea celei dintâi mare biruinți în câmp deschis pe care până atunci o câștigase vreo oaste creștină » (Iorga). Ștefan însuși, trimise prizonieri și steaguri regilor vecini și Papei (4 pași cu 36 steaguri lui Casimir), ca mărturie a biruinței, rugându-i să-l ajute în răboiul de-abia început cu Turcii; apoi îndreptă o misivă către Papă, Veneția și toți principii « domni în toată Creștinătatea », vestindu-i cum țara lui fusese invadată de « oștirea păgână a Turcilor în număr de 120.000 », condusă de cei mai viteji viziri: « și am învins strâșnic pe acei dușmani ai noștri și ai Creștinătății întregi; arătând că Moldova lui e poarta Creștinătății. »

Pentru care biruință, Ștefan nu s'a mândrit — zice Dlugos — ci a postit patru zile cu apă și pâine și a poruncit în toată țara sa ca nimenea să nu îndrăznească a-i da lui, fără numai lui Dumnezeu biruința aceea, măcar că știut lucru este că biruința din ziua aceea lui singur s'a datorit. Dar în afară de laude și glorificări, biruința nu-l aduse nimic mai mult lui Ștefan. Domnul Moldovei rămase tot singur în calea răsunării Sultanului, care nu avea să întârzie.

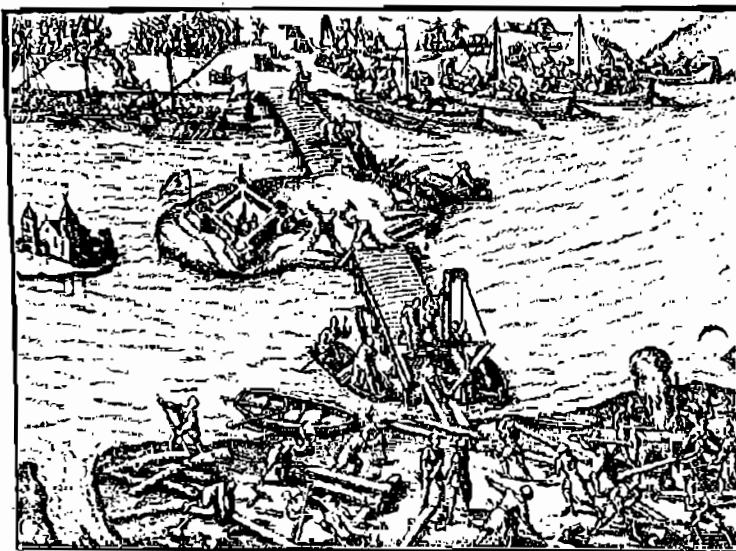
EXPEDIȚIA LUI MOHAMMED II

a) Bătălia dela Valea Albă

Dându-și seama de acestea, Ștefan urzi o iutensă acțiune diplomatică, din Persia până la Roma, unde Papa făcea mari colecte de bani din toată Europa

MIHAI VITEAZUL, 1593—1601 DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
Portret contemporan de Umbach, gravat de I. A. Bömer. (Din N. Iorga, Portretele Domnilor Români)

TURCII CONSTRUIND PODURI PESTE DUNĂRE SUB PRIVEGHIREA
LUI SINAN PAȘA 1595.

Din *Panoulă Historia Chronologica per Theodorum de Bry, Frankfurt, 1596*

pentru războiul împotriva Turcilor. Înștiințat că Mohammed II pregătește atacul Chiliei și Cetății Albe, Ștefan cere lui Casimir IV, să vie la Camenița, când Sultanul va intra în Moldova și să-l ajute, în calitate de suzeran, cu 2.000 pedestri. Stăruințele puse de sfetnicii mari n'au izbutit a scoate din toropeală pe lașul Iagellon, care nu clinti nici un deget în favoarea Domnului Moldovei. Înconjurat de dușmani de trei părți, iar de a patra cu acest « prieten » fățarnic, Ștefan se vedea izolat de Creștinătate. Sililit era deci să rupă cercul de fier și să se împace cu regele Ungariei fie cum ar fi, chiar cu prețul unei închinări: la 12 Iulie 1475, el semnează în Iași, unde aștepta atacul Sultanului, un act de recunoaștere a lui Matei ca suzeran, cu obligația de ajutor reciproc împotriva Turcilor. Matei, la rândul său, îi promite un loc de refugiu *Ciceul*, fără a-l preda decât al caz de nevoie.

Cu o lună mai înainte flota otomană cucerise Caffa, după care veni să bombardeze cele două porturi moldovene, fără izbândă. Flota se retrase, iar Sultanul, bolnav de gută, amână expediția.

În cursul iernii războiul cu Turcii se purtă și pe Marea Neagră — Sultanul cucerind *Mangupul* cumnatului lui Ștefan, apărut și cu Moldovenii — și în părțile Savei de către regele Matiaș care vestise tuturor că va porni o *crucială cu forțe românești*: 2.000 valahi-bănățeni, « cari mai mult decât orice alți oșteni se disting în luptele cu Turcii », Basarab-Tepeș cu vreo 38.000 oameni și « capitaneus » din Moldova cu 32.000.

Era numai un bluff, pretext de a cheltui sumele din colecta războiului sfânt, trimise de Papă, căci regele se mărgini la cucerirea cetății Șabaț.

Când Ștefan, la 3 Aprilie 1476, cere Papei suma promisă, acesta-i răspunde, împodobindu-și scrisoarea cu laude ditirambice, că « tot ajutorul în bani s'a convenit a se trimite ... regelui Ungariei, care a pornit un războiu așa de mare cu păgânii ». Papa interveni totuși la Matei să ajute cu bani pe Ștefan:

« Nu ne îndoiți că, pentru legătura ce el are cu tine, tu îi vei da tot ajutorul de care va avea nevoie, căci salvarea lui ajută foarte mult salvarea ta ». În zadar solii moldoveni explicară Papei și Dogelui că « *Domnul lor întru nimic nu e supus al regelui Ungariei*, ci e stăpân deplin pe țara sa și pe oștile lui și va continua războiul dacă va fi ajutat »; ei s'au întors din Apus cu mâinile goale.

În vara anului 1476 Sultanul pregăti din nou marea expediție contra Moldovei cu gândul de a « o subjuga și a o da pe tribut unui Român, Alexandru, ce se pretindea frate cu Ștefan » (Dlugoș); dar el dorea să ia și cele două cetăți-porturi moldovene, care singure mai opreau Marea-Neagră să devină un lac turcesc. O solie chiar veni la Ștefan pela 23 Martie, cerându-i, ca preț al păcii: cele două cetăți, prizo-

nierii turci din 1475, corabia cu refugiați din Caffa și tributul pe trei ani. Drept răspuns, Domnul, indignat că Sultanul tăiașe pe cumnatul său din Mangup, măcelări pe prizonierii săi în fața solilor. Pe când expediția sosi la Varna, un sol dela Cazimirc veni să ceară pace: intervenția era ridiculă, dacă nu va fi ascuns o înțelegere secretă pe spinarea Moldovei.

Campania lui Mohammed II în Moldova era o repetiție a celei făcute la 1462 în Muntenia. Mohammed, venea și de astă dată cu 150.000—200.000 de urci, afară de 12.000 munteni ai lui Laiotă și 30.000 Țărari ai Hanului Crimeei, vasal proaspăt al Turcilor. O flotă puternică venea pe apele mării ca și în 1462 să atace cetățile și să aducă provizii. Planul de războiu al Sultanului era ca prin teroarea năvălirii tătare și a invaziei oștilor sale, să decidă boierimea a părăsi pe Ștefan spre a primi pe noul Domn vasal și să cuprindă cele două cetăți.

Mohammed se apropia de Vadul Obluciței, la începutul lui Iunie și se pare că iutărzie acolo aproape o lună cu pregătirile pentru trecerea Dunării, înlesnită numai de năvălirea Țătarilor.

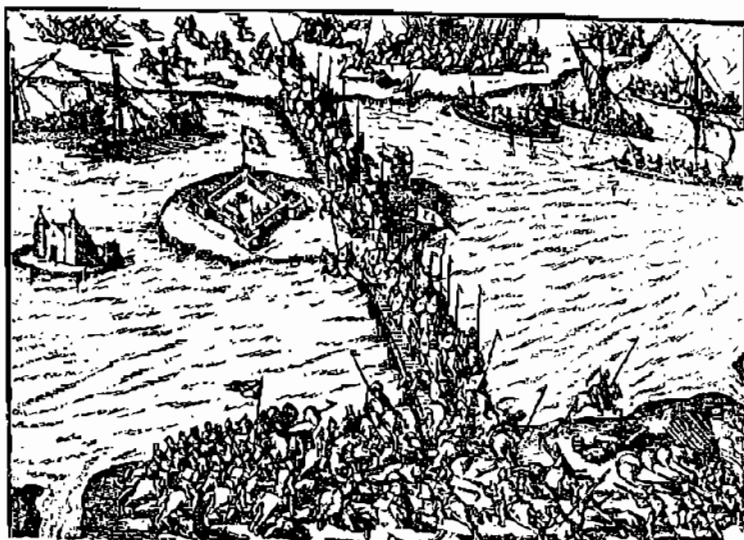
Aceștia făcuseră două invazii, ca să atragă pe Ștefan dela Dunăre: una în câmpia Cetății-Albe, respinsă biruitor de pârcașii de acolo, iar alta cu vreo 30.000 condusă de doi Hani, aceștia jefuiau Țara de Sus, trecând pela Ștefănești spre Suceava, dar fură respinși de Ștefan care aleargă înaintea lor cu grosul oștilor, lăsând la Dunăre numai 1000 de ostași. D-l Iorga crede că nu li s'a putut scoate doar prada din mâini, Dlugoș însă vorbește de un mare avânt al Moldovenilor și de distrugerea oastei tătarești cu mari pierderi (între 16—20 Iunie).

Liberat de grija hotarului de Răsărit, Domnul ținu sfat cu boierii. Dlugoș spune că atunci « toată țara », obosită de războaie s'ar fi ridicat atunci împotriva Domnului său « muștrându-l de tiranie și cruzime » și l-ar fi părăsit, ceea ce e cu neputință.

Ștefan n'ar mai fi putut continua războiul, căci o astfel de nemulțumire ar fi dus pe boieri să se închine Sultanului. Știrea e o falsificare răuvoitoare a faptului că la Sfatul ținut cu boierii s'a acordat cetelor țărănești, la cel mult 10.000, un concediu de 15 zile spre a-și pune familiile în adăpost după prăpădul tătăresc, cu datoria de a se întoarce la Dunăre sau acolo unde s'ar afla Domnul, cu merinde. Din acest fapt nu rezultă că Ștefan n'ar rămas cu toată oastea, redusă la zece mii curteni și slujitori, pe tot timpul campaniei și că țărani nu s'au mai întors la datorie. Afară de acea trupă de elită, Ștefan dispunea de puternicele străji ¹⁾ așezate prin toate cetățile sale, cari au rezistat victorios atacurilor la Chilia, Cetatea-Albă, Neamțu, Suceava, Hotin, etc. El mai dispunea apoi de cetele din ținuturile neinvadate, pe cari le organiza ca trupe auxiliare spre a pârjoli regiunea năvălită și de a supraveghea pe dușman, tăind-i contactul cu populația. În cel mai rău caz, Ștefan dispunea în acel moment de 25.000 ostași — Angiolello spune că avea cu sine 20.000, deci fără cei din cetăți.

Cu aceștia avu să facă față Ștefan cel Mare unei oștiri de invazie de cinci ori mai mare. El se opri cu tabăra în Vaslui așteptând pe țărani și atacul Sultanului.

Sultanul trecu Dunărea la începutul lui Iulie pe cinci poduri de vase și apucă pe lunca Siretului, spre a fi condus de Lăioaia, care venea cu Muntenii și cu provizii, către Suceava, ținta expediției. Văzând Ștefan că nu-l poate atrage pe valea Bârladului, ieși înaintea lui la Bacău. Atunci organiză el acea *pusărire* a localităților din calea dușmanului, în lunca Siretului, *arzând* pe mare lățime, tot ceea ce putea folosi dușmanului, ascunzând în depărtări de munți și codri, familiile cu avutul lor și *hărpuind*, după metoda lui Tepeș, aplicată de el și în campania lui Matei Corvin, coloanele turcești în mers ca să nu le dea voie să se răsfire prea departe după jaf. Avem un izvor din tabăra dușmană care o adevărează, Angiolello, secretarul Sultanului, care însoți expediția, și apoi pe istoricul Dlugos, care avu știri dela martori oculari. «Ștefan, zice primul, s'a gândit să *birue în alt chip*... trimițând poporul la munți, ... tăind toate grânele, dând foc la ierburi, astfel Sultanul care crezuse că va găsi țara bogată în grâne și pășuni, rămase înșelat căci o găsi *goală de oameni*». Iar, dovadă indiscutabilă că operația se făcea, numai unde era nevoie, sub nasul năvălitorilor, și încă de cete bine instruite, cu o desăvârșită artă, o avem în descrierea celuiiași: «Peste tot locul se ridica un praf din tăciunul, care alina aerul și ori de câte ori ajungeam în cuartiere, *eram toți negri* pe față și haine,

BĂTĂLIA DELA PODUL GIURGIULUI, 1595

Din Panonice Historia Chronologica per Theodorum de Bry. Francfort, 1596

încât și caii sufereau, căci praful le intra pe nări». S'ar crede că e o luptă cu gaze asfixiante. Cronica lui Seadeddin, vorbind de arderea țării, completează tabloul: «multe zile rătăciseră (Turcii), prin câmpii aceia grozavi, culcându-se în praf, având spini în loc de saltea și perne și multora, *de praf li se umflaseră ochii în cap*». Va fi ajutat și aici seceta, precum la Vaslui, ceața.

A treia operație de nsură a dușmanului, *hărpuiala* prin contact zilnic cu oastea lui, confirmată de aceiași martori: «Înturnându-se Ștefan dela goana Tătarilor — zice Dlugos — mai cu inimă s'a apucat de Turci, dintre cari pe mai mulți a tăiat când treceau Dunărea cu luntrile. După aceea, *din păduri, unde se trăsesse cu ai săi, lovindu-se cu Turcii, mai ales cu cei ce se risipeau pentru aprovizionare, în lupte izolate îi bătea și scăpa din lupte biruitor și superior; pe Turcii cei robiți nefăcând vreo alegere între dânsii sau de vii îi jupuia sau îi trăgea în țepă, până când a împărțit Turcul mulțimea oștilor sale...*» adică până în ziua bătăliei din 24 Iulie.

De frica Moldovenilor, spune Angiolello, «Sultanul nu descăleca, iar trupele nu ieșeau din rânduiri, până când tabăra nu era formată și asigurată din toate părțile».

Cumpănind lucrurile cum se cuvine, oricât de răsunătoare și dureoră fu înfrângerea lui Ștefan dela Valea Albă, lupta ce s'a dat acolo se dovedește că nu este singura acțiune militară din această campanie, și în orice caz lupta care a decis de soarta războiului. Iar dacă respingem legenda ce s'a format, în cărțile de istorie, a *jertfei inutile*, care numai spre lauda voevodului nu este, când el avea nevoie de luptători pentru a continua războiul, pe care nu putea să-l creadă pierdut, atunci, prin o singură neizbândă, desigur că biruința Sultanului dela 26 Iulie 1476 pierde tot caracterul ei catastrofal. Cu toate acestea nu vom cădea nici în exagerarea contrară, de a admite paguba de 200 morți și a o con-

¹⁾ Gen. R. Rosetti le evaluează numai pe acestea la 10.000.

sidera, cum face Ursu, «un episod fără importanță», luând ca bune numai știrile dela doi informatori.

S'ar pune întrebarea: ce l-a făcut pe Ștefan să se oprească la Valea Albă, spre a înfrunta un dușman de ciuci ori superior, când putea să continue metodele de până atunci? E greu să știm adevărul; spre a ridica poate moralul de luptă al întregii țări, spre a opri intrarea Sultanului în Suceava? Nu știm. În aceleași împrejurări, Vlad Țepeș dăduse atacul de noapte asupra taberei turcești. Ștefan n'a crezut că ar putea să repete ceea ce el însuși întreprinsese la Baia; de data aceasta el n'a pregătit o adevărată cursă, ci numai un atac prin surprindere, din care a scontat o derută a dușmanului. După Ursu, pădurea fortificată de Ștefan, pe un platou cu șanț foarte adânc împrejur și val de trunchiuri de copaci și mărăcini, era o adevărată fortăreață cu loc de retragere spre munți, prevăzută și cu foarte «multe tunuri mai mari sau mai mici așezate pe cară».

Avantgarda condusă de Soliman-Pașa tăbărise la 5—6 km de departe de tabăra mascată a Moldovenilor în ziua de 25 Iulie, când fu atacată viguros de Ștefan: «Pe la ora 9-a din zi (3 d.a.) a ieșit

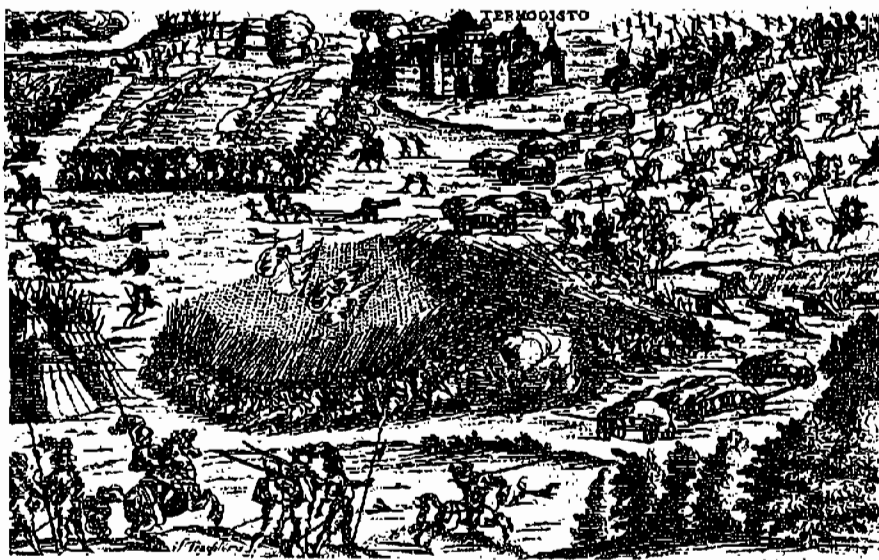
Domnul Ștefan din ascunzișul său și puse pe fugă oastea lui Soliman, ucise câțiva, și urmărindu-i până la corturi a băgat groaza în avantgardă. Pașa iugăleacă repede și merse asupra lui și s'au încăierat și au căzut morți și din o parte și din alta. Însă fiindcă Pașa Soliman avea oaste mai numeroasă și neconținut îi veneau ajutoare, Domnul Ștefan se văzu silit a se retrage în pădurea sa întărită, unde sta nevătămat și se apăra cu artilerie și făcea mari pagube Turcilor, cari se retraseră» (Angiolello). Astfel se încheie cu izbândă prima ciocnire; învinsul dela Podul-Înalt primea o a doua înfrângere.

Bătălia hotărâtoare, cu grosul oștii, se dăte a doua zi, la 26 Iulie. «Înșirându-și armata în linie de bătaie, a doua zi, la răsăritul soarelui, Sultanul înconjură poalele acelu codru (întărit) cu lei săi inimoși și rășboinici, începând bătălia cu focurile de tun și săgeți». Dar când ei ajunseră pe malul pârâului din fața taberei lui Ștefan, Moldovenii, cari ar fi fost acolo vreo 20.000, după Angiolello, «văzând asaltul oștii inusulmane, deterea și ei foc cu

tunurile lor de se cutremură pământul... Intrarea în codru fiind închisă, nimenea nu cuteza să înainteze, nici chiar ienicerii al căror obicei era de a face scut din piepturilor lor împotriva artileriei și a mușchetarilor dușmani, nici chiar ei nu puteau rezista fulgerării tunurilor, ci cădeau cu fața la pământ» (Seadeddin).

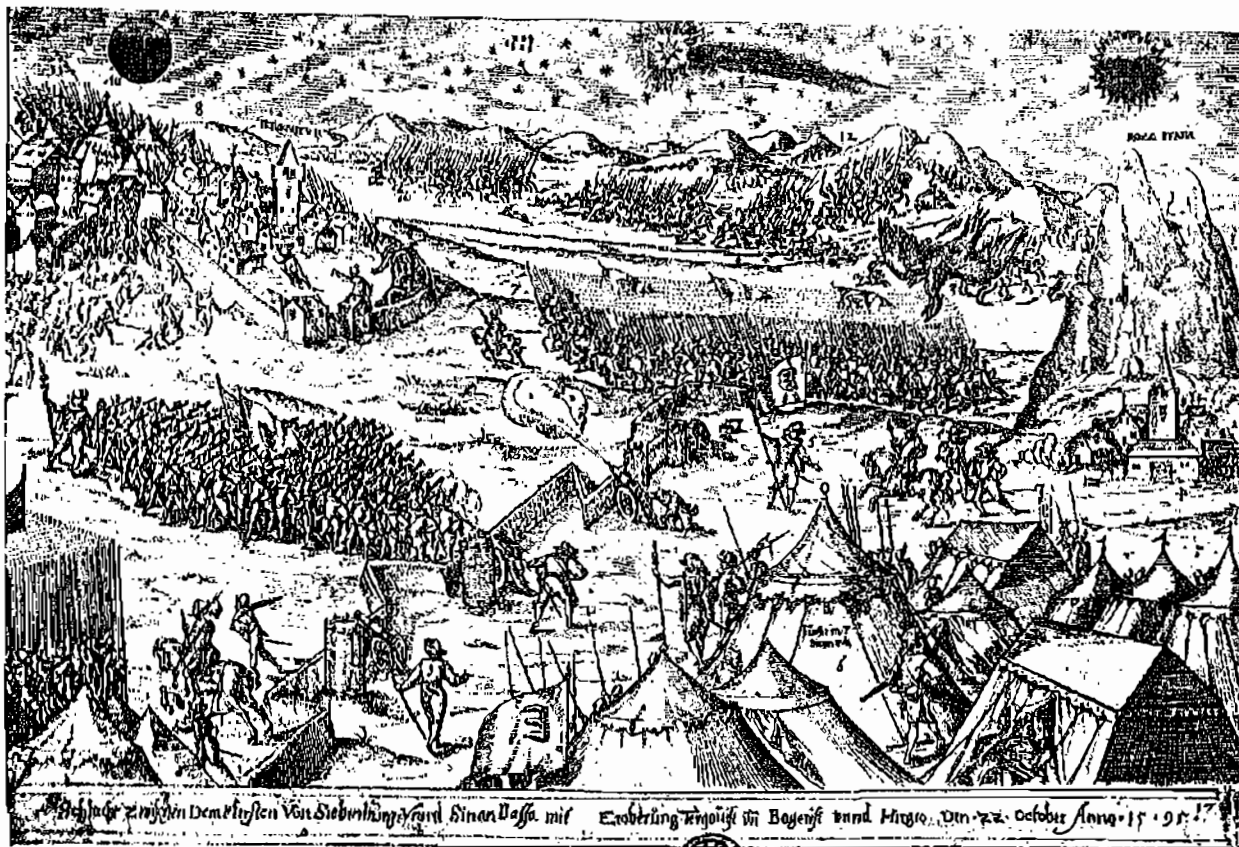
Cât timp a durat bătălia, sau mai curând asediul — căci după Dlușoș «Turcii a înconjurat de toate părțile pe Ștefan Vodă» — nu se știe. Muștrând pe aga ienicerilor, Mohammed II cu baiduganul în mână pătrunse între luptători, urmat de gardă, în momentul când artileria moldovenească ampușe ne mai având încărcături. «Cuceritorul — (Sultan), zice altă știre turcească, atacă înainte de căderea nopții și dănd asalt asupra întăriturilor, pătrunse înăuntru; urmează măcelul, în care de sigur s'au dat jertfei

cetele puse ca să acopere retragerea oastei. «Am pus pe fugă pe Domnul Ștefan, i-am luat tunurile și l-am urmărit în pădure. Și au fost morți 200 de inși» — zice martorul ocular Angiolello — și prinși cam 800... S'au luat multe care, și dacă n'ar fi fost pădurea deasă și întunecoasă, din

LUPA DELA TÂRGOVIȘTE ÎNTRE SINAN PAȘA ȘI MIHAI, 16 OCTOMBRIE 1593
Gravură Italiană contemporană. Colectia Academiei Române

cauza înălțimii copacilor, puțini ne-ar fi scăpat... Dlușoș dă aceeași cifră de morți și continuă: «Cei-lalți aproape toți, acoperiți cu felurite răni, s'au retras împreună cu Ștefan, care s'a rezervat pentru viitor și pentru împrejurări mai bune, pe care i le-ar aduce soarta. Nici Sultanul n'a avut victoria fără pierderi de vieți, căci Ștefan și ai săi s'au luptat cu alăta vitejie, cât se spune că au căzut aproape 30.000 Turci». Fără precizări, ai noștri arată un dezastru: «și căzură acolo, mare mulțime din ostașii moldoveni (inscripția din Războeni), «și căzură acolo vitejii cei buni și boierii cei mari, nu puțini și feciorii cei buni și tineri și oastea cea bună și vitează și chiar și feciorii husari se înneacă atunci» (Analele Bistriței); nu mai adăugăm ce spune Ureche căci e o evidentă exagerare. Cu atât mai puțin vom lua seama la ditirambele cronicilor turce, care vorbesc de «văl prefăcute în munți de trupuri», de «minarete și turnuri făcute din capete», căci sunt puse la punct de secretarul Sultanului, care văzu numai 200 trupuri! Adevărul stă la mijloc.

LUPTA DIN LA TÂRGoviȘTE ÎNTRE MIHAI ȘI TURCI, 16 OCTOMBRIE 1595
Stampă germană contemporană. Colecția Academiei Române

Generalul R. Rosetti recunoaște că «Moldovenii au fost biruiți, ... nu înfrânți» și că Ștefan «dispunea de majoritatea forțelor sale (țărani) iar cetățile sale erau neocupate» de dușman.

b) Rezistența cetăților și alungarea Turcilor

Cine grăbi plecarea Sultanului? Căci, după calculele făcute, pe la 7-9 August, el înă calea întoarsă. Întreținerea ce-i aduse Laiotă, care «cu oameni, cu hrană și cu toate ce era de lipsă, ajută pe Turci în nevoile lor», nu precumpăna suferințele aduse oștirii lor de *ciumă și foamete*. Liberat pentru moment de supravegherea lui Ștefan, Sultanul execută două acțiuni, asediul cetăților și jaful regiunii. Despărțind două corpuri de restul armatei, el trimete unul la asediul *Ncampului*, altul la *Holin* iar pe Laiotă cu Muntenii săi să pătrundă prin Oltez ca să taie calea Ardelenilor, ce abia acum se mișcau spre hotarul Moldovei. Sultanul însuși merse cu corpul principal la Suceava, unde, nefiind întâmpinat de boieri, dădu loc orașului și asediă *celălalt*, care rezistă eroic. În același timp el trimete câte două jaf: «toate le pustia cu foc și cu sabie în Moldova, de unde foamea din zi în zi creștea, ... dar fiind învins în mod cumplit — zice Dlușoș — sub amândouă cetățile fu silit să se retragă în mod rușinos». Înfrângerea Sultanului la Suceava e confirmată de Angiolello: «Fiindcă alimentele erau sfârșite n'a stat să mai piardă vremea ei, întorcându-și tabăra pe altă cale, ne-am dus la o cetate în munți» (*Ncampu*). Sultanul o asedie

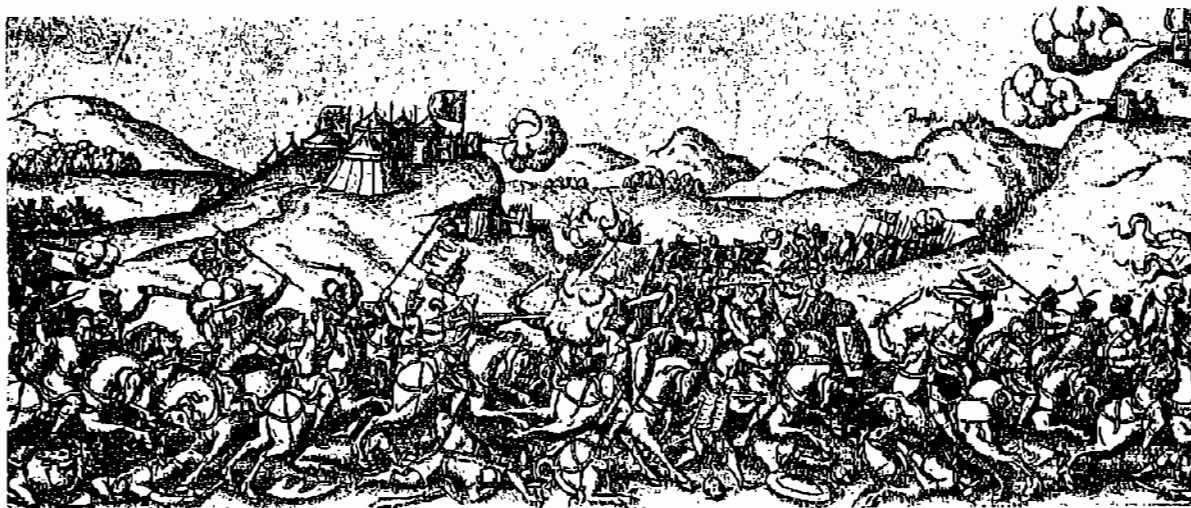
în curs de opt zile (între 1—8 August). Aci însă cele două bombarde mari i s'au spart, «iar cei cari se aflau în cetate nici n'au vrut să stea de vorbă cu noi, toți se apărau cu tunurile și nu le păsa de noi». Cred că Ursu are dreptate socotind ca *decisivă* rezistența eroică a celor două mari cetăți, pentru sfârșitul campaniei, iar nu ciuma și foamea. Dacă regele Casimir ar fi intervenit atunci «ca o fiară prinsă în rețele putea să fie doborât Sultanul printr'un mare dezastru», zice Dlușoș. Să mai adăugăm și refacerea uimitor de repede, în curs de 10—12 zile, a oștirii lui Ștefan completată cu cetele întârziate de țărani; el reîncepe atacul și urmărirea Turcilor pas cu pas, până la vadul Dunării.

Plecarea Sultanului e notată de Angiolello astfel: «Văzând Sultanul că *pierde vremea* și că foamea era mare, fiindcă cei mai mulți se hrăneau numai cu carne și miere și ceva brânză, căci pâine nu se afla, nici nutreț pentru cai, câmpurile fiind peste tot arse... ridică tabăra».

Că Ștefan a hărțuit pe Turci la întoarcere, câștigând chiar o *biruință* la vadul Dunării, se probează prin știri diferite¹⁾.

Vestea se răspândi până departe, despre retragerea rușinoasă a lui Mohammed din Moldova și despre armata lui «tăiată în bucăți», pe când Ștefan «călărește viteaz prin toată Domnia lui».

¹⁾ General R. Rosetti. Cum se făptuia războiul, VI, p. 49, nota 3.

LUPȚA DELA GORĂSLĂU ÎNTRE MIHAI VITEAZUL ȘI SIGISMUND BATHORY, 3 AUGUST 1601
Gravură germană contemporană. Colecția Academiei Române

Istoricii noștri au o atitudine curioasă în explicarea neizbânzii lui Mohammed. Ei cred, de obicei, că Ștefan își reduce *toată* oastea la 10.000 tocmai în clipa marelui primejdii, apoi că el duce această oștire de elită la un măcel sigur, obligând-o a se lăsa ucisă pe loc: «Aici, la Valea Albă... Thermopylele române, cei zece mii de călări... s'au închinat morții» (Oniciu). Xenopol admite și «arderea tuturor orașelor, prin care trecea Ștefan», de către acesta, pentru a califica apoi aceasta de «măsură pripită», iar împotrivirea lui de atunci drept «adevărată nebulie». Se mai admite apoi că după ce oștirea moldoveană pierde astfel la 26 Iulie, Ștefan dispăre și el din fața dușmanului, iar Pronia însărcinează atunci două flăcări: ciurma și foamea spre a izgoni pe Turci; asediile cetăților se privesc ca incidente fără valoare. «Decimați prin boală și foame, ei (Turcii) se întoarse, dând foc orașului (Suceava), arzând și prădând țara» — astfel rezumă D. Oniciu sfârșitul campaniei Sultanului. După unii, Ștefan reapare, ca următor, după alții nici atât. Este timpul să înlăturăm păreri greșite ce falsifică sau bagatelizează cea mai cumplită din înclăștrările unei oștiri și unui popor întreg, mic dar *perfect de solid*, lovit de o formidabilă invazie¹⁾.

Astfel, cuceritorul Constantinopolei, învins odată de Ioan Corvin sub zidurile Belgradului (1456), și de Vlad Țepeș în campania din 1462, trebui să cunoască a treia neizbândă a lui și retragere dezastruoasă în fața lui Ștefan Vodă. Trei țări române *luptând izolat*, trei eroi, răsați din sânul acestui neam, țin-tură pe marele cuceritor la fărâma Dunării, peste care nu-l va fi dat să facă un pas: la hotarul Dunărean totuși rămase *neclintit*, în starea dinaintea *suirii lui pe tron*.

Trei fapte sunt dovadă că biruința finală stă de partea lui Ștefan: că Moldova păstrează *neatârnată* deplină, iar Ștefan tronul său; că liniștea despre

Turci durează opt ani, fără o pace formală; că politica lui Ștefan de hegemonie în Muntenia își urmează cursul ei, prin intervenții și succese.

RASBOIUL CU POLONIA

a) Bătălia dela Suceava

Doăzeci și unu de ani de domnie organizatoare și creatoare izbucniră a vindeca rănile aduse Moldovei de campania lui Mohammed și năvălirile din 1484—1486, când o nouă invazie de oști străine, în număr tot așa de mare, se abătuse asupra Moldovei. De data asta, marele regat al Poloniei venea să-și încerce norocul nu de a supune cumva pe Ștefan unei suzeranități formale ci de a prefăce Moldova în *provincie polonă* sau regat clientelar. Existența Statului moldovean era din nou în pericol.

Pierderea Chilie și Cetății Albe, cucerite de Baiazid II prin surprindere în 1484 îndepărtase pe Ștefan de regele Mateiaș care-și călcase obligațiile, lăsându-l fără ajutor în acea împrejurare. Constrâns de războiul cu Turcii, Ștefan fu nevoit a se apropia de regele Poloniei, primind condiția umilitoare omagiului de la Colomea. Regele Cazimir IV se obliga în schimb să *apere* pe Ștefan Vodă și țara Moldovei *în vechile ei hotare și să nu încheie pace fără știrea lui Ștefan* «în acele chestiuni cari privesc hotarele Moldovei și țara Moldovei». Prin hotarele vechi se înțelegea că cele două cetăți urmau să fie luate înapoi cu armele dela Turci. Iagellonul însă amăgea cu bună știință pe vecinul său: incapabil de a face războiul Sultanului, el intră după trei ani în tratări directe și încheie pace cu turcul pe doi ani, fără să mai întrebe pe Ștefan. Ruperea legăturii urma în chip automat, condiția ei fiind călcată de rege. Papa deslegă pe Ștefan de jurământul său. Spre a-l atrage din nou de partea sa, Matiaș dăruie atunci de fapt, Domnului moldovean, două cetăți în Ardeal: *Ciceșul* și *Cetatea de Baltă* cu numeroase sate din ocolul lor (1489). Era tot ce-i puteau da regii creștini. Ștefan, văzându-și înșelate speranțele în ei, fu nevoit a încheia și dănsul pacea sa cu Turcii, plătind tributul.

¹⁾ Mai înțelept e înfățișată această campanie în *N. Iorga, Istoria Armatei*, vol. I și *I. Ursu, Ștefan cel Mare*.

MIIAI ADUCÎE LA PRAGA STRAGURILE CUCERITE ÎN LUPA DELA GORĂȘIAU, 1601
Gravură germană contemporană. Colecția Academiei Române.

Cum tributul, la care fusese constrâns de însăși neputința regelui polon, apăsă greu finanțele țării, Ștefan socoti că are dreptul a se despăgubi cu o veche moștenire, pierdută de înaintașii săi, și ocupă Pocuția (1490). Chestiunea Pocuției și mai ales faptul că Ștefan tăia drumul de negoț al Poloniei cu Marea Neagră, făcu pe frații Jagelloni (doi regi și un mare duce) adunați la Leutschau 1499, să decidă înlocuirea lui Ștefan cu Sigismund. Proiectul era ținut secret și fața de Ștefan ca să-l poată surprinde și fața de Poloni, cari nu erau bucurători să lupte contra atleului Creștinătății. Iată de ce « în anul 1497 Albert, eroul leșese, porni cu toate puterile sale asupra lui Ștefan, prefăcându-se cu șiretenie că merge asupra cetăților Chilia și Cetatea Albă » (Analele Putnei). Prin pana lui Wapowski, cronicarul, conștiința polonă condamnă ea însăși expediția regelui, pornită cu gânduri necinstite: *bellum Moldaviae improbo consilio motum*.

Potrivit înțelegerii cu frații din Lituania și din Ungaria, Ioan Albert organizează expediția, vestind că pornește o cruciată la Dunăre, ceea ce însemna o îndrăzneală născută a întregii Europe creștine. Oastea adunată era una din cele mai impunătoare ale Poloniei, adăugându-i-se și 500 cavaleri teutoni cu marele Magistru Ioan de Tiefen. Se vorbea de 100.000, ba chiar de 120.000 ostași, cu 30.000 care.

Bănuind intențiile regelui, Ștefan trimete soli în două rânduri ca să fixeze calea ce trebuie să apuce oastea; regele mînji pe soli, întâia oară, dar a doua oară, intrînd în Pocuția, îi puse la închisoare¹⁾. Și astfel își dăde gândul pe față. Ștefan trimise îndată după ajutor în trei părți: la Ardeleni, la Munteni și la Turci; iar înaintea regelui expediă o strajă « ca să fie vadul Prutului la Cernăuți ». În același timp întări Suceava și puse tabăra la Roman, chemînd țara sub armă.

Expediția regală se îndreptă pe la Sniatin și Cosmeni (24 August) spre Suceava (26 August) dînd foc orașului și ocolind cetatea. În așteptarea ajutoarelor, Ștefan întocmi un plan de războiu deo-

sebit, ca pentru astfel de împrejurări. Nu mai pînoli ținutul în fața dușmanului ci, întărind puternic cetatea Sucevei, ca să țină în loc pe dușman, pîrsece la învăluirea lui, ocupînd pe dată toate punctele de ieșire și începî să-l hărțuiască, scurtîndu-i tot mai mult raza de aprovizionare. Acțiunea era condusă cu o cutezanță nemărginită de Voievod și efectele ei s'au resimțit destul de repede. « De cum au năvălit în Moldova, i-a cuprins o teamă și o spaimă atît de mare, că adesea mulți Poloni erau puși pe fugă în chip rușinos de puțini Moldoveni, cari, ajutați de noroc ori îi ucideau, ori îi luau prizonieri... Înșuși Ștefan pe cei mai mulți priuși îi spînteca... pe alții îi spînzura și-i tăia în bucăți, pe alții îi ucidea cu moarte îngrozitoare... din această cauză Polonii strigan către regele Albert ca să se întoarcă acasă » (Miechowski, la Ursu). Cruzimile atribuite lui Ștefan de cronicarul polon nu se confirmă de alte izvoare; respingînd toată exagerarea prin care el caută să explice cauza deprimării oastei polone, nu este mai puțin adevărat că Ștefan va fi luat măsuri aspre contra jefuitorilor.

Operația de încercuire era gata în curs de trei săptămîni. astfel că regele Albert ajunge, ca Iuliu Caesar la Gergovia, asediatorul asediat. « Fără odihnă Ștefan făcea toate greutatea celor cari umblau după proviant și adesea lupta cu ei, iar drumul care ducea în Polonia și prin care aducea proviant în tabăra regelui, l-a închis cu numeroasă cavalerie și a pus mîna pe toate celea, încît tabăra regelui polon părea că este blocată și din cauza aceasta a început să simtă foamea. Intre timp au sosit și puternice trupe de Turci, Tătari¹⁾, Munteni, Unguri și Secui... Bazat pe ajutorul acestora, Ștefan devine și mai agresiv față de trupele ce mergeau după provizii » (Vapowski). Descrierea încercuirii este admirabilă la cronicarul polon, dar sosirea ajutoarelor prin care el caută să micșoreze meritele lui Ștefan, care cu singurele lui forțe izbutise a încercui oastea regală, cum el însuși o spune, trebuie pusă la punct, astfel: Tătari n'au fost, Turci numai 2.000, Muntenii nu spun izvoarele căți, dar mai mult de 4.000—5.000 nu puteau veni, Ungurii, de fapt sunt trupele ardelen-

¹⁾ Solii lui Ștefan erau Isuc și Tăutul.

UN ASALT AL CETĂȚII SUCEAVA
Din evanghelia dela Sucevița, 1601

15.000 conduse de Voevodul transilvan Bartolomeu Dragffy, numit de ai noștri Birtoc.

În timpul acesta, mica garnizoană din Suceava opune o rezistență care singură echivalează cu o mare biruință, socotind raportul de forțe de 1 la 50. «Cetatea era întărită cu garnizoană puternică», spune același cronicar, dar în incinta ei puteau să intre mult 2.000 de ostași — «și se apăra *cu vitejie*. Zidul care se dărâma ziua era reparat peste noapte de ostașii din garnizoană. Odată s'a făcut în zid o mare spărtură, pe care Moldovenii au reparat-o cu lemne tari de stejar, cu pământ și cu alte obstacole, căci ei aveau tunuri și alte multe instrumente de război».

Situația strategică era așa de bună pentru Moldoveni, că ei doreau să meargă până la urmă la exterminarea sau la capitularea dușmanului. Numai cu mare greutate primi Ștefan mediația Voevodului Birtoc, care fusese anume însărcinat de regele său Vladislav, fratele celui asediat, să mijlocească pacea; neînțelegându-se asupra condițiilor pentru o pace deplină, s'a primit un armistițiu (16 Octomvrie): oastea polonă putea să plece, dar *numai pe drumul pe unde venise*.

b) Biruința din Codrul Cosminului

Decisivă campaniei era câștigată; ceea ce a urmat era un adaos de răzbunare prilejuit acum tot de rege, prin călcarea condiției armistițiului. Să nu ne mai întrebăm dacă răzbunarea lui Ștefan era legitimă: trufia Iagellonilor înșelase buna lui credință de atâtea ori, îl umilise la Colomea, iar acum îi invadase țara, cuibul luptelor sfinte pentru Creștinătate.

Bolnav și deprimat, regele Ioan Albert ridică tabăra la 19 Octomvrie, înștiințat încă odată de Ștefan să apuce pe același drum pe care venise, spre a nu mai strica ceva «pe unde țara era întreagă». Dar oastea era flămândă și regele ei apucă pe alt drum, luându-și măsuri de apărare cu ostași «bine armați» în ariergardă. Văzând că regele apucă altă cale, Ștefan pregăti cursa în *Codrul Cosminului*, după altă metodă, aceea aplicată de Asănești în Balcani, asupra lui Isac Anghel, de Basarab în 1330 la Posada și de Moldoveni chiar, de două ori, la 1359, în pădurea Sepenicului, vecin cu Cosminul și în 1450 la Crasna, sub Bogdan II, în ambele rânduri asupra

Polonilor; metoda năruirii copacilor înținați, asupra oastei din vale.

Dezastrul polon e povestit mai bine în Cronica lui Urechi, după anale: «A trimes (Ștefan) înainte ca să apuce calea, la Codrul Cosminului, să *secinciască* pădurea, să o înțineze, ca să o poată porni asupra oștii, dacă vor intra în pădure, iar el cu toată oastea s'au tras după dăușii și cu 2.000 de Turci, a patra zi, i-au ajuns intrând în pădure, Joi Octomvrie 26, și... lovindu-i de toate părțile,

s'au rășchirat prin păduri de au scăpat puțini afară». Atacul s'a dat din urmă și din flanc, în timp ce o trupă de călăreți fusese trimisă să bareze defileul la ieșire spre Cernăuți. «In sborul nebun al săgeților, țărâniea, curtenii, boierii, în frunte cu Domnul însuși, se aruncară asupra celor din coadă. Își nu încercară măcar să se lupte ci se închiseră în lagăr, ca într'un staul» (Iorga). Regele sări din letargie, și în fruntea călărimii dete un contra atac spre a scăpa din mîncel pe cei din coadă; el nu făcu decât să le înlesnească fuga, împrăștiată prin pădure; cavaleria lui păți la fel.

«Multă oaste leșească, spune cronica, a pierit, unii de oșteni, alții de copacii înținați. Așa pierzând puștile (tunurile) și lăsând steagurile, carele toate le-au adunat Ștefan Vodă, iar Leșii fugiră care încotro au putut. Așa s'au risipit prin pădure, de unde puțini au scăpat afară. Și singur craiul cu puștii ce rămăsese, strângându-se, s'au adunat într'un ocol, la sat la Cozmin», de unde apoi cu tabără strânsă, hărțuit meren de Moldoveni, apucă spre Cernăuți (Urechi).

«Armata regală, care a mai rămas, a fost urmărită și bătută o săptămână întreagă până ce a intrat în Galiția», spune Miechovski. Cavalerii teutoni s'au întors pe jumătate și aceia «cu căii răniți și armure sfărâmate». Analele rutene conchid că «atât de mare a fost nenorocirea Polonilor, încât abia din zece muli s'a întors cu Craiul, iar acesta s'a îmbolnăvit din această cauză» (Ursu).

În cursul urmăririi, afară din codru, s'au mai dat două lupte: la *Lenfăști*, unde vornicul Boldur nimici o trupă de Mazuri ce alergau din Polonia în ajutorul regelui, și una la *Cernăuți*, cu resturile armatei regale.

Era o manifestare frumoasă aceea care adunase lângă tabăra din Roman, în ceasul de primejdie pentru Moldova, forțele României din cele trei țări: Radu IV, munteanul și Birtoc, ardeleanul, din neamul lui Dragoș, alături de Ștefan cel Mare. Birtoc nu era principe, totuși dregătoria lui de voevod ardelean îi îngăduia o libertate de mișcare, cu voia sau fără voia molăului său rege Vladislav Dobje. Se putea deci realiza, chiar în penumbra Semilunei, o cooperare a României pentru un scop așa de înalt!

Biruința din 1497 a convins pe Poloni să respecte independența Statului moldovenesc până pe timpul regelui Sobieski, căruia i-o reaminti un grup de

plăsești din Cetatea-Neamțului și biruința lui Constantin Cantemir dela Boian. Luptele s'au continuat însă după biruință, timp de doi ani, până ce regatul se hotărî să ceară pace, și acum tot prin mijlocirea Ungariei. Cele două regate convinse, în sfârșit, unul la Baia, altul în Codrul Cosminului, că Moldova e demnă de a sta alături de ele, încheie pactul tripartit, o frumoasă *triplă alianță*, îndreptată contra Turcilor, dar fără zădarnica pretenție de suzeranitate.

Fra un moment unice în istoria Sud-Estului european! Dacă ambele regate ar fi păzit în chip cinstit învoiala din 1699, nici Ungaria nu ajungea la dezastul din 1526, nici Moldova la închinarea din 1538. Cele patru mari bătălii formează numai o parte din acțiunea războinică a lui Ștefan. Prin ele și prin toate celelalte, eroiul Creștinătății, biruitorul Turcilor și Tătarilor se ridică la înălțimea unui mare comandant. Croniciari și istorici din toate națiunile și-au luat rolul de a celebra, în cele mai măgulitoare cuvinte, strălucita epopee a marelui și piosului moldovean, așezându-l printre «marii căpitani ai lumii».

EROISMUL ROMÂNESC ÎN SEC. XVI

Deși tributare Porții, activitatea războinică a celor două țări române nuse stăvilă până târziu după jumătatea sec. XVI când reînviată, prin acțiunea lui Mihai Viteazul, ea va continua și în cursul secolului XVII. Din nefericire, ele sunt turburate continuu de *spiritul de partid* care va uza forțele militare în lupte interne și mișcări de partizani. Nu lipsesc chiar luptele dintre ambele țări. De două ori Moldova, sub Petru Rareș și Ioan-Vodă, și odată Țara Românească, sub Radu dela Afumați, vor redeschide războiul pentru Creștinătate.

Radu dela Afumați

Radu dela Afumați, a fost pe drept numit *col Viteaz*, în unele cronici, pentru cele 20 de lupte, înscrise cu sânge pe pământul țării spre a o scuti de robia turcească, apoi cu litere săpate în lespedea mormântului, sub chipul său călare, ca «eroiul trac», dar cu buzdugan, coroană și mantie în vânt.

Murten lui Neagoe deslănțuise o pătimășă prigoană de partide boierești, care aduc 13 schimbări

de Domn în curs de trei ani: «Valahii turburau toată țara priu răscoale și împerecheri lăuntrice», scrie regele ungar Ludovic II. *Părușești* sau «Craiovești», stăpâni pe Oltenia, nu s'au ferit să cheme chiar pe Mehemet, beiu de Nicopole, și să-l amestece în luptele de partid, dar acesta, ca fiu al unei domnițe, începu a cărmui în locul lui Teodosie, cu *subași* prin orașe, ca într'un pașalâc.

Boierii munteni ridică atunci Domn pe Radu dela Afumați, care într'o campanie de trei luni dăte șase lupte, contra oștilor celor doi bei, de Nicopole și Vidin (Ianuarie-Martie 1522). Respins în Ardeal, se întoarce cu ajutorul voievodului Ioan Zapolya, reocupă țara, dar Mehemet se întoarce după o lună cu oști puternice, peste 20.000: «și iar a venit Mehemet-beiu cu toate oștile lui și sângeacele gata iarăși de oaste (7 san-

geaci) și au intrat în țară. Și au ieșit Radu Vodă iarăși înaintea lui cu *boierii* și cu *oastea lui* și au avut războiu mare la Grumazi, și s'au lovit Radu-Vodă de față cu Turcii și au biruit deună Radu-Vodă și mult au stăut de s'au sfădit de dimineața până seara și *mulți Turci*, și din ai lui, au pierit». La Grumazi se pare că s'a dat o mare luptă al cărei rezultat a fost un atac românesc la Nicopole și Șiştov. Ea n'a fost însă

UCIDEREA LUI MIHAI, 1601

(După Giovanni Sagredo și Riccio, Die Neueröffnete ottomanische Pforte, Augsburg, 1694)

o bătălie decisivă căci peste o lună Mehemet-beg revine și după patru lupte face pe Radu să fugă în Ardeal din nou. Numai după *a treia campanie* a lui, încheiată cu bătălia dela *Didrih* (pe Ialomița), Turcul fuge și *renunță* la proiectul său, lăsând partidele boierești stăpâne pe tronul țării. Dar Radu trebui să se închine Porții pentru a rămâne în scaun.

Petru Rareș

Petru Rareș s'a distins priu o acțiune războinică și politică neobosită. E cel dintâi dintre principii români care cuprinde cu armele o bună parte din Ardeal și afirmă «că Ardealul este al lui căci l-a cucerit cu sabia». Oastea lui execută 11 expediții, multe în formă de raiduri de călărime, «bine concepute și bine executate»¹⁾. și dă zece lupte, dar nici una din ele nu se poate considera printre bătăliile cele

¹⁾ General R. Roselli, Essais.

mari. La *Feldioara* (22 Iunie 1529) el câștigă o strălucită victorie asupra trupelor arhiducelui Ferdinand, luându-le 50 tunuri de fontă; ea nu era o biruință decisivă pentru stabilirea influenței lui în Ardeal, pe care trebui să o susțină și cu alte expediții ulterioare. Mutându-și apoi teatrul de operații războinice în Polonia, el dădu bătălia dela *Obertyn* (22 August 1531). Deși avea o armată superioară ca număr și tunuri mai multe decât vrăjmașii săi, din cauza unor defecte de tragere și a unor mișcări greșite — dar mai ales a firei mândre a Domnului — lupta e pierdută și se întoarce în dezastru pentru oștirea lui. Ea n'a fost totuși decisivă pentru soarta Pocuției, fiindcă războiul a continuat din partea celui învins. Firea irascibilă a lui Petru îl împiedica de a fi un mare cuceritor. Prin politica lui îndrăznească, Rareș a provocat și pe Soliman, care făcu expediția din 1538: boierii pierzându-și încrederea în calitățile lui militare, părăsiră pe Domn.

Rezultatul politicii lui Rareș, cu toată minunata lui acțiune războinică, a fost dezastruos pentru Moldova: s'au pierdut și posesiunile din Ardeal, și o cincime din pământul Moldovei lui Ștefan, cu Tighina.

Ioan Vodă cel Cumplit

Al treilea erou al secolului, Ioan Vodă cel Cumplit, jucă un rol cavaleresc în istoria Moldovei; bun cu poporul, crud cu boierii. Acuzat de impietate de aceștia, nu e mai puțin adevărat că într-o clipă grea pentru Moldova el a știut să apere nu numai un tron, ci însăși onoarea țării prin jertfa supremă, la capătul unui războiu purtat cu multă destoinicie, în cele mai grele condiții. În 1574 Moldova era umilită prin o sporire a tributului, pe care Ion Vodă n'o acceptă și domnia sa dăte atunci lui Petru Șchiopul, fratele lui Alexandru Vodă din Muntenia; amândoi veneau cu oști să ia tronul cu armele. Sultanul văzând că Ioan nu cedează tronul de voie, ordonă o expediție cu atac concentric de oști din Ardeal și Muntenia, cu Tătari și cu grosul oștirii turcești.

Pe cine se întemeia Ioan Vodă spre a se măsura el cu uriașul Imperiu, acum de două ori mai mare decât pe timpul lui Ștefan-Vodă, Moldova însuși fiind încunjurată de vasalii Porții?

Deși refuzat de noul rege francez al Poloniei, Henric III, Ioan spera că începând el războiul Crucii,

acesta nu-l va părăsi cu totul. Greșită socoteală! Un mic ajutor găsi numai la bandele căzăcești dela Nipru, cari-i trimet 1200 călări; el știu totuși să însuflească atâta curaj răzășimei moldovene, care-l iubim mult, ca să adune 20.000 pedestrași « în dobândă », rău armați, dar viteji, pe lângă curteni și boierii, cari mergeau mai în silă, 12—13.000 călăreți. Războiul « pe viață și pe moarte » începu din Martie — când nerăbdătorii frați domnești cari veneau să-i ia tronul,

bătuți la *Jiliște*, scapă cu fuga în Brăila — și dură două luni și jumătate.

Ioan Vodă împlini în timpul acesta misiunea de a bate în mod izolat pe dușmani, înainte de a opera joncțiunea, alergând dela Jiliște și Brăila până la Tighina, Lăpușna și Cetatea Albă, făptuind minuni de vitejie contra Turcilor din cele trei raie.

La începutul lui Iunie dușmanul se apropie: o mare oaste turcească de peste 100.000, condusă de Iusuf Pașa, afară de Muntenii lui Alexandru Vodă și de 50.000 Tătari, ce stau gata să treacă pe la Tighina. Ieremia, Portarul Sucevei, primi ordin să întârzie trecerea Turcilor la Oblucița, pe când el pândea pe Tătari, la Tighina, ca să-i bată deosebit. Sunt bănueli că Ieremia s'a purtat cu viclenie, lăsând pe Turci să treacă Dunărea, ba chiar făgăduind să le dea prins pe Ioan Vodă. Chemat în grabă, Ioan Vodă întâlnește oastea turcească lângă *Cahul* și făptui neiertată greșală de a « sta de față », cum zic ai noștri, de a da lupta în câmp deschis, fără ca vitejia oastei lui să fie sprijinită prin ceva în contra dușmanului de patru ori mai numeros de cât oștenii lui și mai bine armat.

Bătălia dată în aceste rele condiții la *Cahul* și la *Roșcani*, este, prin forțele puse față în

față, prin știința militară a eroului român, dar și prin idealul ce însufleșea pe ostașii săi, elita țărânimii moldovene, una din marile bătălii ale neamului — Nu mai puțin prin jertfa sublimă a celor 20.000, cari au pierit ca martiri ai libertății Moldovei, până la unu!

Cronica țării, confirmată de o știre ardeleană, spune că hatmanul Slăvilă cu 16.000 ostași, după alții Ieremia cu 13.000 călăreți, trădă pe Domn, trecând la Petru Vodă cel adus de Turci, înainte de a începe lupta. Această grea lovitură nu slăbi curajul lui Ioan, care întrebând de ai săi, câți sunt de mulți Turcii, le răspunse « îi vom socoti în luptă! ».

RADU ȘERBAN
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI 1602—1611
Presch dela mânăstirea Hurezi.

Rămas cu cei 20.000 pedestri, cu 1200 cazaci și 80 de tunuri mici, Ioan, întocmi oastea în 30 de pâlcuri. Se spune că Turcii au pus în fruntea lor cavaleria trădătoare, nimicind-o între două focuri. În al doilea atac, Turcii s'au retras spre a atrage pe ai noștri sub focul tunurilor turcești, «ci văzând Moldovenii meșteșugurile lor nu-i gonia mult... De aci lăsând Turcii partea despre Cazaci, cu toată puterea s'au întors spre Moldoveni și sta cum s'ar fi gătit au să

moară, au să izbândească, și *mulțimile s'au jăcut de ambe părțile*, că nu era a călca pe pământ ci pe trupuri de oameni. Mai apoi așa se bătea de aproape, cât și mâinile le obosise și armele scăpau; acel praf se făcuse, că nu se cunoștea care de care sânge este, și de trăsnetul pușcilor nu se auzea de ambe părțile, nici pușcași nu mai știau în cine dau». Un ropot de ploae aduse o pauză în luptă — dar, muindu-se praful de pușcă, *o de-a mână le-au călcat a se bate* și nu putea să se sprijinească de mulțimea Turcilor». Deodată sosesc Tătarii, gata să înconjure pe ai noștri din lature. «Mai apoi oastea tătarească a-
goni și a-i arunca

începu și numai pedestrima și oastea cea de strânsură au rămas (vre o 20.000) și 300 de Cazaci; ci, fiind și Turcii obosiți nu năvălea». Rămânând atunci cu totul lipsit de cavalerie, pedestrima și de Cazaci, printr'un atac bruscat, ai noștri răpesc 60 de «pușci ușoare dela Turci» și se retrag în satul vecin Roșcani unde se întăresc cu tranșee. Asediați de marea ostire, înfometăți și însetați, bombardăți de tunuri au rezistat eroic încă trei zile. Văzând că lipsește și praful de pușcă și lupta e la capăt, Ioan se încrezu în condițiile seminate de dușmani, pentru a scăpa

cu viață el și luptătorii săi. Cei din tabăra turcească s'au desonorat însă de-apururi măcelărind pe acești eroi desarmați de bună voie (14 Iunie 1574).

BĂTĂLIILE LUI MIHAI VITEAZUL

Douăzeci de ani mai târziu, situația celor două țări se agravă. La sarcinile tributului crescut se

adăogau lăcomia creditorilor turci și excesele lor neînfrânate. Iată cauzele care au împins ambele țări la răscala din 1594, unindu-se în același gest cu principatul Transilvaniei care și el împărtășea soarta, de țară tributară, încă din 1541.

Tustrele țări se alăturară atunci războiului pe care împăratul german îl purta cu Sultanul.

Războiul românesc, pornit în 1594 de Mihai, Aron și Sigismund, continuat însă numai de Mihai Viteazul până la ultima clipă a vieții lui, se încadrează deci în îndelungatul război turco-german, lipsit de acțiuni eroice și redus la asedii de cetăți, ca unul din cele mai interesante episoade ale lui,

RUINELE CURȚII DOMNEȘTI DE LA TÂRGOVIȘTE
(După ultimele săpături).

iar bătălia dela Călugăreni se poate socoti ca cea mai de seamă biruință creștină a întregului război.

Asemănându-se în multe privinți cu a eroului moldovean, acțiunea lui Mihai are multe potriviri de fapt și cu aceea a lui Vlad Țepeș din 1462. Ca și atunci, un trimes al Sultanului veni, cu șiretenie, să priuza pe Domn și pătrunse chiar în București în mod pașnic, dar fu măcelărit cu cei 2.000 ostași ai săi în noaptea de după măcelul creditorilor. Acestei acțiuni îi urmează, ca și altă dată, atacul Giurgiului și campania de iarnă asupra cetăților de pe malul

IEREMIA MOVILĂ CU MAMA SA ȘI FIUL, CONSTANTIN
După o frescă de la Sucevița

drept dela Isaccea până la Vidin și mai departe, în interior. Și acum s'au adunat capete de turci în 15 cară, dar « numai din cei mai însemnați », pe urma luptelor și n'a lipsit nici *alacul de noapte* asupra taberei hanului Gazi-Ghirai, venit din Ungaria, cu 30.000 Tătari, la *Șerpăești* (23 Ianuarie 1595). Atacurile de cetăți însă și luptele date în timpul iernii, cu trupele turco-tătare, la *Hulubești* și *Stănești*, care aduceau un Domn nou, întrec cu mult acțiunea lui Vlad Țepeș din 1461—1462. Mihai trecu din nou Dunărea și bătău lângă *Ruscine* 14.000 Turci cu pașa Husein.

« A fi înfruntat pe Turci și pe Tătari, și nu la o strimtoare cum se va face mai târziu, ci în câmpiile deschise ale Vlașcei... constituie acțiuni îndrăznețe, grele, care prin izbânda lor vădeau pe *generalul* chemat să smulgă în orice împrejurări, biruința ». (Iorga).

Expediția lui Sinan

Evoluția metodelor de luptă din Europa, la finele sec. XVI impun-
nean lui Mihai un sistem militar
deosebit de cel vechiu românesc,
lăsând la o parte țărănimea, luând
din sânul ei și al boierilor numai o
parte, întocmind curteni, cari în
Muntenia se zic *Roșii* și o gardă
domnească, greul luptelor sprijină
totuși pe *leșegii*, mercenari străini,
cari-și fac o meserie din război,
sub numele de haiduci, trabanți,
seimeni, Cazaci, etc.

Venirea la tron a lui Mohammed
III, în primăvară, aduse un avânt
nou în toropeala războiului cu creș-
tinii. Răscoala țărilor dunărene, nu
numai că îngreuna mersul opera-
țiilor din Ungaria, prin trupele fo-
losite aici, dar și aprovizionarea
Constantinoplei care se făcea în
bună parte din grănarul, « Keler »-ul
român. O mare expediție având de
scop prefacerea ambelor țări în *pa-
șalac* cu câte un heglerbeg în frunte,
se pregăti în curs de câteva luni.
Fără un ajutor efectiv dela aliați
Mihai nu putea să înfrunte fur-
tuna; dar aliatul îi impuse condiții
ne mai pomenite în relațiile Țării
Românești cu vecinii. Exaltat de
ideea unei coroane a Daciei, și con-
spirând cu delegațiile de boieri tri-
mise la el din ambele țări, Sigis-
mund Bathory se impune ca suveran
indirect al celor două țări aliate
(20 Mai 1595).

Trădat oarecum de boierii săi,
Mihai primi condițiile spre a-și putea
face datoria în fața primejdii pū-
gâne.

Ajutat de 2.000 Unguri sub căpitanul Kiraly,
Mihai întări straja Dunării, care împiedecă trecerea
Turcilor, arzând și bărcile la Nicopole și Vidin.

La începutul lui August însă oștile dușmane, în
număr de 80.000—100.000 (după spusele lui Mihai
ar fi fost 120.000 — 160.000), terminând concentrarea
trecură Dunărea sub comanda încercatului mare-
vizir Șinan-Pașa, pe un pod de 130 lunturi, la 9 August,
împrăștiind străjile lui Mihai. Sigismund Bathory
își serbă nunta în ziua bătăliei. Văzându-se părăsit,
în calea ofensivei dușmane, Mihai porni din tabăra
dela Măgurele, înaintea lui Sinan și se opri la *Vadul
Călugărenilor*, pe Neajlov. O știre din Maiu spunea
că « oastea lui Mihai este mai mult românească decât
streină » cu peste 30.000 ostași, dar la această luptă
el nu avu mai mult de 16.000, cum crede Bălcescu,
în care intră și cei 2.000 Unguri ai lui Albert Kiraly,
care se ținură de o parte mai tot timpul. Dispro-

porția enormă dintre cele două tabere adverse se dovedește și prin știrea adusă lui Kiraly de robul fugit că «Sinan ar fi plecat imediat după luptă dacă nu s'ar fi rușinat de micul număr al adversarului său».

Biruința dela Călugăreni

Oștile erau față în față la 12 August când se dete prima ciocnire pentru fixarea pozițiilor. Noaptea se trecu în liniște. «Turcii își băteau joc de Români și aveau o singură neplăcere că aceștia nu erau mai mulți pentru ca biruința lor să fie mai glorioasă. Dar Românii gândind adânc la ceea ce aveau de lucru a doua zi, își înălțau ochii și cugetul spre Cer pentru a cere ajutorul, fără de care ei simțeau că puterile lor sunt prea slabe ca să înfrunte un așa mare număr de dușmani. Mihai, Domnul lor, îi în-

teste la luptă» (Baudier).

«În sfârșit, soarele veni să lumineze această mare zi de Miercuri 13/23 August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al gloriei române» așa începe unien pînă a celui care a dat pînă acum singura iconă demnă de eroismul ei a bătăliei dela Călugăreni, Nicolae Bălcescu. Marele istoric al timpului nostru N. Iorga spune că: «lupta

dela Călugăreni se dă de Mihai — și tocmai aceasta arată că dela dănsul vine concepția — în condiții care reproduc pe cele dela Podul-Înalt: pădure, mlaștină, pod, atac de pedestri, sprijinit de tunuri, asalt personal al Domnului». Mărturiile sunt de acord că lupta a durat toată ziua și căpitanul Kiraly declară «decît care n'au văzut nici n'am auzit una nîmî crîmă», deși el a stat ascuns pînă după amiază, în așteptare.

Cele două oști, așezate pe înălțimile din dreapta și din stînga râului, trimeteau coloane de atac pe cîtea îngustă dintre păduri, cu podul ei de lemn și mlaștina vecină. Românii încep atacul ajungînd pînă la corturile taberei turcești. Lupta continuă cu atacuri și contra-atacuri timp de câteva ore. Înaintea prînzului, Sinan ordonă atacul cel mare, împreună cu patru Pași. «Deci el strânse toți pașii și toate căpeteniile oștilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai Vodă ca să izbîndească într'un clip și înură câteva tunuri» (Cronica țării). Ai noștri se retrag pînă la corturi și pierd cele 11 tunuri. Lupta se urmează, «cu noroc schimbător» cum zice Bălcescu,

pînă la 2 ore înaintea apusului, când Românii, copleșiți de numărul dușmanilor și trăsniți de artilerie, execută o retragere în formă de unghiu, luptînd neîncetat, și apărați de ocolirea Turcilor prin bălți și păduri.

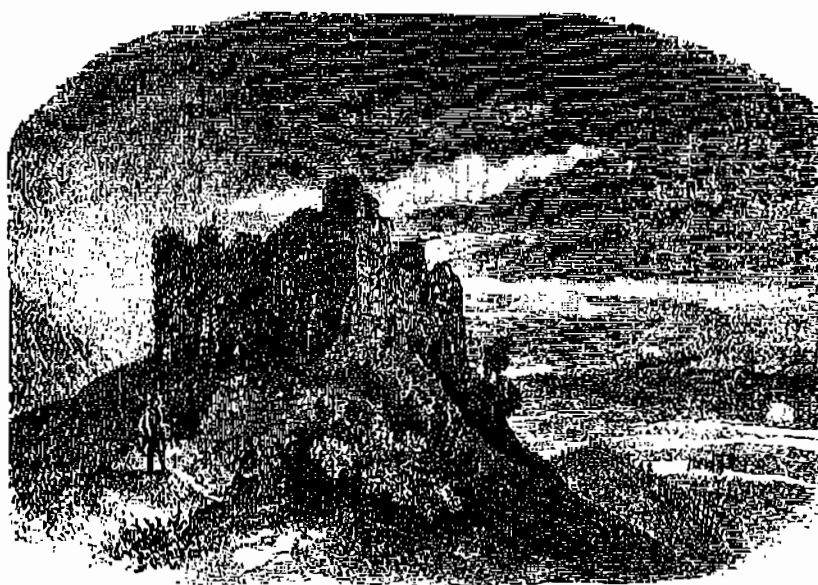
Era clipa supremă când, spre a scăpa dela un dezastru sigur, pe ai săi, Mihai sare însuși în luptă. «Văzînd acea vitejie, a Turcilor, — zice cronică — el strânse toți boierii și toți căpitani și ieșind spre întâmpinarea lor de față și acia Mihai-Vodă, cu mîna lui tăie pe Caraiman-Pașa și frânse pe Turci înapoi». Fapta Domnului electrizează pe ai săi: Kiraly se avîntă, la rîndul său, și smulge 2 tunuri «iar boerii și căpitani, pe capete năvăliră asupra Turcilor de-i tăia și-i înecară în tină» (Cronica). Susținut și de cei 200 Cazaci cari iau cele 11 tunuri înapoi, contra-

atacul e așa de puternic încît dușmanii dau înapoi, învălmășindu-se unii pe pod, pe când cei mai mulți se prăbușeau în mlaștina vecină, ori erau uciși «cu fier și foc». În zadar stăruie Sinan să pue rîndulă în frontul său; «el cade pe capul calului și pierde dinții rînit de o suliță în față și căzînd în balta de unde-l scoate un spahiu ce-l recunoscuse când se sbătea. Ienicerii din Da-

masc sunt nimiciți... trei pași... sunt uciși» cum și mulți sangeaci¹⁾. Hasan se ascunde într'un tufiș, scăpînd din goana lui Mihai, care trecu podul în umbrele serii răspîndind fiori de groază în tabăra dușmană, pe când svoul se lăța că Vizirul a murit. Dezastrul fu oprit numai cu intervenția celor 20.000 ieniceri cari au restabilit lupta, «cînd Mihai, trecînd mlaștina atacase corturile lui Sinan» (Samosközy). Intors între ai lui Sinan s'a mirat ce fel de oameni sunt Românii de «năvălesc așa de cutezător asupra lor căci nu s'a mai auzit pînă acum dela nimeni ca niște cete așa de puține să fi cutezat vreodată a pleca împotriva împăratului Turcilor și să fi pus pe fugă trei Pași». Un rob fugit dela Turci spune acestea și adăugă că «Turcii pregătind bagajele se gîndiseră la fugă» dar, numărul mic al biruitorilor i-a făcut să-și schimbe gândul.

Mica oștire era nevoită a se retrage din cauza marelui disproporții numerice. Odihnindu-se pînă la

¹⁾ N. Iorga, Istoria Armatei, I, pag. 387.

CETATEA NEAMȚULUI

miezul nopții, biruitorii ridică tabăra și se retrag la munte, până la Stoenești, unde vor aștepta două luni, maiestuoasă dar trândava sosire a aliatului ardelean. Odată cu el veni și Ștefan Răzvan din Moldova.

Avu bătălia dela Călugăreni efectele unei bătălii decisive? S'ar părea că întrebarea nu-și are rost, dacă biruitorul se retrage, lăsând țara, timp de două luni, pe mâna Turcilor, prefăcută în *pașalâc*, cu beglerbegul Satârgi Mohammed Pașa instalat în București, și subași prin orașe! Dacă e așa, de ce în Octombrie, pentru Mihai, «războiul nu mai era decât o plimbare» (Iorga) și de ce o armată așa de numeroasă ca a lui Sinan părăsea fără fără să dea o singură luptă serioasă?

Asediul Târgoviștei, apărută numai de 1000 de Turci (16 Octombrie) era numai o piedică lăsată de Sinan în calea biruitorului dela 13 August, spre a-și asigura retragerea oștilor ce se rostogoleau în debandadă pe șesul Munteniei, cu graba de a trece mai repede Dunărea, încărcate de prăzi! Așa văzând, urmăritorii țintiră direct la Dunăre, fără a se abate la București, evacuat pe fugă de Turci; atacul dela Giurgiu s'a dat la 27 Octombrie asupra unei oști care nu se mai gândea la scopul expediției sau la onoarea ei, ci la graba de a-și mântui viața.

Numai asediul cetății din insulă, unde s'au distins ostașii ducelui de Toscana, îi rețină o zi mai mult pe creștini. Inițiativa, chiar în cursul campaniei din Octombrie, o avu Mihai. «De fapt, rolul lui Sigismund fusese de simplă paradă. Nici un plan, nici o intervenție personală a lui nu se înseamnă în izvoare» (Iorga)¹⁾. Așa dar, campania din Octombrie nu aduce nimic nou: nici un nou căpitan, care să inspire teamă lui Sinan, în afară de Mihai, nicio nouă victorie, care să decidă retragerea lui. Singurul element nou era: numărul. Acesta îi lipsise lui Mihai a doua zi după Călugăreni. Țara era părăsită de dușmanul învins și liberarea ei însemna recăstigarea deplinei nealături față de Poartă. Biruința lui Mihai și eroismul său din Octombrie puse în uimire chiar pe trufașul principe ardelean: «Atunci Bator Jigmon dacă văzu pre Mihai-Vodă cu atâta vicleșie și cu atâta înțelepciune, slobozit-au Țara Românească cu tot venitul ei ca să fie iar pe seama lui Mihai-Vodă»

PRĂȚI PREDA ȘI STROB RUZEȘCU
Presch la Mănăstirea Călugăreni

(Cronica). Era încă unul din efectele biruinței din 13 August. Marele erou se întoarce în scaunul său din București ca *Domn independent* și de două ori liberator al țării sale.

În anul următor, Mihai porni ofensiva peste Dunăre «cea dintâi campanie balcanică, de cruciat a lui, în genul lui Ioan Corvin, cucerind și Turnu, ultima din cele trei raiele pe malul stâng. În semn de pace, fără îndatoriri, Sultanul îi trimete un steag. Pe când Mihai culegea lauri nouilor sale victorii peste Dunăre, în același an 1596, Sultanul zdrobia trupele imperiale și ardelen trimese de Bathory în lupta dela Keresztes.

Bătălia pentru unirea Șelimbreg

Lupta din 1599 se distinge de altele prin aceea că e singura ciocnire cu dușmanul din cursul campaniei și că este cea dintâi bătălie românească de stil apu-

¹⁾ Istoria lui Mihai Viteazul, I, pag. 222.

sean, în câmp deschis și care, prin decizia ei aduce învingătorului nu numai domnia Transilvaniei, ci puțința înfăptuirii celei dintâi uniri a Românilor din Dacia.

Planul lui Bathory din 1595 de a reuni cele trei principate sub un singur sceptru era o idee a Renașterii care va amăși capetele multor principii din sec. al XVII-lea, mai ales după înfăptuirea ei prin Mihai Viteazul.

După înfrângerea din 1596, Sigismund Bathory jucă cunoscuta comedie politică, ce aduse în curs de un an patru schimbări de domnie în principatul vecin. Acea în favoarea imperialilor plăcea în deosebi lui Mihai. El și încheie un tractat direct cu împăratul Rudolf II care-i asigura sprijin militar și bănesc, pentru războiul său cu Turcii.

Instalarea lui Andrei Bathory din 1598 strica însă planurile Voievodului.

Luându-și titlul vărului, său de Principe al Transilvaniei, cu adaosul, *Moldovei și Țării Românești*, Andrei ceru îndată lui Mihai supunere și împăcarea cu Turcii; în taină însă plănuia cu Ieremia Movilă, care ocupase tronul Moldovei cu ajutor polon, să scoată pe Mihai din scaun. « Atuncea Ieremia-Vodă, Domnul Moldovei... trimise cărți la Bathor Andreiaș cum să fie amândoi una și să scoată pre Mihai-Vodă din mijlocul lor și, de nu va ieși de voie, ei să ridice oști asupra lui, să-l prinză și să-l dea Turcilor »; faptul e adevărat și cu acte.

Câtva timp Mihai duse tratative cu Rudolf II ca să cuprindă Ardealul prin cooperare, ajutat de Basta, comandantul oștilor imperiale din Ungaria Superioară. La 25 Septembrie însă, Rudolf începu negocieri cu Turcii. Prin aceasta, el se desinteresa de Transilvania. Mihai se hotărî atunci s-o cuprindă singur.

Mihai adună oștile în tabăra dela Ploești la 4/14 Octombrie, împărțindu-le în trei grupe spre a pă-

trunde fulgerător prin trei pasuri de munte: știrile variază în ce privește numărul și forma grupelor. Radu Buzescu și banul Udrea veneau cu « oștile Craiovei, ale Jiului și ale Mehedinților » ca să treacă direct la Brașov, pe când Mihai, cu grosul oștilor, apucă prin pasul Buzăului, iar Baba-Novac cu 5000 haiduci pe la Turnu-Roșu. Erau cu toții 30.000 ostași cu 80 tunuri mici, după alții chiar 40.000. Mihai trecu pe la Prejmer, — de unde trimise emisari ca să răzcoale pe Secui, — pe la Brașov (10/20 Octombrie) care se supune, Feldioara, Șercaia, Păgăraș, fără nici o piedică și se opri în luncile Sibiului, unde se adună cu haiducii lui Novac și 8000 Secui veniți pe urmă (17/27 Octombrie). Acolo se întâlni cu dușmanul care tocmai se apropia de Sibiu.

După Darah, oastea lui Mihai se alcătuiă din: Roșii de țară « foarte frumoasă oaste » alcătuită din boierime, *măciuci* numiți după măciuca lor, dar aveau și sulii, boieri și gloată de țară, « de parcă venise toată Românimea »; veneau apoi 8.000 de haiduci, afară de ai lui Baba Novac, 8.000 Secui și 23.000 *leșegii* străini, ostași de carieră, pedestri și călări, din care 2.100 unguri, iar restul poloni, cazaci, sârbi și moldoveni.

În fața acestei frumoase oștiri, Cardinalul Andrei aducea 25.000 ostași, adunați în pripă, dar bine pregătiți și bine armați.

Mihai gătea un atac prin surprindere, când sosi în tabăra lui un sol de pace, Malaspina, nunciul papal care vru să împace pe cei doi, ori să facă numai greutăți lui Mihai. Mihai amână lupta, dar a doua zi opri pe nunciu la sine și desfășură oștile în fața taberei lui Andrei, ca să-l intimideze.

Oștile lui Andrei, la care veniă în urmă « trupele în mare parte românești ale Banatului, din Lipova, Inău, Lugoj, Caransebeș » și Secuii din părțile Arieșului și Mureșului » (Iorga) se așezară cu spatele în zidurile Sibiului, având în față râul Cibin.

Artileria lui Andrei începe atacul pe la 9 ore dimineața trăgând de trei ori în plin, pe când tunurile lui Mihai trag rău, « peste capetele dușmanilor ». Dela primele ciocniri se produc deserțiuni la dușman: românul Daniil Zalasdy urmând chemarea sângelui, trecu la Mihai cu ai săi. Haiducii lui Baba Novac, din aripa stângă, « dau un puternic atac, pe care-l respinge Lazăr Istvan; acesta înaintează la rândul-i, dar spre a-l opri intră în luptă centrul lui Mihai, unde se aflau ungurii lui Mako, încadrat de români și poloni. Printr-o șarjă puternică ei împing centrul dușman înapoi, deși aripa dreaptă a lui Mihai, condusă de aga Leca e respinsă mult înapoi de atacul combinat al lui Moise Secuiul și Petru Husar. Se pare că atunci « cavaleria lui Andrei isbutește a pune în neorânduială oastea românească », pe care Malaspina ar fi văzut-o fugind « până la curtea voievodului însuși ». O clipă, și dușmanul putea fi biruitor. Mihai luă atunci 3.200 ostași din linia doua, unde se afla și sări în toată luptei, ca la Călugăreni « cu cea mai mare vitejie și îndrăzneală, prin pericolul la care s'a expus » (Malaspina), și îndreaptă frontul român. Corniș, generalul lui Andrei, român de sânge se lasă prins cu o mică rezervă; dușmanul mai dă un energic

LUPTA DINTRU STROȘ BUZIESCU ȘI CUMINATUL HANULUI
ȚĂTĂRII, LA TRĂȘANI

Sculptură pe piatră mormântului în mănăstirea Stănești

atac, condus de patru căpitani unguri, între cari Moise Secuul, și respinge aripa stângă a lui Mihai până la tunuri. Mihai alergă din nou printre cei cari fugeau în dezordine, îi ceartă, îi întoarce din nou, în timp ce cavaleria polonă izbește și dă înapoi, ba chiar atrage la deserțiune ostașii poloni dela Andrei. Un atac general al frontului român câștigă biruința.

Părăsiți de principe, care fugise, la o jumătate de oră după începutul luptei, și de generalul Corniş, trupele dușmane continuă să se apere până la căderea nopții, când sunt puse pe fugă, lăsând tabăra întreagă, 45 tunuri, peste 2.000 morți și 1.000 prinși. Fugind prin munți, spre a trece în Moldova, Bathory e ucis de Secui; oastea lui se împrăstie cu spaimă; «mulți din ei nu s-au oprit nici la Bălgrad, nici la Cluj, ci mergeau care unde-l ducea ochii». Prada fu așa de mare că, pentru a o duce, spune Forgaci, trebuiră 22 cară. De teama răscoalei țaranilor români orașele și nobilimea se grăbiră la 'supunere. «Deci dobândi Mihai Vodă scaunul de Craie și tot Ardealul, și toată țara Bârsei și toți Secuii» spune cronica țării, deosebind părțile din care se compunea Principatul transilvan.

Mirislău și Gorăslău

O mare bătălie putea să devină cea dela Mirislău, menită să înfrângă răscoala nobilimii maghiare, unite cu invidiosul Basta, dacă iușeala și mânia nu l-ar fi împins pe Mihai să făptuiască neiertate greșeli. Fără un scop distinct sau o politică a momentului, fără să încerce a temporiza lupta până la clarificarea situației politice, Basta fiind supusul împăratului, care, ignorând conflictul, îi trimetea la 22 Septembrie diploma de guvernator pe viață al Ardealului, — Mihai primi să dea imediat lupta. Apoi, amăgit de Basta printr'o fugă simulată, își părăsi minunata poziție ocupată și fu atras într'un loc neprielnic, unde i se luă mai întâi, printr'un atac îndrăzneț artileria și, cu tot eroismul său și al cavaleriei, i se măcelări toată pedestreimea (8/18 Septembrie 1600).

Deși învins, Mihai, care câștigase Moldova fără să dea o mare bătălie, nu pierdea Ardealul; biruința lui Basta dela Mirislău nu era hotărâtoare pentru două cauze: Mihai nu-și adusese aici toate forțele, pe care începuseră le grupeze îndată, formând o nouă oștire, iar biruitorii începură să se certe între dâșii pentru guvernul țării și să caute din nou împăcarea cu

Mihai. Acesta vru chiar să apere Ardealul, contra lui Zamoiski, care încercă să treacă pe la Oituz. Cu oaste nouă, bine întocmită, Mihai era în stare să smulgă o biruință decisivă asupra lui Zamoiski, la Năeni, dacă nenorocul său nu-i aducea tocmai atunci lovitura în spate din partea trădătorului Moise Secuul. Nici la Teleajen sau Bucovel, Zamoiski n'a câștigat o luptă decisivă, deoarece Mihai se putea retrage în ordine cu oastea întreagă; la Ploesti, Zamoiski nici nu mai vru să continue înaintarea. «Ceca ce a hotărât a fost trădarea boierilor munteni, sătui de Domnul veșnicelor lupte și indiferenți la gloria lui și a lor» (Iorga).

Astfel, primind lupta dela Mirislău dintr'o ușurată ne-socotință, Mihai provoacă el însuși seria de evenimente, cari printr'un destin orb trebuiau să-l ducă la catastrofa finală. Profetic și stăpănit de

muștrarea acelei greșeli poate, seria dâșul la 7 Octomvrie: «Ușor este să se înceapă orișice lucru, dar greu este a se duce la capăt și (mai) greu a se întoarce iarăși înapoi»¹⁾.

De altă parte, Basta nota în carnetul său, cu privire la calitățile ce se cer unui comandant: «il est de grande importance qu'on sache, s'il est soldat ou non; s'il est superbe et hâtif...»²⁾.

Biruința dela Gorăslău, din 3 August 1601, răsbuna ce e drept toate neizbânzile lui din anul precedent: era o luptă decisivă care-i dădea în mâini Ardealul, biruința fiind câștigată în primul rând de cei 10.000 ostași ai săi, la cari Basta adăogă 8.000; dar alături de el nu avea nici boierimea, nici ostași de sângele său, afară de 600 Moldoveni.

Dimpotrivă, destinul ducea în tabăra adversă 16.000 Moldoveni, dați lui Sigismund Bathory de aliatul său Ieremia Vodă. Ce folos avu dela adunătura de streini, care nici viața căpitănelui n'o puteau garanta, se văzu a doua zi după strălucita victorie, prin tragedia dela 19 August. «Și așa s-au plătit lui Mihai Vodă pentru slujbele ce au făcut Nemților» (Miron Costin).

BĂTĂLIILE LUI RADU ȘERBAN

Cel intitulat «un biruitor» în studiul închinat lui de d-l N. Iorga, ales de boierii lui Mihai în 1601 ca să-i continue politica, ajută cu vechile trupe ale lui

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Armatei*, II, pag. 44.

²⁾ General R. Roselli, *Essais*, pag. 102.

VASILE LUPU, DOMNUL MOLDOVEI, 1634—1653

Mihai, pe generalul împăratului contra lui Sigismund și fu ajutat el însuși pentru a-și lua scaunul, contra lui Simeon Movilă. El câștigă trei mari biruințe: una la Teșani-Ogretin și două la Brașov (la 1603 și 1611).

Bătălia dela Teșani

Alungat, Simeon se întoarse ca să-și ia scaunul, în Septemvrie, aducând pe Hanul cu 40.000 Tătari, cari tocmai treceau spre Silistra pentru a merge pe frontul apusean, căci războiul turco-german nu se încheiase. Impotriva Hanului care amenința să treacă și în Ardeal, Radu Șerban ceru ajutor. Basta însuși nu ajunse la timp dar îi trimise 3000 ostași buni și 1.000 Secui cari împreună cu ostașii săi dădău vre o 10-12.000 oameni. Se alese poziția de luptă la Teșani-Ogretin, ocupându-se doi pînți de platou față în față, deasupra văii Teleajenului; Cavriolo ar fi dat planul unei tabere largi la Teșani, cu șanț adânc înprejmuitor, flancată de patru redute cu tunuri în ele. Trupe libere sprijineau tabăra pe deal și în pădurea vecină. După o ciocnire de avangardă la Măgurele, Hanul Gazi-Ghirai înaintează, având pe Simeon alături cu 2-3.000 Moldoveni și Poloni. Tătarii atacă. Valonii se retrag în tranșee, dar Românii și Ungurii cu mare furie se aruncă asupra lor, iar tunurile bat în plin. Trei atacuri a dat hanul în prima zi (14 Septemvrie). În al treilea atac sunt puși pe fugă Ungurii și Sârbii, și abia Valonii împiedică pe Tătari de a intra în șanțuri, printr-o lovitură de flanc, care-i face să dea îndărăt. Atunci călărimea tătară ocupă «dealul din față, mult disputat» (Iorga). Cel din urmă atac îl dau Românii, conduși de *Șroe Buzescu*, lovind trupa lui Mirza, nepotul hanului. N'a fost un duel singular, ci o luptă decisivă între cele mai tari elemente ale celor doi adversari. Tătarii lăsă în urmă 4.000 morți (după alt izvor 8.000) și se retrag, a doua zi, spre Silistra; Simeon fu trimis legat în stare pe burta unui cal, spre Moldova, de către han, fiindcă îl înșelase.

Biruința asigură pe Radu în scaunul său și-i dă curajul de a se afirma ca Domn neatârnat, făcându-și zădărnici eforturi să-l dădă, ca Mircea cel Bătrân, Dan II, Vlad Țepeș, Radu dela Afumați și Mihai Viteazul: atacă și pradă Silistra, apoi sălășul Tătarilor dobrogeni, până la Mure.

Intâia biruință dela Brașov, 1603

În Ardeal, politica de închinare la Turci a lui Andrei fu reluată acum de Moise Secuilor; el se proclamă principe, și alungă pe Basta la Oradea. Radu Șerban e elenut stăruitor de solul împărătesc Kracker să trimită oștile lui de mercenari pentru a restabili ordinea în Ardeal; vrând mai bine pacea, de cât războiul, și numai pentru a-l intimida, Radu, trimite doi căpitani (Gh. Rațiu și Mărzea cel Mare) cu 4.000 ostași, cari, pînă la tabăra închisă cu care, sunt atacați de două ori de ungurii lui Sekely, tot pe atâtea, cari fură băuți și risipiți a doua oară (la Remete și la Râșnov).

Cronica munteană spune că Sekely avea de gând să vină «în Țara Românească asupra lui Șerban

LUPĂTORI CAZACI
(Gravură contemporană din sec. XVII)

Vodă» ceea ce nu este exclus, dat fiind legăturile lui cu Simeon cel detronat. Radu însă vrând pacea, trimise o solie pe care însă Moise n'o primi. Atunci, el se hotărî să treacă iarăși munții. «La purcesul lui din Târgoviște» se făcură slujbe mari în toate bisericile pentru biruință. Când Moise auzi intențiile lui Radu începu a se lăuda, zicând: «ia să vedeți acum, acel rumân gros ce va să pată, numai să-mi tinz aripa ceasta dreaptă și numai decât l-oiu birui» (Cronica).

Moise își făcu tabăra din cară legate cu otgoane, în dosul unei mlaștini, spre moara de hârtie, la niază noapte de Brașov, având la dreapta spre Codlea, 4.000 Tătari, la stînga 1.000 Turci și în tabără, 6.000 unguri cu 25 tunuri. Între Râșnov și Vâlcan se rânduie oastea lui Radu Șerban la 17 Iulie, cu cei doi Mărzea în stînga, față cu Tătarii. Rațiu la dreapta, spre Brașov și centrul din pedestrimă și haiduci (arhebuseri călări), Radu fiind lângă steag — în tot 4.000 călări și 6.000 pedestri cu 4 tunuri. Deci lupta se dădu în câmp deschis după toată regula. Fără să mai aștepte venirea lui Basta, Radu ordonă atacul. Cavaleria lui Rațiu năvăli în marginea Brașovului și atacă tabăra din coastă, în timp ce frații Mărzea lovind pe Tătari prin surprindere, îi împrăstie și vin din partea opusă spre tabără. Strigând de trei ori «Isus» și «Sfiute Nicolae» centrul porni la atac în același timp, pe când artileria lui Moise, rău îndreptată, bătea aiurea. Ajungând la mlaștină, haiducii descălecă, se târăsc pe jos printre tufișuri și gropile locului și răsar deodată, cu un foc năprasnic asupra tunarilor din tabără; călăreții lui Delimarcu (1.000) pedestriți, prin o mișcare la fel, fac o spărtură în lanțul de cară năvălind înăuntrul taberei, pe care ceilalți o înconjoară acum de toate părțile. Urmează măcelul «cu sulitele lungi cari trec prin două și trei trupuri». Ca «niște turme speriate» Ungurii caută scăparea în fugă, lăsând peste 3.000 morți (alții spun 6.000) între cari și Moise Sekely, prins din fugă, al cărui cap tăiat fu expus în piața Brașovului — o răsbunare a sorții pentru trădarea lui față de Mihai. Tătarii

MATEI BASARAB
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1632 - 1654

fugari de la începutul luptei, ar fi fost măcelăriți de Secui în strămtorile munților.

Bătălia dela Brașov era un al doilea Șelimbreg și Ardealul se afla la dispoziția biruitorului. Știind însă ce viespar de intrigi și trădări este Ardealul, Radu-Șerban trimise împăratului 32 de steaguri prin o solie de boieri, primită cu multă strălucire la Praga, și el se întoarce, ca om înțelept, la scunul său din Târgoviște.

A doua biruință dela Brașov, 29 Iunie 1611

Noul principe Gabriel Bathory, puțintel la minte, ca toți Bathoreștii, reîncepu jocul unchiului Sigismund, de-a suzeranul țărilor române, sub egida Sultanului. Radu Șerban și Constantin Movilă căutară mai întâi să-i intre în voe; atunci noul Bathory făcui planuri și mai mari.

În plină pace, el năvăli pe timp de iarnă în Țara Românească și — Radu Șerban fugind — supuse țara. Trei luni stănd în Târgoviște (Ianuarie-Martie), el «îngădui armatei sale să jefuiască toată țara și toate mănăstirile așa cât nimic n'a rămas în țară; pe lângă aceasta s'au făcut răutăți, tiranii și pradă ce nu se pot spune» (Engel). După cererea boierilor rămași în țară veni Down, cu voia Porții, Radu Mihnea, în fața căruia, Bathory se retrase la Sibiu. În Iunie însă, răsbunătorul, ascuns în Moldova, pregăti expediția de pedepsire și năvăli la Brașov, în toată verii. Vasalul turcesc fugi la Nicopole de frica lui și țara îi puse la dispoziție «toți dărbani și cât mai mulți călărași»; Radu venise cu 3.000 poloni, din care

800 erau *joinuri* (chiurasieri), fără tunuri, Brașovul făgăduind să-i dea câteva. Bathory întări toate pasurile ardelen, dar Radu, tăbărit la Rucăr, trecu neobservat pe la Strunga cu 7.000 călăreți și 1.500 pedestri și ajunse în grabă la Brașov, făcând front cu spatele către oraș. Bathory aleargă înaintea lui dela Prejmer. Dreapta lui pornește atacul asupra dărbănilor din stânga lui Radu, care se retrag în debandadă, măcelăriți, târând înapoi tot frontul român spre șanțurile orașului. Dușmanii se cred biruitori când în spate le cad călăreții și chiurasierii lui Radu, ascunși după moara de hârtie, răsturnând totul în calea lor. Ei decid îndată soarta luptei. Lipsiți de praf și gloanțe, călăreții lui Bathory fug îngroziiți, făcând un pod cu sulilele aruncate spre a scăpa mai repede. «Românii se întorc atunci și încep măcelul și urmărirea... Cu grămada se aduc prinșii la movila de gunoier a orașului, pentru a fi tăiați. De toți căzură 12.000 de oameni. A doua zi Radu, cutreerând câmpiile luptei decisive spunea smerit: «Sânt prea mic ca să fi putut face asta. N'am făcut-o eu: Dumnezeu din cer a făcut-o cu mâna lui atotputernică» (Iorga, știri săsești). S'au cules 40 de steaguri. «Iar Bator fugind i-a căzut cușma din cap jos, spune cronica noastră, și ca un câine s'a ascuns și deabia a scăpat cu mare rușine și nu i-a folosit nimica penele cele multe ce purta, până a scăpat de s'a închis în Sibiu, că dela singur Dumnezeu a luat acea plată».

Radu Șerban urmări pe fugar până la Sibiu, apoi se întoarse în țară, unde aflând pe Radu Mihnea înscăunat, cu toată voia țării, luă drumul pribegiei. Niciodată un biruitor ca dănsul n'avu un destin mai trist.

BĂTĂLIA DELA FINȚA

După necurmate răsturnări și rășboaie, tronul lui Ștefan cel Mare va fi ocupat, timp de două decenii, de boierul Lupu care-și luă un nume împărătesc pentru domnie. Mândru și ambițios, Vasile Vodă răvni ca atâția principi după Mihai Viteazul, coroana întreită a Daciei și fără să-și întocmească o bună oștire, lovi în două rânduri cu învoirea Porții, ca să-i ia tronul, pe pașnicul său vecin, Matei Basarab. Se întâmplă însă ca acesta să fie și unul din vița vechilor rășboinici. Oastea țării, refăcută prin două decenii de liniște, era o adevărată oaste națională: atacurile lui Vasile Vodă sunt respinse. În 1653 însă o vastă conspirație, cu legături în afară, ridică asupra lui Vasile pe boierul Gheorghe Ștefan care-i luă tronul.

Întorcându-se cu ajutor dela ginerele său Timuș și 8.000 de Cazaci, după o luptă scurtă, la Popricani, Vasile alungă pe usurpator. Dacă se oprea aci, ar fi putut domni cu pace, până la capătul vieții, dar îl mâna dorința lui de răzbunare.

Cu 8.000 de oameni, oaste de țară, și 16.000 de Cazaci aduși de Timuș, Vasile porni spre Focșani. Aci, avangarda cazacilor e luată în primire de vespătarul Dicu, moștenitor de tron, cu 9.000 călăreți lefegii și Roșii. Cazacii bat în retragere, dealungul câmpiei, susținuți de o trupă nouă, «o seacă de

oaste cu foc (cu puști,) haiduci călări, pedestri, seimeni și țacălușe». Respinsă la Șoplea, pe Teleajen, oastea de acoperire a lui Matei se retrage în ordine pe dealul Prahovei, oprind înaintarea dușmanilor.

Având oștire mai mică, Matei săpă șanșuri în jurul taberei așezate între Fântâ și râul Ialomița; în centru avea pe Roșii, la aripi pedestri și seimeni și 12 tunuri. Sosind la dealul Prahovei, Vasile vru să-și odihnească oștile oboseite de goană, o zi, și să ocotească tabăra lui Matei, dar Timuș se împotrivi și decise atacul, împingând oștile peste păraul Chillaanca în fața taberei lui Matei. Aci vicleanul Timuș se opri. Chemat de Vasile, el îi răspunse: «Iasă, vitejii Moldoveni vor bate pe Munteni și singuri, fără noi». Și Moldovenii încep atacul, la care Muntenii răspund cu foc de puști. Atacul Moldovenilor, susținut de 100 de Nemți călări, isbește puternic în aripa dreaptă a lui Matei, respingându-l înapoi până la corturi. «Curtea ce se chină Roșii au dat desul, și unii și peste Ialomița dedese, nesocotind vântul». Dacă veneau și Cazacii «cu focul asupra mijlocului și aripii cei dea stângă lui Matei, s'are li ales învernul» zice Miron Costin; victoria era a lui Vasile. Ne fiind ocupat în centru, Matei îndreptă

țâ centrul asupra Moldovenilor cari înaintau, întorcând tunurile și pedestri-mea asupra lor, apoi siugur, ca Mihai la Șelimbarg, alergă în mijlocul celor fugari și-i readuse în luptă. «Pușcile (tunurile) nepărăsit dau în Moldoveni» cari se retrag, pe când frontul Muntenilor se reface.

Numai atunci Timuș aruncă un corp de Cazaci spre centrul lui Matei. Tărându-se pe jos, ca să se apere de focul tunurilor, ei sar deodată într'un chiot cu o salvă de foc asupra centrului muntean; un glonț nemeri pe Matei în genuchiu — dar Doamnei stătu aprig în luptă alungând peicul venit să-l ajute. Dar călăreții poloni din aripa stângă a lui Matei, cari pân-deau clipa, năvăliră cu săbiile asupra Cazacilor pedestri, călcându-i și tăindu-i în goană până în tabăra lor.

«Nebunul de Timuș ce să facă nu știa... Cazacii strigau să li se dea ordin de atac ori de șanțuire, focul Muntenilor din centru și dreapta lor nu mai contenea. Momentul decisiv al luptei este grăbit de un fenomen meteorologic: «Deodată cu aceste se scornise un vifor cu ploae drept în fața oștii lui Vasile Vodă... cât se părea că este anume urgia lui Dumnezeu sosită asupra acei oști câtă era despre Vasile Vodă; și Matei Vodă cu tunuri adăogea

PERDEA DE ALTAR, DIN EPOCA LUI DRÂNCOVEANU
În interior, stema Imperiului a Cantacuzinilor și stema Țării Românești
(Muzeu de artă religioasă)

groaza oștii și simeți oștenii lui. Deci întâi aripa oștii noastre a Moldovei au purces în risipă». (Costin) Vasile fugi la Cazaci, cari zoreau să încheie tabăra la loc, dar fără spor, din cauza furtunei și atacului muntean. Timuș cu toți călăreți săi și Vasile fugiră, lăsând pedestriunea sub focul și sabia Muntenilor. S'au aflat în șanțuri 7.000 Cazaci morți și 3.000 pe câmp.

Biruința dela *Finta* asigura încă odată tronul, pentru cele din urmă clipe de bătrânețe, viteazului ostaș care dăduse Munteniei una din cele mai glorioase donzii ale secolului său.

*

Tradiția eroică, reînviată de Mihai Viteazul, electrizează timp de o jumătate de secol pe urmașii săi, cari își încercară norocul și puterile pentru cauza creștină sau pentru apărarea țării. Vechiul presti-

giu al țării din timpul lui Mircea și al lui Ștefan se resimte în epoca lui Matei și Vasile Lupu. Puterea militară se sfarmă sub domnii următori, dar amintirea eroului plutește, îndemnătoare, peste secole, dela Șerban Cantacuzino care se pregăti, fără noroc, să repete isbânzile aceluia, înălțând și singurul monument la Călugăreni, până la Domnul țărănesc Tudor și la întreaga generație a luptei pentru redeschetarea României.

Cele două zeci de bătălii mai de seamă, purtate cu forțe românești, după metode și cu o conducere care erau numai ale noastre, nu pot rezuma întreaga activitate războinică a poporului român, care este nesfârșit mai întinsă. Ele marchează numai culmile atinse în arta militară de Români și pînțele politice atinse într'un timp ce trece de o jumătate de mileniu (1186—1711).

H. A. C.

BIBLIOGRAFIE

- Gh. Șincai, *Cronica Românilor* I, II, 1886.
M. Cogălniceanu, *Croniclele României*, I, 1872.
N. A. Constantinescu, *Bătăliile cele mari ale Românilor*, Soroca, 1918.
— *Posada 1330—1930*.
A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II-VI.
I. Bogdan, *Viața Tepeș*, București, 1896.
Palade, *Radu dela Afumați*, București, 1923.
I. Ursu, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1925.
— Petru Rareș, 1923.
N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*, 1908.

- N. Iorga, *Istoria Armatei*, I-II, 1910-19.
— *Istoria lui Mihai Viteazul*, I-II, 1935.
— *Istoria Românilor*, vol. II-IV, 1936-37.
General Radu Rosetti, *Essais sur l'art militaire des Roumans*, Bucarest, 1935.
Alex. Anastasiu, *Bătălia dela Călugăreni*, 1907.
I. Malogna, *Războaiele lui Radu Șerban* 1926.
I. V. Năstural, *Luptele dela Ogretin*, Teșani, București, 1910.
A. Rădulescu, *Luptele lui Ștefan cel Mare cu Turcii*, 1908.
A. Veress, *Campania creștinilor din 1595*, București, 1925.

HERCULE ȘTERGÎND HIDRA DELA IERNA

Medalion de lut ars dela Histria

XII

POLITICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI BUCOVINA

Dacă prin « politică » înțelegem arta de a cârmui Statul și de a îndruma legăturile lui cu alte state vecine, atunci se poate vorbi de o politică românească din cele mai vechi timpuri. În acest înțeles, luptele politice sunt atât de multe și purtătorii acestor lupte sunt atât de numeroși, încât nu poate fi vorba de a trece totul în revistă, ci, ca într-o scurtă expunere sintetică, trebuie să ne restrângem la fazele hotărâtoare și la personalitățile dominante ale marilor cotituri istorice.

I. ARDEALUL

INCERPUTURILE. De când se ivesc în zarea istoriei cele dintâi înjghebări de viață românească, vedem năzuința conducătorilor ei de a îndrepta cât mai tencuie această viață.

Astfel, întâiul cronicar maghiar, secretarul anonim al regelui Bela — probabil al III-lea (1173—1196) iar după unii chiar al lui Bela II (1131—41) — ne povestește că, după căderea voievodului român Gelu în lupta dela râul Căpușului, « locuitorii țării » — sunt cuvintele acestui secretar — « văzând moartea stăpânului lor, de bună voie dădând mâna și-au ales stăpânilor pe Tuhutum, tatăl lui Horca, și în locul ce se numește Așchileu au întărit cuvântul cu jurământ, și din ziua aceea locul se numește Așchileu, fiindcă aici au jurat ».

Despre voievodul părților bihorene, Menumorut, același secretar anonim al regelui Bela ne spune că țara acestuia o cucerise Ungurii nu prin războaie, ci prin căsătoria lui Zoltan fiul lui Arpad, căpetenia noulor cuceritori, cu fiica voievodului băstinaș. Acest secretar nu uită să arate, cu câtă cinste e întâmpinată tânăra soție a lui Zoltan și însoțită până la casa ducală, precum și ospățul cel mare la care vine tineretul fruntaș și din țările apropiate.

Al treilea voievod de pe pământ românesc, precum ne încredințează numitul secretar anonim, este Glad. Acesta, după mai multe lupte împotriva Maghiarilor, în cele din urmă se retrage în cetatea Keve, pe care dușmanii n-o pot cucerii, ci el o închină din propriu îndemn (sua sponte).

Dacă aceste însemnări ne arată legăturile mai vechi ale Românilor cu Ungurii, altele, ceva mai târzii, ne înfățișează câteva crâmpoie din însăși viața proprie a acestui neam. Din timpul năvălirii Tătarilor la 1241, avem « Cântecul de jale » al lui Rogerius, întâiu canonic,

pe urmă arhiepiscop. În acest « cântec », autorul nu împărtășește decât lucruri văzute, auzite, experimentate. Astfel, el ne spune limpede că el însuși ajunge în robia Tătarilor și că aceștia, într-o bună zi, pun cneji sau balivi ca să facă dreptate și să le aducă haine, hrană, arme ș. a. ; că stăpânul său — un astfel de cneaz — are sub ascultarea sa o mie de case, cneji fiind cu totul o sută; că acești cneji aduc pace, orânduiesc târguri, înscăunează dreptatea; că ei se sfătuiesc odată în fiecare săptămână; că el, Rogerius, însoțește pe stăpânul său la aceste consfătuiri, ca să vadă vicața lor, să cunoască pe fruntași și să găsească, poate, calea răscumpărării. Tot el spune că Tătarii, după ce strâng recolta, adună pe toți Românii din părțile Bihorului într-o vale și-i omoară. Unii dintre Unguri se înfrățesc cu Tătarii.

În alt loc, Rogerius vorbește despre unele rosturi ostășești ale cnejilor (« canesii »); cele adevărate, însă, sunt administrative și judecătorești (« canesios, id est balivos »). Identificarea cnejilor cu balivii e deosebit de prețioasă, fiindcă o face Rogerius, scriitor italian, după ce își dă seama de identitatea atribuțiunilor lor. Aceasta dovedește că neamul românesc, născut în tradiția dreptului roman, trăiește totdeauna în această tradiție și nu împrumută așezăminte juridice străine. Străine sunt numai numirile ce le găsim în documente, străine și ele. Pe judele, împărțitor de dreptate, cap al satului, aceste documente îl numesc « cneaz »; iar pe ducele, domn al mai multor județe, apărător al unei țări întregi, îl cheamă « voievod ». La popoarele slave, cneaz este un titlu de principe, de duce, de rege. Dacă cnezatul ar fi împrumutat dela Slavi, Românii n'ar avea cuvintele de origine română: judec, jude, județ, judecată.

Numai în Banat, sub înrăurire sârbească, Românii întrebuințează cuvintele cneaz și chinez pentru jude; încolo, această din urmă denumire e generală. Acest jude românesc, cap al satului, dătător de legi și datini, apare în fața străinilor, în deosebi a Slavilor, ca un suveran; de aceea îl identifică cu « cneazul » lor.

Scriitorii din cancelarii, fiind străini, nu-și dau silința să întrebuințeze termenul propriu, ci primesc pe cel obișnuit la Slavi.

E interesant de urmărit că Ungurii, după cucerirea Ardealului nu-l organizează în « conitate » în

MATEI CORVINUL,
CEL MAI MARE REGE AL UNGARIEI, ROMÂN DE SÂNGE
PROTECTOR AL ROMÂNILOR DIN ARDEAL, 1433-1490

frunte cu «comiți», ca ținuturile din țara lor, ci lasă vechile «cnezate» și «voievodate» românești. Documentele ungurești vorbesc de «districte» românești — *districtus valachales* — ca cele dela Deva, Hațeg, Hunedoara; apoi de un «drept» românesc (*jus valachicum*). Cneji, oameni liberi, aleși de popor, au, precum mărturisește Rogerius, mare vază și trecere. Numai mai târziu, Ungurii introduc cnezatul ereditar, ca reprezentant al regilor lor și atârând de ei. Acest cnezat e întâia treaptă de înstrăinare, adică de maghiarizare. Excepție sunt Românii din țara Făgărașului cari, fiind multă vreme stăpâniți de domnii Țării Românești, au boieri [feminin boreasă] ca și cei din această țară, deși, firește, mult mai săraci, și sunt astfel mai la adăpost de primejdia maghiarizării.

Cneji sau juzii fac dreptate în scaune (latinește: *sedes*; nemțește: *Stühle*; ungurește: *szék-ek*). Aceste scaune sunt uneori mai mici (în «Trei-Scaune», ung. *Háromszék*, erau trei), alte ori mai mari cât un județ.

RĂZVRĂTIRI ȘI INFRÂNGERI. Cât timp Ungurii cinstesc aceste datini și așezăminte românești, e pace în țară; îndată ce, însă, se ating de ele, încep tulburările. Documentele veacurilor XIII, XIV și XV vorbesc de multe răscoale țărănești (*tumultus rusticorum*). Caracteristică și bine cunoscută e răscoala țărănească din 1437. Gheorghe Lépes, episcopul catolic de rit latin al Ardealului, știind că are să se schimbe valuta, timp de trei ani nu strânge zecluiala, ca s'o poată aduna toată, odată, în bani buni. Această

lăcomie ne mai pomenită ridică împotriva-i toată țara. Focul se aprinde în preajma scaunului său de reședință, la Alba Iulia (Bălgrad). De aici se întinde spre înăznoapte până în Sătmar și Sabolci, apoi pe văile Mureșului și Someșului. Căpeteniile răsculașilor Ardeleni sunt țărani Antonie Magnus și Ioan Cardos, iar în părțile ungurene țăraniul Martin. Pe pământul crăesc, în «Sásime», e adevărat război civil. Intre răsculași găsim nu numai iobagi, ci și nobili de rând, români și unguri de-a valma. Ca în timpurile de grea urgie, se poartă, pretutindenea în țară, sabia muiată în sânge. Unde oligarhii nu fug din bună vreme, ei sunt prinși și uciși, casele lor aprinse și jefuite; sate și orașe întregi, prefecute în scrum și cenuse. Până să le dea de urmă trupele voievodului Ladislau Csáky și ale prefecților («ispáni») secui: Mihail Kusali Jakch și Henric Tamási, răsvrătiții alcătuiesc o tabără mare, la Babdiu. Văzându-se la Olpret, lângă Dej, față în față cu tabăra boierilor, țărani încearcă o înțelegere pacinică, fără vărsare de sânge. Trimis, deci, o delegație să ceară ușurarea sorții iobagilor. Nesocotitul voievod Csáky, însă, poruncește să fie spânzurați delegații țărănilor. Lupta reîncepe cu furie și mai mare. Nu știm precis, unde și cum se face această răfuială. Scurta se pare că o trag oligarhii. Ei înbie țărănilor pace. La 6 Iulie, se face învoiala între cele două tabere vrăjmașe, înaintea capitolului mănăstirii din Cluj-Mănăstur. Partea cea mai însemnată din această învoială e că, de aici încolo, poporul își alege reprezentanți cari, în ziua de Ispas (la Înălțarea Domnului), să se adune în fiecare an la Babdiu, unde să se vestească legile și unde să se sfătuiască și asupra treburilor proprii, trăgând la răspundere pe stăpânii cari ar strica învoiala.

Învoiala dela 6 Iulie 1437, zice scriitorul maghiar Acsádi în a sa Istorie a iobăgiei ungare, e, fără îndoială, urmarea unei puternice conștiințe de drept și a unui duh de împăcănire, care ar fi putut da vieții economice din Ardeal un impuls puternic; din nenorocire, însă, această învoială nu s'a luat în seamă niciodată. Rămâne, totuși, fapt că, la această dată, marii proprietari feudali și iobagii tratează între olaltă, ca putere la putere.

Acest tratat umilitor pentru trufia boierească nu e respectat. Boierimea înaltă chiamă, pentru 16 Septembrie același an, un sfat, la Căpâlna, unde vin trimiși celor șapte scaune secuești și cei din tot atâtea scaune susești. Aceștia împreună cu nobilimea «comitatelor» (județelor) — Unguri, firește — precum și cu reprezentanții orașului privilegiat Bistrița și ai Țării Bârsei, de aceeași condiție și ei, încheie, sub pretext că apără țara, așa zisa «uniune a celor trei națiuni» (*unio trium nationum*): Unguri, Secui și Sași. În Ianuarie 1438, aceste trei națiuni înnoiesc legătura împotriva oricăror vrăjmași «răzvrățitori de țară» adică împotriva Românilor. Situația se înrăutățește și mai mult în următoarele două veacuri (XVI și XVII), sub lunga stăpânire a principilor calvinști ai Ardealului. Intoleranța religioasă și națională a acestei stăpâniri, așa cum se oglindește ea în legile de atunci «Adprobatae et compilatae», e

de pomină. Această stare de lucruri dăinuiește nu numai până la 1848, când se desființează «obăgia», ci până în 1918, când încetează robia națională.

DOMNIA LUI MIHAI VODĂ VITEAZUL, deși scurtă, lasă o dără de lumină în besna aceasta de veacuri. El e cel dintâi înfăptuitor al unității naționale române. E adevărat că, parțial, înfăptuiesc această unitate și alți voievozi. Mircea cel Bătrân

(1386—1419) se întitulează și este «Domn cu mila lui Dumnezeu și singur stăpânitor a tot pământul Ungro-Vlahiei și de dincolo de munții Carpați, până la pământul tătarese (Basarabia), herzog (duce) Almașului și Făgărașului, domn al Banatului despre apus, stăpânitor imbelor laturi ale Dunării până la Marea Neagră și domn cetății Drăstiorului (Silistra) și al tuturor țărilor și orașelor până la hotarele Adrianopolei». Ștefan cel Mare (1457—1504) și Petru Rareș, (1527—38 și 1541—46), domni ai Moldovei, stăpânesc Cetatea de Baltă și Ciceul, întemeind și înzestrând vechea episcopie a Vadului de pe valea Someșului. Chiar în zilele aventurierului Ibraclid Despotul (1561—63), trei îngeri, se zice în popor, i se arată domnului în vis, în dinineța Crăciunului, en coroane de aur, prooro-cind că el va stăpâni curând Moldova, Muntenia și Transilvania. Ideea unității românești e, deci, simțimânt popular, un drept și o datorie. Spre a o realiza, ce se cere? Putere! Mihai Viteazul o

are. El face parte, precum se știe, din Liga creștină, patronată de Papi, ajutată de Spania, de unele ducate italiene și de Austria. Scopul acestei Ligi este împiedicarea răspândirii reformei religioase și izgonirea Turcilor din Europa. Anglia și Polonia nu fac parte din Ligă; ele sunt prietenile Turcilor. Văzând Mihai că ȧșuraticul principe al Ardealului Sigismund Bathory renunță la domnie, lăsând tronul în seama vărului său, Cardinalul Andrei Bathory, omul Polonilor, el nu se poate lăsa încercuit de vrăjmași. În taină, se pregătește de luptă și năvălește în Ardeal. Andrei îl întâmpină la Șelimbăr, lângă Sibiu. După un atac vijelios, condus de Mihai însuși, armata lui

Andrei e înfrântă și risipită; el însuși fugind, e prins și ucis de Secui. Când aceștia aduc capul înaintea lui Mihai, el exclamă îndurerat: «Săracul popă!».

Pentru a stăpâni trainic Ardealul, noul cuceritor se gândește să-și facă o intrare triumfală în capitala lui, pentru a lăsa în mintea și inima populației de aici o întipărire cât mai puternică. Hotărăște, deci, să intre, în Alba Iulia, pe poarta cea mare a Sf.

Gheorghe. Dela această poartă până la palatul domnesc, precum scrie Nicolae Bălcescu, stau înșirați ostași de amândouă părțile uliței. În dosul lor, mii și mii de oameni din popor. Episcopul catolic de rit latin, Dimitrie Naprăgyi, clerul, corporațiile orașului vin cu mare alaiu să i se închine. Opt trâmbițe, tot atâtea tobe, multe flaute și fașinete alcătuiesc orchestra. Mihai vine călare pe un frumos cal alb. Opt pag, îmbrăcați cu gust, înconjoară calul Domnului. El poartă pe cap calpac unguresc cu o egretă de pene de cocor, prinsă cu o copecă de aur; o lungă mantie de mătase albă, țesută cu fir, pe delături cu vulturi; o tunică albă și ciorapi la fel, garnisiți cu pietre scumpe; botine de saftian galben la brâu o pală de Taban, bătută cu aur și rubine. În urma lui Vodă, zece lăutari cântă arii naționale. Opt seizi duc de frâu totăția cai de soiu, acoperiți cu șele prețioase, lucrate în aur și argint. După aceea, boieri, ofițeri călări; apoi nenumărată gloată de ostași.

PETRU RAREȘ DOMN AL MOLDOVEI, 1527—38 ȘI 1541—46 CU FIUL, SAU FIUL, STĂPÂNITOR A JUMĂTĂȚII DIN ARDEAL, (După ȧceșca din Moldovița. Din N. Iorga, Portretele Domnilor Români),

Lângă Domn sunt steagurile lui Andrei, luate în bătălie; desfăcute și plecate la pământ, semn că Ardealul e supus. În glas de trâmbițe, tobe, alăute, în dangăt de clopote, în vuet de tunuri, în urările de fericire ale mulțimii, iată cum intră înțaiul cuceritor român în capitala acestei provincii. De această biruință și intrare triumfală cu deosebire se bucură Românii. «La vestea înfrângerii (dela Șelimbăr), care străbătu repede toată țara» — scrie cronicarul ungur Ștefan Szamosközi, — «Românii cari, așezați în sate, locuiesc tot Ardealul, răscolându-se se uniră cu ceilalți Români de peste hotare și-și întinseră prădăciunile în cete și unul câte unul pe toată țara.

SIGISMUND BATHORY, PRINCIPLELE TRANSILVANIEI
(După o gravură contemporană. Col. Academiei Române.)

Increzuți în faptul că aveau domn din neamul lor și luându-și obișnuitele lor sulii și săgeți, ei ieșeau în drum și ucideau pe fugari, le căleau curțile, le jefuiau averile și făceau mai cumpănită nenorocirea. Așa pieriră mai mulți fruntași ai nobilimii». De aceea, Românii ardeleni păstrează și astăzi, în cântecele lor populare, amintirea marelui voievod biruitor. «*C'un pain, c'un main, cu sabia lui Mihail; cu paloșul domnului, taie capul omului*» — zice un asemenea cântec. Dar și alte neamuri leagă mari nădejdi de el, în deosebi creștinii din peninsula Balcanică (Bulgari, Greci, Sârbi). «Mihail era în mare stimă la popoarele creștine» — scrie Bisseliu — «ele comentau cu plăcere și cu aplauze faptele și virtuțile lui. Ce să mai zicem? După ce stătuse pe rebelii din Dacia și împăcase tulburările și neliniștea popoarelor ei... Românul, prin numele său, deșteaptă, în inimele muritorilor numele și memoria arhanghelului Mihail, ducele oștilor cerești».

După înscăunare, el se intitulează: «Mihail voievod Țării Românești, al sfințitei maiestăți cesaro-crăiești consilier și locuitor asupra Ardealului și al oastei maiestăței dincoace de Ardeal și de părțile lui supuse căpitan».

Uneltind Poloniei și în Moldova împotriva lui, el intră și în această provincie; în opt zile o vede supusă la picioarele lui. Baba Novac, unul din vitejii săi căpitani, calcă și Pocuția. O clipă, Mihail se gândeste să cucerească și să împartă însăși Polonia. Dar soarta armelor e schimbăcioasă. În curând, el pierde nu numai Moldova, ci și Muntenia, țara lui de baștină, iar în seara zilei de 18 August 1601,

pe câmpia Turzii, cade «trupul lui cel frumos, ca un copaciu», vorba cronicarului țării, sub loviturile de topor ale ucigașilor plătiți de Albanezul Gheorghe Basta, generalul împăratului Austriei Rudolf II.

Din scurta lui stăpânire politică, nu rămâne decât o amintire și un vis; o amintire — prilej de reculegere sufletească; un vis — îndemn pentru urmași. Mai trainică e ctitoria lui bisericească: mitropolia Ardealului. Un cuvânt și despre această chestiune însemnată. Încă în 1596, când Mihail Viteazul cercează pe Sigismund Bathory și i se închină, el dobândește încuviințarea de a ridica la Alba Iulia, pe deal, lângă cetate, o biserică românească cu mânăstire, având hramul Sf. Troițe. În această ctitorie a lui, e îngropat, în anul următor, boierul Danciu din Brâncoveni, tatăl voievodului Matei Basarab; tot aici e așezat spre vecinică odihnă și Aron Vodă, Domnul Moldovei, mort pribeag în Ardeal, la Vințul-de-Jos. Ajungând în toamna anului 1599 stăpân al acestei provincii, el aduce pe vlădica Ioan dela Prislopul Hațegului în capitală. Atunci semnează mai întâi noul chiriarh «Ioan Vlădică ot Belgrad». În Aprilie 1600 se dă și un mare banchet în cinstea noului denumitor. Orașul Cluj îi trimite dar o cupă amită. Cu acest prilej, vin la Alba Iulia nu numai chiriarhii Țării Românești, în frunte cu mitropolitul Eftimie dela Târgoviște, ci și străini ca Dionisie Rally, mitropolitul Târnovei (Bulgaria), cu Stavrinov ș. a. Grijă noului Domn se îndreaptă în chip firesc spre Români.

CARDINALUL ANDREI BATHORY PRINCIPLELE
TRANSILVANIEI, 1559
(Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen», 1729
Col. Academiei Române)

El nu uită, însă, nici de celelalte neamuri și legi. Ca stăpân, el e al tuturor. Sfetnicul său intim e episcopul catolic amintit. În tratativele lui cu împăratul Rudolf II, se vede lîmpele gândul lui, în privința religiilor din Ardeal. El nu vrea să recunoască decât acestea: trei: ortodoxa, catolică și luterană. Exclue deci, pe cea calvinistă și antitrinitară sau unitariană. De aceea confiscă bunurile sate ale calvinilor și le restituie catolicilor. Oprește apoi pe țărani să-și strângă recolta, până nu dau pastorilor luterani zeciuială. La sfatul episcopului Napragyi, el închide bisericile antitrinitarilor sau unitarienilor.

În Alba Iulia, 15 zile se duce la biserica ortodoxă și alte 15 la cea catolică. Fiul său, Petrasen învață carte la călugării Iezuiți în Cluj, înainte de a cuceri el Ardealul. Avînd astfel de legături cu acești călugări, înțelegem pentru ce poruncește el lui Francisc Banfy să alunge din Macău pe preotul eretic și să-l înlocuiască cu un Iezuit, precum și pentru ce poruncește să li se restituie proprietățile confiscate.

Nu se poate pune, deci, temei pe vorba cronicarului Szamosközy care spune că Mihai ar fi « strâmbat din nas » la propunerea de a se înțelege cu Papa în privința unității bisericești, ba chiar că el, Mihai, l-ar fi poftit să părăsească « rătăcirile italiice și să vină în comuniunea cea adevărată a bisericilor grecești ». Szamosközy e calvinist, deci interesat de a calomnia și suspicioa pe alții; afară de aceea, relațiunea lui nu se întemeiază pe dovezi, ci pe legendă (« fertur »). Acești dușmani calvinisti îi prădă mîndșlirea după căderea sa. « În biserica mea » — se plînge el în scrisoarea trimisă ducelui de Toscana — « pe care o elălîsem mai înainte, au intrat și au desgrăpat oasele lui Aron Vodă, care de atîta timp era înmormîntat și ale altor boieri de-ai mei și le-au svîrlit afară; așa neomenie n'au făcut nici păgânii ». Tot ei, majoritatea parlamentului din Letzsalu (25.X.1600), hotărîsc, după înfrîngerea dela Mirislău: « Pîndică stricăciunea și primejdia noastră de neam a venit din cele două țări române » — glăsuiește această hotărîre — « ... nici un popă românesc să nu poată intra niciodată din cele două țări române. Iar călugării cu totul să fie scoși din țară. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra împotriva hotărîrii țării, pe acela să-l prindă și să-l despoale orișunde ».

Fiind vorba de legăturile lui cu Papa, trebuie să recunoaștem că ele sunt prietenești. La 2 Februarie

INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN ALBA IULIA
Pictura de I. Lea

1600, el scrie din Alba Iulia papii Clemente VIII (1592—1605) că e hotărît să-i trimită solie, care să-i arate mai de aproape faptele și gândurile lui. Până atunci sfinția sa să-și împărtășească cugetul prin Carlo Magno, sfetnicul împăratului Rudolf II. Cere bani să izgonească pe Turci din Europa, chiar din Constantinopol. Numai atunci va fi liniște și siguranță și creștinătatea va înainta¹⁾.

Ctitoria lui Mihai rămâne la Alba Iulia și după unirea religioasă a Românilor ardeleni cu Biserica Romei. Întâiul mitropolit unit, Atanasie, trăiește și moare în această ctitorie. Până la el, vlădicii Ardealului primesc câte 6000 dinari pe an. În 1721, la stăruința episcopului catolic latin din Alba Iulia, scaunul episcopiei unite se mută la Făgăraș, iar în 1737 la Blaj. Aici se păstrează până în 1848, cărja vlădicăi Ioan dela Prislop, adus de marele voievod la Bălgrad; în timpul răsmeriței ea dispăre ca și alte odoare ale mănăstirii Sf. Treimi. Pomelnicul mitropoliei înseamnă cu recunoștință numele lui scriind: « Acesta a făcut sfânta mitropolie a Belgradului ». Rugăciunea către Dumnezeu ridicată neîncetat în inima țării se păstrează la Blaj, ca și la Sibiu, și rămâne călăuză credincioasă pentru sufletul întregului neam românesc.

ROLUL POLITIC AL EPISCOPULUI IOAN INOCHENTIE MICU. În întunerecul înspăimîntător adus de alianța celor trei națiuni feudale, împotriva elementului românesc băștinăș, nu străbate nicio rază de lumină. Abia unirea religioasă a Românilor ardeleni cu biserica Romei, făcută la sfîrșitul veacului al XVII-lea (1697) și începutul celui următor (1700), aduce oarecare schimbare. Această unire e, firește, înainte de

¹⁾ Vezi A. Veress, Documente 6, Nr. 27.

toate religioasă și culturală. În această privință, toți cercetătorii serioși sunt de o părere, că e cel mai de seamă bine din tot trecutul neamului românesc.

Ea are, însă, și o însemnată latură politică. Marele împărat Leopold I al Austriei, desrobitorul Ungariei și al Transilvaniei de sub jugul turcesc, prin decretul său din 23 August 1692 pune în vedere preoților și credincioșilor Bisericii Răsăritului aceleași drepturi și scutiri ca și preoților și credincioșilor Bisericii catolice, dacă ei se unesc cu această Biserică. Iar prin a doua a sa diplomă, din 19 Martie 1701, numitul împărat prevede, în punctul 3, că chiar și țărani, dacă trec la Unire, să fie socotiți ca ceilalți fii ai țării, nu numai tolerați, ca până aci.

În locul unui regim de împilare și despuiere, Habsburgii introduc o stăpânire mai blândă, mai umană, mai civilizată. Chiar dacă nu dau tot, ei promit multe, intrând oarecum în raporturi de contract cu Românii. Întâiul episcop unit Atanasie Anghel Popa (1697-1713) păstorește prea puțin timp și într-o epocă agitată de răscala « curuților » lui Francisc Rakoczi II, așa încât nu poate stăruia pentru împlinirea acestor înalte făgăduieli împărătești. Afară de aceea, el e nepregătit pentru o asemenea chemare. Nici urmașul său în scaunul episcopesc al Făgărașului, Ioan Giurgiu-Patachi (1715-27) nu e mai fericit, deși el are o pregătire foarte frumoasă, dobândită în universitățile papale de la Roma și deși mărturisește că e gata « să-și verse și sângele pentru mântuirea scumpei sale națiuni române ».

Ceea ce nu încearcă acești doi episcopi uniți, încearcă al treilea, Ioan Inochentie Micu-Klein (1728-51) de fel din Sadu-Sibiu, cu temeinice studii făcute la călugări Iezuiți în Tyrnavia (Nagy-Szombat, Ungaria), ajuns încă de pe băncile școlii în scaunul vladicesc, unul din cei mai străluciți luptători pe cari îi are neamul românesc. Încă înainte de înscăunare, el pleacă la Viena pentru a stăruia să se îplinească făgădueliile date. În acest scop, el înaintează opt petiții, iar după înscăunare alte șasesprezece. La stăruința lui, se restituie clerului unit moșia de la Oarda, confiscată de Stat la moartea înaintașului său, apoi în locul celor două moșii mai mici și îndepărtate deo-

laltă, deci anevoie de administrat, una la Sâmbăta-de-Jos-Făgăraș, iar alta la Gherla-Someș, el primește domeniul și castelul de la Blaj-Târnava-Mică, unde în 1737 își și mută reședința. Aici pune temeliele unei frumoase catedrale ce are să devină de atâtea ori istorică; deschide o mănăstire ce are să adăpostească cete de călugări învățați și cucernici, cum în altă parte a țării nu se află; începe să zidească școli românești de toate gradele care apoi, multă vreme, sunt singurul izvor de cultură și civilizație națională. Prin ctitoriiile acestea, Blajul devine o cetate culturală, « mica Romă »

a Românilor. Tot lui i se datorește înserierea articolului VI și VII din lege din 1744 între legile țării. Prin art. VI, nobilii români uniți sunt primiți în sânul națiunilor ardelenene, iar prin art. VII se recunoaște înzestrarea noii episcopii unite cu moșia de la Blaj.

La votarea articolului din urmă, reprezentanții celor trei națiuni, de teamă să nu se îmbogățească și întărească Românii, prevăd ca această episcopie pe viitor să nu poată dobândi alte averi. Mai mijlocește vrednicul episcop sare gratuită pentru preoții săi, apoi în multe comune loc de biserică și casă parohială, precum și unele « sesiuni » parohiale, vetre sau « ecleezii »; de asemenea dreptul de a învăța carte nu numai fiii de preoți, ci și cei de iobagi. Atâta e tot ce poate storcea după o luptă bărbătească de 12 ani și mai bine.

Din 1732, el e membru de drept al parlamentului țării, pentru a-și apăra, în fața legiuitorilor, biserica și neamul. De la această dată și până la plecarea sa din țară (1744), viața lui e un sbucium neîncetat pentru desrobirea clerului și poporului său. În convăntările și memoriile prezentate parlamentului, el făurește cel dintâi program politic al neamului său. Românii sunt cei mai vechi locuitori ai țării, băștinași încă din vremea împăratului Traian, nu coloniști ori venetici aduși de vânturi; ei sunt locuitorii cei mai numeroși, mai mulți decât oricare națiune în parte și chiar decât toate cele trei națiuni ardelenene laolaltă; în urmărire, și contribuțiile lor de avere și de sânge covârșesc pe ale celorlalte națiuni; e apoi un principiu de drept natural că cine are datorii, trebuie să aibă și drepturi (*qui sentit onus, sentiat et commodum*). În discuțiile sale cu catolicii, neînfricatul luptător mai

MIHAI VITRAZUL,
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNESȚI, ARDEALULUI ȘI MOLDOVEI,
1593-1601. (Portret dintr-o carte olandeză. Din N. Iorga: Portretele
Domnilor Români)

INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN ALBA IULIA

Pictură de D. Sioica

Colecția « Cartea Românească »

arată că nu se poate îngădui ca clerul și poporul său unit să fie inferior calvinistilor, luteranilor și anti-trinitarilor (unitarilor sau socinianilor) eretici.

Aceste întâmpinări ale episcopului român stârnesc furtuni de ură și de crâncenă împotrivire. Când într-o

folosește de tulburarea produsă în popor de călugărul sârb Visarion Sarai împotriva unirii religioase, zicând că acest călugăr e complicele episcopului. Fiind rău văzut și de împărăteasa Maria Terezia pentru continuile și stăruitoare sale plângeri și proteste,

el e chemat la Viena să se justifice. Înainte de a pleca la Viena, el ține la 25 Iunie 1744 un sinod în Blaj, la care vin nu numai preoți, ci și mireni fruntași. După ce ascultă darea de seamă a episcopului, cei de față în sinod sunt de părerea că nu trebuie desădăduit, ci lupta începută trebuie continuată și dusă la bun sfârșit. În acest scop, deși sunt istoviți de atâtea biruri și dări, ei votează și un ajutor momentan de 3000 florini, care la nevoie poate fi sporit.

Sosit la Viena, episcopul care certase pe călugărul Visarion ca pe un turburător al ordinii publice în temnița din Sibiu, se prezintă în fața comisiei de judecată. Fiind această comisie alcătuită numai din mireni — și toți protivnici lui — la sfatul nuntului apostolic din Viena, el refuză să se justifice în fața ei, fiind anticanonică, și, în taină, se duce la Roma să caute acolo o rază de dreptate pentru poporul său prigonit. Din nenorocire, această plecare neașteptată la Roma e privită de cei mari, în frunte cu împărăteasa, ca o dovadă de vinovăție. Sapte ani urmează tratativele între Sfântul Scaun Apostolic al Romei și curtea împărătească din Viena până când,

după multe și mari frământări ce nu e potrivit a le înfățișa aici, Episcopul Micu-Klein renunță, în sfârșit, la episcopie. În cetatea eternă, departe de ai săi, se stinge de boală și de bătrânețe, la 23 Septemvrie 1768. « Tocmai întru acea zi » — scrie nepotul său, vestitul

DOAMNA STANCA, SOȚIA LUI MIHAI ȘI FIUL LOR NICOLAE PĂTRĂȘCU, DOMIN AL ȚĂRII ROMĂNEȘTI
(După fresca de la Mănăstirea Călugăra, Dinu N. Torga: Portretele Domnilor Români)

vina: «Clerul și poporul român nu sunt uniți din inimă». El replică: «Cele ce sunt ascunse în inima omului numai Dumnezeu le poate judeca».

Ca să scape de acest strașnic opozant, pe care «nobili» vor să-l arunce pe fereastră, guvernul se

TARILE ROMANE INTR-O HARTA GERMANA DIN 1595
Ostie lui Mihai Viteazul si cele turcești, se infrunta in regiunea Dandeli. In medelation: Sinan Pasa

GAVRIL BATHORY, PRINCEPELE TRANSILVANIEI, 1608 — 1613
(Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729»,
Col. Academiei Române)

calugăr, Samuil Micu-Klein — «când au murit la Roma episcopul Klein, au căzut în polata [palatul] dela Blaj la pământ icoana episcopului Klein, fiind de față episcopul de atunci Atanasie Rednic. Icoana necnstru de nimenea mișcată au căzut la pământ cu fața în sus, cu picioarele înainte, cu capul către ușă, cum este obiceiul a duce mortul; pentru aceea unii ziceau, cum că acest semn s'a făcut, pentru ca să se arate că atunci au murit episcopul cel adevărat».

Dela acest mare arhieru rămâne nu numai un program politic cu puncte și argumente ce se repetă mereu după plecarea lui, ci și o pildă strălucită de bărbăție și curaj în grelele lupte politice de mai târziu. El vede limpede că marea chestiune românească nu se poate soluționa cu mici lătaruri personale ori de elusă cure, chiar dacă nu rămân numai pe hârtie, cum se întâmplă de atâtea ori, nu schimbă de loc situația poporului român. Aceasta nu se poate ameliora, decât schimbând constituția țării.

Și e vrednicia lui că el înțelege cel dintâi să dea lupta pentru lărgirea cadrelor constituționale ale țării, ca să începă în ea și Românii, ca a patra națiune. Cât de bine e înțeles și urmat de turma sa credincioasă acest brav arhiepiscop, se vede din memoriul pe care clerul unit îl înaintază împărătesei Maria Teresia din sinodul ținut la Sibiu în 1748, la patru ani după plecarea episcopului din țară. Pe lângă rechemarea episcopului în scaunul său de reședință, cu scopul de a împiedeca trecerea uniților la neamire (ortodoxie), acest cler cere ca națiunea română să fie declarată

GAVRIL BETHLEN, PRINCEPELE TRANSILVANIEI, 1613 — 1629
(Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729»,
Col. Academiei Române)

egală cu celelalte națiuni; apoi ca episcopul unit să fie consilier al guvernului, iar câțiva membri ai clerului să fie membri de drept ai parlamentului; nobilii români să fie numiți și în funcții înalte; nenobilii să poată învăța liberi diferite meșteșuguri.

De acum sămânța cea bună e sămănată; ea a încolțit în sufletele cele mai de seamă și așteaptă numai timpuri prielnice să crească și să rodească deplin.

REVOLUȚIA LUI HORIA. Dovada cea mai grăitoare de iușeala răspândirii ideilor de desrobire națională, din cler în popor, e revoluția lui Horia. Adevărat că această revoluție are, înainte de toate, caracter social-economic; nu e, însă, deloc lipsită de cel național.

Așa se face că, la câțiva ani după vizita canonică a episcopului Petru Pavel Aron (1752—64) în părțile Hațegului (Galați, Clopotiva, Fărcădine ș. a.), Românii din acest județ al Hunedoarei scriu prefectului de atunci: «Nu putem să ne mirăm în de ajuns, care e pricina că voi, Ungurii, ne apăsați atâta pe noi și ați pus pe noi și jugul iobăgiei, pe când noi suntem și am fost totdeauna cu mult mai mulți ca voi Ungurii și ceea ce-i mai de seamă, suntem mai vechi ca voi în țara aceasta, pentru că suntem urmașii vechilor Daci»¹⁾. Iar Florea Cosma din Gârbău, de pe moșia contelui Grigore Bethlen, spune nobilului ungur Szent-Pal că trebuie să îsgonească pe domni și pe Maghiari din țară, fiindcă «țara este a noastră; a voastră e

¹⁾ La Gh. Rettégi în revista «Hazánk» [Patria noastră], Buda-Pesta II, 1884, p. 383.

ACAȚIU BARCSAI, PRINCEPELE TRANSILVÂNIEI, 1659 — 1661
(Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729»,
Col. Academiei Române)

țara ungurească și, în scurtă vreme vă și scoatem noi de aici». Această din urmă amenințare e din toila revoluției lui Horia.

Cât de mult se tem Ungurii de aceste idei, ne arată scriitorul contemporan Rettgei. «De această românuime (urmasă a Dacilor și Romanilor), mărturisesc drept» — scrie el — «mă tem, pentru că, dacă cineva le bagă în cap mai bine, acestea, atunci pe voi foarte repede ne pot stârpi, fiindcă în Ardeal pe ușor sunt de zece ori atâția Români câți Unguri». Și, pe bună dreptate! Ideile sunt icoana lumii nevăzute, precum lumea cea aievea e înfăptuirea unor idei. Aceeași convingere o are și consilierul imperial Hatzfeld, spunând că «ura nativă împotriva acestei națiuni [maghiare], dacă n'a fost cauza principală, a fost cel puțin una din cele eficiente ale acestei tragedii».

Purtătorii acestor idei sunt preoții. Memoriul colectiv al magnaților unguri contra revoluției lui Horia afirmă despre aceștia că ei «stăpânesc inima Românilor». Infircați de primejdiiile ce pot să mai vină sub un guvernator sas (Samuel Brukenthal) și sub un împărat demofil (Iosif II), ei cer armată din Ungaria, căci — zic ei — «câte sate românești, atâția Horia sunt». Cât de mare e rolul preoților în această mișcare de desrobire se vede la tot pasul. Preotul unit Gavril Sularu se pune în fruntea trupelor lui Cloșca, purtând în mâini o cruce roșie, lungă de un stânjen și jumătate, în drum spre Cricău. Și e foarte caracteristic cazul preotului ortodox Ion Crișănuț din Abrud. Văzând acesta, cum îi duc legați pe

GEORGE RAKOCZI I, PRINCEPELE TRANSILVÂNIEI, 1630-1648
(Din albumul «Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729»,
Col. Academiei Române)

Horia și pe Cloșca în ziua din urmă a anului 1784, el exclamă cu durere: «Acum îl au Ungurii în mâinile lor pe bietul Horia și pot să-l mănânce de viu». «Mai bine mâncați-l voi pe Horia» — întâmpină Unguroaica Raveca Szappanos — «că a fost crainul vostru și voi l-ați numit așa!» «Aveți grijă, Ungurilor» — observă Crișănuț — «că în curând veți vedea, ce veți păți voi pentru asta». Până să pățească Ungurii, inimosul preot e tras în țapă. De mulțimea preoților de amândouă confesiunile românești, bătăuți, amenințați, întemnițați, nu mai vorbim. Numărul lor e enorm. Protopopul unit Petru din Niraștau-Mureș adresează la 12 Decembrie 1784 prefectului județului un protest din temnița Târgu-Mureșului, zicând că «potrivit dreptului dat clerului unit, nu e voc să fie deținut un protopop și preot unit în temeiul unei simple învinuiri». Parcă de asemenea drepturi le ardea «nobililor» din Ardeal, zice un cercetător mai nou al acestor probleme.

Stăruim asupra lor, fiindcă mulți din cei ce înfățișează această revoluție, le lasă în umbră. Iar unii vor și mai mult. Ei iau în nume de rău celor trei corifei ai Școlii ardelen: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior faptul că aceștia, în clipa izbucnirii revoluției și după aceea, nu se află în mijlocul ei, pentru a o povățui și a o îndruma. Acești critici uită că ceea ce poate să facă, 37 de ani mai târziu, Gheorghe Lazăr pentru pandurii lui Tudor Vladimirescu, în Țara Românească liberă, nu pot încă să facă acești cărturari

GEORGE RAKOCZI II, PRINCEPELE TRANSILVANIEI, 1648—1659
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

MIHAIL APAPFI, PRINCEPELE TRANSILVANIEI, 1650 — 1666
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 » pag. 21.
Col. Academiei Române)

ardeleni. Viața neamurilor, ca și a indivizilor, se dezvoltă încet, organic, după legi proprii.

Prilej mai apropiat pentru izbucnirea revoluției e recensământul militar ordonat în anul 1784. Țăranii ostași nu o soartă ceva mai bună decât iobagii. E firească, deci, pornirea iobagilor de a se înscrie, cu toții, ostași — grăniceri. Când se întorc dela Alba Iulia spre casă, acești iobagi, în iluzia că sunt grăniceri, ridică steag roșu și amenință nu numai cu împărțirea moșiilor marilor proprietari unguri, ci și cu alungarea lor din țară. Un țăran din Sacămaș spune că, până la Sân-Mihai, vor tăia capetele Ungurilor « ca napii ». Gh. Pădureanu din Țelna-Alba zice: « Până nu vom speria pe domni, nu va fi bine de noi ».

Prilej mai depărtat al revoluției este oropsirea de venuri a acestor țărani. Străbătând Transilvania, în preajma acestor evenimente nenorocite, geologul austriac Haquet (*Reisen durch die nordischen Alpen*, Nürnberg, 1790) ne dă următorul tablou sinistru despre starea socială și economică a Românilor: « Neamul acesta uitat și asuprit » — scrie el — « are păminturile cele mai rele din întreaga țară. Nu-i destul că Românii, numai cerul știe cu ce drept, sunt surghiuniți de celelalte neamuri din principat pe păminturile cele mai pustii și mai neroditoare, dar chiar și acestea li se răpese îndată ce sunt lăzuite și desfundate de ei, în sudoarea feței, pentru cultura porumbului. Fiecare Sas sau Ungur poate lua în stăpânire aceste locuri, chiar dacă Românul le-a stăpânit sute de ani, alungându-l pe acesta în munți cu toată fami-

lia sa, unde nu se află nimic decât stânci, sau chiar silindu-l să iasă din țară. Dacă un sat românesc e așezat în vecinătatea unui sat săsesc sau unguresc, Românul n'are voie să se apropie de satele acestor două națiuni privilegiate mai aproape decât Țiganii, ci el trebuie să se oprească, ca o lepădătură, cam la o jumătate de bătaie de pușcă înaintea gardului de măcieși ce înconjoară satele săsești și ungurești. Cu Românul nu se leagă nicio prietenie și el este merit numai pentru munca cea mai grea și mai umilitoare. El n'audă niciun cuvânt bun din gura cuiva și n'are niciodată zi de sărbătoare. Numai atunci își aduc aminte de el, când Ungurul sau Sasul nu mai poate purta sarcina sau când s'au săturat cu totul de ea. Numai în cazul acesta, Românul e binevenit și silit să isprăvească pentru aceștia partea cea mai grea a muncii. Nici când un voiu uita cuvintele pe care un bătrân de acest neam din Șinca Veche [jud. Făgăraș] le rostea pe patul de moarte, zicând: Mor bucuros, fiindcă nu las nici femei, nici copii în robie ».

Nu sunt acestea stări de robie egiptiană, cum arată episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein în numeroasele sale memorii către Curtea din Viena și către stăpânirea țării?

Înspăimântați de amenințările iobagilor, marii proprietari înștiințează pe guvernatorul Samul Bruckenthal că, de când cu « conscrierea » militară, ei nu vor să mai facă robotă. Stăpânirea revocă această « conscriere », spunând că s'a făcut fără știrea și învoirea ei și a împăratului. Țăranii nu vor să audă de

această revocare, amenințând că altfel părăsesc țara și se duc dincolo de munți. În Silvașul de Jos, țărani înverșunați pentru această tragere pe sfoară spun căpitanului Richardt și dregătorului Andrei Zeyk că, dacă nu vrea împăratul să le dea arme, vor putea ei primi destule din altă parte, dela alte împărății.

Teama de amestecul puterilor străine e extraordinară în acest timp. Nimeni nu e urmărit cu atâta furie ca « Rusul » misterios Salis, care el ar fi pricina, nu nemiloasa oropsire, că țărani ardeleni emigrează cu grămada în Moldova și Muntenia. Domnul Moldovei, în conflict cu Austria, spune consulului acestei țări, Raicevich, că nu se teme de împăratul dela Viena. Dar intervenția marelui vizir turcesc, cerută de acest împărat, împiedică orice ajutor sau adăpost pe seama celor răsăriți.

Nu se poate preciza care e partea împăratului Iosif II (1780—1790) în deslănțuirea acestei revoluții. Fapt e că, în călătoriile sale prin Ardeal, trei la număr, el e de partea celor mulți obișnuiți, nu de partea asupritorilor. El duce cu sine, din aceste călătorii mii și zeci de mii de cereri, pe care e cu neputință să le soluționeze un singur om. Incurajat de bunăvoința împăratului, Horia însuși de trei ori ia drumul Vienei (1780, 1782 și 1784). Isteț din fire, își dă seama că cererile lungi nu se citesc. De aceea, în audiența din urmă, el înaintază împăratului acest răvaș scurt și cuprinzător: «Mărite împărate! Împărăteala săptămânii: Patru zile de robot (adică de clacă); a cincea la pescărit; a șasea la vânătoare! Și toate acestea la olaltă numai pe seama domnilor. A șaptea zi doară-i a lui Dumnezeu. Apoi judecă, prea drepte Împărate, cu ce să ne mai plătim și noi de bir și de toate cele dări!» Amănuntul acesta — adevărat sau nu — dă măsura înțelepciunii lui Horia. Nu se știe dacă în adevăr împăratul, luat la repezeală, rostește sau nu faimoasele cuvinte atribuite lui mai târziu: «Faceți voi aceasta!» (Thut ihr das!) — adică scăpați-vă singuri din robia nemeșască. El se desvinovățește de orice înțelegere cu răsăriții în scrisorile ce trimite fratelui și urmașului său, arhiducele Leopold de Toscana. Cu toate acestea, Horia, prins și luat la întrebări, declară că el nu răspunde decât împăratului. Din această împrejurare, Nicolae Densușianu, autorul unei cărți fundamentale despre revoluția lui Ho-

ria, ajunge la încheierea că «împăratul discutasese cu Horia prea adânc chestiunile reformelor sale cu privire la Transilvania». Fapt e că răsculații vorbesc mereu de «voia și porunca împăratului».

Pe timpul șederii sale din urmă, cea mai îndelungată la Viena, Horia stă în legătură și cu membrii unei societăți secrete «Frăția de Cruce». Un membru al acestei societăți, căpitanul Mihail Popescu, îmbrăcat în roșu, ar fi fost văzut în munții apuseni, la izbucnirea revoluției; pe urmă, prin Zalău-Sălaj, ar fi fugit din țară.

La 28 Octombrie 1784, e zi de târg la Brad-Hunedoara. Țărani adunați în mare număr roagă pe Gheorghe Crișan, de fel din Vaca (astăzi «Crișan»), să se pună în fruntea lor și să meargă la Alba Iulia, unde li s'au făgăduit arme. Crișan, fost soldat în regimentul contelui Francisc Gyulai, e cel mai chemat să-l conducă. El le spune ca, Duminică viitoare, la 31 Octombrie să vină câte 4—5 din fiecare sat la biserică din Mestecău.

În această Duminică, ei jură pe o cruce de aur, ce ar fi adus-o Horia dela împăratul din Viena, apoi vor să plece spre Alba Iulia.

Prinzând veste de mișcare, Hollaki subprefectul Zărandului — un județ desființat de mult — trimite doi primpretori cu ostași să prindă pe «agitatori» și s'o înăbușească în fașe. Primpretorii cu soldații împreună casa din Curechi, unde trăsesse Crișan. Mul-

țimea o despresoră, ucizând pe cei doi primpretori.

Focul se aprinde înainte de vreme. A doua zi, Marți, răsculații pleacă din Curechi și jăfuesc curțile nemeșesti din Criscior, Ribita, Brad ș. a. În cinci zile, tot Zărandul e de partea lor. «Nemeșii» fug în rîp-tul capului la Deva, la Arad, la Cluj, în Oradea, în Banat. Împotriva celor adăpostiți în cetatea Devei, apărată de grăniceri români sub comandă austriacă, răsăriții încearcă un atac. Zadarnic. Mulți din ei cad prizonieri. Pe acești nenorociți, nemeșii îi omoară cu atâta cruzime la 8 Noembrie, încât cei osândiți se îmbulziau să ajungă cât mai repede sub ascuțitul paloșului spre a scăpa de priveliștea înfricoșătoare a uciderii celorlalți tovarăși ai lor.

Biciuită de aceste cruzimi asiatice, răsmiriți se întinde spre Alba Iulia, spre Șoimuș-Arad, apoi spre miazănoapte la Cincea. În părțile Clujului, vătaful

CĂDEREA TRANSILVANIEI SUB AUSTRIACI ÎN 1699
(Alegorie franceză contemporană. Col. Academiei Române)

răsvrătiților e Ungurul Ioan Iarai. Secuii sunt gata să se miște și ei. Groaza cuprinde până și pe nemeșii din Bratislava (Cehoslovacia), precum scrie Iosif II fratelui său Leopold.

La început armata împărătească nu se prea amestecă în revoluție. Țăranii au impresia că împăratul e cu ei. Izbucnind însă tulburări și în țările de jos, Iosif II poruncește armatei să pacifice repede Ardealul. Auzind noua poruncă, răsculații răspund: «Nu plecăm pe la casele noastre, până mai este în Ardeal picior de Ungur».

Pentru a potoli mișcarea autoritățile chiamă pe episcopi în ajutor. Ei, firește, o virtute creștinească iubirea de pace. Dar de aici, și până la rolul nefast al episcopilor sârbi, de confesiune ortodoxă, Ghedeon Nichitici din Sibiu și Petre Popovici din Arad, e foarte mult. Ei îl numesc pe Horia «blestemat» și «mîncinos» și poruncesc preoților și credincioșilor să depună armele și să plece acasă. În timp ce Nichitici îndeamnă pe Românii din Brad, Criscior și Tebea la pace, --- colonelul Kray în Mihăleni trage cu tunurile asupra mulțimii nelarmate. Aceleși rol trist îl are și francmasonul Ioan Molnar-Piuarul, cunoscut pentru gramatica lui românească în nemțește, precum și pentru încercările de a întemeia o presă periodică la Români.

Urmează armistițiul dela Brad și dela Tâbru. Avântul revoluționar se frînge. Când, la sfîrșitul lui Noemvrie, se reia revoluția, ea nu mai are puterea de altă dată. Se începe încercuirea revoluționarilor. Bihorul și Secuinea nu se mișcă. Oastea împărătească pătrunde în munți. Răsculații de acum se apără; nu mai atacă. Punându-li-se în vedere amnistia, ei pleacă de Crăciun acasă. Nu vor să lupte contra împăratului. Singur Horia și tovarășul său Cloșca se retrag în codrul Scorăcetului, pe teritoriul comunei Murgău din plasa Huedin, jud. Cluj, unde se ascund într-o colibă, cu gândul de a se duce de acolo iarăși la împăratul. Pentru a pune mîna pe aceste două căpetenii cari îndreptară pe răsculați spre Cricău și Alba Iulia, autoritățile pun premiu de 300 de galbeni. Ademeniți de acești bani ai lui Iuda și de scutimțele de robotă puse în vedere, șapte gornici pleacă pe urma lor, îi prind și-i leagă. Când îi sar gornicii de gât, Horia scoate din sân un vraf de scrisori și le aruncă în foc. Ceva mai târziu e prins și Crișan. Pentru partea ce au în înăbușirea revoluției, vlădica Nichitici din Sibiu primește o răsplătă de 1000 (una mie),

iar Popovici din Arad una de 800 (opt sute) de galbeni.

Cei trei capi sunt întemnițați la Alba Iulia. Cei dintâi doi sunt purtați în lanțuri prin sate, să vadă lumea că sunt prinși, fiindcă se răspîndesc fel de fel de șvonuri. Așa popa unit din Mihalț și cel ortodox din Țermure cîcă l-ar fi auzit pe Horia zicînd: «Nu vă temeți, copiii mei; eu am să fiu încă domnul vostru; craiul nostru încă trăiește» și, după aceste cuvinte, jucînd ar fi intrat în cetate. De aceea, legat cot la cot, în cap, cu o coroană de hîrtie poleită, în semn de batjocură, cu inscripția «Horia rex Dacine» (Horia regele Daciei), el e purtat din sat în sat.

Tot astfel, în cunșplitul ceas al răscumpărării lumii, Măntuitorul e batjocorit cu o coroană de spini și cu porecla de «Rege al Iudeilor». Amar-nică, dar neîndoiioasă mîngăiere, exclamă Alexandru Odobescu,

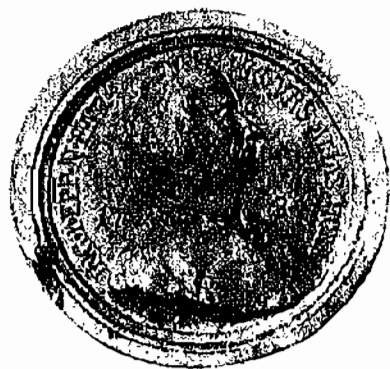
Ascultarea împriicuațiilor o face comisarul împărătesc, contele Anton Iankovici, după îndrumările personale ale împăratului. Iosif II scrie guvernatorului S. Bruckenthal la 13 Decemvrie 1784 că, dacă treburi mari nu l-ar opri, ar veni el în persoană să asculte pe cei revoltați; atît de mult ține la această cercetare «de cea mai mare însemnătate pentru monarhia întregă, și mai mult pentru viitor decît pentru prezent». Ceva mai târziu (la 2 Februarie 1785), după prinderea «sceleraților» el scrie lui Iankovici că e curios să afle ce iese din răspunsurile lor și-și arată convingerea că «niciun străin și niciun băștinăș» nu se va găsi amestecat în revoluție;

apoi să nu se grăbească cu pedeapsa, până ce nu va fi lămurit totul, ca să nu rămînuă nici «o urnă nestudiată».

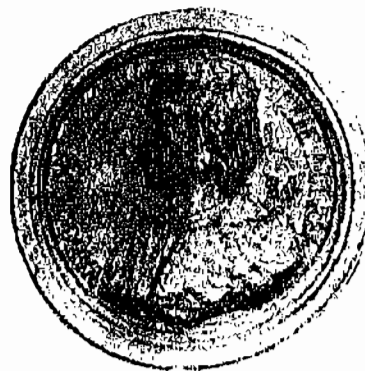
În timpul acestor cercetări, făcute în mare taină, excluzînd dela ele chiar și pe reprezentantul guvernului, Crișan se sinucide cu nojițele dela opinci. La 24 Februarie 1785 sunt ascultați ultima dată Horia și Cloșca. Ei nu fac nicio destăinuire. După două zile, numitul comisar rostește asupra lor sentința de moarte, «ca o pedeapsă binemeritată pentru dănsii, iar pentru alții, asemenea lor, să le fie de exemplu și oroare». După ce amintește principalele momente ale revoluției, în partea hotărîtoare spune: «În urmăre, Horia zis Vasile Ursu Nicola și Ioan Oarga Cloșca fiind constatați ca niște scelerați crânceni, cari au săvârșit omoruri și prădăciuni, ca tulburători îndrăsneți ai liniștei și siguranței publice, potrivit codului criminal teresian, articolul 62 despre tulburări

EPISCOPUL, IOAN INOCHENTIE MICU
Pictură din colecția Mitropoliei din Blaj

HORIA

CLOȘCA

CAPUL REVOLUȚIEI DE LA 1784
Medalje executate de un artist din Viena, cu înălțimea R. I.,
(Colecția Muzeului Bruckenthal din Sibiu)

și tumulturi, și art. 90 despre tâlhării, au să fie duși pentru aceste crime la locul obișnuit de supliciu și acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume mai întâiu lui Ioan Cloșca, apoi lui Horia, zis și Ursu Nicola, și în chipul acesta să fie trecuți din viață la moarte, iar corpurile lor despicate și tălate în patru bucăți să fie puse capul și părțile corpului pe roate, pe lângă diferite drumuri și anume în comunele unde au săvârșit cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor să fie îngropate aici, la locul supliciului».

Sentința se execută la 28 Februarie 1785. Intre timp, ei se pot spovedi și-și pot face testamentele prin preotul Nicolae Rașin din Alba Iulia. Cloșca are ceva stare.

El lasă parohului său un petec de pământ să-l pome-nească la slujbe. Horia e cu mult mai sărac. El nu vorbește decât de 44 florinți lui Nicula Iona Neamțului, care a făcut biserica « din Țizeri (Țăzeri) [Sălaj] », bani plătiți primarului din Zam, « numele lui Zamb Danil ». El « iartă din toată inima » pe trădătorii săi. În ziua de osândă, sunt aduși 2515 țărani din 419 sate să fie

de față, la pedeapsa ce are să li se dea, pe Dealul Furcilor din Alba Iulia. Supliciu se dă întâiu lui Cloșca. El e ucis cu vreo 20 de lovituri de roată. În timpul acestui supliciu, duhovnicul său, N. Rașin, ametește și cade într'un lung leșin. Horia, mai tare de înger, stă neclintit. Ochii lui văd bine muncile îngrozitoare ce-l așteaptă, dar, învățat să renunțe o viață întreagă, el își stăpânește până și fiorii de groază. Când îi vine rândul, el calcă voinic, zdravăn, neșovăitor. Nici urmă de slăbiciune. Roata îi zdrobește întâiu picioarele, pe urmă coșul pieptului, fără să scoată un geamăt, un suspin. Spun martorii și gravorul din Augsburg Johann Martin Will ne arată că Horia ar fi rostit, în clipa din urmă, cuvintele: « Mor pentru națiune » (Ich sterbe vor die Nation).

Chiar dacă el n'ar fi rostit aceste cuvinte, neamul românesc întreg își dă seama pentru ce moare; de aceea, îl uemurește în cântece și legende. Un astfel de cântec spune: « Pân' a fost Horia împărat, domnișii nu s'au desculțat, nici în pat nu s'au culcat, nici la masă n'au mâncat ». Iar cântecul, cu care Odobescu își încheie frumoasa sa conferință despre Moși, zice

SILUETILE LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN CU CÂINELE LUI
Grațioase gravuri în gustul epocii de Antonius Aloisius Hochle, artist din Viena. (Col. Academiei Române)

între altele: «Horia bea la crăsmă 'n deal, domniî fug toți din Ardeal. El aprinde-un mare foc, și cântă voios în joc: Haideți, feciori, după mine, să vă nădă a trăi bine!.. M'am suit la munte 'n zori, și-am prins fulgerul din nori. Și, de sus, din înălțime, l-am izbit în ungurime. — Trageți hora ca să joc, la lumina celui foc! Și-aideți, feciori, după mine; să dăm cui ce se cuvine!».

Posteritatea dreaptă și dă «cui ce se cuvine». Alături de biruința lui Ștefan cel Mare asupra Turcilor la Vaslui și alături de marile izbânzii avute de Mihai Vodă Viteazul asupra acelorasi viăjmași, nu este eveniment istoric la Români, care să fi trezit mai mult interes în străinătate decât revoluția lui Horia. Dovadă grăitoare e faptul că Horia și tovarășii lui sunt desenați de 33 de pictori și gravori străini. Revoluția lor formează obiectul unei discuții chiar în parlamentul din Paris. Ziarele franceze aduc știri amănunțite asupra ei. D-l Octavian Beu, cercetătorul picturilor, desenelor și gravurilor străine, remarcă propaganda ce acești străini o fac ideii românești. Ei îl numesc pe Horia «rex Daciae», nu «rex Transylvaniae». Cu aceasta se accentuează un punct programatic al revoluției. El e punctul de plecare a unei continuități istorice de două mii de ani și arată crezul neclintit al unor țărani luminați asupra dreptului ce neamul lor îl are asupra întregului pământ românesc. Pe lângă pitorescul fizionomiei și al costumelor lor, această idee măreață însușește pe artiști. Un poet maghiar zice: «Pe Horia nu l-a îngropat nimeni. Sufletul lui zboară pribeag și astăzi într'unul din vulturii Carpaților». Ploasele comemorări ce li se fac stau și ele mărturie în această privință.

«SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM». În luptele politice ale lui Ioan Inochentie Micu-Klein iese la iveală mai cu seamă preoșimea, în deosebi cea unită cu Roma; în revoluția lui Horia, partea covârșitoare e a țărănimii iobage, fără de a exclude și alte clase sociale; «Supplex libellus Valachorum» este al neamului românesc întreg, fără deosebire de religie și de clase sociale. Dacă pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, atât de revoluționar și vulcanic, sunt și lupte fratricide între Români uniti și neuniți, în cele din urmă două decenii ale acestui veac ura se potolește, Români se înfrățesc. Meritul pentru această înfrățire e, cu

deosebire, al unor protopopi luminați ca: Petru Maior, vestitul scriitor, fost protopop al Reghinului; Ioan Para, vicar al Năsăudului; Ioan Halinaghi, vicar al Făgărașului; Chiril Țopa, protopop unit al Sibului ș. a.

Iosif II, înainte de moarte, își revocă toate ordinele prin care încercase să schimbe monstruoasa constituție a Ardealului, întemeiată pe cel mai feroce exclusivism de clasă, rasă și religie. Această revocare atinge dureros pe Români. I. Para, inimosul vicar al Năsăudului, scrie la 28 Dec. 1790, unui prieten din Viena, că «clerul e fără de orice sprijin, neamul zace oropsit, nobilii români sunt dați afară din slujbe, de

nicăiri niciun ajutor». Nobil român scos din slujbă și aruncat în temniță e Ladislav Pop, fost subprefect al județului Hunedoara. Tot atunci se pornește o aprigă campanie pentru înlăturarea dela «cancelaria aulică» din Viena a celor doi funcționari români: Iosif Meheși, secretar și Aron Pop, fratele lui Ladislav, cancelist. Crezând I. Para că schimbarea de regim e prielnică pentru dobândirea de drepturi naționale, roagă pe episcopul Ioan Bob (1782—1830) să se pună el în fruntea mișcării acesteia. Bland și sfios cum e, fiind oprit de guvernatorul Ardealului, Gheorghe Banfi de a păși pe urmele energicului său înaintaș Ioan Inochentie Micu-Klein, având nefericita inspirație de a alunga de lângă sine pe clericii cei mai luminați (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Pentru Maior, Ioan

IOSIF II ÎMPĂRĂTUL AUSTRIEI,
PROTECTORUL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA
(Gravură de M. Steinh, după portretul lui Kymf, Col. Academiei Române).

Budai Deleanul ș. a.), — Bob răspunde negativ. Văzând aceasta, fruntașii clerului unit: Para, Halinaghi, Țopa — înaintează ei o cerere împăratului, prin guvernul ardelean. Ei vor ca, în parlamentul ardelean, afară de episcopul unit cu scaun de drept, să mai intre și alți deputați români. O cerere asemănătoare înaintează Gherasim Adamovici, episcopul ortodox dela Sibiu, să fie chemat și el ca «regalist», în viitorul parlament ardelean. Cancelarul David Székely și secretarul David Vajna resping aceste cereri, fiind contrare legilor.

Această neizbândă nu descurajează pe Para. El cere învoirea episcopului său Bob, precum și a baronului Rall, comandantul regimentului II grănițesc din Năsăud, de a călători la Viena. I se refuză și una și alta. Atunci el cere voie dela împăratul Leopold II (1790—92), pentru organizarea unui congres național român. Se refuză și aceasta. Para întâmpină că nu

HORIA INDEAMNĂ POPORUL, LA RĂSCOALĂ
În mîna dreaptă ei ține «patenta» dela Împăratul
(Gravură în steaui, Col. Academiei Române)

înțelege, cum Ungurii pot ținea câte congrese vor; Sărbii («natio illyrica»), la fel; numai Românii, nu. Tot în 1790, Para împreună cu P. Maior și cu ofițerii români ai celor două regimente grănițerești din Ardeal înaintează o nouă petiție curții împărătești prin episcopul unit din Oradea, Ignatie Darabant (1788—1805), om cu neasemănat mai multă înțelegere pentru «lucrul neamului» decât colegul său dela Blaj. El e sprijinitorul nevăzut al întregii acțiuni politice românești din timpul acesta. La curtea lui și a vrednicului său urmaș, Samuil Vulcan (1806—39), găsesc adăpost și sprijin marii corifei ai Școlii ardelenne nedreptățiți de Bob. Petiția înaintată prin Darabant nu ajunge în discuția parlamentului ardelen. În discuția acestui parlament, ajunge, în anul următor (1791), o altă petiție însemnată, iscălită de cei doi episcopi români din Ardeal (Bob și Adamovici), devenită istorică pentru dezvoltarea politicii românești: «Supplex libellus Valachorum». Cei doi episcopi sunt firește, numai semnatarii, nu autorii acestui important act. Autorul părții juridice a actului este Iosif Meheși, iar al celei istorice, după toată probabilitatea, Samuil Micu. După ce dovedesc originea și continuitatea Românilor în Dacia, autorii arată că Românii, după moartea voievodului lor Gelu, «dând mîna» cu Ungurii aleg duce comun pe Tuhutum. Drepturile vechi, Românii le pierd, nu prin legi publice, ci prin vitregia vremurilor. «Nu venetică,

HORIA CU ȚĂRANI SĂI ASALTEAZĂ UN CASTEL
(Gravură în aramă, Col. Academiei Române)

ci antică, mult mai antică decât toate celelalte, e națiunea română din Transilvania» — scriu autorii. «Nu a căutat, nici nu caută ea răsturnarea principatului» — continuă ei — «ci mai mult reîntregirea lui, căutând să fie restituită în drepturile cetățenești și politice, pe cari i le-a răpit nu vreo lege oarecare, ci răutatea vremilor. Prin restituirea acensta nu se face niciun prejudiciu celorlalte trei națiuni... după ce ea (națiunea română) încă de mai multe secole constituie, imediat după Maghiari, a doua națiune regnicolară».

În urmare ei cer: 1) Numirile odioase și înjositoare de: «tolerați», «admiși», «neprimiți în parlament» ș. a. să se șteargă; 2) Să se restituie națiunii române locul cuvenit între națiunile țării; 3) Clerul, nobilimea și țărănimea română să aibă aceleași drepturi ca și clerul, nobilimea și țărănimea «națiunilor unite» (Unguri, Săcui și Sași); 4) Proporție numerică la alegerile de deputați și de funcționari publici; 5) Județele, scaunele, districtele și comunele să aibă și nume românești.

Autorii aduc un argument surprinzător în sprijinul cererii lor: recensământul populației ardelenne din 1787. Potrivit acestui recensământ, Românii sunt un milion de locuitori, pe când ceilalți, laolaltă, abia trei sute de mii. Afară de aceea, două regimente întregi de grănițeri și aproape două treimi din alte trei regimente «campestre» și mai mult decât o treime din cel de

cavalerie al Săcilor sunt formate din Români, — deci ei poartă, în proporția numărului, sarcini mai multe și mai grele decât celelalte națiuni împreună. Cer, în urmărire, încuviințare pentru ținerea unui congres național. Rostul acestui congres e să aleagă câțiva deputați, cari să apere pretutindeni, până în fața tronului, drepturile neamului.

Petiția e semnată: «clerul, nobilimea și cetățenii întregii națiuni române din Transilvania» și e trimisă la curtea împărătească, prin poștă, din Buda, de episcopul Ignatie Darabant dela Oradea.

Petiția aceasta, arhiducele Francisc o dă contelui

Teleki, președintele «cancellăriei aulice transilvane», pentru referat. E adevărat, recunoaște el, că Români sunt cei mai vechi locuitori ai Ardealului; dar ei, fiind biruiți de Unguri, se supun voinei învingătorilor. Ei n'au drepturi egale cu celelalte trei națiuni ale țării. Dovadă? Legea «Adprobatue» și uzul secular. Deși cererea n'are niciun temei legal, totuși trebuie să se asigure și Românilor existența cetățenească și libertatea religioasă. Români, mai zice contele Teleki, potrivit stării lor, au drepturi egale cu ceilalți locuitori ai țării. Ei pot avea moși, pot fi numiți în funcții publice și, după merit, ridicați în rândurile nobilimii, cum dovedesc cazurile familiilor nobile: Iosika, Kendeffi, Nalatzi și Huszar, toate de origine română. Drepturile acestea le confirmă și art. VI de lege din 1744. Iobagii români nu sunt mai asupriți decât ceilalți iobagi. Pe pământul crăesc (între Sași) sunt unele abuzuri, dar Români primesc satisfacția cuvenită.

După aceste observații de ordin general, contele Teleki e de părere că cererile de sub 1—3 din memoriul Românilor de a fi recunoscuți ca națiune deosebită alături de celelalte națiuni sunt primejdioase, ducând la zdrobirea constituției Ardealului. După nuniul art. de lege, ele sunt și de prisos. Ajunge dacă, în spiritul acestui articol, se poruncește parlamentului să cerceteze plângerile lor și să propună mijloacele prin care li s'ar asigura folosirea drepturilor cetățenești, libertatea religioasă fără deosebire de confesiune, susținerea clerului și ridicarea culturală a poporului.

Privitor la cererea de sub 4, contele observă că Români nu sunt excluși din funcțiile publice, nici chiar din cele mai înalte. Dacă ei sunt mai puțin, pricina e lipsa de bărbați cu pregătire. Cererea de sub 5, zice contele, arată numai ce complicații ar aduce recunoașterea Românilor, ca națiune, și câte jigniri la adresa celorlalte națiuni. Nici congres sau conferință națională română nu se poate încuviința. Români nu sunt egali cu celelalte neamuri, nici nu formează un corp politic independent ca Sârbi («națiunea ilirică»). Români, fiind mulți, merită o dreaptă considerație. Conducerea lor politică cere

prevedere și grijă. Poporul necult ascultă orbește, de o preoție care și ea are nevoie de o mai bună cultură morală și care, având în parte ierarhie străină, ușor poate fi condusă spre scopuri străine.

Părerile contelui Teleki și le însușesc și consilierii Izden-czy, Eger și contele Hatzfeld. La 7 Mai 1791 ele sunt aprobate și de împăratul Leopold II: «Încuviințez pe deplin propunerea dumneavoastră» (Ich beaugenehme vollkommen ihr Einrathen). Astfel soarta acestei petiții, de care Români leagă atâtea nădejdi, e pecetluită. Cu ordinul Nr. 4004 din 1791 Leopold II o

trînște parlamentului ardelean ca acesta, luând ca îndreptar art. VI din 1744, fără a schimba constituția țării, să propună mijloacele pentru a se asigura Românilor drepturile cetățenești (*concivilitas*), libertatea religioasă fără deosebire de confesiune, existența clerului și răspândirea culturii în popor.

Această măsură împărătească spulberă toate iluziile. «Români de-acum au slabe speranțe», scrie episcopul Adamovici mitropolitului sârbesc Strati-mirovici. Prin nuniata măsură, ei ajung ca miei în fața lupilor. Ei cer recunoașterea lor ca națiune. Împăratul îi îndrumă la articolul de lege din 1744 care anume eludează această recunoaștere. Cetindu-se nuniul ordin împărătesc și petiția Românilor în ședința a 65-a a parlamentului ardelean din 21 Iunie 1791, ea stârnește mișcări suferitești de nămiri (*miros excitavit animorum motus*), zice I. Para. În timpul cetirii se aud dangăte sinistre de clopot tras într-o dungă, vestind izbucnirea unui incendiu. După

IIORIA ÎN FRUNTEA RĂSCULAȚILOR

Tu stănga lui, în uniformă militară, Crișan. (Gravură în aramă din col. Academiei Române)

HORIA

CLOȘCA

CRIȘAN

Portrete după natură, executate la închisoarea de la Alba Iulia, de *Johan Martin Stock* din Sibiu (Muzeul Bruckenthal din Sibiu)

terminarea cetirii, deputații vor să părăsescă sala de ședințe și să se ducă la locul incendiului. Atunci baronul Nicolae Wesselényi, președintele adunării, cu glas puternic strigă să nu se depărteze, fiindcă focul din sală e și el destul de mare și trebuie stins. Raportul oficial al ședinței spune că afirmația Românilor, că regele, Matiaș Corvinul ar fi din neamul lor, e întâmpinată cu răsete batjocoritoare, iar membrii familiilor nobile de aceeași pretinsă origine de față, în parlament apostrofează violent pe episcopul unit, Ioan Bob, singurul Român între ei, cerându-i socoteală.

Care e ținuta acestui episcop în aceste debateri parlamentare? Simion Bărnuțiu în celebrul său discurs «Românii și Ungurii», apoi Alexandru Papiu Ilarian în *Istoria Românilor din Dacia superioară I*, 86, afirmă că Bob s'ar fi lepădat cu totul de această petiție, pe care el ar fi numit-o «născocitura unor capete neastâmpărate». Actele oficiale dovedesc altceva. Întrebând președintele Wesselényi pe Bob dacă petiția, înainte de a fi trimisă împăratului, a fost aprobată din partea preoțimii, episcopul unit

răspunde: da! Numai stilul i se pare într-o câțva schimbat. El mai adaugă că, după câte știe dânsul, conaționali săi nu cer declararea lor ca a patria națiune, ci se mulțumesc cu drepturile și libertățile națiunilor în mijlocul cărora trăesc. Un neadevăr, firește. Dar atât. Atunci, de unde la Bărnuțiu și Papiu Ilarian expresiunea de «născocitura unor capete neastâmpărate»? Dintr'un citat greșit al raportului făcut de comisia jalbelor, instituită de parlament.

Această comisie își prezintă raportul în ședința a 93-a dela 30 Iulie 1791. Raportul e un rechizitoriu al cererilor românești. Românii, spune acest raport, sunt foarte puțini urmașii coloniștilor Romei; cei mai mulți sunt urmașii veneticii și fugariilor refugiați din țările vecine. Ei au drepturi egale cu celelalte națiuni. Acest parlament prin art. VI din 1744 le asigură egalitatea de drepturi. Petiții ca cea de față sunt numai «fătul câtorva oameni neastâmpărați» («*foetum inquietorum solum quorundam hominum*»). Românii mai cuminți, ca episcopul Bob, nu cer recunoașterea lor ca națiune deosebită. Drepturile clerului

SCENĂ DIN TIMPUL RĂSCOALEI

În mijloc, în atitudine autoritară, cei trei capi ai răscoalei. (Gravură în aramă din 1783. După I. C. Băcilă: Portretele lui Horia, Cloșca și Crișan)

unit nu sunt trase la îndoială în județe și în Săcuime. Nedreptate se face Românilor, ca și celorlalte națiuni; numai pe pământul crăesc (între Sași). Aici, clerul și poporul poartă sarcini nelegale. De aceea, comisia propune votarea unui articol de lege pentru curmarea acestui rău. Privitor la libertatea religioasă, după reaccentuarea sistemului constituțional ardelean cu trei națiuni și patru confesiuni, comisia spune că, la dorința Majestății Sale, se garantează libertatea cultului religios al neamurilor (ortodocșilor). Acești credincioși vor fi păstoriți de episcopi numiți de M. Sa. având, guvernul, județele și scaunele, dreptul de a supraveghea sa nu se înmulțească fără rost numărul preoților, nici să nu se zidească biserici cu cheltuieli ce întrec puterile lor.

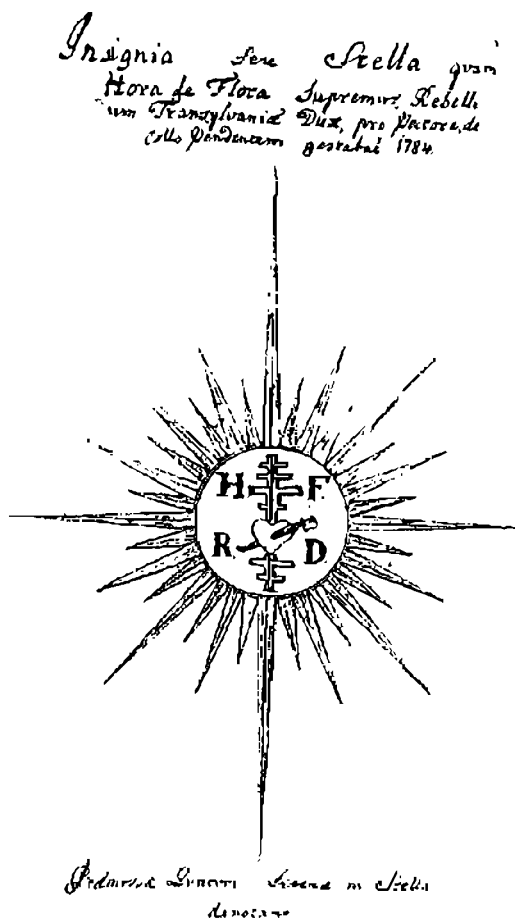
Cu privire la asigurarea mijloacelor de traiu ale clerului român, comisia jabelor spune că, dela secularizarea averilor bisericești întâmplată în zilele reginei Isabela, preoții toți sunt susținuți de confesiunile respective. Propunerea privitoare la ridicarea culturală a Românilor, comisia o primește cu respect, fiindcă acest popor e cel mai prost dintre neamurile Europei. La acest popor, religia e o superstiție. Pe când la alte popoare, religia tinde la consolidarea moravurilor, la Români ea le corupe. Preoții înșiși sunt lipsiți de cultură. Mulți dintre ei sunt pedepsiți pentru furturi și tâlhării și, sub masca religiei, sunt instigatorii hoților, ca în 1784, și precursorii crimelor. De aceea, înainte de ridicarea culturală a poporului, să se facă necesa clerului. Comisia vrea să dea, în această privință, îndrumări prefectului județului Cluj, baron Tosika, cum are să procedeze.

Sașii își rezervă dreptul de a-și face mai târziu observațiile asupra articolului de lege ce comisia vrea să propună pentru curmarea abuzurilor de pe pământul crăesc. În sesiunea din 5 August 1791, parlamentul formulează definitiv propunerile cerute de împărat. Sesiunea nu e decât cu privire la Sași. Parlamentul nu admite articolul de lege propus de comisie, ei îndrumază pe Români, în particular pe episcopul Bob, să-și caute dreptatea pentru abuzurile săsești la instanțele judecătorești. Guvernul își însușește propunerile parlamentului ardelean. Împăratul Francisc I (1792-1835), urmașul lui Leopold II mort pe neașteptate, sancționează articolul 157 privitor la libertatea cultului ortodox, rezervându-și exclusiv sieși dreptul de suprem control și eliminând pe acela al

districtelor, județelor și chiar al guvernului provincial.

În Iunie 1791, episcopul unit al Orăzii, Ignatie Darabant cere și el ca, în două posturi de consilieri ai guvernului ardelean la Viena, să fie numiți doi Români. Cererea e frumos motivată de petiționar. Aceste numiri atârna exclusiv de împărat. El știe că are nevoie de sfetnici cunoscători și ai mentalității, obiceiurilor, sufletului poporului român, precum și ai prescripțiilor ritului oriental de care acest popor ține în întregimea lui. La 23 Iulie, consilierul Izdentzi găsește că cererea e neîntemeiată. Vacanțele prevăzute nu există. Români au, proporțional, destui funcționari.

Văzând Români că cu cereri și memorii nu dobândesc nimic, se gândesc să trimită o delegație mai însemnată în frunte cu cei doi episcopi (Bob și Adamovici). După multe chibzueli și măsuri de siguranță luate de amândoi, dar în deosebi de Adamovici, pentru a nu i se imputa lipsa de lealitate, ei pleacă, la sfârșitul anului 1791, la Viena. Aici ei prezintă o mulțime de cereri nu numai împăratului Leopold II ci și arhiducelui Francisc, principelui Kaunitz, ministrului Hatzfeld, consilierului Eger, etc. Toate în zadar. Stăpânirea ia în nume de rău prezentarea acestor cereri. Episcopii sunt la Viena ca persoane particulare, nu ca reprezentanți unei națiuni. Lipsind acum din reședințe timp de șase luni și mai bine, să se ducă acasă și să-și fe-rească, sub propria răspundere, credincioșii de excese. Guvernatorul Ardealului, Gh. Banfi e cu deosebire furios pe Adamovici, fiindcă acesta, ca Sârb, crede că și Români pot avea drepturile « națiunii ilirice ». Episcopii primesc creștinește mustrarea ce li se face de sus. Adaogă însă, că nu e vorba de persoanele lor, ci de cauza celei mai mari

Hora Flava Rex Dacia

păști din locuitorii Transilvaniei. Pentru liniștirea acestora, ei cer un decret. Decretul li se dă la 21 Iulie 1792. El cuprinde vaga promisiune că Români vor primi drepturile ce nu contrazic Constituției ardelene.

O atitudine mai demnă au protopopii. Cei ortodocși în Sinodul din Sibiu la 25 Sept.; cei uniți în sinodul dela Blaj la 5 Oct. 1791. Chemăți aceștia din urmă să facă jurământ de credință împăratului mai întâiu, apoi guvernului că nu vor face nimic împotriva drepturilor și privilegiilor celor trei națiuni, ei fac numai jurământul dintâiu, nu și al doilea; altfel, lupta lor de desrobire națională n'ar avea nici un rost.

REVOLUȚIA DIN 1848-1849. Aprins la Paris în luna Februarie 1848, focul revoluției se întinde în Austria,

Horia

Cioșen

Crișan

MEDALII DE ARGINT REPRZENTÂND PE CAPII REVOLUȚIEI DE LA 1784, BĂTUTE LA ANIVERSARIA A 50 ANI
DE LA MARTIRIUL LOR
Pe medalia din stânga inscripția: *Horia Rex Daciae, MDCCCLXXXIV* (Colecția Ing. Cons. Orghidan)

Ungaria, Croația, dar nicăieri nu face atâtea stricăciuni ca în Transilvania. În această provincie, la proporții aproape apocaliptice, 40.000 de morți, 230 de sate șterse de pe fața pământului, pagube materiale de aproape 30.000.000 florini-aur sunt urmele înspăimântătoare ale acestui foc revoluționar. Franța, deși cu mult mai mare, are relativ pierderi mai mici. Numărul morților ei în această revoluție e de 15.000. Din nenorocire, nici astăzi, după aproape o sută de ani dela trecerea lor, nu sunt publicate toate documentele timpului. Nu poate fi, deci, vorba de o istorie temeinică a revoluției românești din Ardeal din acești ani de cumpănită încercare. Cele câteva memorii și biografii publicate până acum dela sau asupra unor personalități conducătoare ale acestei revoluții ne dau numai câteva aspecte, dar nu toate și nu definitive. Cu aceste restricții, încercăm să schițăm, în cele următoare, evenimentele principale.

Deși tendința Ungurilor de a cutropi celelalte neamuri se vădise și până acum, în deosebi priu legile din 1842, totuși nu toți Românii își dau seama de primejdia ce-i amenință. Între cei ce văd limpede această primejdie sunt canonicii și profesorii din Blaj. Cerând parlamentul provincial ardelean din 1842 ca, în zece ani, toți Românii să învețe ungurește, capitulul blăjan, în frunte cu prepozitul Simion Crainic, răspunde: « E evident: această limbă (românească) nu se poate elimina din școlile Blajului fără primejdia moralității și religiosității și, ceea ce pentru noi nu e mai puțin dureros, fără de ruina scumpei noastre naționalități ». Acest frumos și energic protest e înaintat celor în drept de episcopul de atunci al

Blajului, Ioan Lemeni (1832—50). Tot el mai are meritul de a înnoi cu colegul său ortodox dela Sibiu Vasile Moga (1810—1845) mișcarea din timpul lui « *Supplex libellus* » cu o nouă cerere pentru încuviințarea drepturilor religioase și politice ale Românilor de pe pământul crăesc.

Prin aceasta, Lemeni își face mulți dușmani între Sași cari, împreună cu unii dintre vrăjmașii săi români, îi sapă mormântul în curând. Valul liberalism al legilor ungurești cari desființează iobăgia și asigură libertatea individuală, dar nu și cea națională, zăpăcește pe mulți nu numai dintre Românii din Banat, Crișana și Maramureș, ci și dintre cei din Ardeal.

E, deci, cu atât mai mare vrednicia lui Simion Bărnuțiu, secretar consistorial și profesor la cursul filosofic dela Blaj că nu se lasă amăgit. Nimeni mai mult decât el nu se însufleștește, în generația lui, de ideile pentru care luptă Apusul luminat al Europei de pe la 1830. Sunt ideile dreptului natural potrivit nedreptăților de veacuri, despotismului politic și exploatării economice. El arată conaționalilor săi calea mântuirii; el e îngerul luminii. Cât de uimitoare e proclamația trimisă de el din Sibiu la 25 Martie

1848! (Aici vine el să urmeze studiul de drept după despărțirea sa atât de dureroasă de Blaj, în urma procesului său și al colegilor săi cu episcopul Lemeni).

Prin această proclamație, el lămurește deplin situația politică a timpului. E ca un fulger în besna unei nopți întunecoase. « Ungurii chiamă Ardealul la uniune » — scrie Bărnuțiu în această proclamație, — « cu mare solemnitate Clujul declară că o voiește.

HORIA PURTÂND PE PIEPT ORDINUL, SAU
Gravură în aramă de Jacob Adam din Viena
(Col. G. Șion, Biblioteca Universității din Cluj)

MEDALIE DE ARGINT CU INSEMNELE LUI HORIA
Pe avers: Horia Rex Daciae

Pe revers, peste coroni imperială:
Nos pro Caesare

MEDALIE SATIRICĂ DE PLUMB CU INSEMNELE LUI HORIA
Pe avers: Horia Rex Daciae
Taro plăuge și plătește

Pe revers: Horia Rex Daciae

(Colecția ing. Consi, Orghidan)

«Și Secuții se vor rosti pentru ea, dar Sașii nu. Românul ce va face?»

«Dela fapta aceasta atârnă viața sau moartea.

«Deschidă-și ochii fiecare Român, folosească-se de prilej, pentru că sau câștigă tot sau pierde tot. Pierde și ce a avut până acum — naționalitatea.

«Ascultați, strănepoți ai Romanilor, ce trebură să răspundeți Ungurului sau Sasului.

«Noi, până ce națiunea română nu va fi înălțată la acel rang politic, de care au desbrăcat-o Ungurul, Secuții și Sasul — nu ne umim. Fără de noi au scris ei în Aprobate că ea este națiune numai tolerată. Din toate funcțiile înalte ale țării au scos-o; și, dacă totuși a voit să le aibă, i s'a cerut să-și părăsească naționalitatea și credința.

«Dar să nu înșirăm păcatele cele multe; căci Dumnezeu a rânduit și poporului asuprit sărbătoare. Fiecare oraș, fiecare sat răsună de bucurie, pentru că ziua de azi este învierea popoarelor morote. Și noi, un milion trei sute de mii, morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierii. Să mergem, răsturnăm piatra de pe mormânt: să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere și să viețuiască viață veșnică...

«Spuneți Ungurilor că, până ce dieta (parlamentul) țării nu va recunoaște națiunea română, ca națiune, voi despre uniune nu stați de vorbă».

Învierea neamului, de care vorbește această proclamație, are să se întâmple pe câmpia libertății dela Blaj. Pe această câmpie în 1848 se țin trei adunări naționale: întâia de pregătire (30 Aprilie); a doua

de hotărâre (3/15 Mai); a treia de înarmare (25 Septembrie). Pe această câmpie, conștiința națională are să prăvălească de pe mormântul ei secular piatra ce o ține îngropată de vie, proclamându-se suverană, liberă, independentă. Proorocul acestor mari idei e autorul proclamației amintite. Ca un alt Moisi, el

pare că se suie la munte să stea de vorbă cu Domnul, să aducă norodului tablele legii și să-l facă să pună jurământ pe noua credință a naționalității române nepieritoare. De când e Ardealul, mișcare mai puternică, mai cutezătoare, mai bogată în urmări pentru neamul românesc nu se pomeneste. Alexandru Odobescu aseamănă câmpia Blajului cu valea Iosafatului, fiindcă aici se săvârșește învierea acestui neam și judecata de apoi. Ceea ce semănaseră, timp de aproape o sută de ani, în sufletele Românilor de pretutindeni, luminații dascăli ai Blajului, acum încep să secere. La adunările acestea naționale, în deosebi la a doua, cea mai mare dintre toate, participând la ea 40.000 de Români, sunt de față și fruntașii din cele două principate: Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Ioan Eliade Rădulescu, frații Golești, Gheorghe Sion, Vițianu

CIOSCA, ÎN NOBILA LUI ȚINUTĂ.
Gravură în amănunt de Jacob Adam din Viena.
(Col. G. Sion, Biblioteca Universității din Cluj)

Racoviță, iar ceva mai târziu Nicolae Bălcescu.

Acesta are să evoce în fața tinerimii române din Paris, această neuitată zi istorică. «Zi de lumină, de libertate și de mărire română — zice N. Bălcescu — te pomenim și te serbăm cu drag! Tu minunași lumea și-i arătași că nația română e matură, vrednică de libertate, vrednică de a intra în frăția cea mare a națiilor. În analele Românilor, altă zi nu strălucește mai frumos decât tine și cea asemenea ție, sora ta

îmbită, ziua de 11 Iunie 1848 a poporului din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o zi măreață, căci întâiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzând celor ce-i vorbiau de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: *noi vrem să ne unim cu Țara!* Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa de mari de sărbătoare populară, vorbește de-a-dreptul în inimile aleșilor săi și numai poporul și poezii, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința întâmplărilor vitoare, numai ei citiră și destăinuiră aceea ce era scris în fundul inimii fiecărui Român: *mântuirea de orice domnie străină, prin unirea națională* ».

Să nu se creadă că strigarea de care vorbește Bălcescu e o închipuire sau o floriceică de stil oratoric. « Invetiatorulu Poporului », ziarul lui Timotei Cipariu tipărit în acest timp cu slove chirilice la Blaj, publică în Nr. II dafa 19 Mai 1848 poezia « 15 Maiu 1848 » de « Un Român » (V. Alecsandri). În strofa din urmă a acestei poezii cetim: « Fraților, nădejde bună! Viitorul ce urziți Va fi vrednic de trecutul Al strămoșilor slăviți! Bărbăția și unirea între voi de-acum domnească, Și strigați în libertate: *România să trădească!* ». Iar în arhiva primăriei Târgul Mureșului se păstrează actele unei anchete împotriva preotului Ioan Munteanu din Mădărașul de Câmpie care întorcându-se dela adunarea națională din Blaj, a spus sătenilor: « Ardealul nu mai e Ardeal, ci România ». Iată urmările binecuvântate ale ideii de desrobire!

Aceste simțăminte populare găsesc o strălucită expresiune în cuvântarea lui Bărnuțiu « Românii și Ungurii », rostită în preziua istoricei adunări naționale, în catedrala dela Blaj. După largi și convingătoare repriviri istorice, el arată că « cultură fără libertate și libertatea fără existență și onoare națională nu e cu putință ». Iar mai departe: « Așa este, fără naționalitate nu este libertate, nici lumină nicăiri... Aceea ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, — aceea e naționalitatea pentru oricare popor ».

În asemenea condiții, se înțelege unanimitatea hotărârilor formulate cuvânt de cuvânt sub președinția celor doi episcopi: Ioan Lemeni și Andrei Șaguna (1846—1873) de învățatul Timotei Cipariu, întâiul între

cei zece secretari ai adunării naționale: 1) Neatârnamare politică și reprezentare proporțională numerică în parlament și în slujbele publice; 2) Autonomie bisericească; restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual cu deputații clerici și mireni, și cu drept de a alege liber pe episcopi, prin majoritate de voturi, fără candidări; 3) Desființarea iobăgici și a dijmelor fără despăgubiri pentru proprietari; 4) Libertate industrială și comercială, cu înlăturarea breslelor și a tuturor piedecilor ce stau în calea meșteșugurilor și a negoțului; 5) Ștergerea dării pentru vitele ce pasc în străinătate

(Muntenia, Moldova, Turcia, Rusia ș. a.); 6) Desființarea zecinelii metalelor, din pricina căreia nu se pot lucra minele; 7) Deplină libertate a gândului: rostit, scris, tipărit, fără cenzură și cauză; 8) Libertate personală și de întrunire; 9) Tribunale cu jurați publici; 10) Armată românească; 11) Miezului drept la moșii și păduri, mai ales în pământul crăesc; 12) Plată dela Stat pe seama preoției române, ca și pe seama preoției altor neamuri; 13) Înființarea de școli românești în toate satele și orașele, precum și a unei universități; 14) Înlăturarea privilegiilor; 15) Constituție nouă; 16) Suspendarea desbaterilor unirii Ardealului cu Ungaria până după proclamarea poporului român ca națiune.

În amintirea celor petrecute aici, câmpia Blajului, numită până atunci « câmpul Grecilor », se chiamă « câmpia libertății ». Tot cu acest prilej, se aleg două delegații să prezinte celor în drept ho-

PRINDEREA LUI HORIA ȘI CLOȘCA
Eleganță stilizată de Ioh. Caspar Weinrauch din Viena
(Oravura în oșei. După Octavian Bău: Răscoala lui Horia)

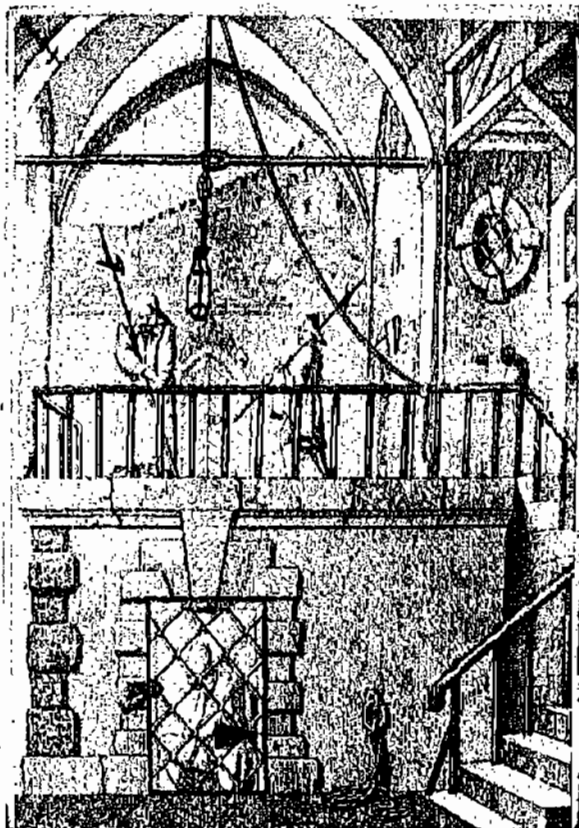
tăririle adunării: una în frunte cu episcopul Șaguna pentru împăratul; cealaltă în frunte cu episcopul Lemeni pentru parlamentul provincial.

Preocupați de a scăpa de jugul ierarhiei sârbești, Românii din Bănat țin și ei, sub conducerea lui Eftimie Murgu și Aloizie Vlad, o adunare Națională la Lugoj (27 Iunie 1848). Episcopii sârbi, se plâng Românii bănățeni, întrebuițează tot felul de mijloace ca să închidă Românilor drumul culturii. Ei fac să cadă școlile românești așa de adânc, încât se desființează și puținele școli ridicate de comunități pe cheltuiala lor; ori apoi, dându-le învățători sârbi, așezămintele lor de cultură se prefac în așezăminte de slavonizare. În fruntea acestei acțiuni de desnaționalizare, ei numesc pe mitropolitul sârbesc Stratimirovici, « persecutor notoric al Românilor, care zicea adeseori că nimic nu-i este mai urât decât limba românească ».

Mai târziu, în urma stăruințelor tuturor fruntașilor români și în deosebi a episcopului Șaguna, se face despărțirea ierarhică a bisericii ortodoxe române de cea pravoslavnică sârbească.

Zăbovind mult la Pesta acest episcop, delegația al cărei președinte este el, nu-l mai așteaptă, ci prezintă ea hotărârile adunării. Membrii acestei delegații sunt: August Treboniu Laurian, Ioan Popescu, Timotei Cipariu și Ioan Bran. Împăratul Ferdinand I, firește, nu-și asumă nici o răspundere, ci trimite hotărârile Românilor parlamentului maghiar.

Nu umblă mai bine nici delegația a doua, chemată, în frunte cu episcopul Lemeni, să înainteze parlamentului din Cluj aceleași hotărâri. Constatând dreptatea acestor hotărâri, raportorul Szász Károly e de părere ca ele să fie recunoscute în întregime. Nemeșii toți sar ca mușcați de șarpe. Unul dintre ei, Zeik József strigă: «Decât să ne învoim la asta, mai bine să treacă și cel din urmă copil prin ascuțișul săbiei!». Acestea se întâmplă în secțiuni. La ședința publică a parlamentului, ei vin înarmați. La cererea Românilor și a Sașilor de a nu se vota unirea Ardealului cu Ungaria, Ungurii zăngănesc săbiile și răcnesc ca fiarele: «Unire sau moarte!». (Unio vagy halál). Cei 22 de deputați sași îngălbenesc de groază. Deputatul lor din Brașov, Ilias Roth abia poate îngăima câteva cuvinte. Ce are să facă atunci bietul episcop Lemeni care singur cu Constantin Pappalvi și cu Alexandru Bohățel reprezintă aici neamul românesc? Insuși generalul Puchner, reprezentantul împăratului în acest parlament, sub presiunea curentului șovinist

INCHISOAREA DIN ALBA IULIA
Printre gratii, cîmpurile lui Horia și Cloșca
(Desen de I. H. Loochenholz. Biblioteca Universității din Cluj)

IIORIA ÎN INCHISOARE
Gravură din relațiunea oficială a marșiluiului: «Toilestrafe»
(Colecția Tudor Nicolăescu)

maghiar, schimbă steagul negru-galben (austriac) al armatei cu cel unguresc. Un asemenea steag e înfipt cu puterea și în mîna episcopului Lemeni, precum și a deputatului sas Konrad Schmidt (socotiți de Unguri ca cei mai mari vrăjmași ai lor) și împinși cu puterea să vorbească mulțimii de pe stradă.

Apucați pe această pantă, Ungurii, exaltați de Kossuth Lajos, prind armele împotriva Croaților și Austriacilor, iar la 19 Aprilie 1849, în parlamentul lor din Debreczin (Debrecen), detronează «casa Habsburg-Lotharingă, pentru vânzarea nației, pentru perfidia ei, pentru invazia cu putere armată, precum și pentru îndrăzneala de a sfărâma țara...». În acest parlament sunt și trei deputați români: Sigismund Popp, Alexandru Buda și Ioan Dragoș, iar în rândurile armatei Kossuthiste sunt o mulțime de luptători români din Crișana și Maramureș. Ungurii desființează comitetul național permanent ales de adunarea națională dela Blaj. Pe doi dintre membrii acestui comitet, pe A. Tr. Laurian și pe Nicolae Bălăescu (Belașcu) îi arestează contele Bélydy. Ei nu scapă din arest decât după multe intervenții. Ungurii mai omoară o mulțime de țărani români la Abrud, la Sân-Craiu lângă Aiud, la Mihail, la Luna de pe Arieș. Și tot ei mai cer prin comisariul lor, baronul Vay Miklós ca Românii să stea liniștiți. Episcopul Șaguna nu cade în cursa ce i-o întinde Vay, dar Lemeni cade. Acesta are nefericita inspirație de a publica un circular către cler și popor ca să asculte de «Excelența

sa crăescul plenipotențiat comisar baron Nicolae Vay ». Impotriva acestui circular se ridică comitetul națiunii române, în frunte cu S. Bărnuțiu și Gheorghe Barițiu, îndrumând pe Români să țină cu împăratul, precum au hotărât pe Câmpia Libertății, nu cu Ungurii. Iar generalul Puchner la 9 Noembrie 1848 îl suspendă din funcțiune, numind pe canonicul S. Crainic vicar episcopesc.

Deși Românii cer în adunarea a doua dela Blaj « armata națională », iar în a treia înarmarea a o sută de mii de oameni în 15 prefecturi, toți li se refuză armele. Comitetul național permanent, în frunte cu Șaguna ca președinte, e desființat și, în locul lui, se înființează « comitetul de pacificare », sub președinția lui S. Bărnuțiu. Cu toate stăruințele acestui comitet, generalii austriaci nu înarmează decât 3745 de Români și 1243 de Sași. Cu această mână de oameni cred ei că pot să țină piept trupelor ungurești, multe și bine conduse de generalul polonez Bem. În câteva săptămâni, acest general curăță Transilvania de trupele austriace. Colonelul Urban trebuie să fugă cu regimentul său de grănițeri dela Năsăud în Bucovina, iar neputinciosul general Puchner e nevoit să se retragă în Oltenia, la Călimănești. Intrați în Blaj, Ungurii distrug o mare parte din arhivele și zestrea școlilor, risipesc bogata bibliotecă a învățatului Cipariu, fac orgii în cupriusul mănăstirii S. Treimi, — iar la Sibiu caută să omoare pe membrii comitetului « de pacificare »: Bărnuțiu, Bălășescu, Barițiu, Cipariu, Laurian ș. a. Nu izbutesc. Singurele părți necucerite de Unguri sunt Alba Iulia, apărută de legiunea de pe Ampoiu a prefectului Axente Severu și Munții Apuseni sub conducerea prefectilor: Balint, Gomboș, Groza, Podoreanu, Vlăduțiu, dar mai ales a lui Avram Iancu.

Cu aceasta ajungem, în firul expunerii, la numele celui mai popular erou al revoluției dela 1848—49. Acest nume, ca și al înaintașului său, mare erou al creștinătății, Iancu Huniade-Corvinul, e urșit să răsună viu, dealungul veacurilor. Crescut la Zlatna, Cluj și Târgul Mureșului, el ia parte de tânăr la trebile obștești. Alăturându-se în Cluj la 1847, ne povestește prietenul său, Iosif Sterca Șuluțiu, mai târziu președinte al *Astrei*, Avram Iancu ia parte la o desbatere parlamentară. E o ședință memorabilă. Șeful partidului liberal, baronul Kemény Dénes apără pe țaraui. « Țăranului, după ce fu

desbrăcat de toate drepturile omenești, de toată vrednicia omenească » — sunt cuvintele baronului — « i s'au pus sarcini, care nu numai întrec venitul moșiei ce o muncește, dar întrec chiar puterile dânsului. Și, când ar avea numai un stăpân, tot ar mai merge; dar după ce stăpânul său i-a luat tot ce bietul om a muncit, vine al doilea stăpân: Statul. Acesta-i pune o sarcină și mai grea. În timp ce nobilul își petrece în trândăvie, țăranul poartă toate greutățile țării; plătește singur dările, face drumuri și poduri, și tot el plătește și vama pe ele. Apără țara cu arma, ca nobilimea să poată stăpâni în liniște. Plătește pe popă, pe dascăl, pe jude, pe secretar și tot ce i se cere și, acest om, în zdrențele sale, e cinstit, blând, muncitor, își iubeste țara și o apără cu credință deși el știe, că nici chiar acel pământ de trei coți, care, după moarte, îi va acoperi trupul, nu este proprietatea dânsului. Băgați de seamă! Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare de lucruri ».

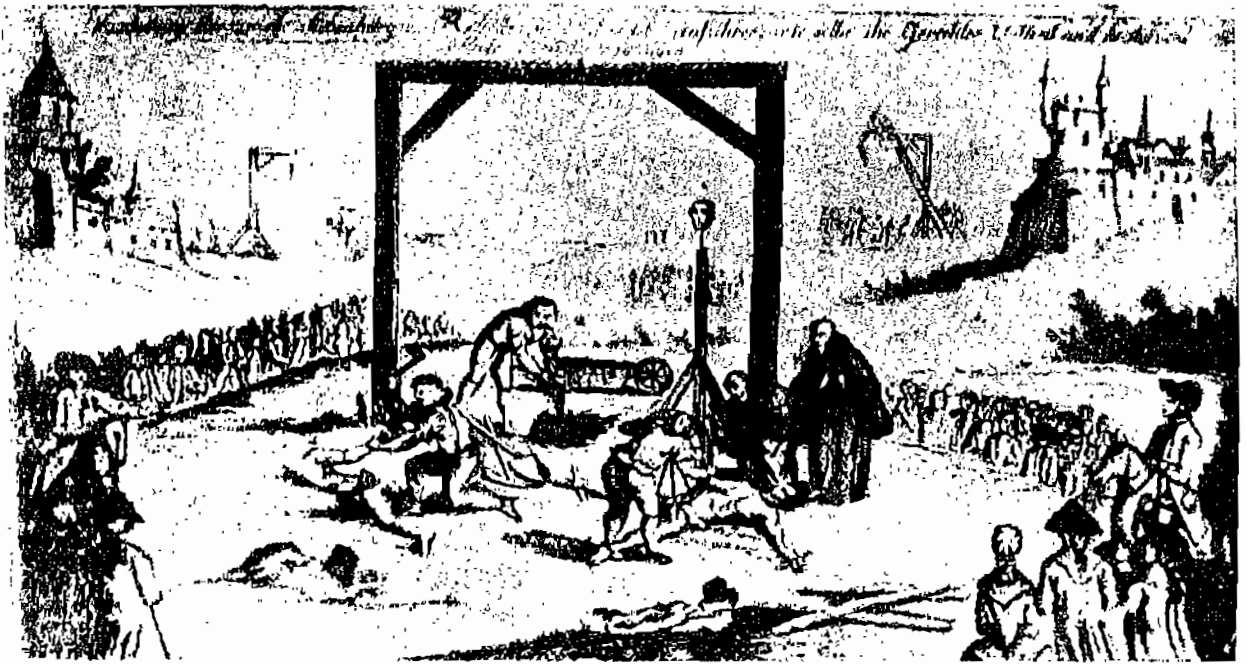
Ca să abată luarea aminte a parlamentarilor de la reformele cerute, un « regalist », reprezentant al guvernului, răspunde să voteze repede unirea Ardealului cu Ungaria, altfel în 40—50 de ani nu mai găsești Unguri nici cu înmânarea și această provincie redevine ceea ce fusese înainte de Tuhutum: Dacia.

Ascultând aceste desbateri parlamentare, Avram Iancu tremură ca varga, de indignare, îl scutură frigurile. El mărturisește bunului său prieten Șuluțiu: « Nu cu cuvinte filosofice și umanitare

vei putea convinge pe acești tirani, ci cu lăncen, cu Horia ». Nu e mirare, deci, dacă el e priure cei dintâi cari urmează chemarea dela Blaj, adusă lor la Târgul Mureșului de tânărul Bârlea, nepotul episcopului Lemeni. Reușita deplină a celor trei adunări naționale dela Blaj e datorită mai cu seamă cetelor bine disciplinate conduse de Avram Iancu, Ioan Butceanu, Alexandru Papiu Ilarian și alți tineri români. În deosebi e nepieritoare apariția lui Iancu în fruntea celor zece mii de Moți. Când ei intră în Blaj, îi întâmpină toată suflarea românească, în cap cu canonicii și profesori. Iancu însuși în port de sat, cu căciulă mare rotită, cu grele pistoale în brâu, cu manta albă, pare un voievod. Mulțimea îl soarbe cu ochii. Moții sunt mândri că au așa conducător. Alături de Iancu, e Nicolae Begnescu, profesor de cântări la Blaj, puin de Moț și el, intonând marșul venirii: « Astăzi cu bucurie, Românilor veniți! Pe Iancu în

O EMOTIVANTĂ ICOANĂ A LUI CLOȘCA
Pastel executat după natură, în lăchisorele dela Alba Iulia
de Sigismund Korek
(Colecția Colegiului Bețilen din Aiud. După Octavian Dău:
Răscoala lui Horia)

MARTIRIUL LUI HORIA ȘI CLOȘCA
În timp ce trupul lui Cloșca e măcelărit cu secura, Horia suferă suplicul roței
(Desen de I. H. Lueschenkoht, Biblioteca Universității din Cluj)

câmpie. Cu toți să-l însușiți! Spălați armele voastre! Curând să alergați! Din plaiurile noastre Pe dușmani alungați!» Amintirea lui Iancu plutește și azi misterioasă în colțul dela înbinarea celor două Târnave. Crucea lui străjuește dealul cel mărunțos deasupra Blajului. De el și de Buteanu nu poate zice nimica rău nici agentul critic Alecu Russo. «Într-o sală sau două de inteligenți» scrie el — «... numai pe doi l-am auzit grăind românește... Unul (Ioan Buteanu) din cei doi zicea: Ungurii vreau Unio; Știi ce vrea să zică unio? Vrea să zică că, până acum, ei ne-au încălecat pe păr, și acum vreau să ne pună și seama în spătare; al doilea (Avram Iancu) striga: Uitați-vă pe câmp, Românilor; suntem mulți ca cucuruzul brazilor suntem mulți și țărâ ca Dumnezeu a cu noi!».

După cum spune căpitanul Grätze în raportul oficial către guvernatorul Ardealului Wohlgenut, Iancu e «spiritul dător de viață în toate operațiunile

militare și bărbatul care se bucură de nemărginită popularitate». Alecu Golescu îi scrie (Zlatina, 18. Ian. 1849) că dela el se așteaptă chiar desrobirea principatelor. În condițiile politice și militare date, însă

după vertiginoasa cucerire a Ardealului de către trupele lui Bem, firește, nu poate fi vorba de o asemenea acțiune. Iancu și tovarășii săi sunt foarte prevăzători, când nu se încădrează în trupele de sub comanda becisnicilor generali austriaci. Ar păși și ei ca prefectul Solomon din Hunedoara, ca Constantin Romanul Viru dela Reghin și atâția alții, uciși cu trupe cu tot. Și, sunt rezervați și neîncrezători, chiar față de deputatul Beiușului Ioan Dragoș, când acestavine

«MOR PENTRU POPORUL MEU»
Gravură artistică de Andreas Brinkhaus. Sub ea sunt relatate, în limba germană, ultimele cuvinte ale lui Horia: Ich sterbe vor die Nation.
(Gravură în amăn, După Octavian Beu: Răscoala lui Horia)

întăiu la Mihăileni, pe urmă la Abrud să trateze, în numele lui Kossuth, pacea cu Românii. Misiunea acestui nefericit deputat, Kossuth însuși o socotește «primejdioasă». Și așa este. Această misiune e o apucătură machiavelică din partea lui. De o parte,

el îi momește pe Români cu tratative de pace prin deputatul Dragoș, iar de altă parte dă ordin maiorului Emeric Hatvani să-i atace. Încă urmând Români aceste tratative, numitul maior intră în Abrud (6. Mai 1849) cu 1400 soldați și 3 tunuri. Iancu fuge repede la Câmpeni, unde se pregătește de luptă. Mai încrezători în cuvintele lui Dragoș, prefectii Dobra și Buteanu rămân în Abrud. Aici e împușcat cel dintâi, împreună cu mai mulți Români, ca dovadă cum știu să răsplătească Ungurii încrederea pusă într'înșii. Dragoș trimite trei ștafete după Iancu să pună capăt acestei stări de lucruri « urâtă și lui Dumnezeu și oamenilor ». Acesta-i răspunde: « Intre noi are să hotărască sabia! ». În 9 Mai 1849, el și zdrobește trupele lui Hatvani, care e nevoit să fugă spre Brad. Văzând Români pe Dobra și o mulțime de fruntași ai lor spânzurați de Unguri, cantă să-și răsbune. Intr'o pivniță, ascuns, îl găsește pe nenorocitul Dragoș, « trădătorul ». Lăncerii îl sfărtecă în bucăți. Așa se isprăvește misiunea lui, pe care Kossuth de mai înainte o numise « primejdioasă ». Știa de ce.

După o săptămână, Hatvani revine. Nici această încercare a lui nu izbuteste. Intr'o crâncenă luptă de 30 de ore, el e sfârșit cu desăvârșire. Răspunzând deputatului bihorean, Ioan Gozmau, care afirmă că năvălirile lui Hatvani în munți sunt din întâmplare (« casualistice »), Iancu scrie să nu i se dea năvălitorului nici o pedeapsă, « că cu ce i-am fost dator, i-am plătit ». Precum la întâia năvălire el ucide pe Dobra, așa omoară acum la Iosaș (23 Maiu) pe Buteanu. Uciderea acestui prefect e unul din cele mai dramatice episoade ale acestei revoluții. Puțin înainte de moarte, el adresează minorului ungur Coloman Csutak o scrisoare, în care spune că « libertatea voastră e lingusire, amăgire și vorbă goală ».

Această scrisoare, plină de demnitate și înțelepciune, N. Bălcescu o numește « document istoric » și o trimite prietenului său, Ion Ghica, spre păstrare. Înainte de a fi executat, el apostrofează pe Hatvani: « Am salvat conductis dela Kossuth. Eu mor, dar nu mă tem de moarte, căci am stat zi de zi în fața ei. De altfel frații mei vor răsbuna moartea mea violentă » Hatvani îi poruncește să isprăvească. Atunci Buteanu

scoate din buzunar punga plină cu galbeni și o aruncă la picioarele călăului său, zicând: « Luați-o, tâlharilor! Pentru asta vă luptați voi, nu pentru libertate » — și-și atarnă singur lațul de gât.

Ca să pedepsească aceste două înfrângeri ale maiorului Hatvani, vine colonelul Kemény Farkas cu 700 soldați și 19 tunuri. Preotul-prefect Simeon Groza surprinde două companii de Secui cu transporturi de muniții și alimente. Cucerirea acestora e o grea lovitură pentru trufașul colonel ungur. În lipsă de alimente, el trebuie să-și hrănească trupa

« cu țărâte și boabe de cucuruz ». Și el face lui Iancu propunere de pace. Acesta răspunde la fel: « Intre Români și Unguri are să decidă numai sabia ». Sub comanda prefectilor: Balint, Gomboș, Groza, Fodoreanu, Vlăduțiu, glotașii români răsping armata ungurească și o străntoresc în Abrud. Lupta cu Groza ține în 15 Iunie până la miezul nopții. Descurajat spune Kemény: « Dracul să se mai bată cu popii », iar în dimineața următoare, învăluit în « negură foarte groasă », el fuge din Abrud cu resturile armatei sale sfărșamate. Buciumanii îl urmăresc, răpindu-i două care de muniții și prăpădesc încă 140 de soldați unguri. Aceștia îngrozii țipă: « Suntem pierduți » (Oda vagyunk). Lupta cu Kemény probează, cum scrie Iancu în Raportul său, « credința neclintită a Românilor, devotamentul lor, perseverența și bravura lor fără exemplu ».

Ungurii își răsbună pentru această nouă înfrângere, trimițând tăciunari să dea foc Mărișelului, la 2 Iulie 1849. Iată cum întârșează Iancu, în numitul său Raport, salvările lor: « N'a fost de ajuns » — scrie el — « că au omorât fără milă bătrâni, femei și prunci nevinovați, dar mai puneau și pe pruncii sugători lăsați în viață la piepturile reci ale mainelor omorite, pentru ca în modul acesta să-i omoare mai încet. Multe din aceste ființe nevinovate au mai fost aflate în viață după trei zile, cei mai mulți însă au suferit o moarte plină de torturi ». Paul Vasvári, poreclit « Kossuth cel Mic », plătește cu viața această aventură războinică. Răsbunătorul lui e tribunul Nicolae Corcheș.

Așa își fac datoria de ostași niște preoți și tineri abia ieșiți din școlile de teologie, filosofie și jurispru-

EPISCOPUL IOAN BOB UNUL DIN AUTORII LUI SUPPLIEN
LIBELLUS VALACHORUM
(Pictură în ulei, Col. Mitropoliei din Iași)

MOISE DRAGOȘ
Episcop român unit, 1777—1787

IGNATIE DARABANT
Episcop român unit, 1788—1805

EPISCOPUL SAMUIL VULCAN
Episcop unit al Oradei, 1806—1830

clență. Fără să fi pus vreodată mâna pe arme, ei se văd nevoiți a se face generali și a câștiga bătălii, cum observă N. Bălcescu.

În cu deosebire uimitor, cum știu acești oameni, lipsiți de cunoștințe strategice, să întrebuițeze pozițiile naturale pentru scopurile lor.

Ei mai știu întâi sufletul și cu rugăciune:

*Sus pe vârful dealului,
In cetatea Iancului,
De trei zile, de trei nopți,
Cântă-o sulă de proși,
Și se roagă și se închină,
Pentru tabăra română!*

Întreținându-se propunerile de pace ale Ungurilor, Iancu rămâne neclintit.

El n'are nici o încredere în Kossuth, pe care îl numește «îngelător».

Tot ce poate face, e să făgăduiască Ungurilor că, în luptele dintre ei și Ruși, el nu se amestecă¹⁾.

Aderenți ai unei împăcări maghiaro-române sunt nu numai Români din Ungaria ca Dragoș ș. a., ci

¹⁾ Întă, în adevăr, ce scrie Iancu din Câmpeni la 15 Iulie 1849:

«Crezut-au bravii noștri bărbați Buteanu și Dobra, și căzură jertfă terorismului.

Poate că, aiei, s'ar aduce scuză că el căzură din furia soldaților sau neînțelegerea de seamă a lui Hatvani.

Această scuză e degeartă și fără temelu.

Nu Hatvani înșală, el acela în care voi [Românii din Ungaria] v'ați pus toată nădejdea și căruia voi cu crezământ deplin lați pus ferilele voastre și a urmașilor voștri în mână.

Acesta e capul vostru, președintele ocărârilor al țării ungare, Ludovic Kossuth.

[După folietoul „Tribuna” din Arad, 24 Mai 1907).

și fruntași oameni politici din principate. Cesar Boliac în «Espatriatul» (25 Martie 1849), ziar ce scoate la Brașov, salută pe Bem ca pe un «arhanghel al libertății». Inșiși N. Bălcescu încearcă pacea. Se convinge curând de zădărnicia ei. «Ungurii, scrie el către Ghica, sunt proști și ciocoi toți» și «de n'ar fi contra Muscalilor, n'ar merita să-i privească cineva». Prefăcându-se că primește pacea în principiu, Kossuth îl trimete pentru amănunte să trateze cu Bem. Acesta declară: «Eu pentru Români n'am altceva decât gloanțe și tunuri».

Soarta răsvrătirii ungurești o pecetluiește intrarea în acțiune a armatei rusești sub conducerea generalilor Paskievici și Lüders. Intrând cel dintâiu prin Ungaria, al doilea prin Ardeal, ei silesc pe răsculații unguri în frunte cu generalul Artur Görgei să depună armele la Șiria, în ziua de 13 August 1849. Când Țarul Nicolae I primește înștiințarea generalului Paskievici că Ungaria supusă zace la picioarele lui, el exclamă cu bucurie: «Ura! cu noi este Dumnezeu, înțelegeți, neamuri, și vă plecați». Ajutorul lui îl cere tânărul împărat Francisc Iosif I (1848—1917), în temeiul «alianței sfinte».

În lunga dar nechibzuia lui domnie, acest împărat ajunge să-și vadă la sfârșit tronul aproape uărui, iar vasta lui monarhie în plină descompunere.

Generalul Lüders vorbește cu recunoștință despre ajutorul primit dela Români. «Fără proviziile, pe care le-am găsit în Principate» — mărturisește el — «și fără Iancu, căpetenia Românilor transilvăneni, n'aș fi putut reuși». De aceea, roagă pe țar să mijlociască, la Viena, îndreptarea sorții acestor «paria». Țarul refuză această intervenție. Iancu primește dela Radetzky, genera-

ții, câțiva fruntași, pentru restabilirea solidarității naționale. În afară de inițiator și amfitrion, ei sunt următorii: Gheorghe Barițiu, Iacob Bologa, Partenie Cosma și Visarion Roman, — cu totul șase inși.

După câteva consfătuiri ce mai urmează pentru fixarea amănuntelor, la 12 Mai 1881 se întrunește la Sibiu conferința națională a tuturor alegătorilor români, în număr de 153 (103 din Ardealul propriu zis și 50 din Banat, Crișana și Maramureș). Această memorabilă conferință fixează noul program politic unitar: Punctul principal al acestui program politic este cel dintâi: autonomia Transilvaniei. Merită atențiune și al optulea: colaborare frățească cu toți cei ce năzuesc la înaintarea și bunăstarea poporului în general. Tot această conferință hotărăște tipărirea unui memoriu relativ la situația politică a Românilor Transilvăneni, nu numai în românește, ci chiar și în principalele limbi ale patriei: ungurește și nemțește.

Mai târziu el apare chiar și în franțuzește. Cu redactarea acestui memoriu e însărcinat Vincențiu Babeș. Având interese deosebite, el nu redactează acest memoriu. Il redactează încercatul gazetar și istoric G. Barițiu. După tipărirea lui, se constată că memoriul e mai mult istoric decât actual. Iar, în luptele politice, actualitatea face mai mult decât istoria, prezentul e mai însemnat decât trecutul. De aceea conferința națională din 1887 aduce în discuție chestia unui nou memoriu.

Ideea unui asemenea memoriu e, firește, cu mult mai veche. Dr. Aurel Mureșianu, directorul «Gazetei Transilvaniei» din Brașov, publică în Ianuarie 1885 al acestei gazete, o serie de articole sub titlul «Românii, tronul și opinia publică», încheiind semnificativ: «Să pregătim marea petițiune la coroană». Ideea o mai au și deputații români din parlamentul ungar, în frunte cu G. Pop de Băsești, în toamna anului 1878. Cu redactarea noului memoriu sunt însărcinați: Dr. Aurel Mureșianu și avocatul Iuliu Corolănu din Cluj. Cei însărcinați cu redactarea își fac datoria. Memoriul lui Mureșianu e de o intransigență și demnitate națională uluitoare. Comitetul află mai potrivit textul redactat de Corolănu și, în «conferința» națională din 20 și 21 Ianuarie 1892, se hotărăște înaintarea lui «fără amânare» în fața împăratului. Pe ziua de 29 Mai 1892 sunt chemați la Viena,

«în număr nelimitat» membrii partidului național român. Răspund la apel peste 300 de fruntași din toate colțurile Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului. La ei se alătură membrii coloniei române din Viena. Toți împreună sunt un mănunchin impresionant de cetățeni, cum nu mai văzuse orașul de reședință al Habsburgilor. Totuș Francisc Iosif I, prizonierul Ungurilor, refuză să primească delegația însărcinată a-i prezenta «memorandul». Consilierul baron Braun, șeful de cabinet al împăratului, fără să deschidă plicul, îl trimite prefectului de Sibiu, să-l restituie petiționarilor cu observația, că asemenea cereri se înaintează guvernului din Buda-Pesta, nu cabinetului imperial din Viena. La stăruința guvernului unguresc, poliția austriacă vrea să împiedice manifestațiile «en masse» ale Românilor. Nu poate. Numeroasa delegație românească e sărbătorită la Viena de socialiștii creștini în frunte cu nemuritorul Karl Lueger, mai târziu primar al acestui oraș, apoi de tineretul universitar sâsesc, croat, slovac și sârbesc.

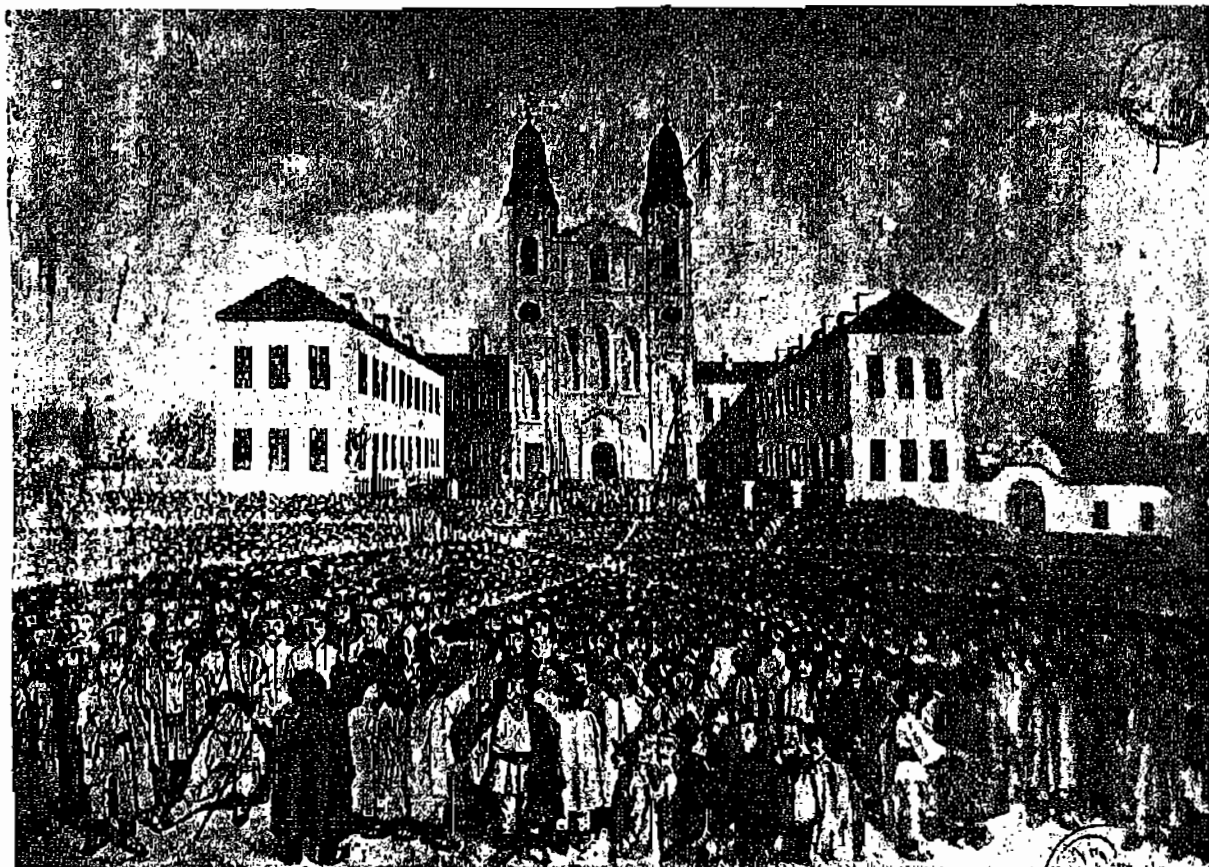
Evenimentele următoare (vandalismele ungurești dela-Turda, Oradea, Șimleul Silvaniei ș. a.), dar mai ales procesul de răzbunare dela Cluj, numit al «memorandului» (7—25 Mai 1894), sporesc simpatiile lumii pentru cauza oropsitului neam românesc. Patruzeci membri ai comitetului central al Partidului Național în frunte cu Rațiu sunt osândiți la 28 ani și opt luni temniță, precum și la suportarea cheltuielilor acestui

proces în sumă de 3011 florini și 93 cruceri-aur. Cel mai greu lovit pentru atitudinea lui «dără și încăpățânată» (daczos és makacs) este preotul unit dela Sisești, Vasile Lucaci, osândit la cinci ani de temniță, fiindcă și ceva mai înainte fusese osândit la un an și o lună de temniță grea; e, deci, în recidivă. Are dreptate președintele Rațiului din acuzat să devină acuzator și să declare în fața tribunalului din Cluj și a lumii întregi: «Nevinovați suntem» — zice el — «dar d-voastră sunteți stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă pe conștiința noastră care, în această cauză, este conștiința națională a poporului român. Dacă nu sunteți d-voastră competenți să ne judecați, este însă un alt tribunal mai mare, mai luminat și, de sigur, mai nepărtinitor care ne va judeca pe toți: e tribunalul lumii civilizate,

AVRAM IANCU, 1824—1872

Gravură contemporană. Colecția Tudor Nicolaescu

ADUNAREA ROMÂNILOR LA BLAJ
(3/15 Mai 1848, Desen de pictorul Pefeu, Col. Acidentul Român)

care vă va osândi odată mai mult și mai aspru decât v'a osândit până acum ».

Este de bună seamă un mare merit al președintelui Rațiun că-și dă seama foarte bine că chestiunea română din Ardeal nu e o chestiune locală; ea trebuie soluționată în cadre europene. De aceea, face totul pentru a populariza această chestiune în cercurile europene. La procesul « memorandumului » vin peste 30 de ziariști. Între ei, sunt și străini ca: Roberto Fava, pentru presa italiană; Rudolf Eigel din Viena, pentru cea germană; Paul Blaceliho, pentru cea slavă; Safir Rubin, pentru cea franceză. În aceasta din urmă, sunt deosebit de activi și membrii « Ligei pentru unitatea națională și culturală a tuturor Românilor » din centrele mari: Paris, Bruxelles etc. Încă fiind în temniță membrii cei mai de seamă ai comitetului național, se organizează în August 1895 la Buda-Pesta, congresul naționalităților nemaghiare sub președinția lui G. Pop de Băsești din partea Românilor, a lui Mihail Polit din

partea Sârbilor și a lui Paul Mudron din partea Slovacilor. Acest congres și numeroasele legături literare create din inițiativa lui Rațiun cu aceste două popoare vecine și prietene, pot fi socotite, cu drept cuvânt, ca temeliile istorice ale Micii Înțelegeri înființate după războiul mondial (1918).

Aceste legături însemnate crează pretutindeni o atmosferă favorabilă cauzei românești. În urma interpelării deputatului italian Imbriani, un mare număr de parlamentari din această nobilă țară trimit fraților lor Români o moțiune de simpatie și încurajare. Iar marele poet Giosue Carducci scrie la 11 Iunie 1894: « Românilor de peste Carpați, o salutare din apropierea Columnii lui Traian, pentru credința în viața nemuritoare a gîinii noastre ». Numeroase și mișcătoare sunt dovezile de simpatie din Franța. Din cele multe, câteva: Alfred Rambaud, profesor la Sorbonna spune că

AUGUST TREDONIU LAURIAN, 1870—1887
Profesor de filosofie la Sf. Sava.
Unul din capii revoluției ardelenice

osândirea memorandumistilor de tribunalul din Cluj rămâne o ciudățenie a istoriei. De aceea, cu le-

gitimă curiositate, el întreabă: «Oare ce se petrece în inima suveranului, când răsvrățiții dela 1848 rostesc sentințe de condamnare asupra cetățenilor leali din 1892?» O altă somitate, marele istoric Ernest Lavisse trimite națiunii române, grav jignite, omagiul admirației sale respectuoase și al profunde sale simpatii, speră că răsbunarea e apropiată și știe că ea este sigură; încheie strigând: «Trăiască România!». Georges Clemenceau, omul care are să prezideze congresul păcii după războiul mondial, scrie în ziarul său «La Jusitice» (12 Mai 1894) faimosul articol «Lupta de rase». El face un istoric al luptelor naționale românești din Ardeal, începând cu revoluția din 1848 și sfârșind cu procesul «memorandului». Reproduce totodată câteva pasagi din bărbăteasca declarație făcută de Rațiu în numele său și al colegilor săi de suferințe. Apoi adaugă: «Românii au de partea lor dreptatea». «Independența naționalității maghiare — observă «Părintele Victoriei» — «va fi mai bine garantată prin pacea libertății la rasele vecine, decât prin o presuină violentă, cu consecința sa inevitabilă: războiul, totdeauna riscat». — Nu rămâne în urmă nici Anglia. W. E. Gladstone e un bărbat de Stat care se interesează de aproape și favorizează «prosperitatea Românilor». Într'un interview ce acordă ziarului ungurec «Alkotmány» din Buda-Pesta (1896), el avertizează pe Unguri să nu-și facă iluzii de semnarea tratatului de alianță de către România oficială. Poporul nu va ratifica acest tratat. Convinși susținători ai canzei române sunt și lorzii James Bryce și Northcliffe, Profesorul dela Oxford W. R. Morfill, publiciștii: Fitz Gerald, Sir Donald Mackenzie Wallace, Wickham Steed și mai ales R. W. Seton Watson (Scotus Viator). Servicii nebănuite aduce acestei cauze în Anglia și profesoara de origine franceză Jeanne Del'homme, prietena doamnei Emilia Rațiu, soția marelui luptător.

Prin strădaniile acestor prieteni, ajunge chestiunea românească să fie nu numai cunoscută, ci și călduros susținută în străinătate. De aici, până la deslegarea finală e numai un pas.

DESROBIREA. Pasul hotărâtor pentru soluționarea chestiunii românești din Ardeal e războiul mondial (1914—1918). Acest război izbucnește în urma declarației de război ce Austro-Ungaria face Serbiei. Austro-Ungariei îi declară război Rusia; urmează declarațiile de război ale Germaniei care sare să-și apere aliata Austro-Ungaria, apoi ale Franței și Angliei. Germanii sunt atât de încrezuți în puterile lor, încât

declară cu trufie: «Un dușman mai mult ori mai puțin, e tot atât!». În 1915, le declară război Italia; în 1916, România; în 1917, Statele-Unite ale Americii de Nord etc. Singurii aliați ai Germanilor și Austro-Ungariei sunt Bulgarii și Turcii.

Urmarea acestui război e întâiu bolșevizarea și destrămarea Rusiei țariste, apoi a anacronismului austro-ungar. Schimbând în 1905 tactica politică, Românii ardeleni părăsesc pasivitatea și intră în activitate parlamentară. La început, ei au 15 deputați, pe urmă teroarea ungurească abia admite 5. Servește spre cinstea acestor deputați și a fruntașilor dela conducerea Partidului Național

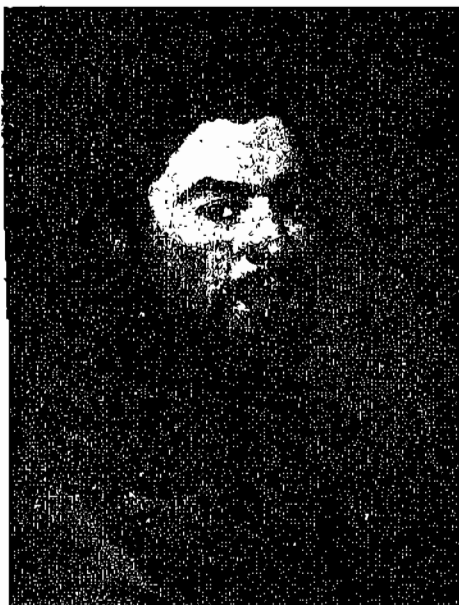
Român că nu cad în mrejele contelui Ștefan Tisza, președintele consiliului de miniștri al Ungariei, când acesta, în preajma războiului, vrea să se împace cu Românii. Reprezentantul intransigenței românești e d-l Iuliu Maniu, recunoscut ca atare de însuși contele Tisza. Acest partid mai are și meritul de a nu face nici o declarație de «lealitate» — atât de mult solicitată de stăpânire — în timpul războiului.

În ședința adunării deputaților maghiari din 18 Octombrie 1918, d-l Alexandru Vaida-Voevod citește următoarea declarație istorică ce face ocolul presei mondiale: «Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania, în fața situației create prin războiul mondial, în calitatea sa de reprezentant al organizației națiunii române, constată că

rezultatele războiului confirmă îndreptățirea postulatelor seculare ale națiunii române, în privința deplinei sale libertăți naționale. În temeiul dreptului firesc, ca fiecare națiune să poată dispune ea însăși asupra sorții sale, drept recunoscut acum și din partea guvernului Ungariei prin oferta de pace a monarhiei, națiunea română din Ungaria și Transilvania dorește să-și afirme acest drept și, în consecință, își revendică, și din partea sa, dreptul ca, în deplină libertate și fără nici o înrăurire străină, ea însăși să-și poată determina viitoarea formă de Stat, precum și relația de coordonare în mijlocul națiunilor libere. (*Miscare și sgomot în dreapta și stânga extremă*). Organizația națională a neamului românesc din Ungaria și Transilvania nu recunoaște acestui parlament și acestui guvern îndreptățirea să se prezinte ca reprezentanții ei și nu recunoaște nici unui factor străin dreptul ca, la congresul păcii, să reprezinte interesele națiunii române din Ungaria și Transilvania (*Miscare*), pentru că apărarea intereselor sale nu o poate încredința decât factorilor desemnați de propria sa adunare

SIMEON BARNUTU, 1808—1864
Profesor la școala din Blaj
Oratorul profetic de pe Câmpia Libertății

IOAN DUTEANU
Prefectul lui Iancu martirizat de Unguri
(Portret în ulei de Barbu Iscovescu, Copie la Academia Română)

națională. *(Mare sgomot și proteste pe toate băncile).*

Președintele: Nu voesc să polemizez cu d-l deputat din acest loc. Nu pot admite, însă, ca un membru al camerei maghiare să facă declarații ce iznesc constituția de drept în vigoare. *(Aprobări în dreapta și în stânga).*

Alex. Vaida-Voevod: Afară de adunarea națională ori de organele, cari vor fi delegate din partea ei, în prezent de comitetul executiv al Partidului Național Român, nu este îndreptățit nimeni să negocieze și să hotărască în chestii ce privesc situația politică a acestei națiuni și toate hotărârile și acordurile ce se vor înfăptui, fără de aprobarea acestor factori, le declarăm prin aceasta de nule și pentru națiunea română neavenite. *(Mare gălăgie. Strigăte: Ne mai pomenii!)*

Președintele: Liniște, domnilor deputați! Încă odată avertizez pe d-l deputat să binevoiască a avea în vedere constituția de drept în vigoare.

Alex. Vaida-Voevod: După suferințe și lupte de veacuri *(Sgomot și strigăte: Mai tare!)*, națiunea română din monarhia austro-ungară așteaptă și pretinde afirmarea drepturilor sale inalienabile și imprescriptibile, la o viață națională integrală.

Afară de această bărbătească declarație făcută dela tribuna unui parlament și răspândită de presă în toate colțurile lumii, conducerea partidului național român știe să transforme revoluția militară și socială, urmată după prăbușirea Austro-Ungariei, într-o revoluție națională cu scopuri precise: organizare de consilii, apoi de gărzi și legiuni naționale române, nucleu de mare valoare pentru înjghebarea noului Stat românesc.

Nu poate fi trecut cu vederea nici meritul de a fi organizat, mult înainte de intrarea armatei române, uriașul plebiscit național la Alba Iulia, în ziua de 1

Decembrie 1918, sub președinția vechiului și încercatului luptător, urmaș al lui Rațiu la conducerea partidului național: G. Pop de Băsești. Inseși ziarele maghiare scriu că numărul celor de față la acest plebiscit trece de o sută de mii de oameni. Nu e timpul nici locul potrivit să facem aici istoricul acestui plebiscit. Amintim numai că, după cuvintele de lămurire ale convocatorului acestei adunări naționale, Ștefan Ciceo Pop, și după discursurile lui G. Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu și Iosif Jumanca, președintele proclamă ca primite cu unanimitate propunerile făcute de V. Goldiș și motivate de Iuliu Maniu.

Întă aceste propuneri, cetite apoi și mulțimii din afară de către Prea Sfinția Sa Episcopul unit de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu:

I. *Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, decretează unirea acestor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dănsii cu România. (Aplauze frenetice, strigăte de «Trăiască România Mare!»). Lumea se scoală în picioare. Măinile se ridică. E fix ora 12). Adunarea națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Muraș, Tisa și Dunăre (Aclamațiuni).*

II. *Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea constituantei, aleasă pe baza votului universal.*

III. *În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, adunarea națională proclamă următoarele:*

I. *Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuiloare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.*

SIMION BĂILINT
Preotul martir dela Roșia-Abrudului
(Portret în ulei de Barbu Iscovescu, Copie la Academia Română)

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de Stat.

3. Însășiirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice. Votul obșteșc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani, la reprezentarea în comune, județe ori parlament. (Voci: Trăiască femeile!).

4. Desăvârșită libertate de presă, asociare și întrunire; libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.

5. Reformă agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fidei-comisele în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât, cât să o poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare este pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producției.

Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantajii cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea națională dă expresiune dorinței sale, ca congresul de pace să îndeplinească comuniunea națiunilor libere în așu chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici de o parte, iar în război să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularizarea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunare națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul monarhiei austro-ungare și uniți cu țara-mamă, România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate până aci în monarhia austro-ungară, anume națiunile: Ceho-Slovacă, Austro-Germană, Iugo-Slavă, Poloneză și Ruteană și hotărăște ca acest salu al său să se aducă la cunoștința tuturor acestor națiuni.

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor brazi Români cari, în acest război, și-au vărsat sângele pentru îndeplinirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea Națiunii Române.

VIII. Adunarea națională dă expresiunea mulțumirii și admirației sale față de puterile aliate cari,

prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război, au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunarea națională hotărăște instituirea unui mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte Națiunea Română oricând și pretutindeni, față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe care le va afla necesare în interesul națiunii » (Aclamațiuni nesfârșite).

CONSILIUL DIRIGENT. Adunarea națională dela

Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 institue un mare Sfat Național Român din 212 membri, sub președinția venerabilului G. Pop de Băsești. Acest sfat alege un comitet de 15 membri, cărui li transmite mandatul său de guvernare, legislație și execuție. Prin decretul lege Nr. 2171 din 11 Noembrie 1918, afacerile străine, armata, căile ferate, poștele, telegraful, telefoanele, circulația fiduciară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a Statului trec în seama guvernului central din București. În acest guvern, Ardealul are trei reprezentanți.

Comitetul de 15 ia numele de » Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturile românești din Ungaria ». Ele se constituie, sub președinția d-lui Iuliu Maniu, din următorii membri: Ștefan Ciceo Pop, Vasile Goldiș,

Alexandru Vaida-Voevod, Ioan Suciu, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Bontescu, Vasile Lucaciu, Valeriu Branisce, Octavian Goga, Emil Hațieganu, Romulus Boilă — din Partidul Național Român; Ioan Flueraș și Iosif Jumanca — din Partidul social democrat român.

Împrejurările vieții publice sunt, ca după război, extrem de anevoioase. O linie de demarcație arbitrară frânge Ardealul în două: în o parte liberă până la Deva—Abrud—Ciucea—Zălau—Baia Mare și alta (dincolo de această linie) sub teroarea bolșevicilor lui Bela Kun. Banatul e ocupat de trupe franceze și sârbești. Aparatul de Stat paralizat; serviciile publice întrerupte: unele funcționând automat, altele cu totul părăsite. Ordinea și siguranța publică, la dispoziția diferitelor consilii naționale: de multe ori câte 2—3 în o localitate. Mare nesiguranță în ce privește transportul și aprovizionările. Pe dea-

PETRE DOBRA DIN ZLATNA, 1817—1849
Prefect al Românilor lui Iancu, ucis de Unguri
Desen în creion de Barbu Iscovescu. (Col. Academiei Române)

supra, pacostea gripei spaniole, care bântue înspăimântător.

Membrii Consiliului Dirigent, după constituire,

EFTIMIE MURGU
Apostolul naționalismului în Banat

sunt repartizați la diferite resorturi: Iuliu Maniu la președinția Consiliului și resortul de Interne; Vasile Goldiș, la culte și instrucțiune; Ștefan Ciceo Pop, la armată și siguranța publică; Alexandru Vaida-Voevod, la externe și propagandă ziaristică; Aurel Vlad, la finanțe; Ioan Suciu la organizarea și pregătirea constituantei, precum și a proiectului de lege electorală; Aurel Lazăr, la justiție; Emil Hațieganu, la codificare; Victor Bontescu, la agricultură și comerț; Romulus Boilă, la comunicații și alimentare publică; Ioan Flueraș, la igienă și politică socială; Iosif Jumanca, la industrie. Acești membri se înțitulează «șefi de resort», și, cu unele mici modificări, își mențin resorturile până la sfârșit, adică timp de un an și patru luni.

Consiliul Dirigent dă 24 de decrete, din care multe sunt și astăzi în vigoare. Astfel e decretul I «despre funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor despre funcționari și întrebuințarea linilor». Important apoi prin aportul său modern este decretul XXI pentru reorganizarea serviciului sanitar. Acest Consiliu pregătește proiectele de lege pentru reforma agrară și electorală pe bază de anchete foarte întinse și documentate.

Problema cea mai urgentă și dureroasă e desrobirea celor de dincolo de linia de demarcație. Această desrobire e, firește, în rândul întâiu opera armatei române de sub conducerea guvernului central din București; în înfătuirea ei, însă, are o însemnată parte și Consiliul Dirigent. D. Iuliu Maniu, președintele acestui Consiliu, lansează succesiv două ordine de mobilizare: unul la 1 Februarie și altul la 21 Martie 1919.

Reținem partea finală a celui din urmă, caracteristică pentru spiritul ce animează lucrările întregului consiliu: «Români!» — cetim în acest ordin — «Evenimentele zilelor ultime petrecute în Țara Ungarească, unde s'a înstăpănit duhul răsvăririi, ne fac să grijim de orânduiala bună în Țara noastră proprie. Guvernul Maghiar a ordonat mobilizare generală, în scop de a ține și mai departe în jugul secular pe frații noștri neeliberați. Nu numai atât, dar vreau să-și îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjuga din nou și pentru a prăda satele noastre înfloritoare și a jefui casele cetățenilor noștri pacinici. Ne este sfântă datoria să punem piedecă puternică acestor năzuințe, cari ne amenință cu pieire.

Nu avem dorința de a cuceri, nici a prăda țara altora, ci vrem numai să ne apărăm patria și să ne mântuim țara noastră proprie, ceea ce putem ajunge numai prin o puternică armată, care va asculta și va urma cu însuflețire și cu vitejia strămoșească poruncile Maiestății Sale Regelui nostru Ferdinand I.

Nu frica de pedeapsă să vă ducă la îndeplinirea ordinului de chemare, ci mândria conștiinței, că îndepliniți o sfântă datorie față de libertate și față de patria noastră.

Este ceasul sfânt, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri.

Aveți să răspundeți chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și că știm să o stăpânim cu vrednicie, — ducând cu noi liniște, libertate și stăpânire dreaptă, în toate colțurile țării».

EPISCOPII, VASILE L. B. ERDELYI
(1842—1862)

Generalul francez Franchet d'Esperey din cartierul dela Belgradul Serbiei, dorind să-și asigure libertatea

treccerii prin Ungaria, pentru a veni, eventual, în ajutorul armatei de Vest, admite într'un punct al armistițiului încheiat acolo cu contele Mihail Károlyi, președintele Republicii populare maghiare, ca guvernarea și administrația civilă să rămână în mâna organelor locale. Guvernul maghiar e de convingerea că administrația nu trebuie să se schimbe, ci să rămână tot cea veche, ungurească. Aceeași convingere o are colonelul Vix, reprezentantul Mariilor Aliați la Buda-Pesta. Însuși comandamentul Armatei franceze de Vest împărtășește aceste vederi care înseamnă cea mai cumplită tragedie pentru neamul românesc din Banat, Crișana și Maramureș.

Atunci d. Iuliu Maniu ia asupra sa răspunderea frângerii liniei de demarcație și a întinderii stăpânirii românești asupra întregului pământ strămoșesc, de o parte ca să împiedice bolșevizarea Ardealului, iar de alta ca să se elibereze România întregită, înainte de semnarea tratatului dela Trianon. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât bolșevicii lui Bela Kun săvârșise o mulțime de atrocități. În părțile Ardealului ucid pe leucența și Hotăran, la Beiuș pe fruntașii avocați Ioan Ciordaș și N. Bolcuș, la Marghita și Popbicău pe preoții uniți Mihail Dănilă și Isidor Silaghi-Sălăjanul, la încearcă să profaneze chiar înmormântarea lui G. Pop de Băsești. Înlăturarea acestei greutăți e foarte anevoioasă. Românii găsesc însă un puternic sprijinitor în persoana generalului Berthelot, șeful misiunii militare franceze din România, atunci comandantul armatei franceze dela Dunăre. El se duce întâi la Belgrad să lămurească chestiunea cu colegul său de acolo, apoi face o călătorie în adevăr triumfală prin Banat, Crișana și Ardeal (20—31 Decembrie 1918).

Ca să se convingă la fața locului de starea lucrurilor, mai ales că Ungurii se alarmaseră foc din pricina arestării profesorului Ștefan Apathy, președintele

«consiliului național» din Cluj, vine în Ardeal și generalul francez Patey, însoțit de căpitanul Ameil; pe urmă, colonelul de Tilly, colonelul Trousson, generalul Pétain însoțit de maiorul Miguel. La 23 Iunie 1929 cercetează la Sibiu pe președintele Consiliului Dirigent, d. Iuliu Maniu, și se convinge însuși de superioritatea noii stăpâniri românești asupra celei vechi, feudale, ungurești, generalul Franchet d'Esperey, în drum spre Arad—Seghedin.

În afară de înlăturarea acestor greutăți externe, Consiliul Dirigent are grija să contribuie la dobândirea biruinței dela Tisa și apoi la intrarea armatei române în Buda-Pesta (4 August 1919). Această contribuție e nu numai de ordin tehnic (transporturi, comunicații, alimentare), ci și militar. În adevăr, alături de cinci divizii din vechiul Regat, pe frontul dela Tisa luptă și două divizii de Români ardeleni. Pe urmă, intră în foc și batalioanele de voluntari ardeleni din Italia.

E, deci, cât se poate de legitimă bucuria acestui Consiliu când, după victoria dela Tisa, își vede răsplătite jertfele și ostenelele. Prin președintele său, d. Iuliu Ma-

niu, el prezintă generalului G. D. Mărdărescu «admirațiunea sa față de vitejia și avântul trupelor române» cari, «în șorul până la Tisa, au scăpat și adăpostit pe frații de sânge, desnădăduiți de schingiuirile nemiloase ale unui dușman neîmpăcat și au împlinit idealul scump al națiunii române»: de a se vedea într'o singură țară dela Nistru până la Tisa.

Cercetând personal regiunile desrobite, d. Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent raportează regelui Ferdinand I, la începutul lui Mai 1919, cele ce urmează: «Reîntors din ținuturile acum eliberate prin înțelepciunea Maiestății Voastre și prin vitejia fără seamăn a Armatei Române, cu omagial respect vin a prezenta la treptele tronului Maiestății Voastre sentimentele de adâncă mulțumită ale Consiliului Dirigent și ale întregului popor românesc de dincoace

CRUCEA IANCUȘII DELA BLAJ

ANDREI ȘAGUNA

Episcopul, mai târziu Mitropolitul ortodox al Românilor din Transilvania (Col. Academiei Române).

de Carpați. Sunt fericit a putea raporta Maiestății Voastre că victorioasa armată a Maiestății Voastre, zdrobind cu desăvârșire armata maghiară, întreaga populație până la Tisa, fără deosebire de neam și lege, a întâmpinat cu bucurie oastea română care, prin virtuțile sale ostășești fără seamăn, în momentul de față, nu este numai înfăptuitoarea idealului național, ci, ca adevărata urmașă a legiunilor romane, purtătoare a ordinii, bunăstării și a civilizației.

Generali, ofițeri și soldați, fiii gloriosului Regat Vechiu și ai plaiurilor Ardealului, toți, cari au jurat credință Maiestății Voastre și Națiunii române unite pe veci, au fost însuflețiți și adânc înțelegători ai poruncii Maiestății Voastre și al ceasului istoric pe care-l trăim.

Au prestat cu toții mai mult decât se putea închipui, au săvârșit ceea ce un ostaș român poate îndeplini. Recunoștința națiunii române față de ei va fi eternă.

Să trăiască Maiestatea Voastră! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască dinastia română! Să trăiască armata română! (ss) Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent.

Aflând sus, în lumea dreptilor, această solie de biruință, umbra măhnită a lui Avram Iancu, mucenicii frânți pe roată Horia, Cloșca și Crișan, neînfricată figură de arhipăstor a lui Inochentie Micu-

Klein și cea răpusă mișelește pe câmpia Turzii a lui Mihai Vodă Vitcazul au putut fi și ei mângâiați o clipă.

Consiliul Dirigent, pe lângă contribuția ce dă la dobândirea acestor mari biruințe, mai are și alte vrednicii. Cu banii strânși din «imprumutul unirii» din Transilvania în sumă de 100 de milioane de lei, precum și cu ajutorul de 300 de milioane de lei dat de guvernul central dela București, timp de un an și patru luni, suportă toate cheltuielile aparatului de Stat, iar la resortul alimentării, de sub conducerea d-lui R. Boilă, realizează un excedent considerabil de 72 milioane de coroane.

Cu mare dibăcie resortul de comunicații, care are ca secretar general pe Ing. Leo Bohățiel, reface căile ferate ruinată de Unguri și lăsate abia cu 50 de locomotive; de asemenea P.T.T. (meritul Ing. Augustin Maior, acum profesor de fizică la universitatea din Cluj).

Resortul internelor organizează jandarmeria, comisariatul Munților Apuseni; ia măsuri pentru asigurarea libertății individuale și a locomoțiunii; face alegeri parlamentare într-o atmosferă de sărbătoare și în cea mai deplină libertate, ivindu-se o singură contestație.

Resortul Justiției, văzând că judecătorii străini refuză jurământul de credință către noul Stat Românesc, pe care vor să-l facă cu neputință, face apel la avocații români. Urmarea? 300 de avocați își lasă clientele lor sigure și bănoase, oferindu-și serviciile acestui resort. Nu e fără însemnătate nici reorganizarea corpului avocaților și notarilor publici.

Resortul Agriculturii ia măsuri pentru câștigarea, distribuirea de semințe, mașini agricole, ustensile economice pentru primăvara 1919, apoi pentru păstrarea stocului de vite și împiedecarea devastării pădurilor; de asemenea se îngrijește de pășuni și dă în arendă forță latifundiile.

Resortul Comerțului caută să înfrâneze specula ce se ivește de obicei pe vremuri tulburi și nesigure; lichidează datoriile străine; institue, după opt luni, comerț liber.

Resortul Industriei preia întreprinderile de Stat, le organizează și pune în funcțiune; rezolvă chestii muicitorești; dă sprijin întreprinderilor particulare; înființează o direcție a minelor, precum și diferite inspectorate.

Resortul Igienii se îngrijește de ambulantele policlinice cu tratament gratuit pentru combaterea bolilor venerice, foarte răspândite în timpul războiului; organizează și serviciul surorilor de ocrotire, opera d-lui Prof. Dr. Iuliu Moldovan.

Resortul politicii sociale dă orfanilor, văduvelor și invalizilor din războiu primele ajutoare.

Resortul Artelor, prin strădania d-lui Tiberiu Brediceanu, pune temelia conservatorului din Cluj și preia teatrele publice de Stat.

Resortul instrucțiunii ordonă ca în 1918-19 să se mențină vechea programă analitică și ia măsuri pentru naționalizarea învățământului, preluând 1306 școli primare de Stat, 209 școli comunale, 40 școli civile, 8 școli normale («preparandii»), 20 licee, 4

școli reale de Stat, 7 licee confesionale de fete; 6 școli comerciale, 11 de arte și meserii, înființează căminuri; pune bazele Politehnicei din Timișoara; acordă burse în străinătate; institue cursuri pentru pregătirea profesorilor secundari români la universitatea din Cluj, iar pentru cei minoritari la Sibiu; în sfârșit precia și universitatea din Cluj cu toate instituțiile ei; reorganizează învățământul superior, înființând așezăminte nouă: Muzeul limbii române, institutul de Speologie, Pasteur, etc., iar la 11 Februarie 1920, în prezența MM. I.L., Regele și Regina, precum și a reprezentanților diplomatiei străine, o inaugurează solemn.

Politica abilă a Consiliului Dirigent face o apropiere și de neamurile conlocuitoare. La 8 Ianuarie 1919, Sașii întruniți în adunarea națională la Mediaș recunosc noua stăpânire românească. Consiliul Dirigent numește ministru plenipotențiar la Praga-Viena pe C. Isopescu-Grecu, iar la Buda-Pesta pe Dr. Ioan Erdélyi. Din 23 Mai până la 1 Iunie 1919, acest consiliu organizează primirea MM. LL. Regele Ferdinand I și Regina Maria în următoarele centre: Oradea, Carci, Baia-Mare, Jibou, Dej, Bistrița, Cluj, Turda, Cămpeni, Abrud, Alba Iulia, Blaj, Sibiu, Făgăraș, Brașov. Primindu-l la Sibiu, în această călătorie triumfală ce rămâne în veci neuitată, d. Iuliu Maniu salută cu respect și cu recunoștință pe regele desrobitor de neam, pe care-l așează acolo, unde-i e locul: alături de împăratul Traian și de Mihai Vodă Viteazul.

Aceasta e, poate, cea mai dulce răsplată pentru atâtea jertfe și strădanii. Așa aduce la îndeplinire acest Consiliu Dirigent hotărârile dela Alba-Iulia, prelunând, creștând, îndreptând noua viață de stat. După 2000 de ani de dispariție, stăpânirea vechei Rome reapare, în tot cuprinsul Daciei superioare, tânără, sănătoasă, dornică de viață și de creație, în noua formă românească. Acesta e meritul cel mai mare al acestui Consiliu, care nu i se va putea tăgădăni niciodată.

Consiliul Dirigent e desființat prin Decretul-Lege din 2 Aprilie 1920.

II. BUCOVINA

Fîind o provincie mai mică — nici cît Banatul întreg detrunchiată apoi numai timp de 144 de ani din trupul Moldovei, Bucovina are, în chip firesc, o istorie politică mai redusă decît provinciile românești de peste Carpați. Cu toate acestea, istoria ei nu e lipsită de frumusețe și măreție; de aceea, ea merită un interes deosebit.

DUPĂ RĂPIRE. Se cunoște împrejurările răpirii Bucovinei. Pretextând că are nevoie de o fâșie de pământ, pentru a lega Galiția de Ardeal, Austria sfășie din trupul Moldovei toată «țara de sus», cu vechea capitală Suceava și cu gropnițele domnești dela Rădăuți, Putna și Sucevița. Nemulțumită cu această pradă, storsă dela Ruși și dela Turci cu bani grei, diplomația austriacă uneltește împotriva domnului Moldovei Grigore Alexandru Ghica, pe care în ziua de 1/12 Octombrie 1777 îl și ucide, prin șeful capugiilor turci Cara Hissarî Ahmed Bel, la Iași.

EPISCOPUL IOAN LEMNY
Portret în catedrala dela Blaj. (Col. Academiei Române)

Indată după anexare, Moldovenii din țara de sus, în frunte cu Dosoftei Herescu, episcop de Rădăuți, și cu marele boier Vasile Balș, se întrunesc și fac un memoriu către împărăția austriacă, cerînd ca ei să nu fie alipiți nici la Galiția, nici la ținutul grănițesc al Năsăudului, ci să rămână provincie deosebită cu rosturile și așezămintele lor vechi. Acest memoriu îl duce la Viena Vasile Balș însuși. Consiliul de război nu ține seamă de această dorință a băștinașilor. El anexează noua provincie, la Galiția, ca al 19-lea «cerc administrativ» (plasă) al ei. Această anexare la Galiția e o rupere de zăgazuri, după care urmează pulhoiul ucrainian și evreiesc, din pricina cărora Bucovina are să sufere atât de mult.

Răul acesta nu vine singur. În același an (1775), părăsesc țara de sus și vin în cea de jos a Moldovei marii boieri: Iordachi și Lupul Balș, Gheorghe Bel-diman, Ion Cantacuzino, Constantin Catargiu, Ioan Murguleș, Lupul Nacu, Alexandru Neculcea, Constantin Paladi, Nicolae Roset, Antioh Stroici, Constantin și Ioniță Sturdza, Lupul Costachi, Andrei Donici ș. a. Abia mai rămân în țara răpită boierii V. Balș și Hurmuzăcheștii. Mai sunt de amintit câțiva mazili pe lângă răzășiile lor ca: Plondor, Vasilico, Grigorcea, Zota, Tabora.

Exodul boierilor are două urmări nemijlocite, deopotrivă de păgubitoare amândouă: una național-politică și cealaltă social-economică. Până la răpire, boierii din țara de sus sunt, împreună cu episcopul

Rândul de sus: *Vicente Babeș, Victor Bogdan, Vasile Deleanu de Semeș-Mare, Dr. Aurel Maniu, Gabriel Mihaly de Apsa*
 Rândul de jos: *Filip Pășcu, George Popa de Teluș, Iosif Pop de Semeș-Mare, Ioan Popovici Deleanu, Sig. Popovici, Alois Vlad de Seliște*
ROMÂNII DEPUTAȚI ÎN DIETA UNGARIEI ÎN ANUL 1861, LUPĂTORI PENTRU DREPTURILE POPORULUI ROMÂN
 (Gravură contemporană, Col. Academiei Române)

de Rădăuți, reprezentanții politici ai acestor părți, membri în divanul, adică în statul domnesc dela Iași, păstrătorii și purtătorii vechilor și însemnatelor rosturi moldovenești. Moșiile lor ajung în mâinile arendașilor armeni, polonezi, germani, evrei, greci ș. a. Din rândurile acestor arendași se ridică familiile: Abrahamowicz, Wartarasiewicz, Stefanowicz, Petrowicz, Kapri, Mustatza ș. a. Tot atât de dăunătoare e emigrația boierilor moldoveni din punct de vedere social și economic. Pe vremea răpirii, această parte de țară are locuitori puțini. Războaiele îndelungate și ciurma secerașă fără milă rândurile bieților băștinași. Din aceste pricini, stăpânirea e nevoită să aducă brațe de muncă din alte părți. Aceste brațe se găsesc în megieșele Galiția și Pocuția, de unde vin cu atât mai bucuros, cu cât în noua provincie ele găsesc înlesniri ne bănuite. În loc de 150 de zile, muncitorii agricoli de aici, în timpul așezămintelor dela 1749 și 1766, nu sunt îndatorați să facă decât 12, iar cei din ținuturile de graniță — și Bucovina («țara fagilor», poreclită așa de nouii stăpânitori) e un astfel de ținut — chiar numai 6 zile de clacă pe an. Așa vin numeroase cete de muncitori ucrainieni greco-catolici, adică uniți din Galiția, și, în noua lor patrie, devin ortodocși.

IACOB BOJOGA, 1817—1888
 Deputat în Dieta ungară, membru, apoi președinte al Asociației Transilvane

Arendășii marilor moșii episcopoești, mănăstirești și boierești din această provincie introduc, pe neobservate, normele feudale din vecini, cerând în loc de 12, o sută și chiar și mai multe zile de clacă pe an.

Când țărani protestează, arendașii fac — precum bine arată scriitorul ardelean Ioan Budai Deleanu, în acest timp magistrat la Lemberg (Lwow) — «ca cei ce erau imputerniciți de comună să fie priviți ca turburătorii păcii din sat și, ca atare, să fie înșemnați în proces-verbal și pedepsiți cu închisoare și bătăi, ba uneori chiar și cu isgonire».

Pilda boierilor de a părăsi țara o urmează și unii țărani. Văzând aceea că moșiile cele mai bune nu li se lasă lor, ci se dă nouilor coloniști ucrainieni și cu deosebire celor germani, ei își aprind siuguri casele și toate acareturile gospodărești și, cu turmele de vite, trec «cordo-nul» în vechea Moldovă. Același lucru se întâmplă la orașe. Locul pușinilor meșteșugari români, organizați în bresle, îl iau nouii industriași nemți, — iar negustorii români cad

zdrobiți de concurența Evreilor. Această concurență covârșește chiar pe dibacii comercianți armeni, necum pe blajinii și, pe acest tărâm, începătorii Moldoveni.

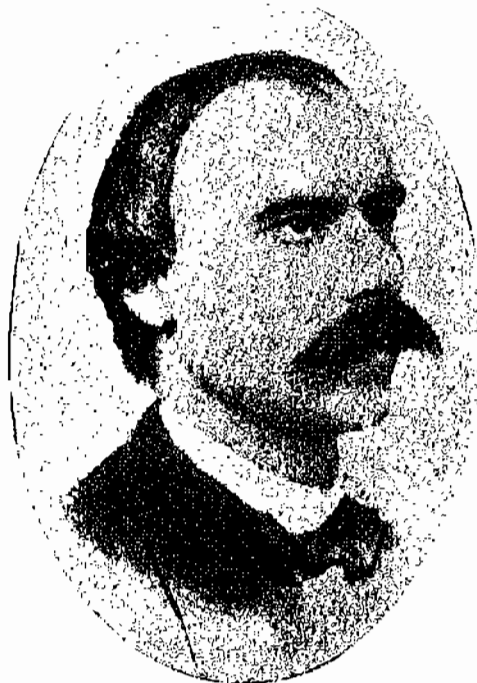
2. BISERICA ȘI ȘCOALA. Băștinașilor le mai rămân câțva timp două așezăminte naționale: biserica și

MANIFESTAȚIA TINERIMII UNIVERSITARE PENTRU ROMÂNII DIN TRANSILVANIA ÎN BUCUREȘTI, LA 14 Iunie 1893
 Chipurile lui Ion Rațiu și Vasile Lucaciu sunt purtate în triumf

școala. Noua stăpânire caută, însă, în curând să pună mâna și pe acestea. Întâiul episcop bucovinean Dosoftei Herescu încearcă să se împotrivescă secularizării averilor bisericești și curentului de slavizare și germinizare încurajat de noua stăpânire. Această stăpânire, însă, știe să-l facă inofensiv. Ea îl pune sub ascultarea canonică a mitropolitului sârb din Carlovăț. Precum în Banat și în Ardeal, așa și în Bucovina, ierarhia sârbească e cât se poate de nefastă. Ajutorul («coadiutor») pe care numitul mitropolit i-l dă lui Dosoftei, în persoana lui Daniil Vlahovici, însemnează începutul slavizării bisericii românești din Bucovina. Acest «coadiutor», venit cu doi dascăli din Slavonia, desființează vechea școală mănăstirească dela Putna de sub conducerea lui Vartolomei Măzăreanu, schimonosește numele românești prin terminatia slavă în -vici (din Grămadă-Gramatovici; din Ciopârcea-Ciupercovici, din Procopie-Procopovici ș. a.), aduce cărți bisericești slavone, apoi chiar diaconi și preoți ruteni din Podolia. Ignoranța ce stăpânește în noua școală clericală sârbească e înspăimântătoare. I. Budai Deleanu ne spune că clericii nu știu nici să cetească, cum se cade. Și nu e mirare. Ei nu se recrutează după vrednicie, ci după bani. Cine dă 20 de galbeni sau un cal bun, poate fi sigur că e primit în «seminarul» lui Vlahovici. Nenorociții de seminaristi sunt «camerieri fără plată» ai noului episcop. Ei nu-și văd de carte, ci de «curățirea vaselor de

vin». E firesc lucru, în asemenea împrejurări, ca tinerii clerici să se dedea la beții și vicii, chiar sub ochii superiorilor lor, și să nu se desbure de ele nici mai târziu, ca păstori sufletești.

ION RAȚIU, 1828—1903

Mai târziu nu e mai bine. Desființându-se în 1818 această școală de pomină a lui Vlahovici, în același an se înființează Institutul teologic din Cernăuți cu un seminar clerical pentru 25 de elevi. În acest institut, pe lângă materiile teologice, se predau limbile: latină, elină și germană; nu însă și cea română. La 4 Mai 1838 episcopul Eugenie Hacman poruncește să se introducă limba rutenă ca limbă oficială a eparhiei bucovinene. După zece ani, o recunoaște, ca atare, și guvernul provincial al Bucovinei. În loc să fie un reazăm al naționalității române, biserica ortodoxă a acestei provincii e o primejdie. Același episcop se împotrivesc unirii ierarhice cu mitropolia din Ardeal, numai să rămână neatârnat. Și el n'are mulțumire mai înaltă decât atunci când, în sfârșit, se vede mitropolit al Bucovinei și al... Dalmatiei. Cu tot dreptul

observă Alecu Hurmuzachi că, în această țară a fagilor, e mare primejdie să se înființeze «în lume cea întâi biserica drept credincioasă [ortodoxă] nemțească». Așa de mică e puterea de împotrivire a ierarhiei ortodoxe române. În rândurile ei, nu găsești luptători ca Inochentie Micu-Klein, Grigorie Maior, Ignatie Darabaut, Alexandru Sterca Șuluțiu, A. Șaguna, Ioan Vancea ș. a.

CONDAMNAȚII ÎN PROCESUL „MEMORANDULUI”

În picioare: Dionisie Roman (8 luni închisoare), Patricei Darbu (2 luni închisoare), Dr. P. Bărcănu (2 ani și 6 luni închisoare), Gherasim Donde (2 ani și 6 luni închisoare), Dr. Teodor Mihail (2 ani și 6 luni închisoare), Dr. A. Sucu (1 an și 6 luni închisoare), M. Velicu (2 ani închisoare), R. Patilă (2 ani și 6 luni închisoare).
 Șezând: Nicolae Cristea (8 luni închisoare), Iuliu Corolănu (2 ani și 8 luni închisoare), G. Pop de Bășeti (1 an închisoare), Dr. Ioan Rașcu (2 ani închisoare), Dr. V. Luculeu (3 ani închisoare), D. Comșa (3 ani închisoare), Septimiu Albul.

Când mai târziu, cărina bisericii bucovinene ajunge în mâinile destoinice ale mitropolitului Silvestru Andreievici-Morariu, răul se încuibase atât de puternic, încât, cu toată bunăvoința și stăruința, el nu-l mai poate înlătura.

Pe lângă pacostea ierarhiei străine sau înstrăinate, biserica românească a Bucovinei are să îndure și alte pierderi. Odată cu Vartolomei Măzăreanu trec în Moldova: Gherasim Clipa, Meletie Brandaburul — acesta ajunge chiar mitropolit al Moldovei și Sucevei la Iași — preotul Andrei din Uidești ș. a. Alt exod de clerici bucovineni dela Institutul teologic din Cernăuți la seminarul Veniamin din Iași, are loc în 1838, în frunte cu Vladimir Subopan, Mandaceyschi, Nosievici și Procopovici.

Secularizând averile bisericesti, Iosif II reduce numărul mănăstirilor dela 9 și 11 schituri la 3: Putna, Sucevița și Dragomirna. Călugării mănăstirilor și schiturilor desființate trec și ei cordonul, ducând cu sine în Moldova: hrisoave, cărți, odăjdii și alte odore. Plecarea lor, fiind ignoranți și vicioși, — precum ne

asigură un contemporan, bun cunoscător al împrejurărilor, — nu stârnește niciun regret.

Ceva mai bine își îndeplinește chemarea sa națională

școala și presa românească din Bucovina, deși, evident, au și ele foarte mult de suferit din partea mășterii stăpâniri străine. Împărăteasa Maria Terezia are convingerea că școala e o instituție politică. De aceea, pentru a stăpâni mai deplin noua provincie, deși erau vechi școli moldovenesti din timpul voievozilor Grigorie Al. Ghica și Teodor Calinuchi la Rădăuți, la Putna, la Suceava, la Cernăuți și anumele Câmpulunguri, totuși ea deschide școli normale nemțești la Cernăuți și Suceava, în frunte cu profesorii sași din Ardeal: Anton de Marki și Franz Joseph Thallinger. Mare ispravă acești profesori nu fac, fiind medloci și slab pregătiți.

VASILE LUCACIU, 1832—1923

În 1808 se înființează liceul german din Cernăuți. Timp de 40 de ani, acest liceu n'are nici măcar o catedră de limba și literatura română pentru numeroșii elevi ai Moldovenilor băștinași. O clipă e vorba să fie chemat la acest liceu, în 1816, marele dascăl

al neamului: Gheorghe Lazăr. Pronia cerească îl cheamă, însă, la îndatoriri mai grele, în București, înima Țării Românești.

În 1815, școlile Bucovinei trec sub cărmă con-sistorului catolic de rit latin din Lemberg (Lwow). La stăruința acestui con-sistor, în școlile hucovinene, alături de limba germană, ca obiect principal, se introduce și limba poloneză. Profesorii și învățătorii băștinași sunt înlăturați. Urmează acum un exod de dascăli bucovineni spre Moldova libertății și a săgăduințelor. Între acești dascăli refugiați avem pe Ioan Alboteanu, nepotul episcopului Dosoftei Herescu care, în calitate de profesor la seminarul din Socola-Iași, crede că poate polemiza cu marele scriitor, Constantin Negruzzi. Mai e de amintit Samuil Botezat, profesor de limba germană la gimnaziul Vasilian din capitala Moldovei. Grație fondaților vechi, școlile românești dela Cernăuți și Suceava își păstrează caracterul, deși mai ales cea din urmă are să lupte cu mari greutăți. În 1844, Românii dobândesc un drept însemnat: școlile primare din Bucovina, unde nu sunt parohi și capelani catolici, sunt trecute sub ascultarea con-sistorului ortodox din Cernăuți. Dar, vorba lui I. Budai Deleanu și « cele mai bune și mai blânde legi ale guvernului austriac nu servesc în noua provincie pentru promovarea binelui, ci ele contribuiesc la obșteasca prăpădzenie și apăsare a locuitorilor indigeni ».

După acest mare scriitor, care nu e numai un funcționar-model, un traducător de legi și în Bucovina cel dintâiu autor de cărți didactice, un adevărat apostolat național îndeplinește un alt profesor al Blajului: Aron Pumnul. Urmărit cu sălbăticie de Unguri ca autor al unei proclamații către Români, foarte răspândită, și mai ales ca unul din prin-

cipalii organizatori ai măreței adunări naționale de pe câmpia libertății de lângă acest oraș, abia scăpat din ghiarele vrăjmașilor și din acelea, nu mai

puțin principioase, ale holerei, el sosește cu mare greutate, pe jos, la ospitaliera casă a Hurmuzăcheștilor din Cernăuța, lângă Cernăuți. « Nici că ne-ar fi putut sosi mai la timp! » exclamă ei. Și, în adevăr, unulul profesor dela Blaj le e cel mai devotat și iscusit colaborator în lupta lor de desrobire culturală și națională. Dobândind Românii prin stăruința Hurmuzăcheștilor o catedră de limba și literatura lor națională la liceul din Cernăuți în 1848, această catedră o ia, prin concurs, Aron Pumnul. Lecția lui inaugurată e o mare sărbătoare românească. Asistă la ea nu numai tot ce are societatea moldovenească mai de seamă, ci și un numeros public străin. Pentru întâia dată văd și se încredințază cei mai mulți că și limba română cea atât de disprețuită e în stare să exprime înalte noțiuni de gramatică, de sintaxă, de retorică, de

poetică, de istorie literară, de critică, de estetică. În cursul numeroaselor sale lecții, precum mărturisesc elevii săi, inimosul dascăl găsește nenumărate

prilejuri de a vorbi despre toate chestiunile ce frământă sufletele în timpul acela. El arată drepturile naturale și imprescriptibile ale indivizilor și ale neamurilor. El înfățișează adevărata libertate, frăție, egalitate, care nu pot să fie fără naționalitate. El dovedește că, fără ordine, fără organizare sub un singur cap, pe un teritoriu propriu, fără o cărmuire din sânul ei, nu poate să fiu țară, timp

îndelungat, o națiune; nu poate înainta, potrivit cu chemarea ei; nu poate deveni un glas armonios în concertul popoarelor. Elevii lui Aron Pumnul ascultă cu patru urechi aceste adevăruri și-l sorb cu ochii. Între

DELEGAȚIUNEA ROMÂNILOR INTRUNIȚI ÎN GRĂDINA BANFI DIN CLUJ, LA ÎMPĂRĂTUL FRANCISC IOSIF — MAI 1894
Dela stânga în dreapta: Țăran din Clusabala, Oulgor din Blaj, Moș Herlea din Vinerea. (Colecția Academiei Române).

VANDALISMUL DELA TURDA
Casa lui Rațiu devastată de Unguri

SERBĂRILE DE LA DLAJ PENTRU A CINCIZECEA ANIVERSARE A ASTRII
 În frunte, mitropolitul Victor Mihaly (unit). În urma lui (cel cu barbă albă) mitropolitul Ioan Meștan (ortodox).

acești elevi, este și Mihail Eminescu, cântărețul inspirat al suferințelor și aspirațiilor românești dela Nistru pân'la Tisa. Îi cunoscută elegia de stihuitor începător, pe care marele poet o închină la moartea dascălului său: «Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină...»

O lovitură grea primește învâlmântul românesc al acestei provincii prin înființarea universității nemțești din Cernăuți, în toamna anului 1875. Scopul noului așezământ e, precum scrie semi-oficioasa «Neue Freie Presse» din Viena, «a desăvârși germanizarea Bucovinei». Un orator oficial avertizează pe Români că, dacă ei nu sunt în stare să-și formeze o cultură proprie, s'o primească dela alții, dar să înceteze «traitul în tâmpenie» și să mai plătească «soteliile altora».

Noroc că școala românească primește în curând o vrednică tovarășă de muncă și de ideal: presa. «Chrestomatiicul Românesc», tipărit de Teodor Racoce, prietenul și urmașul lui I. Budai Deleanu, în Cernăuți, 1820, e una din cele dintâi încercări de gazetărie românească. Urmează o serie de calendare cu «alegate de petrecere», adică cu o parte literară-științifică, unele destul de însemnate. Cea mai însemnată publicație periodică e, însă, neapărat «Bu-

covina» fraților Gheorghe și Alecu Hurmuzachi. Acest ziar, deși spune cu modestie că e numai «defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale ale Bucovinei, reprezentantul dorințelor și nevoilor ei, expresia bucuriilor și suferințelor ei»,

— în realitate e oglinda activității tuturor Românilor. În coloanele ei găsim, pe lângă bucovineni ca: Endoxiu, Gh. și Al. Hurmuzachi; moldoveni ca: V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negri, V. Pogor; munteni ca: D. Bolintineanu, V. Cârlova; ardeleni ca: Andrei Șaguna, Gh. Barițiu și mai ales A. Pumnul.

Suprimată de cenzură, această gazetă dobândește mai târziu alte urmări: «Revista Politică», «Gazeta Bucovinei», «Deșteptarea», «Patria» ș. a.

AJUTOR DE FRĂȚI. Ca toate provinciile robite, așa și Bucovina primește multe ajutoare dela frații ei mai înaltați, din celelalte provincii românești. În războiul austro-ruso-turc din 1788, Austriicii ocupă raiaua Hotinului și înaintează

până la Iași. Timp de trei ani, bucovineni și moldoveni sunt sub aceeași oblăduire. Așa se face că cei dintâi, îndemnați de cei din urmă, cer împăratului Leopold II restabilirea neatârnatii provinciei lor, pentru că «deosebirea de limbă, de datini și de

VALERIU DRĂNIȘTE
 1869—1928
 Redactor al Tribunei, fuchsia 1895—1897
 și 1928 la Vaj și în Seghedin pentru
 atitudinea sa românească

SPINȚIREA ÎNȚĂULUI STEAG ROMÂN ÎN VIENNA, LA 14 NOIEMBRIE 1918 ÎN PREZENȚA GENERALULUI BARON IONEL BOIERIU

obiceiuri » zădărnicește contopirea Bucovinei cu Galizia. Deși nu încuviințează neatarnarea cerută, totuși împăratul o recunoaște. În parte, ea se înfăptuește 60 de ani mai târziu.

În luptele naționale următoare se disting cu deosebire Hurmuzăcheștii. Câteva lămuriri despre ei. La răpirea Bucovinei, Matei Hurmuzachi e pârcălab de Cernăuți. Ale lui sunt moșiile: Cernăuca, Vaslăuți și Vasilău de lângă numitul oraș. După moartea lui, aceste moși trec în proprietatea fratelui său, Constantin. Acesta optează în 1781 pentru cetățenia austriacă, recunoscându-i-se titlul de « cavaler de Hurmuzachi ». După moartea lui, moșia Cernăuca o moștenește fiul său Doxache. Acesta se căsătorește în 1804 cu Elena Murguleț. Din această căsătorie se nasc șapte copii: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alexandru, Nicolae, Eufrosina și Eliza, — toți bine meritați pentru cauza națională și culturală a Românilor. Spiritul ce animează pe membrii acestei vrednice familii îl caracterizează cuvintele « devenite celebre ale Elenei Murguleț către soțul ei Doxache: « Să grijim, iubite soțule » — zice ea — « ca, în amestecătura aceasta de limbi, copiii să rămână ceea ce suntem noi, adică Români, și să-și păstreze cu sfințenie sentimentele lor națio-

nale în tot cursul vieții lor ». În casa lor ospitalieră găsesc adăpost, în 1821, boierii Moldovei, refugiați dinaintea Eteriei grecești. Pentru marile lui merite, domnul Moldovei îl face pe Doxache, în 1819, căminar; în 1827, mare agă; în 1856, mare vornic.

Cel mai mare dintre fiii săi, Constantin, se așază în Moldova, unde luptă pentru unirea principatelor, pentru înființarea guvernului reprezentativ-constituțional, pentru răspândirea învățământului și a culturii. Eudoxiu e neobositul culegător de documente istorice, publicate de Academia Română. Gheorghe e jurisconsult. El ajută foarte mult la dobândirea autonomiei Bucovinei. Alexandru e poet și ziarist. Nicolae, gospodar. Eufrosina, măritată cu boierul basarabean Petru Petrino, e mama poetului Dimitrie; iar Eliza e soția marelui logofăt Gheorghe Sturdza din Moldova. Despre ele ne spune Gh. Barițiu că au « grija cea mai mare de a îmbogăți colecțiunile cântecelor din toate țările locuite de Români, a le clasifica și a le pune pe note cu

IOAN ȘENCHIEA
Președinte al secțiunii Pădăraș în Partidul Național Român, executat de Unguri în 1917

cheltueli considerabile ». Prin strădania acestor femei superioare, tipărește Carol Mikull: *48 airs nationaux roumains* în 4 fascicule cu: doine, hore, balade și cântece ciobănești. De aceste culegeri de cântece se

ocupă într-o remarcabilă recenzie și V. Alecsandri. Pe Hurmuzăchești Andrei Mureșianu, autorul marșului național «Deșteaptă-te, Române», și numește «Grachii» națiunii, iar Vodă Carol I «Români inspirați».

Sub președinția lui Doxache Hurmuzăchi, Românii bucovineni, întruniți la Cernăuți în 20 Maiu 1848, fac o memorabilă «Petițiune țării». Ei cer: separare de Galizia și restabilirea autonomiei, conservarea caracterului istoric al provinciei lor prin crearea de școli de toate gradele, introducerea limbii române în viața publică, regularea chestiilor bisericești în conformitate cu spiritul timpului, alegerea episcopului de un congres compus din clerici și mirenii, controlul administrării fondului bisericesc ș. a.

Tot în 1848 vin la Cernăuți fruntașii Moldovei: M. Kogălniceanu, V.

Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, C. Negri, A. daco-romane ale Românilor. Și cuvântul lui, după Russo, Anast. Panu, P. Casimir, G. Sion ș. a. dezarmarea Ungurilor la Șiria, se aude pretutind.

Aici redactează întâiul dintre acești fruntași: «Dorințele partidei naționale din Moldova», unul din

cele mai cuminți programe politice ce s'au întocmit vreodată. Dar, pentru ca manifestațiile acestea să fie în adevăr ale tuturor Românilor, trebuie să vină la Cernăuți și ardelenii. Aceștia sunt reprezentați aci prin fruntașii lor: T. Cipariu, Gh. Barițiu, A. Pumnul, Grigorie Mihali ș. a. cari iau parte la «împărtășirea spirituală între tinerii tuturor provinciilor». Bine remarcă d. Ion I. Nistor că sufereste Bucovina e realipită, în acest timp, nu numai la Moldova, ci la întreaga românie. Dacă idealul de unitate națională, chiar sub casa de Habsburg, nu se înfăptuește în acești ani epocali, pricina e Rusia. Contele Nesselrode, ministrul de externe al acestei țări, denunță într-o notă diplomatică adresată cabinetelor europene răzuiștele

GHEORGHE POP DE BĂSEȘTI, 1835—1919
Președintele Adunării Naționale din Alba Iulia

SCRISOAREA LUI ION I. C. BRĂȚIANU CĂTRE ORGANIZAȚIA NAȚIONALĂ DIN VALEA SOMEȘULUI

Joi 1/14 Novembre 1918

Cea mai arătată aspirațiune a neamului se îndeplinește

Poste suferințele trecătoare, generațiile vor râva la zilele pe care le trăim -

Pară nirare cu văzut ca dispariții în cele mai grele împrejurări ne-am regăsit cu același simțire și cu același gând

Grabnic acum este stăpânirea inbredărilor vrăgătoare, ale Ungurilor, ale anarhiei, ale demagogiei prin organizație prin propagandă, prin forță -

Pentru organizare și propagandă temelul este firesc:

- Unirea desăvârșită a tuturor sufletelor și a tuturor înainturilor;
- toți în jurul Regelui care ține drapelul simbol al acestei uniri.

- Libertate și dreptate pentru toți de ori de neam și ori de religie.
- Dezvoltarea larg democratică și reforme electorale și agrare coadjuvanti de viață pentru asocierime care să le asigure legitimitatea lor revendicări și parte de folosință la rodul muncii lor -

Aci se grăbește trimiterea forțelor armate precum ați cerut.

Reamintind Președintelui Domniei Voastre întâlnirea noastră de la Sinaia după ce fusese primit de Regele Carol vă zic tuturor cu dragoste frățescă: Credința noastră ne-a mântuit. Să pășim înainte cu neclintită încredere în neamirea Neamului și nețărnut devotament în serviciul lui.

Ion I. Brătianu

ADUNAREA NAȚIONALĂ DELA ALBA IULIE, 1 DECEMBRIE 1918

deni, mai ales la Viena. Zadarnice sunt, așa dară, intervențiile lui Ion Maiorescu la parlamentul german din Frankfurt am Main; precum zadarnice rămân și strădanile altor patrioți ardeleni ca Aurel C. Popovici sau bucovineni ca: Florea Lupu, Aurel Onciul ș. a., — deși aceștia fac și Rutenilor (după 1902) concesii inadmisibile. Austria Mare, e condamnată.

De altfel și autonomia provincială dobândită prin constituția austriacă dela 4 Martie 1849 e o iluzie. La 31 Decembrie 1851 e a brogată și continuă încurajarea slavizării și a germanizării.

Împlinindu-se în 1869 patru sute de ani dela târnosirea mănăstirii Putna, studenții români din Viena, în frunte cu Eminescu și Slavici iau inițiativa comemorării acestei aniversări însemnate. Din pricina războiului franco-german, serbarea se amână pe 15 August 1871. Pe lângă studenți, la această serbare vin fruntași români de pretutindeni: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Gr. Tocilescu, Iacob Mureșianu ș. a. Discursul festiv îl rostește tânărul A. D. Xenopol, arătând că Putna este «un centru

pentru toți de același neam». Cu prilejul acestor serbări, tânărul compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, smulgând vioara din mâinile unui lăutar, cântă hora «Daciei întregi». Prăsnuind Austria în 1875 centenarul răpirii Bucovinei, moldovenii răspund cu contra-manifestații la Iași și la Paris. Manifestațiile dela Iași sunt prezidate de Nicolae Gaue, primarul de atunci al acestui oraș. Ia ele ia parte și poetul Dimitrie Petruco, vlăstar din mândra tulpină a Hurmuzăcheștilor. «Dați-mi voie mie, ca Român din Bucovina» — zice el — «și ca fost cetățean al Austriei până la momentul umilitor pentru noi și rușinos pentru dânsa, când s'a hotărât serbarea seculară ce s'a celebrat în Cernăuți, în memoria zilei fatale care a răpit Bucovina din brațele Moldovei, să rostesc și eu aici puține cuvinte, fiindcă vin să pun lacrimile sărmaneii Bucovine pe mormântul domnului martir Grigore Ghica, care pentru dânsa și cu dânsa împreună, a căzut, el în mâinile ucigașilor săi, ea sub jug străin». În continuare, arată înflăcăratul cuvântător că, dacă în 1859 se unesc într'un singur Stat cele două principate,

PRIOTUL ISIDOR SILIAGHI
din Bicau, jud. Satu-Mare, executat
de unguri în Februarie 1919

EPISCOPUL IULIU HOSSU AL GHERLEI CITEȘTE RESOLUȚIILE ADUNĂRII, LA ALBA IULIA, 1 DECEMBRIE 1918

Muntenia și Moldova, se vede că « Dumnezeu mai are în vedere și visul acelor alte milioane de Români care gem sub jug străin și pentru care o asemenea zi zace încă în sânul viitorului ».

La serbările dela Iași, aderă și studenții din Cernăuți, grupați în societatea « Arboreasa ». În telegrama lor de adesiune se găsește expresiunea « Moldova trunchiată ». Din această pricină, membrii acestei societăți stau în arest preventiv 11 săptămâni. Între cei arestați, alături de compozitorul C. Porumbescu, este și preotul C. Morariu, una din ilustrațiile clerului român.

Manifestația cea mai însemnată, însă, e broșura « Rapt de la Bucovina », tipărită de M. Kogălniceanu, anonim, firește, la Paris, editura Surillanmaine et C-ie. Apariția acestei broșuri e urmărită de autoritățile austriace, cu toată strășnicia, privind ea o « crimă de stat », cetirea și răspândirea ei. Autoritatea centrală e foarte mulțumită, când cele locale îi raportează că broșura dela Paris e necunoscută în Bucovina. Chiar dacă ea ar pătrunde în provincia amenințată, mult rău n'ar putea produce, fiind scrisă într-o limbă cu desăvârșire străină localnicilor. Totuși în aceste rapoarte e vorba și de unii « ultranaționali », « iberzeleși », « Daco-Romani », « Români tineri », etc.

Acești Români tineri înțeleg: « Nu cu vorbe, ci cu fapte românești și glorioase. Pe acest domn mort prin trădare, toți Românii să-l cinstim. Ghica Vodă azi ne cere monument făcut din oase ; Deci de piatră pe mormântul-i spada noastră s'ascușim » (D. Petrino, La mormântul lui Grigore (Ghica)).

Prilejuri de a ridica « monumente din oase » se ivesc destule. În războiul pentru neatințare voluntarii bucovineni, ca și cei ardeleni, își au partea lor de vrednicie. Bucovineanul Constantin Popescu e între cei dinții căzuți la Calafat. Alți veterani bucovineni sunt: Al. Giurgiușan, Ilie Gherghel, Partenie Sirețian, Ghi. Iacovescu, Emilian Huidel, dar mai ales Al. Chibici Revneanul, unul din devotații îngrijitori ai bolnavului poet Rușinescu. Ca și surorile lor din Ardeal, bucovinencele adună și ele scamă și bandaje pentru răniții români.

Același lucru, în alte forme, firește, se întâmplă în războiul balcanic din 1913.

UNIREA. Astfel pregătită sufletește, Bucovina așteaptă și ea cu nădejde ceasul izbăvirii. Acest ceas, pentru ea, sumă cu două zile mai curând decât pentru Ardeal. Prăbușindu-se Austria la sfârșitul războiului mondial, în timpul căruia Bucovina e când a Nemților, când a Rușilor, amenințată apoi mereu de haidadele de haidamaci ale Ucrainenilor, ea e în cele din

ST. CICEO POP, 1865—1933

urmă, redată patriei-mame prin armata română. La 11 Noembrie 1918, divizia a opta de sub comanda generalului Iacob Zadik intră în Cernăuți, garantând avntul, cinstea, liniștea, pacea și propășirea tuturor.

Marea adunare națională a Românilor din Bucovina, chemată să dea istoriei lor noul curs, se ține în sala de marmură a palatului mitropolitan din Cernăuți. După ce președintele consiliului național, părintele Dionisie Bejan, deschide ședința, Iancu Flondor, fost președinte al Partidului Național Român din această provincie, având atunci și atribuții de președinte de guvern, salutând și el pe cei de față, propune adunării următoarea moțiune: «Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, Joi, în 15/28 Noembrie 1918 în sala sinodală din Cernăuți;

considerând că, dela fundarea principatelor române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevi și Cernăușilor, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a încheșat ca stat;

Considerând că, în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsesc vechiul scaun de domnie dela Suceava, groșnișele domnești dela Rădăuși, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

Considerând că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea aceluiași domnitori, au apărut dealungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încercărilor din afară și a coterpirii păgâne;

Considerând că, în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu deasila alipită coroanei Habsburgilor;

Considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocărnuiri străine, care îi

ca niște mucenici, pe toate câmpiile de bătălie în Europa sub steag străin pentru menținerea, slava și mărirea asupritorilor lor, și că ei, drept răsplătă, aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

SILVESTRU MORARIU
Mitropolit Bucovinei, 1880—1893
desen de Bucevski

Considerând că, în același timp, poporul băștinăș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei țări și despoiat, în mare parte, de vechea sa moștenire;

Considerând că, cu toate acestea, Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu albită dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, idială prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin reafirmarea Bucovinei la Moldova lui Ștefan, și că au nădit vecinic credința că marele vis al neamului se va împlini, când se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într'un stat național unitar.

Constată că censul acesta mare a sunat!

IANCU FLONDOR, 1865—1924
Președintele Adunării Naționale a
Românilor Bucovineni din 1918

nesacotia drepturile naționale care, prin strămbătăși și persecuții, cănta să-i înstrăineze firea și să învârbădească celelalte neamuri, cu cari el voia să trăiască ca frate;

Considerând că, în scurgerea de 144 de ani, Bucovinenii au luptat,

Astăzi, când după sforțări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliași, s'au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când, în urma lupturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s'a zguduit în temelii și s'a prăbușit și toate neamurile încălțate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către regatul României, de care întotdeauna am legal nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceea noi, congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale hotărâm:

Unica necondițională și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României.

ALEXANDRU PETRINIO, 1823—1898
Deputat în dieta provincială a Bucovinei, ministru la cabinetul din Viena, luptător pentru românitate

CONSILIUL DIRIGENT

La acest vot al adunării naționale române aderă și Polonii, prin reprezentantul lor, Stanislaw Kwiatkowski, apoi Germanii prin delegatul lor, profesorul Alois Lebouton.

Hotărârea dela Cernăuți e întărită și prin decretul lege din 30 Decembrie 1918. În temeiul acestei legi: «Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne deapănura unită cu regatul României».

Tot atunci apare și decretul-lege pentru administrația acestei provincii. Și aici, ca și în provinciile de peste Carpați, rămân în ființă legile și ordonanțele ce nu pot fi schimbate decât pe cale legislativă. Bucovina are doi miniștri fără portofoliu: unul la Cernăuți, celălalt la București. Întâiul ministru român peste Molna este Iancu Flondor, iar reprezentant al

acestei provincii în guvernul central e d. Ion I. Nistor.

Pentru administrație se constituie diverse servicii în frunte cu secretari generali pentru: interne, justiție, finanțe, instrucție publică, culte, lucrări publice, industrie, comerț, ocrotire socială, agricultură, domeniul, alimentare și salubritate publică. Toate celelalte atribuții cad în sarcina guvernului central.

Precum hotărârile adunării naționale dela Alba Iulia sunt ratificate de tratatul internațional dela Trianon (Versailles), tot astfel acelea ale adunării din Cernăuți sunt recunoscute prin tratatul dela S. Germain, încheiat cu Austria.

Așa încetează politica provincială bucovinennă, legându-se de acum înainte, organic, în vicleșul cea mare a întregului neam românesc.

pr. i. g.

BIBLIOGRAFIE.

- BAILESCU NIC., *Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*, Ediție nouă făcută pe seama tinerimii școlare și adăugă cu XVI narațiuni istorice din zilele de cădere ale lui Mihai-Vodă Viteazul (18 Sept. 1600—19 Aug. 1601—17 Iul. 1603) de Alex. Lăzărescu București 1908.
- BARILIU GEORGIE, *Părși alese din istoria Transilvaniei*. Sibiu, 1889—91, 3 volume;
- *Studii și articole*, cu o prefață de Dr. Ioan Lupăș. Sibiu, 1912.
- BEU OCTAVIAN, *Răscoală lui Horia în arta epocii*. Cu o sută cinci ilustrații. București, 1935.
- BOGDAN-DUICA G., *Procesul episcopului I. Inocențiu Cloan*. Studiu. Caransebeș, 1896;
- *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*. București, 1924.
- BOILĂ ROMUL, *Consiliul Dirigent* [în] «Transilvania, Baia-tul, Crișana, Maramureșul». București, 1929, I, 89—101.
- BUNEA AUGUSTIN, *Vechile episcopii românești...* Blaj, 1902;
- *Din istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein, 1828—51*. Blaj, 1900.
- DENSUȘIANU N., *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria (1784—85)*, scrișă pe baza documentelor oficiale. București, 1884.
- DAIANU ILIE, *Cronica anului 1848*. Partea I, Sibiu, 1898.
- DRAGOMIR SILVIU, *Correspondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791*. Sibiu, 1911;
- *Din correspondența dasădilor ardeleni în anul 1848* [în] «Omagiul lui I. Blam din partea colegilor și foștilor elevi». București, 1927, pp. 155—70;
- *Ioan Butcanu, prefectul Zarandului în anul 1848—49*. București, 1928;
- *N. Bălcescu în Ardeal*. Cluj, 1928;
- *Const. Romanul Vidu, Discurs de recepțiune la Academia Română la 25 Mai 1929*.
- GEORGESCU IOAN, *Avram Iancu. Crâmpete din viața și din vremea lui*. Sibiu, 1922 (Bibl. pop. a Asociațiunii, Nr. 105—106);
- *Dr. Ioan Rășcu (1828—1902)*, 50 de ani din luptele naționale ale Românilor Ardeleni. Sibiu, 1928 (Bibl. Astru, Nr. 16);
- *George Pop de Bălcești, 60 de ani din luptele naționale ale Românilor Transilvăneni*. Oradea, 1935 (Bibl. Astru, Nr. 19);

- GEORGESCU IOAN, *Le culte du général Berthelot en Roumanie* în *Le Mémorial*, Saint-Étienne, Loire (France), No. du 14 juillet — 20 juillet, 1934.
- HODOȘ JENEA, *Simion Balint*, Din istoria vieții sale. Fapte și lupte din Munții Apusenți ai Ardealului în 1848—49. Sibiu (f. a.).
- IANCU AVRAM, *Raportul despre faptele ostei poporane care a stat sub comanda lui... pe timpul războiului civil din Transilvania în anii 1848—49*. Sibiu, 1884.
- IORDA N., *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*. București (Vălenii de Munte), 1915, 2 vol.
- IUPĂȘ IOAN, *Studii, conferințe și comunicări istorice*. București, 1928;
— *Răscolta jaranilor din Transilvania la 1748*. Cluj, 1934;
— *Aeram Iancu* [în] «Anuarul institutului de istorie națională». Cluj, 1924—25, pp. 1—62;
— *Istoria unirii Românilor*. București, 1937.
- MĂRDĂRESCU General G. D., *Campația pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Buda-Pastei (1918—20)*. București, 1921.
- METRĂȘ ȘTEFAN, *Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Transilvania și Ungaria*. Vol. I (până la 1698). Ed. II revăzută și întregită cu 115 ilustrații. Sibiu, 1935;
— *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horia*. Sibiu, 1933.
- MOLDOVANU VASILE, *Memorii din 1848—49*. Brașov, 1895.
- MOROIANU G., *Luptele de emancipare ale Românilor din Ardeal în lumina europeană* [în] «Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul». București, 1929, III, 1397—1482.
- MOTOGNA V., *Articole și documente. Contribuțiuni la istoria Românilor din veacul XIII—XVI*. Cluj, 1923;
— *Trecutul Ardealului românesc în cadrul ndzuințelor spre unificarea națională* [în] «Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul». București, 1929, I, 21—87.
- MURĂȘANU A. A., *Luptele pentru libertatea și independența Românilor din Transilvania în sec. XIX și până la Unire*. Brașov—București, 1921 (manuscris);
— *Temeiurile istorice ale politicii noastre naționale*. Brașov (Țara Bârsei), 1929;
— *Documente pentru istoria Memorandului* [în] «Transilvania». Sibiu, Nr. 4—5 din 1929;
— *Documentele procesului Memorandului*. Brașov (Țara Bârsei), 1933.
- NISTOR I. I., *Românii și Rutenii*. Studii istorice și statistice. București, 1915;
— *Un capitol din viața culturală a Românilor din Bucovina, 1774—1857*. Discurs de recepțiune la Acad. Rom., 1916;
— *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața Românilor Bucovineni*. București, 1916;
— *Der nationale Kampf in der Bukovina mit besonderer Berücksichtigung der Rumänen und Ruthenen*. București, 1919;
— *Bejenerii ardeleni în Bucovina*. Cernăuți, 1926;
- NISTOR I. I., — *Consecințele războiului pentru nealdrnare asupra Românilor din Bucovina și Basarabia* [în] Universitatea Ibero. Conferințe ținute la Ateneul Român, 1927;
— *Răsunatul războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia*. București, 1927 (Mem. Secf. Ist., s. III, t. VII, m. 9);
— *Grigora-Vodă Ghica* [în] «Codrul Cosminului», a. IV (1927);
— *Unirea Bucovinei*, 28 Noiembrie 1918. Studii și documente. București, 1928;
— *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*. București, 1931.
- PACĂȚIAN T. V., *Carlea de aur sau luptele politice naționale ale Românilor de sub coroana ungără*. Sibiu, 1904 și urm., 8 vol.
- PĂCĂLIȘANU Z., *Luptele politice ale Românilor ardeleni din anii 1790—92*. Studii istorice cu anexe documentare. București, 1923 (Acad. Rom., Mem. Secf. Ist., s. III, t. I, m. 2);
— *Correspondența din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, 1746—68. București, 1924 (Ac. Rom. Publicațiunile Fondului Principesa Alina Știrbel, XII);
- PĂCĂLIȘANU Z., *Guvernele iugurești și mișcarea memorandistă a Românilor din Ardeal* [în] «Revista Fundațiilor Regale». București, I, 5 (Mai 1934).
- PANAITEȘCU P. P., *Mihai Viteazul*. București, 1936;
— *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*. București, 1936.
- POPA TRAFAN, *Documente privitoare la Românii din scaunul Mureșului*. Târgul Mureșului, 1925.
- POPA LISEANU G., *Izvoarele istoriei Românilor (Fontes historiae Daco-Romanorum)*. București, 1934 și urm., 9 volume.
- SMIEKA DR. I. G., *Ţări asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul...* Cernăuți, 1889.
- SIRBU DR. ION, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Domnul Țării Românești*. I. Făznicile și politica lui din afară împreună cu întâmplările atingătoare din țările vecine 1593—1598. București, 1904;
II, 1598—1599. Cuprinderea Ardealului, București, 1907.
- SUCIU DR. COR., *Cum a fost pragărit 3/15 Maiu 1848*. Blaj, 1925;
— *Correspondența Ioan Maniu—Simion Bărnuțiu*. Blaj, 1929.
- THEODORIAN-CARADA M., *Din frământările trecutului*. București, 1920;
— *Efimeridele*. Însemnări și anulări. București, 1930 și 1937, 2 vol.
- TOROUȚU I. E., *Studii și documente literare*. București, vol. VIII (în curs de apariție);
— *Flacăra Soralui*. București, Mai 1927 (Nr. Iuchinat Pr. Const. Morariu).
- VERESS ANDRÁS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și a Țării Românești*. București, 1929 și urm., 8 volume.

RADU DELA AFUMAȚI
Pintă de înmormânt

VIATA POLITICA A TARII ROMANEȘTI ȘI A MOLDOVEI

EVOLUȚIA CLASEI CONDUCĂTOARE PÂNĂ LA 1821

Clasa proprietarilor a format cea mai veche nobilime a Românilor, o nobilime teritorială. În diploma dela 1247, prin care regele Ungariei concede cavalerilor ioași oarecare foloase în Oltenia și Muntenia, se vorbește de «maiores terrae» din aceste părți. O scrisoare a papei dela 1345, când Statul muntean abia se încheșase, este adresată «tam nobilibus quam popularibus Olahis Romanis».

Deosebirea între această nobilime și cea feudală este că cea din urmă constituia un atribut al persoanei, putea exista și fără pământ și nu se pierdea odată cu feudal. A noastră, se câștiga prin dobândirea proprietății, cu singurele îngrădiri impuse de regimul colectivității și se pierdea odată cu ea. De altă parte, nobilitarea pentru valoare individuală nu se făcea la noi prin ceremonia introducerii în ordinul cavalerilor, ci prin dăruire de pământ de către Domn.

Îndatorirea principală a tuturor proprietarilor era de a veni călări la oaste, pe proprie cheltuială, însoțiți de câte 2—3 călăreși de fiecare sat ce stăpâneau. Astfel a fost compusă strălucita cavalerie care a pierit la Valea Albă. Numai la mari primejdii se recurgea și la oastea pedestră de țărani. Proprietarii erau aceia cari porneau la luptă pentru apărarea moșilor lor, care toate laolaltă formau moșia cea mare, adică țara. Dar ei aveau interes ca pământurile să nu le rămăie nelucrate și de aceea și solicitau dela Domn scutirea de oaste a omenilor de pe moșiile lor.

Când Românii au constituit cele dintâi state unitare, au împrumutat organizarea lor dela statele vecine mai vechi, în primul rând dela cele slave dela sudul Dunării, de care de mult se simțiau mai apropiati, prin tradiție, obiceiuri și religie. Au împrumutat dela Slavi de sud dregătoriile, pe care și aceștia le imitaseră dela Bizantini; au luat dela Bulgari, unde apare prin sec. al XIII-lea, epitetul de boier, care s'a dat la noi atât dregătorilor, cât și proprietarilor dintre cari se recrutau de obicei la început; au adoptat dela Sârbi epitetul de jupan sau pan și pe cel de vlastelin pentru sfetnicii domnești.

Alături de nobilimea teritorială se ivește de atunci aristocrația sfetnicilor domnești, cu și fără dregă-

torii determinate. Aceștia formară, în statul unitar, consiliul zilnic, obișnuit, al Domnului care ia toate hotărârile cu «boierii lui mari și mici», după formula celor mai vechi hrisoave, fără ca toți, firește, să poată fi și prezenți. Numai în împrejurări extraordinare se constată adunări la care iau parte și căpeteniile militare, adică principalii proprietari. O diferențiere deci, care se constată și în statele barbare din occident înainte de feudalitate și pe urma căreia cei ce se bucură de favoarea și încrederea Domnului, sunt «slugile» lui, cum se mai zice și la noi dregătorilor, vor ajunge, oricare ar fi originea lor, să eclipseze importanța de mai înainte a nobilimii teritoriale, a șefilor de familii cari formau, cu toții, statul micilor voievozi de altă dată.

În Muntenia, în sec. al XIV-lea și al XV-lea, nu există decât epitetul de boier atât pentru dregători, cât și pentru proprietari. Numai în actele latinești ale voievozilor munteni se deosebesc «barones et milites terrae». În Moldova, în aceeași vreme, există pentru proprietarii ostași epitetul de viteji, dela ung. vitez = ostaș și acel de curteni, pentru că principalele așezări dela țară ale proprietarilor se numeau curți și pentru că proprietarii se strâneau în vreme de război la «curtea» Domnului. Când izvoarele vechi zic că «mulți viteji făcu Ștefan cel Mare», înseamnă că a făcut proprietari pe ostașii de rând, ziși voinici, cari se distinseră în lupte.

În această organizație inițială, o schimbare adâncă s'a produs în urma încercuirii Principatelor de către Turci care, cu excepția nordului și nord-estului Moldovei, era completă la mijlocul sec. al XVI-lea.

Tributul, plătit încă din sec. al XV-lea, fu sporit succesiv din cauza mezatului ce se deschidea la Poartă de candidații la scaunele domnești. Se adaugă darurile ce Domnii se obișnuiră să facă Porții pentru a dobândi scaunul, a se menține în el, sau a-l redobândi. Se cereau de Turci bani pentru plata lucrătorilor dela cetățile și lăcătașilor de pe corăbiile turcești.

Din sec. al XVI-lea Principatele devin «chelerul» adică grănarul împărăției și Turcii își asumă un drept de preempțiune asupra cerealelor și vitelor dela noi. Uneori, exigențele depășesc posibilitățile țării și atunci marfa cerută trebuie cumpărată. Alteori, marfa trimisă se pierde pe drum și trebuie procurată a doua

oară. Se mai întâmpla ca Turcii să ceară, pentru o parte din produse, valoarea lor în bani.

Pentru satisfacerea acestor pretenții tot crescând, se crează o droaie de impozite, personale, directe și indirecte, zise «slujbe» și foarte nimerit «mâncături de peste an». Din cauza exigențelor turcești, s'a simțit trebuința de venituri tot mai mari și s'a dat o tot mai mare dezvoltare fiscalității. Odată cu fiscalitatea, sistemul răspunderii colective, care exista din vechime în afaceri penale și chiar civile, se întinde și în materie de impozite. Proprietarii indivizi răspund unul pentru altul, ca și pentru colonii de pe moșiile lor. Restrângerea libertății acestora este motivată de acum și de interese fiscale.

Capitalul apare și la noi atunci în forma lui primitivă de capital de camătă, ce nu se cantă pentru investiții productive, ci pentru consumație, plata impozitelor sau trebuințele traiului. Cei cari au «banul», adică numerarul, tot mai necesar din cauza fiscalității, expropriază pe cei cari trec prin momente de jenă financiară; ei domină și economic și politic. Camătă fac nu numai creditorii străini, dar și Domnii, boierii dregători, boierii proprietari, negustorii străini și de țară și chiar fețele bisericești.

În aceste împrejurări are loc în Principate o adâncă prefacere socială.

În sânul nobilimii teritoriale începe, din sec. al XVI-lea, un dureros proces de selecție naturală nemiloasă. Înăuntrul aceleiași clase de boieri-proprietari, se ridică unii și decad alții. Foarte mulți proprietari sărăcesc, pentru că nu mai pot face față totodată îndatoririi ostășești și impozitelor tot mai numeroase; pentru că apasă asupra lor sistemul lărgit al răspunderii colective; pentru că se întâmplă de cad în robie și trebuie să se răscumpere cu bani grei. În toate aceste cazuri, față cu raritatea numerarului, altă soluție nu este decât zălogirea și apoi vânzarea ocinei. În asemenea vremuri de liberalism feroce, când se aplică fără restricție maxima «homo homini lupus», nimeni nu este cruțat. Cel puternic abuzează fără scrupul de situația lui.

Aceste vicisitudini ale nobilimii teritoriale au avut o adâncă înrăurire asupra forțelor militare ale Statului.

S'a ivit necesitatea de a uni pe micii proprietari nevoiași, acordându-le ușurințe fiscale ca să-și poată îndeplini și mai departe îndatorirea ostășească și de a-i organiza astfel încât să existe siguranța că vor face față îndoitelor lor obligații militare și fiscale.

Aceste grupări, organizate de prin sec. al XVII-lea, sunt cunoscute sub numele de bresle de slujitori și în ele au intrat, când n'au mai putut fi de sine stătători, curtenii din Moldova și similarii lor din Muntenia, zși de prin sec. al XVI-lea, roșii.

Tot o urmare a fiscalității a fost creșterea însemnătății aristocrației de dregători față de nobilimea teritorială.

Dregătoriile Statului s'au completat treptat până în sec. al XVII-lea. Până puțin după tratatul de la Cainargi din 1774, dregătorii se împărțeau în trei categorii: boieri mari, boieri și slugi. Boierii mari erau titularii funcțiilor de sfat și divan domnesc și

al înaltelor demnități ale curții, în total vreo 20 de dregători. Boierii erau dregători imediat subordonați celor mari și purtau aceleași titluri, dar în loc de vel, mari, li se zicea vtori, al doilea, sau treti, al treilea. De prin sec. al XVII-lea s'a luat obiceiul că boierii mari și boierii se confereau prin îmbrăcare cu blănă, cu caftan, în prezența Domnului. În fine, epitetul de slugi, care în vechime se dădea tuturor dregătorilor, a ajuns să desemneze numai pe slujbașii inferiori; li s'a mai zis și boiernași și nu se îmbrăcau cu caftan.¹⁾

Dregătorul cel mare în slujbă era evident omul care se bucura de favoarea domnească. Era scutit de unele impozite; obținea scutiri parțiale sau totale pentru colonii de pe moșiile lui; percepea o parte din dările breslelor slujitorești de sub ordinea lui; era solicitat și răsplătit de oricine căuta pentru sine sau pentru ai săi un sprijin sau o carieră; își sporea patrimoniu cu moșioarele nevoiașilor pe care-i împrumuta pentru plata dărilor, sau cari se răscumpărau dela el de pedepse; lua în arendă impozitele, căci măcar din sec. al XVII-lea «slujbele se vindeau». În sistemul răspunderii colective și ierarhice, cel ce plătea pentru altul se putea folosi de pământul lui și în cele din urmă să-l vândă sau să-și însușească pentru a se despăgubi.

Dar exista și pentru dregător reversul medalei: împrumuturile forțate, pierderea favoarei domnești, schimbarea Domnului, dușmănia celui nou. Întreprinderea impozitelor mai ales era astfel soriginte de câștig pentru unii, de pagubă sau ruină pentru alții.

Aceeași, în alte proporții, era și situația dregătorilor mici.

Cu vicisitudinile prin care a trecut astfel nobilimea teritorială și cu importanța dobândită de aristocrația de dregători, se înțelege și noul aspect al sfatului țării, al «țării» legale. Continuă a nu fi o adunare populară, dar acum, la sfatul țării, convocat la ocazii solenne, proprietarii nu mai participă decât prin șeii ceteror slujitorești în care sunt grupați. Cuvântul «țară» corespunde astfel, din punct de vedere politic-social, cu «regnicola» din Ungaria de pe la mijlocul sec. al XIV-lea: nu desemnează decât pe privilegiați. În opoziție cu «țara» legală este «țara» fiscală. Într'adevăr, esența privilegiului țării legale este de a nu plăti impozitele după sistemul aplicat poporului de rând și zis «cisa țărănească», sau «dajdiile țărănești», sau, mai scurt «țara»; privilegiul fiscal consistă tocmai în a nu fi «amestecat cu țara».

Nici un titlu de noblete ereditar n'a fost la noi semnul exterior, transmisibil de-a-lungul veacurilor, mărturia indestructibilă a situației dobândite odată de o familie, care rămânea apoi aceeași în ierarhia nobiliară, independent de vicisitudinile ei ulterioare și de situațiile incidentale ale membrilor ei.

Dar, dacă sistemul nostru legal făcea din fiecare generație făuritoarea propriei ei situații, exista

¹⁾ Vezi Encic. Rom. I, *Administrația Centrală în Principate*, pag. 272.

totuși și la noi conștiința despre o noblete ereditară. Despre un om nou, se zicea în sec. al XVII-lea că era ridicat din prostime, iar despre urmașul unei familii cunoscute, că era «de bun neam», sau «de bun col». Bine s'a zis că dacă boieria — funcție nu — moștenea, era însă ereditară și la noi boieria — noblete.

Au fost Domni, încă din sec. al XVII-lea, care au acordat oarecare privilegii fiilor de boieri, dar acela care a încercat să legalizeze jo noblete ereditară, a fost Constantin Mavrocordat, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea. El confirmă evoluția episcopului de Iosco, calificându-l astfel numit pe dregător. Legalizează scuturile de dări pe care Domni anteriori le acordaseră de obicei dregătorilor în funcție și le extinde și la cei ieșiți din slujbe și la fiii lor. Creați categoria nobilitată a «neamurilor», în care cuprinde pe urmașii boierilor mari și categoria «mazărilor» în care așază pe urmașii boierilor și le acordă și lor oarecare scuturi de impozite. Dintre boieriași nu mai recunoaște decât pe postelniceii ca o ultimă treaptă a tagmei boieresti și nu acordă nici o favoare urmașilor boieriașilor. Această întocmită a rămas în trăsături generale, aceeași până la desființarea privilegiilor. Ea dădea oarecare satisfacție conștiinței despre o noblete ereditară, ce se manifestase când cu ocuparea Olteniei de Austriaci și s'a afirmat și cu prețelul anexării Bucovinei către Austria.

Ca o consecință a reformei lui Mavrocordat, care clasa la neamuri și mazăli numai pe urmașii boierilor mari și ai boierilor, adică ai dregătorilor ce se îmbrăcau cu caftan, s'a considerat de atunci încoace că dobândirea dregătorilor cu caftan constituia o imobilizare ce se transmitea descendenților.

Clasă conducătoare în Principatele române, mai ales dela decăderea nobilimii teritoriale, a fost aristocrația de boieri mari cari formau divanul domnesc.

Puțin după tratatul dela Cuciuc-Caiuargi din 1774, dregătorii cele mari de până atunci au fost despărțiți în două clase. Titularii celor de clasa întâi au fost calificați de «cinstiți și credincioși boieri», iar ceilalți numai de «credincioși». Simpli boieri de

până atunci au fost confundați în categoria boieriașilor. Avem deci acum, boieri de două clase și boieriași.

După vreo 20 de ani, se face însă o diferențiere. În sânul dregătorilor de clasa întâi, se dovedesc cele privilegiate la interesele principale ale Statului, echivalentele ministerelor moderne și care avuseseră totdeauna o mai mare importanță; fiindcă aceste dregătorii nu erau pe atunci decât cinci, grec. pende, titularii lor au format *protipendada*. La sfârșitul epocii fanariote, aceste dregătorii de starea întâi ajunseseră a fi vreo 10 în Muntenia, vreo 6 în Moldova; titularii lor își ziceau «frați» și numai ei puteau purta barbă. Astfel, în preajma anului 1800, deosebit: boieri mari sau protipendadă, boieri de două clase și boieriași.

Dacă exceptăm câțiva indivizi, români sau străini, cari au reușit incidental să se ridice până la dregătorii cele mari, acestea erau monopolizate, în pragul sec. al XIX-lea, de vreo 20 familii în fiecare Principat, care formau o adevărată oligarhie, sub numele de protipendadă. Situația preponderantă a unora din aceste familii data numai din sec. XVIII-lea, a altora însă din al

XVII-lea, a altora chiar din al XVI-lea; unele erau de origine străină, altele băștinașe. Formau o oligarhie întemeiată pe avere și teritorială, o plutocrație, ca rezultat al selecțiunii materiale ce se făcuse în sânul chiar al boierimii de dregătorii.

Când, pe la mijlocul sec. trecut, curentul democratic s'a afirmat în Principate, prima țintă a loviturilor a fost, firește, protipendada, care deținea puterea politică și se credea singură îndrituită s'o deție.

MIRCEA CEL BĂTRÂN DOMN AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI, 1386—1418
Frescă în biserică din Brădet

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU, DOMNUL MOLDOVEI, 1552—1561 și 1564—1568 ȘI FAMILIA SA
Frescă dela Mănăstirea Slatina

Patima luptelor pe de o parte, neștiința pe de altă parte, au făcut să se formuleze atunci tot felul de păreri greșite și chiar contradictorii despre originea și evoluția boierimii în trecentul românesc.

Astfel, confundându-se protipendada întreagă cu unii oameni mai de jos cari intraseră întâmplător în rândurile ei, i s'a aruncat epitetul disprețuitor de grupare de parveniti.

S'au opus apoi protipendadei în special și boierimii în general, categoriile zise neamuri și mazăli, privite ca reprezentând nobilimea cea veche, dar scăpătată, a țării. Decât, neamurile și mazălii, ca niște categorii nobiliare aparte, nu datau decât dela Constantin Mavrocordat, din prima jumătate a sec. al XVIII-lea și cuprindeau, de atunci încolo, pe urmașii rămași fără boierii ai boierilor, fie de țară, fie străini.

Mai mult, măcar din a 2-a jumătate a sec. al XVIII-lea, se constată obiceiul Domnilor de a crea mazăli și neamuri, dintre oameni de rând, cari nu erau urmași de boieri, dar cărora voiau să le acorde privilegiile respective.

Organizarea economică și socială a Principatelor a fost săpătată dela temelie de influența occidentală, care a pătruns la noi de când Turcii, dela tratatul din Carlovăț încolo, au fost siliți să restituie treptat creștinătății cuceririle lor.

În special, ideologia franceză a sec. al XVIII-lea și a marelui revoluții a pătruns la noi, pentru a fi interpretată în sensuri diferite, prin cărțile franceze accesibile câtorva, prin emigrații adăpostiți la noi, prin agenții diplomatice și emisarii republicei, prin negustorii cari porneau dela noi în apus pentru treburile lor, sau cari veneau de acolo la noi, în sfârșit prin intelectuali greci și feciorii de boieri cari au învățat în școlile mai apropiate sau mai depărtate, ale apusului. Centrul de propagandă era la București.

Intr'o privință, influența occidentală s'a repercutat la fel asupra tuturor claselor sociale: a redeștep-

tat în toate simțul național, care lăncezea de când învățământul îmbrăcase haina elenismului. Noțiunile de patrie și patriotism, pe care acest învățământ le propovăduia mereu, în școală și prin reprezentații dramatice, în folosul elenismului, au fost transportate în domeniul aspirațiilor naționale românești și astfel s'a reluat tradiția boierilor cronicari.

Boierimea se îndeletnicește cu traduceri; un mare număr de școli românești răsar pe moșiile boierilor, ridicate și întreținute cu cheltuiala acestora; chiar arhierii greci sunt lnați de curent și tâlmăcesc în limba țării cărțile bisericești.

Când Lazăr a venit în Muntenia, terenul era pregătit pentru înțelegerea laturei naționaliste a învățământului său, care a și fost sprijinită de boierime, ca și școala lui Asachi în Moldova, în pline domniile fanariote.

În alte privințe, ideile occidentale s'au oglindit, firește, în mod diferit în clasele noastre sociale.

Protipendada, care monopolizase conducerea Statului, ținea negreșit, ca orice stare socială la privilegiile ei, și-si apăra interesele. Considera că prin avere, cultură, educație, i se cuvenea să rămăie la cârmă.

Averea ei era rezultatul concentrării proprietăților din cauza fiscalității. Cultura, care se constată la atâția membrii ai ei, o dobândise prin dascălii greci și apuseni din casele boierești; educația, manierele, rafinamentul, prin contactul cu străini de seamă ce se perindau pe la noi și prin călătoriile în apus. Cu Fanarioșii din jurul Domnilor, cu care a fost acuzată de a fi pactizat, avea aceste puncte comune și, derivând din ele, vanitatea și oarecare tendință de cosmopolitism, de atracție pentru clasele înalte și saloanele elegante străine, de distanțiere față de celelalte clase naționale.

Dar, conservatismul boierimii mari conducătoare, încă din vechime cât și după ce s'a restrâns la o oligarhie de câteva familii, a fost temelia patrio-

tișmului ei incontestabil. Naționalismul sau patriotismul este pretutindeni și totdeauna, expresia legăturii dintre interesele diferitelor categorii sociale și interesul Statului. Acest sentiment este deci mai puternic la acele clase care trag cele mai multe foloase din organizația de stat existentă, pe care au deci interes s'o păstreze. Când o singură clasă socială, ca la noi boierimea, domină într'un stat, interesele Statului se confundă cu ale ei. Aveau boierii, în mod instinctiv «sugestia pământului și a morților lor», după frumoasa expresie a lui Maurice Barrès. Patria însemna pentru ei, — ca altă dată pentru nobilimea teritorială care o apăraseră cu sângele — datinele și «pronomiile», adică privilegiile, moștenite. Păstra-

însemnează atunci dreptul rezervat boierimii naționale de a deține și, firește, de a abuza de putere. Este un naționalism mai mult negativ, dar este naționalism. În Muntenia, protipendada este aceea care, îngrozită de caracterul social pe care mișcarea lui Tudor Vladimirescu l-a avut la început, a transformat-o în națională, convingând pe Tudor că numai administrația fanariotă era cauza tuturor suferințelor țării.

Față de curente liberale venite din apus, proiectele de reforme întocmite de protipendadă în preajma anului 1821, se caracterizează prin aceea că, pe de o parte, propun stărpirea a diferite abuzuri derivând din sisteme administrative și financiare învechite,

ALEXANDRE III DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1367—1377 CU DOAMNA ȘI FIUL, IOR — MAI TÂRZIU MIRNEA TURCITULI.
Argint bătut. După *Manus Beza*; Urmas românescii în Răsăritul ortodox

rea autonomiei patriei, astfel înțelese, a fost firul roșu care i-a călăuzit constant când era amenințată de competițiile rivale ale vecinilor puternici. De aceea au și plăsmuit, în ajuul tratatului dela Cuciuc-Cainargi, preținsele texte ale capitulațiilor noastre cu Poarta, care au format, în epoca de renaștere, temelia revendicărilor naționale.

Antipatia boierimii față de Greci, încă din sec. XVI se explică tot astfel. Sfetnicii greci ai Domnitorilor se atingeau de datini și privilegii, pentru a organiza fiscalitatea impusă de exigențele turcești și mai erau și niște concurenți nedoriți la dregătoriile tot mai răvnite ale țării. Sentimentul anti-grecesc n'a părăsit boierimea conducătoare nici când a devenit o oligarhie. Protipendada întrebuințează chiar, la începutul sec. XIX, termenul de patriotism pentru a desemna unirea boierilor de țară împotriva celor greci. Patriotism

iar pe de altă parte, că voiesc menținerea tuturor privilegiilor, dar, dacă s'ar putea, numai pentru boierimea cea mare, pe care o privesc oarecum ca pe singura legitimă. Trebuie recunoscut că era întemeiată observația asupra căreia protipendada insistă mereu, că cu cât numărul privilegiatilor este mai mare, cu atât sarcinile statului apasă mai greu asupra celor rămași, mai ales asupra țărănimii. Dela unii membrii ai protipendadei au pornit însă, atunci, și propuneri de reușare la unele privilegii și chiar de «obștească legătură în contribuție».

Ideile democratice, protipendada, în genere, le-a respins cu hotărâre. Participarea altor clase la conducerea Statului, i se părea inadmisibilă. Numai familiile puternice și luminate le socotea în stare să se călăuzească mai degrabă de interese generale. Boierii neatârnați prin situația lor se priveau ca sin-

gurii depozitari ai fericirii nației. Totuși, iarăși din sânul boierimii mari s'au făcut la 1821 și propuneri de o adunare obștească, la care să participe și deputați ni județelor, cu misiune de a stabili impozitele și de a întocmi bugetul.

În sânul boierimii secundare existau diferențieri, care însă nu derivau din rangurile oficiale, ci din diversitatea originii, averii, culturii, educației, mediului și relațiilor sociale. Unii se simțeau mai apropiați de protipendadă, alții mai depărtați de ea.

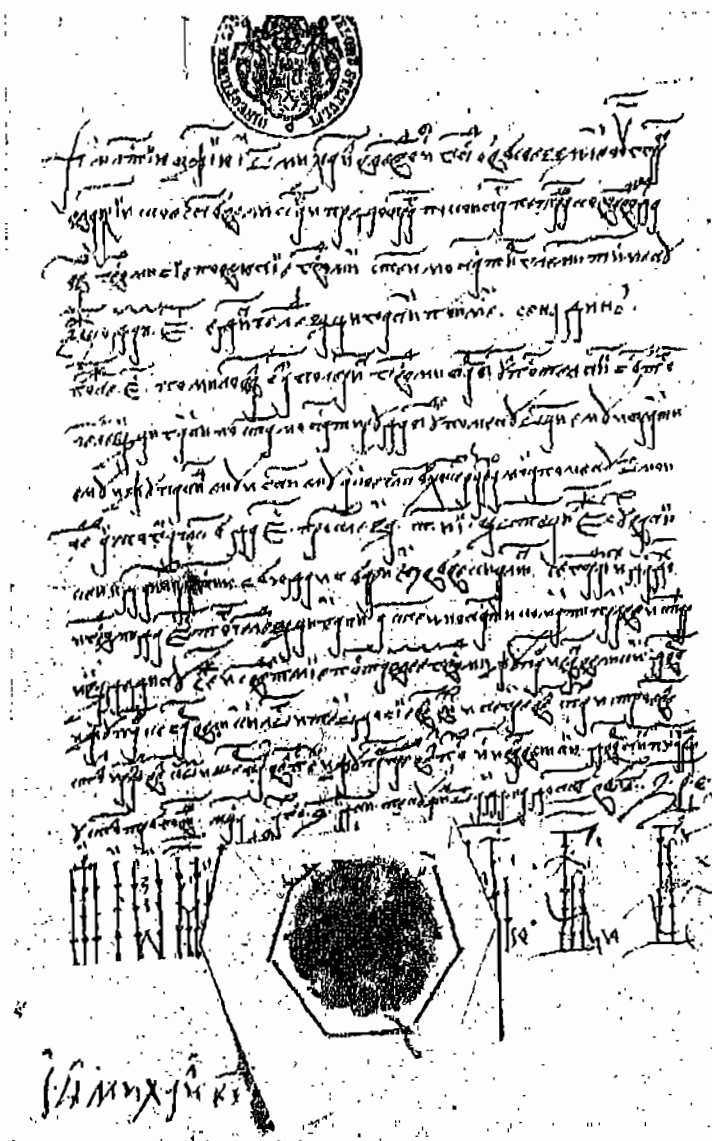
Boierimea secundară avea aproape aceleași privilegii ca și cea mare. Deosebirea fundamentală era că din a 2-a jumătate a sec. al XVIII-lea, unele dregătorii mai însemnate ale statului fuseseră deosebite de celelalte și monopolizate, de fapt, de un număr echin de familii, care exerceau astfel un patronat asupra boierimii secundare, fiindcă de ele depindeau funcțiile și favorurile. Această situație subordonată, care derivase dintr-o inferioritate de avere, era firese să pară nesuferită mai ales celei părți a boierimii secundare care era conștientă de o origine, cultură și mentărnare materială, ce puteau rivaliza cu ale protipendadei. De aici putea naște dorința de egalizare de drepturi a titularilor tuturor dregătoriilor care, până la tratatul din Cuciuc-Cainargi, formase boierimea cea mare. Totuși acest curent specific nu se întâlnește decât la boierimea secundară a Moldovei, unde se manifestă încă din primii ani ai sec. XIX. Explicația se găsește în influența polonă. În Polonia, într'adevăr, ideologia marelui revoluții franceze fusese adoptată de așa zisa «șlenhță», adică nobilime măruntă, care credea că va avea de câștigat, din aplicarea ei, înprotivă nobilimii celei mari. În Moldova, curentul ajunsese destul de puternic pentru ca Rusia să fie

seamă de el în așezământul dat Basarabiei la 1818. Expresiunea desăvârșită a aspirațiilor boierilor secundari ai Moldovei, ale «carvunilor» sau «cio-cilor», cum îi poreclea, în deridere, protipendada, se găsește în «constituția» întocmită de ei la 1822. După cum revoluția franceză, cu toate declarațiile ei despre drepturile omului, întocmește, cu excepția aceleia dela 1793, constituții censitare și proclamă «egalitatea înaintea legii», de care numai burghezimea avea să profite, tot astfel cărvunarii moldoveni traduc, cum s'a observat de curând, în constituția lor declarația de drepturi franceză, dar întocmesc o organizație de stat în favoarea boierimii secundare.

În Muntenia, în lipsa influenței polone, acest curent specific nu se întâlnește. Se aud numai plângeri dela urmași de vechi neamuri, că sunt uitați prin provincia lor, pe când oamenii noi și greci sunt cinstiți cu caf-tane mai însemnate. Nemulțumirea boierimii secundare de aici o va îndruma mai de grabă spre liberalism.

Ceea ce se constată deopotrivă la boierimea secundară în amândouă Principatele, este spiritul de facțiune de frondă, caracteristic mișcărilor revoluționare franceze. Avem în amân-

două Principatele, dela sfârșitul sec. XVIII, un «duh franțuzesc», de răzvrătire, care se manifestă în cafenele, cluburi și chiar asociații masonice, îndreptat contra autorităților în genere și contra grecilor în special, pe care-l denunță Domnii și care neliniștește protipendada. Termenul de «francmason», pe vremea lui Mavrogheni, se întrebuințează în înțeles de turburător și intrigant, iar cel de «siffison» este o stălcire a primelor cuvinte din cântecul revoluționar ce se auzea și pe la noi: «Vive le son du canon!».

ACT DE LA MIEAI VITRAZUI, DIN 6 AUGUST 1597

PRINȚUL BRÂNCOVEANU ȘI FAMILIA SA
Pictură de la București

Și din rândurile boierimii secundare se ridică, în auzind-oa Prințatele, glasuri pentru a deplânge soarta poporului de jos, dar nu se fac propuneri nici de restrângere a privilegiilor, nici de participarea altei clase decât boierimea la conducerea Statului. Un izolat este boierul moldovean Vasile Mălinescu care cel dintâi, la 1804, vorbește de împroprietărirea țărănilor.

Cât privește boieria, ei își vedeau de treabă prin județele lor. Își cultivau moșia și uneori pe cea vecină a vre-unui boier mare, erau apriți în apărarea hotarelor lor, gata a umbra prin judecăți, nu totdeauna respectuoși și de hotarele vecinului. Aveau și ei oare care privilegii, obțineau dela boierii mari slujbe locale și concesiuni mărunte de venituri publice, tot atâtea prilejuri de a-și spori gospodăria. Unii din ei, în sfârșit, se ridicau la boierii secundare. Gândul lor nu mergea până la egalizare de drepturi cu boierimea cea mare, dar, prin chiar situația lor subordonată, ideea de desființare a privilegiilor le putea deveni mai ușor accesibilă.

O clasă burgheză, în sens occidental, nu s'a putut însă forma la noi, mai întâi pentru că n'am avut feudalitate și nici interese economice ale boierimii noastre nu stăteau, ca ale feudalității apusene, în valoarea intereselor negustorimii; apoi, pentru că porțile boierimii au fost în continuu larg deschise negustorimii înșurate. Este totuși firesc ca principiile revoluției franceze să fi găsit în rândurile negustorimii mai răsunătoare dela noi, care venea în contact cu ideile apu-

sene, fie direct, fie prin școlile grecești, un ecou, potrivit privilegiilor fiscale și politice boieresti de care nu beneficia. Acest curent s'a accentuat apoi în Muntenia, dela deschiderea școalei românești a lui Lazăr încoace, când un învățământ cu tendințe liberale a devenit accesibil și micii negustorimii și meseriașilor din țară.

Titlul de doctor în medicină și filosofie dela Universitățile apusului, se bucura, încă dela sfârșitul sec. XVII, de o deosebită considerație în lumea grecească. Și în Principate, în timpul cărmuirii fanariote, se acordau medicilor multe din privilegiile și onorurile boierimii. Mulți și-au părăsit profesiunea pentru a intra în dregătorii. Cu atât mai mare era meritul acelora cari renunțând la avantajele mai însemnate, materiale și onorifice, ale carierei dregătorilor, puneau mai mult preț pe valoarea socială a științei lor, pe care o numeau « divină ».

Aceeași observațiune este valabilă și pentru dascălii fruntași dela școlile cele mari grecești din Principate, cari rămăneau credincioși unei profesii pe care puțini boieri erau în stare s'o prețuiască, după cum constată, la 100 de ani distanță, D. Cantemir și Dionisie Potino.

Pentru acești idealisti, câștigul material era secundar, iar onorurile nu le păreau îndreptățite decât când veneau să încununeze valoarea individuală. Un hrisov dela sfârșitul sec. XVIII, vorbește de cei cari din « iubire de cinste » caută « a se pricopsi la învățătură » pe când alții « din iubire de slavă » voesc « să câștige dregătorii ». Ei și-au îmbogățit învățământul, în tot cursul sec. XVIII, cu ideile filosofice occidentale, întrucât le deveneau accesibile. La București, în preajma anului 1800, școala grecească dobândește o nouă strălucire, mulțumită unor dascăli însemnați cari au îmbrățișat cu căldură ideile marii revoluții. În scrierile lor se găsește, deopotrivă, critica privilegiilor care n'au ca substrat meritul personal și preocuparea de îmbunătățirea soartei materiale și morale a țărănimii. Ei lasă o adâncă impresie în sufletele tinerilor lor auditori. Unii din aceștia sunt din boierimea cea mare conducătoare și vor deveni în curând stegarii ideilor liberale din apus. Alții sunt din clasele mici modeste și ușor accesibili, firește, ideilor nouă. La 11 Tudor Vladimirescu însuși, principiile marelui revoluții i-au fost însculcate în bună parte, de niște elevi ai dascălilor greci de seamă din București.

Aceeași influență a fost continuată, tot în Muntenia, și asupra unor straturi tot mai adânci ale societății, de școala românească a lui Lazăr și a urmașilor lui, munteni și ardeleni.

Iată de ce în Muntenia, spre deosebire de Moldova, nemulțumirile poporului de jos încă dela 1821, nu se manifestă numai prin răscoale țărănești, dar și în scrieri ale cărturarilor ieșiți din rândurile lui, trecuți mai întâi prin școala grecească, apoi prin cea românească a lui Lazăr și trimiși, unii, la 1820, de boierimea cea mare, să-și desăvârșească studiile la Universitățile din apus. Ei vorbesc, ca și foștii lor dascăli, de acei « blagorodnici », adică privilegiați, cari se fălesc că se trag « din naștere trupenscă, din cutare și din cutare » și cari cred că boier este.

«aceia care poate să înjure pe cel mai mic când va voi», pe când în realitate boier «este omul care se arată mai de folos compatrioților săi». Concluzia lor este că fiecare trebuie să poată ajunge la cele mai înalte situații «prin învățătura, știința și vrednicia sa». Îți găsesse nedrept că «dajdă trebuie să o plătească numai fărâniș proști» și constată că trebuia boierilor este «să stoarcă pe Români».

REVOLUȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Revoluția grecească dela 1821 n'a fost decât izbucnirea mai violentă a unor manifestări, mult mai vechi, ale dorului de emancipare al creștinilor din Balcani, ca și din Principatele române, de sub stăpânirea turcească, dar ce se poate urmări încă din vremea lui Mihai Viteazul și care crea între toți asupra unei solidarități pecetăuită prin credința lor comună, ortodoxă. Un ecou al acestor vechi aspirații, a fost complotul dela 1796 al lui Riga. În programul său publicat, în grecește și nemțește, de d-l C. Amantos (Anecdota engrafuli peri Riga Velestini), program totodată naționalist și ultra-democratic (vrea votul universal, p. 58), se poate citi (p. 59): «Bulgarii trebuie să se miște când Grecii suferă și la fel acesta pentru aceia și amândoi pentru Albanezi și Vlahi». Acelaș plan de coaliziție a Grecilor, Sârbilor, Bulgarilor și Românilor, n fost refuzat de Const. Ipsilanti la 1803. Era vorba, încă de atunci, de a uni, cu ajutorul rusesc, toate acele neamuri, contra Turcilor. În sfârșit «eteria», adică «asociația», înjghebată la 1820. Scopul ce urmărea, este astfel definit de cunoscutul istoric francez Emile Bourgeois, în cartea sa «Manuel historique de politique étrangère», vol. II (1899), p. 663: «Inspirată din doctrinele revoluției franceze, din apostolatul lui Riga și al lui Corai pe meleaguri străine, la București, Odesa, chiar la Moscova, eteria n dobândit în Balcani un rol cosmopolit. Programul ei era «unirea armată a tuturor creștinilor din impe-

riul turcesc», izgonirea Turcilor din Europa, prin ridicarea generală a tuturor raselor indigene».

Un asemenea program nu sta prin nimic în calea aspirațiilor românești de emancipare de sub stăpânirea turcească, manifestate de mai multe ori, chiar în vremea fanarioșilor.

Nu era vorba de a asigura stăpânirea grecească în Principate, cum s'a răstălmăcit lucrul, de frică, după intrarea Turcilor în Principate contra eteriștilor, în scopul de a nega orice înțelegere cu aceștia.

Programul eteriei era însă secret, căci pericolul era mare, și membrii ei erau legați prin jurământ să lupte pentru înfrângerea lui. Au putut deci să fie adepți ai eteriei cei câțiva Români cari, prinși în sânul ei, i-au cunoscut adevăratul țel. Astfel au fost mitropolitii Veniamin Costachi și chiar Dionisie Lupu, Grigore Brăncoveanu, Iordache Florescu, Dinicu Golescu, Grigore Băleanu, Mihaila Filipescu, toți buni români, fără a mai vorbi de episcopul Ilarion al Argeșului.

Tudor Vladimirescu luptase cu eroism sub stegurile rusești împotriva Turcilor. Fusesse rănit într-o luptă la Calafat la 1811, odată cu Ion Solomon. Se împrietenise cu căpitanii Hagi Prodan, Dimitrie Macedonschi, Gheorghe Olimpiotul. Când avea să dea lupte cu Turcii, se înveselia, ne spune unul din tovarășii săi.

Era luminat relativ, față de clasa din care ieșise. Scrierea lui era curentă: știa grecește; fusese la Viena la 1814, din însăreținarea prietenului său din tinerețe, boierul Nicolae Glogoveanu, Natră mândră, suferen de situația lui socială subalternă și era pornit să se facă exponentul suferințelor unei clase întregi asuprite, într'un sistem de cărmuire adânc viciat. «Vorba lui pu-

tină (era) și totdeauna (sta) pe gânduri... (iar uneori) seâpa câte o vorbă desperată asupra tiraniei». Ștefan Scurlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, zice și «lă că era atât de habitar de procese încât fusese poreclit «târâ-brâu», era sever, posac, cri-

MATEI BARABAN DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
Fotografia dela mănăstirea Hurezi
După N. Iorga: Portretele Domnilor Români.

BUCHUREȘTI DIN SEC. XVII ÎNTR'UN DECOR IMAGINAR
Gravură publicată în *Țigăra* la 1717. Col. Academiei Române

ticând pe toată lumea și mai ales pe funcționari «ca și cum, dacă ar fi fost în locul lor, ar fi făcut mai bine». De aceea nu era iubit de ei, căci nu-i cruța.

De curând s'a publicat un document prețios prin aceea că ne lămurește asupra punctului esențial al cererilor lui Tudor. Este raportul din 27 Februarie — 10 Martie al ambasadorului celor Două-Sicilii la Constantinopol, către guvernul său: «Tudor Vladimirescu a declarat că n'are alt scop decât de a curma abuzurile introduse în administrație și a înfrâna extorsiunile Domnilor, contra cărora se plânge toată provincia, cerând instalarea unui *Domn național*». Așa dar, *prima exprimare*, la 1821, a acestei vechi dorințe de la Tudor a porhit. Ea nu era de altfel în opoziție cu *țelurile eteriei*, ci numai cu *ambitiile câtorva familii fanariote*, o deosebire fundamentală, care nu s'a făcut în deajuns.

Având astfel dovada că Tudor ceruse încă de atunci Domn pământean, putem crede că tot de atunci formulase și celelalte dorințe de care vorbește Cioranu: o miliție națională de 12.000 oameni; fixarea dărilor pe șapte ani de către o «obștească adunare a țării» și iertarea pe trei ani a tributului către Poartă.

Din Padeș, de lângă Tismana, Tudor dă și cea dintâi proclamație a sa, ce trebuie să fie tot dintre 20—25 Ianuarie, către poporul din București și din celelalte orașe ale țării. În această proclamație nu menționează pe Greci: «Veri de ce neam veți fi, nici o pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău... Balaarii cari ne înghit de vii, *căpeteniile noastre* zic, bisericești și politicești, până când să-i suferim a ne *suge sângele* din noi... Vechiul lui Dumnezeu, prea puternicul nostru împărat, voeste ca noi să trăim bine... Să pierdem pe cei răi... și să se aleagă

căpeteniile noastre care pot să fie buni... *Veniți... cu arme... cu furci de fier și cu lănci... unde veți auzi că se află adunarea cea orânduială pentru binele și folosul a toată țara... Numai averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jefuiască...*»

Ideile sale, Tudor le reînnoiește în scrisoarea dela 28 Ianuarie către clucerul Costache Rallet, ispravnicul de Mehedinți. «Nu vă ajunge că i-ați prădat și i-ați despuinat până când a rămas ticăloasa țară mai goală decât morții... Ci iarăș zic: să știți că eu sunt cel mai bun fiu al patriei mele și dela București până aici am venit tot prin orașe și sate și nimeni nu s'a supărat de nimic... Dacă voești folosul de obște, vino împreună cu toți boierii pământului ca să ne întâlnim... Norodul cel ars și fript de către D-voastră este amărit și înfricoșat asupra-vă și numai pricină caută».

Asemenea rostiri nu contraziceau cu nimic țelurile eteriei, dar erau de natură să arunce groaza în clasa conducătoare, și nu fără temeii.

Că Tudor Vladimirescu el însuși a fost eterist, pentru aceasta sunt mărturiile contemporanilor, în-ținut chiar ai lui. Constantin Izvoranu spune că Tudor «dela o vreme încoace, când venia la București trăgea la Samurcaș... Muscalii cântau mijloace să ridice o revoluție... Samurcaș era în înțelegere cu consulul rusesc și-i spunea că nimeni nu poate să ridice revoluția dincolo de Olt decât numai slugerul Tudor, pe care-l și duse la consul. Ce i-o fi vorbit, nu știu, dar într-o noapte îi dădu 25 arnăuți de sub comanda lui Hagi Prodan și a lui Macedonschi și Tudor plecă». Cioranu arată și el că «Tudor, în București, unde avea procese, cunoștea propaganda Grecilor și că, deodată, chemându-l Samurcaș, episcopul de Argeș Ilarion (Gheorghiadi) și al Râmnicului Galaction (tot grec), l-au rugat să se ridice

împreună cu pandurii ce va putea aduna, încredințându-l că vine armia rusească și că *această mișcare a Românilor va fi pentru mântuirea patriei lor*». Chiriace Popescu spune că Tudor, la București «s'a conformat și el într-o glăsuire cu eteria Grecilor». Zilot Românul scrie și el că la moartea lui Alecu Vodă

Șuța «s'a iscodit rebelie... o adunare de străini, cei mai mulți greci, mișcând lucrul acesta pe taină și unind cu dărușii și pe un Tudor slăger... ce-i zicea și Vladimirescu». Naum Râmnicănu socotește și el că Tudor a plecat din București «să răzvrătească țara pentru lege (adică credință), învățat fiind de Pini». Ștefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, îl califică de «creatură rusească, trimisă să insurecționeze cele cinci județe de peste Olt...; l-au ales capii revoluției și Pini». Eteristul moldovean Nicolache Rosetti-Roznovanu spune la Bois-le-Comte la 1834, că «Ipsilanti dădu semnul și Vladimirescu se puse în fruntea mișcării muntene». Colonelul Ion

Volnecșu II, spune și el, în memoriile sale, că după proclamația lui Ipsilanti către Bucureșteni (18 Martie 1821), lumea «se da cu socoteala că Tudor nu era decât un agent al lui Ipsilanti și prin urmare al Rusiei».

Colonelul Grigore Lăcusteanu (1813-1883) scrie, în amintirile sale, de curând publicate, că știa de la tatăl său că mișcarea lui Tudor a fost pusă în cale de «o mână puternică străină». În sfârșit,

Ion Glica știa și el că Tudor a fost eterist. Și nu citez decât izvoarele românești¹⁾.

Cred că sunt dovezi concludente, dar care, după socoteala mea, dau fiind adevăratul scop al eteriei, nu scoboară, ci înalță pe Tudor.

Știu că acei care cred că cinstea

memoria lui Tudor, persistând a afirma că s'a ridicat împotriva fanarioșilor și a boierilor, învoacă în sprijinul tezei lor, proclamațiile date de Tudor din Oltenia.

Iți uită însă că, declarându-se dușman al fanarioșilor și al boierilor, Tudor Vladimirescu era în desacord cu eteria.

Mai întâi din punctul de vedere național românesc, eteria, precum am arătat, avea de scop neantărmirea tuturor creștinilor de sub jugul turcesc, ceea ce implica și pentru Principatele române, încetarea domniilor străine, fanariote. Dovada? Proclamația din Ploșani, la 13 Martie 1821, a lui Al. Ipsilanti către Munteni: «Bărbați Daci!... Veacuri de-a-rândul sârmana voastră patrie a fost plecată sub

neomenosul jug al sălbatecului despotism... *Tirania domnilor voștri tămpise facultățile voastre intelectuale și slăbise acel simț al naționalității... E timpul să vă deșteptați și să vă cereți drepturile*». Iar în proclamația dela 19 Aprilie, din Târgoviște, schițând un proiect de organizare viitoare a principatelor

¹⁾ Cele strălucite contemporane, le-am dat în cartea mea «Prăvănturile politice și sociale în Principatele Române dela 1821 la 1828» p. 23, n. 6.

CONSTANTIN BRÂNCOVIANU DOMNUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI ȘI Cei PATRU FII AI SĂI
Din cartea lui Del Chiaro: *Moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneția 1717

emancipate, spunea: «autoritatea supremă să se încredințeze unui pământean...; să se alcătuiască o armată națională».

Ce alt cerea Tudor, în proclamațiile sale, din punct de vedere național?

Într'adevăr, fanarioții aveau interes ca principalele române, rămânând în dependență de Turcia, să fie și în viitor câmpul lor de exploatare. De altă parte, având averea și familia la Constantinopol, nici nu se puteau declara fățiș pentru eterie. «Grecii din fanar, — scrie istoricul francez Emile Bourgeois (l. c., 664) — se mărginiră la speranțe tălmăcite, care nu compromiteau nici bunurile, nici viața lor».

Dar din punct de vedere social? Nu era oare eteria, ca și promotorii ei mai vechi, Riga, de al căruia proiect de constituție am vorbit, și Corai, adânc democrați? Dovada? Tot în proclamația dela 19 Aprilie a lui Al. Ipsilanti, se mai găsește și propunerea ca în viitoarea organizare a principatelor să se prevadă «o adunare de deputați din toate clasele cetățenilor».

Iată dar că programul eteriei nu era în opoziție, nici din punctul de vedere național, nici din cel social, cu proclamațiile lui Tudor Vladimirescu.

Aciunea eteriei a fost pornită însă, cu încrederea în sprijinul rusesc, făgăduit de țar lui Al. Ipsilanti. Cu această încredere a trecut Ipsilanti Prutul și a pornit Tudor din București, să adune trupe în Oltenia lui. Dar, până să se ivească ajutorul rusesc, o tactică elementară cerea să nu se expue țara, în zadar, unei invazii turcești. De aceea, proclamațiile lui Tudor, comunicate și Porții, nu exprimau adevărul lui scop, ci erau menite numai să ascundă Turcilor adevărul, până la momentul oportun. Nu trebuie confundate mijloacele de care s'a slujit Tudor, cu scopul ce l-a urmărit. Și aceasta nu este numai o construcție logică. Este realitatea, adevărată de mărturii contemporane. Tovarășul de arme al lui Tudor, Ion Solomon, spune că s'a întâlnit la Bucovăț, cu lordache Olimpiotul, în urma unei scrisori a lui Tudor, spre a se înțelege «pentru tot secretul», și că secretul a fost că «răscoala nu este asupra boierilor și negusturilor, ci numai pentru lege» (credință). Iar Ștefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor spune și el: «se poate ca să fi urât pe greci și pe străini...

dar nu aceasta l-a făcut să răscoale poporul, precum îl cântă panegiristii lui, ci planurile Rusiei și mâna lui Pini l-au împins». Și același adaogă: «dacă ar fi spus oltenilor felul acestei revoluții..., n'ar fi reușit; dar el, bun politic, a știut unde să-i atingă..., i-a îndemnat pe toți la arme împotriva boierilor și împotriva grecilor, funcționari și arendași, cari acolo, mai mult decât ori unde, făcuseră jafuri».

Dar, — nu importă aci motivul —, țarul Alexandru nu și-a ținut cuvântul. Până să ajungă Ipsilanti dela Iași, Tudor din Oltenia, la București, se aflase că ajutorul rusesc nu va veni. Din puținele izvoare

ce avem despre întrevăderea lor, se desprinde totuși destul de limpede că Tudor a explicat lui Ipsilanti, fără a-l convinge, că odată ce sprijinul rusesc lipsea, el nu se putea ridica fățiș împotriva Turcilor, căci ar însemna să expue țara la o zadarnică vărsare de sânge și pustiire. Vinovat de călcarea de credință nu era Tudor, cum neînțelegător al realității, a interpretat Ipsilanti, ci țarul Rusiei care, influențat la Laybach de Metternich, își uitase cuvântul.

De partea Turcilor, nu s'a dat însă Tudor nici atunci. El a rămas numai în expectativă și, de acord cu boierii, cerea și Rusiei, și Austriei, ca năcar să împiedice intrarea în țară a trupelor turcești. Apoi, când Turcii, totuși, trec Dunărea, Tudor, părăsind Bucureștii, se îndreaptă tocmai în aceeași direcție în care se retrăsese Ipsilanti și, din Cotroceni, dă o proclamație care desvlu-

ie, încă odată, adevărul și statomnicul său gând. Fără a mai menționa anume pe greci, fiindcă-i retrăseseră încrederea, spune: «deci ne tragem spre intrupare cu ceilalți frați; de acum, frați ai noștri creștini, panduri, bulgari, sârbi, trebuie să doborâm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi». În sfârșit, Cioranu ni-a păstrat ultimele cuvinte ale lui Tudor către lordache Olimpiotul care, rău informat și neînțelegător, îl învinuia de trădare față de eteria cu care se legase prin jurământ. «Vreți să mă omorîți?... Turcii sunt în țară, dar nu sunteți în stare a vă bate cu dânșii, cu ispravă». Mi se pare că era o ultimă propunere leală de colaborare pentru cauza comună a libertății de sub Turci. Ea a fost respinsă, și Ipsilanti s'a lipsit, proteste, de un concurs prețios care, poate, ar fi schimbat cursul evenimentelor, ar fi hotărât, printr-o mai serioasă și mai întinsă

NICOLAE MAVROCORDAT DOMN AL MOLDOVEI
ȘI AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI ÎNTRE 1709 ȘI 1730
Presedinte în parcul lui Mitropoliei din București

rezistență opusă Turcilor, intervenția Rusiei, scăpând, pe de o parte, pe eteriști de cumplite înfrângeri, iar de altă parte, grăbind cu câțiva ani, începutul emancipării principatelor române.

Se înțelege că, sub grozăvia răsunărilor turcești împotriva celor cari « s'au unit cu apostazia », Românii să se fi lepădat de orice raporturi cu eteria, iar aderenții lui Tudor să nu fi mărturisit adevăratele planuri ale acestuia. De altă parte, în ochii boierilor cari nu fuseseră inițiați în eterie, Tudor a rămas răsvrătitorul poporului împotriva lor, așa că urmau să se lepede de el foștii adepți, în căutare de situații. Un exemplu tipic a fost Petrache Poenaru, secretar al lui Tudor, și care, solicitând bursă, la 1824, dela divanul țării, declara că, în vremea zaverii « s'a tras și el dela școală, în părțile Craiovei, la părinții săi ».

Se mai înțelege să se fi deșteptat atunci iarăși în principate, mai intensă chiar, pornirea firească împotriva grecilor așezați în scaunele domnești, în multe și însemnate dregătorii, concurenți nedorți în exploatarea bogățiilor țării.

Este explicabil ca toate aceste elemente psihologice să fi determinat apoi, după interese și împrejurări, deformarea intențiilor lui Tudor, unui înfățișându-l ca dușman al grecilor, alții ca ocrotitor al țărănilor împotriva boierilor.

Ceea ce însă nu pot înțelege este că astăzi încă, asemenea considerații să împiedice obiectivitatea științifică în cercetări istorice, și încă pentru a ajunge la înfățișarea unui Tudor Vladimirescu mai mărunț, socotesc, decât cel adevărat, care, cum am mai spus la începutul acestui articol, în loc de neatârănarea țării sale, n'ar fi urmărit decât înlăturarea, prin mila Turcilor, a domniilor fanariote, sau îndreptarea stării țărănilor prin răsvrătirea împotriva boierilor.

Intrarea Turcilor în Principate încordă însă la culme relațiile dintre Rusia și Poartă, îndreptându-se astfel până la un punct nădejdlile ce și Tudor și Ipsilanti puseseră într-o mijlocire rusească.

Marele vizir se crede însă dator să justifice atitudinea Turciei și în acest scop semnalează lui Nesselrode, la 16/28 Iunie, contradicțiile dintre arzurile boierilor munteni cu privire la mișcarea lui Tudor.

Ar fi vrut mult Turcii ca boierii emigrați să se întoarcă la vetrele lor, ca o manifestare de mulțumire față de ordinea restabilită. În acest sens scrie caimacamul Ștefan Vogoridi desțăraților moldoveni la 29 Iunie, iar caimacamul C. Negri trimite la Brașov pe Dumitrache Topliceanu să înduplece pe boieri. Aceștia arată însă țarului, la 12 Iulie, că nu pot da urmare poftirii ce li se face, pentru că Turcii, sub cuvânt că urmăresc pe eteriști, pradă Țara Românească. Ei roagă pe țar să ia sub ocrotirea sa această biată țară creștină.

NICOLAE MAVROCORDAT, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, E PRINS DE ARMATA AUSTRIACĂ A GENERALULUI STAINVILLE, LA CURTEA VECHĂ, 14 NOIEMBRIE 1716. Gravură germană contemporană. Col. Academiei Române

Pe când la București Negri cărmuește cu boierii rămași aici, Vogoridi la Iași concepe un plan menit să-l ridice eventual în scaunul domnesc al Moldovei, mai ales că nu era Grec, ci Bulgar de origine. Profitând de lipsa din țară a multor boieri mari și depășind atribuțiile unui caimacam, se gândește, pentru a-și creia partizani, să ridice în ranguri mari boieri cu situații mai modeste, sau din familii secundare. Astfel devin: Ioniță Sturdza, viitorul Domn, logofăt mare; Ion Tăut, Gheorghe Cuza, vornici; Iordache Rășcanu, pe care Mihai Suțu îl făcuse căminar, vornic al poliției din ordinul unui comandant turc, iar apoi mare vornic al Țării de Sus; Gheorghe Brăescu, agă, apoi hatman; Costache Pomer, care sub Ipsilanti fusese ispravnic al Iașilor, spătar și apoi agă. Vogoridi merge mai departe: fiindcă episcopul de Roman, Gherasim, era plecat, instalează ilegal în locu-i, cu consimțământul lui Chebaia-bey, pe un monah Meletie.

DOMNILE PĂMÂNTENE

Firmanul de numire a lui Grigore Ghica este din 1 Iulie 1822. Nu conține decât o acuzare a Fanarioților, arătați ca autori ai suferințelor Principatelor, ceea ce a determinat Poarta să revie la domniile pământene. Nu se anunță nici o reformă, dar se reînnoște vechea formulă: « trimiteți tot felul de provizii în abundență și mulți miei ».

Numirea lui Ioniță Sturdza s'a făcut la 1 Iulie, la « 5 ceasuri din zi », turcești. La 11 Iulie, Iordache Bucșănescu vestește despre aceasta pe mitropolitul Veniamin și adaogă: « Mare turburare este în ideile noastre ».

Numirile au fost comunicate oficial la 4/16 Iulie ambasadiorilor de pe lângă Poartă. N'au fost aduse însă la cunoștința Rusiei, cu care relațiile diplomatice erau rupte.

Grigore Ghica pleacă spre țară la 11 August, iar Ioniță Sturdza a doua zi.

Cu acest prilej, Poarta a mai dat, în legătură cu cererile făcute de delegații Principatelor, firme

pentru cursul monedelor, reîntoarcerea mănăstirilor închinat sub cărmuirea pământenilor, înlăturarea Grecilor din slujbe, izgonirea Arnăuților, Grecilor și Sârbilor amestecați în eterie, revizuirea suditențelor abuzive. Prea puțin în raport cu cauzele adânci ale situației nenorocite din Principate.

Cu restabilirea domniilor pământene se dăduse satisfacție vechiului sentiment național, care se manifestase și în sec. al XVIII-lea și în toate arzurile și proiectele dela 1821 și 1822.

Se mai dăduse și cărmuirea de către pământeni a mănăstirilor închinat, dorință de asemenea unanim formulată, un succes însă efemer din cauza intereselor politice orientale a Rusiei.

Dar atâta tot.

Nu se putuse organiza mișcarea națională, dorită de toată lumea, din cauza prezenței trupelor turcești de ocupație.

Negoțul continua să fie stânjenit, pe de o parte prin abuzurile negustorilor turci cari veniau să facă aprovizionarea pentru împărăție, iar de altă parte, prin restricțiile impuse de Turcia regimului vamal al Principatelor.

Indatoririle, în bani și natură, față de Turci, erau tot cele vechi, prevăzute în ultimul loc în tratatul dela 1802, confirmat prin convenția dela Akerman.

Ca o consecință a acestei dependențe față de Turcia, reformele interne preconizate în atâtea proiecte fuseseră tot atât de irealizabile sub Domnii pământeni, ca și sub unii Domni fanarioți, cu tragere de inimă pentru țările încredințate cărmuirii lor.

Cum bine observa Xenopol, nu persoanele erau de vină, ci sistemul în care erau prinse. Sistemul zis fanariot și care, în realitate, era mai vechi decât vremea fanarioților, n'ar fi fost posibil fără stăpânirea turcească și de aceea a continuat, vrând nevrând, și sub primele domnii pământene.

Organizarea de stat a rămas tot cea dinainte; pravițele, aceleași. Țara nu era stăpână pe întrebuințarea resurselor ei. În lipsă de stabilitate, întocmirea unui buget era cu neputință. Cu nesiguranța exigențelor zilei de mâine, nu se putea reduce multiplicitatea impozitelor, nici înlocui darea colectivă prin impozitul individual. Nu se putea nici deosebi partea de venituri afectată Domnului de cea atribuită nevoilor statului.

De altă parte, în neputința de a asigura funcționării lefuri îndestulătoare, aceștia erau siliți să

recurgă și mai departe la vechile abuzuri și samavolnicii. De aceea n'au lipsit nici în vremea domniilor pământene, faimoasele venituri, legale și ilegale, cunoscut sub numele de iraturi și havaeturi, denumite în cele mai multe proiecte de reforme și percepute totuși pe toată scara erarhică a dregătorilor dela subalternii lor. Dregătorii mari luau în arendă veniturile statului și le subarendau cu câștig, vindeau slujbele, își atribuiau scutelnici și poslușnici peste numărul legal, țineau moșii în arendă. La rândul lor, ispravnicii, saueșii, polcovnicii, căpitani și zapci din județe, atât de învinuiți în proiectele de reforme ce am cercetat, se despăgubiau dela oamenii de rând.

Toată lumea se înbulzea la slujbe pentru «procop-seală» și era aproape o necesitate ca slujbașii să se reînnoiască în fiecare an, pentru ca să se poată «pricopsi» cât mai mulți. Acei cari nu încăpeau în slujbe, căutau să cunipere năcar dreptul la oarecare privilegii, ca boieri onorifici, mazăli, neamuri, postelnice, sau năcar preoți ori diaconi.

Se înțelege că în angrenajul în care era prinsă, boierimea să fi ținut, ca o condiție chiar de existență în vremuri atât de nesigure, la privilegiile ei. Boierimea cea mare ar fi vrut numai, mai ales în Moldova, să se pue stavilă înmulțirii numărului privilegiaților, observând cu dreptate că prin aceasta tot sporiau sarcinile dajnicilor de rând, al căror număr tot scădea.

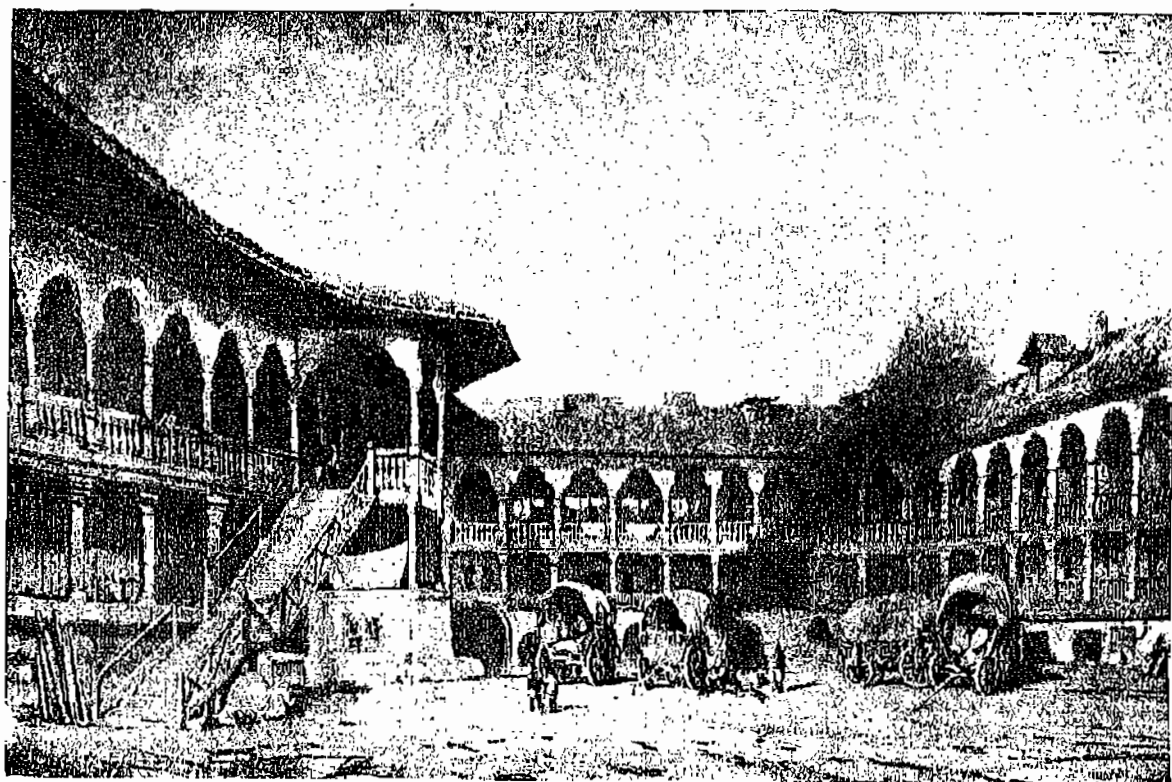
Mai toată boierimea se pronunțase pentru desființarea veniturilor slujbelor, dar numai unii boieri răsleși, ca un Barbu Văcărescu, sau

CONSTANTIN MAVROCORDAT DOMN AL MOLDOVEI
ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎNTRE 1730—1769
Presedea în Biserica Buna Vestire din R-Văleii

un Iordache Roznovanu, ceruseră desființarea scutelnicilor și tot Roznovanu propusese ca toată lumea, fără deosebire de clasă, să fie supusă la impozitul personal. La soluția mai radicală însă, a desființării totale a privilegiilor, prea puțini boieri se gândiau. Dinicu Golescu a fost una din aceste onorabile excepții.

Democratismul în Moldova era reprezentat de boierimea secundară, care-l înțelegea însă sub forma participării ei pe picior de egalitate cu boierimea cea mare la privilegiile și la conducerea statului. Ideea unei adunări în care să figureze și deputați ai județelor și a cărei principală menire să fie întocmirea bugetului, fusese adoptată de cea mai mare parte a boierimii Principatelor, dar glasul poporului de jos, potrivit privilegiilor de naștere, cererea de a se supune toată lumea la un impozit proporțional cu

HANUL LUI MANUC LA 1841
Litografie de Căceri după (desenul) lui Michel Bouquet

averea, de a se declara accesibile tuturor funcțiunile statului pe singura bază a meritului individual, de a se hotărî treburile publice numai cu asentimentul celor mai mulți, nu se auzise decât în Muntenia.

Muntenia nu redobândise teritoriile dela stânga Dunării încălcate de Turci.

Durata domniei limitată tot la șapte ani și prin convenția dela Akerman, lăsa pe șeful statului în dependența curților suzerană și ocrotitoare, îi slăbia autoritatea față de boieri și întreținea rivalitățile dintre aceștia.

Intr'un cuvânt, situația creată de raporturile noastre seculare cu Turcia, de discordiile dintre partidele boierești de o parte, dintre boierime și poporul de jos de altă parte, ajunsese din nenorocire astfel, încât nodul gordian nu mai putea fi tăiat decât de o sabie străină și aceasta avea să fie cea rusească.

* * *

Convenția dela Akerman lăsase o ușă deschisă spre noi conflicte, prin aceea că nu se ocupase de chestia grecească. Prin tratat special, încheiat la Londra la 6 Iulie 1827, Franța se unise cu acordul anglo-rus dela 4 Aprilie 1826. Incidentul dela Navarin, la 20 Octombrie 1827, pusese apoi pe nenșteptate focul la pulbere. Turcia închisese Marea Neagră vaselor rusești.

După o scrisoare a marelui vizir către Nesselrode la 12 Decembrie, Poarta, prin firmanul dela 20 Decembrie, făcu apel la fanatismul musulman. Terorizarea se răspândi în Principatele române. Noul consul general al Rusiei la București, Minciaky, ale

cărui funcții provizorii la Constantinopol încetaseră dela numirea ca ambasador rusesc la Poartă a lui Ribeaupierre, se silia în zadar să liniștească spiritele. Primise ordine să arate Domnului că Rusia era garanta instituțiilor din Principate, și că cea mai mică abatere dela drumul hotărît de tratate, putea să le procure « o zi de amarnice păreri de rău ». Consulul Prusiei, Kreuchely, putea dar scrie ambasadorului prusian la Țarigrad, Miltitz, la 27 Februarie 1828, că consulul general al Rusiei este « mare resort și d. Domnando (secretarul) roata motrice a mașinei... Nimic nu se face fără consimțământul consulului general al Rusiei ». Nesiguranța sporia pe fiecare zi, după cum raporta Kreuchely șefului său ierarhic la Țarigrad, și cum, de altfel, urmașul lui Miltitz, Czuitz, putu singur să-și dea seama la trecerea lui prin București, la începutul lui Martie.

Domnul muntean, Grigore Ghica, spera că conflictul se va aplană. Cavalerul de Gentz, confidentul lui Metternich, printr'o scrisoare din 1 Ianuarie 1828, îi luă însă orice nădejde: « Ar fi, scria el, o nerozie a crede că Rusia va da înapoi ». La 18 Februarie, Gentz adăoga « Cheia purtării prezente a Porții se găsește în convingerea ei fatală că nici o concesiune, nici un act de supunere, oricare ar fi, n'ar putea dezarma proiectele ostile ale Rusiei. Ea se teme de a fi atacată din nou pentru neexecutarea convenției dela Akerman ». Și, într'adevăr, această executare nu fu începută decât chiar de Ruși, după intrarea lor în Principate. O altă scrisoare a lui Gentz, dela 31 Martie, e și mai explicită: « Rusia,

nu se va opri. A mers prea departe pentru a putea retrograda... Aștept pe fiecare zi știrea că împăratul a plecat la armată». Consulul francez Hugot, scria și el ministrului La Ferrounays, la 4 Aprilie 1828: «La București, teroarea cuprinde spiritele. Domnul care, până acum, se opunea oricărei plecări a boierilor, a revenit asupra acestei hotărâri... Deci... femeile pleacă... spre orașul Câmpulung și alte părți vecine cu Transilvania, pentru a putea pași ușor, în câteva ceasuri, pe pământul austriac». In cele din urmă, față cu numărul tot crescând al cererilor de autorizări de plecare, Ghica Vodă începu a le refuza.

Se înțelege cu atât mai ușor ca Rusia să nu fi dat înapoi, cu cât nici o putere europeană nu-i sta în cale. Anglia desaproba cu vorba. Franța era în simpatii cu Rusia. Austria era înșelată asupra adevăratului scop al Rusiei, iar Prusia avea interes să păstreze bune relații cu vecinul. După ce expunea astfel starea Europei, Gentz, într-o scrisoare din 7 Aprilie, conchidea că «altă scăpare pentru Turcia nu mai este decât voința providenței, sau moderațiunea spontană a împăratului rusesc». Se putea spera în moderația împăratului. Spusese contelui Zichy: «E departe de mine gândul vreunei sporiri de teritoriu... Vă repet... că nu pot suferi... pe Greci... Îi consider ca supuși în revoltă deschisă contra suveranului lor legitim... Nu voesc desrobirea lor... N'am nici o intenție de întindere teritorială... Voesc numai pacea, fericirea internă și prosperitatea negotului poporului meu. Pierderea imensă pe care această ramură a industriei o încearcă prin măsurile luate de Poartă, provocațiunile nesfârșite... neexecutarea tratatului dela Akerman, mă silesc să trag spada... Nici o pledică nu mă va face să dan înapoi, chiar dacă urmarea... ar fi căderea imperiului otoman».

Știind, dar, că nici o putere nu se va opune mersului lor asupra Constantinopolei, Rușii însărcinară pe Paschievici să sfârșească conflictul cu Persia, încheind tratatul dela Turemanciai și, având mâinile libere, dădură manifestul dela 23 Aprilie 1828, în care acuzau pe Turci că îndeamnă la răscolă triburile din Caucazia, că închid Bosforul comerțului

european, că dețin vase rusești contrar art. 1 și 30 ale tratatului de comerț dela 1783 și art. 7 al convenției dela Akerman, că sechestrează încărcăturile pentru a le vinde apoi pe prețuri de nimic, etc. și că proclamaseră războiul sfânt.

Cât timp nu era vorba de o nouă anexiune, Austria se desinteresa, în fond, de neînțelegerile dintre Turcia și Rusia. Ocuparea Principatelor, în așa limite, n'o îngrijea prea mult. Metternich nici nu se ocupă în memoriile lui de această împrejurare altfel decât ca de o simplă operație de război. Mai era însă și o altă cauză hotărâtoare a inacțiunii Austriei: era starea ei încurcată militară și financiară. «Nicio dată, scrie Metternich, această țară (Rusia) nu s'ar fi aventurat atât de ușor într-o întreprindere ale cărei urmări era greu de prevăzut, dacă ar fi avut să ție seamă mai serios de Austria». Într'un raport către suveranul său, la 9 Octombrie 1829, Metternich propunea reforme pentru ca «să ne luăm locul în lumea nouă».

Se făcea acum dovada că politica acelor cari voiau menținerea și întărirea relațiilor cu Turcia, nu constituia un «realism de cea mai bună calitate» decât ca o scurtă etapă, dictată de prudență și oportunitate, momentane, dar care nu putea duce la realizarea aspirațiilor de emancipare economică și politică. În Moldova, fusese încurajată de Vogoridi, în speranțele sale de domnie, iar pentru cărvunari, mai era și o pârghie de rezistență împo-

triva boierinii mari, conservatoare și rusofile. O asemenea politică mai era dictată și multora cari știau că nu au nimic de așteptat dela Poartă, de teama ce li-o inspirau intențiile Rusiei față de Principate, în urmărirea țelurilor ei orientale, teamă pe care o întrețineau cu grijă, în amănândouă țările române, agenții Austriei interesate.

Alții însă și îndreptau nădejile către Rusia și socotiau, pe de o parte, că perspectiva pericolului ce amenința din partea aceasta se putea înlătura mai de grabă prin bune raporturi, iar de altă parte, că în cel mai rău caz, dependența de un stat ortodox și intrat în făgașul civilizației europene era preferabilă.

Prinși între Rusia și Turcia, dacă se deosebinu în privința atitudinii pe care s'o ia față de aceste

ALEXANDRU CALIMAH DOMNUL MOI DOVRI, 1795-1799
După harta lui Ilgi Velestinui din 1797

puteri rivale, boierii noștri nutriau însă și acum, ca și în veacul al XVIII-lea, aceleași feluri, timid mărturisite.

Voiau neatărnarea, pe care o cerea tânărul Const. N. Filipescu, în scrisorile sale dela 1825—1828 și rusofilul, fost eterist, Nicolache Rosetti-Roznovanu în negocierile sale cu Rusia la 1826.

Pentru a putea opune o rezistență mai mare, voiau unirea Principatelor. Dinicu Golescu, la 1826, visa «Dacia mare». Iordache Catargi, în comitetul de elaborare a Regulamentului Organic, la 1829, propunea unirea. Nicolae Roznovanu exprima la 1834 dorința de a vedea constituită o «confederație dunăreană», sau un «regat al Daciei».

Voiau Domn ereditar, cum se vede din memoriul cărvunarilor Moldovei dela 1824 și din scrisorile lui C. N. Filipescu dela 1825—1828.

Voiau Domn străin, dar să nu fie Austriac, Rus, sau Turc, după socotința lui Iordache Catargi, tot la 1829, să nu fie Turc, Rus, Grec, sau Evreu, ci de preferință German, după părerea vornicului Grigore Filipescu, acela care, la 1833, în vârstă de 54 ani, sub influența fiului său Dumitru întors dela Paris, adoptă costumul occidental.

Voiau în sfârșit garanția colectivă a marilor puteri, cum se rostise, la începutul anului 1822, un boier mare muntean emigrat la Brașov, către Laurencon, cum constata consulul francez din Iași la 1827 și cum spuneau boierii, câțiva ani în urmă, agentului diplomatic Bois-le-Comte.

Iată de ce poate fi autentic actul muntean, oglindind situația dela 1828, intitulat «Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini, pentru siguranța lor cea din afară și statornicirea cea dinlăuntru». Pe lângă hotarul dunărean, miliție națională, libertatea negoțului, trecerea mănăstirilor închinată sub cărmuirea pământurilor, neatărnare deplină prin răscumpărare dela Turci, Domn ereditar, se mai cere unirea Principatelor, Domn dintr'o dinastie germană, ales întâia oară de Austria, Franța și Anglia, care să se boteze în ritul ortodox și să jure a păzi «constituția»; neatărnarea bisericii naționale de patriarhia dela Constantinopol.

În aceste împrejurări trecu mareșalul Wittgenstein Prutul la 25 Aprilie — 7 Mai 1828.

Ioniță Vodă Sturdza fu dus sub escortă în Basarabia. Acolo, după câteva luni, cuprins de desnadejde, bătrânul se îndreptă către regele Prusiei, cerându-i sprijinul pe lângă țar și afirmând chiar că, pe când era în scaun, se pusese de bună voie sub scutul drapelului rusești. Grigore Vodă Ghica, sfătuit de Gentz, părăsi Bucureștii la 28 Aprilie (10 Mai) ora două dinineaza. «Toți Turcii au fost cuprinși de mare frică, scria în aceeași zi bancherul, devenit baron austriac, Meitani, și, departe de a se mai

O SULTANĂ ASSEKI (primă sultană) ȘI O PRINCIPESĂ A MOLDOVEI
Litografie de Langlumé. Col. Academiei Române

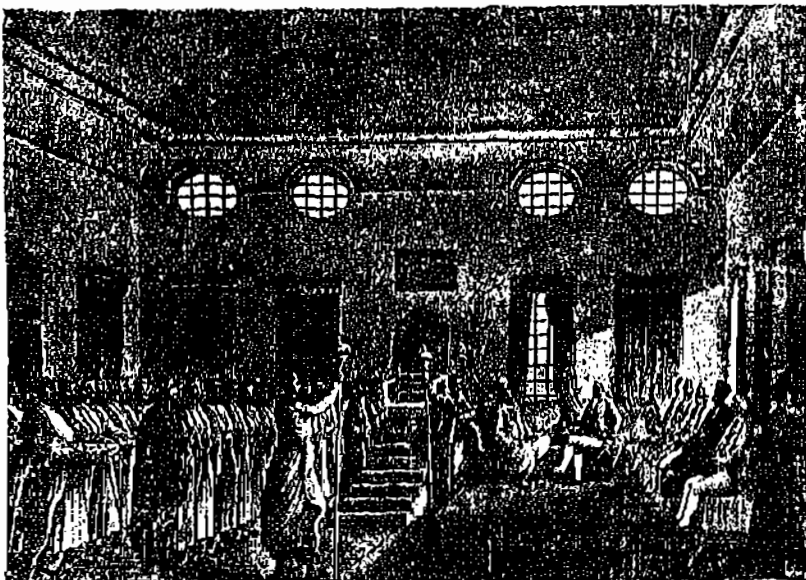
gândi la invazia Țării Românești, li se pare că și văd pe Ruși la porțile cetăților lor». Ghica lăsa caimacam pe mitropolitul Grigorie, dar fu ajuns pe drum, la Câmpina, de un emisar rus, care-l convinse să revie în capitală, unde rămase ca simplu particular.

Victoriile Rușilor aveau să-i ducă repede la tratatul dela Adrianopol dela 1829.

Dacă situațiunea Grecilor față de Turci fusese mult mai grea decât a noastră, ei trecură în schimb deadreptul dela robie la neatărnare deplină. Contribui la acest rezultat și împrejurarea că n'avuseseră decât un singur potrivnic, Poarta otomană. Cât privește Principatele române, ale căror aspirațiuni se loviară nu numai de interesele turcești, dar și de ambițiile orientale ale Rusiei și Austriei, ele nu făcură, deocamdată, decât un pas important în calea neatărnării. Odată cu modificarea raporturilor lor de vecuri cu Turcia, prin tratatul dela Adrianopol, devenian cu puțință și reformele serioase interne pe care le introduse Regulamentul Organic.

DOMNILE REGULAMENTARE

Curentul spre emancipare se vădise încă din timpul ocupației rusești. De aceea consulul rus Minciaky invitase pe Ghica, încă dela începutul domniei, să vegheze «sur tout ce qui pourrait indiquer une certaine tendance dans les jeunes esprits à se livrer à l'entraînement des idées libérales».

PRINCEPELE ALEXANDRU MORDZI, PRIMIND LA CURTEA SA DIN BUCUREȘTI
PE SIR ROBERT AINSIE, AMBASADORUL, ANGLIEI LA CONSTANTINOPOL,
19 IULIE 1894

Aquarelă de W. Wau după un desen de Luigi Mayer, Colecția Academiei Române

Și nu numai Rusia se temea de progresul ideilor noi. O notă din 20 Iunie — 8 Iulie a agentului austriac Schweiger vorbește de o carte «sur les préjugés», «renfermant des principes révolutionnaires», pe care autorul, neputând s'o tipărească făcîs în Transilvania, ar voi s'o treacă pe furis, în manuscris, peste hotar, prin mijlocirea unui «juif rusé». Agentul cere să se dea ordine confidentiale tipografilor de a pune mîna pe cel ce se va înfățișa cu manuscrisul.

Dar direct interesată să păstreze starea de lucruri existentă în Principate era Rusia. Pentru aceasta avea nevoie în primul rînd, ca Domniile regulamentari să fie unelte oarbe în mîinile ei. Am dovedit cu prisosință, din izvoare interne și externe, că Alexandru Ghica n'a fost Domn după visul rusesc¹⁾. Măndru de numele ce purta, urmaș a șapte Domni din neamul său, el nu putea consimți să se convingă că deținea scaunul din voința rusească și pe atît timp numai cît Rusia va fi mulțumită de el. Tendințele lui progresiste și naționaliste le cunoaștem. Dar din cauza situației lui chiar, el nu putea merge, nici pe un tărâm, nici pe celălalt, până la extremitățile altora.

Situația lui era îngreuiată și prin o fire nehotărîtă, prin sfaturile unor sfetnici puțin scrupuloși și priur'o stare materială încurcată. Bunele lui calități le pun însă în evidență și potrivnicii. Un călător francez dela 1836²⁾ îl descrie astfel:

«Cele mai lungi drumuri ale lui s'au mărginit la Viena, și totuși are cunoștințe felurite. Vorbește franțuzește ca un Francez; vă cunoaște teatrul, literatura, oratorii parlamentari.... Vă știe obiceiurile, moravurile, plăcerile.... La teatru, la palat și la

plimbare, poartă fracul și pălăria franceză; la exerciții..., la Divan, uniformă de general de divizie.... Trăsura lui înhamată cu 6 cai minunați este mînată la la d'Aumont, de vizitii eleganți.... Ii place petrecerea și femeile, fără a se depărta însă de cea mai strictă cuviință. Mai ales carnavalul îl distrage și-i face plăcere. Se deghizează cînd într'un fel, cînd într'altul, se duce pe ascuns la bal...».

Atitudinea Domnului cu prilejul discuției articolului adițional la Regulamentul Organic, prin care Rusia își rezerva influența continuă asupra principatelor, sau față de evenimentele ce s'au desfășurat dela 1839 înainte, St. Marc Girardin a rezumat-o minunat³⁾: «Il a ménagé, transigé, plutôt que gouverné. Il a fait ce qu'il pouvait faire». În situația în care se afla, între ochii bănuitor ai Rusiei și aspirațiile ocărnușilor săi, nu putea face mai

mult: «Dacă am zice Domnului Ghica: sustrage-te de sub jugul rusesc; opune-te consulului general; fă-te că-i împiedici înfrîurirea; ce folos ar trage (Franța) din aceste poveți, dacă le-ar urma, și ce folos ar trage Valahia?». Vedea just Girardin, în 1836: «Ar fi fapta unui nebun și a unui necinstit de a excita Principatele împotriva Rusiei. Suntem oare la spatele lor spre a le sprijini? Austria sau Turcia vrea oare să le vie în ajutor? Și trăsurile ce cunoaștem ale caracterului lui Ghica, le desăvîrșește Thouvenel⁴⁾, calificându-l de «bărbat cu imaginație romantică, plin de bune intenții, dar lipsit de energia necesară spre a le aduce la îndeplinire; mai scrupulos decât supușii săi și totuși în neputință de a înfrîna dezordinele din jurul său; foarte deștept» și, adăugă Thouvenel, — econ al naționalistilor, se vede, desmințit de rapoartele consulului austriac, — «și totuși nu îndrăznesc să întreprinză nimic fără sfatul cabinetului rusesc».

Timoni stă dovadă că-și dădea seama Domnul de intențiile curții ocrotitoare. Politica acesteia până la 1834, era pătrunsă de un «esprit d'empirisme et d'usurpation» împotriva Turciei. Dela 1834, «de când Polonia dovedise că cuvintele de patrie, de neatarnare și de libertate, pe cari Rusia le făcea să răsună împotriva Turciei la urechile popoarelor creștine, s'ar putea întoarce împotriva Rusiei; de când revoluția polonă învățase că nu degeaba se hărăzesc așezămintele liberale și că popoarele le iau în serios, împăratul Nicolae începuse a se desgusta de acenstă aparență de civilizație liberală, pe care îi plăcea Rusiei s'o arate». Așa procedase Rusia și față de

¹⁾ I. C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic*.

²⁾ Stanislas Bellanger, *Le (sic) Kérouleu*, Paris 1846, 2 vol. pag. 90—3.

³⁾ *Souvenirs de voyages et d'études*, Paris 1852, pag. 307 și 308.

⁴⁾ *La Hongrie et la Valachie*, Paris 1840—Trad. germană sub titlul *Ungarn und die Walachei*, Leipzig 1840, vom Grafen von P(ons), pag. 172.

Principate. Un general rus mărturisise¹⁾: «Suntem oameni ciudați Iată o țară care nu-i a noastră și pe care voim s'o civilizăm și s'o îmbogățim. Așezăm orașe cari vor ruina pe ale noastre²⁾; creăm o agricultură care va micșora pe a noastră; dăm legi liberale și noi avem guvernământ despotice. La noi, n'avem decât șerbi și aici vrem să facem cetățeni fără a ne gândi că între țărani noștri și aceștia nu-i decât Prutul». Neputându-și strica opera, Rușii căutau cel puțin să-i modereze efectele. Și Regulamentul Organic părea făcut într'adins în așa scop.

«Dacă intenția a fost, precum cred, — zice St. Marc Girardin — a face o constituție inaplicabilă, s'a reușit pe deplin; s'au pus față în față două puteri tot atât de mari una ca și cealaltă, fără a le defini și mărgini: un dictator suveran și o adunare suverană, un guvern absolut și o republică».

Știm că de această stare de lucruri nu înceta a se plânge Ghica, după cum s'au plâns de ea și ceilalți Domni regulamentari.

Boierimea era și ea conștientă de situația Țării Românești. «Se găsește la București și Iași, printre boierii de seamă — scrie același — multă inteligență; ei cunosc bine Europa și interesele cari o frământă». Au însă multă încredere în ascendentul irezistibil al Rusiei, «pornire foarte firească încă într-o țară lăsată pradă de atâta vreme furărilor ei stăpânitoare». Și Girardin se grăbește a adăuga: «Ce n'est pas que la Russie soit aimée dans les Principautés». Re-

cunoșteau boierii că într-o vreme Rusia se interesase de soarta Principatelor, precum se interesau acum de a Bulgarilor «chez lesquels, pendant la dernière guerre les Russes payaient tout, tandis qu'ils prenaient et pillaient librement chez nous...». Dar acum situația s'a schimbat, odată cu interesele Rusiei. «Ceeace voim, este să fim neatârnați. Aceasta ceream dela Ruși împotriva Turcilor» și aceasta ar cere-o boierii acum dela Turci împotriva Rușilor, «dacă s'ar găsi la Țarigrad o minte luminată și o voință neatârnată». Acest vis îl vor visa și capii moderați ai mișcării dela 1848. Știind că patria și tribuna liberă existau numai pe hârtie, prinși între Turcia și Rusia, boierii bătrâni erau desnădăjduiți

de soarta țării lor dacă Europa nu se va ocupa de dânsa. Nu știau «pentru cine» să-și crească copiii și, întorși în sufletul lor spre occident, le dădeau o educație franțuzească, în speranța că tot de acolo va veni poate mântuirea, cum a și venit, după ce, cum profetiza Girardin la 1836, s'a vorbit și s'a scris mult despre Principate, încât atenția întregii Europe a fost atrasă «sur leur indépendance si fragile et si délicate».

Indrumarea tineretului spre Franța a servit cauzei naționale. Agentul austriac o deprecia, cum se și cuvenea reprezentantului unei curți ce privea cu ochi răi focarul de liberalism ce era Parisul. El afirmă că tinerii întorși de acolo nu corespundeau așteptărilor părinților lor, și că totuși «prejudecata pentru ce este franțuzesc este atât de înrădăcinată, încât și experiența defavorabilă nu poate nimic împotriva-i». Ideea de emancipare era comună boierilor bătrâni și tineri. Bois-le-Comte, într-o scrisoare din București, cu data de 17 Mai 1834, afirmă că în Principate se dorește neatacarea și unirea, care ar pricinui, după spusa unui ministru moldovenesc, o economie însemnată în administrație, o putere și mijloace mai mari, mai multă greutate în Europa și încredere în viitor. Unirea părea a fi la Iași «expresia unei dorințe generale a țerii». La București, boierii se cam temeau de concurența la slujbe a colegilor din Moldova, dar aceasta nu-i împiedeca de a dori și ei unirea și Domn străin. Unul din beizadelele lui

ALEXANDRU MORUZI DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
După harta lui Iordache Golescu din 1800

Grigorie Vodă Ghica spunea lui Bois-le-Comte că n'ar fi jertfă ce n'ar face în acest scop. Tot astfel se rostea și vornicul Filipescu. În loc de protecția exclusivă a unei singure curți, boierii doriau garanția colectivă a marilor Puteri. Un Iordache Golescu voia o gramatică de obște pentru toți Românii din toate părțile și cu o singură «închipuire de slove». Înălțimea de idei a acestui boier mare se vedește în prefața la gramatica lui, tipărită la 1840. El avea conștiință de greșita concepție a multor boieri că au dreptul de a trăi din munca celor de jos. Dovadă este a lui «Cărticică cuprinzătoare de curvintele ce am auzit dela însuși cugetul meu». Thouvenel povestește cum un boier i se plângea că Rusia și Austria nu consimt să creeze între ele un stat a căruia neatârnată și neutralitate le-ar servi chiar lor, ferindu-le de cioc-

¹⁾ St. Marc Girardin, 261.

²⁾ Comerțul Odesei.

niri, — ideie pe care am văzut-o exprimată și în articole de ziare ale timpului. Și iar revine mânia de nepăsarea cabinetelor și că străinii ce călătoresc prin țară « plătesc cele mai deseori ospitalitatea noastră prin batjocuri la adresa femeilor, modelor și încercărilor noastre de reforme; condamnă prezentul... uitând cu totul trecutul care ne scuză ».

Principatele treceau, într'adevăr, printr'o curioasă criză. De o parte încă urmele turcești, de alta avântul spre propășire, fără a se ști încă ce soartă politică vor avea. Un guvern reprezentativ, sub privegherea și amestecul zilnic al Rusiei. O societate ce se sbătea între obiceiurile orientale și cele europenești. Occidentalism în forme și eleganțe, mai mult de cât în spirit și caracter. Transiție și contrast în toate, în case, în îmbrăcăminte, în legi, în limbă chiar. Pretutindeni « o convalescență universală a satelor, a oame-nilor ». Ascultând numai sgomotul certurilor politice, zice St. Marc Girardin, — făcând o observație ce se poate aplica și la alte timpuri — nu se aude « țara care se îmbunătățește și se îmbogățește, casele ce se zidesc, familiile ce sporesc, fiindcă toate acestea se fac în tăcere ». La București se vedeau palate alături de colibe. Seara, pe « podul » Mogoșoaiei calești pompoase stropiau de noroi sau îneca-u în praf pe umilul pedestru. Luxul creștea mereu și veniturile boierilor se duceau în străinătate pentru satisfacerea lui. Ca în toate societățile aristocratice slugile sunt numeroase în casele boierești. În sufragerie 300 lumânări « roses de Leopoldstadt » luminează o masă de 52 tacâmuri, încărcată de argintărie. Cucoanele « îmbrăcate franțuzește, asezate franțuzește, vorbind, râzând, făcând izbitoare sachismeti tot franțuzești, se iau la întrecere în strălucire, eleganță, bun gust și ispitire ». Schimbarea costumului e datorită ocupației rusești. Modele franceze « domină suverane pe malul Dâmboviței. Ultimele noutăți dela Paris pătrund cu o repeziune uimitoare ». Cetesc gazeta de mode « le Follet ». Francezul e privit la București ca un prieten, aproape ca un compatriot. În saloane se vorbește în franțuzește despre literatura și teatrul franțuzesc, despre atracțiile Parisului. Se mai întâlneau însă și rochiile jumătate europenești, jumătate orientale. Rochia cu flori mari era dela Viena, mănecile « à l'imbécile » după moda franceză dela 1832, iar pe cap se vedea un turban din stofă de Brusa. Pe ici pe colo case cu două caturi, palate, înconjurate de mari curți și grădini. Aspectul lor e uneori impunător, dar materialurile din care sunt făcute ornamentele nu trebuie analizate de aproape. Incolo casele sunt cu un singur cat, pierdute printre vastele maidane. Ulițe pavate sunt încă puține la 1836, și caldarâmul, unde există, e făcut cu pietre ascuțite. Noaptea orașul e slab

luminat prin 722 felinare și slab păzit prin 700 agenți, cari pun pe goană pe rău făcători tot repezind strigătul « cine-i acolo? ». Priviți din dealul Mitropoliei, București apar pierduți în mijlocul grădinilor și spectacolul e cu deosebire frumos spre amurg, când ultimele raze ale soarelui auresc vârfurile celor 365 elopotnițe dela 94 biserici. « Ville de boïars, lieu de joie et de fêtes, d'indolence et de volupté ».

Vaste arene aux mœurs européennes et aux habitudes asiatiques, aux mœurs européennes et aux habitudes asiatiques, aux privilèges aristocratiques et aux libertés constitutionnelles...; rues capricieuses, mahalas mystérieux ». Pentru adăpostirea călătorilor orașul avea patru hoteluri, « du Théâtre », « du Casino », « du Lion dor » și « de Valachie ».

Cauzele nemulțumirii obștești constatate în timpul lui Ghica, se înmulțiră în cei 6 ani de domnie a lui Bibescu.

Clerul înalt era nemulțumit din cauza atingerilor ce se aduseseră privilegiilor lui seculare. Neofit, mănăst în parte de acest simțământ, îndrăsnise să ridice glasul contra Rusiei încă dela 1846. Fiește, Neofit nu pleda cauza tuturor stărilor sociale și nu s'ar fi grăbit a-și pune influența; dacă glasul său ar fi fost ascultat, în serviciul democrației, dar rămâne un semn de o deosebită însemnătate a stării de spirite în principate, în ajunul lui 1848, îndrăsnicala arhipăstorului țării, fost ani îndelungați unealta Rusiei, ca o creatură a ei.

Că va fi apărât cauza clerului înalt numai, sau că va fi avut în vedere privilegiile oligarhiei, înfrânate și ea acum de Rusia,

rămâne că Neofit, om de un caracter slab — urmu mai ales a dovedit-o, — a îndrăznit să ridice glasul față de Rusia, s'o învinuiască de a zădărnici propria ei operă, să vorbescă de drepturile țării, să dea într'un cuvânt pilda răsvrătirii contra voinței atotputerniceii protectoare.

După cler, boierimea. Am adus în cursul lucrării destule isvoare doveditoare pe deplin de naționalismul ei. Unii însă așteptau realizarea visului lor dela Ruși. Alții, desiluzionați de Rusia, întorceau privirile către Turcia; alții în fine, constatând slăbiciunea Porții, așteptau ca puterile occidentale să se intereseze de soarta Principatelor. Boierii naționaliști se vădiseră înainte de 1821, la 1821, în timpul lucrărilor comitetului de opt la 1829, cu prilejul revizuirii Regulamentului Organic, în sânul societății filarmice, și în afacerea Trandafirov. Contra lui Bibescu, boierimea cea mare avea și un motiv mai egoist de nemulțumire: atitudinea prea mândră a Domnului față de ea. La mândria, cam de parvenit, a Domnului, se adăoga mândria noiei Doamne,

ALEXANDRU IPSILANTI
Fiul Domnului surutean. Capitanul « Eteriei » († 1828)
Portret contemporan. Col. Tudor Nicolaescu

rămâne că Neofit, om de un caracter slab — urmu mai ales a dovedit-o, — a îndrăznit să ridice glasul față de Rusia, s'o învinuiască de a zădărnici propria ei operă, să vorbescă de drepturile țării, să dea într'un cuvânt pilda răsvrătirii contra voinței atotputerniceii protectoare.

SLUGERUL TUDOR VIADIMIRESCU (ÎN DREAPTA) ȘI PANDURI SĂI
Desen de Danileț, Colecția Academiei Române

Pe lângă deosebirile ce făcea între boieroaicele de a 2-a și de 1-a clasă, desemnându-le chiar locuri deosebite la baturile palatului, privia de sus chiar pe rudele ei apropiate. Se instalase la palat o canapea pe care numai Vodă și Doamna se puteau așeza și o femeie de spirit, franceză sosită la București după revoluție, a putut spune: « On attribue à un conflit de canapé une opposition sourde qui a ébranlé un trône ».

Dar oricari ar fi motivele de nemulțumire ale boierimii mari — în rândurile căreia intraseră și oameni noi, ridicați prin fel de fel de mijloace, sau mulțumită avuției strânse oricum, — această clasă, trăitoare în capitală, în preajma curții, trăgea, în total, numai foloase din regimul existent. De aceea este cu atât mai mare meritul, prea ușor uitat, al boierimii mari în mișcarea dela 1848.

Altfel stau lucrurile cu boierimea mijlocie sau mărunță, mai ales din provincie, — adesea de vîrstă veche, — reprezentată prin proprietari șezând pe moșiile lor. Rolul ei în treburile publice era limitat. Regulamentul Organic îi acorda oarecare drepturi în administrația satelor, a cutiilor satești, la recrutare, perceperea impozitelor, desemnarea subcărmuitorilor, alegerea deputaților. Membrii acestei boierimi aveau drumul deschis spre cele mai înalte trepte și, de fapt, unii din ei se și ridicau, așa încît, din acest punct de vedere, continuarea vechiului regim le putea folosi, dar, în total, neobișnuiți cu favorurile curții, dând Statului numai angajați sau ofițeri inferiori, când

nu rămăneau cu totul retrași pe moșiile lor, o schimbare a organizației sociale nu le putea înrăutăți viața lor obișnuită, viața de țară cu plăcerile ei reduse. Și erau numeroși acești boeri de județ, proprietari-agricultori, cari o viață întreagă își cătau de moșie, fără a-și părăsi vreodată așezarea. O nouă organizare le putea deschide chiar orizonturi nouă și de aceea, în rândurile lor, se puteau găsi mai ușor partizani ai ideilor liberale. Mai târziu numai, după ce reformele s'au dobândit, boierimea mică a suferit oarecare desiluzie văzându-se în concurență cu burghezimea nouă.

Boierimea cea nouă, aristocrația birocratică a Regulamentului Organic și intelectuali ieșiți din școlile regulamentare, elemente cari se manifestaseră în turburările dela 1840, țineau mai ales la o schimbare care să le îngăduie, tot atât cât boierimii mari, să ocupe dregătoriile înalte ale Statului. Erău unii din ei cari nici nu voiau altceva. Crescuți în școli alături cu feciorii de boieri, ei nu puteau înțelege deosebirea care, la ieșirea din școală, se făcea între ei și foștii lor camarazi.

Cei mai mulți feciori de boieri erau oameni « à idées élevées, patriotiques et libérales »¹⁾. Tinerii, în genere adăpați, direct ori indirect, la izvoarele franceze, « prea aprinși pentru a nu se exalta până la entuziasm de vorba unui Michelet sau unui Quinet, necopți îndeajuns pentru a culege de acolo alceva

¹⁾ Chailuol, 84—5.

LUPȚA DLA MĂNĂȘTIREA SLATINA LA 25 ȘI 26 IULIE 1841 ÎNTRE ETERIȘTI ȘI TURCI
Colecția Academiei Române

decât admirația pătimașă a ideilor revoluționare... nu ajungeau să intre în relații decât cu agitarorii societății; erau toți îmbuibăți de doctrinele cele mai periculoase¹⁾. Cei din păturile de jos, înlăturați dela cursurile superioare ale Sf. Sava și opriți astfel în aspirațiile lor, mergeau să sporească firește numărul nemulțumiților.

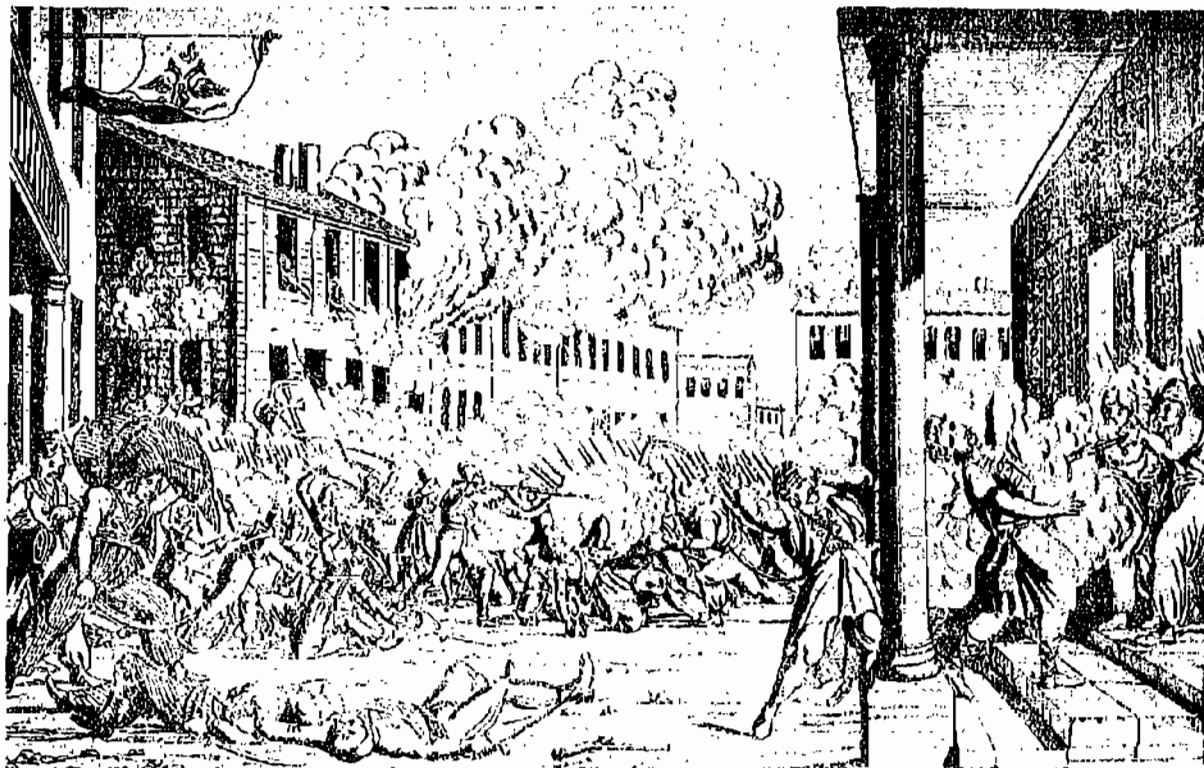
Pe lângă *bonjuriști*, cari visau mai ales de *egalitate cu cei mari*, erau însă și idealisti și democrați convingși, preocupați într'adevăr de interesele obștești și, ca atare, de ale clasei celei mai numeroase. Un loc de cinste printre aceștia se cuvine lui N. Bălcescu.

Loviturile Domnului împotriva oligarhiei ar fi trebuit să-l apropie de pătura mijlocie. Dar tendința Domnului era de a spori propria sa putere, pe când pătura mijlocie voia să participe la conducerea treburilor publice, rezervată până atunci oligarhiei. De asemenea aplecarea Domnului spre școlile franceze de unde porneau ideile nouă, era în dezacord cu dorința Domnului de a înfrâna lățirea acestor idei. Era consecvent Kisseleff când învinuia pe Domn de a-și fi trimis fiii la studii la Paris și denuța « la pernicioasă tendanță de notre jeunesse à aller se former en France ». Domnul iarăși apare nehotărât între curentele din jurul lui și dorința de a-și păstra scaunul, sprijinindu-se pe Rusia. « E lesne a învinui — scrie el lui Kiseleff cu privire la tânguiriile opozațiilor — când vrei să pui sub ochi, înrăindu-le,

rănilor unei societăți, pentru a arunca o vină guvernului fără a ține seama nici de îmbunătățirile ce el va fi adus... nici de mărginitele mijloace ce are năma ». Se plânge de greutatea misiunii sale, muncind ziua și noaptea, și luptând contra atâtor nemulțumiri și intrigi.

Aceștia erau în linii generale, spre a nu mă repeta, cauzele nemulțumirii obștești. Rădăcina lor nu este, cum greșit se afirmă de obicei în epoca regulamentară. Originea rezelor e mai veche; numai cunoașterea lor mai de aproape, prin dezvoltarea spiritului public, a arătat gravitatea lor și a activat dorința de a le lecu, după o prea lungă răbdare. E chiar neîndoielnic că Regulamentul Organic, din punctul de vedere al organizației interne a principatelor, reprezintă un *progres* față de trecut. S'a putut spune, cu drept cuvânt, că Regulamentul Organic a fost un bine acum trei pătrare de veac. Ceeace însă se vădise tot mai mult în epoca regulamentară, era tendința rusească de a amesteca tot mai de aproape în afacerile interne ale principatelor, jicind autonomia lor și simțul național deja înrădăcinat. Jugul rusec apăsă tot mai greu și dorința de a-l scutura era aproape unanimă. Dacă totuși asupra acestui sentiment care, deocamdată, domnia și trebuia să domine pe toate celelalte, acordul n'a putut exista până la urmă între toate clasele, cauza a fost că revoluția, ce a urmat în mod firesc după încercarea neisbutită dela 1840 și sub impresia turburărilor din Europa, s'a revărsat și asupra altor chestiuni și s'a manifestat uneori în forme și cu tendințe

¹⁾ Chialuoi, 79.

INTRAREA TURCILOR ÎN BUCUREȘTI, 7 AUGUST 1821
Gravură germană contemporană. Colecția Academiei Române

extreme, cari au despărțit pe cei ce, în alte împrejurări, ar fi putut conlucra.

În acest răstimp, în Moldova, sub Mihail Sturdza, nemulțumirile se înțețeau.

Unii boieri mari, ca N. Roșnovanu, C. Conachi, Lupu Balș, D. Ghica, erau nemulțumiți fie fiindcă nu încăpuseră în slujbe sau fuseseră scoși din ele; fie că Domnul ridicase la treapta întâi mai mulți boieri de trepte mai mărunte; fie că Domnul, în genere, călcând pe urmele lui Ioniță Vodă pe care-l criticase atât de aspru, sporise și el din cale afară numărul boierilor. Acești oameni noi nu căutau decât a plăcea guvernului căruia datorau noua lor situație, așa încât degradația și demoralizația deveniau de obște. Chiar în funcție fiind, boierii mari nu se sfiau a apela la consulul rusesc împotriva Domnului. Nu se înțelegeau cu Domnul și totuși voiau să rămâne sfetnicii lui, mulțumită sprijinului rusesc.

Altă categorie de nemulțumiți o formau boierii de a 2-a treaptă și de treptele mai mărunte, pe cari Sturdza nu-i ridicase încă și cari, ca urmare, erau tot atât de potrivnici boierinii mari cât și colegilor de mai deunăzi ridicați mai sus prin voința domnească. Nu voiau desființarea privilegiilor, ci aplicarea acestora deopotrivă la întreaga boierime fără deosebire de trepte.

Alt grup de nemulțumiți îl forma tineretul, în frunte cu Mihail Kogălniceanu, feciori de boieri și chiar de boieri mari cari, inspirați sincer de ideile liberale ale Apusului, atacau Reg. Org. în chiar dispozițiile lui fundamentale, urmărind astfel schimbarea întregii organizații regulamentare.

EPOCA LUI 1848

Revoluția nu izbucnise încă în Europa, când Bibescu deschise adunarea la 18 Ianuarie 1848. Domnul enumera actele ocărâmirii sale în anul trecut și constata apoi «starea de liniște, de siguranță și de mulțumitoare petrecere întru care se află astăzi țara». Nion, transmitând lui Guizot mesajul, face din Bibescu omul progresului, stânjenit în pornirile sale de Rusia de o parte, de adunare de alta. În privința reformei învățământului, zice că Vodă «est loîn de s'associer bien sérieusement aux efforts qui se font autour de lui pour préserver la jeunesse valaque des prétendus dangers d'une éducation libérale». Puține zile după aceea însă, opinia publică e adânc impresionată de gestul unui arnăut care, exasperat de suferințele justiției, intră în cancelaria departamentului dreptății și rănește pe un cap de masă, — «ceva... încă neuzit până acum în Țara-Românească», scrie Telegescu, răsvrătitul dela 1840, iertat de Bibescu, lui Bariț.

La 23 Februarie, revoluția izbucnea la Paris, și studenții români de acolo desfășură steagul național și merg să felicite guvernul provizoriu. Ajutorul primarului Parisului le zice între altele: «Aveți curvânt a crede că Europa liberă odată și neformându-se decât o singură nație, va arunca ochii în părțile Orientului... și va scăpa atunci pe frații săi». Visul mai vechi al revoluționarilor utopiști francezi, vis care orbișe deja și pe discipolii lor Români la 1841—1842 și avea să-i orbească și acum, visul frăției universale.

Tot atunci izbucnește revoluția în statele Italiei,

PORTUL ALECU VĂCĂRESCU
Portret de Anton Chladsk. Colecția Zoe Carholu

apoi în Martie, în Germania și în Ungaria, ajunge adică la porțile Principatelor.

Nion, consulul Franței, înțelege tot pericolul la care se expun tinerii utopiști, «trași de instincte generoase mai mult decât călăuziți de o convingere, palpitând încă de emoțiile ce le-a lăsat o creștere primită în școalele sau prin cărțile noastre», și cari «nu cer mai puțin decât întregimea libertăților noastre politice atât de greu cucerite de Franța». Guvernul se află între boierii nemulțumiți cari vor să-l răstoarne, de o parte, și aspirațiile progresiștilor în fruntea cărora, de teama Rusiei, nu îndrănește să se pue, de altă parte. Printre progresiști sunt și moderați cari, «fără a voi să înfrângă prin silă rezistența oligarhiei, fără a provoca, necumpănit, o intervenție străină», ar voi ca Domnul să propună adunării măsuri «imperios cerute de principiile de omenie, de dreptate și de interesul obștesc». Nion a sprijinit această cauză pe lângă Domn, dar opoziția Rusiei împiedică totul prin amenințarea că «orice mișcare populară, orice măsură a autorității menită a modifica statul quo, ar fi semnalul intrării trupelor rusești în Principate».

În nopțile trecute s'au lipit pe zidurile orașului afixe cerând desființarea privilegiilor boierești, formarea unei gărzii civice și libertatea tiparului. Unii șefi ai mișcării s'au înfățișat chiar Domnului, care le-a răspuns că nu-i poate privi ca pe mandatarii legali ai poporului și nici satisface, cu dela sine putere, cererile lor.

Domnul nu credea că o revoluție va izbucni, sau de va izbucni era convins că o va putea năbuși cu mijloacele de cari dispunea. Refuză dar propunerea lui Kiseleff de a i se trimite în ajutor câteva regimente de cazaci. Nu consunți nici la cererea lui Duhamel, consulul Rusiei, de a exila pe Eliade. Se mărgini a chema la masă pe șefii mișcării cărora le cunoștea firi mai moderate, pe Eliade, Poenaru, Marcovici, și a-i îndemna la liniște. Demersul Domnului rămase fără rezultat. Eliade trecu peste Olt, unde se înțelese cu Magheru, cărmuitorul județului Romanați, în care Domnul avea încredere. Eliade mărturisește că Bibescu se sfătui chiar cu Magheru pentru sporirea numărului și înarmarea dorobanților, pentru ca țara să se poată feri, prin propriile ei mijloace, de năpădiri străine. Că această atitudine demnă a Domnului era cunoscută șefilor mișcării rezultă și din faptul că ei se gândiră, vom vedea, să-l pue în fruntea lor. Văzând însă pe Domn nehotărît, se hotărîră să grăbească ei lucrurile, cu gândul că Bibescu, pus în fața faptului implinit, va simți mai mult curaj.

Intruniți la Islaz în ziua de 9 Iunie, revoluționarii ascultă rugăciunea preotului Radu Șapcă din Celei, care, însuflețit de aceleași simțăminte ce pusese rădăcină în mișcare trupa lui Tudor, cere lui Dumnezeu izbăvirea «de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie, . . . de podvada drumurilor și a șoselelor, de aceste munci ale Țaraonilor. Se dă cetire apoi «Proclamației» alcătuită «în numele poporului român» și purtând în frunte lozinca «respect către proprietate, respect către persoane».

Proclamația dela Islaz e strigătul libertății. Nu al luptei, ci al înfrățirii claselor sociale. «Tot Românul . . . sătean, meseriaș, neguțător, preot, soldat, student, boier, domn, e fiu al patriei». Principiul adevăratei libertăți e afirmat. «Nu se cuvine a pierde pe cei mai mulți pentru cei mai puțini, căci este nedrept; nu se cuvine iarăși a pierde pe cei mai puțini pentru cei mai mulți, căci este silnic».

Poporul român vrea autonomia, respectând totodată legăturile cu Poarta. Drepturile Principatelor au fost «recunoscute de toate tratatele încheiate între Înalta Poartă și Rusia».

Regulamentul Organic este împotriva drepturilor poporului român și împotriva tratatelor. Poporul român se leapădă de el. «Această lege este însuși în folosul Înaltei Porți, ce va fi arbitru, împreună cu Franța, Germania și Anglia, cărora Românii le reclamă judecată și ajutor la orice asuprire».

Poporul român vrea: răspunderea tuturor funcționarilor; egalitatea drepturilor civile și politice; contribuția generală după venitul fiecăruia; «alegerca largă, liberă, dreaptă, unde tot românul are dreptul de a fi chemat și unde numai capacitatea, purtarea, virtuțile și încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales»¹⁾.

Cere tipar liber, cuvântare liberă, adunări libere, gardă națională, bancă națională «însă cu fonduri

¹⁾ În Obșteasca Adunare. Caracterul democratic temperat al proclamației.

naționale» — nu rusești; mănăstirile închinat să fie scoase «de sub orice mîncătorie».

Conține apoi proclamația o parte menită să aibă ecou în pătura cea mai numeroasă și s'o câștige cauzei mișcării. Sătenii «își cer o pîrticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei (și vitelor... pîrticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei cer, și patria le-o dă; și patria iarăși, ca o numă bună și dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar...». Claca, înbăgia și lucrul drumurilor se desființează.

«Poporul român, după vechile sale drepturi, voeste ca Domnul» să fie ales «în toate stările societății, în toată nația, iar nu într'un număr mărginit de oameni». Proclamația greșea în sensul că «după vechile drepturi» Domnul fusese ales din singura casă a Basarabilor. Numai dela stîngerea acestei familii era drept a spune că domnia nu mai fusese de moștenire a nici unui neam. În orice caz nu era conform tradiției vechi a țării alegerea Domnului pe un timp limitat și alegerea pe 5 ani, cerută de proclamație, nu-și putea ajunge de loc scopul de a «tăia rivalitățile», ci din potrivă era menită a deștepta ambițiile mai mult decît «emulația» între cetățeni. Ceeace voia proclamația să insiste era o adevărată *republică*, pornind dela faptul că Domniile în Principate fuseseră, din împrejurări nenorocite, de scurtă durată. Domnia în proclamație preocuparea de a asigura oricărui cetățean puțința de a ajunge la cea mai înaltă treaptă și de a reintra, după împlinirea mandatului, în rândurile cetățenilor.

Se vede din această declarație, de altfel conformă adevărului, că titlul de Prinț nu fusese în obiceiul țării și din înlăturarea tuturor epitetelor cari se introduseseră în jurul persoanei Domnului, scoțînd-o pentru totdeauna, chiar după ieșirea din scaun, din rândul cetățenilor de rând. Mai desființează proclamația titlurile boierești, declarînd totodată că «nimic n'a fost moștenit în țara aceasta, nici rang, nici titluri, decît proprietatea și numele familiei», uitînd că, prin aceasta chiar, o nobilitate existase. În dorința de a uni toate păturile sociale, prin desființarea oricăror distincții, proclamația conține și fraza copilărească, destinată probabil minților naive, că «tot Românul e liber, tot Românul e nobil, tot Românul e un Domn», de sigur ca o ilustrație palpabilă a principiului egalității civile și politice.

Și la urmă, în termeni mișcători, proclamația se adresează Domnului ales al țării:

«Plînge poporul român de durere că te pomeneste în urma tuturor și este la Măria Ta să te pui în cap. Patria te-a ales, te-a avut fiul ei cel mai scump; guvernarea ți-a fost problematică; te-ai arătat în ochii patriei și ai lumii ca fiul risipitor din Evanghelie. Vino înapoi... Noi nu-ți cerem cuvînt... Cuvîntul îl vei da înaintea conștiinței Măriei Tale, înaintea lui Dumnezeu. Nu știm dacă câte ai făcut, le-ai făcut de bună-voc, ori silît. Acum e timpul să arăți lumii că ai fost și ești Român, acum e timpul să faci să se spele cele trecute și să nu lași fiilor un nume veștejit. Patria te reclamă de fiu... cerînd să nu... se verse nici o picătură de sînge de Român.

GRIGORE D. GHICA DOMNUL ȚĂRII ROMANEȘTI, 1821—1828
Portret de Leca

Patria uită tot: fii dar al ei, după cum ea voeste să te aibă în cap la această mare faptă. Fă o pagină frumoasă istoriei române... Nu lăsa țara fără cap în asemenea împrejurări, în prada intrigei ce ar putea aduce anarhie, căci atunci, vai nouă! și de trei ori vai Măriei Tale».

Capii mișcării, firi moderate, voiau să evite anarhia și vărsarea de sînge. Recomandau în proclamație să se ție «numai buna orînduială în lăuntru», și rezistența împotriva dușmanilor din afară va fi ușoră. Rusia nu va putea trece hotarul, fără a trece peste crucea oastei creștine. Proclamația protesta, mai dinainte, la înalta Poartă, la Franța, Germania și Englitera «de orice invazie în pămîntul românesc». Ținea să afirme că mișcarea e insuflată de «spiritul păcii», că se ține «pe drumul legilor și al tratatelor», că păstrează caracter «pravilnic». La nevoie numai, o nație de 8 milioane va ști să-și apere pămîntul cu prețul vieții.

În fine se proclamă guvernul provizoriu, compus din preotul Șapcă, Eliade, Chr. Tell (ofițer și decorat cu Nișan Iftiharul), Șt. Goleșcu, N. Pleșoianu, care transmite îndată Domnului textul proclamației, invitîndu-l să se pue în capul mișcării pe care ei nu vor s'o vază degenerînd în anarhie. Să semneze dar constituția. Indată ce vor primi răspunsul Domnului, vor înceta să cărmuească. Tot odată se dă ordin.

capitanului de cavalerie A. Racotă să vie cu trupele sale în lagărul din Romanai.

A doua zi însă, în seara de 10 Iunie, un atentat, ai cărui făptuitori, trei tineri, au rămas necunoscuți, are loc la șosea împotriva Domnului, pe când se preambila însoțit de Vilara. Acest act neechilibrat a fost semnalul represiei, represie care, la rândul ei, a pus mișcarea pe drumuri noi. Iancu Manu e înlocuit prin Scarlat Crețulescu. Nu-i treaba istoriei să spună care ar fi trebuit să fie atitudinea Domnului în împrejurările ce au urmat. E chestie de psihologie a cerceta mobilele ce se vor fi agitat în sufletul lui Bibescu. Istoria constată faptele și urmările lor. La 11 Iunie, Vădă nu întâmpină la cazarmă entuziasmul la care se aștepta. Ordine sunt date totuși pentru prinderea capilor mișcării, purtători, cei mai mulți, de nume istorice: log. N. Goleșcu, post. St. Goleșcu, Alex. Goleșcu, paharnic Ioan Eliade, Grigorie Grădișteanu, Alecu Paleologu, Gr. Pereș, Mitică Crețulescu.

Membrii mișcării cari scăpaseră neatestați, printre cari N. Goleșcu și Ion Brătianu, se duc la palat în fruntea poporului strâns de înmărmur Maghera și oștin dela Domn, umit de sigur de precipitarea evenimentelor, semnarea, la 11 Iunie, ora 10 seara, a constituției. Rămâne necunoscut în ce chip a întărit Domnul această constituție. Fiul său Gheorghe admite că a întrebuit formula «supunându-mă silii». Chiar de nu va fi scris aceste cuvinte, Bibescu va fi avut în suflet, semnând, îndoeala asupra consecințelor actului său. Tot deodată constituie noul minister compus din N. Goleșcu la interne; St. Goleșcu la justiție; Eliade la culte; N. Bălcescu la secretariatul Statului; Maghera la finanțe; C. Crețulescu, președinte al statului orășenesc; C. A. Rosetti, unul din arestați, șef al poliției și Ion Odobescu, singurul impus de Domn ca măsură de siguranță, — șef al oștirii, în locul lui Tell propus de revoluționari.

E cert că, fără amestecul Rusiei, scopul revoluției ar fi fost de pe atunci atins și că, fără anarhie și fără vărsare de sânge, cărmuirea nouă, bazată pe o

constituție democratică, și-ar fi urmat drumul, în frunte cu Bibescu, fără opintire din partea fostei oligarhii. Rezultatele revoluției au fost întâmpinate favorabil de toate clasele sociale dela Domn și boierimea cea mare — reprezentată prin C. Cantacuzino — până la sâtean.

Dar Rusiei nu-i putea conveni nici o constituție care înțelesese să înlăture Regulamentul Organic, nici faptul că noua organizație se introdusese fără tulburări cari să motiveze intervenția ei.

La 12 Iunie, Kotzelme scrie lui Bibescu că «cet état de choses a été amené en contravention flagrante aux dispositions du Règlement organique, basé sur les stipulations du traité d'Adrinople», și de aceea consulatul general «proteste formellement contre toutes les innovations qui viennent d'être introduites». Ca urmare, Domnul și abdică la 13 Iunie, fiindcă simte «că puterile lui nu sunt potrivite cu cererile celor de astăzi împrejurări și spre a nu bate vreodată cugetul că am primejduit soarta țării, fiind căma obladuirii mai mult decât puțină mă iartă». Se retrage «cu acea mulțumire ce nduce o conștiință curată». Toată psihologia Domnului stă în aceste rânduri. Iacă odată, e zadarnic a se întreba ce ar fi trebuit să facă Bibescu. Îl de regretat, cred, că s'a grăbit să abdice. Prezența lui în fruntea cărmuirii ar fi schimbat, poate, cursul evenimentelor ulterioare.

În urma lui, avea să urce tronul Principatului muntean, fratele său mai mare, Barbu Dimitrie Știrbei.

*

În Moldova nemulțumirile obștești aveau să se rezolve într-o pseudo-revoluție.

În Martie 1848 se răspândește un apel anonim către Moldoveni împotriva Domnului Mihail Sturdza. Apelul insistă asupra lăcomiei de bani a Domnului, Persecutase pe avutul Conachi, ruinase pe St. Roset, pe Panait Pantazoglu, pe Căvacu. Fusesse tovarăș la antrepriza pavelelor, traficase cu casele Casimir, cu șoseaua dela Mihăileni. Numise pe C. Sturdza, de

BUCUREȘTEANCA ÎN COSTUM DE MODĂ VECHIE
Gravură în lemn după D. Lăncău. Colecția A. C. Corbu

SINDROPIE ÎN PALATUL DOMNESC DIN IAȘI

Gravură în lemn după desenul lui Doussault din 1843 publicată în Album Moldo-Valaque

interne și împreună cu acesta speculase asupra averilor mănăstirești. Acum era vorba a surghiuni pe opozanții Gr. Cuza, Râșcanu și Miclescu. Încă dela 16 Martie Guérault arată guvernului său că la Iași domnește mare agitație și că e cu neputință ca evenimentele dela Paris, Viena, din Germania să n'aibă repercuție aci. Domnul, om capabil dar stăpânit de lăcomia de bani, refuză orice reforme și se bizue pe Rusia.

La 27 Martie numeroși boieri, și oameni de toate stările, adunați cu știința cârmuirii, la hotel Petersburg, alcătuiră o listă de deziderate în 35 de puncte. În capul dezideratelor era sfânta păzire a «Regulamentului în tot cuprinsul său și fără nici o răstălmăcire».

A doua zi, un comitet de 16 ce fusese ales de adunare, se strânse în casele log. Costache Sturdza, de față fiind și miniștrii A. C. Sturdza (Coco), de puține luni secretar al Statului și N. Suțu și prezentară ministrului de interne, acum Ștefan Catargi, petiția plină de semnături printre cari și a Mitropolitului. Ministrul făgădui că va aduce a 2-a zi răspunsul lui Vodă. Boierii și un public numeros așteptară răspunsul în casele lui Alecu Mavrocordat, fiul bătrânului logofăt Constantin. Răspunsul domnesc fu că toate punctele erau primite afară de disolvarea adunării și instituirea gărzii cetățenești.

Două izvoare spun că după această comunicație, mulțimea se retrase în liniște, afară de vreo 17 boieri cari rămaseră să se mai sfătuiască. O scrisoare a lui G. Sion către Bariț spune că în mijlocul celor rămași se ridicară A. Cuza, V. Ghica și Recleș ținând dis-

cursuri foarte înflăcărâte, îndemnând la răscoală: «să niergem asupra baionetelor tiranului. Să ne scăldăm în sângele nostru și al său». Consulul francez Guérault spune că adunarea nemulțumită cu răspunsul Domnului ar fi trimis o delegație la Palat, care ar fi somat pe Domn să cedeze imediat. Numai după aceasta s'ar fi refugiat Domnul la cazarmă, hotărît să recurgă la forța armată. Arestările și avură loc imediat. Post. Al. Sturdza și N. Suțu desaprobatând acțiunea prea energică a Domnului, demisionară din guvern. Secretariatul Statului fu încredințat lui Vasile Beldiman.

Fură dați surghiuni în Turcia Al. Moruzi, Al. Cuza, viitor Domn, N. Catargi, Basile Canta, Gr. Romalos, D. Filipescu, Manolache Costache, I. Cuza, Sandu Miclescu, Zaharia Moldovanu și trei frați Rosetti-Răducanu. E oprită intrarea în țară lui Șcarlat Vârnav, T. Râșcanu, V. Mălinescu. Ordin se dă colonelului Mișcenko, comandant la Galați, să pue mâna mort sau viu pe C. Moruzi, fratele lui Alecu. Sturdza aduse la cunoștința generală, încă dela 29 Martie, că în urma câtorva arestări, liniștea era restabilită, iar la 31 Martie obști comunicația primită dela Nesselrode că Rusia nu va tolera manifestațiile anarhice.

N. Suțu spune în memoriile lui că mișcarea în Moldova n'a reușit fiindcă poporul era liniștit. Nimic în dezideratele șefilor nu era de natură a le asigura concursul masselor. Burghezimea era compusă de Jidovi și negustori străini. Inițiatorii mișcării știau bine aceasta; de aci nehotărârea lor. Ce om sănătos

ȘCOALĂ PRIMARĂ ÎN AER LIBER
Gravură în temă de Ch. Doussault. Colecția A. C. Corbu

la minte, zice Suțu, putea, în așa împrejurări, crede în izbutirea mișcării într-o țărișoară înconjurată de puteri mari potrivnice turburărilor revoluționare. De aceea și găsi înutile Suțu măsurile de rigoare ale Domnului.

Și prigonirile continuă. Autoritățile urmăresc pe N. Ghica-Budești și Vasilică Ghica. Cneji Cantacuzini și Gr. Balș cantă să ridice pe sătenii de pe moșiile lor din județul Neamț. Tinerii P. și C. Cazimir sunt trecuți peste graniță în Bucovina. Se dau ordine pentru prinderea lui Iorgu Radu, T. Sion, Gr. Balș, Costache Sturdza și Iorgu Ghica sunt surghiuniți la moșiile lor Ruginoasa și Delenii. Mitropolitul Meletie își exprimă părerea de rău de a fi semnat cererea de reforme. Mai sunt opriți de a intra în țară C. Negri, Negruzzi, Lecca, Alecu Dimitrin, nepotul mitropolitului. Gr. Balș și Iorgu Sion, reușesc să scape la ispravnicul românesc din Tîcșani.

Când văzură atitudinea răutăcioasă și lipsită de bună credință a Domnului, se hotărîră să dea pe față toate dezideratele lor. Refugiații din Bucovina, din cari unii asistaseră și la manifestația românească dela Blaj, strânși la moșia lui Hurmuzachi, socotind cu Mureșeanul că

La noi e pulred mărul,

însărcinată cu redactarea aspirațiilor lor pe Kogălniceanu. Acesta întocmi un « proiect de constituție pentru Moldova » care prevede: ocărnuirea dinlăuntru slobodă și neatârnată; admite în principiu sufragiul universal, dar « deocamdată » îl aplică lărgind numai foarte mult colegiile electorale; inviolabilitatea deputaților; alegerea Domnului pe 5 ani din toate clasele societății — după cum o doriseră și revoluționarii din Valahia, fără ca aceasta să poată însemna, sub pana lui Kogălniceanu, republica —; restrângerea puterilor Domnului față de adunare;

neamistecul Domnului în pricinile judecătorești; oaste regulată și gardă națională; desființarea rangurilor boierești; desrobirea Țiganilor; secularizarea averilor mănăstirești; contribuții generale și proporționale; toate libertățile formale și, în fine, împrăștierea: « toți gospodarii săteni vor primi dela stăpânii moșiilor câte 2 ½ fălci de fieștecare... iar pentru această expropriație făcută în folosul public... se va da vechilor proprietari o potrivită despăgubire ». I a fost dat lui Kogălniceanu să realizeze aceste reforme. În privința împrăștiării a schimbat însă teza juridică pe care o adoptase la 1848, și a realizat acel act măreț împotriva tuturor partidelor.

Acest proiect de constituție Kogălniceanu îl comentează în « Dorințele partidei naționale în Moldova ». Discută toată politica orientală a Rusiei dela Petru cel Mare încoace, politică ce câțva timp a folosit Principatelor, dar avea de țel adevărat transformarea lor în unelte rusești. Cunoștințele istorice ale lui Kogălniceanu nu sunt puse pe larg la contribuție și, după ce insistă mult asupra împrăștiării, afirmă că « cheia bolții, fără de care s'ar prăbuși tot edificiul național », este *unirea*.

Acest nou aspect al mișcării revoluționare puse pe Domn pe gânduri. Al Kogălniceanu a scris fratelui său: « Vodă-i ca un leu de când a cetit broșura d-tale... Nu mai e voie a vorbi de Petersburg și Ruși. Vlădica de Roman s'a surghiunit la Soveja ». De altfel Domnul nu schimbă sistemul: « Vasili Alecsandri (tatăl), preșident la divanul apelativ, se zice; Ilie Zmău, vornic mare; beizadea Dumitru vornic mare; beizadea Grigore, postelnic mare; Mihăiță Mihalaki, vornic mare ». Făcete nu enumără Kogălniceanu pe tatăl său, și el vornic mare, când vrea să illustreze tendința lui Sturdza de a-și face creaturi spre a reduce oligarhia.

În Septembrie, Domnul îngădui întoarcerea în țară lui Lascăr Bogdan, fraților Rosetti, lui N. Cătărgi, Al. I. Cuza, A. Cuza dela Bârlad, Grigore Rămalos, fiul post. Iordache, și D. Filipescu, punându-le însă condiția că nu vor ieși de pe moșiile lor. Emigrații intransigenți din Bucovina, C. Negri, I. Alecsandri, P. și C. Căzimir, Al. Cuza, V. Căntă, G. Sion, M. Kogălniceanu declarară că în asemenea condiții refuzau bunăvoința domnească. Atacurile împotriva Domnului continuă. Kogălniceanu scrisese « Noul acatist al marelui Voevod Mihail Grigoriu ». Se publică o scrisoare batjocoritoare ca din partea

fostului rege Ludovic Filip către Domnul încă în ființă Sturdza. Căntăcuzineștii cantă să ridice pe țăranii de pe moșiile lor, dar rudă fiind cu Kotzebue, rămân nevătași. În schimb sunt arestați hatmanul A. Aslan, C. Bălănescu, arhimandritul Paisie. Agitațiile continuă până în primăvara anului 1849 și pentru potolirea lor Sturdza nu stă la îndoială de a apela la trupele rusești comandate de Moller.

Dar situația Domnului, atacat fără încetare încă dela începutul domniei, era firește sdruncinată. Orice autoritate morală era pierdută. Era natural ca în urma convenției dela Balta Liman să fie și el îndepărtat. Firmanul pentru orânduirea lui Grigore Alexandru Ghica e din luna Mai 1849.

Dar, o clasă socială ca să se afirme, nu presupune numai aceleași obiceiuri, ocupații și interese la un grup de indivizi la un moment dat; presupune și transmiterea prin generații a unui caracter special, dobândit prin izolarea și în timp a unei grupări de către celelalte. Lucrurile s'au petrecut la noi, și în privința intelectualilor, și în privința negustorilor, mai de grabă ca spre sfârșitul Imperiului roman, când clasa mijlocie de mici proprietari, curiali, profesii libere, n'a putut constitui o grupare de care statul să fie seamă, de oarece membrii ei dispăreau

succesiv sau în clasa superioară a marilor proprietari și dregători, sau în rândurile plebei de meșteșugari, mici negustori și coloni.

De aceea și Rusia, deși încă dela 1817 culegea, în scop interesat de popularitate, doleanțele tuturor claselor sociale din Principate, n'a putut ține seamă, când sub auspiciile ei s'au întocmit Regulamentele Organice, decât aproape numai de dorințele boierimii de diferite trepte.

Dar această boierime era desbînătă și de aci a pornit și dizolvarea ei. Astfel nu s'a putut aplica proiectul rusesc de a deosebi de o parte o nobilime

ereditară compusă din toți cei ce până atunci dobândiseră boierii cu caftan, iar de altă parte o clasă de funcționari cari, pentru merite excepționale, să poată fi nobilitați și ei.

Regulamentul Organic a desființat deci pur și simplu boierii cu caftane și a înstituit numai cinuri sau ranguri personale, ca cele de azi în ostire, diplomație, sau în corpul tehnic; au fost denumite însă tot ca vechile boierii, înșurțate tot în trei clase, dar puteau fi conferite treptat oricui, ca răsplătire pentru

slujbele sale. Funcțiile statului erau de asemenea deschise tuturor cu posibilitate de înaintare treptată până la cele mai înalte. Odată cu cinurile, și privilegiile deveneau accesibile pentru oricine.

Pornirea cea veche spre slujbe și caftane, s'a accentuat în consecință în epoca regulamentară, pe când profesiunile libere fără meniri politice, negoțul și de la o vreme chiar meșteșugurile, rămăneau fatal mai ales pe seama streinilor, cu toate eforturile guvernelor regulamentare de a îndruma tineretul claselor inferioare spre științele exacte, sau studiile practice. Cu atât mai nesuferită apărea, de altă parte, singura îngrădire pe care Regulamentul Organic o punea ambițiilor politice pornite din poporul de rând, când cerea, pentru ca cineva să fie ales Domn sau chiar numai deputat de județ, să întranească două condiții: să fi boier și să fie fiu de boier. Aceasta din urmă,

UN « NONJOURIST » ȘI UN BOIER DE MODĂ VECHI
Începutul secolului al XIX-lea. Desen de Ad. Aldy. Colecția Academiei Române

noul boierit n'o putea împlini decât în sistemul chinezesc al înobilării simultane a strămoșilor răposați.

Se știe că aristocrațiile merg repede spre disolvare când sunt copleșite prin intrare frecventă în sânul lor a unor numeroase elemente nearistocratice, pentru că tradiția unui corp organizat se șterge pe măsură ce cadrele lui se largesc. Așa s'a întâmplat și în Principatele române.

Față de aspirațiile politice, boierimea românească s'a arătat, în tot cursul veacului al XIX-lea, foarte naționalistă și progresistă. Încă dela 1821, câțiva boieri români, N. Văcărescu, Gr. Băleanu, C. Câmpineanu, C. Golescu, I. Câmpineanu, I. Băleanu, R. Voinescu, Giani, Orășanu, episcopul Ilarion, formaseră la Brașov o societate secretă, din a căreia contopire cu societatea literară, fondată la 1827 de Golescu și Eliade, a ieșit societatea filarmonică, ale căreia statute, fixate la 1834, le publică *Curierul românesc* la 1835. Printr'un jurnal din 25 Martie acel an, comitetul filarmoniceii chibzui înființarea unei școli publice de muzică vocală și instrumentală, în care tinerii de ambele sexe să se primească fără plată. De altă parte, încă din anul precedent, un proiect fusese închipuit de ofițerul rus Nojin, pentru acoperirea mijloacelor necesare ridicării unui teatru național. Scopul societății era: cultivarea limbii românești și propășirea literaturii, muzicii și teatrului; înființarea unei școli de băieți și a uneia de fete, cu pensionat, în care să se fie și bursieri; deschiderea unei școli dramatice; tipărirea și răsplătirea lucrărilor originale și tălmăcirilor dramatice. În curând societatea putu plăti profesori de declamație (Aristia), de franceză, de muzică (Wachmann), de românește pentru fete, de danț și scrimă, și întreține ca bursieri 16 băieți și 4 fete. În fruntea comitetului pentru clădirea teatrului fu pus marele boier Iordache Filipescu. Membrii erau Câmpineanu, I. Roset, C. Mann, P. Poenaru, Eliade și librarul N. Daniilopolu.

Elevi ai școlii grecești, sau și ai lui Lazăr, cari se lasă ușor câștigați de niște Francezi din București, partizani înfocați ai ideilor liberale, ei întocmesc un program secret politic în care figurează, pentru întâia oară, egalitatea înaintea legii și obșteasca impunere la dări.

Meritul membrilor din protipendadă, cari au aderat la acest program, era cu atât mai mare, cu cât în-

semna pentru ei pierderea unei situații preponderente reale. Pentru boierimea secundară însemna înlăturarea acestei situații de fapt a protipendadei și de aceea era destul de dispusă să renunțe la niște privilegii tot mai puțin prețuite, pentru că erau împărțite cu un număr tot crescând de boieri noi. Pentru intelectuali în sfârșit, programul liberal însemna dobândirea tuturor drepturilor politice, fără nici o rezervă.

Acelaș grup începe atunci și o campanie în Occident, pentru neatârniarea țării și înființază la Paris, la 1839, cu mai mulți Munteni decât Moldoveni, «Societatea pentru învățătura poporului român», în care nu întârzie, sub influența mediului, să se manifeste ideile cele mai înaintate și chiar porniri revoluționare. În anii 1840—1843, în Muntenia, izbutesc chiar cele dintâi încercări revoluționare, în care sunt amestecați boieri de toate treptele și intelectuali, cu înădăritul scop de a înlătura stăpânirile străine și de a desființa privilegiile. Avem în Muntenia, dela 1821 la 1848, alături de străduințe culturale, un curent politic neîntrerupt cu caracter nu numai național, dar și liberal și democratic.

Mulți sunt Moldovenii cari colaborează la mișcarea culturală și națională, prea puțini, în frunte cu Kogălniceanu, la îndrumarea liberală și democratică. Intr'adevăr, fruntașii cărmunari moldoveni cari, la punerea în vi-

MIHAIL, STURDZA DOMNULI, MOLDOVEI, 1834—1848
După o gravură contemporană

goare a Regulamentului, protestaseră pentru că nu s'au acordat aceleași drepturi politice întregii boierimi și, amenințând cu răzvrătire, întrebuițaseră chiar frazeologia revoluționară strigând: «Jos Regulamentul; cetățeni, mai bine moartea!», observară în curând că fiind, cei mai mulți, nu numai boieri, dar și fii de boieri, Regulamentul nu sta în calea nici uneia din aspirațiile lor. De altă parte, și în practică, în Moldova, Doumii regulamentari au ridicat pe mulți din boierimea secundară la cele mai înalte trepte, cu singura excepție a rangului de mare logofăt și a funcției de ministru, pe când în Muntenia, afară de vreo 2—3 cazuri, membrii familiilor secundare n'au ajuns decât la rangul de mare agă, cel mai mic din cele de clasa întâi. În Muntenia erau deci mai mulți cari aveau motive de a continua să strige: «Jos Regulamentul», pe când boierimea Moldovei, în majoritatea ei, nu cerea, la 1848, decât aplicarea lui cinstită. Prin această formulă, boierimea secundară a Moldovei exprima aceluiaș dorință

STRADĂ DIN IAȘI

Din albumul lui J. Reys Album de douze vues de la ville de Iași

pe care, împotriva ei, o rostise la 1821 protipendada: stăvilirea înmulțirii boierilor și deci a privilegiilor.

Cum această stăvilire era cu neputință, trebuia să se ajungă fatal, în amândouă Principatele, la desființarea privilegiilor.

Revoluționarii munteni au preamărit prin imitație și fără rost pe comercianți, cărora le atribuiau toate însușirile de moralitate, energie și patriotism, deși recunoșteau că negoțul principal era în mâinile străinilor și că n'aveam deci o burghezime în felul celei occidentale. Sub aspect că purtau de grijă intereselor negustorimii, cerând drumuri, instituții de credit, înlesniri negoțului, revoluționarii munteni erau preocupați în fond de interesele proprietarilor rurali de toate categoriile, formulate de mult de boieri, în calitatea lor de proprietari.

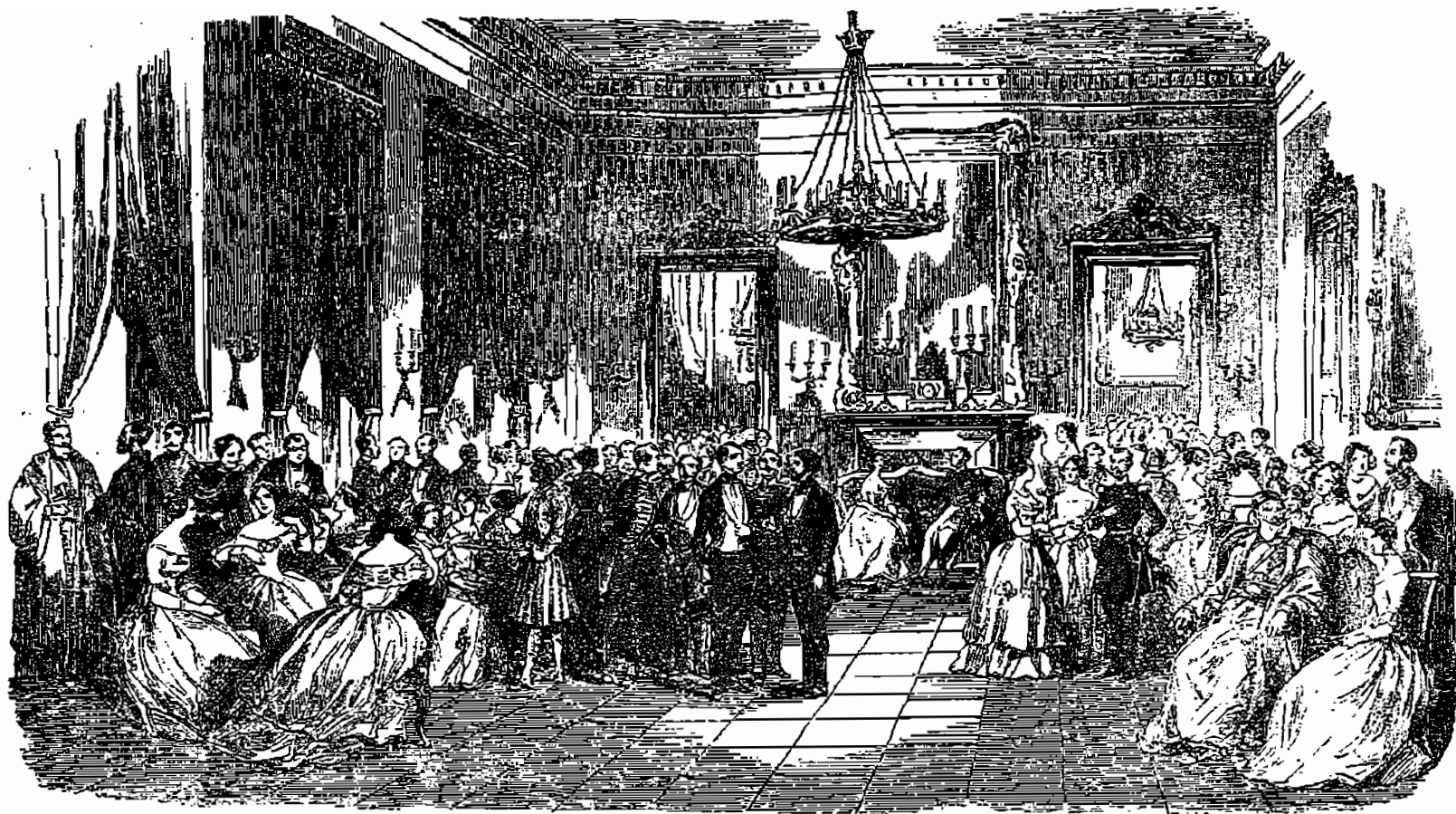
În schimb, revoluționarii munteni au trecut mai ușor asupra intereselor clasei care merita într-adevăr o atenție deosebită din punctul de vedere al consolidării naționale și sociale. După cum în Franța la 1848, burghezimea, pentru a da o satisfacție partidului reformei sociale cu care se aliase pentru a triumfa, a instituit o comisie mixtă de patroni și uvrieri, care s'a închis repede după câteva discuții teoretice, tot așa guvernul nostru revoluționar a adunat o comisie de proprietari și țărani, în care s'a discutat desființarea boierescului și improprietărea. La noi, nu era vorba de a desființa, ca în Franța la 1789, drepturile feudale ce apăsau încă asupra micii proprietăți ce se formase în bună parte singură prin răscum-

părare; la noi trebuia creată nica proprietate prin exproprierea celei mari. Opintirea, cu puține excepții, a proprietarilor din amândouă Principatele a avut două temeuri: unul, că se pune în discuție însăși natura dreptului clăcașilor și se interpreta ca un drept de proprietate, oferindu-se despăgubire pentru clacă și nu pentru pământ, ca și cum ar fi vorba de a răscumpăra drepturi feudale; altul, că lipsea încrederea în posibilitățile de plată a despăgubirilor. În urma dezacordului constat, comisia mixtă a fost închisă. Capii revoluției, cu excepția lui N. Bălcescu, n'au mai vorbit de improprietărea.

Și la noi, ca în Franța, revoluția dela 1848 a fost numai tactică și metodă ce nu trebuia să înșele asupra țelurilor ei. Unii din șefii revoluției noastre, extremiști, ziși roșii, au adoptat și ditrambele franceze asupra efectelor magice mântuitoare ale turburărilor revoluționare, precum și frazeologia jacobină. În sfârșit, după cum la Paris s'a ars tronul lui Ludovic-Filip, la București s'a ars Regulamentul Organic.

În Moldova și fără astfel de revoluție ideile au evoluat dela cărvunarism la liberalism. Reprezentantul tipic al acestei evoluții a fost M. Kogălniceanu, care mai are și meritul de a nu fi pierdut nici odată din vedere importanța unei reforme agrare.

Regimul vechi se prăbușea singur, prin desbinarea și desconsiderarea reciprocă dintre treptele boierimii, prin excesele și ridicolul derivând din înmulțirea peste fire a privilegiilor și prin necesitatea de a

RECEPȚIE LA PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI ÎN ONOAREA PRINCEPULUI ALBERT AL PRUSIEI ÎN 1843

Gravură în lemn după desenul lui Ch. Doussault, publicată în 1848 în «Album Moldo-Valaque»

adopta forme nouă, impuse de contactul tot mai des cu lumea apuseană și de noile împrejurări economice.

De aceea, când divanele ad-hoc s'au întrunit la 1857, boierimea era aproape unanimă, în amândouă Principatele, pentru a cere desființarea privilegiilor și egalitatea înaintea legii.

Locul boierimii în conducerea statului l'au luat censitarii, reprezentati mai ales prin proprietarii rurali, și capacitățile, adică echivalentele dela noi ale burghezimii occidentale. Dar, pe când acea burghezime se ridicase, treptat, prin muncă disciplinată și spirit de prevedere și se oțelise în lupta aprigă a concurenței, noua noastră clasă conducătoare era, în altă formă, tot aceea de mai înainte, cu aceleași deprinderi atavice. Iată de ce noul regim la noi, a continuat în atâtea privințe pe celvechi.

Cu această deosebire, că cel vechi nu se întemeia pe pretinsa «egalitate înaintea legii».

PRELUDIILE UNIRII PRINCIPATELOR

Ideia unirii Principatelor, care încă de acum 100 de ani frământa clasa noastră conducătoare, era strâns legată de aceea a Domnului străin.

Una fără cealaltă este compromisă, scria la 1856 consulul francez din Iași, Victor Place. Ele se confundă, repeta acesta la 1857. Tot atunci comisarul francez în Principate, Talleyrand, raporta ministrului Walewski: «Cred chiar că unirea nu s'ar vota dacă divanul (ad-hoc) n'ar avea dreptul de a completa ideea națională prin aceea a Domnului străin... (Aceasta) a devenit atât de nedespărțită de unire, încât țara nu mai vrea să înțeleagă pe una fără cealaltă». În același sens se pronunța ambasadorul rusesc din Constantinopol. Intr'adevăr, fără o domnie străină, ar fi renăscut rivalitățile dintre indigeni pentru ocuparea demnității supreme, iar neajunsurile de mai înainte s'ar fi reeditat pe o scară mai mare. De aceea și guvernul turcesc era de părere, la 1857, că era suficient ca puterile să declare că nu vor admite Domn străin, pentru ca ideia unirii să fie părăsită.

Numai cu această rezervă a domniei străine puteau fi câștigați pentru unire și aceia cari credeau că au drepturi la scaunele Principatelor: foștii Domni Barbu Știrbei, Gheorghe Bibescu și Alexandru Ghica.

Știrbei se pronunțase pentru unire într'un memoriu dela 1856, menit să câștige acestei idei pe Austria, prezentându-i contopirea Principatelor sub un Domn străin ca o barieră împotriva planurilor de expansiune ale Rusiei. La 1857, Austria dădea instrucții agenților ei în sensul că Știrbei trebuia îndemnat să se pronunțe contra unirii, dacă voia să aibă șorți de a redeveni Domn.

Bibescu, sub pseudonimul de Sanejouand, se arătase și el favorabil unirii în broșura dela 1857. «Les Principautés roumaines devant l'Europe».

Se considera atunci la Viena că el trecuse «cu arme și bagaje în câmpul unionist».

Ghica își arătase sentimentele unioniste în timpul cămăcămiei sale (Iulie 1856 — Octombrie 1858), față de alegerile pentru divanul ad-hoc.

În divanul ad-hoc, la 1857, Bibescu rosti chiar un călduros discurs în favoarea unirii cu Domn străin.

Convenția dela Paris, din 1858, nu admise însă unirea cerută de divanele ad-hoc. În aceste condițiuni, unioniștilor din amândouă Principatele nu le rămânea decât să caute mijloacele de a ajunge ulterior la realizarea idealului lor. Pentru aceasta trebuia, în primul loc, ca Domnii ce urmasau să fie aleși în fiecare țară să fie ei înșiși partizani ai unirii, pentru ca sub scutul lor să se continue lupta. Nu mai era deci vorba de a realiza de pe acum unirea, ci de a alege Domni cari să voiască realizarea ei.

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA
DOMNUL ȚĂRII ROMANEȘTI, 1834—1842

În ajunul proclamării lui Cuza ca Domn al Moldovei, adunarea din Iași se și rosti încă odată că acela pe care-l va alege, va avea, înainte de toate, îndatorirea de a lucra mai departe pentru unire sub Domn străin. Consulul Place raporta la 12/24 Ianuarie: «Colonelul (Cuza) a ajuns la cărmă ca reprezentant firesc al ideilor, dorințelor și nevoilor al căror ceas sunase... De altfel, înainte de alege, s'a mai dat un vot în favoarea unirii, ca expresiune persistentă a dorințelor țării. Fiecare, și Domnii însuși, și-au luat angajamentul să continue a lucra în acest scop...»

Odată ce nădejdea înfăptuirii imediate a unirii se spulberase, candidați la domnie se iviseră destul. Încă dela 1857, delegatul francez Talleyrand semnalase «urile care» despart casele Știrbei, Bibescu și Ghica». Reprezentanții acestor trei case redeveniră firește, la 1858, candidați la domnie. Toți erau unio-

PĂIȘATUL GHICĂ LA COLENTINA
Gravură de Bar publicată în *L'Éclaireur*, 1859

niști, cu atât mai mult cu cât, cum observa consulul francez din București, Bécclard, nimeni aproape nu era împotriva unirii la București și de altfel nici n'ar prea fi avut de ce să fie. Dar, odată ce nu mai era vorba de unire imediată, fiecare din cei trei foști Domni se credea în drept să-și reia locul și să lucreze el pentru unire.

Desbinările personale ale celor trei rivali se altoiau pe acele ale clasei noastre conducătoare de atunci. Ea se împărțea în trei partide: conservatori, progresiști sau naționali și radicali, dar numai în privința problemelor de organizare internă.

Nuanța între cei doi dintre ei este greu de precizat. Printre cei porecliți conservatori, erau atunci, între alții, Barbu Cărgă, colonelul Ioan T. Florescu (viitorul general), Barbu Bellu, dar tocmai aceștia semnaseră la 1857 în fruntea unui manifest în care cereau nu numai unire cu Domnul străin, dar și: guvern reprezentativ, miniștri răspunzători, adunare națională potrivită cu starea morală și materială a țării, egalitate înaintea legilor, supunere fără deosebire la toate sarcinile Statului și accesibilitatea tuturor la funcțiunile publice după capacitate. Căruia în domnie ai conservatorilor erau Bibescu și Știrbei, dar printre hărțile acestuia s'a găsit un proiect de constituție de la 1857, din care se vede care-i erau părerea: egalitate înaintea legii, admisibilitatea tuturor în funcțiile publice, participarea tuturor la sarcinile Statului, regim electoral bazat exclusiv pe

cens. Pentru timpurile de atunci, un asemenea program nu era conservator, ci progresist.

Radicalii, în frunte cu Ion Brătianu și C. A. Rosetti, cereau: libertatea tiparului, juriul în materie de presă și de crime, dreptul de adunare și de asociere, subordonarea puterii executive celei legislative, extinderea învățământului primar, largă reformă administrativă, justiție gratuită. Dar toate aceste desiderate fuseseră formulate și de divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intraseră în desbaterea chestiunilor de reforme interne, deși acel divan nu fusese compus din radicali. Atât n'ar fi fost deci de ajuns pentru a desbina adânc pe radicalii și conservatorii din Muntenia. Totuși cei dintâi acuzau pe cei din urmă, că voesc « toate drepturile, toate scuti- rile, toate foloasele, pentru o sin-

gură clasă de câte-va familii, iar pentru restul nației toate poverile, angoralele, plățile și suferințele de tot felul. Libertatea numai pentru cel mai tare. Dreptatea rezumată pe așa vroi... Omul în sfârșit redus a fi nu om, ciștăpân sau slugă ». Programele conservatorilor de la 1857, pe care le-am citat, nu îndrituiesc însă aceste învinuiri. Cauza reală a desbinării era alta. Radicalii erau reprezentanții unei ideologii burgheze, împrumutate din Franța și pe care voiau s'o transplanteze la noi. « Clasele de mijloc și de jos — scriau ei tot atunci — acele înipilate, voesc garanții mai complete...; ele aspiră să ocupe în societate locul ce li este însemnat prin activitatea,

A. BULLECOQ, CONSULUL, FRANȚEI LA BUCUREȘTI
După desenul lui Ch. Donnauit din 1843

GHEORGHE BIBESCU, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
INSOȚIT DE STATUL SĂU MAJOR, 1843
Pictură de *Leca*. Muzeul Militar Național

PRINCELE GRIGORE GHICA, FIUL DOMNULUI ȚĂRI ROMANEȘTI, GRIGORE II, GHICA ÎN PLIMBARE LA ȘOSEA
Acurelă atribuită lui Ch. Doussanlt. Colecția Academiei Române

prin luminile, prin interesele, prin numărul lor ». Era deci o lume nouă, a unei burghezii în realitate redusă la număr, care voia să înlocuiască pe cea veche la cârma statului, dar căreia conservatorii îi contestau pregătirea. Virtutile necesare, spunea programul acestora dela 1857 « nu le vom găsi în oameni necunoscuți, fără trecut, cari cred că prin cuvinte amăgitoare și fraze pompoase pot să-și facă poziție... cari... lovesc prin calomnie... clase întregi ale societății noastre... ». Nu înțelegeau totuși conservatorii să reserve condeierea statului boierinii, căci adăugau că însușirile necesare « se pot găsi... în bărbați din toate clasele societății ». Se poate ca în inima lor unii conservatori să fi rămas la părerea pe care, la 1854, o formulase, într'un memoriu, Nicolae Kretzulescu, că într'o adunare națională o reprezentare specială, pe lângă aceea a proprietății și a capacității, ar trebui rezervată nobilimii mari prin membri aleși de întreaga boierime, socotind « aristocrația de tradiție » ca singură în stare să înfrâneze arbitrarul domnesc și tot odată să fie piept curentelor subversive, spre deosebire de « ciocoi », adică de parveniți, gata la compromisuri. Dar și Kretzulescu admitea încă de atunci egalitatea înaintea legii și față de sarcinile statului și accesibilitatea tuturor capacităților la funcțiunile publice, iar rezerva lui n'o mai formula nimeni, nici el însuși, acum la 1859, după ce convenția dela Paris deslănțase privilegiile de clasă.

Acestea erau partidele în prezență în momentul când, după alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei, trebuia ales și un Domn al Țării Românești.

Dintre cei trei cainacani cari formau cărmuirea provizorie, Ioan Maim și Ileanoail Băleanu erau partizanii lui Bibescu, iar Ion Al. Filipescu, al lui Știrbei.

Pentru a combate pe amândoi rivalii, Alexandru Ghica înclinase, încă din timpul cămăcămniei sale, spre oamenii de stânga. Casa lui Barbu Știrbei, la 1856, o privea ca « un focar de uneltiri facțioase și turburătoare ». Își câștigase « afecțiunea claselor inferioare » și înlăturarea lui din cămăcămie după convenția dela Paris, îl făcea să apară ca o « victimă a sentimentelor sale patriotice ». Nouii cainacani îl învinuiau la 1858 că numise în slujbe pe oameni fostei revoluții. Partizanii lui, printre cari, afară de Ghiculești, erau unii Blăceni și Kretzulești, Ion Cantacuzino, fiul fostului cainacani, Ion Vlădăianu vărul capului oștii, protestau acum, ca și oamenii de stânga, împotriva ingerințelor electorale ale cainacaniilor. Totuși, fiindcă era mai puțin înzestrat decât rivalii lui și dăduse dovezi de slăbiciune față de oamenii abuzivi care-l înconjurau, avea mai reduși sorți de izbândă, iar radicalii, deși declarau că n'au candidat, ar fi preferat pe Nicolae Golescu care avea îndoită însușire de a fi un « om dela 1848 » și un boier mare, opozabil celorlalți.

Se pune deci întrebarea prin ce împrejurări s'a ajuns, în aceste condiții la alegerea ca Domn al Țării Românești a lui Alexandru Cuza, alesul Moldovei și la realizarea unirii pe această cale piezișă.

UNIREA PRINCIPATILOR

Este curios cum contemporanii nu ne-au lăsat lămuriri mai multe asupra acestui eveniment de o importanță deosebită. De altă parte, mi se pare că nici puținul material de care dispunem n'a fost pe deplin folosit.

La 14/26 Ianuarie 1859, beizadea Grigore M. Sturdza arăta în « Steaua Dunării » că în adunarea

Moldovei propusese ca Domnul ce se va alege să aibă îndatorirea, în înțelegere cu Valahia, să proclame unirea. Apoi adăoga: «După alegerea Domnului, mergând să-l felicitiez, am dat dovadă de abnegație, făcându-i tot aceste propuneri și încredințându-l că m'as simți fericit să contribuez cu ori și ce sacrificiu la această mare faptă națională, fiind gata a da tot concursul meu Domnitorului spre a fi ales M. Sa și în Valahia».

Este neîndoios că Grigore Sturdza va fi împărțit și altora cele ce, încă din ziua de 5 Ianuarie, sugera noului Domn al Moldovei. Astfel îmi explic telegrama de a doua zi, 6/18 Ianuarie, nerelevantă până acum, a ministrului de externe austriac, Buol, către plenipotențiarul dela Paris, Hübner: «Cuza a fost ales la Iași, va fi ales și la București». Trebuie să fi fost informat de consulul austriac dela Iași. Este deci cu atât mai curios că svontul nu se găsește înregistrat și de consulul francez, după cum nu i s'a găsit până acum vreo altă urmă în corespondența diplomatică engleză și austriacă.

Nici gazetele românești ale timpului nu mai pomenesc de un asemenea proiect. Un articol din «Steaua Dunării» dela 8/20 Ianuarie se mărginește a zice că dacă «frații de dincolo de Milcov» vor alege «unul asemenea» unirea va fi curând realizată. În aceeași zi, în «Românul», C. A. Rosetti scria numai că nu va fi biruință până ce «nu vom alege și noi astfel precum au ales ei». Preocuparea era ca alegerile să nu den de o majoritate în adunarea oamenilor periculiunei și ai trădării» și să nu se aleagă Domn «nici unul din cei ce au domnit, ei sau părinții lor».

Dimitrie Bolintineanu a scris mai târziu că deputații trimiși de Cuza Vodă la Constantinopol ca să notifice Porții alegerea lui «avuse misiia de a trece prin București și a cerceta ideea dacă este cu putință a veni la unirea țărilor surori cel puțin prin alegerea Domnului Moldovei ca Domn al Țării Românești». Totuși ziarul «Românul», relatând la 17/29 Ianuarie primirea la București a deputaților moldoveni, nu vorbește decât de urările ce s'au făcut, începând cu fostul caimacam dela 1849 Const. Cantacuzino, pentru alesul Moldovei și pentru unirea Principatelor. Să fi fost o discreție dictată de grija că Poarta ar putea refuza investitura Domnului Moldovei? Dar,

în acest caz, cei cari ar fi adoptat încă de atunci ideia alegerii lui Cuza în Muntenia și-ar fi atribuit măcar ulterior acest merit.

La 15 Ianuarie Vasile Boerescu în «Naționalul», la 20 Ianuarie Rosetti în «Românul» și la 22 iarăși Boerescu în «Naționalul» declarau că nu au niciun candidat la domnie; candidatul lor va fi acel al națiunii; totul este să se aleagă un «Domn al poporului, adevărat principe constituțional». Deși n'o mărturisau, se va vedea că acest om era Nicolae Goleșcu.

Această situație, dictată de preocupări de viitoare organizare internă, o rezumă într-o scrisoare inedită, în limba franceză, dela 28 Februarie 1859 un oarecare Gradowicz, polonez stabilit în țară încă dela

1849 și intim al lui Ion Ghica. «Dacă se găsește cineva care să spună că a prezis sau prevăzut alegerea colonelului Cuza ca Domn al Valahiei, el este un înșelător, care poate fi crezut de persoane străine de afaceri... După alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei, multă lume vorbea de alegerea lui în Valahia, cum se vorbește de mii de alte lucruri, fără a se opri serios la această idee, care era privită ca imposibilă, sau himerică».

Odată ce marile puteri se rostiseră împotriva unirii, principalii candidați, cât timp sperau să aibă majoritatea în adunarea electivă, nu putea fi dispuși să renunțe în favoarea «omului nou», sau chiar «fiu al poporului», în opoziție cu «aristocrații», ales la Iași.

GEORGIE BIBESCU DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1843—1848
Portret de Anton Chadek. Col. Allee Albu

de alegerea lui Cuza în Moldova, consulul francez din București, Bécclard, raporta că partizanii lui Alexandru Ghica sunt «mai uniți ca niciodată cu fracțiunea radicală, care recunoaște de șefi pe d-nii Goleșcu, Brătianu și Rosetti». Luptau împreună contra celor doi caimacami, Băleanu și Manu, partizanii lui Bibescu și ocrotitorii conservatorilor. Impotriva acestora se plâng deopotrivă atunci consulului francez fruntașii radicali și Gheorghe Ghica, nepotul fostului Domn.

La 19/31 Ianuarie, tot Bécclard, comentând rezultatul alegerilor, socotea că erau în adunare 30 partizani ai lui Bibescu, 13 ai lui Știrbei, 18 ai lui Goleșcu, numai 6 ai lui Ghica și 5 ai lui Ioan Cantacuzino. Sorții erau astfel nesiguri, față de coaliții po-

Incă dela 4/16 Ianuarie, deci cu o zi înainte

CAPII REVOLUȚIEI DIN MUNTENIA, 1848
Gravură contemporană. Col. Academiei Române

Ion Ellade
Ion C. Brătianu
Gh. Magheru
C. Arista

C. A. Rosetti
Iosafat Snagoveanu
Ion Voinescu

Nicolae Gulescu
Dimitrie Drăttianu
Ștefan Gulescu
Cezar Bolliac

sibile. Știrbei era bolnav, iar Bibescu era așteptat, pe a doua sau a treia zi, dela Viena.

În aceste condițiuni se deschide adunarea electivă, în dimineața zilei de 22 Ianuarie, în dealul mitropoliei. Radicalii chiar uniți cu Ioan Cantacuzino și cu Ghiculeștii, erau totuși în minoritate, dar nici partizanii lui Bibescu nu puteau forma majoritate, dacă nu se uneau cu ei aceia ai lui Știrbei. Prezența trupelor nu împiedică strângerea de gloată în curte și chiar pătrunderea în sală a multă lume neautorizată. Verificarea mandatelor provoacă apostrofe și învinuiri reciproce violente, dela care nu se abține nici Alex. Ghica. Nu numai deputații de stânga, dar și Const. Cantacuzino, cer eliminarea celor neregulați aleși. Cel mai vehement este beizadea Dimitrie Gr. Ghica. Însuși beizadea Gheorghe Știrbei și bătrânul Apostol Arsăki, recunosc că unele alegeri sunt lovite de nulitate. Se hotărăște imediata excludere din comisiile de verificare a mandatelor, a 9 deputați, printre cari Alex. Ghica și Radu Golescu de o parte, însuși caimacamul Ioan Manu de altă parte. Rămâne totuși posibilitatea unei majorități Bibescu—Știrbei.

În această zi chiar, Cezar Bollnac se prezintă capului oștirii, generalul Barbu Vlădăianu și-i zise: «Știu că poți să mă trimiți de aici drept la închisoare, dar iată propunerea ce am să-ți fac: să alegem pe Domnul Moldovei». Vlădăianu îi răspunse că «având cineva asemenea idei mari, nu se poate teme de închisoare». Căută apoi pe Alex. Ghica și acesta fu «cu totul de această idee». Că întrevederea dintre Bollnac și Vlădăianu, avu loc cel mai târziu la 22 Ianuarie, rezultă din faptul că Vlădăianu povestind întâmplarea într-o scrisoare către Nicolae Blaremburg la 1869, arată că «mai în urmă, sau chiar a doua zi» veni la dânsul Brătianu cu aceeași propunere, ceea ce, precum vom vedea, nu s'a întâmplat decât în noaptea de 23 spre 24 Ianuarie.

Rezultă de aci că Alex. Ghica a fost câștigat pentru cauza alegerii lui Cuza, măcar din ziua de 22 Ianuarie. Este atât mai explicabil, cu cât sorții de izbândă ai lui Ghica se dovediseră reduși și că se oferea un nou mijloc de a împiedica succesul adversarilor săi. Vlădăianu era devotatul lui Ghica și fusese menținut în fruntea oștirii, ca și colonelul Caragea în capul poliției, contra voinței caimacamilor, prin

mijlocirea lui Ghica pe lângă comisarul turc din București, Daut-Efendi, cum o spune însuși în scrisoarea citată și o confirmă memoriul de la 30 Ianuarie 1859 găsit printre hârtiile lui Bibescu Vodă.

Aceste împrejurări ne dau cheia celor petrecute în zilele următoare.

Încă din seara de 22 Ianuarie, pe bariera Colentinei încep să sosească în capitală țărani, cari erau, cum lămurăște Bécclard și arată memoriul din hârtiile lui Bibescu, de pe moșiile Ghiculeștilor. Un memoriu anonim, inedit, în limba franceză, confirmă că «în Valahia ura caimacamului Alex. Ghica față de foștii Domni Știrbei și Bibescu, a servit să facă a se asmuți populația orașelor și a satelor și a se excita

până la punctul de a o face să violeze sanctuarul adunării în singurul scop de a împiedica alegerea unuia din cei doi hospodari menționați». La 23 Ianuarie dimineața și mai multă lume în curtea mitropoliei. Se deosebesc grupurile de țărani. Deputații observând că sosesec trupe, Ion Brătianu protestează violent. Împreună cu generalul Vlădăianu și cu beizadea Dimitrie Ghica ies pentru a liniști mulțimea. Garantând că ordinea nu va fi turburată, trupele sunt retrase. Ordinele semnate numai de doi din cei trei caimacani, pentru înlăturarea mulțimii cu forță, nu sunt executate de Vlădăianu, sub cuvânt că nu emană dela căimăcămia întreagă. Astfel Vlădăianu, ajutat și de prefectul poliției, colonelul Caragea, își câș-

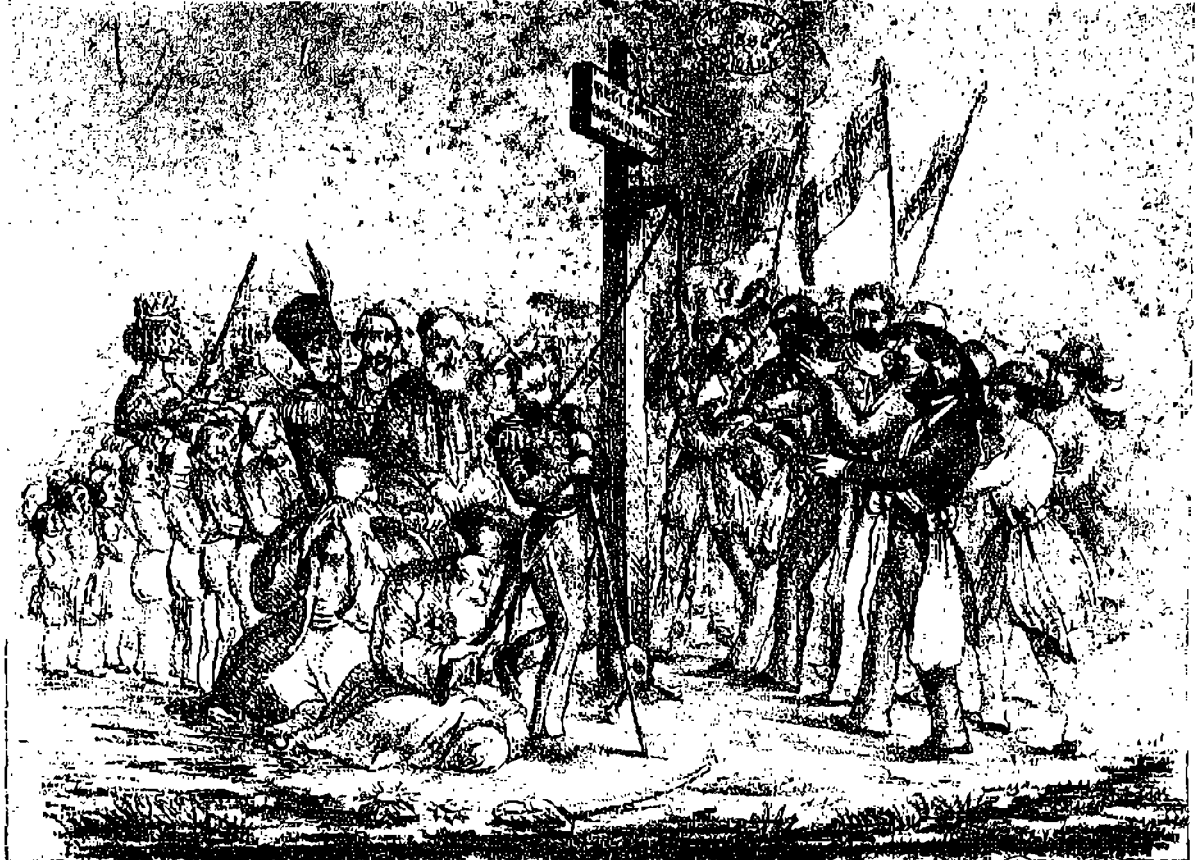
NICOLAE BĂLCESCU, 1819-1852
Portret contemporan. Col. Academiei Române

tigă merite incontestabile prin tactul său. Câteva luni în urmă scria însuși că, veghiase a nu da «ocazie de excese și a se trece alegerile în liniște, a rămânea liberă acțiunea camerei de interveniri silnice... Nici o înrăurire ilegală nu a schimbat hotărârea mea și am reușit... o opri pe cei ce căutau ocazie de turburări... Nu am lăsat între oștire și popor urme dureroase de sânge». În scrisoarea citată dela 1869, adăoga că «Vodă Ghica în două rânduri trimisese la mine pe colonelul Ieronim și mai pe urmă pe Iorgu Ghica spre a-mi arăta grija ce are de a nu se face vărsare de sânge».

Nici în ziua aceasta de 23 Ianuarie, adunarea nu ajunge la nici o hotărâre. După ședință, până noaptea, comentarii și conciliabule. Bibescu nu mai era sigur de majoritate fără concursul, dubios, al lui Știrbei. De altă parte, poporul era asmuțit, ne spune Gradowicz, de partizanii lui Ghica și ai revoluționarilor

O DEMONSTRAȚIE POLITICĂ A PAȘOPTIȘTILOR
Din «Boerii Golești» de d. George Fotino

SPÂNZURAREA REGULAMENTULUI ORGANIC
Desen satiric din 1848. În stânga, puzând surghiul la pâlărie domnitorul George Bibescu. Col. Academiei Române

(adică radicalilor) împotriva candidaturilor lui Bibescu și Știrbei. Consulul Bécлар spune și el că Alex. Ghica era bănuț de a fi autorul turburărilor, în înțelegere cu beizadea Dimitrie Ghica și cu Ion Brătianu și că țărani veniți la București erau de pe moștile lui, Gradowicz și memoriul din hârtiile lui Bibescu adaogă că agenții consulari ai Rusiei și Prusiei au încercat o împăcare, propunând candidatura caimacamului mai favorabil progresiștilor, Ioan Al. Filipescu, dar n'au isbit. Seara, pretinde Bécлар, conservatorii s'au arătat dispuși să renunțe la candidaturile lui Bibescu și Știrbei, cu condiția ca și de partea cealaltă să se renunțe la candidații Ghica și Goleșcu.

Gradowicz adaogă că această hotărîre a fost adusă la cunoștința stîngei de către Barbu Catargi și Apostol Arsaki. Membrii stîngei s'au adunat atunci în sala Concordia. Acolo, beizadea Dimitrie Ghica, cum o spune un articol din « Naționalul » dela 25 Ianuarie și o confirmă generalul Vlădăianu în scrisoarea citată, a propus unirea prin alegerea lui Cuza. Consulul Bécлар informează că frații Brătieni și C. A. Rosetti au început prin a se opune. La fel spune Gradowicz, care însă pretinde că N. Opranu a făcut liberalilor propunerea de a se alege Cuza: « Partidul revoluționar (adică radicalii) nu-l voia. Au trebuit discuții furtunoase și chiar amenințătoare pentru a-l face să-l primească. Hotărîrea n'a fost luată decît la ora

2, în dimineața zilei de 24 Ianuarie ». Pentru radicalii munteni, Cuza nu părea destul de înaintat în idei. După aceasta, Ion Brătianu se duse la generalul Vlădăianu unde găsi, cum însuși povestir într-o adunare electorală din sala Slătineanu la 1869, « saloanele luminate și toți ofiterii adunați să hotărască ce să facă a doua zi ». Vlădăianu ne spune că văzându-l pe Brătianu, îl întrebă: « Ce vreți dela mine? Care vă este candidatul? Este Goleșcu? » Nu, răspunse Brătianu, să alegem pe Domnul Moldovei ». « Atunci îi dădu mîna, că vom merge împreună ». Brătianu confirmă și el că, vorbind lui Vlădăianu de candidatura lui Cuza, nu întâmpină nici o opunere și că-și dădu mîna cu el « pe viață și pe moarte ». Adeziunea dreptei la această soluție trăsacțională, fu obținută « cu entuziasm », pretinde Gradowicz. Sigur este că în dimineața zilei de 24 Ianuarie, la o întrunire a majorităților, se constată imposibilitatea unui acord între partizanii lui Bibescu și acei ai lui Știrbei. Tot Gradowicz adaogă că secretul hotărîrii luate fu atît de bine păstrat, încît consuli străini o ignorară. Ea n'avu vreme să se lățească în oraș înainte de deschiderea ședinței adunării electivă, așa că pentru cei mai mulți alegerea lui Cuza a fost o surprindere.

De altă parte, un moldovean scria din Iași la 27 Ianuarie 1859 că a văzut « o depeșă telegrafică dela Iancu Ghica din București, în care zice că numirea lui Cuza i-au scăpat (pe deputați) de măcelari, căci

ARDEREA REGULAMENTULUI ORGANIC LA 25 SEPT. 1849
Gravură germană contemporană. Col. Academiei Române

pe piața adunării se găseau 25.000 oameni gata la orice dacă nu s'ar fi numit Domnul nostru». Este prima înregistrare a sionului, ce avea să se acrediteze, deși era neîntemeiat, că alegerea lui Cuza la București s'a datorit «măcelarilor» adunați în dealul mitropoliei.

*

După cum am văzut, alegerea lui Cuza era asigurată în zorii zilei de 24 Ianuarie și astfel nu mai era nevoie de presiune populară asupra adunării. Ședința acesteia n'a mai fost decât confirmarea legală a hotărârii prealabile a factorilor principali, dar al căreia secret se păstrase. N'am găsit suplimentul ce se zice că a apărut la «*Românul*», ziarul radicalilor, îndemnând pe cetățeni să respecte libertatea adunării, dar fapt este că atunci când consuli străini suiră dealul mitropoliei, se mirară de liniștea și ordinea ce domneau. Immediat după apelul nominal, Vasile Boerescu ceru ședință secretă, spre a face o comunicare. Discursul său strălucit se poate rezuma astfel: nimeni nu vrea să renunțe la candidatul său; toată lumea este însă de acord a dori unirea; prin urmare consensul nu se poate stabili decât votând pe acela care personifică acum principiul unirii; acesta este alesul Moldovei. Aceste cuvinte făcură o adâncă impresie și spulberară ultimele rezistențe.

Apostol Arsaki dela conservatori și beizadea Dimitrie Ghica sprijiniră propunerea, care fu admisă, cu unanimitate. După o scurtă rugăciune a mitropolitului, toți deputații jurară să voteze pe Cuza. Beizadea Gheorghe Știrbei, în numele tatălui său bolnav, ceru să se trimită acestuia procesul verbal să-l semneze. Beizadea Grigore Bibescu, prin adopțiune Brâncoveanu, dădu asigurări că tatăl său care nu era deputat, își va da și el adeziunea, urmând să sosească în curând. Bécclard credea că fostul Domn Bibescu nu sosise încă în țară.

Adevărul este că se oprișe la Bucov, lângă Ploiești, la devotatul său Procopie Filitti și aștepta acolo rezultatul votului. Când ședința publică fu reluată, formalitățile se îndeplîniră repede. Numai șase alegeri fură invalidate, printre care a lui Alex. Ghica și a lui Iancu Manu. Rămăneau 66 deputați din cari lipseau doi, Vodă Știrbei și Iancu Slătineanu. Vicepreședinți fură aleși Barbu Catargi și fostul caimacam Const. Cantacuzino. Acesta observă că legalmente putea fi ales Domn și un moldovean. Cuza întruni unanimitatea de 64 voturi. Beizadea Dimitrie Ghica declară că rezultatul se datorește alinației majorității: «Acei cari erau calificați de retrograzi și de aristocrați, privilegiați de cari se zicea că nu se pot despărți de privilegiile lor, prin devotamentul lor față de lucrul public au făcut să triumfe un principiu nemuritor».

Rostirea numelui lui Cuza avu deci, în împrejurări similare același efect în Muntenia ca mai înainte în Moldova. Conștiința intereselor superioare ale neamului precumpănă asupra preocupărilor și pasiunilor personale. Suferințele se simțiră ușurate în fața triumfului unui mare principiu național. «Trebuie să fi asistat la această ședință, pentru a-și face o idee de entuziasmul ce a izbucnit», raporta consulul Bécclard.

Barbu Vlădăleanu spune și el, în scrisoarea citată dela 1869, că ducându-se după alegerea lui Cuza la Alex. Ghica, acesta, în saloanele pline de lume, îl luă în brațe, îl sărută și-i zise: «Să trăiești; te-ai purtat întocmai după inima mea».

DOMNIA LUI ALEXANDRU ION CUZA

Cu dreptate a spus istoricul A. D. Xenopol că legea rurală a fost cuiul în jurul căruia s'a învârtit cărmuirea internă a lui Cuza Vodă¹⁾.

Exproprierea moșilor pentru a înproprietării pe țărani, fusese înscrisă la 1848 în programul lui Mihai Kogălniceanu și în acel al revoluționarilor munteni, dar dintre aceștia din urmă nu stărnise efectiv și necurmat pentru înfăptuire, decât Nicolae Bălcescu. Totuși, discuțiile ce se urmaseră atunci la București, în comisia mixtă de proprietari și țărani, fuseseră suficiente pentru a semăna în sufletele proprietarilor o adâncă îngrijorare.

Această temere sporise apoi, în ajunul deschiderii divanului ad-hoc, pentru că, în conformitate cu dispozițiile electorale din firmanul pentru convocarea lor, aveau să fie reprezentate în ele toate stările sociale, deci și țărănimia. Două manifeste ale comitetului central al unirii din București, în Martie și Aprilie 1857, crezuseră necesar să liniștească pe alegători, asigurându-i că divanul ad-hoc având să fie compus în mare majoritate din proprietari, nu putea exista nici o teamă că ar lua măsuri care să vatăme proprietatea.

În divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intrase și în discutarea reformelor interne ce ar fi de dorit, se formulară totuși și unele

¹⁾ Domnia lui Cuza Vodă, Iași, 1903, vol. I, p. 412.

proponeri favorabile țărănimii¹⁾. Din desbaterile de atunci se putea vedea că marea majoritate a boierimii nu era călăuzită, în cercetarea problemei agrare, de preocuparea de clasă sau de egoism, ci, pe de o parte, de grija salvagărdării însuși principiului proprietății, privit ca principiu de ordine, amenințat de propovăduiri ce puteau deveni subversive în niște minți primitive, iar pe de altă parte, de considerații relative la propășirea economică a țării, prin dezvoltarea agriculturii, considerații în care interesul individual se imbină cu atât mai mult cu cel general cu cât, pe atunci, averea acumulată era încă reprezentată aproape exclusiv prin proprietatea rurală.

Din teama de expropriere derivase alta, anume aceea a lărgirii dreptului de vot în așa chip încât să se ajungă la o adunare care să voteze exproprierea. Această temere s'a manifestat și ea în desbaterile divanului ad-hoc ale amânduror Principatelor. Clasa conducătoare, chiar așa zisii reacționari, erau de acord, dovadă proiectul de Constituție dela 1857 al lui Barbu Vodă Știrbei și manifestul tot de atunci semnat de Barbu Catargi și de alți conservatori, să ceară nu numai unirea și Domn străin, dar și guvern reprezentativ, egalitatea înaintea legii și serviciilor publice, dreptul pentru fiecare de a ocupa orice funcții ale Statului, cu singura restricție a selecțiunii firești. Dar, s'a accentuat cu îngrijire în divanul ad-hoc că egalitatea înaintea legii nu implica votul obștesc. Este de observat de altfel, chiar la

1848, că din trei proiecte electorale, numai cel din urmă, dela 14 Iulie, când revoluția se simțea amenințată, admisesse colegiul unic și votul universal, dar și atunci cu două trepte. Pentru votul universal și direct nu se pronunțase decât N. Bălcescu. Ceea ce se admise apoi în divanul ad-hoc, fusese numai principiul, înscris și în art. 24 al tratatului de la Paris pe baza căruia se convocaseră divanele ad-hoc, al unei singure adunări, întocmite pe baze destul de largi ca să reprezinte toate stările și toate interesele. Se precizase în discuții că prin această formulă nu se pre-

judecia întru nimic asupra viitoarei legi electorale și că se excludea în tot cazul votul universal. Se relevase că și în vremea narei revoluții franceze, votul universal nu fusese înscris decât în Constituția dela 1793, care rămăsese în vigoare numai până la 1795. Proprietarii se arătasera înfricoșați de spectrul comunismului și denunțaseră pe instigatorii anonimi ai țărănimii împotriva proprietății, calificate de rapt. Mihai Kogălniceanu se crezuse obligat să declare că nimeni în adunare nu era nici comunist, nici socialist, nici partizan al sufragiului universal. Cam în același sens se rostise Ion Brătianu în divanul ad-hoc al Munteniei.

Cu sistemul pur censitar admis apoi de Convenția dela Paris din 1858, care desființa colegiul țărănesc și nu cunoștea decât colegiile proprietarilor rurali și urbani, adunarea a fost compusă, în marea majoritate, din proprietari rurali, boieri sau nu. Cât privește capacitățile, este de observat că, din cauza stării economice de atunci la noi, și acei ale căror venituri derivau din munca intelectuală, își consolidau în bună parte prisosul de câștig tot în proprietăți rurale, așa încât, în mod firesc, și această nouă clasă conducătoare era adusă să se opună și ea unei reforme agrare și, de teama acesteia, și unei reforme electorale.

Însuși șeful partidului de extremă stângă, zis partidul roșu, Ion Brătianu, se exprima astfel la 1858 în apelul său către alegători: « Rău voitorii se fac a crede că mijloacele

de care se servi revoluția (dela 1848) erau chiar telurile ei și că prin urmare ori ce mișcare... națională nu poate asenienea avea alt țel decât de a lua pământul din mâinile acelor care-l posedă azi, spre a-l încredința în mâinile altora ». El spunea că la 1848 se adoptase numai « principiul înproprietăririi țăranilor, cu despăgubire », în scopul de a « simurge străinilor (adică Rușilor), arma cea mai puternică (de care se serveau) pentru a ucide o naționalitate ». Putem adăuga că acest pericol se dovedise real încă de când cu ocupațiile străine din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și avea să se mai dovedească chiar și în zilele noastre, cu prilejul ultimei ocupațiuni, dar se vede că la 1858 se părea până și partidului roșu că pericolul era înălțurat și că deci reforma agrară putea fi părăsită.

GRIGORE ALEXANDRU GHICA DOMNUL MOLDOVEI, 1849—1856
Portret la Epitropia Sf. Spiridon din Iași

¹⁾ Socotința minorității comitetului proprietarilor mari D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu și D. C. Sturdza. Acte și documente privitoare la Istoria Renașterii României, VI, 1863; aceea a lui Rosetti-Tețeanu (ibid. 865); a lui Teriachiu (ibid. 890); și a lui C. Negri (ibid. 893).

Așa dar, la începutul domniei lui Cuza Vodă, o asemenea reformă nu găsea sprijin în nici unul din partidele politice, ci numai la câteva individualități răsărite. Astfel, când cu discuțiile urmate la 1859 în comisia centrală dela Focșani pentru întocmirea unui proiect de Constituție, numai V. Mălinescu, Tell și Cokescu propuseseră ca locuitorii săteni să rămână drepti proprietari pe câțimea de pământ lăsată la dispoziția lor de legile în ființă, iar clasa să fie răscumpărată.

Intr-un memoriu către Cuza Vodă, în Februarie 1859, Ion Brătianu nu propunea o asemenea reformă. El denunța boierimea cea mare, absenteistă dela moștile ei și afirma chiar că pe urma ei țărănimăa suferise mai mult decât din cauza arendașilor. Arăta simpatie pentru categoriile mijlocii ale societății. De boierimea secundară zicea că muncește, dând Statului funcționari cari duc zrenul și îngrijindu-și de moșii. Negustorimea îi atribuia însuși de energie, moralitate și dragoste de libertate. Deși recunoștea că negustorimea cea mare era mai ales de origine străină, o credea cu sentimente patriotice față de țara de adopțiune. În sfârșit meseriașilor, aceștia în majoritate români, îi atribuia iarăși cele mai frumoase calități sufletești. Cât despre clasa țăranilor, declara că « astăzi se poate compara cu orice clasă de țărani din societățile civilizate » și că « azi țăranul nu se mai lasă împilă ». Dar, clasa de patentari către care se îndreptau mai ales simpatia lui Ion Brătianu,

nu reprezenta, după cifrele concordante date de N. Kretzulescu la 1856 și Ubicini la 1857, decât vreo 70.000 de indivizi în Muntenia și vreo 50.000 în Moldova. A asigura acestora drepturile politice și a-i face să beneficieze de libertățile formale, pentru a crea cu ei și cu profesioniștii liberi, — acea clasă mijlocie pe care și St. Marc Girardin o constatare mai numeroasă în Muntenia decât în Moldova, — o burghezie, aceasta era atunci preocuparea esențială a partidului de extremă stângă condus de Ion Brătianu și C. A. Rosetti. Era transpunerea, specific munteană, a ideilor revoluției franceze și găsea ecou în același public care prețuisese latura democratică a învățământului lui Gheorghe Lazăr, — latură ce deosebește acest învățământ de al lui Gheorghe Asaki, — și căruia se adresaseră de

preferință și la 1848 revoluționarii munteni cari transformaseră scrierea lui Sieyes « Qu'est-ce que le tiers état ? » în alta intitulată « Ce sunt meseriașii ? ». Reforma agrară nu prezenta pentru partidul roșu nici o urgență.

Dar, exproprierea în vederea înproprietăririi sătenilor era tocmai ideea cardinală care călăuzea pe Cuza Vodă. Încă în mesajul de deschidere a adunării moldovene la 6 Decembrie 1859, Domnitorul cerea revizuirea legii agrare, adăugând că « această chestiune trebuie să fie hotărâtă și va fi ». De atunci reforma agrară a rămas constant la ordinea zilei, fără a putea fi însă și rezolvită, deoarece nu se găsea nici o adunare dispusă să dea o soluție în sensul dorit de Domn.

De aceea și Cuza Vodă se gândi, încă dela începutul domniei, la o modificare a constituției și a regimului electoral. Acestea erau însă atunci acte internaționale, convenția dela Paris și legea electorală anexată ei, așa încât orice schimbare implica negocieri diplomatice în afară, o lovitură de stat înăuntrul.

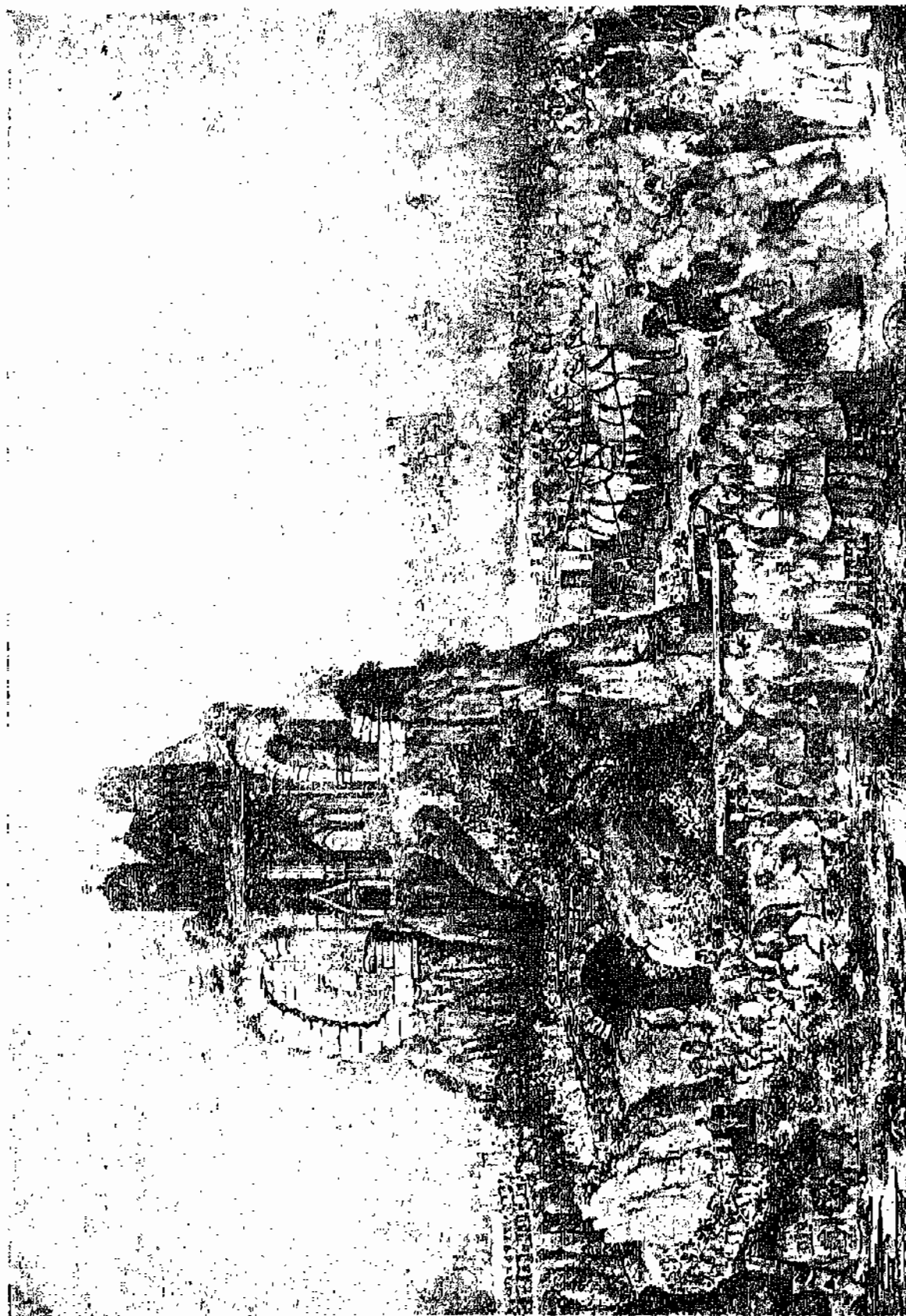
Intr-un memoriu trimis agentului său la Constantinopol C. Negri, încă dela 1860, Cuza Vodă arăta că nu se pot realiza, cu o adunare de privilegiați, reformele preconizate de art. 46 din Convenția dela Paris, care prevedea între altele că « se va procedea fără întârziere la revizuirea legii care regulează raporturile proprietăților pământului cu cultivatorii, având în vedere îmbunătățirea stării țăranilor ». Analizând legea

electorală anexată convenției, Domnul releva cazul tipic al colegiului dela Ismail, compus dintr-un singur alegător care se alegea pe sine însuși. Cu adunări eșite din asemenea regim nu se puteau realiza reforme sociale, iar de altă parte adunările actuale nu puteau, firește, consimți să se sinucidă votând o reformă electorală.

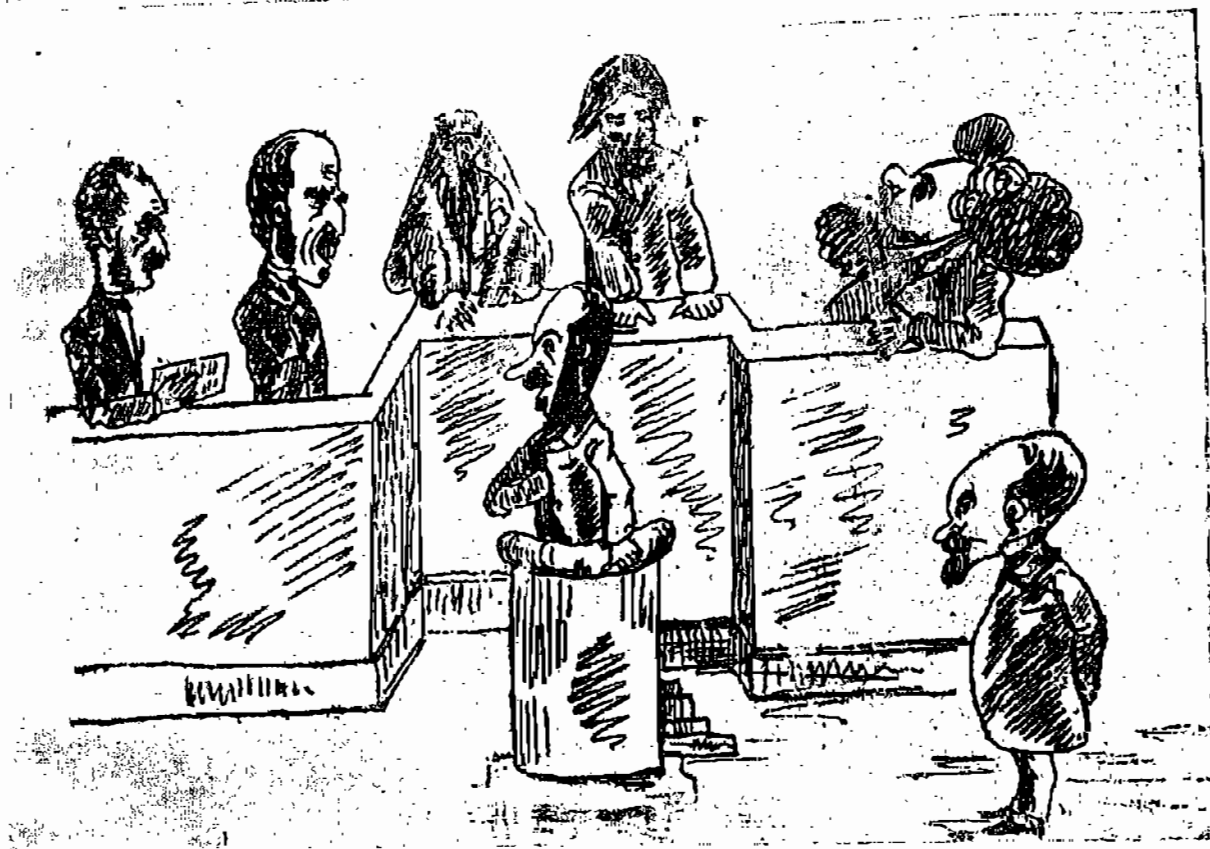
La 6/18 Decembrie 1860 M. Kogălniceanu, primul ministru în Moldova, scria și el Domnului: « Credeți-mă, nici cu această cameră, nici cu oricare alta care ar izvorî din sistemul electoral (actual), nu este cu putință de a realiza cuvintele ce mi le-ați adresat: à l'oeuvre, à l'oeuvre, à l'oeuvre! Singura mântuire, singura propășire, stă în convocarea unei adunări după legea electorală dela 1857 », adică după legea

JOAN MANU, 1808-1871
MARE VORNIC ȘI CAIMACAM AL ȚĂRII ROMÂNIEȘTI, (1858)
Portret de Anton Chladek. Colecția Academiei Române

INTRAREA PRINCEPULUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA IN IASI, 1854
Desen la peniță de P. Moșu. Col. Academiei Române

CARICATURI DIN TIMPUL LUI VOGORIDE. DIVANUL, AD-HOC
Colecția Academiei Române

electorală pe baza căreia se strânseseră divanele ad-hoc, în care figuraseră și reprezentanți ai țărănimii.

În același an, proiectul de lege agrară întocmit de comisia centrală dela Focșani era, firește, favorabil proprietarilor. Numai Rosetti Tețcanu propunea tot atunci un plan de împroprietărire a țăranilor, care provoca o mare îngrijorare.

La începutul anului 1861, în vederea conferinței internaționale ce avea să se adune spre a delibera asupra unirii Principatelor prin contopirea administrațiilor lor. Domnul scria lui C. Negri: « Scopul meu este de a obține dela conferință, în privința chestiunii rurale, o soluție limpede formulată, care să completeze paragraful 5 al art. 46 din Convenție ». Domnul aducea următorul argument: « În protocolul XIV al conferinței (dela Paris din 1858) prima anexă, intitulată « Proiect de convenție », prezentată de d. conte Walewski, după cuvintele « în vederea unei îmbunătățiri a soartei țăranilor »... se adăuga: « liberându-i de corvoadă, în schimbul unei indemnități și făcându-i proprietari ai locuinței și ai pământului în posesia cărora se află azi ». Apoi Cuza Vodă urmă astfel: « Este inutil a căuta altăcauza nemulțumirii (malaise) ce apasă de mult asupra noastră. Stă întregă în nesiguranța în care se află spiritele asupra soartei definitive ce așteaptă proprietatea funciară. Obiect constant al tuturor proiectelor, i vor al frământărilor (tiraillements) ce au agitat țara și au redus guvernul la inacțiune, ches-

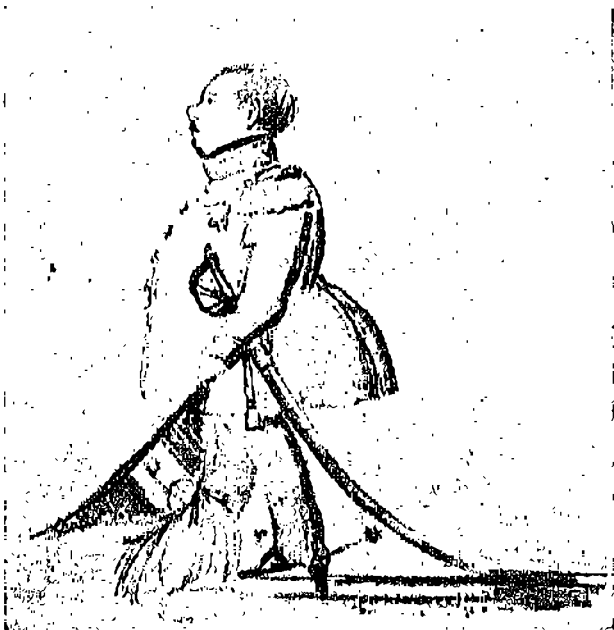
tiunea rurală cere cu orice preț o soluție netedă și rapidă, dacă nu vrem ca să devie prilejul unor agitații periculoase, și pricina unor mari nenorociri ».

Tot pe atunci altă adresă, iarăși nedată, către Negri, pare a emana dela Kogălniceanu, căci reproduce ideile expuse de acesta în divanul ad-hoc al Moldovei: « În momentul când conferința se va deschide la Constantinopol pentru a cerceta modificările de adus convenției dela 1858, Sublima Poartă... propune cu dreptate desființarea comisiei centrale, fără a arăta prin ce putere gândește s'o înlocuiască ». Autorul adresei este potrivit înființării unui senat căci, zice el tocmai ca M. Kogălniceanu la 1857, în tradiția țării n'a fost decât o singură adunare și apoi, odată ce s'au desființat privilegiile, nu se înțelege ce interese și ce stare socială ar mai putea reprezenta senatul, deoarece n'ar putea cuprinde decât reprezentanți ai proprietății funciare cari, prin firea lucrurilor dela noi, vor figura și în adunarea cealaltă. În schimb, ar fi de folos un Consiliu de Stat care să ajute pe Domn în atribuțiile sale de inițiator al legilor.

Firmanul dela 4 Decembrie (stil nou) 1861, privitor la unirea Principatelor, nu dădea decât în parte satisfacție dorințelor lui Cuza Vodă. După ce unirea nu era recunoscută decât pentru timpul domniei acestuia, firmanul suspenda, pentru același răstimp, activitatea comisiei centrale dela Focșani. Cât privește organul care va îndeplini atribuțiile de până

atunci ale acestei comisii, firmanul se rostea astfel: «Dacă guvernul Principatelor, de acord cu Adunarea electivă, ar găsi că o înaltă adunare, sub numele de senat sau sub oricare altul, ar putea fi adăugată cu folos pentru a înlocui comisia centrală astfel suspendată, Sublima Poartă va lua în considerare orice propunere de acest fel ce s'ar supune aprecierii ei». Într-o adresă către Negri, Cuza Vodă observa însă că această dispoziție a firmanului nu putea duce la nici un rezultat practic, deoarece era greu de crezut că Adunarea electivă va consimți de bună voie să-și piarză preponderența, votând înființarea unui alt corp politic intermediar între ea și Domn. Așa dar, de fapt, Adunarea electivă va rămâne fără «contrepoids» în relațiile ei cu Domnul și nu va mai exista nici un organ care să concilieze punctele lor de vedere eventual opuse. Iste anul dealtfel când comisia centrală elaborase, cu câteva luni înainte, un proiect de lege electorală care nu corespundea intențiilor Domnului.

Aceste considerațiuni desigur îndeamnă, îndată după unirea desăvârșită, guvernul lui Barbu Catargi să prezinte Adunării, la 5 Martie 1862, un proiect pentru înființarea unui comitet provizoriu însărcinat cu elaborarea proiectelor de legi ce guvernul va voi să supune deliberărilor Adunării până ce, înainte de închiderea sesiunii anului 1862, se va elabora un proiect pentru a hotărî modul definitiv după care guvernul și Adunarea, în urma desființării comisiei centrale, vor exercita dreptul lor de inițiativă legală. Până atunci, comitetul provizoriu va exercita acest drept prin delegațiune. Comitetul era format din miniștrii în funcție și dintr'un număr egal de deputați aleși de Adunare din sânul ei, sub președinția președintelui Consiliului de miniștri. Orice proiect elaborat de comitet trebuia să întrimească cel puțin g

MAIORUL LEON, MEMBRU AL DIVANULUI AD-HOC
Colecția Academiei Române

CAIMACAMUL NICOLAE VOGORIDE
Colecția Academiei Române

voturi spre a putea fi supus aprobării Domnului și a fi trimis în deliberarea Adunării. Guvernul își rezerva dreptul de a întocmi și singur bugetul și legile de interes local, precum și dreptul de a retrage din debaterile Adunării orice proiect prezentat ei. Acest proiect era evident menit să afirme că prin desființarea comisiei centrale, Adunarea electivă nu dobândise dreptul de inițiativă legală și din această cauză a și întâmpinat destule greutăți pentru a fi votat.

La 19 Martie, tot B. Catargi prezintă Adunării și cel dintâi proiect de descentralizare administrativă¹⁾ prin care se înființau patru prefecturi generale, fiecare cu consiliul său general. Camera însă respinsese proiectul, sub cuvânt că era rău venit în momentul când, dimpotrivă, trebuia să se ia măsuri de completă unificare²⁾.

Nu știu dacă a trecut sau nu prin comitetul provizoriu legislativ proiectul de lege rurală pe care comisia centrală apucase să-l întocmească și pe care B. Catargi îl prezintă Adunării în vara anului 1862. Destul că, cu prilejul debaterilor asupra acestui proiect, singur Kogălniceanu susținea punctul de vedere care era și al Domnului. Proiectul, votat la 11 Iunie, trei zile după asasinarea lui Catargi, nici n'a fost dealtfel sancționat de Cuza Vodă.

¹⁾ I-am publicat în lucrarea «Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române», pag. 38-53.

²⁾ Cuza Vodă n'a dat urmare cerințelor art. 5 din firmanul pentru unire: «Il y aura dans chaque principauté un Conseil provincial régulièrement convoqué qui doit être consulté sur toutes les et réglemens d'un intérêt spécial à cette principauté. Ces Conseils auront en outre chargés du contrôle de l'administration des fonds provinciaux».

Intr-o adresă către Negri la 4-16 Iulie 1862, Domnul se plângea că Adunarea încăleacă asupra atribuțiilor puterii executive, până a voi chiar să dispună de armată; că refuză votul legilor financiare, așa că se continuă cu aplicarea bugetului dela 1860; că nu votează legile organice necesare, ca spre pildă « proiectul de lege asupra prefecturilor generale și comisiilor generale, atât de necesar după unire pentru a pune guvernul la îndemâna guvernaților și, înființând centre noi, ... să ușureze satisfacerea intereselor locale ». Cuza Vodă considera ca neapărată « pierirea puterii domnești ».

Sigur că Domnul nu putea aștepta dela Adunare rezolvirea chestiunii rurale în sensul vederilor lui și decora încercă, fără succes dealtfel, prin Negri, în primavara 1863, să obțină dela puterile garante dictatura pe cinci ani.

La 11 Februarie 1863, Ion Brătianu zicea în Adunare: « A intrat în capul țărânului ca toată cauza răului de care suferă țara este proprietățile. Dacă bate piatra, dacă pînă broaște, cauza este că proprietarii au proprietăți. Deaceia am zis capului Statului când eram la guvern, să nu atingem chestia proprietății. Să căutăm întâi a intrăși spiritele... Să începem cu alte reforme: ca moralizarea funcționarilor, garanțiile comerțului, cu instituția de credit... Când vom rezolva chestia proprietății, s'o rezolvim astfel încât să aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existența noastră națională. Căci un război civil este necerșirea cea mai mare... Trebuie să așteptăm până ce vor vedea proprietarii că modul proprietății de azi nu este cel mai profitabil pentru dănsii ».

Tot la 1863, Ion Heliade Rădulescu, într'un proiect de constituție publicat sub titlul de « Instituțiile României », scria: « Văzurăm prin gazete străine și pămîntene, un proiect de dictatură permanentă... Auzim (că se împart puști la sate și) că aceste puști le plătesc satele în preț mai mult decât valoarea lor și că sătenii murmurând că li se îngreuează impozitele, demagogii li spun la ureche: dați fraților bani, cumpărați puști, căci cu acestea o să vă duceți la București să luați moșile proprietarilor ». Apoi continua Heliade: « Trași contribuții... pentru școale, drumuri, oștiri, curți de judecată, administrație...; trimiteți din sudorile voastre nici în tezaurul meu, ca în butoiul fără fund al Danaidelor, fără să aveți drept întru nimic de a vă controla propriile voastre fonduri... Astăzi e Unirea și așa stin lingăii și curtezanii mei să vă unească pe toți în tăcerea morții, de nu veți primi proiectul de dictatură ». Heliade pretindea că agenți secreți răspândeau vorbe ca acestea: « Vrem să facem mulțimile să înțeleagă că

Napoleon III a mântuit Franța printr-o lovitură de Stat și prin votul universal » și Heliade răspundea: « Faceți comparația cu împrejurările și cu oamenii Franței ».

Preocupări deci relative la greșelile administrației interioare a Domnului și la risipa banului public, nici o înțelegere pentru marea reformă agrară și socială dorită de Domn. Intr'adevăr, cât privește această reformă, Heliade o privea tot așa cum o privise și Barbu Catargi. El aducea contra exprișării, în scrierea dela 1863, aceleași argumente pe care le adusesese și Catargi, precum și pe toate câte le-au reeditat și în zilele noastre toți potrivnicii unei astfel de reforme: se vor înbucătă domeniile mari ca să se dea la săteni, dela cari însă vor trece la creditorii străini; se va frământa țara întreagă prin stagnarea agriculturii; se vor impune sătenilor sarcini prea grele pe un termen prea lung încurcându-i

în datorii care-i vor duce, în cele din urmă, la « libertaten de a muri de foame ». În calitate de « tată al Constituției dela 1848 », Heliade declara, ca și Ion Brătianu, că prin înproprietărirea țăranilor nu se înțelesese atunci decât desființarea clăcii și « formarea comunei », astfel încât raza satului să fie proprietatea comunei, întocmai ca în legea rurală dela 1862 pe care Cuza Vodă n'o sancționa. În virtutea principiului « respect la proprietate », înseris în constituția dela 1848, nimeni, zicea Heliade, nu poate fi silit să vândă dacă nu vrea și mai puțin încă spre a fi plătit într-o hârtie ce nu prezintă garanții. În consecință, Heliade nu voia decât « reintregirea săteanului în colon militar așezat pe domeniile Statului și ale mânăstirilor ». Pe moșile particulare, țăranul nu va fi înproprietărit decât pe casă

și ogradă; pentru rest, Heliade voia, întocmai cu și Barbu Catargi, o asociație liberă între proprietarul pămîntului și proprietarul muncii.

Era clar că pentru a reuși în planurile sale, Domnul trebuia să înlăture Adunarea. Găsea și sfetnici cari să-l îndemne în acest sens. Astfel, în Mai 1863, președintele, N. Kretzulescu, sfătuia pe Domn să suspende Adunarea pe un timp oarecare, să înființeze un Consiliu de Stat cu ajutorul cărnia să elaboreze legile dorite, iar după aceea, pe baza unei morții electorale, să convoace altă Adunare. De altă parte, Hașdeu și Cobălcescu, în ziarul « Buciumul », cereau și ei votul universal, acordat de Domn prin dictatură trecătoare.

La 15/27 Iunie 1863, Cuza Vodă își reînnoia către Negri, cu titlul de instrucții întime, obișnuitele plângeri împotriva Adunării și a oamenilor politici. Arăta că după moartea lui Barbu Catargi, s'a făcut o « conliție monstruoasă » între fracțiuni de nuanțele cele

ALEXANDRU CUZA
viitorul Domn
Deputat în divanul ad-hoc

DEPUTAȚII ȚĂRANI DIN DIVANUL AD-HOC AL MOLDOVEI, 1857
Fotografie din colecția Academiei Române

mai deosebite, sub cuvânt de a asigura libertățile constituționale, dar în realitate îndreptată împotriva Domnului. Cât privește partida de extremă stângă, Cuza Vodă zicea că «se pierde în vâgii utopii împreună dintr'un ciudat amestec de idei ale primei revoluții franceze și ale socialismului modern, sau în visurile unui patriotism exaltat, a cărui înfăptuire nu ținește la mai puțin decât la o considerabilă remanieră a hărții Europei». Expunea apoi Domnului liniile generale ale unei noi constituții ce pregătea. Arăta că comitetul legislativ ce înființase, dacă avea una din prerogativele desființatei comisii centrale, nu reușea însă să scoată Adunarea din inerția ei. Domnul propunea: scăderea censului necesar pentru a fi alegător și eligibil și fuziunea colegiilor electorale; limitarea și definirea atribuțiilor Adunării; înființarea unei camere înalte, senat, sau «corp ponderator, cu membri numiți de Domn pe un timp anuit; crearea unui Consiliu de Stat, care să elaboreze legile și să le susțină în Adunare, să redacteze regulamentele de administrație și să rezolve dificultățile în materie administrativă; înființarea unei curți de conturi. Se întreba apoi Cuza Vodă dacă putea merge până la votul universal și răspundea negativ, pentru că țărani sunt încă prea «mărginiți» și ar putea fi ușor rătăciți. Despre «capacități» se rostea defavorabil. Le califică de elemente turbulente, hrănite cu teorii nemistuite sau cu principii subversive, propovăduite printr-o presă licențioasă. Partidul ultra-liberal devenea din ce în ce mai îndrăzneț și era în fond un partid republican. Cuza Vodă încheia destăinându-i lui Negri planul său: dacă Adunarea nu devine mai mîndioasă, o va dizolva; o va suspenda pe cinci ani și în acest timp va face reforme potrivite cu Convenția de la Paris. Se va ajuta de un consiliu administrativ de 70 membri, jumătate luați din chiar Adunarea

dizolvată, iar jumătate numiți dintre persoanele cele mai distinse și reprezentând toate interesele țării. Vor figura în acest consiliu și 7-8 țărani. Consiliul va avea atribuțiile unei adunări electivă. Regulamentul interior va fi însă întocmit de guvern, pentru a preîntâmpina nesfârșitele debateri sterile. Va mai înființa un comitet legislativ numit de Domn și un comitet de finanțe numit de consiliul administrativ, fiecare de câte 6 membri luați din consiliul administrativ. Din aceste comitete se vor dezvolta mai târziu Consiliul de Stat și Curtea de Conturi. În programul de legiferare imediată a Domnului intrau: legile financiare, concesionarea căilor ferate și a unei bănci de credit funciar și în sfârșit înființarea celor patru prefecturi generale pe care Adunarea de la 1862 n-o învîntăse.

La 19 Iunie - 1 Iulie 1857, un destoinic dar vitat diplomat român, gerantul agenției noastre de la Constantinopol, Bordeanu, raporta Domnului că Aali Pașa nu se pronunțase încă în chestia loviturii de Stat, dar că el, Bordeanu, credea că puterile erau prea încremate în afacerile poloneze pentru a nu se înclina înaintea faptului îndeplinit. La 1/13 Iulie următor, Bordeanu înștiința că se citise lui Aali Pașa memoriul Domnului; că ambasadorul Angliei, sir Henry Bulwer, cu titlu personal, dădea dreptate lui Cuza Vodă, dar că în calitate de reprezentant al unui Stat constituțional, nu-l putea sprijini oficial. Sir Henry credea că ar fi mai bine să se ceară o dictatură provizorie pe 7-8 luni, în care vreme Domnul să pregătească o nouă constituție. La 5 August stil nou Negri, întors la postul său, comunică și el Domnului aceleași păreri personale ale ambasadorului Angliei și adăuga că ambasadorul Franței socotea că țara s'ar deprinde repede cu o mîna mai apăsată.

BUCUREȘTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XIX
Aquarelă de Preziosi

În aceste împrejurări elaboră Cuza Vodă un proiect de constituție pe care-l trimise lui Negri la 30 Iulie — 11 August 1863¹⁾.

Proiectul era imitat după Constituția franceză dela 14 Iunie 1852, în vigoare încă în Franța la 1863 și ale căreia articole erau reproduse, de cele mai multe ori, aproape din cuvânt în cuvânt.

Este de observat însă că din proiectul lui Cuza Vodă lipsea art. 1 din Constituția franceză, care confirma și garanta marile principii proclamate la 1789 și considerate ca baze ale dreptului public al Francezilor. Era vorba de faimoasa declarație a drepturilor omului, înscrisă în diferitele constituții din vremea marelui revoluții. Explicația acestei omisiuni cred că este aceasta că Vodă Cuza era sătul de patru ani de vorbărie goală și socotea că libertățile formale erau suficient garantate fiind cuprinse în art. 46 al Convenției dela Paris care, conform proiectului, rămânea în vigoare, întrucât nu era expres modificată prin el.

Proiectul introducea pentru întâia oară la noi un *senat*, un *comitet legislativ provizoriu*, în așteptarea Consiliului de Stat, și un *comitet provizoriu de finanțe*, în așteptarea Curții de Conturi.

În privința sistemului electoral, proiectul introducea colegiul unic, cu distincția între alegători primari și direcți.

¹⁾ Proiectul se găsește în hărțile lui Ion Alexandru, III, p. 83. Data expediției lui este arătată pe alt proiect (care, după cum se va vedea din expunerea ce urmează în text, este cel definitiv) ce se găsește în *Corresp. lui Cuza Vodă*, XVI, p. 53, cu mențiunea, greșită și designat posterioară, cu creion albastru: « 1-er projet, accepté par S. A. S., expédié à M. Negri le 30 Juillet/11 Août 1863 ». Asupra acestuia din urmă m-a atras atenția dl. Iuliu Tuduceșcu și a fost punctul de plecare al studiului de față.

Este probabil că Vodă Cuza a conceput acest sistem ca o îngrădire a masselor încă nepregătite pe care le chema la viața politică, îngrădire pe care, în statutul dela 1864, a înlocuit-o prin alta, cerând, pentru alegătorii direcți și pentru eligibili, condiția de a ști să scrie și să citească.

Negri răspunse de primirea acestui proiect la 4/16 August 1863.

Cuza Vodă conducea el însuși direct politica externă a Statului. Dela cabinetul său porneau instrucțiunile către agenții noștri în străinătate, redactate de cele mai multe ori, într-o franțuzească impecabilă, de Baligot de Beyne, dela 11 Mai 1862 secretarul său pentru limba franceză și invers, la cabinetul domnesc veneau rapoartele agenților din străinătate. Răsfoind corespondența diplomatică a lui Cuza Vodă, impresia ce se culege este aceea a unei înălțătoare mândrii naționale și a preocupării constante ca nici o atingere să nu fie adusă prestigiului Statului și alesului poporului românesc.

La 1863 Domnul era preocupat ca noua Constituție s'o introducă printr'un act intern, fără vreun nou amestec al puterilor garante, sau al Porții. Modificarea constituției printr'un act internațional, apăsarea lui Cuza Vodă ca o nouă stîrbire ce ar fi fost adusă autonomiei Principatelor și care trebuia cu orice preț evitată.

El scria deci, la 30 August, stil nou, 1863, agenției noastre la Paris: « D-l Drouyn de Lhuys pare a fi incomplet informat asupra naturii memoriului (privitor la Constituție). Memoriul, după sfatul d-lui ambasador al Franței la Constantinopol, n'a fost citit decât lui Aali Pașa și lui sir Henry Bulwer și nu este vorba să fie supus unei conferințe. După

observațiile d-lui marchiz de Moustier¹⁾ pe care l-am consultat totdeauna, concluziile memoriului au fost modificate și înlocuite printr'un proiect definitiv de constituție. La 9 Octombrie stil nou următor, Domnitorul comunica agenției noastre dela Constantinopol: « Negri a sosit. El aprobă modificările ce am introdus în proiectul de constituție cu privire la senatori. Senatorii nu mai sunt revocabili, dar se vor reînoui cu câte o treime la fiecare doi ani ».

Într'adevăr, în urma observațiilor primite, Cuza Vodă a adăugat proiectului său câteva articole: art. 7, privitor la jurământul funcționarilor; art. 16, 17, 18 și 20 privitoare la atribuțiile senatului. Comparând art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă cu art. 25 corespunzător din Constituția franceză, este de observat că dacă Domnul mărginea competența senatului la discutarea chestiunilor constituționale, el nu declara senatul, ca în Constituția franceză, de « puzător al pactului fundamental și al libertăților publice » și nu preciza, ca art. 26 francez, că prin dispoziții constituționale se înțeleg și « legile care ar fi contrare... libertății individuale și egalității cetățenilor înaintea legii ». Am dat mai sus explicația acestor omisiuni. De altă parte, se înțelege ușor de ce art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă, spre deosebire de art. 26 din Constituția franceză, nu dădea în sarcina senatului garantarea « inviolabilității proprietății ». Modificarea constituției avea tocmai de scop să facă posibilă exproprieră.

În proiectul revizuit, Cuza Vodă a admis (art. 8) ca senatorii în loc de a fi revocabili, să fie reînouiți cu câte o treime din doi în doi ani; a redus censul pentru alegătorii direcți, precum și pentru eligibili la consiliile generale, dela 10 la 5 galbeni și a mai

¹⁾ Dintre aceste observații, n'am găsit printre hârtiile lui Cuza Vodă (I. 419, raport al lui Negri dela 17/23 Aug. 1863), decât una, nume ea votul să fie « au premier degré pour tout le monde », c'est-à-dire se consideră că țărani sunt toți puțin pregătiți, tot ei sunt și mai desinteresăți.

COMITETUL UNIONIST DIN IASI (1863)

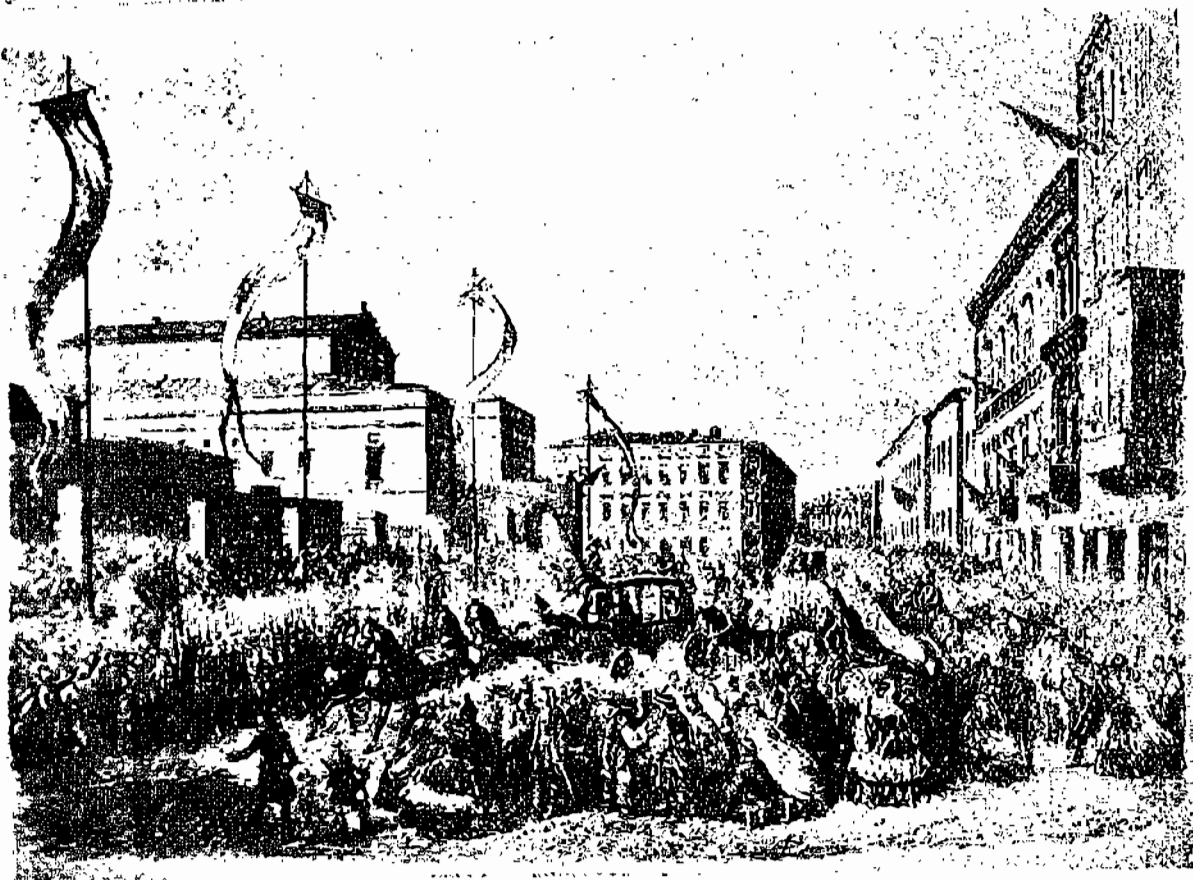
Rândul de sus: D. Răduț, C. Negri, Anest. Pungu. Rândul al II-lea: Mihail Kogălniceanu, Achimandritul Nerei, Scriban, Monahache Costache-Iepureanu. Rândul al III-lea: Dimitrie Knecl, Peter Mavrogheni. Rândul al IV-lea: Dimitrie Casandru, Constantin Barmuzaki, Dimitrie A. Buzdza. Colegiu Academiilor Române

admis ca președintele comitetului de finanțe să nu fie numit de Domn, ci ales de Comitet.

* * *

La 12/24 Oct. 1863, Cuza Vodă chema la cărma Statului pe Mihail Kogălniceanu. Era semnificativ: însemna că Domnul era hotărât să treacă la înfruntare.

La 16/28 ale aceleiași luni, gerutul nostru dela Constantinopol, Bordeanu, informa că Aali Pașă se gândea să supună chestia modificării constituției unei conferințe a ambasadorilor. O lună după aceea, la 20 Octombrie (11 Noembrie), același agent, în urma conversațiilor ce avusese, exprima părerea că ar fi mai bine dacă Domnul ar face apel la o adunare aleasă prin sufragiul universal și ar supune apoi

ALEXANDRU IOAN I MERGÂND LA DESCHIDEREA CAMEREI NAȚIONALE ÎN 1862
Cortajul se ȋnfa în fața Teatrului Național. Gravură în lemn publicată în « l'Illustration »

acesteia nouă constituție. Trei zile în urmă însă, la 4 Noiembrie stil nou, Domnul îi răspundea «Nu mai vorbiți, pătrați tăcerea; rezerva cea mai absolută». Este probabil că Domnul spera astfel să curme demersurile Porții.

Totuși la 12 Noiembrie stil nou, Aali Pașa trimetea reprezentanților Turciei pe lângă puterile garante textul proiectului de Constituție românesc, cu arătarea că nu se opune la aplicarea lui, dar că ceruse Domnului «să se înțeleagă în prealabil cu semnarii convenției dela 1858».

La 3/15 Noiembrie în mesajul său către Aduare, Domnul arăta în sfârșit pentru ce nu sancționase legea rurală dela 1862: pentru că «nu răspunde dorințelor mele și nu îndeplinează interesul nici al clăcășilor nici al proprietarilor și mai puțin încă interesul național». Se simțea că un moment hotărâtor se apropia. Câteva zile mai târziu, la 22 Noiembrie stil nou, dela cabinetul princiar pornea următoarea instrucție către agenția dela Paris: «Faceți cunoscut d-lui ambasador al Turciei că în urma convorbirilor agentului l'incipatelor la Constantinopol cu Aali Pașa și cu ambasadorii acreditați pe lângă Sublînsa Poartă, Domnitorul, voind să fie seamă de statucie ce i s'au transmis, a modificat proiectul primitiv. Colonelul Pisocki v'a remis textul definitiv, care va fi în curând expedit la Constantinopol».

Accest proiect pare să fi fost acelaș pe care, în cele din urmă, Cuza Vodă l'a promulgat prin lovitura de Stat dela 2 Mai 1864.

Poarta a găsit încă cu cale să facă în el două intercalări: una, că «la Porte vient de s'entendre avec S. A. le Prince des P-tés Unies et de se mettre d'accord avec... les représentants des puissances signataires du traité de Paris sur le présent acte additionnel»; alta, că: «le présent acte et les dispositions électorales¹⁾... auront force de loi du jour de leur sanction par le cour suzeraine». Intr'adevăr, printre hârțiile lui Ion Alexandri, agent al țării la Paris, se găsește un astfel de proiect anterior legii Consiliului de Stat dela 21 Ianuarie 1864, deoarece în el se vorbește că «se va înființa un consiliu de Stat».

Cuza Vodă, precum am arătat, era hotărât să nu mai primească o nouă intervenție străină în afacerile interne ale țării. La 23 Noiembrie el punea să se scrie din nou agenției noastre dela Paris: «Faceți cunoscut lui Mehmed Djemil Pașa că Domnul nu-și explică demersul Porții și că n'a sezișat oficial curtea suzerană de nici un proiect privitor la o schimbare de constituție. Totul s'a mărginit la un schimb de idei și Domnul respinge cu totul orice interpre-

¹⁾ După aceste dispoziții, se cerea, pentru a fi alegător, un venit de 100 galbeni, iar pentru a fi eligibil, de 200 galbeni, condiții pe care Cuza Vodă nu le-a admis în legea electorală anexată statutului.

tare ce ar tinde să dea unei comunicări oficionse, un caracter ce nu poate avea. Agentul Principatelor Unite la Constantinopol este însărcinat să facă Porții această comunicare oficială ».

În aceeași zi, Baligot de Beyne, secretarul Domnului, scria la Constantinopol că Domnul protestează contra circulării Sublimei Porți către ambasadorii ei cu privire la Constituție. Proiectul a fost numai obiectul unui schimb de idei între curtea suzerană și reprezentanții puterilor garantate de o parte, A. S. S. de altă parte. Tot acest schimb de idei a fost numai officios; n'a fost o comunicare oficială. Guvernul Domnului n'a înțeles nici odată să supună unei conferințe europene planul de organizare. Domnul socotește că onorarea țării cere ca să repare el însuși greșelile ce s'au făcut și pe urma căreia Europa s'a fost jătit de des turburată. Nimic n'ar fi mai util pentru România decât să solicite încă odată dela puterile străine organizarea atât de stăruitor cerută de nevoile cele mai vitale ale țării. Noua organizare nu va cuprinde nimic potrivit convenției dela 19 August 1858, nimic ce nu s'ar găsi în germene în aceea convenție.

La 12/24 Noemvrie Ion Alexandri telegrafia din Paris că ziarul «La Nation» a publicat în extenso proiectul de constituție și anume copia textuală a proiectului, fără modificările ce i s'au adus. I se răspunde în ziua următoare că Domnul are intenția să desminte știrea dată de acel ziar, dar că dorește să știe în prealabil dacă publicarea s'a făcut prin guvernul francez. Alexandri informează a doua zi că publicarea se datorește lui Djemil Pașa. Urmează imediat altă telegramă a lui Alexandri că acesta i-a spus că s'a mărginit să înmâneze copie de pe proiectul de constituție lui Drouyn de Lhuys, care i-ar fi făgăduit că va da instrucții ambasadorului francez dela Constantinopol unde, de acum înainte, trebuie să se trateze chestiunea.

În sfârșit, la 2 Decemvrie stil nou 1863, agenția noastră dela Constantinopol informa că circulara lui Aali Pașa va fi oficial desminită. Trei zile în urmă, Bordeanu raporta că reprezentanții marilor puteri i-au exprimat totuși părerea că noi n'avem dreptul să ni modificăm constituția din singura noastră inițiativă. Bordeanu adăuga însă, cum făcuse și în

Junie precedent, că după credința lui puterile vor fi mai tolerante față de fapte împlinite. În aceeași zi, Domnul telegrafia agenției din Paris să desminte publicarea din ziarul «La Nation». Guvernul român nu înțelege să provoace o nouă intervenție a puterilor străine în afacerile sale interne. Desminitura s'a publicat.

La 4/16 Decemvrie 1863, Bordeanu scria că, oarecum, era regretabil că Aali Pașa dăduse circulara. Se va afla în țară despre intențiile Domnului. Va afla Adunarea. Aceasta trebuie pusă «dans son tort» prin violențele ei și apoi disolvată. Pentru a treia oară Bordeanu exprima încrederea că odată lovitură dată, Franța nu va cere să se revie la situația anterioară.

Și într'adevăr în țară se simțise despre intențiile Domnului și se manifesta îngrijorare, iar partidul ultra liberal al lui Ioan Brătianu se și gândea la o eventuală răsturnare a Domnului. D-nul Gheorghe D. Florescu mi-a comunicat o scrisoare din 8 Decemvrie 1863 adresată de un înaintaș al său, Const. G. Florescu, din București, surorii sale Alexandrina, care lipsea din țară: «Camera a început să lucreze serios, să vedem ce o să scoată; lucrează cu activitate și a lăsat răspunsul mesagiului trimisului. Frica să nu vie Constituția dela Franța, a silit-o de a lăsa urile partidelor ».

Camera săvârșește într'adevăr un mare act, votând la 13/25 Decemvrie 1863 secularizarea averilor mănăstirești. Dimitrie Bolintineanu scria atunci Domnului că dorința camerei ar fi să fie disolvată în urma unui astfel de succes, dar că acest avantaj nu trebuie să i se dea. Trebuie disolvată după respingerea proiectului de lege rurală. Sfătuiește deci pe Domn să trimită Adunării un proiect «mai generos decât acela ce a făcut ea și a doua zi va cădea masca prefînșilor patrioți... încât va fi un scandal la care vor râde cinci milioane de țărani... România nu poate fi liberă în afară, până mai întâi nu va fi liberă înăuntru, adică până ce Românii nu vor fi afrânșiași și cetățeni, iar nu robi și gerbi... ».

Domnul se puse pe lucru, sprijinit pe Kogălniceanu.

La 21 Ianuarie 1864 se votă legea Consiliului de Stat. Cu acest prilej Kogălniceanu dădu pe față

ALEXANDRU IOAN I DOMNUL, PRINCIPATELOR UNITE,
1859 - 1866

intențiile Domnului, anunțând că va veni în desbateri și Constituția cea nouă.

În Februarie, cu prilejul discuției legii pentru garda națională, Kogălniceanu se refera la observația făcută de Napoleon III că în România domnește anarhia și declara răspicat, în numele Domnului, că țara va avea o Constituție nouă.

La 9 Martie, se votează legea pentru organizarea consiliilor comunale, iar a doua zi aceea, a consiliilor județene. În sfârșit, la 13 Martie, Kogălniceanu dădea în desbaterea Adunării faimoasa lege rurală. De astădată, adunarea nu mai refuza, ca la 1862, principiul însuși al exproprierii, dar discuta cuantumul înproprietărilor, reducându-l la minimum. Insuși Ion Brătianu, șeful partidei ultra liberale, găsea proiectului următoarele cusururi: că nu se mărginea a atribui clăcășilor ceea ce posedau de fapt, dar și ce li se cuvenea să posede după legile în ființă; că înproprietărea nu numai pe clăcăși dar și pe toți locuitorii din sate; că nu acorda imediat proprietarilor despăgubirea, ceea ce era contrar principiului dela 1848: « cu paguba nimănui și cu folosul tuturor »; că « schimba din culme până în temelie toată economia producției țării ». Cu drept cuvânt observa Ion Ionescu dela Brad că minoritatea liberală începea clădirea politică dela vârf în jos, în loc de a îngriji în primul rând de temelia socială a țării.

Adunarea dădu vot de blam guvernului, la 13/25 Aprilie, pe tema unei circulații a lui Kogălniceanu către prefecți, din care părea că reiese o intenție de ațâțare a masselor. Este evident că Adunarea căuta orice prilej ca să scape de un guvern care susținea un proiect de lege a cărui respingere ar fi creat Adunării în țară o atmosferă extrem de defavorabilă.

La 15/27 Aprilie, Domnul comunica însă Adunării că menținea guvernul, deoarece Adunarea nu intrase în discuția chestiei celei mai importante, a îmbunătățirii soartei muncitorilor plugari, lege ce țara întreagă aștepta cu nerăbdare. Totodată trimețea în desbaterea Adu-

nării și proiectul de lege electorală. Este de observat că sistemul acestui proiect¹⁾ se deosebea mult de cel din proiectul de constituție dela 1863. Am arătat că după acesta din urmă, colegiul electoral pentru Adunare era format din membrii consiliilor

județene și comunale, plus un număr egal de alegători suplimentari; că erau alegători primari la consiliile județene și comunale și că erau eligibili la Adunare, toți câți plăteau contribuția generală, adică 48 lei pe an. După sistemul proiectului dela 1864, alegătorii pentru Adunare se împărțeau în primari și direcți; și unora și altora li se cerea să plătească minimul de contribuții de 48 lei pe an, dar celor direcți li se mai cerea și să știe să scrie și să citească. Această din urmă condiție se cerea și pentru eligibilitate. Prin aceste modificări, sugerate Domnului din afară, se îndepărtau firește cei mai mulți săteni din Adunare, dar se dădea totuși o strașnică lovitură vechii clase conducătoare. Așa dar, Cuza Vodă cerea acum Adunării și clasei de proprietari cari o compuneau, să se desființeze ei înșiși. Dar, apro-

piindu-se sărbătorile Paștilor, el proroga în același timp Adunarea pentru ziua de 2 Mai.

De altă parte, dela cabinetul Domnului pornea în aceeași zi de 15/27 Aprilie, următoarea notă către agenția dela Constantinopol: « Iată, între noi, planul Domnului. Dacă Adunarea, la reîntrunirea ei, per-

sista în rea voință, Domnul o va dizolva, va proclama legea electorală și va convoca pe bazele ei, care sânt cele deja votate în legea comună, o nouă Adunare, careia îi va supune un proiect de Constituție, cam acelaș care este deja cunoscut ».

Două zile în urmă, la 29 Aprilie stil nou, agenția dela Constantinopol raporta: « Reprezentantul Franței îmi comunică răspunsul d-lui Drou-

yn de Lhuys: a evita de a ajunge la extremitatea unei lovituri de Stat ». În sfârșit, la 12 Mai stil nou

¹⁾ « Monitorul Oficial » nr. 87 din 15/27 Aprilie 1864. E acelaș cu legea electorală anexată mai apoi statutului, mai puțin art. 17—21.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, 1817—1891

DOMNITORUL ALEXANDRU IOAN
Domnitorul Alexandru Ioan și generalul Davila luând parte în operațiunile de salvare
cu prilejul inundațiilor din București, 1862

ȘTEFAN GOLESCU, 1809-1874

BARBU CATARGI, 1807-1862

DIMITRIE BRĂȚIANU, 1818-1892

sosește altă telegramă dela Constantinopol: ambasadorul Franței este de părere ca Domnul să disolve Adunarea, să dea o proclamație către națiune spunând că o va consulta, dar apoi să plece la Constantinopol și numai la întoarcere să facă legea electorală și statutul. Să nu vie la Constantinopol cu un nou fapt împlinit.

Domnul n'a ascultat de acest sfat și a isbutit. Știa se vede că situația europeană deoparte, implicația de altă parte chiar a unor miniștri ai Porții în complotul lui Costache Șuțu contra Domnului, vor da dreptate părerii exprimate de trei ori de Bordeanu, că nimeni nu va căuta să mai desfacă faful împlinit.

Doză zile după aceea, la 2/14 Mai, Adunarea este convocată în sesiune extraordinară pentru votarea legii electorale. În aceeași zi însă, față de atitudinea, explicabilă, dar imprudentă, a Adunării, care intră în discuția unei propuneri de vot de blam guvernului, Kogălniceanu citește mesagiul de dizolvare.

Lovitura de stat era făcută.

Era făcută, cum voise Domnul, fără amestec din afară.

Era încă unul din marile fapte împlinite pe care, cu atâta măiestrie și demnitate, Cuza Vodă a știut, în interesul superior al neamului, să le înfățișeze diplomației europene.

Plecând la Constantinopol la 25 Mai 1864, Cuza Vodă obținut acolo dela Poartă și dela puterile ga-

rante recunoașterea Statutului, cu prea puține « Modificațiuni îndeplinitoare », precum și a proiectului de lege electorală din Aprilie¹⁾.

La 15 August, Domnitorul promulgă legea rurală prin simplu decret care, conform statutului, avea puterea de lege. În Decembrie se întruni în sfârșit Adunarea ieșită din noua lege electorală și care purta pecetea unei mari evoluții democratice²⁾.

i. c. f.

IOAN C. BRĂȚIANU, 1821-1891

¹⁾ În corespondența lui Sadyk pașă, păstrată la Academie, se găsește, în vol. IV, f. 184, o scrisoare din 5 Iulie 1864 în care citește: « Dès que les puissances n'ont pas ratifié son (al lui Cuza) coup d'État, la loi électorale et le statut, tels qu'il les a octroyés, il n'y a pas de réussite; le changement apporté dans la loi électorale que nous connaissons, est un flasco complet, car d'après ces changements, la moitié des anciens députés pourront revenir; or, il n'aura plus son soutien dans les paysans, comme il l'a espéré ». — Aceste afirmații par numai în parte întemeiate, căci nu se cunoaște nici o modificare adusă proiectului de lege electorală dela Aprilie 1864. (Vezi textele în Vasile M. Kogălniceanu, Acte relative la 2 Mai 1864, Buc. 1894). Presiunea din afară determinase încă de atunci pe Cuza Vodă să revie asupra sistemului său electoral din proiectul de constituție de la 1863.

²⁾ Vezi A. D. Xenopol, o. c., II, 6—7. Într-o scrisoare din 17 Ian. 1865 (Corosp.

lui Sadyk pașă, vol. IV, p. 272) găsește următoarea apreciere: « Si le vote universel (sic) a produit quelque part des effets ridicules, c'est ici. Toute l'assemblée est composée d'imbéciles et de domestiques; les ministres eux-mêmes, contents de pouvoir faire tout ce qu'ils veulent, ont honte de se trouver devant des pareils représentants de la nation roumaine ». De atunci am mai evoluat.

BIBLIOGRAFIE

- Un agent diplomatique dans le Levant. La Principauté de Valachie sous le hospodar Bibesco*. Bruxelles 1847. A 2-a ediție la 1848; autorul se ascunde sub inițialele B. A., ceea ce a făcut ca lucrarea să nă atribuie, greșit lui Ad. Billacoq. Trad. rom. manuscrisă la Academia Română Ms. 3.112.
- Michel Anagnosti. Les idées de la Révolution et les affaires d'Orient, ou la double tendance de la civilisation européenne. Paris, Joubert, 1842.
- Michel Anagnosti. La Valachie et la Moldavie. Paris, Fournier, 1837. (Publicat mai întâi în « Revue des Deux Mondes », 15 Ianuarie 1837, sub inițialele A. M.).
- Analele parlamentare ale României*. București. Imprimeria Statului.
- Anul 1848 în Principatele Române. Introducere de S. Albiu.
- C. D. Aricescu. Istoria revoluțiunii române dela 1821 Craiova 1874.
- C. D. Aricescu. România sub Principele Bibescu.
- C. I. Băicoianu. Geschichte der Rumänischen Zollpolitik. Stuttgart, 1896.
- N. Bălcescu. Question économique des Principautés danubiennes. Paris, Charpentier, 1850. Extras din « Journal des économistes ».
- N. Bălcescu și V. Mikhailescu. Viața și scrierile lui Iordache Golescu. Vălenii-de-Munte, 1910.
- P. Bataillard. Les Principautés danubiennes. Extras din « Revue de Paris », 1850.
- P. Bataillard. La Moldo-Valachie. In « Revue de Paris », 1 Iulie și 15 Octombrie 1856.
- Felix baron de Beaujour. Voyage militaire dans l'empire ottoman ou description de ses frontières et de ses principales défenses, soit naturelles, soit artificielles, avec 5 cartes géographiques. Paris, P. Didot, 1820, 2 vol.
- A. Beer. Die orientalische Politik Oesterreichs seit 1774. Prag, Leipzig, 1883.
- Stanislas Bellanger. Le Moldo-Valaque. Uparit în « Les étrangers à Paris », Paris, Ch. Warde, 1844 și în « L'Annuaire de la littérature et de l'illustration » t. I (1848), cu gravuri.
- Stanislas Bellanger. Le (sic) Kéroutza. Voyage en Moldo-Valachie. Paris, 1864, 2 vol.
- Théodore Bérard. Question d'Orient. Paris, Ch. Gosselin, 1836.
- Gr. Bengescu. Memoriu asupra monastirilor. București, Tip. Rosetti, 1858 și în « Revista Română », 1860.
- P. de G. Bibesco. Règne de Bibesco. 2 vol. (Trad. de B. Florescu). București, GDB, 1893.
- Gr. Bibescu-Bănculescu. Prințul G. Bibescu înainte opinel publice. București, 1858; Ediție franceză sub titlul « Quelques mots sur la Valachie » (de un personaj « honoré depuis longtemps de la confiance du Prince »). Paris, Dentu, 1857.
- Adolphe Billacoq. Je n'ose prigion ou le journal de B., diplomate français. Paris, Cosson, 1849, 2 vol.
- Adolphe Billacoq. Album Moldo-Valaque. Paris, Cosson, 1849. (Extras din jurnalul « l'Illustration »).
- N. de Blaremburg. Essai sur les institutions et les lois de la Roumanie. București, Tip. Poporal Român, 1855. Și supliment formând un al 2-lea volum.
- B. Boeresco. Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés-Unies roumaines. Paris, 1805 și București, 1860.
- C. Boerescu. De l'amélioration de l'état des paysans roumains. Paris, Durand, 1861.
- Constantin Boerescu. Discours politique 1866—1891. București, Ed. Socec, 1903.
- Vasile Boerescu. La Roumanie après le traité de Paris. Paris, 1856.
- Cesar Bollac. Monastirile închinate. București, Rasidescu, 1862.
- Raoul Bossy. Politique externe în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. In volumul « Alexandru Ioan Cuza ». București, Cartea Românească, 1932.
- Ami Bonif. La Turquie d'Europe. Paris, Arthus Bertrand, 1840, 4 vol.
- N. Cariofan. Soarta unei reviste literare în 1844. In « Conv. lit. », 1907, pag. 416 sq.
- G. Chaignot. (Ion Ghica). Dernière occupation des principautés danubiennes par la Russie. Paris, Dumaine, 1853.
- G. le Cler. La Moldo-Valachie. Paris, Ed. E. Dentu, 1866.
- Varla C. Coloscu. 1848, Zile revoluționare. București, 1898.
- Felix Colson. De l'état présent et à venir des Principautés de Moldavie et de Valachie. Paris, Pougin, 1839.
- Felix Colson. Précis de droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit et sur les traités. Paris 1839. Tradus românește de D. A. Sturdza, sub titlu « Scurtă descriere a drepturilor Moldovenilor și a Muntenilor fondate pe dreptul gîșilor și pe trataturl », Iași, 1850.
- Correspondence respecting the organisation of the Danubian Principalities. 1821—1830. Printed for the use of the Foreign Office, July 1878.
- Croze d'Alain. De la situation de la Valachie sous l'administration d'Al. Ghika. Bruxelles 1842. (Lucrare atribuită de mulți, și cu mai multă probabilitate, lui Știrbei, iar de alții lui Bibescu).
- Danube ilustré, pour faire suite à « Constantinople ancienne et moderne ». Desemnări după natură de Bartlett, gravate de artiști englezi. Ediție franceză revăzută de H. L. Sizerac. Paris, Mandeville, 1849—50.
- Debidour. Histoire diplomatique de l'Europe. Paris, Alcan, 1891, 2 volume.
- Anatole de Demidoff. Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie 1840. Ediție ilustrată de Raffet, Paris, Bourdin, 1849 și 1854.
- Dernières intrigues de la Russie en Valachie et en Moldavie. Paris, Imprimerie de Bourgogne et Martinet, 1838. (Autorul pare a fi Colson).
- Radu Dragnea. Mihail Kogălniceanu. București, 1920.
- Hippolyte Desprez. La Moldo-Valachie et le mouvement roumain. « Revue des Deux Mondes », 1 Ianuarie 1848.
- Hippolyte Desprez. Les Roumains, le protectorat russe et la Turquie. Aceiași revistă, 15 Decembrie 1848.
- I. Eliade-Rădulescu. Le protectorat du czar. Prefață semnată Sébastien Rhéal (Seb. Gayet). Paris, Cosson, 1850. Manuscrisul la Academia Română sub Nr. 767.
- I. Eliade-Rădulescu. Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine et sur les événements de 1848. Paris, Librairie de la propagande démocratique, 1851.
- I. Eliade-Rădulescu. Issachar sau Echilbru între antiteze. 1850—1860.
- I. Eliade-Rădulescu. Souvenirs et impressions d'un proscrit. Paris, Prève, 1850.
- Episode de la question d'Orient. Russie, Valachie, Moldavie, 1842. (Autorul e probabil Colson; poate Vaillant).
- G. de la Fiequembourg. La politique de la Russie et les Principautés danubiennes. Paris, Amyot, 1854.
- Ioan C. Filitti. Domniile Române sub Regimentul Organic 1834—1848. București 1915.
- Ioan C. Filitti. Prăvănturile politice și sociale în Principatele Române dela 1821—1828.
- Ioan C. Filitti. Încercări de reforme în Muntenia sub Grigori Vodă Ghica. In « Convorbiri literare », Octombrie 1906.
- Ioan C. Filitti. Les Principautés sous l'occupation russe (1828—1834). București 1904. Teză de doctorat prezentată de Facultatea de Drept din Paris.
- Ioan C. Filitti, 24 Ianuarie 1859. Extras din revista « Tine. rimen-Român ».
- Ioan C. Filitti. Clasele sociale în trecut românesc. Extras din « Conv. lit. »
- Ioan C. Filitti. Tudor Vladimirescu. Extras din..... București, 1938.
- Ioan C. Filitti. Un proiect inedit de Constituție al lui Cuza Vodă, din 1863. București.
- G. Gănescu. În Valachie de la 1830 jusqu'à ce jour, son avenir. Bruxelles 1855. În colaborare cu Théot, fost profesor de franceză în școala dela București și inspirat C. Contacuzluo, fostul Căminar.
- Chevalier de Gutz. Dépêches inédites aux Hospodars de Valachie (1813—1828). Publicate de Prokesch-Osten din Paris 1876—7—3 volume.
- P. Gasc. Avelie Ghica. La Valachie moderne. Paris 1850.

- Saint-Marc Girardin*. Souvenirs de voyage et d'études. Paris, Amyot, 1852.
- A. G. Goleșcu*. De l'abolition du servage dans les Principautés danubiennes. Paris, A. Frank, 1856.
- A. G. Goleșcu*. L'état politique des Roumains vis à vis des Turcs. Édition germană, Viena 1848.
- A. G. Goleșcu*. Istoricul protectoratului rusesc în Principate și al Reg. Org. Retipărit în anul 1848, IV, 35 sq.
- A. G. Goleșcu*. Pentru ce este rău Reg. Țării Românești și al Moldovei? Retipărit în anul 1848, IV, 235, sq.
- J. Grămadă*. C. Negruzzi și M. Kogălniceanu. In «Conv. literare», Martie 1913.
- L. A. de Grammont*. De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats. București. Walbaum, 1840.
- Un Habitant de la Valachie*, adică N. Piccolo, Paul Kiseleff et les Principautés de Valachie et de Moldavie. Paris, Firmin Didot, 1841. Extras din «Revue britannique», Fevrier 1841 (sub titlul «Du Gouvernement de Paul Kiseleff»).
- Jules de Hagen*. Mémoires sur le commerce des ports de la nouvelle-Russie, de la Moldavie, de la Valachie. Odessa 1833.
- Fr. von Hagen*. Geschichte der Orientalischen Frage. Brancfort s/Meln 1877.
- B. P. Hașdeu*. Histoire de la tolérance religieuse en Roumanie. București 1876.
- Hommage de Hel*. Voyage en Turquie et Perse... pendant les années 1846, 1847 et 1848. 4 vol. 1854.
- I. B. Hertz*. La Moldavie et la Valachie dans leurs relations diplomatiques avec l'Autriche. Vienne 1849.
- Gr. B. de Platane Hrisoscoleu*. Politique russe de ce siècle en Orient. București 1877.
- G. Ibrăileanu*. Spiritul critic în cultura românească. Iași 1909.
- J. P. Lettres* sur la Valachie et réputation des journaux français et anglais. București 1835. Extras din «Revue du Nord», T. I. (1835), pag. 408—412.
- Papiu Ilarian*. Questions économiques des Principautés danubiennes. Paris, Charpentier, 1850.
- G. I. Ionescu-Gion*. Istoria Bucureștilor. București, 1899.
- N. Iorga*. Negoțul și meșteșugurile în trecentul românesc. București 1906.
- N. Iorga*. Geschichte des Rumänischen Volkes. Vol. II. N. Iorga Correspondența lui Știrbei Vodă. București, 1904—5.
- N. Iorga* Mihail Kogălniceanu, Scriitorul, omul politic și Românul. București, Ed. Fundației, I. V. Socec.
- N. Iorga* Despre Mihail Kogălniceanu. București, Cartea Românească, 1922.
- M. Kogălniceanu* Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țăranilor. Discurs la Academia Română, 1/13 Aprilie 1891.
- Vasile M. Kogălniceanu*. Chestiunea țărănească. București, Tip. Gutenberg, 1906.
- Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu.
- Wilhelm de Kotzebue*. Aus der Moldau, Bilder und Skizzen. Leipzig 1861. Trad. rom. 1884.
- Wilhelm de Kotzebue*. Laskar Viorescu. Ein mold. Genrebild. Tr. rom. de A. M. Buc. 1892.
- C. A. Kuch*. Moldau-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843. Leipzig, Michelsen. 1844. Trad. rom. de A. C. Cuza, în «Conv. literare», 1893.
- Frédéric Lacroix*. Question d'Orient. Paris, Truchy, 1839.
- Al. Lapedatu*. Viața politică internă în timpul domniei lui Cuza. În volumul «Alexandru Ioan Cuza», București, Cartea Românească, 1930.
- L. (Laurençon)* agent diplomatique. Coup d'œil sur l'état actuel de la Valachie et la conduite de la Russie relativement à cette province. Paris, Lejay, 1835. (Publicat mai întâi în Portofolio).
- J. M. Lejeune*. Sur la Moldavie. In «Revue du Nord», T. III (2-e série), 1837, pag. 402—410.
- Victor Magnier*. Réponse aux observations sur la dernière campagne de Turquie (de Tolstoy, — vezi acest nume). Paris, Anselin, 1829.
- Victor Magnier*. Réponse à M. le C-te de Tolstoy, chambellan... Paris, Anselin, 1892.
- Xavier Marquier*. Du Rhin au Nil. — Tyrol-Hongrie-Provinces danubiennes, etc. Paris, Arthur Bertrand, 1847. 2 vol.
- J. B. Marochetti*. Partage de la Turquie. Paris, Everat, 1827.
- Ch. de Mazade*. La question d'Orient en 1828. In «Revue des Deux Mondes», 1 Iulie 1887.
- G. G. Meitani*. Acțiunea diplomatică a Europei față de principatele române între anii 1821 și 1834. București, Göbl, 1903.
- Mémoire* sur les convents roumains placés sous l'avocation des S-Is Iles d'Orient. Bucarest 1863. (Publicație a Ministerului Afacerilor străine).
- Mellernich*. Mémoires, ed. Klinkowatsch. Paris, Plon, 1881. T. IV și V.
- P. A. Morzi*. Progrès et Liberté. Commerce-Munee-Agriculture, dans les Principautés Unies. Galați, Tip. Frederic Thiel, 1861.
- Encore quelques mots sur la question rurale dans les Principautés-Unies-Roumaines. Galați, Tip. Frederic Thiel, 1864.
- Chevalier F. Munch*. Lettre sur la Moldavie. In «Revue du Midi», t. XI (1839), pag. 20—32.
- J. F. Neigebauer*. Beschreibung der Moldau und Walachei. Ed. 2, Breslau, 1854. (Dedicat «baronului Hofrath C. von Bals» dela Dumbrăveni).
- J. F. Neigebauer*. Die Donau-Fürstenthümer. Breslau 1854.
- J. F. Neigebauer*. Die Moldau-Walachen oder Rummen und der Russische Schutz. Breslau 1854.
- J. F. Neigebauer*. Die staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei. Breslau 1856.
- J. F. Neigebauer*. In Weill's Constitutionnelle Jahrbücher, III, 1847, Aristocrația Principatelor.
- Nouveaux détails* sur les provinces de la Turquie menacées par les Russes. [Extras din «Literary Gazette». Tip. și în Revue britannique, I-ère série, T. XVIII (1828), pag. 99—109].
- O (agent diplomatique)*. Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Paris 1838.
- Observations* sur la campagne des Russes en 1829 en Moldavie, Valachie et Bulgarie. Nantes, Imprimerie Mellinet Malassin, 1829.
- A. Odobescu*. Petru Poenaru. Buc. 1889.
- A. Odobescu*. Les monastères dédiés. Buc. 1863.
- Gustave Oelsen*. Quelques mots sur l'opportunité de l'accroissement des relations commerciales de la France avec les Principautés. 1840.
- Padrow*. Aektenstücke der russischen Diplomatie. Berlin 1854.
- Une page d'histoire*. Pour répondre au libelle d'un prétendant au trône de Valachie. (Autorul e probabil Colson, sau, poate, Vaillant).
- Papadopol-Calimach*. Studiu asupra lucrărilor lui Zablotsky-Dessiatkovsky despre Kiseleff. In «An. Acad. Rom.», Seria II, t. IX (1886—7).
- Papadopol-Calimach*. Studiu asupra orașului Tecuci. In «Conv. lit.», XIX, 923.
- Perrin Raoul*. Coup d'œil sur la Valachie et la Moldavie. Paris, Dupont, 1838.
- Graf von P. (ous)*. Ungarn und die Walachei in neuester Zeit. Leipzig, Reclam, 1840. E. traducerea germană a lucrării lui Thouvenel. Vezi acest nume.
- Le Portofolio*. Collection de documents politiques relatifs à l'histoire contemporaine. Tradus din engleză. Paris, 1836—37.
- Progrès et position actuelle de la Russie en Orient*. Paris, Truchy et Le Doyen, 1837.
- Provinces de la Turquie menacées par les Russes*. Extras din «London Magazine», tipărit și în «Revue britannique», I-ère série, T. XVII (1828), pag. 515—530.
- Michel-Jean Quin*. Voyage sur le Danube, suivi d'aperçus historiques et politiques sur la Hongrie, la Valachie, la Serbie et la Turquie. Tradus din engleză. (A steam voyage down the Danube) de Eyrlés. Paris, A. Bertrand, 1836.
- Edgar Quinet*. Les Roumains. In «Revue des Deux Mondes», Ianuarie—Martie 1856.

- Andrei Rădulescu**: Organizarea statului în timpul domniei lui Cuza. În volumul «Alexandru Ioan Cuza». București, Cartea Românească, 1930.
- Elias Regnault**, Histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Paris, Paulin et Lechevallier, 1855.
- R. Romanescu**, Lettre sur le Moldavie et la Valachie. (Rectificare unor inexactități din scrierile lui Lejeune. Vezi acest nume). În «Revue du Nord», 3-e série, t. II (1828), pag. 448—452.
- Dr. S. Romansch**, Documente austriace cu privire la războiul bulgărească din 1841 la anul 1841. Sofia 1912 (în bulgărește).
- Radu Rosetti**, Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova, București 1908.
- Radu Rosetti**, Pentru ce s'au răsculat țărânii. București 1908.
- Radu Rosetti**, Conflictul dintre Guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului. Extras din «An. Ac. Rom.», 1910.
- Radu Rosetti**, Despre cenzură în Moldova. Extras din «An. Ac. Rom.», 1907.
- Radu Rosetti**, Un proces de sacrilegiu. Extras din «An. Ac. Rom.»,
- A. Rouso**, Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale... a lui Regnault. Bruxelles, Labrone et Co. (E o refutare).
- A. Rouso**, Serieri. Ed. P. V. Hanes, 1908.
- A. Sanjouand**, Les Principautés roumaines devant l'Europe, 1856. (Autorul e Bibescu Vodă).
- Edmund Spencer**, Travels in Circassia, Krim Tartary... including a steam voyage down the Danube... London, 1837.
- Edmund Spencer**, Travels in Western Caucasus, including a tour through... Turkey, Moldavia, Galicia. London, Colburn, 1838.
- Barbu Știrbei**, Raport către Kisseleff. În «Conv. lit.», 1889.
- D. A. Sturdza**, D. C. Sturdza și Ghenadie Petrescu, Acte și documente privitoare la nașterea Românilor. București, Göl, 1888. Vol. I, II, III, IX.
- (**Mihail Sturdza Voevod**), Quinze années d'administration en Moldavie, Paris 1856.
- Sturdza (Michel)** et son administration, Paris, Manile et Renou, 1846. Retipărit în «Anul 1848», I, 27.
- D. C. Sturdza-Scheianu**: Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească până la 1866. București, Ed. Socec, 1907, (3 volume).
- D. C. Sturdza-Scheianu**, Chestia Trandafiroff. În Revista nouă, I, 241.
- Prince Nicolas Soutzo**, Mémoires. Publicate de Rizos.
- Prince Nicolas Soutzo**, Notions statistiques sur la Moldavie. Iași 1849.
- Prince Nicolas Soutzo**, Aperçu sur les causes de la gêne et de la stagnation du commerce et sur les besoins industriels de la Moldavie. Iași 1838. (Dedicat lui Mihail Vodă Sturdza).
- Talleyrand (mémoires du Prince de)**, Paris, Calman Lévy, 1892, t. V.
- G. Dem. Teodorescu**, Viața și opera lui Eufrosin Poteca. București 1883.
- Edouard Thowenel**, Hongrie et Valachie. Paris, A. Bertrand, 1840. (Pentru ediție germană vezi Pons).
- Edouard Thowenel**, La Valachie en 1839. În «Revue des Deux Mondes», 15 Mai 1839.
- J. Tolstoy**, Un officier d'état major russe. Observations sur la dernière campagne de Turquie. Paris, Goetschly, 1829.
- J. Tolstoy**, Réplique à la réponse de M. Magnier aux observations etc. Paris, Ledoyen, 1829.
- J. Tolstoy**, Deuxième république à M. Magnier. Paris, Ledoyen, 1829.
- Urbini et Chopin**, L. Provinces Danubiennes et Roumains. Paris, Didot, 1856.
- V. A. Urechia**, Documente relative la anii 1800—1831, în «An. Ac. Rom.», Seria II, t. X.
- I. A. Paillan**, La Roumanie. Paris, A. Bertrand, 1845, 3 vol.
- De la Valachie et de la Moldavie** (Extras din «Blackwood's Magazine». Tip. în «Revue britannique», 1-ère Série, t. VIII (1826), pag. 78—108.
- Verax (Radu Rosetti)**, La Roumanie et les juifs. București, Socec, 1903.
- Andrei Vizanti**, Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași 1881.
- Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople**, Avignon, Pierre Chaillot jeune, 1829.
- Chr. Will Ueber** die Eigentümlichkeiten des Klima's der Walachei und Moldau und die sogenannte wallachische Seuche unter der zweiten russischen Armee, während des letzten türkischen Krieges. Leipzig 1844.
- A. D. Xenopol**, Războaiele dintre Ruși și Turci. Iași, Goldner, 1880.
- A. D. Xenopol**, Istoria Românilor din Dacia Traiană, Iași, Goldner, 1892.
- A. D. Xenopol**, Miliții Kogălniceanu. București, Tip. Carol Göl, 1895.
- A. D. Xenopol**, M. Kogălniceanu. Cuvântare de primire în Academia Română. București 1898.
- A. D. Xenopol**, Istoria partidelor politice în România. București 1911, 2 vol.
- A. D. Xenopol**, Din amintirile unui boier moldovean. Extras din «An. Ac. Rom.», 1910.
- Domenico Zanelli**, Relazione sulla Moldavia et Valachia, estratta dal viaggio in Oriente. Roma 1842.

MEDALIE DE ARGINT (REVERS)
A LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU
(Colecția Ing. Const. Orghidan)

VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI SUB CAROL I

În noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866, pe la ora 4 dimineața, conjurații pătrunseseră în palatul domnesc și siliseră pe Domnitor să semneze următorul act de abdicare:

« Noi Alexandru Ioan I, conform dorinței națiunii întregi și angajamentului ce am luat la suirea pe tron, depui astăzi 11/12 Februarie 1866, cărna guvernului în mâna unei locotenente domnești și a ministerului ales de popor ».

Locotenenta domnească era astfel alcătuită: General N. Golescu, Colonel N. Haralamb și Lascăr Catargi, iar până la venirea boierului dela Golășei din Moldova, interimar D. A. Sturza.

Guvernul provizoriu avea în fruntea sa pe Ion Ghica, ca președinte al Consiliului și ministru de externe și pe Dimitrie Ghica, ca ministru de interne.

Noul regim nu întâmpină nici o împotrivire la înscăunarea lui.

În aceeași zi, 11 Februarie 1866, Camera și Senatul, întrunite în sala de ședințe a Adunării Deputaților sub președinția Mitropolitului Primat, în urma propunerii lui Ion Ghica, aleg prin aclamații ca « Domn stăpânitor al Principatelor-Unite Române » pe « Alteța sa Regală Filip Eugeniu Ferdinand Maria Clement Balduin Leopold George, Comite de Flandra și Duce de Saxonia, sub numele de Filip I ».

În sfârșit peste două seri (13/25 Februarie), Alexandru Ioan Cuza, Domnul primei Uniri, era pornit spre granița ungurească, prin Predeal.

Marele Domnitor, care a avut firește scăderi dar care n'a încetat o clipă de a fi un mare român, nu se va mai întoarce niciodată în țara sa pe care o iubise atât.

Dar dacă lovitura reușise de minune, mai ușor decât se așteptau conjurații înșiși, problemele ce se puneau noului regim erau foarte grele.

Din punct de vedere al politicii interne răsturnarea lui Cuza redeștepta poftele și ambițiile pretendenților la domnie și îngăduia, mai ales în Moldova, o agitație separatistă serioasă care va culmina în sângeroasele incidente dela 3 Aprilie.

Firește că marile puteri vecine, Austria și cu atât mai mult Turcia și Rusia, încurajau și susțineau agitațiile separatiste. Marea primejdie nu venea însă de aci. Incurcăturile externe și atitudinea puterilor garante puneau în joc însăși principiul unirii Principatelor.

Intr'adevăr, se știe că Poarta nu recunoscuse uniunea decât în persoana lui Cuza.

Îndată ce se află la Constantinopol de răsturnarea lui Cuza și de alegerea Domnului străin, Turcia cere imediată convocare a conferinței celor 7 puteri garante, semnatare ale convenției din 1858 pentru organizarea Principatelor.

Alegerea Contelui de Flandra nemulțumise nu numai Turcia, Rusia și Austria ci și pe Napoleon al III-lea.

Contele de Flandra fiind un nepot al Regelui Ludovic Filip, deci înrudit cu casa de Orleans, pretendentă la Tronul Franței, era privit cu neîncredere de Napoleon al III-lea care ocupase prin lovitură de stat acest tron.

De altfel, Contele însuși nu avea tragere de inimă pentru marea misiune ce-i revenea. Era un om potolit, fără ambiții politice, iubind o viață retrasă. De aceea, la 18/30 Martie guvernul belgian comunică lui Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu, delegații guvernului provizoriu, că Filip de Flandra nu poate primi coroana ce i se oferise.

În sfârșit, la 23 Martie (4 Aprilie) conferința puterilor în a cincea ședință, hotărăște în unanimitate a înmâna guvernului provizoriu din București următoarea decizie:

« Adunarea, care are să se întrunească în București, este chemată a proceda la alegerea gospodărilor. Alegerea nu va putea cădea decât pe un pământean, în termenii articolului 3 al convenției din 19 August 1858. Dacă majoritatea deputaților Moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de Munteni. În cazul când majoritatea moldovenească se va pronunța în contra Unirii, acest vot ar avea de consecință separațiunea ambelor Principate ».

Dar roata norocului românesc se întoarce. Deși hotărîrea conferinței fusese luată cu unanimitate, totuși, pe sub mână, patru din cele șapte mari puteri ne erau sau favorabile sau erau neutre. Anglia, Italia, Prusia și Franța nu se raliu decât de formă Turciei, Rusiei și Austriei.

Ele ar fi agreat pe Carol de Hohenzollern. Bălăceanu și Brătianu se grăbiseră să propună candidatura acestuia guvernului din București.

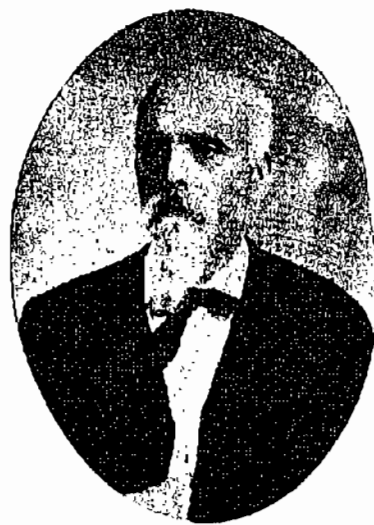
De altfel, această candidatură prezenta pentru noi multiple avantagii. Prințul Carol era simpatizat

GENERAL NICOLAE GOLEȘCU, 1810-1817

IACĂR CATARGI, 1821-1900

COLONEI, N. HARALAMBIE, 1828-1908

MEMBRII LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI

personal de Napoleon al III-lea și de Regele Prusiei Wilhelm I-ul, iar familia de Hohenzollern-Sigmaringen era strâns legată atât de Curtea imperială franceză cât și de Curtea regală prusiană. Așa dar, datorită candidaturii lui Carol de Hohenzollern cauza românească obținea sprijinul — pe sub mână bine înțeles — Parisului și Berlinului și prin acestea o atitudine binevoitoare din partea Londrei. Partida era pe jumătate câștigată.

Doi oameni o vor câștiga în întregime: Ion Brătianu și Prințul Carol I-susși.

Dându-și seama de dispozițiile cercurilor politice franceze, Brătianu plecă în grabă la Düsseldorf, unde Principele Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Prințului Carol, era guvernator al provinciei renane — spre a căpăta consimțământul Prințului.

Între timp, la București, în ziua de 30 Martie (11 Aprilie) «Locotenența domnească publică o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a Prințului Carol de Hohenzollern ca «Domnitor al Românilor» cu drept de moștenire, care va domni sub numele Carol I». La 2 Aprilie consiliul de miniștri publică și el o proclamație în același sens.

Plebiscitul începe la 2 Aprilie și se încheie la 8 Aprilie. Carol I-ii împlinea în această zi 27 de ani. Rezultatul plebiscitului este: 685.969 voturi pentru 224 voturi contra.

La 9 Mai 1866, după o călătorie plină de peripeții pe Dunăre, Carol de Hohenzollern puse piciorul pe pământul românesc, la Turnu-Severin.

A doua zi dimineața, pe la ora 8, Domnul României, porni spre București. Era 10 Mai 1866.

Aci Dimitrie Brătianu, primarul Capitalei, îi prezentă pe o pernă de mătase roșie cheile orașului.

Mulțimea aclamă frenetic pe Suveran care răspunde cu o scurtă cuvântare în franțuzește. În acea clipă

poroi o ploaie torențială, «cea dintâi care atropea și răcorea ogoarele României, uscate de trei luni de secetă».

Cerul ieșise cu plin înaintea Domnului! Apoi într'un landou de gală, deschis, având lângă el pe generalul Goleșcu și pe Ion Ghica, înconjurat de un stat major strălucit de ofițeri, călărind cai pur sânge, porni spre mitropolie.

După «Te-Deum, Domnul, însoțit de Mitropolit, de înaltul cler, de locotenența domnească, de guvern, trecu pe jos la Camera spre a depune jurământul.

La intrare îl primi președintele Camerei, Manolache Costache Ispureanu și-l conduse la tronul princiar ridicat pe tribună.

Intr-o însuflețire care nu voia să se mai potolească, după o furtună de aclamații ce nu se mai sfârșiau, o liniște mormăntală coborî asupra Adunării.

Mitropolitul puse crucea și Evanghelia pe masa așezată în fața tronului și invită pe principe să depună jurământul pe legile țării. Apoi colonelul Haralambie — membru al Locotenenței domnești — citi formula de jurământ românesc care se comunicase prințului și în traducere franțuzească: «Jur de a păzi legile României, de a menține drepturile sale și integritatea teritoriului ei».

ION GHICA, 1817-1897
Președinte al Consiliului și ministru de Interne

Printul Carol puse mâna dreaptă pe Evanghelie și rosti cu voce fermă pe românește « Jur ».

La 10 Mai 1866 se împlinise ultima dorință a divanurilor ad-hoc: aducerea pe tronul României a unei dinastii străine. Carol I de Hohenzollern își începea domnia în împrejurări destul de grele. Faptul împlinit — deși sprijinit pe sub mână de Franța și de Prusia — nu fusese recunoscut. Turcia amenința cu ocuparea Principatelor, iar Viena și Petersburgul o secundau. Guvernul român mobiliză armata puțin numeroasă și slab înarmată. Finanțele erau sleite. Imprumutul lansat de Mavrogheni pe piața internă nu produsese decât sume derizorii. Separatismul moldovenesc, cu toată înăbușirea mișcării din 3 Aprilie, era puternic.

În schimbul împroprietății din 1864 liniștise, pentru moment, pe țărani, așa că problema socială nu venea să complice greutățile internaționale, politice, militare și financiare.

Aceasta era situația țării în clipa când Carol I își începea domnia.

Față de gravitatea situației, coaliția care răsturnase pe Cuza perzista. Primul guvern al Principelui Carol prezidat de Lascăr Catargi, cuprinde pe conservatori (Catargi-Mavrogheni), pe moderați (Dimitrie Strudza-Ion C. Cantacuzino) și pe « roșii » radicali (Ion C. Brătianu-C. A. Rosetti).

Noul guvern mobilizează armata spre a rezista eventual Turciei, și încearcă să obțină recunoașterea faptului îndeplinit.

În politica internă, cabinetul Catargi duce la bun sfârșit votarea Constituției (29 Iunie 1866). Constituanta e dizolvată la 6 Iulie 1866.

Desbinarea între conservatori și roșii duce la demisia cabinetului (13 Iulie 1866).

Ion Ghica formează cabinetul care izbuteste să obțină din partea Turciei recunoașterea dinastiei străine (Octombrie 1866) și prezidează alegerile (Noembrie 1866). Rezultatul alegerilor este împărțirea corporilor legiuitoare în trei grupe ostile de aceeași forță: moderați, roșii și partizani de ai lui Cuza. Guvernul nu mai are nici o autoritate în Cameră și e silit să demisioneze.

Între Martie 1867 și Noembrie 1868, sub cabinetele C. Krefulescu, Ștefan Golescu și Nicolae Golescu, adevăratul conducător al acțiunii guvernamentale este Ion C. Brătianu. De acord cu Domnul, care are mare încredere în el, pornește la reorganizarea și înarmarea armatei și la votarea concesiunilor căilor ferate. Concesiunea construirii căilor ferate este atribuită consorțiilor Offenheim și Strousberg. Opera

politică și gospodărească a lui Brătianu e rodnică. Dar politica lui externă îndrăznească (încurajare a agitației antiturce în Balcani, apropiere de Serbia și Rusia), și mai ales încercarea de a stăvili năvala evreiască în Moldova, îi atrag dușmănia marilor puteri. « Alianța Izraelită » declanșează o violentă campanie de presă împotriva României și cere tuturor guvernelor măsuri energice împotriva « barbarilor » lui Brătianu, care-și apără țara de invazia semită.

Presiunile Franței, Austriei și Prusiei determină pe Domnitor, în Noembrie 1868, să se despartă de omul în care avea deplină încredere și cu care porneise să dea României o armată modernă și căi ferate.

Noul Guvern Dimitrie Ghica-Kogălniceanu încearcă o apropiere de Turcia și de Austria în politica externă, e silit să tolereze năvala semită și continuă înzestrarea armatei și construirea căilor ferate.

La început ministrul Ghica-Kogălniceanu e susținut de Brătianu. Curând însă roșii, mai ales sub influența lui Rosetti, trec la atac împotriva cabinetului și pentru că Domnul nu-i aduce la putere nu-l cruță nici pe el.

În cursul primăverii și verii anului 1869, campania antiguvernamentală și antidinastică e în toi.

Domnitorul acordând lui Ghica dizolvarea Camerei liberale, roșii întrec orice limită. Se pune la cale chiar detronarea Domnului și înlocuirea lui cu colonelul Bibescu.

Principele Carol nu se lasă intimidat. În toamna lui 1869, se căsătorește cu Princesesa Elisabeta de Wied și lipsește aproape trei luni din țară cu toate amenințările roșilor.

Un conflict în sânul ministerului, între Mihail Kogălniceanu și Vasile Boerescu, duce la demisia amândorura, la dislocarea majorității guvernamentale și apoi — după un vot de blam din partea Camerei — la retragerea lui Dimitrie Ghica.

La 2 Februarie 1870 se formează Guvernul Al. G. Golescu. Conducător de un președinte fără autoritate, alcătuit din oameni șterși, noul cabinet își duce viața de azi pe mâine, într-o încordare crescândă. Peste două luni e silit să se retragă.

Domnul chiamă la președinția consiliului pe un om de mare prestigiu, conservator moderat, Manolache Costache Epureanu, care formează un minister de tineri, supranumit « cloșca cu pui ». Intră pentru prima oară într'un guvern, tânărul plediadă conservatoare, « Juna dreaptă » care va domina apoi timp de câteva decenii viața publică românească, în frunte cu Petre Carp și Alexandru Lahovary. Se dizolvă

PRINCIPELE CAROL, DE HOHENZOLLERN

juna dreaptă se grupează în jurul boierului dela Golăești. «Junimiștii», la îndemnul lui Costa-Foru, părăsesc și ei preocupările strict culturale, avântându-se în viața publică.

Lascăr Catargi izbuteste să restabilească prestigiul dinastiei. Domnul, îndepărtând gândurile de abdicare, secundează ministerul în toate operele lui mari. Mavrogheni restabilește finanțele statului și dă României sistemul fiscal modern. Generalul I. E. Florescu își reia opera de organizator al armatei începută sub Cuza.

Opoziția e ca și paralizată în primii ani. Abia în preajma alegerilor din 1875 se reculege și dă un atac viguros. Catargi izbuteste totuși să-și asigure majoritatea și în nouile corpuri legislative. Dar lunga guvernare a uzat pe conservatori. Majoritatea parlamentară se dislocă. Manolache Costache Epureanu trece în opoziție. Toate personalitățile și grupările ostile guvernului — Brătianu-Rosetti cu roșii lor, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Mihai Kogălniceanu, Gh. Vernescu, Manolache Costache Epureanu, N. Blaremburg — se unesc într-o mare coaliție antigubernamentală, «coaliția dela Mazar-Pașa».

Totodată problema Orientului amenință să fie redeschisă. Revolta Bosniei și Herțegovinei, clocotul Serbiei, mișcările din Bulgaria, atitudinea Rusiei, arătau iminența crizei.

Cabinetul conservator înțelegea să păstreze o atitudine strict neutrală. Dimpotrivă, Domnul socotea că România trebuie să ia parte la războiul de eliberare a popoarelor creștine de sub jugul semilunei spre a-și dobândi — cu armele în mâini —

independența. Desagregarea partidului său, nereușita la alegerile senatoriale, atacurile opoziției, desacordul cu Prințul pe tema problemei Orientului, fac pe Lascăr Catargi să se retragă. El înfăptuise o operă mare. Salvase și consolidase dinastia, deschisese era guvernelor de durată și autoritate.

Coaliția dela «Mazar-Pașa» se credea victorioasă. Domnul însă îi va dovedi că acum el e stăpân pe situație. Când Gh. Vernescu, chemat la palat, refuză să țină seama de observațiile Suveranului cu privire la compunerea listei ministeriale, Principele Carol nu pregetă să rupă discuțiunea și să însărcineze pe generalul I. E. Florescu cu formarea unui nou cabinet conservator. Este un eveniment plin de semnificație în istoria contemporană a României. El dovedește că monarhia dobândise puterea să reziste la nevoie partidelor.

Guvernul I. E. Florescu nu durează decât două săptămâni jumătate, dar scopul e atins. Coaliția dela

«Mazar-Pașa» acceptă condițiile Suveranului și astfel se ajunge la ministerul Manolache Costache Epureanu (23 Aprilie 1876) care cuprinde pe Brătianu, Kogălniceanu, Vernescu, Pherekyde, Chițu, Col. Slăniceanu.

Nouile alegeri dau însă o puternică majoritate roșilor. Coaliția dela «Mazar-Pașa» nu mai corespunde situației. La 24 Iulie 1876, Ion Brătianu se prezintă Camerelor în fruntea unui cabinet liberal pur. Dar politica internă trece pe al doilea plan față de gravitatea situației internaționale. Războiul sârboturc începuse. Rusia se mișcă. Puterile intervenționale la Constantinopol cântând să determine Poarta la concesii care să evite războiul. Situația României era foarte grea. Ea se temea ca războiul ruso-turc să

nu se desfășoare pe teritoriul ei, pe de altă parte nu putea privi nepăsătoare la lupta pe viață și pe moarte a popoarelor creștine, în sfârșit voia să-și realizeze independența.

Domnul, de acord cu Brătianu — împăcarea între cei doi oameni era acum definitivă — voia ca România să-și capete cu armele în mână independența, ca atare trebuia să se alăture Rusiei. Dar majoritatea fruntașilor politici sunt pentru neutralitatea absolută.

Brătianu manevrează cu multă abilitate. El cere puterilor să garanteze neutralitatea României, ceea ce firește nimeni nu vrea. Astfel capătă libertatea morală de a admite trecerea trupelor rusești prin România. Totuși, teama de Rusia nu părăsește pe conducătorii României. De aceea ei cer și obțin dela Ruși un tratat politic, — tratatul dela 4 Aprilie 1877 — prin care împărăția pravoslavnică se obligă a respecta inte-

gritatea teritoriului României. Cooperarea militară a trupelor românești, care nu se ceruse de Marele Duce Nicolae, comandantul oștrei rusești, e respinsă cu dispreț de Gorceacof. Dar acordul cu Rusia determină pe Turci să ne trateze ca dușmani. Orașele noastre de pe malurile Dunării sunt bombardate și vapoarele noastre atacate. De aceea, la 30 Aprilie 1877 Camerele române constată solemn starea de războiu existentă între România și Turcia, iar la 10 Mai 1877 România se declară independentă.

Intre timp Ruși trec Dunărea și obțin la început succese răsunătoare. Osman Pașa însă le ține piept la Plevna. Atacurile rusești sunt sângeros respinse, trupele țarului sunt amenințate să fie aruncate în Dunăre.

În fața dezastrului mândria cedează. Marele Duce Nicolae trimite Principei Carol celebra telegramă: «Les Turcs, ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abiment. Prie de faire fusion,

DOMNITORUL CAROL ÎN UNIFORMĂ DE OȘTER ROMÂN

démonstration, et, si possible, passage du Danube que tu désires faire... ». Dar Principele Carol nu acceptă

ALEXANDRU GOLEȘCU, 1819—1881

ca armata sa să lupte sub comandamentul rus. După unele negocieri pe această temă, Farul oferă Domnului României comanda tuturor trupelor din fața Plevnei.

La 20 August armata română trece Dunărea pe la Zimnicea. Peste 10 zile, la 30 August, primește eroic botezul focului la Grivița. Asalturile împotriva Plevnei nereușind, se începe un lung asediu. Tânăra

noastră oștire are prilejul de a-și dovedi în nenumărate rânduri calitățile ei războinice. Abia la 28 Noiembrie 1877, Plevna poate fi cucerită. Rușii pornesc înaltele spre Constantinopol, iar Românii au prilejul să mai repurteze victorii la Smârdan și Vidin.

Acum însă încep desluzile păcii.

Rusia tratează singură și armistițiul și pacea dela San Stefano. Românii, cari fuseseră buni pe câmpul de luptă, sunt tratați ca niște vasali ai Porții. Ba, mai mult, Rusia manifestă față de intențiunea de a ne relua cele trei județe din Basarabia. Când România protestează, Rusia o amenință cu ocupațiunea militară și cu desarmarea oștii române.

Congresul dela Berlin (13 Iunie—13 Iulie 1878), admite Independența României dar în același timp primește punctul de vedere rusesc, legalizează răpirea celor trei județe din Basarabia, dându-ne Dobro-

gea în schimb. Și independența ne este recunoscută, însă numai sub rezerva acordării de drepturi Evreilor. Așa dar forța internațională evreiască ne silea să acordăm drepturi celor pe care ne silise să-i primim.

Rezultatele Congresului dela Berlin, sunt primite cu indignare în țară. Totuși, recunoașterea independenței nu putea fi dobândită fără a satisface

GENERAL I. E. M. FLORESCU, 1819—1893

dorințele puterilor. În primăvară 1879, se fac alegeri pentru constituanta menită să schimbe art 7 din

Constituție. Alegerile dau din nou compacte majorități liberale; conservatorii pătrund, opt, la Senatul și, șapte, la Cameră. După debateri furtivoase, abia în Octombrie, Corpurile legiuitoare votează textul noului art. 7, prin care se dădea Evreilor dreptul de a fi naturalizați Români ca orice alt străin, adică prin votul Camerei și al Senatului. În Februarie 1880, toate puterile au recunoscut independența României.

Periculoasă, plină de incidente, a fost și perioada în care s'a tras pe teren, de o comisiune internațională—România fiind reprezentată prin Mihail Pherekyde, Colonelul Slănicanu, Fălcoianu și Arion—frontiera dobrogeană. Rusia a avut, permanent, o atitudine dușmănoasă și a făcut să ni se tragă o frontieră nefavorabilă din toate punctele de vedere.

Altă chestiune internațională care interesa direct România și a dat naștere la mari frământări între 1878—1883, a fost problema Dunării.

Austria încearcă să obțină pe tot parcursul Dunării românești drepturile de supraveghere și poliție similare cu acelea exercitate de Comisiunea Europeană, pe porțiunea Galați-Sulina. România rezistă cu înverșunare pretențiilor austriece și deși conferința internațională dela Londra — la care iarăși n'am fost admiși a lua parte — prin tratatul dela 10 Martie 1883 le admite, noi am refuzat să ne înclinăm. Austria neputând recurge la măsuri coercitive, suveranitatea noastră asupra Dunării dela Vârciorova la Galați, a rămas nestirbită.

Politica internă se desfășoară sub semnul lui Ion Brătianu. Această mare personalitate, lucrând în acord cu Domnul și sprijinindu-se pe partidul cel mai puternic și mai disciplinat din țară, folosește rând pe rând pe Kogălniceanu, pe Sturdza, pe Boerescu, pe Câmpineanu, păstrând însă întotdeauna frâiele guvernării în mâinile sale.

PRINCIPELE DIMITRIE GHICA
1816—1897

PRINCIPELE GEORGE OR. CANTACUZINO
1817—1913

Pe primul plan sunt două probleme care interesează în cel mai înalt grad țara și monarhia: succesiunea la tron și regalitatea.

La 21 Noembrie 1880, prin actul de familie semnat la Sigmaringen, Prințul Ferdinand de Hohenzollern devinea moștenitor presumpțiv al Coroanei românești, iar la 14/26 Martie 1881 parlamentul aclamă transformarea României în Regat. Regele ar fi vrut ca încoronarea lui să se facă sub un guvern național. Brătianu începe negocieri în acest sens cu Petre Carp, ele nu reușesc însă din cauza rezervei lui Lascăr Catargi. Pentru ca încoronarea să se facă totuși într'un moment de destindere politică, Ion Brătianu demisionează. Fratele său, Dumitru Brătianu formează la 11/23 Aprilie 1881 guvernul menit să prezideze — tot la 10 Mai — la încoronarea primului rege al României.

Ion Brătianu reia frâiele guvernării la 9/21 Iunie 1881 și le va păstra fără întrerupere până în 1888.

Viața politică devine din ce în ce mai agitată. Impins de Rosetti, Brătianu convoacă o nouă Constituantă (Aprilie 1883), menită să lărgască baza electorală. Dar, cu toată victoria electorală, Constituanta e un prilej de slăbiciune pentru guvern. Rosetti, îndispus și din cauza apropierei de puterile centrale, cere colegiu unic. Brătianu vrea o revizuire limitată, trei colegii electorale în loc de patru. Divergențele se accentuează între conducătorul din ce în ce mai realist, mai oportun, și fanaticul liberalismului intransigent. O prietenie de o viață întreagă se strică în pragul morții. De altfel, animozitățile împotriva lui Brătianu devin pe zi ce trece mai puternice. Dumitru Brătianu l-a părăsit, Rosetti nu-i iartă « trădarea principiilor », Kogălniceanu e în opoziție, Lascăr Catargi și Gh. Vernescu au fondat partidul « liberal-conservator », Blăreșberg, Nicolae Ionescu atacă și ei guvernul. În schimb junimiștii se apropie de Brătianu pe tema politicii externe. Într'un articol de mare răsunet publicat în Ianuarie 1881 în « Deutsche Revue », Titu Maiorescu preconizase, față de pericolul rusesc, intrarea României în blocul puterilor centrale. În toamna anului 1883, România semnează tratatul de alianță cu Austro-Ungaria. Timp de trei decenii noua direcție, dată de Rege și de Brătianu, cu concursul lui Carp — numit ministru la Viena — politicii externe românești, se va menține.

Ultimii ani de guvernare ai lui Ion Brătianu sunt grei. Partidul național liberal, pornind la formarea unei burghezii naționale cu sprijinul statului, își vede reputația morală compromisă. Lunga guvernare întărește dar și exasperează opoziția. Incidente sân-

geroase au loc în mai multe rânduri la București, la Galați, la Iași. Alegerile din Ianuarie 1888 mai dau încă odată majoritatea liberarilor, dar sfârșitul e aproape. Scandalul Maican (Februarie 1888) slăbește și mai mult poziția subredă a ministerului. Opoziția unită ține întruniri peste întruniri. La 14 și 15 Martie noi incidente sângeroase se desfășoară în piața Palatului și la Cameră.

Ion Brătianu e silit să se retragă.

Doisprezece ani de guvernare neîntreruptă dăduseră țării — bine înțeles datorită și împrejurărilor și Regelui — independența, războiul glorios, regatul, o impresionantă creștere a activității economice și culturale, răscumpărarea căilor ferate. Fiește erau și umbre: pierderea Basarabiei, umilirea suferită la Congresul de la Berlin, corupțiunea ce se întindea în lumea politică și în administrația civilă și militară.

Problema succesiunii e complicată. Partidul liberal-conservator este pivotul opoziției, cadrele și popularitatea lui sunt puternice, dar înverșunarea ce o arată liberalilor lasă să se prevadă că, odată ajuns la guvern, ar porni la represalii.

Pe de altă parte, în politica externă, el nu aprobă orientarea spre puterile centrale, ci perzistă la formula « neutralității ». Regele, dovedind încă odată poziția dominantă la care ajunsese în politica românească, dă puterea junimiștilor, strălucit stat major fără trupe. La 23 Martie 1888, Theodor Rosetti formează cabinetul care cuprinde pe P. Carp, T. Maiorescu, Menelas Ghermani, Al. Marghiloman.

Abia format, ministerul Rosetti trebuie să reprime sângeroasa mișcare țărănească din județele Munteniei. Problema agrară, trecută dela improprietățile din 1864 pe al doilea plan, redevenea acută.

Junimiștii nu pot păși la alegeri fără să se înțeleagă cu partidul Catargi-Vernescu. Sesiunea parlamentară e închisă și abia la 8 Septembrie, după ce se stabilise un acord cu partidul liberal-conservator, Corpurile legiuitoare sunt disolvate. Alegerile (14 Octombrie 1888) dau majorității partizanilor lui Catargi și Vernescu. Junimiștii sunt în minoritate, liberalii zdrobiți. Insuși Ion Brătianu, marele Ion Brătianu, căzuse în fața unui baucher — Zerlendi.

Theodor Rosetti demisionează (12 Noembrie 1888), dar își reconstituie cabinetul cu Vernescu, Al. Lahovary și Generalul Manu. Această jumătate de măsură nu satisface majoritatea Camerei. În Februarie, bătălia parlamentară începe pe tema dării în judecată a foștilor miniștri liberali. Junimiștii sunt contrari trimerii la judecată, liberalii-conservatori pentru. Votul arată proporția forțelor: tot votează darea în

ION BRĂȚIANU, 1821—1891

judecată, 41 o resping. Junimiștii se retrag și Lascăr Catargi alcătuiește un cabinet liberal-conservator (29 Martie 1889) cu Vernescu, Generalul Manu, Al. Lahovary. Neviabilitatea formulei liberal-conservatoare e evidentă pentru toată lumea; de aceea, în umbră, se lucrează la un acord definitiv între conservatori și junimiști. Catargi își dă temporar demisia, trecând puterea Generalului Manu care formează un cabinet compus din 3 miniștri conservatori și 3 junimiști (5 Noembrie 1889). Însă elementele anti-junimiste din partidul conservator, împreună cu Vernescanii nu se dau bătălii. Concentrându-și forțele la Senat, izbutesc să dea un vot de blam ministerului Manu, pe tema legii instrucțiunii publice prezentată de Maiorescu. La 21 Februarie 1891, Generalul I. I. Florescu prezidează ultimul guvern liberal-conservator, căci în toamnă acordul dintre conservatori și junimiști fiind

O trupă de Saltimbanci

O TRUPĂ DE SALTIMBANCI

Ion Brătianu jongleză cu «bandele bulgare», «chebia evreilor» și «conspirația nostro-maghiară», iar C. A. Rosetti, pe coordă, face echilibristică cu evreii și călăre ferate.

Caricatură din 1869, reproducă de Polihroniade și Tel, op. cit.

complet, Regele încredințează puterea lui Lascăr Catargi (27 Noembrie 1891). Camerele sunt dizolvate, alegerile se fac la începutul anului 1892, mișcarea conservatoare — după trei ani de frământări sterile între cele două ramuri ale sale — pornește la o lungă guvernare (18 Decembrie 1891—30 Octombrie 1895).

Guvernarea Lascăr Catargi-Petre Carp este tipic conservatoare. Potolită, calmă, fără mari inițiative politice, dar Lascăr Catargi la interne, Petre Carp la domenii, Menelas Ghermani la finanțe, fac operă de buni și cinstiți gospodari.

Între timp se petrecuseră evenimente importante în tabăra liberală. Ion Brătianu murise în primăvara lui 1891, și Mihail Kogălniceanu îl urmăsea la 20 Iunie.

Dumitru Brătianu fusese proclamat șef al partidului în locul fratelui său. Peste un an (Iunie 1892) va muri însă și el. Și, datorită trecutului său în partid, dar și datorită indicației regale, Dimitrie Sturdza de-

Vizul Ministerilor de Resbuji, fie chiar ad-interim

VISUT, MINISTRII, OR DE RESBUJI, FIE CHIAR AD-INTERIM (C. A. Rosetti, ca diavol, înșpiră lui Brătianu un via de mărte : tromul prin republică)

Caricatură din 1869 reproducă de Mihail Polihroniade și Al. Tel din «Domnia lui Carol I»

vine șef al partidului liberal. Liberalii își strâng rândurile în vederea unei guvernări apropiate. Suferințele Ardealului, procesul «Memorandului», dau lui Dimitrie Sturdza prilejul campaniei de răsturnare a guvernului, acuzat de indiferentism pe tema națională. Liberalii izbutesc să mobilizeze în jurul lor opinia publică. Regele, simțind pulsul țării, după șapte ani de guvernare conservatoare, pregătește schimbarea regimului. Junimiștii — de acord cu Regele — dându-și demisia din guvern, Lascăr Catargi trebuie să se retragă (3 Octombrie 1895).

Dimitrie Sturdza preia puterea la 4 Octombrie 1895 cu un minister în care figurau N. Tleuva, Petre Poni, Eugen Stătescu, G. Cantacuzino, C. Stoicescu,

O poticnire politică externă

O POTICNIRE POLITICĂ EXTERNĂ

Ion Brătianu care ar vrea să meargă înainte, este prins cu afori de Germanii și de Ruși, spre disperarea lui Napoleon III.

Caricatură din 1869, reproducă de Polihroniade și Tel

Educațiunea publică a unui Beizade patriot și popular.

EDUCAȚIUNEA PUBLICĂ A UNUI BEIZADE
PATRIOT ȘI POPULAR

Ion Brătianu și C. A. Rosetti învață pe principele Dlm. Glica să sară
conștient. Caricatură din 1859, reproducă de *Polihronide* și *Tell*

G. Palade și General Budișteanu. Alegerile (Noemvrie 1895) dau, bine înțeles, o mare majoritate guvernului. Noul președinte al Consiliului își începe guvernarea retractând, la Iași, atacurile la adresa Austro-Ungariei, pronunțate în timpul opoziției. Apoi încep în partid o serie de frământări interne. N. Fleva e silit să părăsească ministerul pester treizeci luni (15 Ianuarie 1896) și curând izbucnește scandalul cu privire la Mitropolitul Primat Ghenadie, acuzat de deturări de obiecte destinate cultului. Se pornește o violentă campanie de presă împotriva Mitropolitului, care determină deschiderea unei anchete împotriva lui. Rezultatele anchetei sunt dezaastroase pentru Mitropolit. Guvernul îi cere să demisioneze dar Mitropolitul Ghenadie refuză. Atunci e convocat Sinodul care, după desbateri sumare, condamnă pe Ghenadie. În aceeași zi, cu o lipsă de tact politic de neînchipuit, Mitropolitul e ridicat de poliție și jan-

ION. C. BRĂȚIANU

Int'r'o caricatură din 1869, După *Polihronide* și *Tell*

darmerie din palatul metropolitan și dus la mănăstirea Căldărșani.

Brutalitatea procedurii scandalizează pe toată lumea. N. Fleva — care nu iartă lui Sturdza excluderea din guvern — se pune în fruntea « Ghenadiștilor » și pornește o violentă campanie de presă și de întruniri. Vâlva e atât de mare, curentul împotriva ministerului, atât de puternic, încât Sturdza e silit să-și dea demisia (21 Noemvrie 1896).

Regele încredințează președinția consiliului lui P. S. Aurelian, vechi liberal, economist cunoscut, fost de multe ori ministru. Eugen Stătescu pleacă împreună cu Sturdza, iar locul la interne i-l ia Vasile Lascăr. Prima grijă a noului minister este lichidarea chestiunii Ghenadie. Ea se termină — cu sprijinul conservatorilor — printr'un compromis. Sinodul revine asupra caterisirii, Ghenadie își reia locul de Mitropolit, dar demisionează.

Scutirea României Progres național!

AFACEREA STROUSBERG

Pe locomotiva care amenință să calce România, chipul de Ianus
al tovarășilor: Rosetti-Brătianu
Caricatură din 1869. După *Polihronide* și *Tell*

Acum Sturdza, șeful partidului, vrea să-și reia locul în fruntea guvernului, dar titularii în funcțiune rezistă. Sturdza, având majoritatea în Cameră și în partid, triumfă, la 27 Martie 1897. Redevine președinte de consiliu. În noul său minister Mihail Pherekyde e ministru de interne, Spiru Haret titularul instrucțiunii, iar Ionel Brătianu, devine pentru prima oară ministru al lucrărilor publice. Membrii fostului cabinet Aurelian, sunt acum ei nemulțumiți și dau naștere unei desidențe liberale « drapelismul » (dela « Drapelul » officiosul desidenților), care se unește cu Fleva și face mari dificultăți lui Sturdza. Totuși, Dimitrie Sturdza mai rămâne încă doi ani la putere, până la 11 Aprilie 1899, când cade după o violentă campanie a opoziției... tot pe tema națională. Într'adevăr, opinia publică începe să fie, pe zi ce trece, mai preocupată de soarta Românilor din Ardeal și cere guvernelor să aibă o atitudine hotărâtă, față de

politica de maghiarizare dusă de Unguri. Ori, Dimitrie Sturdza, despre care ne amintim că fusese violent ostil Austro-Ungariei în opoziție, debutase prin a-și cere scuze și sfârșise prin a tăia ajutoarele pe care guvernele românești le dădeau bisericii Sf. Nicolae din Brașov și giunazului, focare de românism în Transilvania.

Perioada 1895—1899 ne apare astăzi ca o epocă de frământări inutile, de preocupări strict politice, de dibuiri ce se datorează, în bună parte, lui Dimitrie Sturdza. «Conu Mitiță» deși albit în slujba statului, era omul detaliilor, al vederilor strâmte, al fanatismului, partizan împins la exces.

Criza de guvern se deslănșuie la 31 Martie și durează până la 11 Aprilie.

Lascăr Catargi murise chiar în ziua demisiei lui Sturdza. Mișcarea conservatoare despărțită în conservatori și junimiști se vede astfel lipsită de conducătorul al cărui prestigiu se impunea tuturor. Personalitatea, meritele, trecutul, vârsta, îl desemnau pe Carp ca șeful conservatorilor și președintele viitorului guvern. Dar în sânul partidului conservator junimiștii nu erau priviți cu ochi buni, mai ales moștenitorul presuntiv al lui Carp, Alexandru Marghiloman, întâmpina opunerea categorică a lui Take Ionescu și Filipescu. De aceea, îndată după moartea lui Catargi, comitetul partidului conservator alege ca președinte pe G. Gr. Cantacuzino, un om șters, posesor al unei averi imense, ușor de manevrat. Carp consideră

acest fapt ca o provocare, dar Regele încredințează puterea lui Cantacuzino. Noul minister, cuprinzând pe generalul Manu, C. Diescu, pe Nicolae Flea e dominat de Take Ionescu.

Desbinarea mișcării conservatoare va duce la paralizarea ei în viața publică a țării. Și guvernul Cantacuzino, și formațiunea Carp (1900) și cabinetele Cantacuzino (1905) Carp (1911) Maiorescu (1912), vor fi măcnate de conflictul latent sau acut între vechii conservatori și junimiști.

Politicește, în timpul guvernului Cantacuzino (1899—1900), se produc câteva fapte ce merită a fi semnalate: începutul împăcării între «sturdziști» și «drapelști»; trecerea statului major socialist în frunte cu Morțan și Radovici — «tineretul generos» — în tabăra liberală; ascensiunea din ce în ce mai evidentă a lui Ionel Brătianu în partidul condus odinioară de tatăl său. Așa dar partidul liberal se con-

solidă, în timp ce conservatorismul intra într-o epocă de frământări ce-i vor fi fatale.

Dar slăbul cabinet Cantacuzino-Take Ionescu se izbește în curând de imense dificultăți economice. Anul 1899 înseamnă o dată catastrofală în analele agriculturii noastre, un adevărat dezastru, și coincide cu o perioadă de tensiune politico-financiară în întreaga lume provocată de războiul hispano-american și de războiul anglo-bur. Ca totdeauna, dezastrul agriculturii provoacă greutăți imense tezaurului. Take Ionescu care luase locul Generalului Manu la finanțe, nu poate face față situației. Pe de altă parte, aspirațiile lui către șefie, nemulțumirile pe Nicu Filipescu; el lucra acum la o împăcare cu junimiștii și căuta să determine la aceasta și pe G. Gr. Cantacuzino.

La sfârșitul lui Iunie operația reușește, cu toată lupta lui Take Ionescu și împotrivirea Generalului Manu și la 7 Iulie 1900, cu consimțământul lui Cantacuzino și binecuvântarea Regelui, Petre Carp formează primul său minister. Moment solemn în istoria contemporană românească, așteptat cu înfrigurare de prieteni și adversari. De treizeci de ani, Carp e o figură dominantă a politicii românești. Minte clară, lucidă, cultură impunătoare, vederi largi, talent imens, autoritate și experiență, Carp le avea pe toate, pe lângă caracter, intranșigiență, eleganță. Dar avea și defectele calităților sale. Era încăpățânat, tăios, ironic, prea ironic, lipsit de orice suplețe,

crezând în infailibilitatea sa. Avea darul să irite dușmani, partizani, prieteni și să scoată din sărite pe Rege. S'a spus de multe ori că ar fi fost un mare om de stat într-o monarhie absolută. Probabil, mai probabil însă, că ar fi reușit să intre în conflict cu monarhul a doua zi după ce i s'ar fi încredințat puterea.

Ministerul Carp constituit cu Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, C. C. Arion din partea junimiștilor și Generalul Lahovary, Nicolae Filipescu, C. Olănescu, Ion C. Grădișteanu din partea conservatorilor, are de întâmpinat de la început opoziția surdă a lui Take Ionescu. Opoziție periculoasă, pentru că Take Ionescu dispunea de majoritatea Camerei. Incercările guvernului Carp de a obține un împrumut în străinătate nu reușesc. Proiectele lui Carp: 1) vinderea monopolului hârtiei de țigară; 2) impozit asupra țuicii; 3) impozit asupra patentelor; 4) impozit com-

DOMNITORUL, CAROL, ȘI ELISABETA DOAMNA

plimentar; 5) economii bugetare, stârnesc furtună de proteste.

Între vechii conservatori, Take Ionescu încează cu hotărâre pentru « revanșă ». G. Gr. Cantacuzino, sistematic desconsiderat de Carp, e și el convins de Take Ionescu.

Proiectele financiare ale lui Carp întâmpină o crâncenă opoziție în comitetul delegaților, care alesese președinte pe dușmanul său neîmpăcat, Generalul Manu.

Însfârșit, la 12 Februarie, într-o ședință dramatică în care Carp și Take Ionescu se înfruntă, Camera dă vot de blam guvernului cu 75 de voturi contra 74.

Prima experiență Carp era terminată.

Liberalii revenind la putere (14 Februarie 1901) alcătuiesc un minister care cuprinde pe șefii tuturor grupurilor din partid. Sub președinția lui Sturdza, găsim pe Aurelian la interne, pe Ionel Brătianu la lucrări publice, pe Spiru Haret la instrucțiune. Finanțele sunt încredințate lui G. D. Palade.

Dimitrie Sturdza se bucură de împrejurări favorabile ce i-au lipsit lui Carp: sprijinul necondiționat al

DOMNITORUL, CAROL I TRECÂND SPRE COTROCENI, 1868
Aquarelă de Presfost (După Al. Bunsuloescu)

Regelui, concursul Băncii Naționale și a celorlalte întreprinderi financiare, coeziunea în sânul partidului dela guvern, paralizia opoziției din cauza dezbinării celor două grupări conservatoare. Finanțele trec prin mâna lui Pallade, Sturdza și trec apoi sub grija experimentatului Emil Costinescu.

Regimul de economii barbare aplicat de cabinetul Sturdza, însănoșește finanțele statului, dar lasă neînsemnată ostirea. Consecințele vor fi dezastruoase peste câțiva ani. În orice caz însă — cu experiența, simțul oportunității, șiretenia care-i caracterizează, liberalii față greutăților, resolvă problema momentului, refac finanțele statului și știu să impresioneze prin « realizările » lor.

Ținește, spre sfârșitul guvernării încep și la ei frământări intestine. Vasile Lascăr, fostul fruntaș drapețist, revine la ministerul de interne. Trecerea lui pe la acest important departament se face simțită. Inteligent, cu vederi largi, autoritar, energic, Vasile Lascăr apare ca un novator în politica românească.

ȘARJA ESCADRONULUI DE CĂLĂRAȘI DE GORJ (DIN REGIMENTUL, a) COMANDAT DE CĂPITANUL, GEORGH LECCA, CONTRA TURCILOR LA VADIN, 1877

Tabloul de Obedeanu. Fotografic în col. Academiei Române

LUAREA REDUTEI GRIVITA DE ROMÂNI, 30 AUGUST 1877
Col. Academiei Române

Dar afirmarea lui Vasile Lascăr indispuce atât pe «sturdziști» cât și pe cei ce pregătesc sistematic viitoarea șefie a lui Ionel Brătianu. De aceea, în partid, în parlament, în presă se dau asalturi împotriva ministerului de interne. «Oculța», porecla ce o purtau vechii liberali strânși în jurul lui Carada și a instituțiilor financiare și care pregăteau ascensiunea lui Ionel Brătianu — izbucnește să scoată pe Vasile Lascăr dela interne. Dar demisia lui, coincizând cu sfârșitul legislaturii, duce — cu toate sforțările lui Sturdza — la retragerea cabinetului după patru ani de guvernare. Cu toată lupta de tendințe și interese, partidul se retrage însă unit în opoziție.

În schimb, mișcarea conservatoare e tot desbinată. Regele cunoaște însă situația electorală. El știe că jurniștii au rămas stat major fără trupe, de aceea încredințează din nou puterea lui G. Gr. Cantacuzino. Take Ionescu e iarăși cel mai însemnat personaj din guvernul care numără pe Ge-

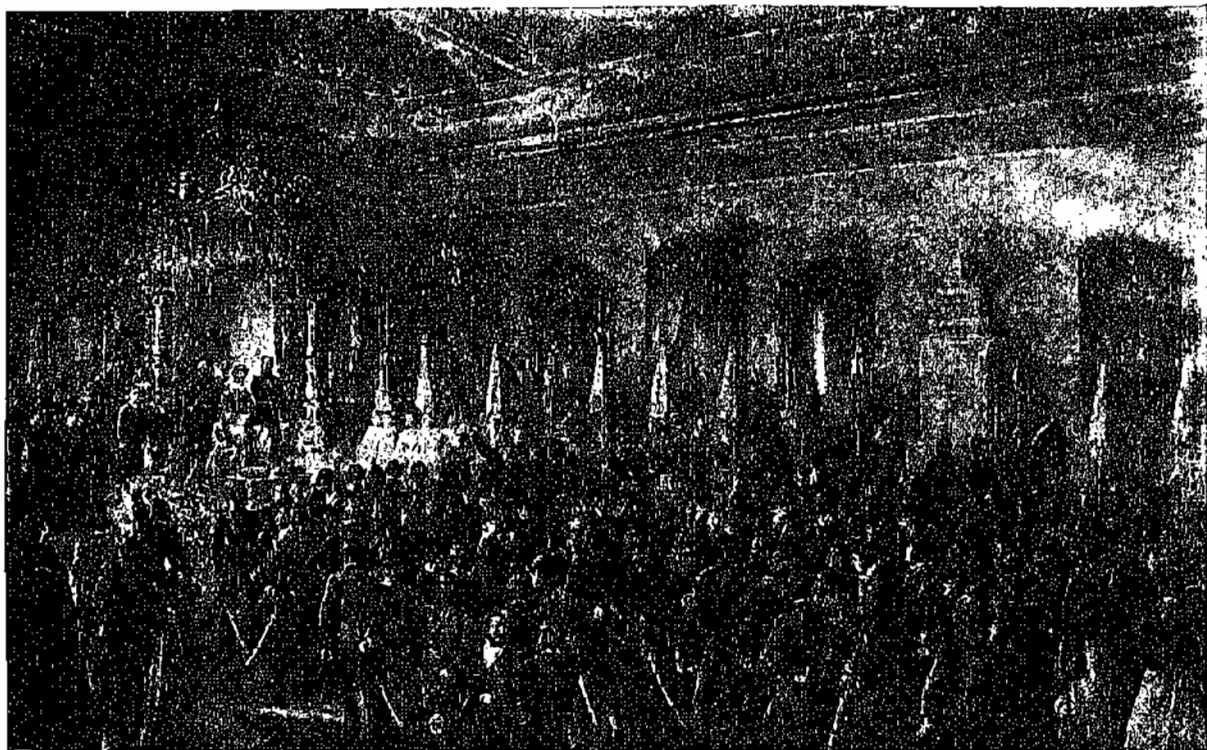
neralii Manu și Lahovary, pe Alexandru Bădărău, Ion C. Grădișteanu, Mihail Vlădescu și Ion Lahovary. Alegerile dau, ca de obicei, majorități guvernamentale, iar Take Ionescu e și de astă dată stăpân în parlament.

Ciclul conservator reînțepeca în 1899 — 1901. Jurniștii furioși că nu le-a revenit puterea, lucrează prin Filipescu, spre a atrage pe Cantacuzino de partea lor. Take Ionescu caută să pareze loviturile, arătând lui G. Gr. Cantacuzino că e stăpân pe Cameră, încercând să-și consolideze situația la palat și căutând sprijin la Berlin, căci pe atunci influența hotăritoare în politica noastră o avea Berlinul.

Dar marele talent oratoric, abilitatea, puterea de muncă, magnetismul lui Take Ionescu erau, în parte, anihilate de o ambiție fără margini, de voința de parvenire rapidă, de lipsa de calm și de siguranță politică. Deocamdată însă, Take Ionescu e omul zilei și se pare că tot dela el

INTOARCEREA TRIUMFALĂ A ARMATELOR ROMÂNE ÎN BUCUREȘTI, 1878
Col. Academiei Române

INCORONAREA REGEIUI CAROL I ȘI REGINEI ELISABETA A ROMÂNIEI, 1881
Cot. Academiei Române

pornește ideea expoziției jubiliare, menită să încălzească inima bătrânului Rege.

Expoziția dovedește țării și lumii progresele tehnice și economice realizate de România sub Carol I. După 40 de ani de domnie, fața țării era complet schimbată. În cursul lor se ridicaseră căi ferate, șosele, poduri, lucrări de artă, armată modernă, mari clădiri publice.

Aproape toată zestrea tehnică și gospodărească a vechiului Regat e încă și astăzi aceea lăsată de Carol I. Standardul de viață, gradul de civilizație, cultura claselor orășenești, crescuseră în același ritm.

Evident, între viața orașelor, atât de ușoară, și viața satelor, nu-i nicio legătură.

Viața țăranului e mai grea ca în 1866. Populația s'a înmulțit, pământurile nu mai ajung, trusturile arendășești — în mare majoritate în mâini evreești — impun condiții de muncă neomenoase și dau naștere la ceea ce Dobrogeanu-Gherea a numit atât de plastic «neoîobăgia». Lumea satelor îndură, suferă, dar clocotește. O scântie poate declanșa revolta, de astă dată cu mai mari proporții ca cea din 1880. Dar la orașe nimeni nu se preocupă altfel decât doctrinar de «chestia țăărănească». Politicienii intrighează, înalta societate petrece, dă reprezentații franțuzești și prilejuiește d-lui N. Iorga conferința din memorabila zi de 13 Martie 1906, care declanșează scenele de revoluție din plața Teatrului Național și zădărnicierea spectacolului franțuzesc dat de societatea «Obolul».

D. Iorga, cunoscut până atunci ca savant, ca agitator cultural, ca scriitor, își dovedește astfel ascendențelul pe care-l are asupra tineretului și pune te-

meiul influenței ce o va dobândi în îndrumarea vieții publice românești.

S'an închipuit adesea legături între evenimentele din 13 Martie 1906 și revoluția din 1907. Ele n'au putut fi însă nici dovedite și nici măcar demonstrate. Incidentele de la 13 Martie erau o reacțiune a tineretului împotriva înstrăinării rămășițelor boerime românești. Revoluția din 1907 își avea rădăcina în intolerabila situație a țăranimii.

Răscoalele, începute în Februarie 1907 în Nordul Moldovei, pe moșiile arendate trustului Mochi Fischer, se întind în două săptămâni în toată țara.

Guvernul conservator, ros de intrigile intestinale și pentru care marea problemă era «decapitarea lui Take», nu le poate potoli.

Ca toate răscoalele țăărănești, mișcarea — botezată pompos «revoluție» — dela 1907 e violentă, crudă, plină de orori inutile. Pârjolul se întinde în toată țara.

În panica generală ce cuprinde și pe Rege, conservatorii sunt încântați să treacă mâna liberalilor.

La 12 Martie 1907, cu concursul unanim al grupărilor politice, Dimitrie Sturdza formează ultimul său guvern.

Ionel Brătianu e ministru de interne, iar generalul Averescu, titular al războiului. Sarcina noului cabinet este potolirea răscoalelor, și aceasta nu se mai putea face decât cu tunul. Măsurile militare luate de generalul Averescu, zdrobesc în câteva zile răscoala, dar represiunea devine de o ferocitate inutilă. Unsprezece mii de țărani sunt măcelăriți fără milă. Bine înțeles, «ordinea» e restabilită. Din punct de vedere politic și național înăbușirea răscoalelor era însă o necesitate.

DESENUL PRINCIESEI ELISABETA PE PĂRȘII POSTEI REȘEDINȚE DOMNIEȘTI DELA MĂNĂSTIREA SINAI

1. Domnitorul Carol I 21. Generalul Harnamb 23. D-na Zoe Bengescu
După N. M. Condiescu și Al. Tsigara Samurcaș; Castelul Peșter, în *Boabe de Grâu*, an. IV Nr. 9

După potolirea lor, guvernul disolvă corpurile legislative și fixează noile alegeri în Iunie. Printr'un consens unanim, partidele nu dau luptă. Guvernul favorizează alegerea tuturor frunțașilor opoziției.

În noile Camere vor fi aduse mai multe proiecte de legi care vor îmbunătăți în oarecare măsură soarta țăranilor. Legea contra trusturilor arendășești și revizuirea învoielor agricole, mai ales aceasta, aduce o ușurare satelor.

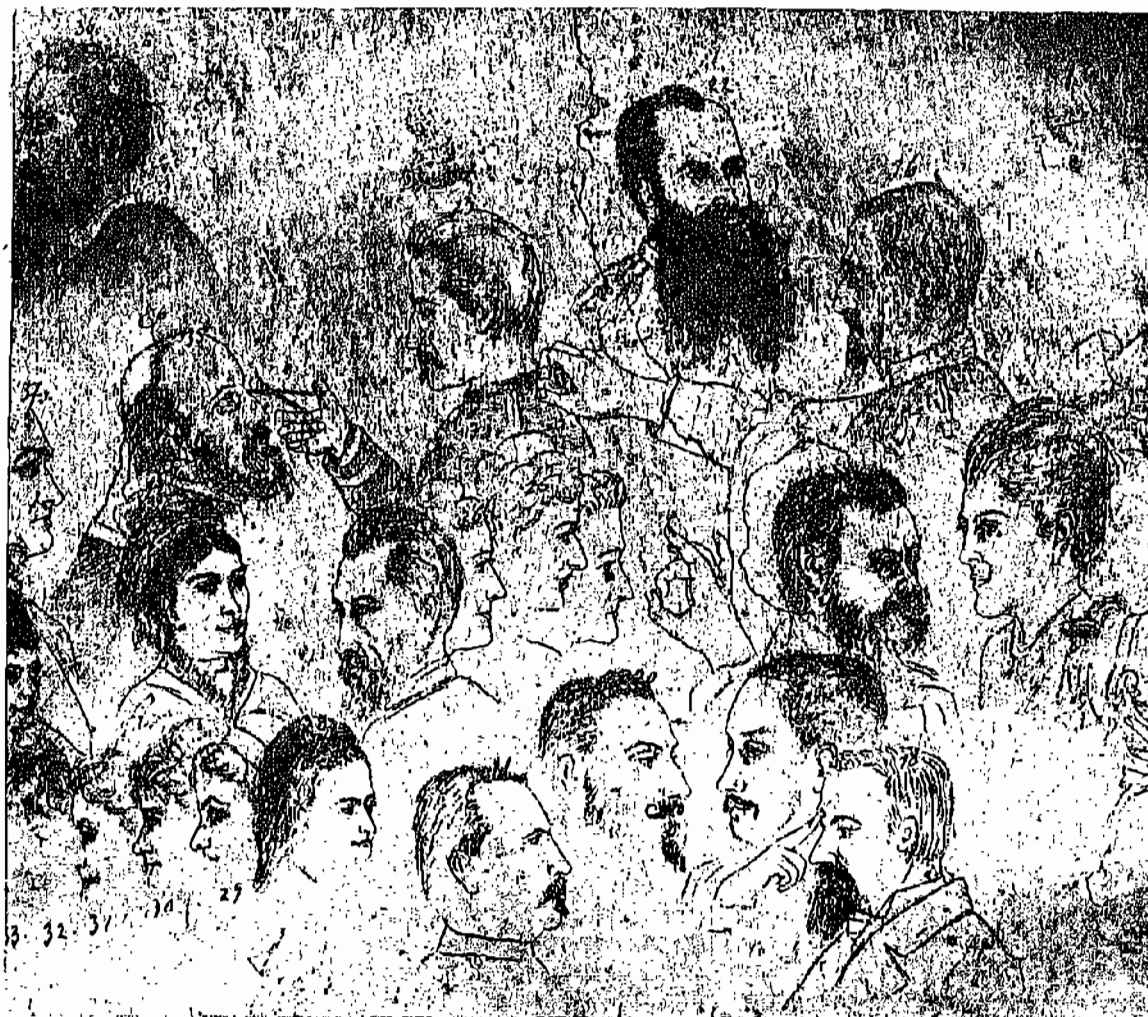
O clipă bulmăcite de răscoală, partidele își reiau viața obișnuită. Fuziunea celor două fracțiuni conservatoare se împlinește în Aprilie. Take Ionescu e trecut pe al doilea plan în noul organism politic. Peste un an, în 1908, despărțindu-se de conservatori, formează un nou partid «conservator-democrat». «Takismul» reprezintă o epocă în politica românească. El se caracterizează printr'o goană după partizani, necunoștință, prin făgădueli demagogice ne mai înțelnite, printr'o propagandă neostenită. Victoriile electorale repurtate de noul partid dovedesc o popularitate reală în mica burghezie orășenească și sperie atât pe conservatori cât și pe liberali.

Succesele lui Take Ionescu grăbesc desnodământul crizei și în partidul liberal. Se cere imperios întințirea cadrelor. Sturdza, căruia de altfel și facultățile mintale îi slăbiseră cu totul, trebuie să părăsescă președinția guvernului și șefia partidului.

La 27 Decembrie 1908, Ionel Brătianu devine președinte de consiliu.

Dimitrie Sturdza, Conu Mitiță, jucase timp de jumătate de veac roluri hotărâte în politica românească. Era un mediocră bine intenționat, bun organizator, cu o imensă putere de muncă. Om al detaliilor, al cotidianului, împrejurările nu i-au dat prilejul să dețină efectiv frânele puterii decât în timpuri normale. De aceea și-a putut da toată măsura în bine, fără să producă neajunsurile pe care lipsurile de tot felul ale personalității sale le-ar fi adus în vremuri anormale.

Succesorul său, în puterea vârstei, purtând un mare nume, unind o remarcabilă tehnică politică cu o puternică voință, era un dominator. Om politic de mare amploare, dar lipsit de calitățile organizatorii ale tatălui său, voluptos, leneș, nepăsător, va pre-

DESINELE PRINCESEI ELISABETA PE UN PĂRETE AL POSTEI REȘDINTE DOMNEȘTI DE LA MĂNĂSTIREA SINAIA

16. General Florescu, 17. Teodor Văcărescu, 18. Titu Maiorescu, 19. Colonel Pilliti, 20. Nicu Moscu, 21. Săch Ștefănescu, 22. D-na Poenaru, 23. D-na Bengescu, 24. D-na Dălcău, 25. Tănăsescu, prefect.

Mijlocul e ocupat de următoarea scenă: Dr. Săch Ștefănescu cu o foarfecă vrea să scoată ochii prefectului de Prahova de pe atunci, pentru că nu vedea starea deplorabilă în care se aflau drumurile județului său. Generalul Davila îl ajută, susținând capul vinovatului, pe când din dreapta intervine mâna generalului Florescu care împiedică executarea oribilului plan.

După N. M. Condărescu și Al. Tălgara Samuraz: Castelul Peleş, în Doaba de Grâu, an. IV, Nr. 9

zida, va conduce, va domina, dar nu va avea forța creatoare a marelui său părinte.

Guvernarea liberală continuă în același ritm, până la 29 Decembrie 1910 când Brătianu se retrage.

De astă dată Regele chiamă pe Carp. Toate succesele electorale dobândite de conservatorii-democrați nu le-au slujit la nimic. Regele nu cunoaște decât «partidele istorice».

Carp ia guvernul în împrejurări mult mai bune ca în 1900. Are autoritate necontestată în partid, dificultăți mari politice sau financiare nu-i stau în cale. Regele îi e favorabil.

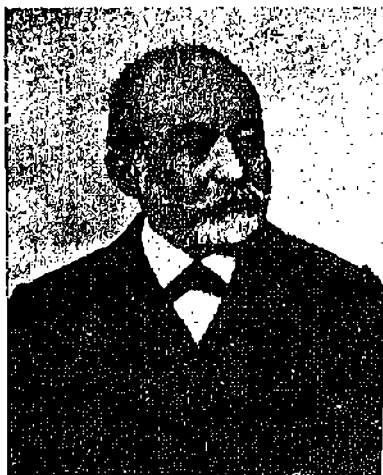
Alegerile, abil regisate de Marghiloman, dau majorității conservatorilor cu tot cartelul electoral dintre liberali și Take Ionescu.

Carp vine cu intenții mari, el speră într-o guvernare în care-i va fi dat să-și realizeze planurile de o viață întreagă, între altele descentralizarea administrativă.

Ministerul său cuprinde personalități de valoare: Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Nicu Filipescu, C. C. Arion, Barbu Delavrancea. Dar foarte curând se ivește chestia tramvaielor, care va pune repede capăt guvernării lui Carp.

Societatea 'Tramvaielor', înființată în 1909 de liberali, deschide era «cointeresărilor». Marghiloman, venind la ministerul de interne, consideră societatea ca înființată în dauna comunei. Un proces ia naștere; Marghiloman, socotind că societatea tramvaielor n'are ființă legală, o declară, printr-o lege, desființată. Liberalii, ajutați de Take Ionescu, pornesc o luptă înverșunată împotriva Guvernului. Regele, căruia nu-i plac încordările prea puternice între partide, dă sfaturi moderatoare. Carp însă se îndârjește. Cuvântările lui violente, replicile lui nsturătoare, ațâță focul.

Opoziția unită se retrage din Cameră, organizează întruniri de protest, intervine la Rege.

D. A. STURDZA, 1833—1914
Şef al partidului liberal (1892), preşedinte
al Consiliului (1895—1899, 1901—1903),
membru al Academiei Române

NICOLAE FILIPESCU, 1861—1914
Pruntag al partidului Conservator, ministru
de războiu (1912—1913), vălmăş luptător
pentru unitatea naţională

NICOLAE PLEHVA, 1840—1914

Lupta ia un caracter de mare violenţă. În sfârşit, liberalii dau bătălia şi pe teren judiciar, unde au multe posibilităţi, datorită influenţei ce o au asupra magistraturii. Tribunalul declară legea lui Marghiloman neconstituţională, iar în Martie 1912, Curtea de Casaţie ratifică felul de a vedea al adversarilor guvernului.

La 28 Martie 1912 Petre Carp îşi dă demisia.

În ultimii şase ani ai vieţii lui nu va mai avea prilejul să-şi dea măsura în folosul ţării.

Infrângerea lui Carp ia un caracter dramatic. Bătrânul conducător politic ar fi vrut să se retragă în opoziţie cu tot partidul. Titu Maiorescu, prietenul lui de o viaţă întreagă, primeşte însă sarcina de a continua guvernarea conservatoare.

Marghiloman, Filipescu, Delavrancea, urmează pe Carp.

Regele stăruie acum ca o înţelegere să intervină între Maiorescu şi Take Ionescu. După şase luni, la 14 Octombrie 1912, Take Ionescu intră în guvern ca ministru de interne. Împreună cu el reîntră în cabinet Nicu Filipescu şi Alexandru Marghiloman. Reîntregirea conservatoare se făcuse, dar... fără Petre Carp. Acum însă preocupările interne trec pe al doilea plan.

Peninsula Balcanică era în plină fierbere încă din 1908—1909, de când Bulgaria se proclamase independentă, iar Austria anexase Bosnia şi Herţegovina. Războiul italo-turc din 1911 s'gudue din temelii imperiul otoman. În toamna 1912, Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru încep războiul pentru eliberarea fraţilor lor de sub jugul semilunei.

Victoriile armatelor creştine sunt fulgerătoare. Bulgarii ajung în faţa Constantinopolului, la Ceatalgea. Acum intervin puterile şi impun întrunirea unei conferinţe a păcii la Londra.

România nu poate privi impasibilă schimbarea completă a echilibrului balcanic. Ea cere compensaţiuni şi anume o rectificare sensibilă a graniţei dobrogene înspre Bulgaria, rectificare cuprinzând Silistra. Dar marile puteri nu ne acordă priu protocolul dela Petersburg, decât o fâşie cu Silistra, fără nicio poziţie strategică. Nenuţumirea e generală în lumea politică şi opinia publică românească. Carp şi Filipescu cer o acţiune energică faţă de Bulgaria. Dar, speriată de crearea unei Serbii mari, diplomaţia austriacă

P. S. AURELIAN, 1833—1909

TITU MAIORESCU 1846—1917
Pruntag al partidului conservator, personalitate complexă şi strălucită, preşedinte al Consiliului (1912—1913), membru al Academiei Române

TAKE IONESCU, 1838—1922

a izbutit să câştige Bulgaria, pe care o incită la conflict cu foştii săi aliaţi. În Iunie, trupele bulgare atacă pe Sârbi pe Brogalnița. Acum România trebuie să intre în războiu, cu toate presiunile Vienei care urmărește micșorarea Serbiei. După treizeci și șase de ani, trupele române trec pentru a doua oară Dunărea.

Intervenția românească e hotărâtoare.

Bulgaria e silită să capituleze. Țarul Ferdinand se adresează Regelui Carol, cerându-i pacea.

La 17 Iulie, se întrunește la București conferința păcii, iar la 28 Iulie se încheie tratatul dela București.

România câștigă Cadrilaterul.

Dar războiul din 1913 nu-i important numai pentru câștigurile lui materiale. România jucase rolul de arbitru în Balcani, dovedise puterea și influența sa în politica europeană.

În al doilea rând, fapt cu consecințe însemnate în viitorul apropiat, pentru prima oară dela 1883, de când se legase de Puterile Centrale, România lucra împotriva recomandărilor și presiunilor austriace. Intervenția românească răsturnase chiar toate planurile monarhiei în Balcani.

Firește, guvernul conservator capătă un mare prestigiu de pe urma războiului balcanic.

Înțelegând situația, Ionel Brătianu adresează un manifest către Țară, făgăduind împroprietărirea și votul universal.

Așa dar, prin această lovitură îndrăznească, Brătianu concentra întreaga atențiune asupra problemelor de politică internă și da un nou impuls partidului său, devenit iarăși « partid al reformelor ».

Pe de altă parte, pacea abia încheiată, reîncep în tabăra conservatoare frământările. Carp și Filipescu atacă guvernul și în special pe Take Ionescu.

Regele intră și el în joc. La sfârșitul lui Decembrie, Miorescu demisionează.

În ziua de 4 Ianuarie 1914, Ionel Brătianu e din nou prim ministru.

Se alege în Februarie noile corpuri legiuitoare. Conservatorii trec de astă dată înaintea « takistilor ». Corpurile legiuitoare discută și acceptă ideea revizuirii Constituției spre a se putea înfăptui împroprietărirea

și votul universal. Dar reformele vor mai aștepta încă trei ani, căci războiul european bate la ușă.

Asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand, îngăduie Austro-Ungariei, sprijinite de Germani, să deslănțue războiul mondial. Ce atitudine va lua România, aliata puterilor centrale?

Problema era hotărâtoare pentru statul și neamul românesc.

Regele, ca odinioară în împrejurări similare, la 1877, convoacă la Sinaia un consiliu de coroană.

Brătianu, Filipescu, Marghiloman — șefii tuturor partidelor, într-o cânt Marghiloman fusese ales șef al partidului conservator — sunt pentru neutralitate. Numai Regele, violent susținut de Carp, stăruie pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale.

Către sfârșitul desbaterilor vine vestea că și Italia, ca și noi aliată Austro-Germanilor, s'a declarat neutră. Față de rezistența tuturor factorilor politici, Regele trebuie să cedeze. Dar încercarea a fost prea puternică, pentru marele monarh. Vârsta, încordarea, grijile, îi grăbesc moartea. La 27 Septembrie 1914, Carol I, Rege al României, își dă obștescul sfârșit.

Jumătate de secol de viață românească se scursese dela 1866.

România își câștigase, sub domnia lui Carol I, independența, fusese biruitoare în două războaie, devenise arbitru a situației în Balcani, se impusese Europei. Lunga epocă de pace, de stabilitate, de liniște adân-

că, sub agitația de suprafață a partidelor politice, îngăduise țării un progres tehnic și economic neîntrerupt. Cu umbrele și luminile ei, domnia lui Carol I fusese mare, glorioasă, binecuvântată pentru Țară.

Carol I nu era un geniu. Dar era un om cu alese însușiri de inteligență și suflet; un om calm, muncitor, sistematic; un om cu vederi largi, cu voință, cu îndrăzneală la nevoe și mai ales, un monarh, care prin corectitudinea vieții lui, prin simțul demnității și al ierarhiei, prin autoritatea ce emana din ființa sa regească, a dat tinerei dinastii române prestigiu și putere.

A fost un mare monarh, un foarte mare Rege. A fost ctitorul României moderne.

m. p.

PETRE P. CARP
1837—1918

BIBLIOGRAFIE

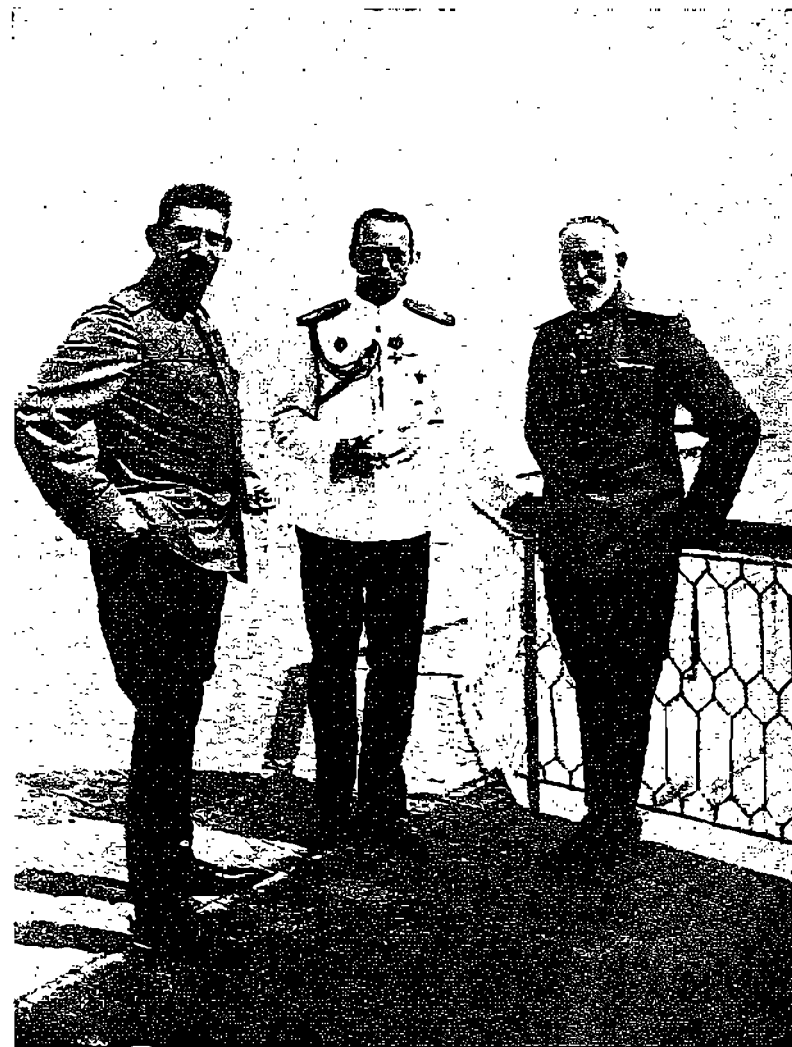
- C. D. Aricescu: Politica d-lui Ion Ghica Ex-bey de Samos, București, Tip. Ioan Weiss, 1870.
C. Bacalbaga: Bucureștii de altă dată, București, 1927.
B. Boerescu: Discursuri politice 1874—1883. Buc. 1910.
G. Bogdan-Duică: Românii și Oveii, București, 1913.
— Vasile Alexandri, București, Cultura Națională, 1926.
Raoul Bossy: Politica externă a României între anii 1873—1880. București, Tip. Cultura Națională, 1928.

- Ion C. Brătianu: Scrieri și cuvântări, 1821—1891 (6 volume), București.
Ion I. C. Brătianu: România și chestiunea orientului, în volumul « Războiul neațărnării », București, 1932.
G. I. Brătianu: La problème des frontières Russo-Roumaines.
Vinilă Brătianu: Situația internă în care se desfășoară războiul neațărnării. În volumul « Războiul neațărnării », București, Cartea Românească, 1927.

- Radu Budișteanu**: P. P. Carp. București, Ed. Socec, 1933.
- Sabina Cantacuzino**: Din viața familiei I. C. Brătianu. București, Tip. Universal, 1933.
- Carol I**: Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie par un témoin oculaire. București, Impr. L'Indépendance Roumaine, 1894.
- **Memoriile Regelui Carol** (traducere). București.
- **Cuvântări și scrisori** (3 volume). București, 1909.
- P. P. Carp**: Discursuri. București, Ed. Socec, 1907.
- Lilio Cialdea**: Ia politica estera della Romania. Bologna, Ed. I. Cappelli, 1932.
- Al. Crețianu**: Din arhiva lui Dumitru Brătianu (2 volume). București, Impr. Independența, 1933.
- A. C. Cuză**: Studii economice-politice. București, 1930.
- Frédéric Danis**: Histoire de la Roumanie contemporaine. Paris, Ed. Pellé Alcan, 1900.
- Ernest Desjardins**: Les Juifs de Moldavie. Paris, 1867.
- C. Dobrogeanu-Gherea**: Neojohogla. Buc. Ed. Socec, 1910.
- Gh. M. Dobrovici**: Istoricul datoriei publice a României. București, Tip. Albert Baer, 1913.
- M. Costaki Epureanu**: Despre pretinsa răscumpărare a căilor ferate. București, Tip. Thiel și Weiss, 1879.
- Albert Ferno**: Brătianu conspirator. București.
- N. Flea**: Apărarea făcută celor 41 de acuzați în procesul lui 8 August 1870. București, Tip. Curții, 1871.
- C. Gano**: P. P. Carp (2 volume). București, 1936.
- Paul Henry**: L'abdication du Prince Caza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie. Paris, Alcan, 1930.
- N. N. Herjen**: Istoria partidului național liberal. Dela origine până în zilele noastre. București, Speranța, 1915.
- Emil Ioachimovici**: O pagină din istoria politică a României: Manolache Costache Epureanu. București, 1913.
- Grigore N. Ionescu**: Mișcarea separatistă din Iași. Brăila, Tip. Pestemilogiu, 1911.
- N. Iorga**: Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er, 1866—1880. Paris, Ed. Gamber, 1923.
- **Politica externă a Regelui Carol I**. București, 1916.
- **Războiul pentru independența României**. București, Ed. Cultura Națională, 1927.
- **Activitatea politică și literară a lui Ion C. Brătianu**. București, Academia Română, 1922.
- **Dumitru Brătianu și opera lui**. București, 1934.
- **Istoria presei românești**. București, 1922.
- **Relations latines de la famille royale roumaine**. Iassy, 1917.
- **La Russie en Orient de 1875 à 1878**. Bucarest, 1916.
- Emmanuel Krezulesco**: Les Israélites en Roumanie. Paris, Ed. Dentu, 1879.
- Mile Kramnitz**: Regele Carol al României. București, 1904.
- Alexandru Lahovary**: Discursuri parlamentare 1868—1872. București, Tip. Dor P. Cucu.
- Georges Em. Lahovary**: Histoire d'une fiction. Le gouvernement des partis. Bucarest, 1897.
- Al. Lapedatu**: Antecedentele istorice ale independenței române. În volumul « Războiul neamurilor ». București, Cartea Românească, 1932.
- Gh. N. Leon**: Politica economică a partidului național liberal. București, Cartea Românească, 1932.
- Paul Lindenberg**: Charles I-er, roi de Roumanie. Paris, Librairie La Soudier, 1913.
- E. Lovinescu**: Istoria civilizației române moderne. 3 vol. Aucara.
- T. Maiorescu**: Istoria contemporană a României 1866—1900. București. Ed. Socec, 1935.
- **Discursuri parlamentare** (volumul I 1866—1876). București, Ed. Socec, 1897.
- Ministruul Afacerilor Străine**: Documente Oficiale. București, Impr. Statului, 1876.
- **Documente oficiale din corespondența diplomatică**. București, Tip. Națională, 1880.
- Ministru de l'Instruction Publique et des Cultes**: L'Enseignement public en Roumanie. Bucarest, 1900.
- T. Nekidov**: Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877—1878. In « Revue des Deux Mondes », 1915.
- George D. Nicolescu**: Parlamentul Român 1866—1901. București, Ed. Socec, 1903.
- D. Onciul**: Alegera Regelui Carol I al României. București, Ed. Socec, 1906.
- **Mihail Kogălniceanu**. București, Tip. Carol Göbl, 1918.
- G. Panu**: Portrete și tipuri parlamentare. București, 1893.
- **Cercetări asupra stărilor țărănilor în veacurile trecute** (2 volume). București, Tip. Endrescu, 1910.
- **Amintiri dela « Junimea » din Iași**. București, 1908.
- Ion Petrovici**: Titu Maiorescu. București, Tip. Bucovina.
- Prof. I. Popa-Burdă**: România 1866—1906. București, Tip. Socec, 1907.
- Emanoil Quinazu**: Adevărul asupra căderii ministerului Brătianu sau liberalismul și istoria lui în România. București.
- Andrei Rădulescu**: Cultura juridică Românească în ultimul secol. București, Academia Română, 1923.
- Radu Rosetti**: Acte și legături privitoare la legea țărănească sub domnia Regelui Carol (8 volume).
- D. Rosetti Texano**: Ia Roumanie et les Juifs devant l'Europe. Bacău, Impr. L'Indépendance, 1878.
- Frederich von Rein**: Luthillungen über Dr. Strousberg und sein Rumänisches Eisenbahn Unternehmen. Berlin, Tip. Eugen Grotzer, 1871.
- Gabriel Schäffer**: Istoricul problemelor evreiești din România. București, Cultura Românească.
- Dr. E. Schwartzfeld**: Din istoria evreilor. Impopulara, reimpopulara și întemeierea tăcșurilor și tăcșoarelor în Moldova. București, Ed. Ununii Evreilor pământul, 1914.
- Soveja**: Titu Maiorescu. București, Cartea Românească. **Nicolae Soutzo**: Mémoires. Vienne, Gerold, 1899.
- Dimitrie A. Sturdza**: Încununătura Europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile Ad-Hoc 7/19 și 9/21 Octombrie 1857 și autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cel îndreptățit. București, Academia Română, Tip. Carol Göbl, 1912.
- **Treizeci de ani de domnie al Regelui Carol I**. 1866—1896 (2 volume). București, Ed. Carol Göbl, 1897.
- **Acte și documente relative la istoria rennșterii României** (11 volume). Academia Română, București, 1899.
- Verax**: Ia Roumanie et les Juifs. Bucarest, Tip. Socec, 1903.
- General Teodor Vădrescu**: Memorii, în revista « Convorbiri Literare », 1914—1916.
- Baron Jehan de Witte**: Quinze ans d'histoire, 1866—1881. Paris, Plon, 1905.
- A. D. Xenopol**: Istoria partidelor politice în România. București, Albert Baer Tip., 1910.
- **Nicolae Kretzulescu**, Viața și faptele lui. 1812—1900. București, Ed. Socec, 1915.
- N. Zaharia**: Vasile Alexandri, Viața și opera lui. București, Ed. Al. Stănculescu, 1910.
- St. Zeletin**: Burghelia Română.
- K. Th. Zingeler**: Principele Carol Anton de Hohenzollern Sigmaringen, tatăl Regelui Carol al României. București, Universal 1912.

REGELE CAROL I, PRINCIPELE MOȘTENITOR FERDINAND
ȘI PRINCIPELE CAROL

REGELE CAROL I, PRINCIPELE MOȘTENITOR FERDINAND ȘI TARUL
NICOLAE II, CU PRILEJUL VIZITEI ACESTUIA LA CONSTANTA, 1914

REGELE FERDINAND I, CURÂND DUPĂ MOARTEA REGELUI CAROL I

REGELE CAROL I, ÎN CAMPANIA DIN BULGARIA, 1913

REGHLE FERDINAND I ÎNTRĂCĂTORUL

NICOLAE FILIPESCU

I. BARBU DRIAVRANCA

TAKE IONESCU

VASILE IUCACIU

NICOLAE IORGA

OCTAVIAN GOGA

ALEXANDRU MARGHILOMAN

PETRE CARP

CONSTANTIN STERE

GENERAȚIA POLITICĂ A RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE

RĂSBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

PREGĂTIREA RĂSBOIULUI

Situația la moartea Regelui Carol I

Moartea îndurătoare curmase brusc chinul sufletească al marelui om de caracter care fusese Regele Carol I. Pus la grea cumpănă între obligațiile sale de monarh constituțional și glasul sângelui unit cu credința jurată în tinerețe steagului german, Carol I își făcuse datoria de rege până la capăt. Cu știința lui, Brătianu încheiase, la 18 Septembrie (1 Octombrie) 1914, convenția secretă care asigura Rusiei neutralitatea binevoitoare a României, înmormântând astfel tratatul nepublicat, din 1883, cu Puterile centrale, și confirmând noul curs al politicii externe românești, inaugurat cu vizita Țarului la Constanța, petrecută cu un an mai de vreme. *Omul* nu a putut însă rezista încercării din care *regela* ieșise biruitor, și Carol I își dase sufletul în mijlocul poporului său îndurerat și îngrijorat de vremile ce aveau să vie (3/16 Octombrie 1914).

Sfios, dar însuflețit de o conștiință adâncă a răspunderii sale monarhice, stimulat de personalitatea puternică și fermecătoare a soției sale Regina Maria, noul rege, Ferdinand I, trebuia să facă față de îndată, unor împrejurări noi. Vremile păreau că vor cu dinadinsul să grăbească cu o generație, îndeplinirea unei misiuni pe care visătorii cei mai îndrăzneți n'o hărăziseră în gând decât celui de al treilea vlăstar al dinastiei. Cu cât trecea timpul, se vădea că «neutralitatea», proclamată în prima clipă a chibzuului, nu va putea fi definitivă, ci, mai curând sau mai târziu, România va fi atrasă în răfuiala generală care avea să hotărască despre noua rânduire a lumii. Țara, care timp de peste treizeci de ani se ridicase pe treptele civilizației, prosperității și prestigiului european cu sprijinul Germaniei, simțea că în curând va fi pusă la ispita de a-și răsturna alianțele, de a-și jertfi prosperitatea și de a-și întrerupe propășirea, pentru a-și îndeplini, prin grele încercări și suferințe, misiunea ei istorică.

Curențele opiniei publice

În țară era, cum s'a spus, o «vraiste mare». Opinia publică era frământată de curențe potrivnice.

Deoparte erau «antantofili», marea majoritate a opiniei publice orășanești și toată pătura gânditoare

a satelor, însuflețită de nouile idealuri ale Ligii Culturale. La ceea ce li se părea o răscruce de veacuri, ei simțeau chemarea adâncă a instinctului național și manifestau profetic, peste orice considerațiuni de prudență, voința de unitate politică a poporului românesc, concretizată în strigătul: «Vrem Ardealul!» Simțitoare la orice apropiere a Rușilor de trecătorile Carpaților și îndârjită de îndărătnicia cu care stăpânirea ungurească a Contelui Țisza refuza să cedeze, cu toate presiunile Berlinului, revendicărilor populației românești din Transilvania, această parte a opiniei publice se adunase în jurul conservatorilor: Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Delavrancea și a naționaliștilor: Vasile Lucaci, N. Iorga, Octavian Goga, — prinzând prin ei glas înaripat, la «Dacia», pe stradă, în parlament, la întrunirile «Federației unioniste», ale «gărzilor» și «ligilor» intervenționiste, care îndemnau guvernul să nu piardă «momentul favorabil» acțiunii.

De cealaltă parte, sta rezistența cugetată a «germanofililor». Puțini, dar aleși, ei reuneau aproape toate vechile cadre guvernamentale conservatoare partase politicii Regelui Carol I: Carp, Marghiloman, Maiorescu, pe basarabeanul liberal Stere și câțiva socialiști militanți, dușmani Rusiei. Conștienți de puterea militară a Germaniei, neamatori de «aventuri» și temători, în caz de înfrângere a Puterilor centrale, de o expansiune intolerabilă a slavismului, aceștia doreau ca România să păstreze cel puțin o neutralitate binevoitoare Puterilor centrale, până în momentul — pentru ei neîndoielnic — în care aceste puteri, învingătoare în Răsărit, ar fi asociat-o la marșul lor triumfal asupra Kievului, pentru desrobirea Basarabiei. Cât despre idealul național, unii din ei — aprobați la început, pare-se, chiar de unii antantofili ca Filipescu, — nu se sfiau să-l nădăjduiască realizat mai târziu, sub forma «Marei Austriei» preconizată de Aurel Popovici: intrarea României întregite într-o confederație dunăreană, sub egida Habsburgilor.

Ecoul fiecăruia din aceste curențe potrivnice era firește amplificat de sprijinul, nu todeauna desinteresat, al diplomației țărilor pentru care milita; deoparte Contele Czernin și Von dem Busche, de alta Blondel — curând înlocuit prin Marchizul de St. Aulaire — și Poklewski-Koziell.

Politica lui Ionel Brătianu

Străns între ei ca între ciocan și nicovală, copleșit de răspundere, îngrijorat, iscodind evenimentele spre a le desluși cursul, complinind prin dilăcie ceea ce nu putea împlini prin forță, — la cârmă: Ionel Brătianu. Îl măsurase toate riscurile unei acțiuni pe care o dorea, dar pentru care nu se simțea gata. Își dase seama de greutatea unei campanii dusă împotriva acelor, pe ajutorul cărora se bázuse până atunci toată înzestrarea militară a țării. Dar și de primejdia de a se găsi, la pace, afături de învinși. Mai știa, din tradiția politică a părintelui său, cât se putea bizui, la biruință, pe credința aliatului dela Răsărit.

De aceea, pus în dilema politicei noastre milenare. Brătianu încercă să o rezolve în sens tradițional: amânând soluția, pregătindu-se și negociind.

Brătianu negocie deci cu reprezentanții Înțelegerii — prin mijlocirea nu totdeauna binevoitoare a Rusiei — mai întâi recunoașterea obiectivelor politice ale rășboiului românesc și garantarea realizării lor, în cazul izbândei comune. Apoi, negocie condițiile intervenției militare a României, opunând planului francez — care preconiza (ca și Generalul Averescu) o acțiune ofensivă către Sud împotriva Bulgariei — un plan al lui, care combina ofensiva română spre Ardeal, cu un ajutor defensiv din partea Rusiei în Dobrogea; închipuindu-și, nu se știe de ce, că Bulgarii nu vor ataca România.

O acțiune aliată, simultană, pe frontul Salonicului, era prevăzută de altfel, pentru a zădărnici orice veleitate agresivă a acestora.

Negocierile înaintând greu și cu intermitențe, Brătianu lăasă să treacă momentul dela Lemberg, intrarea Italiei în rășboiu, a Bulgariei și a Turciei, zdrobirea Serbiei, ba chiar și ofensiva lui Brussilow din primăvara anului 1916, fără a se hotărî să intervină.

Folosind însă mijloacele pe care i le punea la dispoziție (un împrumut intern și doi ani de recoltă bogată vândută cu prețuri mari, se trudi să înzeestreze oștirea cu material nou, pe care însă Aliații, neîncrezători, refuzară să i-l livreze, înainte de a-și fi hotărît sensul intervenției).

Inchis într'un mutism absolut, « Sfiuxul » — cum îi plăcea să i se zică — își închipuia, nu fără oarecare

naivitate, că-și poate ascunde jocul de privirile pătrunzătoare ale abilului Czernin, rămas în țară anume ca să-l iscodească, după eșecul primei sale misiuni, aceea de a sili pe Regele Carol I să respecte, împotriva sentimentului public, tratatul de alianță din 1883.

Treptat însă, nentralitatea binevoitoare a puterilor centrale se transformase, și România se opusese trecerii pe ascuns a trupelor și munițiilor germane spre Turcia. Czernin nu putea să nu bage de seamă acest lucru, cu toată reacțiunea hotărâtă a guvernului român, care desarmase de asemeni și câteva unități rusești răfăcite în retragerea din Bucovina, pe pământul românesc.

Întrarea în rășboiu

În curând însă, perspectiva de a vedea prelungindu-se rășboiul de uzură și presiunea germană tot mai mare asupra Verdunului, siliră pe aliați să vorbească fermu lui Brătianu. O notă a comandamentului suprem francez, trimisă la începutul lui Iulie (6/19), îi ceru să răspundă categoric dacă e dispus să intervină imediat — « acum, ori niciodată » zicea nota — sub sancțiunea de a nu se mai garanta României nici unul din avantajele făgăduite mai înainte. Străns cu ușa, Brătianu se hotărî, și la 4/17 August 1916, semuă cu reprezentanții aliaților tratatul politic prin care România se alătura În pătritei Înțelegeri, luându-și angajamentul să intre în acțiune cel mai târziu până la 15/28 Au-

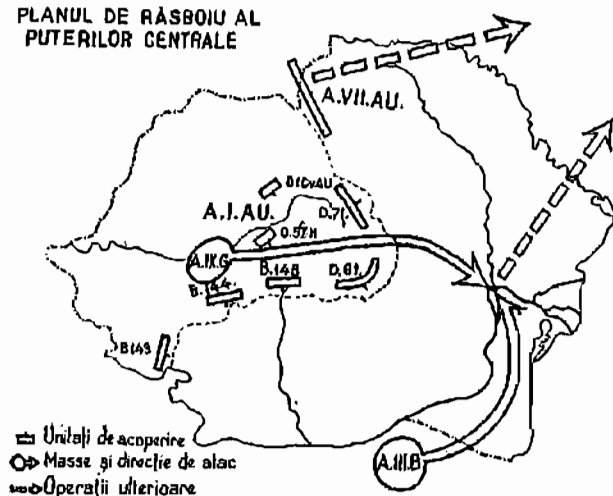

IONEL BRĂTIANU

gust. În schimb, aliații garantau României satisfacerea pretențiilor ei politice, în caz de izbândă comună. Hotarul ei era împins virtual până la granițele etnice ale neamului, la apa Tisei, cu excepția unei mici porțiuni de pământ în fața Belgradului și a unei fâșii de-a-lungul acestei ape, dela vărsarea Mureșului, la 4 km mai sus de vărsarea Someșului, trecând pe la 6 km la răsărit de Debrețin.

În același zi, Brătianu senuna convenția militară care fixa amănuntele acestei intervenții.

Conform tradiției constituționale, Regele Ferdinand convoca în ziua de 14/27 August, consiliul de coroană. Trecând peste șovăielile minorității germanofile și peste împotrivirea dărză a lui Carp, — care, protestând că Hohenzollernii nu pot fi învinși, își atrase din partea Regelui memorabila replică: « Am învins deja pe unul ! » — consiliul se declara

PLANUL DE RĂZBOIU AL
PUTERILOR CENTRALE

Armata de Sud urma să atace prin surprindere România, prin Dobrogea, imobilizându-i rezervele și zădărniciindu-i veleitățile ofensive în Transilvania. Ea trebuia să progreseze apoi spre Miază-noapte, până la gurile Dunării. Armata IX-a trebuia să atace în Transilvania, cu fața spre Răsărit. Profitând de fixarea rezervelor românești, ea trebuia să oprească mai întâi înaintarea armatelor române din Ardeal și să le respingă pe vechea graniță. Odată ajunsă aci, ea trebuia să treacă munții Vrancei pe urma Românilor și să coboare în lunca Siretului, spre a se întâlni cu Armata Mackensen în regiunea Galaților. În concepția comandamentului suprem al Puterilor centrale, armata română din Muntenia trebuia să fie strivită și nimicită în brațele cleștelui format din cele două armate dușmane, ce se închideau asupra-i. Odată acest prim act încheiat, armatele puterilor centrale trebuiau să se regrupeze pe linia cea mai scurtă, a Siretului și, atacând simultan prin sudul Basarabiei și prin Bucovina, să strivească în al doilea clește, rezistența armatei române din Moldova, deschizându-și calea Odesei și a Kievului.

Insemnătatea intervenției române în războiul mondial

Era, cum se vede, o campanie de nimicire a armatei române, concepută de inamic după toate regulile artei militare, pusă sub conducerea celor mai destoinici comandanți. Ea îi era impusă de nevoia tactică a scurtării frontului și de nevoia strategică de a pune mâna pe grânele și petrolul României, indispensabile aprovizionării unor țări sleite în lupta dusă de doi ani împotriva lumii întregi. În ochii comandamentului militar al puterilor centrale, *frontul românesc devenea deci teatrul principal de operații al războiului mondial* și din această pricină, el suspenda orice inițiativă pe alte fronturi. Se lănușește astfel, rolul esențial jucat de România în istoria războiului mondial. La limita eforturilor impuse aliaților de război de uzură, intervenția României a desconggestionat celelalte fronturi, atrăgând asupra ei totalitatea rezervelor inamicului. Ea a dat astfel Aliaților răgazul să se relaxe și să răpească Puterilor centrale

inițiativa operațiunilor pe acele fronturi. Așa că, cu toate decepțiile primei părți a campaniei românești, și cu toată schimbarea ulterioară a împrejurărilor, se poate spune că *intervenția și jertfa României au fost, într-un fel, hotărâtoare asupra soartei războiului mondial*.

ÎNCEPUTUL CAMPANIEI DIN 1916

Ofensiva română din Transilvania

Încă din seara zilei de 14/27 August, trupele de acoperire românești, concentrate de mult aproape de graniță, ocupau defileurile prin surprindere, înlesnind astfel grosului, trecerea munților. Informiat de slăbiciunea trupelor inamice, Marele Cartier hotărâse în ultimul moment, strămutarea zonei de concentrare, dincolo de Carpați.

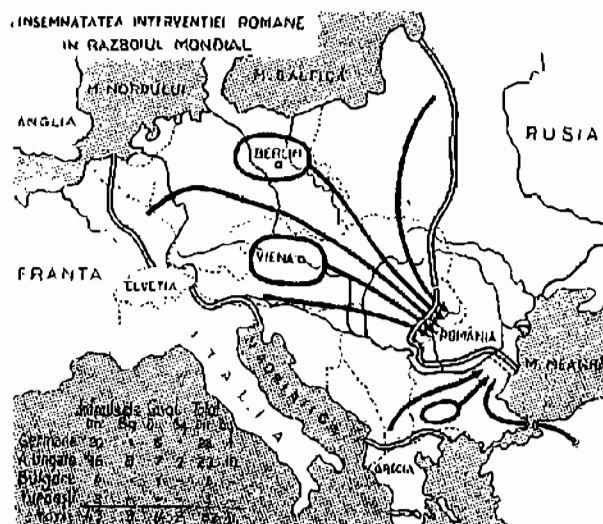
Trei zile mai târziu, 12 divizii românești eșiseră din trecători, aruncând înapoi ariergardele inamice și înaintau în câmpia Transilvaniei, primite cu entuziasm de populația românească a provinciei.

Operând pe văile adânci ale Cernei, Jiului și Oltului, depărtate cu zeci de km. și despărțite prin masive muntoase inaccesibile, neprielnice legăturilor tactice, Armata I înaintază în trei direcții divergente, pe văile Cernei, Jiului și Oltului ¹⁾.

¹⁾ La Apus, Grupul Cerna (Div. I G-1 Dragalina) atacă poziția inamică de pe muntele Alionului, apărută de Col. Piebich, o cucerește și ocupă Orșova (22.8/4.9). Întâmpinat de grosul Brigăzii mixte 145 A. U. (Col. Szivo) sosit în ajutorul inamicului, Grupul Cerna se oprește întărindu-se la Sud de Mehadia.

La centru, Grupul de Jiu (G-1 Muică) compus din Div. 11 (Col. Cocorăscu) și având Div. 12 în rezervă, alungă elementele înaintate ale Brigăzii 144 A. U. (Col. Berger), care încearcă să apere ieșirea de Nord a defileului Surduc, ocupă bătălia Petroșanilor (25.8/7.9) și pătrunde pe valea Strelului în defileul Merisor. Aci, este întâmpinat de detașamentul Sunkel, compus din primele elemente ale Armatei a IX-a, în curs de debarcare în regiunea Deva-Chiș: Corpul alpin bavarez și Div. 187 germană, care alungă să-i oprească înaintarea spre Hațeg, înalțare care ar putea deveni primejdioasă pentru concentrarea inamică.

La Răsărit, Grupul Olt-Lotru, devenit mai târziu Corpul de Olt (General Popovici), compus din Div. 23 (Col. Castrîș)

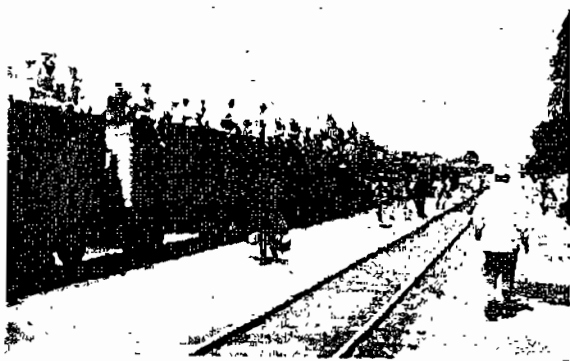

DUPĂ G. RATU, I. LAURENȚIU BĂRZOTESCU

Preocupat să constituie înaintării românești un punct cât mai solid, și temător să nu fie întors de un munte venit pe neașteptate dinspre Caransebeș, Generalul Culeer ezită să se angajeze cu grupul de Jiu prea departe, către Hațeg, de unde ar fi putut amenința valea inferioară a Mureșului, cum avea ordin dela Marele Cartier; ci se întărește la ieșirea din defileul Merisor. Pentru motive de același ordin, el nu angajează nici Grupul de Olt în munții Cibinului, ori spre valea Sebeșului, ci îl oprește defensiv în fața Sibinului.

În timp ce Armata I opera astfel la stânga dispozitivului ofensiv românesc, la centru, diviziile destinate să constituie armata II-a, pătrunseseră convergent prin trecătorile care leagă Muntenia de Țara Bârsei și înaintau spre valea Oltului mijlociu, alungând dinaintea lor trupele de acoperire ale Div. 71 A. U.¹⁾

pe lângă Col. Măndăscu, și o brigadă călărăși, atacă pe câmpul Oltului dela Coști în spre Porcesii; în timp ce, pe dreapta, un detașament urcă pe la Voineasa, în valea Sadului,

MIȘCAREA TRUPELOR

întorcându-se apărarea Brigăzii 143 A. U. (Barwick) la Boita și răspîndindu-se apoi în câmpia Sibinului. Ocupând Vesteșul și Talmaciu, Corpul de Olt se desfășoară pe stânga până la Rășinari și Orlat, și pe dreapta până pe înălțimile care despărțesc valea Oltului de Hârtibaciu, dincolo de Avrigh, înspre Săcărâmb-Gâmbăc, unde întâlnește Div. 51 de Honvezi (Famatky), care acoperă debarcarea trupelor Armatei a IX-a inamice, dela Sebeș.

Ca rezerve de sector, Armata I dispune de Div. 12 la Cărbunrești, în rezerva grupului de Jiu; de Div. 13 la Călimănești, rezervă curând folosită la aripa dreaptă a Corpului de Olt și de Div. 20, care acoperă Dunărea. Iar ca rezervă de armată, are Div. 2 la Strehoia.

La stânga, Div. 3-a română trecuse prin pasul Brașov, străbătuse munții Perșanilor și ajunsese la Șerealia. La centru, Div. 4-a respinsese pe inamicul care încercase să oprească în valea Timigului, ocupase Brașovul (10/29.8) și ajunsese la Feldioara. La dreapta, Div. 6-a debarșase din valea Buzăului, ocupase Sf. Gheorghe și se apropia de vârfurile Oltului. La 11 August (3 Septembrie) Generalul Averescu luase comanda acestei armate și începuse pregătirile în vederea trecerii Oltului.

Div. 4-a care pătrunsesse în Ardeal prin pasul Bratocci, era retrasă în a doua linie și depășită de Div. 22-a care venise să se intercaleze între Div. 4-a și Div. 6-a între Feldioara și Săngeorgiu spre a lăsa mișcare aripelor ocolitoare a armatei. Iar ca rezerve de armată, pe lângă Div. 5-a,

ACOPERIREA GRANIȚEI

La aripa dreaptă a dispozitivului românesc, Armata de Nord (General Presan), care avea înaintea ei Div. 61 A. U., debarșase din Carpații Moldovei prin văile Ghimeșului, Uzului, Troțușului, Bicazului și Bistrițioarei, în văile superioare ale Mureșului și Oltului, perpendiculare pe linia ei de înaintare, și ocupase câmpia Securilor. Se opriase aici pentru a se reorganiza, apoi pătrunsesse pe urmele inamicului, în munții Gurghiuului, Harghitei și Barotului, ultimă barieră care o despărțea de văile Țarnavelor și Mureșului mijlociu, căile firești de acces spre inima Transilvaniei¹⁾.

Armata II-a mai dispunea și de Div. 21-a adusă dela Bălcești la Brașov.

¹⁾ La stânga, Div. 8-a (G-l Pătrașcu), cucerind muntelul Șandor deschisese calea Oltului Div. a 2-a de cavalerie și care ocupase Târgul Seculesc. Ea oblicase apoi spre Nord-Vest, pentru a coopera la învâlnirea Mercurei-Ciucului, atacată dela Nord și dela Est, de Div. 7-a (G-l Istrati) care debarșase prin văile Uzului și Ghimeșului.

Mai la Nord, Brigada 4-a mixtă, străbătuse pasul Bicașului și ocupase Gheorghieni, în timp ce la extrema dreaptă, Div. 14 (G-l Paraschiv Vasilescu) făcând legătura cu Rușii în regiunea Dornei, înaintase în munții Călimani prin valea Bistriței, ocupând Tulgheșul, Borsecul și Toplița. În fața acestei situații, inamicul încercase să reacționeze, întorcându-se prin valea Dornei, flancul Div. 14-a, dar mișcarea lui fusese observată și oprită la timp de trupele românești.

TRECEREA MUNTILOR

RECUNOAȘTERE ÎN OFENSIVĂ

Contra ofensiva lui Mackensen în Dobrogea

În timp ce armatele românești înaintau astfel victorioase în Transilvania, Bulgaria — care șovăise un moment — declara rășboiul României și Mackensen primea dela Marele Cartier german ordin să atace imediat, prin surprindere, în Dobrogea. Obiectivul său era să înfrângă armata română înainte de sosirea ajutorului rusesc ¹⁾.

Pe când aripa lui dreaptă amenința Bazargieul, apărat cu șovăială de Div. 10-a, (G-I Arghirescu), grosul forțelor atacă, la stânga, Turtucaia.

¹⁾ Nu este bine lămurit dacă șovăiala Bulgariei a fost reală (provocată de dificultățile interne cauzate de obosealile rășboiului, de teamă că Puterile centrale, cu care se legase Bulgaria, vor eșua învinge din rășboi, ori de îngrijorarea că soldații bulgari vor refuza să se bată cu Rușii, frați de rasă și de lege, și protectorii seculari ai țării lor; — sau dacă ea n'a fost decât o manevră diplomatică, destinată să înghețe vîglenia României.

Conducătorii de atunci ai Bulgariei au încercat, mai târziu, să acrediteze ultima ipoteză. Fapt este însă, că primul ministru bulgar, Radoslavoff, făcuse ministrulul României la Sofia, propunerii să l se mijlocisea o împăcare cu Rusia; că puterile înțelegerii făcuseră chiar oarecare oferte Bulgariei și că generali înamiei mărturisesc în memoriile lor, fără înconjur, satisfacția că teama privitoare la refuzul de a se bate al soldaților bulgari, împotriva Rușilor, s'a dovedit nedreptățită. Nu-l exclus ca această teamă să fi intrat printre motivele care au determinat Puterile centrale să atace România, prin Dobrogea, înainte de sosirea trupelor rusești.

ÎNĂINTĂRIA ÎN TRANSILVANIA

Înfățișarea terenului era foarte favorabilă unui atac bulgăresc. Apropierea liniei de rocădă: Ruseiuc, Razgrad, Șumla, Varna și convergența drumurilor ce duc din aceste centre spre cele trei puncte de apărare ale dispozitivului românesc: Turtucaia, Silistra și Bazargie, așezate în unghi defensiv, permiteau: 1) concentrarea rapidă a forțelor inamice în jurul oricăruia din cele două puncte înaintate ale acestui dispozitiv (Turtucaia și Bazargieul) și 2) împiedicarea oricărei intervenții a grupurilor românești prin izolarea Silistrei. Chiar față a dispune de forțe superioare numericește, un comandant abil putea deci realiza în orice moment, pe acest front, numai prin judicioasa lor grupare, o superioritate covârșitoare de mijloace în punctul ales pentru a da lovitura. Și Mackensen era prea abil spre a nu profita de această situație ²⁾.

²⁾ În ofara Div. a 12-a bulgară, îngrădă pe Dunăre dela Vidin la Ruseiuc, — Armata III-a bulgară cuprindea un grup ofensiv concentrat la granița Dobrogei.

MITRALIERE LA ATAC

La stînga grupului de atac, pe drumurile ce convergeau dela Ruseiuc și Razgrad spre Turtucaia apărată de Div. 17-a românească (10 batal., cu 30 baterii), erau concentrate: detașamentul Hammerstein (1 batal., 3 esc. și 3 baterii) la Tetovo și Div. 4-a bulgară Preslav (17 batal., cu 24 baterii) la Balbanar. Total: 18 batal., 3 esc. și 27 baterii.

La dreapta, cu fața spre Bazargieul apărat de Div. 10-a românească, (10 batal., 1 esc. și 7 baterii), erau concentrate: Bg. 1 din Divizia 6-a bulgară Vîlchi (8 batal., cu 6 baterii) la Iuz-Tepe și detașamentul Kantargieff (4 batal., cu 4 baterii), care acoperea garulzoana Varnel (8 batal., cu 4 baterii). Total: 20 batal., cu 12 baterii.

La centru, pe drumurile ce duc prin Kamădar și Aca-dăntar spre Silistra apărată de Div. 9-a română (16 batal., 1 esc. și 17 baterii), Div. 1-a bulgară Sofia sta gata să intervină cu grosul (12 batal., 4 esc. și 17 baterii), fie cooperând cu Brig. 1 (6 batal., și 11 baterii) concentrată la Hâr-gova, la atacul Turtucaiei pe la Est; fie împiedicând cu Brig. 3-a concentrată la Kamădar, intervenția Div. 10-a română în sprîjful cetății atacate; în timp ce dreapta și (Brigada 2-a concentrată la Sursel), atacând Silistra pe la Sud căuta să imobilizeze în acest sector Div. a 9-a, română.

Tot la centru, dar mai la dreapta, Div. 1 cavalerie bulgară era gata să opereze deopotrivă defensiv către Silistra prin Karlbunar, spre a împiedica cooperarea Div. 9-a română cu Div. 10 care apăra Bazargieul, sau pentru a sprîjui direct, prin învâlmire pe la Nord, atacul deșăruit contra acestui oraș pe la Est de Brigada 1-a a Div. 6-a și pe la Sud de detașamentul Kantargieff.

Bătălia dela Turtucaia

Amenajată în cap de pod și destinată să slujescă drept bază de operații în cazul unei ofensive române către Sud, Turtucaia rămăsese un punct înaintat, expus învâlnirii, după adoptarea defensivei pe acest front. Lipsită de comunicații peste Dunăre cu malul românesc, izolată de restul frontului dobrogean într-o regiune cu populație ostilă României, având fortificațiile neterminate, artileria grea neinstalată complet și fiind apărată de unități de milițieni neinstruiți și slab încadrați (Div. 17-a G-l Teodorescu), dar mai ales comandată fără discernământ, dacă nu cu ușurință, Turtucaia avea să fie o pradă ușoară pentru un inamic nu mult superior numeric, dar dăr și experimentat, reușind să obțină o superioritate locală de forțe în momentul decisiv și având o superioritate nediscutată de foc, în special de artilerie de toate calibrele.

MARȘALUL, MACKENSEN

Neînțelegând primejdia tactică a apărării unui cap de pod fără pod, convins că cetatea e inexpugnabilă, comandantul român își dispusese forțele în semicerc, în loc să caute a-și menține cu orice preț deschis drumul spre Silistra, spre care avea ordin dela comandantul armatei să se retragă la nevoie. Sigur că va fi atacat din spre Apus, comandantul cetății, își concentrase

rezervele în acest sector și adoptase în celelalte tactica rezistenței «cu orice preț» cum i se ordonase, peste dispozițiile armatei, de ofițerul de legătură al Marelui Cartier. Această nesocotire a împrejurărilor și obstinația de a nu schimba dispozitivul apărării, chiar atunci când fu evident că efortul inamic purta asupra sectorului sud-estic, fură fatale apărării.

La 21 August, detașamentul Hammerstein deslănțuie ofensiva spre Staroselo, pe care trupele române îl părăsesc fără lupte, spre a-l relua a doua zi.

Covârșite de focul masiv al artileriei grele inamice concentrată în sectorul de miază-zi, nădăjduite să se infiltreze în ziua de 23 August între punctele de sprijin 8-11 ale primei linii de apărare. Zadarnic ordonă comandantul contra-atacuri repetate pentru despresurarea punctelor înconjurate. Violenta barajului inamic sdruncină moralul contra-atacatorilor. Acum inamicul și-a desemnat mișcarea de împresurare a cetății. În vreme ce unități inamice tot mai numeroase pătrund înăuntrul centurii forturilor, Bri-

TRUPE DIN DIV. 15-a. GATA SĂ PLECE ÎN AJUTORUL TURTUCAIEI

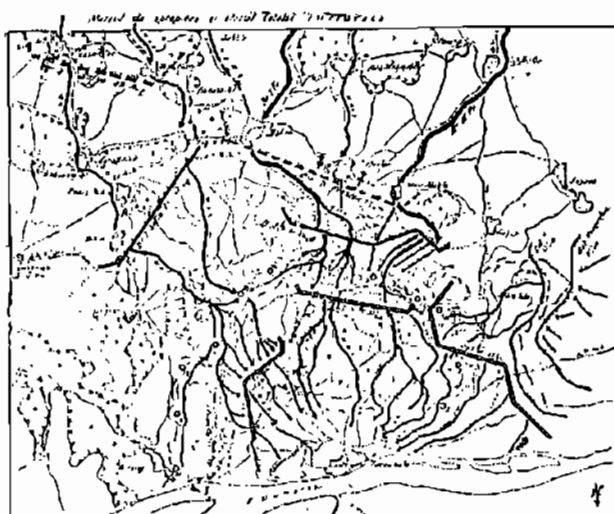
gada 1-a și 3-a a Div. 1 Sofia taie șoseaua care leagă Turtucaia de Silistra.

La cererea comandantului cetății, Marele Cartier român trimite ajutoare. Greșit întrebuințate, unitățile din Div. 15-a trimise în ajutor, în loc să fie folosite pentru o mișcare de despresurare, sunt irosite în grupuri mici, în contra atacuri sterile, din lăuntrul cetății, spre Daidâr și Antimovo. Rău conceput și executat fără vlagă, atacul Div. 9-a pronunțat dinspre Silistra la 23 August, cu misiunea de a despresura cetatea, nu reușește să clatine unitățile dușmane care îi taie drumul călare pe șosea.

Sistemul de apărare al cetății este astfel dislocat. În unități se produce panică. Zadarnic încearcă să reziste până la capăt comandantul izolați. Înconjurati în forturi, ori retrași la Nord de oraș, sunt uciși sau capturați. Câțiva scapă aruncându-se în Dunăre. Un grup de viteji din Reg. 84 Infanterie izbutește să-și croiască drum printre atacatori în spre Silistra, dovadă că Div. 9-a ar fi putut reuși dacă ar fi insistat. Spre a nu cădea în mâinile dușmanului, comandantul cetății părăsește Turtucaia pe o vedetă, din ordinul Marelui Cartier. Lipsită de comandant și de orice nădejde de scăpare, garnizoana se predă în după amiaza zilei de 24 August/6 Septembrie.

OSTAS CĂZUT PENTRU PĂTRIE

SCHIȚA BĂTĂLIEI DE LA TURTUCAIA
Desenată în captivitate de Colonelul Măreșcu (răsturnată)

Bătălia dela Bazargic

În timp ce inamicul deslănțuia atacul împotriva Turtucaiei, comandantul Armatei a III-a, Generalul Aslan, rău informat la București că totul merge bine în cetate, ordona Generalului Zaiancicowsky — comandantul Corpului rus¹⁾, care a sosit pe vechia graniță dobrogeană — să atace spre Bazargic, spre a recuceri orașul pierdut în ajun prin șovăelile Div. 19-a. Consecvent, Zaiancicowsky își îndreaptă toate forțele spre Sud, pentru a executa ordinul.

Informat însă, între timp, de înrăutățirea situației la Turtucaia, Aslan revine a doua zi, ordonând atât Div. 9-a, din Silistra, cât și Corpului rusesc — pe care-l bănuia la centrul dispozitivului ruso-român — să renunțe la ofensiva spre miază-zi și să se îndrepte cu toate forțele disponibile spre apus, pentru a degaja Turtucaia.

Surprinsă în risipire de ordinul lui Aslan, Divizia 9-a (G-ral Basarabescu) pornește totuși imediat spre Turtucaia (23 August), pentru a cădea în spatele Brigăzii I a Diviziei bulgare (Sofia), care atacă cetatea pe la Est. Oprită însă de front de trupele

¹⁾ Compus din: Div. Sârbă, Div. 61 și Div. 3 Cv.

EFFECTELE ARTILERIEI GRELE

Brigăzii a III-a a aceleiași divizii, care s'au infiltrat între Turtucaia și Silistra, întărindu-se călare pe șosea, și atacată de flanc dinspre Miază-zi de reg. 9 de cavalerie bulgar, ea se retrage — cum am văzut — în grabă spre Silistra.

Cât despre Zaiancicowsky, care a înaintat mult spre Sud în ajun, el e acum prea departe ca să mai poată interveni cu folos în ajutorul Turtucaiei. El se mulțumește să rupă lupta începută la Bazargic, retrăgându-se spre miază-noapte, legat spre stânga cu Div. 19-a românească.

Rămasă astfel izolată la aripa dreaptă, împotriva forțelor dușmane, care, după ce au cucerit Turtucaia, se regroupează contra ei, Div. 9-a părăsește la 27 August, fără luptă și Silistra, cu toate că — spre deosebire de Turtucaia înaintată și izolată — Silistra era legată de Muntenia cu un pod de vase și forma un pivot solid în dreapta liniei de apărare a vechiei granițe românești.

Față de greșeli-le săvârșite, C-tul Diviziei a 9-a, Generalul Basarabescu e înlocuit prin Generalul Petala iar C-tul Diviziei a 19-a, Generalul Arghirescu e înlocuit prin Generalul Scărișoreanu.

Situația frontului dobrogean era gravă de oarece presiunea inamică se menținea puternică.

MAREȘALUL AVERESCU

REVIZUIREA PLANULUI ROMÂNESC DE OPERAȚII

Consiliul de război dela Paris: oprirea ofensivei din Transilvania

În fața primejdiei, Marele Cartier românesc șovăie, revizuiindu-și concepțiile.

La consiliul de război, convocat în grabă la Paris la 25 August, Generalul Averescu propune schimbarea planului de operații, prin strămutarea centrului de greutate de pe frontul de Nord pe cel de Sud. Impresionat, Marele Cartier hotărăște oprirea ofensivei din Ardeal. Diviziile din rezerva armatelor care luptă pe frontul de Nord sunt retrase și trimise în Dobrogea. Armata ruso-română din Dobrogea, pusă sub comanda Generalului Zaiancicowsky, primește ordin să se retragă pe linia Cuzgm-Caraomer, situată în vecinătatea vechii granițe. Averescu înlocuiește pe Aslan la comanda Armatei a III-a, care se va reorganiza la Sud de București cu intenții ofensive; iar Crăiniceanu ia locul lui Averescu la comanda Armatei a II-a.

Bătălia de pe vechia graniță a Dobrogei

Impotriva trupelor ruso-române care, deși s'au retras în mare grabă, au isbutit să facă front neîntre-rup în unghiul ofensiv, pe linia: Lacul Oltina, Aptant, Caraomer, Mangalia¹⁾, Mackensen, care și-a regru-pat forțele²⁾, deslănțuie o nouă ofensivă în ziua de 1 Septembrie. Atacul principal se dă împotriva Div. 9-a la răsărit de lacul Oltina, unde Macken-sen a concentrat o puternică artilerie. Scopul său e să deslășească de Dunăre trupele românești și să le arunce în spatele Rușilor, spre mare, ocupând podul dela Cernavodă, pe care de l-ar stăpâni ar ame-nința din spate toată ar-mata română care luptă pe frontul de Nord. Ar fi o lovitură decisivă, în stare să înfrângă tot restul operațiilor.

Noul comandant al frontului dobrogean, Za-iancikowsky, încearcă, fără succes, să o parizeze, atacând cu centrul spre Apus, spre a arunca pe inamic în Dunăre. Nere-uzind și fiind amenințat să fie întors de dreapta lui Mackensen, care atacă la rândul-i, Zaiancow-sky ordonă retragerea.

*Al doilea consiliu:
ofensiva pe două
fronturi*

Un al doilea consiliu de război se adună la Periș, la 2 Septembrie, spre a face față situației. Aci însă, descurajarea din primul ceas a făcut loc unui nou spirit, ofensiv.

Unii — în cap cu Ave-rescu — preconizează de-gajarea Dobrogei printr-o ripostă fulgerătoare, peste Dunăre, în spatele dușma-nului. O masă de manevră trecând Dunărea la Sud de București și căzând pe liniile lui de comunicație, l-ar sili imediat să se retragă îndărătul bazei lui de operații.

Alții — în cap cu Presan — socotesc greșită în-treruperea ofensivei din Ardeal în plină desfășurare tactică, atunci când armata română are pe acest front o superioritate netăgăduită de forțe. După el, «gătuirea» frontului românesc nu s'ar putea evita decât prin lărgirea spațiului de manevră, lărgire de

înfăptuit prin ducerea frontului românesc pe Mureș, conform planului inițial. Moldova ar putea deveni astfel o bază solidă pentru restul operațiilor.

Tactic, se'nfruntă aci două vechi tradiții mili-tare: *îndrăzneala*, care cere unirea puterilor pentru zdrobirea masei principale a dușmanului, cu *iscușița*, care preferă să-l covoarșească în punctul slab.

Neisbutind să'impăce părerile sfetnicilor săi, Ma-rele Cartier român iese din încurcătură, hotărând ofen-siva... pe amândouă fronturile!

După soluția adoptată, armatele a II-a și a IV-a, care au reușit să facă legătură între ele pe Oltul superior, vor relua înaint-tarea, spre a pune stă-pânire pe căile de pă-trundere spre inima Tra-nsilvaniei³⁾.

Pe frontul de Sud, în timp ce rezervele trimise din Ardeal, atacând pe inamic de front, vor ajuta armatei de Dobrogea să-l fixeze pe linia Rașova-Cobadin-Tusla, pregătită încă din timp de pace, la sudul liniei de rocadă Cernavoda-Constanța, Ar-mata de Dunăre va trece fluviul la Flămânda, spre a cădea în spatele in-amicului și a răsbuna Tur-tucaia.

Preconizatorul opera-ției, Generalul Averescu, «semănătorul de ofensi-ve», cum l-au poreclit — poate fără a se gădi la măreția ce străbate, peste hula, prin epitet — ad-versarii, e numit coman-dantul grupului de ar-mate care luptă pe fron-tul de Sud.

*Concentrarea pentru
operațiile dela Sud*

În executarea acestor dispoziții, cinci divizii românești sunt trimise spre Dobrogea⁴⁾, unde intervenția lor isbutește să fixeze efectiv pe inamic pe linia Rașova-Cobadin-Tusla, spre sfârșitul primei decade a lunii Septembrie.

În acest timp, alte șase divizii românești⁵⁾ se adunau la Sud de București în vederea trecerii Dunării la Flămânda, fixată de Generalul Averescu pentru a doua jumătate a lunii Septembrie.

¹⁾ Armata II-a va forța trecerea Oltului, a IV-a, bariera munților Gurghilului, Harghitei și al Barotului, care-i închide accesul în văile Mureșului mijlociu și Târnavelor.

²⁾ Div. 2 și 12 dela armata I; Div. 5 și 21 dela armata II; Div. 15 din rezerva generală. Dintre acestea, Div. 21 destinată mai întâi Dobrogei, va fi trimisă armatei a III-a. În ajutorul Rușilor mai sosește și Div. 115.

³⁾ Div. 10, 16, 18, 21, 22 și 1 cavalerie.

⁴⁾ Corpul rus intercalându-și diviziile la centru, între Div. 9-a și a 19-a românești.

⁵⁾ Așezând: la stânga Brigada germană Bode, cu arti-lerie, la centru cele 3 divizii bulgărești: 1, 4 și 6 și la dreapta Det. Dobrici în linia I și Div. I-Cv. în rezervă.

MAREȘALUL PREȘAN

PONTOANE ÎN DRUM SPRE FILĂMÂDA

Reluarea ofensivei române în Transilvania

În Ardeal, oprirea ofensivei românești a îngăduit inamicului să se întărească nestingherit, în pozițiile pregătite dinainte ¹⁾, așteptând rezervele care încep să-i sosească în ajutor ²⁾.

Deși slăbite, priu retragerea rezervelor, armatele a II-a și a IV-a ³⁾ reiau totuși ofensiva la 2 Septembrie.

Ofensiva Armatei a II-a: Bătălia de pe Olt

Pe când centrul Armatei I, angajat pe valea Streiului, se lovește la Pui, în defileul Merisor, de cele dintâi elemente ale Armatei a IX-a germane ⁴⁾ (1—10 Septembrie), a căror presiune o simt să pără-

¹⁾ Div. 71 inamică s'a oprit pe înălțimile dintre Olt și Târnave, de unde domină trecerile Oltului; iar Div. 61 s'a întărit cu dreapta în munții Harghitei la Vlăhița, cu centrul în munții Gurghiuului la Ibănești și cu stânga în defileul Mureșului, la Răstolița.

²⁾ În ajutorul inamicului, aleargă, într'adevăr, spre Olt, Corpul de cavalerie al lui Schmettow, care acoperă spre Răsărit concentrarea Armatei a IX-a în zona Deva-Medias; iar pe Mureșul mijlociu sosesc zilnic, în ajutorul lui Arz, trupe proaspete.

Astfel, printre trupele armatei lui Arz, vin să se intercaleze treptat, diviziile: 16, 37 și 39 A. U., acoperite de Brigada 1 cavalerie, având în rezervă: Div. 72 A. U. în Călimani și Div. 89 germană la Târgul Mureș.

În curând, Armata de Nord va avea în fața ei, în loc de două divizii, trei corpuri de armată. La Nord, Corpul XVI austro-ungar (Div. 72 și $\frac{1}{2}$ Div. 37) va face față în Călimani Diviziei a 14-a. La centru, între Mureș și Târnava, Corpul VI austro-ungar (Det. Hettinger, Div. 39, Det. Czecsi și Div. 61) va face față diviziilor 7 și 8 românești. La dreapta, Corpul I german (Morgen, cuprinzând: Div. 71, Div. 89 germană și Reg. 16 de Landsturm) va încerca să oprească Div. 2-a cavalerie română să progreseze între Olt și Târnave, apoi, trecând în compunerea Armatei a IX-a, se va rabate spre Sud asupra Armatei a II-a române, pe Hărțibaciu.

³⁾ Amândouă armatele care constituiesc grupul ofensiv nu mai numără decât 7 divizii. Armata II-a: Div. 3, 4, 6 și 22; Armata IV-a: Div. 7, 8, și 14. De altfel, Div. 22 va fi și ea retrasă în curând dela Armata II-a și trimisă Armatei a III-a, la Dunăre.

⁴⁾ O brigadă din Corpul alpin și Div. 187 germană.

sească un moment bascul Petrosanilor ¹⁾, Armata II a trece Oltul luptând, împotriva inamicului care a distrus toate podurile dela Hoghiz la Beclean și ține vadurile sub focul artileriei și al mitralierelor.

În timp ce Brigada 2-a de cavalerie, care a înaintat mult spre Vest, e oprită la Voila, pe stânga Oltului, de artileria inamică dela Ciuc, Div. 3-a trece apa, prin vad, la stânga armatei, pe trei coloane, pe la Crihalma, Hălmagiu și Galați.

La dreapta ei, Div. 6-a ocolește cotul Oltului, prin Baraolt, către Cohalm și Almaș; în timp ce la centru, Div. 22-a taie deadreptul prin Bogata-Olteană, spre Homorod. Oprită de inamicul, care — din pozițiile dela Ugra — ține sub foc podul dela Hoghiz, Div. 22-a trimete un regiment să treacă Oltul prin vad pe la Racășul de jos, întorcând poziția dușmană și ocupând Homorodul.

Div. 4-a pornește a doua zi spre Făgăraș, angajându-se la Calbor, în ajutorul Div. 3-a; în timp ce Brigada de cavalerie isbutește și ea să treacă Oltul pe la Beclean.

La 4 Septembrie, toată Armata II-a e pe dreapta râului, peste care pionierii aruncă pod la Veneția.

Ofensiva Armatei a IV-a: Bătălia dela Odorheiu

Armata de Nord își deslănțuie ofensiva succesiv.

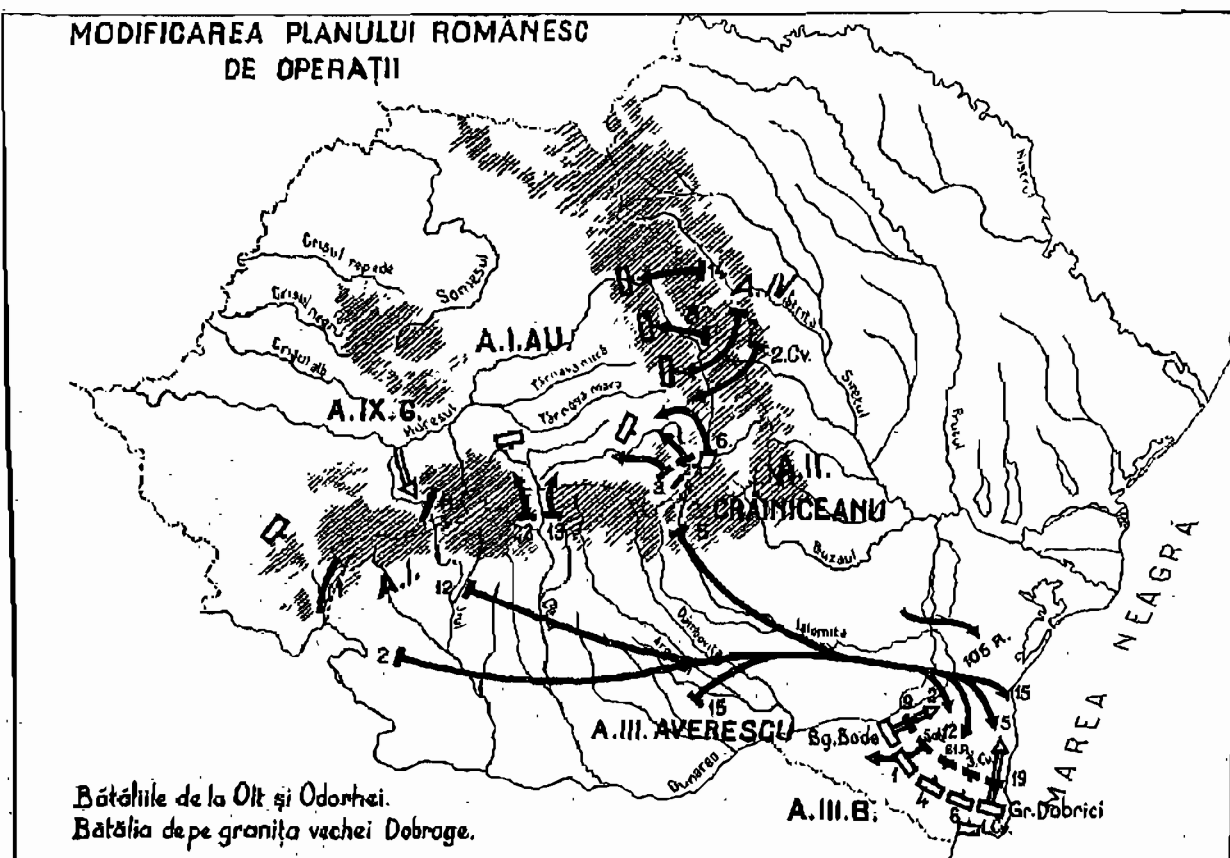
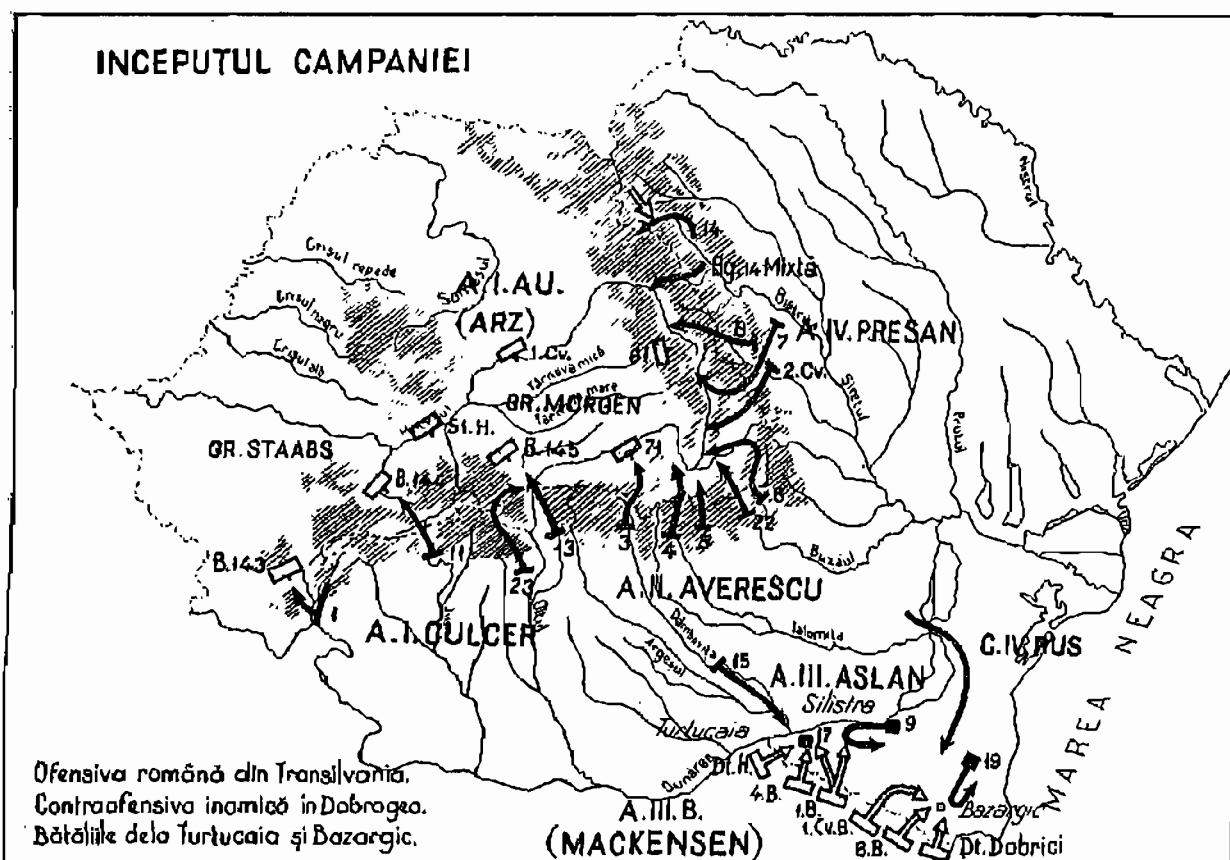
Pe când Div. 2-a Cv. aleargă spre Homorod-Almaș spre a face legătură cu Armata II-a la trecerea Oltului ²⁾, Div. 7-a română atacă pe Szabo la Vlăhița, la 6 Septembrie, îl scoate din poziție la 7 și a doua zi ocupă Odorheiu. La centru, Div. 8-a înaintază, apoi în munții Gurghiuului, ocupând regiunea Praidului și isgonind pe dușman din pozițiile dela Ibănești la 11 Septembrie. În sfârșit, Div. 14-a atacă cu dreapta la 16 Septembrie, la Răstoinea, alungând pe inamic până la esirea de Sud a defileului Mureșului, la Deda.

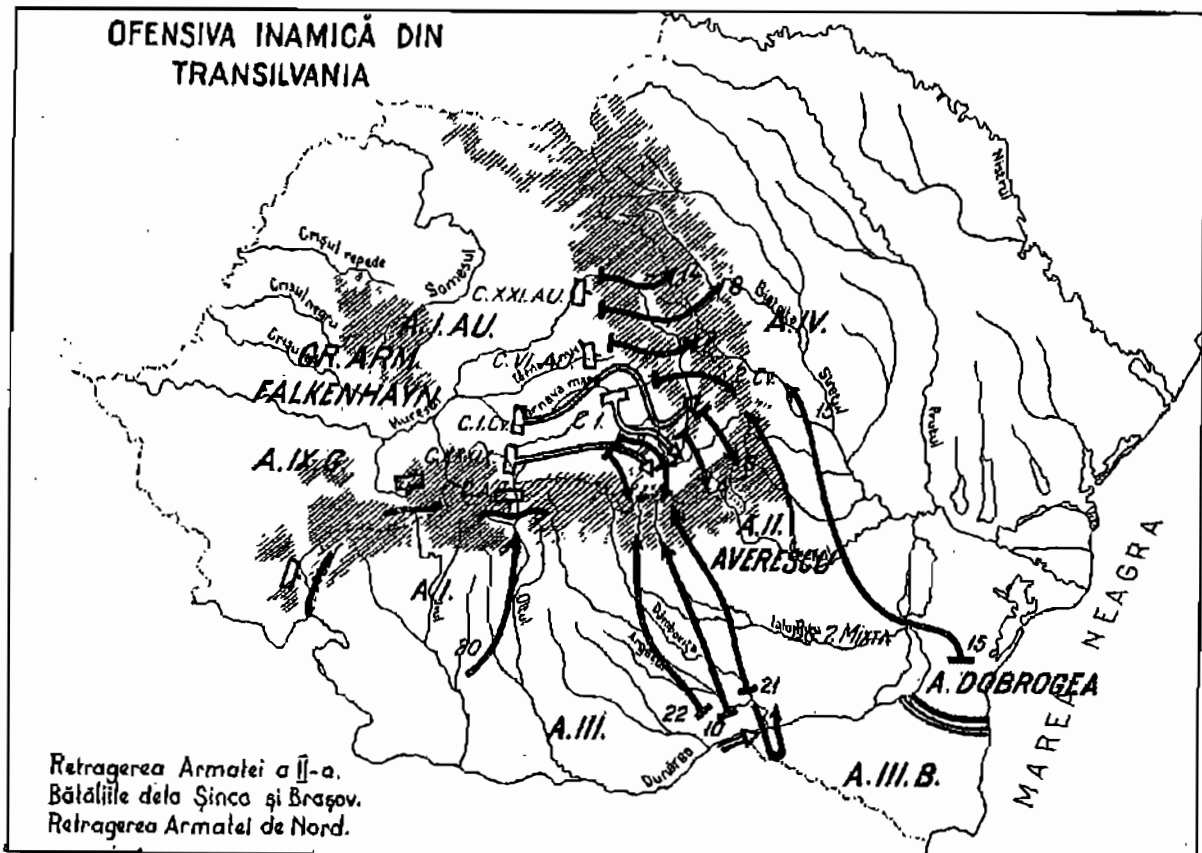
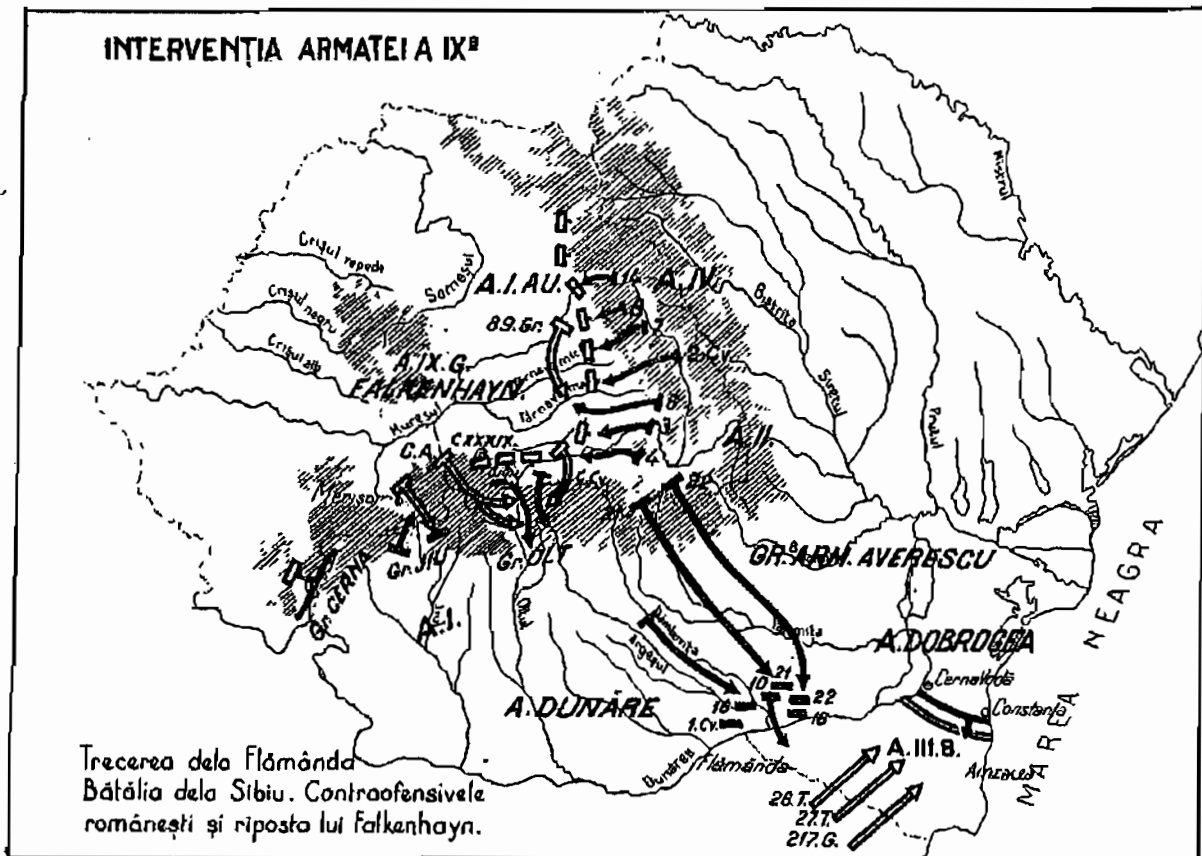
¹⁾ Detaș. Col. Scărlătescu îl va recuceri totuși temporar, la 11 Septembrie, printr'un îndrăzneț atac de flanc, promovat prin pasul Văleniului.

²⁾ Împiedicând astfel Div. 71 inamică să-și sprijine vecina Nord.

DUȘMANI CĂZUȚI ÎN LUPTA DELA SĂLAȘEL

INTERVENȚIA ARMATEI A IX-a GERMANE IN ARDEAL

Situația operațiilor la sfârșitul primei luni de războiu

Cu toată aparența potrivnică, rezultatul luptelor de până acun era favorabil mai ales inamicului. Întârziată de efectul moral al înfrângerilor suferite pe frontul de Sud, armatele române din Ardeal nu isbutiseră în prima lună de operații să-și realizeze obiectivele, făcând legătura între ele pe linia Mureșului. Cât despre inamic, dacă Mackensen nu isbutise să obțină

GENERALUL, FALKENHAYN

o victorie decisivă în Dobrogea, scăpând din luptă armatele noastre dela Sud, — el isbutise totuși să execute ordinele primite dela Cartierul german, imobilizând pe acest front, cu cele 7 divizii ale sale, 16 divizii ruso-românești¹⁾. Profitând însă de întârzierea și slăbirea armatelor române din Ardeal, rezultate din acest fapt, Armata a IX-a

germană — pusă dela 6 Septembrie sub comanda lui Falkenhayn — și-a terminat nestăruenită concentrarea²⁾, asunându-și, din a doua decadă a lunii Septembrie, inițiativa operațiilor de pe frontul românesc.

Ofensiva contra Armatei I românești

Astfel la 13/26 Septembrie, zece zile după conferința Marelui Cartier, care schimbaseră orientarea efortului românesc, și patru zile înainte de data hotărâtă pentru trecerea Dunării la Flămânda, Armata IX-a germană — care între timp respinsese, cum văzurăm, prea prudentul Grup de Jlu al Armatei I-a din defileul Merisor, spre vechea graniță — atacă la Sibiu, Grupul de Olt, încercând să-l nimicească printr'un atac frontal combinat cu o dublă învăluire a aripilor.

¹⁾ 10 în Dobrogea, 6 în Muntenia la Sud de București.

²⁾ Armata IX-a germană cuprindea la începutul lui Septembrie: Corpul de cavalerie (Schmettow) compus din Div. 1 Cv. A. U. și Div. 3 Cv. germană, Corpul alpin bavarez (Krafft von Dellmensingen), ceva mai tare ca o divizie și Corpul XXXIX (Staabs) (Div. 51 Hv., 76 A. și 187 G.). După bătălia dela Sibiu, i se va mai adăuga și Corpul I german (Morgen) luat dela Armata I-a (Div. 89 G., și Div. 71 A. U.).

Diviziile inamice erau mai mobile ca cele românești, fiind constituite numai pe 3 regimente. Deși cu efective mai mici, ele erau dotate cu o putere de foc mult superioară, datorită numărului considerabil de arme automate (54 mitraliere de regiment) și de guri de foc, ce intrau în dotarea lor. Pe deasupra, armata dispunea de o puternică artilerie grea, mergând până la mortierele austriace Skoda de 305 mm.

Bătălia dela Sibiu

În vreme ce Corpul alpin bavarez, comandat de generalul Krafft von Dellmensingen, după un marș de patru zile peste creste¹⁾, reușește să surprindă siguranța Corpului de Olt, amenințând să-i închidă dinapoi, trecătoarea prin care se leagă cu țara, Corpul de cavalerie al lui Schmettow, întărit cu artilerie grea, coborînd între Avrig și Porumbacu, se interpune cu îndrăzneală între dreapta acestuia și Armata II-a română care operează în regiunea Făgăraș. În același timp, Corpul XXXIX (Staabs) deslănțuie împotriva lui atacul frontal în jurul Sibiului.

Atacat cu îndârjire pe stânga dinspre Dealul Gușteriței (Gregoriberg), Cristian și Orlat²⁾, de un inamic care dispune de o superioritate zdrobitoare de artilerie și arme automate³⁾, Corpul de Olt rezistă toată ziua de 13 Septembrie, cu Div. 23 la stânga, pe linia Gura-Râului-Poplaca-Șelimbarg și cu Div. 13, la dreapta, pe linia Hermann-Săcădate-Avrig. Dar, lipsit de rezervele trimise spre miază-zi să deschidă cu forța defileul Oltului, în care coloanele diviziei fuseseră atacate cu focuri, în ajun, Corpul de Olt își retrage peste noapte stânga, pe linia Cisnădia-Rășinari.

Atacat din nou, a doua zi, pe dreapta dinspre Glimboca-Sărata spre Avrig și Săcădate, și pe stânga la Cisnădii, Corpul de Olt își menține pozițiile prin contra-atacuri repetate, până'n momentul în care, inamicul, ocolind cu dreapta pe la Vălare, reușește să ocupe platoul Onceștilor în spatele pozițiilor românești dela Gura Râului. Corpul de Olt se retrage atunci pe linia Măgura-Veștem-Racovița, făcând cerc în jurul Tălmacilor.

Ziua a treia aduce desnodământul bătăliei.

Amenințat să fie învăluit de Krafft, care ține sub foc trecătoarea Oltului, și de Schmettow, care s'a strecurat în ajun pe sub munte, la Cetate, de unde ține sub foc pasul Scara; incapabil să mai reziste presiunii exercitată pe stânga asupra Div. 23 care a cedat la Veștem și pe dreapta, asupra Div. 13, care s'a retras spre Sebeș și Porcești

GENERALUL, CULCER

¹⁾ 9/22—12/25 Septembrie, peste vărfurile Strâmbu, Căndrelul, Steflești și Negovanul; de unde se desprăvesc, un grup apucând spre Călugărești peste munții Robu și Murgășul, altul peste Vârful Mare spre Turnul Roșu, al treilea peste Preajba, spre Boița.

²⁾ Div. 76 A. U. și de Honvezi și 187 germană.

³⁾ 63 baterii contra 18 și 207 mitraliere contra 39.

pierzând contactul cu restul trupelor, Comandantul Corpului de Olt — care și-a retras încă din cursul zilei trenurile de luptă spre Boița — dă, demoralizat, în seara aceleași zile, ordin de retragere fiecăruia în răzlețire.

Div. 13-a își retrage oamenii prin stânga Oltului, peste munte, pe potecile de pe Surul, părăsind și artileria; iar Div. 23 se retrage prin defileu, decimată de focul necruțător al inamicului, care bate șoseaua cu focuri, din loc în loc, și care trebuie gonit cu armele dela Gura Lotrioarei.

Reacțiunea română: ofensiva Armatei II și IV

Desmetecit, Marele Comandament român intervenise între timp, luând măsuri pentru îndreptarea situației.

Trupe proaspete din Divizia 20-a porniseră din Regat să deschidă pe la Sud defileul Oltului, apărât până atunci cu mijloace improvizate, din inițiativa hotărâtă a Locotenentului-colonel Toma Popescu. Ele izbutesc să împingă pe Alpiini înapoi, spre munții Robu și Murgășul.

În același timp, Armatele a II-a și a IV-a primesc ordin să reia ofensiva.

Bătălia dela Praidu-Sovata

Armata dela Nord deslănțuie la 14 Septembrie ofensiva dela Praidu-Sovata. În timp ce dreapta ei, învingătoare la Răstolița și la Casva, înaintează către Reghiuul Săsesc, iar stânga i se apropie de Cristurul Secuilor, Presan atacă în spre Șiclod și Atia, amenințând să rupă centrul frontului lui Arz.

Bătăliile dela Cârțișoara-Porumbac și Bărcuț-Moha

Armata II-a pornise și ea vijelos, spre Vest, tot la 14 Septembrie.

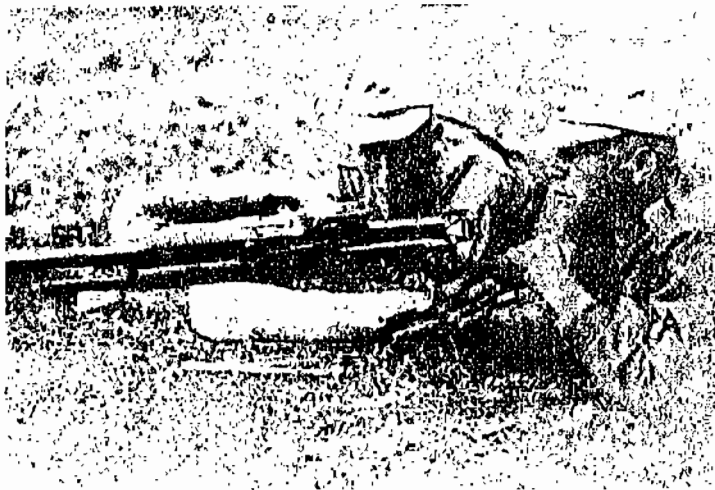
La 16, Divizia 4-a da peste cap, pe stânga Oltului, la Cârțișoara, avangardele lui Schmettow. La 17 îl batea din nou la Porumbac și ajungea în câmpia Sibiului. La centru, pe dreapta Oltului, divizia 3-a împingea spre Hârțibaciu, cealaltă divizie a lui Schmettow (Div. 1 Cv.), care încearcă să-i taie drumul, la apus de Cinc. La dreapta, Divizia 6-a batea pe Morgen la Bărcuț și la Mohu (15 și 16 Septembrie) și, despărțindu-l de Schmettow, pătrundea pe înălțimile dela Nord de Cinc, în golul iscat astfel între dreapta lui Arz și stânga lui Falkenhayn.

Din nenorocire, acest ajutor vine târziu. Armata II-a ajunge în câmpia Sibiului, numai a doua zi după retragerea Corpului de Olt (17 Septembrie), așa că nu mai poate culege roadele strategice ale victoriilor

sale din ajun. Bătălia dela Sibiul, a doua mare bătălie din războiul românesc, este pierdută.

Rîpasta germană pe Hârțibaciu. Retragera Armatei II

Ofensiva combinată a armatelor a II-a și a IV-a românești punea totuși pe inamic într-o situație serioasă. Din nefericire, Generalul Crăiniceanu nu are nicio rezervă la îndemână, spre a exploata succesul. Așa că Falkenhayn poate reacționa la timp, împingând în golul dintre cele două armate dușmane, Divizia 89-a germană, din rezerva armatei lui Arz, trecută Armatei a IX-a. Deși învingător, Crăiniceanu trece din această pricină pe dealurile dela Nord de Cinc, prin clipe grele. Copleșit de superioritatea inamicului la Seliștat și temător ca aripa dreaptă a lui Falkenhayn¹⁾ să nu-i taie calea Brașovului pe la

PUȘCĂ MITRALIERĂ ÎN ACȚIUNE

Sud de Olt, — Crăiniceanu ordonă retragera Armatei a II-a pe o linie mai scurtă (16/29 Septembrie).

Urmărirea Armatei a II-a: Bătălia dela Șinca

În ceasul primejdiei, Falkenhayn dovedește cu totul altă tărie sufletească decât adversarul său. Față de presiunea simultană a celor două armate românești ce-l încolțesc, el cere și dobândește comandamentul unic al forțelor dușmane din Transilvania (17/30 Septembrie), subordonându-și pe Arz. Credincios misiunii sale generale și simțind unde este punctul slab al dispozitivului românesc, el renunță să urmărească rămășițele Corpului de Olt în defileul Coziei, mărginindu-se să închidă acest defileu cu ajutorul Corpului alpin. Regrupând armata a IX-a, redusă la Corpurile Staabs și Schmettow, el atacă Armata a II-a română. Spre a obține o superioritate absolută în punctul ales pentru lovitură, el nu șovăie de asemeni să slăbească și mai mult Armata I-a, împingând pe urma diviziei 89 tot Corpul Morgen, copleșind astfel Armata II-a română în retragere, pe care o ajunge la Șinca-Persani și o bate (22—23 Septembrie/5—6 Octombrie), combinând superioritatea de mijloace a atacului de front, cu manevre abile pe flancuri²⁾.

¹⁾ Care, după retragerea Corpului de Olt, nu mai are în fața celor 4 divizii ale ei, decât divizia 4-a română.

²⁾ Div. 76, 51 și 187 germană contra Diviziei a 4-a române. Datorită abilității sale manevriere, în tot timpul contra-ofensivelor, Falkenhayn va reuși să albe în punctul ales pentru bătălie, o superioritate relativă de 3 la 1; deși superioritatea lui absolută e numai de 7 divizii la 3.

Bătălia dela Vlădeni

Copleșită, Armata II-a română se desparte. La stânga, parte din divizia a 4-a se retrage pe la Sud de munții Perșani către Bran, prin Poiana Mărului, urmărită de aproape de divizia 76 A. U. La dreapta, resturile diviziei a 4-a, sprijinite de părți din divizia a 3-a care se retrag pe la Nord de munții Codlei, fac față la Vlădeni, unde Falkenhayn le bate după aceeași metodă¹⁾, în vreme ce Corpul Morgen urmărește divizia 6-a în retragere spre cotul Oltului. Despărțită de Armata I, Armata II-a se retrage spre câmpia Brașovului, urmărită de aproape de dușman.

*Retragerea Armatei
de Nord*

În vreme ce grosul Armatei a IX-a urmărea astfel pe Crăiniceanu, Falkenhayn trecea pe Schmettow lui Arz, deplasându-l la stânga Armatei sale. Strecurându-se între cele două armate românești pe la Hoghiz, spre Miercurea Ciucului, el încearcă să întoarcă, ajutat de Morgen, aripa stângă a lui Presan. Nu reușește însă, pentru că Presan, prevăzător, se degajase la rândul lui, din fața trupelor lui Arz, părăsind Odorheiu și defilându-și stânga încă dela 19 Septembrie (2 Octombrie).

*Oprirea operațiilor
dela Flămânda. Retri-
marea rezervelor spre
frontul de Nord*

Înfrângerile din Ardeal determină Marele Cartier să-și schimbe din nou atitudinea. Profitând de faptul că victoria locală obținută la Amzacea de Divizia a 9-a, a fixat pe inamic în Dobrogea pe linia Rasova-Cobadin-Tuzla, el renunță la operațiile de trecere peste Dunăre, începute de Averescu la Flămânda²⁾ la 19 Septembrie 2 Octombrie, zădărnicate de ploii și de monitoarele dușmane.

Închipuindu-și că mai poate lua inițiative, el aruncă iarăși rezervele lui spre Miază-noapte, cu gândul să reia ofensiva în Transilvania spre a nemeri linia Reghin-Tg. Mureș-Sighișoara-Făgăraș.

¹⁾ Div. 51 și 187 pe flanc, Div. 89 de front contra unei părți din Div. 3 și 4. (circa 2 brigăzi).

²⁾ Cu Div. 10-a și Div. 21-a.

Bătălia dela Brașov. Retragerea pe graniță

Reacțiunea e însă târzie. Armata a II-a nu se mai poate menține în Ardeal. Divizia a 21-a, trimeasă în ajutorul ei, n-o mai poate ajuta să apere Brașovul, care cade în mâinile inamicului după trei zile de lupte dârze în cursul cărora aceasta combină iarăși superioritatea mijloacelor tehnice care sprijină atacul frontal, cu manevre abile pe flancuri¹⁾.

Sosită și mai târziu, Divizia 22-a abia poate să ocupe înaintea inamicului pasul Bran. Proiectul ofensivei trebuie deci părăsit. G-lul Averescu ia din nou comanda Armatei a II-a, care retrage, risipindu-se, spre trecătorile Munteniei²⁾.

¹⁾ La stânga, rămășițele Diviziei a 4-a, întărite cu Brig. 11-a, din

PODUL DELA FLĂMÂNDA

Div. 6-a, s-au oprit și-au făcut față la marginea de miază-noapte a Brașovului, împotriva Div. 51-a de Honvezi care le urmărește dela Vlădeni. La dreapta, Div. 3-a s-a regrupat și-a luat poziție în câmpia dela răsăritul orașului, pe linia Sâmpietru-Herman. Trupele române acoperă astfel deopotrivă trecătorile Predealului, Bratocei și Buzăului. Pozițiile românești dela Sâmpietru sunt atacate de front de trupele Diviziei 89. Pe când trupele românești rezistă cu greu în poziții focului minelor al artileriei inamice și nu se mențin decât contra-atacând fără întrerupere, Divizia 76-a austro-ungară încearcă să cadă peste munte, în valea Timișului, în spatele apărării românești. Nu reușește însă, datorită

intervenției Diviziei 21 românești, care tocmai sosită prin Predeal, în ajutorul armatei a II-a. În ajutorul diviziei 89 inamice sosită însă Div. 187 și mai din urmă, Div. 71. Atacul dispune acum iar de o superioritate de forțe zdrobitoare, care-l îngăduie să covârșescă apărarea românească. El se infiltrează printre pozițiile române, pe care le întoarce, exterminând apărătorii, care refuză să le părăsescă. Când, a treia zi, Armata II-a începe retragerea, nită-

țile ei nu mai au decât efective scheletice. Divizia 4-a a încetat de a mai exista ca unitate.

²⁾ În afară de rămășițele Diviziei a 4-a, care s-au retras spre Bran urmărite de Divizia 76-a inamică, această armată se compune din: Divizia 21, care se retrage spre Predeal urmărită de Divizia 51-a de Honvezi; Divizia a 3-a care se retrage spre Bratocea și a 6-a scăpată de încercuire, care se retrage spre Buzău urmărită de Divizia 89 inamică. În ajutorul lor se îndreaptă diviziile fostei Armate de Dunăre, care au lipsit în cursul decisiv al campaniei din Ardeal. Divizia a 22-a, urmată de Divizia a 12-a, prin Câmpulung și Rucăr spre Dragoslavele și Bran, divizia a 10-a spre Predeal pe urmele Diviziei 21-a; Divizia a 5-a spre Predeluș și Divizia a 15-a spre Oltuz în Moldova.

INFANTERIE ROMÂNĂ PESTE DUNĂRE

Înfrângerile suferite de Armata a II-a au repercutat, cum am văzut, asupra Armatei de Nord. Această armată care, era aproape să-și îndeplinească misiunea, întrucât trecuse la 18 Septembrie, cu stânga de Cristur spre Sighișoara, ieșise la 19 Septembrie cu dreapta din defileul Mureșului la Deda și ajunsese cu dreapta la 21 Septembrie la 10 km. de Reghin, e nevoită să părăsească fără lupte roadele biruințelor ei succesive. Spre a nu fi învâluită, ea se retrage în ordine spre granița Moldovei.

Considerații asupra campaniei din Transilvania

Desfășurarea campaniei din Transilvania a dat naștere la interesante discuții, în deosebi asupra felului în care s'a conceput și s'a executat înaintarea armatelor românești.

S'a obiectat anume de către comandanții armatelor inamice, în memoriile lor, că ideea mișcării armatelor românești în Transilvania a fost greșită și executarea ei șovăelnică. Această critică este îndeajuns de plină de învățămintă pentru generațiile viitoare, spre a fi semnalată aici.

Eroarea planului inițial de operații

S'a zis astfel, că Marele Cartier român nu trebuia să adopte o manevră de aripă, pivotând cu dreapta armatei de nord, pe steajerul format de Armata I-a; regiunea fiind cu totul improprie constituirii unui pivot solid, din cauza discontinuității și divergenței singurelor trei văi accesibile operațiilor. Ci dimpotrivă, efortul principal românesc ar fi trebuit să urmărească întoarcerea Armatei I-a austro-ungare, printr-o învăluire a aripii sale drepte făcută cu stânga românească. În acest scop, Armata I-a română ar fi trebuit să înainteze fulgerător spre valea Mureșului, prin văile Hațegului și Șebeșului, unde Mureșul e cel mai aproape de vechea graniță românească. Arz ar fi fost astfel silit să se retragă, fără lupte, de teama tăierii căilor sale de comunicație și armata română în loc să-i dispute terenul pas cu pas, ar fi căzut în plină zonă de adunare a Armatei a IX-a, zădărniciindu-i concentrarea și despărțind-o de Armata I-a.

În realitate, ofensiva românească s'a redus la o înaintare de front contra ariergardelor inamice, pierzând astfel toate avantajele pe care le dă de obicei îndrăznețului, războiul de mișcare.

În felul acesta, inamicul și-a putut sfârși concentrarea nestingherit, mai înainte ca cele trei armate românești să se fi putut reuni și a putut apoi ataca și bate pe rând, cu totalitatea forțelor sale, grupurile române răslețite: mai întâi grupul de Jiu, apoi cel de Olt, ale Armatei I-a, pe urmă Armata a II-a, silit la urma urmelor și Armata de Nord să se retragă fără luptă.

Insuficiențele execuției

Acest viciu de concepție s'ar fi accentuat — zic acești critici — prin lipsa de îndrăzneală cu care au lăsat comandanții Armatelor I-a și a II-a.

S'a observat într'adevăr, că după avântul primelor zile de înaintare, Armatele I-a și a II-a și-au domolit elanul, cea dintâi oprindu-se ca să se organizeze defensiv, în defileul Merisor și în fața Sibiului, a doua zăbovind inutil la trecerea Oltului. Singură Armata de Nord și-a îndeplinit complet misiunea, înaintând necutenit, vreme de cinci săptămâni, până în momentul în care defectiunea celorlalte armate a silit-o la rândul ei să se retragă, spre a nu fi învâluită tocmai când debarșă în văile Târnavelor.

Prudența tactică cu care generalul Culcer — acest Lanrezac al României — a șovăit să execute ordinul Marelui Cartier de a înainta pe valea Streiului spre Hațeg, de teama unei învăluiri a stânzei sale, din partea unui inamic venit din spre Caransebeș, ar fi fost desigur, tot atât de laudabilă, ca retragerea

armatei a V-a franceze de pe Sambre, în August 1914, contra ordinului lui Joffre, — dacă împrejurările nu ar fi dovedit că în cazul său, ea a fost o gravă imprudență strategică. Nu numai pentru că a neglijat principiul, după care, cea mai bună siguranță, în ofensivă, e atacul. Dar mai ales pentru că, încercarea de a-și menaja o situație locală mai avântoasă, l-a făcut să piardă din vedere, și prin aceasta să compromită, scopul general al operațiilor.

Acelaș lucru se poate spune și cu privire la operațiile Corpului de Olt. O comparație poate face judecata mai evidentă. Iată pe comandantul acestui grup în seara zilei de 15/28 Septembrie, suferind de trei zile, din partea inamicului o presiune puternică de față și de flanc, destul de asemănătoare cu aceea suferită de Foch în prezina bătăliei dela Marna, când armata pe care o comanda acesta, fusese aruncată de Bülow în bălțile dela St. Gond. Dacă, în acel moment, generalul Popovici, cu toată gravitatea situației în care se găsea, ar fi avut spiritul ofensiv al colegului său francez, care — cu munițiile pe sfârșite și cu batalioanele reduse la secții — raporta Cartierului francez situația, în forma pe care legenda a rotunjit-o «Centrul meu cedează, dreapta dă înapoi, situația excelentă, mâine atac!», și în loc să ordone retragerea «fiecăruia pe unde poate», ar fi ordonat a doua zi de dimineață, cu totalitatea forțelor lui, atacul spre Răsărit, dincotro venea Armata a II-a, — nu se știe dacă bătălia dela Sibiu, nu s'ar fi încheiat cu o victorie a Românilor, chiar dacă Corpul de Olt n'ar fi reușit, ca și Foch, decât să se mențină! În împrejurările în care se producea;

TRANȘAREA MORTII DELA BARTOLOMEU

neastă victorie ar fi putut fi decisivă asupra soartei campaniei românești din Transilvania.

Cei care au cecit în memoriile lui Falkenhayn, de îngrijorarea care-l cuprinsese în dimineața zilei de 16-20 Septembrie, aflând de saltul Armatei a II-a spre Vest, din ajun, și cunosc situația în care se găsea Schmettow, prins — în urma acestui salt, cu toată artileria grea ce-i fusese atașată, între cele două armate românești. — înțeleg prea bine ușurarea simțită de comandantul inamic, când i s'a raportat retragerea Corpului de Olt și își dau seama că armata română a fost la un pas de victorie, care nu surăde însă decât îndrăzneților care calculează riscul și odată hotărâți îl asumă până la capăt. «Nu există bătălii pierdute» zice un strălucit critic militar, ci doar «bătălii pe care le crezi pierdute», amintindu-și probabil de feliicitările senatului roman către învinsul dela Cannae «pentru că nu-și pierduse speranța».

Cu cât mai vrednică de imitat apare fermitatea comandantului dușman, care, după înfrângerea Armatei I, atunci când avea deschisă calea Munteniei

UN ROMÂNESC DE ÎNSOȚIRE A INFANTERIEI

spre Miază-zi, nu se lasă prins de «nedumerirea de după victorie», mai primejdioasă decât toate, ci renunță să urmărească pe fugari, cu toate riscurile unei întoarceri ofensive a Românilor în flancul său drept. Mulțumindu-se să ia în acea parte, numai măsuri de siguranță, el își continuă cu repeziciune acțiunea spre Râșnit, încotro-l duce executarea principalei misiuni ce i se încredințase, pe care n'o pierde nicio clipă din vedere.

Șevăielile conducerii.

De toate aceste erori de concepție și slăbiciuni de execuție, răspunde până la un punct înzestrarea tehnică insuficientă și lipsa de experiență, explicabile ale armatei române, față de condițiile războiului modern. Direct datorate de seamă de înfrângerea suferită de Români în prima parte a campaniei din 1916, e însă o cauză mai gravă, de alt ordin: lipsa de lărie sufletească a Marelui Cartier românesc. Zdruncinat moralmente de înfrângerea neașteptată dela Turtucaia, acțiunea lui s'a deslinat,

POST DE OBSERVAȚIE DE INFANTERIE

pierzând din vedere obiectivul principal al acțiunii. În loc să-și concentreze efortul principal — consecvent gândului inițial — asupra punctului slab al inamicului, s'a risipit în reacțiuni sterile, care i-au alienat complet libertatea de acțiune.

Astfel, sub impresia panicii din primul ceas, a oprit, în plin avânt, ofensiva din Transilvania, la sfârșitul lunii August, făcând-o să piardă ireparabil timpul cel mai prețios. Și-a revenit, în urmă și a ordonat reluarea ofensivei; dar timpul pierdut n'a mai putut fi recâștigat. A săvârșit atunci o a doua greșală, trecând, versatil, dela extrema prudență la extrema îndrăzneală, hotărînd ofensiva pe două fronturi, fără să cumpănească dacă are mijloacele necesare. Astfel, în același timp în care ordona reluarea ofensivei în Ardeal, retrăgea de pe acest front ultimele rezerve de armată, concentrându-le în vederea ofensivei de peste Dunăre. Când lipsa rezervelor a început să-și producă efectele în Ardeal, Marile Cartier, iarăși nestatornic, a renunțat la ofensiva dela Dunăre, înainte de a-i fi văzut rezultatele, retrimiteându-și rezervele spre miază-noapte. Era însă prea târziu, pentru ca aceste forțe, să mai poată înfăptui acolo o misiune ofensivă. Trupele din prima linie fuseseră irosite și rezervele abia ajungeau acum să umple golurile.

POST DE OBSERVAȚIE DE ARTILERIE

INFANTERIA SAPĂ MĂȘTI INDIVIDUALE

Eșecul primei părți a Campaniei românești trebuie deci atribuit în primul rând erorii de judecată a Marelui Cartier românesc, care a lipsit de rezerve ofensiva din Ardeal, în momentul cel mai critic. Nu pentru că nu a dispus de rezerve căci aceasta n'ar fi adevărat; ci pentru că, tulburat de teamă, nu a mai putut judeca limpede unde și când trebuia să le întrebuițeze.

Polemica iscată, mai târziu, asupra «răspunderilor» a lămurit cu prisosință acest lucru. Este suficient să amintim că în timp ce armatele române din Ardeal sufereau, secătuite de rezerve, presiunea unui dușman abil, 6 divizii românești ședean neîntrebuințate, în vederea unor lovituri îndrăzneț concepute, dar incomplet executate.

Că înfrângerea dela Turtucaia a avut un efect moral atât de hotărîtor, încât a determinat schimbarea planurilor Marelui Cartier românesc, e desigur explicabil, dacă ne gândim că era vorba de o amenințare directă a Capitalei — centrul sensibil și gânditor al țării întregi. Această schimbare de concepție, în plină desfășurare tactică a ofensivei din Ardeal, nu era însă justificată, dacă ne gândim că în cumpană nu era un oraș, ci biruința! Chiar dacă Marele Cartier are scuza de a fi cedat sngestiilor coman-

INFANTERIA OCUPĂ O TRANȘEE

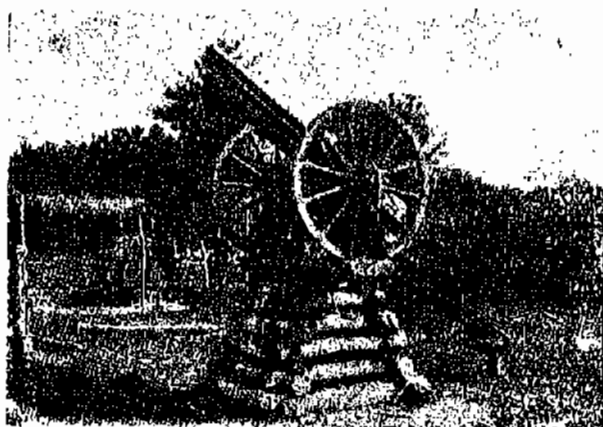
damentelor aliate, această greșeală e cu atât mai dureroasă cu cât pe această reacțiune instinctivă de apărare s'a bîzuit mai mult inamicul, în planul lui, decât pe însemnătatea reală a victoriei sale din Dobrogea.

Campania din Transilvania s'a pierdut astfel, mai mult din pricina unor lipsuri sufletești, decât din pricina superiorității reale a inamicului.

Lucrurile acestea sînt desigur ușor de spus astăzi, când cunoaștem rezultatele. Mai greu erau de deslușit atunci, în vâltoarea bătăliei. Vorba proverbului. Faptul acesta atenuează, desigur, în parte, gravitatea acestor judecăți. Adevărul lor nu poate fi însă tăgăduit.

În măsura în care, «istoria lucrurilor care au fost, e menită să fie pildă și îndreptar pentru cele venitoare», ele trebuiesc spuse; nu pentru a învinui pe cineva, ci pentru a face ca mâine, ele să nu se mai repete.

Ajunge să ne gândim la ceea ce a putut face inițiativa hotărîită și îndrăzneată a unui locotenent-

TUN ANTIAERIAN IMPROVIZAT ÎN PRIMA PARTE A CAMPANIEI

colonel, Toma Popescu, care trecând întâmplător prin Căineni și dîndu-și seama de prezența inamicului în munții din vecinătate, a organizat apărarea trecătoarei Oltului împotriva Corpului alpin, pe care l-a împiedicat s'o ocupe, până la sosirea Diviziei a 20-a, numai cu 15 bătrîni din sat înarmați cu puști luate dela inamic, aflate la primărie; sau la felul în care, alt act îndrăzneț: atacul învăluitoare al detașamentului Scărlătescu, cîzînd prin surprindere peste muntele Vălcănelui, a restabilit la Jiu, situația compromisă'n urma bătăliei dela Merișor, recucerind, în preziua bătăliei dela Sibiu, tot basinelul Petroșanilor, — pentru a ne da seama de eficacitatea pe care ar fi putut-o avea coordonarea riguroasă a acțiunii unor elemente capabile de asemenea eforturi. Pilda Armatei Presan, care — pe scară redusă și la alt grad de densitate a trupelor — a anticipat totuși, cu aproape doi ani, tactica ofensivei continue realizată prin înlanțuirea eforturilor succesive, în sectoare diferite, care a făcut nemuritoare gloria militară a lui Foch, de mai târziu, — este hotărîitoare în această privință.

APĂRAREA GRANIȚEI MUNTILOR

Găsind că Falkenhayn înaintează prea încet, Marele comandament inamic procedează la o regroupare a forțelor lui, care numără acum 32 de divizii pe amândouă fronturile românești. El subordonează armatele care au recucerit Transilvania, grupului de armate ale Arhiducelui Carol, și amândouă primesc însărcinarea de a zori trecerea munților, prin surprindere, divergent, pe urmele Românilor.

Încercarea dușmană de a trece munții prin surprindere

Urmasrind executarea planului dela Pless, Armata I-a austro-ungară atacă munții Moldovei spre răsărit, căutând să străbată spre Siret, prin valea Troțușului, pe când Falkenhayn — nemulțumit de această risipire a eforturilor — caută cu Armata a IX-a «drumul cel mai scurt spre București» peste munții Munteniei¹⁾.

Dar la porțile Moldovei, Armata I-a dușmană e întâmpinată de rezistența îndârjită a Armatei române de Nord. Contratacând fără preget: la Oituz²⁾, în Valea

¹⁾ La atacul pentru forțarea porților Moldovei, cooperează Corpul de cavalerie german al lui Schmettow întărit cu două divizii de infanterie, cedat temporar de Armata IX-a germană, armatei I austro-ungare și Corpul VI austro-ungar al lui Pabini. Cel dintâi atacă spre Onești și Târgul Ocna, al doilea spre Molnești și Comănești. Amândouă au același obiectiv: să pătrundă în largă vale a Troțușului, est mai la Sud cu puțină, prin văle laterale, perpendiculare pe graniță, ale afluenților acestuia, spre a despărți Armata de Nord de cele din Muntenia, tăind pe cea dintâi de bazele ei și înconjurând pe celelalte. E planul lui Ludendorff, pe care însă Falkenhayn nu-l împărtășește. Ispitit de perspective deschise prin «surprinderea dela Rucăr», el socotește greșită risipirea eforturilor în direcții divergente.

²⁾ *Bătălia dela Oituz*

Atacul principal se dă de Schmettow, la Oituz, pe unde trece drumul mare dela Târgul Secuilor la Onești, prin Brețeu, Poiana Sărată, Hârja, Grozești și Bogdănești.

La 27 Septembrie, Corpul de cavalerie inamic — care urmărea Armata de Nord în retragere, încă dela cotul Oituzului, fără s'o poată ajunge — se desparte. Div. I urcă munții Vrancei spre Răsărit, unde va fi oprită de Brig. 7-a mixtă sosită din Regat. Div. 3-a se lovește la 28 Septembrie, la ieșirea exterioară a defileului Oituzului, de Div. 2-a română de cavalerie, care a luat poziție la Nord de Brețeu, la Megheș. Intervenția Div. 71 austro-ungare care a sosit pe câmpul de bătălie silește div. 2-a română să se retragă în defileu, către vechia graniță. La 30 Septembrie, inamicii ocupă Poiana-Sărată.

Dar Div. 15-a (Gen. Grigorescu) venită de pe frontul Dobrogei, a ajuns la timp. Ea înaintează din Regat, prin valea Oituzului și prin văle laterale ale Slănieului (pe dreapta) și Casinului (pe stânga), făcând înaintea dușmanului la Hârja, unde înlocuiește Div. 2-a de cavalerie,

Troțușului¹⁾, unde inamicul a isbit să se infiltreze, ca și la Bicăz²⁾. Armata română rămâne stăpână pe trecători.

care trece în rezervă, la aripa stângă a grupului, în valea Casinului. Încercările inamice de a întoarce poziția română dela Hârja sunt contra-manevrate abil din văle Casinului și Slănieului și zdrobite una după alta.

În fața acestor eșecuri, inamicul aruncă'n luptă Div. 8-a bavareză. Intervenția ei ajută la ocuparea Hârjei; dar noua încercare de a întoarce pozițiile românești dă greș ca și celelalte. La 5 Octombrie, inamicul, care are acum toate forțele în linie, hotărât să termine, deslănțuie un atac general, în prezența Arhiducelui moștenitor și al Primului ministru Tisza. Dar comandantul român, în ajutorul cărui a sosit dela Bacău o brigadă din Div. 8-a, contra-atacă a doua zi, în prezența Principelui moștenitor român, restabilind situația pe tot frontul. Atacuri și contra-atacuri se succed zi și noapte, dela 6 Octombrie, fără alt rezultat decât trecerea pozițiilor dintr-o mână în alta, până la 9 Octombrie, când dușmanul începe să dea semne de oboseală. Profitând de

situație, Grigorescu, care a primit încă o brigadă, deslănțuie un nou contra-atac general, reia Hârja, coana Stăneica și înălțimile dela hotar, aruncând pe inamic pe linia vechii granițe.

¹⁾ *Atacul vlei Troțușului*

În timp ce luptele se desfășurau astfel la Oituz, Pabini încerca să răzbească în valea Troțușului, mai la Nord, cu Corpul VI.

Renunțând să atace de front pasul Ghimeș apărat de Div. 7-a, el caută să întoarcă apărarea românească, pătrunzând cu diviziile lui, în spatele ei, prin văle afluenților laterali ai Troțușului.

La dreapta, Div. 39 (Molnar) atacă la 1 Octombrie spre Dărmănești. După 6 zile de luptă nu izbutește însă să ocupe decât Poiana Uzului, de unde este de altfel scos de a doua zi, prin contra-atacul român deslănțuit simultan de front și pe flancuri.

La 3 Octombrie, Div. 61 (Grallert) izbutește însă să se infiltreze mai la Nord, prin văle Sultei și Ciobăneșului în spre Agâs și Goloasa. Dar Generalul Istrati care comandă Div. 7-a, contra-atacă la centru de front (detas. Col. Ioan) în spre Asău. În același timp, trimite pe dreapta detașamentul Col. Boian să ocolească prin văle Agostinului și Agâșului și să cadă în spatele inamicului dela Goloasa. Împreună cu detașamentul de flanc duce la nimicirea rezistenței inamice față de atacul frontal. Așa că Românil restabilesc situația pe linia: Muncelu-Goloasa-Vf. Edera-Vf. Iapozul-Poiana Uzului.

²⁾ *Luptele din valea Bicăzului*

Mai la Nord, în valea Bicăzului, Div. 72-a austro-ungară atacă la 6 Octombrie, odată cu deslănțuirea atacului general dela Oituz, prin surprindere, muntele Tipcheș pe care-l ocupă, înalțându-se spre Crocești, cu gândul de a tăia comunicațiile Div. 14- române, prin Valea Tărcănului.

Dar în vreme ce detașamentul Rogobete rezistă de front la Crocești, detașamentul Col. Gherăscu contra-atacă pe inamic spre Așa, întorcându-l poziția. Zădărnice încercări acesta să riposteze atacului frontal românesc, deslănțuit concomitent. Creasta muntelui rămâne până la urmă în mâinile Românilor și trecătoarea Bicăzului nu poate fi forțată.

MAREȘALUL, EREMIA GRIGORESCU

Fără a avea un succes decisiv contra Armatei a I-a române, Falkenhayn isbutește însă să se insinueze cu Armata a IX-a, în defileurile Munteniei.¹⁾

Dacă încercarea lui de a tăia calea *Predealului* trupelor românești care se retrag dela Brașov nu reușește, așa încât Staabs e silit să atace pieptiș trecătoarea apărată cu îndârjire de Români²⁾, Morgen mai norocos, ocolind cu brigada 8-a mixtă peste crestele dela Apus de Ciuvla cade la Rucăr, în spatele Div. 22 românești care apără pasul Branului³⁾.

¹⁾ A doua zi după bătălia dela Brașov, Falkenhayn, în căutarea celui mai scurt drum spre București, ordona Armatei a IX-a să atace prin surprindere trecătorile Munteniei, pătrunzând în ele îndată și dacă se poate înaintea Românilor. Corpul I (Morgen) la direcția trecătoarei Branului pe urma resturilor Div. 4-a, Corpul XXXIX în spre cele patru trecători dela Sud de Brașov, Div. 51 spre Predel pe urmele Div. 21, Div. 189 pe urmele Div. 3 spre pasul Bratocei. Corpul Lütwitz la calea Buzăului, pe urmele Div. 6-a, Corpul Schmettow e trimis spre N.E., în munții Vrancei, să coopereze cu trupele Armatei I la forțarea trecătoarei Olteului.

Deși violente, atacurile îndreptate spre pasul Buzăului și Bratocei au mai mult un caracter demonstrativ. Atacurile principale se îndreaptă spre trecătorile *Predealului* și *Branului*, pe unde duc drumurile cele mai scurte spre București, prin Ploiești și Târgoviște.

²⁾ *Atacul Predealului*

Mișcarea ocolitoare a unei brigăzi din Div. 76-a austro-ungară, care încercase să cadă peste munte, în Valea Timișului în spatele trupelor românești care se retrăgeau dela Brașov, e zădărnicită prin intervenția Div. 21-a; așa că Div. 51-a de Honvezl trebuie să atace de front trecătoarea Predealului.

Inamicul e astfel pus în situația de a nu mai înainta, în acest sector, decât cu greu, cucerind munte cu munte și numai după vîi contestațiuni și cu mari jefse.

Astfel, cu toată superioritatea lui de artilerie, el nu izbutește să cucerească definitiv Muntele Susalului și să ocupe Predealul, decât după 10 zile de lupte îndârjite (10 Octombrie). Diviziile 4 și 16 românești, puse sub comanda Generalului Văitoianu, înlocuiesc mult încercata Divizie a 21-a, ocupând o nouă poziție, la Nord de Azuga, pe linia Clăbucetelor.

³⁾ *Surprinderea dela Rucăr*

Mai norocoasă fu operația inamicului îndreptată contra trecătoarei Branului.

Aci, Div. 22-a română (G-ral Razu), sosită dela Dunăre, a înlocuit, la 27 Septembrie, rămășițele diviziei a 4-a, ocupând la Ciuvla, puternica poziție, pregătită încă din timp de pace, sprijinită cu stînga pe masivul Pietrii Craiului și cu dreapta pe Muntele Fundățica, lângă Moeșciul de Jos.

Dar în timp ce această divizie respinge atacul Div. 76 austro-ungară, care încercă să pătrundă, de front, în valea Dâmboviței, — Brigada 8-a de munte austro-ungară ocolește Piatra Craiului și cade la 30 Septembrie, la Rucăr, în spatele poziției românești. Div. 22-a se retrage în grabă, salvându-și materialul, spre Dragoslave, unde ocupă o nouă poziție.

Convins că ține în mâini o victorie ieftină, Falkenhayn sporește presiunea asupra frontului român refăcut la Dragoslave și răsuflă spre Câmpulung¹⁾. Intervenția Div. a 12-a restabilește însă situația, închizând inamicului accesul văii Dâmboviței.

La fel nu reușește nici încercarea lui Krafft de a întoarce apărarea *Oltului* prin valea Topologului, unde o coloană de Alpi infiltrată spre Sălătruc, e contra-atacată din spre isvoarele Argeșului și aruncată înapoi pe creste²⁾.

¹⁾ *Atacul Dragoslavilor*

Atacată aci, din nou, de inamic, care a adus în linie și Div. 12-a bavareză, Div. 22-a nu-și mai poate menține pozițiile. Situația este gravă pentru Români. Dacă frontul lor cedează, inamicul are deschisă deopotrivă calea Bucureștilor prin Târgoviște și calea Piteștilor prin Câmpulung. « Surprinderea dela Rucăr » e pe punctul să-și dea roadele așteptate de inamic.

În ajutorul Diviziei 22-a, sosește însă, tot din Dobrogea, Divizia 12-a a Generalului Găiseanu. Contra-atacând de flanc prin valea Pravățului pe inamicul care, socotindu-se învingător, înalta descoperit în josul văii Dâmboviței, îl lovește cumplit restabilind situația pe linia: Argeșel-Nămăești-Valea Pravățului-Măgura-Mateiașul-Prisnea.

²⁾ *Luptele din valea Oltului*

De îndată ce Falkenhayn își dădu seama de perspectivele strategice ale surprinderii dela Rucăr, ordonă lui Krafft să înceapă atacul văii Oltului, spre a răzbi, concomitent, în direcția Piteștilor.

Folosind aceeași metodă care-i reușise la Sibiu, Krafft încearcă să întoarcă aripile

externe ale Div. 13 și 23 românești cu Brigada 10-a alpină prin Valea Lotrului și cu Brigada 2-a pe înălțimile dela răsărit de Topolog, în direcția Curtea de Argeș.

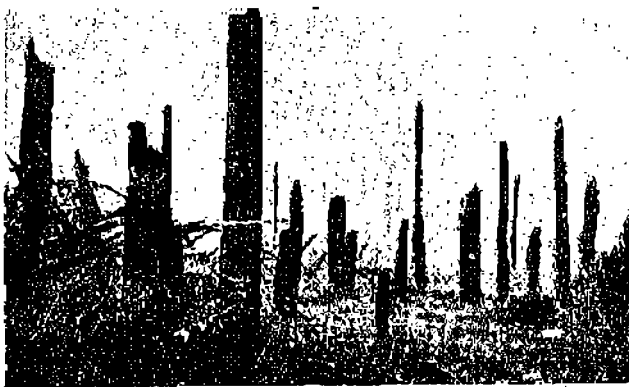
Atacul deslănțuit la 3 Octombrie de Brigada a 10-a alpină contra pozițiilor ocupate de Div. 13-a română la Apus de Olt, pe munții Pietrosul, Veverița și Chișinetul, nu izbucni. Contra-atacul român aruncă de a doua zi înapoi pe dușman pe munții Robu și Murgășul, fără a putea însă recuceri dealul Vladului.

Brigada 2-a alpină, care coborîse între timp de pe Sîrul și căzuse la Octombrie, la Sălătruc, pe liniile de comunicație ale Div. 23-a, — care făcea față în munții Păgărașului Corpului Alpin, — fu contra-atacată la Octombrie pe dreapta, de detașamentul Chosky dinapre Aref și pe stînga de detașamentul Mogoiu dinspre Clocoțici, și aruncată înapoi pe munții Ghîșu și Frunțile. Un nou atac românesc pe comunicațiile coloanei și timpul rău, determină retragerea ei precipitată, mai spre Nord, către muntele Poiana.

Intervenția Corpului Alpin, care atacă cu toate forțele la 7 Octombrie Măgavul, apoi Fața Sf. Ilie, Călugărul și Zănoaga, salvă coloana aventuroasă, atrăgând spre sine rezervele românești și determinând pe comandantul român — ale cărui elemente înaintate, conduse de Colonelul Cantacuzino, rezistaseră eroic la Coți — să retragă, la 8 Octombrie, frontul spre Sud, pe o poziție mai sigură, constituită din înălțimile ce străjuesc la Nord basculul Piteștilor. În acest sector căzuse, la începutul luptelor, Generalul Praporgescu, comandantul Div. 20.

GARA PREDEAL, DUPĂ BĂTĂLIE

PADURE DISTRUSĂ DE DOMBARDAMENT

Încercarea dușmană de a forța trecerea munților

Încercarea de surprindere neisbutind, inamicul își sporește efectivele, căutând să forțeze trecerea, începând din a doua decadă a lunii Octombrie.

Pe când Armata I continuă să atace cu îndârjire la Oituz, Armata IX-a reia ofensiva împotriva trecătorilor Munteniei, deplasându-și efortul tot mai spre Apus, cu gândul să atragă într-acolo rezervele Românilor.

În acest timp Mackensen atacă cu Armata III-a bulgară linia Cernavoda-Constanța, pe frontul de brogean, slăbit prin retragerea rezervelor românești trimise în apărarea munților.

Atacul trecătoarei *Oituzului* nu aduce inamicului nici de data aceasta un succes apreciabil¹⁾. În schimb, ofensiva deslănțuită contra munților Munteniei, dacă nu reușește să-i deschidă lui Falkenhayn calea spre câmpie, îl pune totuși definitiv în stăpânirea creștelor care domină unele trecători.

În valea Prahovei Staabs, folosind rezervele aduse din Sectoarele vecine, a pus stăpânire pe linia Clăbucetelor, silind trupele românești să se retragă. Dar

¹⁾ Geroch, care înlocuiește pe Schmettow trimis la Jiu, reia operațiile la 14 Octombrie.

Țimp de 8 zile atacurile și contra-atacurile se succed fără întrerupere. Dușmanul care a ocupat muntele Cernica e contra-atacat de pe Pata Moartă și alungat peste graniță.

ADĂPOST DE MITRALIERĂ

Văitoianu, care comandă sectorul, a ocupat o nouă poziție în fața lui la Nord de Bușteni²⁾.

În sectorul Nămăești, Morgen a isbutit să coboare creștele; dar Gălsceanu l-a înobilizat la Nord de Câmpulung, pe linia dealul Mateiașului—Albești—Cândești³⁾.

Mai gravă e situația în *Valea Oltului*, unde Al-pinii lui Krafft, atacând fără întrerupere, au ocupat basinal Titeștilor, silind trupele lui Petala să în poziție pe ultimul șir de înălțimi, ai munților Coziei⁴⁾.

În sfârșit, un concurs fericit de inițiative transformă în biruință românească o primă încercare de străpungere, efectuată de inamic la Jiu, tocmai când acesta se socotea stăpân pe victorie.

Din nefericire, victoria e plătită cu moartea generalului Dragalina, bravul comandant al armatei I-a,

¹⁾ *Luptele din valea Prahovei*

Atacul, deslănțuit la 13 Octombrie în valea Prahovei de inamicul care a adus aci trupe din sectoarele vecine, pune piciorul în a doua poziție românească. Din prima zi cade Clăbucetul Băului. A doua zi Clăbucetul Azazel. Clăbucetul Taurului nu fu luat decât la 18 Octombrie. Recucerite la 19 Octombrie, Clăbucetele nu pot fi păstrate. În sfârșit, cu Dihamul, căden la 22 Octombrie, după lupte dărze, și ultimul element al acestei linii. Istovită de bombardamentul inamic și de contra-atacurile repetate, Div. 10-a trebuie retrasă din luptă. Elementele din Div. 16-a, care o înlocuiesc, ocupă la 23 Octombrie a treia linie de apărare la Nord de Bușteni.

Lipsit de forțe suficiente spre a întreprinde — cum ar voi — o ofensivă puternică dela Predeluș, în spatele inamicului, Aversescu reușește totuși să-l fixeze, ordonând atacuri demonstrative atât în valea Prahovei cât și în sectoarele Bratocel și Predelușului, de unde acesta își retrăsese rezervele.

²⁾ *A doua bătălie dela Câmpulung*

Nici Morgen nu se dă bătut în regiunea Câmpulungului. În vreme ce Div. 12-a bavareză și Div. 76-a reiau atacurile contra noului front românesc, Brigada 8-a de munte încearcă să repete, mai spre Apus, lovitură dela Rucăr, căzând la 7 Octombrie, peste munte, la Lerești, în flancul poziției române de pe Argosel. Atacurile ei sunt însă stăviliite de contra-atacurile române, împotriva Cândeștilor și Albeștilor, supravegheate personal de Aversescu. La dreapta, atacurile dușmane se zdrobesc de asemenea, la 13 Octombrie, de puternica poziție de pe Mateiaș.

La stânga Div. 22-a române, sosește noua Brigada 3-a de cavalerie, stăvilind definitiv încercările de manevrare a flancului românesc în spre munții Făgărașului; iar la dreapta Diviziei a 12-a se așază Brigada 2-a de cavalerie, împiedicând infiltrarea inamicului peste masivul Leacotei, spre Vâlcea Ialomiței și Prahovei.

Trupele române constituiesc sub comanda Generalului Gălsceanu Grupul Nămăești, la aripa stângă a armatei a II-a, sprijinit cu dreapta pe Leacota și cu stânga pe Bratec. Calea Munteniei e acum închisă dușmanului, care nu va mai realiza aci nici un progres stabil, cu toată ofensiva ce va deslănțui aci din nou, la 28 Octombrie, în direcția Albești, Lerești și Cândești.

³⁾ *Luptele din valea Oltului*

Atacul inamic deslănțuit la 11 Octombrie în stânga Oltului odată cu ofensiva dela Jiu determină pe Români să părăsească basinal Titeștilor, după 4 zile de lupte și să se retragă pe linia înălțimilor care-l domină dela miază-zi.

Dar la 18 Octombrie, inamicul pătrunde și în noua poziție românească pe muntele Măglele, de unde nu mai poate fi scos. La 25 el ocupă Măgura; iar la 26, Polana Spiniului, cheia întregii poziții.

Div. 23-a, în ajutorul căreia sosește Div. 14-a, se retrage însăși, pe linia Dănești—Rădănești—Șuici—Sălătruc.

împușcat în defileul Jiului în cursul unei recunoașteri efectuate în preziuma deslănțuirii ofensivei¹⁾.

¹⁾ Prima ofensivă inamică dela Jiu

Intenția lui Kneussel, care comandă atacul, este să deschidă defileul Jiului, cavaleriei lui Schmetlow, întorcându-l pe la apus, cu Div. 11-a bavareză. În acest scop, pe când Grupul Stawinsky atacă demonstrativ, la răsăritul apelor, Brigada 21-a română, între Sărdac și Prislopu; Divizia 11-a bavareză atacă pe trei coloane, Brigada 22-a, care acoperă la apusul ei, linia înălțimilor care străjuesc pasul Văleanului: Căndrebul, obârșia Merigorului, Straja și Cornul Zănoagel. Prima coloană atacă spre pasul Văleanului, a doua, spre Cornul Zănoagel. A treia atacă Siglen, păzit de detașamentul Truşculescu. La dreapta, Divizia 6-a de cavalerie, între Oslen și Rastovanul, urmează să acopere peste dealul Areamului spre Bădiceul, pentru a acoperi Divizia 11-a bavareză împotriva unui contra-atac român din spre Baia de Aramă.

La 10 Octombrie, Brigada 21-a română e împinsă spre Muncelu și Urma Boului și apoi, mai jos, prin Tăluțel, spre ieșirea defileului, la Humberști. La apus, Brigada 22-a rezistă, retrăgându-se succesiv cu dreapta pe dealul Bullga și apoi la Poiana Mihai Viteazul. Dar la stânga ei, Div. 11-a bavareză sparge linia română între Cornul Zănoagel și Siglen, aruncând detașamentul Scărlătescu, peste dealurile Seurtu și Mutu, spre Vai-de-ei și detașamentul Truşculescu peste Senilen și Tufău, spre Dobrița. Colonelul Homoriceanu se lasă surprins la Vai-de-ei și inamicul se revarează în satele de sub munte. Rezistența dela Poiana lui Mihai Viteazul, devenind inutilă, Brigada 22-a se retrage spre Vădeni și Curțisoara. La 13, inamicul a ajuns pe linia: Dobrița - Frățești - Stănești - Carciu - Sâmbolțu - Brudei - Porcenii. Avangardele lui apar în fața Târgului Jiu.

Victoria română

Dar Colonelul Anastasiu, comandantul grupului de Jiu, pregătește riposta, ordonând unităților război să se oprească și să facă front ofensiv împotriva dușmanului. Ordinul se execută la 14 Octombrie. La dreapta, Brigada 21-a atacă dela Humberști spre Porcenii - Brudei - Moșneni, tăind cu detașamentul Diamandi comunicația inamicului peste Bullga, spre pasul Văleanului. La centru, Brigada 22-a (Col. Obogeanu) atacă spre Tureluștii - Carciu - Rugi și Horezu, provocând confuzie în unitățile inamice. La stânga, detașamentul Truşculescu, atacă spre Rasovița - Ursaloi - Ielești, dar e oprit de contra-atacurile inamice. În sfârșit, apărarea podului dela Târgu-Jiu, în fața căruiu au apărut două companii inamice, se improvizează de Colonelul Mădălescu, cu ajutorul milițiilor, cercetașilor și populației civile. Cu acest prilej s'a distins viteaza Bateria Teodoroiu.

Întoarcerea ofensivă a Românilor surprinde pe inamici în răstimp. Pentru a desăvârși succesul, două detașamente mai puternice, sunt destinate să pătrundă adânc în dispozitivul dușman, unul pe dreapta, altul pe stânga pringii formată de înalțarea acestuia. Pe dreapta, detașamentul Lt.-Col. Coandă atacă spre Sâmbolțu - Arsurii - Schela - Vai-de-ei și cade în spatele dușmanilor care rezistă lui Obogeanu.

Pe stânga, detașamentul Lt.-Col. Dejolaniu, sosit prin Baia de Aramă, dela Cerna, pornește din Brădiceu în trei direcții. În timp ce detașamentul Dumitrescu atacă Divizia 6-a de cavalerie inamică, de front și de flanc, la Nord de Frățești, atungând-o înapoi peste dealul Piva, spre dealul Areamului, degajând astfel stânga lui Dejolaniu, — acestu atacă de flanc, prin Aream, trupele dușmane care rezistă la Rasovița lui Truşculescu. În același timp, a doua coloană pornește prin Sănuțești și Rucen spre Dobrița - Văilari - Curpeni - dealul Leșului, dându-și mâna, în spatele dușmanului, cu detașamentul Coandă. Surpriza de viguroasă contra-ofensivă română, inamicul se retrage în grabă spre creste, părăsind în mâinile Românilor numeroși prizonieri, tuneri și provizii. Cu acest prilej, s'a distins Locotenentul de rezervă Pătrășcoiu, călător în ordinea armatei, care, fiind născut prin partea localului, a pătruns, pe poteci neștiute, noaptea, spre Arsurii, însoțit numai de câțiva ostași, în spatele inamicului capturându-l o baterie de opt obuziere.

INTRAREA PE FRONTUL CAȘINULUI

Situația operațiilor la sfârșitul lunii Octombrie. Insemnătatea strategică a rezistenței dela Oituz. Modificarea planului de război al inamicului

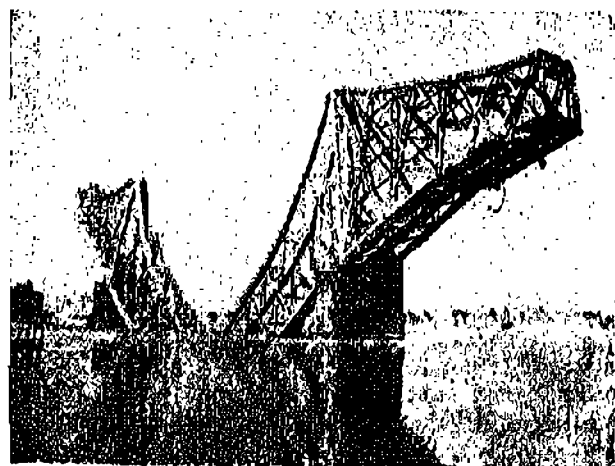
Toate aceste operații n'au adus inamicului succesul strategic dorit.

Dacă, în Dobrogea, cu toată apărarea eroică a Diviziei 9-a, dela Topraisar, inamicul a eucerit la 9 Octombrie Constanța și Cernavoda la 12, silind pe Români să arunce în aer podul de peste Borcea (cel de peste Dunăre rezistând) și să se retragă pe linia Hârșova-Babadag, de unde nu mai pot spera decât să apere Delta: la poarta Moldovei, în valea Oituzului, pe unde duce drumul cel mai scurt către Dunăre, spre care dușmanul și-a concentrat efortul principal și unde a atacat neîntrerupt dela 28 Septembrie/11 Octombrie, el a fost oprit pe loc de trupele generalului Ieremia Grigorescu. Pe acolo nu se va trece!

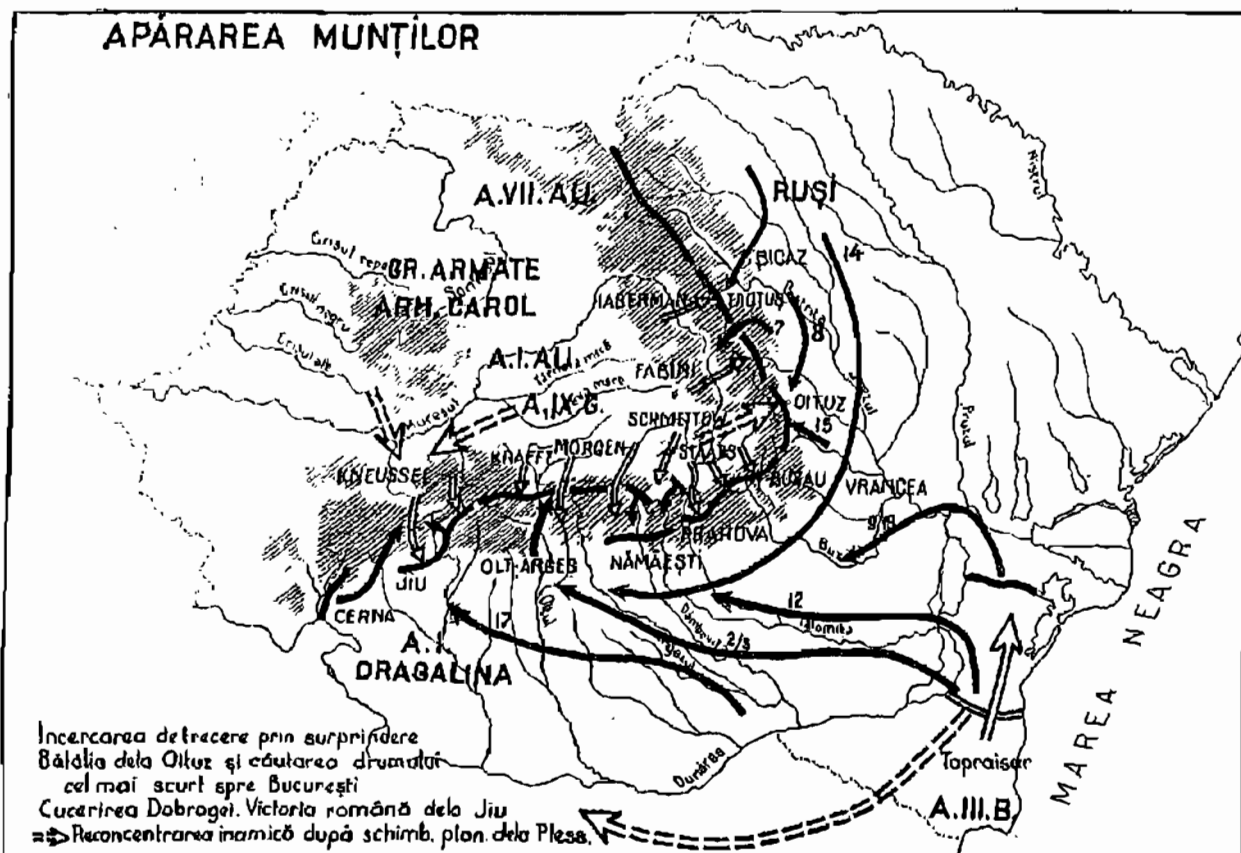
Cele două armate inamice au fost astfel puse în imposibilitate să dea mâna în regiunea Galaților.

Rezistența română dela Oituz nu fi avut deci un nelărgădit efect strategic. Ea va fi împiedicat unul din brațele celestului pregătit de inamic să se închidă asupra armatei române din Muntenia și să o distrugă, și prin aceasta va fi făcut ne folositoare înaintarea lui din Dobrogea.

Decepcionat, inamicul e silit să-și schimbe planul, deplasându-și efortul — de astă dată cu toată hotărâ-

PODUL, PEȘTE BORCEA, DUPĂ DESTRUGERE

rirea — către Vestul Munteniei, unde ofensivele trecute i-au pus în stăpânirea creștelor și unde, deși n'a isbutit până acum să iasă din trecători, — a păstrat totuși convingerea că o ruptură este posibilă dacă repetă încercarea cu noi forțe, evitând erorile trecute.

În acest scop, el procedează în a doua jumătate a lunii Octombrie, la o nouă concentrare. Slăbind presiunea asupra munților Moldovei, el își întărește Armata a IX-a, în timp ce grosul Armatei de Sud, care a cucerit aproape toată Dobrogea, e retras între Nicopole și Ruscuc, unde va rămâne în așteptare, până în momentul în care, odată ruptura obținută în munți și puhoiul dușman revărsat în câmpia Munteniei, această armată va putea trece Dunărea spre a da mâna celeilalte.

Considerații asupra apărării munților

Învățămintele campaniei de apărare a munților românești în cursul lunii Octombrie 1916, sunt de asemenea vrednice de ținut minte. Stingherii în prima decadă a lunii Octombrie de superioritatea manevrieră a inamicului, care dispunea de unități speciale antrenate pentru lupta în munți, Românii s'au deprins repede cu condițiile acestui fel de operații și, începând din a doua jumătate a lunii Octombrie, ei n'au mai putut fi dislocați de pe creste prin manevre ci numai copleșiți de superioritatea mijloacelor tehnice ale inamicului. Paza atentă a flancurilor, rezistența elastică, impetuositatea contra-atacurilor și eșalonarea rezervelor în adâncime, au fost principalele elemente ale succesului rezistenței

românești în această perioadă. Ea a silit pe inamic să opereze, cum văzurăm, o nouă concentrare de forțe împotriva României, de astă dată cu intenția fermă de a înfrânge definitiv rezistența românească.

Nevoia rezervei strategice

Din nefericire, Marele Comandament român nu dispunea de nicio rezervă strategică pe care să o poată arunca în luptă, la nevoie; toate resursele sale fiind irosite la întărirea liniei de rezistență. În fața acestei situații, Generalul Culcer, comandantul Armatei I-a, propusese părăsirea voluntară a Olteniei și retragerea frontului românesc pe Olt. Considerată ca un act de slăbiciune, această propunere prudentă a celui mai bun general de câmp român, determinase Marele Cartier să-i retragă comanda armatei în prezina victoriei dela Jiu.

Grija constituirii unei rezerve generale va deveni însă principala preocupare a Misiunii militare franceze condusă de Generalul Berthelot, sosită în ajutorul României (3/16 Octombrie). Ea va determina o regrupare a armatelor românești, care vor lăsa pe seama Rușilor paza graniței muntoase a Moldovei, până la Trotuș, degajând pentru scopuri strategice, cea mai mare parte a vechei Armate de Nord. Din nefericire, această armată — redusă încă prin diviziile date în ajutorul Armatei a II-a, care-și întinsese frontul până în Vrancea — nu a putut fi disponibilă decât în prima jumătate a lunii Noembrie, după înfrângerea Armatei I-a, când va interveni pe Olt și în bătălia de pe Argeș.

CAMPANIA DIN MUNTENIA

Străpungerea dela Jiu și evacuarea Olteniei

Punctul vulnerabil al dispozitivului românesc de apărare e găsit, din nenorocire, de inamic, cu puțin înainte de căderea zăpezilor, în Valea Jiului, unde lanțul munților e mai îngust și unde, toate crestele sunt în stăpânirea dușmanului. Cu găsirea acestui punct, începe a treia parte a campaniei românești din 1916, cunoscută în istoria militară sub numele de campania din Muntenia. Își ține dela începutul lui Noemvrie până după Crăciun.

Cum am văzut, înfrângerea din Octomvrie nu descurajase: pe comandantul inamic și, trei zile înainte de căderea zăpezii repetă cu forțe proaspete încercarea de străpungere (29 Octombrie/11 Noembrie), în sectorul românesc cu totul secătuit de rezerve.

Lovitura de ciocan dată de cele patru divizii ale lui Kiliue contra diviziei I-a românești, reușește să deschidă de astă dată defileul Jiului cavaleriei lui Schmettow, care, lăsând infanteriei celui dintâi, sarcina de a-l menține deschis împotriva contra-atacurilor române, coboară în grabă Jiu și Gilortul spre Craiova și Drăgășani. Rezervele aduse în grabă de Români prin Cărbunești (D. 17), nu pot opune lângă Târgul Jiu decât o slabă rezistență (3/16 și 4/17 Noembrie)¹⁾.

PRIZONIERI BAVAREZI CAPTURAȚI LA JIU

¹⁾ *Bătălia dela Târgul-Jiu*

În timp ce Div. 41, 109, 11 Bavareze și 301 ale lui Kiliue, masate pe dreapta și pe stânga pasului Surduc, având Div. 115 în rezervă, își deschid drum la Bumbești, în depresiunea Jiului, spulberând slabele rezistențe românești întâlnite pe linia Văləri—Sâmbotin—Bărcăciu; iar Diviziile 6 și 7 de cavalerie ale lui Schmettow coboară către Tismana, — noul comandant al Armatei I, Generalul Paraschiv Vasilescu, încearcă să repete la Târgul-Jiu, lovitura izbită cu două săptămâni în urmă.

La centru, rămășițele Div. I fac față la 3 Noembrie pe înălțimile dela Sudul depresiunii, pe linia: Sămănești — Cărbunești — Urechești — Văcăria — Dănești — Copăcioasa. La dreapta, Div. 17-a debarează la Cărbunești în Valea Gilortului, spre a cădea în flancul stâng al inamicului, în vreme ce un detașament din Div. 13-a, pornit dela Călimănești, încearcă să-i cadă'n spate pe la Novaci. Pe stânga, Detașamentul Tăut, venit prin Baia de Aramă dela Cerna, încearcă să repete'n flancul lui drept, operația detașamentului Dejoianu.

Disproporția forțelor, și întârzierea sosirii rezervelor, zădărnicesc însă efectul acestor velleități ofensive.

Ziua de 4 Noemvrie aduce sfârșitul bătăliei.

La centru, Kiliue, concentrându-și efortul între Jiu și Gilort, sparge frontul românesc la Văcăria. La stânga lui, Div. 301 ocupă Novaci, oblicând spre Drăgășani, prin valea Olteșului. La dreapta lui, Schmettow pătrunde în valea Motrului, spre Părcășești. Largul evantai inamic, nu numai că împiedică închiderea cîștei române, dar îl pune în primejdie centrul stâng înconjurat la Cărbunești. Colonelul Obogeanu reușește totuși, printr-o strălucită

Oltenia este invadată. Inamicul, care a ocupat Craiova la 8/21 Noembrie, zorește acum spre trecerile Oltului¹⁾.

Retragerea Grupului Cerna

Tăiat de restul armatei, micul grup care apăra frontul Cernei sub comanda colonelului Demetriad și care primise ordin să reziste pe poziții până la capăt, după ce încearcă cu detașamentul Tăut o demonstrație în flancul drept al năvălitorului, pornește, înconjurat de dușman, retragerea de-a-lungul Dunării spre miazăzi. Trei săptămâni mai târziu, în ziua căderii Bucureștilor (23 Noembrie/6 Decembrie), copleșit de numărul inamicilor, în neputință să treacă Oltul revărsat și cu podurile ocupate de dușmani, fără nădejde de a mai vedea armata română rupând cercul de fier la Argeș spre a-i veni în ajutor, micul grup care a realizat această retragere eroică se va preda la Tia Mare și Isbicieni, lângă Izlaz, după ce va fi ars steagurile, distrus armele și ucis caii. Impresionat de bravura lui, dușmanul a îngăduit comandantului ei, captiv, să-și poarte spada.

operație de noapte să-și salveze trupele încercute, rupând contactul cu infanteria inamică, dând peste cap la Vlădeni, trupele de cavalerie ale acestuia, care-i tălăseră calea și strecurându-se ele în direcția Filiașilor.

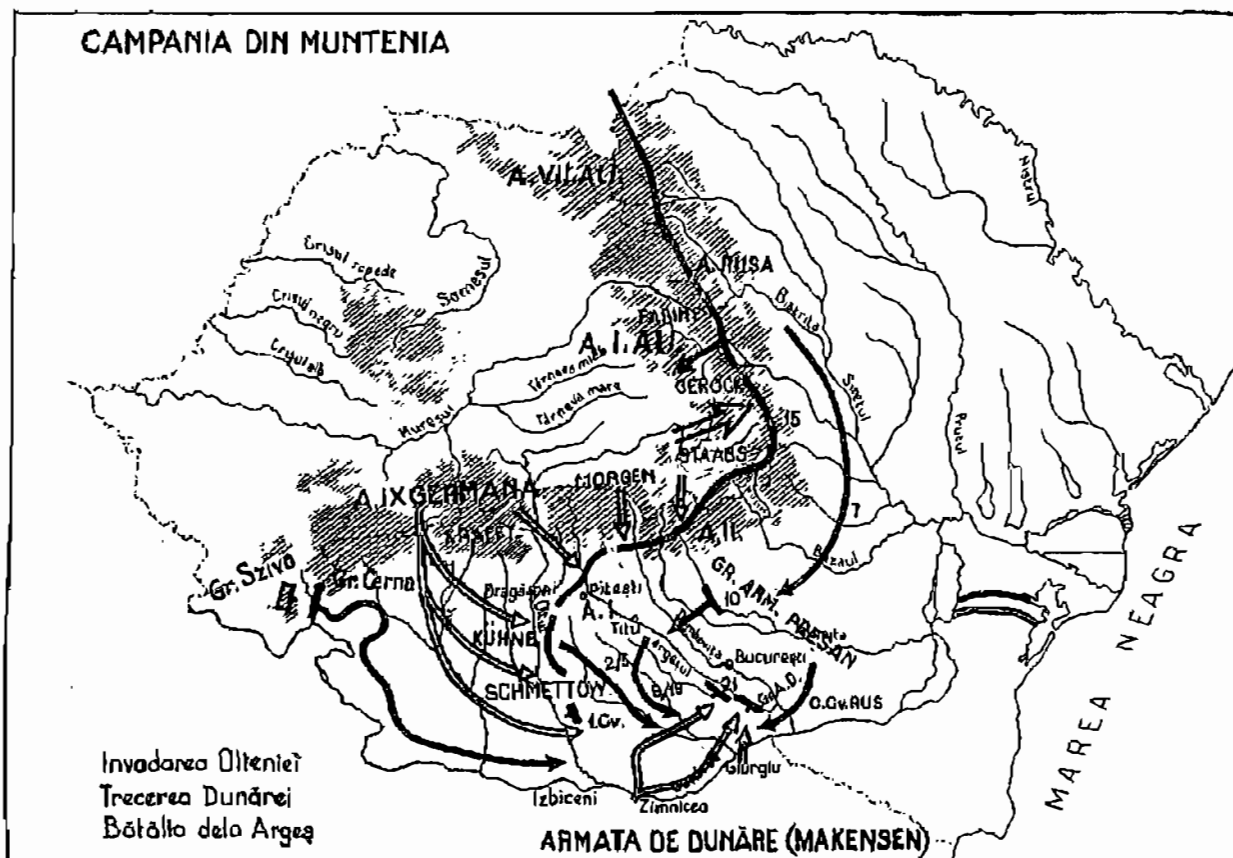
¹⁾ *Proscle ofensive*

Planul comandantului armatei I, care ordonă Grupului Cerna să se retragă spre Filiași, în flancul Grupului de Jiu și detașamentului de Dunăre să se retragă spre podul dela Stoenești pe care să-l acopere, — e contramandat de Marele Cartier. Îndemnat de Generalul Berthelot, acesta plănuiește o regrupare a forțelor în vederea unei noi acțiuni ofensive, pornită de peste Olt, în flancul invadatorului. Generalul Petala preia comanda Armatei I, cu ordinul să reziste cu orice preț, pe pozițiile ct. Div. 1-a cavalerie, primește deasemeni, ordin să treacă Oltul, spre a întârzia înaintarea inamicului și a acoperi noua concentrare. În cursul acestei operații, s'a dat de regimentul 4 Roșiori al Col. Filitti, vestita gară dela Robănești, în cursul căreia a cazut, în fruntea trupe, boierul veteran Donici.

Luptele din Valea Oltului

În timp ce inamicul deslănțuia atacul său contra trecătoarei Jiului, presiunea lui sporea însă și în Valea Oltului. Intervenția Div. 216-a germane, determină la 28 Octomvrie, spargerea frontului românesc din dreapta Amului și retragerea Div. 13-a de pe Râglou în direcția Călimăneștilor. Sosirea Div. 14-a românești la dreapta Div. 12-a restabilește o vreme situația pe celălalt mal, recucerind muntele Frunțile. Dar la 4 Noemvrie, Div. 216-a germană trece și ea pe stânga Oltului și ataca linia Călimănești—Seimeni—Șuici, pe care se întărise Div. 8-a, sosită din Moldova. Aci a căzut Colonelul N. Pipresen, unul din eroii dela Oltuz.

Detașamentul trimes, între timp, de Div. 3-a în ajutorul trupelor dela Jiu nu-și putuse îndeplini misiunea și la 10 Noemvrie, inamicul ocupă Râmnicul-Văleii, Râmășițele Div. 13-a fură retrase pe malul căsăritean al Oltului.

Mackensen trece Dunărea

În vreme ce Falkenhayn ocupa astfel Oltenia, Mackensen, care până atunci așteptase rupura frontului inuitos, trece Dunărea, pe ceață, la Zimnicea (10/23 Noembrie), aruncând spre Glavacioc perdeaua de trupe a Grupului apărării Dunării, care încerca să-i taie calea la Smârdaioasa și apoi la Vîtănești. Zorit să ajungă la București înaintea colegului său, care coboară dela munte, Mackensen înaintează cu grosul forțelor sale (Armata Kosch) de-a-lungul șoselei Alexandria—București, în vreme ce dreapta lui alunecă spre Giurgiu, înlesnind altor forțe bulgărești să treacă Dunărea prin acel loc.

Căderea liniei Oltului

În acest timp, Armata Kühne (D. 301, 41, 11 Bav.) zăbovea în fața Drăgășanilor și Slatinei, oprită de trupele românești întărite tardiv pe malul stâng al Oltului, după îndemnul mai vechi al Generalului Culcer, care plătise, cum am văzut, cu pierderea comandamentului — încă dinaintea de prima bătălie dela Jiu — ideia părăsirii ordonate a Olteniei¹⁾. Mai expeditiv,

¹⁾ Apărarea Slatinei e organizată în grabă de rămășițele grupului Jiu (Div. 1/11 și 17) retrase din Oltenia. La dreapta ei, făcând front spre Drăgășani și legătură cu apărarea Oltului de sus, s'a intercalat Divizia 2/5 sosită din Dobrogea.

În sfârșit, la 14 Noembrie, înamicii izbutește să-și ajungă mistuna, ocupând Curtea de Argeș. De aci, trupele lui Krafft se despart. Dreapta lui, continuă să preseze armata I spre Pitești, pe când stânga lui apucă spre răsărit, cu gândul de a întoarce prul Șoldănești flancul Grupului Nămnăești, și toată apărarea munților.

Schmettow lua drumul Caracalului, găsea podul dela Stoenesti neapărat și pătrundea la rândul său cu regimentele de cavalerie în Muntenia (11/24 Noembrie). Amenințat să-și vadă întoarsă aripa stângă a armatei care apăra Oltul de sus, Comandamentul român — care nu are în flanc decât Div. I Cv. — ordonă părăsirea liniei Oltului.

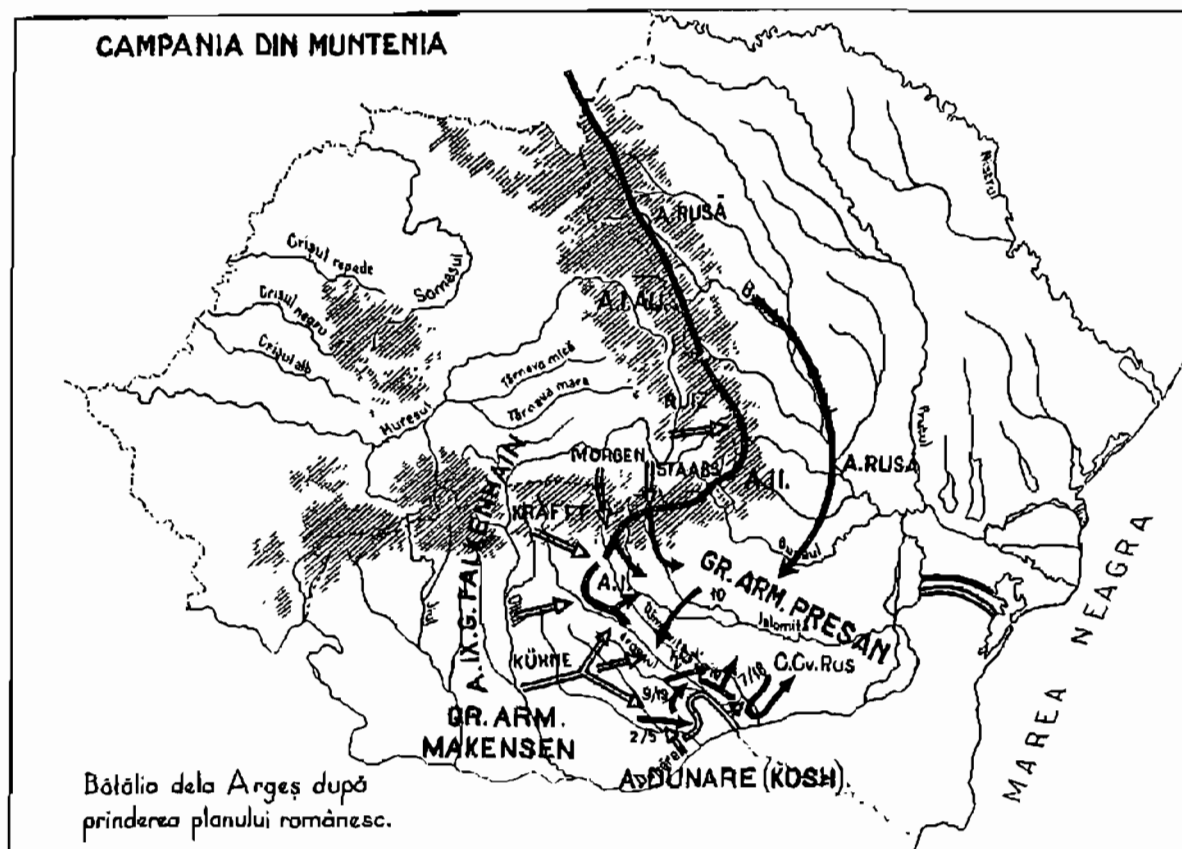
Bătălia de pe Argeș

Comandamentul grupului de armate românești, care operează în câmpia Munteniei e trecut pe seama Generalului Presan¹⁾. Acesta își dă seama că între trupele lui Falkenhayn, care înaintează din Oltenia apropiindu-se de Argeșul superior și ale lui Mackensen, care se apropie de Argeșul inferior, există un

¹⁾ Grupul de armate ale Generalului Presan cuprinde, la dreapta, Grupul Apărării Oltului, compus din rămășițele Armatei I (resturile diviziilor 1/11, 2/5, 8/17, 13/23 și 14), care fac cerc în jurul Piteștilor; la stânga, rămășițele Grupului Apărării Dunării (Div. 18-a), care se retrag spre Argeș pe șoselele București—Giurgiu și București—Alexandria, întâmpinate de Div. 21-a. În golul dintre cele două grupuri, Div. 1-a și 2-a de cavalerie acoperă apropierea Div. 9/19 din Dobrogea, a Div. 7-a din Moldova și a Div. 10-a de pe Valea Prahovei, pe Argeșul mijlociu.

Grupul apărării Oltului are în față tot grupul Krafft și stânga Armatei lui Kühne. Grupul apărării Dunării are în față armata Kosch (Mackensen). Între ele, acoperit de perdeaua Cavaleriei lui Schmettow, înaintează, neștit, grosul lui Kühne.

La munte, Armata II ține sectorul Nămnăești cu Div. 12, 22, și 2 Bg. călărași, sectorul Prahova cu Div. 4 și 16, sectorul Bratocșa cu Div. 3, sectorul Buzău cu Div. 6, Vrancea cu Brig. 7 mx. și Oltuz cu Div. 15. La Nord sunt Ruși.

gol de aproape 100 km., ce poate fi exploatat strategic printr-o lovitură abil executată după modelul clasic al manevrei pe liniile interioare. De acord cu generalul Berthelot, comandantul Misiunii militare franceze, sosită de curând în ajutorul României, Presan hotărăște să dea bătălia pentru apărarea Bucureștilor, aruncând în flancul stâng al armatei lui Mackensen o masă de manevră adusă din regiunea Costești-Titu.

În timp ce Divizia 21 (Lambru) depășind resturile în retragere, ale Grupului apărării Dunării, face față inamicului la Naipu, călare pe șoseaua București Alexandria diviziile 2/5 (Socec) și 9/19 (Scărișoreanu), primesc ordin să coboare către Sud, primul pe Clanița și Dâmbovița spre Drăgănești, al doilea pe Neajlov în direcția Ghimpați, spre a cădea în flancul și spatele dușmanului care înainta descoperit, ne mai crezând în rezistența serioasă a Românilor. Divizia 2-a de cavalerie, aflată la Talpa-Ionești, are ordin să acopere flancul diviziilor de atac, ținând legătura cu rămășițele Armatei I-a, care luptă în retragere dela Pitești împotriva trupelor lui Krafft, ce coboară prin Curtea de Argeș dela Râmnic.

Presiunea inamicului silește însă pe Lambru să se retragă luptând în zilele de 16, 17 și 18 Noembrie, spre Ghimpați și Bălăria, apoi spre Gorneni pe Neajlov, până la Mihăileni pe Argeș. Div. 217 inamică îl urmărește de aproape. Respingând avangardele lui Von der Goltz, Scărișoreanu ajunge în seara de 17 Noembrie prin Rușii lui Assan și Videle-Cartojani la Bălăria. Aci surprinde cartierul diviziei 217 ina-

mică (Gallwitz), care abia mai are timp să comunice telefonic trupelor lui din prima linie « Rumänen hier! » și se retrage în grabă.

Descoperită de divizia lui Von der Goltz, care trebuia să-i apere flancul, Brigada Vogel a Diviziei 217 e acum aproape înconjurată. Ea luptă la 18 Noembrie, la Bănești, Chireulești și Epurești, simultan cu fața spre răsărit, spre apus și spre mieznoapte. Dar, cu toate atacurile succesive ale trupelor românești date spre Stălpul, Prunaru și Bălăria, inamicul — ajutat de inacțiunea Rușilor cari, deși sosiți pe Argeșul inferior în flancul stâng al dispozitivului românesc, refuză să intre 'u luptă spre a desăvârși astfel și din spre Sud înconjurarea — nu poate fi scos din pozițiile în care s'a retransat peste noapte.

Între timp, Socec care, deși întârziat de avangardele lui Schmietow, a ajuns totuși prin Blejești și Purani, până aproape de Târnăbă, e oprit la Târnăbă de o puternică artilerie inamică. În urma avangardelor lui Schmietow, care aleargă spre Argeșul mijlociu spre a cădea în spatele trupelor care se retrag dela Pitești — fără a pricepe sensul mișcării trupelor românești, pe care le întâlnește 'n cale, socotindu-le coloane răzlețite ale armatei I-a în retragere — sosește armata lui Kühne. Și ca o culme de nenoroc, ordinul românesc de operații cade în mâna inamicului în dimineața de 18 Noembrie/1 Decembrie.

Cetindu-l, Falkenhayn pricepe că trupele ce i se semnalaseră mergând spre Sud-Vest nu sunt trupe de fugari în debandadă, ci brațele unui clește ce se

închide asupra colegului său Mackensen. Cu toată rivalitatea celor doi generali, Falkenhayn nu e omul care să compromită soarta unei bătălii pentru o ambiție personală. Dându-și seama de situație, el ordonă diviziilor armatei Kühne să pătrundă în intervalul dintre cele două grupuri românești pentru a le întoarce flancurile. Diviziile 11 Bv. și 115 primesc ordin să facă conversiune spre Sud-Est, căzând în spatele grupului de manevră românesc.

Această mișcare salvează pe Mackensen și schimbă soarta bătăliei.

Din încercători, Românii cari luptă pe Argeșul inferior sunt amenințați să fie înconjuși de al doilea cerc dușman ce se strânge în jurul lor. Devenit comandant suprem al armatelor dușmane care s'au unit în câmpia Munteniei, Mackensen rectifică planul lui Falkenhayn în sensul că numai Divizia 11 Iavareză va face conversiunea, fapt care va face pe colegul său să-i reproșeze mai târziu că a pierdut ocazia să distrugă armata română. În fața presiunii lui Kühne, Divizia Sococ, nevoită să-și schimbe direcția spre Est, se debandează la Flămânda, Scărișoreanu isbuteste însă, ajutat de Lambru să se retragă în ordine peste Argeș, ca și Grupul apărării Dunării, a cărui aripă stângă fusese primejduită un moment de Bulgarii care, veniți din spre Comana, au trecut și ei apa la Grădiște. În același timp, la centrul dispozitivului românesc, Div. 10, înaintând spre Argeșul mijlociu, oprește la Potlogi, Căscioarele și Malu Spart, infiltrarea celeilalte aripi a lui Kühne între cele două grupuri românești, restabilind continuitatea frontului dela munte la Dunăre.

Dusă cu forțe insuficiente, executată șovăelnic și lipsită de noroc, manevra încercată de Comandamentul român pentru apărarea Bucureștilor n'a reușit. Bătălia dela Argeș, care ar fi voit să fie o nouă Marnă, e pierdută. Comandamentul român, care a isbutit totuși să-și salveze trupele de încercuire, dă ordin de retragere.

Inamicul ocupă Bucureștii

La 23 Noembrie, dușmanul ocupă Bucureștii fără rezistență, Comandamentul român voind să cruțe Capitala, deja încercată de bombardamentul avioanelor dușmane, prăpădul luptelor de stradă. Încă dela 12 Noembrie, Regele și Guvernul țării se strămutaseră la Iași.

POPULAȚIA BUCUREȘTILOR AȘTEPTÂND INVAZIA

INAMICUL OCUPĂ BUCUREȘTII

Retragerea

Cu o zi înainte de capitularea Bucureștilor, căzu- seră Ploești, după ce Românii distruseseră, sub îndrumarea și din îndemnul Englezilor, întreaga regiune petroliferă.

Spre a nu fi încercuită de inamic, Armata II-a română, care primise dela Marele Cartier ordin să reziste pe poziții până'n ultimul moment se retrăgea din munți, aliniindu-se armatelor care se retrăgeau în câmpie.

Această retragere se execută relativ regulat, trupele românești degajându-se apronpe peste tot, la timp, de presiunea inamică¹⁾.

¹⁾ Amenințat încă dela căderea Curții de Argeș de flanco-gardele lui Krafft care încercau să-l prindă aripa stângă, înaintând peste muscele, spre Săldănești, Grupul Nădănești luase măsuri de retragere. Numai Div. 12-a, ajunsă de Div. 216-a germană, își pierde artileria. La fel, Grupul Prahova, care — spre a se pune la adăpostul unei întoarceri dușmane prin valea Ialomiței, — se pregătise să ocupe o nouă poziție la Comarnic, e nevoit să se retragă spre Sud, odată cu căderea Ploeștilor. Div. 16-a isbuteste să se strecoare în valea Telenjeului; dar Div. 4-a, care a întârziat în valea Doftanei, e înconjurată de inamic la Milsa și silită să capituleze.

A doua zi după căderea Bucureștilor, continuitatea frontului românesc era reconstituită. Dela munte la Dunăre, nu mai era decât o slugură masă de trupe ruso-românești în retragere spre răsărit, urmărite de apronpe de dușman, dar scâlpate de încercuire.

La dreapta, Armata II-a, degajată din văile Dâmboviței și Prahovei, e pe linia Telenjeului, în retragere spre Cricov. Div. 3-a a părăsit Mănești-Ungureni, Div. 16-a e între Văleni și Boldești, Div. 12-a la Bucov, Div. 22-a la Răchier și Div. de cavalerie la Albești. La centru, resturile fostului Grup Preșan (Armata I a Generalului Stratulescu și fostul Grup al apărării Dunării, comandat de Generalul Iancovescu) se retrag la răsărit de șoseaua București—Ploesti, în direcția Urziceu, Div. 1/17 e la Tîgănești, Div. 11-a la Tâncăbești, Div. 2-a cav. la Balotești, Div. 7-a la Tâmbari, Div. 9/19 la Ștefănești și Gr. Iancovescu între Afumulești și Pasăren. Dar la 24 Noembrie, inamicul a surprins și aici Div. 11-a care întârziase la Cocloș, capturându-l Comandantul și întregul stat major. Obosala trupelor I-a împle-decat însă să explanteze spărtura. La stînga, Corpul IV rus e încă pe Argeșul inferior, n Div. 2-a între Fundelele și Brănești, cu Div. 30-a între Tânganu și Vasilași și cu Div. 40-a între Budești și Oltenița.

Inamicul încearcă deasemenea o mișcare de învăluire împotriva Corpului IV rus, aruncându-l în spate Corpul Schmeltow, spre a-l tăia retragerea către Ialomița. Obosala atacatorului și proasta stare a potcovitnilor cailor săi, zădărnicește însă operația.

Bătăliile de pe Cricov și Râmnic și dela Brăila și Focșani

Rezistențele succesive ale Românilor, alături de Ruși — cari au sosit, dar nu luptă decât în retragere: pe Ialomița¹, pe Cricov și pe Râmnic²), unde s'au pregătit din timp poziții —, nu pot împiedica pe inamic să înainteze și să ocupe Focșanii în ajunul Crăciunului.

¹) *Rezistența pe Cricov și Ialomița*

O săptămână, după căderea Bucureștilor armatele ruso-române în retragere sunt întâmpinate de grupul de cavalerie al Generalului Keller, care acoperă înaintarea armatelor IV și VI rusești, trimise din Moldova în ajutor.

Armata II-a română face front pe Cricov și Corpul IV rus la Nord de Ialomița între Pogonche și Pina-Petru, acoperit de Div. 8-a cav. Între ele, resturile Armatei I române se strecoară anevoie printre convoaiele de refugiați, pe drumurile desfundate de timpul rău, neizbutind decât cu greu să rupă contactul cu dușmanul. Acesta se infiltrează cu Div. 216, 301 și 109 între Cherăseni și Caragille, spre Cilibia, silind cele două aripi ale frontului ruso-român, oprite un moment, să rela mișcarea de retragere, spre pozițiile pregătite mai înapoi.

Regruparea forțelor

La 7 Decembrie, frontul e reconstituit în fața Râmnicului.

Armata II-a ține aripa dreaptă, în regiunea munților, acoperind cu grupul Oiluz—Vrancea (Div. 15-a, Brig. 7-a mixtă și Brig. 3-a Călărași) granița până în valea Uzului, unde se leagă cu armata IX-a rusă. Mai la Sud, grupul Râmnic (Div. 3-a, 1-a și 6-a întărite în dreapta cu Div. rusă de Cazacl Transamur și la stânga cu Div. 7-a în rezervă) ține frontul între Vințileanca și Racovițeni, comandat de Generalul Văitoianu. Armata IV-a rusă (Ragoza) ocupă în centru, linia Racovițeni — Bălăceanu — Galbenul — Vișani, sprijinită la ambele aripi pe apa Buzăului. Iar la stânga, armata VI-a rusă, s'a oprit pe Călmățul pe linia Filipești—Viziru.

Mackenzien și-a regroupat și el forțele. La dreapta, armata Kosch (D. 217 G. 12 și 1 Bg.) a luat poziție pe Călmățul, în fața armatei a VI-a rusești, între Făurei și Dunăre. La stânga, grupul Gerok al armatei I austro-ungare (Div. 187, 71, 1 cav. și 218) primește ordin să facă față spre Est, prin munții Vrancei, armatei a II-a românești. În centru, Falkenhayn a grupat judicios forțele armatei a IX-a împotriva dreptei armatei a IV-a rusești (Corpul VIII) și a stângii armatei a II-a române (Gr. Râmnic). La stânga, el a adunat sub comanda lui Krafft toate unitățile sale de munte (Corpul alpin bavarez și Div. 73-a compusă din Brigăzile alpine austro-ungare). La mijloc, a concentrat masa de ruptură, Corpul Morgen (Div. 12 Bav., 76, 216 și Div. 301 împrumutată lui Kühne, având în rezervă Div. 89 G.). La dreapta, în fața Corpului VII rusec, e concentrat grupul Kühne (Div. 109, 115, 11 Bav.). În spatele acestuia, în rezervă, a oprit Corpul de cavalerie Schmettow și Div. 11.

²) *Bătălia dela Râmnicul Sărat*

La 9 Decembrie, comandantul suprem deslănțue atacul împotriva poziției ruso-românești. Intenția lui e să-l rupă centrul cu Corpul Morgen, în spre Râmnicul-Sărat și apoi să întoarcă cu Corpurile Krafft și Kühne aripile interne ale Armatei a II-a române și ale Armatei a VI-a rusă aruncându-le în spre muniți și în spre Dunăre. În același timp,

O acțiune combinată a trupelor dușmane, care termină ocuparea Dobrogei, cu cele învingătoare de pe Râmnic, aduce în sfârșit inamicului stăpânirea Brăilei și instalarea lui pe Siret, pe linia cea mai scurtă a frontului, aleasă pare-se, de Comandamentul rusec, încă dela începutul operațiilor¹).

primesc ordin să atace: Corpul Gerok, din spre Vrancea și armata de Dunăre în direcția Brăilei, pentru a cădea în spatele aripelor ruso-românești și a le desăvârși distrugerea. În sfârșit, Corpul de cavalerie întărit cu Div. 41, din rezervă, stă gata să pătrundă prin spărtură în direcția podului ce trece Siretul la Nănești.

Conceptele strălucite, care trebuia să aducă înamicului, odată cu ocuparea definitivă a Munteniei, distrugerea armatelor ruso-românești, deschizându-i totdeauna și drumul Moldovei prin valea Bârladului. Ispită de nemulțumiri, mai ales pentru Falkenhayn, căruia i se părea că trecerea armatelor pe seama lui Mackensen, în fața Bucureștilor, îl răpise prilejul unei biruințe similare, pe Argeșul mijlociu.

Atacul se deslănțue la cenzul hotărât. Armata II-a rămâne neclintită în fața încercărilor repetate de străpungere ale Corpului Alpin. Dar la centru, după trei zile de luptă, Div. 12-a bavareză izbutește să cucerască asupra Rușilor

cota 457, de lângă Racovițeni, determinând retragerea Corpului al VIII-lea rusec. La 14 Decembrie, Morgen ocupă Râmnicul-Sărat. Acest fapt înfrunțește asupra situației dela aripa dreaptă, unde Div. 1-a rezistă, la centru, pe dealul Marghiloman, sprijinită de Div. 7-a din rezervă, până ce Div. 6-a dela stânga e antrenată de retragerea trupelor Corpului al VIII-lea rusec și până ce Div. 3-a de la dreapta, urmează retragerea Diviziei Znamurskaja. Această divizie, pe care Rușii o trimisese în ajutorul Românilor fără ca aceștia s'o ceară, părăsise poziția fără luptă, îndată după înlocuirea

REGELE FERDINAND LA CARTIERUL ROMÂNOROȘ

ren Românilor. Corpul Alpin putu astfel mainta către Nord, spre a-și da mâna în Vrancea cu Div. 218-a a lui Gerok. Atacul acestuia împotriva văii Cașinului fu zădărnicit iarăși de Grigorescu. Dar, retragerea nemotivată a lui Sturdza din Vrancea și desordinea mișcărilor rusești, puseră pe inamic în stăpânirea Măguri Cașinului, fără ca Grigorescu s'o poată recuceri. Acoperit de corpul Diviziilor de cavalerie siberiene, intercalate la centrul Armatei a II-a, Grupul Râmnic se sustrase însă mișcării de încercare inamică, retrăgându-se spre pozițiile dinainte pregătite pe linia înălțimilor ce domină valea Susștei.

¹) *Bătăliile dela Brăila și Focșani*

La dreapta, Kosch se pune și el în mișcare, la 13 Decembrie, în direcția Brăilei, concomitent cu Grupul Kühne. Dar rezervele Armatei a IX-a obosește și ținute prea departe de spărtură, nu izbutesc să ajungă la Siret decât după ce Rușii i-au ocupat solid malurile, în cap de pod, în jurul Nămolosiei. Cele două armate dușmane își desăvârșesc numal la aripi victoria.

Printre mișcare îndrăznească a Corpului Alpin, Armata IX-a ocupă Focșanii și Măgura Odobeștilor. Iar Armata III-a bulgară, atacând de pe amândouă malurile Dunării, pe care e stăpână de când Rușii au evacuat Dobrogea, izbutește să ocupe Brăila.

Tăria noulor poziții ruso-române, echilibrul forțelor și asprimea ferii silice pe inamic să întrecă operațiile. Părăsind războiul de mișcare, dela munte la Dunăre, armatele se îngroapă în tranșee.

Acțiuni locale pentru îmbunătățirea situației în regiunea munților, cum e aceea dela Praten, vor mai avea loc, fără mari schimbări, până la mijlocul lunii Ianuarie, după care liniștea se va așterne, cu zăpada, pe front până 'n vara viitoare.

Rezultatele campaniei din 1916

Cu aceasta, se încheie și a treia fază a campaniei din 1916 și cu ea, și prima parte a istoriei războiului românesc. În cursul luptelor, care duraseră peste cinci luni fără întrerupere, armata română fusese învinsă, dar nu fusese distrusă. Datorită rezistenței Armatei de Nord, în munții Vrancei, ea scăpase din brațele cleștelui de fier ce-i pregătise dușmanul. Acesta nu izbutiseră să se încheidă decât asupra micului grup dela Cerna. Deși inamicul pusesese stăpânire pe regiunea petroliferă și pe grânarul Munteniei, pe care se pregătea să-l exploateze sistematic, cucerirea lor îi costase atâtea jertfe încât, considerând rezultatele strategice ale eforturilor sale din cursul acestei campanii, primul cartier mareșal inamic, generalul Lindendorff, scrie în memoriile sale: «Inceputul anului 1917, ne găsea astfel, în urma acestei campanii, mai slabi decât ne găseam la începutul ei». Îi o mărturie de opus celor care ar pune la îndoielă însemnătatea contribuției românești la victoria comună.

Ca o încheiere a campaniei din Muntenia și pentru a sancționa greselile săvârșite în prima parte a campaniei, Guvernul Brătianu sacrifică pe Generalul Ilescu, șeful Statului Major, socotit de conservatori, răspunzător pentru înfrângerile suferite, înlocuindu-l cu Generalul Presan și apoi, spre a da mai multă coeziune rezistenței, face loc Guvernului național Brătianu-Take Ionescu, Filipescu murind între timp.

Intrigi, trădări, tratative

Teritoriul ocupat, organizat de inamic în vederea unei intense exploatare economice, devine un centru de intrigi politice. Carp și Stere, în desacord cu Marghiloman și Maiorescu, uneltesc pentru detronarea Regelui și aducerea pe tron al unui fiu al Împăra-

tului german, socotind că astfel vor putea repara «greșala» pe care o constituia, după ei, intrarea în război a României, salvând astfel, după credința lor, integritatea teritorială a României. La 20

Decembrie, Puterile Centrale ofera, prin intermediul prințului Sixt de Bourbon, pace Aliatilor. Franța ar primi Alsacia, Belgia ar fi refăcută, Austro-Ungaria menținută, Serbia satisfăcută; pretențiile Italiei reduse, ale României sacrificate cu totul. Centralii ar primi compensări în răsărit. Dar Aliatii, care profitaseră între timp de slăbirea frontului german din apus, spre a recuceri, la Verdun, fortul Douaumont, refuză aceste propuneri. Iar la 24 Ianuarie, colonelul Sturza trece la inamici, cu gândul de a provoca o mișcare de solidaritate cu Puterile centrale printre prizonierii

TRĂDAREA
Postul colonel Sturza predă complexului său Crăluiceanu minifeste pe deșul Cărlui.

români; mișcare ce, din fericire eșuează.

CAMPANIA DIN MOLDOVA

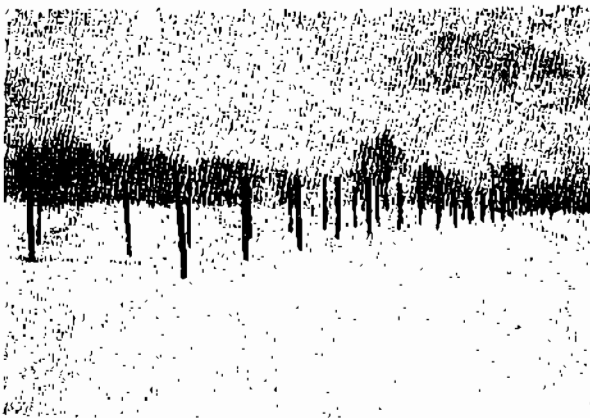
În acest timp, pe mica porțiune de pământ rămasă neocupată, luptând cu nesfârșite greutate de aprovizionare a unei numeroase populații refugiate, înfruntând mizeria neîndurătoare a tifosului exantematic ce seceră mii de vieți, ardea totuși para nădejdi, alimentată de voinea neînfrântă și dinamică a Reginei Maria. Însoțit de Brătianu, Principele moștenitor pleacă în Rusia cu gândul întăririi legăturilor cu aliații și al obținerii accelerării aprovizionărilor războiului, cu sau fără voie, pe drumul dela Arhangelsk la Prut.

Refacerea

Sub conducerea pricepută și meticuloasă a lui Vintilă Brătianu se înjghebează un minister al materialului de război. Spitalele se reorganizează, de asemenea și producția agricolă.

Cu ajutorul materialului de război sosit în sfârșit și cu sfaturile misiunii militare franceze, armata română se reorganizează și deprinde meșteșugul războiului modern.

Armatele românești se reduc la două, din care cea dintâi e trimisă spre refacere în nordul Moldovei, iar a doua (Averesen) urmează să se reconstituie pe front.

REGULUI DIN SĂRMĂ IARNA

Armata română se reface pe cinci corpuri. Numărul diviziilor se reduce la 15, desființându-se cele opt divizii de rezervă. Noile divizii sunt însă omogene înarmate și complet instruite și încadrate. Reduse la patru regimente a trei batalioane, fiecare pe patru companii a 180 de oameni, din care una de mitraliere, diviziile devin mai mobile. În același timp, puterea lor de foc e mult sporită prin înmulțirea mitralierelor (o companie cu opt piese de fiecare batalion) și prin introducerea puștilor mitraliere (câte opt de fiecare companie).

Fiecare divizie dispune, pe lângă aceste regimente de infanterie, de un regiment de vânători și de două regimente de artilerie: unul de câmp, cu 9 baterii de 4 tunuri de 75 mm și unul de obuziere cu 2 baterii: una de 105 și alta de 120 mm.

Fiecare din cele două armate mai dispune de o numeroasă artilerie grea de 105 și 120 mm, cu tragere lungă, de pontonieri și de aviație. În total 12 escadrile 6 Fokker a 6-8 avioane, 3 Nieuport a 7 avioane, una Caudron a 4 avioane una Breguet

REGINA MARIA VECHIAZĂ UN RĂNIT

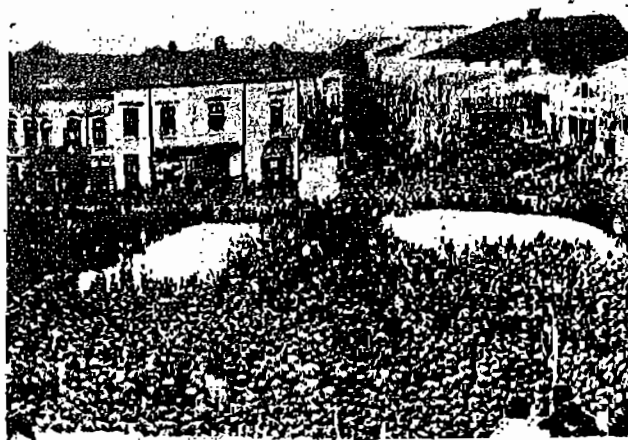
de bombardament și 5 companii de aerostație.

Diviziile de cavalerie sunt instruite să lupte pe jos și destinate să constituie rezerva mobilă a armatelor cărora sunt afectate.

Astfel refăcută, armata română luptătoare număra circa 400.000 oameni.

Comandamentul se reorganizează și el, în sensul integrării frontului românesc în frontul general aliat dela Baltică la Marea Neagră. Regele Ferdinand devine comandantul suprem al forțelor ruso-române din Moldova, ajutat de un general rus Sacharov mai întâi, apoi Lechitzki și în urmă Scerbacheff, și de unul român, Prezan. Șeful Statului major, ajutat și el, până în iunie de Generalul Christescu apoi de Generalul Lupescu, Șeful misiunii franceze, Generalul Berthelot rămân consilier tehnic al Regelui.

În primăvară, armata română era gata, și la vederea ei, în ziua de 10 Mai, prin populația Moldovei trecea fiorul unor noi

JURĂMÂNTUL VOLUNTARIILOR ARDELENI

nădejdi. Depunerea jurământului voluntarilor ardeleni eliberați din taberile Rusiei, întârea aceste nădejdi,

Isbucnirea revoluției rusești

Între timp, aliații ruși dăduseră Românilor un nou prilej de îngrijorare, de astădată de altă natură. În Martie 1917, izbucnise la ei revoluția. Semne grave de dislocare morală a armatei oboseite de războiu se manifestau pe front și înapoia lui. Guvernul provizoriu al Prințului Lwoff, venit cu intenții constituționaliste, făcuse loc guvernului menșevic al lui Kerenski, care, lipsit de autoritate, se trudea în zadar, să înșuflească rezistența unui popor care nu luase parte la război decât silit de clasele lui conducătoare, socotite vinovate de toate relele lui. Cum s'ar fi putut dinamiza, de altfel, voința de a lupta a unor oameni care n'șteptau decât să meargă acasă spre a se bucura de faloasele « erei noi »

Reformele constituționale

Sub presiunea evenimentelor, Brătianu crezu că a sosit momentul împlinirii reformelor constituționale, făgăduite încă din 1914. Ca odinioară Domnitorii români, Regele țării se lega să dea țăranilor: 1) pământul pe care-l muncesc și pe care l-au apărât

REGIMENT REBĂCUT, SUB RUINILE CETĂȚII NEAMȚULUI

REGHELE FERDINAND I DECOREAZĂ UN DRAPEL

REGHELE FERDINAND I ȘI PRINCELE CAROL, ÎN INSPECȚIE PE FRONT

PRINCIPELE CAROL, SUPRAVECHIAZĂ INSTRUCȚIA TRUPELOR

PRINCIPELE CAROL LA DIVIZIA 13-a, LA PĂDURENI, ÎN AUGUST 1917

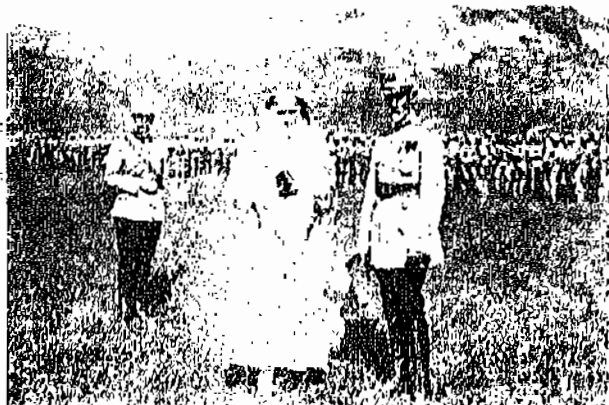
REGELUL FERDINAND INSPECTEAZĂ DIV. 12

iarăși cu sângele lor și 2) dreptul de a hotări destinele politice ale României prin introducerea votului obștesc. Dovedind un spirit de largă înțelegere istorică, boierimea țării consimți de bună voie la această jertfă necesară asigurării destinelor românești și Parlamentul votă modificarea Constituției, acceptând cele două reforme în mod quasi unanim, cu o singură împotrivire, a d-lui Argetoianu.

Neînțelegerile persistente dintre liberali și conservatori asupra politicii generale de conducere a războiului, pe care Brătianu și-o rezervă exclusiv, duseră însă, în Iunie, la demisia lui Take Ionescu din Guvern. Intervenția Regelui potoli însă o vreme, pasiunile și Take Ionescu reveni asupra demisiei.

Situația generală a războiului în anul 1917

Anul 1917 aduse schimbări și în soarta generală a războiului. Văzând că nu-și poate impune lumii pe continent, voința pe calea armelor, Germania recurge la arma războiului submarin « a otrăvire ». În cursul lunii Martie 1917, această armă era pe punctul să-și atingă rezultatele strategice, ritmul lunar al torpilărilor atingând a șasea parte a tonajului britanic, nălcind astfel Aliților amenințarea unor serioase dificultăți de aprovizionare. Din nefericire pentru Puterile centrale, excesul folosirii acestei arme le fu fatal. Căci două luni după ce torpilările atin-

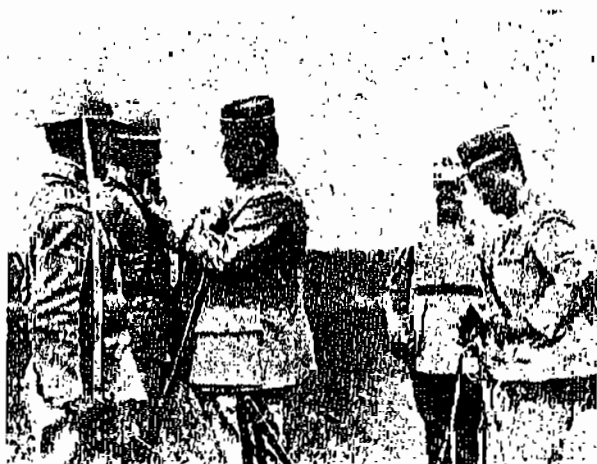

REGINA MARIA ÎN VIZITĂ LA ARMATA II-A

seseră maximum de intensitate, Statele Unite ale Americii, îngrijate de urmările războiului submarin pentru comerțul lor exterior, se alăturară cauzei Aliților, venind astfel să îndeplinească în rândul acestor puteri, lipsa provocată de dislocarea morală a Rusiei, prin revoluție. Tot restul anului 1917, nu va fi, din punct de vedere al strategiei marelui războiu, decât o lungă agonie a Rusiei, compensată printr-o așteptare înfrigurată a ajutorului american.

Pentru Puterile centrale, problema ce se punea era să termine cât mai de grabă cu Rusia, spre a-și putea degaja forțele din Răsărit și a le îndrepta către frontul occidental, pentru bătălia hotărâtoare, mai înainte ca Statele Unite să-și poată concentra corpul expediționar nou înghesbat, pe acest front. Iar pentru România, angrenată la aripa stângă a frontului răsăritean, problema ce se punea era aceea de a nu se lăsa antrenată în destrămarea politică a Rusiei.

Profitând de criza morală a armatei franceze, uzată de « toacăria de vieți » dela Verdun și de de-

GENERALUL BERTHELOT DECOREAZĂ OPTERI ROMÂNI

cepția provocată de eșecul ofensivelor zadarnice ale lui Nivelle, care o făceau incapabilă de orice efort mai însemnat, Germanii se pregătiră iarăși de acțiune în Răsărit. În același timp în care repatriau prin Germania, pe revoluționarii maximaliști emigrați în Elveția, spre a desăvârși prin ei, dezarmarea morală a frontului intern rusesc, Germanii pregăteau o nouă operație militară. Iă trebuia să le dea stăpânirea Ucrainei și odată cu ea, putința unei vaste aprovizionări a populației lor. Operațiunea trebuia să treacă peste trupul Moldovei.

Nona încercare împotriva României

Pentru suprimarea oricărei veleități de rezistență, puterile centrale plănuiesc o acțiune nimicitoare în felul celei întreprinse împotriva Munteniei. O armată a lor va ataca prin Galiția și Bucovina, coborând de-a-lungul Nistrului, Prutului sau Siretului, după tăria rezistențelor întâlnite. A doua va căuta să străpungă frontul ruso-român între Voeni și Galați, croindu-și drum către Prut. În acest fel, armatele din Moldova, retezate ca printr-o tăietură de soarece de

Ruși, trebuiau să sufere soarta pregătită cu un an mai de vreme, armatelor din Muntenia. În vederea acestui plan, trupe numeroase fură aduse iarăși în România și concentrate între Focșani-Nămoloasa.

Plan îndrăzneț, care dădea măsura capacității militare a noului comandant suprem german.

Planul ofensivei românești

Din nefericire pentru dușman, Rușii isbutesc să regăsească în Iulie, pentru ultima oară, o licărire a spiritului ofensiv. Pe când Românii pregătesc ofensiva în Moldova de Sud, ei prepară o acțiune în Galiția.

Concepția ofensivei românești dă iarăși curs vechilor rivalități din sânul Comandamentului român. De o parte, Averescu preconizează ca efortul principal să se facă de Armata II-a, prin străpungerea munților Vrancei și înaintarea să urmeze în direcția Brașov. De altă parte, Presan socotește că efortul principal al ofensivei trebuie să se producă între Focșani și Galați și, odată spărtura făcută, armatele

GENERALUL BERTHELOT

ruso-române să încerce să întoarcă ambele flancuri ale inamicului, aruncându-l în Dunăre și în munți, unde urmează să fie întors de Armata II-a și distrus. Din nefericire, acțiunea ruso-română e concepută pe axe divergente, adică cu efecte strategice limitate de puțină desfășurării trupelor pe un front din ce în ce mai larg¹⁾.

Ofensiva Armatei a II-a

Acțiunea rusească se deslănțue, în Galiția, în ultimele zile ale lunii Iunie 1917. La 10 Iulie, în timp ce

¹⁾ Armata II-a română (Averescu) ocupă, la deslănțuirea ofensivei, munții Vrancei, între Măgura Cașinului și Răcoasa, intercalată între Armata IX-a rusă (Mannerheim) din valea Trotușului și Armata IV-a rusă (Ragoza) care ține frontul Putnei, dela Momița la Siret.

Armata I-a română (Christescu) e concentrată în vederea ofensivei, pe stânga Siretului, între Movileni și Nămolosa, având la stânga Armata VI-a rusă până la Galați.

În fața Armatei a II-a române, străjuiește Grupul Ruiz, având la stânga Grupul Gerock, în fața Armatei a IX-a rusești și la stânga Grupul Gallwitz, până la Balotești, în fața Pancului. De aci, la Vadul Roșca, ține frontul Corpul I, în fața Armatei a IV-a rusești.

Armata I-a română are în fața Grupul Schaer, dela Vadul Roșca la Mălușeni, iar de aci la Dunăre, Corpul III și apoi Corpul VI turcesc.

BOMBARDAREA SATULUI MĂRĂȘTI

artileria Armatei I, concentrată pe malul drept al Siretului de unde domină frontul inamic, deschide un foc violent de trei zile, împotriva pozițiilor dușmane dela Nămolosa, Armata II-a declanșează în munți, prin surprindere, după o scurtă pregătire de artilerie, ofensiva în direcția Mărăști²⁾.

Bătălia dela Mărăști

²⁾ Atacul dela Mărăști s'a dat cu toate patru diviziile de care dispunea Armata II-a (Div. 7 și 12 fiind trimise pe Siret, în rezerva Armatei I-a). La dreapta, corpul IV (Div. 8 și 6) sub comanda Generalului Văleanu, ține sectorul defensiv între Arșița Mocanului și Poiana Încăletoarea. La stânga, Corpul I (Generalul Văitoianu), ocupă cu Div. 3-a (Generalul Mărgineanu) în lăua I și cu Div. 1 (Generalul Stratulescu) în lăua doua, sectorul ofensiv, în fața Mărăștilor.

Intenția comandantului român — al cărui plan folosea judicios înfățișarea terenului — era, să spargă frontul inamic între Mărăști și Poiana-Încăletoarea, apoi să răzgăsească spărtura spre Vizanția Mănăstirească, ocupând apoi Câmpurile. Concomitent, Corpul VIII rusec trebuia să atace Momița, la sudul sectorului românesc. Odată atins primul obiectiv, Divizia 8-a trebuia să pună în mișcare, făcând conversiune spre Vest, pentru a lărgi spărtura la dreapta, înaintând peste dealul Slatinei spre frontieră; iar la centru, Div. 1 trebuia să înalțeze prin spărtura făcută de Div. 3-a și să se alăture acesteia, pe măsură ce înaintarea spre valea Putnei ar fi necesitat o extindere a frontului.

ÎNCERCARE DE ATAC LA VARNIȚA

La ceasul hotărât, pozițiile inamice sunt luate cu asalt de bravii ostași ai Generalului Mărgineanu. Rând pe rând, cad dealul și satul Mărăști, atacate din piept, în timp ce poziția dela Poiana Incărcătoarea e cucerită prin întoarcere¹. A doua zi, ofensiva își lărgeste câmpul spre Vizantea și Câmpurile².

1) Victoria

Precedat de o violentă pregătire de artilerie, executată în ziua de 10 Iulie cu 202 guri de foc, atacul se deslănțue, cu precizie matematică, în dimineața zilei de 11. La 4 fix, în momentul în care artileria română, care până atunci a orbit pe inamic, își lungeste trageren, spre a barna calen rezervelor lui, trupele românești, care s'au strecurat încă de peste noapte peste apa Tâmpelșoarei, urcând pe întunecate râpele marelui drept până în fața rețelelor de sârmă inamice, pornesc înainte ca împlinse de un resort, prin cele șapte breșe, făcute de artilerie, pe care avioanele le-au identificat în ajun. La dreapta, Brigada 12-a și Div. 6-a atacă Poiana-Incărcătoarea. La centru, Brigada 5-a a Div. a 3-a sprijinită de Brigada 1 din Div. 1-a și de toată artileria acestei divizii atacă dealul Mărăști. La stânga, Brigada 6-a a Div. a 3-a atacă satul Mărăști și Dealul Mânăstioarei.

Atacul se desfășoară, în iureș, unind înfierbântarea trupelor care cred că merg « spre casă », cu priceperea comandanților cari combină cu abilitate mișcărilor, întorcând obstacolele ce rezistă atacului de front. La 4 și 10 regimentul 2 Vânători (cel dela Grivița) și Regimentul 4 Argeș, pătrund în tranșeele dușmane de pe Dealul Mărăștilor, între cotele 536 și 500. Ele întorc cota 536 atacată de front de Reg. 18 Gorj, resping pe dușman și urcă, pe urma lui, dealul Teișului. La 8 și acest deal e definitiv cucerit, în timp ce « curățitorii de tranșee » spulberă cu grenada încercările de rezistență izolată ale grupelor inamice depășite de valul atacator. La dreapta sectorului central, regimentele 17 și 18 lărgesc spărtura, cucerind Dealul-Mare și Cotul Roșca, unde capturează trei baterii de obuziere.

În sectorul din stânga, Regimentul 22 Dâmbovița, atacă la 4^{1/2} de front, satul Mărăști, dar e oprit în fața centrului inamic 116, până ce două batalioane izbutesc să-l întoarcă. La 6 și 10 centrele 117 și 118, care flancau atacul frontal sunt și ele întoarse și cucerite de Români. Inamicul părăsește satul Mărăști, retrăgându-se pe dealul Vici, urmărit de apronpe de Românii viteazului căpitan Coraru.

Mal în stânga, Regimentul 30 e oprit în fața Mânăstioarei. Aci, inamicul rezistă până seara, când — amenințat pe dreapta lui de Rușii cari cuceriseră Momița și de Românii din spate dela Gogol de Reg. 22, care ocupase Mărăștii — se retrage în fugă spre Susița.

Mal greu au mers lucrurile în sectorul din dreapta, la Poiana-Incărcătoarea, unde atacul demonstrativ al Reg. 24 Tecuci, care pusese piciorul în prima linie de tranșee dușmane e respins la 4^{1/2} de un contraatac german. Atacul următor deslănțuit de Români la 5^{1/2} nu a mai putut ajunge în poziția inamică. Luptând toată ziua, din greu, Reg. 11 Siret izbuteste însă să pună piciorul în pozițiile dușmane dela cotele 655 și 670 dela pârâul Ciobanul și în tranșeele dela « Cărnuț » de pe dealul Pântana Puturoasă. Dar cota 660, de unde s'ar putea întoarce centrul de rezistență inamic dela « Incărcătoarea » nu poate fi cucerită.

Progresul centrului românesc zădărnicește însă rezistența stângii inamice. Amenințat din spate de Reg. 17 de pe dealul Teișului, dușmanul părăsește, peste noapte, Poiana-Incărcătoarea și cota 660. Victoria e acum desăvârșită, pe tot frontul de atac. Rușii euecesc și ei Momița și Voloșcani.

2) Exploatarea succesului

Averescu în de îndată măsuri pentru exploatarea succesului. Dreapta Div. 6-a se pune în mișcare, conform planului și, ocupând dealul Conda-Babei, prin Rotilești. La centru, intervine Div. 1-a din rezervă, ocupând cu Brigada 1-a Dealul-Mare și Câmpurile, cu Brigada 11-a satul Vizantea Mânăstirească. La stânga, Div. 3-a ocupă Vizantea Răzășească și înalțăază prin Găurile, spre Păroși, în legătură

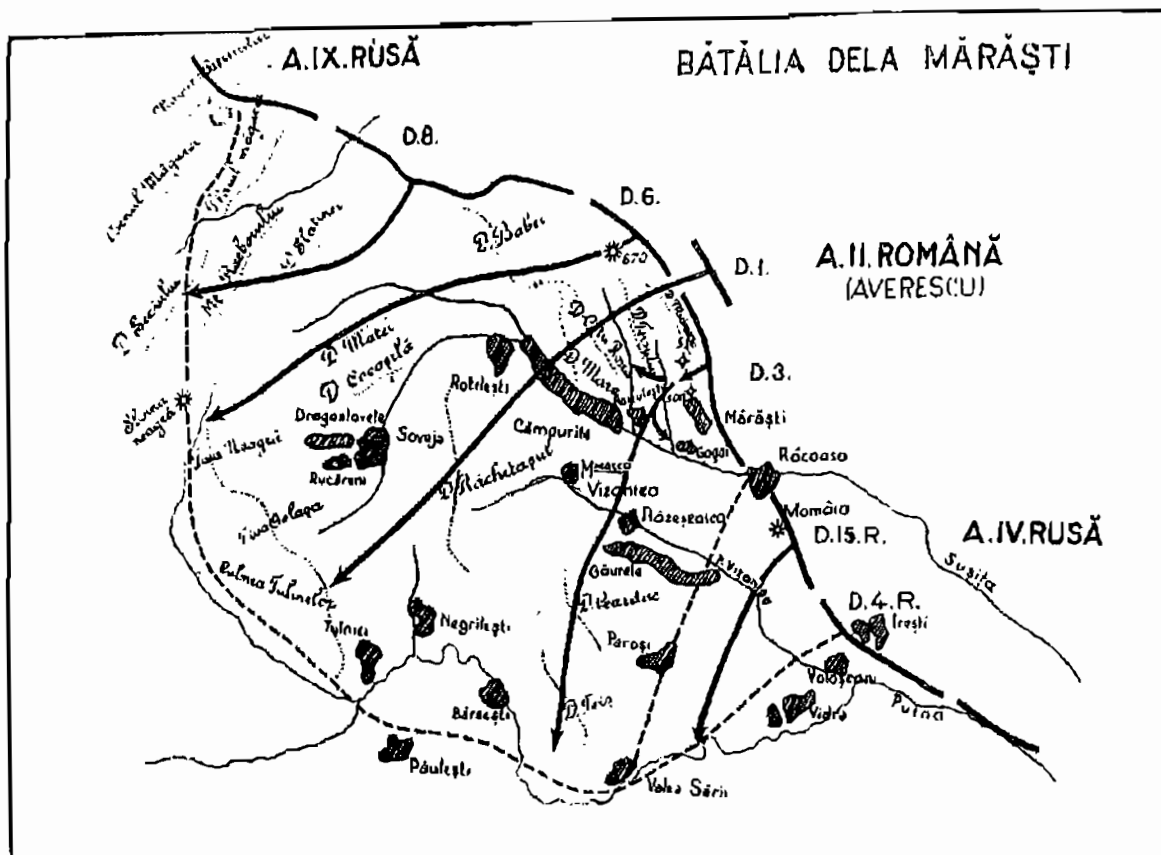
GENERALUL AVERESCU LA PORTUL DE COMANDĂ DE PE DEALUL PALTIN

Spre a nu îngădui dușmanului să colmateze ruptura a treia zi, generalul Averescu, îngrijorat de nemisca-

cu Rușii. Averescu retrage în rezervă două regimente din Div. 3-a la centru, în valea Drăcei-Mari și, în timp ce artileria schimbă pozițiile, cavaleria armatei e împlinsă prin Gura-Vălei și Rotilești, în direcția Sovejel.

TUN ROMÂNESC DE 150 mm CU TRAGEREA LUNGĂ

rea Rușilor, cari trebuiau să atace la rândul lor, între Trotuș și Cașin, dă ordin trupelor să-și sporească înaintarea, spre a ajunge în valea Putnei și pe vechea linie de graniță.

Dezastrul în care sfârșește ofensiva lui Korniloff în Galiția, la Tarnopol, în urma refuzului de a se mai bate al infanteriei rusești — demoralizată de propaganda pacifistă a comuniștilor proaspăt transitați în Elveția de Germani, pentru a desăvârși desagregarea frontului intern rusesc — silește Marele Comandament român să oprească ofensiva Armatei I-a în prezenta atacului. Dar Generalul Averescu continuă mișcarea până la vechea linie de graniță, căutând să exploa-

teze la maximum avantajele tactice ale operațiunii începute¹⁾. Lucrul nu va fi fără folos, căci — deși carența armatei rusești va împiedica Armata a II-a să culegă roadele strategice ale strălucitei sale biruințe tactice — ofensiva ei nu va rămâne fără consecințe asupra desfășurării ulterioare a operațiilor.

¹⁾ Oprirea ofensivei

Dezastrul rus dela Tarnopol, determină Marele Cartier să ordone lui Averescu, la 12 Iulie, încetarea ofensivei. Dar Averescu se opune și — convingându-l Marele Cartier — hotărăște să împingă înaintarea, care nu mai întâmpină la centru, decât slabe rezistențe, până la graniță, spre a intercepta comunicațiile dușmanului prin valea Putnei. Ofensiva română a dislocat dispozitivul inamic, tocmai la articulația Grupului de armate Mackensen, cu Grupul Arhiducelui Iosif și ar fi o greșală să nu se profite de situație.

La dreapta armatei, Div. 8-a execută conversiunea spre Vest, peste dealul Slatinei, punând piciorul pe Platul Măgurei și pe pantele muntelui Războiului. La centru, Divizia 6-a ocupă Soveja, Dragoslavele și Rucărul. Div. 1-a cucereste Răchitașul înaintând către Negrișlești. La stânga, Div. 3-a e oprită pe dealul Cendac, până ce Reg. 24 izbutește să întoarcă poziția inamicului, reluând înaintarea spre Valea Sării. Aci cade viteazul căpitan Coravu, cuceritorul satului Mărăști.

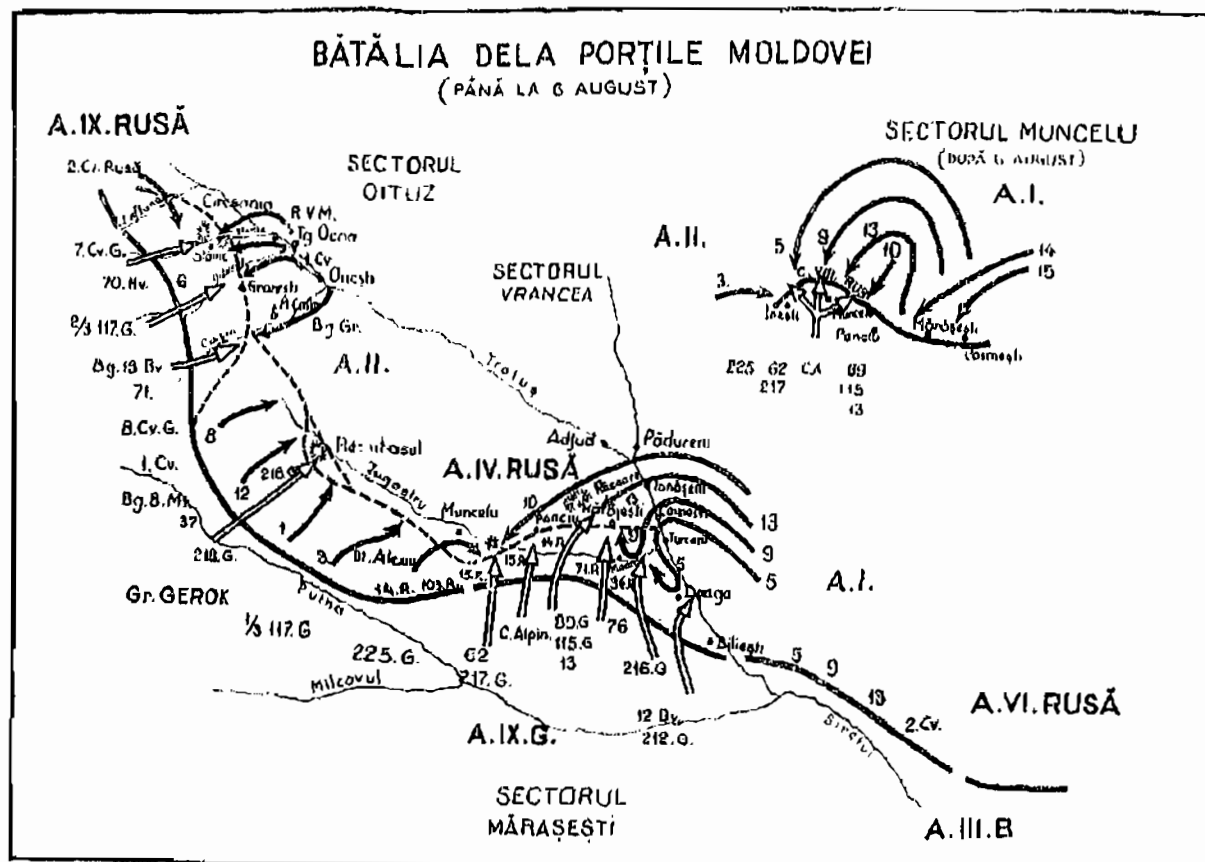
La 13 Iulie, centrul românesc e stăpân pe toată culmea Tulnicelor, de unde domină valea Putnei. În fața lui, înamicul, crezând că Averescu încearcă să întoarcă prin valea Zăbalei, Măgura Odobeșilor, în spatele frontului armatei ce luptă la Nord de Focșani, aduce în grabă ajutoare.

Încercările Diviziei 8-a de a cuceri la 15 Iulie Măgura-Cășinului, care a rămas ca un ghimpe înșel în flancul drept al Armatei a II-a, nu reușesc, din cauza defectiunii rusești.

La 19 Iulie, bătălia se oprește, pe linia Măgura-Cășinului — Muntele Secui — Șoimă Neagră — Țina Neagră — Țina Golăș — Tulnici — Bărești — Valea Sării, de unde trece în sectorul rusesc spre Vidra și Vologani până la Irești.

UN ROMÂNESC CU TRAGEREA LUNGĂ, CAMUFLAT

Contra-ofensiva germană

Într'adevăr, socotind momentul favorabil, inamicul deslănțuie așa numita «bătălie de străpungere de pe Mîlcov și Sușița», cunoscută de Români sub numele de «bătălia dela Mărășești». În realitate, bătălia dela Mărășești nu e decât faza decisivă a unei bătălii mai vaste, dată de inamic pentru forțarea porților Moldovei, împotriva întregului front românesc dela munte la Siret.

Intenția inițială a lui Mackensen era să pună mîna prin surprindere pe podul dela Cosmești și odată stăpîn pe acesta, să-și împingă trupele către Nord, prin valea Bârladului.

Dar rezistența întâmpinată, din partea Românilor, din prima zi a bătăliei, în câmpia Siretului, precum și situația creată Grupului Ruiz de ofensiva Armatei a II-a, în munții Vrancei, — îl făcură să-și modifice planurile. Simțind unde este punctul slab al dispozitivului ruso-românesc, el reduce proporțiile inițiale ale operației, strămutînd centrul de gravitate al efortului său pe malul drept al Siretului și atacă cele două joncțiuni ale trupelor ruso-române: în câmpia Siretului și la Oituz. Prin aceasta, încercarea de străpungere se transformă într-o bătălie clasică de învăluire a Armatei a II-a¹⁾.

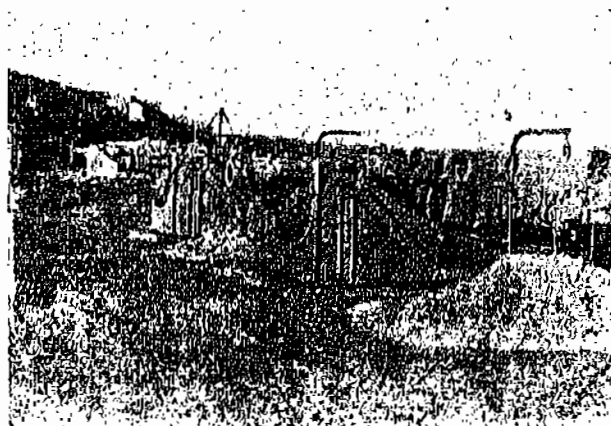
¹⁾ În urma ofensivei românești din prima jumătate a lunii Iulie, frontul Armatei a II-a, înplus pînă'n valea Putnei, forma un fel de punga înalțată spre inamic, foarte ispititoare pentru oricare tactician crescut în tradițiile «bătălii de învăluire» moldavene. Această punga, inamicul se hotărî să o rețeze, atacîndul concomitent la cele două

Conceptia aceasta nu este străină de tactica de mai târziu a lui Foch, împotriva «buzunarelor» create de ofensivele lui Ludendorff din Martie și Mai 1918.

Bătălia dela Mărășești

Atacul inamic, sprijinit de o puternică artilerie și gaze, provoacă defecțiunea trupelor rusești în lînea Siretului.

extremități ale ei: la Sud, în sectorul pînt de Armata a IV-a rusă între Mărășești și Puncin, cu direcția Adjud; la Nord, în sectorul Oituzului, între Doftana și Casin, cu direcția Onești și Tg.-Oena. Cele două brațe ale cîștei în inamic trebuiau să se încheie în Valea Protoșului, în spatele Armatei a II-a omâne.

MORTIERE ROMÂNE LA COSMEȘTI

TRANȘEE LA BĂLTĂREȚU, PE SIRET

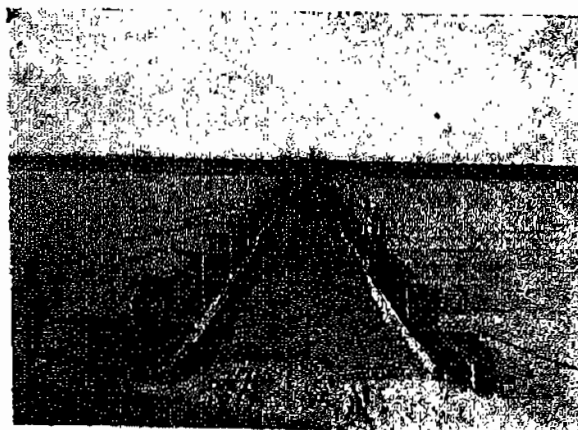
Dar, judecând situația cu luciditate, Generalul Christescu substitue contra-atacând, unitate cu unitate, trupele românești ale Div. 5-a aduse din stânga Siretului, în locul celor rusești, agățându-se de linia satului Doaga și a târgurilor Mărășești și Panciu. În fața acestor trupe noi, atacurile inamicului cedează, deplasându-se spre Vest unde, în fața altor unități rusești, operația se repetă cu Divizia 9-a¹⁾. În acest cadru general, se produce și contra-atacul legendar

¹⁾ Bătălia dela Doaga

În dimineața de 24 August inamicul deslănțuie ofensiva în câmpia Siretului. La extrema stângă a Armatei a IV-a ruse, un atac cu gaze al Diviziilor 22 germane și 12 bavareze sparge frontul Div. 34 rusești la Bisighești între Movileni și Balta Raței. Prin spărtură pătrunde Div. 216 germană, spre podul dela Cosmești. Dar Div. 5-a trece Siretul pe la Furceni și sosește înaintea dușmanului la 24 Iulie, oprindu-l pe linia satelor Străjescu și Doaga.

Atacul inamic se deplasează a doua zi (25 Iulie) spre Apus, între Străjescu și Făurei, unde Div. 76 și 89 inamice alungă Div. 13 și 71 rusești, venite în ajutorul dreptei Div. 34. Dar Div. 9-a română, trecută la rândul ei pe dreapta Siretului, pe la Cosmești, oprește înaintarea inamicului la Moara Albă.

Atacul inamic se strămută la 26 și mai la Apus. Div. 115 și 62 și Corpul alpin bavarez sparg frontul rusec între Tifești-Bătinești și Pătrășcani. Intervenția Div. 13-a română la Apus de Mărășești restabilește situația la Nord de pârâul Juguștru (29 Iulie). Spre Vest însă, Div. 62 și Corpul alpin au făcut un mare progres ocupând Panciu și respingând Div. 13 și 15 rusești către Nord.

PODUL DELA FURCENI

al regimentului 32 Mircea, care, în cămașă, izgonește pe inamic din satul Moara Roșie.

Contra ofensiva încercată de armata I-a, pentru a recuceri terenul pierdut, nu reușește. Christescu trece și Divizia a 13-a pe dreapta Siretului¹⁾.

Presiunea asupra celor două armate se întărește, căci Mackensen a făgăduit, la plecarea din București, că «în două săptămâni va fi la Iași». Și timpul trece. La extremitatea sudică a frontului bătăliei, un violent atac inamic cu gaze surprinde Div. 5-a și covârșește apărarea podului dela Cosmești, care, amenințat, e aruncat în aer de Români²⁾.

În plină criză tactică a bătăliei, între comandanții armatelor rusești și românești destinate să coopereze, izbucnește un conflict violent. Incapabil să-și stăpânească trupele pe poziție, în fața presiunii inamice, generalul Ragoza, care comandă Armata IV-a rusă, propune părăsirea frontului și retragerea trupelor pe o nonă poziție, pe stânga Trotușului și a Siretului. Dar comandantul Armatei I-a române,

GENERALUL CHRISTESCU

refuză să accepte ideea și ia măsuri ca această retragere să devie imposibilă, așezând în spatele frontului mitraliere care taie drumul fugărilor. Fapt pentru care, Rușii amenință să îndrepte tunurile asupra Românilor. Consiliul de război, prezidat de Regele Ferdinand care comandă acest front, chemat să restabilească unitatea, sacrifică pe Generalul Christescu lui Ragoza, pentru aceleași motive pentru care odinioară Joffre sacrificase lui French, pe Lanrezac, în preluarea bătăliei dela Marna. Ideea generalului înălțat triumfă totuși. Dar misiunea de a o realiza trece asupra Generalului Eremia Grigorescu.

¹⁾ Contra-ofensiva română

Românii, care au adus acum în dreptul Siretului 1 Divizie, încearcă să ia ofensiva spre a recuceri terenul pierdut. Nu reușesc însă, pentru că inamicul e hotărât să lupte cu orice preț și are masate în regiune, forțe multe.

²⁾ Surprinderea dela Cosmești

Istovită, Div. 5-a e atacată prin surprindere în noaptea de 29/30 August în luncă Siretului, la Nord de Douga, de Div. 216. Covârșită de focul artileriei dușmane, ea pierde pădurea Călini, apoi pădurea Prisnea. Dușmanul e aproape să pună mâna pe podul dela Cosmești, unul din principalele obiective ale bătăliei. În fața primejdiei, podul este aruncat în aer. Div. 15-a, care a trecut Siretul în Ionășești, înlocuiește însă resturile Div. 5-a și oprește pe inamic la Sud de satul Cosmești.

Atacul dușman se întinde însă tot mai spre Vest către Muncelu, unde Armata II-a trebuie să intervie cu stânga (Div. 10-a) în sprijinul dreptei Armatei a IV-a rusești.

Bătălia dela Oltuz

În același timp, inamicul atacă prin Valea Cășinului spre Grozești și Târgul Ocna, la joncțiunea Armatei a II-a cu Armata a IX-a rusă.¹⁾ Aci, datorită eforturilor Generalului Averescu, care e în termeni buni cu Generalul Mannerheim — eroul de mai târziu al independenței finlandeze —, coeziunea ruso-română e mai mare și sprijinul artileriei ruse efectiv.

Contra ofensiva Armatei a II-a în direcția Cășinului, atacul Coznei și Cireșonei, — unde se distinge noni Regiment al Vânătorilor de munte, al Prințului moștenitor, — atacul și contra atacurile date în jurul muntelui Cocșilă, sfârșesc

prin a fixa pe inamicul care înaintase până la Grozești. Stăvilat și la Muncelu de Div. 10-a, el nu mai poate nădăjdui să întoarcă Armata a II-a. E acum rândul Românilor să treacă la ofensivă, restabilind situația pe înălțimile dela Apus de Slănic și Târgul-Ocna.

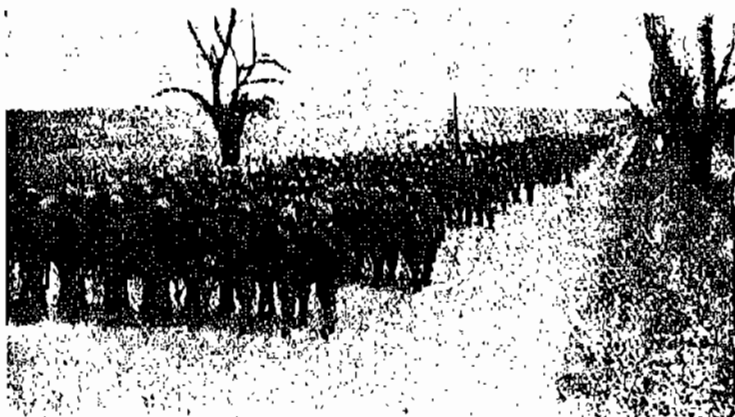

GENERALUL ȘERBATCIUC

și pe stânga Silinteni, respingând de pe dealul Pravea și Ungureanu trupele Div. 7-a și ocupând Slănicul Moldov. La Centru, grosul Div. 117-a intră în Herăstrău și cucerește dealul Mateișca, cheia poziției românești. La Sud, Reg. 15 bavareză pune stăpânire pe cota 619 și împinge Div. 6-a spre valea Ieșmăului.

Situația e gravă, mai ales la Nord, unde inamicul a atins la 24 Iulie ultimul și de înălțimi es. despurt de Târgul-Ocnei: Cireșoara, Măgura și Coșna. Între Oltuz și Cășin, el a luat dealurile: Chioșurilor, Arșiței și Ieșmăului și a pus piciorul în marginea de Vest a satului Grozești.

Dar la 29 August, Românii contra-atacă. La dreapta, Reg. Vânătorilor de munte, care primește cu acest prilej hotezul focului, atacă Cireșoara, sprijinit pe dreapta de Div. 2 rusă de cavalerie, care urcă dealul Vrânceanului și pe stânga de Div. 7-a care înalțență pe amândouă versanțele dealului Măgurei. La centru, Div. 1 Cav., sosește în grabă dela Onesti, descăleacă la Nord de Grozești, spre a întoarce apărarea Coznei, cucărind Cota 703. În sfârșit, Brigada de Grăniceri a vitezului General Cantacuzino, pornind dela Măndăstirea Cășinului atacă la stânga Fabrica de sticlărie. Contra-atacul român izbutește să fixeze pe inamic. Încercările Românilor de a relua ofensiva nu vor reuși, din cauza infanteriei rusești, care va refuza să coopereze cu dreapta Armatei a II-a.

DIVIZIA 7-a DEPII, HAZA

Frontul românesc, prezentând în urma progresului inamic, o ieșitură primejdioasă în cazul unui nou atac pe flancuri, Armata II-a primește ordin să se retragă, fără lupte, pe o linie de apărare mai sigură¹⁾.

Criza bătăliei dela Mărășești. Atacul dela Răzoare

Atacuri după atacuri vin să se sfârșim de rezistența Div. a 9-a și a 13-a din fața gării și a târgului Mărășești.

¹⁾ Retragerea strategică a Armatei a II-a

În fața presiunii exercitate de inamic la ambele aripi și pentru a evita poziția aventuroasă trupelor de pe Putna, precum și pentru a lăsa Corpul al VIII-lea rus, chemat în ajutorul Armatei a IV-a, comandantul Armatei a II-a se hotărăște să cedeze în joncțiunile Marelui Cartier și retrage la 1 August, Corpul II (Div. 12, 1 și 3) din valea Putnei, pe linia înălțimilor dela Sud de Sușița: Vârful Războiului, dealul Matei, dealul Rumeni, Răchitașul — Momălia — dealul Porelni — Irești.

Dejațat, Corpul VIII rusese (Div. 14, 103 15 și Div. Cav. Zamurscaia) încearcă să refacă frontul la Nord de Panceu, pe linia satelor Șerbești—Repedea—Străoani — pădurea Răzoare. Nu reușește însă pe deplin căci inamicul cucerește Ireștii și atacă în spre Muncelu. Numai intervenția Div. a 10-a română sosită prin Pădureni, din stânga Siretului, și a detașamentului Alexiu, format de Armata II-a, reușesc să stabilizeze situația în acest sector.

VÂNĂTORII DE MUNTE LA ATACUL CIREȘOAREI

GARA MĂRĂȘEȘTI DUPĂ Bătălie

În sfârșit, la 6 August, atacul inamicului reușește să producă ruptura, în sectorul dintre Div. 10-a și a 13-a, între Mărășești și Panciu, în vecinătatea imediată a pădurii «la Răzoare»¹⁾. Spărtura făcută în zorii zilei e exploatată imediat de inamicul care crede că ține, în sfârșit, victoria decisivă. Porțile Moldovei par iarăși gata să se deschidă dușmanului.

Dar ajuns lângă pozițiile artileriei, care trage cu învierșunare, inamicul, e întâmpinat de contraatacul fulgerător al ultimelor rezerve ale Diviziei a 13-a care-l aruncă în pădure.

La marginea ei, atacul se clatină, dar comandantul se aruncă în fruntea trupelor ce pornesc

ATAC LA RĂZOARE

¹⁾ Atacul dela 6 August

La 6 August, inamicul deslănțuie un atac general, pe tot frontul, dela munte la Siret cu gândul să adrebească definitiv rezistența forțelor ruso-române.

La Oltuz, Bavarezii atacă spre Grozești — Cota 547 — Dealul Sticlăriei—Chioșurile, însă fără rezultat. La centru, după lupte grele, Div. 218 cucerește cota 896 de pe Răchitaș, asupra Div. 12 românești.

În câmpurile, Div. 76, 89 și 12 bavareză atacă la Sud de Mărășești, cucerind Fabrica de parchete și respingând Div. 9-a română pe lizera târgului, în fața garii.

Atacul dela Răzoare

Mai spre Apus, Div. 115 sparge frontul românesc la punctul de legătură dintre Div. 10 și a 13-a, în vecinătatea pădurii «la Răzoare». Prin spărtură, inamicul iese din pădure, înaintând spre cota 100, de unde are deschisă prin Modruzenii calea Siretului, în spatele Div. 9-a care apără Mărășeștii. La 9 a. m. dușmanul e la 800 m de pozițiile artileriei. Comandantul Div. 13 (Generalul Popescu) organizează în grabă apărarea sectorului primejdios. În vreme ce compania de mitraliere a Bat. I din Reg. 51, a Căpitanului Ignat primește ordin să reziste pe poziție până la moarte, întârziind astfel cu un ceas înalutarea dușmanului, șeful de stat major al Diviziei, Colonelul Dragu, împinge Bat. I din Reg. 50 (Căpitan Miculescu) și II (Maior Tomescu) din Reg. 48 din rezerva Diviziei, aflate la Răteșul lui Haret, în spărtură. La acest contra-atac se

iarăși năvala, intrând în pădure după inamic. La prânz, frontul românesc este reconstituit și situația restabilită în favoarea Românilor. Ceasul greu poate fi socotit trecut. Inamicul nu va mai ataca decât în sectorul Muncelului²⁾.

Sfârșitul lunii Septembrie atrage liniștirea luptelor. Inamicul a înțeles că nu va putea trece cu forța peste trupul armatei române și va aștepta de acum din altă parte, hotărârea soartei războiului. Lucruri mari se pregătesc, într'adevăr, pe alte fronturi.

Asociază, din proprie inițiativă, Bat. III din Reg. 47 (Căpitan Drăgăneșen). Sprijinit de artileria care trage cu furie, harând calea rezervelor inamice, contra-atacul aruncă pe dușman înapoi în pădure, recucerește liniile românești și restabilește situația. În fața acestei eșee, inamicul decepționat renunță să mai atace în sectorul Mărășeștilor.

²⁾ Atacul Muncelului

Pentru ultima oară, el își îndreaptă forțele împotriva Muncelului, simțind că sectorul dela Nord de Pauciu a trecut în seama trupelor rusești.

Într'adevăr, după retragerea Armatei a II-a din Vrancea, Corpul VIII rus (Div. 14, 15 și 124) a ocupat linia: Voiteșcani - dealul Treștilor - Muncelul - Mănăstioara. Apărarea

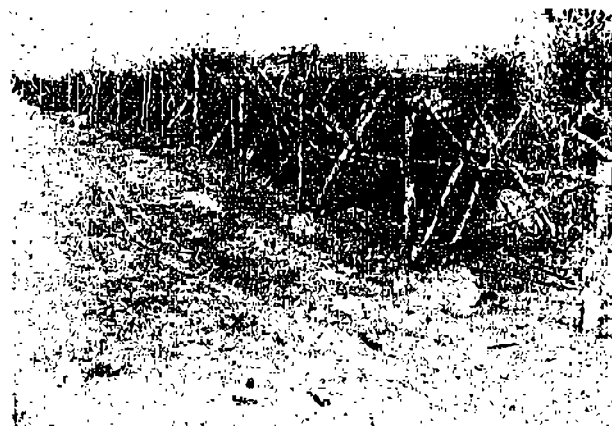
Mărășeștilor a trecut pe seama Diviziei a 14-a; iar Div. a 15-a a înlocuit la Răzoare Div. 13-a, legându-se la dreapta în fața Panciului cu Div. 10-a.

La 13 August, atacul Corpului Alpin și Div. 76 cucerește satul și dealul Muncelului, rupând iarăși frontul rusec. Mai la stânga, Div. 217 germană pune mâna la 15 August pe dealul Trești și dealul Mangalaciului, respingând Div. 124 spre Varulța.

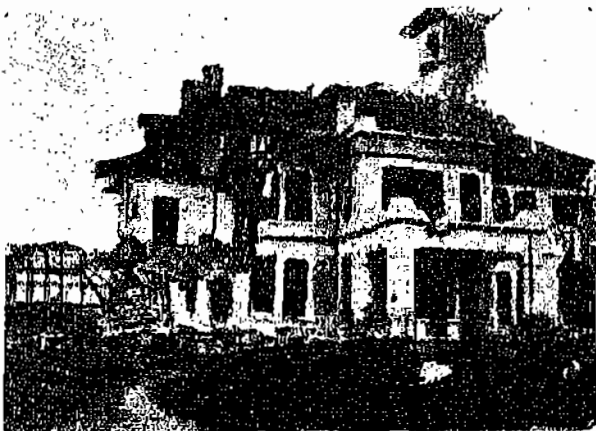
Dar la 17 August, Reg. 2 Vânători prelungeste frontul Div. a 3-a pe dealul Porcușului, oprind pe dușman pe înălțimile dela cota 406 și 461 și

în același timp Div. 11, 9, 13 și 14 românești aduse din rezervă, înlocuiesc unitățile rusești și contra-atacă pe inamic din flanc, oprindu-l progresiunea. Pe toată linia frontului, dela munte la Siret, străjuiește acum neîntreruptă, armata română.

Convins, că în situația generală creată, orice încercare este inutilă, Mackensen renunță la ofensivă, luptele care nu urmat n'au mai avut ca obiectiv, decât rectificarea situațiilor locale.

REȚELE DE SĂRMĂ ÎNTRE MĂRĂȘEȘTI ȘI PANCIU

VILLA NEGROPONTE DUPĂ BĂTĂLIE

Considerații asupra bătăliilor dela Mărăști și Mărășești

Legenda a consacrat amintirea celor două bătălii dela Mărăști și Mărășești, restabilind gloria militară, ofensivă și defensivă, a armatei române și a comandanților ei.

Istoriografia militară a încercat să discute valoarea unora din aceste operații. Unii, numărând kilometrii pătrați pierduți în bătălie, sau miile de vieți jertfite pentru apărarea lor, — n'au șovăit să conteste existența «victoriei» dela Mărășești. Alții, cumpănind zădărnici «victoriei fără a doua zi, dela Mărăști», au contestat meritele Armatei a II-a. Istoricul faptelor de arme ale războiului românesc trebuie să spună categoric că amândouă aceste biruințe sunt certe și nu pot fi tăgăduite. Dar fiecare trebuie judecată în sfera și cu caracterele ei. Izbânzile militare nu se măsoară după kilometrii pătrați cucerți în bătălie, ci în raport cu voința și intențiile adversarilor. Războiul e un fapt politic, în care două voințe obștești încearcă să se impună una alteia, cu ultimele mijloace. Câștigarea unei bătălii nu înseamnă ocuparea unui teritoriu, ci impunerea unei voințe. Care e, din acest punct de vedere, caracterul fiecăreia din cele două bătălii?

Bătălia dela Mărăști este o strălucită victorie tactică, obținută în condițiile grele ale războiului de munte, împotriva unui front inamic stabilizat, și cu o remarcabilă economie de forțe. Faptul se datorește deopotrivă strălucitei concepții tactice și pregătirii a atacului de către comandantul Armatei a II-a, precum și execuției impecabile a acestei concepții de către trupe. Preciziunea de tir și observație a artileriei, impetuositatea atacului infanteriei și coeziunea dintre ele, au fost revendicate ca modele, în istoria marelui război. Imprejurările generale ale frontului răsăritean, în care se încadra acțiunea Armatei a II-a, nu au îngăduit însă ca această isbândă tactică, să se transforme în victorie strategică. Intenția ofensivă a comandamentului român a trebuit părăsită, deși Armata a II-a își realizase perfect misiunea. S'a repetat cu acest prilej, cu această armată, ceea ce s'a întâmplat cu Armata de Nord în prima parte a campaniei din 1916. Situația strategică a impus sacrificarea roadelor biruinței tactice.

Bătălia dela porțile Moldovei este, dimpotrivă, o victorie strategică. Ea a însemnat înfrângerea voinței dușmanului de a trece peste armata română. Porțile Moldovei nu i s'au deschis. Și față de această frângere a voinței dușmane, erorile tactice, pierderea câtorva kilometri pătrați, precum și jertfele făcute, nu contează.

Trecerea peste trupul Moldovei, cu puterea armelor, n'a reușit. Voința de a trece a comandamentului inamic, s'a frânt de voința comandamentului român, care, pentru a doua oară, la aceleași porți ale Moldovei, a ripostat: «Pe aici nu se trece». Și întâmplarea a voit ca tot Generalul Eremia Grigorescu s'o rotească.

Că, în fapt, legarea acestei biruințe de târgul Mărășești, are mai mult un caracter simbolic, este de netăgăduit; deoarece pe tot frontul celor două armate române, dela munte la Siret, n'a fost decât o singură încercare de străpungere, prin dublă învăluire a armatei române, conform rețetei de predicție a inamicului, bătălie descompusă tactic, în mai multe operații neizbutite. Alegerea micului târg ca simbol al bătăliei, nu e însă fără rost. Pentru că aci, lângă el, la Răzoare, în fața gării, s'a frânt resortul principal al voinței dușmanului de a forța porțile Moldovei. Aci s'a îndoit pentru întâia oară că va trece.

Că, profitând de împrejurarea demoralizării rusești, până la urmă dușmanul tot a reușit să-și facă drumul mai târziu peste Moldova, îndreptându-se spre Kiev? E adevărat. Dar atunci, întreaga soartă a războiului va fi schimbată. Și apoi această trecere nu se va mai datorî înfrângerii armatei române, ci trădării sale de către aliat. Ceea ce, în sfera perspectivelor politice, în slujba cărora stă efortul militar, înseamnă cu totul altceva. De aceea, marșul inamicului spre Kiev, în primăvara anului 1918, nu a mai avut asupra României rezultatul defavorabil, pe care l-ar fi avut această trecere, cu un an mai de vreme. Dimpotrivă, el i-a înlesnit ocuparea Basarabiei.

În lumina acestor considerații politice și militare, bătăliile dela Mărăști și Mărășești își justifică, fiecare, meritele proprii.

PÂNDAR PREVĂZUT CU MASCA DE GAZE

INMORMÂNTARE PE FRONT

VREMURI DE CUMPÂNĂ

Revoluția bolșevică în Rusia. Armistițiul

Ajunși stăpâni ai Rusiei, în Octombrie, comuniștii, — pe care valul desnădejdei populare rusești îi aduce la putere cu strigătul « pâine și pace » — se grăbesc să încheie armistițiul cu dușmanul¹⁾. Cuprinsă în vâltoarea frontului rusec, alături de generali pe care trupa nu-i mai ascultă, armata română e amenințată nu numai de inamicul din afară, dar și de aliatul din țara lui.

Dezagregarea armatelor rusești amenință serios ordinea în Moldova. Agitatorul Rakovski, arestat la Iași, e eliberat de bolșevici. Împotriva grupurilor rusești înfierbântate care amenință Iași sau Galați, armata română e silită să ia poziție la Socola, pe Siret și la Pașcani. (7/20 și 8/21 Ianuarie 1918) Armata rusească e, în sfârșit, dezarmată și rapatriată în Rusia, fapt pentru care Sovietele declară războiul României (13/26 Ianuarie 1918), arestând pe Miniștrul țării la Petrograd.

Autonomia Basarabiei

Sub influența noilor idei, Basarabia se constituie republică autonomă (2/15 Decembrie 1917) Amenințat de Bolșevicii care asasinaseră pe capii mișcării naționale: Murafa și Mateievici, « Sfatul țării » care conducea tânăra republică basarabeană, chemase armata română în ajutor. (24 Decembrie 1917) Profitând de faptul că armata română, izbutise să obțină prin condițiile armistițiului a nu fi în întregime dezarmată, Brătianu putu face față situației. Armata Română trece în Basarabia, bătând pe Bolșevici la Spătărești, Mihăileni, (14/27 și 15/28 Ianuarie 1918) Bender și Ismail și ocupă Tiraspol, Hotin și Cetatea-Albă (8/21 Martie 1918)

La 24 Ianuarie, Basarabia se proclamă independentă.

O dilemă istorică

Dar inamicul e grăbit. El vrea să poată dispune de îndată de diviziile sale pe alte fronturi. Lui nu-i trebuie armistițiu. El vrea pace. Și pacea aceasta caută să o impună de îndată României, profitând

¹⁾ Armistițiul frontului de Sud rusec — în care era înghesată armata română — s'a semnat la Poșani, la 26 Noembrie 1917.

de faptul că pentru a-și realiza siguranța împotriva Bolșevicilor, Românii au fost siliți să-și deplaseze trupele în Basarabia.

Sub cuvânt că deplasarea acestor trupe constituie o derogare unilaterală dela clauzele armistițiului, Mackensen trimite guvernului român un ultimatum, invitându-l să înceapă negocierile de pace, amenințând în caz contrar, cu denunțarea armistițiului (23 Ianuarie / 5 Februarie 1918).

« România părăsită și trădată », cum a calificat-o Clemenceau, trece în acest moment printr'unul din cele mai dureroase momente ale existenței sale. Departe de aliații care i-ar fi putut veni în ajutor, amenințată din afară de inamicul rămas liber să-și concentreze efortul împotriva-i, prin prăbușirea frontului rusec, amenințată înăuntrul de armatele rusești bolșevizate, care răzvrătite în bande atacă și pradă unde pot, — România e pusă într'una din cele mai dureroase alternative ale sorții...

În fața acestei situații stau față în față, ca totdeauna, cele două taberi: de o parte asprele realități de fapt, înfrunchiate în Generalul Averescu, carc, întemeiat pe cifre, pe stocuri și pe realități, socotește rezistența izolată o aventură imposibilă și inutilă. De cealaltă parte, stau exigențele idealului, refuzul de a renunța la înfăptuirea țintei pentru care neamul făcuse atâtea jertfe, înfrunchiate în Regina Maria, care, în aceste ceasuri de cumpănă, se arată vrednică fiică a « neamului care nu s'a socotit niciodată învins »!

Nevoind să-și asume singur răspunderea unui atare ceas, Ion Brătianu demisionează, trecând Regelui sarcina cumplită a arbitrajului (26 Ian. / 8 Feb. 1918).

După un consiliu de coroană dramatic, prelungit mai multe ședințe, în care se examinează pe rând toate soluțiile, adică: 1. rezistența demonstrativă în « trînghiuul morții », susținută de antantofili și combătută de generali, 2. retragerea regelui și a guvernului peste graniță și disolvarea armatei în fața inamicului, în felul în care au procedat Sârbii și 3. începerea tratativelor cu dușmanul, Regele hotărăște.

Identificat cu soarta croită de veacuri poporului său, Regele, care a trebuit să treacă iarăși peste toate sentimentele sale omenești, pentru a nu mai fi decât unealta sacră a destinului țării sale, « Unsul » care în pofida Reginei tulburată își poartă povara

POST DE PAZĂ PE MALUL NISTRULUI

SUPRAVECHERE ÎN TRANȘEE

liniștit, sub pecetea unor taine altora neîmpărtășite — Regele *singur*, rezolvă conflictul în sensul milenar al istoriei țării sale. Armata nu va părăsi pământul strămoșesc, nici nu se va risipi în neîmănunchi, compromițând existența mai departe a statului legal. Țara se va pleca sub vremuri. Dar o va face de nevoie, fără să-și trădeze nădejdea zilei de mâine. Ea va lupta să-și păstreze armata întreagă, rezervându-și prin ea, posibilitățile ceasului de apoi. Citind paginile care zugrăvesc în aceste clipe, chipul Regelui, în memoriile oricărui din istoriografi, sau din martori, — îți vine în minte, fără să vrei, așteptarea împlinită a lui Vlaicu Vodă, din legendă, sau « îndemnul » lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie

Guvernul Averescu începe negocierile la Bufta

Omul realităților, Generalul Averescu, e chemat să facă față. Brătianu realizează astfel o dublă abilitate, trecând asupra omului de popularitatea căruia se teme, greua și mai ales ingrata sarcină a lichidării unei situații devenită imposibilă. Militar, Generalul nu șovăie în aceste momente grele, să-și riște popularitatea, făcând actul antipatic al începerii negocierilor.

La Bufta, unde Averescu se întâlnește cu Mackensen, (5 Februarie 1918) delegația română e pusă în fața sugestiei inspirată de oamenii politici din teritoriul ocupat, că abdicarea Regelui și înlocuirea lui cu unul din fiii Împăratului german, ar putea asigura, dacă nu integritatea, în orice caz o reducere la minimum a sacrificiilor teritoriale ale țării.

Ieal, Averescu nu acceptă discuția, ci solicită o audiență Împăratului german. Grăbit să sfârșescă, Czernin solicită și obține dela Regele Ferdinand o întrevvedere din partea Împăratului Austriei, în gara Răcăciuni, arătându-I că numai încheierea imediată a păcii, ar putea înlătura opoziția Puterilor centrale împotriva dinastiei (14/2 Februarie 1918).

În realitate, la Bufta, unde Argetoianu începe discuțiile preliminare, Austria și Germania nu se înțeleg. Cea dintâi, prin glasul abilului Czernin, care în acest moment își joacă cartea vieții, cantă să reducă România la o simplă expresie geografică, realizând cât mai mult din vechiul său plan de pace separată pe socoteala României, după care Moldova până la

Siret ar fi trebuit să fie cedată Rusiei, Muntenia Austriei și Dobrogea Bulgariei; iar România să rămână doar un simbol de suveranitate asupra Deltei Dunării. Germania — ale cărei cercuri militare, inspirate de Mackensen, sunt mai favorabile României decât cercurile eipolitice reprezentate prin Kühlmann — caută să zădărnicească jocul Austro-Ungariei. Nu firește de dragul României; dar pentru că politica germană nu are nevoie la gurile Dunării de un stat fantomă, ci de un pivot solid, ghimpe în flancul Rusiei.

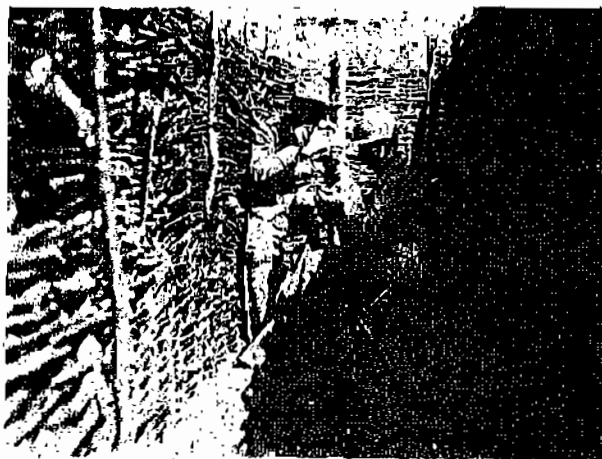
Din partea ei, România șovăie. Deși Averescu e convins că cu cât va fi mai expeditiv, cu atât va obține condițiuni mai bune; cealaltă tabără, a lui Brătianu, care-l sprijină în Parlament, ar vrea — ca totdeauna — să tergiverseze.

Condițiile « sine qua non »

Până la urmă, condițiile dușmanului se precizează în modul următor: 1. Rectificarea graniței munților în spre Ardeal așa că trecătorile să intre în stăpânirea Austro-Ungariei, 2. Cedarea Dobrogei în condominiu puterilor centrale până la pacea generală, 3. Așervirea economică a țării pe timp de 50 ani față de Germania, 4. Dreptul de trecere a trupelor inamice prin Moldova împotriva Rusiei.

În fața acestor condiții, divergențele reapar în sânul Consiliului de Coroană. Unii, scontând viitorul, repetă că România trebuie să-și facă datoria de aliată, rezistând până la capăt. Alții cumpănind mijloacele și împrejurările prezentului arată neseriozitatea oricărei încercări de rezistență izolată.

Unii sunt pentru acceptarea condițiilor în bloc și fără discuție, ca o dovadă că nu e vorba de pace, ci de constrângere. Ceilalți cred că s'ar putea câștiga mai mult, negociind. În timpul deliberărilor, inamicul — care semnase între timp tratatul dela Brestlitovsk cu Rusia și ocupase Kievul — nemulțumit de tergiversările României, trimete guvernului român un ultimatum, cerându-i acceptarea imediată a condițiilor *sine qua non*, sub amenințarea denunțării armistițiului (17 Februarie / 2 Martie 1918). Zadarnic încearcă Regina să și facă ascultat cuvântul, prin glasul Principelui moștenitor.

ODIHNA ÎN TRANȘEE

MARGHILOMAN SEMNEAZĂ TRATATUL DELA COTROCENI

Imposibilitatea rezistenței, recunoscută de miniștrii aliați, determină acceptarea condițiilor dușmane. Argetoianu semnează preliminarile dela Buftea. (20 Februarie/5 Martie 1918).

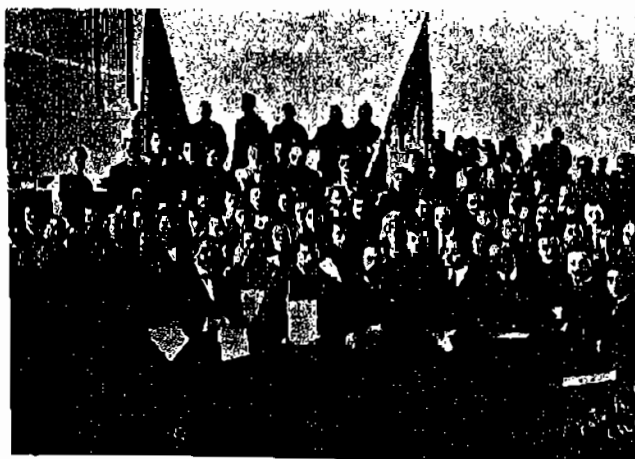
Semnarea preliminarilor. Guvernul Marghiloman

Germanii dobândesc dreptul de a trece prin Basarabia spre Ucraina, unde hatmanii se proclamaseră independenți și manifestau—sprijiniți de Aliați—veleități de rezistență împotriva Puterilor centrale. Nu însă mai înainte ca Misiunea franceză, care părăsește România, să fi fost pusă în adăpost.

Și pentru că nu se simte îndeajuns sprijinit de Rege, Averescu demisionează, lăsând locul unui guvern Marghiloman, care speră că va obține dela dușmani condiții mai avantajoase. (5/18 Martie).

Pacea dela București

Sprijinit în Muntenia pe baionetele germane și în Moldova pe nemulțumirea populară care generase și noul «partid al muncii», guvernul Marghiloman face alegeri, care-i dau majorități importante și semnează la București la 24 Aprilie/7 Mai tratatul cu Puterile centrale, pe care însă Regele nu-l ratifică. Și pentru a face pe plac sprijinitorilor săi, Marghiloman dă în judecată, ca vinovați de răspunderea dezastrului, pe membrii guvernului Brătianu.

BLOCUL MOLDOVENEȘC ÎN STATUL ȚĂRII

Unirea Basarabiei

În acest timp de jale, strălucea totuși o rază de soare. La 13/27 Martie, Statul Țării vota unirea Basarabiei cu România, cu care prilej basarabeanul Stere încearcă să-și răscumpere, față de țară și Rege, vina grea de a fi unelțit cu dușmanul contra guvernului legal. Recunoașterea reformei agrare de către Statul român, face această unire, din punct de vedere social, indestructibilă.

VICTORIA

Răsturnarea soartei armelor

Între timp însă, soarta generală a războiului se schimbase.

Generalul Ludendorff, după ce scăpase de grija frontului răsăritean, își îndreptase toate forțele spre Apus, cu intenția hotărâtă de a provoca decizia înainte de sosirea Corpului expediționar american. Ofensivele lui din Martie și Aprilie, cu toate spărturile făcute în frontul aliat, nu izbutesc totuși să-i aducă victoria decisivă și provoacă dimpotrivă, antidotul ei. În fața primejdiei, Aliații, se reculeg și institue comandamentul unic. Datorită rezervelor abil utilizate de noul comandant suprem, Generalul Foch, începând dela jumătatea lui Iulie, aliații care au acum superioritatea de forțe, încep o serie de ofensive succesive, reușind să disloce moralul trupelor germane. În August, marele atac englez dela Cambrai, executat cu tancuri în masă, face pe Ludendorff să se îndoiască pentru prima oară de victorie, îndemnând pe conducătorii politici ai Germaniei să ceară pace. Deși pentru el trecătoare, îndoiala aceasta sdruncină definitiv încrederea conducerii politice a Germaniei în victoria finală. Noul cancelar, Max de Baden, pipăie terenul în vederea negocierilor pe temeiul celor 14 puncte enunțate în Ianuarie de Președintele Statelor Unite ale Americii, Wilson, ca țeluri de război ale Americii. Printre principiile, care urman să stea la temelia păcii viitoare, cel dintâiu era dreptul de autodeterminare al popoarelor, menit să desăvârșescă reorganizarea Europei, pe baza principului naționalităților. Prin sufletul neamurilor asuprite trece un freamăt de nădejde.

În acest răstimp, la Medgido, în Palestina, Generalul Allenby distrugea armata turcească, ocupând Ierusalimul și Damascul.

Spargerea frontului bulgar

Iar la 2/15 Septembrie, Mareșalul Franchet d'Espérey, care a înlocuit la Salonic pe neputinciosul Sarraïl, sparge frontul bulgar la Dobropolje, înaintând fulgerător prin spărtura făcută, spre Sofia și Constantinopol. Bulgaria și Turcia capitulează. În vreme ce, Franchet d'Espérey se apropie de Dunărea păzită de armatele germane ale lui Mackensen, primul ministru francez, Clemenceau, trimite, cu avionul, dela Salonic, prin căpitanul Victor Antonescu, un răvaș lui Ionel Brătianu, să fie gata pentru că, la momentul oportun, armata română să poată cădea în spatele lui Mackensen. (8/21 Octombrie).

REGELE FERDINAND I ȘI REGINA MARIA SE ÎNTORC ÎN BUCUREȘTI ÎN FRUNTEA ARMATELOR ALIATE

Desagregarea Austro-Ungariei

Pe când toate aceste lucruri se petrec în peninsula balcanică, în Austro-Ungaria începe o mare frământare. Ca la frângerea unui farmec, capitularea Bulgariei e semnalul desagregării imperiului dualist. Naționalitățile asuprite se constituie autonome. Incurajat de formularea principiilor wilsoniene, deputatul român Vaida-Voevod, rostește în parlamentul maghiar, dreptul de auto-determinare al Românilor din monarhia habsburgică (5/18 Octombrie).

Ultima încercare a Împăratului Carol de a transforma Austro-Ungaria în stat federal, vine târziu. Contele Tisza e asasinat și împăratul izgonit de revoluția ce clocotește. În locul lor, desnădejdea populară instalează pe Contele Karoly, antantofil, care încearcă în ultimul ceas, să atragă în favoarea cauzei țării sale, pe Aliații care au sosit la Dunăre.

România reintră în război

În ziua în care Berthelot, care comandă acum aripa dreaptă a lui Franchet d'Espérey, ajunge la Ruscuc, (24 Octombrie / 6 Noembrie), Regele Ferdinand înlocuiește guvernul Marghiloman printr'un guvern condus de Generalul Coandă și ordonă mobilizarea celor 7 divizii teritoriale rămase nedesarmate, pornind cu ele spre București, pentru a cădea în spatele lui Mackensen. În fața primejdiei, acesta evacuează în grabă Muntenia. Incolțită din toate părțile, Germania, în care a izbucnit revoluția și care a izgonit pe împărat, încheie la 29 Octombrie/11 Noembrie armistițiul pe toate fronturile. La 18 Noembrie / 1 Decembrie, Regele și Regina, însoțiți de Generalul Berthelot, se întorc în fruntea trupelor aliate în București, aclamați de populația românească, care-i primește cu lacrimi de bucurie. Populația capitalei ocupate de doi ani, se deșteaptă ca dintr'un vis urît.

Unirea provinciilor românești

În acest timp, în Austro-Ungaria, evenimentele se precipitaseră. Sfatul național român din Bucovina, votase alipirea necondiționată la România și chemase armata română (14-27 Octombrie). Iar în Ardeal, pe când Sfatul național român se adună la Arad ca să asculte doleanțele națiunii subjugate de un mileniu; la Viena, Iuliu Maniu dezarmă regimentele austriace, înarmând gărzile naționale ardelenesti, pe care le puneă la dispoziția acestuia.

După tratative nereușite duse cu Sfatul național maghiar, prin Oscar Jasszy, Adunarea națională dela Alba Iulia, proclama în ziua întoarcerii Regelui în București, unirea Transilvaniei cu România și instituia Consiliul dirigent. Câteva zile mai târziu, Adunarea națională a Sașilor dela Mediaș, vota și ea alipirea la România (13-28 Decembrie).

DELEGAȚIA CARE A ADUS REGELUI ACTUL UNIRII TRANSILVANIEI

A doua înaintare a Românilor în Ardeal

Spre a împiedica atrocitățile comise de Unguri asupra populației românești rămasă fără apărare în această perioadă de tulburare, armata română pătrunsese în Ardeal pe urma ariegardelor lui Mackensen 7/20 Noembrie.

Tratatul de la Paris

În acest timp, la Paris, încep negocierile de pace. (5/18 Ianuarie 1919). Deși reîntrase în război în censul al XI-lea, alături de Aliați, poziția României la aceste negocieri nu era tocmai ușoară.

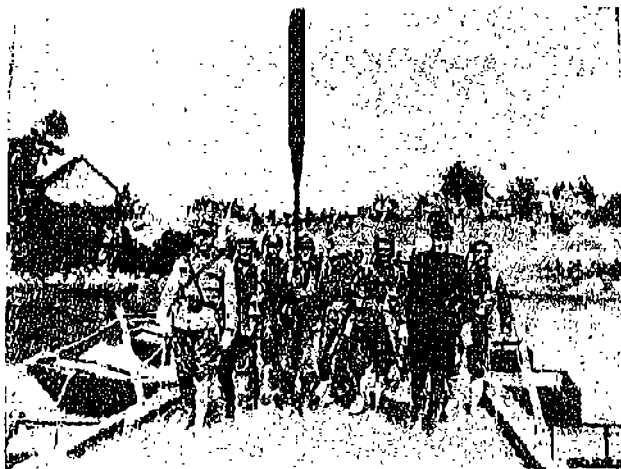
România încheiase, împotriva prevederilor tratatului de alianță, cu consimțământul nevoit, e drept, al Aliaților pace separată. Și principalul factor al victoriei, Statele Unite, nu erau semnatare ale acestui tratat. Revendicările românești trebuiau deci susținute, de acum, pe alte temeuri printr-o propagandă dibace. Această sarcină fu îndeplinită

GENERALUL, MOȘOIU STUDIAZĂ PLANUL, OPERAȚIILOR

de Consiliul național român, constituit la Paris, în timpul vremilor de vitregie, sub președenția lui Take Ionescu, care cuceră în favoarea României, puternice simpatii.

Redevenit prim ministru, Ionei Brătianu, nu ținu seamă de această situație, ci intră în conflict cu Consiliul suprem interaliat, constituit de cele patru mari puteri ale Înțelegerii. El protestă contra deosebirii făcută între aliați, prin gruparea lor în state cu interese limitate și în state cu interese nelimitate; refuză să accepte controlul străin asupra minorităților ce i se impunea ca preț al recunoașterii Unirii, și nu primi pentru țara lui alte hotărâri decât cele prevăzute în tratatul de alianță din 1916, pe care însă Aliații nu le mai recunoșteau invocând intervenția Americii, nesemnatare, și schimbarea situației României prin semnarea păcii separate. Până la urmă, birui principiul naționalităților, în numele căruia se oferi României vechea graniță etnică a lui Kossuth, care, fiind întemeiată pe mărturia unui naționalist maghiar, nu putea fi contestată.

INFANTERIA ROMÂNĂ TRECE TISA

Problema Banatului

Neînțelegerea era în deosebi acută în privința Torontalului din Banat, pe care îl reclamau deopotrivă, Sârbii și Românii, în numele acelui-aș principiu al naționalităților. Pus la judecata lui Solomon, Brătianu refuză să asculte sfaturile lui Take Ionescu, care — mai diplomat — îl îndemna să se înțeleagă asupra lui, direct cu Sârbii, și părăsi conferința.

Bolșevismul în Ungaria Reluarea operațiilor militare

Peripețiile militare nu se sfârșiseră însă. Decepționată de eșecul făgăduelilor lui Karoly, Budapesta lăsase între timp să se instaleze sovietele lui Bela Kun, care introduseseră în Ungaria, teroarea roșie. Speculând asupra sentimentelor naționaliste încă vii, ale populației maghiare, Bela Kun, reorganiză în grabă o armată, pe care o aruncă asupra Românilor, oprîți, din ordinul Aliaților, pe prima linie de demarcație a presupusei granițe etnice.

Atacată dincoace de linia de demarcație, armata română ripostă cum se cuvenea. Generalii Mărdărescu și Moșoiu, care refăcuseră între timp, de astă dată victorioși, drumurile campaniei din 1916, ne mai putând asista nepăsători la masacrele sistematice

ARTILERIE ROMÂNĂ MOTORIZATĂ, PEȘTE TISA

REGIUL FERDINAND DECOREAZĂ SOLDAȚI PE FRONTUL TISEI

îndreptate împotriva populației românești rămasă dincolo de linia de ocupație, în teritoriul ce urma să revie României, — forțează între 3/16 și 5/18 Aprilie, defileurile Munților Apuseni, izolând trupele săcuiești de pe Someș, de cele ungurești din văile Crișurilor¹⁾. La 8/21 Aprilie, armata română ocupa prima linie a marilor centre din câmpie: Satu-Mare-Carei-Oradia-Salonta. Șase zile mai târziu, a doua linie de centre: Nyiregyhaza, Debrecin și Bi-

¹⁾ Bătălia din Munții Apuseni. Cucerirea liniei marilor centre

Bătălia din Munții Apuseni s'a dat de trupele românești împărțite în două grupuri: Grupul de Nord comandat de Generalul Moșoiu și Grupul de Sud comandat de Generalul Mărdărescu, care avea și comanda supremă a armatei române din Ardeal.

La Grupul de Nord, Detașamentul Olceanu, înainta pe Tisa, în flanc-gardă, dela Sighet către Huszt și Czap, făcând legătura cu Cehii. Mai la Sud, Div. 2-a Cav., alerga dealungul Someșului și Crasnei, dela Baia Mare spre Satu-Mare și apoi spre Nyiregyhaza, tăind retragerea Diviziei de Săcui. Divizia 7-a pornea în același timp, dela Zalău, prin Șimleul Sylvaniei, ocupând Marghita și Carei, apoi se îndrepta spre Debrecin. Cele mai grele lupte le-a avut însă de dus Div. 6-a, care n'a putut cuceri defileul dela Ciucea, întărit de dușmani, decât combinând atacul frontal cu dubla învălțare a arpiilor inamice. Lecția înfrângerilor suferite în prima

A DOUA ÎNĂLȚARE ROMÂNĂ ÎN TRANSILVANIA

chiș-Ciaba era în mâinile Românilor. În sfârșit, la 18 Aprilie / 1 Mai Românii ocupau tot malul stâng al Tisei, alungând trupele ungurești spre Tokay, Szolnok și Ciongrad²⁾.

Bătălia dela Tisa și ocuparea Buda-Pestei

Instalarea Românilor pe Tisa nu astâmpără însă pe Unguri, care atacă pe Cehoslovaci, (7/20 Mai) respingându-i până la Cașovia, cu nădejdea de a stabili prin Galiția, legătura cu Rusia Sovietică. Îmbătați de acest succes ușor ei își îndreptară iarăși forțele refăcute, împotriva Românilor, sub cuvânt că aceștia refuză să execute ordinul de retragere pe linia fixată de Consiliul suprem³⁾.

parte a campaniei, începea să-și dea roadele. Odată cucerit defileul Crișului repede, calea Orădiei era deschisă Generalului Holban.

Grupul de Sud, compus din Div. 1 și 2 de Vânători și din Div. 18-a Ardeleană, în rezervă, înaintează cu stânga dealungul Mureșului, dela Zam ocupând Marla-Radna și Musen, în vreme ce dreapta lui forțează, în valea Crișului, defileul Ciuci, combinând de asemeni manevre pe arpi, cu un în-

CAVALERIA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA

dărjit atac frontal. Detașamentul Rasoviceanu — croul dela Topraisar — pornește dela Vasegh și ocupă Belșul. Un marș fulgător îl pune în stăpânirea Salontei.

¹⁾ Înaintarea spre Tisa

Odată stăpâni pe linia marilor centre de peste munte, armata română se regrupează. La dreapta, Detașamentul Olceanu și Divizia 2-a de Cav. atacă concentric Nyiregyhaza, capturând, în cotul Tisei, Divizia de Săcui. La centru, Diviziile 6 și 7 ocupă Debrecinul, alungă pe inamicul întărit dealungul canalului Beretăului în direcțiunea Szolnok. La stânga, Div. 6-a se alătură Div. de Vânători și atacă sub comanda Generalului Holban, Beliș-Ciaba. Atacul frontal, sprijinit pe dreapta de acțiunea Detașamentului Răznavceanu, pe stânga de a Detașamentului Sacelarie, care cad în flancurile și spatele inamicului, îl determină să se retragă către Szentes, Mindszent și Hodmező-Vasarhely, pe Tisa. Div. 16 și 18 din Ardeal prelau paza pe linia Tisei, având în rezervă Div. 2 Cav., 6 și 1 Vânători și Div. 20-a Ardeleană.

²⁾ Ungurii trec Tisa

Dreapta armatei ungurești trece Tisa pe la Ciongrad ocupând Szentes, Mindszent și Hodmező-Vasarhely, dar nu se poate menține. Contra-atacurile Div. 16 Ardeleană o aruncă înapoi pe malul drept. Același lucru pățește la Tisa Fűred, Brigada Internațională. Atacul principal al dușmanului se

COMANDANȚII ROMÂNI ȘI ALIAȚI LA BUDAPEȘTA

Generalii Mărdărescu și Moșoiu, manevrează însă cu dibăcie trupele inamice care trecuseră Tisa și le aruncară înapoi peste apă (7/20—13/26 Iulie)¹⁾.

Trecând acest râu, pe urma ei²⁾, după o urmărire fulgerătoare³⁾, trupele de cavalerie ale Colonelului Rusescu ocupară Budapeșta, cu toate protestele Con-

deslăntite însă la centru, unde trei divizii ungurești isbutese să treacă apa, protejate de un violent bombardament de artilerie, pe la Szolnok. Inamicul înaintează divergent, împingând trupele de acoperire ale Div. 18-a ardelenă dincolo de Canalul Beretău.

1) Riposta română

Presau și Mărdărescu organizează însă imediat riposta. În vreme ce *Detășamentul Papp* conține de front înaintarea dușmanului, atrăgându-l după sine, *Detășamentul de manevră al Generalului Moșoiu* cade în flancul lui stâng spre Kenderes și Pegyvernek; iar *Detășamentul Leca*, îl lovește celălalt flanc, tăind-l în comunicațiile spre Török St. Miklós. Operația are un efect fulgerător. Inamicul care, cu o zi înainte, vestise lumii întregi biruința asupra Românilor, se retrage în debandadă peste Tisa, părăsindu-și armele și munițiile.

2) Românii trec Tisa

Românii nu-l dau însă răgaz de reînlecere, ci prepară trecerea Tisei. În timp ce, la stânga, Grupul de manevră Moșoiu simulează o încercare de trecere pe la Szolnok, atrăgând în acest sector majoritatea forțelor inamice; iar Generalul Demetrescu încearcă să treacă, mai sus, pe la Kisköre, Holbau trece prin surprindere pe la Tisa Bă; urmat îndată de Moșoiu, care s-a deplasat repede, către Nord (17/30 Iulie 1919).

Capitularea Ungurilor în Pusia

Armata română, trecând Tisa, adoptă o nouă formație, menită să-i confere siguranța în toate direcțiile îndrăgindu-i în același timp să manevreze pe linile interioare împotriva comunicațiilor inamice. În avangardă pornește Holbau, în direcția Budapeștei, interceptând cu cavaleria risipită

siliului suprem aliat, restabilind acolo ordinea tulburată, salvând astfel Europa de primejdia bolșevizării¹⁾. În Budapeșta, trupele românești găsiră o mare parte din materialul răpit din România de Puterile centrale, în timpul ocupației, pe care îl rapatriară. Ei demontară, densemeni, fabricile ungurești de armament, pentru a împiedica pe dușman să mai reacționeze. Eră rândul Ungurilor să simtă rigurile războiului.

Demisia guvernului Brătianu. Semnarea tratatelor

Înervat, Consiliul suprem dădu României un ultimatum, (2/15 Noembrie) invitând-o să evacueze Budapeșta, sub amenințarea de a nu i se mai recunoaște revendicările politice. Brătianu, care refuzase să semneze tratatul dela Sf. Germain și părăsise conferința păcii

în evacuare, comunicațiile trupelor dușmane de pe Tisa, cu Capitala. La centru înaintază Moșoiu, acoperit pe dreapta în flanc-gardă de grupul General Demetrescu, pe stânga de Grupul Olteanu. Acesta se rabat pe urmele cavaleriei lui Davidoglu asupra detașamentelor inamice care se retrag, pe stânga dela Szolnok și Clongrad, pe dreapta dela Tokay, înconjurându-le la Czeglet, Keskemet și Miskolc, siliindu-le să capituleze. Holbau are acum deschis drumul Budapeștei.

1) Ocuparea Budapeștei

Dar Colonelul Rusescu, care primise ordin să cadă cu toate trupele lui, la Keskemet, în spatele dușmanului, spre a-l desăvârși înconjurarea, — l-o în înalte. Executând ordinul primit, numai cu o parte a trupelor lui, pe care o crede suficientă pentru împlinirea misiunii, el pornește într-un raid fulgerător, cu patru escadroane spre Budapeșta, pe care o ocupă, la 22 Iulie / 4 August, punând capăt guvernării lui Bela Kun și intrigilor urzite împotriva Românilor de Colonelul Romanelli și de Generalul Banholz din Consiliul local interaliat. Sosirea Vânătorilor lui Holbau, consolidează situația creștă în urma aventurosului raid, armata română conținând înaintarea spre Vestul Ungariei, până spre Győr și regiunea lacului Balaton, unde se constituie, cu sprijinul Românilor, noul guvern ungar al lui Horthy.

ARTILERIA ROMÂNĂ LA BUDAPEȘTA

făcând loc generalului Văitoianu, (14/27 Septembrie) fu silit să se incline. Continuând însă vechea tactică de scoatere a castanelor din foc cu mâna altora, Brătianu trecu asupra guvernului Vaida-Voevod sarcina semnării tratatelor dela St. Germain și Trianon, care consacrau unirea Ardealului și Bucovinei cu țara noastră, dar și condițiile ce nu-i convenise să semneze. (25 Noembrie / 8 Decembrie 1919).

Aproape un an mai târziu, marile puteri ale înțelegerii ratificau și unirea Basarabiei (14/28 Octombrie 1920), constatănd astfel unirea tuturor provinciilor românești.

Considerații generale asupra războiului românesc

Aceasta este pe scurt, istoria războiului românesc. Învățămintele ei pentru istoria patriei, sunt de cea mai mare importanță. Războiul este, pentru orice popor o grea încercare și cu prilejul lui ies la iveală toate însușirile bune, dar și toate scăderile lui.

Războiul românesc a confirmat încă odată însușirile esențiale ale poporului românesc.

El a vădit în tot timpul, admirabilele însușiri de sănătate morală, inteligență și răbdare ale păturei rurale a poporului român. Bine condus, echipat și antrenat, soldatul român a dovedit că poate fi opus cu succes celor mai buni soldați ai lumii. Și din acest punct de vedere, trecerea echilibrului social al României pe seama păturii rurale, prin cele două reforme: împroprietărirea și votul universal, reprezintă o întărire a națiunii, mai ales dacă ne gândim că pătura țărănească, e pătura românească dominantă omogen, în toate provinciile.

Clasa stăpânitoare, deși s'a dovedit mai puțin rezistentă moralicește, mai puțin prevăzătoare și mai influențabilă, nu a fost însă mai prejos de misiunea ei. Vrednică de amintit este în deosebi abnegația cu care pătura conducătoare românească, cu toate deosebirile de păreri, a știut să-și subordoneze aspirațiile individuale, aspirațiilor colective, făcând front în jurul ideii de țară, renunțând la drepturile și privilegiile al căror sacrificiu era menit să asigure fericirea patriei și trecându-și mâna unii altora, în clipe grele, numai pentru ca neamul să nu rămână nicio clipă descoperit în fața împrejurărilor.

«Norocul românesc»

Mai presus de toate însă, trebuie amintit, ca factor dominant al victoriei, ceea ce s'a numit «norocul românesc».

«Norocul» acesta nu trebuie însă înțeles ca un capriciu al întâmplării, ci ca un resort ascuns, care

REGELE FERDINAND ȘI REGINA MARIA LA PODUL DE PESTE TISA

împinge toate așezările lumești, spre matca firei lor adevărate.

Pe planul existenței firești și al faptelor exacte, el este o îmbinare de însușiri sufletești, cu situațiuni locale și cu împrejurări istorice numai întâlnite nicăieri. Este poate, îndârjirea cu care omul, apărând pământul țării își apără țarina proprie. E, poate interesul vecinilor poftitori, de a nu se lăsa unul pe altul să se întindă asupra noastră. E, deasemeni, însușirea unui neam care nu face din stăpânirea lui un mijloc de apăsare a altora, ci un prilej de înălțare spirituală a omului și de dezvoltare liberă, în starea lui lăuntrică. Este poate, meșteșugul de a te pleca împrejurărilor, fără a renunța la înfăptuirea idealurilor tale. Este de sigur, cumințenia de a te încrede sorții, unită cu îndârjirea de a nu renunța la nimic din ceea ce este esențial ființei tale. Este în sfârșit, răbdarea de a pândi vremea, până în ceasul împlinirii, unită cu neastâmpărul de a cădea cu greutate în cumpăna clipei hotărâtoare.

Toate aceste virtuți ale pământului, ale omului, ale sufletului și ale întocmirilor vieții românești de totdeauna, au contribuit, laolaltă, pentru a ne scoate biruitori din încercare. Unitatea geografică a pământului românesc, unitatea etnică a formelor de viață, a limbii, a obiceiurilor, în care trăiește imensa majoritate a acestui popor, au contribuit în aceeași măsură ca vitejia militară, sau ca abilitatea politică ce știe să folosească împrejurările, la înfiriparea unității naționale.

Astăzi, când asupra tuturor acestor lucruri se poate rosti o judecată obiectivă, cuvine-se să le prețuim pe toate, potrivit valorii lor și să căutăm să le adâncim cunoașterea, pentru a le putea mobiliza din nou în ceasul în care împrejurările ar putea să ne ceară noi jertfe pentru apărarea lor. Dar mai ales se cuvine să le adâncim și să le înflorim în creațiuni de bucurie și cultură umană, care să facă din felul și din firea omului românesc un îndreptar atât de te-

neinic, încât nicio vicisitudine a acestei lumi să nu-l mai poată sdruncina. Viața este încercare și luptă și nu isbutese să stărnească în această luptă decât popoarele care ajung să dobândească o idee universală despre ele și o nădejde în eternitatea misiunii lor.

Dreptatea Dumnezeiască

Și dacă se cade să deslușim norocului românesc, dincolo de planul îndreptățirilor văzute, un alt chip

mai adânc, proiectat în lumina vecinicii, vom spune că el apare ca un act de dreptate Dumnezeiască, o îndurare a Proniei cerești față de jertfele săvârșite de acest neam pentru împlinirea unității lui, nu numai în acest războiu, ci în veacul veacurilor; jertfe față de care, fiecare, se cuvine să ne învrednicim cu tot cugetul și fapta noastră, ca de una din cele mari mari minuni ce ne-au fost date să trăim!

III. V.

BIBLIOGRAFIE

Cea mai completă lucrare apărută până azi asupra istoriei războiului românesc este cea a d-lui:

C. KIRIȚESCU, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, 3 vol., în 8, București (Casa Școalelor) Ed. 2-a.

În singura care studiază războiul nostru din toate punctele de vedere: politic, militar, economic, spiritual, etc. Această lucrare cuprinde, la începutul primului volum, o foarte bogată bibliografie, la care trimitem pe cel dorit să se documenteze mai adânc asupra războiului românesc.

O prescurtare franceză a acestei lucrări a apărut în colecția consacrată memoriilor, studiilor și documentelor privitoare la istoria războiului mondial:

C. KIRIȚESCU, *La Roumanie dans la guerre mondiale 1916—1919*, tradusă de L. Barral, 1 vol., în 8, Paris (Payot) 1934.

Indicațiile noastre bibliografice se vor mărgini să semnaleze câteva din lucrările mai însemnate, care nu figurează în bibliografia din primul volum al lucrării d-lui Kirîțescu, întrucât au fost publicate după apariția acesteia.

A) În ce privește lucrările cu caracter militar, pe lângă numeroasele date de seamă, studii, polemici și justificări publicate în prima decadă de după războiu, e locul să menționăm câteva lucrări de sinteză apărute în ultimii ani:

MARELE STAT MAJOR ROMÂN, *România în războiul mondial 1916—1919*, 2 vol., în 4, cu 2 vol. anexe, București (Imprimeria Națională) 1936. Vol. I: cap. I—VIII, Vol. II: cap. IX—XIX.

Din publicația monumentală a Secției istorice, în curs de tipărire sub supravegherea d-lui general Gr. Costandache, au văzut lumina tiparului, până acum, numai primele două volume, cu anexele lor.

GENERALUL, C. A. DABIJA, *Armata română în războiul mondial 1916—1918*, 4 vol., în 8, București (Ig. Hertz).

Până la apariția integrală a lucrării Marelui Stat Major, această lucrare este cea mai completă istorie militară a războiului românesc.

GENERAL, IOAN ANASTASCU, *Războiul pentru întregirea neamului*, studiu critic, 1 vol., în 8, București, (Bucovina, Torontiu) 1937.

Cuprinde un examen critic al operațiilor războiului românesc, în lumina principiilor tactice moderne.

GENERAL, PETIN, *Le drame roumaine*, 1 vol., în 8, Paris (Payot) 1932.

Până la publicarea memoriilor generalului Berthelot, șeful Misiunii franceze în România, legate Academiei cu indicația de a fi publicate numai peste cincizeci de ani, șeful său de stat major consacră această lucrare bătăliei de pe Argeș.

Istoriografia militară română este, în general, împărțită între apărătorii concepțiilor Marelui Stat Major și apărătorii concepțiilor Marelui Stat Major Presan. Șeful de stat major din a doua parte a campaniei.

Pe lângă istoriografia militară românească, sunt de consultat, alături de lucrările comandanților militari străini cari

figurează în Bibliografia lucrării d-lui Kirîțescu, lucrările militare apărute mai târziu scrise de: Danilov, Foerster, Gallien, Harde, Hoffmann, Joffre, Larcher, Robertson, etc., asupra războiului mondial.

B) În ce privește lucrările cu caracter politic, dintre numeroasele memorii și biografii, care au venit să îmbogățească istoriografia războiului românesc în ultimii ani, amintim o lumină vie asupra evenimentelor, judecate prin sensibilitatea și în raport cu intențiile personalităților puternice cari au luat parte la ele, stau, în primul rând, următoarele:

REGINA MARIA A ROMÂNIEI, *Povestea vieții mele*, traducerea românească a d-rei Mărgărita Miller-Verghy, 3 vol., în 16, București (Adevărul), în deosebi vol. III.

MAREȘALUL, ALEXANDRU AVERESCU, *Notițe zilnice din războiu, 1916—1918*, 2 vol., în 8, București, vol. I (Eliot, Apollo), vol. II (Cultura Națională) 1937. Vol. I: Neutraltatea (1914—1916), Vol. II: Războiul (1916—1918).

N. IORGA, *Supra trei regi, Istoria a unei lupte pentru un ideal moral și național*, 1 vol., în 16, Văleni (Datina Românească) 1932.

SABINA CANTACUZINO, *Din viața familiei I. C. Brătianu, Războiul 1914—1919*, 1 vol., în 16, București (Universul) 1937.

ALEXANDRU MARGHILOMAN, *Memorii*, 5 vol., în 8, București, (Adevarul) 1927.

I. G. DUCA, *Consiliul de Coroană*, 1 vol., în 8, București, (Generația Unirii) 1930.

I. G. DUCA, *Portrete și amintiri*, 1 vol., în 8, București, (Universul) 1931.

C. XIENI, *Take Ionescu, 1858—1922*, 1 vol., în 8, București (Universul) Ed. III-a 1933.

N. POJIZU MICȘUNEȘTI, *Nicolas Filipescu, însemnări 1914—1916*, 1 vol., în 8, București (Universul) 1937.

C. GANE, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, 2 vol., în 4, București (Universul) 1936, în special vol. II.

C. BACAI-BAȘA, *Bucureștii de altădată*, 4 vol., în 8, București (Universul) 1936, în special vol. IV: 1910—1914.

RADU ROSETTI, *Văchituri*, 1 vol., în 8, București (Adevărul).

În afara acestor lucrări, sunt de cercetat memoriile și lucrările oamenilor politici străini, în legătură cu războiul mondial, apărute în ultimii ani, și care nu figurează în Bibliografia d-lui Kirîțescu: Asquith, Churchill, Dillon, Grey, Col. House, Iswolsky, Kerensky, Lansing, Lichnowsky, Lloyd George, Mousset, Northcliffe, Poincaré, Pourtales, Proulx, Rodzianko, Sazonow, St. Aulaire, Wickham-Steed, Windischgraetz, etc.

C) O vastă colecție fotografică, cartografică și documentară, în curs de organizare după principiile unei bune arhivistice, a fost adunată de MUZEUL MILITAR AL ARMATEI, din București.

Acestei secții și lucrării d-lui Kirîțescu, datorăm cea mai mare parte a materialului documentar ce ilustrează acest studiu. Hărțile au fost desenate de d-l Titus Popescu.

VIATA POLITICA A ROMÂNIEI SUB FERDINAND I

În 1918, se realizează unitatea politică: unitatea spirituală și economică era un desiderat neîmplinit încă.

Istoria României dela unire încoace, este lupta pentru împlinirea unității spirituale și economice ce sunt comandate de unitatea geografică; tendință ce s'a manifestat pe calea politicii de unificare administrativă și judiciară, care a făurit un cadru unitar formal vieții sociale; pe calea politicii de educație ce a urmărit trezirea conștiinței adormite și ridicarea nivelului instrucției; în sfârșit, pe calea ridicării economice prin pătrunderea în domeniile până acum oprite, în special în credit și în industrie.

Dar viața politică își are la noi, specificul ei, pricinuit de situația socială și economică particulară. Numărul celor ce se interesează efectiv de politică, sau mai bine zis, numărul acelor ce pot face politică, adică influența efectiv, schimbarea stării sociale, — este redus. Datorită, nu unor însușiri de rasă, ci unui trecut istoric nesigur, între clasa conducătoare, a celor puternici, a celor bogați, a celor ce pot influența politica (să zicem a guvernanților), și a celorlalți, a guvernaților, există un drum greu de străbătut. Existența unei mase numeroase, dar rămasă fixată în obiceiurile și tradițiile ce devin pentru guvernanți «incultură», are ca urmare un fel imperfect, chiar straniu, de aplicare a legilor. Guvernanții nu reacționează împotriva unei legi greșite sau periculoase: i se adaptează, dar o golesc de conținutul ce l-a avut în mintea autorilor ei. Inexistența unei clase de mijloc a agravat prăpastia între guvernanți și guvernați prin faptul că n'a putut crea și pregăti personalul subaltern calificat pentru aplicarea legii în spiritul ei.

Rămasă astfel fără contact cu clasa guvernanților și fără personal ajutător calificat, clasa conducătoare, redusă ca număr, s'a concentrat în capitala țării, unde s'a răboit pentru a dispune de dreptul de ordonanțare al încasărilor statului. Rezultatul a fost un regim administrativ centralizat în care toate hotărârile se iau în capitală, iar provincia recurge, în caz de nevoie, la deputat, singurul om cu trecere la centru.

În cele dintâi luni ce au urmat după întregire, România nu a avut guvern unitar, întrucât alături de guvernul din București presidat de Ion I. C. Brătianu, era la Sibiu un «Consiliu dirigent», presidat de Iuliu Maniu. Anul 1919 a fost un an de așteptare:

războiul nu se sfârșise, căci eram în conflict armat cu Unguria; la conferința păcii din Paris se ivise un conflict cu puterile aliate ce considerau revendicările noastre drept exagerate. Primul delegat al României, primul-ministru Ion I. C. Brătianu refuză să primească condițiile conferinței de pace și să semneze tratatul dela Saint-Germain, la 10 Septembrie 1919.

După câteva zile, guvernul Brătianu își dă demisia. Situația urma să se limpezească prin efectuarea de alegeri, iar pentru presidarea lor se formă un guvern de militari, presidat de generalul Văitoianu.

Cele dintâi alegeri ale României Mari se efectuau astfel în Noembrie 1919, dar după sisteme electorale deosebite: în România Mică, Basarabia și Bucovina, scrutin de listă cu reprezentare proporțională, iar în Transilvania vot uninominal pe circumscripții.

Rezultatele erau însă în mare parte nedădătoare de seamă a atmosferei politice, întrucât Liga Populului presidată de generalul Averescu și partidul democrat presidat de Take Ionescu hotărâseră să se abțină dela alegeri. Abținerea era motivată prin faptul că nu se putea proceda la alegeri sub un guvern militar cu stare de asediu.

Rezultatul alegerilor dădea un Parlament compus din grupări regionale: niciun partid nu se întinsese pe întreaga cuprindere a țării. În Transilvania aproape nici nu se mai procedase la alegeri, întrucât candidații partidului național nu au avut contra-candidați. Alegeri avuseseră loc numai în 61 din totalul de 205 circumscripții. În România mică partidul liberal obținea 103 locuri, majoritatea fiind obținută de o serie de liste locale, dintre cari cele mai numeroase și anume quasi-totalitatea listelor din Muntenia se vor alia partidului țărănesc.

Întrucât partidul liberal, fiind în minoritate, nu putea să guverneze, iar Liga Populului nu era prezentă în Parlament, necesitatea unui alt organism de guvernare devenea imediată. S'au constituit atunci, într'un bloc parlamentar partidul naționalist al lui N. Iorga, partidul național din Transilvania și cu partidul țărănesc din România mică. Blocul parlamentar și-a dat sprijinul unui guvern format de fostul deputat în Camera maghiară, devenit în 1919, delegatul Transilvaniei și al doilea delegat al României la conferința păcii din Paris, Alexandru Vaida-Voevod.

Guvernul cuprindea, aproape în totalitate, oameni noi pe care-i pretindea necesitatea de înnoire ce apărea ca primă cerință a opiniei publice românești, obosită de suferințele și greșelile războiului.

Guvernarea Vaida va începe însă în împrejurări atât de grele încât nu ajungea faptul de a fi om nou, pentru guvernare eficientă. Guvernul anunță semnarea tratatului dela Saint-Germain la 8 Decembrie 1919, dar agitația lucrătorilor influențați de bolșevism, nesiguranța agricultorilor — întrucât reforma agrară nu avea decât o formulare provizorie, — nemulțumirea orașenilor amenințați de continua creștere a costului vieții, — provocată de lipsa mărfurilor și de deprecierea monetară — erau împrejurări ce ar fi dăruit chiar o guvernare mai unitară și cu experiență politică îndelungată.

O altă agitație de natură politică, era să slăbească și mai mult puterile guvernului. În cursul războiului de întregire s'a relevat un om care a dovedit nu numai geniu strategic și pricepere tactică, ci și preocupare față de moralul și buna stare a soldatului. Preocuparea față de buna stare a celor umili era un lucru nou în România. Țărânimea a răspuns dând o popularitate ne mai întâlnită generalului Averescu. Liga Poporului înjghebată de generalul Averescu în lunile de restriște ale anului 1918 la Iași, nu putea să fie înlăturată sistematic dela guvernare.

De aceea în Martie 1920 în fața nemulțumirii crescânde a orașelor, guvernul Vaida părăsea puterea pentru a fi înlocuit cu un guvern omogen Averescu, format numai din partizanii generalului Averescu.

Fenomenul de creștere al Ligii Poporului ce devenea în 1920, după ajungerea la guvernare, Partidul Poporului, era un fenomen nemai întâlnit până atunci în România. Liga devenise centrul de raliere al

tuturor nemulțumirilor dela sate și orașe cât mai ales a dorinței de înnoire ce era generală în țară, pentru a înlătura greșelile și defectele, de mentalitate și de organizare, ce deveniseră evidente cu prilejul probei de foc a războiului.

La alegerile din 1920, Liga Poporului a obținut 50% din totalul voturilor în România mică; față de fărâmițarea de atunci a voturilor în o sumedenie de liste locale și regionale, totalul era impresionant.

Dar guvernarea Averescu va însemna pentru mulți, în special dela orașe, o desiluzie. Imprejurările erau, evident, extrem de grele. Întregirea nu era realizată decât sufletește și formal; costul vieții era într-o continuă creștere; agitațiile sociale făceau să domnească nesiguranță în raporturile de producție și de proprietate. Oamenii dela conducere erau fie începători, fie nepregătiți. Totuși guvernul Averescu reușește să realizeze reforma așteptată de atâta vreme, reforma agrară. În Octombrie 1920 se făcea prima împărțire individuală definitivă la Gurbănești în județul Ilfov și în Iulie 1921 se votau legile agrare.

În politica externă, ministrul de externe Take Ionescu încheia convenții defensive cu Polonia (3 Martie 1921), cu Cehoslovacia (23 Aprilie 1921) și cu Jugoslavia (7 Iunie 1921). Ultimile două convenții însemnau formularea unui grup nou diplomatic, «Mica Înțelegere». Aceste convenții erau să fie completate, după câțiva ani, printr-o convenție cu Franța (10 Iunie 1926).

Greutățile de guvernare cât și slăbirea partidului poporului nu-l vor putea face însă să reziste presiunii partidelor de opoziție la care se adăuga dorința lui Take Ionescu, de a fi prim-ministru, și în Decembrie 1921, generalul Averescu își dă demisia.

Mitul Ligii Poporului se sfârșise. De acum înainte viața politică a României va urma un ciclu semnificativ: o tendință de înnoire, o tendință de viață nouă, de curățare politică care se întrupează în grupări deosebite. După desiluzia ce o provoacă aceste grupări, urmează o întoarcere la rutină, la metoda ce a mai fost.

O cauză a acestei șovăieli era și noua bază politică dată țării: prin întinderea în regiuni cu tradiții politice deosebite și prin votul universal, într-o țară în care burghezia este singura forță organizată politicește.

La sfârșitul anului 1921, aceasta era realitatea politică. Soluție era chemarea la guvern a celor cu experiență de guvernare, ce erau presupuși că au în partidul lor toate competențele necesare. Aceste motive determinau pe regele Ferdinand în Ianuarie

GENERALUL AVERESCU ÎN MILOCUL ÎNTĂILOR ÎMPROPRIETĂRIȚI
la Gurbănești-Ilfov, Octombrie 1920.

1922, să cheme un guvern liberal prezidat de acel ce mai fusese de câteva ori prim-ministru, Ion I. C. Brătianu, împreună cu o echipă în care cei pentru întâia oară ministri erau foarte puțini.

Cu acest prilej Brătianu a încercat o colaborare cu partidul național din Transilvania. Momentul politic putea să

ION I. C. BRĂȚIANU (1864—1927)

aibă mare importanță, prin faptul că se înfiripa o colaborare între organismele politice ale burgheziilor românești, de dincoace și de dincolo de munți. Dar încercarea n'a reușit.

În scurtul interval de timp dela 1919 până în Ianuarie 1922, România a avut parte de o viață politică dintre cele mai agitate. Acum însă interesele locale și regionale începeau să se plece în fața interesului național și general. Partidele exclusiv regionale din 1919, făcuseră loc câtorva partide unitare întinse pe tot cuprinsul țării.

Reforma agrară se realizase, nu numai în cuprinsul României mici și al Basarabiei, unde fusese cerută de multă vreme, ci chiar și în Transilvania, unde problema agrară nu era atât de acută. O mare parte din pământul țării fusese teritoriu de războiu și se pusese problema refacerii. Nemulțumirea spirituală pe care o ridicase la suprafață războiul începuse să se potolească.

După trei ani o epocă eroică se sfârșea și începea o epocă mai modestă în mari realizări însă ce trebuia să desăvârșească organizarea și viața economică a țării.

În guvernul Brătianu rolul esențial urma să-l aibă ministrul de finanțe Vintilă Brătianu. Problema ce avea precădere era găsirea unei baze financiare solide care să asigure funcționarea noului stat românesc, ținut până atunci cu expediente.

Problema era de altfel nu numai economică, ci o problemă de cadru constituțional și administrativ. Misiunea cea dintâi a guvernului va fi de a alcătui un proiect de constituție ce va urma textul constituției vechi din 1866, cu modificările din 1917. Schimbările erau numai de detaliu. Cu foarte mici modificări și cu toată opoziția ardelenilor proiectul de constituție va fi votat de Parlament în Martie 1923.

Constituția avea să fie completată printr-o lege de organizare administrativă în 1925 și printr-o lege electorală votată în Martie 1926, astăzi înlocuită cu noua Constituție din 27 Februarie 1938, izvorâtă din necesitățile reale ale poporului românesc.

VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (1867—1930)

a controlului asupra cheltuielilor.

Politica economică a partidului liberal, sintetizată în vorba lui Ion I. C. Brătianu: «prin noi înșine», se va manifesta prin legile votate în vara anului 1924, care legi reprezintă o concepție politică de exploatare a bogățiilor țării și în special ale statului printr-o colaborare între stat și particulari: legea comercializării averilor statului și legea minelor sunt legile semnificative ale acestei concepții.

Politica monetară a guvernului liberal va avea urmări defavorabile. Plecată dela dorința de revalorizare a leului depreciat, se va împotmoli într-o serie de contradicții insolubile care vor avea drept unică urmare o sporire continuă a costului vieții.

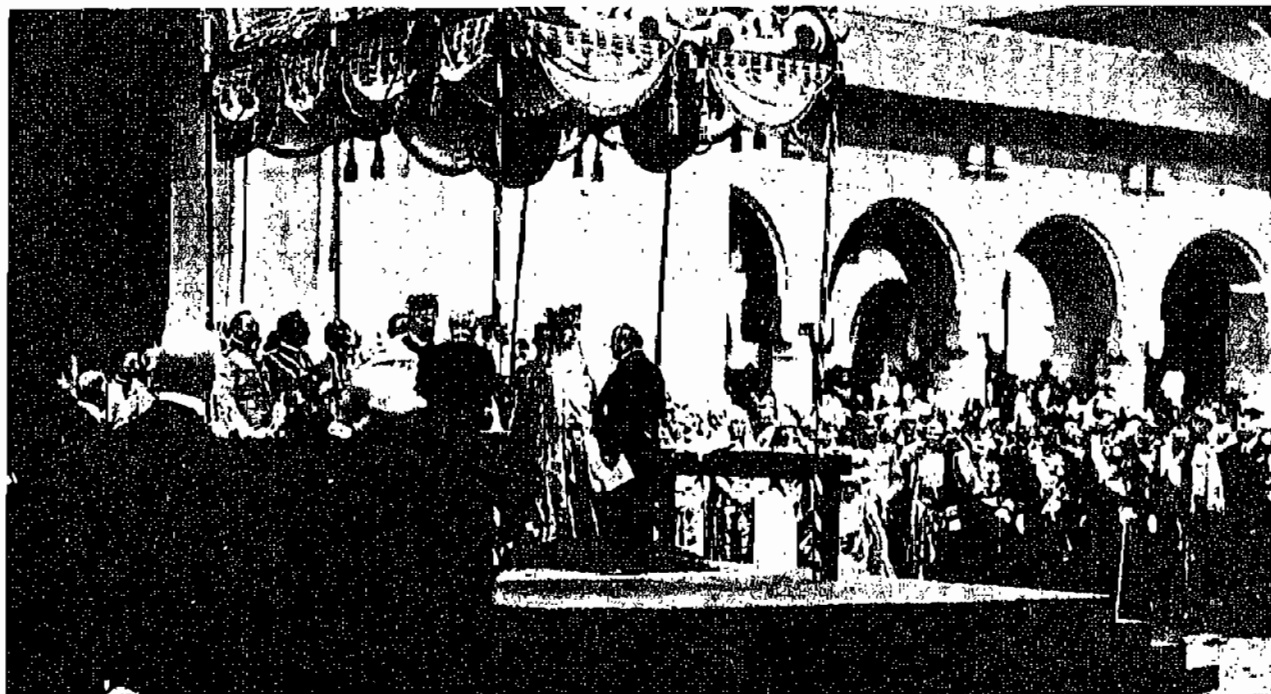
Pentru a contrabalansa această sporire a costului vieții, guvernul ducea o politică de taxe la exportul cerealelor, spre a realiza o presiune asupra prețurilor interne.

Rezistențele împotriva guvernului aveau să vină din partea agricultorilor isbiți de politica de taxe de export, din partea orășenilor, izbiți de creșterea costului vieții cât și din partea ardelenilor ce se considerau excluși dela guvernare și victimele unei nedreptăți politice.

Totuși, întrucât nu se poate realiza fuziunea între partidul național, reprezentantul ardelenilor și partidul țărănesc, reprezentantul agricultorilor din România mică, nu se realizează un organism de guvernare care să poată contrabalansa puterea partidului liberal. Din aceste motive, la care se adaugă marea autoritate politică a lui Ion I. C. Brătianu, în Martie 1926, când guvernul liberal ajunge la expirarea legislaturii Parlamentului ales în 1922, se formează un guvern prezidat de generalul Averescu, urmând să guverneze sub oblăduirea protectoare a lui Brătianu.

Dar guvernarea Averescu va fi împiedicată în mersul ei de evenimente ce iau aspectul unei crize a dinastiei. În Decembrie 1925 Principele moștenitor Carol, pus într-o situație imposibilă pentru demnitatea Lui, renunța la drepturile Sale. Împrejurările nu ar fi fost grele, dacă în cursul anului 1926, Regele Ferdinand nu s'ar fi îmbolnăvit de boală fără

Politica de înzestrare economică a fost urmată pe un dublu plan: pe planul fiscal, al amenajării impozitelor și pe planul punerii în valoare a bogățiilor țării. Cea dintâi lege de unificare a impozitelor va fi legea de unificare a impozitelor directe, votată în Februarie 1923. Celelalte impozite vor fi amenajate ulterior, paralel cu o întărire

INCORONAREA REGILUI FERDINAND I ȘI A M. S. REGINA MARIA, 25 OCTOMBRIE 1922

leac, fapt ce deschidea problema delicată a unei Regențe. Întrucât generalul Averescu nu era sigur, Ion Brătianu reușește să înlăture guvernul și să sugereze formarea unui guvern presidat de un om în afară de partide și apărut destul de surprinzător, Barbu Știrbey. Dar după două săptămâni guvernul Știrbey era înlăturat și Brătianu personal relua conducerea guvernului.

Ion Brătianu ajunsese la culmea puterii sale: înlăturase partidele politice adverse dela guvernare, înlăturase pe Moștenitorul Tronului care putea să-i fie un control neplăcut. Partidul liberal se considera instalat la guvern pentru multă vreme. Moartea Regelui Ferdinand, la 20 Iulie 1927, aducea instalarea Regenței dorite de Brătianu. Numai cu un singur neprevăzut nu luase Brătianu toate precauțiunile: cu viața lui. Și după o boală de două zile, Ion Brătianu moare la 24 Noembrie 1927.

Cu guvernul liberal, reconstituit sub președinția lui Vintilă Brătianu, opoziția național țărănistă — căci în Octombrie 1926 naționaliștii și țărăniștii, după tratative de câțiva ani, fuzionaseră — va începe o luptă fără cruțare, culminată într-o adunare națională, ținută la Alba-Iulia în Mai 1928. Guvernul era slăbit prin atitudinea Regenței, care nu se voia compromisă prin parțialitate, iar ardelenii ajunseseră la capătul răbdării. La greutățile interne ale guvernării adăugându-se greutăți provenite din tratativele inițiate cu bancherii străini, pentru încheierea unui împrumut extern, retragerea guvernului liberal devenea inevitabilă în Noembrie 1928.

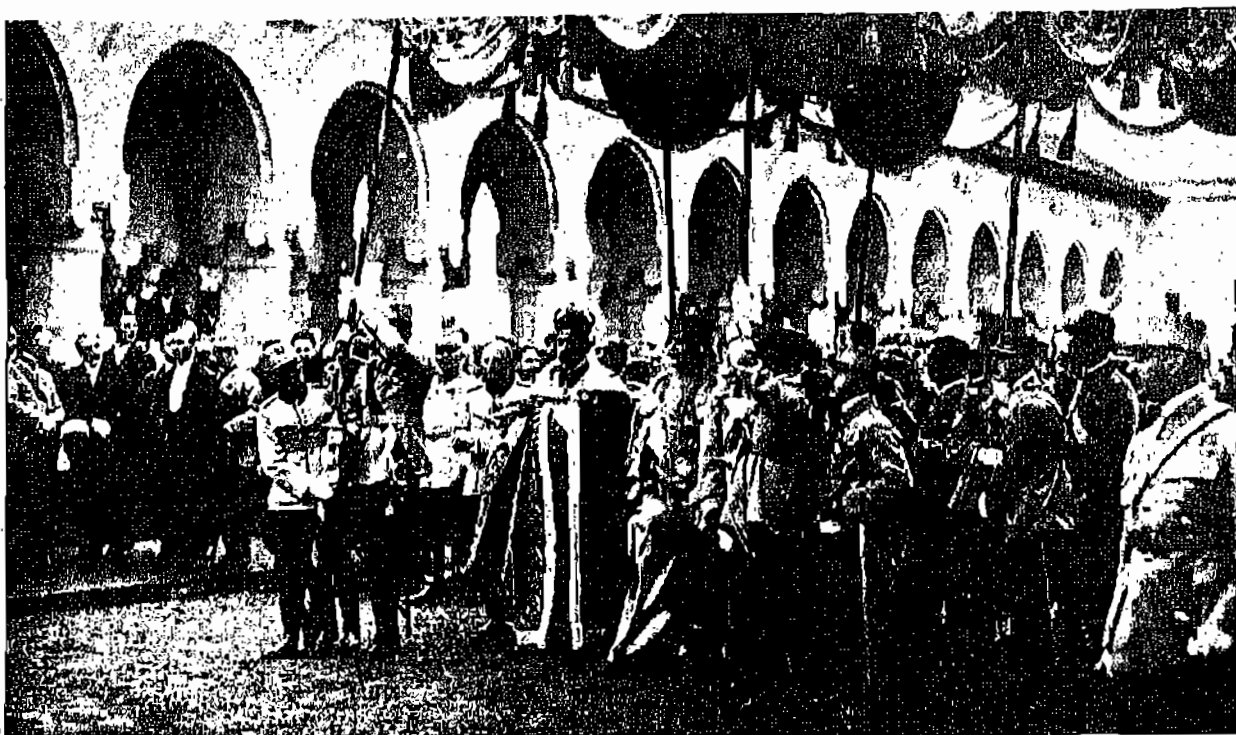
După încercarea unui guvern de unlune națională, prezidat de ministrul României la Londra, N. Titulescu, Regența cheamă la guvern pe președintele partidului național-țărănesc Iuliu Maniu.

Mișcarea țărănimii din România mică avusese drept urmare constituirea unui organism politic, după emanciparea politică. În Decembrie 1918, un apel al lui I. Mihalache, învățător din județul Muscel, întrunea o serie de adeziuni în special în județele din Muntenia, unde obținea dela primele alegeri, din 1919, 29% din totalul voturilor. Acestui partid îi venea în ajutor aportul însemnat al partidului țărănesc basarabean, care a obținut, în 1919, 79% din totalul voturilor basarabene. În 1922, în alegeri nu tocmai libere, partidul țărănesc obține încă 20,8% din voturi în Muntenia.

De altfel, forța acestui partid este Muntenia, și în special, județele de deal din Muntenia. El reprezintă o ridicare socială a păturii țărănești. Nu țărani izolați dela munte sau cei ce s'an ridicat abia prin expropriere, dela câmpie, au constituit partidul și i-au format puterea, ci țărani dela deal, relativ înstăriți, cu o viață superioară, care au năzuit astfel, după bună starea economică, să se ridice în ierarhia socială și politică. Situația s'a menținut după fuziunea din 1926 cu partidul național din Ardeal, dar a devenit vizibilă mai cu seamă după ce partidul a dnt înapoi dela marea popularitate pe care o dovedise în 1928 (78% din totalul voturilor).

Guvernul format era iarăși un guvern de oameni noi, având pentru întâia oară o proporție numeroasă de ardeleni. Guvernul va încheia împrumutul cu bancherii străini și va realiza în Februarie 1929 stabilizarea leului, ce era menită să introducă România în economia capitalistă a apusului pentru o mai sporită punere în valoare a bogățiilor țării și deci, pentru creșterea venitului național.

În Septembrie 1929 însă, recolta de cereale care fusese bună pretutindeni aduce o scădere a prețu-

INCORONAREA REGELEI FERDINAND I ȘI A M. S. REGINEI MARIA. IEȘIREA DIN CATEDRALĂ

rilor. Scăderea se va accentua după crahul dela Bursa din New-York. Stabilizarea atât de mult dorită, venea prea târziu, spre a mai putea da roade.

Incepea criza mondială. Primul ei efect a fost dispariția disponibilităților de capital ale apusului și deci ca urmare nevenirea capitalului așteptat. De altă parte scăderea în valoare a producției agricole avea să ducă de îndată la o scădere bruscă a venitului național. România se va găsi în prada unor mari greutăți economice.

Guvernul național-țărănesc începuse o serie întreagă de reforme, dintre care cea mai importantă era legea administrativă votată după multe discuții în Iulie 1929. Dar aceste reforme necesitau un spor de cheltuieli, ceea ce nu mai era posibil în fața secăturii ce o arăta economia națională. Politica de reforme trebuia astfel amânată. O altă politică trebuia să-i ia locul. Nu se mai punea problema necesității, pentru România, de a intra în economia capitalistă de schimb, ci apărea nevoia lichidării unui trecut, în care multe se făcuseră greșit. Agricultură nu avusese un organism de credit, industria se supra-investise, creditul era exclusiv îndreptat spre satisfacerea necesităților industriei și comerțului, supra-structura de stat era hipertrofiată, greoaie și nu corespundea nevoilor noastre.

Criza mondială răspundea astfel unei necesități de lichidare ce însemna nu numai o lichidare de întreprinderi, ci o lichidare a unei întregi politici.

Dar cauza nepotrivirii între intenția politică și realizarea ei, este mai adâncă.

Faptul cel mai de seamă ce a provocat-o este *menținerea de lege-normă*; conducătorii politici, din dorința de ridicare a stărilor dela noi, — influențați fiind

de concepția idealistă a revoluției franceze, — au elaborat legi ce nu se potriveau situației noastre sociale, ci reprezentau un stadiu mai evoluat, — din convingerea că astfel ajută progresului social.

De aci a rezultat deosebirea între formă și fond, relevată de Maiorescu încă din 1868 în «Contra direcției de astăzi în cultura română», dar care observație rămâne valabilă și astăzi.

Devierile regimului politic românesc provin astfel din adaptarea unui regim politic imaginat în țări cu altă structură socială. Din această cauză, partidul politic se transformă din reprezentant al unor interese sociale, în grupuri de oameni, în grupuri de partizani, preocupați exclusiv de obținerea guvernării și a avantajelor ei.

În cadrul local partidul politic se fărâmițează în o serie de satrapii locale, unde rolul hotărâtor îl are un singur om ce devine stăpân efectiv, nu numai politic, al județului. Un singur om hotărăște repartitia avantajelor de stat, un singur om hotărăște ierarhia drepturilor și obligațiilor.

Lipsa de instrucție a unei mari părți din populația noastră are drept urmare politică un rol excesiv de important al deputatului, care devine reprezentantul intereselor locale față de atotputernicia dela București. Toate interesele, chiar cele mai justificate și mai drepte, nu se pot rezolva decât prin intervenția deputatului.

În sfârșit, mărirea țării, complicarea administrativă și situația socială, au dezvoltat în cel mai înalt grad un drept de petiționare ce rezida în adâncurile sufletului românesc. Cu jalba în proțap a venit totdeauna românul. De când administrația noastră a luat forma occidentală, cei ce au drept și chiar cei

M. S. REGINA MARIA

REGELE FERDINAND I

ce n'au, uzează de dreptul de petiționare, oride câte ori li se pare că ar avea de revendicat ceva. Administrațiile sunt aglomerate de cantitățile intense de petiții, venite din toate părțile țării și care cer, de cele mai multe ori, nu aplicarea legii, cât scutiri de aplicare a legii.

Cauza acestei exagerări apare tot în mentalitatea de lege-normă. Legea-normă este abstractă și deci totdeauna prea severă. Cei izbiți de aplicarea ei sunt astfel tentați s'o eludeze.

Regimul constituțional, introdus la noi în imitația apusului, a căpătat astfel caracteristici locale. În special, alegerile pentru Parlament nu s'au făcut în deplină libertate; clasa conducătoare n'a înțeles să părăsească conducerea țării în mâna celor ce ar fi fost aleși printr-o consultare liberă. În timpul colegiilor restrânse, ingerințele se făceau prin camuflarea agenților electorali în alegători: 8—10 voturi ale agentului puteau să incline balanța în favoarea unui candidat. Din acele vremuri « Scrisoarea pierdută » a lui Caragiale (1884) ne-a rămas ca o mărturie pentru veșnicie.

Introducerea votului universal a făcut inoperant adausul câtorva voturi în urnă. A trebuit să se recurgă la metode mai drastice. Metodele obișnuite au fost două: fie împiedicarea a sate întregi, opoziționiste, de a ajunge la vot (declarată contaminate, etc.) fie înlocuirea urnei cu voturi.

Dar, mai mult decât aceste ingerințe, « incultura » majorității populației o fac să fie temătoare față de presiunea agenților puterii executive, dela ministru

IULIU MANIU

AL. VAIDA VORVOD

până la ultimul jandarm și preferă să voteze cu guvernul.

Acest surplus de voturi constituie cu un termen ce s'a învecinat « zestrea guvernului ». Zestrea diferă dela partid la partid și dela provincie la provincie. După calculele făcute de d-l Marcel Ivan (Evoluția partidelor noastre politice, pag. 30) zestrea se ridică la următoarele proporții din numărul total de voturi:

Liberali: Banat, 28,0; Ardeal, 33,0; Bucovina, 35,0; România veche, 54,5; Basarabia, 60,0; Dobrogea, 61,0.

Național-țărăniști: Banat, 26,5; Ardeal, 25,5; Bucovina, 28,0; România veche, 45,0; Basarabia, 44,0; Dobrogea, 49,5.

Se observă îndată că « zestrea » diferă dela partid la partid, după energia mijloacelor întrebuițate; și dela provincie la provincie după supunerea la presiunea guvernamentală.

În toată istoria politică dela întregire încoace, apare cu evidență ca fapt hotărâtor, o *dorință de înnoire politică*. Speranțele s'au pus îndată după războiu în mișcarea din jurul generalului Averescu, mai târziu în mișcarea național-țărănistă. Mișcările înnoitoare aduceau desiluzii. Atunci urma o fază în care *opinia publică se întorcea la o politică de empirie și de rătănire*.

În 1930, speranțele de înnoire se îndreptau spre Principele Moștenitor Carol, care se afla de patru ani în exil. Cu toate opunerile și cu toate amenințările, Principele Carol a venit în țară, spre a răspunde *împlinirii misiunii de înnoire*, — la 6 Iunie 1930.

C. S.

MEDALIA LUI NICOLAE MAVROCORDAT
Domnul Țării Românești

DOMNIA REGELUI CAROL AL II-LEA

În Iunie 1930, la înscăunarea Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, un mare cărturar și animator al neamului românesc, profesorul Nicolae Iorga rostea această profeție neluată în seamă atunci: «Eu vin ca săracul care n'aduce nimic scris, decât ceea ce este de multă vreme în inima lui. Nu vin ca reprezentantul unui partid. *Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid*».

Asemenea avertismente crepusculare au rămas fără nici un răsunet, deși porneau dela un istoric.

O ciudată ataxie a partidelor politice, nu numai că le interzicea să descifreze semnele viitorului, dar le împiedica și să admită oracolul altora. Este adevărat. Pentru a da crezare și urmare unor astfel de verdict, ar fi fost nevoie de o educație mentală eliberată de tiranica deformare a electoratului. Partidele politice se aflau intrate de pe atunci în descompunere lentă, sensibile numai la tot ce este imediat, provizoriu, succes sau insucces numeric, la tot ce este supus fluctuațiilor exterioare și dibăciilor oportuniste. Un istoric avea altă cădere, să anticipeze evenimentele în mai deplină cunoștință a desnodămintelor logice și inevitabile, fiind într'altfel familiarizat cu legătura dintre canze și efecte.

Tot ce reprezintă esențialul într'un proces istoric în curs — spune undeva Keyserling — nu se cuvine cântat în fenomenele de primul plan care izbesc ochiul, ci se petrece în obscuritatea subterană a incubățiilor. E un aspect biologic al problemei. Viitorul se pregătește în germeni, nu în fructele care au încheiat un ciclu. Ceea ce și-a dat întreaga măsură, chiar prin aceasta, în deosebi prin aceasta, intră pe calea declinului.

La 8 Iunie 1930, însuflețirea spontană și unanimă a poporului care își primea Suveranul, a luat încă de pe atunci proporțiile unei manifestări plebiscitare. Iar semnificația ei era una singură, deși încă ascunsă în sămburele viitorului. Țara vedea în restaurație curmarea destinului politic, regenerarea autorității și a gospodăriei, statornicirea unui principiu de continuitate în treburile publice.

Astfel, cei dintâi opt ani din domnia Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, în perspectiva istorică, alcătuiesc preludiul reformei constituționale dela 24 Februarie 1938, adoptată de aproape unanimitatea poporului, ca un reflex de apărare socială și națională opus acțiunilor nimicitoare de partid.

Trecutul cu bunele sale realizări, cu erorile sale, cu șovăelile, cu pripirile sale, nu poate fi însă desconsiderat. Formează un bloc. Achizițiile care s'au integrat organic nu trebuiesc pierdute; trebuiesc salvate.

Într'o monarhie istorică asemenea patrimoniu moral și material constituie o permanentă rezervă pentru soluțiile de continuitate. Chiar erorile trecutului intră astfel cu un coeficient de determinare în soluțiile viitorului.

Această grijă de a reforma conservând, de a descoperi epocelor evoluate principii vitale de renaștere, ni se pare caracteristica domniei Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, afirmată prin vorbă și prin faptă. Vom respecta același criteriu, înfățișând într'o schematică recapitulare imaginea politică a țării până la 8 Iunie 1930.

Când Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a depus jurământul la 8 Iunie 1930, țara se afla încă odată despicată în două. De o parte mulțimea care-și primea cu năvalnică însuflețire un mântuitor pus în drepturile sale; de alta pătura mult mai subțire a partidelor politice care ca întotdeauna era gata să folosească orice prilej, uorocos ori nenorocos, ca un mijloc de a ajunge la putere. Astfel, apelul Suveranului din cuvântul înclinat țării atunci, a rămas fără ecou. «Spre a duce la îndeplinire fără piedică această făgăduință — rostea Majestatea Sa Regele Carol al II-lea — am nevoie, mai înainte de toate, de colaborarea fără preget a tuturor forțelor vii ale națiunii. Fără unirea tuturor nu vom putea apare în fața celor ce ne pis-muesc, ca o forță nesfărmată, sprijinită pe o armată organizată după ultimele cerințe și care se va putea întotdeauna bizui pe deplina Mea grijă, spre a păși definitiv la o muncă pașnică și harnică. Greutățile, care unora li se par de neînlăturat, vor putea fără îndoială să fie călcate în picioare de o Românie unită și hotărâtă. Nu vreau să pun la îndoială nici o clipă patriotismul acelor care, la locurile unde sunt așezați, au datoria de a lucra la progresul țării... Țara noastră e atât de bogată, are atâtea izvoare naturale, încât având concursul tuturor, nu se poate să nu îndreptăm cât mai repede starea economică și să redăm astfel mulțumirea materială locuitorilor cari de atâtea vreme o așteaptă. Patrimoniul de bogății al României este atât de mare, încât și pe tărâm cultural vom trebui să ne luăm locul în lume, dato-

rită cărturarilor noștri, ai căror reprezentanți cei mai de seamă se găsesc în mijlocul Domniilor-Voastră ».

Deci: armată, administrație, grijă pentru îndreptarea stărilor economice și a stărilor culturale. Și întru realizarea acestui plan de redresare, un apel la « colaborarea fără preget a tuturor forțelor vii ale națiunii ».

Apelul n'a isbutit să sângue conștiințele. Un guvern al tuturor partidelor și tuturor oamenilor de bine, n'a putut lua ființă. Se repeta, cu personal schimbat și cu partide schimbate, aceeași rezistență care a adumbrat încoronarea Regelui Ferdinand prin absența unor fruntași politici, deși sărbătoarea era a țării, ci nu a partidelor; se repeta aceeași strategie de partid care a înfruntat nu odată voința de unire și de potolire a zavistiilor încercată zadarnic de Regele Carol I, amărându-i astfel cele mai luminoase zile și biruinți, după cum se citește în « Memoriile » de un viitor paralelism de situații, îngăduind la fiecare pas explicația prezentului printr-trecut. Oamenii s'au schimbat în primenirea generațiilor, partidele politice schimbaseră și ele de nume și de program; optica a rămas aceeași, mijloacele aceleași,

setea exclusivistă de putere, deasemenea, aceeași.

Guvernul național cerut de Suveran și așteptat de țară, ca zălogul unei ere de pace și prosperitate după sumbrul interimat al regenței, nu s'a înfăptuit așa dar. L-au împiedicat pasiunile și dibăciile de partid. Viața politică a țării s'a împotmolit în vechea matcă. O clipă istorică a fost pierdută.

În poemelnicul cronologic al guvernelor, cu demisii, remanieri, strămutările titularilor dela un departament la altul; în cealaltă arhivă a partidelor, cu desidențe, plecări dela șefie și alegeri de alți șefi, coaliții de opoziție și pacte electorale, fuziuni și sciziuni, șlefuiuri de program, pulverizări pe chestii de ambiții personale — în această desaxare a vieții de partid, cu centrul de gravitate intelectual și moral tot mai

jos coborît și tot mai instabil, se vedește procesul de descompunere. Politica de partid se lichida dela sine. Regele, prin prerogativele constituționale se străduia să amortizeze efectele acestor convulsii de disoluțiune care răspundeau în actele de guvern, modern excesele, modela oarecum aspriniile, atât însă cât îngăduiau atribuțiile limitate înadins de Constituția dela 1866 și păstrate în Constituția revizuită dela 1923, pentru a asigura partidelor dominația vieții politice pe calea Parlamentului. Aceasta era însă

prea puțin. Nu mai corespundea spiritului, doctrinei și practicei monarhice. Domnia Majestății Sale Regelui Carol al II-lea s'a vestit dela început sub alt semn.

Paralel cu exercitarea atribuțiilor enumerate limitativ în textul mort al vechii Constituții, a luat contact de îndată și direct cu realitățile cele vii ale neamului printr-o metodică, multiplă, neostentată acțiune personală. În nestatornicia guvernelor, în neaderența programelor de partide politice la viața fluidă, în oportunismul care sechina de convingeri, de front, de tactică, nu fiindcă așa « bătea vântul vechului », cum o spunea atât de frumos pe vrenuri bătrânul Logofăt Konaki, ci fiindcă așa bătea

vântul iluzoriu al popularității și al puterii, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a reprezentat opt ani elementul de durată, de permanență, pivotul însăși al principinii monarhice. Monarhia e ereditară și tradiționalistă, firesc este ca monarhul să-și apropie înaintea de toate valorile ereditare și tradiționale ale neamului, să le cruțe, să le salveze, să le ajute în desvoltare. Considerând că o națiune nu e numai o poporație legată temporar prin anumite idei, sentimente, nevoi, interese, obiceiuri, chiar aspirații; nu e un procent de voturi cum figura printr-o deformare optică pe retina omului politic de partid — ci considerând că e continuitate în timp a acestor legături indestructibile, pentru a apăra în numele lor un teritoriu național, a

M. S. REGELE CAROL II, PRESIDĂND CONGRESUL ASTREI LA BRAȘOV

perpetua o rasă, a desvolta un patrimoniu material și moral, a afirma o valoare de cultură în universalitate, a urzi din tradițiile trecutului firul călăuzitor al viitorului; pe asemenea temein, încă din primele luni ale domniei, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea și-a impus un program de inițiative care aveau să suplinească din plin curența guvernelor furnizate de partidele politice.

La 8 Iunie 1930, depune jurământul de credință țării; la 12 August rostește cuvânt la Universitatea din Vălenii-de-Munte, răspunzând cărturarului Nicolae Iorga; la 4 Septembrie desvelește monumentul poetului Mihail Săulescu, mort în războiu la hotarul cel vechiu al Carpaților; la 18 Octombrie e prezent și cuvântează la comemorarea lui Carol Davila; la 20 Octombrie prezidează serbările pentru comemorarea de 10 ani dela înființarea Universității din Cluj; la 21 Octombrie deschide solemn cursurile acestei Universități pentru un nou an școlar; la 13 Noembrie la parte și cuvânt la congresul «Astrei», așezământul de cultură care în vremuri de restriște și prigoană a păstrat vie în Ardeal, conștiința de neam și de limbă. Dela 12 August, la 13 Noembrie, în trei luni, șase participări la șase manifestațiuni culturale, cu îndemnul și legămintele care înmănușeau un program cu perspective deschise viitorului, în vreme ce factorii cealalți, politici, se întrededovrau. Ne-am oprit la o latură numai a acestei secțiuni directe, mult mai multiple și mai complexe, fiindcă

înviorea chiar din pragul domniei o întregită cenușareasă a politicii de partid. În același timp însă și cu aceeași grijă de a înveriga evenimentul izolat într'un sistem de continuitate, inaugurează o uzină electrică; prezidează o conferință economică sau agrară; potolește spiritele țăranilor bucovineni, atâta de nălucirile demagogiei electorale, povățuind delegații să-și plătească datoriile după datina veche a unui popor de cuvânt; pe câmpul de manevre regale ridică la rangul de mareșal pe doi generali cari ne-au pregătit cele mai glorioase victorii ale războiului; prezidează în castelul Peleş masa cavalerilor din ordinul «Mihai Viteazul». Toate se articulează pe o diversitate de planuri, cuprinzând ramurile de activitate cele mai deosebite, dând întâietate îndeletnicirilor creatoare și productive, indicând ca o prefață a domniei, încă din lunile cele dintâi, ritmul și punctele cardinale ale acestei domnii.

Partidele politice și guvernele efemere născute din sânul majorității electorale, cu stigmatul unei astfel de hibride origini, se măcinau în incapacitatea de a domina elementele. Pentru a reconstitui imaginea acestei epoci, prin contrast cu acțiunea atât de realistă și fecundă a Suveranului, încă odată ne referim la documentul istoric. Iată ce scrie d-l Nicolae Iorga, în volumul *România contemporană dela 1904 la 1930: Sufla trei regi*: «Sesiunea Camerelor, deschisă în Noembrie, fu de o rară stărpiciune, cu toată legea valorificării produselor agricole și aceea contra cametei,

ambele inoperante. Partidul dela cârmă își simțea sfârșitul aproape... Și, de jur împrejur senine de o și mai îngrijorătoare anarhie se înmulțeau: noui atacuri la drumul mare, lupte cu poliția ale muncitorilor dela Căile Ferate, greve la Uzinele Comunale, ciocniri între armată și antisemiți la Rădăuți în Bucovina, încercări comuniste la regimente, crearea unei organizații comuniste a studențimii sărace, amenințări, la o întrunire de mari proprietari la Craiova cu lăsarea fără lucru a câmpurilor, pe când din Gorj venea știrea, repetată, stăruitoare, că țărani, în neputință de a-și plăti datoriile, se vor revolta sub înțepirile unei imprudente Legi contra cametei... Dar ce era mai impresionant era starea detestabilă a finanțelor, în ciuda împrumutului încheiat și votat în mijlocul umuia din obișnuitele scandaluri cu gura și cu pumnul, în atât de umilitoare condiții: încasările, de obicei slabe în lunile de iarnă, erau acum mult sub cele mai joase estimări. Pentru a se plăti salariile, totuși amputate, se cheltuise fondul de rulment prevăzut de convenția cu bancherii și se pusese la contribuție cele 300 milioane ale Casei de ajutor la Căile Ferate; se lua de oriunde, orice, recurgându-se la depozite de bănci interne pentru a face față plăților lefurilor, pe care nimeni, într-o guvernare de partid demagogică, nu se putea gândi să le scadă. Ordinele date pentru a se culege cu orice preț dările în restanță, puteau aduce un spor momentan de încasări, dar ele secau până la fund mijloacele contribuabilului, la a cărui putere de producere nu se gândise până atunci, nimeni. Și din tabăra guvernamentalilor, cu toată groaza că s'ar putea recurge la «personalități», se întrevedea puțința unei soluții... Se vorbea de tot felul de ajutoare, de combinații care ar fi permis să se păstreze câțiva dintre miniștri. Și, mai ales, Parlamentul... ».

Documentul memorialist are amara savoare a unui tablou de moravuri, cu adaosul autenticității, fiindcă e consemnat de un om care a trăit în mijlocul evenimentelor și a luat parte directă la ele. În întregime, pledează pentru verdictul neîndurat dela 8 Iunie 1930: «...amurgul se lasă asupra vieții de partid ». Într-adevăr, partidul care se afla la cârmă țării întrunise sub raportul electoral o majoritate zdrobitoare. La alegerea pentru Adunarea deputaților din 12 Decembrie 1928, dintr'un total de 3.671.352 alegători înscriși, guvernul figura cu 2.208.922 voturi, neexprimate au fost 830.672 voturi, anulate 53.249

voturi; iar opoziția reprezentată prin șase partide mai însemnate, și-a împărțit restul de 578.509 voturi, în fracțiuni procentuale atât de mizere, încât nimic nu făcea posibilitatea unei rezistențe efective de pe băncile Parlamentului. Totuși, în aceste condiții optime, după un an jumătate de guvernare sub o regență completată în așa fel încât fusese înfeodată partidului, parlamentul vota legi «inoperante», țara era frământată de lupte între poliție și muncitori, între armată și greviști, muncitorii agricoli nu-și puteau

plăti datoriile și marii proprietari amenințau că nu-și vor cultiva pământul, agenții fiscalului vindeau cenușa din vatră cu neîmplânzire, lefurile funcționarilor se plăteau din fondurile de rulment, din împrumuturi și din banii cu altă destinație ai așezămintelor, împrumuturile străine se evaporau și reprezentanții bancherilor, sosiți la fața locului în inspecție, se găseau în drept a se anesteca în orânduile noastre interne. Prin ce trist miracol, un guvern adus la cârmă de o atât de impresionantă viață a «poporului suveran», nu se învrednicea să facă față situațiilor; guvernul atât de impopular cu baioneta, poliția mobilizată și urgie fiscală accepta atât de senin știrbirea suveranității naționale, lăsându-se inspectat de un străin ce ne dicta el lefurile și economiile bugetare? Și pentru ce sfârșit, odată ce pierduse frâiele situației, se înversuna totuși a guvernului mai departe, cu orice preț, cu orice capitulări, cu orice negări de program, în groaza că s'ar recurge la personalități? ».

N'ar fi greu a defini chiar o lege a acestui fenomen, repetit fără abatere. Partidele cele mai populare în opoziție, au alcătuit guvernele cele mai slabe. Iar popularitățile cele mai consolidate în aparență, n'au rezistat niciodată la un an de guvernare. Partidul era pus într-o permanentă dilemă: sau guverna efectiv, riscându-și popularitatea, sau se silea să-și păstreze popularitatea, riscându-și opera guvernării. Șovăia între una și alta, oscilând oportunista pentru a le compromite pe amândouă: și popularitatea, și guvernarea.

Vina acestor stări nu mai apăsa așa dar asupra oamenilor, asupra personalului; ci asupra regimului defectuos, asupra sistemului care paraliza libertatea de acțiune aservită electoralului, prizonieră clientelei, deformând cu același dezastruos sistem o mentalitate hipnotizată de un singur panaceu: partidul. Totul prin partid, pentru partid!

M. S. REGELE CAROL II ȘI PROFESORUL GUSTI, ÎN MIJLOCUL ECHIPELOR REGALE, COMUNA FERDINAND I, JUD. CONSTANȚA

M. S. REGEȘII CAROL II PRINTRU ECHIPPELE REGATE, COM. FERDINAND I, JUD. CONSTANȚA

Partidele își urman astfel calea lor, abisală. Domnia Majestății Sale Carol al II-lea se îndruma după altă stea călăuzitoare.

PĂMÂNTUL, SATUL, ȚĂRANUL

Structura neamului românesc e țărănească. Pentru mai bine din trei sferturi de populație, pământul a fost și rămâne o problemă de existență, în același timp însă și o noblețe. Înainte de a stăpâni ogorul, țăranul l-a muncit vreme de veacuri pentru alții. Însese uzurpat dintr'un drept, după cum o dovedesc toți istoricii, l-a recucerit brazdă cu brazdă, iar prin această tenace luptă, noțiunea proprietății a căpătat pentru țăran un alt sens, cu totul deosebit de acel al cetățeanului urban. Un sens oarecum mistic, ideal, istoric, simbolic.

În perturbările de psihologie pricinuite de prea pripita și superficiala noastră occidentalizare, în vătmarea de caractere rezultată din artificiala noastră viață politică, demnitatea s'a refugiat în norodul țăranesc. Acolo, simțul de stabilitate și de continuitate. Cercetările istorice aduc mărturia unei vechi civilizații rurale, elaborată pe încetul, cimentată prin datini, prin tradiții, printr'o organică și desăvârșită conformare la mediul natural.

Cele dintâi două linii paralele de cale ferată, care au străpuns țara, legându-ne direct cu lumea altor culturi și altor civilizații, dezvoltate în alte condiții, au sfârșit acest echilibru de evoluție armonică. Vertiginos s'au deplasat raporturile factorilor economici, am intrat în alt ritm febril de viață, societatea

românească s'a aflat de atunci într'o stare de continuă revoluție. Iar victima cea mai vitregită a fost satul. Adică tenelia țării.

Politica, administrația, învățământul, legiurile economice, în loc să cruțe bunurile trecutului inspirându-se din aceste realități, modelându-le și adaptându-le la noii condiții fără o bruscă ruptură, au tras cu buretele peste ele. Toată această epocă de reforme, a fost dominată de himerica iluzie că o societate se poate reface prin introducerea unor instituții renovatorii și prin legi providențiale, uitându-se adevărul elementar că o instituție trebuie să fie un termen, un rezultat, nu un punct de plecare; că o lege ratifică o stare de fapt, nu creează și condiționează stări noi de fapt, pornind dela o premiză teoretică. Vreme de trei sferturi de veac, când s'a întâmplat ca satul să nu fie cu desăvârșire abandonat, a devenit prada reformatorilor cari nu cunoșteau *ecuația socială a satului*. Factorii depărtați și profunzi, permanenți, ce determină viața satului românesc, erau sacrificați prin ignoranță, factorilor aparenti, tranzitorii, superficiali, care se încorporau însă mai ușor unei doctrine, pe cât de ademenitoare, pe atât de inoperante asupra realităților. Iar votul universal din Constituția dela 1917, cu deslănșuirea automată a electoralismului, peste aceste erezii dogmatice în orice caz bine intenționate și desinteresate, a instaurat un vid total disimulat de frazeologie. Acum, la sate se decidea soarta partidelor și soarta guvernelor. Programul reformelor se reducea în consecință la o supralicitate de făgădueli. În loc de a căuta în desordinea

stărilor rurale (desordine socială, economică, morală), principiul unei ordine noi, sus și tare era proclamat mesianismul partidului. Toate partidele au fost rând pe rând, dacă un concomitent, animate de acest mesianism răscolitor al satelor. Satele rămăneau însă cum au mai fost.

În timpul acesta, lăsând pe seama partidelor politice zeliul desastruos de a legifera la întâmplare, de a promite ceea ce nu pot realiza, de a distruge ceea ce nu pot reconstrui, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea pregătea răbdător un alt sistem de investigație a satului românesc, pentru ca numai pe temeiul cunoașterii să se ajungă la alegerea remediilor. Campaniile monografice inaugurate de Seminarul de Sociologie al Universității din București și de secția monografică a Institutului Social Român, sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, introduceau întâia dată o metodă directă de cercetare a societății sătești. Contribuțiile puneau în lumină o serie de probleme teoretice și practice. Inițiativa Majestății Sale Regelui Carol al II-lea a lărgit orizontul acestor anchete, le-a dat un rost mai adânc, prin acțiunea anuală a echipelor regale studențești constituite în cadrul Fundației Regale Principele Carol. Trecând de faza experimentală, verificând metode și sisteme, stabilind mijloace de comparație, campaniile monografice și culturale ale echipelor studențești regale pregătesc materialul documentar pe care să se realizeze orice viitoare reformă socială a satului, politica satului, culturalizarea satului. Din totalizarea treptată a acestui material, inventariat și lăsat, se va reconstitui imaginea monografică a satelor noastre, ecuația socială a satului, creând acea știință a națiunii care a lipsit cu desăvârșire legiuitorului de partid politic. Unitatea socială exploatată electoralicește, strivită în evoluția ei naturală, slujind până acum ca teren de experiențe pentru cele mai absurde legiferări și reforme fără rădăcini în realitate, va fi repusă în dreptul ei. Familia, economia plugărească, îndeletnicirile, tradițiile, reacțiile psihologice, adaptarea și rezistența la mediu, condițiile geografice, condițiile biologice, condițiile istorice, stare sanitară, igienă socială, caractere, aspirații, deprinderi, complexul acesta mult mai vast și mai divers, intră în arhiva

monografică a fiecărui sat. Firește că o asemenea cunoaștere amănunțită, sistematizată, strict științifică, nu se va mai potrivi întru nimic cu «iluzia cunoașterii», care satisface omul politic de partid după o grăbită campanie electorală din automobil; îngăduindu-i să proclame ades cu cea mai bună credință dela tribuna parlamentară, că legiferează și reformează în deplină cunoștință de cauză.

Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, pătruns de însemnătatea acestei opere, la plecarea echipelor cul-

turale din Iunie 1934, rostea un cuvânt care în același timp era un îndemn pentru tinerii misionari, dar mai era și o mustrare ușor de înțeles, pentru cărmuitorii politicii de partid dela centru și dela periferie, deprinși să cuture satul pentru a culege voturi, fără să-i fi ameliorat cu nimic înța și sufletul. Tablonul satului zugrăvit atunci cu negre culori și măhnite cuvinte, arată că Suveranul nu s'a lăsat niciodată înșelut de potenkinismul administrației, când cu prilejul vizitelor și festivităților regale maschează realitatea sub un pospau decorativ. Cunoștea realitatea de dedesubt, pricinile ei, tămăduirile ei. «Din punct de vedere edilitar — rostea în acea zi de 30 Iunie 1934 — o constatare tristă: când ai trecut drumul mare și ajungi în sat, în cele mai multe locuri găsești drumul stricat. Praful de trei ori mai mult decât în afară din

M. S. REGELE CAROL ȘI EXC. SA D. ION I. C. BRĂȚIANU, PREȘEDINȚUL REPUBLICII CROȘLOVACE, LA MUZEUL SATULUI, IUNIE 1937

sat. Șanțurile pline de apă stagnantă. Nici un podeț. Garduri care cad. Încât aci este locul pentru o primă muncă de aspect exterior. Necurătenia este mare, și mai nicăeri nu vezi grădini, cu toate că fiecare sătean are un petec de pământ, câțiva metri pătrați prin care ar putea să înflorească întreg aspectul locuinței sale. . . Trebuie să învățăm cele mai elementare reguli de igienă, fizică și morală. Trebuie să învețe săteanul cum se lucrează și cât se lucrează, căci la noi el lucrează în timpul muncilor agricole și pe urmă, în cele mai multe locuri, în tot restul anului el stă și se odihnește. În direcțiunea vieții agricole, a gospodăriei rurale, rare sunt satele unde să găsești, de pildă, un coteț. Păsările sunt toate pe șosea, călcate de automobile, de unde ceartă și ură. . . Dacă vă indic aceste lucruri, este ca să vă arăt că munca voastră este o muncă de detaliu, așa cum vi s'a arătat. Va trebui să treceți din casă în

casă, să vorbești cu fiecare, să-i îndrumați și să-i sfătuși. Voi nu veniți cu puterea pumnului, voi trebuie să veniți cu puterea inimii și a convingerii... ».

Fără nici o îndoielă, o asemenea cuvântare regală, cu asemenea griji și povești, constituie un document unic în istoria tuturor monarhilor de oriunde și de oricând. Un Suveran care își trimite echipele Sale pentru a dă-

M. S. REGELE CAROL II, PRIMIT CU TRADIȚIONALĂ « PÂINE ȘI SARE »
IN COM. PIBIȘ (BĂNĂȚ), ÎN 1934

căli oamenii satului cum să-și repare gardurile, să dăreze podețe, să cultive grădini, să deschidă fereastra casei; cum să muncească pământul și cum să-și înghebe cotețe pentru păsări; aceasta n'ar fi fost cu puțință decât într-o țară unde partidele politice se băteau pentru statul țărănesc teoretic. Pe piscurile înalte și reci ale doctrinelor escaladau partidele politice; Suveranul era silit să coboare la grijile cele mărunte, la praful drumului, la garduri și podețe. Trămțașii partidelor aplaudau, pe urmă se întorceau la răsboirile lor doctrinare. În efemeridele politice ale aceluiași an 1934, citim la aceeași dată de 30 Iunie: « Parlamentul, înainte de a lua vacanța, a votat legea deplinului puteri pentru guvern ». Puteri, care în orice caz, n'aveau să fie exercitate pentru a pune vreo rânduială în atât de mărunte treburi gospodărești! Contrastul definește o situație.

Echipele studențești regale și expoziția satului cu acea Românie sintetică a țărănilor împropătată în fiecare an, au deschis o cale nouă de mântuire pentru categoria cea mai vitregită de politica partidelor. Graficele unei singure expoziții spicuite la întâmplare (9 Decembrie 1935), dovedesc această activitate a echipelor și Fundației de sub directă oblăduire regală: 78.000 consultații medicale, 641 hectare arături model, 6.000 pomi stropiți, 6.000 consultații agricole, 11.000 pomi altoiți, 8.000 consultații veterinare, 25.000 vaccinări, 1.200 injecții, 1.500 operații, 117.000 metri șanț, 12.000 metri gard, 60.500 metri șosea, 300 poduri construite din nou, 400 poduri reparate, 3 grajduri comunale, 38 asociații țărănești și cooperative, 1.300 lecții practice de gospodărie, 224 lecții de țesătorie, 748 lecții la domiciliu și 3.000 vizite la domiciliu, 200 șezători țărănești, 5 școli nou înființate, 42 cârmene culturale, cu 710 conferințe și 4.000 cărți împărțite, 2.000 icoane distribuite credincioșilor, 18 troițe ridicate după datina veche și 220 predici rostite cu prilejul sărbătorilor. Fapta a însoțit cuvântul. A avut răsunet oriunde auzea, în afară de conștiința oamenilor politici, cari se resorbise în conștiința de partid. Tot ce se realiza, era în afară de partid. Deci, nu numai că nu prezenta nici o semnificație; nici nu exista,

Improprietărirea a pus țărânul în fața unor probleme, pe care le-a deslegat singur, pe măsura puterilor și priceperilor sale, fără nici o îndrumare și mai ales fără nici un ajutor. Și tot Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, la deschiderea cursurilor Academiei Agricole, formula un program realist de activitate, prea puțin urmat de partidele politice: « ... pe

lângă faptul că și Eu, personal, sunt agricultor, îmi dau seama prea bine că în această țară de țărani, agricultura are un loc deosebit în economia națională și în organizația de Stat... Poate că în trecut, în această Școală superioară, s'a pus prea mult temelie pe teorie și s'a lăsat adesea la o parte practica. Astăzi, când agricultura nu mai este o știință elementară a aratului și a semăntului, pricep că această parte teoretică are rolul ei deosebit, dar totuși nu pot decât să sper că ea se va completa din ce în ce mai mult printr-o adevărată parte de învățământ practic, care va face din acești studenți adevărați agricultori și nu numai agronomi... În agricultură, poate mai mult decât în celelalte studii, este nevoie de suflet, este nevoie de dragostea de pământ. Agricultura a devenit astăzi o îndeletnicire complexă... Marea reformă a improprietării țărănilor a dat naștere la probleme noi, nerezolvate încă, pe tărâmul agriculturii... De ani de zile, prin experiența Mea personală, urmăresc problemele agricole dela noi din țară și Mi-am dat seama de complexitatea lor, dar Mi-am dat seama, mai ales, de frumusețea rezultatelor ce se pot obține printr-o muncă stăruitoare și plină de nădejdi. Din cauza stării generale economice a lumii, aceste probleme, în momentul de față, sunt mai grele și mai îngrijorătoare. Dar sunt convins că luând anumite măsuri, vom putea ajunge la rezultate nesperat de bune. Prima măsură pe care o recomand și pe care am experimentat-o personal, este aceea a asociațiilor de agricultori. Din ziua când s'a schimbat fundamental regimul proprietății la noi, Mi-am dat seama că sistemul de agricultură va trebui îndrumat pe bază nouă. De aceea, fără sgomot, dar lucrând persuasiv, am încercat să fac pe țărani să priceapă că pentru o exploatare mai rațională a pământului lor, ei trebuie să se adune la un loc, să formeze o asociație, prin intermediul căreia ei vor putea să-și procure mașini și vor putea să-și mijlocească și mai bine vânzarea produselor lor. Una din măsuri, fără cealaltă, este și trebuie să fie ineficace. Rezultatul pe care l-am obținut anul acesta la țară, la Mine, au fost pe deplin satisfăcătoare. Plugarii, adunați în

prima ceată dela Mănăstirea, au reușit să-și vândă bucatele lor la prețuri aproape nesperate de ei. Dacă fiecare proprietar mai mare — fiindcă de proprietarul «mare» nu se mai poate vorbi la noi în țară — va pricepe că datoria lui este de a îndruma pe țăranii cari sunt pe fosta lui moșie, atunci, unindu-se bogați cu săraci, se va putea ajunge la rezultatele pe care le dorim cu toții».

Încă odată, așa dar, examinarea realităților concrete și soluții concrete. Colecția desbaterilor parlamentare geme de discursuri erudite, cu exemple invocate din sistemele de agricultură la egipteni și la etrusci, în Argentina și în Canada, cu teorii savante și fumegoase, care n'au izbutit să facă a încolți un singur bob de grâu. Toată legislația agricolă, chiar dacă a fost pregătită în anteproiecte de oameni competenți a suferit cu prilejul votărilor atâtea amendamente, încât n'a mai rezistat punerii în aplicare. Producția a degenerat în calitate și cantitate. Binefacerile împroprietății au rămas iluzorii pentru țăran; în schimb, întreaga economie a țării s'a năruit prin barbarizarea agriculturii. Totuși, fiecare partid politic își revendică prioritatea reformei agrare, a reformelor trecute și viitoare, fiindcă așa dictează demagogia electorală.

OPERA CULTURALĂ

Leibniz spunea că prin educație se poate transforma un popor într-o sută de ani. Iar Gustave le Bon — acest nedreptățit al pedanteriei universitare — adăoga că printr-o educație rău adaptată, se poate deforma mentalitatea unui popor în mult mai scurt timp.

Învățământul nostru, urmând regimul importului care a dominat tot procesul de prefacere al societății românești în decursul veacului trecut, poartă acest stigmat funest. Învățământul și într-o bună măsură, cultura, în întregul ei complex. Învățământul mai întâi, cultura mai apoi, s'au îndreptat împotriva condițiilor noastre naturale de viață. Într-o convorbire a lui Petre Carp, cu André Bellessort, publicată la 1905 în volumul *La Roumanie contemporaine*, venerabilul fruntaș politic dădea un strigăt de alarmă: «...Românii au boala ideilor generale. Țăranul tre-

bue să știe carte; să le facem deci școli cât mai multe, dar pentru Dumnezeu, să nu le îmbâcsim creerii cu subtilitățile perfectului și plusquamperfectului!...». Alarma nu era izolată. Străbate întreaga jumătate a veacului trecut și mai energic încă timpurile mai apropiate. Programele analitice, sistemul învățământului nostru începând cu faimosul curs primar, gratuit și obligatoriu, sfârșind cu învățământul universitar, se reazimă pe o iremediabilă eroare psihologică. Reformele au purces dela abstracții, dela

teorii, au construit un sistem care n'a ținut socotă de realitățile condițiilor noastre, de fondul nostru, de un tezaur latent. Școlile superioare au fabricat absolvenți inapți la viață, candidați la parazitismul birocratic și bugetivor. Învățământul primar, în deosebi cel rural, cu toate ofensivele culturale, cu toate constrângerile și amenziile, ne-a încremunit pe aceeași treaptă a analfabetismului. Specialiștii au propus și propun diferite remedii: o altă pregătire și perfecționare a corpului didactic, un mai sever control. Acestea sunt însă remedii exterioare. Este nevoie de unul care să tămăduiască viciul organic, lăuntric, al învățământului, este nevoie de o reformă a programelor și o revizuire a sistemelor, de o adaptare a școlii la viață și anume la viața noastră. Altfel, nici o constrângere, nici per-

M. S. REGELE ȘI PROFESORUL IORGA

fecționare a corpului didactic și nici un control oricât de sever, nu va izbucni aducă fiul și fiica de țăran la școală, ca să se inițieze în subtilitățile perfectului și plusquamperfectului, cum atât de just o spunea Petre Carp, acum treizeci și mai bine de ani.

Sub regimul partidelor politice, o asemenea reformă, adică o readaptare a învățământului la mediul nostru firesc, nu avea nici un sorț de izbândă. Dăinuia prestigiul diplomelor, o clasificare a valorilor după brevetele de absolvență, deoarece pe această bază se făceau recrutările personalului birocratic și bugetivor, armătura partidului politic. Iar cultura, artificială și inaderentă, era după chipul și asemănarea unei asemenea instrucții, produsul unei asemenea educații. A se vesti la fiecare nouă guvernare, o nouă

ofensivă culturală, intrase în tradiție. Ofensivele garantau sinecură, bilet de tren, dreptul de a încerca lumea, câtorva partizani nevredunici pentru o ispravă mai încărcată de răspundere.

Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a luat și pe acest teren inițiativa, oblăduind așezăminte active de cultură, însușindu-le, întocmindu-le programe, orânduindu-le să astupe golurile acolo unde cultura oficială, patronată de partidele politice, nu putea depăși optica de partid. «Voiu fi un Brâncoveanu al culturii românești!», rostea în ziua de 15 August 1930, la Universitatea din Vălenii-de-Munte. În anul 1933, hotărîse danie pentru a se ridica din temelii trei școli primare de sat: una în Dobrogea, una în Moldova, alta în Oltenia. Era un semn. În anul 1922, alt semn. Atunci citorea «Fundatia Culturală Principele Carol», așezământul menit să ramifice asupra întregii țări o plasă de cărmuire culturale, vii, întocmite după un plan original, care mai târziu, în ziua de 7 Iunie 1937, aveau să trimită atâtea delegați în admirarea lor generală, încât abia încăpeau la Arenele Romane din Parcul Carol. Cuvântul rostit de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea cu acest prilej, recapitulază o activitate dar formulează și un program izvorit din experiență, crescut odată cu așezămintele: «...Am priceput și M-am înălțat acestui gând, că nu numai printr-o muncă lungă, dar numai printr-o muncă serioasă, printr-o muncă stăruitoare de ridicare a satului se va putea ajunge la un progres vădit, și nu la un progres de spotală, pe care l-am făcut adesea, ci la un progres care să aibă o temelie cât se poate de bine zidită, — și temelia acestui progres s'a arătat singură prin Căminele culturale. Pornite poate dela un alt gând decât acela la care au ajuns astăzi, pornite dela gândul de a fi mai mult o Bibliotecă, un loc de întâlnire a câtorva cărturari și celor dornici de citit, Căminele culturale s'au dezvoltat și și-au diluat singure drumul. Astăzi, Căminele culturale devin pe zi ce trece, adevărata conducere a satului...».

Nu e semnificativ? Celelalte inițiative, cu pecetea oficialității de partid, oricât de generoase și mai ales oricât de costisitoare, se împotmoleau într'un dulap de bibliotecă rurală, prăfuit, închis, mort, necercetat de nimeni. Plaurile mărețe, dar lipsite de organizare, ignorând fondul biologic și istoric al satului, imitând realizări de aluren, purcedeau în sgomotoase ofensive culturale, osândite înfrângerii.

Sub oblăduirea regală, fapta a străbătut alt drum, firesc, crescând treptat, întemeindu-se pe experiențe succesive, depășind modestele intenții ale începutului. Prin mobilizarea factorilor locali de cultură, satul a fost frământat în ceea ce are mai original și mai legat de destinul său istoric. Patimile mărunte și vremelnice, întrecute de zavistia partidelor care în

M. S. REGELE CAROL II ÎNĂMPINAT CU FLORI ÎN COMUNA FERDINAND I JUD. CONSTANȚA

această vreme înființau filiale de cluburi politice, își aflară potolire numai sub acoperișul căminelor. Prin ele a născut conștiința unei conlucrări către ceva înalt și permanent, care scăpa opticii electorale. Preoți, învățători, frunțași ai plugarilor, fii ai satelor așezați aiurea dar amintindu-și deodată datoria până atunci părăsită de a contribui la ridicarea morală a mediului natal — toți au răspuns chemării regale. Iar biblioteca, lectura, cultul datinelor, șezătorile, unicele muzee etnografice locale, dragostea înviorată pentru tezaurele de folclor și de artă țărănească, au însemnat numai un capitol din activitatea acestor celule de cultură. În chip natural, au dat lăstar alte inițiative, căutând în aceste moșteniri ale trecutului principiul unui dinamism creator.

Căminele culturale s'au încumetat astfel a oferi Ministerului Cooperăției, exemplul întâielor cooperative sericicole alcătuite de sâtence, pentru regenerarea industriei casnice atât de glorioase pe vremuri și atât de vitregită de actualul nostru sistem economic. Îndeplinind dorința expresă a Suveranului, aceleași cămine ofereau alt exemplu Ministerului de Industrie, înviind prin cursurile unei școli speciale arta culorilor vegetale pentru lucrul covoarelor. Și Ministerului de Educație Națională, slujeau în sfârșit al treilea exemplu, întemeind într'un singur an peste cincizeci de școli țărănești, cu preocupări ignorate de programul oficial, sclerozat și livresc; școli active, aplicate la condițiile de viață ale satului, întru zămislirea celui *suflet unic*, năzuit într'o rostire programatică a Suveranului. «Pornind dela această muncă de ridicare culturală a României — spunea Regele Carol al II-lea, la 7 Iunie 1935 — am crezut că prin cuvântul *cultură* trebuie înțeles altceva, decât numai școală și carte. Cultura, mai ales a păturei celei mari a țărănimii, este o operă de închegare a tuturor nevoilor din viața de toate zilele. Prin culturalizarea satelor, Eu văd răspândirea cărții, răspândirea a tot ce e frumos; dar văd și ridicarea păturii țărănești la un trai mai bun, la o mai bună pricepere a nevoilor și datoriei fiecăruia. Și apăs

M. S. REGELE CAROL II INSPECTĂND SĂPĂTURILE CASTRULUI ROMAN LA SARMISGETUZA

asupra acestui cuvânt, a *datoriilor fiecăruia*, pentru că în concepția Mea, fiecare cetățean formează o celulă vie a Statului și această celulă trebuie să svâcnească în același suflet și aceeași inimă, pentru același ideal și același bine ».

Fundația Culturală Regală Principele Carol, înmănușiază în studiul actual un vast aparat pentru aplicarea acelei politici a culturii, pe care o preconiza Institutul Social Român, dar nu s'a bucurat de căvenita luare-ăminte a guvernelor de partid. Cămine culturale, echipe studențești regale, expoziția anuală a satului și a acestor echipe, editarea foi săptămânale *Albina*, o publicație de o redactare și de o tehnică grafică unică pentru popor; mica bibliotecă populară de cărțuții religioase și instructive a *Albinei*; o altă colecție întocmită după un plan care urmărește în același timp instruirea și desfătarea lectorilor: *Cartea satului*. Enumerația e însă departe de a da o imagine a rolului viu, în permanentă primire și creștere, îndeplinit de acest așezământ menit să devină istoria renașterii noastre culturale în pătura poporului sătesc.

Fundația pentru Literatură și Arte Regală Carol al II-lea, a luat ființă mai târziu, pentru a umple un alt gol. La 20 Mai 1933, în discursul rostit la *Ziua Cărții*, Regele Carol al II-lea, fixa aceste câteva puncte de program: « Pentru Mine, ziua de astăzi are și un alt rost, căci ea însemnează începutul activității nou organizate a Fundațiilor Regale și în special începutul de viață al Fundației Regele Carol

al II-lea. Pe această Fundațiune se vor bizui și vor găsi într'însa întotdeauna sprijinul cel mai neprecupețit, toți făuritorii culturii românești. *Să știe toți că Eu Însumi voi veghea asupra dezvoltării culturii noastre prin intermediul acestei Fundații*. În privința răspândirii cărții, avem toți o datorie: fără a fi moralști excesivi, suntem datori să încurajăm în primul rând cărțile care pot sluji la ridicarea morală a poporului și care pot să difuzeze în întreaga națiune cunoștințele de care ea are neapărată nevoie. Urmând acest program, să pot anunța că Fundațiunea Regele Carol al II-lea va începe publicarea a două biblioteci. Prima este aceea pe care am numit-o *Iu Biblioteca Energia*. Sunt cărți prin care se va pune la îndemâna tineretului și omului matur glorificarea actelor de nuncă, de energie și de străduință, care vor servi — cred — la încurajarea acestui spirit atât de necesar în dezvoltarea națiunilor. A doua va fi *Biblioteca Enciclopedică*, în care se va pune la îndemâna tuturor un mănunchiu de cunoștințe absolut necesare ».

Și ca întotdeauna, după un an, când se deschide *Săptămâna Cărții* din 12 Mai 1934, Regele Carol al II-lea, e în măsură să constate cu mulțumire că fapta a încununat vorba: « Anul trecut, la deschiderea acelei prime Săptămâni a cărții — a cărei inițiativă datorită domnului Gusti, pe atunci Ministrul Instrucțiunii Publice, am îmbrățișat-o cu tot dragul, sfătuind ca anul acesta să iasă din mâna Ministerului și să treacă în seama unui organ de cultură pură, și va fi pentru Mine totdeauna cea mai desă-

vârșită bucurie când voi vedea dezvoltându-se din ce în ce mai puternică și mai rodnică această activitate — anul trecut, zic, am luat angajamentul că Fundațiile Culturale Regale vor păși cu energie la muncă. Veți putea constata, prin ceea ce vi se va arăta astăzi, că ne-am ținut de cuvânt. *Faceți o operă utilă* — sunt convins — dar în același timp *vrem să facem și o operă pilduitoare* — și eu aș fi foarte fericit dacă toți ar urma calea pe care am pășit noi... Nu e vorba — aș putea zice — de nici o paternitate de idei. Ideile pe care le răspândim dela Fundațiile Culturale Regale sunt ideile bune pe care le semănăm în mintea tuturor, și vom fi fericiți dacă alții vor putea face o operă mai rodnică și mai puternică decât a noastră... ».

Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea și-a cristalizat un program editorial, depășind de îndată promisiunile începutului: Biblioteca Înergia, Biblioteca Informativă, Biblioteca Orașelor, Biblioteca Documentară, Biblioteca Enciclopedică, Colecția Scriitorilor Români Contemporani, Colecția Scriitorilor Străini Moderni și Contemporani, Biblioteca de Filosofie Românească și în sfârșit Revista Fundațiilor Regale. Aproape o sută cincizeci de volume, totalizând câteva sute de mii de exemplare, într-o excelentă execuție grafică și pe o bază de mare difuziune. Pentru întâia dată,

acest instrument de cultură, cartea, își putea îndeplini adevărata menire. Cu mari sacrificii și într'un spirit eliberat de grija calculelor de tiraj, operele scriitorilor tineri, lucrările de filosofie și știință, edițiile critice și colecțiile documentare, au căpătat drept la lumina tiparului. Criteriile de selecție urmărind valoarea în sine a operei, nu valoarea comercială, a redat cărții blazonul de noblete.

Uniunea Fundațiilor Culturale Regale a contopit mai apoi toate așezămintele de cultură întemeiate

de cei trei Regi ai țării. *Fundația Carol I* din București, *Fundația Regele Ferdinand I* din Iași, *Fundația Institutului de Cercelări Științifice Regele Carol al II-lea* din Cluj, împreună cu celelalte două ctitorii domnești, lucrează astăzi sub directa ocărmuire a Regelui Carol al II-lea, după un program care se completează armonic pe diferite planuri. Astfel, cuvântul *cultură*, luat de atâtea ori în deșert și-a reabilitat sensul. E o realitate în mers. A fost însă nevoie de un nou Brâncoveanu pentru a săvârși miracolul.

Și firește, această veghe asupra culturii românești, nu s'a mărginit la ctitoriile regale.

La deschiderea cursurilor universitare și academice, la inaugurări, congrese, aniversări, ședințe ale Academiei, la investițiile înalților prelați, de ziua Cărții sau la un centenar de liceu, la aniversarea Gazetei Matematică sau la un congres pentru Istoria medicinei, la Școala Politehnică sau la Institutul de Științe Penale; pretutindeni Regele Carol al II-lea a fost prezent, încurajând fapta, slăvind începuturile și oamenii celor dintâi îndepliniri culturale din epoca eroică a lui Gheorghe Lazăr, a lui Asachi, a lui Kogălniceanu, căutând în acest trecut îndrumările viitorului. Dela 12 August 1930 până în Martie 1936, e față la cincizeci de solemnități culturale, rostind cincizeci de discursuri, în locuri deosebite, cu prilejuri deosebite, luând sub

M. S. REGHILE CAROL, II ȘI MARELE VOEVOD MIHAI, LA SĂRBĂTORILE PENTRU COMEMORAREA MARTIRILOR HORIA, CIOȘCA ȘI CRIȘAN, LA ALBA IULIA, 28 FEBRUARIE 1935

ocrotire ramuri și manifestări deosebite ale culturii; ținând în totdeauna ca o rostire să precadă ori să urmeze unei fapte. Citirea acestor discursuri, tipărite într'o cărțuie populară din « Biblioteca pentru toți », evidențiază un principiu și o metodă călăuzitoare. Programele se anunțau minime; au fost întotdeauna depășite de realizări, spre deosebire de obșteasca datină a manifestelor de ofensive culturale puse la cale de guvernele politice de partid, făgăduind minuni care nu angajau la nimic

și sfârșeau în nimic. Taina atâtor ishânzi nu e greu de aflat. E în acel suflet, care atât de des revine în rosturile regale, des-moțind energiile, încolonându-le într'un vibrant și optimist dinamism, cu singura recompensă în mulțumirea operei constructive încheiate, a datoriei împlinite.

PRINCELE MOȘTENITOR CAROL ȘI FIUL SĂU MIHAI

ORGANIZAREA SPIRITUALĂ A TINERETULUI

Generațiile de după războiu sunt pretutindeni bântuite de neliniște. E o nouă boală a veacului. Cu urmări mai adânci decât toate celelalte crize, economice, politice și sociale care macină omenirea de două decenii; criza spirituală a tineretului e mai încărcată de amenințări, fiindcă ea va decide asupra viitorului, fără posibilități de tratate, de alianțe, de reforme, fără acele rectificări de ordin exterior ce pot surveni într'un moment de alarmă, ca să abată sau să înfrâneze mersul evenimentelor.

Niciodată nu s'au succedat în timp atât de scurt, condiții de viață atât de contradictorii și neprevăzute. Schimbările materiale implică și schimbări de mentalitate. Dar asemenea adaptări urmează un ritm mult mai încet, căci forțele morale care comandă evoluția sufletească a popoarelor sunt create de lungi acumulări ereditare, rezistente mutațiilor. Copilul celor din urmă două decenii s'a deșteptat într'o lume ieșită din axa firească. Procesul îndepărtatei stabilizării, e decamdată în faza haotică de distrugere a unor valori și de recompunere a altora. Armătura familiei a slăbit. Copilul poartă stigmatul acestei descompuneri. Instrucția școlară și programele învățământului, alcătuiesc o moștenire petrificată a trecutului, fără o mobilă adaptare la semnele și la datorile vremii. Școala e departe de a corespunde menirii sale. Iar copilul e victima acestui sistem de educație, care furnizează societății posesorii de diplome, inapți de a observa prin mijloace proprii, de a gândi prin mijloace proprii, de a se determina prin ei înșiși, de a acționa. Posesori de diplome pe care societatea nu-i poate absorbi, nu-i poate utiliza și nu-i poate hrăni, osândindu-i la cel mai fără speranță șomaj și la cea mai primejdioasă declasare: declasarea prin carte.

Inadaptării devin inamicii societății. Spiritul nou se manifestă astfel ca o stare de nemulțumire generală a tinerelor generații, svărlite într'o lume ce nu-i primește, bătând la uși închise, găsind toate locurile blocate de generațiile înaintașe. De aci mistica schimbărilor providențiale. De aci efervescența alarmantă pe care n-o poate înfrâna ori cataliza nici o forță exte-

rioară, fiindcă starea de răsvrătire e numai un efect, al unor cauze mult mai profunde, psihologice, de dezechilibru interior. În afară de nevoile lor biologice, generațiile se călăuzesc și după concepția pe care și-o fac despre viață, despre drepturi și datorii, despre valorile și țelurile permanente umane — concepții ondulatorii dela epocă

la epocă și dela generație la generație. Concepții cu proporții și putere de mituri.

Instituind *Oficiul de Educație a Tineretului Român și Straja Țării*, Regele Carol al II-lea a îngrijit a da tineretului dela cea mai de jos treaptă a vârstei, o nouă disciplină interioară, o armătură morală, climatul în care se formează caracterele, căci oamenii se conduc în viață mai mult după caractere, decât după inteligență și suma cunoștințelor acumulate. E o terapeutică sufletească. Un corectiv al educației din școală, neîndestulătoare și ades vătămătoare. O altfel de pregătire a viitorului.

În cuvântarea rostită de Suveran când a inaugurat *Ora străjerilor la Radio*, cristaliza această luminoasă definire a scopului și a mijloacelor: De unde a răsărit nevoia de a crea această mișcare, cred că e ușor de ghicit. Ea este o urmare a războiului. Tineretul nostru creștea fără niciun ideal. Atâtea manifestațiuni morbide se arătau, care pentru aceia cu dragoste de neam și simțul răspunderii viitorului, puneau o problemă vitală: Ce va deveni această țară atât de frumoasă, atât de bogată, dacă generația de mâine trăiește în această lipsă de avânt, această lipsă de ideal pentru lucruri frumoase și utile?

Cu străjeria venim să împlinim acest gol. Deviza străjerului este: Credință și muncă pentru Țară și Rege. În aceste cuvinte se rezumă programul nostru de educație. Credința: baza oricărei acțiuni; trebuie să arătăm deci tineretului nostru că spre a propăși în viața lui, trebuie să aibă înainte de toate credință. Credința în Dumnezeu și în Biserica strămoșească, credința în țara lor, credința către acela care întru-chipează patria: Suveranul. Dar dacă în sufletul lor, în toată firea lor, au acest îndemn al eului, ei mai trebuie să învețe, că fără corolarul credinței, munca, nu pot îndeplini nimic. Plecând deci dela aceste principii temeinice, am clădit tot idealul nostru de educație și de muncă. Să nu uităm că ne adresăm în primul rând către elementele al căror suflet, mentalitate și trup, sunt în plină formație, deci și mijloacele noastre trebuie să fie alese ca să corespundă materialului ce-l luăm în primire. Multă lume nu vede în această mișcare decât partea ei formalistică,

formațiuni, ceremonial, costum, salutul, etc. Acestea nu sunt scopul, ci numai mijlocul. Partea formalistică are menirea de a așeza străjerul într'un cadru de disciplină, de spirit de corp, de camaraderie și solidaritate. Prin aceste sentimente indispensabile pentru bunul mers al unei organizări sociale, vom să formăm un spirit care dela solidaritatea celulei, să devie un sentiment de solidaritate națională. Dela sentimentul de mândrie al micii unități, la sentimentul de mândrie al Neamului. Unii cred însă, că în mișcarea Oficiului de educație a tineretului român este o maiunțareală a unor lucruri făcute peste granițe. Nu este așa. Străjeria este un lucru specific românesc, izvorit din nevoile intime ale țării noastre și clădită numai și numai pe ceea ce cer nevoile României și neamului românesc. Noi nu suntem o școală, noi suntem o credință, un avânt. Lucrul nostru se face pe cât se poate în aer liber. Trăind în mijlocul naturii, îmbibând trupul cu aer curat, vom să creștem tineretul astfel, ca să devină cetățeni puternici, enrați și voioși... Funcționăm de un an de zile. Rezultatele se văd. Școlile, pe lângă care sunt unități de străjeri, au făcut progrese vădite: e mai multă voie bună, mai mult spor în învățatură și, ceea ce e de căpetenie, mai multă disciplină».

Străjerismul a apărut astfel în ceas prielnic, pentru a suplini o lipsă structurală a școlii românești.

Dela școala care desrădăcina copilul din mediul său firesc, printr'o întoarcere la natură, la utilizarea educativă a realităților din viața socială, prin disciplina muncii, prin «libertatea ordonată», prin dezvoltarea personalității și prin folosirea tradițiilor, a dansurilor, a sportului, a jocurilor, a cântecului, a lucrului manual, prin organizarea dirijată a spiritului de solidaritate și prin stimularea spiritului de inițiativă, s'a creat tineretului un ritm nou de viață. O disciplină interioară, care la fragedă vârstă derivă adeseori din cea exterioară. Cum rolul educației este să statornicească obiceiuri transformate mai apoi în călăuze ale vieții zilnice, nu mai începe nici o îndoielă că prin această acțiune permanentă a străjerismului asupra caracterului, se pregătește viitorului o generație cu altă armătură morală, imunizată tuturor crizelor. Un suflet omogen, stabilizat, învigorat de contactul tonic cu realitatea. Nu era nevoie prin străjerism ori alte așezăminte similare să învești curajul unui popor care l-a dovedit de atâtea ori, în atâtea împrejurări, dar era nevoie să i-l disciplinezi, să-l orientezi, să-l prefaci într'o virtute activă, dintr'o forță adeseori negativă și anarhică. Iar fapta aceasta s'a îndeplinit în timp neașteptat de scurt, prin aceeași voință care a dat altă față și suflu culturii românești. «Tineretea lui Carol al II-lea — scrisese profesorul Nicolae Iorga, a crescut acolo unde noi, prea deprinși cu cele reale, n'am mai putut spera. Îl și-a dat seama de virtuțile ce se cuprind în două domenii cu totul neexplorate sufletește, dar pline de adevărate comori: copiii din școli și lăcașurile de la sate. Cei dintâi considerăți numai sub raportul lecției învățate, a notei și a examenului; bucheri reușiți și bucheri nereușiți.

MARELE VOEVOD MINAI ȘI COLEGII SĂI DE CLASĂ

Ceilalți lăsați în grija agenților electorali. Și sprijinit pe un număr de oameni cu voința tare, Regele a dovedit și celui mai îndărătnic tăgăduitor, că din materiale cu totul nouă se poate face altă Românie, care an de an crește și se întărește, sigură de viitor. Acești cercetași pe cari i-a avut în seamă ca Prinț, acești străjeri, mai mari și mai mititei, acești pre-militari cari aveau în ochi la defilare acea furie a ostașului pe care o admira Goethe la veteranii cari ieșeau, sumbri, din Maiența, toți aceștia vin dela frumoasa încredere a Suveranului. În același ritm nou, erau și cuvintele de o caldă elocvență pe care le-a rostit liber Regele, știind să înearcă în ele tonul părintelui cu mândria Domnului. Dintr'insele lipsea un lucru: reclamarea dreptului ce se cuvine creatorului acestei opere. Se cuvine ca noi să îndeplinim această lipsă, înclinându-ne cu gratitudine cui a avut deciziunea de a începe și fericirea de a vedea opera realizată».

Dacă profețiile pentru viața individuală sunt imposibile, ele se dovedesc mult mai valabile pentru desfășurarea orientărilor colective. Fenomenele sociale, ca și cele fizice, urmează câteva legi invariabile. E o axiomă banală, că societatea se întemeiază pe instincte și pe obiceiuri, nu pe idei. A descifra aceste instincte, a folosi obiceiurile, a le disciplina, din complexul de elemente care alcătuiește persona-

M. S. REGELE CAROL II ȘI MARELE VOEVOD MIHAI, SCHIORI

litatea unui popor, a alege pe cele mai prielnice favorizându-le ca să capete o influență covârșitoare și să anihileze acțiunea celorlalte; aceasta se numește a pregăti viitorul printr-o metodă realistă. Aceasta se înfăptuește acum prin străjerism, sădind în sufletul tineretului o credință, croindu-i norme de disciplină lăuntrică și exterioară, respectul unei autorități morale și materiale, nu numai ascultată, ci și nediscutată. Câteva principii limpezi și distincte, vor înlocui turburarea himericelor abstracții în care s'au format generațiile precedente. Scepticul diletantism cu rădăcini în rafturile bibliotecii, va ceda unui realism energetic. Copiii și adolescenții de astăzi, cu asemenea formație la vârsta cea mai impresionabilă, vor alcătui țara de mâine cu respectivii săi conducători de mâine. Nu e greu a lămurii de pe acum cum va fi acea țară și cum vor fi acei oameni, cari pe drept cuvânt vor purta numele generației Carol al II-lea.

OȘTIREA ȘI ARMAMENTUL

Morții războiului au dat țării tot ce puteau da. Viața. Au lăsat urmașilor o sacră dar grea moștenire, primejdnică nu odată de duhul desordinei, de rutină sau de inerție, de tot ce regimul politicii de partid cu zădărnica discursurilor parlamentare și cu desbinul campaniilor electorale, constituia un obstacol pentru o temeinică pregătire a oștirii.

Se cuvine subliniat întru absolvirea partidelor politice de alte păcate, că măcar pe acest tărâm a existat întotdeauna un sincer deși inoperant consens. Principal n'au fost preocupate jertfele pentru armată. Ne-am aflat cruțați de himericul delir al pacifismului și al desarmărilor. Dar atât nu era destul. Bugetul țării în veșnic desechilibru, devorat de sinecurism, nu rezerva armatei nici pe sfert decât cereau nevoile cele mai urgente. La 8 Iunie 1930, când Regele Carol al II-lea depunea jurământul, găsisse o armată demoralizată de sărăcia echipamentului și armamentului, cu sentimentul inferiorității față de oștirile celor mai pacifiste puteri, care parau războiul utilând soldatul. O galvanizare a moralului s'a produs în primele ore, numai prin conștiința armatei că și-a recăpătat comandantul firesc. Reazămul material s'a încheagat însă mai încet, mai târziu, după o mult mai anevoioasă luptă cu rezistența oamenilor, a sistemului, a condițiilor create de rutina oamenilor și a sistemului. În ordinele de zi, în mesajile Tronului la deschiderea sesiunilor legiuitoare, grija Suveranului pentru armată se vădea ca întâia poruncă a vremii. Guvernele erau de acord, dar se mărturiseau incapabile de o sforțare efectivă. A fost nevoie de afirmarea unei voințe neînduplecate, pentru a sgudui această inerție.

De două ori, la două încheieri de manevre, M. Sa Regele Carol al II-lea a făcut pomenire despre aceste strădanii și îndoielile cu care au fost întâmpinate. Odată, după manevrele din toamna anului 1935: «Acum patru ani, la manevrele care s'au ținut în împrejurimile Romanului, am luat față de oștirea Mea un angajament solemn: de a veghea fără odihnă la reîntărirea și reînarmarea ei. Am știut, când am pronunțat aceste cuvinte, ce sarcină enormă am luat pe umerii Mei. Dar am făcut-o cu deplina conștiință, am făcut-o mânat de o dragoste nețărmuită pentru oștire și pentru Țara Mea și sunt hotărât și astăzi, trecând peste orice piedici și peste orice greutăți, să duc această făgăduință la bun sfârșit».

Iar a doua oară, după manevrele regale din regiunea Lugojului, în Banat, M. Sa Regele Carol al II-lea, stărue mai apăsător asupra acestor obstacole, cu mulțumirea că în anul acela, 1936, ele erau în bună

parte biruite: « Au trecut câțiva ani de când mi-am luat față de oștirea Mea un angajament și anume acela că oștirea românească va fi întărită. Știu că după pronunțarea acestor cuvinte, pe fețele multora, poate chiar în sufletele multora, au fost surâsuri de îndoială. Nu cred că s'au îndoit de cuvântul Meu, dar cred că s'au îndoit de posibilitatea realizării acestei făgăduințe. Manevrele din anul acesta au putut să arate tuturor că acolo unde este hotărâre, este și îndeplinire, și această făgăduință pe care am luat-o cu ocazia manevrelor dela Roman, astăzi sunt fericiți că pot începe a-uni descărca inima în fața oștirii Mele, arătându-i că a început să se îndeplinească. Știu că acest început a cerut țării Mele un efort care a-tinge aproape limita, dar știu că poporul român este un popor care a fost totdeauna conștient că se poate bizui pe o oștire de ostași dar și pe o oștire care să aibă, pentru trebuințele războiului, sculele ce-i trebuesc. Efortul și îndeplinirea nu sunt decât la început, dar așa cum au început vă pot asigura astăzi că se vor urma pe aceeași cale și cu un ritm înțit... Înălțarea trupe care este baza însăși a oștirii noastre, și care, chiar după câteva zile de eforturi, care au fost îngreunate de o vreme neprielnică, s'a prezentat în chipul cum s'a prezentat la parada de azi dimineață, ne poate da cea mai desăvârșită încredere în acest material supra-uman care este țărânul român ».

Străbate încăodată, ca în toate rostirile regești, satisfacția programului realizat cu tenacitate, cucerind terenul tranșec cu tranșee, transformând făgăduiala într-o datorie. Moralul corpului ofiteresc, ținuta trupe, hrana trupe, disciplina, uniformele, armamentul, unitățile modernizate și motorizate, alcătuiesc astăzi un reconfortant contrast cu oropsita oștire din epoca Regenței care-și primea comandantul tânăr, în straie ponosite, cu glasul înpuțin de sgârșite rații ale cazarmii. A renăscut o armată părăsită până atunci în umbră. Amenințarea hotarelor nu mai trezește neliniștea de acum câțiva ani. În grija aceasta statornică, a dat atât de hotărâtoare roade, fiindcă la solicitarea unui Rege pentru armata Sa, se adăoga o legătură sufletească de altă natură, o identificare cu spiritul de corp, după cum reiese din miș-

cătorul cuvânt camaraderesc, rostit la sărbătorirea a douăzeci de ani dela înființarea corpului Vânătorilor de Munte: « Trebuie să mărturisesc că în aceste clipe când găsesc din nou întruniți în jurul meu pe vechii vânători de munte, de acum douăzeci de ani, mă simt cuprins de o nesfârșită emoție — o emoție care este produsă de atâtea și atâtea amintiri! Prima emoție care mă stăpânește, o am gândind la acei camarazi ai noștri, cari s'au jertfit pe înălțimile dela Cîrșoia și împrejurimile Târgului-Ocna, tineri plini de avânt cari au căzut ca adevărați ostași legendari din timpurile străvechi... A doua emoție, o simt când mă gândesc la trupele acelea glorioase și la acel Batalion, care sub comanda actualului general Bădu-

lescu, trecând peste orice ordin și rațiune, a știut să restabilească, printr-o iscusință desăvârșită, o situațiune socotită ca disperată la Marele Cartier General. Astăzi, când văd fluturând pe drapelul acestui batalion ordinul Mihai Viteazul, pot cu mândrie să afirm că el a fost un desăvârșit merit câștigat, căci acest prim-batalion de Vânători de Munte a știut să facă o nebunie, darăfăcut-o

RE. S. REGELE CAROL, II ȘI MARELE VOEVOD MIHAIL, INSPECTÂND CENTRUL DE STRĂJERI DIN BREAZA, 1937

cu conștiință și avânt și a reușit — iar în război, orice nebunie de acest fel care reușește, a fost și va fi admisă. A treia emoție mă cuprinde, când văd lângă Mine pe aceia pe cari am avut plăcerea de a-i comanda. Plecat dela Batalion și urcând până la comanda de Corp de armată, grație acestui spirit mi-am lăsat școala Mea de ostaș... Astăzi, când nu am numai grija trupelor de munte, ci grija întregii oștiri și a țării, sunt bucuros a vedea că sufletul ce s'a clădit în 1916 a știut, din generație în generație, să se păstreze și să se înviorizeze până astăzi în acest corp de elită care a moștenit adevărata tradiție a Vânătorilor de Munte ». Ostaș prin predestinare, prin temperament, prin educație, fostul sublocotenent înălțat în grad la 3 Octombrie 1909, fostul comandant de batalion al Vânătorilor de Munte din 1916, era în măsură să cunoască spiritul armatei și nevoile armatei din trăirea lor directă, intimă, parcursă de jos în sus pe toate treptele ierarhice; din acea suprapunere succesivă a experiențelor de fiecare zi, ce nu mai înșală ochiul după aparențe. A fost o binecuvântată datină a Casei noastre dom-

MARILE MANIFESTAȚII ALE STRĂJERIEI, 8 Iunie 1937

nitoare, și n'o găsim nicăiri mai just tălmăcită, decât în cuvintele pe care M. Sa Regele Carol al II-lea le adresa fiului Său, Marele Voevod Mihai, la înălțarea în gradul de sublocotenent.

« Astăzi, prin încorporarea ta în acest viteaz batalion al Vânătorilor de Munte, îndeplinești un act care este strâns legat de tradiția Casei noastre domnitoare. Strămoșii noștri au crezut — și bine au crezut — că legând din adolescență pe fiii lor cu oastea lor, încheagă prima și poate cea mai trainică legătură între ei și Națiune. Oastea este în Stat organismul care deși însemnează o elită, constituie totuși cea mai desăvârșită școală de egalitate. Nu de unde ai pornit înseamnă ceva, ci unde, prin metodele tale și răvna ta, ai ajuns.

Chiar dela cristelniță ai fost sortit să fii al armatei, căci pe lângă nașii de sânge regesc, i-ai avut și pe acești falnici soldați ai trupelor de munte, care din leagăn te-au iubit și ți-au stat de pază.

Îmbrăcând în această clipă solemnă haina de ofițer, după ce cu știință și dragoste ai început să-ți însușești învățămintele ostășești, îmbraci nu o hlamidă sărbătorească, ci o zea a credinței și a datoriei... Intrî în oștirea României nu ca o cinste făcută ei, ci ca o cinste făcută ție, cinste de care, în fiecare clipă a vieții, trebuie să te aruți demn. Oștirea este una din marile școli ale națiunii și acestei școli a tuturor fiilor Țării te încredințez astăzi cu dragoste și încredere. Pentru unul a cărei menire va fi de a cărmui oamenii, nu există școală mai înaltă și mai pilduitoare... ».

Erau cuvintele unui părinte. Erau și un îndreptar monarhic. Prin prizina lor se luminează concepția M. Sale Regelui Carol al II-lea despre armată și rolul său, grija purtată pentru înzestrarea oștirii și pentru întreținerea unui moral cristalin, rece și pur, neîntinut

de pasiunile care învrăjbeau țara prin virusul politicej de partid. Cu toate nenumăratele crize de guvern, cu toate crizele economice și financiare, primii opt ani din domnia M. Sale Regelui Carol al II-lea, se soldează cu o desăvârșită primenire morală și materială a oștirii, cu utilarea și modernizarea unităților, cu o înarmare care va pune zid de fier hotarelor, la cea dintâi chemare. După această operă înfăptuită, era în drept să rostească în cel mai împăcat cuget, la sfințirea Arcului de Triumf: Pavăză cum nu e alta a unității și integrității naționale, către ea nu trebuie să meargă numai vorbele noastre de dragoste, dar și toată munca noastră, spre a o face un instrument puternic și credincios, adevărat zid de hotar, de care să se sfarme încercările dușmane. România care și-a văzut îndeplinit cu atâtea jertfe visul secular, știe ceea ce vrea să zică un război. De aceea vrea o oștire puternică, care să fie păzitoarea păcii, dar și păzitoarea neadorinită a neștirbirii hotarelor. Am luptat cu credință și am biruit cu jertfa intereselor noastre individuale. Această jertfă nu s'a sfârșit cu împlinirea primului țel al luptei, ci ea trebuie să continue, ca să îndeplinească unitatea sufletească a tuturor forțelor pentru cucerirea țărilor de mâine: prosperitatea și întărirea României. Acela ce va trece pe lângă acest Arc de Triumf, să se gândească, că dacă reprezintă comemorarea gloriei românești, el are la temelie oasele acelor cari au crezut și s'au jertfit și că, dacă aceste pietre ar avea glas, ar striga:

Trecătorule, gândește-te la jertfa celor căzuți! Ce faci tu pentru întărirea și consolidarea Patriei tale?

Doresc ca puțini să fie aceia cari auzind acel glas, să-și ascundă fața zicând: M'am gândit numai la mine!

O! Pietre scumpe, amintitoare de censure de

vitejie, amintire a crezului și a speranței neamului, stați veșnic de veghe și spuneți tuturor că numai cu credință și jertfe pentru interesul obștesc, se poate înfăptui ceva pe acest pământ».

M. Sa Regele Carol al II-lea, avea temeinic cuvânt să rostească asemenea îndemn, după ce a primit defilarea trupelor în pas cadențat de paradă; defilarea oștirii înviată priu voința, prin veghea, prin strădania sa. Dar dintre toți sfetnicii din juru-i, nu pare să-și fi ascuns nimeni fața, zicând cu amară căință: «Ioanne, m'am gândit numai la mine!». Poate fiindcă toți își mai găseau o scuză și o consolare. Se mai gândiseră și la partid,

BISERICA ȘI GOS- PODĂRIA. ALTE INFĂPTUIRI

Toți doctrinarii monarhici, mobilizând argumente din cele mai diverse domenii, socotesc indispensabil pactul între Tron și Biserică, pentru o mai deplină conlucrare întru binele temporal al popoarelor. Chiar Charles Maurras, acest consilier tehnic al unui monarh fantomatic, militând pentru un sistem experimental de politică monarhică fără teren de experiență, își biruește rezistența structurală la spiritul creștin. Admite utilizarea credinței și a bisericeii, ca forțe tutelare care apără poporul de nihilism social. Pentru dânsul, ca și pentru Renan, religia este organizația devotamentului. Ca atare e un instrument de dominație asupra sufletelor, făcând cetățeanul mai docil, mai răbdător, mai puțin neliniștit. Iar pe acest plan social, religia propovăduind virtuțile utile: caritatea, resemnarea, sacrificiul, smerenia, iubirea, solidaritatea, contribuie la apropierea claselor și deci la unitatea forțelor naționale.

Argumentări reci, străine de noi, de prisos pentru un popor a cărei ființă e din veac confundată cu credința. «In religia ortodoxă — spune undeva istoricul N. Iorga — vedem cea mai veche tradiție neîntreruptă de ideal uman, cea mai venerabilă tradiție

națională, cea mai largă conviețuire între ai noștri. Prin ea suntem contemporanii martirilor, prin ea vorbim cu strămoșii în graiul lor, prin ea suntem frați în soluția plină de speranță a celor mai grozave probleme, ferindu-ne astfel de semeția, ca și de umilința gândului. Și nimeni nu se atinge de colțul de suflet al rugăciunii, în care putem vorbi de-a dreptul și drept Voinței prin care sunt toate cele ce ne încon-

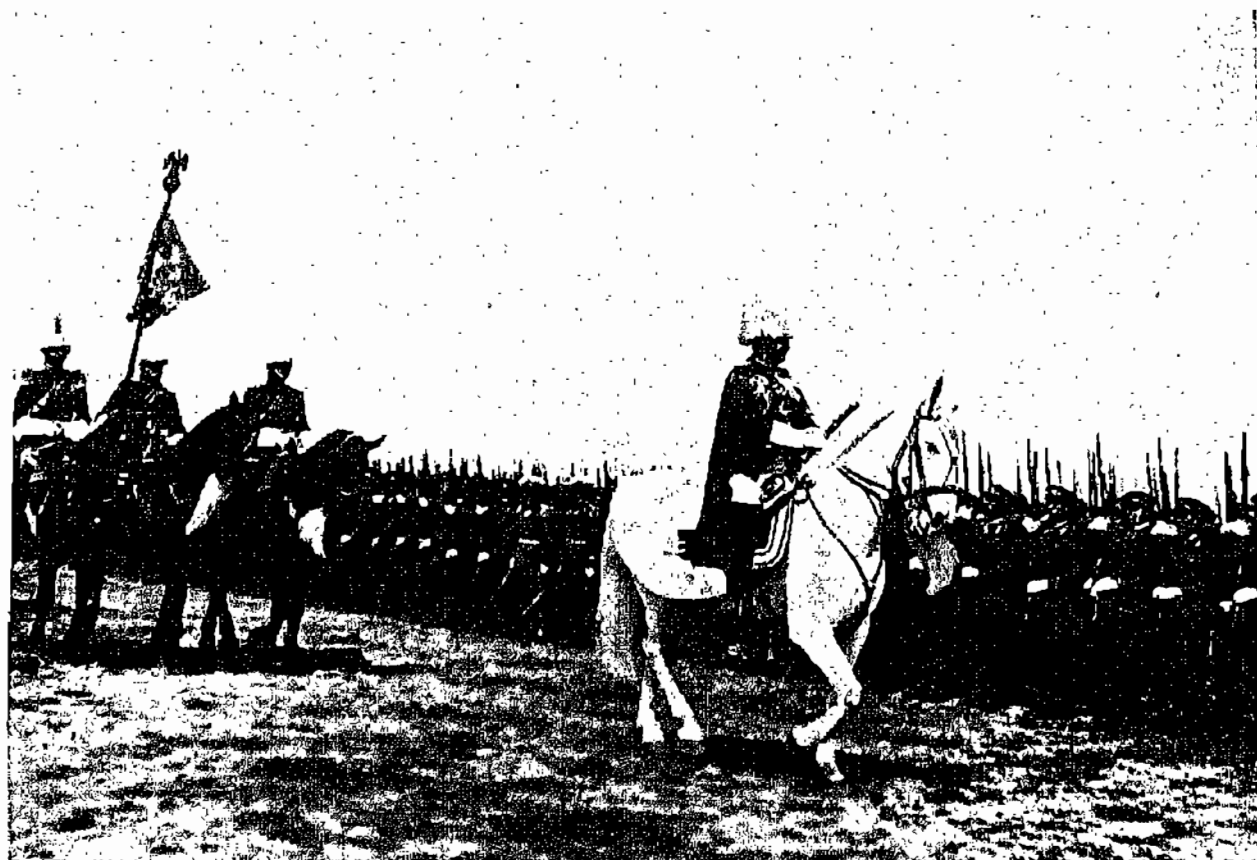
joară și în ele, noi». Dacă pentru Apus, istoria modernă i se pare unui Jacques Maritain, numai succesiunea diferitelor faze de agonie și moarte a creștinismului, ceea ce și acolo e fără îndială exagerat; noi am fost cruțați de o asemenea cufundare în apostasie. Credința a rămas neștirbită. Poate amenințată pe alocuri de excrescențe eretice, dar neștirbită în fond. E legământul cel mai viu al prezentului, cu trecutul vechilor vlădici și voievozi, cu veacurile smeriților ctitori, cu acei monahi singuratici care în chiliile lor păstrându-ne «legea», ne aprindeau și cele dintâi luminiți de cultură.

M. Sa Regele Carol al II-lea, întâiul nostru rege născut și crescut în această credință a străbunilor voievozi, un făcea decât să lege un fir întrerupt al tradiției din biserica românească, atunci

M. S. REGELE CAROL II, ÎMBRĂȚIȘINDU-ȘI FIUL, MARELE VOEVOD MIHAI, CU PRIJEJUL, RIDICĂRII SALE LA RANGUL DE SUBLOCOTINENT (1937)

când o îndemna atât de stăruitor să păsească în veac, să lucreze asupra socialului și naționalului. Chilia nu e anticamera groapei, un adăpost pentru izolarea monahală de sufletul și de viața populară, ci după o mai veche rândnială a trecutului nostru a fost întotdeauna un izvor de energie revărsat asupra lumii dinafară. Vlădici și călugări cărturari, talmăcitori de texte sfinte și profane, scriitori de cronici, întemeietori de tiparnițe, ctitori și gospodari de așezăminte spitalicești, de școli, de aziluri; vlădici, preoți și călugări cu rol activ și fruntaș în redesteptarea noastră națională. Aceștia înfățișează trecutul. Și pentru a urma drumul deschis de asemenea înaintași adormiți

M. S. REGELE CAROL II TRECÂND ÎN REVISTĂ TRUPELE, 10 MAI 1937

în veac, au sunat toate îndreptările regale, cu prilejul investirilor de Mitropolii și Episcopi.

« De când Christos a clădit cu sângele sîn răscum-părător al păcatelor, biserica sa, faptul de a fi păstorul unei turme de credincioși a fost o sarcină plină de griji și de bucurii, rostea M. Sa Regele Carol al II-lea la investirea Episcopilor de Huși și Caransebeș. În zilele de azi, când credința e bătută de atâtea valuri ale nebuliei, păstorul trebuie să aibă mult mai multă grijă și mult mai puțin bucurii. Viața de acum, mai puțin contemplativă, mai intensă, mai plină de grijile lumești ce le întâlnim în fiecare clipă, face ca rolul episcopilor să fie covârșitor... Păstori bisericii trebuie să facă din ea un lucru viu. Credința nu stă oblojită, numai în cele patru ziduri ale biserice, ci în sufletul fiecăruia. Aveți grija acestor suflete, doritoare de pace, doritoare de bine. Trebuie să arătați cât de vie trebuie să sune în inima fiecăruia, puterea mântuitoare a credinței. *Poporul nostru, care atâtea veacuri a confundat noțiunea de Patrie cu cea a credinței, va pricepe ușor cât reazăn poate găsi în credința cu adânci pătrunderi în ființa fiecăruia... Credința strămoșească, ca să devie din nou adevărat mântuitoare, ca să devie sprijinul de toate zilele al poporului nostru, trebuie să depășească zidurile bisericilor clădite de om, să pătrundă în cele mai trufașe palate ca și în cele mai umile colibe, și acolo să se cuibărească puternic, în cea biserică clădită de Dumnezeu: inima oamenilor ».*

Episcopul din Scaunul Hușilor, îi amintește apoi pilda înaintașilor: marele Dosofteiu și Veniamin Costache. Altădată, la investirea Episcopului de Cetatea-Albă și Ismail, amintește că Eparhia aceasta stă la temelia bisericii Moldovei, fiindcă din Cetatea-Albă, la anul 1401, a pornit Iosif, din neamul Mușatinilor, ca să devie mitropolit al Sucevei. La investirea Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Nicodim, din nou evocă rolul egumenilor din vremurile marilor voievozi, al căror nume e legat nu numai de biserică, dar și de luptele pentru neam. « Menirea bisericii — rostește la investirea Mitropolitului Bucovinei — e o menire creștină și o menire națională. Biserica noastră este a lui Dumnezeu, dar și a neamului ». Adresându-se episcopului nou investit, de Arad, după îndemnul duhovnicești, încă odată revine la grija pentru rostul național al bisericii: « Pe urmă tot Prea Sfinția Ta ești păzitorul ținutului sfânt dela Tebea. Sufletul acestor strămoși și martiri să vie astăzi, în ziua când te întăresc ca episcop al Aradului, Ineului și Hăl-magiului, să te însoțească pe drumul pe care pășești și să-ți fie la orice clipă îndemna pentru mărirea neamului ». Tot cu acest prilej, condensează într-o formulă rolul bisericii: « Operă creștinească și operă națională, opere deci strâns unite și care se pot rezuma într'un cuvânt: *românism* ».

Regenerată în acest spirit proaspăt, activ, biserica noastră e din nou vie. Iar viața o datorește în covârșitoare măsură M. Sale Regelui Carol al II-lea, care

dela început a restaurat ritmul domniei în vechea ei matcă voevodală.

*

Grija pentru îndrumările spirirituale, n'a fost nicio-dată accentuată însă în detrimentul celorlalte realități aparținând universului material. Prin răsturnarea condițiilor de viață; prin brusca noastră trecere dela popor păstoresc și agricol, la forme de viață quasi-industriale și artificial burgheze; prin administrația minată de politicianism dela origine, cu oameni ai batărului și cu legi care creau instituții necorespunzătoare stărilor de fapt, gospodăria țării a rămas mereu în suferință. Lipsea inițiativa, stabilitatea, continuitatea, responsabilitatea.

Ca la toate popoarele cu un trecut patriarhal, modernizate prin instituții introduse din alte țări cu altă evoluție, s'a instalat un regim biuocratic, cu reguli fixe, cu proceduri obligatorii; o rutină paralizantă. Exemplul cel mai tipic a fost și rămâne Rusia, sub vechiul și chiar sub actualul regim. (*L'Ancien Régime et la Révolution russes par Boris Nolde*). Soarta noastră nu a fost prea diferită. Aceleași cauze produc aceleași efecte. Iar efectele ne-au lăturziat cu o jumătate de veac, tocmai fiindcă exista adesea iluzia că am putea sări înainte peste o jumătate de veac.

Domnia M. Sale Regelui Carol al II-lea, a introdus în gospodărie câteva norme realiste, aplicate la fireștile noastre nevoi și evoluții, dela sine înțeles atât cât îngăduia regimul politic de partid. Starea sanitară a țării a intrat sub directa sa oblăduire. Refacerea capitalei după un plan urbanistic tot inițiativei regale se datorește și unei de aproape supravegheri. Luna Bucureștilor, expozițiile industriale, organizarea

M. S. REGELE CAROL II, DEFILÂND ÎN FAȚA REGELUI ALEXANDRU AL JUGOSLAVIEI, 1933

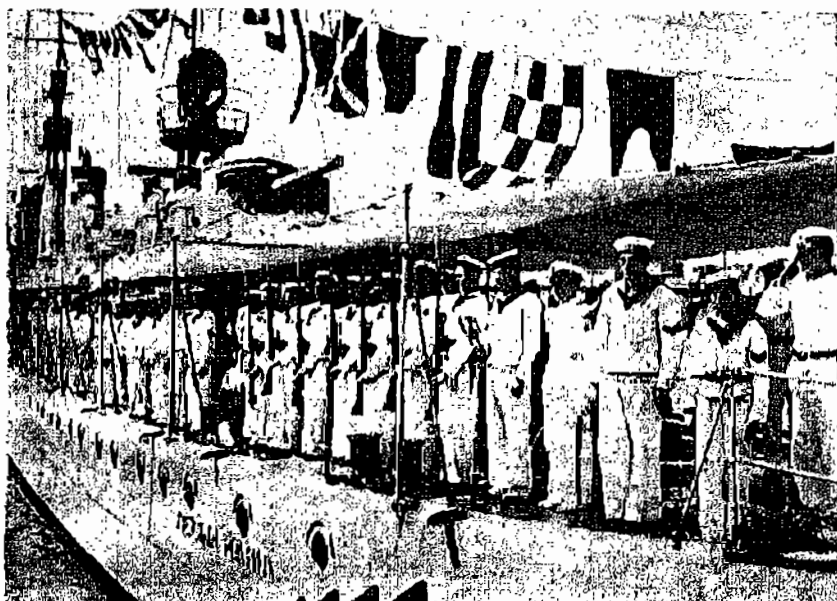
Oficiului național de turism, refacerea șoselelor, inau-

gurarea unei politici a vi-nului pentru a ocroti o ramură de producție lăsată la anarhica voie a întâmplării, fondul creat pentru ajutarea așezămintelor spitalicești, planuri de sistematizare; toate au pornit din gândul M. Sale Regelui Carol al II-lea ori au fost însușite de Suveran, căpătând numai așa sorți de înfăptuire, în nestabilitatea guvernelor fără principii de continuitate și în inerția aparatului administrativ încremenit în rutină. Dela codul penal, care-i poartă numele, până la un pod ori școală primară de sat, un stadion sportiv ori Cetatea Universitară, pretutindeni spiritul său se află prezent, sub o piatră de temelie, Duhul ctitoricesc al lui Brâncoveanu s'a intrupat în al treilea Rege al țării, pentru a-i zidi cu osârdie numai așezări de cultură.

AGONIA VIEȚII DE PARTID

În contrast cu faptele și îndemnul regești, care treptat schimbau astfel fața și sufletul țării sub semnul duratei; partidele, oamenii politici și guvernele se măcinau într'un tumult de instincte, de pasiuni, de supralicitări electorale, trăind numai în prezentul imediat. Vreme de opt ani evenimentele vieții noastre politice s'au succedat perseverând în același sistem de erori, încât o greșală devenea la rândul său cauza unei de neînăturat greșeli viitoare, pentru ca aceste cauze acumulate în aceeași direcție, să producă după legile mecanice, o accelerație fatală. O accelerație spre lichidarea ultimă.

Recapitularea cronologică a evenimentelor e suficientă pentru a lămuri procesul de destrămare. Interpretările nu-și mai au rost. Constituția dela 27 Februarie 1938 a fost edictată de Rege; primită de popor, ca o izbăvire în ceasul al unsprezecelea; pregătită însă de partidele politice și numai de ele.

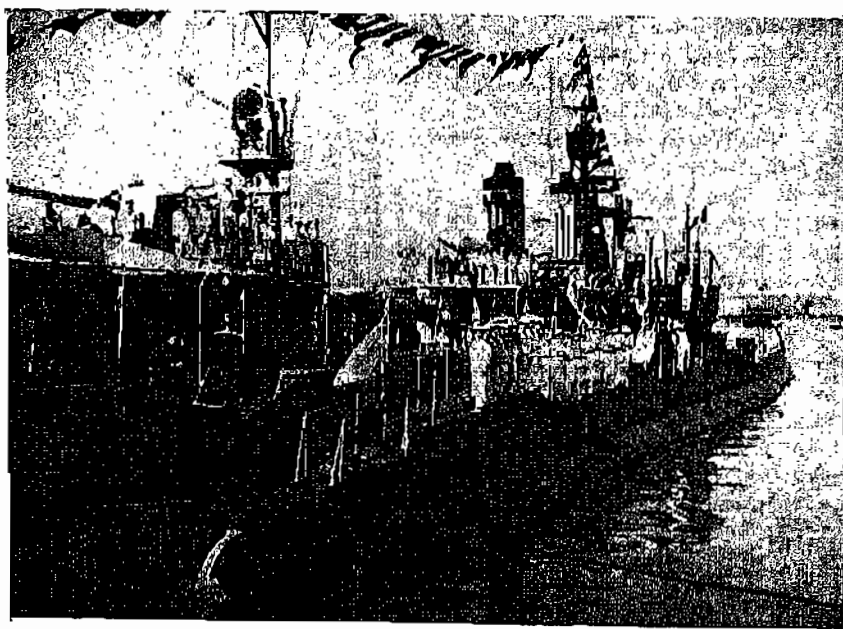
DISTRUGĂTORUL „REGINA MARIA” LA SERBĂRIILE MARINEI, 15 AUGUST 1937

La 8 Iunie 1930, domnia nouă începea în mijlocul unor mari speranțe populare. Rezistențele partidelor politice au fost tot atât de mari. Incercarea unui guvern de colaborare a tuturor acestor partide n'a reușit, zădărnicită față de partidul liberal, prin intrigi lăturălnice de toate celelalte, fiindcă nici unul nu voia să împartă puterea. Guvernul Iuliu Maniu a fost reinstalat deci, cu un caracter provizoriu. Între Rege și primul ministru se iveau divergențe de concepție politică, iar cum nu-și găseau deslegare, primul ministru s'a retras (Octombrie 1930). Partidul național țărănesc a continuat totuși a governa sub președinția profesorului G. Mironescu, până atunci ministru de externe. Greutățile cărmuirii sporeau. Criza economică tot mai accentuată aducea goluri în încasările statului. Agricultorii nu mai puteau face față datoriilor și cereau o reducere a creanțelor. Partidul se afla împărțit în grupări divergente. În opinia publică se pronunțau simptomatice curente împotriva partidelor politice. Și cum situația internă și externă era tot mai nelămurită, guvernul Mironescu s'a retras (Aprilie 1931). A urmat o criză ministerială de aproape două săptămâni. Un record. Din nou Suveranul recomandă potolirea patimilor și alcătuirea unui guvern național; din nou nu izbutește încercarea sub președinția lui N. Titulescu. Ia ființă un guvern de personalități în afară de partide, guvernul de tehnicieni, presidat de profesorul N. Iorga, cu C. Argetoianu, ministru de interne și de

finanțe. La alegeri, guvernul s'a sprijinit pe o coalițiune de grupări, cu aportul cel mai important din partea organizațiilor liberale. Cu 47% din voturi, coaliția guvernamentală obține 289 mandate în Camera Deputaților, față de 98 mandate ale întregii opoziții.

Se impunea rezolvarea datoriilor agricole în primul rând. În așteptarea unei soluții definitive, s'a instituit un moratoriu (Decembrie 1931). Încasările bugetare erau însă atât de slabe, încât Statul începea să nu mai facă față plății salariilor. Pentru o țară în care domina burghezia funcționărească sau burghezia ce-și trage veniturile din relația economică cu Statul, situația devenea de o gravitate excepțională. Grijă gospodăriei, încercările de redresare pe un timp mai îndelungat și cu efecte târzii, treceau pe al doilea plan. Epuizând toate

expediente, guvernul Iorga-Argetoianu s'a retras (31 Mai 1932), deși n'au lipsit priceperile și bunevoiențele tehnicienilor. Mecanismul Statului era însă prea viciat de moștenirea partidelor politice. Din nou nu izbutește formula N. Titulescu. Se propune un guvern de alegeri presidat de Al. Vaida-Voevod, alcătuit de național-țărăniști și de fracțiunea liberală ruptă din partid în Iunie 1930. Incercarea dă greș. Se formează un guvern național-țărănist, presidat de Al. Vaida-Voevod. Alegerile dau guvernului 40,3% din voturi, cu 274 locuri în Cameră; opoziția de toate nuanțele, obține 113 mandate. În locul guvernului de alegeri, depune jurământul un

UNITĂȚI ALE MARINEI REGALE LA SERBĂRIILE MARINEI, 15 AUGUST 1937
ÎN PRIMUL PLAN, SUBMARINUL „DELFINUL”

definitiv, sub aceeași presidenție. Dar partidul ul-trărănesc venise la guvern năut de adânci nțe interne. După o vară sbuciumată, în care pu plata salariilor și oarecare ordine financiară, este un conflict de politică externă. Conflictul ocat de N. Titulescu — pe tema pactului de siune cu Rusia Sovietică — și duce la retra-grăbită a guvernului (17 Octomvrie 1932). Ur-o încercare de reconstituire a aceluiasi guvern ul-trărănesc, sub presidenția lui Iuliu Maniu, Titulescu ministru de externe. Imposibilitatea laborare între

ă și prin mini-impiedicat o ie de durată. ă demisie și Al. Voevod rede-prim ministru anuarie 1933). itica externă se la Geneva un de organizare i Înțelegeri (16 rie 1933); se ază la Londra (1 Iulie 1933) o rție care pun ca-lării de quasi- cu Rusia So-; se pune bazele gerii balcanice ce să fie semnată rziu (9 Februarie Anul agricol cu ită înbelșugată junctura econo-mondială, părea lui oarecare dese în finanțele

Se revizuește il fiscal, se în- o întărire a lui și o pri- a personalului; ouent e vorba de lichidarea tre-i. Dar statele e fuaseră măsuri

tricție care au restrâns debușeele noastre; agri-a nu se putea reface neavând unde plasa pro-; scăderea exportului pune problema datoriei ie. Guvernul e atacat cu violență pentru închee-ontractului de armament cu societatea cehă la ». Izbucnesc alte scandaluri de aceeași na- În opinia publică se adâncește curentul impo- partidelor politice. Retragerea guvernului a de- inevitabilă. Se constituie un guvern liberal în : cu I. G. Duca (14 Noemvrie 1933). Alegerile oului guvern 51% din voturi la Cameră, cu 300 ate, reducând opoziția la 87 locuri. Dar I. G. e răpus în gara Sinaia (29 Decemvrie 1933) și e o altă eră de frământări. Partidul liberal își

dădea șef pe Dinu Brătianu; guvernul era presidat de Gh. Tătărăscu (5 Ianuarie 1934). Auspicii nepriel-nice de guvernare, prin bicefalism. Totuși, după înce-putul șovăelnic, guvernul se consolidează și durează, în pofida fricțiunilor din diferite tabere.

În politica economică, partidul liberal, consecvent tradiției sale, inaugurează o politică de degrevări a capitalului mobilier. Problema datorilor agricole ca-pătă o soluție mai potrivită decât în legile anterioare (7 Aprilie 1934). Echilibrul bugetar nu se realiza însă, iar la vechile prevederi, se adăogau cerințele

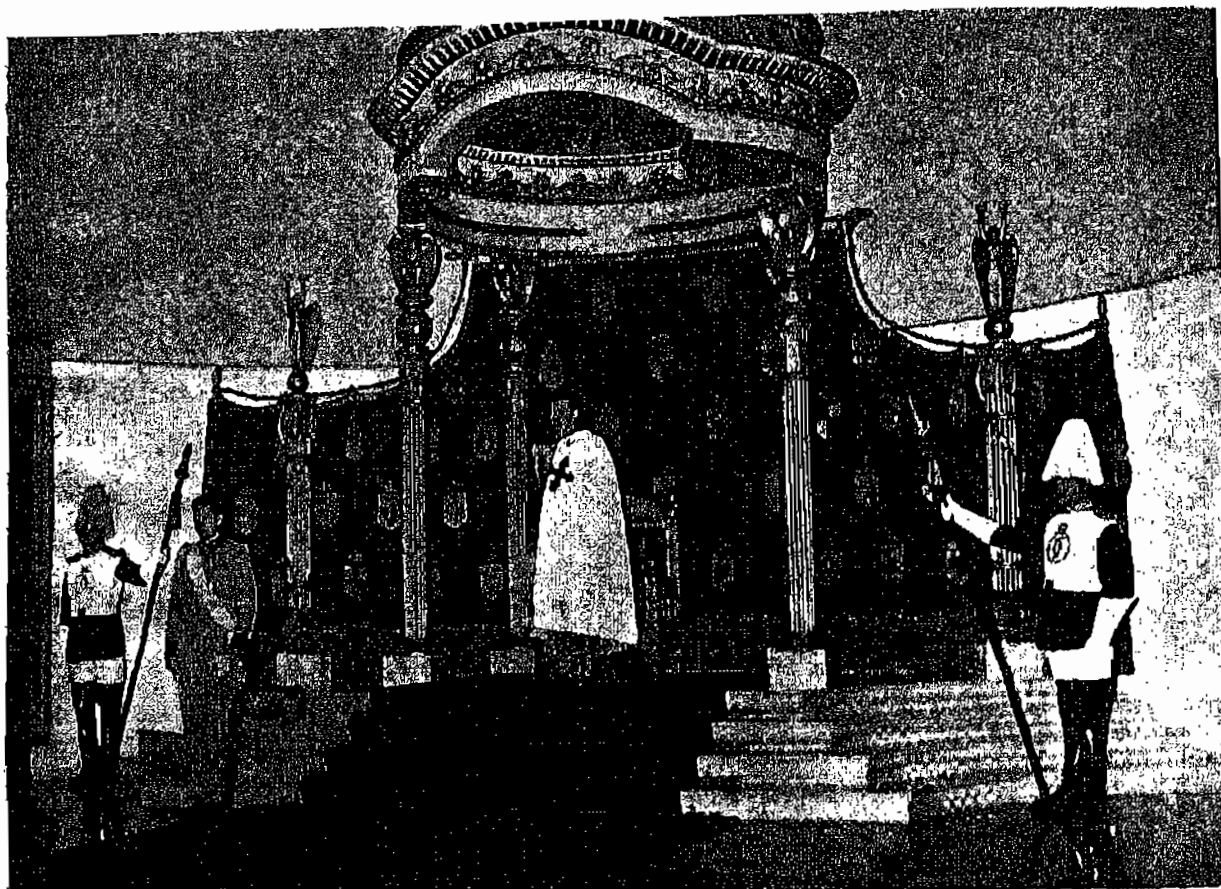
nou de înarmare. Anul

1935 înseamnă o schim-bare de concepție și metodă. Politica de degrevare e părăsită; îi ia locul o politică de strictă fiscalitate, ne-populară, dar menită să dea roade. Anii agri-coli se succedau cu o recoltă mănoasă, criza economică din întreaga lume dădea îndărăt. Bugetul se echilibra treptat; începea lichidarea creanțelor răma-se din vremurile de de-ficit; pentru înarmări nu s'a cruțat nici un sacrificiu; industria se desvolta lipsită de cou-curență pe piața in-ternă. Neliniștea trecea însă de pe planul fi-nanțiar și economic, pe cel intern și extern. Instalarea național-socialismului în Ger-manian, expediția ita-liană în Abisinia, guvernarea frontului popular în Franța, rășboiul civil în Spania, bipolarizau acțiunea politică spre extrema dreaptă sau spre ex-trema stângă. Politica

externă a țării își denatura adevărata ei rațiune de a fi: era interpretată în funcție de apropierea ori depărtarea de regimul politic intern al țărilor de care ne apropiam ori ne depărtam interesele. Prin reflex, aceste apropieri sau îndepărtări aveau răsune-t în politica noastră internă, stabilind confuzii pe amândouă planurile. Reconstituirea guvernului G. Tătărăscu, fără N. Titulescu la Ministerul de Externe (29 August 1936) a mărit aceste confuzii. Și firește, ele au fost de îndată exploatare de partidele opo-ziției, cu o înverșunare care a răcit încrederea multor aliați. Beneficiind însă de o lungă durată, guvernul G. Tătărăscu, a introdus oarecare continuitate în gospodăria statului, a comunelor și județelor. Câteva

M. S. REGELE CAROL II PRIMIND DEFILAREA TRUPELOR
24 IANUARIE 1938

M. S. REGELE CAROL, II ȘI MAREȘUL VORVOZ NIKAI ÎN SALA TRONULUI, 27 FEBRUARIU 1938

începuturi au dat roade. Rămân însă disproporționate cu suma eforturilor și cu iritarea spiritelor mereu crescândă. În interiorul partidului se dădeau lupte surde pe situații și persoane, nu pe ideologii. În afara partidului, subteran, își făcea loc mișcarea ostilă politicii de partid, care capta în special tineretul și avea răsunet în opinia publică prin proclamarea energică a primatului național. Legile pentru ocrotirea elementului și muncii naționale, votate sub presiunea acestor curente de opinie, rămăneau inoperante. Prin complicitatea tuturor guvernelor dela războiu încoace, fara oferise o ospitalitate imprudentă refugiaților evrei din Rusia, din Polonia, din Ungaria, în ultimii ani din Germania. Activi, solidari, bucurându-se de credit, se încorporează întreprinderilor vechi și creează altele noi; în profesiile libere concurează elementul național adesea pe baza unor diplome de origină dubioasă. Guvernul nu ia nici o măsură riguroasă. Apar listele personalului din întreprinderile industriale și comerciale care se bucură de un regim favorizat și utilizează totuși în posturile de răspundere, bine retribuite, elemente de proveniență recentă, într-o mare proporție pașaportari. Această stare netăgăduită de fapt servește opiniei publice alte argumente în curentul ostil partidelor politice. Guvernul G. Tătărescu isprăvește printr'un abuz de iluzii. Ignorând legea psihologică elementară, verificată de atâtea ori, că alegătorul nu merge la urna de vot pentru a ratifica trecutul, ci pentru a sconta

viitorul, demisionează și se reconstituie presidând noui alegeri (Decembrie 1937). Rezultatul e catastrofal pentru guvern. Se afirmă numeric curentul de opinie naționalist, dușman vieții politice de partid, întreținut de o mistică ce impresionează imaginația populară. E ultimul act al vieții de partid. Nu slujește însă de avertisment partidelor. În acest ultim ceas, guvernul Octavian Goga venit cu mari intenții reformatoare, dar prizonier al mentalității și obligațiilor de partid, accentuează atmosfera de epocă prerevoluționară. Măsurile de defensivă în favoarea elementului autohton, lipsite de coordonare, exagerate verbal în vederea apropiatelor alegeri, au îndoit răsunet în viața economică internă și în relațiile externe ale țării. Rezultatul alegerilor se vestește în-doelnic. Partidele politice se bucurau anticipat de acest eșec, într-o ciudată frenezie a sinucigașilor prin persuasiune. Noul guvern, în sfârșit, național acesta, sub președinția S. Sale Patriarhul Miron (20 Februarie 1938), pune capăt vieții de partid. Chemarea M. S. Regelui Carol al II-lea către țară, răsună ca o osândă a trecutului și o eroică hotărâre de a salva viitorul: «Timp de 8 ani Mi-am închinat toate gândurile și toate eforturile Mele să cârmuesc Țara rezemându-Mă pe organizațiile politice constituite.

Din cauza cerinței de a dobândi un cât mai mare număr de voturi, propaganda făcută cu prilejul diferitelor alegeri, a adus o nesfârșită neliniște și turburare în viața și sufletul poporului Meu.

Această turburare sufletească s'a dovedit adânc nătoare, săpând chiar ființa Neamului.

România trebuie salvată și sunt hotărât să o fac iat de singurul și veșnicul Meu gând: interesele naute ale Patriei și neprecupețita ei întărire. Voiu schimba deci această stare primejdioasă și i păși fără șovăială la o cât mai grabnică îndrep- : a acestor stări.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestui imperativ onal, am alcătuit sub președinția Patriarhului năniei, un guvern de oameni de răspundere, căre i de cel mai desăvârșit patriotism, descăturași l de activitatea de partid, vor avea tot răgazul i închine toate gândurile și toată munca numai lui obștească.

Acest guvern va despoliticianiza viața admini- tivă și gospodărească a statului, va alcătui schim- ile constituționale care să corespundă nevoilor i ale țării și năzuințelor de astăzi a unei Românie trebuie să se întărească.

M'am hotărât să pășesc pe această nouă cale cu tă energia și convingerea că este scăparea Patriei) fac mânat de acel sentiment de dragoste fără gini pentru țara Mea, pe care am fost chemat) cărmuiesc și să o apăr prin grația lui Dumnezeu oința Națională.

Sunt convins că această poruncă a timpului de izi corespunde nu numai unei nevoi vădite, dar iăzuinței sufletești a tuturor iubitorilor de neam doresc întărirea și propășirea Patriei.

În timpuri grele, singurele mijloace eroice sunt lea ce pot întări România și salvarea ei este su- ma noastră lege, pe care o voiu urma fără ezitare ».

NOUA CONSTITUȚIE

Reculul era pecetluit. Noua așezare a țării a fost usă învoirii poporului, cu proclamația a cărei rîns e o dojană pentru zilele de ieri și o învioră- re nădejde pentru cele de mâine. O consemnăm de-a'ntreregul, ca prologul unui alt ciclu de domnie:

Înfățișez astăzi Poporului Meu Noua Constituție nită să așeze temelii mai solide și mai drepte Sta- ui nostru și să îndrumeze viața obștească pe o e mai sigură, mai liberă și mai sănătoasă.

Prin această nouă Constituție se proclamă hotărât ăietatea Națiunii române care prin jertfele și cre- ța sa a creat Statul nostru național.

Se statornicesc și se lămuresc mai bine datoriile și pturile Cetățenilor.

Se sporește autoritatea și se întărește independența ivernului.

Se reduce numărul Senatorilor și Deputaților.

Se asigură o mai dreaptă reprezentare în Parla- ntul Țării a agricultorilor, a muncitorilor, a inte- tualilor și a celorlalți factori producători.

Se prevăd garanții și se hotărâsc incompatibilități vere pentru membrii Parlamentului, așa încât aleși ițiunii să poată fi într'adevăr reprezentanții și ocro- rii nevoilor obștești.

Se așează pe drumul îndeplinirii datoriei toți slui- ri Țării, ferindu-i de urmările primejdioase ale fră- ăntărilor politice.

Se prevăd pedepse aspre pentru răufăcători și în deosebi pentru cei vinovați de risipa avutului și ba- nului public, acesta fiind de azi înainte socotită drept crimă.

Se institue un temeinic și riguros control al avutului și cheltuelilor publice.

Se statornicesc drepturile țărâniei pe pământul ce-l stăpânește prin expropriere.

Se acordă o mai largă și dreaptă participare la prețul concesiunii și la redevența proprietarilor de zăcămintele miniere expropriate de Stat.

Se asigură o egală îndreptățire tuturor semințiilor de altă rasă aflătoare de veacuri pe pământul Ro- măniei întregite.

Prin aceste îndreptări atât de folositoare aduse legii de temelie a Statului Român sunt convins că se cheazăște Poporului Meu puțința de a se desvolta liber și stăpân pe destinele lui, pe calea ordinei, păcii și a propășirii ».

În toate avatarele constituționalismului nostru, se menținuse o singură constantă: fascinația ideilor și reformelor apusene, fetișismul formulelor general admise într-o lume cu evoluții deosebite și determi- nate de alte condiții istorice, etnice, geografice, eco- nomice, sociale, morale și tradiționale. Am adoptat prin parlamentarism doctrinele, dezideratele și zestrea ideologică a unei revoluții burgheze, cea din 1789, fără să avem propriu zis o burghezie.

Viața noastră politică a păținit de această me- teahnă inițială. Iar păcatul originar și-a ramificat zona de acțiune în toate domeniile: în cultură, în civilizație, în economia națională, în administrație, într-o superstructură hibridă care nu se ajusta fon- dului, conținutului, realităților ce ne vin mai de de- parte și mai din adânc.

Pe acest plan istoria politicii interne, a culturii și a civilizației noastre, se confundă de un veac încoace. Și e semnificativ că odată cu intrarea României în straiul silnic, neajustat pe timp, al acestui constitu- ționalism factice de import, a luat ființă în chip automat și junimismul cu tot ce politic și cultural a reprezentat ca o energică reacție împotriva for- melor găunoase, a simulacrului de occidentalizare cu orice preț și orice risc. Evidența acestui cerc al Ju- nimii, devenit partid, indiferent de rolul pe care l-a exercitat asupra politicii românești, dovedește că vătămarea evoluției noastre a fost identificată la vreme. Un complex de împrejurări, poate o vinovată pasivitate, în orice caz un incurabil optimism cu nă- dejdea în miracolele absurde, a împiedicat un popas cu revizuirile de cuviință. Pleda oarecum pentru orientarea însușită și continuată în virtutea inerției, și o lege a sincronismului. Toată Europa din a doua jumătate a veacului trecut și a primelor două decade din veacul cel nou, descompunea și recompunea ideile de libertate și de egalitate politică, își făurea așezăminte, legiuri, personal politic, tradiții consti- tuționale. Nu mai puteam rămâne în urmă. Eram în pas cu vremea, deși demult, nu mai eram în pas cu noi, cu mersul nostru firesc.

Fără îndoială că nici spiritul cel mai negativ, nu s'ar încumeta să tăgăduiască înfăptuirile care aparțin

acestui regim. Unirea Principatelor mai întâi, secularizarea averilor mănăstirești și prima înproprietărire a țăranilor, independența, regatul, unitatea națională, înproprietăirea cea mare a obștei plugărești, s'au realizat de oamenii acestui regim, de Domnitorii timpului cu sfetnici recrutați de tron din personalul acestui regim. Partidele politice au cunoscut astfel o efemeră și alternativă strălucire. Dedesubt, însă, organismul politic și instituțiile sale se aflau atrofiolate dela origină, fiindcă ideologiile, programele și instituțiile purtau pecetea importului, în loc să rezulte din funcțiuni lăuntrice după axioma biologică: funcția creează organul. Și din asemenea pricină, tot ce s'a înfăptuit cerea o disproporționată risipă de energii, de experiențe și de riscuri. Reformele precedeauu nu dela cunoașterea nevoilor și a condițiilor reale, ci erau demonstrate ca tot atâtea teoreme. Ele veneau de multe ori să debilitaze, dacă nu să distrugă desăvârșit, întocmuri vechi, cu rădăcini în trecut, în tradiții și în obiceiuri.

Populația rurală, covârșitoare ca număr, chemată întâia oară să-și manifeste suveranitatea națională, devenise prada electoralismului. Partidele vechi își modificau programele, luându-și himerice angajamente pe care de altfel alegătorul sătean nici nu le cerea. Luau ființă alte partide proaspete, întemeiate exclusiv pe aceste închipuite revendicări. Fabricanții scrutinului schimbau psihologia țării: temperamentul bun simț și realismul care stătea la baza structurii țărănești. Omul politic, în același timp culpabil și victimă, era prizonierul unui cerc vicios. Introducând sistemul supralicităților, s'a văzut silit să se supraliciteze pe sine, pentru a nu lăsa întâietatea concurrentului. Chiar dacă angajamentele se evaporau la guvernare, foloseau arme de șantaj opoziționist în mâna adversarului. O degenerare a democrației, amorfă și atomică, sclavă numărului, a zădărnicit astfel capacitatea de inițiativă, de organizație și de acțiune.

Două exemple ilustrează elocvent această paralizantă tiranie a ordinului numeric, a miriapodului electoral.

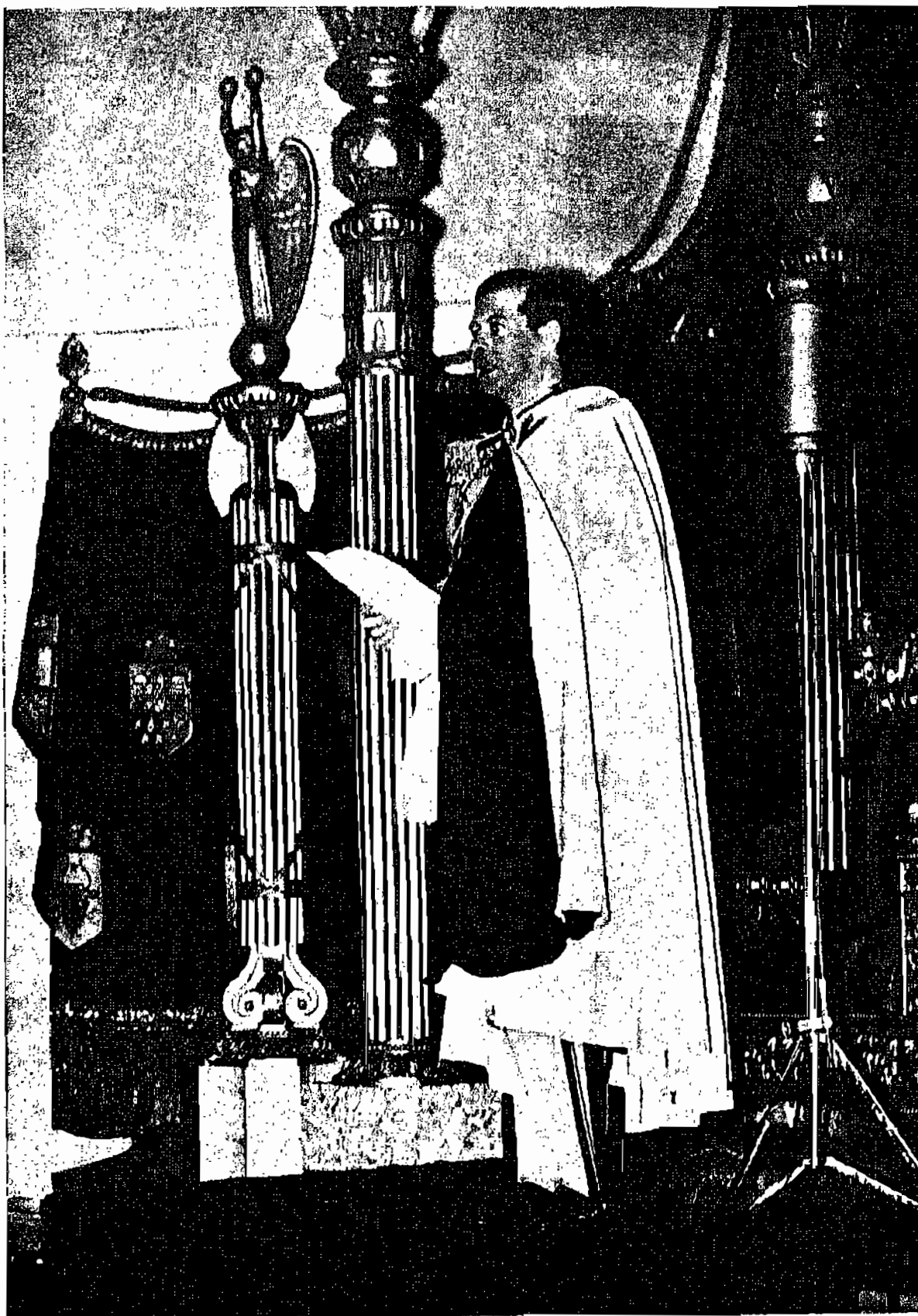
Reforma agrară și conversiunea datoriilor agricole. Amândouă au fost dictate de nevoi imperioase, sociale și economice. Amândouă au fost însă concepute, realizate și aplicate exclusiv politic. Fiindcă libertatea guvernelor era ipotecată de alegători, soluțiile prudente, cu rezultate mai îndepărtate în timp, dar sigure, s'au aflat înlăturate sub presiunea electoralului. Proletarul agricol s'a pomenit înzestrat cu pământ de veci, fără utilaj, fără capital, fără credit, fără educația necesară, fără plan de cultură, fără semințe selecționate și fără mijloace de înmagazinare și de desfacere a recoltelor. De binefacerile înproprietăririi s'a resimțit prea puțin. Atât de puțin, încât după scurtă vreme a fost nevoie de conversiunea datoriilor agricole, care și aceea, deviată dela intenția inițială, a mers să slujească în primul rând clientela politică, sordidă și alimentară. Căci între aceste puncte opuse au oscilat fără excepție programele pendulatorii ale tuturor guvernelor de partid: în opoziție, doctrine garantând libertăți și drepturi, pri-

matul muncii, revizuirea valorilor creatoare, ofensive culturale, proclamând o stoică și spontană biruire de sine întru binele obștesc; la guvern, toate sofismele volatilizându-se în fața asaltului dat de partizanii, descoperind că este nevoie de autoritate, întronând cesarismul administrativ, sacrificând binele public interesului de partid, călcând constituția și rezervând clientelei politice o generoasă blagoslovire alimentară.

Vina nu era întotdeauna a oamenilor. Era a sistemului, a regimului. A schimba personalul, nu însemna a schimba ceva. Desinteresarea poate fi personală. Nu e colectivă. Iar partidele politice alcătuiau cele mai egoiste asociații, întemeiate pe exclusivism, dând postelor un ton ideologic, confundând principiile cu apetiturile, fiindcă această dogmă și numai aceasta, lega indivizi atât de deosebiți ca origine, temperament, năzuinți, pregătiri, stadii de evoluție socială.

Oamenii de bună credință n'au lipsit. I-a alterat, i-a aulat treptat mecanismul regimului. Mai târziu s'au pomenit exaltând dela tribună cuvintele mari în care nu mai credeau, dar care cândva le-au exaltat cu adevărat tinerețele. Conducătorii partidelor, adeseori nu numai că nu puteau să facă nimic din ceea ce voiau să facă, ci săvârșeau exact contrariul, constrânși la o duplicitate obligatorie și involuntară, din calcule electorale, din manevre oportuniste, din teroarea numerică a clientelei.

În timpul acesta bogățiile au schimbat de stăpân, provinciile de structură economică, generațiile tinere de aspirații, statele europene de mistică. Omul politic schimba de partid cu o ușurință care nici nu se mai poate numi o vină, de vreme ce și partidele schimbau vertiginos de program. În toată campaniile electorale, pentru diferite «isme» se sfășiau agenții electorale. În fond, examinate de aproape, aceste cuvinte nu mai corespundeau nici unei realități, nu mai conțineau nimic, se bucurau printr'un consens general de o valoare magică, o lozincă deșartă ca în orice societate tutelată de politică și ca în orice politică subordonată frazei, formulei sonore, coardelor vocale. Categoria cea mai întregită de cetățeni, prin paradox, a rămas tocmai cea mai importantă sub raportul numărului și a valorilor de regenerare etnică, fiindcă era cea mai puțin pregătită, cea mai desarmată, cea mai nou chemată la practica electorală, cea unui țșor de ademenit și cea mai de bună credință. Politicește, cea mai desinteresată. Alegătorii satului nu cereau îndestulări individuale. Printr'o admirabilă solidaritate obștească, de altfel impusă de condițiile speciale de existență, așteptau pe urna votului universal o refacere a vieții locale, o grijă gospodărească, instrucție, educație, asistență și aparatul economic pentru a fructifica proprietatea ogorului. Și cum proprietatea rurală e o instituție politică, un bun și o rezervă națională, cu acest titlu avea drept la protecția satului, la consolidarea și garanțiile de integritate, confruntându-se cu patrimoniul moral și material al țării. Satul a fost svârșit pradă tiraniei locale, pe mâna unor funcționari prea zeloși și omnipotenți, creaturi ale partidului politic. Gospodăria rurală rămâne cel mai penibil contrast al timpului cu sățuiala urbanistică din capitală. Statistica analfabetismului

M. S. REGELE CAROL, II IN SALA TRONULUI,
RĂSPUNZÂND LA RAPORTUL DAT DE I. P. S. S. PATRIARHUL, DR. MIRON CRISTEA, PREȘEDINTELII CONSILIULUI DE
MINISTRI, ASUPRA REZULTATULUI PIERISCITULUI PENTRU NOUA ORDINE CONSTITUȚIONALĂ, 27 FEBRUARIE 1938

e altă înustrare. Zavistia introdusă la sate de campaniile electorale, se precizează ca singura realitate care a lăsat într'adevăr urme. Triste urme! Sub regimul vieții de partid — clasele ocărnuitorilor politici, clase de consumatori — au tratat țărănul ca pe o vită de producție, fără să-i îngăduie puțința de a se ridica, de a-și valorifica energiile și însușirile, de a înnoda firul unei civilizații rurale în tradiția poporului și în mediul natural de unde au pornit.

Această trădare, căci trădare e, alegătorul țăran a pus-o în inimă cu un fin instinct, ca unul care singur păstrează sufletul istoric, simbolic, al nației. A pierdut treptat mândria votului și încrederea în partidele destituite de propria lor incapacitate. Statistica progresivă a voturilor neexprimate în ultimele alegeri, e de cea mai usturătoare elocvență: 830.672 voturi neexprimate în 1928; 1.111.352 voturi neexprimate în 1931; 1.401.606 voturi neexprimate (mai mult de o treime din totalul alegătorilor) în 1933.

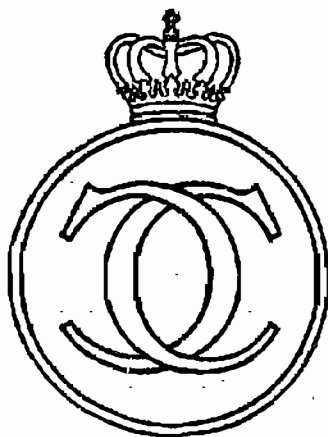
Există nefericiri fertile. Prin sațietate, partidele politice au pregătit o nouă formulă de viață, de vreme ce remediile vechi nu mai aveau nici un efect și adânceau o stare haotică. Acel amurg, pe care cărturarul Nicolae Iorga îl vedea încă din 1930, lăsându-se asupra vieții de partid, a încheiat un ciclu în seara zilei de 24 Februarie 1938, când 4.297.581 cetățeni, peste capul partidelor, peste programele spulberate, au primit cu bună și însoțită învoire noua așezare a țării.

Iar epitaful, anticipat și acesta, al unei asemenea vieți de partid cu tot ce a putut zădărnici din fireasca noastră evoluție, îl aflăm într-o notiță din hârtiile lui Fustel de Coulanges, publicată postum de Paul Guiraud: «Dacă s'ar putea închipui un popor întreg îndeletnicindu-se cu politica, și dacă dela cel dintâi până la cel de pe urmă, dela cel mai luminat până la cel mai ignorant, dela cel mai grijuliu pentru menținerea unei stări actuale până la cel mai îndreptățit să răvnească la răsturnarea ei, ar fi stăpâniți de mania de a discuta afacerile publice și de a pune mâna pe guvernare; dacă s'ar observa efectele pe care această boală le produce în existența a mii de ființe omenești; dacă s'ar calcula turburarea pe care o aduce în fieștece viață, ideile false pe care le intro-

duce în orice spirit, sentimentele perverse și pasiunile dușmănoase pe care le seamănă într-o mulțime de suflete; dacă s'ar socoti timpul răpit muncii, discuțiile, risipa de puteri, ruina prietenilor și crearea amicțiilor false și a afecțiunilor care nu sunt decât dușmănoase, părele, distrugerea loialității, a încrederii, a siguranței, a politeței chiar, introducerea prostului gust în vorbire, în stil, în artă, desbinarea iremediabilă a societății, bănuiala, indisciplina, enervarea și slăbirea unui popor, înfrângerile care nu sunt decât o inevitabilă consecință, dispariția adevăratului patriotisim și chiar a adevăratului curaj, greșelile pe care fatal ficcare partid trebuie să le săvârșească rând pe rând, pe măsură ce ajunge la putere în condiții întotdeauna aceleași, dezastrele și prețul cu care trebuiesc plătite; dacă se ține socoteală de toate acestea, nimeni n'ar mai șovăi a spune despre o asemenea boală că nu e cea mai funestă și mai spăimnătoasă molimă ce se poate abate asupra unui popor, că nu mai e alta care să aducă mai crude loviri vieții private și vieții publice, existenței materiale și existenței morale, conștiinței și inteligenței, și într'un cuvânt, că niciodată n'a fost pe lumea aceasta un despotism care să poată face atâta rău».

Fustel de Coulanges zăgrăvea o molimă, o urgie, care e pretutindeni și oricând aceeași, în afară de spațiu și de timp. Noi am trăit-o. Oglinda se potrivește de-a domo cu viața noastră politică, înăspriată de zavistia din ultima vreme a partidelor ajunse în paroxism, înainte de 24 Februarie 1938. Și nu e o întâmplare lipsită de tâlc, că recapitularea aceasta a unor timpuri evolute, ținute și pecetluite în siciul istoriei, se sprijină pe mărturiile și anticipările a doi cărturari, de epoci, țări și climate spirituale deosebite, dar din aceeași familie: istoricul Nicolae Iorga și istoricul Fustel de Coulanges. O trăire istorică nu se poate dispensa de învățămintele și avertismentele Istoriei, fiindcă evenimentele istorice cu toate experiențele, consecințele, desnodămintele lor, dacă nu sunt analoge, în orice caz sunt omologe. Numai partidele politice, cu simțul istoric decapitat, și-au descifrat în cronică Atenei, a Romei, a Rusiei, a Italiei, a Germaniei, a Spaniei, a Portugaliei, propriul lor destin venind către ele.

c. p.

ROMÂNIA ÎN VIAȚA INTERNAȚIONALĂ

Viața internațională a Statelor se desfășoară, în timpul de față, sub semnul conceptului de *cooperare*, de colaborare, între aceste « agregate umane, și anume cele mai perfecte din câte a înregistrat istoria popoarelor », cum caracterizează organismele etatiste Profesorul Louis Le Fur dela Paris. Căci Statele sunt privite în doctrina noului drept al ginților și sunt recunoscute în numeroase texte de drept pozitiv, astăzi în vigoare, ca *egale*, ceea ce firește înseamnă că ele trăiesc și se mișcă pe un plan de *coordonare* nu de *subordonare* ca în trecut, când nu lipseau pretențiunile tutelare, — și ele erau adeseori recunoscute juridicește, — ale unor Puteri asupra altora, ale unor națiuni asupra altora. Și este atât de adânc împănăntă astăzi în *conștiința juridică obștească*, — factorul ce legitimează sau condamnă principiile și instituțiile dreptului popoarelor, — această *egalitate* a Statelor, ce trebuie desigur înțeleasă în primul rând ca o *egalitate juridică* ce permite fiecărui Stat să invoce în mod egal beneficiul și protecțiunea dreptului internațional, dar care trebuie să aibă și consecințe politice asemănătoare, încât încercările, adeseori metodic organizate, de a o îndepărta din rolul de idee călăuzitoare în raporturile internaționale, au întâmpinat totdeauna o puternică rezistență colectivă. Și ea s'a ridicat mai ales din partea Statelor « cu interese limitate », după formula consacrată prin tratatul dela Versailles, pentru a denumi Statele *mici*, de odinioară, cele mai numeroase din comunitatea internațională. Explicabil este fenomenul acesta, căci nu trebuie uitat că întreg secolul al XIX-lea, — care se termină, pentru istoria diplomatică, cu anul 1914, — a fost dominat de lupta între cele două politici externe posibile: *hegemonia Marilor Puteri* sau *egalitatea Națiunilor*, și că din această luptă, al cărei impresionant început îl înseamnă Congresul dela Viena din 1815, — când Hardenberg se întreba cu cinism: « Ce caută aci dreptul public? », spre a primi acest răspuns dela Talleyrand, susținător al punctului de vedere al celor mici: « Datorită lui, sunteți aci », — a ieșit până la sfârșit triumfătoare « egalitatea națiunilor ». Or, tot ce se câștigă prin străduințe și lupte, se încadrează mai adânc în patrimoniul comun, juridic sau politic, al națiunilor.

Dar, Statele recunoscute *egale* și *independente*, suverane adică, — ceea ce le conferă o libertate de mișcare, și de acțiune, care să nu depășească însă

limitele fixate de dreptul internațional, — sunt menținute prin dinamismul vieții lor spre *cooperare*, spre conlucrare, în domeniul internațional. Ele sunt îndrumate spre această cale, dela care, chiar de ar voi, nu s'ar putea îndepărta prea mult, prin atotputernicia ce exercită fenomenul *interes*, — idee călăuzitoare a politicii internaționale, — care face ca Statele să fie obligate de a întreține continui și adeseori complexe relațiuni între ele, de diferite naturi; și prin comandamentele *solidarității* dintre State, în care jurisconsultul-diplomat Politis vedea « una dintre cele mai vii, și nediscutabile realități ale timpului nostru », dar care în ultimii ani mai ales, trece printr-o atât de gravă criză, încât s'a putut vorbi și despre « pulverizarea conceptului de solidaritate internațională » (René Giraud). Și instrumentele materiale prin care se concretizează aceste multiple relațiuni internaționale — cu atât mai numeroase cu cât este mai accentuat fenomenul *interdependenței* etatiste, — sunt *tratatelor* internaționale, aceste acte juridice, de drept al ginților, bilaterale sau plurilaterale, ce crează obligațiuni și drepturi zise *derivate* (secundare sau accesorii) în limbajul doctrinei, pentru semnatarii. Privite ca analoage contractelor, din dreptul privat, și prezentându-se juridicește, după opinia unui cercetător contemporan, ca « o procedură constituțională după care sunt create anumite norme juridice comune mai multor state » (P. Chailley), tratatele sunt într'adevăr un instrument atât de frecvent în manifestarea de voință a Statului, încât cu drept cuvânt se poate spune, că de stipulațiile lor sunt legate, — și acestea, orice concepție s'ar acredita asupra naturii juridice a Statului, — o foarte întinsă, dacă nu cea mai mare, parte din viața sa.

Odată stabilite aceste adevăruri, este cazul de a constata că diferit este locul și rolul pe care un Stat sau altul îl are în cadrul Comunității Internaționale, după cum, — deși bucurându-se în mod egal de drepturi comune se recunosc astăzi tuturor Statelor ce se pot încadra sub imperiul normei de drept al ginților, anumite drepturi *fundamentale*, imprescriptibile și inalienabile, ca unele ce izvorăsc din însăși ființa Statului, — el a moștenit mai multe sau mai puține obligațiuni internaționale dela înaintași, după cum mai desăvârșit sau mai puțin evoluat se găsește statutul său juridic internațional, după situația sa geografică sau economică, natura frontierelor sale, struc-

MIHAI VIŢEAZUL, LA CURTE
 Pictură de Franz Frankl II, reprezentând personajele ilustre dela curtea împăratului. Tema compoziției este « Irodiana adică importanței ce i se da. Tânărul din stînga, cu manta bălă

tura etnică a populației sale, misiunea sa istorică și de civilizație, în fine, sarcinile speciale ce apasă asupra sa, în scopul conservării ordinii internaționale în ființă. La aceasta mai ales, se referea cunoscuta « Declarație a drepturilor și datoriilor națiunilor elaborată de « Uniunea Juridică internațională », datată 11 Noembrie 1919, când definea egalitatea Statelor în acești termeni: « Statele sunt egale înaintea dreptului. Egalitatea de drept implică o egală cooperare în reglementarea intereselor Comunității internaționale, fără a-i conferi în mod necesar, o egală participare la constituirea și funcționarea organelor prepușe la gestiunea acestor interese ».

Ori, dacă privim poziția României în viața internațională, în lumina acestor factori, cu înlesnire se desprinde rolul ei important și specific. Căci, deși încadrată juridicește în categoria « Puterilor cu interese limitate », contribuția ei în domeniul promovării pacifice a relațiilor internaționale, a organizării și funcționării organismelor noi ale vieții Statelor — instituite fie prin Pactul din 28 Iunie 1919, creator al Societății Națiunilor, fie prin tratatele de pace din anii 1919—1920, fie prin tratatele speciale ulterioare, — în funcționarea apoi a diferitelor organe prepușe la gerarea intereselor internaționale, este cu deosebire prețioasă. Dar unde se vede mai ales noua misiune istorică și civilizatorie a Statului român

întregit, este mai ales în ideea călăuzitoare politicii sale externe, nici odată desmăștiată dela « Unirea » cea mare din 1918, — oricine a fost conducătorul Departamentului Afacerilor Străine, oricare a fost coloratura de partid a guvernului în funcțiune, — care se poate sintetiza în această formulă: apărarea și consolidarea ordinii internaționale în ființă, prin respectarea și onorarea tratatelor. De aci, caracterul esențial al angajamentelor sale internaționale: compatibilitate deplină între ele și principiile Pactului Societății Națiunilor, acest document ce ambiționează — cu toate crizele periodice prin care trece Instituția dela Geneva, cu toate scăderile și lacunele sale — să realizeze un minimum de organizare juridică și politică în domeniul internațional; document înscris în capul tratatelor ultime de pace « ca un impresionant al lor frontispiciu », — și privit de comentatorii săi, ca « o Chartă constituțională a noii comunități Internaționale ». (F. Larnaude). Compatibilitate deplină apoi, cu comandamentele noii concepții diplomatice, consacrate prin articolul 18 din Pact « diplomație deschisă », la lumina zilei, nu « diplomație secretă », ca în trecut. Ceea ce face că este suficient a deschide « Culegerea de Tratat » (Recueil des Traité...) dela Geneva, spre a vedea, aproape la zi, stadiul angajamentelor internaționale ale României, spiritul lor, preocupările și obiectivul lor. Din toate acestea

REGELE RUDOLF II

Odată capul lui Iona Doerătoru. Mălăi este înălțat, în fruntea banchetului în robul însuși al regelui biblic — dovadă a a fi Sigismund Bathory. Muzeul Prado din Madrid.

se poate afirma, că România apare în cadrul noiei Comunități Internaționale, ca un Stat cu o excepțională conștiință, la guvernare și în marea masă a națiunii, a drepturilor sale intangibile, dar și a obligațiilor sale internaționale; ca un Stat ce a depășit cu mult pe multe altele, în această privință. De aci, câte odată, adoptarea în domeniul internațional a unor atitudini dăunătoare poate propriilor interese, în discordanță cu anumite amintiri istorice și legături sufletești, — precum a fost de ex. aderarea la politica de *sanctiuni* a Genevei contra Italiei, definită ca agresor în războiul italo-abisiinian, în Adunarea Societății Națiunilor din Octombrie 1935, — dar poruncite de această regulă de bază, axiomă oarecum a politicii externe, acum tradiționale, a României: loialitatea față de angajamentele însușite, ca Stat suveran, în exercitarea plenitudinii capacității sale juridice internaționale, onorarea semnăturii depuse pe un act juridic internațional. Nu odată a fost semnalată această atitudine constantă a României în viața internațională, de cronicari nepărtinitori și de bărbai de Stat străini, cu autoritate.

Stat pacific, constituit după seculare străduințe și sacrificii, în limitele sale firești — să nu uităm această constatare științifică a marelui geograf francez, Profesorul Em. De Martonne: «Statul Român reunește aproape pe toți Românii, între fron-

tiere oarecum ideale, în jurul acestei citadele Carpatice, care a fost totdeauna inima națiunii române», — România ilustrează astfel, prin poziția sa în viața internațională, temeinicia celui adevăr formulat în secolul trecut de școala italiană de drept internațional (care numără autori de reputația lui Mancini, Carnazza-Amari, Brusa, Esperson, Pierantoni, Pasquale Fiore, etc.): «Organizația Statelor pe naționalități, va însemna o garanție a dreptului în domeniul relațiilor internaționale. A adopta *principiul naționalităților* ca bază a dreptului, ar fi mijlocul cel mai înțelept spre a aplană contestațiile între State, calea cea mai sigură spre a stabili între ele relațiuni proprii să ușureze dezvoltarea pacifică a fiecărui popor». Angajamentele internaționale ale României, în aceste aporope două decenii de când există noua ordine internațională, vădesc, într'adevăr, strânsa legătură ce există între *pacifismul constructiv* și *principiul naționalităților*, care comandă mai presus de orice, astfel cum îl caracteriza odinioară ideologia wilsoniană, «satisfacerea legitimelor revendicări naționale, bine definite». Ori România întregită este rezultatul uneia dintre cele mai elocvente aplicațiuni ale principiului naționalităților, care și-a găsit concretizare la nașterea română prin impresionante manifestări din trecutul istoric și din epoca întregirii Statului, a *voinei colective*; manifestări ce au pus Comunitatea

Statelor în fața unui fapt împlinit. Este, precum remarcă un autor român « un exemplu de invincibilă vitalitate a rasei, de expresie plastică a sistemului naționalităților și a dreptului de auto-determinare » (M. Antonescu).

TRANSFORMĂRILE STATUTULUI INTERNAȚIONAL, JURIDIC ȘI POLITIC, ÎN FORMELE DE STAT ALE NAȚIUNII ROMÂNE.

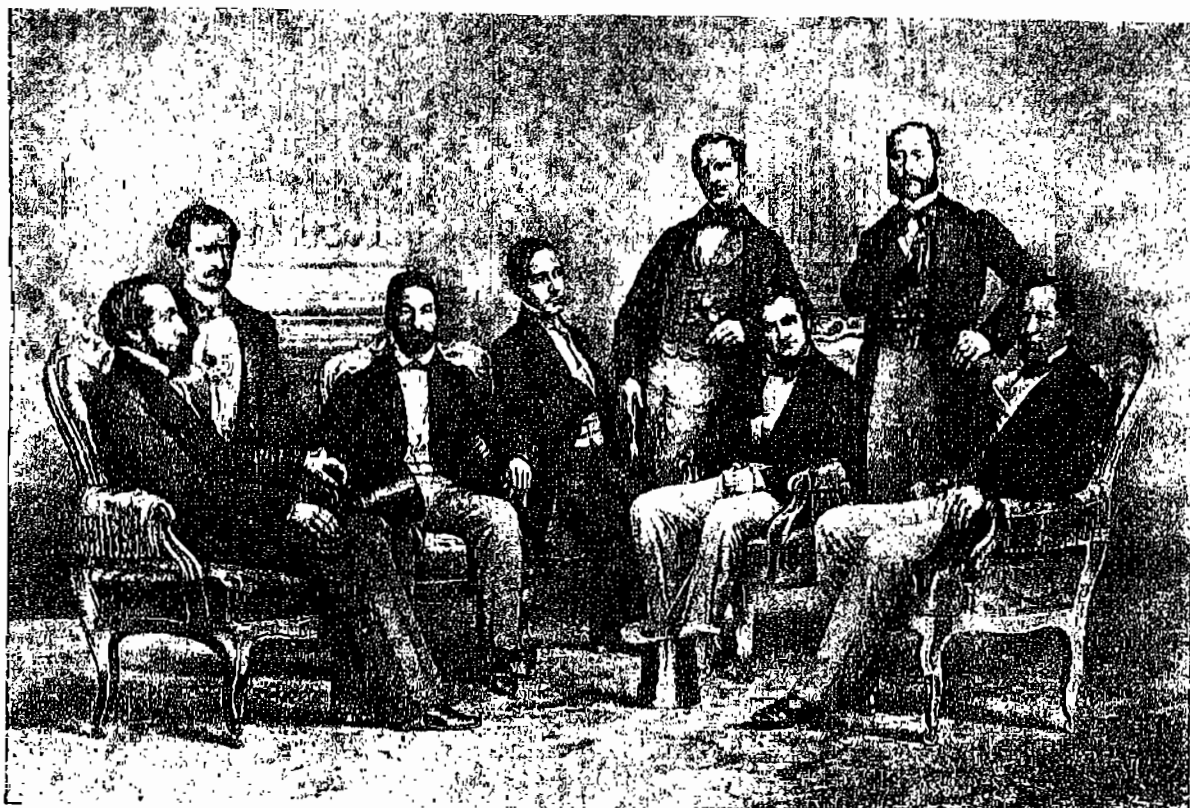
Dar misiunea actuală a Statului român în Comunitatea internațională, rolul pe care i l-am precizat, de gardian al păcii și garant al stărilor de lucruri din Europa Centrală, consacrată prin tratatele de pace dela sfârșitul războiului mondial, — din originea căruia nu poate fi ignorată alături de « o nepotolită sete de cucerire » (B. Lavergne) și o « nesoluționată chestiune a naționalităților » (R. Johannet), — nu ar putea fi complet înțeleasă și cum se cuvine prețuită, decât dacă vom aminti, în linii cu totul generale, rolul aproape asemănător, misiunea de istorie universală, pe care Țările Române libere, — cu toate vicisitudinile pe care le-a înregistrat evoluția statutului lor juridic internațional, — l-au avut în trecut. După cum, poziția actuală însăși a României în viața internațională, nu ar putea fi pe deplin descifrată, și tăria organizației sale de Stat național unitar, nu ar găsi suficientă explicațiune, decât prin evidențierea acelor împrejurări specifice națiunii române, care au arătat în paginile istoriei umanității, tăria indestructibilă a rasei, care au realizat treptat o ameliorare a statutului internațional al Țărilor Române, sau — în provinciile subjugate prin vitregia vremurilor, — au afirmat o neînfrântă rezistență în fața metodelor strădunite oficiale de desnaționalizare; ca și prin arătarea prețioasei contribuții pe care națiunea română prin evoluția ei organică spre « Unirea din 1859—1862 mai întâi, prin « Marea Unire » din 1918 mai apoi, a adus-o în dezvoltarea principiului național, a acestui principiu care astăzi înregistrându-și triumful, a depășit cu mult — prin izbândă sa în lupta cu celelalte principii, călăuzitoare în trecut în relațiile internaționale, ca principiul echilibrului forțelor, al legitimității, etc. — ceea ce credea despre el jurisconsultul german Bluntschli, care spunea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: « principiul național nu are importanță decât în politica internațională, dar nu în dreptul public », devenind dela 1919, dacă nu *fundamentul* însuși al noului drept al gușilor, desigur un principiu de însemnătate covârșitoare în această disciplină juridică, un principiu diriguitor în această materie atât de importantă a nașterii sau formațiunii Statelor, a transformării lor teritoriale și a dispariției lor; (sau după mai noi termeni de drept internațional, adoptați de autori contemporani, a începerii, modificărilor și dispariției *competinței statale*).

Evidențiind aceste adevăruri istorico-juridice, vom putea stăruia asupra raportului de filiațiune ce există între rolul de istorie universală al națiunii române din trecut și cel de astăzi, între misiunea de apărător al unor prețioase interese internaționale, — într-o vreme când Comunitatea de drept al gușilor se

confunda cu Europa, — de către Țările Române de odinioară, de către România întregită, de astăzi când această Comunitate internațională și-a lărgit cu mult cadrele; apoi între situația de verficator al dreptului de viață al națiunilor mici, prin primejdioasa-i poziție geografică de « națiune-tampon » între imperialismele ce tindeau la stăpânirea Dunării-de-Jos, în trecut, și de obstacol astăzi, în lupta de ideologii ce se poartă pe plan internațional, între Răsăritul Europei și o bună parte din restul ei.

Într'adevăr, în trecutul lor istoric, Țările Române au fost în ritmul preocupărilor Comunității Internaționale a timpului, au adus partea lor de participare la aceste preocupări, și au contribuit la verificarea temeiniciei sau caducității unor idei călăuzitoare în familia Statelor de atunci, după cum, mai ales, prin anumite acte istorice, au promovat dezvoltarea principiului național, care a devenit mai apoi, baza juridică însăși a organizației de Stat, a națiunii române. Astfel, încă dela originea lor, din secolul al XIII-lea și XIV-lea când procesul de închegare și organizare a Țărilor Române era terminat, — și rămânând ele încă dela început « legate de posesiunile de dincolo de Carpați, care nu interpun nici decum barierele lor » (Jacques Ancel), — ele au fost sortite prin poziția lor geografică, să stăvilească ofensiva otomană asupra Europei. Și dacă, datorită disproporției de forțe, Țările Române nu au putut să înfrângă puterea turcească, ele nu uzat-o prin repetatele victorii ale domnilor, și au oprit procesul de întindere teritorială a Statului Sultanilor, la Dunăre. Astfel, un Mircea cel Bătrân, un Ștefan cel Mare, un Mihai și alți domni renumiți, au îndeplinit un mare rol de istorie universală, adică, în limbajul modern al dreptului gușilor, « au gerat un mare interes internațional ». Căci aceasta era principala preocupare a familiei Statelor din acele timpuri: eliminarea amenințătoare primejdii a întinderii puterii turcești asupra Europei. Ni-o arată izvoarele istorice din acele epoci; ni-o mărturisesc toate planurile de organizare a solidarității europene, care purtau pretențiosul și precum s'a arătat mai apoi, utopicul titlu, de planuri « de pace perpetuă », și care preconizau apropierea Statelor creștine din Europa într-o organizație comună, din care războiul ar fi eliminat în raporturile dintre ele, în care arbitrajul ar fi, chemat să soluționeze litigiile ce se vor ivi, și care ar avea ca principal obiectiv, lupta fără cruțare contra Turcilor cutropitori, până la completa lor gonire din Europa. Comunitatea Internațională de atunci se întindea până la Dunăre: Țările Române erau o « arrieregardă » și aveau un rol important, dar o poziție foarte primejdioasă, atât de primejdioasă, încât o cronică din timpuri foarte vechi, afirmă că « ele sunt așezate în calea tuturor relelor ». Rusia Țărilor nu conta încă în această Comunitate europeană din care Turcia « infidelă » era exclusă, Turcia nu va fi primită « la beneficiile dreptului public european » decât târziu în secolul al XIX-lea, prin tratatul dela Paris din 30 Martie 1856 (art. 7).

De asemenea, mai târziu, când imperialismele austriac și rusesc s'au apropiat de Țările Române, cam în același timp, spre finele secolului al XVII-lea

COMISIA INTERNAȚIONALĂ PENTRU REORGANIZAREA PRINCIPATELOR ROMÂNE, 1856-57.
 Dela stânga la dreapta: Lytton Bulwer (Anglia), De Kette (raportorul comisiei), Safvet Effendi (Turcia), Basily (Rusia), Baron de Richthofen (Prusia), Cavaler Benzi (Sardinia), Cavaler de Liehman-Palmarde (Austria), Baron Talleyrand-Perigord (Franța).
 Fotografie de Ch. P. Szathmari. Col. Academiei Române.

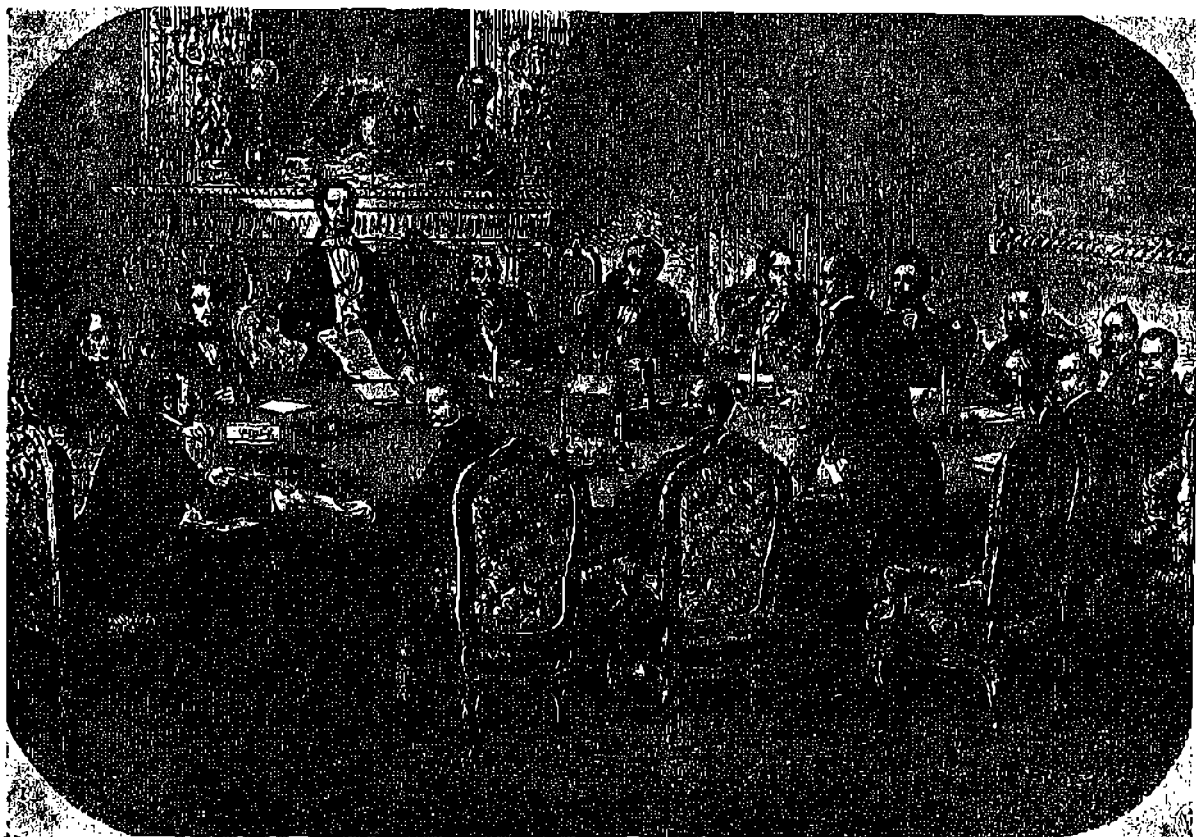
și începutul celui de al XVIII-lea, aceste Țări au servit anumite interese de «echilibru» în Comunitatea Internațională din acele vremuri, având poziția și rolul de «Stat-tampon» între cele trei imperialisme, turcesc, rusesc și austriac, toate de o potrivă de exclusiviste și agresive. Timp de două secole aproape, Țările Române lipsite de regimul de «neutralitate perpetuă», care în Europa occidentală a fost recunoscut prin tratate internaționale, în secolul al XIX-lea, acestor State-tampon, cu rol aproape asemănător, precum au fost, Elveția, Belgia și Luxemburgul, au trebuit să pareze lovituri războinice agresive, sau să paralizaze combinații diplomatice oculte, care toate tindeau a face din ele un «marche-pied», cum afirmău și anumite corespondențe diplomatice, spre obiective mai îndepărtate și cu atât mai primejdioase, pentru echilibrul european și pentru ființa lor însăși. Ambele misiuni «de drept al ginților», onorate în interesul unei Comunități internaționale care nu a acordat însă totdeauna suficientă ocrotire Țărilor Române, — ea însăși fiind subminată de anarhia suveranităților locale, de imperfecțiunile regimului feudal, ce s'a prelungit în unele părți, până târziu în epoca modernă, de inexistența sau insuficienta afirmare a conceptului de solidaritate internațională, — au vădit un important rol de istorie universală, al națiunii române, continuatoare a tradiției române de ordine, la Dunărea-de-jos. Dar repetatele conflicte armate în care Țările române au fost integrate, ca și străduințele făcute de atâți Domni români spre îndepărtarea am-

bițiilor și planurilor imperialiste dela hotarele Țărilor lor, — rămânând cu un model de abilitate diplomatică domnia strălucită a lui Constantin Brâncoveanu sfârșită totuși într'un mod atât de tragic, — au adus anumite transformări în statutul juridic internațional al Principatelor, de care s'a resimțit, întârziindu-se, fireasca evoluție organică a națiunii române; și i-au cauzat dureroase pierderi teritoriale. Astfel, apărând ca State suverane, *independente*, dotate cu deplină «capacitate juridică internațională», am putea spune — folosind o consacrată formulă a dreptului internațional modern, — Țările Române au trebuit, după câțiva vreme, Țara Românească mai întâiu, Moldova mai apoi, să recunoască oarecum *suzeranitatea* Porții otomane, devenind *vasale* precum spun cercetări istorice, față de această Putere, pe atunci în cea mai strălucită dezvoltare. Anumite *capitulații* (termen prin care în deobște se desemnau tratatele internaționale între «Sublima Poartă» și Puterile creștine) au fixat raportul juridic de *dependență politică* a Țărilor Române față de Imperiul Otoman. Dar datele lor, admise de unii cercetători într'un fel, de alții în alt fel, sunt adeseori contestate de critica istorică contemporană. Pare întemeiat că, în ultimii ani ai domniei sale, Mircea cel Bătrân va fi plătit un tribut cu titlul de *peșcheș* Sultanului Bajazet Ilderim; că mai târziu, între Vlad I și Mohamed al II-lea, s'a încheiat o *capitulație*, la anul 1460; că în Moldova, Petru Aron s'ar fi angajat la plata primului «bir» către Poartă,

la anul 1455 prin logofătul său Mihail, «în urma asentimentului Mitropolitului Teoctist și a boierilor săi, la acest act» (Tr. Babinger); și că mai târziu, în 1511 sau 1513, Bogdan cel Orb, fiu și urmaș al lui Ștefan cel Mare, va fi încheiat prin împuternicitul său Logofătul Tăutu o nouă capitulație cu Sultanul Selim I, reînnoită mai apoi de Petru Rareș, după prima lui domnie, cu Sultanul Soliman al II-lea Magnificul.

Dar poate fi vorba de instituirea unui adevărat regim de *vasalitate*, — în sensul pe care dreptul internațional îl conferă acestei instituții de semi-suveranitate, caracteristice unei anumite epoci din evoluția relațiilor internaționale în Europa, — prin capitulațiile trecute cu Țările Române, și prin care acestea se obligau a plăti un «peșcheș» ce a variat între trei mii și zece mii de galbeni, (de *ducași*, după unele izvoare occidentale, de *ghizilguruși*, sau *galbeni roșii*, după alte izvoare, otomane). Căci *vasalitatea* în tehnica dreptului ginților este un accentuat raport de dependență, în care «suveranitatea apare ca o speță de tutelă internațională» (Oppenheim). Ea presupune situația unei foste provincii a Statului «suzeran», ce și-a dobândit un minimum de autonomie, un nucleu de organizație etatistă, care cu timpul tinde în principiu, spre personalitatea juridică internațională, spre situația adică, de Stat suveran; și care își are confiscată în întregime inițiativa și dreptul de acțiune în domeniul internațional, de către suzeran. Acesta are recunoscut și un drept de imixtiune în domeniul intern, în cadrul suveranității interne, căci, — spune un autor de reputația lui Paul Fauchille, — «*vasalitatea* are anumite caractere aproape constante: privarea absolută de bucurarea exercițiului de suveranitate externă (afară de foarte rari excepții); ca urmare, respectul de către vasal, a tratatelor politice, comerciale, vamale, etc. încheiate de către suzeran; obligația de a plăti un tribut; interzicerea dreptului de a bate monedă, intervenția, mai mult sau mai puțin întinsă, a suzeranului, în legislație, în administrarea justiției, a armatei, a instrucțiunii publice, în construirea de căi ferate, sau săparea de canale, etc. Legătura de vasalitate poate să producă de asemenea anumite efecte, din punctul de vedere al dreptului de război». Ori, Țările Române nu au fost niciodată «provincii» ale Imperiului Otoman. Niciodată la Iași sau la București nu a pornit un pașă, precum s'a întâmplat cu Țările creștine din Sudul Dunării, precum s'a întâmplat și cu Ungaria — care revendică misiunea de a fi salvat creștinătatea apuseană de invazia otomană — căci la Buda întâlnim un pašalac, în bună parte din epoca subjugării Statului maghiar (1526—1699). Independente la origine, Țările Române au avut și mai târziu, în epoca așa zisei vasalități, — precum constată lapidar Profesorul N. Iorga, — «o autonomie aproape asemănătoare cu independența». Suntem într'adevăr, mai repede în prezența unor tratate de alianță *inegale*, — expresie cunoscută dreptului ginților și reactualizată în ultimii ani, sub regimul Societății Națiunilor, de către China, protestatară la Geneva, — a unui regim de *quasi-protectorat politic* foarte vag, ce implica întinse drepturi pentru

Țările Române, în schimbul obligației lor de a nu face războiul Porții otomane și Aliaților ei, și în același timp, restricțiunii importante pentru orientările politice de expansiune teritorială a Imperiului Sultanilor. Căci litera și spiritul Capitulațiilor prevedea formală obligație juridică pentru Turcia, de «a respecta și a apăra teritoriul Moldovei, care este liber și ne-supus» sau poartă calificativul de «Țară independentă». Se stipulează apoi dreptul de liberă guvernare a Țărilor, prin *domnii* lor, *aleși* cele mai adeseori, conform străvechiului obicei al pământului, — și acest titlu de «Mare Voevod și Domn», dela latinul *dominus* exprimă el însuși plenitudinea puterilor ce dețineau conducătorii Principatelor, — fără recunoașterea vreunui drept de amestec în treburile din lăuntru, în domeniul manifestărilor suveranității interne, a autonomiei. Se precizează încă, prohibirea pentru musulmani de a dobândi proprietăți imobiliare în Țările Române, de a se așeza pe teritoriul lor, de a-și construi moschei în orașe, etc. Ceva mai mult, se stipulează dreptul circulației românilor în Imperiul Otoman, garantându-li-se protecțiune specială și scutire de impozite; în timp ce negustorii turci veniți în Principate, trebuiesc să posede specială autorizație a Domnului, să negocieze numai în anumite târguri și piețe, și sunt obligați, să plece de îndată din Țară. Pentru procesele dintre musulmani și valahii se institue competența Divanului Principelui din Țara Românească, băștinașii neputând fi judecați nici la Constantinopol, nici în vreun alt loc din Turcia. În ceea ce privește politica din afară a Țărilor Române, nici ea nu-și găsește prea mari țărnuriri, sub regimul capitulațiilor otomane. Este drept că Domnii români se obligă de a nu face războiul Turcilor și de a menaja pe Aliații și prietenii lor, dar această obligație este de esența unui tratat de alianță, după cum anumite participări ale armatelor române alături de cele otomane, la anumite operațiuni militare, — pe care le amintește istoria noastră națională, — sunt ceva foarte normal într'un regim de alianță, când curge «*casus foederis*». De asemenea, trimiterea și primirea de agenți diplomatici, «*soli*» cum se numeau în acele vremuri, a fost un drept continuu exercitat de Țările Române, — fără ca el să aibă caracterul de *permanenți*, ceea ce nu se obișnuia încă pe atunci, afară doar de «capuchehaile» acreditate de Domni, fără întrerupere, în Constantinopol, — și aceasta manifestând o largă libertate de acțiune în domeniul internațional, arată slabele legături de dependență dintre Țările Române și Poarta Otomană. După cum, același adevăr îl exprimă dreptul de a încheia tratate, acte juridice internaționale, cu alte State, (să amintim tratate de alianță sau de comerț cu Polonia, Lituania, Transilvania, etc.) drept ce a fost privit mai târziu, când spre începutul timpurilor moderne s'a cristalizat în dreptul ginților și în practica vieții popoarelor, conceptul de *suveranitate* a Statelor cu ale sale consecințe juridice și politice, ca una dintre cele mai importante prerogative ale sale. Și atunci, — dacă tributul însuși apare prin proporțiile sale dintru început, mai mult ca un simbol de dependență «dată fiind marea condescendență și protecțiunea pe care Poarta Otomană o

ÎNCHERIEREA PĂCII LA CONGRESUL, DELA PARIS, 1857. O ȘEDINȚĂ A PLENIPOTENȚIARILOR
 Dela stînga la dreapta (în partea de sus a mesei): Lordul Kovlel. (Anglia), Lordul Clarendon (Anglia), Conte de Walewski (Franța), Baroanul de
 Murkenel, Baroanul de Lubner, Conte de Buol, Aali Paşa (Turcia), Mehmed Bel (Turcia), Marchizul de Villamarina (Italia), Conte de Cavour (Italia),
 Dela dreapta la stînga (în partea de jos a mesei): Baroanul de Brunov (Rusia), Conte de Orloff (Rusia), Conte de Hatzfeld, Baroanul
 de Mantuffel, D. Benedetti, secretar
 Desen de Janst Langa. Col. Academiei Române

acordă» Țărilor Române, — vom spune că suntem într'adevăr în prezența nu a unui clasic regim de *vasalitate*, astfel cum îl înțelege și îl caracterizează dreptul internațional, nu a unei calificate semi-suveranități, care desbracă formațiunea etatistă respectivă de toate manifestările *independenței* sale în exterior, și a unei largi părți din *autonomia* sa în interior ci îndepărtându-ne de teza formulată în materie, de către unii internaționaliști, vom accentua, precum înclina să creadă în epoca Unirii Principatelor, un Vasile Borescu, și precum în ultimul timp afirmă cercetătorii români în materie, că suntem în fața unei *alianțe inegale*, cu totul altceva decât vasalitatea propriu zisă; cu oarecare tendință spre protectorat, din partea Porții Otomane, și cu evoluție constantă spre ameliorarea acestui statut, prin recuperarea deplinei libertăți de acțiune și a deplinei capacități internaționale de către Țările Române.

Intr'un asemenea regim, plata tributului, — care a îndus adeseori în eroare, — foarte frecventă în raporturile dintre State, în epoca năvălirilor barbare, față de unii barbari, și la începutul chiar a epocii moderne față de Turci, trebuie interpretată mai mult ca « o răscumpărare a dreptului la pace ».

Este adevărat, că în anumite timpuri, cu mult mai târziu decât epoca elaborării amintitelor « capitulații », pe cale de abuzuri și de uzurpațiuni succesive, Pute-

rea Otomană a depășit litera și spiritul acelor capitulații, în dauna statutului juridic pe care ele îl consacraseră Țărilor Române. Indrumarea politicii din afară a fost tot mai mult confiscată de către Poartă, amestecul în treburile interne, și mai ales în desemnarea Domnilor, tot mai mult resimțit. Dar toate aceste practice abuzive, care au culminat în răpirea unor teritorii ale Țărilor Române, ce au fost transformate în « raele », și prin sistemul politic caracteristic epocii Fanarioșilor, nu au putut scoate din conștiința poporului român, — în tot mai accentuată evoluție spre forma juridico-politică de *națiune*, ce tinde la personificarea sa juridică într-o formă de Stat *național unitar*, — convingerea dreptului său la deplină independență și la neșcutată-i stăpânire asupra teritoriului străvechiu geto-dacic, ca și credința-i în marea sa misiune istorică. De asemenea din punct de vedere juridic, starea de drept a Principatelor, a rămas aceeași de mai înainte. Turcia însăși a recunoscut-o prin tratatul dela Carlovitz din 1669, dela Kuciuk-Kainargi din 1774, dela Adrianopole din 1829 (art. 5). Nici instituirea *Protectoratului* rusesc, prin Tratatul dela Kuciuk-Kainargi din 1774, de natură religioasă mai întâi, dar cu pronunțat caracter politic mai târziu, în epoca apogeei sale, recunoscut prin Tratatul dela Adrianopole din anul 1829, nu a putut sdruncina această credință, nici nu a

putut împiedeca evoluția spre unitatea românească. Statutul internațional al Principatelor a fost desigur afectat prin recunoașterea protectoratului rusesc, care precum s'a văzut în epoca elaborării Regulamentului organic, — a acestui act constituțional din întâia jumătate a secolului al XIX-lea, — implica un pronunțat amestec al Puterii protectoare în afacerile interne ale Țărilor Române. Căci peste *alianța inegală*, vasalitatea *sui-generis* față de Poartă, venia să se adauge, — din interesate calcule politice și ca expresiune a noului imperialism, cel rusesc, ce tindea spre Constantinopol, spre Strămtori, cheie a celor două Mări, — protectoratul Țărilor ortodocși ai Rusiei. Dar și aceasta, ca o formă de tutelă internațională, cu totul îndepărtată de caracterele juridice precise, pe care dreptul ginților le cere și le recunoaște acestei forme de semi-suveranitate, care este protectoratul.

Așezarea geografică primejdioasă, la orăscruce de civilizații și la ciocnirea manifestărilor celor trei imperialisme, a avut urmări și asupra evoluției statutului teritorial al Țărilor Române. În vremea lui Mircea cel Bătrân, Țara Românească pierde Dobrogea; Ștefan cel Mare pierde gurile Dunării, cu Chilia și Cetatea Albă, transformate în « racle ». Alte cetăți au fost răpite și organizate în puncte de observație și supraveghere otomană, atât în Țara Românească, cât și în Moldova (Giurgiu, Brăila, Turnu, Tighina). Din aceleași motive, reconstituirea unității politice a Daciei, sub Mihai Viteazul (1599-1601) care s'a încoronat la Alba-Iulia (străvechiul Apulum) ca suveran al tuturor Românilor, nu a fost decât o temporală epopee. Realizarea politică și teritorială a Marelui Voevod a rămas însă cum remarcă istoricul maghiar Ianczo Benedek « o verigă din lanțul evoluției națiunii române », reprezentând pentru urmașii săi o tradiție și un îndemn.

Apoi, odată cu începerea decăderii Imperiului Otoman și a succesivelor apropiieri de Țările Dunărene a imperialismului austriac și rusesc, înregistrăm noi « rapturi » teritoriale, din corpul acestor Țări. Austria victorioasă asupra Turcilor, răpește prin Tratatul dela Pasarovitz (a. 1718) Oltenia, pe care o restituie după două decenii, prin Tratatul dela Belgrad din 1739.

Iar mai târziu, în plină pace, Moldova superioară, denumită pentru nevoile cauzei « Bucovina », este smulsă de aceeași Putere, la anul 1775 și stăpânită mai mult de un secol, până la 1918. Rusia urmează acelaș exemplu prin cele două răpiri ale Moldovei răsăritene, — care ia numele vechiu de « Basarabia », — consumate în anii 1812 și 1878. Dar toate aceste « rapturi » au constituit, dacă le privim în lumina dreptului ginților, simple *stări de fapt*, nu de drept. Chiar dacă s'ar invoca legitimitatea la acea epocă a dreptului de cucerire — drept declarat abolit prin Pactul Societății Națiunilor, — actele juridice internaționale respective sunt *nevalabile* în ceea ce privește răpirile teritoriale consacrate în dauna celor două Țări Române. Căci totdeauna a lipsit consimțământul Principatelor, care nu au fost nici decum consultate, cu ocazia acelor dureroase proceduri. Nici măcar un consimțământ silnic, impus prin superioritatea rapor-

tului de forță a învingătorului, nu se poate invoca, căci Țările Române nu erau Părți beligerante în războaiele de pe urmă cărora, s'au înregistrat acele răpiri teritoriale, chiar dacă ostilitățile se desfășurau adeseori pe teritoriul lor național. Iar Turcia, Putere suzerană, nu era nici decum în drept să consimtă valabil astfel de răpiri teritoriale din corpul Principatelor, pentru că capitulațiile nu-i conferiseră nici un fel de drept de dispunere asupra teritoriului lor. « Sultanul nu avea dreptul de a ceda Basarabia, care nu este decât Moldova orientală » spunea în epoca desăvârșirii Marelui Uniri profesorul N. Iorga, și această sintetică formulă, de o potrivă valabilă atât din punct de vedere istoric, cât și juridic, își are egală îndreptățire și în toate celelalte cazuri de răpiri teritoriale, suferite în decursul timpului de uniunea română. Astfel, ele fiind calificate încălcări ale dreptului istoric și ale celui internațional, — acesta având din secolul al XVII-lea încoace o tot mai pronunțată desvoltare, sub aspectul său modern, — ele însemnând apoi grele lovituri și ultragii aduse conștiinței naționale și ale sentimentului juridic, și rămânând prin acestea însuși, grăitoare exemple de ceea ce însemna « sistemul coîmpărțitor », — această consecință a faimosului echilibru al puterilor (*justum potentiae aequilibrium*), căruia a căzut victimă, în secolul al XVIII-lea și Polonia, vecină și de multe ori aliată, — pentru toate aceste considerațiuni, nici nu puteau să dăinuiască îndelungat timp, nici chiar ca « stare de fapt ».

Pentru că niciodată « ... trecerea timpului nu poate să transforme violența în drept », spunea în secolul trecut, jurisconsultul italian Manuian, și pentru că « o stare de lucruri chiar milenară, nu este sortită să dăinuiască, când este ea recunoscută ca fiind contrarie ideii de justiție » precum accentua Președintele Millerand, în epoca elaborării Tratatului dela Trianon, prin scrisoarea de trimitere a acestui Tratat către delegația ungară (6 Mai 1920).

NAȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI PRINCIPIUL NAȚIONALITĂȚILOR.

Dar alături de serviciile aduse Comunității internaționale în trecut de către Țările Române, întru apărarea creștinătății apusene și a civilizației ei, și întru conservarea unui anumit echilibru european, națiunea română prin unele manifestări istorice, mai apropiate ca și mai îndepărtate de epoca noastră, a adus prețioase contribuții la precizarea și cristalizarea celei mai înaintate și mai fundate teorii, în materie de formațiune a Statelor: teoria fundării Statului pe bazele comandamentelor *principiului național*. Intr'adevăr, unele cercetări istorice au văzut, încă de multă vreme, manifestări ale principiului național la Români, chiar din primele timpuri ale fundării principatelor. Căci, s'a zis, alături de ideea domniei, a teritoriului definit, etc. ideea națională a determinat sensul evoluției noastre istorice și a constituit pivotul de rezistență a celor două Țări, față de vitregia împrejurărilor. Subconștient manifestată mai întâiu, conștient mai apoi, ea a determinat acte istorice din trecutul nostru. Astfel fiind, înche-

CONGRESUL, DELA BERLIN, 1878

Dela stânga la dreapta: 1. Graf de Lannoy, 2. Graf. Karoly, 4. Păst. Gortschakoff, 6. Baron Beaconsfield, 7. Mulow, 8. Fürst Hohenlohe, 10. Baron Dubrih, 11. Graf. Kozell, 13. Andrássy, 14. Bucher, 15. Fürst Bismark, 17. Waddington, 18. Comte de St. Valler, 19. Graf. Schadowloff, 20. Karatheodory Effendi, 21. Russel, 23. Lord Salisbury, 24. Saadulahi Bei, 25. Mehemed Ali Pașcha. *În fund, la mijloc, în dreapta coloanei, Ion C. Brătianu*

garea însăși a Statului național unit, s'ar fi realizat mai de timpuriu, dacă ea nu ar fi fost împiedicată prin concepția *teritorialității*, valabilă la noi ca și în restul Europei, timp de secole, după care Țara era privită ca proprietate a Dinastiei, deci Țara Românească a Basarabilor, Moldova a Bogdan-Mușatinilor. Ca urmare, cât timp au dăinuit dinastiile istorice, Țările Române trebuiau să trăiască separat; orice Domn ce ar fi căutat să stăpânească și în cealaltă Țară, ar fi fost considerat uzurpator. Boierimea, clasa politică a timpului, nu ar fi tolerat un asemenea act. Dar când Mușatinii se sting în Moldova, cu Aron Vodă și Ștefan Răzvan, Mihai Viteazul se crede îndreptățit, ca mai de departe înrudit, el ca Basarab, cu Mușatinii, să ia moștenirea acestora, în datina dinastiei improvizate de către Poloni, Movileștii. Și atunci apare «Unirea» dela 1600. Făuritorul ei o socotla, în concepția lui, mai strânsă între Moldova și Țara Românească, decât între acestea și Ardeal. Anumite documente ne arată că el înțelegea asupra Moldovei o stăpânire ereditară «și pre băieți și pre fete»; în timp ce în Ardeal, — unde s'a văzut, o subconștientă manifestare a comunității de origine, în revoluția cu care țărănimea șerbă a salutat apariția liberatoare a Domnului Munteniei, — Mihai cerea împăratului Rudolf II conducerea Țării, cu titlul de «Voevod-Guvernator». Organizația bisericească prescrisă și consolidată de Mihai în Ardeal, legătura canonică stabilită între Mitropolia din Alba-Iulia și cea din Târgoviște, este de asemenea o dovadă de manifestare națională. Dar mai ales de-a-lungul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, repetate afir-

mări ale sentimentului național nu lipsesc. Alături de anumite manifestări politice, de caracterul voit unitar al literaturii religioase, de urmările binefăcătoare, sub raportul renașterii naționale, — prin lămurirea originilor și a trecutului nostru istoric, — ale «Unirii» din 1701, din Transilvania națiunilor «privilegiate» și a religiunilor «receptae», întreaga viață organică a națiunii române din acea epocă afirmă, — și aceasta cu toată epoca Fanarioșilor din Principate, care deși inferioară sub anumite raporturi politice, nu reprezintă o amorțire a ideilor și o stagnare a conceptului național, — o tot mai accentuată tendință spre reorganizarea Statului Românesc pe alte baze, naționale, și în întinderea statului românesc pe întreg teritoriul național. Dacă dăinuirea vechilor idei călăuzitoare în Comunitatea Internațională a timpului, este încă o realitate, dacă grave impedimente pentru desăvârșirea mai timpurie a «Unității naționale» dăinuiesc de asemeni, — și ele au răsturnat opera Eroului din Câmpia Turzii și au împiedecat încercările urmașilor, — nu se pot nega elocvente manifestări ale acelui *sentiment național*, — în care unii autori (de ex. René Johannet, etc.) văd primele forme de cristalizare și de acțiune ale principiului național, la un popor, — de cari fac dovadă cu prisosință, paginile istoriei noastre. Astfel că secolul al XIX-lea, «secolul revendicărilor naționale» după expresiunea entuziastului Mancini, secolul luptei între ideile echilibrului de forțe, cu corolarul ei, hegemonia Marilor Puteri și principiul național, cu fireasca-i consecință, dreptul la viață al națiunilor mici, găsea un teren pregătit prin evoluția însăși a națiunii române, pentru

concretizarea, la Dunărea de-Jos, a dreptului naționalităților. Ori acest drept comanda, încă de atunci, că acolo unde nu este o națiune, trebuie să fie un Stat, și se prezenta ca « un concept ideologic al frontierei ». . . el singur putând și trebuind să ofere formula vie a frontierei » (R. Johannet). El pătrunsese atât de adânc în conștiința generală, încât progresive transformări în Statutul internațional al Țărilor Române trebuiau să urmeze. Era acesta un deziderat obștesc, pe care-l recunosc unele corespondențe străine (a lui Bois le Comte din 1834), sugestive manifestări unioniste din epoca elaborării Regulamentului Organic (de ex. Memoriul partizii naționale din Muntenia din anul 1829, care cerea: a) « Valahia și Moldavia să se impună și să facă amândouă un Prințipat », b) « Prințipatul acestor întrupate provincii să fie de sine și neatârnat de Țurcia » etc.) și pe care îl presimte însuși acel Regulament Organic, când înscrie următorul articol introductiv: « Inceputul, relighia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Prințipaturi, precum și trebuințele ambelor Părți, cuprind din însăși desclăcarea lor, elementele nedespărțitei Uniri, care s'au împiedecat și s'au întârziat de întâmplătoare împrejurări. Măntuitoarele folosuri ale rodului ce s'ar naște din întrunirea acestor două nații, sunt netăgăduite. Elementurile întruniri a Moldo-Românilor se află așezate prin acest reglement, prin asemănatele temeuri ale administrației acestor Țări ».

Dacă în toate acestea adăugăm caracterul de manifestări spontane ale unui puternic sentiment național, precum au fost Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821 și aceea din 1848, din Muntenia mai ales, vom putea spune că suficient evoluată pentru « Unire » a ajuns « Chestiunea română », înaintea Congresului dela Paris din 1856. Desigur Împăratul Napoleon al III-lea, inaugurându-și cu această « Chestiune » politica sa de sprijinire a naționalităților, se arată înțelegător al evoluției națiunii române și al realităților europene care cereau « să se constituie la Dunărea-de-Jos o naționalitate puternică, necesară ca formă politică a latinității orientale » (Gh. Brătianu), și ca barieră de opus expansiunii Rusiei, de curând învinse în războiul Crimeii, către Constantinopol. Ce s'a decis în Congresul dela Paris, în această privință, ne arată litera tratatului din 30 Martie 1856, care în al său art. 22 stipulează: « Principatele Valahiei și al Moldovei vor continua să se bucure, sub suzeranitatea Porții și sub garanția Puterilor Contractante, de privilegiile și imunitățile, în posesiunea cărora ele sunt. Nici o protecțiune exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de către vreuna dintre Puterile garante. Nu va fi vreun drept special de ingerință, în afacerile lor interloare ». Ceea ce înseamnă, o nouă reamintire, după abuzurile din ultimele două secole ale Puterii suzerane, a caracterului liberal al tutelei internaționale înstituite odinioară prin Capitulații, caracterizate prin întinse privilegii și imunități (pe care și Poarta le-a reconfirmat printr'un Protocol din 11 Februarie 1856). Ceea ce înseamnă încă, abolirea în drept a protectoratului rusesc, și stipularea unei garanții colective a Puterilor semnatare ale Tratatului

dela Paris, formulă adeseori folosită în acea epocă de existență a Concertului european, — « rudiment de organ executiv în Comunitatea europeană a secolului al XIX-lea », după cum îl caracterizează profesorul Ch. Dupuis, dela Paris, — în raporturile tutele dintre Puterile Mari și Statele mici. Dar această transformare pe cale internațională a statutului Principatelor, înlesnea desăvârșirea unui act istoric din evoluția lor organică. Căci textele următoare, — după ce prevedeau dispozițiuni de apărare a Principatelor, prin reînvierea vechilor armate naționale, — se ocupau și de reorganizarea lor, prin consultarea *voinței colective* a populațiilor, acest element constitutiv al principului naționalităților. Cum s'a manifestat această *voință colectivă*? Alături de datele aceluia « plebiscit de toate zilele » (Henri Hauser), care reda *voința obștească* din paginile istoriei naționale, din repetatele manifestări de caracter *unionist*, din evenimentele de trecătoare *Unire*, fie și de fapt, *voința colectivă* s'a manifestat cu toată hotărârea și claritatea, — după îndepărtarea tuturor obstacolelor, — în sensul adâncii realități, istorice și naționale, care comanda, ca firească soluție, *Unirea Principatelor*. De aceea hotărârile Divanurilor Adhoc, instrumentul de concretizare a *voinței naționale*, din 1857, cu cele *cinci* puncte în Moldova, și *patru* puncte în Muntenia, în fruntea cărora se stipula *voința*, solemn exprimată, de *Unire*, rămân ca un document în istoricul dezvoltării națiunii române și, privite în cadrul manifestărilor internaționale, în dezvoltarea principului național. Nu este lipsit de interes a aminti, că în al cincilea punct al deciziunii sale, Divanul Adhoc din Moldova preconiza recunoașterea regimului internațional de *neutralitate perpetuă*, pentru noul Stat Român. Era aceasta exprimarea, convingerii primejdioasei poziții de *Stat-tampon*, pe care l-au avut Țările Române în trecut, și putea să-l aibă noul Stat, în viitor. Și dacă « Convenția » dela Paris din 1858, nou act juridic constituțional, octroiât de Puterile Garante « Principatelor Unite », în locul Regulamentului Organic, nu onora întru totul *voința neîndoelnică*, solemn exprimată, a Moldovenilor și a Muntenilor, ea stipulând o hibridă formă de apropiere între cele două Principate, cu doi Domni deosebiți, aceeași *voință colectivă* va elimina gravele ei lacune, conform comandamentelor evoluției istorice. Căci nu aceasta trebuia să fie formula definitivă în evoluția națiunii române, ceea ce stipula de ex. art. I, din « Convenție »: « Muntenia și Moldova, constituite sub denunțirea de *Principatele-Unite*, vor rămâne sub suzeranitatea Porții, dar drepturile de autonomie, imunitățile, etc., rezultând din Capitulațiile încheiate cu Sultani Bajazed Ilderim, Mohamed II, Selim I și Soliman II, vor fi respectate, sub garanția colectivă a Puterilor ». Intr'adevăr, prin alegerea din 5 și 24 Ianuarie 1859, a Colonelului Alexandru Ioan Cuza, ca Domn al Moldovei și al Munteniei, prin patriotismul și înțuiția politică a *generației dela 1859*, care a știut să profite de lacuna Convenției, de neprevăderea-i dacă cei doi Domni trebuie să fie și două persoane deosebite, s'a desăvârșit logica dezvoltării naționale și comandamentele principului național. Comunitatea internațională a fost pusă în

CONFERINȚA PĂCII DRELA BUCUREȘTI, 1859

Pe scaune, în jurul mesei, dela stânga la dreapta: 2. G-ral T. Vukotich, 3. Bl. Venizelos, 5. T. Maloirescu, 6. N. Pasitch, 7. D. Tontcheff, 8. C. Dissecu, 9. N. Pollia.
În picioare, dela stânga la dreapta: 1. Alex. Marghilomanu, 2. C. Pall, 3. I. Isuados, 12. D. Calafatovitch, 18. R. Greceanu-Trăsnen, 20. G-ral Coandă, 21. G-ral Cristescu, 22. I. Svilkositch, 26. Take Ionescu, 30. M. Spalatkovich.

fața unui fapt împlinit, prin acea Unire personală din 24 Ianuarie 1859, ca și prin *Unirea reală* din 24 Ianuarie 1862, când cele două guverne și cele două Adunări reprezentative s'au constituit într'un singur guvern și o singură Adunare, la București. Ori, tocmai prin acele proceduri naționale din 1859 și 1862, devenite *acte definitive*, s'a adus formală recunoaștere suveranității națiunii române și s'a realizat un progres în dezvoltarea *principiului național*, care cere aplicațiunea sa, unde este locul, independent de votul conform al familiei Statelor, căci «se răsculasera și până atunci popoare, își ceruseră dreptul lor, dar trebuise conform cu obiceiul dela Viena, ca Europa constituită acolo să le cerceteze procesul și să dea o hotărâre, înaintea căreia se înclinaseră cu toții, primind-o cum era. Acum însă *pentru întâia oară*, fără manifestații revoluționare mai recente și fără vărsare de sânge, un popor apărea sprijinit de singurul său drept și împotriva clauzelor formale ale tratatului celui mai nou, care abia-i recunoscuse existența, el impunea «faptul îndeplinit» al soluției sale, aduse imediat la îndeplinire, în loc să prezinte o simplă petiție de revizuire. Era un element nou în dezvoltarea principiului național. Și noi îl dăduserăm» (N. Iorga). Element nou într'adevăr, care ne permite a aprecia natura și importanța contribuției aduse de către națiunea română, în dezvoltarea principiului național, ca element moral, creator de State, principiu ce «nu vine dela cei mari la cei mici, dela cei culți la cei ce erau să fie inițiați în cultură, dela apuseni la răsăriteni, ci invers» (N. Iorga).

Construit teoreticește, prin ideile secolului al

XVIII-lea și ale Franței revoluționare, reprezentând transpunerea pe planul internațional a ideii de libertate individuală, principiul național și-a înregistrat astfel cristalizarea doctrinară și importante aplicațiuni practice și prin contribuția națiunii latine dela Dunărea de Jos.

Fără îndoială, apropiatele evenimente ce au precedat, ca și acele ce au urmat Unirii din 1859, ca elaborarea Constituției și a codurilor, instaurarea Dinastiei străine, cerute de Divanurile Adhoc, organizarea și consolidarea puterii armate, etc., au îmbunătățit în fapt, cu mult, Statutul internațional al Principatelor-Unite. Am putea spune că, juridicește, ultimele resturi de tutelă internațională ce se mai exercitau asupra lor, erau aproape lipsite de conținut, ele constituiau un anachronism. Căci găsim noua Românie participând în mod direct, fără intermediul vreunei alte Puteri, la mai multe convențiuni de Unimi internaționale, exprimare a unei tot mai accentuate solidarități între Statele europene, ca: Convenția telegrafică cu Austria și Serbia, din 1865; Convenția de navigație cu Rusia, în 1866; Convenția Unimii telegrafice europene și aceea a Crucii Roșii, din 1868; o convenție comercială cu Austro-Ungaria, în 1876, alta cu Germania, în 1877, etc. De aci și până la *recunoașterea* deplinei capacități juridice internaționale, nu mai era decât un pas. Ea a și avut loc, în mod *colectiv*, prin Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878 (art. 43, 44, 45). Dar și de această dată, nu fără ca națiunea română să-și fi câștigat dreptul la suveranitatea integrală, prin contribuția și sacrificiile de sânge aduse în războiul ruso-româno-turc din 1877—

1878, și după ce, la 10 Mai 1877, Corpurile legislative române proclamaseră *independența* față de Turcia. Ca și în alte ocazii, ciocnirea imperialismelor vecine a cauzat pierderea Sudului Basarabiei (art. 45 al Tratatului dela Berlin) — retrocedat României prin tratatul dela Paris (art. 20), — cu încălcarea flagrantă a Convenției ruso-române din 4/16 Aprilie 1877, care autorizând trecerea trupelor rusești spre Balcani, garanta «drepturile politice și integritatea teritorială a *Slatului Român*».

Pierdere dureros resimțită, pe care numai sub presiunea evenimentelor, organele constituționale ale României au consimțit-o. «Memoriile Regelui Carol I» (data 30 Septembrie 1878) arată într'adevăr că numai «...*silită de hotărîrea Marilor Puteri* și spre a nu fi o piedecă la întărirea păcii, Camera împuternicește guvernul să se supună voinței întregii Europe, retrăgând autoritățile civile și militare din Basarabia...».

În schimb, se reanexa României, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân, Dobrogea, în scurt timp devenită înfloritoare, sub regimul românesc. Vom remarca apoi, că aceleași interese de politică internațională au impus României *suverane*, cu ocaziunea *recunoașterii* ei, unele sarcini: egalitatea cultelor, egalitatea drepturilor politice și civile, acces la serviciile publice și la profesinii pentru toți locuitorii, fără deosebire de credință, sau de confesiune, sarcini ce au fost atunci încadrate în formula de «protecțiune a minorităților» — care ulterior, la finele războiului mondial, trebuia să ia o mare extindere, prin tratatele de pace, și prin tratatele «adiționale», — și pe cari România le-a onorat, prin modificarea apropiată a art. 7 din Constituție (la 1879). S'a vorbit atunci, în doctrina dreptului ginților, de o *recunoaștere condițională* a României. Eroare juridică, pentru că este în deobște admis, că suveranitatea este *declarativă*, nu *atributivă* de personalitate juridică internațională. (Ulloa, Diena, Fauchille, Le Fur), ceea ce implică în drept inexistența însăși a unei *recunoașteri*, sub condiție. Căci, «încă, înainte de a fi recunoscut, Statul există, și tocmai pentru că există este el recunoscut» (Bustamante Y. Sirven); o îndreptățire adică a acelei cunoscute formule a lui Hugo Grotius, părintele dreptului internațional modern: «*novus populus sui juris nascitur*».

Recunoașterea integralei suveranități a României, consolidarea apoi a noului său statut juridic, prin proclamarea, la 10 Mai 1881, a Regatului, au fost un prețios factor, de sprijin moral totdeauna, de sprijin material adeseori, pentru provinciile supuse unor stăpâniri străine, dar a căror organică evoluție, accelerată încă prin exemplul dela 1859, tindea spre *Marea Unire*, și câștiga puteri noi spre a rezista politicii de Stat, de desnaționalizare.

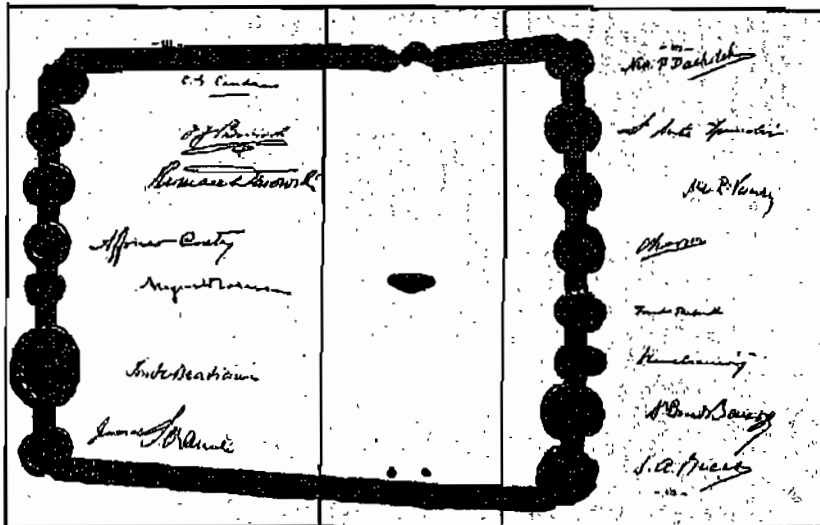
Acel nefiresc tratat de alianță *defensivă* cu Puterile Centrale, tratat *secret* încheiat în 1883 — conceput ca măsură de apărare față de primejdii imperialismului rusesc, — nu a putut provoca nici decum o politică de desinteresare a Regatului român, față de soarta românilor din Monarhia Habsburgilor. Conștiința națională a acestora era cu neputință de a fi împie-

dicată în dezideratele ei, și după procesul faimos al Memorandului, desbătut la Cluj între 7—25 Mai 1894, — proces ce reprezintă «una dintre cele mai grave erori politice de care un guvern s'a făcut vinovat, față de reputația *Țării sale*» (G. Moroianu) — chestiunea Transilvaniei, cu nedreptățile ce conținea și cu urgența soluționării sale, devenise cunoscută cancelariilor diplomatice, luând aspect de problemă de interes european. «Deșteptarea spiritului național român» de pretutindeni, — după o formulă a Regelui Carol I, era o vie realitate, și pregătirea Unirii tuturor Românilor devenise «*piatră unghiulară a politicii noastre... temeiul educației tinetului românesc*» (C. Kirișescu). Dar și de această dată, — ca și în toate transformările progresive din trecut ale statutului internațional al României, se cereau noi străduințe și noi sacrificii. Île au fost aduse cu prisosință, în războiul mondial, de Români liberi, ca și de acei din provinciile subjugate. Căci *tratatul de alianță* cu Austro-Ungaria din 1883, reînnoit la 5 Februarie 1913, fiind respins de conștiința națională a tuturor Românilor și devenind caduc prin neproducerea lui «*casus foederis*» — art. 2 din *tratatul reînnoit* în partea sa finală stipula: «*Dacă Austro-Ungaria ar fi alacată într-una din părțile ținuturilor sale vecine cu România, casus foederis se va ivi de îndată pentru aceasta din urmă*», — România s'a încadrat în grupul *Puterilor luptătoare pentru cauza naționalităților*, prin declarația sa de războiu, notificată Austro-Ungariei la 14/27 August 1916. Iată a adus prețioase servicii cauzei comune a «*Puterilor Aliate și Asociate*», în deobște recunoscute de către eminenți bărbați de Stat, aliați și inimici chiar, în timpul războiului, ca și de o întreagă presă. Dacă la un moment dat, cu consimțământul Aliatilor, România, copleșită de forțe inimice și părăsită de Rusia, a trebuit să încheie *tratatul dela București* din 7 Mai 1918, acest *tratat* nu a fost nici când valabil în drept, fiind lipsit de ratificarea factorului constituțional, și a fost socotit de noul drept internațional, ca un *tratat nul*, ca unul ce încălca cele mai sacre drepturi ale Statului Român. De altfel, reîntrarea în războiu a României, în Noembrie 1918, îi deslinșa și orice valoare practică. În acest timp, prin faptul războiului și prin urmările sale, *ideea de auto-determinare*, adânc împănămentată în conștiința juridică a națiunii române, își producea efectele. Ea punea indestructibile baze juridice noului Stat Român *Intregit*. Acesta este într'adevăr sensul istoric și caracterul de drept public, al Adunărilor naționale din provinciile alipite, de a fi concretizat *voința colectivă*, — privită în drept ca un fundament al principiului naționalităților, — cu aspirațiile ei de desăvârșire a Unității naționale. Istoricile hotărâri naționale accentuau asupra acestui factor. Astfel hotărîrea *Sfatului Țării* dela Chișinău din 27 Martie 9 Aprilie 1918, decidea: «*Republica democratică moldovenească (Basarabia) în limitele sale... smulsă de către Rusia acum mai mult de o sută de ani, din corpul vechii Moldove, în baza dreptului istoric și a dreptului național, pe baza principiului că popoarele singure trebuie să decidă de soarta lor, de acum și*

pentru totdeauna, se unește la Patria-Mamă, România». De asemenea, Adunarea Națională dela Cernăuți, hotărăște la 15/28 Noembrie 1918 alipirea Bucovinei la România «în mod necondiționat și pentru veșnicie... considerând că dela fundarea Principatelor Române, Bucovina... a făcut totdeauna parte din Moldova și că, în 1774, i-a fost răpită prin trădare... și reunită prin violență la coroana Habsburgilor».

În fine, Marea Adunare Națională dela Alba-Iulia, din 18 Noembrie—1 Decembrie 1918 «decretează, prin reprezentanții săi îndreptățiți, Unirea tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii, la România». Juridicește, aceste Adunări Naționale reprezintă plebiscite *spontane* de consultare a națiunii române, neprevăzute adică în vreun tratat internațional, și superioare ca valoare juridică, plebiscitului la o zi determinată; iar hotărârile lor exprimă în mod clar și hotărât *voinea colectivă* a națiunii, de alipire la România. Astfel Statul Român întregit își dobândia noua sa fizionomie juridico-politică, prin sacrificiile noi aduse în timpul războiului mondial, pentru triumful ideii de drept și a dreptului naționalităților; și mai apoi, prin manifestarea conștientă a întregii națiuni române, spre Unitatea națională. Prin aceasta însăși, desăvârșirea unității naționale apărea ca firească și ultimă realizare, a îndelungatului proces istoric de evoluție al națiunii române. Dar este ceva mai mult: ea era *simplu împlinit*, în momentul înăunțării lucrărilor din care trebuiau să rezulte tratatele de pace. În această ordine de idei, constată istoricul american Charles Seymour: «... Când se deschidea Conferința Păcii, Imperiul Austro-Ungariei nu mai era decât o instituție ce aparținea trecutului... În mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele dispartate ale Imperiului se împrăștiase, fidelitatea către împărat dispăruse, și supremația Germanilor și a Maghiarilor fusese măturată... În Transilvania, Românii erau primiți ca liberatori».

Conferința Păcii, ca urmare, nu putea să impună popoarelor Monarhiei o uniune, pe care ele o respingeau «în virtutea principiului proclamat al dreptului de auto-dispoziție al popoarelor, aparținerea naționalităților dunărene însile, de a-și determina propria lor soartă». Astfel că, în speță, Tratatelor de Pace nu le-a revenit misiunea de a crea ele un Stat român întregit teritorialicește. Acesta era o vie realitate, și era *fructul unei evoluții istorice și a unor seculare străduințe ale națiunii române întregi*. El era comandat de întreaga dezvoltare istorică a poporului român și era cerut imperios de «perfecta unitate geografică a vechii Dacii» (Em. De Martonne). Vom accentua într'adevăr, că «...noua configurație teritorială a

TRATATUL DE PACE DELA VERSAILLES: Semnăturile delegațiilor.

României corespunde regulilor geografice și comandamentelor istorice, decurgând din firea și dezvoltarea neamului românesc» (N. Dașcovici). Aceste reguli geografice și comandamente istorice au fost valorificate de energia și vitalitatea încercată, timp de veacuri, a națiunii române. Dacă în anumite momente istorice, au venit și unele indemnuri și unele ajutoare din afară, ele nu au fost, cum atât de intuitiv recunoaște profesorul Jacques Ancel, decât «instrumentele ce au pus punct final, unei istorii seculare». Astfel că, *tratatele de pace din 1919—1920 fără a crea ceva în ceea ce privește statutul teritorial și politic al României noi, nu au făcut decât să recunoască și să înregistreze, în texte de drept internațional pozitiv, această creație logică, organică și de caracter definitiv, a națiunii române*. În această lumină trebuie privite textele ce ne interesează, din tratatele de pace: art. 292 din Tratatul dela Versailles din 28 Iunie 1919; art. 59, 61, 89 din Tratatul dela Saint-Germain din 10 Septembrie 1919; art. 27, 45, 47, 74 din Tratatul dela Trianon, din 4 Iunie 1920; art. 29 și urm. și art. 59 din Tratatul dela Neuilly din 27 Noembrie 1919; ca și Convenția dela Paris, de recunoaștere a Unirii Basarabiei la România, trecută la 28 Octombrie 1920, între Principalele Puteri Aliate și România.

Aceste acte juridice internaționale inspirându-se din principiul naționalităților, pe care ele înțeleg să-l aplice sub forma sa *activă* sau *pasivă*, și consacrand legitimitatea nouilor frontiere ale României, găsindu-le adică conforme cu comandamentele acestui principiu, prin aceasta însăși le proclamă acoperite și de protecțiunea noului drept al genților. Căci el recunoaște Statului național un «drept de revendicare, de a atrage la sine porțiunile din corpul națiunii supuse unor stăpâniri străine, iar acestora le recunoaște dreptul, de a se integra Statului lor național, anterior existent.

ROMÂNIA ÎN CADRUL NOUILOR ORGANISME INTERNAȚIONALE (PACIFISMUL SĂU CONSTRUCTIV; POZIȚIA SA FAȚĂ DE SOCIETATEA NAȚIUNILOR; LITIGII INTERNAȚIONALE; PROBLEMA OPTANȚILOR UNGURI; COMPETIȚIA COMISIUNII EUROPENE A DUNĂRII.

Se desprind astfel, cu toată claritatea, cele două importante obiective ale națiunii române, până la desăvârșirea unității sale naționale: pe de o parte, o constantă și prin nimic desmițată evoluție spre realizarea acestui istoric eveniment, pe de altă parte o încadrare a Țărilor Române odinioară, a României mai apoi, în idealurile și interesele superioare ale Comunității internaționale a timpului, pe care națiunea Română le-a servit cu loialitate, de multe ori, spre primejduirea însăși a ființei sale politico-teritoriale. Dar mai presus de orice, politica externă a Statului român, în trecutul său istoric, în fazele transformărilor statutului său internațional, a fost o politică de ordine și de pace la Dunărea-de-Jos, și o politică de valorificare întotdeauna a *dreptului la viață a națiunilor mici*, drept amenințat timp de secole de concepția, instinctiv urmată mai întâiu de marile State în domeniul internațional, doctrinar formulată mai apoi, sub conceptul « marilor aglomerațiuni » etatiste.

România veche nu a cunoscut, într-adevăr, războaie de agresiune, nici politică imperialistă. A făcut numai războaie defensive, pentru apărarea și conservarea patrimoniului național, războaie pentru apărarea creștinismului în fața ofensivei musulmane, pentru recuperarea independenței sale și pentru realizarea unității sale naționale. Dar probele evidente, pozitive, despre aspirațiile națiunii române spre *pacea constructivă* nu lipsesc nici în trecut. Să amintim două: a) Punctul *cinci* din hotărârea divanului Adhoc din Moldova, prin care se cerea *neutralitatea*, ceea ce înseamnă, — într-o vreme când dreptul internațional pozitiv înregistra două astfel de cazuri în Europa occidentală, neutralitatea Statelor-tampon, între Mari Puteri și divergente imperiale (Elveția dela 1815), Belgia (dela 1831), — aspirații spre un regim internațional de desinteresare în conflictele vecinilor și de îndepărtare a vechilor imperiale, dela pământul românesc; b) punctul *cinci* din Memorandumul Guvernului Român depus în Congresul dela Berlin (dintre 13 Iunie—13 Iulie 1878), prin care se cerea același regim de *neutralitate*; « România ar fi fericită și recunoscătoare de a vedea încoronate străduințele sale, care au demonstrat individualitatea sa, printr-o binefacere europeană: *garanția reală a neutralității sale*, ceea ce ar pune-o în măsură de a arăta Europei că ea nu are altă ambiție decât de a fi păzitoarea credincioasă a libertății Dunării, la gurile ei, și de a se consacra la îmbunătățirea instituțiilor sale și la dezvoltarea resurselor sale. Dacă Comunitatea internațională din acea epocă, nu a recunoscut României regimul de neutralitate perpetuă, restrictiv pentru suveranitatea externă a unui Stat, prin ridicarea dreptului de a declara războiu, interese speciale de politică internațională, ca și

dorința de a conserva România în lupta pentru păstrarea echilibrului european, pe care cu îndârjire ea l-a apărât în trecut, au determinat acea atitudine negativă. Și, într-adevăr, nu există manifestare de politică externă a Statului Român, după acea dată, și până la semnarea tratatelor de pace din 1919—1920, care să nu fi ținut la conservarea echilibrului european în aceste părți, și la concretizarea ideilor de drept și de justiție internațională, care însuflețeau, la începutul secolului al XX-lea, cea mai mare parte dintre Statele din Comunitatea internațională.

Era astfel firesc, și în linia unei tradiții de politică externă care vine departe din trecut, ca România întregită, prin realizarea idealului său național, să se integreze în noua *politică a păcii*, politică ce a devenit principală preocupare în noua Comunitate a Statelor, doritoare de a nu vedea repetându-se — odată satisfăcute, în măsura putințelor și realităților internaționale « legitimele revendicări naționale, clar definite » (W. Wilson) — un nou războiu general, ca acel războiu mondial, adevărat « războiu hiperbolic, de uzură » (Ferrero), primejdios pentru civilizația contemporană însăși. De aceea găsim România în rândul Membrilor *originari* (fundatori), și anume a acelor din prima categorie, — înscrisă adică în prima anexă a Pactului din 28 Iunie 1919, — ai Societății Națiunilor, organism internațional, inovatoriu și revoluționar câte odată prin principiile Pactului său, față de teoria și practica vieții internaționale din trecut, a cărei principală și grea misiune, este, alături de organizarea juridică a vieții Statelor, conservarea unei *păci durabile* în lume, edificată pe principiul *respectării tratatelor*.

Ceea ce înseamnă că, din chiar momentul încheierii noii ordine internaționale, consacrate juridicește prin prescripțiile Pactului și ale Tratatelor de Pace, România a înțeles să se integreze în nouile idealuri ale familiei Statelor, care doritoare de a-și da un minimum de organizare juridică și de a elimina imperiul forței brutale, înlocuindu-l cu domnia normei de drept, în raporturile dintre ele, s'au adunat, în marea majoritate a lor, în jurul Pactului, în jurul Instituției internaționale pe care el o crea, Societatea Națiunilor. După cum această apropiere dintru început a României de Societatea Națiunilor, — în Comisiunea de elaborare a Pactului căreia, Comisiunea I-a Conferinței de Pace, ea a fost reprezentată prin Ministrul plenipotențiar Diamandy, — se datorește și faptului că noul organism internațional afirmă în centrul preocupărilor sale de viitor și *garanția statutului teritorial și politic* pe care aplicațiunea principiului naționalităților, în Europa frământată de o veche chestiune a naționalităților, îl instaurase la sfârșitul războiului mondial. Într-adevăr, art. 10 din Pact stipulează: « Membrii Societății se angajează să respecte și să mențină contra oricărei agresiuni exterioare, integritatea teritorială și independența politică prezentă a tuturor Membrilor Societății ».

Loialitatea României față de Pact a fost totdeauna afirmată prin manifestările sale de politică externă, și cu solemnitate proclamată prin succesele Mesagiei regale de inaugurare a sesiunilor par-

lamentare, ca și prin repetate declarații ministeriale. Iar contribuția sa la opera Societății Națiunilor, s'a concretizat în efectivă elaborare la dezvoltarea Instituției și la promovarea păcii; în debaterile asupra problemelor vitale, de mare interes pentru întreaga Comunitate internațională, din Adunarea generală și din Consiliu; ca și în atât de utile discuțiuni din Comisiunile geneveze sau din Conferințele Internaționale, ținute sub auspiciile Societății. An de an, reprezentanța României la Geneva a fost prezentă, ceea ce dovedea spiritul său de cooperare internațională. Rezoluțiile valabile, luate de organele Societății, erau cu aceeași loialitate însușite de România; amendamentele propuse (de ex. la art. 15 și 16) erau adoptate, convențiile, protocoalele, și în general toate actele juridice internaționale încheiate sub auspiciile Societății, nu fost ratificate. De aceea alegerea Domnului Nicolae Titulescu, ani de zile conducătorul politicii externe a României în spiritul principiilor Pactului, ca Președinte a celei de a XI-a și de a XII-a Adunări a Societății Națiunilor, a însemnat alături de un omagiu pentru excepționalele-i merite în domeniul acțiunii conduse pentru împănmântarea principiilor Pactului în realitățile vieții internaționale, și o recunoaștere a loialității României față de Societatea Națiunilor. Această alegere poate fi privită — zice un autor român, M. Antonescu, «ca o elocventă recunoaștere a încrederii cu care România a pășit pragul Instituției dela Geneva și ca o consacrare a dezvoltării aduse, de către ea și de către ilustrul ei reprezentant, cauzei păcii». Această încredere în noua organizare internațională, și-a manifestat-o România și prin adeziunea ei la clauza *facultativității* din statutul Curții Permanente de Justiție Internațională dela Haga (art. 36 par. II), clauză ce prevede transformarea competenței Curții, din *facultativă* cum este în principiu, în *obligatorie*, pentru Statul aderent. (Legea de ratificare a acestei aderări, a apărut în «Monitorul Oficial» din 26 Martie 1931). Aderiunea de caracter temporal, pentru o perioadă de cinci ani, cu titlu de încercare oarecum, și de la care sunt excepționate:

- a) toate chestiunile de fond sau de procedură, ce pot

MARȘALUL PIŁSUDSKI DECORÂND PE REGELE FERDINAND I

aduce în discuție, direct sau indirect, chestiunea integrității teritoriale actuale și a drepturilor suverane ale României, inclusiv acele asupra porturilor sale și a căilor de comunicații; b) toate diferendele referitoare la chestiuni care, după dreptul internațional, revin în jurisdicția României (chestiunile *rezervate* așa zise, chestiuni *municipale* după o formulă scumpă americanilor, pe care și Pactul Societății Națiunilor le scoate din competența organizației internaționale, dacă nu vot al Consiliului le recunoaște ca atare (cf. art. 15, par. 8). De asemenea, nu este lipsit de interes de a aminti, spre a evidenția încă loialitatea României față de Societatea Națiunilor și față de angajamentele internaționale însușite, că în anumite ocazii, în materie de protecțiune a minorităților, Consiliul Societății Națiunilor care în virtutea unor rezoluții ale sale exercită garanția internațională asupra aplicării tratatelor minorităților, a recunoscut corecta îndeplinire a obligației ce România a acceptat, de a-și ocroti minoritățile sale. Astfel, spre a ne referi la un exemplu concludent, atunci când Biserica reformată și catolică din Transilvania s'a plâns la Geneva, prin petiția înregistrată la Secretariatul general al Societății Națiunilor

la 6 Mai 1925, contra proiectului de lege al împănmântului particular, din 1925 (lege care în numeroase texte ține seamă de drepturile recunoscute minoritarilor, de ex.: art. 3, 7, 24, 26, 27, 35, 39, 62, 110, 113), Consiliul constată că «... într-o chestie foarte grea, Guvernul Român a manifestat dorința cea mai sinceră și cea mai lăudabilă de a satisface ceea ce cer justiția și umanitatea...». Comitetul a examinat documentarea prezentată de către Guvernul Român și a constatat că afirmațiunile petiționarilor, într'un număr considerabil de cazuri, nu corespund realității, astfel cum ea reiese din anchetele, actele și documentele care au fost examinate. Membrii Comitetului țin să sublinieze, cât este de important, ca plângerile formulate înaintea Societății Națiunilor de către minorități, să fie redactate cu maximum de grijă, pentru ca Societatea să nu fie sesizată de fapte inexacte. (J. O. de la S. D. N., VII-ème année, pag. 742. Scrisoarea adresată de Lord Robert Cecil către I. G.

Duca, atunci Ministru al Afacerilor Străine). Vom aminti, în fine, tot ca o dovadă de corectă onorare a angajamentelor luate prin calitatea sa de Membru al Societății Națiunilor, — într-o vreme când o gravă criză a Societății Națiunilor a fost provocată «... nu atât prin defectele Pactului, cât prin încercările unora de a se elibera de angajamentele sale » (Stasys Lozoraitis), — aderarea României la sancțiunile contra Italiei încursul războiului italo-abisinian, aderare ce nu poate fi interpretată decât ca manifestare a constanței concepții juridico-diplomatice ce a caracterizat politica noastră externă, aderare ce s'a produs, sub imperativa rigoare a normei de drept, înscrise în Pact, și trecându-se peste sentimentele comunității de rasă, ce apropie națiunea română de cea italiană.

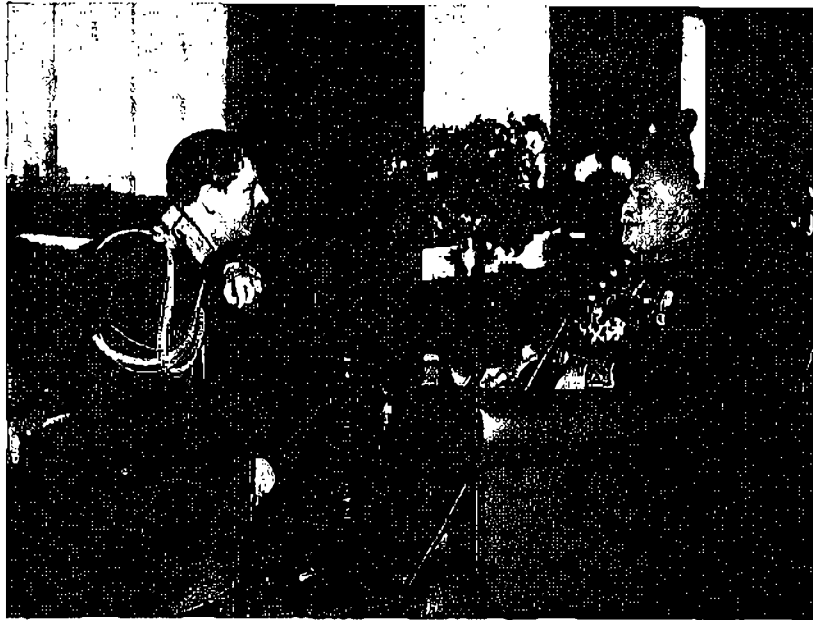
Dar spre a avea o idee cât mai completă despre poziția României față de Societatea Națiunilor, trebuie să amintim că în câteva împrejurări, ea a figurat ca parte în diferende, aduse înaintea ei: a) Astfel a fost în faimosul proces al optanților unguri. În interesul lor, Guvernul Ungar a sesizat Consiliul Societății Națiunilor la 15 Martie 1923, în virtutea art. II par. II din Pact, — «textul din care pornesc toate puterile Societății, de gardian al păcii», cum îl caracterizează profesorul Robert Redslob dela Strasbourg, — cu chestiunea legii române de expropriere, care ar fi afectat bunurile imobiliare ale persoanelor ce optaseră pentru naționalitatea maghiară, conform prevederilor Tratatului dela Trianon, Statul Român procedând astfel contra art. 63 din acest tratat. Ori, cum reforma agrară română fusese determinată de o mare necesitate socială și avea un caracter de generalitate, aplicându-se tuturor proprietarilor de imobile rurale de pe teritoriul României, nu era decât firesc ca ea să se aplice și bunurilor imobiliare rurale ale optanților unguri, aceste bunuri neputând fi considerate de nici un tratat insule de proprietate privilegiate, și găsindu-se juridicește supuse regulei *lex rei sitae*. Prima fază a afacerii o reprezintă negocierile directe dintre cele două guverne, prin intermediul unui imputernicit al Consiliului, Conte Adatci; negocieri desfășurate la Bruxelles, la 27 Maiu 1923, și în care împrejurare — fapt important de reținut, — delegatul ungar a recunoscut că dreptul României de a expropria bunurile optanților era compatibil cu Tratatul dela Trianon. Desavuarea ce a nrmat din partea guvernului maghiar, a acordului dela Bruxelles, a fost un act politic. Consiliul Societății Națiunilor i-a recunoscut deplina valabilitate juridică, prin rezoluția din 5 Iulie 1923, care recomanda încheierea diferendului, prin concilierea reciprocă. Atunci începe a doua fază, căci optanții unguri sesizează tribunalul arbitral mixt româno-ungar dela Paris, invocând art. 63, 232, 250 din Tratatul dela Trianon și pretinzând că exproprierea română era de fapt o « confiscare », o « lichidare » a bunurilor lor, ceea ce Tratatul înțelegea să interzică în mod expres, prin acele texte. Deși, cu drept cuvânt, România ridică excepția de incompetență a Tribunalului, acesta prin exces de putere se declară competent, cu majoritate de voturi. În fața acestei proceduri, care făcea să se întrevadă că Tribunalul arbitral mixt nu înțelegea caracterul ge-

neral și fundamentul juridic și social al reformei agrare, procedură care pe de altă parte încălca însuși Tratatul pe care-l invoca, și statutul constitutiv al Tribunalului arbitral mixt (art. 239 al aceluiaș Tratat), România rechemă pe arbitru ei și sesizează, ea la rândul-i, în baza aceluiaș text din Pact, art. II, par. II, Societatea Națiunilor; în timp ce Ungaria cerea Societății de a desemna un alt arbitru, în locul aceluia ce se retrăsese. Ca urmare, Consiliul a adoptat atitudinea de a numi, în Martie 1927, trei raportori: Sir Austen Chamberlain și reprezentanții Chinei și Japoniei, spre a studia din nou problema optanților unguri și a-i referi. La 2 Septembrie 1927 raportul a fost depus și el conchidea la justificarea reformei agrare din România, și la compatibilitatea ei cu prevederile Tratatului dela Trianon; exproprierea neputând fi nici decum privită ca o confiscare sau lichidare. Această soluție ar fi trebuit să lichideze de îndată și în mod definitiv, procesul. Dar, cum s'a recunoscut mai târziu chiar din tabăra celor interesați, Ungaria vedea un fecund instrument pentru acțiunea revizionistă, în a ține cât mai mult în actualitate acest proces de a cărui lipsă de temeinicie ori cine înțelegea fenomenul reformei agrare din România, cu sacrificiile vrednice de admirat ale proprietarilor români, era deja convins. După cum, din dorința de a provoca și a alimenta o atmosferă internațională turbure în jurul stărilor de lucruri din Europa Centrală, Ungaria revizionistă a exploatat continuu problema protecțiunii minorităților din Statele *successorale*, din România în special. Este astfel explicabil pentru ce, Ungaria rămânând pe un punct de vedere intransigent alimentat și de unele părtinitoare « consultațiuni » ale unor jurists-consulți de drept internațional, Consiliul a trebuit să se ocupe de această faimoasă problemă, într-o serie de sesiuni, între anii 1927 și 1929. Dreptul și interesele României au fost cu talent apărate de d-l Titulescu. Dar față de intransigența Ungariei și față de unele oscilante atitudini al Consiliului, chestiunea a fost soluționată printr-o transacție, intervenită cu ocazia Conferinței repartițiilor dela Haga, din Ianuarie 1930. În drept, s'a recunoscut atunci dreptul suveran al României de a fi procedat la efectuarea reformei agrare, deci s'a reafirmat valabilitatea juridică a raportului Chamberlain. În fapt însă, s'a constituit « fondul A agrar », alimentat din rentele de expropriere, din anuități ale reparațiilor datorite de Ungaria între anii 1931 și 1936 ca și din anumite contribuțiuni ale Angliei, Franței și Italiei, formându-se un total de 219.500.000 coroane-aur, fond din care se vor achita sentințele în procesele agrare, pronunțate de Tribunalul arbitral, reorganizat de această dată, având în compoziția sa *cinci* membri, dintre cari *doi* desemnați de Curtea dela Haga, nu *trei* cum prevedea art. 239 din tratatul dela Trianon. Din spirit de solidaritate internațională, a menajării unor bune raporturi cu Ungaria vecină, și a consolidării prestigiului Societății Națiunilor, România, care avea întreg dreptul de partea sa, a cedat, consimțind la această tranzacție. Ca urmare, Acordurile dela Haga, din 20 Ianuarie 1930, și dela Paris, din 28 Aprilie 1930,

au fost ratificate și promulgate de România în 4 Iunie 1930 (« Monitorul Oficial » Nr. 123), în ziua când se împlinea un deceniu dela semnarea Tratatului dela Trianon.

b) Un al doilea diferend adus înaltea Societății Națiunilor, în care România a fost parte, porni tot din reforma agrară, dar de mult mai restrăuse proporții, a fost chestiunea coloniștilor de rasă maghiară din Banat și Transilvania. Petiționarii au reclamat Societății Națiunilor prin cererea lor din 18 Februarie 1925 că prin expropriere, până la tipul de lot fixat pentru regiune, drepturile lor se găsesc încălcate, reforma agrară trecând peste prevederile Tratatului minorităților. Comitetul Consiliului, funcționând în baza procedurii în materie de protecțiune a minorităților, punând această chestiune la ordinea de zi, România promise — din același spirit de împăcirea și de menajare a minorităților sale, — o indemnizație de 700.000 franci aur pentru expropriați. În fața acestei oferte, Consiliul constată, la raportul reprezentantului Braziliei, aprobat de către reprezentanții Marii Britanii și Suediei, reglementarea afacerii și închiderea diferendului.

c) Într'un al treilea diferend, interesând direct România, Societatea Națiunilor nu a avut decât rolul de intermediar. Este vorba de determinarea juridică a competenței Comisiunii Europene a Dunării, — problemă de vital interes pentru Statul român, caracterizată printr'un conflict latent între suveranitatea sa și competența acestei Comisiuni, dotată cu personalitate juridică internațională, — determinare ce s'a cerut printr'un « aviz consultativ » Curții permanente de Justiție internațională dela Haga, pe baza art. 14 din Pact, de către Consiliul Societății Națiunilor. Procedura a fost adoptată, conform aranjamentului din 18 Septemvrie 1926, încheiat între guvernele francez, englez, italian și român, care a fost transmis Consiliului Societății Națiunilor printr'o scrisoare a Președintelui Comisiunii de Comunicații și Transit a Societății, datată în 25 Septemvrie 1926. Ori, datele problemei erau acestea: Prin Tratatul dela Paris din 30 Martie 1856, Dunărea fiind internaționalizată, prin aplicațiunea la acest fluviu al principiului de navigație fluvială, două Comisiuni au fost create pentru, administrarea fluviului, supravegherea res-

M. S. REGELE CAROL II CONFERIND CU MAREȘALUL FRANCHET D'ESPERAY

pectării libertății de navigație pentru toate pavilioanele și efectuarea lucrărilor necesare la guri: Comisiunea Europeană și Comisiunea Riveranilor. Prima, de caracter temporar, instituită pentru un termen de doi ani, timp socotit suficient spre a se executa lucrările necesare la gurile fluviului. A doua, de caracter permanent, pentru a asigura libertatea de navigație se cerea continuu supraveghiată, reglementată și apărută. Dar interesele și relațiile internaționale s'au arătat a fi mai puternice decât prevederile tratatului dela Paris. Comisiunea Riveranilor s'a desființat curând, din cauza neînțelegerilor provocate de pretențiunile exclusiviste ale Austro-Ungariei, la președinție, lăsând pe urma ei doar un regulament de navigație, din 1857. În schimb, Comisiunea Europeană arătându-se în imposibilitate de a-și termina în scurt timp misiunea pentru care fusese instituită, puterile ei au fost succesiv prelungite, în câteva rânduri, prin acorduri, apoi pe cale de *facilități reconducție*. Totodată și competența sa a fost extinsă pe fluviu. De nădăd la origine ea se întindea dela guri până la Isaccea, Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878 — recnoscând Comisiunii Europene personalitatea juridică internațională independentă, — îi extinde puterile până la Galați, iar Convenția dela Londra din 1883 până la Brăila. Între timp, România recnoscută Stat suveran, intră în compoziția Comisiunii și semnă, la 22 Mai 1881, odată cu celelalte Puteri, un act public de navigație, care completa un act analog, semnat la Galați, în 1865. Dar, — situație paradoxală, — deși membru al Comisiunii europene și Stat riveran, România nu a fost admisă la Conferința dela Londra din 1883, când s'a extins competența Comisiunii pe sectorul Galați-Brăila. Ca atare, fiind o *res inter alios acta*, decizia dela Londra nu putea fi recnoscută valabilă juridicește și obligatorie pentru România, ale cărei drepturi de Stat suveran și riveran ea le ignora. Aci este originea conflictului de competență ivit între Comisiunea Europeană a Dunării și suveranitatea României, aceasta suportând doar ca o stare de fapt, contrarie drepturilor și intereselor sale, competența Comisiunii pe o porțiune a fluviului Dunărea, unde nefiind justificată nici, cel puțin prin reale interese internaționale, ea apărea de-a dreptul abuzivă. Incrimina-

nări nu au lipsit a se aduce guvernelor în funcțiune, pentru această ultragiurie adusă suveranității României. La timpul său, discursul lui Al. Lahovari din 4 Decembrie 1881 din Cameră, prin care el critica greșelile dintru început, a făcut impresie. Dar un exagerat sentiment de menajare a voinței « Concertului european » în această problemă, a făcut ca România să suporte starea de fapt până la războiul mondial. Păresc ar fi fost ca după război, la încheierea tratatelor de pace — când se redă ființă juridică Comisiunii europene, suspendată prin faptul războiului, — România să pună cu toată energia reexaminarea întinderii competenței acestei Comisiunii. Ori, ce constatăm în realitatea lucrurilor? Că tratatele de pace, începând cu acel dela Versailles (art. 331, 346 și 350, cu prevederile corespunzătoare din tratatele dela Saint-Germain, Neuilly sur Seine și Trianon) prescriu că: a) Dunărea este pentru viitor, *internaționalizată* cu începere dela Ulm, b) se repune în funcțiune Comisiunea europeană a Dunării, cu *puterile ce avea înaintea războiului*, etc.

Astfel, îndreptățit constată profesorul N. Dașcovici, că « România a semnat tratatele de pace prin care i se consfințește unitatea națională și i se satisfăceau totodată, vechi revendicări la Dunăre, prin extinderea caracterului internațional al fluviului și retragerea mandatului austro-ungar (în privința lucrărilor din sectorul Porților-de-Fier), dar fără să facă nici o rezervă în privința nerecunoașterii prelungirii de competență a C. E. D.-ului, dela Galați la Brăila. Rezerva aceasta a apărut mult mai târziu, dar fără nici un folos practic, din clipa când se consfințește caracterul internațional al navigației pe toată Dunărea, până la Ulm ». Intr'adevăr, numai în 1926, — și după ce și *Statutul Dunării* din 23 Iulie 1921 consacrase starea anterioară de lucruri, în chestiunea ce ne interesează aci, — s'a cerut, prin intermediul Consiliului Societății Națiunilor, un aviz consultativ Curții permanente de Justiție internațională dela Haga, asupra chestiunii de a se ști: a) dacă, după dreptul în ființă, Comisiunea Europeană posedă pe sectorul maritim al Dunării, ce se întinde dela Galați la Brăila, aceeași competență ca pe sectorul dela Mare la Galați; b) în cazul când Comisiunea nu ar poseda competență în sectorul Galați-Brăila, sau ar poseda o altă competență, la ce punct trebuie să fie stabilită demarcarea între cele două regimuri?

Sesizată de această cerere de « aviz consultativ » și luând-o în cercetare, Curtea dela Haga a răspuns (prin avizul Nr. 14 din 8 Decembrie 1927), cu întinsă motivare, că după dreptul în vigoare Comisiunea europeană a Dunării posedă pe sectorul Galați-Brăila, aceeași competență ca și pe sectorul dela Galați la Mare, și că această competență se întinde inclusiv asupra portului Brăila, ca și la zonele teritoriale definite, corespunzătoare zonelor porturilor. Avizul precizează apoi că aceeași competență se întinde și asupra porturilor. Avizul Curții dela Haga a fost pronunțat, cu o opinie separată, aceea a judecătorului român, profesorul Demetru Negulescu. Este cu deosebire interesant să citim în această părere deosebită, care invocă în sprijinul ei,

art. 53 din Tratatul dela Berlin și art. 346—347 din Tratatul dela Versailles, că C. E. D. nu posedă nici o competență asupra sectorului Galați-Brăila; ci numai asupra Dunării de jos (maritime), dela guri până la Galați, și încă cu excluderea acestui port. Dar că sectorul Galați-Brăila și canalul navigabil rămâne supus Comisiunii Internaționale a Dunării (înstituite prin Statutul Dunării, cu sediul la Bratislava, apoi din 1927 la Viena).

Pe baza avizului pronunțat, s'a redactat la Geneva, sub auspiciile Societății Națiunilor, la 20 Martie 1929, un proiect de convenție transacțională oarecum, ce recunoaște extinderea competenței Comisiunii Europene a Dunării până la Brăila, precum și dreptul ei de a redacta și a promulga regulamente de poliție a porturilor și a țârmurilor, și de a veghea la aplicarea lor.

În același timp, în art. 7, par. I, Tratatul dela Paris din 28 Octombrie 1920, de recunoaștere a valorii internaționale a actului de Unire a Basarabiei cu România, se stipulează că gura Dunării, denumită Chilia « trebuie să treacă sub jurisdicția Comisiunii Europene a Dunării. Este drept că, anterior, România ceruse această trecere. Dar astăzi aceeași problemă de suveranitate a dictat României o rezervă și în această chestiune. Cu titlu de parțială satisfacție a României, și spre salvagardarea prerogativelor suveranității sale, i se recunoaște dreptul de a institui tribunele de navigație, cu o Curte la Galați, spre a judeca infracțiunile la regulamente și a pronunța sentințe executorii în numele Regelui României; în speță România lucrând ca reprezentantă a tuturor Părților Contractante. S'a pretins, și este întemeiat desigur din punctul de vedere al dreptului formal, că pe această cale, substanțiale satisfacții s'au adus Statului român, căci cel puțin regimul ulterior anului 1929, nu mai este instituit fără consultarea și consimțământul său, ca acel anterior, și că, spre deosebire de trecut, s'a încercat și în parte s'a realizat, un minimum de conciliere între competența Comisiunii europene și suveranitatea sa.

Dar în fond, punctul principal al vechiului litigiu dăinuiește, căci printr'un nou act juridic internațional s'a recunoscut competența Comisiunii Europene pe porțiunea fluvială Galați-Brăila, unde nu se văd fondate motive de a fiuța; misiunea zisei Comisiuni neputând fi rațional concepută decât la *gurile fluviului*, și nu mai departe. Și apoi este locul de a se pune problema dacă ființa însăși a Comisiunii Europene a Dunării mai este necesară și rațională, dat fiind că în noua ordine internațională Statul român întregit, prezintă depline garanții să gereză interesele internaționale de liberă navigație la Dunărea de jos și să patroneze executarea lucrărilor necesare din guri.

Dar respectuoasă de legalitatea internațională, având în politica sa externă ca dogmă respectarea tratatelor, România va proceda în această chestiune, — accentuiază fostul ministru al Afacerilor Streine, — pe calea « unor note diplomatice, adresate cancelariilor interesate la momentul în care guvernul regelui al României va socoti că este oportun, să o ridice în mod oficial ». Dar prin

desființarea Comisiunii Europene, nu s'ar face decât a se servi ideea de pace și de armonie internațională: «Mi se pare că a reda României atribuțiile teritoriale inerente oricărui Stat suveran, este un act care servește pacea. Căci, drept vorbind, chestiunea pe care ne propunem să o ridicăm, nu este o chestiune de revizuire a Tratatelor. Ea este chestiunea unificării regimului Dunării, căci nici un fluxiu internațional din lume, nu este supus la un regim de supraveghere, din partea a două Comisiuni». Declarații categorice, din care reiese că într'adevăr reglementarea de astăzi a regimului internațional al Dunării, reprezintă o «cap-

itis deminutio» pentru Statul român, prin gravele obstacole ce ridică în calea exercițiului suveranității sale, într-o vreme când este atât de frecvent invocat principiul egalității de drepturi în diferitele domenii de manifestare ale vieții etatiste, și când unele State au căutat, fie și pe calea condamnărilor denunțări unilaterale de tratate, să se libereze de anumite servituți internaționale prescrise, acelea, în interesul păcii generale. Posibilitatea juridică a remedierii acestei anachronice situații, este deschisă prin însuși Statutul Dunării, care în al său art. 7 prescrie: «Puterile Comisiunii Europene nu vor putea lua sfârșit decât prin efectul unui aranjament internațional, încheiat între toate Statele reprezentate în Comisiune», State care în art. 4 al aceleiași «Convențiuni semnate la Paris la 23 Iulie 1921, spre stabilirea statutului definitiv al Dunării» — cum este titlul complet al Statutului, — sunt arătate a fi: Franța, Marea Britanie, Italia și România. Un acord între Statele reprezentate în Comisiunea Europeană, ar putea pune deci sfârșit unui organism internațional și paradoxal și dăunător, și care nici cel puțin nu se dovedește în situațiunea de a putea onora pe deplin misiunea pentru care a fost instituit, din cauza dificultăților materiale cu care se luptă. Ori, un asemenea acord este realizabil, față de atâtea precedente, dintre care unul recent, concretizat în Convenția de la Montreux, din

M. S. REGELE CAROL II, E. S. D. MOSCICKI PREȘEDINTELE REPUBLICII POLONE ȘI MARELE VOEVOD MIHAIL, TRECÂND ÎN REVISTĂ COMPANIA DE ONOARE, 1937

Iulie 1936, care a oferit Europei, spune d-l Eden Ministrul Afacerilor Străine a Marelui Britanii, «... o prețioasă pildă de progresul care se obține prin metode pacifice și legale de reconsiderare a Tratatelor».

Astfel, din întreaga sa politică față de Societatea Națiunilor, ca și din modul conciliant în care ea a înțeles totdeauna să facă soluționate diferendele sale internaționale, reiese în chip vădit, că România integrându-se în noul ideal de pace și de ordine al marelui majorității a națiunilor, reunite în jurul Genevei, — care cu toate imperfecțiunile organizării sale rămâne un simbol al acestei epoci, — prin aceasta însăși,

apare ca un gardian al Păcii în Europa Centrală, ca un pilon al noii orânduiri internaționale, desăvârșite prin tratatele de pace din 1919—1920.

FACTORII DETERMINANȚI, POLITICI ȘI JURIDICI, AI SISTEMULUI DE ALIANȚE ȘI DE SECURITATE DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI

Acest ideal al noii Comunități internaționale, această supremă necesitate a familiei Statelor de a se conserva stările de lucruri consfințite la finele războiului mondial, statutul teritorial și politic rezultat din voința națiunilor și consacrat prin ultimele tratate de pace, l-a servit România și prin acea serie de acorduri internaționale, încheiate sub regimul Societății Națiunilor, ce reprezintă apărarea sa diplomatică. Acorduri elaborate desigur, în intenția autorilor lor, spre a consolida în primul rând securitatea diplomatică a contractanților, dar care, prin litera și spiritul lor, ținesc la obiective mai întinse, ce se confundă în definitiv cu acele ale Pactului Societății Națiunilor însuși: consolidarea ordinii și păcii generale. Și a încheiat numeroase astfel de acorduri de securitate România, preocupată mai presus de orice, din momentul desăvârșirii unității sale naționale, de consolidarea statutului său internațional.

Căci este o normă general valabilă de drept al ginților, că «granițele unei țări, odată dobândite și recunoscute prin acte internaționale, cer acoperire de garanție pentru viitor, chiar din cel dintâu ceas, mai ales când este vorba de granițe sporite» (N. Dașcovici). Am putea spune sintetizând, că sistemul alianțelor postbelice ale României, se manifestă pe trei planuri: a) unul de caracter general, universal, concretizat în formula: securitate colectivă; b) altul de caracter regional (alianțe și relații cordiale cu vecinii); c) un al treilea de caracter continental. Îi comandă această politică de a-și căuta alianțe defensive, în primul rând poziția sa geografică. La răsărit, Rusia Sovietică se situase, în primul an după instaurarea noii sale forme de guvern, în afara Comunității de drept a ginților, prin nerecunoașterea vreunei obligațiuni contractuale față de Statele capitaliste, angajate de regimul anterior, și prin nerecunoașterea, în același timp, a principiilor de drept internațional, creațiune juridică a lumii burgheze, ca și a regulilor de umanitate. Situație cu atât mai primejdioasă pentru România, cu cât Rusia Sovietică deși proclama teoreticește dreptul popoarelor sale la o largă auto-determinare, opunea *velo* la recunoașterea reînegrării Basarabiei, prin sentința dreptului istoric și prin manifestarea neîndoelnică a *voinței colective*, în cadrele Statului român. Deși Convenția dela Paris din 28 Octombrie 1920, trecută între Anglia, Franța, Italia și Japonia, de o parte, și România de altă parte, recunoscuse valoarea internațională a actului istorico-juridic a Unirii Basarabiei la România și punea în perspectivă invitarea Rusiei «...de îndată ce va avea un guvern responsabil, să adere la acest tratat, rezervându-și dreptul de a supune arbitragiului Consiliului Societății Națiunilor orice chestiune de amănunt, fără ca însă frontierele basarabene sau suveranitatea României asupra acestora, să poată fi repusă în discuție» (art. 9). Ori, tocmai întârzierea evenimentelor care să permită o asemenea invitare, — Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice rusești a evoluat numai mult mai târziu spre apropierea ei de Comunitatea Internațională, după cum și guvernul ei și-a dobândit, numai treptat, o recunoaștere din partea celorlalte State, — comanda României o politică hotărâtă de consolidare a frontariilor răsăritene în ordinea apărării armate, dar și în aceea a securității sale diplomatice. Deasemeni, la vest, — unde Ungaria readusă la limitele-i firești de Stat național, începe agitații revizioniste de a doua zi după semnarea tratatelor de pace, spre refacerea Statului pentru totdeauna apus, ca unul ce excelsa în politica-i de opresiune a naționalităților, al Coroanei Sfântului Ștefan, — România trebuia să se preocupe de o serioasă politică de apărare și «de natură diplomatică a frontierelor apusene. O asemănătoare politică se impunea și la Sud, căci Bulgaria se arăta neînțelegătoare în privința drepturilor istorice ale României asupra Dobrogei vechi și noi și în privința vitalelor interese economice și militare asupra acestui din urmă teritoriu. Dar politica alianțelor postbelice ale României și încheierea lor într'un sistem organic mai era comandată încă de un factor: cel internațional,

care nu putea fi ignorat, decât cu perspectiva unor mari primejdii pentru viitor. El era în directă legătură cu soarta art. 10 din Pactul Societății Națiunilor. Acest text ce garantează, prin obligația mutuală a membrilor Societății, integritatea teritorială și independența politică prezentă și este capabil, prin angajamentul ce stipulează de a soluționa deplin și definitiv, vitala problemă a securității Statelor, dacă el ar fi cu loialitate aplicat — text, al cărui autori, au voit «...să protejeze odată pentru totdeauna *statu-quo* teritorial, contra ori cărei schimbări violente, oricare ar fi natura sa și oricare ar fi cauza sa» (O. Hoijer) — a avut o evoluție, de natură să-i slăbească eficacitatea. Încă dela origini, înscrierea sa în Pact a constituit una dintre cauzele abținerii Statelor-Unite dela Societatea Națiunilor. Iar nu mult mai târziu, din prima Adunare a Societății Națiunilor, delegația canadiană a angajat o luptă pentru eliminarea art. 10 din Pact, ca prescriind o prea grea răspundere pentru membri, și constituind prin angajamentul ce stipulează, un grav obstacol la aderarea în viitor a Statelor Unite. Este adevărat că, din discutarea angajamentului acestui text, în trei Adunări succesive, s'a desprins un larg curent în favoarea textului nostru. Dar nu mai puțin, în a IV-a Adunare a Societății, în ședința din 25 Septembrie 1923, s'a votat o rezoluție interpretativă, — cu opunerea unui membru (Persia) și cu 13 abțineri — care stabilește că «...este conform spiritului art. 10 că, în cazul când Consiliul ar socoti că trebuie recomandată aplicarea de măsuri militare, ca urmare a unei agresiuni, el va avea de ținut seama mai ales de situația geografică și de condițiile speciale ale fiecărui Stat». Și se adaugă apoi, slăbindu-se aci sentimentul de securitate, pe care autorii Pactului înțeleseseră să-l consolideze, că «apartine puterilor constituționale ale fiecărui membru de a aprecia în ceiace privește obligația de a menține independența și integritatea teritoriului membrilor, în ce înăsură zisul membru este ținut să asigure executarea acestei obligațiuni, prin întrebunțarea forțelor sale militare». Interpretare ce se îndepărtează desigur de litera și spiritul art. 10, care conține o adevărată *obligatie juridică* internațională, de natură să distrugă încrederea Statelor în garanția colectivă a teritoriului lor și a statutului lor politic, organele constituționale ale diferitelor State putând avea tendința de a subaprecia obligația lor de participare efectivă la o acțiune în contra agresorului. Slăbire de încredere în eficacitatea art. 10, deci, pe care nu o poate reface nici partea finală a amintitei rezoluțiuni: «totuși recomandarea dată de către Consiliu, va fi considerată ca de cea mai înaltă importanță, și va fi luată în considerare de către toți membrii Societății, în dorința de a executa cu bună credință angajamentele lor». Este drept că această rezoluție nu a putut fi adoptată valabil juridicește, neîntruind votul *unanimității* membrilor, regulă fundamentală a Pactului. Și chiar dacă s'ar fi realizat necesara *unanimitate*, este o întrebare dacă ea ar fi fost obligatorie pentru membri, dat fiind că depășește economia juridică a textului pe care urmărește să-l interpreteze, ceea ce nu este cu puțință în drept, decât pe calea

unui amendament, al respectivului text. Astfel că îndreptățit s'a putut constata că și în urma rezoluției din 1923 «...membrii Societății Națiunilor își conservă deplina libertate în ceea ce privește interpretarea art. 10 din Pact» (Dr. M. Gonsiorowski).

Deși discuțiunile purtate în Adunările Societății Națiunilor și în Comisiunile ei, au accentuat asupra ideii că eventuale remanieri teritoriale nu se pot face sub regimul Pactului pe cale violentă, prin recurgerea la arme, un asemenea procedeu ilegal impunând asistența colectivă pentru victima agresiunii — raportul Struycken, adoptat de Comisiunea juriștilor, chemați a da un aviz asupra întinderii art. 10, preciza că acest text «...face din Societatea Națiunilor un organism al păcii, chemat a salvarda principiul, că schimbările teritoriale nu pot să se producă decât în urma unei proceduri pacifice» — totuși ele au îndrumat Statele să-și caute securitatea lor diplomatică, și dincolo de angajamentele exprimate ale Pactului. Și cum art. 21 din acest document stipulează că «angajamentele internaționale, precum sunt tratatele de arbitraj și înțelegerile regionale, ca Doctrina lui Monroe, care asigură păstrarea păcii, nu sunt socotite ca nepotrivite cu nici una din prevederile acestui Pact», Statele s'au îndrumat pe calea *alianțelor*, — pe care autorii Pactului înțeleseseră să le elimine din relațiile internaționale, și să le înlocuiască cu principiul *cooperării* colective, — și au început să organizeze în interesul securității lor, *înțelegeri regionale*. Astfel, dintr'un îndoit motiv, și România a fost adusă să urmeze aceiași cale a *alianțelor*, care devenea tot mai frecventată de diferitele State, în măsura în care lacunele, scăderile, imperfecțiunile Pactului, deveneau tot mai vizibile.

ALIANȚA POLONO-ROMÂNĂ EVOLUȚIA RELAȚIILOR ROMÂNÓ-RUSE

Și cum *securitatea* frontierelor orientale era mai precară, — regimul sovietic, dedându-se la o sistematică și continuă propagandă, în primii ani mai

ales, contra acestui act natural de evoluție istorică a națiunii române, pe care-l reprezintă Unirea Basarabiei, deși exponenții acestui regim cunoșteau și caracterul românesc al provinciei și țaria dreptului nostru istoric asupra ei, — în această direcție s'a îndreptat dintru început, politica externă a României, în domeniul securității diplomatice. De aci, încheierea celei dintâi alianțe defensive polono-române, în

cadrul noului ordine internațional, datată 3 Martie 1921. Act juridic internațional ce nu reprezintă, fără îndoială, o inovație în raporturile dintre cele două State, ci reluarea unei vechi tradiții de apropiere și prietenie polono-română, pentru a cărei realitate stau mărturie, vechile *Tratate* din anii 1389, 1411, 1499, 1510, 1518, 1527, 1539, 1546, 1554, etc. Inspirându-se din «hotărârea de a apăra pacea dobândită cu prețul atâtor sacrificii» — precum spune Preambulul acestui important document, negociat și semnat în numele celor doi Capi de State, de către Prințul Sapieha și Take Ionescu — acest tratat (în 8 articole) stipulează angajamentul categoric că «Polonia și România se obligă să se ajute reciproc, în cazul când una dintre ele ar

M. S. REGELE CAROL II ȘI E. S. D. ED. BENES, PREȘEDINTELE REPUBLICII CHERNOVITZ, CU PRINȚUL, VIZITET SALE LA BUCUREȘTI, 1936

fi atacată, fără provocare din parte-i, pe *frontierele lor comune dela răsărit*. Ca urmare, când unul dintre cele două State ar fi atacat fără provocare din parte-i, *celălalt se va socoti în stare de război și-i va da ajutor cu armele*» (art. 1). În care scop, o convenție militară este pusă în perspectivă (art. 3), iar chestiunile de politică externă, față de vecinul dela Răsărit, își vor găsi soluționare, după o prealabilă consfătuire a celor două guverne (Art. 2). Cooperarea politică polono-română este încă întărită, prin obligația ce-și însușesc semnatarii «...de a nu trata și de a nu încheia nici armistițiu, nici pace, unul fără celălalt dacă, în contra eforturilor lor pașnice, cele două State s'ar găsi în stare de război defensiv conformi. art. 1» (art. 4). Dar cum acest tratat era încheiat numai pentru *cinci ani* (art. 5) la expirarea termenului s'a ajuns la înnoirea sa, sub forma unui tratat de garanție, semnat la 26 Martie 1926, de I. G. Duca și

I. Wielowieyski, ministrul Poloniei la București. Juridicește, bazele noului tratat (având tot opt articole) sunt largite, amicitia consolidată și, având grija de a elimina pe cale pașnică orice diferend între contractanți, precizată. Căci făcând expresă referire la dorința sinceră de a da popoarelor lor garanții complementare în cadrul Pactului Societății Națiunilor și a Tratatelor ai căror semnatori sunt (Preambul), ei consolidează, în ce îi privește, fundamentalele obligațiuni înscrise în Pact (art. 10, 12, 13, 15, 16), prescriind angajamentul expres al Poloniei și al României, de « a-și respecta în chip reciproc și a menține contra oricărei agresiuni externe, integritatea lor teritorială actuală și independența politică prezentă » (art. 1); și ca urmare, de a se ajuta în mod efectiv, când ele s'ar vedea atacate, fără provocare din parte-le, în disprețul procedurii de pacificare din Pact, punând în aplicare art. 16 sau 17 din Pactul Societății Națiunilor, aplicând adică *sancțiunile*, prescrise contra agresorului (art. 2). De unde, ca firească consecință, obligația lor de a supune unei proceduri de conciliere sau de arbitraj, toate chestiunile asupra cărora nu s'ar putea înțelege, sau care nu ar fi putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obișnuite (art. 6).

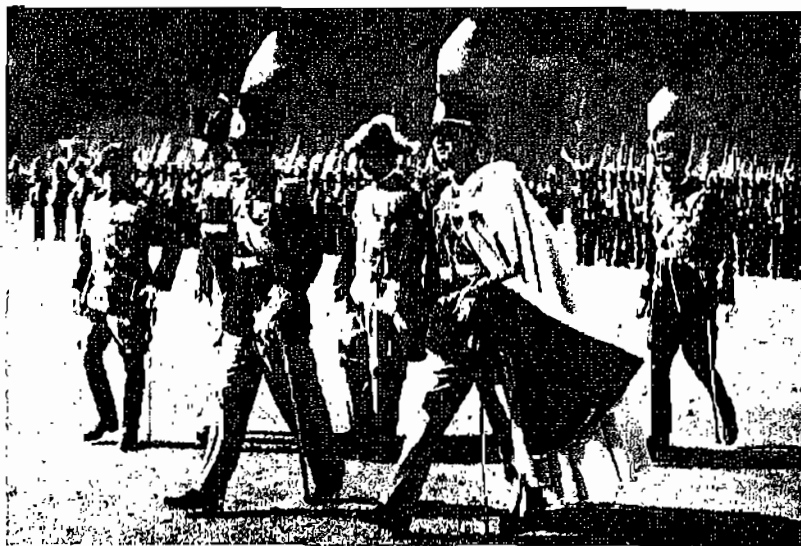
La expirarea celei de a doua perioade de *cinci ani* (cf. art. 7), tratatul a fost iarăși înnoit, la 15 Ianuarie 1931. — plenipotențiar fiind, cei doi Miniștri de Afaceri Streine, G. Mironescu și August Zaleski, — pentru aceiași durată, având acum șapte articole. Se stipulează, de această dată, prelungirea pentru viitor, dacă nu a intervenit un preaviz de denunțare, cu cel puțin un an înaintea expirării acestei perioade, pe cale de *facilă reconducțiune*. Ceea ce dovedea, pe de o parte că tratatul pătrunsese în realitățile pieței internaționale, iar pe de altă parte, că necesitatea prelungirilor sale succesive dăinuia, într-o vreme în care « crizele » Societății Națiunilor, deveneau tot mai frecvente. În anul 1936, cei doi contractanți au luat act de continuarea valabilității acestui tratat, de alianță defensivă și de garanție, — după ce o anumită atmosferă de raporturi internaționale, apăsătoare, din ultimii ani, se limpezise, — spre consolidarea statutului frontierelor orientale, și a Poloniei și a României. Privit în cadrul noilor angajamente internaționale de securitate, astfel cum în mare număr ni le arată înregistrarea și publicarea lor la Geneva (cf. art. 18 din Pact), tratatul polono-român apare ca unul dintre cele mai conforme cu litera și spiritul Pactului Societății Națiunilor, el integrându-se deplin în sistemul Pactului, și consolidând conceptul de *asistență* și de *garanție reciprocă*, între cei doi semnatori, pentru ipoteza când procedura de pacificare înscrisă în Pact, nu și-ar da rezultatele așteptate.

Dar sistemul apărării noastre diplomatice (convenționale) asupra frontierelor din Răsărit, nu s'a oprit aici. Politica externă a României, călăuzită de ideea unei constante promovări a relațiilor sale internaționale, în cadrul sistemului Pactului Societății Națiunilor, și a consolidării statutului teritorial și politic internațional, — conștientă apoi de tăria drepturilor imprescriptibile și inalienabile ale națiunii române, la unitatea sa națională, — ar fi înțeles, încă dintru

început, menajarea unor raporturi de bună vecinătate cu Rusia Sovietelor. Mai ales că, consolidându-și și normalizându-și echilibrul social și politic intern prin generoasa reformă agrară și o liberală politică față de minoritățile sale, România adoptase, din primele momente, o atitudine de neamstec în treburile interne ale Rusiei agitate, de sbuciumul și primejdioasele frământări aduse de perioada revoluționară și de stările războiului civil. Astfel, în răspunsul trimis de Președintele Consiliului de Miniștri, dr. Alex. Vaida Voievod din Londra, și datat 3 Martie 1920, la oferte de pace ale Guvernului bolșevic formulate de către comisarul poporului, Cicerin, la 24 Februarie 1920 (se știe că Guvernul revoluționar al Rusiei declarase războiul României prin nota din 13 Ianuarie 1918 și ultimatum-ul din 16 Ianuarie 1918), se poate citi: « ...România și-a înfăptuit unitatea națională grație spiritului de disciplină și jertfelor armatei și ale întregii națiuni române. Această unitate a fost cuprinsă în Constituția țării, prin hotărârile unanime ale Adunărilor legislative, alese prin vot obștesc și secret. România dorește să pună temelile viitoarei sale dezvoltări economice și politice pe o bază democratică, în pace și cu raporturi amicale față de vecini. Cât privește întâmplările și luptele din Rusia, România a ținut totdeauna și va ținut în principiu de abținere dela orice amestec, în treburile interne ale unei țări vecine ». Dar o apropiere, fie și de bună vecinătate, de Rusia, era condiționată pentru România, în chip firesc, de recunoașterea realității Basarabiei. Ori, ani de zile, noii guvernanți ai Rusiei au speculat problema Basarabiei, în scop de propagandă a ideilor lor sociale și din imperialiste interese internaționale; căci, în scurt timp, ei s'au arătat a fi, în acest domeniu, fideli continuatori ai politicii vechilor țări. Ei înțelegeau « ...exploatarea așa zisei chestiuni basarabene, spre a păstra în Orientul Europei un motiv de ceartă și de tulburare a graunțelor, o porțiță pe unde să poată, cândva, încerca realizarea visului cel mare: coborârea spre Constantinopol, de-a-lungul țărmului Mării Negre » (N. Dașcovici). Și alături de aceasta, aceiași guvernanți ai Rusiei Sovietelor se arătau dușmănoși față de statutul teritorial și politic și al celorlalte State « capitaliste », la a cărui răsturnare lucrau febril, printr-o propagandă tenebroasă, pentruca pe ruinele lor să se instaureze comunismul. Societatea Națiunilor, ea însăși, având ca principiu dogmatic *garanțarea* acestui statut, le apărea ca o Asociație a Statelor « capitaliste ». Numai când Japonia a devenit o primejdie pentru Soviete, în Extremul Orient, și când în Germania transformări politice interne anunțau ruperea cordialelor relațiuni germano-bolșevice, instaurate încă dela Pacea separată dela Brest-Litovsk și consolidate prin Tratatul secret dela Rapallo (a. 1922), nota de agresivitate a politicii externe, sovietice, a făcut loc unei atitudini de apropiere de vecini, dela Marea Baltică la Marea Neagră, și de intrare în orbita principiilor Pactului Genevei. De aci apoi, încadrarea Rusiei în politica tratatelor de neagresiune, concepute, după o corectă definiție a unui tânăr cercetător român, ca « înțelegeri bilaterale sau multilaterale, ce tind, în

tocmai ca Societatea Națiunilor, la întărirea securității internaționale, însă prin mijloace mai adecuate, prin forumle și angajamente mai puțin generale, ele comportând o *obligatie negativă*, aceea de a nu ataca, și o *obligatie pozitivă*, aceea de a acorda ajutor și asistență Statului contractant, care ar fi victima unei agresiuni» (I. I. Diamandescul). Această politică fusese inaugurată în cadrul Genevei, și pe plan universal, încă din epoca proiectului de Tratat de Asistență Mutuală (a. 1922—1923), iar pe plan regional, cu câțiva ani înainte de Pactul Briand-Kellogg din 27 August 1928, fiind concretizată, cam în același timp, în Apusul Europei cu Pactul renan dela Locarno (din 16 Octombrie 1925), iar în Răsărit, de către Uniunea Sovietică, în raporturile cu vecinii săi. Prin această politică ia naștere Protocolul Litvinoff (sau Protocolul dela Moscova) semnat la 9 Februarie 1929, între Uniunea Sovietică, Letonia, Estonia, Polonia și România, în scopul intrării imediate în vigoare a Pactului Briand-Kellogg, — independent de prevederile în această materie, din art. 3, al acestui act, — între semnatarii Protocolului. Dar se pune întrebarea, care este semnificația juridică a acestui document, în ceea ce privește securitatea frontierelor noastre răsăritene? Este drept că el stipulează, în termeni formali, că «Tratatul de renunțare la război, ca instrument de politică națională, semnat la Paris la 27 August 1928, a cărui copie este anexată la prezentul protocol ca parte integrantă a sa, intră în vigoare între Părțile Contractante, după ratificarea zisului Tratat dela Paris din 1928, de către organele legislative competente ale Statelor contractante respective», ceea ce ar însemna, că abolindu-se războiul ca instrument de politică națională, și obligându-se semnatarii de a căuta lichidarea eventualelor lor diferende, prin diferitele mijloace de pacificare, ce le stau la dispoziție, — ceea ce tocmai stipulează art. 1 din Pactul Briand-Kellogg, principal s'ar putea vorbi într'un anumit sens de un spor de securitate convențională și în ceea ce ne privește. Dar cum conceptul de securitate este, mai presus de toate, o chestiune de ordin psihologic, o stare de încredere în intangibilitatea unui anumit statut internațional, este de o potrivă îndreptățit a constata că, față de spiritul care domnea în Rusia, aveam motive să ne îndoiim.

Cum Rusia Sovietică evolua totuși spre principiile preocupărilor Genevei, — ea revenind astfel treptat la recunoașterea principiilor de drept internațional, — exponentul politicii noastre externe, d-l N. Titulescu înțelegea să confirme a operde pace începută. Când delegația sovietică la Conferința Desarmării a prezentat un proiect de definire a agresiunii, în ședința din 6 Februarie 1933, din care apoi s'a inspirat

M. S. REGELE CAROL, II ȘI A. S. R. PRINCIPELE RECENT PAUL, AL YUGOSLAVIEI, LA SINAIA, 25 OCTOMBRIE 1937

«Comitetul pentru chestiunile de securitate» (prezidat de N. Politis), spre a prepara un text pentru definirea agresorului și un raport explicativ, ce au fost distribuite membrilor Conferinței de Desarmare la 24 Maiu 1933, d-l Titulescu prin noi tratative, purtate în afara de Conferința Desarmării, a ajuns la elaborarea *Convențiilor dela Londra*, pentru determinarea agresorului, din 3 și 4 Iulie 1933.

Ele sunt în număr de două, și în ambele România figurează ca parte. Prima Convenție, din 3 Iulie 1933, are un *caracter regional*, fiind încheiată între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, Polonia, România, Turcia, Estonia, Persia, Letonia și Afganistan; adică între Rusia Sovietică și vecinii ei. (Deschisă fiind numai pentru Finlanda, care a și aderat; în ceea ce privește Lituania, o convenție similară s'a semnat, între ea și Soviete). A doua Convenție, din 4 Iulie 1933, — aproape identică ca termeni cu cea dintâi, — este încheiată între Uniunea Sovietică, Turcia și Mica-Ințelegere (România, Jugoslavia, Cehoslovacia) și are o accentuată tendință spre *universalitate*, ea fiind deschisă tuturor celorlalte State, prin clauza de acesiune ce conține. Prin aceste acte juridice internaționale, «fiecare dintre Inaltele Părți Contractante se angajează a accepta, în raporturile sale mutuale cu celelalte, și din ziua punerii în vigoare a prezentei Convenții, definirea *agresiunii*, astfel cum ea a fost explicată în raportul Comitetului pentru chestiunile de securitate, cu data de 24 Maiu 1933, (Raportul Politis) către Conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii delegației sovietice» (art. 1). Și recunoașterea ca agresor a unui Stat, este dependentă de săvârșirea de către el, *primul*, a unuia dintre cele *cinci* fapte, arătate de art. 2: «a) Declarația de război unui alt Stat; b) Invaziunea prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt Stat; c) atacul prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, vaselor sau aeronavelor unui alt Stat; d) blocusul

naval al coastelor sau porturilor unui alt Stat; e) sprijinul acordat bandelor armate, pe teritoriul său, care ar invada teritoriul unui alt Stat, sau refuzul, față de cererea Statului invadat, de a lua pe propriul teritoriu, toate măsurile ce ar fi în puterea sa, spre a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție». Vom recunoaște că, principal, Convențiile dela Londra au putut fi privite ca reprezentând un important pas în materia securității, definirea celor cinci cazuri de agresiune, ce sintetizează aproape toate ipotezele înregistrate în practica vieții internaționale, permițând a se ști în mod precis, cine este agresorul și cine este victima. Deaceia atingerea *universalității* lor, a fost privită ca un prețios element întru consolidarea păcii națiunilor, ele înregistrând pentru întâia dată, după atâtea repetate încercări, o corectă determinare a agresorului într-un angajament internațional ce a luat ființă juridică. Dar dacă le privim prin prisma doctrinei sovietice a dreptului internațional, ce se poate spune despre garanțiile ce ele prescriu? Răspunsul ne-a fost dat, în acești termeni: «Dela negarea forței obligatorii a regulilor internaționale se tinde tot mai mult, în regimul sovietic, să se ajungă la scoaterea de sub praț al concepțiilor juridice ale democrațiilor burgheze, care să deservească necesitățile internaționale ale Societății Socialiste» (Korovine). O concepție de oportunism politic internațional deci, dar folositoare și celor mai stringente necesități ale Continentului european. Pe de altă parte, în doctrina dreptului internațional a diferitelor State semnatare, s'au formulat opinii ca acestea: «Acordurile dela Londra îndepărtează pentru Polonia, pericolul momentan de a se vedea amenințată de colosul rus și cel german» (J. Sedlacek); iar — «... pentru Estonia, Letonia, Persia și Afganistan, s'a zis, — ele aduc beneficiul consolidării Statutului internațional al acestor State (Kaasik). Cât privește România, Convențiile dela Londra au fost privite, la început, cu multă favoare în cercurile diplomatice, în doctrina românească de drept internațional, în rândurile cronicarilor politicii externe. S'a spus astfel, cu mult entuziasm, că «...înlăturarea primejdiei rusești prin Acordurile dela Londra, pun Statele din Răsăritul Europei, spre deosebire de cele din Apus, în privilegiata situație de a avea problema securității lor rezolvate» (R. Hillard). Juridicește, într'adevăr, aceste acorduri reprezintă un progres și în ceea ce privește securitatea noastră, ele combătând războiul între semnatari și obligând la procedura pacifică. Ca urmare a acestor acte și a acestei concepții de interpretare, a rezultat, nu mult mai târziu, reluarea raporturilor diplomatice ale României cu Rusia Sovietică. Schimbul de scrisori cordiale între cei doi miniștri ai Afacerilor Straine, d-nii Titulescu și Litvinoff, la Geneva, în 9 Iunie 1934, accentuează asupra dorinței ca «...relațiunile stabilite să rămână pentru totdeauna normale și amicale și ca cele două națiuni să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menținerea păcii în lume», guvernele lor înțelegând «să-și garanteze mutual deplinul și întregul respect al suveranității

fiecăruia dintre Statele respective». Astfel s'a încheiat o agitată perioadă din evoluția relațiilor ruso-române.

ROMÂNIA ÎN MICA ÎNȚELEGERE (GENEZA MICEI ÎNȚELEGERI, EVOLUȚIA, ROLUL, ÎI ÎN NOUA COMUNITATE INTERNAȚIONALĂ)

Dar de o potrivă, încă din primele timpuri ale ființării noului ordine internațional, România a căutat să-și închege un sistem de alianțe, în Vest, cât mai organic, pentru ca astfel și frontierele sale apusene să fie acoperite de o *securitate* diplomatică, și prin aceasta, și frontierele aliaților săi. De aci, *geneza* «Micii Înțelegeri». S'a zis că o îndoită incertitudine a determinat apropierea româno-ceshoslovaco-jugoslavă din care s'a născut această tipică «Înțelegere regională» — constituită în spiritul art. 21 din Pactul Societății Națiunilor, — care este Mica-Înțelegere: a) În primul rând perspectiva reînțoarcerii Habsburgilor — simbol al opresiunii din trecut, asupra naționalităților din fosta Monarhie Austro-Ungară, — pe tronul Ungariei. Este drept că această problemă apărea juridicește, ca având un caracter internațional, interesând adică nu numai Statele *successorale* ale Monarhiei bicefale, ci întreaga Europă. Căci declarația Conferinței Ambasadorilor, din 22 Februarie 1920, preciza: «Puterile nu înțeleg să admită că restaurarea Dinastiei Habsburgilor ar putea fi privită ca o chestiune ce interesează națiunea ungară. Île declară deci, că o restaurare de această natură ar fi în desacord cu bazele însăși ale reglementării păcii, și nu ar fi nici recunoscută, nici tolerată, de către ele». Dar, cu toată această declarație energică și intransigentă, Statele *successorale* erau neliniștite printr-o anumită campanie pro-habsburgică ce se ducea în Ungaria, — după ce revoluția comunistă maghiară a lui Bela Kuhn, din 1919, fusese lichidată prin salvatoarea intervenție militară a României, — ceea ce a permis încercarea arhiducelui Iosif de Habsburg de a pune mâna pe guvernarea Ungariei, încercare neisbutită, doar prin energica opoziție a Cehoslovaciei. b) În al doilea rând, se agita perspectiva, fie și de mai îndepărtat viitor, a unei Confederații dunărene, pe baze economice este drept, care ar fi tins cu vremea la restaurarea vechii Monarhii, și în care elementul dominant ar fi fost cel germano-maghiar. Proiect oarecum primejdios acesta, pentru că, la realizarea sa, Puterile Occidentale «cu interese generale», nu erau ostile. Puternice motive astfel, care să determine Statele din Europa centrală și sud-estică, ce-și văzuseră soluționate legitimele lor revendicări naționale, să-și caute o cât mai grabnică apropiere. Mai târziu, d-l Beneș va explica atitudinea negativă față de o federație dunăreană, a Statelor din Mica-Înțelegere, ca «naturală expresie a rezistenței lor față de orice reconstrucție și restaurare a timpurilor trecute». Dar nu este mai puțin adevărat că la încheierea blocului de alianțe a Statelor *successorale*, România, Jugoslavia și Cehoslovacia, au prezidat și alte considerațiuni, decât acele amintite de ordin politic internațional. Considerațiuni istorice, căci scria cândva profesorul Lupaș dela Cluj «dacă

la sfârșitul războiului mondial, s'au putut înfiripa atât de repede legăturile de alianță pe care se întemeiază Mica-Ințelegere, rezultatul acesta nu a isvorit numai din actualitatea intereselor politice comune, ci și dintr-o colaborare mai veche româno-sârbo-ceshoslovacă, impusă de necesitatea apărării elementelor etnice, năpăstuite de intoleranța politică maghiară». O asemenea colaborare s'a manifestat de-a lungul secolelor de opresiune maghiară în diferite moduri, s'a afirmat către sfârșitul regimului trecut în Parlamentul dela Budapesta și s'a desăvârșit în temnițele ungurești

dela Vaș și Seghedin, care au avut un rol însemnat în opera de apropiere și solidarizare a Românilor, cu Sârbii și cu Slovaci. Intre pereții lor se întâlneau foarte adeseori, ca locatarii cei mai statornici, condamnații politici ai acestor trei națiuni, victimele justiției maghiare, orbite de o nepotolită pasiune în urmărirea și osândirea pretinșilor «agitatori valahi, slovaci și sârbi». Considerațiuni de ordin geografico-politic apoi, arată

cu prisosință, că într-adevăr «acest nucleu de organizație dunăreană are origini cu mult mai profunde decât necesitățile diplomatice. Să observăm rolul identic al tuturor acestor citadele muntoase în istoria Europei Centrale, masivul boemian, «Muntele» carpatic, masivul sârbesc; ele au fost păstrătoarele libertăților. Ele sunt acum puncte de supraveghere. Națiunile odată eliberate, pot să observe cu ușurință, de acolo, Statul din câmpie, Ungaria, pe care maghiarii o socot «mutilată», în prada «bolii Trianonului» (Jacques Ancel).

Un sistem de alianțe, ce se bazează astfel pe realități puternice, ceea ce a făcut ca el să aibă o evoluție dintre cele mai interesante, caracterizează Mica-Ințelegere; Statele ce o compun urmărind, dintru început, intangibilitatea frontierelor lor «naționalitare» mai întâiu, respectul tratatelor de pace, și prin aceasta respectarea statutului teritorial și politic în Europa Centrală, apoi. Cum a luat ea naștere? Desigur puternicele realități semnalate o comandau ca firească soluție pentru consolidarea noilor stări de lucruri din Europa Centrală. Dar interpretii acelor realități, și prin aceasta constructorii Micii Înțelegeri, au fost două mari personalități: Take Ionescu și Eduard Beneș, Marele bărbat de Stat român «inițiatorul și

chiar creatorul Micii Înțelegeri» (Fl. Codrescu), o concepea ca pe un bloc al Statelor noi, întinzându-se dela Marea Baltică până la Marea Egee, și având un îndoit obiectiv: contrabalansarea blocului germano-ungar de o parte, și a blocului rusesc, de altă parte. Ar fi cuprins astfel: Polonia, Cehoslovacia, România, Jugoslavia, Grecia, care reunite printr'un acelaș tratat și-ar garanta reciproc integritatea frontierelor și ar forma un zid de apărare în jurul tratatelor de pace «...căci pacea lumii, după părerea noastră, nu poate fi bazată decât pe menținerea integrală a acestor

tratate, atât de juste și atât de moderate, dincolo de care este haosul» (Take Ionescu).

Pentru al doilea promotor al ideii, d-l Eduard Beneș, înțelegerea trebuia să se mărginească la trei State, acele vecine Ungariei, pe care în special le preocupa agitațiile acestea. Polonia apărea mai îndepărtată de aceste obiective, mai ales că anumite diferențe nu erau încă reglementate între ea și Cehoslovacia. Acest din urmă proiect a fost sortit să ia ființă.

Realizarea sa s'a înregistrat, prin mijlocirea a trei convenții bilaterale, de caracter defensiv, «Convenții de alianță» cum vor fi ele calificate mai târziu, când o mai strânsă organizare se va da noii Înțelegeri regionale, prin Pactul dela Geneva, din 16 Februarie 1933: a) Convenția dintre Jugoslavia și Cehoslovacia, semnată la Belgrad, la 14 August 1920 (de către d-nii Nincici și Beneș); b) Convenția dintre Cehoslovacia și România, semnată la București, la 23 Aprilie 1921 (de către Veverka și Take Ionescu); și c) Convenția dintre Jugoslavia și România, semnată la Belgrad, la 7 Iunie 1921 (de către Take Ionescu și Pasici).

Trei acorduri bilaterale, distincte deci, dar aproape identice în conținutul lor, au fost geneza «Micii Înțelegeri», a cărei denuire a dat-o, în deridere, ziarul maghiar «Pesti Hirlap», în numărul său din 26 Februarie 1920, denuire adoptată, din plăcere, de d-l Beneș și intrată apoi în istorie. Să remarcăm că aceste convenții sunt încheiate în spiritul Pactului Societății Națiunilor, la care ele fac referire, fie în Preambul, fie în textele lor, și au ca obiectiv apărarea Tratatului dela Trianon, din 4 Iunie 1920 și al celui dela Neuilly-sur-Seine, din 27 Noiembrie 1919, menținerea «păcii dobândite» și «prevăzute prin Pactul Societății Națiunilor», ca și «ordinea stabilită».

M. S. REGELE CAROL II ȘI R. S. D. LEBREUN LA PARIS, 1937

În acest scop « în cazul unui atac, neprovocat, din partea Ungariei contra uneia dintre Înaltele Părți Contractante, celelalte părți se obligă a veni în ajutorul Părții atacate, în chipul hotărât prin învoiala prevăzută în art. 2 al prezentei convențiuni » (art. 1 din Convenția româno-cesoslovacă; text identic în cele trei convenții). Prin caracterul redacțional identic al acestui text, este evident că el face să curgă obligația de asistență a celor două State contractante, în favoarea celui de al treilea, victimă a agresiunii, — atât în ipoteza unui atac neprovocat, din partea Ungariei, cât și — în virtutea Convenției româno-jugoslavă — în cazul unui atac neprovocat, din partea Bulgariei. Modul punerii în mișcare a asistenței preconizate, urmează a fi stabilit, de comun acord, printr-o convenție militară ce se va încheia mai târziu (art. 2).

Orientarea comună a politicii externe a contractanților fiind de vital interes, întru atingerea obiectivului propus, se prescrie obligația « de a se consfătuți în privința chestiunilor de politică externă, care au legătură cu raporturile lor cu Ungaria » (sau Bulgaria) (art. 4). Ca urmare « nici una dintre Înaltele Părți Contractante nu va putea încheia vr'o alianță, cu o terță Putere, fără avizul prealabil al celeilalte » (art. 3). Este aci o restrângere voluntară, în domeniul politicii externe, și prin aceasta a suveranității externe, în dreptul de a încheia tratate și convențiuni, dar de natură să dea mai multă cohesiune legăturilor contractuale dintre cele trei State. Se depășește astfel, încă dela început, caracterul unei simple alianțe; « Din faptul acestei stipulații, caracterul unei alianțe, care este mai mult decât o simplă alianță, este conferit Comunității pe care o formează cele trei State », remarcă un cercetător în materie, V. M. Radovanovitch.

Dar, sub presiunea și succesiunea evenimentelor internaționale, și față de repetatele manifestări revizioniste ale vecinilor din Vest, ca și față de încercările Habsburgilor de a reajunge la tronul Ungariei, acest prim sistem de securitate a înregistrat o progresivă consolidare. Până să se ajungă însă la o automată înnoire a Convențiilor din anii 1920 și 1921, — care formează « Charta constitutivă a Micii Înțelegeri », — câteva prelungiri au fost necesare, durată valabilității lor juridice fiind, la origine, de doi ani. (art. 5). O primă prelungire s'a înregistrat la 31 August 1923, pentru prima Convenție a Micii Înțelegeri; la 7 Mai 1923 pentru convenția româno-cesoslovacă (la Praga), pentru o nouă perioadă de trei ani; la 7 Iulie 1923 pentru Convenția româno-jugoslavă (la București).

A doua prelungire s'a efectuat la 13 Iunie 1926, la București, pentru cele două convenții încheiate de România, pe o nouă perioadă de trei ani; la 18 Septembrie 1926, la Geneva, pentru Convenția jugoslavă—cesoslovacă. O a treia prelungire a avut loc cu ocazia conferinței dela Belgrad din 21 Mai 1929. Atunci s'a procedat la reînnoirea celor trei acorduri bilaterale, pe o perioadă de cinci ani, stipulându-se totodată și o clauză specială care, pe viitor, le înnoia în mod automat, pe o durată egală, în timp. Cîtm

într'adevăr, în protocoalele respective: « Dacă nu este denunțată cu cel puțin un an înainte de expirarea acestui termen, convenția va rămâne în vigoare, pentru o nouă perioadă de cinci ani, și așa mai departe ». O simplificare de procedură deci, dictată de conștiința ce se împământenise între timp în opinia publică a celor trei State, despre marea utilitate a acestui sistem de alianțe și de securitate, și de importante servicii pe care el le adusese cauzei păcii generale și apărării statutului teritorial și politic din Europa Centrală, prin respectarea tratatelor, Simplificare de procedură, ce reprezintă, în lumina evoluției Micii Înțelegeri, conștiința vitalității sale în creștere, afirmarea stabilității și solidității sale. Suntem într'adevăr acum, în fața unei alianțe între cele trei State, *fără limită* în timp, în ceea ce privește validitatea sa. La consolidarea ei nu a lipsit a-și da a doua contribuție și Convenția complementară cehoslovaco—jugoslavă, semnată la Marianske-Lazno, încă în 31 August 1922 de către Benes și Pasici; Convenție de îmbunătățire a acordului original, — și care inspirându-se din interesele larg concepute ale contractanților, ca și din acele ale întregii Comunități internaționale, — preconizează: a) *înlăturarea* și menținerea păcii; b) consolidarea și amplificarea legăturilor politice și economice dintre cele două State.

Dar, la aceeași operă de consolidare a Micii Înțelegeri, o mare parte are și « Actul general de conciliație, de arbitraj și de reglementare juridică între cele trei State ale Micii Înțelegeri » din 21 Mai 1929, sau « Convenția Tripartită », cum mai este el numit. Este, de fapt, un angajament internațional ce leagă cele trei State, printr'un *singur* tratat, ceea ce evidențiază în ce largă măsură se cimentase apropierea dintre Membrii Micii Înțelegeri. Inspirându-se « ... din recomandările făcute de Adunarea Societății Națiunilor, în rezoluția sa cu data de 26 Septembrie 1928, tuturor Statelor, de a încheia convențiuni de reglementare pacifică a diferendelor internaționale », această convenție se încadrează în preocupările generale din acea epocă, de a se ajunge la o efectivă abolire a războiului din relațiile internaționale, și la înlocuirea lui cu o procedură practică de pacificare, preocupare ce se soldase cu un rezultat, de natură convențională, dobândit nu cu mult înainte: semnarea Pactului Briand-Kellogg, sau a Pactului « de punere în afară de lege a războiului » — după o formulă scumpă americanilor, — din 27 August 1928. În cele treizeci și opt articole ale sale, « Actul general... » stipulează supunerea a diferendelor de orice natură, reglementării pacifice, judiciare sau arbitrale, cu preferință totuși de a se încerca, mai întâi, calea diplomatică. Derogă dela acest principiu general, diferendele născute din fapte ce aparțin trecutului, și acele « ce poartă asupra unor chestiuni pe care dreptul internațional le lasă la competența exclusivă a Statelor »; deasemeni o anumită deviere o reprezintă rezervele privind competențele instanțelor judiciare și acele ale autorităților administrative. Se prevede apoi și competența Curții permanente de Justiție Internațională dela Haga, cu preferință pentru diferendele ce poartă asupra contestării reciproce a unui drept. Procedura

arbitrală încă își găsește un loc larg în stipulațiile acestei Convențiuni. Astfel, fără a prejudicia asupra competenței Societății Națiunilor, se precizează că Actul din 21 Mai 1929 «nu va fi interpretat ca restrângând misiunea Societății Națiunilor, de a putea lua în orice moment măsurile cele mai potrivite, spre a salvagarda în mod eficace pacea lumii», — Statele Micii Înțelegeri dau o nouă dovadă de preocupările lor pacifice, și de integrarea lor deplină în idealurile noului Comunități internaționale.

*

Dacă, astfel, prin importanțele încheieri înate în rodnică Conferință dela Belgrad din Mai 1929, se realizase deja o unitate, de ordin juridic, între Statele Micii Înțelegeri, unitatea *formală* a alianței originare, urma să o desăvârșească «Acordul complementar la tratatele de amicitie și de alianță între Statele Micii Înțelegeri, din 27 Iunie 1930», sau «Statutul Micii Înțelegeri» — denumire sub care mai este cunoscut acest act, — încheiat în Conferința dela Strbske-Pleso, având șase articole. Miniștrii de Afaceri Străine, d-ii Beneș, Mironescu și Marincovici, reuniți în acea conferință au căzut de acord să strângă încă relațiile dintre membrii Micii Înțelegeri și să ofere un nou exemplu de solidaritate regională, ce putea să servească ca model de înțeles, într-o vreme când Europa era preocupată de ideea de curând concretizată de Aristide Briand, în faimosul «Memorandum» din 1 Mai 1930, de uniune federală europeană. Mai ales că o nouă apropiere între cele trei State, era comandată de agitațiile maghiare ce îmbrăcau, adeseori, un aspect de provocățiune agresivă.

De aci, «doritoare de a strânge încă relațiile de amicitie și de alianță care există între Statele Micii Înțelegeri, voind să completeze, printr-o procedură stabilă, organizarea colaborării politice și apărarea intereselor comune ale celor trei State ale lor, au hotărât de a consacra practica și procedura actuală a colaborării intime dintre Statele lor, precizându-le încă mai mult...»; și, ca urmare, plenipotențiarilor lor au pășit la completarea dispozițiilor Convențiilor dintru început. Ce au realizat ei pe această cale? Mai întâi o reglementare a reuniunilor Miniștrilor de Afaceri Străine, care vor avea loc «...de câte ori împrejurările o cer, și cel puțin odată pe an...» (art. 1). Se realizează, apoi, un minimum de *organ executiv* ce va fi Ministerul de Afaceri Străine al Statului în care a avut loc reuniunea obligatorie din anul în curs (art. 2). Se accentuează asupra principiului riguros respectat, de *egalitate*, între membrii Micii Înțelegeri (art. 3). Se tinde la unificarea reprezentării celor trei State în domeniul internațional, căci art. 4 al «Statutului» prescrie: «Potrivit necesităților situației, cei trei miniștri ai Afacerilor Străine pot hotărî de comun acord ca, într-o anumită chestiune, reprezentarea sau apărarea punctului de vedere al Statelor Micii Înțelegeri să fie încredințat unui singur delegat, sau delegațiunii unui singur Stat».

Delegatul respectiv va exercita, juridicește, un adevărat *mandat* al Micii Înțelegeri. Suntem aci în fața

unei inovații, în raporturile juridice dintre cele trei State, de special interes pentru cine urmărește sensul evoluției «Înțelegerii» lor. Căci, precum remarcă un comentator, V. Radovanovitch, «...ea dovedește suficient intenția conducătorilor Micii Înțelegeri, de a transforma o simplă alianță într-o grupare de State mai strânsă». Acordul dela Strbske Pleso, prin reglementările ce introduce, face într'adevăr ca Mica Înțelegere să apară în cadrul internațional, — după o sintetică caracterizare a d-lui G. G. Mironescu, unul dintre autorii acestui document, — ca «o uniune tripartită de State, suverane în politica lor internă, dar a căror legătură în politica externă apare fără precedent în istorie, în ceea ce privește forma sa, în ceea ce privește intimitatea sa».

De aci, până în «unificarea completă a politicii acelor trei State», până în încheierea unui adevărat organism internațional, prin reorganizarea alianței tripartite, dotând-o cu «o bază organică și stabilă», nu mai era lungă cale de străbătut. Aceasta a fost misiunea, de istorică însemnătate, pe care a înțeles să o împlinească, — după ce evenimentele internaționale verificaseră odată mai mult rolul important al Micii Înțelegeri, — Conferința dela Geneva din 14 — 16 Februarie 1933. Ca și altă dată, în trecut, și acum, pesimiste perspective ale vieții internaționale, o gravă criză economică, afacerea dela Hirtenberg, rezultatele precare ale Conferinței Desarmării etc., au determinat pe cei trei Miniștri de Afaceri Străine, d-ii Titulescu, Beneș și Jeftici, să procedă la o nouă strângere de raporturi ale celor trei State, adoptând la 16 Februarie 1933, *Pactul de organizare* a Micii Înțelegeri (în douăsprezece articole) și îndrumând acest organism internațional «ieșit din faza-i defensivă, spre a intra în faza constructivă» (A. Meusset). Cum s'a desăvârșit noua *organizare* a Micii Înțelegeri? Prin constituirea, ca *organ direct* al politicii comune a grupului celor trei State, a unui *Consiliu permanent* al Statelor Micii Înțelegeri, compus din Miniștrii Afacerilor Străine a celor trei țări respective, sau de delegații speciali, numiți în acest scop (art. 1). Acest Consiliu se întrunește în mod obligatoriu cel puțin de trei ori pe an, pe rând în fiecare dintre cele trei State. O reuniune se va ține, la Geneva, cu ocaziunea Adunării ordinare a Societății Națiunilor (art. 2). Președat de Ministrul Afacerilor Străine al Statului unde se ține reuniunea obligatorie anuală (art. 3), și ținând seamă în deciziile sale de același principiu, al egalității *absolute* a celor trei State (art. 4), Consiliul permanent este călăuzit de ideea unificării politicei generale a Micii Înțelegeri. De aci, consimțământul său unanim, pentru încheierea oricărui tratat, de către unul dintre Statele membre (art. 6). De aci accentuarea asupra ideii de reprezentare sau apărare a punctului de vedere într-o chestiune determinată, interesând Mica Înțelegere, printr'un singur delegat sau delegațiune (art. 5). O bine venită inovație o constituie «înstituirea unui Consiliu economic al Statelor Micii Înțelegeri, pentru coordonarea progresivă a intereselor economice a celor trei State, fie între ele, fie în raporturile lor cu Statele terții. El va fi compus din specialiști și din experți

în materie economică, comercială și financiară și va funcționa ca organ auxiliar consultativ al Consiliului permanent, în politica sa generală» (art. 7). O altă inovație, ce evidențiază caracterul organic al acestui sistem de securitate, este crearea «unui Secretariat al Consiliului permanent». Sediul său este stabilit totdeana, pentru un an, în capitala Președintelui în exercițiu, al Consiliului permanent. O secțiune a Secretariatului va funcționa, în mod permanent, la sediul Societății Națiunilor, la Geneva» (art. 8).

Insemnătatea acestui organ, de studiere și coordonare a chestiunilor privind interesele celor trei State, a fost reliefat de un comentator, în acești termeni: «Crearea unui Secretariat permanent este un eveniment tot atât de important, ca și crearea însăși a Micii Înțelegeri» (N. Drăghicescu).

În fine, un pas decisiv în opera de consolidare și organizare, îl reprezintă înnoirea pentru *un timp nelimitat*, a Convențiilor institutive ale Micii Înțelegeri, și ale Acordului de conciliațiune, arbitraj și reglementare judiciară, din 21 Mai 1929 (art. 11). Să mai remarcăm că, în noua sa înfățișare, Mica Înțelegere rămâne constant — și se declară aceasta expres (în art. 10), — pe linia marilor angajamente internaționale: Pactul Societății Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, actul general de arbitraj, convențiunile eventuale asupra desarmării, Pactele dela Locarno, la a căror consolidare ea înțelege să activeze.

Suntem în măsură a deduce, astfel, că, pe cale evolutivă, Mica Înțelegere a ajuns a fi, dela o simplă alianță defensivă, la început, un adevărat organism internațional *unilar*, dotat cu personalitate juridică de drept al ginților, pe care o evidențiază un număr de factori pe care-i afirmă actele în vigoare: a) politica sa generală; b) organul director al acestei politici, caracterul unitar și organizat al relațiilor sale internaționale; c) instituirea Secretariatului său permanent. Mica Înțelegere nu mai este deci, în lumina principiilor de drept internațional, o simplă înțelegere politică, nici numai un tipic acord regional. Pe urma Pactului dela Geneva din 16 Februarie 1933, — act juridic internațional ce marchează un moment în evoluția ei, — Mica Înțelegere poate fi caracterizată prin termeni mult mai categorici, în ceea ce privește natura sa juridică: «Confederație de State» au spus unii autori, sau foarte apropiată formă de Stat compus de acesta; «organism diplomatic unic în genul său» au spus alții (ex. J. O. Crane); «un fel de «Staatenbund», a cărui coeziune internă este când mai strânsă, când mai superficială decât a Confederației de State», s'a pretins încă (ex. Hubert-Benveniste). Adevărul este că, în baza Actului din 16 Februarie 1933, acest «fenomen de solidaritate specială a unui anumit grup de State», cum este Mica Înțelegere, după remarca profesorului francez, Georges Scelle, se apropie mult de un fenomen de adevărată Comunitate Internațională, cu o direcție unică, și cu mijloace de acțiune comună. În acest sens trebuie înțeleasă acea cunoscută caracterizare a d-lui Beneș, ce a impresionat la timpul său, că «Pactul de organizare» dela Geneva reprezintă primul pas către o

integrare, către o sinteză, către formarea unei noi Comunități Internaționale» (la 1 Martie 1933).

Trăinicia unui asemenea organism internațional nu poate fi pusă la îndoială când, prin atâtea atitudini pe care a trebuit să le ia față de evenimentele internaționale, ce o interesau direct sau indirect, în perioadele sale Conferințe, vitalitatea și utilitatea sa a fost demonstrată. Când, pe de altă parte, actuala sa fizionomie politică și juridică este rezultatul unei organice evoluții, și în același timp, — după o îndreptățită caracterizare a d-lui Jeftici, înaintea Scurselei, la 1 Martie 1933, — «fruct al unei experiențe mature, într-o colaborare intimă, în câmpul politicii internaționale». Misiunea sa este mai mult ca oricând importantă, și de aci dăinuirea sa mai mult ca oricând poruncită, de vitale interese internaționale: aceea de a exercita în Europa Centrală o misiune de echilibru central-european înlocuind astfel apusa misiune istorică a Imperiului Habsburgilor, având o semnificație deosebită. Asupra acestei misiuni și asupra trăiniciei Micii Înțelegeri, întrevădarea celor trei șefi de Stat, dela București din Iunie 1936, și mai apoi în toamna aceluiași an, vizita M. S. Regelui Carol II-lea Praga, au aruncat o vie lumină, și au avut o deosebită semnificație în momentele agitate, ale vieții internaționale.

RELĂȚIILE CU UNGARIA. POZIȚIA ROMÂNIEI ÎN CADRUL ALIANȚELOR OCCIDENTALE: SEMNIFICAȚIA LOR JURIDICO-DIPLOMATICĂ

Nu s'ar avea însă o idee completă despre caracterul politicii internaționale a României și despre sistemul angajamentelor sale internaționale, dacă nu am aminti că și cu Ungaria, redusă la limitele ei firești de Stat *național* prin Tratatul dela Trianon, — și cu toate că ea a întreținut încă dela început o atmosferă de agitație pe tema noilor fruntării, — România a urmărit cultivarea unei atitudini de bună vecinătate. Mai ales după ce, prin scrisoarea comună româno-ungară, din 14 Martie 1924, — dela Geneva — semnată de Nicolae Titulescu și Koranyi, — se notifică Comisiunii de reparațiuni retragerea nefundatei cereri ale Ungariei, făcute acelei Comisiuni în privința operațiunilor militare ce s'au săvârșit în anii 1919—1920 și renunțarea la orice fel de pretențiuni împotriva României (care la început fuseseră formulate la zeci de miliarde de coroane), această politică conciliatorie a României a devenit adeseori manifestă. Ca urmare, România și-a dat asentimentul ca membru al Micii Înțelegeri, ca Ungaria să poată încheia împrumutul de refacere, sub auspiciile Societății Națiunilor. O serie de convențiuni și de acorduri de interes local, ca și un aranjament comercial, au fost încheiate cu Ungaria. Mai târziu, aceeași politică conciliatorie a făcut ca România să accepte o generoasă formulă transacțională în favoarea optanților unguri, și a coloniștilor unguri din Banat etc.

Deasemenea este de cel mai mare interes, să amintim că alături de alianțele *regionale*, — și dincolo de Pactul Societății Națiunilor care o apropie pe calea unei Comunități de angajamente, și de idealuri de toți ceilalți membri, — România se găsește încadrată

și într'un cerc de alianțe *continentale*, care vin să afirme un special sentiment de solidaritate între ea și alte State, de care o leagă și o tradiție istorică, și participarea comună în războiul mondial; angajamente ce vin să precizeze și să consolideze între co-semnatari, principiile Pactului din 28 Iunie 1919. Astfel este « Convenția de amicitie și arbitraj » între Franța și România, semnată la 10 Iunie 1926 (pentru o durată de *zece ani*). Elaborată după modelul pactelor franco-polonez și franco-ceil, inspirată din « spiritul locarnian » — Acordurile dela Locarno, tipic pact de securitate regională, fuseseră încheiate nu cu mult timp înainte (16 Octombrie 1925) — ea urmărește consolidarea statutului internațional al co-semnatarilor, în așteptare ca « Societatea Națiunilor să fie în situația de a constitui prin ea însăși, o protecțiune suficientă » (Léon Bourgeois). Prin această convenție, ce afirmă « grija menținerii în Europa a unei stări de pace și de stabilitate politică, necesare atât progresului social cât și prosperității economice a României și a Franței », Părțile contractate se angajează reciproc « ... de a nu comite, de o parte și de alta, nici un atac sau invaziune și de a nu recurge, de o parte și de alta, în nici un caz la război » (art. 1) excepându-se ceea ce este firesc, dreptul de legitimă apărare și un eventual război de sancțiuni, ceea ce este comandat de art. 16 din Pactul Societății Națiunilor. Semnatarii se obligă, apoi, de a recurge la procedura de pacificare pentru, litigiile de orice natură; și de a examina în comun, orice chestiuni ce ar putea pune în discuție siguranța externă a României sau a Franței, sau ar aduce vre-o atingere ordinii stabilite prin tratatele ai căror semnatari sunt (art. 2—3). Se preconizează o acțiune de concertare asupra modalităților de a pune în aplicare dispozițiunile Pactului Societății Națiunilor la caz de nevoie, în chestiunile ce le privesc ca și, deasemeni, obligația de a lucra în comun acord, ori de câte ori ar fi o eventualitate sau o încercare de modificare a statutului politic al țărilor Europei (art. 4—5). Dar această convenție prezintă pentru Statul român o importanță sporită, prin protocolul-anexă ce ea conține, ca ofertă de neagresiune vecinilor României, și în special Rusiei. Suntem, într'adevăr, în prezența unui document prin care « ... România, a cărei singură grijă este de a urmări dezvoltarea sa internă în pace, *status quo* și respectul Tratatelor, confirmă declarațiunile făcute la Conferința din Geneva, din 17 Maiu 1922, la a cincea sesiune a primei Comisiuni, de către Președintele delegațiunii române, I. I. C. Brătianu, cu privire la un angajament permanent de neagresiune față de Rusia, bazat pe *status quo*. România este gata de a extinde acest angajament la toți vecinii săi. Ea interpretează acest angajament, ca obligațiune de a nu ataca Rusia cu trupele sale regulate și, bine înțeles, deasemeni, de a nu tolera formațiunea, pe teritoriul ei, de trupe de atac neregulate contra Rusiei ».

Este aci manifestarea, din partea României, a unei politici de apropiere de Rusia Sovietelor, la care este evident rolul de *mediator* al Franței, doritoare de normalizare diplomatică cu vecinii noștri din Răsărit, acum mai mult, când prin Convenția al cărei protocol

anexă stipula această declarație de non-agresiune, ea venia să acorde specială apărare statutului teritorial al României. Nu este aceasta, însă, o noutate în atitudinea României. Citatul text al Protocolului din 10 Iunie 1926 arată că Ion I. C. Brătianu făcuse asemănătoare declarații în Conferința dela Geneva din 17 Maiu 1922, iar după aceea dată în succesele Adunări ale Societății Națiunilor, delegații României I. G. Duca și I. Mitiliueu înnoiseră aceleași declarații.

În aceeași ordine de preocupări, urmează a se încadra și Pactul « de prietenie și colaborare » între România și Italia, semnat la Roma, din 17 Septembrie 1926, de către Ducele B. Mussolini și Mareșalul Alex. Averescu. Redactat în spiritul Protocolului dela Geneva, acel înmormântat document juridico-diplomatic de securitate, dar care reprezenta « tot ce este mai viu din ceea ce a realizat Societatea Națiunilor » (De Bronckère), în acea importantă materie, și a Acordurilor dela Locarno, el urmărește acelaș scop de a consolida pacea și ordinea actuală teritorială și politică. Caracterul său de angajament internațional de *asistență*, este dedus din termenii art. 1. « Inaltele Părți Contractante se obligă reciproc, să-și dea *sprijinul mutual* și *colaborarea cordială* pentru păstrarea ordinii internaționale, cât și pentru respectarea și îndeplinirea obligațiilor stipulate prin Tratatetele ai căror semnatari sunt ». Ca urmare, o înțelegere concertată în caz de complicațiuni internaționale este pusă în perspectivă (art. 2). Iar când « siguranța și interesele uneia dintre Inaltele Părți Contractante sunt amenințate, pe urma unei incursiuni violente din afară, cealaltă Parte se obligă a-i da, odată cu binevoitorul sprijin, ajutorul său politic și diplomatic, în scop de a face să înceteze cauza externă a acelei amenințări » (art. 3). În fine, ca semn al cordialelor relațiuni dintre semnatari, se prescrie eliminarea procedurilor coercitive dintre ele, și supunerea la procedura de conciliere sau de arbitraj, a chestiunilor ce le-ar despărți eventual, și care nu au putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obișnuite (art. 4). În acelaș timp, în legătură cu Pactul de amicitie și de colaborare italo-român, un Protocol-anexă a fost semnat, prin care cele două guverne « ... doritoare de a se strânge și mai mult legăturile economice ce există între Italia și România, au hotărât să procedeze la numirea unei comisiuni mixte, însărcinată să studieze mijloacele practice, pentru atingerea acestui scop ». Din această cercetare, a rezultat elaborarea unei convenții comerciale, ulterior încheiate.

Tratatul dela Roma « de prietenie și colaborare » având o durată de cinci ani (cf. art. 5), a fost prelungit în mod succesiv, de câteva ori. Ultima prelungire înregistrată a fost la 17 Iulie 1933. Dar sub presiunea evenimentelor internaționale « din Ianuarie 1934, el a încetat a mai avea altă valoare, decât una istorico-documentară » (N. Dașcovici). Nu este mai puțin adevărat, însă, că deasupra unor formale antagonisme, provocate de atitudinea Societății Națiunilor în afacerea războiului italo-abisinian, dăinuiește comunitatea de origine și o îndelungată tradiție de apropiere spirituală și culturală care nu ar putea împre-

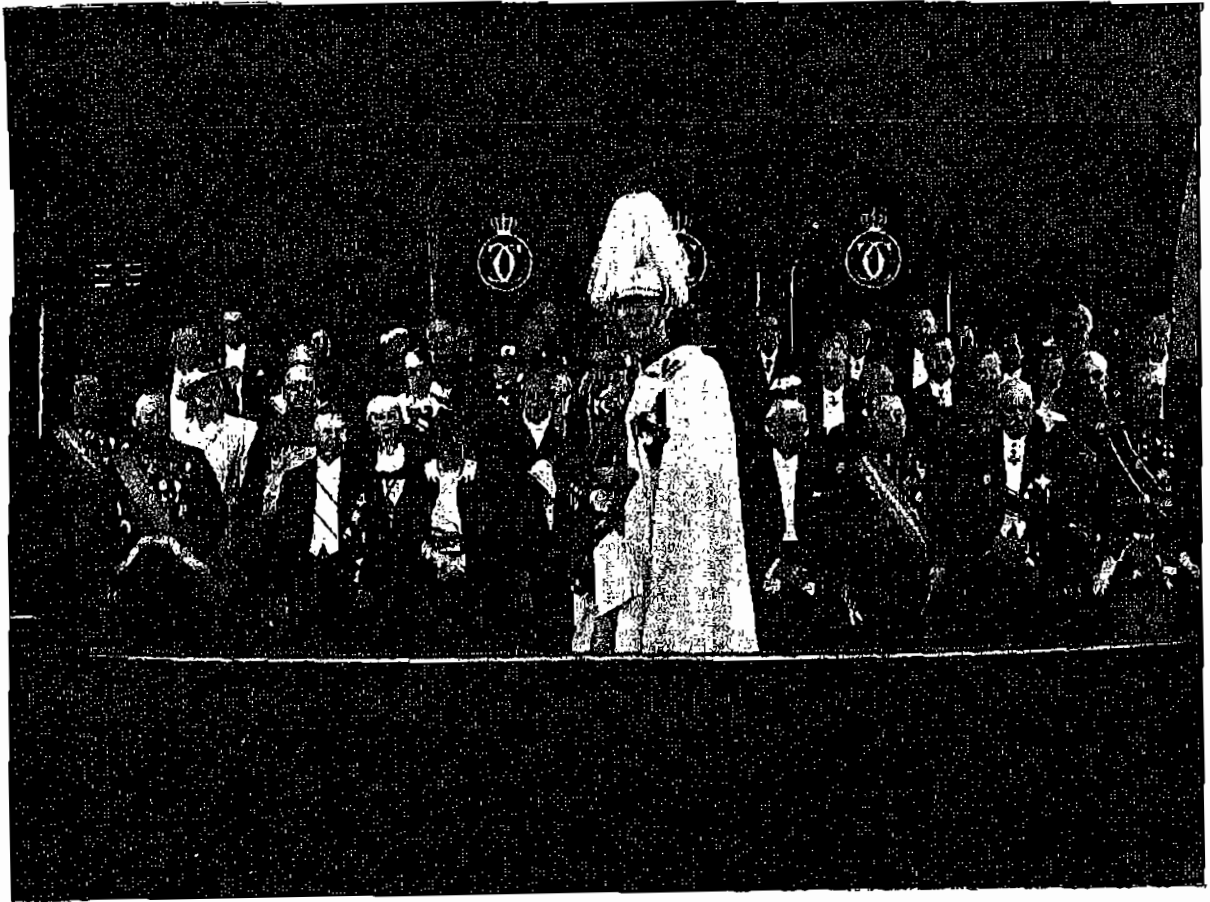
siona, în fondul lor, relațiile cordiale dintre cele două State. Mai ales că Italia, ca și România, este interesată, mai presus de orice, la intangibilitatea actualei ordine internaționale, teritoriale și politice, în cadrul căreia și-au găsit satisfacție și legitimele revendicări ale «iredentismului italian».

SPRE ELABORAREA PACTULUI ÎNȚELEGERII BALCANICE. ECONOMIA SA JURIDICO-DIPLOMATICĂ

Constatăm astfel, din principalele manifestări în domeniul internațional, în cadrul conceptului de *pace* și de *securitate*, ale României noi, că timp de un deceniu și jumătate, ele s'au îndreptat, cu precădere, spre desăvârșirea unui sistem de alianțe și de apărare *diplomatică*.

România concepea această politică a sa, ca merită să contribuie, în același timp, la consolidarea păcii generale în Europa. Deaceia nu o găsim absentă dela nici o inițiativă, dela nici o acțiune, în domeniul internațional, ce tindea la acest țel. Dela Pactul Societății Națiunilor din 28 Iunie 1919, care concepea securitatea convențională pe plan *universal*, astfel cum ni-o arată textul faimosului art. 10, până la entusiastul Memorandum al lui Aristide Briand pentru «uniunea federală europeană», din 1 Maiu 1930, document ce înțelegea rezolvarea securității pe plan *continental*, — după ce la jumătatea acestui prim deceniu de experimentare a Societății Națiunilor, Acordurile locarniene oferiseră formula pactelor *regionale* de securitate, — România este totdeauna prezentă sau preocupată de izbândă combinațiilor diplomatice, a pactelor propuse, etc. care să promoveze conceptul de *pace durabilă*. Ceva mai mult, adeseori inițiativele în această direcție pornesc dela exponenții politicii externe ai României sau ai Micii Înțelegeri, în care ea se încadrează cu deplină loialitate. Deaceia nu este decât explicabil, ca înțelegând rolul însemnat pentru conservarea întregii ordine internaționale, pe care-l au «Înțelegerile regionale» — revenite în mare favoare prin concepția de politică internațională pe care în Franța o reprezintă Louis Barthou, devenit după 6 Februarie 1934, ministru al Afacerilor Streine în cabinetul Doumergue, — să găsim România susținând și în numele său și ca membru al Micii Înțelegeri, ajunsă o «Mare Putere» în urma Actului dela Geneva din 16 Februarie 1933, — politica pactelor regionale de securitate, tip Locarno. Se știe cu câtă favoare a privit politica externă a României ideia «Pactului Oriental» adică a unui pact colectiv de securitate al Europei de răsărit, pact căzut prin opoziția Germaniei și a Poloniei, dar în favoarea căruia, titularul de atunci dela «Quai d'Orsay», Louis Barthou, desfășurase o intensă acțiune și o vie propagandă. Se cunoaște apoi ce parte prețioasă de contribuție a adus România la elaborarea «Pactului Înțelegerii Balcanice» semnat la Atena, în 9 Februarie 1934 (având *trei* articole). Acțiunea pentru apropierea între Țările Balcanice, inclusiv Turcia, începuse încă în 1933. Era o cucerire diplomatică, un nou punct de sprijin în marșul interna-

țional în care trăia Europa atunci, în regimul de «pace subredă... de regres al ideii de drept spre echilibru», cum caracteriza precaritatea situației, profesorul Georges Scelle. Încheiat între România, Grecia, Jugoslavia și Turcia, Pactul Înțelegerii Balcanice afirmă «...spiritul de înțelegere și de împăciuire care a prezidat la elaborarea Pactului Briand-Kellogg și la hotărârile privitoare la el, ale Societății Națiunilor» (Preambul). Hotărâți, apoi, «să asigure respectul angajamentelor contractuale în ființă și menținerea *ordinii teritoriale* acum stabilite în Balcani», semnatarii, adică «Grecia, România, Turcia și Jugoslavia își garantează mutual *siguranța tuturor fruntariilor lor balcanice*» (art. 1). Întru urmărirea acestui obiectiv «Inaltele Părți Contractante se obligă să se sfătuiască asupra măsurilor de luat, în fața unor împrejurări ce ar putea atinge interesele lor, astfel cum sunt ele definite prin prezentul acord. Ele se obligă să nu întreprindă nici o acțiune politică față de orice altă Țară balcanică, nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil, și să nu ia nici o obligație politică, față de orice altă Țară balcanică, fără consimțământul celorlalte Părți Contractante» (art. 2). Urmărind apoi să înglobeze într'un bloc de securitate *toate* Statele balcanice, — este știut că în decursul înțevederilor și a vizitelor din anul 1933, dintre cei trei Suverani: Regele Carol II-lea, Regele Boris și Regele Alexandru, se preconizase o strânsă apropiere și conlucrare între cele trei State *monarhice*, — se prevede că Pactul dela Atena «...va fi deschis *oricărei alte Țări balcanice*, a cărei aderare va face obiectul unei cercetări favorabile din partea Părților Contractante, și va avea efect de îndată ce celelalte Țări semnatare își vor fi notificat *asentimentul*» (art. 3). Nu s'ar putea accentua mai bine asupra însemnătății acestui Pact balcanic, decât reamintind acest adevăr istoric, că îndelungat timp, Peninsula Balcanică a fost o regiune de virtualități războinice. Ea se găsea acum, prin elaborarea acestui act juridic internațional integrată în aceeași concepție și în aceleași metode, concretizate în diferite puncte ale Europei, și din a căror coordonare și concretizare, se nădăjduiește într'un *efectiv* spor de securitate pentru continentul european, acest continent de care — s'a spus, — depinde viitorul păcii și al războiului. Deaceia înfăptuirea — și așa, necompletă încă — a Înțelegerii Balcanice, a fost privită ca un eveniment de cea mai mare însemnătate internațională, în toate cercurile preocupate de consolidarea păcii națiunilor. Din punct de vedere juridico-diplomatic, se înregistrează astfel un nou *pact de neagresiune*, de tip progresiv, el reprezentând prin economia sa juridică o întoarcere spre binefăcătoarele principii ale Acordurilor dela Locarno. S'a spus că Tratatul de amicitie trecut între Jugoslavia și Bulgaria în Februarie 1937 ar fi însemnat o sustragere a unei semnatare, din cadrul angajamentelor sale actuale. Declarații oficiale din locurile de răspundere, ca și Comunicatul dela Atena al reuniunii Înțelegerii Balcanice (Februarie 1937), au lămurit că el a fost încheiat după prealabila consultare a membrilor — principiu de bază și al Miciei Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, — celor două «Înțelegeri regio-

M. S. REGHIE CAROI, ÎN ALĂTURI DE MEMBRII CORPULUI DIPLOMATIC PRIMIND DEPUȘAREA ARMATEI

nale», și că, în consecință, el trebuie privit mai repede, ca un prim pas spre integrarea și a Bulgariei, în Înțelegerea Balcanică.

CARACTERUL COMPLEX AL ANGAJAMENTELOR INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

Dar viața internațională a României, sub regimul Societății Națiunilor, depășește preocupările sale de *securitate*, oricât ar fi ele de importante, oricât ar stăpâni ele de mult pe toate Statele din noua Comunitate Internațională, frământate de perspectivele războiului, și prin aceasta în continuă căutare a celei mai bune formule, care să le ofere convingerea că statutul lor teritorial este *intangibil*. Și că în caz de *agresiune*, ele vor fi *asistate* efectiv de cosemnatarii angajamentelor lor internaționale de securitate; numai astfel ea fiind *efectivă*, căci *securitatea* nu poate fi privită decât ca « o liniște a spiritului rezultând din ideea că nu există un pericol de temut » (W. Raafat). Desigur, nu vom putea ignora, în această ordine de idei, diferite tratate ale României, de arbitraj, de conciliațiune și de aranjamente judiciare, cu diferite State din Europa, sau din afara continentului european. Toate aceste tratate, încadrându-se și ele în principiile generale ale Pactului Societății Națiunilor și deservind obiectivele sale. Dar fenomenul interdependenței Statelor, locul preponderant ce-l ocupă în

viața Statelor factorul economic, adevăr constant verificat, cu toate discuțiile ce se poartă asupra problemei *primatului* politicului sau economicului, (foarte sugestive rămân asupra acestui punct *răspunsurile* Guvernelor la « Memorandumul Briand din 1 Mai 1930, care adoptă teza primatului politicului asupra economicului), au făcut ca România nouă să-și desvolte și să-și completeze vechiul său drept convențional economico-financiaro-comercial, cu numeroase acorduri speciale și convenții, de aceeași natură, dintre care numeroase conțin clauza « națiunii celei mai favorizate », iar unele, mai recente, sunt bazate pe ideea de « regim preferențial ». România este apoi membră a numeroase « uniuni internaționale » încă de cu mult înaintea războiului mondial: uniuni de natură administrativă, uniuni economice, uniuni normative juridice, sanitare, etc. Ea este încă, semnatară a diferite convențiuni consulare. Principii de drept diplomatic și consular, de drept internațional al războiului, referitoare apoi la tratamentul străinilor etc., se găsesc și în legile sale interne, care concretizează, în speșă, importante principii de drept al giușilor. În fine, diversele convenții de extrădare, alcătuesc și ele un special capitol din dreptul convențional al României. Aceste principiale constatări sunt astfel de natură să ne arate câmpul întins în care s'au încheiat și se manifestă relațiile internaționale ale Statului Român.

Dar, cu toate acestea, în dinamismul vieții internaționale, în curbele ascendente sau regresive ale solidarității dintre State, în manifestările conceptului de suveranitate, sunt încă probleme de ordin teoretic sau practic, ce interesează relațiile internaționale ale României și-și așteaptă o deslegare conformă cu interesele și cu demnitatea României. Există astfel încă, o nesoluționată problemă a competenței și chiar a necesității desființării — precum am constatat — a Comisiunii Europene a Dunării. Există o chestiune, de mare interes național, a conservării și consolidării regimului de libertate a Mării Negre și a Străintorilor turcești. Există apoi problema protecției minorităților: România prin tratatul din 9 Decembrie 1919 și-a însușit regimul de protecție, dar el este în actuala-i înfățișare juridică, un regim excepțional, ce contravine egalității și suveranității Statelor obligate. Ori, este încă în desbatere, în doctrină și adeseori în forurile internaționale, chestiunea de a se ști cum va evolua acest regim; spre generalizare, sau spre abolire problema finalității sale adică, pentru că nu a lipsit

a fi considerat «ca o construcție rău echilibrată, ridicat la întâmplare, fundat pe paradoxe politice» (Beck). În toate aceste probleme, și în altele încă, România va avea un cuvânt de spus și o atitudine de adoptat în domeniul internațional.

Din stadiul actual al angajamentelor sale internaționale însă, putem desprinde această constatare, în deajuns exprimată, prin cele ce preced: România urmărind în interiorul granițelor sale, realizarea noului său ideal: «creațiunea unei civilizații unitare pentru toți Românii» (N. Iorga), în care caracteristica națională să se evidențieze, se arată a fi în domeniul internațional, un Stat ce recunoaște un primat principiilor de drept al ginților, și care urmărește păstrarea «păcii de drept».

Această *pacea* înțelege să o servescă România prin numeroasele și cuprinzătoarele sale angajamente internaționale, prin politica sa în domeniul securității diplomatice, ca și prin politica-i internă, de consolidare a securității sale armate.

G. S.

BIBLIOGRAFIE

- J. Ancel. Les frontières de la Roumanie. Bucarest, 1935.
 J. Ancel. Manuel Géographique de Politique européenne. I. L'Europe Centrale. Paris, 1936.
 J. Audneau. La Petite Entente et le nouvel équilibre de l'Europe Centrale (In « Histoire de l'Europe Centrale » VII-e partie). Paris, 1926.
 M. Antonescu. Regimul agrar român și chestiunea optanților Unguri. București, 1928.
 M. Antonescu. La vie internationale de la Roumanie. (In « La vie juridique des peuples: Roumanie ». Paris, 1933).
 N. Basilescu. La Roumanie dans la guerre et dans la paix. (2 vol.). Paris, 1919.
 V. Borescu. La roumanie après le Traité de Paris de 1856. Paris, 1858.
 A. Boldur. La Bessarabie et les relations russo-roumaines. Paris, 1927.
 G. I. Brătianu. La Roumanie et l'U.R.S.S. Bucarest, 1934.
 Ed. Beneș. La Petite Entente. (« L'Esprit International », No. 3 din 1 Iunie 1927).
 Fl. Codrescu. La Petite Entente. (2 vol.). Paris, 1930 și 1932.
 O. J. Crane. La Petite Entente. Paris, 1931.
 T. Cristurescu. Granițele statice și dinamice ale României. București, 1935.
 N. Dașcovici. Dunărea noastră. București, 1927.
 N. Dașcovici. Politica externă a României. Iași, 1936.
 N. Dașcovici. Interesele și drepturile României în texte de Drept Internațional Public. Iași, 1936.
 Silviu Dragonir. Un capitol de istorie contemporană: Rusia și Basarabia. (In « Adevărul », Mai 1922).
 M. Djurava. La guerre roumaine 1916—1918. Paris, 1928.
 C. C. Giurescu. Istoria Românilor. Vol. I, București, 1935.
 Em. Hasaș. La révision du Traité de Trianon et les difficultés suscitées par la Hongrie en ce qui concerne son application. Paris, 1928.
 K. Haushofer. Grenzau, in ihrer geographischen und politischen Bedeutung. Berlin, 1927.
 House Col. et Ch. Seymour Ce qui se passa réellement à Paris en 1919—20. (Tr. P. Alaux), Paris, 1923.
 N. Iorga. Principiul Național. (« Neamul românesc », a. 1917).
 N. Iorga. Le droit des Roumains sur leur territoire national unitaire. Bucarest, 1919.
 N. Iorga. Les fondements géographiques et historiques de la Petite Entente. (In « Le monde slave », Mars, 1925).
 N. Iorga. Histoire des Roumains et de leur civilisation. Bucarest, 1922.
 V. Ianculesco. La Petite Entente et l'Union Européenne. Paris, 1931.
 C. Kirilenco. La Roumanie dans la Guerre mondiale. Paris, 1934.
 Krojta. Les nouveaux États dans l'Europe Centrale. Prague, 1930.
 Le L. Fur. Les Conventions de Londres (1933) et la définition de l'agresseur. (R. D. I. Genève, 1933, No. 3).
 I. Lupas. Temelurile Unirii tuturor Românilor. Cluj, 1935.
 G. Moroiannu. Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Paris, 1933.
 B. Mirhine-Guelzevitch. Les Traités Internationaux de la Russie Soviétique. (R. D. I., a. 1928, No. 8).
 A. Moussel. La Petite Entente. Paris, 1923.
 X. Netta. Situația creată României prin acordurile dela Haga și Paris. București, 1931.
 D. Negulescu. La Question des optants. (In « Revue de droit international et de législation comparée », 1927).
 St. Osusky. La genèse de la Petite Entente. (In « Revue d'histoire diplomatique », a. 1932, No. 2).
 M. V. Radovanovitch. La Petite Entente. Paris, 1933.
 M. Sibert. A propos des Conventions signées à Londres, le 3 juillet 1933. (R. G. D. I. P., a. 1933, No. 5).
 B. Savitch. La Petite Entente, facteur de la Paix en Europe. Paris, 1933.
 G. Sojronie. Principiul Naționalității în Tratatete de Pace din 1919—20. București, 1936.
 G. Sojronie. Problema Organizării Securității Colective. (In « Omagiu Profesorului Gusti »). București, 1937.
 N. Titulescu. Le progrès de l'idée de paix. (Conférence à Cambridge).
 Conférence de la Paix. La Roumanie devant le Congrès de la Paix, La Transylvanie et les territoires roumains de Hongrie. Paris, 1919.
 Délégation Bessarabienne. Les Roumains devant le Congrès de la Paix, La Question de la Bessarabie. Paris, 1919.